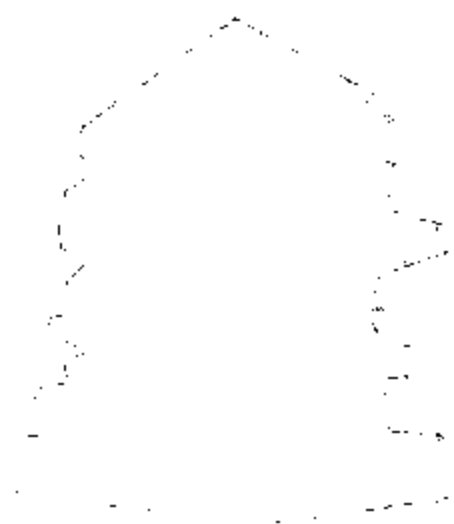

THE
MILITARY
ESTABLISHMENT

**Collection of Prof. Muhammad Iqbal Mujaddidi
Preserved in Punjab University Library.**

پروفیسر محمد اقبال مجددی کا مجموعہ
پنجاب یونیورسٹی لائبریری میں محفوظ شدہ

TAM İLMİHÂL

SE'ÂDET-İ EBEDİYYE

ONALTINCI BASKI

Hâzırlayan ve neşr eden

HÜSEYN HİLMİ İŞİK

İŞİK KİTÂBEVİ

Dârüşşefeka cad. No: 72 P.K. 35 Fâtih

Telefon : 21 82 27 İSTANBUL

1976

Derin âlim, fazîletli merhûm seyyid Ahmed Mekkî efendi hazretlerinin, (Se'âdet-i ebediyye) kitâbının beşinci baskısı başına yazdığı arabî takriz tercemesi: (1)

137086

Bismillâhirrahmânirrahîm ve bihî sikatî

Beyândan bilmediklerimizle bizleri ni'metlendiren Allahü teâlâya hamd olsun! Doğru söyleyenlerin en iyisi ve kendilerine Fasl-ı hitâb ve hikmet verilenlerin en üstünü olan sâhibimiz ve efendimiz Muhammed aleyhisselâma ve onun temiz Aline ve insanlar arasından onun için seçilmiş olan Eshâbına, salât ve selâm olsun!

Asrımızın fâdillarından, zamanımızın bir dânesinin yazmış olduğu (Se'âdet-i ebediyye) kitâbına göz gezdirdim. Bu kitâbda, kelâm, fıkıh ve tesavvuf bilgilerini buldum. Bunların hepsinin, bilgilerini nübüvvet kaynağından almış olanların kitâblarından toplanmış olduğunu gördüm. Bu kitâbda, Ehl-i sünnet vel-cemâ'at i'tikâdına uygun olmıyan hiçbir bilgi, hiçbir söz yoktur. Allahü teâlâ, Ehl-i sünnet âlimlerinin çalışmalarına ve bu kitâbın yazarının çalışmasına iyi karşılıklar ihsân buyursun! Âmin.

Ey temiz gençler! Dinî ve millî bilgilerinizi, bu latîf, benzeri bulunmıyan, belki de, ileride bir benzeri yazılamıyacak olan, bu kitâbdan alınızı!

Yâ Rabbî! Bu kıymetli kitâbın yazarı olan, Lofcalı merhûm Muhammed Sa'id bin İbrâhîm efendinin oğlu Hüseyin Hilmi Işık'ı mes'ûd ve mubârek et, yümünlü eyle! Âmin. Allahım! Onun anasından, babasından ve kerim olan merhûm hocalarından râzı ol! Peygamberlerin en üstünü hurmetine «sallallahü aleyhi ve sellem» bu düâyı kabûl buyur! Âmin.

7 Temmuz 1967

29 Rebi'ul-evvel 1387
Cum'a

Kulların en aşağısı, islâm âlimlerinin hizmetcisi,

İstanbulda Kadıköy müftisi,

Arvâsi zâde

Esseyyid Ahmed Mekkî UÇIŞIK

(1) Başında el yazısı takriz bulunan (Se'âdet-i ebediyye) kitâbı, eserin yazarı Hilmi Işık'ın kütübhânesindedir.

TAM İLMİHÂL SE'ÂDET-İ EBEDİYYE

ÖN SÖZÜ

İşte budur, miftâh-ı genc-i kadim :
Bismillâhirrahmânirrahîm.

(Se'âdet-i ebediyye) kitâbını yazmağa E'üzü Besmele okuyarak başlıyorum. Abdüllah ibni Abbâs «radiyallahü anhümâ» diyor ki, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, (Kur'ân-ı kerîme saygı göstermek E'üzü okuyarak başlamakla olur ve Kur'ân-ı kerîmin anahtarı, Besmeledir). Bunun için, bu kitâba, bu ikisini okuyarak başlanmasını, okuyucularımdan istihâm ederim. Böylece, kitâbı, bu iki zînet ile süslemiş ve bu iki hazînedeki, dostlar için toplanmış olan fâidelere kavuşmuş olursunuz! Allahü teâlâyâ yaklaşmak isteyenler, E'üzü'ye yapışmakta, Ondan korkanlar da, E'üzüye sarılmaktadır. Günâhı çok olanlar, E'üzü'ye sığınmış, kaçaklar E'üzü'den râhatlık aramıştır. Allahü teâlâ Peygamberine «sallallahü aleyhi ve sellem» (Kur'ân-ı kerîm okuyacağın zaman E'üzü... söyle) buyurmuşdur. Ya'ni (Allah'ın rahmetinden uzak olan ve gazabına uğrayarak dünyâda ve âhiretde helâk olan şeytândan, Allahü teâlâyâ sığınırım, korunurum, yardım beklerim. Ona haykırır, feryâd ederim).

Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki: (Hoca çocuğa, Besmele okur, çocuk da söyleyince, Allahü teâlâ, çocuğun ve anasının ve babasının ve hocasının Cehennemden girmemesi için sened yazdırır). Abdüllah ibni Mes'ûd «radiyallahü anh» diyor ki, (Cehennemde azâb yapan ondokuz melekten kurtulmak isteyen, Besmele okusun! Besmele, ondokuz harfdir). Levh-i mahfûzda, ilk yazılan, Besmeledir. Âdem'e «aleyhisselâm» ilk gelen, Besmeledir. Mü'minler, Besmele yardımı ile, Sırâtdan geçer. Cennet da'vetiyesinin imzası Besmeledir.

Besmelenin ma'nâsı: (Her var olana, onu yaratmakla iyilik etmiş ve varlıkta durdurmakla, yok olmaktan korumakla iyilik etmiş olan Allahü teâlânın yardımı ile, bu kitâbı yazabiliyorum. Ârifler, Onu ilah olarak tanıdı. Âlemler, Onun merhameti ile rızık buldu. Günâh işliyenler, Onun rahmeti ile Cehennemden kurtuldu). Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîme bu üç ismi ile başladı. Çünkü, insanın üç hâli vardır. Dünyâ, mezâr ve âhiret hâlleri. İnsan, Allahü teâlâyâ ibâdet ederse, dünyâda işlerini kolaylaştırır. Mezârda ona acır, âhiretde günâhlarını afv eder.

Elhamdülillâh! Herhangi bir kimse, herhangi bir zamanda, herhangi bir yerde, herhangi bir kimseye, herhangi bir şeyden dolayı, herhangi bir sûretle hamd ederse, bu hamd ve şükürlerin hepsi, Allahü teâlânın hakkıdır. Çünkü, herşeyi yaratan, terbiye eden, yetiştiren, her iyiliği yapdıran, gönderen hep O'dur. Kuvvet, kudret sâhibi yalnız O'dur. O hâtırlatmazsa, kimse, iyilik ve kötülük yapmağı irâde, arzû edemez. Kulun irâdesinden sonra, O da istemedikce, kuvvet ve fırsat vermedikce, hiçbir kimse, hiçbir kimseye, zerre kadar, iyilik ve kötülük yapamaz. Kulun istediğı herşey, O da irâde ederse, dilerse meydana gelir. Yalnız Onun dilediğı olur. İyilik ve kötülük yapmağı, çeşidli sebeplerle hâtırlatmaktadır. Merhamet ettiği kulları kötülük yapmak irâde edince, O irâde etmez ve yaratmaz. İyilik yapmak irâde ettikleri zaman, O da irâde eder ve yaratır. Böyle kullardan hep iyilik meydana gelir. Gazab ettiği düşmanlarının kötü irâdelerinin yaratılmasını, O da irâde eder ve yaratır. Bu kötü kullar, iyilik yapmak irâde etmedikleri için, bunlardan hep fenâlık hâsıl olur. Demek oluyor ki, insanlar, bir âlet, bir vâsıta'dır. Kâtibin elindeki kalem gibidir. Şu kadar var ki, kendilerine ihsân edilmiş olan (irâde-i cüz'lye) lerini kullanarak, iyilik yaratılmasını istiyen, sevâb, kötülük yaratılmasını istiyen, günâh kazanir. Allahü teâlâ, insanların istekli işlerini onların irâdeleri ile yaratmasını ezelde dilemişdir. İşlerin, insan irâdesi ile yaratılması, ezeldeki ilâhî irâde ile yaratılması demektir.

Bütün düâlar, iyilikler, Onun peygamberi ve en sevdiği kulu, insanların her bakımdan en güzeli, en üstünü olan Muhammed Mustafâya «sallallahü aleyhi ve sellem» ve Ehl-i beytine ve Eshâbına «ridvânullahi teâlâ aleyhim ecma'in» ve bunları sevenlere ve izlerinde gidenlere olsun!

İlk tahsîlimi, baba yerim olan İstanbulda, Eyyûb sultânda, Reşâdiyye nümûne mektebinde yaptım. Evimden ve ilk okuldan din terbiyesi, din bilgisi aldım. Halicioğlu Askerî Orta ve Lisesinde okurken, mekteplerden Kur'ân-ı kerîm ve din dersleri kaldırılmışdı. Hiçbir hocamız din bilgisi vermiyordu. Onları yüksek, olgun tanıyor, çok saygılı olmak istiyordum. Fekat, mukaddesâtıma saldıranları görünce, hayâl kırıklığına uğradım. İmân ile küfr arasında bocaladım. Küçük aklımla düşünerek, müslimânlık olarak öğrendiğim bütün bilgilerimi inceliyordum. Hepsinin fâideli, iyi, kıymetli olduğunu görüyor, bunları fedâ edemiyordum. Altı sene, bu iki te'sir altında sarsıldım. Birkaç sene önce, berâber oruc tutduğumuz, nemâz kıldığımız arkadaşlarım, öğretmenlerin ve gazetelerin iftirâlarına aldanarak, ibâdetden vazgeçdiler. Yalnız kalmak, beni dahâ da üzdü. Acabâ haksız mıyım, yanlış yoldamıyım diyordum. (m. 1929) yılında, lise son sınıfta, onsekiz yaşında idim. Kadr gecesi, yatmışdık. Uyuyamadım. Şaşkın olarak, yatağımdan fırladım. Düşüncelerimde, imânda yalnız kalmışdım. Sıkılıyordum, bunalıyordum. Bağçeye çıktım. Hava yıldızla dolu idi. Hazret-i Hâlidin türbesine karşı, Halicin ışıklı dalgaları, sanki bana, üzülme, sen haklısın diyorlardı. Hıçkırarak ağladım. **(Yâ Rabbî! Sana inanıyorum. Seni ve Peygamberlerini seviyorum. İslâm bilgilerini öğrenmek istiyorum. Beni, din düşmanlarına aldanmaktan koru!)** diye yalvardım. Allahü teâlâ, bu ma'sûm ve hâlis düâmı kabûl buyurdu. Kerâmetler, hârikalar hazînesi, ilm deryâsı Abdülhakîm-i Arvâsî hazretleri, önce rü'yâda, sonra câmi'de karşıma çıktı. Beni çağırıldı. Arabî, fârisî hiç okumamışdım. Eczâcî mektebinde iken, Bâyezîd câmi'inde haftada üç gün va'zlarına, sonra evine gitdim. Bana acıdı. Sarf, nahv, mantık, fikh öğretti. Çok kitâb okutdu. Fransızca Maten gazetesine de abone ettirdi. Fârisî öğretti. **(Emâli kasidesi)** ni, **(Hâlid-i Bağdâdî dîvânı)** ni ezberletti. Sohbetleri o kadar tatlı, o kadar fâideli idi ki, çok def'a, sabâhdan gece yarısına kadar yanından ayrılmazdım. Şimdi, o sohbetleri hâtırladığım ânlar, hayâtımın en zevkli dakikaları olmaktadır. (m. 1936) ya kadar askerî tıbbiye mektebinde müzâkereci iken, hem yüksek kimyâ mühendisliğine devâm etdim, hem de o islâm âliminin va'zlarından, sohbetinden ve hasta rûh-

lara şifâ olan teveccühlerinden ilm ve zevk topladım. Kalbimdeki küfr pislikleri temizlendi. İslâmiyyetin dünyâ ve âhîret se'âdeti için, biricik kaynak olduğunu anladım. Önceleri, büyük sandığım kimseleri, İslâm âlimleri yanında, çocuk gibi gördüm. Onların ilm diye söyledikleri ba'zı şeylerin, ilmden, fenden çok uzak, alçakça düzülmüş plânlar, iftirâlarla dolu, İslâm düşmanlığı olduğunu anladım. Zevkler, rü'yâlar, kerâmetler ise zâten mahrem olan şeylerdir. (m. 1936) dan sonra, Mamak kimyâhânesinde vazifeli iken, almanca öğrenmemi ve İmâm-ı Rab-bânî (Mektûbât) ını devâmlı okumamı söyledi. Her fırsatta İstanbula gelip, ma'rifetler deryâsından inci, mercan topladım. O ilm güneşinin üfûlünden sonra, mahdûm-i mükerremi, Üsküdar, sonra Kadıköyü muftisi, faziletli seyyid Ahmed Mekkî efendinin halka-i tedrisine kabûl buyuruldum. Büyük bir şefkat ve mehâretle (fıkh), (tefsir), (hadis), ma'kûl ve menkûl üsûl ve furû' ilmlerini ta'lim buyurup, fakiri, 27 Ramezân-ı mubârek 1373 (m. 1953) pazar günü icâzet-i mutla-ka ile, tedrise me'zûn eyledi.

(m. 1947) den sonra, öğretmenlik hayâtımda, engin denizden bir damla gibi olan bilgilerimi, gençlerin temiz rûhlarına, onların gonca gibi açılmakta olan körpe dimağlarına akıtmak için çırpındım. İçimde yanan imân ışığından, onların saf kalblerine birer kıvılcım salmak istedim. Elhamdülillah! Rabbim kolaylık gösterdi. Senelerce uğraşarak hâzırladığım ve fâideli ve nefis kokulu çiçeklerden toplanarak doldurulan, tatlı ve şifâlı bal gibi, birkaç sahîfeye yerleştirdiğim (Se'âdet-i Ebediyye) kitâbı birinci kısmının basılması (m. 1956) yılında nasib oldu.

Hanefî mezhebine göre hâzırlanmış olan bu küçük kitâbın, gazete ve mec-mû'alarda, reklâmı yapılmamış, divârlara i'lânları asılmamış, köşedeki bir dük-kânın raflarına emânet edilivermişti. Müslimân ecdâdının nûrlu ve uğurlu yo-lundan ayrılmayan, mukaddes dinini öğrenmek aşkı ile dâimâ kalbi yanan asil ve imânlı gençler, bu küçük kitâbı aradı, buldu. Az zamanda kapıştı. Bir dâne bile bırakmadı.

Vatanına saldıran düşmana karşı, kükremiş arslanlar gibi döğüşerek, istik-lâl savaşını kazanan şehîdlerin ve gâzilerin temiz çocukları, bugün de, aynı aşk ve imânla, babalarının yolunda yürüyerek, istiklâlleri gibi, imânlarını da, her çe-şid tecâvüzden korumağa çalışıyor. Hakka, hakikate, doğruya koşuyor. Kur'ân-ı kerîme sarılıyor.

Târîh gösteriyor ki, yalnız kendi râhatlarını, keyflerini düşünen krallar, dik-tatörler, İslâm dîninin, kendi zulmlerini, kötülüklerini meydana çıkardığını göre-rek, cinâyetlerini, hıyânetlerini gizliyebilmek ve yalanlarına herkesi inandırabil-mek için, İslâmiyyete saldırmışlardır. Zâlim düşman kumandanları, müte'assib haçlı orduları, her zaman, karşılarında, müslimân türk kahramanlarını bulmuşlar, ecdâdımızın imân dolu göğüslerini aşmamış, silâhlarını, ölümlerini bırakarak hep kaçmışlardır.

Târîh yine gösteriyor ki, İslâmiyyet, her zaman dahâ üstün, dahâ yeni ve da-hâ fennî harb vâsıtalarının ve medenî cihâzların ve dahâ akllı, dahâ kahraman milletlerin yetişmesine sebep olmuş; dinsizler, ilmde, fende, silâhda ve şecâ'atde dâimâ geri kalmıştır. Hattâ, bir İslâm ordusu, her cihetden İslâmiyyete uyduğu zaman gâlib geldiği hâlde, aynı ordunun erlerinde ve idâresinde, dinden uzakla-şıldıkça, başarının azaldığı görülmüştür. İslâm devletlerinin, kurulması, yüksel-mesi, durması ve çökmeleri de hep, İslâmiyyete bağlılıkları nisbetinde olmuştur.

Dinsiz diktatörler, ellerini kana boyayıp, memleketlere hâkim olmuş, zulm, fesad ile insanları inleterek ve hayvan gibi çalışdırarak ağır harb sanâyi'i, bü-yük fabrikalar, üstün silâhlar yapmış, dünyâyı korkutmuş iseler de, çabuk yı-kılmışlar ve târîh boyunca, lâ'netle anılmışlardır. Örümcek yuvası gibi çabuk ku-

rulan tuzakları, sabâh rüzgârı gibi ferâhlatici, hafif bir kuvvetle uçmuş, insanlı-
ğa yarar birşey bırakmamışlardır. Şimdi de, dinsiz bir temele dayanan devlet-
ler, ne kadar büyük ve kuvvetli görünseler de, elbette yıkılacak, zulm pâyidâr
olamayacaktır. Böyle kâfirler, bir ânda parlıyan kibrite benzer ki, etrâfındaki sa-
man, talaş gibi hafif şeyleri tutuşturur. Eli yakar, evleri harâb edebilir. Kendi
ise, hemen söner, biter. İslâmiyyete dayanan idâreler ise, kaloriferlerin radya-
törü gibidir. Radyatör, birşeyi yakmaz, odaları ısıtarak, insanlara râhatlık verir.
Sıcaklığı aşırı, zararlı değildir. Fekat harâret, enerji kaynağına mâlikdir. İslâmiy-
yet de, böyle fâideli bir enerji kaynağı olup, kendisine bağlanan ferdleri, âileleri
ve cem'iyetleri besler, kuvvetlendirir.

Düşmanlarımız, asrlar boyunca yaptıkları kanlı ve acı tecrübelerle anladı ki,
îmânını yıkmadıkça, türklüğü ve müslimânlığı yıkmaya, imkân yokdur. Hakikat-
de her ilerlemenin ve yükselmenin hâmîsi ve teşvîkçisi olan islâmiyyeti, ilmin,
fennin ve yeğitliğin düşmanı gibi göstermeğe yeltendiler. Genç neslerin, bilgi-
siz, dinsiz kalmasını, onları ma'nevî cebheden vurmağı hedef edindiler. Bu yol-
da milyonlar dökdüler. İlm ve îmân silâhları çürümüş, hırs ve şehvetlerine kapıl-
mış olan ba'zı câhiller, kâfirlerin bu hücûmları ile hemen bozuldu. Bunlardan bir
kısmı, isimlerini siper edinip, müslimân görünerek, fen adamı, kalem sâhibi ve
din âlimi, hattâ müslimânların hâmîsi şekline girip, türk yavrularının îmânlarını
çalmağa koyuldular. İçki meclislerinde, sıkılmadan (Bu milleti aldatmak için, câ-
mi'de, abdestsiz ve guslsüz çok nemâz kıldım) diyecek kadar alçaklaşan, mü-
nâfiklar da işitildi. Kötülükleri hüner şeklinde, îmânsızlığı meziyyet ve moda şek-
linde gösterdiler. Dini, îmânî olanlara yobaz, softa, gerici denildi. Din bilgilerine,
islâmın kıymetli kitâblarına, irticâ' gericilik ve te'assub diyenler oldu. Kendile-
rinde bulunan ahlâksızlık ve şerefsizlikleri, müslimânlara, islâm büyüklerine atf
ve isnâd ederek, o temiz insanları kötülemeğe, evlâdları babalarından soğutma-
ğa uğraşdılar. Târihimize de dil uzatıp, parlak ve şerefli sahîfelerini karartma-
ğa, temiz yazılarını lekelemeğe, vak'a ve vesîkaları değışdirmeye kalkışdılar.
Böylece, gençleri dinden, îmandan ayırmağa, islâmiyyeti ve müslimânları yok
etmeğe çalışdılar. İlmî, fennî, güzel ahlâkı, fazîleti ve yeğitliği ile dünyâyâ şân
ve şeref saçan ecdâdımızın sevgisini genç kalblere yerleşdiren mukaddes bağ-
ları çözmek, gençliği dedelerinin kemâlâtından, ululuğundan mahrûm ve haber-
siz bırakmak için, kalblere, rûhlara ve vicdânlara hücûm etdiler. Hâlbuki, anlı-
yamıyorlardı ki, islâmiyyetden uzaklaşdıkça, Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve
sellem» yolundan ayrıldıkça, ahlâk bozulduğu gibi, her vâsıtayı yapmakda ve her
asrın icâb etdirdiği yeni bilgilerde, üstünlüğü gayb ediyor, ecdâdımızın asker-
likdeki, fen ve san'atdaki başarılarını gösteremiyor, hattâ geri kalmağa başlı-
yorduk. Bu maskeli dinsizler, böylece, bir taraftan ilmde, fende geri kalmamıza
çalışıyor, bir taraftan da, islâmiyyet geriliğe sebep oluyor. Garb sanâyi'ine ye-
tişebilmemiz için, bu kara perdeyi kaldırmamız, şark dîninden, çöl kanûnlarından
kurtulmamız lâzımdır, diyorlardı. Bu sûretle maddî ve ma'nevî kıymetlerimizi yı-
karak vatanımıza, milletimize, dışardaki düşmanların, asrlarca, yapmak istedik-
leri, fekat yapamadıkları kötülüğü yaptılar.

Cenâb-ı Hak, bütün insanlara, sayılamıyacak kadar çok ni'met, iyilik ver-
mişdir. Bunların en büyüğü ve en kıymetlisi olarak da, Resûller ve Nebiler «aley-
himüssalevâtü vetteslîmât» göndererek, se'âdet-i ebediyye yolunu göstermişdir
ve (Ni'metlerimin kıymetini bilir, emr etdiğim gibi kullanırsanız, onları artdırırım.
Kıymetlerini bilmez, bunları beğenmezseniz, ellinizden alır, şiddetli azâb ederim)
buyurmuşdur. Bir asrdan beri islâmiyyetin garîb olması ve son zamanlarda büs-
bütün uzaklaşarak, dünyânın küfr ve irtidâd karanlığı ile kaplanması, hep islâm
ni'metlerinin kıymetlerini bilmeyip, onlara arka çevirmenin neticesidir.

Allahü teâlâ, sevdiklerini hayırlı işlere vâsita kıldığı gibi, kendisine inanmayanları, düşmanlık edenleri de, fenâ yerlerde çalışdırmaktadır.

İslâm ni'metlerinin elden çıkmasına sebep olanlar iki kısımdır:

Birincileri küfrlerini, düşmanlıklarını açıklayan kâfirler olup, bunlar bütün silâhli kuvvetleri ile, bütün propaganda vâsitaları ve siyâsi oyunları ile, İslâmiyetli yıkmaya uğraşıyorlar. Müslimânlar, bunları biliyor ve onlardan üstün olmağa çalışıyor.

İkinci kısım kâfirler, kendilerine müslimân ismini ve süsünü verip, din adamı tanıtıdırıp, müslimânlığı, kendi akları ile, keyflerine ve şehvetlerine uygun bir şekle çevirmeğe uğraşıyor. Müslimânlık ismi altında, yeni, uydurma bir din kurmak istiyorlar. Hile ve yalanlar ile, sözlerini İsbât etmeğe, yaldızlı, yaltakçı yazılar ile, müslimânları aldatmağa çalışıyorlar. İslâmın azılı düşmanlarını, müslimânların önderi olarak tanıtmaya, müslimânları bu hâinlerin arkasında sürüklemeye uğraşıyor, onların kötülüklerini hünermiş gibi göstermeye yelteniyorlar. Müslimânların çoğu bu düşmanları, ba'zı sözlerinden ve İslâmiyeti yıkıcı davranışlarından seziyor ise de, çok kurnaz idâre edildikleri için, birçok sözleri revâc bulup, müslimânlar arasında yerleşiyor. Müslimânlık dini, yavaş yavaş bozularak, bu kâfirlerin istedikleri, plânlaşdırdıkları şekle dönüyor.

Ba'zıları da: (Bu asrda yaşayabilmemiz için, milletçe, topluca garblılaşmalıyız) diyor. Bu sözün iki ma'nâsı vardır. Birincisi, garblıların fende, tecrübeye, san'atta, i'mâr ve terfih vâsitalarında bulduklarını öğrenmek, yapmak, bunlardan istifâdeye çalışmaktır ki, bunu İslâmiyet de, zâten emr etmektedir. Nitekim, Resûl-i ekrem «sallallahü aleyhi ve sellem» bir hadîs-i şerifinde (Hikmet [ya'nî fen ve san'at], mü'minin gayb ettiği mâlidir. Nerde bulursa alsın!) buyurdu. Fekat bu, garb auymak değil, ilmi, fenni onlarda bile arayıp almak ve onların üstünde olmağa çalışmaktır. İkinci ma'nâda garblılaşmak ise, ecdâdımızın doğru ve mukaddes yolunu bırakıp garbın bütün an'anesini, âdetlerini, ahlâksızlıklarını, pisliklerini ve hepsinden dahâ acı, dahâ şaşkın olarak, dinsizliklerini ve putlarını alıp, câmi'leri kilise ve eski san'at eseri şekline sokmak, müslimânlığa şark dini, gerilik dini, Kur'ân-ı kerîme çöl kanûnu, puta tapmağa, ibâdete müzik karışdırmağa garb dini, modern ve medenî din demek ve İslâmiyeti bırakıp, hıristiyanlığa, mûsikî âletleri ile ibâdete dönmeğe, (Dinde reform) ismini vermektedir.

İslâm düşmanları şunu iyi bilsin ki, Türk milletinin damarlarında dolaşan asil kan, ne bugün, ne de, onların ümmidle beklediği günlerde, bu ma'nâda aslâ garblılaşmayacak ve komünist olmayacaktır. Ecdâdının mukaddesâtını ayaklar altında çiğnetmeyecektir!

İslâmiyeti yıkmaya çalışan diğer bir kuvvet de, din bilgisi vermek için, din düşmanlarını (gûyâ) susdurmak için yazılan mecmû'alar ve kitâblardır. İmândan ve İslâmdan haberi olmayan, tesavvufun hakikatine, rûhuna, inceliklerine ermemiş olan din câhilleri, dünyâ işlerinde söz sâhibi olunca, kendilerini din âlimi görüyor ve müslimânlık sandıkları bozuk düşüncelerini yaymak için, veyâ yalnız para kazanmak için, din kitâbları yazıyorlar. Bu kitâblarında, din büyüklerinin sözlerini anlamadıkları, birçok bilgileri yanlış ve ters yazdıkları, acı acı görülüyor. Yeni türeyen mezhebsizleri, dinde reformcuları, İslâm âlimi olarak tanıtıyorlar. Bunların câhil kafaları ile, sapık düşünceleri ile yazdıkları yıkıcı ve bölücü kitâblarını terceme ederek, din bilgisi diye gençliğin önüne sürüyorlar. Bunların zararlarını, bozuk olduklarını ortaya koyan, yüzkaralarını meydana çıkaran, böylece kazançlarına, 'milleti sömürmelerine mâni' olan kitâblarına câhilce, ahmakca iftirâ ediyorlar. Bu zevallılar, bilerek veyâ bilmiyerek, İslâm düşmanlarının ekmeklerine yağ sürüyor ve İslâmiyete, onlardan dahâ çok zarar yapıyorlar. Çünkü, bu kitâbları ve dergileri okuyan sâf müslimânlar ve hele asil

ve kahraman ecdâdının mukaddes dînini öğrenmeğe susamış olan temiz gençler, bunların yaldızlı kelimelerle övdükleri sapıkları, din âlimi sanıp, bozuk ve yanlış yazılarına din ve îmân diye sarılıyor. Hâlbuki, ecdâdımız bütün istirâhatlarını, menfe'atlerini fedâ ederek, evlâdlarının dinlerini îmânlarını korumak için, çok sayıda ve çok kıymetli kitâb yazmış ve bizlere yâdigâr bırakmıştır. Güzel ahlâkı, adâleti, çalışkanlığı, fende, san'atda birinciliği ve yeğitliği dünyâ târihinde, parlak kelimelerle yazılı olan, şanlı ve şerefli ecdâdımızın düşman elinin dokunmaması için, mubârek kanını dökdüğü ve bütün temizliği, doğruluğu ile bizlere mirâs bıraktığı mukaddes dînimizi, yine onların mubârek elleri ile yazdıkları, hâlis ve afif kitâblarından okuyup öğrenmeliyiz. Düşman kalemlerinden çıkan, süslü kelimelerle örtülmüş, zehirli propagandaları okuyarak, azîz ve sevgili îmânımızı kapdırmamağa, aldanmamağa çok dikkat etmeliyiz!

Otuz madde ve altmış sahife olan (**Se'âdet-i ebediyye**) kitâbımı okuyanların teşvîki ile, ikinci kısmını, üçyüz sahife olarak hâzırlayıp (m. 1957) de basdırmışdım. Bu iki kitâb, temiz gençlikde, islâmiyyete karşı, öyle bir alâka ve câzibe uyandırdı ki, süâl yağmuru altında kaldım. Bu çeşidli soruları, mu'teber kitâblardan terceme ederek cevâblandırmak sûreti ile, birinci kısmın otuz maddesine yetmiş madde dahâ ekliyerek, ikinci baskısı meydana geldi ve dörtyüz sahife oldu. Nihâyet, Allahü teâlâ, ihsân ederek, yıpratıcı çalışmakla, üçüncü kısmın hâzırlanması da müyesser oldu ve 1379 (m. 1960) da basıldı.

Salâhiyyetim olmadığı hâlde, yalnız islâm âlimlerinin, akları durduran üstünlüklerine hayranlığımın ve onlara karşı taşıdığım sevgi ve saygının mükâfâtı olarak ve bu temiz milletin, asîl gençlerin, din simsarlarının tuzaklarından kurtulmaları, dünyâ ve âhîret se'âdetine kavuşmaları için kalbim sızılarak etdiğim düâların karşılığı olarak, Allahü teâlânın tevfiği ile meydana gelen bu üç kitâbı, (m. 1963) de bir araya getirip, (**Tâm ilmihâl**) adını verdim. Üç kısımda da, bu fakîre âid hiçbir bilgi ve fikr yoktur. Terceme ve toplamaktan başka, nasîbim olmamıştır. Büyük, mubârek zâtların yazıları olduğu için, okuyanların fâidelendiğini, zevk aldıklarını ve kitâblarıma saldırın, iftirâ eden mezhebsizlere aldanmadıklarını görmekle, cenâb-ı Hakka şükr ediyorum. Böylece, temiz rûhlu, sâf kanlı, mubârek gençlerin, müstecâb düâlarına kavuşacağımı düşünerek seviniyor, bu kitâbı ve düâları, kıyâmet günü için, biricik sermâyem biliyorum. (**Se'âdet-i ebediyye**) kitâbımda âyet-i kerîme tercemesi yoktur. Âyet-i kerîmeler kısa ve tâm terceme edilemez. Islâm âlimleri âyet-i kerîmeleri terceme değil, uzun tefsîr ederek açıklamaya çalışmışlardır. Kitâbıma, birçok (**Tefsîr-i Hüseyinî**) deki açıklamalardan aldım. Âyet-i kerîmelerin sıra numaralarını hâfız Osmânın yazdığı Kur'ân-ı kerîme göre koydum.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmin çok yerinde kendisini (**Biz**) olarak bildiriyor. Allahü teâlâ birdir. Kur'ân-ı kerîmin çok yerinde bir olduğunu bildirmektedir. Kur'ân-ı kerîmin her yerinde, kendisine (**Ben**) demedi. Büyüklüğünü, herşeye mâlik ve hâkim olduğunu bildirmek için (**Ben**) yerine (**Biz**) diyor. Okuyucular, Allahü teâlânın (**Biz**) dediği yerleri, (herşeyin mâliki, hâkimi olan (**Ben**) olarak anlamalıdır.)

Bu (**Tâm ilmihâl**) i okuyan, dedelerinin dînini, şu'ûrlu olarak öğrenip din düşmanlarının iftirâlarına aldanmayacak, câhillerin, münâfıkların ve tarîkatçı ismi altında gençliği zehrliyenlerin maddî ve ma'nevî soygunculuğundan kurtulacaktır.

(**Se'âdet-i ebediyye**) kitâbımın her üç kısmının, şimdi onaltıncı baskısı yapıldı. Birinci kısımda yüz madde, ikinci ve üçüncü kısımlarda yetmişer madde vardır. Bu ikiyüzkırk [240] maddeden yüzsekiz [108] maddesi, imâm-ı Rabbânî Ah-

med-i Fârûki hazretlerinin (Mektûbât) kitâbının ikinci ve üçüncü cildlerinden, yüzotuziki [132] maddesi de, salâhiyyetli Islâm âlimlerinin kitâblarından toplanmıştır. Kitâbda yazılı dokuzyüzdoksan [990] kadar ismin hâl tercemeleri de eklenmiştir. Bu kitâbı, gazete okur gibi, bir göz gezdirip elinden bırakmamalı, her kelimesini iyi düşünmelidir. Her cümlesinin ma'nâsını iyi anlamağa çalışmalı, her maddeyi bitirince, tekrarlamalı, bir hülâsa hâlinde hâfızaya yerleştirmelidir. Evlâda, ahbâba da öğretmelidir. Çalışmalı, bu yolda ilerlemelidir. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, (iki gün aynı hâlde bulunan, ya'ni hergün ilerlemiyen, bir şey öğrenmiyen, aldandı, ziyân etdi). Görülüyor ki, Islâm dini, gerilemeği değil, duraklamağı bile red ediyor. Dâimâ ilerlemeği ve yükselmeği emr ediyor.

O hâlde, ey müslimân! Muhammed aleyhisselâmın gösterdiği selâdet-i ebediye yoluna sarıl ve bu yolda ilerle!

1 Ramezân-ül-mubârek 1396

27 Ağustos 1976
Cum'a

Said efendi oğlu
Kimyâ Yüksek Mühendisi ve Eczâcı
Emekli Öğretmen Albay

HÜSEYN HİLMİ IŞIK

Üç kısımdır şer'at elbette,
bir ilmdir, bir ameldir her yerde.

Bir de ihlâsdir, her işde dâimâ,
şöyle ki, hiç olmıya ucb-ü riyâ.

Bu üçü birden tehakkuk etmeli,
böyledir, şer'-i şerifin ekmele.

Hem bu ihlâs olmasa, makbûl değil,
mutlaka ihlâs gerekdir şöyle bil!

SE'ÂDET-İ EBEDİYYE
KİTÂBINDA BULUNAN BİLGİLER

(Se'âdet-i ebediyye) kitâbında ikiyüzkırk [240] madde vardır. Kitâb üç kısma ayrılmıştır. Birinci kısımda bulunan yüz maddeden kırk üç adedi, ikinci kısımdaki yetmiş maddeden otuziki adedi ve üçüncü kısımda bulunan yetmiş maddeden otuz üç adedi, imâm-ı Rabbânî hazretlerinin ve birkaçı da, Muhammed Ma'sûm hazretlerinin fârisî olan (Mektûbât) kitâblarından terceme edilmiştir. Diğer maddeler, başka kıymetli kitâblardan alınmıştır. İmâm-ı Rabbânînin (Mektûbât) kitâbı üç cildir. Birinci cildi, (1025) senesinde, ikinci cildi, (1028) de, üçüncü cildi ise, (1040) senesinde toplanmıştır. Hepsi beşyüzotuzaltı [536] mektûbdan meydana gelmiştir. Birinci cildindeki üçyüzon üç mektûbun hepsini türkçeye terceme edip ayrıca basırdığım için, Se'âdet-i ebediyye kitâbına, Mektûbâtın birinci cildinden almadım. Oğlu Muhammed Ma'sûmun (Mektûbât) ı da üç cildir. Terceme edilen mektûbların, bu altı cildten hangisinde buldukları ve mektûb numaraları, aşağıdadır. Mütercim tarafından ilâve edilen bilgiler, bir köşeli mu'teriza [] parantez içine yazılmıştır.

BİRİNCİ KISM İÇİNDEKİLER

Madde No.	Mektûb No.	Maddenin özü	Sahife No.
1	1 — 114	Muhammed aleyhisselâma uymak, se'âdete kavuşdurur.	17
2	1 — 152	Allahü teâlâya itâ'at için, Resûlüne itâ'at lâzımdır.	21
3		Müslimân olmak için, ne yapmalı? Kelime-i şehâdet.	21
4	1 — 193	Ehl-i sünnet âlimleri.	22
5	2 — 55	Ehl-i sünnetin reîsi, imâm-ı a'zam Ebû Hanîfedir.	22
6		İmâm-ı a'zamın büyüklüğü. (Dürr-ül-muhtâr) önsözünden ve (Hayrât-ül-hisân) dan alınmıştır.	22
7		İslâm âlimlerinin kitâbları.	22
8	1 — 234	Uydurma tefsîr yazan kâfir olur. Türkçe Kur'ân.	23
9	(1 — 193)	Kur'ân tercemelerinden hangisine güvenileceği	23
10	1 — 213	Din hırsızları.	23
11	1 — 163	Kâfirlere benzemeğe özenenler.	23
12	1 — 191	Kalbde imân bulunmasına alâmet, şeri'ate uymaktır.	30
13	1 — 164	Allahü teâlânın ni'metleri, dünyâda herkesedir.	30
14		Âhrette kâfire merhamet yoktur.	31
15	(1 — 165)	Muhabetin alâmetleri.	31
16	(1 — 41)	Muhammed «aleyhisselâm», Allahü teâlânın sevgilisidir.	32
17		Peygamberimizin mu'cizeleri. Kur'ân-ı kerîmin üstünlüğü.	32

Madde No.	Mektûb No.	Maddenin özü	Sabife No.
18	1 — 165	Resûle tâbi' olmak nasıl olur? Evlâd terbiyesi.	33
19		Hubb-i fillah, buğd-i fillah. Kazâyâ rızâ nasıl olur?	37
20		Kâfirler iki kısımdır.	38
21	1 — 184	Cennete girmek için Muhammed aleyhisselâma uymak lâzımdır.	39
22		Kâfirlerin iyiliği dünyâda kalır.	39
23	1 — 214	Dünyâ âhiretin tarlasıdır.	39
24		Âhret bilgileri, aklın dışındadır. Bunlara akıl ermez.	40
25		Kur'ân-ı kerim nedir? Kur'ân tercemeleri.	42
26	(2 — 55)	İctihâd hatâları. İmâm-ı a'zamın büyüklüğü.	47
27		İctihâd ne demektir? Müctehid kime denir?	49
28	1 — 231	Sünnet-i müekkeke, sünnet-i zevâid.	50
29		Kâfirlerin kullandığı şeyler iki dürlüdür.	50
30	2 — 54	Resûlullah'a uymak yedi derecedir.	51
31	2 — 67	Ehl-i sünnet i'tikâdı, harâmlar. Tevbe. Mehdi.	52
32	3 — 38	Bu ümmet yetmişüç fırkaya ayrılacaktır.	64
33	3 — 101	Kur'ân-ı kerimi felsefecilere göre tefsir câiz değildir.	65
34	2 — 19	Sünnete yapışmak bid'atlerden sakınmak lâzımdır.	66
35	3 — 22	Müşriklerin bedenleri pis değildir. İ'tikâdları pisdir.	67
36		Bir üniversiteliye cevâb. Fen bilgileri, bir yaratıcının var olduğunu bildirmektedir.	69
37	2 — 31	Dünyâyâ, burada kalacak kadar, âhirete de orada kalacak kadar çalışmalıdır.	73
38	2 — 89	Dünyâda âhirete yarar iş görmek lâzımdır.	74
39	2 — 58	Tenâsuh ve iki rûhluluk yokdur. Âlem-i misâl.	75
40	3 — 31	Âlem-i ervâh ve âlem-i misâl ve âlem-i ecsâd. Kabr azâbı	83
41	4 — 29	Emr-i bil-ma'rûf, nehy-i anil-münker ve cihâd sevâbı çokdur.	85
42	2 — 81	Vera' ve takvâ. Hâlis ibâdetin alâmeti nedir?	91
43	2 — 66	Tevbe, vera' ve takvâ.	92
44	2 — 82	Farz, sünnet ve nâfilelerin ehemmiyetleri ve farkları.	94
45	3 — 1	Allahü teâlânın yakın olması ne demektir?	95
46	3 — 17	İmân, ibâdetler ve lüzûmlu nasihatler.	96
47	3 — 34	İmân, ibâdetler, harâmlar.	107
48	3 — 35	Genlikde yapılan ibâdetlerin kıymeti.	108
49	3 — 57	Âlemler, herşey yokdan var edildi. Yunan felesofları	109
50	2 — 60	Lüzûmsuz, fâidesiz işlerden vazgeçmelidir.	110
51	3 — 36	Kabr azâbına inanmayanlara cevâb vermektedir.	111
52	4 — 14	Tesavvuf yolunda çalışmak isteyen yapması lâzım olan şeyler.	113
53		Beş vakt nemâz, otuzüç farz.	115
54		Abdest almak. Abdesti bozan şeyler.	116
55		Mest üzerine mesh, özr sâhibi olmak.	122
56		Gusl abdesti nasıl alınır? Ne zaman alınır?	125
57		Teyemmüm. Su bulamamak nasıl olur?	138
58		Necâsetden tahâret. İstincâ. İstibrâ.	142
59		Sular. Temiz su, pis su, artıklar.	147
60		Setr-i avret. Kadınların örtünmesi.	151
61		İstikbâl-i kible. Kible ta'yîni.	156
62		Nemâz vaktleri. Takvîmler. Ezân.	159

Madde No.	Mektûb No.	Maddenin özü	Sahife No.
63		Ezân ve ikâmet. Hoparlörle nemâz.	165
64	1 -- 303	Ezân kelimelerinin ma'nâları.	169
65		Nemâzın ehemmiyeti. Nemâz kılmıyanlar.	169
66		Nemâz nasıl kılınır? Nemâzın beş rüknü.	173
67		Yolculukda, otobüsde, gemide, tayyârede nemâz.	180
68		Nemâzın vâcibleri, secde-i sehv, secde-i tilâvet ve vitr nemâzı.	186
69		Nemâzı bozan şeyler. Kâfirlere teşebbüh.	189
70		Nemâzın mekrûhları, nemâzı bozmak için özr.	194
71		Câmi'de yapılması câiz olmıyan şeyler. Terâvîh nemâzı.	202
72		Cemâ'atle nemâz kılmak. Hoparlörle, radyo ile nemâz.	206
73		Cum'a nemâzı. İbâdet ne demektir?	215
74		Bayram nemâzı. Kurbân bayramı tekbîrleri.	222
75	1 -- 312	Nemâzda otururken parmak kaldırmak.	224
76		Kazâ nemâzları. Nemâz kılmıyanın cezâsı.	228
77	2 -- 20	Nemâz ibâdetlerin en üstünüdür.	243
78	2 -- 87	Sünnet, bid'at ne demektir? Nemâzın ta'dil-i erkânı.	244
79	2 -- 69	Nemâzı doğru kılmak. Halâl lokma. Şehîd kime denir?	245
80		Zekât vermek. Para, mal, hayvan ve toprak zekâtı.	248
81		Ramezân-ı şerîfin kıymeti. Oruc nasıl tutulur?	269
82		Sadaka-i fıtrı kimler verir? Kimlere vermelidir?	276
83		Kurban kesmek lâzımdır. Nasıl kesilir?	279
84		Adak ne demektir? Günâh olan âdaklar.	283
85		Yemîn nasıl edilir? Yemîn keffâreti.	288
86		Hacca gitmek. Hac nasıl yapılır?	293
87		Mubârek geceler. Kandiller. Mi'râc nasıl oldu?	304
88		Milâdî yılı hicrî yıla çevirmek.	311
89		Hicrî yılı milâdî yıla çevirmek.	311
90		Hicrî sene başının, hangi gün olduğunu bulmak.	312
91		Arabi ayların birinci gününü bulmak.	312
92		Selâmlaşmak nasıl olur? Müsâfeha nasıl yapılır?	314
93		Kur'ân-ı kerîm Allah kelâmıdır.	317
94		Îsâ «aleyhisselâm» insan idi, Ona tapılmaz.	320
95		Îsâ «aleyhisselâm» Peygamber idi, ona tapılmaz.	322
96	2 -- 9	Allahü teâlâ akl ile, hayâl ile anlaşılabilir.	
		Gayba îmân etmek lâzımdır.	324
97		Hilye-i se'âdet. Siyer kitâbları. Resûlullahın zevceleri.	326
98		Muhammed aleyhisselâmın güzel ahlâkı.	336
99		Resûlullahın ana, babaları hep mü'min, sâlih idi.	340
100		Sübhâne rabbike âyetini nasıl okunmalı?	346

İKİNCİ KISM İÇİNDEKİLER

Madde No.	Mektûb No.	Maddenin özü	Sayfa No.
1	3 — 105	Unutulmuş sünnetleri meydana çıkarmayı ve bid'atden sakınmayı teşvik etmektedir.	351
2	3 — 47	Düâ etmekdeki gizli bilgileri açıklamaktadır.	353
3	3 — 13	Şerî'atin sâhibine uymağa ve dinini öğrendiği üstâdını sevmeğe teşvik etmektedir.	355
4		İmân, akl, zekâ, halâl ve harâm, adâlet ve zulm.	355
5		Tefsir, hadis ne demektir? Din âlimi kime denir?	367
6		Hadis-i şeriflerin çeşidleri ve hadis âlimleri.	370
7	3 — 54	Dünyâ işlerini yaparken şerî'ate dikkat etmelidir.	373
8	3 — 59	Derd ve belânın Allahü teâlâdan geldiğini düşünmelidir.	379
9	3 — 7	İnsanlardan gelen sıkıntılara sabr etmek lâzımdır.	380
10	2 — 29	Üzüntü ve sıkıntıları ni'met bilmelidir.	380
11	2 — 32	Zâhir işlerin bozuk olması, kalbin dağılmasına yol açar.	381
12	2 — 75	Derd ve belâlar, günâhlara keffâretidir.	382
13	3 — 27	Kendi dilekelerimizi bırakıp sâhibimizin arzûsuna uymalıyız.	383
14	2 — 53	Kibr ve ucb, kalbin tehlikeli hastalığıdır.	385
15		Allahü teâlânın isimleri. Yaratmak ne demektir?	386
16		Fıkh ilmi. Mezheb nedir? İmâm-ı a'zam Ebû Hanife.	392
17		Vehhâbiler ve Ehl-i sünnetin bunlara cevâbı. Kıymetli din kitâblarını okumalı. Bozuk kitâblara aldanmamalı.	401
18		Kabr ziyâreti lâzımdır. Olgun ruhlardan istifâde edilir.	427
19		Şâmânîler, Behâiler, Ahmediyye, Dürziler, Yezidiler.	432
20		Bektâşîlik. Bektâşîlerin hangisi müslimân değildir?	440
21	2 — 96	Resûlullahın vefât ederken kâğıd istemesi. Eshâb-ı kirâmın üstünlüğü.	445
22	5 — 36	Eshâb-ı kirâm birbirini çok severdi. Şi'ilerin iftirâları.	453
23	2 — 99	Eshâb-ı kirâmın büyüklüğü. Dostlara çok derd gelmesi.	457
24		Sosyal adâlet. Sosyalizm. Kapitalizm. Komünizm.	465
25		İslâmiyyet, ya'ni şerî'at, din ve dünyâ se'âdetlerinin kaynağıdır.	470
26		Bir islâm düşmanının iftirâlarına cevâb.	472
27		İslâm devletleri. Müslimânlar nasıl geri bırakıldılar?	482
28		İslâmiyyet fenni emr etmektedir. Fen yobazları.	485
29		Madde, atom üzerinde yeni bilgiler. Radyo-aktivite. Radar.	493
30		Atom kuvveti ve sulh zamanında kullanılması.	502
31		Atom bombası yapılması, te'siri, korunma çâreleri.	509
32		İslâmiyyetde nikâh. Evlenmesi câiz olmıyan kadınlar.	512
33		Kâfirlerin evlenmesi. Çocuğa imânı, islâmı öğretmelidir.	521
34		İslâmiyyetde talâk. Hul'. Zihâr. Li'ân. İddet. Hidâne.	524
35		Süt kardeşlik. Süt ile akrabâ olanlar.	528
36		Nafaka nedir? Kimler verir? Kimlere verilir? Lakit.	530
37		İslâmiyyetde kadının kıymeti ve hakları çok büyüktür.	536
38		Halâl, harâm ve şübheli şeyler. Vera' ve takvâ.	543
39		Yimesi ve kullanması harâm olan şeyler.	553
40		İçmesi harâm olan içkiler.	558

Madde No.	Mektûb No.	Maddenin özü	Sahife No.
41		Tütün, sigara içmek günâh mıdır?	563
42		İsrâf nedir? Tütün israf mıdır? Fâiz harâmıdır.	574
43		Yemek, içmek âdâbı.	582
44		Hasta yemekleri. Ba'zı hastalıkların tedâvisi.	585
45		Tevekkül. Evlilerin tevekkülü. Bekârların tevekkülü.	610
46		Levh-il-mahfûz ve Ümm-ül-kitâb. İnsan ömrünün değişmesi.	629
47		İrade-i cüz'iyeye. Bir ihtiyârın münâcâtı.	632
48		Ebüs-sü'üd efendinin (Kazâ - kader) risâlesi.	633
49	2 — 33	Sevgilinin her işi sevilir. Hamd, şükrdan üstündür.	635
50		Tegannî, müzik. Radyoda, teybde Kur'ân-ı kerim okumak ve dinlemek. Hoparlörle nemâz kılmak.	638
51		Cin hakkında geniş bilgi. Evliyânın rûhları.	653
52		Rûhların hâzır olması. Allahü teâlânın sıfatları.	659
53	2 — 28	Rûhlar insan şeklinde görünür. Tenâsüh yoktur.	661
54	2 — 38	Allah adamlarının gönlünde zerre kadar dünyâ düşüncesi yoktur.	662
55	2 — 62	İnsan medenî olmak için yaratılmıştır. Medenî olmak için ve yaşamak için, başka insanlara muhtâcdır. İnsanın üstünlüğü bu ihtiyâcındandır.	663
56	2 — 25	Resûlullah'a uygun her iş zikirdir.	665
57		Mu'cize. Kerâmet. Firâset. İstidrâc. Sihir.	665
58	3 — 86	Hârikaların, kerâmetlerin çok veyâ az olmasının sebebi.	666
59	2 — 92	Veli olmak için hârikalar ve kerâmetler lâzım değildir.	667
60	2 — 8	Seçilmişlerin ve câhillerin ve bu ikisi arasında olan tesavvufcuların gaybdan imânları.	671
61	2 — 13	Zâhir âlimlerinin ve tesavvufcuların ve râsih ilmi seçilmişlerin hâlleri.	672
62	3 — 62	İnsanın aslı ademdir. Ademde, hiç iyilik yoktur.	673
63	3 — 98	Güzel sûretlerin tatlı olmalarının sebebi nedir?	675
64	2 — 34	Allahü teâlâ hiçbirşeye benzemez ve akl ile anlaşılabilir.	675
65	3 — 44	Cennette Allahü teâlânın görüleceğine inanmayanlara cevâbdır.	676
66	3 — 39	Tesavvufcuların ve felsefecilerin (İlm-ül yakîn) bilgileri.	681
67	3 — 50	Ulemâ-i râsihin ve diğer din âlimlerinin istidlâlleri.	682
68	2 — 59	Akla, hayâle gelen ve keşf ile, şühûd ile anlaşılabilir herşey mahlûkdur.	683
69		Abdullâh-ı Dehlevî hazretlerinin (Mektûbât) kitâbından 61.ci mektûbun tercemesidir.	684
70		Abdullâh-ı Dehlevî hazretlerinin (Mektûbât) kitâbından 85.ci mektûbun tercemesidir.	685

ÜÇÜNCÜ KISM İÇİNDEKİLER

Madde No.	Mektûb No.	Maddenin özü	Sahife No.
1	2 — 23	İşin başı, sünnet i seniyyeye yapışmak ve bid'atden sakınmaktır.	691
2	3 — 41	Resûlullahın kadınlarla yaptığı sözleşme: Şirk, insan için hayvan kesmek, hırsızlık, zinâ, çocuk öldürmek, iftirâ, muska kullanmak.	693
3		İslâmiyyetde kesb ve ticâret. Halâl kazanmak	701
4		Bey' ve şirâ, Halâl ve harâm satışlar.	705
5		Alış-verişde muhayyerlik.	719
6		Bâtıl, fâsid, mekrûh satışlar. Sarraflık.	721
7		Ölüm hastasının satış ve hediye yapması.	728
8		Komşu, şüf'a ve diğer haklar üzerinde çeşidli bilgiler.	730
9		Şart ile söylenen şeyler.	732
10		Selem ile satış.	734
11		İstisnâ', ismarlama yaptırmak.	735
12		Karz-ı hasen, ödünce vermek. Kim ödünce isteyebilir?	737
13		Kefâlet, havâle, bono, sened kırdırmak. Poliçe.	743
14		Vekâlet. Alış-verişde, zekât vermekte vekil tutmak.	747
15		Ticâretde adâlet. İhtikâr nedir?	753
16		Ticâretde ihsân etmek. Borc ödemek. Din kitâbları.	757
17		Ticâretde dinini kayırmak. Harâmdan sakınmak.	760
18	3 — 116	Allahü teâlânın kullarına hizmet etmemiz lâzımdır.	763
19		İslâmiyyetde fâiz, bankalar, bono kırdırmak ve vakf.	764
20		İslâmiyyetde şirket kurmak. Şirketler.	779
21		Kirâ, ücret, işçilik. Sigortacılık. Emânetciye verilen para.	782
22		Ukûbât: Zinâ, içki, kazf, sirkat ve yol kesmek cezâları.	790
23		Ta'zir cezâları, tefsir kitâblarını değil fıkıh kitâblarını okumak lâzımdır.	795
24		Cinâyetler, katlin çeşidleri ve cezâları. Kısâs.	802
25		Diyet cezâları. Katl keffâreti.	806
26		İkrâh, zorla yaptırmak. Hicr, birşeyi yasaklamak.	807
27	2 — 46	Şeri'atsiz evliyâlık olmaz. Kelime-i tevhid.	812
28	3 — 3	Kelime-i tevhidin ma'nâsını bildirmektedir.	816
29	2 — 37	Kelime-i tevhidin üstünlüklerini bildirmektedir.	820
30	2 — 94	Fenâ ve bekâyı bildirmektedir. Mahlûkların aslı, hakikatleri.	822
31	2 — 39	Eshâb-ı yemin, eshâb-ı şimâl ve sâbikûn.	824
32	3 — 45	Mü'minin kalbi kıymetlidir. Hiç kimsenin kalbini kırmamalıdır.	825
33	2 — 76	Arş ve Kürsî. Kalbin üstünlükleri.	826
34	3 — 11	Âlem-i emrdeki beş cevheri açıklamaktadır.	828
35		Fenâ - fillâh	829
36	3 — 123	Allahü teâlâyâ kavuşduran tesavvuf yolu ikidir.	831
37		Zikr ve râbita ne demektir? Fâideleri.	832
38	3 — 52	Tesavvuf yolu. Sülûk dereceleri. Fenâ, bekâ.	836
39	3 — 63	Allahü teâlânın ihâta, kurb ve ma'iyet sıfatları.	837
40	3 — 68	Âlem vehm mertebesinde yaratılmışdır.	838
41	3 — 90	Âriflerin kalpleri ile Allahü teâlâyı görmesi. Âlem-i misâl.	840

Madde No.	Mektûb No.	Maddenin özü	Sahife No.
42	3 — 92	Büyüklerin Allahü teâlâ ile konuşmaları.	842
43	2 — 98	Allahü teâlânın mahlûklara yakın olması. Âdem. İblîs.	843
44	2 — 42	Nihâyet, âfâk ve enfüsün dışındadır. Evliyâ kimlere denir?	847
45	2 — 35	Fenâ fillâh, vasl-ı uryânî. Ayn-ül-yakîn.	854
46	3 — 77	Kâ'be-i mu'azzamanın ve nemâzın kemâlâtı.	856
47	2 — 44	Vahdet-i vücûd bilgisi. Vücûd-i vehmî.	858
48	3 — 67	Dünyâ görünüşdür. Âhret, dünyânın aslıdır.	862
49	2 — 24	Madde, Allahü teâlâyâ ayna olamaz.	864
50	2 — 50	Tesavvuf yolunun başında da, sonunda da şerî'ate uymak lâzımdır.	864
51	3 — 121	Üçüncü cildin seksenyedinci mektûbundaki bilgileri açıklamaktadır.	869
52	4 — 230	Zât-ı ilâhînin bu âlem ile ilişiği yokdur. Nemâzda olanın, Allahü teâlâyâ yakınlığı. Nemâzın hakikati.	875
53	2 — 45	Âlemin, maddenin, zât-i ilâhîden nasibi yokdur.	884
54		Madde üzerinde yeni bilgiler. Hüceyre, hayât, mikrop, zehr.	886
55		Ölüm, ölüme hâzırlanmak. Şifâ âyetleri.	904
56		Meyyite yapılacak dîni vazife, kefen.	909
57		Cenâze nemâzı. Nemâzlarını kılmak câiz olmıyanlar.	915
58		Cenâze taşımak ve defn.	918
59		Kabr ziyâreti. İbâdet sevâbı hediye edilir.	923
60		Kabr ziyâretinin fâideleri.	926
61		Resûlullahın yazdığı baş sağlığı mektûbu.	931
62	1 — 104	Baş sağlığı mektûbu. Meyyite yapılacak hediyeler.	932
63		Meyyit için iskat ve devr yapmak. Defn izni nasıl alınır?	933
64		Ferâiz bilgisi. Mirâs alacak kimlerdir? Vasî ta'yini.	939
65		Ferâiz hesâbları. Mirâsı bölmek.	943
66	2 — 16	Kabr hayâtı ve tâ'ûndan ölmenin kıymeti.	947
67	2 — 17	Dünyâ sıkıntılarının fâidesi. Tâ'ûnun sevâbı.	948
68		Kazâyâ râzı olmalıdır, hattâ lezzet duymalıdır.	949
69	3 — 15	Sevgiliden gelen sıkıntılar, iyiliklerinden dahâ tatlıdır.	950
70		(Se'âdet-i ebediyye) nin son sözü.	951
		(Se'âdet-i ebediyye) de adı geçenlerin hâl tercemeleri.	964
		(Se'âdet-i ebediyye) içindeki kitâblar.	1088
		(Se'âdet-i ebediyye) nin genel fihristi.	1098

TAM İLMİHÂL

SE'ÂDET-İ EBEDİYYE

Besmeleyle başlayalım kitâba!
Allah adı, en iyi bir sığınaktır.
Ni'metleri sığmaz ölçü, hîsâba,
Çok acıyan, afvı seven bir Rabdir!

(Se'âdet-i ebediyye) kitâbını yazmağa, Besmele ile başlıyorum. Dünyâda bütün insanlara acıyarak, fâideli şeyleri yaratıp göndermektedir. Âhiretde, Cehennemine gitmesi gereken mü'minlerden dilediklerini, İhsân ederek, afv edecek, Cennete kavuşturacaktır. Her canlıyı yaratan, her vâri, her ân varlıkta durduran, hepsini korku ve dehşetden koruyan yalnız O'dur. Böyle bir Allahın şerefli ismine sığınarak, bu kitâbı yazmağa başlıyorum.

BİRİNCİ KISM

1 — Cenâb-ı Hak, hepimizi dünyâ ve âhiretin efendisi ve bütün insanların her bakımdan en yükseği ve en iyisi olan, Muhammed Mustafâya «sallallahü aleyhi ve sellem» tâbi' olmak se'âdetiyle şereflendirsin. Çünkü cenâb-ı Hak, ona tâbi' olmağı, ona uymağı çok sever. Ona uymanın ufak bir zerresi, bütün dünyâ lezzetlerinden ve bütün âhiret ni'metlerinden dahâ üstündür. Hakîkî üstünlük, onun sünnet-i seniyyesine tâbi' olmaktır ve insanlık şerefi ve meziyyeti, onun şerî'atine uymaktır. Sünnet kelimesi, üç ayrı ma'nâya gelir. Burada, (Şerî'at) demektir.

[Ona tâbi' olmak, ya'nî ona uymak, onun gitdiği yolda yürümektir. Onun yolu, Kur'ân-ı kerîmin gösterdiği yoldur. Bu yola (Dîn-i Islâm) denir. Ona uymak için, önce İmân etmek, sonra müslimânlığı iyice öğrenmek, sonra farzları edâ edip harâmlardan kaçınmak, dahâ sonra, sünnetleri yapıp mekrûhlardan kaçınmak lâzımdır. Bunlardan sonra, mubâhlarda da ona uymağa çalışmalıdır.

İmân etmek, bütün insanlara lâzımdır. Herkes için İmân zarûridir. İmân edenlerin, farzları yapıp harâmlardan kaçınması lâzımdır. Her mü'min, farzları yapmağa ve harâmlardan kaçınmağa, ya'nî müslimân olmağa me'mûrdur. Her mü'min, Peygamberimizi «sallallahü aleyhi ve sellem», malından ve cânından dahâ çok sever. Bu sevgisinin bir alâmeti, sünnetleri yapıp mekrûhlardan kaçınmaktır. Bir mü'min bütün bunlara tâbi' olduktan sonra, mubâhlarda da, ne kadar ona uyarsa, o derece kâmil ve olgun bir müslimân olur. Allahü teâlâyâ, o derece yakın ve sevgili olur.

Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» söylediklerinin hepsini beğenip kalbin kabûl etmesine, ya'nî inanmasına (İmân) denir. Böylece inanan insanlara, (Mü'min) denir. Onun sözlerinden birine bile inanmamağa veyâ iyi ve doğru

olduğunda şübhe etmeğe (Küfr) denir. Böyle inanmıyan kimselere (Kâfir) denir. Allahü teâlânın, Kur'ân-ı kerimde, yapılmasını açıkça emr ettiği şeylere, ya'nî bu emrlere (Farz) denir. Yapmayınız diye açıkça men' ve yasak ettiği şeylere (Harâm) denir. Allahü teâlânın, açıkça bildirmeyip, yalnız Peygamberimizin «sal-lallahü aleyhi ve sellem» yapılmasını övdüğü, yâhud devâm üzere yaptığı, yâhud yapılırken görüp de mâni' olmadığı şeylere (Sünnet) denir. Sünneti beğenmemek küfrdür. Beğenip de yapmamak suç değildir. Onun beğenmediği şeylere ve ibâdetin sevâbını gideren şeylere (Mekrûh) denir. Yapılması emr olunmayan ve yasak da edilmeyen şeylere (Mubâh) denir. Bu emr ve yasakların hepsine (Şerî'at) veya (Ef'âl-i mükellefin) ve (Ahkâm-ı İslâmiyye) denir.

(Ef'âl-i mükellefin) sekizdir. Farz, vâcib, sünnet, müstehab, mubâh, harâm, mekrûh, müfsid.

Yasak edilmiş olmiyan, yâhud yasak edilmiş ise de, şerî'atin özr, mâni' ve mecbûriyyet tanıdığı sebeplerden birisi ile yasaklığı kaldırılmış olan şeylere (Halâl) denir. Bütün mubâhlar halâldir. Meselâ, iki müslimânı barışdırmak için yalan söylemek halâl olur. Her halâl mubâh olmiyabilir. Meselâ, ezân okunurken, alış-veriş, mubâh değil, mekrûhdur. Hâlbuki halâldir.

İmânı ve farzları ve harâmları öğrenmek, bilmek de farzdır. Otuzüç farz meşhûrdur. Bunlardan dördü esâs olup, nemâz kılmak, oruc tutmak, zekât vermek ve hac etmektir. İmân ile berâber bu dört farz, islâmın şartıdır. İmân edip de ibâdet edene, ya'nî bu dört farzı yapana (Müslim) veyâ (Müslimân) denir. Dördünü birden yapıp da, harâmlardan kaçınan, tam müslimândır. Bunlardan biri bozuk olur veyâ hiç olmazsa, müslimânlık bozuk olur. Dördünü de yapmıyan, mü'min olsa da, müslimânlığı tam değildir. Böyle imân, insanı yalnız dünyâda korursa da, âhirete imânla gitmek güç olur.

İmân, muma benzer, (Ahkâm-ı İslâmiyye) mum etrafındaki fener gibidir. Mum ile birlikte fener de, (İslâmiyyet) dir ve (Din-i İslâm) dir. Fenersiz mum çabuk söner. İmânsız, islâm olamaz. İslâm olmayınca, imân da yokdur.

(Din), insanları se'âdet-i ebediyyeye götürmek için Allahü teâlâ tarafından gösterilen, yol demektir. Din ismi altında insanların uydurduğu iğri yollara din denmez, dinsizlik ve kâfirlik denir. Allahü teâlâ, Âdem aleyhisselâmdan beri, her bin senede, bir Peygamber vâsıtası ile, insanlara bir din göndermiştir. Bu Peygamberlere (Resûl) denir. Her asrda, en temiz bir insanı Peygamber yaparak, bunlar ile, dinleri kuvvetlendirmiştir. Resûllere tâbi' olan bu Peygamberlere de, (Nebî) denir. Bütün Peygamberler, hep aynı imânı söylemiş, hepsi ümmetlerinden aynı şeylere imân etmeği istemişlerdir. Fekat, şerî'atleri, ya'nî kalb ile, beden ile yapılması ve sakınılması lâzım olan şeyleri başka başka olduğundan, islâmlıkları, müslimânlıkları da ayrıdır.

İmân edip de kendini şerî'ate uyduran müslimândır. Şerî'ati kendi arzularına, keyflerine uydurmak istiyen kâfirdir. Bunlar bilmezler ki, Allahü teâlâ, şerî'atleri, nefsin arzularını, keyflerini kırmak ve taşkınlıklarını önlemek için göndermiştir.

Her şerî'at, kendisinden önce gelen şerî'ati nesh etmiş, değiştirmiştir. En son gelen ve her şerî'ati değiştirmiş, dahâ doğrusu şerî'atlerin hepsini kendinde toplamış olup, kıyâmete kadar hiç değişmiyecek olan şerî'at, Muhammed aleyhisselâmın şerî'atidir. Bugün, Allahü teâlânın sevdiği, beğendiği din de, bu şerî'at ile kurulmuş olan İslâm dînidir. Bu şerî'atin bildirdiği farzları yapanlara ve harâmlardan kaçınanlara Allahü teâlâ, âhiretde iyilikler verecektir. Ya'nî bunlar, sevâb kazanır. Farzları yapmıyanlara ve harâmlardan kaçınmıyanlara, âhiretde cezâlar, acılar ve sıkıntılar vardır. Ya'nî böyle kimseler, günâha girer. İmânı olmiyanların farzları kabûl olmaz. Ya'nî, bunlara sevâb verilmez. Farzları yapmıyan

mü'minlerin, ya'nî Allahü teâlâyâ borçlu olanların, sünnetleri kabûl olmaz. Ya'ni, bunlara sevâb verilmez. Bunlar Peygamberimize «sallallahü aleyhi ve sellem» tâbl' olmuş olmaz. Bir kimse, bütün farzları yapıp da, bir farzı özrsüz terk ederse, bu borcunu ödemedikçe, bu cinsden olan hiç bir sünnetine sevâb verilmez. Kırkaltıncı madde, onyedinci mektûbda bildirildiği gibi, şeytan, farzları, kazâları sonraya bırakdırıp, farzdan aşağı olanları yapıdırmağa çalışır. Bunları dahâ kıymetli gösterir.

Mubâhlar iyi niyet ile güzel düşünceler ile yapılıncâ, insan sevâb kazanır. Kötü niyetlerle yapılırsa veyâ bunları yapmak, bir farzı vaktinde edâ etmeğe mâni' olursa günâh olurlar. Farzlar yapılırken, kötü niyetler karışırsa, borc ödenmiş, cezâdan kurtulmuş olunur ise de, sevâb kazanılmaz. Belki günâh da olur. Harâm işleyenlerin farzları ve sünnetleri sahîh olur. Ya'ni borçlarını ödemiş olurlar ise de, sevâb kazanmazlar. (Hadika) da (Bid'at sâhiblerinin ibâdetleri kabûl olmaz) hadîs-i şerifini anlatırken buyuruyor ki, (Günâhlardan sakınmayan müslimânların ibâdetleri sahîh olsa da, kabûl olmaz).

Harâmlar iyi niyet ile yapılsa da, mubâh olamaz. Ya'ni, harâmlara hiç bir zaman sevâb verilmeyeceği gibi, özrsüz harâm işleyen, herhâlde günâha girer. Harâmdan, iyi niyetle, ya'nî Allahü teâlâdan korkarak sakınan, vazgeçen, sevâb kazanır. Başka bir sebeble harâm işlemezse, sevâb kazanmaz. Yalnız, günâhından kurtulur. Harâm işleyenlerin, sen kalbime bak, kalbim temizdir. Allahü teâlâ kalbe bakar, demeleri boşdur. Fâidesizdir. Müslimânlıkla alay etmektir. Kalbin doğru olmasına alâmet, şeri'ate yapışmak, ya'ni emrlere ve yasaklara uymaktır. (Hadika) da, takvâyı anlatırken diyor ki, (Harâmların iyi niyetle yapılması, bunları harâmlıktan çıkarmaz. İyi niyet, harâmlara ve mekrûhlara te'sir etmez. Bunları tâ'at hâline çevirmez).

(Mir'ât-ül mekâsîd) kitâbı, yetmişüçüncü sahîfede ve İbni Âbidin abdestin niyyetinde ve (Milel-Nihal) tercemesi, ellidördüncü sahîfesinde diyor ki, amel ya'nî iş üçe ayrılır. (Ma'siyyet) ya'nî günâh olan işler. Bunlar, Allahü teâlânın beğenmediği şeylerdir. Allahü teâlânın emr ettiği şeyi yapmamak veyâ yasak ettiğini yapmak ma'siyyettir. (Tâ'at) ya'nî Allahü teâlânın beğendiği şeylerdir. Bunlara (Hasene) de denir. Tâ'at yapana (Ecr) ya'nî (Sevâb), iyilik vereceğini va'd buyurdu. Üçüncüsü (Mubâh) ya'nî günâh veyâ tâ'at olduğu bildirilmemiş olan işlerdir. Yapanın niyyetine göre tâ'at veyâ günâh olurlar.

Günâhlar, niyyetsiz veyâ iyi niyetle işlenirse, günâh olmaktan çıkmaz. (Ameller, niyyete göre iyi veyâ kötü olur) hadîs-i şerifi, tâ'atlara ve mubâhlara niyyete göre sevâb verileceğini bildirmektedir. Bir kimse, birinin gönlünü almak için başkasını incitse veyâ başkasının malı ile sadaka verse, yâhud harâm para ile mekteb, câmi' yapırsa, bunlara sevâb verilmez. Bunlara sevâb beklemek, câhillik olur. Zulm, günâh, iyi niyetle işlenirse, yine günâh olur. Böyle işleri yapmamak sevâbdır. Bilerek yaparsa, büyük günâh olur. Günâh olduğunu bilmiyerek yaparsa, bilmemesi, öğrenmemesi de günâh olur.

Tâ'atlar, niyyetsiz veyâ Allah için niyyetle yapılıncâ sevâb hâsıl olur.

Tâ'at yaparken, Allah için yaptığını bilse de, bilmese de kabûl olur. Bir kimse Allahü teâlâ için yaptığını bilerek tâ'at yaparsa, buna (Kurbet) denir. Kurbet olan işi de yaparken sevâb hâsıl olması için niyyet etmek şart değildir. Sevâb hâsıl olması için, Allah rızası için niyyet etmek lâzım olan tâ'ate (ibâdet etmek) denir. Niyyetsiz alınan abdest ibâdet olmaz, kurbet olur. Bununla, hadesden tahâret hâsıl olup nemâz kılınır. Görülüyor ki, her ibâdet kurbettir ve tâ'attır. Kur'ân-ı kerîm okumak, vakf, köle âzâd etmek ve sadaka ve benzerleri yapılırken sevâb hâsıl olmak için, niyyet lâzım olmadığından, kurbettirler ve tâ'atdırlar. Fekat, ibâdet değildirler. Tâ'at veyâ kurbet olan bir iş yapılırken, Allah

İçin niyyet edilirse, ibâdet yapılmış olur. Fekat bunlar, ibâdet olarak emr olunmadı. Allahü teâlâyı tanımağa yarayan fizik, kimyâ, biolojî, astronomî gibi bilgileri öğrenmek tâ'atdır, kurbet değildir. Çünkü kâfir, Allahü teâlânın varlığını, bunları öğrenirken değil, öğrendikten sonra anlar. Tâ'at, kötü niyyetle yapılırsa, günâh olur. Güzel niyyetlerle tâ'atın sevâbı arttırılır. Meselâ, câmi'de oturmak, tâ'atdır. Mescidin, Allahü teâlânın evi olduğunu düşünerek, Allahü teâlânın evini ziyâretli de niyyet ederse, sevâbı dahâ çok olur. Nemâz kılmağı beklemek için de niyyet ederse ve dışarda gözü, kulağı günâh işlemesin diye de ve mescidde i'tikâf ederek âhireti düşünmeğı de, mescidde, Allahü teâlânın adını zikr etmeğı de, orada emr-i ma'rûf ve nehy-i münker etmeğı ya'nî va'z etmeğı de, va'z dinlemeğı de, yâhud Allahü teâlâdan hayâ ederek edebli olmağı da niyyet ederse, her niyyeti için ayrı sevâblara kavuşur. Her tâ'atda böyle çeşidli niyyetler ve sevâblar da vardır.

Her mubâh, iyi niyyetle yapılıncâ tâ'at olur. Kötü niyyetle yapılıncâ, günâh olur. Koku sürünen, iyi giyinen kimse, dünyâ lezzeti için veyâ gösteriş yapmak, öğünmek için veyâ kendini kıymetlendirmek için, yâhud yabancı kadınları, kızları avlamak için şık giyinirse, günâh işlemiş olur. Dünyâ lezzetini tatmak için olan niyyetine azâb verilmez ise de, âhîret ni'metlerinin azalmasına sebep olur. Başka niyyetleri için azâb görür. Bu kimse, sünnet olduğu için koku sürünür, şık giyinirse, câmi'e saygı için, câmi'de yanına oturan müslimânları incitmemek için, temiz olmak için, sıhhatli olmak için, islâmın vakârını, şerefini korumak için niyyet edince, her niyyeti için ayrı sevâblar kazanır. Ba'zı âlimler buyuyor ki, her mubâh işde, hattâ yimede, içmede, uyumada ve halâyâ girmekte bile iyi niyyet etmeğı unutmamalıdır. İnsan, mubâh bir işe başlarken, niyyetine dikkat etmelidir. Niyyetli iyi ise, o işi yapmalıdır. Niyyetli, yalnız Allahü teâlâ için olmazsa, yapmamalıdır. Hadîs-i şerîfde **(Allahü teâlâ, sizin güzel sûretlerinize, mallarınıza, bakmaz. Kalblerinize ve amellerinize bakar)** buyuruldu. Ya'nî, Allahü teâlâ, insanın yeni, temiz elbisesine, hayrât ve hasenâtına, malına, rütbesine bakarak sevâb ve ikrâm vermez. Bunları ne düşünce ile, ne niyyetle yapıldığına bakarak, sevâb veyâ azâb verir.

O hâlde, her mü'mine önce lâzım, birinci farz olan şey, îmânı, farzları, harâmları öğrenmektir. Bunlar öğrenilmedikce, müslimânlık olamaz. İmân elde tutulamaz. Hak borçları ve kul borçları ödenilemez. Niyyet, ahlâk düzeltilemez ve temizlenemez. Düzgün niyyet edinilmedikce, hiçbir farz kabûl olmaz. **(Dürr-ül-muhtâr)** daki hadîs-i şerîfde **(Bir sâ'at ilm öğrenmek veyâ öğretmek, sabâha kadar ibâdet etmekden dahâ sevâbdır)** buyuruldu.

Allahü teâlânın rızâsına, sevgisine kavuşmak ve sevâb kazanmak niyyeti ile farzları, sünnetleri yapmağa ve harâmlardan ve mekrûhlardan kaçınmağa, ya'nî ahkâm-ı islâmiyyeyi yerine getirmeğe **(ibâdet etmek)** denir. Niyyetsiz, ibâdet olamaz. Demek ki, Resûlullah'a «sallallahü aleyhi ve sellem» tâbi' olmak için, önce îmân etmek, sonra ahkâm-ı islâmiyyeyi öğrenmek ve yapmak lâzımdır.

İmân etmek, ona tâbi' olmağa başlamak ve se'âdet kapısından içeri girmek demektir. Allahü teâlâ onu, dünyâdaki bütün insanları se'âdete da'vet için gönderdi ve Sebe' sûresi, yirmisekizinci âyetinde **(Ey sevgili Peygamberim «sallallahü aleyhi ve sellem»! Seni, dünyâdaki bütün insanlara ebedî se'âdetli müjdelemek ve bu se'âdet yolunu göstermek için, beşeriyyete gönderiyorum)** buyurdu].

Meselâ, ona uyan bir kimsenin, gün ortasında bir parça uyuması, ona uymaksızın, birçok geceleri ibâdetle geçirmekten, katkat dahâ kıymetlidir. Çünkü, **(Kaylûle)** etmek, ya'nî öğleden önce biraz yatmak, âdet-i şerîfesi idi. Meselâ, onun şerî'atinin emr etdiği için, bayram günü oruc tutmamak ve yiyip içmek, onun şerî'atinde bulunmayıp senelerce tutulan oruclardan dahâ kıymetlidir. Onun

Şerî'atının emri ile fakire verilen az bir şey ki, buna zekât denir, kendi arzûsu ile, dağ kadar altın sadaka vermekten dahâ efdaldır. Emir-ül-müminin Ömer «radıyallahü anh», bir sabâh nemâzını cemâ'atle kıldıktan sonra, cemâ'ate bakıp, bir kimseyi göremeyince sordu: Eshâbı dediler ki, geceleri sabâha kadar ibâdet ediyor. Belki şimdi uyku basdırmışdır. Emir-ül-müminin buyurdu ki, (Keşki bütün gece uyuyup da, sabâh nemâzını cemâ'atle kılsaydı, dahâ iyi olurdu). Şerî'atden sapıtmış olanlar, sıkıntı çekip ve mücâhede edip, nefslerini körletiyor ise de, bu şerî'ate uygun yapmadıklarından kıymetsizdir ve hakirdir. Eğer bu çalışmalarına ücret hâsıl olursa, dünyâda birkaç menfe'atden ibâret kalır. Hâlbuki, dünyânın hepsinin kıymeti ve ehemmiyeti nedir ki, bunun bir kaçının lîtibârı olsun. Bunlar, meselâ çöpçüye benzer ki, çöpçüler herkesden dahâ çok çalışır ve yorulur. Ücretleri de herkesden aşağıdır. Şerî'ate tâbi' olanlar ise, latif cevâhir ve kıymetli elmaslar ile meşgûl olan mücevherciler gibidir. Bunların işi az, kazançları pek çokdur. Ba'zan bir sâ'atlik çalışmaları, yüzbinlerce senenin kazancını hâsıl eder. Bunun sebebi şudur ki, şerî'ate uygun olan amel, Hak teâlânın makbûlüdür, mardisidir, çok beğenir.

[Böyle olduğunu kendi kitâbının çok yerinde bildirmişdir. Meselâ, İmrân sûresi, otuzbirinci âyetinde: (Ey sevgili Peygamberim! Onlara da ki, eğer, Allahü teâlâyı seviyorsanız ve Allahü teâlânın da, sizi sevmesini istiyorsanız, bana tâbi' olunuz! Allahü teâlâ, bana tâbi' olanları sever) buyuruyor].

Şerî'ate uymıyan şeylerin hiç birisini Hak teâlâ sevmez, beğenmez. Sevilmeyen, beğenilmeyen şeye sevâb verilir mi? Belki cezâyâ sebep olur. Bu incelik, dünyâ işlerinde de vardır. Biraz düşünülürse anlaşılır. O hâlde, se'âdet-i ebediyyeyi ele geçirten sermâye, Peygamberimizin «sallallahü aleyhi ve sellem» şerî'atine yapışmaktır. Bütün zarar ve fesâdların başı, şerî'atden ayrılmaktır.

2 — Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı kerîmde, Nisâ sûresi, yetmişikinci âyetinde, Muhammed aleyhisselâma itâ'at etmenin, kendisine itâ'at etmek olduğunu bildiriyor. O hâlde, Onun Resûlüne «sallallahü aleyhi ve sellem» itâ'at edilmedikçe, Ona itâ'at edilmiş olmaz. Bunun pek kat'i ve kuvvetli olduğunu bildirmek için, âyet-i kerîmede (Elbette muhakkak böyledir) buyurdu ve ba'zı doğru düşünmeyenlerin, bu iki itâ'ati birbirinden ayrı görmelerine meydan bırakmadı. Allahü teâlâ, yine Nisâ sûresinde, yüzkırkdokuzuncu âyet-i kerîmede, bu iki itâ'ati ayrı görenlerden şikâyet buyurarak (Kâfirler, Allahü teâlânın emri ile Peygamberlerinin emrlerini birbirinden ayırmak istiyor. Yehûdiler diyor ki, biz Mûsâ aleyhisselâma inanırız. İsâ ile Muhammed aleyhisselâma inanmayız. Hıristiyanlar ise, yalnız İsâ aleyhisselâma inanıp, ona hâşâ, Allahü teâlânın oğlu diyor. Bu inanışları ve dinleri kıymetsizdir. Hepsisi kâfirdir. Bunların hepsine Cehennem azâbını, çok acı azâbları hâzırladık) buyurdu.

3 — Se'âdet-i ebediyyeye kavuşmak için, müslimân olmak lâzımdır. Müslimân olmak için, hiçbir formaliteye, müftiye, imâma gitmeğe lüzûm yoktur. Kalb ile îmân etmekle ve ahkâm-ı islâmiyyeyi öğrenmek ve yapmakla olur. İmân etmek için, (Kellme-i şehâdet) söylemek ve bunun ma'nâsını bilmek lâzımdır. Bu kelimenin ma'nâsını bilmek ve inanmak da, (Ehl-i sünnet) âlimlerinin bildirdiği şeyleri öğrenip bilmektir ve bunlara inanmaktır. Önce, kısaca öğrenmek yetiştir. Sonra sırası geldikçe, lüzûm görüldükçe, dahâ fazla öğrenilir. İbni Âbidîn de, (Kâfirin nikâhı) bahsi sonunda, böyle buyurmaktadır. [İmâna gelen adamın hemen sünnet olması şart değildir. Hiç olmasa da olur denildi. Çünkü sünnet, avret yerinin görünmesi için özer olmaz diyenler de vardır. (Hadika) da ve (Berika) da diyor ki, (Müslimân olan yaşlı adam ve hastalar, sünnetin acısına dayanamazlarsa, sünnet edilmezler. Kelime-i şehâdet ve bunun ma'nâsı, kırkaltıncı maddede yazılıdır].

4 — Bütün insanlara önce lâzım olan şey, (Ehl-i sünnet) âlimlerinin kitâb-larında bildirdikleri gibi, bir îmân ve i'tikâd edinmektir. Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâmın yolunu bildiren, Kur'ân-ı kerîmden murâd-ı ilâhîyi anlayan, hadîs-i şerîflerden murâd-ı peygamberîyi çıkararak bu büyük âlimlerdir. Kıyâmetde kurtuluş yolu, bunların gösterdiği yoldur. Allahın Peygamberinin ve onun Eshâbının yolunu kitâblara geçiren, değişdirilmekten ve bozulmaktan koruyan, (Ehl-i sünnet) âlimleridir.

5 — Ehl-i sünnetin reîsi ve kurucusu, (İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe Nu'mân bin Sâbit) dir «radiyallahü teâlâ anh».

6 — Hakîkate varmış Evliyânın büyüklerinden olan Sehl bin Abdüllah Tüstürî «rahmetullahi aleyh» diyor ki, (Eğer Mûsâ ve İsâ aleyhimesseleâmın ümmetlerinde, imâm-ı a'zam Ebû Hanîfe gibi bir zât bulunsaydı, bunlar yehûdîliğe ve hıristiyânlığa dönmezdi).

7 — Bu büyük imâmın ve yüzlerce talebesinin ve bunların da yetiştirdiği binlerce büyük insanın yazdığı milyonlarca kitâb, Peygamberimizin yolunu, bütün dünyâya doğru olarak yaymış, tanıtdırmıştır. Bugün islâm dînini, duyamayacak, hür dünyâda bir şehir, bir köy ve bir kimse kalmamıştır. İslâmiyyeti işitince, doğru olarak öğrenmek istiyene, Allahü teâlâ, bunu nasîb edeceğini va'd buyurmuştur. Bugün, dünyâ kütübhânelerini doldurmuş olan bu kitâbların isimlerini bildiren fihristler mevcûddur. Meselâ, Kâtib Çelebinin (Keşf-üz-zunûn) kitâbında, onbeşbine yakın kitâb ve onbin kadar müellif ismi vardır. Bu kitâb, iki cild olup, arabîdir. Bağdadlı İsmâil Paşa, bu kitâba, iki cild zeyl, ya'nî ilâve yazmıştır. Bu zeyllerde, onbine yakın kitâb ve müellif ismi vardır. Keşf-üz-zunûn, ilk olarak 1250 [m. 1835] de, üstde, arabî, altda lâtince tercemesi olarak, Leipzig'de basılmıştır. Dahâ önce 1112 [m. 1698] de fransızcaya terceme edilmişti. Hemen yine o târihte Mısır'da da basılmıştı. Son olarak, iki zeyli ile beraber 1360-1366 [m. 1941-1947] arasında İstanbul'da arabî basılmıştır. Kitâblar, elifbâ sırası ile dir. Dördü de me'ârif kütübhânelerinde satılmakta idi. İsmâil paşanın (Esmâ-ül-müellifin) ismindeki arabî, iki cild kitâbı, 1370 ve 1374 [m. 1951 ve 1955] de İstanbul'da basılmıştır. Bu iki kitâbda, Keşf-üz-zunûn ve zeyllerindeki kitâbların müellifleri, elifbâ sırası ile yazılmış ve her ismin yanında, yazdığı eserleri bildirilmiştir. Bugün, bütün dünyâda mevcûd, yalnız arabî islâm kitâblarını ve yazarlarını ve her memleketde hangi kütübhânelerde ve numarasını gösteren, çok istifâdeli ve kıymetli bir kitâb da, 1362 [m. 1943] de Leiden şehrinde basılmış olan, Carl Brockelmann'ın (Geschichte der Arabischen Litteratur) ismindeki almanca kitâbıdır. Osmanlı devletinde yetişmiş âlimlerin hâl tercemesini bildiren (Şakâyk-ı Nu'mâniyye) kitâbının sâhibi, Taşköprü zâde Ahmed efendinin (Miftâh-us-se'âde) kitâbı, beşyüze yakın çeşidli ilmi ta'rîf ve izâh edip, her ilmde yazılmış kitâb ve bunları yazanlar hakkında bilgi vermektedir. İslâm âlimlerini ve eserlerini tanıtan bu kıymetli kitâbı, oğlu, Kemâleddîn Muhammed, arabcadan türkçeye çevirmiş ve (Mevdû'ât-ül-ulûm) ismini vermiştir. (Mevdû'ât-ül-ulûm), [1313] senesinde, İkdâm gazetesi matba'asında basılmıştır. Piyasada mevcûddur. Bu kitâbı okuyan, anlayışlı ve insâflı bir kimse, islâmiyyetin yirmi ana ilmini ve bunların kolları olan, seksen ilmi ve bu ilmlerin âlimlerini ve herbirinin yazdığı kitâbları görerek, durmadan, yılmadan yazan, islâm âlimlerinin çokluğu ve herbirinin, ilm deryâsına dalmakdaki mehâretleri karşısında, hayrân kalmaktan kendini men' edemez.

[Bu kitâblarında tabî'iyyecilerin ve maddîcilerin sözlerini ve müslimân olmayanların islâmiyyete sokmak istedikleri uydurmaları delîller ve tartışmalar ile red ederek hepsini susdurmuşlar, din düşmanlarının hazırladıkları fitne ve fesâd ateşlerini söndürmüşlerdir. Ayrıca, kötü maksadlarla Kur'ân-ı kerîme yanlış ma'nâlar vermeğe, bozuk tercemeler yapmağa kalkışanların yüz karalarını mey-

dana çıkarıp, bir taraftan imân edilmesi lâzım gelen şeyleri birer birer ve açıkça yazmışlar, bir taraftan da, bütün dünyâda olmuş ve kıyâmete kadar olacak her vak'a ve hareketin ahkâm-ı şer'iyyesini, pek doğru olarak, insanlığın önüne koymuşlardır.

İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfenin dersinde hâzır bulunan talebesinden sekizyüzden fazlasının isimleri ve hâl tercemeleri kitâblarda yazılıdır. Bunlardan beşyüz-altmış fikh ilminde derin âlim olarak şöhret bulmuş, içlerinden otuzaltısı ictihâd makâmına yükselmiştir].

8 — Kur'ân-ı kerîmden ve hadis-i şerîflerden her fırka başka ma'nâ çıkarılmışdır. Hâlbuki, Peygamberimiz «aleyhisselâm» buyurdu ki, (Kur'ân-ı kerîmden kendi akli ile, kendi düşüncesi ve bilgisi ile ma'nâ çıkararak [din büyüklerinin, Peygamberimizden «sallallahü aleyhi ve sellem» ve Eshâbından alarak, yaptıkları tefsirlere aykırı uydurma tefsir yazan] kâfirdir). Nemâzdan, imândan haberi olmıyanların, para kazanmak için, piyasaya sürdükleri, uydurma tefsirlerinin, yaldızlı reklâmlarına aldanmamalı, bunları almamalı, okumamalıdır.

9 — Kur'ân-ı kerîmden ve hadis-i şerîflerden çıkarılan ilmler içinde, kıymetli ve doğru olan, yalnız (Ehl-i sünnet) âlimlerinin anladıkları ve bildirdikleridir. Çünkü, her mürted, her sapık ve her bid'at sâhibi ve her câhil, tuttuğu yolun, Kur'ân-ı kerîme ve hadis-i şerîflere uygun olduğunu sanır ve iddi'â eder. Bu hâlde, Kur'ân-ı kerîmden ve hadis-i şerîflerden çıkarılan her ma'nâ, makbûl ve mu'teber değildir.

10 — Ehl-i sünnet âlimlerinin, o büyük ve dindâr insanların bildirdikleri i'tikâddan, imândan kıl kadar ayrılanların, kıyâmetde azâbdan kurtulmaları imkânsızdır. Böyle olduğu akl ile, Kur'ân-ı kerîm ile ve hadis-i şerîfler ile ve din büyüklerinin kalbleriyle görmeleri ile anlaşılmaktadır. Yanlışlık ihtimâli yoktur. Bu büyüklerin kitâblarında bildirdikleri doğru yoldan kıl kadar ayrılanların sözleri ve kitâbları, zehrdir. Hele dünyâlık toplamak için, dini âlet edenlerin ve kendilerine din adamı ismini verip, her aklarına geleni yazanların hepsi, din hırsızdır. Bu kitâbları ve mecmû'aları okuyanların imânlarını çalarlar. Bunlara aldananlar, kendilerini müslimân sanıp nemâz kılar. Hâlbuki, imânları çalınmış, gitmiş olduğundan nemâzları ve hiçbir ibâdetleri ve iyilikleri kabûl olmaz ve âhirette işe yaramaz.

Dinlerini dünyâyâ satanlar hakkında, Allahü teâlâ, Bekara sûresi, onaltıncı âyetinde; (Câhiller, ahmaklar, dünyâdaki zevk ve lezzetlere kavuşmak için, dinlerini, imânlarını verdi. Ahiretlerini satıp dünyâyı, şehvetlerinin istediklerini aldılar. Kurtuluş yolunu bırakıp, helâke koşdular. Bu alış-verişlerinde birşey kazanmadılar. Bunlar, ticâret ve kazanc yolunu bilmedi. Çok ziyân etdi) buyurdu.

11 — İki cihân se'âdetine kavuşmak, ancak ve yalnız, dünyâ ve âhiretin efendisi olan, Muhammed aleyhisselâma tâbi' olmağa bağlıdır. Ona tâbi' olmak için, imân etmek ve ahkâm-ı islâmiyyeyi öğrenmek ve yapmak lâzımdır. Kalbde doğru imânın bulunmasına alâmet, kâfirleri düşman bilip, onlara mahsûs olan ve kâfirlik alâmeti olan şeyleri yok etmektir. Çünkü islâm ile küfr, birbirinin aksidir, zıddıdır. Birinin bulunduğu yerde, diğeri bulunamaz, gider. Bu iki zıd şey, bir arada bulunamaz. Bunlardan birisine kıymet vermek, diğeri hakâret ve kötülemek olur. Allahü teâlâ, sevgilisi olan Muhammed aleyhisselâma, hulk-ı azîm sâhibi olan, çok merhametli olan Peygamberine «sallallahü aleyhi ve sellem», kâfirlerle cihâd ve muhârebe etmeği ve onlara sertlik göstermeği emr ediyor. Demek ki, kâfirlere sert davranmak hulk-ı azîmdendir. İslâmiyyetin izzeti ve şerefi, küfrün ve kâfirlerin hakâretindedir. Kâfirlere izzet veren, hurmet eden, müslimânları tahkîr etmiş, alçaltmış olur. [Hak teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde İmrân sûresi yüz kır dokuzuncu âyetinde, kâfirlere kıymet verenlerin ve onlara tâbi' olan-

ların aldandıklarını ve pişmân olacaklarını beyân buyurarak (Ey benim sevgili Peygamberime «sallallahü aleyhi ve sellem» inananları Eğer, kâfirlerin sözlerine aldanıp da, Resûlümün «sallallahü aleyhi ve sellem» yolundan ayrılırsanız, kendilerine müslimân süsü veren din düşmanlarının uydurma ve yaldızlı sözlerine kapılarak, imânınızı çaldırırsanız, dünyâda ve âhiretde ziyân edersiniz) buyurdu].

Allahü teâlâ, kâfirlerin, kendi düşmanı ve Peygamberinin «sallallahü aleyhi ve sellem» düşmanı olduklarını bildiriyor. Allahü teâlânın düşmanlarını sevmek ve onlarla kaynaşmak, insanı Allahü teâlâyâ ve Onun Peygamberine «sallallahü aleyhi ve sellem» düşman olmağa sürükler. Bir kimse, kendini müslimân zan eder. Kelime-i tevhîdi söyleyip, inanıyorum der. Nemâz kılar ve her ibâdeti yapar. Hâlbuki, bilmez ki, böyle çirkin hareketleri, onun imânını ve islâmını temelinden götürür.

[Kâfirler, ya'nî Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» şer'atini beğenmeyenler, zamana, asra ve fenne uymuyor diyenler ve mürtedler, müslimânlarla ve müslimânlıkla, açıkça ve alçakça alay ediyor, müslimânları aşağı görüyorlar. Müslimânlığın dışında kalmak, keyflerine, şehvetlerine ve içlerindeki gizli isteklerine uygun geldiğinden, müslimânlığa gericilik diyor. İmânsızlığa, dinsizliğe asrılık, münevverlik ve ışıklı yol diyorlar. Mürted demek, müslimân evlâdı oldukları hâlde, müslimânlıktan haberleri olmadığından ve hiçbir din âliminin kitâbını okumadıklarından ve anlamadıklarından, yalnız bir lutfe, bir teveccühe ve dünyâlığa kavuşmak için ve akıntıya kapılmış olmak için, şer'ati beğenmeyenler, terakkîye mâni'dir diyenlerdir.

Bunlardan ba'zısı, temiz yavruları aldatmak için (İslâmiyyetde herşey «miş» ile bitiyor. Şöyle imiş, böyle imiş diye, hep mışa dayanıyor. Bir sened ve vesîkaya dayanmıyor. Diğer ilmler ise, isbât edilip, bir vesîkaya dayanmaktadır) diyorlar. Bu sözleri ile, ne kadar câhil olduklarını gösteriyorlar. Hiç de, bir islâm kitâbı okumamışlar. İslâmiyyet ismi altında, hayâllerinde, birşeyler tasarlayıp, din bu düşüncelerden ibâretedir sanıyorlar. Bilmiyorlar ki, İslâmiyyetden ayrı ve uzak gördükleri ilmler, fenler, vesîkalar, senedler, hep islâm dîninin birer şu'besi, dallarıdır. Meselâ bugün liselerde okunan bütün fen bilgileri, kimyâ, bioloji kitâbları, ilk sahîfelerinde, (Dersimizin esâsı, müşâhede [gözetleme], tedkîk [inceleme] ve tecribedir) diyor. Ya'nî fen derslerinin esâsı, bu üç şeydir. Hâlbuki, bu üçü de, islâmiyyetin emr ettiği şeylerdir. Ya'nî, dînimiz, fen bilgilerini emr etmektedir. Kur'ân-ı kerîmin çok yerinde, tabî'ati, ya'nî mahlûkâtı, canlı ve cansız varlıkları görmek, incelemek emr edilmektedir. Eshâb-ı kirâm «aleyhimürriydân», birgün Peygamberimize «sallallahü aleyhi ve sellem» sordu ve: (Yemene gidenlerimiz, orada hurma ağaçlarını, başka dürlü aşıladıklarını ve dahâ iyi hurma aldıklarını gördük. Biz Medînedeki ağaçlarımızı babalarımızdan gördüğümüz gibi mi aşıyalım, yoksa, Yemende gördüğümüz gibi aşılayıp da, dahâ iyi ve dahâ bol mu elde edelim?) dediler. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», bunlara şöyle diyebilirdi: Biraz bekleyin! Cébrâîl «aleyhisselâm» gelince, ona sorar, anlar, size bildiririm. Veyâ, biraz düşüneyim, Allahü teâlâ, kalbime doğrusunu bildirir. Ben de, size söylerim, demedi ve (Tecrîbe edin! Bir kısım ağaçları, babalarınızın üsûlü ile, başka ağaçları da, Yemende öğrendiğiniz üsûl ile aşılayın! Hangisi dahâ iyi hurma verirse, her zaman o üsûl ile yapın!) buyurdu. Ya'nî tecribeyi, fennin esâsı olan tecribeye güvenmeği emr buyurdu. Kendisi melekden anlar veyâ mubârek kalbine elbette doğar idi. Fekat, dünyânın her tarafında, kıyâmete kadar gelecek müslimânların, tecribeye, fenne güvenmelerini işâret buyurdu. Hurma ağaçlarını aşılama kıssası (Kimyâ-i se'âdet) de ve (Ma'rifetnâme) nin yüzonsekizinci sahîfesinde yazılıdır. İslâmiyyet, bütün fen kollarında, ilm ve ahlâk üzerinde, her çeşid çalışmağı ehemmiyyetle emr etmektedir. Bunlara çalışmak, farz-ı kifâye olduğu, kitâblarda yazılıdır. Hattâ, bir islâm şehrinde,

fennin yeni bulduğu bir âlet, bir vâsita yapılmayıp, bu yüzden bir müslimân zarar görürse, o şehrin idârecilerini, âmirlerini, islâmiyyet mes'ûl tutmaktadır. Hadis-i şerifde (Oğullarınıza yüzmek ve ok atmak öğretiniz! Kadınların, evinde iplelik içirmesi ne güzel eğlencedir) buyuruldu. Bu hadis-i şerif, harb için lâzım olan her çeşid bilgi ve âleti edinmeği, hiç boş durmamağı ve fâideli eğlenceleri emretmektedir. Bunun içindir ki, bugün, bir islâm milletinin, atom bombası, sunî peyk yaparak müslimânlığı dünyâya tanıtması farzdır. Yapmağa çalışılmazsa, büyük günâh olur.

Müslimânların bilmesi, öğrenmesi lâzım olan bilgilere (Ulûm-i Islâmiyye) müslimânlık bilgileri denir. Bu bilgilerin kimisini öğrenmek farzdır. Kimisini öğrenmek sünnet, bir kısmını öğrenmek de mubâhdır. Islâm bilgileri, başlıca iki büyük kısma ayrılır: Birincisi (Ulûm-i nakliyye) dir. Bunlara din bilgileri de denir. Bunlar, (Edille-i şer'iyye) denilen dört kaynaktan meydana çıkmıştır. Önce gelen âlimler, sonra gelenlere bildirmiştir. Bu bilgiler üzerinde, ikinci kısım, beşinci maddede, geniş açıklama yapıldı. Edille-i şer'iyye de, birinci kısım, yirmi-altıncı madde sonunda bildirildi.

Islâm bilgilerinin ikinci kısmı (Ulûm-i akliyye) dir. Bu bilgiler, matematik, mantık ve tecribî bilgilerdir. Bunlar, his organları ile duyularak, akl ile inceleterek, tecrube ve hesâb edilerek elde edilir. Bu bilgiler, din bilgilerinin anlaşılmasına ve onların tatbik edilmesine yardımcıdırlar. Bu bakımdan lüzümlüdürler. Bunlar, zamanla artar, değişir, ilerler. Bunun içindir ki (Tekmil-i sinâ'ât, telâhuk-ı efkâr iledir) buyurulmuştur. Bunun ma'nâsı (San'atın, fennin, tekniğin ilerlemesi, fikrlerin, deneylerin birbirlerine eklenmesi ile olur) demektir

Nakl yolu ile edinilen bilgiler, ya'nî din bilgileri çok yüksektir. Aklın, insan dimağı gücünün dışında ve üstündedir. Bunlar, hiçbir zamanda, kimse tarafından değiştirilemez. Dinde reform olmaz sözünün ma'nâsı da budur. Akl ile elde edilen bilgileri, islâmiyyet yasaklamamış, sınırlamamış, ancak, bunların nakl bilgileri ile birlikde öğrenilmesini ve sonuçlarının şeri'ate uygun, insanlara fâideli olarak kullanılmasını, zulm, işkence, felâket vâsıtası yapılmamasını emretmiştir. Akl ilmleri, islâm bilgilerinin bir kısmıdır. Islâmiyyete lâzımdırlar. Islâmiyyet bunları men' etmez, emr eder. Islâmiyyet, islâm düşmanlarının, ahlâk düşmanlarının, ilm şekline sokdukları, ders, vazife adını verdikleri, ahlâksızlıkların, uydurma târihlerin, islâmiyyete yapılan iftirâların okutulmasını, öğrenilmesini yasaklamakda, zararlı, kötü propagandalardan kaçınılmasını, fâideli iyi bilgilerin öğrenilmesini istemektedir.

Islâmiyyet, düşmanların, mürtedlerin uydurduğu gibi, hurâfe, uydurma, hikâye dîni değildir. Her ilmi, her fenni ve her tecribeyi emr eden ve zarûretler karşısında, her müsâ'adeyi bahş eden, selîm olan akla ve tecrübeye uygun olan bir dindir. Müslimânlar, fenni sever, fen adamının tecrübelerine inanır. Fekat, fen adamıyım diyen fen taklîdcilerinin iftirâlarına, yalanlarına aldanmaz].

Bunlar, ellerinden gelirse müslimânları ezer, imhâ eder. Veyâhud, müslimânları, kendi uydurdukları yola sokarlar.

[Nitekim masonların [m. 1900] senesi ictimâ'ına âid zabtların yüzikinci sahifesinde: (Dindarlara ve ma'bedlere galebe çalmak kâfi değildir. Asl maksadımız, dinleri yok etmektir) yazılıdır.

Bunlar, kitâblarında ve konuşmalarında, düşmanlıklarını açıkca ve hayâsızca bildiriyor. İlmenden, fenden haberleri olmadığı için, çocukca şeyler söylüyorlar. Meselâ, eski insanlar câhil imiş, tabî'at kuvvetleri karşısında âciz, zevallı kalarak, hayâlî şeylere inanmışlar. Uydurdukları şeylere tapınarak, yalvararak, küçüklüklerini göstermişler. Hâlbuki, bugün atom asrındayız. Tabî'ate hâkim olup istediğimizi yapıyoruz. Tabî'at kuvvetleri hâricinde birşey yoktur. Cennet, Cehennem, cin, melek, eski insanların uydurduğu şeylerdir. Gidip gören var mı?

Görülmiyen, tecrübe edilmeyen şeylere inanılır mı, diyorlar. Dinsizlerin bu sözleri, târihten de haberleri olmadığını gösteriyor. Târih boyunca, her asrda gelen câhiller, kendilerini akıllı, bilgili, eski insanları câhil sanmış. Âdem aleyhisselâmdan beri, her asrda gönderilen dinleri, eski câhillerin sözleri diyerek bozmuşlar, inkâr etmişlerdir. Kur'ân-ı kerîmin birçok yerinde, kâfirlerin böyle sözleri bildirilmekte ve cevâb verilmektedir. Meselâ Mü'minûn sûresinin otuzuncu âyet-i kerîmesinden sonra, buyuruyor ki: **(Nûh aleyhisselâma inanmadılar, Onları suda boğduk. Ondan sonra yarattığımız insanlara, içlerinden Peygamber gönderdik ve Allâhü teâlâyâ ibâdet ediniz. İbâdet edilecek Ondan başkası yoktur. Onun azâbından korkunuz! dedik. Dinlemeyenlerden, öldükten sonra tekrâr dirilmeğe inananlardan, dünyâ ni'metlerini bol bol vermiş olduğumuz birçoğu, bu Peygamber, sizin gibi yiyip içiyor. Kendiniz gibi bir çok şeye muhtâc olan birine inanırsanız, aldanmış, ziyân etmiş olursunuz. Peygamber, size ölüp, kemikleriniz çürüyüp, toz toprak olduktan sonra, tekrâr dirilerek mezârdan kalkacaksınız diyor. Hiç böyle şey olur mu? Ne varsa, ancak bu dünyâdadır, Cennet, Cehennem, hep buradadır. Bu dünyâ böyle gelmiş böyle gider. Öldükten sonra, bir dahâ dirilmek yoktur, dediler).** Komünist memleketlerde, milletin dînini, ahlâkını yıkmak için, mekteplerde öğretmenler ve askerlikte de subaylar, çocuklara, kızlara, askerlere, Allah var olsaydı görürdük. İstedığımızı iştir, verirdi. Benden şeker isteyiniz, hemen iştir, veririm. Ondan isteyin, bakın vermiyor. O hâlde yoktur. Ananız babanız câhildir. Eski, örümcek kafalıdır. Onlar gericidir. Siz ise, aydın kafalı ilerici gençlersiniz. Sakın öyle hurâfelere inanmayın! Cennet, Cehennem, melek, cin uydurma şeylerdir diyorlar. Böyle yalanlarla, gençlerin dînini, îmânını, baba ocağından almış oldukları edeb ve hayâlarını yok etmeğe çalışıyorlar. Zevallı yavruları aldatıp, kendi alçak istekleri, zevkleri, kötü kazançları uğruna, gençleri fedâ ediyorlar. Cenheti, Cehennemi kim görmüş, görülmiyen şeye inanılmaz, diyerek his uzuvlarına tâbi' olduklarını bildiriyorlar. Hâlbuki, hayvanlar, his uzuvlarına tâbi' olur. İmâm-ı Gazâlî buyuruyor ki (İnsanlar, akla tâbi' olur. İnsanların his uzuvları, hayvanlardan geridedir. İnsan, kedi, köpek kadar koku alamaz. Karanlıkta, onların gördüğü gibi göremez. Sonra, herşeyde, göze nasıl inanılır ki, çok yerdâ akl, gözün yanışını çıkarmaktadır. Meselâ göz, güneşi pencere içinden görüp, pencereden küçük sanıyor. Akl ise, dünyâdan da büyük olduğunu söylüyor). Bu kâfirler acabâ, biz gördüğümüze inanırız, güneş dünyâdan dahâ büyük olur mu diyerek akla inanmıyorlar mı? Hayır, burada onlar da, müslimânlar gibi akla inanıyor. Görülüyor ki, insanlar, dünyâ işlerinde, hislerine değil, akllarına uyarak, hayvanlardan ayrılmaktadır. Bunlar, âhiretdeki şeylere inanmayız diyerek, his organlarına bağlı kalıyorlar da, niçin akla uymuyor, burada da, insanlık derecesine yükselmek istemiyorlar? İslâmîyyet, insanların tekrâr yaratılıp, sonsuz yaşayacaklarını, hayvanların ise, kıyâmetde hesâblaşdıktan sonra, yok olacaklarını bildiriyor. İnsanlara ebedî hayât va'd ederek, hayvanlardan ayırıyor. Bu kâfirler ise, hayvanlar gibi, ebedî hayâtıdan mahrûm kalmağı beğeniyorlar.

Bugün, dünyâdaki kâfirler, iki dürlüdür: Birincisi **(Kitâbli kâfirler)**, ya'nî hıristiyan ve yehûdiler olup, öldükten sonra dirilmeğe, âhiretdeki sonsuz hayâta inanıyorlar. Bunlar, dinlerini bozmuş oldukları için kâfir oluyor.

İkincisi, komünistler, masonlar ve benzerleri gibi **(Kitâbsız kâfirler)** olup, öldükten sonra, tekrâr dirilmeğe, Cennete, Cehenneme inanmıyorlar. Komünistler, kanûn ile, devlet baskısı ile, zulm işkence ederek, ibâdet etmeği, dîni öğretmeği yasak ediyor. Masonlar da, insanlık, iyilik duygularını okşayıcı sözlerle, herkesi zevk, safâyâ daldırıyor. Ma'neviyyâtdan, din bilgilerinden mahrûm bırakıyorlar. Bu iki rejimi idâre eden kitâbsızlar, bir taraftan da, gazete, kitâb, radyo ve filmlerle islâmîyyete saldırıyor. Düzme hikâyeler, yalan örnekler göstererek, mil-

yonlarca insanı aldatıyor. Din düşmanı yetiştiriyorlar. Böylece, sayılı bir zümrenin menfe'ati için, insan kütleleri, millet toplulukları, dünyâda sefâlete, âhîretde de felâkete sürükleniyor. Ya'nî, bir taraftan, medeniyetden, fenden, insan haklarından bahs edip, bir taraftan da, insanları hayvanlaştırıyorlar.

Avrupa ve Amerika milletleri kitâblıdır. Yeni astronominin kurucusu Koper-nik, Fraynburg şehrinde papas idi. İngiltere'nin büyük fizik âlimi Bacon, Fransisken tarikatında, papas idi. Meşhûr Fransız fizikcisi Paskal, papas olup, fizik ve geometri kanûnları keşf ederken, din kitâbları yazmışdı. Fransanın en büyük başvekili olup, memleketine Avrupa birinciliğini kazandıran, meşhûr Rişliyo, pa-pas olup, ruhban sınıfında ileri derece sâhibi idi. Meşhûr Alman doktor ve şâ'iri Şiller de, papas idi. Bugün, bütün dünyâca büyük felesof tanınan, Fransız fikir adamı Bergson, kitâblarında, maddicilerin hücûmlarına karşı, rûhânileri müdâ-fea etmiştir. **(Madde ve hâfıza)** ve **(Din ve ahlâkın iki kaynağı)** ve **(Şu'urun ver-gileri)** kitâblarını okuyanlar dine, kıyâmete seve seve inanır.

Amerikanın büyük felesofu William Ceyms, Pragmatisme mezhebini kurmuş, **(Dini tecribeler)** ve diğer kitâblarında, imânlı olmağı övmüşdür. Bulaşıcı has-talıklar, mikroplar ve aşular üzerinde buluşları olan, Fransız doktoru Pasteur, cenâzesinin dinî merâsim ile kaldırılmasını vasiyyet etmişdi. Nihâyet, ikinci ci-hân harbinde dünyâyı idâre eden, Amerika Cumhurreisi F. D. Ruzvilt ile İngiliz başvekili Çörçil, dindâr idi. İsmi hâtırlayamadığımız dahâ nice fen ve siyâset adamları hep, yaradana, kıyâmete, meleklerle inanan kimselerdi. İnanmıyanların, bütün bunlardan dahâ akıllı olduğunu kim iddi'â edebilir? Bunlar, islâm kitâb-larını görüp okumuş olsalardı, iyi müslimân olurlardı. Fekat papasları, islâm kitâb-larını okumağı, hattâ el sürmeğı yasak etmişler, büyük suç saymışlardı. İnsan-ların dünyâ ve âhîret se'âdetine kavuşmalarına mâni' olmuşlardı. İkinci kısımda yirmialtıncı maddeye bakınız!

İmâm-ı Alî «radiyallahü anh» buyurdu ki, (Müslimânlar, âhîrete inanıyor Ki-tâbsız kâfirler, inkâr ediyor. Tekrâr dirilmek olmasaydı, inanmıyanlar birşey ka-zanmaz, müslimânlar da, zarar etmezdi. Fekat, kâfirlerin dediğı olmayınca, son-suz azâb çekeceklerdir). İslâm âlimleri, sözlerini isbât etmekte inanmıyanların hücûmlarına akl, ilm ve fen ile cevâb vermektedir. Müslimânlar, sözlerini isbât etmeseydi dahî, kıyâmet inkâr olunabilir mi idi? Sonsuz azâbda kalmak, bir ihtimâl bile olsa, bunu hangi akl kabûl eder? Hâlbuki, âhîret azâbları, bir ihtimâl değil, meydanda olan, hakîkatdir. O hâlde, inanmamak, aklsızlık oluyor.

İslâm düşmanlarının ba'zısı ise, milletin sağlam imânını, ilme ve akla da-yanarak bozamıyacaklarını, islâma hücûm etdikçe, kendi yüz karalarının mey-dana çıktığını görerek, hîle, yalan yoluna sapıyor. Müslimân görünüp ve müs-limânlığı beğenici ve medh edici yaldızlı yazılar yazıp, fekat, bu yazıları ve söz-leri arasında müslimânlığın esâs ve temel meselelerini, sanki müslimânlık de-ğilmiş gibi ele alıp kötülüyorlar. Okuyucuları ve dinleyicileri bunlardan soğut-mağa ve ayırmağa çalışıyorlar. Allahü teâlânın emr etdiğı ibâdetlerin vaktlerini, mikdârlarını ve şekillerini uygunsuz görerek, böyle olacağına, şöyle olsaydı, da-hâ iyi olurdu diyorlar. İbâdetlerin rûhlarından, içlerinde saklı bulunan incelikler-den, fâidelerden ve kıymetlerden haberleri olmadığı için, bunları basît ve ibti-dâî fâidelere âlet sanarak, sanki düzeltmeğe yelteniyorlar. Birşeyi bilmemek, in-sanlar için kusûr ise de, anlamadığına karışmak, ayrıca pek gülünç ve acına-cak bir hâl oluyor. Böyle câhilleri, akıllı sanarak, sözlerini dinleyen ve inanan müslimânlar ise, bunlardan dahâ zevallı ve dahâ ahmadır. Böyle sinsi kâfir-lerden, câhillerden bir kısmı da, (Evet islâmiyyet iyi ahlâkı, sıhhatli olmağı, ça-lışmağı emr etmekte, kötülükleri yasaklamakda, insanları olgunlaştırmaktadır. Bunlar her millete lâzımdır. Fekat, islâmiyyetde sosyal hükmler, âile ve devlet

idâreleri de vardır. Bunlar ise, o zamanın şartlarına göre konmuşdur. Bugün milletler büyümüş, şartlar değişmiş, ihtiyaçlar artmıştır. Bugünkü, teknik ve sosyal ilerlemeleri karşılayabilecek yeni hükmler, kanûnlar lâzımdır. Kur'ânın hükmleri bu ihtiyaçları karşılayamaz) diyorlar. Böyle sözler, islâm hukûkunu bilmiyen, islâm bilgilerinden haberi olmayan câhillerin boş ve yersiz düşünüşleridir. Islâmiyyet adâleti, zulmü, insanların birbirlerine karşı, âile ve komşuların birbirlerine, milletin hükûmete, hükûmetlerin milletlerine ve birbirlerine karşı haklarını, vazîfelerini, suçları açıkca bildirmiş, bu değişmez kavramlar üzerinde, temel hükmler kurmuşdur. Bu değişmez hükmlerin, hâdiselere, vak'alara tatbikini sınırlamamış örf ve âdetlere göre kullanılmasını emr etmiştir. Elbette doğru, yerinde ve fâideli ve en iyi olan ilâhî hükmlerin olaylara uygulanması, başka başka yerlerde, başka başka şartlarda, başka başka olmaktadır. (Mecelle) de birçok hükmler için, örf ve âdete göre uygulanır diye yazılıdır. Allahü teâlâ islâm dinini, her memleketde, her yeniliği ve buluşu karşılayacak şekilde kurmuşdur. Islâm dîni yalnız sosyal hayâtda değil, ibâdetlerde bile tolerans, müsâmaha göstermiş, insanlara serbestlik vermiş, başka şartlar ve zarûretler karşısında, ictihâd hakkı tanımıştır. Hazret-i Ömer ve Emevîler zamanında ve koca Osmanlı imperatorluğunda, kıt'alara yayılan çeşidli milletler toplulukları bu ilâhî hükmlerle idâre edilerek, başarıları, şânları, târihlere ün salmıştır. Gelecek zamanlarda, büyük, küçük her millet de, islâmiyyetin bildirdiği, değişmez olan ilâhî hükmlere sarılacağı, bunları uygulayacağı kadar, râhata, huzûra, se'âdete kavuşacaktır. Islâmiyyetin bildirdiği sosyal ve ekonomik hükmlerden, kurallardan ayrılan milletler, topluluklar, sıkıntıdan, ızdırâbdan, felâketden kurtulamıyacaktır. Geçmiş milletlerde de böyle olduğunu târîh yazmaktadır. Gelecekte de, elbette böyle olacaktır. Târîh, tekerrürden ibâretdir].

O hâlde müslimânların Allahü teâlâdan hayâ etmeleri, sıkılmaları lâzımdır. Hayâ îmândandır. Müslimânlık hayâsı zarûrî lâzımdır. Kâfirleri ve kâfirliği ve islâmiyyetin dışında kalan, hangi inanış, hangi nazariyye, hangi teori olursa olsun, hepsini hakîr bilmek, yanlış ve zararlı olduğuna inanmak lâzımdır. Cenâb-ı Hak, kâfirlerden cizye almağı, ya'nî vergi vermelerini emr buyurmuşdur. Bundan maksad, onları tahkîrdir. Bu hakâret, o derece te'sîrlidir ki, cizye vermek korkusundan, kıymetli elbise giyemezler, süslenemezler. Hakîr ve sefil yaşarlar. Cizyenin gâyesi, kâfirlerin hakâret ve rüsvâlığıdır. Müslimânlığın izzet ve şerefini göstermekdir. Zimmî, müslimân olursa, cizye vermesi sâkit olur. Bir kalbde îmân bulunduğu alâmet, kâfirleri sevmemek ve onlara inâd etmektir.

[Ancak, zarûret ve siyâset icâbı, geçici işbirlikleri yapılabilir ise de, bu, kaynaşmak derecesinde ilerlememeli ve zarûret bitince, sona ermelidir.

Süâl: Kimseye sû'i zan etmemeli, kötü gözle bakmamalı, kâfir olduğunu gösteren işine sözüne değil, îmânı olduğunu gösteren işine ve sözüne bakmalıdır. İmân kalbde bulunur. Kalbde îmân olduğunu Allah bilir. Başka kimse bilemez. Kalbinde îmân bulunan kimseye kâfir diyenin kendisi kâfir olur. Müslimânlığı açıkca kötülemiyen herkese müslimân gözü ile bakmak, onu sevmek lâzımdır, deniliyor. Bu söz doğru mudur?

Cevâb: Kimseye sû'i zan etmemeli sözü yanlıştır. Bunun doğrusu (Müslimâna sû'i zan etmemeli) dir. Ya'nî, müslimân olduğunu söyleyen ve küfre sebep olan bir sözde ve işde bulunmayan kimsenin bir sözünden veyâ işinden hem îmânı olduğu, hem de îmânsız olduğu anlaşılırsa, îmânı olduğunu anlamalı, dinden çıkdı dememelidir. Fekat bir kimse, dîni yıkmağa, gençleri kâfir yapmağa uğraşır veyâ harâmlardan birinin iyi olduğunu söyleyerek bunun yayılması, herkesin yapması için uğraşır, yâhud Allahü teâlânın emrlerinden birinin gerici-lik, zararlı olduğunu söylerse, buna kâfir denir. Müslimân olduğunu söyler, ne-

mâz kılar, hacca giderse de, yine kâfirdir. Müslimânları aldatan böyle iki yüzüleri müslimân sanmak, ahmaklık olur].

Hak teâlâ, Kur'ân-ı kerimde, Tevbe sûresinin yirmisekizinci âyetinde kâfirlere Neces ve Rics ya'nî pis buyurdu. O hâlde, müslimânların yanında, kâfirlik pis ve aşağı olmalıdır. Allahü teâlâ Ra'd sûresinin onbeşinci ve Mü'min sûresinin ellinci âyetlerinde (Bu düşmanların düâları neticesizdir. Kabûl olmak ihtimâli yoktur) buyuruyor.

Müslimânlardan, Allahü teâlâ râzıdır ve Peygamberi «sallallahü aleyhi ve sellem» râzıdır. Allahü teâlânın rızasına, sevgisine kavuşmaktan dahâ büyük ni'met olmaz.

İmân ile küfr birbirlerine zıd olduğu gibi, âhîret de, dünyânın zıddıdır. Dünyâ ve âhîret bir araya getirilemez. Âhîreti kazanmak için, dünyâyı terk etmek lâzımdır. Dünyâyı terk etmek, iki dürlüdür: Birisi, bütün harâm olan şeyler ile berâber, mubâhları da, ya'nî günâh olmayan lezzetlerin çoğunu da bırakıp, yaşamak için zarûrî olan mikdârını kullanmaktır.

[Ya'nî tenbel ve işsiz olarak oturup da, dünyânın zevk, keyf ve eğlencelerine dalmak yolunu bırakarak, her dürlü zevk ve lezzetinden vazgeçip, bütün zamanını, ibâdet ile ve müslimânların râhatları ve din düşmanlarının yola gelmeleri için lâzım olan ilmî ve teknik üsûlleri ve vâsıtaları, en lleri ve en üstün şekilde yapmak ve kullanmakla geçirmek ve durmadan çalışmaktır ve dünyâ zevkini böyle çalışmada aramak ve bulmaktır. Eshâb-ı kirâmın hepsi ve büyüklüğünüzün çoğu, böyle idi. Dünyâyı, bu söylediğimiz şekilde terk etmek, pekâlâ ve pek fâidelidir. Tekrâr edelim ki, bundan maksad, şerîatin emr ettiği şeyleri yapmak için, bütün râhatı ve zevkleri fedâ etmektir].

İkincisi, dünyâda harâm ve şübheli şeylerden kaçıp mubâhları kullanmaktır. Bu kısım da, hele bu zamanda, çok kıymetlidir.

O hâlde, şerîat-ı Mustafaviyyenin «sallallahü aleyhi ve sellem» harâm ettiği şeylerden kaçınmak, her müslimân için muhakkak lâzımdır.

[Bunların harâm olmasına ehemmiyet vermeyen, ya'nî kaçınmağa lüzûm görmeyen, ya'nî Allahü teâlânın yasak etmesine aldıriş etmeyen veyâ bunları beğenen, ne güzel diyen kâfir olur. Bunlar Cehennemde, sonsuz kalacaktır. Allahü teâlânın harâm etmesine ehemmiyet verip, kabûl edip de, nefesine mağlûb olarak, aldanarak, bunları yapan ve sonra aklılarını toparlayıp pişman olanlar kâfir olmaz ve imânlarını gayb etmezler. Böyle kimselere (Âsi) ve (Fâsık) denir ve (Günahkâr) denir. Bunlar, günâhları sebebiyle, belki Cehenneme girip cezâlarını çekerse de, Cehennemde sonsuz kalmıyacaklar, çıkıp Cennete kavuşacaklardır. Cehennemde sonsuz kalmak, kâfirlere mahsûsdur].

Allahü teâlânın mubâh ettiği, ya'nî müsâ'ade ettiği şeyler pek çoktur. Bunlarda bulunan lezzet, harâmde bulunanlardan, fazladır. Mubâh kullananları Allahü teâlâ sever. Harâm kullananları sevmez. Akli olan, doğru düşünebilen bir kimse, geçici bir zevk için, sâhibinin, yaratıcısının sevgisini teper mi? Zâten, harâm olan şeylerin sayısı pek azdır. Bunlarda bulunan lezzet, dahâ çok olarak, mubâhlarda da vardır.

[Dünyâ, ednâ kelimesinin müennesidir. Ya'nî, ism-i tafdüldür. Masdarı, dünnüv veyâ denâetdir. Birinci masdardan gelince, çok yakın demektir. (Biz en yakın olan gökü, çırağlarla süsledik) âyet-i kerîmesindeki dünyâ kelimesi böyledir. Ba'zı yerde de, ikinci ma'nâ ile kullanılmıştır. Meselâ (Denî, alçak şeyler mel'ûndur) hadîs-i şerîfnde böyledir. Ya'nî (Dünyâ mel'ûndur) demektir. Alçak şeyler cenâb-ı Hakkın, nehy-i iktizâî ve nehy-i gayr-i iktizâîsidir. Ya'nî, harâm ile mek-

rûhlardır. Şu hâlde, Kur'ân-ı kerimde, zem edilen, kötü denilen dünyâ, harâmlar ve mekrûhlardır. Mal kötülenmemiştir. Çünkü, cenâb-ı Hak, mala hayr adını vermektedir. Bu sözümüzü isbât eden vesîka, varlığın ve insanlığın üstünlükde ikincisi olan İbrâhîm halîl-ür-rahmânın malıdır. Yalnız yarım milyonu sığır olmak üzere, davarları, ova ve vâdileri dolduruyordu].

12 — Harâm işlememek ve bütün ahkâm-ı islâmiyyeyi yerine getirmek, çok kolaydır. Kalbi bozuk olana güç gelir. Evet, birçok işler vardır ki, sağlam insanlara kolaydır. Hastalara ise güçtür. Kalbin bozuk olması, şerî'ate temâm inanmaması demektir. Bu gibi insanlar, inandım dese de, hakikî tasdik değildir. Lâf ile tasdikdir. Kalbde hakikî tasdikın, doğru îmânın bulunmasına bir alâmet, şerî'at yolunda yürümekte kolaylık duymaktır.

13 — Allahü teâlânın feyzleri, ni'metleri, ihsânları, ya'nî iyilikleri, her ân, insanların iyisine, kötüsüne, herkese gelmektedir. Herkese mal, evlâd, rızık, hidâyet, irşâd ve selâmet ve dahâ her iyiliği fark gözetmeksizin göndermektedir.

Fark, bunları kabûlde, alabilmekte ve ba'zılarını da alamamak sûretiyle, insanlardadır. Nahl sûresinin otuzüçüncü âyetinde :

(Allahü teâlâ, kullarına zulm etmez, haksızlık etmez. Onlar, kendilerini azâba, acılara sürükleyen bozuk düşünceleri, çirkin işleri ile, kendilerine zulm ve işkence ediyorlar) buyurdu.

Nitekim güneş, hem çamaşır yıkayan adama, hem de çamaşırlara, aynı şekilde, parlamakta iken, adamın yüzünü yakıp karartır, çamaşırlarını ise beyâzlatır.

[Bunun gibi, elmaya ve bibere aynı şekilde parladığı hâlde, elmayı kızartınca tatlılaşdırır. Biberi kızartınca acılaştırır. Tatlılık ve acılık hep güneşin ışıkları ile ise de, aralarındaki fark, güneşden değil, kendilerindedir. Allahü teâlâ, bütün insanlara çok acıdığı için ve bir ananın yavrusuna olan merhametinden dahâ çok acıdığı için, dünyânın her tarafındaki, her insanın, her âilenin, her cem'iyetin ve milletin her zmanda ve her işlerinde nasıl hareket etmeleri lâzım geleceğini, dünyâda ve âhiretde râhat etmeleri ve se'âdet-i ebediyyeye kavuşmaları için, işlerini ne yolda yürütmeleri ve nelerden kaçınmaları lâzım geldiğini, Kur'ân-ı kerimde bildirdi. Ehl-i sünnet âlimleri, bunların hepsini, keskin görüşleri ile bulup milyonlarca kitâb yazarak, bütün dünyâyâ bildirdi. Demek ki, Allahü teâlâ, insanları işlerinde başı boş bırakmamış, islâmiyyetin girmedığı bir yer kalmamıştır. Demek ki, islâmiyyeti dünyâ işlerinden ayırmak mümkün değildir. İslâmiyyeti dünyâ işlerinden ayırmağa kalkışmak, islâmiyyeti ve müslimânları yeryüzünden kaldırmağa çalışmak demek olmaz mı?]

İnsanların, Allahü teâlâdan gelen ni'metlere nâil olmamaları, Ondan yüz çevirdikleri içindir. Yüz çeviren, elbette birşey alamaz. Ağız kapalı bir kap, Nisan yağmuruna elbette kavuşamaz. Evet, yüz çeviren birçok kimsenin, ni'metler içinde yaşadığı görülüp, mahrûm kalmadıkları zan olunuyor ise de, bunlarda ni'met olarak görülenler, hakikatde azâb ve felâket tohumlarıdır. Mokr-i ilâhî ile, istidrâc olarak, ya'nî Allahü teâlânın aldatarak, ni'met şeklinde gösterdiği musibetlerdir. O kimseleri harâb etmek için ve dahâ ziyâde azıp, sapıtmaları içindir. Nitekim, Kur'ân-ı kerimde, Mü'minûn sûresi, elli altıncı âyetde **(Kâfirler, mal ve çok evlâd gibi dünyâlıkları verdiğimiz için, kendilerine iyilik mi ediyoruz, yardım mı ediyoruz sanıyor. Peygamberime «sallallahü aleyhi ve sellem» inandırmadıkları ve din-i islâmı beğenmedikleri için, onlara mükâfat mı ediyoruz, diyorlar? Hayır, öyle değildir. Aldanıyorlar. Bunların ni'met olmayıp, musibet olduğunu anlamıyorlar) buyuruyor.** O hâlde, Hak teâlâdan yüz çevirenlere verilen

dünyâlıklar, hep harâbîlikdir, felâketdir. Şeker hastasına verilen tatlılar, holvalar gibidir. Onu bir ân evvel helâke sürükler.

[İnsan nefsine uyup, küfr veyâ günâh yapmak istiyor. Allahü teâlâ, bu kula acırsa, küfr ve günâh işlemesini istemez. O da, yapamaz. Acımazsa, işlemesini ister ve yaratır. Cezâsını da verir. O hâlde insanın azâblara, felâketlere sürüklenmesine sebep, kendisidir. Nefsine uymasındır.

Süâl: Allahü teâlâ, nefsi yaratmasaydı, insanlar onun aldatmasından kurtulurdu. Kimse kötülük yapmaz, herkes Cennete giderdi. Allahü teâlâ, nefsi yaratmasaydı iyi olmaz mı idi?

Cevâb: Nefsin yaratılması, insanların yaşaması, üremesi ve dünyâ için çalışmalarını içindir. Allahü teâlâ, nefsi böyle nice fâideler için yarattı. Fekat, bütün insanlara merhamet ederek, acıyarak, nefse uymağı frenlemeleri, ona hâkim olup, zararlarını önlemeleri için, emirler ve yasaklar gönderdi. Nefsini bu emirlere göre kullanan, se'âdete kavuşur. Nefsin yaratılmış olması, bunların sonsuz ni'metlere kavuşmalarına mâni' olmaz].

14 — Allahü teâlânın rahmeti, şefkati dünyâda mü'minlere ve kâfirlere, herkese birlikde yetiştiği ve herkesin iyiliklerine dünyâda karşılığını verdiği halde, âhîretde kâfirlere merhametin zerresi bile yoktur. Nitekim Kur'ân-ı kerimde Hûd sûresi, onbeşinci âyetde: (Görüşleri kısa, akları eksik olanlar, âhîreti düşünmeyip her iyiliği, şöhrat, mevki' ve hurmet gibi dünyâ râhatlıklarını ve lezzetlerini kazanmak için yapıyor. Bu yaptıklarının karşılıklarını dünyâda kendilerine temâmen verir, umduklarından birini esîrgemeyiz. Bunların âhîretdeki kazançları, yalnız Cehennem ateşidir. Çünkü, iyiliklerinin karşılıklarını almışlardır. Alacakları yalnız, bozuk niyyetlerinin karşılığı olan, Cehennem ateşi kalmıştır. Hırs ve şehvetleri için, gösteriş için yaptıkları iyilikleri, âhîretde kendilerine yaramıyacak, bunları Cehennemden kurtaramıyacaktır) buyuruyor.

İsrâ sûresinde, onsekizinci âyet-i kerîmede buyuruyor ki: (Görüşleri ve akları, bu dünyâ çerçevesine sıkışmış olanlar, âhîreti bırakarak dünyânın çabuk geçici zevklerinin arkasında koşuyor. Gece gündüz düşündükleri ve sıkıntılara katlanarak özledikleri bu ni'metlerden, dilediğimizi, istediklerimize kolaylıkla ve bol bol veririz. Fekat, bunlara böylece iyilik etmiyoruz. Cehennem azâbını hâzır ediyoruz. Bunlar âhîretde rahmetden uzaklaşdırılıp, kötü bir hâlde, Cehenneme sürükleneceklerdir. Herbiri çabuk biten ve arkasından sıkıntılar ve felâketler bırakan bu dünyâ lezzetlerine bağlanmayıp da, va'd ettiğim sonsuz ve hakîkî ve hiç değişmeyen âhîret ni'metlerini isteyerek, gösterdiğim ve beğendiğim iyilikleri yapanlara gelince, bunlar, Kur'ân-ı kerimde bildirdiğim yolda yürüdükleri için, bütün iyiliklerini beğeniriz. Dünyâda, hem dünyânın âşıklarına, hem de sözlerime inanıp emrlerimi yapanlara istediklerini veririz. Kimseyi umduğundan mahrûm bırakmayız. Ni'metlerimizi hepsine serperiz. Senin Rabbinin ni'metlerinin yetişmediği kîmse yoktur).

15 — Muhammed aleyhissalâtü vesselâma tâm ve kusûrsuz tâbi' olabilmek için, onu tâm ve kusûrsuz sevmek lâzımdır. Tâam ve olgun sevginin alâmeti de, onun düşmanlarını düşman bilmektir. Şerî'atini beğenmeyenleri sevmemektir. Muhabbete müdâhene, ya'nî gevşeklik sığmaz. Âşıklar, sevgililerinin dîvânesi olup, onlara aykırı birşey yapamaz. Aykırı gidenlerle uyuşamaz. İki zıd şeyin muhabbeti bir kalbde, bir arada yerleşemez. Cem'i zıddeyn muhâldir. İki zıddan birini sevmek, diğerine düşmanlığı icâb eder.

Bu dünyâ ni'metleri, geçicidir ve aldatıcıdır. Bugün senin ise, yarın başkasıdır. Âhîretde ele girecekler ise sonsuzdur ve dünyâda iken kazanılır. Bu bir-

kaç günlük hayât, eğer dünyâ ve âhiretin en kıymetli insanı olan, Muhammed aleyhisselâma tâbi' olarak geçirilirse, se'âdet-i ebediyye, sonsuz necât, kurtuluş umulur. Yoksa ona tâbi' olmadıkça, herşey, hiçdir. Ona uymadıkça, her yapılan hayr, iyilik, burada kalır, âhiretde ele birşey geçmez.

İki cihânın efendisi olan Muhammed aleyhisselâmın kapısında toprak olmaları, toprak altında kalsınlar.

16 — Muhammed Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», mahbûb-i Rabb-il'âlemîndir. Ya'nî Allahü teâlânın sevgilisidir. Her şeyin en iyisi, sevgiliye verilir.

[Seyyid Abdülhakîm-i Arvâsî buyurdu ki: (Her Peygamber, kendi zamanında, kendi mekânında, kendi kavminin hepsinden, her bakımdan üstündür.

Muhammed «aleyhisselâm» ise, her zamanda, her memleketde, ya'nî dünyâ yaratıldığı günden, kıyâmet kopuncaya kadar, gelmiş ve gelecek, bütün varlıkların, her bakımdan en üstünüdür. Hiç kimse, hiçbir bakımdan onun üstünde değildir. Bu güç birşey değildir. Dilediğini yapan, her istediğini yaratan, onu böyle yaratmıştır. Hiçbir insanın onu medh edecek gücü yoktur. Hiçbir insanın, onu tenkid edecek iktidârı yoktur. Allahü teâlâ (Sen olmasaydın, gökleri yaratmazdım!) buyurduğunu, (Ma'rifetnâme) önsözünde yazmaktadır. (Mevâhib-i ledünniyye) başında ve birinci cildinin dördüncü kısmında da uzun bildirilmekte ve Resûlullah'ın (Habîbullah) olduğu anlatılmaktadır].

17 — Allahü teâlâ, bir insanda bulunabilecek, görünür görünmez bütün iyilikleri, bütün üstünlükleri, bütün güzellikleri, sevgisinde toplamıştır. Meselâ, insanların en güzel yüzlüsü ve gâyet nûrânî benizlisi idi. Mubârek yüzü, kırmızı ile karışık beyâz olup, ay gibi nûrlanırdı. Sözleri gâyet tatlı olup gönülleri alır, rûhları cezb ederdi. Akli o kadar çoktu ki, Arabistan yarım adasında, sert, inâdci insanlar arasında gelip, çok güzel idâre ederek ve cefâlarına sabr ederek, onları yumuşaklığa ve itâ'ate getirdi. Çoğu dinlerini bırakıp müslimân oldu ve dîn-i Islâm yolunda babalarına ve oğullarına karşı harb etdi. Onun uğrunda mallarını, yurtlarını fedâ edip, kanlarını akıttı. Hâlbuki, böyle şeylere alışık değildiler. Güzel huyu, yumuşaklığı, afvı, sabrı, ihsânı, ikrâmı, o kadar çoktu ki, herkesi hayran bırakırdı. Görenler ve işitenler seve seve müslimân olurdu. Hiçbir hareketinde, hiçbir işinde, hiçbir sözünde, hiçbir zaman, hiçbir çirkinlik, hiçbir kusûr görülmemiştir. Kendisi için kimseye güvenmediği hâlde, din düşmanlarına, dîne dil ve el uzatanlara karşı sert ve şiddetli idi. Herkese karşı yumuşak ve güler yüzlü olmasaydı, peygamberlik heybetinden, büyüklük hâllerinden, kimse yanında oturmağa ve sözünü dinlemeğe tâkat getiremezdi.

Kimseden birşey okumamış, öğrenmemiş, hiç yazı yazmamış iken ve seyâhat etmeyen ve geçmişlerden ve etrafdakilerden haberi olmayan insanlar arasında hâsıl olmuş iken, Tevrâtda ve İncilde ve bütün başka kitâblarda yazılı şeyleri bildirdi. Geçmişlerin hâllerinden haber verdi. Her dinden, her meslekten ileri gelenlerin hepsini huccet ve burhânlar söyleyerek susdurdu. En büyük mu'cize olarak, Kur'ân-ı kerîmi ortaya koydu ki, altıbinaltıyüzaltmışaltı âyetinden biri gibi söyleyemezsiniz diye meydan okuduğu hâlde, kimse, binüçyüz bu kadar senedenberi, dünyânın her tarafında bütün Islâm düşmanları elele vererek, mallar, servetler dökerek uğraşdıkları hâlde, söyleyemedi. Şimdi de, milyonlar dökerek ve yehûdî, papas, mason güçlerini kullanarak, çalışdıkları hâlde söyleyemiyorlar. Hele o zaman, arablarda şî'r, edebiyât, fesâhat ve belâgat, herşeyden ileri gidip en güvendikleri başarıları olduğu hâlde, Kur'ân-ı kerîm karşısında, birşey söyleyemediler. Kur'ân-ı kerîme böyle galebe çalamayınca, çokları insâfa gelip müslimân oldu. İmân etmeyenleri de, Islâmiyyetin yayılmasını önlemek için, dövüşmeğe mecbûr oldu.

Kur'ân-ı kerimde kimsenin yapamayacağı, söyleyemeyeceği şeyler sayılamıyacak kadar çokdur. Burada altısını bildirelim:

Birincisi: l'câz ve belâgatdır. Ya'ni az söz ile ve pürüzsüz ve kusûrsuz olarak, çokşey anlatmaktadır.

İkincisi: Harfleri ve kelimeleri, arab harflerine ve kelimelerine benzediği hâlde, âyetler, ya'ni sözler ve cümleler, onların sözlerine ve şi'rlere ve hutbelerine hiç benzemiyor. Kur'ân-ı kerim, insan sözü değildir, Allah kelâmıdır. Kur'ân-ı kerimin yanında onların sözleri, cam parçalarının elmasa benzemesi gibidir. Dil mütehasısları bunu pek iyi görüyor ve teslim ediyor.

Üçüncüsü: Bir insan, Kur'ân-ı kerimi ne kadar çok okursa okusun bıkmıyor, usanmıyor. Arzûsu, hevesi, sevgisi ve zevki artıyor. Hâlbuki, Kur'ân-ı kerimin tercemelerinin ve başka şekillerde yazmalarının ve diğer bütün kitapların okunmasında, böyle arzû ve lezzet artması olmuyor. Usanç hâsil oluyor. Yorulmak başkadır, usanmak başkadır.

Dördüncüsü: Geçmiş insanların hâllerinden bilinen ve bilinmeyen birçok şey Kur'ân-ı kerimde bildirilmektedir.

Beşincisi: İlerde olacak şeyleri bildirmektedir ki, bunlardan çoğu zamanla meydana çıkmış ve çıkmaktadır.

Altıncısı: Kimsenin hiçbir zamanda, hiçbir sûretle bilemeyeceği ilmlerdir ki, Allahü teâlâ, ulûm-i evvelini ve âhırini Kur'ân-ı kerimde bildirmiştir.

Demek oluyor ki, büyük bir şehirde, herkesin arasında doğup, yetişmiş, kırk sene birlikde yaşayıp, bir kitâb okumamış, seyâhat etmemiş, şi'r söylememiş ve nutk vermemiş iken, birdenbire, kimsenin söyleyemeyeceği ve altısını bildirdiğimiz incelikleri ile, her sözün ve her kitâbın üstünde bir kitâb getiren ve güzel huyları ve üstün hâlleri ile, bütün insanların ve Peygamberlerin, her bakımdan en iyisi olan bir kimsenin, Allahü teâlânın sevgili Peygamberi olduğu, akl ve vicdân sâhibleri için, pek açık bir hakikattir.

18 — Ona tâbi' olmak (Ahkâm-ı Islâmiyye) yi beğenip, seve seve yapmak ve onun emrlerini ve şeri'atin kıymet verdiği, üstün tutduğu şeyleri ve âlimlerini, sâlihlerini büyük bilip, hurmet etmektir ve onun şeri'atini yaymağa uğraşmak demektir ve şeri'atine uymak istemeyenleri, beğenmeyenleri, aldırış etmeyenleri zelil, hakir ve aşağı tutmaktır

[Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyuruyor ki, (Hepiniz bir sürünün çobanı gibisiniz. Çoban sürüsünü koruduğu gibi, siz de evlerinizde ve emrleriniz altında olanları Cehennemden korumalısınız! Onlara müslimânlığı öğretmelisiniz! Öğretmez iseniz mes'ûl olacaksınız). Bir kârre de buyurdu ki, (Çok müslimân evlâdı, babaları yüzünden Veyl ismindeki Cehenneme gideceklerdir. Çünkü, bunların babaları, yalnız para kazanmak ve keyf sürmek hirsina düşüp ve yalnız dünyâ işleri arkasında koşup, evlâdlarına müslimânlığı ve Kur'ân-ı kerimi öğretmediler. Ben böyle babalardan uzağım. Onlar da, benden uzaktır. Çocuklarına dinlerini öğretmeyenler, Cehenneme gideceklerdir). Yine buyurdu ki, (Çocuklarına Kur'ân-ı kerim öğretenlere veya Kur'ân-ı kerim hocasına gönderenlere, öğretilen Kur'ânın her harfleri için, on kerre Kâ'be-i mu'azzama ziyâret! sevâbı verilir ve kıyâmet günü, başına devlet tâcı konur. Bütün insanlar görüp imrenir). Yine buyurdu ki, (Çocuklarınıza nemâz kılmasını öğretiniz. Yedi yaşına gelince, nemâzı emr ediniz. On yaşına gelince kılmağın ise, döverek kıldırınız). Yine buyurdu ki, (Bir insanın evlâdı ibâdet edince, kazandığı sevâb kadar, babasına da verilir. Bir kimse, çocuğuna fık, günâh öğretirse, bu çocuk ne kadar günâh işlerse babasına da, o kadar günâh yazılır). İbni Âbidin nemâzın mekrûhları sonunda buyuruyor ki, (Kendinin yapması harâm olan şeyi çocuğa yaptıran kimse, harâm işlemiş olur. Oğluna ipek elbise giydiren, altın takan ve çocukla-

rına ıçkı ıçiren, kibleye karşı abdest bozduzan, kibleye ayak uzatmasına sebep olan kimse, günâh işlemiş olur).

İmâm-ı Gazâlî «rahmetullahi aleyh», (Kimyâ-ı Se'âdet) kitâbında buyuruyor ki, meselâ kızların, kadınların, başları, kolları, bacakları açık gezmeleri harâmdir. İnce, dar, süslü, renkli şeylerle örtünerek gezmeleri de harâmdir. Böyle gezenler, Allahü teâlâyâ âsî oldukları, günâha girdikleri gibi, bunların başında bulunan, baba, zevce, birâder ve amcadan hangisi, böyle gezmeye rızâ verir ise, bu da, isyân ve günâhda ortak olur.

Din-i islâmın temeli, imâni, farzları ve harâmları öğrenmek ve öğretmektir. Allahü teâlâ, Peygamberleri bunun için göndermiştir. Gençlere bunlar öğretilmediği zaman, islâmiyyet yıkılır, yok olur. Allahü teâlâ, müslimânlara (Emr-i ma'rûf) yapmağı emr ediyor. Ya'nî, benim emrlerimi, bildiriniz, öğretiniz diyor ve (Nehy-i anilmünker) emr ediyor. Ya'nî, yasak etdiğim harâmları bildiriniz ve yapılmasına râzı olmayınız, diyor.

Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyuruyor ki, (Birbirinize müslimânlığı öğretiniz. Emr-i ma'rûfu bırakır iseniz, Allahü teâlâ, en kötünüzü başınıza musallat eder ve dü'âlarınızı kabûl etmez). Ve buyurdu ki, (Bütün İbâdetlere verilen sevâb, Allah yolunda gazâyâ verilen sevâba göre, deniz yanında bir damla su gibidir. Gazânın sevâbı da, emr-i ma'rûf ve nehy-i anilmünker sevâbı yanında, denize nazaran bir damla su gibidir). İbni Âbidin, beşinci cild sonunda (Fıkh âliminin müslimânlara sağladığı fâidenin sevâbı, cihâd sevâbından çoktur) diyor.

Hülâsa evlâd, ana baba elinde bir emânetdir. Çocukların temiz kalpleri, kıymetli bir cevher gibidir. Mum gibi, her şekli alabilir. Küçük iken, hiçbir şekle girmemiştir. Temiz bir toprak gibidir. Temiz toprağa hangi tohum ekilirse, onun meyvesi hâsıl olur. Çocuklara imân, Kur'ân ve Allahü teâlânın emri öğretilir ve yapmağı alışdırılırsa, din ve dünyâ se'âdetine ererler. Bu se'âdetde anaları, babaları ve hocaları da ortak olur. Eğer bunlar öğretilmez ve alışdırılmaz ise, bedbaht olurlar. Yapacakları her fenâlığın günâhı, ana, baba ve hocalarına da verilir. Allahü teâlâ, Tahrîm sûresinin altıncı âyetinde (Kendinizi ve evlerinizde ve emrlerinizde olanları ateşden koruyunuz!) buyuruyor. Bir babanın, evlâdını Cehennem ateşinden koruması, dünyâ ateşinden korumasından dahâ mühimdir. Cehennem ateşinden korumak da, imâni ve farzları ve harâmları öğretmekle ve ibâdete alışdırılmakla ve dinsiz, ahlâksız arkadaşlardan korumakla olur. Bütün dinsizliklerin ve fenâlıkların başı, fenâ arkadaşdır.

Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem», (Bütün çocuklar müslimânlığa uygun ve elverişli olarak dünyâyâ gelir. Bunları, sonra anaları, babaları hıristiyan, yehûdi ve dinsiz yapar) sözü ile müslimânlığın yerleşdirilmesinde ve yok edilmesinde en mühim işin, gençlikde olduğunu bildiriyor. O hâlde, her müslimânın birinci vazîfesi, evlâdına islâmiyyeti ve Kur'ân-ı kerîmi öğretmektir. Evlâd, büyük ni'mettir. Ni'metin kıymeti bilinmezse, elden gider. Bunun için (Pedagogle), ya'nî çocuk terbiyesi, islâm dininde çok kıymetli bir ilmdir.

Din düşmanları da, bu mühim noktayı anladıkları içindir ki, asrımızın en tehlikeli dinsizlik ocağı olan mason ve komünistler, (Gençliğin ele alınması birinci hedefimizdir. Çocukları dinsiz olarak yetiştirmeliyiz) diyorlar. Masonlar, müslimân memleketlerinde (Yükseltme dernekleri), (Liyons kulüp) ve (Rotary kulüp) isimleri altında mason locaları açıyor, islâmiyyeti yok etmek ve Allahü teâlânın emrlerinin öğretilmesini ve yapıldırılmasını engellemek için (Herkes hürdür ve yalnız kendi vicdânının ilhâmına göre hareket eder. Din serbestdir. Allah ile kul arasına girilmez) diyorlar. Dinsizliğe (İlmânîyye) ya'nî (Layıklık) ismini veriyorlar ve (Hepimiz bütün kudretimiz ile, imân hürriyyeti fikrini dünyâyâ yaymağı sa-

rilmalıyız ve layıklık kanûnlarını, her memlekete yerleştirmeliyiz. Dinleri yok etmekden ibâret olan mukaddes gâyemize, bu sûretle kavuşacağız) diyorlar.

O hâlde müslimânlar, din düşmanlarının hilelerine, yalanlarına aldanmamalı, onların okşayıcı, aldatici, yardımsever sözlerine inanmamalıdır. Müslimânlar, birbirlerine (Emr-i ma'rûf) eder ve (Nehy-i münker) eder.

Bugün, her memlekette gençlere, kemiklerinin, adajelerinin, ellerinin, ayaklarının, hâsılı her uzvunun kuvvetlenmesi, güzelleşmesi ve âhenkli olması için, beden hareketleri, kültür-fizik öğretiliyor ve yaptırılıyor. Beyin çalışma'larının ve rûhi fe'âliyyetlerinin inkişâf etmesi ve tâzelenmesi için hesâb, hendese, psikoloji kâideleri ve tatbikâtı ve kanlarını harekete getirerek hucrelerini temizletecek ekzersiz fizikler ezberletiliyor ve yaptırılıyor. Bütün bunlar ve dünyâ işlerinde lâzım olacak bilgiler, bir ders ve vazife hâline konup çalışdırılırken, dünyâ ve âhiretin hakiki se'âdetini ve insanların râhat, huzûr ve her dürlü inkişâr ve terakkilerini ve Allahü teâlânın rızâsını ve sevgisini kazandıracak olan imânın, îmânın, farzların, vâciblerin ve sünnetlerin ve halâlin öğretilmesi ve yaptırılması ve harâmların ve kâfiriğe sebep olan şeylerin öğretilip, bunlardan sakınılması bir kabâhat ve vicdânlara tecâvüz şeklinde gösterilir ise, doğru mu olur? Bugün, bütün hıristiyan memleketlerinde, bir çocuk dünyâyâ gelir gelmez, buna bozuk dinlerinin icâblarını yapıyorlar. Her yaşdaki insanlara, yehûdiliği ve hıristiyanlığı titizlikle aşıyorlar. Müslimânların îmânlarını, dinlerini çalmak ve yok etmek ve on'arı da, hıristiyan yapmak için, sandık doluları kitâb, broşür ve sinema filmlerini islâm memleketlerine gönderiyorlar. Meselâ, hıristiyanlar, İsâ aleyhisselâmı, Allahü teâlânın [Hâşâ] oğlu sanıyor ve Allahü teâlâyâ (Baba), (Allah baba) diyorlar. Yazdıkları romanlarda ve filmlerde, (Allah baba bizi kurtarır) gibi şeyler söylüyorlar. Hâlbuki, Allahü teâlâyâ (Baba), (Allah baba) diyen kimsenin îmânı gider, kâfir olur. Müslimânlar, böyle hileli filmlere gitmemeli, romanları okumamalıdır. İşte bunun gibi, dahâ nice yollarla, gençliğin îmânını, sinsice alıyorlar. Bu uğraşmalarına, insanlığa hizmet, demokrasi rejiminin bahş ettiği bir hak ve hürriyyet diyorlar da, bir müslimânın, bir din kardeşine, Allahü teâlânın emrlerini hâtırlatmasına, din propagandası, gericilik ve vicdân hürriyyetine tecâvüz dâ-nirse, haksızlık olmaz mı?

Müslimân olmıyanların, müslimânlığa karşı nazariyyeler, fikrler yürütmesi, gâyet tabî'i karşılınıp da, müslimânların, (Ehl-i sünnet) âlimlerinin bildirdikleri hakiki, doğru müslimânlıktan bahs etmesine ve Muhammed aleyhisselâmın yolunu göstermesine irticâ', te'assub, gericilik ve yobazlık ve layıklık esaslarına muhâlif bir bozgunculuk gibi isimler takarak, cürm, cinâyet ve hiyânet şeklini vermeğe, bu ma'sûmları lekelemeğe kalkışmak, bir gericilik, bir yobazlık, bir te'assub değil midir? Bu temiz rûhlu, ileriye görüşlü, ilme, ahlâka, fenne, fazilete koşan fâideli insanlara ibtidâî, gayr-ı tabî'i adam demek ve müslimânlığı beğenmiyenlere asrî, aydın ve uyanık insan demek, bir kin ve bir bozgunculuk olmaz mı? Bir taraftan, din serbestdir, Allah ile kul arasına girilmez, herkes vicdânının ilhâmına göre Allahını tanır ve tapar diyerek, emr-i ma'rûfu ve nehy-i münkeri durdurup, ecdâdımızdan mirâs kalan îmânımızı söndürmeğe çalışırken, diğer taraftan, müslimânlık diye, uydurma ve müslimânlığı yok etmek için, hileler ve plânlar ile hâzırlanmış, zehirli kitâb ve mecmû'alar, yaldızlı i'lânlarla, reklâmlarla gençliğin önüne sürülürse, müslimânlar incinmez mi?

Kâfirler, müslimânlığı dünyâdan kaldırmağa uğraşıyor ve bütün gayretlerine rağmen, gençlerin, müslimânlığı öğrenmek şöyle dursun, müslimânlığı merâk edip araştırmaya başlamasına bile, tehammül edemiyerek, Ehl-i sünnet âlimlerinin sözleri kulaklarına gelince, tepeden tırnağa kadar gayz, kin ve intikâm ateşi ile kızıyorlar. Mecmû'alarında, gazetelerinde sarık, tesbih, sakal resimleri ya-

parak, hortlatılan kara kuvvet: İrticâ', diyorlar. İmânsizliklerinin cezâsı olarak, vücûdları ve rûhları, Cehennem ateşinde, sonsuz yanacağı gibi, habîs rûhları, dünyâda da, böyle kızıp yanmaktadır.

Müslimânlar, birbirine hurmet eder, yardıma koşar. Din yolunda ve dünyâ işlerinde sıkıntıda görünce, kurtarırlar. Ramezân-ı şerife, oruc tutanlara, câmi'lere, ezâna, nemâz kılanlara, şerî'at yolunda yürüyenlere sevgi ve saygı gösterir. Kur'ân-ı kerim okunurken, sessizce ve saygı ile dinlerler. Kur'ân-ı kerimi her kitâbın üstünde bulundurup, üstüne birşey koymazlar. Çalgı ve içki âlemlerinde, oyun arasında, eğlence yerlerinde okumazlar. Uygunuz okunurken, susduramazlar ise, dinlemeyip uzaklaşırlar. Kur'ân-ı kerimi veyâ yapraklarını veyâ sayfalarını veyâ kelimelerini ve bütün muhterem ve mubârek isimleri ve yazıları, hakîr ve aşağı yerlerde görünce, kalpleri sızlayıp hemen kaldırırılar. Kâfirler ise, Kur'ân-ı kerimi ve mevlidi ve bütün mubârek isimleri ve yazıları, hurmetden, kıymetden düşürmeğe çalışır. Bunları, Allahü teâlânın yasak ettiği yerlerde ve şekillerde okurlar ve okuturlar. Müslimânlığın aşağı gördüğü, pis dediği şeyler arasına yazarlar. Paketlerde, eğlence masalarında, örtü olarak kullanılmaları ve horlanılmaları ve yerlerde sürüklenmeleri için, mecmû'alara, kâğıd parçalarına ve gazetelere basarlar. Temsillerde, mizâhlarda, komedilerde, karikatürlerde, filmlerde, plâklarda ve radyolarda, müslimânlarla ve din büyükleri ile ve Allahü teâlânın emri ile alay ederler. Bütün buralarda müslimân olarak pis, gülünç bir serseriye gösterirler. Ya'ni, müslimânları ve müslimânlığı tahkîr ederek, onu sevimsiz ve nefrete şâyân olarak tanıtırlar. Müslimân büyüklerine ve müslimânlığın büyük tanıdığı şeylere çirkin isimler takarlar. Müslimânlar, bu gibi gösterileri ve sözleri ve yazıları ve gazeteleri görmeğe, dinlemeğe gitmemeli ve almamalı ve okumamalıdır. İmânlarını çaldırmamak için, çok uyanık olmalıdır. Bir din âlimini beğenmiyen veyâ bir din kitâbını kusûrlu, yanlışlı bulan bir kimse, eğer nemâz kıyor, oruc tutuyor, harâmlardan sakınıyor ise, bu kimsenin sözü veyâ yazısı incelenmeğe, o âlim veyâ kitâb üzerinde durulmağa değer. Din kitâbına, din adamına, dil uzatan kimse, ibâdet yapmıyor ve harâmdan sakınmıyor ise, onun sözünün bir iftirâ, bir din düşmanlığı olduğunu, anlamalı ve inanmamalıdır. Din adamlarını, din kitâblarını lekelemek, bugün din düşmanlarının âdeti ve silâhı olmuşdur. Âlimin kıymetini ancak âlim anlar. Gülün kıymetini bülbül, altının ayârını kuyumcu, incinin hâlisini de ancak kimyâger anlar.

Müslimânlar, Allahü teâlânın yasak ettiği, zararlı şeyleri almaz, kullanmaz, dinlemez, okumaz ve bakmaz. Müslimânlar, Allahü teâlânın emri ettiği şeyleri öğrenmek, öğretmek ve yapmak için uğraşır. Bunları kâfirlerde de araşdırır. Cehennem dibine gidip, azâbların en acısını çekmek için, çok çirkin ve çok alçak cürmler işlenecek ve Cehennem hiçbir basamağı boş kalmıyacaktır. Târih boyunca, her zaman böyle olmuş, insanlığın üstün bir varlık olduğunu düşünemiyenler, islâm dinine düşmanlık etmiş, gençleri aldatmağa uğraşmış ve hiç ummadıkları bir zamanda yıkılıp, o, sınıksız sarıldıkları dünyâ zevklerini bırakmış, Cehenneme gitmişlerdir. Çoğunun ismi unutulmuş, nâm ve nişânları kalmamış, fekat islâm güneşi nûrunu dünyâyâ yaymağa devâm etmişdir.

Kâfirler, dünyânın dışı tatlı, içi acı olan ve dışı yaldızlı, içi zehirli olan ve başlangıcı hoş, sonu boş olan râhatlığına ve güzelliğine sarılıyor. Müslimânlar, Kur'ân-ı kerimin emirlerine, ya'ni Peygamberimizin «sallallahü aleyhi ve sellem» yoluna sarılmalı ve bu yolda ilerlemeğe durmadan çalışmalıdır. Dinde sonradan meydana çıkan, din düşmanları, (Dinde reformcular) tarafından ve câhil ahmak kimseler tarafından uydurulan, bid'atlerden sakınmalıdır].

Peygamberimizin «sallallahü aleyhi ve sellem», (Bid'at sâhibi olanlara, [ya'

ni Peygamberimizin «sallallahü aleyhi ve sellem» zamanında ve onun dört halife zamanlarında bulunmayıp da, dinde sonradan meydana çıkarılan, uydurulan sözleri, yazıları, usûlleri ve işleri, ibâdet olarak yapanlara ve yaptırana) hurmet eden, dirliklerini ve ölümlerini medh eden, bunları büyük bilen, din-i Islâmı yıkmaya, dünyâdan kaldırmaya yardım etmiş olur) buyuruyor.

Her müslimân, hem imânını korumağa, kapdırmamağa çalışmalı, hem de, Allahü teâlânın ve Onun Peygamberinin «sallallahü aleyhi ve sellem» düşmanlarını düşman bilip, onları zelil ve hakir etmeğe uğraşmalıdır.

Kâfirlerle cihâd, muhârebe etmek, Islâmiyyetin en mühim emri, en kıymetli ibâdetidir. İmândan ve beş vakt nemâzdan sonra, Allahü teâlânın en sevdiği vazife cihâddir. Cihâd demek, Allahü teâlânın beğendiği hak dini, se'âdeti ebediyye yolunu, Onun kullarına duyurmak, bildirmektir. Allahü teâlâ, bütün kullarını zor ile müslimân yapmak, zor ile Cehennemden kurtarmak için, cihâdi emretti. Cihâd, câhil ana, babaların, dünyâ çıkarları için uğraşan papaslarını ve keyfleri, zevkleri için zulm, işkence yapan şeflerin aldatdığı, inlediği insanları küfrden, felâket yolundan kurtarmak, onları güç kullanarak, islâm ile şerefleştirmekdir. Cihâd, küfr, işkence ve kötülük içinde yetişmiş, karanlığa alışmış zevallıları, islâm ışığı ile aydınlatmak için, cânını fedâ etmektir. Kâfirleri, sonsuz Cehennem azâbından kurtarmak, sonsuz Cennet ni'metlerine kavuşturmak için, zor kullanmaktır. Kâfirler, cihâd sâyesinde imân ile şereflenir. Cihâd, Islâmiyyeti bütün dünyâyâ duyurmak, yaymak, bütün insanları küfrden kurtarmaktır. Islâmiyyeti duyup, anladıktan sonra, küfrde inâd ederek, imân etmeyenlerin dine, cânına, mâline dokunulmaz. Bunlar, islâmın adâleti, şefkati altında hür ve râhat yaşar. Cihâd sâyesinde, hiçbir kâfir, işitmedim, bilseydim inanırdım diyecektir. Müslimânların cihâd etmek için çalışması, kuvvetlenmesi farzdır. Çalışmaz, cihâd etmezse bütün insanlığa büyük kötülük etmiş olur.

19 — (Kımyâ-i se'âdet) kitâbı, beşinci aslında diyor ki: Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, (İmânın temeli ve en kuvvetli alâmeti, müslimânları sevmek, kâfirleri sevmemektir). Cenâb-ı Hak, İsâ aleyhisselâma buyurdu ki, (Eğer yerlerde ve göklerde bulunan bütün mahlûkların ibâdetlerini yapsan, dostlarımı sevmek ve düşmanlarıma düşmanlık etmedikçe, hiç fâidesi olmaz). Her mü'min, Allahü teâlâyâ düşman olanları sevmemeli, şeri'ate yapışanları sevmelidir. Bunu sözlerinde ve mümkün ise, hareketlerinde belli etmelidir. Âsi ve fâsiklarla arkadaşlık etmemeli, fıskı çok olanlardan, çok kaçınılmalıdır. Zâlimlerden, müslimânlara eziyet edenlerden dahâ ziyâde kaçınılmalıdır. Fekat, yalnız kendisine zulm edenleri afv ve zulmlerine sabr etmek lâzımdır ve çok iyidir. Büyüklerimizden ba'zıları, fâsiklara ve zâlimlere çok sert davranırdı. Ba'zıları da, hepsine şefkat ve hurmet gösterip, nasihat ederdi. Ya'nî her şeyin kazâ ve kader ile olduğunu düşünerek, fâsiklara ve zâlimlere acırlardı. Bu hâl, büyük ve kıymetli ise de, câhillik ve ahmaklık, burada aldanır. İmânları zaif ve şeri'ate gevşek bağlı olanlar, kendilerini Allahü teâlânın kazâ ve kaderine râzı sanır. Hâlbuki, bu rızâ ve bağlılığın alâmeti vardır: Bir kimseyi döverler, malını alırlar, hakâret ederler de, hiç kızmaz, bunları afv eder, acırsa, kazâyâ rızâsı olduğu anlaşılır. Fekat, böyle zamanlarda kızıp da, Allahü teâlâyâ karşı gelenlere acıyarak, kaderleri böyle imiş derse, dinde gevşeklik, münâfıklık ve ahmaklık etmiş olur. İşte, kazâ ve kaderi bilmiyenlerin, fâsiklara ve kâfirlere acımaları ve bunlara muhabbet etmeleri, imânlarının sağlam olmadığına alâmetdir.

Islâmiyyete karşı duranları ve müslimânlara düşman olanları sevmemek, bunları düşman bilmek farzdır. Cizye vermeği kabûl edenleri de, düşman bilmek farzdır. Hak teâlâ, Kur'ân-ı kerîminde, Mücâdele sûresinin son âyetinde (Allahü

teâlâyâ ve kıyâmet gününe imân edenler, Allahü teâlânın düşmanlarını sevmezler. O kâfirler ve münâfıklar, mü'minlerin anaları, babaları, oğulları, kardeşleri ve başka yakınları olsa da, bunları sevmezler. Böyle olan mü'minleri Cennete koyacağım) buyuruyor.

Kâfirlere i'timâd ederek, bunları müslimânların başına ta'yîn etmek, müslimânlığı aşağılamak olup büyük günâhdır. Bid'at sâhiblerini, ya'nî müslimânların imânlarını bozmak isteyenleri sevmemek, bunlara düşman olmak, selâmlarını bile almamak, bunların düşmanlıklarını müslimânlara duyurmak lâzımdır. İmânı olup ve ibâdet edip ve günâhlardan kaçıp da, yalancı şâhidlik, haksız hâkimlik, yalan, dedikodu, iftirâ, alay gibi hareket ve söz ve yazıları ile müslimânları incitenlerle konuşmamak, sevişmemek ve bunlara sert davranmak lâzımdır. İmânı olup da ibâdet etmiyenlere, fâiz almak ve vermek, alkollü içkileri içmek, kumar oynamak gibi harâm işleyen, fekat müslimânları incitmiyen fâsiklara karşı yumuşak davranıp, nasihat etmeli, yola gelmezlerse, selâm vermemeli, görüşmemeli, fekat hasta olunca ziyâret etmeli ve selâmına cevâb vermelidir.

20 — İslâmiyyet karşısında, kâfirler dürlü yollar tutmuş, kollara ayrılmış ise de, iki kısımda toplanırlar: Birinci kısımdakiler, dünyâ işlerini ve ibâdetlerini yapıp müslimânlara saldırmaz. Bunlar, islâmın kuvveti ve büyüklüğü karşısında, küçüklüklerini anlamış, cizye vermeği kabûl ederek islâmın hâkimiyetine ve adâletine sığınmışdır. Bu kâfirlere (Ehl-i zimmet) veyâ (Zimmi) denir. Böyle kâfirleri sevmemek, düşman bilmek lâzım ise de, bunlara eziyyet etmek, kalblerini incitmek harâmdır. (Fetâvâ-i Hayriyye) de, (Siyer) kısmında diyor ki, (Müslimâna yasak olan, zimmiye de yasaktır. Zinâ, açıkda oruç yimek, oyun, çalgı, fâiz, açık gezmek onlara da yasaktır. Yalnız içki ve domuz onlara yasak değildir. Hastalarına, ziyâfetlerine gitmek, onlarla yolculuk etmek câizdir). (Mültekâ) ve (Dürr-ül-muhtâr) da ve diğer fıkıh kitâblarında, ta'zir bahsinde diyor ki, (Kâfirlere, sen zinâ yapıcısın veyâ bu ma'nâda fenâ söyleyen, bunlara kâfir diyerek inciten müslimân ta'zir olunur. Ya'nî sopa ile döğülür. Çünkü, bunları incitmek günâhdır. Bunların malına dokunmak da günâhdır). (Dürr-ül-muhtâr), beşinci cildde diyor ki, (Zimmiye ya'nî gayr-i müslim vatandaşa zulm etmek, müslimâna zulm etmekden dahâ fenâdır. Hayvana zulm, işkence etmek, zimmiye etmekden dahâ fenâdır. Zimmiyi eziyyetlendirmemek için selâm vermek ve müsâfaha etmek câiz olur. Açıkça günâh işliyen fâsıka selâm vermek de böyledir).

(Berika) kitâbı, el âfetlerini anlatırken diyor ki, (İnsana ve yemeklere zarar veren karıncaları, eziyyet etmeden ve suya atmadan öldürmek câizdir. İçinde karınca bulunan odunu, yere vurup silkeledikten sonra yakmak câizdir. Fâre, bit, pire, akrebi, çekirgeyi her zaman öldürmek câizdir. Biti diri olarak yere atmak ve her canlıyı yakmak mekrûhdur. Zarar veren kediyi, kuduz köpeği ve yırtıcı hayvanları keskin bıçakla kesmek ve vurmak, zehrlenmek câizdir. Döğmek câiz değildir. Döğmek, terbiye için olur. Hayvanın akli olmadığı için terbiye edilmez. Öldürülmesi vâcib olanı, başka çare bulunmadığı zaman yakarak öldürmek câiz olur).

Kangren gibi hastalığı tedâvi için insanın bu uzvunu kesmek câiz olur. Taş almak için mesâneyi [böbreği, safra kesesini] yarmak câizdir. Hiçbir sebeble, hiçbir canlının yüzüne vurmak câiz değildir.

İkinci kısım kâfirlere gelince, bunlar, islâm güneşinin parlamasına dayanamaz. Bütün kuvvetleri ile, propaganda vâsıtaları ile, islâm dînini yıkmaya çalışırlar. Bu zevallılar, anıyamıyor ki, islâmiyyeti dünyâdan kaldırmak, insanları se'âdetden, râhatlıktan ve kurtuluştan mahrûm bırakmak demektir ve kendilerini ve bütün beşeriyyeti, felâketlere, sıkıntılara sürüklemek, kısaca bindiği dalı kesmek demektir. Allahü teâlâ, Enfâl sûresi, altmışbirinci âyetinde: (Kâfirlerin hücum ve işkencelerine uğramamak, onları da, se'âdet-i ebediyyeye kavuştur-

mak için, insan gücünün yetdiği kadar durmadan çalışınız. En mükemmel harb vâsıtalarını yapınız) buyurarak bu kâfirleri müslimân olmakla şereflendirmeyi veyâ cizye kabûl ederek islâmiyyetin himâyesi altına girenlerin çalışmalarına, ibâdetlerine karışmayıp, canlarını, mallarını, nâmuslarını korumağı emr ediyor. Bu sûretle, bütün dünyânın islâm bayrağı altında birleşmesini, imân etmesini, sevişmesini istiyor. Islâmiyyeti anladığı hâlde inâd edip inanmayanları da içine alan, umûmî bir adâlet ve se'âdet kurmağı, bütün insanlara, hayvanlara, dirilere, ölümlere, ya'nî herşeye, bir râhatlık kazandıрмаğı emr ediyor.

21 — Âhîretde Cehennemden kurtulmak, yalnız Muhammed aleyhisselâma tâbi' olanlara mahsûsdur. Dünyâda yapılan bütün iyilikler, bütün keşfler, bütün hâller ve bütün ilmler Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» yolunda bulunmak şartı ile, âhîretde işe yarar. Yoksa, Allahü teâlânın Peygamberine tâbi' olmayanların yaptığı her iyilik, dünyâda kalır ve âhîretin harâb olmasına sebep olur. Ya'nî, iyilik şeklinde görünen, birer istidrâcdan başka birşey olamaz.

22 — Nitekim, dünyâdaki fâideli ve hayırlı işlerden cenâb-ı Hakkın, en çok beğendiğı, câmi' yapmaktır. Câmi' yapmamın, çok sevâb olduğunu bildiren hadîs-i şerîfler vardır. Böyle olmakla beraber, Allahü teâlâ, Tevbe sûresi, onsekizinci âyetinde: (Kâfirlerin câmi' yapmaları câz değildir. Yerinde ve yarar bir iş değildir. Onların câmi' yapmaları ve diğer bütün beğendikleri işleri, kıyâmetde kendilerine yaramıyacak ve Muhammed aleyhisselâma tâbi' olmadıkları için, Cehenneme girip, çok acı azâblarda sonsuz olarak cezalandırılacaklardır) buyuruyor.

Imrân sûresi, seksenbeşinci âyet-i kerîmede: (Muhammed aleyhisselâmın getirdiğı islâm dininden başka din isteyenlerin, dinlerini Allahü teâlâ sevmez ve kabûl etmez. Din-i Islâma arka çeviren, âhîretde ziyân edecek, Cehenneme girecektir) buyuruyor.

Bir kimse, binlerce sene ibâdet etse ve ömrünü, nefsini temizlemekle geçirse, ve güzel huyları ile yanındakilere ve keşf ettiği âletler ile, bütün insanlara fâideli olsa, Muhammed aleyhisselâma tâbi' olmadıkça ebedî se'âdete kavuşamaz.

Nisâ sûresi, onüçüncü âyet-i kerîmede: (Allahü teâlânın ve peygamberi Muhammed aleyhisselâmın emrine aldırış etmeyenler, beğenmeyenler, asra, fenne uygun değildir, modern ihtiyâclara kâfi değildir diyenler, kıyâmetde Cehennem ateşinden kurtulamıyacaklardır. Bunlara, Cehennemde, çok acı azâb vardır) buyurdu.

23 — Bu dünyâ, âhîretin tarlasıdır. Burada tohumlarını ekmeyip yiyenler, böylece bir tohumdan katkat meyve kazanmaktan mahrûm kalanlar, ne kadar tâli'siz ve ahmadır. Kardeşin kardeşden, ananın evlâdından kaçacağı o gün için, hâzırlanmıyorlar. Böyle kimseler, dünyâda da, âhîretde de aldaniyorlar ve sonunda pişmân olacaklardır. Akli başında olan, bu dünyâyı fırsat bilir. Fekat, bu kısa zamanda, dünyâ lezzetleri ile zevklenmek için değil, belki bu fırsatta, tohum ekmek ve bir hayırlı iş, ya'nî Allahü teâlânın beğendiğı işi yaparak, âyet-i kerîmede bildirilen katkat fazla meyveleri toplar. Cenâb-ı Hak, bu kısa zamanda yapılacak, hayırlı işlere ve ibâdetlere sonsuz ni'metler ihsân edecektir. Peygamberine tâbi' olmayan, islâmiyyeti beğenmeyenlere de, sonsuz azâb yapacaktır.

[Nitekim, Nisâ sûresi yüzyetmişikinci âyet-i kerîmede: (Muhammed aleyhisselâma inanıp, âhîrete yarayan işleri yapanlara, Allahü teâlâ, va'd ettiklerini verecek ve ayrıca çok ihsân yapacaktır. Allahü teâlâyâ ibâdet etmeğı, ya'nî Muhammed aleyhisselâma itâ'at etmeğı, aşağılık, gerçilik sanıp, kendilerine asrı ve münevver diyerek, büyüklük taşıyanlara, çok azâb edecektir Kendilerini herkesin üstünde sanan bu kâfirleri, Cehennemden kurtaracak bir yardımcı, Allahü teâlâdan başka bir kuvvet sâhibi bulunmıyacaktır) buyuruluyor.]

Niçin böyle sonsuz azâb yapacağını kendisi bilir. İnsanların kısa akları, bunun sebebini kavrayamaz. Meselâ, dünyâda yapılan cinâyetlere de, çeşidli cezâlar emr etmiştir. Bunların sebebini ve hikmetini hiçbir insan anlayamaz. İşte, böyle geçici kısa bir zemandaki küfre, sonsuz azâb edecektir.

Kur'ân-ı kerîmdaki emrlerini ve şeri'atin hükmlerinin hepsini akla uydurmağa, akla beğendirmeye kalkışan, peygamberlik makâmının derecesini anlamamış ve inanmamış olur. Böyle, islâmiyeti akl ile, felsefe ile izâha ve inandırmağa çalışan kitâbları okumamalıdır.

24 — (Elmünküzü - anıddalâl) kitâbında diyor ki: Akl ile anlaşılan şeyler, his uzvları ile anlaşılanların üstünde olduğu ve bunların yanlısını çıkardığı gibi, ya'ni his uzvlarımız, akl ile anlaşılan şeyleri anlayamayacağı gibi, akl da, peygamberlik makâmında anlaşılan şeyleri kavramaktan âcizdir. İnanmaktan başka çâresi yoktur. Akl, anlayamadığı şeyleri nasıl ölçebilir. Bunların doğru ve yanlış olduğuna, nasıl karar verebilir?

Nakl yolu ile anlaşılan, ya'ni Peygamberlerin «aleyhimüsselâm» söyledikleri şeyleri, akl ile araştırmaya uğraşmak, düz yolda güç giden, yüklü bir arabayı, yokuşa çıkarmak için zorlamağa benzer. Yokuşa doğru at, kamçılanırsa, çabalaya çabalaya, yâ yıkılıp canı çıkar. Yâhud, alışmış olduğu düz yola kavuşmak için sağa, sola ve geriye kıvrılarak arabayı yıkar ve eşyâlar harâb olur. Akl da, yürüyemediği, anlayamadığı âhîret bilgilerini çözmeğe zorlanırsa, yâ yıkılıp, insan aklını kaçıtır veyâ bunları alışmış olduğu, dünyâ işlerine benzetmeğe kalkışarak yanılır, aldanır ve herkesi aldatır. Akl, his kuvveti ile anlaşılabilen veyâ hissedilenlere benzeyen ve onlara bağlılıkları bulunan şeyleri birbirleri ile ölçerek, iyilerini kötülerinden ayırmağa yarayan, bir mi'yârdır, bir âlemdir. Böyle şeylere bağlılıkları olmayan varlıklara eremeyeceğinden, şaşırıp kalır. O hâlde, Peygamberlerin bildirdikleri şeylere, akla danışmaksızın inanmaktan başka çâre yoktur. Görülüyor ki, Peygamberlere «aleyhimüsselâtü vesselâm» tâbi' olmak, aklın gösterdiği bir lüzûmdur ve aklın istediği ve beğendiği bir yoldur. Peygamberlerin, aklın dışında ve üstünde bulunan sözlerini, akla danışmağa kalkışmak, akla aykırı bir iş olur. Gecenin koyu karanlığında bilinmeyen yerlerde, pervâsızca yürümeğe ve engin denizde, acemi kaptanın, pusulasız yol almasına benzer ki, her ân uçuruma, girdaba düşebilirler. Nitekim, felsefeciler ve tecribeleri hayâlleri ile izâha kalkışan maddîciler, akları dışında bulunan sözlerinin çoğunda yanlış, bir yandan birçok hakikatleri meydana çıkarırken, bir taraftan da, insanların se'âdet-i ebediyyeye kavuşmalarına mâni' olmuşlardır. Tecribelerin dışına taşmayan akl sâhibleri, bu acıklı hâli, her zaman görmüş ve bildirmişdir. Mîsâlleri çoktur. Felsefecilerin üstâdlarından olan Aristo için, meşhûr Alman kimyâgeri profesör (F. Arnd) ın da, İstanbulda çıkan, türkçe (Tecribi kimyâ) kitâbındaki (Fen ve ilm terakkîsinin, hemen hemen binbeşyüz sene içinde durmuş olması, kısmen Aristo felsefesinin kabâhatidir) yazısı, bu doğru sözlerden biridir.

Dîn-i islâmda aklın ermediği şeyler çoktur. Fekat, akla uymayan birşey yoktur. Âhîret bilgileri ve Allahü teâlânın beğenip beğenmediği şeyler ve Ona ibâdet şekilleri, eğer aklın çerçevesi içinde olsalardı ve akl ile doğru olarak, bilinbilselerdi, binlerce Peygamberin gönderilmesine lüzûm kalmazdı. İnsanlar, dünyâ ve âhîret se'âdetini kendileri görebilir, bulabilirdi ve Allahü teâlâ, hâşâ Peygamberleri boş yere ve lüzûmsuz göndermiş olurdu. Hiçbir akl, âhîret bilgilerini bulamayacağı, çözemeyeceği içindir ki, Allahü teâlâ, her asrda, dünyânın her tarafına, Peygamber göndermiş ve en son ve kıyâmete kadar değiştirmek üzere ve bütün dünyâyı, peygamber olarak, Muhammed aleyhisselâmı göndermiştir. Bütün Peygamberler, akl ile bulunacak dünyâ işlerine dokunmayıp, yalnız bunları araştırmak, bulup fâidelenmek için çalışmağı emr ve teşvik buyurmuş, kendileri dünyâ işlerinden her birinin, insanları ebedî se'âdete ve felâ-

kete nasıl sürüklüyeceklerini anlatmış ve Allahü teâlânın beğendiği ve beğenmediği şeyleri açık olarak bildirmişlerdir. O hâlde, insâf etmeli ki, Allahü teâlânın sonsuz kudretinin inceliklerini meydana çıkaran, bugünkü teknik bilgilerden ve tecrübelerden haberi olmayan ve islâm büyüklerinin kitâblarını okuyup anlamak şöyle dursun, bunların isimlerini bile işitmemiş olduğu sözlerinden anlaşılabilir, bir câhillin, felesof maskesi, gazete yazarı perdesi altında çalışan bir islâm düşmanının, tâm olmayan aklı ile, ortaya atdığı bir düşünce, nasıl olur da, Allahın Peygamberinin «sallallahü aleyhi ve sellem» sözlerinden üstün tutulur? Peygamberimizin kitâblarımızda yazılı ilm, sıhhat, fen, ahlâk, hak, adâlet ve bütün se'âdet kollarını kavrayan ve binüçyüz senedenberi dünyânın her tarafında gelmiş, ilm, tecrübe ve akl sâhiblerini hurmet ve hayranlıkta bırakan ve hiç birisinde kimse tarafından bir kusûr ve hatâ bulunmamış olan, emrleri ve sözleri, bir câhil sözü ile nasıl lekelenebilir? Bundan dahâ büyük bedbahtlık ve zevallılık olabilir mi? Tâam akl, şaşmıyan, yanılmayan akıldır. Etrâfa düşünceler savuran bu câhil, değil aklın erişemeyeceği şeylerde, belki kendi günlük işlerinde, hiç yanılmadığını iddi'â edebilir mi? Böyle bir iddi'âyâ, kimse inanır mı? Değil bir insan, bugün en akllı tanınan milletlerin, kendi aralarında, en akllıları olarak, seçtikleri meb'usları, bütün aklları ile, bütün ilmleri ile, başbaşa vererek, yaptıkları kanûnları, az zaman sonra, yine kendileri beğenmeyip değiştiriyor. Yeryüzünde hiç bozulmıydn ve değiştirilemeyecek birşey vardır ki, o da Allahü teâlânın Kur'ân-ı kerîmi ve Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» hadis-i şerîfleri, ya'nî mubârek sözleridir.

Ahkâm-ı islâmiyyeyi iyice kavramış ve bugünkü medeniyetin temelini teşkil eden, fen kollarının târihçesini incelemiş bir fen adamı, pek açık olarak görür ki, târih boyunca hiçbir zamanda, hiçbir teknik başarı, hiçbir fenni hakikat, islâmiyyete karşı durmamış, dâima ona uygun bulunmuşdur. Nasıl uygun olmasın ki, tabi'ati incelemek ve madde ile kuvvet üzerinde çalışmak ve her işde akla güvenmek, islâmiyyetin emr ettiği şeydir. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmin birçok yerlerinde, (Sizden evvel gelip geçenlerin hayâtlarını, gittikleri yolları ve başlarına gelenleri, gözden geçirip, onlardan ders alınız. Yerleri, gökleri, canlıları, cansızları ve kendinizi inceleyiniz! Gördüklerinizin için, özünü araştırınız. Bütün bunlarda yerleşdirmiş olduğum kuvvetimi, kudretimi, büyüklüğümü ve hâkimiyetimi bulunuz, görünüz, anlayınız!) buyuruyor.

Allahü teâlâ, islâmiyyetin temeli olan imâni, tecribeye ve aklı kullanmağa bağlamışdır. Ya'nî müslimânlık binâsı, bu iki esâs üzerine kurulmuşdur. Diğer bütün ibâdetler, iyilikler, itâ'atler hep, bu imân ağacının dalları, budaklarıdır. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmin birçok yerinde, kâfirleri, neden akllarını kullanmadıkları için ve neden yerleri, gökleri ve kendilerini inceliyerek düşünmedikleri ve böylece imâna kavuşmadıkları için, azarlamakda ve aşağılamakdadır. (Ma'rifet-nâme) de diyor ki (Büyük islâm âlimi Seyyid Şerîf Cürçânî, akllı olan, iyi düşünen bir kimse için, astronomi ilmi, Allahü teâlânın varlığını anlamağa, çok yardım eder diyor. İmâm-ı Gazâlî buyuruyor ki, astronomi ve anatomi bilmiyen, Allahü teâlânın varlığını ve kudretini anlayamaz).

Evet, İsâ aleyhisselâmın hak olan dîni, az zaman sonra yehûdiler tarafından sinsice değiştirilmişdi. Bolüs adındaki bir yehûdî, İsâ'ya inandığını söyleyerek ve İseviliğle yaymağa çalışıyor görünerek, gökden inen İncili yok etdi. Dört kişi ortaya çıkıp, oniki Havârîden işitdiklerini yazarak, İncil adında dört kitâb meydana geldi ise de, Bolüsün yalanları, bunlara da karıştı. Barnabas [Barnabé] adındaki bir havârî, İsâ aleyhisselâmdan işitdiklerini ve gördüklerini doğru olarak yazdı ise de, bu Barnabas İncili de yok edildi. Uydurma İnciller zamanla çoğalarak, her yerde başka bir İncil okunur oldu. [Kitâbın sonundaki ism cedvelinde (Barnabas) ismine bakınız!] Büyük Kostantin putperest iken, Milâdın [313] cü sene-

sinde, nasrâniyyeti kabûl etmiş ve İstanbul şehrini büyültüp i'mâr etmiş ve Kostantiniyye ismini vermişti. Bütün İncillerin birleştirilerek, yeniden bir İncil yazılmasını emr etmiş, eski dîni olan putperestlikten de birçok şey sokdurmuşdu. Noel gecesinin yılbaşı olmasını da kabûl etmiş, yeni bir hıristiyanlık dîni kurulmuşdu. İsâ aleyhisselâmın İncilinde ve Barnabasın yazdığı İncilde Allahın bir olduğu bildirilmişdi. Fekat bu İncil elde bulunmadığı için, felesof diyerek kıymet verdikleri Eflâtûnun ortaya atdığı teslîs [Trinite] fikri, ilk yazılan dört bozuk İncilde yer almışdı. Kostantin, dört İncildeki, uydurma yazıların çoğu ile birlikte, bu teslîs fikrini de yeni İncile koydurdu. Aryûs isimindeki bir papas, bu yeni İncilin yanlış olduğunu, Allahın bir olup, İsâ aleyhisselâmın, Onun oğlu değil, kulu olduğunu söyledi ise de, bunu dinlemediler, hattâ afaroz etdiler. Aryûs Mısra kaçdı ve orada tevhidî neşr etdi ise de öldürüldü.

Kostantinden sonra gelem krallar, Aryûsun mezhebi ile, yeni hıristiyanlık arasında şaşkın oldu. İstanbolda ikinci ve sonra üçüncü, dahâ sonra, İzmir ile Aydın arasında bulunan, Efes [Ephesus] de dördüncü ve Kadıköyde beşinci ve İstanbolda altıncı meclisler kurulup, yeni yeni İnciller meydana çıkdı. Nihâyet Luther Martin ve Calvin [Kalven] son değişiklikleri yapıp, Havâriyelerden işitilen doğru şeylere, yalanlar da katılarak, birbirine uymıyan İnciller yapıldı. Böylece, hıristiyanlık ismiyle, akl ve hakikat dışında, bir din meydana geldi. Avrupada hıristiyanlığa karşı, yerinde olarak yapılmış olan hücumlar, İslâmîyyete karşı nasıl tevcih olunabilir?

Âhiretde azâblardan kurtulmak, ancak Muhammed aleyhisselâma tâbi' olmağa bağlıdır. Onun gösterdiği yolda giden, Allahü teâlânın sevgisine kavuşur. Onun izinde yürüyen, Hak teâlâyâ yakın olur. Ona tâbi' olan, Allahü teâlâyâ sâdik kul olmak se'âdetine erer. Onun yolunda bulunan, Benî-İsrâilin Peygamberleri gibi olur. Dünyâyâ gelmiş olan yüzyirmidörtbinden ziyâde Peygamberin en büyükleri, ona tâbi' olmağı istemiştir. Mûsâ «aleyhisselâm» onun zamanında bulunsaydı, o büyüklüğü ile berâber, ona tâbi' olmağı severdi. İsâ aleyhisselâmın gökden inip, onun şerî'ati yolunda yürüyeceğini herkes bilir. Onun ümmeti olan müslimânlar, ona tâbi' oldukları için, bütün insanların hayrlısı ve en iyileri oldu. Cennete gireceklerin çoğu bunlar oldu ve Cennete herkesden önce gireceklerdir.

25 — Kur'ân-ı kerim, nazm-ı ilâhidir. Nazm, lügatda, incileri ipe dizmeğe denir. Kelimeleri de, inci gibi, yanyana dizmeğe nazm denilmiştir. Şi'rler birer nazmdır. Kur'ân-ı kerimin kelimeleri arabîdir. Fekat, bu kelimeleri yanyana dizen, Allahü teâlâdır. Bu kelimeler, insan dizisi değildir ve dedikleri gibi, Muhammed «aleyhisselâm», Allahü teâlâ tarafından, mubârek kalbine bildirilen şeyleri, arabca olarak anlatmış değildir. Bu arabî kelimeler, Allahü teâlâ tarafından dizilmiş olarak âyet hâlinde gelmiştir. Cebrâil «aleyhisselâm» isimindeki bir melek, bu âyetleri, bu kelimelerle ve bu harflerle okumuş, Muhammed «aleyhisselâm» da, mubârek kulakları ile işiterek, ezberlemiş ve hemen Eshâbına okumuştur. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerimi Kureyş kabîlesinin lügatı ile, dili ile gönderdi. (Redd-ül-muhtâr) kitâbı, üçüncü cild, yemîn bahsinde buyuruyor ki, [(Feth-ul-kadir) kitâbında da denildiği gibi, Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerimi, harf ve kelime olarak gönderdi. Bu harfler mahlûkdur. Bu harf ve kelimelerin ma'nâsı, kelâm-ı ilâhiyi taşımaktadır. Bu harflere, kelimelere Kur'ân denir. Kelâm-ı ilâhiyi gösteren ma'nâlar da Kur'ândır. Bu Kelâm-ı ilâhi olan Kur'ân mahlûk değildir. Allahü teâlânın, başka sıfatları gibi, ezeli ve ebedidir]. Kur'ân-ı kerim, Kadr gecesinde inmeğe başlamış ve hepsinin inmesi yirmiüç sene sürmüştür. Tevrât, İncil ve bütün kitâblar ve sahifeler ise, hepsi birden, bir def'ada inmişti. Hepsi, insan sözüne benziyordu ve lafzları mu'cize değildiler. Onun için çabuk bozuldu, değişdirildiler. Kur'ân-ı kerim ise, Muhammed aleyhisselâmın mu'cizelerinin de en büyüğüdür ve insan sözüne benzememektedir. Bunlar, (Huccet-ullahi alel'âlemin) de ve Zerkâninin (Mevâhib) şerhi, beşinci cildinde uzun yazılıdır.

Cebrâil «aleyhisselâm» her sene bir kerre gelip, o âna kadar inmiş olan Kur'ân-ı kerîmi, Levh-il-mahfûzdaki sırasına göre okur, Peygamber «sallallahü aleyhi ve sellem» efendimiz dinler ve tekrâr ederdi. Âhirete teşrif edeceği sene, iki kerre gelip, temâmını okudular. Muhammed «aleyhisselâm» ve Eshâbdan çoğu, Kur'ân-ı kerîmi temâmen ezberlemişdi. Ba'zıları da, ba'zı kısımları ezberlemiş, birçok kısımlarını yazmışlardı. Muhammed «aleyhisselâm», âhirete teşrif ettiği sene, halife Ebû Bekr «radiyallahü anh», ezber bilenleri toplayıp ve yazılı olanları getirip, bir hey'ete, bütün Kur'ân-ı kerîmi, kâğıd üzerine yazdırdı. Böylece, (Mushaf) veyâ (Mishaf) denilen bir kitâb meydana geldi. Otuzüçbin Sahâbî bu Mushafın her harfinin, tâm yerinde olduğuna, söz birliği ile karar verdi. Sûreler belli değildi. Üçüncü halife Osmân «radiyallahü anh», hicretin yirmibeşinci [25] senesinde, sûreleri birbirinden ayırdı. Yerlerini sıraladı. Altı dâne dahâ Mushaf yazdırıp, Bahreyn, Şam, Basra, Bağdad, Yemen, Mekke ve Medine'ye verdi. Bugün, bütün dünyâda bulunan mushaflar, hep bu yedisinden yazılıp, çoğalmıştır. Aralarında bir nokta farkı bile yoktur.

Kur'ân-ı kerîmde yüzondört sûre ve altıbinaltıyüzaltmış âyet vardır. Âyetlerin sayısının 6660 dan az veyâ dahâ çok olduğu da bildirildi ise de, bu ayrılıklar, büyük bir âyetin, birkaç küçük âyet sayılmasından veyâ birkaç kısa âyetin, bir büyük âyet sayılmasından ileri gelmiştir. Bu husûsda (Bostân-ül-ârifin) de geniş bilgi vardır.

Her şâ'irin, nazm yapmak kâbiliyeti başkadır. Meselâ, Mehmed Âkifin ve Nâbinin şi'rlerini iyi bilen usta bir edebiyatçıya, Mehmed Âkifin, son yazdığı bir şi'rini götürüp, bu, Nâbinin şi'ridir desek, bu şi'ri, hiç işitmemiş olduğu hâlde, okuyunca: (Yanıyorsunuz! Ben Nâbî efendinin ve Mehmed Âkifin, tabi'at-i şi'rîyesini iyi bilirim. Bu şi'r Nâbinin değil, Mehmed Âkifindir) demez mi? Elbette der. İki Türk şâ'irinin türkçe kelimeleri nazm etmesi, dizmesi çok farklı olduğu gibi, Kur'ân-ı kerîm hiçbir insan sözüne benzemiyor. Kur'ân-ı kerîmin insan sözü olmadığı tecrübe ile de isbât edilmiştir ve her zaman edilebilir. Şöyle ki, bir arab şâ'iri, bir sahîfede, edebî san'at inceliklerini göstererek, birşey yazmış, bunun arasına birkaç satır hadis-i şerif ve başka yerine de, aynı şeyi anlatan bir âyet-i kerîme koyup, hepsi bir arada, islâmdan ve Kur'ândan haberi olmayan, arabîsi kuvvetli birisine, bir adamın yazısı diye okutdurulmuştur. Okurken, hadis-i şerife gelince, durmuş ve (Burası, yukarısına benzemiyor. Buradaki san'at dahâ yüksek) demiştir. Sıra, âyet-i kerîmeye gelince, şaşkın bir hâlde (Burası hiçbir söze benzemiyor. Ma'nâ içinde, ma'nâ çıkıyor. Hepsini anlamağa imkân yok) demiştir.

Kur'ân-ı kerîm, hiçbir dile, hattâ arabcaya da terceme edilemez. Herhangi bir şi'rin, kendi diline bile, tâm tercemesine imkân yoktur. Ancak izâh edilebilir, açıklanabilir. Kur'ân-ı kerîmin ma'nâsını anlamak için, tercemesini okumamalıdır. Bir âyetin ma'nâsını anlamak demek, Allahü teâlânın, bu âyetde, ne demek istediğini anlamak demektir. Bu âyetin herhangi bir tercemesini okuyan kimse, murâd-ı ilâhîyi öğrenemez. Terceme edenin, bilgi derecesine göre, anlamış olduğunu öğrenir. Bir câhillin, bir dinsizin yaptığı tercemeyi okuyan da, Allahü teâlânın dediğini değil, terceme edenin, anladım sanarak, kendi kafasından anlatmak istediğini öğrenir.

Köylüye âid bir kanûnu, hükûmet, doğruca köylüye göndermez. Çünkü, köylü okuyabilse bile, anlayamaz. Bu kanûn önce, vâlilere gönderilir. Vâlîler, iyi anlayıp, izâhını ekliyerek, kaymakamlara, bunlar da dahâ açıklayarak, nâhiye müdirlerine gönderir. Nâhiye müdirleri, bu açıklamalar yardımı ile kanûnu iyi anlayabilir ve muhtârlara anlatır. Muhtâr, yalnız okumakla anlayamaz. Muhtâr da, ancak, köylü dili ile, köylüye söyler. İşte, Kur'ân-ı kerîm de, ahkâm-ı ilâhiyedir. Kanûn-ı rabbânîdir. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde kullarına se'âdet yolunu göstermiş ve kendi kelâmını insanların en yükseğine göndermiştir. Kur'ân-ı kerîmin

ma'nâsını, yalnız Muhammed «aleyhisselâm» anlar. Başka kimse, tâm anlıyamaz. Eshâb-ı kirâm «aleyhimürridvân», ana dili olarak arabî bildikleri, edib ve belig oldukları hâlde, ba'zı âyetleri anlıyamaz. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» sorarlardı.

Ömer «radiyallahü anh», birgün geçerken, Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem», Ebû Bekr-i Sıddika «radiyallahü anh» birşey anlatıldığını gördü. Yanlarına gidip dinledi. Sonra, başkaları da, gördü ise de, gelip dinlemeğe çekindiler. Ertesi gün, Ömeri «radiyallahü anh» görünce, (Yâ Ömer, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», dün size birşey anlatıyordu. Bize de söyle, öğrenelim) dediler. Çünkü, dâimâ, **(Benden duyduklarınızı, din kardeşlerinize de anlatınız! Birbirinizde duyurunuz!)** buyururdu. Ömer «radiyallahü anh», (Dün Ebû Bekr «radiyallahü anh», Kur'ân-ı kerîmden anlıyamadığı bir âyetin ma'nâsını sormuş, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», ona anlatıyordu. Bir sâ'at dinledim, birşey anlıyamadım) dedi. Çünkü Ebû Bekrin yüksek derecesine göre anlatıyordu. Ömer «radiyallahü anhümâ», o kadar yüksek idi ki, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» **(Ben, Peygamberlerin sonuncusuyum. Benden sonra Peygamber gelmeyecektir. Eğer, benden sonra Peygamber gelseydi, Ömer Peygamber olurdu)** buyurdu. Böyle yüksek olduğu hâlde ve arabîyi çok iyi bildiği hâlde, Kur'ân-ı kerîmin tefsirini bile anlıyamadı. Çünkü, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», herkesin derecesine göre anlatıyordu. Ebû Bekrin derecesi, ondan çok dahâ yüksekti. Fekat, bu da, hattâ Cebrâil «aleyhisselâm» dahî, Kur'ân-ı kerîmin ma'nâsını, esrârını, Resûlullah'a sorardı. **[(Hadika) da, dil âfetlerini anlatırken buyuruyor ki, (...Resûlullahın Kur'ân-ı kerîmin hepsinin tefsirini Eshâbına bildirdiğini imâm-ı Süyûtî haber vermektedir)].**

Hulâsa, Kur'ân-ı kerîmin ma'nâsını yalnız Muhammed «aleyhisselâm» anlamış ve hadis-i şerîfleri ile bildirmişdir. Kur'ân-ı kerîmi tefsir eden Odur. Doğru tefsir kitâbı da, Onun hadis-i şerîfleridir. Din âlimlerimiz, uyumiyarak, dinlenmiyerek, istirâhatlarını fedâ ederek, bu hadis-i şerîfleri toplayıp, tefsir kitâblarını yazmışlardır. **(Beydâvi)** tefsiri, bunların en kıymetlilerindedir. Bu tefsir kitâblarını da anlayabilmek için, otuz sene dürmadan çalışıp, yirmi ana ilmi, iyi öğrenmek lâzımdır. Bu yirmi ana ilmin kolları, seksen ilmdir. Ana ilmlerden biri, **(Tefsir)** ilmidir. Bu ilmlerin ayrı ayrı âlimleri ve çok kitâbları vardı. Bugün kullanılan, çeşidli arabî kelimeler, fıkıh ilminde başka ma'nâyâ, tefsir ilminde ise, dahâ başka ma'nâyâ gelmektedir. Hattâ aynı bir kelime, Kur'ân-ı kerîmdeki yerine, aldığı edâtlara göre, başka ma'nâlar bildirmektedir. Bu geniş ilmleri bilmiyenlerin, bugünkü arabcaya göre, yaptıkları Kur'ân tercemeleri, Kur'ân-ı kerîmin ma'nâsından bambaşka birşey oluyor. Kur'ân-ı kerîmin ma'nâsından, mezâyâsından, rumûzundan, işâretlerinden, herkes imânının kuvveti kadar, birşey anlıyabilir. Tefsir, anlatmakla, yazmakla olmaz. Tefsir, din büyüklerinin kalblerine doğan bir nûrdur. Tefsir kitâbları, bu nûrun anahtarıdır. Çekmeceyi anahtarla açınca, mücevherler meydana çıktığı gibi, o tefsirleri okumakla, kalbe bu nûr doğar. Seksen ilmi iyi bilenler, tefsirleri anlayıp, bizim gibi din câhillerine bildirmek için, çeşidli derecedeki insanlara göre, binlerle kitâb yazmışlardır. **(Mevâkib)**, **(Tibyân)** ve **(Ebülleys)** gibi, türkçe kıymetli tefsirler, bu kitâblardandır. **(Tibyân tefsiri)**, hicretin [1110] yılında yapılmış bir tercemedir. Konyalı Vehbî efendinin tefsiri, bir va'z kitâbıdır. Yeni yazılan türkçe tefsirlerin ve ilmihâllerin, en kıymetlisi sanılanlarında bile, şahsî düşünceler bulunmakta, okuyanlara zararı, fâidesinden çok olmaktadır. Hele islâm düşmanlarının, bid'at sâhiblerinin, Kur'ân-ı kerîmi bozmak için yaptıkları tefsir ve terceme kitâbları, birer zehrdir. Bunları okuyan genç zihlerde, bir takım şübheler, i'tirâzlar hâsıl oluyor. Zâten, bizim gibi, din bilgisi az olanların, islâmiyeti öğrenmek için, tefsir ve hadis-i şerif okuması uygun değildir. Çünkü, Kur'ân-ı kerîmi ve hadis-i şerifi yanlış anlamak veyâ şübhe etmek insanın imânını giderir. Yalnız arabca bilmekle, tefsir

ve hadis anlaşılır. Arabca bilenleri, din âlimi sanan, aldanır. Berut ve başka yerlerde, ana dili arabca olan, arab edebiyâtını iyi bilen, çok papas var. Fekat, hiçbirinin islâmiyyetden haberi yok. Çıkardıkları (El-müncid) ismindeki lügat kitâbında, islâm isimlerini, hattâ Medinenin Bakî' mezârliğinin ismini ve hattâ, Resûlullah efendimizin yaşını bile yanlış yazmışlardır.

Kur'ân-ı kerîmin hakîki ma'nâsını anlamak, öğrenmek isteyen bir kimse, din âlimlerinin kelâm ve fikh ve ahlâk kitâblarını okumalıdır. Bu kitâb'ların hepsi, Kur'ân-ı kerîmden ve hadis-i şerîflerden alınmış ve yazılmışdır. Kur'ân tercemesi diye yazılan kitâblar, doğru ma'nâ veremez. Okuyanları, bunları yazanların fikrlerine, düşüncelerine ve maksadlarına esir eder ve dinden ayrılmasına sebep olur.

Kur'ân-ı kerîmin, lâtin harfleri ile yazılmasına da imkân olmuyor. Çünkü bu harflerde, Kur'ân-ı kerîm harflerinin hepsinin karşılığı yokdur. Bunun için, ma'nâ bozuluyor. Okunan, Kur'ân olmayıp, ma'nâsız veyâ rastgele ma'nâlar veren, bir ses yığını oluyor.

Bugün, çok kimsenin, böyle bozuk tercemeleri ve lâtin harfi ile yazılmış, ne olduğu belirsiz kitâbları (türkçe Kur'ân) diye gençliğin önüne sürdükleri, köylere dağıtdıkları görülüyor. (Arabca Kur'ân, yabancı dildir. Onu okumayın! Öz dilinizle bunu okuyun) diyorlar. Böyle söyleyenlere dikkat edilirse, çoğunun nemâz kılmadığı, oruc tutmadığı, harâmlara, hattâ dinsizliğe dalmış bulunduğu, müslimânlığa, yalnız lâf ile bağlı olduğu anlaşılıyor. Bu kimseler, radyoda, barlarda, Beethovenin 9 senphonisini, Mozartın Figarosunu ve Molyerin şi'rlerini niçin almanca, italyanca, fransızca söylüyorlar ve dinliyorlar? Bunlar yabancı dildir. Öztürkçe söylemek lâzımdır demiyorlar? Bu senfonileri, komedileri türkçeye terceme etmiyorlar. Çünkü, türkçeye tâm çevrilemeyeceğini biliyorlar. Türkçesinden, zevkleri zevk alamıyor. Türkçelerine Beethoven'in, Şopen'in eseri denilemiyor. Şte, müslimânlar da, bu kitâblardan Kur'ân-ı kerîmin zevkini alamaz, rûhlarını mesliyemez.

Diyânet İşleri Başkanlığı tarafından hâzırlanıp 1381 [m. 1961] de neşr edilen Kur'ân-ı kerîmin türkçe meâlî) adındaki tercemenin önsözünde de, yukarıda bildirdiklerimiz çok güzel dile getirilmiştir. Diyânet işleri reisi muhterem H. Hüsnü İrdem imzâsını taşıyan bu önsözde diyor ki, (Kur'ân-ı kerîm gibi ilâhî belâgat ve i'câzî hâiz bir kitâb, yalnız türkçeye değil hiçbir dile hakkıyla çevrilemez. Es-i tefsîrlerin ışığı altında verilen ma'nâlara da terceme değil, meâl demek uygundur. Kur'ânın yalnız ma'nâsını ifâde eden sözleri Kur'ân hükmünde tutmak, nemâzda okumak ve aslına hakkıyla vâkıf olunmadan ahkâm çıkarmak câiz olmaz. Hiçbir terceme, aslının yerini tutamaz. Kur'ân-ı kerîmde, muhtelif ma'nâlara gelen lafzlar vardır. Böyle bir lafzı terceme etmek, çeşidli ma'nâlarını bire indirmek olur ki, verilen tek ma'nânın, murâd-ı ilâhî olduğu bilinemez. Bunun için, Kur'ân tercemesi demeğe cesâret edilemez. Kur'ân-ı kerîmi terceme etmek başa, tercemeyi Kur'ân yerine koymağa kalkışmak başkadır). Önsözden sonra yazılan açıklamalarda diyor ki, (Bu ilâhî, beşer üstü ve mu'ciz kitâbın tam hakkını vererek aynen türkçeye çevrilmesi mümkün değildir. Bu i'tibârla, en isâbetli ol, âyetleri kelime kelime aynen terceme etmek yerine, arabca aslından anlaşılan ma'nâ ve meâlî türkçe ile ifâde yolu olsa gerekir. Kur'ânın nazm-ı celîlini, slındaki i'câz ve belâgatini muhâfaza ederek terceme etmek mümkün değildir. Fekat, meâl olarak tercemesi mümkündür. Bir dilden başka bir dile yapılan tercemelerde, her iki dilin husûsiyyetlerini hakkıyla belirtmeğe imkân yokdur. Avupada ilk Kur'ân tercemesi 537 [m. 1141] de lâtinçeye yapılmıştır. 919 [m. 1513] de italyancaya, 1025 [m. 1616] da almancaya, 1056 [m. 1647] de fransızcaya ve 1057 [m. 1648] de ingilizçeye terceme edilmiştir. Bugün, bu dillerin herbirinde tuz kadar tercemeleri vardır. Ancak çeşidli eğilimli kimselerin yaptıkları ter-

cemelerde, pek yanlış, hattâ garazkârâne olanlar vardır. Kur'ân-ı kerîmi başka dillere terceme etmek câizdir. Fekat, tercemeden islâm dininin ahkâmının hepsi öğrenilemez. Hadîs-i şerîflerle icmâ' ve kıyâs yolu ile sâbit olan hükmler de vardır. Bunlar, tafsilâtı ile, fıkıh kitâblarından öğrenilir).

Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde (**Benim kitâbım arabîdir**) diyor. (**Muhammed aleyhisselâma, bu Kur'ânı arabî dil ile indirdim**) buyuruyor. O hâlde, Allahü teâlânın melek ile indirdiği kelimelerin, harflerin ve ma'nâların toplamı Kur'ândır. Böyle olmıyan kitâblara, Kur'ân-ı kerîm denemez. Bu kitâblara Kur'ân diyen, müslimânlıktan çıkar. Kâfir olur. Başka dile, hattâ arabîye çevrilsen, Kur'ân açıklaması denir. Ma'nâsı bozulmadan da, bir harfi bile değişince, Kur'ân olmaz. Hattâ hiçbir harfi değişmeden, okunmasında ufak değişiklik yapılırsa, Kur'ân denmez.

(**Riyâd-ün-nâsihin**) de diyor ki: Arabî gramer şartlarına uyan ve ma'nâyı değiştirmiyen, fekat ba'zı kelimeleri Osmân radiyallahü anhin topladığına benzemiyen Kur'ân-ı kerîme (**Kırâet-i şâzze**) denir. Bunu nemâzda da, başka yerde de okumak câiz değildir, günâhdır. Kırâet-i şâzzeyi, Eshâb-ı kirâmdan birkaçı okumuş, fekat sözbirliği olmamıştır. Eshâb-ı kirâmdan birinin okuduğu bildirilmeyen bir okumağa (**Kırâet-i şâzze**) denmez. Böyle okuyanı habs etmek, döğmek lâzımdır. Din âlimlerinden hiçbirinin okumadığı şekilde okumak, ma'nâyı ve kelimeleri bozmasa bile, küfrdür.

Kur'ân-ı kerîmin başka dillere yapılan çevirmelerine Kur'ân denmez. Bunlara, Kur'ân-ı kerîmin meâlî, ya'nî açıklaması denir. Bunlar, mütehassıs olan ve iyi niyetli, hâlis müslimânlar tarafından hâzırlanmış ise, Kur'ân-ı kerîmin ma'nâsını anlamak için okunabilir. Buna birşey denmez. Bunlar, Kur'ân diye okunmaz. Bunları Kur'ân diye okumak, sevâb olmaz. Günâh olur. Müslimânlar, Kur'ân-ı kerîmi, Allahü teâlânın indirdiği gibi okumalıdır. Ma'nâsını bilmeden okumak da sevâbdır. Ma'nâsını anlayarak okumak, elbette dahâ çok sevâb ve dahâ iyidir.

Mısır, Irâk, Hicâz, Fas arabcaları birbirine benzemiyor. Kur'ân-ı kerîm, bunlardan hangisinin dili ile açıklanacak? Kur'ân-ı kerîmi anlamak için, şimdiki arabcayı değil, Kureyş dilini bilmek lâzımdır. Kur'ân-ı kerîmi anlamak için, yıllarca dirsek çürütmek, çalışmak lâzımdır. Biz, böyle çalışıp anlıyan, islâm âlimlerinin yazmış oldukları tefsirlerden, açıklamalardan okuyup anlamalıyız. Derme çatma tercemeleri okuyan gençler, Kur'ân-ı kerîmi, mitolojik hikâyeler, lüzumsuz, fâidesiz düşünceler, bayağı sözler sanır. Kur'ândan, islâmdan soğuyup kâfir olur. Demek ki, gençlerin önüne Kur'ân tercemelerini sürerek, öztürkçe Kur'ânı okuyunuz, yabancı dil olan arabca Kur'ânı okumayınız demek, müslimân yavrularının, şehîd evlâdlarının dinsiz yetişmesini istiyen islâm düşmanlarının yeni bir taktiği, hilesi olsa gerekdir.

İbni Hacer-i Mekkî hazretleri, (**Fetâvâ-i fıkhîyye**) kitâbının otuzyedinci sahifesinde buyuruyor ki, (Kur'ân-ı kerîmi arabîden başka harf ile yazmak ve başka dile terceme edip, Kur'ân-ı kerîm yerine bunu okumak, sözbirliği ile harâm-
dır. Selmân-ı Fârisî «radiyallahü anh» Fâtihayı İrânîlulara fârisî harflerle yazmadı. Tercemesini de yazmadı. Fâtîha sûresinin fârisî tefsirini yazdı. Arabîden başka harf ile yazmak ve böyle yazılmış Kur'ân-ı okumak harâm-
dır. Kur'ân-ı kerîmi arabî harflerle, okunduğu gibi yazmak sûreti ile değiştirmek bile, sözbirliği ile harâm-
dır. Böyle yapmak, Selef-i sâlihînin, ya'nî ilk yıllardaki müslimânların yaptıklarını beğenmemek, onları câhil bilmek olur. Meselâ, Kur'ân-ı kerîmde (**Ribû**) yazılı ise de, (**Ribâ**) okunur. Bunu, okunduğu gibi (**Ribâ**) yazmak câiz değildir. Kur'ân-ı kerîmi böyle yazarken ve başka dile terceme ederken, Allah kelâmının i'câzı bozulmakta, nazm-ı ilâhî değişmektedir. Herhangi bir sûrede bulunan âyetlerin yerlerini değiştirmek harâm-
dır. Çünkü; âyetlerin sırası kat'î olarak doğrudur. Sûrelerin sıralarının doğruluğu ise zannîdir. Bunun için, sûrelerin yerini değiştirerek okumak, yazmak mekrûh olmuştur. Kur'ân-ı kerîmi

başka harflerle veyâ tercemesini yazmak, okumak, öğrenmesini kolaylaştırır demek doğru değildir. Doğru olsa bile, câiz olmasına sebep olamaz).

(Mevdûât-ül-ulûm) da diyor ki (Kur'ân-ı kerimdeki bilgiler üç kısımdır: Birincisini hiçbir kuluna bildirmemiştir. Kendisini, isimlerini ve sıfatlarını kendinden başka kimse bilemez. İkinci kısım bilgileri, yalnız Muhammed aleyhisselâma bildirmiştir. Bu yüce Peygamberden ve onun vârisi olan râsih âlimlerden başka kimse bunları anlayamaz. Müteşâbih âyetler, böyledir. Üçüncü kısım bilgileri, Peygamberine bildirmiş ve ümmetine öğretmesini emr buyurmuştur. Bu ilmler de ikiye ayrılır. Birinciler, geçmiş insanların hâllerini bildiren (Kıssas) ve dünyâda, âhirette yaratmış olduğu ve yaratacağı şeyleri bildiren haberler (Ahbâr) dir. Bunlar, ancak Resûlullahın bildirmesi ile anlaşılır. Akl ile, tecrübe ile anlaşılabilir. Üçüncü kısım bilgilerin ikincileri, akl, tecrübe ve arabi ilmler ile anlaşılabilir. Kur'ân-ı kerimden ahkâm çıkarmak ve fen bilgilerini anlamak böyledir. İmâm-ı Neseî (Akâid) de buyuruyor ki, arabi ilmlere göre ma'nâ verilir. İsmâîli sapıkları gibi, başka ma'nâlar vermek, ilhâd ve küfr olur.

Kendi aklı ve görüşleri ile bozuk tefsirler yapanlar beş dürlüdür:

1 — Tefsir için lâzım olan bilgileri bilmiyen câhillerdir.

2 — Müteşâbih âyetleri tefsir edenlerdir.

3 — Sapık fırkalardakilerin ve Dinde reformcuların, bozuk düşünce ve isteklerine uygun tefsir yapmalarıdır.

4 — Delil ve sened ile iyi anlamadan tefsir yapanlardır.

5 — Nefse ve şeytâna uyarak yanlış tefsir yapanlardır).

26 — Ahkâm-ı islâmiyyenin hepsi Kur'ân-ı kerimden çıkmaktadır. Kur'ân-ı kerim, bütün Peygamberlere gönderilmiş olan, bütün kitâblardaki ahkâmı ve dahâ fazlasını kendisinde toplamaktadır. Gözleri kör, ilmleri az, akları kısa olanlar, bunu göremez. Kur'ân-ı kerimdeki bu ahkâm üç kısımdır:

Birinci kısım ahkâmı, ilm ve akl sâhibi, (İbâret-i nass) ile ve (İşâret-i nass) ile ve (Delâlet-i nass) ile ve (Mazmûr-i nass) ile ve (İltizâm-ı nass) ile ve (İktizâ-i nass) ile kolayca anlayabilir. Ya'ni, her âyet-i kerimede, ibâret, delâlet, işâret, iltizâm, iktizâ ve tazammün bakımından çeşidli ma'nâlar ve hükümler vardır. (Nass), ma'nâları açık ve meydanda olan âyet-i kerimelere ve hadis-i şeriflere denir.

Kur'ân-ı kerimdeki ahkâmdan ikinci kısmı açıkca anlaşılır. İctihâd ve istinbât yolu ile meydana çıkarılabilir.

Ahkâm-ı ictihâdiyyede, Eshâb-ı kirâmdan biri, Peygamberimize «sallallahü aleyhi ve sellem» uymayabilirdi. Fekat bu ahkâm, Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» zamanında hatâli ve şübheli olamazdı. Çünkü, Cebrâil «aleyhisselâm» gelerek, yanlış olan ictihâdlar, Allahü teâlâ tarafından hemen düzeltilir, hak ile bâtil birbirinden hemen ayrılırdı. Peygamberimizin «sallallahü aleyhi ve sellem» âhirete teşrifinden sonra meydana çıkarılan ahkâm ise, böyle olmayıp, doğru ile yanlış ictihâdlar karışık kaldı. Bundan dolayıdır ki, vahy zamanında ictihâd olunan ahkâmı, hem yapmak, hem de inanmak lâzımdır. Peygamberimizden «sallallahü aleyhi ve sellem» sonra ictihâd olunan ahkâmı da yapmak lâzım ise de, icmâ' hâsil olmıyan ictihâdlarda şübhe etmek, imânı gidermez.

Kur'ân-ı kerimde bulunan ahkâmdan üçüncü kısmı, o kadar derin ve gizlidir ki, bunları anlayıp çıkarmağa insan gücü yetişemiyor. Bunlar, Allahü teâlâ tarafından bildirilmedikçe, anlaşılabilir. Bu da ancak Peygamberimize «sallallahü aleyhi ve sellem» gösterilmiş, bildirilmiştir. Başkasına bildirilmez. Bu ahkâm da, Kur'ân-ı kerimden çıkarılıyor ise de, Peygamber «sallallahü aleyhi ve sellem» tarafından açıklanmış olduklarından, bunlara (Sünnet) denir. Birinci ve üçüncü kısım ahkâmda kimse, Peygamberden «sallallahü aleyhi ve sellem» ayrılamaz. Bütün

müslimânların, bunlara inanması ve tâbi' olması lâzımdır. Ahkâm-ı İctihâdiyyede ise, her müctehidin kendi çıkardığı hükme tâbi' olması lâzımdır. Başka müctehidler ahkâmına tâbi' olamaz. Bir müctehid, başka müctehide, İctihâdından dolayı yanıldı, doğru yoldan ayrıldı diyemez. Zirâ, her müctehide, kendi İctihâdi hakdır ve doğrudur. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» uzak memleketlere gönderdiği Eshâb-ı kirâma, karşılaşılabilecek meselelerde, Kur'ân-ı kerîmin hükmü ile hareket etmelerini, Kur'ân-ı kerîmde bulamazlar ise, hadîs'erde aramalarını, burada da bulamazlar ise, kendi re'y ve İctihâdları ile amel etmelerini emr buyururdu. Kendilerinden dahâ âlim, dahâ yüksek olsalar bile, başkalarının fikr ve İctihâdlarına tâbi' olmaktan men'ederdi. Hiçbir müctehid ve Eshâb-ı kirâmdan hiçbirisi, başkalarının İctihâdlarına bozuk demedi. Kendilerine uymıyanlara, fâsık ve sapık gibi kötü şeyler söylemedi.

Eshâb-ı kirâmdan sonra gelen müctehidlerin en büyüğü, imâm-ı a'zam Ebû Hanîfedir «radiyallahü anh». Bu büyük imâm, her hareketinde, vera' ve takvâ üzere idi. Her işinde Peygamberimize «sallallahü aleyhi ve sellem» tâm ma'nâsı ile tâbi' idi. İctihâd ve istinbâtda, öyle yüksek bir dereceye ulaşmıştı ki, buraya kimse varamadı.

[Kendisinden dahâ önceleri, dahâ âlim ve dahâ yüksek kimseler geldi ise de, onların zamanında, uydurmalar ve sapıtmalar henüz yayılmamış olduğundan, doğruyu ayıracak mi'yârlar hâzırlanmamışlar ve kitâblara geçirmemişler, diğer dahâ kıymetli işlerle uğraşmışlardır].

İmâm-ı Şâfiî hazretleri, İmâm-ı a'zamın İctihâdının inceliğinden, az birşey anlayabildiği içindir ki, (Bütün müctehidler, İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfenin çocuklarıdır) demiştir. İsâ «aleyhisselâm», kıyâmete yakın bir zamanda, gökden inerek, Muhammed aleyhisselâmın şerîatine göre hareket edecek ve Kur'ân-ı kerîmden ahkâm çıkaracaktır. İslâm büyüklerinden İmâm-ı Muhammed Pârisâ hazretleri buyuruyor ki, (İsâ «aleyhisselâm» gibi büyük bir peygamberin, İctihâd ile çıkaracağı bütün ahkâm, Hanefî mezhebindeki ahkâma benziyecek, ya'ni, İmâm-ı a'zamın İctihâdına uygun olacaktır). Bu da, İmâm-ı a'zamın «radiyallahü anh» İctihâdının, ne kadar çok isâbetli ve doğru olduğunu bildiriyor. Evliyâ, kalb gözleriyle, Hanefî mezhebini, büyük deniz gibi, diğer mezhepleri, ufak dereler, ırmaklar gibi görmüş olduklarını söylemişlerdir. İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe hazretleri, İctihâdında da sünnete tâbi' olmakta, herkesden ileri gitmiş, Mürsel hadîsleri bile, Müsned hadîsler gibi, sened olarak almıştır ve Eshâb-ı kirâmın sözlerini, kendi görüşlerinin, buluşlarının üstünde tutmuştur. Onların, Peygamberimizin «sallallahü aleyhi ve sellem» yanında, sohbetinde bulunmak şerefi ile kazandıkları derecelerin büyüklüğünü, herkesden dahâ iyi anlamıştır. Diğer hiçbir müctehid böyle yapamamıştır. İmâm-ı a'zam için, kendi görüşü ile ahkâm çıkarıp, Kur'ân-ı kerîme ve hadîs-i şerîflere bağlı kalmamıştır diyenler, yeryüzünde asrlardanberi ibâdet etmekde olan milyonlarca müslimânı, yanlış ve uydurma yolda bulundurmakla ve hattâ müslimânlıktan ayrı kalmakla lekelemiş oluyor. Bunu ise, ya kendi cehillerini de bilmeyen kara kafalı câhiller veyâhud dîn-i islâmı yıkmak, bozguna uğratmak isteyen islâm düşmanları söyler. Birkaç câhil birkaç zındık, birkaç hadîs ezberleyip, ahkâm-ı şer'iyyeyi bu kadarlık sanarak, işitmedikleri ve bilmedikleri hükmleri inkâr ediyor. Evet, bir kaya kovduğunda ilişmiş kalmış bir böcek, yerleri ve gökleri, bu delikten ibâret sanır.

Bu soğuk harbi yapan müte'assıblara ve bunların çürük düşüncelerine yazıklar olsun. Ehl-i sünnetin reisi, fıkıhın kurucusu, İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfedir. Bütün dünyâda tatbik olunan ahkâm-ı islâmiyyenin dörtde üçü, onundur. Kalan dörtde birinde de, ortakdır. Şerîat-i islâmiyyede ev sâhibi, âile reisi odur. Bütün diğer müctehidler, onun çocuklarıdır.

[Bir müctehidin çıkardığı ahkâmın hepsine (Mezheb) denir. Ehl-i sünnetin yüzlerce mezhebinden, bugün dört dânesi kitâblara geçmiş olup, diğerleri kısmen unutulmuştur. Bu dört mezheb, (Hanefî) ve (Şâfi'î) ve (Mâlikî) ve (Hanbelî) mezhepleridir. Müctehid olmıyanların bütün hareketlerinde ve ibâdetlerinde, bir müctehide tâbi' olması, ya'nî bu dört mezhebden birinde bulunması lâzımdır. Demek ki, Peygamberimizin «sallallahü aleyhi ve sellem» yolu, Kur'ân-ı kerim ile ve hadis-i şerifler ile ya'nî sünnet ile ve müctehidlerin ictihâdları ile gösterilen yoldur. Bu üç vesikadan başka, bir de, (İcmâ'-ı ümmet) vardır ki, Eshâb-ı kirâmın ve Tâbi'înin sözbirliği olduğu, İbni Âbidinde (Habs) bahsinde yazılıdır. Ya'nî gördükleri ve işitdikleri zaman, hiçbirisinin red ve inkâr etmediği şeylerdir. Şî'ilerin (Minhâc-üs-sâlihîn) kitâbında, ölmüş olana tâbi' olmak câz değildir demeleri doğru değildir.]

Din-i Islâm, bu dört vesika ile bizlere gelmiştir. Bu dört vesikaya (Edille-şer'iyye) denir. Bunların dışında kalan herşey bid'atdır, zındıklıktır ve dinsizliktir. Tesavvuf büyüklerinin kalblerine gelen ilhâmlar, keşfler, ahkâm-ı şer'iyye için sened ve vesika olamaz. Keşflerin, ilhâmların doğru olup olmadığı, şer'iate uygun olup olmamaları ile anlaşılır. Tarikatin ya'nî vilâyetin yüksek tabakalarında bulunan evliyâ da, ilmi olmıyan, aşağı derecelerdeki müslimânlar gibi, bir müctehide tâbi' olmak mecbûriyyetindedir. Bistâmî, Cüneyd, Celâleddin-i Rûmî ve Muhyiddin-i Arabî gibi Evliyâ, herkes gibi, bir mezhebe tâbi' olarak yükselmişlerdir. Ahkâm-ı islâmiyyeye yapışmak, bir ağaç dikmek gibidir. Evliyâyâ hâsıl olan ilmler, ma'rifetler, keşfler, tecelliler, aşk-ı ilâhî ve muhabbet-i zâtiyye, bu ağacın meyveleri gibidir. Evet, ağaç dikmekten maksad, meyve elde etmektir. Fekat, meyve kazanmak için, ağaç dikmek şartdır. Ya'nî, imân olmazsa ve ahkâm-ı şer'iyye yapılmazsa, tesavvuf ve tarikat ve evliyâlık olamaz. Böyle iddi'âda bulunanlar, zındıktır, dinsizdir. Böyle kimselerden, aslandan kaçmaktan dahâ çok kaçmalıdır. Aslan, insanın yalnız canını alır. Bunlar ise, dinini ve imânını alır. [(Merec-ül-bahreyn) de, Ahmed Mezrûkdan alarak diyor ki, imâm-ı Mâlik, (Fıkh öğrenmeyip, tesavvuf ile uğraşan, zındık olur. Fıkh öğrenip tesavvufdan haberi olmıyan sapık olur. Her ikisini edinen, hakikate varır) buyurdu. Fıkhı doğru öğrenen ve tesavvufun zevkini alan, kâmil insan olur. Tesavvuf büyüklerinin hepsi, bir fıkh âliminin mezhebinde idi. Tesavvufcunun mezhebi yokdur demek, mezheplerin hepsini bilir, hepsini gözetir, evlâ olanı, ihtiyâtli olanı yapar demektir. Cüneyd-i Bağdâdî, Süfyân-ı Sevrinin mezhebinde idi. Abdülkâdir-i Geylânî, hanbelî idi. Ebû Bekr-i Şibli, mâlikî idi. Cerfrî, hanefî idi. Hâris-i Muhâsibî, şâfi'î idi. «Kaddesallahü teâlâ esrârehüm»].

27 — Seyyid Abdülhakim-i Arvâsî «rahmetullahi aleyh» (Eshâb-ı kirâm) kitâbında buyuruyor ki, (İctihâd, insan gücünün yetdiği kadar, ya'nî cehd ile zahmet çekerek çalışmak demektir. Ya'nî, Kur'ân-ı kerimde ve hadis-i şeriflerde sarîh ve açık bildirilmemiş bulunan ahkâmı ve meseleleri, açık ve geniş anlatılmış meselelere benzeterek, meydana çıkarmağa uğraşmaktır. Bunu ancak Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» ve Onun Eshâbının hepsi ve diğer müslimânlardan ictihâd makâmına yükselenler yapabilir ki, bu çok yüksek insanlara, (Müctehid) denir. Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı kerimin birçok yerinde, ictihâd etmeği emr ediyor. O hâlde, ma'nâları açıkça anlaşılmayan âyet-i kerime ve hadis-i şeriflerin derinliklerinde bulunan ahkâm-ı şer'iyyeyi ve mesâil-i diniyyeyi, mefhûm ile ve delâlet ile anlayabilen büyüklere, ya'nî müctehidlere, ictihâd etmek farzdır. Müctehid olmak için, arabî yüksek ilmleri temâmen bilip, Kur'ân-ı kerimi ezber bilmek, her âyet-i kerimenin ma'nây-ı murâdisini, ma'nây-ı işârisini ve ma'nây-ı zimnî ve iltizâmisini bilmek ve âyet-i kerimelerin geldikleri zamanları ve gelme sebeplerini ve ne hakkında geldiklerini, küllî ve cüz'î olduklarını,

nâsih veyâ mensûh olduklarını, mukayyed veyâ mutlak olduklarını ve kırâet-i seb'â ve aşereden ve kırâet-i şâzzeden nasıl çıkarıldıklarını bilmek, Kütüb-i sittedeki ve diğer hadis kitâblarındaki, yüzbinlerce hadîsi ezberden bilmek ve her hadisin ne zaman ve ne için irâd buyurulduğunu ve ma'nâsının ne kadar genişlediğini ve hangi hadisin diğerinden önce veyâ sonra o'duğunu ve bağlı bulunduğu hâdiseleri ve hangi vak'a ve hâdiseler üzerine buyurulduğunu ve kimler tarafından nakl ve riyâyat olunduğunu ve nakleden kimselerin ne hâlde ve ne ah-lâkda olduklarını bilmek, fıkıh ilminin üsûl ve kâ'idelerini tanımak, oniki ilmi ve Kur'ân-ı kerîmin ve hadîs-i şerîflerin işâretlerini, rumûzlarını ve açık ve kapalı ma'nâlarını kavramak ve bu ma'nâlar kalbinde yer etmiş olmak, kuvvetli îmân sâhibi olmak ve itminân ile dolu, nûrlu ve sâf bir kalbe ve vicdâna mâlik olmak lâzımdır.

Bütün bu üstünlükler, ancak Eshâb-ı kirâm'da ve sonra, ikiyüz sene içinde yetişen, bazı büyüklerde bulunabildi. Dahâ sonraları, fikrler, re'yer dağılıp, bid'atler çıkıp yayıldı. Böyle üstün kimseler azala azala, dört yüz sene sonra, bu şartları hâiz kimse kalmadı).

28 — Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» yaptığı ve kaçındığı şeyler iki kısımdır:

Birisi, ibâdet olarak yaptığı ve kaçındığı şeylerdir. Her müslimânın bunlara tâbi' olması lâzımdır. Bunlara uymayan şeyler bid'atdır. İkincisi, âdet olarak ya'nî, buldukları şehrin ve o memleketdeki insanların yapmakta oldukları şeylerdir. Bunları da beğenmeyen, çirkin diyen, kâfir olur. Fekat, bunları yapmak, mecbûri değildir. Bunlara uymayan şey, bid'at değildir. Bunları yapıp yapmamak, memleketlerin ve insanların âdetlerine bağlıdır. Mubâh kısmındadırlar. Din ile bağlılıkları yoktur. Her memleketin âdeti, başka başkadır. Hattâ, bir memleketin âdeti, zamanla değişir. [İbni Âbidîn «rahmetullâhi aleyh», abdestin sünnetlerini anlatırken, Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» âdet olarak yaptığı ve kullandığı şeyleri bildirmekte ve bunlara (Sünnet-i zevâid) ismini vermekte ve bunları yapmamak günâh değildir, buyurmaktadır]. Bununla beraber, âdete bağlı şeylerde de Resûlullahı «sallallahü aleyhi ve sellem» tâbi' olmak, dünyâda ve âhiretde, insana çok şey kazandırır ve çeşidli se'âdetlere yol açar.

29 — İbni Âbidîn, nemâzda kırâeti anlatırken buyuruyor ki; (Kâfirlerin yaptıkları ve kullandıkları şeyler de iki kısımdır:

Birisi, âdet olarak, ya'nî her kavmin, her memleketin âdeti olarak yaptıkları şeylerdir. Bunlardan, harâm olmayıp, insanlara fâide'li olanları yapmak ve kullanmak hiç günâh değildir. Pantolon, fes ve çeşidli ayakkabı, çatal, kaşık kullanmak, yemeği masada yimek ve herkesin önüne tabaklar içinde koymak ve ekmeği bıçak ile dilimlere ayırmak ve çeşidli eşyâ ve âletleri kullanmak, hep âdete bağlı şeyler olup mubâhdırlar. Bunları kullanmak, bid'at olmaz, günâh olmaz. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» papaslara mahsûs olan ayakkabıyı kullanmışdır). Bunlardan, fâideli olmıyanları ve çirkin ve mezmûm olanları kullanmak ve yapmak harâm olur. Fekat, iki müslimân bunları kullanınca (Âdet-i islâm) olur ve üçüncü kullanan müslimâna harâm olmaz. Birinci ve ikinci müslimân günâhkâr olursa da, başkaları olmaz. (Kâmûs-ül-a'lâm) da, Timürtaş paşada diyor ki, (Osmanlı sancağının rengini ve şeklini ta'yîn eden ve o zamana kadar beyâz olan fesi kırmızıya boyayan, Timürtaş paşadır). Görülüyor ki, fes macarlardan alınmamışdır. Türk başlığıdır.

(Birgivi vasiyyetnâmesi) nde diyor ki, (Kâfirlerin kullandıkları şeylerin ikinci kısmı, ibâdet olarak yaptıkları ve kâfirlik alâmeti olan ve şeri'ati ve islâmiyeti inkâr etmek ve inanmamak alâmeti olan ve tahkîr etmemiz vâcib olan şeylerdir ki, bunları yapan ve kullanan kâfir olur. Bunlar, ölümle veyâ bir uzvun kesilmesi ile veyâ bunlara sebep olan, şiddetli dayak, habs, bütün malını almak ile tehdîd

edilmedikçe kullanılamaz. Bilmiyerek veyâ şaka olarak veyâ herkesi güldürmek için yapan da, kâfir olur. Meselâ, papaslar gibi giyinmek küfr olur. Buna (Küfr-i hükmi) denir. Onlara mahsûs olan şeyleri giymenin küfr olduğu, İslâm âlimlerinin temel kitâblarında yazılıdır. (İbnî Abdin) beşinci cild, dört yüz seksen birinci sahifeyi okuyunuz! Din düşmanları, Müslimânları aldatmak için, kâfirlerin âdetlerini, bayramlarını, müslimân âdeti, müslimânların mübârek günü diyerek, bunların gâvurluk ve kâfirlik olduğunu örtmeğe uğraşıyorlar. Büyük Kostantin'in Hıristiyanlık dinine karıştırdığı Noel gecesini ve Cemşidin ortaya çıkardığı Nevruz günü mecûsi bayramını, milli bayram olarak tanıtıyorlar. Müslimânların bu günlerde bayram yapmalarını istiyorlar. Genç ve sâf müslimânlar bunlara aldanmamalıdır. Güvendikleri hâlis müslimânlara, nemâz kılan akrabalarına, dinini bilen baba dostlarına sorup öğrenmelidir. Bugün bütün dünyâda, gerek imânı ve küfrü tanımakta, gerekse ibâdetleri doğru yapmakta, câhllik özr değildir. Dinini bilmediği için aldanan, Cehennemden kurtulamıyacaktır. Allahü teâlâ, bugün, dinini dünyânın her tarafına duyurmuş, imânı, halâli, harâmı, farzları öğrenmek pek kolaylaşmıştır. Bunları, lüzûmu kadar öğrenmek farzdır.

30 — Resûlullah'a «sallallahü aleyhi ve sellem» tâbi' o'mak yedi derecedir: Birincisi, ahkâm-ı islâmiyyeye inanarak, bunları öğrenmek ve yapmaktır. Bütün müslimânların ve âlimlerin ve zâhidlerin ve âbidlerin tâbi' olması, bu derecededir. Bunların nefsi imân etmemiştir. Allahü teâlâ, merhamet ederek, yalnız kalbin imânını kabûl etmektedir.

İkincisi, emri yapmakla berâber, Resûlullah'ın «sallallahü aleyhi ve sellem» bütün sözlerini ve âdetlerini yapmak ve kalbi kötü huylardan temizlemektir. Tesavvuf yolunda yürüyenler bu derecededir.

Üçüncüsü, Resûlullah'da «sallallahü aleyhi ve sellem» bulunan hâllere, zevklere ve kalbe doğan şeylere de tâbi' olmaktır. Bu derece, tesavvufun (Vilâyet-i hâssa) dediği makâmda ele geçer. Burada, nefis de imân ve itâ'at eder ve bütün ibâdetler, hakikî ve kusûrsuz olur.

Dördüncüsü, ibâdetler gibi bütün hayrî işler hakikî ve kusûrsuz olmaktır. Bu derece, (Ulemâ-i râsihin) denilen büyüklere mahsûsdur. Bu râsih ilmi âlimler, Kur'ân-ı kerîmin ve hadis-i şerîflerin derin ma'nâlarını ve işâretlerini anlar. Bütün Peygamberlerin Eshâbı, böyle idi. Hepsinin nefsi imân etmiş, mutmainne olmuşdur. Böye tâbi' olmak, yâ tesavvuf ve vilâyet yolundan ilerleyenlere veyâ bütün sünnetlere yapışarak bütün bid'atlerden kaçanlara nasib olur. Bugün, dünyâyı bid'at kaplamış, sünnetler gayb olmuşdur. Bugün, sünnetleri bulup yapışmak ve bid'at deryâsından kurtulmak, imkân hâricinde kalmıştır. Bid'atler, âdet hâlini almıştır. Hâlbuki, âdetler ne kadar yerleşmiş ve yayılmış olsalar ve ne kadar güzel görünseler de, din ve şerî'at olamaz. [Demek ki, bu dereceye kavuşmak için, tesavvuf yolundan ilerlemek, bugün mecbûri olmuşdur. İlk asrlarda, sünnetlerin hepsine uymak kolay idi. Tesavvufa lüzûm yokdu].

Beşincisi, Resûlullah'a «sallallahü aleyhi ve sellem» mahsûs kemâlâta, yüksekliklere tâbi' olmaktır. Bu kemâlât, ilm ve ibâdet ile ele geçemez. Ancak, Allahü teâlâdan, lutf ve ihsân ile gelir. Bu derecede olanlar, büyük Peygamberler ve bu ümmetin pek az büyükleridir.

Altıncısı, Resûlullah'ın «sallallahü aleyhi ve sellem» mahbûbiyyet ve ma'sûkiyyet kemâlâtına tâbi' olmaktır ki, Allahü teâlânın çok sevdiklerine mahsûsdur ve lutf ile ele geçmez, muhabbet lâzımdır.

Yedinci derece, insan vücûdünün her zerresinin tâbi' olmasıdır. Tâbi' metbû'a o kadar benzer ki, tâbi' olmaklık aradan kalkar. Bunlar da, sanki Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» gibi, aynı kaynaktan, herşeyi alır.

**Gel kardeşim, dinle benden hoş sözü,
söylüyorum sana esrârı, özü:**

Ahmed-i Serhendî, bunu şerh eyledi,
gör de (Mektûbât) ını bak neyledi.

O kitâbda neler söyler, hem neler,
onda oynatmış ne zevklî cilveler.

İlm-i nâfi', cümle Mektûbâtdadır.
her ne var mahzende, hepsi andadır.

O kitâbdır, se'âdet hazinesi,
onda tevhid, madde, ma'nâ bilgisi.

(Mektûbât-ı Ahmedî) sâyesinde,
onun ulûm-i bi nihâyesinde.

Geldi (Se'âdet-i ebediyye) vücûde,
teşekkür eylerim Rabb-i vedûde.

İlâhî! Bu kitâbı eyle mebrûr!
berât olsun bana, mahşerde, hem nûr!

Salât olsun, selâm olsun Resûle!
ki vücûde geldi, (Se'âdet-i ebediyye).

31 — İKİNCİ CİLD 67. ci MEKTÛB

Bu mektûb, Hân-ı Hânân-ı cihâna yazılmış olup, Ehl-i sünnet i'tikâdını ve İslâmın beş şartını ve günâhlardan tevbe etmeği bildirmektedir:

Mektûbuma Besmele ile başlıyorum. [Ya'nî, dünyâda, bütün insanlara fâideli şeyleri yaratıp göndermekle merhamet eden ve âhiretde, Cehennemî hak etmiş olan mü'minleri, afv ve inâyet buyuran, mahlûkatı yaratan ve her ân varlıkta durduran ve korku ve dehşetden muhâfaza buyuran Allahü teâlânın ism-i şerifi ile, bu mektûbu yazmağa başlıyorum]. Onun seçtiği, beğendiği iyi insanlara selâmetler olsun!

[İbni Âbidîn, birinci cild, yedinci sahifede buyuruyor ki, (Hayvân keserken, ava ok atarken, ava köpeği gönderirken, denize olta, ağ atarken (Bismillâh) ve-yâ (Allahü ekber) demek vâcibdir. Besmeleyi temâm söylemek de olur. Her rek'atde, Fâtihadan önce, Besmele çekmek vâcib diyenler vardır. Fekat, sünnet olduğu dahâ doğrudur. Abdest almağa, yimeğe ve her mubârek işe başlarken, Besmele çekmek sünnettir. Fâtiha ile sûre arasında Besmele çekmek, câiz veyâ müstehabdır. Yürümeğe, oturmağa, kalkmağa başlarken okumak mubâhdır.

Avret yerini açarken, necâset bulunun yere girerken ve Berâe sûresini, evvelki sûreye bitişik okurken ve sigara içmeğe ve bunun gibi, fenâ kokulu şeyleri, meselâ soğan, sarmısak gibi şeyleri yimeğe [ve sakal traş olmağa başlarken], Besmele çekmek mekrûhdur. [Sigaranın, soğan ve sarmısak gibi fenâ kokulu şeylere benzetilmesi, tütünün, bu şeyler gibi, tab'an mekrûh olduğunu, şer'an mekrûh olmadığını göstermektedir]. Harâm işlemeğe başlarken çekmek, harâmdır. Hattâ, kat'i harâm olan şeye, bile bile, Besmele çeken kâfir olur diler. Kur'ân-ı kerim niyyeti ile, cünübün Kur'ân-ı kerim okuması harâmdır.

Hamd etmek, nemâzda vâcib, hutbede ve her düâdan önce ve yimekten,

İçmekden sonra sünnettir. Her hâtırladıkça söylemek mubâhdır. Pls yerlerde söylemek mekrûh, harâm yıldıktan, içdikden sonra söylemek, harâmdır ve belki, küfre sebep olur]].

Lutf ederek göndermiş olduğunuz kıymetli mektûbunuz geldi. Allahü teâlâya hamd ve şükriyeler olsun ki, şübhelerin arttığı şu zamanda, hiçbirşeye ihtiyâcı olmıyan sizin gibi bahtiyârlar, temiz mayalarının icâbı olarak, hiçbir münâsebet olmadığı hâlde, bir köşede kalmış, unutulmuş olan bu fakirleri düşünmekle, iltifât buyuruyor ve bu yola imân ediyorsunuz. Ne büyük ni'mettir ki, çeşitli meşgûliyyet ve bağılıklarınız, sizleri bu devletden alıkoymamış ve dağınık işle- riniz, bu sevginize mâni' olmamış. Bu büyük ni'metin şükürünü yerine getirmeli- siniz ve (El mer'ü me'a men ehabbe), ya'ni (Herkes, âhiretde, dünyada iken sev- miş olduğu kimselerle berâber bulunacaktır) hadis-i şerifinden ümmidli olmalı- sınız!

Ey kıymetli ve bahtiyâr insan! Yetmişüç fırka içinde, Cehennemden kurtu- lan, yalnız (Ehl-i sünnet vel-cemâ'at) fırkasıdır. Her müslimân, Ehl-i sünnet i'ti- kâdını öğrenmeli, imânını buna göre düzeltmelidir. Asrlardanberi dünyaya yayıl- mış olan müslimânların çoğu, Ehl-i sünnet idi. Gelmiş olan yüzbinlerle Ehl-i sün- net âlimlerinin, milyonları aşan kitâbları, dünyânın her tarafına, islâmiyyeti yay- mış, tanıtdırmışdır. Cehennemden kurtulmak istiyen, bu doğru kitâbları bulup, okuyup i'tikâdını düzeltmelidir. Ehl-i sünnet âlimlerinin kitâblarında yazılı olan i'tikâda uymıyan fenâ, bozuk i'tikâdlar, imânlar, ya'ni bunlara gönül bağlamak, gönlü öldüren bir zehrdır. İnsanı sonsuz ölüme, ebedi azâba götürür. Amelde, ibâdetlerde tenbellik, gevşeklik olursa, afv olunabilir. Ammâ, i'tikâdda gevşek davranmak afv olunmaz. Allahü teâlâ buyuruyor ki, (Şirkî, ya'ni küfrü, ya'ni imâ- nı bozuk olanı, aslâ afv etmiyeceğim. Diğer bütün günâhları, istediğim kimse- lerden afv ederim!).

Biliniz ki, Allahü teâlâ, kadîm olan Zâtı ile vardır. Ondan başka herşeyi, O yaratmışdır. O, sonsuz olarak var idi. Kadîmdir, ezeldir. Ya'ni hep var idi. Var- lığından evvel yokluk olamaz. Ondan başka herşey yok idi. Bunların hepsini, O, sonradan yaratdı. Kadîm ve ezeli olan, bâkî ve ebedî olur. Hâdis ve mahlûk olan, fânî ve muvakkat olur, ya'ni yok olur. Allahü teâlâ birdir. Ya'ni, varlığı lâzım olan, yalnız O'dur. İbâdete hakkı olan da, yalnız O'dur. Ondan başka herşeyin var olmasına lüzûm yoktur. Oısalarda olur, olmasalar da. Ondan başka hiçbirşey, ibâdet olunmağa lâyık değildir.

Allahü teâlânın kâmil sıfatları vardır. Bu sıfatları: Hayât, İlm, Sem', Basar, Kudret, İrâde, Kelâm ve Tekvindir. Bu sıfatları da, kadîmdir, ezeldir. Varlıkları Allahü teâlâ ile dir. Mahlûkların sonradan yaratılması ve onlarda her ân meyda- na gelen değişiklikler, sıfatların kadîm olmasını bozamaz. Sıfatların bağlandığı şeylerin sonradan var olması, sıfatların ezeli olmasına mâni' olmaz. Felsefeciler, yalnız akla güvendiklerinden, akları da noksan olduğundan, müslimânlar- dan mu'tezile fırkası da, iyi göremediğinden, eşyâ hâdis olduğu için, bunları var eden ve idâre eden sıfatlar da hâdisdir deyip geçdiler. Bu sûretle kadîm olan (Sıfât-ı kâmile) yi, inkâr etdiler. İlm sıfatı, zerrelere kadar işlemez. Ya'ni, Allahü teâlâ, ufak tefek şeyleri bilmez. Çünkü, eşyâdaki değişiklikler, ilm sıfatında deği- şiklik yapar. Kadîm olanda ise, değişiklik olamaz, dediler. Hâlbuki bilmediler ki, sıfatlar ezeldir. Bunların eşyâya te'allukları, bağlantıları hâdisdir.

Noksân sıfatlar, Onda yoktur. Allahü teâlâ, maddelerin, cisimlerin, arazların, ya'ni hâllerin sıfatlarından ve bunlara lâzım olan şeylerden münezzehdir, uzaktır. Allahü teâlâ, zamanlı değildir, mekânlı değildir, cihetli değildir. Bir yerde, bir ta- rafda değildir. Zamanı, yerleri, cihetleri O yaratmışdır. Birşey bilmiyen bir kim- se, Onu, Arşin üstünde sanır, yukarda bilir. Arş da, yukarısı da, aşağısı da, Onun

mahlûkudur. Bunların hepsini, sonradan yaratmıştır. Sonradan yaratılan birşey, kadim olana, her zaman var olana, yer olabilir mi? Yalnız şu kadar var ki, Arş, mahlûkların en şerefliisidir. Herşeyden dahâ sâf ve dahâ nûrludur. Bunun için, ayna gibidir. Allahü teâlânın büyüklüğü orada görünür. Bunun içindir ki, ona (Arşullah) denir. Yoksa, Allahü teâlâyâ göre, Arş da, diğer eşyâ gibidir. Hepsî, Onun mahlûkudur. Yalnız Arş, ayna gibidir. Diğer eşyâda bu kâbiliyyet yoktur. Aynada görünen bir insana, aynanın içindedir denilir mi? O insanın aynaya olan nisbeti, diğer eşyâyâ olan nisbeti gibidir. İnsanın, hepsine olan münâsebeti aynadır. Yalnız, ayna ile diğer eşyâ arasında fark vardır. Ayna, insanın sûretini gösterebiliyor, diğer eşyâ ise, göstermiyor.

Allahü teâlâ, madde değildir, cism değildir, araz, hâl değildir. Hudûdlü, boyutlu değildir. Uzun, kısa, geniş, dar değildir. Ona, (Vâsi') ya'nî geniş deriz. Fekat, bu genişlik, bizim bildiğimiz, anladığımız gibi değildir. O, (Muhît) dir. Ya'nî herşeyi çevirmiştir. Fekat, bu ihâta, çevirmek, bizim anladığımız gibi değildir. O, (Karîb) dir. Yakındır ve bizimledir. Fekat, bizim anladığımız gibi değil! Onun vâsi', muhît, karîb ve bizim ile berâber olduğuna inanırız. Fekat, bu sıfatların ne demek olduğunu bilemeyiz. Akla gelen herşey yanlıştır, deriz. Allahü teâlâ, hiçbirşeyle ittihâd etmez, birleşmez. Hiçbirşey de Onunla birleşmez. Ona hiçbirşey hulûl etmez. O da, birşeye hulûl etmez. Allahü teâlâ, ayrılmaz, parçalanmaz, tahlil [analiz], terkib [sentez] edilmez. Onun benzeri, eşi yoktur. Kadını, çocukları yoktur. O, bildiğimiz, düşünebileceğimiz şeyler gibi değildir. Nasıl olduğu anlaşılabilir, düşünülemez. Benzeri, nümûnesi, olamaz. Şu kadar biliriz ki, Allahü teâlâ vardır. Bildirdiği sıfatları da vardır. Fekat kendisinde, varlığında ve sıfatlarında akla gelen, hayâlimize gelen herşeyden münezzehtir, uzaktır. İnsanlar Onu anlayamaz. Fârisî beyt tercemesi:

Rabbimiz değil miyim? Sorulduğunda, Onu, anlayanlar, O vardır diye keddiler sözü.

Allahü teâlânın isimleri (Tevkîfi) dir. Ya'nî şerî'atin bildirmesine mevkûfdur, bağıdır. Şerî'atin söylediği ismi söylemelidir. Şerî'atin bildirmedeği ism söylenemez. Ne kadar kâmil, güzel ism olsa da, söylenmemelidir. Cevâd denir. Çünkü şerî'at, Cevâd demektedir. Fekat, yine cömerd ma'nâsında olan (Sahî) ismi söylenemez. Çünkü şerî'at, Ona sahî dememiştir. [Şu hâlde, tanrı da denemez. Hele ibâdet ederken, ezân okurken, Allah ismi yerine, tanrı demek, çok günâh olur].

Kur'ân-ı kerîm Allah kelâmıdır. Onun sözüdür. Sözü, İslâm harflerinin ve seslerinin içine sokarak, Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâma göndermiştir. Bununla kullarına emrlerini, nehy [ya'nî yasak] lerini bildirmiştir.

Biz mahlûklar, buğâzımızdaki ses iplikçikleri, dil ve damağımız ile konuşuyoruz. Arzularımızı harf ve ses şekline sokuyoruz. Allahü teâlâ da, ses zarfı, ağız, dil olmaksızın, kendi kelâmını, büyük kudreti ile, harf ve ses içinde kullarına göndermiştir. Emrlerini, nehylerini harf ve ses içinde meydana çıkarmıştır. Her iki kelâm da Onundur. Ya'nî harf ve ses içine sokulmadan evvelki (Kelâm-ı nefsi) si ve harf ve ses içinde bulunan (Kelâm-ı lafzi) si hep Onun kelâmıdır. Her ikisine de kelâm demek doğrudur. Nitekim bizim de, nefsi ve lafzi kelâmımızın ikisi de, sözümüzdür. Nefsîye hakikî deyip, lafziye mecâz demek, ya'nî kelâm gibi demek, yanlıştır. Çünkü, mecâz olan şeyler red edilebilir. Allahü teâlânın kelâm-ı lafzisini red edip buna, Allah kelâmı değildir demek, küfrdür. Evvelce gelen Peygamberlere «alâ nebiyyinâ ve aleyhimüssalevâtü vetteslimât» gönderilen kitâblar ve sahîfeler de, hep Allah kelâmıdır. O kitâblarda ve sahîfelerde ve Kur'ân-ı kerîmde bulunanların hepsi, (Ahkâm-ı ilâhi) dir. Her vakte uygun olan hükmleri, o zamanın insanlarına göndermiştir.

Allahü teâlâyı mü'minler Cennetde, cihetsiz olarak ve karşısında bulunmuş-

arak ve nasıl olduğu anlaşılıyarak ve ihâtasız, ya'ni bir şekilde olmayarak g-
recektir. Allahü teâlâyı âhirette görmeğe inanırız. Nasıl görüleceğini düşünme-
yiz. Çünkü, Onu görmeği akl anlayamaz. İnanmaktan başka çâre yoktur. Felse-
fecilere ve mu'tezile ismindeki müslimânlarla ve Ehl-i sünnetden başka bütün
fırkalara yazıklar olsun ki kör olduklarından, buna inanmaktan mahrûm kaldı-
lar. Görmedikleri, bilmedikleri şeyi, gördükleri şeylere benzetmeğe kalkarak,
imân şerefine kavuşamadılar.

Allahü teâlâ, insanları yarattığı gibi insanların işlerini de, O yaratıyor. İyi
ve fenâ şeylerin hepsi Onun takdiri, dilemesi iledir. Fekat, iyi işlerden râzıdır,
beğenir. Fenâlardan râzı değildir, beğenmez. İyi ve kötü her iş, Onun istemesi
ve yaratması ile ise de, Onu yalnız, bir kötü şeyin yaratıcısı olarak adlandırmak
edepsizlik olur. Kötülüklerin yaratıcısı dememelidir. İyi ve kötünün yaratıcısıdır
demelidir. Meselâ, herşeyin hâlıkıdır demeli. Fekat, pisliklerin veyâ domuzların
hâlıkı dememelidir. Ona karşı edeb, böyle olur. Mu'tezile fırkası [ve alevî denen
kimseler] ne kadar bayağı düşünüyor. İyi, kötü her işini, insan, kendi yaratır di-
yor. Akl da, şer'at de bunun yanlış olduğunu gösteriyor. Doğru söyleyen âlim-
ler, ya'ni Ehl-i sünnetin büyükleri, insanın, yaptığı işde, kendi kuvveti de te'sir
ediyor dedi ve bu te'sire (Kesb) ismini verdiler. Çünkü, elin titremesi ile, istekle
kaldırılması arasında elbette fark vardır. Titremelere insan kudreti ve kesbi ka-
rışmıyor. İhtiyârî hareketlere ise karışıyor. İşte, bu kadar karışmaları, süâle ve
cezâyâ sebep olmakda, insan, sevâb veyâ günâh kazanmaktadır. İnsanların kud-
ret ve ihtiyârına inanmıyan, insanları âciz ve mecbûr zan eden, din âlimlerinin
sözlerini anlamamışdır. Bu büyüklerin insanda kudret ve irâde var demeleri, in-
san her istediğini yapar ve istemediklerini yapmaz demek değildir. Böyle olmak
kulluktan uzaktır. Büyüklerin sözü, insanlar, emr olunan şeyleri yapabilir de-
mekdir. Meselâ, beş vakt nemâz kılabilir. Malın kırkda birini zekât verebilir. On-
iki ayda, bir ay oruc tutabilir. Yol ve yiyecek parası olan, ömründe bir kerre hac
yapabilir. Bunlar gibi, ahkâm-ı şer'iyenin hepsini yapabilir. Allahü teâlâ, çok
merhametli olduğu için, insanların za'ifliğine ve kuvvetlerinin azlığına göre, bü-
tün ibâdetlerde en hafif, en kolay olanları emr etmiştir. Kur'ân-ı kerimde (Alla-
hü teâlâ, sizlere kolaylık istiyor, güçlük istemiyor) buyurmuşdur. Bir âyet-i kerî-
mede (Allahü teâlâ sizlere hafif, kolay emr etmek istiyor. İnsanlar, za'if, kuvve-
ti az yaratılmışdır) buyurmaktadır.

[Dinde harac, zorluk yoktur, demenin ma'nâsı da budur. Ya'ni, Allahü teâlâ
kolaylık emr etmiştir, demektir. Yoksa, herkes, hoşuna giden şeyleri yapsın,
nefsine zor gelen şeyleri yapmasın, ibâdetleri râhat ve kolay ve keyfine göre de-
ğişdirmesin demek değildir. Dinde ufak bir değişiklik yapmak, küfrdür, dinsizliktir].

Peygamberler «aleyhimüssalevâtü vetteslimât» Allahü teâlâ tarafından se-
cilmiş, gönderilmiş insanlardır. Ümmetlerini Allahü teâlâyâ çağırmak, azgın, yan-
lış yoldan, doğru, se'âdet yoluna çekmek için gönderilmişlerdir. Dâ'vetlerini ka-
bûl edenlere, Cenneti müjdelemişler, inanmıyanları Cehennem azâbı ile kor-
kutmuşlardır. Onların Allahü teâlâdan getirdikleri her haber doğrudur, yanlış-
lık yoktur. Peygamberlerin sonuncusu, Muhammed aleyhisselâmdır «sallallahü
ve selleme aleyhi ve aleyhim ecma'in». Onun dini, bütün dinleri nesh etmiş, yü-
rürlükden kaldırmışdır. Onun kitâbı, geçmiş kitâbların en iyisidir. Onun şer'ati,
kıyâmete kadar bâkidir. Kimse tarafından değiştirilmeyecektir. İsa «aleyhisse-
lâm» gökden inecek ise de, onun şer'ati ile amel edecek, ya'ni onun ümmeti
olacaktır.

[Ba'zı kimseler, din, zamana göre değişir, şer'at kanûnları tefessüh etmiş,
eskimiştir. Asrımızın icâblarını karşılayacak bir din lâzımdır diyor. Evet, din, ze-
manla değişir. Fekat bunu, sâhibi, ya'ni Allahü teâlâ değiştirir. Nitekim Âdem
aleyhisselâmdan beri, çok kerre değiştirmiş ve en son olarak ve kıyâmete ka-
dar bütün icâbları, ihtiyâcları karşılayacak, en mükemmel, en üstün bir din ola-

rak, Muhammed aleyhisselâmın şer'atini göndermiştir. Zevallı insanlar, Allahü teâlânın mükemmel dediği dinden dahâ iyisini mi yapabilecek? Evet milletlerin kanûnları da, zamanla değişir. Fekat, bunu ancak millet meclisleri değiştirebilir. Her bekçi ve çoban değil!].

Muhammed aleyhisselâmın kıyâmetden haber verdiği şeylerin hepsi doğrudur. Kabr azâbı, kabrin ölüyü sıkması, kabrde Münker ve Nekir denilen iki meleğin sûâl sorması, kıyâmetde herşeyin yok olacağı, göklerin yarılabacağı, yıldızların yollarından çıkıp dağılacakları, küre-i Erdin, dağların parçalanması ve herkesin mezârdan çıkması, mahşer yerine toplanması, ya'nî rûhların cesedlere gelmesi, kıyâmet gününün zelzelesi, o günün dehşeti, korkusu ve kıyâmetde sûâl ve hesâb ve dünyâda yapılmış olan şeylere orada, ellerin, ayakların ve her a'zânın şehâdet etmesi ve iyilik ve kötülük defterlerinin uçarak sağ veyâ sol taraftan verilmesi ve iyiliklerin ve günâhların, oraya mahsûs bir terâzide tartılması hakdır, doğrudur. Orada sevâbı ağır gelen, Cehennemden kurtulacak, az gelen, ziyân edecektir. Oradaki terâzi, bilinmiyen bir terâzi olup, ağır ve hafif gelmesi dünyâ terâzisinin aksinedir. Yukarı çıkan kefe ağırdır, aşağı inen hafiftir. [Orada yer çekimi kuvveti yoktur].

Orada önce Peygamberler «aleyhimüssalevâtü vetteslimât», sonra sâlih kullar ya'nî Evliyâ, Allahü teâlânın izni ile, günâhı çok olan mü'minlere şefâ'at edecektir. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki: **(Ümmetinden büyük günâhları olanlara şefâ'at edeceğim)**. Cehennemün üzerinde sırât köprüsü vardır. Mü'minler, bu köprüden geçip, Cennete gidecektir. Kâfirlerin ayakları kayarak, Cehenneme düşeceklerdir.

[Sırât köprüsü deyince, bildiğimiz köprüler gibi sanmamalıdır. Nitekim, sınıf geçmek için, imtihân köprüsünden geçilir diyoruz. Her taiebe imtihân köprüsünden geçer. Hepsi buradan geçtiği için, köprü diyoruz. Hâlbuki, imtihânın, köprüye benziyen hiçbir tarafı yoktur. İmtihân köprüsünden geçenler olduğu gibi, geçemeyip, yuvarlananlar da olur. Fekat bu, köprüden denize yuvarlanmağa benzemez. İmtihân köprüsünün nasıl olduğunu, buradan geçenler bilir. Sırât köprüsünden de herkes geçecek, bazıları da, geçemeyip Cehenneme yuvarlanacaktır. Fekat, bu köprü ve buradan geçmek ve Cehenneme düşmek, dünyâ köprüleri gibi ve imtihân köprüsü gibi değildir. Bunlara benziyen hiçbir tarafı yoktur].

Mü'minlere mükâfât ve ni'met için hâzırlanmış olan Cennet ve kâfirlere azâb için hâzırlanmış olan Cehennem [şimdi] vardır. Her ikisini de, Allahü teâlâ, yokdan var etmiştir. [Kıyâmetde herşey yok edilip, tekrâr yaratıldıktan sonra] ebedi olarak varlıkta kalacaklar, hiç yok olmayacaklardır. Sûâl ve hesâbdan sonra, mü'min'ler Cennete girince, burada sonsuz kalacaklar, Cennetden hiç çıkmıyacaklardır. Bunun gibi, kâfirler de, Cehenneme girince, Cehennemde sonsuz kalacaklar, ebedi olarak azâb çekeceklerdir. Bunların azâblarının azaltılması câiz değildir. [İbni Teymiyye, kâfirlerin Cehennemde sonsuz kalacaklarını inkâr etmektedir]. Allahü teâlâ buyuruyor ki, **(Onların azâbları hafifletilmeyecek, onlara hiç yardım olunmayacaktır)**. Kalbinde zerre kadar îmânı olanları, günâhları çok ise, Cehenneme belki sokarlar. Günâhları kadar azâb ederlerse de, sonunda, Cehennemden çıkarırlar ve onun yüzünü siyâh yapmazlar. Kâfirlerin yüzleri ise, siyâh yapılır. Mü'minleri Cehennemde zincirlere bağlamazlar. Böylece kalblerindeki zerre îmânın hurmeti, kıymeti belli olur. Kâfirleri ise, kelepçe ve zincirlere bağlarlar.

Melekler, Allahü teâlânın kıymetli kullarıdır. Allahü teâlânın emrlerine isyân etmeleri câiz değildir. Emr olunduklarını yaparlar. Evlenmeleri yoktur. Doğurmazlar, çoğalmazlar. Allahü teâlâ, bunlardan bazıalarını peygamber olarak seçmiştir. Vahy götürmek vazifesi ile şereflendirmiştir. Peygamberlerin «aleyhimüssalevâtü vetteslimât» kitâblarını ve sahîfelerini getiren bunlardır. [Meselâ

En'âm sûresini Cebrâil «aleyhisselâm» ile birlikte yetmişbin melek getirmiştir. Bunlar hatâ etmez, unutmaz. Hile yapmaz, aldatmazlar. Bunların Allahü teâlâdan getirdikleri hep doğrudur. Şübheli, ihtimâlli değildir. Melekler, Allahü teâlânın azameti, celâli, büyüklüğünden korkudur. Kendilerine verilen emri yapmaktan başka, işleri yoktur.

İMÂN: Ehl-i sünnet âlimlerinin kitâblarında yazılı olan, Peygamberimizden «sallallahü aleyhi ve sellem» gelen haberlere inanmak ve inandığını söylemek demektir. İbâdetler, imândan değildir. Fekat, imânın kemâlini arttırır ve güzelleştirirler. İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe «aleyhirrahme», imân artmaz ve azalmaz, buyuruyor. Çünkü imân, kalbin tasdik etmesi, kabûl etmesi, inanması demektir. İnanmanın azı, çoğu olmaz. Azalan ve çoğalan bir inanışa, inanmak değil, zan ve vehm denir. İmânın çok ve az olması, ibâdetlerin çok ve az olması demektir. İbâdet çok olunca, imânın kemâli çok denir. O hâlde, bütün mü'minlerin imânları, Peygamberlerin «aleyhimüssalevâtü vetteslimât» imânları gibi olmalıdır. Çünkü, bunların imânları, ibâdetler sebebi ile kemâlin tepesine varmıştır. Diğer mü'minlerin imânları oraya yaklaşamaz. Fekat, her iki imân, imân olmakta ortaktır. Birincisi, ibâdetler vâsıtası ile, başka dürlü olmuştur. Sanki aralarında benzerlik yoktur. Mü'minlerin hepsi, insan olmakta, Peygamberler «aleyhimüssalevâtü vetteslimât» ile ortaktır. Fekat, başka kıymetler, üstünlükler bunları yüksek derecelere çıkarmıştır. İnsanlıkları sanki başka dürlü olmuştur. Sanki müşterek olan insanlıktan dahâ yüksek insandırlar. Belki de, insan bunlardır. Başkaları sanki insan değildir.

İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe «aleyhirrahme» (Ben elbette mü'minim) demelidir, diyor, İmâm-ı Şâfi'i «aleyhirrahme» ise (Ben inşaallah mü'minim) demelidir, buyuruyor. Bunun ikisi de doğrudur. İnsan şimdiki imânını söylerken (Ben elbette mü'minim) demelidir. Son nefesdeki imânını söylerken (Ben inşaallah mü'minim) der. Fekat, burada da, şübheli söylemekdense, elbette demek dahâ iyidir.

Mü'min, ne kadar büyük günâh işlerse, işlesin, imânı gitmez. Kâfir olmaz. İşitdiğime göre, İmâm-ı a'zam, Bağdadın büyük âlimleri ile, bir yerde oturmuşlardı. Biri gelip dedi ki: (Bir mü'min, babasını haksız olarak öldürüp, kafasını açarak, kafatasından şerâb içse, serhoş olunca, vâlidesi ile zinâ etse, bunun imânı gider mi?). İşiten âlimlerin hepsi, o mü'mine kızdı. Bunu sormağa bile lüzûm yok dedi. İmâm-ı a'zam «aleyhirrahme» buyurdu ki, (O kimse yine mü'mindir. Günâh işlemekle, imânı gitmez). Âlimler, bu cevâbı beğenmeyip, İmâm-ı a'zama dil uzatdılar. Sonra, İmâm, sözünü isbât edince, hepsi kabûl etti. Günâhı çok olan bir mü'min, son nefesi buğâzına gelmeden evvel, tevbe ederse, kurtulması çok umulur. Çünkü, Allahü teâlâ, tevbeyi kabûl edeceğini va'd buyurmuştur. Eğer tevbe etmek şerefine kavuşamadı ise, onun işi, Allahü teâlâyâ kalmıştır. İsterse günâhlarının hepsini afv ederek Cennete sokar, isterse Cehennem ateşi ile veyâ sıkıntılar ile, günâhları kadar, azâb yapar. Fekat sonunda kurtularak, yine Cennete girer. Çünkü, âhirette merhamete kavuşamayan, yalnız kâfirlerdir. Zerre kadar imânı olan, rahmete kavuşacaktır. Eğer günâhlarından dolayı önceleri rahmete kavuşamazsa, sonunda Allahü teâlânın lutfü, inâyeti ile kavuşacaktır. Yâ Rabbi! Sen bizlere hidâyet verdikten sonra, doğru yolu gösterdikten sonra, kalbimizin, mürtedler tarafına kaymasından, bizleri koru! Bizlere merhamet et! Şu hâlimize acı! Bizleri bu küfr ve irtidâd karanlığından ancak sen koruyabilirsin!

Ehl-i sünnet âlimlerine «Allahü teâlâ onların çalışmasına bol bol mükâfât versin!» göre halifelikten konuşmak, dinin esâs bilgilerinden değildir. Ya'nî imâna bağlı birşey değildir. Fekat, şî'iler bunda taşkınlık yaptığından, [hoca şekline giren, çenesi kuvvetli birkaç câhil, kendilerine alevî diyip, sözleri ile, kitâb ve mecmû'aları ile, iftirâ ederek, müslimânları zehrediklerinden], doğru müslimânla-

rin âlimleri, halifeliğe âid bilgileri, kelâm ilmine, ya'ni imân bilgisine sokmuş, işin doğrusunu bildirmişlerdir. Peygamberlerin sonuncusu olan Muhammed Musta-fâdan sonra «aleyhi ve aleyhimüssalevâtü vetteslîmat» müslimânların halifesi, ya'ni Peygamber efendimizin «aleyhisselâm» vekili ve müslimônların reisi, Ebû Bekr-i Sıddîkdir «radiyallahü anh». Ondan sonra, halife Ömer-ül-Fârûkdur «radiyallahü anh». Ondan sonra, Osmân-ı Zinnûreyn «radiyallahü anh», ondan sonra, Ali ibni Ebî Tâlibdir «radiyallahü anh». Bu dördünün üstünlük sıraları, halifelikleri sırası gibidir. Bunlardan Şeyhainin [ya'ni ilk ikisinin], diğer ikisinden dahâ üstün olduğunu, Eshâb-ı kirâmın ve Tâbl'in-i izâmın hepsi söylemiştir. Bu sözbirliğini, din imâmlarımız bildirmektedir. Meselâ, imâm-ı Şâfi'inin «aleyhirrahme» sözü meşhûrdur. Ehl-i sünnetin reislerinden olan Ebül-Hasen-i Eş'arî buyuruyor ki, (Şeyhainin, diğer bütün ümmetden üstün olduğu muhakkaktır. Buna inanmayan, yâ câhildir veyâ inâdcıdır). İmâm-ı Ali «radiyallahü anh» buyuruyor ki, (Beni, Ebû Bekr ile Ömerden «radiyallahü anhümâ» üstün tutan, iftirâ etmiş olur, iftirâ edenleri dövdükleri gibi, onu döverim). Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri, (Gunye-tüt-tâlibin) kitâbında buyuruyor ki: Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, (Allahü teâlâdan istedim ki, benden sonra Ali «radiyallahü anh» halife olsun. Melekler dedi ki: Yâ Muhammed «sallallahü aleyhi ve sellem»! Allahü teâlânın dilediği olur. Senden sonra halife, Ebû Bekr-i Sıddîkdir). Abdülkâdir-i Geylânî «kuddise sirruh» yine buyurdu ki, Ali «radiyallahü anh» dedi ki, Peygamber «sallallahü aleyhi ve sellem», bana dedi ki: (Benden sonra halife Ebû Bekr olacaktır. Ondan sonra Ömer, ondan sonra Osmân, ondan sonra da sen «radiyallahü anhüm» olacaksın!).

İmâm-ı Hasen, İmâm-ı Hüseynden dahâ üstündür «radiyallahü anhümâ». Ehl-i sünnet âlimleri buyurdu ki: İlmde ve ictihâdda Âişe «radiyallahü anhâ» Fâtımadan «radiyallahü anhâ» üstündür. Abdülkâdir-i Geylânî «radiyallahü anh», (Gunye) kitâbında diyor ki, (Âişe «radiyallahü anhâ» dahâ üstündür). Bu fakire göre ise, ilmde ve ictihâdda Âişe, zühd ve dünyâdan kesilmekte ise, Fâtıma dahâ ileridir. Bunun içindir ki, hazret-i Fâtıma (Betül) [ya'ni çok temiz] demişlerdir «radiyallahü anhümâ». Âişe «radiyallahü anhâ» ise, Eshâb-ı kirâma şeri'atî öğretirdi. Eshâb-ı kirâm, bütün müşkillerini, ondan sorup öğrenirdi.

Eshâb-ı kirâm «aleyhimürrıdvân» arasındaki muhârebeler, meselâ Deve vak'ası ve Sıffin vak'ası, iyi niyetlerle, güzel sebeplerle yapılmış olup, nefsin arzularıyla, inâd ve düşmanlık ile değildi. Çünkü, onların hepsi büyük idi. Kalpleri, Peygamber efendimizin «sallallahü aleyhi ve sellem» sohbetinde ve mubârek nazarları karşısında temizlenmiş, hırs, kin ve düşmanlık gibi şeyler kalmamıştı. Bunların sulhları da, ayrılık ve muhârebeleri de, Hak için idi. Herbiri, kendi ictihâdına göre hareket etmiştir. İctihâdlarına uymayanlara inâd ve düşmanlık etmiyerek, onlardan ayrılmıştır. İctihâdı doğru olanlara iki veyâ on sevâb, hatâ edenlere de, bir sevâb vardır. O hâlde, yanılanlarına da, doğru olanlar gibi, dil uzatmamak lâzımdır. Çünkü, bunlar da, sevâb kazanmıştır. Ehl-i sünnet âlimleri buyuruyor ki, bu muhârebelerde Emir [ya'ni Ali] «radiyallahü anh» haklı idi. Ona uymayan ictihâdlar yanlış idi. Fekat, hiçbirine dil uzatılmaz. Nerde kaldı ki, kâfir ve fâsık denilebilsin! Bu muhârebelerde Ali «radiyallahü anh» buyurdu ki: (Kardeşlerimiz bizden ayrıldı. Onlar kâfir ve fâsık değildir. Çünkü, ictihâdlarına göre hareket ediyorlar). Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, (Eshâbıma dil uzatmaktan sakınınız!). Görülüyor ki, Peygamberin «sallallahü aleyhi ve sellem» Eshâb-ı kirâmının hepsini büyük bilmemiz ve hepsini hurmetle, iyilikle söylememiz lâzımdır. Bu büyüklerden hiçbirini fenâ bilmemeli, kötü sanmamalıyız! Onların birbirleri ile olan muhârebelerini, başkalarının sulhlarından dahâ iyi bilmelidir. Kurtuluş yolu budur. Çünkü, Eshâb-ı kirâmı sevmek,

Peygamber efendimizi «sallallahü aleyhi ve sellem» sevmekden ileri gelir. Onlara düşmanlık, ona düşmanlık olur. Büyük âlim, Ebû Bekr-i Şibli «kuddise sirruh» buyurdu ki: (Eshâb-ı kirâma hurmet etmiyen bir kimse, Muhammed aleyhisselâma imân etmiş olmaz).

[Âlûsi, (Gâliyye) kitâbında diyor ki, (Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerimde Eshâb-ı kirâmı övmektedir. İlk hicret edenlerden ve Ensârdan ve iyilikde bunların izinde olanlardan râzı olduğunu bildirmektedir. Allahü teâlâ, ancak mü'min olarak öleceğini bildiği kulundan râzı olur. Kâfir olarak öleceğini bildiği kulundan râzı olduğunu bildirmesine imkân yoktur. Bunun için, Eshâb-ı kirâmı öven âyet-i kerimeler, onların âdil olmadıklarını ve Resûlullahın vefâtından sonra murted olduklarını söyleyenleri red etmekte, böyle söyleyenlerin kötü niyetli olduklarını bildirmektedir. Eshâb-ı kirâmın hepsini öven hadis-i şerifler pekçoktur. Bunların meşhûrlarından biri, Dâriminin ve İbni Adinin bildirdikleri, (Eshâbım yıldızlar gibidir. Hangisine uyarmanız, hidâyete kavuşursunuz!) hadis-i şerifidir. Eshâb-ı kirâmın «aleyhimürridvân» kıymetini, büyüklüğünü bilemiyen, bu büyükleri kendileri gibi sanıp, kötülüyen sapıklara (Râfizi) denir. Cehenneme gidecekleri bildirilen, yetmişiki bid'at fırkasının en kötüsü râfizilerdir. Bugün râfiziler, kendilerine (Alevi) ismini veriyor. Hazret-i Alinin «radiyallahü anh» izinde gidiyoruz diyerek, temiz gençleri aldatıyorlar. [m. 1958] de, İstanbolda basdırdıkları çok eskiden yazılmış, (Hüsniye) isimli bir kitâbdaki, masalları, uydurma hikâyeleri, câhiller ve en çok köylü kadınlar arasına yayarak, islâm büyüklerini kötülüyorlar. Yalanlarla ve çok çirkin iftirâlarla dolu olan bu kitâbın, Mürtezâ adındaki bir yehûdi tarafından düzüldüğü (Tuhfe) kitâbında yazılıdır. (İslâma hizmet) ve (Aldanmıyalım) ve (Eshâb-ı kirâm) ve (İslâmın iç düşmanları) kitâblarımızda, o bozuk yazıları, çirkin iftirâları vesikalarla çürütmek, yüz karalarını meydana çıkarmak, nasib oldu. (Hüsniye) kitâbı okununca, bunun bir islâm düşmanı tarafından, müslimânlar arasında bölücülük yapmak için yazılmış olduğu, hemen anlaşılmalıdır. Bunu yazan, yehûdi dönmesi Mürtedâ, 355 [m. 967] de doğmuş, 436 [m. 1044] de Bağdâdda ölmüştür. Kardeşi Radî bin Tâhir de, 359 da doğup, dört-yüzaltı [406] da Bağdâdda ölmüştür. Her ikisi de, uydurma isimler sıralıyarak, imâm-ı Mûsâ Kâzım soyundan olduklarını söylemişler, kendilerini şerif olarak tanıtmışlar. Müslimânları aldatmışlardır.

Şîî fırkasının i'tikâdda ve amelde birçok noktaları, Ehl-i sünnetden ayrılıyor ise de, şîîleri en ziyâde kötülüyen nokta, râfizi i'tikâdında olmalarıdır. Bunların râfizi i'tikâdında taşkınlık yapanları, kâfir olmaktadır. Râfiziler, az olup, yok olmak üzere iken, içlerinden, şâh İsmâîlin devlet kurması ile, çoğaldılar. Memleketimize de sokularak, hemen hemen bütün tekkelere bulaşmış ve birçok ma'sûmlar bu sâri hastalığa yakalanarak, ebedî ölüme sürüklenmiştir. Cenâb-ı Hak, bizleri, Ehl-i sünnetin doğru, temiz i'tikâdından ayırmasın. Müslimânlar arasında bölücülük yapan vehhâbilik ve kızılbaşlık, ya'nî râfizilik tehlikesinden muhâfaza buyursun! Âmin. (Tuhfe-i İsnâ aşeriyye) başında diyor ki: Şîîliği kuran, Abdüllah bin Sebe' adında Yemenli bir yehûdîdir. Bu dalâlet fırkası, her asrda başka bir hâl almış, şâh İsmâîl zamanında, belli bir şekle sokularak, kitâblar yazılmıştır. Şîîlik, hazret-i Alî zamanında kuruldu. İnsanlar arasına yayılması dahâ sonra başladı. Hicretin altmış senesinde (Kisâniyye), altmışaltı senesinde (Muhtâriyye) ve yüzdokuz senesinde (Hişâmiyye) fırkaları ortaya çıktı ise de, tutunamadılar, yok oldular. Asrlar boyunca müslimânları doğru yoldan ayıran (Zeydiyye) fırkası, yüzoniki senesinde ve öteki fırkaların hepsi dahâ sonra meydana çıktı. Kısaca diyebiliriz ki, müslimânlar arasında bölücülük yapan bid'at fırkalarının hepsi, Eshâb-ı kirâmın hepsinin ölümünden sonra ortaya çıkmışlardır. Şîîlerin bütün fırkalarının inanışları üç grubda toplanmaktadır:

1) (Tafdiliyye), hazret-i Alî, Eshâbın en üstünüdür diyorlar.

2) (Sebblyye), Eshâb-ı kirâmdan birkaçından başkası, zâlim, kâfir oldular aıyorlar. Bunları sebb ediyorlar. Ya'ni kötülüyorlar.

3) (Gulât-ı şî'a), hazret-i Alî tanrıdır diyorlar. (Sebelyye) ve (Nusayriyye) fırkaları böyledir. İbâdet etmezler.

Bunlar, her zaman, hazret-i Alinin ve hazret-i Abbâsın «radıyallahü anhümâ» torunlarından birinin etrâfına toplanıp çeşidli fırkalara ayrıldılar. İmâm-ı Zeynel'âbidin vefât edince, çoğu bunun oğlu Zeydin yanında toplanıp, Emevî hükümdârı Hişâm bin Abdülmelik tarafından İrâk vâlisi olan Yûsûf-ı Sekafî ile harb etmeğe giderlerken bir kısmı Zeydden ayrıldı. Zeyd bunlara (Râfizi) dedi. Kendileri ise (İmâmiyye) adını aldılar. Zeydin yanında kalanlara (Zeydi) denildi. Her ikisi de, (Resûlullahdan sonra hilâfet oniki imâmdadır) dediler.

(Oniki imâm): Alî bin Ebî Tâlib, Hasen, Hüseyin, Zeynel'âbidin, Muhammed Bâkır, Ca'fer-i Sâdık, Mûsâ Kâzım, Alî Rızâ, Muhammed Cevâd Takîy, Alî Nakîy, Hasen Askerî Zekiy ve Muhammed Mehdîdir. Bu oniki imâmın çeşidli oğullarına bağlanarak başka başka fırka oldular. Bugün, çoğu imâmiyye olup üç ana inançdan birincisinde iseler de, İnançlarında, zamanla çeşidli değişiklikler olmuşdur. Bunlar, şimdi kendilerine (Ca'ferî) diyorlar. Ca'ferîler hakkında, kitâbın sonundaki ism cedvelinde, yüzseksenüçüncü (Ca'fer-i Sâdık) kelimesinde uzun bilgi vardır].

Muhbir-i sâdık [ya'ni hep doğru haber verici], kıyâmet alâmetlerinden her ne haber verdi ise, hepsi doğrudur. Yanlışlık clamaz. O zaman güneş, âdet dışı olarak garbdan doğacaktır. Hazret-i Mehdî «aleyhirridvân» çıkacak, İsâ «aleyhisselâm» gökden inecek, (Ye'cûc ve Me'cûc) denilen insanlar yeryüzüne yayılacaktır.

[(Ye'cûc ve Me'cûc) çok eski zamanda, bir divâr arkasına bırakılmış, kıyâmete yakın, yeryüzüne yayılacak, iki kötü millet olduğu, Kur'ân-ı kerimde haber verilmiştir. Arkeolojik araştırmalar, yer altında kalmış şehirleri, dağ tepelerindeki deniz fosillerini bulduğuna göre, o divârın bugün meydanda bulunması ve bu insanların çok sayıda olmaları lüzüm gelmez. Nitekim, bugünkü milyarlarca insan, nasıl iki kişiden meydana geldi ise, o iki milletin de, bugün nerde oldukları bilinemiyen birkaç kişiden ürüyerek yeryüzünü kaplıyacakları düşünülebilir].

(Dabbetüld) denilen hayvân çıkacak, gökleri bir duman kaplayıp, bütün insanlara gelip, cânlarını yakacak, herkes bunun acısından düâ edip, (Yâ Rabbil Bu azâbı üzerimizden kaldır. Sana imân ediyoruz!) diyecektir. Alâmetlerin sonuncusu, bir ateştir ki, Aden'den çıkacaktır. [Aden, Yemendedir]. Hindistânda birisi, Mehdî olduğunu iddi'â etmişti. Birçok câhiller de, ona inanmışdı. Bunlara göre, Mehdî gelmiş ve ölmüş, mezârı da Fere şehrinde imiş. [Memleketimizde de, ba'zı câhiller, tesavvuf kitâblarından terceme ederek söyleyen ve yazan kimselere Mehdî diyor. Bunları, kendisi yazıyor sanıyorlar]. Hâlbuki birçok hadis-i şeriflerde buyuruldu ki, (Mehdinin başı hizâsında bir bulut olacaktır. Bulutdan bir melek: Bu Mehdîdir, sözünü dinleyiniz!) diyecektir. Bir hadis-i şerifde buyuruldu ki: (İsmi duydüğünüz kimselerden, yeryüzüne dört kişi mâlik oldu. İki Mü'min, ikisi de kâfir idi. Mü'min olan iki kişi, Zülkarneyn ile Süleymân «aleyhisselâm» idi. Kâfir olan ikisi de, Nemrûd ile Buhtunnasar idi. Beşinci olarak, yeryüzüne, benim evlâdımdan biri, ya'ni Mehdî de, mâlik olacaktır).

Bir hadis-i şerifde buyuruldu ki: (Kıyâmet kopmadan önce, Allahü teâlâ, benim evlâdımdan birini yaratır ki, ismi benim ismim gibi, babasının ismi, benim babamın ismi gibi olur ve dünyâyı adâletle doldurur. Ondan önce dünyâ zulmle dolu iken, onun zamanında adl ile dolar). Bir hadis-i şerifde buyuruldu ki: (Eshâb-ı Kehf, hazret-i Mehdînin yardımcıları olacaktır ve İsâ «aleyhisselâm» bunun zamanında gökden inecektir. İsâ «aleyhisselâm», Deccâl ile harb ederken, hazret-i Mehdî, onunla beraber olacaktır. Bunun hükümdârlığı zamanında,

her zamankinin aksine olarak ve hesâbların tersine olarak, Ramezân-ı şerifin ondördüncü günü güneş tutulacaktır ve birinci gecesinde ay tutulacaktır). O hâlde, insâf etsinler ki, bu alâmetler, [câhillerin, Mehdi zan ettikleri kimselerde ve] o ölen adamda var mıdır, yok mudur? Hazret-i Mehdinin dahâ birçok alâmetlerini, Muhbîr-i sâdik «aleyhissalâtü vesselâm» haber vermiştir. Ahmed ibni Hacer-i Mekki hazretleri (Elkavlülmuhassar fi-alâmâtill-Mehdi) ismindeki kitâbında, hazret-i Mehdinin ikiyüze yakın alâmetlerini yazmıştır. Geleceği bildirilen Mehdinin alâmetleri meydanda iken, başkalarını Mehdi sananlar, ne kadar câhildir. Allahü teâlâ, onlara, doğruyu görmek, nasib eylesin! [Celâleddin-i Süyûtî'nin (Cüz'ün minel-ehâdis vel-âsâr-ill-vârlde-tl fi hakk-ill-Mehdi) kitâbında da hazret-i Mehdinin alâmetleri bildirilmektedir].

Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki: (Beni-İsrâil, yetmişbir fırkaya ayrılmıştı. Bunlardan yetmişi Cehenneme gidip, ancak bir fırkası kurtulmuştur. Nasârâ da, yetmişiki fırkaya ayrılmıştı. Yetmişbiri Cehenneme gitmiştir. Bir zaman sonra, benim ümmetim de yetmişüç kısma ayrılır. Bunlardan yetmişikisi, Cehenneme gidip, yalnız bir fırkası kurtulur). Eshâb-ı kirâm, bu bir firkanın kimler olduğunu sordukda, (Cehennemden kurtulan fırka, benim ve Eshâbımın gitdiği yolda gidenlerdir) buyurdu. [Bu hadis-i şerifin dört (Sünen) kitâbında bulunduğu (Milel-nihal) tercemesinde yazılıdır]. O kurtulan fırka, Ehl-i sünnet velcemâ'atdır ki, insanların en iyisinin «sallallahü aleyhi ve sellem» yoluna sarılmışlardır. Yâ Rabbî! Bizleri, Ehl-i sünnet âlimlerinin bildirdiği imândan, i'tikâddan ayırma! Onlarla birlik o'duğumuz hâlde, bu dünyâdan çıkar!

İslâmın birinci şartı, Allahü teâlâyâ ve Peygamberine «sallallahü aleyhi ve sellem» imândır. Ya'nî onları sevmek ve sözlerini beğenip, kabûl etmektir.

İ'tikâdı düzelttikden sonra, şeri'atin emrlerini yapmak ve yasak ettiği şeylerden kaçınmak, ya'nî ahkâm-ı islâmiyyeyi yapmak, elbette lâzımdır. Beş vakt nemâzı, gevşek ve tenbel olmaksızın, kılmalıdır. Tâ'dil-i erkân ile kılmalıdır ve cemâ'at ile kılmalıdır. (Müslimân ile kâfiri birbirinden ayıran nemâzdır). [Nemâzı doğru ve iyi kılan bir kimse müslimândır. Nemâzı doğru kılmıyan veyâ hiç kılmıyan kimsenin müslimânlığı şübhelidir]. Bir kimse, nemâzı doğru ve iyi kılınca, islâm ipine yapışmış olur. Çünkü, nemâz, islâmın beş şartından ikincisidir.

İslâmın üçüncü şartı, zekât vermektir.

İslâmın dördüncü şartı, Ramezân-ı şerif ayında hergün oruc tutmaktır.

Beşinci şart, Kâ'be-i mu'azzamayı hac etmektir.

İslâmın birinci şartı imân olup, kalb ile inanmak ve dil ile de söylemektir. Diğer dört şart ise, vücûd ile yapılacak ve kalb ile niyyet edilecek ibâdetlerdir. Nemâz, bütün ibâdetleri kendisinde toplamıştır ve hepsinden dahâ üstündür. Kıyâmetde evvelâ nemâz sorulacaktır. Nemâz doğru ise, diğer bütün suâller, Allahü teâlânın yardımı ile, kolay geçecektir.

Harâmlardan, mümkün olduğu kadar sakınmalıdır. Allahü teâlânın râzı olmadığı şeyleri, öldürücü zehr bilmelidir. Kusûrlarını düşünüp, bunları yaptığına mahcûb olmalı, utanmalıdır. Pişmân olup üzûlmelidir. Kulluk böyle olur. Allahü teâlânın beğenmediği şeyleri utanmadan, sıkılmadan söyleyen ve yapan, Allahü teâlâyâ karşı durmuş, inâd etmiş olur. Bu inâdları, hemen hemen onları islâmiyyetden çıkarır. Düşmanların arasına sokar. Yâ Rabbî! Sen bizlere acı, Lutf ve merhamet ederek, doğru yoldan ayırma!

[(Riyâd-un-nâsihîn) kitâbının dördüncü kısmı, ikinci bâbının, üçüncü faslında buyuruyor ki: (Harâmları, büyük günâh ve küçük günâh diye ikiye ayırmışlar ise de, küçük günâhlardan da, büyük günâh gibi kaçınmak, hiçbir günâhı küçümsememek gerektir. Çünkü, Allahü teâlâ, intikâm alıcıdır ve ganidir. İstedğini

yapmakta hiç kimseden çekinmez. Gadabını, düşmanlığını günâhlar içinde gizlemişdir. Küçük sanılan bir günâh, intikâmına, gadabına sebep olabilir).

(Riyâd-un-nâsihin) üçüncü bâbı, birinci faslında buyuruyor ki: (Küfrden ve bid'atden başka günâhlar ikiye ayrılır. Birinci kısım Allahü teâlâ ile kul arasında olan günâhlardır. İçki içmek, nemâz kılmamak ve bunlar gibi. Bu günâhların, büyüğünden ve küçüğünden, çok sakınmalıdır. Resûlullah «aleyhisselâm» buyurdu ki: (Bir zerrecik [ya'nî çok az] bir günâhdan kaçınmak, bütün cin ve insanların ibâdetleri toplamından dahâ iyidir). Günâhların hepsi, Allahü teâlânın emrini yapmamak olduğundan, büyüktür. Fekat, ba'zısı, ba'zısına göre küçük görünür. Meselâ, yabancı kadına şehvetle bakmak, zinâ yapmaktan dahâ küçüktür. [El ile, ihtiyâcını gidermek, her ikisinden dahâ küçüktür]. Bir küçük günâhı yapmamak, bütün cihânın nâfile ibâdetlerinden dahâ sevâbdır. Çünkü, nâfile ibâdet yapmak farz değildir. Günâh'ardan kaçınmak ise, heskese farzdır. Büyük günâhlardan kaçınabilmek için, başka çâre yoksa, küçük günâhı işlemek câiz olur.

Her günâhı yaptıktan sonra tevbe etmek de farzdır. Her günâhın tevbesi kabûl olur. (Kimyâ-i se'âdet) de buyuruyor ki: (Şartlarına uygun yapılan tevbe, muhakkak kabûl olur. Tevbenin kabûl edileceğinde şübhe etmemelidir. Tevbenin şartlarına uygun olmasında şübhe etmelidir). Tevbe edilmeyen herhangi bir günâhdan Allahü teâlâ intikâm alabilir. Çünkü, Allahü teâlânın gadabı, günâhlar içinde saklıdır. Allahü teâlâ pek kuvvetli, herkese gâlib ve intikâm alıcıdır. Yüzbin sene ibâdet eden, makbûl bir kulunu, bir günâh için, sonsuz olarak red edebilir ve hiçbirşeyden çekinmez. Bunu Kur'ân-ı kerim bildiriyor ve ikiyüzbün sene itâ'at eden iblisin [şeytânın], kibr edip, secde etmediği için, ebedî mel'ûn olduğunu, haber veriyor. Yeryüzünde halîfesi olan, Âdem aleyhisselâmın oğlunu, bir adam öldürdüğü için, ebedî tard eyledi. Mûsâ «aleyhisselâm» zamanında, Bel'âm-ı Bâûrâ (İsm-i a'zam) ı biliyordu. Her düâsı kabûl olurdu. İlimi ve ibâdeti, o derecede idi ki, sözlerini yazıp istifâde etmek için, ikibin kişi hokka, kalem ile yanında bulunurdu. Bu Bel'âm, Allahü teâlânın bir harâmına, az bir meyl ettiği için, imânsız gitdi. (Onun gibiler köpek gibidir) diye dillerde kaldı. Kârûn, Mûsâ aleyhisselâmın akrabâsı idi. Mûsâ «aleyhisselâm» buna hayr düâ edip ve kimyâ ilmi öğretip, o kadar zengin olmuştu ki, yalnız hazînelerinin anahtarlarını kırk katır taşırdı. Birkaç kuruş zekât vermediği için, bütün malı ile birlikte, yer altına sokuldu. Sa'lebe, Sahâbe arasında çok zâhid idi. Çok ibâdet ederdi. Câmî'den çıkmazdı. Bir kerre sözünde durmadığı için, sahâbilik şerefine kavuşamadı, imânsız gitdi. Peygamber efendimize «sallallahü aleyhi ve sellem» onun için düâ etmemesi emr olundu. Allahü teâlâ, bunlar gibi dahâ nice kimselerden, bir günâh sebebi ile, böyle intikâm almışdır. O hâlde, her mü'minin günâh işlemekten çok korkması lâzımdır. Ufak bir günâh işledikde tevbe, istigfâr etmesi, yalvarması lâzımdır).

(Riyâd-un-nâsihin) ikinci kısım, ikinci bâbı, birinci faslında diyor ki, (Tevbe kalb ile, dil ile ve günâh işliyen a'zâ ile birlikte olmalıdır. Kalb pişmân olmalı. Dil, düâ etmeli, yalvarmalı. A'zâ da günâhdan çekilmelidir.

İkinci kısım günâhlar, kullar arasındadır ki, bunlara tevbe etmek için, o kulu hoşnûd etmek, râzı etmek de lâzımdır). (Kimyâ-i se'âdet) kitâbında buyuruyor ki, hadis-i şerîfde buyuruldu ki (Gizli yapılan günâhın tevbesini gizli yapınız! Âşikâre yapılan günâhın tevbesini âşikâre yapınız! Günâhınızı bilenlere, tevbenizi duyurunuz!).

O hâlde dine düşmanlık edenler, müslimânlara sıkıntı verenler öldükden sonra, bunlar için, (Belki tevbe etmişdir, irtidâddan vaz geçmiştir) demek boşdur. Bunların zulm yapan a'zâlarının iyilik yapması, dili ile düâ etmesi ve mazlûmları

hoşnûd edecek vasiyyetde bulunmaları lâzımdır. Böyle tevbe etmiyen mürtedlere hüsn-i zan edilmez].

Din düşmanlarının aldandıkları, yanıldıkları meydandadır. Akli olan, kâfirliği beğenir mi? Her müslimân, kâfirlerin aldandıklarını, elden geldiği kadar, herkese yaymalıdır. On'arın bozuk sözlerini ve çirkin ibâdetlerini durmadan kötülerdir. İbâdet edilecek, itâ'at edilecek, bir âmir vardır ki, O da yerleri, gökleri yaratandır. [Ona ibâdet etmek, birinci vazifedir. Zâten başka vazifeler, Onun emrine uygun oldukları için vazife olmuşdur]. Kâfirlerin tapındıkları, yaratıcı diye övdükleri şeyler, bir sivrisineği yaratmış mıdır? Hepsi bir araya gelse, birşey yaratamaz. İbâdet ettikleri şeylerden birini, bir sivrisinek ısırıp, kendini bundan koruyamaz. Nasıl olur da, başkalarını zarardan koruyabilir? Kâfirler, bu yaptıklarının kötü olduğunu işitince, kabâhatlerini anlıyarak, putlarımız, heykellerimiz, Allahü teâlânın yanında bize şefâ'at edecek. Bizi Ona yaklaştıracaklar. Onun için, bunlara ibâdet ediyoruz diyorlar. Bunlar, ne kadar abdalır. Bu cânsız şeylerin, kendilerine şefâ'at edeceklerini nereden bilmişler? Hak teâlânın, kendisine ortak yapılan ve büyük düşmanı olan bu putların, şefâ'atlerini kabûl edeceğini, nereden anlamışlardır? Bunların hâli, şu ahmaklara benzer ki, hükûmete karşı isyân edenlere, yardım eder. Sıkıştığımız zaman, hükûmetin yardımına kavuşmamız için, bu âsiler, bize şefâ'at ve iltimâs edecekler derler. Ne kadar ahmaklıktır ki, âsilere hurmet ediyor ve bunların şefâ'ati ile hükûmet bizi afv edecekler diyorlar. Hâlbuki, bunların hükûmete yardım etmesi ve âsileri basdırması lâzım idi. Ancak böylece hükûmete yaklaşır ve doğru yolda yürümüş olur ve emniyete ve râhata kavuşmuş olurlardı. Ahmaklar, birkaç taşı elleri ile yontarak, senelerle ona tapıyor. Kıyâmet günü, ondan yardım bekliyorlar. O hâlde, kâfirlerin dinlerinin bozukluğu meydandadır.

Müslimânlardan, doğru yoldan ayrılanlara, (Bid'at sâhibî) denir. Doğru yol, Muhammed «sallallahü aleyhi ve sellem» in ve Onun dört halifesinin «aleyhimür-ridvân» yoludur. (Gunye) kitâbında buyuruyor ki: (Yetmişiki bid'at yolunun esâsı, dokuz fırkadır ki, hâricî, râfîzî, mu'tezile, mürçî'e, müşebbihe, cühemiyye, dirârîyye, neccâriyye ve kilâbiyyedir. Peygamberimizin «sallallahü aleyhi ve sellem» ve Çihâr yâr-i güzînin «aleyhimür-ridvân» zamanında bunların hiçbirisi yoktu. Bunların meydana çıkması, ayrı ayrı yollara sapması, Eshâb-ı kirâmın ve Tâbi'in-i izâmın ve Fühâhâ-i seb'anın «ridvânullahi aleyhim ecma'in» ölümlerinden senelerce sonra idi).

[(Fühâhâ-i seb'a), yedi büyük âlim demektir. Buhârî muhtasarı olan (Tercid-î sarîh) tercemesi, birinci cild, otuzdördüncü sahîfesinde diyor ki, (Medîne-i münevverenin bu yedi âlimi, Sa'id ibni Müseyyib, Kâsım bin Muhammed bin Ebi Bekr-i Sıddik, Urve-tebniz-Zübeyr, Hârice-tebni-Zeyd, Ebû Seleme-tebni-Abdürrahman bin Avf, Ubeydüllah ibni Utbe ve Ebû Eyyûb Süleymân «radiyallahü an-hüm» idi)].

Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki: (Benden sonra müslimânlar arasında çok ayrılık olacaktır. O zamanlarda yaşayanlar benim yoluma ve Hulefâ-i râşidinin «aleyhimür-ridvân» yoluna yapışsın! Sonradan meydana çıkan, moda olan şeylerden kaçsın! Çünkü, dinde yenilik, reform yapmak, doğru yoldan çıkmaktır. Benden sonra, dinde yapılacak değişikliklerin hepsi, dinsizliktir).

Bu hadîs-i şerîf gösteriyor ki, Peygamberimizden «sallallahü aleyhi ve sellem» ve Hulefâ-i râşidinden sonra, dinde meydana çıkarılan herşey, kıymetsizdir. Bunlara güvenilmez. Allahü teâlâyâ çok şükr edelim ki, bizi, Cehennemden kurtulan Ehl-i sünnet vel-cemâ'at fırkasından eyledi. Cehenneme gidecek olan yetmişiki bid'at fırkasından etmedi. Onların bozuk i'tikâdlarına kapılmaktan muhâfaza buyurdu [ve ba'zı kimseleri Allahlık derecesine çıkaran, (Sen yaratdın,

senden din isteriz) diyenlerden eylemedi]. İnsan kendi işini, hareketini kendi yaratıyor diyenlerden de eylemedi. Cennetde Allahü teâlâyı görmeğe inanmıyanlardan da etmedi. Hâlbuki bu görmek, dünyâ ve âhîret ni'metlerinin en büyüğüdür. Şu iki fırkadan da etmedi ki, insanların en iyisinin «sallallahü aleyhi ve sellem» Eshâbına dil uzatarak, onları incitiyor. Bu din büyüklerini fenâ sanıyor. Onları birbirine düşman idi, düşmanlıklarını ve kinlerini gizliyerek iki yüzlülükle geciniyorlardı biliyorlar. Hâlbuki, Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerimde, Eshâb-ı kirâmın «aleyhimürridvân» birbirlerini her zaman sevdiklerini bildiriyor. Bu iki fırka, Kur'ân-ı kerime inanmamış oluyor. Aralarında kin ve düşmanlık vardır diyorlar. Allahü teâlâ akl ve insâf versin ve doğru yolu gösterson! Yine şükürler olsun ki, bizleri, Allahü teâlâyı madde ve cism diyen zamanlı, mekânlı bilenlerden, yaratana, mahlûklarına benzetenlerden etmedi ve [paraya, mevki'â, rütbeye, râhata kavuşmak, keyf sürmek için, dinlerini satan, ecdâdının mukaddesâtını ayaklar altına alan mürtedlerden, ahmaklardan eylemedi].

Şunu da iyi bilmek lâzımdır ki, idâreciler, cem'iyetleri idâre edenler, rûh gibidir, cân gibidir. Millet, ya'ni bütüh insanlar da, cesed, beden gibidir. Rûh iyi ise, beden de sâlih, iyi olur. Rûh bozuk ise, beden de bozuk olur. O hâlde, âmirlerin iyi olmalarına, [milleti idâre için, islâm düşmanı olmıyanların seçilmesine] çalışmak, herkesin iyiliğine çalışmak olur. Herhangi bir kimseyi islâh etmeğe çalışmak, ona islâmîyeti bildirmekle olur. Her ne yolla olursa olsun, milleti idâre edeceklerin müslimân olmalarına çalışmak lâzımdır. Müslimân olduktan sonra, onlara, Ehl-i sünnet vel-cemâ'at i'tikâdını bildirmelidir. Bozuk fikrilerin ortadan kalkmasına çalışmalıdır. Bunları yapmak nasib olan bir kimse, Peygamberlerin «aleyhimüssalevâtü vetteslimât» vârisi olur. Bu fırsat, size bedâva nasib olmuştur. Bunun kıymetini biliniz! Bu yolda ne kadar çok yazsam, yeridir. Fekat size bu kadar yetişir. İnsanları herşeye kavuşduran, ancak Allahü teâlâdır.

[(Mecelle) nin otuzdokuzuncu (39) maddesinde, (Zamanın değişmesi ile, âdette dayanan hükümler değişebilir) diyor. Fekat, (Nass) ile bildiri'miş olan ahkâm hiçbir zaman değişmez. Harâm işliyenler çoğalır, harâmlar âdet hâline gelirse, yine halâl olmazlar. Küfr alâmetleri de âdet olur, müslimânlar arasına yayılırsa, islâm âdeti olmaz. Küfr alâmeti olmakdan çıkmazlar. Mubâh olan âdetlerde ve fen bilgilerinde zamana uyulur. Teknikde ilerliyenlere ayak uydurulur. Din bilgilerinde, ibâdetlerde zamana uyulmaz. İmân bilgileri, din bilgileri zamanla değişmez. Bunları değiştirmek, zamana uydurmak istiyenler, Ehl-i sünnetden ayrılır, kâfir veyâ sapık olurlar].

32 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 38. ci MEKTÛB

Bu mektûb, Molla İbrâhim için yazılmışdır. Bu ümmetin yetmişüç fırkaya ayrılacağını bildiren hadis-i şerifi açıklamaktadır:

Hadis-i şerifde bu ümmetin yetmişüç fırkaya ayrılacağı, bunlardan yetmişiki fırkanın Cehenneme gidecekleri bildirildi. Bu hadis-i şerif, yetmişiki fırkanın Cehennem ateşinde azâb göreceklerini bildiriyor. Cehennemde sonsuz kalacaklarını bildirmiyor. Cehennem ateşinde sonsuz azâbda kalmak, imânı olmıyanlar içindir. Ya'ni kâfirler içindir. Yetmişiki fırka, i'tikâd'arı bozuk olduğu için Cehenneme girecekler ve i'tikâd'arının bozukluğu kadar yanacaklardır. Yetmişüçüncü olan bir fırkanın i'tikâdı bozuk olmadığı için, Cehennem ateşinden kurtulacaklardır. Bu bir fırkada bulunanlar arasında kötü iş yapmış olanlar varsa ve bu

kötü işleri tevbe ile veyâ şefâ'at ile afv olunmadı ise, bunların da, günâhları ka-
dar Cehennemde yanmaları câizdir. Yetmişiki fırkada olanların hepsi Cehenne-
me girecektir. Fekat hiçbir Cehennemde sonsuz kalmıyacaktır. Bu bir fırkada
bulunanların hepsi Cehenneme girmeyecektir. Bunlardan yalnız kötü iş yapanlar
Cehenneme girecektir. Cehenneme girecekleri bildirilmiş olan yetmişiki (Bld'at
fırkaları), (Ehl-i kible) oldukları için, bunların hiçbirine kâfir dememelidir. Fekat
bunların, dinde inanması zarûri lâzım olan şeylere inanmayanları ve (Ahkâm-ı
şer'iyye) den her müslimânın işitdiği, bildiği şeyleri red edenleri kâfir olur. (Ehl-i
sünnet) âlimleri bildiriyor ki, (Bir müslimânın bir sözünden veyâ bir işinden yüz
şey anlaşılabilir, bunlardan doksandokuzu küfre sebep olsa ve biri müslimân oldu-
ğunu gösterse, bu bir şeyi anlamak, onu küfirden kurtarmak lâzımdır). Herşeyin
doğrusunu Allahü teâlâ bilir. En sağlam söz Onun sözüdür.

Bu ümmetin fakirlerinin zenginlerinden yarım gün önce Cennete girecekleri
bildirildi. Bu yarım gün, beşyüz dünyâ senesidir. Çünkü, Allahü teâlânın bildir-
diği bir gün, bin dünyâ senesi kadar zemandır. Böyle olduğu hac sûresinde
açıkca bildirilmiştir. Niçin bu kadar zaman olduğunu ancak Allahü teâlâ bilir.
Çünkü âhiretde, dünyâda bulunan gece, gündüz, ay, sene yoktur. Cennete er-
ken girecekleri bildirilen fakirler, şerî'ate uyan ve sabr eden fakirlerdir. Şerî'ate
uymak, şerî'atin emr etdiklerini yapmak ve yasak ettiklerinden sakınmak de-
mekdir. Fakirliğin de dereceleri ve mertebeleri vardır. Mertebelerinin en yükse-
ği, fenâ makâmında ele geçer. Bu mertebede olan fakir, Allahü teâlâdan başka
herşeyi fakir, muhtâc bilir. [Allahü teâlâyâ muhtâc olmıyan, ya'ni ona karşı fa-
kir olmıyan hiçbir mahlûk yoktur]. Mahlûkların hepsini unuttur. Hiçbirini hâtırı-
na getirmez. Fakirlik mertebelerinin hepsine kavuşan, bir kaçına kavuşandan
dahâ üstündür. Bunun içindir ki, fenâ makâmına kavuşan kimsenin fakir, muh-
tâc olması, fenâ makâmına kavuşup da fakir olmıyandan dahâ efdaldir, dahâ
kıymetlidir.

33 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 101. ci MEKTÛB

Bu mektûb, şeyh Abdüllah için yazılmıştır. Kur'ân-ı kerimin âyetlerini felse-
fecilerin anladıklarına göre tefsir ve te'vil etmek câiz olmadığını bildirmektedir:

Allahü teâlâ size selâmet versin ve belâlardan korusun! (Tebisir-ür-rahman)
adındaki kitâbı göndermişsiniz. Ba'zı yerlerini okudum. Geri gönderiyorum.
[(Tebisir-ür-rahman) ve (Teyisir-ül-menân) tefsir kitâbıdır. Hanbelî âlimlerinden
Zeyn-üd-din Ali bin Ahmed Ermevî yazmıştır. Yediyüzon (710) senesinde vefât
etmiştir].

Kıymetli kardeşim! Bu kitâbı yazanın, felsefecilerin yoluna oldukça kaymış
olduğu anlaşılıyor. Hemen hemen, onları Peygamberlerle bir derecede tutacak
«aleyhimüssalevâtü vetteslîmât». Hûd sûresindeki bir âyet-i kerîmeye verdiği
ma'nâ gözüme ilişti. Bu âyete, Peygamberlerin hâline uymıyarak, felsefeciler gi-
bi ma'nâ vermektedir. Peygamberlerin sözü ile felsefecilerin sözünü bir değer-
de tutmakta, (Onlar için âhiretde yoktur) âyet-i kerîmesine, Peygamberlerin ve
felsefecilerin söz birliği ile ve (Ancak ateş ile azâb) âyet-i kerîmesine, his ederek
yâhud aklî, nazari olarak demektedir. Peygamberlerin «aleyhimüs-
salevâtü vettehıyyât» sözbirliği bulunan yerde, felsefecilerin söz birliğinin ne
kıymeti vardır? Âhiretdeki azâbı bildiren ve hele Peygamberlerin sözlerine uy-

mıyan sözlerinin ne ehemmiyetli olur. Onun bildirdiği gibi felsefeciler, Cehennem azâbının akli, nazari olduğunu söylüyor. Bu sözleri, cesedin azâbı his edeceğine inanmadıklarını göstermektedir. Hâlbuki Peygamberler, azâbın his edileceğini söz birliği ile bildirmişlerdir. Bu kitâb, başka yerlerinde de, Kur'an-ı kerîmin âyetlerini, felsefecilerin bildirdikleri gibi yazmaktadır. Peygamberlerin yolunda olanlara uymıyan yazılarından dolayı bu kitâb, gizli hattâ apaçık zararları taşımaktadır. Bunu size bildirmeği lüzumlu gördüğüm için, birkaç kelimle başınızı ağrıtdım. Selâm ederim.

34 — İKİNCİ CİLD, 19. cu MEKTÛB

Bu mektûb, Mir Muhibbullah için yazılmıştır. Sünnet-i seniyeye yapışmağı ve bid'atlardan sakınmağı bildirmektedir:

Allahü teâlâya hamd olsun! Onun Peygamberlerine salât ve size düâlar ederim. Kıymetli kardeşim seyyid Mir Muhibbullah! Buradaki fakîrlerin hâlleri, gidışleri çok iyidir. Bunun için Allahü teâlâya sonsuz hamd etmek lâzımdır. Sizin de selâmetiniz için ve hâlinizin değişmemesi için ve doğru yolda ilerlemeniz için Allahü teâlâya düâ ederim. Bu günlerde, ne hâlde bulunduğunuzu bildirmediniz. Çok uzakda bulunmanız, haberleşmeyi güçleştiriyor. Nasihat vermek, dinimizin birinci vazifesidir ve Peygamberlerin en üstününe uymaktır «Ona ve hepsine üstün düâlar ve selâmlar olsun!». Ona uymak için onun sünnetlerini, ya'ni bütün emr ve yasaklarını yerine getirmek ve onun beğenmediği bid'atlardan sakınmak lâzımdır. O bid'atlar, gecenin karanlığını yok eden, tan yerinin ağarması gibi parlak görünseler de hepsinden kaçmak lâzımdır. Çünkü hiçbir bid'atda nûr yoktur, ışık yoktur. Hiçbir hastaya şifâ yoktur. Hiçbir hastaya ilâc olamazlar. Çünkü her bid'at, yâ bir sünneti yok eder, yâhud sünnetle ilgisi olmaz. Fekat, sünnetle ilgisi olmıyan bid'atlar, sünnetden aşırı, artık oldukları için, sünneti yok etmiş olmaktadırlar. Çünkü, bir emri emr olunandan ziyâde yapmak, bu emri değiştirmek olur. Bundan anlaşılıyor ki, nasıl olursa olsun, her bid'at sünneti yok etmektedir. Sünnete ters düşmektedir. Hiçbir bid'atde iyilik ve güzellik yoktur. Keşki bilseydim ki, kâmil olan bu dinde ve Allahü teâlânın râzı olduğu islâmiyyetde, ni'metler temâm olduktan sonra, ortaya çıkan bid'atlerden bazılarına, nasıl olmuş da güzel demişler? Bunlar niçini bilmemişler ki, birşey yükseldikten, temâm olduktan, beğenildikten sonra, buna yapılacak eklemeler güzel olamaz. Hak olan, doğru olan birşeyde yapılacak her değişiklik, dalâlet ve sapıklık olur. Kâmil olan, temâm olan bu dinde sonradan meydana çıkarılan birşeye güzel demenin, dinin kemâle ermediğini göstereceğini ve ni'metin temâm olmadığını bildireceğini anlamış olsalardı, hiçbir bid'ate güzel diyemezlerdi. Yâ Rabbi unuttuğumuz ve yanıldığımız şeyler için bizleri hesâb çekme! Size ve yanınızda olanlara selâm ederim.

[Sünnet kelimesinin dinimizde üç ma'nâsı vardır: (Kitâb ve sünnet) birlikde söylenince, kitâb, Kur'an-ı kerîm, sünnet de, hadis-i şerîfler demektir. (Farz ve sünnet) denilince, farz, Allahü teâlânın emrleri, sünnet ise, Peygamberimizin «sallallahü aleyhi ve sellem» sünneti, ya'ni emrleri demektir. Sünnet kelimesi yalnız olarak söylenince, şeri'at ya'ni bütün ahkâm-ı islâmiyye demektir. Fıkh kitâbları böyle olduğunu bildiriyor. Meselâ (Kudûri muhtasan) nda (Sünneti en

İyi bilen İmâm olur) diyor. (Cevhere) kitâbında burayı açıklarken (Sünnet demek, burada şerî'at demektir) diyor. Yetmişaltıncı maddenin sonuna bakınız!

Kalbi temizlemek için şerî'ate uymak lâzım olduğu anlaşıldı. Şerî'ate uymak da, emriyi yapmakla ve yasaklardan ve bid'atlerden sakınmakla olur.

Bid'at, sonradan yapılan şey demektir. Peygamberimizin «sallallahü aleyhi ve sellem» ve dört halifesinin «radiyallahü anhüm» zamanlarında bulunmayıp da, onlardan sonra, dinde meydana çıkarılan, ibâdet olarak yapılmağa başlanan şeylerdir. Meselâ, nemâzlardan sonra hemen (âyet-el-kürsi) okumak lâzım iken, önce (Salâten tuncinâ) yı ve başka düâları okumak bid'atdır. Bunları, (âyet-el-kürsi) den ve tesbîhlerden sonra okumalıdır. Nemâzdan, düâdan sonra secde edip de kalkmak bid'atdır. Ezânı hoparlörle okumak bid'atdır. Dinde yapılan her değişiklik ve reform bid'atdır. Yoksa, çatal, kaşık, boyun bağı kullanmak, kahve, çay, tütün içmek bid'at değildir. Çünkü, bunlar ibâdet değil, âdetdir ve mubâhdırlar. Harâm değildirler. Bid'at üç dürlüdür:

- 1 — Şerî'atin küfr alâmeti dediği şeyleri kullanmak, en kötü bid'atdır.
- 2 — Ehl-i sünnet âlimlerinin bildirdiklerine uymıyan inanışlar da kötü bid'atdır.
- 3 — İbâdet olarak yapılan yenilikler, reformlar bid'at olup büyük günâhdır].

**İnsâna sadâkat yakışır, görse de İkrâh,
Yardımcısıdır doğruların hazret-i Allah!**

35 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 22. ci MEKTÜB

Bu mektûb, molla Ali Tebriziye yazılmış olup, müşriklerin pis olması, rûhlarının, İ'tikâdlarının pis olmasıdır. Bedenlerinin, a'zâlarının pis olmadığını bildirmektedir:

Her hamd, Allahü teâlânın hakkıdır. Onun seçtiği temiz insanlara selâm ederim. Şefkatli yavrum! Hüseyin vâ'izi tefsîrini niçin gönderdiğinizi anlayamadık. Bu tefsirde, Tevbe sûresi, yirmidokuzuncu âyetini tefsir ederken (Müşriklerin içleri, inanışları pis olduğu için, onlar elbette pisdir) buyurmaktadır. Hanefî mezhebi âlimleri de, böyle tefsir etmiştir. Ya'nî, Allahü teâlânın (Müşrikler pisdir) buyurması, kalblerinin, İ'tikâdlarının pis olduğu içindir demişlerdir. (Hüseyin tefsiri) nde de yazılı olduğu gibi, bazı âlimler, (Müşrikler gusl abdesti almadıkları, necâsetden sakınmadıkları için pisdir) demiş ise de, böyle tefsir etmek uygun değildir. Çünkü, bugün Hindistandaki müslimânların çoğu da necâsetden sakınmıyor. Müslimânların câhilleri de, kâfirler gibi temizliğe ehemmiyet vermiyor. Necâsetden sakınmamak, insanın pis olmasına sebep olsaydı, müslimânların işi güç olurdu. Hâlbuki, (Müslimânlıkda güçlük yoktur) buyuruldu. (Hüseyin tefsiri) nde (Abdullah İbni Abbâs «radiyallahü anhümâ» buyurdu ki, müşriklerin bedenleri, köpekler gibi pisdir) diye de yazıyorsa da, din büyüklerinden böyle umûma uymıyan, herkesin söylediğine benzemiyen haberler çok gelmiştir. Böyle haberleri evirip çevirip, ana haberlere uydurmak lâzımdır. Kâfirlerin dışları, bedenleri nasıl pis olur ki, Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem», bir yehûdî evinde yemek yidi. Bir müşrikin kabı ile tahâretlendi. Ömer «radiyallahü anh» da, hıristiyan kadınının kabından tahâretlendi. Bunlar, âyet-i kerîme gelmeden

önce yapılmış olabilir denirse, zan etmekle cevâb verilmiş olmaz. Âyet-i kerîme- nin sonra geldiğini isbât etmek lâzımdır. Eğer isbât edilebilirse, onların necs, pis olduğunu, dokundukları şeyleri pis ve harâm yapacağını göstermez. Nihâyet, i'ti- kâdlarının pis olduğunu gösterir. Çünkü, hiçbir peygamber kendi şerî'atinde veyâ başka şerî'atlerde harâm olmuş veyâ olacak birşeyi hiç yapmaz. Ya'nî sonra- dan harâm olacak şeyi, önceden, halâf iken yine kullanmaz. Meselâ, şerâb iç- mek önce halâl idi. Sonra harâm oldu. Hiçbir Peygamber, hiçbir zamanda şe- râb içmedi. Eğer kâfirlerin bedenlerinin, köpekler gibi pis olduğu, sonradan bil- dirilecek olsaydı, Allahü teâlânın sevgilisi olan Muhammed «aleyhisselâm», on- ların kablarına hiçbir zaman dokunmaz idi. Nerde kaldı ki, sularını içmiş ve ye- meklerini yemiş olsun! Sonra, birşeyin kendisi pis olunca, her zaman pisdir. Bir vakt pis olması, başka vakt temiz olması düşünülemez. Müşriklerin bedenleri pis olsaydı, her zaman pis olurdu ve Muhammed «aleyhisselâm» hiçbir vakt do- kunmazdı. Bundan başka, bunların bedenini pis bilmek, müslimânları, çok sı- kıntıya sokar. Hanefi mezhebi âlimlerine Allahü teâlâ sonsuz iyilik versin ki, müs- limânların işini kolaylaştırdı. Onları harâm işlemekten kurtardılar. Bu büyük âlimlere teşekkür edilecek yerde, dil uzatmak, yaptıkları isâbetli tefsiri aybla- mak nasıl doğru olabilir? Müctehidlere karşı birşey söylenebilir mi? Çünkü on- ların yanlış buluşlarına da, bir sevâb verilmektedir. Onların yanlış bulduklarını yapan müslimânlar, azâbdan kurtulacaktır. Kâfirler pis olunca, onların dokun- duğu, yaptığı şeyler de pis ve harâm olur. Kâfirlere pis diyenler, onların yaptık- ları yemek ve şerbetlere harâm demiş olur ki, böyle söyleyenler, kendilerini bu harâmdan koruyamaz. Hele Hindistandaki müslimânların korunmaları imkânsız gibidir. Müslimânlar, her yerde, kâfirlerle temâs hâlinde olduğundan, en kolay olan fetvâyı vermek dahâ iyidir. Hattâ, kendi mezhebine uygun olmasa da, baş- ka mezhepteki kolay fetvâ söylenmelidir. Bekara sûresi, yüzseksenbeşinci âye- ti (Allahü teâlâ, size kolay olan şeyleri yaptırmak istiyor, güç olanı istemiyor) buyuruyor. Nisâ sûresi, yirmisekizinci âyetinde (Allahü teâlâ, ibâdetlerinizin ha- fîf, kolay olmasını istiyor. İnsan za'if, dayanıksız yaratıldı) buyuruldu. Müslimân- ları sıkıştırmak, onları incitmek harâmdır ve Allahü teâlânın beğenmediği şey- dir. Şâfiî âlimleri, kendi mezheplerinde yapılması güçleşen şeylerin hanefi mez- hebine göre yapılmasına fetvâ vermiş, müslimânların işini kolaylaştırmışlardır. Meselâ, şâfiî mezhebine göre, zekât vermek için, zekâtın, Tevbe sûresi, altmı- şıncı âyetinde bildirilen sekiz sınıf insanın her sınıfına verilmesi lâzımdır. Bun- lardan, gönlünü alması lâzım gelen kâfir sınıfı [ve zekât toplıyan me'mûr sını- fı ve kölelikten kurtarılacak borçlu sınıfı] bugün yoktur. Bunları bulup zekât vermek imkânsız olmuştur. Bunun için, şâfiî âlimleri, hanefi mezhebine göre zekât verilmesine fetvâ verdi. Çünkü, hanefi mezhebinde, bu sınıflardan her- hangi birine vermek yetiştir.

[Bunun gibi, gusl abdesti alırken, hanefi mezhebinde ağzın içini, dişlerin ara- sını ve diş çukurunu yıkamak farzdır. Kaplama ve dolguların içine su girmediği için, bunların gusl abdestleri kabûl olmaz, pis kalırlar. Şâfiî mezhebinde ise, ağız içini yıkamak farz değildir. Hanefi mezhebinde olan kimse, dişlerini zarûretsiz kaplatınca veyâ doldurunca, gusl abdesti alırken (Yâ Rabbî! Şâfiî mezhebine gö- re gusl abdesti alıyorum) diye kalbinden geçirse, gusl abdesti kabûl olur ve te- miz temiz nemâz kılabilir. (Hadika) kitâbının yediyüzdokuzuncu sahîfesinde diyor ki, (Abdest ve guslde başka mezhebi taklid etmek câizdir. Bunun için, o mezhe- bin şartlarına da uymak lâzımdır. Kendi mezhebine uymıyan işi yaptıktan sonra bile, taklid yapmak câiz olur. Meselâ Ebû Yûsûf hazretlerine, Cum'a nemâzını kıldıktan sonra, gusl abdesti aldığı kuyuda fâre ölüsü görüldü dediler. (Şâfiî mezhebine göre guslümüz sahîhtir. Çünkü, hadis-i şerifde, kulleteyn olan suya necâset karışınca, üç sıfatından biri değişmedikçe necs olmaz buyuruldu) dedi.

Kulleteyn, beşyüz rıtlı ya'ni İkiyüzyirmi [220] kilogram suyun iki katıdır. Dört-yuz-kırk İttredir. (Berika) kitâbı, burayı açıklarken, zarûret olan her işde de başka mezhebi taklid câizdir diyor. (Hadika) nın İkiyüzonbirinci sahifesinde, (Hüsn-üt-tenebbüh İtt-teşebbüh) kitâbından alarak diyor ki, (Bir kimsenin nefsi, kolaylıkları yapmak istemezse, bunun azimetleri bırakıp, ruhsatla amel etmesi etdal olur. Fekat ruhsatla amel etmek, ruhsatları araştırmaya yol açmamalıdır. Çünkü mezheplerin kolay yerlerini toplamak, ya'ni (Telfik) etmek harâmdir. Şeytâna uymaktır]).

Müşriklerin kendileri pis olsaydı, imân edince, temiz olmamaları lâzım gelirdi. O hâlde, onlara pis denilmesi, kalblerinin pis olduğunu bildirmek içindir. İmân edince, bu pislik gider, temiz olurlar. İ'tikâdlarının, kalblerinin pis olması, bedenlerinin pis olması demek değildir. Bu âyet-i kerime, müşriklerin pis olduğunu haber vermektedir. Haberi değiştirmek olmaz. Emrde ve yasakda değişiklik yapılabilir. Bir şeyin nasıl olduğunu haber vermekte değişiklik yapılmaz. [(Hadika) da, dil âfetlerini anlatırken diyor ki, (Allahü teâlâ, emr ve yasakları bildiren yirmi âyet-i kerimede nesh, değişiklik yapmıştır). Kısasda ve haberlerde nesh yapmamıştır]. Haber değişmediği için, müşriklerin her zaman pis olması lâzım olur. Bu da, müşriklik, İ'tikâd pislîğidir. Böylece, ana bilgiye uygun tefsir yapılmış olur. Bilgiler çatışmaz. Kâfirlere ve onların eşyâsına dokunmak harâm olmaz. Birgün, bunları anlatırken, Mâide sûresi beşinci âyetindeki (Ehl-i kitâbın, ya'ni yehûdi ve nasârânın pişirdiklerini, kesdiklerini yiyemezsiniz) parçayı okumuşdum. Siz, halâl olan, buğday, nohud ve mercimektir demişdiniz. Bugün, bu hâlde düşen müslimânlardan biri, bu sözünüzü beğenirse birşey diyemem. Fekat insân edilirse, sözün doğrusu meydandadır. O hâlde, müslimânlara merhamet edip, kâfirlerin pis olduğunu anlamamalı ve kâfirlerle karışan, alış-veriş eden müslimânları, pis bilmemelidir. Böyle müslimânları, pis oldu sanarak, bunların yemek ve içmelerinden sakınmamalı, müslimânlardan kaçınmak, ayrılmak yoluna sapmamalıdır. Bu hâl, ihtiyât değildir. Bu hâlden kurtulmak, ihtiyâtdır. Başınızı fazla ağrıtmıyayım. Selâm ederim.

36 — BİR ÜNİVERSİTELİYE CEVÂB

Abdülhakim-i Arvâsinin, İstanbulda, Sultân Selim Câmî'i şerifi bağçesindeki, (Medrese-tül-mütehassısın) de tesavvuf müderrisi [ya'ni, ilâhiyyât fakültesinde, tesavvuf kürsisi, ordinaryüs profesörü] iken, bir üniversitelinin sülâline karşı, yazmış olduğu mektûbu, kelimelerini sâdeleştirek, aşağıya yazıyoruz:

Bütün kuvvetinizle, Allahü teâlânın kudreti sâhasından dışarı çıkabilirsiniz, çıkınız! Fekat, çıkamazsınız. Bu sâhanın dışı, adem diyârıdır. O adem [ya'ni yokluk] diyârı da, onun kudreti içindedir.

Bir sırası düşerek, İbrâhim-i Edhemden «kuddise sirruh», birisi nasihat istedi. Buyurdu ki, altı şeyi kabûl edersen, hiçbir işin sana zarar vermez. O altı şey şudur:

1 — Günâh yapacağın zaman, Onun rızkını yime! Rızkını yiyip de, Ona isyân etmek, doğru olur mu?

2 — Ona âsi olmak istersen, Onun mülkünden çık! Mülkünde olup da, Ona isyân etmek, lâyük olur mu?

3 — Ona isyân etmek istersen, gördüğü yerde günâh yapma! Görmediği bir yerde yap! Onun mülkünde olup, rızkını yiyip, gördüğü yerde günâh yapmak, uygun değildir.

4 — Can alıcı melek, rûhunu almağa geldiği zaman, tevbe edinceye kadar, izn iste! O meleği kovamazsın. Kudretin var iken, o gelmeden önce tevbe et! O da, bu sâ'atdır. Zirâ, Melek-ül-mevt, ânî gelir.

5 — Mezârda, Münker ve Nekir isimindeki iki melek, süâl için geldikleri vakt, onları kov, seni İmtihân etmesinler! Soran kimse dedi ki, (Buna İmkân yoktur). Şeyh buyurdu ki, (Öyle ise, şimdiden onlara cevâb hâzırla)

6 — Kıyâmet günü Allahü teâlâ (Günâhı olanlar, Cehenneme gitsin!) diye emr edince, ben gitmem de! Soran kimse dedi ki, (Bu sözümü dinlemezler). Bunun üzerine, o kimse, tevbe etdi ve ölünciye kadar, tevbesinden vazgeçmedi. Evliyânın sözünde, rabbânî te'sir vardır.

İbrâhim-i Edhemden «kuddise sirruh» sordular ki, Allahü teâlâ, (Ey kullarım! benden isteyiniz! Kabûl ederim veririm) buyuruyor. Hâlbuki, İstiyoruz, vermiyor? Cevâb buyurdu ki, Allahü teâlâyı çağırırsınız, Ona İtâ'at etmezsiniz. Peygamberini «sallallahü aleyhi ve sellem» tanırırsınız, ona uymazsınız. Kur'ân-ı kerîmi okursunuz, gösterdiği yolda gitmezsiniz. Cenâb-ı Hakkın nî'metlerinden fâldelenirsiniz, Ona şükr etmezsiniz. Cennetin, İbâdet edenler için olduğunu bilirsiniz, hâzırlıkta bulunmazsınız. Cehennemi, âsiler için yarattığını bilirsiniz, ondan sakınmazsınız. Babalarınızın, dedelerinizin ne olduklarını görür, ibret almazsınız. Aybınıza bakmayıp, başkalarının aybılarını araşırsınız. Böyle olan kimseler, üzerlerine taş yağmadığına, yere batmadıklarına, gökden ateş yağmadığına şükr etsin! Dahâ ne İsterler? Düâlarının neticesi, yalnız bu olursa, yetmez mi?

Sözümüze gelelim:

Siz, adem diyârından, bu varlık âlemine, kendiliğinizden gelmediğiniz gibi, oraya, kendiniz gidemezsiniz. Gördüğünüz gözler, işittiğiniz kulaklar, duyduğunuz organlar, düşündüğünüz zekâlar, kullandığınız eller ve ayaklar, geçeceğiniz bütün yollar, girip çıktığınız bütün mahaller, hulâsa, rûh ve cesedinize bağlı bütün âletler, sistemler, hepsi ve hepsi, Allahü teâlânın mülk ve mahlûkudur. Siz Ondan hiçbir şey gasb edemez, mülk edinemezsiniz! O, hayy ve kayyûmdur. Ya'nî, görür, bilir, işitir ve her var olan şeyi, her ân varlıkta durdurmaktadır. Hepsinin idâresinden, hâllerinden bir ân gâfil olmaz. Mülkünü kimseye çaldırmaz. Emrlerine uymayanların cezâsını vermekten de, âciz kalmaz. Meselâ, Ayda, Merihde ve diğer yıldızlarda insan olmadığı gibi, bu Erd küresinde de bulunmasaydı, birşey lâzım gelmezdi. Bundan dolayı, büyüklüğünden birşey eksilmezdi.

Hadîs-i kudsîde buyuruyor ki, (Önce gelenleriniz, sonra gelenleriniz; küçüğünüz, büyüğünüz; dîrileriniz, ölümleriniz; insanlarınız, cinleriniz; en mütteki, İtâ'atli kulum gibi olsanız, büyüklüğüm artmaz. Aksine olarak, hepimiz, bana karşı duran, Peygamberlerimî «aleyhimüsselâm» aşağı gören, düşmanım gibi olsanız, ülûhiyyetimden bir şey eksilmez. Allahü teâlâ, sizden ganidir, Ona hiçbiriniz lâzım değildir. Siz ise, var olmanız için ve varlıkta kalabilmeniz için ve her şeyinizle, hep Ona muhtâcsınız).

Güneşden ziyâ ve harâret gönderiyor. Aydan ışık dalgaları aks ettiriyor. Siyah topraktan, tatlı renkli, hoş kokulu nice çiçekler, güzel yüzler yaratıyor. Rüzgârdan gönüllere ferahlık veren nefesler döküyor. Birçok senelik uzaklıkdaki yıldızlardan, şu çıktığınız, sonunda gömüleceğiniz topraklara nûrlar yağıdırıyor. Zerrelerinde nice nice titreşimlerle te'sirler uyandırıyor. [Bir taraftan, beğenmediğiniz, öğrendiğiniz pislikleri, en küçük, en hakir mahlûkları [mikroplar] vâsıtası ile, toprağa çevirip, çiğnediğiniz bu toprakları bitki fabrikasında, vücûdünüz makinasının yapı taşı olan, protein ya'nî yumurta akı maddesi hâline döndürüyor. Bir taraftan da yine nebâtât fabrikasında, toprağın suyunu, havânın boğucu gazı ile birleştirerek ve içerisine, semâdan gönderdiği enerjiyi, kudreti depo ederek, nişastalı, şekerli maddeleri ve yağları, ya'nî vücûdünüz makinesini işletecek kudret kaynağını yaratıyor]. Böylece, tarlalarda, çöllerde, dağlarda, derelerde, bitirdiği nebâtlarda ve yer yüzünde ve denizlerin dibinde gezdirdiği hayvanlarda, mi'delerinize gidecek, sizi besliyecek rızık, gıdâ hâzırlıyor. Akciğerlerinizde

kimyâhâneler açarak, burada kanınızın zehrini ayırıp, yerine oksijen yakıcı maddesini sokuyor. Dimağlarınızda, fizik lâboratuvarları açarak, burada, his uzvlarından, sınırlardan gelen haberler alınıp, demir taşına miknâtlis kuvvetini yerleştirdiği gibi, beyninize yerleştirdiği akıl ve yüreğinize yerleştirdiği kalb kuvvetleri te'siri ile, bir anda, çeşitli plânlar hâzırlanıp emirler, hareketler meydana getiriyor. Yüreğinizi, çok karışık ve hârîka dediğiniz te'sirlerle, geceli gündüzlü çalıştırıp, damarlarınızda kan nehrleri akıtıyor. Sınırlarınızda, akllarınızı şaşırtan, nice nice yol şebekeleri dokuyor. Adalelerinizde sermayeler gizliyor. Dahâ ve dahâ birçok hârîkalarla, vücûdünüzü techiz ediyor, temâmlıyor. Hepsini fizik kanûnları, kimyâ reaksiyonları ve bioloji olayları gibi isimler takdığınız, bir nizâm ve âhenkle, te'sis ediyor, montaj yapıyor. Kuvvet merkezlerini içinize yerleştiriyor. Gereken tedbirleri rûhî ve şu'urunuzda tersim ediyor. Zihn denilen bir hazîne, akıl nâmında bir mi'yâr, fikr dedikleri bir âlet, irâde dediğiniz bir anahtar da, ihsân ediyor. Her birini yerinde kullanabilmeniz için size tatlı, acı ihtârlar, işretler, meyler, şehvetler de veriyor. Dahâ büyük bir ni'met olarak, sâdik ve emîn Resûllerle açıkca, ta'limât gönderiyor. Nihâyet, vücûdünüz makinesini işletip ve tecribelerini gösterip, maksada göre kullanmanız ve istifâde etmeniz için elinize teslim ediyor. Bütün bunları, size ve irâdenize ve yardımınıza muhtâc olduğundan değil, mahlûklar arasında size ayrı bir mevki', bir salâhiyyet vererek, mes'ûd ve bahtiyâr olmanız için yapıyor. Ellerinizi, ayaklarınızı, kullanabildiğiniz her uzvunuzu, arzûnuza bırakmayıp da, yüreğinizin atması, ciğerlerinizin şişmesi kanlarınızın dolaşması gibi, sizden habersiz kullansaydı, her işinizde, zorla, refleks hareketleri ile, çolak el, kuru ayak ile yuvarlasaydı, her hareketiniz bir titreme, her kimıldamanız bir siğirme olsaydı, kendiliğinize ve emânetlere mâlik olduğunuzu iddi'â edebilir mi idiniz? Sizi, cansızlar gibi, sâde dış kuvvetler te'siri ile veyâ hayvanlar gibi, yalnız dış ve iç kuvvetler ile aksız, şu'ûrsuz hareket ettirseydi ve evlerinize taşıdığınız ni'metlerden, yük hayvanı gibi, ağzınıza bir lokma verseydi, onu alıp yiyebileceğiniz mi idiniz?

Doğmadan evvelki, doğduğunuz zamanki hâlinizi düşünüyor musunuz? Üzerinde yatıp kalktığınız, yiyip içtiğiniz, gezip dolaştığınız, gülüp oynadığınız, derdlerinize devâ, korkulara, sıcağa, soğuğa, açlığa, susuzluğa, yırtıcı ve zehirli hayvanların ve düşmanların hücumlarına karşı koyacak vâsıtaları bulduğunuz, şu yer küresi yapılırken, taşları, toprakları hilkat fırınlarının ateşlerinde pişirilirken, suyu ve havâsı, kudret kimyâhânesinde İnbiklerden çekilirken, siz nerede idiniz, ne içinde idiniz, hiç düşünüyor musunuz? Bugün, bizim dediğiniz karaların, denizlerden süzülüp ayrıldığı, dağların, derelerin, ovaların, tepelerin döşenildiği zaman, acabâ nerede idiniz? Denizlerin acı suları, Hakkın kudreti ile buharlaştı- rılarak, gökde bulutlar yapılırken, o bulutlardan yağın yağmurlar, çakan şimşeklerin ve semâlardan gelen kudret, enerji dalgalarının hâzırladığı gıdâ maddelerini, yanmış, kurumuş toprakların zerrelere işletip, o maddeler, ziyâ ve harâret şuâ'ları te'siri ile oynayıp titreşerek hayâtın hücrelerini yetiştirirken, nerede idiniz ve nasıldınız?

Bugün kendinize maymun tohumu derler, inanırsınız. Allah yaratır, yaşatır, öldürür, herşeyi O yapar derler inanmak istemezsiniz.

Ey insan! Acabâ sen nesen? Babanın damarlarında neydin? Bunak, örümcek kafalı, gerici diye hakâret ettiği babana, vaktiyle, damarları içinde sıkıntı verirdin. O zaman, seni oynatan kimdi ve sen onu, niçin râhatsız ediyordun? O, istese idi, seni bir çöplüğe atabilirdi, fekat atmadı. Seni, bir emânet gibi sakladı. Bol bol besleneceğin bir gülşen serây-ı ismete tevdi' etdi ve nice zaman himâyene uğraşdı ise, sen niçin sıkıntılılarından babanı mes'ûl tutarak tahkîr ediyorsun da, ni'metlerinden ona ve yaratana bir şükr payı ayırmıyorsun? Sonra sen, emânetini niçin herkesin kirlettiği çöplüklere döküyorsun?

Etrâfın, arzû ve emellerine uyduğu zaman, herşeyi, aklınla, ilminle, fenninle, gücünle, kuvvetinle yaratarak yaptığına, bütün başarıları icâd ettiğine inanıyor- sun. Hakkın sana verdiği vazîfeyi unutuyor ve o yüksek me'mûrlukdan istîfâ edi- yor ve emânete sâhib çıkmaya kalkıyorsun. Kendini mâlik ve hâkim tanımak ve tanıdırmak istiyorsun.

Öte taraftan, etrâfın, arzûlarına uymaz, dış kuvvetler seni mağlûb etmeğe başlarsa, o zaman da, kendinde hasret ve husrândan, acz ve yeisden başka bir- şey görmüyorsun. Hiçbir irâde ve ihtiyâra sâhib olmadığını, herşeyin esir oldu- ğunu ve varlığının, otomatik ve fekat zembereği kırık bir makina gibi olduğunu İddi'â ediyorsun. Kaderi bir (İlm-i mütekaddim) değil bir (cebr-i mütehakkim) ma'- nâsında anlıyorsun. Bunu söylerken, ağzının, gramofon gibi olmadığını da, sez- mez değilsin.

Sofrana, sevdiğin yemekler gelmediği zaman eline geçirebileceğin kuru ek- meği yemekle, yimeyip açlıktan ölmek arasında hür ve serbest bulunduğun ve kuru lokmalar, ağzına zorla tıkmadığı hâlde, elni, dilini uzatır, onları yirsin. Hem yirsin, hem de birşey yapmadığına hüküm edersin. Düşünmezsin ki, elni ve ağzın, yine arzûnla oynamış ve bu oynayış bir sıtma, bir titreme olmamış- dır. Fekat, böyle mecbûr olduğun zamanlarında bile, irâdene mâlik olduğun hâlde, seni âciz bırakan, hâricî kuvvetler karşısında kendini mecbûr, esir, hâ- sılı bir hiç bilirsin.

Yâhû! İşin yolunda, muvaffakiyyet ve muzafferiyet yanında olunca (Hep), işlerin aksı, ters olduğu zamanında ise, kaderin cebrî altında oyuncak bir (Hiç) diye İddi'â ettiğin o sen, bunlardan hangisisin? Hep mısın, hiç mısın?

Ey Âdem oğlu! Ey noksanlık ve taşkınlık içinde yüzen insan! Siz, ne hepsi- niz, ne de hiçsiniz! Her hâlde ikisi arası bir şeysiniz. Evet siz, icâd etmekden, herşeye hâkim ve gâlib olmaktan, şübhesiz uzaksınız. Fekat, inkâr olunamayan, bir hürriyyet ve ihtiyârınız, sizi hâkim kılan, bir arzû ve seçim hakkınız vardır. Siz, eşi ortağı bulunmayan bir hâkim ve mutlak, başlı başına bir mâlik olan, Hak te- âlânın emri altında, ayrı ayrı ve müşterek vazîfeler alan, birer me'mûrsunuz! Onun koyduğu ahkâm ve nizâm ile, Onun ta'yin ettiği mevki'leriniz ve halk edip emânet olarak verdiği salâhiyyet ve vâsıtalarınız nisbetinde vazife yaparsınız. Âmir ancak O, hâkim yalnız O, mâlik yine O'dur. Ondan başka âmir, Ona benzer hâkim, Ona ortak mâlik yoktur. Sizin o kadar benimseyerek, hevesle atıldığınız maksadlar, gâyeler, giriştiğiniz mücâdeleler, sarf ettiğiniz gayretler, duyduğunuz iftihârlar, kazandığınız başarılar, Onun için olmadıkça, hep yalan, hep boş- dur. O hâlde kalblerinizde, niçin yalana yer veriyorsunuz da, şirkere sapıyorsunuz? Niçin, eşsiz hâkim olan, Hak teâlânın emrlerine uymuyor, Onu ma'bûd ta- nımiyorsunuz da, binlerce, hayâl olan, ma'bûdlar arkasında koşuyor, hepiniz sı- kıntılar içinde boğuluyorsunuz? Her neye koşuyorsanız, sizi sürükleyen bir emel, bir ihtiyâr, bir îmân değil midir? Niçin o emeli Hakdan başkasında arıyorsunuz? Niçin, o îmânı Hakka tahsis etmiyor, o ihtiyârı bu îmâna ve îmânın neticesi olan amellere sarf etmiyorsunuz?

Hak teâlânın hâkimliğini tanıdığınız, emâneti ve emniyyeti bozmayarak çalış- tığınız zaman, birbirinizi ne kadar sevecek, ne kadar bağlı kardeşler olacaksınız. Sizin o kardeşliğinizden, Allahın merhameti, neler yaratacaktır. Kavuşduğunuz her ni'met, hep Hakka îmânın hâsıl ettiği kardeşliğin neticesi ve Allahü teâlânın merhameti ve ihsânıdır. Gördüğünüz her musibet ve felâket de, hep kızgınlığın, nefretin ve düşmanlığın neticesidir. Bunlar ise, Hakkı tanımamanın, zulm ve haksızlık etmenin cezâsıdır. Bu da, hukûku kendiniz kurmağa kalkışmanın, Hak teâlâ ile yarış edebilecek şeriklere tâbi' olmanın, hâsılı, hâlis tevhid ile, yalnız Hak teâlâyâ îmân etmemenin neticesidir.

Hulâsa, insanlığı kaplayan sıkıntıların birinci sebebi, Hakka karşı şirk ve

müşriktir. İlm ve fen, ilerlediği hâlde, insanlığın ufklarını sarmış olan tesâd karanlığı, hep şirkin, imânsızlığın, vahdetsizliğin ve sevişmezliğin neticesidir. Beşeriyet ne kadar uğraşsın, sevip sevilmedikçe, ızdırâb ve felâketden kurtulamaz. Hakkı tanımadıkça, Hakkı sevmedikçe, Hak teâlâyı hâkim bilip, Ona kulluk etmedikçe, insanlar, birbiri ile sevişemez. Hakdan ve Hak yolundan başka her ne düşünülse, hepsi ayrılık ve perişanlık yoludur. Görmez misiniz, câmi'e gidenler sevişir, meyhâneye gidenler döğüşür.

Hak teâlâdan başka herneye gönül verseniz, herneye tapınsanız, hepsinin zıddı, mukâbilî vardır. Bunların hepsi de, Hakkın kudreti ve irâdesi altındadır. Şeriki, naziri, misli, zıddı, mukâbili olmayan, yegâne hâkim, ancak Hak teâlâdır ve ancak Onun mukâbili bâtıldır, yanlıştır ve varlığı mümkün olmayan bir yoklukdur.

Hak teâlâdan başka, herneye tâbi' olur, herneye tapınır, Onun yerine, herneyi sever ve hakiki hâkim tanırırsanız, biliniz ki, onlar da, sizinle berâber yandı-
caktır.

Merkez-i dâire-î İflâs ve bi nevâi
Ser şâr-ı sahbây-ı hodgâmi ve nâ âşînâi
esseyyid
Abdülhakim-i Arvâsi

37 — İKİNCİ CİLD, 31. ci MEKTÛB

**Bu mektûb, hâce Şerefüddin Hüseyin için yazılmışdır. Va'z ve nasihat etmek-
dedir:**

Allahü teâlâyâ hamd olsun! Onun seçtiği kullarına selâm olsun! Sevgili öğ-
lum! Fırsat ganimettir. Ya'nî, zaman çok kıymetlidir. Bu kıymetli zamanları fâi-
desiz şeylere harc etmemelidir. Allahü teâlânın râzı olduğu, beğendiği şeyleri
yapmakla geçirmelidir. Beş vakt nemâzı, dünyâ işlerini düşünmiyerek ve cemâ'-
atle kılmalıdır. (Ta'dil-i erkân) ile kılmağa dikkat etmelidir. Teheccud nemâzını
kacırmamalıdır. Seher vaktleri istiğfâr etmelidir. Gafletten, nefse uymaktan lez-
zet almamalıdır. Dünyânın geçici lezzetlerine aldanmamalıdır. Öleceğimizi dü-
şünmeliyiz! Âhiretin korkunç azâblarını unutmamalıyız! Kısacası, nefsin arzûla-
rını yapmamalıdır. Rabbimizin beğendiklerini yapmalıdır. Dünyâ işleri ile zarûret
mikdârı uğraşmalı, başka zamanlarda, hep âhireti kazandıracak işleri yapmalı-
dır. Gönülde Allah sevgisinden başka birşey olmamalı. Beden ve a'zâları da, şe-
ri'ate uymakla süslemelidir. Fârisi mısra' tercemesi:

İş budur. Bundan başka herşey hiçdir!

Her hâliniz hayırlı olsun! Selâm ederim.

[(Ma'rifetnâme) de yazılı hadis-i şeriflerde buyuruyor ki, (Mes'ûd o kimse-
dir ki, dünyâ onu terk etmezden önce, o dünyâyı terk etmiştir), (Arzûsu âhiret
olup, âhiret için çalışana, Allahü teâlâ dünyâyı hizmetçi yapar), (Yalnız dünyâ
için çalışana, yalnız kaderinde olan kadar gelir. İşleri karışık, üzüntüsü çok olur),
(Âhiretin sonsuz olduğuna inanan kimsenin, bu dünyâyı sarılması, çok şaşı-
lacak şeydir), (Dünyâ sizin için yaratıldı. Siz de âhiret için yaratıldınız! Âhiret-
de ise, Cennetden ve Cehennem ateşinden başka yer yoktur), (Paraya, yiye-
ceğe tapınan kimse helâk olsun!), (Sizlerin fakir olacağınızı düşünmüyor, bunun
için üzülmiyorum. Sizden önce gelmiş olanlara olduğu gibi, dünyânın elinize

bolbol geçerek, Allahü teâlâya âsi ve birbirinize düşman olmanızdan korkuyorum), (Mal ve şöhret hırsının insana zararı, koyun sürüsüne giren iki aç kurdun zararından daha çoktur), (Dünyâyı terk et ki, Allahü teâlâ seni sevsin, insanların malına göz dikme ki, herkes seni sevsin), (Dünyâ, geçilecek bir köprü gibidir. Bu köprüyü ta'mir etmekle uğraşmayın. Hemen geçip gidin!), (Dünyâya, burada kalacağınız kadar, âhirete de, orada kalacağınız kadar çalışınız!)

Dünyâ zill-i zâildir. Ona güvenen nâdimdir. O seninle kalsa da, sen onunla kalmazsın. Dünyâdan çıkmadan önce, kalbinden dünyâ sevgisini çıkar. Dünyâ lezzetlerine aldanmıyan, Cennet ni'metlerine kavuşur. İki âlemde aziz ve muhterem olur. Dünyâ harâbdır. Şerbetleri serâbdır. Ni'metleri zehirli, safâları kederlidir. Bedenleri yıpratır. Emelleri arttırır. Kendini kovalıyandan kaçır. Kaçanı kovalar. Dünyâ bala, içine düşenler de sineğe benzer. Ni'metleri geçici hâlleri değiştiricidir. Dünyâya ve buna düşkün olanlara inanılmaz. Çünkü, bunlarda vefâ ve safâ bulunmaz. Fânî olanı ver ki, bâkî olanı alsın. Kendini bilen kişinin bu dünyâyâ düşkün olmasına şaşılır. Şakiler dünyâyâ sarılır. Sa'îdler bâkî olana sarılır. Bedenle dünyâda ol, kalbinle âhireti bul! Nefsin arzularını terk eden pâk olur, âfetlerden selâmet bulur. Allahü teâlânın râzı olmadığını terk edene, Allahü teâlâ ondan iyisini ihsân eder. Dünyâyı anlıyan, onun sıkıntılarından üzülmez. Dünyâyı anlıyan, ondan sakınır. Ondaki sakınan, nefsinin tanır. Nefsinin tanıyan, Rabbini bulur. Mevlâsına hizmet edene, dünyâ hizmetçi olur. Dünyâ insanın gölgesine benzer. Kovalarsan kaçır. Kaçarsan, seni kovalar. Dünyâ, âşıklarına mihnet yeridir. Lezzetlerine aldanmıyanlara, ni'met yeridir. İbâdet edenlere kazanç yeridir. İbret alanlara hikmet yeridir. Onu tanıyanlara selâmet yeridir. Ana rahmîne nisbetle, Cennet gibidir, Âhirete nisbetle, çöplük gibidir.

Ölümden önce olan herşeye dünyâ denir. Bunlardan, ölümden sonra fâidesi olanlar, dünyâdan sayılmaz. Âhiretten sayılırlar. Çünkü dünyâ, âhiret için tarladır. Âhirete yaramıyan dünyâlıklar, zararlıdır. Harâmlar, günâhlar ve mubâhların fazlası böyledir. Dünyâda olanlar şeriate uygun kullanılırsa, âhirete fâideli olurlar. Hem dünyâ lezzetine, hem de âhiret ni'metlerine kavuşulur. Mal iyi de değildir, kötü de değildir. İyilik, kötülük, onu kullanandadır. O hâlde, mel'ûn olan, kötü olan dünyâ Allahü teâlânın râzı olmadığı, âhireti yıkıcı yerlerde kullanılan şeyler demektir. Kendini ve Rabbini unutup, lezzetlerine, şehvetlerine düşkün olanlar, yolda hayvanının süsü ile, palanı ile, otu ile uğraşıp, arkadaşlarından geri kalan yolcuya benzer. Çölde yalnız kalıp, helâk olur. İnsan da ne için yaratılmış olduğunu unutup, dünyâ zinetlerine aldanır, âhiret hazırlığı yapmazsa, ebedî felâkete sürüklenir. Dünyâ sevgisi âhirete hâzırlanmağa mâni' olur. Çünkü, kalb onu düşünmekle, Allahı unuttur. Beden, onu elde etmeğe uğraşarak ibâdet yapamaz olur. Dünyâ ile âhiret, doğu ile batı gibidir ki, birine yaklaşan, ötekenden uzak olur. Bir kimse ibâdetini yapmaz ve geçiminde, kazancında Allahü teâlânın emirlerini ve yasaklarını gözetmezse, dünyâyâ düşkün olmuş olur. Allahü teâlâ herkesin kalbini bundan soğutur. Bunu kimse sevmez]. (Ma'rifetnâme) nin yazısı temâm oldu.

38 — İKİNCİ CİLD, 89. cu MEKTÛB

Bu mektûb, seyyid Mir Muhibullah için yazılmıştır. Dünyâda âhirete yarar iş görmek lâzım olduğu bildirilmektedir:

Allahü teâlâya hamd olsun! Allahü teâlâ sizi ve bizleri, dedelerinizin doğru yolunda bulundursun! İnsanların en üstünü, sevgili Peygamberinin «aleyhissalâ-

tü vesselâm» sadakası olarak, düâmızı kabûl eylesin! Burada bulunan fakirlerin hâli ve işleri çok iyidir. Allahü teâlâyâ dâima hamd ve minnet ederiz ve Onun Peygamberine sonsuz salât ve selâm ederiz. Selâmetde ve âfiyetde olmanız ve doğru yolda bulunmanız ve ilerlemeniz için Allahü teâlâyâ düâ ederim. Kıymetli ve merhametli efendim! Kazanç zamanı geçiyor. Her geçen an, ömrümüzü azaltmakta, ecel zamanını yaklaşırmaktadır. Bugün aklımızı başımıza toplamazsak, yarın âh etmekten ve pişmanlıktan başka elimize birşey geçmez. Bu birkaç günlük sağlık zamanında, parlak şerîate uygun yaşamağa çalışmalıyız! Ancak böylece kurtulmamız umulur. Dünyâ hayâtı, iş yapacak zemandır. Keyf yapacak, eğlenecek zaman ileride gelmektedir. Orada, dünyâda yapılan işlerin karşılığı ele geçecektir. İş zamanını eğlence ile geçirmek, çiftçinin tohumları yiyerek ilerdeki meyvelerden mahrûm kalmasına benzer. Dahâ uzatarak başınızı ağrıtmaktan çekiniyorum. Allahü teâlâ, dünyâ ve âhret ni'metlerine kavuşdursun!

39 — İKİNCİ CİLD, 58. ci MEKTÛB

Bu mektûb, Muhammed Takıyye cevâb olarak yazılmış olup, âlem-i misâl hakkında bilgi vermekte ve tenâsüh olmadığını bildirmekte ve insan rûhlarının nakl edilmediğini ve kümûn ve bürûz ne demek olduğunu bildirmektedir:

Bütün âlemlerin rabbi, sâhibi olan, Allahü teâlâyâ hamd olsun ve Peygamberlerinin en yükseği, Muhammed aleyhisselâma ve tertemiz akrabâsının ve Eshâbının hepsine selâmlar olsun! İyi düşüncelerinizin ve güzel ahlâkınızın eseri olan kıymetli mektûbunuzu okumakla şereflendik. Allahü teâlâ, sizi bütün ayb ve kusûrlardan muhâfaza buyursun! Soruyorsunuz ki, şeyh Muhyiddîn-i Arabî «kuddise sirruh», (Fütûhât-ı mekkiye) kitâbında, bir hadis-i şerif bildiriyor. Bu hadis-i şerifde, Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem», (Allahü teâlâ, yüzbin Âdem yaratmıştır) buyurmaktadır. Muhyiddîn-i Arabî, sonra âlem-i misâlden gördüğü birkaç şeyi yazıyor ve diyor ki, (Kâ'be-i mu'azzamayı tavâf ederken, yanımda birkaç kişi vardı. Bunları hiç tanıımıyordum. Tavâf yaparken, arabi iki beyt okudular. Beytin ma'nâsı şöyle idi: Nazm:

Yıllarca, biz de sizin gibi,
Hepimiz, tavâf etdik bu evi

Bu beyti duyunca, bu kimselerin âlem-i misâlden olması hâtırıma geldi. Böyle düşünürken, içlerinden biri, bana bakarak, ben, senin dedelerinden birisiyim, dedi. Sen öleli kaç sene oldu? dedim. Kırkbin seneden çok dedi. Bu sözüne şaşdım ve târihciler, insanların ilk babası olan Âdemden «aleyhisselâm», bugüne kadar, yedibin sene geçmediğini söylüyor dedim. Sen, hangi Âdemi diyorsun? Ben, yedibin seneden çok önceki zamanlarda yaşayan Âdem'in evlâdındanım, dedi. Bunu işitince, yukarıdaki hadis-i şerifi hatırladım).

[Tenbih: Erd küresinin ömrünü, ya'nî yaratıldığı günden kıyâmete kadar olan zamanı, eski müneccimler, ya'nî astronomlar, seyyâre yıldızların adedince bin sene, ya'nî yedibin sene demişlerdir. Zirâ onlar, gezegen adedini yedi biliyordu. Târihlerin çoğunda yazılı bulunan ve ba'zı din kitâblarına da geçmiş olan yedibin sene, buradan gelmektedir. Ba'zıları da, burc adedince, onikibin sene, bir

rekli cevâbları verip, hepsini susdurmuşdur. Aldandıklarını vesikalarla isbât etmişlerdir. Dinimiz, Âdem aleyhiselâmın balçıktan yaratıldığını bildiriyor. Diğer hayvanların ve nebâtların ne sûretle yaratıldığını bildirmiyor ki, Haldene faraziyyesinin, dine zararı dokunsun. İster o söylesin, isterse Darwin veyâ İbni Sinâ söylesin, herşeyi hareket ettiren, yapan, yaratan Allahü teâlâdır. Bütün enerji şekli, hep Onun kudretinin tezâhürüdür.

İmânı gideren; herhangi bir hâdisenin kendi kendine olduğuna inanmak ve hayvanların, tek hücrelilerden, yüksek yapılara doğru, birbirlerine ve nihâyet insana döndüğünü söylemekdir ki, fen bunu göstermiyor ve fen adamları böyle söylemiyor.

İmâm-ı Gazâlî'nin «rahmetullahi aleyh» (Tehâfüt-ül-felâsife) kitâbından bir parçası arabîden türkçeye terceme edilerek (Ma'rifetnâme) nin kırkbeşinci sahifesine yazılmıştır. Burada buyuruyor ki: (Fen adamlarının sözleri üç kısımdır: Birinci kısımdaki sözleri, fennin, tecribenin meydana çıkardığı hakikatleri bildiriyor. Bu sözleri, islâmiyyete uyuyor ise de, yanlış kelimeler kullanıyorlar. Meselâ birşey, kendiliğinden hareket edemez. Her cismi harekete getiren bir kuvvet vardır. Bu kuvvetler, tabi'at kuvvetleridir. Her şeyi tabi'at kuvvetleri yapıyor diyorlar. İslâmiyyet de (Hiçbirşey, kendiliğinden hareket edemez. Her cismi harekete getiren bir kuvvet vardır. Bu kuvvetler, Allahü teâlânın kudretidir. Herşeyi Allahü teâlâ yapıyor) diyor. Görülüyor ki, İslâmiyyet ve fen, aynı şeyi söylemekte olup, arada yalnız, ism farkı vardır. Böyle sözlerine i'tirâz etmeyiz. Yalnız, ism değiştirip kabûl ederiz. İkinci kısımdaki sözleri, islâmiyyetin haber vermeyip, arayıp bulunuz! dediği şeylerdir. Bu sözlerine inanıp inanmamak, imânın gitmesine sebep olmaz. Meselâ, Ay tutulması, Erd küremizin Güneş ile Ay arasına girmesinden oluyor, diyor ve zemânını önceden hesâb ediyorlar. Çünkü Ay, Güneş karşısında olduğu vakt, parlak görünür. Ay, Erd küresinin gölgesine girince, Güneşden ziyâ alamayıp kararır ve görünmez, diyorlar. Güneş tutulması da, Ayın Erd ile Güneş arasına girerek, Erd üzerinde Güneşin görünmesine mâni' olması sebebiyledir. Ay tutulması, arabi ayların ortasında, Güneş tutulması ise, ayın ilk veyâ son gecesi olur, diyorlar. Güneş, Erd ve Ay, karpuz gibi, küre şeklinde olup hepsi, birinci semâda hareket etmektedir. Eski fizikçiler, yedi sey-yâre yıldızdan her birinin, birer semâda bulunduğunu söylerdi. Hâlbuki, yıldızların hepsinin yere yakın olan, birinci semâda buldukları, Tebâreke sûresinde, bildirilmektedir. Ay, Erd küresi etrafında, yirmidokuz buçuk günde, her ikisi birlikte, Güneş etrafında üçyüzaltmışbeş gün altı sâ'atde, bir kerre dönüyor. Ay, yine yirmidokuz buçuk günde, Erd ise, bir günde, ya'nî yirmidört sâ'atde, bir kerre, kendi mihverleri [eksenleri] etrafında dönüyorlar. Erd küresinin kendi etrafında dönmesinden, gece ile gündüz, Güneş etrafında dönmesinden ise, dört mevsim hâsıl oluyor. Yer küresinin ekseni, yer küresi ile güneş arasındaki doğruya dik olmayıp, bu doğruya dik olan aydınlanma dairesine yirmiüç derece eğik olduğu için, gece ile gündüzün uzunluğu yalnız ekvator üzerinde her zaman eşittir. Diğer yerlerde eşit olmayıp, her ay değişmektedir. Kutublarda, altı ay sürer.

Fen adamlarının, ikinci kısımdan olan, böyle sözlerine de i'tirâz etmeyiz. Müslimânların, böyle sözlere inanmaması lâzımdır diyerek, i'tirâz eden bir kimse, dine zarar vermeğe ve islâmiyyeti yıkmaya uğraşmış olur. Çünkü, hesâb ve fizik, kimyâ kanûnları ve tecribeler, bu sözlerin doğruluğunu gösterirken, bunlar şerî'ate uygun değildir denirse, fen adamları bu sözlerinde şübhe etmeyip, bunlara uymayan şerî'atin doğru olduğunda şübhe eder. Görülüyor ki, islâmiyyete yersiz ve yolsuz yardım etmek isteyen câhillerin zararı, yolu ile hücum edenlerin zararlarından dahâ büyüktür. İmâm-ı Gazâlî, sözüne devam ederek, buyuruyor ki: Kat'î ve doğru oldukları, hesâb ve tecrîbe ile anlaşılan hâdiseler karşısında, âyet-i kerime ve hadîs-i şerîfleri te'vîl etmek, ya'nî ma'nâlarını çevirip

bunlara uydurmak lâzımdır. Böyle te'viller çok yapılmıştır. Şunu da söyleyelim ki, âyet-i kerime ve hadis-i şeriflere ma'nâ vermek, bizim gibi, câhillerin işi değildir. Din âlimi olmak, ya'nî dinde söz sâhibi olmak için, ictihâd derecesine yükselmek lâzımdır. Şimdi dünyâda böyle bir âlim yoktur. Şimdi, âlim olmıyanlar, çeşitli maksadlarla, din kitâbları yazıyor ve âyet-i kerime ve hadis-i şeriflere, çala kalem, ma'nâlar verip, Allahü teâlâ böyle söylüyor, Peygamber «sallallahü aleyhi ve sellem» böyle emr ediyor, diyorlar. İslâmiyeti oyun hâline sokuyorlar. Böyle din kitâblarını almamalı, okumamalıdır. Din âlimlerinin sözlerini, değiştirmeden yazan kitâb bulup okumak lâzımdır. Fekat, ne yazık ki, böyle din kitâbı, bugün hemen yok gibidir. Din büyüklerinin ismini koyarak, onlardan terceme diyerek satılan kitâbların çoğunda da, ilâveler, değiştirmeler veyâ çıkarılmalar yapılarak, kitâbların zararlı bir şekle sokulduğu, acı acı görülüyor. Asrardan beri câhillerin, bu şekilde kitâblar yazmış olduğu, hele âyet-i kerime ve hadis-i şeriflere, kendi zamanlarındaki, fen bilgilerine uydurarak, yanlış ve gülünç ma'nâlar vermiş oldukları, mevcûd ve hattâ meşhûr bazı kitâblarda esefle görülmektedir. Din düşmanlarını en çok sevindiren şey, fen ile isbât edilen, meydana olan hakikatleri, müslimânların red etmesi, bunlar kâfirlikdir, demesidir. Çünkü, bu sûretle gençleri kandırmak çok kolay olur. Fen adamları, maddenin, hücrenin, canlının ve cansızın yok iken, sonradan var olduğunu söyledikten sonra, ister denizde tesâdüfen olsun, ister başka dürlü meydana gelsin, islâmiyete zarar vermez. Çünkü, herşeyi yapan Allahü teâlâdır.

Üçüncü kısımdan olan sözleri, şer'atde açıkça bildirilmiş olanlara uymıyan sözlerdir. Bunların hepsi faraziyye ya'nî zan ile veyâ fen perdesi altında, koyu bir te'assub ve câhillikle söyledikleridir. Herşeyin yokdan yaratılmış olduğu, Âdem aleyhisselâmın çamurdan yapılan bedeninin, et ve kemiğe dönüp canlanması, Allahü teâlânın var olduğu ve sıfatları ve kıyâmetde olacak şeyler, tekrâr dirilmek, imânın esâslarından. Bunlara uymıyan, bunlara olan imânı bozacak olan sözlerle inanılmaz. Hakikî fen adamı, bunlara uymıyan söz söylemez. Çünkü bunlar, fenne uymıyan şeyler değildir. Herkesi bunlara inandırmak ve aksini söyleyenleri red etmek lâzımdır).

Âdem aleyhisselâmın evlâdı çoğalarak Arabistan, Mısır, Anadolu ve Hindistâna yayılmıştı. Nûh «aleyhisselâm» zamanında tûfanda, hepsi boğularak, yalnız gemidekiler kurtuldu. İnsanlar bunlardan türedi. Zamanla çoğalarak, Asya, Afrika, Avrupa, Amerika ve Okyanusyaya, ya'nî bütün yeryüzüne yayıldı. Bu yayılma, hem karadan, hem büyük gemilerle, denizden olmuştu. O zamanlarda Asyadan Amerikaya ve Okyanus adalarına, belki kara yolları vardı.

Fen ilerledikçe, müslimânların, görmeden, akl ermeden, inandıkları birçok şeyler, birer ikişer, fen yolu ile anlaşılmalıdır. Meselâ, bugün Avrupa ve Amerikada, mekteplerde, şöyle okutuluyor: (Eski jeolojik devrlerde, güney kıt'aları arasında kara yollarının bulunduğu kabûl edilmiştir. Meşhûr Meteoroloji âlimi Alfred Wegener, Kontinentverschlebung [karaların kayması] nazariyyesini kurmuş ve beş [bugün için altı] kıt'anın evvelce birbirine bağlı olup, sonra yavaş yavaş ayrıldıklarını söylemiştir. Başka bir profesör, kıt'alar arasında köprü gibi kara parçaları olduğunu, Zeocoğrafik tecribelere dayanarak, iddi'â etmiştir. Wegener'e göre, Paleozoikum ve Mezozoikum devrlerinde, kıt'alar birbirlerine yapışık idi. Paleozoikum sonuna kadar, hayvanlar, Cenûbî Amerika ile Afrika, Asya [doğruca Hindistândan] ve Avustralya arasında kara yolculuğu yapmışlar, Eosen'den itibaren Afrikada yaşayan hayvanlar, karadan, Cenûbî Amerikaya geçmişlerdir) teorileri öğretilmektedir.

Görülüyor ki, Âdem aleyhisselâmın topraktan yaratıldığı ve insanların, yeryüzüne, Sûriye, Irâk ve orta Asyadan yayıldıkları, fen bilgileri ile de, anlaşılmalıdır. Hâdiseleri değil de, propagandaları yazan ve hakikatlere değil de, siyâsi

menfe'atlere koşan ba'zı târihciler, islâmiyyete ve islâm büyüklerine, körü körüne hakâret etmekte hâlâ inâd ederken, fen adamları, fen bilgileri, islâmın büyüklüğünü, doğruluğunu, gün geçdikce dahâ yakından görmekte ve anlamaktadır].

Allahü teâlâ, Âdem aleyhisselâmda herşeyin bir nümûnesini, misâlini yaratmıştır. Onda birçok sıfatlar, latifeler, kuvvetler vardır. Allahü teâlâ, onu yaratmadan çok önce, onun bir latifesini, bir sıfatını, uzun zaman için âlem-i misâlde onun şeklinde yaratmış, onun bütün işlerini ve kıyâmete kadar olacak evlâdlarını, isimleri ile birlikte, âlem-i misâlde meydana çıkarmıştır. Hepsisi zamanlarında yaşamıştır. Hattâ Cennetlik veyâ Cehennemlik olmuşlar, kıyâmetleri kopmuş, hesâbları görülmüş, Cennete ve Cehenneme gitmişlerdir. Allahü teâlânın dilediği çok uzun zaman sonra, Âdem aleyhisselâmın sıfatlarından başka biri, yine âlem-i misâlde, evvelki gibi yaratılıp, bunun da vakti temâm olunca sıfatlarından ve latifelerinden, üçüncüsünün devresi başlamıştır. Bunun devresi bitince, dördüncü sıfat, âlem-i misâlde gösterilmiştir. Bütün sıfatları ve latifeleri temâm olunca, en son, bütün sıfatları ve latifeleri kendisinde toplamış olan Âdem «aleyhisselâm», âlem-i şehâdetde, ya'nî madde âleminde yaratılmıştır. Allahü teâlâ, kendisini kıymetli eylemiştir. Önceden gelen yüzbinlerce Âdemler, hep bu Âdem aleyhisselâmın parçaları ve başlangıçlarıdır. [Güneş doğmadan önce, ziyâsının sıfatlarının yavaş yavaş görünmesi gibidir].

Muhyiddin-i Arabî'nin «kuddise sirruh», kırkbin sene önce ölen dedesi, âlem-i şehâdetdeki dedesinin latife ve sıfatlarından birinin, âlem-i misâldeki varlığı idi. Kâ'be-i mu'azzamayı âlem-i misâlde tavâf etmişti. Çünkü her şey gibi, Kâ'benin de, âlem-i misâlde sûreti, benzeri vardır. Bu fakir, [ya'nî İmâm-ı rabbânî «kuddise sirruh»] çok düşünüyor, araştırıyorum, âlem-i şehâdetde, bir Âdemden başka göremiyorum. Âlem-i misâldeki görünüşlerden gayri birşey bulamıyorum. Kırkbin sene önce yaşadığını söyleyen kimsenin, ben senin dedelerinden biriyim, demesi de gösteriyor ki, Âdem aleyhisselâmdan önce bulunan Âdemler, Âdem aleyhisselâmın latifelerinin ve sıfatlarının görünüşleridir. Âdem aleyhisselâmdan başka birer varlık değildirler. Çünkü, başka Âdem'in oğulları, bu Âdem aleyhisselâmın oğullarının dedesi olamaz.

Kalpleri hasta, bilgileri az olan ba'zı kimseler, bu vak'a ve benzerlerini işittince, tenâsüh sanıyor. Böylece âlemin kadim olduğunu, yokdan var edilmediğini söylüyorlar ve tekrâr yok olacağını, kıyâmetin kopacağını inkâr ediyorlar. Kendilerini, şeyh, mürşid olarak tanıtan ba'zı dinsizler, tenâsüha inanıyor. Rûhlar olgunlaşmadan önce, bir bedenden ayrılınca, başka bir bedene geçer. Kemâle geldikten sonra, insanlara gelmezler, tenâsüh yolu ile olgunlaşmış olurlar, diyor ve tenâsühü gösteren birçok hikâyeler uyduruyorlar. Hâlbuki tenâsüha, ya'nî ölen insan rûhunun başka bir çocuğa geçerek, tekrâr dünyâya gelmesine inanmak küfrdür. Tenâsüh vardır diyen, din-i islâma inanmamış olur. Ya'nî, müslimânlıktan çıkar. Anlamıyorlar ki, tenâsüh ile rûhlar kemâle gelirse, Cehennem kimler için olur, kimler azâb görür? Buna inanmak, Cehennemi inkâr etmek ve hattâ öldükden sonra tekrâr dirilmeğe inanmamak olur. Bu yalancı şeyhlerin sözleri, tıbkı, eski felsefecilerin [ve şimdiki spritizmacıların, medyumların] sözlerine benziyor. Eski felsefeciler, bedenlerin tekrâr dirileceklerine inanmıyordu. Cennet ni'metleri ve Cehennem azâbları yalnız rûhlara olacak, diyordu. Bunlar, o felsefecilerden de dahâ fenâdır. Çünkü, tenâsüh behânesi ile, âhiretdeki azâbı inkâr ederek azâb, rûhları olgunlaştırmak için yalnız dünyâda olmaktadır, diyorlar. [Cinnin heykellere, hasta ve çocuklara girerek konuşdukları görülmüştür. Böyle konuşanları iki rûhlu sanıyorlar. Böyle sanmak da, tenâsüha inanmak demektir].

Sûâl: Emirden «kərremallahü vecheh» ve ba'zı Evliyâdan gelen haberlere göre, bunlar, dünyâya gelmeden yıllarca önce, şaşılacak işler yapmışlar. Tenâsüh yokdur dersek, bu haberlere nasıl inanılabilir?

Cevâb: Bu din büyüklerinin yapmış oldukları işleri, yalnız rûhları yapmıştır. Allahü teâlâ, bunların rûhlarını insan şekline sokarak, bu şekiller, insan gibi iş görmüşdür. Yoksa, mubârek rûhları, başka bedenlere girmiş değildir. Tenâsüh ise, bir insan rûhunun, kendi bedenine gelmeden önce, başka bedene te'alluk etmesine denir. Bir rûhun, beden şekli alması, tenâsüh değildir. Melekler ve cin de, insan şekline girip birçok şey yapmaktadır ki, hiç tenâsüh değildir. Bir insana hulûl etmek değildir. Bir bedene girmek değildir.

Meleklerle, cinne çeşidli şekil alabilmek kuvveti verdiği gibi, Allahü teâlâ çok sevdiği kullarının rûhlarına da, bu kuvveti vermektedir. Başka bedene ihtiyâc yokdur. [Havada, her zaman su buhârı vardır ve görünmez. Kaynar sudan, kazandan borusundan çıkan beyâz sis, buhâr değildir. Çok küçük su damlacıklarıdır. Renksiz gazlar görünmez. Havâdaki renksiz su buhârı, soğuk sabâhlarda, çığ hâlinde dâneler şeklinde görüldüğü gibi, rûhlar da, görülecek şekiller alabilmektedir]. İşitdiğimizize, okuduğumuza göre, Evliyâdan bir çoğu, bir ânda çeşidli yerlerde görülmüş, birbirine uymayan işler yapmışlar. Burada da rûhları ve diğer latifeleri, insan şekline girmekte, başka başka bedenler hâlini almaktadır. Bunun gibi, meselâ Hindistânda oturan ve şehirden hiç çıkmamış olan bir veliyi, hâcılar Kâbede görüp konuşduklarını, başkaları da, meselâ aynı günde Şamda, bir kısm kimseler de, bu veli ile, yine o gün, İstanbolda görüşdiklerini söylemişlerdir. Bu da, o velinin latifelerinin muhtelif şekiller almasıdır. Ba'zan o velinin bunlardan haberi olmaz. Seni gördük diyenlere, yanılıyorsunuz, o zaman, evimde idim. O memleketlere gitmemişdim, o şehirleri bilmiyorum ve sizleri de tanımiyorum der. Yine bunlar gibi, güç hâlde bulunan kimseler, korku ve tehlikelerden kurtulmak için, ölü veyâ diri olan ba'zı Evliyâdan yardım istemiştir. O büyüklerin, kendi şekillerinde olarak, hemen orada bulduklarını ve imdadlarına yetişdiklerini görmüşlerdir. Bu Evliyânın yaptıkları yardımdan ba'zan haberi olmakta, ba'zan da olmamaktadır. [Bu hâl, bilhâssa muhârebelerde görülmüşdür]. Böyle yardımları yapanlar, o din büyüklerinin rûhları ve latifeleridir. Latifeleri ba'zan, bu âlem-i şehâdetde, ba'zan da âlem-i misâlde şekil almaktadır. Nitekim Peygamberimizi «sallallahü aleyhi ve sellem» bir gecede, binlerce kimse, rü'yâda görüp istifâde etmektedir. Bu gördükleri, hep O'nun «sallallahü aleyhi ve sellem» latifelerinin ve sıfatlarının âlem-i misâldeki şekilleridir. Yine bunlar gibi, eskiden, sâlikler, mürşidlerinin âlem-i misâldeki sûretlerinden istifâde etmiş, sıkıntılardan kurtulmuşlardır.

Ba'zı Evliyânın kümûn ve bürûz etmesi, (Tenâsüh) değildir. Çünkü, tenâsühde rûh, ikinci bir bedene hayât vermek, onda his ve hareket hâsıl etmek için te'alluk eder. Bürûz etmekte ise, rûhun başka bir bedene te'alluk etmesi; bunları hâsıl etmek için değil, bu bedeni olgunlaştırmak, derecesini yükseltmek içindir. Nitekim cin de, bir insana te'alluk eder, onda bürûz eder. Fekat, bu te'alluku, bu kimseye hayât vermek için değildir. Çünkü, bu kimse, cin te'alluk etmeden önce diridir ve duyar, hareket eder. Te'allukdan sonra, bu kimsenin hareketleri ve ba'zı sözleri, o cinninin sıfatlarının, hareketlerinin görünmesidir. Meşâyih-i kirâmın büyükleri, kümûn ve bürûz için, birşey söylememiş, böylece, câhilleri yanlış inanışlara sürüklemeye sebep olmamışlardır.

Bu fakire göre, kümûn ve bürûza lüzûm yokdur. Mürşid-i kâmil, bir câhili terbiye etmek, yetiştirmek için, onda bürûz etmeksizin, Allahü teâlânın verdiği bir kuvvetle, kendi yüksek sıfatlarını, o kimseye aks ettirir. Teveccüh ve iltifât buyurarak, o iyi sıfatları onda yerleştirir. Böylece, o aşağı derecedeki insan,

yükselerek kâmil olur. Âdi sıfatlardan kurtulup iyi sıfatlara kavuşur. Bunun için de, kûmûn ve bürûza hiç hâcet yoktur. Bu, öyle büyük bir ni'mettir ki, Allahü teâlâ, dilediği kimselere ihsân eder. Onun ni'metleri, ihsânları pek çoktur.

Ba'zı kimseler de, rûhlar nakl edilir diyor. Bir rûh, kemâle erdikden sonra, kendi bedenini bırakıp başka bir bedene girebilir diyor. Mîsâl olarak, bu kemâle ermiş, bu kuvveti kazanmış bir zâtın komşusu bulunan bir genc ölmüştü. Bu zâtın rûhu, ihtiyârlanmış olan bedeninden ayrılıp, gencin ölü bedenine girdi. İhtiyârın bedeni ölüp, genc dirildi, diyorlar. Böyle sözler, doğru değildir. Tenâsüha dayanan hikâyelerdir. Çünkü, bir rûhun, ölü bir bedene hayât vermesi için te'alluk etmesi, tenâsüh demektir. Rûh naklinin tenâsühdan farkı, tenâsüha inananlar, rûhun, noksan olduğunu, tenâsüh yolu ile kemâl bulunduğunu sanıyor. Bunlar ise, rûhu kâmil bilip kemâle erdikden sonra, başka bedene nakl edebiliyor, diyor. Bu fakîre göre, rûhun nakline inanmak, tenâsüha inanmaktan dahâ kötüdür. Çünkü, tenâsüh, rûhu olgunlaştırmak içindir diyorlar. Bu sözleri yanlış olmakla beraber, rûh kemâle erdikden sonra, başka bedene niçin geçsin? Kemâl bulan kimse, dünyâyı seyr ve temâşâ için genc bedenlere neden nakl etsin? Kemâl bulan rûh, bedenlere girmek değil, bedenlerden kurtulmak ister. Çünkü, rûhun bedene te'alluk etmesinden maksad ele geçmiş, kemâl hâsıl olmuştur. Bundan başka, rûh naklinde, birinci beden ölerik ikinci beden dirilmektedir. Hâlbuki, birinci beden, mezârda azâb veyâ sevâb görmesi lâzımdır. İkinci beden, tekrâr dirilmesi, dünyâda, kıyâmet kopup, haşr olması demektir. Bilmiyorum ki, rûh nakline inananlar, kabir azâbına ve kıyâmet gününe îmân ediyorlar mı? Yazıklar olsun ki, böyle îmânsızlar, kendilerini din adamı tanıtmış, kitâbları, mecmû'aları ile, millete müslimânlık öğretmeğe kalkışmışlardır. Gençleri, kendileri gibi dinsiz, îmânsız yapmağa çalışıyorlar. Yâ Rabbî, bizleri böyle yazılara inanmaktan, aldanmaktan koru! Sevgili dînimizden, kıymetli îmânımızdan ayırma! Bu küfr ve şaşkınlıktan insanı ancak sen korursun

Sırası gelmişken, (Âlem-i misâl) için de, birkaç şey bildireyim: Âlem-i misâl, bütün âlemlerin en genişidir. Âlemlerin hepsinde bulunan her şeyin, âlem-i misâlde bir sûreti, bir görünüşü vardır. Akla, hayâle gelen şeylerin, ma'nâların, düşüncelerin de bu âlemde bir sûreti vardır. Âlimlerimiz Allahü teâlânın misli, benzeri yoktur, fekat misâli vardır, demişlerdir. Bu fakîre göre, Zât-ı ilâhînin misâli de yoktur. İnsana, (Âlem-i sagîr) denir. Âlem-i kebirdeki her şeyin, insanda bir nümûnesi vardır. Âlem-i misâlin de, âlem-i sagîrdeki nümûnesi, benzeri, insanın hayâlidir. Çünkü, her şeyin, hayâlimizde bir sûreti vardır. Tesavvuf yolunda ilerleyen sâliklerin, hâllerinin, derecelerinin de hayâlde birer sûreti vardır. Sâliklere, hâllerini haber veren hayâldir. Hayâl olmasaydı veyâ vazifesini yapmasaydı, tesavvufcular, hâllerini bilemezdi. Bunun içindir ki, zılların, görünüşlerin üstündeki mertebelere ilerleyenler, kendi hâllerine câhil ve şaşkın olur. Çünkü, insan hayâlî, zılların sûretini gösterebilir. Hayâl, zıllın dışına çıkamaz. Zât-ı ilâhînin âlem-i misâlde, sûretinin olmadığını bildirmişdik. Âlem-i misâlin örneği olan hayâlde, sûret-i ilâhî olabilir mi? Bunun için, Zât-ı ilâhîden insanın nasîbi, ancak cehldir, bilmemekdir. Bilinmiyen şey için, birsey söylenemez. Bundan dolayı, (Allahü teâlâyı tanıyanların dilleri söyleyemez) buyurmuşlardır. Bilinen şey anlatılır. Bundan dolayı, zıllar âleminde çok şeyler söylenir. Zıl âleminden çıkanların dili söylemez olur. Allahü teâlânın fi'llerinin, sıfatlarının, isimlerinin zıllarına ve aslarına yükselenlerin hâlleri, işte böyledir. Görülüyor ki, hayâlde bulunabilen hersey, zıldan hâsıl olmaktadır. Fekat, matlûbun [ya'nî Zât-ı ilâhînin] nişânları, alâmetleri olduklarından (İlm-ül-yakîn) denilen bilgiye sebep olurlar. (Ayn-ül-yakîn) ve (Hakk-ül-yakîn) denilen bilgiler, zılların üstünde, hayâlin dışında hâsıl olan bilgilerdir. Hayâl bilgilerinden kurtulmak için, tesavvufun (Seyr-i enfûsî) dediği

yolu ve dereceleri de, (Seyr-i âfâki) denilen yol gibi aşmak, âfâk ve enfüsün dışında ilerlemek lâzımdır. Evliyânın çoğu, ancak öldükten sonra, buraya varmaktadır. Bu dünyâ hayâtında, hayâlden kurtulmaları imkânsızdır. Evliyânın büyüklerinden, pek az seçilmişleri, bu dünyâ hayâtında iken, bu yola erdirmekle şereflendirirler. Dünyâda oldukları hâlde, bilgilerine hayâl karışmaz. Hayâl araya girmeden matlûba kavuşurlar. Başkalarına, şimşek gibi çakıp geçen Zât-ı ilâhinin tecellileri, bu büyüklere dâimî olur. (Vasl-ı uryâni) ye kavuşurlar. Nazm:

**Ni'mete kavuşanlara, bol bol, âfiyet olsun,
Zevallı, fakir âşıklar, birkaç lokmayla doysun!**

Süâl: Ba'zı kimseler, uykuda, rü'yâda, âlem-i misâl ve hayâlin sûretlerini görerek, kendilerini çok zengin veyâ yüksek mevki' sâhibi görür. Veyâhud büyük din âlimi olmuş, herkes, ilm öğrenmek için, etrafına toplanmış görür. Hâlbuki, âlem-i şehâdetde, ya'nî uyanık iken, bunların hiçbiri hâsıl olmamaktadır. Böyle rü'yâlar doğru mudur, yoksa aslı, esâsı yok mudur?

Cevâb: Böyle rü'yâlar boş ve esâssız değildir. Bu rü'yâyı gören kimsede, mevki' sâhibi olmak, âlim olmak hâli ve kabiliyeti var demektir. Fekat, kuvveti az olup, âlem-i şehâdetde hâsıl olacak kadar değildir. Eğer, bu hâl, zamanla kuvvetlenirse, Allahü teâlânın lutfü ile, âlem-i şehâdetde de hâsıl olur. Eğer, âlem-i şehâdetde hâsıl olacak kadar kuvvetlenmezse âlem-i misâlde görünmekle kalır. Kuvveti mikdârinca, orada görünür. Tesavvuf yolunun sâliklerinin rü'yâları da böyledir. Kendilerini yüksek makâmlarda, velilerin mertebelerinde görürler. Bu hâl, âlem-i şehâdetde nasib olursa, pek büyük ni'mettir. Yok eğer, âlem-i misâlde görünmekle kalırsa, hiç kıymeti yokdur. Çöpcüler, hammallar, rü'yâda, kendilerini hâkim, pâşa görür. Hâlbuki, uyanık iken, ellerine birşey geçmez. Rü'yâları üzülmeğe, pişmânlıktan başka birşeye yaramaz. O hâlde, rü'yâlara güvenmemeli, uyanık iken ele geçene sevinmelidir. Bunun içindir ki, Nakşibendiyye büyükleri, rü'yâlara ehemmiyet vermemiş, talebenin rü'yâsını ta'bir etmeğe lüzûm görmemişlerdi. Uyanık iken ele geçene kıymet vermişlerdi. Bundan dolayı, devâmlı görünenlere ehemmiyet vermişler, hiç gayb olmiyan huzûru, kazanc bilmişlerdi. Allahü teâlâdan başka herşeyi unutmak, hiçbir şeyi hâtırlamamak, bunlar için dâimî idi.

40 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 31. ci MEKTÛB

Bu mektûb, Molla Bedreddin için yazılmışdır. Âlem-i ervâh ve âlem-i misâl ve âlem-i ecsâd üzerinde bilgi vermekte, kabr azâbını anlatmaktadır:

Allahü teâlâyâ hamd olsun. Onun seçtiği, sevdiği kimselere selâm olsun! Diyorsunuz ki, rûh bu bedene bağlanmadan önce, âlem-i misâlde idi. Bedenden ayrıldıktan sonra da, âlem-i misâle gidecektir. Bunun için, kabr azâbı âlem-i misâlde olacaktır. Âlem-i misâldeki elemi, acıları, rü'yâda duymak gibi olacaktır. Sonra, bu bilginin çeşidli kolları vardır. Eğer izn verirsiniz, bu konuda size çok şeyler yazarım diyorsunuz.

Yavrum! Böyle hayâller, asılsız sözler, doğru olmaktan çok uzaktır. Böyle düşüncelerin, sizi doğru yoldan sapdırmasından korkuyorum. Hiç vaktim yok ise de, bu konuda birkaç kelime yazmak için kendimi zorlayacağım. İnsanları doğru yola kavuşturan, yalnız Allahü teâlâdır.

Kıymetli kardeşim! Mümkünler âlemlini, ya'nî mahlûkları, üç kısma ayırmışlardır. (Âlem-i ervâh), (Âlem-i misâl) ve (Âlem-i ecsâd). Âlem-i misâle (Âlem-i berzah) da demişlerdir. Çünkü bu âlem, (Âlem-i ervâh) ile (Âlem-i ecsâd) arasındadır. Bu âlem, ayna gibidir. Diğer iki âlemdeki hakikî varlıklar ve ma'nâlar, bu âlemde latif şekillerde görünürler. Çünkü, iki âlemdeki her hakikate ve her ma'nâya uygun birer şekil, heyet, bu âlemde bulunur. Bu âlemde, kendiliğinden hiçbir hakikat, hiçbir madde ve ma'nâ yoktur. Buradaki şekiller, heyetler, öteki âlemlerden aks eden görüntülerdir. Aynada hiçbir şekil ve sûret yoktur. Aynada bir şekil görünürse, başka yerden gelen bir görünüşdür. Âlem-i misâl de böyledir. Bu iyi anlaşılınca, deriz ki, rûh bu bedene te'alluk etmeden önce, kendi âleminde idi. Rûh âlemi, âlem-i misâlden dahâ üstündür. Rûh, bedene te'alluk edince, bedene âşık olarak, bu madde âlemine iner. Âlem-i misâl ile bir ilgisi yoktur. Rûh bu bedene te'alluk etmeden, ilgilenmeden önce, âlem-i misâl ile ilgili olmadığı gibi, bedene olan ilgisi bitdikden sonra da, bu âlem ile ilgisi olmaz. Şu kadar var ki, Allahü teâlânın dilediği zamanlarda, rûhun bazı hâlleri, bu âlemin aynasında görünür. Rûhun hâllerinin iyiliği, kötülüğü buradan anlaşılır. Keşf ve rü'yâlar, böyle hâsıl olmaktadır. İnsanın, hisleri, duyguları gayb olmadan da, âlem-i misâldeki şekilleri gördüğü çok olmuştur. Rûh, bedenden ayrıldıktan sonra, ulvî ise, yükselir. Süflî ise, alçalır. Âlem-i misâl ile bir ilişkisi olmaz. Âlem-i misâl, görünen bir âlemdir. Bir varlık âlemi değildir. Varlık âlemleri ikidir. Âlem-i ervâh ve Âlem-i ecsâd. Ya'nî ruh âlemi ile madde âlemi, varlık âlemidir. Bunlarda bulunan şeyler, yalnız görünüş değildir. Kendileri de vardır. Âlem-i misâlde ise, hiçbir varlık yoktur. Yalnız, âlem-i ervâhda ve âlem-i ecsâdda bulunan varlıklar için bir ayna gibidir. Rü'yâda, âlem-i misâldeki elem, acı, sıkıntı görünür. Bu da, görenin hak ettiği azâbın, âlem-i misâldeki görüntüsünün görülmesidir. Onu gafletten uyandırmak için, kendini düzeltmesi için, kendisine gösterirler.

Kabr azâbı, rü'yâda, âlem-i misâldeki görüntüleri görmek değildir. Kabr azâbı, rü'yâ gibi değildir. Kabr azâbı, azâbın görüntüsü değildir. Azâbın kendisidir. Bundan başka, rü'yâda görülen acı, azâb, azâbın kendisidir denilse bile, dünyâdaki acılar, azâblar gibidir. Kabr azâbı ise, âhîret azâblarındandır. Birbirlerine hiç benzemezler. Çünkü, dünyâ azâbları, âhîret azâbları yanında hiç kalır. Allahü teâlâ, o azâblardan bizi korusun! Eğer, âhîret azâblarından bir kıvılcım dünyâyâ gelse, herşeyi yakar, yok eder. Kabr azâbını, rü'yâda görülen azâb gibi sanmak, kabr azâbını bilmemekden, anlamamış olmaktan ileri gelmektedir. Azâbın kendisi ile, görünüşünü karıştırmaktan hâsıl olmaktadır. Böyle yanlış düşünmek, dünyâ azâbı ile âhîret azâbını aynı sanmaktan da olur. Böyle sanmak, pek yanlıştır. Yanlış ve bozuk olduğu meydandadır.

Süâl: Zümer sûresinin kırkikinci âyetinde, (Allahü teâlâ, insan ölürken rûhunu bedeninden ayırır. Ölmediği zaman, uykuda da, rûhunu ayırır) buyruldu. Bu âyet-i kerîmeden anlaşılıyor ki, insan ölürken rûhu ayrıldığı gibi, uyurken de ayrılmaktadır. Böyle olunca, rü'yâdaki azâbı, dünyâ azâblarından saymak, kabr azâbını ise, âhîret azâblarındandır demek nasıl doğru olur?

Cevâb: Uykuda iken, rûhun bedenden ayrılması, bir kimsenin, geziye, eğlenmek için, kendi vatanından, gülerek, sevinerek ayrılmasına benzer ki, gezdikden sonra, sevinç içinde yine vatanına döner. Rûhun gezinti yeri, âlem-i misâldir. Bu âlemde görecektir meraklı ve tatlı şeyler vardır. Ölürken rûhun ayrılması böyle değildir. Bu ayrılık, vatani yıkılan, evleri, binaları yok olan kimsenin vatanından ayrılması gibidir. Bunun içindir ki, uykudaki ayrılmasında, sıkıntı ve acı yoktur. Tersine, sevinç ve râhatlık vardır. Ölürken ayrılmasında ise, çok acılar ve güçlükler hâsıl olur. Uyuyan insanın vatani dünyâdır. Ona, dünyâdaki işler

gibi iş yaparlar. Ölen kimsenin ise, vatani yıkılır. Ahirete göç eder. Ona, ahiret işleri yaparlar. Bunun içindir ki, [Deyleminin bildirdiği hadis-i şerifte] (İnsan ölünce, kıyâmeti kopmuş olur) buyuruldu.

Sakin, hayâlde hâsıl olan keşflere ve âlem-i misâlde görünen şeylere aldarak, (Ehl-i sünnet ve cemâ'at) âlimlerinin bildirdikleri i'tikâddan ayrılmayınız! Allahü teâlâ, o büyük âlimlerin çalışmalarına bol bol mükâfât versin! Rü'yâlara, hayâllere aldanmayınız! Çünkü, bu kurtuluş fırkasına uymadıkca, ahiretde azâb-lardan kurtulmak düşünülemez. Kıyâmetde kurtulmak isteyenler, kendi görüşle-rini bırakarak, bu büyüklere uymağa canla başla çalışmalıdır. Habercinin vazî-fesi, bildiğini söylemektir. Yazınızdaki gevşekliği görünce, hayâllerinize kapıla-rak, bu büyüklere uymak se'âdetinden ayrılmak felâketine düşeceğinizden ve kendi keşflerinizin akıntısına kapılacağınızdan çok korktum. Nefslerimizin kö-tülüklerinden ve işlerimizin bozukluğundan Allahü teâlâyâ sığınırız. Şeytân, bu-yük düşmanımızdır. Doğru yoldan kaydırıp sapdırmaması için, çok uyanık olma-lısınız! Ayrılık bir sene olmadan, Resûlullahın sünnetine [ya'ni Ehl-i sünnet âlim-lerinin gösterdikleri yola] uymak için yaptığınız titizlikler ve kurtuluşun, ancak o büyüklerin yoluna sarılmakda olduğunu gösteren çalışmalarınız ne olmuş? Bunlar ne çabuk unutulmuş. Hayâllerinizin arkasında sürükleniyorsunuz. Sizinle buluşmamızın çok gecikeceği anlaşılıyor. Yaşayışına öyle düzen vermelisin ki, kendini kurtarmak ümmidi yok olmasın! Yâ Rabbi! Bizlere merhamet et. İşleri-mizin iyi olmasını nasib eyle! Doğru yolda bulunanlara bizden selâm olsun.

41 — DÖRDÜNCÜ CİLD, 29. cu MEKTÛB

Bu mektûb Muhammed Ma'sûm «kuddise sirruh» tarafından, mirzâ Ubey-düllaha yazılmıştır. Nasihatın lâzım olduğunu, cihâdın kıymetini bildirmektedir:

Ba'zıları zan eder ki, tesavvuf, kendi hâline bakıp, başkasına karışmamak, kimseye ilişmemektir. Bu, doğru değildir ve dinde yara açmağa sebep olur. Böy-le söyleyen, acabâ tesavvuf adamı ve tesavvufcu sözü deyince, kimleri hâtırlı-yor? Eğer, Ebû Bekr-i Sıddîka «radiyallahü anh» bağlanan büyükleri demek isti-yorsa, bu büyüklerin yolu, sünnet-i seniyyeye yapışmak ve bid'atlerden kaç-mak olduğu, kitâblarında yazılıdır. Hâlbuki, (Emr-i ma'rûf) ve (Nehy-i münker) ve (Buğd-ı fillâh) ve (Cihâd-ı fi sebillillâh), Peygamberimizin «sallallahü aleyhi ve sellem» sünneti, ya'nî şerî'atin vâciblerinden ve farzlarından. O hâlde, emr-i ma'rûfu terk etmek, bu büyüklerin yolunu terk etmek olur. Nitekim, bun-lardan İmâm-ı Muhammed Behâeddîn-i Buhârî «kuddise sirruh» (Bizim yolumuz, urve-i vüskâyâ yapışmak, ya'nî Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» yolun-da ve Onun Eshâbının izinde gitmektir) buyurdu. Bunun içindir ki, bu yolda az bir iş, büyük kazanç hâsıl ediyor. Bu yoldan ayrılan, büyük tehlikelere düşüyor. Eğer tesavvuf, emr-i ma'rûfu terk etmek olsaydı, tesavvufun reislerinden olan Muhammed Behâeddîn-i Buhârî «kuddise sirruh» kendi hocası, üstâdı olan sey-yid Emîr Külâlî hazretlerine emr-i ma'rûfda bulunmazdı. Hocasına karışmak ede-be muhâlif iken, yine emr-i ma'rûf yaptı ve Buhârâ'nın âlimlerini toplayarak, Al-lahü teâlânın İsmi yüksek sesle tekrâr etmenin şerî'atde makbûl olmadığını, hepsinin huzûrunda isbât etti ve hocasına bundan vazgeçmesinin lüzûmunu bil-dirdi. Hocası da, dîni güzel ve doğru söze âşık olduğundan, kabûl edip, terk ey-ledi. Tesavvuf ehli, insanı necâta kavuşturacak ve helâke götürecektir şeyleri bil-

dirmek için, binlerle kitâb yazdı. Bu çalışmaları, emr-i ma'rûf değildir de nedir? Tesavvuf büyüklerinden hâce Mu'inüddin-i Çeştiye-hocası, (Dostun yolu çok ince ve tehlikelidir. Herkese nasihat et ve tehlikeyi bildir!) buyurmuşdu. Şeyh-i ekber Muhyiddin-i Arabî «kuddise sirruh» vahdet-i vücûdü dünyâya yaydığı hâlde, zamanındaki sofileri simâ' ve raksdan ya'nî mûsikiden ve dans etmekten niçin men' ediyordu? Bir-kısmı itâ'at edip vaz geçdi. Bir çoğu da dinlemedi, vazgeçmedi. Fekat, kabâhatlerini i'tirâf eder oldular. Kendisi, bu hâli bazı kitâblarında hikâye etmektedir. [(Hadika) da ve Ahî Çelebî (Hedyye) kitâbında buyuruyor ki (Emr-i ma'rûf yapmak farzdır. Ancak, münkere, fitneye yol açan emr-i ma'rûfu yapmamak lâzım olur)].

Gavs-i samedânî seyyid Abdülkâdir-i Geylânî «kuddise sirruh» (Gunset-üt-tâlibîn) kitâbında, uzun uzadıya emr-i ma'rûfu anlatıyor. Bir yerinde diyor ki: (Bir kimse, bir günâh işliyenini görüp de men' edince, kendine zarar gelmek ihtimâli bulunduğu zaman, acabâ men' etmesi câiz olur mu? Bize kalırsa olur. Hat-tâ çok kıymetli olur. Allahü teâlâ için kâfirlerle cihâd etmek gibi sevâb verilir. Hele zâlim hükûmet adamları elinden mazlûmu kurtarmak ve memleketi kâfirlik kapladığı bir zamanda imânı izhâr için olunca, böyle zamanlarda, nehy-i münker yapılmasını ulemâ da söylüyor) buyuruyor. Evliyâ'nın büyükleri, sofiyyenin imâmları, emr-i mâ'rûfu ve nehy-i münkeri terk edici olsalardı, kitâblarında bunları yazarlar mı ve bu derece mübâlega ederler mi idi? Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri buyuruyor ki: Kur'ân-ı kerîme ve hadis-i şerîflere ve akla uygun şeylere (Ma'rûf), bunlara uymayan şeylere (Münker) denir. [(Hadika) da dil âfetlerini anlatırken buyuruyor ki, (Nass ile ve müctehidlerin sözbirliği ile yasak edilen şeylere (Münker) denir)]. Bunun beheri iki kısımdır. Birinci kısım ma'rûf ve münkerler meydanda olup, âlim olan ve olmayan bunları bilir. Beş vakt nemâz kılmak, Ramezân-ı şerîf ayında oruç tutmak, zekât vermek, hac etmek gibi şeylerin farz olduğu (Ma'rûf) ve zinâ, alkollü içkilerin içilmesi, hırsızlık, yankesicilik, fâiz alıp vermek, başkasının malını gasb etmek ve bunlar gibi şeylerin harâm olduğu (Münker) dir. Bunları her mü'minin emr ve nehy etmesi lâzımdır. İkinci kısmı, yalnız âlimler bilir. Allahü teâlâ için, ne gibi şeylere ve nasıl inanmak lâzım olduğu gibi. Bu kısımda olanları, âlimler emr ve nehy eder. Eğer bir âlim, bunları biidirdi ise, âlim olmayanın da, gücü yeterse, bildirmesi câiz olur. Münkerin ikinci kısmı, dahâ ziyâde imânda, i'tikâdda olan bozukluklardır. Her mü'minin Ehl-i sünnet i'tikâdına yapışması, bozuk imândan ya'nî dalâletden, i'tikâdda bid'atden kaçınması lâzımdır. Din bilgilerinde âlim olmıyan, bid'at sâhibleri ile münâkaşa etmemeli, onlardan uzaklaşmalı, selâm vermemelidir. Bayramlarda, sevinçli zamanlarda ziyâretlerine gitmemeli, cenâzelerine nemâz kılmamalı, onlara acımamalıdır. İ'tikâdları bozuk olduğu için, onları sevmemeği ibâdet bilmelidir. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», bir hadis-i şerîfde (İmânında veyâ ibâdetinde bid'at, bozukluk bulunan bir kimseye, Allah için, sert bakanın kalbini, Allahü teâlâ imânla doldurur ve korkudan korur) buyurdu.

Tesavvuf büyüklerinden Fûdayl bin İyâd «kuddise sirruh» (Bid'at söyleyerleri ve yapanları sevenlerin ibâdetlerini, Allahü teâlâ kabûl etmez ve kalblerinden imânlarını çıkarır. Bid'at sâhibini sevmeyenin ibâdeti az olsa da, Allahü teâlânın bunu afv buyurmasını ümmîd ederim. Yolda bid'at sâhibine karşı gelersen, yolunu değışdir) buyuruyor. Yine buyuruyor ki, (Süfyân bin Uyeyneden «radiyallahü anh» işitdim, buyurdu ki, bid'at sâhibinin cenâzesinde bulunan kimseye cenâzeden ayrılıncaya kadar, Allahü teâlâ gazab eder). Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» (Bir kimse, bir bid'at meydâna çıkarsa veyâ bir bid'at işlese, Allahü teâlânın ve meleklerin ve bütün insanların la'neti, onun üzerine olsun. Onun ne farzları, ne de, nâfile ibâdetleri kabûl olmaz) buyurdu. Abdülkâdir-i Geylânînin sözü burada temâm oldu.

Sofiyeye-i kırâmın yolu kimseye karışmamak olsaydı, bunların birisi (Sofiyeye arasından nikâr kalkınca bunlarda hayr kalmaz) buyurmazdı. Şeyh-ul İslâm-ı Hırevî Abdüllah Ensârî buyurdu ki, (Sofiyeye arasında emr-i ma'rûfa ve nehy-i münkere nikâr denir). [Nikâr kalkınca diyen, Ebül-Hasen Ali bin Muhammed Müzeyyen olduğu, (Nefahât) de Ebû Said-i Harrâz anlatılırken yazılıdır]. Sofiyeye-i aliyeye bu sûretle iftirâ eden, düşünmüyor mu ki, Kur'ân-ı kerim ve hadis-i şerifler, kıyâmetdeki sevâblar ve azâblarla doludur. Günâh işleyenlere hâzırladığı bildirilen şiddetli azâblara inanan kimse, din kardeşini bu tehlikeden kurtarmak istemez mi? Ona, elim azâbdan kurtulmak yolunu göstermez mi? Bir a'mânın yolunda kuyu veyâ ateş bulunursa, yâhud bir kimse, başka bir dünyâ tehlikesine düşerse, bunlar elbette bu kimseye bildirir ve kurtuluş yolunu gösterir. Kendi hâline bırakmazlar. O hâlde, dahâ elim ve şiddetli ve sonsuz olan âhîret azâbını niçin bildirmesinler ve kurtuluş yolunu göstermesinler? Bildirmeyen ve göstermeyen, âhîret azâbını kabûl etmiyor, inanmıyor ve kıyâmet gününe imân etmiyor demektir.

Allahü teâlâ, kimseye karışılmamasını sevseydi, Peygamberleri göndermez, şer'atleri bildirmez, insanları islâm dinine da'vet etmez ve diğer dinlerin yanlış, bozuk olduğunu haber vermezdi ve geçmiş Peygamberlere inanmayanları azâblarla helâk eylemezdi. Herkesi kendi hâline bırakır, kimseye birşey emr etmez ve inanmayanlara azâb yapmazdı. Allahü teâlâ, müslimânlara kâfirler ile cihâd etmeği niçin emr eyledi? Hâlbuki, cihâdda kâfirler için eziyyet ve ölüm olduğu gibi, müslimânlara da vardır. Kur'ân-ı kerimde ve hadis-i şeriflerde cihâd için ve cihâd edenler için ve şehidler için faziletler, meziyyetler ne sebepten bildirildi? Kötü insanlara saldırmak, onlara sıkıntı vermek ve Allahü teâlânın bu mahlûklarını harâb etmek, niçin emr olundu ve buna cihâd-ı ekber ismi verildi ve Allahü teâlâ neden rızâsını ve yakınlığını bu cihâda bağladı? Nitekim insana, kendi nefesine de düşmanlık etmesini ve nefslerin, Allahü teâlâyâ düşman olduğunu bildiriyor. Allahü teâlâ, niçin nefsleri kendi başına bırakmadı? Demek ki bunlar, Allahü teâlânın düşmanlarıdır. Allahü teâlâ, düşmanlarından intikâm alınmasını istemektedir. Allahü teâlâ, nihâyetsiz merhametinden dolayı, evvelâ Peygamberleri, sonra bunların yerine, evliyâyı ve ulemâyı da'vetci gönderdi. Bunların dili ile sevâblarını ve azâblarını bildirerek, özre ve behâneye yol bırakmadı. Allahü teâlânın irâdesini ve âdetini kimse değiştiremez. Hakikati bilmeyenlerin ve görmeyenlerin sözü ile, nizâm-ı âlem bozulmaz. Allahü teâlâ, isteseydi, herkesi doğru yola hidâyet eder, Cennete sokardı. Fekat, ezelde Cehennemî insanla ve cinle doldurmak istedi. Allahü teâlânın büyüklüğünü anlayabilen bir kimse, Ona sebebini soramaz. Nazm:

**Korkusundan Ona kim ağız açabilir;
Teslim olmakdan başka ne yapılabilir?**

Peygambere «sallallahü aleyhi ve sellem» tâbi' olan, insanları da'vet etmekte ve emr-i ma'rûf, nehy-i münker etmekte de tâbi' olur. Bunları yapmayan, Ona tâbi' olmuş değildir. Kâfirler, Allahü teâlânın düşmanı olmasaydı, (Buğd-ı fillah) farz olmazdı. İnsanı Allahü teâlâyâ yaklaştıran şeylerin birincisi olmazdı. İmânın temâmlayıcısı olmazdı. Vilâyetin ele geçmesine ve Allahü teâlânın rızâsının ve hubbunun husûlüne sebep olmazdı. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» (İbâdetlerin efdali müslimânları müslimân oldukları için sevmek, kâfirleri, kâfir oldukları için, sevmemektir) buyurdu. Allahü teâlâ, Mûsâ aleyhisselâma, (Benim için ne işledin) diye sordukda, (Yâ Rabbî! Senin için nemâz kıldım, oruc tuttum, zekât verdim, ismini çok zikr etdim) deyince, (Yâ Mûsâ, nemâzların sana burhândır. Orucuların Cehennemden sıperdir. Zekât kıyâmet gününün sıcaklığından koruyan gölgedir. İsmimi söylemen de, kabr ve kıyâmet ka-

ranlığınca seni aydınlatan nûrdur. Ya'nî bunların fâideleri hep sanadır. Benim için ne yaptın?) buyurdukda, Mûsâ «aleyhisselâm», (Yâ Rabbil Senin için olan ameli bana bildir!) diye yalvardı. Cenâb-ı Hak: (Yâ Mûsâ! Dostlarımı benim için sevdiğin mi ve düşmanlarıma benim için düşmanlık ettin mi?) buyurdu. Mûsâ «aleyhisselâm» da, Allah için amelin, (Hubb-ı fillâh) ve (Buğd-ı fillâh) olduğunu anladı.

Muhabbet, sevgilinin dostlarını sevmeyi, düşmanlarına düşmanlık etmeyi icâb eder. Bu sevgi ve düşmanlık, sâdık olan âşıkların elinde ve irâdesinde değildir. Çalışmaksızın, zahmet çekmeksizin kendiliğinden hâsıl olur. Dostun dostları güzel görünür ve düşmanları çirkin ve fenâ görünür. Dünyânın güzel görünüşlerine kapılanlara hâsıl olan muhabbet de, bunu icâb ettiriyor. Seviyorum diyen bir kimse, sevgilisinin düşmanlarından kesilmedikçe sözünün eri sayılmaz. Buna münâfık, ya'nî yalancı denir. Şeyh-ul islâm Abdüllah-i Ensârî «kuddise sirruh» buyuruyor ki, (Ebül-Hüseyn bin Sem'un, birgün hocam Husrî'yi incitmişti. O ândan beri, kalbimde ona karşı soğukluk duyuyorum). Büyüklerin meşhûr olan, (Üstâdını incitene darılmaz, gücenmez isen, köpek senden dahâ iyidir) sözünü burada hâtırlatmak yerinde olur. Muhabbetin bu iki şartı, Kur'an-ı kerimde ve hadis-i şerîfde bildirilmektedir. [Arzû edenler, yirmidokuzuncu mektûbun Fârisî olan aslına veyâ Arabî ve Türkî tercemelerine mürâce'at buyursun]. Bu âyet-i kerimelerden anlaşıldığına göre, Allahü teâlânın düşmanlarını sevmek, insanı Allahü teâlâdan uzaklaştırır. Teberrî etmedikçe, tevelli olmaz. Ya'nî düşmanlık etmedikçe, dostluk olmaz. Fekat bu, râfizîlerin, şîîlerin yaptığı gibi, insanı, Es-hâb-ı kirâmı sevmemek yoluna sapdırmamalıdır. Çünkü, düşmanlık, düşmanlara olacaktır. Bunların zan ettiği gibi, dostlara düşmanlık merdûddur. Sahâbe-i kirâmın hepsi, Peygamberimizin «sallallahü aleyhi ve sellem» huzûrlarına ve sohbetlerine ve kalbe, ruha şifâ olan mubârek nazarlarına kavuşmakla şereflendiklerinden birbirlerini sever, kâfirlere düşmanlık ederdi. Hepsî Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» sevgilileri idi. Bunlardan birine bile düşmanlık, Resûlullah'a «sallallahü aleyhi ve sellem» muhabbetin şartı olabilir mi? Böyle söyleyenler, sevgi yerine düşmanlıklarını bildirmiş olmuyor mu?

Sûâl: Evliyâ-i kirâmdan vahdet-i vücûd vardır diyenler, bu dünyâda herşey, Allahü teâlâyı gösteren birer aynadır. Hepsinde, Hak teâlânın kemâl sıfatlarından başka, birşey görünmüyor. O hâlde, herşeyi iyi bilmek, herşeyi sevmek, hiçbir şeyi fenâ görmemek lâzım gelmez mi? Nitekim, mısra':

Mutlak fenâlık yokdur cihânda.

demişlerdir.

Cevâb: Kâfirleri sevmemek, onlara kalb ile düşmanlık etmek ve harbilere sert davranmak ve onlarla muhârebe etmek, Kur'an-ı kerimde, açık olarak emr edilmiştir. Bunda şübheye imkân yoktur. Kâfirlerin aslı ne olursa olsun, bizlere Kur'an-ı kerime tâbi' olmak farzdır ve zarûridir. Bizim işimiz nass ile, fussa ile değildir, [ya'nî Kur'an-ı kerim ve hadis-i şerîfler ile. Evliyânın kitâbı ile değildir. Meselâ Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin (Füsûs) kitâbında bildirdiği, nass'a muhâlif keşfleri bize sened olamaz]. Kıyâmetde Cehennemden kurtuluş, se'âdet-i ebediyyeye kavuşmak, nassa bağlıdır. Fussa bağlı değildir. Hayâller, rü'yâlar, Evliyânın kalblerine doğan keşfler ve ilhâmîlar, nass yerine geçemez. Keşfi, ilhâmî hatâlı olanlar, kendilerini nassa uydurmağa ve vicdân ve keşflerine uymasa dahî nass ile amel etmeğe mecbûrdur. Bunlar, doğru keşflerin hâsıl olması için ve kalb gözlerinin, Peygamberlerin, «aleyhimüssalevâtü vesselâm» ayaklarının tozları ile sürmelenmesi için Allahü teâlâyı durmadan, yalvarmalıdır. Şunu da söyleyelim ki, vahdet-i vücûd tanıyan Evliyâ, mevcûdâtı mertebelere ayırıyor. Her mertebenin hâli ve hükmü başka başkadır diyor. Şerîatin esâsı olan kesret, ya'nî çokluk ahkâmını elden bırakmıyor. Bunu terk etmeği, ilhâd ve zin-

çiklik, ya'ni müslimânlıktan ayrılmak biliyorlar. Emr-i ma'rûf yapmak ve fâsıkları ve kâfirleri fenâ bilmek, diğer ahkâm-ı şer'iyye gibi, kesret ahkâmı olduğundan, bunları terk edenleri, mülhid ve zındık bilmiş oluyorlar. Mutlak fenâlık yoktur diyenlerin de, nisbi [bir bakımdan] fenâlık vardır demesi lâzımdır. Kâfirleri fenâ bilmekteki ve onlardan uzaklaşmaktaki nisbi fenâlık kâfidir.

Vahdet-i vücûd tanıyanlar, zehr yemiyor. Başkalarının yimesine de mâni' oluyor. Akrebi, yılanı öldürüyor ve başkalarına, bunlardan korkmalarını ve sakınmalarını söylüyorlar. Kendilerine itâ'at edenleri beğenip, dinlemeyenleri, karşı gelenleri sevmiyorlar. Vahdet-i vücûd sâhiblerinin büyüklerinden, Celâleddîn-i Rûmî «kuddise sirruh» (Mesnevi) de:

**Bu söze inanmayı, şu ânda,
Görüyorum, baş aşağı Cehennemde.**

buyuruyor. Bu büyükler, tatlı yemekleri, leziz şerbetleri, nefis kumaşları, hazin sesleri, nazif kokuları, latif manzaraları, melih sûretleri, tatsızlarından, çirkinlerinden dahâ çok istiyor ve seviyorlar. Kendilerine yakın olanları gözetiyor, bunları himâye ediyor, kendilerini ve bunları tehlikelerden koruyor. Fâideli şeyleri çekip, zararlı şeylerden kaçınıyorlar. İhtiyâclarını elde etmeğe uğraşıyorlar. Çocuklarını terbiye ediyorlar. Mühim işlerinde birbirlerine danışıyor ve kızlarını ve âilelerini açık gezdirmeyip, yabancıların bunlara yaklaşmasına müsâ'ade etmiyorlar. Çocuklarını fenâ arkadaşlardan koruyorlar. Zâlimlere ve düşmanlarına cezâlarını veriyor ve hastalarını zararlı gıdâlardan perhiz ediyorlar. Bunlar, vahdet-i vücûd mudur? Yoksa kesret-i vücûd mu? O hâlde, bu alçak dünyâ işlerinde, kesret ahkâmına riâyeti terk etmek mubâh olduğu hâlde, bunları gözetip de, âhret işlerinde bu ahkâma riâyet farz olduğu hâlde, terk etmek ve vahdet-i vücûd hilesi ile, kuiluk vazifelerinden kurtulmak istemek, insâfa yakışır mı ve akla uygun olur mu? Bunun sebebi, ahkâm-ı ilâhiyyeye inanmamak ve Peygamberlere i'tikâd etmemekdir ve kıyâmete ve kıyâmetdeki azâblara ve ni'metlere imânsızlıktır. Vahdet-i vücûd tanıyanlardan, hâlleri doğru olanların, dinlerindeki kuvvet, işlerinin şer'iate uygunluğu, kitâblarda uzun uzadıya yazılıdır. Pederim ve üstâdım, sebab-i hayâtım ve se'âdetim abdestde, tahâretde ve nemâzda pek ziyâde dikkat ve edeblere riâyet ederdi ve (Bunları, babamdan görerek öğrendim. Herbir edebe, bütün incelikleri ile riâyeti, kitâblardan öğrenmek kolay değildir) buyururdu. Babaları, ya'ni bu fakirin dedesi, vahdet-i vücûd sâhibi ve (Füsûs) kitâbının ma'rifetlerinde, eşi bulunmayan bir ârif iken, şer'ati gözetmesi, fevkal'âde çok idi. Kendileri bu davranışı, üstâdı Rükneddîn-i Çeşti hazretlerinin hareketlerinden görerek öğrendiklerini, onun ise, vahdet-i vücûd Evliyâsının büyüklerinden olduğu ve hâl ve keşflerine mağlûb olduğu hâlde, şer'ate yapışmakta ferd-i kâmil idiği, herkesce ma'lûm idi, buyururlardı. Ubeydullah-i Ahrâr hazretleri vahdet-i vücûde mâil oldukları hâlde, şer'ate yapışmakta ve şer'ati yaymakta, misli yok idi. Çok def'a buyururdu ki, (Eğer ben şeyhlik etseydim, hiç bir şeyh, kendisine talebe bulamazdı. Fekat, şeyh olmak için değil, dîni, şer'ati yaymak için emr olundum). Şeyh-i ekber Muhyiddîn-i Arabî «kuddise sirruh» hadis ilminde sâhib-i isnâd ve fikh ilminde ictihâd makâmında idi. Buyurur idi ki, (Peygamberimizin «sallallahü aleyhi ve sellem», (Hesâba çekilmeden evvel, hesâbınızı görünüz) emri ile, ba'zı meşâyih, hergün ve her gece yaptıkları işlerden kendilerini hesâba çekiyor. Ben, hesâbda onları geçdim ve işlediklerimle beraber, düşündüklerimde de, hesâbımı görüyorum). Vahdet-i vücûdun kurucusu ve reisi gibi olan, Sultân-ül-ârifin Bâyezid-i Bistâmî ve Seyyidüttâife Cüneyd-i Bağdâdî «kuddise sirruhümâ» tepeden tırnağa kadar, şer'ate uymuş idiler. Bâyezid nemâz kılarken göğüs kemiklerinin hırıltısı işitilirdi. Hallâc-ı Mansûrun sözlerini

heskes işitmiştir. Bununla berâber, her gece gündüzde bin rek'at nemâz kılar ve i'dâm olduğu günün gecesinde beşyüz rek'at kılmıştı.

Ne kadar şaşılır ki, kimseye karışmamalı, vicdânlara tecâvüz etmemeli diyenlerden bazıları, her biri başka yola sapmış bulunan Yehûdî, Cûkiyye, Berehmen, Mülhid, Zındik, Ermeni, Mason ve mürted kâfirleri ile iyi görüşüyor ve seviyorlar da, Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» sünnetine, ya'nî yoluna yapışan, Ehl-i sünnet vel-cemâ'ate mürteci', gerici ve yobaz diyor ve **(Cehennemden kurtulacak yalnız bunlardır)** diye müjdelenen ve **(Benim ve Eshâbımın yolunda yürüyenler yalnız bunlardır)** diye medh-u senâya mazhar olan bu hakikî müslimânlara düşmanlık ediyorlar. Kâfirler ile sulh ve dostluk edip, bu doğru müslimânları incitmekden ve bunları tahkîr ve yok etmekden zevk alıyorlar. Âlemlere rahmet olan Muhammed aleyhisselâmın izinde gidenlere düşmanlık, Kur'ân-ı kerîmde adâvetle emr olunan kâfirlere dostluk, nasî vahdet-i vücûddur ve nasıl berâberlikdir? Bu düpedüz kâfirlik ve islâm düşmanlığı değil midir?

Peygamberlerin, Eshâb-ı kirâmın, Tâbi'inin ve Selef-i sâlihînin «radiyallahü anhüm ecma'in» hepsi, emr-i ma'rûf ve nehy-i münker yapmak için ne kadar uğraşdı. Bu yolda ne kadar eziyetlere ve cefâlara katlandılar. Kimseye karışmamak dînimizde iyi olsaydı, kalbin bir günâhı inkâr etmesi, imânın alâmeti buyurulmazdı. Nitekim, hadîs-i şerîfde **(Günâh işleyen, eliniz ile men' ediniz, buna kuvvetiniz yetmezse, söz ile mâni' olunuz. Bunu da yapamaz iseniz, kalbiniz ile beğenmeyiniz! Bu ise, imânın en aşağısıdır)** buyuruldu. Emr-i ma'rûf yapmamak iyi olsaydı, günâh işleyen bir kavim, helâk olurken bunlara emr-i ma'rûf yapmayan âbid de, birlikde helâk olmazdı. Nitekim, bir hadîs-i şerîfde **(Allahü teâlâ, Cebrâil aleyhisselâma, filân şehri yerin dibine geçir, diye emr etdi. Cebrâil, yâ Rabbî! Bu şehirdeki filânca kulun sana bir ân isyân etmedi. Hep itâ'at ve ibâdet ediyor deyince, onu da berâber geçir! Zirâ günâh işleyenleri görünce, bir kerrecik yüzünü değiştirmedir)** buyuruldu.

Süâl: Mâide sûresi, yüzsekizinci âyeti: **(Ey imân eden kullarım! Kendinize dikkat ediniz! Doğru yolu bulursanız, başkasının sapıtması size zarar vermez)** buyuruyor. Ya'nî, emr-i ma'rûf ve nehy-i münker yapmağa müsâade etmiyor denirse?

Cevâb: Buradaki doğru yolu bulmak için, emr-i ma'rûf ve nehy-i münkeri de yapmak lâzımdır. Ya'nî cenâb-ı Hak buyuruyor ki, **(Ey mü'min kullarım! Emr ettiğim işleri, ibâdetleri yapar ve emr-i ma'rûf ve nehy-i münker eder iseniz, başkalarının yoldan çıkması, size zarar vermez)**. Bu âyet-i kerîmenin, ne zaman ve ne için geldiği ve bundan sonra emr-i ma'rûf ve nehy-i münker hakkında, nice âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîfler emr buyurulduğu, kitâblarda yazılıdır.

Süâl: Emr-i ma'rûf ve nehy-i münker ve kâfirler ile cihâd, Peygamberlerin yoludur. Evliyânın yolu, vicdânlara dokunmamak, kimseye karışmamak değil midir?

Cevâb: Bunlar nass ile farzdır. Farzlar herkes içindir. Ba'zı kimselere mahsûs değildir. Farzları yapmakda, Peygamberler, Evliyâ, âlimler ve câhiller müsâvidir. Tekrâr söyleyelim ki, Cehennemden kurtulmak ve se'âdet-i ebediyeye kavuşmak, Peygamberlere tâbi' olmağa bağlıdır. Evliyânın vilâyetden, muhabbetden, ma'rifetden ve kurb-i ilâhîden ellerine her ne geçerse, bunları Peygamberlere tâbi' ve tufeyl olmak sâyesinde kazanırlar. Bu yolun gayrisi dalâlet yoludur, şeytanların yoludur. Abdüllâh ibni Mes'ûd «radiyallahü anhümâ», buyuruyor ki, birgün Peygamber «sallallahü aleyhi ve sellem» bize bir doğru çizgi çizdi ve **(Bu, insanı Allahü teâlânın rızâsına kavuşturur doğru yoldur)** buyurdu. Sonra, bu hatın iki tarafına, balık kılıcı gibi, eğik çizgiler çizip **(Bunlar da, şeytânların sapırdığı yollardır)** buyurdu. O hâlde, bir kimse, Peygamberlere tâbi' olmadan, doğru yolda yürümek isterse, muhakkak eğri yola sapar. Eğer eline bir şeyler ge-

çerse, İstidrâcdır. Ya'nî, sonu zarar ve ziyândır. Übeydullah-ı Ahrâr «kuddise sırruh» buyurdu ki, (Kalbe gelen bütün keşfleri, hâlleri bize verseler, fekat kalbimizi Ehl-i sünnet İ'tikâdı ile süslemeseler, kendimi mahv olmuş ve hâllimi harâb bilirim. Bütün harâblıkları, felâketleri üzerime yığsalar, lâkin kalbimi Ehl-i sünnet vel-cemâ'at İ'tikâdı ile şareflendirseler, hiç üzülmem). Evliyâyâ hâsıl olan hâller, keşfler, eğer Peygamberimize «sallallahü aleyhi ve sellem» tâbî' olmakla berâber ise, nûr üstüne nûr olur ve şeri'atin incelikleri, esrârı hâsıl olmağa başlar. Sahâbe-i kirâmın hepsi ve Selef-i sâlihîn ve Meşâyih-i müstakim-ül ahvâl, böyle idi. Tesavvufda, nübüvvet yolu ve vilâyet yolu diye ayrılan iki yol, hakikatde şeri'atin gösterdiği tek bir yoldur. Zirâ her ikisi de, insanı Peygambere «sallallahü aleyhi ve sellem» tâbî' olmak şartı ile erdiriyor. Bunun gibi, Allahü teâlânın rızâsına, ma'rifetine götüren yollar, mahlûkların nefesleri kadardır, sözü de doğrudur. Çünkü, her hayâlî, aslına kavuşduran bir yol vardır ve her mahlûkun (Ayn-ı sâbite) si, ya'nî (Mebde-i te'ayyün) ü, ya'nî yaratılmasına ve vücûdda kalmasına vâsıtâ olan ism-i ilâhî başkadır. Bu yolların hepsinden vâsıl olmak, ahkâm-ı şer'iyyeyi yapmağa bağlıdır. Şeri'atden ayrılan, yolda kalır veyâ yoldan çıkar. O hâlde, bütün yolların başlangıcı şeri'atdir. Ya'nî şeri'at, bir ağacın gövdesine benzer. Bütün tarikatler, ya'nî yollar, bu ağacın dalları, damarları, filizleri, yaprakları ve çiçekleri gibidir.

42 — İKİNCİ CİLD, 81. ci MEKTÛB

Bu mektûb Muhammed Murâda gönderilmiş olup, nasihat vermekte ve vera' ile takvâyı övmekdedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun ve Onun seçip beğendiği kimselere selâm olsun! Kıymetli dostlarımin, dünyânın yaldızlı, süslü günâhlarına aldanmış olmasından korkuyorum. Bunların güzel ve tatlı görünüşlerine, çocuklar gibi kapılacaklarını düşünerek üzülüyorum. İblîs mel'ûnunun ve insan şeytanlarının dürtmesi ile, mubâhlardan ve şübhelilerden ayrılarak, harâma dalmalrından ve sâhibimize mahcûb ve utanacak hâle düşeceklerinden çok sıkılıyorum. Tevbe ve istigfâr etmek, yalvarmak lâzımdır. Harâmları ve şübheli şeyleri, öldürücü zehr bilmelidir. Nazm:

**Sözün kısası sana şudur,
ki, çocuğun ve yol korkuludur!**

Allahü teâlâ lutf ederek, kerem ederek, acıyarak, kullarına çok şeyleri mubâh etmiş, izn vermişdir. Rûhu hasta, kalbi bozuk olduğu için, mubâhlarla doymayıp, bitmez tükenmez mubâhları bırakarak, şeri'atin hudûdundan dışarı taşanlar, şübheli ve harâmlara uzananlar, ne kadar bedbaht ve zevallıdır. Şeri'atin hudûdunu gözetmek, buradan dışarı taşmamak lâzımdır. Âdet üzere, alışkanlık ile nemâz kılan ve oruc tutan çokdur. Fekat, şeri'atin hudûdunu gözetken, harâm ve şübhelilere düşmemeğe dikkat eden pek azdır. Doğru ve hâlis ibâdet edenleri, âdet üzere, bozuk ibâdet edenlerden ayıran fark, şeri'ati gözetmektir. Çünkü, nemâz ve orucun hâlisi de, bozuğu da görünüşde berâberdir. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, (Dininizin direği, temell vera'dır). Bir hadis-i şerîfde (Hiçbir şey vera' gibi olamaz) buyurdu.

[İbni Âbidîn, imâmliğin şartlarında buyuruyor ki, (Şübhelilerden sakınmağa, ya'nî şübhelilerden ittikâyâ (Vera') denir. Harâmlardan sakınmağa, (Takvâ) denir. Şübhellî olmak korkusu ile mubâhların çoğunu terk etmeğe de (Zühd) denir)].

Oradaki sevdiklerimiz, her ne kadar tatlı yemeklere, süslü elbiseye düşkün ise de, hakiki lezzet ve fâide vera' sâhiblerinin yediklerinde ve giydiklerindedir. Mısra':

**Makâm sâhiblerine veren onu,
Vera' sâhiblerine, veriyor bunu.**

Onun ile bunun arasındaki fark, çok büyüktür. Çünkü, Allahü teâlâ, onu beğenmez, bundan ise râzıdır. Sonra, kıyâmetde onun hesâbı güç, bunun ise kolaydır. Yâ Rabbî, bizlere acı, doğru yoldan ayırma!

**Geçirme ömrünü mü'min, sakın ki, kil-ü kâl üzre!
sözün ma'nôsını anla, ne yürürsün hayâl üzre?**

**Bu dünyânın süslerine, amân aldanma ey gâfill!
buna her kim gönül verse, geçer ömrü melâl üzre.**

**Bir dikkatli nazar etsen, bu dünyâ ehline cânım,
kazanırlar para dâim, bunlar cenk ve cidâl üzre.**

**Bu dünyâya neler geldi, ben diyenler göçüp gitti,
bilmeli, bu fânî mülkü, yarattı Hak zevâl üzre.**

**Kaçarsan arkandan gelir, kovalarsan yetişmezsin,
ki, dünyâ gölgeye benzer, dînildi bu misâl üzre.**

**Akıllı olan bir kişi, gönül vermez bu dünyâya,
düşkün olmaz ondan yana, bilir onu kemâl üzre.**

**Bir kalb dünyâya bağlansa, ibâdet zevkını duymaz,
onuncün Zâtî bu şî'ri, getirdi hasbihâl üzre.**

43 — İKİNCİ CİLD, 66. CI MEKTÛB

Bu mektûb, arabi olarak Hindistân vâlilerinden Hân-ı hânâna yazılmış olup, tevbe, inâbet, vera' ve takvâyı anlatmaktadır:

Mektûbuma Besmele ile başlıyorum. Ya'ni, bu mektûbu yazabilmek için, rahmeti, ihsânı bol olan Allahü teâlâyâ sığınıyor, Ona güveniyorum. Her hamd, şükr Onun hakkıdır. Onun seçtiği, sevdiği iyi insanlara selâm ederim. Kıymetli ömrümüz, günâh işlemekle, kusûr, kabâhat yapmakla, yanılmakla geçip gidiyor. Bunun için; tevbeden, Allahü teâlâyâ boyun bükmekten söyleşmemiz, vera' ve takvâdan konuşmamız hoş olur. Allahü teâlâ, Nûr sûresi, otuzbirinci âyetinde (Ey mü'minler! Hepiniz, Allahü teâlâyâ tevbe ediniz! Tevbe etmekle kurtulabilirsiniz) buyuruyor. Yirmisekizinci cüz' sonundaki, Tahrîm sûresi, sekizinci âyetinde (Ey, imân eden seçilmişler! Allahü teâlâyâ dönünüz! Hâlis tevbe edin! Ya'ni tevbenizi bozmayın! Böyle tevbe edince, Rabbiniz, sizi belki afv eder ve ağaçlarının, köşkerlerinin altından sular akan Cennetlere sokar) buyuruyor. En'âm sûresi, yüzüyminci âyetinde (Açıkda olsun, gizli olsun günâhlardan sakınınız!) buyuruyor. Günâhlarına tevbe etmek, herkese farz-ı ayndır. Hiç kimse tevbeden kurtulamaz. Nasıl kurtulur ki, Peygamberlerin «aleyhimüssalevâtü vetteslîmât» hepsi tevbe

ederdi. Peygamberlerin sonuncusu ve en yükseği olan Muhammed «aleyhi ve aleyhimüssalevât» buyuruyor ki, (Kalbimde [envâr-ı ilâhiyenin gelmesine engel olan] perde hâsıl oluyor. Bunun için hergün, yetmiş kerre istigfâr ediyorum). Yapılan günâhda, kul hakkı bulunmayıp, zinâ yapmak, alkollü içki içmek, çalgı dinlemek, yabancı kadınlara bakmak, Kur'ân-ı kerimi abdestsiz tutmak ve [râfîzî, vehhâbî ve başka] bozuk inanışlara saplanmak gibi, yalnız Allahü teâlâ ile kendi arasında olursa, böyle günâhlara tevbe etmek, pişmân olmakla, istigfâr okumakla, Allahü teâlâdan utanıp, sıkılıp, Ondan afv dilemekle olur. Farzlardan birini özsüz terk etdi ise, tevbe için, bunlarla birlikde, o farzı da yapmak lâzımdır.

[Meselâ, bir nemâzı, vaktinde, özsüz kılmamak en büyük günâhlardandır. Kazâya kalan nemâzı kılacak kadar vaktlerin herbiri geçdikçe, bu bir nemâzın günâhı katkat artar. Yâ birkaç nemâz olursa, çok cetin olur. Her ne behâsına olursa olsun, bir ân önce, kazâ etmek ve afvı için çok yalvarmak lâzımdır. Tekrâr söyleyelim ki, nemâzı kazâya bırakmak, en büyük olan sayılı günâhlardandır. Cezâsı pek büyükdür. Nemâz kılmıyanın, Allahü teâlânın büyüklüğü karşısında titremesi, erimesi lâzımdır].

Günâhda kul hakkı da varsa, buna tevbe için, kul hakkını hemen ödemek onunla halâllaşmak, ona iyilik ve düâ etmek de lâzımdır. Mal sâhibi, hakkı olan ölmüş ise, ona düâ, istigfâr edip çocuklarına, vârislerine verip ödemeli, bunlara iyilik yapmalıdır. Çocukları, vârisleri bilinmiyorsa, mal ve cinâyet mikdârı parayı, fakirlere, miskinlere sadaka verip sevâbını hak sâhibine ve eziyet yapılanı niyet etmelidir. Ali «radiyallahü anh» buyuruyor ki, [Ebû Bekr «radiyallahü anh» doğru sözlüdür. Ondan işitdim ki, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» (Günâh işliyen biri, pişmân olur, abdest alıp nemâz kılar ve günâhı için istigfâr ederse, Allahü teâlâ, o günâhı elbette afv eder. Çünkü, Allahü teâlâ, Nisâ sûresi yûdokuzuncu âyetinde: Biri günâh işler veyâ kendine zulm eder, sonra pişmân olup, Allahü teâlâyâ istigfâr ederse, Allahü teâlâyı çok merhametli ve afv ve mağfiret edicî bulur buyurmaktadır) dedi]. Bir hadis-i şerifde (Bir kimse, bir günâh işler, sonra pişmân olursa, bu pişmânlığı, günâhına keffâret olur. Ya'ni, afvına sebep olur) buyurdu. Bir hadis-i şerifde (Günâhı olan kimse, istigfâr eder ve tevbe eder, sonra bu günâhı tekrâr yapar, sonra yine istigfâr söyler, tevbe eder. Üçüncüye yine yapar ve yine tevbe ederse, dördüncü olarak yapınca, büyük günâh yazılır) buyurdu. Bir hadis-i şerifde (Müsevvifler helâk oldu) buyurdu. Ya'ni, ileride tevbe ederim diyenler, tevbeyi gecikdirenler ziyân etdi. Lokman hakim, velî veyâ Peygamber idi. Oğluna nasihat ederek (Oğlum, tevbeyi yarına bırakma! Çünkü, ölüm ânsızın gelip yakalar) dedi. İmâm-ı Mücâhid buyuruyor ki, (Her sabâh ve akşam tevbe etmiyen kimse, kendine zulm eder). Abdüllah ibni Mubârek buyurdu ki, (Harâm olarak ele geçen bir kuruşu, sâhibine geri vermek, yüz kuruş sadaka vermekten dahâ sevâbdır). Âlimlerimiz buyuruyor ki, (Haksız alınan bir kuruşu sâhibine geri vermek, kabûl olan altıyüz nâfile hacdan dahâ sevâbdır). Yâ Rabbi! Kendimize zulm etdik. Bize acımaz, afv etmezsen, hâlimiz pek fenâ olur.

Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, (Allahü teâlâ buyurur ki: Ey Kulum! Emr ettiğim farzları yap, insanların en âbidi olursun. Yasak ettiğim harâmlardan sakın, vera' sâhibi olursun. Verdiğim rızka kanâ'at eyle, insanların en ganisi olursun, kimseye muhtâc kalmazsın). Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» Ebû Hüreyreye «radiyallahü anh» buyurdu ki, (Vera' sâhibi ol ki, insanların en âbidi olursun!). Hasen-i Basrî «rahmetullahi aleyh» buyurur ki, (Zerre kadar vera' sâhibi olmak, bin nâfile oruc ve nemâzdan dahâ hayırlıdır). Ebû Hüreyre «radiyallahü anh» buyurdu ki, (Kiyâmet günü, Allahü teâlânın huzûrunda kıymetli olanlar vera' ve zühd sâhibleridir). Allahü teâlâ, Mû-

sâ aleyhisselâma buyurdu ki, (Bana yaklaşanlar sevgime kavuşanlar içinde, vera' sâhibleri gibi yaklaşan olmaz). Büyük âlimlerden ba'zısı buyurdu ki, (Bir kimse, şu on şeyi, kendine farz bilmedikçe, tam vera' sâhibi olmaz: Gibet etmemeli. Mü'minlere sû-i zan etmemeli, kötü bilmemeli. Kimse ile alay etmemeli. Yabancı kadınlara, kızlara bakmamalı. Doğru söylemeli. Kendini beğenmemek için, Allahü teâlânın, kendisine yaptığı ihsânları, ni'metleri düşünmeli. Malını halâl yere harc edip, harâmlara vermemeli. Nefsi, keyfi için, mevki', makâm istemeyip, buraları insanlara hizmet yeri bilmeli. Beş vakt nemâzı vaktinde kılmağı birinci vazife bilmeli. Ehl-i sünnet âlimlerinin bildirdiği îmân ve işleri iyi öğrenip, kendini bunlara uydurmalı. Yâ Rabbi! Bizlere ihsân ettiğin nûru, hidâyeti arttır. Bizleri afv et! Sen herşeyi yapabilirsin).

Kıymetli, merhamete lâyık yavrum! Bütün günâhlara tevbe etmek nasib olur ve vera' ile takvâ [ya'ni harâmların ve şübhelî olanların hepsinden sakınmak] müyesser olursa, büyük ni'met, yüksek devlet ele geçmiş olur. Bu, ele geçmezse, ba'zı günâhlara tevbe etmek ve ba'zı harâmlara vera' eylemek de ni'mettir. Bu ba'zıların bereket ve nûrları, belki hepsine sirâyet eder de, bütün günâhlara tevbe etmeğe ve tam vera' sâhibi olmağa yol açar. (Birşeyin bütünü ele geçmezse, hepsini elden kaçırmamalıdır) buyuruldu. Yâ Rabbi, bize beğendiğin şeyleri yapmak nasib eyle! Peygamberlerin en yükseği, efendisi, izzet, şeref yolcularının reisi olan Muhammed Mustafâ'nın «aleyhi ve aleyhim ve alâ âl-i küllin minessalevâti efdalühâ ve minetteslimâti ekmelühâ» sadakası olarak, bizleri senin dininde bulunmaktan ve sana itâ'at etmekten ayırma!

44 — İKİNCİ CİLD, 82. ci MEKTÛB

Bu mektûb, Hâce Şerefeddin Hüseyne gönderilmiş olup, harâmlardan sakınmağı, şeri'ate yapışmağı bildirmektedir:

Yâ Rabbi, dünyâyı bizlere, olduğu gibi tanıttir ve âhiretin büyüklüğünü, ehemmiyyetini kalblerimize yerleştirdir! Ey akıllı oğlum! Harâmların süsüne, yaldızına sakın aldanma ve çabuk geçen, tükenen lezzetlerine kapılma! Bütün hareketlerinin, duruşlarının, gidişlerinin, şeri'ate uygun olmasına çok dikkat et! Onun ışıklarında yaşamağa çalış! Her şeyden önce, Ehl-i sünnet vel-cemâ'at âlimlerinin «Allahü teâlâ onların durmadan çalışmalarına, çok mükâfat versin» bildirdiği, kitâblarında yazdığı i'tikâdı öğrenmek ve îmânını buna göre düzeltmek lâzımdır. Ondan sonra, fikh ahkâmını öğrenmeli, farzları yapmağa sarılmalı, halâle, harâma dikkat etmelidir. Farzların yanında, nâfile ibâdetlerin, hiç kıymeti yoktur. Zamanımızın müslimânları, farzları bırakıp, nâfile ibâdetlere sarılıyor, nâfile ibâdetleri yapmağa [meselâ, mevlid okutmağa, câmi' yapmağa, sadaka ve hayrât yapmağa] ehemmiyyet verip farzları [meselâ beş vakt nemâz kılmağı, Ramezân-ı şerif ayında, oruc tutmağı, zekât vermeği, uşr vermeği, borç ödemeği, halâli, harâmları öğrenmeği] hafif ve lüzûmsuz görüyor. Olur olmaz yerlere birçok para sarf ediyorlar da, bir kuruş zekâtı bir müslimâna vermeği benimsemiyorlar. Hâlbuki, bilmiyorlar ki, bir kuruş zekâtı yerine vermek, binlerle lira sadaka vermekden, katkat dahâ sevâbdır. Zekât vermek, Allahü teâlânın emrini yapmaktır. Sadaka ve hayrâtın çoğu ise, şöhrat, hurmet ve nefsin şehvetlerini kazanmak için olur. Farzlar yapılırken araya riyâ, gösteriş karışmaz. Nâfile ibâdetlerde ise, gösteriş çok olur. Bunun içindir ki, zekâtı, âşikâre vermek lâzımdır. Bu sû-

retle insan İftirâdan kurtulur. Nâfile sadakayı, gizli vermelidir ki, kabûl ihtimâli fazla olur. Sözün özü şudur ki, dünyânın zararından kurtulabilmek için, ahkâm-ı şer'iyeye yapışmaktan başka çâre yoktur. Dünyâ zevklerini büsbütün bırakmayanların, hiç olmazsa, hükmen terk etmesi, ya'nî dünyâyı terk etmiş sayılmaları lâzımdır. Bunun için de, her sözü ve her işi şer'iate uygun yapmalıdır.

[Kâfirlerin, mürtedlerin, ba'zı emellerine kavuşmak için, şer'iate uygun işler yapması fâide vermez. Çünkü onlar, imânla şereflenmemişdir. İbâdetlerin kabûl olması için, iyiliklere sevâb kazanabilmek için imân sâhibi olmak lâzımdır. (İf-sâh) da diyor ki (İbâdetlerin en kıymetlisi, farz-ı ayn olanlardır. Farzlardan sonra en kıymetlisi, şâfi'ide sünnet nemâzlar, hanbelide cihâddır. Hanefide ve mâlikide ise, ilm öğrenmek ve öğretmek ve sonra cihâddır)].

**Niçin kılmazsın sen, farz-u sünneti?
değil misin, Muhammedin ümmeti? «aleyhisselâm»
Anmaz mısın, Cehennemli, Cenneti?
İmân sâhibi kul, böyle mi olur?**

45 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 1. ci MEKTÛB

Esseyyid, mürşid-i kâmil, Mir Muhammed Nu'mân hazretlerine yazılmış olup, Allahü teâlânın ve sıfatlarının ve fi'llerinin kullarına çok yakın olduğunu bildirmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun ve O'nun seçtiği, beğendiği kimselere iyilikler, selâmlar olsun! Kıymetli mektûbunuz geldi. Çok zahmet buyurmuşsunuz. Cenâb-ı Hak sa'yinizi meşkûr eylesin! Allahü teâlânın ve fi'llerinin ve sıfatlarının bu âleme, herşeyden dahâ yakın olduğunun açıklanmasını, tekrâr tekrâr, soruyorsunuz ve cevâbını çok merak ediyorsunuz. Bunun için, biraz bildirmeğe mecbûr oldum:

Herşey, kendi mâhiyyeti, hakikati, özü ile şeydir. Bir şey'e kendi mâhiyyetini vermeğe ve bir vericiye lüzûm yoktur. Çünkü, herşeyin mâhiyyeti, kendisindedir. Bunun içindir ki, hiçbirşeyin mâhiyyeti yapılmaz denilmiştir. Her cismin, bir özü, mâhiyyeti vardır. Cismlere, mâhiyyetlerini vermek için, bir iş yapmak lâzım değildir. Fekat, birşeyin mâhiyyetini, başka birşeyde vücûda getirmek için, bir iş yapılır. Meselâ, boyacının işi, kumaşı boyamak içindir. Yoksa, kumaşı kumaş yapmak ve boyayı boya yapmak için değildir ki, buna lüzûm yoktur. O hâlde, birşeye, mâhiyyeti, sonradan verilmez. O şeyin ve mâhiyyetinin, birlikde meydana gelmesi için iş yapılır. Herşey, kendi mâhiyyeti ile şeydir. Bu sözümüz, zılda, gölgede doğru olmuyor. Bir şeyin zıllı, aksi, gölgesi, hayâli, aynadaki görüntüsü, kendi mâhiyyeti ile zil ve aks olmayıp, kendilerini meydana getiren aslın mâhiyyeti ile zil ve aks olmuştur. Çünkü, görüntünün, gölgenin mâhiyyeti yoktur. Gölgede bulunan mâhiyyet onu meydana getiren asl şeyin mâhiyyetidir. O hâlde asl, gölgesine, gölgenin kendinden dahâ yakındır. Çünkü, gölge aslın mâhiyyeti ile ya'nî, asl ile gölge olmuştur. Kendi mâhiyyeti ile değil. Çünkü, kendi mâhiyyeti yoktur.

Bu âlem, mahlûkların hepsi Allahü teâlânın fi'llerinin, işlerinin zilleri, aksleri, görünüşleri olduğundan, bu âlemin aslı olan fi'ller, âleme, âlemden dahâ yakındır. Fi'ller de, sıfât-ı ilâhiyyenin zilleri olduğundan, Allahü teâlânın sıfatları âleme, âlemden ve âlemin aslı olan, fi'lerden dahâ yakındır. Çünkü, aslın aslıdır-

lar. Sıfât-ı ilâhiyye de, Zât-ı ilâhînin zilleri olduğu için ve Allahü teâlânın zâtı, kendisi, bütün asılların aslı olduğu için, Allahü teâlânın zâtı, âleme, âlemden ve ef'âl ve sıfât-ı ilâhiyyeden dahâ yakındır. Bunları dikkatle okuyup anlıyan akıl sâhibleri, insâf ederlerse, sözümüzü kabûl ederler. Eğer inanmıyan olursa, ne ehemmiyeti vardır. Çünkü bizim onlara sözümüz yoktur.

Gel ey âkil visâl iste, uyan artık hevâdan geç!
hemân rûy-l cemâl iste, yeter, hubb-l sıvâdan geç!

Gönül mülkün tertemiz et, gider kirleri, pasları,
hulûs ile ibâdet et, ucub ile riyâdan geç!

Bilirsin, bu fenâ mülkü, değildir kîmseye bâkî,
bekây-ı lâ yezâl iste, bu mülk-l bî vefâdan geç!

Paraya pula aldanma, seni avlamanın dünyâ!
süs ve zinetine bakma, çürük olan binâdan geç!

46 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 17. ci MEKTÛB

Bu mektûb, dinine çok bağlı olan bir hânıma yazılmış olup, i'tikâdları bildirmekde, ibâdetlere teşvik etmektedir:

Görünen, görünmiyen, bilinen, bilinmiyen bütün ni'metleri gönderen, bizlere kurtuluş yolunu gösteren ve çok sevdiği Muhammed aleyhisselâmın ümmeti yapmakla şereflendiren Allahü teâlâyâ hamd-ü senâlar olsun!

Bütün mahlûklara her ni'meti, iyilikleri veren yalnız Allahü teâlâdır. Herşeyi var eden, var olmak ni'metini veren O'dur. Her ân, varlıkta durduran da O'dur. Kâmil, iyi sıfatlar, insanlara, O'nun rahmeti ile, acıması ile verildi. Hayât, ilm, sem', basar, kudret ve kelâm sıfatlarımız hep Ondandır. Sayılamıyan ni'metleri hep O vermektedir. İnsanları sıkıntıdan kurtaran O'dur. Dûâları kabûl eden, belâlardan kurtaran hep O'dur. Öyle bir Razzaktır ki, kullarının rızıklarını, günâhlarından dolayı kesmiyor. Afvı ve merhameti o kadar boldur ki, günâh işliyenlerin yüz karalarını meydana çıkarmıyor. Sabrı o kadar çokdur ki, kullarının cezalarını vermekte acele etmiyor.

Öyle bir ihsân sâhibidir ki, kerem ve ihsânlarını dost ve düşman, herkese saçıyor. Bütün ni'metlerinin en şerefli, en kıymetlisi, en üstünü olarak da, kullarına müslimânlığı açıkça bildiriyor ve beğendiği yolu gösteriyor. Mahlûkların en iyisine uyarak se'âdet-i ebediyyeye kavuşmağı emr buyuruyor. İşte, O'nun ni'metleri, ihsânları Güneşden dahâ açık ve Aydan dahâ âşikârdır. Başkalarından gelen ni'metleri de gönderen O'dur. Başkalarının ihsân etmesi, bir emânetcinin, birisine emânet vermesi gibidir. Başkasından birşey istemek, fakîrden birşey beklemektir. Câhil de, bunu âlim gibi bilir. Kalın kafalı da, zekî kimse gibi anlar. Nazm:

Üzerimdeki kıllar, dile gelse de,
şükürünün binde birini yapamaz bile.

İyilik yapana teşekkür edileceğini, herkes bilir. Bu, insanlık icâbıdır. İyilik edenlere hurmet edilir. Ni'met sâhibleri, büyük bilinir. O hâlde, her ni'metin ha-

kiki sâhibi olan Allahü teâlâyâ şükr etmek, insanlık icâbıdır. Aklın lüzûm gösterdiği bir vazife, bir borçdur. Fekat, Allahü teâlâ, her ayb ve kusûrdan uzak, insanlar ise, ayb kırlarına ve noksanlık lekelerine bulaşmış olduğundan, Onunla hiç münâsebetleri, ilişkileri yoktur. Onu nasıl büyük bileceklerini, nasıl şükr edeceklerini anlayamazlar. Ona karşı söylenmesini güzel sandıkları şeyler, Ona cırkin gelebilir. Onu büyütmek, hurmet etmek sandıkları, hakâret ve küçültmek olabilir. Ona hurmet ve şükr şekli, yine Ondan bildirilmedikçe, Ona lâyük olacağına güvenilemez ve Onun kabûl edeceği bir ibâdet olamaz. Çünkü, insanların hamd etmeleri, Ona belki hakâret olur. İşte, Onun tarafından bildirilen, ta'zîm, hurmet ve şükr şekli, Peygamberlerin «aleyhimü'ssâlevâtü vetteslimât» bildirdikleri dinlerdir. Şer'atlerdir. Ona kalb ile yapılacak hurmetler, dinde bildirilmiş, dil ile yapılacak şükriyeler, orada gösterilmiştir. Her uzvun yapacağı işleri, açık ve geniş olarak, dinler beyân buyurmuştur. O hâlde, Allahü teâlâyâ inanmak ile ve kalbin ve bedeninin yapması ile şükr etmek, ancak dine uymakla olur. Allahü teâlâyâ, dinin dışında yapılacak hurmete ve ibâdete güvenilemez. Çok def'a tersine olup sevâb sanılan, günâh olur. Bu söylenenlerden anlaşılıyor ki, dine uymak, insanlık icâbıdır ve aklın istediği ve beğendiği bir şeydir. Allahü teâlâyâ, O'nun dininin dışında şükr edilemez.

Allahü teâlânın bildirdiği her din, iki kısımdır: İ'tikâd ve amel. Ya'nî îmân ve ahkâm. Bunlardan İ'tikâd, her dinde aynıdır. İ'tikâd, dinin aslı ve temelidir. Din ağacının gövdesidir. Amel ise, ağacın dalları, yaprakları gibidir. Eski dinlerde bildirilmiş olan İ'tikâdlar zamanla bozulmuştur. Şimdi doğru İ'tikâd, yalnız İslâm dininin bildirdiği İ'tikâddır. Bu doğru İ'tikâdı olmıyan, Cehennemden kurtulamaz. Kıyâmetde azâbdan kurtulmasına imkân yoktur. Ameli olmıyanların kurtulması umulur. Bunların işi, Allahü teâlânın irâdesine kalmış olup, isterse afv eder, isterse, günâhları kadar azâb ederek, sonra Cehennemden çıkarır. Cehennemde ebedî kalmak, İslâm dininin bildirdiği doğru İ'tikâdı olmayanlar, ya'nî, Muhammed aleyhisselâmın bildirdiği İslâm dininden olan şeylere inanmıyanlar içindir. Bu İ'tikâdı olup da, ameli olmıyanlar, ya'nî kalb ile beden ahkâmını yerine getirmiyenler, Cehenneme girseler bile, sonsuz kalmıyacaklardır.

İ'tikâd edilecek şeyler, dinin esâsı, müslimânlığın zarûrî, lâzım temelli olduğundan, bunları bildirmek ve öğrenmek herkese lâzımdır. [Bunları öğrenmek, her insanın birinci vazifesidir. İmân ve ahkâm bilgilerini öğrenmiyen ve çocuklarına öğretmiyen, insanlık vazifesini yapmamış olur. Bunları öğrenmek, herkesin hakkıdır. İnsan haklarının birincisidir].

Ahkâm ya'nî emri ve yasakları yerine getirmek, temel değilse de, uzun ve geniş olduğundan, bunları fıkıh [ve ahlâk] kitâblarına bırakarak, yalnız pek lâzım olanları bildirilecektir, inşâallahü teâlâ.

[İmân ve İ'tikâd aynıdır. Bunları anlatan geniş ve derin ilme (İlm-i kelâm) denir. Kelâm ilmi âlimleri, çok büyük insanlardır ve kelâm kitâbları pek çoktur. Bu kitâblara, (Akâid kitâbı) da denir. Amel edilecek, ya'nî kalb ile ve beden ile yapılacak ve sakınılacak şeylere, (Ahkâm-ı şer'ıyye) veyâ sâdece, (Şer'at) deriz. Beden ile yapılacak ahkâm-ı şer'ıyyeyi bildiren ilme (İlm-i fıkıh) denir. Dört mezhebin kelâm kitâbları aynı olup, fıkıh kitâbları başka başkadır. Hakk için, ya'nî tahsîl olmayanlar için yazılmış olan ve herkesin bilmesi ve yapması gereken kelâm (ya'nî îmân) ve ahlâk ve fıkıh bilgilerini kısaca ve açıkca anlatan kitâblara (İlm-i hâl) kitâbları denir. Dinini bilen ve seven ve kayıran mübârek insanların İlm-i hâl kitâblarını alıp, çocuğuna ve çocuğuna öğretmek, her müslimânın birinci vazifesidir. Kendilerine din adamı ismini ve süsünü veren câhillerin sözlerinden ve yazılarından din öğrenmeğe kalkışmak, kendini Cehenneme atmaktır].

İTİKÂD EDİLMESİ ÇOK LÂZİM OLANLAR: Allahü teâlâ kendiliğinden vardır. Şimdi var olduğu gibi, hep var idi ve hep var olacaktır. Varlığının önünde ve sonunda yokluk olamaz. Çünkü, O'nun varlığı lâzımdır. Ya'nî, (Vâcib-ül vücûd) dur. O makâmda, yokluk olamaz. Allahü teâlâ biridir. Ya'nî şeriki, benzeri yoktur. Vâcib-ül vücûd olmakda ve ülûhiyyetde ve ibâdet olunmağa hakkı olmakda ortağı yoktur. Ortağı olmak için, Allahü teâlânın kâfi olmaması, müstakil olmaması lâzımdır. Bunlar ise kusûrdur, noksanlıktır. Vücûb ve ülûhiyyet için noksanlık olamaz. O kâfidir, müstakildir. Ya'nî kendi kendinedir. O hâlde şerike, ortağa lüzûm yoktur. Lüzûmsüz olmak ise, bir kusûrdur ve vücûba ve ülûhiyyete yakışmaz. Görülüyor ki, şeriki olduğunu düşünmek, ortaklardan her birinin noksan olacağını gösteriyor. Ya'nî şerik bulunmasını düşünmek, şerik bulunamayacağını meydana çıkarıyor. Demek ki, Allahü teâlânın şeriki yoktur. Ya'nî biridir.

Allahü teâlânın kâmil, noksan olmıyan sıfatları vardır. Bunlar, hayât [diri olmak], ilm [bilmek], sem' [işitmek], basar [görmek], kudret [gücü yetmek], irâde [istemek], kelâm [söylemek] ve tekvîn [yaratmak] dir. Bu sekiz sığata, (Sıfât-ı sübûtiyye) ve (Sıfât-ı hakikiyye) denir. Bu sıfatları da kadîmdir. Ya'nî, sonradan olma değildir. Kendinden ayrı olarak, ayrıca vardır. Ehl-i sünnet âlimleri böyle bildirmektedir. «Allahü teâlâ, onların çalışmalarını meşkûr eylesin!». Ehl-i sünnetden başka, yetmişiki fırkadan hiçbirisi, Allahü teâlânın ayrıca sıfatları olduğunu bilememiştir. Hattâ, Söfiyye-i aliyenin, ya'nî tesavvuf büyüklerinin sonradan gelenleri, Ehl-i sünnetden oldukları hâlde, bu sıfâtlara, Zât-ı ilâhînin aynıdır diyerek yetmişiki fırkaya benzemişlerdir. Evet bunlar onlar gibi, sıfatları yok demiyor ise de, sözlerinin gelişinden sıfatları yok bildikleri anlaşılıyor. Yetmişiki fırka, sıfatları yok bilmekle, Allahü teâlâyı kusûrdan koruyor. Onu kâmil bilmiş oluyoruz diyor. Akllarınca kemâl sanarak, Kur'ân-ı kerîmden ayrıyorlar. Allahü teâlâ, onları doğru yola, Kur'ân-ı kerîme kavuşdursun!

Allahü teâlânın, bunlardan başka sıfatları, ya l'tibârî [var kabul edilen] ve yâ selbî [bulunması câiz olmıyan] dir. Meselâ kîdem [varlığının evvelinde yokluk olmamak], ezeliyyet [varlığının başlangıcı olmamak] ve vücûb [yokluğu mümkün olmıyan] ve ülûhiyyet gibi. Meselâ, Allahü teâlâ cism değildir. Cismden değildir. Madde değildir. Araz, ya'nî hâl değildir. Mekânı yoktur. Zamanlı değildir. Birşeye girmiş, bir yere yerleşmiş değildir. Hudûdlu, birşeyle çevrilmiş değildir. Bir tarafda, bir cihetde değildir. Birşeye mensûb değildir. Birşeye benzemez. Misli ve zıddı yoktur. Anası, babası, zevcesi, çocukları yoktur. [Allah baba diyen kâfir olur]. Bunların hepsi mahlûkda, sonradan yaratılanlarda olan şeylerdir. Hepsi noksanlık ve kusûr alâmetleridir. Bütün bunlar, (Sıfât-ı selbiyye) dir. Bütün kemâl sıfatları, Allahü teâlâda vardır. Bütün noksan sıfatlar, yoktur.

Allahü teâlâ küllileri, cüz'ileri, büyükleri, zerrelere, âlimdir, bilir. Her gizliyi bilir. Yerlerde ve göklerde en küçük zerrelere bilir. Herşeyi yaratan O'dur. Yaratdıklarını elbette bilir. Yaratmak için, bilmek lâzımdır. Ba'zı zevalılar, zerrelere bilmez diyor. Zerrelere bilmemeği, kemâl, büyüklük sanıyor. Bunun gibi, Allahü teâlâ ister istemez birşeyi yaratmışdır diyerek bunu da, kemâl sanıyorlar. Bunlar, ne kadar câhildir ki, câhilliği kemâl sanıyor. Fizik ilminin tanıdığı kuvvetler gibi, ister istemez iş yapmağı büyüklük zan ediyorlar. Akl-ı fe'âl diye birşey uydurmuşlar. Herşey, bundan hâsıl oluyor diyorlar. Yerleri, gökleri ve bunlarda bulunan herşeyi yaratanı, kuvvetsiz, te'sirsiz biliyorlar. Bu fakîre göre, dünyâda, bunlardan dahâ câhil ve dahâ alçak kimse yoktur. Ba'zıları da, bunları fen adamı, müsbet ilm sâhibi sanıp, birşey bilir zan ediyor ve doğru söyleyici sanıyorlar.

Allahü teâlâ, ezelden ebede, ya'nî öndeki sonsuzdan, sonraki sonsuza kadar, bir kelâm ile söyleyicidir. Bütün emrleri, o bir sözdendir. Bütün yasakları, yine o bir sözdendir. Bunun gibi, bütün haberleri, sùâlleri, hep o bir sözden çık-

makdadır. Tevrât ve İncil kitâbları o bir sözü gösteriyor. Zebûr ve Kur'ân-ı kerîm de, o söze işâret ediyor. Bunun gibi, başka kitâbları ve sahifeleri, hep o bir sözün açılmasıdır. Ezel ve ebed, o sonsuzlukları ile berâber, o makâmda bir ân olunca, hattâ ân demek bile sığmaz ise de, başka kelime olmadığından ân deniliyor, o ânda bulunan söz de, elbette bir kelime, hattâ harf, belki de bir noktadır. Nokta demek de, ân demek gibi, başka kelime bulunmadığı içindir. Yoksa nokta demek de, yerinde olmaz. Allahü teâlânın kendindeki ve sıfatlarındaki genişlik ve darlık, bizim bildiğimiz ve alıştığımız gibi değildir. O, mahlûkların sıfatı olan genişlik ve darlıktan münezzehtir, uzaktır.

Allahü teâlâyı mü'minler Cennette göreceklerdir. Fekat, nasıl olduğu bilinmiyen bir görmekle göreceklerdir. Nasıl olduğu bilinmiyen, anlaşılmiyanı görmek de, nasıl olduğu anlaşılmiyan bir görmek olur. Belki gören de, nasıl olduğu bilinmiyen bir hâl alır ve öyle görür. Bu, bir mu'ammâ, bir bilmedir ki, bu dünyâda, Evliyânın büyüklerinden seçilmişlere bildirilmiştir. Bu derin, güç mes'ele herkese gizli iken, bunlara hakikat olmuştur. Bunu, Ehl-i sünnetden başka, ne mü'minlerin fırkaları, ne de kâfirlerin bir ferdi anlayamamıştır. Bu büyüklerden başkası, Allahü teâlâ görülemez, demiştir. Bunlar, bilmedikleri şeyleri, gördükleri şeylere benzeterek düşündükleri için, yanılmışdır. Böyle benzetmelerin, ölçmelerin, bozuk netice vereceği meydandadır. [Bugün bir çok kimse de, bu yanlış ölçü ve benzetmekden dolayı imânlarını gayb edip, ebedî felâkete sürükleniyor]. Bu gibi derin mes'elelerde imân şerefine kavuşmak ancak Muhammed aleyhisselâmın sünnetine [ya'nî şerî'atine] uymak ışığı ile nasîb olur. Allahü teâlâyı Cennette görmeğe inanmak şerefinden mahrûm olanlar, bu se'âdete kavuşmakla nasıl şereflelenebilir ki, (İnkâr eden, mahrûm kalır) sözü meşhûrdur. Cennette olup da görmemek de uygun değildir. Çünkü, şerî'at, Cennette olanların hepsi göreceklerdir diyor. Bir kısmı görecek, bir kısmı görmeyecek demiyor. Bunlara, Mûsâ aleyhisselâmın Fir'avna verdiği cevâbı söyleriz ki, Allahü teâlâ bildiriyor (Fir'avna dedi ki: Bizden evvel gelip geçenlerin hâlleri ne oldu? Cevâbında dedi ki: Onların hâllerini ve istikbâllerini, Rabbin bilir. Levh-il-mahfûzda yazılmıştır. Rabbin hiçbir şeyde yanılmaz ve unutmaz. Ben ise, sizin gibi bir kulum. Ancak, bana bildirdiği kadar bilirim).

Cennet de, herşey gibi, Allahü teâlânın mahlûkudur. Allahü teâlâ, mahlûklarının hiçbirisine girmez, birinde bulunmaz. Fekat mahlûklarının ba'zısında O'nun nûrları zuhûr eder. Ba'zısında ise, o kâbiliyyet yokdur. Aynada, karşısındaki cisimlerin görünüşleri, zuhûr ediyor. Taşda, toprakda ise etmiyor. Allahü teâlâ, her mahlûkuna aynı nisbetde ise de, mahlûklar, birbirlerinin aynı değildir. Allahü teâlâ, dünyâda görülemez. Bu âlem, O'nu görmek ni'metine kavuşmağa elverişli değildir. Dünyâda görülür diyen, yalancıdır, iftirâcidir. Doğruyu anlayamamıştır. Bu dünyâda, bu ni'met nasîb olsaydı, herkesden önce, Mûsâ «aleyhisselâm» görürdü. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» mi'râcda, bu devletle şereflendi ise de, bu dünyâda değildi. Cennete girdi. Oradan gördü. Ya'nî, âhirette görmüş oldu. Dünyâda görmedi. Dünyâda iken, dünyâdan çıktı, âhirete karıştı ve gördü.

Allahü teâlâ, yerlerin, göklerin yaratıcısıdır. Dağları, denizleri, ağaçları, meyveleri, ma'denleri, [mikropları, hayvanları, atomları, elektronları, molekülleri] yaratan O'dur. Birinci semâyı yıldızlarla süslediği gibi, yeryüzünü, insanları yaratmakla süslemiştir. Basit cisimleri, elemanları, O yaratmıştır. Bileşik cisimler, O'nun yaratması ile hâsil olmuştur. Herşeyi yokdan var eden O'dur. Ondan başka herşey yok idi. Hiçbiri kadîm değildir. Bütün doğru dinler, Allahdan başka, herşeyin yok iken, sonradan var olduğunu, Ondan başka kadîm bulunmadığını bildirmektedir. Başkasını kadîm bilenlere kâfir demişlerdir. Huccet-ül Islâm, İmâm-ı Gazâlî, (El-münkız-ü anid-dalâil) kitâbında, Allahü teâlâdan başkasını kadîm bilene, kâfir dedi.

Gökleri, yıldızları ve başka şeyleri kadim bilenenlerin, yalan söylediklerini Kur'ân-ı kerim bildirmektedir. Yerlerin yokdan var edildiğini gösteren âyet-i kerimeler çoktur. Her zaman yanılan akla uyararak, Kur'ân-ı kerime inanmayan kimse, ne kadar sefihdir. Allahü teâlâ, bir kimseye nûr vermezse, o münevver olamaz.

İnsanlar, mahlûk olduğu gibi, bütün işleri, hareketleri de, Allahü teâlânın mahlûkudur. Çünkü Ondan başka, kimse birşey yapamaz, yaratamaz. Kendi mahlûk, yaratılmış olan, başkasını nasıl yaratabilir? Yaratılmak damgası, kudretin az olduğuna alâmetdir ve ilmin noksan olduğuna işâretidir. Bilgisi, kuvveti az olan, yaratamaz. İcâd edemez. İnsanın işinde, kendine düşen pay, kendi kesbidir. Ya'nî o iş, kendi kudretli ve irâdesi ile olmuştur. O işi, yaratan, yapan, Allahü teâlâdır. Kesb eden, kuldur. Görülüyor ki, insanların ihtiyârî işleri, istiyerek yaptıkları şeyler, insanın kesbi ile Allahü teâlânın yaratmasından meydana gelmektedir. İnsanın yaptığı işde, kendi kesbi, ihtiyârî [ya'nî beğenmesi] olmasa, o iş, titreme şeklini alır. [Mi'denin, kalbin hareketi gibi olur]. Hâlbuki, ihtiyârî hareketlerin, bunlar gibi olmadığı meydandadır. Her ikisini de, Allahü teâlâ yarattığı hâlde, ihtiyârî hareketle, titreme hareketi arasında görülen bu fark, kesbden ilerli gelmektedir. Allahü teâlâ, kullarına merhamet ederek, onların işlerinin yaratılmasını, onların kasplarına, arzularına tâbî kılmıştır. Kul isteyince, kulun işini yaratmaktadır. Bunun için de, kul mes'ûl olur. İşin sevâbı ve cezâsı, kula olur. Allahü teâlânın kullarına verdiği kasd ve ihtiyâr, işi yapıp yapmamakda müsâvidir. Her işi yapmanın ve yapmamanın iyi veyâ fenâ olduğunu, Peygamberleri «aleyhimüssalevâtü vetteslimât» ile kullarına açıkca bildirmiştir. Kul, her işinde, yapıp yapmamakda serbest olup, ikisinden birini elbette seçecek, iş, iyi veyâ fenâ olacak, günâh veyâ sevâb kazanacaktır. Allahü teâlâ kullarına, emirlerini ve yasaklarını yerine getirecek kadar kudret [ya'nî enerji] ve ihtiyâr [ya'nî beğenmek, seçmek] vermiştir. Dahâ çok vermesine, lüzûm yoktur. Lüzûmu kadar vermiştir. Buna inanmayan, kolay şeyleri anlayamayan kimsedir. Kalbi hasta olduğundan, şerî'ate uymamağa behâne aramaktadır. Bu söylediklerimiz, kelâm ilminin derin mes'elelerindedir. Bunun en kolay, en açık bildirilmesi de, yazdığımızdır. Doğru yolun âlimlerinin bildirdiklerine inanmak lâzımdır. Münakaşa etmekle, araştırmakla uğraşmamalıdır. Nazm:

**Hücûm edilemez, her meydanda,
siperlenmek lâzımdır, ba'zan dal**

Allahü teâlâ, kullarına merhamet ederek, Peygamberler «aleyhimüssalevâtü vetteslimât» göndermiştir. Bunlarla kullarına doğru yolu, se'âdet-i ebediye yolunu göstermiş, kullarını kendine çağırmıştır. Rizâsının, sevgisinin yeri olan Cennete da'vet etmiştir. Böyle bir ihsân sâhibinin da'vetini kabûl etmiyen, ne kadar zavalıdır. O'nun ni'metlerinden mahrum kalan ne kadar ahmadır. Bu büyüklerin, Allahü teâlâdan bildirdikleri haberlerin hepsi doğrudur. Hepsine îmân etmek lâzımdır. Akl, doğruyu, iyiyi bulan bir âlet ise de, yalnız başına bulamaz, noksanıdır. Peygamberlerin «aleyhimüssalevâtü vetteslimât» gelmesi ile temâmlanmıştır. Kullara özr, behâne kalmamıştır. Peygamberlerin birincisi hazret-i Âdemdir «alâ nebiyyinâ ve aleyhi ve aleyhimüssalevâtü vetteslimât». Peygamberlerin «aleyhimüssalevâtü vetteslimât» hepsine îmân etmek lâzımdır. Hepsini ma'sûm [ya'nî günâhsız] ve doğru bilmelidir. Bunlardan birine inanmamak, hepsine inanmamak demektir. Çünkü, hepsi aynı îmânı söylemiştir. Ya'nî, hepsinin dinlerinin aslı, temeli [ya'nî îmân edilecek şeyleri] birdir. İsâ «aleyhisselâm» ölmedi. Yehûdiler, kendisini öldürmek istedikleri zaman, Allahü teâlâ onu diri olarak göğe kaldırdı. Kıyâmete yakın bir zamanda gökden [Şâma] inecek ve Muhammed aleyhisselâmın şerî'atine tâbî olacaktır. Evliyânın büyüğü, tesavvuf deryâsının

dalgıcı Behâeddîn-i Nakşibend Buhârî hazretlerinin yetiştirdiği Evliyânın büyüklerinden olan hâce Muhammed Pârisâ hazretleri (Fusûl-i sitte) kitâbında buyuruyor ki, (İsâ «alâ neblyinâ ve aleyhissalâtu vesselâm» gökden inip, İmâm-ı a'zâm Ebû Hanîfe mezhebine uygun iclîhâd edecek, onun halâl dediğine, halâl diyecek, harâm dediğine harâm diyecektir).

MELEKLER: Allahü teâlânın kıymetli kullarıdır. O'nun Peygamberlerine «aleyhimüssalevâtü vettessalâmât» haber getirmek vazîfesi ile şereflenmişlerdir. Emr olunduklarını yaparlar. İsyân etmezler. Yimeleri, içmeleri yoktur. Evlenmezler. Erkek, dişi değildirler. Çocukları olmaz. Kitâbları ve sahifeleri, onlar getirmiştir. Emin oldukları için, getirdikleri de doğrudur; Müslimân olmak için, Meleklerle, böyle inanmak lâzımdır. Doğru yolda bulunan âlimlerin çoğuna göre, insanların yükseği, meleklerin yükseğinden dahâ üstündür. Çünkü insanlar, şeytan ve nefsi ile savaşıyor. İhtiyâcları olduğu hâlde yükseliyor. Melekler ise, zâten yüksek yaratılmışlardır. Melekler, tesbih, takdis ediyorsa da, buna cihâd da katmak, insanların yükseklerine mahsûsdur. Allahü teâlâ, Nisâ sûresi, doksandördüncü âyetinde buyuruyor ki; (Mallarını, canlarını fedâ ederek dîn düşmanları ile, Allah rızâsı için cihâd, muhârebe eden müslimânlar, oturup, kapanıp ibâdet edenlerden dahâ üstündür. Hepsine de, Cennetli söz veriyorum).

Muhbir-i sâdıkın [ya'nî hep doğru haber verici] «aleyhi ve alâ âlhissalâtu vesselâm» kabrden, kıyâmetden, Haşrdan [mezârdan kalkınca arasat meydanında toplanmak] ve Neşrdan [hesâbdan sonra Cennete, Cehenneme dağılmak], Cennetden, Cehennemden haber verdiği şeylerin hepsi doğrudur. Âhirete inanmak, Allahü teâlâyâ inanmak gibi, imânın şartıdır. Âhireti inkâr eden, Allahü teâlâyı inkâr etmiş gibi, kâfirdir.

Kabr azâbı ve kabrin sıkması vardır. Buna inanmayan kâfir olmaz. Bid'at sâhibi olur. Çünkü, meşhûr olan hadîslere inanmamış olur. [Bunlar, bu hadîslerin, doğru hadîs olmasında şübhe ettikleri için, kabir azâbına inanmıyor. Hadîs olduklarını kabûl etselerdi, inanırlardı. Bundan dolayı, kâfir olmuyor, yalnız Ehl-i sünnetden ayrılmış oluyorlar. Hâlbuki, hadîs olsa da, olmasa da, kabir azâbına inanmam. Akl ve tecrübe, bunu kabûl etmiyor, diyen, kâfir olur. Şimdi böyle inanmayanlar, kâfir oluyor]. Kabir, dünyâ ile âhiret arasında geçid olduğundan, kabir azâbı, dünyâ azâbları gibi geçicidir ve âhiret azâbları cinsindedir. Ya'nî, bir bakımdan dünyâ azâblarına, bir bakımdan da, âhiret azâblarına benzemektedir. Kabir azâbı en çok, dünyâda üstüne idrâr sıçratanlara ve müslimânlar arasında söz taşıyanlara olacaktır. (Münker) ve (Nekir) isimindeki iki melek kabirde sââl soracaktır. Bu sââle cevâb vermek, bir derddir. [Münker ve Nekir, nasıl olduğu bilinmiyen demektir. Cum'a nemâzı sonundaki yazıyı okuyunuz!].

Kıyâmet günü vardır. O gün, elbette gelecektir. O gün; gökler parçalanacak, yıldızlar dağılacak, yeryüzü ve dağlar, parça parça olacaktır ve yok olacaklardır. Kur'ân-ı kerîm, bunları haber veriyor ve müslimânların bütün fırkaları, buna inanıyor. Buna inanmayan kâfir olur. Bir takım hayâlî şeylerle, inâdını güzel gösterse de, ilmi ve fenni araya katıp, câhilleri aldatsa da, yine kâfirdir. Kıyâmetde, bütün mahlûklar, yok olup, tekrâr yaratılacak, herkes mezârdan kalkacaktır. Allahü teâlâ çürümüş toz olmuş kemikleri yine diriltecektir. O gün, terâzi kurulacak, herkesin hesâb defterleri uçarak, iyilere sağ taraflarından, fenâlara sol taraflarından gelecektir. Cehennem üzerindeki sırat köprüsünden geçilecek, iyiler geçip Cennete gidecek, Cehennemlikler, Cehenneme düşecektir. Bu bildirdiklerimiz, olmayacak şeyler değildir. Muhbir-i sâdik haber verdiği için, hemen kabûl etmek, inanmak lâzımdır. Hayâle kapılarak şübheye düşmemelidir. Allahü teâlâ, Haşr sûresi yedinci âyetinde, (Resûlümün «sallallahü aleyhi ve sellem» getirdiklerini alınız!) ya'nî, her söylediğine inanınız! buyuruyor. Kıyâmet gü-

nü Allahü teâlânın izni ile, iyiler, kötülere şefâ'at edecek, araya gireceklerdir. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» (Şefâ'atım, ümmetimden, günâhı büyük olanlarıdır) buyuruyor. Kâfirler, hesâbdan sonra, Cehennemde girecek, Cehennemde ve azâbda ebedî kalacaklardır. Mü'minler, Cennetde ve Cennet ni'metlerinde sonsuz kalacaklardır. Günâhı, sevâbından çok olan mü'minler, Cehennemde girip, günâhlarına karşılık, bir müddet azâb görmeleri câiz ise de, bunlar, Cehennemde sonsuz kalmıyacaklardır. Kalbinde zerre kadar îmân olan bir kimse, Cehennemde sonsuz kalmıyacak, rahmet-i ilâhiyyeye kavuşarak Cennete girecektir.

[Kâdi zâde Ahmed efendinin yazdığı (Âmentü şerhi) kitâbı, İkiyüzdokuzuncu sahifede diyor ki, (Cehennemde bir yer vardır ki, Zemherîr derler. Ya'nî, soğuk Cehennemdir. Soğukluğu pek şiddetlidir. Bir ân dayanılmaz. Kâfirlere; bir soğuk, bir sıcak, sonra soğuk, sonra sıcak Cehenneme atılarak, azâb yapılacaktır), Cehennemde soğuk Zemherîr azâbları bulunduğu, (Kimyâ-i seâdet) kitâbı, dördüncü rûkn, altıncı aslında ve bunun tercemesi olan (Kiyâmet ve Âhret hâlleri) kitâbının sonunda (Nefs muhâsêbesi) bahsinde de yazılıdır. Hadis-i şeriflerde de açıkça bildirilmektedir.

Din düşmanları, islâmiyyete, yalan ve iftirâ ile saldırırken (Peygamberler, hep sıcak memleketlerde geldiği için, Cehennem azâbının ateş olduğunu söylemişler, hep ateşle korkutmuşlar. Kutblarda, şimâl soğuk memleketlerde gelseydi, buz ile azâb yapılacağını söylerlerdi) diyor. Bunlar, hem çok câhil, hem de ahmak kâfirlerdi. Zâten Kur'ân-ı kerîmde haberleri olsaydı ve islâm büyüklerinin sözlerini duysalardı ve biraz aklları olsaydı, hemen müslimân olurlardı. Hiç olmazsa, böyle ulu orta, yalanları yazmaktan, belki sıkılırlardı. Dinimiz, hem Cehennemde, soğuk azâblar olduğunu bildiriyor, hem de Peygamberlerin «aleyhi-müsselâm» yalnız sıcak memleketlere değil, yeryüzünde, sıcak ve soğuk, her memlekete gönderildiğini haber veriyor. Kur'ân-ı kerîm, Peygamberimize sorulan suâllere, soranların bilgilerine ve anlayışlarına göre cevâb vermektedir. Âhretdeki bilinmiyen varlıkları da, dünyâda gördüklerine, bildiklerine benzeterek anlatmaktadır. Mekkeliler, kutbları, buz memleketlerini duymadıkları için, Cehennemde soğuk azâblarını onlara bildirmek, fâidesiz olurdu. Kur'ân-ı kerîmde ve hadis-i şeriflerde bu inceliğe uygun haberlerin bulunması, şimdiki kâfirlerin daha çok sapıtmasına sebep olmaktadır].

Mü'min ve kâfir, son nefesde belli olur. Birçok kimse, bütün ömrünce kâfir kalıp, sonunda îmâna kavuşur. Bütün ömrü îmân ile geçip, sonunda tersine dönen de olur. Kiyâmetde, son nefesdeki hâle bakılır. Yâ Rabbî! Bize doğru yolu gösterdikden, îmân ile şereflelendirdikten sonra, şaşırılmaktan, yoldan çıkmaktan kuru! Bize rahmet et, acı! Yol gösteren ancak sensin!

İMÂN: Dinden olduğu bilinen şeylere, kalb ile inanmak ve dil ile de îmânını söylemeğe derler. İmân edilecek şeyler, Allahü teâlânın var olduğuna, bir olduğuna, kitâblarına, sahîfelere ve Peygamberlere, Meleklerle îmândır. Âhretde Haşra, Neşre, Cennetde ebedî ni'metlere, Cehennemde ebedî azâblara, göklerin yarılmasına, yıldızların dağılmasına, arzın parça parça olmasına inanmaktır. Beş vakt nemâzın farz olduğuna ve bu nemâzların rek'atlarının adedlerine, malın zekâtını vermek farz olduğuna ve Ramezân-ı şerîf ayında, hergün oruc tutmanın ve gücü yetene, Mekke-i mükerrreme şehrine gidip, hac etmenin farz olduğuna inanmaktır. Şerâb içmenin, domuz eti yemenin, haksız yere adam öldürmenin ve anaya babaya karşı gelmenin ve hırsızlık ve zinâ etmenin ve yetim malı yemenin ve fâiz alıp vermenin ve kadınların açık, çıplak gezmelerinin, ve kumar oynamanın harâm olduklarına îmân lâzımdır. İmân olan bir kimse, büyük bir günâh işlerse, îmânı gitmez ve kâfir olmaz. Günâha, ya'nî harâma halâl diyen kâfir olur. Harâm işliyen fâsik olur. Ben elbette müslimânım demelidir. İmân-

lı olduğunu söylemelidir. Mü'minim derken, İnşâallah dememelidir. Bundan, şübhe ma'nâsı çıkabilir. Evet, son nefes için İnşâallah denirse de, dememek dahâ iyidir.

Dört halifenin birbirinden yükseklikleri, hilâfetleri sırası iledir. Çünkü, doğru yolda olan âlimlerin hepsi diyor ki, (Peygamberlerden «aleyhimüsselevâtü vet-teslimât» sonra, insanların en üstünü, Ebû Bekr-i Sıddik «radiyallahü anh» hazretleridir. Ondan sonra, Ömer-ül-Fârûk «radiyallahü anh» hazretleridir). Efdal olmak, ya'ni üstünlük, bu fakire göre fazileti, meziyyeti, iyi sıfatları çok olmak değildir. Önce imâna gelmek, din için herkesden çok mal vermek ve cânını tehlikelere atmakdır. Ya'ni dinde, sonra gelenlere, üstâd olmakdır. Sonra gelenler, herşeyi, öncekilerden öğrenir. Bu üç şartın hepsi, Sıddik «radiyallahü anh» hazretlerinde toplanmıştır. Herkesden önce imâna gelmiş, malını, cânını din için fedâ etmiştir. Bu ni'met, bu ümmetde, ondan başkasına nasib olmamıştır. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» vefâtına yakın, buyurdu ki, (Bana malını, cânını fedâ eden, Ebû Bekrden başkası yoktur. Eğer, dost edinseydim, elbette Ebû Bekri dost edinirdim). Bir hadis-i şerifte buyurdu ki, (Allahü teâlâ, beni size peygamber gönderdi. İnanmadınız. Ebû Bekr inandı. Bana malı ile, cânı ile yardım etdi). Bir hadis-i şerifte buyurdu ki: (Benden sonra Peygamber gelmeyecektir. Eğer gelseydi, elbette Ömer Peygamber olurdu). Emir [Ali] «radiyallahü anh» buyurdu ki, (Ebû Bekr ile Ömerden her biri, bu ümmetin en yükseğidir. Beni onlardan üstün tutan, iftirâcıdır. İftirâ edenler doğuldugu gibi, onu döğörim).

Eshâb-ı kirâm «aleyhimürrıdvân» arasında olan muhârebeleri, iyi sebeplerden dolayı bilmelidir. Bu ayrılıkları, nefsin arzuları, mevki', rütbe, sandalye kapmak, başa geçmek sevgisinden değildi. Çünkü, bütün bunlar nefs-i emmârenin kötülükleridir. Onların nefsleri ise, insanların en iyisinin «aleyhi ve aleyhimüsselevât» sohbetinde, karşısında tertemiz olmuşdu. Şu kadar var ki, Emirin «radiyallahü anh» hilâfeti zamanında olan muhârebelerde, o haklı idi. Ondan ayrılanlar, hatâ etdi. Fekat, ictihâd hatâsı olduğundan, birşey denemez. Nerde kaldı ki, fâsık denilsin! Onların hepsi âdil idi. Her birinin verdiği haber, makbûl idi. Emire uyanların ve ondan ayrılanların verdikleri haberler, doğrulukda ve güvenilmekte farksız idi. Aralarındaki muhârebeler, i'timâdın gitmesine sebep olmamıştır. O hâlde, hepsini sevmek lâzımdır. Çünkü, onları sevmek, Peygamber efendimizin «sallallahü aleyhi ve sellem» sevgisinden dolayıdır. Bir hadis-i şerifte, (Onları seven, beni sevdiği için sever) buyurmuştur. Onları sevmemekden, herhangi birine düşmanlık etmekden çok sakınmalıdır. Çünkü, onlara düşmanlık, Peygamberimize «sallallahü aleyhi ve sellem» düşmanlık olur. Hadis-i şerifte, (Onlara düşmanlık eden, bana düşman olduğu için eder) buyurmuştur. O büyükleri ta'zim etmek, hurmet etmek, insanların en iyisini ta'zim etmek, hurmet etmektir. Onlara hurmetsizlik, tahkîr etmek, onu tahkîr olur. İnsanların en iyisinin «aleyhissalâtü vesselâm» sohbetini, sözlerini ta'zim etmek, kıymet vermek için Eshâb-ı kirâmın hepsine ta'zim etmek, kıymet vermek lâzımdır. Evliyânın büyüklerinden Ebû Bekr-i Şibli «kuddise sirruh» buyuruyor ki, (Eshâb-ı kirâma ta'zim etmiyen, kıymet vermiyen bir kimse, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» imân etmemiş olur).

A'MÂL-İ ŞER'İYYE: İ'tikâdı düzeltdikten sonra, şerî'atin emr etdiği şeyleri yapmak lâzımdır. Resûl-i ekrem «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, (İstâmın binâsı, beş direk üzerine kurulmuştur. Birincisi Eshedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve resûlüh, demek ve bunun ma'nâsına inanmaktır). Bu şehâdet kelimesinin ma'nâsı (Görmüş gibi bilir ve inanırım ki, Allahü teâlâdan başka, varlığı lâzım olan, ibâdet ve itâ'at olunmağa hakkı olan, hiç ilâh, hiçbir kimse yoktur. Görmüş gibi bilir, inanırım ki, Muhammed «sallallahü aleyhi ve sellem» Allahü teâlânın hem kulu, hem Peygamberidir. Onun gön-

derilmesi ile, ondan önceki Peygamberlerin dinleri temâm olmuş, hükmleri kalmamıştır. Se'âdet-i ebediyeye kavuşmak için, ancak ona uymak lâzımdır. Onun her sözü, Allahü teâlâ tarafından, kendisine bildirilmiştir. Hepsi doğrudur. Yanlışlık ihtimâli yoktur) demektir. [Müslimân olmak isteyen bir kimse, önce bu kelime-i şehâdeti ve ma'nâsını söyler. Sonra guslû, nemâzı ve lâzım oldukça, farzları, harâmları öğrenir].

İmân edilecek, i'tikâd edilecek şeyleri, yukarıda bildirdik.

İslâmın ikinci şartı, dinin direği olan, beş vakt nemâzı vaktinde kılmaktır. Nemâz, ibâdetlerin en üstünüdür. İmândan sonra, en kıymetli ibâdet, nemâzdır. İmân gibi, onun da güzelliği, kendindedir. Başka ibâdetlerin güzelliği ise, kendilerinden değildir. Nemâzı doğru kılmağa çok dikkat etmelidir. Önce, kusûrsuz bir abdest almalı, gevşeklik göstermeden, nemâza başlamalıdır. Kırâetde, rükû'da, secdelerde, kavmede, celsede ve diğer yerlerinde, en iyi olarak yapmağa uğraşmalıdır. Rükû'da, secdelerde, kavmede ve celsede tumânîneti [her uzvun hareketsiz durmasını] lâzım bilmelidir.

Makbûl olan, sevilen kul, sâhibinin emrlerini, yalnız Onun emri olduğu için yapan kuldür. Emri yapmakda gecikmek, inâdcılık ve edepsizlik olur. Fârisî yazılmış fikh kitâblarından meselâ (Tergibüssalât ve teysirül - ahkâm) kitâbı ve bunun benzeri bir kitâb, her vakt yanınızda bulunmalıdır. [(Tergibüssalât) kitâbını, Muhammed bin Ahmed Zâhid yazmış olup, yüz kadar kitâbdan toplamıştır ve üç kısımdır. Birinci kısım, nemâzın farz olması, ikincisi abdest, üçüncüsü abdesti bozanlardır. Bu kitâb, Nûr-i Osmâniyye Kütübhânesinde vardır]. Şerî'at meselelerini bu kitâblardan bakıp öğrenmelidir. [Olur olmaz kimselerin, para kazanmak için yazdığı kitâb ve mecmû'alarından din öğrenen, yanlış şeyler öğrenir. Doğru müslimânların, Allah rızâsı için yazmış oldukları kitâbları bulup okumalıdır. Şerî'ati öğrenmek için, en iyi türkçe kitâb, Kâdî zâdenin (Birgivi vasiyyetnâmesi şerhi) ve yine Kâdî zâdenin (Âmentü şerhi) kitâbları ile (Mevkûfât), (Dürr-ü Yek-tâ şerhi), (Huccet-ül islâm) ve (Mevâhib-i ledünniyye tercemesi) ve (Mecmû'a-l zühdiyye) ve (Mızraklı ilm-i hâl) dir. Bunlar, islâm harfleri ile basılmıştır. Bir kitâba güvenebilmek için, yalnız kitâbın ismine değil, kitâbı yazanın ismine de bakmalıdır]. Ehl-i sünnet i'tikâdını ve fikh bilgilerini öğrenmeden önce, Gülistân kitâbı ve hikâye kitâbları okumamalıdır. Fikh kitâbları yanında, Gülistân ve benzeri kitâblar lüzûmsuzdur. [Gülistân lüzûmsuz olursa, din düşmanı olan gazetelerin ve mecmû'aların tiryâkilerine acaba ne denir?]. Dinde lâzım olanları, önce okumak ve öğrenmek ve öğretmek lâzımdır. Bunlardan fazlası ikinci derecede kalır. [Yâ, din bilgilerini öğrenmeden, başka şeyler öğrenenler ve çocuklarına, doğru din bilgisi öğretmiyerek, para, mal, mevki' kazanmalarına uğraşanlar, ne kadar aldanıyor. İstikbâli te'min etmek, acaba bunları kazanmak mıdır? Yoksa, Allahü teâlânın rızâsını kazanmak mıdır? Her ana, baba, evvelâ, evlâdının hakiki istikbâlini, se'âdet-i ebediyeyi kazanmasını düşünmelidir].

Büyüklerimizimizin yolunda teheccüd nemâzı kılmak, mecbûrî gibidir. Zarûret olmadıkça, bunu elden kaçırmamağa çalışmalıdır. [Teheccüd, gecenin üçde ikist geçtikden sonra, kılınan nemâza denir, gün ağarmadan önce kılınır. Teheccüd, uykuyu terk etmek demektir. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» muhârebelerde bile, teheccüd kılardı. Kazâ nemâzları olan, teheccüd zamanında, kazâ nemâzı kılmalıdır. Hem kazâ borcu ödenir, hem de teheccüd sevâbına kavuşur]. Gece uyanmak güç olursa, hizmetçilerinizden birkaçına emr ediniz! Sizi o zaman uyandırsınlar. Birkaç gece kalkınca, artık âdet olur, uyanırsınız. Teheccüd ve sabâh nemâzlarına uyanmak isteyen, yatmayı kılınca hemen yatmalıdır ve gece, boş şeylerle uykusuz kalmamalıdır. Teheccüd zamanında tevbe, istigfâr etmek, Allahü teâlâyâ ilticâ etmek, yalvarmak, günâhlarını düşünmek, ayblarını, kusûrlarını hâtırlamak, kıyâmetdeki azâbları düşünüp korkmak, Cehennemden son-

suz acılarından titremek lâzımdır. Afv ve mağfiret için çok yalvarmalıdır. O zaman ve her zaman yüz kerre (Estağfirullâhel'azim ellezi lâ ilâhe illâ hüvel hayyel kayyûme ve etûbü lleyh) demeli ve ma'nâsını düşünerek söylemelidir. [Azim, zâtı ve sıfatları kemâlde demektir. Kebir, zâtı kemâlde, celil, sıfatları kemâlde demektir]. Bunu ikindi nemâzından sonra [tesbihlerden ve düâdan sonra] yüz def'a okumalıdır. Abdestli ve abdestsiz okunur. Bir hadis-i şerifde, buyruldu ki, (Kiyâmetde, sahifesinde çok istıfâr bulunanlara müjdeler olsun!). Kuşluk vakti, hiç olmazsa iki rek'at nemâz kılmak lâzımdır. Téheccüd ve kuşluk nemâzlarının en çoğu oniki rek'atdır. Vakte, hâle göre, ne kadar kılinsa kârdır. [Nâfile nemâzlarda, gece iki rek'atda, gündüz dört rek'atda selâm verilir].

Her farz nemâzı kılınca âyet-el kürsi okumağa çalışmalıdır. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, (Farz nemâzlarından sonra âyet-el kürsi okuyan kimse ile Cennet arasında, ölümden başka mâni' yokdur). Beş vakt nemâzdan sonra, sessizce, otuzüç kerre kelime-i tenzih (Sübhânallah) ve otuzüç kerre tahmid (Elhamdüllillah) ve otuzüç def'a tekbir (Allahü-ekber) ve en sonra, bir kerre (Lâ ilâhe illallahü vahdehu lâ şerike leh, lehülmülkü ve lehül hamdü yühyi ve yümüt ve hüve alâ külli şey'in kadir) demelidir ki, hepsi yüz olur. [Bunları müezzinlerin yüksek sesle okuması, bid'atdır, günâhdır].

Hergün ve her gece yüz kerre (Sübhânallahi ve bi-hamdihî) demelidir. Çok sevâbdır. Her sabâh bir kerre (Allahümme mâ esbaha bî min ni'metin ev bi-ehadin min halkıke, fe minke vahdeke, lâ şerike leke, fe lekel hamdü ve lekeşşükr) demeli ve her akşam (Mâ esbaha) yerine (Mâ emsâ) diyerek, hepsini aynen okumalıdır. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, (Bu düâyı gündüz okuyan, o günün şükrünü yapmış olur. Gece okuyunca, o gecenin şükrünü ifâ etmiş olur). Abdestli okumak şart değildir. Hergün ve her gece okumalıdır.

İslâmın üçüncü şartı, malın zekâtını vermektir. Zekât vermek, elbette lâzımdır. Zekâtı seve seve ve şerî'atin emr ettiği kimselere vermelidir.

Bütün ni'metlerin, malların, hakikî sâhibi olan Allahü teâlâ, zenginlere verdiği ni'metlerin kırkda birini, müslimânlara vermelerini, buna karşılık, çok sevâb, katkat mükâfât vereceğini [ve zekâtı verilen malı elbette arttırırım ve hayrlı yerlerde kullanmanızı nasib ederim. Zekâtı verilmeyen malı, derd ile, belâ ile istemiyerek harc etdiririm, elinizden alır, düşmanlarınıza veririm, siz de bu hâli görür, kendinizi yer, yanıp kavrulursunuz!] buyurup da, bu kadar az bir şeyi [istediğin, herhangi bir din kardeşine] vermemek, ne büyük insâfsızlık ve inâdcılık olur.

Allahü teâlânın emrlerini yapmamak, hep kalbin bozuk olmasındandır. Kalbin bozuk olması, şerî'ate tam inanılmamasıdır. Mü'min olmak için, yalnız kelime-i şehâdeti [Eşhedü en lâ...] söylemek yetişmez. Münâfıklar [kalbi kâfir olduğu hâlde, müslimân görünenler] de bunu söylüyor. Kalbde imân bulunduğu alâmet, şerî'atin emrlerini seve seve yapmaktır. Zekât niyyeti ile fakîre bir altın vermek, yüzbin altın sadaka vermekten dahâ sevâbdır. Çünkü, zekât vermek, farzı yapmaktır. Zekât niyyeti olmadan verilenler ise, nâfile ibâdetdir. Farz ibâdetin yanında nâfile ibâdetlerin hiç kıymeti yokdur. Deniz yanında, damla kadar bile değildir. Mel'un şeytan, mü'minleri aldatarak, farzları küçük gösteriyor, kazâları kıldirtmiyor, nâfilelere yol gösteriyor. Zekât verdirmeyip, nâfile hayrları, yardımları göze güzel gösteriyor. [Sünnetlerin ve nâfilelerin, söz verilen büyük sevâbları, farz, borcu olmıyanlar, kazâlarını ödeyenler içindir. Kazâsı olanların, farzlardan başka hiçbir ibâdetlerine, hiç sevâb verilmez].

İslâmın şartının dördüncüsü, mubârek Ramezân ayında, hergün oruc tutmaktır. Mubârek Ramezân ayında hergün, muhakkak oruc tutmalıdır. Olur olmaz sebeplerle, bu mühim farzı, elden kaçırmamalıdır. Peygamberimiz «sallalla-

hü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, (Oruc, mü'mini Cehennemden koruyan bir kalkanıdır). Hastalık gibi, mecbûri bir sebeble oruc tutulmazsa, [gizli yimeli ve özr bitince] hemen kazâ etmelidir. Kazâsını, tenbellikle geciktirmemelidir. Hepimiz Onun kuluyuz. Başı boş, sâhibsiz değiliz. Sâhibimizin emrlerine, yasaklarına göre yaşamalıyız ki, azâbdan kurtulabilelim. Şerî'ate uymayanlar inâdcı kul, aksi, ası memûr olur ki, cezâ çekmeleri lâzım gelir.

ıslamın beşinci şartı hacdır [ömründe bir kerre, Mekke şehrine gidip, hac vazifelerini yapmaktır]. Hac vazifesinin şartları vardır. Hepsisi, fıkıh kitâblarında yazılıdır. Hadis-i şerîfde, (Kabûl olan bir hac, geçmiş günâhları yok eder) buyuruldu.

Cehennemden kurtulmak isteyen, halâl ve harâmları iyi öğrenmeli, halâl kazanıp, harâmdan kaçınmalıdır. Şerî'atin sâhibinin yasak ettiği şeylerden sakınmalıdır. Şerî'atin hudûdunu aşmamalıdır. Gaflet uykusu ne zamana kadar sürecektir, kulaklardan pamuk ne vakt atılacak? Ecel gelince, insanı uyandıracaklar, gözleri kulakları açacaklar. Fekat, o zaman pişmânlık işe yaramıyacak. Rezil olmaktan başka, ele birşey geçmiyecektir. Hepimize ölüm yaklaşıyor. Âhiretin çeşid çeşid azâbları, insanları bekliyor. İnsan öldüğü zaman, kıyâmeti kopmuş demektir. Ölüm uyandırmadan ve iş işden geçmeden önce uyanalım! Şerî'atin emrlerini ve yasaklarını öğrenip, şu birkaç günlük ömrümüzü, bunlara uygun geçirelim. Kendimizi âhiretin çeşidli azâblarından kurtaralım!

İmânı, i'tikadı düzelttikden ve şerî'ate uygun ibâdetleri yaptıktan sonra, vaktleri, zikr-i ilâhî ile ma'mûr etmek lâzımdır. Allahü teâlâyı hâtırlamadan, bir ân geçirmemelidir. Vücûd, eller, ayaklar dünyâ işleri ile uğraşırken, kalb hep Allahü teâlâ ile olmalı, Onu hâtırlamakla lezzet duymalıdır. Bu devlet, büyüklerimizin gösterdiği yolda, herkese, az zamanda nâsib oluyor. Elhamdülillah siz, böyle olduğunu biliyorsunuz. Belki de, çok az olsa bile, birşey hâsıl olmuştur. Ele geçenı bırakmamak ve şükr etmek lâzımdır ve artmasına çalışmalıdır. Herkesin, sonradan kavuşabildiği şeyler, bu yolda, başlangıçta ele geçer. O hâlde, kazancılarının azı da, pek çokdur. Çünkü, dahâ başlangıçta nihâyetten haberleri olur. Fekat, ele geçen, ne kadar çok olsa da, az görmelidir. Ama şükr etmeği elden bırakmamalıdır. Hem şükr etmeli, hem de dahâ artmasını istemelidir. Kalbin zikr etmesinden maksad, Ondan başkasının sevgisini kalbden çıkarmaktır. Kalbin hasta olması, işte bu çeşidli bağılıklardır. Bu bağılıklar kesilip atılmadıkça, hakîkî imân nasib olmaz. Şerî'atin emrlerini ve yasaklarını yerine getirmek kolay ve rahat olmaz. Nazm:

Zikr et zikr oldukça cânını

Kalbin temizliği, zikriledir ânını

[Zikr etmek, Allahü teâlâyı hâtırlamak demektir. Bu da, kalb ile olur. Birçok kimselerin, bir araya toplanarak hayhuy etmesi, oynaması, dönmesi, zikr değildir. Yüz seneden beri, tarikat diyerek, birçok şey uyduruldu. Din büyüklerinin, tesavvuf mürşidlerinin yolu unutuldu. Câhiller, hattâ fâsıklar şeyh olarak zikr ve ibâdet ismi altında, günâh işledi. Hele son zamanlarda, harâm girmeyen, kızılbaşlık, şi'îlik kârişmayan bir tekke kalmamıştı. Bugün ne İstanbulda, ne de Anadolu'da ve Mısır, İrâk, İrân, Sûriye ve Hicazda ve Pâkistânda, ya'nî hiçbir İslâm memleketinde, hakîkî bir tesavvuf âlimi yok gibidir. Fekat sahte, yalancı mürşid çokdur.

Din büyüklerinin, eskiden kalma, hâlis kitâblarını okuyup, zikri, fikri bunlara göre doğrultmalıdır. Tarikatçılık, şeyhlik, müridlik gibi kıymetli isimlerin perdesi altında işleyen, mal ve din hırsızlarına aldanmamalı, bunlardan kaçınmalıdır].

Yemekleri, keyf için, lezzet için yimemeli, Allahü teâlânın emrlerini yerine getirmeğe kuvvet bulmak için yimelidir. Eğer önceleri, böyle niyyet edemezseniz, her yemekde, zor ile böyle niyyet ediniz. Hakîkî niyyet yapabilmemiz için,

Allahü teâlâyâ yalvarınız! Yeni ve temiz giyinmeli ve giyinirken ibâdet için, ne-mâz için süslenmeğe niyyet etmelidir. Allahü teâlâ, Kur'an-ı kerimde buyuruyor ki, (Her nemâzı kılariken süslü, temiz, sevilen elbiselerinizi giyinizi!) Elbiseyi her-kese gösteriş için giymemelidir ki, günâhdır. [İbni Âbdîn orucun mekrûhlarını anlatırken, güzel giyinmek mubâhdır diyor]. Bütün hareketler, işler, sözler, oku-mak, dinlemek, [oğlunu mektebe göndermek] hep Allah rızâsı için olmalıdır. Onun şerî'atine uygun olmasına çalışmalıdır. Böyle olunca, insanın her a'zâsı ve kal-bi Allahü teâlâyâ müteveccih olur. Onu zikr eder [ya'ni hâtırlar]. Meselâ, büs-bütün gaflet olan uyku, ibâdetleri kuvvetle ve sağlam yapmak niyyeti ile uyu-nursa, bütün uyku ibâdet olur. Çünkü, ibâdet niyyeti ile uyumaktadır. Peygam-berimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, (Âlimlerin uykusu ibâdetdir). Evet, bunları yapmak, size bugün için güç olacağını biliyorum. Çünkü, çeşidli mâni'ler etrâfınızı sarmışdır. Âdete, modaya kapılmış bulunuyorsunuz. Ayblan-mak, izzet-i nefse dokunmak kuruntularına tutulmuşsunuz. Bütün bunlar, şerî'ati yerine getirmenize mâni' olmaktadır. Hâlbuki, Allahü teâlâ, şerî'ati, bozuk âdet-leri, çirkin modaları kaldırmak için ve nefsi emmârenin benlik, izzet-i nefsi çif-ginliklerini yatışdırmak için gönderdi. Fekat Allahü teâlânın ismini, kalbde hâtır-lamağa devâm nasib olursa ve beş vakt nemâz gevşek davranmadan, şartları ile kılınırsa ve halâl ve harâma, elden geldiği kadar dikkat edlirse, bu mâni'ler-den kurtulmanız, oraya çekilmeniz umulur. Bu nasihatleri yazmanın ikinci bir sebebi de, bunlar yapılmasa bile, kendi kusûr ve kabâhatini anlamağa yarar ki, bu da büyük ni'metdir. Nazm:

**Bulanlar, büyük devlete erişir,
bulmayana, bunun acısı yetişir.**

Bulmayıp da, bulmadığını anlamamaktan ve kusûrunu bilmemekten ve va-zifeyi yapmadığına utanmamaktan, Allahü teâlâyâ sığınırız. Böyle kimseler, şerî'-ati tanımayan, kulluğunu yapmayan inâdci câhillerdir. Yâ Rabbî! Bize acı, doğru yolda bulundur!

Birşey yazacak vaktim ve hâlim olmadığı hâlde, arzû ve hevesinizin çoklu-ğunu görerek, bu birkaç satırı yazmağa gayret etdim. Kemâleddîn Hüseyin ile gönderiyorum. Allahü teâlâ, bunlara uygun ameller nasib buyursun! Âmin.

47 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 34. cü MEKTÛB

Bu mektûbu, mir Muhammed Nu'mânın annesine yazmış olup, nasihat et-mekdedir:

Nasihâtlerin birincisi, Ehl-i sünnet âlimlerinin, kitâblarında bildirdiklerine gö-re, İ'tikâdı düzeltmekdir. Çünkü, Cehennemden kurtulan yalnız bu firkadır. Allahü teâlâ, o büyük insanların çalışmalarına, bolbol mükâfat versin! İ'tikâdı (îmânı) düzeltdikten sonra, fıkıh ilminin bildirdiği ibâdetleri yapmak, ya'ni şerî'atin emr-lerini yapmak, yasak etdiklerinden kaçınmak lâzımdır. Beş vakt nemâzı, üşenme-den, gevşeklik yapmadan, şartlarına ve ta'dîl-i erkâna dikkat ederek, kılmalıdır.

Nisâb mîkdârı malı ve parası olan, zekât vermelidir.

İmâm-ı a'zam buyuruyor ki, (Kadınların süs olarak kullandıkları altın ve gü-müşün de zekâtını vermek lâzımdır).

İmânı olan kimse, zamanını oyun ile, çalgı ile geçirmemelidir. Kıymetli ömrü, lüzûmsuz mubâhlara bile harcamamalıdır. Harâm ile geçirmemek, elbette lâzımdır.

(Gibet) etmemelidir. Gibet harâmdır. [Gibet, bir müslimânın veyâ zimminin gizli bir kusûrunu, arkasından söylemektir. Harbîlerin kusûrlarını ve açıkca günâh işleyenlerin bu günâhlarını ve müslimânlara zulm edenlerin ve alış-verişde onları aldatanların bu fenâlıklarını müslimânlara duyurarak, bunların şerrinden sakınmalarına sebep olmak ve müslimônliği yanlış söyleyenlerin ve yazanların bu iftirâlarını söylemek lâzımdır, gibet olmaz (Redd-ül muhtâr: 5 - 263)].

Müslimânlar arasında söz taşımamalıdır. Bu iki günâhı işleyenlere çeşitli azâblar yapılacağı bildirilmiştir. Yalan söylemek ve iftirâ etmek de harâmdır, sakınmak lâzımdır. Bu iki fenâlık, her dinde de harâm idi. Cezâları çok ağırdır. Müslimânların aybılarını örtmek, gizli günâhlarını yaymamak ve kusûrlarını afv etmek çok sevâbdır. Küçüklere, emr altında bulunanlara, fakirlere merhamet etmelidir. Kusûrlarını yüzlerine vurmamalıdır. Olur olmaz sebeblerle o zevallıları incitmemeli, dövmemelidir. Herkes, kendi kusûrlarını görmeli, her sâ'at Allahü teâlâyâ karşı yaptığı kabâhatleri düşünmelidir. Allahü teâlânın, kendisine cezâ vermekte acele etmediğini, rızkını kesmediğini göz önünde tutmalıdır.

İ'tikâdı düzeltdikten ve fıkhnın emrlerini yaptıktan sonra, bütün zamanları, Allahü teâlânın zikri ile geçirmelidir. Zikre, büyüklerin bildirdiği gibi, devâm etmelidir. Kalbin, Allahü teâlâyı anmasına mâni' olan herşeyi, düşman bilerek, onlardan kaçınmalıdır. Nazm:

**Her ne varsa güzel, Onu anmaktan başka,
Hepsi câna zehrdir, şeker dahî olşal**

Size, burada da söylemişdim ki, şerî'ate ne kadar çok yapışılırsa, Onu anmanın lezzeti artar. Şerî'ate uymakda, gevşeklik, tenbellik arttıkça, o lezzet de azalır ve kalmaz olur. Dahâ ne yazayım? Akli olana bu kadar yetişir. Allahü teâlâ hepimize se'âdet-i ebediyyeye kavuşduran şeyleri yapmak nasib eylesini Âmin.

48 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 35. ci MEKTÛB

Bu mektûb, Mirzâ Menû Cehre yazılmış olup, nasihat vermektedir:

Allahü teâlâ, hayrlı ömürler ihsân buyursun! Se'âdet, iyilikler verip, başınızdan geçen acıları unuttursun!

Yavrum! Gençlikde, nefsin arzûları, insanı kapladığı gibi, ilm öğrenilecek, ibâdet yapılacak en kârlı zaman da gençlikdir. Gençlikde, şehvetin, asabiyyetin kapladığı ânlarda, şerî'atin bir emrini yerine getirmek, ihtiyârlıkda yapılan aynı ibâdetden çok üstün ve kıymetli olur. [Hele başka mâni'ler de araya katılırsa, bunları dinlemeyip yapılan ibâdetin sevâbı 5 kadar çokdur ki, ancak Allahü teâlâ bilir]. Çünkü, mâni'ler karşısında, ibâdeti yapmak güçlüğü, sıkıntısı, o ibâdetlerin, şânını, şerefini göklere çıkarır. Mâni' olmayarak, kolay yapılan ibâdetler, aşağıda kalır. Bunun içindir ki, insanların yüksekleri, meleklerin yükseklerinden dahâ üstün olmuştur. Çünkü insan, mâni'ler arasında ibâdet ediyor. Melekler ise, mâni' olmadan emre itâ'at ediyor. Harb zamanında, askerın kıymeti artar ve muhârebede utak bir hizmetleri, sulh zamanındaki büyük gayretlerinden

dahâ kıymetli olur. Gençlik arzuları, Allahü teâlânın düşmanı olan nefsin ve şeytanın sevdiği şeylerdir. Şerî'ate uygun şeyler ise, Allahü teâlânın sevdiği şeylerdir. Allahü teâlânın düşmanlarını sevindiren, bütün ni'metleri veren, hakiki sâhibi gazaba getirmek, akli ve zeki insanların yapacağı şey değildir. Allahü teâlâ, hepimize akla uygun hareketler nasib edip, nefse, şeytâna ve din düşmanlarının sözlerine ve yazılarına aldanmaktan muhâfaza buyursun! [Hele dinsizlerin, müslimânlarla alay edenlerin çoğaldığı, müslimân evlâdlarını dinden çıkararak propogandaların yayıldığı zamanda yapılan az bir ibâdete, doğru olmak şartı ile, katkat çok sevâb verilecektir. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, (Ey eshâbım! Siz öyle bir zamanda geldiniz ki, Allahü teâlânın emrlerinden onda dokuzunu yapıp, birini yapmazsanız, helâk olursunuz, Cehennemde gidersiniz! Bir zaman gelecek ki, o zamanın mü'minleri, emrlerin birini yapılıp, dokuzunu bıraksalar, Cehennemden kurtulurlar. O zamanda imâni olanlara müjdeler olsun!)]

49 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 57. ci MEKTÛB

Bu mektûb, mevlânâ Hamid Ahmedî için yazılmıştır. Âlemin yokdan var edilmiş olduğunu bildirmekte ve Yunân felsefecilerinin akl-ı fe'âl dedikleri şeyi red etmektedir:

Âlemlerin rabbi olan Allahü teâlâyâ hamd olsun ve Peygamberlerin en üstününe salât ve selâm olsun! Allahü teâlâ kendiliğinden vardır. Allahü teâlânın varlığı kendisindedir. Şimdi var olduğu gibi, geçmişde de hep vardı. İleride de hep vardır. Varlığından önce ve varlığının sonunda yok olması mümkün değildir. Hep var olması lâzımdır. Yokluk, Ona yaklaşamaz. Allahü teâlâdan başka herşeye (Âlem) denir. Âlemin hepsi, maddenin fizik hâlleri, [ya'nî, katı, sıvı ve gaz cisimler ve atomlar, molekül, enerjiler], gökler, akları, nefesler, [hücreler, bütün canlılar], elementler ve bileşik cisimler, Onun yaratması ile var olmuşlardır. Yok iken, sonradan vücûde gelmişlerdir. Sonsuz var olan yalnız Odur. Ondaki başka herşey, yok idiler. Sonradan var oldular. Sonra, yine yok olacaklardır. Yer küresini iki günde yarattı. Sonra, gökleri ve yıldızları da iki günde yarattı. Ya'nî yokdan var eyledi. (Ha-mim Secde) sûresinin dokuzuncu âyetinde, (yeri iki günde yarattı) ve onikinci âyetinde, (sonra, yedi gök de iki günde var eyledi) buyurdu. Bir kimse ortaya çıkıp, Kur'ân-ı kerîmin bu âyetlerini inkâr ederek, mahlûklardan bir kısmına ve göklere, yıldızlara ve elementlere, aklara, rûhlara kadîm derse, bunun ahmak olduğu anlaşılır. Bütün dinler, Allahdan başka herşeyin hâdis olduklarını, ya'nî yok iken, sonradan var edilmiş olduklarını bildirmişlerdir. Bütün dinlerin bu sözbirliğini, Huccet-ül-islâm İmâm-ı Muhammed Gazâlî, (El-münkızü anıddalâl) kitâbında bildirmektedir. Âlemde bulunan şeylerden bir kaçına kadîm diyenin kâfir olacağını yazmıştır. Görülüyor ki, mümkün ya'nî, mahlûk olan şeylerden birinin kadîm olduğunu söylemek, dinden çıkmak ve felsefecî olmak demektir. Allahü teâlâdan başka herşey yok idi ve hepsi yine yok olacaklardır. Kıyâmet kopacağı zaman, yıldızlar yerlerinden ayrılarak dağılacak, gökler parçalanacak, yeryüzü ve dağlar da parça parça olacak, hepsi yok olacaklardır. Böyle olacaklarını Kur'ân-ı kerîm açıkça bildirmektedir. Müslimânların bütün fırkaları, bunu sözbirliği ile haber vermiştir. (El-hâkka) sûresinde, (Sûra

bir kerre üfürülünce, yeryüzü ve dağlar, yerlerinden kaldırılıp silkilecektir. O gün kıyâmet kopacak, gök yarılacak ve dağılacaktır) ve (Tekvîr) sûresinde, (Güneşin karardığı, yıldızların yerlerinden ayrılıp döküldükleri ve dağların dağılıp saçıldıkları zemana...) ve (İnfitâr) sûresinde, (Gökün yanıldığı ve yıldızların dağılıp yok oldukları zaman...) ve (Kasas) sûresinin son âyetinde, (Herşey yok olacaktır. Yalnız O kalacaktır) buyuruldu.

Kur'ân-ı kerimde, bunlar gibi, dahâ nice âyetler vardır. Bunların yok olmalarına inanmamak, câhillik olur. Yâhud, Kur'ân-ı kerime inanmayan felsefecilerin, yaldızlı yalanlarına aldanmaktır. Görülüyor ki, mahlûkların yok olmalarına inanmak, yokdan var edildiklerine inanmak gibi, imânın şartıdır. İnanmak elbet lâzımdır. Âlimlerden birkaçı, yedi şey, ya'nî Arş, Kürsi, Levh, Kalem, Cennet, Cehennem ve Rûh denilen mahlûklar yok olmayacak, sonsuz var olacaklardır dediler. Bu sözleri, bunlar yok olamaz demek değildir. Allahü teâlâ, var etmiş olduğu şeylerden, dilediklerini tekrâr yok edecek, dilediklerini de, yalnız kendi bileceği fâide ve sebeplerden dolayı, hiç yok etmeyecek, bunlar ebedî, ya'nî sonsuz var olacaklardır demektir. Allahü teâlâ, dilediğini yapar ve istediğini emr eder. Bütûn bu yazılanlardan anlaşılıyor ki, âlem ya'nî herşey, Allahü teâlânın dilemesi ve kudreti ile vardır. Var olmaları için ve varlıkta kalmaları için, Allahü teâlâya muhtâcdırlar. Çünkü, bâkî olmak demek, varlığın her an devâm etmesi demektir. Başka birşey olmak demek değildir. Hem var olmak, hem de varlıkta kalabilmek, Allahü teâlânın irâdesi, dilemesi ile olur. Eski felsefecilerin (Akl-ı fe'âl) dedikleri [ve şimdiki din düşmanlarınının (Tabi'at kuvvetleri) dedikleri] şey ne oluyor ki, mahlûkların varlığı ve yokluğu, onun emrinde olsun? Bunun kendinin varlığında bile çeşidli lâflar ediyorlar. Çünkü, bu ismi koydukları şey, kısa akları ile ortaya atılmışdır. İslâmın doğru bilgilerine göre, sağlam temele dayanmamaktadır. Mahlûkların varlıklarının, [Herşeyi bilen, sonsuz kudret sâhibi olan] Allahü teâlâdan olduklarına inanmayıp, böyle hayâlî, uydurma isimlere bağlamak, büyük ahmaklıktır. Hattâ varlıklar, yücelerin yücesi olan Allahın mahlûkları olmayıp da, akllarının esiri olan kısa görüşlülerin uydurdukları birşeyin kulları, köleleri olmağı aşağılık bilir, utanırlar. Böyle kul olmakdansa, yok olmağı isterler. Herşeye gücü yeten, dilediğini yapablen bir yaratıcının mahlûku olmayıp da, uydurma birşeyin kulu olarak var olmak istemezler. Böyle ahmaklara, ancak Kehf sûresindeki âyet-i kerîmede bildirildiği gibi, (Ağızlarından çıkan söz, çok kötüdür. Hep yalan söylüyorlar) denilir.

50 — İKİNCİ CİLD, 60. cı MEKTÛB

Bu mektûb, Muhammed Takî için yazılmışdır. Fudûl işlerden vazgeçip, zarûri lâzım olanları yapmak lâzım olduğu bildirilmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun ve Onun seçtiği, sevdiği kullarına selâm olsun! Kıymetli mektûbunuzu okumakla şerefledim. Hazret-i Ebû Bekr-i Sıddıkın hilâfetinin doğru olduğunu ve asrların en iyisi olan birinci asrın iyi insanlarınin sözbirliği ile halîfe seçildiğini bildiren vesikaları ve senedleri toplayıp yazmışsınız. Bunun gibi, (Hulefâ-i râşidîn) adı verilmiş olan dört halîfenin üstünlüklerinin, halîfelik sıralarına göre olduğunu ve insanların en üstünü olan Muhammed aleyhisselâmın yetiştirmiş olduğu Eshâb-ı kirâmın birbiri ile olan anlaşmazlıklarına ve muhârebelerine karışmamamız, susmamız lâzım olduğunu gösteren yazılarınız, bizi çok sevindirdi. İmâmlar, halîfeler için böyle inânmak yetiştir. (Ehl-i sün-

net ve cemâ'at) âlimleri de böyle bildirmektedir. Allahü teâlâ, bu âlimlerin çalışmalarına bol bol mükâfât versin!

Merhametli kardeşimi İmâmlik, ya'nî halifelik bilgisi, dinimizin lüzumlu (zarûrî) bilgilerinden değildir. Ya'nî (Usûl-i din) den değildir. (Furû'î din) dendir. Zarûrî lâzım olan, ya'nî (Zarûriyyât-i din) başkadır. Onlar, (İ'tikâd) ve (Amel) bilgileridir. Ya'nî, herşeyden önce, inanılacak bilgileri ve yapılacak vazifeleri öğrenmek lâzımdır. Zarûrî bilgilerden birincisine (Kelâm İlmî), ikincisine (Fıkh İlmî) denir. Zarûrî lâzım olanları bırakıp, (Fudûl) lerle uğraşmak, kıymetli ömrü, fâidesiz şeylere harc etmek olur. Hadis-i şerîfde, (Allahü teâlânın, bir kulunu sevmemesinin alâmeti, onun mâ-lâ-ya'nî ile vakt geçirmesidir) buyuruldu. Halifelerle uğraşmak, şî'ilerin dedikleri gibi, zarûriyyât-i dinden ve usûl-i dinden olsaydı, Allahü teâlâ, Resûlullahın vefâtından sonra kimin halife olacağını Kur'ân-ı kerimde açık olarak bildirirdi. Peygamberimiz «aleyhi ve alâ âlihissalevâtü vetteslimât» da, belli birinin halife olmasını emr ederdi. Kur'ân-ı kerimde ve hadis-i şeriflerde, bu işe ehemmiyet verilmediği için, halifeler üzerinde durmanın, usûl-i dinden olmayıp, fudûl-i dinden olduğu anlaşılmalıdır. Mâ-lâ-ya'nî ile vakt geçirenler, fudûl ile uğraşsınlar. Zarûriyyât-i dinden olan bilgiler o kadar çoktur ki, insan fudûl ile uğraşmağa vakt bulamaz. Herşeyden önce, İ'tikâdı düzeltmek lâzımdır. Peygamberimizin «aleyhi ve alâ âlihissalevâtü vetteslimât» Allahü teâlâdan getirdiği bilgilerden zarûret ve tevâtür yolu ile bizlere gelmiş olanları öğrenip inanmalıyız! Böylece, haşra [ya'nî, hesâb yerinde toplanmağa] ve neşre [ya'nî, hesâbdan sonra, Cennete veyâ Cehenneme dağılmağa] ve sonsuz azâblara ve sevâblara ve bunlar gibi bilgilerin doğru olduklarına ve hiç şübhe olmadığına inanmak lâzımdır. Bunlara İ'tikâd olmazsa, kıyâmetde kurtuluş olamaz. İ'tikâdı düzeltdikten sonra, fıkh bilgilerini öğrenmeli ve yapmalıdır. Böylece, farzları, vâcibleri, hattâ sünnetleri ve müstehabları yapmak ve halâli ve harâmı gözetmek ve şerî'at hudûdünün dışına taşmamak lâzımdır. Ancak, böylece âhîret azâblarından kurtulmak düşünülür. İ'tikâd ve amel doğru olduktan sonra, tesavvûf yoluna sıra gelir. Vilâyetin kemâllerine kavuşmak ümmîdi başlar. Bu zarûrî din vazifeleri yanında, halifelik kimin hakkı idi gibi şeyler, lüzumsuz ve fâidesizdir. Ancak, bozuk ve sapık kimseler, bu şeyleri yanlış anlattıkları, taşkınlık yaptıkları ve insanların en iyisinin «aleyhi ve alâ âlihissalevâtü vetteslimât» Eshâbına leke sürmeğe kalkışdıkları için, onları çürütecek bilgileri açıklamak lâzım olmuştur. Çünkü, bu sağlam dinde fesâd, karışıklık çıkmasını önlemek, zarûriyyât-i dindendir. Vesselâm.

51 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 36. CI MEKTÛB

Bu mektûb, mir Muhammed Nu'mân hazretlerine gönderilmiştir. Kabr azâbına inanmayanların şübhelerini gidermek için yazılmıştır:

Allahü teâlâyâ hamd olsun! Onun seçtiği, sevdiği kullarına selâm olsun! Kabrde azâb yapılacağı sahîh ve meşhûr hadisler ile, hattâ Kur'ân-ı kerimdeki âyetlerle bildirilmiş iken, çok kimsenin bunda şübhe ettiği, hattâ inanmadığı, böyle şey olamaz dediği görülüyor. Mezâra konulmamış ölüleri hareketsiz ve bırakıldığı gibi gördükleri için, mezârdaki azâb olduğunda şübhe ediyorlar. Ölüye azâb yapsaydı, canı yansaydı, dirilerde olduğu gibi, çırpınır, hareket ederdi diyorlar. Buna cevâb olarak deriz ki, (Kabir hayâtı) veyâ (Âlem-i berzah hayâtı) denilen, ölülerin hâli, dünyadaki dirilerin hayâtı gibi değildir. Dünyânın nizâmı, düzeni için, buradaki hayâtda, hem his ya'nî duygu, hem de irâde ile hareket

vardır. Berzah hayâtında ise, hareket etmek lâzım değildir. Hattâ, berzah âleminde hareket olmaması lâzımdır. O hayâtda bulunanların, elem ve azâb duymaları için, yalnız his etmeleri yetiştir. Görülüyor ki, berzah hayâtı, ya'nî kabir hayâtı, dünyâ hayâtının yarısı gibidir. Kabirde, rûhun bedene bağlanması, diri iken olan bağlanmasının yarısı kadardır. İşte bunun için, gömülmemiş ölümler, berzah hayâtında oldukları için, azâbı ve elemi duyarlar ve hiç hareket etmez, kıpırdamazlar. Hep doğru söyleyici olan (Muhbir-i sâdik) in «aleyhi ve alâ âlihissalevâtü vettaslimâtü etemmühâ ve ekmelühâ» doğru söylemiş olduğu böylece anlaşılmaktadır.

Şunu da bildirelim ve şüpheleri kökünden giderelim: Peygamberlik makâmı aklın ve düşüncenin dışındadır, üstündedir. Aklın eremeyeceği, anlayamayacağı çok şeyler vardır ki, bunlar peygamberlik makâmında anlaşılır. Herşey akl ile anlaşılabilirseydi, Peygamberler gönderilmezdi «salevâtüllâhi teâlâ ve teslimâtühu subhânehu aleyhim ecma'in». Âhret azâbları, Peygamberler göndererek bildirilmezdi. Allahü teâlâ, İsrâ sûresinin onbeşinci âyetinde (Biz, Peygamber göndererek bildirmeden önce, azâb yapıcı değiliz.) buyurdu. Akl çok şeyi anlar. Fakat, herşeyi anlayamaz. Anlaması da, kusûrsuz, tam değildir. Çok şeyleri, Peygamberler bildirdikten sonra anlamaktadır. Peygamberlerin gelmesi ile, insanların özer ve behâne yapmaları önlenmiştir. Nisâ sûresinin yüzaltmışdördüncü âyetinde (Peygamberleri, müjde vermek için ve korkutmak için gönderdim. Böylece, insanların Allahü teâlâyâ özer, behâne yapmaları önendi.) buyurdu. Akl, dünyâ işlerinde bile çok kerre yanılmaktadır. Böyle olduğunu bilmiyen yoktur. Şer'at bilgilerini, böyle bir akl ile dartmağa kalkışmak doğru olamaz. Şer'at bilgilerini akl ile inceleyip, akla uygun olup olmasına kalkışmak, aklın hiç yanılmaz olduğuna güvenmek olur ve peygamberlik makâmına inanmamak olur. Böyle bozuk iş yapmaktan Allahü teâlâ hepimizi korusun! Önce, Peygambere inanmak, Allahın peygamberi olduğunu tasdik etmek lâzımdır. Böylece, O'nun bildirdiklerinin hepsinin doğru oldukları kabûl edilmiş olur. Şeklerden, şüphelerden kurtuluş nasib olur. Dinin temeli, Peygambere inanmaktır. Peygamberin Allah tarafından gönderildiğini, hep doğru söylediğini aklın kabûl etmesidir. Akl, bu temel bilgiyi kabûl edince, Peygamberin bildirdiklerinin hepsini kabûl etmiş olur. Peygamberin Allah tarafından gönderildiğini, Allahın bildirdiklerini haber verdiğini kabûl etmemiş olan bir akla din bilgilerini birer birer inandırmak çok güç olur.

Aklın Peygambere kolay inanması ve kalbde tam imân hâsıl olması için en yakın yol, Allahü teâlâyı zikir etmektir. Ra'd sûresinin otuzuncu âyetinde (İyi bilin ki, kalbler, Allahü teâlânın zikri ile itminâna, râhata kavuşur!) buyuruldu. Ya'nî, tam imâna kavuşur. Düşünerek, akl ile ölçerek, bu yüksek makâma kavuşmak, güç, hem de çok güçtür. Şunu da bildireyim ki, Peygamberin Allah tarafından gönderildiğini ve hep doğru söylediğini uzun uzun düşünüp kabûl ve tasdik ettikten sonra, onun yolunda, izinde bulunan, herşeyde O'na uyan bir kimse, herşeyi düşünerek yapmış ve hepsinde akla uymuş olur. Peygamberin her sözüne uyması, akla uymak olur. İnsanın aklı, birşeyin var olduğunu anlar, kabûl ederse, o şeyden meydana gelen ve o şeyi meydana getiren parçaların da var olduklarını anlamış, kabûl etmiş olur. Bu parçaların herbirinin var olduklarını ayrı ayrı inceleyip, düşünüp anlamasına lüzûm yoktur. O şeyin var olduğunu inceleyip kabûl etmiş olduğu için, o parçaların hepsini de inceliyerek kabûl etmiş sayılır. Bizi doğru yola kavuşturan Allahü teâlâyâ hamd olsun! O, bize doğru yolu göstermeseydi, hiçbirimiz doğru yola kavuşamazdık. Peygamberlerin hepsi, Allah tarafından gönderilmiştir. Hepsinin hep doğru söylediğine inanınız. Doğru yolda bulunanlara bizden selâm olsun!

**52 — KAYYÛM-I RABBÂNÎ, MUHAMMED
MA'SÛM FÂRÛKÎ'NİN BİRİNCİ (4. cü) CİLD,
14. cü MEKTÛBU**

Şerî'ate yapışmağı, nemâzın ehemmiyyetini bildirmektedir:

Bu bir köşede unutulmuşu hâtırlıyarak, kardeşim mevlânâ Muhammed Hanîf ile gönderdiğiniz mektûb geldi. Okuyunca, çok sevindirdi. Ortağı, benzeri olmıyan cenâb-ı Hakka bağlılığınızı ve Onun muhabbetinin ateşi ile yandığınızı okuyunca, sevincimiz katkat artdı. Bu âhır zaman fitne ve zulmeti içinde, Allahü teâlâ, bir kulunun kalbine, kendi sevgisini yerleşdirir ve kendi hicrânı, ayrılığı ile onu yakarsa ne büyük ni'metdir! Bu ni'metin kıymetini bilip şükrünü yapmak lâzımdır. Durmayıp, bunun artmasına çalışarak, aşk-ı İlâhînin, en son derecesine yükselmesini beklemelidir. Hakikî matlûbdan başka, hiçbirşeye gönül bağlamamalı, fâidesi olmıyan şeylerle uğraşmamalıdır. Muhabbet ateşi, nefis-i emmârenin azgınlığından, yükselmesinden meydana gelen, benlik, izzet-i nefis perdesini temâmen yakarak, ezeli ve ebedî kemâlâtın nûrları, kalbi aydınlatmalıdır. (Ni'metlerime şükr ederseniz, onları arttırırım) buyurmuşdur.

Ey mes'ûd ve bahtiyâr kardeşim! Allahü teâlânın sevdiği kullarının yolunda yürümek arzûsunda isen, bu yolun şartlarını ve edeblerini gözetmelisin! En önce, sünnet-i seniyyeye yapışmak ve bid'atlerden sakınmak lâzımdır. Çünkü, Allahü teâlânın sevgisine ulaşıran yolun esâsı, bu ikisidir. İşlerinizi, sözlerinizi ve ahlâkınızı, dinini bilen ve seven, dindâr âlimlerin sözlerine ve kitâblarına uydurmalısınız. Sâlih kullar gibi olmalısınız ve onları sevmelisiniz. Uykuda, yemekte ve söylemekte aşırı gitmeyip orta derecede olmalısınız. Seher vakti, [ya'ni gecelerin sonunda] kalkmağa gayret etmelisiniz. Bu vaktlerde istigfâr etmeğı, ağlamağı, Allahü teâlâyâ yalvarmağı ganîmet bilmelisiniz. Sâlihlerle düşüp kalkmağı aramalısınız. (İnsanın dini, arkadaşının dini gibidir) sözünü unutmayınız! Şunu, iyi bilin ki, âhireti [se'âdet-i ebediyyeyi] isteyenlerin dünyâ lezzetlerine düşkün olmaması lâzımdır.

Mubâh olan lezzetleri bırakamazsanız, hiç olmazsa, harâmlardan ve şübhe-lilerden kaçınınız ki, âhirette kurtulmak umulsun. Fekat, her dürlü altın ve gümüş eşyânın ve çayırdaki otlayan hayvanların ve ticâret eşyâsının zekâtını ve toprakdan, tarladan, ağaçtan alınan mahsûllerin uşrunu da herhâlde vermek lâzımdır. Bunların verilecek mikdârları, fıkıh kitâblarında bildirilmiştir.

Zekâtı ve fıtraları, şerî'atin emr ettiği kimselere seve seve vermelidir. Akra-bâyı ziyâret etmeli, mektûbla gönüllerini almalıdır. Komşuların haklarını gözetmelidir. Fakîrlere ve borç isteyenlere merhamet etmelidir. Malı, parayı, şerî'atin izin vermediğı yerlere harc etmemeli, izin verilen yere de, isrâf etmemelidir. [Ribâdan ya'ni fâizden, kumarlı ve kumarsız oyunlardan sakınmalıdır. Parayı oyunlara, harâmlara, çalgılara, süslenmeğe, gösteriş yapmağa, öğünmeğe, mal toplamağa kullanmamalıdır]. Bunlara dikkat edince, mal, zârardan kurtulur ve dünyâlıklar, âhiretlik hâlini alır. Belki de bunlara dünyâ denmez.

İyi bilin ki, nemâz, dinin direğidir. Nemâz kılan bir insan, dinini doğrudan doğruya kılmanın, dini yıkılır. Nemâzları, müstehab zamanlarında ve şartlarına ve edeblerine uygun olarak kılmalıdır. Bunlar, fıkıh kitâblarında bildiril-

mişdir. Nemâzları cemâ'atle kılmalı ve birinci tekbiri imâm ile birlikte almağa çalışmalıdır ve birinci safda yer bulmalıdır. [Câmi'e geç gelip, birinci safı geçmek için, safları yarmak, cemâ'ate ezilyet vermek harâmıdır]. Bunlardan biri yapılmazsa, mâtem tutmalıdır. Kâmil bir müslimân, nemâza durunca, sanki dünyâdan çıkıp âhirete girer. Çünkü dünyâda Allahü teâlâyâ yaklaşmak, çok az nasib olur. Eğer nasib olursa, o da zille, gölgeye, sûrete yakınlıktır. Âhiret ise, asla yakınlık yeridir. İşte nemâzda, âhirete girerek, burada nasib olan devletden hisse alır. Bu dünyâda hasret ve firâk ateşi ile yanan susuzlar, ancak nemâz çeşmesinin hayât suyu ile serinleyip râhat bulur. Büyüklük ve ma'bûdluk sahrâsında şaşırılmış kalmış olanlar, nemâz gelininin çadır etekleri altında vuslatın [matlûba kavuşmanın] kokusunu duyarak hayrân olurlar. Allahü teâlânın Peygamberi «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki: (Bir mü'mîn nemâz kılmağa başlayınca, Cennet kapıları onun için açılır. Rabbi ile onun arasında bulunan perdeler kalkar. Cennetde olan hûru'nun onu karşılar. Bu hâl, nemâz bitinceye kadar devâm eder).

Bu yolun büyüklerinden birini buluncaya kadar, Kur'ân-ı kerim okuyarak, ibâdetleri yaparak ve kıymetli kitâblarda ve hadis-i şeriflerde bildirilen düâları, tesbîhleri okuyarak vaktlerinizi ma'mûr ediniz! Bu düâ ve tesbîhlerden ve ibâdetlerden bir kısmını, bu fakir toplamışdım. Mevlânâ Muhammed Hanîf almışdı. Zamanınızın çoğunu, (Lâ ilâhe illallah) kelimesini söylemekle geçiriniz. Kalbi temizlemekte çok te'sirlidir. Hergün, belli mikdâr okursanız iyi olur. Abdestli ve abdestsiz söylenebilir. Bu yolun büyüklerini sevmeği se'âdetin sermâyesi biliniz. Bu yolda ilerleten en kuvvetli vâsitanın, bu muhabbet olduğunu biliniz! Fârisî nazm tercemesi:

Aradığın hazinenin nişânını, verdim sana!

Belki sen kavuşursun, biz varamadıkça da!

Allahü teâlâ size ve doğru yolda gidenlerin hepsine selâmet ve râhatlıklar versin!

[Nemâzın nasıl kılınacağını, kazâ nemâzlarını, bütün din bilgilerini, Ehl-i sünnet âlimlerinin kitâblarından öğrenmeli, sinsi düşmanların ve câhillerin yaldızlı yazılarına ve tatlı sözlerine aldanmamalıdır.

İslâmiyyetde şeyh-ul-islâm ya'nî diyânet işleri reisleri ve islâm müftileri vardı. Müftî adını taşıyan devlet me'mûrlarının da bulunduğu zamanlar oldu. İslâm müftisi ile müftî denilen me'mûrları birbirine karışdırmamalıdır. İslâm müftileri, Allahü teâlânın emrlerini ve yasaklarını, ya'nî şer'ati bildiren âlimler idi. Müftî denilen devlet me'mûrları ise, zâten şer'ati bilmezlerdi. Allahü teâlânın yasak ettiği birşeyi, kanûn emr etseydi, bu şeyi yapmak câiz değildir demezlerdi. Allahü teâlânın emr ettiği birşeyi, kanûn yasak etmiş ise, bu şeyi yapmak lâzım olduğunu söyleyemezlerdi. Susarlar veyâ tersini söylerlerdi. Böylece kendileri dinden çıkar, müslimânları da günâha veyâ küfre sürüklerlerdi. Cengiz askerinin, islâm memleketlerine yayılıp, câmi'lerin yıkıldığı, müslimânların öldürüldüğü zamanlarda ve Fâtımiler ve Resûliler zamanlarında, hattâ Abbâsiler zamanında, böyle müftî denilen devlet me'mûrları, harâmlara câizdir dediler. Hattâ Kur'ân-ı kerime mahlûkdur dediler. Müftî adı verilen bu me'mûrların böyle uydurma fetvâlar vererek dinin yıkıldığı zamanlarda, fıkıh kitâblarına, ilmihâl kitâblarına uyanlar, doğru yolda kaldı. Dinlerini kurtarabildi.

Fetvâ demek, herhangi birşeyin şer'ate uygun olup olmadığını bildirmek demektir. Yalnız, (uygundur) veyâ (câiz değildir) demek, fetvâ olmaz. Bu cevâbın, hangi fıkıh kitâbının, hangi yazısından alındığını da bildirmek lâzımdır. Fıkıh kitâblarına uymayan fetvâlar yanışıdır. Bunlara bağlanmak câiz değildir. İslâm bilgilerini öğrenmeden, bilmeden, âyet-i kerime veyâ hadis-i şerif okuyup da, bunlara kendi kafasına, kendi görüşüne göre ma'nâ verenlere islâm âlimi denmez.

Bunlar Berut'daki papaslar gibi, arabca bilen bir tercüman olabilir. Ne kadar yal-
dızlı, parlak söyleşeler ve yazsalar da, hiç kıymetli yoktur. Ehl-i sünnet âlimle-
rinin anladıklarına ve bunların yazdığı fıkıh kitâblarına uymayan sözleri ve yazı-
ları Allahü teâlâ beğenmez, kabûl etmez.

İbni Âbidîn, dördüncü cild, üçyüzbirinci sahifede, kâdî ya'ni hâkimleri anla-
tırken buyuruyor ki, (Fâsıkın müftî olması uygun değildir. Bunun verdiği fetvâla-
ra güvenilmez. Çünkü fetvâ vermek, dîn işlerindedir. Dîn işlerinde fâsıkın sözü
kabûl edilmez. Diğer üç mezhepte de böyledir. Böyle müftilere birşey sormak
câiz değildir. Müftinin müslimân olması ve akllı olması da, sözbirliği ile şarttır.
Âdile, sâlihâ olan kadının ve dilsizin fetvâsı kabûl olunur. Müftî ve hâkim, İmâm-ı
a'zam Ebû Hanîfenin sözüne göre fetvâ verir. Aradığını onun sözlerinde açıkça
bulamazsa, İmâm-ı Ebû Yûsûfün sözünü alır. Onun sözlerinde bulamazsa, İmâm-ı
Muhammed şeybâninin sözünü alır. Ondan sonra İmâm-ı Züferin, dahâ sonra
Hasen bin Ziyâdın sözünü alır. Müctehid-i fil-mezheb olan, ya'ni eshâb-ı tercih
olan müftiler, ictihâdlar arasında delilleri kuvvetli olanları seçerler. Müctehid ol-
mayanlar, bunların tercih etmiş oldukları söze uyar. Böyle yapmayan müftilerin
ve hâkimlerin sözü kabûl edilmez. Demek ki, tercih ehlinin seçmemiş olduğu
şeylerde, İmâm-ı a'zamın sözünü almak lâzımdır. Görülüyor ki, müftinin müctehid-i
fil-mezheb olması lâzımdır. Böyle olmıyana müftî denilmez, nâkıl, nakl ed-
ci, fetvâyı iletici denir. Nâkiller fetvâları, meşhûr kitâblardan alır. Bu kitâblar,
meşhûr olan mütevâtir haberler demektir)].

53 — BEŞ VAKT NEMÂZ

Her müslimânın, otuzüç farzı bilmesi lâzımdır. Otuzüç farz şunlardır:

İmânın şartı	:	ALTI	(6)
İslâmın şartı	:	BEŞ	(5)
Nemâzın farzı	:	ONİKİ	(12)
Abdestin farzı	:	DÖRT	(4)
Guslün farzı	:	ÜÇ	(3)
Teyemmümün farzı	:	ÜÇ	(3)

Teyemmümün farzına iki diyenler de vardır. Bu zaman, hepsi otuziki farz
olur. Ellidört farz başka olup (Mızraklı İlmihâl) de yazılıdır. Emr-i ma'rûf ve nehy-i
münker yapmak ve kötü, çirkin söz söylememek, otuzüç farzda değil, ellidört
farzdadır.

Âkıl ve bâliğ olan her müslimânın hergün beş vakt nemâz kılması farzdır.
Bu beş nemâz, kırk rek'at eder. Bunlardan onyededi rek'ati farzdır. Üç rek'ati vâ-
cibdir. Yirmi rek'ati sünnettir. Şöyle ki:

1 — Sabâh nemâzi dört rek'atdır. Önce, iki rek'at sünneti, sonra iki rek'at
de farzı kılınır. Bu sünnet, çok kuvvetlidir. Vâcib diyenler de vardır.

2 — Öğle nemâzi, on rek'atdır. Önce, dört rek'at ilk sünneti, sonra dört rek'-
at farzı, farzdan sonra da iki rek'at son sünneti kılınır.

3 — İkinci nemâzi, sekiz rek'atdır. Önce, dört rek'at sünneti, sonra dört
rek'at farzı kılınır.

4 — Akşam nemâzi, beş rek'atdır. Önce, üç rek'at farzı, sonra iki rek'at
sünneti kılınır.

5 — Yatsı nemâzı onüç rek'atdır. Önce, dört rek'at sünneti, sonra dört rek'at farzı, dahâ sonra, iki rek'at son sünneti kılınır. Bundan sonra üç rek'at, (Vitr nemâzı) kılınır.

İkinci ve yatsının ilk sünnetleri, (Gayr-ı müekkede) dir. Ya'nî, kuvvetle emr edilmemiş sünnetdir. Bunların ikinci rek'atlarında otururken, ettehiyyâtü... den sonra, Allahümme salî alâ... sonra ...bârlık alâ... sonuna kadar okunur. Ayağa kalkınca, üçüncü rek'atde, önce Besmele çekmeden, Sübhâneke... okunur, hâl-buki, öğle nemâzının ilk sünneti (Müekked) dir. Ya'nî, kuvvetle emr olunmuştur. Sevâbı dahâ çoktur. Bunda, birinci oturuşda, farzlarda olduğu gibi, yalnız ettehiyyâtü okunup, sonra üçüncü rek'at için, hemen ayağa kalkılır. Kalkınca, önce Besmele çekip, doğruca Fâtîha okunur.

Öğlenin ve yatsının farzından sonra dört rek'at ve akşamın farzından sonra altı rek'at dahâ kılmak müstehabdır. Ya'nî çok sevâbdır. Hepsini bir selâm ile veyâ iki rek'atde birer selâm ile kılabilir. Her iki şekilde de, ilk iki rek'atleri, son sünnetler yerine sayılır. Bu müstehâb nemâzları, iki rek'at son sünnetlerden sonra ayrıca kılmak da olur.

Birinci rek'at nemâza durunça, diğer rek'atler ayağa kalkınca başlar ve tekrâr ayağa kalkıncaya kadar devam eder. Son rek'at ise, selâm verinceye kadar, devam eder. İki rek'atdan az nemâz olmaz. Akşamın farzı ile vitrden başka, her nemâz, çift rek'atlıdır. İkinci secdeden sonra, çift rek'atlerde oturulur.

Herbir rek'atde nemâzın farzları, vâcibleri, sünnetleri, müfsidler ve mekrûhları vardır. İlerideki sahîfelerde bunları (Hanefî) mezhebine göre bildireceğiz.

**İmânın tohumu beş vakt nemâzdır,
müslmânım diyen, kılsa gerekdir.**

**Nemâzın lezzetini duyamıyanlar,
rûhunu tedâvi, etse gerekdir.**

**Bilmek istersen kim, necât bulmayan,
nemâza hiç ehemmiyet vermiyen!**

**Âhret gününde hayrın bulmıyan,
ezânı işitip, gelmiyenlerdir.**

54 — NEMÂZIN FARZLARI (ABDEST ALMAK)

Nemâzın farzı oniki olup, yedisi dışındadır. Ya'nî, nemâza başlamadan öncedir. Bunlara (Nemâzın şartları) da denir ki, şunlardır: Hadesden tahâret, necâsetden tahâret, setr-i avret, istikbâl-i kible, vakt, niyyet, tahrime tekbiri. Her şeyin vücûdü, ya'nî var olması, bir işin yapılmasına bağlıdır. Bu bağlılık, beş dürlü olur: İş, bu şeyin mâhiyyetinin içinde ise, onun bir parçası ise, bu işe, (Rükn) denir. Dışında ise, bu şeye te'sîr ediyorsa, (illet) denir. Nikâh, evlenmenin illetidir. Te'sîr etmiyorsa, işin yapılması, bu şeyin vücûdünü icâb ediyorsa, (Sebeb) denir. Vakt, nemâzın sebebidir. İcâb etmiyorsa, işin yapılmaması ile, o şey de yok olursa, (Şart) denir. Yok olmazsa, (Alâmet) denir. Ezân, nemâzın alâmetidir. Nemâzın farzlarından beşi, nemâzın içindedir. Bu beş farzdan her birine (Rükn) de denir. Bunların hepsini, bundan sonraki maddelerde, (Hanefî) mezhebine göre bildireceğiz.

Hadesden tahâret ikidir:

1 — Abdestsiz olanın abdest almasıdır.

2 — Cünüb olanın, gusl etmesidir.

Bu maddede, abdest almağı ve abdesti bozan şeyleri bildireceğiz.

Vüdû, abdest, teveddî, abdest almak; gusl, birşeyi yıkamak; İgtisâl, gusl abdesti almak; gusl de, gusl abdesti demektir. Abdesti olmıyana (Muhdis) denir. Gusl abdesti olmıyana (Cünüb) denir.

(Halebi-yl sagîr) de buyuruluyor ki, (Abdestin farzları, sünnetleri, edebleri ve menhi, ya'nî memnû' olan şeyleri vardır. Abdestsiz olduğunu bilerek zarûretsiz nemâz kılan kâfir olur. Nemâz kılariken abdesti bozulan, hemen omuzuna selâm verip, nemâzdan çıkar. Vakt çıkmadan abdest alıp, nemâzını baştan tekrâr kılar).

Abdestin farzı dördür: Yüzü, bir kerre yıkamak. İki kolu, dirsekleri ile birlikte, bir kerre yıkamak. Başın dörtde bir kısmını mesh etmek, ya'nî yaş eli başa sürmek. İki ayağı, iki yandaki topuk kemikleri ile birlikte, bir kerre yıkamaktır. Şi'ler, ayaklarını yıkamıyor, mesh ediyorlar.

Abdestin sünnetleri, onsekizdir:

1 — Halâya girerken ve abdeste başlarken, besmela çekmek. Tenhâ yer bulamıyan, sıkışınca başkaları yanında, örtünerek, abdest bozabilir.

2 — Elleri, bilekleri ile beraber, üç kerre yıkamak.

3 — Ağız, ayrı ayrı su ile, üç kerre yıkamak. Buna (Mazmaza) denir.

4 — Burnu, ayrı ayrı su ile, üç kerre yıkamak. Buna (İstinşak) denir.

5 — Kaşların, sakalın, bıyığın altındaki görünmiyen deriyi ıslatmak sünnettir, farz değildir. Bunların üzerini yıkamak farzdır. Kıllar seyrek olup altlarındaki deri görünüyorsa, deriyi yıkamak, ya'nî ıslatmak farz olur.

6 — Yüzünü yıkarken, iki kaşın altını ıslatmak.

7 — Sakalın sarkan kısmını mesh etmektir. Bunu yıkamak farz değildir.

8 — Sakalın, sarkan kısmının içine, sağ elin yaş parmaklarını, tarak gibi sokmak [tahlil etmek]. Yüz, alın üst kenârından çene ucuna kadardır.

9 — Dişleri, birşey ile oğmak, temizlemek.

10 — Başın her tarafını, bir kerre mesh etmek.

11 — İki kulağı, bir kerre mesh etmek. Kulakla yanak arasını yıkamak farzdır.

12 — Enseyi, üçer bitişik parmaklarla, bir kerre mesh etmek.

Son üçünü birlikte yapmak için, iki el ıslatılıp, iki elde de, üç bitişik ince parmak birbirine yapışdırılıp, iç tarafları, başın önünde, saçların başlangıcına konmak üzere iki el başa konur. İki elin bu üç parmağının uçları, birbirine dokunmalıdır. Baş ve şehâdet parmakları ve avuç içleri havada olup, başa dokunmaz. İki el, arkaya doğru çekilerek, üçer parmak, başı mesh eder. Eller, arkadaki saç kenarına gidince, üçer parmak, başdan ayrılıp, iki elin avuç içleri, kafanın yan tarafındaki saçlar üzerine yapışdırılıp, arkadan öne çekilerek, başın yan tarafları mesh edilir. Sonra şehâdet parmakları kulakların iç tarafına ve baş parmakların iç yüzü, kulak arkasına konup, kulaklar yukardan aşağı mesh edilir. Sonra, diğer üç parmakların dış yüzleri enseye konup, ensenin ortasından, iki tarafına doğru çekilerek mesh edilir.

13 — El ve ayak parmaklarının arasını tahlil etmektir. Ayak parmaklarını tahlil için, sol elin küçük parmağı sağ ayağın küçük parmağından ve sonra, sol ayağın büyük parmağından başlayarak, ayak parmakları arasına, sıra ile, alt taraftan sokulur.

14 — Yıkınacak yerleri, üç kerre yıkamaktır. Her birinde, uzvun her yeri ıslanmalıdır. Üç kerre su dökmek değil, üç kerre tam yıkamak sünnettir. Üçden fazla yıkamak mekrûhdur. Üçü sayarken şaşırırsa, üç yapar. Fazla oldu ise, mekrûh olmaz.

15 — Yüzü yıkayacağı zaman, kalb ile niyyet etmek. [Ağız ile de niyyet etmek, sünnettir, müstehabdır veyâ bid'atdır denildiği (İbni Âbdîn) de yazılıdır. Sünnettir veyâ bid'atdır denilen bir şeyi yapmamak lâzım olduğu, (Berika), (Hadika) da ve (İbni Âbdîn) de bildirilmektedir. Bunun için ağız ile niyyet etmemelidir].

16 — Tertibdir. Ya'nî, sıra ile iki eli, ağız, burnu, yüzü, kolları, başı, kulakları, enseyi ve ayakları yıkamak ve mesh etmektir. Bu sırayı bozmamaktır.

17 — Delk, yıkanan yerleri oğmaktır.

18 — Müvâlât, her uzvu, birbiri arkasından, çabuk çabuk yıkamaktır.

Abdestin edebleri, yirmisekizdir. Edeb, burada yapılması sevâb olup, yapılmazsa hiç günâh olmayan şeyler demektir. Hâlbuki, sünneti yapmak sevâb olup, yapmamak, tenzihi mekrûhdur. Edeblere, mendûb ve müstehab da denir. Abdestin edebleri şunlardır:

1 — Abdesti, nemâz vakti girmeden önce almaktır. Özl sâhiblerinin, vakt girdikten sonra alması lâzımdır.

2 — Halâda tahâretlenirken, kibleyi sağ veyâ sol tarafa almaktır. Abdest bozarken, kibleye önünü ve arkasını dönmek tahrîmen mekrûhdur. Ayakları açıp çömelmek edebdir.

3 — Necâset bulaşmamış ise, su ile tahâretlenmek edebdir. Necâset, dirhem mikdârından [ya'nî bir miskalden, dört gram ve seksen santigramdan] az ise, yıkamak sünnettir. Dirhem mikdârı bulaşmış ise, yıkamak vâcib, fazlasını yıkamak farzdır. Yıkamakta aded yoktur, temizleninceye kadar yıkamalıdır. Sol elin, bir veyâ iki veyâ üç parmağının içi ile yıkanır.

4 — Tahâretlendikten sonra, bez ile kurulamaktır. Bez yok ise, el ile kurulmalıdır.

5 — Tahâretlendikten sonra, avret mahallini, hemen örtmektir. Tenhâda lüzûmsuz açmak, edebi bozar.

6 — Başkasından yardım istemeyip, abdesti kendisi almaktır. İstemedenden su döken olursa, câizdir.

7 — Kibleye karşı, abdest almaktır.

8 — Abdest alırken konuşmamaktır.

9 — Her uzvu yıkarken, kelime-i şehâdet okumaktır.

10 — Abdest düâlarını okumaktır.

11 — Ağızına sağ el ile su vermektir.

12 — Burnuna sağ el ile su vermektir.

13 — Burnu sol el ile temizlemektir.

14 — Ağız yıkarken, dişleri (Misvâk) ile temizlemektir. Sağ el parmakları uzatılıp, baş parmakla küçük parmak misvâkin altından, diğer üç parmak da üstünden tutarak, üç kerre sağ, üç kerre de sol yandaki dişler üzerine hafifce sürülür. Kuvvetle sürmemeli, dişleri bozar. Hafif sürülünce dişleri ve diş etlerini kuvvetlendirir. Misvâk, Arabistanda bulunan Erâk ağacının dalından, bir karış uzunlukta kesilen parçadır. Erâk dalı bulunmazsa, zeytin veyâ başka dallardan da olabilir. Nar dalı olmaz. Misvâk bulunmazsa, fırça da kullanılabilir. Bu da yoksa, sağ elin baş parmağını sağ yandaki dişler üzerine, ikinci küçük parmağını sol dişler üzerine üç kerre sürerek temizlemelidir. Birinin misvâkini, tarağını, bunun izni ile, başkasının kullanması şer'an mekrûh değildir. Tab'an mekrûhdur. Sigara içmek de tab'an mekrûhdur.

15 — Ağız yıkarken, oruçlu değilse, gargara yapmaktır.

16 — Burnu yıkarken, suyu kemiğe yakın çekmektir.

17 — Kulağı mesh ederken birer parmağı, kulak deliğine sokmaktır.

18 — Ayak parmaklarını tahlil ederken, sol elin küçük parmağı ile tahlil etmektir.

19 — Elleri yıkarken, geniş yüzüğü yerinden oynatmaktır. Dar, sıkı yüzüğü oynatmak ise lâzım olup, farzdır.

20 — Su bol ise de, isrâf etmemektir.

21 — Suyu, yağ sürer gibi az kullanmamaktır. Üç def'ada da, yıkanan yerden en az iki damla su damlamalıdır.

22 — Bir kabdan abdest alınca, o kabı dolu bırakmaktır. İbriğin ağzını kibleye karşı durdurmalıdır. Nemâz kılacak bir yolcu, kible cihetini, ibriğin ağzına bakarak, kolayca anlar.

23 — Abdest bitince veyâ ortasında (Allahümmec'alni minettevvâbin...) düâsını okumaktır.

24 — Abdestten sonra (Sübhâ), ya'ni iki rek'at nemâz kılmaktır.

25 — Abdestli iken, abdest almaktır. Ya'ni nemâz kıldıktan sonra, abdestli iken, yeni nemâz için, bir dahâ abdest almaktır.

26 — Yüzü yıkarken, göz pınarını, çapakları temizlemektir.

27 — Yüzü, kolları, ayakları yıkarken, farz olan yerlerden biraz fazlasını yıkamak. Kolları yıkarken, avuca su doldurmalı, bunu dirseğe doğru akıtmalıdır.

28 — Abdest alırken, kullanılan sudan, elbiseye, üste, başa sıçratmamaktır.

Abdest alırken, yapılması menhî, ya'ni yasak olanlar, onikidir. Bunları yapmak harâm veyâ mekrûhdur ki, şunlardır:

1 — Halâda, kırdâ abdest bozarken, kibleyi öne, arkaya getirmemelidir.

Kibleye ve mîshafa karşı ayak uzatmak da, mekrûhdur. Mîshaf yüksekde ise, mekrûh olmaz. Ayrı bir şeye sarılı mîshaf, mîska ile halâyâ girebilir.

2 — Tahâretlenmek için, biri yanında avret yerini açmak harâmdır.

3 — Sağ el ile tahâretlenmemelidir.

4 — Su olmadığı zaman, gıdâ maddesi ile, gübre ile, kemik ile, hayvan gıdâsı ile, kömür ile ve başkasının malı ile, saksı, kiremit parçası ile, kamış ile ve yaprak ile ve bez ile, kâğıt ile tahâretlenmek mekrûhdur.

5 — Abdest alınan havuza tükürmemeli ve sümkürmemelidir.

6 — Abdest a'zâsını, hudûdundan pek aşırı veyâ eksik olarak yıkamamalı ve üçden az veyâ çok yıkamamalıdır.

7 — Abdest a'zâsını, tahâretde kuruladığı bez ile kurulamamalıdır.

8 — Yüzü yıkarken, suyu yüze çarpmamalı, alın üstünden, aşağı doğru dökmemelidir.

9 — Suyu üflememelidir.

10 — Ağız ve gözleri, sıkı kapamamalıdır. Dudağın görünen kısmında ve göz kapağında, ıslanmadık az bir yer kalırsa, abdest kabûl olmaz.

11 — Sağ el ile sümkürmemelidir.

12 — Baş, kulaklar veyâ enseden birini, her def'asında eli ayrı ayrı ıslatarak, birden fazla mesh etmemelidir. Her def'asında ıslatmadan tekrârlanabilir.

Tenbih: Zarûret, mecbûriyyet olmadıkça, aşağıdaki on şeye ri'âyet etmelidir:

1 — İki eli çolak olan, tahâretlenemez. Kolları toprağa, yüzünü divara sürerek teyemmüm eder. Yüzünde de yara varsa, nemâzı abdestsiz kılar ve nemâzlarını terk etmez.

2 — Hasta olana, zevcesi, câriyesi, çocukları, kardeşleri abdest aldırır.

3 — Taş ve benzerleri ile tahâretlenmek, su yerine geçer.

4 — Deli olan veyâ bayılan kimse, yirmidört sâ'atde ayılamazsa, iyi olunca, nemâzlarını kazâ etmez. İçki, afyon, ilâc ile akli giden, her nemâzı kazâ eder. Yatarak başı ile, imâ edemiyecek kadar, ağır hastalığı, yirmidört sâ'atden çok devâm eden kimseden, akli başında olsa bile, nemâz sâkıt olur.

5 — Abdesthâneye girmek için, husûsi şalvar kullanmak ve başı örtülü girmek müstehabdır.

- 6 — Halâya girerken elinde, Allahü teâlânın ismi ve Kur'ân-ı kerîm yazılı bir şey bulunmamalıdır. Birşeye sarılmış veyâ cebde olmalıdır. Mıska böyledir.
- 7 — Halâya sol ayakla girip, sağ ayakla çıkmalıdır.
- 8 — Halâda avret yerini, çömelince açmalı, konuşmamalıdır.
- 9 — Avret yerine ve necâsete bakmamalı, halâya tükürmemelidir.
- 10 — Hiçbir suya, câmi' dıvarına, kabristana ve yola abdest bozmamalıdır.

ABDESTİ BOZAN ŞEYLER: (Halebi) kitâbında diyor ki, (Yedi şey, abdesti bozar: Birincisi, önden ve arkadan çıkan şeyler, meselâ yellenmek, abdesti bozar. Yalnız, erkeğin ve kadının önünden çıkan yel, abdesti bozamaz. Bu, az kimsede olur. Ağızdan, kulakdan ve derideki yaradan çıkan kurdlar, bozamaz. İhtikan, ya'nî lâvman âletinin ucu ve insan parmağı, arkadan sokup çıkarılınca, et-râfı yaş ise bozar. Kuru ise, yine abdesti tâzelemek iyi olur. Bir parçası sokulup, bir parçası dışarda kalan herşey de, böyledir. Birşeyin hepsi girip çıkarsa, abdesti de, orucu da bozar. Bâsur memesi çıkan, ell ile veyâ bez gibi birşey ile sokarsa, abdesti bozulur.

Erkek, İdrar yoluna yağ sokup, sonra dışarı akarsa, İmâm-ı a'zama göre bozulmaz. Kadın, vajinal lâvaj yapınca, çıkan sıvı, abdesti bozar.

Erkek, İdrâr kaçırmamak için, pamuk fitil koyması câizdir. Pamuğun dışarda kalan kısmı ıslanmadıkça, abdesti bozulmaz. Pamuk, kuru olarak çıkarsa, yine bozulmaz. Kadınların önlerine sokduğu, kürsüf denilen bez de böyledir. Fekat sokmayıp, aralığa koyarsa iç tarafı ıslanınca, bozulur. Pamuğun hepsi girmişse, yaş olarak çıkınca, bozar. Arkaya sokulup, gayb olan pamuk, kuru çıkınca da bozar. Bâkire kızların yalnız hayz zamanında, evli ve dul olanların ise, her zaman kürsüf kullanmaları müstehabdır. İstincâdan sonra, çamaşırında leke olanlar, iki kaba eti arasına uzunca pamuk koyarak, mak'adı örtmeli, abdest alacağı zaman pamuğa bakıp, temiz ise tekrâr yerine koymalı, kirlenmiş ise, değiştirmelidir.

İdrâr kaçıran, çamaşırının kirlenmemesine çok dikkat etmelidir. Kenar uzunluğu onbeş santimetre kadar murabba' şeklinde ince bezin, meselâ patiskanın bir kenârından bir santimetre genişliğinde şerid kesmeğe başlanır. Sonuna bir santimetre kala ikinci kenâra dönülüp, sonunda bir santimetre kalıncaya kadar kesilir. Şeridin ortasındaki köşesine bir düğüm yapınca, şerid düz olur. Bağı olan bu bez ortasına pamuk koyup, zekerin ucuna sarılır ve bağlanır. İdrâr kaçınca pamukda kalır. Pamuk bulaşmış ise, abdest almadan önce değiştirilir. Bir bez, bağı ile birlikte aylarca kullanılabilir.

Abdesti bozanların ikincisi, ağızdan çıkan necs şeylerdir. Bunlardan kay ve katı kan ağız dolusu olunca bozar. Çıkan yemek, sıvılar, safra hep necsdir. Balgam kusmak bozamaz. Başdan gelen sıvı kanı kusunca, tükürükden az ise bozamaz. Dışden ve ağızdaki yaradan çıkıp ağızdan dışarı akan kan da böyledir. Kan tükürükden çoksa bozar. Başdan gelen katı kan, çok olsa dahî bozamaz. Mi'deden, ciğerden gelen kan sıvı ise, Şeyhayna göre, az olsa dahî abdesti bozar. Kulağa damlatılan yağ, kulakdan veyâ burundan çıkınca bozamaz. Ağızdan çıkarsa bozar. Burna çekilen şey, burundan, günlerce sonra da, geri gelirse bozamaz.

Üçüncüsü, deriden çıkan kan, cerâhat, sarı su, akarsa bozar. Çiçek hastasından ve herhangi bir çibandan çıkan kan, sarı su, gusl abdestinde yıkanması lâzım olan yere yayılırsa bozar. Meselâ, burundan gelen kan, kemikleri geçerse, kulakdan gelen, kulak deliğinden çıkarsa bozar. Çibandaki, yaradaki kanı, sarı suyu pamukla emerse bozar. Bunlardan çıkan, akan renksiz su bozamaz [Tahtâvi]. Birşeyi ısırınca, o şey üzerinde kan görürse, bozulmaz. Misvâk, kurdan üzerinde kan görünce, ağızına bulaşmadı ise, bozulmaz. Ya'nî oraya parmağını koyunca, parmağında kan görürse bozulur. Gözü ağrıyan kimseden, hep yaş akarsa, özr sâhibi olur. Ağrı olmadan, herhangi bir sebeble ağlamakla ve soğan,

duman, gazlar te'siri ile, göz yaşı akınca bozmez. Şâfi'ide ise yine bozar. Kadın, çocuğunu emzirince bozmez. Çok da olsa, terlemekle bozulmaz. Kulak, göbek, memeden ağız, hastalık ile gelen sıvı bozar. Sülük, çok kan emerse, bozar. Sinek, sivrisinek, pire, tahta biti gibi haşereler, çok emseler de, bozulmaz. Az olup yayılmıyan derideki kan ve ağızda hâsıl olup, ağız dolusu olmıyan kan ve dışarı çıkan az kay abdestli bozmadıkları için, necs değildirler.

Abdesti bozanların dördüncüsü, yan yatarak veyâ dirseğine yâhud birşeye dayanıp uyumaktır. Dayandığı şey çekilince düşmezse, bozulmaz. Nemâzda uymak, abdesti bozmez. Dizleri dikip, başını dizlerine koyup uyursa, bozulmaz. Ayaklarını bir yanına çıkarıp, yere oturarak uyursa bozulmaz. Çıplak hayvan üstünde uyursa, hayvan yokuş çıkıyor veyâ düz yerde gidiyorsa, bozulmaz. Palar ve eğer üzerinde uyursa hiç bozulmaz.

Beşincisi, bayılmak ve deli olmakla ve sar'a tutmakla bozular. Yürürken sulanacak kadar serhoş olmak da bozar.

Altıncısı, rükû' ve secdeleri olan nemâzda kahkaha ile gülmek, abdesti de bozar. Çocuğun bozulmaz. Nemâzda tebessüm, nemâzı da, abdesti de bozmez. Yanındakiler işitirse, kahkaha denir. Kendi de işitmezse, tebessüm denir. Yalnız kendi işitirse, (Dahk) denir. Dahk, yalnız nemâzı bozar.

Yedincisi, (Mübâşeret-i fâhişe) ya'nî çıplak olarak, (Sev'eteyn) i, çirkin yerlerini sürtünmek, erkeğin de, kadının da abdestini bozar.

Saç, sakal, bıyık, tırnak kesmek abdesti bozmez. Kesilen yerleri yıkamak lâzım olmaz. (Fıkh-i Gıdani) nin fârisi şerhinde diyor ki, (Tırnak kesince, abdest bozulmaz. Elleri yıkamak müstehâb olur). Yara kabuğunun düşmesi ile de bozulmaz.

Deri üzerindeki yarık yıkanır. Su değdiremezse, mesh eder. Mesh edemezse, terk olunur. Ayağındaki yarığa merhem sürmüş ise, merhemin üstünü yıkar. Yıkamak yaraya zarar verirse, mesh eder. Yıkadıktan sonra merhem düşerse, altı iyi olmuş ise, altını yıkar. İyi olmamış ise, yıkamaz. [55. ci maddeye bakınız!]

Abdest aldığı bilip, sonra bozulduğunda şübhe ederse, abdesti var kabûl edilir. Abdesti bozulduğunu bilip, sonra abdest aldığı şübhe ederse, abdest alması lâzım olur. Abdest arasında, ba'zı yerini yıkadığında şübhe ederse, orasını yıkar. Abdest aldıktan sonra şübhe ederse, yıkamak lâzım değildir. Abdest aldıktan sonra, üzerinde yaşlık gören, idrâr mı, su mu şübhe etse, ilk olarak başına geldi ise, yarıdan abdest alır. Birkaç def'a, böyle şübhe etdi ise, şeytânın vesvesesi olduğu anlaşılır ve abdesti tâzelemez. Vesveseyi önlemek için, abdest aldıktan sonra, donuna, peştemalına su serpmeli veyâ pamuk fitil kullanmalıdır. Kab, kacak, elbise, beden, suyun, kuyunun, havuzun ve câhillerin, kâfirlerin hazırladığı yağ, ekmek, elbise, yemek ve sâirenin pis olmasında şübhe etse, temiz kabûl edilir.

Kur'ân-ı kerîmi abdestsiz tutmak harâmdır. Ezberden okumak câizdir. Yatağa abdestli girmek sünnettir. (Şir'at-ül-İslâm) şerhinde diyor ki, (Kur'ân-ı kerîmi yatakda, yatarak abdestsiz okumak câizdir ve sevâbdır. Fekat, başını yorgandan dışarı çıkarmalı ve bacakları bitişdirmelidir).

Vedî, mezî çıkınca üç mezhebde abdest bozular. Mâlikide bozulmaz. Hanbelide gusl abdestli de lâzım olur [Inâye].

**Ey Habîbim, da'vet et kullarımı,
tâ gellp de, göreler didârımı!**

**Sen ki, mi'râc eyleyip, etdin niyâz,
ümmetin mi'râcını, kıldım nemâz!**

Her zemân ki, bu nemâzı kılalar,
cümle gök ehli sevâbın bûlalar.

Çünkü, her dürlü ibâdet bundadır,
Hakka kurblyetle vuslat bundadır.

Sıdk ile, beş vakt, olundukda edâ,
elli vakt ecrini eyler, Hak atâ.

55 — MEST ÜSTÜNE MESH, ÖZR SÂHİBİ OLMAK

MEST ÜZERİNE MESH — Abdest alırken ayakları yıkamak yerine, hiç öZR ve zarûret olmasa bile, yaş el ile, bir kerre, mest üzerine mesh edilmesi, erkek için de, kadın için de câizdir. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» mübârek ayaklarına mest giyip, bunların üstüne mesh etdi ve câiz olduğunu da söyledi. Gusl abdesti alırken veyâ teyemmüm ederken, mest üzerine mesh edilmez.

Mest, ayağın yıkaması farz olan yerini örten, su geçirmez ayakkabı demektir. Mest, büyük olup da, parmaklar, mestin ucuna kadar gitmez ve mesh, boş yer üzerine rastlarsa câiz olmaz. Mestlin ağız kısmı geniş olup, yukardan bakınca, ayak görünürse zararı olmaz. Mestlin, bir sâ'at yol yürüyünce, ayakdan çıkmayacak şekilde sağlam ve ayağa uygun olması lâzımdır. Ağacdan, camdan, madenden mest olamaz. Zirâ sert şeyle bir sâ'at yürünemez. Tabanı ile ayak üstü veyâ yalnız tabanı deri kaplanmış çorap üstüne veyâ sert olup, yürürken aşağı düşmeyen çorap üzerine mesh câizdir.

Mestli kimsenin, abdesti bozan sebeplerden birisi meydana gelerek, abdesti bozulunca, bu abdestsizlik, abdest uzvlarına yayılırken, ayaklara değil, mestlere yayılır. Mestlerin hadesden temizlenmesi de, mesh etmekle olur. Demek ki, mestler, abdestsizliğin ayaklara geçmesine mâni' olmaktadır. Yalnız ayaklarını yıkayıp, mest giyen bir kimse, sonra diğer uzvlarını yıkayıp abdestini temâmlasa, sonra, abdesti bozursa, sonra abdest alırken, bunlar üzerine mesh edebilir. Çünkü, mestleri giyerken, tam abdest almış olmak şart değildir. Fekat, abdesti bozulduğu zaman, bozulan abdestin, tam alınmış olması şarttır. Meselâ, teyemmüm ederek, mest giydi ise, suyu görünce, bozulan abdesti tam olmadığından, su ile abdest alırken, mesh edemez. Ayaklarını da yıkar. ÖZR sâhibi olan kimse, tam abdest alıp, öZR akmadan önce, mestlerini giyerse, sonra abdesti öZRle bozursa da, yirmidört sâ'at mesh edebilir. ÖZRü akdıktan sonra giyerse, yalnız o nemâz vakti içinde mesh edebilir.

Mest üzerine mesh müddeti, mukîm olan için, yirmidört sâ'atdır. Müsâfir için, üç gün üç gece, ya'nî yetmişiki sâ'atdır. Bu müddet, mesti giydiği zaman değil, mest giydikten sonra, abdesti bozulduğu zaman başlar. ÖZR sâhibi için mesh müddeti, nemâz vakti çıkıncaya kadar olduğu (**Fetâvâ-ı Hayriyye**) de yazılıdır. ÖZR sâhibi, öZRE sebep olan şeyi durduğu zaman, abdest alıp, o şey tekrar başlamadan önce, mestlerini giyse, tahâret-i kâmile ile giymiş olup yirmidört sâ'at mesh edebileceği (**Ankaravi**) ve (**Yahyâ efendi**) fetvâlarında yazılıdır.

Mesh, mestlerin yukarıdaki yüzlerine yapılır. Taban altına yapılmaz. Sünnet üzere mesh etmek için, sağ elin yaş beş parmağı, sağ mest üzerine, sol elin parmakları da, sol mest üzerine, boylu boyunca yapışdırılıp, ayak parmakları üzerine gelen ucundan, bacağa doğru çekilir. El ayakları meste değdirilmez. Meshin üç el parmağı eninde ve boyunda olması farzdır. Bunun için de, üç parmağı veyâ yaş olup suyu damlamakda olan parmak uçları veyâ parmaklarla birlikde el

ayasını veyâ yalnız el ayasını mest ucuna koyup, bacağa doğru çekmek yetiştir. Parmakları, mestin yan kenârına koyup, mest üzerinde genişliğine kaydırmak da câiz olur. Mesh elin dış yüzü ile de câiz ise de içleri ile yapmak sünnettir. Mestlin altına veyâ topukların yanlarına veyâ bacak tarafına mesh câiz değildir. Bir uzvu yıkadıktan sonra, elde kalan yaşlıkla, mest üzerine mesh edilir. Bir uzvu, meselâ, başı veyâ enseyi meshden kalan yaşlıkla, mesh edilmez. Abdest alıp, mest giymiş bir kimse, yeniden abdest alıp, mesh etmiyerek, mestli ayaklarını suya soksa, bir ayağı veyâ yarından fazlası ıslanmazsa, mesh yerine geçer. İçine su girip, ayağı ıslanırsa, mestleri çıkarıp, ayaklarını da yıkamak lâzım olur. Yaş ot üstünde yürüyerek veyâ yağmur ile, mestlerin üstü ıslanırsa, mesh yerine geçer ve niyyet lâzım olmaz. Mestli kimse, abdesti bozulduktan yirmidört sâ'at geçmeden, sefere çıksa, bu mestlere üç gün ve gece mesh edebilir. Musâfir iken, mukim olsa, yirmidört sâ'at geçmiş ise, mestleri çıkarıp, ayaklarını yıkayarak abdest alır. Mest üzerine, birinci abdest bozulmadan önce, ikinci bir mest, çizme, plâstik, naylon, lâstik ayakkabı giyse, dışdaki, su geçirmezse bunun üzerine mesh edebilir. Suyu çok geçirirse yine edebilir. Çünkü, içdeki ıslanarak, içdekine mesh etmiş olur. İkinciye, abdesti bozulunca giymiş ise, yalnız içdeki meste, mesh edebilir. İkinciye, ya'nî dışdaki ayakkabılara mesh etdikden sonra bunun biri çıksa, ikincisini de çıkarıp, içdeki mestlere hemen mesh etmesi lâzım gelir. Diğer ayağındakini çıkarmayıp bunun üzerine ve çıkan ayağındaki birinci mest üzerine, birlikte mesh etmesi de câizdir.

Ayağın üç parmağı sığacak kadar yırtığı bulunan bir mest üzerine mesh etmek câiz değildir. Yırtık, bundan az ise, mesh câiz olur. Bir mestin birkaç yerinde, küçük yırtıklar varsa, bunlar toplanınca, üç parmak olursa, buna mesh câiz olmaz. Bir mestde, iki parmak, diğer mestde de iki veyâ bir parmak görünecek kadar yırtık olsa, bunlara mesh edilebilir. Çünkü, üç parmak, iki mest için değil, bir mest içindir. Hâlbuki, muhtelif uzvlardaki necâset veyâ görünen avret yerleri mikdârları bir araya toplanıp, hepsi üzerine hükm olunur. Mesh câiz olmıyan yırtık, üç parmağın ucu değil, üç parmağın bütünü görünecek kadardır. Yırtık, parmak üzerinde ise, o parmaklar sayılır. Yırtık başka yerde ise, üç küçük parmak görünecek kadar olmamalıdır. Yırtık, üç parmakdan uzun olsa, açılan kısmı, üç parmakdan az olsa, mesh câiz olur. Mestlin dikiş yeri, uzun sökülse, fekat açılmayıp ayak görünmese, mesh câiz olur. Yırtık veyâ sökülen yer, yürürken açılıp, ayakdan üç parmak görünür, durunca açılmazsa, mesh edilmez. Bunun tersine olursa, mesh câiz olur. Topuk kemikleri yukarıdaki yırtık, ne kadar olursa olsun, meshe mâni' olmaz. Çünkü, mestlerin, burasını örtmesi lâzım değildir. Üstten veyâ yandan ilikli, bağlı veyâ fermuarla kapalı mestler, ayakkabılar üzerine mesh câizdir.

Ayağın topuğu, mestlin topuğundan çıkınca, mest ayakdan çıktı sayılır. Fekat ekseri kitâblar, ayağın yarından fazlası, mestlin topuk kemikleri hizâsından yukarı çıkmadıkca, ayakdan çıktı sayılmaz diyor. Buna göre, mest geniş olup, yürürken, topuğu mestden çıkıp, giren kimsenin meshi câiz olur. Yürürken abdesti bozulmaz.

Yırtığı, üç parmakdan fazla açık olan mestlin astarı sağlam olsa ve meste dikilmiş olup, ayak görünmese, mesh câiz olur.

Bir veyâ iki ayağı mestden çıkınca, abdesti, o ânda bozulmaz. Mestleri, giydikten sonra, abdestin ilk bozulması şimdi ayaklara sirâyet eder. Bundan dolayı şimdi yalnız ayaklarını yıkasa, mesh ederken almış olduğu birinci abdesti temâmlamış olur. Mesh müddeti bitince de, yalnız ayaklarını yıkar. Fekat, her iki sûretde de, yeniden abdest almak dahâ iyi olur denildi. Çünkü, muvâlât sünnet olup, bunu terk etmemek lâzımdır.

İmâme ya'nî sarık ve kalensüve ya'nî takke ve her başlık ve bürka' ya'nî pe-

çe ve maske üstüne ve eldiven üstüne mesh etmek câiz değildir. Cebîre ya'nî kırık kemiğin iki yanına bağlanan tahtalar üzerine mesh câizdir. Yaranın, çıbanın, derideki çatlak veyâ yarıkların üzerine veyâ içine konan merhem, pamuk, fitil, gaz bezi, flaster, sargı bağı gibi şeylerin çözülmesi, çıkarılması yaraya zarar verirse veyâ bunlar çıkınca, yıkamak veyâ mesh etmek zarar verirse, bunlardan merhem, lâstik gibi, su geçirmiyenler üzerine su akıtılır. Su geçirenler üzerine mesh edilir. Yaraya soğuk su zarar verirse, sıcak su ile yıkamak lâzım olur. Sıcak su zarar verirse, mesh etmek lâzım olur. Mesh de zarar verirse, üzerinde bulunan şey üzerine mesh edilir. Sargı bezinin, sağlam deri üstüne rastlayan kısmı üzerine de ve sargılar arasındaki deriye de, mesh edilir. Bunların yaradan fazlasına mesh câizdir. Bunlara mesh etmek de, yaraya zarar verirse, mesh edilmez. Bunları mesh, yaraya zarar vermezse, bunları mesh lâzım olur. Bunları kaldırıp altlarındaki sağlam deriyi yıkamak yaraya zarar vermezse, yıkamak lâzım olur. Mesh ettikten sonra, bunlar, yara iyi olmadan alınır veyâ düşerlerse, mesh bozulmaz. Yara iyi olup da düşerlerse, altlarını yıkamak lâzım olur. Bütün bunlar üzerine mesh, altlarını yıkamak yerine geçer. Bunlara mesh edenler özl sâhibi olmaz. Bunlar, sağlam kimselere imâm olabilir. Tabîb-i müslim-i hâzıkın ıslatılmaması lâzımdır dediği bir yer, yara gibi olur. Bunlara mesh etmekte, erkek, kadın, muhdîs ve cünüb hep birdir. Hiçbiri için niyyet lâzım değildir. İbni Âbidîn, abdestin farzları sonunda diyor ki, (Elinde, yara, yarık bulunan kimse, suyu kullanamaz ise, ya'nî ellerine su alamaz ve yüzünü, başını, kulaklarını, ayaklarını suya sokamaz ise, teyemmüm eder. Kolundan, ayağından bir kısmı kesik olan kimse, kalan yerin yüzeyini yıkar). [Yaralı ellerine lâstik eldiven takıp abdest alabilirse iyi olur]. Habsde, eli ayağı bağlı olan, teyemmüm edemezse, abdestsiz, bir şey okumadan, rükû' ve secde yapar. Bunu da yapamazsa, ayakda imâ eder. Kurtulunca iâde eder.

ÖZR SÂHİBİ olan, istediği zaman abdest alır. Bu abdest ile, istediği kadar farz ve nâfile kılar ve Kur'ân-ı kerim okur. Nemâz vakti çıkınca abdesti bozulmuş olur. Her nemâz vakti girdikten sonra, yeni abdest alıp, bu vakt çıkıncaya kadar Her ibâdeti yapar. Bir nemâzin vakti girmeden aldığı abdestle, bu nemâzi kılamaz. Özl sâhiblerinin, devâm eden özlri, abdestini bozamaz. Fekat, başka bir abdest bozan sebeble bozulur. Vakt çıkınca, özl sebebi ile de bozulmuş olur.

Özl sâhibi olmak için, abdesti bozan bir şeyin, devâm üzere mevcûd olması lâzımdır. Edâsı farz olan herhangi bir nemâz vakti için nemâz vaktinin başından sonuna kadar, abdest alıp, yalnız farzı kılacak kadar bir zaman, abdestli kalmıyan kimse, özlü gördüğü andan İtibâren, özl sâhibi olur. Meselâ, İstihâda kanı, İdrar ve başka akıntılar, iç sürmesi, yel kaçması, yaradan kan, İrin ve mēmeden, göbekten, burundan, gözden, kulaktan kan veyâ ağrı ile herhangi bir sıvı, irin akması gibi, abdesti bozan şeylerden biri, hep mevcûd olur, ya'nî bir nemâz vaktinin başından sonuna kadar, bir abdest alıp, farzı kılacak kadar, durdurulamazsa, o kimse, özl sâhibi olur. Farz nemâz vakti girdikten sonra özl başlasa, vaktin sonu yaklaşıncıya kadar bekler, hiç durmadı ise, vaktin sonunda, abdest alıp, o vaktin nemâzını kılar. Nemâz vakti çıkdıktan sonra, sonraki nemâz vakti içinde durursa, önceki nemâzını i'âde eder. İkinci nemâz vaktinin başından sonuna kadar hiç kesilmezse, özl sâhibi olduğu anlaşılır ve kılmış olduğu önceki vaktin nemâzını i'âde etmez. Özl sâhibinin özlü, sonraki her nemâz vaktinde, bir kerre, biraz akınca, özlü devâm ediyor sayılır. Bir farz nemâzin vaktinde hiç gelmezse, ya'nî nemâz vakti başından sonuna kadar özlüz geçerse, o kimse özl sâhibi olmaktan kurtulur. Abdest alırken veyâ nemâz kılarırken, özlü kesilip, sonraki ikinci vaktin sonuna kadar hiç gelmezse, özlü iken aldığı abdesti ve nemâzı i'âde eder. Nemâz bitdikden veyâ teşehhüd mikdârı oturduktan sonra kesilirse, nemâzını i'âde etmez. Teyemmüm ederek nemâz kıldıktan son-

ra, suyu gören kimse de, nemâzını i'âde etmez. Bir ilâçla veyâ bağlamakla veyâ nemâzı oturarak imâ ile kılmakla, özrü durdurmak vâcibdir. Bir dirhem mîkdârı kan ve sâire, yıkanınca, nemâz kılincaya kadar, tekrâr bulaşmıyacağı zan olursa, yıkamak vâcibdir. [Özr, yalnız abdesti bozan şeylerdir. Abdest veyâ gusl abdesti alamıyan kimse, özrlü olmaz. Yerine göre, mesh ederek veyâ teyemmüm ederek, nemâzlarını sağlam kimse gibi kılar.

Cemâ'atle nemâz anlatılırken, özrlü kimsenin sağlam kimselere imâm olamayacağı bildirilmektedir. Orada, devâmlı abdestsiz olmakdan başka, üzerinde dirhemden çok necâset bulunmak, çıplak olmak, Kur'ân-ı kerimi doğru okuyamamak da, özr sayılmaktadır. Kaplama ve dolgu dışı bulunan kimsenin, devâmlı abdestsiz olduğu, gusl abdesti kısmında bildirilmiştir [Lütfen elli altıncı maddeyi okuyunuz!].

Özrsüz, sağlam iken kılmadığı nemâzları, hasta ve özrlü iken kıza etmesi câiz olduğu (Halebi-i kebir) de yazılıdır.

Bu yaşa erişdin ne amel kıldın?
Ömrün gelip geçdi, pişman mı oldun?
Şimdi huzûruma ne yüzle geldin,
derse Allah, sen ne cevâb verirsın?

İki yol gösterdim, hem akıl verdim,
bir yolu seçmekte, serbest bıraktım.
Şeri'atı terkedip, nefesine uydun,
derse Allah, sen ne cevâb verirsın?

Soğuk, sıcak dedin Abdest almadın,
dünyâya daldın, nemâz kılmadın.
Cenâbet gezip, gusl etmedin,
derse Allah, sen ne cevâb verirsın?

Niçin, abdest alıp, kılmadın nemâz,
yalvarıp Hâlîka, etmedin niyâz?
Gusl abdesti almak lâzım kiş ve yâz,
derse Allah, sen ne cevâb verirsın?

56 — GUSL ABDESTİ

Nemâzın doğru olması için, abdestin ve guslün doğru olması lâzımdır. İbni Âbidîn, (Dürr-ül-muhtâr) şerhinde buyuruyor ki: (Cünüb olan her kadının ve erkeğin ve hayzdan ve nifâsdan kurtulan kadınların, gusl abdesti alması farzdır).

Farzları yapanlara çok sevâb vardır. Yapmayanlara da, büyük günâh vardır. (Gunyet-üt-tâlibîn) kitâbının bildirdiği hadis-i şerifde, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» buyuruyor ki: (Gusl abdesti almağa kalkan bir kimseye, üzerindeki kil adedince [ya'nî pekçok demektir] sevâb verilir. O kadar günâhı afv olur. Cennetdeki derecesi yükselir. Guslü için ona verilecek sevâb, dünyâda bulunan herşeyden dahâ hayrlı olur. Allahü teâlâ, Meleklerle, bu kuluma bakınız! Gece, uşenmeden kalkıp, benim emrimi düşünerek, cenâbetden gusl ediyor. Şâhid olunuz ki, bu kulunun günâhlarını afv ve mağfiret eyledim buyurur).

(Huccet-ül-İslâm) ismi verilen türkçe kitâbın doksanbirinci sahîfesinde yazılı

hadis-i şerîfde (Kirlenince, çabuk gusl abdesti alını) Çünkü kılâmen kâtibin melekleri, cünüb gezen kimseden incinir). Yine, aynı sahîfede: İmâm-ı Gazâlî buyurdu ki, bir kimse, rü'yâda bana dedi ki, (Bir miktar zaman, cünüb kaldım. Şimdi üzerime ateşden gömlek giydirdiler. Hâlâ ateş içindeyim). (Zevâcır) ve (Risâle-İ ünsiyye) kitâblarındaki hadis-i şerîfde (Resm, köpek ve cünüb kimse bulunan eve rahmet melekleri girmez) buyuruldu. Nemâz kılan ve kılmıyan herkes, bir nemâz vaktini cünüb geçirirse, çok acı azâb göreceği (Zevâcır) da yazılıdır. Meselâ, öğle ezânından sonra cünüb olan, öğle nemâzını kılmamış ise, ikindi vaktine kadar; kılmış ise, akşam nemâzına kadar gusl etmelidir. Su ile yıkanamazsa, teyemmüm etmelidir. (Halabi-yi sagîr) de diyor ki:

Hanefî mezhebinde guslün farzı üçdür:

1 — Ağız hepsini iyice yıkamak. Ağız dolusu su içmekle de olur ise de, yutmak mekrûhdur diyen de olmuştur.

2 — Burnu yıkamak. Burundaki kuru kir altını ve ağızdaki, çiğnenmiş ekmeğin altını yıkamazsa gusl kabûl olmaz. Hanbelî mezhebinde, mazmaza ve istinşâk, abdest alırken de, guslde de farzdır.

3 — Bedenin her yerini yıkamaktır. Yıkanan yerleri oğalamak lâzım değil ise de, müstehabdır. İmâm-ı Mâlik ile imâm-ı Ebû Yûsûf lâzımdır buyurdu. Göbek içini, bıyık, kaş ve sakalı ve altlarındaki derileri ve başdaki saçları ve ferici yıkamak farzdır. Gözleri, kapalı küpe deliğini, sünnet derisi altını yıkamak farz değildir, müstehabdır. Kadınlar, örülü saçın diblerini ıslatınca, örgüyü yıkamak lâzım değildir. Saç dibleri ıslanmazsa, örgüyü açmak lâzım olur. Örülmemiş saçların her tarafını da yıkamak farzdır. Traş olursa, kesilen saçları [ve diğer kılları ve tırnakları] yıkamak lâzım değildir. İbni Âbidîn, beşinci cild ikiyüzyetmişbeşinci sahîfede diyor ki, (Cünüb iken, kasıkları traş etmek mekrûhdur). [Cünüb iken saç, tırnak kesmenin de mekrûh olduğu buradan anlaşılmalıdır]. Pire, sinek kirleninin ve kınanın ve insan kirinin, akıcı yağların, çamurun altını yıkamak farz değildir. Deriye yapışmış, hamur, mum, sakız, katı yağ, balık pulu, çiğnenmiş ekmeğin, [Tırnakdaki oje denilen boya] gibi su geçirmiyen şeylerin altını yıkamak lâzımdır. Dişlerin arasında ve diş çukurunda bulunan yemek artıklarının altına su geçmezse, altı yıkanmazsa gusl abdesti câiz olmaz. Yüzük sıkı ise, çıkarmak veyâ hareket ettirmek lâzımdır. Küpe de böyledir. Küpe deliğinde, küpe yoksa ve delik açıksa kulağı ıslatırken, delik ıslanırsa, yetişir. ıslanmazsa, deliği parmakla ıslatmalıdır. Bütün bunlarda ıslandığını çok zan etmek yetişir. Ağızını veyâ başka yerini yıkamağı unutup, nemâz kılsa, sonra hâtırlasa, orasını yıkayıp farzı tekrâr kılar. Tenhâ yer yoksa, başkasının yanında avret yerini açmaz. Tenhâ oluncuya kadar bekler. Nemâz vakti daralır ise, teyemmüm eder. Tenhâ yer yoksa, donunu da yıkamaz. Necâsetle nemâz kılar. Çünkü, harâmdan kaçmak, farzı yapmaktan dahâ çok sevâbdır. Yıkınca nemâzı iâde etmesi iyi olur. Başkaları yanında tahâretlenmeyip, nemâzı kılar. Sonra tenhâ yer bulunca tahâretlenir ve nemâzı iâde eder.

Abdestin ve guslün vâcibleri yokdur. Guslün sünnetleri, abdestin sünnetleri gibidir. Yalnız guslde, abdestdeki sıra ile yıkamak, sünnet değildir. Müstehabları da, aynı olup yalnız, guslde kıbleye dönülmez ve düâ okunmaz. Havuzda, nehrde, denizde, yağmur altında ıslanan, ağızını, burnunu da yıkasa, abdest ve gusl almış olur.

Sünnet üzere gusl abdesti almak için, önce, temiz olsalar-dahi, iki eli ve avret yerini yıkamalıdır. Sonra bedeninde necâset varsa yıkamalı. Sonra, tam bir abdest almalı. Yüzünü yıkarken, gusle niyyet etmeli. Ayakları altında su toplanmıyorsa, ayakları da yıkamalıdır. Sonra bütün bedene üç def'a su dökmeli. Önce üç def'a başa, sonra sağ omuza, sonra sol omuza dökmeli. Her döküşde,

o taraf temâm ıslanmalıdır. Birinci dökmede oğmalıdır. Guslde, bir uzva dökülen suyu, başka uzvlara akıtmak câiz olup, orası da temizlenir. Çünkü, guslde bütün beden, bir uzv sayılır. Abdest alırken bir uzva dökülen su ile, başka uzv ıslanırsa, yıkanmış sayılmaz. Gusl temâm olunca, tekrâr abdest almak mekrûhdur. Fekat, gusl ederken abdesti bozulursa, bir dahâ almak veyâ bozulmadan başka yerde almak veyâ nemâz kılıp sonra abdest almak câizdir.

Abdestde ve guslde, lüzûmundan fazla su kullanmak isrâf olup, harâmıdır. Sekiz rıtl [ya'nî bir kırk dirhem-i şerî veyâ üç buçuk kilo] su ile, sünnete uygun gusl edilebilir. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» bir Müd [ya'nî iki rıtl, ya'nî 875 gr.] su ile abdest alır. Bir Sâ' hacminde su ile gusl ederdi. [Bir sâ' 4200 gram sudur. Çünkü, bu fakir, merclimikle yaptığım tecrübelerine göre, bir sâ' 4,2 litredir. Ya'nî, dört litre ve bir litrenin beşde biridir].

[Hanefî mezhebinde dişlerin arası ve diş çukuru ıslanmazsa gusl temâm olmaz. Bunun için, zarûretsiz diş kaplatınca ve doldurunca, gusl abdesti sahih olmaz. İnsan cenâbetlikden kurtulmaz. Evet, imâm-ı Muhammede göre sallanan dişleri altın tel ile bağlamak ve düşen, çıkarılan diş yerine altın diş takmak câizdir. İmâm-ı a'zam ise, altın câiz olmadığını ictihâd buyurmuşdur. İmâm-ı Yûsûf, bir rivâyetde, İmâm-ı Muhammed gibi buyurmuşdur. Eshâb-ı kirâmdan Arfece bin Sa'da, altın burun takması için izin verilmesi, İmâm-ı a'zama göre, yalnız Arfeceye mahsûsdur denilmiştir. Nitekim Zübeyr ve Abdürrahman için, ipek giymelerine izin verilmişdi ve yalnız bunlara mahsûsdu, denilmiştir. Fekat, fetvâ, İmâm-ı Muhammed kavli ile olup, gusl abdesti alırken çıkarılabilen takma diş, kulak ve burun, altından olmaları câiz görülmüşdür. İmâmlarımızın bu ayrılığı, takma dişin ve sallanan dişe sarılan tellerin altından olup olmamasındadır ve gusle mâni' olmayacak şekilde çıkarılması mümkün olduğu hâdedir. Yoksa, gusl bahsinde, bütün imâmlarımız dişlerin ıslanması lâzım olduğunu söylemektedir. Ya'nî, altın, gümüş ve necs olmayın başka maddelerden yapılan dişlerin, kaplama ve dolguların altlarına su geçmeyince, hanefî mezhebi âlimlerinin hepsine göre, gusl abdesti câiz olmaz.

(Halebi-yî kebir) de diyor ki, (Dişler arasında yemek artığı kalıp, altı yıkamazsa, gusl câiz olur. Çünkü, su akıcı olup, bu artıkların altına sızar. Fekat bu artıklar, çiğnenerek katılaşmış ise, gusl abdesti câiz olmaz. Doğrusu da budur. Çünkü, su bunun altına sızmaz. Bunda zarûret ve harac da yokdur). (Kâdihân), (Nâtifi) den alarak diyor ki, (Diş arasında yemek artığı bulunursa, gusl temâm olmaz. Bunu çıkarıp altını yıkamak lâzımdır).

(Mecmû'a-l Zühdiyye) de diyor ki, (Gerek az, gerek çok, dişlerin arasında kalan yemek kırıntısı, katı hamur gibi olup da, suyu geçirmezse, gusle mâni'dir)

(Dürr-ül-muhtâr) da diyor ki, (Dişlerin arasında veyâ diş çukurunda bulunan şey, gusl abdestine zarar vermez diye fetvâ veren olmuş ise de, bu şey, katı olup, altına su geçmez ise, gusl abdesti câiz olmaz. En doğrusu da budur). İbni Âbidin bunu açıklarken buyuruyor ki, (Zararı olmaz diye fetvâ verilmesi, su, dişdeki şeyin altına sızıp, ıslatacağı içindir. (Hulâsat-ül-fetâvâ) da da, böyle yazmaktadır. Bu fetvâdan da anlaşılıyor ki, altına su geçmezse, gusl câiz olmaz. (Hilye) kitâbı da böyle diyor).

(Merâkıl-felâh)ı açıklıyan Tahtâvî buyuruyor ki, (Diş çukurunda veyâ dişler arasındaki yemek artıklarının altına su geçerse, gusl câiz olur. Bunlar, sert olup, altına su geçmez ise, gusl câiz olmaz. (Feth-ül-kadir) kitâbında da, böyle yazılmıştır).

Her müslimânın ibâdet yaparken ve harâmdan sakınırken, kendi mezhebi âlimlerinin, (Fetvâ böyledir), (En iyisi budur), (En doğru söz budur) gibi bildirdiklerine uyması lâzımdır. Buna uymasında harac olursa, ya'nî meşakkat, eziy-

yet olursa, kendi mezhebinde doğru olduğu bildirilen başka bir söze uyması lâzımdır. Meselâ ödünç verdiği için senedine ödeme târîhi koymak harâmdır. Fâiz olur. Fekat başkasına havâle edilmek yolu ile, ikisinin de belli târîhte ödeme-leri câiz olur. Haracdan, bu sûretle kurtuluş yolu bulamazsa, hanefî mezhebinde bulunan kimse, hanefî mezhebindeki âlimlerin fetvâ olarak seçilmemiş sözleri- ne uyararak, işini görür. 3. kısım, 12. maddeye bakınız! Böyle kurtuluş yolu da bulamazsa, yapılmasında harac bulunan durum, zarûrî veyâ zarûretsiz olarak meydana gelmiştir: Zarûret yok ise de, muhtâc olduğu için, sıhhatini korumak için, kendi arzûsu ile hâsıl olmuş ise, veyâ zarûret olmadan ve ihtiyâc olmadan, bilmiyerek zînet için, haraclı duruma kendisi sebep olmuş ise, diğer üç mezheb- den birine uyararak işini yapması lâzımdır. Haraca sebep olan şey, zarûrî olarak hâsıl olmuş ise, yâhud işi bu durumda yapmak, başka mezheplerde de mümkün olmazsa, bu iki hâl özer olur. Yapabileceği kadar yapması veyâ hiç yapmaması, kendi mezhebinde câiz olur.

Zarûret olmadığı hâlde dış kaplatan veyâ dış doldurtan kimsenin, hanefî mezhebi âlimlerinin sözbirliği ile gusl abdestinin sahîh olmayacağı yukarıda bil- dirilmişti. Bunun gusl abdestinin sahîh olmasını sağlamak için uyulacak, hane- fi mezhebi âlimlerinin başka sözleri de yoktur. Ba'zı kimseler, bunun dış kaplat- madan veyâ doldurtmadan evvel, gusl abdesti alması ve her zaman bunlar üze- rine mesh etmesi câiz olur diyor ise de, bu söz doğru değildir. Çünkü, mest üze- rine mesh ayaklara mahsûsdur ve guslde değil, abdest almaktadır. Yara ve sar- gı üzerine mesh etmek için, önceden abdest ve gusl almağa lüzûm yoktur ve dış kaplatmak, yara ve çiban üzerine sargı sarmak gibi değildir. Çünkü, ıslanması zarar vermiyen, yarayı yıkamak farzdır. Bir yara iyi olunca, ya'nî sudan zarar görmeyecek hâle gelince, üstündeki sargıyı çözüp, guslde yarayı yıkamak farz olduğunu fikh kitâbları yazmaktadır.

Dış kaplatmak ve doldurtmak, ayak parmağı veyâ eli kesilmiş bir kimsenin, takma, sun'î parmak, el yapılarak kullanmasına benzemektedir. Hâlbuki, bu kimsenin, elin, parmağın kesik uçlarını yıkaması farz olduğu, fikh kitâblarında, mest üzerine mesh bahsi sonunda, açıkca yazılıdır. Fekat dışdaki kaplama ve dolguyu çıkarıp, altını yıkamakta, ya'nî dişlerini, dış çukurlarını ıslatmakta harac olduğu için, böyle kimsenin şâfi'î mezhebini taklid etmesi lâzımdır. Çünkü kendi mezhebindeki bir farzı yapamayan kimsenin, yalnız bu farzı yapmak için, başka mezhebi taklid etmesi lâzım olduğu birçok kitâblarda, meselâ İbni Âbidinde ell- birinci ve İkiyüzelli altıncı ve ikinci cild beşyüzkırkıncı sahîfelerde ve (Mizân) in onsekizinci sahîfesinde ve (Hadîka) ve (Berîka) kitâblarının sonunda yazılıdır. Taklide niyyet etmeden önce kılmış olduğu, o vaktin nemâzı kabûl olur. Önceki vaktlerinkini kazâ etmesi lâzım gelir. Tahtâvî, (Merâkîl-felâh) hâşiyesinde dok- san altıncı sahîfesinde şöyle yazıyor: (Bir hanefinin, kendi mezhebine göre yap- madığı bir işi yapabilmesi için, şâfi'î mezhebini taklid etmesinde bir be's yoktur. (Bahrürrâk) ve (Nehrülfâk) kitâblarında da böyle yazılıdır. Fekat, bu işi yapar- ken, şâfi'î mezhebinin şartlarını da yerine getirmesi lâzımdır. Şartlarını yapmadan taklid ederse, (Mülfık) denir ki, kolayları toplayıcıdır. Bu, câiz değildir. Yolcunun şâfi'î mezhebini taklid ederek, öğle ile ikinci nemâzlarını ve akşam ile yatsı ne- mâzlarını birlikte kılabilmesi için, bunları kılarken imâm arkasında Fâtiha oku- ması, kendi (Sev'eteyn) ine, ya'nî iki çirkin yerine eli ayası ve yabancı kadının derisine eli değerse, abdest alması ve az necâsetden de sakınması lâzımdır).

Şâfi'î mezhebini taklid etmek için, guslde, abdest almakta ve nemâzda niyyet ederken, İmâm-ı Şâfi'îye «rahmetullahi aleyh» de tâbi' olduğunu hâtırlamak yetişir. Başka birşey yapmak lâzım değildir. Ya'nî, gusl abdesti almağa başlar- ken (Niyyet etdim gusl abdesti almağa ve şâfi'î mezhebine uymağa) sözünü kal- binden geçiren bir kimsenin gusl abdesti câiz olur. Ağzında kaplama veyâ dol-

gu bulunan hanefi mezhebindeki bir kimse, böyle niyyet edince, boy abdesti câiz olur. Cünüblükten kurtulur, temiz olur. Ufacık bir niyyetle işini sağlama bağlamış olur. Böyle kimsenin, nemâz kılacağı ve Kur'ân-ı kerimi tutacağı zeman, Şâfi'i mezhebine göre de abdesti olması lâzımdır. Bu da çok kolaydır. Nikâhlanması harâm olan, onsekiz kadından başkasının derisine kendi derisi dokununca ve kendi iki abdest bozma uzvuna elyasy ile dokununca, nemâz abdesti almalı. Cemâ'atle nemâz kılarken de, her rek'atde Fâtiha okumalı. Necâsetden çok sakınmalıdır. Cemâ'ate geç gelince, imâmınla birlikde rükû'a eğilir. Fâtihanın bir kısmını veyâ hepsini okumaz. Şâfi'i mezhebini taklid etmesi, takvâ değildir, fetvâdır, ruhsatdır. Takvâ, kaplama ve dolguları takma dişle değiştirmeğe denir. Kaplama ve dolgusu olan hanefiler, dört mezheb için söylenmiş olan (Ümmetin müctehidleri arasındaki ayrılık, rahmet-i ilâhidir) hadis-i şerifindeki rahmete kavuşarak, Şâfi'i mezhebine uymakla, cenâbetlikden kurtuluyor. Çünkü, şâfi'i ve mâlikî mezheplerinde gusl abdesti alırken, ağız, burnu yıkamak farz değildir. Niyyet etmek farzdır.

Hanefi mezhebindeki bir kimsenin, dişleri kaplı ve dolgulu iken gusl abdesti sahih olmadığından, nemâzları da sahih olmaz. Şâfi'i mezhebini taklide başlayınca kadar kılmış olduğu nemâzları kazâ etmelidir. Nemâzların sünnetleri yerine kazâ nasıl kılınacağı yetmişaltıncı maddede bildirilmiştir. Imâmın takma dişleri, guslde çıkarılabilmelidir.

Bazıları, dişlerin yıkanması için âyet ve hadis var mı diyor. Şunu iyi bilmeli ki, âyet-i kerîmeden ve hadis-i şerifden mâ'na çıkaracak âlim, bugün yer yüzünde yok gibidir. Bizlerin, âyetden ve hadisten zâten haberimiz yok. Bizler, âyetlerin ve hadislerin ma'nâlarını iyi anlamış ve fikh kitâblarında bildirmiş olan büyük âlimlerden birini, kendimize, imâm, rehber, önder edinmiş olup, onun gösterdiği gibi ibâdet ediyoruz. Bizim önderimiz, imâm-ı a'zam Ebû Hanîfedir «rahmetullahi aleyh»].

Onbir dürlü gusl abdesti vardır: Beşi farzdır. Bunlardan ikisi, kadının hayz ve nifâsdan kurtulunca gusl abdesti almasıdır.

(Hayz), dokuz yaşını doldurmuş sıhhatli bir kızın veyâ âdet zamanı son gününden onbeş gün geçmiş olan kadının önünden çıkan kana denir. Beyâzdan başka her renge ve bulanık olana hayz kanı denir. Bir kız, hayz görmeye başlayınca (bâliga) olur. Ya'ni kadın olur. Kan görüldüğü andan; kesildiği güne kadar olan gün sayısı mühimdir. Hayz zamanı en çok on gündür. En az üç gündür. Üç ile on gün arasındaki kan görüldüğü günlerin sayısına (Âdet zemânı) denir. Şâfi'i ve Hanbelî mezheplerinde en çoğu onbeş, en azı bir gündür.

Hayz kanının durmadan hep akması lâzım değildir. İlk görülen kan kesilip, on gün temâm olmadan önce, birkaç gün sonra tekrar görülürse, aradaki üç günden az olan temizlik, sözbirliği ile hep hayz kabûl edilir. Üç gün ve daha çok süren temizlik, hayzın onuncu gününden önce biterse, yine hayz kabûl edilir diyenler çoktur. Hayz kabûl edilen bu temizlik günlerine (Fâsid temizlik) denir. Bir gün, tam yirmidört sâ'at demektir. (Kürsüf) denilen bez veyâ pamuk üzerinde, aylarca, hergün kan lekesi gören kız, her ay on gün hayzlı, sonra yirmi gün istihâzalı kabûl edilir. Eskiden âdeti olan böyle bir kadın ise, âdetine göre hareket eder. Bir kız, üç gün kan görüp, bir gün görmese, sonra bir gün görse, iki gün görmese, bir gün dahâ görüp bir gün görmese, yine bir gün görse, bu on günün hepsi hayz olur. Her ay, bir gün kan görse, bir gün görmese, böyle on gün birer gün görüp görmese, gördüğü günlerde nemâzı ve orucu terk eder. Ertesi günlerde gusl abdesti alıp nemâzlarını kılar [Mesâil-i şerh-i vikâye]. Üç günden, ya'ni yetmişiki sâ'atden, beş dakika bile az olan ve yeni başlayan için on günden çok süren ve yeni olmiyanlarda âdetden çok sürüp on günü de aşan ve hâmile ve âyise [ihtiyâr] kadınlardan ve dokuz yaşından küçük kızlardan gelen kanlar, hayz ol-

maz. Buna (İstihâza) denir. Kadın ellibeş yaşında (Âylse) olur. Âdeti beş gün olan, güneşin yarısı doğunca kan görüp, onbirinci sabâhı güneşin üçde ikisi doğarken kan kesilse, ya'nî on günü birkaç dakika aşmış olsa, âdet zamanı olan beş günden sonra gelenler, istihâza olur. Çünkü, güneşin doğma zamanının altıda biri kadar, on günü aşmıştır.

İstihâza günlerinde bulunan bir kadın, idrârını tutamıyan veyâ sıklık burnu kanayan kimse gibi, özl sâhibi olur. Ellibeşinci maddede bildirildiği gibi nemâz kılması ve oruc tutması lâzım olur ve kan gelirken dahî vaty câiz olur.

Bir kız, ömründe ilk olarak, bir gün kan görse, sonra sekiz gün görmese ve onuncu gün yine görse, on günün hepsi hayz olur. Fekat, birgün görse, dokuz gün görmese, onbirinci günü yine görse, hiçbirisi hayz olmaz. Kan görülen iki gün istihâza olur. Çünkü, onuncu günden sonra görülen kandan önceki temizlik günlerinin hayz sayılmıyacağı yukarıda bildirilmişdi. Onuncu ve onbirinci günleri kan görürse, aradaki temizlikler de hayz sayılarak, on günü hayz, onbirinci günü istihâza olur.

İstihâza kanı hastalık alâmetidir. Uzun zaman akması, tehlikeli olur. Tabîbe mürâceat etmek lâzım olur. Kardeş kanı (Sang-dragon) denilen kırmızı sakızı toz edip sabah, akşam birer gram su ile yutulursa, kanı keser. Günde beş gram alınabilir.

Bir kadının hayzı, çok def'a, her ay aynı gün sayısında olur. Her kadının kendi gün sayısını ve sâ'atini (Âdetini) ezberlemesi lûzumdur. Âdet çok sene değişmez. Değişirse, yeni âdetini ezberlemelidir. Âdetden fazla süren hayz, onuncu güne kadar hergün görülmese dahî, on günden fazla devâm ederse, ya'nî onuncu günün sonunda ve onbirinci günün başında konulan kürsüflerde leke görülürse, âdetden fazla kan görülen günler hayz olmaz, istihâza olur. On gün temâm olunca gusl edip, âdetden sonraki günlerde kılmadığı nemâzları kazâ eder.

Kan gelmesi on günden az ve âdetinden çok sürerse, âdetden fazlası da hayz olur ve âdeti değişmiş olur. Kesildiği nemâz vaktinin sonu yaklaşıncıya kadar beklemesi müstehâb olur. Sonra gusl edip, o vaktin nemâzını kılar. Sonra vaty câiz olur. Beklerken, guslü ve nemâzı kaçırırsa, nemâz vakti çıkınca, gusl-süz vaty câiz olur.

Üç günden önce kesilince, nemâz vaktinin sonu yaklaşıncıya kadar bekler. Sonra, gusl etmeden yalnız abdest alıp, o nemâzı kılar ve önce kılmadıklarını kazâ eder. O nemâzı kıldıktan sonra kan yine gelirse, nemâz kılmaz. Yine kesilirse, vakt sonuna doğru yalnız abdest alıp, o nemâzı kılar ve kılmadıkları varsa kazâ eder. Üç gün temâm oluncıya kadar böyle yapar. Fekat gusl etse bile, vaty halâl olmaz.

Kan gelmesi üç günü geçdi ise, âdetden önce kesilince, âdet zamanı geçinciye kadar, gusl etse bile, vaty halâl olmaz. Fekat nemâz vakti sonuna kadar kan lekesi görmezse, gusl edip o nemâzı kılar. Kılmadıklarını kazâ etmez. Oruc tutar. Kan lekesi görmediği gün, yeni âdetinin sonu olur. Fekat, kan yine başlarsa, nemâzı bırakır. Tutmuş olduğu orucu Ramezândan sonra kazâ eder. Kan durursa, yine nemâz vaktinin sonuna yakın gusl edip, nemâzını kılar. Oruc tutar. On güne kadar böyle devâm eder. On günden sonra, kan görse de kılar ve guslden önce vaty halâl olur. Fekat vatyden önce gusl abdesti almak müstehab olur. Fecr doğmadan önce kan kesilse, fecrin doğmasına, yalnız gusl abdesti alıp elbisesini giyecek kadar zaman olur da, Allahü ekber diyecek kadar fazla zaman kalmazsa, o günün orucunu tutar. Fekat, yatsıyı kazâ etmesi lâzım olmaz. Tekbiri söyleyecek kadar da zaman olursa, yatsıyı kazâ etmesi de lâzım olur. İftârdan önce hayz başlarsa, orucu bozular. Ramezândan sonra kazâ eder. Nemâz içinde hayz başlarsa, nemâzı bozular. Temizlenince farz nemâzı kazâ etmez. Nâfileyi kazâ eder. Fecr doğduktan sonra, uyanınca kürsüfünde kan lekesi gören, o anda hayzli

olur. Uyanınca, kürsüfünü temiz gören, yatarken hayzdan kurtulmuşdur. İkisine de yatsıyı kılmak farzdır. Çünkü, nemâzin farz olması, vaktinin son dakikasında temiz olmağa bağlıdır.

İki hayz arasında en az onbeş gün temizlik bulunması lâzımdır. Hayz bitdikden sonra, ya'nî on gün temâm olarak, âdet zamanının değişip değişmediği anlaşıldıktan sonra, bu âdet zamanından sonra onbeş gün geçmeden görülen kanlar (İstihâza) olurlar, hayz olmazlar. Onbeş gün sayılırken, arada bulunan istihâzalı günler de temiz sayılırlar. Bu istihâzalı günlere (Hükmi temizlik) günleri denir. Görülüyor ki, on günlük hayz müddeti içinde, kan görülen günler arasında bulunan temizlik günleri hayz kabûl edilmekte, on günden sonraki istihâzalı günler ise, temiz kabûl edilmektedir. Hayz bitince, ya'nî on gün geçip âdet zamanının değişip değişmediği belli olunca, bu âdet zamanı temâm olduktan sonra başlayan onbeş gün içinde kan görülmeyen bir veyâ birkaç gün varsa, bu onbeş günden sonra devâm eden veyâ başlayan kan, yeni hayzın başlangıcı olur.

Onbeş gün içinde hiç temiz gün olmadan, kan her gün görülürse, âdetine göre hesâb olunur. Ya'nî, bir evvelki ay içindeki temizlik günü kadar temizlik ve âdeti kadar hayz kabûl edilir. Kan devam ettiği müddetçe, böylece senelerce, hesâb ile hareket edilir. Bu arada bir def'a kan kesilirse, tekrâr görüldüğü gün, yeni hayzın başlangıcı olur. Bir kız beş gün kan görse, sonra kırk gün hiç görme, sonra hergün devâmlı görse, bu son gördüğü, yeni hayzın başlangıcı olur. Âdet zamanı beş gün, temizliği kırk gün olan kadın olur. Yeni hayzı devâmlı olduğu için, bunun ilk beş günü hayz olur. Bundan sonra kırk gün temiz, ya'nî istihâzalı kabûl edilir. Âdet zamanını unutan kadına (Muhayyre) denir.

(Nifâs), lohusa demektir. Nifâs zamanının azı yoktur. Kan kesildiği zaman, gusl edip nemâza başlar. Fekat, âdeti kadar gün geçmeden, cimâ' edemez. En çok zamanı kırk gündür. Kırk gün temâm olunca, kan kesilmese de, gusl edip, nemâza başlar. Kırk günden sonra gelen kan, istihâza olur. Birinci çocuğunda, yirmibeş günde temizlenen kadının âdeti, yirmibeş gün olur. Bu kadının ikinci çocuğunda kan, kırkbeş gün gelse, nifâsı yirmibeş gün sayılıp, yirmi günü istihâza olur. Yirmi günlük nemâzlarını kazâ eder. O hâlde nifâs gününü de ezberlemek lâzımdır. İkinci çocukda kan, kırk günden önce, meselâ otuzbeş günde kesilirse, bunun hepsi nifâs olur ve âdeti yirmibeş günden, otuzbeş güne değişmiş olur.

Ramezânda, sahûrdan [ya'nî fecrden] sonra, hayzdan veyâ nifâsdan kesilen o gün yemez, içmez. Fekat, o günü kazâ eder. Hayz ve nifâs sahûrdan sonra başlarsa, ikindiden sonra da olsa, o gün yiyip, içer.

Hayz günlerinde nemâz, oruc, câmi' içine girmek, Kur'ân-ı kerimi okumak ve tutmak, tavâf, cimâ', harâm olur. Oruçları kazâ eder. Nemâzları kazâ etmez. Nemâzları afv olur. Her nemâz vaktinde abdest alıp, seccâdesi üzerinde, o nemâzı kılacak kadar zaman oturup tesbih okursa, en iyi kılmış olduğu bir nemâzın sevâbını kazanır.

(Cevhere) kitâbında buyuruyor ki, (Kadının, hayz başladığını kocasına bildirmesi lâzımdır. Kocasını sorunca bildirmezse, büyük günâh olur. Temiz iken, hayz başladı demesi de, büyük günâhdır. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem», (Hayzın başladığını ve bittiğini kocasından saklayan kadın mel'ündür) buyurdu. Hayz hâlinde de, temiz iken de kadına dübüründen yaklaşmak harâm dır. Büyük günâhdır). Zevcesine böyle yapan, mel'ündür. Puştluk, ya'nî oğlan kirtmek dahâ büyük günâhdır. Buna (Livâta) denir. Enbiyâ sûresinde, livâtaya (Habis işdir) buyuruyor. Kâdi-zâdenin, (Birgivi) şerhinde, Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» (Lût kavmi gibi livâta yapanları, suç üstü yakalarsanız, ikisini de öldürünüz!) buyurdu. Ba'zı âlimler, yapanı da, yapılanı da ateşde yakmalıdır dedi.

Farz olan guslün üçüncüsü, cünüb olduktan sonra, nemâz kılması lâzım olduğu zaman yıkanmaktır. Cünüb olmak üç dürlüdür. Haşefe, ya'nî zekerin ucu [sünnet derisi altındaki, yuvarlak kısım] ferce dâhil olunca veyâ erkekte koyu beyâz ve kadında akıcı sarı meni, yerinden şehvetle kopup çıkınca veyâ ihtilâm ile, ya'nî rü'yâda şehvetlenip uyandığı zaman, meni veya mezy akmış olduğunu görünce, erkek ve kadın cünüb olur. Hanefide ve şâfi'ide, vedî ve mezy çıkınca cünüb olmaz. Fekat, çıkmış olan meni sıcakdan incelererek mezy gibi görünür.

Dört yerde gusl etmek sünnet-i zevâiddir: Cum'a nemâzı için, fitr bayramı ve kurban bayramı nemâzları için ve Arefe günü, Arafât dağında gusl abdesti almaktır. Cünüb olduğunu unutan, cum'a nemâzı için gusl ederse, temiz olur. Fekat, farz sevâbına kavuşamaz.

Meyyiti gâsl etmek, vâcib-i kifâyedir. Cenâze yıkanmadan, nemâzı kılınmaz. Kâfir, müslimân olunca, gusl abdesti alması müstehabdır.

Bu onbirden başka, hac ve ömre için ihrâma girerken, Mekkeye, Medineye girerken, Müzdelifede vakfeye dururken, cenâze yıkayacağı zaman, hacamat olduktan sonra, Kadr gecesi, Arefe gecesi, Berât gecesi ve deli iyi olunca, çocuk onbeş yaşına girince gusl etmek müstehabdır. Hayz bitince, cimâ' ederse, ikisi için bir gusl yetişir. Cum'a ve bayram günleri, başka sebeble gusl edince, bu nemâzların gusl abdesti sevâbı da hâsıl olur.

Dayak yimek, ağır birşey kaldırmak veyâ bir yerden düşmek gibi sebeblerle, meni denilen, yapışkan, sıvı çıkınca, hanefide ve mâlikide gusl lâzım olmaz. Şâfi'i mezhebinde ise, lâzım olur. Şafi'i mezhebini taklid eden hanefinin, buna da dikkat etmesi lâzımdır.

Şehvetle yerinden ayrılan meni, idrar yolunda kalıp, dışarı çıkmazsa, gusl, lâzım olmaz. Fekat, sonra buradan, şehvetsiz² de dışarı çıkınca, gusl etmek lâzım olur. İhtilâm olan, ya'nî rü'yâda şehvetlenen kimse, şehvetle uyanıp, eli ile zekerini sıkıp, meni akmasa, şehveti geçtikten sonra şehvetsiz akınca, gusl lâzım olur. Cünüb olup, bevl yapmadan gusl abdesti alan kimseden, sonra meninin geri kalan kısmı, şehvetsiz aksa tekrâr gusl abdesti alması lâzım olur. Nemâz kılmışsa, kazâ etmez. Bunun için, hanefide ve hanbelide gusl etmeden önce, idrar çıkararak, idrar yolunda kalmış olan meni parçasını çıkarmak, bundan sonra gusl etmek lâzımdır. Şâfi'ide, bevl etmiş ise de, tekrâr gusl abdesti alması lâzımdır. Mâlikide, bevl etmemiş ise de, tekrâr gusl abdesti lâzım olmaz.

Haşefe, ferce veyâ kadının veyâ erkeğin dübürüne girince, meni aksa da, akmasa da, her ikisine gusl etmek farz olur. (Sodomie) de, ya'nî hayvâna idhâl edince ve (Nekrofilli) de, ya'nî ölüye idhâl edince akmazsa, hanefide gusl lâzım olmaz. Bu ikisini, (Sadist) denilen rûh hastaları yapar. Çok çirkin ve büyük günâhdır.

İhtilâm olan kimse, uyanınca, yatakda, elbise veyâ bacağında yaşlık görse, bunun mezy denilen beyâz akıcı sıvı olduğunu anlarsa veyâ uyanık iken mezy aksa, gusl lâzım olmaz. İhtilâm olduğunu hâtırlamadan, meni görse, gusl lâzım olduğu sözbirliği ile bildirildi. Mezy sansa ihtiyâten gusl lâzım olur. İhtilâm olduğunu hâtırlayan kimse bir yerde meni görmezse, gusl etmez. Kadın, gusl etdikten sonra, zevcinin menisinin artığı çıksa, gusl etmez. Serhoş ayıldığı zaman, üstünde meni görse, gusl lâzım olur. Bayılan da, böyledir. Kadın erkek uyanıp, yatakda meni görseler, ikisi de ihtilâm hâtırlamasa, ikisi de gusl eder. Cin, insan şeklinde cimâ' yaparsa, insana gusl lâzım olur. İnsan şeklinde gelmezse, bundan lezzet alan, gusl etmez. Ferceden başka yerine sürtmekle çıkan erkek menisi, rahme girse, kadın gusl etmez. Bu sûretle hâmile kalsa, gusl eder ve o günden beri kıldığı nemâzları kazâ eder.

Çocuk zekeri, hayvan zekeri, ölü zekeri, zeker gibi herşey veyâ parmak ve prezervatif kullanınca ferce sokuldukları zaman, lezzet duyarsa, gusl lâzım olur.

Lezzet duymazsa, gusl etmesi iyi olur. Kadının gusl ve abdest suları ve hamâm parasını zevci verir. Kadına lâzım, ihtiyâc maddelerini, kadın zengin olsa da, erkeğin alması lâzımdır. İdrâr yaparken, meni de çıkarsa, zekeri münteşir ise, gusl eder.

Kadın cünüb iken hayz görürse, isterse hemen gusl eder. İsterse hayz bitinceye kadar bekleyip, sonra ikisi için bir gusl eder.

Cünüb kimse, kılmadığı nemâz vakti çıkıncaya kadar gusl etmezse, günâh olmaz. Dahâ geciktirmesi büyük günâhdır. Cünüb iken uyumak, cimâ' yapmak günâh değildir. Zevce ile birlikde, bir kurnadan, bir kapdan gusl etmek câizdir. Cünübün elini ve ağzını yıkamadan yiyip içmesi tenzihen mekrûhdur. Çünkü ağzına, eline sürülen su, müsta'mel olur. Müsta'mel suyu içmek ise mekrûhdur. Hayz gören kadın böyle değildir. Çünkü hayz hâlinde iken gusl abdesti alması emr olunmadı. [Hayz hâlindeki kadın, göğsünü yıkamadan, çocuğunu emzirebilir. Cünüb kadının, göğsü ucunu yıkamadan emzirmesi mekrûh olur]. Çocuk emziren kadının abdesti bozulmaz.

Kendi avret yeri açık iken ve avret yeri açık olanlar yanında Kur'ân-ı kerim okumak mekrûhdur. Bunun için, başını yorgandan çıkarıp okumalıdır.

Müsâfir olduğu evde cünüb olan kimse, gusl abdesti alırsa iftirâya, şübheye uğrıyacağından korkarsa, gusl etmez. Su varken teyemmüm etmesi de câiz olmaz. Pis olarak, niyyet etmeden, iftitâh tekbiri söylemeden, ayakda birşey okumadan, rükû' ve secde gibi hareket yaparak nemâz kılar görünmesi câizdir. [Mezhebsiz, reformcu imâm arkasında kılmak zorunda olan da böyle yapar].

Cünüb veyâ hayzlı iken câmi'e girmek, hattâ câmi' içinden geçmek harâm-
dır. Gececek başka yol bulamazsa veyâ câmi'de cünüb olursa veyâ câmi'den başka yerde su bulamazsa teyemmüm edip girer ve çıkar. Kur'ân-ı kerim okuması ve Mushafı tutması ve Kâ'be-i mu'azzamayı tavâf etmesi harâm-
dır. Kur'ân-ı kerimi ve âyet-i kerime yazılı şeyleri abdestsiz tutmak da harâm-
dır. Yapışık olmayan birşey içinde, meselâ çantada iken tutmak câizdir. Fâtihayı ve düâ âyetlerini, düâ niyyeti ile okuması ve her düâyı okuması harâm değil ise de, düâyı abdestli okumak müstehabdır. Tefsirler, Kur'ân-ı kerim gibidir. Başka din kitâbları, düâ gibidir. Fıkh yazılı kâğıdlara birşey sarmak, paket yapmak câiz değildir. Başka kitâb ve gazetelerde, Allahü teâlânın ve Peygamberlerin «aleyhimüsselâm» isimleri yazılı ise, bunları silip, sonra birşey sarılabilir. Eekat, bunlara da sarmamak lâyıktır. Çünkü, Kur'ân-ı kerimin harfleri de muhteremdir. (Hadika) da ve (Letâif-ül-İşârât) kitâbında (Hüd aleyhisselâma gelen kitâb islâm harfleri ile idi) buyuruyor. [Bu harflerin şekillerinin değil, hakikatlerinin kadim olduğu, (Hadika), ikinci cildi, altıyüzotuzüçüncü sahîfesinde ve (Gunye) de yazılıdır]. Paralar, mihrablar, divarlar ve halılar üzerine Kur'ân-ı kerim ve Allahü teâlânın isimlerini, [mubârek yerlerin isimlerini ve resmlerini], göbekten aşağı olarak yazmak ve koymak günâhdır.

[Tekrâr bildirelim ki, gusl abdesti alırken ağzın içini yıkamak, hanefi ve hanbeli mezheplerinde farzdır. O hâlde, Hanefiler, muhtâc olmadıkça, diş kaplatmalı ve doldurtmamalıdır. Dişleri çürütmemelidir. Bunun için de dişlere, dinimizin emr ettiği gibi bakmalı ve misvâk kullanılmalıdır. (Larousse illustré medical) isimindeki Fransanın kıymetli tıp kitâbı, ağız temizliği husûsunda diyor ki, (Bütün diş ma'cûnları ve tozları ve suları, dişlere zarar verir. En iyi diş temizleme vâsıtası, sert bir fırçadır. Önce, dişleri kanatırsa da, korkmamalıdır. Diş etlerini kuvvetlendirir ve artık kanamaz). Herkese uyararak, ma'cûn kullanıyordum. İki dişim çürümeğe başladı. Fransızca kitâbı okuyunca, misvâk kullanmağa başladım. Dişlerimin çürümesi durdu. Dişlerimden ve mi'demden hiç şikâyetim olmadı. İbnî Âbidîn, (Redd-ül-muhtâr) da buyuruyor ki, (Abdest alırken misvâk kullanmak sünnet-i müekkededir. Hadis-i şerifde buyuruldu ki, (Misvâk kullanarak kull-

nan nemâz, misvâksız nemâzdan yetmiş kat üstündür). Misvâk düz ve ikinci küçük parmak kalınlığında, bir karış boyunda olmalıdır. Misvâk, Arabistanda yetişen Erâk ağacının dalıdır. [Düzgün ucundan, iki santimetre kadar, kabuğu soyulup, burası birkaç saat suda tutulur. Sonra, ezilince, fırça gibi açılır]. Erâk ağacı bulunmazsa zeytin dalından yapılır. Nar ağacından yapmamalıdır. Bunlar da bulunmaz ise veyâ bir kimsenin dişleri yok ise, parmakları ile, bu sünneti ifâ etmelidir. Misvâkın otuzdan çok fâidesi vardır. Birincisi, son nefesde îmân ile gitmeğe sebep olur. Erkeklerin, oruçsuz iken de, özrsüz sakız çiğnemeleri mekrûhdur. Kadınlar, misvâk yerine, oruçsuz iken, sünnete niyyet ederek sakız kullanmalıdır).

Süâl: Dinimizde diş yapıdırmanın câiz olduğunda bütün fukahâ ve müctehidler'in ittifâkı vardır deniliyor. Gümüşden mi, yoksa altından mı yapıdırılacağı hususundaki ihtilâfları, bu ittifâka te'sir eder mi?

Cevâb: Diş yapıdırma deyince, düşen dişin yerine konulan ve istenilince çıkarılabilen takma diş veyâ sallanan dişi bağlamak anlaşıldığı gibi, diş doldurtmak ve kaplatmak da anlaşılır. Hanefi âlimlerinin, sallanan dişleri altın ile de bağlamak câiz olduğuna fetvâ vermelerini, (Diş yapıdırmanın câiz olduğunda ittifâk vardır. Diş doldurtmak ve kaplatmak câizdir) şeklinde değiştirmek, ya fukahânın beyânâtını anlamamak veyâ bu beyânları, kendi sinsi ve âdi isteklerine göre değiştirmek olur ki, her ikisi de hem ayb, hem de günâhdır. Müctehidlerimiz, altın ile veyâ gümüş ile bağlamakta ihtilâf etmiştir. Hanefi mezhebinin fikh kitâblarında, sallanan dişi (**Şed etmek**), (**Tadbib etmek**) deniliyor. Şed, tel ile kuvvetli bağlamak demektir. Meselâ (**Şedd-ün-zünnâr**), papasların kuşağını bağlamağa denir. Tadbib, altından şerit ile, dabbe gibi, ya'ni kapı koldemiri gibi, enlemesine şed etmek, sarmak demek olduğu, (**Dürr-ül-müntekâ**) da yazılıdır. (**Bizâziyye**) de ve (**Hindiyye**) de diyor ki, (Gümüş ve altın şekiller ile süslenmiş kapdan yemek, içmek câizdir. Fekat, elini, ağzını gümüşe, altına değdirmemek lâzımdır. İmâmeyn, böyle kapları kullanmak mekrûhdur dedi. Tadbib edilmiş kap da böyledir. Kürsiyi [kanapeyi] ve hayvan semerini tadbib etmek câiz ise de, altın ve gümüş bulunan yerlerine oturmamak lâzımdır. Mushafın cildini tadbib etmek câizdir. Fekat, altına, gümüşe dokunmamak lâzımdır). Buradan da anlaşılıyor ki, tadbib etmek, bütün yüzeyi kaplamak demek değildir. Etrâfına metal şerid çevirmek demektir. Fikh kitâblarında, (Sallanan dişi altın ile tadbib etmek câizdir) diyor. Bu söz, sallanan dişi, düşmekden korumak için altın şerid ile bağlamak câizdir demektir. Çünkü, bu dişlerin altına su sızar. Sallanan dişi kaplatmak câiz olur dediler demek, fikh âlimlerine iftirâ olur. Çünkü, sallanan diş kaplanamaz, bağlanabilir. Görülüyor ki, (**tadbib**) sözüne (kaplatmak) diyerek bundan (diş kaplatmak câizdir) fetvâsını uydurmak, hakiki bir din adamının yapacağı şey değildir. Fikh kitâblarında, çürüyen dişleri kaplatmak veyâ doldurtmak câizdir diye bir yazı bulunmadığı gibi, altın ile, gümüş ile doldurtmak ve kaplatmak sözü de yoktur.

Fikh bilgisi az olan ve müctehidlerin beyânâtını anlamıyanlar, sallanan dişleri bağlamak veyâ takma diş yapıdırma sözü ile, diş kaplatmak ve doldurtmak sözünü birbirine karışdırıyor. Müctehidlerin beyânlarını, hepsine yaymağa çalışıyorlar. Zarûret olduğu için, hepsi câizdir diyorlar. Bu zevalîlar anlıyamıyor ki, oynayan dişi bağlamak ve çıkan diş yerine müteharrik diş takdırma için zarûret aramağa zâten lüzûm yoktur. Çünkü, yapması câiz olmıyan birşeyi yapabilmek için, zarûret aranır. Dişleri bağlamak veyâ diş takmak, yasak edilmemiştir ki, bunları yapmak için zarûret aransın. Kendi ağzındaki kaplama ve dolguların gusl abdestine zarar vermediğine müslimânları inandıрмаğa kalkışan ba'zı kimseler, gümüş yerine altın ile bağlamak için zarûret bulunduğunu görünce, bu zarûret kelimesini büyük bir silâh olarak yakalamışlar. (Diş yapıdırmanın zarûret

olduğu İttifâkla bildirilmiştir) yaygarasını koparmışlardır. Böylece, Hanefi mezhebindeki müslimânları şaşırtmış, kâtî-i tarîk-ı ilâhî olmuşlardır. Bunlar, sallanan dişlerin kayıtsız - şartsız bağlanacağını beyân buyurulmasını, biricik delil olarak gösteriyorlar. Hâlbuki, dişleri sallanmaz şekilde bağlayan teller ve takma dişler, çıkarılabilmekte, temizlenip tekrâr yerine konmaktadır. Âlimlerimiz, gusl abdesti alırken çıkarılabilen bağları ve takma dişleri beyân buyurmaktadır. (Gusl abdesti alırken, diş çukurlarını ve dişlerin arasını ıslatmak farzdır), buyuran âlimlerin, kaplama ve dolgu gibi suyu geçirmiyen mâni'lere cevâz verdiklerini söylemek, bu büyük insanlara, çok çirkin iftirâ olur. Bu âlimler, altın diş takmak câiz olduğunu söyledikleri gibi, gümüş yüzük takmanın da câiz olduğunu söylemişlerdir. Yüzük takmanın câiz olması, altındaki derinin ıslanması afv olur demek olmamıştır. Yüzüğü çıkararak veyâ oynatarak altını ıslatmak lâzımdır demişlerdir. Dar yüzüğün altı ıslanmazsa, abdest ve gusl kabûl olmaz buyurmuşlardır. Diş kaplatmak da, yüzük takmak gibidir. Kaplamanın ve dolgunun altı ıslanmadığı için, gusl abdesti câiz olmaz.

Sûâl: Gusl abdesti alırken zarûret ve meşakkat olan yere suyu ulaştırmak şart değildir. Gözlerin içini, sünnet derisinin içini ve kadınların örgülü saçlarını yıkamak, bunun için, sâkit oluyor. Baş ağrıyan kimse, mesh edemezse, başını mesh etmesi sâkit oluyor. Zarûretle diş yapıdırınca, dişlerin ıslanması sâkit olmaz mı?

Cevâb: Meydana gelmesinde zarûret olan bir sebeble ıslatılmasında (Harac) bulunan bir yer ıslanmazsa, gusl abdestinin kabûl olacağı açıkça bildirilmiştir. Harac, ıslatması zararlı veyâ meşakkatli olmak demektir.

Fukahâ-ı kirâm ve müctehidin-i izâm hazerâtı, (Dişlerin arasını, diş çukurlarını ıslatmak şarttır. Zarûret ve harac bulunmayan sebeplerle, buraları ıslanmazsa, gusl kabûl olmaz) diye genel hükmü beyân buyurmuş, bu sebepleri birer birer saymağa lüzûm görmemişlerdir. Eğer diş kaplatmak ve doldurtmak, bu genel hükmden müstesnâ olsaydı, müstesnâ olduklarının bildirilmesi icâb ederdi. Nitekim, fıkıh kitâblarında (Bütün derinin ıslanması lâzımdır) dedikten sonra, gözlerin, sünnet derisi içinin ve örgülü kadın saçlarının müstesnâ olduğu bildirilmiş, bazı kitâblarda, sebebi de açıklanmıştır. Bundan da anlaşılıyor ki, gusl abdesti bahsinde, diş yapıdırmaktan bahs edilmemesi, dişleri kaplatmanın ve doldurtmanın câiz olacağını göstermez. Bil'akis, câiz olmadığını bildirmektedir. Hanefi âlimlerinin, (Hazar-ı vel-ibâha) kısmında (Sallanan dişlerin bağlanmasını) anlatmaları da, kaplama ve dolgunun müstesnâ olarak kullanılabileceğini göstermiyor. Zâten câiz olan bağların ve takma dişin altından da yapılabileceğini bildiriyor. Bundan anlaşılıyor ki, kaplama ve dolguların altına su geçmediği için, bunları zarûretsiz yapıdırmanın gusl abdesti sahîh olmaz. Bir yarayı yıkamak, hattâ mesh etmek zarar vermediği zaman, bu yaranın üzerindeki şeyi mesh câiz olmadığı gibi ve bir yara iyi olduktan sonra, üzerindeki sargıya mesh etmek câiz olmayacağı gibi, kaplama ve dolgu üzerini yıkamak, dişi yıkamak yerine geçmez. Saçları örgülü olan kadının da, saç diplerini ıslatması farzdır. İbni Âbidîn buyuruyor ki, (Kadınların saç kesmeleri yasak olduğu için örgüyü çözmeleri afv edildi. Erkeklerde ise, bu zarûret yoktur. Saçlarını kesebilirler. Bunun için, erkeklerin örgülü saçını açıp yıkamaları lâzımdır). Kadınların örgülü saçlarını açmaları, erkeklerin örgüsünü açmamasına sebep olmadığı hâlde, diş kaplatmanın câiz olacağına nasıl delil olabilir? Bunu hiçbir ilm ve akl sâhibi söyleyebilir mi? Sünnet derisi içinin, gözlerin ve örgülü saçın yıkanmasında meşakkat olduğu için afv edilmeleri, bunlar insanda zarûrî buldukları içindir. Bulunması, yapılması zarûrî olmayan birşey, ihtiyâc için yapılmış olsa bile, bu şey sebebi ile bir yerin ıslanmasında meşakkat bulunması, özr olmaz. Gusl abdesti alırken, bunları çıkarıp altlarını ıslatmanın meşakkat olduğunu söylemek, gusl abdestinin sahîh

olacağını göstermez. Bu şeyi yapmamasını söylemek lâzımdır. Bu hakikatleri idrâk etmedikleri hâlde, müslimânların gusl abdestinin doğru olmasına mâni' olanların ne büyük bir tehlikeye düşüklerini anlamalıdır.

Sûâl: İmâm-ı a'zam, diş yaptırmak husûsundaki zarûretin gümüş kullanmak sûreti ile giderileceğini buyurmuş. Bunu bir vâ'ızın kitâbında okudum. Yine o kitâbda, İtkânî diyor ki, imâm-ı Muhammedin şöyle demesi müsâiddir: (Diş yapdırma husûsundaki zarûretin gümüş kullanmak sûreti ile giderilmiş olacağını teslim etmeyiz. Çünkü, burunda koku yapan gümüş, dişde de koku yapar). Diş yapdırmakta zarûret olduğu açıkca meydandadır, diye okudum. Siz buna ne dersiniz?

Cevâb: Okuduğunuz kitâbın bir vâ'ız tarafından yazıldığı doğru olmasa gerkdir. Fıkh kitâblarını bu kadar yanlış ve bozuk nakl eden kimse, yâ çok câhil bir zevâllî veyâ büyük bir yalancı ve sahtekâr olabilir. Bakın (**Redd-ül-muhtâr**) da (**Hazar-ı vel-ibâha**) kısmında, bu satırlarda nasıl buyuruyor: (İmâm-ı a'zam, dişi bağlamak ile burun yapmağı birbirinden ayırdı. Burun gümüşden olunca, gümüşün koku yapması zarûretine binâen, altından burun yapdırma câizdir buyurdu. Çünkü harâm olan şey, ancak zarûret için mubâh olur. Hâlbuki, dişde gümüş kullanınca, bu zarûret kalkıyor. A'lâ olan altını kullanmağa ihtiyâc kalmıyor. İtkânî dedi ki, bir kimse, imâm-ı Muhammed hazretlerine yardım etmek için, şöyle diyebilir: Dişi altınla bağlamakta olan zarûretin, gümüş kullanmakla kalkacağını kabûl etmeyiz. Çünkü, gümüş, burunda olduğu gibi, dişde de koku yapar). Görülüyor ki, ne İmâm-ı a'zam, ne de imâm-ı Muhammed, (Diş yapdırma husûsundaki zarûret) diye birşey buyurmamışdır. Bu zarûreti, kaplama dişi bulunan bir kimse, cemâ'atin gözünden düşmemek için veyâ diş kaplatanlara yaranmak için, kendisi uydurmuşdur. İmâmlarımız, diş bağlamakta, (Gümüş koku yapınca, altın ile bağlamak zarûreti hâsıl oluyor. Gümüş kullanmak koku yapmazsa, bu zarûret kalmıyor) buyuruyor. Zarûret kelimesi ile, ihtiyâc kelimesini birbiri ile karışdırmamalıdır. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin, birinci cildin yüz-ikinci mektûbunda bildirdiği gibi, her ihtiyâc, zarûret ve özr sayılmaz. [İkinci kısım, 10uzaltıncı madde sonuna bakınız!]. Zarûret, başka çâre bulamamak demektir. (**Kâmus**) tercemesinde diyor ki, (Zarûret, yâ cebr, zor ile olur. Kadınların saçlarını uzatması böyledir. Çünkü şerî'at, saçlarını kesmelerini yasak etmiştir. Yâhud bedeni beslemek ve tehlikeden korumak için olur. Yâhud da, başka şey yapmağa imkân olmadığı için olur). Diş doldurtmakta veyâ kaplatmakta ancak, ikinci zarûret düşünülebilir. Bunun için de, tabîb-i müslim-i hâzıkın muâyene ederek, karar vermesi lâzımdır. Ya'ni, âlimlerimiz buradaki söz hakkını, câhil, sahte, türedi din adamı taklîdcilerine değil, mütehasıs fen adamlarına vermişlerdir. Mütehasıs, müslimân bir doktorun da, (Dişini kaplatmazsan veyâ doldurtmazsan hasta olursun) dediği işitilmemiştir. Fekat, çürüyen dişi çıkarıp yerine, istenildiği zaman çıkarılabilen diş takdırmasını söyledikleri çok olmuşdur. Şu hâlde:

Sallanan dişleri bağlamak, çıkarılabilen burun, kulak ve diş takdırma her zaman, herkes için câizdir. Bunlar için zarûret aramağa lüzûm yokdur. Bunları yapdırma çok kolay iken, diş doldurtmağa ve kaplatmağa, zarûret değil, lüzûm bile yokdur. Bu kadar kolaylık varken, çürüyen, ağrıyan hasta dişlerini tedâvi etdirerek kaplatmağa, doldurtmağa ihtiyâcî olanlar ve bilmiyerek, süs için kaplatmış olanlar, bunların altını yıkamakta zarar, meşakkat olduğu için, şâfiî mezhebini taklîd ederek, yine gusl abdesti ve nemâzları sâhîh olur. Birkaç dişi veyâ bütün dişleri takma yapdırma, gusl abdestinin sâhîh olmasına mâni' değildir. Çünkü bunlar, gusl abdesti alırken, takma dişlerini çıkarıp altlarını yıkarlar. Zarûretsiz fekat, ihtiyâc olduğu için veyâ bilmiyerek zînet için kaplama veyâ dolgu yapdırma olanın da, şâfiî mezhebini taklîd ederek guslü sâhîh olmaktadır.

O hâlde, diş yaptırmış müslimânları pis bilmemeli, bunlara şübheli gözle bakmamalıdır. Harâm olan altının, diş için mubâh olması, diş kaplatmanın ve hattâ bağlamanın zarûret olacağını gösterir sanmak, pek yanlıştır. Erkeklerin gümüş eşyâ kullanması câiz olmadığı hâlde, gümüş yüzük kullanılmasına izin verilmiştir. Gümüş yüzük mubâh oldu diyerek, yüzük takmakta zarûret vardır sanmak ve altın, gümüş burun, kulak takmak câiz olduğu için, bunları takmak zarûri lâzımdır sanmak, pek yanlış olduğu gibi, diş kaplatmak için zarûret olduğunda âlimler ittifak etdi demek de, yanlış ve iftirâ ve günâh olur.

Son ve en kuvvetli delil olarak bildirelim ki, dört mezhebin ince bilgilerine vâkıf, derin âlim seyyid Abdülhakîm-i Arvâsinin mubârek el yazısı ile hâzırladıkları (Nemâz risâlesi) bu fakirdedir. Burada buyuruyor ki, (Şâfiî mezhebinde guslün farzı ikidir: Birisi niyyettir. Ya'ni, her uzva su ilk temâs ederken, gerek elle, gerek yüze ve gerek sair bedene su dökerken «niyyet eyledim cenâbeti ref için gusl etmeğe» demektir. Ya'ni, her yerini yıkarken gönlünde böyle bulundurmalıdır. Hanefide, bu niyyet şart değildir. İkincisi, bütün bedeni su ile yıkamaktır. Ağız ve burnun içini yıkamak, ya'ni buralara suyu isâl etmek, şâfiide farz değildir. Hanefî mezhebinde ise, buralara suyu isâl etmek farzdır. Bunun içindir ki, hanefî mezhebinde olanlar, dişlerini kaplatamazlar ve doldurtamazlar. Çünkü, buralara su isâbet etmez.)

Şerî bir zarûret yok ise de, tedâvi için diş kaplatmış olanların veyâ doldurtmuş olanların guslde ve abdestde, şâfiî mezhebini taklid etmeleri takvâ değildir. Mezheb taklidi fetvâ yoludur, kurtuluş câresidir. Dinde meşakkat yoktur, kolaylık vardır gibi sözlerin de burada yeri yoktur. Zındıklar, bu sözü silâh olarak kullanarak, birçok farzları terk etmektedir. Bu sözün doğrusu, Allahü teâlânın bütün emrlerini yapmak kolaydır, zor birşey emr etmemiştir, demektir. Yoksa, imânî zaif olanların dediği gibi, nefse güç gelen şeyleri, Allahü teâlâ afv eder. Herkes kolayına geleni yapmalıdır. O rahîmdir, hepsini kabûl eder demek değildir. Zâten, diş için, Şâfiî mezhebini taklid etmek meşakkat değildir, kolaylıktır. Kolay işler, hastalara güç gelir.

Dartr veyâ Kefeki denilen dişlerin dibinde hâsıl olan kireçlenmeler, kendiliklerinden hâsıl oldukları için ve buna mâni' olan ilâc bulunmadığı için, zarûret mevcûddur. İzâle edilmesi imkânsız veyâ güç olanlarının altlarını yıkamak lâzım olmaz.

Yeni türeyen bazı câhil din adamı taklîdcileri ve bazı yazarlar, kitâbdan, mezhebden haberleri olmadığı için, din sorularına, boş kafaları, hayâlleri ile cevâb veriyor. (Diş kaplatma ve dolgu meselesi hal olmuş, câiz olduğuna fetvâ verilmiştir. Bu iş olmuş bitmiştir. Zararı olmadığı bildirilmiştir) diyorlar. İttihâdcılar zamanında din işlerine karışan, din idârecileri arasına sızan siyâset adamlarının, sarıklı masonların, din büyüklerini kötülemek, din bilgilerini bozmak için söyledikleri, yazdıkları yıkıcı propagandalara fetvâ diyorlar.

1329 [m. 1911] senesinde İstanbolda ikinci baskısı yapılan (Mecmûa-i ceditte) adındaki fetvâ kitâbında (Diş çukuru doldurulmuş kimse, gusl ederken, diş çukuruna su vâsıl olmasa, bu vechle gusl zarûret olsa, gusl câiz olur) demektir. Bu fetvâyı 113. cü şeyh-ul-islâm Hasen Hayrullah efendinin verdiği bildirilmektedir. Hâlbuki, bu kitâbın [1299] daki birinci baskısında bu fetvâ yazılı değildir. Hayrullah efendi ise, ikinci def'a olarak 18 Rebî-ul-evvel 1293 ve 11 Mayıs 1876 da Şeyh-ul-islâm olmuş ve 15 Receb 1294 ve 26 Aralık 1877 de ayrılmıştır. Böyle fetvâsı olsaydı, kitâbın birinci baskısında bulunması lâzımdı. İkinci baskının önsözünde (Birinci baskıda bulunmayan birkaç fetvâyı, zamanımız şeyh-ul-islâmı Mûsâ Kâzım efendinin emri ile biz ekledik) demektir. Her fetvânın sonunda, buna kaynak olan fikh kitâbının adı ve bildirdiği şey yazılı olduğu hâlde, yukarıda yazılı diş fetvâsı için böyle bir kaynak bildirilmemiştir. Zarûret ke-

limesinin de yerinde kullanılmaması, fetvâ denilen bu yazının, bir câhil, belki de bir mezhebsiz, sapık tarafından uydurulmuş olduğunu göstermektedir. İkinci baskısındaki (Kâğıd paraların zekâtı, kâğıd olarak verilebilir) fetvâsı ile bunun kopyası olan 5 Mayıs 1338 tûrihli fetvâ denilen yazı da böyledir. Ne senedleri vardır, ne de, birinci baskısında yazılıdır. Sonradan uydurulmuş olduğu, her bakımdan kendini göstermektedir. Müslimânları yanlış yola sürüklemek için, sinsice hazırlanmış böyle yeni türeyen yazılara, fetvâlara aldanıp, imâni, ibâdetleri bozmamalı, uyanık olmalıyız.

Biz, dış kaplatanların, dolduranların gusl abdestlerinin ve nemâzlarının sahih olmayacağını anlatmak istemiyoruz. Tedâvi için veyâ bilmiyerek, aldatılarak, süs için dişlerini kaplatmış veyâ doldurtmuş olan hanefilere, şâfiî mezhebini taklid ederek, gusl abdestlerinin ve nemâzlarının sahih olacağını anlatmak istiyoruz. Bu durumdaki din kardeşlerimize kolay yolu, çıkar yolu göstermek istiyoruz. Dış takdirmayınız demiyoruz. Kaplaması, dolgusu olanlara, din büyüklerinin gösterdiği kolaylığı haber veriyoruz. Hanefi mezhebinde olup da, mezhebinin bildirdiği gibi ibâdet etmek isteyenler için, ya'nî mezheplere kıymet verenler için, bu kadar uzun yazıyoruz. Mezheb kitâblarına kıymet vermeyip de, kendi aklına, görüşüne, düşüncesine göre ibâdet etmek isteyenler için yazmıyoruz. (Dür-ül-muhtâr) üçüncü cild, yüzdoksanıncı sahifede buyuruyor ki, (Mezhebden çıkan kimse ta'zir olunur. Ya'nî dayak veyâ habs ile cezâlandırılır. (Sirâciyye fetvâsı) nda da böyle yazılıdır. İbni Âbidîn, burada buyuruyor ki, (Bulunduğu mezhebe kıymet vermiyen, dünyâ menfe'ati için mezhebini bırakan kimsenin son nefesde imânsız gitmesinden korkulur. Bir menfe'at için mezhebini değiştirmek günâhdır. Ta'zir edilir). Zorûretsiz dış kaplatan veyâ dolduran Hanefilerin, Şâfiî mezhebini taklid etmeleri, hanefi mezhebinden çıkmak demek ya'nî mezheb değiştirmek demek değildir. Mezheb taklid etmeği, mezheb değiştirmek sanmamalıdır. Mezhebden çıkmak câiz değildir. Fekat, mezheb taklid etmek câizdir. Hattâ, ihtiyâc olunca lâzımdır. (Tahrir) kitâbını şerh eden, ya'nî açıklıyan İbni Emîr Hâc buyuruyor ki, (Nahl sûresi kırküçüncü ve Enbiyâ sûresi yedinci âyetinde (Zikr ehline sorunuz!), ya'nî bir hâdise, olay karşısında ne yapacağınızı, bilenlerden sorunuz buyuruldu. Bu âyet-i kerîme, Müctehide uymak vâcib olduğunu göstermektedir). Müctehid olmayan bizim gibi Mukallidlerin Eshâb-ı kirâm böyle yapardı diyerek veyâ âyet-i kerîmeden ve hadis-i şerîflerden ma'nâ çıkararak, kendi anladığımızı göre hareket etmemiz câiz değildir. İbni Âbidîn tahâreti anlatmağa başlarken buyuruyor ki, (Mukallidin, müctehidden gelen bilgilerin delillerini, senedlerini araması, sorması lâzım değildir). [İkinci kısım, onyedinci maddeye bakınız!].

İttihâdcılar zamanında a'yân [senato] a'zâsı iken 12 Temmuz 1328 [m. 1910] da şeyh-ul-islâm yaptıkları Mûsâ Kâzım efendi mason idi. Avrupadaki mason localarının emrlerine ve ittihâdcıların keyflerine göre birbuçuk sene fetvâ verdi. Bir mason olan Ürgüblü Mustafa Hayri efendiden sonra, 8 Mayıs 1916 da tekrar getirildi ise de, 14 Birinciteşrin [Ekim] 1336 [m. 1918] de ittihâdcılarla berâber düşdü.

57 — TEYEMMÜM

Abdest almak için ve gusl için, su bulamamak, yedi dürlü olur:

1 — Sudan bir mil uzak olan, niyyet etmek şartı ile, teyemmüm eder. Bir mil, dörtbin zrâ'dır ki, iki kilometre eder. Şehrde her zaman su aramak farzdır.

2 — Hastanın, abdest veyâ gusl ile veyâ hareket etmek ile, hastalığının artacağı veyâ iyi olması uzayacağı, kendi tecribesi ile veyâ mütehassıs ve açıkca günâh işlemiyen müslimân bir doktorun söylemesi ile anlaşılırsa, teyemmüm eder.

3 — Abdest ve gusl yapamıyacak kadar bir hasta, para ile dahi, bir yardımcı bulamazsa, teyemmüm eder. Yardımcı ile de teyemmüm edemiyen kılmaz. İyi olunca kazâ eder. Zevc ve zevcenin birbirlerine abdest aldirmaları vâcib değildir.

4 — Gusl abdesti alınca soğuktan ölmek veyâ hasta olmak tehlikesi varsa, şehirde dahi olsa, hamâm parası yoksa ve başka çâre bulamazsa, gusl abdesti için teyemmüm eder ve su ile abdest alır.

5 — Su yakın ise de, su yanında düşman, yırtıcı, zehirli hayvan, ateş veyâ nöbetçi varsa veyâ kendisi mahbûs ise veyâ abdest alırsan seni öldürürüz, malını alınız diye korkuturlarsa, teyemmüm ederek kılar ise de, bu sebebler kul tarafından oldukları için, gusl ve abdest alınca bu nemâzları tekrâr kılması lâzımdır.

6 — Yolcunun fazla suyu varsa da, kendinin ve yol arkadaşlarının içmesine ve necâseti temizlemesine ve hayvanlarına lâzım olursa, teyemmüm eder. Bu su ile gusl edip, necâset ile kılar, kabûl olur ise de, günâha girer. Önce teyemmüm edip, sonra necâseti yıkarsa, tekrâr teyemmüm etmesi lâzım olur. Çünkü su varken, teyemmüm edilmez. Cünüb kimse, bedeninin bir kısmını yıkayacak kadar veyâ abdest alacak kadar su bulursa, abdest ve gusl için, bir teyemmüm eder. Teyemmümden sonra, abdesti bozulursa, o su ile, sonra abdest alır. Abdest ve guslde, bedene dökülen su, bir yere düşünce [elbisesine değil], pis olur ve insan içemez. Hayvana icirilebilir. Susuzluktan ölecek kimse, fazla suyu olandan satın alır. Satmaz ise, zor ile, kaygı ve tehdid ile alır. Abdest için su, zor ile alınamaz.

7 — Kuyudan su çıkarmak için, kova, ip veyâ para ile inecek kimse bulamıyan, teyemmüm eder ve su bulunca, nemâzı iâde etmez.

(Halebî) de, mesh bahsi sonunda diyor ki, (Bir veyâ iki elinde çatlak, ekzema veyâ başka yara olup, bunları ıslatmak zarar verirse, bu kimse abdest alamaz. Bu sebebden abdest alamıyan kimseye, hâtır ile veyâ para ile başkasının abdest aldirması, İmâm-ı a'zama göre müstehabdır. Başkasından yardım istemeden teyemmüm edip kılar, nemâzı kabûl olur. Yardımcı veyâ para bulamazsa, teyemmüm etmesi, imâmeyne göre de, câiz olur). Bundan anlaşılıyor ki, yaralı eline eldiven takıp, eldiven ile abdest alabilirse, böyle abdest alması lâzım olur.

Yukarıda yazılı sebeplerden birisi ile teyemmüm edildikde, bu sebep bitince, teyemmüm bozulur. Sebep bitmeden, başka bir sebep hâsıl olur ve sonra birinci sebep biterse, birinci teyemmüm yine bozulur. Yeniden teyemmüm etmek lâzım olur.

Abdestsiz veyâ guslsüz kimse, cenâze ve bayram namâzlarını kaçırmamak için, su var iken bile, teyemmüm edebilir. Cum'a nemâzını ve beş vakt nemâzdan herhangi birinin vaktini kaçırmak korkusu olsa, su varken, teyemmüm edemez. Gusl veyâ abdest lâzımdır. Nemâz vakti kaçarsa, kazâ eder. Meselâ, sabâh güneş doğması yakın iken uyanan kimse, acele gusl eder. Güneş doğarsa, sabâh nemâzını bir sâ'at sonra, sünneti ile birlikde kazâ eder.

(Teyemmüm) kâsd etmek, niyyet etmek demektir.

Teyemmümün farzı üçdür:

1 — Cenâbatden temizlenmek için veyâ abdestsizlikden temizlenmek için niyyet etmektir. Abdestsiz bir kimse, talebesine göstermek için teyemmüm ederse, bununla nemâz kılamaz.

Teyemmüm ile nemâz kılabilmek için, yalnız teyemmüme niyyet etmek yetişmez. İbâdet olan bir şeyi, meselâ, cenâze nemâzı, secde-i tilâvet yapmak için veyâ abdest için veyâ gusl için teyemmüm etmeğe niyyet lâzımdır.

Teyemmüme niyyet ederken, abdest ile guslü ayırmağa lüzûm yokdur. Ab-

dest için niyyet etmekle, cenâbetden de temiz olur. Cenâbetden temizlenmeğe niyyet edilen teyemmüm ile nemâz kılınabilir. Abdest için ikinci teyemmüme lüzûm yoktur.

2 — İki kolu dirseklerinden yukarı sıvalı olarak, iki elin içini temiz toprağa, taşa, toprak veyâ kireç sıvalı divara sürüp, en az üç parmağı değmek üzere, iki avucu ile yüzünü bir kerre mesh etmek, ya'ni sığamak. Eli, yüzünün iğne ucu kadar yerine değmezse, teyemmüm kabûl olmaz.

3 — İki avucu tekrâr toprağa sürüp, birbirine çarparak, tozu toprağı silkedikten sonra, önce sol elin dört parmağı içi ile, sağ kolun alt yüzünü, parmak ucundan, dirseğe doğru sığayıp sonra, kolun iç yüzünü, sol avuç içi ile, dirsekten avuca kadar sığamak ve sonra sol baş parmak içi ile, sağ baş parmak dışını sığamaktır. Sonra, yine böyle sağ el ile, sol kol sığınır. El ayasını toprağa sürmek lâzımdır. Toprağın, tozun elde kalması lâzım değildir.

Abdest ve gusl için teyemmüm aynıdır. Yalnız niyyetleri başkadır.

Teyemmümün sünnetleri onüçdür:

- 1 — Toprağa avucun içini koymak.
- 2 — Avuçları, toprak üzerinde ileri ve geri çekmek.
- 3 — Avucda toprak varsa, toprak kalmayıncaya kadar, iki eli, baş parmakları ile birbirine çarpmak.
- 4 — Elleri toprağa korkunç parmakları açmak.
- 5 — Besmele ile başlamak.
- 6 — Evvelâ yüzü, sonra sağ kolu, sonra sol kolu mesh etmek.
- 7 — Abdest alır gibi, çabuk yapmak.
- 8 — Kollarda ve yüzde mesh edilmedik yer kalmamak.
- 9 — Teyemmümden önce, umduğu yerde su aramak.
- 10 — Önce sağ kolu mesh etmek.
- 11 — Elleri, toprağa, vurarak, kuvvetle koymak.
- 12 — Kolları, yukarıda anlatılan şekilde mesh etmek.
- 13 — Parmaklar arasını mesh etmek ve bunu yaparken yüzüğü oynatmak.

Suyu bulunmayan kimsenin, cünüb olması câizdir.

Toprak cinsinden olan her temiz şey ile, üzerinde toz olmasa bile, teyemmüm edilir. Yanıp kül olan veyâ sıcakda eriyebilen şeyler, toprak cinsinden değildir. O hâlde, ağaç, ot, tahta, demir, pirinç, yağlı boya sıvalı divar, bakır, altın, cam ile teyemmüm edilemez. Kum ile olur. İnci, mercan ile olmaz. Kireç ve alçı ile, yıkanmış mermer, çimento, fayans ile, porselen, sırlı sırsız çanak, çömlekle, çamur ile olur. Yalnız çamur varsa, suyu yarıdan az ise bununla teyemmüm edilir. Suyu çoksa, bir bez çamura sokulup, çıkarılıp rüzgârda kurutup bu tozlu bezle teyemmüm edilir. Çamurlu su ile teyemmüm olmaz. Bununla abdest almak lâzımdır. Buğday, kumaş, elbise, yasdık gibi, teyemmüm câiz olmıyan eşyâ üzerine el koyunca, el tozlanırsa veyâ silkildikleri zaman havâyâ toz çıkarsa, bunlarla teyemmüm edilebilir. Bir topraktan birkaç kimse teyemmüm edebilir. Çünkü, teyemmüm edilen toprak ve benzerleri, müsta'mel olmaz. Teyemmümden sonra, elden, yüzden dökülen toz müsta'meldir.

Teyemmüm edilebilecek şey ile teyemmüm edilemeyecek şey karışık ise, yarıdan çok olanın ismi verilir.

Teyemmümü, nemâz vaktinden önce yapmak ve bir teyemmüm ile çeşidli nemâz kılmak câizdir.

Müsâfir, bir milden [ya'ni iki kilometreden] az uzakda su bulunacağını âlâmetlerle veyâ akllı, bâlig ve âdil bir müslimânın haber vermesi ile, çok zan ettiği zaman, her tarafa doğru, dörtyüz zrâ' [ikiyüz metre] giderek veyâ birini göndererek veyâ mümkün ise, yalnız bakarak suyu araması farz olur. Çok zan etmezse, suyu araması lâzım olmaz.

Yanında âdil biri bulunan bir kimse, suyu sormadan teyemmüm edip nemâza dursa, sonra su olduğunu haber alsa, abdest alıp nemâzı iâde eder.

Bir milden uzakda su varken teyemmüm ile nemâz kılmak câizdir. Eşyası arasında su bulunduğunu unutan kimse, şehirde, köyde [ma'mûrelikde] değilse teyemmüm ile nemâz kılabilir.

Suyunun bittiğini zan eden kimse, nemâzdan sonra suyunu görse, teyemmüm ile kıldığı nemâzı iâde eder. Nitekim, abdestsiz kılan kimse, abdestsiz olduğunu hâtırlayınca, nemâzı iâde eder.

Müsâfirin, yanındakilerden su istemesi vâcibdir. Su vermezlerse, teyemmüm ile kılar. Arkadaşı, suyu piyasadaki fiyâtına satarsa, fazla parası olan müsâfirin satın alması lâzım olur. Sâhibi suyunu, Gaben-i fâhiş ile, ya'ni çok aldatmakla satarsa, veyâ piyasa fiyâtı ile alacak fazla parası yok ise, teyemmüm ile kılması câiz olur. (Gaben-i fâhiş) piyasadaki fiyâtın, iki mislinden fazlası demektir. Çıplak insanın, avretini örtecek bez alması da böyledir. Fekat, susuz kimsenin içmek için yüksek fiyâtle su alması câiz olur.

Cölde, arkadaşından ip ve kova istemek de lâzımdır. Yollarda, içmek için konulan su varken, teyemmüm edilebilir. İbni Âbidin, beşinci cildde buyuruyor ki; (İçmek için konulmuş sudan abdest almak câiz değildir. Teyemmüm edilir).

Serbest [mubâh] olan su, az ise, cünüb olanın hâid kadından, abdestsizden ve meyyitden önce yıkanması lâzımdır. Suyun sâhibi, başkalarından önce yıkanır. Sâhibleri ayrı sular bir araya getirilince, önce meyyit yıkanır.

Hâcinin, yanındaki zenzem suyu ile abdest alıp bitirmemesi için çâre, içine şeker, gül gibi birşey koyup, saf su ismini değiştirmektir. Veyâ emin olduğu kimseye geriye dönemiyecek şekilde hediye etmelidir. Hediye alan kimse, karşılık, az birşey hediye verirse, birinci kimse hediyesini geri alamaz.

Cünüb bir kimse, teyemmüm ettikten sonra, abdesti bozulursa, cünüb olmaz. Az su varsa, yalnız abdest alır.

İçmek için, necâset yıkamak için, ekmek yapmak için lâzım olandan fazla su bulunca, teyemmüm bozulur. Nemâz içinde iken bulursa, nemâzı da bozulur. Vâsita içinde uyurken, su yanından geçerse, teyemmümü, uyuduğu için bozulur. Uyanık iken, vâsitadan, abdest almağa inemezse, teyemmüm bozulmaz.

Cünüb kimsenin vücûd yüzeyinin yaridan fazlası yara veyâ çiçek, kızıl gibi ise, teyemmüm eder. Derisinin çoğu sağlam ise ve yaralı kısımları ıslatmadan yıkanması mümkün ise, su ile gusl eder. Yaralı kısımları ıslatmadan yıkanamazsa yine teyemmüm eder. Abdest uzvlarından hepsinin yaridan çoğu veyâ dört abdest uzvundan ikisi sağlam ise abdest alıp, yaralı kısımları veyâ uzvları mesh eder. Mesh zarar verirse, sargı üzerine mesh eder. Abdest uzvlarından hepsinin yaridan çoğu veyâ abdest uzvlarının üçü veyâ dördü de yaralı ise, teyemmüm eder. Müsâvî mikdârda iseler, teyemmüm etmemelidir. Teyemmüm eden kimsenin, ba'zı yerleri yıkaması câiz değildir. Bunun gibi, birlikte yapılamıyan şeyler otuzdört dânedir. Başında ağrı olup mesh edemiyen abdest için, yıkayamıyan da gusl için teyemmüm edebilir. [Ellibeşinci maddeye bakınız!].

**Gelin nemâz kılalım, kalbden pası silelim,
Allaha yaklaşılmaz, nemâz kılınmadıkca!**

**Nerde nemâz kılınır, günâhlar hep dökülür,
İnsân, kâmil olamaz, nemâzı kılınmadıkca!**

**Kur'ân-ı kerimde Hak, nemâzı çok medh etdi,
dedi sevmem kişiyi, nemâzı kılınmadıkca!**

**Bir hadis-i şerifde: imânın alâmeti,
İnsanda belli olmaz, nemâzın kılınmadıkca!**

**Bir nemâzı kılmamak, ekber-i kebâirdir,
tevbe ile afv olmaz, kazâsın kılmadıkca!**

**Nemâzı hafif gören, imândan çıkar hemân,
müslimân olamaz o, nemâzın kılmadıkca!**

**Nemâz kalbi temizler, kötülükden men'eder,
münevver olamazsın, nemâzın kılmadıkca!**

58 — NECÂSETDEN TAHÂRET

Bedende, elbisede ve nemâz kılacak yerde necâset, pislik bulunmamaktır. Başörtüsü, başlık, sarık, mest ve na'lin da elbiseden sayılır. Boynuna sarılı atkının sarkan kısmı, nemâz kılan ile birlikte hareket ettiği için, elbise sayılır ve burası temiz olmazsa, nemâz kabûl olmaz. Yaygının, basdığı ve başını koyduğu yeri temiz olunca, başka yerinde necâset bulunursa, nemâz kabûl olur. Çünkü yaygı, atkı gibi bedene bitişik değildir. Kucağa oturan üstü kirli çocuk, kedi, kuş, ağız akan köpek bozmaz. Çünkü bunların kendileri durmaktadır. Fekat insan, bunları kucağında, omuzunda, başka yerinde tutarsa, taşımış olur ve nemâzı bozulur. Salyası akmayan yırtıcı hayvanın ve kedi gibi temiz hayvanların ve çocuğun üstleri temizse bunları taşımakla, üstünde tutmakla nemâzı bozulmaz. Çünkü bunların içindeki necâsetleri, hâsıl oldukları yerde kapalıdır. Nemâz kılan insanın kendi necâseti, kanı da hâsıl olduğu yerde kapalıdır. Cebde kanlı yumurta taşımak da böyledir. Yumurtadaki kan, hâsıl olduğu yerde kapalı olduğu için nemâzı bozmaz. Fekat, kapalı şişe içinde idrâr taşıyanın nemâzı câiz olmaz. Çünkü şişe, bevlin meydana geldiği yer değildir. [Bundan anlaşılıyor ki, cebinde kapalı kolonya, ispirto, tentürdiyot şişesi veyâ kapalı kutudaki kanlı mendil, necs bez varken nemâz kılmak câiz değildir]. İki ayağın basdığı ve secde ettiği yerin temiz olması lâzımdır. Secde ettiği bez küçük olsa bile, başka tarafları pis ise, nemâz câiz olur. Necâset üstüne örtülü bez, cam, [naylon] üstünde nemâz kabûl olur. Secdede, etekleri kuru necâsete değerse, zararı olmaz. Bir ayağı altında necâset olup, bunu kaldırıp, tek ayak üstünde kılınca, basdığı yer temiz ise, kabûl olur. Ellerin ve dizlerin bulunduğu yerin temiz olması şart değil diyenler çoktur. Eli üstüne secde ederse, elini koyduğu yerin temiz olması lâzımdır.

Katı, şekli almış necâset, insan derisinde, elbisesinde ise veyâ bevl, kan gibi akıcı necâset, mest üzerinde olsa da, ancak yıkamakla temizlenir. Kan, şerâb, [ispirtolu sıvılar] bevl gibi sıvı necâsetden biri bulaşmış toprak, katı necâset demektir. Katı necâset, kemer, çanta, mest, ayakkabı üzerinde olunca, uğmakla, silmekle temizlenir.

Emici olmıyan, düz parlak şeyler, meselâ cam, ayna, kemik, tırnak, bıçak, yağlı boyalı eşyâ, vernikli eşyâ üzerindeki katı veyâ akıcı her necâset, el ile, toprak ile veyâ herhangi temiz şey ile silip üç sıfatı, (renk, koku, tat) gidince temiz olur. Kanlı bıçak, kelle ateşe tutup kanı gidince temiz olur.

Necâset akan toprak, rüzgârla kuruyup, üç sıfatı gidince, temiz olup burada nemâz kılınır. Fekat, teyemmüm edilemez. Toprakdaki yaygı, hasır, elbise ve insanın derisi kuruyunca temiz olmaz. Bunlara necâset sürülünce, nemâz için yıkamak lâzımdır. Yere döşenmiş olan tuğla, fayans, toprağa dikili otlar, ağaçlar, kayalar, toprak gibi, kuruyunca temiz olur.

Kurumuş menî, oğmakla, bulunduğu yer ve derî temiz olur. Menî yaş ise ve kan kuru da, yaş da olsa, elbiseyi ve deriyi yıkamak lâzımdır. Necâsetin şekline ve bulaşdığı yerlere göre, temizleme şekli değişiyor. Temizleme nev'i, otuzu aşmaktadır.

Necâsetli yağ, leşin ve necs hayvanın, domuzun yağı, sabun yapılıncâ temiz olur. Bütün kimyevî değişmeler böyledir. Necs su ile yapılmış fırında ekmek pişirilebilir. Necs toprakla yapılan desti, küp gibi şeyler, fırından çıkınca temiz olur.

Deride, elbisede, nemâz kılınan yerde, (Dirhem mikdârı) veyâ dahâ çok kaba necâset yok ise, nemâz kabûl olur ise de, dirhem mikdârı bulunursa, tahrimen mekrûh olur ve yıkamak vâcib olur. Dirhemden çok ise yıkamak farzdır. Az ise sünnetdir. Şerâbın damlasını da yıkamak farzdır. İmâmeyne göre ve diğer üç mezhebde kaba necâsetlerin hepsinin zerresini bile yıkamak farzdır. Necâset mikdârı, bulaşdığı zaman değil, nemâza dururken olan mikdârıdır.

(Dirhem mikdân), katı necâsetlerde, bir miskal, ya'nî yirmi kırat, ya'nî dört gram ve seksen santigram ağırlıktır. Akıcı necâsetlerde, açık el ayasındaki suyun yüzü genişliği kadar yüzeydir. Bir miskâlden az olan katı necâset, elbisenin, avuç içinden dahâ geniş yüzüne yayılıncâ nemâza mâni' olmuyor.

NECÂSET İKİ DÜRLÜDÜR:

1 — **Kaba necâset:** İnsandan çıkınca abdeste veyâ gusle sebep olan herşey, eti yenmiyen hayvanların, [yarasa hâric] ve yavrularının yüzülmüş, dabaglanmamış derisi, eti, pisliği ve beveli, insanın ve bütün hayvanların kanı ve şerâb, leş, domuz eti ve kümes hayvanlarının pisliği ve yük hayvanlarının, koyun ve kecinin necâsetleri, galîz ya'nî kabadır. Kan dört mezhebde de kaba necâsetdir. Menî, mezy ve idrârdan sonra çıkan vedî ismindeki beyâz, bulanık, koyu sıvı Hanefî ve Mâlikîde kaba necâsetdirler. Şâfi'î ve Hanbelîde temizdirler. Bunlardan:

Kedinin beveli yalnız elbisede ve şehîdin kanı, kendi üzerinde kaldıkça ve yinilen et, karaciğer, yürek ve dalakda bulunup akmiyan kanlar ve balık kanı ve bit, pire, tahta biti pislikleri ve kanları hep temizdir. Ya'nî, bunlar fazla bulaşınca da nemâz kılınabilir denildi. Şerâbdan başka, serhoş eden bütün içkiler de, şerâb gibi kaba necâsetdirler. Hafif diyenler olmuş ise de, bu söz zaîfidir. İspisto kaba necsdir.

2 — **Hafif necâset:** Hafif olan necâsetlerden, bir uzva ve elbisenin bir kısmına bulaşınca, bu kısmın veyâ uzvun dörtde biri kadarı nemâza zarar vermez. Eti yinen dört ayaklı hayvanların beveli ve eti yenmiyen kuşların pisliği hafiftir. Güvercin, serçe ve benzerleri gibi eti yinen kuşların pisliği temizdir. Fâre pisliği suya, yağa az da düşse temizlemek iyi olur. Az mikdârda buğdaya karışıp un olursa afv edilmiştir.

Temizleme bakımından kaba necâsetle hafif necâset arasında fark yoktur. İğne ucu kadar elbiseye sıçrayan beveli ve kan damlaları ve sokakda sıçrayan çamurlar ve necâset buharlarının, necâsete dokunarak gelen gazların, rüzgârın ve ahırda, hamâmda meydâna gelen buharlardan, divarlarda hâsıl olan damlalarının elbiseye, yaş deriyeye değmesi afv edilmiştir. Bunlardan korunmak güç olduğu için, zarûret kabûl edilmiştir. Fekat, necâsetin imbiklenmesi ile elde edilen sıvı necsdir. Çünkü, zarûret yoktur. Bunun için rakı ve ispirto kaba necs olup içilmeleri, şerâb gibi harâmdır. Rakının, ispirtonun necs ve harâm olduğu (Halebî-yl kebîr) ve (El-fıkh-u alel-mezâhib-il erbe'a) da yazılıdır. [O hâlde nemâz kılarken kolonya, ispirto ve tentürdiyod gibi alkollü ilâclar elbiseden ve deriden yıkanıp temizlenmelidir. İkinci kısım, kırkinci maddeye bakınız!] İspirto ocağında ısıtılan yemek necs olmaz.

Necâsetden hâsıl olan amonyak gazının meydana getirdiği nişadır cismi temizdir. Necâset üzerinden kalkıp uçan tozlar, elbiseye, suya gelirse, pis yapmaz.

Köpeğin basdığı çamurun necs [pis] olmaması sahihtir.

Necâset, her temiz su ile, abdest ve gusl alınmış su ile, sirke ve gül suyu gibi akıcı mâyi'larla temizlenir. Süt ve yağla temizlenmez.

Abdestde, guslde kullanılan suya (Müsta'mel su) denir. Bu su, İmâm-ı a'zamâ göre kaba necâsetdir. Ebû Yûsüfe göre, hafif necâsetdir. İmâm-ı Muhammede göre temizdir. Fekat hadesi temizleyici değildir. Fetvâ da böyledir. Bununla necâset temizlenir. Fekat, abdest alınmaz ve gusl edilmez. İçmek ve hamur yapmak mekrûhdur. Peştimalâ, elbiseye, kurnaya sıçrarsa ve necâset temizlemede kullanılan her su, iğne ucu kadar sıçrarsa, kabı ve elbiseyi pisletmez. Necâset temizlemede kullanılmış sular, bir yerde birikirse, bu suya bulaşan şeyler, pis olur. Abdestsiz veyâ cünüb olan kimse veyâ hâid kadın veyâ müşrik, kâfir, bir yere necâset buluşmamış olan avucunu sokup su alsâ veyâ kolunu sokup, içindeki tası alsâ, o yerdeki su dört mezhebde de pis olmaz.

Necâset üzerinden akan suyun yaridan fazlası necâsete temâs ederse, bu su pis olur. Suyun azı değerse ve necâsetin üç sıfatı suda bulunmazsa, pis olmaz. Necâset yanınca, külü temiz olur. Tezek yakarak ısıtılan fırında, ekmeğin pişirilir. Merkeb, domuz ve leş, tuz içine düşüp, tuz olsalar, temiz olurlar. Kuyuya düşen gübre, zamanla çamur hâline gelse, temiz olur.

Şıra, ya'nî üzüm suyu temizdir. Şerâb hâline dönünce pis olur. Şerâb, sirke olunca, temiz olur. Elbisenin veyâ vücûdun bir yerine necâset gelse, bu yeri bulamasa, zan ettiği yeri yıkasa temiz olur. Nemâzdan sonra meydana çıksa, nemâzı iâde etmez. Döğen hayvanı buğdayın bir yerine bevl etse, herhangi bir parçası yıkansa veyâ hediye verilse, yinilse veyâ satılsa, geri kalanlar temiz olur.

Kurudukdan sonra da görülen pislikler, kan, yukarıda bildirildiği üzere, bulunduğu yerden çıkarılıp, kendisi ve eseri giderilince o yer temiz olur. Yıkamada, belli bir aded yokdur. Bir kerre yıkamakla da çıkarsa kâfidir. Necâset giderilip de, geride kalan eserinde renk ve koku bulunursa, zararı olmaz. Sıcak su veyâ sabunlu su ile yıkamak lâzım gelmez.

- Necs boya ile boyanan kumaş ve beden, üç kerre yıkanınca temiz olur. Su renksiz akıncıya kadar yıkamak, dahâ iyidir. Deri altına necâset, meselâ ispirto lu ilâc şırınga edilse iğne yerini üç kerre yıkayınca temiz olur. Necâseti çıkarmak için deriyi kaldırmak lâzım olmaz. Deriye, yaraya sürülen necs ilâcın ete karışan kısmı ve necs sürme çekilen göz yıkanmaz. Dışarıda kalan kısım ve yara üstündeki kurumuş kan, zarar vermeyecek şekilde yıkanıp giderilir. Zarar olursa yıkanmaz. Fekat üzerinde dirhem mikdârı, necâset bulunan kimse, imâm olmaz.

Görülmiyen necâsetler, meselâ ispirto ve idrâr bulaşan eşyâ ve beden, temizlendiği zan edilinceye kadar yıkanır. Bir kerre yıkamakla temizlenirse kâfi olur. Vesvese, şübhe edenlerin üç kerre yıkaması ve hepsinde sıkması lâzımdır. Herkesin, kendi kuvveti kadar sıkması kâfidir. Çürük, ince veyâ büyük olduğu için sıkılmıyan eşyâ, meselâ halı, desti, çanak, her üç yıkayışda, kurutulur. Ya'nî, su damlaması kesilinceye kadar beklenir. Üç kerre yıkayıp kurutmak veyâ sıkmak, kazanda, leğende yıkandığı zemandadır. Denizde, derede yıkanırca, sıkmak ve kurutmak lâzım değildir.

(Halebi) de diyor ki, (Mutlak su ile ve mukayyed su ile ve her temiz mâyi' [sıvı] ile necâset temizlenir. Eline kan, şerâb bulaşan kimse, bunu yalayıp tükürse, eli de, ağzı da temiz olur. Elbise, yalamakla temiz olmaz. Yıkamak lâzımdır. Her hayvanın safrası, bevlî gibidir. Hinzırdan başka her hayvan ve insan

ölünce, kılı, kemiği, siniri ve dışı pis olmaz. Elini kediyə yalattmak mekrûhdur. Yaş don giyen, yellense, don necs olmaz. Leş derisi, necs olmıyan madde ile dabağlanınca temiz olur. Necs madde ile, meselâ leş yağı ile dabağlanmış ise, üç kerre yıkayıp sıkdıktan sonra temiz olur. Eti yenmiyen hayvan, şer'iate uygun kesilince, yalnız derisi temiz olur. Domuz derisi, yılan derisi ve insan derisi hiç temiz olmaz. Çıplak kimse, dabağlanmamış leş derisi ile örtünemez. Böyle deri satılamaz. Çünkü kendisi pısdır. Pıslanmış kumaş böyle değildir. Katı yağ içine fâre düşerse, fâreye temâs eden yağ atılır. Geri kalan yağ temiz olur. Sıvı yağa fâre düşse, hepsi pis olur. Necs yağ ile ve domuz yağı ile yağlanan kösele, yıkanınca temiz olur.

Deniz hayvanlarından, yimosi câiz olmıyanlar da, temizdir. Buğday içine deve pisliği-düşüp un yapılmış ise veyâ sıvı yağ veyâ süt içine düşmüş, sonra çıkarılmış ise, üç sıfatından biri görülmedikçe yiyip içmek câiz olur. Pis kumaşın temiz tarafında nemâz kılınır. Ayakkabısı, çorabı, mestli temiz olan kimse necs yerde nemâz kılsa, kabûl olmaz. Bunları çıkarıp, bunların üstüne basarsa kabûl olur. Bunların altı pis olunca da böyledir).

Tavuk kesilip, tüyleri dökülmek için, karnı yarılmadan, kaynar suya konursa necs olur. [Ebüssü'üd efendi fetvâsı, dördüncü sahifesinde buyuruyor ki, (Bir tavuk boğazlanıp içi ve gursağı çıkarmadan, kaynar suda haşlasalar, yolsalar, yimesi halâl olmaz, harâmıdır. Kesip içi ve gursağı çıkarılıp, içi yıkandıktan sonra haşlanırsa, tüyelerine necâset bulaşmamış ise, yimesi halâl olur). (Reddülmuhtâr) da ve (Bahr) de diyor ki, (Kaynamıyan sıcak suda bırakılan, içi boşaltılmamış tavuğun yalnız derisi necs olur, yolunup, içi boşaldıktan sonra, üç kerre, soğuk su ile yıkanınca, heryeri temiz olur. İşkembe de, böyle üç kerre yıkamakla temiz olur)].

Herhangi eti, şerâb veyâ ispirto ile kaynatınca, et necs olur. Hicbir sûretle temizlenemez. Üç kerre temiz su ile kaynatıp, herbirinde soğutulunca temiz olur da denildi. Necâset karışmış sütü, balı, pekmezi temizlemek için, biraz su ile karışdırıp, su uçuncaya kadar kaynatılır. Sıvı yağı temizlemek için, su ile çalkalayıp, üste ayrılan yağ alınır. Katı yağ su ile kaynatılır. Sonra alınır.

İSTINCÂ — Önden ve arkadan necâset çıkınca, bu yerleri temizlemeğe istincâ denir. Gaz, taş çıkınca temizlemek, ya'nî tahâretlenmek lâzım değildir. İstincâ, ya'nî tahâretlenmek, sünnet-i mü'ekkededir. Ya'nî halâda abdest bozulduktan sonra erkek ve kadının, taş ile veyâ su ile, önünü ve arkasını temizliyerek, idrâr ve pislik bırakılmaması sünnetdir. Kaç kerre yıkamak lâzım olduğunda sünnet değildir. Taş ile temizlendikten sonra, ayrıca su ile yıkamak sünnetdir. Fekat, başkasının yanında avret yerini açmadan su ile istincâ yapamıyacaksa, pislik fazla olsa bile, su ile istincâdan vaz geçer. Avret yerini açmaz. Nemâzı öyle kılar. Açarsa fâsık olur. Harâm işlemiş olur. Tenhâ bir yer bulunca su ile istincâ yapar ve nemâzı iâde eder. Abdest bozmak için ve gusl abdesti almak için, zarûret olunca, erkek, erkekler arasında ve kadın, kadınlar arasında avret yerini açabilir sözü zaîfdir. Gusl yerine teyemmüm etmek lâzım olur. Çünkü, İbni Âbidîn, yüzdördüncü sahifede buyuruyor ki, (Bir emri yapmak, bir harâm işlemesine sebep olursa, harâmı işlememek için, o emr terk edilir, yapılmaz). [Harâm işler yapmak için farz terk edilince, harâm işlememek için sünnet, elbette terk edilir (İbni Âbidîn sahife: 105). Mekrûh işlememek için bile, sünneti terk etmek lâzım geldiği, İmâm-ı Ahmed Hamevinin (Uyûnül-besâir) kitâbı yüzotuzbeşinci sahifesi sonunda yazılıdır].

Kemik, ta'âm, gübre, tuğla, saksı ve cam parçaları, kömür, hayvan yemi ve baskasının malı ile ve muhterem ya'nî para eder şeyler, meselâ ipek ile, câmi'

den atılan şeylerle, zemzem suyu ile, yaprak ile, kâğıd ile istincâ tahrîmen mekrûhdur. Boş kâğıda da saygı lâzımdır. Muhterem olmıyan isimler, dîne yaramıyan yazılar bulunan kâğıd ve gazete ile istincâ câizdir. Fekat, islâm harfleri ile yazılmış hiçbir kâğıdla istincâ edilmez. Menî ve bevli, bez ile temizleyip sonra, bezi yıkamak câizdir. Zevci ve zevcesi olmıyan ağır hastanın istincâ yapması lâzım değildir. Fekat kendine abdest aldırması lâzımdır. Önü ve arkayı kibleye dönerek ve ayakda ve özrsüz çıplak abdest bozmak mekrûhdur. İdrâr toplanan yerde gusl câiz değildir. Gusl edilen yere bevl yapmak câiz değildir. Fekat, bevl akar, gider, toplanmazsa, bunlar câiz olur. İstincâda kullanılan su, necs olur. Elbiseye sıçratmamalıdır. Bunun için, istancâ yaparken, avret yerini açmak, tenhâ yerde yapmak lâzımdır. Musluk başında, elini donunun içine sokup, idrâr yerini, avucdaki suya sürerek yıkamakla, istincâ yapılmaz. İdrâr damlası bulaşınca, avucdaki su, necs olur ve damladığı çamaşır pis olur. Bu suyun damladığı yerlerin toplamı avuc içinden fazla olursa, nemâz kabûl olmaz. İmâm ise, arkasında nemâz kılınmaz. [İstincâda kullanılan suya şî'ilerin temiz dedikleri, (Minhâc) kitâblarında yazılıdır].

Erkeklerin yürüyerek, öksürerek veyâ sol tarafa yatarak (İstibrâ) etmesi ya'nî idrâr yolunda damlalar bırakmaması vâcibdir. İdrâr damlası kalmadığına kanâ'at gelmeden abdest almamalıdır. Bir damla sızarsa, hem abdest bozulur, hem de elbise kirlenir. Çamaşıra avuç içinden az sızarsa, abdest alıp kıldığı nemâz mekrûh olur. Çok sızarsa, nemâz kabûl olmaz. İstibrâda güçlük çekenler, arpa kadar pamuk fitili idrâr deliğine koymalıdır. Sızan idrârı pamuk emer. Hem abdest bozulmaz, hem de don kirlenmez. Yalnız, pamuğun ucunun dışarda kalmaması lâzımdır. Ucu dışarda kalır ve bevl ile ıslanırsa, abdest bozulur. Fekat, Ramezân-ı şerîfde, pamuk koymamalıdır. Çünkü, Şâfi'i mezhebinde orucu bozar. Oruclu iken ve lâzım olursa, her zaman, idrâr çıkan delik üzerine ufak pamuk koyup dışardan bez sarılır. İdrâr sızarsa, bu pamuk nemâz kılarken çıkartılır. Her kadın, her zaman, önüne bez veyâ pamuk koymalıdır. Ellidördüncü maddeye bakınız!

El ile yıkanan birşey temiz olunca, el de temiz olur.

(Dürr-ül-muhtâr) beşinci cildde, altın ve gümüş kullanmağı anlatırken diyor ki, insanların birbirleri arasında olan işlere (Mu'âmelât) denir. Mu'âmelâtda bir fâsıkın veyâ kâfirin sözü de kabûl edilir. Akli olan çocuk ve kadın da erkek gibidir. Bunlardan biri, bu eti kitâblı kâfirden aldım derse, yimesi halâl olur. [Çünkü, eskiden eti, hayvanı kesen satardı].

Bir kişinin haber vermesi ile mülk yok olmaz. Bir müslimân, et satın alsa, sâlih bir müslimân (bu eti, kitâbsız kâfir kesdi dese), bu et, satın alınan kimseye geri verilemez ve satın alanın, parasını ödemesi lâzım olur. Çünkü, etin leş olduğunu bilmeden satın alınca, mülkü olmuşdur. Bir mülkü giderecek haberi iki erkeğin veyâ bir erkekle iki kadının bildirmeleri lâzımdır.

Mu'âmelât üçe ayrılır: Birincisi, ikisinin de yapmağa mecbûr olmadığı mu'âmeledir. Vekîl, mudârib ve iznli olmak böyledir. İkincisi, ikisinin de yapması lâzım olan işlerdir. Da'vâ konusu olan haklar böyledir. Üçüncüsü, birisinin yapması lâzım olur. Diğerinin lâzım olmaz. Vekili azl etmek, izni geri almak böyledir. Burada, vekil ve me'zûn artık iş yapamazlar. Azl eden ve izni geri alan ise, kendi hakkını kullanmakta serbestdir. Yukarıda, birincisini bildirdik. İkincisinde, haber verende şahidlik şartlarının bulunması lâzımdır. Üçüncüsünde, haber verenlerin sayılarına ve adâlet sâhibi olmalarına dikkat edilir.

Allah ile kul arasında olan işlere (Diyânât) denir. Diyânâtda âdil ve bâlig bir müslimânın sözüne inanılır. Bir kadın da, bir erkek gibidir. Suyun pis olduğunu söylerse, bu su ile abdest alınmaz. Teyemmüm edilir. Fâsık veyâ hâli belli olmıyan bir müslimân söylerse, kendi araşdırır. Gâlib zannına göre hareket eder.

Kâfir veyâ çocuk, suya pis derse ve inanırsa, dökmeli, sonra teyemmüm etmelidir. Hediyede ve izin vermede, bir çocuk sözü de kabûl edilir. Bunu babam gönderdi diyerek verdiği şey alınır. Çocuk, içeri buyurun deyince girilir. Fekat, çocuğun satın almak için izni olup olmadığı satanın çok zaman ile anlamasına bağlıdır. [Üçüncü kısım dördüncü maddeye bakınız!].

Diyânâtda da, mülkü giderecek haberi, iki müslimân erkeğin veyâ bir erkekle iki kadının bildirmeleri lâzımdır. Meselâ zevc ile zevcenin sût kardeşi olduklarını âdil bir müslimân söylese, kabûl edilmez. Nikâhları bozulmaz.

Âdil bir kimse, bir etin leş olduğunu söylese, bir başka âdil de leş değil dese, leş kabûl edilir. Su ve her çeşid şerbet için ve ta'âm pis dese, öteki de pis değil dese, temiz kabûl edilir. Haber verenler çok ise, sayısı fazla olanların dedikleri kabûl edilir. Mutfak eşyasına ve etin leş veyâ kesilmiş olmasında, temiz diyenler çok ise, araştırmaz. Zannına göre yapar. Eşit iseler veyâ temiz diyenler az ise, araştırmaz. Ev eşyasında, her zaman araştırmaz. Kokmuş et yimesi harâmdir.

Fâsıkların, gayri müslimlerin çamaşırları temiz kabûl edilir.

İtâ'at etmiyeceği bilinen kimseye Emr-i ma'rûf yapmak lâzım olmaz. Ya'nî yapılmazsa günâh olmaz. Fekat, zararı olsa bile, Emr-i ma'rûf ve Nehy-i anli-münker yapmak efdaldır, öldürülürse şehid olur. Cihâd ve gazâ da, kâfirlere Emr-i ma'rûf yapmaktır. Kâfirlere imânı bildirmek, sapıklara Ehl-i sünnet i'tikâdını bildirmek ve fâsiklara farzları, harâmları bildirmek her müslimâna farz-ı kifâyedir. El ile güç kullanarak bildirmek, hükûmetin vazifesidir.

**Ol Hudânın kullarına, ulu İhsânı nemâz,
menzil-i a'lâya, insânı ref'eyliyen nemâz.**

**Var ibâdetlerin pekçok gerçi envâ'ı, fekat,
onların hep cümlesinin şems-i tâbânı nemâz.**

**Onda topladı ibâdetleri, Cebbârü Celil,
bil muhakkak ki, hepsinin oldu sultânı nemâz!**

**Hak buyurdu (ista'inû!) sabrîa, nemâzla,
câresiz dertlilerin, te'sirli dermânı nemâz.**

**Dedi nebiler şâhı, (dinin direğidir) ona,
şübhesiz dîmdik tutuyor, dîni, imânı nemâz.**

**İslâmiyyet bir kal'adır, giren elbet kurtulur,
bil ki, bu kal'anın temel ve duvarları, nemâz!**

**Pes onu, abdest alarak, şartlarına uyarak,
kılanları elbet korur, kötülüklerden, nemâz!**

**Eyle Kudsi sen nemâza, gece gündüz, hep devâm,
artdırır gönül içinde, nûru İrfânı nemâz!**

59 — SULAR VE ÇEŞİDLERİ

(Dürr-ül-muhtâr) da ve bunun açıklaması olan (Redd-ül-muhtâr) da buyuruyor ki:

Küçük abdest [ya'nî nemâz abdesti] ve boy abdesti [ya'nî gusl abdesti] almak için, (Mutlak su) kullanılır. Ya'nî mutlak su hem temizdir, hem de temizle-

ylıdır. Mutlak su demek, ismi yanında, başka kelime söylenmiyen, yalnız su denilen sulardır. Yağmur, dere, nehr, kaynak, kuyu, deniz ve kar suları, mutlak sudur. Müsta'mel su ve pis su ve çiçek suyu, üzüm suyu gibi, cinsi, sıfatı da söylenen sular mutlak su değildir. Bunlar ile abdest ve gusl alınmaz. Bunlara (Mukayyed su) denir. Zemzem suyu ile abdest ve gusl alınır. Mekrûh dahî değildir. Güneşde durmuş su ile de câzdir. Fekat, tenzihen mekrûhdur.

Ağacdan, otdan, meyvadan, asmadan çıkan, damlayan su temizdir. Fekat bunlar ile ve bunları sıkarak çıkarılan sular ile abdest ve gusl câz değildir.

Mutlak suya, temiz birşey karışınca, karışan şey, sudan fazla ise, su mukayyed olur. Karışan şeyin fazla olması dört dürlü olur. Birincisi, katı şeyin, meselâ süngerin, otun suyu temâm emmesi ile olur. İkincisi, sabun gibi temizleyici maddelerden olmıyan bir şeyin, su ile ısıtılması ile olur. Et suyu, bakla suyu böyledir. Bu hâlde, suyun üç sıfatı değişmese de ve su akıcılığını gayb etmese de, mukayyed su olur. Sabun, sedr gibi temizleyici madde ile ısıtılan su, akıcılığını gayb ederse mukayyed olur. Üçüncüsü, bir katı cismin suya soğukda karışmasıdır. Karışan madde, suyun ismini değiştirirse, koyu olmasa da, mukayyed su olur. Safranlı su, demir sülfatlı [zacılı] su boyacılıkta, mazılı su dabakcılıkta kullanılacak kadar, madde erimiş ise, böyledir. Hurma nebizi de böyledir. Hurma, kuru üzüm soğuk suda bırakılır. Şekeri suya geçince, kaynayınca ya kadar ısıtılır. Soğuyunca süzülür. Bu sıvıya nebliz denir. Isıtmadan süzülürse, nakî' olur. Suyun ismi değişmediği zaman, su koyu olursa, akıcılığı kalmazsa, mukayyed olur. Akıcılığı kalırsa, üç özelliği değişse bile temiz kalır. İçine safran düşerek bbyanmış su, fasulye, nohud, yaprak, meyve ve otların soğuk suda kalarak, rengi veyâ kokusu, tadı değişen su, böyledir. Doymuş tuz eriyikleri ile abdest ve gusl câz değildir.

Dördüncüsü, suya mâyi' hâlinde bir maddenin karışmasıdır. Küçük havuza mâyi' [sıvı] hâlinde bir temiz cism karışınca, bu sıvının üç sıfatı da suya benzemiyorsa, karışımın iki sıfatı bozulursa, mukayyed olur. Biri değişirse, mukayyed olmaz. Sirkeli su böyledir. Bir veyâ iki sıfatı suya benzeyorsa, karışımında, suyun benzemiyen bir sıfatı değişince, mukayyed olur. Sütlü su böyledir. Çünkü kokusuz olmaları benziyor. Kavun suyu karışan su da böyledir. Çünkü, renksiz ve kokusuz olmaları benziyor. Üç sıfatı da suya benzeyorsa, karışan sıvı mikdârı sudan çok veyâ müsâvi ise, mukayyed olup abdest ve gusl câz olmaz. Müsta'mel [abdestde, guslde kullanılmış] suyun karışması böyledir. Müsta'mel su, temiz kabûl edildiğine göre, böyledir. Müsta'mel suyun küçük havuza, kurnaya akması ve abdestsizlin elni, ayağını sokması veyâ kendi girmesi hep aynıdır. İçine su akımıyan küçük havuzda abdest alanların derisine degen su mikdârı, yarısı olduğu ve havuza, az da olsa, necâset düşdüğü bilinmedikçe, buradan abdest almak câz olur. Hergün suyu değiştirilen küçük havuzda birçok kimse-ler abdest alsın ve müsta'mel suları, havuza tekrâr düşse, câz olur. Fekat, bu havuza, pek az da necâset düşerse, abdest almak, câz olmaz. Ba'z: âlimlere göre, küçük havuza, bir uzv sokulup yıkanınca, bütün havuz, müsta'mel su olur. Bunun için, su bol olan yerlerde, uzvları havuzda yıkamamalı, havuzdan avuçla su alıp, dışarda yıkamalıdır. Suyu olmıyan yerlerde câz diyen âlimlere göre, havuzda abdest ve gusl alınabilir.

Gasb edilen su ile abdest sahîh ise de, harâmdır.

İçinde akıcı kanı olmıyan hayvân ölmüş mutlâk su ile, abdest ve gusl câzdir. Meselâ arı, akreb, tahta kurusu, sivrisinek ölüsü bulunan su ile câz olur. Kan emmiş sülük ölünce câz olmaz. İpek böceği ve yumurtası ve necâsetde yaşayan kurdlar, bağırsak solucanları ve meyve kurdları temizdir. Bunların etrafındaki necâset bulaşıkları pisdir.

Suda yaşayan balık, yengeç, su kurbağası, suda ölünce, bu su ile abdest

ve gusl câizdir. Toprak kurbağası ve yılanından, akıcı kanı olmıyanları da, suda ölünce, câiz olur. Bütün bunlar, sudan çıkarılıp, ölünce, ölülere suya düşerse, yine câiz olur. Kurbağa, suda parçalanırsa, yine câiz olur. Fekat içilmez. Çünkü, eti harâmıdır. Ördek, kaz gibi karada doğup, suda yaşıyan hayvân ölünce, küçük havuz, necs olur.

Hanefî mezhebinde, küçük havuza, şâfi'ide ise kulleteynden az olan suya, az necâset düşerse, üç sıfatı değişmese de, necs olur. İnsan içmez ve temizlikte kullanılmaz. Üç sıfatı değişirse bevl gibi olup hiçbir şeyde kullanılmaz.

Uzun zaman durmakla üç sıfatı değişen su, pis olmaz. Kokan suyun sebebi bilinmezse temiz kabûl edilir. Başkasına sorup, araştırmak lâzım değildir. Mu'tezileye inâd olmak için, ba'zan nehr yanında, havuzdan abdest alınmalıdır.

Görünen veyâ görünmiyen necâset, hanefide akar suya ve büyük havuza, şâfi'ide kulleteyn mikdârı olan suya, mâlikide ise herhangi mikdârdaki suya düşerse, pisliğin üç eserinden biri, ya'nî rengi, kokusu veyâ tadı belli olmıyan her tarafından abdest ve gusl câiz olur. Meselâ leş varsa veyâ insan veyâ hayvân bevl yaparsa veyâ yırtıcı hayvân içerse aşağı tarafında bir eseri görülmezse câiz olur. Ba'zı âlimlere göre, câiz olması için, necâsete değen suyun, değmiyen sudan az olması lâzımdır. Suyun devâmlı akması şart değildir. Necs yere su dökülerek, bir metre kadar akar, üç sıfatı giderse temiz olur. Birinde temiz, ötekinde pis su bulunan iki kap, bir metre kadar yüksekten dökülünce, havada karışılırsa, yere düşen su, temiz olur.

Saman çöpünü sürükliyen suya, akıcı su denir. Eni on zrâ' [beş metre], boyu da on zrâ' olan kare şeklindeki havuza (büyük havuz) denir ki, alanı yüz zrâ' kare, ya'nî yirmibeş metre karedir. Derinliğin az olması zarar vermez. Bir kimse, bir çukurdan bir yol açarak, çukurdaki su, bu yolda akarken, bundan abdest alsa, müsta'mel suyu bir yerde toplansa, buradan da yol açıp akıtılsa, akan su ile başkası abdest alsa ve su yine bir yerde toplansa, yine yol açılsa, böylece hepsinin abdesti kabûl olur. Necâset eseri görülünceye kadar, akan su temiz olur. Bu misâlde, müsta'mel su, necs kabûl edilmiştir. İçine devâmlı su akan ve devâmlı taşan [veyâ içinden devâmlı su alıp, iki alış arası, su hareketsiz kalacak kadar uzamıyan] küçük havuz ve hamâm kurnası, akar su demektir. Bunların her tarafından abdest alınır. Müsta'mel suyun üstten taşması lâzımdır. Dipdeki delikten akarsa, akar su gibi olmaz. Havuzun çok küçük olup, müsta'mel suyunu hepsinin akıp gidebilmesi şart değildir. Havuzun yüzü, buz tutmuş ise, buz delince su buza değmiyor ise, havuzdaki suyun yüzüdür. Eğer değiyor ise, delikdeki suyun yüzü demektir. Necs suya, temiz su gelip, karşı taraftan taşarsa, eseri kalmıyan tarafları temiz olur. İçindeki kadar su taşınca, hepsi temiz olur. Taşan su, necâset eseri görülmedikçe temizdir. Leğen, kova gibi kaplar da böyledir. Meselâ necs kova, doldurulur ve taşarsa necâsetin üç eserinden biri görülmeince su da, kova da temiz olur.

(Mâ-l müsta'mel), ya'nî abdestde veyâ guslde kullanılan yâhud kurbet olarak kullanılan su, meselâ, yimekten önce ve sonra, sünnet olduğu için el yıkamakta kullanılan su, yıkanan uzvadan ayrılınca necs olur. Ba'zı âlimlere göre, başka uzva, elbiseye, yere düşükdüden sonra necs olur. İlk düşdüğü yeri kirletmez.

Ebû Nasr Akta' «rahmetullahi alayh», (Kudûrî) şerhinde, diyor ki, (Bir suya, temiz şeyler karışsa, su ismi değişmedikçe, rengi dönse bile, onunla abdest alınır).

Yolda rastlanan bir suyun temiz olduğu iyi bilinir veyâ temiz olduğu çok uzun edilirse, bununla abdest alınır. Hattâ, su az ise, buna necâset karıştığı iyi bilinmedikçe, bununla abdest alınır ve gusl edilir. Teyemmüm edilmez. Çünkü,

her suyun aslı temizdir, zan ile pis olmaz. Halbuki, zan ile, aslı üzere kalır. Ya'nî temiz kabûl edilir. İbâdetler, fazla zan edilmekle, temiz ve doğru olur. İmân, i'tikâd ise, çok zan ile doğru olamaz, iyi bilinmekle doğru olur.

Hamâma giren kimse, kurnayı veyâ havuzu dolu görse, içine necâset bulduğünü bilmedikçe, o su ile abdest alır ve gusl edebilir. Su akıtıp, kurnayı taşımağa lüzûm yoktur.

ARTIKLAR: Bir kabdan veyâ küçük havuzdan, bir canlı içerse, kalan suya (artık) denir. Sıvı ve yemek artıklarının temiz olup olmaması, artığı bırakanın tükürüğü gibidir. Her insanın tükürüğü ve artığı temizdir. Kâfirin, cünübün artığı da temizdir. Cünüb, denize girip çıkınca, sonra su içince temiz olur. Ya'nî, su içmesi, ağzını yıkamak olur. Artığı, müsta'mel su oluyor ki, müsta'mel suya necs diyenler vardır denirse, müsta'mel olan, kalan su değil, içdiği sudur. Cünübün, yıkanmak için, tas yerine kurnaya avucunu sokup su alması câiz olup kurnadaki su, müsta'mel olmadığı gibi, cünübün artığı da, müsta'mel sayılmamıştır. Kadının artığını, yabancı erkeğin içmesi ve erkeğin artığını yabancı kadının içmesi, lezzet alacağı için mekrûhdur. Oğlanların berberlik yapması ve hamâmda ke-selemesi de, lezzete sebep olursa, mekrûh olur. Başkasının tükürüğü de böyledir. Eti yinen hayvânların ağzına necs sürülmedikçe, artıkları temizdir. At da böyledir. Denizde ve karada yaşayan, akıcı kanı olmayan hayvânlar da böyledir. Bütün bunların artıkları ile abdest ve gusl alınır ve necâset temizlenir. At sütü temizdir, içilir.

Domuzun köpeğin ve yırtıcı hayvânların ve henüz fâre yiyen kedinin artıkları, etleri ve sütleri kaba necâsetdir. Bunları yemek, içmek harâmdır. Artıklarını abdestde, guslde ve temizlikde kullanmak câiz değildir. İlâc olarak da kullanılmaz. Fil ile maymun da, yırtıcı hayvandır. Bunlar, avlarını dişleri ile parçalar. Henüz şerâb [ve alkollü içki] içmiş olan insanın artığı da böyledir. Serhoş, içkiden sonra, üç kerre, dili ile dudaklarını yalayıp, tükürüğünü yutar veyâ atarsa, sonra içdiği suyun artığı necs olmaz. Ya'nî tükürüğünde içkinin kokusu ve tadı kalmaması lâzımdır. Sokakda gezip, hep pislik yiyerek eti kokan tavuk, koyun ve devenin eti ve artığı mekrûhdur. Böyle tavuk üç gün, koyun dört gün, deve ve sığır on gün sokağa bırakılmazsa, eti ve artığı mekrûh olmaz. Necâset yidikleri bilinmezse, artıkları mekrûh olmaz. Temiz su varken mekrûh olan artıklar ve yırtıcı kuşların artığı ile ve fâre yidiği bilinmiyen kedinin artığı ile ve fârenin, akıcı kanı olan yılanın artığı ile abdest almak tenzihen mekrûhdur. Yırtıcı kuşların gagası temiz ise artıkları mekrûh olmaz. Fârenin, kedinin eti necs ise de, artıklarına, müstesnâ olarak, kaba necâset denilmedi. İkisinin artığını yemek, içmek, zenginler için mekrûh oldu. Fakirler için mekrûh değildir. Eşek ve katır artığı temizdir. Fekat, temizleyici olup olmadığı şüphelidir. Yaban eşeğini yemek câizdir ve artığı temizdir. Su bulunmadığı yerde, mekrûh olan artık ile abdest almak mekrûh olmaz. Böyle artık su varken teyemmüm edilmez. Temiz su yok iken, eşek, katır artığı ile abdest alınır ve sonra teyemmüm edilir. Küçük çocuğun elini suya sokması, kedinin artığı gibidir. Ya'nî, eli temiz olduğu bilinmiyorsa, bu su ile abdest almak veyâ içmek, tenzihen mekrûh olur. Artığı mekrûh olan bir hayvânın üzerinde iken, nemâza durmak mekrûhdur. Bir hayvânın teri, artığı gibidir. Meselâ, eşeğin teri temizdir.

**İnsana sadâkat yakışır, görse de İkrâh,
Yardımcısıdır doğruların hazret-i Allah!**

Mükellef olan insanın açması ve başkasına göstermesi ve başkasının bakması harâm olan yerlerine (Avret mahalli) denir. Hanefî mezhebinde erkeklerin avret mahalli, göbük altından, diz altına kadardır. Diz avretidir. Buraları açık olarak kılınan nemâz kabûl olmaz. Nemâz kılarken, vücûdün diğer kısımlarını, [kolları, başı] örtmek [ve uzun cübbe ve antâri yoksa, çorab giymek] erkeklere sünnettir. Buraları açık, nemâz kılmaları mekrûhdur.

Hür olan kadınların avuç içlerinden ve yüzlerinden başka her yerleri, ellerinin üstü, saçları ve ayakları dört mezhepde de avretidir. Nemâz kılarken ve sokağa çıkarken buraları örtmeleri farzdır. Ellerin üstü avret değildir diyen kıymetli kitâblar da vardır. Bunlara göre, kadınların bileklerine kadar ellerinin üstü açık kılmaları câiz olur. Fekat, kitâbların hepsine uymuş olmak için, kadınların elleri örtecek kadar uzun kollu nemâzlık veyâ geniş baş örtüsü ile elleri örtülü olarak kılmaları, dahâ iyi olur. Kadınların ayaklarına avret değildir diyen de varsa da, bu âlimler de, nemâzda ve sokakda örtmesi sünnet, açması mekrûhdur dedi. Avret uzvlarından herhangi birinin dörtde biri, bir rûkn açık kalırsa, nemâz bozulur. Azı açılırsa bozulmaz. Nemâzı mekrûh olur. Meselâ, ayağının dörtde biri açık olan kadının nemâzı kabûl olmaz. Kendisi açarsa hemen bozulur. [Ellibaşinci maddeye bakınız!]. (Umdet-ül-İslâm) da diyor ki, (Kadının topuk kemiği veyâ bileği veyâ boynu veyâ saçı açık olarak kıldığı nemâzı kabûl olmaz. İnce olup içindeki uzvun şekli veyâ rengi görünen kumaş, yok demektir). [Yetmişinci maddeye bakınız!].

İbni Âbidîn «rahmetullahi aleyh», (Redd-ül-muhtâr) da buyuruyor ki:

Avret yerini örtmek, nemâzda da, nemâz dışında da farzdır. İpek ve gasb edilmiş, çalınmış kumaşla örtülü olarak nemâz kılmak tahrimen mekrûhdur. Hiçbirşey bulamıyan bir erkeğin, yalnız ipek bulunca, ipekle de örtmesi lâzım olur. Yalnız iken de örtmek farzdır. Temiz elbisesi bulunan kimsenin karanlıkta, yalnız iken de çıplak kılması câiz değildir. Kadınların, nemâz dışında, yalnız iken, diz ve göbük arasını örtmesi farz olup, sırtını ve karnını örtmesi vâcib, başka yerlerini örtmesi edebdir. Evde yalnız iken başı açık dolaşabilir. Görünmesi câiz olan onsekiz erkek yanında, ince baş örtüsü örtmeleri evlâdır, iyi olur. Yalnız iken avret yeri, ancak özer ile açılabilir. Meselâ, halâda açılır. Yalnız olarak gusl abdesti alırken açmak mekrûh olur veyâ câizdir veyâ küçük yerde câiz olur da denildi. Nemâz dışında, necâsetli elbise ile de örtünmek lâzım olur.

Kadınların, yabancı erkeklere yalnız yüzünü ve avuçlarını açması câiz ise de, erkeklerin, müslimân olsun, kâfir olsun, yabancı kadınların yüzlerine ve avuçlarına şehvetle bakması câiz değildir. Kadınların bakması câiz olan yerlerine, meselâ yabancı kadınların yüzlerine, avret yerlerinin resmlerine ve konuşan çocukların avret yerlerine lüzûmsuz olarak, şehvetsiz bakmak mekrûhdur. Konuşmağa başlamamış olan küçük çocukların avret mahalli, yalnız sev'eteyndir. Erkek çocukların, on yaşına kadar, kızların ise, gösterişli oluncuya kadar galiz avretlerine, bundan sonra, bütün avret yerlerine bakmak câiz değildir. Hayvânların avret mahalli yokdur. Oğlanların yüzüne şehvetle bakmak da harâm olup, şehvetsiz bakmak, güzel olsalar da câizdir.

(Fetâvâ-i Hayriyye) de diyor ki (Fitne tehlikesi olunca, âkil ve bâliğ olan güzel oğlanı, babası, kendi evine, terbiyesi altına alır. Sefere, ilm öğrenmeğe, hacca sakalsız göndermez. Bunu kadın gibi korur. Fekat yüzüne peçe örtmez. Sokakda her kadın yanında iki şeytân vardır. Oğlanın yanında onsekiz şeytân vardır. Bunlara bakanları aldatmağa çalışırlar. Oğlanın anasına babasına itâ'at

etmesi farzdır. Fitne tehlikesi olmayan âkil, bâlig oğlunu babası zorla evinde tutamaz).

[(Mecma'ul-enhür) ün ikinci cildinde diyor ki, Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» (Yabancı kadınların, yüzlerine şehvetle bakanların gözlerine, kıyâmet günü ergimiş kızgın kurşun dökülecektir) buyurdu. (Birgivi vasiyyetnâmesi) ni şerh eden, Kâdi zâde, göz âfetlerini anlatırken diyor ki, Allahü teâlâ, Nûr sûresi, otuzuncu âyetinde: (Ey Resûlüm «sallallahü aleyhi ve sellem» mü'minlere söyle, harâma bakmasınlar ve avret yerlerini harâmdan korusunlar! İmân olan kadınlara da söyle, harâma bakmasınlar ve avret yerlerini harâm işlemekten korusunlar!) buyurdu.

(Riyâd-un-nâsihin) de diyor ki, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», vedâ' haccında: (Yabancı kadına şehvetle bakan bir kimsenin gözleri ateşle doldurulup, sonra Cehenneme atılacaktır. Yabancı kadın ile toka edenin kolları ensesinden bağlanıp, Cehenneme sokulacaktır. Yabancı kadın ile, lüzûmsuz yere şehvetle konuşanlar, her kelimesi için, bin sene Cehennemde kalacaktır) buyurdu. Bir hadis-i şerîfde buyurdu ki: (Komşu kadına ve arkadaşların kadınlara şehvetle bakmak, yabancı kadınlara bakmaktan on kat dahâ günâhdır. Evli kadınlara bakmak, kızlara bakmaktan bin kat dahâ çok günâhdır. Zinâ günâhları da böyledir).

(Berika) kitâbında diyor ki, (Üç şey, göze cilâ verir: Yeşillîğe, akar suya ve güzel yüze bakmak) ve (Üç şey, gözü kuvvetlendirir: Sürme çekmek, yeşillîğe ve güzel yüze bakmak) hadis-i şerîfleri, bakması halâi olan kimselere bakmanın fâidesini bildirmektedir. Yoksa, yabancı kadınlara, kızlara bakmak, gözü zaîfleştir ve kaşbi karartır. Hâkim, Beyhekî ve Ebû Dâvûd bildiriyorlar ki, Ebû Emâmenin «radiyallahü anh» bildirdiği hadis-i merfû'da (Yabancı bir kızı görüp de, Allahü teâlânın azâbından korkarak, başını ondan çeviren kimseye Allahü teâlâ ibâdetlerin tadını duyurur) buyuruldu. İlk görmesi afv olunur. Bir hadis-i şerîfde, (Allah için yapılan cihâdda düşmanı gözleyen veyâ Allah korkusundan ağılayan veyâ harâmlara bakmayan gözler, kıyâmetde Cehennem ateşini görmeyeceklerdir) buyuruldu].

Yedi veyâ on yaşında olan gösterişli kızlar ve onbeş yaşına gelen ve bâliga olan bütün kızlar, kadın hükmündedir. Böyle kızların da, başları, saçları, kolları, bacakları açık olarak, yabancı erkeklere görünmeleri ve erkeklere tegannî etmeleri, onlarla yumuşak, cilveli konuşmaları harâm olur. Kadınların, yabancı erkeklerle, alış-veriş gibi, ihtiyâc olduğu zaman, fitneye sebep olmayacak şekilde, sert konuşması câizdir. Erkekler arasında yüzünü açmaları da böyledir. Kadınların, başı, saçı, kolları, bacakları açık sokağa çıkmaları ve yabancı erkeklere, lüzûmsuz yere, seslerini duyurmaları, erkeklere şarkı söylemeleri, plâk ile film ile de duyurmaları, mevlid, ezân okuyarak duyurmaları büyük günâhdır. [Kadınların ve kızların ipekli veyâ kürklü örtü ile ve küpe, gerdanlık gibi zinet eşyası açık olarak ve erkekler gibi giyinerek ve saçlarını erkekler gibi traş ederek sokağa çıkmaları harâmdır. Bunun için, geniş bile olsa, pantolon ile örtünmeleri de câiz değildir. Pantolon, erkek elbisesidir. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem», erkek gibi giyinen kadınlara ve kadın gibi giyinen, süslenen erkeklere la'net etmiştir. Hele dar pantolon, erkeklere de câiz değildir. Çünkü, kaba yerleri dışardan belli olmaktadır. Bundan başka, kadınların pantolon giymeleri, eskiden de, şimdi de islâm âdeti değildir. Dinsizlerden, islâm tesettürünü bilmeyenlerden gelmektedir. Harâmlar, yayılsa, yerleşse de islâm âdeti olamazlar. Kâfirlere benziyenin, onlardan olacağı, hadis-i şerîfde bildirilmiştir. Pantolon, manto altına giyilebilir ise de, mantolonun pantolon yokmuş gibi dizleri örtmesi lâzımdır. Şalvar, çok geniş olduğu için, âdet olan yerlerde, kadınlar için de, iyi

bir örtü olur. Âdet olmıyan yerlerde fitneye sebep olursa, kullanması câiz olmaz. Büyük İslâm âlimi Kâdir Senâullah-ı Panî-pütî, Şâh Velîyyullah-ı Dehlevînin (Tefhimât) kîtâbı sonundaki yedinci vasiyyetini açıklarken, (Gömlekle ve peştemal sararak ve na'lin giyerek ve benzeri şeylerle sokağa çıkmak, eskiden İslâm âdeti idi. Şimdi, bu âdetin bulunmadığı yerlerde, bunlarla sokağa çıkmak, gösteriş olur. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem», gösteriş, şöhrat yapmağı yasak etmiştir. Mü'minlerin âdeti olan şeylerle örtünmelidir. Ayrılık yapmalıdır) buyuruyor. Geniş manto ile örtünmek âdet olan yerlerde, kadının çarşafı sokağa çıkması da böyledir. Ayrıca, İslâm örtüsü ile alay edilmesine sebep olarak, günâh da olur.

Kadınların örtünmelerinin fâideleri (Dinde Reformcular) kîtâbının kırkinci maddesinde uzun yazılıdır].

Nemâzda ve nemâz dışında, avret yerini başkalarının yan taraflardan görmemeleri için, örtmek farz olup kendinden örtmesi farz değildir. Rükû'da iken, kendi avret yerini kendi görürse, nemâzı bozulmaz. Fekat, bakması mekrûhdur. Cam gibi, naylon gibi altının rengi görünen şey ile, örtü olmaz. Örtü dar olup veyâ bol ise de, herhangi avret yerine yapışıp uzvun belli olması, nemâza zarar vermez. Fekat, böyle, başkalarına karşı örtülmüş olmaz. Başkasının, böyle belli olan kaba avretine bakmak harâmıdır. Erkeklerin (Sev'eteyn) denilen ön ve arka uzvları ve kaba etleri (Kaba avret) dir. Yorgan altında çıplak yatan bir hasta, başı yorgan içinde iken, imâ ile nemâz kılınca, çıplak kılmış olur. Başını yorgandan dışarı çıkarıp kılar, yorganla örtülü kılmış olup, câiz olur. Çünkü insanın örtünmesi değil, avret yerinin örtülmesi şarttır. Bunun için, karanlıkta, yalnız odada, kapalı çadırda çıplak kılmak câiz değildir.

Avret yerini örtmekden âciz kalan kimse, nemâzda oturduğu gibi veyâ, dahâ iyisi, ayaklarını kibleye uzatıp, elleri ile önünü örtüp, imâ ile kılar. Çünkü, avret yerini örtmek, nemâzın diğer farzlarından dahâ mühimdir. [Görülüyor ki, çıplak kalanın da, nemâzı vaktinde kılması, kazâyâ bırakmaması lâzımdır. Tenbelikle kılmiyanların ve kazâ nemâzlarını ödemiyenlerin, büyük suç altında, sorumlu olduklarını, buradan da anlamalıdır]. Çıplak olan, yanında bulunanlardan örtü ister. Söz verilirse, vaktin sonuna kadar bekler. Su olmayınca, suyu ümmid edenin de vaktin sonuna kadar, su beklemesi, ancak bundan sonra teyemmüm etmesi lâzımdır. Parası olanın su ve örtü alması lâzımdır. Dörtde birinden azı temiz olan örtüden başka birşey bulamıyan kimsenin, bu örtü ile kılması veyâ oturup imâ ile kılması câiz olup, dörtde biri temiz olan örtü ile, ayakda kılması lâzımdır ve nemâzını iâde etmez.

Seferî olan, bir mil içinde, içmeden fazla su bulamazsa, necâsetli örtü ile kılar ve iâde etmez. Mukim olanın, ya'nî müsâfir olmıyanın, necs örtü ile kılması câiz değildir. Temizlemesi mümkün ve lâzımdır. Çünkü şehirde su bulmak ihtimâli fazladır. Su bulunmadığı muhakkak ise, mukim de necâsetli örtü ile kılabilir ve teyemmüm eder. (Redd-ül-muhtâr) in beşinci cildinde buyuruyor ki:

İnsanların, birbirine görünmesi ve bakması, dört dürlüdü:

Erkeğin kadına, kadının erkeğe, erkeğin erkeğe, kadının kadına bakmasıdır. Erkeğin kadına bakması da dörde ayrılır:

Erkeğin yabancı hür kadına, kendi zevcesine ve kendi câriyelerine ve bakması câiz olan onsekiz akrabâsına, başkalarının câriyelerine bakmasıdır.

Erkeklerin, erkeğin göbeği ile dizi arasına bakmaları harâmıdır. Bunun dışına, şehvetsiz bakmaları câizdir. Zevcesine ve kendi câriyelerine tepeden tırnağa kadar, şehvetle dahî bakması ve bunların ona bakmaları câizdir.

[Erkeğin avret mahalli, üç mezhebde, göbek ile diz arasındadır. Hanefide diz avretidir. Göbek avret değildir. Şâfi'ide, göbek avret olup, diz avret değildir. Mâ-

likide her ikisi de avret değildir. Mâlikî mezhebinde, erkeğin yalnız sev'eteyni avretidir. İcmâ' olmadığı için, uylukları açık olan, kâfir olmaktan kurtulmaktadır. Şi'îlerin avret yeri de, yalnız sev'eteyndir].

Erkek, nikâhla alması ebedî, sonsuz harâm olan onsekiz kadının ve başkasının câriyelerinin başına, yüzüne, gerdanına, kollarına, dizden aşağı bacağına, şehvetden emîn ise, bakabilir. Göğüslerine, koltuk ve yanlarına [böğürlerine], uyluk ve dizlerine ve sırtına bakamaz. Kadınların buralarına da (Galiz) ya'nî (Ka-ba avret) yerleri denir. Her kadının, buralarını nemâzda, rengi ve şekli görünmiyecek kalın kumaşla, erkeklerin yanında ise, şekli belli olmamak üzere geniş, bol olarak da örtmeleri lâzımdır. Câriyeler, görünmesi câiz olan yerleri açık nemâz kılabilirler.

Görülüyor ki, islâm dininde, iki dürlü kadın kıyâfeti vardır. Birincisi, hür olan islâm hanımları, yüzlerinden ve ellerinden başka, her yerini temâm örter. Çarşafı örtünmeleri şart değildir. Geniş, uzun manto, kalın baş örtüsü ve uzun çorap, şimdiki çarşaflardan dahâ iyi örtmektedir. (Dürer-ül-Mültekte) dördüncü sahîfede diyor ki, (Şer'at, kadınların örtünmesi için belli bir örtü emr etmedi). İkincisi, câriye (ya'nî, harbde esir alınmış olan hizmetçi kadın) kıyâfeti olup, erkeklerin yanında, başlarını, saç, boyun, kol ve bacaklarını örtmeleri lâzım değildir. Müslimân adı taşıyan bazı kadınların, islâm hanımı kıyâfetini bırakıp, câriye, hizmetçi kıyâfetini beğendikleri, esefle görülmektedir.

Masonlar, zındıklar, müslimân hanımlarını aldatmak için, (İslâmiyyetin başlangıcında kadınlar örtünmezdi. Peygamber zamanında, müslimân kadınlar, başları, kolları açık gezerlerdi. Sonradan, kiskanç din adamları, kadınların örtünmelerini emr etdiler. Kadınlar, sonradan kapandı. Umacı gibi oldu) diyorlar. Câriyelerin baş açık gezdiklerini işitince, müslimân kadınları açık gezerdi diyerek yalan söylüyorlar. (Mevâhib-i ledünniyye) de diyor ki, (Hayber gazâsından dönerken, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», esirler arasındaki Safiyyeyi bir gece çadırına aldı. Eshâb-ı kirâm, Safiyyenin zevce olarak mı şereflendiğini yoksa câriye olarak hizmet mi ettiğini anlayamadılar. Zevcelere lâzım olan hürmeti ve hizmeti yapabilmek için, bunu Resûlullah'a da sorup anlamağa sıkıldılar. Sabâh çadırdan örtülü çıkarılıp, perde arkasında götürülürse, zevce olduğunu anlarız dediler. Perde içinde götürüldüğünü görerek, zevcelikle şereflenmiş olduğunu anladılar). Görülüyor ki, Resûlullah zamanında, hür kadınlar, bütün bedenlerini örterlerdi. Bir kadının, hizmetçi olmayıp, hür hanım olduğu, her yerini örtmesinden belli olurdu.

Bakması câiz olan yere, şehvetden emîn olanın dokunması da câizdir. Bir hadis-i şerîfde (Ananın ayağını öpmek, Cennet kapısının eşliğini öpmek gibidir) buyuruldu. Fekat, yabancı genç kadının eline ve yüzüne bakmak câiz olduğu hâlde, şehvetden emîn olsa dahî, dokunmak, tokalaşmak câiz değildir.

Herhangi kadın ile zinâ etmek veyâ, herhangi bir yerine şehvetle dokunmak, unutarak veyâ yanılarak bile tutsa, (Hurmet-i musâhere) ye sebep olur. Ya'nî, o kadının neseb ile ve sût ile olan anası ve kızları ile o erkeğin evlenmesi, kızın da, oğlanın oğlu ve babası ile evlenmesi ebedî harâm olur. [Bir baba ile kızı arasında hurmet-i musâhere hâsil olursa, kızın anası ile, ya'nî adamın zevcesi ile, adam arasındaki nikâh bozulmaz. Kadın başkası ile evlenemez. Adamın bu kadını boşaması lâzım olur. Dâmâd ile kayın vâlidesi arasında hurmet-i musâhere hâsil olursa, dâmâdın kızı boşaması lâzım olur. Dâmâd, bu kız ile, sonsuz olarak, bir daha evlenemez (Bizâziyye)]. Kızlar, kendilerinden emîn olsalar da, yabancı erkeklere dokunmaları câiz değildir. Şehvetle dokunurlarsa, hurmet-i musâhere hâsil olur. Kızın ve ihtiyârların şehveti, kalbinin meyl etmesi demektir. Şehvete sebep olmayacak derecede ihtiyâr kadınla müsâfaha etmek [tokalaşmak] ve elini öpmek, kendinden emîn olana câiz ise de, yapmamak dahâ

iyidir. Erkeklerin, (Ebedî mahrem) leri olan kadınlarla berâber sefere [meselâ hacca] gitmeleri câizdir. Ebedî mahrem olmıyan kadınla (Halvet) [ya'ni tenhâ yerde yalnız kalmak] harâmıdır. Başka erkek veyâ ebedî mahremlerinden biri veyâ zevcesi de birlikde bulunursa, harâm olmaz. Halvet etmekle veyâ önünden başka yerine şehvetle bakmakla, hurmet-i musâhere hâsıl olmaz. (İbnî Âbidîn), imâmılığı anlatırken diyor ki, (Yabancı kadın çok olsa da halvet olur. Çok ihtiyar kadınla ihtiyâr erkek sefere çıkar ve yalnız kalabilirler [Eşbâh]. Ebedî mahrem olan onsekiz kadından biri ile halvet câiz ise de, yalnız süt kardeş ile ve genç kaynana veyâ gelin ile mekrûhdur. Yabancı genç kadınla, zarûret olmadan, konuşmak câiz değildir). Bir evin iki odası, bir yer sayılmaz. İkinci kısım da otuzikinci ve üçüncü kısımda yirmialtıncı maddeye bakınız!

İmâm-ı Ebû Yûsûfe göre, ekmek pişirmek, çamaşır yıkamak [ve kaba olmıyan avret yerlerinin açık olması lâzım gelen başka işler] için ücretle çalışmağa mecbûr kalan muhtâc, esir, kimsesiz kadınlar [işçi ve me'mûrlar], iş icâb etdiği kadar, ayaklarını ve kollarını açabilir. Erkeklerin, bunları, iş için görmesi ve şehvetsiz yalnız bakması câiz olur. Baldız ve yenge de yabancı kadındır. Bunların da saçına, başına, koluna, bacağına bakmak harâmıdır. Mahrem olmıyan bunlar gibi yakın akrabâ ile bir evde birlikde yaşamamalıdır. Bunların evine gidince veyâ onlar gelince, kadın erkek birlikde oturmak, samîmî olmak, şakalaşmak, gülüp neşelenmek câiz değildir. Berâber oturmak âdet olan ve harâm olduğuna ehemmiyyet verilmeyen yerlerde, fitne çıkarmamak ve akrabâ arasında düşmanlıklara yol açmamak için, kadınlar erkek akrabâ yanında ve sofrada örtülü olarak, kısa zaman oturur. Ciddî konuşulur. Bu görüşmenin kısa sürmesine ve seyrek olmasına ve bilhassa bir yerde yalnız bulunmamalarına çok dikkat etmelidir. Dînini bilen ve uyan, bilgili ve hâlis müslimânlar, böyle birlikde hiç oturmamalıdır. Câhillerle münâkaşa etmemeli, dînimiz böyle emr ediyor diye isrâr etmemeli, dünyâ işlerini ileri sürerek, tatlı söyleyip, akrabâyı darıltılmıyarak, harâmdan kaçınmağa çalışmalıdır. Köle de, sâhibi olan kadına yabancı erkektir.

Hâkimin mahkemede karâr verirken ve şâhidlerin şâhidlik yaparken ve evlenmek istediği kızı şehvet korkusu olsa bile bir kerre görmeleri ve doktorun, ebenin, sünnetcinin, lâvman yapanın, lâzım olduğu kadar bakmaları câizdir. Hastanın lâvman [ihtikan] yaptırması câizdir. (Dürr-ül-muhtâr), beşinci cildi, dörtyüzyetmişsekizinci sahifesinde diyor ki, (Oğlunu sünnet ettirmek mühim sünnetdir. İslâmiyyetin şî'ârıdır. Bir şehir halkı çocuklarını sünnet ettirmezse, halife bunlarla harb eder. Çocuğun sünnet olma yaşı belli değildir. Yedi ile oniki arası en iyidir). Sünnet olmıyanlarda çeşidli hastalıklar olur. Fransız kitâbları, bu hastalıkları (Affections du prépuce) adı altında uzun yazıyorlar. Bunlardan birkaçının tehlikeli olduğunu bildiriyorlar. Kızların, şeri'ate riâyet etmek şartı ile, ilm ve doktorluk öğrenmeleri ve öğretmeleri câiz olduğu (Hadika) da, beşyüzellisekizinci sahifede ve göz âfetlerinde yazılıdır. Kızlardan ebe, nisâiyye mütehasssısı yetiştirmek lâzımdır. Kadınları, kadın doktora göstermelidir. Kadın doktor bulunmazsa ve hastalık tehlikeli veyâ çok ağrılı ise, nisâiyye mütehasssısı erkeğe de göstermelidir.

Müslimân kadınların birbirlerine göre avret yeri, erkeğin erkeğe göre avret yeri gibidir.

Şehvetden emîn olan kadının yabancı erkeğe bakması, erkeğin erkeğe bakması gibidir. (Cevhere) de ise, erkeğin, mahremi olan kadınlara bakması gibidir buyurmaktadır. Şehvetle bakması harâm olur. Gayr-ı müslim ve mürted kadınların, müslimân kadınlarına bakması, ya'ni müslimân kadınların bunlara görünmeleri, erkeklere görünmeleri gibi, harâmıdır. Bunlar müslimân kadınlarının bednine bakamazlar. Müslimân kadınları, bunların yanında da soyunamazlar.

Bedendeki bakması câiz olmıyan yerler, bedenden ayrılırsa, öldükden sonra dahi, bunlara bakmak câiz değildir. Kadınların saç ve başka kılları, ayak tırnakları [el tırnakları değil] ve kemikleri vücûddan ayrıldıktan sonra, bunlara bakılamaz.

Kadınların bakılması harâm olan yerlerinin aynadaki veyâ sudaki görüntülerine şehvetsiz bakmak harâm değildir. Çünkü, kendileri değil, aksleri, benzerleri görülmektedir. [Resmlerine, sinemadaki ve televizyondaki görüntülerine bakmak, yüzlerine bakmak gibidir. Hepsine şehvetsiz bakmak câiz olup, şehvetle bakmak veyâ şehvete sebep olacak görüntülerine bakmak harâmdır. Canlı resmlerine ta'zîm etmek de harâmdır]. Kadınların avret yerlerine cam, herhangi gözlük ve su arkasından şehvetsiz de bakmak ve su içindeki kadına bakmak câiz değildir, harâmdır.

Vücûde yapışık olmıyan, dar olmıyan elbise ile örtülü kadına şehvetsiz bakmak câizdir. Kaba avret yerleri dar elbise ile örtülmüş kadına şehvetsiz de bakmak harâmdır. Yabancı kadının iç çamaşırlarına şehvetle bakmak harâmdır. Sıkı, dar örtülmüş kaba olmıyan avret yerlerine şehvetle bakmak harâmdır.

Kadınların açık ve süslü olarak sokağa çıkmaları harâm olduğu gibi, mahrem olmıyan erkeğin bulunduğu yerlere böyle girmeleri de harâmdır. Avret yeri açık olarak câmi' içine girmek, dahâ büyük günâhdır. Avret mahalli açık olan kimselerin bulunduğu yere veyâ harâm işlenen her yere (Fısk meclisi!) denir. Müslimânların, zarûret olmadıkça, fısk meclislerinde, ya'nî fâsikların toplandığı yerde oturmaları câiz değildir. İmâni olan hânımlar, sokağa çıkarken baş, saç, kol, bacak gibi kaba olmıyan avret yerlerini de örtmeli, imâni gitmemesi için, harâmdan çok korkmalıdır.

**Hak irâde eyledi mi, yol verir herkes sana,
halk eder de sebebini, bol gelir herşey sana!**

61 — İSTİKBÂL-İ KIBLE

Nemâzı kibleye karşı kılmaktır. Kible için kılmak değildir. Kible önce (Kuds) idi. Hicretten onyediy ay sonra Şa'bân ortasında salı günü öğle veyâ ikindi nemâzının üçüncü rek'atinde iken Kâ'beye dönülmesi emr olundu. Göz sinirlerinin çapraz istikameti arasındaki açıklık, Kâ'beye rastlarsa, nemâz kabûl olur. İstanbulun kiblesi, cenûbdan otuz derece onsekiz dakika şarkdadır. Bir şehrin kiblesi, tûl ve arz derecelerine tâbi'dir. Cenûbu bulmak için, zevâlî sâ'at, yüzü semâyâya doğru ve akrebi güneşe doğru tutulunca, akreb ile oniki rakkamı arasındaki zâviyenin orta hattı [açı ortayı], cenûbu gösterir.

İstanbulun kiblesi şöyle bulunur: Mekke-i mükerremenin arz [enlem] derecesi yirmibir derece, yirmisekiz dakîka, Greenwichden tûl [boylam] derecesi otuzdokuz derece elli dakîkadır. İstanbulun arzı kırkbir derece, tûlu yirmidokuz derece olduğundan, arz derecelerinin farkı 19 derece 32 dakîka, tûl farkı on derece elli dakîkadır. İstanbulun kible açısına K dersek:

$$\text{tg } K = \frac{\text{sinus } 10 \text{ derece } 50 \text{ dak.}}{\text{sinus } 19 \text{ derece } 32 \text{ dak.}} \text{ dir.}$$

İhtâr: Bu formül, (Ma'rifetnâme) deki geometrik izâhdan istifâde edilerek yazıldı. Bu formülü, $\text{tg } X = \frac{\text{sin } x}{\text{cos } x}$ ile karıştırmamalıdır. Kible açısı formülündeki üç açının değerleri, başka başkadır.

İki sayıyı bölmek için, bunların logaritmeleri, birbirinden çıkarılır.

Log sin 10 derece 50 dak. = 1,27405 ve log sin 19 derece 32 dak. = 1,52421 olduğundan:

$\log \operatorname{tg} K = \overline{1,27405} - \overline{1,52421} = \overline{1,74984}$ olur. Çıkarma işleminde, 2 den 5 i çıkarmak için, tam sayı olan — 1 den bir alınınca, birinci tam sayı — 2 olur. Bundan, ikinci — 1 çıkınca, — 1 kalır. Ya'nî kalanın tam sayısı — 1 olur ki, 1 yazılır.

Log tg K = 1,74984 olan K kible açısı, logaritme cedvelinde 29 derece 21 dak. bulunur.

Pusula [kible nümâ] ile, cenûb [güney] cihetini bulup, bundan otuz derece şarka [doğuya] dönülürse, İstanbolda kibleye dönülmüş olur. Fekat, pusulanın göstergesi, magnetik kutubları göstermektedir. Bunlar ise, yer küresinin ekseninin kutubları değildir. Magnetik kutublarla, bu coğrafi kutublar arasında, oniki derece kadar açı vardır. Magnetik kutubların yeri de, zamanla değişmektedir. Altıyüz sene kadar bir zamanda, hakiki kutublar etrafında, bir devr yapmaktadır. Bir şehirde, pusula doğrultusu ile hakiki kutub doğrultusu arasındaki açıya (Sapma açısı) denir. Her yerin sapma açısı, başkadır. Bir yerin sapma açısı da, her sene değişmektedir. O hâlde, bir yerde cihet, pusula ile bulunursa, kible açısına, sapma açısını eklemek veya çıkarmak lâzımdır. İstanbulun sapma açısı [1963] senesi için, iki derece ve ellibir dakika şarkdadır. Köşesi İstanbul olan bir açı düşünürsek, bunun bir kenârı coğrafi kutbdan, ikinci kenârı bu kutbun doğusundaki magnetik kutbdan geçmektedir. Mekke-i mükerre İstanbulun cenûbunda olduğu için, bu sapma açısının ters açısını düşünmemiz lâzımdır. Bu ters açının bir kenârı, yine coğrafi kuzey - güney doğrultusunda, ikinci kenârı ise, birinci kenârının batısındadır. Ya'nî, pusulanın güney ucu, coğrafi güneyin iki derece ve ellibir dakika batısındadır. Bunun için, İstanbolda pusula ile anlaşılan cenûb cihetinden: 29 derece 21 dakika + 2 derece 51 dakika = 32 derece 12 dakika doğuya dönünce, kibleye dönülmüş olur.

Cenûb ciheti, kutub yıldızı ile veyâ sâ'at ile bulunursa, kible açısına sapma açısını eklemek lâzım olmaz. Kolayca 29 derece ve 21 dakika şarka dönülerek, kible ciheti bulunur. Bunun için, sâ'atimizi masa üzerine yatay koyup, altı sayısı, cenûba çevrilir. Yelkovan, beş üzerine gelince, kibleyi gösterir.

Hastalık ve düşman, hırsız korkusu veyâ yanlış bulmak ile, kibleden ayrılmak farz nemâzlarda da, câiz ise de, vapurda, trende kibleye dönmek şarttır.

Müsâfir, vapurda ve trende, farz nemâza, kibleye karşı durup, secde yeri yanına pusula koymalı. Vapur ve tren döndükçe, kendisi kibleye karşı dönmelidir. Yâhud başka birisi, sağa sola dön demelidir. Nemâzda göğsü kibleden ayrılırsa, nemâzı bozulur. Çünkü, vapur, tren, ev gibidir. Hayvan gibi değildir. Otobüsde, trende, dalgalı denizde kibleye dönemiyenlerin, farz nemâzları câiz olmayacağından, bunlar, yolda oldukları müddetçe şâfiî mezhebini taklid ederek, öğle ile ikindiye ve akşam ile yatsıyı, cem' edebilir. Ya'nî seferde iken bu iki nemâzı birbirini arkasına kılar. Çünkü şâfiî mezhebinde, günâh için olmıyan seferde [ya'nî 96 kilometreden ziyâde süren yolculukda], ikindiye öğle nemâzı vaktinde ve yatsıyı akşam nemâzı vaktinde takdim ederek kılmak, veyâhud, öğleyi ikindi vaktinde ve akşamı, yatsı nemâzı vaktinde te'hîr ederek, iki nemâzı bir arada kılmak câizdir. Bunun için, hanefî mezhebinde olan, yolda kibleye dönemiyecek ise, yola çıkdıktan sonra, gündüz bir yerde durduğu zaman, öğle vaktinde öğleyi kılinca, hemen ikindiye de kılmalı, gece durulduğu zaman, yatsı vaktinde akşamı ve sonra yatsıyı bir arada kılmalı ve bu dört nemâza niyyet ederken (Şâfiî mezhebinin taklid ederek edâ ediyorum) diye niyyet etmeli, ya'nî kalbinden geçirmelidir. Bu fakîr, trenle İstanboldan Ankaraya giderken, akşam nemâzını kibleye karşı kılamadığım için, Eskişehirde, yatsı ile birlikte edâ etmeği, merhûm sey-yid Abdülhakîm «kuddise sirruh» hazretleri emr buyurmuşdu. Şâfiî mezhebini

taklid ederek, iki nemâzı birlikde edâ etmek için, Tahtâvinin yazısını, gusl abdestini anlatırken bildirmişdik. Lutfen okuyunuz! Şâfiî mezhebine göre, seferi olan, kendi şehrine veyâ giriş ve çıkış günlerinden başka üç günden ziyâde kalmağa niyyet ettiği bir yere girince, yâhud dört günden önce biteceğini sandığı işi için gitdiği yerde onsekiz günden çok kalınca mukim olur. Burada nemâzlarını kasr ve cem' edemez. İbni Hacer-i Mekki hazretleri (Fetâvâ-i fikhîyye) de buyuruyor ki, (Seferde olan kimse, ikindi ile cem' ederek kılmak için, öğleyi geçkendirse, öğle vakti çıkdıktan sonra, öğleyi kılmadan önce mukim olsa, önce öğle nemâzını kazâ eder. Öğleyi kazâyâ bıraktığı için günâha girmez. Çünkü, nemâzı özrsüz kazâyâ bırakmak günâhdır. Burada, seferde olmak özrü ile kazâyâ bıraktığı için günâh olmaz).

Ramezân-ı şerifin başlaması, hesâb ile, takvim ile câiz olmaz ise de, kibleyi ve nemâz vaktlerini takvimden anlamak câizdir. Çünkü, hesâb ve âletle, temâm bulunmasa da, çok zan elde edilir. Kible ve nemâz vaktleri, fazla zan ile kabûl olur.

Mihrâb bulunmayan, hesâb, yıldız gibi şeylerle de anlaşılamiyan yerlerde, kibleyi bilen, sâlih müslimânlara sormak lâzımdır. Kâfire, fâsıka ve çocuklara sorulmaz. Kâfire, fâsıka, mu'âmelâtda inanılırsa da, diyânâtda [ya'ni ibâdetlerde] inanılmaz. Yanında, kibleyi bilen kimse yoksa, bunu aramağa, lüzûm yokdur. Kendisi, kibleyi araşdırır. Karar verdiği cihete doğru kılar. Sonradan, yanlış olduğunu anlarsa, nemâzı iâde etmez.

Kible, Kâ'benin binâsı değildir, arsasıdır. Ya'ni yerden Arşa kadar, o boşluk kiblelidir. Bunun için kuyu [deniz] dibinde, yüksek dağların tepesinde [tayyârede], bu cihete doğru kılınabilir. [Hâcî olmak için de, Kâ'benin binâsına değil, o arsaya gidilir. Başka yerlere giden, hâcî olamaz].

İbni Hacer-i Mekki hazretleri (Fetâvâ-i fikhîyye) de buyuruyor ki, (Kâ'benin binâsını, şimdiki şeklinden değiştirmek câiz değildir, harâmdır. Bugünkü binâyı Haccâc yapmışdır. Halife Hârûn-ür-Reşid, bunu değiştirip, Abdüllah İbni Zübeyrin yaptırdığı doğru şekli vermek istedikde, imâm-ı Mâlik mâni' oldu. Şimdiden sonra, değiştiren olursa, fitne çıkmamak ve eski binâyı zedelememek şartı ile, yapılan değişiklikleri yıkmak vâcibdir. Yoksa, vâcib olmaz).

Hastalık sebebi, malın çalınmak tehlikesi ile veyâ gemide batmağa sebep olursa, veyâ yırtıcı hayvan, düşman görmek tehlikesi varsa, veyâ hayvanından inince, yardımcısız binemiyecek ise ve hayvanı kibleye karşı durdurunca, arkadaşlar beklemez ise, farzı da gücü yetdiği tarafa doğru kılar ve iâde etmez. Çünkü, bu özlere kendisi sebep olmamış, semâvî, ya'ni gayr-ı ihtiyârî olmuşdur. Kible cihetini bilmiyen kimse, mihrâba bakmadan, bilene sormadan, kendi araşdırmadan kılar, kibleye rastlamış olsa bile, nemâzı kabûl olmaz. Fekat, rastlamış olduğunu, nemâzdan sonra öğrenirse kabûl olur. Nemâz arasında öğrenirse kabûl olmaz. Kibleyi araşdırıp da, karar verdiği cihete kılmazsa, rastladığını anlasa bile, tekrâr kılması lâzım olur. Bunun gibi, abdestsiz olduğunu veyâ elbisesinin necs olduğunu veyâ vakt girmediğini sanarak kılan ve sonra bu zanının doğru olmadığını anlıyan, tekrâr kılar.

**Hak teâlâ, ilmi çok yerde övdü, Kur'ânda,
Resûlün, ilmi emr eden sözleri, meydanda.**

**İslâmın en büyük düşmanıdır, bil, cehâlet,
çünkü, cehl mikrobunun hastalığı: Felâket!**

**Cehâlet olan yerden, din gider dedi, Nebî
Dini seven, o halde ilmi, fennî sevmeli!**

**Cennet, kılınc gölgesinde, demedi mi hadis
atom gücü, jet uçuşuna bu emr, pek veciz!**

**İslâmın zilletine cehldir, bütün illet!
ey derd-i cehâlet, sana düşmekle, bu milleti**

**Bir hâle getirdin ki, ne din kaldı, ne nâmus,
ey sine-i İslâma çöken, kapkara kâbus!**

**Ey, biricik düşman, seni öldürmeli evvel,
sensin, bize kâfirler, üstün çıkarın el!**

**Ey, millet, uyan, cehline kurban gidiyorsun!
İslâm geriliktir, diye bir damga yiyorsun!**

**Allahdan utan, bâri bırak, dini elinden,
gir, leş gibi, topraklara kendin, gireceksen!**

**Lâkin bu sözüm de, te'sir etmez ki câhile,
Allahdan utanmak da, olur elbet, ilm ile.**

62 — NEMÂZ VAKTLERİ

(Mukaddimet-üs-salât) ve (Tefsir-i Mazharî)deki hadis-i şerifte buyruldu ki, (Cebrâil aleyhisselâm Kâ'be kapısı yanında iki gün bana İmâm oldu. İkimiz, fecr doğarken sabâh nemâzını, güneş tepeden ayrılırken öğleyi, herşeyin gölgesi kendi boyu olunca ikindiyl, güneş batarken [üst kenârı gayb olunca] akşamı ve şafak kararınca yatsıyı kıldık. İkinci günü de, sabâh nemâzını, hava aydınlanınca, öğleyi, herşeyin gölgesi kendi boyunun iki katı olunca, ikindiye bundan hemen sonra, akşamı oruc bozulduğu zaman, yatsıyı gecenin üçde biri olunca kıldık. Sonra yâ Muhammed, senin ve geçmiş Peygamberlerin nemâz vaktleri budur. Ümmetin, beş vakt nemâzın herbirini, bu kıldığımız iki vaktin arasında kılsınlar dedi). Hergün kılınması emr olundu. Nemâz sayısının beş olduğu buradan da anlaşılmalıdır.

Sabâh nemâzı vakti, (Fecr-i sâdik) doğması ile başlar. Ya'nî şarkda beyâzlık başlamasından i'tibâren, güneş doğuncaya kadardır. Beyâzlık kırmızılıktan üç derece evvel başlar. Kırmızılık ise, güneş ufuk hattına [doğuş noktasına değil] onyedide derece yaklaşınca, başlar. Öğle vakti, gölgeler kısalıp uzamağa başladığı zemandan i'tibâren, gölge, o şey kadar veyâ iki misli kadar uzayuncaya kadardır. Birincisi, iki imâma, ikinci zaman ise, İmâm-ı a'zama göredir.

İkinci nemâzının vakti, öğle vakti bitince başlayarak, güneş batıp gayb oluncaya kadar ise de, güneş sarardıktan sonra, ya'î ufuk hattına beş derece [bir mızrak boyu] yaklaşınca, her nemâzı kılmak ve ikindiye bu vakte geciktirmek harâmıdır. Türkiyede, şehirlerde ikindi ezânları, iki imâma göre okunduğundan, ikindi nemâzını, bu ezândan, kışın 36 dakîka, yazın 72 dakîka sonra kılmalıdır ki, İmâm-ı a'zama da uyulmuş olur.

Akşam nemâzı güneş gayb olunca başlayıp, şafak kararınca kadar, ya'nî garbda, iki imâma göre, kırmızılık gayb oluncaya veyâ İmâm-ı a'zama göre,

üç derece [İbnü'l-Âbidin] sonra beyâzlık gayb oluncaya kadar devâm eder. Birinci kısım, seksenbirinci [81] maddeye bakınız! Akşam nemâzını, vaktin evvelinde kılmak sünnettir. Yıldızlar çoğaldıktan, ya'nî güneş, ufuk altına on derece irtifâ'a indikten sonraya bırakmak harâmıdır. Hastalık, seferî olmak ve hâzır ta'âmı yemek için, yıldızlar çok görülünceye kadar geciktirilebilir.

Yatsı nemâzının vakti, garbdaki kırmızılıktan, ya'nî güneş, ufuk hattından [gurûb ettiği noktadan değil. Çünkü güneş, ufuk hattına, mâil, eğik hareket etmektedir] onyedinci derece uzaklaştıktan veyâ [İmâm-ı a'zama göre] beyâzlıktan sonra başlayıp, fecrin ağarmasına kadardır. Şâfiî mezhebinde yatsı nemâzının âhır vakti gece yarısına kadar diyenler vardır. Yatsıyı gece yarısından sonra kılmak, bunlara göre câiz değildir. Hanefide ise, mekrûhdur. Öğle ve akşam nemâzlarını iki imâmın bildirdiği vaktlerde kılmıyan, kazâya bırakmayıp, İmâm-ı a'zamin kavline göre edâ etmeli, bu takdirde ikindi ve yatsı nemâzlarını da İmâm-ı a'zamin bildirdiği vakitten önce kılmamalıdır.

Sabâh ve yatsı nemâzlarının başlangıcı, her memleketin, arz derecesine göre, başkadır. Kutba yaklaştıkça, güneşin doğma ve batma zamanından uzaklaşır. Yer küresi üzerinde, bir derece tûl farkı, ya'nî iki meridyen dâiresi arasında, dört dakika sâ'at farkı olduğu hâlde, güneşin, ufuk altında ve üstünde bir derecelik irtifâ' kazanması, ya'nî ufuk hattından bir derece uzaklaşma müddeti, dört dakika değil, dahâ çoktur. Ya'nî güneş, her gün 360 derecelik bir dâireyi 24 sâ'atda dönüyor ise de, bu dâire, ya'nî güneşin hareket istikâmeti, ufka dik [amûd] olmadığından, güneşin, ufkdan bir derece yükselmesi, veyâ alçalması için, dört dakikadan dahâ fazla zaman geçer. Bundan dolayı, her memleketin nemâz vakti, o memleketin hatt-ı üstüvâdan, [Ekvatordan] uzaklığına, ya'nî arz derecesine [Enlemine] ve güneşin meyline, ya'nî ay ve günlere göre, değişir.

Fecr ve şafak müddetinin, memleketlerin arz dereceleri çoğaldıkça, uzadıklarını bildirmişdik. Arz derecesi altmışaltıdan ziyâde olan ya'nî 67 dereceden geçen (kuzey kutub dâiresinin) şimâlinde bulunan soğuk memleketlerde, güneşin meyli, çok olduğu [beş dereceden ziyâde olduğu yaz aylarında] zamanlarda, şafak gayb olmadan, fecr başlar. Bunun için, şimâl memleketlerinde meselâ enlem derecesi altmışaltı olan Baltık denizinin şimâl ucunda, yazın gece olmayıp yatsı ve sabâh nemâzlarının vaktleri başlamaz. Hanefî mezhebinde vakt, nemâzin şartı değil, sebebidir. Sebeb bulunmazsa, nemâz farz olmaz. O hâlde, böyle memleketlerdeki müslimânlarla, bu iki nemâz farz olmaz. Âlimlerimizin çoğu böyle dedi. Cenûb yarım küresinde, her yer deniz olduğu için, böyle memleket yoktur.

Bayram nemâzlarının vakti, güneş ufkdan bir mızrak boyu yükselince, ya'nî ufuk hattından beş derece yükseldiği zemandır. (İşrak) zamanı da, bu vakt başlar. Bu vakitten önce nemâz kılmak, harâmıdır.

Nehâr-ı şemsinin dörtde biri, (Duhâ) vaktidir. Ya'nî güneşin tulû'u vakti ile, gurûbu vakti arasındaki gündüz zamanının dörtde biri, tulû' vaktine ilâve edilince, duhâ vakti başlar. Duhâ nemâzı kılmak çok sevâbdır.

Öğle ve ikindi vaktlerini kolayca bulmak için fıkıh kitâblarında usûller gösterilmektedir. Meselâ, Muhammed Ma'sûm-i Fârûki Serhendî «kuddise sirruh» hazretlerinin sohbetinde yetişmiş olan, allâme Abdülhak Sücâdilî «rahmetullahi aleyh» yazmış olduğu, fârisî (Mesâil-i şerh-ı Vikâye) kitâbının Hindistânda Hayderî matbaasında [1294] hicrî senesi baskısı yirmisekizinci sahifesinde şöyle yazıyor:

Güneş gören düz bir yere, bir dâire çizilir. Bu dâireye (Dâire-i hindiyye) denir. Çünkü, önce Hind müslimânları tarafından yapılmıştır. Dâirenin ortasına, dâire kutru [çapı]nın dörtde biri kadar uzun, düz bir çubuk dikilir. Çubuğun tepesi

dâirenin üç muhtelif noktasından aynı uzaklıkta olmalıdır ki, tam dik olsun! Bu dik çubuğa (Mikyâs) denir. Bu miyâsın gölgesi, sabâh vakti, dâirenin dışına kadar uzundur ve garb tarafındadır. Güneş yükseldikçe, gölge kısalır. Gölgenin ucu, dâireye girdiği noktaya işâret edilir. Güneş (Nisfinnehâr) a [gün ortasına] gelince, gölgenin boyu, en küçük olup, zevâlden sonra, tekrâr uzamağa başlar ve şark tarafından, dâireden dışarı çıkar. Çıktığı noktaya da bir işâret konur. Dâire çemberi üzerindeki bu iki işâret arasında kalan kavsin [yayın] ortası ile, dâirenin merkezi arasına düz bir hat çizilir. Bu hat o mehallin nisfinnehâr hattı olur. Bundan sonraki günlerde, gölgenin ucu, bu hat üzerine geldiği zaman, nisfinnehârdır. Ya'nî tâm gün ortasıdır. Bu andaki gölge uzunluğu en kısa olup, bu uzunluğa (Feyy-i zevâl) denir. Feyy-i zevâl, her ay başka boydadır. Mikyâsın gölgesi, bu hatdan ayrılınca, öğle nemâzının vakti başlar. Tirmüzi (Şemâll) inde diyor ki, (Öğle nemâzının vakti, zevâl vaktinden ya'nî gün ortasından on dakika sonra ise, zevâlden yine on dakika önce dört rek'at (Duhâ) nemâzı kılmak sunnetdir). Çubuğun gölgesi, çubuğun boyunun iki misli kadar uzayınca, ikindi vakti başlar. İmâm-ı a'zam böyle buyurmuşdur. Ya'nî ikindi nemâzının vakti başladığı zaman, gölge boyundan feyy-i zevâl boyu çıkarılınca, çubuk boyunun iki misli kalmalıdır. İmâm-ı Yûsûf ile imâm-ı Muhammed ve Şâfiî mezhebine göre, gölge çubuk boyu kadar uzadığı zaman, ikindi vakti başlar. Ya'nî dahâ önce başlar. Akşamın farzından sonra kılınan altı rek'ate de (Evvâbin) denir. Nemâz vaktlerini sâ'at ile ve kibleyi pusula ile anlamak câizdir (Fetâvâ-ı Şemsüddin Remli).

Zemanımızda nemâz vaktleri takvimlerden anlaşılmaktadır. İstanbolda basılan takvimler, İstanboldaki nemâz vaktlerini gösterir. Her şehirde nemâz vakti başkadır. Yer küresi, kendi ekseni etrafında, batıdan doğuya doğru, yirmidört sâ'atde bir kerre dönüyor. Bunun için, doğudaki yerler, batıdaki yerlerden dahâ önce güneşi görüyor. Doğuda, güneş dahâ önce doğuyor ve dahâ önce batıyor. Doğuda, nemâz vaktleri dahâ önce geliyor. İki kutubdan geçen, üçyüzaltmış meridyen yarım çemberi düşünülmeğe dâir. Bu çemberlere, sıra numarası verilmiş ve Londra şehrinden geçen çember, başlangıç olarak kabûl edilmiştir. Her çember arasında bir derece açıklık vardır. Yer küresi dönerken, bir şehir, bir sâ'atde, onbeş derece doğuya gidiyor. Bir derecelik enlem yayını dört dakikada dönüyor. Demek ki, aralarında bir tûl [boylam] derecesi uzaklık olan iki şehirden, doğuda olanda, nemâz vaktleri dört dakika önce oluyor. Aynı meridyen çemberi üzerinde bulunan, ya'nî tûl dereceleri eşid olan iki yerde, gün ortası ve buna yakın olan öğle nemâzı vaktleri eşiddir. Fekat, diğer dört nemâz vaktleri, arz derecelerine göre, birbirlerinden biraz başkadır. Herhangi şehirdeki nemâz vaktlerini, İstanbul takviminden anlamak için, bu şehirle İstanbul arasında kaç tûl derecesi bulunduğunu, ya'nî aralarında kaç meridyen çemberi bulunduğunu ve şehrin arz derecesini bilmek lâzımdır. Aradaki meridyen sayısının dört katı, İstanbul ile aynı arz derecesinde bulunan bir şehirdeki nemâz vaktinin, İstanbuldaki nemâz vaktinden kaç dakika farklı olduğunu bildirir. Bu şehir, İstanbulun doğusunda ise, burada nemâz vaktleri, bu kadar dakika dahâ önce olur. İstanbulun batısında ise, İstanboldaki nemâz vaktinden dahâ sonra olur.

Meselâ, [1964] yılı, onüç Mayıs ve [1384] hicrî yılı, Muharrem ayının birinci günü olan Çarşamba günü İstanbolda, zevâlî sâ'at dördü kırkdört gece ve ezânî sâ'at ile dokuzu yirmisekiz gece güneş doğmuşdur. Yine o günde Karsda, zevâlî sâ'at üçü kırkseki gece, ezânî sekizi otuziki gece doğmuşdur. Uzunköprüde ise, dördü elliiki ve ezânî dokuzu otuzaltı gece doğmuşdur. Çünkü Kars, İstanbul ile aynı arz derecesinde ve ondört derece doğusunda olduğu için burada nemâz vaktleri, elliiki dakika önce olur. Uzunköprü İstanbul ile aynı arz derecesinde ve iki derece batısında olduğu için, burada nemâz vaktleri İstanboldan sekiz dakika sonra olur.

Bursada, İstanbulun takvimine göre nemâz kılınabilir. Bu iki şehir, ortak meridyen çemberi üzerinde bulunduğu için, aralarında tûl derecesi farkı yoktur ve aralarındaki arz derecesi farkı azdır. Nemâz vaktleri, iki şehirde farklı değildir.

Ezânî sâ'at, yılın her gününde, her yerde güneş batarken hep onikiyi gösterir. Bir yerde, akşam ezânı, o yerin ezânî sâ'atı ile hep onikide okunur. Fekat başka meridyen çemberleri üzerinde bulunan veyâ meridyenleri ortak olsa da, arz dereceleri başka olan yerlerin sâ'atları birbirine benzemez. Birbirinden ileri veyâ geri olur.

Zevâli sâ'at, yılın her gününde, her yerde, öğle vakti güneş zevâlde [tam tepede] iken onikiyi gösterir. Fekat her yerin zevâlî sâ'atları da birbirine benzemez. Ezânî olsun, zevâlî olsun, sâ'atlar, her şehirde başkadır. Doğuda bulunan şehirlerin sâ'atı, batıda bulunan şehirlerin sâ'atından ileri olur. Bugün bütün devletler zevâlî sâ'at kullanıyor. Milletler arası anlaşmaya göre, Londra'nın yedi buçuk derece doğu ve batısındaki iki meridyen arasındaki yerlerde hep Londra sâ'atı kullanılır. Buna batı Avrupa sâ'atı denir. Bunun onbeş derece doğusundaki, yirmiiki buçuk derecedeki meridyene kadar olan yerlerde, Londra'dan bir sâ'at ileri [önce] olan sâ'at kullanılır. Buna, orta Avrupa sâ'atı denir. Bunun onbeş derece doğusundaki, otuzyedü buçuk derecedeki meridyene kadar olan yerlerin sâ'atı, Londra sâ'atından iki sâ'at ileridir. Buna, doğu Avrupa sâ'atı denir. Türkiye'nin her yerinde, doğu Avrupa sâ'atı kullanılmaktadır. Bu ise İzmit şehrinin sâ'atidir. Çünkü İzmit, Londranın tam otuz derece doğusunda olduğu için, İzmitin sâ'atı Londranın sâ'atından yüzyirmi dakika, ya'nî iki sâ'at ileridir. Bunun için, Türkiye'de sâ'at oniki iken, yalnız İzmit ve Kütahya gibi, otuzuncu meridyen çemberi üzerinde bulunan yerlerde, güneş tam tepede olur. Meselâ İstanbulda, onikiyi dört gece güneş tepeye gelir. Çünkü İstanbul, İzmit'in bir derece batısındadır. Eskiden Türkiye'de İstanbulun sâ'atı kullanılıyordu. Takvimlerde İstanbulun nemâz vaktleri, İstanbulun sâ'atine göre yazılı idi. Şimdiki takvimlerde ise, İstanbulun nemâz vaktleri, İzmit sâ'atine göre, ya'nî dört dakika ileri sâ'ate göre yazılır. Ya'nî, eski, doğru vaktlerden dörder dakika sonra yazılır. Meselâ, [1893] milâdi ve [1310] yılı Mayıs beşinci, Şevvâl onsekizinci Cum'a günü ikinci nemâzı sâ'at onaltıda idi. [1984] yılı Mayıs beşinci günü ise, onaltıyı dört gece yazılıdır. Her ikisi de doğrudur. Görülüyor ki, bugün İstanbulun nemâz vaktleri, İzmit sâ'atine göredir. Ya'nî İstanbulun, eskiden kullanılan, kendi sâ'atine göre olan vaktlerden dört dakika geç yazılmış olan takvimlere göre nemâz kılınıyor ve oruc tutuluyor. Bu inceliği düşünmeden, eskiden İstanbul sâ'atine göre yazılmış olan takvimlerdeki nemâz vaktlerini, olduğu gibi kopya edip yazan bir takvime göre şimdi nemâz kılmak ve hele oruc bozmak doğru olmaz.

Nemâz vaktleri, ezân okumakla bildirilir. Ezân, islâmiyyetin bayrağı demektir. Ezân, belli kelimeleri, usûlü ile söylemektir. Başka kelimelerle söylenemez ve ma'nâsı bilinse dahî, tercemesi kabûl olmaz [İbni Âbidin].

Yalnız kılınların, yolcuların, işe dalıp nemâzı kaçırmak korkusu olanların vaktin evvelinde kılmaları lâzımdır. Cemâ'atin çok olabilmesi için sabâh nemâzını, vaktinin sonunda kılmak, hanefî mezhebinde dahâ şevâbdır.

Sabâh nemâzı ve oruç aynı zamanda başlar. (Fecr-i sâdik) [tan yeri] ağarınca, ikisinin de vakti girer. Bu ikinci fecrin doğması, şarkda, ufuk üzerinde beyâzlığın başlaması ile veyâ, beyâzlığın ufuk boyunca yayılması ile olur. İş sağlama bağlamak için, beyâzlık başlarken, oruca başlanır. On, onbeş dakika içinde beyâzlık ufuk üzerine yayılınca, nemâz vakti girer, buyurmuşlardır. O hâlde, sahûr topu atılınca, oruca başlamalı. Güneş doğmasına yarım sâ'at kadar kalınca, sabâh nemâzını kılmalıdır. Fekat, sahûrdan sonra yatması icâb edenler, sabâh nemâzına uyanamamak korkusu varsa, sahûrdan onbeş dakika sonra, sabâh nemâzını kılmalı, sonra yatmalıdır. Böylece nemâz, vakt girince kılınmış olur.

Nemâzın vaktini kaçırmaktan ise, vaktin sonunda kılmak faziletini fedâ etmek lâzımdır. Tekrâr ec'âlim ki, sahûr topundan onbeş [veyâ sâ'ate l'timâd yoksa], yirmi dakika sonra sabâh nemâzı kılmak câizdir ve günâh değildir. Çünkü, vakti içinde kılınmıştır. Beş vakt nemâzı, vaktinden evvel ve vakti çıkdıktan sonra kılmak câiz değildir. Vakt girmeden önce kılınan farz, nâfile olur. Bu farz nemâzı ve okunan ezânı lâde etmek lâzımdır.

Sabâh nemâzını her mevsimde (İstâr) etmek, ya'ni ortalık aydınlanınca kılmak müstehabdır. Cemâ'atle öğle nemâzını, yazın sıcakda geç, kış günleri ise, erken kılmak müstehabdır. Akşam nemâzını her zaman erken kılmak müstehabdır. Yatsıyı, gecenin üçde biri oluncaya kadar geç kılmak müstehabdır. Gece yarısından sonraya bırakmak tahrimen mekrûhdur [(İmdâd)]. Bu gecikdirmeler, hep cemâ'atle kılınan içindir [(Mizân-ül-kübrâ)]. Evinde yalnız kılan, her nemâzı vakti girer girmez kılmalıdır. (Künûz-üd-dekâik) da yazılı ve Hâkimin ve Tirmuzinin bildirdikleri hadis-i şerifde (İbâdetlerin en kıymetlisi, evvel vaktinde kılınan nemâzdır) buyuruldu. (İzâlet-ül-hafâ) nın beşyüzotuzyedinci sahifesinde yazılı, (Müslim) kitâbındaki hadis-i şerifde, (Bir zemân gelecek, âmlrler, İmâmlar, nemâzı öldürecekler, vaktinden sonraya bırakacaklardır. Sen, nemâzını vaktinde kıl! Senden sonra, cemâ'at olurlarsa, onlarla da, tekrâr kıl! İkinci kıldığın nâfile olur) buyuruldu. İkinci ve yatsıyı İmâm-ı a'zamın kavline göre kılmak ihtiyatlı olur. Uyanamayan, vitri yatsıdan hemen sonra kılmalı, uyanabilen ise, gecenin sonunda kılmalıdır.

Nemâz kılması tahrimen mekrûh ya'ni günâh olan vaktler üçdür. Bu üç vakte başlanan farz'lar sahîh olmaz. Nâfileler sahîh olursa da, tahrimen mekrûh olur. Bu üç vakte başlanan nâfileleri bozmalı, başka zamanda kazâ etmelidir. Bu üç vakt; güneş doğarken, batarken ve tepede ikendir. Burada, güneşin doğması, bakamıyacak kadar parlaması demektir. Batması da, bakacak kadar sararması demektir. Güneş batarken, yalnız o günün ikindisi kılınır. İmâm-ı Ebû Yüsüfe göre, yalnız Cum'a günü güneş tepede iken, nâfile kılmak mekrûh olmaz. Bu kavî zaifdir. Önceden hâzırlanmış cenâzenin nemâzı, secde-i tilâvet ve secde-i sehv de câiz değildir. Bu vaktlerde hâzırlanan cenâzenin nemâzını, bu vaktlerde kılmak sahîh olur.

Yalnız nâfile kılmak mekrûh olan iki vakt vardır. Sabâh tan yeri ağardıktan, güneş doğuncaya kadar, sabâh nemâzının sünnetinden başka nâfile kılınmaz. İkinci kıldıktan sonra, akşam nemâzından önce nâfile kılmak mekrûhdur. Cum'a günü imâm minberâ çıkınca ve mü'ezzin ikâmet okurken, diğer nemâzlarda imâm nemâzda iken nâfileye ya'ni sünnete başlamak mekrûhdur. Yalnız sabâh sünnetine başlamak mekrûh değildir. Bunu da safdan uzak veyâ direk arkasında kılmalıdır. Minbere çıkmadan başlanan sünneti temâmlamalı denildi.

Sabâh nemâzı kılarken, güneş doğmağa başlarsa, bu nemâz sahîh olmaz. İkinci kılarken güneş batarsa, bu nemâz sahîh olur.

Akşamı kıldıktan sonra, tayyâre ile batıya gidince, güneşi görse, güneş batınca, akşamı tekrâr kılar.

(El-fıkh-u alel-mezâhib-il-erbe'a) da, dörtyüzseksenüç [483] cü sahifede diyor ki, (Özrü olmıyanın, beş vakt nemâzı vaktinde kılması lâzımdır. Vakti gelmeden önce ve vakti geçdikden sonra kılmak câiz değildir. Dîn-i islâm merhamet, kolaylık dînidir. Meşakkat olunca, nemâzları vaktlerinin dışında kılmağa izn verilmiştir. Fekat bunun, sebeblerine ve şartlarına uygun olması lâzımdır. Bu şartlara uymadan, vaktinden sonra kılmak, büyük günâh olur. Bu şartlar, dört mezhebe başka başkadır.

Mâlikî mezhebinde, seferde, hastalıkda, yağmurda ve gece çamurda, nemâzları cem' etmek câiz olur.

Şâfi'i mezhebinde, seferde ve yağmurda cem' câizdir ve şartlarına uymak lâzımdır.

Hanefi mezhebinde, yalnız Arafat meydanında ve Müzdelifede hâcıların cem' etmeleri câiz ve lâzımdır.

Hanbeli mezhebinde, seferde, hastalıkda, kadının emzikli veyâ müstehâze olmasında, abdesti bozan özrlerde, abdest ve teyemmüm için meşakkat çekenlerde ve a'mâ ve yer altında çalışan gibi, nemâz vaktini anlamakta âciz olanın ve canından, malından ve nâmûsundan korkanın ve ma'îşetine zarar gelecek olanın cem' etmeleri câiz olur.

Nemâzları cem' etmek demek, ikindiye takdim ederek, öğle vaktinde, öğle ile birlikte kılmak veyâ öğleyi te'hîr ederek, ikindi vaktinde, ikindi ile birlikte kılmak veyâ akşam ile yatsıyı da, böyle takdim veyâ te'hîr etmektir. Sabah nemâzı, hiçbir zaman cem' edilmez).

Asker, talebe, subay, muallim, işçi, doktor gibilerin nemâz kılmak için işlerinden ayrılmaları mümkün olmadığı zaman, bunların, yalnız böyle günlerde, hanbeli mezhebini taklid ederek, öğle ile ikindiye veyâ akşam ile yatsıyı takdim yahud te'hîr ederek birlikte kılmaları câiz olur. Cem' ederken, öğleyi ikindiden ve akşamı yatsıdan önce kılmak, birinci nemâza dururken, cem' etmeği niyet etmek, ikisini ard arda kılmak ve abdestin, guslün ve nemâzın hanbeli mezhebindeki farzlarına ve müfsidlerine uymak lâzımdır. Bunlar, (Et-fıkh-u alel-mezâhib-il-erbe'a) kitâbında uzun yazılıdır. Bu kitâb arabîdir. Işık Kitâbevi tarafından ofset ile basdırılmışdır.

**İlim olmazsa, din sıyrılıp kalkar aradan,
öyleyse, cehâlet denilen, yüz karasından,**

**kurtulmaya çalışmalı, başdan başa millet,
kâfi değil mi yoksa, bu son ders-i felâket?**

**Bu felâket dersi, neye mal oldu, düşünsen,
beynin eriyip, yaş gibi, damlardı gözünden.**

**Son olaylar, ne demektir, bilsen ne demektir:
gelmezse eğer, kendine millet, gidecektir.**

**Zira, yeni bir sarsıntıya pek dayanılmaz,
zira, bu sefer, uyku ölümdür, uyanılmaz.**

**Ahlâkı düzeltip, fenne çok çalışmak lâzım,
dine bağlı, atomla silâhlı, er olmak lâzım!**

**Din bilgisi, harb gücü, lleri olmak gerek,
ikisidir ancak, millete .huzûr verecek.**

**Başka sözlere, artık aldanma, aç gözünü,
bu ikisi, edecektir, mahşerde ak, yüzünü!**

(Dürr-ül-muhtâr) kütâbından ve bunun açıklaması olan (Redd-ül-muhtâr) dan ezân bâbı terceme edilerek ve kısaltılarak aşağıda yazıldı:

Ezân, herkese bildirmek demektir. Beş vakt nemâz ve kazâ nemâzları için ve Cum'a nemâzında hatîblin karşısında, erkeklerin ezân okuması sünnet-i müekkededir. Kadınların ezân ve ikâmet okuması mekrûhdur. Ezân, başkalarına vakti bildirmek için, yüksekde okunur. Hâzır olan cemâ'at için veyâ kendi için olan ezân ve ikâmet yerde okunur. [(Tenvir-ül-ehân) da diyor ki (Ezânı oturarak okumak tahrimen mekrûhdur. Ayakda okuması tevâtür ile anlaşılmıştır)]. Vitr, bayram, terâvîh ve cenâze nemâzları için ezân ve ikâmet okunmaz. Vakt girmeden önce okunan ezân ve ikâmet, vakt girince tekrâr okunur. Ezân okunurken, hareke veyâ harf katacak veyâ harfleri uzatacak şekilde teganni yapmak ve böyle okunan ezânı ve Kur'ân-ı kerîmi dinlemek câiz değildir. [(Mir'ât-ul haremeyn) kütâbının Medîne kısmında diyor ki, (Ezân okumak, hicretin birinci senesinde, Medîne'de başladı. Bundan önce, nemâz vaktlerinde yalnız (Essalâtü câmi'a) denirdi. Medîne'de ilk ezân okuyan, Bilâl-i habeshîdir. Mekke'de ise, Habîb bin Abdürrahmandır. Cum'a nemâzındaki birinci ezân, hazret-i Osmânın sünnetidir. Önceleri, bu da câmi' içinde okunurdu. Abdülmelik zamanında Medîne vâlisi olan Ebbân bin Osmân hazretleri, minârede okutdu. Melik Nâsır bin Mensûr, yediyüz [700] senesinde, Cum'a ezânından önce, minârelerde salâtü-selâm okutdu. İsrâîl Peygamberleri, sabâh ezânından önce tesbîh okurlardı. Eshâb-ı kirâmdan Mesleme bin Mahled, Mısırdâ vâli iken, ellisekiz [58] senesinde, hazret-i Mu'âviyenin emri ile ilk minâreyi yapıdırıp, müezzin Şerhabîl bin Âmire sabâh ezânından önce salât verirdi). (Dürr-ül muhtâr) da diyor ki, (Ezândan sonra salât ve selâm okumak, ilk olarak, yediyüzseksenbir senesinde, sultân Nâsır Salâhuddinin emri ile Mısırdâ başladı). (Mevâhib-ı ledünniyye) de diyor ki, (Hicretin birinci senesinde, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», Eshâb-ı kirâma sordu. Kimisi, nemâz vaktlerini bildirmek için, Nasârâ gibi Nâkûs, ya'nî çan çalalım dedi. Kimisi, yehûdiler gibi boru çalınsin dedi. Kimisi de, nemâz vakti ateş yakıp yukarı kaldıralım dedi. Resûlullah, bunları kabûl etmedi. Abdûllah bin Zeyd bin Sa'lebe ve hazret-i Ömer rü'yâda ezân okumasını görüp, söylediler. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» bunu beğenip, nemâz vaktlerinde ezân okunmasını emr buyurdu). (Medâric-ün-nübüvve) kütâbında da böyle yazıyor ve minârelerde ışık yakmanın, mecûsîlere benzediğini, bid'at olduğunu bildiriyor. Buradan, nemâz vaktini bildirmek için minârede ışık yakmanın büyük günâh olduğu anlaşılmalıdır]. Ezân okurken, iki eli kaldırıp, birer parmağını iki kulağın deliğine koymak müstehabdır.

İkâmet okumak, ezândan dahâ efdaldır. Ezân ve ikâmet, kibleye karşı okunur. Okurken konuşulmaz ve selâma cevâb verilmez. Konuşursa, her ikisi de tekrâr okunur.

Hangi nemâzlarda ezân ve ikâmet okunur? Bunu üç madde hâlinde bildirelim:

1 — Kazâ nemâzlarında: Kırdâ, bostandâ, yalnız veyâ cemâ'atle kazâ kılarlarken, erkeklerin ezânı ve ikâmeti yüksek sesle okumaları sünnetdir. Sesi işiten insanlar, cinniler, taşlar, kıyâmetde şahid olacaktır. Birkaç kazâyı bir arada kılan, önce ezân ve ikâmet okur. Sonraki kazâları kılarlarken, hepsine ikâmet okur. Sonraki kazâlarda, ezân okumasa da olur.

Kadınlar, vaktinde, yalnız kılarlarken de, kazâ kılarlarken de ezân ve ikâmet okumaz.

Câmi'de kazâ kılan ezân ve ikâmeti, kendi işiteceği kadar hafif okur. Birkaç

kişi, kazâ nemâzını câmi'de cemâ'atle kılsa, ezân ve ikâmet okunmaz. Bütün câmi' halkı, kazâ kılsa, bu zemân, ezân ve ikâmet okunur. Zâten câmi'de, cemâ'atle kazâ kılmak mekrûhdur. Çünkü, nemâzı kazâyâ bırakmak, büyük günâh olup, bunu herkese bildirmek câiz değildir. Kazâ nemâzını cemâ'atle kılabilmek için, imâm ve cemâ'atın aynı günün, aynı nemâzını kazâ etmeleri lâzımdır. Meselâ pazar gününün öğle nemâzını kazâ edecek kimse, salı gününün öğle nemâzını kazâ edecek kimseye veyâ o pazar gününün öğle nemâzını edâ eden kimseye uyup cemâ'at olamaz.

Evinde kazâ kılan, şâhidler çoğalmak için, ezân ve ikâmeti, yalnız odada işitilecek kadar, yüksek sesle okur. [Sünneti farz kazâsı niyeti ile kılan da böyledir].

2 — Evinde yalnız veyâ cemâ'atle vakt nemâzı kılan, ezân ve ikâmet okumaz. Çünkü, câmi'de okunan ezân ve ikâmet evlerde de okunmuş sayılır. Fekat, okumaları efdal olur. Müezzinin sesini evden duymak lâzım değildir. Câmi'de ezân okunmazsa, veyâ şartlarına uymadığı için, sahîh olmazsa, evde yalnız kılan dahî ezân ve ikâmet okur.

Mahalle câmi'inde ve cemâ'ati belli kimseler olan her câmi'de, vakt nemâzı, cemâ'atle kılındıktan sonra, yalnız kılan kimse, ezân ve ikâmet okumaz. Böyle câmi'lerde, vakt nemâzları, imâm mihrâbda olarak, cemâ'atle kılındıktan sonra, tekrâr cemâ'atler yapılabilir. Üçyüzyetmişbirinci sahifede, imâmlığı anlatırken buyuruyor ki, sonraki cemâ'atlerde de, imâm mihrâbda bulunursa, ezân ve ikâmet okunmaz. İmâmları mihrâbda durmazsa, ezânı ve ikâmeti, cemâ'at duyacak kadar sesle okurlar.

Yollarda bulunan veyâ imâmı ve müezzini bulunmayan ve cemâ'ati belli kimseler olmayan câmi'lerde, çeşidli zamanlarda gelenler, bir vaktin nemâzı için, çeşidli cemâ'atlar yaparlar. Her cemâ'at için, ezân ve ikâmet okunur. Böyle câmi'de, yalnız kılan da, ezân ve ikâmeti kendi işiteceği kadar sesle okur.

3 — Müsâfir olanlar, kendi aralarındaki cemâ'at ile de, yalnız kılarken de, ezân ve ikâmet okur. Yalnız kılanın yanında, arkadaşları kılıyorsa, ezânı terk edebilir. Seferî olan kimse, bir evde yalnız kılarken de, ezân ve ikâmet okur. Çünkü, câmi'de okunan, onun nemâzı için sayılmaz. Seferî olanlardan ba'zısı, evde ezân okursa, sonra kılanlar okumaz. Yola en az üç kişi çıkmalı ve biri emirleri olmalıdır.

Aklı çocuğun, a'mânın, veled-i zinânın, vaktleri ve ezân okumasını bilen câhil köylünün ezân okuması, kerâhetsiz câizdir. Cünüb kimsenin ezân ve ikâmet okuması ve abdestsiz ikâmet okumak ve kadının, fâsıkın, serhoşun, aklsız çocuğun ezân okumaları ve oturarak ezân okumak tahrîmen mekrûhdur. Bunların ezânları tekrâr okunur. Ezânın sahîh olması için, müezzin, müslimân ve akllı olmalıdır. Fâsık kimsenin [ya'nî içki içen, kumar oynayan, yabancı kadınlara bakan, zevcesini, kızını açık gezdirenin] ezânı sahîh olmaması, ibâdetlerde bunun sözü kabûl edilmediği içindir. Fâsıkın ezânı ile, vaktin geldiğine inanılmaz. Bunun ezânı ile veyâ verdiği bir işâret ile, oruc bozulmaz. Akli başına gelmeyen çocuğun ezânı câiz olmaması da, oyun olarak okuyacağı içindir.

[Görülüyor ki, radyoda, hoparlörle minârede ezân okumak ve bunları, ezân olarak dinlemek câiz olmaz. Bunlar, hem kabûl olmaz, hem de günâh olur. Bunları şartlarına uygun olarak tekrâr okumak lâzımdır. Çünkü, kim olduğu bilinmeyen ve görülmiyen kimsenin sesi sebebi ile, elektriğin hâsıl ettiği seslerdir. Hele, plâk ile hâsıl edilen sesler, her bakımdan ezân değildir. Bunlardan başka, Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» (İbâdetleri, bizim gibi yapmayanlar, bizden değildir) buyurdu. Ezânı, sâlih bir müslimânın, yüksek bir yere çıkarak, O'nun okutduğu gibi okuması lâzımdır. Ezân sesinin uzaktan işitilmesi lâzım

değildir. Müezzinin minârede ezân okurken görülmesi yetiştir. İkinci kısım, ellinci maddeye bakınız!).

Ezânı duyan kimse, cünüb olsa da, Kur'ân-ı kerim okuyor ise de, işitildiğini yavaşça söylemesi sünnettir. Başka birşey söylemez. Selâma cevâb vermez. Bir iş yapmaz. Ezânı işiten erkeklerin işini bırakıp, cemâ'ate gitmesi vâcibdir. Evinde ehli ile de cemâ'at yapabilir. Fekat, [câmi'de sâlih imâm varsa] câmi'e gitmek efdaldır. Birinci kısım yetmişikinci maddeye bakınız!

[(Cevhere) de diyor ki, (Fârisi dil ile okunan ezânın sahih olmadığı (Kerhi) şerhinde yazılıdır. Zâhir ve en doğru söz de budur). (Merâkifelh) da diyor ki, (Ezân olduğu anlaşılrsa da, arabcadan başka dil ile ezân okumak câiz değildir)].

Hutbe dinlerken, avret yeri açık iken, yemekde, din dersi okumakda iken ezân tekrâr edilmez. Fekat, ezân sünnete uygun okunmıyorsa, meselâ ba'zı kelimeleri değiştirilmiş, terceme edilmiş ise ve ba'zı yerinde teganni ederek okuyorsa [veyâ ezân sesi, hoparlör denilen âletten geliyorsa] bunu işiten, hiçbir parçasını tekrâr etmez. Vaktinden önce okunan ve cünübün, kadının okuduğu ezânı duyan da söylemez. Bir ezânı işitip söyleyen kimse, başka yerde okunan ezânları duyunca artık söylemez. (Hayye alâ) ları duyunca bunları söylemeyip (Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh) der. Ezândan sonra, salevât getirilir. Sonra ezân düâsı okunur. İkinci (Eşhedü enne Muhammeden resûlullah) söyleyince, iki baş parmağın tırnaklarını öpdükden sonra, iki göz üzerine sürmek müstehabdır. Bunu bildiren hadis-i şerif, (Merâkifelh) da yazılıdır. İkâmetde böyle yapılmaz.

İkâmeti işitenin tekrâr etmesi sünnet değil; müstehabdır. İkâmet okunurken câmi'e giren kimse, oturur, ayakda beklemez.

Üçyüzondokuzuncu sahifede nemâzın ellibir sünnetinden, yirmiüçüncüyü bildirmâğe başlarken buyuruyor ki. imâmın nemâza dururken ve rüknden rükne geçerken ve selâm verirken, cemâ'at işitecek kadar, sesini yükseltmesi sünnettir. Dahâ fazla yükseltmesi mekrûhdur. İmâm, nemâza başlamak için, tekbir etmeli, cemâ'ate duyurmağı düşünmemelidir. Aksi takdirde, nemâzı kabûl olmaz. İkisini birden düşünürse, iyi olur. Cemâ'atin hepsi, imâmı işitmediği zaman, müezzinin de herkese duyuracak kadar, sesini yükseltmesi müstehab olur. Müezzini de nemâza başlamağı düşünmeyip, yalnız cemâ'ate duyurmak için bağırırsa, nemâzı kabûl olmadığı gibi, imâmı duymayıp, yalnız müezzinin sesi ile nemâza duranların nemâzı da kabûl olmaz. Çünkü, nemâzı kılmıyan birine uymuş olurlar. Cemâ'ate duyuracak kadardan dahâ yüksek bağırmak, müezzin için de, mekrûhdur. Dört mezheb âlimleri sözbirliğı ile bildiriyor ki, cemâ'atin hepsi, imâmın sesini duyarken, müezzinin de tekbir getirmesi, mekrûhdur ve çirkin bid'atdır. Hattâ Erzurum müftîsi Kadızâdenin (Bahr-ül-fetâvâ) sında ve (Feth-ul-kadir) de ve (Mızraklı İlmihâl) kenârındaki (Üstüvânî) risâlesinin sonuna doğru diyor ki, (Küçük mescidlerde, imâmın tekbîri işitilirken, müezzin yüksek sesle tekbir getirirse, nemâzı bozulur).

[Bu satırlar dikkatle okunursa, imâmın ve müezzinin, hoparlörle nemâz kıldırması câiz olmadığı anlaşılır. Sesi lüzûmundan fazla yükseltmek günâh olduğu gibi, hoparlörden çıkan, imâmın ve müezzinin sesi değildir. Bunların sesi elektrik ve miknâtis hâline dönüyor. Bu elektrik ve miknâtis hâsil ettiği ses duyuluyor. Aynı nemâzı kılan kimsenin sesine uymak şartdır. Aynı nemâzı kılmıyan başka bir kimseden ve bir âletten çıkan sese uyanların nemâzları kabûl olmaz. (Redd-ül-muhtâr) kitâbı, birinci cild, beşyüzonyedinci sahifede (Hâfızın sesi, dağlarda, çöllerde, ormanlarda ve başka herhangi bir vâsıta ile etrâfa saçılırsa, bu sesler, Kur'ân-ı kerim olmaz. Bunlardan işitilen secde âyeti için, secde etmek lâzım gelmez) buyuruyor. Din mütehassıslarının bu açık yazıları, rad-

yo ile, hoparlör ile Kur'ân-ı kerim okumanın ve dinlemenin ve bunlarla nemâz kılmının yanlış olduğunu göstermektedir.

Minârelere konulan hoparlör, müezzin için bir tenbellik vâsıtası olmuş, ezânın karanlık odalarda oturularak ve sünnete uyulmıyarak okunmasına sebep olmuştur. Asrlarca, göklere doğru uzanan, ma'nevî süslerimiz minâreler de, bu kötü bid'at yüzünden, birer hoparlör direği hâline getirilmektedir. İslâm âlimleri fenin bulduklarını hep iyi karşılamış, meselâ matba'a kurulmasını teşvik etmişler, fâideli kitâbların basılarak ilmin yayılmasını istemişlerdi. Radyo ve hoparlörle, her yerde fâideli yayınlar yapılması da islâmiyyetin beğendiği ve fâideleneyeceği bir buluş olduğu şübhesizdir. Fekat, müslimânları, ezânın tatlı sesinden mahrûm bırakarak, ibâdetleri hoparlörün tırmalayıcı sesi ile yapmak, zararlı olmaktadır. Hoparlörleri câmi'lere koymak, lüzûmsuz bir isrâfdır. İmânlı kalblere ilâhî te'sirler yapan sâlih mü'minlerin sesleri yerine, âdetâ kilise çanı gibi zırlayan bu âlet yok iken, minârelerde okunan ezânlar ve câmi'lerdeki tekbir sesleri, ecnebileri bile vecde getiriyordu. Her mahallede okunan ezânları işterek câmi'leri dolduran cemâ'at, Eshâb-ı kirâm zamanında olduğu gibi, nemâzlarını huşû' ile kılıyordu. Ezânın mü'minleri heyecâna getiren ilâhî te'siri, hoparlörlerin metalik sesleri ile gayb olmaktadır.

Kâdihân fetvâsında diyor ki, (Bir şehirde, bir köyde, bir mahallede ezân okunmazsa, hükümetin zorla okutması lâzımdır). (Fetâvâ-yı Hindiyeye) de diyor ki, (Ezân, câmi'in dışında veyâ minârede okunur. Yüksekde okumak ve sesini çoğaltmak için kendini zorlamamak sünnettir). Görülüyor ki, ezânı ve ikâmeti hoparlör ile okumağa lüzûm yoktur. Çünkü, her mahallede ezân okunmaktadır. İbâdetleri teyp, radyo ve hoparlörle yapmak, bid'attır. Bid'at büyük günâhdır. İkinci kısmın ellinci maddesinde bu konuda geniş bilgi vardır.]

Üçyüzdoksanaltıncı sahîfede, oturarak kılanın, ayakta kılanlara imâm olabileceğini bildirirken buyuruyor ki, müezzinlerin cemâ'ate duyurmak için, seslerini yükseltmesi câizdir. Fekat, zamanımızda müezzinlerin, lüzûmundan fazla bağırmaları nemâzlarını bozuyor. Çünkü, çok bağırarak, dünyâ kelâmı söylemek gibidir. Müezzinlerin nağme yapması, (Ey cemâ'at sesimi beğeniniz!) demek gibidir ki, her ikisi de, nemâzını bozar. Bundan başka, mûsikî ile okurken, Kur'ân-ı kerime harfler eklenmektedir.

Süâl: Nemâz tekbirleri, müezzinin niyeti ile, maksadı ile, dünyâ sözü olur mu? Dünyâ kelâmı söylemek, nemâzı bozar ise de, Allâh kelâmı, niyyet sebebi ile, niçin değişsin ve nemâzı bozsun?

Cevâb: Kur'ân-ı kerim, niyyete göre dünyâ kelâmı olur. Nitekim, cünüb olanın Kur'ân-ı kerim okuması, meselâ Fâtiha-i şerîfeyi okuması harâmıdır. Fekat düâ niyeti ile Fâtiha okuyabilir. Hâlbuki, Kur'ân niyeti ile okuyamaz. Bunun gibi, kendi imâmından başkasının yanlışını düzeltmek niyeti ile okuyunca veyâ birisinin şaşılacak sözüne sübhânallah, iyi bir habere elhamdülillah deyince de, nemâz bozulmaktadır. Böyle niyyetleri olmasaydı bozulmıyacaktı. Müezzin, nemâz tekbirlerini söylerken, Allahü teâlâyı zikr, tekbir etmeği niyyet etmeyip, yalnız sesini beğendirmeye düşünürse, nemâzı bozulur.

Sünnete uygun olarak okunan ezân ile alay eden, beğenmiyen, söz ile, hareket ile, hakâret eden kâfir olur. Müezzin ile alay eden kâfir olmaz.

İmâm olmak, müezzinlik yapmaktan ve ikâmet okumak, ezân okumaktan efdaldır.

**Ne bahtiyâr, ol kişî kim,
okuduğu, Kur'ân ola!
Ezân, ikâmet duyunca,
gönlü dolu, imân ola!**

Bu mektûb, müezzîn hâcî Yûsûfe yazılmıştır. Ezân kelimelerinin ma'nâlarını bildirmektedir:

Evvelâ Allahü teâlâyâ hamd ederim. Sevgili Peygamberine salevât eder, iyilikler dilerim. Bîliniz ki, ezânın kelimeleri yedidir:

ALLAHÜ EKBER: Allahü teâlâ, büyüktür. Ona birşey lâzım değildir. Kullarının ibâdetlerine de muhtâc olmaktan büyüktür. İbâdetlerin, Ona hiçbir fâidesi yoktur. Bu mühim ma'nâyı, zihnlerde iyi yerleştirmek için, bu kelime, dört kere söylenir.

EŞHEDÜ EN LÂ İLÂHE İLLALLAH: Kibriyâsı, büyüklüğü ile ve kimsenin ibâdetine muhtâc olmadığı hâlde, ibâdet olunmağa Ondan başka kimsenin hakkı olmadığına şehâdet eder, elbette inanırım. Hiçbir şey Ona benzemez.

EŞHEDÜ ENNE MUHAMMEDEN RESÛLULLAH: Muhammed «aleyhi ve alâ âlihissalâtü vesselâm» in, Onun gönderdiği peygamberi olduğuna, Onun istediği ibâdetlerin yolunu bildiricisi olduğuna ve Allahü teâlâyâ, ancak Onun bildirdiği, gösterdiği ibâdetlerin, yaraşır olduğuna şehâdet eder, inanırım.

HAYYE ALESSALAH, HAYYE ALELFELAH: Mü'minleri, felâha, se'âdete, kurtuluşa sebep olan nemâza çağıran iki kelimedir.

ALLAHÜ EKBER: Ona lâyük bir ibâdeti kimse yapamaz. Herhangi bir kimsenin ibâdetinin Ona lâyük, yakışır olmasından, çok büyüktür, çok uzaktır.

LÂ İLÂHE İLLALLAH: İbâdete, karşısında alçalmağa müstehak olan, hakkı olan ancak Odur. Ona lâyük bir ibâdeti kimse yapamamakla berâber, Ondan başka kimsenin ibâdet olunmağa hakkı yoktur.

Nemâzın şerefine büyüklüğünü, onu herkese haber vermek için seçilmiş olan bu kelimelerin büyüklüğünden anlamalıdır. Fârisi mısra' tercemesi:

Senenin bereketi, behârından belli olur.

Yâ Rabbî! Peygamberlerin efendisi, en üstünü hurmetine ve şerefine «aleyhi ve aleyhimüssalevâtü vetteslîmât» bizleri, istediğin gibi nemâz kılanlardan ve azâbından kurtulanlardan eyle! Âmin.

[(Şir'at-ül-İslâm) şerhinde diyor ki, (Birisî, Abdüllah ibni Ömer hazretlerinin yanına gelip, Allah için, seni çok seviyorum deyince, ben de, Allah için, seni hiç sevmiyorum. Çünkü sen, ezânı tegannî ederek, şarkı söyler gibi okuyorsun buyurdu)].

**Seslendi ol mü'ezzîn, durdu kâmet eyledi,
Kâ'beye döndü yüzün, hem de niyyet eyledi.**

**Duyunca ehl-i imân, hurmet ile dinledi,
sonra, nemâza durup, Rabbe kulluk eyledi.**

65 — NEMÂZIN EHEMMİYETİ

(Dürr-ül-muhtâr) da nemâzi anlatmağa başlarken ve İbni Âbidîn, (Redd-ül-muhtâr) kitâbı, ikiyüzotuzdördüncü sahîfede, bunları açıklarken buyuruyorlar ki:

Âdem aleyhisselâmdan beri, her şer'atde bir vakt nemâz var idi. Hepsinin kıldığı, bir araya toplanarak bize farz edildi. Nemâz kılmak, imânın şartı değil ise de, nemâzın farz olduğuna inanmak, imânın şartıdır. Nemâz, düâ demektir.

Şeri'atin emr ettiği, bildiğimiz ibâdete, nemâz (Salât) ismi verilmiştir. Mükellef olan [ya'nî âkıl ve bâlig olan] her müslimânın, hergün beş vakt nemâzı kılması (Farz-ı ayn) dır. Farz olduğu, Kur'ân-ı kerimde ve hadis-i şeriflerde, açıkça bildirilmiştir. Mi'râc gecesinde, beş vakt nemâz emr olundu. Mi'râc, hicretten bir yıl önce, Receb ayının yirmiyedinci gecesinde idi. Mi'râcdan önce, yalnız sabâh ve ikinci nemâzı kılınyordu.

Yedi yaşındaki çocuğa, nemâz kılmasını emr etmek, on yaşında kılmaz ise, el ile döğmek lâzımdır. Mektebdeki mu'allim, talebesini de, çalışdırmak için, el ile üç kerre döğebilir. Dahâ fazla vuramaz. Sopa ile döğemez. [İslâm mekteplerinde falaka olamaz. Sopa, karakolda, habshânede olur. Din düşmanları, gençleri islâmiyyetden soğutmak için, tiyatrolarda, filmlerde, hocaların, talebeye falaka atdiklarını gösterip, din dersleri, islâm mektepleri kapatılarak, gençlik falakadan, sopadan kurtarıldı derlerse, islâm dînine iftirâ etmiş olurlar. Islâmiyyetde talebeyi sopa ile döğmek yasak olduğu, din kitâblarında, açıkça yazılıdır. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem», el ile üçden fazla vurmağı bile, şiddetle yasak etmişdi]. Bu yaşdaki çocuklara, başka ibâdetleri de öğretmek ve yapmağı alışdırmak, günâhlardan men'etmek lâzımdır.

Farz nemâzların ehemmiyyetini bildirmek için, Muhammed Rebhâmî «rahmetullahi aleyh», dörtüzkırkdört kitâbdan toplayarak, hicretin sekizyüzelliüçüncü [853] senesinde Hindistânda yazdığı (Riyâd-un-nâsihîn) adındaki, fârisî kitâbının, ikinci kısmı, birinci bâb, onikinci faslında buyuruyor ki:

Sahîhayn ismi verilen, dîn-i islâmın iki temel kitâbında [(Buhâri) ve (Müslim) de], Câbir bin Abdüllahın «radiyallahü anh» bildirdiğı bir hadis-i şerifde, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem»: (Birinin, evi önünde nehr olsa, hergün beş kerre bu nehrde yıkansa, üzerinde kir kalır mı?) diye sordu. Hayır, yâ Resûlallah! dedik. (İşte beş vakt nemâzı kılanların da, böyle küçük günâhları afv olunur) buyurdu. [Ba'zı câhiller, bu hadis-i şerifi işitince, o hâlde, hem nemâz kılarım, hem de istediğim gibi, keyf sürerim. Nasıl olsa günâhlarım afv olur, diyor. Böyle düşünmek doğru değildir. Çünkü, şartları ile, edebleri ile kılınıp, kabûl olan bir nemâz, günâhları döker. Sonra, küçük günâhları afv olsa bile, küçük günâh işlemeğe devâm etmek, isrâr etmek, büyük günâh olur. Büyük günâh işlemeğe isrâr etmek de, küfre sebep olur]. İbni Cevzi, (Elmugni) ismindeki tefsirinde buyuruyor ki, (Ebû Bekr-i Siddik «radiyallahü anh» buyurdu ki, beş nemâz vaktleri gelince, melekler der ki, ey Âdem oğulları, kalkınız! İnsanları yakmak için hâzırlanmış olan ateşi nemâz kılarak söndürünüz). Bir hadis-i şerifde, (Mü'min ile kâfiri ayıran fark, nemâzdır) buyuruldu. Ya'nî, mü'min nemâz kılar. Kâfir, kılmaz. Münâfıklar ise, ba'zan kılar, ba'zan kılmaz. Münâfıklar, Cehennemde çok acı azâb göreceklerdir. Müfessirlerin şâhi, Abdüllah ibni Abbâs «radiyallahü anhümâ» diyor ki, Resûlullahdan «sallallahü aleyhi ve sellem» işitdim. Buyurdu ki, (Nemâz kılmayanlar, kıyâmet günü, Allahü teâlâyı kızgın olarak bulacaklardır).

Hadis imâmları, söz birliğı ile bildiriyor ki, (Bir nemâzı vaktinde amden kılmiyan, ya'nî nemâz vakti geçerken, nemâz kılmadığı için üzölmeyen, kâfir olur veyâ ölüirken imânsız gider. Yâ nemâzı, hâtırına bile getirmiyenler, nemâzı vazife tanımiyanlar ne olur?). Ehl-i sünnet âlimleri sözbirliğı ile buyurdular ki, (İbâdetler imândan parça değildir). Yalnız, nemâzda söz birliğı olmadı. Fıkh imâmlarından imâm-ı Ahmed ibni Hanbel, İshâk ibni Râheveyh, Abdüllah ibni Mubârek, İbrâhîm Nehai, Hakem bin Uteybe, Eyyûb Sahtiyânî, Dâvûd Tâi, Ebû Bekr ibni Şeybe, Zübeyr bin Harb, dahâ birçok büyük âlimler, bir nemâzı amden, ya'nî bile bile kılmiyan kimse, kâfir olur, dedi. O hâlde, ey din kardeşim, bir nemâzını kaçırma ve gevşek kılma, sevâ seve kıl! Allahü teâlâ kıyâmet günü, bu âlimlerin ictihâdlarına göre cezâ verirse, ne yaparsın? (Tefsir-i Mugni) de diyor ki:

(Büyüklerden biri şeytâna dedi ki, senin gibi mel'ûn olmak istiyorum, ne yapayım? İblis sevinip, benim gibi olmak istersen, nemâza ehemmiyyet verme, ve doğru, yalan, herşeye yemin et, ya'nî çok yemin et dedi. O kimse de, hiçbir nemâzı bırakmıyacağım ve artık yemin etmiyeceğim, dedi). Hanbeli mezhebinde, bir nemâzı özsüz kılmayan, mürted gibi katl olunur ve yıkanmaz, Kefenlenmez ve nemâzı kılınmaz. Müslimânların mezârlığına gömülmez ve mezârı belli edilmez. Dağda bir çukura konur. Şâfi'i mezhebinde, nemâz kılmamakta ısrâr eden, mürted olmaz ise de, cezâsı katldır. Mâlikî mezhebi de, Şâfi'i gibi olduğu, (İbnî Âbidîn) de ve (Milel-nihâl) tercemesi altmışüçüncü sahifede yazılıdır. Hanefî mezhebinde ise, nemâza başlayıncaya kadar habs olunur veyâ kan akıncaya kadar döğülür. [Fekat nemâza ehemmiyyet vermiyen, vazife bilmiyen, dört mezhebe de kâfir olur. Nemâzı bile bile kılmayıp, kazâ etmeği düşünmiyen ve bunun için azâb çekeceğinden korkmıyan kimsenin, hanefî mezhebinde de kâfir olacağı, (Hadika) da, dil âfetlerinde yazılıdır]. Allahü teâlâ, müslimân olmıyanlara nemâz kılmasını, oruc tutmasını emr etmemişdir. Bunlar, Allahü teâlânın emrlerini almakla şereflenmemişlerdir. Nemâz kılmadığı için, oruc tutmadığı için bunlara bir cezâ verilmez. Bunlar, yalnız küfrün cezâsı olan Cehennemi hak etmişlerdir. (Zâdül-mukvîn) kitâbında diyor ki: (Eski âlimler yazmış ki, beş şeyi yapmıyan, beş şeyden mahrûm olur :

- 1 — Malının zekâtını vermeyen, malının hayrını görmez.
- 2 — Uşrunu vermeyenin, tarlasında, kazancında bereket kalmaz.
- 3 — Sadaka vermeyenin, vücûdünde sıhhat kalmaz.
- 4 — Düâ etmeyen, arzûsuna kavuşamaz.
- 5 — Nemâz vakti gelince, kılmak istemeyen, son nefesde kelime-i şehâdet getiremez. Nemâz kılmıyan fâsıkdır. Sâliha kızın küfvü değildir Ya'nî o kıza lâ-yık ve uygun değildir).

Görülüyor ki, farz nemâzı kılmamak, imânsız gitmeğe sebep olmaktadır. Nemâza devam, kalbin nûrlanmasına ve se'âdet-i ebediyeye kavuşmağa vesiledir. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» (Nemâz nûrdur) buyurdu. Ya'nî, dünyâda kalbi parlatır. Âhiretde sırâtı aydınlatır. Allahın dostlarına, nemâzda neler oluyor, muradlarına, nemâzda, nasıl kavuşuyorlar biliyor musunuz?

Hikâye: Horasan vâlisi Abdüllah bin Tâhir, çok âdil idi. Jandarmaları birkaç hırsız yakalamış, vâliye bildirmişlerdi. Hırsızlardan biri kaçdı. Hiratlı bir demirci, Nişâbûra gitmişdi. Bir zaman sonra, evine dönüp gece giderken, bunu yakaladılar. Hırsızlarla berâber, vâliye çıkardılar. Habs edin! dedi. Demirci, habshânede abdest alıp nemâz kıldı. Ellerini uzatıp, (Yâ Rabbî! Günâhım olmadığını, ancak sen biliyorsun. Beni bu zindandan, ancak sen kurtarırısın. Yâ Rabbî! Beni kurtar!) diye düâ etdi. Vâli, o gece, rü'yâda, dört kuvvetli kimse gelip, tahtını, tersine çevirecekleri vakt uyandı. Hemen abdest alıp, iki rek'at nemâz kıldı. Tekrâr uyudu. Tekrâr, o dört kimsenin, tahtını yıkmak üzere olduğunu gördü ve uyandı. Kendisinde, bir mazlûmun âhı bulunduğunu anladı. Nitekim, şi'r:

**Binlerce top ve tüfek, yapamaz aslâ,
Gözyaşının, seher vakti yaptığını,
Düşman kaçırın süngüleri, çok def'a,
Toz gibi yapar, bir mü'minin düâsı.**

Yâ Rabbî! Büyük yalnız sensin! Sen öyle bir büyüksün ki, büyükler ve küçükler, sıkışınca, ancak sana yalvarır. Sana yalvaran, ancak murâdına kavuşur.

Hemen, o gece, habshâne müdirini çağırıp, bir mazlûm kalmış mı, dedi. Müdür, bunu bilemem. Yalnız, biri nemâz kılıp, çok düâ ediyor. Göz yaşları dökü-

yor deyince, onu getirdi. Hâlini sorup anladı. Özgü dileyip, hakkını halâl et ve bin gümüş hediyemi kabûl et ve herhangi bir arzun olunca bana gel! diye ricâ etdi. Demirci, hakkımı halâl etdim ve hediyemi kabûl etdim. Fekat işimi, dileğimi senden istemeğe gelemem, dedi. Niçin, deyince: Çünkü, benim gibi bir fakir için, senin gibi bir sultânın tahtını birkaç def'a tersine çeviren sâhibimi bırakıp da, dileklerimi başkasına götürmekliğim kulluğa yakışır mı? Nemâzlardan sonra ettiğim düâlarla, beni nice sıkıntıdan kurtardı. Nice murâdına kavuştu. Nasıl olur da, başkasına sığınırım? Rabbim, nihâyeti olmıyan rahmet hazinesinin kapısını açmış. Sonsuz ihsân sofrasını, herkese yaymış iken, başkasına nasıl giderim? Kim istedi de, vermedi? Kim geldi de, boş döndü? İstemesini bilmezsen alamazsın. Huzûruna edeble çıkmazsan, rahmetine kavuşamazsın. Şi'r:

**İbâdet eşğine, kim ki, bir gece baş kodu,
Dostun lutfu, açar ona, elbette binbir kapu.**

Evliyânın büyüklerinden Râbia-ı Adıyye «rahmetullahi aleyhâ», adamın biri, düâ ederken (Yâ Rabbî! Bana rahmet kapısını aç!) dediğini işitince; Ey câhill! Allahü teâlânın rahmet kapısı, şimdiye kadar kapalı mı idi de, şimdi açılmasını istiyorsun? dedi.

İlâhî! Herkesi sıkıntıdan kurtaran yalnız sensin. Bizi dünyâda ve âhiretde sıkıntıda bırakma! Muhtâclara, herşeyi gönderen, yalnız sensin! Dünyâda ve âhiretde hayırlı, fâideli olan şeyleri, bize gönder! Dünyâda ve âhiretde, bizi kimseye muhtâc bırakma! Âmin. (Riyâd-un-nâsihin) den terceme temâm oldu.

(Kitâb-ül-fıkh-alel-mezâhib-il-erbe'a) da, Nemâzı anlatmağa başlarken diyor ki, (Nemâz, islâm dininin direklerinden en ehemmiyetlisidir. Allahü teâlâ, kullarının yalnız kendisine ibâdet etmeleri için, nemâzı farz etdi. Nisâ sûresinin yüzikinci âyeti, belli vaktlerinde nemâz kılmak farz oldu demektir. Hadis-i şerifde, (Allahü teâlâ, hergün beş vakt nemâz kılmağı farz etdi. Kıymet vererek ve şartlarına uyarak, hergün beş vakt nemâz kılanı Cennete sokacağını Allahü teâlâ söz verdi) buyuruldu. Nemâz, ibâdetlerin en kıymetlisidir. Hadis-i şerifde, (Nemâz kılmıyanın, islâmdan nasibi yoktur!) buyuruldu. Bir hadis-i şerifde de, (İnsanı küfrden ayıran, nemâzı terk etmektir!) buyuruldu. Bu hadis-i şerif, nemâz kılmakta tenbellik edenleri şiddetle korkutmaktadır. Nemâz kılmak, Allahü teâlânın büyüklüğünü düşünerek, O'nun karşısındaki küçüklüğünü anlamaktır. Bunu anlıyan kimse, hep iyilik yapar. Hiç kötülük yapamaz. Nefsine uyanın nemâzı sahîh olsa da, bu meyvelerini veremez. Hergün beş kerre, Rabbinin huzûrunda olduğuna niyyet eden kimsenin kalbi ihîâs ile dolar. Nemâzda yapılması emr olunan her hareket, kalbe ve bedene fâideier sağlamaktadır. Câmî'lerde cemâ'atle nemâz kılmak, müslimânların kalblerini birbirlerine bağlar. Aralarında sevgiyi sağlar. Birbirlerinin kardeşleri olduklarını anırlarlar. Büyükler, küçüklere merhametli olur. Küçükler de, büyüklere saygılı olur. Zenginler, fakirlere ve kuvvetliler zâiflere yardımcı olur. Sağlamlar, hastaları, câmî'de göremeyince, evlerinde ararlar. (Din kardeşinin yardımına koşanın, yardımcısı Allahdır) hadis-i şerifindeki müjdeye kavuşmak için yarış ederler).

(Kurretül'uyûn) kitâbındaki hadis-i şerifde buyuruldu ki, (Nemâzı özrsüz kılmıyan kimseye, Allahü teâlâ onbeş sıkıntı verir. Bunlardan altısı dünyâda, üçü ölüm zamanında, üçü kabrde, üçü kabrden kalkarkendir. Dünyâda olan altı azâb:

- 1 — Nemâz kılmıyanın ömründe bereket olmaz.
- 2 — Allahü teâlânın sevdiği kimselerin güzelliği, sevimliliği kendinde kalmaz.
- 3 — Hiçbir iyiliğne sevâb verilmez. (Bu hadis-i şerif gösteriyor ki, farzları

vaktinde kılmıyanların sünnetleri kabûl olmaz. Ya'ni sünnetlerine sevâb verilmez].

4 — Düâları kabûl olmaz.

5 — Onu kimse sevmez.

6 — Müslimânların iyi düâlarının buna fâldesi olmaz.

Ölürken çekeceği azâblar:

1 — Zelil, kötü, çirkin can verir.

2 — Aç olarak ölür.

3 — Çok su içse de, susuzluk acısı ile ölür.

Mezârda çekeceği acılar:

1 — Kabr onu sıkar. Kemikleri birbirine geçer.

2 — Kabri ateşle doldurulur. Gece, gündüz onu yakar.

3 — Allahü teâlâ, mezârına çok büyük yılan gönderir. Dünya yılanlarına benzemez. Hergün, her nemâz vaktinde onu sokar. Bir ân bırakmaz.

Kıyâmetde çekeceği azâblar:

1 — Cehenneme sürükliyen azâb melekleri yanından ayrılmaz.

2 — Allahü teâlâ, onu kızgın olarak karşılar.

3 — Hesâbı çok çetin olup, Cehenneme atılır).

Bu âdem dedikleri, el ayakla, baş değil,
âdem rûha denilir, surat ile kaş değil.

Beden et ve deridir, ruh bunun serveridir.
Hakkın kudret sırrıdır, rûhsuz kalıp hoş değil.

Âdem gerek, su gibi, temizlenip arına,
harâmlardan kaçınır, nefsi de serkeş değil.

Âdemdedir emânet, ondadır ilmü hikmet.
Hakkın katında âdem, dâne-i haşhaş değil.

Âdem olan iyi bil, çalışır hep ay ve yıl,
rûh gıdâsı ilimdir, ekmek ve kumaş değil.

Kendi özün anlıyan, rûh gözün aydınlıyan,
Hak sözün pek kavrayan, er olur, ayyaş değil.

Beden hayvanda da var, hissi, onda pek artar,
kurt gözü, keskinse de, nakş görür, nakkaş değil.

66 — NEMÂZ NASIL KILINIR

Nemâza başlarken, erkekler iki eli kaldırır. Baş parmak uçları kulak yumuşağına değer. Avuç içleri kibleye döndürülmüş olmalıdır. Eller, kulaktan ayrılırken (Allahü ekber) demeğe başlanıp, göbek altına bağlarken bitirilir.

NİYYET: İftitâh tekbiri söylerken niyyet edilir. Dahâ önce de niyyet etmek câizdir. Hattâ, cemâ'atle nemâz kılmak için evinden çıkan kimse, niyyet etme-

den imâma uysa câiz olur. Fekat yolda, nemâzı bozan şeylerden birini yapmamak lâzımdır. Yürümek ve abdest almak zarar vermez.

Nemâza niyyet etmek demek, ismini, vaktini, kibleyi, imâma uymağı kalbinden geçirmek demektir. Cemâ'atâ, nemâz arasında yetişen kimse, yatsının farzı mı, terâvih mi anıyamasa, farz niyyet ederek imâma uyar. Terâvih kılınıyorsa, bunun nemâzı, farzdan önce olduğu için, nâfile olur. Çünkü, farzdan önce terâvih kılınmaz. Hemen farzı yalnız kılıp, terâvih'in bir kısmını cemâ'atle kılar. Noksan kalan rek'atlarını sonra yalnız kılar. Bundan sonra, vitr nemâzını kılar

İftitâh tekbirinden sonra edilen niyyet, sahîh olmaz ve o nemâz, kabûl olmaz. Farzlarda ve vâciblerde niyyet ederken, hangi farz ve hangi vâcib olduğunu bilmek lâzımdır. Meselâ (Bugünkü öğleyi kılmağa) diye, farzın ismini bilmek veyâ (Vaktin farzı) demek lâzımdır. Bayram, vitr ve nezr nemâzlarını kılarırken, bunların vâcib olduklarını ve isimlerini düşünmek lâzımdır. Rek'at sayısını niyyet lâzım değildir. Sünnet kılarırken (Nemâza) niyyet etmek kâfidir. Cenâze nemâzına (Allahü teâlâ için nemâza, meyyit için düâya) diye niyyet edilir. Öğlenin ilk sünnetini kılarırken öğlenin farzı diye niyyet ederse, öğlenin farzını kılmış olur. Bundan sonra kıldığı farz, nâfile olur.

İmâmın, erkeklere imâm olmağa niyyet etmesi lâzım değildir. Fekat, cemâ'atle kılmak sevâbına kavuşamaz. İmâm olmağa niyyet ederse, bu sevâba da kavuşur. Ya'n z kılan kimseye, sonra başkasının gelip uyması câizdir. Cemâ'atin (Uydum hâzır olan imâma) diye de, niyyet etmesi lâzımdır. İmâmın, (Kadınlara imâm olmağa) niyyeti lâzımdır. Cemâ'atin imâmı tanınması, bilmesi şart değildir. İmâm tekbir söylerken, ona uymağa niyyet etmeli ve hemen nemâza durmalıdır. İmâm, yerinde durunca, ona uymağa niyyet edip, nemâza berâber başlamak da iyidir.

Edâ niyyeti ile kılınan bir nemâz, vakti girmeden kılınmış ise, nâfile olur. Vakti çıkdıktan sonra kılınmış ise, kazâ olur. Ya'nî (Bu günün öğle nemâzını edâ etmeğe) diye niyyet eden kimse, vakt çıkmış ise, öğleyi kazâ etmiş olur. Bunun gibi, öğle vakti çıkdı sanarak, (Bugünkü öğleyi kazâ etmeğe) niyyeti ile kılınca, vakt çıkmadığı anlaşılınca, öğleyi edâ etmiş olur. Her ikisinde de aynı nemâza niyyet etmiş, ya'n z vaktin çıkmasında yanlışmışdır. Fekat, geçmiş öğle nemâzını kazâya niyyet ederek kıldığı nemâz, o günün öğle nemâzının yerine geçmez. Çünkü, bugünün nemâzına diye niyyet etmemişdir. Böylece, edâ niyyeti ile kılınan öğle nemâzı, geçmişde kılınmamış bir öğle nemâzının yerine geçmez. Bunun gibi, bir kimse, hâzır olan imâma uymağa niyyet etse ve bunun Zeyd olduğunu sansa, halbuki imâm başkası ise, bu kimsenin nemâzı kabûl olur. Fekat, Zeyde uymağa niyyet etse, imâm başka birisi ise, bununla kıldığı nemâz kabûl olmaz. Bir kimse, senelerce, öğleyi vaktinden önce kılmış olsa, ve hepsine (Üzerime farz olan öğleyi kılmağa) diye niyyet etse, o günkü öğleyi düşünmese, hergün bir evvelki öğleyi kazâ etmiş olur. Yalnız son öğleyi ayrıca kazâ etmesi lâzım olur. O günkü öğleyi niyyet etse, edâ dese de, demese de, hergün o günkü öğleyi edâ etmiş olup, vaktinden önce oldukları için, hiçbir öğlenin farzı olmaz. Nâfile olurlar. Hepsini kazâ etmesi lâzım olur.

İbâdetler yapılırken, yalnız ağız ile söylemeğe niyyet denmez. Kalb ile niyyet edilmezse, ibâdetler kabûl olmaz. Resûlullahın ve Eshâb-ı kirâmın ve Tâbi'inin ve hattâ dört imâmın ağız ile niyyet ettikleri işitilmemiştir. [118. ci sahifeye bakınız!] İmâm-ı Rabbânî «rahmetullahi aleyh», birinci cildin yüzseksenaltıncı mektûbunda buyuruyor ki, (Niyyet kalb ile olur. Ağız ile niyyet etmek bid'atdır. Bu bid'ate, hasene demişlerdir. Hâlbuki bu bid'at, yalnız sünneti yok etmekle kalmıyor. Farzı da yok ediyor. Çünkü, çok kimseler, yalnız ağızla niyyet ederek, kalb ile niyyet etmiyorlar. Böylece, nemâzın farzlarından biri olan kalb ile niyyet ya-

pılmıyor. Nemâz kabûl olmuyor. Bu fakir, hiçbir bid'atı, (hasene) olarak bilmiyorum. Hiçbir bid'atde güzellik görmüyorum).

TAHRİME: Nemâza dururken, (Allahü ekber) demektir ki, farzdır. Başka kelime söylemekle olmaz. Bu İftitâh tekbiri, nemâzın şartlarından. Rûkn değildir.

Kadınlar, iki ellerini, omuz hizâsına kaldırır ve İftitâh tekbirini getirir. Sonra, sağ eli, sol elin üstünde olarak, göğüse kor. Bilek kavramazlar. AAAllahü veyâ ekbaar gibi, uzun söylenirse, nemâz kabûl olmaz. İmâmdan önce, ekber denirse, nemâza başlamış olmaz. Ayakda iken, sağ eli, sol el üzerine koyup, sağ elin küçük ve baş parmaklarını, sol bilek etrafına halka yapmak, Sübhâneke okumak ve yalnız kılarken, Sübhâneke okuduktan sonra E'üzü, Besmele okumak sünnettir. Cemâ'ate geç gelen, imâm yavaş okuyorsa, Subhâneke okur ve imâm selâm verdikten sonra, kalkınca, tekrâr okur.

Yalnız kılan, Fâtiha okur. Fâtihadan sonra, Besmele çekmek lâzım değildir. Çekerse iyi olur. Şâfi'i mezhebini taklid eden hanefilerin bu Besmeleyi okumaları lâzımdır. Sonra bir sûre veyâ üç âyet okur. Fâtihadan sonra, imâm ve cemâ'at sessiz olarak (Âmin) der. İmâm ile kılarken, cemâ'at Fâtiha ve sûre okumaz. (Âmin), (Kabûl et) demektir

KİYÂM: Nemâzın beş rûknünden birincisi kıyâmdır. Kıyâm, ayakda durmak demektir. Ayakda duramayan hasta, oturarak kılar, oturamayan hasta, sırt üstü yatıp başı ile kılar. Yüzü, semâya karşı değil, kibleye karşı olması için, başı altına yasdik konur. Ayaklarını diker. Kibleye karşı uzatmaz. (İbni Âbidin) diyor ki, (Sağlam bir kimsenin gemide, trende, hareket hâlinde, farzları oturarak kılması İmâm-ı a'zama göre câizdir. İmâmeyn ise, câiz görmedi. [67.ci maddeye bakınız!]) Ayakda iken, iki ayak, birbirinden dört parmak eni kadar açık olmalıdır).

(Merâkilfelâh) şerhinde diyor ki, (Ayakda duramayan hasta, ayakda başı dönen, başı, dişi, gözü veyâ başka yeri çok ağırın, idrâr, yel kaçırın, yarası akan, ayakda düşman korkusu, malın çalınmak tehlikesi olan, ayakda kılınca orucu veyâ okuması bozulacak veyâ avret yeri açılacak olan kimseler, oturarak kılar. Ayakda kılınca hastalığının artacağını veyâ iyi olmasının gecikeceğini kendi tecribesi ile veyâ mütehasıs müslimân bir tabîbin bildirmesi ile anlıyan hasta da, yere oturarak kılar. Haber veren doktorun fâsik olmaması, açıkça harâm işlememesi lâzımdır. Bunlar, kolayına geldiği gibi yere oturur. Rükü' için, biraz eğilir. Secde için, başını yere kor. Başını yere koyamıyan kimse, ayakda durabilse bile, oturarak imâ ile kılar. Ya'nî yere oturarak kılıp, rükü' için biraz, secde için ise, dahâ çok eğilir. Secde için eğilmesi, rükü' için eğilmesinden dahâ çok olmazsa, nemâzı sahîh olmaz. Yere birşey koyup, bunun üstüne secde ederse nemâzı sahîh olur. Bu şey sert ve yüksekliği yirmibeş santimetreden az ise, secde etmiş olur. Yumuşak ise, imâ etmiş olur. Bu şey, rükü' için eğilmesinden alçak olmazsa, nemâzı sahîh olmaz).

KİRÂET: Sünnetlerin ve vitrin her rek'atinde ve yalnız kılarken farzların iki rek'atinde, ayakda, Kur'ân-ı kerîmden bir âyet okumak farzdır. Kısa sûre okumak dahâ sevâbdır. Kirâet olarak, buralarda Fâtiha okumak ve sünnetlerin ve vitrin nemâzının her rek'atinde ve farzlarının iki rek'atinde Fâtihadan başka bir de, sûre veyâ üç âyet okumak vâcibdir. Farzlarda Fâtihayı ve sûreyi ilk iki rek'atda okumak vâcib veyâ sünnettir. Fâtihayı, sûreden önce okumak da, ayrıca vâcibdir. Fâtihayı her rek'atde bir kerre okumak da vâcibdir. Bu beş vâcibder biri unutulursa secde-i sehiv yapmak lâzım gelir. Farzların üçüncü ve dördüncü rek'atlarında imâmın ve yalnız kılanın Fâtiha okuması sünnet olması dahâ kuvvetlidir. Zamm-ı sûre de okursa veyâ hiçbirşey okumasa da olur. (İbni Âbidin sahife 343).

Müsâfire uyan mukîm kimse, imâm ikinci rek'atda selâm verince, kalkıp iki rek'at dahâ kılarken, kirâet etmez. Ya'nî, Fâtihayı ve sûreyi okumaz. İmâm ar-

kasında kılar gibi, ayakda, birşey okumaz. (Câmi'ur-rümûz) yetmişüçüncü sa-
hifede ve (Tâtârhâniyye) de diyorlar ki, (Âlimlerin çoğu, müsâfir arkasında kı-
lan mukim, üçüncü ve dördüncü rek'atlarda kırâet etmez, ya'nî birşey okumaz
dedi. Şemsül eimme Abdülaziz Halvânî ise, kırâet eder dedi. O hâlde, ihtiyât
ederek, okuması dahâ iyi olur). Kıyâm, kırâet mehalli olduğundan, okumanın za-
rarı yoktur.

Kırâetde, Kur'ân-ı kerimin tercemesini okumak câiz değildir.

İbni Âbidin, üçyüzaltmışdördüncü sahifede diyor ki, imâmın Cum'a ve bay-
ram nemâzlarından başka her nemâzda, birinci rek'atda, ikinci rek'atda okudu-
ğunun iki misli uzun okuması sünnettir. Yalnız kılan, her rek'atda aynı mikdâr-
da okuyabilir. Her nemâzda, ikinci rek'atda, birinciden üç âyet uzun okumak
mekrûhdur. İmâmın aynı nemâzların aynı rek'atlarında, aynı âyetleri okumağı
âdet edinmesi mekrûhdur. Yalnız kılanlar için de, her nemâz için böyledir de-
nildi. Arasına başka âyet de okumalıdır. Birinci rek'atda okuduğunu ikinci rek'-
atda de okumak tenzihen mekrûhdur. Birincide Kul e'üzü bi-Rabbin-nâs okursa,
ikincide tekrar okur. Çünkü, tersine okumak, dahâ kerihdir. İkincide, birincideki
âyetin devâmını okumak efdaldır. İkincide, birinci rek'atda okuduğundan sonra-
ki bir kısa sûreyi atlayarak, dahâ sonrakini okumak mekrûhdur. Bir rek'atda, sı-
ra ile birkaç sûre okumak mekrûh değil ise de, bir sûre okumak efdaldır. İkin-
cide, birincide okuduğundan önceki âyetleri veyâ sûreleri okumak mekrûhdur.
Kur'ân-ı kerimi mushafdaki sıra ile okumak, her zaman vâcibdir. Yalnız, hatm
indirirken, Kul-e'üzü okuduktan sonra, hemen Bekara sûresine başlamak çok
sevâbdır. Bir kısa sûre kadar üç âyet okumak, bir uzun sûre okumaktan efdal-
dır. Ya'nî sevâbı dahâ çoktur.

RÜKÛ': Sûreden sonra, tekbir getirerek rükû'a eğilir. Rükû'da, erkekler par-
maklarını açıp, dizlerin üstüne kor. Sirtını ve başını düz tutar. Rükû'da, en az,
üç kerre (Sübhâne rabbiyel-azim) der. Üç kerre okumadan, imâm başını kaldır-
sa, o da, hemen kaldırır. Rükû'da, bacaklar ve kollar dik tutulur. Kadınlar par-
maklarını açmaz. Sirtını ve başını, bacaklarını, kollarını dik tutmaz. Rükû'dan
kalkarken (Semi'allahü limen hamideh) demek, imâma ve yalnız kılan sünnet-
tir. Cemâ'at bunu söylemez. Bunun arkasından, yalnız kılan ve cemâ'at, hemen
(Rabbenâ lekâlhâmd) der ve dik durulur ve (Allahü ekber) diyerek secdeye va-
rılırken, önce sağ, sonra sol diz, sonra sağ sonra sol el, sonra burun ve alın
kemikleri yere konur.

SECDE: Secdede el parmakları, birbirine bitişik, kibleye karşı, kulaklar hi-
zasında, baş iki el arasında olmalıdır. Alnı temiz yere, ya'nî taş, toprak, tahta,
yaygı üzerine koymak farz olup, burnu da berâber koymak vâcib denildi. Özr-
süz yalnız burnu koymak câiz değildir. Yalnız alnı koymak mekrûhdur. Şi'iler,
Kerbela toprağından bir kerpiç üzerine secde efdaldır diyorlar. İki ayağı veyâ
hiç olmazsa herbirinin birer parmaklarını yere koymak farzdır veyâ vâcibdir. Sün-
net de denilmiştir. Ya'nî, iki ayak yere konmazsa nemâz kabûl olmaz, veyâ mek-
rûh olur. Secdede, alın, burun ve ayaklar yerden az zaman kalkmış olursa za-
rarı olmaz. Secdede ayak parmaklarını bükerek, uçlarını kibleye çevirmek sün-
nettir. Farz veyâ vâcib diyenlerin hatâ ettiği (Redd-ül-muhtâr) da yazılıdır. Er-
kekler, kolları ve uylukları, karından ayrı bulundurur. Elleri ve dizleri yere koy-
mak sünnettir. Topukları kıyâmda, birbirinden dört parmak eni kadar uzak, rü-
kü'da, kavmede ve secdede bitişik tutmak sünnettir. (Halebi-l kebîr) de, üçyüz-
onbeşinci sahifede diyor ki, (Rükû'da sünnetlerden birisi de, topuk kemiklerini
birbirine bitişdirmektir). Bunun için, rükû'a eğilirken, sol ayağın topuğu, sağ
ayak yanına getirilir. Secdeden kıyâma kalkarken açılır.

rup, fazla oturmaz, hemen sünnet kılar. (Âyetel kürsî) ile tesbihleri, farzla sünnet arasında okumazdı. Bunları, sünnetden sonra okumak, farzdan sonra okuma sevâbını hâsıl eder. Farzdan önceki sünnetler de, böyle olup, farz ile sünnet arasında birşey okunursa, nemâzın sevâbı azalır. Son sünneti, imâmın farz kıldığı yerde kılmaması mekrûhdur. Cemâ'atin kılmaması mekrûh değil ise de, başka yerde kılmaları müstehabdır. Müstehabbı yapmayanın nemâzı noksan olmaz. Sevâbından mahrûm kalır).

(Merâkıl-felâh) kitâbında diyor ki, (Farzdan sonra son sünnet yoksa, farzı kılınca veyâ son sünneti kılınca, imâmın sağa, sola veyâ cemâ'ate dönmesi müstehabdır. İşlerini görmesi için, hemen gitmesi de câizdir. Âyet-el-kürsî ve tesbihleri okumaları ve ellerini kaldırarak, kendileri için ve bütün müslimânlar için düâ etmeleri de müstehabdır. Hadis-i şerîfde, (Beş vakt farz nemâzdan sonra yapılan düâ kabûl olur) buyuruldu. Fekat düâ, uyanık kalb ile ve sessiz yapılmalıdır. Düâyı yalnız nemâzlardan sonra veyâ belli zamanlarda yapmak ve belli şeyleri ezberleyip, şi'r okur gibi düâ etmek mekrûhdur. Düâ bitince, elleri yüze sürmek sünnettir. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» nemâz içinde ve nemâz düâsından sonra, tavâfda, yemekden sonra ve yatarken de düâ ederdi. Bu düâlarında kollarını ileri uzatmaz ve ellerini yüzüne sürmezdi. Düânın ve her zikrin sessiz olması efdaldır. Tarikatçıların yaptıkları gibi, raks etmek, dönmek, el çırpma, def, dümbelek, ney, saz çalmak, sözbirliği ile harâmdır). Görülüyor ki, cemâ'atin imâm ile birlikde, sessizce düâ etmeleri efdaldır. Aynı ayrı düâ yapmaları ve düâ etmeden kalkıp gitmeleri de câizdir).

(Dürr-ül-muhtâr) da (Tahiyetülmescid nemâzı) nı anlattıktan sonra, dört-yüzelliyedinci sahîfede diyor ki, (Sünnet ile farz arasında konuşmak, sünneti iskât etmez ise de, sevâbını azaltır. Birşey okumak da böyledir. Ba'zı âlimler, sünnet kabûl olmaz. Evvelki sünneti tekrâr kılmak lâzım olur dedi.) Oturarak kılan imâma uymak câiz olduğunu anlattıktan sonra üçyüzdoksanaltıncı sahîfede diyor ki, (Imâmın sesi yetişmediği zaman, müezzinlerin yüksek sesle, cemâ'ate bildirmesi câiz ise de, çok bağırması nemâzlarını bozar. Çünkü, bağırarak okumak, dünyâ sözü konuşmak gibidir. Imâmın nemâzda, ihtiyâcdan fazla yüksek sesle okuması, nemâzı bozmaz ise de, harâmdır). Görülüyor ki, müezzinlerin üç ihlâs ve başka şeyler okuması bid'at olup, sevâbı azaltır. Bağırarak, nemâz kılanları şaşirtmaları ise, ayrıca harâmdır. (Merakıl-felâh) da, nemâzı bozanlardan önce (Nemâzdan sonra, herkes, üç kerre (Estagfirullah) der. Sonra âyetelkürsî ve otuzüç tesbih, otuzüç tahmîd ve otuzüç tekbir ve bir tehlil okur) diyor. (Me'âric-ünnübüvve) dört-yüzotuzsekizinci sahîfede diyor ki, (Selâm verince, istigfâr nasıl okunacağı Evzâ'iden soruldu. Üç kerre (Estagfirullah) denir buyurdu). [Bunları yüksek sesle okumak bid'at olduğu, Mısırda (Kibâr-i ulemâ hey'eti) a'zâsından Şeyh Ali Mahfûzun 1375 (1956) baskılı (El-İbdâ') kitâbında, 59. cu sahîfede yazılıdır]. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem», (Yatarken de, âyetelkürsî okuyun) buyurdu. Nemâzlardan sonra düâ ediniz de buyurdu.

Nemâzdan sonra düâ: Düâda, erkekler kolları göğüs hizâsına kaldırır. Kollar, dirseklerden bükülmez. Düâdan sonra, sübhâne rabbike... âyet-i kerîmesini okuyup, elleri yüze sürerler. Tahtâvî burayı açıklarken diyor ki, (İbni Cezerinin (Hisn-ül-hasîn) kitâbında ve şerhinde bildirildiği gibi, nemâzdan sonra düâ ederken, iki el omuz hizâsına kaldırılır. Avuçlar açılır, avuç içi, semâya çevrilir. Çünkü, semâ, düânın kiblesidir). Demek ki, avuç içleri, yere doğru, aşağı olmayacak, yüze karşı biraz eğik olarak göğe çevrilecektir. Eller, omuz hizâsında veyâ biraz aşağıda, ya'nî göğüs hizâsında olacaktır. Yağmur düâsında ise, omuzdan dahâ yukarıda tutulur. Allâme Ömer İbni Nuceym, (Nehr) kitâbında, (iki el ayası,

birbirinden açık tutulur ve eller yere ve birşey üstüne konmaz. Hastalık veya soğuk gibi sebeple ellerini kaldıramıyan kimse, şehâdet parmağı ile işâret eder) diyor. Parmaklar kibleye karşı çevrilir. Kollar, sağa sola doğru açılmaz, birbirine yakın, ya'nî ileri doğru tutulur. Eller, birbirine cem' ve zam edilir, ya'nî yakın tutulur. Fekat, birbirine bitişdirilmez. İki el ayasını cem' etmek, birini aşağıda, birini yukarıda tutmayıp, ikisini aynı yükseklikde tutmak demektir. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» düâ ederken, mubârek ellerini, omuz yüksekliğinde ve açıklığında kaldırır ve aralarını açardı. El parmakları düz, açık olurdu. (Hisn-ül-Hasin) kitâbı birkaç kerre basılmıştır. [1294] hicri yılına rastlayan [1877] milâdi senesinde Hindistânda yapılan baskısı içinde arabî ve fârisi şerhleri de vardır. (Hisn-ül-Hasin) kitâbında düâ âdâbını anlatırken buyuruyor ki, (Tirmüzi ve Hâkim bildiriyor ki, düâ ederken iki el bast edilir). Fârisi şerhde, düâ ederken iki elin avuçları açılır diyor. (Enes bin Mâlik buyurdu ki, iki el kaldırılır). Fârisi şerhde iki el semâya doğru kaldırılır diyor. (Hadîs âlimlerinden Ebû Dâvûd ve İmâm-ı Ahmed ve Hâkim, Abdûllah ibni Abbâs'dan haber veriyorlar ki, düâ ederken, iki el omuz hizâsına kaldırılır). Fârisi şerhde, elleri kaldırmak üç dürlü bildirildi. Birincisi, İbni Abbâsın bildirdiğine göre, iki eli omuz hizâsına kadar ve yâ buna yakın kaldırmaktır. İkincisi, Abdûllah ibni Ömer, Resûlullahı düâ ederken gördüm. Mubârek ellerini göğsü hizâsına kadar kaldırmıştı. Bundan dahâ yukarı kaldırmak bid'atdır buyurdu. Üçüncü haberde, Enes bin Mâlik, Resûlullah düâ ederken mubârek ellerini o kadar kaldırır ki, mubârek koltuk altının beyazlığı görünürdü buyurdu. Türpüşti hazretleri diyor ki, (Mühim şey için düâ ederken elleri çok kaldırmak müstehabdır. İki el keşf olunur). Fârisi şerhde, (Ya'nî iki el, elbisenin kolu içinden dışarı çıkarılır) diyor. Arabî şerhde, (El parmakları birbirine yapışık olup, kibleye karşı uzatılır. Avuç içleri semâya karşı açılır) diyor.

[Farz nemâzlardan sonra, imâmın ve cemâ'atin hemen (Âyetelkürsî) okumaları müstehabdır. Bunu terk etmemeli, (Salâten tuncinâ) ve başka şeyleri, düâdan sonra okumalıdır. Hele cenâze olduğu zaman, Âyetelkürsiyi ve tesbihleri büsbütün terk etmemelidir. Çeşidli sebeplerle, cenâze, sâ'atlerce bekletilip de, bunları okumak için bir iki dakîka bekletilemez mi? Cemâ'atin bunları okumalarına mâni' olanlar, zâlim oldukları ve Cehennemde şiddetli azâb görecekleri, Bekara sûresinin yüzondördüncü âyet-i kerîmesinde bildirilenlerin arasında bulunmaktan çok korkmalıdırlar. Cemâ'atin bunları okumalarına mâni' olmıyan dindâr imâmlara ve mü'ezzinlere müjdeler olsun! Bunlar, her nemâzda yüz şehîd sevâbı kazanıyorlar. Çünkü, Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, (Unutulmuş bir sünnetimi meydana çıkarana yüz şehîd sevâbı vardır). Müezzin efendiler, bid'atden kurtulmak için ezânı yüksek sesle minârede, ikâmeti câmi'de okumalı, nemâz tekbirlerini, ancak lüzûm olunca, yüksek sesle okumalı, hiç hoparlör kullanmamalıdır. Başka şeyleri sessiz okumalıdır. Tesbihlerden sonra düâ etmelidir. Düâ ederken, iki kol, omuz hizâsında ileriye temâmen uzatılır. Dirsek bükülmez. Avuçlar semâya çevrilir, birbirlerine çevrilmez. Yüze karşı, biraz eğik olabilir. Parmaklar bitişik olur. Nemâzın kiblesi Kâ'be olduğu gibi, düânın kiblesi de, Arş-ı ilâhîdir. Avuç içleri Arşa [semâya] çevrilir. Bunlar, (İbni Âbidîn) de yazılıdır. (Mevâhib-i İedünniyye) tercemesi ikinci cild, dörtüzonikinci sahîfede diyor ki, (Buhârî kitâbında, Ebû Mûsel-eş'arî buyuruyor ki, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» düâ etti. Mubârek ellerini şöyle kaldırdı ki, mubârek koltuklarının beyazı göründü. Yine Buhârîde Abdûllah İbni Ömer buyuruyor ki, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» düâ ederken, mubârek ellerini kaldırır. Âlimler diyor ki, yağmur düâsında, mubârek ellerini, mubârek yüzünün karşısına kadar kaldırır. Başka düâlarda, omuzları hizâsına kadar kaldırır. Mubârek avuç içlerini, yağmur düâsında, yere karşı, başka düâ-

larda, göke karşı tutar idi. İmâm-ı Ahmed ve Ebû Dâvud buyuruyorlar ki, düâ ederken mubârek ellerini, omuzları hizâsına kadar kaldırırdı. İbni Mâce buyuruyor ki, düâ ederken, mubârek ellerini bast eder, ya'nî avuçlarını açar, kepçe gibi tutmazdı. İki omuzuna karşı tutardı. İki eli, birbirinin yanında olmazdı. İbni Hacer buyuruyor ki, haberlerin çoğu gösteriyor ki, düâda mubârek ellerini elleri uzatıp, dümdüz açardı. Düâdan sonra, mubârek ellerini, mubârek yüzüne sürdüğü az görülürdü). Düâ ederken, Resûlullah'a salât ve selâm okumak müstehâb olduğu, İmdâdın (Tahtâvî) şerhinde, vitr nemâzında yazılıdır.

Nemâzdan sonra secde etmek harâm olduğu (Dürr-ül-muhtâr) da tilâvet secdesinde yazılıdır. Nemâzlardan sonra imâm ile, eli göğse koyarak, selâmlaşmak bid'atdır. Müslimânlıkta el ile ve vücûd hareketi ile selâmlaşmak yoktur. İbni Nüceym Zeynel'âbidîn Mısri, böyle selâmların günâh olduğunu bildiriyor. Üçüncü kısımda elliyedinci madde sonunu okuyunuz!]

(Şir'at-ül-İslâm) şerhinde diyor ki, (Hadis-i şerîfde (Gece seher vaktinde ve nemâzlardan sonra yapılan düâ kabûl olunur) buyuruldu. Düâyâ hamd ve senâ ve salevât ile başlamak ve sonunda iki avucu yüze sürmek sünnettir). (Fetâvâ-yi Hindiyeye) de, beşinci cüz'de diyor ki, (Düâ ederken, avuçlar semâyâ karşı açık, iki el aralık ve göğüs hizâsında olmalıdır). Sünnet kılmanın düâ etmekden efdal olduğu (Bizâzlyeye) de yazılıdır.

**Ey, yerin gökün sâhibi, ey vasfı Allahüssamed!
sayısız isyânla geldim, kapına, beni kılma red!**

**Lütfunla bu biçâreye, fağlınla bu âvâreye,
afvınla yüzü kâreye, ey Rabblm sen eyle meded!**

**Âsilere gufrân senden, derdililere dermân senden,
adâletle İhsân senden, rahmetine yoktur aded!**

**Sen canların cânânısın, derdililerin dermânısın,
âlemlerin sultânısın, ben bir garib-i hâcetmend!**

**Derdime kılmazsan devâ, senden başka kime varam,
her iyilik ancak senden, hâlık, ma'bûd Allah ehadi!**

67 — YOLCULUKDA NEMÂZ

(Seferi) veyâ (Müsâfir) olmak demek, yolcu olmak demektir. Bir kimse, senenin kısa günlerinde, insan veyâ deve yürüyüşü ile, üç günde gidilecek yere gitmeği niyyet ederek, bulunduğu yerin kenâr evlerinin dışına çıkınca, müsâfir olur. Üç günlük yere gitmeği niyyet etmeden yola çıksa, bütün dünyâyı dolaşsa bile, müsâfir olmaz. Düşmanı arayan askerlerin hâli böyledir. Fekat, geri dönüşünde müsâfir olur. İki günlük uzakda olan bir yere niyyet eden kimse, yolda iken veyâ o yere varınca, iki günlük yere dahâ gitmeğe niyyet etse, o dört günlük yere varınca müsâfir olmaz. Üç günlük yere gitmek niyyeti ile yola çıkan kimse, vatan edindiği yerin kenâr evlerinden ayrıldığı zaman müsâfir olur. Yürüdüğü taraftaki evlerden ayrılması lâzımdır. Gözünden gayb olmaları lâzım değildir. Kasaba büyük olup, çıktığı taraftaki evlerden ayrıldığı hâlde, kasabanın sağ veyâ sol tarafında, bir ucundaki evleri ileride kalırsa, bunların hizâsını geçmesi lâzım olmaz. İki tarafta da evler ileride bulunursa, bunların hizâlarını geçmek de lâzım olur. Su veyâ orman yanında konmuş olan göçebeler, çadırlardan ay-

rininca müsâfir olur. Şehirde oturanlar şehir dışındaki evleri ve şehirden kendisine kadar evler dizilmiş bulunan köyleri de aşması lâzımdır. Şehre bitişik boş erâziyi ve bostanları aşmak lâzım değildir. Bostanlarda, tarlalarda çiftçilerin, bekçilerin evleri bulursa da, buralar ve bunlardan sonra gelen köyler, şehirden sayılmazlar. Boş erâziden, kasabaya yakın (Finâ) denilen mezârlıklar ve kasabakâdâkilerin harman yapmak, hayvan koşdurmak, eğlenmek için devâmlı kullandıkları yerler ve avlandıkları, kullandıkları deniz ve göl kısımları şehirden sayılır. Ya'nî buraları da aşmak lâzımdır. Finâ, köyden ikiyüz metreden ziyâde uzakda ise, veyâ arada tarla varsa, şehirden sayılmaz. Fekat uzak olan Finâda da Cum'a ve bayram nemâzlarının kılınması sahîh olur. Arada Finâ bulunan köyler şehirden sayılmaz. Böyle köyleri aşmak lâzım değildir. Yalnız Finâyı aşmakla müsâfir olur. Finâ, büyük şehirlerde ikiyüz metreden dahâ uzakda olunca da, şehirden sayılır. Şehirden ayrıldığı cihette, şehirle arasında evler bulunan bir köy sağ veyâ sol uçlarda şehirden ayrı olsa da, şehirden sayılır.

Akşama kadar hep yürümesi şart değildir. Kısa günde, sabâh nemâzından, öğleye kadar yürümesi kâfidir. Bu da, bir merhale, ya'nî bir menzil, bir konak denilen yoldur. Arada dinlenmesi de câizdir. Üç günlük yola, süratli bir vâsita ile, meselâ trenle, tayyâre ile dahâ az zamanda giderse, yine müsâfir olur. Bir yere, iki başka yoldan gidilse, biri kısa, öteki uzun olsa, kısa yoldan giden müsâfir olmaz. Uzun yol, üç günlük yürüyüş ise, bu yoldan, her vâsita ile giden, müsâfir olur.

(İbni Âbidin) buyuruyor ki, (Âlimlerin hepsi, üç günlük yolu, (Fersah) denilen ölçü birimi ile bildirdiler. Bir kısmı, üç günlük yol yirmibir fersahdır dedi. Bir kısmı da, onsekiz fersahdır dedi. Bir kısmı ise, onbeş fersah dedi. Fetvâ, ikinci söze göre verilmiştir. Çünkü, birinci ile üçüncünün ortasıdır. Hârezm âlimlerinin üçüncüye göre fetvâ verdikleri bildirilmiştir. Çünkü fersahlar erâzinin cinsine göre değişmektedir). (Halebî) de diyor ki, (Üç günlük yolun onsekiz fersah olduğunu bildiren söz seçilmiştir). Çoğunluğun fetvâsına göre, bir merhale altı fersah olmaktadır. Bir fersah, insanın bir sâ'atde yürüdüğü yoldur. Bir fersahın üç mil olduğu ve bir milin dörtbin zrâ' olduğu ve bir zrâ'in kelime-i tevhid harfleri adedince, yirmidört parmak genişliğinde olduğu (İbni Âbidin) de teyemmüm bahsinde yazılıdır. Bir parmak genişliği, ortalama 2,1 santimetredir. Bir zrâ', elli santimetre, bir mil ikibin metre, ya'nî iki kilometre olur. Buna göre, bir fersah altı kilometredir. Bir merhale, ya'nî bir günlük yol otuzaltı kilometre, üç günlük yol da, yüzsekiz kilometre olmaktadır. Bugünkü asfalt yol ile İstanbulun kenarı olan Küçükçekmece'den Tekirdağına giden seferi olmaz. Tekirdağını geçen seferi olur.

Denizde, orta rüzgârlı havâda giden yelkenlinin hızı esastır. Buna göre, İstanbuldan Mudanyaya giden, seferi olmaz. İstanbuldan, Mudanya yolu ile, Bursaya giden de, Yalova yolu ile Bursaya giden gibi, seferi olur. İstanbulda Fâtih'den otobüs ile sefere çıkan, Küçükçekmece'den veyâ Pendikden ayrılınca seferi olur.

Seferi olan kimse, dört rek'atlı farz nemâzları iki rek'at kılar. Mest üzerine, üç gün üç gece mesh edebilir. Orucunu bozabilir. Kurban kesmesi vâcib olmaz. Müsâfir râhat ise, orucunu bozmaması çok sevâbdır. Günâh işlemek için sefere çıkan kimse de, müsâfir olur.

Mukîm olsun, müsâfir [ya'nî yolcu] olsun, özrlü olsun, özrsüz olsun herkes, şehir ve köy dışında, hayvan üstünde otururken nâfile nemâz kılabilir. Hayvan yürürken de, dururken de kılınabilir. Beş vakt farz nemâzlardan önce ve sonra olan sünnetler de nâfile nemâz demektir. Yalnız, sabâh nemâzının sünneti nâfile değildir. Fâtih ve sûre okurken, sağ eli sol el üstüne bağlayıp göbek altına koymak iyi ise de, elleri uylukları üstüne koymak da olur. Her dürlü oturmak

câizdir. Kendi yürürken nemâz kılmak, kimseye câiz değildir. Çünkü yürümek nemâzı bozar [Cevhere]. Altmışdokuzuncu maddeye bakınız! Yolda rast geldiği şehirlerden geçerken de böyle kılabilir. Kendi şehrinde kılması mekrûhdur. İmâ ile rükû'a ve secdeye eğilir. Başını birşey üzerine koymaz. Nemâza başlarken ve kılariken kibleye dönmek lâzım değildir. Hayvanın yürüdüğü tarafa doğru kılması lâzımdır. Hayvanın veyâ yularının veyâ eğrinin üzerinde çok necs [pislik] bulursa da, nemâz câiz olur. Fekat, necsli yerin üzerinde oturursa câiz olmaz. Necs ayakkabıyı da çıkarmak lâzımdır. Ayağı ile dürterek, yuları çekerek, az hareketle hayvanı idâre etmesi nemâzı bozamaz. Hayvan üzerinde nâfile nemâza başlayan kimse, hızla yere inerek, yerde temâmlaması câizdir. Yerde başlayıp, hayvan üstünde temâmlamak câiz değildir.

Farzları ve vâcibleri, zarûret olmadıkça hayvan üzerinde kılmak câiz değildir. (Halebî) de, nemâzın rüknlerinden kıyâmı anlatırken (Farzları hayvan üzerinde kılmak, sünnetleri kılmak gibi olup, ancak teyemmüm yapmak için bildirdiğimiz özrler ile câizdir) diyor. Farzların da mukîm iken ve seferî iken, şehir dışında hayvan üzerinde zarûret olunca kılınacağı anlaşılmaktadır. Zarûret olan özrler, malının, canının, hayvanın tehlikede olması, inince hayvanın veyâ hayvandaki veyâ yanındaki malın çalınması, yırtıcı hayvan, düşman, yerde çamur olması, yağmur olması, hastanın, inerken, binerken, iyi olmasının gecikmesi veyâ hastalığının artması, arkadaşlarının beklemeyip tehlikede kalması, indikten sonra, hayvana yardımcısız binememek, hep özrdür. Az çamur özr değildir. Yüzü, içine girerek gayb olursa, özr olur. Hayvanı olmiyan kimse, böyle çamurda ayakda ve imâ ile kılar. Hayvana binemiyenin yardımcısı olursa, imâmeyn özr olmaz dedi. Farz veyâ vâcib kılariken, hayvanı kibleye karşı durdurmalıdır. Durduramazsa mümkün olduğu kadar durdurmalıdır.

Müsâfir, ya'nî yolcu, vaktin sonuna doğru özrün biteceğini ümmîd etse, bekleyip, yerde kılması iyi ise de, beklemeyip, hemen hayvan üstünde kılması da câizdir. Bunun gibi, su bulmak ümmîdi olanın, vaktin başında, teyemmüm ile kılması câizdir. Hayvan üstündeki (Mahmil) denilen iki sandıkda kılmak, hayvan üstünde kılmak gibidir. İnebilen kimse farzları mahmilde kılamaz. Mahmilin ayakları toprağa indirilirse, sedir [kanepa] gibi olur ve burada farzları ayakda kılması câiz olur. Oturarak kılamaz.

İki tekerlekli araba, hayvana bağlanmadıkça, yerde düz duramayacağından, yürürken de, dururken de hayvan gibidir.

Üç, dört tekerlekli olup da, hayvana bağlanmadan yerde düz duran araba, [otobüs, tren] yürümüyor ise, sedir gibidir. İçinde farz nemâz ayakda câiz olur. Araba gidiyor ise hayvan gibidir. İçinde özrsüz farz kılmak câiz olmaz. Durdurup kibleye karşı ve ayakda kılmalıdır. [Durduramazsa, ücretle binilen nakli vasıtasından, uygun bir yerde inerek nemâzı kılmalı, vâsita giderse, arkadan gelen veyâ o kasabadan kalkacak olan başka vâsita ile gitmelidir. Birinci vâsita ya binerken, buna göre pazarlık yapmalıdır. Buna da imkân olmazsa, nemâzda oturur gibi oturarak ve imkân olduğu kadar kibleye dönerek imâ ile kılması câiz olur ise de, seferî olanın diğer üç mezhebi taklîd ederek, vâsita yolda durduğu zaman, öğle ile ikindiye ve akşam ile yatsıyı birleştirerek kibleye karşı, ayakda kılması dahâ iyi olur. Altmışbirinci maddeye bakınız! Yola çıkmadan ve yolculuk bitdikden sonra, iki vaktin nemâzının birlikte kılınmayacağı, Şâfiî âlimlerinden Şemsüddîn Muhammed Remlî fetvâsında bildirilmektedir. Bu fetvâ, İbni Hacer-i Hiytemînin (Fetâvâ-ı fıkhiyye) si kenârında basılmıştır. Seferî olmiyan yolcu, hanefî mezhebinde iki nemâzı cem' edemez. Ya'nî, birlikte kılamaz.

Ayrı ayrı hayvanlar üzerinde olarak cemâ'atle kılınmaz. Bir mahmilde, bir araba veyâ otobüsde, dururken, odada kılar gibi cemâ'atle kılınabilir.

(Halebi-i kebir) de diyor ki, (Şemsül'elmme Halvâni buyurdu ki, hayvan üzerinde kibleye karşı durup, nemâzda iken, hayvan kibleden dönerse, farz nemâz kabûl olmaz. Bir rûkn kadar kibleden ayrılmamalıdır. [Araba, tren de böyledir].

Giden gemide farzları, özrsüz oturarak kılmak, İki İmâma göre câiz değildir. Baş dönmesi özrdür. İmâm-ı a'zâm, ayakda kılması iyi olur buyurdu. İmkânı varsa gemiden çıkınca, toprakda kılmak dahâ iyidir. Deniz ortasında demirli gemi, rüzgârla çok sallanıyorsa, giden gemi gibidir. Çok sallanmıyorsa veyâ sâhile yanaşmış ise, farz nemâzları oturarak kılmak câiz olmaz. Yanaşmış gemide, karaya oturmuş ise, ayakda olarak her zeman câizdir. Karaya oturmamış ise, dışarı çıkmak mümkün ise, bu gemide farz kılmak câiz olmaz. Böyle gemi, hayvan gibidir. Karaya oturan gemi ise, toprak üzerindeki sedir, masa gibidir. Giden gemide, nemâza başlarken kibleye karşı durmak ve gemi dönünce, nemâz ortasında kibleye dönmek lâzımdır. Çünkü, gemilerde kibleye dönmek, odadaki gibidir. Rükû' ve secdeleri yapabilen kimsenin gemide nâfile nemâzları da imâ ile kılması câiz olmaz).

(Merâkifelh) da diyor ki, (Nâfileleri özrsüz oturarak kılmak câizdir. Yalnız sabâh nemâzının sünnetini ayakda kılar. Nâfileleri oturarak kılar, sevâbın yarısı verilir. Rükû' için eğilir. Secde için, başını yere koyar. Yâhud, rükû' için ayağa kalkar ve sonra rükû'a eğilir. Ayakda kılamıyan, oturarak kılar. Rükû' için eğilir. Secde için, başını yere koyar. Secde için, başını yere koyamıyan kimse, imâ ile kılar).

(Hidâye) ve (Nihâye) de, (Yanaşmış gemide farz kılmak câizdir. Dışarı çıkıp karada kılmak iyi olur) diyor. (Behce) de diyor ki, (İstanbuldan kayıkla Üsküdüre giderken, öğle vakti çıkacak olsa, kayıktan çıkmak mümkün olmamakla, öğleyi oturarak kılması câiz olur). Seferi olmadığı için, şâfiîyi taklid ile, öğleyi ikindi ile birlikte kılamaz.

Müsâfirin, dört rek'at farzlar yerine, iki rek'at kılması lâzımdır. Mi'râc gecesi, akşam nemâzı üç rek'at, öteki nemâzlar iki rek'at farz oldu. Medîne-i münevverede ikinci emirle sabâh ve akşamdan başkası dört rek'ata çıkarıldı. Hicretin dördüncü yılında bunlar, müsâfir için, yine ikiye indirildi. Müsâfir olmayan [mukîm] kimse için, öğle, ikindi ve yatsı farzları dört rek'at kaldı. Müsâfirin bunları dört kılması günâh olur (Dür-ül-muhtâr). Mukîm oluncuya kadar, bunları iki rek'at kılar.

Müsâfir farzı dört rek'at kılar, son iki rek'atı nâfile olur. Emri dinlemediği için ve nâfilenin iftitâh tekbirini terk ettiği için ve farzın selâmını terk ettiği için ve nâfileyi farz ile karıştırdığı için, günâh olur. Tevbe etmezse Cehenneme gidebilir. Unutarak dört rek'at kılan kimse, secde-i sehv yapar. Müsâfir olan imâm, yanılarak dört rek'at kılar, buna uymuş olan mukîmin nemâzı fâsid olur. İkinci rek'atda oturmazsa, farzı kabûl olmaz. Üçüncü rek'atın secdesini yapmadan, o şehirde onbeş gün kalmağa niyyet ederse, o farzı dört rek'at kılması lâzım olur. Fekat, üçüncü rek'atın kıyâmını ve rükû'unu tekrârlaması lâzım olur. Çünkü, bu ikisini nâfile olarak yapmışdı. Nâfile olarak yapılan ibâdet farz yerine geçemez. [Nâfilelerin, sünnetlerin, kazâyâ kalmış farzlar yerine geçemeyeceği, buradan da anlaşılmalıdır]. Yetmişikinci maddenin sonuna bakınız!

Müsâfir sûreleri kısa okur. Tesbîhleri üçden az yapmaz. Yolda iken, ya'nî sıkıntılı zamanında, sabâh nemâzından başka sünnetleri terk edebilir. Sünnetleri özr ile terk etmek câizdir. [Sünnetleri kazâ nemâzı niyyeti ile kılmak lâzım olduğu buradan da anlaşılmalıdır].

Üç günlük yol gitmeden, geri dönmeğe niyyet ederse, o anda müsâfirlikden çıkar. Mukîm olur. Üç günlük yola gitmeğe niyyet edip şehirden çıkan bir kimse, üç günlük yoldan dahâ az veyâ dahâ çok gittikten sonra, kendi şehrine girince veyâ başka bir yerde onbeş gün kalmağa niyyet ederse, yine mukîm olur. On-

beş gündən az kalmağa niyyet ederse veyâ hiç niyyet etmeden yıllarca kalsa, müsâfir olur. Asker, dâr-ül-harbde, bir yerde onbeş gün kalmağa niyyet etse de, mukim olmaz. Denizdeki gemide veyâ hayât, ev olmıyan adada, onbeş gün kalmağa niyyet eden müsâfir, mukim olmaz. Gemicilerin malı, çoluk çocuğu da gemide olsa, yine mukim olmaz. Gemi vatan değildir. Mekke, Minâ ve Arafât gibi başka başka yerlerde topdan onbeş gün kalmağa niyyet eden de, mukim olmaz. Kadın, talebe, asker, me'mur, işçi ve çocuk gibi emr altında olanlar, kendi niyyetleri ile değil, zevcinin veyâ mahreminin, hocasının, kumandanının, iş verenin emrini alınca, emre göre hareket ederler. Âmirleri onbeş gün kalmağa niyyet etse, bunlar emri işitinceye kadar müsâfir olur. İşitince mukim olurlar. Düşman memleketine giren veyâ bir kal'ayı karadan, denizden saran askerler, onbeş gün niyyet etseler bile, müsâfir olurlar. Düşman memleketine harb için gitmiyen, niyyetine göre müsâfir veyâ mukim olur. (Dâr-ül-harb) de yeni müslimân olana eziyyet edilmiyorsa, mukim olur. Çadırdaki yaşayanlar, çölde onbeş gün kalmağa niyyet edince mukim olurlar. Başkaları çölde mukim olmaz.

Nemâz vaktinin sonunda sefere çıkan, bu nemâzı kılmamış ise, iki rek'at kılar. Vaktin sonunda vatanına gelen, bu vaktin nemâzını kılmamış ise, dört kılar.

İnsanın mukim olduğu, yerleştiği yere (Vatan) denir. Üç dürlü vatan vardır. Birincisi (Vatan-ı asli) asl yeri olup, insanın doğduğu veyâ evlendiği veyâ başka yere yerleşmemek, orada hep kalmak niyyeti ile yerleştiği yerdir. Senelerce oturup da sonra çıkmağı veyâ düşündüğü birşey hâsıl olunca çıkmağı niyyet ederse, burada senelerce otursa bile yerleşmiş olmaz. Bir kimse, bir yerde, onbeş gün kalmağa niyyet etmeden bile evlense o yer, vatan-ı aslî olur. Orada mukim olur. İki yerde zevcesi olan, o şehirlerin herbirine gidince, o yer, vatan-ı aslî olur. Oralarda mukim olur. Zevcesi ölse, orada evleri, toprağı olsa bile, orası (asl yeri) olmakdan çıkar. Evlenmediği bir yere gidip yerleşmeğe niyyet edince, orası (asl yeri) olur. Bâlig bir çocuğun ana babasının bulunduğu yer, doğduğu yer bile olsa, buradan ayrılıp başka yerde, çıkmamak üzere niyyet edip yerleşse, veyâ evlense, orası (Asl yeri) olur. Ana babasının yanına gidince, yerleşmeğe niyyet etmedikce, burası, çocuğun asl yeri olmaz. Onun asl yeri, evlendiği veyâ son yerleştiği yerdir. Bir yere yerleşince, araları üç gündən az olsa ve sefer niyyeti ile çıkmamış olsa bile, önce yerleşmiş olduğu ve doğduğu vatan-ı aslîleri bâtil olur. Başka yere yerleşmek için asl yerinden ayrılan kimse, dahâ başka yere yerleşmek için yolunu değışdirse, birinci yerinden geçerken nemâzlarını dört kılar. Çünkü, başka vatan edinmemişdir. Zevcesini bir yerde yerleşdirip, sonra kendisi başka yere yerleşse, ikisi de vatan-ı aslîsi olur. Bir kimse, vatan-ı asliye girince mukim olur. Onbeş gün kalmağa niyyet etmesi lâzım olmaz.

İkinci vatan (Vatan-ı ikâmet) geçici vatandır. Onbeş gün veyâ dahâ çok devâmlı kalıp, sonra çıkmağa niyyet edilen yere (Geçici vatan) denir. Bir yerde onbeş gün kalmağa niyyet ederken, onbeş gün içinde, başka yere gidip kalmağa ve yine buraya dönmeğe de niyyet edilirse, burası geçici vatan olmaz. Geceleri burada, gündüzleri başka yerde kalmağa niyyet ederse, burası Vatan-ı ikâmet olur. Okumak için veyâ vazife yapmak için bir yerde senelerce kalmağa ve sonra buradan çıkmağa niyyet ederse, burası (Vatan-ı ikâmet) olur. Burada, çıkmamak niyyeti ile yerleşseydi, Vatan-ı aslî olurdu. Vatan-ı ikâmet üç şeyle bozular: Başka bir vatan-ı ikâmete gidince, sefer niyyeti ile çıkmamış olsa ve aralarındaki uzaklık üç günlük yoldan az olsa bile, önceki vatan-ı ikâmet bozular. Vatan-ı asliye gidince de bozular. Meselâ Mekke-i mükerrermede onbeş gün oturup sonra, Minâ'ya gidip evlenirse, Minâ vatan-ı aslî olur. Mekke-i mükerreme vatan-ı ikâmet olmakdan çıkar. Üçüncü sebep, sefere niyyet ederek çıkmaktır. Ya'nî vatan-ı ikâmetden üç gün üç gece uzağa gitmeğe niyyet ederek ayrılinca, burası vatan-ı ikâmet olmakdan çıkar. Dahâ az yola niyyetle gidip gelsey-

di, geçici vatani bozulmazdı. Vatan-ı ikâmetden niyyetsiz çıkıp, başka yerde üç günlük yola gitmek için niyyet ederse, üç günlük yol yürümeden önce, vatan-ı ikâmete girerse, seferi olması bozulur. Mukim olur. Niyyet ettikten başlayarak üç günlük yol gittikten sonra, buraya girerse veyâ buradan hiç geçmezse, mukim olmaz.

Istanboldan Bağdâda ve Mekke-i mükerremeden Kûfeye onbeş gün kalmak niyyeti ile giden birer kişi, bu vatan-ı ikâmetlerinden çıkarak, Kasr denilen yere gelseler, her ikisi de Kasra giderken müsâfir olmaz. Çünkü, Kasr denilen yer, Bağdâd ile Kûfe arasındadır. Her ikisinden iki günlük yol uzaktır. Kasrda onbeş gün kalmağa niyyet ederlerse, Bağdâd ve Kûfe, vatan-ı ikâmet olmakdan çıkar. Çünkü Kasr şehri, yeni vatan-ı ikâmetleri olur. Onbeş gün sonra Kasrdan Kûfeye gelseler, müsâfir olmazlar. Kûfeden bir gün sonra çıkıp Bağdâda gitseler, yolda Kasrdan geçseler, yolda hep müsâfir olmazlar. Çünkü, Kasr, ikisi için de vatan-ı ikâmet idi. Üç günlük yola niyyet etmeden çıkıp gelince, müsâfir olmazlar. Bunlar Bağdâddan ve Kûfeden ilk çıkışlarında dört günlük yola niyyet etselerdi ve Kasrda karşılaşp, her ikisi de Kûfeye gidip, bir gün kalıp, sonra Bağdâda gitselerdi, hep müsâfir olurlardı. Çünkü, üç gün sefer niyyet etmişdirler. İstanbolla, bu yolu yürümüştür. Mekke-i mükerremeli ise, sefere çıkınca Kûfe, vatan-ı ikâmet olmakdan çıkmıştır. Kasr şehri, vatanları olmadığı için, buradan geçmeleri, mukim olmalarına sebep olmaz. İstanboldan gelen, Kûfede onbeş gün kaldıktan sonra, Mekkeye gitmek niyyeti ile yola çıksaydı, üç günlük yol gitmeden, bir iş için, yine Kûfeye dönseydi, mukim olmazdı. Çünkü, üç günlük yola gitmek niyyeti ile çıkınca, Kûfe şehri vatan-ı ikâmet olmakdan çıkmıştır. Kûfe, Bağdadın ve Kerbelânın cenûbundadır.

Üçüncü vatan, (Vatan-ı süknâ) uğradığı yer olup, onbeş günden az kalmak için niyyet edilen yâhud yarın çıkarım diyerek, senelerle oturulan yerdir. Müsâfir vatani süknâda farzları hep iki rek'at kılar. Bir köye, bir şehre gelince, on gün kalmağa niyyet edip, on gün sonra, bir hafta dahâ kalmağı niyyet ederse, mukim olmaz.

Vatan-ı ikâmetde veyâ vatan-ı süknâda bulunmak, vatan-ı aslinin bozulmasına sebep olmaz. Sefere çıkmak da, vatan-ı asliyi bozamaz. Vatan-ı süknâda bulunmak vatan-ı ikâmeti bozamaz. Birinci vatan-ı süknâyı bozar.

Seferi olan kimse, vatan-ı süknâda iken, mukim sayılmaz. Seferi olmıyan, vatan-ı süknâ yaptığı yerde, mukim sayılır. Sefer mesâfesi kadar uzak olmıyan bir köye gitmek için şehirden çıkan, bu köyde onbeş günden az kalsa, burası (Vatan-ı süknâ) olur. Burada müsâfir olmaz. Farzları temâm kılar. Sonra, bu köyden, sefer niyyet etmeden çıksa, şehrine veyâ başka bir vatan-ı süknâyâ girmeden, yolda sefere niyyet etse, yolda farzları iki rek'at kılar. Bu köye girerse, mukim olur. Çünkü, vatan-ı asliye veyâ vatan-ı süknâyâ girmediği için ve sefer niyyeti ile çıkmadığı için, vatan-ı süknâsı bozulmamıştır. Görülüyor ki, vatan-ı süknânın bozulması, vatan-ı ikâmet gibi oluyor. Vatan-ı süknâda mukim olmak için, bunun ile vatan-ı asli veyâ vatan-ı ikâmet arası sefer müddetinden [üç günden] az olmalıdır. Meselâ:

Bir kimse Kûfeden Kadsiyeye gidiyor. İkisi arası üç günlük yoldan azdır. Kadsiyeden Hîreye doğru yola çıkıyor. İkisi arası da üç günden azdır. Hîreye gelmeden, Kadsiyeye dönüyor. Unutduğunu alıp, Şama gidecektir. Kûfeye uğramıyor, Kadsiyede, nemâzı temâm kılar. Çünkü, buradan ayrılırken sefere niyyet etmediği ve Hîreye girmediği için, Kadsiyeye vatanlıktan çıkmadı. Hîre, Kûfenin beş kilometre cenûb-i şarkındadır. Kadsiyeye, biraz dahâ cenûbdadır.

Üç günlük yola sefer niyyeti ile çıkan kimse, üç günlük yol gitmeden önce, bir köyde onbeş günden az kalsa, sonra buradan çıksa, buraya tekrâr gelirse, mukim olmaz. Çünkü, ilk geldiğinde de müsâfir idi.

Yanında zevci veyâ mahremi bulunmayan hayzlı kadının sefer niyeti ile yola çıkması kıymetsizdir. Temizlendikten sonra üç gün dahâ gitmeden önce kaldığı yerde müsâfir olmaz.

(Berika) ve (Hadika) kitâblarında diyor ki, (Hür kadının, zevci veyâ ebedi mahrem akrabâsından biri yanında bulunmadan, yalnız veyâ başka kadınlara yâhud âkil, bâlig ve sâlih olmıyan mahremi ile üç günlük yola gitmesi harâmdir. Bir veyâ iki erkeğin sefere gitmesi mekrûhdur. Üç erkeğin gitmesi mekrûh olmaz. Dört erkeğin gitmesi ve içlerinden birini emir (Başkan) seçmeleri sünnettir).

**Derdli oldum, ol Hudâdan derde dermân isterim,
âcizim, bâb-ı atâdan lutf-ü ihsân isterim.**

**Yüzüm kara, günâhım çok, dâlm isyân eyledim, □ Bağdad
ol Cenâb-ı Kibriyâdan afv-ü gufrân isterim.**

**Doğru yolda bulunmağa, candan karâr vermişim,
rızasına erişmeğe ondan imkân isterim.**

**İslâm dini deryâsına dalan dalgıç olmuşum,
bu denizden her dalışta inci, mercân isterim.**

**Can kulağıma (Ene eşeddü şevkan) geleli,
maddenin dışındaki âlemde seyrân isterim.**

**Bir tanıyan yok cihânda, söyleyim ahvâlimi,
hâlimi arz etmeğe bir ehl-i İrfân isterim.**

**Matematik, fizik, kimyâ, bu esrârı çözmiyor,
ledünni ilminde üstâd, bir Süleymân isterim.**

Şam

15 km.

□ Kûfe

□ Kadsiyê

□ Hire (Necef)

2 gün

□ Kasr

68 — NEMÂZIN VÂCİBLERİ, SECDE-İ SEHV

Fâtiha okumak, Fâtihadan sonra bir sûre veyâ âyet okumak; zamm-ı sûreyi farzların birinci ve ikinci rek'atlerinde, sünnetlerin her rek'atinde okumak, secdeleri birbiri ardınca yapmak, ikinci rek'atda oturmak, ikinci rek'atda teşehhüd-den fazla oturmamak, son rak'atda otururken, (Ettehiyyâtü) okumak, ta'dil-i erkân, nemâz sonunda esselâmü... demek, kunût düâsı okumak, imâmın, sabâh, Cum'a, bayram, terâvih, vitr nemâzlarında ve akşam ile yatsının ilk iki rek'atında yüksek sesle okuması, imâmın ve yalnız kılanın öğle ve ikinci farzlarında ve akşamın üçüncü, yatsının üçüncü ve dördüncü rek'atlarında yavaş okumaları vâcibdir.

Nemâzin vâciblerinden birini bilerek yapmamak, nemâzı bozmaz. Fekat günâh olur. Unutarak yapmıyan, (Secde-i sehv) eder. Farzın ilk iki rek'atında, (Zamm-ı sûre) yi unutan, üçüncü ve dördüncü rek'atlarda okuyup, sonra secde-i sehv yapar. Kırâeti unuttuğunu rükû'da hâtırlarsa, hemen kalkıp kırâeti ve sonra rükû'u yapar. Bir farzı ve vâcibi, vaktinden önce veyâ sonra yapan da, sec-

de-i sehv eder. Meselâ, zamm-ı sûrenin bir parçasını rükû'da okuyana, ettehiyyâtüden sonra az birşey okuyarak, üçüncü rek'ati gecikdirene, imâm yüksek okuyacak yerde, yavaş okursa, sessiz yerde yüksek okursa, secde-i sehv yapmak lâzım olur. Imâmın yüksek sesle okuması vâcib olan yerleri, yalnız kılanın yüksek sesle de, yavaş sesle de okumaları câizdir. Birkaç kerre secde-i sehv icâb etse, bir kerre yapmak yetiştir. Imâm ile berâber, cemâ'at da secde-i sehv yapar. Cemâ'atdan biri hatâ yaparsa, secde-i sehv yapmaz. Cemâ'ate, birinci rek'atdan sonra yetişen kimse, imâm ile secde-i sehv yapar. Sonra, nemâzını temâmlar. Oturmağı unutup, üçüncü rek'ate kalkarken hâtırlayan bir kimse, dizleri yerden ayrıldıktan sonra ise, oturmaz, secde-i sehv eder. Son rek'atda oturmayıp ayağa kalkarsa, secde etmeden hâtırladı ise, hemen oturur ve oturmağı geciktirdiği için, secde-i sehv eder. Secdeye inince hâtırladı ise, farz nemâzı, nâfile şekline döner. Bir rek'at dahâ kılıp, altıncı rek'ata oturarak temâmlar. Dördüncü rek'atde oturup selâm vermeden, beşinciye kalkarsa, secdeye yatmadan hâtırladı ise, oturup selâm verir. Secdeye yatdı ise, altıncı rek'atı da temâmlayıp, secde-i sehv yapar. Farzı temâm etmiş olur. İki rek'ati de, nâfile olur. Fekat, bu iki rek'at, öğle, akşam ve yatsının son sünneti yerine geçmez denildi. Çünkü, sünnetlere tahrime tekbiri ile başlanır. Imâm secde-i sehv yaparken de, câmi'e gelip, uymak câizdir.

Secde-i sehvi bile bile yapmayan veyâ nemâzın vâciblerinden birini meselâ Fâtiha okumağı, bilerek terk eden kimsenin, o nemâzı tekrâr kılması vâcib olur. Tekrâr kılmazsa fâsik olur. Cum'a ve bayram nemâzlarında, imâmın secde-i sehvi yapmaması iyi olur.

Secde-i sehv yapmak için, bir tarafa selâm verdikten sonra, iki secde yapıp oturur ve nemâzı temâmlar. İki tarafa selâm verdikten sonra veyâ hiç selâm vermeden de, secde-i sehv yapmak câizdir.

Bir kimse, kaç rek'at kıldığını unutsa, bu şaşırması, ilk olarak başına geldi ise, selâm verip nemâzı tekrâr kılmalıdır. Şaşırmağı âdeti ise, düşünüp, çok zan etdiğine göre kılar. Kuvvetli zan edemezse, az kıldığını kabûl ederek temâmlar. Nemâzı kıldığında şübhe eden kimse, vakt çıkmadı ise, tekrâr kılar. Çıkdı ise kılmaz.

Kaç rek'at kıldığını şaşırıp, nemâz içinde düşünmesi, bir rüknü, bir rükn kadar dahâ uzatarak, sonraki rüknün gecikmesine sebep olursa, bu arada, âyet ve tesbih okusa bile, secde-i sehv lâzım olur. Nemâzın içindeki farzlara (Rükn) denir. Bir âyet okumak, rükû' ve iki secde, son rek'atda oturmak, birer rükündür. Düşünmek, farzı veyâ vâcibi gecikdirince secde-i sehv lâzım oluyor. Meselâ, son rek'atde oturunca düşünürse, selâm vermesi gecikirse, secde-i sehv lâzım olur. Fazla okuduğu salevât ve düâ, sünnet olarak değil, düşünce, dalgınlık sebebi ile olduğu vakt vâcibin gecikmesi suç oluyor. Başka bir nemâzı kılıp kılmadığını veyâ dünyâ işlerinden herhangi birini düşünürse, bir rüknün gecikmesine sebep olsa bile, secde-i sehv lâzım olmaz. Nemâz bitdikden sonra, kaç rek'at kıldığında şübhe ederse, buna vesvese denir. Buna ehemmiyet vermez. Nemâzdan sonra, bir âdil müslimân, yanlış kıldın derse, tekrâr kılması iyi olur. İki âdil kimse söylerse, tekrâr kılması vâcib olur. Âdil olmazsa, sözünü dinlemez. Imâm doğru, cemâ'at ise yanlış kıldık derse, imâm kendine güveniyorsa veyâ bir şahidi olursa, tekrâr kılınmaz.

Bir şeyin vâcib veyâ bid'at olmasında şübhe edilse, bu şeyi yapmak iyi olur. Bid'at ile sünnet arasında şübhe olsa, yapmamak lâzım olur. [Madde 54'e bakınız!]

İftitâh tekbiri söyledi mi, abdesti var mı, elbisesi temiz mi, başına mesh etdi mi şübhe ederse, ilk olarak şübhe etdi ise, nemâzı bozup tekrâr kılar. Abdest almaz. Elbisesini yıkamaz. Her zaman şübhe ediyorsa, nemâzı bozamaz temâmlar.

SALÂT-İ VİTR — (Mevkûfât) da diyor ki, (İmâm-ı a'zam «rahmetullahi aleyh» vitr nemâzı vâcibdir buyurdu. İki imâm ise, sünnetdir dedi. Buna ezân ve ikâmet okunmaz. Üçüncü rek'atde rükû'a eğilmeden önce, her zeman, arabî bir düâ okumak vâcibdir. Vaktinde kılmıyanın kazâ etmesi lâzımdır. Vitr diye niyyet de lâzımdır. Vitr nemâzı, üç rek'atdır. Üçüncü rek'at bitince selâm verilir. Üç rek'atde de Fâtiha ve zamm-ı sûre okunur. Üçüncü rek'atde, zamm-ı sûre okudukdan sonra, iki el, kulaklara kaldırılarak (Allahü ekber) denir. Sonra, eller bağlanıp, meşhûr iki kunût düâsını okumak sünnetdir. Bu (Kunût düâları) nı bilmiyen kimse, üç kerre istigfâr okur. Meselâ (Allahümmagfir li) der. Yâhud bir kerre (Rabbenâ âtinâ...) âyetini sonuna kadar okur. Vitr nemâzından başka nemâzlarda kunût okunmaz. Vitr nemâzı, yalnız Ramezânda cemâ'atle kılınır. İmâm, rükû'a çabuk eğilirse, çabuk okuyup veyâ yarıda bırakıp imâma rükû'da yetişmelidir. Kunûtu unutan, rükû'dan sonra okumaz. Nemâzdan sonra, secde-i sehv yapar. İmâm, kunût okumazsa, cemâ'at da okumaz. Şâfi'i imâm, sabâh nemâzında, rükû'dan kalkınca, kunût okurken, buna uymuş olan Hanefî kimse, kunût okumaz. Ayakda bekler. Cenâze nemâzında, imâm beşinci tekbiri yaparsa, cemâ'at söylemeyip beklemesi de böyledir.

Vitr nemâzı, her gün yatsının son sünnetinden sonra kılınır. Gece yarısından sonra kılmak çok sevâb ise de, uyanamayan, yatsı ile birlikte, erken kılmalıdır).

SECDE-İ TİLÂVET — Kur'ân-ı kerîmde, ondört yerde, secde âyeti vardır. Bunlardan birini okuyanın veyâ işitenin, ma'nâsını anlamasa da, bir secde yapması vâcibdir. Başkasının okuduğu yerde bulunan, fekat işitmiyen kimse, secde etmez. Secde âyetini yazan, heceliyen, secde yapmaz. Tercemesini okuyan veyâ işiten, bunun secde âyeti olduğunu anlarsa, secde yapar.

Nemâz kılması farz olan kimselerin, tilâvet secdesi işitince, secde yapmaları vâcib olur. Bunun için, secde âyetini işiten cünübün ve serhoşun da, abdest aldıkları zaman secde etmeleri lâzımdır. Serhoş, çok içmiş, akli gitmiş ise, kendi okuyunca da, işitince de, secde etmesi vâcib olmaz. Uyuyan ve bayılmış veyâ deli okuyunca, işitenlerin secde etmesi vâcib olur denildi. Fekat, bunların ve kuşun okuması ile secde edilmemesi doğrudur. Çünkü, bunların okuması, hakîkî, doğru tilâvet, okumak değildir. Hakîkî okumak demek, (Kur'ân-ı kerîm) i okumakta olduğunu anlıyarak okumaktır. Çocuk, yaptığını anlayacak yaşta ise, okuması ile, işitenlerin secde etmesi lâzım olur. Dahâ küçük yaşta ise lâzım olmaz. Delinin nemâz kılmaması için altı nemâz vakti, oruç tutmaması için, gece ve gündüz bir ay, zekât vermemesi için, bir yıl aralıksız deli olması lâzımdır. Fekat, zamanı ne olursa olsun, deli iken okursa, secde lâzım olmaz. Akli başında iken okursa, secde lâzım olur. Dağlardan, çöllerden ve başka yerlerden aks edip, yansıyıp geri gelen sadâyı işitenlerin ve kuşdan işitenlerin secde etmesi vâcib olmaz. Secde âyeti hece hece okununca ve yazılınca da, secde yapılmaz. Kâfirin okuduğunu işiten müslimânların secde etmesi vâcib olur. (Dürr-ül-müntekâ) da diyor ki, (İnsan sesi olması lâzımdır). Radyodan işitilen sesin, insan sesi olmadığı, hâfızın sesine benzeyen, cansız âlet sesi olduğu, ikinci kısmın ellinci maddesinde bildirilmiştir. Bunun için, radyoda ve teypde okunan secde âyeti işitenin, tilâvet secdesi yapması vâcib olmaz.

Tilâvet secdesi yapmak için, abdestli olarak, kıbleye karşı ayakda durup, elleri kulaklara kaldırmadan (Allahü ekber) diyerek secdeye yatılır. Üç kerre (Sübhâne rabbiyel-a'lâ) denir. Sonra (Allahü ekber) deyip ayağa kalkınca secde-i tilâvet temâm olur. Önce niyyet etmek lâzımdır. Niyyetsiz kabûl olmaz. Nemâzda okuyunca, hemen ayrıca rükû' veyâ bir secde yapıp ayağa kalkar. Okumasına devâm eder. Secde âyetini okuduktan iki üç âyet sonra nemâzın rükû'una eğilirse ve tilâvet secdesine niyyet ederse, nemâzın rükû' veyâ secde-

leri, tilâvet secdesi yerine geçer. Cemâ'atle kılan ise, İmâm secde okuyunca İmâmın okuduğunu işitmese de, İmâmıla birlikte, ayrıca bir rükû' ve iki secde yapar. Cemâ'atin rükû'da niyyet etmesi lâzımdır. Nemâz dışında, sonraya da bırakılabilir. Cünüb, abdestsiz ve serhoş olanın da temizlendikten sonra yapmaları lâzımdır. Hâld kadın işitince secde etmesi vâcib olmaz. Bir oturumda bir secde âyetini birkaç def'a okuyan ve işiten, hepsi için bir secde eder. Muhammed aleyhisselâmın ism-i şerifini söyleyince veyâ işitince, salevât okumak da böyledir. Bir mecliste iki secde âyeti okunursa, iki secde lâzım olur. Nemâz kılariken, dışardan secde âyeti işiten, nemâzdan sonra secde eder.

(Dürr-ül muhtâr) da ve (Nûr-ül-izâh) da secde-i tilâvet sonunda diyor ki. (İmâm-ı Nesefî (Kâfi) kitâbında buyuruyor ki, bir kimse hüzünden, sıkıntıdan kurtulmak için, Allahü teâlâyâ kalbinden yalvararak, ondört secde âyetini [ezberden, ayakda] okuyup, herbirinden sonra, hemen yatıp secde ederse, Allahü teâlâ, o kimseyi o derd ve belâdan korur). Son secdeden kalkınca, ayakda ellerini ileri uzatır. Kendinin veyâ bütün müslimânların dünyâ ve dinlerine gelen belâdan, sıkıntıdan kurtulmaları, korunmaları için düâ eder.

(Şükr secdesi) de, tilâvet secdesi gibidir. Kendisine ni'met gelen veyâ bir derdden kurtulan kimsenin, Allahü teâlâ için secde-i şükr yapması müstehabdır. Secdede önce, (Elhamdüllillah) der. Sonra, secde tesbihini okur. Nemâzdan sonra şükr secdesi yapmak mekrûhdur. Câhillerin sünnet veyâ vâcib sanacağı mu bâhları yapmak da, tahrimen mekrûhdur. (Bid'at) hâsıl olmasına sebeb olur.

(Redd-ül muhtâr) da vitr nemâzını anlatırken diyor ki, inanması da, yapması da farz olan emrlere (Farz) denir. Farz olduğuna inanmayan, kâfir olur. Yapmayan, tevbe etmezse, Cehennem azâbı çeker. İnanması farz olmayıp, vâcib olan, yapması farz olan emrlere (Vâcib) denir. Vâcib olduğuna inanmayan kâfir olmaz. Vâcibi yapmayan da, tevbe etmezse, Cehennemde azâb çeker. Vâcibin, ibâdet olduğuna, yapılması lâzım olduğuna inanmayan kâfir olur. Çünkü, vâcib olduğu, sözbirliği ile ve zarûri olarak bildirilmiştir. Kur'ân-ı kerimde (Kat'i delil) ile ya'nî açıkça bildirilmiş ve sözbirliği ile anlaşılmiş emrlere farz denir. Kur'ân-ı kerimde (Şübhe delil) ile ya'nî açık olmayarak bildirilmiş veyâ bir sahâbinin bildirmesi ile anlaşılmiş olan emrlere vâcib denir.

Şer'iati bildiren deliller, vesikalar dördür. Sübûtü ve delâleti kat'i olanlar. Açık anlaşılın âyetler ve tevâtürle ya'nî sözbirliği ile bildirilmiş, açıkça anlaşılın hadisler böyledir. İkincisi, sübûtü kat'i olup, delâleti zannî olanlar. Açıkça anlaşılamiyan âyetler böyledir. Üçüncüsü, sübûtü zannî, delâleti kat'i olanlar. Bir sahâbinin bildirdiği açık hadisler böyledir. Dördüncüsü, sübûtü de, delâleti de zannîdir. Bir sahâbinin bildirdiği, açık anlaşılamiyan hadisler böyledir. Birincisi, farz ile harâmları, ikincisi ve üçüncüsü vâcib ile tahrimen mekrûhu, dördüncüsü sünnet ile müstehabbı bildirir. Bir sahâbinin haberini veyâ kıyâsı te'vilsiz red etmek (Bid'at) dır. (Redd-ül-muhtâr) dan terceme temâm oldu.

**Niçin, kılmazsın sen, farzu sünneti?
değil misin, Muhammedin ümmeti? «aleyhisselâm»
Anmaz mısın, Cehennemli, Cenneti?
İmân sâhibi kul, böyle mi olur?**

69 — NEMÂZİ BOZAN ŞEYLER

Aşağıdaki yazılar, (Dürr-ül-muhtâr) dan terceme edilmiştir:

Nemâzı bozan şeylere, (Müfsidler) denir. İbâdetlerin fâsid olması, bâtil olması aynı şeydir ve bozulması demektir. Nemâzın müfsidlerinden otuzüçünü aşağıda bildiriyoruz:

1 — Konuşmaktır. Bir kelime de, nemâzı bozar. Billerek, bilmiyerek, zorla, unutarak söylemek, hep bozar. Yalnız, birinci oturuşta, ikinci oturuş sanarak selâm söylemek, nemâzı bozmadır. Nemâzı iki rek'at sanarak veyâ ayakda (esse-lâmü) derse, bozulur. Başkasının selâmına, her sûretle cevâb söylemek bozar.

2 — Boğazından, özsüz, öksürür gibi ses çıkarmak nemâzı bozar. Kendiliğinden olursa bozmadır. Okumağı kolaylaştırmak için yaparsa, zararı olmaz.

3 — Kur'ân-ı kerimde ve hadîs-i şerîfde bulunmayan düâları okumak, bozar. (Dürr-ül-muhtâr) da, (Selâm vermeden önce okunacak düâ arabî olmalıdır. Nemâzda başka dil ile düâ etmek harâmıdır) diyor. İbni Âbidîn burada (İmâm-ı Ebû Yûsûf ve Muhammed, arabîden başka dil ile kılınan nemâz kabûl olmaz dediler. İmâm-ı a'zam da, sonra böyle söyledi) buyurmaktadır.

4 — Ah, of gibi inlemek bozar.

5 — Uf diye sıkıntıyı bildirmek bozar.

6 — Ağrı, üzüntü sebebi ile, sesle ağlamak bozar. Sessiz gözyaşı ile veyâ Cenneti, Cehennemi hâtırlayıp sesle ağlarsa, bozulmaz. Hasta, elinde olmyarak ah, of der ve ağlarsa bozulmaz.

7 — Aksırıp, (Elhamdü lillah) diyene, (Yerhamükallah) demek bozar. Bunları, nemâzin dışında söylemek sünnettir.

8 — Kötü habere (İnnâ lillah ve...) demek bozar. Bunı, nemâz kılmıyorken söylemek, sünnettir.

9 — Allahü teâlânın, Peygamberin «sallallahü aleyhi ve sellem» isimlerini işitince (Celle celâlüh) ve (Sallallahü aleyhi ve sellem) demek bozar. Bunları nemâz dışında söylemek ve yazmak müstehabdır.

10 — İmâmdan başkasının düâsına âmin demek bozar. [Bunun için, imâm hoparlör ile kıldırca, (Veleddâllin) dediği zemaş, (Âmin) diyenlerin nemâzları bozulur. Çünkü, hoparlörden çıkan ses, imâmın sesi değildir. Elektrik te'siri ile hâsil olan, miknâtis kuvvetlerinin titrettiği demir levhanın, husûle getirdiği başka bir sesdir. İnsanın sesinden meydana gelen böyle seslerin, çok benziyor, ayırd edilemiyor ise de, o insanın sesi olmadığı, kitâbımızın ikinci kısmında, ellinci maddede uzun bildirilmiştir]. İmâm Fâtihayı bitirince, cemâ'atin ve imâmın yüksek sesle âmin demeleri mekrûhdur. Hafif söylemelidir.

11 — Başkasının sözü ile yerini değiştirmek veyâ yanına gelene yer açmak bozar. Fekat, biraz sonra, kendiliğinden hareket ederse bozmadır.

12 — İmâmından başkasının yanlısını çıkarmak bozar.

13 — Az da olsa, unutarak da olsa, yimek, içmek bozar. Dış arasında kalmış, nohuddan küçük şeyi yutmak bozmadır. Orucu da bozmadır. Ağzındaki ufak bir şeyi üç kerre çiğnemek veyâ eritip yutmak, nemâzı bozar.

14 — Kur'ân-ı kerime veyâ kâğıda bakarak okumak bozar. Çünkü, başkasından öğrenmek demektir. İmâm-ı Muhammed ve Yûsûf mekrûh olur dedi. Çünkü, kitâblı kâfirlere benzemektir dedi. Bunlara benzemeğı düşünmezse, mekrûh da olmaz buyurdular.

[Kâfirlerin âdetlerini yapmak, onlara benzemek niyeti ile olmazsa ve harâm veyâ kötü âdetler değilse, fâideli şeyler ise, câiz olur. Onlara uymak için olur veyâ harâm veyâ fenâ şeyler ise, harâm olur.

(Uyûn-ül besâir) de diyor ki, (İnsan resmi yapıp İsâ aleyhisselâm diyerek secde etse, secde için heykel yapsa, Yehûdilerin ve Nasârânın bağladıkları zünnârı bağlasa, kâfir olur. Kâfirlere mahsûs şeyleri harbde hile olarak giyerse kâfir olmaz). Canını, malını, rızkını kurtaracak kadar giymesi özr olur. Dahâ fazla giymek küfr olur. Akâid ve fikh kitâblarının hepsinde, meselâ (Dürer) in nikâhdan önceki faslında diyor ki, (Bir kimse, kalbi imân ile dolu olduğu hâlde, küfre sebep olan birşeyi, zarûret olmadan, ya'ni istiyerek söylerse, kâfir olur. Kalbindeki imânın fâidesi olmaz. Çünkü, bir kimsenin kâfir olduğu sözünden an-

laşılır. Küfre sebep olan şeyi söyleyince, insanlar arasında da, Allahü teâlâ yanında da kâfir olur). İş ve giyim ile hâsıl olan (Küfr-i hükmi) nin de böyle olduğu, (Şerh-i mevâkif) in altıncı mevkıf, üçüncü mîrsad, üçüncü maksadında yazılıdır].

Kâfirlerin ibâdetlerini, ibâdet olarak yapmak, meselâ killmelerinde çaldıkları org gibi çalgıları ve çanları câmi'lerde çalmak ve şerî'atin kâfirlik alâmeti saydığı şeyleri, zarûret, cebr olmadan kullanmak küfr olur. İmânı giderir. [İkinci kısımda, 70.ci maddenin sonuna bakınız!].

15 — Nemâzdan olmiyan fazla hareketler, nemâzı bozar. Rükû'u, secdeleri çok yapmak ve abdest almağa gılmek bozmas. Akreb, yılan öldürmek gibi özrlü çok hareketler de bozmas. [Mekrûhların yirmiyedincisine ve otuzbeşincisine bakınız]. Bir elin hareketi üçden az olursa bozmas. İki el ile bir hareket de, bozar denildi. Nemâz içindeki tekbirlerde, elleri kulaklara kaldırmak bozmas, mekrûhdur.

16 — Necs yerde durmak ve secde etmek bozar. Necs yere, temiz şey sererse bozmas. Giyilmiş olan ayakkabı, elbise, insanın derisi demektir. Palto ucunu pis yere getirip secde edilemez. Paltoyu çıkarıp da sermelidir. [Necâset bulaşmış ayakkabı ile cenâze nemâzı kılınmaz].

17 — Bir rüknde, üç kerre sübhânallah diyecek kadar avret yeri açılırsa veyâ, derisinde, elbisesinde necâset olursa, veyâ imâmın önüne geçerse veyâ [aynı imâma uymuş olan] kadınla bir hizâda olursa bozulur. Bunları kendi yaparsa, derhâl bozulur. [Yetmişikinci maddede cemâ'atle nemâza bakınız!].

18 — Necs yere, renk, koku, nem geçiren şey serip üzerinde kılmak bozar. Geçirmezse, bozmas. Fazla toprak örtüp kılınca bozmas.

19 — Özsüz, göğsünü kiblede çevirince hemen bozar. Yüzünü, başka uzvunu çevirmek bozmas, mekrûh olur. Elinde olmiyarak çevrilince, bir rükne devâm ederse bozar. Kibleye karşı bir saf (bir buçuk metreye) yürüyünce bozulmaz. Kibleye karşı değilse veyâ kibleye karşı devamlı olarak dahâ çok yürürse bozulur. Bunun için, yürüyerek nemâz kılmak câiz değildir.

20 — Öpülen veyâ şehvetle tutulan kadının nemâzı bozulur.

21 — Kalbinden irtidâd edenin nemâzı bozulur. [Ya'nî, falanca şey olursa, falancanın sözü doğru çıkar ve Kur'an-ı kerim (hâşâ) doğru olmaz, derse veyâ bir kız, bir kâfirle evlenmeğe karâr verirse, hemen kâfir olurlar]. İlerde kâfir olmağa niyyet eden ve küfre sebep olan şeye inanan hemen kâfir olur. Ya'nî mürted olur.

22 — Nemâzda abdestini, guslünü bozanın nemâzı hemen bozulur. Abdesti kendiliğinden bozulursa gidip tazeleyip, nemâzına devâm edebilir.

23 — Bir rükne terk eden, bu rükne nemâz içinde ifâ etmezse, bozulur.

24 — İmâm bir rükne başlamadan önce, bu rükne başlayıp bitirenin bozulur. Fekat, imâm sonradan, o rükne başlayıp beraber bitirirlerse veyâ imâm başlamadan, o vaz geçip, imâm, bu rükne başlayınca, bu rükne tekrâr imâmle birlikde yaparsa, bozulmaz ise de, mekrûh olur. İmâm bir rükne bitirdikten sonra, bu rükne başlıyanın nemâzı kabûl olur.

25 — İmâma birinci rek'atde yetişemiyen kimseye (Mesbûk) denir. Mesbûk, imâm selâm verince ayağa kalkar. Ayakda iken, imâmın secde-i sehiv yaptığını görerek, imâmle birlikde secde yaparsa, nemâzı bozulur. Yatmayıp nemâzını temâmladıkdan sonra, secde-i sehiv kendi yaparsa bozulmaz. Ayağa kalkmadan, imâmle birlikde yapıp, sonra kalkması dahâ iyidir.

26 — Secdeyi unutan kimse, rükû'da veyâ secdede hâtırlarsa, rükû'dan hemen, secdeden ise, oturduktan sonra yatarak o secdeyi yapar ve rükû' ve secdeyi l'âde eder. Sonra secde-i sehiv yapar. Yâhud, bu hâtırladığı ve son oturuşda hâtırladığı secdeyi son oturuş arasında veyâ sonunda yapar ve tekrâr oturarak tehiyyâtı okur ve secde-i sehiv yapar. Tekrâr oturmazsa, nemâzı bozulur.

27 — Uyuyarak kıldığı rüknü tekrâr kılmazsa, bozulur.

28 — Nemâz içindeki tekbirlerde (Allahü) derken, başdaki hemzeyi uzatırsa nemâz bozulur. Nemâza dururken uzatırsa, nemâza başlaması sahîh olmaz.

29 — Tegannî ile okumak, ma'nâyı bozarsa, nemâzı da bozar. Tegannî, mûsikî perdelerine uymak için harfleri uzatmak demektir. Meselâ, (Elhamdû lillahi râbbil) diye uzatmak, ma'nâyı bozuyor. Bunun gibi, müezzinlerin (Râbbenâlekel-hamd) demeleri de bozuyor. Çünkü, Râb, üvey baba demek olup, (Allahımıza hamd ederiz!) yerine (Üvey babamıza hamd ederiz!) oluyor. Ma'nâ değişmezse, nemâz bozulmaz. Fekat elif, vav, yâ sadâli harflerini çok uzatırsa, ma'nâ değişmese de, nemâz bozulur. Görülüyor ki, tegannî, kelimelerin ma'nâsını değiştirmezse ve harfler, iki harf kadar uzamazsa, yalnız sesi güzelleştirip kırâetî süslerse câiz olur. Hattâ, nemâz içinde de, nemâz dışında da, müstehab olur.

Ebüssu'ûd efendi fetvâsında diyor ki, (İmâm, amel-i kesir oluncuya kadar tegannî ederse, yâhud üç harf ziyâde ederse, nemâzı fâsîd olur. Tegannî, ırlamaktır, sesini hançeresinde terdîd edip, ya'nî tekrarlayıp dürlü sesler çıkarmaktır).

30 — Zellet-ülkâri (yanlış okumak) bozar. Hatâ, dört şekilde olabilir: Birinci şekli i'râbda hatâdır. Ya'nî harekelerde ve sükûnde olabilir. Meselâ şeddeyi hafif okur veyâ medleri [uzunları] kısa okur veyâ bunların aksini yapar.

İkinci şekilde, harflerde olur: Harfin yerini değiştirir veyâ harf ilâve eder, yâhud azaltır. Veyâhud harfi ileri, geri alır.

Üçüncü hatâ, kelimelerde ve cümlelerde olur. Nihâyet, vakf ve vasilde hatâ olur. Ya'nî duracak yerde durmaz, geçer. Gececek yerde durur. Bu dördüncü şekli hatâda, ma'nâ değişse de, bozulmaz.

İlk üç şekilde, ma'nâyı değiştirip, küfre sebeb olacak ma'nâ hâsıl olursa, nemâzı bozar. Yalnız, cümlenin yerini değiştirdiği zaman, arada durursa, bozamaz. Hâsıl olan ma'nâ küfre sebeb olmazsa, Kur'ân-ı kerîmde benzeri yoksa, nemâz yine bozulur. Gurâb yerine gubâr demek ve Rabbinnâs yerine Rabinâs demek ve zallelnâ yerine zalelnâ demek ve emmâretün yerine emâretün demek ve (amile sâlihan ve keferi fe lehüm ecrühüm) diyerek (ve keferi) kelimesini eklemek ve mesânî yerine mesânine demek ve essırâtallezîne demek ve iyyâ kena'büdü demek [ya'nî bir kelimeyi ayırıp, ikinci kelimeye birleştirmek], [ve mâ halekazzekere] derken [ve] yi unutmak, hepsi bozar. Ma'nâsız olur ve Kur'ân-ı kerîmde benzeri bulunmazsa, yine bozar. [Serâir] yerine, serâil demek ve [halaknâ] yerine, laknâ demek ve [ce'alnâ] yerine alnâ demek gibi. Benzeri bulunursa da, ma'nâ başka ise, imâm-ı Ebû Yûsûf bozulmaz dedi. İki imâm ise, bozulur dedi. Fetvâ da böyledir. Benzeri bulunmaz, ma'nâsı değişmezse, aksini söylediler. Fetvâ, imâm-ı Yûsûfün sözüdür. Meselâ, ihdinelsirâta deyince ve Rabilâlemin ve iyâke deyince ve [yâ mâlik] yerine [yâ mâli] deyince, [teâlâ ceddü Rabbînâ] derken [teâl] deyince bozulmaz.

Sonradan gelen âlimler, i'râb hatâsı, hiçbir zaman bozamaz dedi. Birincisi ihtiyât, ikincisi ruhsat yoludur.

Bir harfi, başka harf okumakda, harfler çok farklı ise, bozar. Meselâ, sat yerine ta söylemek, sâlihât yerine tâlihât okumak gibi. Harflerin farkı az ise, çok âlimler, ma'nâ değişirse, eğer bilerek okudu ise, bozulur. Ağzından kaçdı ise, bozulmaz dediler. Dat yerine zı demek, sin yerine sat, te yerine tı demek gibi. Fetvâ böyle ise de, ihtiyâtlı olmak lâzımdır. Dâllin yerine zâllin okumak böyledir. [Dahâ fazla bilgi için (Cemâ'atle nemâz) a bakınız!].

Kelime ilâve edince, ma'nâ değişmez ve bu kelime Kur'ân-ı kerîmde bulunursa, bozulmaz. Meselâ, (ve bilvâlideyni ihsânen ve berren) gibi. Bu kelime, Kur'ân-ı kerîmde bulunmazsa da, bozulmaz, Meselâ (ve nahlün ve tüffâhun ve rumman) gibi. Fekat, Ebû Yûsûf bozulur dedi.

Kelime unutulunca, ma'nâ değişmezse bozulmaz. Meselâ (ve cezdün seyyletün mislühâ) derken seyyletün demezse bozulmaz. Ma'nâ değişirse bozulur. Meselâ (lâ yü'minûn) derken, lâ demezse bozulur.

Harfin kendini veyâ yerini değiştirince, ma'nâ değişmezse, Kur'ân-ı kerimde benzeri varsa, bozulmaz. Meselâ innelmüslimîne yerine, innelmüslimûne derse bozulmaz. Benzeri yoksa, iki imâm bozulmaz dedi. Meselâ, kavvâmîne yerine kayyâmîne deyince bozulmaz. Ma'nâ değişirse iki imâm bozulur dedi. İmâm-ı Yûsüf, benzeri yoksa bozulur dedi. Eshâbessair yerine, eshâbeşşair deyince, bozulur. İnfeceret yerine, inferecet deyince ve evvâb yerine eyyâb deyince bozulmaz dedi.

Kelimeyi tekrârlayınca ma'nâ değişirse, bozulur. Rabbi Rabbil'âlemin, mâlikî mâlikî yevmiddîn deyince bozulur. Fekat, ma'nânın değiştiğini bilmezse veyâ ağızından kaçarsa veyâ harfi doğru okumak için tekrâr ederse bozulmaz.

Kelimeyi değiştirince, ma'nâ bozularsa, Kur'ân-ı kerimde benzeri bu'unsa da bozar. Ma'nâ değişmezse bozamaz.

Ahmed ibni Kemâl paşanın Kur'ân-ı kerimin secâyendleri [ya'ni durakları] için yazdığı şi'r aşağıdadır:

- clm : Câlz geçmek ondan, hem revâ,
durmak fekat, evlâdır sanal
ze : Câlz, onda dahi durdular,
geçmeği, dahâ iyi gördüler.
tı : Mutlaka durmak nişânıdır,
nerde görsen, orda hemen dur!
sat : Durmakta ruhsat var dediler,
nefes almağa izn verdiler.
mim : Lâzım durmak burada elbet
geçmede, küfrden korkulur pek!
lâ : Durulmaz! demektir her yerde,
durma hiç! alma hem nefes de!
Bu tertible oku, İtmâm et!
sevâbın cüm'eye ihsân et!

[Ayn harfi, rükû' demektir. Ömer Fârûkun «radiyallahü anh» nemâz kıldırırken, ayakda okumayı bitirip, rükû'a eğildiğini gösterir. Ayn işâreti, hep âyetlerin sonunda bulunmaktadır].

31 — Bir yazıya bakıp, anlamak bozamaz. Anlayınca mekrûh olur. Bakmayıp, gözüne rastlarsa mekrûh olmaz.

32 — Tertib sâhibi olan kimsenin, önce kılmadığı nemâzı hâtırlaması, nemâzını bozar. [Fazla bilgi için, yetmişaltıncı maddenin baş tarafına bakınız!].

33 — Kırdâ ve büyük veyâ küçük câmi'lerin her yerinde, nemâz kılanın önünden, yakın olsun, uzak olsun kadın veyâ erkek veyâ köpek geçerse, nemâzı hiç bozulmaz. Kırdâ ve büyük câmi'de ayaklar ile secde yeri arasından, küçük mescidde ve odada ise, ayakları ile kible divarı arasından geçen, günâha girer. Kible divarı ile arka divarı arası yirmi metreden az olan mescide, küçük denir. Sed, sedir gibi yüksek şeyler üzerinde kılanın, önünden, aşağıdan geçen, başı nemâz kılanın ayaklarından yukarı olursa günâha girer.

Önünden kimse geçebilecek yerlerde, nemâz kılariken, imâm veyâ yalnız kılanın sol kaşı hizasına, yarım metreden uzun bir çubuk dikmesi sünnettir. Çubuğu yere dikemezse, secde yerinden kibleye doğru uzatmak veyâ çizgi çizmek de olur. Geçene, işâretle, yüksek okumakla mâni' olmak câiz ise de, mâni' olmamak iyidir.

Dışleri arasından akan kanı veyâ dişleri arasında kalan yemek parçalarını yutsa, ağız dolusu olmadıkça, nemâzı ve orucu bozulmaz.

**Âkil isen, kıl nemâzı, çün se'âdet tâcüdür.
Sen nemâzı şöyle bil ki, mü'minin mi'râcıdır!**

70 — NEMÂZIN MEKRÛHLARI

Aşağıdaki bilgiler, (Dürr-ül-muhtâr) dan ve bunun şerhi olan (Redd-ül-muhtâr) dan terceme edilmiştir:

Nemâzın mekrûhları iki dürlüdür: Yalnız mekrûh denildiği zaman (Tahrîmen mekrûh) demektir ki, vâcib gibi zan ile anlaşılacak yasaklardır. Yasak olmasına bir delil, sened bulunmayıp, yapılmaması iyi olan şeye (Tenzihen mekrûh) denir. Nemâz içindeki vâcibleri, [müekked sünnetleri] yapmamak (Tahrîmen), [müekked olmıyan sünnetleri] yapmamak (Tenzihen) mekrûhdur. Sünnetlerin kuvveti çeşidli olduğundan, tenzihi mekrûhların, tahrîmiye yakınlıkları da çeşidlidir. Nemâzın mekrûhlarından kırkaltısını aşağıda bildireceğiz:

1 — Elbiseyi giymeyip, omuzlarına alarak kılmak mekrûhdur. Ceketin ve paltonun önünü kapalı veyâ açık bulundurmamak mekrûh değildir.

2 — Secdeye inerken etekleri, [pantolon] paçalarını kaldırmak mekrûhdur.

3 — Antârinin etekleri, kolları sıgali olarak nemâza durmak mekrûhdur. Abdest alıp, imâma yetişmek için, acele ile kolları sıgali ise, nemâzda iken yavaş yavaş indirmesi lâzımdır. Nitekim nemâzda başlığı düşenin başına koyması ef-daldır. [Görülüyor ki, dirseğe kadar kısa kol ile, atlet gömleği ile ve dizden aşağı olan kısa pantolon ile nemâza durmak mekrûhdur. Uzun kolu yukarı sıgali gömlekle mekrûh olup, kısa kollu ile kılmak mekrûh olmaz demek doğru değildir. Çünkü, bütün kitâblar, kolu veyâ eteği yukarı kaldırılmış diyor. Etek sıgalmaz, kaldırılıp bacak açılır. (Ni'met-i Islâm) kitâbında, mekrûhların onbirincisinde (Erkeğin kolu açık nemâza durması mekrûhdur) diyor. Kolları açık nemâz kılmanın mekrûh olduğu, (Ma'rifetnâme) nin ikiyüzaltmışsekizinci sahifesinde de yazılıdır]. Dirsekden yukarı olursa zararı dahâ çoktur. Nemâzda kolunu, paçasını yukarıya sıgarsa, nemâzı bozulur.

4 — Abes, ya'ni fâidesiz hareketler. Meselâ elbisesi ile oynamak, mekrûhdur. Nemâzda fâideli hareketin meselâ eli ile, alınındaki teri silmenin zararı olmaz. Pantolon, antâri ete yapışınca, avret mahallinin şekli belli olmasın diye, bunları etden ayırmak mekrûh olmaz. Tozunu silmek mekrûhdur. Nemâzda abes hareket ve kabristanda sesle gülmek hadis-i şerif ile men' edilmiştir. Kaşınmak abes değil ise de, bir rüknde, eli üç kerre kaldırırca, nemâz bozulur.

5 — İş elbisesi ile ve büyüklerin yanına çıkamıyacak elbise ile kılmak mekrûhdur. Başka elbisesi yoksa, mekrûh olmaz. [Parası varsa, alması lâzımdır]. Pilajama, antâri gibi gecelikle kılmak mekrûh değildir.

6 — Ağızda, kırâete mâni' olmıyacak birşey bulundurmamak mekrûhdur. Mâni' olursa, nemâz bozulur.

7 — Başı açık kılmak: Nemâzda başı örtmeğe ehemmiyyet vermediği için

açık kılarca, mekrûh olur. Nemâza ehemmiyyet vermediği için açarsa, kâfir olur. Kesel, bir işi, istemediği için yapmamaktır. Acz, isteyip de, gücü yetmediği için yapmamaktır. Başlığı düşerse, az hareketle örtmek efdaldır. Kendini küçük göstermesi için başı açık kılmak zarar vermez ise de, yine örtmesi efdaldır. Harâ-reti feskîn ve râhatlık için açmak da mekrûhdur. [Nemâzda başı hiç olmazsa, herhangi bir renkte olan takke ile örtmelidir. Siyah takke, yehûdilerin havra kı-yâfetidir sözü, din kitâblarında yoktur. Siyâh başlık sünnettir. Altmışaltıncı ve ikinci kısımda otuz altıncı maddelere bakınız!].

[Resûlullah ve Eshâb-ı kirâm, nemâzlarını na'lin-ı şerifleri ile kılardı. Çıplak ayakla kılmazlardı. (Tergibussalât) kitâbında diyor ki, (Çorabsız, çıplak ayakla nemâzda oturan adamın, sağ elni geriye uzatarak, ayağının altını örtmesi lâ-zımdır denildi. Çünkü, her zaman, çıplak ayağının altını mü'minlere göstermek edepsizlik olur. Nemâz içinde ise dahâ çirkin olur. Ba'zı âlimler de, nemâz ara-sında, eli ile çıplak ayağını örtmemelidir. Çünkü, nemâzda otururken elleri uy-luklar üzerine koymak sünnettir. Arkada olanın da kendi kucağına bakması sün-netdir. Her ikisi sünnete göre oturunca, edepsizlik olmaz dedi). Görülüyor ki, otururken eli ile ayağını örtmemeli diyen âlimlere göre de, ayağın açık olması edepsizliktir. Ancak, otururken, ell uyluklardan ayırmak mekrûh olduğundan, ayağın açık olması mekrûhluğunu gidermek için ikinci bir mekrûh işlememelidir. Arkadaki önüne bakarsa, edepsizlikden kurtulur demişlerdir. (Halebi-yi kebir) de yazıldığı gibi, ayakda, rükû'da, secdelerde ve otururken, elleri sünnet olduğu gi-bi koymamak mekrûhdur. (Merâkılfeleh) da, nemâzin mekrûhlarına başlarken, (Halebi) de de mekrûhların sonunda (Vâcibi ve sünneti terk etmek mekrûhdur. Bunun için, erkeklerin secde, çıplak ayağını örtmesi mekrûh olur) demesi de, bu sebebdendir. (Behcetülfetâvâ) her fetvâsında, fikh kitâblarından delil gös-terdiği hâlde, buradaki yanlış fetvâsına gösterememiş, delil yerini açık bırak-mışdır. İbni Âbidîn nemâzin mekrûhları sonunda buyuruyor ki, (Nemâzı, na'lin veyâ mest ile kılmak, çıplak ayakla kılmaktan efdaldır. Böylece, yehûdilere uyul-mamış olur. Hadîs-i şerîfde, (Yehûdilere benzememek için nemâzları, na'lin ile kılınız) buyuruldu. Resûlullah ve Eshâb-ı kirâm, sokakda giydikleri na'lin ile kı-larlardı. Na'linleri temiz, idi ve Mescid-i nebi kum döşeli idi. Kirli na'linla giril-mezdi). Ayakkabı, na'lin kirli olunca, bunlarla mescide girilmez. Çorab giyerek bu sünnet yerine getirilir. Çorabı da pis olan veyâ hiç olmayan, nemâzı topuk kemiklerine kadar uzun antâri ile kılması iyi olur. Ayaklar örtülü kılınan nemâ-zın çok sevâb olduğu (Halebi), (Berika) ve (Hadika) kitâblarında da yazılıdır.

Müslimân olmıyanlar, kiliselerinde başı açık, ayağı çıplak tapınıyor, onlar gibi, medenî ibâdet etmeli diyerek, başı açık, ayağı çıplak kılmak, yükseğe sec-de etmek ve emri altında olanları böyle kılmağa zorlamak câiz değildir. İbâdet-lerde, kâfirlere benzemek mekrûhdur. İslâmiyyetin istediği şekli beğenmiyen ise, kâfir olur].

8 — Küçük ve büyük abdesti sıkışdırırken ve yel zorlarken nemâza durmak mekrûhdur. Nemâz arasında zorlarsa, nemâzı bozmalıdır. Bozmasa ise, günâha girer. Cemâ'ati kaçırca da, bozması efdal olur. Kerâhetle kılmaktan ise, cemâ'-at sünnetini kaçırmak evlâdır. Nemâz vaktini veyâ cenâze nemâzını kaçırmamak için, mekrûh olmaz.

9 — Erkeklerin saçını enseye topuz yapıp veyâ başın etrafına sarıp veyâ tepeye toplayarak etrafını ipe bağlayıp nemâza durmaları mekrûhdur. Bunları nemâzda yaparsa, nemâz bozulur.

10 — Nemâzda iken, secde yerinden taşı, toprağı eli ile süpürmek mek-rûhdur. Secdeyi güçleştiriyorsa, bir hareket ile, câiz olursa da, nemâzdan önce temizlemek lâzımdır.

11 — Câmi'de, nemâz kılmak için safâ girerken, nemâza dururken ve ne-

mâz içinde parmakları bükerek çıtırdatmak, iki elin parmaklarını birbiri arasına sokup çıtırdatmak mekrûhdur. Nemâza hâzırlanmadan önce, zarûret olursa, mekrûh olmaz.

12 — Nemâzda, elni böğrüne koymak mekrûhdur.

13 — Başını, yüzünü etrâfa çevirmek. Gözleri ile etrâfa bakmak, tenzihen mekrûhdur. Göğsü çevirince, nemâz bozulur.

14 — Teşehhüdlerde, köpek gibi oturmak. Ya'nî kaba eti üzerine oturup, uyluklarını dikip, dizlerini göğsüne değdirip, iki elini yere koyarak oturmak mekrûhdur.

15 — Secdede, erkeklerin kollarını yere döşemesi mekrûhdur. Kadınlar ise, kollarını yere yaymalıdır.

16 — İnsanın yüzüne karşı kılmak mekrûhdur. İnsan uzakda dahî olsa, mekrûh olur. Arada, nemâz kılana sırtı dönük biri bulunursa, mekrûh olmaz.

17 — Birinin selâmına eli ile, başı ile cevâb vermek mekrûhdur. Sorulan süâle başı ile, eli ile cevâb vermesi mekrûh değildir. Meselâ, kaç rek'at kıldınız, diyene parmağı ile cevâb vermesi gibi. Fekat, başkasının sözü ile, hemen yerini değiştirir veyâ öndeki safa geçerse nemâzı bozulur. [Nemâzın müfsidlerinden onbirincisini okuyunuz!].

18 — Nemâzda ve nemâz hâricinde esnemek mekrûhdur. Kendini tutamazsa, ayakda sağ elin, diğer rüknlerde ve nemâz hâricinde sol elin dışı ile, ağzını örtmelidir. Zarûretsiz esnemek şeytândandır. Peygamberler «aleyhimüsselâm» esnemez.

19 — Nemâzda gözleri yummak tenzihen mekrûhdur. Zihni dağılmasın diye yumarsa, mekrûh olmaz.

20 — İmâmın mihrâb içinde durması mekrûhdur. Kible divarı içinde bulunan oyuk kısma mihrâb denir. Ayakları, mihrâbın dışında olunca, mihrâb içine secde etmesi mekrûh olmaz. Çünkü, insan, ayaklarının basdığı yerde kabûl edilir. Çünkü papaslar, ayrı bir odada durarak, ibâdet yapdırır. Câmî'lerde birinci cemâ'atin imâmı mihrâbda kıldırmasa, mekrûh olur.

21 — İmâmın, yalnız başına, cemâ'atden bir zrâ' [yarım metre] yüksekde durması, tenzihen mekrûhdur. Bu da, papaslara benzememek için men' edilmiştir.

22 — İmâmın yalnız başına, aşağıda durması da tenzihen mekrûhdur.

23 — Öndeki safda boş yer varken, arkasındaki safda durmak ve safda yer yok iken, saf arkasında yalnız durmak mekrûhdur. Safda yer olmayınca, yalnız başına durmayıp, rükû'a kadar, birini bekler. Kimse gelmezse, öndeki safa sıkışır. Öndeki safa sığmazsa, güvendiği birini arkaya, yanına çeker. Güvendiği kimse yoksa, yalnız durur.

24 — Üzerinde sûret ya'nî canlı resmi [insan veyâ hayvan resmi] bulunan elbise ile kılmak tahrimen mekrûhdur. Cansız resimleri bulunursa, mekrûh olmaz. İster hurmet edilmek için, ister hakâret edilmek için olsun, ister büyük olsun, ister küçük olsun, canlı resmi [ve heykel] yapmak harâmıdır. [(Hadîka) da, kulak ve el âfetlerinde uzun anlatılmaktadır. Nüfus kâğıdı, vesika, senedler ve başka lüzumlu ihtiyâclar için, küçük resm çekdirmenin câiz olduğu, (İbnî Abdîn) beşinci cild, ikiyüzotuzsekizinci sahîfesinden anlaşılmaktadır. (Zevâcîr) yirmialtıncı sahîfesindeki hadis-i şerîfde (Elinize geçen resimleri yırtınız, bozunuz!) buyruldu. Peygamberlerin ve Eshâb-ı kirâmın, din büyüklerinden hiçbirinin resmi yoktur. Onların resmi diye, gazetelerde, filmlerde görülen çirkin, iğrenç resimler, hep uydurmadır. Para kazanmak için, müslimânları aldatmak için yapıyorlar. Böyle mubârek resimleri de yükseğe asmak harâm olduğu gibi, bunları aşağı yerlere koymak da harâmıdır]. Avret yerleri örtülü olsun olmasın, her yere, büyük veyâ küçük canlı resmi yapmak harâm olduğu gibi, bunu yapmak için

alınan para da harâmdir. Putperestliğı önlemek için harâm edilmiştir. Üzerinde canlı resmi bulunan elbiseyi nemâz dışında da giymek mekrûh olduğu, Tahtâvinin (İmdâd) hâşiyesinde yazılıdır.

Seyyid Abdülhakim-i Arvâsi «kuddise sirruh» bir mektûbunda buyuruyor ki, (Üzerinde canlı resmi bulunan mendil, para gibi şeyleri kullanmak câizdir. Zira böyle şeyler mühândırlar, muhakkardırlar, muhterem değildirler). İbni Hacer-i Hiytemî Mekki «rahmetullahi aleyh», fetvâsında buyuruyor ki:

(Mendil gibi, para gibi şeyler üzerinde canlı resmi bulunmasının zararı yoktur. Çünkü, canlı resmini, hurmet olunan yerlerde kullanmak câiz değildir, hurmet edilmeyen şeyler üzerinde câizdir). O hâlde, yerde ve yere serilen eşyâda, yastık, sergi, mendil, para, mektûb pulları üzerinde ve ceb, çanta, dolap gibi kapalı yerlerde ve elbisenin göbekten aşağı kısımlarında bulunması câiz olup, göbekten yukarıda bulunması, asılması harâmdir. Kadın resmlerini ve avret mahalli açık resmleri, şehvetsiz de olsa, her yerde kullanmak ve bunlara şehvetle bakmak harâmdir.

(Hadika) ikinci cild, altıyüzotuzüçüncü sahifede diyor ki, (Üzerinde yazı, hattâ bir harf bulunan kâğıdı, örtüyü, seccâdeyi yere koymak, yere sermek tahrimen mekrûhdur. Çünkü, bunları her ne için olursa olsun kullanmak ve yere sermek, hakâret etmek olur. Hakâret etmek için sermek veyâ kullanmak küfr olur. Divara yazmak, yazıyı asmak câiz olur denildi). Buradan anlaşılıyor ki, üzerinde Kâ'be, câmi' resmi veyâ yazı bulunan seccâdeleri nemâz kılmak için yere sermek câiz değildir. Bunları zînet için divara asmak câiz olur.

Görülüyor ki, İslâm dini, insanlarla alay edilmesine ve canlılara tapılmasına ve gençlerin fuhşâ sürüklenmesine, evlilerin başdan çıkarılmasına âlet olan canlı resmlerini, heykelleri harâm etmiş, canlıların anatomik parçalarının ve bitkilerin ve her çeşid, fizik, kimyâ, astronomi, inşâat resmlerini halâl etmiş, serbest bırakmıştır. İlmde, teknikde lâzım olan resmlerin yapılmasını, bunlardan fâide elde etmeği emr buyurmuştur. İslâm dini, herşeyde olduğu gibi, resmleri de, fâideli ve zararlı olmak üzere ikiye ayırmış, fâideli olanlarını emr, zararlı olanlarını yasak etmiştir. O hâlde, din düşmanlarının, müslimânlar resme günâh der, bu ise, gericilikdir demesi, körü körüne bir iddiâ ve iftirâdır.

25 — Canlı resmi, nemâz kılanın başında, önünde, sağ ve sol hizâsında, divara çizilmiş, veyâ beze, kâğıda yapılarak asılmış veyâ konmuş ise, tahrimen mekrûhdur. Canlı şeklinde olmasa dahi, salib, ya'nî haç resmi de canlı resmi gibidir. Çünkü, hıristiyânlarla benzemek oluyor. Onlara benzemek niyyeti olmasa bile, onların yaptığı kötü şeyleri yapmak tahrimen mekrûhdur. Canlı ve cansız resmi, basılan, oturulan, dayanılan şeyde ise, nemâzı mekrûh olmaz. Resm, nemâz kılanın arkasındaki duvarlarda ve tavanda ise, tenzihen mekrûhdur.

Resm, nemâz kılan kimsenin ayağı altında, oturduğu yerde, bedeninde, elinde ise, mekrûh olmaz. Çünkü, bedenindeki ve elindeki, elbise ile örtülüdür. Örtülmezse mekrûh olur. [Bundan anlaşılıyor ki, cebdeki resmler, nemâzı mekrûh etmez]. Bileğe asılı resm mekrûhdur. Çünkü, elleri sünnete uygun koymağa mâni' olur.

Paradaki, yüzükteki ve her yerdeki resm, küçük olursa, ya'nî yere koyunca, ayakda duran kimse, uzularını ayırd edemezse nemâz mekrûh olmaz. Büyük ve örtülü olunca da mekrûh olmaz. Canlının başı kesilmiş, yüzü veyâ göğsü, karnı, başı silinmiş, sıvanmış ise nemâz mekrûh olmaz.

Cansız resmleri, meselâ ağaç, manzara resmleri, nerede bulunursa bulunsun, nemâz mekrûh olmaz. Çünkü, küçük ve başsız ve cansız resmlere tapılmamıştır. Güneşe, Aya, yıldızlara ve yeşil ağaca tapanlar oldu ise de, bu şeylerin kendilerine tapdılar. Resmlerine tapılmadı. Bunların aslına karşı kılmak mekrûh olur.

Büyük olan ve hurmet mevki'inde bulunan canlı resmi ve köpek, cünüb kimse bulunan eve rahmet melekleri girmez. Hafaza melekleri ise, Insandan yalnız cimâ'da ve halâda ayrılır. İnsanların iki omuzunda bulunup, iyiliklerini ve kötülüklerini yazan (Kirâmen kâtlbin) isimdeki iki melek ile, cinnilerden koruyan meleklerle, (Hafaza melekleri) denir. Halâda iken yapılanları, Allahü teâlâ meleklerle bildirir. Halâdan çıkınca yazarlar. Melekler, birşey üzerine, harf ile yazmaz. Bilgileri, aklımızda, zihnimizde topladığımız gibi, bir yere toplarlar. Şimdi, teyp denilen âletde, seslerin banda alınması ve sesli sinema filmlerine alınması gibi, çeşidli yazı şekilleri vardır. Göklerde, bilinmiyen kalemlerle [âletlerle] yazan melekler de vardır. Kâfirlerin yalnız kötülükleri yazılır. Her insana musallat olan cin vardır ve insanı bunlardan koruyan melekler vardır.

Çocuklara oynamak için bebek almak, imâm-ı Ebû Yüsüfe göre câizdir.

26 — Nemâzda, âyetleri, tesbihleri eli ile saymak tenzihen mekrûhdur. Kalbi ile veyâ parmaklarını oynatarak saymak câizdir. Nemâz dışında parmakla saymak ve tesbih kullanmak câizdir. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», bir kadının tesbihleri, çekirdeklerle saydığını görerek men' etmemişdir. Riyâ ve gösteriş için tesbih kullanmak mekrûhdur.

27 — Sokmak ihtimâli olan, ya'nî yaklaşan yılanı ve akrebi öldürmek nemâzı bozmadır ve mekrûh olmaz. Sol ayakkabı ile öldürmek müstehabdır. Kıvrılmadan, doğru giden beyâz yılan, cinnîdir. Zarar vermezse öldürmemelidir. Fakat, bunu da öldürmek câizdir. Çünkü, cinniler, müslimânların evine girmeyeceğiz diye, Peygamber «sallallahü aleyhi ve sellem» efendimize söz verdi. Eve girince sözlerini bozmuş olurlar. Önce (İrci' bi-İznillah) diyerek ihtâr etmeli, gitmezse öldürmelidir. Nemâzda iken, ihtâr edilmez. Yılan şeklindeki cinni hemen öldürmemek, onlara saygı göstermek için değil, zararlarına sebep olmamak içindir.

28 — Oturanların ve ayakda duranların arkalarına doğru nemâz kılmak, konuşmalar bile, mekrûh değildir. Bir kimsenin yüzüne karşı ve yüksek sesle konuşmaların sırtına karşı mekrûhdur.

29 — Mushafa, kılınca, muma, kandile, lâmbaya, aleve, tabanca gibi harb âletlerine karşı ve yatan, uyuyan kimseye karşı kılmak mekrûh değildir. Çünkü, bunlara tapınılmamıştır. Mecûsiler, ateşe tapar, aleve tapmaz. Alevli ateşe karşı da mekrûh olur.

30 — Secde edilmeyen yerlerinde canlı resmi bulunan seccâde ve yaygılar üzerinde kılmak mekrûh değildir. Çünkü, yere sermek hakâret etmektir. [O hâlde, Kâ'be, câmi' resimleri ve mubârek yazılar bulunan halıları, seccâdeleri yere sermek câiz değildir].

31 — Başından ayağına kadar, bir peştemâl sarıp kılmak tahrimen mekrûhdur.

32 — Açık başına sarık sarıp, tepesi açık olarak kılmak, tahrimen mekrûhdur.

33 — Ağzını, burnunu örterek kılmak, tahrimen mekrûhdur. Mecûsiler böyle tapınır. [Maske, eldiven ve alnın yere değmesine mâni' olan gözlük takarak kılmamalıdır. Alnın, burnun, ellerin yere değmesine, ya'nî farza veyâ sünnete mâni' olan şey ile, zarûret olmadan nemâz kılmamalıdır. Bunları nemâzda takmak için, kadınlara dahî zarûret yokdur].

34 — Özrsüz, buğazından balgam çıkarmak mekrûhdur. Ağızda hâsıl olan kan, ağız dolusu değilse, bunun hâsıl olması ve bunu yutmak, abdesti de, nemâzı da bozmadır. Kay da böyledir [(Halebi-yi kebir) ve (Hindlye)].

35 — Amel-i kalil, ya'nî bir eli, bir veyâ iki kerre hareket ettirmek mekrûhdur. [Nemâzı bozanların onbeşincisine bakınız!]. Isıran biti, pireyi, amel-i

kalil ile öldürmek câiz, ısırmıyanı tutmak ve öldürmek mekrûhdur. Bunların ölüsünü ve dirisini mescidde bırakmak harâmıdır.

36 — Nemâzin sünnetlerinden birini terk etmek mekrûhdur. Sünnet iki kısımdır: Biri (Sünen-i hüddâ) dir. Bunlar, müekked (kuvvetli) olan sünnetlerdir. İkincisi (Sünen-i zevâid) dir. Bunlar, müekked olmıyan sünnetlerdir. Müstehab ve mendûb da aynıdır denildi.

Nemâzda müekked sünneti terk, tahrimen mekrûh olur. Müekked olmıyan sünneti terk, tenzihen mekrûh olur. Müstehabı terk etmek, mekrûh değil, hilâf-ı evlâ olur. Ya'ni müstehabları yapmak sevâb olur, yapmamak, hiç suç değildir. Sevâbından mahrûm kalır.

37 — Zarûretsiz, çocuğu kucağında iken nemâza başlamak mekrûhdur. Zarûret varsa ve üstü temiz ise, mekrûh olmaz.

38 — Kalbi meşgûl eden, huşû'u gideren şeyler yanında, meselâ süslü şeyler karşısında, oyun ve çalgı yanında ve arzû ettiği yemek karşısında kılmak mekrûhdur. Ayakkabılarını arkada bırakarak kılmak mekrûh olduğu (Dürr-ül-muhtâr), da haccın 188. ci sahifesinde, (Halebi-yi kebir) sonunda ve (Bizâzlye) de yazılıdır.

39 — Farz kılarken özrsüz, divara, direğe dayanmak mekrûhdur. Nâfile kılarken dayanmak mekrûh olmaz.

40 — Rükû'a eğilirken ve kalkarken elleri kulaklara kaldırmak mekrûhdur.

41 — Kırâeti, rükû'a eğildikde temâmlamak mekrûhdur.

42 — Secdelere ve rükû'a, imâmdan önce başını koymak ve kaldırmak mekrûhdur.

43 — Necs olmak ihtimâli bulunan yerlerde, meselâ kabristanda, hamâm içinde ve kilisede kılmak mekrûh olup, yıkayıp temizliyerek kılmak veyâ hanâmın soyunma mahallinde kılmak ve kabristandaki mescidde kılmak mekrûh olmaz. Soğuk ve başka sebeble açık yerde kılınmazsa ve başka yer bulunmazsa, kilisede yalnız da, cemâ'atle de kılmak câiz olur. Nemâzdan sonra hemen çıkmalıdır. Çünkü, kilisede, şeytânlar toplanır. Kilisedeki küfr alâmetleri boşaltılırsa, nemâz kılmak hiç mekrûh olmaz. Üstü açık necâsete karşı kılmak mekrûhdur.

44 — Kabre karşı kılmak mekrûhdur. Vehhâbiler, buna şirk diyorlar.

[(Hadîka), ikinci cild, altıyüzotuzuncu sahifede diyor ki, (Hadis-i şerîfde «Mezâr üzerinde nemâz kılanlara la'net olsun!» buyuruldu. Çünkü, kabir üzerinde nemâz kılmak, yehûdilere benzemek olur. Bunun için, mekrûh denilmiştir. Kabristanın kabir olmıyan yerinde kılmak mekrûh olmadığı (Hânlyye) ve (Hâvî) kitâblarında yazılıdır. Mezâr, nemâz kılanın arkasında olursa veyâ önünde olup da, önünden geçmesi câiz olacak uzaklıkta ise, yine mekrûh olmaz. Peygamberlerin ve sâlihlerin türbelerini de mescid hâline getirmek, yehûdilere benzetmek olur. İbâdetde, başkasını Allahü teâlâyâ ortak yapmağa benzediği için Peygamber efendimiz, bunu da yasak etmiş, «Yâ Rabbî! Kabrimi İbâdet olunur put hâline getirmel» buyurmuşdur. Fekat, sâlih bir kimseye yakın mescid yapılırsa veyâ onun yüzünden Allahü teâlânın merhametine kavuşmağı veyâ İbâdetinden ona da fâide olmasını düşünerek, kabri yanında nemâz kılınırsa, ona saygı olmak için, ona karşı kılmağı düşünmezse, hiç zararı olmaz. Çünkü, İsmâîl aleyhisselâmın kabri, Kâ'benin yanında, (Hatim) denilen yerdedir. Mescid-i harâmda kılınan nemâzların en kıymetlisi, burada kılınan olduğundan hâcılar, burada kılmak için uğraşmaktadırlar. Böyle olduğu (Mesâblh) şerhinde de yazılıdır. (Ma'rifetnâme) nin ikiyüzaltmışsekizinci sahifesinde diyor ki, (Perdesiz kabre karşı nemâz kılmak mekrûhdur). (Fetâvâ-yi-Hindlyye) nin beşinci cüz', 320. ci sahifesinde diyor ki, (Mescidin kiblesi ile kabir arasında perde olur sa veyâ kabir yanda, arkada bulunursa, mekrûh olmaz).

(Fetâvâ-ı Feyziyye) de diyor ki, (Üç dürlü vakf vardır: Yalnız fakirler için olur. Önce zenginler, sonra fakirler için olur. Hem zenginler, hem de fakirler için olur. Mektebler, hanlar, hastahâneler, kabristanlar, câmi'ler ve çeşmeler hem fakirler, hem de zenginler için vakf edilmişlerdir). Vakf mezârlıklara türbe yapmanın câiz olmaması, fakirlerin yerlerini işgâl etmemek içindir. Türbe yapmak harâm olduğu için denilemez].

45 — Teşehhüdlerde, sünnete uygun oturmamak, tenzihen mekrûhdur. Özrü varsa mekrûh olmaz.

46 — İkinci rek'atda birinciden üç âyet uzun okumak mekrûhdur. [Altıncı maddeye bakınız!]

HER NEMÂZI BOZMAĞI MUBAH KILAN SEBEBLER ŞUNLARDIR :

- 1 — Yılanı öldürmek için,
- 2 — Kaçan hayvanı yakalamak için,
- 3 — Sürüyü kurddan kurtarmak için,
- 4 — Taşan tencereyi ateşden ayırmak için,
- 5 — Kıymeti bir dirhem gümüşden az olmıyan, kendinin veyâ başkasının malını zâyi' olmaktan korumak için, [Dirhem-i şerî kelimesine bakınız!],
- 6 — Abdest ve yel sıkıştırmaktan kurtulmak için,
- 7 — Vaktin veyâ cemâ'atin kaçmasından korku olmadığı zaman, başka mezhebde nemâzı bozan birşeyden kurtulmak için, meselâ dirhemden az necâseti temizlemek için ve yabancı kadına dokunmuş olduğunu hâtırlayınca, abdest almak için, nemâzı bozmak câiz olur.

HER NEMÂZI BOZMAK FARZ [LÂZİM] OLAN SEBEBLER İKİDİR :

- 1 — İmdâd diye bağıran bir kimseyi kurtarmak için, ve kuyuya düşecek a'mâyı, yanacak, boğulacak kimseyi kurtarmak, yangını söndürmek için,
- 2 — Ana, baba, dede, nine çağırınca farz nemâzı bozmak vâcib olmaz, câiz olur ise de, ihtiyâc yok ise, bozmamalıdır. Nâfile [sünnetler dahî] ise, bozulur. Bunlar, imdâd isterse, farzları da bozmak lâzım olur. Nemâz kıldığını bilerek çağırıyorsa, nâfileyi de bozmayabilir, bilmiyerek çağırırsa bozması lâzımdır.

NEMÂZ DIŞINDA MEKRÛH OLAN ŞEYLER BEŞDİR :

1 — Halâda ve her yerde, abdest bozarken kibleye önünü ve arkasını dönmek tahrimen mekrûhdur. Unutulursa, üstünü kirletmek tehlikesi veyâ başka tehlike varsa, mekrûh olmaz.

2 — İstincâ ederken, önünü, arkasını kibleye dönmek, Güneşe, Aya karşı abdest bozmak, tenzihen mekrûhdur.

3 — Küçük çocukları bu cihetlere karşı tutarak abdest ettirmek, tutan büyüğe mekrûh olur. Bunun gibi, büyüklere harâm olan şeyi, küçüklere yaptırmak yapırana harâm olur. Meselâ oğlan çocuğuna ipek giydiren ve zînet eşyası takan ve çocuklara içki içiren kimse, harâm işlemiş olur.

4 — Kibleye karşı ayaklarını veyâ bir ayağını uzatmak özrsüz, tahrimen mekrûhdur. Özü ile veyâ yanlışlıkla uzatmak mekrûh olmaz.

5 — Mushafa ve din kitâblarına karşı ayak uzatmak da mekrûhdur. Yüksekde iseler, mekrûh olmaz. [(Hindiyye) beşinci cüz'de diyor ki (Mushafı hiç okumayıp, hayr ve bereket için evinde saklamak câizdir ve sevâbdır. Bir kâfirin ismini yazıp buna hakaret etmek mekrûhdur. Çünkü, islâm harflerine hurmet lâzımdır.)]

(Berika), binüçyüzaltmışsekizinci sahîfede diyor ki, (Tatârhanlyye) de, yırtık, eski olup kullanılmıyan Mushaf yakılmaz. Temiz beze sarılıp toprağa gömülür.

Yâhud toz gelmiyen temiz bir yere konur diyor. (Sirâciyye) de ise, gömülür ve-
yâ yakılır demektedir. (Münve-tül-müfti) de de böyle yazılıdır. (Müctebâ) da ise,
akan suya bırakmaktan ise, gömmek iyi olur diyor. (Halimi) de, yakmak yasak
değildir. Çünkü, hazret-i Osmân «radiyallahü anh», mensûh âyetler bulunan
Kur'ân-ı kerîmi yakdı. Eshâb-ı kirâmdan hiçkimse, buna karşı birşey demedi
diyor. Yakmak, yıkayıp yazıları gidermekden dahâ iyi olur. Çünkü, yıkamakta
kullanılan sular ayak altında kalır denildi. Kâdı Hüseyin, yakmak, hurmetsizlik
olacağından harâmı dedi. Nevevi ise, mekrûh olur dedi. Bunlardan anladık-
ğımız, yakmayı yıkayıp yazılarını gidermek veyâ gömmek iyi olur. (Berika) dan
terceme temâm oldu. Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, eskimiş, istifâde edilmez
hâle gelmiş olan mushafları, ayak altında bırakmak, birşey sarmak, kaplamak,
kesekâğıdı yapmak gibi kullanmak, hakâret etmek olur, harâm olur. Çürüyüp
toprak oluncuya kadar açılmıyacağı emîn olan yerdeki toprağa gömmek, bu ya-
pılamazsa, yakıp külünü gömmek veyâ külünü denize, nehre koymak lâzımdır.
Hakâretten kurtarmak için yakmak câiz, hattâ lâzım olur. (Sirâciyye fetvâsı),
(Münve-tül-müfti) ve (Halimi) den de böyle anlaşılmaktadır.

**Ey, insan adını taşıyan varlık,
kendine gel, uyan gafletten artık!
Se'âdet yolun, göremezsen nâdân,
niye vermiş sana, bu akli Yezdân?
niçin geldin fânî cihâna, böyle!
yalnız yirmek içmek için mi, söyle?
Bilirsin, bir ruh da vardır insanda,
psikoloji olayları meydanda.
Muhakkak, dünyâya gelen, ölüyor,
o zemân ruhtar, aceb noluyor?
İleriyi görmek, elbet insanlık,
bunu sağlar sanma, hıristiyanlık,
İslâmı kötüler, onlar dâlma,
İncilde, böylemi söyledi İsa?
İslâmiyeti bilmiyorum dersin,
nasıl, münevverlik iddiâ edersin?
Gençlik geçdi, sanki tatlı bir rü'yâ,
bütün ömür de, bir sâ'atdır güyâ.
İslâmı, sanırım etmezsin teslim,
anlamadan hiç, verilir mi hüküm?
Din dersine lüzum yokmuş lisede,
böyle mi söyleniyor, kilsede?
İslâmı bilmediğin, pek âşikâr,
ki bunu eyleyemezsin, hiç inkâr.
Ne olur, bir din kitabı okusan,
insanlığı öğrenirsin, o zaman.
Aldanmışsın sözüne dinsizlerin,
nereye gidiyorsun, yok haberin!
İyi fark etmez isen nikü bedi,
hak olur sana, azâbı ebedî.
Sözünün hepsi, şehvetine dâir,
kahreylemiş sana, Hallâkı kâdir**

Azıcık müslimânlığı et merak,
dın büyüklerinin sözüne bir bak!
Okusan, anlarsın sen de, o zemân,
ne diyor Muhammed aleyhisselâm.
diyor ki, herşeyi yaratan birdir,
İsâ da, anası da, âciz kuldur.
Kur'ân-ı kerim, kelâmı Rahmandır,
âyetleri, âlemlere ihsândır.
İlim, fen, cümle fezâil kaynağı,
ona uy, dilerseñ felâh bulmağı!
Gelmeseydi, yeryüzüne bu Kur'ân,
görülür miydi cihanda hiç umrân?
Başı boş bırakılsaydı insânlar,
bulunur miydi bugünkü Imkânlar?
Beşeriyet birbirine glerdi,
güçlü olan, zaîfi yok ederdi.
Ya bâri, güçlü de râhat etseydi,
azgın nefis, kendi başını da yerdı.
Görmüyor musun bugünkü dinsizler,
birbirinin hiylelerinden titrer.
Hiçbiri, diğeriñe güvenmiyor,
herbiri, ötekine dış biliyor.
Milletler, hep gider ise, bu karâr,
atom gücü, füze hızı, neye yarar?
Gel insâf et, Islâma sen de iftân!
her işin faydalı olur, o zemân!
Müslimân olursa hıristiyanlık,
komünist, mason yaşıyamaz artık
İnsanlar sevişir, hep kardeş olur,
memleketler sıkıntıdan kurtulur.
Nebilerin hâtemine uymazsa,
vahşetden kurtulamaz, aslâ kimse.
Hergün okuyorsun gazete, kitâb,
bunları kim yazmış, iyice bir bak!
Çoğunu, dinsizler düzmüş, gizlice,
İslâma iftirâ sacıyor nice.
Kur'âna, mantıkla çatamayanlar,
alçakça, yalanlar, uyduruyorlar.
Doğru dın kitâbı, okuyan insan,
hakikatı anlar, olur müslimân!

71 — TERÂVİH NEMÂZİ VE CÂMİ'LERE SAYGI

TERÂVİH NEMÂZİ — (Nûr-ül-izâh) şerhinde ve hâşiyesinde buyuruyor ki, (Erkeklerin ve kadınların, yirmi rek'at terâvih kılması, sünnet-i müekkededir. İnanmıyan sapıktır ve şâhidliği kabûl olmaz. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», birkaç gece, terâvihi cemâ'atle sekiz rek'at kıldı. Yalnız olarak yirmi rek'at kıldığı da bildirilmişdir. Sünnet olduğu buradan anlaşıldı. Üç halife ve zamanlarındaki Eshâb-ı kirâmın hepsi, cemâ'atle yirmi rek'at kıldılar. Bu halifele-re ve Eshâb-ı kirâmın icmâ'ına uymamız, hadis-i şerif ile emr olunmuşdur).

Terâvih, yatsının son sünnetinden sonra ve vitrden önce kılınır. [Bir kimse, yatsıyı kılmadan önce terâvihi kılamaz (İbni Âbidin s. 295). Vitrden sonra da kılınabilir. Sabâh nemâzına kadar kılınabilir. Fecr doğunca kılınamaz. Kazâ da edilmez. Çünkü, terâvih kuvvetli sünnet ise de, akşam ve yatsı son sünnetleri kadar kuvvetli değildir. Bu sünnetler ise, kazâ edilmez. Yalnız farz nemâzlar ile vitrin kazâsı lâzımdır. Terâvihi cemâ'atle kılmak, sünnet-i kifâyedir. Ya'ni câmi'de cemâ'atle kılındıkda, başkaları evde yalnız kılabilir, günâh olmaz. Fekat, câmi'deki cemâ'at revâbından mahrûm kalır]. Evde, bir veyâ birkaç kişi ile, cemâ'atle kılsa, yalnız kılmaktan yirmiyedi kat fazla sevâb kazanır. İki rek'atde bir selâm vermek ve her iftitâh tekbirinde niyyet etmek dahâ iyidir. Yatsıyı cemâ'atle kılmıyanlar, terâvihi cemâ'atle kılamazlar. Yatsıyı cemâ'atle kılmıyan bir kimse, farzı yalnız kılıp, sonra terâvihi kılan cemâ'ate katılabilir. [Yetmişaltıncı maddeye bakınız!].

CÂMİ'DE YAPILMASI CÂİZ OLMİYAN ŞEYLER YIRMİKİDİR:

İbâdet yapmak için, toplanılan yerlere (Ma'bed) veyâ (İbâdethâne) denir. Yehûdilerin ma'bedlerine (Sinagog) ve (Havra) denir. Hıristiyanların ma'bedine (Kilise) ve (Bi'a) veyâ (Savme'a) denir. Müslimânların ma'bedine (Mescid) ve (Câmi') denir. Ma'bedlerde ibâdet yapılması ve tanrının emri, yasakları öğretilir. Şimdi ma'bedlerde konuşan vazîfeliler iki şey üzerinde durmaktadırlar:

I — Parlak, yaldızlı sözlerle, acıklı hikâyelerle, kahramanlık destanları ile, nağmeli, hazin okumalarla, hattâ çalgı ve hoparlörlerle, dinleyicileri rikkate, heyecâna getirmek, kalbleri, gönülleri alarak, onların teslim olmalarını, bir gâyeye sürüklenmelerini sağlamak.

II — Dinin icâblarını, emrlerini, yasaklarını öğretmek ve bunlara uyulmasını sağlamak.

Bugün hıristiyanların kiliselerinde ve yehûdilerin havralarında, yalnız birinci iş yapılmakta, kalblerin, ruhların değil de, nefslerin, düşüncelerin birleştirilmesine çalışılmaktadır. Dini vecîbeler olarak da eski din adamlarının koydukları ve her zaman, her yerde başka olan şeyler öğretilmektedir. Bunun için, kiliseler, havralar, bir ma'bed değil, bir politika, bir konferans yeri olup, insanları uyuşturarak, liderlerin, şeflerin arzû ve düşüncelerine sürüklemektedirler.

Câmi'lerde de, din adamları arasında böyle siyâset ve kazanc gâyesi ile konuşanlar her zaman görülmüştür. Bunlar, islâm âlimlerinin kitâblarını okumamış, mezhebsizlerin, sapık kimselerin bozuk kitâblarına aldanmış din câhilleridir. İslâmiyyetin icâblarını öğretmek ve yaptırmak şöyle dursun, kendileri bile öğrenememiş zevallı kimselerdir. Bunlar, doğru dürüsüt abdest ve gusl almasını, şartlarına uygun nemâz kılmasını bilmiyen câhil ve sapık din görevlileri olup, her asrda müslimânları şaşırılmışlar, islâmiyyete ve millete zararlı olmuşlardır. Uzun cübbe, büyük sarıkla, minberlerde, va'z kürsilerinde tegannî ile, nota ile okuyup, yaldızlı sözlerle, heyecanlı hikâyelerle konuşarak dinleyicileri köksüz ve geçici bir te'sir altına alabilen birer hatib, konferansçıdır. Siyâsi partilerin, diktatörlerin, faşist idârecilerin ve kiliselerin sözcüleri gibi, geçici heyecan vererek dindârları aldatmışlardır. Âlimlerimiz bunlara din adamı değil, din ve imân hırsızları demişlerdir. Böyle din simsarlarını, din adamı zan etmemelidir. İslâm âlimlerinin kitâblarından anlatan ve sözleri, hâlleri, işleri, bu kitâblara uygun olan hakikî din adamlarını bulup, islâmiyyeti bu Allah adamlarından öğrenmelidir.

Ebüsü'üd efendi fetvâsında buyuruyor ki, (Bir köyde veyâ mahallede mescid olmayıp, cemâ'atle nemâz kılmasalar, hükûmet bunlara zorla mescid yaptırmalıdır. Cemâ'ati ihmâl edenleri ta'zir etmelidir. Dokuzyüzkırk senesinde ha-

İste tarafından bu husûsda her vilâyete emr gönderilmişdir). (Mecmû'a-i cedide) de diyor ki, (Eski bir mescid, cemâ'ati alamazsa, mahalle halkı kendi paraları ile bunu yıkarak genişini yapmaları câizdir).

1 — Câmî' kapısını kilidlemek mekrûhdur. Hırsız tehlikesi varsa, mekrûh olmaz.

2 — Câmî' üzerinde cimâ', tahrimen mekrûhdur. Kâbe-i mu'azzama ve câmî' üzerine basmak da mekrûhdur. Câmî' üzerine cünüb çıkmak harâmıdır.

3 — Câmî' üzerine abdest etmek tahrimen mekrûhdur. Çünkü, câmî'lerin üstü, semâya kadar mesciddir. Altı da böyledir. Altını şadırvan ve hamâm yapmak câizdir.

4 — Câmî'den ba'zan geçmek câizdir. Yol hâline getirmek mekrûhdur. Özlürse mekrûh olmaz. Hergün ilk geçerken (Tehiyetülmescid) kılar. Başka geçişlerinde kılmaz. Zarûretsiz câmî'den geçmeği âdet eden fâsık olur.

5 — Câmî'lere necâset sokmak mekrûhdur. Üzerinde necâset bulunan kimse, câmî'e giremez. Necs yağ ile kandil yakmak câizdir. (Fetâvâ-i fikhîyye) de diyor ki, (Mescidde necâset gören kimsenin, bunu hemen temizlemesi lâzımdır. Temizlemeği özrsüz gecikdirirse, günâh olur. Nemâz kılanın üzerinde, secde yerinde necâset görenin, buna bildirmesi lâzımdır. Bunu haber vermek ve nemâzı geçecek olanı uyandırmak vâcib değildir, sünnetdir).

6 — Necs su ile yapılmış harç ile ve zarûret olmadan tezek karıştırılmış çamur ile câmî' sıvamak mekrûhdur.

7 — Câmî'de, kap içine abdest bozmak mekrûhdur. Kan aldirmek da böyledir. Yel kaçırmak mekrûh olmaz.

8 — Necâset bulaştıracak olan deliyi ve küçük çocukları câmî'e sokmak harâmıdır. Necâset tehlikesi olmazsa, mekrûhdur.

9 — Câmî'de pazar kurmak, yüksek sesle konuşmak, nutk söylemek, kavgâ etmek, silâh çekmek, cezâ vermek, tahrimen mekrûhdur. [Cum'a ve bayram hutbelerinde nutk verir gibi okumak, konuşmak, câmî'leri konferans salonu hâline çevirmek harâmıdır].

10 — Sokakda gezilen ayakkabı ve na'lin ile câmî'e girmek mekrûhdur. Temiz olan mest ve na'lin ile nemâz kılmak efdaldır. Yehûdilere muhâlefet edilmiş olur.

Bir odası mescid yapılmış olan ev üzerine ve içinde mushaf bulunan oda üzerine abdest bozmak ve cimâ' etmek mekrûh olmaz. Cenâze ve bayram nemâzları kılınan yerler de böyle ise de, buralardaki imâma, câmî'deki cemâ'af uyabilir. Buralara, câmî' avlularına, medrese ve tekkelere, hâid kadın ve cünüb girebilir.

11 — Câmî'lerin kiblede başka divarlarını süslemek câizdir. Fekat, bu parayı fakîrlere harc etmek efdaldır. Kible divarını kıymetli şeylerle, renklerle süslemek mekrûhdur. Yan divarların fazla süslü olması da mekrûh olur.

(Dürr-ül-muhtâr) da nemâzin mekrûhları sonunda buyuruyor ki, (Câmî'lerin efdali Kâ'be-i mu'azzama, sonra bunun etrafındaki (Mescid-i harâm), sonra Medîne-i münevveredeki (Mescid-i Nebî) dir. Sonra, Kudüsdeki (Mescid-i aksâ), sonra, Medîne-i münevvere şehri yanındaki (Kubâ) mescididir. Mescid-i Nebînin yüz zrâ' eni, yüz zrâ' boyu vardı. Bir zrâ' yarım metredir. Sonra, zamanla genişletildi. Şimdiki hâlinde de efdaldır).

[En kıymetli toprak, kabr-i se'âdetde, cesed-i Peygamberiye «sallallahü aleyhi ve sellem» temâs eden topraklar olup, Arşdan, Cennetlerden dahâ kıymetlidir. Ona yakın olan zaman, mekân, evlâdı, bütün eşyâ, Ona uzak olanlardan dahâ kıymetli, efdaldır. Câmî'ler ve Peygamberler, bundan müstesnâdır].

12 — Câmî'lerde, [sarkıntılık ederek] dilenmek harâmıdır.

13 — Câmî'de, sarkıntılık eden dilenciye sadaka vermek mekrûhdur.

14 — Gayb olan şeyleri, câmî'de araştırmak mekrûhdur.

15 — İçinde, mü'minin hicvi, aşk, ahlâksızlık gibi harâm şeyler bulunan şi'ri okumak tahrimen mekrûhdur. Va'z, nasihat, hikmet, Allahü teâlânın ni'metleri bulunan, mü'minleri medh eden şi'rleri [ya'nî ilâhi ve mevlid] teganni etmeden okumak sevâb ve târîhi şi'rleri okumak mubâh ise de, şi'riyle meşgûl olmak makbûl değildir.

Câmî'lerde ilâhi ve mevlidleri [nemâz kılanlara mâni' olmamak şartı ile], ara sıra okumak câizdir. Her zaman okuyup, âdet hâline getirmek câiz değildir.

16 — Câmî'lerde toplanıp, nemâz kılanları şaşırtacak şekilde, yüksek sesle Kur'ân ı kerim okumak ve zikir etmek tahrimen mekrûhdur. Şaşırtmazsa, câizdir.

17 — Câmî'lere abdest suyu sıçratmak, balgam, sümük bulaştırmak mekrûhdur. Câmî'de husûsi hâzırlanmış yerde abdest almak câiz olur.

Zemzem kuyusunun etrâfında abdest almak ve gusl etmek câiz değildir. Çünkü, burası câmî' içindedir. Buraya cünüb girmek câiz değildir.

18 — Câmî'lere, lüzûmsuz ağaç dikmek mekrûhdur. Câmî'in rütûbetini çekmek, gölge yapmak gibi umûma fâidesi olursa, câiz olur. Şahsi menfâ'ati için dikmek, mekrûh olur.

19 — Câmî'de birşey yimek, uyumak mekrûhdur. Müsâfir olan müstesnâdır. Müsâfir, câmî'e girerken (l'tikâf) a niyyet etmeli, önce tehiyyetülmescid olarak, nemâz kılmalıdır. Sonra, yiyebilir ve dünyâ kelâmı konuşur. l'tikâf eden yiyebilir, yatabilir. l'tikâf sünnet-i müekkededir. l'tikâfı terk etmek, beş vakt nemâzin sünnetlerini özsüz kılmamak gibi olduğu (Berika) da yazılıdır.

Câmî'de soğan, sarmısak gibi fenâ kokulu şeyleri yiyene [sigara içene] mâni' olmalıdır. Kasabları, balıkçıları, ciğercileri, yağcıları, üzerleri pis ise ve pis kokarsa ve üzeri pis kokanları ve cemâ'ati dili ile incitenleri, câmî'den çıkarmalıdır. İlâc olarak kokulu şey yiyen, cemâ'ate gelmez. Ma'zûr olur. Pis koku insanlara ve meleklerle eziyyet verir.

20 — Câmî'de, alış-veriş olan her akl [sözleşme] mekrûhdur. Nikâh yapmak ise, müstehabdır.

21 — İbâdet etmeyip, câmî'de dünyâ kelâmı ile meşgûl olmak tahrimen mekrûhdur. Ateş, odunu yiyip bitirdiği gibi, câmî'de dünyâ kelâmı konuşmak da, insanın sevâblarını giderir. İbâdetden sonra, mubâh olan şeyleri, hafif sesle konuşmak câizdir. Şerî'atin beğenmediği şeyleri konuşmak, her zemân câiz değildir.

22 — Câmî'de kendine muayyen yer ayırmak mekrûhdur. Fekat, dışarı çıkarken, kimse oturmasın diye, yerine ceketini bırakırsa, gelince oraya tekrâr oturabilir. Umûmî yerlerde, Minâda, Arafâtda, [vapurda, otobüslerde de] böyledir. Ya'nî oturmağı âdet ettiği yere başkası oturmuş ise kaldıramaz. Kendine, ihtiyâcından fazla yer ayırırsa, fazlasını başkası alabilir. Bu yerin fazlasını, iki kişi isterse, hangisine verirse, o oturur. İkisi de istemeden, bu fazla yere biri otursun, bundan alıp ikincisine veremez. Fekat, burayı, onun emri ile, onun için ayırdım, kendim için ayırmadım diye yemin ederse, kaldıracaktır. Satıcıların pazar yerinde yerleşdikleri yer de böyle olup, önce geleni sonra gelen yerinden kaldıramaz. Bütün bu umûmî yerlerde, ilk oturan, herkese zararlı olmuş ise kaldıracaktır.

Nemâz kılanlar sıkışıyorsa, kılmiyanları kaldıracabilirler.

Mahalle mescidi dar geliyor ise, o mahalleden olmiyanları, dışarı çıkarabilirler.

Mahalle câmî'inin gelirini toplaması, ta'mirini, masraflarını idâre etmesi için, mahalle halkının bir (Mütevelli) ta'yin etmesi câizdir [ve lâzımdır].

Câmi'in bir tarafında hâfız Kur'an-ı kerim okuyor, bir tarafta da Ehl-i sünnet olan sâlih bir kimse va'z veriyor ise, va'z dinlemek efdaldır. [Hele hâfız fâsık ise, tegannî ile okuyorsa, dinlemek câiz değildir].

Câmi'lerdeki yarasa ve güvercinleri koğmak ve yuvalarını dışarı atmak câizdir. Çünkü, câmi'leri kirlletirler. Câmi'lerin temiz olması için bunlar çıkarılır. (Fetâvâ-i kârt-ül-Hidâye) de ve (Cevâhır-ül-fetâvâ) da diyor ki, (Cami'leri kirlleten kuşları çıkarmak mümkün olmazsa, öldürmek câizdir. Eziyet veren hayvanlar her yerde öldürülebilir). Câmi' dışındaki kuş yuvalarını bozmak, câiz değildir.

Kâdihân fetvâsında diyor ki, (Bir şehirde, bir köyde, bir mahallede ezân okunmazsa, hükûmetin zorla okutması lâzımdır). (Fetâvâ-yı Hindiyeye) de diyor ki, (Ezân, câmi'in dışında veyâ minârede okunur. Yüksekde okumak ve sesini çoğaltmak için kendini zorlamamak sünnetdir). Görülüyor ki, ezân ve ikâmetli hoparlör ile okumağa lüzûm yoktur. Çünkü, her mahallede ezân okunmaktadır. İbâdetleri teyp, radyo ve hoparlörle yapmak bid'atdır. Bid'at büyük günâhdır.

**Ey gönül, deryâyı gafletde garik' oldun aceb?
aslın olan cevheri hiç, niçin kılmazsın taleb?**

**Fırsatı fevt eyledin hep, aslını düşünmedin,
su yerine harc edersin, ömrünü her rûzü şeb.**

**Sen (nefahtü fihi min rûhi) deminden duymadın,
ahseni takvimini esfel kılmağa ne sebep?**

**Çık ferâgat tahtı üzre, şâhı âlem ol bugünü
sen humâyı âsümânsın, yok yere çekme ta'abl**

**Çünkü, hakkındır hüviyyet, kendiñe gel âkıl ol!
benliğin mahv eyleyerek, terket, ismü resmi hep!**

72 — CEMÂ'ATLE NEMÂZ

Câmi'e sağ ayak ile girilir. Câmi'den çıkarken, önce sağ ayakkabı giyilir. Önce sol ayak ile çıkarılır. (Hadîka) da, el âfetlerinde diyor ki, (İmâm-ı Nevevi, Müslim şerhinde buyuruyor ki, mübârek, şerefli ve temiz işleri yaparken sağdan başlamak müstehabdır. Ayakkabı, don, gömlek giyerken, baş traş ederken ve tararken, bıyık kırarken, misvâk kullanırken, tırnak keserken, el, ayak yıkarırken, mescide, eve ve odaya girerken, halâdan çıkarken, sadaka verirken, yemek yirken, su içerken sağdan başlanır. Bunların zıddı olanları yaparken, meselâ ayakkabı, çorab, elbise çıkarırken, câmi'den çıkarken, halâya girerken, sümkü-rürken, tahâretlenirken soldan başlamak müstehabdır).

İbni Âbidin buyuruyor ki, (Beş vakt nemâzın farzlarını cemâ'atle kılmak, erkeklere sünnetdir. Cum'a ve bayram nemâzlarında ise şartdır. Nâfile nemâzları cemâ'atle kılmak mekrûhdur. Beş vakt nemâzda, bir kişi de cemâ'at olarak yetişir. Kırâeti güzel olan imâm olur, ya'nî Kur'an-ı kerimin harflerini tanıyan, tecvid ile okumasını bilen olur. Sesi güzel ve tegannî ile okuyan değil! Fâsıkın imâm olması mekrûhdur. Çok âlim olsa bile, ona uymak tahrîmen mekrûhdur. Hadîs-i şerîfde (Müttekî bir âlim ile nemâz kılan, Peygamber «sallallahü aleyhi ve sellem» ile kılmış gibidir) buyuruldu. Hindistân âlimlerinin 1395 [m. 1975] târihli fetvâsında (Cum'a ve bayram hutbelerinin hepsini veyâ bir kısmını arabîden başka dil ile okumak bid'atdır. Tahrîmen mekrûhdur. Hep böyle okuyan imâmın arkasında nemâz kılınmaz) yazılıdır. Bu fetvâ, arabîdir. 1396 [m. 1976] da, Işık Kitâbevi tarafından basdırılmışdır.

(Uyûn-ül-Besâir) kitâbının yüzotuzbeşinci sahifesinde buyuruyor ki, [özü olmadığı halde] (Câmi'e gitmeyip, evinde âilesi ile cemâ'at yapan kimse, câmi'deki cemâ'atin sevâbına kavuşamaz. Ya'nî, câmi'e mahsûs olan, fazla sevâba kavuşamaz. Yoksa, evde cemâ'atle kılınca da, cemâ'at sevâbına, ya'nî yirmiye-di kat sevâba kavuşur. Şunu da bildirelim ki, iki cemâ'at da, şartlara, sünnetlere uygun olduğu zaman böyledir. Evdeki cemâ'at dahâ uygun ise, evde kılmak lâzımdır). (Halebi-i kebîr) in dörtyüzüklüncü, altıyüzüçüncü ve altıyüzondokuzuncu sâhifelerinde de yazılıdır.

[Görülüyor ki, nemâzin şartlarına ehemmiyet vermiyen imâmların arkasında nemâz kılmamalıdır. Bunların nemâzi kabûl olmaz. Günâh işlediği hâlde, meselâ içki içtiği, fâiz yidiği, kadınlara, kızlara bakdığı, kumar oynadığı hâlde, abdestin, nemâzin farzlarını bilen ve ehemmiyet veren imâm arkasında kılmak câiz olsa da, mekrûhdur. Ebüssü'ûd efendi fetvâsında buyuruyor ki, (Sâlih ve fâcir arkasında nemâz kılınız) hadis-i şerifi, câmi' imâmları için değil, cum'a kıldıran emirler, vâliler içindir. Bunlara uymak ve itâ'at etmek içindir. Günâh işlediği bilinen imâmların arkasında nemâz kılmamalıdır. İmâmlik şartları bulunmayan, Kur'ân-ı kerîmi teğanni ile okuyan imâma uymamalıdır. Dinine bağlı imâmın mescidine gitmelidir. Her nemâz için, câmi'e gitmeli, fâsik, câhil, mezhebsiz, dinde reformcu olduğu bilinen imâma rastlanınca, ona uymamalıdır. Böyle imâm var zan etmekle, câmi'i terk etmemelidir. Molla Murad kütübhânesi, [1114] numaralı, Ebüssü'ûd efendi fetvâsında buyuruyor ki, (Harâm yiyen, fâiz alan imâmı azl etmek vâcibdir. Kur'ân-ı kerîmi tecvîd üzere okumasını bilmek farzdır. Tecvîdi bilmiyen, mehâric-i hurûfu gözetemez. Harflerin ağızdaki yerlerini gözetemiyen bir kimsenin okuduğu Kur'ân-ı kerîm ve kıldığı nemâz kabûl olmaz). İmâmlik şartları bulunan kimsenin imâm olması için uğraşmak, her müslimânın vazifesidir.

(Nûr-ül-izâh) şerhi hâşiyesinde buyuruyor ki, (İmâm olmak için altı şart lâzımdır). Bu şartlardan biri bulunmadığı bilinen imâmın arkasında kılınan nemâz kabûl olmaz:

- 1 — Müslimân olmak, Ebû Bekr Sıddîk ve Ömer Fârûkun halife olduğuna inanmıyan, mi'râca, kabr azâbına inanmıyan, imâm olamaz.
- 2 — Bülûg yaşında olmak lâzımdır.
- 3 — Akllı olmak. Serhoş ve bunak imâm olamaz.
- 4 — Erkek olmak. Kadın, erkeklere imâm olamaz.
- 5 — Hiç olmazsa, Fâtiha-i şerife ile bir âyeti doğru okuyabilmek. Bir âyeti ezberlememiş olan ve ezberlese de, tecvîd ile okuyamayan, nağme yapan kimse, imâm olamaz.
- 6 — Özrsüz olmasıdır. Özü olan, özü olmayanlara imâm olamaz. Özü, bir yerinden durmadan kan akması, yeşil kaçırması, idrar kaçırması, te ve fe harflerini tekrârlayarak okuması, sin harfini se, ra harfini gayn okuması, abdestsiz ve yâ dirhemden fazla necâsetli olmak ve avret mahalli açık olmasıdır. Gözü ağrıyan, gözyaşı kesilmezse, özü sâhibi olur. Kulaktan, göbekten, burundan, meden ağız ile çıkan her sıvı da, devâmlı akarsa, özü sâhibi olur. Adı geçen yerlerden ve yaradan, çibandan çıkan kan, irin ve sarı su, ağrı ile olmasa da, böyledir. Özrüleri birbirine benziyenler, birbirlerine ve bir özü olan, iki özü olana imâm olabilir. [Zarûrî abdestsiz olan özü sayılınca, kaplama ve dolgu dışı yapıldığı için gusl abdesti sahih olmayan, elbette özü sayılır. Özrsüz olanlara imâmlik yapamaz].

(Dürr-ül-muhtâr) üçyüzyetmişaltıncı sahîfede buyuruyor ki, ([İsterse profesör olsun] din câhilllerinin, fâsikların, ya'nî büyük günâh işliyenin, meselâ içki içenin, zinâ edenin, fâiz yiyenin, karısını, kızlarını çıplak gezdirenin, a'mânın imâm olması mekrûhdur. Ebüssü'ûd efendinin fetvâsını yukarıda bildirmişdik.

A'mâ, âlim ise, imâm olur. Veled-i zinânın, ya'nî nikâhsız doğmuş kimsenin imâm olması da mekrûhdur. Emred kimsenin, ya'nî henüz bâlig olmuş, sakalı çıkmamış, parlak kimsenin imâm olması, âlim olsa bile, mekrûhdur. Çünkü, fitneye sebep olur. Parlak olmıyan, köse [sakalsız] arkasında kılmak mekrûh değildir. [Görülüyor ki, imâm olmak için, sakallı olmak şart değildir. Öze ile sakal traşı olanın arkasında nemâz kılınır. Sakalı sünnete uygun olmıyan kimse, bid'at sâhibi olur. Sakalın sünnete uygun olmasına ehemmiyyet vermıyen kâfir olur. Yetmişüçüncü maddeye bakınız!].

İmâma uymanın doğru olması için, on şart vardır:

1 — Nemâza dururken, tekbiri söylemeden önce, imâma uymağa niyyet etmektir. İmâmın kim olduğunu ve nemâzın ismini niyyet lâzım değildir.

2 — İmâmın, kadınlara imâm olmağa niyyet etmesi lâzımdır. (İbni Âbidin, nemâzın mekrûhlarını bildirirken buyuruyor ki, (Kızların, kadınların, acûzelerin, beş vakt nemâza ve cum'a ve bayram nemâzları için ve va'z dinlemek için câmi'e gitmeleri câiz değildir. Eskiden yalnız acûzelerin akşam ve yatsı zamanı gitmesine izin verilmiş idi ise de, şimdi bunların gitmesi de, câiz değildir). Hele kadınların başı, kolu, bacağı açık, câmi'e gelip, mevlid, va'z ve hâfız dinlemeleri harâmıdır, büyük günâhdır. Hıristiyan kadınları bile, kiliseye giderken, böyle açık değildir. Açık kadınların, erkekler arasına karıştığı yerlere câmi' denmez. Böyle yerlere, nemâz kılmak için dahî gidilmez. İmâmın erkeklere imâm olmağa niyyet etmesi lâzım değildir. Fakat niyyet ederse, kendisi cemâ'atin sevâbına da kavuşur. (Hadika) kitâbı, yüz kırksekizinci sahifede diyor ki, (Fıkh âlimleri buyurdu ki, imâm nemâza dururken, kendisine uyan cemâ'ate imâm olmağa niyyet etmezse, buna uymak sahîh olur ise de, imâmın kendisi imâmlık sevâbına kavuşamaz. İmâm olmağa niyyet etmediği için, yalnız kılmış gibi, yalnız kendi nemâzının sevâbını alır. Başkalarının kendisine uymasına niyyet edince, cemâ'atin sayısı kadar, imâmlık sevâbı da alır)].

3 — Cemâ'atin topuğu, imâmın topuğunun gerisinde olmak.

4 — İmâm ile cemâ'at, aynı farz nemâzı kılmak. Farzı kılmış olan kimse, (imâmın kıldığı nemâzı kılmağa, uydum imâma) diye niyyet ederek imâma uyunca, nâfile kılmış olur.

5 — İmâm ile cemâ'at arasında, kadın safı bulunmamak. Kadınlar bir safdan az olup arada perde varsa veyâ alçakda, yüksekde ise saf câiz olur.

6 — İmâm ile cemâ'at arasında kayık geçecek kadar nehr ve araba geçecek kadar yol bulunmamak. Yolda veyâ nehrdeki köprüde iki saf imâma uyunca, arkadakilerin de nemâzı kabûl olur.

7 — İmâmı veyâ cemâ'atdan birini görmeğe veyâ sesini duymağa elverişli penceresi olmayan divar arada bulunmamak.

Bundan anlaşılıyor ki, başka katdaki imâm veyâ imâmı işiten cemâ'atdan biri görülmeyen apartman katlarında, aynı imâma uyarak kılmak sahîh olmaz. Hoparlör sesi ile kılanların nemâzları sahîh olmaz. Yahyâ efendi fetvâsına bakınız!

8 — İmâm hayvanda, cemâ'at yerde veyâ bunun tersi olmamak.

9 — İmâm ile cemâ'at yapışık olmıyan iki gemide bulunmamak.

10 — Başka mezhebdaki imâma uyan cemâ'atin, kendi mezheplerine göre nemâzı bozan bir şeyin, imâmda bulunduğunu bilmemesi lâzımdır. Meselâ, imâmdan kan akması veyâ başının dörtde birinden az mikdârını mesh etmesi, Hanefi mezhebinde câiz olmadığından, böyle yaptığı bilinen bir şâfiî imâma uyulmaz. Şâfiî imâmdan kan akdığı görölse, sonra imâm bir zaman gayb olup tekrâr gelse, buna uyulur. Çünkü, o zamanda abdest almış olabilir. Hüsni zan etmek iyidir. [Bunun gibi, kaplama ve dolgu dışı görülen şâfiî imâma uymamak

lâzımdır. Nemâzı kendi mezhebine göre sahîh olan şâfi'î imâma uyulabilir diyen âlimler de vardır. Bu âlimlere göre, Hanefî mezhebinde câiz olmıyan bir hâli görülen şâfi'î imâma uyulabileceğinden, kaplama ve dolgusu görülen şâfi'î imâma uymak câiz olur. Hanefî mezhebinde olup da, kaplama ve dolgusu olduğu için, Şâfi'î mezhebini taklid eden bir kimsenin de, bu âlimlere göre, kaplama ve dolgusu olmıyan hanefilere imâm olabileceği anlaşılmamalıdır. Çünkü bu kimsenin nemâzı, kendi mezhebine göre sahîh değildir. Ancak, kendisi gibi kaplama ve yâ dolgusu olanlara imâm olabilir]. Başka mezhebden, meselâ şâfi'î olan imâm, hanefideki şartları da gözetiyorsa, buna uymak yalnız kılmaktan dahâ iyidir. Hanefîye uymak, ona uymaktan dahâ iyidir.

Cemâ'at bir kişi ise, imâmın sağ yanında hizâsında durur. Solunda durması mekrûhdur. Arkasında durması da mekrûh olur. Ayağının topuğu, imâmın topuğundan ileri olmazsa, nemâzı sahîh olur. İki ve dahâ çok kişi, imâmın arkasından da durur. Birincisi, imâmın tam arkasına, ikincisi birincinin sağına, üçüncüsü birincinin soluna, dördüncüsü ikincinin sağına, beşincisi üçüncünün soluna... olarak dururlar. İkinci, sonradan gelirse, arkaya durur. Birinci, nemâzı bozmadan arkaya geçer. İmâm ileri gitmez. İmâm ile cemâ'at arasında, büyük câmi'de arada iki saf alacak boş meydân veyâ büyük havuz bulunursa, bunun gerisinde olanların uyması câiz olmaz. Havuzun ve meydânın iki yanlarında cemâ'at da, geride uymak câiz olur. Küçük câmi'lerde, arada cemâ'at olmasa da, geride uymak câiz olur. Bir kenarı yirmi metre olan câmi' büyük demektir.

Abdest alan, herhangi bir sebeble teyemmüm etmiş olana uyabilir. Ayakda kılan, oturarak kılan ve nâfile kılan, farz kılan uyabilir. Dinini bilen ve seven bir imâm arayıp ona uymalıdır.

Mahalle câmi'inde, ezân ve ikâmet okuyarak bir kerre cemâatle nemâz kılınır. Yoldaki câmi'lerde ve imâmı, müezzini olmıyan câmi'lerde, her cemâ'at için ayrı ayrı ezân ve ikâmetle kılınır. Cin imâm olur. Melek imâm olamaz. Çünkü melek, mükellef değildir. Melek, cin ve çocuk, bir de olsa, cemâ'at olur. Nâfile kılan bir kişinin, farz kılan uyması ile cemâ'at sevâbı hâsıl olur.

Cemâ'atle kılmak vâcibdir diyenler de çoktur. Irak âlimlerine göre, vâcibi özsüz bir kerre bile terk etmek günâh olur. Terk etmeği âdet ederse, sözbirliği ile günâh olur. Sünneti terk ise, günâh olmaz. Bir câmi'de cemâ'ati kaçırın kimsenin, başka câmi'de araması müstehabdır.

Hastanın, felclinin, bir ayağı kesik olanın, yürüyemiyen ihtiyârın ve a'mânın cemâ'ate gitmesi lâzım değildir. Yardımcıları, nakl vâsıtaları olsa da, lâzım değildir. Yağmur, çamur, çok soğuk ve karanlık da, özrdür. Çok rüzgâr, yalnız gece özr olur. Hırsız ve başka sebeble malı gitmek korkusu, fakir olanın alacaklısından korkusu, canı ve malı için zâlimden korkusu, abdest sıkışdırması, yolcusundan nakl vâsıtasını kaçırmak korkusu, hastaya bakmak, imrendiği yemeği kaçırmak korkusu, fıkıh bilgisini öğrenmeği kaçırmak korkusu, cemâ'ate gitmemek için özrdür. İmâmın bid'at sâhibi olduğunu veyâ abdestin, guslün, nemâzın şartlarını gözetmediğini bilmek de özrdür. Bu şartları dahâ çok bilen ve gözetmenin, başkalarından önce imâm seçilmesi lâzımdır. Bundan sonra, tecvîd ile okunan seçilir. Hâfız olması şart değildir. Bunlar birkaç kişi ise, çok vera' sâhibi olan seçilir. Vera', şübhelilerden kaçınmak demektir. Bundan sonra, yaşı çok olan seçilir. Bundan sonra, sıra ile, huyu, yüzü, nesebi, sesi, elbisesi güzel olan seçilir. Bunlar birkaç kişi ise, aralarından malı, mevki'i çok olan seçilir. Bunlar da benziyor ise, mukîm müsâfire imâm olur. Seçimde uyuşulmazsa, çoğunluğun seçtiği imâm olur. Dahâ üstünü varken, başkası seçilirse, çirkin olur. Fekat, günâh olmaz. Emir [ya'nî kumandan] ve vâlî seçimi de böyledir. Halîfe seçiminde

İse, en üstün olanı seçmemek günâhdır.

Bir evde, ziyâfetde seçim aranmadan, ev sâhibi, ziyâfet sâhibi İmâm olur. Yâhud, İmâmı bu seçer. Kırâcı, burada, ev sâhibi demektir. İstenmiyen kimsenin İmâm olması mekrûhdur.

Bid'at sâhibi kimsenin İmâm olması tahrîmen mekrûhdur. Ehl-i sünnet İ'tikâdına uymıyan bir inaniş, eğer Kur'ân-ı kerîmde ve hadis-i şerîflerde açıkca bildirilmiş olan bir şeye inanmamak veyâ şübhe etmek ise, (Küfr) olur. Açık olarak bildirilmemiş şübheli olan şeylere inanmamak ise, (Bid'at) olur. Dünyânın yaratıldığına inanmamak, böyle gelmiş, böyle gider demek, küfrdür. Cennetde, mü'minlerin Allahü teâlâyı göreceğine inanmamak, bid'atdır. Fekat, yanlış anladığı için inanmamak bid'at olur. Böyle şey olmaz. Aklım kabûl etmez diyerek tahkîr ederse, yine kâfir olur. Küfre sebep olan birşey söylemedikçe ve yapmadıkça, (Ehl-i kible) ye ya'nî nemâz kılan (Kâfir) denmez. Fekat, Kur'ân-ı kerîmde ve hadis-i şerîflerde açıkca bildirilen ve müslimânların asrlar boyunca inandığı bir şeye uymıyan söz ve işde bulunan bir kimse, bütün ömrünce nemâz kılsa, her ibâdeti yapsa da, buna (Kâfir) denir. Meselâ, Allahü teâlâ zerrelere, yaparak sayısını, gizlileri bilmez dese, kâfir olur. Ebû Bekr ile Ömerden «radıyallahü anhümâ» başka sahâbiyi, dinî bir sebeble kötüleyen, bid'at sâhibi olur. Bir harâma mubâh diyen kimse, bir âyete veyâ hadis-i şerîfe dayanarak, samimî söylüyorsa, kâfir olmaz. Nassa dayanmadan, keyfi için söylüyorsa, kâfir olur. Ebû Bekr ile Ömerin hilâfete seçilmeleri haklı değildi demek bid'atdır. Hilâfete hakları yok idi demek küfrdür.

İmâmlık şartlarını taşıyan bir kimse, ücret veyâ ma'âş karşılığı İmâmlık yapıyorsa, bunun arkasında kılmak câiz olduğuna fetvâ verilmiştir. [İmâmlık şartları bulunmıyan, mezhebsiz, dinde reformcu olduğu bilinen İmâmın yerine, Ehl-i sünnet İ'tikâdında olan İmâm ta'yîn edilmesi için uğraşmalıdır].

Cemâ'at istese de, İmâmın, farz kıldırırken kırâeti ve tesbîhleri sünnetden fazla okuması tahrîmen mekrûhdur. Kadın İmâm olup kadınlara nemâz kıldırması tahrîmen mekrûhdur. Erkek olmadığı zaman, cenâze nemâzını cemâ'atle kılmaları mekrûh olmaz. Çünkü, yalnız kılarlarsa, ilk kılan kadın farzı kılmış olur. Sonra kılanları nâfile olur. Cenâze nemâzını nâfile kılmak da mekrûhdur. Cenâze nemâzını bir kerre kılmak farzdır. Cenâze nemâzında, kadın erkeklere İmâm olursa, erkekler tekrâr kılmaz. Çünkü, yalnız kadının nemâzı kabûl olup, farz, bir kişi ile yapılmış olur. Kadın, kadınlara İmâm olursa, ilk safın ortasında durur. İleri geçmesi günâh olur. Evde, erkek, mahremi olan kadınlara İmâm olur. Yabancı kadınlara İmâm olamaz. Çünkü, bir erkeğin, yabancı kadınların arasında bulunması halvet olur. Halvet ise, harâmdır. Eğer cemâ'at arasında, bir erkek veyâ İmâmın mahremi kadın bulunursa, yabancı kadınlar da cemâ'ate girebilir. Burada da, sût ve nikâh ile olan mahremelerin, halvetde olduğu gibi, genc olmaları mekrûhdur. Mescidde halvet hâsıl olmaz. Bir kadın, İmâmın arkasında durur. Yanında durmaz. Erkek de var ise, kadın erkeğin arkasında durup İmâm-ı kılar.

Mescid-i harâmda, İmâmın Makâm-ı İbrâhimde durması efdaldır. Cemâ'atde, önce İmâmın arkasında durmak, sonra bunun sağ tarafı, sonra sol tarafı, dahâ sonra ikinci sağ efdaldır. Eziyyet vermemek için İleri safa geçmemek dahâ efdaldır. Cenâze nemâzında, arkadaki saflar, öndeki saflardan dahâ sevâbdır. İmâmı rükû'da bulan, rek'atı kaçırmamak için, son safda durur. İleri saflara geçmez. Son safda yer yoksa, o rek'atı kaçırsa da, yalnız durmaz. Birinci safda boş yer olup ikinci safda yoksa, ikinciye yarıp birinciye geçilir. Ön safa geçmek için, geride kılan cemâ'atin önünden geçmek günâh olmaz.

Cemâ'atle kılan adam, aynı imâma uyan herhangi bir kadınla, bir rûkn mik-dân bir hizâda durursa ve aralarında kalın perde veyâ dokuz ayak uzunluğunda açıklık yokea, erkeğin nemâzı bozulur. Bir safda kadın kılınca, yalnız iki yanındaki ve tam arkasındaki üç erkeğin nemâzı bozulur. Arkasındaki, dokuz ayakdan uzak ise, bunun bozulmaz. Aynı imâma uymayan bir kadının, erkekle bir hizâda kilmaları mekrûhdur. Erkek, yanında, imâma uyacak bir kadını görünce, geride durması için, eli ile işâret etmelidir. Geri gitmezse, kadının nemâzı kabûl olmaz. Erkeğin nemâzı bozulmaz. Bir hizâda olan kadın, adam boyu yüksekde veyâ aşağıda ise, zararı olmaz.

Rükû' ve secde yapamayan, yapana imâm olamaz. Nâfile kılan, farz kılana imâm olamaz.

(Elsağ) olan kimse, Elsağ olmayana imâm olamaz. Elsağ, sin harfini, se harfi okuyandır. Başka harfleri doğru okuyamayan da, doğru okuyanlara imâm olamaz. Böyle kimselerin, harfleri doğru söylemek için, gece gündüz çalışması farzdır. Çalışıp da söyleyemezse, kendi nemâzı câz olur. Çalışmazsa, kendi nemâzları fâsîd olur. Harfleri doğru okuyan bir imâma uyarak cemâ'atle kılması mümkün iken, yalnız kılsa, harfi doğru okumadığı için, nemâzı yine kabûl olmaz. Doğru söyleyemediği harf bulunmayan bir âyet varsa, bunu veyâ böyle birkaç âyet-i kerîmeyi ezberlemesi ve nemâzlarda, bunları okuması lâzımdır. Doğru okuyabildiği âyet-i kerîme var iken, bunu ezberlemeyip, söyleyemediğini okursa, nemâzı yine kabûl olmaz. Fâtihayı her nemâzda okumak lâzım olduğundan, bunu güzel okumağa çalışması lâzımdır. [Görülüyor ki, bir harf doğru söylenmezse, Kur'ân-ı kerîm doğru olmuyor ve nemâz kabûl olmuyor. Radyo ve hoparlör ile iletilen seslerde, harfler doğru çıkmadığı için, bunlarla Kur'ân-ı kerîm okumak, dinlemek ve nemâz kılmak doğru olmaz, kabûl olmaz. Suç olur. Günâh olur].

Meste veyâ sargıya mesh eden, bu uzvları yıkayana, farz kılan nâfile kılana imâm olur. Bütün sünnetlerin ve terâvihin de hep böyle olduğu, İbni Âbidîn üçyüzdoksanyedinci sahîfede yazılıdır. Dört rek'at sünnet kılan, farz kılan imâmın uydugu zaman, bunun nemâzı da, farz gibi kılınır. Üçüncü ve dördüncü rek'atlarda zamm-ı sûre okuması farz iken, şimdi nâfile olur. Nâfile nemâz kılan, nâfile nemâz kılana imâm olur.

Farzı cemâ'atle kılacak kimse, niyyet ederken, (Uydum hâzır olan imâma) diyerek de kalbinden geçirmesi lâzımdır. İmâmla birlikde, yalnız kılar gibi kılınır. Ancak, ayakda iken, imâm içinden okusa da, yüksek sesle okusa da, o hiçbir şey okumaz. Yalnız, birinci rek'atda (Sübhâneke) okur. İmâm, yüksek sesle Fâtihayı bitirince, o yavaşca (Âmin) der. Bunu yüksek sesle söylememelidir. Rükû'dan kalkarken, imâm (Semi' Allahü lîmen hamideh) deyince, o yalnız (Rabbenâ lekel-hamd) der. Sonra eğilirken (Allahü ekber) diyerek, imâmla birlikde secdeye yatar. Rükû'da, secdelelerde ve otururken, yalnız kılar gibi okur.

İmâmda nemâzı bozan birşey bulunduğunu anlayan kimse, bu nemâzı tekrâr kılar. Bunu imâm anlarsa, cemâ'ate bildirmesi lâzımdır. Haber alan, îade eder. Alamayan atv olur. Şâfi'de imâmın cemâ'ate haber vermesi lâzım değildir.

Vitr nemâzı, Ramezânda cemâ'atle kılınır. Başka zamanda yalnız kılınır.

Regâib, Berât ve Kadr nemâzlarını cemâ'atle kılmak mekrûhdur. Regâib nemâzı, Recebin ilk cum'a gecesi kılınan nâfile nemâzdır. Hicretin dörtyüzsekse-ninde meydana çıkmıştır. Birçok âlimler, bunun çirkin bid'at olduğunu yazıyor. Çok kimsenin kılmasına aldanmamalı, sünnet sanmamalıdır.

Farzı yalnız kılan kimsenin yanında, o farzı cemâ'atle kılmağa başlasalar, birinci rek'atda secde etmedi ise, ayakda iken bir yana selâm vererek, nemâzı

bozar. İmâma uyar. Birinci rek'atın secdesini yaptı ise, dört rek'atlı farzlarda, iki rek'atı temâm kılıp selâm verir. Üçüncü rek'atın secdesini yapmadı ise, ayakda bir tarafa selâm verip bozar ve cemâ'ate katılır. Üçüncü rek'atın secdesini yaptı ise, dört rek'atı temâmlar. Sonra, İmâma uyup, dört rek'at nâfile kılması iyi olur. İkinci, böyle cemâ'atle kılamaz. Sabâh ve akşam farzında birinci rek'atda secde ettikten sonra da, nemâzı bozar. Fekat, ikinci rek'atın secdesini yaptı ise, nemâzını temâmlar. Sonra İmâmla nâfile kılmaz.

Sünnetli kılarken farza veyâ cum'a hutbesine başlanırsa, bozamaz. İki veyâ dört rek'ate temâmlar. Öğle veyâ Cum'a sünnetinde iki rek'atda selâm veren, farzdan sonra, iki dahâ kılarak, dörde, temâmlar. Yeniden dört rek'at kılması, dahâ iyi olur.

Câmi'de olan kimsenin, ezân okununca, bu nemâzı cemâ'atle kılmadan, özrsüz dışarı çıkması tahrimen mekrûhdur. Belli bir câmi' cemâ'atine devâm âdeti ise, oraya ve mahallesi câmi'indeki cemâ'ate gitmesi ve hocasının veyâ başkasının dersini, va'zını kaçırmamak için bunların câmi'indeki cemâ'ate ve iş yerindeki câmi'e gitmesi özrdür. Farzı, cemâ'atden önce yalnız kılan da câmi'den çıkabilir. Fekat yalnız kılması mekrûh olur. Bu özrlülerin hepsi, ikâmet getirilirken çıkamaz. Farzı yalnız kılmış olan, öğle ve yatsı nemâzlarında, cemâ'atle nâfile kılar. Diğer üç nemâzı yalnız kılanın, cemâ'atle kılınırken bile, câmi'den çıkması vâcib olur. Çünkü cemâ'ate uymamak büyük günâhdır. Sabâh sünnetini kılmamış olan kimse, sünneti kılarca, cemâ'atle nemâzda oturacağı da kaçıracağını anlarsa, sünnetini kılmaz. Hemen İmâma uyar. Cemâ'atle, ikinci rek'atda oturabileceğini anlarsa, sünneti, câmi'in dışında sofada, çabuk kılar. Sofa yoksa, içerde direk arkasında kılar. Böyle, boş yer yoksa, sünneti kılmaz. Çünkü, cemâ'atle kılınırken, nâfile nemâza başlamak mekrûhdur. Mekerûh işlememek için sünneti terk etmek lâzımdır. [Mekerûh işlememek için, sabâh nemâzının bile sünnetini terk etmek lâzım olunca, sünnetler yerine kazâ kılmak lâzım olduğu, buradan da anlaşılmalıdır]. Öğle ve cum'a nemâzları cemâ'atle kılınırken gelen, birinci rek'atı kaçırmak korkusu varsa, sünneti kılmaz. Hemen İmâma uyar. Öğlenin sünnetini farzdan sonra kılar. Sünnete başlayıp, hemen selâm verip bozmak ve İmâma uymak, farzdan sonra sünneti, vâcib olarak kazâ etmek doğru değildir. Çünkü, özrsüz nemâz bozmak harâmıdır. Bundan başka sabâh farzından sonra nezr kılınmaz. Bozulan sünnetin tekrâr kılınması, nezr kılmak gibi vâcib değildir. (Eşbâh) şerhi olan (Tenvir-ül-ezhân) da diyor ki, (Bozulan nâfileleri tekrâr kılmak vâcibdir. Bozulan farzları ve sünneti tekrâr kılmak vâcib değildir). Çünkü, bozulan farzı tekrâr kılmak farzdır. Sünneti tekrâr kılmak da sünnettir [Üyûn-ül-besâir].

Sabâh nemâzını kılamayan, o gün öğleden önce, sünneti ile birlikte kazâ eder. Öğleden sonra, yalnız farzını kazâ eder. Cum'a veyâ öğle farzına yetişen, ilk sünneti farzdan sonra kılar.

Rükü'a yetişemiyen o rek'atı İmâmla kılmış olmaz. İmâm rükü'da iken gelen, niyyet eder ve ayakda tekbir getirip, nemâza girer. Hemen rükü'a eğilip İmâma uyar. Rükü'a eğilmeden, İmâm rükü'dan kalkarsa, rükü'a yetişmemiş olur. Bu rek'ata yetişmiş sayılmaz ise de, secdeleri İmâmla yapması lâzımdır. Yapmazsa, nemâzı bozulmaz. Bir vâcibi terk etmiş olur. İmâm ayakda iken, İmâma uyup İmâmla birlikte rükü'a eğilmiyen kimse, rükü'u İmâmdan sonra yalnız yapıp, İmâma secdede yetişirse câiz olur. Fekat geç kaldığı için günâh olur. İmâmdan önce rükü'a eğilmek, secdeye yatmak veyâ önce kalkmak, tahrimen mekrûhdur. İmâmın, son sünneti, farzı kıldığı yerde kılması mekrûhdur. Biraz sağda veyâ solda kılar. Nemâzdan sonra, kibleye karşı oturması da mekrûhdur. İlk safda İmâma karşı nemâz kılan yoksa, cemâ'ate karşı oturmalıdır. Nemâz kılan

varsa, sağa veyâ sola dönmelidir. Cemâ'at için ve yalnız kılan için, bunlar mekrûh değildir. Son sünneti başka yerde hattâ evlerinde kılmaları dahâ iyi olduğu (İmdâd) da, ezândan önce yazılıdır. Farz nemâzları kılınca, safları bozmak müstehtabdır.

(Mevkûfât) da, vitr nemâzını anlatırken diyor ki:

(Beş şey'i İmâm yapmazsa, cemâ'at de yapmaz:

- 1 — İmâm kunût okumazsa, cemâ'at de okumaz.
- 2 — İmâm bayram nemâzlarındaki tekbirleri yapmazsa, cemâ'at de yapmaz.
- 3 — İmâm dört rek'atlı nemâzın, ikinci rek'atında oturmazsa, cemâ'at de oturmaz.

4 — İmâm secde âyeti okuyup, secde etmezse, cemâ'at de etmez.

5 — İmâm secde-i sehv yapmazsa, cemâ'at de yapmaz.

Dört şey'i İmâm yaparsa, cemâ'at yapmaz:

- 1 — İmâm ikiden çok secde yaparsa, cemâ'at yapmaz.
- 2 — İmâm bayram tekbirini, bir rek'atde üçden çok yaparsa, cemâ'at yapmaz.
- 3 — İmâm cenâze nemâzında, dördten çok tekbir yaparsa, cemâ'at yapmaz.

4 — İmâm beşinci rek'ate kalkarsa, cemâ'at kalkmaz. İmâmı bekler. Berâber selâm verirler.

On şey'i İmâm yapmazsa, cemâ'at yapar. Bunlar:

- 1 — İftitâh tekbirinde el kaldırmak.
- 2 — Sübhâneke okumak. İki imâm, cemâ'at de okumaz dedi.
- 3 — Rükû'a eğilirken tekbir getirmek.
- 4 — Rükû'da tesbîh okumak.
- 5 — Secdelere yatıp kalkarken tekbir söylemek.
- 6 — Secdelerde tesbîh okumak.
- 7 — Semi' allahü demezse, rabbenâlekelhamd denir.
- 8 — Ettehiyyâtüleri sonuna kadar okumak.
- 9 — Nemâz sonunda selâm vermek.
- 10 — Kurban bayramında, yirmiüç farzdan sonra, selâm verir vermez, tekbir okumaktır).

Mesbûk, ya'ni imâma birinci rek'atda yetişemiyen bir kimse, imâm iki tarafa da selâm verdikten sonra, ayağa kalkarak yetişemediği rek'atları kazâ eder ve kırâetleri, birinci, sonra ikinci, sonra üçüncü rek'at kılıyormuş gibi okur. Oturmağı ise, dördüncü, üçüncü ve ikinci rek'at sırası ile, ya'ni sondan başlamış olarak yapar. Meselâ, yatsının son rek'atına yetişen kimse, imâm selâm verdikten sonra, kalkıp, birinci ve ikinci rek'atda Fâtiha ve sûre okur. Birinci rek'atda oturur, ikincide oturmaz. Mukim, edâ ederken ve kazâ ederken de, müsâfire uyabilir. [66. cı maddeye bakınız]. Müsâfir, dört rek'at olan farzları, yalnız edâ ederken, mukime uyabilir. Yetişemediği rek'at olursa, imâm selâm verdikten sonra dörde temâmlar. Çünkü, mukim imâma vakt içinde uyan müsâfirin nemâzı değişerek imâmın nemâzı gibi dört rek'at olur. Kazâyı iki rek'at kılması lâzım olduğundan, mukim imâma uyamaz. Çünkü, oturması ve okuması farz olan, nâfile olana uymuş olur. Bir rek'atlı kaçırın kimse, o nemâzı cemâ'atle kılmamış olur. Fekat, cemâ'at sevâbına kavuşur. Son rek'atlı de kaçırın, imâma teşehhüdde yetişirse, cemâ'at sevâbını kazanır. İftitâh tekbirini imâmıla birlikte söylemenin ayrıca çok sevâbı vardır.

Ey varlığı, vâri, var eden varı
yok yok, sana yok demek, ne düşvar.
Der herşeyin lisânı her gâh,
Allah, Allah, Allah, Allah.
Ey kudreti eyleyen hüveyda,
her zerrede bin dürlü ma'na.
Sehîn elindedir bi tekellûf,
cüz'î, külli, bütün tasarruf,
zâtın senin ol kadar büyükdür,
başka büyüklükler, pek küçükdür.
Ey cihânı süsliyen mühendis,
sensin bu âlemlere müessis
Cemâlini kılmağa temâşâ,
bir ayna düzdün, ismi eşya,
Yıldızlarla âlemi donatdın,
binlerce böyle güneş yaratdın.
Hepsini kudretinle parlatdın,
biribirinden uzaklara atdın.
Sonsuza sanki gidiyor hepsi,
aydınlatıyor pek azı bizî.
Sensin eden, ey Hakimü Dâna,
mahlûklar, âlemi muammâ.
Atom, molekül, enerji her an,
emrinle buluyor, bunca nizam.
Ey âlemleri var eden Allah,
ey âdemleri zâr eden Allah.
İnsan ne garîb bir mahlûkdur,
âkil görünür, kusûru çokdur.
İnsan, bilirim sanır da, bilmez,
ne kadar bilse, cehlden kesilmez.
Güya, cehlin hilâfıdır ilm,
cehlin sırf, i'tirâfıdır ilm.
Yâ Rab, bu ne imtihan, ne belâ,
İnsanda bu acz ile, bu da'vâ.
Yâ Rab, ne güzel nizamdır bu,
yâ Rab, ne nizâmı tamdır bu.
Yâ Rab, bu ne saltanat, ne kudret,
yâ Rab, bu ne hendese, ne san'at.
Bir avuç toprağa can verirsın,
ağaca, taşta lisân verirsın.
Birsın, birliğinde şek yok,
mülkünde, seninle müşterek yok.
Ey hayyu kadir olan bir Allah,
bi mislü müşâbih olan Allah!
Ey damlayı derya eden Allah,
ey tarlayı gıda eden Allah!
Kalbi hastalara tabib sensin,
bağrı yanıklara şefik sensin!
Rûhu bozulanların şifâsı,
derdi çoğalanların devâsı!
Mazlumların sığınağısın sen,
âcizlerin dayanağısın sen!

Câresizlere, câre olursun,
kimsesizlere, kimse olursun!
Âşıklar gözü yaşı için,
yanıklar bağı, başı için,
Merhamet et, bu fakir kuluna,
yok tâkatim artık İmtihâna.
Nefsinin elinde oyuncaktır,
rahmetmez isen hâli harâbdır.
Kurtar, bu bendeyi sen, benlikden,
daha hiç haber! yok kendinden!

73 — CUM'A NEMÂZI

Cum'a nemâzı onaltı rek'atdır. Bunun iki rek'atını kılmak her erkeğe farz-ı ayndır. İnanmayan, ehemmiyet vermiyen kâfir olur. Öğle nemâzından dahâ kuvvetli farzdır. Cum'a nemâzı farz olmak için iki dürlü şartı vardır. Birincisi (Vücûb şartları), ikincisi (Edâ şartları) dır. Edâ şartlarından biri noksan olursa nemâz sahîh olmaz. Vücûb şartları bulunmazsa sahîh olur. Edâ şartları yedidir:

1. ci şart, nemâzı şeherde kılmaktır. (Şehr), cemâ'ati, en büyük câmi'e sığmayan yer demektir. Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerinin çoğu böyle söylemiştir. Bunun sahîh olduğu (Velvâlc) de de yazılıdır. Yâhud şerî'atin emrini yapabilecek gücede müslimân vâli ve hâkimi bulunan yere şehr denir. Şerî'atin emrlerinin hepsini yapmasa da insanların haklarını, hürriyetlerini koruması, fitne, fesâdı önlemesi, mazlumların haklarını zâlimden alması yetiştir. Hükûmetin baskısı ile, hâkim ba'zı farzları yapdıramazsa özl sayılır.

[Bugün hükûmetin tasdik ve kabûl ettiği muhtârı veyâ jandarma bulunan köyler ve şimdiki büyük şehirlerin içinde bulunan nâhiyelerin herbiri yukarıdaki iki ta'rife göre de, Cum'a nemâzı için ayrı birer şehr sayılmaktadır. Böyle köylerde ve nâhiyelerde Cum'a ve bayram nemâzları kılmak, câiz olur. Fıkıh kitâbları, şehirleri yukarıdaki gibi bildiriyor. Bunu bilmeyip de, şehr [il] deyince, yalnız zamanımızdaki büyük şehirleri düşünenler, din kitâblarına dil uzatıyorlar. (Bütün bir şehr halkının bir tek câmi'e sığmıyacağını açıklamaya ihtiyâc yoktur. Cum'a ile ilgili görüşlerin dine uymadığını, cum'a nemâzının şartları üzerinde ba'zı yanlışlıkları işâret ediyoruz) gibi yazılarla fıkıh kitâblarını lekelemeğe kalkıyorlar. Bu çirkin hareketleri, hep fıkıh kitâblarını anlamadıklarından ve ilmi kelimelere, halk arasında kullanılan ma'nâ vermelerinden ileri gelmektedir. Kendi câhilliklerini anlamayıp da, islâm âlimlerine dil uzatanlara yazıklar olsun! Böyle kimselerin yaldızlı ve heyecanlı yazılarına aldanarak, onları din adamı sananlar, onlardan dahâ çok zevallıdırlar].

Şehr halkının tarla, mezârlık, oyun için yayıldıkları yerler de, şehr sayılır.

2. ci şart, devlet ve hükûmet reisinin veyâ vâlinin izni ile kılmaktır. Bunların ta'yin ettiği hatib, kendi yerine başkasını vekil edebilir. Zamanla birbirlerine vekil olanlardan başkası cum'a kıldıramaz. Bir kimse, izn almadan kıldırınca, kıldırmak hakkı olan biri, bu kimseye uyararak kılsa, nemâz kabûl olur. Şehr vâlisi ölse veyâ fitne, karışıklık sebebi ile câmi'e gelemezse, vekili veyâ muâvini veyâ mahkeme hâkimi kıldırca câiz olur. Çünkü, vâli ve bunlar, milletin din ve dünyâ işlerini görmeğe hükûmet tarafından iznidir. Bunlar varken, cemâ'atin seçeceği bir imâm cum'a kıldıramaz. Fekat bunlar câmi'e gelmezse veyâ din-ış-

lerini çevirmeğe izni, hakları yoksa, cemâ'atin seçtiği imâm kıldırabilir. Bunun gibi, sultân sebepsiz, zulm ederek cemâ'atin toplanmasına mâni' olursa, bir yere toplanıp imâmları bunlara kıldırır. Sultân şehri, şehir hâliinden çıkarmak isterse, kılamazlar. Kâfirlerin eline geçen Islâm şehirlerinde, vâli ve hâkimler şer'iate uygun işliyorsa, bu şehirler, (Dâr-ül-harb) olmaz. (Dâr-ül-Islâm) sayılır. Böyle şehirlerde, müslimânların seçtiği vâli, hâkim veyâ bunların veyâ cemâ'atin seçeceği imâm, cum'a nemâzını kıldırır.

İbni Âbidîn, dördüncü cild, üçyüzsekizinci sahifede, kadı ya'ni hâkimleri anlatırken buyuruyor ki, (Kâfirlerin elinde bulunan islâm memleketleri, dâr-ül-harb değildir, dâr-ül-islâmdır. Çünkü buralarda küfr ahkâmı yayılmamıştır. Böyle yerlerdeki hâkimler müslimândır ve hükümet başkanları müslimândır. Bunlar kâfirlere istemiyerek itâ'at etmektedir. Müslimân idâreciler kâfirlere istiyerek itâ'at ederlerse, fâsık olurlar. Kâfirlerin ta'yin ettikleri müslimân vâlilerin, böyle memleketlerde Cum'a ve bayram nemâzı kıldırılmaları, harâc almaları, hâkim ta'yin etmeleri ve yetimleri evlendirmeleri câizdir. Çünkü, millet müslimândır. Vâlinin kâfirlere itâ'ati mecbûrî ve hile olduraktır. Böyle memleketlerde, müslimânların başındaki vâli de kâfir ise, müslimânların seçeceği imâmın Cum'a ve bayram kıldırması ve seçtikleri hâkimin şer'i hükümleri makbûl olur. Yâhud, müslimânlar, aralarında bir vâli seçerler. Bu vâli, hâkimi ve hatîbi ta'yin eder. Kâfir vâlinin ta'yin ettiği müslimân hâkimi müslimânlar beğenirse, bunun şer'i hükümleri ve nemâz kıldırması da câiz olur. Sultâna ısyân edip, birkaç memleketi eline alıp, hükümet kuran bir müslimânın hâkim ve imâm ta'yin etmesi câiz olur).

Mekke-i mükerremenin Minâ köyünde, hac zamanı Cum'a kılınır. Çünkü, o zaman, şehir hâlini alır ve vâli veyâ Mekke emiri de bulunur. Hacılara kolaylık olmak için Minâda, bayram nemâzı afv edilmiştir. Hac vazîfelerini idâre eden me'mûr, ayrıca izni yoksa, Cum'a kıldırılmaz. Arâfatda kılınamaz. Çünkü, boş ovadır. Şehir hâlini alamaz.

Her çeşid şehirde, birkaç câmi'de Cum'a nemâzı kılınabilir. Fekat, Hanefî mezhebinin ba'zı âlimleri ve üç mezhebin de çoğunluğu, bir câmi'den fazla Cum'a kılınmaz dedi. Şehir olduğu şübheli olan yerde de, Cum'anın kabûl olması şübheli olacağından, Cum'a nemâzının son sünneti ile vaktin sünneti arasında (Âhır zuhur) ya'ni (Son öğle) nemâzı kılmağa niyyet ederek, ayrıca dört rek'at kılmalıdır. Bu dört rek'atı kılarken, niyyete (Üzerime farz olan) diye eklemelidir. Fekat, (Edâsı ya'ni kılması farz olan) dememelidir. Çünkü, öğle nemâzı, öğle vakti farz olursa da, hemen kılmak farz olmaz. İkindiye, dört rek'at kılacak zaman kalınca edâsı farz olur. Edâsı dahâ önce farz olmaz. Cum'a nemâzı kabûl olmadı ise, bu dört rek'at, (Edâsı farz olan) deyince Cum'a günü öğle farzı olmaz. Bir gün önceki öğle farzı olur. Onu da, perşembe günü kılmış olduğundan, nâfile olur. (Üzerime farz olan âhır zuhur) deyince, Cum'a gününün öğle farzı yerine geçer. Fekat, Cum'a nemâzı kabûl olmuş ise, öğle farzı da kılınmış olacağından, bu dört rek'at nâfile olur. Çünkü, farz niyyeti ile sünnet kılınır. Kazâ nemâzı var ise, bunu kılmış olmaz. Cum'a nemâzı kabûl olunca, öğle nemâzı sâkıt olur denirse, perşembe günkü öğleye niyyet edilmiş olur ve yine nâfile nemâz olur. Evvelce kılmadığı öğle nemâzı varsa, bunu kazâ etmiş olmaz. (Üzerime son farz olan kılmadığım öğle nemâzını kılmağa) niyyet edilirse, Cum'a kabûl olmuş ise, bu nemâz, kazâ nemâzı yerine geçer ki, böyle niyyet uygundur. Kazâsı olmıyan, âhır zuhurun dört rek'atında da zamm-ı sûre okumalıdır. Cum'a nemâzı kabûl olmayıp, öğlenin farzı yerine geçerse, farzda sûre okumak zarar vermez. Kazâyâ kalmış öğle nemâzı olan kimse, sûre okumaz. Çünkü, Cum'a kabûl olmazsa, öğlenin farzı yerine geçer. Kabûl olmuş ise, kazâ yerine geçer.

3.cü şart, öğle nemâzının vaktinde kılmağıdır. Öğle ezânı okununca, hemen dört rek'at (Cum'a nemâzının ilk sünneti) kılınır. Sonra, câmi' içinde, ikinci ezân

okunur. Sonra hutbe okunur. Sonra, cemâ'atle, iki rek'at (Cum'a nemâzının farzı) kılınır. Sonra, dört rek'at (son sünneti), bundan sonra, dört rek'at (uzerime farz olan, kılmadığım son öğle nemâzı kılmağa) diye niyyet ederek, âhir zuhur nemâzı kılınır. Bundan sonra, iki rek'at (vaktin sünneti) kılınır. Cum'a sahih olmadı ise, bu on rek'at, öğle nemâzı olur. Bundan sonra, Âyetelkursi ve tesbihler okunup, düâ edilir. Peygamber efendimiz Cum'anın iki rek'at farzından sonra, altı rek'at sünnet kılardı.

(Eş'at-ül-lem'ât) da, beşyüzbeşinci sahifede diyor ki, (Emir-ül-mü'minin Ali «radiyallahü anh», Cum'a nemâzının farzından sonra altı rek'at dahâ kılınız derdi. Abdüllah ibni Ömer «radiyallahü anhümâ» Cum'a farzından sonra altı rek'at dahâ kılardı). Allâme-i Şâmi seyyid Muhammed Emin İbni Âbidin Nakşibendi Hâlidî «rahmetullahi aleyh», ikinci cildde, l'tikâfı anlatırken buyuruyor ki, ((Bedâyi') da bildirildiği gibi, Cum'a nemâzının farzından sonra, imâm-ı a'zama göre dört rek'at, imâmeyne göre altı rek'at sünnet kılınır. Cum'a yalnız bir mescidde kılınır diyenlere göre, dört rek'at dahâ (Âhir-ı zuhur) kılmak lâzımdır. Cum'a her mescidde câiz olur diyenlere göre, bu dört rek'at nâfile olur. Müstehab olur. Kılmak lâzım olmaz ise de, kılmamalı diyen olmamıştır. Kılmak iyi olur).

(Fetâvâ-i Hindiyye) de diyor ki, (Köle, kadın, müsâfir ve hastanın Cum'a nemâzı kılmaları farz değildir. Hutbe dinliyenin en az bir erkek olması lâzımdır. Dinliyen hiç yoksa yâhud yalnız kadınlar dinlerse, hutbe câiz olmaz. Cemâ'atin en az üç erkek olması ve bunların imâm olabilecek kimseler olmaları şarttır. Kadın ve çocuk olurlarsa, Cum'a nemâzı sahih olmaz).

4.cü şart, vakt içinde hutbe okumaktır. Hutbeden sonra, nemâz kıldırılmak için, hutbeyi dinleyenlerden birini vekil edebilir. Hutbeyi dinlemeyen kıldırılmaz.

Âlimlerimiz, Cum'a hutbesini okumak, nemâza dururken, (Allahü ekber) demek gibidir dedi. Ya'ni, ikisini de, yalnız arabca okumak lâzımdır. Fârisi okumak da olur veyâ her dil ile okumak câizdir diyenler de oldu ise de, bu âlimlere göre tahrimen mekrûh olur. Hatibin, hutbede emr-i ma'rûfdan başka şeyleri, arabca bile söylemesi mekrûhdur. Hatib efendi, içinden E'üzü okuyup, sonra yüksek sesle, hamd ve senâ ve kelime-i şehâdet, salât-ü selâm okur. Sonra va'z, ya'ni sevâba ve azâba sebep olan şeyleri hâtırlatır ve âyet-i kerime okur. Oturup kalkar. İkinci hutbeyi okuyup, va'z yerine, mü'minlere düâ eder. Dört halifenin adını söylemesi müstehabdır. Sultânın, hükümet adamlarının adlarını söylemesi câiz değildir. Bunları, kendilerinde olmıyan sıfatlarla medh etmesi harâmdır. Adâlet ve ihsân etmeleri ve din düşmanlarına gâlib olmaları için, bunlara düâ câiz olur denildi ise de, düâ ederken, küfre ve harâma sebep olacak şey söylememelidir. Hutbeye dünyâ sözü karışdırmak harâmdır. Hutbeyi, nutuk, konferans şekline sokmamalıdır. Zâlim kimseleri, âdil diye medh eden, din düşmanlarının ölüsüne, dirisine düâ eden, kâfir olur. Müslimânı da, yalan sözlerle medh etmek harâmdır. Hutbede va'z söylemesi demek, emr-i ma'rûf ve nehy-i anilmünker bildirmesi demektir. Hikâye, siyâset, ticaret ve başka dünyâ işlerini anlatmak demek değildir. [Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki: (Bir zaman gelecek maymun sıfatlı, insan sûretli kimseler, minbere çıkıp, sizlerle, din aleyhindeki sözleri, dinsizliği, din diye söyleyeceklerdir)]. Hatib efendiler, vâ'izler, bu hadis-i şerifde bildirilen kimselerden olmamağa, dinsizliğe âlet olmamağa dikkat etmelidir. Müslimânlar, böyle kimselerin hutbelerini, va'zlarını dinlememelidir. (Nûr-ül-izâh Tahtâvi şerhi) ikiyüzseksenbirinci sahifede (Hutbeyi kısa okumak sünnetdir, uzun okumak mekrûhdur) buyurmaktadır.

İbni Âbidin hutbeyi ve iftitâh tekbirini ve nemâzda düâyı anlatırken buyuruyor ki, (Hutbeyi, arabiden başka lisân ile okumak, nemâza dururken, başka dil ile iftitâh tekbiri almak gibidir. Bu ise, nemâzdaki diğer zikrler gibidir. Nemâz içindeki zikrleri ve düâyı arabiden gayrı söylemek ise tahrimen mekrûhdur. Haz-

ret-i Ömer yasak etmiştir). Nemâzın vâciblerini anlatırken diyor ki, (Tahrîmen mekrûh işlemek, küçük günâh olur. Buna devâm edenin adâleti gider). (Tahtâvi) de diyor ki, (Küçük günâha devâm eden de fâsık olur. Fâsık olan veyâ bid'at işliyen imâmların arkasında nemâz kılınmalı, başka câmi'de kılmalıdır). Es-hâb-i kirâm ve Tâbi'in-i İzâm, Asyada ve Afrikada, hutbeleri hep arabî okudu. Çünkü, başka dil ile okumak, bid'at ve mekrûh olur. Hâlbuki, dinliyenler arabî bilmiyor, hutbeleri anlamıyorlardı. Din bilgileri de yoktu. Onlara öğretmek lâzımdı. Fekat, yine arabî okudular. Bunun için, Türkiyedeki islâm âlimleri, altıyüz seneden beri, hutbeleri türkçe okutup, milletin anlamasını çok istediler ise de, hutbenin kabûl olmayacağını düşünerek, buna izin veremediler. Ayrıca, Cum'a vâ'izleri koydular. Bu vâ'izler, nemâzdan önce veyâ sonra, hutbenin ma'nâsını anlatırdı. Cemâ'at, hutbeyi böylece öğrenirdi.

Seyyid Abdülhakîm-i Arvâsi «kuddise sirruh» buyurdu ki, (ibâdet, emri yapılmak demektir. Kur'ân-ı kerîmi, hutbeyi okumak ibâdetdir. Bunların ma'nâsını anlamak emr olunmadı. Burtları anlamak, ibâdet değildir. Kur'ân-ı kerîmi anlamak için, yetmişiki yardımcı ilmi ve sekiz temel ilmi öğrenmek lâzımdır. Ancak, bundan sonra, Kur'ân-ı kerîmi anlamağa isti'dâd hâsıl olup, cenâb-ı Hak, ihsân ederse, anlayabilir. Herkes anlamalıdır demek, dine müdâhene etmek olur. Kur'ân-ı kerîmi anlamak için, isti'dâdı çok olan on sene, orta olan, elli sene çalışmak lâzımdır. Bizim gibi az olanlar ise, yüz sene de çalışsak birşey anlayamayız. Şerî'atde ilm diye, fâideli bilgilere denir. Fâideli ilm, se'âdet-i ebediyyeyi elde etmeğe, ya'nî Allahü teâlânın rızâsını kazanmaya vesîle olan ilmdir ki bunlara, (İslâm bilgileri) denir).

5.ci şart, hutbeyi nemâzdan önce okumaktır. Âkıl, bâlig olan erkeklerin yanında okuması lâzımdır. Fekat, cemâ'atin işitmesi, anlaması şart değildir.

[(Hindiyye), (Dürr-ül-muhtâr) ve (İmdâd) da diyor ki, (Hutbede bir erkek bulunması yetişir. Hepsi sağır olsalar veyâ uyusalar, hutbe sahîh olur. Hiç erkek bulunmasa, kadınlar dinleseler, hutbe sahîh olmaz). Görülüyor ki, cemâ'atin hutbeyi anlamaları zarûret değildir. Çünkü, duymaları bile lâzım değildir. (Dürr-ül-muhtâr) da diyor ki (Hutbeyi başka dil ile okumak, nemâza dururken, (Allahü ekber) demek gibidir. Nemâz içindeki düâ ve tesbihler de böyledir). İbni Âbidîn buyuruyor ki, (İmâm-ı a'zama göre, arabî okuyabilen imâmın da bunları başka dil ile söylemesi câizdir. Fekat mekrûhdur. İki imâma göre ise câiz değildir. (Velvalciyye) de, nemâz tekbirini söylemek ibâdetdir. Allahü teâlâ, başka dil ile söylenmesini sevmez diyor. Bunun için, hepsini veyâ bir kısmını başka dil ile okumak, câiz olunca da, ibâdet içinde tahrîmen, ibâdet dışında tenzihen mekrûh olur). Diğer üç mezheb imâmı da, iki imâmımız gibi ictihâd buyurarak, arabî okuyabilenin, başka dil ile okuduğu hutbe sahîh olmaz demişlerdir. (Bedâ'iy) da diyor ki, (Hutbenin bir kısmını arabî, bir kısmını da başka dil ile okumak, arabî nazmı bozar. Bu ise mekrûhdur). Başka dil ile okuyan, Selef-i sâlihinin yolundan ayrılmış, bid'at işlemiş olur. Bunun Cehenneme gideceği, Nisâ sûresinin yüz-dördüncü âyetinde bildirilmiştir].

Yalnız (Elhamdü lillah) veyâ (Sübhânallah) yâhud (Lâilâhe illallah) demekle hutbe okunmuş olur. Fekat tenzihen mekrûh olur. Ettehiyyâtü okuyacak kadar uzatmak iyi olur. İki kısa hutbe yapmak sünnettir. İki hutbe arasında oturmak günâhdır. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» Cum'a hutbesinde bir âyet veyâ sûre okurdu. Hutbede ve her yerde, sûre okurken, E'üzü Besmele okunur. Âyet-i kerîme okurken yalnız E'üzü okunur. Besmele okunmaz. Hatîbin siyah cübbe giymesi ve hutbeden önce, minberin sağ yanında sünnet kılması sünnettir. Hutbeyi ayakda okumak sünnettir.

6.cı şart. Cum'a nemâzını cemâ'at ile kılmaktır. İmâmdan başka, üç erkek yetişir. Hutbeyi dinleyen cemâ'atin hepsi gidip, başka cemâ'at gelip kılmaları câizdir. Müsâfir ve hasta ile de cemâ'at hâsıl olur.

7.ci şart. Câmî'in herkese açık olmasıdır. Kapiyı kilitleyip içerde kılınırsa, câiz olmaz. Fekat fitneye sebep olmamak için, kadınları cum'a nemâzına câmî'e sokmamak, nemâza zarar vermez.

Cum'a nemâzının (Vücüb şartları) dokuzdur. Ya'ni, bir kimseye farz olması için dokuz şart lâzımdır ki, şunlardır: 1 — Şehirde, kasabada oturmadır. Müsâfirlere ve köylülere farz değildir. Şehirde bulunup ezânı işiten köylüye farz olur. Evi, şehrin kenarından bir fersah, ya'ni bir sâ'at [altı kilometre] uzakda olanlara farz olur. 2 — Sağlam olmasıdır. Hastaya ve hastayı bırakamıyan hastabakıcıya ve çok ihtiyâra farz değildir. 3 — Hür olmasıdır. İşçilere, me'mûrlara, askerlere cum'a nemâzı farzdır. Patronlar, müdirler bunları nemâzdan men' edemez. Yol uzak olup, birkaç sâ'at işden kalırsa ücretlerinden kesebilirler. 4 — Erkek olmasıdır. Cum'a nemâzı kadınlara farz değildir. 5 — Âkıl ve bâliğ olmasıdır. 6 — Kör olmamaktır. Yolda götüren olsa bile, a'mâ olana farz değildir. Yardımcısız câmi'e gidebilen a'mâyâ, hastaya ve şaşıya farzdır. 7 — Yürüyebilmektir. Nakl vâsıtası olsa bile felcliye, ayaksıza farz değildir. 8 — Mahbûs olmamak ve düşman korkusu, hükûmetden, zâlimden korkusu olmamaktır. 9 — Çok yağmur, kar, fırtına, çamur olmamaktır. Çok soğuk olmamaktır.

Bu şartlardan biri bulunmıyan erkek, isterse cum'a nemâzı kılabilir. Cum'a nemâzının kadınlara farz olmadığını bildiren hadis-i şerifler, (Tefsir-i Mazhari) de ve (Mişkât-ül-mesâbih) de yazılıdır.

Müsâfir ve hasta cum'a nemâzı kıldırabilir. Özsüz cum'a kılmıyanın, cum'a kılınmadan önce şehirde öğle kılması harâmdır. Sonra ise, kılması farzdır. Özlü ile cum'a kılmıyanların, öğle nemâzını şehre cemâ'atle kılmaları mekrûhdur.

İmâm otururken veyâ secde-i sehv yaparken yetişen, imâma uyar. İmâm selâm verince, kalkarak iki rek'at cum'a nemâzını temâmlar. Bayram nemâzına geç yetişen de böyle yapar.

İmâm minbere çıkınca, cemâ'atın nemâz kılması ve konuşması harâm olur. Hatib efendi düâ ederken, cemâ'at sesle âmin demez. İçinden sessiz denir. Salevâtı de ses ile değil, kalb ile söylerler. Kısacası, nemâz kılarken yapması harâm olan her şey, hutbe dinlerken de harâmdır. Uzakda olup, hutbeyi işitmiyenlere de harâmdır. Akreb, hırsız, kuyu gibi zararlı hâle düşen kimseye, bunu söyleyip kurtarmak câizdir. El ile, baş ile işâret ederek bildirmek iyi olur. Müezzinlerin hutbe arasında bağırarak, birşey okuması mekrûhdur.

Cum'a nemâzı için birinci ezânı işiten her müslimânın işini, alışverişini bırakıp nemâza gitmesi farzdır. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» zamanında birinci ezân yoktu. Yalnız minberin önünde okunurdu. Osman «radiyallahu anh» halife iken, birinci ezânı da emr etdi. Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» minberi, mihrâbın sol tarafında idi ve üç basamak idi. [Mihrâb önünde kibleye karşı duran kimsenin sağ tarafında minber ve sol tarafında (Huc-re-i se'âdet) bulunur]. Hutbenin ikinci kısmını, aşağı basamağa inip okuyup sonra tekrâr yukarı basamağa çıkmak, çirkin bir bid'atdır.

Hutbe ile nemâz arasında hatib efendinin dünyâ işlerinden söylemesi tahrimen mekrûhdur. Farzları yapmağı, harâmlardan kaçınmağı söyleyebilir. Hutbeden olmıyan şeyleri söyleyerek, nemâzı gecikdirirse, hutbesi kabûl olmaz. Hutbeyi tekrâr okuması lâzım olur. Çocuğun hutbe okuması câiz olup, nemâzı imâm kıldırır. Cum'a günü öğleden evvel sefere çıkmak câizdir. Öğleden sonra cum'a kılmadan çıkmak mekrûhdur.

Mekke-i mükerreme ve Bursa gibi, harb ile alınan şehirlerde, minbere çıkar-ken sol eline kılınc alır. Kılıncı dayanarak okur.

Yemek yirken, ezân okunursa, nemâz vakti kaçacaksa yemeği bırakır. Cemâ'ati kaçıracaksa, yemeği bırakmaz. Yalnız kılar. Cum'a nemâzı cemâ'atini kaçırmaz.

Köylü cum'a nemâzı için ve alışveriş için şehre gelirse, nemâz niyyeti fazla ise, cum'a nemâzına gitmek sevâbına kavuşur. Nemâz sevâbı başkadır. Bu sevâba herhâlde kavuşur. Dünyâ işi de düşünerek yapılan her ibâdet böyledir. [Hac bahsi başına bakınız].

Hutbe başlamadan önce, omuza, elbiseye basmamak üzere, minbere veyâ mihrâba yakın olmak için saflar arasından geçmek câizdir. Hutbe okunurken yer değiştirmek, yanındakini sıkışdırarak sıkıntı vermek harâmıdır. Cemâ'at arasında dolaşarak dilenmek ve buna sadaka vermek harâmıdır. Böyle dileneni câmi'den çıkarmalıdır. Bir günlük yiyeceği olan, olmasa da çalışacak durumda bulunan kimsenin dilenmesi harâmıdır. Durumunu bilen, buna sadaka vermesi günâh olur.

Cum'a günleri duânın kabûl olacağı bir ân vardır. Bu ân, hutbe ile cum'a nemâzı içindedir diyenler çoktur. Hutbe dinlerken, düâ kalbden olur. Ses çıkarmak câiz değildir. Bu ân, her şehir için başkadır. Cum'a günü, gecesinden dahâ kıymetlidir. Gecesinde veyâ gündüzünde (Sûre-i kehf) okumak çok sevâbdır [Tefsir-i Mazhari].

Cum'a nemâzı için gusl abdesti almak, güzel koku sürünmek, yeni, temiz giyinmek, saç, tırnak kesmek, câmi'de buhor [koku] yakmak, (Tevkîr) [câmi'e erken gelmek] sünnettir. (Dürr-ül-muhtâr) da, beşinci cilde buyuruyor ki, (Her müslimânın Cum'a günleri, Cum'a nemâzından önce veyâ sonra başını traş etmesi ve tırnaklarını kesmesi sünnettir. Nemâzdan sonra kesilmesi efdaldır. Nitekim bunlar, hacdan sonra yapılır. Cum'a günü kesemiyen, başka günlerde kesmelidir. Sonraki Cum'a günü kesmeği beklememelidir. Harbde, tırnakları ve bıyıkları uzatmak müstehabdır. Her Cum'a günü gusl abdesti alarak ve koltuk ve kasık kıllarını traş ederek temizlemek müstehabdır. Kılları ilâc ile [Rosma pudrası ile], jilet ile veyâ yolarak almak câizdir. Onbeş günde bir traş etmek de câizdir. Kırk günden fazla, traş etmemek tahrimen mekrûhdur. [(Redd-ül-muhtâr) beşinci cild].

Tırnağı uzun olanın rızkı meşakkat ile, sıkıntı ile hâsil olur. Hadis-i şerifde buyuruldu ki, (Cum'a günü tırnağını kesen kimse, bir hafta, belâlardan emin olur).

Bıyık kazımak bid'atdır. Bıyıkları kırarak, kaşlar kadar kısaltmak sünnettir. Sakalı bir tutam uzatmak ve bundan fazlasını kesmek sünnettir. Sakalın ve bıyığın arasında bulunan beyaz kılı yolmak câizdir. Sakalın bir tutamdan fazla uzun olması, aklın az olmasına alâmet olur denildi.

[Sakalı uzatmak ve bir tutamdan fazlasını kesmek sünnettir. Vehhâbilerin yaptığı gibi yanakları kazıyıp, yalnız çenede sakal bırakmak, bu sünneti değiştirmek olur. Sakalı bir tutamdan kısa bırakmak da, sünnete uygun değildir. Âdet olduğu için, herkese uymuş olmak için sakal kazımak mekrûh olur. Zâlimler arasında kalıp, alay edilmemek, eziyet görmemek için veyâ harâm ve küfr işlemek için, yâhud farzları yapabilmek için, nafaka kazanmak, gençlere emr-i marûf ve nehy-i anilmünker yapabilmek için, din-i islâma hizmet edebilmek için, mazlumlara yardım edebilmek, fitne çıkmasını önlemek için, sakalı bir tutamdan kısaltmak veyâ büsbütün traş etmek câiz ve lâzım olur. Bu sayılan şeyler, sünneti terk etmek için özr sayılır.

Sakala kıymet vermiyen kâfir olur. Müslimânlara keçi sakallı diyerek alay

eden kimsenin, kâfir olduğu ve terbiyesiz olduğu anlaşılır. Yüzünü, kadın gibi parlak yapmak, güzel görünmek için sakal kazıtmak, çeneyi kazıyıp, yanaklar üzerinde uzatmak harâmdir. Çünkü, erkeklerin kadınlara ve kadınların erkeklerle benzemeleri harâmdir. Kadınların saçını erkekler gibi kesmesi de harâmdir. Kadınların saçlarını kazımaları, hadis-i şerif ile yasak edilmiştir. Bu hadis-i şerif, **(Berika)** ve **(Hadika)** da yazılıdır. Saçlarını kesip, kısaltmaları yasak değildir. İbni Âbidin, beşinci cild, bey' faslına bakınız!].

Erkeklerin saçını sakalını siyahdan başka renge boyaması câizdir. Siyâha boyamağa da câiz diyen oldu. Elini, ayağını, tırnağını boyaması câiz değildir. Çünkü, kadınlara benzemek olur. Kadınların, yabancı erkeklerle göstermemek şartı ile ve abdestde, guslde yıkamağa mâni' olmıyan boya ile boyamaları câizdir.

Muhammed Hâdimi hazretlerinin **(Berika)** kitabının [1284] İstanbul baskısında ikinci cildi, 1229.cu sahifesinde buyuruyor ki, (Kadınların başındaki saçlarını ve erkeklerin sakallarını kazımaları câiz değildir. Kadının sakalı olursa, kazıması câizdir. Hadis-i şerifde **(Bıyıklarınızı kısaltınız! Sakalınızı uzatınız)** buyuruldu. Bu emre göre, sakal kazımak sunnete muhâlif olur. Bu hadis-i şerif, vücûbu gösterseydi, sakal kazımak harâm olurdu. **(Tâtârhâniyye)** kitabında, **(Tecnis)** denilerek diyor ki, bu hadis-i şerif, sakalı kazımayınız ve bir tutamdan kısa yapmayınız demektir. Bir tutam uzun olması sunnetdir. Tahâviden alındığı bildirilerek söylenen, sakalını kazıyan veyâ bir tutamdan kısa kesen kimsenin imâm olması câiz olmaz. Yalnız kıldığı nemâzı da mekrûh olur. Dunyâda ve âhiretde mel'ûn ve merdûddur gibi sözlerin ve **(Tefsir-i Kurtûbi)** den alındığı bildirilen bunlara benzer sözlerin aslı yoktur, sâbit olmamışlardır). 1336.cu sahifesinde buyuruyor ki, (Kadınların da kaşlarını yolarak inceltmeleri harâmdir. Alın, yanak, çene üzerinde çıkan kıllarını yolmaları, kazımaları câizdir). Kesilen saç, sakal ve diğer kılları ve tırnakları gömmeli veyâ kabr üzerine, basılmıyan yere koymalı veyâ denize bırakmalıdır. Başka yere atmak günâh değildir. Halâya, bulaşık çukuruna atmak mekrûhdur. Tırnağı diş ile koparmak mekrûhdur. Baras hastalığı yapar. Kadınların kesilen parçalarını, erkeklerle göstermesi harâmdir.

Erkeklerin başı kazımaları veyâ saçları uzatıp tarayıp ikiye ayırmaları sunnetdir. Saç bükmeleri, örmeleri mekrûhdur.

Yalnız cum'a günleri oruç tutmak ve yalnız cum'a geceleri teheccud kılmak mekrûhdur. Güneş tepede iken, ya'nî öğleden biraz önce, öğle vakti girerken nemâzda bulunacak şekilde her nemâzı kılmak harâmdir. Bu zamanda, her nemâzı kılmanın, cum'a günleri de harâm olduğunu söyleyenlerin sözü dahâ kuvvetlidir.

Cum'a günü, rûhlar toplanır ve birbirleri ile tanışır. Kabirler ziyâret edilir. Bugün kabir azâbları uydurulur. Bazı âlimlere göre, mü'mininin azâbı artık başlamaz. Kâfirin cum'a ve Ramezânda yapılmamak üzere, kıyâmete kadar sürer. Bu gün ve gecesinde ölen mü'minler kabir azâbı hiç görmez. Cehennem, Cum'a günü çok sıcak olmaz. Âdem «aleyhisselâm» Cum'a günü yaratıldı. Cum'a günü, Cennetden çıkarıldı. Cennetdekiler, Allahü teâlâyı Cum'a günleri göreceklerdir. İbni Âbidinden terceme burada temâm oldu.

Aşağıdaki yazı **(Riyâd-unnâsihin)** den terceme edildi:

Allahü teâlâ, Cum'a gününü müslimânlara mahsûs kılmıştır. Cum'a süresi sonunda buyurdu ki, **(Ey imân etmekle şereflenen kullarım! Cum'a günü, öğle ezânı okunduğu zaman, hutbe dinlemek ve Cum'a nemâzı kılmak için câmi'e koşunuz. Alış-verişi bırakınız! Cum'a nemâzı ve hutbe size, başka işlerinizden dahâ fâ'idelidir. Cum'a nemâzını kıldıktan sonra, câmi'den çıkar, dünyâ işlerinizi yapmak için dağılabilirsiniz. Allahü teâlâdan rızık bekliyerek çalışırsınız. Allahü teâlâyı çok hâtırlayınız ki, kurtulabilesiniz!)**. Nemâzdan sonra, istiyen işine

gıaer çalışır. İstiyen, câmi'de kalıp nemâz, Kur'ân-ı kerim, düâ ile meşgûl olur. Nemâz vakti alış-veriş sahihdir. Fekat, günâhdır. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, (Bir müslimân, Cum'a günü gusl abdesti alıp, Cum'a nemâzına giderse, bir haftalık günâhları afv olur ve her adımı için sevâb verilir). Bir hadis-i şerifde buyurdu ki, (Günlerin en kıymetlisi Cum'adır. Cum'a günü, bayram günlerinden ve aşûre gününden dahâ kıymetlidir. Cum'a, dünyâda ve Cennetde mü'minlerin bayramıdır). Bir hadis-i şerifde (Cum'a nemâzı kılmıyanların kalblerini, Allahü teâlâ mühürler. Gâfil olurlar) buyurdu. Bir hadis-i şerifde (Bir kimse, mâni' yok iken, üç Cum'a nemâzı kılmazsa, Allahü teâlâ, kalbini mühürler. Ya'ni, iyilik yapmaz olur) buyurdu. Özü yok iken, birbiri arkasında üç Cum'a nemâzına gitmiyen kimse münâfık olur. Ebû Ali Dekkak ölürken üç şey nasihat eyledi: (Cum'a günü gusl abdesti alınız! Her akşam abdestli olarak yatınız! Her hâlinizde, Allahü teâlâyı hâtırlayınız!). Bir hadis-i şerifde (Cum'a günlerinde bir ân vardır ki, mü'minin o ânda ettiği düâ red olmaz) buyuruldu. Bazıları, bu ân, ikindi ile akşam ezanları arasındadır dedi. Bir hadis-i şerifde buyuruldu ki, (Cum'a günü sabâh nemâzından önce, Estagfirullahel'azim ellezi lâ ilâhe illâ hüvel hayyekayyüme ve etübü ileyh okursa, bütün günâhları afv olur). [Kul haklarını ve kazâyâ kalan farzları ödemek ve harâmlardan vaz geçmek şarttır]. Bir hadis-i şerifde (Cum'a nemâzından sonra, yedi def'a İhlâs ve Mu'avveteyn okuyanı, Allahü teâlâ, bir hafta, kazâdan, belâdan ve kötü işlerden korur). Cum'a günü yapılan ibâdetlere, başka günde yapılanların, en az, iki katı sevâb verilir. Cum'a günü işlenen günâhlar da, iki kat yazılır. Bir hadis-i şerifde buyuruldu ki, (Cumartesi günleri yehûdilere, pazar günleri nasârâyâ verildiği gibi, Cum'a günü, müslimânlara verildi. Bugün, müslimânlara hayr, bereket, iyilik vardır).

74 — BAYRAM NEMÂZLARI

Şevvâl ayının birinci günü fitr bayramının, Zilhiccenin onuncu günü ise, kurban bayramının birinci günleridir. Bu iki günde, güneş doğduktan sonra, iki rek'at bayram nemâzı kılmak, erkeklere vâcibdir. Bayram nemâzlarının şartları, Cum'a nemâzının şartları gibidir. Fekat, burada hutbe sünnetdir ve nemâzdan sonra okunur. Fitr bayramında nemâzdan önce tatlı [hurma veyâ şeker] yemek, gusl etmek, misvâk kullanmak, en yeni elbise giymek, fitrayı nemâzdan önce vermek, yolda yavaşca tekbir okumak müstehabdır.

Kurban bayramı nemâzından önce birşey yimemek, nemâzdan sonra, önce kurban eti yemek, nemâza giderken, yüksek sesle, özü olan yavaşca tekbir getirmek müstehabdır.

Bayram nemâzları iki rek'atdır. Cemâ'atle kılınır. Yalnız kılınmaz. Birinci rek'atda, sübhânekeden sonra, eller üç def'a kulaklara kaldırılıp, birinci ve ikincisinde, iki yana uzatılır. Üçüncüsünde, göbek altına bağlanır. İmâm efendi yüksek sesle, Fâtiha ve zamm-ı sûre okuduktan sonra, doğru rükû'a eğilir. İkinci rek'atda, önce Fâtiha ve zamm-ı sûre okunup, sonra, iki el, yine üç kerre kulaklara kaldırılır. Üçüncüde de yanlara sallandırılır. Dördüncü tekbirde, kulaklara kaldırmayıp, rükû'a eğilir. Birinci rek'atdaki üç tekbirde ve ikinci rek'atdaki dört tekbirde, ellerin nereye götürüleceğini unutmamak için, kısaca (iki salla, bir bağla. Üç salla bir eğil) diye ezberlenir.

(İyd), bayram demektir. Her yıl, müslimânların sevinçli, sürûru avdet ettiği, tekrâr geldiği için, bu sevinçli günlere (İyd) denildi. Bayramın birinci günü, Cum'a gününe rastlarsa, Hanefî mezhebinde, hem bayram, hem de, Cum'a nemâzını kılmak lâzımdır. Kendi vaktlerinde kılınırlar. Bayram sabâhı, cenâze olursa, önce bayram nemâzı kılınır. Sonra cenâze kılınır. Çünkü, bayram nemâzı, herkese vâcibdir. Cenâze nemâzı, bayram hutbesinden önce kılınır.

Arafâtda bulunmayan insanların, Arefe günü bir yerde toplanarak, hâcılar gibi yapmaları mekrûhdur. Fekat, va'z dinlemek için veyâ başka ibâdet için toplanmak câzdir. (Seksenüçüncü maddeye bakınız!).

Kurban bayramının arefesi günü sabâh nemâzından, dördüncü günü ikindi nemâzına kadar, hâcıların ve hacca gitmiyenlerin, erkek, kadın herkesin, cemâ'atle kılsın, yalnız kılsın, farz nemâzda, veyâ bu nemâzlardan birini, o senenin bayram günlerinden birinde kazâ edince, selâm verir vermez, bir kerre (Tekbir-i teşrik) okuması vâcibdir. Bu yirmiüç vakt farzlarından ve Cum'a ve bayram nemâzlarından sonra okunur. Cenâze nemâzından sonra okunmaz. Câmî'den çıkdıktan veyâ konuşduktan sonra okumak lâzım değildir. İmâm, tekbiri unutursa, cemâ'at terk etmez. Erkekler yüksek sesle okuyabilir. Kadınlar yavaş sesle

[Sü'ûdi arabistân hükûmeti, kendi dinleri olan vehhâbiliği her memlekete yaymak ve islâmiyeti doğru olarak bildiren (Ehl-i sünnet âlimleri) nin kitâblarını yok etmek için her sene milyonlarca lira sarf ediyor. Mekke-i mükerremerinde, (Râbitat-ül-âlem-il islâmiyye) isminde bir vehhâbi merkezi kurdu. Vehhâbi din adamlarından meydana gelen bu merkez, vehhâbi bozuk inançlarını öven ve ehl-i sünnet âlimlerini ve bunların kıymetli kitâblarını kötülleyen kitâblar ve uydurma fetvâlar yazıp, her yere parasız gönderiyor. Bol para ile elde ettikleri câhil, sapık din adamlarını maşa olarak kullanarak gençleri aldatmağa çalışıyorlar. Bu arada, cum'a ve bayram nemâzlarını ve hutbelerini de değiştiriyorlar. Bu (Râbitat-ül-âlem-il islâmiyye) merkezinin ve Medine-i münevveredeki (İslâm üniversitesi) nin, (Kitâb ve sünnet ışığında) diyerek yazdıkları yıkıcı kitâbları almamalı, okumamalı, vehhâbilerin tuzaklarına düşmemeli, doğru yoldan ayrılmamalıdır].

**Derdli oldum ol Hudâdan derde dermân isterim,
âcizim, bâbî atâdan lutfü ihsân isterim.**

**Yüzüm kara, günâhım çok, dâim isyân eyledim,
ol Cenâbı Kibriyâdan afvü gufrân isterim.**

**Doğru yolda bulunmağa, candan karâr vermişim,
rızâsına erişmeğe ondan imkân isterim.**

**İslâm dini deryâsına dalan dalğıç olmuşum,
bu denizden her dalışta inci, mercân isterim.**

**Can kulağıma (Ene eşeddü şevkan) geleli,
maddenin dışındaki âlemde seyrân isterim.**

**Bir tanıyan yok cihânda, söyleyim ahvâlimi,
hâlimi arz etmeğe bir ehli İrfân isterim.**

**Matematik, fizik, kimyâ, bu esrârı çözmiyor,
ledünni ilminde üstâd, bir Süleyman isterim.**

Bu mektûb mir Muhammed Nu'mânın «kuddise sirruh» suallerine cevâb olarak yazılmış olup, nemâzda otururken parmak kaldırmak doğru olmadığını da bildirmektedir:

Âlemlerin, bütün mahlûkların rabbi, yaratıcısı ve varlıkta durdurucusu ve ihtiyâclarını gönderen Allahü teâlâyâ hamd olsun! Peygamberlerin en üstünü olan Muhammed Mustafâ'ya «aleyhissalâtü vesselâm» ve onun Peygamber kardeşlerine ve meleklerle ve onun yolunda gitmekle şereflenenlere salât, selâm ve iyi düâlar olsun! Molla Mahmûd ile gönderdiğiniz kıymetli mektûb gelerek bizleri sevindirdi. Soruyorsunuz ki:

Süâl 1 — Âlimler, Medînedeki (Ravda-i mubâreke) denilen yer, Mekke şehrinde dahâ kıymetlidir diyor. Hâlbuki, Muhammed aleyhisselâmın sûreti ve hakikati, Kâ'be-i mu'azzama'nın sûretine ve hakikatine secde etmektedir. Ravda-i mubâreke nasıl olur da, dahâ üstün olur?

[Medine câmi'i içinde, Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» kabri şerifi ile câmi'inin o zamanki minberi arasındaki, yirmialtı metre uzunluğundaki yere (Ravda-i mutahhara) denir. Ravda, bağçe demektir. O zamanki minberi şerif, üç basamak ve bir metre yüksek idi. [654] yangınında temâmen yandı. Çeşitli yıllarda, çeşitli minberler yapılmış, bugünkü, oniki basamaklı mermer minberi, sultân üçüncü Murâd hân [998] de İstanbul'dan göndermiştir].

Cevâb 1 — Yavrum! Bu fakîre göre, yer'üzünün en kıymetli yeri Kâ'be-i mu'azzama [ve bunun etrafındaki (Mescid-i harâm) denilen câmi'] dir. Bundan sonra, Medînedeki (Ravda-i mukaddese) dir. Üçüncü olarak, Mekke-i mükerreme şehridir. Görülüyor ki, Ravda-i mutahhara, Mekkenin dahâ üstündür demek doğrudur.

Süâl 2 — Hanefî mezhebinde olan bir müslimân, nemâzda otururken parmağı ile işâret eder mi?

Cevâb 2 — Yavrum! Şehâdet parmağı ile işâret etmenin câiz olduğunu bildiren hadis-i şerifler çoktur. Hanefî mezhebindeki âlimlerin bir kısmı da, böyle söylemiştir. Hanefî mezhebindeki kitâblar, çok dikkatle okunursa, parmak kaldırmanın câiz olduğunu bildiren haberler, (Üsûl bilgileri) değildir. Mezhebin (Zâhir haberleri) değildir. İmâm-ı Muhammed Şeybânî, (Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» mubârek parmağı ile, işâret ederdi. Biz de, onun gibi, parmağımızı kaldırır ve indiririz. İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe de böyle söyledi) diyor ise de, imâm-ı Muhammedin böyle dediği, (Nevâdir) haberlerindedir. (Üsûl) haberlerinden değildir.

[İbni Âbidîn, birinci cildin kırkyedinci sahifesinde buyuruyor ki, (Hanefî mezhebinin bilgileri, sonraki âlimlere üç yoldan gelmiştir:

1 — (Üsûl) haberleri olup, bunlara zâhir haberler de denir. Bunlar, Hanefî mezhebinin sâhibi olan imâm-ı a'zam Ebû Hanîfeden ve talebesinden gelen haberlerdir. Bu haberler, imâm-ı Muhammedin altı kitâbı ile bildirilmektedir. Bu altı kitâb, (El-mebsût), (Ez-ziyâdât), (El-câmi'üccagîr), (Es-siyerüccagîr), (El-câmi'ülkebîr), (Es-siyerülkebîr) kitâblarıdır. Bu kitâbları imâm-ı Muhammedden, güvenilir kimseler getirdiği için (Zâhir haberler) denilmiştir. Üsûl haberlerini ilk toplayan Hâkim şehîd [Muhammed] dir. Bunun (Kâfi) kitâbı meşhûrdur. Kâfinin şerhleri çoktur.

2 — (Nevâdir) haberleri olup, yine bu imâmlardan gelen haberlerdir. Fekat, bu haberler, o altı kitâbda bulunmayıp, yâ imâm-ı Muhammedin (El-kisâniyât), (El-hârûniyât), (El-cürcâniyât), (Er-rukıyyât) adındaki başka kitâbları ile bildiril-

mişdir. Bu dört kitâb, yukarıdaki altı kitâb gibi, açıkca ve sağlam gelmiş olmadılarından, bu haberlere (Zâhir olmıyan haberler) de denir. Yâhud, başkalarının kitâbları ile bildirilmişlerdir. Meselâ, İmâm-ı a'zamın talebesinden Hasen bin Ziyâdın (Muharrer) adındaki kitâbı ve imâm-ı Ebû Yûsûf'ün (Emâli) adındaki kitâbı ile bildirilmişlerdir.

3 — (Vâkı'at) haberleri, üç imâmdan bildirilmiş olmayıp, bunların talebelerinin ve talebesi talebelerinin icthâd ettikleri mes'elelerdir. Böyle haberleri, ilk toplayan Ebülleyse-i Semerkandî olup (Nevâzil) kitâbını yazmıştır.

İbni Âbidîn yine birinci cildin otuzbeşinci sahifesinde buyuruyor ki, (Fıkh bilgisi, ekmek gibi herkese lâzımdır. Bu bilginin tohumunu eker, Abdüllah İbni Mes'ûd «radıyallahü anh» olup Eshâb-ı Kirâmın yükseklerinden ve en âlimlerinden idi. Bunun talebesi Alkama bu tohumu sulayarak, ekin hâline getirmiş ve bunun talebesinden olan İbrâhim Nehâî, bu ekini biçmiş, ya'nî bu bilgileri bir araya toplamıştır. Hammâd-ı Kûfi, bunu harman yapmış ve bunun talebesi olan imâm-ı a'zam Ebû Hanîfe öğütmüş, ya'nî bu bilgileri kısımlara ayırmıştır. Ebû Yûsûf, hamur yapmış ve imâm-ı Muhammed pişirmiştir. Böylece hâzırlanan lokmaları, insanlar yimektedir. Ya'nî, bu bilgileri öğrenip dünyâ ve âhiret se'âdetine kavuşmaktadırlar. İmâm-ı Muhammed, pişirdiği bu lokmaları dokuzyüz-doksandokuz kısım bilgi grubu hâlinde talebesine bildirmiştir. Altı kitâbından sagir [ya'nî küçük] dediğinde, imâm-ı Ebû Yûsûf vâsıtası ile öğrendiklerini bildirmiş, kebir dediği kitâblarda yalnız İmâm-ı a'zamdaki işittiklerini bildirmiştir. İmâm-ı Muhammedin eseri olan (Siyer-i kebir) kitâbında bunun için, imâm-ı Yûsûfün ismi yoktur. Şimdi, bazı câhiller, bu inceliği bilmedikleri için, bunu, imâm-ı Yûsûfe karşı iğbirânına haml etmektedir. Hâlbuki, bu iki imâm, hubb-i fillâhın son derecesinde yüksek idi. Bunların izinde gidenler bile, bunların sayesinde, nefsin arzularından kurtulmaktadır].

(Fetâvâ-i garâib) de diyor ki, (Muhit) kitâbında (Sağ elin şehâdet parmağı ile işâret edileceğini imâm-ı Muhammed (Usûl) kitâblarında bildirmedi. Sonra gelen âlimler de, başka başka söyledi. İşâret edilmez diyenler, işâret edilir diyenler oldu. İmâm-ı Muhammed, Usûl kitâblarından başka kitâblarında, Peygamber «sallallahü aleyhi ve sellem» işâret ederdi diyor ve İmâm-ı a'zam da bunu haber verdi buyuruyor. İşâret etmek sünnettir denildiği gibi, müstehabdır diyenler de vardır) diyor. Fetâvâ-i garâibde bundan sonra diyor ki, doğrusu, işâret etmek harâmıdır.

(Fetâvâ-i Sirâciyye) de diyor ki, (Nemâzda eşhedü en lâ... derken, şehâdet parmağı ile işâret mekrûhdur. (Kübrâ) kitâbı da böyle diyor. Âlimler bunu beğeniyor. Fetvâ da böyle verilmiştir. Çünkü, nemâzda sâkin, hareketsiz olmak lâzımdır).

(Giyâsiyye) adındaki fetvâ kitâbında diyor ki, (Otururken şehâdet parmağı ile işâret edilmez. Fetvâ böyledir. Muhtâr olan, beğenilen de budur).

(Câmi'ur-rumûz) kitâbında diyor ki, (İşâret edilmez ve parmak bükülmez. Mezhebin usûl bilgilerine göre böyledir. Zâhidînin kitâbında da böyledir. Fetvâ da böyle verilmiştir. (Mudmerât), (Velvâciyye), (Hulâsa) ve dahâ başka kitâblarda da böyle yazılıdır. Büyüklerimiz, parmak ile işâret etmenin sünnet olduğunu da bildirmektedir).

[(Câmi'ur-rumûz) kitâbını Kuhistânî yazmıştır. (Nikâye) kitâbının şerhidir. (Nikâye) de, (Vikâye) kitâbının muhtasarıdır. (Câmi'ur-rumûz) kitâbı, İstanbul'da Nûr-i Osmâniyye kütübhanesinde birkaç aded vardır. [1667] ve sonraki numara-

ralarda bulunmaktadır. (Mudmerât) kitabı, Kudûri kitâbının şerhi olup, Yûsûf bin Ömer yazmıştır. (Velvâlcî), fetvâ kitabı olup, Zahireddin İshâk yazmıştır].

(Hazînet-ürriyâyât) kitâbında, (Tâtârhâniyye) kitâbından alarak diyor ki, (Teşehhüde otururken, lâ ilâhe illallah derken, sağ el şehâdet parmağı ile işâret eder mi? İmâm-ı Muhammed, bunu, usûl haberlerinde bildirmedi. Sonra gelenler, başka başka söyledi. Bir kısım âlimler, işâret edilmez dedi. (Kübrâ) da böyle yazıyor. Fetvâ da böyledir. Bir kısmı ise, işâret edilir dedi).

[(Hazînet-ürriyâyât), Hindistanda, Kücerât kadısının yazdığı fıkıh kitâbıdır. (Kübrâ), fetvâ kitabı olup, Hüsâmeddîn Ömer yazmıştır. (Dürr-ül-muhtâr) da diyor ki, (Nemâzda şehâdet kelimesini okurken, şehâdet parmağı ile işâret edilmez. Fetvâ böyledir. (Velvâlcîyye), (Tecnis), (Umdetülmüfti) ve bütün fetvâ kitâblarında böyle yazılıdır. Fekat, bu kitâbları şerh edenler, meselâ Kemâl, Halebî, Bâkani işâret edilir, nitekim İmâm-ı Muhammed, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» işâret ederdi diye haber verdi. (Muhit) kitâbında da, işâret etmenin sünnet olduğu yazılıdır, diyorlar). İbni Âbidîn, (Muhit) den sünnet-i gayr-ı müekkele olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim (Aynî) ve (Tuhfe), müstehab olduğunu bildiriyor diyor. Şerablâî, (Nûr'ül-izâh) kitâbında, (Sahih olan, şehâdet parmağı ile işâret etmektir) diyor ve nasıl işâret edeceğini anlatmasına Tahtâvî, i'tirâz ediyor].

Görülüyor ki, işâret etmenin harâm olduğunu söyleyen âlimler vardır. Mekrûh olduğunu bildiren fetvâlar mevcûddur. İşâret edilmez, usûl haberleri böyledir diyenler çoktur. O hâlde, bizim gibi mukallidlerin, hadîs-i şerîf vardır diyerek, işâret etmeğe kalkışmamız ve böylece, birçok müctehidlerin fetvâları ile harâm veyâ mekrûh ve yasak olduğu bildirilen bir işi yapmamız doğru olmaz. Yasak olduğunu bildiren fetvâlar karşısında, Hanefî mezhebindeki bir kimse- nin, parmakla işâret etmesi, iki fikri gösterir: 1 — İctihâd derecesinde yüksek olan bu din âlimlerinin, işâret edileceğini bildiren meşhûr hadîslerden haberleri yok imiş demek olur. 2 — Yâhud, hadîs-i şerîfleri işitmişler, fekat, bu hadîsle- re uymamışlar. Kendi kafaları, düşünceleri ile hareket etmişler demek olur. Bu fikrilerin ikisi de, çok bozuktur. Böyle sanmak için, pek bayağı veyâ çok inâd- cı olmak gerektir. (Tergibüssalât) kitâbındaki (Eski âlimler, nemâzda şehâdet parmağı ile işâret ederdi. Sonraları, râfızîler, bu işde taşkınlık yapığundan, sonra gelen Hanefî âlimleri, işâret etmeği, Ehl-i sünnete yasak etdi. Böylece, sünniler, râfızîlerden ayırd edilmiş oldu) sözü de kıymetli kitâblardaki haber- lere uygun değildir. Çünkü, âlimlerimizin (Zâhir usûlü), işâret etmemeği ve par- mağı bükmemegi bildiriyor. Ya'nî, eski âlimler işâret edilmez buyurmuşdur. O hâlde, bu işin, râfızîlikle bir ilgisi yoktur. İşâret edilmeyeceğini bildiren din bü- yüklerine karşı, edeb ve saygımızı takınarak, bize düşen söz şöyle olmalıdır: (Bu büyükler, işâret etmenin harâm veyâ mekrûh olacağına bir delil, vesika elde etmeselerdi, harâm veyâ mekrûh demezlerdi. İşâret etmenin sünnet ve müste- hab olduğunu bildiren haberleri söyledikten sonra, (Böyle demişler ise de, doğrusu işâretin harâm olduğudur) buyurmazlardı. Demek ki, bu din büyükleri, işâretin sünnet ve müstehab olduğunu gösteren haberlerin değil, belki yasak olduğunu gösteren vesikaların doğru olduğunu anlamışlardır). Sözü'n kısası, bi- zim gibi câhillerin, birkaç hadîs-i şerîf işitmemiz, delil ve sened olamaz. Din büyüklerinin sözlerini red etmemize sebep olamaz. Eğer, (Biz şimdi, onların anladıklarının yanlış olduğunu gösteren bilgileri ele geçirmiş bulunuyoruz) de- nirse, bizim gibi mukallidlerin bilgisi, bir şeyin halâl veyâ harâm olmasına ve- sika olamaz. Birşeyin halâl veyâ harâm olması için, müctehidin zan etmesi lâ- zımdır. Müctehidlerin sözlerini, senedlerini örümcek yuvasından dahâ çürük

olmayıp, meşhûr olmuş, yayılmıştır. İmâm-ı a'zam bunları belki duymamıştır denilemez. [İmâm-ı a'zam, bu sözü, kendi talebesine, ya'nî müctehidlere söyledi. Bizim gibi câhllere söylemedi].

(Hanefî âlimleri arasında, işâret edilir diyenler, böyle fetvâ verenler de vardır. Birbirine uymayan fetvâlardan, herhangi birine uyulursa, câiz olmaz mı?) denirse:

Cevâb olarak deriz ki, fetvâların uymaması (Câizdir, câiz değildir veyâ hâlâldir, harâmdır) şeklinde olduğu zaman, câiz değildir veyâ harâmdır diyen fetvâlara uymak esâsıdır.

İbni Hümâm diyor ki, (Parmağı kaldırmak ve kaldırmamakda, birbirine uymayan hadis-i şeriflerin çokluğu karşısında, nemâzda hareketsiz olmak lâzım geldiği için, biz, parmak oynatmamağı bildiren hadis-i şeriflere uymalıyız!). İbni Hümâma ne kadar şaşılacak azdır. Kitâbında (Âlimlerden bir çoğu, işâret edilmez dedi ki, bu sözleri, hadis-i şeriflere ve akla uygun değildir!) diyerek, İctihâd derecesindeki kıyâs ehli büyük İslâm âlimlerini câhil yapmaktadır. Hâlbuki kıyâs, Hanefî mezhebinin zâhir ve üsûl haberleridir ve edille-i şer'iyenin dördüncüsüdür. İctihâda nasıl dil uzatılabilir. Bu zât, birbirine uymayan rivâyetlerin çokluğu karşısında, temiz sular kısmındaki, (Kulleteyn) hadis-i şerifinin de, zaif olduğunu söylemektedir.

Aklı, olgun oğlum Muhammed Sa'id, parmakla işâret üzerine bir risâle yazmaktadır. Temâm olunca, bir sûretini inşâallah gönderirim. Size ve yanınızda olanlara selâm ve düâ ederim.

[(Şir'at-ül-İslâm) şerhi, [1288] yılı İstanbul baskısında, yüzyirmialtıncı ahife başında diyor ki, (Hidâye) kitâbında, baş parmakla işâret edilir diyor. İmâm-ı Halvânî «rahimehullah» da böyle buyuruyor. Parmakla işâret edilmez de denildi. Fetvâ da böyledir. Çünkü, nemâzda hareketsiz olmak lâzımdır. Vâkı'ât haberlerinde de böyle bildirilmektedir.

Murâd molla kütübhânesindeki, Ebüssü'ûd efendi fetvâsında:

Süâl — Nemâzda otururken, şehâdet parmağı kaldırmak mı, kaldırmamak mı dahâ iyidir?

Cevâb — Her ikisi de iyi demişlerdir. Fekat, parmağı kaldırmamak dahâ iyi olduğu meydandadır].

Resûlullah, gündüz olurdu sâlm,
gece de, nemâza olurdu kâlm.
Ümmet isen eğer, ol müctebâya,
sünnete, mekrûha dikkat et dâlm!

76 — KAZÂ NEMÂZLARI

Nemâz, (İbâdet-i bedeniyye) olduğundan, başkası yerine kılınamaz. Herkesin kendi kılması lâzımdır. Ağır hasta ve çok ihtiyâr kimse, nemâz yerine fakîre fidiye [para] veremez. Hâlbuki, oruc yerine fidiye vermesi lâzımdır.

(Halebi-yi kebir) de diyor ki, (Özrlü ve özrsüz olarak nemâzı terk edenin, bunu kazâ etmesi lâzımdır. Yalnız Hanbelî mezhebinde, nemâzı özrsüz terk eden mürted olacağı için, nemâzını kazâ etmesi lâzım olmaz. Önce, küfrden tevbe etmesi lâzım olur). Altıncı sahifesinde diyor ki (Nemâz kılmak, mutlak farz olduğu için, inanmayan kâfir olur. İnanıp da, özrsüz kılmayan fâsık olur. Kitâb, sünnet ve icmâ' ile açıkca bildirilmiş olan farzların hepsi böyledir. İctihâd ile anlaşılması olan farzlara Mukayyed denir. Bunlara inanmayan kâfir olmaz).

(Câmi-ul-ezher) in Cameroun cumhûriyyetindeki müesseseli, üstâz İbrâhim Muhammed Neşât (İslâm kültürü) kitâblarının altıncısında, yirmi beşinci sahifesinde diyor ki, (Nemâzı bilerek terk etmenin büyük günâh olduğunu ve kazâ etmek lâzım olduğunu, cumhûr-ı ulemâ bildirmektedir. İbni Teymiyye, nemâzı amden terk edenin kazâ etmesi lâzım değildir. Kazâ kılması sahih olmaz. Çok nâfile kılması, çok hayrât, hasenât ve istiğfâr yapması lâzım olur dedi. İbni Hazm da, uzun yazıları ile bunu destekledi). İbni Teymiyye ve İbni Hazm, âyet-i kerimelere ve hadis-i şeriflere yanlış ma'nâlar vererek, burada da Ehl-i sünnetden ayrılmışlar, hayrî işlerin, nemâz yerine geçeceği sapıklığını körüklemişlerdir. İslâmiyyetde açdıkları yaraların en zararlı olanlarından biri de, bu olmuştur.

(Dürr-ül-muhtâr) da, İkiyüzelli altıncı sahifede buyuruyor ki, (Farz nemâzı, özrü olmadan, vakti geçtikten sonra kılmak, ya'ni kazâyâ bırakmak harâm'dır). Dört yüz seksen beşinci sahifede, buyuruyor ki, (Nemâzı, özrsüz [ya'ni şerî'atin gösterdiği sebep olmadan] vaktinden sonra kılmak, büyük günâhdır. Bu günâh, kazâ edince afv olmuyor. Kazâ ettikten sonra, ayrıca tevbe veyâ hac etmek de lâzımdır. Kazâ edince, yalnız nemâzı kılmamak günâhı afv olur. Kazâ kılmadan, tevbe edilince, terk günâhı afv olmadığı gibi, te'hir günâhı da afv olmaz. Çünkü, tevbenin kabûl olması için, günâhdan sıyrılmak şarttır).

Aşağıdaki yazı (Dürr-ül-muhtâr)dan terceme edildi:

Bir günlük beş vakt farzı ve vitr nemâzını kılarken ve kazâ ederken tertib sâhibi olmak farzdır. Ya'ni, nemâz kılarken, sıralarını gözetmek lâzımdır. Cum'a farzını da, o günün öğle nemâzı sırasında kılmak lâzımdır. Sabâh nemâzına uyanamıyan, hûtbe okunurken bile hâtırlarsa, hemen bunu kazâ etmelidir. Bir ne-mâzı kılmadıkça, ondan sonraki beş nemâzı kılmak câiz olmaz. Hadis-i şerifde (Bir nemâzı uykuda geçiren veyâ unutan kimse, sonraki nemâzı cemâ'atle kılar-ken hâtırlarsa, imâmla nemâzı bitirip, sonra önceki nemâzını kazâ etsin! Bun-dan sonra, imâmla kıldığını tekrâr kılsın!) buyuruldu.

Farzı kazâ etmek farzdır. Vâcibi kazâ etmek vâcibdir. Sünneti kazâ etmek emr olunmadı. Sünneti kazâ ederse, kıldığı nemâz, nâfile olur ve sünnet sevâ-bına kavuşmaz. Farzı ve vâcibi kazâ etmek lâzımdır. Sünneti kazâ etmek lâ-zım değildir.

[Şi'î kitâbında diyor ki, (Nemâzlarını bir özr ile kılmıyan kimse ölünce, bu-nun nemâzlarını velisi kazâ eder. Yâhud başkasına ücretle kıldırır. Meyyitin başka ibâdetleri de ücretle başkasına yaptırılarak, borçdan kurtarılması câ-izdir.

Üç vaktten başka, her zaman kazâ kılınır. Sabâh nemâzına başlamadan veyâ nemâz arasında iken, vitri kılmadığını hâtırlıyan kimsenin, sabâh nemâzı kabûl olmaz. Güneş doğmasına, yalnız vitri kazâ edecek kadar zaman kalmış ise, ancak bu hâlde sabâh kabûl olur. Demek ki, bir nemâz vaktinin sonunda, kazâyı da kılacak kadar zaman kalmazsa, kazâyı önce kılmak lüzûmu afv olur. Vakt daraldı sanarak, vakt nemâzının farzını kılan, sonra dahâ zaman oldu-ğu anlaşırsa, kazâyı ve sonra vaktin farzını tekrâr kılar. Vaktin nemâzına başlar-ken veya nemâz içinde iken, kazâsı olduğunu unutursa, nemâzdan sonra hâ-tırlarsa da, kıldığı nemâzı kabûl olur. Çünkü, unutmak özrdür.

Kazâyâ kalan nemâz sayısının altı olması da, sıra ile kılmağı afv etdiren bir özrdür. Kılmadığı veyâ kılıp da kabûl olmıyan farz nemâzı sayısı altı olan bir kimse, tertib sâhibi olmaz. Kazâ nemâzlarının birbiri arasında ve bunlarla vakt nemâzları arasında sırayı gözetmesi lâzım olmaz. Meselâ bir farzı kılmıyan kimse, bunu hâtırladığı hâlde, beş dâne vakt nemâzı kılsa, bu beş kabûl olmi-yacağı için, kılınmamış nemâz sayısı altı olur. Vitr nemâzı, burada hesâba ka-tılmaz. Eskiden kazâyâ kalmış farzlar hesâba katılır.

Nemâzlar arasında sırayı gözetmek lüzûmunu gideren dördüncü sebep, sıranın lâzım olduğunu bilmemektir. Nass veyâ icmâ' olmıyan şeyi bilmemek özrdür. Meselâ, sabâhı kılmıyan, bunu hâtırladığı hâlde, öğleyi kılsa, bu kabûl olmaz. Sonra, sabâhı kazâ edip, sonra ikindiye kılsa, ikindi kabûl olur. Çünkü kıldığı öğlenin kabûl olduğunu sanmaktadır.

Kazâyâ kalan nemâz sayısı altı olunca, tertibi gözetmek lüzûmu gider demişdik. Beşden fazla kazâları olan, bunları kazâ ederken, kılmadığı nemâz sayısı, altıdan aşağıya inince, sırayı gözetmek lüzûmu tekrâr geri gelmez. Bunları da sırasız kılabilir.

Kılmadığı altıdan az nemâz varken, sırayı bozarak, edâ olunan nemâzların kabûl olmaması, İmâm-ı a'zama göre, şarta bağlıdır. Sonra edâ ettiği nemâz sayısı, kazâyâ kalanla birlikte, altı olunca, edâ etmiş olduğu nemâzlar, tekrâr kabûl olur. Meselâ, bir farzı veyâ vitri kılmasa, sonra gelen nemâzları kılsa, bu nemâzlar kabûl olmaz. Beşinci nemâzı kılmadan, önce kılmamış olduğu nemâzı kazâ ederse, kıldığı nemâzlar nâfile olmuş olur. Kazâyı kılmadan önce kıldığı beşinci nemâzin vakti çıkarsa, kazâyâ kalan ile kabûl olmıyan nemâz sayısı altı olur. Bu hâlde, kılınan beş nemâz tekrâr sahîh olur. Kıldığı beş nemâzin herbirinde, kazâsı olduğunu hâtırlamak lâzımdır. Birkaçında hâtırlamadı ise, bunlar hesâba katılmaz. Sabâh nemâzını kılmıyan kimse, sonra gelen nemâzları kılsa, ertesi gün güneş doğarken, kılmış olduğu beş nemâzin hepsi kabûl olur.

Sırayı bozarak kılınan namâzların kabûl olmaması, iki imâma göre, şarta bağlı değildir, kesindir.

Ayakda duramıyan veyâ zarar gören, başı dönen kimse, farzları da, secde ettiği yerde oturarak kılar. Rükû' için eğilir. Secde için, başını yere koyar. Divara, değneğe, insana dayanarak, biraz ayakda durabilenin, o kadarlık ayakda okuması farzdır. Secde için yere eğilemiyen veyâ alnında ve burnunda birlikte özer olup, başını yere koyamıyan, ayakda durabilse bile, oturarak kılar. Rükû' ve secde için imâ eder. Ya'ni rükû' için biraz eğilir. Secde için, rükû'dan dahâ çok eğilir. Secde için, kendisi veyâ başkası, yerden birşey kaldırıp, yüzünü bunun üstüne koyması tahrimen mekrûhdur. Çünkü, (Feth-ul-kadir), (Merâkî-felâh), (Halebi) ve (Mecma'ul-enhür) de diyor ki, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» bir hastayı ziyâret etdi. Bunun, eli ile yasdık kaldırıp, üzerine secde ettiğini görünce, yasdığı aldı. Hasta, odun kaldırarak bunun üstüne secde etdi. Odunu da aldı ve (Gücün yeterse, yere secde et! Yere eğilemezsen, imâ ederek kıl ve secdede, rükû'dan daha çok eğil!) buyurdu. Kaldırılan şey üzerine secde ederken, rükû'dakilerden çok eğilirse, imâ ile kılmış olur. Nemâzı sahîh olur. O hâlde, eli ile birşey kaldırmak lüzûmsuzdur.

(Halebi-i kebîr) de, altıyüzonsekizinci sahîfede diyor ki, (şiddetli diş ağrısını durdurmak için konan ilâc, okumasına mâni' olsa, vakt dar ise, imâma uyar. İmâm yok ise, okumadan kılar).

Bir uzvundaki derdden dolayı uygun oturamıyan kimse, istediği gibi oturur. Oturabilmek için, ayaklarını kibleye karşı uzatabilir. Bir şeyin üstüne oturması câiz değildir. [Sandalyada oturarak kılmanın nemâzı kabûl olmaz. Çünkü, sandalyada oturmak için zarûret yokdur. Sandalyada oturabilen kimse, yerde de oturabilir ve yerde oturup kılması lâzımdır.] Yerde hiç oturamıyan kimse, sırt üstü yatarak kılar. Ayaklarını kibleye uzatır. Başını altına yasdık koyar. Yüzü kibleye karşı olur. Veyâ kibleye karşı sağ veyâ sol yanı üzere yatar. Rükû' ve secdeleri, başı ile imâ eder. Böyle de imâ edemiyen akli başında bir hasta,

bir günden çok nemâzını kılamazsa, hiçbirini kazâ etmez. Bir günden çok baygın kalan da böyledir.

İmâ ile dahî kılması mümkün iken, kılmadan ölüm hâline gelen kimsenin, nemâzlarının keffâreti yapılması için vasiyyet etmesi lâzımdır. Nemâz keffâretli, her nemâz için, bir müslimân fakire yarım sâ' [binyedyüzelli gram] buğday vermektir. Bunu vasiyyet ettiği kimse veyâ vârisi verir. Vasiyyet edenin bırakdığı malın üçde birinden verilmesi lâzımdır. Ölürken vasiyyet etmedi ise, kimsenin vermesi lâzım olmaz.

Özr ile kılınmamış kazâ nemâzları beşden çok ise de, acele kazâ etmek lâzımdır. Secde-i tilâvet ve oruc kazâsı, acele değildir. Gecikirse günâh olmaz.

Dâr-ül-harbde imâna gelen, farz olduğunu işitinceye kadar, kılmadığı nemâzları kazâ etmez. Mürted, imâna gelince, mürted olmadan önce kıldığı ve mürted iken kılmadığı nemâzları ve oruçları kazâ etmez. Fekat, tekrâr hacca gitmesi lâzım olur. Mürted olmadan önce yapmadığı farzları kazâ eder. Çünkü, müslimânın farzları yapmaması büyük günâhdır. Mürted olunca, günâhları afv olmaz.

Sağlam iken kılmadığı nemâzları, hasta iken teyemmüm ve imâ ile kazâ etmek câizdir. İyi olursa, tekrâr kılmak lâzım olmaz. Kazâ kıldığını başkasına bildirmemelidir. Çünkü, nemâzı kaçırmak günâhdır. Günâhı gizlemek lâzımdır.

Farz ve vâcib olan bir nemâzı bile bile kazâyâ bırakabilmek için, iki özr vardır: Biri, düşman karşısında olmaktır. İkincisi, seferde olan [ya'ni üç günlük yol gitmeğe niyeti olmasa bile, yolda bulunan] kimsenin hırsızdan, yırtıcı hayvandan, selden, fırtınadan korkmasıdır. Düşman karşısında, oturarak ve herhangi bir tarafa dönerek veyâ hayvan üzerinde imâ ile de kılamadığı zaman, kazâyâ bırakabilir. Bu iki sebeble farzları kazâyâ bırakmak ve uyku ve unutmak sebebi ile kaçırmak günâh olmaz. Kara Çelebi-zâdenin (Eşbâh) şerhinde (Boğulmak üzere olanı ve benzerlerini kurtarmak için nemâzı vaktinden sonra kılmak sahîhdir) diyor. Fekat, [özr bitince], hemen kazâ kılması farz olur. Ancak, harâm olan üç vaktiden başka, boş vaktlerinde kılmak şartı ile, çocuk çocuğunun rızkını kazanmak, zarûri ihtiyâclarını te'min etmek için çalışacak kadar kazâ kılmağı geciktirmek câiz olur. Dahâ fazla geciktirirse, günâha girmeğe başlar. Nitekim, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», Hendek muhârebelerinin şiddetinden kılamadıkları dört nemâzı, hemen o gece, Eshâb-ı kirâm «radıyallahü anhüm» yaralı ve çok yorgun oldukları hâlde, cemâ'atle kıldı.

Nemâzları vaktinde kılmağa edâ denir. Herhangi bir zamanda tekrâr kılmağa, iâde denir. Meselâ mekrûh olarak kılınan nemâzın vakti çıkmadan, buna imkân olmazsa, her zaman iâdesi vâcibdir. Farz ve vâcib olan nemâzı, vakti geçtikden sonra kılmağa kazâ etmek denir.

Hanefî mezhebinin âlimleri, söz birliği ile bayırıyorlar ki, (Sünnet nemâzların, yalnız vaktinde kılınmaları emr olundu. Vaktinde kılınmayan sünnet nemâzlar, insanın üzerinde borç kalmaz. Bunun için, vaktinden sonra kazâ edilmeleri emr olunmadı. Sabâh sünneti vâcibe yakın olduğundan, o gün öğleden önce farzı ile kazâ edilir. Sabâh sünneti öğleden sonra, başka sünnetler ise, hiçbir zaman kazâ edilmez. Kazâ olursa, sünnet sevâbı hâsıl olmaz. Nâfile kılınmış olur.

Farz ve vâcib olan nemâzlar, vaktinde kılınmazlarsa, kazâ edilmeleri emr olundu. Bir müslimânın herhangi bir nemâzı vaktinde kılmaması, iki dürlü olur:

1 — Özr ile kılmamasıdır. Sünnetlerin özr ile terk edilmesine izin verildiği

için, hiç günâh olmaz. Kıyâmetde bir şey denilmez. Meselâ, harâm, mekrûh, bid'at işlememek ve farzı, vâcibi kaçırmamak, hattâ geciktirmemek için terk edilir. Terk etmemek günâh olur. Farz nemâzları özr ile kaçırmak da, günâh olmaz ise de, hemen kazâ edilmeleri lâzım olur. Kitâblar, kazâ nemâzlarını anlatmağa başlarken, (Müslimân, nemâzlarını ancak özr ile kaçıır. Bunun için, her kitâbda, (Fâlte) ya'nî kaçırılmış nemâzların kazâsı denilmektedir) yazılıdır.

2 — Nemâzı vazife bildiği, önem verdiği hâlde tenbellikle terk etmesidir. Sünnetleri özrsüz ve isrârla hep terk etmek günâh olmaz ise de, kıyâmetde sorguya çekilip, azarlanır. (Halebi-yl kebir) de, (Beş vakt nemâzların sünnetlerini terk etmek günâh olmaz denildi. Fekat, günâh olur demek doğrudur. Çünkü, kılmiyanlara azâb yapılacağı bildirildi. Büyük âlim Kemâleddin ibni Hümâm, farzı, vâcibi kılmamak günâh olur. Sünnetleri kılmamak ise, sevâblarına ve yüksek derecelere kavuşmamağa sebep olur dedi) diyor ise de, (Halebi-yl sagir) de (Sabah nemâzının sünnetini ve başka müekked sünnetleri terk etmek günâh olur denildi. Fekat, günâh olmaz demek dahâ doğrudur. Yalnız sevâblarına ve yüksek derecelere kavuşamaz ve azarlanır) diyor. Farzları özrsüz terk etmek ise, çok büyük günâhdır. Bunun için, hiçbir kitâbda (Terkedilmiş) nemâz denilmemektedir. (Umdet-ül Islâm) da ve (Câmi'-ül-fetâvâ) da diyor ki, (Düşman karşısında, bir nemâzı kılmak mümkün iken, terk etmek, yediyüz büyük günâh işlemiş gibi günâhdır).

Özrden dolayı geciktirilmesine şer'atin izin verdiği birkaç nemâzı kazâya kalmış olan bir kimsenin, bu birkaç nemâzı, beş vakt nemâzın sünnetleri yerine kılmayıp, bu sünnetleri terk etmemesi câiz görülmektedir. Fekat, din kitâbları yazıldığı zamanlarda, islâm memleketlerinde nemâz kılmayan kimse yokdu. Özrsüz kazâya bırakan da yokdu. Özr ile kazâya kalan nemâzları da azdı. Şimdi ise, nemâz kılanlar az kaldı. Bunlardan çoğunun da, kazâ sayısı, seneleri aşmıştır. Özrsüz terk ettikleri için, büyük günâha girmişlerdir. Kazâları kılmıyorlar. Yarın, öbürgün derken, seneler geçiyor. Kazâ borcu ile ecel yakalıyor. Bu vak'a ve hakikat karşısında, nemâzlarını özrsüz terk edenler, nemâz borcu ile can vermemek, Cehennem azâbından kurtulmak için, hiç olmazsa, beş vakt nemâzdan dördünün sünnetlerini kılarken, kazâ kılmağa niyyet etmelidir. Sabah nemâzının sünneti kuvvetli olduğundan, sabâh nemâzının sünnetini, sünnet niyyet ederek kılmalıdır.

Dört mezhebin fikh bilgilerinde mütehasıs olan seyyid Abdülhakim-i Arvâsi «rahmetullahi aleyh» buyurdu ki, (Tenbellikle nemâz kılmiyanlar, senelerce kazâ borcu olanlar, nemâza başladıkları zaman, sünnetleri kılarken, o vaktin ilk kazâya kalmış kazâ nemâzı için niyyet ederek kılmalıdır. Bunların, sünnetleri kazâ nemâzı için niyyet ederek kılması, dört mezhepde de lâzımdır. Hanefi mezhebinde, nemâzı özrsüz kazâya bırakmak ekber-i kebâirdir. Bu çok büyük günâh, her nemâz kılacak kadar boş zaman geçince, bir misli artmaktadır. Çünkü, nemâzı boş zamanlarda hemen kazâ etmek de farzdır. Hesâba, sayıya sığmiyan bu müdhiş günâhdan ve azâbından kurtulmak için, sabâh nemâzından başka dört vakt nemâzın sünnetlerini, ve cum'a nemâzlarının ilk, son ve vakt sünnetlerini kılarken, kılınmamış farz nemâzını kazâ etmeğe niyyet ederek kılmalıdır. Böyle olduğunu isbât eden deliller, Hanefi kitâblarında pek çokdur.

Sünnetleri kazâ niyyetiyle kılmak için, öğle nemâzının ilk dört rek'at sünnetini kılarken, ilk kazâya kalmış öğlenin farzını niyyet ederek, kazâ kılmalıdır. Öğlenin son sünnetini kılarken, ilk kazâya kalmış sabâhın farzını niyyet ederek, kazâ kılmalıdır. İkindinin sünnetini kılarken, ikinci farzını niyyet ederek, kazâ kılmalıdır. Akşamın sünnetini kılarken, üç rek'at akşam farzını niyyet ederek, kazâ kılmalıdır. Yatsının ilk sünnetini kılarken, yatsı farzını ve son sünnetini kılarken de, ilk kazâya kalmış vitri niyyet ederek, üç rek'at olarak, kazâ

etmelidir. Böylece her gün bir günlük kazâ ödenir. Terâvih nemâzlarını kılar-ken de, kazâ niyyet ederek, kazâ kılmalıdır. Kaç senelik kazâ nemâzı varsa, buna, o kadar sene devâm etmelidir. Kazâlar bitince, yine sünnetleri kılmaya başlamalıdır. [72. ci maddeye bakınız!].

[Terâvih yerine, evinde kazâ kılmalıdır. Çünkü, farzları özrsüz kılmayanın, sünnetlerine sevâb verilmiyeceği, kitâblarda yazılıdır. Mahalle mescidinde veyâ evde, belli kimseler cemâ'atle terâvih kıldığı zaman, kazâ borcu olan veyâ imâmın nemâzının sahih olduğuna güvenmiyen kimse, nemâza yeni başlayan gençlere önyak olup, onları nemâza alışdırmak ve dedikodu, fitne çıkmasını önlemek için, câmi'de cemâ'atle terâvih kılar. Çünkü, imâma uyar görünüp, cemâ'atle yatıp kalkarak kazâsını kılması güç olur ve nemâzını şaşırabilir. Fitne çıkarmamak için, cemâ'ate gidenin nasıl kılacağı, 56. ci maddede yazılıdır. Bunun terâvih nemâzlarına sevâb verilmez ise de, fitne çıkmasını önlediği için ve gençleri nemâza alışdırdığı için, kazâsını geciktirmesi suç olmaz. Ayrıca, fitneyi önlemeğe ve emr-i ma'rûf yapmağa niyyet ettiği için, çok sevâb da kazanır. Bu sevâb, terâvih sevâbından katkat dahâ çokdur. Fekat eve gelince bir günlük kazâ borcunu hemen kılmalıdır].

Bildirilen iki özr ile ve unutarak veyâ uyku sebebi ile kılamayıp, kazâyâ kalan nemâzların sayısı pekaz olup, bir günde kazâ edilebilir. Sünnetleri kazâ niyyetiyle kılmak lâzım olmaz. Özr ile kaçırılması günâh olmadığı için, kazâ edilmesini, sünnetleri kılacak kadar geciktirmek de, günâhın başlamasına sebep olmaz.

Özrsüz, tenbellikle farz nemâzı kılmamak, büyük günâh olduğu için, böyle kimselerin, hergün dört vakt nemâzın sünnetlerini de kazâ niyyeti ile kılıp, bir ân önce, bu büyük günâhdan kurtulmaları lâzımdır.

(İmdâd) da ve (İbni Âbidîn), dörtyüzellinci sahifesinde (Vâcibi geciktirmek için sünnet terk edilir) buyuruyor. Üçyüzonaltıncı sahifesinde de böyle buyurduktan sonra (Cemâ'atle nemâz kılarken farz olan hareketlerde, imâma tâbi' olmak farzdır. Vâciblerde vâcibdir. Sünnetlerde tâbi' olmak sünnetdir. Tâbi' olmak, imâmla berâber, veyâ sonra yapmak, veyâ önce başlayınca, imâmı beklemek demektir. Meselâ rükû'a imâmla berâber eğilmek veyâ sonra eğilip, ona rükû'da yetişmek veyâ imâm rükû'dan kalktıktan sonra eğilmek veyâ imâmdan önce eğilip kalktıktan sonra tekrâr imâmla birlikte veyâ ondan sonra eğilmek, imâma tâbi' olmak demektir. Tekrâr eğilmezse, tâbi' olmamış, farzı terk etmiş olur ve nemâzı bozulur. Farz ve vâciblerde, imâmla berâber hareket etmek, ayrıca vâcibdir. Bir kimse, rükû' tesbihini üç kerre okumadan, imâm rükû'dan kalkarsa, tesbihi temâmlamayıp, imâmla berâber kalkması vâcibdir. Vâcibi geciktirmemek için sünnet terk edilir) diyor. Vâcibi geciktirmemek için tesbihi temâmlamayıp bu sünneti terk etmek lâzım oluyor. Nemâz içindeki sünnetler, nemâz dışındaki her sünnetden dahâ kuvvetlidir. Meselâ, Kur'ân-ı kerîm okumak sünnetdir ve sevâbı çokdur. Fekat, nemâz içinde okunan Kur'ân-ı kerîmin sevâbı dahâ çok olduğu hadis-i şerîfde bildirilmiştir. Bu hadis-i şerîf, senedleri ile birlikte, (Hazinet-ül-esrâr) ın yirmikinci sahifesinde yazılıdır. O halde, özrsüz terk edilen nemâzların kazâlarını kılarak, büyük günâhdan kurtulmak için, sünnetlerin terk edilmesi lâzım geldiği, buradan da anlaşılmalıdır. Böyle olmakla berâber, sünnetleri kazâ niyyetiyle kılan kimse, sünnetleri terk etmiş olmaz.

Yetmişikinci maddede, cemâ'atle nemâzı anlatırken bildirdiğimiz gibi, imâm sabâh nemâzını kıldırmağa başlarken gelen kimse, câmi'in dışında veyâ içerde, direk arkasında sünneti kılar. Sonra imâma uyar. Böyle, cemâ'atden ayrı bir yer bulamazsa, sünneti cemâ'atin arkasında kılmaz. Hemen imâma uyar. Çünkü, cemâ'atle nemâz kılınırken, yalnız olarak nemâza başlamak mekrûhdur. Mekrûh

işlememek için, sabâh sünneti terk edilir. (Dürr-ül-muhtâr) ın bu yazısına göre de, sünnetler yerine kazâ kılmak lâzımdır. Mekrûhdan kurtulmak için, en kuvvetli sabâh sünneti bile terk edilince, harâmdan kurtulmak için, sünnet elbette terk edilir. Çünkü, sünnet yerine kılınan kazâ nemâzı, insanı büyük günâhdan kurtarmaktadır.

Ba'zı kimseler ve hele, kendilerini din adamı tanıtdıran ba'zı din câhilleri, din büyüklerinin sözlerini değışdirmeye kalkıyor. Fekat, bir şey bilmedikleri için, i'tirâz olarak, hiçbir kitâba dayanmadan, akllarına geleni söylüyorlar. Kendilerini beğendikleri için, ulu orta fikrler yürütüyorlar. Meselâ (Efendim, sünnet yerine farz kazâ edilemez. Ben, bunu kabûl edemem. Sâ'atlerce kahvede oturup, boş vakt geçireceğine, kazâlarını kılın. Sünnetleri bırakmasın!) diyenler oluyor. Evet (Kahvede sâ'atlerce oturmasın da, kazâlarını kılın) sözü doğrudur. Fekat (Kazâlar için sünnetleri bırakmasın!) sözü doğru değildir. Kazâları kılmamak ve boş vakt geçirmek, büyük günâhdır. Amma, bu günâhları işleyenin, sünnetler yerine kazâ kılmamasını istemek, bu adamı üçüncü bir günâha sokmağı istemek olur. Meselâ, kazâsı olup da kılmayan ve boş vakt geçiren bir kimsenin bu günâhlara girdiğı için, ayrıca kumar oynamasını veyâ içki içmesini de istemek gibi olur. Büyüklerimiz (Bir işin hepsi yapılamazsa, hepsi de terk edilmemelidir) sözü meşhûrdur. O hâlde, nemâzlarını özrsüz olarak kılmamış olan kimse, büyük günâhdan kurtulmak için, sünnetler yerine kazâ kılmak fırsatını kaçırmamalıdır. Nitekim nemâz kılmayan, orucu da bırakmamalıdır.

(Tahtâvî) aynı sahîfede diyor ki, (Sabah nemâzının sünneti çok fazîletlidir. Bunu kılmak, hadîs-i şeriflerde çok medh edildi. Sevâbı çoktur. Fekat, sabâh sünnetini bile kılmıyan için, hiç cezâ bildirilmedi. Hâlbuki, farzı cemâ'atle kılmayıp, yalnız kılınan Cehenneme gideceğı bildirdi. Demek ki, cemâ'atın kıymeti, sabâh sünnetinden bile katkat üstündür).

İbni Âbidîn diyor ki: (Bir kimse, imâma, sabâh nemâzının ikinci rek'atında yetişirse sünneti terk edip, imâma uyar. Çünkü sünnet, cemâ'atden hâsıl olan yirmiyedi farz sevâbından birisine bile yetişemez). En kuvvetli olan sabâh sünneti, farzı cemâ'atle kılabilmek için terk edilince, farz için elbette terk edilir. Farz borcu ile ölmek için, sünnetleri kazâ niyyetiyle kılmak lâzım olduğu buradan da anlaşılmalıdır. [Yetmişikinci maddenin sonundan bir önceki sahîfesine bakınız!].

Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri, 1313 [1896] yılında, Hindistan'da basılan (Fütûh-ul gayb) kitâbının kırksekizinci makâlesinde diyor ki: Mü'minin, en önce farzları yapması lâzımdır. Farzlar bitdikden sonra, sünnetleri yapar. Ondan sonra, nâfilelerle meşgûl olur. Farz borcu varken, sünnet ile meşgûl olmak, ahmaklıktır. Farz borcu olanın sünnetleri kabûl olmaz. Alî ibni Ebî Tâlib «radiyalahü anh» bildiriyor: Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, (Üzerinde farz borcu olan kimse, kazâsını kılmadan nâfile kılarsa, boş yere zahmet çekmiş olur. Bu kimse, kazâsını ödemedikçe, Allahü teâlâ, onun nâfile nemâzlarını kabûl etmez). Abdülkâdir-i Geylânînin yazdığı bu hadîs-i şerîfi şerh eden Hanefî mezhebi âlimlerinden Abdülhak-ı Dehlevî buyuruyor ki, (Bu haber, farz borcu olanların, sünnetlerinin ve nâfilelerinin kabûl olmayacağını göstermektedir. Sünnetlerin, farzları temâmlıyacağını biliyoruz. Bunun ma'nâsı, farzlar yapılırken, bunların kemâllerine sebep olan birşey kaçırılırsa, sünnetler, kılınan farzın kemâl bulmasına sebep olur. Farz borcu olanın kabûl edilmeyen sünnetleri bir işe yaramaz). (Fütûh-ul-gayb) ın bu şerhi fârisi olup, İstanbolda, Bâyezid Devlet kütübhanesinde, 3866 numarada mevcûddur. İbni Âbidîn de, nâfile bahsinde buyuruyor ki, (Hadîs-i şerîfde, (Temâm yapılmamış olan nemâz, zekât ve başka farzlar, nâfilelerle temâmlanacaktır) buyuruldu. İmâm-ı Beyhekî, bu hadîs-i şerîf, yapılmış olan farzların içindeki sünnetler noksan kalırsa, nâfilelerle bu nok-

sanlarını temâmlanacağını göstermektedir. Yoksa, yapılmamış farzların yerine nâfilelerin geçeceğini bildirmiyor dedi. Çünkü, başka bir hadis-i şerifde, (Bir kimse, nemâzını temâmlamadı ise, o nemâzın üzerine, temâmlanıncaya kadar, nâfile nemâzları eklenir) buyuruldu. Bu hadis-i şerif, nâfilelerin, terk edilmiş de-ğil, noksan olarak kılınmış farzı temâmlıyacağını göstermektedir dedi. (İmdâd) in (Tahtâvi) hâşiyesi ikiyüzkırkyedinci sahifesinde de, bir hadis-i şerif zikr edilerek, sünnetlerin, kılınmış olan farzdaki kusûrları temâmlıyacağı bildirilmektedir. İmâm-ı Gazâlî ve İbni Arabî gibi Hanefî mezhebinde olmıyan âlimler ise, nâfilelerin özlü ile kaçırılan farzların yerine konacağını bildirmektedir).

(Uyûn-ül-besâir) de diyor ki, İmâm-ı Beyheki, sünnetler, kılınmış olan farzların içindeki sünnetlerin noksanlıklarını temâmlar buyurdu. Çünkü sünnetlerden hiçbirisi, hiçbir zaman bir vâcib gibi olamaz. Allahü teâlâ (Bir kimse, kendisine farz yaptığım ibâdeti yapmakla bana yaklaştığı gibi, hiçbirşeyle yaklaşılamaz) buyurdu.

Görülüyor ki, islâm âlimlerinin bir kısmına göre nâfileler, kılınmış olan farzların noksanlarını temâmlıyacaktır. Bir kısmı ise, özlü ile kaçırılmış olan farzların yerlerine de konacaktır buyuruyorlar. Fekat bu âlimler de, nemâzları tenbellikle kılmayıp, büyük günâh işlemiş olanların, bu hadis-i şeriflerden istifâde edeceklerini bildirmemişlerdir. Çünkü, nemâz kılmayanın nâfileleri kabûl olmaz ki, farzları temâmlamağa yarayabilsinler. Âlimlerin, bildirdiğimiz bu iki ayrı ic-tihâdını bırakıp da, bir üçüncüsünü söylemek, biz mukallidler için câiz değildir. Çünkü, İbni Melek (Menâr) şerhinde (Müctehidler bir din bilgisi üzerindeki sözleri birbirine uymadığı zemân, sonra gelen âlimlerin, bu bilgiyi, müctehidlerin bildirmiş olduklarından başka dürlü anlatmalarının bâtil olduğu, sözbirliği ile bildirilmiştir) diyor. Bu icmâ'a göre, nâfilelerin, tenbellikle kılınmamış farzların yerine konacağını söylemek boş lâf olur. Müctehidler sözlerini anlıyamıyan, yâhud anlaşılsa da kıymet vermiyen mezhebsiz kimse, aklına gelen herşeyi söyleyebilir.

(Merâkıl-felâh) ve (İmdâd-ül-fettâh) isimleri ile meşhûr olan kitâbda, farz nemâzlardan sonra okunacak şeyleri anlatırken buyuruyor ki, (İmâm, farzdan sonra nâfile nemâz yoksa, farzı kılınca veyâ farzdan sonraki tetavvu'u kılınca, cema'ate karşı döner). Bu söz ve (Hazînet-ül-esrâr) kitâbındaki açıklama, beş vakt nemâzda sünnet olarak kılınan nemâzların, nâfile olduklarını açıkca göstermektedir.

Yine bu kitâbda ve (Tahtâvi) şerhinde diyor ki, (Bütün sünnetlere nâfile denir. Nâfile, farz ve vâcib olmıyan ibâdetler demektir. Nâfile, yâ sünnet olur veyâ insanın kendiliğinden yaptığı ibâdet olur. Hadis-i şerifde buyuruldu ki, (Kıyâmetde, önce nemâzdan sorulacaktır. Nemâz doğru kılındı ise, kurtulacaktır. Nemâzı bozuk ise, işi kötü olacaktır. Farz nemâzında birşey noksan olursa, nâfilelerle ile temâmlanacaktır). İnsanın derecesi ne kadar yüksek olursa olsun, kusûrsuz iş yapamaz. İşte nâfileler, farzlarda olan kusûrları temâmlar).

Şerablâli, (Dürer) hâşiyesinde diyor ki, (Nâfile nemâz deyince, sünnetler de anlaşılır. Kadî İmâm-ı Ebû Zeyd dedi ki, nâfile kılmak, farzdaki kusûrları temâmlamak için emr olundu. Bir kimse, farzı kusûrsuz kılabilirse, sünnetleri kılmadığı için buna birşey denemez).

(Cevhere) de (Hidâye) den alarak diyor ki, (Beş vakt nemâzın sünnetlerini özlü oturarak kılmak câizdir. Çünkü bu sünnetler, nâfile nemâzdırlar). İbni Melek (Mecma' ul-bahreyn) şerhinde diyor ki, (Câmi'e gelen kimse, sabâh nemâzından başka nemâzların cemâ'atle kılındığını görse, ilk sünnetini kılmayıp hemen cemâ'ate uyar. Çünkü farz için ikâmet okunduktan sonra, nâfile nemâz kılmak mekrûhdur. Sünnet kılarken, ikâmet okunursa, iki veyâ dört rek'ata te-

mâmlayıp selâm verir ve imâma uyar. Sabâh veyâ akşam farzını kılariken okunursa, farzı kesip imâma uyar. Çünkü, dahâ iyi şekilde kılmak için farz bozular. Dahâ iyisini yapmak için câmi'i yıkmaya benzer. Cemâ'ate yetişmek için, sünneti bozmak ise böyle değildir).

(El-hikem-ül Atâlye) de diyor ki, (İki işden, nefesine ağır geleni yapı Çünkü, hak olan iş, nefse ağır gelir. Vâcibleri yapmakta gevşek davranıp, nâfile hayrâtı yapmaya çalışmak, nefsin hevâsına uymak alâmetlerindedir).

Kırkaltıncı maddede bildirildiği gibi, imâm-ı Rabbânî hazretleri buyuruyor ki, (Farz ibâdetin yanında nâfile ibâdetlerin hiç kıymeti yoktur. Deniz yanında, damla kadar bile değildirler. Mel'ûn şeytan, mü'minleri aldatarak, farzları küçük gösteriyor. [Kazâları kıldırılmıyor]. Nâfilelere yol gösteriyor. Zekât verdimiyip nâfile sadakaları güzel gösteriyor. Hâlbuki, zekât niyeti ile fakîre bir altın vermek, yüzbin altın sadaka vermekten dahâ sevâbdır. Çünkü zekât vermek, farzı yapmaktır. Zekât niyeti olmadan verilenler ise, nâfile ibâdetdir). İkiyüz altmışıncı mektûbda buyuruyor ki, (Nâfile ibâdetlerin farzlar yanındaki kıymeti, okyanus yanında bir damla su gibi bile değildir. Hattâ, nâfile ibâdetlerin sünnetler yanında değerleri de, yine böyledir. (Böyle olmakla beraber, sünnetlerin farzlar yanındaki kıymeti de, deniz yanında bir damla su gibi bile değildir). İslâm âlimlerinin bütün bu yazılarından anlaşılıyor ki, nemâzlarını özrsüz kılmamış olanlar, bir an evvel kazâ edip Cehennem azâbından kurtulma çârelerini aramalıdır. Hepsini kazâ etmeye niyet etdim diyerek, arada sırada kazâ etmek insânı Cehennemden kurtarmaz. İslâm âlimleri, şerî'atı bildiriyorlar. Kendinin veyâ başkalarının aklına uymak değil, şerî'ate uymak lâzımdır.

Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri, aynı makâlede buyuruyor ki, (Kazâ borcu olanın sünnet kılması, alacaklıya, borcunun hediye götürmesine benzer ki, elbette kabûl olmaz. Kazâ borcu varken sünnet kılan kimse, sultân da'vet ettiği hâlde, gitmeyip, onun hizmetçisi ile vakt geçiren kimse gibidir. Mü'min, bir tüccâra benzer. Farzlar, onun sermâyesi ve nâfileler de kazancıdır. Sermâye kurtarılmadıkça, kazancı olamaz).

Gerek hadis-i şerife, gerekse âlimlerin yazılarına dikkat edilirse, farz borcu olanın sünnetleri, nâfileleri kabûl olmaz buyurulmaktadır. Kabûl olmaz demek, sahîh olmaz demek değildir. Sahîh olur, fekat sevâbı, fâidesi olmaz demektir. (Redd-ül-muhtâr), kurban bahsinde bunu güzel açıklamaktadır. (Bid'at İslâhiyenin orucu, haccı, cihâdı kabûl olmaz) hadis-i şerifi, (Hadika) ve (Berika) kitâblarında açıklanırken, (Bunların ibâdetleri sahîh olur. Fekat sevâb verilmez) diyor. [Altmışbeşinci maddenin son sahîfesindeki hadis-i şerife bakınız].

Bazı kimseler diyor ki, (Sünnetleri kazâ niyeti ile kılmak, Şâfiî mezhebinde olur. Biz, Şâfiî değiliz, Hanefiyiz). Bunlara, bu (Se'âdet-i ebediyye) kitâbını hâzırlayanın da Hanefî mezhebinde olduğunu hâtırlatmak yerinde olacaktır. Farzı özrle fevt eden, kaçırın Şâfiîler, bunu sünnet ile beraber kazâ eder. Hanefiler ise, yalnız fevt olan farzı kazâ eder. Terk edilen, tenbellikle kılınmayan nemâz böyle değildir. Nemâzı terk eden Şâfiînin ve Hanefinin, bunu hemen kazâ etmesi lâzımdır. Hemen kazâ etmezlerse, Şâfiî mezhebinde, had cezası olarak katl olunur. Hanefide ise, habs olunur. Kazâ kılınmaya kadar veyâ ölünceye kadar zındanda bırakılır. Şâfiî âlimlerinden İbni Hacerî Mekkî hazretleri, (Fetâvâ-i fıkhiyye) nin yüzseksendokuzuncu sahîfesinde buyuruyor ki, (Farz nemâzı özr ile kılınmayan kimse, bunu nâfileleri ya'ni sünnetleri ile birlikte kazâ eder. Çünkü, Şâfiî mezhebinde beş vakt farzlarla birlikte kılınan nâfileleri, ya'ni sünnetleri kazâ etmek sünnettir. Farzı özrsüz kılmamış ise, bunu kazâ etmeden önce hiçbir nâfile kılamaz. Çünkü, farzı hemen kazâ etmesi lâzımdır. Sünnetleri kılmak için geçireceği zaman kadar, farzın kazâsını gecik-

dirmiş olur. Hemen kazâ etmeli demek, her zamanı kazâyâ sarf etmeli demektir. Ya'ni, ancak kendinin ve bakması vâcib olanların nafakasını kazanacak kadar zamanı ayırıp, başka hiçbir sebeble kazâyı geciktirmesi câiz değildir. Geciktirmesi günâh olur). Görülüyor ki, özsüz terk edilen nemâzları, Şâfi'de de, Hanefide olduğu gibi acele kazâ etmek lâzımdır. İki mezheb arasında fark yoktur. Kur'ân-ı kerimde ve hadis-i şeriflerde açıkça bildirilen şeylerde mezhepler birbirlerinden ayrılmaz. Açık bildirilmeyip, ihtihâd ile meydana çıkarılan şeylerde ayrılabilir. Farz borcu olanların nâfilelerinin kabul olmayacağı, hazret-i Alinin haber verdiği hadis-i şerifde açıkça bildirilmiştir. (Nâfile) kelimesi, farz kılınması yanında söylenince müekked sünnetler de dâhildir. Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin sözü, bunu gösterdiği gibi, Hanefi âlimlerinin kitâblarında, meselâ (Halebi-yi kebir) de açıkça yazılıdır.

Ba'zı kimseler de, (Sünnetler yerine kazâ kılınmaz. Çünkü, kazâ her vakt kılınabilir. Fekat, sünnet telâfi edilemez. Sünnet yerine kazâ kılınır demek, sünnetin ehemmiyyetini anlayamayanların sözüdür) diyor. Kazâ her zaman kılınabilir diyerek, terk edilen nemâzların kazâlarını geciktirmek yanlıştır. Çünkü, kazâ kılmağı geciktirmek de, büyük günâhdır. Terk edilmiş sünnetlerin telâfisi emr olunmadı ki, telâfisinin mümkün olup olmadığı söz konusu olabilsin! İbn-i Âbidin dörtüzyüzotuzüçüncü sahifede buyuruyor ki, (Vâcib, şeri'atin bildirdiği özrlerle terk edilir. O hâlde, sünnet, şeri'atin bildirdiği özrlerle elbet terk edilir).

(Merâkifelh) kitâbında ve bunu açıklıyan (Tahtâvi) de diyor ki, (Sabâh nemâzının farzından sonra, güneş doğuncaya kadar nâfile nemâz kılmak, tahrimen mekrûhdur. Sabâh nemâzının sünnetini önceden kılmamış ise, bunu kılmak da, bu yasağın içindedir. Çünkü bu vakt, yalnız farz kılmak için ayrılmıştır. Ya'ni, farzdan sonra, güneş doğuncaya kadar, nemâz kılmayan, hep farz kılmış sayılmaktadır. Bu ise, sabâh sünneti bile olsa, nâfile kılmaktan dahâ efdaldır. Fekat, bu zaman içinde kazâ kılmak mekrûh olmaz. Çünkü, hükmen farz kılmış sayılmak, sünnetden efdaldır. Kazâ kılmak ise, hakiki farz kılmak olup, bundan dahâ çok efdaldır). Sünnetlerin, nâfile nemâz demek olduğu buradan da anlaşılmalıdır. Sünnetlerin nâfile nemâz oldukları, bunun için, özsüz olarak hayvan üzerinde kılınabilecekleri (Cevhere) de de açıkça yazılıdır.

Aynı sahifede, (Nemâz vakti daraldığı zaman, nâfile kılmak tahrimen mekrûhdur. Çünkü, farzın vaktini kaçırmaya sebep olur. Lâzım olmıyan nemâzı kılarak, lâzım olan nemâzı kaçırmış olur ki, akli olanın yapacağı iş değildir. Güneş doğarken ve tepede iken ve batarken de, nâfile kılmak böyledir. Bu nâfileler, beş vakt nemâzın sünnetleri ise de, yine böyledir) diyorlar. (Hadika) da yüz kırkdokuzuncu sahifede diyor ki, (Nemâz vakti daraldığı zaman, farzdan evvelki sünneti kılmak, farzın kazâyâ kalmasına sebep olursa, bu sünneti kılmak harâm olur). Dil âfetlerini anlatırken buyuruyor ki, (Farz olmıyan birşeyi yapmak için farzı terk etmek câiz değildir).

Birçok Hanefi kitâblarında, meselâ (Dürr-ül-muhtâr), (İbni Âbidin), (Mültekâ) şerhi olan (Dürr-ül müntekâ) ve (Ni'met-i İslâm) kitâblarında diyor ki, (Bir hâkim, vazifesini yapmak için ve bir talebe din dersini kaçırmamak için, sabah nemâzından başka nemâzların sünnetlerini terk edebilir). Hâkimin vazifesi, farz-ı ayn olmadığı hâlde, sünnetleri terk etmek için özr sayılınca, birikmiş kazâları ödemek, farz-ı ayn iken ve cezâsı pek şiddetli iken, bunları ödemek özr olmaz mı?

Sünnetleri ve ba'zı nâfileleri kılanlar için, çok sevâb vardır. Fekat bu sevâblar, kazâsı olmıyanlar içindir. Sevâbları çok diye, nâfilelere devâm edip, kazâları, vakt buldukça kılmak, doğru değildir. (Rûh-ul-beyân) tefsirinde, En'âm sûresinin, yüzaltmışbeşinci âyetinde diyor ki, (Allahü teâlâ kullarını iyi iş yap-

mağa teşvik için, çok sevâb va'd etdi. Çok sevâb verileceğinin bildirilmiş olması, bunların emr olunan, fekat sevâblarının çok olduğu bildirilmeyen ibâdetlerden dahâ efdal olduklarını göstermez. Âlimler sözbirliği ile bildirdiler ki, farzlar, vâciblerden ve sünnetlerden dahâ efdaldır ve sevâbları dahâ çokdur. Nâfile ibâdetler, yapılmamış farzların yerine geçemez. Nâfile yapmakla farz borcu ödenilemez. Câhiller farzı bırakıp nâfile ibâdet yapıyorlar. Nâfilelerin sevâbları çok diyerek, böylece farz borcundan kurtulacaklarını sanıyorlar. Böyle söylemeleri şer'iate uygun değildir. Zerkânî, (Mevâhib) şerhinde diyor ki, (Sünnet yerine farz yapan kazanır. Farz yerine sünnet yapan aldanır). (Nûr-ül-izâh) in, (Tahtâvi) hâşiyesinin ikiyüzonikinci sahifesinde diyor ki, (Kâdihân) buyurdu ki, farzdan önce sünnet kılmak, şeytânın ümmidini kırmak, onu üz-mek için emr olundu. Şeytân, Allahü teâlânın emr etmediği sünnetlerde bile, insanı aldatamıyorum, emr ettiği farzlarda hiç aldatamam diye üzülür. Böyle olduğu, (Dürr-ül-muhtâr) da ve (Redd-ül-muhtâr) da da yazılıdır.

İstanbulda, Süleymâniyye umûmi kütübhanesinde, Es'ad efendi kısmında [1037] numaralı ve Yahyâ Tâvfik efendi kısmında [1463] numaralı (Nevâdir-fıkhiyye fimezheb-İl-eimmet-İl hanefiyye) isimdeki kitâbı yazan, Kudüs kadısı Muhammed Sâdık efendi, fâite nemâzların kazâ edilmesini anlatırken buyuruyor ki, (Büyük âlim İbni Nüceym'e soruldu ki, bir kimsenin kazâyâ kalmış nemâzları olsa, sabâh, öğle, ikindi, akşam ve yatsının sünnetlerini bu nemâzların kazâlarına niyyet ederek kılsa, bu kimse sünnetleri terk etmiş olur mu?)

Cevâbında (Sünnetleri terk etmiş olmaz. Çünkü, beş vakt nemâzın sünnetlerini kılmaktan maksad, o vakt içinde, farzdan başka bir nemâz dahâ kılmaktır. Şeytân, insana hiç nemâz kıldırılmamak ister. Farzdan başka bir nemâz dahâ kılarak, şeytâna inâd edilmiş, rezil edilmiş olur. (Nevâdir) de diyor ki, sünnet yerine kazâ kılmakla, sünnet de yerine getirilmiş olur. Kazâ borcu olanların, her nemâz vakti, o vaktin farzından başka nemâz kılarak, sünneti yerine getirmek için, kazâ kılması lâzımdır. Çünkü, çok kimse, kazâ kılmayıp, sünnetleri kılıyor. Bunlar Cehennem gidecektir. Hâlbuki, sünnetlerin yerine kazâ kılan, Cehennemden kurtulur) buyurdu.

İbni Nüceym (Eşbâh) da buyuruyor ki, (Yasaklardan, zararlardan kaçmak, yi, fâideli şeyleri yapmaktan dahâ önce gelir. Hadis-i şerifde (Emrlerimi gücünüz yettiği kadar yapınız. Yasak ettiklerimden sakınınız!) buyuruldu. Başka bir hadis-i şerifde, (Yasak edilmiş şeyin zerresini yapmamak, bütün insanların ve cinnin ibâdetlerinden dahâ çok sevâbdır) buyuruldu. Bunun için, meşakkat olunca vâcib terk edilir. Fekat yasakları, hele büyük günâhları yapmağa hiç izn yokdur). İbni Âbidin istincâyı anlatırken diyor ki, (Avret yerini açmadan necâseti temizlemek mümkün olmazsa, nemâzı, öyle kılar. Çünkü, temizlemek emrdir. Açmak yasaktır. Günâhdan kurtulmak önce gelir. Sünnet emrden de sonra gelir. Sünnet, sevâb kazanmak için yapılır. Mekrûh olan birşeyi işliyerek de sünnet yapılmaz. Fekat farz yapılır, borc ödenmiş olur. Mesâlâ başkasının suyu ile abdest almak, mekrûh ise de, farz olan tahâret hâsıl olur. Abdestli olan, başkasının suyu ile abdest alınca, sünnet sevâbı hâsıl olmaz). Buradan da anlaşılıyor ki, kazâ kılip büyük günâhdan kurtulmak, sünnet kılmaktan önce gelmekdedir.

İmâm-ı Rabbânî hazretleri, yirmidokuzuncu mektûbunda buyuruyor ki, (Allahü teâlânın râzı olduğu işler, ikiye ayrılır: Biri, O'nun emr ettiği (Farz)lar, ikincisi, farz olmıyanlardır. Bunlara (Nâfile) denir. Nâfilelerin, farzlar yanında hiç değeri yokdur. Bir farzı, vaktinde yapmak, hâlis niyyetle, bin sene nâfile yapmaktan dahâ iyidir. Nâfile olan nemâz, sadaka, oruc, zikr etmek ve başka nâfilelerin hepsi böyledir. Hattâ, bir farzı yaparken, bunun bir sünnetini, bir ede-

binî gözetmek ve bir mekrûhundan sakınmak da, böyle kıymetlidir. Farzlarla beraber yapılan nâfileler kıymetli olur. Zekât vermek farz olduğu için, bir altın zekât vermek, dağlar ağırlığında altını sadaka vermekten dahâ iyidir. İbâdetlerin doğru yapılması lâzımdır. Bunun için de, fikh kitâblarına uygun olmaları lâzımdır. Öğrenmeden yapılan ibâdetler kabûl olmaz). Yuzyirmiüçüncü mektûbunda diyor ki, (Hadis-i şerifte, (Bir insanın mâ-lâ-ya'ni ile vakt geçirmesi, Allahü teâlânın, onu sevmediğinin alâmetidir) buyuruldu. Mâ-lâ-ya'ni, fâidesiz iş demektir. Bir farzı yapmayıp, bunun yerine, nâfile ibâdet yapmak, mâ-lâ-ya'ni ile vakt geçirmek olur).

(Dürr-ül-muhtâr) ın dörtyüzellisekizinci sahifesinde (Nâfile kılmak isteyen, önce nemâz kılmağı admalı, sonra, nâfile yerine, bu adak nemâzı kılmalıdır. Nâfileleri adak yapmaksızın kılmalıdır diyenler de oldu. Sünnet nemâzları nezr ettikten sonra kılan, bu sünnetleri kılmış olur) diyor. İbni Âbidin bu satırları açıklarken (Nemâzları nezr etmeden kılmalı diyenler, şarta bağliyerek adak yapmamalı demişlerdir. Çünkü, şart edilen şey, ibâdete karşılık yapılmış olur. Hadis-i şerif, Allahü teâlâ hastamı iyi ederse, Allah için şu ibâdetimi yapayım gibi şarta bağliyanan nezri yasaklıyor. İbâdetleri şarta bağli olmıyarak nezr etmek böyle değildir. Nezr edilen nemâzı kılmak vâcib olduğu için, vâcib sevâbı hâsıl olur. Sünnet yerine, nezr olunan nemâz kılınca, sünnet de kılınmış olur) diyor. Sünnetleri önceden nezr edip de, nezr olarak kılmak dahâ iyi olduğu (Halebi)de ve (Tahtâvi)nin (Merâkıl-felâh) hâşiyesinde, nâfile nemâzlar sonunda yazılıdır. Böylece, öğle sünnetini kılmadan önce (Dört rek'at nemâz kılmak nezrim olsun) dese, sonra adak nemâzı olarak niyyet edip, kılsa, hem vâcib sevâbı kazanır, hem de öğle nemâzının sünnetini kılmış olur. Kulun, kendine vâcib ettiği nemâzı kılması ile, sünnet terk edilmiş olmayınca, Allahü teâlânın farz ettiği kazâ nemâzı kılınca, sünnet elbet terk edilmiş olmaz. Hem kazâ kılınmış olur. Hem de sünnet kılınmış olur. Çünkü, farz nemâzları tenbellikle terk etmek büyük günâhdır. Her günâha hemen tevbe etmek farzdır. Otuzbirinci maddenin sondan üçüncü sahifesini okuyunuz!

Sünnet kılarken, kazâ nemâzı için niyyet edilmez diyenlere, sebebini sorunca, hiçbir kıymetli kitâb gösteremiyorlar. Yalnız, (İbni Âbidin) de, (Halebi) de ve (Tahtâvi) nin (İmdâd) şerhinde (Fevt olmuş nemâzların kazâlarını acele kılmak lâzımdır. Fevt olmuş nemâzların kazâlarını kılmak, nâfile kılmaktan dahâ iyi ve önemli ise de, beş vakt nemâzın sünnetlerini ve hadis-i şerifle övülmüş olan Duhâ, Tesbîh, Tehiyetülmescid ve ikindiden önce dört rek'at ve akşamdan sonra altı rek'at sünnet gibi belli nemâzları kılmak böyle değildir. Bunları nâfile niyyeti ile kılmalıdır) yazılıdır diyorlar. Bu yazılar, beş vakt nemâzın farzlarını fevt eden, ya'ni elinde olmıyarak özr ile kaçırmış olanlar içindir. Böyle, kaçırılmış farzların kazâlarını sünnet yerine kılmamalı, ayrıca kılmalı denilmektedir. Biz de böyle söylüyoruz. Özr ile kaçırılan birkaç vakt farzların kazâlarını, sünnetler yerine kılmağı lüzum yokdur diyoruz. Çünkü, nemâzları özr ile kazâyâ bırakmak suç, günâh olmadığı gibi, bunların kazâlarını, sünnetleri kılacak kadar geciktirmek de suç olmaz diyoruz. Fekat, nemâzı özr ile kılammamak başkadır. Bile bile tenbellikle kılmamak, terk etmek başkadır. Birincisi, hiç günâh değildir. İkincisi, büyük günâhdır. İkisini birbirine karışdırmak pek yanlıştır. Özr ile kaçırılan farzların, sünnetler yerine kılınmıyacağını kitâblarda görerek, tenbellikle terk edilmiş farzların da, sünnetler yerine kılınmıyacağını sanmak ve onu buna delil, sened göstermeğı kalkışmak bir ilm adamına yakışacak şey değildir. Hanefî kitâblarının bu yazısı, (Farzları tenbellikle kılmayıp, büyük günâha girmiş olanlar, sünnetleri kazâ niyyeti ile kılamaz) demiyor. Bundan başka, sünnetlerin nâfile nemaz olduklarını, nâfile niyyeti ile kılınacaklarını bildiriyor.

(Cevhere) de diyor ki, Hanefi fıkıh kitâbları (Fâlte nemâzların kazâsı) diyor. (Terk edilmiş nemâzların kazâsı) demiyor. Çünkü müslimân, nemâzını bilerek terk etmez. Gaflet, uyku ve unutmak gibi özrle fevt eder. Bu ikisini birbiri ile karıştırmamalıdır.

Farzların ehemmiyeti Kur'ân-ı kerimde ve hadis-i şeriflerde açıkça bildirilmiştir. Meselâ, fârisî (Tergibüssalât) kitâbı, altıncı sahifesinde diyor ki, (Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, (İki farz nemâzı bir araya getirmek, büyük günâhlardandır). Ya'nî, bir nemâzı vaktinde kılmayıp, vaktinden sonra kılmak, ekber-i kebâirdir, en büyük günâhdır. Bir hadis-i şerifde buyuruldu ki, (Bir nemâzı, vakti çıkdıktan sonra kılan kimseyi, Allahü teâlâ, seksen hukbe Cehennemde bırakacaktır). Bir nemâzı, vaktinden sonra kılmanın cezâsı bu olursa, hiç kılmiyanın cezâsını düşünmeli).

(Umdet-ül-islâm) kitâbı, Süleymâniyye kütübhânesi, Muhammed Es'ad efendi kısmında [818] numaradadır. Bu kitâbda buyuruyor ki, nemâz dinin direğidir. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, (Nemâz dinin direğidir. Nemâz kılan, dinini doğrultmuş olur. Nemâz kılmiyan, dinini yıkmış olur). Bir hadis-i şerifde buyurdu ki, (Kiyâmet günü, imândan sonra, ilk sülâle nemâzdan olacaktır). Allahü teâlâ buyuracak ki, (Ey kulum, nemâz hesâbının altından kalkarsan, kurtuluş senindir. Öteki hesâbları kolaylaştırırım!). Peygamberimiz «aleyhisselâm» buyurdu ki, (Bir nemâzı, bilerek, özrsüz kılmiyan kimse, bir hukbe Cehennemde kalacaktır!). Bir hukbe seksen senedir ve bir âhıret günü, bin dünyâ senesi kadar uzundur. Görülüyor ki, bir farzı özrsüz kılmiyan, seksen kerre üçyüzaltmış bin sene Cehennemde yanacaktır. [(Medâric-ün-nübüvve) beşyüzonuncu ve (Ma'rifetnâme) nin yüzonsekizinci sahifelerinde diyor ki, (Böyle meşhûr misâlleri söylemek, sayı bildirmek için değil, sayının çokluğunu ve ehemmiyetini göstermek içindir)]. O hâlde, nemâzı özrsüz, tenbellikle kılmiyanlara yazıklar olsun! Alimlerimiz, söz birliği ile diyor ki, (Nemâz kılmiyanın şâhidliği kabûl olmaz. Çünkü, nemâz kılmiyan fâsıkdır. Farz nemâzlar, mü'minin Allahü teâlâyâ karşı olan borcudur. Vaktinde kılmadıkça borcdan kurtulamaz). (Akidetünnecâh) kitâbında diyor ki, (Bir kimse, tevbe-i nasûh yaparsa, günâhları afv olur. Nemâzlarını kazâ etmedikçe, yalnız tevbe ile afv olmaz. Kazâ etdikden sonra tevbe ederse, afv olması ümmid edilir).

İbni Nuceym Zeyn-ül-Âbidîn, (Kebcîr ve segâir) kitâbında buyuruyor ki, (Farz nemâzları vakti girmeden önce kılmak ve vakti çıkdıktan sonra kılmak büyük günâhdır. Büyük günâh, yalnız tevbe etmekle afv olur. Küçük günâhları afv etdirecek şeyler çoktur. Tevbe ederken, kılmadığı nemâzları kazâ etmesi lâzımdır. Kabûl olan hac, büyük günâhları temizlemez diyen âlimler doğru söylemişlerdir. Temizler diyen âlimler de, kazâ etmek lâzım olmaz dememişlerdir. Nemâzı vaktinden sonraya geciktirmek günâhı afv olur demişlerdir. Ayrıca kazâ etmek lâzımdır. Kazâ etmeğe gücü varken kazâ etmezse, ayrıca büyük bir günâh dahâ işlemiş olur. Böyle olduğunu ba'zı âlimler tenbih eylemiştir. Bunu iyi anlamak lâzımdır).

(Dürr-ül-müntekâ) da buyuruyor ki, (Nemâzı vazife tanımayan, farz olduğuna inanmayan kâfir olur. Mürted ve kâfir memleketinde imâna gelenler, nemâzın farz olduğunu işitinciye kadar, kılmadıkları nemâzları kazâ etmez).

İbni Âbidîn, nemâzın niyyetini anlatırken ve (Fetâvâ-i kübrâ) kitâbı, yirmi-altıncı sahifede buyuruyor ki, (Bir kimse, senelerce nemâz kılsa, fekat hangileri ilk ve son sünnet olduğunu bilmese, hepsini, farz niyyet ederek kılsa, hepsi kabûl olur. Çünkü, sünnetlere, farz diye niyyet edilirse sünnet kabûl olur). Her nemâz vaktinde ilk kıldığı, farz olur. Sonra kıldıkları sünnet olur. (Halebi-yi sagîr) de diyor ki, (Senelerce kılmış olduğu nemâzlarda [ya'nî oniki şartından herhan-

gisinde] noksanı olduğunu anlıyan kimsenin, bu nemâzların hepsini kazâ etmesi iyi olur. Noksânı yok ise, bunları kazâ etmesi, mekrûh olur veyâ olmaz denildi. Mekrûh olmaz diyenler de, bu kazâları, sabâh ve ikindi nemâzlarından sonra kılmamalıdır. Çünkü, [kazâsı yok ise], hep nâfile olurlar dedi).

Görülüyor ki sünnetlere, sünnet diye niyyet etmek şart değildir. Meselâ, (Eşbâh) da buyuruyor ki, (Beş vakt nemâzın ilk ve son sünnetlerini, ya'ni müekked sünnetleri kılarken, sünnet olduğuna niyyet etmek lüzumunda ihtilâf olmadı. Sahih olan, güvenilen fetvâ, şart olmadığını göstermektedir. Revâtib sünnetler, nâfile niyyeti ile veyâ yalnız nemâza niyyet ederek sahîh olur. Ya'ni o vaktin sünneti olur. Ayrıca, sünnet diye niyyet etmeğe lüzûm yoktur İmâm-ı Zeylâ'î de, böyle buyurmuştur. Meselâ fecr doğmadan, telieccüd niyyeti ile, iki rek'at kılınca, fecrin başlamış olduğu, sonradan anlaşılrsa, bu nemâz, sabâh sünneti yerine geçer. Ayrıca sabâh sünneti kılmak lâzım olmaz. Öğlenin farzında dördüncü rek'atda oturduktan sonra unutarak beşinci rek'ata kalksa, altıncı rek'atı da kılıp selâm verir. İki rek'atı nâfile olur. Bu iki rek'atın son sünnet olmaması, sünnet olarak niyyet edilmediği için olmayıp, sünnete ayrı bir tekbirle başlamadığı içindir. Terâvihde de, terâvih olduğuna niyyet etmek şart olmadığı haberi sağlamdır. Bunun gibi, kazâyâ kalmış öğle nemâzı olmıyan kimse, Cum'a nemâzından sonra kıldığı dört rek'ate (Vaktine yetişip kılmamış olduğum son öğleyi kılmağa) niyyet etse, sonra Cum'a nemâzının sahîh olduğu anlaşılrsa, sağlam ve sahîh habere göre, bu dört rek'at, Cum'a sünneti olur). Ellidokuzuncu sahifede diyor ki (Nâfileleri ve Râtibe sünnetleri, yalnız nemâz kılmağa veyâ sünnetden başka bir nemâza niyyet ederek kılınca, sahîh olacaklarını dahâ önce bildirmişdik). Görülüyor ki, nemâz vakti içinde, o vaktin farzından başka kılınan her nemâz, o vaktin sünneti sevâbını kazandırır.

Hanefî âlimlerinden, Ahmed Hamevinin (Uyûnûlbesâir) kitâbının 1290 senesi İstanbul baskısının ellidördüncü sahifesinde (Derin âlimlere göre, yalnız nemâza niyyet edilerek kılınan sünnet sahîh olur. Çünkü beş vakt nemâzın sünneti demek, Peygamberimizin «sallallahü aleyhi ve sellem» kıldığı nemâz demektir. Bu nemâzlara sünnet ismi sonradan verilmiştir. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», beş vakt nemâzın sünnetlerini kılarken, yalnız (Allah rızâsı için nemâz kılmağa) derdi. (Sünnet kılmağa) diye niyyet etmezdi. Her vakt içinde böyle kılınan her nemâz, sünnet ismi verilen nemâz olur). (Halebi-yi kebir) de de böyle yazılıdır. Elliikinci sahifede buyuruyor ki, (Tecnis) kitâbında bildirildiği gibi, beş vakt nemâzın sünnetleri, nâfile nemâzdır. Nâfile niyyeti ile de kılınır. (Dürr-ül-muhtâr) da ve Molla Husrev, (Dürer) kitâbında diyorlar ki, (Beş vakt nemâzın sünnetleri ve terâvih nemâzı, aslında nâfile nemâzdır. Bunları kılarken, yalnız nemâza diye niyyet yetişir).

(İbni Âbidin) ve (Nûr-ül-izâh) hâşiyesinde buyuruyorlar ki, (Câmi'e gidince iki rek'at nemâz kılmak sünnetdir. Buna (Tehiyetülmescid) nemâzı denir. Câmi'e girince, farz, sünnet ve herhangi bir nemâz kılınırsa, tehiyetülmescid de kılınmış olur. Kılınan nemâzlara, tehiyetülmescid diye de ayrıca niyyet etmeğe lüzûm yoktur. Çünkü, tehiyetülmescid kılmaktan maksad, nemâz ile câmi' sâhibi olan Allahü teâlâyâ hurmet etmektir. Bu nemâzlarda bu maksad hâsıl olmaktadır). İbni Âbidin (Tehiyetülmescid) nemâzını anlatırken buyuruyor ki, (Öğlenin farzına dururken, hem farz, hem de sünneti olarak iki niyyet yapılırsa, iki imâma göre, yalnız farz kılınmış olur. İmâm-ı Muhammede göre ise, o nemâz kabûl olmaz. Çünkü, farz ile sünnet ayrı cinsden iki nemâzdırlar. İki imâma göre, kuvvetli olanı kılınmış olur. Hâlbuki câmi'e girince kılınan herhangi bir nemâz, tehiyetülmescid yerine de geçdiği için, bu nemâzlara tehiyetülmescid olarak da, ayrıca niyyet etmek, imâm-ı Muhammede göre de

câiz olur. Tehiyetülmescidâ iki kerre niyyet etmiş olur. Yalnız farza niyyet edince, ikisine birlikde niyyet etmiş olur). Bundan anlaşılıyor ki, sünnet kılar-ken, yalnız kazâ olarak niyyet etmek yetiştir.

Senelerce kılmayıp da, nemâza yeni başlayan bir müslimânın, kılmadığı nemâzlarını kazâ etmesi üç şekilde olur:

1 — Beş vaktin sünnetleri yerine ve günün her boş zamanında, hep kazâ kılar.

2 — Yalnız sünnetlerin yerine kazâ kılar.

3 — Sünnetler yerine kazâ kılmayıp, başka zemânlarda kılar.

Bu üç şeklden en iyisi birincisidir. Böylece, kazâlar, bir ân önce biter.

İkinci şekil, birinci şekilden fenâdır. Çünkü, kazâlar çabuk bitmez. Fakat, hiç kılmamakdansa, sünnetler yerine kılmalıdır. Çünkü, (Hepsini yapamıyan, elden geleni yapmalı, hepsini elden kaçırmamalıdır) buyurulmuştur. Bundan başka, (İki fenâdan, iki zarardan, az fenâsını yaparak, çok fenâdan kurtulmalıdır). O hâlde, birinci şekilde kılmıyan, hiç kılmamaktan ise, ikinci şekle göre kılmalıdır.

Üçüncü şekle gelince, bu, özer ile kılamamış kimse içindir. Çünkü bunun sünnetleri kılacak kadar kazâyı geciktirmesi günâh olmuyor. Bazıları, ikinci şekli yapmamalı, üçüncüyü yapmalı diyor. Hâlbuki, üçüncüyü yapabilen kimse, birinciyi yapacak kimse demektir. O hâlde, nemâzı özrsüz terk edenlerin birinci şekle göre kılmaması, böyle kılamazsa, ikinci şekilde kılip, Cehennemden kurtulması lâzımdır.

Şeyh-ul-islâm Ahmed bin Süleymân bin Kemâl pâşa, (Şerh-ı hadis-i erbain) kitâbında, (sünnetimi terk edene şefâ'atim harâm oldu) hadis-i şerifini şöyle açıklamaktadır:

Bu hadis-i şerifde sünnet demek, islâmiyyet yolu demektir. Çünkü, mü'min kimse, büyük günâh işlese de, şefâ'atden mahrûm olmaz. Hadis-i şerifde, (Büyük günâh işleyenlere şefâ'at edeceğim) buyuruldu. Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» Hak teâlâdan getirdiği şerî'ate tâbi' olmak lâzımdır. Bunu terk eden, şefâ'ate kavuşamaz. (Şir'at-ül-islâm) kitâbında diyor ki, (Bu hadis-i şerifdeki sünnet, yapması vâcib olan şeyler demektir. Bu da, Eshâb-ı kirâmın ve Tâbi'in ve Tebe'i tâbi'in hazretlerinin gitdiği yoldur. Bu sünnete yapışanlara, (Ehl-i sünnet) denir. O hâlde, hadis-i şerifin ma'nâsı, inanılacak şeylerde ve yapılacak ve sakınılacak işlerde Ehl-i sünnetden ayrılanlar, şefâ'ate kavuşamayacaklardır demektir). 66. cı sahîfeye bakınız!

[(Ümmetimin arasında fitne, fesâd yayıldığı zaman, sünnetime sarılana yüz şehid sevâbı vardır) hadis-i şerifi de (Selef-i sâlihîn zamanındaki şerî'at bilgilerine uyan kimseye yüz şehid sevâbı vardır) demektedir. Bunun için, önce Ehl-i sünnete uygun imân etmek, sonra harâmlardan sakınmak, sonra farzları yapmak, sonra mekrûhlardan sakınmak, sonra müekked sünnetleri, dahâ sonra da müstehabları yapmak lâzımdır. Bu sırada, önce olanı yapmıyanın, sonra olanı yapmasının hiç fâidesi olmaz ve önce olanı yapabilmek için, sonra olanı terk etmesi câiz hattâ vâcib olur. İkiyüzotuzsekizinci sahîfeye bakınız! Meselâ, imânı olmıyanın günâhdan sakınması, günâh işliyenin farzları yapması, âhiretde işe yaramaz. Bunlardan birini yapmıyanın sakal bırakmasının fâidesi olmaz. Çünkü sakal uzatmak, yukarıdaki sırada en sonra gelmektedir. Sakal traş etmenin bid'at olduğu da söylenemez. Çünkü bid'at, şerî'atin emr etmediği birşeyi ibâdet olarak, ya'nî sevâb kazanmak için yapmak demektir. Hiçbir müslimân, sevâb kazanmak için sakalını kazımaz. Sakal traş etmenin mekrûh olduğunu bilir. Bundan dahâ önce lâzım olan din vazifesini yapabilmek için traş etmenin câiz olduğunu bilmekte, böylece şerî'ate, ya'nî sünnete uymaktadır].

İbnü Abdîn, yetmişbir ve üçyüzondokuz ve dörtyüzotuzüç ve dörtyüzelliüçüncü sahifelerde buyuruyor ki, (Nemâzların sünnetlerine ehemmiyyet, kıymet verip, tenbellikle, özsüz ve çok zaman terk eden, azarlanır. Fekat şefâ'atden mah-rûm kalmaz). (Öğleden önce olan sünneti terk eden, şefâ'atime kavuşmaz) ha-dîs-i şerîfi, özsüz ve isrâr ile terk eden kimse, bu nemâz için olan ve derecenin yükselmesine yarayan şefâ'atime kavuşamaz demektir. Özg ile terk etmenin, buna mâni' olmayacağı, (İbnü Abdîn) de ve (İmdâd) ın (Tahtâvi) hâşiyesinin iki-yüzüçüncü sahifesinde yazılıdır. Zâten, sünnetleri kazâ niyyeti ile kılınca, sün-net terk edilmiş olmaz.

(İbnü Abdîn) üçyüzdoksanaltıncı sahifede ve (Mecma'ül-Enhür) de yüzonikinci sahifede diyor ki, (Nâfile kılan kimse, farz kılan imâma uyduğu zaman, üçün-cü ve dördüncü rek'atlarda zamm-ı sûre okuması farz olmaz. Nâfile olur. Çünkü, bu nemâzı, farz şeklini almıştır). Sünnet yerine kazâ kılarken de, üçüncü ve dördüncü rek'atlarda zamm-ı sûre okumanın farz olmayacağı anlaşılmaktadır. (Uyûn-ül-besâir) yüzüçüncü sahifesinde diyor ki, (Tâtârhanlye de, kazâyâ kal-mış nemâzı olup olmadığını bilemeyen kimsenin öğle, ikindi ve yatsı sünnetlerinde zamm-ı sûre okuması dahâ iyi olur buyuruldu. Bundan maksad, sünnetlere kazâ niyyet etmesi ve zamm-ı sûre okuması dahâ iyi olur demektir).

Farzları kılarken sünnetler yerine kazâ kılmak câiz olduğuna, Trablus fet-vâ emîni faziletli Râmiz-ül-mülk hazretlerinin fetvâ verdiği Berutda çıkan (Eş-şhâb) mecmû'asının 14 Zilka'de 1388 [m. 1969] sayısında uzun yazılıdır.

**Peygambere arz olundu,
üstümüze farz olundu.**

**Gâfil olma, kıl nemâzı,
Allah sevmez bi nemâzı!**

**Nemâzı emr eden Hakdır,
kılana sevâbı çokdur.**

**Hiç nemâza özür yokdur,
gâfil olma, kıl nemâzı!**

**Nemâz kılanlar şâd olur.
gider günâhı, az olur!**

**Cehennemden âzad olur,
gâfil olma, kıl nemâzı!**

**Nemâz, dinin direğidir.
hem âhiret ferâhıdır.**

**Karanlığın çırağıdır,
gâfil olma, kıl nemâzı!**

**Sen nemâzı öğren heman,
doğru kılıp, Hakka dayan!**

**Cehennemlikdir kılmayan,
gâfil olma, kıl nemâzı!**

Allah sevmez bi nemâzı

77 — İKİNCİ CİLD, 20. ci MEKTÛB

Bu mektûb, mevlânâ Tâhir Bedahşiye yazılmış olup, nemâzın üstünlüklerini ve erkânını, şartlarını, sünnetleri, edebleri ve ta'dil-i erkânını bildirmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd-ü senâ olsun! Onun sevdiği, iyi insanlara selâmetler olsun! Cunburdan gönderdiğiniz mektûb geldi. Râhatsız olduğunuzu okuyunca

üzüldük. Sıhhat haberini bekliyoruz, Vazifenize çok çalışınız! Hâsıl olan hâlleri bize yazınız! Ey sevgili kardeşim! Bu dünyâ, çalışmak yeridir. Ücret alınacak yer, âhiretdir. Sâlih amelleri yapmağa uğraşınız! Bu amellerin en fâidelisi ve ibâdetlerin en üstünü, nemâz kılmaktır. Nemâz, dinin direğidir. Mü'minlerin mi'râcıdır. O hâlde, onu iyi kılmağa gayret etmelidir. Erkânını [ya'ni farzlarını] ve şartlarını ve sünnetlerini ve edeblerini, istenildiği ve lâyük olduğu gibi yapmalıdır. Nemâzda tumâninete [ya'ni rükû' ve secdelerde ve kavmede ve celsede, bütün a'zânın hareketsiz kalmasına] ve ta'dil-i erkâna [ya'ni, bu dört yerde sükûn ve tumâninet bulduktan sonra, bir mikdâr durmağa], dikkat etmelidir. Çok kimse bunlara dikkat etmeyip nemâzlarını elden kaçırıyor. Tumânineti ve ta'dil-i erkânı yapmıyorlar. Bunlara azâblar ve tehdidler bildirilmiştir. Nemâz, doğru kılınca, kurtuluş ümmidi çoğalır. Çünkü, dinin direği dikilmiş olur. Se'adet-i ebediyyeye uçmak için tayyâre elde edilmiş olur.

**Âkıl isen, kıl nemâzı, çün se'adet tâcıdır.
Sen nemcızı öyle bil ki mü'minin mi'râcıdır!**

78 — İKİNCİ CİLD, 87. ci MEKTÜB

Bu mektûb, Efganistanlı Feth hâna yazılmış olup, ta'dil-i erkânı, şer'ate yapışmağı ve bid'atden kaçınmağı bildirmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun! Onun seçtiği, sevdiği iyi insanlara selâmetler, râhatlıklar olsun! Bu fakire karşı kıymetli sevginizi ve hâlis bağlılığınızı bildiren mektûb-ı şerifiniz geldi. Allahü teâlâ, büyüklerin sevgisini kalblerimize yerleşdirdi! Mes'ûd ve muhterem ahbâblara birinci nasihat, Muhammed Mustafânın «aleyhissalâtü vesselâm» sünnet-i seniyyesine yapışmaktır. Ya'ni, her müslimânın birinci vazîfesi, şer'ate uymaktır ve şer'atin beğenmediği şeylerden, bid'atlerden kaçmaktır.

Bir kimse, terk edilmiş, unutulmuş bir sünneti meydana çıkarırsa, yüz şehid sevâbı kazanır. Yâ bir farzı veyâ vâcibi meydana çıkarmanın sevâbı ne kadar çok olur! O hâlde, nemâzda, ta'dil-i erkâna dikkat etmelidir. Ya'ni, rükû'da ve secdelerde ve kavmede ve celsede tumâninet bulduktan, ya'ni her a'zâ hareketsiz olduktan sonra biraz durmalıdır ki, Hanefî âlimlerinin çoğu, buna vâcib demiştir. İmâm-ı Ebû Yüsûf ve imâm-ı Şâfiî ise, farz demiştir. Müslimânların çoğu, bunu yapmıyor. Bu bir ameli meydana çıkarana, Allah yolunda harb edip cânını veren yüz şehid sevâbından çok sevâb verilir. Ahkâm-ı şer'iyyeden hepsi de böyledir. Ya'ni halâl, harâm, mekrûh, farz, vâcib ve sünnetlerden birini öğretip, gereğini yaptıran, böyle sevâb kazanır.

Bir kimseden sebepsiz, zor ile, haksız olarak alınan bir kuruşu, sâhibine geri vermek, yüzlerle lira sadaka vermekten, katkat dahâ sevâbdır. Bir kimse, Peygamberlerin «aiâ nebiyyinâ ve aleyhimüssalevatü vesselâm» yaptığı ibâdetleri yapsa, fekat, üzerinde başkasının bir kuruş hakkı bulursa, bu bir kuruşu ödemedikçe, Cennete giremeyeceği bildirilmektedir. [İbni 'Âbidîn, beşinci cild, ikiyüzyetmişaltıncı sahîfede buyuruyor ki, (Başkasının çocuğunu, babasının emri ile de olsa, döğmek câiz değildir. Hoca, talebesini çalışdırmak için, üç kerre eli ile döğebilir. Sopa ile vurması câiz değildir)].

Hülâsa, bütün a'zâmız ahkâm-ı şer'iyyeyi yapmakla zinetlenmelidir. Sonra

kalbin gaflet uykusuna dalmamasına dikkat etmeliyiz! Kalbin imdâdı olmadan a'zânın şer'iate yapışması çok güçtür. Âlimler, böyle olur, şöyle olmaz diye fetvâ verir. Bunları kalbe yerleştirmek ise, Allah adamlarının işidir. Kalbin temizlenmesine, nûrlanmasına çalışmak, her a'zânın, şer'iate yapışmasına sebep olur. Yalnız kalb ile uğraşıp, şer'iate yapışmayan mühiddir. Doğru yoldan sapıktır. Böyle kimselerin kalblerinde ve rûhlarında birşeyler hâsıl olması, istidrâcdır. Ya'ni, onları derece derece, yavaş yavaş Cehennem'in derinliklerine indirirler. Kalbde ve rûhda hâsıl olan şeylerin doğru ve iyi olmasına alâmet, bütün a'zânın şer'iate yapışmakla süslenmesidir. Doğru yol, kurtuluş yolu, işte budur! Allahü teâlâ, hepimizi bu doğru yoldan ayırmasın! Âmin.

[(Mecelle) nin otuzikinci maddesinde (Zarûret içinde olmak, başkasının hakkını gidermez) diyor. Açlıktan ölecek olan kimse, başkasının malını, olumden kurtaracak kadar yiyebilir ise de, bunun değerini veyâ mislini ödemesi lâzım olur. Başkasının malını yimek, şerâb içmekden dahâ büyük günâhdır].

Dinle! Nemâz kılmayanın, hakkında Allah, ne demiş.
Çıksın yer ile gökünden! başka ma'bûd, bulsun demiş.
Getirdi Kur'ânı Resûl, etmedi ba'zısı kabûl.
Bir vakt nemâzı kılmayan, Cehennemde yansın demiş.

79 — İKİNCİ CİLD, 69. cu MEKTÛB

Bu mektûb Muhammed Murâd-ı Bedahşîye yazılmış olup, nemâzın ta'dil-i erkânı ve tumânineti ve câmi'de safların düzeltilmesi ve kâfirlere karşı harbe giderken niyyetin düzeltilmesi ve teheccüd nemâzı ve yemeklerin halâlden seçilmesine dikkat olunması bildirilmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun. Onun seçtiği, beğendiği kullarına selâmlar, râhatlıklar olsun! Mektûbunuz geldi. Arkadaşların, dostların, doğru yoldan ayrılmadıkları anlaşılacak, çok sevindirdi. Allahü teâlâ, doğruluğunuzu ve doğru yolda bulunmanızı arttırsın! Arkadaşlarımız ile birlikde, verdiğiniz vazîfeyi yapmağa devâm ediyoruz. Beş vakt nemâzı, elli altmış kişilik cemâ'atle kılıyoruz, diyorsunuz. Bunun için, Allahü teâlâyâ hamdü senolar olsun! Kalbin Allahü teâlâ ile olması, bedenın, a'zânın da, ahkâm-ı şer'iyeyi yapmakla zinetlenmesi, ne büyük bir ni'mettir. Bu zamanda insanların çoğu nemâz kılmakta gevşek davranıyor. Tumâninete ve ta'dil-i erkâna ehemmiyyet vermiyorlar. Bunun için, siz sevdiklerime, bu noktayı belirtmeğe mecbûr oldum. İyi dinleyiniz! Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem»: (En büyük hırsız, kendi nemâzından çalan kimsedir) buyurdu. Yâ Resûlallah! Bir kimse, kendi nemâzından nasıl çalar? diye sordular. (Nemâzın rükü'ünü ve secdelerini temâm yapmamakla) buyurdu. Bir def'a da buyurdu ki, (Rükü'da ve secdelerde, belini yerine yerleştirip biraz durmayan kimsenin nemâzını Allahü teâlâ kabûl etmez). Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem», bir kimseyi nemâz kılarken, rükü'ünü ve secdelerini temâm yapmadığını görüp, (Sen nemâzlarını böyle kıldığın için, Muhammedin «aleyhissalâtü vesselâm» dininden başka bir dinde olarak ölmekten korkmuyor musun?) buyurdu. Yine buyurdu ki, (Sizlerden biriniz, nemâz kılar-ken, rükü'dan sonra temâm kalkıp, dik durmadıkca ve ayakda, her uzv yerine yerleşip durmadıkca nemâzı temâm olmaz). Bir kerre de buyurdu ki, (İki sec-

de arasında dik oturmadıkca, nemâzınız temâm olmaz). Birgün Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem», birini nemâz kılarırken, rükü'dan kalkınca, dikilip durmadığını ve iki secde arasında oturmadığını görüp, buyurdu ki, (Eğer nemâzlarını böyle kılarak ölürsen, kıyâmet günü, sana, benim ümmetimden demezler). Bir kerre de buyurdu ki, (Altmış sene, bütün nemâzlarını kılıp da, hiçbir nemâzı kabûl olmıyan kimse, rükü' ve secdelerini temâm yapmıyan kimse-dir). Zeyd ibni Vehab birini nemâz kılarırken rükü' ve secdelerini temâm yapmadığını gördü. Yanına çağırıp, ne kadar zemandır böyle nemâz kılıyorsun, dedi. Kırk sene deyince, sen kırk senedir nemâz kılmamışsın. Ölürsen Muhammed Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» sünneti [ya'nî şerî'atı] üzere ölmezsin, dedi.

Bir mü'min, nemâzını güzel kılar, rükü' ve secdelerini temâm yaparsa, nemâz sevinir ve nûrlu olur. Melekler, o nemâzı göke çıkarır. O nemâz, nemâzı kılmış olana, iyi düâ eder ve sen beni kusûrlu olmaktan koruduğun gibi, Allahü teâlâ da, seni muhâfaza etsin der. Nemâz güzel kılınmazsa siyâh olur. Melekler o nemâzdan iğrenir. Göke götürmezler. O nemâz, kılmış olana, fenâ düâ eder. Sen beni zâyi' eylediğin, kötü hâle soktuğun gibi, Allahü teâlâ da, seni zâyi' eylesin, der. O hâldə, nemâzları temâm kılmağa çalışmalı, ta'dil-i erkânı yapmalı, rükü'u, secdeleri, (Kavme) yi [ya'nî rükü'dan kalkıp dikilmeyi] ve (Celse) yi [ya'nî, iki secde arasında oturmağı] iyi yapmalıdır. Başkalarının da kusûrlarını görünce söylemelidir. Din kardeşlerinin nemâzlarını temâm kılmalarına yardım etmelidir. Tumânînet ve ta'dil-i erkânın yapılmasına çığır açmalıdır. Müslimânların çoğu, bunları yapmak şerefinden mahrûm kalıyor. Bu ni'met, elden çıkmış bulunuyor. Bu ameli meydana çıkarmak çok mühimdir. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, (Unutulmuş bir sünnetimi meydana çıkarana, yüz şehid sevâbı verilecektir).

Cemâ'atle nemâz kılarırken safları düz yapmağa da dikkat etmelidir. Safdan ileride ve geride durmamalıdır. Herkes, bir hizâda durmağa çalışmalıdır. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem», önce safları düzeltir, ondan sonra nemâza dururdu. (Safları düzeltmek, nemâz kılmanın bir parçasıdır) buyururdu. Yâ Rabbî! Bizlere, o nihâyetsiz rahmet hazînesinden nasib eyle! Hepimizi doğru yoldan ayırma!

Ey mes'ûd ve bahtiyâr kardeşim! Amel ve ibâdet, niyyet ile dürüst olur. Kâfirlere karşı muhârebeye giderken, önce niyyeti düzeltmelidir. Ancak, bundan sonra sevâb kazanılır. Muhârebeye gitmekten maksad, Allahü teâlânın ismini, dînini yaymak ve yükseltmek ve din düşmanlarını zaifletmek ve bozguna uğratmak olmalıdır. [Allahü teâlânın dînini, onun kullarına ulaştırmak, insanları küfrden, cehâletten kurtarıp, imâna, ebedî se'âdete kavuşturmak olmalı. Adam öldürmek, can yakmak niyyeti ile cihâda gitmemelidir. Cihâd, kâfirleri zorla küfrden kurtarmaktır]. Çünkü, biz müslimânlara böyle emr edilmiştir ve cihâd da, bu demektir. Başka şeylere niyyet ederek, cihâd sevâbından mahrûm kalmamalıdır. Gâzilerin beytülmalından ma'âş almaları, cihâdı ve cihâd sevâbını bozmadır. [Bütün ibâdetlerin kabûl olması için de, Allahü teâlâ için yapılması ve böyle niyyet edilmesi şarttır]. Kötü niyyetler, ibâdeti bozar. Niyyeti düzeltmeli, ma'âş da almalı, cihâda gitmelidir. Gâzilik ve şehidlik sevâblarını beklemelidir. Sizin hâlinize gıpta ediyor, imreniyorum. Kalbiniz Allahü teâlâ ile, a'zâlarınız, cemâ'atle nemâz kılmağa ve ayrıca, din düşmanları, kâfirler ile cihâd etmeğe [Allahü teâlânın dînini kâfirlere yaymağa da] şereflenmekdesiniz. Gazâdan, selâmetle çıkan gâzi olur, mücâhid olur. Şehid olan, en büyük sevâblara, ni'metlere kavuşur. Fekat, tekrâr bildireyim ki, bunlar, ancak niyyeti düzelttikden sonradır. Hâlis niyyet kalbinize gelmezse, böyle niyyet etmeğe,

kendinizi zorlayınız ve bu niyyetin kalbde hâsıl olmasını, Allahü teâlâdan yalvararak isteyiniz!

Yâ Rabbil Bizlere ihsân etdiğin nûrunu, ni'metlerini arttır. Günâhlarımızı, kusûrlarımızı ört! Kusûrlarımız, kabâhatlerimiz çok. Fekat sen, herşeye kâ-dirsın, herşeyi yaparsın!

Oradaki ahabîbime bir nasihatim de, (Teheccüd) nemâzını kılmanızdır. [Ya'nî gece sonuna doğru nemâz kılmalıdır]. Büyüklerimiz, bu nemâzı hep kıl-mışdı. Size burada iken de söylemişdim ki, eğer o zaman uyanamaz iseniz, evdekilere söyleyiniz, sizi uyandırsınlar. Sizi, gaflet uykusunda bırakmasınlar. Böylece, birkaç gece kalkınca, alışarak, kendiniz kolayca kalkar ve bu se'-âdete kavuşursunuz.

Başka bir nasihatim de, yenilen lokmalarda, ihtiyâtlı davranmaktır. Bir müslimânın, her yerde bulduğu, herşeyi yimesi doğru değildir. Lokmaların halâl-danmı, harâmdanmı geldiğini düşünmek lâzımdır. İnsan, başlı başına değildir ki, her bildiğini, aklına geleni yapsın. Sâhibimiz, yaradanımız var. Onun emri ve yasakları var. Beğendiği ve beğenmediği şeyleri, âlemlere rahmet olan Peygam-berleri «aleyhimüssalevâtü vetteslimât» ile, bizlere bildirmiştir. Sâhibinin, ya-radanının beğenmediği şeyleri isteyen, ne kadar bedbaht ve zevallıdır. Herşeyi sâhibinin izni olmadan kullanmak istiyor. Böyle kimseler, utansın ki, dünyâ-da, bu şeylerin gelip geçici sâhiblerine sormadan birşeylerini kullanmıyor. Bu, hakikî olmıyan sâhiblerin haklarını gözetiyorlar da, bunların hakikî sâhibi, be-ğenmediği şeyleri, şiddetle, pek sıkı yasak ettiği ve yapanları ağır cezâlarla korkutduğu hâlde, Onun sözüne iltifât etmiyor, aldırıyorlar. Bu hâl, müslimân-lık mıdır, yoksa kâfirlik midir? İyi düşünmelidir! Şimdi ecel gelmemiş, fırsat elden kaçmamıştır. Geçmişdeki kusûrları temâmlamak, düzeltmek mümkündür. Çün-ki, (Günâhına tevbe eden, hiç günâh yapmamış gibidir) hadis-i şerîfi, kusûru olanlara müjdedir. Fekat bir kimse, bile bile günâh işler ve herkese bildirir, hiç sıkılmazsa, münâfık olur. Müslimân görünmesi, onu azâbdan kurtarmaz. Bun-dan dahâ çok ve dahâ ağır söylemeğe ne lüzûm var? Akli olana, bir işâret yetişir.

Şunu da söyleyeyim ki, korkulu yerlerde ve düşman karşısında ve emîn ve râhat olmak için (Li ilâfi) sûresini okumalıdır. Tecrîbe edilmiştir. Hergün ve her-gece, hiç olmazsa, onbir def'a okumalıdır. Hadis-i şerîfde buyuruldu ki, (Bir yere gelen kimse, Eûzü bikelimâtilâhi-ttâmmâti min şerri mâ haleka okursa, o yerden kalkıncaya kadar, ona hiçbirşey zarar, kötülük yapmaz). [Korkulu şeyden kur-tulmak ve bir dileğe kavuşmak için, Tâhâ sûresinin otuzyedinci âyetinden (Ve-lekad'dan), otuzdokuz sonuna (alâ ayni'ye) kadar kâğıda mürekkeble yazıp, bir-şeye yedi kerre sarıp, yanında taşınmalıdır. Fâidesi çok görülmüştür]. Doğru yol-da gidenlere, Allahü teâlâ selâmet versin! Âmin.

**Virân oluyor gönlüm senden ayrı kaldıkca,
sözlerinin tadını unutmam yaşadıkca.
Halâl et de hakkını, öleyim ben râhatca,
biçâre gönlüm her an, sizi görmek istiyor!**

**Hasret, deryalâr gibi, kesdi yolumu benim,
yıllarca ayrı kalsam, seni dâim severim.
Uzak yerlere düşdüm, bu mu benim kaderim?
biçâre gönlüm her an, sizi görmek istiyor!**

Sizden ayrı kalınca, uyduk hep nefsimize,
yanlış yollara düştük, bilmem ne oldu bize
Şeytan bakıp gülüyor, kararan kalbimize,
biçâre gönlüm her an, sizi görmek istiyor!

Rûhum çılgına döndü, göklere çıktı âhım,
sizden pek uzak düştüm, nedir benim günâhım?
Yüzü kara olmakdan, koru beni Allahım!
biçâre gönlüm her an, sizi görmek istiyor!

Doğar gelir İnşallah, gecelerin gündüzü,
gariblerin o zaman, gülecek hemen yüzü.
Odalarda kısıldı, mü'minin tekbir sözü,
biçâre gönlüm her an, sizi görmek istiyor!

Pusu kurmuş hâinler, yollarımı bekliyor,
süslü, tatlı sözlerle, sen, bu yoldan dön diyor.
Îmândan haberi yok, aptal bir şey bilmiyor,
biçâre gönlüm her an, sizi görmek istiyor!

Hiç uğraşma ey câhil, dönmem billâhi geri,
hedefim, maksadım hep, iyi yoldan ileri.
Çok uğraşdı dünyâda, senin gibi serseri,
biçâre gönlüm her an, sizi görmek istiyor!

Eserini görünce, önce kaymet vermedim,
on altı yaşındaydım, kötü şeyler söyledim.
Rahmet saçdı Allahım, hakikatı öğrendim,
biçâre gönlüm her an, sizi görmek istiyor!

Biçâre gönül sen de, durma çalış ilerle!
doğru yolu gösteren o zâta bak ibretle.
Sizi çok sevdiğimi, yazıyorum kalbime,
biçâre gönlüm her an, sizi görmek istiyor!

Garib İhsân senin de, ağıyan kalbin var mı?
onun seveni çokdur, feryâdını duyar mı?
Engeller çelik olsa, insan bundan korkar mı?
biçâre gönlüm her an, sizi görmek istiyor!

28 Cemazil-evvel 1381 7 Kasım 1961 salı

80 — ZEKÂT VERMEK

Zekât vermek, hicretin ikinci senesinde, Ramezân ayında farz oldu. Zekâtın farzı birdir: Bir kimsenin tam mülkü olan nisâb mikdârındaki (Zekât malı) nın, belli zemânda, belli mikdârını, zekât niyyeti ile ayırıp, emr edilen müslimânlara vermektir. Tam mülk, kullanması mümkün ve halâl olan öz malı demektir. Gasb, sirkat, rüşvet, alkollü içki satışı ile ele geçen harâm malı kendi malı ile veyâ çeşidli kimselerden aldığı harâm malları birbirleri ile karışdırmamış ise, bu mallar, hiç mülkü olmaz. Kullanması, nafaka yapması halâl olmaz. Bunları sadaka da veremez. Bunlarla câmi' ve başka hayrlar yapamaz. Bunların zekâtını vermesi farz olmaz. Sâhibleri belli ise, kendilerine geri vermesi farzdır. Belli değil ise, hepsini sadaka olarak fakirlere dağıtır. Sâhiblerini buluncıya kadar daya-

namayıp bozulacak malı, kendi kullanıp, benzerini ödemesi câiz olur. Bu malları karışdırmış ise, kendi mülkü olur ise de, (Mülk-i habis) olur. Mislini, yoksa kıymetini, öz halâl zekât malından ödemesi lâzım olur. Sâhiblerine ödenmedikçe, tam mülkü olmaz. Kullanması, bunlarla bir şey satın alması ve satın aldığı yimesi yine halâl olmaz. Zekâtlarını vermek farz olmaz. Ticâret şirketinde ortak olanın, hissesi nisâb mikdârı ise, kendi hissesinin zekâtını hesâb ederek vermesi lâzımdır. İbni Âbidin, Bey' ve şirâyı anlatırken diyor ki, (Din adamlarının, evkafdan alacakları erzâkı, teslim almadan önce satmaları câiz değildir. Çünkü bunlar, hak edilmiş ücret iseler de, hak edilen mal, kabz edilmeden önce mülk olmaz. Düşmandan alınan ganimet, dâr-ül-islâma getirilince, askerinin hakkı olur. Fekat, taksim edilmeden önce, mülk olmaz). Bunun için me'mûrların ve işçilerin alacakları ma'âş ve ücretler, ellerine geçmeden önce mülkleri olmaz. Ma'âş, ücret ele geçmeden önce, bunların zekâtları verilmez. Bunlardan kesilen yardım sandığı, sigorta paraları ve tasarruf bonoları zekât hesabına katılmaz. Senelerce sonra birikmiş olarak ele alınınca, yalnız alınan para, o senenin zekâtına katılır. Satış karşılığı alınan bonolar, böyle değildir. Bunlar ve hisse ve tahvil senedleri, her sene zekâta katılır.

Hanefî mezhebinin âlimleri dediler ki, (Mükellef) olan, ya'nî âkil, bâlig [cünüb olup gusl abdesti almağa başlayan bir yaşa gelmiş] olan ve hür olan müslimân erkek ve kadının, şartları bulununca, zekât vermeleri farzdır. Zekât vermek, malı temlik etmekle olur. Ya'nî, malı fakirin eline vermek lâzımdır. Fakir ve âkil olan yetime velisi yemek yidirse, zekât yerine geçmez. Yemeği âkil olan yetimin eline verse veyâ velisi bu yetimi giydirse zekât olur. Âkil olmıyan fakir yetimle birlikde yemek yiseler veyâ yiyeceği, fakir ve âkil olan yetimin eline verirse, ya'nî temlik ederse, zekât vermiş olur. Veli olmak, yetime babası tarafından veyâ hâkim tarafından vasi ta'yin edilmekle olur. Bu kimse, yetime verilecek hediyeleri almak ve ona vermek hakkına mâlik olduğu için, kendi zekâtı ile de, elbise ve yiyecek ve başka lüzümlü şeyler satın alıp ona verebilir. Başka fakirlere, zekât malını değışdirmeden vermesi lâzımdır. (Zahire) de diyor ki, (Bir zengin, ta'âm satın alıp fakirlere yidirse, zekât vermiş olmıyacağı (Ziyâdât) da yazılıdır). (Bizâziyye) ve (Fetâvâ-i Hindiyye) de diyor ki, (Kurbân etini, koyunlarının zekâtı niyyeti ile fakire verse, zekât olmaz). (İzâh) da diyor ki, (Çocuğa, deliye verilecek zekât, babasına veyâ velisi olan akrabâsına veyâ vasisine verilir).

Dört mezhebde de dört dürlü (zekât malı) vardır:

1 — Senenin ekseri zamanında, çayırdâ parasız otlayan dört ayaklı hayvanlar.

2 — Altın ile gümüş.

İbni Âbidin, mal zekâtını anlatırken buyuruyor ki, (Altın ile gümüşün oniki ayârdan ziyâdesi, para olarak kullanılsın, kadınların süsü gibi, halâl olarak kullanılsın, erkeklerin altın yüzük takması gibi, harâm olarak kullanılsın, ev, yiyecek, kefen satın almak için saklanılsın, hep zekâtı verilecektir). Görülüyor ki, erkeklerin altın yüzük takması harâmdır. İkiyüzellidördüncü sahîfeye bakınız!

3 — Ticâret için alınıp, ticâret için saklanılan (Ticâret eşyası).

İbn-i Âbidin «rahmetullahi aleyh», zekâtın sebebini ve şartını bildirirken, buyuruyor ki, (Eşyanın ticâret niyyeti ile satın alınması lâzımdır. Uşr vermesi lâzım gelen topraklardan hâsil olan ve mirâs olarak ele geçen veyâ hediye, vasiyyet gibi kabûl edince mülk olan şeylerde, ticârete niyyet edilse de, bunlar ticâret malı olmaz. Çünkü, ticâret niyyeti, alış verişde olur. Meselâ, tarlasından buğday alıp uşrunu veren veyâ mirâsdan eline urûz geçen kimse, satmak niyyeti ile saklasa, nisâb mikdârından fazla olsa ve bir seneden fazla kalsa, ze-

kâtlarını vermek icâb etmez). Ticâret niyyeti ile [ya'ni satmak için] satın aldığı buğdayı tarlasına ekse veyâ ticâret için aldığı hayvanı, kumaşı kendi kullanmağa niyyet etse, ticâret malı olmaktan çıkarlar. Sonra bunları satmağa niyyet ederse, ticâret malı olmazlar. Bunları satınca, veyâ kirâyâ verince, eline geçen mal ticâret malı olur. Kullanmak için satın aldığı malı, aldıktan sonra ve mirâs olarak eline geçen urûzu veyâ hediye, vasiyyet, sadaka gibi kendinin kabûl etmesi ile mâlik olduğu malı alırken veyâ tarlasından aldığı buğdayı satmağa niyyet etse, ticâret malı olmazlar. Bunları satsa ve satarken semenleri olan urûzu ticâretde kullanmağı niyyet etse, bu bedelleri ticâret malı olurlar. Çünkü, ticâret bir işdir. Yalnız niyyetle olmaz. Başlamak da lâzımdır. Ticâreti terk etmek ise, yalnız niyyetle olur. Herşeyi terk etmek, yalnız niyyetle olur. Bunun gibi, insan yalnız niyyet etmekle müsâfir olmaz ve orucu bozulmaz. Kâfir, müs-limân olmaz ve hayvan sâime olmaz. Bunların tersi ise, yalnız niyyet etmekle olur. Altın ve gümüş eşya ve kâğıd paralar, herne sûretle ele geçerse geçsin, zekât malı olurlar.

4 — Yağmur suyu veyâ nehr, dere suyu ile sulanan, harâclı olmıyan bütün topraklardan [uşrlu toprak olmasa bile] ve vakf toprakdan çıkan şeyler. Bunların zekâtına (Uşr) denir. Uşr vermek, Kur'ân-ı kerimde, En'âm sûresinin yüz kırk birinci âyetinde emr edilmiş, onda birinin verilmesi de hadis-i şerifde bildirilmiştir. Uşr, mahsûlün onda biridir. (Harâc) ise, beşde bir, dörtde bir, üçde bir, yarıya kadar olabilir. Bir toprakdan, yâ uşr veyâ harâc vermek lâzımdır. Kul borcu olan, borcunu düşmez. Uşrunu tâm verir.

Zekâtın farzı birdir. Bu da, niyyet etmektir. Niyyet kalb ile olur. Malın zekâtını ayırırken veyâ verirken (Allah rızâsı için, zekât vereceğim) diye niyyet edip de fakire veyâ zekâtını fakirlere vermek için vekil ettiği kimseye verirken borç veyâ hediye veriyorum dese, câiz olur. Söze bakılmaz. Zekât ve sadaka diye birlikde niyyet ederse, imâm-ı Ebû Yûsûfe göre, zekât olur. İmâm-ı Muhammede göre, sadaka olur. Zekâtını vermemiş olur. Vasiyyet etmemiş meyyitin, bıraktığı maldan zekât borcu verilmez. Çünkü, niyyet etmesi lâzım idi. Vârisleri, kendi mallarından ödeyebilirler. [Bu taktirde, zekâtın iskâtı yapılmış olur]. Zekâtı ayırırken ve fakire verirken niyyet etmeyip, verdikten çok sonra niyyet ederse, mal, fakirde bulunduğu müddetce, câiz olur. Vekiline verirken niyyet etmesi yetişir. Vekilinin fakire verirken, ayrıca niyyet etmesi lâzım değildir. Zekâtını fakire vermesi için, zimmiyi de ya'ni başka dinde olan vatandaşı da vekil etmesi câiz olur. Hâlbuki, hac için, zimmiyi vekil göndermek câiz değildir. Çünkü, zekât için yalnız zenginın niyyet etmesi lâzımdır. Hac için, vekilin de niyyet etmesi lâzımdır. Vekiline verirken sadaka, keffâret, hediye dese, vekili fakire bu niyyetle vermeden önce, zengin zekât için niyyet etse câiz olur.

İki zenginın de vekili olan kimse, bunların zekâtlarını, haberleri olmadan karışdırır, sonra fakire verirse, zekât verilmiş olmaz. Vekil sadaka vermiş olur. Vekil, zekâtları öder. İbni Âbidin, onbirinci sahifede, bunu açıklarken buyuruyor ki, (Zekâtları karışdırınca, kendi mülkü olur. Fakire, kendi malını vermiş olur). Zenginlerin izni ile karışdırmış ise veyâ karışdırdıktan sonra ve fakirlere vermeden önce izn almış ise, câiz olur. Fakirlerin vekili olan kimse, aldığı zekâtları, habersiz karışdırıp, sonra fakirlere dağıtması câizdir. Zenginlerin vekilinin de, bunlardan iznsiz karışdırdıktan sonra vermesi câiz olur da denildi. Bir zengin, bir kimseye benim için, şu kadar-altın zekât ver dese [veyâ başka memleketde bulunan bir kimseye mektûbla bildirirse], bu kimse de emr olunan bu altınları, kendi kâğıd parası ile satın alıp, fakirlere verse, câiz olur. İmâm-ı Yûsûfe göre, bu kimse, sonra parasını zenginden ister. İmâm-ı Muhammed buyurdu ki, (Sonra sana öderim dedi ise, istiyebilir. Öderim demedi ise, istiyemez). Vekil elindeki

zekâtı, zenginın emr etmediği fakirlere verse, sonra zengin kabûl ederse, câiz olur denildi. Benim için fakire sadaka ver diyen kimse, sonra sana öderim demedi ise, ödemez. Zengin, kendi vekiline, fakirlere dağıtması için istediği kadar zekât verebilir. Fakirlerin vekili, her fakir için, nisâb mikdârından fazla zekât alamaz. Zekâtın, fakir vekilinin eline girmesi, fakirin eline girmesi demektir. Fakir bu mala mâlik olur. Vakf hayvanların ve vakf ticâret malının zekâtı verilmez.

ALTIN, GÜMÜŞ ve TİCÂRET MALI ZEKÂTI — Canlı, cansız her mal, meselâ yerden, denizden çıkarılmış tuzlar, oksidler, naft ya'ni petrol ve benzerleri, ticâret yapmak için ya'ni satmak için satın alındıkları zaman, (Ticâret eşyâsı) olurlar. Altın ile gümüş her ne niyetle olursa olsun, hep ticâret eşyâsidir.

Ödunc alma karşılığı olan borclar ve zekât vermek farz olduğu günden önce ödeme zamanı gelmiş olan müeccel kul borcları ve ihtiyâc eşyâsından mevcûd olanlar nisâb hesâbına katılmaz. Zekât farz olduktan sonra yapılan borclar özl olmaz, bunların zekâtı verilir. Geçmiş senelerin ödenmemiş zekâtları kul borcu sayılır. Bunlar, yeni nisâba katılmaz. Müeccel olan, ya'ni ilerde belli zamanda ödenecek borcların, meselâ müeccel mehrin de nisâba katılacağını bildiren kitâblar İbni Âbidîn'de yazılı ise de, bunların ve belli zamanlarda taksitle ilerde ödenecek borcların nisâba katılmamasının sahib olduğu (Dürr-ülmüntekâ), (Dâmâd) ve (Cevhere) de yazılıdır. Çünkü, bunların zekâtını, alacaklı alınca verecektir. Hac, nezr ve keffâret için saklanan paraların zekâtı verilir. Çünkü, kul borcu değildirler. Elinde nisâb mikdârı altını veyâ gümüşü olan, yıl sonuna doğru birkaç teneke arpa ödunc alsa, yıl sonunda bu arpa da elinde bulunsa, zekât vermesi lâzım olmaz. Çünkü borc, önce zekât malından ödenir. Zekât hesâbına katılmıyan maldan ödenmesi düşünülemez.

Alacaklara gelince, İmâm-ı a'zama göre, üç dürlü alacak vardır:

1 — (Deyn-i kavî), ödunc verilen ve zekât malının satışı karşılığı alınacak olan (Semen) dir. Nisâb hesâbına katılır. Alınacak paranın veyâ bunun ile yanında bulunanın toplamının nisâbı üzerinden bir sene geçince, eline geçen her mikdârın kırkda birini hemen vermesi vâcib olur. İki sene sonra eline geçen iki yıllık, üç sene sonra geçen üç yıllık zekâtını verir. Meselâ, üçyüz dirhem alacağı olan, üç sene sonra, ikiyüz dirhem alırsa, üç yıl için, beşer dirhemden, onbeş dirhem zekât verir. Almadan önce zekâtını vermesi lâzım olmaz. Kirâcı, mal' sâhibinin izni ile, kirâ karşılığı ta'mir yaparsa, bu masrafı mal sâhibine ödunc vermiş olur. [İbni Âbidîn].

2 — (Deyn-i mütevassıt), ticâret malı olmıyan zekât hayvanlarının ve köle, ev, yiyecek, içecek gibi ihtiyâc maddelerinin satışları karşılığı ve binâların kirâ alacaklarıdır. Nisâb hesâbına katılır. Bir sene sonra, eline nisâb mikdârı veyâ dahâ çok geçince, her sene için, aldığı kırkda biri hemen verilir.

3 — (Deyn-i zaif), mirâs, mehr mallarıdır. Nisâb hesâbına katılır. Nisâb mikdârı teslim aldıktan bir yıl sonra yalnız o yılın zekâtı verilir. Elinde nisâb mikdârı mal da varsa, deynden aldığı, buna katıp, elindekinin bir yılı temâm olunca, aldığı zekâtını da birlikde verir. Bunun için ayrıca bir yıl beklemez. Kavî ve vasat deynleri de bir sene geçmeden önce alınca, böylece elindeki nisâba katarak zekâtlarını birlikde verir. İki imâma göre, her alacak, nisâb mikdân ise, alınan mikdâr az ise de, bir yıl geçmişse zekâtı verilir.

Gayb olmuş, denize düşmüş, gasb olunmuş, gömüldüğü yer unutulmuş mal ve inkâr olunan alacaklar nisâb hesâbına katılmaz ve ele geçerse, önceki senelerin zekâtları verilmez.

Senedli veyâ iki şahıdli olan veyâ i'tirâf olunan alacaklar, iflâs edende ve fakirde de olsa, nisâba katılır. Ele geçince, geçmiş yılların zekâtı da verilir.

IHTİYÂC EŞYÂSI: İnsanı ölümden koruyan şeylerdir. Bunların birincisi nafakadır. Nafaka da üçdür. Yiyecek, giyecek ve evdir. Yiyecek deyince, mutfak eşyâsı da anlaşılır. Ev demek, ev eşyâsı da demektir. Binek hayvanı veyâ arabası, silâhları, hizmetçisi ve san'at âletleri ve lüzümlü kitâbları da ihtiyâc eşyâsı sayılır.

Hacca gitmek için de, yine bu ihtiyâc eşyâsından fazla parası, malı olması lâzımdır. Nafaka, kendinin ve bakması vâcib olanların nafakasıdır. Bunların ihtiyâcdan fazla olanı ve din ve meslek kitâblarından başka kitâbların hepsi, hac parası için satılır ve kurban, fitra nisâbına katılır. Fekat, ticâret niyyeti olmadıkça, zekât nisâbına katılmaz. Hacca gitmek için, oturduğu evden fazla evi satılır. Fekat, bir evin fazla odaları satılmaz. Oturduğu evini satıp, kirâ ile ev tutmak lâzım değildir. Hac vakti gelmeden önce, ihtiyâc eşyâsı satın almak câizdir. Hac farz olduktan sonra, bunları alarak hac parasını yimek câiz değildir. Önce hacca gitmesi lâzımdır. İbni Âbidîn haccı anlatırken buyuruyor ki, (Bir senelik yiyecek veyâ parası nafaka sayılır. Dahâ fazlasını satıp hacca gidilir. Tüccârın, esnafın, san'at sâhiblerinin, çiftcinin kendi memleketlerinde âdet olan sermâyeleri, hac için ihtiyâc eşyâsıdır. Kendinin ve bakması kendine vâcib olanların nafakası, bulunduğu şehrin âdetine ve arkadaşlarına göre hesâb edilir. İyi, temiz ve güzel yimek, giyinmek lâzımdır. İsrâf da etmemelidir. Kul hakkı, Allahü teâlânın hakkından önce ödenir. Hacca gitmek için ödunc almamalıdır. Ödemesi muhakkak ise alınabilir).

Ihtiyâc eşyâsını almak için ve cenâze masrafının yapılması için ayırdığı para nisâb hesâbına katılır. Yalnız bu parası bulunan kimse, nisâb mikdarı olduğu günden bir sene sonra, yine nisâb mikdârında az olmazsa, elinde kalan bu paranın zekâtını verir. Çünkü, zekât, fitra ve kurban için, ihtiyâc eşyasına mâlik olmak şart değildir. Bu eşyâdan elde bulunanı nisâba katılmaz.

Altın ile gümüşün ağırlığı ve ticâret eşyâsının kıymeti, nisâb mikdârı olduktan itibaren, bir hicri sene, ya'nî arabî sene [354 gün] elde kalırsa, yıl sonunda elde bulunanın kırkda biri, zekât niyyeti ile ayrılıp, müslimân fakirlere verilir. Verirken niyyet etmek ve zekât olduğunu söylemek lâzım değildir. Dört mezhepde de böyledir.

Altının nisâbı yirmi miskaldır. Miskal, ağırlık birimidir. Hanefî mezhebinde, bir miskal, yirmi kırıtdır. Bir kırat-ı şer'i, yirmidört santigram [0.24 gr.] ağırlığındadır. Bir miskal, dört gram ve seksen santigram [4,80 gr.] ağırlığında olmaktadır. O hâlde, altının nisâbı, doksanaltı [96] gramdır. Bir Osmanlı ve Cumhûriyyet altını bir buçuk miskal ağırlığındadır. Buna göre, herbiri [7,20] gramdır. Demek ki, onüç aded ve bir çeyrek altını veyâ bu kadar değerinde kâğıd parası olan kimşenin, zekât vermesi farz olur. Gümüşün nisâbı, ikiyüz dirhem-i şer'îdir. Bir dirhem-i şer'î, ondört kırat-ı şer'îdir. On dirhem'in ağırlığı, yedi miskalin ağırlığına eşit olmaktadır. Bir miskalden, onda üçü çıkarılınca, bir dirhem olur. Bir dirheme, yedide üçü ilâve edilince bir miskal olur. Bir dirhem-i şer'î, üç gram ve üçyüzaltmışbeş miligramdır. [3,365 gram]. O hâlde, Hanefide gümüşün nisâbı, 2809 kırat veyâ altıyüzyetmişiki [672] gramdır. Bir mecdiye, beş miskaldır. Ya'nî yüz kırat-ı şer'î, ya'nî yirmidört gram olduğundan, yirmisekiz mecdiyesi olana zekât farz olur. Yirmi miskal altın ile ikiyüz dirhem gümüş, ortak bir nisâb mikdârını gösterdikleri için, değerlerinin birbirine eşit olması lâzımdır. Buna göre, şer'atde bir miskal altın, on dirhem gümüş kıymetinde oluyor. Bu da, yedi miskal ağırlığında gümüşdür. Bir gram altın, yedi gram gümüş değerinde olur. Şer'atde, para olarak kullanılan altının değeri, aynı ağırlıkdaki gümüş paranın yedi katıdır. Bugün gümüş değeri çok düşüktür. Bunun için, bugün kâğıd paraların ve ticâret eşyâsının nisâbını hesâb etmek için, gümüşün değeri kullanılamaz. İbni Âbidîn, ikinci cild, mal zekâtı kısmında diyor ki, (Kırat-ı şer'î, beş arpadır.

Kırât-ı urfi ise, dört arpadır. O hâlde, dirhem-i şer'i, yetmiş arpa olur. Bir dirhem-i urfi, onaltı kırât, ya'nî 64 arpa ağırlığında olduğundan, dirhem-i şer'iden dahâ küçükdür). [O hâlde, eskiden kullanılan bu dirhem-i urfi, tam üç gramdır, Osmanlıların son zamanlarında kullanılmış olan bir kırât, yirmi santigram, dirhem de [3,207] gram idi]. Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde bir miskal, yetmişiki [72] arpa ağırlığındadır. Hanefide bir dirhem-i şer'i, yetmiş arpa olduğundan, bu iki mezhebde bir miskal, Hanefideki bir dirhem ağırlığına çok yakın olmaktadır. Ya'nî, Şâfiîde ve Hanbelide bir miskal [3,365] gramdır. Yirmi miskal [67,30] gram olur. Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde altının nisâbı altmışyedi gram ve otuz santigramdır ki, yaklaşık olarak dokuz altındır. Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde bir dirhem, bir miskalden onda üçü noksan olduğundan, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde bir dirhem, iki gram ve otuzaltı santigram [2,36 gr.] olur. Gümüşün nisâbı da dörtyüzelliüç [453] gram olmakdadır. Mâlikî mezhebinde, bir miskal [72] arpa, bir dirhem ise [55] arpa olduğu (Cevâhir-üz-zekiyye) de yazılır. Şâfiî mezhebinde, bir malın zekâtı, başka cins maldan verilemez. Meselâ altın yerine gümüş ve buğday yerine arpa verilemez. Şâfiîlerin Hanefî mezhebini taklid ederek, mal yerine nakd vermeleri ve yedi sınıfın bepsine değil de, diledikleri bir veyâ birkaç sınıfa vermeleri câiz olduğu, (Kımyâ-i se'âdet) de ve İbni Hacer-i Mekkinin (Fetâvâ-i fıkhiyye) sinde yazılıdır.

(Dürr-ül-muhtâr) ikinci cild, otuzuncu sahifede diyor ki, (Zekâtda dirhem-i şer'i kullanılır. Her şehirde kullanılmakta olan dirhem de, zekâtda kullanılabilir diyenler oldu). İbni Âbidin bu satırları açıklarken buyuruyor ki, (Her şehirde kullanılmakta olan dirhem üzerinden hesâb olunur diyen âlimler diyor ki, fekat kullanılan dirhemlerin ağırlığı, Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» zamanında kullanılan üç çeşid dirhemden en hafifinden dahâ az olmaması lâzımdır. En hafif dirhem, yarım miskal ağırlığında idi. Böyle değilse, ondört kırât olan dirhem-i şer'i ile hesâb edilmesi lâzımdır. Âlimlerin çoğu, bu dirhemi söylemektedir. Eskilerin de, yenilerin de kitâblarından bu dirhem anlaşılmalıdır). Görülüyor ki, bir memleketde eskiden kullanılmış olup sonradan bırakılmış olan veyâ yeni kullanılanı, dirhem-i şer'iden hafif olan dirhemlerle zekât hesâb edilemez. Bunun için, şimdi eski İstanbul veyâ Mısır dirhemleri ile zekât hesâb etmek câiz değildir. Üç gram ve üçyüzaltmışbeş miligram ağırlığında olan dirhem-i şer'i ile hesâb yapmak lâzımdır. Âlimlerin çoğuna göre, altın ile gümüş her ne hâl ve şekilde olursa olsun ve her ne niyetle saklanırsa saklansın, zekâtı verilir. Şâfiînin sahîh kavlinde ve Hanbelî mezhebinde, kadınların zînet olarak kullandıkları altının ve gümüşün zekâtı verilmez.

Altın ve gümüş, saf iken yumuşak olduklarından, para ve süs olarak kullanılamaz. Bakır veyâ başka ma'denle karışık halîta [alaşım, alliage, legierung] hâlinde kullanılırlar. Altın ve gümüşü yarıdan [% 50 den] çok olan, ya'nî ayârı onikiden yukarı olan altın ve gümüşlere, saf gibi bakılır. Bunların ayâr farkları düşünülmez. Altını ve gümüşü yarı, veyâ dahâ az olan halîtalar ise, ticâret eşyası gibidir. [Kanûnî sultân Süleymân zamanında, gümüş nisâbı 840 akça olduğu, Ebüssü'ûd efendi fetvâsında yazılıdır. Demek bir akça, seksen santigram [0,8 gr.] gümüş imiş].

Ticâret eşyasının kıymeti ya'nî alış fiyatı, altın veyâ gümüş paradan hangisi ile nisâb mikdârı oluyorsa, onun ile hesâb edilir. İki ile de nisâb mikdârı oluyorsa, fakirlere dahâ fâideli olanı ile hesâb edilir. Para olarak kullanılmayan altın ve gümüş ile hesâb edilmez. Hükûmet tarafından damgalı altın veyâ gümüş paralardan kıymeti en az olanı ile kıymeti hesâb edilir. Hangisi ile hesâb edildi ise, yine onun ile zekât farz olduğu gündeki, ya'nî nisâb üzerinden bir sene geçtikten sonraki piyasaya göre, yeniden hesâb edilen kıymetinin ya'nî alış fiyatı-

tının veyâ eşyânın kendisinin kırkda biri verilir. Altın ile gümüşün para olarak kullanılmadığı yerlerde, başka metal veyâ kâğıd paralar, şimdi altın karşılığıdır. Böyle paralarla satın alınmış olan ticâret eşyâsının ve kâğıd paraların, fitra ve kurbanın nisâbları, şeyhayne uyarak, damgalı altın paralardan kıymeti en az olanı ile hesâb edilir. (Keşf-i rûmûz) da diyor ki, (Eşyânın kıymetleri altın ve gümüş ile anlaşılır).

Ticâret için olmıyan, ya'nî satılık olmıyan evlerin, apartmanların, san'at âletlerinin, motör, tezgâh ve kamyon, gemilerin ve nekadâr çok olursa olsun evde kullanılan eşyânın zekâtı verilmez. San'at sâhibleri, sanâyi'cılar, i'mâlâtçılar, ham ve işlenmiş, ma'mûl eşyânın zekâtını verirler. Demirbaş eşyânın zekâtı verilmez. Ticâret eşyâsından evde kullanmak için ve ticâret olunan gıdâdan bir senelik ev ihtiyâcı için ayrılmış olanların, da verilmez. Ya'nî bütün bunlar ve ödenecek borçlar, nisâb hesâbına katılmaz. Bütün bu eşyâyı ve yiyecek, içecek ve giyecek ve barınacak ev gibi lüzümlü nafakayı satın almak için sakladığı altın, gümüş ve kâğıd paranın hepsi nisâb hesâbına katılır. Ya'nî zekâtları, verilir.

İbni Âbidîn «rahmetullahi aleyh» buyuruyor ki: Ticâret eşyâsının altın ve gümüş üzerinden kıymetleri, nisâb mikdârını bulmaz ise ve yanında altın veyâ gümüş de varsa, eşyânın kıymeti altın veyâ gümüş kıymetine eklenerek, nisâb temâmlanır. Meselâ, yüz dirhem gümüş kıymetinde, satılık buğdayı ile, yine yüz dirhem kıymetinde beş miskal altını bulunursa, zekât verecektir. Çünkü, altının ve buğdayın gümüş üzerinden kıymetleri ikiyüz dirhem olup, nisâbı doldurmaktadır.

Yalnız altını olan, zekâtını, altın olarak verir. Gümüş olarak kıymeti verilmez. Gümüşün zekâtı da, altın olarak verilemez. Yalnız altını veyâ gümüşü veyâ kâğıd parası olup da, ticâret eşyâsı bulunmıyan kimse, bunların zekâtı olarak, başka mal veremez. Şerablâlinin (Merâkîfelâh) kitâbında (Altın ve gümüş yerine, bunların kıymeti kadar (Urûz) [Altın ve gümüşden başka, canlı veyâ cansız, her çeşid mal] vermek sahîh olur) buyuruyor ise de, o sahife temâm okunursa, altın, gümüş yerine, ticâret yaptığı maldan verileceği anlaşılmaktadır. Nitekim, (Tahtâvî) bu kitâbı açıklarken, (Urûz ticâret malı demektir) diyor. Bütün fikh kitâblarında da, açıkca bildirildiği gibi, altın veyâ gümüş ile birlikte, ticâret eşyâsı da bulunan bir tüccâr, herbiri ayrı ayrı nisâb mikdârında olsalar dahî, altın ve gümüş zekâtı olarak da, ticâret malından verebilir.

İbni Âbidîn, koyunların zekâtını anlatırken buyuruyor ki: Zekât ve uşr ve harâc ve fitra ve nezr ve keffâret olarak verilecek mallar yerine bunların kıymetlerini de vermek câizdir. Ya'nî, bunların kendileri mevcûd olduğu hâlde, aynı değerde olan, kendi cinslerinden veyâ başka cinsden mal veyâ altın, gümüş para da verilebilir. [Kâğıd para verilemeyeceği aşağıda bildirilecektir]. Hayvanın kıymeti, verileceği gündeki piyasaya göre hesâb edilir. Orta dört koyun yerine, semiz üç koyun verilebilir. Fekat, ağırlık ve hacm ile ölçülen mal yerine kendi cinslerinden kıymetleri verilemez. Başka cinsden kıymetleri verilebilir. Altın ve gümüşün zekâtı ağırlıkları ile, ya'nî dartarak verilir. Ticâret için olan hubûbatın ise, hacmları ile ya'nî ölçek ile verilir. Böyle fâiz olabilen [ya'nî vezn veya hacm ile ölçülen] malların kendi cinsinden, kıymetleri verilmez. Meselâ, beş dirhem bakırlı gümüş yerine, aynı kıymetde, dört dirhem saf gümüş verilemez. Beş dirhem hâlis yerine, beş dirhem âdî, ya'nî ayân düşük verilir. Fekat bu sûretde, bile bile vermek mekrûh olur. Beş kile âdî buğday yerine, aynı kıymetde olan dört kile hâlis buğday verilemez. Bir kile dahâ vermek lâzım olur. Fekat bunlardan herhangi birinin zekâtı olarak başka cinsden ticâret malı verilirken, o memleketlerdeki alış kıymeti hesâb edilerek verilir. Meselâ, ikiyüz

dirhem ağırlığında olan bir gümüş ibrik, san'at, işçilik bakımından üçyüz dirhem kıymetinde olsa, bunun zekâtı beş dirhem gümüş verilir. Beş dirhem gümüş kıymetinde altın verilemez. Yedi buçuk dirhem gümüş kıymetinde altın vermek lâzımdır. Hem altını, hem gümüşü olup, her biri ayrı ayrı nisâb mikdârı ise, zekâtları ayrı ayrı dartı ile verilir ise de, yalnız bu takdirde, ya'ni hem altını, hem gümüşü bulunan bir kimse, nisâb mikdârı oldukları zaman dahî, fukarâya fâideli olmak, ya'ni geçer akça verilmiş olmak şartı ile, kıymeti hesâb edilerek, ikisinden birini vermek de câiz olur. Hem altını, hem de gümüşü olup, birisi veyâ her biri, nisâb mikdârından az ise, bu vakt, herhangi birinin, diğeri üzerinden kıymeti alınarak birisinin nisâbı doldurulabilir ise, öteki yerine de, bu verilir. Yine fukarâya fâideli olan hesâb edilmeli ve verilmelidir. [Birinci kısım 83. cü maddeye bakınız!]. Yüz dirhem ağırlığında gümüş bir ibriğin işçilik kıymeti ikiyüz dirhem olsa, zekâtı lâzım gelmez. Zirâ zekât, ağırlık ile hesâb edilir. Yüzelli dirhem gümüşü ile, kırk dirhem kıymetinde, beş miskal altını olan, zekât verecektir. Çünkü, altının gümüşe ilâvesi nisâbı doldurmuyor ise de, gümüşün altına ilâvesinde nisâbı hâsıl olmaktadır. Doksanbeş dirhem gümüşü ile, bir miskal altını olsa ve bir miskal altın kıymeti, beş dirhem gümüş ise, altın nisâbını doldurduğu için zekât verir.

Bir kimse, zekât niyyeti ile kırkda bir ayırmadan veyâ verirken niyyet etmeden, fakirlere milyonlarla lira dağıtsa, zekât vermiş olmaz. Çünkü, ayırırken veyâ kendi vekiline veyâ fakire veyâ fakirin vekiline verirken niyyet etmesi farzdır.

Eldeki para ve ticâret malı nisâb mikdârı o'duktan sonra, bir sene temâm olmadan, azalıp nisâbdan aşağı düşse veyâ dahâ çoğalır, zekâta te'siri olmaz. Ya'ni, sene sonunda, nisâb mikdârından az olmaz ise, mevcûdun zekâtı verilir. Sene sonunda elinde bulunan paradan, yiyecek, giyecek, ev satın almak, kirâ vermek gibi lüzûmlu paraları düşmez. Bütün paranın zekâtını verip kalanı bunlara harc eder. Hanefide ve Şâfi'de, sene sonu gelmeden önce, nisâb telef olur veyâ telef ederse, ya'ni elinde nisâb mikdârı kalmazsa, evvelki nisâb sayılmaz olur. Yeniden nisâba mâlik olursa, yeniden bir sene dahâ bekleyip, sene sonunda da, nisâb elinde kalırsa, bu elindekinin kırkda birini, niyyet ile, ayırıp, verir. Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinde, nisâb helâk olursa, yine böyledir. Fekat, zekâtdan kaçmak için, kendi telef ederse, evvelki nisâb değişmez. Bir sene geçdikden birkaç gün sonra, eline çok para, mal gelse, bunun zekâtı hemen verilmez. Bir sene sonra, elinde bu da kalırsa, verilir. Alacak başkadır, ele geçen başkadır. (Câmi'-ur-rümûz) kitâbı, seksenaltıncı sahifede buyuruyor ki, (Nisâba mâlik o'duktan sonra, bir sene temâm olmadan önce satın alınan ticâret eşyası ve tevellüd ederek veyâ hediye, mirâs, vasiyyet sûretleri ile ele geçen (Sâime) hayvan ve altın, gümüş, hattâ sene sonuna yakın iken de ele geçseler, kendi cinsinden nisâblara eklenerek hepsinin zekâtı birlikde verilir. Buradan anlaşılıyor ki, sene temâm o'duktan sonra ele geçenler, nisâba eklenmez. Ya'ni, o senenin zekâtına sokulmayıp, ondan sonra gelen senenin zekâtına bırakılır. Yine anlaşılıyor ki, nisâbı olmıyanların eline geçerlerse bunların, o sene zekâtları verilmez).

KÂĞID PARA ZEKÂTI — Kâğıd paraların zekâtını da vermek lâzımdır. Şi'iler altın ve gümüşden başka paraların zekâtı verilmez diyorlar. Nûr-ı Osmâniyye kütübhânesi, [1968] numaralı (Tâtârhanıyye) kitâbı, doksanbeşinci sahifede diyor ki, (Gümüş para gibi kullanılan Fülûs, ya'ni bakır paraların kıymeti, ikiyüz dirhem gümüş veyâ yirmi miskal altın o'duğu zemân, bu paranın zekâtını vermek lâzımdır. Ticâret niyyeti ile kullanması şart değildir ve kıymeti, ya'ni değeri kadar altın verilir).

[(Miftâh-üsseâde) de arabî olarak diyor ki, (Fülûs denilen bakır paraların

gümüş ile hesâb edilen kıymetleri ikiyüz dirhem gümüş olursa, bu flûsların değerlerinin kırkda biri kadar gümüşü zekât olarak vermek lâzım olur). Bundan anlaşılıyor ki, kâğıd liralara zekâtını altın olarak vermek lâzımdır. Kâğıd olarak verilemez.

(**Dürr-ül-müntekâ**) da, Sarf bahsi sonunda diyor ki, (Fülûs, geçer akça olduğu zaman, gümüş para gibidir. Geçmez ise, başka mallar gibidir. Bir dirhem fülûs ile mal satın almak câizdir. Bir dirhem gümüş değerinde olan fülûs, ödemesi lâzım olur. Fülûs, aslında para değildir. Gümüş dirhem parçalarının yerini tutmak için basılmış ma'den parçaları olup, ucuz şeyleri satın almak için kullanılır.)]

Kâğıd paraların nisâbları, çarşıda bulunan en ucuz altın para ile hesâb edilir. Çünkü bunlar, şimdi altın karşılığı senedlerdir ve kâğıd parçaları olup, kendi kıymetleri azdır. Nisâb mikdârı olamaz. Kıymetleri hükûmetler tarafından konmuştur. Ya'nî, i'tibârîdir. Her zaman değişmektedir. Karşılıkları kadar altının kırkda biri, altın olarak verilmelidir. Fakîre altını teslim ettikten sonra, ona kolaylık olmak için, altınları ondan satın alıp, kâğıd para verilebilir. Kâğıd paraların zekâtını doğrudan doğruya kâğıd para olarak verebilmek için de, Şerî'at kolaylık göstermiştir. Bunu iki sahife sonra bildireceğiz. Şerî'ate uymadan kâğıd olarak verilen zekâtlar kabûl olmaz. Şerî'atin gösterdiği kolaylığa uymadan, kâğıd olarak verilmiş olan zekâtları, zengin, altın olarak tekrâr verir. Sonradan fakir olan, az altın ile devr yaparak kazâ eder. Asrlardan beri müslimânlar, zekâtlarını altın, gümüş olarak vermiştir. Hiçbir din âlimi, flûs denilen paraların ve borç senedinin zekât olarak verileceğini söylememiştir. 5 Mayıs 1338 [1922] târihli fetvâ denilen yazı doğru değildir. [Yüzotuzsekizinci sahîfeye bakınız!].

(**İbni Âbidin**), sarf ya'nî sarraflık satışını anlatırken (Fülûs ya'nî bakır paralar, geçer akçe ise, üzerindeki değere göre para olur. Üzerindeki değer geçer değilse, kıymetsiz mal olur). Onüçüncü sahîfesinde diyor ki, (Ödenecek senedlerin iki dürlü değeri vardır; Üzerinde yazılı olan değeri olup, sened sâhibinin, kendinde bulunmayan malını göstermektedir. Kâğıdın kendi değeri ise pek azdır). İnsanın malı, kendinde bulunuyorsa, bu mala (**Ayn**) denir. Kendinde bulunmuyorsa, (**Deyn**) denir. Kâğıd liralara üzerlerinde yazılı olan değerler, deyn olan zekât malını göstermektedir. (**Dürr-ül-muhtâr**), onikinci sahîfede diyor ki, (Ayn veyâ geri alınacak deyn olan malın zekâtını deyn olan maldan vermek câiz değildir. Ayn olan maldan vermek lâzımdır). Meselâ fakirden alacağı olan ikiyüz dirhemini beş dirhemini zekât niyyeti ile ona bağışlayıp kalanı alsın, câiz olmaz. Ancak beş dirhemini zekâtı verilmiş olur. [Dahâ fazla bilgi almak için (**Dinde reformcular**) kitâbımın ellinci maddesini okuyunuz!].

(Kâğıd paralar, birkaç kişi arasında yapılan âdi senede benzetilemez. Bunlar her yerde geçer. Altın gibidirler) demek doğru değildir. Çünkü, (**İbni Âbidin**) yemin bahsinde diyor ki, İmâm-ı Ebû Yûsûf, Hârûn Reşid için yazdığı, (**Harâc ve Uşr**) kitâbında buyuruyor ki, (Halîfenin, toprak sâhiblerinden, harâc ve uşr olarak, altın, gümüş yerine, başka geçer akça, meselâ sûtûka denilen parayı alması harâmdır. Çünkü bunlar, herkesin kabûl ettiği damgalı para ise de, altın değil, bakır paradır. Altın, gümüş olmayan parayı zekât ve harâc olarak alması harâmdır).

Kâğıd paraların zekâtını, altın olarak vermek, takvâ değildir. İbâdetlerde takvâ, bunların bir mezhebin imâmlarının hepsine, hattâ her mezhebe uygun olmasına çalışmak demektir. Fakîr, kâğıd paraya râzı oluyor ve onunla ihtiyâclarını gideriyor denirse, fakîrin râzı olması değil, Allahü teâlânın râzı olması ve

kabûl etmesi lâzımdır. Meselâ, (İbni Âbidin) onkıncı sahifede diyor ki: (Bir zengin, bir fakirden alacağı olsa, fakire borç senedini verip, sana, alacağım kadar zekât vermeğe niyyet etdim. Sen de kabûl et ve borcuna karşılık tut, ödemiş olalım dese, fakir de kabûl etdim dese, şerî'at, bunu kabûl etmiyor ve zengin, zekâtını vermiş olmuyor. Çünkü, zekât, lâf ile, borç senedi vermek ile, râzî olmak ile edâ edilmiş olmuyor. Mal teslim etmek ile oluyor. Bu zengin, zekâtını fakire vermesi, fakirin de, aldıktan sonra, tekrâr zengine geri vererek borcunu ödemesi lâzımdır. Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde de böyledir. Fakirin, bu parayı geri vereceğine güvenemiyorsa, güvendiği birini fakire göstererek, zekâtını almak ve borcunu ödemek için, bunu vekil yap der. Zekâtı bu vekile verir. Vekil de, zengine geri vererek, fakirin borcunu öder). Böyle olduğu, (Dürr-i yektâ) ve (Mizân-ı kübrâ) kitâblarında da yazılıdır.

(İbni Âbidin) yine aynı sahifede buyuruyor ki: (Zengin bir kimse, ayn olan ya'nî elinde bulunan malının [veyâ elinde bulunan kâğıd paraların karşılığı deyn olan altınların] zekâtını fakire vermek için, başka birinde bulunan alacağının senedlerini [veyâ bankadan veyâ sarrafdan altın alacak kadar kâğıd parayı] o fakire verip, senedlerde yazılı malı, borçludan almasını [veyâ o kâğıd paralarla bankadan, sarrafdan altın almasını] fakire emr etse, fakir o malı, borçludan aldığı zaman [ya'nî kâğıd para verip altın alınca] zengin zekâtı ayn olarak verilmiş olur. Malı, [altını] fakir teslim almadıkça, yalnız senedi [kâğıd parayı] vermekle, zekât verilmiş olmaz. Çünkü fakir, o malı [altını] aldığı zaman, borç senedi [ya'nî kâğıd para], mal [altın] olup, aynın [ve deynin] zekâtı, ayn olarak verilmiş oluyor). Görülüyor ki, kâğıd para zekâtını, altın olarak vermek veyâ kâğıd olarak verilince bunu fakirin bankadan veyâ sarrafdan altına çevirmesi ve kâğıd para verirken, bunu altına çevirmesi için, fakire emr etmek, muhakkak lâzımdır. Verilen kâğıd parayı, fakir altına çevirmezse, zengin zekât vermiş olmaz. Zirâ altına çevirmek, ya'nî deyn olan malın zekâtını ayn olarak vermek, zengin vazifesidir.

Hülâsa: Ticâret eşyâsı bulunmayanlar, kâğıd paralarının zekâtını altın olarak vermelidir. Verilecek kâğıd parayı altına çevirmek, altın bulmak her zaman kolaydır. Zirâ, altının lira olması şart değildir. Dartarak, bilezik, yüzük veyâ herhangi bir şekilde altın verilebilir. Bunlar da, her yerde, kuyumcularda bulunur. Bulduğu yerde hiç altın bulunmayan bir zengin, ticâret eşyâsı da yoksa, altın bulunan bir şehirdeki bir müslimânı vekil edip, buna kâğıd para gönderir. Bu vekil de, kâğıd paraları altına çevirip, fakire altın verir. Doğrudan doğruya, fakiri de vekil edebilir. Fakir, zenginden veyâ vekilinden uzak yerde ise ve fakirin bulunduğu yerde altın yoksa, fakirin ta'yin edeceği vekiline de altın teslim olunabilir. Hattâ zengin, zekâtı olan altını, fakirin emri ile, fakirin alacaklısına teslim ederek, fakiri borçdan kurtarabilir. Burada, alacaklı, zekâtı almakta, fakirin vekili olmaktadır. Fekat, fakirin rızâsı, ya'nî önceden vekil etmesi şarttır.

Zekât, kâğıd para olarak verilemez demek, zekâtı kâğıd para olarak vermemelidir demek değildir. Kâğıd para, şerî'ate uygun verilmelidir demektir. Herhangi bir zekât malının zekâtını kâğıd para ile, şerî'ate uygun olarak vermek için, fakirdeki alacağını, ona, o kadar zekât vermeğe niyyet ederek ödeşmek isteyen bir zengin yapacağı gibi yapmak lâzımdır. Bu da, (Eşbâh) ve (Redd'ül-muhtâr) da ve (Hindîyye) 6. cildi sonunda şöyle anlatılmaktadır: Dağıtmak istediği, nisâbdan az kâğıd paranın değerinde altını zevcesinden veyâ başkasından ödünç alır. Sâlih bir fakire (Birkaç tanıdığıma ve sana zekât vereceğim. Dinimiz, zekâtın altın olarak verilmesini emr ediyor. Altınları kâğıd paraya çev-

virmekte kolaylık olmak için, zekâtını almak ve dilediği gibi tasarruf etmek üzere, şunu vekil yapmanı istiyorum. Böylece, benim şer'ate uymamı sağlamış olacaksın. Bunun için de, sevâb kazanacağını) der. Zenginlin güvendiği bir kimse vekil yapılır. Altınları, bu fakîrin yanında olmayarak, bu vekile, zekât niyyeti ile verir. Vekil, altınları teslim alıp, birkaç dakika sonra, bunları, kâğıd para karşılığı zengine satar. Aldığı kâğıd paraları da, zengine hediye eder. Zengin de, bu kâğıd paraları, o fakire ve başka fakirlere, Kur'ân-ı kerim kurslarına ve dine hizmet eden, cihâd yapan müslimânlara dağıtır. Câiz olmayan kimselere ve nemâz kılmıyanlara verirse, zekâtın azâbından kurtulursa da, sevâblarına kavuşamaz. Altınları, ödünç almış olduğu kimseye geri verir. Nisâb-dan çok zekât vermesi icâb ediyorsa, bu işi tekrâr yapar. Zekâtı altın olarak vermek, dahâ sevâbdır. Altın ile verileceği, herkese gösterilmiş, öğretilmiş olur. Her yerde kâğıd para verilirse, görenler, kâğıd para verileceğini sanır. Altın verilmesi lâzım olduğu unutulur.

(İbni Âbidîn) ve (Mevkûfât) ve birçok kitâblar, yemînin çeşidlerini anlatırken diyor ki, (Bir kimse filâna olan şu kadar gümüş borcumu, bugün ödeyeceğim diye yemîn etse, gümüş yerine, züyûf veyâ bakırı yarından fazla olan gümüş verse yemîni yapmış olur. Eğer flûs denilen, bronzdan, kalaydan, bakırdan geçer akçe [veyâ kâğıd para] verse yâhud alacaklı, yemîn eden borçlusuna, alacağını hediye etse, bağışlasa, yemînini yapmış olmaz. Çünkü, bakır para, gümüş değildir. Borçlunun, parayı teslim etmesi lâzımdır. Alacaklının sözü ile olmaz). Züyûf, gümüşü az para demek ise de, bakırı yarından çok değildir. Fülûs, altından ve gümüşden başka, ma'denî para demektir.

Görülüyor ki, yemîn bahsinde, züyûf da, gümüş kabûl olunduğu hâlde, flûs, ya'nî bakırdan geçer akçe [ya'nî kâğıd para], yine kabûl edilmiyor, câiz olmuyor.

Mezhebsizler, câhiller, (Kâğıd para, iki kişi arasında yapılan senede benzetilemez. Günün geçer akçasıdır. Umûm-i belvâ hâlini almıştır. Bugün için bunu vermek zarûridir) diyorlar. Bunlara aldanmamalıdır. Umûm-i belvâ ve zarûret olmak ve ruhsat, izn vermek, bizim gibi avâmın sözü ile olamaz. Burada konuşmak, müctehidlerin hakkı ve salâhiyyetidir. Bugün, yeryüzünde mutlak müctehid yoktur. Bunun için hiçbir müslimânın dört mezhebin dışına çıkması câiz değildir. Müctehidlerin, bugünkü şartları dahî içine alan fetvâları yukarıda bildirilmiştir. İbni Âbidîn, hutbeyi dinlemeği anlatırken buyuruyor ki, (Eshâb-ı kirâm ve müctehidler zamanında başlıyan ve devâm eden âdetler, halâle delîl olurlar. Sonradan te'ârûf eden, âdet olan şeylerden, nasrlara uymıyanların kıymeti yoktur).

Dünyânın en büyük islâm devleti olan Osmanlılarda, kâğıd para, ilk olarak, 1256 [m. 1840] senesinde kullanıldı. Sonra, vaz geçildi. İkinci olarak [1268] de, üçüncü olarak [1279] da kullanılıp, yine vaz geçildi. Dördüncü olarak 1294 [m. 1877] de Osmanlı bankası hesâbına çıkarıldı. Bunlar, ara sıra değiştirilerek, bugüne kadar kullanılmaktadır. Bu uzun zaman içinde yazılan kitâbların ve verilen fetvâların hiçbirinde, zekâtın kâğıd para olarak verileceği bildirilmemiş ve söylenmemiştir. Herkes zekâtını altın ve gümüş olarak vermiştir. Birinci kısmın elliikinci ve ellialtıncı maddelerine bakınız! Zekâtın flûs olarak verilmesinin, şâfiî mezhebinde de câiz olmadığı, (İkd-ül-ceyyd) in kırkdördüncü sahifesinde yazılıdır.

Zekât, fakîrlerin zenginlerde, olan hakkıdır. Zekât vermiyenler, bu hakkı ödemedikleri için, şâhidlikleri kabûl olmaz. Borcu olanın zekât vermesi değil, önce borcunu ödemesi farzdır. Ödedikten sonra, kalanın zekâtını verir.

Her müslimân, mâlik olduğu zekât malının mikdârını, her zaman düşünme-

li, nisâb mîkdârı olduğu günü, bir yere yazmalıdır. Bu gündən sonra, bir yıl temâm olmadan önce, nisâb helâk olursa, ya'nî elinde, ihtiyâcdan fazla hiç malı kalmazsa, başlangıç olarak yazdığı günün kıymetli kalmaz. Bir yıl temâm olmadan önce, eline yine nisâb mîkdârı mal geçerse, bu günü yeniden yazması ve bundan bir sene sonra, nisâb helâk olmadan elinde kalırsa, o zaman zekât vermesi farz olur. Nisâb, yıl sonunda da helâk olursa, ya'nî farz olduktan sonra helâk olursa, yine böyledir. Zekât afv olur ve eline nisâb mîkdârı mal gelirse, yeniden bir sene beklemesi lâzım gelir. Çünkü, zekât farz olur olmaz, Hâ-nefide hemen vermesi lâzım değildir. Vermeden ölürse, bıraktığı maldan verilmez. Şâfiî ve Mâlikî mezheplerinde, zekât farz olunca, hemen ayırıp vermek farzdır [Mizân-ı Şa'rânî]. Nisâb yıl ortasında helâk olmaz, fakat azalırsa, yıl sonunda tekrâr nisâb mîkdârı olursa, zekât farz olur ve yıl sonunda, mâlik olduğu mîkdârının kırkda birini verir. Sene arasında azalan nisâb, sene sonunda nisâb mîkdârına yükselmezse, zekât farz olmaz. Malı, bundan sonra nisâb mîkdârı olursa, o gündən sonra, tekrâr bir yıl beklemek lâzım gelir. Zekât farz olduktan sonra, nisâb helâk olmayıp, kendi harc eder, telef ederse veyâ borçlu olursa, zekât afv olmaz. Malı ödünç veyâ âriyet verip geri alamazsa, helâk olur. Telef etmiş olmaz. Zekât vermemek için, farz olduktan sonra malı helâk etmek, söz birliği ile mekrûhdur. Farz olmadan önce, farz olmaması için çâre aramak da, imâm-ı Muhammede göre mekrûhdur. [Üçüncü kısım onbeşinci maddeye bakınız!].

Gasb edilen ve rüşvet olarak alınan zekât malını kendi malı ile karışdırmamış ise, bunu nisâba katmaz. Çünkü, kendi mülkü değildir. Geri vermesi farzdır. Karışdırmış ise, eğer birbirinden ayırabilirse, yine böyledir. Birbirinden ayıramaz ise ve bu borcunu ödeyecek ve nisâb mîkdârı da artacak kadar ayrıca zekât malı da varsa, karışık malın hepsine zekât farz olur. Çünkü, başkalarının malını kendi malı ile karışdırınca, bunu sarf etmiş, mâlik olmuş olur. Fekat, (Mülk-i habîs) olur. Öz zekât malından ödemedikçe, kullanması halâl olmaz. Bu karışık mala zekâtın farz olması için, kendinin karışmamış ayrıca zekât malı da bulunması ve bunun, ödeyeceği mîkdârdan nisâb kadar çok olması ya'nî bu fazlanın nisâb kadar olması lâzımdır. Önce, kendi öz zekât malından borçları öder. Sâhibleri bilinmiyorsa, fakîriye dağıtır. Sonra karışık malının zekâtını verir. Böyle, karışmamış kendi malı da bulunmaz ise, karışık malın zekâtını vermesi lâzım olmaz. Bununla borçlarını öder. Sâhiblerini bilmiyorsa, sadaka verir [(Dürer) hâşiyesi]. Halâl mal ile karışmamış olan habîs mal, başka habîs ya'nî harâm mallar ile karışdırılırsa, yine böyle olur. Ya'nî hepsi kendi mülkü olur. Fekat hepsi habîs olduğundan, nisâb mîkdârı ise de, zekâtı verilmez. Yukarıda söylediğimiz gibi, kendinin zekât malından sâhiblerine verilir. Sâhibleri yoksa, veyâ bilinmiyorsa, fakîrlere sadaka verilir. Hepsinin sadaka verilmesi vâcib olan malın zekâtı verilmez. (Fâsîd bey') ile alınan malı ve parayı, kendi parası ile karışdırmasa da, zekâtını vermesi farzdır. Halâl malın zekâtını harâm maldan vermek câizdir.

TOPRAK MAHSÜLLERİNİN ZEKÂTI — Uşr vermek de farzdır. Toprakdan alınan mahsûlün zekâtına (Uşr) denir. Borcu olanın da uşr vermesi lâzımdır.

İmâm-ı a'zâm buyuruyor ki: (Her sebze ve meyve, az olsun, çok olsun, mahsûl topraktan alındığı zaman, onda birini, veyâ kıymeti kadar altın veyâ gümüşü, müslimân fakîrlere vermek farzdır). Hayvan gücü ile veyâ dolap, motor ile sulanan yerdeki mahsûl elde edilince, yirmide biri verilir. İster onda bir, ister yirmide bir olsun, hayvan, tohum, âlet, gübre, ilâç ve işçi masraflarını düşmeden evvel, vermek lâzımdır. Bir sâ'dan az mahsûlün uşru verilmez. Toprağın sâhibi çocuk, deli, köle olsa da, uşru verilir. Uşru vermiyenden hükümet

zorla alır. Ne kadar olursa olsun, ev bağçasındaki meyve ve sebzeler için ve otun ve ot ve saman için uşr verilmez. Balın [fenni te'sisât ve masraflar yapılsa dahî], pamuğun, çayın, tütünün, dağdaki ağaç meyvelerinin [meselâ zeytinlerin, üzümünün] onda biri, uşr verilir. Zift, petrol ve tuz için uşr yoktur. [Birkaç sahife ileride Beytülmalın dört hazînesinden ikincisine bakınız!]. Uşru verilmiyen mahsûlü yimek harâmîdir. Yıdıkden sonra da, uşrunu vermek lâzım gelir.

(İbni Âbidîn) buyuruyor ki: (Meyvenin ve ekinin uşru, İmâm-ı a'zama ve İmâm-ı Züfere göre, bitki üzerinde meydana geldikleri ve cürümekden emîn oldukları zaman farz olur. Toplanacak hâle gelmese de, fâidelenecek, yinecek hâle gelince uşrunu vermek farz olur. İmâm-ı Ebû Yûsûf'e göre olgunlaşınca, toplamadan önce farz olur. İmâm-ı Muhammede göre ise, hasâddan sonra, ya'nî hepsini toplayınca farz olur. Hasâddan önce, yerinden koparıp yimesi veya başkasına yidirmesi câzîdir. Fekat, İmâm-ı a'zama göre, bunun uşrunu da sonra verir. İki İmâma göre, bunun uşrunu vermesi lâzım olmaz. Fekat, mahsûlün beş vesk olması için, bu da hesâba katılır. Olgunlaşdıktan sonra koparmış ise, İmâm-ı Muhammede göre, yine uşrunu vermek lâzım olmaz. Hepsini topladıktan sonra telef olanın ve çalınanın uşrunu vermek lâzım olmaz). Fakîr olanlar, uşrlarını İki İmâma göre hesâb edip verir. Zenginler, İmâm-ı a'zama göre vermelidir.

(İmâd-ül-İslâm) kitâbı, İkiyüzyirmibeşinci sahîfede diyor ki, (Çift sürmekle hâsıl olsun, bağdan hâsıl olsun, mahsûlün onda birini fakîr müslimâna vermeden önce yimek harâmîdir. Eğer ölçü ile çıkarıp, ölçü ile yidıkden sonra, yidığının da uşrunu hesâb edip verirse, önce yemiş olduğu halâl olur.

On kile buğday alan, bir kilesini müslimân fakîre vermezse, yalnız o bir kile değil, on kilenin hepsi harâm olur. Sâhibinin rızası yok İken, onun yerini ekip mahsûl alan kimseye, elde ettiği mahsûlden yalnız masrafı, sermâyesi kadarı halâl olup, fazlası harâm olur. Fazlasını fakîrlere sadaka vermesi lâzımîdır).

İmâm-ı Yûsûf ile İmâm-ı Muhammede göre uşr vermek için, topraktan çıkan mahsûlün, bir sene dayanıklı olması ve mikdârının beş veskden çok olması lâzımîdır. Vesk, bir deve yükü demek olup, altmış sâ' alan bir hacm ölçөгüdür. Altmış sâ', İkiyüzelli litre olur. Buna göre, İki irrâm, uşr için binikiyüzelli litre nisâb olduğunu bildirmekdedir. Fekat fetvâ İmâm-ı a'zamin İctihâdına göre verilmiştir.

İbni Âbidîn, üçüncü cild İkiyüzellidördüncü sahîfede diyor ki, (Bir şehir halkı kendiliğinden müslimân olur veya müslimânlar, şehri zor ile alıp, erâzî askere taksîm edilirse veya askere değil, başka müslimânlara verilirse, böyle yerlerin mahsûlünden uşr vermek farz olur. Zor ile alınıp da, kâfirlere bırakılan veya sulh ile alınıp, kâfirlerin olan topraktan uşr alınmaz, (Harâc) alınır. Basradan başka İrak, Suriye ve Mısır topraklarından harâc alınır). İkinci cild, ellikinci sahîfede buyuruyor ki, (Harâcılı toprağı, sâhibi, mü'mine dahî vakf ederse veya satarsa, yine harâc verilir). (Mecmû'a-i cedîde) de diyor ki, (Bir zimmi mülkünü vakf edip, kirâlarının müslimân fakîrlere verilmesini şart etmesi câzî olur). Şerhin üçüncü cild İkiyüzellibeşinci sahîfesinde, (Kâfir ölünce vârisleri yine harâc verir. Vâris kalmazsa, beytülmalın olup, harâc sâkit olur, ya'nî verilmaz. Hükûmet, bu mirî toprağı satar veya vakf ederse, alan harâc vermez, uşr verir). Anadolu topraklarının çoğı, bu yoldan, uşrlu olmuştur. İkinci cild, ellinci sahîfede de böyle yazmaktadır. İkinci cild, kırkdokuzuncu sahîfede buyuruyor ki, (Bir kimse, kendi uşrlu toprağını vakf ederse, bu toprağı işleten, uşr verir). Ellibeşinci sahîfede diyor ki, (Beytülmal toprağını, hükûmet kirâyaya verirse, her sene alınan kirâ harâc yerine geçer. Ayrıca uşr da alınmaz. Çünkü,

harâc alınan yerden uşr alınmaz). Bir kimsa, uşrlu toprağını kirâyâ verirse, mahsûlün uşrunu, İmâm-ı a'zâma göre, mal sâhibi verir. Kirâ ücreti yüksek olan yerlerde, böyle fetvâ verilir. İki İmâma göre, kirâcı verir. Kirâ az olan yerlerde, böyle fetvâ verilir. Beytülmalın toprağını, devlet reisinden başka kimsa satamaz. Harâclı toprak sâhibi müslimân olsa veyâ bu toprağı vakf etse, yine harâcı verilir. Uşrlu bir toprağı, zimmi ya'ni gayr-i müslim satın alsa, bu toprak harâclı olur. Üçüncü cild, ikiyüzaltmışbeşinci sahifede buyuruyor ki, (Devlet reisi harâcı, toprağın sâhibi müslimâna bağışlarsa, beytûlmaldan hakkı varsa kendi kullanır. Yoksa, hakkı olana verir. Uşru bağışlarsa, câiz olmaz. Hükûmetin kaldırması ile uşr afv olmaz. Toprak sâhibinin, uşrunu, beytûlmaldan hakkı olanlara vermesi lâzım olur).

İkinci cild, kırkdokuzuncu sahifede buyuruyor ki: (Harâclı veyâ uşrlu olmıyan yerler, meselâ dağlar, ormanlar, uşrlu sayılır). Uşrunu vermediği bilinen toprak sâhiblerinin gönderdiği hediyeinin onda birini ayırıp, fakîre verdikten sonra, geri kalanı yemek iyi olur.

Beytûlmalın ve mirî toprakların kullanılmasını gösteren eski (Erâzi kanûnu) nun çeşidli şerhleri arasında, mülkiyye mektebi mecelle muallimi, Âtîf beyin [1319] baskılı kitâbı başında diyor ki:

Bir memleket harb ile alınırsa, toprağın beşte biri beytûlmalın olur. Geri kalan üç dürlü olabilir:

1 — Askere veyâ başka müslimânlara taksim edilir. Böyle toprakdan, her sene uşr alınır.

2 — Toprak kâfirlerin elinde bırakılır. Böyle toprakdan harâc alınır.

3 — Devlet reisi toprağı kimseye vermeyip, beytûlmala verir. Böyle toprağı mirî toprak da denir. Uşrlu veyâ harâclı toprağın sâhibi ölüp, hiç vâris kalmazsa, bu toprak beytûlmalın olur. Mirî toprak olur. Peşin para ile çiftçiye kirâyâ verilir veyâ her sene kirâ olarak mahsûlün belli mikdârı alınır. Mirî toprak, tapu ile, müslim ve gayr-i müslim vatandaşlara kirâyâ verilir. Kirâları askere ve subaylara olurdu. Kirâ almak hakkı bulunan askere (Timarcı), subaylara (Za'im) denirdi. Askerin toprağına (Timar), subay toprağına (Ze'âmet), general toprağına (Hâs) denirdi. Müftiy-üssekaleyn Ebüssü'üd efendi, Nûr-ı Osmâniyye kütübhanesinde bulunan fetvâlarında buyuruyor ki, (Beytûlmala âid mirî toprakları tapu ile kirâliyanların, her sene timarcılara verdikleri mahsûlün onda birine uşr denilmekte ise de, bu verilenler uşr değildir, kirâdır). Son zamanlarda mirî erâzinin çoğu, devlet tarafından vakf edilmiş veyâ millete satılmış, her iki şekilde de, uşrlu olmuşdu. Böylece, Anadolu ve Rumeli'deki toprakların hemen hepsi uşrlu olmuşdu. Görülüyor ki, tarladan uşr veyâ harâcdan birini vermek lâzımdır. Ba'zıları, Anadolu toprağı uşrlu toprak değildir diyor ve yazıyor. Bunun ma'nâsı, hiçbirşey verilmez demek değildir. Uşrlu olmıyan toprak, harâclı olur. Uşr vermeyince, harâc vermek lâzım olur. Hülâsa:

Osmanlılar zamanında beş dürlü toprak vardı:

1 — Milletin mülkü olan topraklar olup, pek azı harâclı, pek çoğu uşrlu idi. Mülk olan toprak dört dürlüdür. Birincisi, köy, şehir içindeki arsalar veyâ köy yanında olup, yarım dönümü geçmiyen yerlerdir. Bunlar, mirî toprak iken, halîfenin izni ile millete satılmış yerlerdir. Yâhud uşrlu veyâ harâclı yerlerdir. İkincisi, halîfenin izni ile millete satılan mirî tarla, çayırlardır. Buraların mahsûlünden uşr verilir. Üçüncüsü uşrlu, dördüncüsü harâclı topraklardır.

Bu dört nev' toprağı, sâhibi satabilir. Vasiyyet edebilir. Vârislerine, ferâiz bilgisine göre taksim olunur. Hâlbuki mirî toprakları peşin para verip tapu ile kullanan kimseler ölürse, bu toprakların parasından borcu ödenmez. Vasiyyet edemez. Vârislerinin malı olmaz. Bu topraklar kurban nisâbına katılmaz. Satı-

lamaz. Yalnız, İzn ile, para karşılığı, başkasına devr olunabilir. Mirî toprağı kirâlayan kimse, her şey ekebilir veyâ kirâ ile başkasına ekdirir. Üç sene boş bırakılan toprak başkasına verilir. Kirâcı, mirî toprağı ağaç, asma İznsiz dikemez. İznsiz, binâ da yapamaz. Meyyit gömülmez. Mirî toprak, tapu ile kirâlamış olanın mülkü olmaz. Bu kimseler kirâcıdırlar. Bu kimse vefât edince, toprağın, vârisine kirâyaya verilmesi âdet olmuştur. Bu, vârisin şer'î hakkı olmayıp, devletce yapılan bir İhsândır [Üçüncü kısımda altmışdördüncü madde sonuna bakınız!].

2 — Mirî topraklar. Memleketin çoğı böyle olup, kirâyaya veriliirdi. Sonraları çoğı millete satıldı. Uşrlu oldu.

3 — Vakf topraklar olup uşrlu İdi.

4 — Umûma terk edilen meydanlar, çayır ve benzerleri.

5 — Beytülmalın ve hiç kimsenin olmıyan dağlar gibi, ormanlar gibi yerler olup, buraları İşletip mahsûl alan müslimân, uşr verir.

HAYVAN ZEKÂTI — (Mevkûfât) kitâbında buyuruyor ki: (Yılın yarısından fazlasında parasız çayırda otlıyan hayvanlar, üretmek için, [sütü için] olursa bunlara (Sâlme) hayvan denir. Sâlme hayvan sayısı, nisâb mikdârı olduğundan bir yıl sonra, zekâtı verilir. Yün için, yük taşımak için, binmek için olursa, sâlme denilmez ve zekât lâzım olmaz). Deve, sığır gibi başka cinsden sâlme hayvanlar, birbirlerine ve diğere ticâret eşyâsına eklenmezler.

DEVE ZEKÂTI — Dört devenin zekâtı verilmez. Devenin nisâbı beşdir. Beş deve, İkiyüz dirhem gümüş karşılığı oluyor. Beş devesi olan, bir koyun verir. Bir koyun, beş dirhem [onyedi gram] gümüş demek oluyor. Dokuzaya kadar bir koyun verilir. Ondandan ondörde kadar devesi olan, İki koyun verir. Onbeşden ondokuzaya kadar, üç koyun, yirmiden yirmidörde kadar dört koyun verilir. Yirmi beşden otuzbeşeye kadar deve için, İki yaşına girmiş bir yavru dişi deve verilir. Otuzaltıdan kırkbeşeye kadar, üç yaşına girmiş dişi deve yavrusu verilir. Kırkaltıdan altmışaya kadar, yük vurulabilecek, dört yaşına girmiş dişi deve verilir. Altmışbirden yetmişbeşeye kadar için, beş yaşında, yetmişaltıdan doksanaya kadar için İki aded üç yaşındaki, doksanbirden yüzyirmiye kadar için, İki adet dört yaşında deve verilir. Yüzyirmiden fazla olan her beş deve için, ayrıca birer koyun verilir. Fekat, yüzkırkbeş olunca, koyunlar yerine, İki yaşında bir dişi deve verilir. Yüzelli deve için, üç aded dört yaşında deve verilir. Sonra her beş deve için, birer koyun da verilir. Fekat, yüzyetmişbeşden yüzseksenbeşeye kadar devesi olan, koyunlar yerine, bir aded İki yaşında dişi deve verir. Yüzseksenaltı deveden yüzdoksanbeşeye kadar deve için, üç aded dört yaşında deve ile bir aded üç yaşında deve verilir. Yüzdoksanaltıdan İkiyüze kadar, dört aded dört yaşında deve verilir. Zekât olarak erkek deve verilmez. Verecek dişi devesi olmıyan, erkek devenin değerini, altın veyâ gümüş olarak verir. Bir yaşını doldurmayan deve yavrusunun zekâtı verilmez. İkiyüzden çok devesi olan, her elli deve için, yüzelli ile İkiyüz arasındaki işlemi yeniden yapar.

SİĞİR ZEKÂTI — Sığırın nisâbı otuzdur. Otuzdan az sığırı olan, bunların zekâtını vermez. Otuz sığır için, bir aded, bir yaşını aşmış erkek veyâ dişi buzağı verilir. Otuzdokuzaya kadar, hep böyledir. Kırkdan ellidokuzaya kadar sığırı olan, bir aded, İki yaşını bitirmiş, erkek veyâ dişi dana verir. Altmışdan altmışdokuzaya kadar sığır için, İki buzağı verilir. Yetmiş sığır için, bir dana ile bir buzağı verilir. Yetmişden sonra, her on için, böyle hesâb edilir. Her otuz için bir buzağı, her kırk için bir dana artmaktadır. Seksen olunca, İki dana artmaktadır. Manda zekâtı, sığır zekâtı gibidir.

KOYUN ZEKÂTI — Koyunun nisâbı kırkdır. Kırkdan az koyunu olan zekâtını vermez. Kırkdan yüzyirmiye kadar koyunu olan, yalnız bir koyun verir. Yüzyirmibirden İkiyüze kadar koyun için, İki koyun verilir. İkiyüzbirden dörtyüze ka-

dar üç koyun verilir. Dört yüz için dört koyun, sonra her yüz için bir koyun ar-
tar. Koyun, keçi, erkek, dişi zekâtları hep böyledir. Bir yaşını doldurmayan kuzu-
ların zekâtı verilmez. Fekat, koyunu da varsa, yavrular da hesâba katılır. Deve
ve sığır yavruları da böyledir. Kuzu, hiçbir zaman, zekât olarak verilmez.

AT ZEKÂTI — Erkek ve dişi bir arada ve çayırda, üretmek için beslenirse
zekât lâzım olur. Binmek ve yük için ise, lâzım olmaz. Yalnız erkek atı olanın
[aygırın] zekâtı olmaz. Çünkü üremez. Ticâret niyyeti ile beslenirse, ticâret ma-
lı zekâtı verilir. Ticâret için olmiyan katır ve merkeb çok olsa da zekâtları ve-
rilmez.

Atın nisâbı yokdur. Her at için bir miskal altın verilir. İsterse, atların kıy-
metini hesâblar. Kıymetleri altın nisâbını dolduruyorsa, kırkda biri kadar altın
verir. Deve, sığır ve koyun zekâtı olarak, değerleri kadar altın da verilebilir.

ZEKÂT KİMLERE VERİLİR? — Zekât, yalnız aşağıda yazılı, yedi sınıfta
bulunan müslimânlara verilir. Sekizinci sınıf, bugün mevcûd değildir:

1 — (Fakîr) : Nafakasından fazla, fekat nisâb mîkdârından az malı olana
fakîr denir. Ma'âş kaç lira olursa olsun, evini idârede güçlük çeken her fakir
me'mûr, imâni var ise, zekât alabilir ve kurban kesmesi, fitra vermesi lâzım ol-
maz. [Birinci kısım seksenüçüncü maddeye bakınız!].

2 — (Miskîn) : Bir günlük nafakasından fazla birşeyi olmiyan müslimâna
miskîn denir. Din adamı olarak tanıtılan Hamîdullah (İslâma giriş) kitâbında,
miskîn, gayr-i müslim vatandaş demekdir diyor. Bu fikri yanlıştır. Dinde reform
yapmaktır. Müslimân olmiyana zekât vermek câiz değildir.

3 — (Âmil) : Ya'nî Sâime hayvanların ve toprak mahsûllerinin zekâtla-
rını toplayan (Sâ'î) ile şehir dışında durup rastladığı tüccârdan ticâret malı ze-
kâtını toplayan (Âşır), zengin dahî olsalar, işleri karşılığı zekât verilir.

4 — (Mükâtib) : Ya'nî efendisinden kendisini satın alıp, borcunu ödeyin-
ce, âzâd olacak köle.

5 — (Münkâtî) : Cihâd ve hac yolunda olup, muhtâc kalanlar. (Dürr-ül-
muhtâr) da diyor ki, din bilgilerini öğrenmekte ve öğretmekte olanlar da, zen-
gin olsalar bile, çalışıp kazanmağa vaktleri olmadığı için zekât alabilirler. İbni
Âbidîn bunu açıklarken buyuruyor ki, (Câmi-ul-fetâvâ) da bildirilen hadis-i şe-
rifde (İlm öğrenmekte olanın kırk yıllık nafakası olsa da, buna zekât vermek
câizdir) buyuruldu.

6 — (Medyûn) : Borcu olan ve ödeyemeyen müslimânlar.

7 — (İbnüs-sebil) : Kendi memleketinde zengin ise de, bulunduğu yerde
yanında mal kalmamış olan ve çok alacağı varsa da, alamayıp muhtâc kalan.

Bunların hepsine veyâ birine vermelidir. Zekât parası ile meyyite kefen alın-
maz. Meyyitin borcu ödenmez. Câmi', cihâd, hac yapılmaz. Zimmîye ya'nî
gayr-i müslim vatandaşa zekât verilmez. Zimmîye fitra, adak, sadaka, hediye
verilebilir. Zenginin kölesine ve zenginin küçük oğluna da verilmez. Zenginin
büyük çocuğu veyâ zevcesi veyâ babası veyâ yetim kalan küçük çocuğu fa-
kîr iseler bunlara, başkaları zekât verebilir. Küçük çocuk akli ise, ya'nî parayı
başka şeyden ayırabiliyor ve aldatılarak elinden alınamıyor ise, buna verilir.
Böyle âkil değilse, babasına veyâ vasisine yahud akrabâsından veyâ yabancı-
dan çocuğa bakan kimseye vermek lâzım olur. Peygamberimizin «sallallahü
aleyhi ve sellem» ve amcalarının evlâdlarından, kıyâmete kadar geleceklere ze-
kât verilmez. Çünkü, her muhârebede, düşmandan alınan ganimetin beşde biri
bunların hakkıdır. Ahmed Tahâvî, (Emâli) kitâbının şerhinde diyor ki, (İmâm-ı
a'zam buyurdu ki, bunlara ganimet hakları verilmediği için, zekât ve sadaka
vermek câizdir). Câiz olduğu (Dürr-i Yektâ) da yazılıdır.

Anaya, babaya ve dedelerin, ninelerin hiçbirine ve kendi çocuklarına ve
torunlara zekât verilmez. Bunlara, sadaka-i fitr, adak ve keffâret gibi vâcib olan

sadakalar da verilmez. Nâfile sadaka verilebilir. Zevceye de zekât verilmez. İmâm-ı a'zam buyurdu ki, kadın da, fakir olan zevcine zekât veremez. İmâm-meyn ise, fakir zevcine zekât verir dediler. Fakir olan gelinine, dâmâdına, kayın vâlideye ve kayın pedere ve üvey çocuğuna zekât vermek câizdir. Vatandaş olmıyan kâfire yalnız sadaka ve hediyeye verilir denildi.

Zekât verilebileceğini soruşturup anıyarak, zekâtını verdikten sonra, bunun zengin veyâ zimmi olan kâfir veyâ ana, baba, evlâd veyâ kendi zevcesi olduğu anlaşılrsa, zararı olmaz. Ya'ni kabûl olur. (Nehr-ül-Fâlk) da diyor ki (Zekât verilecek olan kimse, fakirler arasında bulunuyor ve onlar gibi ise yâhud fakir olduğunu söyleyip, zekât istemiş ise, bu kimsenin zekât almağa hakkı olup olmadığını araştırmaya lüzûm yoktur. Buna zekât verince, soruşturarak, araştıracak vermiş sayılır).

Abdülkâdir Gazzî, (Eşbâh hâşiyesi) nde diyor ki, (Debbûsinin (Mültekıt) de bildirdiği gibi, vasisi bulunduğu yetime, zekât olarak giyecek ve yiyecek vermek câizdir. Çünkü, yetim onun iyâli, evlâdı gibidir). Vasîsinin, zekât malı ile yetime lüzûmlu şeyleri alıp buna vermek hakkı vardır. Yetim, alışveriş anıyacak kadar akıllı ise, giyeceği ve yiyeceği, çocuğun eline vermek lâzımdır.

Fakirin, hiç olmazsa, bir günlük ihtiyâcını karşılayacak kadar vermek müstehabdır. Borcu olmıyan ve çoluk çocuğu bulunmıyan fakire, nisâb mikdârı veyâ malını nisâb mikdârına temâmlayacak kadar zekât vermek mekrûhdur. Çoluk çocuğu olan fakire, bunların herbirine bölünce, nisâb mikdârı düşmiyecek kadar, çok zekât vermek câizdir. Zekâtı, fakir olan kardeşe ve hala, amca, dayı ve teyze gibi yakın akrabâya vermek dahâ sevâbdır. Yakınları muhtâc iken, başkalarına verirse, sevâbı olmaz [İmdâd]. Zî-rahm mahrem olan akrabâsına nafaka vermesine mahkemece hükm olunan kimsenin zekât niyyeti ile, zekât malından nafaka vermesi câizdir. Zekâtı başka şehre göndermek mekrûh ise de, akrabâya veyâ, kendi şehrinde fakir müslimân bulamazsa, başka şehre göndermek câizdir. Zekâtı, borcu olana vermek, fakire vermekten dahâ iyi olduğu (Bizâziyye) fetvâsında yazılıdır. Malını isrâf edene, harâmda kullanana zekât vermek lâyük olmadığı (Dürr-ü Yektâ) da yazılıdır.

Zenginin vekil, zekâtı, zenginin emr ettiği kimseye verir. Başkasına veremez. Başkasına verirse veyâ gayb ederse, öder. Vasıyyet de böyledir. Emr olunan fakire verilir. Zengin, vekiline, dilediğine ver derse, vekil kendi fakir olan çocuğuna ve zevcesine de verebilir. Kendi fakir ise, kendi de alabilir. Hâlbuki, nezr böyle değildir. Vekil, adak sâhibinin emr ettiğinden başkasına da verebilir. İbni Âbidîn, bu satırları açıklarken, onikinci sahife başında buyuruyor ki, (Vekil zenginden aldığı altın ve gümüş yerine, kendi altın ve gümüşünü fakire verip sonra zenginin verdiğini, kendi kullanması câizdir. Fekat, zenginin parasını önce kendi kullanıp, sonra kendi parasından zekâtı verirse, câiz olmaz. Kendi için sadaka vermiş olur. Zekâtı, zengine öder. Nafaka vermek, satın almak, borc ödemek için aldığı parayı kullanan vekil de böyledir. Görülüyor ki, zekâtı kendi malından ayırıp vermek şart değildir. Zenginin vekili, zekâtı vermek için, izn olmadan bir başkasını da vekil edebilir).

Zekât ayrılmakla verilmiş olmaz. Ayrılan zekât, kendinde veyâ vekilinde iken gayb olursa, tekrâr ayırıp vermesi lâzımdır. Vekil gayb edince, öder. (Âmil) in veyâ fakir vekilinin gayb ettikleri zekâtı tekrâr vermek lâzım olmaz. Vekil fakire öder. (Âmil), hem (Sâ'i), hem de (Âşır) demektir.

Meyyit kefenlemek ve câmi' yapmak, cihâd edenlere yardım etmek için, kâğıd para zekâtını anlatırken bildirdiğimiz gibi, fakirler, zekâtlarını almaı ve bildirdiği yere vermesi için, güvenilen birini vekil ederler. Bu vekil, fakirler için zekâtı alır. Fakirlerin emr etmiş olduğu yere verir. Hayr cem'iyetlerine zekât

vermek için de, böyle yapılır. Vekilin zekâtı alırken ve emr olunan yere verirken, birşey söylemesi lâzım değildir. Yalnız, vekil eden fakirlerin, zekât alabilecek müslimân olmaları lâzımdır. Zekâtı kâğıd para olarak verebilmek için de, böyle yapılacağını yukarıda bildirmişdik.

Alacaklarını ve malını eline geçiremeyen, elindeki bononun ödeme zamanı gelmeyen zengin kimse, fâizsiz ödünç veren bulamazsa, ihtiyâcı kadar, zekât alabilir. Malına kavuştuğu zaman, almış olduğu zekâtı, fakirlere dağıtmaz. Hâl-buki fakir, ihtiyâcından fazla, nisâbdan az zekât alabilir. Altın ile gümüşün ve ticâret eşyâsının zekâtının fakire veyâ fakirin vekiline teslim edilmesi lâzımdır. Başka yerlere, kurumlara verilen zekât, müslimân fakirin eline geçmezse, zekât ödenmiş olmaz.

Bir günlük yiyeceği bulunan kimsenin ve hiç yiyeceği yok ise de, sağlam, çalışacak, ticâret edecek hâlde olan kimsenin, yiyecek, içecek veyâ bunları almak için para istemesi, dilenmesi harâmıdır. Bunun varlığını bilerek, istediğini vermek de harâmıdır. İstemediği verilmesi ve verileni alması câizdir. Bu kimsenin yiyecek, içecekden başka ihtiyâclarını meselâ, elbise, ev eşyâsı, kirâ paraları istemesi câiz olur. Aç veyâ hasta olanın, oturacak evi olsa da, yiyecek istemesi câizdir. Bir günlük yiyeceği olan, olmasa da, çalışabilecek hâlde olan kimse, ilm öğrenmekle [veyâ öğretmekle] meşgûl ise, yiyecek istemesi, yine câiz olur. [İkinci kısımda, otuzsekizinci maddeye bakınız!]. Parasını harâma sarf edene ve isrâf edene sadaka verilmez.

BEYT-ÜL-MAL — Uşr ve kırdan otlayan hayvanların zekâtı, fakirlere verileceği gibi, beyt-ül-mala da teslim edilmesi câizdir. Beyt-ül-mala verilmesi lâzım olan birşeyi eline geçiren kimse, beyt-ül-maldan hakkı varsa, bu şeyi kendi kullanır. Kendi hakkı yoksa, beyt-ül-maldan hakkı olan bir müslimâna verir. Bu şeyi, beyt-ül-mala vermez. İbni Âbidîn, ikinci cild ellialtıncı sahifede buyuruyor ki, (Beyt-ül-maldan hakkı olan fakirler, zekât me'mûrları, âlimler, mu'allimler, vâizler, din dersi öğrenen talebe, borçlular, Ehl-i beyt-i nebevî, ya'nî seyyidler ve şerifler, askerler, beyt-ül-mal parası ellerine geçerse, hakları kadar almaları câizdir).

(Bizâziyye) fetvâsında, Halvânîden alarak diyor ki, (Elinde emânet bulunan kimse, sâhibi ölürse, emâneti vârislerine verir. Vârisleri yoksa, Beyt-ül-mâla verir. Beyt-ül-mâla verince zâyi' olursa, kendi kullanır veyâ Beyt-ül-mâldan nasibi olanlara verir).

Zekât, fakirlerin hayâtını, ihtiyâclarını, cem'iyetin tekeffül eylemesi, garanti etmesi demektir. Bir şehrin bir köşesinde, bir müslimân, açlıktan ölse, şehirdeki zenginlerden birinin, az bir zekât borcu kalsa onun kâtili olur. Zekât, müslimânlar arasında, sigorta teşkilâtıdır. İslâmiyyet (Beyt-ül-mal) denilen bu sigortayı, şahsların, açığözlerin, kendi menfe'atlarını düşünenlerin eline bırakmamış, devletin emrine vermiştir. Bu sigorta, başka sigortalara benzemez. Fakirlerden para istemez, zenginlerden alır. Zekât veren zenginlerin dünyâda malı artar. Âhirette de, bol sevâb verilir. İslâm sigortası, her fakire yardım eder. Bir âile reisî ölünce, fakir âilesine ma'âş bağlayıp, herkesi mes'ûd eder. İşte İslâmiyyet, zekât ile, böyle sosyal bir sigorta kurmuştur.

İbni Âbidîn buyuruyor ki: (Dört nev' zekât malından ikisine, ya'nî zekât hayvanları ile topraktan elde edilen mallara (Emvâl-i zâhire) denir. Bunların zekâtlarını, halifenin me'mûrları gelip toplar. Bu me'mûrlara (Sâ'i) denir. Hükûmet, bu toplanan malı [ve (Âşır) denilen me'mûrların yolcu tüccârdan aldıkları emvâl-i bâtına zekâtını] beyt-ül-malda saklayıp, yedi sınıftan herbirine sarf eder. Zekât mallarından altın, gümüş ve ticâret eşyâsına (Emvâl-i bâtına) denir. Bunların mikdârını sâhibine sormak câiz değildir. Bunların zekâtını mal sâhibi, ye-

di sınıftan dilediğine, kendi verir. Böyle verilmiş olan zekâtları, hükûmet ayrıca istiyemez. Bir şehirdeki zenginlerin hiç zekât vermedikleri anlaşılırsa, emvâl-i bâtınalarının zekâtını da hükûmet toplıyabilir. (Diyâ-ul-ma'nevî) ve (İzâh) da diyor ki, (Hükûmet beş malı alamaz: Emvâl-i bâtına zekâtı, fitra, kurban, nezr ve keffâret).

[Son zamanlarda, Ehl-i sünnet âlimlerinin büyüklüklerini anlayamıyanlar çoğalmaktadır. Çünkü, âlimi âlim anlar. Câhillere anlayamaz. Din adamı geölenen câhillere, kendilerini âlim sanıyorlar. Birbirlerini, millete, islâm âlimi diye tanıtıyorlar. Biz, yalnız Kur'âna ve hadîselerine inanırız diyerek, Selef-i sâlihînin lotihâd-larını beğenmiyorlar. Kur'ân-ı kerîmden ve hadîs-i şerîflerden, kısa görüşlerine ve kısır düşüncelerine uygun yeni yeni ma'nâlar çıkarıyorlar. Hadîs-i şerîfde öğülmüş olan ikinci yüzyılın büyüklerine, din imâmlarımıza dil uzatıyorlar. Onların kıymetli kitâblarını lekelemeğe uğraşıyorlar. İbnî Teymiyye, Mevdûdi ve Seyyid Kutb ve Hamîdullah gibi mezhebsizlerin kitâbları, islâm âlimlerinin söz-birliğı ile bildirdiklerine uymıyan bilgileri yaymaktadır. Meselâ, (Cihân sulhu ve islâm) ve (İslâma giriş) kitâblarında (Zekât hükûmete verilen vergi demektir, Zenginlerin, diledikleri fakirlere verdikleri paraya zekât denmez. Zekât yalnız hükûmete verilir. Hükûmet, bunu kâfirlerin fakirlerine de verebilir. Çünkü (Miskîn), kâfirlerin fakirleri demektir) yazılıdır. Mezhebsizlerin islâm düşmanı olduk-larını, (Din adamının din düşmanlığı) kitâbımda uzun bildirdim.

Müslimân, fekat zâlim olan sultânlar, (Emvâl-i zâhire) den vergi alırken, zekât niyyeti ile verillirse, kabûl olur diyen âlimler vardır. (Emvâl-i bâtına) dan alırlarsa veyâ kâfir ve mürted olanların aldığı her nev' mal, niyyet edilse de, zekât yerine geçmez. Ayrıca zekât vermek lâzım olur.

Beyt-ül-malda, birbirlerinden ayrı dört dürlü mal bulunur:

1 — Hayvanlardan, toprak mahsûllerinden alınan ve (Âşır) in, ancak yolda rastgeldiğı müslimân tüccârdan aldığı zekâtlar olup yukarıdaki yedi sınıfa verilir.

2 — Ganimetin ve yerden çıkarılan ma'denlerin beşde biri olup, yetimlere, miskinlere ve parasız kalan yolculara verilir. Bunların üçünde de, önce (Benî Hâşim) ve (Benî Muttalib) olanlara verilir. Petrol gibi sıvılardan ve oksitler, tuzlar gibi ateşde erimiyen filizlerden ve denizden çıkarılanlardan birşey alınmaz.

3 — Gayr-i müslimlerden alınan, harâc ve cizye ve âşırın bunlardan aldığı malıdır. Bunlar, yol, köprü, han, mekteb, mahkeme gibi umûmi ihtiyâclara ve mîlli müdâfe'aya sarf edilir. Memleket hudûdunu bekliyen, memleket içindeki yolları bekliyen müslimânlara, köprü, mescid, havuz, nehr yapmağa ve ta'mirlerine, imâma, müezzine, hademe-i hayrâta, din dersleri okutanlara ve okuyanlara kâdîlara, müfûlere, vâizlere ve dîni yaşatmak, yaymak için çalışanlara verilir. Bunlar, zengin cisalar bile, çalışmaları, hizmetleri karşılığı, âdete ve ihtiyâc eşyâlarının değerine göre, uygun bir pay verilir. [(Hadîka) si âfâslerinde, Beyt-ül-maldan hak-kı olanları geniş anlatmaktadır]. Öldükleri zaman, çocukları değeri ise, başka-larına tercih alınur. Çocukları câhil, fâsık iseler, babalarının yerine ta'yîn edilmez. (Esbâh) da diyor ki, (Sultân, câhil birini, mu'allim, hatîb, vâiz ta'yîn ederse, so-niñ almaz. Zulm etmiş olur).

4 — Vârisi alımıyan zenginlerin bıraktığı mal ve yerde bulunup sâhibi çık-mayan şeyler, hastahânelere ve fakirlerin cenâzelerini kaldırmağa sarf edilir ve çalışamıyacak hâlde olan kimsesiz fakirlere verilir. Bu dört sınıf mal, hakkı olan-lara ulaştırmak, hükûmetin vazifesidir.

Hükûmet şehir dışına (Âşır) adında me'mûr koyar. Bunlar, tüccârın kârından ve her tehlikeden korur. Bu âşır, yoldan geçen tüccârdan, yanındaki malın mik-dânını sorar. Nisâb mikdân ise ve yanında bir sene kalır ise ve ticâret mal ise,

her çeşid maldan, müslimândan kırkda birini, zimmiden yirmide birini, harbiden onda birini alır. Müslimândan alınan bu mal, onun zekâtı yerine geçer. Şehre zekâtını vermişdim veyâ bir yıl olmadı diyenden birşey almaz. Müslimân tüccâr-dan birşey almayan kâfir memleketin tüccârından birşey alınmaz. Onların neka-dar aldığı bilinirse, o kadar alınır.

İbni Âbidîn ikinci cild, elliyedinci sahifede buruyuyor ki, (Beyt-ül-malın dört hazînesinden birinde mal tükenir ise, diğer üç hazînesinde bulunan maldan bu-roya ödünç olarak aktarılıp, bu hazînedeki hakkı olan yerlere dağıtılır). Buna gö-re de, üçüncü hazîne harâc, cizye malı bulunmadığı zaman, din adamlarına ve cihâd edenlere birinci hazînedeki zekât ve uşr mallarından verilir. Din düş-manlarının yazı ile, her çeşid propaganda ile Islâmı yıkmaya, müslimân yavru-larını dinden çıkarmaya saldırdıkları zaman, bunlara cevâb veren ve müslimân-ları aldanmaktan koruyan yazarlar, dernekler, Kur'ân-ı kerîm kursları, matba'a ve kitâblar ve gazeteler hep mücâhid ve Islâm kahramanıdır. Böyle soğuk harbde, Islâmiyyeti ve müslimânları koruyan bu mücâhidlere, Beyt-ül-malda bu-lunan uşr ve zekât mallarından vermek farzdır. Sultân uşru kaldırsa, müslimân-ların uşr vermesi afv olmaz. Uşru kendilerinin vermesi farzdır. Bu mücâhidlere vermelidirler. Hem farz yapılmış olur. Hem de cihâd sevâbı kazanılır.

İbni Âbidîn beşinci cild ikiyüzkırkdokuzuncu sahifede diyor ki, (Beyt-ül-mal halâl olarak, hak üzere toplanmayıp, zulm ile alınmış ise, böyle haksız alınan malları sâhiblerine geri vermek farz olur. Beyt-ül-maldan hakkı olanlara verilmez. Bunların alması harâm olur. Mal sâhibleri ma'lûm değilse, Beyt-ül-malın dördün-cü kısmına konur. Buradan hakkı olanlara verilir).

ZEKÂT VERMİYENLER — (Riyâd-un-nâsihîn) de diyor ki: Emirülmü'minîn Ali «kerremallahü vecheh» buyuruyor: Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», vedâ' haccında buyurdu ki, (Malınızın zekâtını veriniz! Biliniz ki, zekâtını vermi-yenlerin, nemâzı, orucu, haccı ve cihâdı ve imânı yoktur). Ya'ni, zekât vermeği vazife bilmez, farz olduğuna inanmaz, vermediği için üzülmez, günâha girdiğini bilmezse, kâfir olur. Senelerle zekât vermeyenlerin, zekât borçları birikerek, bü-tün malını kaplar. Malı kendinin sanıp, müslimânların o malda hakkı olduğunu, hâtırına bile getirmez. Kalbi hiç sızlamaz. Bu mala sım sıkı sarılmışdır. Böyle kim-seler, müslimân olarak tanınır. Fekat bunlardan, imânını kurtaran pek nâdir olur. Zekât vermek, Kur'ân-ı kerîmin otuziki yerinde, nemâzla birlikde emr edilmekte-dir. Tevbe sûresi, otuzdördüncü âyetinde, böyle kimseler için, (Malı, parayı birik-dirip zekâtını, müslimân fakîrlere vermeyenlere çok acı azâb müjdele!) buyuru-yor. Bu azâbı, bundan sonraki âyet-i kerîme şöyle bildiriyor: (Zekâtı verilmeyen mallar, paralar, Cehennem ateşinde kızdırılıp, sâhiblerinin alınlarına, böğürleri-ne, sırtlarına mühür basar gibi basdırılacaktır).

Ey mağrûr zengin! Dünyânın çabuk geçip, gidici malı, parası, seni aldatma-sın! Bunlar, senden önce, başkalarının idi. Senden sonra da, başkasının olacak. Cehennemın şiddetli azâbını düşün! Zekâtını ayırıp vermediğin o mal, uşrunu vermediğin o buğday, hakikatde zehrdir. Malın hakikî sâhibi, Allahü teâlâdır. Zenginler, onun vekilleri, me'mûrları, fakîrlere de, âilesi, akrabâsı demektir. Ve-kîllerin, Allahü teâlânın borcunu fakîrlere vermesi lâzımdır. Zerre kadar iyilik eden iyiliğini bulacaktır. Hadis-i şerîfde (Allahü teâlâ, iyilik edenlere, karşılığını elbette verecektir) buyuruldu. Haşr sûresi, dokuzuncu âyet-i kerîmede (Zekâtını veren, elbette kurtulacaktır) müjdelendi. İmrân sûresinde, yüzsekseninci âyet-i kerîmede (Allahü teâlânın İhsân ettiği malın zekâtını vermeyenler, iyi ettiklerini, zengin kalacaklarını sanıyor. Hâlbuki, kendilerine kötülük yapmış oluyorlar. O malları, Cehennemde azâb âletli olacak, yılan şeklinde boyunlarına sarılıp, baş-dan ayağa kadar onları sokacaktır). (Elbasît) ve (Vasît) tefsîrlerinde böyle yazı-

İdir. Kıyâmete ve Cehennem azâbına inanan zenginlerin, mallarının zekâtını, tarlalarının, meyvelerinin uşrunu vererek, bu azâblardan kurtulmaları lâzımdır. Hadîs-i şerîfde (Zekât vererek, malınızı zarardan koruyunuz!) buyuruyor. (Tefsir-i Mugni) de diyor ki: (Kur'ân-ı kerîmde üç şey, üç şeyle berâber bildirildi. Bunlardan biri yapılmazsa, ikincisi kabûl olmaz: Peygambere «sallallahü aleyhi ve sellem» itâ'at edilmedikçe, Allahü teâlâyâ itâ'at edilmiş olmaz. Anaya, babaya şükr edilmedikçe, Allahü teâlâyâ şükr edilmiş olmaz. Malın zekâtı verilmedikçe, nemâzlar kabûl olmaz). Ey, gaflet şerâbının serhoşu! Dünyânın zevk ve safâsı peşinde, dahâ ne kadar koşacaksın? Bu kıymetli ömrü harâmdan, halâlden mal yığmakta, ne zamana kadar ziyân edeceksin? Şerî'atin emr ve yasaklarına al-dırış etmezsin! Azrâil aleyhisselâmın gelip cânını zorla alacağı, ecel arslanı pen-çesini sana takacağı, can verme acılarının başına geleceği, şeytânın, imânını çalmak için kâsd edeceği, dostlarının, vah vah öldü, siz sağ olun diye evlâdına ta'ziye edecekleri vakti düşün! Firâk sesi gelip, bize yarayan birşey yapmadın. Hep beğenmediklerimizi işledin. Biz de sana, senin bize yaptığın gibi yaparız, diyecekleri zemandan korkmuyor musun?

Düşün, kabr ve âhîret sülâlerine ne cevâb hâzırladın? Allahü teâlânın tek-dîrine ne behâne yapacaksın? Kendine acı! Süâle çekileceksin. Hâlbuki, verecek cevâbın yok. Cehenneme girersen, ateşine dayanamazsın. Kendine ve herkese öyle iyilik et ki, başkası iyilik yapınca, sen yapdın sansınlar. Kendine ve kimse-ye kötülük etme ki, başkası bir fenâlık yapınca, sen yapdın sanmasınlar.

(Sahih-i müslim) deki bir hadîs-i şerîfde, (Ey Âdem oğlu! Benim malım, be-nim malım dersin. O maldan senin olan, yiyerek yok ettiğin, giyerek eskittiğin ve Allah için vererek, sonsuz yaşattığındır) buyuruldu. Eğer malını seviyorsan, niçin düşmanlarına bırakıp da gidiyorsun. Sevdüğünden ayrılma, berâber götür! Hepsini veremezsen, bâri kendini de, bir vâris yerine koyup, hisseni âhîret yolunda gön-der. Bunu da yapamazsan, bâri, zekâtını ver de, azâbdan kurtul! Nükte [güzel ma'nâlı söz]: Hiratlı üstâd, Hâce Abdüllah-i Ensârî diyor ki: (Malı seviyorsan, yerine sarf et de, sana sonsuz arkadaş olsun! Eğer sevmiyorsan, yi de, yok olsun!).

Hikâye : Ferideddîn-i Attâr, (Tezkire-i evliyâ) kitâbında diyor ki: (Cüneyd-i Bağdâdî, yedi yaşında idi. Mektebden gelince, babasını ağlıyor görüp sordu. Bu-gün, zekât olarak, dayın Sırrî Sekatiye birkaç gümüş göndermişdim, almamış. Kıymetli ömrümü, Allah adamlarının, beğenip almadığı gümüşler için geçirmiş ol-duğuma ağlıyorum, dedi. Cüneyd, babacığım, o parayı ver, ben götürüyüm deyip, dayısına gitti. Kapıyı çaldı. Dayısı sorunca, ben Cüneydim. Dayıcığım kapıyı aç ve babamın zekâtı olan bu gümüşleri al! dedi. Dayısı, almam, deyince, Cüneyd: (Adl edip, babama emr eden ve ihsân edip, seni serbest bırakan Allahü teâlâ için al!) dedi. Sırrî: (Babama ne emr etdi ve bana ne ihsân etdi?) dedi. Cüneyd: (Babamı zengin yapıp, zekât vermesini emr etmekle adâlet eyledi. Seni de fakîr yapıp, zekâtı kabûl etmek ve etmemek arasında serbest bırakmakla ihsân ey-ledi) dedi. Bu söz, Sırrînin hoşuna gidip, (Oğlum! Gümüşleri kabûl etmeden ön-ce, seni kabûl etdim) dedi. Kapıyı açıp parayı aldı. (Riyâd-un-nâsihin) in sözü burada temâm oldu.

Niçin küfrân eder insân, Hudâ ni'met verir iken
utanmayıp eder isyân, kamûyu ol görür iken
beher an hamdû şükretmez, dahî ihsânı fikretmez
her gün Hakkı zikretmez, bedende cân durur iken?

İslâmın beş şartından dördüncüsü, mübârek Ramezân ayında, hergün oruc tutmaktır. Oruc, hicretten onsekiz ay sonra, Şa'bân ayının onuncu günü, Bedr gazâsından bir ay evvel farz oldu. Ramezân, yannak demektir. Çünkü, bu ayda oruc tutan ve tevbe edenlerin günâhları yanar, yok olur.

(Riyâd-unnâsihîn) kitâbında diyor ki: (Buhâri) kitâbında, Ebû Hüreyre «radıyallahü anh» diyor ki: Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, (Ramezân ayı gelince, Cennet kapıları açılır, Cehennem kapıları kapanır ve şeytanlar bağlanır). İmâm-ül-elmme Muhammed bin İshak bin Huzeyme yazıyor ki, Selmân-ı Fârisî «radıyallahü anh» bildirdi ki, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» Şa'bân ayının son günü hutbede buyurdu ki: (Ey Müslimânlar! Üzerinize öyle büyük bir ay gölge vermek üzeredir ki, bu aydaki bir gece [Kadr gecesini], bin aydan dahâ fâidellidir. Allahü teâlâ, bu ayda, hergün oruc tutulmasını emretti. Bu ayda, geceleri terâvih nemâzı kılmak da sünnettir. Bu ayda, Allah için ufak bir iyilik yapmak, başka aylarda, farz yapmış gibidir. Bu ayda, bir farz yapmak, başka ayda, yetmiş farz yapmak gibidir. Bu ay, sabr ayıdır. Sabr edenin gideceği yer, Cennettir. Bu ay, iyi geçinmek ayıdır. Bu ayda mü'minlerin rızkı artar. Bir kimse, bu ayda, bir oruçluya iftâr verirse, günâhları afv olur. Hak teâlâ, onu Cehennem ateşinden âzâd eder. O oruçlunun sevâbı kadar, ona sevâb verilir). Eshâb-ı kirâm, dediler ki: Yâ Resûlallah! Her birimiz, bir oruçluya iftâr edecek, onu doyuracak kadar zengin değiliz. Resûl «aleyhisselâm» buyurdu ki: (Bir hurma ile iftâr verene de, yalnız su ile oruc açana da, biraz süt ik-râm edene de, bu sevâb verilecektir. Bu ay, öyle bir aydır ki, ilk günleri rah-clinin, me'mûrun, askerinin ve talebenin vazifesini hafifleten patronları, âmirleri, kumandanları ve müdürleri, Allahü teâlâ afv edip, Cehennem ateşinden kurtarır. Bu ayda dört şeyi çok yapınız! Bunun ikisini Allahü teâlâ çok sever. Bunlar, Kelime-i şehâdet söylemek ve istiğfâr etmektir. İkisini de, zâten her zaman yap-manız lâzımdır. Bunlar da Allahü teâlâdan Cennetli istemek ve Cehennem ateşinden Ona sığınmaktır. Bu ayda, bir oruçluya su veren bir kimse, kıyâmet günü susuz kalmıyacaktır).

(Sahih-i Buhârî) deki bir hadis-i şerîfde buyuruldu ki: (Bir kimse, Ramezân ayında oruc tutmağı farz bilir, vazife bilir ve orucun sevâbını, Allahü teâlâdan beklerse, geçmiş günâhları afv olur). Demek ki, orucun Allahın emri olduğuna inanmak ve sevâb beklemek lâzımdır. Günün uzun olmasından ve oruc tutmak güc olmasından şikâyet etmemek şarttır. Günün uzun olmasını, oruc tutmayan-lar arasında, güçlkle oruc tutmasını fırsat ve ganîmet bilmelidir.

Hâfız [ya'nî hadis âlimi] Abdül'azîm-i Münzirî, (Ettergîb vetterhib) kitâbında ve hâfız Ahmed Beyhekî (Sünen) kitâbında, Câbir bin Abdüllahdan haber verdik-leri bir hadis-i şerîfde, (Allahü teâlâ benim ümmetime, Ramezân-ı şerîfde beş şey ihsân eder ki, bunları hiçbir Peygambere vermemişdir:

- 1 — Ramezânın birinci gecesini, Allahü teâlâ mü'minlere rahmet eder. Rahmetle bakdığı küfura hiç azâb etmez.
- 2 — İftâr zamanında, oruçlunun ağzı kokusu, Allahü teâlâyâ, her kokudan dahâ güzel gelir.
- 3 — Melekler, Ramezânın her gece ve gündüzünde, oruc tutanların afv olması için düâ eder.
- 4 — Allahü teâlâ, oruc tutanlara, âhiretde vermek için, Ramezânı şerîfde Cennetde yer ta'yin eder.

5 — Ramezân-ı şerifin son günü, oruc tutan mü'minlerin hepsini afv eder buyurdu.

İmâm-ı Rabbâni «kaddesallahü teâlâ rûha-hül'azîz» birinci cild, kırkbeşinci mektûbda buyuruyor ki: (Ramezân-ı şerif ayında yapılan, nâfile nemâz, zikir, sadaka ve bütün nâfile ibâdetlere verilen sevâb, başka aylarda yapılan farzlar gibidir. Bu ayda yapılan bir farz, başka aylarda yapılan yetmiş farz gibidir. Bu ayda, bir oruçluya iftâr verenin günâhları afv olur. Cehennemden âzâd olur. O oruçlunun sevâbı kadar, ayrıca buna da sevâb verilir. O oruçlunun sevâbı hiç azalmaz. Bu ayda, emri altında bulunanların işlerini hafifleten, onların ibâdet etmelerine kolaylık gösteren âmirler de afv olur. Cehennemden âzâd olur. Ramezân-ı şerif ayında, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», esîrleri âzâd eder, her istenilen şeyi verirdi. Bu ayda ibâdet ve iyi iş yapabilenlere, bütün senâ, bu işleri yapmak nasib olur. Bu aya saygısızlık edenin, günâh işleyenin bütün senesi, günâh işlemekle geçer. Bu ayı fırsat bilmelidir. Elden geldiği kadar ibâdet etmelidir. Allahü teâlânın râzı olduğu işleri yapmalıdır. Bu ayı, âhireti kazanmak için fırsat bilmelidir. Kur'ân-ı kerim Ramezânda indi. Kadr gecesi, bu aydadır. Ramezân-ı şerifde, hurma ile iftâr etmek sünnettir. İftâr edince, **Zehbezzama' vebtelletil urûk ve sebe-tel-ecr İnşâallahü teâlâ düâsını** okumak, terâvîh kılmak ve hatm okumak mühim sünnettir).

ORUCUN FARZI ÜÇDÜR: 1 — Niyyet etmek, 2 — Niyyetin ilk ve son vakitini bilmek. 3 — Orucu bozan şeylerden sakınmaktır.

SEKİZ DÜRLÜ ORUC VARDIR: 1 — Farz oruc: Farz oruc da, iki kısımdır: Mu'ayyen zemandaki oruc, Ramezân-ı şerif orucudur. 2 — Mu'ayyen zemandaki olmıyan farz oruc: Kazâ ve keffâret orucları böyledir. Fekat, keffâret orucları farz-ı amelidir. Ya'ni, inkâr eden kâfir olmaz. 3 — Vâcib oruc: Bunlar da, mu'ayyen olur. Belli gün veyâ günler oruc adamak gibi. 4 — Gayr-i mu'ayyen oruc: Herhangi bir veyâ birkaç gün oruc adamak gibi. 5 — Sünnet olan oruc: Muharrem'in dokuzuncu ve onuncu günleri oruc tutmak gibi.

6 — Müstehab oruc: Her arabî ayın 13, 14 ve 15. ci günleri oruc tutmak gibi ve yalnız cum'a günü oruc tutmak gibi ve kurban bayramı arefesinde oruc tutmak gibi. Yalnız cum'a günü oruc tutmak mekrûh olur da denildi. Cum'a günü oruc tutmak isteyen, perşembe veyâ cumartesi günü de tutması iyi olur. Çünkü, sünnet veyâ mekrûh denilen bir işi yapmamak lâzımdır.

7 — Harâm oruc: Fitr bayramının birinci günü ve kurban bayramının her dört günü oruc tutmak harâmdır.

8 — Mekrûh oruc: Muharrem'in yalnız onuncu günü oruc tutmak ve yalnız cumartesi günleri oruc tutmak ve Nevruz ve Mihrican [Martın ve eylül ayının yirminci] günleri oruc tutmak ve bütün sene, hergün oruc tutmak ve konuşmamak şartı ile oruc tutmak mekrûhdur.

Ramezân ayı, hilâlin [yeni ayın] görülmesi ile başlar. Hesâb ile takvîm ile başlamaz. Gökde hilâli aramak ve görünce gidip kadiya haber vermek, her müslimâna vâcib-i kifâyedir.

İbrâhim-i Halebî «rahmetullahi aleyh» arabî (Mültekâ) kitâbında buyuruyor ki: (Oruc, fecrin ağarmasından, güneş batıncaya kadar, yimeği, içmeği ve cimâ'ı terk etmektir. Bir gün evvel güneş batmasından, oruc günü dahve zamanına kadar, Ramezân orucuna, kalb ile niyyet etmek de farzdır. Belli gün olan adak orucunun ve nâfile orucun niyyet zamanı da böyledir. Hergün, aynı niyyet etmek lâzımdır. Ramezân orucuna niyyet ederken, Ramezân demeyip, yalnız oruc demek, nâfile oruc demek de câizdir. Dahve vakti, oruc müddetinin yarısıdır ki, öğleden bir sâ'at kadar evveldir. Ramezân-ı şerif orucu, her müslimâna farz olduğu gibi, tutamıyanların kazâ etmeleri de farzdır. Kazâ ve keffâret orucuna

ve mu'ayyen olmayan adak oruclarına fecrden sonra niyyet edilemez. Ramezân olmak için hilâli ya'nî gökde ayı görmek veyâ görülemezse, şa'bân ayı otuz gün temâm olmak lâzımdır. Şa'bânın otuzuncu günü öğle nemâzı zamanına kadar oruc tutup, o gün Ramezân olduğu l'ân edilmezse, oruc bozular. Bulutlu havada hilâli bir âdil mûslimân kadın veyâ erkeğin gördüm demesi ile, açık havada ise, birçok kimsenin söylemesi ile, kadı, ya'nî şeri'ati tatbik eden hâkim, Ramezân olduğunu l'ân eder. Kadı bulunmayan yerlerde, hilâlin görülmesi ile Ramezân olur. (Âdil) demek, büyük günâh işlemiyen ve küçük günâha alışıkm olmıyan demektir. ((Hadika) nın yüzotuzdokuzuncu sahifesinde diyor ki, (Bid'at sâhibi olanlar, ya'nî l'tikâdda Ehl-i sünnetden ayrılmış olan yetmişiki fırkanın hepsi, (Ehl-i kible) oldukları, her ibâdeti yaptıkları hâlde, âdil değildirler. Çünkü, yâ mülhid olarak, imânları gitmiştir. Yâhud bid'at sâhibidirler ki, bu âdil ve iftâr zamanını ve nemâz vaktlerini anlamakta ve bütün din işlerinde, vehâbîlerin, şîîlerin ve mezhebsizlerin sözlerine uymak câiz değildir.]

Şa'bânın otuzuncu gecesi, bir şehirde hilâl görülünce, bütün dünyâda oruca başlamak lâzım olur. Gündüz görülen hilâl gelecek gecenin hilâlidir. [Kutblara ve Aya giden mûslimânın da, seferi değilse, bu ayda gündüzleri oruc tutması lâzımdır. Yirmidört sâ'atdan dahâ uzun günlerde, oruca sâ'atle başlar ve sâ'atle bozar. Gündüzü böyle uzun olmıyan bir şehirdeki mûslimânların zamanına uyur. Eğer oruc tutmazsa, gündüzleri uzun olmıyan yere gelince kazâ eder]. Hilâli görmekte Ramezânın başlaması, hesâbla anlaşılardan bir gün sonra olabilir. Fekat bir gün önce olamaz. Arafâtda vakfeye durulan [Arefe] günü de böyledir.

Ramezân-ı şerif orucuna hâzırlanmak için, şa'bânın onbeşinden sonra, oruc tutmamalı, kuvvetli ve lezzetli şeyler yiyerek, vücûdu kuvvetlendirmelidir. Böylece, farzı yapmağa hâzırlanmalıdır. Şa'bânın onbeşinden sonra, sünnet orucuları tutmak âdeti olan iş sâhibleri, asker, talebe, bunları, Ramezândan sonra, boş zamanlarında tutmalıdır. Farzı yapabilmek için sünneti te'hir etmek de sünnettir. Müekked olmıyan sünnetler, özrsüz de terk edilir. Yalnız faziletten mahrûm kalır.

Binâ yapan veyâ ekin biçen kimsenin bu işlerine, Ramezân ayının orucu ziyân verirse, ya'nî orucdan dolayı, ekini biçemeyip, ekin telef olursa veyâ binâ yapılamayıp da yağmurdan yıkılmak tehlikesi muhakkak olursa, oruc tutmayıp, bu işlerini yapmak câiz olur. İş bitince, orucunu tutar ve Ramezândan sonra da, tutamadığı günleri kazâ eder. Günâh olmaz. Susuzluktan hasta olması, ölmesi muhakkak olan herkes de, orucu bozup, kazâ edebilir. Keffâret yapmazlar.

İftârı acele etmek ve sahûru geciktirmek sünnettir. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», bu iki sünneti yapmağa çok dikkat ederdi. (Dürer) de diyor ki: (Seher vaktinde yenilen yemeğe sahûr denir. Seher vakti, gecenin son altıda biridir). Sahûru geciktirmek ve iftârı çabuk yapmak, baki insanın aczini, ihtiyâcını gösterdiği için sünnet olmuşdur. Zâten ibâdet, acz ve ihtiyâcı göstermek demektir.

Şerablâli, (Nûr-ül-izâh) kitâbında buyuruyor ki, (Bulutsuz gecelerde iftârı çabuk yapmak müstehabdır). Kendisi, bu kitâbı şerh ederken buyuruyor ki, (Bulutlu gecelerde, orucun bozulmasından korunmak için, ihtiyâtlı davranmalı [ya'nî, iftârı biraz geciktirmelidir]. Yıldızlar görünmeden önce iftâr eden, ta'cil etmiş olur). Bu kitâbın hâşiyesinde, Tahtâvî buyuruyor ki, (Orucu nemâzdan önce bozmak müstehabdır. (Bahr) kitâbında [ve İbni Âbidinde] denildiği gibi, iftârda acele etmek, yıldızlar görülmeden önce, iftâr etmek demektir). Akşam nemâ-

zını da, bu vakte, yâ'ni erken kılmak müstehabdır. Güneşin batdığı iyi anlaşılınca, önce hurma veyâ su, zeytin yâhud tuz ile iftâr edilir. Ya'ni, oruc bozulur. Sonra, câmi'de veyâ evde, cemâ'atle akşam nemâzı kılınır. Bundan sonra, akşam yemeği yinir. Sofrada yemekleri yemek, bilhâssa Ramezânda uzun süreceğinden, akşam nemâzının erken kılınması ve yemeğin, acele etmiyerek, râhat yinmesi için, az birşeyle iftâr edip, yemeği nemâzdan sonra yimelidir. Böylece, oruc erken bozulmuş, nemâz da erken kılınmış olur.

Deniz, ova gibi düz yerlerde, güneşin batması demek, görülen ufuk [hakiki ufuk değil] altına girip, gayb olmasıdır. Bu vakt, şark tarafındaki dağları, bulutları aydınlatmaz olur. Işıkları çekilip, şark tarafı kararır. Ârızalı erâzide, güneşin, meselâ tepe, binâlar arkasında gayb olması kâfi olmayıp, ışıklarının her yerden çekilmesi, semânın şark tarafda kararırmağa başlaması lâzımdır.

İftârı akşam nemâzından önce yapmak müstehab ise de, bir ibâdeti bozulmak şübhesinden kurtarmak için müstehab terk edilmelidir. Sâ'at ile takvime güvenilemeyeceği ve top, kandil ve ezânların, şeri'ate yapışan, âdil müslimânlar elinde bulunmadığı yerlerde, önce akşam nemâzını kılmalı, sonra iftâr etmelidir. Böylece iftâr yine, yıldızlar görünmeden önce olur. Ya'ni, acele edilmiş olur ve oruc, bozulmak tehlikesinden kurtulur. Akşam nemâzından önce ezân ve ikâmet okumakla ve nemâza hâzırlanıp niyyet etmekle, biraz vakt geçeceği için, nemâzin vaktinden önce kılınmak tehlikesi azdır ve nemâzı, vakti çıkmadan; tekrâr kılmak mümkündür. Fekat, oruc, nemâzdan önce bozulursa, ziyân olmak tehlikesi vardır. Çünkü, takvîm, sâ'at, kandil, top ve ezân yanlış olunca, oruc kurtulmaz.

İbni Âbidîn, nemâz vaktlerini anlatırken buyuruyor ki, (İftâr etmek için, güneşin batdığını iki âdil müslimânın haber vermesi lâzımdır. Bir olursa da, be's yokdur).

ORUCU BOZAN ŞEYLER — Ramezân ayında, oruçlu olduğunu bildiği hâlde ve geceden niyyetli iken, fâ'ideli bir şey yimekle, içmekle, ya'ni gıdâ veyâ devâ olarak yinilmesi âdet olan veyâ zevk ve keyf veren bir şeyi ağızdan mi'deye sokmakla veyâ cimâ' yapmak ve yapılmakla oruc bozulur ve kazâ ve keffâret lâzım olur. Bu ta'rife göre, sigara içmek orucu bozar. Hem kazâ, hem keffâret lâzım olur. Çünkü duman, katı ve sıvı zerrelidir. Hacamat, gıybet gibi, orucu bozmadığı iyi bilinen şeyden sonra, oruc bozuldu sanarak, bile bile yise, orucu bozularak kazâ ve keffâret lâzım olur. Ramezânda fecrden sonra niyyet eden kimse, dahveden önce oruc bozacak birşey yaparsa, iki imâma göre, hem kazâ, hem de keffâret lâzım olur. İmâm-ı a'zama göre ise yalnız kazâ lâzım olur. Keffâret cezâsı, mubârek Ramezân ayının hurmet, nâmus perdesini yırtmanın karşılığıdır. Dört mezhebe göre de sahîh olan Ramezân orucunu bile bile bozmanın cezâsıdır. Şâfi'i mezhebinde, fecrden önce niyyet şart olduğundan, fecrden önce niyyet etmiyen veyâ zorla, özrle bozan hanefiler de, keffâret yapmaz. Kazâ, adak ve nâfile oruçları bozunca, keffâret yapılmaz. Ramezânın bir gününde, kazâ lâzım olan birşey yaparak orucunu bozan kimse, başka gününde de bu şeyi kasd ile yine yaparsa keffâret de lâzım olur.

Hatâ ederek bozulsa, meselâ, abdest alırken, buğazına su kaçsa veyâ zor ile orucu bozdurulursa, ihtikan ederse, burnuna sıvı ilâc, kolonya veyâ duman [başkasının içdiği sigara dumanı] yâhud, ud ağacı, anber ile tütülenip dumanını çekerse, kulağına ilâc damlatırsa, derideki yaraya koyduğu ilâc içeri girerse [ve iğne ile ilâc şırınga ederse], taş, ma'den parçası gibi, ilâc ve gıdâ olmayan şey yutarsa, zorlayarak ağız dolusu kusarsa, dişi kanayan, yalnız kanı veyâ tükürkle müsâvi mikdârda karışık kanı yutarsa, fecr doğduğunu bilmiyerek, güneş batdı zan ederek orucu bozarsa, oruçlu olduğunu unutup yidikde,

orucu bozuldu sanarak, bilerek yemeğe devâm ederse, uyurken ağızına su akıtılır veyâ cimâ' olunursa, niyyet etmeden oruc tutarsa veyâ Ramezânda sabâha kadar niyyet etmeyip, sonra niyyet etse bile, dahveden sonra oruc tutmazsa, bunların hepsinde oruc bozulur ve bayramdan sonra yalnız, gününe gün kazâ etmek lâzım olur. Keffâret lâzım olmaz. Buğaza yağmur, kar kaçsa, oruc da, nemâz da bozulur. Kazâ lâzım olur. Kucaklayıp, sarılıp, öpüp cünüb olursa bozulur ve kazâ lâzım olur. Cünüb olmadı ise bozulmaz. Eli ile istimnâ edip cünüb olunca, yalnız kazâ lâzım olduğu, İbni Nüceym fetvâsında yazılıdır. Gece-den dişleri arasında kalan şeyi, bilerek yutsa, nohud kadar ise, bozulup kazâ lâzım olur. Nohuddan küçükse bozulmaz. Oruclu olduğunu unutarak yiyen kimse, oruclu olduğunu hâtırladıktan sonra, orucu bozulmadığını bildiği hâlde, yine yir veyâ içerse, orucu bozulur. Hem kazâ, hem de keffâret lâzım olur.

(Mültekâ) da ve bütün kitâblarda diyor ki: (Başdaki ve göğdedeki yaraya konulan ilâc, beyne veyâ sindirim yollarına sızarsa, oruc bozulur. Yalnız kazâ lâzım olur). (Mültekâ) şerhinde (Gidânın, yaradan içeri sızınca, orucu bozduğunu İmâm-ı a'zam söylüyor. İki imâm ise, bozmadı dedi. Çünkü, yaratılışta bulunan deliklerden girerse bozar dedi) yazılıdır. (Merâkifelh) şerhinde, Tahtâvî, bunu güzel açıklıyor. Diyor ki: (Başda ve göğdedeki yaraya konulan ilâcın, sıvı olsun, katı olsun, beyne ve hazm yoluna gittiği bilinirse, oruc bozulur. İçeri gittiği iyi bilinmezse, ilâc sıvı ise, İmâm-ı a'zam bozulur dedi. İki imâm ise, içeri gittiği iyi bilinmeyince bozulmaz dedi. İçeri sızdığı iyi bilinmeyen ilâc katı ise, üç imâm da, bozulmaz dedi). Bundan anlaşılıyor ki, sızdığı iyi bilinen ilâc, katı da olsa, sıvı da olsa, üç imâm da orucu bozar buyurmuşdur. Koldan, bacakdan, her yerden deri altına, adaleye iğne ile yapılan aşı, ilâc enjeksiyonlarının orucu bozacağı, buradan anlaşılmalıdır.

ORUCU BOZMAYAN ŞEYLER — Ramezân-ı şerifde veyâ kazâ, keffâret, adak ve nâfile oruclarda, oruclu olduğunu unutarak yise, içse, cimâ' etse, oruclu iken uykuda cünüb olsa, uyanık iken bakarak cünüb olsa, tentürdiyod, yağ sürünse, sürme çekse, [bunların rengi, kokusu tükürükde, idrârda belli olsa bile], şehvetle öpse, gıybet etse, hacamat olsa, istemiyerek ağız dolusu kussa, zorluyarak biraz kussa, kulağına su kaçsa, ağızından veyâ burnundan buğazına toz, duman, sinek kaçsa, [oksijen gazı tüpü ile sunî hava verilse. Başkalarının içtiği sigaranın dumanı gelerek, ağızına, burnuna girmesinden sakınmak mümkün olmasa], ağızını yıkadıktan sonra ağızında kalan yaşlığı tükürük ile yutsa, gözüne, diş çukuruna ilâc koysa, tadını buğazında duysa bile, bunların hiçbirisi orucu bozmadı.

Yutmadan yemeğin tadına bakmak, çiçek, kolonya koklamak ve sakız çiğnemek, cünüb olmak şübhesi varken öpmek, serinlemek için yıkanmak bozmadı ise de, mekrûhdurlar. Çiklet böyle değildir, orucu bozar. Misvâk, hacamat mekrûh değildir.

Fecrden evvel olmak şartı ile, sahûru geciktirmek ve güneş batdıktan sonra olmak şartı ile, iftârı acele etmek müstehabdır. İbni Âbidîn buyuruyor ki, (Bundan maksad, iftârı, yıldızlar görününceye kadar geciktirmemektir. Bulutlu havada, ezân okunsa, top atılsa bile, güneş batdığına kendi kanâ'ati gelinceye kadar orucu bozmamalıdır). Şübheli zamanlarda, önce akşam nemâzını kılmalı, sonra orucu bozmalıdır.

Hasta, hastalığı artacak ise, hâmile kadın, süt veren kadın, harb eden asker zaif olursa, oruc tutmaz. İyi olunca kazâ eder. Ekmek parası kazanmak için çalışırken hasta olacağını bilen işçinin, hasta olmadan önce orucu bozması câiz değildir. Üç günlük yola [108 kilometreye] gitmek için niyyet ederek yola çıkan, müsâfir olur. Böyle müsâfir, orucunu ertesi gün bozabilir ve Ramezân-

dan sonra kazâ eder ise de, zarar etmezse, tutması efdaldır. Müsâfirliği bitip evine gelince veyâ gittiği yerde onbeş gün kalması niyet edince, tutmadığı günleri kazâ eder. Hasta olmıyan ve müsâfir olmıyanların işçi, asker, talebe olsalar da, oruc tutmaları lâzımdır. Tutmazlarsa günâhı büyüktür. Kazâ etmeleri lâzımdır. Niyetli iken bozarlarsa, keffâret de lâzım olur. (Behcet-ül-fetâvâ) da diyor ki, (Ramezân-ı şerif, yaz aylarından birine geldiği zaman, din adamı şekline giren birisi, müslimânlara (Oruca niyet etmeyip, oruc tutmaz iseniz ve kışın kısa günlerde kazâ ederseniz câiz olur. Ramezânda oruca niyet etmeden, yir içerseniz, keffâret lâzım olmaz) diyerek gençlere, talebeye, işçiye oruc tuturmazsa, bu kimse şiddetle ta'zir edilir. Cezâlandırılır. Böyle söylemesi men edilir).

Oruc kazâsı: Arka arkaya olduğu gibi, ayrı ayrı günlerde de, bir gün için, bir gün oruc tutmaktır. Aralıklı tutarken, araya başka Ramezân gelirse, önce Ramezânı tutar. İhtiyâr olup, ölünceye kadar Ramezân orucunu veyâ kazâyâ kalmış orucularını tutamıyacak kimse ve iyi olmasından ümmid kesilen hasta, gizli yimeli. Zengin ise, hergün için bir fitra, ya'nî beşyüzyirmi dirhem [binyediyüzelli gram] buğday veyâ un veyâ kıymeti kadar altın veyâ gümüş para, bir veyâ birkaç fakîre verir. Ramezânın başında veyâ sonunda toptan hepsi bir fakîre de verilebilir. Sonradan kuvvetlenirse, Ramezân orucularını ve kazâ orucularını tutar. Fidyeye vermeden ölürse, iskât yapılması için vasiyyet eder. Fakîr ise, fidye vermez. Düâ eder. Böyle ihtiyâr ve hasta, sıcak veyâ soğuk mevsimde tutamıyorsa, uygun gelen mevsimde kazâ eder. Oruc tutunca, nemâzı ayakda kılamıyan kimse, oruc tutar ve nemâzı oturarak kılar. Ramezân günü, orucu bozarsa, çocuk bâliğ olursa, kâfir müslimân olursa, müsâfir şehrine gelirse, kadın temiz olursa, akşama kadar oruçlu gibi, sakınmaları lâzımdır. Müsâfir ve kadın, o günü, sonra kazâ eder.

Oruc keffâreti için, bir köle âzâd edilir. Köle âzâd edemiyen, ard arda, altmış gün oruc tutar. Altmış gün sonra, tutmadığı hergün için, birer gün dahâ tutar.

Birkaç Ramezânda keffâretleri olan veyâ bir Ramezânda, iki gün keffâreti olan kimse, birinci keffâreti yapmamış ise, ikisi için yalnız bir keffâret yapar. Birinci keffâreti yapmış ise, ikinci keffâreti de, ayrıca yapar.

Keffâret orucu, hastalık, yolculuk gibi bir özr ile veyâ bayram günlerine rastlamak sebebi ile bozulursa veyâ Ramezâna rastlarsa, yeniden altmış gün tutmak lâzım olur. Bayram günlerinde bozmasa, yine yeniden başlaması lâzım olur. Kadın, hayz ve nifâs sebebi ile bozunca, yeniden başlamaz. Temizlenince geri kalan günleri tutarak, altmışı temâmlar. Yemin keffâreti orucunu bu sebeble bozan kadının da, üç günü, yeniden tutması lâzım olur. Keffâret orucuna, Ramezâna ve bayramlara rastlamıyacak şekilde başlamalıdır. Recebin birinci günü keffâret orucuna başlayıp, Şa'bânın sonunda, altmış günü temâm olmasa, üç günlük yola gitmeği niyet ederek vatanından çıkar. Ramezânın birinci günü, keffâret orucuna niyet eder [Eşbâh]. Çünkü, müsâfire Ramezân orucunun edâsı farz değildir. Kazâ etmesi câizdir.

Devâmlı hasta veyâ çok yaşlı olup altmış gün oruc tutamaz ise, altmış fakîri bir gün doyurur. Aç olan altmış fakîri, bir günde iki kerre doyurmak lâzımdır. Bir fakîri, hergün iki def'a doyurmak üzere, altmış gün yidirmek de olur. Altmış fakîrin herbirine, yarım sâ' [binyediyüzelli gram] buğday veyâ un yahud bunların kıymeti kadar ekmek, başka mal veyâ altın, gümüş, fülûs vermek veyâ bunları, bir fakîre, altmış gün devâmlı vermek de, câiz olur. İt'âm için, ya'nî doyurmak için Fülûs [kâğıd para] da verileceği (Bedâyi') da yazılıdır. Altmış günlüğü, bir fakîre, bir günde toplu verse, bir günlük vermiş olur. Yüzyirmi fakîri, bir def'a doyursa, bunların yarısını, bir kerre dahâ doyurması lâzım olur. Altmış fakîri sabâh,

altmış başka fakiri de akşam doyurursa, sabâh doyurduklarını akşam veyâ akşam doyurduklarını sabâh, bir dahâ doyurmalıdır. İki keffâret için, altmış fakirin herbirine, iki kat [bir sâ'] buğday verirse, bir keffâret ödenmiş olur. Köle satın alabilecek kimsenin oruç tutması, oruç tutabilenin de fakirleri doyurması câiz değildir. Fakir olan hasta ve ihtiyar, zengin olunca doyurur.

İmânî olan kimse, dinselilerin sözlerine aldanarak orucu bozmamalıdır. Oruc, insanı hasta yapmaz. Oruc zaifleri kuvvetlendirir, zihnleri açar. Allahü teâlâ, fâideli şeyi emr eder. Zararlı şeyi emr etmez. Hasta olan veyâ müsâfir veyâ bir zâlim tarafından korkutulan bir müslimân veyâ hâmile veyâ süt emziren kadın veyâ zâlimler tarafından ağır iş yaptırılıp ölmek tehlikesi olan kimse oruc tutamazsa sonra kazâ ederler. Bunlar, oruc tutamadıkları günler, gizli yimelidirlere. Ramezân-ı şerifde umûmî yerlerde, müslimânların karşısında, oruc yiyenlerin ve oruc tutanları aldatarak, oruc tutdurmayanların imânı gider. Ramezân günlerinde lokanta, aşçı, gazino, büfe gibi yiyip içme yerlerini işletmek günâhdır. Bunların, oruc yiyenlerden kazandıkları, halâl ise de, habisdır, zararlıdır. Bunları iftârdan sonra açmalıdır.

Bir göz ki, nazarında, lbret olmasa anın,
başının üzerinde düşmanıdır insanın.

Kulak ki, öğüt almaz, her dinlediği şeyden,
akıtsan yerl vardır, kurşunu deliğinden!

Bir el ki, onun olmaz, hayır ve hasenâtı,
verilmez ona, Cennet ehlinin derecâtı.

İbâdetin yolunu, blmeyen ayağı kes,
görsün her geçen kimse, mescidin önünde asi

Bir kalb ki, Hakkin zikri, ile olmazsa mu'tâd,
öyle et parçasına, verme sen, kalb diye ad!

Seni şerre götüren, şeytâna, nefsim deme,
nefs, oldur ki meyleder, hep hayırlı işlere,

Kalb denirmi iblisin, yolun tutmuş olana,
kibr, hased gibi huylar, birer şef olmuş ana.

Şu ruh ki, cismi diri tutar, ona deme cân,
hayvanda da vardır o, damarlarda dolaşan!

Can, odur ki, nefahtü, der ona, Kur'ânda Hak,
nefha-i rahmâniyye, odur ki bir sırr-ı mutlak.

İşte bu rûha ancak, kavuşan olur insan,
bu nefha aslımızdır, görünen, sözde insan.

İnsan deyince kişi, rûhu anla ve bil ki,
rûh-i musavver odur, ondadır akl ve bilgi.

İnsanın bu dünyâya, gelmesi sebebini,
anlayan bu rûhdur hem, âhlret seferini,

Ol nefha imiş diri, tutan cümle cihâni,
ol nefha imiş tezyin eden, bâğ-ı cinâni.

Ol nefha için etdi, Âdeme secde melek,
ol nefha ile buldu, hayât cümle memleket.

Ol nefha ile gözü açılan, görür elbet,
ol nefhayla çözüür, hem de, ma'nâ-i hikmet.

Ol nefhadır âdeme, Rabbin büyük İhsânı,
ol nefhadır ayıran, hayvanlardan insanı.

Gönül onunla eder, Hakkın zikrini mu'tâd,
ol nefha ile eder, dâim dost adını yâd.

El onunla vermeğe, başlar mülk ile malı,
ayak dahî bu nefha, ile doğrultur yolu.

Nefs, onunla râdiye, ve hem merdıyye olur.
emmârellğın atıp, dahî tezkiye bulur.

Veli, onunla aşdı, semâvâtı ey ahî,
hem de onunla kıldı, melekûta terakkî!

82 — SADAKA-I FITR

Aşağıdaki yazının hepsi, (Dürr-ül-muhtâr) dan ve bunun hâşiyesi olan İbnü'l-Âbidin'in (Redd-ül-muhtâr) ından terceme edilmiştir:

İhtiyâcı olan eşyâdan ve borçlarından fazla olarak, zekât nisâbı kadar malı, parası bulunan her hür müslimânın, Ramezân bayramının birinci günü sabâhı, tan yeri aydınlanırken, (Fitra) vermesi vâcib olur. Fitra ve kurban nisâbı hesâbına katılacak malın ticâret için olması şart olmadığı gibi, elinde bir yıl kalmış olması da lâzım değildir. Bayramın birinci günü sabâh nemâzı girdiği ânda, nisâb mikdârı kadar mala mâlik olmak şarttır. O ândan sonra nisâba kavuşanın, dünyâya veyâ îmâna gelenin fitra vermesi vâcib olmaz. Müsâfir olanın da fitra vermesi lâzımdır. Ramezân-ı şerîfde veyâ Ramezândan önce ve bayramdan sonra vermesi de câizdir. Hattâ, bir kimse, fitra veyâ zekât, keffâret veyâ nezr ettiği [adadığı] şeyi vermeden ölürse ve verilmesini vasiyyet etmedi ise, vârislerinden birinin, kendi malından [ölünün malından değil] bunları fakirlere vermesi câiz olur. Fekat vâris, bunları vermeğe mecbûr değildir. Eğer, vasiyyet etmiş ise, bıraktığı malın üçde birinden verilmesi lâzım olur. Mal bırakmadı ise, vasiyyeti yapılmaz. Bayram nemâzından önce verilince, sevâbı dahâ çok olur. Şâfi'ide Ramezândan önce, Mâlikide ve Hanbelide ise bayramdan önce verilemez. Bir kişinin fitrası, bir fakîre veyâ birkaç fakîre verilebildiği gibi, bir fakîre birkaç kimsenin fitrası da verilebilir. Küçük çocuğun ve delinin malları varsa, bunların fitraları da, mallarından verilir. Velileri vermezse, çocuk büyüdükde, deli iyi oldukda, eski fitralarını da kendileri verir. Bâlig olmıyan çocukların malı yoksa, bunların fitrasını babaları, kendi fitrası ile birlikde verir. Ya'ni kendi zengin ise verir. Zevcesi için ve büyük çocukları için vermez. Fekat verirse sevâb olur.

(Dürr-ül-muhtâr) da ve (Redd-ül-muhtâr) da diyor ki, (Bir kimse, kendi malından, başkası için fitra verince, o önceden emr etmiş ise câiz olur. Emri ile vermemiş ise, sonradan râzı olsa da câiz olmaz. Onun malı ile vermiş ise, râzı olunca câiz olur. Bir adam, evinde beslediği kimselerin fitralarını onların emri olmadan verebilir. Zevcesine [veyâ yabancı birine] kendinin de fitrasını vermek için emr etse, o da kendi buğdayını onun buğdayı ile, onun izni olmadan karışdırıp, bir fakîre verse, yalnız kendi fitrasını vermiş olur. Çünkü, İmâm-ı a'zama

göre, iki buğdayı iznalsz karışdırınca, istihlak etmiş, kullanmış olur. Mülkû olur. İki İmâma göre, mülkû olmaz. Onun izni ile karışdırmış ise, İmâm-ı a'zama göre de, onun fitrası da verilmiş olur. Bu iş tersine olsaydı, zevcenin fitrası da verilmiş olurdu. Çünkü, zevcin, zevcesi için de, kendi mülkünden onun izni olmadan fitrasını vermesi istihlak câzdir. Zevcesinin ve evinde olanların fitralarını, iznleri olmadan karışdırıp verebileceği gibi, toplamı kadar buğdayı veyâ değeri olan altını, bir def'ada ölçüp, bir veyâ birkaç fakire verebilir. Fekat ayrı ayrı hâzırlayıp, sonra karışdırması veyâ ayrı ayrı vermesi ihtiyâtli olur).

Nisâba mâlik olduktan sonra, ya'nî fitra ve kurban vâcib olduktan sonra ve hac farz olduktan sonra mal elinden çıkarsa, afv olmazlar. Hâlbuki, zekât ve uşr, malın elden çıkması ile afv olur. Fekat, elden çıkarılması ile bunlar da afv olmaz.

Fitra ve kurban nisâbına mâlik olana zengin denir. Bunun fitra vermesi vâcib olur. Mükellef ise, ya'nî âkil, bâlig ve mukîm ise, yalnız kendisi için kurban kesmek de vâcib olur. Bunun zekât alması harâm olur ve çalışamayan fakir erkek akrabâsına ve fakir olan kadın mahrem akrabâsına yardım etmesi vâcib olur.

Ihtiyâc eşyâsı demek, kıymetleri ne kadar çok olursa olsun, bir ev, bir aylık yiyecek, her yıl üç kat elbise, çamaşır, evde kullanılan eşyâ ve âletler, hizmetçiler, binecek vâsıtası, meslek kitâbları ve ödeyeceği borçlarıdır. Bu eşyânın mevcûd olması şart değildir. Eğer mevcûd iseler, zekât, fitra ve kurban için, nisâb hesâbına katılmazlar. Ticâret için olmıyan, ihtiyâcından artan eşyâ, kırâdaki evler, evindeki süs eşyâsı, yere serili olmıyan halılar, kullanılmıyan fazla ev eşyâsı, san'at ve ticâret âletleri, burada ihtiyâc eşyâsı sayılmaz. Bunlar fitra ve kurban için, nisâb hesâbına katılır. Oturduğu ev büyük ise, ihtiyâcından fazla, kullanılmıyan odaların nisâba katılmaması sahihtir. (Kurbân kesmek) maddesi başına bakınız!

Fitra olarak, yarım sâ' buğday veyâ buğday unu verilir. Veyâ bir sâ' arpa veyâ hurma veyâ kuru üzüm verilir. Hanefî mezhebinde, buğday, arpa ve un bol olduğu zamanlarda bunların kıymetini altın veyâ gümüş olarak vermek dahâ iyidir. Kıtık zamanında, bunların kendilerini vermek dahâ sevâbdır. (Sâ'), Hanefî mezhebinde, binkırk dirhem darı veyâ mercimek alacak bir kabdır. Sâ' dört müd, ya'nî dört menndir. Müd ve menn, müsâvî olup, iki ritlidir. Bir ritl, yüzotuz dirhem-i şer'î olup, bir müd ikilyüzaltmış [260] dirhem, bir sâ', binkırk [1040] dirhem mercimek olur. Arpa, buğdaydan, buğday da, mercimekten hafif olduğundan, binkırk dirhem arpa ile dolan kap, bir sâ'dan büyük olur. Buna bir sâ' demek, ihtiyâtli olur. Yarım sâ' ölçek yerine, beşyüzyırlı [520] dirhem, ya'nî binyediyüzelli [1750] gram buğday vermek, ihtiyâtli olur. Ya'nî biraz fazla verilmiş olur. Çünkü, yarım sâ' buğday, beşyüzyırlı dirhemden hafif olmaktadır. Bu fakir, terâzî ve dereceli cam silindir ile tecrîbe yaparak, yüz gram mercimek, yüzyırlı santimetre küp [120 cm³] olduğunu gördüm. O hâlde, bir sâ', dört litre ve beşde bir litre [4,2 litre] oluyor.

Şâfi'î, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinde, bir günlük yiyeceği olanın fitra vermesi farzdır ve buğdaydan ve arpadan ve hep bir sâ' vermek lâzımdır. Şâfi'î mezhebinde bir sâ', üç mennden üçde bir menn noksandır. Bir menn, iki ritlidir. O hâlde, bir sâ' altıyüzdoksandört [694] dirhem veyâ ikibinüçyüzotuzbeş [2335] gramdır. Bir müd, bir mennin üçde ikisidir. Bir sâ', dört müd olur. Şâfi'îde, buğdayın ve arpanın kıymetli kadar altın, gümüş vermek câz değildir. Hanefiyî taklid ederek, buğday yerine, değeri kadar gümüş vermenin câz olduğu, Şemseddîn-i Remlînin fetvâsında yazılıdır. Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinde de, sâ' Şâfi'î mezhebi gibi olup, beş ritl ve üçde bir ritl ya'nî [694] dirhem-

şer'i veyâ [2335] gramdır. Bu mikdârlar, (Kımyâ-ı se'âdet) ve (Menâhic-ül İbâd İlel meâd) kitâblarında açıkca bildirilmektedir. (Kâmûs ve Okyânûs) arabî lûgat kitâbının tercemesinde, (Sâ') kelimesinde diyor ki: (Sâ', hacm ölçen bir ölçek olup, dört müd mercimek alır. Bir müd, iki avuç dolusu mikdâr olup, Hanefî mezhebinde iki rıttır. Bir sâ', sekiz rıtlı olur. Bir müd, Şâfiî mezhebinde, bir rıtlı ile üçde bir rıtlı olup, bu mezhebe, bir sâ', beş rıtlı ile üçde bir rıttır). Menn kelimesinde diyor ki: (Menn, batman demek olup, her mezhebe iki rıttır).

Özrü sebebi ile oruc tutmayanın da, sadaka-i fitr vermesi lâzımdır.

Sadaka-i fitr az olduğu için, gümüş olarak verilir. (Cevhere) kitâbında diyor ki, (Sadaka-i fitr verirken, arpa, buğday yerine kıymetleri kadar altın, gümüş veyâ fülûs, ya'nî bakır, bronz para [kâğıd para] ve her çeşid mal verilebilir). (Dürr-ül-muhtâr) da ise, (Kıymet olarak altın ve gümüş verilir) diyor. İbnî Âbidîn, bu satırı açıklarken diyor ki, (Cevhere) kitâbında, fülûs ve urûz, ya'nî mal da verilir, diyorsa da, kıymet deyince ekseriyâ altın ve gümüşe işâret olunmaktadır. Kıymet olarak, altın, gümüş vermek dahâ iyi olduğunu Zeylaî de bildirmektedir). O hâlde, fitrayı, çoğunluğun sözüne uyarak, altın veyâ gümüş vermelidir. Şimdi gümüş para kullanılmıyor. Kâğıd paraların değeri de, altın değerine bağlanmışdır. Bunun için, gümüşün piyasadaki kâğıd paraya göre değeri, şer'atdeki kıymetinden düşüktür. Fakîre fâideli olmak için, piyasadaki değerinden verilir. Bunları vermek güç olursa, başka maldan veyâ kâğıd para vermeyip, yarım sâ', ya'nî [1750 gram] buğday veyâ un vermelidir. Sekseninci maddede bildirdiğimiz kolaylığa uyularak, altın yerine kâğıd para da verilebilir. Mâlikîde ve Hanbelîde hurma vermek, Şâfiîde buğday vermek, Hanefîde kıymetli çok olanı vermek efdaldır.

Buğday, un vermek de güç olursa, bunların kıymeti kadar, ekmek veyâ mısır verilebilir. Ekmek ve mısır verirken, ağırlığa değil, parasına, kıymetine bakılır.

Bu dünyânın misâli,
bir sinemaya benzer,
pek heyecanlı süren,
tatlı rüyâya benzer.

Sinema seyr edenler,
bir lahza karar kılar,
dışarıya çıkınca,
hepsi hayâle benzer.

Dünyânın lezzetleri
dürlü dürlü hâlleri,
aldatır gâfilleri,
câdı ayyâre benzer.

Evvelâ gönül çeker,
aşırı râğbet eder.
sonra yüz döndürmesi,
acüz mekkâre benzer.

Görünür hep cilveli,
övünür pek hileli.
süslerine aldanan,
otlar davara benzer.

Önce sunduğu lokma,
tatlıdır lokum gibi,
öldürür yiyenleri,
semli helvâya benzer.

Dünyâdan üç yol çıkar,
biri Cennet, biri nâr.
en değerli yolcusu,
âşık didâra benzer.

Yolcu olduğun bilen,
hakiki hüsnü gören.
anlar ki, câzibesini,
sanki Leylâya benzer.

Hakkı anlıyan kişi,
râhat olur her işi,
nefse aldanan kimse,
doymaz himâra benzer.

Kullanan aklı, fenni,
anlar ki, dünyâ fânî.
o zaman, bunun hâli,
evvel bahâra benzer.

83 — KURBAN KESMEK

Mukîm olan, âkıl, bâliğ, hür ve müslimân erkek ve kadının, ihtiyâcından fazla nisâb miktarı malı olup, ayrıca belli üç günde kurban kesecek malları [paraları] da varsa, kurban kesmeleri vâcib olur. Şeyhayne göre, babasının, zengin çocuğu için de çocuğun malından kesmesi lâzımdır. Etini bu çocukdan başkası yiyemez. Fekat fetvâ imâm-ı Muhammedin ictihâdıdır. Buna göre babanın çocuğu için kendi malından da, çocuğun malından da kesmesi vâcib değildir. Kurban nisâbını bundan evvelki maddede, sadaka-i fitrı anlatırken bildirdik. İbni Âbidin, zekâtın verileceği yerleri bildirirken buyuruyor ki, tarlasından aldığı mahsûl veyâ tarlanın, evin, dükkânın [atelyenin, kamyonun] bir yıllık kirâsı, ne kadar çok olursa olsun, bir yıllık ev ihtiyâcını veyâ aylık geliri, aylık ihtiyâcını ve kul borcunu karşılamıyan kimse, imâm-ı Muhammede göre fakîrdir. Fetvâ da böyledir. İmâm-ı a'zamla imâm-ı Ebû Yüsufe göre zengin sayılır. Çünkü, mülkü olan tarlanın ve bu demirbaş malların değeri, ihtiyâcını karşılar ve nisâb kadar da artar. Bunun kirâyı her alışda, bir mikdâr ayırıp, birikdirerek fitra vermesi ve kurban kesmesi lâzımdır. Ya'nî, büyük sevâba kavuşması lâzımdır. Fitra vermez ve kurban kesmezse, imâm-ı Muhammede göre, günâhdan kurtulur. Görülüyor ki, her iki ictihâd da yerindedir ve müslimânlara rahmetdir. Bu durumda olan kimse, fitra vermezse veyâ kurban kesmezse, imâm-ı Muhammedin ictihâdı, bunu azâbdan kurtarır. Tarlasından hiç mahsûl almıyan, kirâyı da veremiyen kimse ve ihtiyâcından fazla malı olup da, parası bulunmayan erkek veyâ kadın, imâm-ı Muhammedin ictihâdına uyararak, fitra vermez ve kurban kesmez. Verir ve keserse, ikinci ictihâda göre, fitra ve kurban sevâbına kavuşur. Üzerine vâcib olmıyan ibâdeti yapan, yalnız nâfile ibâdet sevâbı kazanır. Vâcib sevâbı kazanmaz. Etini

fakirlere verirse, sadaka sevâbı da kazanır. Vâcib olan fitra ve kurban sevâbı ise, katkat dahâ fazladır. Her ibâdet de böyledir.

[(Hazânet-ül-müftin) ve (Eşbâh) kitâblarında diyor ki, (Evleri ve dükkânları olanın, aldığı kirâları, tarlası olanın, tarlasının mahsûlü veyâ kirâsı, çoluk çocuğunu beslemeğe yetişmezse, bu kimse fakir sayılır. Zekât alması câiz olur). Görülüyor ki, fetvâ imâm-ı Muhammede göre verilmiştir]. İbni Âbidin buyuruyor ki, (Mudârebe ve şirketde çok malı olup da alamayanın, kurban kesecek kadar parası, malı varsa, keser).

Aldığı kirâ ile güç geçinen kimse, nisâba mâlik ise, para biriktirip, fitra vermeli ve kurban kesmelidir. Etin hepsini kavurma yapıp, birkaç ay et parasından biriktirerek gelecek yılın fitra ve kurban parası olarak saklamalıdır. Böylece, fitra ve kurban sevâbından mahrum kalmamalıdır. Kurban kesen, kendini Cehennemden âzâd etmiş olur. Bir hadis-i şerîfde (Hâsislerin en kötüsü, kurban kesmiyendir) buyuruldu. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» iki kurban keserdi. Biri kendisi için, biri de ümmeti için idi. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» için de kurban kesmek müstehabdır ve çok sevâbdır.

Kurban, koyun, keçi, sığır, deveden birini, kurban bayramının ilk üç gününde, kurban niyyeti ile kesmek demektir. Bir sığırı veyâ deveyi, yedi kişiye kadar kimse, ortak olarak da kesebilirler. Bunlara adak kurbanı da ortak edilebilir. Eti darterak, müsâvî ağırlıkda olarak paylaşmaları lâzımdır.

İki dürlü kurban vardır:

1 — Zenginın kurban bayramında kesmesi vâcib olan kurban.

2 — Adak kurbanı. Bunu da, kurban bayramında kesmek lâzımdır. Fazla bilgi almak için, bir sonraki maddeye bakınız!

Aşağıda, zenginın kesmesi vâcib olan kurban bildirilmektedir. Bu hayvanları, fakirlere veyâ hayr, yardım cem'iyetlerine diri olarak sadaka vermek kurban olmaz. Kesmek vâcibdir. (Cevhere) de diyor ki, (Kurbana verilen para sevâbı, yüz misli sadaka sevâbından katkat dahâ fazladır). Kurbanı satın almak, kesmek ve etini dağıtmak için birini vekil etmek ve parasını veyâ diri hayvanı bu vekile vermek câizdir. Fekat, keserken başında bulunmak müstehabdır. Horoz, tavuk kurban etmek harâmdır. Mecûsîlere ya'nî ateşe tapanlara benzemek olur.

Kurban bayramının üçüncü günü fakir olacağını bilen kimseye, birinci günü kurban kesmek vâcib olmaz. Üçüncü günü zengin olacağını bilenin, kurban kesmesi, Zilhiccenin onuncu günü ya'nî bayramın birinci günü vâcib olur. Bayramın birinci günü zengin veyâ fakir olmağa bakılmaz.

Mekkeye, başka yerlerden gelen hâcîların kurban kesmesi vâcib değildir. Çünkü seferîdirler.

Şehirde oturanlara, bayram nemâzından sonra kesmek vâcib olur. Üçüncü günü güneş batıncaya kadar kesebilirler. Köylerde bayram nemâzından önce de kesilebilir. Bayramın birinci günü Mekke ve Minâda bulunanlara bayram nemâzı kılmak vâcib değildir.

Her hafta saç, sakal ve bıyık traş etmek, tırnak kesmek, koltuk, kasık temizlemek sünnet olduğu, Cum'a nemâzı sonunda bildirilmişdi. İbni Âbidinde, bayram nemâzı sonunda diyor ki, (Zilhicce ayının ilk on günü, bu sünnetleri geciktirmemelidir. Hadis-i şerîfde (Kurban kesecek kimse, Zilhicce ayı girince, saçını kesmesin ve tırnak kesmesin!) buyurulması, emr değildir. Bunları, kurban kesinciye kadar geciktirmenin müstehab olduğunu göstermektedir. Fekat dahâ fazla geciktirmek ve hele kırk gün uzatmak günâh olur).

Görülüyor ki, kurban kesecek kimsenin, Zilhicce ayının birinci gününden, kurban kesinciye kadar, saçını, sakalını, bıyığını ve tırnağını kesmemesi müstehabdır. Fekat vâcib değildir. Bunları kesmesi günâh olmaz ve kurban sevâbı

azalmaz. Özl ile sakal traşı olanın, bu günlerde sakal uzatması fitneye sebep olur. Bu iş, câiz değildir.

Diri kurbanı veyâ parasını sadaka vermek câiz değildir. Sadaka ederse üçüncü günün akşamına kadar, ikincisini keser. Bayram kurbânını veyâ nezr kurbânını üçüncü günün akşamına kadar kesmiyen kimse, kurbanı satın almışsa canlı olarak kendiri veyâ kıymetini [gümüş veyâ altın olarak] fakirlere verir. Eğer keser ise, etinden kendi yiyemez. Bütün etinin kıymeti canlı kıymetinden az ise, değer farkını da sadaka verir. Satın almamış ise, orta derece bir kurban değerini fakirlere verir. Böylece, cezâdan kurtulur ise de, kurban kesmek sevâbını kazanamaz.

Satın alırken kusûrlu ise veyâ kesmeğe uygun olarak alınıp sonradan, kesmeğe mâni' bir kusûr hâsıl olursa, zengin kimse bir başkasını alıp keser. Adak olan kurban kusûrlu olursa, zengin de, fakir de onu keser. Adak ölürse başka almaları icâb etmez. Kurban kesilmeden önce, yününden, sütünden istifâde câiz değildir. Yünü, sütü fakîre verilebilir.

Kurban, arefe günü kesilmez. Vâcib olmadan önce kesildiği hayvan, kurban olmaz. Bunun etinden kendi yimesi halâl olmaz. Şâhidlerle, meşrû' olarak bayram olduğu anlaşılıp ve bayram nemâzı kılınıp, kurban kesdikden sonra, arefe olduğu anlaşılırsa, nemâz ve kurban kabûl olur. Ramezân ve bayram aylarının şâhidlerle meşrû' olarak anlaşılmadığı yerlerde, kitâbımızın doksanbirinci maddesinde yazılı (Işık usûlü) ile Zilhicce ayının birinci günü ve buradan da onuncu günü, ya'nî kurbân bayramının birinci günü hesâb edilir. Bayramın birinci günü, bu hesâb ile bulunan gündür. Yâhud, bir gün sonradır. Bir gün evvel olamaz. Çünkü, gökde, ay, doğmadan önce görülemez. İhtiyâtlı hareket etmiş olmak için, kurbanları, hesâb ile bulunan bayramın ikinci günü kesmelidir. Sevâbı mevtâlara gönderilecek olanı ise, hesâb ile bulunan birinci günde kesmelidir. Çünkü, sevâbını mevtâlara hediye etmek için, Arefe günü de kesilebilir. Fekat, bayram kurbanı Arefe günü kesilemez. Kurban kesmiyen müslimân, ölürken, bıraktığı maldan kendi için kurban kesilmesini, vârisine vasiyyet etmelidir. Vasiyyet edilen kurban, bayram günleri kesilir. Bunun etinden, kesen kimse, fakir olsa da yiyemez. Etinin hepsini fakirlere vermesi lâzımdır. Vasiyyet etmemiş meyyit için, vârisi veyâ başkaları, her zaman kendi malından hayvan kesip sevâbını o kimseye hediye edebilir. Sevâbı, kesenin olur. Meyyite de hediye edilir. Bunların etinden, kesen de yiyebilir. Bunun için, meyyite hediye olarak belli üç günde kesilen kurban etinden, kesen yiyebilir.

İki kimsenin kurbanı karışır, her birinin kendinin sanarak kesdiği, kendi kurbanı olur. Başkasının koyununu gasb eden veyâ çalan, canlı olan kıymetini sonradan dahî öderse, kurban etmesi veyâ satması câiz olur. Gasb etmek günâhına ayrıca tevbe gerekir.

Bir gözü görmiyen, topal olup yürüyemiyen, gözünün, kulağının veyâ kuyruğunun çoğu, ön veyâ arka bir ayağı kesilmiş olan, çok zaif olan hayvan kurban olmaz. Boynuzu kırık veyâ boynuzsuz, uyuz, burulmuş olan kurban câizdir. Dişi hayvan da, erkek de kurban edilebilir. Koyunun erkeği ve beyâzı siyâhından çok olanı, keçinin dişisi dahâ sevâbdır. Kıymetleri müsâvî ise, koyun kesmek, sığır kesmekten dahâ sevâbdır. Koyunun, keçinin bir yaşını, sığırın iki, devenin beş yaşını geçmiş olması lâzımdır. Altı ayı geçmiş yalnız koyun iri, semiz ise, câiz olur. Kurbânı kesilecek yere çekerek sürüklemek, bıçakları hayvanı yatırdıktan sonra bilemek ve birini ötekinin gözü önünde kesmek mekrûhdur.

Önce diz boyu çukur kazılır. Kurbânın gözleri tülband ile bağlanır. Kibleye dönük olarak sol yanı üzerine yatırılır. Boğazı çukurun kenârına getirilir. İki ön ve bir arka ayakları, uçlarından bir araya bağlanır. Üç kerre bayram tekbîri oku-

nur. Sonra (Bismillahi Allahü ekber) diyerek, deve den başka hayvanın boğazının herhangi bir yerinden kesilir. (Bismillahi) derken, (h) yi belli etmek lâzımdır. Belli edince, Allahü teâlânın ismi olduğunu düşünmek lâzım olmaz. (h) yi açıkça belli etmezse, Allahü teâlânın ismini söylediğini düşünmek lâzımdır. Bunu da düşünmezse, hayvan leş olur. Yimesi halâl olmaz. Bunun için, her zaman (Allah teâlâ) dememeli, (Allahü teâlâ) diyip (h) harfini belli etmeğe alışmalıdır. Hayvanın boğazında (Merî) denilen yemek borusu, (Hulkûm) denilen hava borusu ve (Evdâc) denilen iki yanda birer kan damarı vardır. Bu dört borudan üçü bir anda kesilmelidir. Kesenin de kibiye karşı dönmesi sünnettir. Hayvan soğumağa başlamadan, ya'nî çirpinması durmadan ensesini de kesmek mekrûhdur. Yalnız ensesinden kesmek harâmdır. Hayvan temâm ölüp çirpinması durmadan, kafasını koparmak ve derisini yüzmeğe başlamak da mekrûhdur. Kesmesini bilenin kendi kesmesi müstehabdır. Kadının kesmesi de câizdir. Bilmiyenin, vekiline kesdirmesi ve kesilirken yanında bulunup, (En'âm) sûresinin yüzaltmışikinci (İnne salâti) âyetini (lâ şerike leh) kadar okuması müstehabdır. Ehl-i kitâb olan zimminin ve harbinin kesmesi halâl olur. İsrâîli olmıyan yehûdinin ve İsâ aleyhisselâma ilâh diyen nasrâninin kesdiklerini yimek câizdir. Fekat zarûret olmadıkça yimemek iyi olur. Mürtedlerin, kitâbsız kâfirlerin, meselâ Süriyedeki Derezîlerin [ya'nî Dürzîlerin] kesdikleri yinilmez. Kesenin nasıl kimse olduğunu araşdırıp anlamak şart değildir. (Cevhere) de diyor ki, (Resûlullah «sallallahü aleyhi ve selâm», hacca giderken yüz kurbanlık deve götürdü. Altmışüçünü kendi kesdi. Sonra bıçağı hazret-i Aliye verdi. Geri kalanı O kesdi).

Kurban etini, kesen de yiyebilir. Fakîr olsun, zengin olsun herkese de verebilir. Etin üçde birini evine, üçde birini komşulara, gerisini fakîrlere vermek müstehabdır. Hepsini eve bırakmak da olur. Kâfire de vermek câiz olduğu (Behcet-ül-fetâvâ) da yazılıdır. Derisi nemâz kılan fakîre verilir. Ne olduğu bilinmiyen kimselere verilmez. Veyâ evde kullanılır. Yâhud devâmlı kullanılacak birşey karşılığı verilir. Tüklenen birşey veyâ para karşılığı satılmaz. Derisi, eti satılırsa, parası sadaka verilir. Kesene ücreti olarak da deri ve et verilemez. Kurbanın ve her hayvan etinin yedi yerini yimek harâmdır. Bunlar, akan kan, bevl âleti [zekerî], hayaları [koç yumurtası diye satılmaktadır], bezleri [guddeleri], safra kesesi, dişi hayvanın önü ve bevl kesesi [mesâne] dir.

Kurban satın alınırken (Bayram günü kesmesi vâcib olan kurbanı almağa) niyyet etmelidir. Satın alırken hiç niyyet etmese de olur. Fekat, keserken veyâ kesecek olanı vekil ederken (Allah rızâsı için bayram kurbânımı kesmeğe seni vekil etdim) diye söylemek ve kalbden niyyet lâzımdır.

Birkaç koyun keserse, hepsi kurbân olur. Yâhud, eti çok olanı kurban, diğerleri nâfile olduğu dahâ doğrudur.

Kurban nisâbına mâlik olmıyan fakîr, kendi malı olan hayvanını kurban etmeği niyyet ederse veyâ kurban niyyeti olmıyarak hayvan satın alıp, sonra kurban etmeği niyyet ederse, bunları kesmesi vâcib olmaz. Keserse, nâfile olur ve etinden yiyebilir ve fakîrlere verdiği et sadaka olur. Fakîr, hayvanı kurban etmek niyyeti ile ve belli üç gün içinde satın alırsa veyâ herhangi bir zamanda, herhangi bir hayvanı veyâ şu hayvanı Allah için kurban edeyim derse, adak olur ve bayramın ilk üç günü içinde kesmesi vâcib olur. Etinden kendi yiyemez ve zekât vermesi câiz olmıyan kimseler de yiyemez ve zenginlere yedirmez. Bu günlerde kesmezse, bayramdan sonra canlı olarak kendini veyâ değerini sadaka verir. Kesip etini sadaka vermesi câiz olur ise de, diri iken olan değerinden az olmamalıdır.

AKİKA KESMEK: Akîka, çocuk ni'metine karşılık, Allahü teâlâyâ şükr etmek niyyeti ile hayvan kesmektir. Çocuğa yedinci günü ism koymak ve başını kazı-

yıp, saçının ağırlığı kadar, erkek için altın veyâ gümüş, kız için gümüş sadaka vermek ve erkek için iki, kız için bir Akika hayvanı kesmek müstehabdır. Akika hayvanı, kurbanlık hayvan gibi olmalıdır. Sonra da kesilebilir. [Koyun bulmak kolay olduğu için, Kurban bayramında da kesilebilir]. Eteri pişmiş veyâ çiğ olarak zengin, fakir herkese verilebilir. Akika kesmek, Şâfiî ve Mâlikî mezheplerinde sünnet-i müekkededir. Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde, kemikleri atılmaz, kırılmaz. Oynak yerlerinden ayrılıp toplanır. Bir temiz, beyâz bez içinde gömülür. Hanefî ve Mâlikî mezheplerinde kemikleri kırılabilir. Akika, çocukları belâlardan, hastalıklardan korur. Kiyâmetde, anaya, babaya, ayrı bir şefâ'at ederler. (Mevâhib-i ledünniyye) birinci cildde diyor ki, (Hicretin sekizinci yılında İbrâhim dünyâya gelince, yedinci günü, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» İbrâhimin başını traş ettirip, saçının ağırlığı kadar gümüş sadaka verdi ve akika olarak iki koç kesdi. Saçlarını gömdü).

Dolap niçin ah edersin, derdin mi var inlersin?
sen de Hakka âşık mısın, onun için inlersin?
Benim adım derdli dolap, suyum akar yalap yalap,
böyle enreylemiş Çalap, derdim vardır inlerim.
Ben bir dağın ağacıyım, ne tatlıyım, ne acıyım,
Mevlâyâ hep düâciyım, derdim vardır inlerim.
Beni bir dağda buldular, kolum kanadım kırdılar,
dolaba lâyük gördüler, derdim vardır inlerim.
Dülgerler de beni yoldu, her parçam, yerine kondu,
bu iniltim Hakdan geldi, derdim vardır inlerim.
Suyum qıçakdan çekerim, dönüp yükseğe dökerim
görün ben neler eylerim, derdim vardır inlerim.
Bu dünyâya gelen gülmez, kişi murâdına ermez.
bu fânide, birşey kalmaz, derdim vardır inlerim.

84 — ADAK

İbni Âbidîn «rahmetullahi aleyh», (Dürr-ül-muhtâr) şerhinde, üçüncü cild, yemîn bahsinde ve ikinci cild, oruc bahsinin sonunda buyuruyor ki:

Nezr ya'nî adak ibâdetdir. Nezr ancak Allah için yapılır. Kul için yapılmaz. Birşeyi adamak iki dürlü olur: Mutlak nezr, şarta bağlı nezr.

1 — Mutlak nezr (Allahü teâlâ için, bir sene oruc tutacağım) demek gibidir. Bir şarta bağlı değildir. Bunu söylerken, kasd etmese de, söz arasında dilinden çıkmış ise de, yapması vâcib olur. Çünkü, talâkda ve adakda, niyyetsiz, düşünmeden söylemek, ciddî, istiyerek söylemek gibidir. Hattâ (Allahü teâlâ için, bir gün oruc tutmak üzerime borç olsun) diyeceği yerde (bir ay oruc tutmak) diye ağızdan çıksa, bir ay tutması lâzım olur.

Nezr, bir ibâdetdir. Çünkü, nemâz, oruc, hacca gitmek, köle âzâd etmek ve başka ibâdetler nezr olunur. Nezrin yerine getirilmesini şerî'at emr etmektedir. Getirilmezse, günâh olur., Nezr, yemîne benzemektedir. Bir kimse (Nezrim olsun) dese, neyi adadığını söylemese ve niyyet etmese, yemîn keffâreti vermesi lâzım olur. Bir kimse, Allah rızâsı için oruc tutayım dese, kaç gün olduğunu söylemese ve birşey niyyet etmese veyâ yalnız nezr niyyet etse, yemîn olmasını veyâ olmamasını hâtırına hiç getirmese veyâ nezr olmasını ve yemîn olmasını niyyet etse, bu orucu nezr olur ve üç gün oruc tutar. Bunu söylerken, nezr olmayıp, yemîn olmasını niyyet etse, yemîn olur. Orucu bozarsa, yemîn keffâreti lâzım olur. Hem nezr, hem yemîn olmasını niyyet eder veyâ yemîn olma-

sını niyyet ederse, bu oruc, hem yemin, hem de adak olur. Bu orucu bozarsa, hem kazâ, hem de yemin keffâreti lâzım olur.

Adak edilen şeyin, farz veyâ vâcib olan bir ibâdete benzemesi ve başlı başına bir ibâdet olması lâzımdır. Meselâ, abdest almak, ölü kefenlemek başlı başına ibâdet olmadıklarından adak olamaz. Hasta ziyâret etmek, cenâze taşımak, gusl etmek, câmi' içine girmek, Kur'ân-ı kerîm'i tutmak, ezân okumak, mekteb bina etmek, câmi' binâ etmek de ibâdet ise de, başlı başına ibâdet değildir. Nezr olunmazlar. Nezr edilen şeyin benzemesi lâzım olan farzın, vâcibin başlı başına ibâdet olması lâzım değildir. Meselâ, birşey vakf etmeği adamak câizdir. Çünkü vakf, müslimânlar için câmi' binâ etmeğe benzemektedir. Câmi' yapmak, başlı başına bir ibâdet değil ise de, vakf başlı başına ibâdetdir. Meselâ, abdest almak, başlı başına ibâdet olmayıp, başlı başına ibâdet olan nemâzin bir şartıdır. Ölüyü kefenlemek de, cenâze nemâzinin kabûl olması için şarttır. Ölünün setr-i avretini, cenâze nemâzinin şartıdır.

Şarta bağlı olmıyan nezri, fakîr olsa da, hemen yapması lâzımdır. Özsüz geciktirmek de câiz olur. Yerine getirirken yapmasını ta'yîn ettiği şeyleri yapması lâzım olmaz. Meselâ şu parayı, belli fakîre, belli yerde ve belli zamanda sadaka vermeği veyâ belli bir yerde nemâz kılmağı ta'yîn etmiş ise, bunları gözetmesi lâzım gelmez. Fekat, nezr ederken söylemiş olduğu mikdârı değiştiremez. Fekat, şu fakîre, Allah için altın vereyim diye nezr etse, o fakîre vermesi lâzım olur. Çünkü, vereceği altın veyâ malı ta'yîn etmemesi, fakîri ta'yîn etmek istediğini göstermektedir.

2 — Şarta bağlı olan adaktır. Murâd edilen şart hâsıl olunca, nezri yerine getirmesi lâzım olur. [Yerine getirmeyip, yemin keffâretli yapması da câiz olduğu (Fetâvâ-i Hayriyye) de yazılıdır. Tahtâvinin (İmdâd) hâşiyesi, oruc sonunda diyor ki, (Nezr yapmanın câiz olduğu, âyet-i kerîmeden ve hadîs-i şerîfden anlaşılmaktadır. Nezr yapmak, istenilen birşeyin hâsıl olmasına ta'lik edilirse [bağlanırsa], şart ettiği şey hâsıl olunca, nezr ettiği şeyi yapmak lâzım olur. Hâsıl olmasını istemediği birşeyi şart ederse, istemediği şey hâsıl olunca, hac, oruc, sadaka, nâfile nemâz gibi nezrlerini, isterse yapar. İstemezse, yapmayıp, yemin keffâreti verir. Meselâ, Ali ile konuşursam, Allah için yüz lira sadaka nezrim olsun deyip, Ali ile konuşursa, isterse, sadakayı verir, isterse vermeyip, yemin keffâreti verir. Fekat, zevcem boş olsun dedi ise, Ali ile konuşunca, zevcesi boş olur. Yemin keffâreti vermesi câiz olmaz. Şarta bağlı olan nezri, şart hâsıl olmadan önce yapmak câiz değildir. Meselâ, hastam iyi olursa, Allah için şu kadar sadaka vermek ve sevâbını seyyid Ahmed Bedevî hazretlerine bağışlamak nezrim olsun deyip, hasta iyi olmadan önce nezrini yapması câiz olmaz. Hasta iyi olduktan sonra yapması lâzım olur. Şarta bağlı olan nezri yaparken de yeri, fakîrin şahsını ve fakîrlerin adedlerini ve paranın cinsini de söylediği gibi yapmak lâzım değildir. Şarta mu'allak olan nezr, şart edilen şeye karşılık olarak yapılmamalıdır. Allahü teâlâyâ şükr olarak yapılmalıdır. Şükr secdesi yapmak gibidir].

Nezri yerine getirmek lâzım olduğu, Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîfde bildirilmiş ve icmâ-ı ümmet hâsıl olmuştur. Hac sûresi, yirmidokuzuncu âyetinde (Adaklarını yerine getirsinler!) buyuruldu. Bunun için, nezri yerine getirmek vâcibdir. Ba'zıları, farzdır dedi.

Oruc, nemâz, sadaka, vakf, i'tikâf, köle âzâd etmek, yürüyerek bile olsa, hacca gitmek adak olunur. Çünkü bunlar, başlı başına ibâdetdir ve herbiri bir farza veyâ vâcibe benzemektedir. Meselâ, oruc keffâreti için köle âzâd etmek farzdır. Mekke ehâlisinden, gücü yetenlerin yürüyerek hac etmesi farzdır. Burada ibâdet olan, yürümek değil, hacdır. İ'tikâf da, nemâzin son rek'atında otur-

mağa benzemektedir. Vakfa gelince, her şehirde, müslimânlar için, hükûmetin beyt-ülmaldan câmi' yaptırması farzdır. Hükûmet yaptırmazsa, müslimânların yaptırması farz olur.

İ'tikâf, hac, nemâz, oruc ve sadaka gibi nezrleri, şarta bağlı değil ise, zamanını, mekânını, fakiri ve paranın cinsini gözetmeksizin yerine getirmek câzdir. Meselâ, şu gümüşleri, Cum'a günü, Mekkede, falanca fakire sadaka vermediği nezr etse, başka gümüşleri, başka gün, başka yerde, başka birine vermesi câz olur. Haccı, nemâzı ve i'tikâfı veyâ orucu, nezr ettiği zemandan dahâ önce yapması câzdir. Fekat gün sayısı, bir gün bile noksan olması câz değildir. Şarta bağlı olan nezr, şart hâsıl olmadan önce yapılamaz. Fakiri, yerini ve paranın cinsini yine değiştirebilir.

Receb ayında hergün oruc tutacağım diye nezr eden kimse, hasta olup tutamasa, sonra bir ay, Ramezân gibi kazâ tutar.

Bir farz veyâ vâcibe benzemiyen birşey adak edilirse bunun yapılması lâzım gelmez. Farz-ı ayn olması lâzımdır. Farz-ı kifâyeye benzeyen adağı yerine getirmek lâzım gelmez. Hasta ziyâreti böyledir. Tavâf için Mescid-i harâma girmek ve imâm girdikten sonra, Cum'a nemâzı için câmi'e girmek farz olduğu hâlde, câmi'e girmek adak edilmez. Çünkü, câmi'e girmek, başlı başına bir ibâdet olmayıp, bir ibâdetin parçasıdır. Muhtâc olan anaya babaya yardım farz olduğu hâlde, anayı, babayı ziyâret, başlı başına ibâdet olmadığından, adak edilmez.

Demek ki, birşey adak edilince, bunun yapılması lâzım olmak için, bu şeyin beş şarta uygun olması lâzımdır:

I — Bir farz-ı ayn veyâ vâcib cinsinden olması lâzımdır.

II — Başlı başına bir ibâdet olması lâzımdır.

III — Kendisi günâh olmamalıdır. Kurban bayramı günü oruc adamak câiz olur. Çünkü, orucun kendi harâm değildir. Başka gün tutması lâzım olur. Harâm birşeyi adamak, yemin olur. Bunu yapması günâh olur. Meselâ, filân kimseyi öldürmek, Allah için nezrim olsun deyince, öldürmeyip, yemin keffâreti verir.

IV — Yapması kendine zâten farz olan birşeyi adamak sahîh olmaz. Meselâ, hâcî olmağı adayın zengin bir kimsenin bir kerre hacca gitmesi zâten farzdır. Hâcî olmağı adamak, farz olan hacca gideceğini haber vermek demektir. Çünkü, nâfile hac yapan, hâcî olmaz. Farz olan hacı adamak sahîh olmadığı için, bu kimsenin bir kerre hacca gitmesi farzdır. Adak için de gitmesi lâzım gelmez.

Zengin kimse, kurban kesme günlerinden birinde, bir koyun kurban etmeği nezr ederse, iki kesmesi lâzım olur. Biri adak için, birisi bayram için olur. Bu kimse, nezr ederken, bayram kurbanını kâsd ederse, bir kurban keser. Bayram günlerinden önce nezr ederse niyyeti ne olursa olsun, iki kurban keser. Çünkü üzerine henüz vâcib olmıyan bir şeyi yapmağı kâsd etmek, haber vermek olmaz. Bayram günlerinde zengin olan da, bayram günü fakir iken nezr edince, yine bu sebepten dolayı iki kurban keser. Hâcî olmıyan zengin kimsenin hac adaması da, zengin kimsenin, kurban kesme günlerinde kurban adaması gibidir. Çünkü, hacca gitmek de, kurban kesmek gibi, iki dürlü olur: Farz olan hac yapmak, nâfile hac yapmak. Hacca gitmeği nezr edince, hâcî olmağı ya'nî farz olan hacca gitmeği kâsd etmezse, iki kerre hacca gitmesi lâzımdır. Çünkü, kurban kesmesi vâcib olan kimse, adak yaparken, vâcibi kâsd etmezse, nâfile kurban anlaşılır ve adak sahîh olur. Hacca gitmek adak edince de, farz olan hac kâsd edilmezse, nâfile hac anlaşılır. Adak sahîh olur. Birisi farz, birisi adak olmak üzere iki kerre hacca gider. Ramezân-ı şerif orucunu ve meselâ öğle nemâzını ve hâcî olmağı ya'nî haccetül-İslâm adamak ise böyle değildirler. Bunları söy-

leyince yalnız farz anlaşılır. Bunların nâfillesi yokdur. Bunları adayan kimse, yalnız farzı kasd etmiş olduğu için, adak sahîh olmaz. Demek ki, hem farz, hem nâfile olan şey nezr edilir. Nezr ederken farz olanı kasd etmemek lâzımdır. Ne-mâz, oruc, hac ve kurban adamak böyledir. Ramezânda oruc nezr edene birşey lâzım gelmez. Yalnız farz olan ramezân orucunu tutar.

Fakirin ve zenginın kurban adaması câizdir. Kurban demek, bayramın ilk üç gününde zengin için vâcib, fakir için ise nâfile olarak kesilen koyun, keçi, sığır veyâ deve demektir. On koyun kurban adayan kimse, bayramın üç günü içinde on koyun keser. Bundan sonraya kalırsa, mevcûd iseler, diri olarak sadaka verir. Çünkü, bir koyun kesmek emr olundu. Adak sayısının on olması, vâcib olan kurbanı keseceğini haber vermediğini göstermektedir. Adak kurbanının, belli üç günde kesilmesi lâzımdır. Bu günler gelmeden önce kesilirse, kurban olmaz ve adak yerine getirilmiş olmaz. Adak kurbanı belli üç günde kesilemedi ise, altın, gümüş olarak değeri veyâ diri olarak kendisi fakirlere verilir. Belli üç gündən sonra kesip de, eti fakirlere dağıtılsa, etin değeri, diri kurban değerinden az olmamalıdır. Az olursa, aradaki fark kadar para da dağıtılır. Hâlbuki, kurban demeyip bir koyun kesmek nezr edilince, gün ve yer belli etse bile, kurban bayramı günleri dâhil, istediği zaman ve istediği yerde kesebilir.

V — Nezr edilen şeyin, mülkündekinden çok olmaması ve başkasının malı olmaması lâzımdır. Meselâ, yüz lirası olan, bin lira sadaka vermek adarsa, yüz lira vermesi lâzım olur. Belli mikdârda altını adak etmeği nezr etse, altınlar helâk olsa, nezr sâkit olur.

Kur'ân-ı kerîm okumağı ve tavâf etmeği adamak câizdir. Peygamberimize «sallallahü aleyhi ve sellem» hergün, belli sayıda salâvat okumağı [meselâ (Delâil-i hayrât) veyâ (Câliyetül-ekdâr) okumağı] adamak câizdir.

[Allah rızâsı için horoz kurban edeceğim veyâ keseceğim diyerek horoz adamak câiz olmaz. Çünkü, horoz kurbanlık hayvan değildir. Horoz adamak isteyen, (Allah rızâsı için horoz kesip, etini fakirlere vereceğim) demeli ve horozu diri olarak veyâ kesip, etini fakire vermelidir. Böylece, kurban değil, sadaka nezr edilmiş olur]. Sadaka adayan kimse, mikdârını söylerse, o mikdârı verir. Söylemezse, yemin keffâreti, ya'nî on fakire yarımşar sâ' buğday veyâ değerini verir.

Yolcusu veyâ sevdiği, saydığı kimse gelince, sevinç veyâ o insan için saygı hayvanı veyâ şükr hayvanı kesmek câiz değildir. Yolcu gelmeden veyâ gelince adak edilir ve adak olarak, ya'nî Allahü teâlâ için kesilir ve etleri fakirlere yedirilir. Zenginler yiyemez. [Hayvan kesmeği adarken, kurban derse, kurban bayramında kesmesi lâzım olur]. Gelene ziyâfet için kesmek de câizdir.

Şarta bağlı olmıyan nezri, ta'yîn ettiği zemandan önce yapmak câizdir. Fakat, şarta bağlı olan nezri, istenilen şart hâsıl olmadan önce yapmak sahîh olmaz. Sadaka vermek için birşey adayan kimse, aynı değerinde başka şeyi veyâ kıymetini verebilir. Adı belli bir ayın orucunu adak eden, o ay hergün tutar. Bozduğu günleri, kazâ eder. Ayın adını söylemedi ise, muhtelif aylarda, bir ay [otuz gün] tutar. Hasta, Allah için bir ay oruc tutayım dese, iyi olmadan ölse, birşey lâzım gelmez. Bir gün bile iyi olup tutmaz ise, hepsi için iskât yapılmasını vasiyyet eder.

Fakir olsun, zengin olsun, adak eden, adak edilerek kesilen hayvanın etinden yiyemez ve zekât vermek câiz olmıyanlara yidiremez. Anasına, babasına, evlâdlarına, zevcine veyâ zevcesine, fakir olsalar da yidiremez. Yirse veyâ bunlara yidirirse yenilen etin kıymetini, fakirlere sadaka verir. Akrabâsından ve evinde bulunanlardan, zekâtını vermesi câiz olan büyük, küçük herkes yiyebilir. Bunlar içinde, zengin olanlar yiyemez. Yirlersä, adak sâhibi, bunların kıymetini fakirlere verir.

İbni Âbidîn koyunların zekâtı sonunda buyuruyor ki; zekâtda, uşrda, harâcda, fitrada, nezrde ve köle âzâdından başka keffâretlerde, misli olmıyan malın kendi bulunsa bile, kıymetini vermek de câizdir. [Zekât malının kıymetli olarak yine zekât malı verilir. Başka mal verilemez. Diğerlerinde herhangi bir mal verilebilir]. Dört zayıf koyun yerine, üç başlı koyun vermek câizdir. Misli bulunan ya'ni ağırlıkla veyâ hacmla ölçülen malların yerine, aynı cinsden kıymetleri verilemez. Meselâ, ayânı düşük beş altın yerine, ayânı yüksek olan dört altın vermek veyâ düşük beş kile buğday yerine, iyisinden dört kile vermek câiz değildir. İyilerinden de beş vermek lâzım olur. Fekat, başka cinsden verince, bunlarda da kıymetli kadar vermek câiz olur. Çünkü, karşılaştırılmalarında fâiz bulunan mallar, başka cinsden olunca, iyilerinden az, düşüklerinden çok peşin vermek câiz olur. Kurbanda ve köle âzâd etmekte kıymeti verilemez. Çünkü, bunlarda kan akıtmak ve kölelikten kurtarmak lâzımdır. Mal vermek lâzım değildir. Ancak bayram günleri çıkdıktan sonra, kurbanın kıymeti fakirlere verilebilir. İki orta koyun kurban etmeği adayın kimse, ikisinin değerinde olan bir büyük koç kurban edemez. İki kurban etmesi lâzımdır. Fekat iki orta koyun sadaka vermeği adayın, ikisinin değerinde olan bir iri koç sadaka verebilir. Bir teneke düşük hurma adayın, aynı değerde yarım teneke iyi hurma veremez. Çünkü aynı cinsden olunca, birbirleri ile değiştirilirken, hacmleri müsâvi olmazsa fâiz olur. Aynı değerde yarım teneke iyi arpa verseydi, câiz olurdu.

Hayvan kesmeği, Allahü teâlâ için adamalıdır. Etleri fakirlere dağıtıp, bunların sevâbını bir veliye, büyük zâta hediye etmek câiz olur. Ya'ni filânca isim olursa, Allah için, Eyyûbde bir koyun kesip, etlerini hazret-i Hâlidin «radiyallahü anh» komşusu fakirlere dağıtıp, sevâbını onun rûhuna hediye edeceğim, diye adamalıdır. Hayvanı mezârın yanında kesmemelidir. Türbelere bez, iplik bağlamak, mezârlara mum yakmak da, dinimizde yoktur. Bunları, hıristiyanlar yapar. Mezâra mum yakılmaz. Türbeye hizmet eden, orada ibâdet eden fakirlere mum götürülürse sadaka sevâbı olur. Bu sevâb ölüye bağışlanır. Ölüye, mum lâzım değildir. Mü'minin mezârı, Cennet bağçesidir. Nûr içindedir. Kâfirin mezârı ise, Cehennem çukurudur. Azâb doludur. Mum onu âzâbdan kurtarmaz.

(Dürr-ül-muhtâr) da, oruc bahsi sonunda buyuruyor ki: (Câhil halk, ölümler için, para, mum ve benzeri şeyler adıyor. Bu sûretle, Evliyâ-ı kirâma yaklaşmak, onlardan fâidelenmek istiyorlar. Bu âdâklar harâmıdır ve fâidesizdir. Bunları Allahü teâlâ için adamalı ve türbelerdeki fakir müslimânlara vermelidir). İbni Âbidîn, bu satırları şerh ederken, buyuruyor ki: (Evliyâ-ı kirâmdan birinin mezârına gidip, gayb olan malımı bulur veyâ hastamı iyi eder veyâ falan işimi görürsen, şu parayı, şu yemekleri senin için vereceğim, sana mum yakacağım demek harâmıdır. Çünkü adak, yalnız Allah için olur. Allahü teâlâdan ayrı olarak bir ölüden birşey beklemek küfr olur. İmânı giderir. [Kiliseye, ayazmaya, mezâra, türbeye gidip, hazret-i İsâdan, Meryem anadan, Evliyâdan birşey isteyen, bunlara düâ eden kâfir olur. Bunların hurmeti, hâtırı için Allahü teâlâdan istemelidir. Abdülhakim-i Arvâsi «kuddise sirruh» (Tezveren dede) demenin çok cirkin ve küfre sebep olacağını beyân buyururdu]. Yâ Rabbi! Hastamı iyi edersen, falan Velinin türbesi yanındaki fakirlere şu parayı senin için adak etdim. Sadaka sevâbını da bu Velinin rûhuna bağışladım, demelidir. Böyle adakları zenginlerin alması harâmı olur. Fakirlere sadaka edilmıyen mal, adak olarak kabûl olmaz. Meselâ, mezâr üzerine mum yakmak, minârede kandil yakmak ve câmi'lerde şarkı ve oyun havaları şeklinde mevlîd okutmak gibi adaklar kabûl olmaz. Bunlar için para vermek ve almak harâmıdır ve fâidesizdir). Mubârek gecelerde, câmi'lerde fazla ışık yakmanın bid'at olduğu (Ukûd-üd-dürriyye) sonunda yazılıdır. (Eşbâh) da meşîd ahkâmında da yazılıdır.

Temel atılırken, hasta iyi olunca, Allah için hayvan kesmeği adayıp, etini fakirlere sadaka vermek câizdir. Sadaka sevâbı hâsıl olur.

**Ey gönül, yakdı vücûdüm, o gizli nânn senin,
fişkırıp çıkdı semâya ah ile zânn senini!**

**Çok garîb bir divânesin, niçin hiç uslanmazsın?
herkesin rüsvâsı oldun, yok mudur ânn senin?**

**Ebedi aşk tuzâğına düşdüğün günden beri,
meyve mi verecek aceb, soldu bahânn senin?**

**Alamadı hiçbir kimse, sonsuz sırrından haber,
saçmadı bûy-i letâfet, misk-i tâtânn senin.**

**Haklısın sen! Kissa-i cânânı izhâr eyleme!
tatmadan anlamaz aşkı, yâr-u agyânn senini!**

85 — YEMİN — YEMİN KEFFÂRETİ

Yemin, kuvvet demektir. Sözün, niyyetin, işi yapmak veyâ yapmamak arzûsunun kuvvetli olduğunu gösterir. Yemin yerine half, hilf ve kalem kelimeleri de kullanılır. Yemin üç dürlü olur:

1 — (Gamûs) [günâha ve Cehenneme sokucu] yemindir. Geçmişteki birşey için, bile bile yalan söyleyerek, yemin etmektedir. Büyük günâhtır. Pişman olunca tevbe, istigfâr edilir. Keffâret verilmez.

2 — (Mün'akıde) yemindir. İlerde yapacağım veyâ yapmayacağım diyerek yalan yere yemindir. Bu da üç dürlü olur. Üçünde de, yemini bozunca, keffâret vermek lâzımdır. Yemini bozmadan önce, keffâret verilmez:

A) Zeman bildirilmez. Ahmedi döğeceğim diye yemin edince, ikisi de sağ kaldıkça döğmezse, yemin bozulmaz. Biri ölünce bozular. Çünkü, yapacağım diye yemin edince, o işi yapması ölünceye kadar vâcib olmaz. Döğmiyeceğim diye yemin edince, ölünceye kadar döğmezse, sonsuz olarak bozulmaz. Çünkü yapmaması hemen vâcib olur. Bir döğerse bozular. Keffâret verir ve yemin biter. İkinci döğerse, bir dahâ keffâret vermez.

B) Zeman bildirilendir. Zemanı gelmeden bozarsa, keffâret lâzım olur. Zemanı gelmeden önce ölürse, yemin bozulmaz.

C) Şarta bağlanan yemindir. Yemin ettiği şeyin yapılıp yapılmamasını, kendinin veyâ başkasının birşeyi yapıp yapmamasına bağlamaktır. Kendisi veyâ karşısındaki, birşeyi yapmağa hâzırlanırken, bunun yapılmaması için (Eğer bunu yaparsan...), veyâ oturan ikinci bir kimseye birşey yaptırmak için (Eğer bunu yapmazsan...) dedikten sonra başka birşeye yemin etmektir. Bu yeminin sahîh olması için, birinci kimsenin, o işi, zeman söylenmedi ise, hemen yapması, zeman söyledi ise, zamanın sonuna kadar yapması; ikincisinin de yapmaması veyâ yapmaktan âciz olması lâzımdır. Birinci kimse yapılması lâzım gelenden âciz olursa, yemin sahîh olmaz. Zeman söylenmedi ise, vazgeçip sonra yaparsa, yemin ikincisinde sahîh olur. Birincisinde sahîh olmaz. (Kalkıp eve gelmezsen, vallahi seni döğirim) deyince, hemen kalkıp, halâyâ girer, sonra giyinir eve gider. Anahtarı almak için tekrâr gelir ve ikinciye eve giderse, yemini sahîh olmaz. Çünkü bu işler, eve gelmeği geciktirmek sayılmaz. Onu döğmesi lâzım gelmez. Hazırlanan kadına (Sokağa çıkarsan boş ol) denilse, kadın oturup, sonra kalkar, çıkarsa boş olmaz. Çocuğu döğmeğe kalkan adama (Bunu döğersen senin-

le konuşmam!) diye yemin edilse, adam biraz oturup sonra doğersa, konuşması lâzım gelmez. Berâber yiyelim, diyene, (Seninle yirsem...) diye, yemin edip gitse, sonra gelip yiseler, yemin olmaz.

3 — **Lagv** [boş yere] yemindir. Geçmiş birşey için zan ile, yanlış yemin etmektir. Bunda, günâh da, keffâret de yokdur.

Üç yeminde de, unutarak, zorlanarak yemin etmek veyâ yemini bozmak, bunları bilerek, isteyerek yapmak gibidir.

Mün'akıde yeminin sahîh olması için, yemini yerine getirebilmek, aklen veyâ fi'len mümkün olmalıdır. Zeman bildirilmiş ise, zamanın sonuna kadar mümkün olmalıdır. Çünkü, yemini yerine getirmek, zamanın sonunda vâcib olur. Mümkün olmıyan bir şeye yemin etmek günâhdır. Vallahi hakkını yarın sabah vereceğim deyince, sabâh olmadan, ikisinden biri ölürse, yemin sahîh olmaz. Çünkü, vaktin sonunda, yemini yerine getirmek mümkün değildir. Bu kûpün suyunu bugün içeceğim diye yemin edince, kûpde su yok ise veyâ var iken, gün bitmeden döküldü ise, yemin sahîh olmaz. Zeman bildirmedi ise, kûpde su yok ise, yemin yine sahîh olmaz ise de, su var iken, yeminden sonra döküldü ise, yemin sahîh olur ve içmediği için, bozulmuş olup, keffâret lâzım olur. Çünkü zaman bildirilmeyen yemini yerine getirmek öleceği zaman vâcib olur ise de, öleceği zaman yapmak ve yapamayınca keffâret veyâ vasiyyet etmek meşakkat olduğundan, imkân bulunca yapmak vâcib olur.

Semâya çıkacağım veyâ şu taşı altın yapacağım diye yemin edince, yapmadığı için, hânîs olup keffâret verir. Çünkü fen bunu yapamıyor ise de, aklen olmıyacak şey değildirler. Melekler ve birkaç Peygamber göke çıktığı gibi, taşı meydana getiren atomlar da altın atomları hâline dönebilir.

İbni Âbidîn, talâkı anlatırken diyor ki, (Şu işi yaparsam, bana halâl olan herşey harâm olsun, diye, iki iş için iki kerre söylerse, birinci işi yapınca, zevcesi bir bâin boş olur. Sonra ikinci işi yaparsa, ikinci def'a boş olur. Çünkü ikinci işi yaparken, zevcesinin nikâhında bulunmaması, ikinci yeminin sahîh olmasına te'sir etmez. İkinci yemini söylerken nikâhında bulunduğu için, bu yemini de sahîh olmuştur).

(**Mültekâ**) ve (**Dürr-ül-muhtâr**) kitâblarında diyor ki, (Yemin etmek üç dürlü yapılır: Allahü teâlânın isimleri ile, küfre sebep olan birşeyi şarta bağlamakla ve talâkı, boşamağı şart etmekle [şart olsun demekle] yemin edilir. Allahü teâlânın isimleri ile yemin, yâ harf ile veyâ kelime ile olur. İsmi başında (bi, tâ, ve) harflerinden biri söylenip, ismin sonu esre okunursa, yemin olur. Yemin, yalnız Allahü teâlânın isimleri ile olur. Başka şeylerle müslimân yemini olmaz. Allahü teâlânın isimlerinden, Halîm, Alîm, Cevâd gibi, insanlar için de kullanılan bir ism ile yemin ederken, Allahü teâlânın ismi olduğunu niyyet etmek lâzım olur. Yemin etmek âdet hâlini alan ba'zı sıfatları ile de yemin câizdir. Allahın kudreti veyâ azameti, rahmeti için demek gibi, Kur'ân, Peygamber, Kâ'be için diyerek yemin olmaz. Nâmusum üzerine söz veriyorum, şerefim üzerine doğru söyliyorum demek yemin değildir. Cânın için, başın için gibi yemin etmek harâmıdır. Allah için yemin ediyorum... demek, yemin olur. Allaha ahd ediyorum, Allaha mîsâk ediyorum, yemin olur. Kasem ediyorum, half ediyorum, yemin ediyorum veyâ bu niyyetle... ederim yâhud eşhedü diyerek, Allahü teâlânın ismini söylememek de yemin olur. Ahdım olsun, nezrim olsun, yeminim olsun demek yemin olur.

Eğer bunu yaparsan kâfirsin veyâ yehûdisin yâhud hıristiyansın veyâ Allahsızsın gibi küfre sebep olan bir şey demek veyâ bunları,... olacaksın veyâ... ol diye söylemek, hepsi yemin olur. Karşısındaki kimse o işi yapınca yemin bozu-

lur. Bunları yemin niyyeti ile söyledi ise, yemin eden keffâret verir. Eğer, onun kâfir olmasını istiyerek söyledi ise, yemin eden kâfir olur. Çünkü, küfre râzı olan kâfir olur. Müslimâna kâfir diyen, kasd etmese de, kâfir olur. Kendisine kâfir diyene, (Efendim, buyur!) gibi cevâb veren kâfir olur. Cevâb vermemeli veyâ red etmelidir.

Bu odaya girersem, fâiz yimek halâl olsun demek veyâ herşeyi yimek bana harâm olsun demek, ikinci dürlü yemin olur. Çünkü, fâiz, her dinde harâmdır. Halâl olsun demek küfrdür. Herşey harâm olsun demek, yimesi, içmesi her dinde halâl olan ekmek, su gibi şeyler harâm olsun demek olup küfrdür. Küfre sebep olan şeyleri, yemin niyyeti ile söylerse, kâfir olmaz, yemin etmiş olur.

Eğer bunu yaparsan, Allahın gadabı veyâ lâ'neti sana olsun. Yâhud, zinâ etmiş ol, hırsız ol, şerâb içmiş ol, fâiz yemiş ol demek yemin değildir. Çünkü, bu sözlerle yemin etmek, müslimânların âdeti değildir. Üzerime hak olsun demek yemin olmaz. Allah hakkı için demek yemin olur. Bihakkillah demektir. (Allaha and içiyorum) demek yemin olur. İbni Âbidin buyuruyor ki, yanından geçerken, kalkmak istiyene, (Allah aşkına) veyâ (Allah için) kalkma dese, o da dinlemeyip kalksa, söyleyene birşey lâzım gelmez. Fekat, ötekinin Allahü teâlânın ismine saygı göstermesi, and verilen işi yapmaması lâzımdır. Görülüyor ki, bir işin yapılmasına veyâ yapılmamasına devâm edilmemesi için and veren, yemin etmiş olmaz. Bir işe başlamak için and verirse, yemin olur. Öteki yapmazsa, and verenin keffâret vermesi lâzım olur. Karımın boş olmasına yemin ederim demek, yemin olmaz. Kendi malını harâm ederek yemin etse, harâm olmaz. Meselâ, şu elbisem harâm olsun ki... dese, sözünü bozarsa, elbisesi harâm olmaz. Fekat, o elbiseyi kullanınca keffâret vermesi lâzım olur. Her halâl, üzerime harâm olsun derse, yeminini bozunca, yinen ve içilen şeyleri harâm etmiş olduğu gibi, niyyet etmemiş ise dahî, evli ise karısı bâin talâk ile bir kerre boşanmış olur. Ayrıca, keffâret vermesi lâzım olmaz. Üç kerre boşanmağı niyyet etmiş ise, üç kerre boş olur. Bu işi yaparsam zevcem boş olsun, zevcem bana harâm olsun demek de böyledir. Herşey harâm olsun diyen kimse evli değilse, yemin etmiş olur. Yeminini bozduktan sonra, malından yer, içerse keffâret lâzım olur.

Bir kimse, nezr olunmak şartları bulunan birşeyi, yapmak istiyerek nezr ederse, nezr olur. Yapması vâcib olur. Meselâ, Allah için bir ay oruc tutmak nezrim olsun dese yâhud gâib olan şeyi bulursam, bir ay oruc nezrim olsun dese ve o şeyi bulsa, oruc tutması vâcib olur. Keffâret vermekle kurtulamaz.

Nezri, yapmak istemediği bir şarta bağlarsa, meselâ, falancanın çantasını çalarsam, bir ay oruc nezrim olsun derse, isterse çalmadan oruc tutar. İsterse çalmadan yemin keffâreti verir.

Yemin ederken inşâallah derse, yemin olmaz.

Mushaf hakkı için demek veyâ Mushafa elini koymak yâhud Mushafı gösterip bunun hakkı için demek, yemin olur. Çünkü, böyle yemin âdet olmuştur.

(Dürr-ül-muhtâr) da buyuruyor ki, yemine bağlanan işi anlatan kelimenin, Şâfiî mezhebinde lügat ma'nâsına bakılır. Mâlikîde, Kur'ân-ı kerîmde kullanılan ma'nâsına, Hanbelîde ise, yemin edenin niyyet ettiği ma'nâya bakılır. Hanefî mezhebinde, o zamanda, o memleketlerde, o kelimenin kullanılması âdet olan ma'nâsı kabûl edilir. Meselâ, hayvana binmiyeceğim diye yemin edince, insanın sırtına binerse, yemini bozulmaz. Çünkü, lügatda, insan (Hayvân-ı nâtık) diye ta'rif edilir ise de, insana hayvan demek âdet değildir. Direk üstüne oturmayıcağım diye yemin eden kimse, dağ üzerine oturursa, yemini bozulmaz. Kur'ân-ı kerîmde dağa, direk buyuruldu ise de, böyle demek âdet olmamıştır. Ev yıkıyacağım diye yemin eden kimse, örümcek yuvasını bozunca, yemini bozulmaz. Kur'ân-ı kerîmde, örümcek yuvasına da ev buyuruldu ise de, buna yuva demek

âdetdir. Yemin eden kimse, kelimenin Kur'ân-ı kerimdeki veyâ lügatdaki ma'nâsını niyyet ederek yemin etdim derse, sözü kabûl edilir. Fekat, kelime mecâz olarak, ya'ni ma'nâsı dışında kullanılıyorsa, böyle âdet olan ma'nâyâ niyyet etdim demesi kabûl edilmez. Fülûs ile birşey almam diye yemin eden, altın ile satın alınca, yemini bozulmaz. Çünkü fülûs, üzeri damgalı bakır paranın ismidir. (Hiçbirşey satın almam) demek istedim denemez. Böyle demek âdet olsa da, fülûsun ma'nâsı açıktır. Bu ma'nâyı âdet değiştiremez. Kapıdan çıkmıyacağım diyen kimse, pencereden çıkarsa, kırbaç vurmayacağım diyen, sopa vurursa, yemin bozulmaz. İbni Âbidin, evlenmesi harâm olanları anlatırken, birisinin yüzüne bakmayacağım diye yemin eden, aynadaki görüntüsüne bakabilir. Çünkü, bu görüntü, kendisi değildir, benzeridir diyor. [Bunun gibi, hoparlörde ve radyoda işitilen de, insanın sesi değildir, benzeridir].

Harâm işlemek, ibâdet yapmamak için yemin eden, bozar. Sonra, keffâret verir.

Yemin keffâreti için, bir köle âzâd eder. Veyâ on fakire, bütün bedeni örtecek kadar, bir kat çamaşır verir veyâ on fakîri bir gün iki kerre doyurur. Bir fakîri, on gün, hergün iki kerre doyurmak da olur. On fakîre bir gün her birine bir kerre veyâ bir fakîre on gün, her gün bir kerre yarım sâ' buğday veyâ un veyâ ekmek yâhud bu değerde kumaş, başka mal, altın, gümüş para vermek de olur. Bir fakîre on günlüğü, bir günde verirse, hepsi bir günlük olur. On fakirin herbirine bir günde yüzlerce sâ' verilse, yine bir yemin keffâreti olur. Kolaylık olmak için, zekât alması câiz olan güvenilir birine, bugünkü piyasaya göre elli lira verip (Bununla hergün beşer liralık yiyecek, giyecek, mal al! Yâhud hergün satın alacağın mala, bu paradan da beş lira kat) denir. O da böyle yapar. Ölü için yapılan yemin keffâretinde de böyledir. Doyurmak ve bedel için, başkasını vekil etmek, sonra buna ödemek câizdir. Bu üçünden birini yapamıyan, üç gün ardarda oruc tutar. Bu oruclara, gece niyyet edilir. Kadın üç günü temâmlamadan hayz başlarsa, oruca devâm etmez. Hayz bitdikden sonra, yeniden üç gün tutar. Ramezân orucunun keffâreti böyle değildir. Yemin keffâretini geciktirmek günâhdır. (Dâmâd) da diyor ki: Çeşidli yeminlerin keffâretleri ayrı yapılır. (Valahi verrahmâni verrahimi şu işi yapmam) dese, üç yemin olur. O işi yaparsa, üç keffâret lâzım olur. Doyurmak için, Fülûs [kâğıd para] da verileceği (Bedâyi') da yazılıdır.

Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, (Tüccârın, pazarcıların çoğu fâcirdir!) Sebebini sorduklarında, (Alış-verişleri halâl olmaz. Çünkü, çok yemin ederek günâha girerler ve yalan söylerler) buyurdu. Bir hadîs-i şerîfde, (Yalan yere yemin ederek, birinin malını alan kimse, kıyâmet günü, Allahü teâlâyı gadablı göreceklerdir). [Üçüncü kısım, onbeşinci maddede, ikinci sahîfeye bakınız!]. Bir hadîs-i şerîfde (İmân sâhibi, her kabâhati yapabilir. Fekat, hiyânet yapamaz ve yalan söyleyemez) ve bir hadîs-i şerîfde de, (Yalan üç yerde câiz olur: Harbde [ve her zaman, din düşmanlarının zararından korunmak veyâ müslimânları korumak için]. İkincisi, iki müslimânı barışdırmak için, birinden diğerine iyi lâf getirmek. Üçüncüsü, zevcelerini idâre etmek için) buyuruldu. Zâlimden; bir müslimânın bulunduğu yeri, malını, günâhını saklamak câizdir. İki müslimânın, kadın ile erkeğin arası açılmasını önlemek için, malını korumak için, müslimânın sırrı, aybı meydana çıkmamak için ve bunlar gibi harâmları önlemek için, yalan câiz olur. Ölmek için leş yimeğe benzer.

(Tarikat-ı muhammediyye) de diyor ki: (Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem», (Yalan yere yemin, büyük günâhdır) buyurdu. Bir hadîs-i şerîfde de, (Yalan yemin ederek bir müslimânın hakkını alan kimsenin gideceği yer, Cehen-

nedir) buyurdu. Doğru olarak çok yemin etmek, Allahü teâlânın ismine ve yemine kıymet vermemek olur. Bunlara kıymet vermiyerek yemin etmek çok çirkindir. Şarkılarda, temsillerde, eğlencelerde yemin etmek böyledir.

Birkaç yemini bozarsa, hepsi için ayrı ayrı keffâret yapması lâzımdır. Keffâretler, zekât gibi, ibâdet-i mâlîyyedir. Malını fakîrlere bir vekil vâsıtası ile vermesi câiz olur. Fekat, kendisinin, malı ayırırken veyâ fakîre verilinceye kadar niyyet etmesi lâzımdır).

(İbdâ) kitâbı, dörtyüzyedinci sahifede diyor ki, (Hadîs-i şerîfde (Babam hakkı için diyerek yemin etmeyiniz! Yemin, Allah ismi ile olur) buyuruldu. Ebû Dâvuddaki hadîs-i şerîfde (Emânet ya'nî nâmus için yemin eden, bizden değildir) buyuruldu. (Allahdan başka bir ism ile yemin eden kâfir olur) hadîs-i şerîfini Tirmüzi bildiriyor. Babanın başı için, canın, başın için, Kâ'be için, nâmus için, falan velinin toprağı için gibi yemin etmeler yaygın hâl almıştır).

(Uyûn-ül-besâir) de diyor ki, (Kâfirin yemin etmesi ve keffâret yapması sahîh olmaz). Bundan anlaşılıyor ki, kâfirlerin, mürtedlerin and vermeleri sahîh olmaz. Bunların and verdikleri şeyleri yapmak lâzım olmaz.

(Hadika) da dil âfetlerinde diyor ki, (And vererek, meselâ (Allah aşkına) diyerek bir kimseden dünyalık şey istemek câiz değildir. Hadîs-i şerîfde, bunların mel'ûn oldukları bildirildi). (Dürer ve Gurer) de ve (İbni Âbidîn) beşinci cildde ve (Hadika) da diyor ki, bir müslimân, (Allah hakkı için şunu yap) derse, bunu yapmak lâzım olmaz, ya'nî yapmamak günâh olmaz ise de, Tâ'at, hattâ mubâh olan şeyleri yapmak iyi olur. Peygamber hakkı için yâhud ölü veyâ diri bir Veli hakkı için düâ etmek harâmıdır. Çünkü, kimsenin Allahü teâlâ üzerinde hakkı yoktur. Âlimlerin bir kısmı böyle ictihâd etdi ise de, böyle düâ etmek, (Yâ Rab-bî onlara vermiş olduğun hak için) niyyeti ile câiz olur. Çünkü, Rum sûresinin kırkyedinci âyetinde (Üzerimize hak oldu ki mü'minlere yardım ederiz) buyuruldu. En'âm sûresinin onikinci âyetinde (Allahü teâlâ kullarına merhamet etmeği kendisine lâzım kıldı) buyurması da, merhamet ve ihsân ederek, sevdiklerine haklar verdiğini göstermekdedir. (Bizâziyye) fetvâsında, ölü veyâ diri, Peygamberlerin ve Evliyânın hurmetleri için düâ etmenin câiz olduğu bildirilmekdedir. Bu vesîkalar, vehhâbilerin Ehl-i sünnete bu sebebden de saldırmalarının haksız olduğunu açıkca göstermekdedir.

Cânân elinden gelmişim, fânî mekânı neylerim,
Ol mülke meylim salmışım, ben bu cihânı neylerim.

Hep i'tibârım atmışım, âşıkliğa el katmışım,
Ben nefsi dosta satmışım, bu düşmanı neylerim.

Aşkı tabîbim kılmışım, derdinde derman bulmuşum,
Abdülhakîmi görmüşüm, yünâniyânı neylerim.

Ma'rifet tadın almışım, fenâ tahtına varmışım,
Mahfice sultan olmuşum, dünyâ varlığın neylerim.

Herne gelirse yahşidir, zirâ o dostun bahşidir,
Cün cümle onun işidir, ben bed gümânı neylerim.

Gerçi zaman devran ile, pîr etdi cismim şân ile,
Gönlüm civândır can ile, pîr-ü civânı neylerim.

Yâri bana bes görmüşüm, ağıarı dilden sürmüşüm,
Ünsile tenhâ durmuşum, ben ins-ü cânı neylerim.

Dilden dile bin tercüman, varken ne söyler bu lisan,
Çün cân-ü dildir hem zebân, nutk-u beyânı neylerim.

Şimdi cemi'l halkdan, müstağniyim billâhl ben,
Hallâk-ı âlem var lken, halk-ı zemânı neylerim?

86 — HACCA GİTMEK

İslâmın beşinci şartı hacdır. Ya'ni, ömründe bir kerre, Kâ'be-i mu'azzamaya gitmek farzdır. İkinci ve dahâ sonra yapılan haclar, nâfile hac olur. Hac, lügatda, kasd etmek, yapmak, istemek demektir. Şeri'atde, belli bir yeri, belli bir zamanda, belli şeyleri yaparak ziyâret etmek demektir. Bu belli şeylere (Menâsik) denir. Menâsikden herbirine (Nüsük) denir. Nüsük, ibâdet demektir. Hac ve ömreye de nüsük denir. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», hicretin onuncu yılında, kusvâ adındaki devesine binerek hacca gitti. (Dürr-ül-muhtâr) da, cum'a nemâzı sonunda diyor ki, (Ticâret yapmak ve hac etmek için giden kimşenin, hac niyyeti ziyâde ise, sevâb kazanır. [Sevâbın mikdârı, hac niyyetinin çokluğuna göre değışir]. Ticâret niyyeti çok ise veyâ iki niyyet eşit ise, hac sevâbı kazanamaz. Fekat, şartlarını yerine getirdi ise, yalnız farzı yapmış olur. Farzı yapmamak azâbından kurtulur. Gösteriş için yapılan her ibâdet ve hayrât ve hasenât sevâbı da böyledir).

Hac yapan kimseye, hâcî denir. Üç dürlü hâcî vardır:

1 — Müfrid hâcî: İhrâma girerken, yalnız hac yapmağa niyyet eden kimsedir. Mekke'de oturanlar, yalnız müfrid hâcî olur.

2 — Kârin hâcî: Hac ile ömreye birlikte niyyet eden kimsedir. Önce ömre için tavâf ve sa'y edip, sonra ihrâmını çıkarmadan ve traş olmadan, hac günlerinde hac için, tekrâr tavâf ve sa'y yapar. Kırân hac sevâbı, diğerkisinden fazladır.

3 — Mütemetti' hâcî: Hac aylarında ömre yapmak için ihrâma girip ve ömre için tavâf ve sa'y yapıp ve traş olup ihrâmdan çıkar. Memleketine gitmiyerek, o sene, terviye gününde veyâ dahâ önce, hac için ihrâma girerek, müfrid hâcî gibi hac yapan kimsedir. Yalnız, tavâf-ı ziyâretden sonra da sa'y yapar. Temettü' hac sevâbı ifrâd hacdan çokdur. Hac ayları, Şevvâl, Zil-ka'de ayları ile, Zil-hiccenin ilk on günüdür. Kârin ve mütemetti' hâcîların şükr kurbanı kesmesi vâcibdir. Kesmez ise, Zil-hiccenin yedi, sekiz ve dokuzuncu günlerinde ve bayramdan sonra yedi gün dahâ oruc tutması lâzım olur. Hepsi on gün olur. Mekkeliler kârin ve mütemetti' olamaz.

Ömre, hac zamanı olan beş günden başka, senenin her günü, ihrâm ile yapılan, tavâf ve sa'y yapmak ve saç kazımak veyâ kesmektir. Ömre, ömründe bir kerre müekked sünnettir. Farz olan hacca (Hacc-ı ekber) veyâ (Haccetül-İslâm) denir. Ömreye (Hacc-ı asgar) denir.

Haccın şartları, farzları, vâcibleri ve sünnetleri vardır. Şartları da iki nev'dir.

A — Vücûb şartları, İmâm-ı a'zama göre, sekizdir:

1 — Müslimân olmak,

2 — Kâfir memleketinde olanın, haccın farz olduğunu işitmesi.

- 3 — Akıllı olmak.
- 4 — Bâlig olmak.
- 5 — Hür olup, köle olmamak.

6 — Geçim ihtiyâcından fazla olarak hacca götürüp getirecek ve geride kalanlara yetecek kadar, halâl parası olmak. Buradaki ihtiyâc da, zekâtdaki gibidir. [Birinci kısım 80.ci maddeye bakınız!]. Harâm malı olana, hacca gitmek değil, bunları sâhiblerine ödemek farzdır. Harâm mal ile hacca giden, hac yapmamak azâbından kurtulur ise de, hac sevâbı kazanamaz. Gasb edilen yerde nemâz kılmağa benzer. Böyle kimselerin ibâdetlerine mâni' olmamalıdır. Günâhlar ibâdetlere mâni' değildir. Parasının halâl olduğunda şübhesi olan, sevâb kazanmak için, (Yahyâ efendi fetvâsı) nda yazılı olduğu gibi, halâl kesbli bir kimseden ödünç alıp, bununla hacca gitmelidir. Borcunu şübheli parası ile ödemedir.

7 — Hac vakti gelmiş olmak. Hac vakti, Arefe ve bayram günleri olmak üzere, beş gündür. Yolda geçen zaman da düşünülerek, vücûb şartları, bu zaman başında mevcûd olan kimsenin ömründe bir kerre hacca gitmesi farz olur. Malı olan kimse hac vakti gelince, kendine hac farz olup olmadığını bilmesi lâzımdır.

- 8 — Hacca gidemeyecek kadar, kör, hasta, çok ihtiyâr ve sakat olmamak.
- B — Edâ şartları dördür:

- 1 — Mahbûs ve men' edilmiş olmamak.

2 — Hac için gideceği yolda ve hac yerinde selâmet ve emniyet olmak. Gemi, tren, otobüs ve tayyâreden tehlikeli olan ile gitmek lâzım olduğu zaman, hacca gitmek farz olmaz. Vehhâbilerin, hâcîların canına, malına saldırdığı yıllarda hacca gitmek farz olmaz. Birkaç hâcînin öldürülmesi özr sayılmaz. Hac için ayak basdı parası, vergi, rüşvet vermek câizdir. Malını, canını, hakkını kurtarmak için rüşvet vermek, her zaman câizdir. Rüşvet istemek günâh olur.

3 — Mekkedden üç gün üç gecelik uzak yerlerde bulunan kadının hacca gidebilmesi için, zevcinin veyâ nikâhı düşmiyen ebedi mahrem akrabâsından fâsık olmıyan birisinin berâber gitmesi lâzımdır. Bunun yol parasını verecek kadar, kadının zengin olması da lâzımdır. (Künûz-üd-dekâik) da yazılı, Bezzârın bildirdiği hadis-i şerîfde (Kadın, yanında bir mahremi olmadan hacca gidemez!) buyuruldu. Zengin olan kadının, mahremi ile bir kerre hacca gitmesine zevci mâni' olamaz. Zirâ zevcin farzlara mâni' olmağa hakkı yoktur. [(Hadîka), sahîfe 591]. Yine (Hadîka) da, dil âfetleri sonunda buyuruyor ki, (Zevc, zevcesinin mahremi ile nâfile hacca gitmesine mâni' olabilir. Gidip gelinceye kadar zevcenin nafakası, iznle gidince zevcine âid olur. İznsiz gidince zevcine âid olmaz). İkinci kısımda otuzyedinci maddeye bakınız!

- 4 — Kadın, iddet hâlinde bulunmamaktır. Ya'nî yeni boşanmış olmamaktır.

Vücûb şartları bulunmakla berâber, edâ şartları da kendinde bulunan kimsenin, o sene hacca gitmesi farz olur. O sene, hac yolunda ölürse hac sâkıt olur. Vekil gönderilmesi için vasiyyet etmesi lâzım olmaz. O sene gitmez ise, günâh olur. Hacca gitmeği, dahâ sonraki senelere bırakırsa, fâsık olur. Çünkü küçük günâha devam kebîre olur. Sonraki senelerde, hac yolunda veyâ evinde hasta veyâ habs, sakat olursa yerine başkasını, kendi memleketinden bedel göndermesi veyâ bunun için vasiyyet etmesi lâzımdır. Bedel gönderdikden sonra iyi olursa, kendinin gitmesi de lâzım olur. Sonraki senelerde hacca giderse, te'hîr günâhı afv olur. İmâm-ı Muhammede ve Şâfi'îye göre, sonraki senelere bırakması câizdir.

Vücûb şartlarından birisi bulunmıyan kimsenin hacca gitmesi farz olmaz. Vücûb şartlarını te'mîn etmek lâzım değildir. Vücûb şartları bulunup da edâ şart-

tından biri bulunmıyan kimsenin hacca gitmesi farz olmaz ise de, ömrü devamlı ise, yerine birini göndermesi veyâ öldükden sonra, yerine birinin gönderilmesi için vasiyyet etmesi lâzımdır. İbâdet üç kısımdır:

1 — Yalnız beden ile yapılan ibâdetdir. Nemâz ve oruc, Kur'ân-ı kerim okumak, zikir böyledir. Hiç kimse, başkası yerine, beden ibâdeti yapamaz. Herkesin kendisi yapması lâzımdır. Kendi yerine başkasını vekil edemez.

2 — Yalnız mal ile yapılan ibâdetlerdir. Mal zekâtı ve beden zekâtı ya'nî sadaka-i fitr ve toprak zekâtı, ya'nî uşr ve keffâretler, ya'nî âzâd etmek, fakirleri doyurmak ve giydirmek ve nâfile hac böyle ibâdetdir. Bir kimsenin ömrü olsun, olmasın, bunun mal ile yapılacak ibâdetlerini başkası, hattâ zimmi de, bunun izni ve malı ile yapabilir.

3 — Hem beden, hem mal ile yapılan ibâdetlerdir. Farz olan hac böyledir. Bir kimse hayâtda iken, ancak ömrü olduğu zaman başkası, bunun emri ve malı ile yerine hac yapabilir.

Bir kimse, herhangi bir ibâdetinin sevâbını başkasına hediye edebilir. Şâfiî ve Mâlikî mezheplerinde ise, yalnız beden ile yapılanlar hediye edilemez. Ücret ile ibâdet yaptırmak ve ibâdetin sevâbını başkasına satmak bâtıldır. İbâdeti yapmadan pazarlık edilirse, ücret olur. Yaptıktan sonra pazarlık edilirse, ibâdeti satmak olur.

Vekîlin, ihrâma girerken, emr eden kimse için, kalb ile niyyet etmesi şarttır. Hac borcu olan kimsenin, öldükden sonra kendi için hac yapacak vekîlin adını bildirerek vasi olan kimseye emr vermesi lâzımdır. Meyyit veyâ meyyitin vasi yaptığı yabancı kimse, vârislerden birini, diğer vârisler izn vermedikçe, vekil yapamaz. Bir kimse izn vermeden, başkasının, bunun yerine hacca gönderilmesi câiz değildir. Yalnız vâris, ölen akrabâsı, vasiyyet etmemiş, ya'nî hac parası ayırmamış ise kendine miras kalan para ile, onun yerine hacca gidebilir veyâ başkasını gönderebilir. Böylece, anasını, babasını hac borcundan kurtarmış olur. Kendine de, farz olmuş ise, kendi için, ayrıca gitmesi lâzımdır. Fekat, onları borcundan kurtarması, kendine on hac sevâbı kazandırır. Hanefî ve Hanbelî mezheplerinde, onların yaşadığı şehirden hac yapılması lâzımdır. Meselâ, İstanbulda bulunan bir kimsenin babası Erzurumda sâkin iken vefât etse, babası vasiyyet etmedi ise, babası için birini vekil göndermek isterse, Erzurumdan göndermesi farzdır. Başka yerden göndermesi Hanefide câiz değildir. Şâfiî mezhebinde Mikât dışındaki her yerden göndermesi câizdir. Hattâ, hacca giden birine para vererek, Mekke-i mükerremede bir vekil bulup, babası için, buna mikâtdan hac yaptırtması Şâfiî'de câizdir. Hanefî olanlar, paraları az ise, Şâfiî mezhebini taklid ederek, vasiyyet etmemiş ana, baba ve yakınları için, Mekke'de vekil tutabilirler. Fekat, parayı verirken, imâm-ı Şâfiî'yi taklid ediyorum diye niyyet etmesi lâzımdır.

İznsiz vekil olup hac edenin haccı, kendine olur. Ya'nî kendinin hac borcu varsa, ödenmiş olur. Sevâbını, vekil olduğuna bağışlayabilir. Her müslimân, her ibâdetinin sevâbını ölü, diri, her müslimâna hediye edebilir. Fekat bağışladığı kimse, hac borcundan kurtulmaz. Vasi olan, ya'nî kendisine vasiyyet edilen kimse, emr olunan vekili gönderir. Vekil de (istediğini yap) denilmedi ise, başkasını gönderemez. Vasiyyet ederken (Vekîlim veyâ başkası) demiş ise veyâ vekil ta'yîn etmemiş ise, vasi kendi de gidebilir, başkasını da gönderebilir. Hac borcu olmıyan kimsenin, kendi için vekil göndermesi câiz değildir. Bâlig olmıyan âkil çocuk vekil olabilir. Belli parayı ücret diyerek vekil ta'yîn etmek câiz değildir. Vekile, âdet olan yol ve nafaka masrafı hesâblanarak (şu kadar para ile) denir. Verilen para ücret değildir, teberru'dur. (Eşbâh) da diyor ki: (Artan para, vârislere geri verilir. Vârisler kalan parayı kendine hediye etmeğe ve nefsin için

kabûl etmeğe, seni vekil etdik derse, vekil böyle yapar). Hac etmemiş, bâliğ ol-
mamış kimselerin ve kadının vekil olmaları, Hanefide câiz ise de, Şâfi'de câiz
değildir. Vekil, hac etdikden sonra Mekke'de kalıp geri gelmezse câizdir. Fekat,
geri gelmesini emr etmek efdaldır. Hâcinin vekil olarak gitmesi, kendi için tek-
râr gitmesinden efdaldır.

Fakîr kimse, nâfile olarak hacca gidince, mikâta vardığı zaman, Mekke'ye gi-
bi olup, yürüyerek hac etmesi farz olur ve farzı îfâya niyyet eder. Fakîr olan
vekil böyle değildir. Çünkü, başkasının kudreti ile oraya gelmiş ve dönecektir.
Zengin'in hac sevâbı, fakîrin hac sevâbından dahâ çoktur. Fakîr, hac yolunda
açlıktan, yorgunluktan ölürse günâha girer. Yolda başkalarından yardım iste-
meğe muhtâc olan fakîrin hacca gitmesi mekrûhdur.

Kendisi serbest bırakılan vekil yolda hasta olsa da, olmasa da, parayı baş-
kasına verip, onu gönderebilir. İzn verilmemiş ise, gönderemez. Arafâtda dur-
madan önce ölen bir hâcî, farz olduğu sene gidip öldü ise, hac vasiyyet etmez.
Birkaç sene sonra gitmiş ise, kendi şehrinden vekil göndermesi için vasiyyet et-
mesi vâcib olur. Bildirdiği yerden veyâ bildirdiği para ile yapılabilecek yerden de
gönderilir. Vasiyyetde kullanılan kelimefere dikkat etmelidir.

Malının üçde biri yetiştiği hâlde kendi memleketinden göndermeğe yetiş-
miyecek parayı veyâ başka yerden gönderilmesini vasiyyet etmek günâhdır. Yer
veyâ para bildirmedi ise, hac yolunda ölmüş olsa bile, yaşadığı memleketinden
gönderilir. Ölürken, hac yapılmasını vasiyyet eden kimse için, hiç kimse kendi
parası ile bunun yerine hacca gidemez. Giderse, hac, gidenin olur. Meyyitin hac
borcu ödenmez. Hacdan sonra, sevâbını meyyite hediye edebilir. Meyyitin bi-
rakdığı malın üçde biri veyâ bundan ayırmış olduğu hac parası ile onun şehrini-
den gidilir. Vekil kendi parasından da buna katabilir. Ayrılan para az ise, müm-
kin olan yerden gönderilir. Mümkün olmazsa, vasiyyet bâtil olur. Diri olan âci-
zin, vekil yaptığı kimseye, kendi şehrinden gitmesine yetiyecek kadar vermesi
lâzımdır. Meyyit eğer, ayırdığım maldan diye şart etmemiş ise, vâris sonra te-
rekenin üçde birinden almak niyyeti olsa da, olmasa da, kendi malından vekil
gönderebilir. Meyyitin malından almak niyyeti var ise kendi gidemez. Temettü'
ve kıran haclarında kurban parası vekile âiddir. Vekil, haccı yaptığına yemin
ederse, inanılır. Kimse parayı geri isteyemez. Hiyânet eden vekil ihrâmdan önce
azl olunabilir.

Zekât ve hac farz olan kimse önce hemen hacca gider. Hacdan arta kalan-
dan zekâtını verir. Hacca gidemezse, hepsinin zekâtını verir. Hac vakti geldik-
den, ya'nî farz olduktan sonra, hac parası ile, ihtiyâcı olan eşyâyı, ya'nî ev, bir
senelik yiyecek satın almak câiz olmaz. Hacca gitmesi lâzım olur. Hac vakti gel-
meden önce satın alması câiz olur. Çünkü hac, vakti gelmeden önce farz olmaz.

Edâ şartlarını te'mîn etmek lâzımdır. Yalnız, kadının hacca gitmek için ev-
lenmesi lâzım değildir. Çünkü zevc zevcesini hacca götürmeğe mecbûr değildir.
Hacca giden bir erkek ile muvakkat nikâhlanması da câiz değildir.

Vücûb şartlarından biri bulunmayan kimse hacca giderse, nâfile hac yapmış
olur. Şartlar temâm bulununca, yeniden hac yapması lâzım olur. Edâ şartı nok-
san olan bir kimse hacca giderse, farzı edâ etmiş olur.

Erkeksiz kadın hacca gidemez. Giderse, haccı kabûl olur ise de, harâmdır.
Erkeği ile gidince de, otelde, tavâfda, sa'yde ve taş atarken, erkekler arasına
karışması harâmdır ve haccın sevâbını giderdiği gibi, büyük günâha girer. Ebe-
dî mahrem erkeği bulunmayan kadın, ihtiyârlayınca, göremez olunca veyâ iyi ol-
mayacak bir hastalığa yakalanınca yerine vekil gönderir. Dahâ önce göndermez.

Haccın farzı üçdür:

Bu üçünden biri yapılmazsa hac sahîh olmaz.

1 — Haccı, ihrâm içinde yapmaktır. (Ihrâm), peştemal gibi, iki beyaz bez olup, biri belden aşağı sarılır, öteki, omuzlara sarılır. İple bağlanmaz, düğüm- lenmez.

Hac için, ömre için, ticâret için veyâ herhangi birşey için uzakdan gelenle- rin, mikât denilen yerleri, ihrâmsız geçerek, Hareme, ya'ni, Mekke-i mükörreme- ye girmeleri harâmdir. Geçenin, gari mikâta gelip ihrâma girmesi lâzımdır. İh- râma girmezse, kurban kesmek lâzım olur. (Mikât) denilen yerler ile, Harem ara- sına, ya'ni, Mekke şehri arasına (Hil) denir. Mikâtdan geçerken, bir iş için Hilde kalmağı niyyet edenlerin ve Hilde oturanların, hacdan başka niyyetle, ihrâmsız Hareme girmeleri câizdir. Meselâ Cidde şehri Hildedir. (Harem), Mekke-i mü- kerremeden biraz dahâ geniş olup, hududunu İbrâhim aleyhisselâmın dikdiği taşlar göstermektedir. Bu taşlar, çok kerre yenilenmiştir. Hac için, Hilde otu- ranlar Hilde, Haremde oturanlar Haremde ihrâma girer.

Mikât yerlerini geçerken, niyyet ederek ve telbiye yaparak, ya'ni, emr olu- nan şeyi okuyarak, usûlü ile, ihrâma girilir. Mikât yerinden önce, hattâ kendi memleketinde de giymek câiz, hattâ dahâ iyidir. Hac aylarından önce giymek de câiz ise de, mekrûhdur.

Ihrâm giyen kimseye, ba'zı şeyler yasak olur. Meselâ, karadaki av hayvan- larını öldürmesi, dikilmiş elbise giymesi, bir yerini traş etmesi, cimâ' etmesi, kavga ve münâkaşa etmesi, koku sürünmesi, tırnak kesmesi, erkeğin mest, ayakkabı giymesi ve başını örtmesi, hatmi ile başını yıkaması, eldiven, çorap giymesi, hamâma girmesi, kenciliğinden çıkan ot ve ağaçların koparılması, ken- di üzerinde bulunan bitin öldürülmesi ve öldürmek için gösterilmesi câiz değil- dir. Bunları bilerek veyâ bilmiyerek, unutarak yapanlara, kurban, sadaka cezâ- ları lâzım olur. Mut'a ya'ni temettü' kurbânı ve kırân etinden sâhibi yiyebilir. Cezâ olarak kesilen etlerden yiyemez. Müfrid hacda bir kurban icâb etdiren su- çu kârin hâcı işlerse, biri ömre için, iki kesmesi lâzımdır.

Ihrâmda iken pire, her dürlü sinek, başkasının üzerinde bulunan biti, fâre, yılan, akreb, kurt, çaylak gibi zararlı ve insana saldıran hayvanları öldürmek, başını sabun ile yıkamak, na'lin ve onun gibi üstü açık ayakkabı giymek, diş çıkartmak, bit ölmek ve saç dökülmek üzere hafif kaşınmak, renkli ihrâm giymek, gusl abdesti almak, başını dokundurmamak şartı ile, tavan, çadır, şem- siye altında gölgelenmek, başı âdet olmayan şey ile [tas, tepsi] örtmek, paket gibi şeyler koymak, beline kuşak, kemer, para kesesi, kılınc, silâh bağlamak, yüzük takmak, insanların dikip yetiştirdiği sebze ve ağaçları koparmak, düşman ile döğüşmek câizdir.

Kadınların başını örtmesi lâzım olup, deriye değmemek üzere yüzlerini ört- meleri ve dikilmiş elbise, mest, çorap giymeleri, örtü altına zînet eşyâsı takma- ları câizdir.

2 — Arefe günü Arafâtın, (Vâdi-yi Urene) denilen yerinden başka herhangi bir yerinde, öğle ve ikinci nemâzlarından sonra (Vakfe) ye durmak. Herkes, imâ- ma karşı ayakda durup, ayakda duramazsa, oturup imâmın düâsını dinler. Son- ra, oturabilir, yatabilir.

Hacca gec giden bir kimse, doğru Arafâta gider. Bunun, artık (Tavâf-ı ku- dûm) yapması lâzım olmaz. Bir hâcı Arefe günü, öğle ezânından, bayramın bi- rinci günü, sabâh nemâzı vaktine kadar olan zaman içinde, biraz Arafâtda dur- sa veyâ ihrâmlı olarak Arafâtdan geçse veyâ ihrâmlandıktan sonra hasta olup uykuda iken, baygın iken sedye içinde veyâ başka birşeyle taşınarak nüsükler yaptırılırsa veyâhud ihrâma girmeden önce, hasta olan, bayılan yerine başkası ihrâma girip, bu uyanmadan, ayılmadan önce, o bunun yerine de nüsükleri ay- rıca yaparsa veyâ Arefe günü olduğunu bilmiyerek, Arafâtda dursa, haccı sa-

hih ve tavâf-ı kudûm sâkit olur. O yerin Arafât olduğunu bilmek ve niyyet etmek lâzım değildir. O gün veyâ gece, Arafâtda bulunmayan veyâ Arafâtdan geçmeyen veyâ tayyârede uçarak geçen, hâci olmaz. Vehhâbilerin haccı bir gün önce yaptıkları senelerde hac kabûl olmamaktadır.

3 — Kâ'be-i mu'azzamayı (Tavâf-ı ziyâret) etmektir. Tavâf, Mescid-i harâm içinde, Kâ'be-i mu'azzama etrâfında dönmek demektir. Dördü farz, üçü vâcib olmak üzere yedi kerre dönülür. Zemzem kuyusunun ve makâm-ı İbrâhîmin dışından dolaşarak da tavâf etmek câizdir. Kadınların tavâf ederken, Kâ'beye yaklaşmamaları efdal olduğu (Eşbâh) da yazılıdır. Mescid dışından câiz değildir. Tavâfa niyyet etmek de, ayrıca farzdır. Tavâf-ı ziyâreti, Arafâtdan sonra yapmak da farzdır. Tavâf ederken ve sa'y ederken, ezân okunursa, bunlar bırakılıp, nemâzdan sonra temâmlanır. Tahtâvî'nin (Merâkifelh) hâşiyesi, bayram nemâzında diyor ki, (Kâ'beden başka bir câmi' etrâfında ibâdet için dönenin kâfir olmasından korkulur).

HACCIN VÂCİBLERİ YIRMİBİRDİR: 1 — Yalnız, tavâf-ı kudûmdan sonra ve hac ayları içinde olmak şartı ile, Safâ ile Merve tepeleri arasında, yedi kerre sa'y etmek, ya'nî, usûlü ile yürümek. Tavâfsız sa'y sahih olmaz.

2 — Arafâtdan dönüşde, Müzdelifede, vakfeye durmaktır. Âdem «aleyhis-selâm», hazret-i Havvâ ile ilk olarak Müzdelifede buluştu.

3 — Minâda, üç gün, temiz taş veyâ teyemmüm câiz olan şey atmaktır.

4 — İhrâmdan çıkmadan önce, başın en az dörtte birini ustura ile traş ettirmek veyâ en az üç santimetre, kendisi veyâ başkası kırmaktır. Berber veyâ ustura bulamamak özr sayılmaz. Başında saç olmıyan veyâ başı yara olan da, usturayı, değmeden başdan geçirmelidir. Kadınlar, saçını traş etmez. Makas ile biraz keser.

5 — (Âfâki) olan, ya'nî Mikât denilen yerlerden dahâ uzak memleketlerin hâcıları, Mekkenen son ayrılacağı gün (Tavâf-ı sadr), ya'nî (Tavâf-ı vedâ') yapmaktır. Hayzlı kadına bu tavâf vâcib değildir.

6 — Arafâtda, güneş batdıktan sonra da, biraz kalmaktır. (Cevhere) ve (Mecmû'a-i Zühdiyye) kitâblarında diyor ki, (Güneş batmadan önce, Arafât meydanından dışarı çıkanın kurban kesmesi lâzım olur. Cünüb iken Arafâtda durulabilir).

7 — Tavâf-ı ziyâretde, Kâ'be-i mu'azzama etrâfında dörtten sonra üç kerre dahâ dönmektir. Tavâf-ı ziyâretten sonra Minâda gecelenir.

8 — Tavâf yaparken abdestsiz ve cünüb olmamaktır.

9 — Elbise temiz olmaktır.

10 — Tavâf yaparken, Hatim denilen yerin dışından dolaşmaktır.

11 — Tavâf ederken, Kâ'be-i mu'azzama, hep sol tarafda kalmaktır.

12 — Tavâf-ı ziyâreti, bayramın üçüncü gününün güneşi batıncıya kadar yapmak.

13 — Tavâf ederken, avret yeri kapalı olmak. Kadınlar için çok mühimdir.

14 — Safâ tepesi ile Merve tepesi arasında sa'y ederken, Safâdan başlamakdır.

Safâ tepesine çıkınca, Kâ'beye döner. Tekbîr, tehlil ve salevât getirir. Sonra, iki kolunu omuz hizâsında ileri uzatıp ve avuçlarını semâya doğru açıp düâ eder. Sonra Merveye doğru yürür. Safâdan Merveye dört, Merveden Safâya üç kerre gidilir.

15 — Her tavâfdan sonra, (Mescid-il harâm) içinde iki rek'at nemâz kılmak.

16 — Şeytan taşlamasını bayram günlerinde yapmaktır.

17 — Traşı, bayramın birinci günü ve Harem hudûdu içinde yapmaktır.

18 — Sa'yı yürüyerek yapmaktır. İki yeşil direk arasında erkek hızlı gider.

19 — Kırân ve temettü' hac yapan, şükr kurbânı kesmektir.

20 — Kurbânı, bayramın birinci günü kesmektir.

21 — Cimâ' gibi yasak olan şeyler, Arafâtda durmadan önce yapılırsa, hac-cı bozar. Bunları Arafâtdan önce yapmamak farzdır. Cimâ'dan başkalarını, ihrâmı çıkarıncaya, cimâ'ı, tavâf-ı ziyâreti yapıncaya kadar terk etmek vâcibdir.

Bilerek veyâ bilmiyerek, bir vâcibi vaktinde ve yerinde yapmıyana cezâ lâzım olur. Cezâ, Kurbân kesmek veyâ bir fitra sadaka vermektir. Hastalık, ihtiyâz veya galabalık gibi bir özl ile terk edince, birşey lâzım gelmez. Hayzlı veyâ nifâslı kadın Mescid-i harâma giremez. Tavâf ve sa'yden başka nüsükleri yapar. Tavâf-ı ziyâreti ve sa'yi temizlenince yapar. Her günün nüsükü, sonraki gecesinde de yapılabilir.

Hacca gidenler, Vehhâbi imâm arkasında nemâz kılmamalıdır.

Kâ'benin içinde farz veyâ nâfile kılmak ve cemâ'atle kılmak câizdir. Sırtını imâmın sırtına dönerek de kılınır. Sırtını imâmın yüzüne dönmek ve Kâ'benin üstünde kılmak mekrûhdur. Kâ'be etrâfında halka olup kılarken, imâmın iki yanındakilerden başkaları, Kâ'be'ye imâmdan dahâ yakın olabilirler.

HACCIN SÜNNETLERİ ONBİRDİR: 1 — Âfâki olanların, hemen Mescid-i harâma girerek (Tavâf-ı kudûm) yapmalarıdır. Kâ'beyi görünce tekbir, tehlil ve düâ edilir. Erkekler, Hacer-i esvede el ve yüz sürer. Tavâf-ı kudûmdan ve iki rek'at nemâzdan sonra, Safâ ile Merve arasında sa'y yapılır. Bundan sonra, ihrâmı çıkarmadan, Mekke şehrinde oturup, Terviye gününe kadar, istenildiği mikdâr, nâfile tavâf yapılır. Müfrid olan ve kârin olan hâcılar, taş atıp traş oluncuya kadar ihrâmı çıkarmıyacağı için, ihrâmın men' ettiği şeylerden, hergün, sakınmaları lâzım olur. Bu şeylerden sakınamıyacak kimselerin, mütemetti' hâci olması uygundur. Mescid-i harâm içinde nemâz kılanların önünden geçmek günâh değildir.

2 — Tavâfa (Hacerül-esved) den başlamak ve burada bitirmektir.

3 — İmâmın üç yerde hutbe okumasıdır. Birisi, Zil-hicce ayının yedinci günü Mekke'de; ikincisi, dokuzuncu günü, öğle nemâzı olunca, öğle ve ikindi nemâzlarından önce, Arafâtda; üçüncüsü, onbirinci günü, Minâda okunur. Arafâtda, hutbe bitince, öğle ve hemen sonra ikindi nemâzı, cemâ'atle kılınır. İmâma yetişemiyen, ikindi nemâzını, ikindi vaktinde kılar. Nemâzdan sonra, imâm ve cemâ'at, mescid-i Nemreden, Mevkife gelip, imâm hayvanda, hâcılar ise yerde, kibleye karşı, ayakda veyâ oturarak vakfeye dururlar. Cemâ'atin de hayvanda olması efdaldır. (Cebel-i rahme) kayaları üstüne çıkmak ve vakfe için niyyet etmek lâzım değildir.

4 — Arafâta gitmek için, Mekke'den, (Terviye günü), ya'nî Zil-hiccenin sekizinci günü, sabâh nemâzından sonra çıkmaktır. Mekke'den Minâ'ya gidilir.

5 — Arefe gününden önceki ve bayramın birinci, ikinci ve üçüncü günlerin geceleri, Minâda yatmaktır. Üçüncü gece ve günü Minâda kalmak mecbûrî değildir. Seksenyedinci maddenin birinci paragrafına bakınız!

6 — Arafâta gitmek için, Minâdan, güneş doğduktan sonra yola çıkmaktır.

7 — Arefe gecesi Müzdelifede yatmaktır. Arafâtdan Müzdelifeye gelip, burada, yatsı vakti olunca, akşam ve yatsının farzları birbiri ardınca, cemâ'at ile kılınır. Akşam nemâzını Arafâtda veyâ yolda kılanların Müzdelifede tekrâr, cemâ'at ile veyâ yalnız olarak, yatsı ile birlikte kılması lâzımdır.

8 — Müzdelifede, vakfeye, fecr ağardıktan sonra durmaktır. Gece Müzdelifede yatıp, fecr açılırken, sabâh nemâzını hemen kılip, sonra, (Meş'arilharâm) denilen yerde, ortalık aydınlanıncaya kadar, vakfeye durulur. Güneş doğmadan önce, Minâya hareket edilir. Yolda (Muhasser) denilen vâdide durmamalıdır. Bu-

rası (Eshâb-ı fil) durak yeridir. Minâya gelince (Mescid-i Hif) e en uzak olan ve (Cemre-i Akabe) denilen yerde, sağ elin baş ve şehâdet parmakları ile, iki buçuk metreden veyâ dahâ uzakdan, Cemre yerini gösteren divarın dibine nohud kadar yedi taş atılır. Divarın üstüne veyâ insana, hayvana çarpdıktan sonra dibine düşerse câiz olur. Ertesi fecre kadar câiz ise de, o gün öğleden önce atmak sünnettir. Sonra, hiç durmadan buradan gidilip, isterse kurban keser. Çünkü, seferî olana kurban kesmek vâcib değildir. Hâcılar seferî oldukları için, müfrit olana kurban kesmek vâcib değildir. Kurbandan sonra traş olur ve ihrâm-dan çıkar. Bayramın birinci günü Minâda olanlar, bütün hâcılar, bayram nemâzı kılmaz. Sonra, o gün veyâ ertesi gün, veyâ dahâ ertesi gün Mekkeye gidip, mescid içinde ve niyyet ederek (Tavâf-ı ziyâret) yapar. Buna (Tavâf-ül ifâda) da denir. Tavâf-ı ziyâreti ve traşı bayramın üçüncü günü güneş batdıktan sonraya bırakmak mekrûhdur ve kurban kesmek lâzım olur. Yalnız baygın olanın yerine başkası tavâf yapabilir. Tavâf-ı ziyâretde (Reml) ve (Sa'y) yapılmaz. Tavâf nemâzından sonra Minâya gelir. Öğle nemâzını Mekke'de veyâ Minâda kılar. Bayramın ikinci günü, öğle nemâzından sonra Minâda hutbe okunur. Hutbeden sonra, üç ayrı yerde, yedişer taş atılır. (Mescid-i Hif) e yakın olandan başlanır. Üçüncü günü de böyle yedişer taş atılır ki, hepsi kırkdokuz taş olur. Bunları öğleden önce atmak câiz değildir veyâ mekrûhdur. Üçüncü günü güneş batmadan önce, Minâdan ayrılır. Dördüncü gün de Minâda kalıp, fecrden güneşin grûbuna kadar dilediği zaman yirmibir taş dahâ atmak müstehabdır. Dördüncü günü fecre kadar Minâda kalıp da taş atmadan ayrılırsa koyun kesmek lâzım olur. Birinci ve ikinci yerlerinde taş atıldıktan sonra, kollar omuz hizâsına kaldırılarak ve el ayakları semâya veyâ Kibleye çevrilerek düâ edilir. Atılacak yetmiş taş, Müzdelife'de veyâ yolda toplanır. Hayvan üstünde taş atmak câizdir. (Tavâf-ı sadr) dan sonra, zemzem suyu içilir. Kâ'benin kapı eşiği öpülür. Göğüs ve sağ yanak (Mültezem) denilen yere sürülür. Sonra, Kâ'be perdesine yapışıp, bildiklerini okur ve düâ eder. Ağlıyarak mescid kapısından dışarı çıkar.

Minâ, Mekkenin; Müzdelife, Minânın; Arafât da, Müzdelifenin şimâl cihetindedir. Minâ ile Mekke arası altı kilometre, Minâ ile Müzdelife arası oniki kilometre ve Müzdelife ile Arafât arası altı kilometre, Safâ ile Merve arası üçyüzotuz metre, Safâ tepesindeki kemer ile Kâ'be arası yetmiş metre kadardır.

9 — Arafâtda, vakfeden önce gusl etmektir.

10 — Minâdan Mekkeye son dönüşde, önce Ebtah denilen vâdiye gelip, burada bir mikdâr durmaktır. Buradan Mekkeye gelip dilediği kadar kalır.

11 — Hacca giderken, muhtâc olmıyan ana, babadan, alacaklılardan, kefilinden izn almak sünnettir. Ana baba muhtâc ise, iznsiz gitmek harâmdır. Nafaka bırakmadı ise, zevcesinden iznsiz gitmesi de harâm olur. Mekke şehrine (Mu'allâ) kapısından, Mescide (Bâbüsselâm) dan ve gündüz girmek müstehabdır.

Haccın sünnetini yapmıyana cezâ lâzım gelmez. Mekrûh olur. Sevâbı azalır. Arefe günü Cum'aya rastlarsa, yetmiş hac sevâbı hâsıl olur. Halk arasında buna hacc-ı ekber deniliyor. Bu söz doğru değildir.

Mekke şehri, şimâlden cenûba doğru uzanan karşılıklı iki sıra dağ arasında olup, şehrin uzunluğu üç, genişliği bir kilometredir. Evleri kârgir olup, üç dört katlıdır. Şehrin ortasında (Mescidilharâm) denilen büyük câmi' vardır. Mescidilharâmın üstü açıktır. İstanbul câmi'lerinin avlularında olduğu gibi, avlu etrafında üç sıra kubbe vardır. Kubbeleri beşyüz adeddir. Kubbelerin altında 462 direk vardır. Direklerin 218 adedi mermer olup, yuvarlakdır. 224 adedi (Hacer-i sems) taşından yontmadır ve altı veyâ sekiz köşeli ve sarı renklidir. Mescid-i harâm, dikdörtgen (Müstatîl) gibi olup, şimâl divârı 164, cenûbu 146, şark divârı

106, garbı 124 metre uzunluğundadır. İstamboldaki Ayasofya câmi'-i şerifinin uzunluğu ise 77 metre ve genişliği 72 metredir. Sultanahmed câmi'-i şerifinin uzunluğu 72, genişliği 64 metredir. Mescid-i harâmın 19 kapısı olup, şark divârında dört, garbda üç, şimâlde beş, cenubda yeddir. Yedi minâresi vardır. Mekke ile Cidde İskelesi arası 75 km., Medine ile Cidde arası 424 km., Medine ile Bedr arası 150 km.dir. Mekke ile Medine arasında en kısa yol 335 km.dir. Resûlullahın hicret buyurduğu sâhil yolu 400 km. idi. Mekke, denizden 360 metre yüksektir. Medine, denizden 160 km. uzaktır.

Ömer «radıyallahü anh» zamanından önce, Mescid-i harâmın duvarları yoktu. Kâ'benin etrâfında, bir meydancık ve sonra evler vardı. Halife Ömer «radıyallahü anh», evlerin bir kısmını yıkdırıp, Kâ'be etrâfına, bir metreye yakın yükseklikde duvar çevirerek, Mescidilharâm meydana geldi. Mescidilharâm, muhtelif zamanlarda yenilenmiştir. Bugünkü şekli, Kâ'be-i mu'azzamanın onbirinci tâlif miri ile birlikde, 17.ci pâdişah dördüncü sultan Murâd hân tarafından [1045] de yapılmıştır. Şimdi Vehhâbiler, genişletmek behânesi ile, o târihi islâm eserlerini yıkıp, yok edip, yalnız maddî kıymeti fazla şeyler yapıyorlar. Kâ'be-i mu'azzama-ya saygısızlık edip, ondan dahâ yüksek binâlar, oteller yapıyorlar.

Kâ'be-i muazzama, Mescid-i harâm ortasında, dört köşe taşdan bir oda olup, 17 metre yüksektir. Şimâl divarı 8,8 metre, cenûbu 7 metre, şark divarı 11,9; garbı 12,8 metredir. Şark ve cenûb divârları arasındaki köşede (Hacerül-esved) taşı vardır ve yerden bir metreden ziyâde yüksektedir. Hâcılar öpdükleri için, çukurlaşmıştır. Kâ'benin şark divarında, bir kapısı vardır. Kapısı, yerden 1,7 metre yüksektedir ve genişliği 1,7, yüksekliği 2,7 metredir. Duvarlarının iç yüzü ve zemini renkli mermerlerle kaplıdır. Rûkn-i Irâkî hizâsında yedisi mermer, diğer basamakları ağacdan, 27 basamaklı, minâre merdiveni gibi yuvarlak merdiveni, ikinci Mustafa hân yenilemiştir. Kapının sağ tarafında bir de çukur ve tavana kadar yükselen üç direk vardır. Kâ'benin dış yüzü siyah, ipek perde ile örtülüdür. Kapısının perdesi, yeşil atlasdır.

Zemzem kuyusu, Mescid-i harâm içinde, Hacer-i esved köşesi karşısında ve köşeden sekiz metre uzakda bir odada olup, 1,8 metre yüksek olan taş bileziği vardır. Bu odayı, İstambolda Beylerbeyi câmi'ini yaptırmış olan, birinci sultan Abdülhamîd hân yaptırmış olup, zemini mermer döşeli ve duvarlara doğru meyillidir. Duvar diblerinde olukları vardır. Kuyuya su sızmayacak şekilde usta-likli yapılmıştır. Kuyu ağzı, bu hizâdan bir buçuk metre kadar yüksektir. Târihin kıymetli yâdigârı olan bu güzel san'at eserini 1383 yılında, Vehhâbiler bar-berca yıkdı. Kuyu ağzını ve birkaç metre çevresini, yer yüzünden birkaç metre aşağı indirdiler.

Kâ'benin dört köşesine, dört rûkn denir. Şama karşı olana (Rûkn-i şâmî), Bağdada karşı olana (Rûkn-i irâkî), Yemen cihetinde olana (Rûkn-i yemânî), dördüncü köşeye de (Rûkn-i hacar-il esved) denir.

Vedâ' tavâfından sonra zemzem içmek müstehabdır. Yüzbinlerce hâcî, içdiği ve yıkandığı ve memleketlerine götürdüğü hâlde, kuyudaki zemzem tükenmiyor. Şimdi hergün, motorla ve bir geniş hortum ile, gece gündüz çekildiği hâlde, bitmek bilmiyor.

* Kâ'benin şimâl divarı üzerinde (Altın oluk) vardır. Yerde bu oluk hizâsında kavs şeklindeki divarcık ile Kâ'be-i mu'azzama arasında kalan yere (Hatîm) denir. Tavâf ederken, bu Hatîm duvarının dışından dolaşmak lâzımdır.

Yer yüzünde, bir dâne Kâ'be vardır. O da, Mekke-i mükerreme şehrindedir. Mü'minler, hac etmek için Mekke-i mükerreme şehrine gider ve orada, Allahü teâlânın emr ettiği şeyleri yaparak hâcî olurlar. Kâfirler, başka memleketlere

giderek, başka yerleri dolaşır. Bunlara hâcî denmez. Müslimânların ibâdetleri başkadır. Kâfirlerin gâvurlukları başkadır.

Hilde oturup da Mekkeye ihrâmsız girenlerin hac veyâ ömre yapması vâcib olur.

Hac yapıldıktan sonra, Medîne-i münevvereğe gidip, Resûlullahın mubârek kabrini ziyâret etmek lâzım olduğu (Ehl-i sünnet yolu) kitâbımın son sahîfelerinde uzun yazılıdır. (Hucre-i se'âdet), mescid-i şerîfin kible divarının şark köşesine yakın olup, mihrâbda kibleye dönen kimsenin sol tarafında kalır. Minber ise, bu kimsenin sağ tarafındadır. Hucre-i se'âdet ile minber arasına (Ravda-i mutahhera) denir. Hucre-i se'âdet, iç içe iki divarla çevrilmiştir. İç divarın tavanının ortasında bir delik vardır. Dış divar, mescidin tavanına kadar yüksek olup, üzerindeki yeşil kubbe uzaklardan görünür. Dış divarların ve dışardaki yüksek parmaklığın etrâfı (Settâre) denilen birer perde ile örtülüdür. Divarların içine kimse giremez. Çünkü, kapıları yoktur. Mescid-i se'âdetin uzunluğu yetmişsekiz, genişliği, kible divârı kırkdokuz, şimâl divârı ise kırkbeş metredir.

Mescid-i Nebinin şimdi beş kapısı vardır. İkiisi garb divârında olup, kibleye yakın olana, (Bâbüsselâm), şimâl köşesine yakın olana, (Bâbürrahme) denir. Şark divarının, hucre-i se'âdetin kible tarafında kapı yoktur. Şark divarında, Bâbürrahme karşısında (Bab-ı Cibril) vardır.

(Dürr-ül-muhtâr) da diyor ki, (Farz olan hac önce yapılmalı, sonra Medîne ziyâret edilmelidir. Ziyâreti önce yapmak da câizdir. Nâfile hac yaparken, önce, yolun düştüğü şehre gidilir. Medîneye girince, yalnız kabr-i Nebîyi «aleyhis-selâm» ziyâreti niyyet etmelidir. Mescid-i Nebîde bir nemâz, başka yerlerdeki bin nemâzdan dahâ üstündür. Oruc, sadaka, zikr ve Kur'ân-ı kerîm okumak gibi ibâdetler de böyledir. Medîneye girerken ihrâma girilmez. Mekke'de ihrâmlı iken olan yasaklar, Medîne'de yasak değildir. İbni Teymiyye, kabr-i Nebîyi ziyâret için Medîneye gidilmez dedi ise de, Ehl-i sünnet âlimleri buna cevâb vermişlerdir. İmâm-ı Ebû Hasen Alî Sübkî [(Erreddü li-İbni Teymiyye) ve (Şifâ-üs-sikâm fi ziyâret-i Seyyid-il enâm) kitâblarında] İbni Teymiyyenin sapık sözlerini kuvvetli delillerle çürütmektedir. Kadınların da, tenhâ zamanlarda, örtülü olarak ziyâret etmeleri câizdir). İmâm-ı Sübkînin ve başka âlimlerin, İbni Teymiyyeyi red eden yazıları, (İslâm âlimleri) kitâbımda arabî olarak neşr olunmuştur.

(Merâkifelh) da ve hâşiyesinde diyor ki, (Medîne şehri uzakdan görülünce, salât ve selâm getirilir. Sonra, (Allahümme hâzâ harem-ü Nebiyyike ve mehit-ü vahyike femnin aleyye biddühül-i fihi vec'alhü vikâyeten li minennâr ve emânen minel azâb vec' alni minelfâlzine bi-şefâ' afil-Mustafa yevmelmeâb) denir. Şehre veyâ mescide girmeden önce gusl abdesti alınır. Güzel ve alkolsüz koku sürünülür. Yeni, temiz elbise giyilir. Şehre yürüyerek girmek iyi olur. Eşyâlarını bir yere yerleştirdikten sonra, o yerlerin kıymetini ve yüksekliğini düşünerek, boynu bükük, kalbi kırık olarak, (Bismillah ve alâ milleti Resûlillah) der ve hicret gecesi gelmiş olan (İsrâ) sûresinin sekseninci âyetini ve nemâzda okunan salevât-i şerîfeleri okuyarak ve (Vagfir li-zünûbi veftah li ebvâbe rahmetike ve fadlike) diyerek mescide gelir. Bâb-ı selâmdan veyâ bâb-ı Cibrilden mescide girip, minber yanında iki rek'at (Tehiyetül-mescid) nemâzı kılar. Minberin direği sağ omuzu hizâsına gelmelidir. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» burada kıları. İki rek'at da şükr nemâzı kılar. Düâdan sonra, kalkıp edeble Hucre-i se'âdete gelir. Muvâcehe-i se'âdet divarına karşı, arkasını kibleye dönerek, Resûlullahın mubârek yüzüne karşı, iki metre kadar uzakda, edeble durur. Resûlullahın kendisini gördüğünü, selâmını, düâlarını işitdiğini ve cevâb verdiğini, âmin dediğini düşünür. (Esselâmü aleyke yâ seyyidî, yâ Resûlallah..) diyerek kitâbdaki uzun düâyı okur. Emânet olan selâmları söyler. Sonra salevât oku-

yup, dilediği düâyı yapar. Sonra yarım metre sağa gelip, (Esselâmü aleyke yö halifete Resûllah...) diye başlayan, kitâbdaki uzun düâyı okuyarak hazret-i Ebü Bekre selâm verir. Sonra, yarım metre sağa gidip, hazret-i Ömere de kitâbdaki uzun düâyı okuyarak selâm verir. Sonra, kendine ve ana babasına ve düâ etmesini istemiş olanlara ve bütün müslimânlara düâ eder. Sonra yine Resûlullahın mübârek yüzü karşısına gelir. Kitâbdaki düâyı okur ve dilediği düâları da yapar. Sonra, Ebü Lübâbe hazretlerinin kendini bağlayarak tevbe etmiş olduğu direğe gelir. Burada ve Ravda-i mutahherada nâfile, kazâ kılar. Tevbe ve düâ eder. Dilediği zamanlarda (Mescid-i Kubâ) ve (Mescid-i kibleteyn), Uhud şehidleri ve Baki'deki mezârları ve birçok meşhûr mübârek yerleri de ziyâret etmelidir).

İbni Kayyim, (Resûlullahın kabrine arka çevirerek düâ edilir. Ebü Hanife de böyle söylüyor) diyor. Hâlbuki bütün Ehl-i sünnet âlimleri, Kabr-i se'âdete dönmüş, kible divarı arkada kalmış olarak düâ edileceğini yazmaktadırlar. İbni Teymiyyenin ve İbni Kayyimın yolunda olan Alûsi bile, insâf ederek, bu hakikati saklıyamayıp, (Gâlye) sinde, (Mescidde iki rek'at nemâz kıldıktan sonra, hucra-i se'âdete gelip, mübârek yüzüne karşı döner, diri iken olduğu gibi huzûrun-da edeb ile durup, salât ve selâm verir ve şeri'atin bildirdiği düâları okur. Çünkü, Resûlullah, kabrinde de diridir. Âlimlerin çoğu, yalnız kabr-i se'âdeti ziyâret için uzaklardan gelmek de sünnetdir dediler. Çünkü, hadis-i şerifde (Beni ziyâret için gelip, başka bir iş yapmıyarak, yalnız ziyâret edene kıyâmetde şefâ'at etmek, bende hakkı olur) ve (Bana selâm verene ben de selâm veririm) buyuruldu) demektedir.

İbni Âbidîn, hac bahsinin sonunda buyuruyor ki, (Hacca giden fakir, Mekkeye gidinceye kadar nâfile ibâdet yapmaktadır. Nâfile sevâb almaktadır. Mekkeye şehrine girince, hac etmesi farz olur. Zengin ise, memleketinden hac için çıktığı ânda farz sevâbı kazanmaktadır. Farzın sevâbı, nâfilenin sevâbından dahâ çokdur. Fakir, memleketinde ihrâma girerek yola çıkarsa, yolda da farz sevâbı kazanarak, zenginin sevâbına kavuşur. Anası veyâ babası kendisine muhtâc olmıyan bir kimse, onlardan iznsiz farz olan hacca gidebilir. Fekat nâfile olan hacca iznsiz gidemez. Câmî', Kur'ân-ı kerim kursu ve benzeri, islâma fâidesi olan şeyleri yapmak, nâfile hacdan dahâ sevâbdır. Nâfile hac yaparken sarf edilen paralar, müslimânların muhtâclarına veriliyorsa, nâfile hac etmek, kendi memleketinde sadaka vermekden dahâ efdaldır. Çünkü, hem mâl ile, hem beden ile ibâdet yapılmaktadır. [Fekat, hacda bir farzı veyâ vâcibi özrsüz terk etmemek veyâ harâm, mekrûh işlememek lâzımdır. Aksi hâlde, nâfile hac yapmak sevâb değil, günâh olur. İkiyüzotuzsekizinci sahîfeye bakınız!]. Asker olarak veyâ yazı ve propaganda ile islâmiyyete hizmet etmek, nâfile hacdan dahâ sevâbdır. Böyle hizmeti olmıyan için, memleketinde fakir, muhtâc ve sâihlere yâhud seyyidlere para yardımı etmek, nâfile haclardan ve câmî', Kur'ân-ı kerim kursu ve benzeri hizmetleri yapmaktan dahâ sevâbdır).

Aşkın aldı benden beni,
seviyorum Rabbim seni!
senin sevgin, pek tatlıymış,
seviyorum Rabbim seni!

Ne varlığa sevinirim,
ne yokluğa yerinirim.
aşkın ile zevklenirim,
seviyorum Rabbim seni!

Emretdin ibâdetleri,
medhetdin iyi hâlleri,
verdın sonsuz ni'metleri,
seviyorum Rabbim seni!

Ne nankör nefsim var aceb,
zevk için, bana kıyar hep!
ben hakikî zevkî buldum,
seviyorum Rabbim seni!

İbâdeti güzel yapmak,
dünyâ için de çalışmak,
gece gündüz işim, çünkü,
seviyorum Rabbim seni!

Sevmek lâfla olmaz Hilmi,
Rabbin, çalışınız dedi.
hâlinden de anlaşılın:
seviyorum Rabbim seni!

İslâm düşmanları nice,
çatıyor dine sinsice.
durursan, doğru mı olur,
seviyorum Rabbim seni!

Âşık tenbel oturur mu?
ma'sûka toz kondurur mu?
düşmanı susdur da, söyle:
seviyorum Rabbim seni!

87 — MÜBÂREK GECELER

Mübârek geceler, islâm dininin kıymet verdiği gecelerdir. Allahü teâlâ, kullarına çok acıdığı için, ba'zı gecelere kıymet vermiş, bu gecelerdeki düâ ve tevbeleri kabûl edeceğini bildirmiştir. Kullarının çok ibâdet yapması, düâ ve tevbe etmeleri için bu geceleri sebep kılmıştır. Kıymetli geceye, kendinden sonra gelen günün ismi verilir. Önceki günü öğle nemâzı vaktinden, o gecenin fecrine kadar olan zemandır. Yalnız, Arefe ve üç kurban günlerinin geceleri böyle değildir. Bu dört gece, bu günleri ta'kib eden gecelerdir. Bu geceleri ihyâ etmeli, ya'ni kazâ nemâzları kılmalı, Kur'ân-ı kerim okumalı, düâ, tevbe etmeli, sadaka vermeli, müslimânları sevindirmeli, bunların sevâblarını ölümlere de göndermelidir. Bu gecelere saygı göstermelidir. Saygı göstermek, günâh işlememekle olur.

(Riyâd-unnâsihîn) kitâbının yüzyetmişikinci sahifesinde buyuruyor ki, (İmâm-ı Nevevî, (Ezkâr) kitâbında diyor ki, (Gecenin oniki kısmından bir kısmını [bir sâ'at kadar] ihyâ etmek, bütün geceyi ihyâ etmek olur. Yaz ve kış geceleri için hep böyledir). [İbni Âbidîn, birinci cild, 461. ci ve üçüncü cildin 289. cu sahifelerinde de bu konuda bilgi verilmiştir]. (Hakâyık-ı manzûme) de diyor ki, (Fıkh kitâblarında sâ'at demek, bir mikdâr zaman demektir). İmâm-ı Nevevî, Şâfiî mezhebinde müctehiddir. Hanefîlerin de, geceleri böyle ihyâ etmeleri uygun olur).

MÜSLİMANLARIN ON MÜBÂREK GECESİ VARDIR:

1 — **KADR GECESİ**: Ramezân-ı şerif ayı içinde bulunan bir gecedir. İmâm-ı Şâfi'i, onyedinci, İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe, yirmiyedinci gecesini çok vâki' olur dedi. Yirmi ile otuzuncu geceleri arasında arayınız denildi. Kur'ân-ı kerimde medh edilen en kıymetli gecedir. Kur'ân-ı kerim, Resûlullah'a bu gece gelmeğe başladı.

2 — **AREFE GECESİ**: Kurban bayramının birinci günü ile Arefe günü arasındaki gecedir. Zil-hicce ayının dokuzuncu ve onuncu günleri arasındaki gecedir.

3 — **FİTR BAYRAMI GECESİ**: Ramezân-ı şerif ayının son günü ile bayramın birinci günü arasındaki gecedir.

4 — **KURBAN GECELERİ**: Kurban bayramının birinci, ikinci ve üçüncü günlerinden sonraki gecelerdir. Bu üç güne (**Eyyâm-ı nahr**) denir.

5 — **MEVLİD GECESİ**: Rebi'ulevvel ayının onbirinci ve onikinci günleri arasındaki gecedir. Dünyâdaki bütün insanlara peygamber olarak gönderilen, Peygamberlerin sonuncusu ve en üstünü Muhammed Mustafâ aleyhisselâmın doğduğu gecedir. Kadr gecesinden sonra, en kıymetli gecedir. Bu gece, O doğduğu için sevinenler afv olur. Bu gece, Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» tevellüdü zamanlarında görülen hâlleri, mu'cizeleri okumak, dinlemek, öğrenmek çok sevâbdır. Kendileri de anlatırdı. Bu gece, Eshâb-ı kirâm da, bir yere toplanıp, okurlar, anlatırlardı. [Üçyüzyirmidokuzuncu sahifeye ve ikinci kısmın onyedinci maddesine bakınız!]

6 — **BERÂT GECESİ**: Şa'bân ayının onbeşinci gecesidir. Ya'ni ondördüncü günü ile onbeşinci günü arasındaki gecedir. Allahü teâlâ, ezelden, hiç birşey yaratmadan önce, herşeyi takdir etti, diledi. Bunlardan, bir yıl içinde olacak herşeyi, bu gece meleklerle bildirir. Kur'ân-ı kerim Levhilmahfûza bu gece indi. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» bu gece, çok ibâdet, çok düâ ederdi.

7 — **MİRÂC GECESİ**: Receb ayının yirmiyedinci gecesidir. Mirâc, merdiven demektir. Resûlullahın göklere çıkarıldığı, bilinmiyen yerlere götürüldüğü gecedir.

Mekke ehâlisi imân etmiyor. Müslimânlara çok sıkıntı veriyordu. İşkenceye başlamış, işi azdırmışlardı. Resûlullah çok üzüldü. Hicretten bir yıl önce, elliiki yaşında idi. Zeyd bin Hâriseyi alarak Tâife gitti. Tâif halkına bir ay nasihat eyledi. Hiç kimse imân etmedi. Alay etdiler. İşkence yaptılar. Yuhâladılar. Çocuklar taşa tuttular. Ümmidsiz, üzüntülü, yorgun geri dönerken mübârek bacakları yaralandı. Zeydin başı kan içinde kaldı. Çok sıcak bir sâ'atda, yol kenârında, bitkin hâlde oturdular. Orada bulunan bağ sâhibi, Rebi'a oğulları zengin Utbe ve Şeybe adında iki kardeş, köleleri Addâs ile, birer salkım üzüm gönderdi.

Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» üzümü yirken Besmele okudu. Addâs hristiyan idi. Bunu işitince şaşırıldı. (Yıllarca buralardayım. Kimseden böyle söz duymadım. Bu nasıl sözdür?) dedi.

Resûlullah: Sen neredensin? buyurdu.

Addâs: Nineveliyim, dedi.

Resûlullah: Yûnus aleyhisselâmın memleketinden imişsin buyurdu.

Addâs: Sen Yûnusu nerden tanıyorsun? Onu, buralarda kimse bilmez, dedi.

Resûlullah: O benim kardeşimdir. O da, benim gibi Peygamber idi, buyurdu.

Addâs: Bu güzel yüzün, bu tatlı sözlerin sâhibi yalancı olmaz. Ben inandım ki, sen Allahın Resûlüsün, dedi. Müslimân oldu. Yâ Resûlallah, yıllarca bu zâ-

İlimlere, bu yalancılara kulluk ediyorum. Herkesin hakkını yiyorlar. Herkesi aldatıyorlar. Hiç iyi tarafları yok. Dünyâlık toplamak, şehvetlerini yapmak için her alçaklığı göze alıyorlar. Onlardan nefret ediyorum. Sizinle birlikte gitmek, size hizmetle şereflenmek, câhillerin, ahmakların size yapacağı saygısızlıklara hedef olmak, mübârek vücûdünüzü korumak için fedâ olmak istiyorum, dedi.

Resûlullah, tebessüm buyurdu: Şimdi efendilerinin yanında kal! Az zaman sonra, adımı her yerde işitirsin. O zaman bana gel, buyurdu. Bir müddet istirahat edip, yaralarını, kanlarını sildiler. Mekkeye yürüdüler. Karanlıkta şehre girdiler. Birkaç ay Mekke'de çok sıkıntılı geçti. Her taraf düşman idi. Gidecek bir yer yoktu. Doğruca amcası Ebû Tâlibin kızı Ümm-i hâninin Ebû Tâlib mahallesinde bulunan evine geldi. Ümm-i hânî, o zaman imân etmemişti. Kimdir o dedi.

Resûlullah: Amcan oğlu Muhammedim. Kabûl edersen, müsâfir geldim buyurdu.

Ümm-i hânî: Senin gibi doğru sözlü, emîn, asil, şerefli müsâfire can fedâ olsun. Yalnız, teşrif edeceğinizi önceden bildirseydiniz, birşeyler hâzırlardım. Şimdi yedirecek birşeyim yok, dedi.

Resûlullah: Yiyecek, içecek istemem. Hiçbiri gözümde yok. Rabbime ibâdet etmek, yalvarmak için bir yer bana yetişir, buyurdu.

Ümm-i hânî, Resûlullahı içeri alıp, bir hasır, leğen, ibrik verdi. Gelen müsâfire ikrâm etmek, onu düşmandan korumak, arablar için en şerefli vazife sayılırdı. Bir evdeki müsâfire zarar gelmesi, ev sâhibi için büyük yüzkarası olurdu. Ümm-i hânî düşündü. Bunun Mekke'de düşmanları çok. Hattâ öldürmek isteyenler var. Şerefimi korumak için, sabâha kadar onu gözeteyim dedi. Babasının kılıncını alıp, evin etrafında dolaşmağa başladı.

Resûlullah, o gün çok incinmişti. Abdest alıp, Rabbine yalvarmağa, afv dilemeğe, kulların imâna gelmesi, se'âdete kavuşmaları için düâyâ başladı. Çok yorgun, aç, üzüntülü idi. Hasır üzerine uzanıp uyuyuverdi.

O ânda, Allahü teâlâ, Cebrâil aleyhisselâma:

Sevgili Peygamberimi çok üzdüm. Mübârek bedenini, nâzik kalbini çok incitdim. Bu hâlde, yine bana yalvarıyor. Benden başka, hiçbirşey düşünmüyor. Git! Habibimi getir! Cennetimi, Cehennemimi göster. Ona ve Onu sevenlere hâzırladığım ni'metleri görsün. Ona inanmayanlara, sözleri, yazıları ve hareketleri ile O'nu incitenlere hâzırladığım azâbları görsün. Onu ben teselli edeceğim. Onun nâzik kalbinin yaralarını ben gidereceğim buyurdu. Cebrâil «aleyhisselâm», bir ânda Resûlullahın yanına geldi. Mışıl mışıl uyuyor gördü. Dürtmeğe, uyandıрмаğa kıyamadı. İnsan şeklinde idi. Mübârek ayağının altını öpdü. Kalbi; kanı olmadığı için, soğuk dudakları, Resûlullahı uyandırdı. Cebrâil aleyhisselâmı hemen tanıdı ve: **(Ey Cebrâil kardeşim. Böyle vaktsiz niçin geldin. Yoksa bir hatâ mı etdim, Rabbimi gücendirdim mi? Bana acı haber mi getirdin?)** buyurdu ve Rabbinin darılacağından çok korktu.

Cebrâil «aleyhisselâm»: Ey bütün yaratılmışların en üstünü! Ey Yaratanın sevgilisi! Ey Peygamberlerin efendisi, iyilikler menba'ı, üstünlükler kaynağı olan şerefli Peygamber! Rabbin sana selâm ediyor. Hiçbir Peygambere, hiçbir mahkûkuna vermediği ni'meti sana ihsân ediyor. Seni kendine da'vet ediyor. Lutfen kalk. Buyur, gidelim, dedi. Kâ'be yanına geldiler. Orada, bir kimse geldi. Göğsünü yardı. Kalbini çıkardı. Zemzem suyu ile yıkadı. Yine yerine koydu. Sonra Cennetden gelen Burak adındaki beyaz hayvana binip, bir anda Kudüsde, mes-cid-i Aksâya geldiler. Cebrâil «aleyhisselâm» kayayı parmağı ile deldi. Burâkı oraya bağladı. Geçmiş Peygamberlerden ba'zısının rûhları insan şeklinde orada idi. Cemâ'atle nemâz için Âdem, Nûh, İbrâhim Peygamberlere, imâm olmalarını sıra ile söyledi. Hiçbiri kabûl etmedi. Özr dilediler. Kusûrlu olduklarını söyledi-

ler. Cebrâil «aleyhisselâm», Habîbullâhı ileri sürdü. Sen varken, başkası İmâm olamaz, dedi. Nemâzdan sonra, mescidden çıkıp bilinmiyen bir mi'râc ile, bir ânda, yedi kat gökleri geçtiler. Her gökde bir büyük Peygamberi gördü. Cebrâil «aleyhisselâm» Sidrede kaldı ve kıl kadar ilerlersem, yanar, yok olurum dedi. Sidret-ülmüntehâ, altıncı gökde bulunan büyük bir ağacdır. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» Cenneti, Cehennemi, sayısız şeyleri görüp, Retref adındaki bir Cennet yaygısı üstünde olarak Kürsi, Arş ve rûh âlemlerini geçip, bilinmiyen, anlaşılamiyan, anlatilamiyan şekilde, Allahü teâlânın dilediği yüksekliklere ulaştı. Mekânsız, zamansız, cihetsiz, sıfatsız olarak Allahü teâlâyı gördü. Gözsüz, kulaksız, vâsitasız, ortamsız olarak Rabbi İla konuştu. Hiçbir mahlûkun bilemiyeceği, anıyamıyacağı ni'metlere kavuşup, bir ânda, Kudüse ve oradan Mekke-i mükerreremeye, Ümm-i hâninin evine geldi. Yatdığı yer henüz soğumamış, leğendeki abdest suyunun hareketi durmamış idi. Dışarda dolaşan Ümm-i hânî uyuklamış, birşeyden haberi olmamıştı. Kudüsten Mekkeye gelirken, Kureyşin kervanına rastladı. Kervandaki bir deve ürkdü, yıkıldı.

Sabâh olunca, Kâ'be yanına gidip mi'râcını anlattı. İşiten kâfirler alây etdi. Muhammed aklını kaçırmış, iyice sapıtmış dediler. Müslimân olmağa niyyeti olanlar da vaz geçdi. Birkaçı, sevinerek Ebû Bekrin evine geldi. Çünkü, bunun akllı, tecribeli, hesablı bir tüccâr olduğunu biliyorlardı. Kapıya çıkınca hemen sordular:

Ey Ebû Bekr! Sen çok kerre Kudüse gitdin geldin. İyi bilirsin. Mekkedden Kudüse gidip gelmek, ne kadar zaman sürer dediler.

Ebû Bekr: İyi biliyorum. Bir aydan fazla, dedi.

Kâfirler bu söze sevindi. Akllı, tecribeli adamın sözü böyle olur, dediler. Gülererek, alay ederek ve Ebû Bekrin de kendi kafalarında olduğuna sevinerek:

Senin efendin, Kudüse bir gecede gidip geldiğini söylüyor. Artık iyice sapıtdı diyerek, Ebû Bekre sevgi, saygı ve güvenc gösterdiler.

Ebû Bekr «radıyallahü anh», Resûlullahın mubârek adını işitince, (Eğer O söyledi ise inandım. Bir ânda gidip gelmiştir) deyip içeri girdi. Kâfirler neye uğradıklarını anıyamadı. Önlerine bakıp gidiyor ve (Vay canına. Muhammed ne yaman büyücü imiş. Ebû Bekre sihr yapmış) diyorlardı.

Ebû Bekr hemen giyinip, Resûlullahın yanına geldi. Büyük galabalık arasında, yüksek sesle (Yâ Resûlallah! Mi'râcınız mubârek olsun! Allahü teâlâyâ sonsuz şükrlere ederim ki, bizleri, senin gibi büyük Peygambere, hizmetçi yapmakla şereflendirdi. Parlıyan yüzünü görmekle, kalbleri alan, rûhları çeken tatlı sözlerini işitmekle ni'metlendirdi. Yâ Resûlallah! Senin her sözün doğrudur. İnandım. Canım sana fedâ olsun!) dedi. Ebû Bekrin sözleri, kâfirleri şaşırttı. Diyecek şey bulamayıp dağıldılar. Şübheye düşen, imânı zaîf birkaç kişinin de kalbine kuvvet verdi. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», o gün Ebû Bekre (Siddik) dedi. Bu adı almakla, bir kat dahâ yükseldi.

Kâfirler bu hâle çok kızdı. Mü'minlerin kuvvetli imânına, Peygamberin «sallallahü aleyhi ve sellem» her sözüne hemen inanmalarına, Onun çevresinde pervâne gibi toplanmalarına dayanamadılar. Resûlullahı mahcûb, mağlûb etmek için, imtihân etmeğe yeltendiler:

Yâ Muhammed «aleyhisselâm»! Kudüse gitdim diyorsun. Söyle bakalım! Mescidin kaç kapısı, kaç penceresi var, gibi şeyler sordular. Hepsine cevâb verirken, hazret-i Ebû Bekr, öyledir yâ Resûlallah, öyledir yâ Resûlallah derdi. Hâlbuki, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» edebinden, hayâsından karşısındaki yüzüne bile bakmazdı. Buyururdu ki, (Mescid-i aksâda etrâfıma bakmamışdım. Sorduklarını görmemişdim. O ânda Cebrâil «aleyhisselâm», Mescid-i aksâyı gözümün önüne getirdi. [Televizyon gibi] görüyor, sayıyordum. Soruları-

na, hemen cevâb veriyordum). Yolda, develi yolcular gördüğünü söyledi. İnşâallah Çarşamba günü gelirler buyurdu. Çarşamba günü güneş batarken, kervan Mekkeye geldi. Fırtına eser gibi olduğunu, bir devenin yıkıldığını söylediler. Bu hâl mü'minlerin imânını kuvvetlendirdi. Kâfirlerin düşmanlığını artırdı. (Rûh-ul-beyân) da (Tefsir-i Hüseyinî) den alarak ve (Bahr) de, imâmlığı anlatırken, diyor ki, (Resûlullahın Mekkenen Beyt-ül-mukaddese götürüldüğüne inanmayan, kâfir olur. Göklere ve bilinmeyen yerlere götürüldüğüne inanmayan ise, dâl ve mübtedî olur). Ya'ni sapık olur.

8 — **RECEB AYI VE REGÂİB GECESİ:** Receb ayının ilk cum'a gecesine (Regâib gecesî) denir. Receb ayının her gecesi kıymetlidir. Her Cum'a gecesî de kıymetlidir. Bu iki kıymetli gece bir araya gelince, dahâ kıymetli olmaktadır. Regâib gecesinin kıymeti, çeşidli hadis-i şerîfler ile bildirilmiştir.

Receb ayı, Âdem aleyhisselâmdan beri kıymetli idi. Bu ayda muhârebe etmek günâh idi. Her ümmet, bu aya saygı gösterirdi. Receb demek, mürecceb, mu'azzam, muhterem, kıymetli demektir. Fârisî (Enisülvâ'izin) kitâbında diyor ki, (İsâ «aleyhisselâm» zamanında bir genc, güzel bir kıza tutulmuşdu. Ona kavuşmak için çırpınıyordu. Nice zaman sonra söz aldı. Bir akşam, odada buluşular. Soyundular. Genc, pek sevincli idi. Ansızın, pencereden hilâli [yeni ayı] gördü. Bu, hangi aydır dedi. Kız, Receb deyince, genc toparlandı. Giyindi. Kız şaşırıp, ne oluyorsun dedi. Genc, babalarımın işitdim. Receb ayında günâh işlenmez. Bu aya saygı gösterilir deyip, özr diledi ve evine gitti. Allahü teâlâ, İsâ aleyhisselâma vahy gönderip, olanları bildirdi. Bu genci ziyâret et! Selâmımı söyle buyurdu. Genc, Receb ayına gösterdiği bir saygı için, büyük bir Peygamberin kendine gönderildiğine sevinerek imân etdi. İyi bir mü'min oldu. Receb ayına gösterdiği bir saygı sebebi ile, imân şerefine kavuştu).

9 — **MUHARREM GECESİ:** Muharrem ayının birinci gecesi, müslimânların yılbaşı gecesidir. Muharrem ayı, islâm yılının birinci ayıdır. Muharrem ayının birinci günü müslimânların yeni yılının, ya'ni hicrî yılın birinci günüdür. Kâfirler, kendi yılbaşları olan ocak ayının birinci gecesinde, Noel Baba yapıyorlar. Hıristiyan dininin emr ettiği küfrleri işliyorlar. Bu gecede tapınıyorlar. Müslimânlar da, kendi yıl başı gecelerinde ve günlerinde müsâfaha ederek, mektûblaşarak tebrikleşir. Birbirlerini ziyâret eder, hediyeye verirler. Yılbaşını mecmû'a ve gazetelerle kutlularlar. Yeni yılın, birbirlerine ve bütün müslimânlara hayırlı ve bereketli olması için düâ ederler. Büyükleri, akrabâyı, âlimleri evinde ziyâret edip düâlarını alırlar. O gün, bayram gibi temiz giyinirler. Fakirlere sadaka verirler.

10 — **AŞÛRE GECESİ:** Muharrem ayının onuncu gecesidir. Muharrem ayı, Kur'ân-ı kerîmde kıymet verilen dört aydan biridir. Aşûre, bu ayın en kıymetli gecesidir. Allahü teâlâ, birçok düâları Aşûre günü kabûl buyurdu. Âdem aleyhisselâmın tevbesinin kabûl olması, Nûh aleyhisselâmın gemisinin tûfândan kurtulması, Yûnus aleyhisselâmın balığın karnından çıkması, İbrâhim aleyhisselâmın Nemrûdun ateşinde yanmaması, İdrîs aleyhisselâmın diri olarak göke çıkarılması, Ya'kûb aleyhisselâmın, oğlu Yûsûf aleyhisselâma kavuşması ve gözle- rindeki perdenin kalkması, Yûsûf aleyhisselâmın kuyudan çıkması, Eyyûb aleyhisselâmın hastalıktan kurtulması, Mûsâ aleyhisselâmın Nil nehrinden geçip, Fir'avnın boğulması ve İsâ aleyhisselâmın vilâdeti ve yehûdilerin öldürmesinden kurtulup, diri olarak göke çıkarılması hep Aşûre günü oldu. Nûh «aleyhisselâm» gemide aşûre tatlısı pişirdiği için, müslimânların, Muharrem'in onuncu günü aşûre pişirmesi ibâdet olmaz. Muhammed «aleyhisselâm» ve Eshâb-ı kirâm böyle yapmadı. Bugün aşûre pişirmeği ibâdet sanmak, bid'atdır, günâhdır. Muhammed aleyhisselâmın yaptığı veyâ emr ettiği şeyleri yapmak ibâdet olur. Din kitâbları-

nın yazmadığı, Ehl-i sünnet âlimlerinin bildirmediği şeyleri yapmak, sevâb olmaz. Günâh olur. O gün, herhangi bir tatlı yapmak, tanıdıklara ziyâfet, fakirlere sadaka vermek sünnettir, ibâdetdir. İbnî Âbidîn, beşinci cild, İkiyüzyetmişaltıncı sahîfede diyor ki, (Kırpıklara sürme çekmek sünnettir. Fekat, bunu yalnız Aşûre günü yapmak harâmîdir).

Hazret-i Hüseyin «radıyallahü anh» o gün şehid oldu diye, mâtem tutmak, döğünmek de bid'atdır. Günâhdır. Aşûre günü mâtem yapmak, şi'ilerin, alevilerin uydurmasıdır. Hazret-i Hüseyin için mâtem tutuyorlar. Hazret-i Hüseyini, hazret-i Ali'nin oğlu olduğu için, tapınırcasına övüyorlar. Ehl-i sünnet ise, onu Resûlullahın torunu olduğu için çok seviyoruz. İslâmiyyetde mâtem tutmak yoktur. Müslimânlar, yalnız Aşûre günü mâtem tutmaz. Kerbelâ fâciasını hâtırlayınca her zaman üzülür. Kalbleri sızlar. Gözleri kan ağlar. İslâmiyyetde mâtem tutmak olsaydı, Aşûre günü değil, Resûlullahın Tâifde mübârek ayaklarının kana boyandığı ve Uhudda mübârek dişinin kırılıp, mübârek yüzünün kanadığı ve vefât ettiği gün mâtem tutulurdu.

Yukarıdaki on geceden, beşinci, altıncı, yedinci ve sekizinci gecelere (Kandil) geceleri denir.

Yukarıda bildirilen on geceden başka, fitr bayramının diğer geceleri, Zil-hicce ayının ilk on geceleri, Muharrem'in ilk on geceleri ve her cum'a ve pazartesi gecesi de mübârekdir. Şerhi'lâli hazretleri, (İmdâd-ül-fettâh) kitâbında, bu gecelerin fazîletlerini uzun yazmışdır.

Aşağıdaki hadis-i şerîfler, muhtelif kitâblarda yazılıdır:

1 — Rahmet kapıları dört gece açılır. O gecelerde yapılan düâ, tevbe, red olmaz. Fitr bayramının ve kurban bayramının birinci geceleri, Şa'bânın onbeşinci [Berât] gecesi ve arefe gecesi. [Kadr gecesi, birçok hadis-i şerîflerde bildirildiği için, burada da bildirilmeğe lüzûm görülmemişdir].

2 — Allahü teâlâ, ibâdetler içinde, Zil-hiccenin ilk on gününde yapılanları dahâ çok sever. Bu günlerde tutulan bir gün oruca, bir senelik oruc [nâfile oruc] sevâbı verilir. Gecelerinde kılınan nemâz, kadr gecesinde kılınan nemâz gibidir. Bu bünlerde çok tesbih, tehlil ve tekbir ediniz!

3 — Bir müslimân, Teraviye günü oruc tutarsa ve günâh söylemezse, Allahü teâlâ, onu elbette Cennete sokar.

4 — Arefe gününe hurmet ediniz! Çünkü Arefe, Allahü teâlânın kıymet verdiği bir gündür.

5 — Arefe gecesi ibâdet edenler, Cehennemden âzâd olur.

6 — Arefe günü oruc tutanların, iki senelik günâhları afv olur. Bir, geçmiş senenin, diğeri, gelecek senenin günâhıdır. [Arefe, Zil-hiccenin dokuzuncu gündür. Başka günlere Arefe denmez!].

7 — Arefe günü bin İhlâs okuyanın bütün günâhları afv olur ve her düâsı kabûl olur. Hepsini Besmele ile okumalıdır.

8 — Receb, Allahü teâlânın ayıdır. Receb ayına İkrâm edene, saygı gösterene, Allahü teâlâ, dünyâda ve âhiretde İkrâm eder.

Abdülkâdir-i Geylânînin «rahmetullahi aleyh» arabî (Fütûhulgayb) kitâbının ve bunun, Abdülhak Dehlevî, fârisî şerhinin, [1313] Hindistan baskısı, İkiyüzyetmişdördüncü sahîfede, Ali «radıyallahü anh» aşağıdaki hadis-i şerîfi haber verdi:

Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, (Farz nemâzı kılmamış olanın nâfile nemâzları kılması, vaktî temâm olmuş hâmile kadına benzer. Çocuğu olacağı günlerde, çocuğu düşürür, aldırır. Çocuğu yok olduğu için, bu kadına, hâmile denemez. Ana da denemez. Bu kimse de böyledir. Farz nemâzlarını ödemedikçe, Allahü teâlâ, nâfile nemâzlarını kabûl etmez). Büyük âlim, ha-

dis-i şerîf mütehasşısı Abdülhak Dehlevî «rahmetullahi aleyh» buyuruyor ki, (Bu hadîs-i şerîf, farz borçlarını kazâ etmeyip de, sünnetleri ve nâfileleri kılanların, boş yere uğraşdiklarını bildirmektedir. Çünkü, farz ve vâcib olmıyan nemâzlara nâfile nemâz denir. Farzlarla birlikde kılınan nâfilelere (Müekked sünnet) nemâzlar denir. Farzla birlikde kılınması bildirilmıyenlere (Zevâid sünnet) nemâzları denir).

9 — Recebin ilk Cum'a gecesini ihyâ edene [saygı gösterene], Allahü teâlâ kabr azâbı yapmaz. Düâlarını kabûl eder. Yalnız, yedi kimseyi afv etmez ve düâlarını kabûl etmez: Fâiz alan veyâ veren, müslimânları aşağı gören, anasına, babasına eziyyet eden, karşı gelen çocuk, müslimân olan ve şer'ate uyan kocasını dinlemıyen kadın, şarkı ve çalgıcılığı san'at edinenler, livâta ve zinâ edenler, beş vakt nemâzı kılınmayanlar. Bunlar, bu günâhlardan vaz geçmedikçe, tevbe etmedikçe, düâları kabûl olmaz. Ananın, babanın, kocanın, hiç kimsenin, şer'ate uymıyan emri dinlenilmez, yapılmaz. Fekat, anaya, babaya, yine tatlı söylemek, onları incitmemek lâzımdır. Ana baba kâfir ise, onları kiliseden, mey-hâneden, sırtda taşıyarak bile, geri getirmek lâzımdır. Fekat, oralara götürmek lâzım değildir.

İbni Âbidîn, beşinci cild, ikiyüzaltmışdokuzuncu sahîfede buyuruyor ki, (Anayı, babayı ve kadının zevcini, adları ile çağırması tahrîmen mekrûhdur, büyük günâhdır. Ta'zîm ile, saygı anlatan kelimeler ile ve yanına giderek çağırmaları lâzımdır. Uzakdan, yüksek sesle çağırmamalıdır).

10 — Cebrâil «aleyhisselâm» bana geldi. Kalk, nemâz kıl ve düâ et! Bu gece, Şa'bânın onbeşinci gecesidir dedi. Bu geceyi ihyâ edenleri, Allahü teâlâ afv eder. Yalnız, müşrikleri, büyücüleri, falocuları, hasîsleri, alkollü içki içenleri, fâiz yiyenleri ve zinâ yapanları afv etmez.

11 — Berât gecesini ganîmet, fırsat bilinîz! Çünkü, belli bir gecedir. Şa'bânın onbeşinci gecesidir. Kadr gecesî, çok büyük ise de, hangi gece olduğu belli değildir. Bu gece, çok ibâdet yapınız. Yoksa, kıyâmet günü pişmân olursunuz!

Bir zamanda veyâ bir yerde veyâ birşeyi okumakda, yapmakda, çok sevâb verileceğini işitince, o sevâba kavuşmağı niyyet ederek, düşünerek yapana, bu haber doğru olmasa bile, Allahü teâlâ, o sevâbları ihsân eder. Fekat, bunun şer'at tarafından yasak edilmemiş birşey olması lâzımdır. Nâfile ibâdetlerin sevâbına kavuşabilmek için, imânda ve farzlarda kusûr olmamak ve günâhlara tevbe etmek ve ibâdet olarak yapmağa niyyet etmek şarttır.

**Dünya geçicidir, burda kalınmaz,
ne kadar mal olsa, murâd alınmaz.
gâfil olma sakın, geri dönülmez!**

**Yürü dünya yürü, sonun virândır.
bin yılından sonra, âhır zemandır!**

**Hâlıkın dururken, mahlûka tapma,
şeytâna uyup da, yolundan sapma,
harâmlara dalıp, dinini yıkma!**

**Yürü dünya yürü, sonun virândır.
bin yılından sonra, âhır zemandır!**

**Azık topladın mı yola çıkmağa?
ışık edindin mi aydınlanmağa?
iki melek gelir süâl sormağa.**

**Yürü dünya yürü, sonun virândır.
bin yılından sonra, âhır zemandır!**

Ölünce, çözerler belin, kuşağın,
gözüne görünmez, oğlu, uşağın,
yakasız kefendir, örtün, döşeğün.

Yürü dünya yürü, sonun virândır.
bin yılından sonra, âhır zemandır!

Paran, apartmanın arkada kalır,
ummadığın gelir, hepsini alır,
gaynılar yer, içer, senden sorulur.

Yürü dünya yürü, sonun virândır.
bin yılından sonra, âhır zemandır!

Münker Nekir gelir, çınarlar gibi,
gözleri yanıyor, şimşekler gibi,
sorguya çekerler, gök gürtler gibi.

Yürü dünya yürü, sonun virândır.
bin yılından sonra, âhır zemandır!

Cehennemın, yedi dürlü yapısı,
herbirinin ateşdendir kapısı,
seksen yıllık yoldan gelir kokusu.

Yürü dünya yürü, sonun virândır.
bin yılından sonra, âhır zemandır!

88 — MİLÂDÎ SENEYİ HİCRÎ YILA ÇEVİRMEK

Milâdî sene başının, hangi hicrî seneye rastladığını bulmak için, milâdî seneden 621,54 çıkarılır. Geri kalan sayı hicrî şemsî yılı gösterir. Ya'nî hicretten beri geçen güneş yılı sayısını (hicrî güneş yılı târihini) gösterir. Bu güneş yılını 32,5 sayısına böleriz. Bölümü kendine ilâve edince, hicrî kamerî yıl bulunur. Meselâ, [1911] senesi başına rastlayan hicrî kamerî seneyi bulalım.

$$1911 - 621,54 = 1289,46$$

1289 adedi hicrî güneş yılı olur. Bu hicrî güneş yılını, 32,5 adedine taksim edersek, 39,67 bulunur. 1289,46 hicrî güneş yılı sayısına 39,67 ilâve ederiz:

$$1289,46 + 39,67 = 1329,13$$

[1911] yılının başı, hicrî kamerî [1329] senesinin $0,13 \times 12 = 1,56$ ikinci ayında imiş. (0,13), senenin kesri olduğu için, 12 ile çarpılınca, ay sayısı çıkar.

89 — HİCRÎ YILI MİLÂDİYE ÇEVİRMEK

Hicrî kamerî sene başlangıcı, milâdın [621].ci yılının temmuz ayının onaltıncı Cum'a günü idi. Ya'nî 621 yılı ocak ayı başından 197 gün sonra idi. 197 gün, 365 günlük bir yılın 0,54 kesridir. Bunun için, milâdî yıl, tam 621,54 olmakdadır.

Bir hicrî kamerî yılda 354,367 gün vardır. Bir güneş yılında 365,242 gün var-

dır. Bir güneş yılı, bir kamerî yıldan 10,875 gün dahâ uzun olduğu için, otuziki-buçuk yılda, kamerî yıl, güneş yılından bir yıl dahâ fazla olur.

Herhangi bir hicrî kamerî sene başının, hangi milâdî güneş yılına rastladığını bulmak için, hicrî kamerî yıl sayısı, her zaman 0,97 ile çarpılır. Elde edilen çarpım, hicrî güneş yılını gösterir. Hicrî güneş yılına 621,54 eklenince, milâdî yıl bulunur. Meselâ, [1329] hicrî yılı başının hangi milâdî yıla rastladığını bulalım:

$$1329 \times 0,97 = 1289,13$$

Buna 621,54 ektenince, milâdî yıl:

$$1289,13 + 621,54 = 1910,67$$

bulunur. Demek ki, [1329] hicrî kamerî yılı başı olan Muharrem ayının birinci günü, [1910 milâdî] şemsî yılının $0,67 \times 12 = 8,04$ dokuzuncu ayında imiş.

90 — HİCRÎ SENE BAŞININ HANGİ GÜN OLDUĞUNU BULMAK

Muharrem'in birinci günü, hicrî senenin başıdır. Bu günü bulmak için, sene adedi, beş ile çarpılır [darb edilir]. Bulunan aded, sekize bölünür [taksim olunur]. Bâkî [kalan sayı], perşenbeden i'tibâren gün adedini gösterir. Meselâ [1357] senesi muharremi ibtidâsı:

1357 nin beş misli 6785 dir. Bunun 8 ile taksiminden bir kalır. Muharrem'in başı perşenbedir.

Muharrem'in birinci günü, islâm senesinin başlangıcıdır. Mü'minlerin yıl başıdır. Mü'minler, bu günde birbirlerini tebrik ederler. Bu gün büyükleri, akrabâyı, âlimleri ziyâret edip, onların hayr düâlarını alırlar. O gün, bayram gibi, temiz giyinirler. Birbirlerine hediyeye verirler, fakirlere sadaka verirler.

91 — HERHANGİ BİR ARABÎ AYIN BİRİNCİ GÜNÜNÜ BULMAK (Işık üsûlü)

Sene adedinden bir noksânı, 4,367 ile çarpılır [darb edilir]. Bulunan adedin tam sayısına, aranılan aya mahsûs rakam ilâve edilir. Çıkan mecmû' [toplam], yediye taksim edildikde, kalan [bâkî], cum'adan i'tibâren gün adedi olur.

Oniki arabî ayın herbirine mahsûs rakamlar, şu beytdeki, oniki kelimenin birinci harfleridir. Her büyük harf, Ebcad hesâbı ile, bir adedi gösterir:

**Hilmi Bu Dünyâya Hiç Zahmet Etmel
Cemâl-i Dünyâyı, Vefâsız Zen Buldu Cümle.**

Beytdeki oniki büyük harfin sıraları, oniki arabî ayın, Muharremden i'tibâren sıralarına göredir. Her harf, aynı sıradaki ayın husûsî numarasıdır.

(Ebcad hevvez huttî) kelimelerinde:

E = 1, b = 2, c = 3, d = 4, he = 5, v = 6, z = 7, hu = 8, t = 9, i = 10 dur. Buna göre, yukarıdaki beytde kelimelerin birinci harfleri:

Hilmi	= 8	= Muharrem
Bu	= 2	= Safer
Dünyâya	= 4	= Rabî'ul-evvel

Hiç	= 5 =	Rabi'ul-âhır
Zahmet	= 7 =	Cemâzil-evvel
Etme	= 1 =	Cemâzil-âhır
Cemâli	= 3 =	Receb
Dünyâyı	= 4 =	Şa'bân
Vefâsız	= 6 =	Ramezân-ül-mubârek
Zen (kadın)	= 7 =	Şevvâl
Buldu	= 2 =	Zil-ka'de
Cümle	= 3 =	Zil-hicce

aylara mahsûs rakamları gösterir.

Meselâ [1362] senesi, Zil-ka'de ayının yirmidokuzuncu gününü bulalım:

1361 adedini 4,367 ile darb edelim, 5943 olur. Buna iki ilâve edelim. Çünkü, Zil-ka'deye mahsûs aded ikidir, 5945 olur. Bunu yediye bölünce, iki artar. Demek ki Zil-ka'denin birinci günü, cum'adan başlayarak, ikinci gün imiş. Ya'nî cumartesi imiş. Yirmidokuzuncu gün de, tabi'i yine cumartesidir. (**Se'âdet-i ebediyye**) kitâbını hâzırlayan fakîrin bulmuş olduğu bu usûl, pek kat'i ve hassâsdir. İkinci misâl olarak: [1376] senesi Ramezân-ı şerîfinin birinci gününü bulalım:

1375 sayısını, 4,367 ile çarparız. 6004 eder. Ramezân-ı şerîf ayına mahsûs aded, altı olduğundan, toplamı 6010 olur. Bunu yediye bölünce, bâki [kalan] dört olur. Cum'a gününden i'tibâren haftanın dördüncü günü, [pazartesi günü] Ramezân-ı şerîfin birinci günü olduğu anlaşılır.

Fekat, İbni Âbidîn, birinci cild, ikiyüzseksendokuzuncu sahîfede, kible ta'yînini bildirirken, diyor ki: (Ramezân-ı şerîfin birinci gününü anlamakda takvîmlere güvenilmemelidir, buyurdular. Çünkü oruc, gökde yeni ayı görmekle farz olur. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» (Hilâl görüncü oruca başlayınız!) buyurdu. Hâlbuki hilâlin doğması, görmekle değil, hesâbladır ve hesâb, sahîh olup, hilâl, hesâbın bildirdiği gecede doğar. Fekat, o gece görülmeyip, bir gece sonra görülebilir ve oruca, hilâlin doğduğu gece değil, görüldüğü gece başlamak lâzımdır. Çünkü, şerî'at böyle emr buyurmuştur). Hilâl, doğduğu geceden önceki gecelerde, hiçbir yerden görülemlenmeyeceği için, Ramezân-ı şerîf, hesâbla bulunan günden önce başlayamaz. O gün veyâ bir gün sonra başlar. O hâlde, oruca, takvîmle, hesâbla değil, hilâli görmekle başlamalıdır. Nitekim (Ni'met-i İslâm) kitâbı, yirmibirinci sahîfede böyle yazılıdır. Semâda, Ramezân-ı şerîf hilâlini aramak, bir ibâdetdir. Görülüyor ki, Ramezân-ı şerîf başlangıcını önceden haber vermek, şerî'ati bilmemek alâmetidir. Kurban bayramının birinci günü de, Zilhicce ayının hilâlini görmekle anlaşılır. Zilhicce ayının dokuzuncu Arefe günü, hesâbla, takvîmle anlaşılan gün veyâ bundan bir gün sonra olur. Bundan bir gün önce olamaz. Vahhâbiler, bunu bilmedikleri için Arefe gününü bir gün evvel yaptıkları da oluyor. O sene hacca gidenlerin hacları sahîh olmuyor. Hiçbiri hâcî olamıyor.

TENBİH: Besmelede bulunan ondokuz harfin (Ebced) hesâbı ile olan kıymetlerinin toplamı 786 oluyor. Ba'zı memleketlerde, müslimânların, kitâblarının, mektûblarının başına, Besmele yerine, 786 yazdıkları görülüyor. Bunu yazmamalıdır. Bid'atdır. Eshâb-ı kirâm ve mezheb imâmlarımız böyle hiç yazmadı.

Mevkî' için ahbâbı darıltmak yeni çıktı,
bilmez idik, evlâdı dağıtmak yeni çıktı.
Hırsızlık edip, nâmus da'vası modalandı,
şehveti için, dîni bırakmak yeni çıktı.

Doğruları tahkir ile red, asrılık oldu,
dine tecâvüz, hüner sayılmak yeni çıktı.
Hak söylyeni, çok medh eder dînimiz ama,
hâinlere imrenip bayılmak yeni çıktı.
Gazetelerle neşrolunur lâyıklık lâkin,
küfrü medh edip, Islâmı yıkmak yeni çıktı.
Âciz olanın örtülür hep hakk-ı sarîhi,
ahlâksız olanları savunmak, yeni çıktı.
Gerici demek, Hak yolunda merd olanlara,
hem, din düşmanını alkışlamak yeni çıktı.
İslâmiyetmiş, terakkilere mâni' olan,
önce yok idi, böyle haykırmak yeni çıktı.
Milliyeti bırakarak iş ve düşünüşde,
dinsizliği ön plâna almak, yeni çıktı.
Eyvâh! Bu oyalamada, bizler yine yandık,
zirâ ki ziyân, ortada bilmem ne kazandık.

92 — SELÂMLAŞMAK

İki müslimân karşılaştığı zaman, birbirine (Selâmün aleyküm) demesi ve sonra el ile müsâfeha etmesi sünnetdir. Müsâfeha ederken günâhları dökülür.

Aşağıdaki yirmi kimseye, her zaman selâm vermek harâmdir, günâhdır:

- 1 — Nemâzda olana selâm verilmez.
- 2 — Hatib efendiye, hutbe okurken selâm verilmez.
- 3 — Kur'ân-ı kerim okuyana selâm verilmez.
- 4 — Zikr ve va'z edene selâm verilmez.
- 5 — Hadis-i şerif okuyana selâm verilmez.
- 6 — Yukarda yazılanları dinliyenlere selâm verilmez.
- 7 — Fikh dersi çalışana selâm verilmez.
- 8 — Mahkemede, hâkimlere selâm verilmez.
- 9 — Din dersi müzâkere edenlere selâm verilmez.
- 10 — Müezzine, ezân okurken selâm verilmez.
- 11 — Müezzine, ikâmet okurken selâm verilmez.
- 12 — Din dersi veren muallime selâm verilmez.
- 13 — Yabancı kızlara, kadınlara selâm verilmez.
- 14 — Satranç ve her oyunu oynayanlara selâm verilmez.
- 15 — Kumar oynayanlara selâm verilmez.
- 16 — İçki içenlere selâm verilmez.
- 17 — Gıybet edenlere selâm verilmez.
- 18 — Şarkıcılara selâm verilmez.
- 19 — Âşikâre günâh işliyenlere selâm verilmez.
- 20 — Kızlara, kadınlara bakanlara selâm verilmez.

Aşağıdaki dört hâlde görülen kimselere, yalnız o hâlde iken selâm verilmez:

- 1 — Zevcesi ile meşgûl olana selâm verilmez.
- 2 — Avret yeri açık olana selâm verilmez.
- 3 — Abdest bozmakda olana selâm verilmez.
- 4 — Yemek yimekte olana selâm verilmez.

Mahrem olmıyan ihtiyâr kadınlara selâm verilir. Zarûret olduğu zamanlarda,

şehvetden emin ise, müsâfaha da edilir [ya'ni eli sıkılır]. Günâh işliyenler, tevbe ederse, selâm verilir. Günâh işlerken mâni' olmak niyyetli ile selâm verilebilir.

Kâfirlere, ancak iş düştüğü zaman selâm verilebilir. Kâfiri tebciil ederek saygı göstermek için selâm veren kâfir olur. Kâfiri ta'zim eden, meselâ üstâdım, başkanım, kurtarıcı gibi sözlerle saygı gösteren, kâfir olur [İbni Âbidîn cild 5]. Aç kimse, sofraya çağnlacağını bilirse, yemek yiyene selâm verebilir. Talebe, hocasına selâm verebilir.

Selâm verene ve aksırıp da (El hamdü-İllah) diyene hâmen cevâb vermek farz-ı kifâyedir. Yanında bulunanların cevâbı geciktirmesi harâmıdır. Tевbe etmeleri lâzım olur. Mektûbla gelen selâmı okuyunca hemen (Ve aleyküm selâm) demek farzdır. Bunu yazıp göndermek müstehabdır. Birisine selâm götürmeği kabûl eden kimsenin, bu selâmı götürmesi farzdır. Çünkü, üzerinde emânetdir. Götürmeği kabûl etmemiş ise (Vedi'a) olur. Vedi'ayı götürmek lâzım olmaz.

Yukarıda yazılanlardan, başdan ikisi, selâma cevâb vermez. Oniki numara-ya kadar olanların cevâb vermesi iyi olur. Dilencinin selâmına cevâb vermek lâzım değildir. Yirken ve içerken ve halâda iken ve çocuğun ve serhoşun ve fâsıkın selâmlarına cevâb vermek farz değildir.

(Selâmün aleyküm) veyâ (Esselâmü aleyküm) diyerek selâm verilir. (Selâm aleyküm) diyenlere ve başka sözlerle selâm verene cevâb vermek farz olmaz.

(Riyâd-un-nâsihin) kitâbında yazıyor ki: (Fetâvâ-i Sıraciyye) de diyor ki, (Bir kimseye selâm verirken, cem' olarak vermeli, çok kimseye verir gibi vermelidir. Çünkü, mü'min yalnız değildir. Muhâfaza melekleri ve (Kirâmen kâtibin) adındaki iki melek onunla berâberdir. (Riyâd-us-sâllihin) kitâbında, selâmı cem' kelimesi şeklinde söylemek lâzım olduğunu bildiren hadis-i şerif yazılıdır).

(Selâmün aleyküm) demek (Ben müslimânım. Benden sana zarar gelmez. Selâmetdesin) demektir. Hadis-i şerifde (Tanıdığınız ve tanımadığınız müslimân-lara selâm veriniz!) buyuruldu. Kâfirlere selâm verilmez. Onlar selâm verince, yalnız (Ve aleyküm) denir. Nikâhla alması ebedî harâm olan onsekiz kadına selâm vermek câizdir. Selâmlarına cevâb vermek farz-ı kifâyedir. Bir sebep ile, geçici harâm olan, ya'ni, o sebep kalkınca evlenmesi halâl olan yedi kadına selâm vermek câiz değildir. Bunların selâmına cevâb vermek farz olmaz.

Zengine, zengin olduğu için selâm vermek câiz değildir. Zengin önce selâm verirse, cevâb verilmesi farz olur. Büyüklerin çocuklara selâm vermesi câizdir.

Selâmda sünnet şöyledir ki, önce büyük küçüğe, şehirli köylüye, devedeki ata binmiş olana, atdaki merkebe olana, merkebe üstündeki yaya yürüyene, ayakda olan oturana, az olan çok olana, efendi hizmetcisine, baba oğluna, ana kızına verir. Rütbe ve ni'meti çok olan önce verir. Nitekim, mi'râc gecesi, önce Allahü teâlâ selâm verdi. İki müslimân, birbirine aynı ânda selâm verirse, her ikisinin de, birbirine cevâb vermesi farz olur. Birbirinden sonra selâm verirlerse, ikincinin verdiği selâm cevâb yerine geçer. Çok kimseye selâm verildiği zaman, bir kişi, hattâ bir çocuk cevâb verince, ötekiler vermese de olur.

Âdem aleyhisselâmdan, İbrâhîm aleyhisselâma kadar, selâmlaşma, birbirine secde etmekle olurdu. Sonra, bunun yerine boynuna sarılmakla oldu. Muhammed «aleyhisselâm» zamanında, el ile müsâfaha sünnet oldu.

[Şi'iler, verilen selâm gibi cevâb verir. Selâmün aleyküm diyerek cevâb verir. Aleyküm selâm demezler].

Abdullah bin Selâm «radıyallahü anh» buyuruyor ki, Resûl-i ekrem «sallallahü aleyhi ve sellem» Medîneye hicret buyurduğu zaman, mübârek ağzından ilk işitdiğim hadis-i şerif şu idi: (Birbirinize selâm veriniz! Birbirinize yiyecek ik-râm ediniz! Akrabânızın haklarını gözetiniz! Gece, herkes uyurken nemâz kılı-

nız! Bunları yaparak, selâmetle Cennete giriniz!). (Riyâd-un-nâsihin) in sözü temâm oldu.

Tahtâvi, (Merâkifelh) şerhinde, yüzyetmişdördüncü sahifede diyor ki: (Müslimânlar birbiri ile karşılaştığı zaman, müsâfeha etmeleri sünnettir. Nitekim Süleymân Ebû Dâvûd Sicstânî'nin bildirdiği hadis-i şerîfde, Ebû Zer Gıfârî «radıyallahü anh» buyuruyor ki: (Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem») ile her karşılaştığımda, benimle müsâfeha ederdi). (Müsâfeha), iki kişinin, sağ elin avuç içlerini birbirine yapıştırıp, iki baş parmağın yanlarını birbirine değdirmesidir. Şimdi moda olan, parmakları tutarak yapılan tokalaşma, râfızîlerin usûlüdür. Sünnet olan ise, karşılaşıncı, selâm söyleşirken, sağ el ayasını ve baş parmak içlerini, çıplak olarak [eldivensiz, örtüsüz] birbirine yapıştırmaktır. Baş parmakta bulunan damardan muhabbet yayılır. Müsâfeha ederken, birbirine muhabbet geçer).

İbni Âbidîn, beşinci cildde, istibrâ bâbında buyuruyor ki, (Câmi'de her nemâzdan sonra birbiri ile müsâfeha etmek bid'atdır. Râfızîlerin âdetidir. [Bayram günleri, câmi'lerde müsâfeha ederek bayramlaşmak ve nemâzlardan sonra, âdet etmeden, ara sıra müsâfeha etmek câizdir]. İhtiyâc olduğu vakt, zimmiye selâm vermek ve müsâfeha etmek câiz olur. Hurmet için ise, câiz olmaz. Kâfire hurmet küfrdür.

On yaşına gelen kız ve erkek çocukların yatak odalarını birbirinden ve ahababalarından ayırmalıdır.

Âlimin, ana babanın eli öpülür. Başkasının öpülmez. Arkadaş ile karşılaşıncı elini öpmek harâmdır.

Büyükler geldiği zaman, kalkarak karşılamak müstehabdır. Kendi gelince, kalkılmasını sevmek mekrûhdur. Kur'ân-ı kerîmi, ekmeği öpmek câizdir).

(Berika) kitâbı, binüçyüzotuzdördüncü sahifesinde diyor ki, (Selâm verirken ve selâm alırken eğilmek günâhdır. Hadis-i şerîfde, (Karşılaştığınız zaman, birbirinize eğilmeyiniz, kucaklaşmayınız!) buyuruldu. Allahü teâlâdan başkası için rükû' ve secde yapmak harâmdır. İbni Nuceym Zeyneddin Mısri hazretleri, (Segâir ve Kebâir) kitâbında, el ile selâm vermek günâhdır diyor. İsmâ'il Sivâsî, bunu açıklarken (Çünkü, el ile selâm vermek, kâfirlerin âdetidir) diyor.

İmâm-ı Rabbânî «rahmetullahi aleyh», İkiyüzaltmışbeşinci mektûbda buyuruyor ki: (Müslimânların haklarını gözetmek lâzımdır. Hadis-i şerîfde, (Müslimânın müslimân üzerinde beş hakkı vardır: Selâmina cevâb vermek, hastasını yoklamak, cenâzesinde bulunmak, da'vetine gitmek ve aksınıp elhamdüllillah diyene, yerhamükellâh diyerek cevâb vermek) buyuruldu. Fakat, çağırılan yere gitmek için, şartlar vardır. (İhyâ) kitâbında diyor ki, (Yemek şübhe ise, sofrada ipek kumaş, altın, gümüş varsa, tavanda ve duvarlarda canlı resimleri varsa, çalgı çalınıyorsa, oyun oynanıyorsa, böyle olan yere gidilmez. Zâlimin, bid'at sâhibinin, fâsıkın ve kötü kimsenin ve öğünmek için çok para harcamış olanın da'vetine de gidilmez). (Şir'at-ül-İslâm) kitâbında diyor ki, (Riyâ, gösteriş için yapılan da'vete gidilmez). (Muhit) kitâbında diyor ki, (Oyun oynanan, çalgı çalınan, müslimânlar çekiştirilen, içki içilen da'vete gidilmez). (Metâlib-ül-mü'minin) kitâbında da böyle yazılıdır. Böyle mâni'ler bulunmayan da'vete gitmek lâzımdır. Biz zamanda, böyle da'vet az bulunur. Bakıcısı bulunan hastayı ziyâret sünnettir. Kimsesi yok ise, yoklamak vâcib olduğu (Mişkât) hâşiyesinde yazılıdır. Müslimânın cenâze nemâzını kılmalı, hiç olmazsa birkaç adım cenâzede bulunmalıdır). İkiyüzaltmışbeşinci mektûb tercemesi temâm oldu. İbni Âbidîn (Hazar ve ibâha) kısmında diyor ki, (Harâm olan şeyler, odada ise gidilir. Sofrada ise gidilmez. Bilmiyerek gidildi ise, kalbi ile beğenmiyerek oturulur veyâ bir behâne ile geri dönülür. Çünkü, harâm işlememek için, sünnet terk edilir. Gibet söyle-

mek veyâ dinlemek, çalgıdan ve oyundan dahâ büyük gunâhdır. Soz veyâ mâkâm sâhibi ise, sofrada günâha mâni' olmalı veyâ geri dönmelidir).

(Hadika) da, dil âfetlerinin sonunda diyor ki, (Birinin evine, odasına, bağçasına girileceği zaman izn istemek vâcibdir. Kapuya vurarak, zili çalarak veyâ seslenerek meselâ selâm vererek izn istemeden içeri girmemelidir. Ana-baba, çocuğunun, çocuk, bunların odasına gireceği zaman da izn istemelidir. İzn üç def'a istenir. Birincisinde izn verilmezse, bir dakika kadar sonra, ikinci def'a istemeli, yine verilmezse, üçüncü def'a istemelidir. Yine izn verilmezse, [dört rek'at nemâz kılacak kadar beklemiş ise], içeri girmemeli, gitmelidir. Kapı aralanırsa, aradığı kimseyi sormadan önce, kendini tanıtmalıdır. [Telefon edince de, önce kendini tanıtmalıdır]. İçeri girmeğe rızâsı olduğu bilinen kimsenin yanına izn almadan girilebilir).

Süleymâniyye kütübhânesi, Lâleli kısmında (3653) sayılı kitabın başında, Ahmed İbni Kemâl efendi (Kitâb-ül-ferâid) de diyor ki (Ebû Emâmenin bildirdiği hadis-i şerifde, (Başkalanna benzeyenler bizden değildir. Yehûdilere ve hıristiyanlara benzemeyiniz! Yehûdiler parmakları ile işâret ederek, hıristiyanlar elleri ile işâret ederek, mecûsiler de eğilerek selâm verir) buyuruldu. (Kitâb-üs-sünnet-i vel-cemâ'a) da diyor ki, selâma cevâb veriniz! Selâm olarak parmakla veyâ el ile işâret etmek, yehûdi ve hıristiyan âdetidir. Birini görünce kendi elini veyâ onun elini öpmek ve eli göğse koymak ve eğilmek ve yere kapanmak da mecûsî âdetidir). (Fetâvâ-i Kâr-ül-Hidâye) de ve (Şir'at-ül-İslâm) da diyor ki (Parmak ile işâret ederek selâm vermek yehûdi âdetidir. El ile selâm vermek de hıristiyan âdetidir. Müslimân böyle selâm vermemelidir).

Câmi'ul-ezher kibâr-i ulemâsından olup, 1361 [1942] de vefât eden eşşeyh Ali Mahfûz, (El-İbdâ') kitabının üçyüzaltmışikinci sahifesinde diyor ki, (Şeri'ate uygun selâm vermek unutuldu. Bu, çok kötü âdetdir. Günaydın demek, el işâreti ile selâmlaşmak, baş eğmek, yabancı müslimânı görünce selâm vermemek, eve girince gördüklerine selâm vermemek çok fenâdır. Sünneti terk etmektir). Câmi'ul-ezher profesörlerinden şeyh Abdüllah-i Desûki ve şeyh Yûsûf-i Decvi, (İbdâ') kitabının sonuna takriz yazmışlar, kitabı övmüşlerdir.

**Zâhidâ! Aç gözün, sahrâya bak da ibret al!
şu direksiz kubbe-i semâya bak da ibret al.
Görmek istersen, Cenâb-ı kibriyânın kudretin
her sabâh, seher vakti, dünyâya bak da, İbret al!
Pâdişah olsan da derler, «er kişi niyyetine»
var, musallâda yatan mevtâyâ bak da ibret al!
Bir kefendir âkıbet, sermâye-i bey ve fakir,
varlığa mağrur olan, mecnun değil de, yâ nedir?**

93 — KUR'ÂN-I KERİM ALLAH KELÂMIDIR

Bağdad vâlisi Sırrı paşa «rahmetullahi aleyh» (Sırr-ı furkan) isimindeki kitabının, İstanbolda [1312] de basılan, birinci cild, üçüncü baskısı, yetmişbeşinci sahifede buyuruyor ki:

Bu kitabımı yazmadan bir sene önce, Diyâr-ı Bekr şehrinde, bir Cum'a günü, şehrin ileri gelenleri ile oturuyorduk. Arabî dilinde ve din bilgisinde derinliği ile tanınmış olan, meşhûr Keldânî papası Abd-i Yesû' da aramızda idi. Müsâfirim olan Mûsul vâlisi Mehmed Reşid paşaya yanımdakileri takdîm ederken,

Abd-i Yesû' için de (Arab edebiyâtında pek derindir) demişdim. Bunun için belâgat üzerinde çok konuşuldu. Sonraları dilden, kavmcılığa geçildi. Bu sırada, vaktile, Berutlu bir İsevi ile aramızda geçen bir konuşmayı, bunlara anlattım: Herkes kendi kavminin büyükleri ile öğünür. Siz de Arab oğullarısınız. Size sorsalar ki, büyük devlet kurmak, ilm, san'at ve belâgat bakımından en büyük adamınız kimdir? Ne cevâb verirsiniz, demişdim. Berutlu hıristiyan da, hemen: Muhammed «aleyhisselâm» demeğe mecbûruz demişdi, dedim ve Abd-i Yesû'a dönerek, size sorsaydım ne derdiniz, dedim.

Abd-i Yesû' — Evet, büyük devlet kurmak, medeniyete hizmet bakımından, arabın en büyük, en meşhûr adamı O'dur derim. Fekat, Muhammed aleyhisselâmın, arabın en fasih konuşanı olduğunu kabûl etmem. Çünkü, bunu gösterecek bir eseri yokdur. Kur'ânı gösterirseniz, Kur'ân O'nun sözü değildir diyorsunuz. Kur'ânın çok fasih, pek belig olması, O'nun fasih ve belig olmasını göstermez. Evet O, belig ve fasih idi. Fekat, O'nun gibi, başkaları da vardı. Meselâ, Alînin «radiyallahü anh» sözleri gösteriyor ki, bu da, O'nun gibi fasih ve belig idi. Islâmiyyetden önce Ümrü-ül Kays ve Kus bin Sa'idenin şöhretlerini hepimiz biliyoruz. Hattâ, Kus bin Sa'idenin hutbesini, Muhammed «aleyhisselâm» da beğenmişdi, dedi.

Bu sözü dinleyenler, birbiri ile konuşmağa, bir gürültü sezilmeğe başladığından, ayağa kalkıp, şimdilik kimseden yardım istemiyorum. Lutfen râhat olunuz, dedim. Herkes susdu. Şöyle cevâb verdim:

Şu ânda, din hissimizi, teassubumuzu bir yana bırakıp, ilmî ve ciddî konuşalım! Kur'ân-ı kerim için siz ne dersiniz? Kur'ân-ı kerim kimin sözüdür?

A. Y. — Kur'ânı, Muhammed «aleyhisselâm» arkadaşları ile yaptı.

S. Paşa — Geçenlerde, vâilîlik emrim okununca, siz arabca bir düâ yapmışdınız. O düâyı başkası yazıp size verdi deseler susar mısınız?

A. Y. — Susmam, ben yaptığımı söylerim.

S. P. — Niçin?

A. Y. — Çünkü bu düâyı ben hâzırladım.

S. P. — Hakkınız var. Beş beytli bir gazel yazan kimse bile, bir beytinin çalındığını görse, çalanın cezâlanmasını ister. Herkes eseri ile öğünür değil mi?

A. Y. — Evet.

S. P. — Sizin o düânızdan dahâ güzeli yapılabilir mi?

A. Y. — Evet, yapılabilir.

S. P. — Sizin düânızla, Kur'ân-ı kerim arasında fesâhat, belâgat bakımlarından fark var mı?

A. Y. — Elbet, hem de pekçok.

S. P. — Arab edîpleri ve dost ve düşman ilm adamları uğraşarak, Kur'ân-ı kerim gibi söyleyememeleri, Kur'ânı yazanlar için büyük bir şeref olmaz mı?

A. Y. — Elbet olur.

S. P. — Böyle, yüksek bir eseri, sâhibi başkasına bağışlar mı? Muhammed «aleyhisselâm» (Bu Kur'ân, Allah kelâmıdır. İnanmıyorsanız, bir âyeti kadar siz de söyleyiniz! Söyliyemezsiniz!) derdi. O kadar düşman oldukları, elele verip uğraşdıkları hâlde söyleyemediler. Kimisi belâgati; i'câzı görür görmez imân etdi. Kimisi, insan bunu söyleyemez diyerek, ister istemez tasdik etdi. Muhammed «aleyhisselâm», bunu birkaç kimse ile birlikte yapmış olsaydı, düşmanlar da bir araya gelerek, bunun gibi yapabilirdi. Çünkü, müslimânlarda olduğu gibi, kâfirler arasında da, kuvvetli edîb, fasih kimseler vardı. Sonra, bununla meydan okurken, malı, mülkü, mevki'i ve hükûmeti yokdu ki, yardımcılarını bunlarla susdurdu denilsin. Kur'ân-ı kerim, Tevrât, Zebûr ve İncil gibi, topluca meydana konmadı ki, yardımcıları, bu eserlerinin böyle kıymetli olacağını önceden düşün-

memişlerdi, sonradan pişmân oldularsa da, iş işden geçmişti denilsin. Kur'ân-ı kerim yavaş yavaş yirmiüç senede indi. Her âyet galince, herkes hayrân kalıyordu. Yardımcıları olsaydı, ne kadar sabırlı, fedâkâr olsalar da, kendi eserlerinin, böyle şân ve şerefini görüp de, yirmiüç sene, eserlerini çıkarmaz, susabilirler mi idi?

A. Y. — Sözü doğru, Kur'ânı, Muhammed «aleyhisselâm», yalnız kendi yapmıştır.

S. P. — Kur'ân-ı kerimi siz nasıl buluyorsunuz?

A. Y. — Çok fasih, pek belîğ, hikmet dolu.

S. P. — Demek, bunu yapan hakîm olmalı.

A. Y. — Evet.

S. P. — Demek ki, Muhammed «aleyhisselâm» hakîm idi.

A. Y. — Şübhesiz hakîm idi.

S. P. — Yalan söyleyen hakîm olur mu?

A. Y. — Olmaz.

S. P. — Muhammed aleyhisselâmın hakîm olduğunu söylüyorsunuz ve hakîm, doğru söyler diyorsunuz. Zâten, bütün hıristiyanların, onun doğru olduğunu bilmesi lâzımdır. Çünkü, Maşdın köylerinden birinde bulunan «Deyr-i Za'feran» adındaki büyük kilisede, nasârânın arabî yazılmış târih-i mukaddes kitâbından birinde (Muhammed aleyhisselâma peygamberliğinden evvel herkes, emîn olan Muhammed derdi. Çünkü, doğruluğu ile meşhûr idi) okumuşdum. İşte, o doğru sözlü Muhammed «aleyhisselâm», bize haber verdi ki, (Kur'ân-ı kerim, insan sözü değildir. Allah kelâmıdır). Buna ne dersiniz? Hayır inanmam dersiniz, onun hakîm olduğuna da inanmamış olursunuz. Hakîm idi, sözünde duruyorsanız, onun sözüne de inanmanız lâzım gelir.

A. Y. — Doğrusunu istiyorsanız, Muhammed «aleyhisselâm» Peygamber idi. Fekat yalnız Arabların Peygamberi idi.

S. P. — Teşekkür ederim. Şübhe bulutları sıyrılıp, hakikat ışıkları parlamaya başladı. Hakîm yalan söylemez dediniz. Peygamber hiç yalan söyler mi? O hiç söylemez. Öyle ise, Muhammed aleyhisselâmın bütün insanlara, her millete de Peygamber olduğuna inanmanız lâzımdır. Çünkü, O bize; (Ben bütün insanların ve Cinnilerin hepsinin Peygamberiyim) diye haber veriyor. Buna ne dersiniz?

Birkaç sâniye durduktan sonra, kalkıp gitdi ve bir dahâ yanıma gelmedi.

**Biz ki, her mevcûdu yıkdık, gâyesiz bir fikr ile
İffet, hayâ, şöyle dursun, kalmadı imân bile!**

**Hangi, yâdigârı mahvetdik de, islâh eyledik?
İşte virân memleket, oldu her yer delikdeşik.**

**Herşeyin ta'miri kâbil, olsa bir, hüsn-i niyyet,
nerde lâkin, o ihlâs, bir işde yok, samimiyyet.**

**Dine arka çevrildikçe, kalkılmaz, imkânı yok,
kim ki kalkmak mümkün derse, kelb kadar, iz'ânı yok!**

**İslâm düşmanları, şimdi (dinde reform) peşinde,
başka hiçbir şey düşünmez, memleketle işi ne?**

**Bil ki, dinde inkilâbâtın, rezâletdir sonu
ey alçak kundakçılar, târihde çok gördük bunu.**

**Milletin dinine sık sık, te'arruza koyulmuş,
bak hele, milli hisleri, zedeleyen, hep oymuş!**

Dini kurban etmeliymiş, mülkü kurtarmak için,
gel ey sersem, bu kafayla, sen de profesör geçin!

Her meslekte, birçok dinsiz bulunur, elbet bu hâl:
pek tabî'idir, fekat islâmı yok etmek, muhal!

Düşme ey sevgili gençlik, bunların tuzağına!
yıkıcı sözü onların, gelmesin kulağına!

94 — İSÂ «aleyhisselâm» İNSAN İDİ, ONA TAPILMAZ

Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» efendimize, Nocrândan bir hıristiyan hey'eti gelmişti. Nocrân, Hiçâz ile Yemen arasında bir şehir idi. Bunlar, altmış süvârî olup, içlerinden yirmidördü büyükleri idi. Bunların içinde üçü en büyükleri idi. Reisleri Abdülmesih idi. İçlerinden Ebülhâris bin Alkama, en âlimleri idi. Âhır zaman Peygamberinin alâmetlerini İncilde okumuş idi. Fekat, dünyâ mevkî'ini, şöhretini sevdiği için müslimân olmuyordu. Çünkü, ilmi ile meşhûr olup, kayserlerden ikrâm görür, birçok kiliselere emr verirdi. Medineye gelip, ikinci nemâzından sonra, Mescid-i şerife girdiler. Üstlerinde süslü papas elbiseleri vardı. O sırada, onların da nemâz vakti gelmiş olduğundan, Mescid-i şerifte nemâza kalkmışlar, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» de, (Bırakınız kılsınlar) buyurmuşdu. Şarka doğru kıldılar. Üç büyükleşi konuşmağa başladı. Söz arasında, İsâ «aleyhisselâm» için, ba'zan Allah diyorlar, ba'zan Allahın oğlu, ba'zan da, üç tanrıdan biri diyorlardı. Allah demelerine sebep, ölüleri diriltir, hastaları iyi ederdi. Gaybları haber verir, çamurdan kuş yapıp üfleyince uçardı diyorlardı. Allahın oğlu olduğuna sebep, belli bir babası olmaması idi. Üçden birisi olmasına sebep de, Allah (Yapdık, yaratdık) diyor. Eğer bir olsaydı, (Yapdım, yaratdım) derdi diyorlardı. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», bunları dine davet etdi. Birkaç âyet-i kerime okudu. İmâna gelmediler. (Biz senden önce imân etdik) dediler. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» (Yalan söylüyorsunuz! Allahın oğlu var diyenin imânı olmaz) buyurdu. Allahın oğlu değilse, o hâlde bunun babası kim, dediler.

Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki: — Biliyor musunuz? Allahü teâlâ, hiç ölmez ve herşeyi varlıkta tutan O'dur. İsâ «aleyhisselâm» ise yok idi ve yok olacaktır.

Onlar — Evet biliyoruz.

Re. — Bilmiyor musunuz, babasına benzemiyen hiçbir yavru var mı?

Onlar — Her yavru babasına benzer. [Koyun yavrusu, koyuna benzer].

Re. — Bilmiyor musunuz, Rabbimiz herşeyi yaratıyor, büyütüyor, besliyor. Hâlbuki İsâ «aleyhisselâm» bunların birini yapmıyordu.

Onlar — Evet, yapmıyordu.

Re. — Rabbimiz, İsâ aleyhisselâmı dilediği gibi yarattı, değil mi?

Onlar — Evet, yarattı.

Re. — Rabbimiz yimez, içmez. Onda değişiklik olmaz, bunu da biliyor musunuz?

Onlar — Evet, biliyoruz.

Re. — İsâ aleyhisselâmın anası var idi. O, her çocuk gibi dünyâya geldi. Onlar gibi beslendi. Yer, içer, zararlı maddeleri kendinden atardı. Bunu da biliyorsunuz değil mi?

Onlar — Evet, biliyoruz.

Re. — O hâlde, İsa «aleyhisselâm» sandığınız gibi nasıl olur?

Onlar, birşey demeyip, susdular. Biraz sonra:

Yâ Muhammed «aleyhisselâm»! Sen onun (Allahın kelimesi ve Ondan bir rûh) olduğunu söylemiyor musun, dediler.

Re. — Evet buyurdu.

Bunun üzerine, Allahü teâlâ, onları mübâheleye çağırmasını emr etdi. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» de, bana inanmıyorsanız, gelin sizinle mübâhele edelim. Ya'nî (Hangimiz zâlim isek, yalancı isek, Allahu teâlâ ona lâ'net etsin, diyelim!) buyurdu. Allahü teâlânın bu emri, Âl-ı İmrân sûresinin, altmış-birinci âyet-i kerimesinde bildirilmektedir. Seyyid dedikleri Şerhabîl, bunları toplayıp, (Bunun Peygamber olduğu herşeyinden anlaşılıyor. Bununla mübâhele edersek, ne biz kurtuluruz, ne de, bizden sonra gelenlerimiz kurtulur. Muhakkak bir belâya uğrarız!) dedi. Mübâhele etmekten kaçındılar ve (Yâ Muhammed «sallallahü aleyhi ve sellem»! Senden râzıyız. Ne istersen sana verelim. Eshâbından bir emin kimseyi bizimle berâber gönder, vergilerimizi ona verelim!) dediler.

Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» yemin edip, gâyet emin bir kimseyi sizinle gönderirim buyurdu. Eshâb-ı kirâm «aleyhimürrıdvân» emin olarak kimin şerefleneceğini merâk ediyorlardı. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» (Kalk, yâ Ebâ Ubeyde!) buyurdu. Ümmetin emini budur, diyerek berâber gönderdi.

Sulh şartı şöyle idi: Her sene, ikibin elbise vereceklerdi. Bini Recebde, bini Safer ayında teslim edilecekti. Her elbise ile de, kırk dirhem [135 gram] gümüş verilecekti. Reîsleri Abdülmesih ile seyyidler Şerhabîl, sonradan müslimân olup, Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» hizmetinde bulunmakla şeref-lendiler.

Muztarib bir gönülle, kâbuslu hayâllerle
vuslat-ı cânâna ve gülistâna elvedâ!
Gizli âh çekmelerle, içli iniltileyle,
zevkine doymadığım nevbihâra elvedâ'!

Gökler karardı yine, hiçbir yer görünmüyor
mübhem bir kuvvet beni, her ân geri çekiyor
Mâdem ayrılacakdın, ya niçin geldin diyor
basdığın aziz taş ve topraklara elvedâ'!

Göz yaşım ummân oldu, yol vermiyor geçeyim
ayrılıp göz nûrumdan, ben nereye gideyim?
Bu firak ateşiyle yanıp yanıp biteyim,
hergün yeniden doğan arzûlara elvedâ'!

Zulmet basdı cihânı, bütün emeller söndü,
kalbim kan ağlar dâim, rûhum çılgına döndü.
Demek ayrılık geldi ve bana yol göründü,
bu derdsiz yolculara, bu yollara elvedâ'!

Son bir def'a bakayım, o hüsn-i cemâline,
bir nazarın değişmem, bütün dünyâ mâline,
İster gülsün gâfiller, bu âşıkın hâline,
bundan böyle neş'e ve sürûrlara elvedâ'!

Rabbimden diliyorum, yakınlara gelmeni,
âh yine görebilsem, dünyâ gözyle seni!
Ayrılık pek yakıyor, al bağrına bas beni,
faydasız hayâllere, hulyâlara elvedâ!

Gözün, gönlün arkada, nereye gidiyorsun?
bakmağa kıyamazken, nasıl terk ediyorsun!
(Allaha ısmarladık!) düşün kime diyorsun!
asılsız, hakikatsiz, rüyâlara elvedâ!

Nereye gidiyorsun, ey yârine doymayan?
bir ân fazla görmeği, bulunmaz ni'met sayan.
Hasretile gün be gün kavrul alevlen ve yan!
cihânı tenvir eden en son nûra elvedâ!

Nereye gidiyorsun, ondan nasıl ayrıldın?
seni yakan o değil, kendi kendini yakdın!
Düşün! Göz yaşlarıyla, kimin yüzüne bakdın?
ayrılırken inleyen bakışlara elvedâ!

Mâziyi hâle tebdil, edip seyredeceğim,
gönlümü göz yaşile, tesellî edeceğim.
Derin iniltile âh, ayrılık diyeceğim,
yârı bırakıp giden, bu firârâ elvedâ!

Karşımdaki hayâlin, biraz dahâ kal diyor,
kalbini benim gibi, bu sevdâya sal diyor.
Öp elimi hasretle ve düâmı al diyor,
en derin sevgilerle, aziz yâra elvedâ!

95 — İSÂ «aleyhisselâm» PEYGAMBERDİR, ONA TAPILMAZ

Büyük islâm âlimi, onüç cild (Tefsir-i kebir) ve çeşidli kıymetli kitâbların sâhibi imâm-ı Fahreddin Râzi «rahmetullahi aleyh» Âl-i imrân sûresinde, altmış-birinci âyet-i kerimeyi tefsir ederken buyuruyor ki:

Hârezm şehrinde idim. Şehre bir hıristiyanın geldiğini işitdim. Yanına gitdim. Konuşmağa başladık. Muhammed aleyhisselâmın Peygamber olduğunu gösteren delil nedir dedi. Şu cevâbı verdim:

Fah. — Mûsânın, İsânın ve diğer Peygamberlerin «aleyhimüsselâm» hârikalar, mu'cizeler gösterdiği haber verildiği gibi, Muhammed aleyhisselâmın da mu'cizelerini okuyor ve duyuyoruz. Bu haberler, sözbirliği hâlinedir. Mu'cize göstermek, Peygamber olduğunu isbât etmez diyecek olursanız, diğer Peygamberlere de inanmamanız lâzım gelir. Diğerlerine inandığınız için, Muhammed aleyhisselâmın da Peygamber olduğuna îmân etmelisiniz!

Hıristiyan — İsâ «aleyhisselâm» Peygamber değildir, ilâhdır, tanrıdır.
[Tanrı, ma'bûd demektir. Tapılan şeylerin hepsine tanrı denir. Allahü teâ-

lânın ismi, Allahdır, tanrı değildir. Hak olan, doğru olan tanrı, yalnız Allahu teâlâdır. Allah yerine tanrı demek, yanlışdır ve çok çirkindir.

F. — İlâh, tanrı, her zaman var olması lâzımdır. O hâlde, madde, cism, yer kaplıyan şeyler tanrı olamaz. İsa «aleyhisselâm», cism idi. Yok iken var oldu ve size göre öldürülmüştür. Önce çocuk idi, büyüdü. Yedi, içerdi. Bizim gibi konuşurdu. Yatarı, uyurdu, uyanırdı, yürürdü. Her insan gibi yaşamak için, birçok şeye muhtâc idi. Muhtâc olan, gani olur mu? Yok iken, sonradan var olan bir şey, ebedî, sonsuz var olur mu? Değişen birşey devâmlı, sonsuz var olur mu?

İsa «aleyhisselâm» kaçtığı, saklandığı hâlde, yehûdiler yakalayıp asdı diyorsunuz. İsa aleyhisselâmın o zaman çok üzülmesini söylüyorsunuz. İlâh veyâ ilâhdan parça olsaydı, yehûdilerden korunmaz mı, onları yok etmez mi idi? Niçin üzüldü ve saklanacak yer aradı?

Üç dürlü söylüyorsunuz:

1 — O ilâh imiş, tanrı imiş. Öyle olsaydı, asıldığı zaman, yerlerin, göklerin tanrısı ölmüş olurdu. Bu âlem tanrısız kalacaktı. Yehûdiler, insanların en aşağısı oldukları hâlde, bunların yakalayıp öldürdüğü, âciz, kuvvetsiz kimse, âlemlerin tanrısı olabilir mi?

2 — O, tanrının oğludur diyorsunuz.

3 — O, tanrı değildir. Fekat, tanrı ona hulûl etmiş, yerleşmiştir diyorsunuz. Bu inanışlar da yanlışdır. Çünkü, ilâh, cism ve a'raz değildir ki, bir cisme hulûl etsin. Cisme hulûl eden şey, cism olur ve hulûl edince, iki cismin maddeleri birbirine karışır. Bu da, ilâh parçalanıyor demektir. Eğer ilâhın bir parçası onda hâl oldu dersiniz, ona hulûl eden parça, tanrı olmakta te'sirli ise, bu parça ilâhdan ayrılınca, ilâhlığı bozulur. Hem de, o doğmadan önce ve öldükten sonra, kıymeti tam olmazdı. Eğer tanrılık kıymetinde değilse, tanrının parçası olmamış olur. Sonra, İsa «aleyhisselâm», ibâdet ederdi. İlâh, kendi kendine ibâdet eder mi?

H — Ölülerini diriltiği, anadan doğma körlerin gözünü açtığı ve Beras denen, derideki çok kaşınan beyâz lekeleri iyi ettiği için, O tanrıdır.

F — Bir şeyin, delili, alâmeti bulunmazsa, o şey de bulunmaz denilir mi? Bulunmaz, o şey de var olmaz dersin, ezelden, hiçbirşey yok idi deyince, delil, alâmet de yokdur demek olup, yaradanın varlığını red etmen lâzım gelir. Bir şey delilsiz var olabilir dersin, sana sorarım ki: Tanrı, İsa aleyhisselâma hulûl ederse, bana ve sana ve hayvanlara, hattâ otlara ve taşlara hulûl etmediğini nereden biliyorsun?

H — Onda mu'cizeler bulunduğunu söylemişdim. Bizde ve hayvanlarda bulunmadığı için, başkalarına hulûl etmediği anlaşılmaktadır.

F — Birşeyin delili, alâmeti bulunmazsa, o şeyin bulunmaması lâzım olmaz demişdik. Mu'cizeler bulunmayınca, hulûl edemeyeceğini niçin söylüyorsun. O hâlde kediye, köpeğe, fareye de hulûl ettiğine inanman lâzım gelir. İlâhın, bu aşağı mahlûklara hulûl ettiğini inandırmaya varan bir din, çok âdi, pek bozuk bir din değil midir?

Asâyı, bastonu, ejder, yılan yapmak, ölüyü diriltmekten dahâ güçtür. Çünkü, baston ile yılan, hiçbir bakımdan birbirine yakın değildir. Mûsâ aleyhisselâmın asâyı ejdere çevirdiğine inanıyorsunuz da, Ona, tanrı veyâ tanrının oğlu demiyorsunuz. İsa aleyhisselâma niçin tanrı veyâ şöyle böyle diyorsunuz?

Hıristiyan, bu sözüme karşı diyecek birşey bulamadı, susmağa mecbûr oldu.

**İnsan akli, yâradılmış dünyâlık,
küh-i zâtı, bilmeğe değil lâyık.**

Âlemde dâhil değildir. Zât-ı Hak,
birleşmiş, hem ayırır lâfın bırak.

Doludur âlem, sıfâtullah ile,
varlıkdadır herşey, zât-ullah ile.

Sâni'a, sun'undan, eyle intikal,
bu, eserdir; o, müessir zülcelâl.

Her neye baksan, o Hakkın san'atı,
san'atdan anla, sâhib-i kudreti.

Olmadı Hak, cismü cevherle araz,
girmez ef'âli Hudâya, hiç garaz.

His edilir, hem edilmez, her ne var,
onlara hiç benzemez, perverdîgâr.

96 — İKİNCİ CİLD, 9. cu MEKTÛB

İmâm-ı Rabbânî Müceddid-i elf-i sâni hazretleri, bu mektûbu molla Ârif Huteni için yazmıştır. (Lâ ilâhe illallah) kelimesinin üstünlüklerini ve tenzih makâmını ve (imân-ı gayb)ı bildirmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun ve O'nun seçtiği, sevdiği kullarına selâm olsun! Mevlânâ Muhammed Ârif Huteni! Önce, bâtıl, bozuk ilâhları yok etmek, sonra hak olan ma'bûdünü bilmek lâzımdır. Nasıl olduğu bilinen ve ölçülebilen herşey yok edilmeli, nasıl olduğu bilinmeyen bir Allaha imân etmelidir. Bu yok bilmeği ve imân etmeği en iyi anlatan kelime, (Lâ ilâhe illallah) güzel kelimesidir. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem», (Zikrin en kıymetlisi, Lâ ilâhe illallah demektir) buyurdu. Bir hadis-i şerîfde, (Yedi kat göklerin ve bunlarda bulunanların ve yedi kat yerin hepsi, Lâ ilâhe illallah kelimesi ile ölçülse, bu kelimenin sevâbı dahâ çok olur) buyuruldu. Nasıl dahâ çok olmaz ki, bu kelimenin bir kısmı, Allahdan başka herşeyi, yerleri, gökleri, Arşı, Kursiyi, Levh ve Kalem, bütün Âlemi ve âdemi hep yok etmekte, diğer kısmı da, yerlerin, göklerin tek yaratıcısı, hak olan ma'bûdün var olduğunu bildirmektedir. Allahdan başka herşey, ister âfâkda [insanın dışında], ister enfüsde [insanın içinde] olsunlar, hepsi anlaşılabilen, ölçülebilen şeylerdir. Âfâk ve enfüs aynalarında görünen herşey de böyledir. Hepsinin yok bilinmesi lâzımdır. Bildiğimiz, öğrendiğimiz, hâtırımıza, hayâlimize gelen, duygu organlarımıza etki eden herşey de böyledir. Hepsi hâdis, mahlûkdurlar. Çünkü, insanın bildiği, his ettiği herşey, kendi eseri, yaptığı şeydir. Bizim, Allahü teâlâyı tenzih etmemiz, birşeye benzemez dememiz, benzetmek olur. Bizim anladığımız büyüklük, küçüklüktür. Tesavvufculara olan keşfler, tecellîler, müşâhedeler, hep Allahdan başka şeylerdir. Allahü teâlâ (Verâ-ül-verâ) dır. Ya'nî, ötelerin ötesidir. Bunların hiçbirine benzemez. İbrâhîm aleyhisselâm, kâfirlere (Niçin kendi yaptığınız putlara tapıyorsunuz? Sizleri ve yaptığınız işleri Allahü teâlâ yarattı!) dedi. Bunu Kur'ân-ı kerîm haber veriyor. İster elimizle yapmış olalım, ister aklımız ve hayâlimizle meydâna getirelim,

yapdığımız şeylerin hepsi, Allahü teâlânın mahlûklarıdır. Hiçbirinin tapınmak için değerleri yoktur. Tapınılmağa hakkı olan, yalnız Allahü teâlâdır. O, bildiğimiz, düşünerek bulduğumuz şeylerin hiçbirine benzemez ve nasıl olduğu anlaşılabilir. Akl ve vehm O'na yaklaşamaz. Keşf ve şühûd, O'nun büyüklüğü önünde yıkılıp kalır. Böyle bi-cûn ve biçigüne olan [ya'ni hiçbirşeye benzemiyen ve akl ile anlaşılamiyan] yüce yaratıcıya, gayb yolu ile inanmaktan başka çâre yoktur. Çünkü, görerek, düşünerek anlamağa kalkışarak inanmak, O'na inanmak olmaz. Kendi yapdığımız şeye imân etmek olur. Bu şey de, O'nun mahlûkudur. Bunu, O'na şerik, ortak yapmış oluruz. Belki de, O'ndan başkasına imân etmiş oluruz. Böyle felâkete düşmekden Allahü teâlâyâ sığınırız. Gaybe imân edebilmek için, vehmin, hayâlin yetişemediği bir yaratana inanmak lâzımdır. Ondan hiçbirşeyin hayâlde yeri olmamalıdır. O'nun yakınlığı böyledir. Ya'ni bu yakınlık, vehm ile hayâl ile anlaşılabilir. Çünkü, uzaklaşdıkça, vehm ile anlaşılması kolaylaşır ve hayâlde yer bulabilir. Bu ni'met, ancak Peygamberlere mahsûsdur. Gayb yolu ile imân etmek, ancak bu büyüklere nasib olmuştur «aleyhimüssalevâtü vetteslimât». Bunlara uyup, izlerinde gidenlerden de, dilediklerine ihsân ederler. Bütün mü'minlerin gayb yolu ile olan imânları, vehmin karışmasından kurtulamaz. Çünkü câhillere göre, (verâ-ül-verâ), uzaklık demektir. Böyle anlayışta, vehm de işe karışır. O büyüklere göre ise «aleyhimüssalevâtü vetteslimât», (verâ-ül-verâ) yakınlıktadır. Böyle anlayışta, vehm işe karışamaz. Dünyâ durdukça ve dünyâ hayâtı ile yaşadıkça, gayba inanmaktan başka çâre yoktur. Çünkü, burada görerek hâsıl olan imân, bozuktur. Âhîret hayâtı başlayıp, vehm ve hayâlin kuvveti kalmayınca, görerek hâsıl olan (imân-ı şühûdi) kıymetli olur. Vehm ve hayâl tarafından bu imâna bozuk şeyler karışdırılmaz. Sanırım ki, Resûlullah Muhammed aleyhisselâm, dünyâda Allahü teâlâyı görmekle şereflediği için, O'nun «sallallahü aleyhi ve sellem» imânı, şühûdidir demek güzel olur. Vehmden ve hayâlden hâsıl olan bozuk şeyler, o imâna karışmamıştır. Çünkü, başka mü'minlere Cennetde ihsân edilecek olan ni'met, o yüce Peygambere «aleyhi ve alâ âlihissalâtü vesselâm» bu dünyâda nasib oldu. Bu, Allahü teâlânın çok büyük bir ni'metidir. Allahü teâlâ, ni'metlerini dilediğine ihsân eder. Allahü teâlâ, pek çok ni'met ihsân edicidir.

Şunu iyi anlamalıdır ki, halîlullah İbrâhîm aleyhisselâm, Allahdan başka şeylere tapınmanın yanlış olduğunu pek güzel bildirdi. Müşrikliğe yol açacak kapılardan hepsini iyice kapadı. Bunun için, Peygamberlerin imâmı oldu. Hepsinden ileride oldu «aleyhi ve aleyhimüssalevâtü vettehiyyât». Çünkü, dünyâ hayâtında olan ilerlemenin en yüksek noktası, Allahdan başka tapınılacak hiçbirşey bulunmadığını iyi anlamaktır. Çünkü, (Lâ ilâhe illallah) güzel kelimesinin ikinci parçasının bildirdiği, (İbâdet olunmağa hakkı olan, yalnız Allahü teâlâdır) sözünün tam ma'nâsı, ancak âhîretde anlaşılacaktır. Böyle olmakla beraber, Peygamberlerin sonuncusu «aleyhi ve aleyhimüssalevâtü vetteslimât», bu dünyâda, Allahü teâlâyı görmekle şereflediği için, bu sözün tam ma'nâsından çok şeylere de, bu dünyâda kavuşmuştur. Denilebilir ki, bu ma'nâdan, bu dünyâda mümkün olanı, o yüce Peygamberin gelmesi ile bildirilmiştir. Yine, diyebiliriz ki, zât-ı ilâhînin tecellisi, bu dünyâda, ancak o yüce Peygambere nasib oldu. Başkalarına, âhîretde nasib olacağı bildirildi. Doğru yolda bulunanlara ve Muhammed Mustafâ'nın izinde olanlara selâm olsun «aleyhi ve alâ Âllhî minessalevâti efdalühâ ve minetteslimâti ekmelühâ!»

**Aşkın bağında açan güllere, bülbül olan,
İslâmın hasret ile, beklediği kahramân,
ma'sûkunun aşkından yanıp yanıp kül olan,
ağlasa yeri vardır, seni görmiyen zemân!**

İlmîle, irfânîle, sâhib olan (Sıla) ya,
iki temel bilgîyi, vasleden bir araya,
dalıp ucsuz bucaksız, o mu'azzam deryâya,
ve bu Zikr deryâsından en büyük payı alan!

Kimi sâhile gider, ve bu bana yeter der;
kimi uzakdan görür, mest olur, başı döner;
kimi yalnız seyrederek, kimi bir katra içerek;
bir sensin, bu deryâdan, içip içip de kanan!

Kur'ândan, hadislerden sonra, gelir eserin,
rûhlara şifâ olan, o mübârek sözlerin,
baş kumandanısın sen, velîlerin, erlerin!
ve (Müceddid-i elf-i sâni) adını alan!

Bize seni duyuran, fitraten dostun olan,
ve cihânda bir tekdir, senin izinde kalan,
(Seyyid Abdülhakîm) o, senin aşkıyla yanan,
hurmetine nasib et, bize şefâ'atından!

Eserinle cihânı, yeniden tenvîr eden,
sihirli bir kuvvetle, bizi kendine çeken,
ondördüncü yüzyılın, zulmâtini gideren,
(Arvâs) ın ışığıdır, gerisi hayâl, yalan!

Biz onun talebesi, o sizin tâlibiniz,
muhakkak aks yapar, o nuru kalbleriniz,
belli, birbirinize, âşiksınız ikiniz,
ve size âşık oldu, Hilmi ile Süleyman!

97 — HİLYE-İ SE'ÂDET

[Ya'nî Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» görünüşü, tanınması].

Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» efendimizin, görünen bütün uzvlarının şekli, sıfatları, güzel huyları, temâm hayâtı, bütün incelikleri ile, çok geniş ve açık olarak, âlimler tarafından, senedleri, vesikaları ile yazılmıştır. Bunlara (Siyer) kitâbları denir. Binlerle siyer kitâbından, ilk olarak yazılan, ibni İshakın (Siret-i Resûlillah) kitâbı olup, bunu, ibni Hişâm Humeyrî aynı ism altında genişletmiş ve Alman müsteşriklerinden Westenfeld tarafından, yeniden tab' edilmiştir. Allahü teâlâ, bütün Peygamberlerine vermiş olduğu mu'cizelerin hepsini Muhammed aleyhisselâma da verdi. Arabî (El-Mevâhibülledünniyye) ve fârsî (Medâric-ün-Nübüvve) kitâblarında ve (Mevâhib) den kısaltılmış olan (El-envâr-ül-Muhammediyye) kitâbında ve arabî (Huccetüllahi alel'âlemîn fi mu'cizâti-Seyyid-il-mürselîn) kitâbında, bunların çoğu yazılıdır.

Biz, bu risâlemizi, Mısır'daki büyük İslâm âlimlerinden imâm-ı Kastalânî hazretlerinin, (Mevâhib-i ledünniyye) ismindeki iki cild kitâbından aldık. İslâm şâir-

lerinden Abdülbâki efendi, bu kîtâbı arabiden türkçeye çevirmişdir. Bütün kîtâbdan gençlere lüzümlü görülen kısımları, kısaca aşağıya yazılmışdır:

Fahr-i kâinâtın «sallallahü aleyhi ve sellem» mubârek yüzü ve bütün a'zâ-şerifesi ve mubârek sesi, bütün insanların yüzlerinden ve a'zâsından ve seslerinden güzel idi. Mubârek yüzü, bir mikdâr yuvarlak idi. Neş'eli olduğu zamanda, mubârek yüzü ay gibi nûrlanırdı. Sevindiği, mubârek alnından belli olurdu. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», gündüz nasıl görürse, gece dahi öyle görürdü. Önünde olanları gördüğü gibi, arkasında olanları dahi görürdü. Bunu isbât eden yüzlerce hâdise, kitâblarda yazılıdır. Gözde görmek halk eden Allahü teâlâ, diğer uzvda dahi halk etmeğe kâdirdir. Yana ve geriye bakacağı zaman, bütün bedeni ile dönüp bakardı. Yer yüzüne nazarı, semâya bakmasından ziyâde idi. Mubârek gözleri büyük idi. Mubârek kirpikleri uzun idi. Mubârek gözlerinde bir mikdâr kırmızılık vardı. Mubârek gözlerinin karası, gâyet siyâh idi. Fahr-i âlemin alını açık idi. Mubârek kaşları ince idi. Kaşları arası açık idi. İki kaşı arasında olan damar, hiddetlenince kabarırdı. Mubârek burnu gâyet güzel olup, orta yeri bir mikdâr yüksek idi. Mubârek başı büyük idi. Mubârek ağzı küçük değildi. Mubârek dişleri beyâz idi. Mubârek ön dişleri seyrek idi. Söz söylediği zamanda, sanki dişleri arasından nûr çıkardı. Allahü teâlânın kulları arasında ondan dahâ fasîh ve tatlı sözlü kimse görülmedi. Mubârek sözleri gâyet kolay anlaşılır, gönülleri alırdı ve rûhları cezb ederdi. Söz söylediği zaman, kelimeleri inci gibi dizilirdi. Bir kimse saymak istese, kelimeleri sayılmak mümkün idi. Ba'zan iyi anlaşılması için, üç kerre tekrâr ederdi. Cennetde Muhammed «aleyhisselâm» gibi konuşulacaktır. Mubârek sesi, kimsenin sesinin yetişemediği yere yetişirdi.

Fahr-i âlem «sallallahü aleyhi ve sellem» güler yüzlü idi. Tebessüm ederek gülerdi. Gülerken, mubârek dişleri görünürdü. Güldüğü zaman, nûru divarlar üzerine ziyâ verirdi. Ağlaması da, gülmesi gibi hafif idi. Kahkaha ile gülmediği gibi yüksek sesle de ağlamazdı, amma mubârek gözlerinden yaş akar, mubârek göğsünün sesi iştilirdi. Ümmetinin günâhlarını düşünüp ağlardı ve Allahü teâlânın korkusundan ve Kur'ân-ı kerîmi işitince ve ba'zan da nemâz kılarken ağlardı.

Fahr-i âlemin «sallallahü aleyhi ve sellem» mubârek parmakları iri idi. Mubârek kolları etli idi. Mubârek avuçlarının içi geniş idi. Bütün vücûdünün kokusu, miskden güzel idi. Mubârek bedeni, hem yumuşak, hem de kuvvetli idi. Enes bin Mâlik diyor ki, Resûlullah'a on sene hizmet etdim. Mubârek elleri ipekden yumuşak idi. Mubârek teri miskden ve çiçekden dahâ güzel kokuyordu. Mubârek kolları, ayakları ve parmakları uzun idi. Mubârek ayaklarının parmakları iri idi. Mubârek ayaklarının altı, çok yüksek olmayıp, yumuşak idi. Mubârek karnı geniş olup, göğsü ile karnı berâber idi. Omuz başının kemikleri iri idi. Mubârek göğsü geniş idi. Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» kalb-i şerifi, nazargâh-ı ilâhî idi.

Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» çok uzun boylu olmayıp, kısa dahi değil idi. Yanına uzun bir kimse gelse, ondan uzun görünürdü. Oturduğu zaman, mubârek omuzu, oturanların hepsinden yukarı olurdu.

Mubârek saçları ve sakallarının kılı çok kıvrıkcık ve çok düz değil, yaradılışta ondüle idi. Mubârek saçları uzundu. Önceleri kâkül bırakırdı, sonradan ikiye ayırır oldu. Mubârek saçlarını ba'zan uzatır, ba'zan da keser, kısaltırdı. Saç ve sakalını boyamazdı. Vefât ettiği zamanda, saç ve sakalında ak kıl, yirmiden az idi. Mubârek bıyığını kırkardı. Bıyıklarının uzunluğu ve şekli, mubârek kaşları kadar idi. Emrinde husûsî berberleri var idi. [Müslimânların da, sakalı bir tutam uzatması, fazlasını kesmesi, bıyıklarını kırması sünnettir].

Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» misvâkini ve tarağını yanından ayırmazdı. Mubârek saçını ve sakalını tararken aynaya nazar eylerdi. Geceleri mubârek gözlerine sürme çekerdi.

Fahr-i kâinât «aleyhi ekmelüt-tehıyyât» önüne bakarak, sür'atle yürürdü. Bir yoldan geçdiği, güzel kokusundan belli olurdu.

Fahr-i âlem «sallallahü aleyhi ve sellem» kırmızı ile karışık beyâz benizli olup, gâyet güzel, nûrlu ve sevimli idi. Bir kimse, Peygamber «aleyhissalâtü ves-selâm» siyâh idl dese, kâfir olur.

[O, «sallallahü aleyhi ve sellem» Arab idi. Arab, lügatda, güzel demektir. Meselâ, lisân-ı arab, güzel dil demektir. Istılâh ma'nâsı ise, ya'nî coğrafyada arab demek, Arabistan ismindeki yarımada da doğup büyüyen, oranın iklimi, havası, suyu ve gıdâsı ile yetişen ve onların kanından olan kimse demektir. Anadolu'daki kandan gelenlere Türk, Bulgaristanda doğup büyüyenlere Bulgar, Almanya'dakilere Alman dedikleri gibi, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» de Arabistan yarımadasında doğduğu için Arabdır. Arablar beyâz, buğday benizli olur. Bilhâssa Peygamberimizin «sallallahü aleyhi ve sellem» sülâlesi beyâz ve çok güzel idi. Zâten dedeleri İbrâhîm «aleyhisselâm», beyâz olup, Basra şehri ehâlisinden, Târûh isminde beyâz bir müslimânın oğlu idi. Kâfir olan Âzer, hazret-i İbrâhîmin «aleyhisselâm» babası değildi. Amcası ve üvey babası idi.

Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» babası Abdüllahın güzelliği, Mısır'a kadar şöhret bulmuşdu ve alnındaki nûrdan dolayı, ikiyüze yakın kız, evlenmek için Mekkeye gelmişti. Fekat, Muhammed aleyhisselâmın nûru, Âmineye nasîb oldu.

Türkiye'de ve birçok islâm memleketlerinde, bir asrdan beri, Abdüllahın evlendiği geceye, Regâib kandili ismini veriyorlar. Regâib gecesine böyle ma'nâ vermek doğru değildir. Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» dokuz aydan önce dünyâyı teşrif etmiş olduğunu bildirmek olur ki, bu da, noksânlık ve kusûrdur. Her bakımdan, her insanın üstünde ve her bakımdan kusûrsuz olduğu gibi, Âmine valdemizi nûrlandırdığı zaman da, noksan ve kusûrlu değildi. Bu zamanın noksân olması, tıb ilminde ayb ve kusûr sayılmaktadır.

Receb-i şerîfin ilk cum'a gecesine Regâib gecesine denir. Çünkü, Allahü teâlâ, bu gecede, mü'min kullarına, ragîbetler, ya'nî ihsânlar, ikrâmlar yapar. O gece yapılan düâ red olmaz ve nemâz, oruc, sadaka gibi ibâdetlere, katkat sevâb verilir. O geceye hurmet edenleri afv eyler.

İslâmiyyetin ilk zamanlarında ve islâmiyyetden evvel, Receb, Zil-ka'de, Zil-hicce ve Muharrem aylarında harb etmek harâm idi. (Riyâd-un-nâsihîn) kitâbı, ikinci bâbı, sekizinci faslında buyuruyor ki, (Zâhidî ve Ali Cürçânî tefsirlerinde ve birçok tefsirde yazıyor ki, islâmiyyetden evvel, arablar, Receb veyâ Muharrem aylarında harb edebilmek için, ayların yerini değiştirir, ileri veyâ geri alırlardı. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», hicretin onuncu senesinde, doksanbin müslimân ile vedâ' haccı yaptığı zaman: **(Ey Eshâbım! Haccı tam zamanında yapıyoruz. Ayların sırası, Allahü teâlânın yarattığı zemandaki gibidir!)** buyurdu). Abdüllahın evlendiği sene, ayların yeri değişik idi. Receb ayı, Cemâzil-âhır yerinde idi. Ya'nî bir ay ileride idi. O hâlde, nûr-i nübüvvetin, Âmine valdemize intikâli, şimdiki Cemâzil-âhır ayındadır. Regâib gecesinde değildir.

Amcası Abbâs ile Abbâsın oğlu Abdüllah da beyâz idi. Peygamberimizin «sallallahü aleyhi ve sellem» kıyâmete kadar evlâdı da güzel ve beyâzdır. Meselâ, Ürdün emiri merhûm Abdüllah, İstanbula gelmişti. Beyâz idi. Kadıköy müftisi iken vefât eden faziletli Ahmed Mekkî efendi «rahmetullahi aleyh», seyyid idi. Ecdâdı gibi, beyâz, kara kaşlı, iri siyâh gözlü ve çok sempatik, güzel yüzlü idi. Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» Eshâbı da, beyâz ve güzel idi.

Osmân «radıyallahü anh» beyâz, sarışın idi. Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem», rum imperatörü Heraklius hükûmetine gönderdiği sefiri Dihye-i kelbi çok güzel olup, İstanbul sokaklarında gezerken, yüzünü görmek için, rum kızları sokaklara çıkardı. Cebrâil «aleyhisselâm» çok def'a Dihye «radıyallahü anh» şeklinde gelirdi.

Mısır, Şam, Afrika, Sicilya ve İspanya yerlileri Arab değildir. Arablar, islâmiyeti dünyâya yaymak için, Arabistan yarımadasından çıkarak buralara geldiklerinden, bugün buralarda da mevcûddur. Nitekim Anadolu'da, Hindistan'da ve başka memleketlerde de mevcûddur. Fekat, bugün bu memleketlerin hiçbirinin ehâlisini Arab diye isimlendirmek doğru olmaz.

Ortaçağ, ya'ni kurûn-i vustâ zamanının biricik ma'rifet ve medeniyet lisânı olan ve zâten gramer ve fesâhat ve edebiyât bakımından, bugün yeryüzünde mevcûd yediyüzyetmiş çeşid dilin en mükemmeli olan arabî lisânı, islam medeniyeti ile birlikte bütün bu memleketlere girmiş ve yerleşmişti. O zamanlar, İspanya'daki arab üniversitelerine ve müslimân mekteplerine, ihtisâs kazanmaga giden Fransız ve diğer Avrupalılar, arabî birçok kelimeleri, bilhâssa ilmde ve fen-de kullanılan kelimeleri, kendi memleketlerine götürmüşler, kendi dillerine karıştırmışlardır. Bugün garb dillerinde birçok arabî kelimeler hâlâ kullanılmaktadır.

[1947] senesinde Londra'da basılmış, The British and Foreign Bible Society (İngilizlerin ve yabancıların İncil cem'iyeti) nin, The Gospel in Many Tongues (Birçok dillerde bir âyet) isimindeki kitâbında, yediyüzyetmiş dürlü dilin herbiri ile yazılmış birkaç satırlık örnekler vardır.

Mısır ehâlisi esmerdir. Habeşistan ehâlisi siyâhdır. Bunlara habeş denir. Zengibâr ehâlisine Zencî denir. Bunlar da siyâhdır. Peygamberimizin «sallallahü aleyhi ve sellem» akrabâsını, arabları sevmek ve saymak ibâdetdir. Onları her müslimân sever. Anadoluya müsâfir gelen siyâh fellâhlar, habeşler, zenciler, hurmet ve ikrâm olunmak için, kendilerini, bize arab diye tanıtmış, Anadolu'nun saf müslimânları, bunlara inanıp, siyâhları arab sanmıştır. Bu hal, soysuzların, islâm düşmanlarının ve yehûdilerin işine yaradı. Kara kedileri, köpekleri, arab arab diye çağırarak, gazete ve mecmû'alara yaptıkları siyâh resm ve karikatürlere arab diyerek, gençliğe, arabı siyâh olarak tanıtmaya, böylece, müslimân yavrularını Peygamberimizden «sallallahü aleyhi ve sellem» soğutmaya uğraşdılar. Bu düşmanlar bilmiyorlar ki, insanın siyâh olması bir kusûr değildir. Bilâl-i Habeşî hazretleri ve Resûlullahın çok sevdiği Üsâme siyâh idiler. Ebû Leheb ve Ebû Cehl kâfirleri beyâz idiler. Bu ikisinin kötülükleri ve aşağılıkları herkesce bilinmektedir. Allahü teâlâ, insanın rengine değil, imânının kuvvetine ve takvâsına kıymet vermektedir. Evet, bugün, Arabistanda, Mekke-i mükerre-me ve Medîne-i münevverede yerleşmiş olanlar hep esmerdir. Beyâz olan hemen hemen görülmemektedir. Bunların hepsi, asrlar boyunca, Afrikadan, Asyadan ve diğer yerlerden gelip yerleşen yabancıların soyundandır. Bu yabancılar siyâh olup, Allahın ve Resûlullahın âşıkları idiler. Sultân ikinci Abdülhamid hânın «rahmetullahi aleyh» amirallerinden Eyyûb Sabri paşa, beş cildlik türkçe (Mir'ât-ül-haremeyn) kitâbında, koca Mekke şehrinde, iki Arab evinin kalmış olduğunu yazmaktadır. Bugün ise belki de hiç yoktur. Peygamberimizin «sallallahü aleyhi ve sellem» vefâtında, Eshâb-ı kirâmın hepsi, sonra da evlâdları, cihâd için, dîn-i islâmı dünyâya yaymak için, Arabistandan çıktı. Asyanın ötelere Afrika, Kıbrıs, İstanbula, hâsılı her yere dağıldı. Allahın dînini, Onun kullarına tanıtmak için savaştılar ve canlarını fedâ etdiler. Bu geniş topraklar, o mübarek şehidlerle doludur. Evlâdlarını, yavrularını da, ilm öğrenmek için o zamanlar dünyânın en üstün üniversitesi olup, fizik, kimyâ, astronomi, coğrafya ve hendesedeki tecrübeleri ve ileri buluşları, bugün mevcûd eserlerinden anlaşılır.

lan, Bağdad dârül-fünûn ve fakültelerine gönderdiler. Meşhûr zâlim ve kâfir Cengiz [asl adı Timoçindir] hânın torunu Hulâgü, 656 [m. 1258] senesinde, Bağdad ehâlisini, kadın, çocuk demeyip, sekizyüzbenden ziyâde müslimânı işkence ile öldürdüğü ve Bağdadı yakıp yıktığı zaman, yalnız kuyulara saklananlar ve bilhâssa Anadoluya kaçıp kurtulanlar sağ kalabilmişti. İşte, Peygamber «sallallahü aleyhi ve sellem» efendimizin ve Eshâb-ı kirâmın «aleyhimürrıdvân» evlâdları, o zaman Anadolunun her tarafına, hele şark taraflarına yerleşmişti. Bugün, kürd dediğimiz zekî, sabırlı, çalışkan kimseler, hep o mübârek insanların soyundandır. Ya'ni kürdler iki kısımdır. Bir kısmı, Nûh aleyhisselâmın oğlu Yâfes evlâdından olup, çok eskiden orta Asyadan Anadoluya gelmiş, dağlarda göçebe hâlinde yaşayan, kaba, câhil insanlardır. Sokratın talebesinden târihçi Xenophon, Anadolunun şarkında kürdleri gördüğünü yazmaktadır. Kürd denilen insanların ikinci kısmı ise, şehirlerde oturan medeni, nâzik insanlardır. Bunların hemen hepsi, Peygamberimizin «sallallahü aleyhi ve sellem» ve Eshâb-ı kirâm «aleyhimürrıdvân» evlâdlarıdır. İmâm-ı Hasen evlâdına (**Şerif**), imâm-ı Hüseyin evlâdlarına (**Seyyid**) denir. Seyyidler, şeriflerden dahâ üstündür. Osmanlılar zamanında, Halebde, seyyidlere ve şeriflere mahsûs bir mahkeme vardı. Bütün evlâdları orada kayıtlı olup, yalancılar seyyidlik iddi'â edemezdi. Van ile Hakkâri arasındaki meşhûr İrisân beğleri, Abbâsî halifeleri evlâdından olup, Hulâgü katliâmından kurtulan bir yavrudan çoğalmışlardır. Bugün memleketimizin her tarafında, Eshâb-ı kirâm evlâdı ve seyyidler vardır. Bunların kıymetini bilmeli, hurmetde ve hizmetde kusûr etmemeliyiz].

Güzel huyların hepsi Resûlullahda «sallallahü aleyhi ve sellem» toplanmıştı. Güzel huyları, Allahü teâlâ tarafından verilmiş olup, çalışarak, sonradan kazanmış değil idi. Bir müslimânın ismini söyliyerek, hiçbir zaman lâ'net etmemiş ve aslâ mübârek eli ile kimseyi döğmemiştir. Kendi için, hiçbir şeyden intikam almamıştır. Allah için, intikam alırdı. Akrobâsına, Eshâbına ve hizmetçilerine tevâzu' ederek, iyi mu'âmele eylerdi. Ev içinde çok yumuşak ve güler yüzlü idi. Hastaları ziyârete gider, cenâzelerde bulunurdu. Eshâbının işlerine yardım eder, çocuklarını kucağına alırdı. Fekat, kalbi bunlarla meşgûl değildi. Mübârek rûhu, melekler âleminde idi.

Resûlullahı «sallallahü aleyhi ve sellem» ansızın gören kimseyi korku kaplardı. Kendisi yumuşak davranıncıydı, peygamberlik hâllerinden, aslâ kimse yanında oturamaz, sözünü işitmeğe tâkat getiremezdi. Hâlbuki, kendisi, hayâsından, mübârek gözleri ile kimsenin yüzüne bakmazdı.

Fahr-i âlem «sallallahü aleyhi ve sellem», insanların en cömerdi idi. Birşey istenip de, yok dediği görülmemiştir. İstenilen şey varsa verir, yoksa, cevâb vermezdi. O kadar iyilikleri, o kadar ihsânları vardı ki, rum imperatörleri, İrân şâhları, o kadar ihsân yapamazlardı. Fekat kendisi sıkıntı ile yaşamağı severdi. Öyle bir hayât yaşıyordu ki, yimek ve içmek hâtırına bile gelmezdi. Yemek getirin yiyelim veyâ falanca yemeği pişiriniz demezdi. Yemek getirirlerse yer, her ne meyve verseler kabûl ederdi. Ba'zan aylarca az yer, açlığı severdi. Ba'zan da çok yirdi. Yemeği üç parmakla yirdi. Yemek sonunda su içmezdi. Suyu otururken içerdi. Başkaları ile yemek yirken, herkesden sonra el çekerdi. Herkesin hediyyesini kabûl ederdi. Hediye getirene karşılık olarak, katkat fazlasını verirdi.

Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», hicretin sekizinci senesi, Ramezân-ı şerifin onuncu Pazartesi günü, onikibin kahraman ile birlikte, Medîneden çıkarak Ramezânın yirminci Perşembe günü Mekke-i mükerreremeyi feth eyledi. Ertesi cum'a günü hutbe okurken, mübârek başında siyâh sarık sarılı idi. Mekke'de onsekiz gün kalıp Huneyne gitdi. Sarığın ucunu sarkıtırdı. (**Sarık, müslimânlar ile kâfirler arasını ayırır**) buyururdu. Çeşidli elbise giymek âdeti idi. Yabancı

devlet sefirleri gelince süslenirdi. Ya'ni kıymetli ve nefis elbise giyerek, güzel yüzünü gösterirdi. Önce, altın yüzük takardı. Sonra, taşı akikden gümüş yüzük takdı. Yüzüğünü mühür olarak kullanırdı. Yüzüğü üzerinde (Muhammedün Resûlullah) yazılı idi. Erkeklerin altın yüzük takmaları, dört mezhebde de câiz değildir. Yatağı deriden olup, içi hurma ağacı iplikleri ile dolu idi. Ba'zan bu yatak üzerine, ba'zan yere serili deri üzerine, ba'zan da, hasır veyâ kuru toprak üzerine yatardı. Mubârek avucunun içini sağ yanağının altına koyup, sağ yanı üstüne yatardı.

Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» zekât malı almaz, çiğ soğan ve sarımsak gibi şeyler yemez ve şi'r söylemezdi.

Resûl-i ekrem «sallallahü aleyhi ve sellem» efendimiz, nisan ayının yirmisine rastlayan, Rabi'ul-evvel ayının onikinci Pazartesi gecesi, sabâha karşı, Mekke-i mükerreme şehrinde dünyâya gelmiştir. Dünyânın her tarafındaki müslimânlar, her sene, bu geceyi, mevlid kandili olarak tes'id etmektedir. Her yerde (Mevlid kasideleri) okunarak Resûlullah hâtırlatılmaktadır. Erbil sultânı Ebû Saîd Muzaffer-üd-dîn, mevlid gecelerinde, aklara hayret verecek kadar şenlikler yapar, ikrâm ve ihsânlarla bulunurdu. Sultânın güzel ahlâkı, hayrât ve hasenâtı, İbni Hilligânın târihinde ve (Huccetullahi alel'âlemin) in ikiyüzotuzdördüncü sahîfesinde ve seyyid Abdülhakim-i Arvâsinin (Mevlid-i şerif) risâlesinde uzun yazılıdır. Mevlid, doğum zamanı demektir. Rabi'ul-evvel, ilkbehâr demektir. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» nübüvvetden sonra, her yıl, bu geceye ehemmiyyet verirdi. Her Peygamberin ümmeti, kendi Peygamberinin doğum gününü bayram yapmışdı. Bugün de, müslimânların bayramıdır. Neş'e ve sevinç günüdür. Âdem «aleyhisselâm» rûh ile cesed arasında iken, O Peygamber idi. Âdem «aleyhisselâm» ve herşey, O'nun şerefine yaratılmışdır. Arş ve gökler ve Cennetler üzerine, islâm harfleri ile mubârek ismi yazılmışdır. O'na (Muhammed) adını, dedesi Abdülmuttalib koydu. O'nun adının yer yüzüne yayılacağını, herkesin O'nu medh ve senâ edeceğini rü'yâda görmüşdü. Muhammed, çok medh olunan demektir. Cebrâîl aleyhisselâmın, ilk gelerek, Peygamber olduğunu bildirmesi ve hicretde Mekke şehrinde çıkması ve Medine-i münevvereye ayak basması ve Mekkeyi feth için Medineden çıkması ve vefâtı, hep pazartesi günü olmuştur. Doğduğu zaman, göbeği kesilmiş ve sünnet olmuş görüldü. Yeryüzünü şerefleendirince, şehâdet parmağını kaldırdı ve secde etdi. Melekler beşiğini sallardı. Beşikde iken konuşmağa başladı. Ayağa kalktığı zaman, çocukların oyunlarını seyr ederdi. Oyuna karışmazdı. Altı yaşında iken, annesi Âmine «radiyallahü anhâ», sekiz yaşında iken, dedesi Abdülmuttalib vefât etdi. Yirmibeş yaşında iken, Hadîce «radiyallahü anhâ» ile nikâh etdi, evlendi. Kırk yaşına gelince, Ramezân-ı şerif ayında, pazartesi günü, bütün insanlara ve cinne Peygamber olduğu bildirildi. Evvelâ Cebrâîl «aleyhisselâm» geldi. Sonra üç sene, İsrâfil «aleyhisselâm» gelip, ba'zı şeyler öğretti. Fekat, Kur'ân-ı kerîm getirmedi. Sonra, Cebrâîl «aleyhisselâm» gelmeğe başlayarak, bütün Kur'ân-ı kerîmi, yirmi senede indirdi. Cebrâîl «aleyhisselâm» kendisine yirmidörtbin kerre gelmiştir. [Hâlbuki, Âdem aleyhisselâma oniki kerre, Nûh aleyhisselâma elli kerre, İbrâhîm aleyhisselâma kırk kerre, Mûsâ aleyhisselâma dörtyüz kerre ve İsâ aleyhisselâma on kerre gelmişti]. Peygamberliğini üç sene izhâr etmeyip, sonra Hak teâlânın emri ile teblîg eyledi.

Elliiki yaşında iken, Receb ayının yirmiyedinci gecesi, Mekke-i mükerrede, Cebrâîl «aleyhisselâm» gelip, Mescid-i harâmdan, Kudüsde, Mescid-i aksâya ve oradan göklere götürdü. Bu mi'râcda, Allahü teâlâyı baş gözü ile gördü. Bu gecede beş vakt nemâz farz oldu. [İkinci kısım beşinci maddenin son sahîfesini okuyunuz!].

Elliüç yaşında iken, izn-i İlâhî ile, Medîne-i münevvereye hicret eyledi. Rabî'ul-evvel ayının birinci Perşenbe günü öğleden sonra Ebû Bekr-i Sıddıkın evinden çıkarak Mekkenin beşbuçuk kilometre cenûb-i şark [güney doğu] tarafında bulunan (Sevr) dağındaki mağaraya geldiler. Denizden yediyüzellidokuz metre yüksek olan bu dağın yolu çok bozuk idi. Mubârek ayakları kanadı. Mağarada üç gece kalıp, pazartesi gecesi çıktılar. Bir hafta yolculukla, Rabî'ul-evvelin onikinci Pazartesi günü, Medîne'de Kubâ köyüne geldiler. Cum'a günü Medîne'ye girdiler. Bu senedeki Muharrem ayının birinci günü, müslimânların hicrî sene başlangıcı oldu. Bu başlangıç günü, târihcilere göre, milâdın altıyüzyirmiikinci [622] yılında idi. Temmuz ayının onaltıncı Cum'a gününe rastladığı, Ahmed Ziyâ beğ'in [1321] târihli Kozmoğrafya kitâbında yazılıdır.

Yirmiyedi kerre muhârebe yapmış, bunlardan dokuzunda er olarak hücum etmiş, diğerlerinde baş kumandanlık mevki'inde bulunmuşdur. Gazâlarında iki dürlü bayrak kullanırdı. Râyesi siyâh idi. Livâsı dahâ küçük olup beyâz idi.

Medîne-i münevverede, altmışüç yaşında iken vefât edip, mubârek gömleği arkasında olarak, üç kerre yıkanıp, üç kat yeni beyâz kefene sarılıp, mubârek rûhu alındığı yere defn olundu.

Server-i âlemin «sallallahü aleyhi ve sellem» mubârek gözleri uyur, kalbi şerîfi uyumazdı. Aç yatıp tok kalkardı. Aslâ esnemezdi. Mubârek vücûdü nûrânî olup, gölgesi yere düşmezdi. Elbisesine sinek konmaz, sivrisinek ve diğer böcekler mubârek kanını içmezdi. Allahü teâlâ tarafından Resûlullah olduğu bildirildikten sonra, şeytânlar göklere çıkarak haber alamaz ve kâhinler söyleyemez oldu.

Bir kimse, Rahmeten-lil-âlemini rü'yâda görse, muhakkak O'nu görmüşdür. Çünkü, şeytân O'nun şekline giremez.

Server-i âlem «sallallahü aleyhi ve sellem», bizim bilmediğimiz bir hayât ile, şimdi hayâtdadır. Cesed-i şerîfi aslâ çürümez. Kabrinde bir melek durup, ümmetin söylediği salevâtî kendisine haber verir. Minberi ile kabr-i şerîfi arası, Cennet bağçelerindedir.

Kabr-i şerîfini ziyâret etmek, tâ'atların büyüğü ve ibâdetlerin en kıymetlisidir. (Beni ziyâret edene şefâ'atim vâcib olur) buyurmuşdur.

Server-i âlemin «sallallahü aleyhi ve sellem» üç erkek, dört kız evlâd-ı kirâmı, onbir zevce-i mutahherası, oniki amcası ve altı halası vardı.

[Din düşmanlarından ahlâkı düşük, terbiyesi kıt olanlar, gençleri aldatmak için, Peygamber «sallallahü aleyhi ve sellem» kadınlara, kızlara düşkün imiş diyor ve bu risâlemize yazmaktan hicâb duyacağımız, habîs rûhlarına yakışan, çok çirkin şeyler söyleyerek ve yazarak küstahca iftirâ yapıyorlar. Hâlbuki, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» ilk olarak, yirmibeş yaşında evlenmiş, Hadîceyi «radıyallahü anhâ» almışdır. Kırk yaşında ve dul idi. Fekat, malı, cemâli, akli, ilmi, şerîfi, nesebi, iffeti ve edebi pek fazla idi. Yirmibeş sene berâber yaşayıp, hicretten üç yıl evvel Mekke'de, Ramezân-ı şerîf ayında vefât etdi. Bu hayâtda iken, Resûl-i ekrem «sallallahü aleyhi ve sellem» hiç evlenmemişdi.

Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» ikinci def'a olarak, ellibeş yaşında iken, Ebû Bekrin «radıyallahü anh» kızı Âişe «radıyallahü anhâ» ile evlendi. Bunu, Hadîce-i kübrânın vefâtından bir yıl sonra, Allahü teâlânın emri ile nikâh eylemişdi. Ölünceye kadar, sekiz sene onunla yaşadı.

Diğerlerini, hep Âişeden «radıyallahü anhünne» sonra, dinî, siyâsî sebeplerle veyâ merhamet ve ihsân ederek nikâh etdi. Bunların hepsi dul idi. Çoğu yaşlı idi. Meselâ, Mekke'deki kâfirlerin, müslimânlara eziyet ve zararları dayanılamıyacak bir dereceye geldikde, Eshâb-ı kirâmın bir kısmı Habeşistana hicret etmişdi. Habeş pâdişâhı Necâşî, İsevî idi. Müslimânlara çeşidli şeyler sorup, al-

diği olgun cevâblara hayrân kalarak imâna geldi. Müslimânlara çok iyilik etti. İmânı zaif olan Ubeydullah bin Cahş, fakirlikten kurtulmak için, papasalara at-
danıp, meâzallah, mürted olmuş, dinini dünyâya değiştirmişti. Resûlullahın «sal-
lallahü aleyhi ve sellem» halasının oğlu olan bu mel'ûn, karısı Ümm-i Habibeyi
de «radiyallahü anhâ» dinden çıkıp zengin olmağa cöbr ve teşvik etti ise de,
kadın, fakirliğe ve ölüme râzı olacağını fekat Muhammed aleyhisselâmın dinin-
den çıkmıyacağını söyleyince, bunu boşadı. Sürünerek, sefâletten ölmesini bek-
liyordu. Fekat, az zamanda kendi öldü. Ümm-i Habibe, Mekkedeki Kureyş kâfir-
lerinin baş kumandanı Ebû Süfyânın kızı idi. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve
sellem», o zamanlarda, Kureyş orduları ile, çok çetin muhârebelerle uğraşıyor-
du ve Ebû Süfyân, islâmîyeti yok etmek için, son gayreti ile çarpışıyordu. Re-
sûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», Ümm-i Habibenin dininin kuvvetini ve ba-
şına gelen çok acı hâli işitti. Necâşiye mektûb yazıp (Oradaki Ümm-i Habibe-
yle evleneceğim. Nikâhımı yap! Sonra, kendisini buraya gönder!) şeklinde taleb
de bulundu. Necâşi dahâ önce müslimân olmuşdu. Mektûba çok hurmet edip,
oradaki müslimânları serâyına dâ'vet ederek, ziyâfet verdi. Hicretin yedinci yıl-
ında nikâh yapıp, hediye ve ihsânlarda bulundu. Bu sûretle, Ümm-i Habibe,
imânının mükâfatına kavuşarak, orada zengin ve râhat oldu. Onun sâyesinde,
oradaki müslimânlar da râhat etti. Cennetde, kadınlar kocalarının yanında bu-
lunacakları için, Cennetin en yüksek derecesi ile de müjdelenmiş oldu ki, dün-
yânın bütün zevk ve ni'metleri, bu müjde yanında pek küçük kalır. Bu nikâh,
Ebû Süfyânın ileride müslimân olmakla şereflenmesini hâzırlayan sebeplerden
birisidir. Görülüyor ki bu nikâh, kâfirlerin iftirâlarının ne kadar yanlış ve çü-
rük olduğunu bildirdiği gibi, Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» aklının,
zekâsının, dehâsının, ihsânının ve merhametinin derecesini de göstermektedir.

İkinci misâl olarak; hazret-i Ömerin «radiyallahü anh» kızı Hafsa «radiyal-
lahü anhâ» dul kalmıştı. Hicretin üçüncü yılında, Ömer «radiyallahü anh», Ebû
Bekre ve Osmâna «radiyallahü anhümâ» kızımı alır mısın dedikte, düşüneyim,
demişlerdi. Birgün, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», her üçü ve başka-
ları yanında iken, **(Yâ Ömer! Seni üzüntülü görüyorum, sebebi nedir?)** diye sor-
du. Bir şişedeki mürekkebin rengi kolay görüldüğü gibi, Resûlullah «sallallahü
aleyhi ve sellem» de, herkesin düşüncesini, bir bakışta anlardı. Lüzûm görür-
se sorardı. Ona, hattâ herkese doğru söylememiz farz olduğundan, Ömer de,
**(Yâ Resûlallah «sallallahü aleyhi ve sellem»! Kızımı Ebû Bekre ve Osmâna «ra-
diyallahü anhüm» teklif etdim, almadılar) gibi cevâb verdi. Resûlullah «sallalla-
hü aleyhi ve sellem», en çok sevdiği üç Eshâbının üzülmelerini hiç istemediğinin-
den, onları sevindirmek için, hemen buyurdu ki, **(Yâ Ömer! Kızını, Ebû Bekrden
ve Osmândan «radiyallahü anhüm» dahâ iyi birisine versem ister misin?).** Ömer
şaşırdı. Çünkü, Ebû Bekrden ve Osmândan «radiyallahü anhüm» dahâ yüksek
ve dahâ iyi kimse olmadığını biliyordu. (Evet, yâ Resûlallah!) dedi. **(Yâ Ömer, kı-
zını bana ver!)** buyurdu. Bu sûretle, Hafsa «radiyallahü anhâ», Ebû Bekrin ve
Osmânın ve bütün mü'minlerin anneleri oldu ve bunlar, ona hizmetçi oldu ve
Ebû Bekr ve Ömer ve Osmân, birbirlerine dahâ yakın ve dahâ sevgili oldular
«radiyallahü teâlâ anhüm».**

Üçüncü bir misâl olarak kısaca söyleyelim ki, hicretin beş veyâ altıncı se-
nesinde, Benî Mustalâk kabîlesinden alınan yüzlerce esir arasında, Cüveyriyye
«radiyallahü anhâ», kabîlenin reîsi Hârisin kızı idi. Bunu satın alıp âzâd ederek,
kendilerine nikâh edince, Eshâb-ı kirâmın «aleyhimürrıdvân» hepsi, biz, Resû-
lullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» âilesinin, annemizin akrabâsını cârîye ola-
rak, hizmetçi olarak kullanmaktan hayâ ederiz dedi. Hepsî, esîrlerini âzâd etti.
Bu nikâh, yüzlerle esîrin âzâd olmasına sebep oldu. Cüveyriyye «radiyallahü an-

há», bu hâli her zaman söyliyerek öğünürdü. Âişe «radıyallahü anhâ», ben, Cüvreyriyyeden dahâ hayrlı, dahâ bereketli bir kadın görmedim, derdi.

Risâlemiz küçük olduğundan, diğer misâlleri yazmağa imkân bulamadık. Akli, iz'ânı ve insâfı olana da, bu üç misâl, hakikati anlatmağa elbette yetişir. Şunu da söyliyelim ki, her bakımdan, insanların en kuvvetlisi olduğu hâlde, yalnız hayâtda olan dokuz âilesi ile yaşamışdı. O da, birkaç sene idi. O zamanlar, zâten hep harblerle uğraşüyor, evinde kaldığı günler nâdir oluyordu. Papasların yazdığı ve ahlâksızların, kendileri gibi sanarak söyledikleri gibi olsaydı, dahâ gençliğinde, genç kızlarla evlenip, az zaman sonra boşayarak, istediği kadar değışdirebilirdi. Nitekim torunu Hasen «radıyallahü anh» alıp boşamak sûretiyle yüze yakın güzel kız ile evlenmiş ve babası imâm-ı Alî «radıyallahü anh», bir hutbesinde (Ey müslimânlar! Oğlum Hasene kız vermeyiniz! O, kızları çabuk boşuyor, bırakıyor) buyurduğu, müslimânların da; (Kızlarımız ona fedâ olsun. Onun nikâhı ile şereflenmeleri onlara yetişir. Kızlarımızı ona vereceğiz) dedikleri meşhûrdur. Bedrde, Uhudda, Hendekde, Hayberde, Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» bir işâreti ile üstün düşmana karşı hücum ederek, O'na canlarını fedâ eden o arslanlar, kızlarını O'na vermezler mi idi? Fekat O, istemedi. Mi'râc gecesi, Cennete girdiği zaman, Cennet hûriferine, bir kerre dönüp bakmamışdı. İslâm düşmanlarından Voltaire, Resûlullahın, hazret-i Zeynebi nikâh etmesini tiyatro olarak yazmış, âdi, alçak iftirâlar etmişdir. Bu yüzden, düşmanı olan papadan tebrik mektûbu almışdır.

Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» çok evlenmesinin mühim bir sebebi de, şeri'ati bildirmek içindi. Kadınlara âid yüzlerle nâzik bilgileri, müslimân kadınlarına, mubârek zevceleri yolu ile bildirdi. Zevceleri bir olsaydı, bütün kadınların ondan sorması güç ve hattâ imkânsız olurdu. Allahü teâlânın dinini tam olarak bildirmek için, çok evlenmek yükünü de omuzlarına aldı].

Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» ümmî idi. Ya'ni kitâb okumamış, yazı yazmamış, kimseden bir ders görmemiş idi. Mekke'de doğup, büyüüp, belli kimseler arasında yetişip, seyâhat etmemiş iken, Tevrâtda ve İncilde ve Yunan ve Roma devrlerinde yazılmış kitâblarda bulunan bilgilerden, hâdiselerden haber verdi. Şeri'ati bildirmek için, müslimânlara mektûblar yolladı. Hicretin altıncı senesinde Rum, İrân ve Habeş hükümdârlarına ve diğer arab pâdişâhlarına mektûblar gönderdi. Hizmetine altmışdan ziyâde ecnebi sefir gelmişdir.

Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» peygamberliğini işiten herkesin, O'na ve O'nun getirdiği Kur'ân-ı kerîme, islâmiyyete imân etmesi vâcibdir. İşitdikden sonra, imân etmeden vefât eden, Cehenneme girecek ve orada sonsuz olarak azâb çekecekdir.

Fahr-i âlemin «sallallahü aleyhi ve sellem» isimleri, hâlleri, Tevrâtda ve İncilde yazılı idi. Yehûdi ve hıristiyanlar, teşrif etmesini bekliyordu. Fekat, kendi cinslerinden gelmeyip, arabdan geldiği için kiskandılar, inkâr etdiler. Hâlbuki, birçok âlimleri ve aklılıları, insâf edip müslimân oldu.

Bir kimse, her işinde, Resûlullahı «sallallahü aleyhi ve sellem» tâbi' olmaz, emrlerini beğenmez ve itâ'at etmezse, mü'min olmaz. O'nu, kendi cânından çok sevmezse, imâni temâm olmaz.

Bütün insanların ve cinnilerin Peygamberidir. Her asrda yaşayan her milletin O'na uyması vâcibdir. Her mü'minin, O'nun dinine yardım etmesi, O'nun ah-lâkı ile huylanması, O'nun mubârek ismini çok söylemesi, ismini söyledikde ve işitdikde, saygı ile ve sevgi ile salât-ü selâm getirmesi, mubârek cemâlini görmeğe âşık olması, O'nun getirdiği Kur'ân-ı kerîmi ve şeri'atini sevmesi ve hurmet etmesi lâzımdır.

Çün aşk denizi, dalgalandı,
ol dürrü yetim, zâhir oldu.
Şânında buyurdu, Hâlıkı pâk
(levlâ ke lemâ halaktül eflâk)
Mahmûdu Muhammedü mübeccel,
mahbûb-i Hudâ, nebiyyi mürsel.
Doğdukda, o şemsin ziyâsı,
doldurdu bütün kâlnâtı.
Gördü onu, basir olanlar,
görmiyor, yalnız, kör olanlar.
O gonca, Mekkede açıldı,
kokusu dünyâya saçıldı.
Zerredir, o güneşden el'an,
âlemdeki ilm ile irfan.
Bugün dolduran, rûyu zemini,
imler, o gülün bir fillizi,
Ol güneşin olmasa berkı,
kim parlatırdı şarkı - garbı?
Olmasa, Endülüs okulu açık,
kim Avrupaya tutardı ışık?
İlm merkezi Semerkand, Bağdad,
etdi, yer yüzün cehlden âzâd.
Böylece, kapladı her yeri,
hızla envârı Muhammedi.
İnsâf et, ey inadcı insâf,
meydanda değil mi, ilmi eslâf?
Kim eyledi Mustafâ gibi,
tevhidi Cenâbı ezeli?
Verdi mi, öyle dersi irfân,
Hitit ve Âsûr, Roma, Yunân?
Ölçülse, Tevrat, Zebûr, İncil,
üstün elbet, kitâbı tenzil.
Bir mu'cizedir, nûr-i Kur'ân,
değişmez hiç, durdukca cihân.
Kıyâmete dek, olur mer'i,
şübhe edene, (Fe'tû) emri.
Yehûd, mason, komünist şimdi.
Kur'âna, hep, hücûma geçdi.
Her asrda böyle çatdı a'dâ,
biri zafer bulmadı aslâ.
Çünkü, onu Cenâbı Bâri,
değişikliklerden kıldı âri.
Şer' ile yaydı, o Nebî,
Yer yüzüne ilmi, edebî.
Kim giderse onun izinde,
iyilik bulur her işinde.
Her kim ki, bu yola özenir,
güzel sıfatlarla bezenir.
Ümmidir, eğerci, o Nebî,
ilm ile doldurdu heryeri.
Ümmî ki, sözlerinde parlar,
her mahlûka âid haklar.

Ümmî idî, hocası yokdu,
fenne uygun âyet okudu.
Seçilmiş, sevgili iken o,
dâim beğenirdi yokluğu.
Emrine geçmişken memâlik,
üç gömleğe değildi mâlik.
Askeri olurken muzaffer,
açlığı sever idi ekser.
Çok mal bulunmazdı evinde,
fevte, görüldü, zırhı rehinde.
Vârını fakîre verirdi,
yoksul olunca, sevinirdi.
Ekser zaman gördüğü şeyler,
yanında, dünyâ neye değer?
İhsânları, herkese çokdu,
birşey yok demek, onda yokdu.
Ba'zan, o kadar çok verirdi,
düşmanları hep, eğilirdi.
Şefkati boldu, her leîme,
müşfik babaydı, her yetime.
Her işinde vardı, çok hikmet,
hiç etmedi kimseye minnet.
Hastayı ziyâret ederdi,
derdliyi şifâyâb ederdi.
Teheccüdü hiç bırakmazdı,
Allah korkusundan yatmazdı.
Tutardı herkesi, Peygamber,
hep kendi nefsile berâber.
İftihâr ederdi, kullukla,
huylu idi, ilâhî hulkla.
Bir mektebe oldu, müdâvim,
Allahdı, zâtına muallim.
Anlatmak için Rahman, anı,
Kur'ânda hoş etdi beyânı.
Haşra dek, Şâh-ı enbiyâyâ,
olsun salevât, bi nehâye!
Olsun Âline, eshâbına,
salât, selâmı âcizâne!

98 — MUHAMMED ALEYHİSSELÂMIN AHLÂKI

Aşağıdaki yazı, (Riyâd-un-nâsihin) kitâbının üçüncü kısım, ikinci bâb, onuncu faslından terceme edilmiştir:

Allahü teâlâ, sevgili Peygamberine verdiği iyilikleri, ihsânları sayarak, O'nun mübârek kalbini okşarken, kendisine güzel huylar verdiğini de saymakta, (Sen güzel huylu olarak yaratıldın) buyurmaktadır. Akreme buyuruyor ki, Abdüllah ibni Abbâsdan işitdim: Bu âyet-i kerîmedeki (Huluk-ı azîm) ya'nî güzel huylar, Kur'an-ı kerîmin bildirdiği ahlâktır. (Hadâik-ul-hakâyık) kitâbında diyor ki, (Âyet-i

kerîmede (Sen huluk-ı azim üzereşni) buyuruldu. Huluk-ı azim demek, Allahü teâlâ ile sır, gizli şeyleri bulunmak, insanlar ile de güzel huylu olmak demektir. Çok kimselerin islâm dinine girmesine, Resûlullahın güzel ahlâkı sebeb oldu). Muhammed aleyhisselâmın bin mu'cizesi göründü, dost düşman herkes de bunu söyledi. Bu kadar mu'cizelerinin en kıymetlisi, edebli olması ve güzel huyları idi.

(Kımyâ-i se'âdet) kitâbında diyor ki, (Ebû Sa'îd-i Hudri hazretleri buyurdu ki, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», hayvana ot verirdi. Deveyi bağlardı. Evini süpürürdü. Koyunun sütünü sağardı. Ayakkabısının söküğünü dikerdi. Çamaşırını yamardı. Hizmetcisi ile birlikde yirdi. Hizmetcisi el değirmeni çekerken yorulunca ona yardım ederdi. Pazardan öte-beri alıp torba içinde eve getirirdi. Fakirle, zenginle, büyükle, küçükle karşılaşıncı, önce selâm verirdi. Bunlarla müsâfeha etmek için, mubârek elini önce uzatırdı. Köleyi, efendiyi, beği, siyâhi ve beyâzı bir tutardı. Her kim olursa olsun, çağrılan yere giderdi. Önüne konulan şeyi, az olsa da, hafîf, aşağı görmezdi. Akşamdan sabâha ve sabâhdan akşama yemek bırakmazdı. Güzel huylu idi. İyilik etmesini sever idi. Herkesle iyi geçinirdi. Güler yüzlü, tatlı sözlü idi. Söylerken gülmezdi. Üzüntülü görünürdü. Fekat, çatık kaşlı değildi. Aşağı gönüllü idi. Fekat, alçak tabi'atli değildi. Heybetli idi. Ya'nî saygı ve korku hâsil ederdi. Fekat, kaba değildi. Nâzik idi. Cömerd idi. Fekat, isrâf etmez, fâidesiz yere birşey vermezdi. Herkese acır idi. Mubârek başı hep önüne eğik idi. Kimseden birşey beklemezdi. Se'âdet, huzûr isteyen, O'nun gibi olmalıdır).

(Mesâbih) kitâbında, Enes bin Mâlik «radiyallahü anh» buyuruyor ki, (Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» on sene hizmetcilik etdim. Bana bir kerre üf demedi. Şunu niçin böyle yaptın, bunu niçin yapmadın buyurmadı). Yine (Mesâbih) de, Enes bin Mâlik diyor ki, (Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» insanların en güzel huylusu idi. Beni birgün, bir yere gönderdi. Vallahi gitmem dedim. Fekat, gidecektim. Emrini yapmak için dışarı çıktım. Çocuklar sokakda oynuyordu. Onların yanından geçerken arkama bakdım. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» arkamdan geliyordu. Mubârek yüzü gülüyordu. (Yâ Enes! Dedğim yere gitdin mi?) buyurdu. Evet gidiyorum yâ Resûlallah «sallallahü aleyhi ve sellem» dedim).

Ebû Hüreyre «radiyallahü anh» diyor ki, (Bir gazâda, kâfirlerin yok olması için düâ buyurmasını söyledik. (Ben, la'net etmek için, insanların azâb çekmesi için gönderilmedim. Ben, herkese iyilik etmek için, insanların huzûra kavuşması için gönderildim) buyurdu. Allahü teâlâ, Enbiyâ sûresinin yüzyedinci âyetinde (Seni, âlemlere rahmet, iyilik için gönderdik) buyuruyor.

Ebû Sa'îd-i Hudri «radiyallahü anh» buyurdu ki, (Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» hayâsı, bâkire islâm kızlarının hayâlarından dahâ çokdu).

Enes bin Mâlik «radiyallahü anh» diyor ki, (Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» bir kimse ile müsâfeha edince, o kimse elini çekmedikce, mubârek elini ondan ayırmazdı. O kimse, yüzünü çevirmedikce, mubârek yüzünü ondan çevirmezdi. Bir kimsenin yanında otururken iki diz üzerinde oturur, ona saygı olmak için mubârek bacağını dikip oturmazdı).

Câbir bin Sümre «radiyallahü anh» diyor ki, (Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» az konuşurdu. Lüzûmlu olduğu zaman veyâ birşey sorulunca söylerdi). Bundan anlaşılıyor ki, her müslimânın (Mâlâ-ya'nî), fâidesiz şey söylememesi, susması lâzımdır. Mubârek sözlerinde tertîl ve tersîl vardı. Ya'nî, gayet açık ve metodlu konuşur ve kolay anlaşılırdı.

Enes bin Mâlik «radiyallahü anh» buyuruyor ki, (Resûl «aleyhisselâm» hastayı ziyârete gider, cenâze arkasında yürür, çağrılan yere giderdi. Eşeğe de bi-

nerdi. Resûl aleyhisselâmı Hayber gazâsında gördüm. Yuları bir ip olan eşek üzerinde idi. Resûl «aleyhisselâm» sabâh nemâzından çıkınca, Medîne çocukları ve işçileri su dolu kablarnı önüne getirirler. Mubârek parmağını içine sokmasını dilerlerdi. Kış ve soğuk su olsa da, herbirine mubârek parmağını sokar, gönüllerini yapardı). Yine Enes «radıyallahü anh» diyor ki, (Bir küçük kız, Resûl aleyhisselâmın elini tutup bir iş için götürseydi, birlikte gider, müşkilini hal ederdi).

Câbir «radıyallahü anh» diyor ki, (Resûl aleyhisselâmdan birşey istenip de yok dediği işitilmedi).

Enes bin Mâlik buyuruyor ki, (Resûl «aleyhisselâm» ile birlikte gidiyordum. Üzerinde bürd-i Negrânî vardı. Ya'nî Yemen kumaşından bir palto vardı. Arkadan bir köylü gelip, yakasından öyle çekdi ki, paltonun yakası mubârek boynunu çizdi, yeri kaldı. Resûl «aleyhisselâm» geriye döndü. Köylü zekât malından birşey istedi. Resûl «aleyhisselâm», onun bu hâline güldü. Ona birşey verilmesi için emr buyurdu). **(Tetimmet-ül mazhar)** kitâbında diyor ki, (Buradan anlaşılacağına göre, insanların başında bulunan kimsenin, Resûl aleyhisselâma uyararak, bunların ezâ ve sıkıntılara katlanması lâzımdır. Zâten sıkıntıya katlanmak, herkes için iyi bir huydur. Üstlerin katlanması ise dahâ güzel olur).

(Zâd-ül Mukvîn) kitâbında diyor ki, (Resûl aleyhisselâmın komşusu bir ihtiyâr kadın vardı. Kızını Resûl aleyhisselâma gönderdi. Nemâz kılmak için örtünecek bir elbisem yok. Bana, nemâzda örtünecek bir elbise gönder diye yalvardı. Resûl aleyhisselâmın o ânda başka elbisesi yoktu. Mubârek arkasındaki antâriyi çıkarıp, o kadına gönderdi. Nemâz vakti gelince, elbisesiz mescide gidemedi. Eshâb-ı kirâm, bu hâli işitince, Resûl «aleyhisselâm» o kadar cömerdlik yapıyor ki, gömleksiz kalıp, mescide cemâ'ate gelemiyor. Biz de herşeyimizi fakirlere dağıtalım dediler. Allahü teâlâ, hemen İsrâ sûresinin yirmidokuzuncu âyetini gönderdi. Önce habîbine, hasîslik etme, birşey vermemezlik yapma buyurup, sonra da, sıkıntıya düşecek ve nemâzı kaçıracak, üzülecek kadar da dağıtma! Sadakada ortalama davran buyurdu. O gün, nemâzdan sonra, hazret-i Ali «kerremallahü vecheh», Resûlullahın yanına gelip, (Yâ Resûlallah «sallallahü aleyhi ve sellem»! Bugün, çoluk çocuğuma nafaka yapmak için sekiz dirhem gümüş ödünç almışdım. Bunun yarısını size vereyim. Kendinize antârî alınız) dedi. Resûl «aleyhisselâm» çarşıya çıkıp, iki dirhem ile bir antârî satın aldı. Geri kalan iki dirhem ile yiyecek almağa giderken gördü ki, bir a'mâ oturmuş, Allah rızâsı için ve Cennet elbiselerine kavuşmak için, bana kim bir gömlek verir diyordu. Almış olduğu antârîyi bu a'mâyaya verdi. A'mâ, antârîyi eline alınca, misk gibi güzel koku duydu. Bunun, Resûl aleyhisselâmın mubârek elinden geldiğini anladı. Çünkü, Resûl aleyhisselâmın bir kerre giydiği herşey, eskiyip dağılsa bile, parçaları da misk gibi güzel kokardı. A'mâ düâ ederek, (Yâ Rabbî! Bu gömlek hurmetine, benim gözlerimi aç) dedi. İki gözü hemen açıldı. Resûl aleyhisselâmın ayaklarına kapandı. Resûl aleyhisselâm oradan ayrıldı. Bir dirhem ile bir antârî satın aldı. Bir dirhem ile de yiyecek satın almağa giderken, bir hizmetçi kızın ağladığını gördü. **(Kızım, niçin böyle ağlıyorsun?)** buyurdu. Bir yehûdinin hizmetçisiyim. Bana bir dirhem verdi. Yarım dirhem ile bir şişe ve yarım dirhem ile de yağ satın al dedi. Bunları alıp gidiyordum. Elimden düşdü. Hem şişe, hem de yağ gitdi. Şimdi ne yapacağımı şaşırıdım dedi. Resûl «aleyhisselâm», son dirhemini kıza verdi. **(Bununla şişe ve yağ al. Evine götür)** buyurdu. Kızcağız, eve geç kaldığım için, yehûdinin beni dögeceğinden korkuyorum dedi. Resûl «aleyhisselâm», **(Korkma! Seninle birlikte gelir, sana birşey yapmamasını söylerim)** buyurdu. Eve gelip, kapıyı çaldılar. Yehûdî kapıyı açıp, Resûlullahı «sallallahü aleyhi ve sellem» görünce şaşırıp kaldı. Yehûdiye, olanı biteni anlatıp, kıza birşey yap-

maması için şefâ'at buyurdu. Yehûdi, Resûlullahın ayaklarına kapanıp, (Binlerce insanın baş tâci olan, binlerce arslanın, emrini yapmak için beklediği ey koca Peygamber! Bir hizmetçi kız için, benim gibi bir miskin kapısını şereflendirdin. Yâ Resûlallah! Bu kız senin şerefine âzâd etdim. Bana imâni, islâmı öğret. Huzûrunda müslimân olayım) dedi. Resûl «aleyhisselâm», ona müslimânlığı öğretti. Müslimân oldu. Evine girdi. Çoluğuna çocuğuna anlattı. Hepsini müslimân oldu. Bunlar, hep Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» güzel huylarının bereketi ile oldu.

O hâlde, ey müslimân! Sen de Resûlullahın güzel huyları gibi ahlâklanmalısın! Hattâ, Allahü teâlânın ahlâkı ile ahlâklanmak, her müslimâna lâzımdır. Çünkü, Resûl «aleyhisselâm» (Allahü teâlânın ahlâkı ile huylanınız!) buyurdu. Mesele, Allahü teâlânın sıfatlarından biri (Settâr) dır. Ya'ni günâhları örtücüdür. Müslimânın da din kardeşinin aybını, kusûrunu örtmesi lâzımdır. Allahü teâlâ, kullarının günâhlarını afv edicidir. Müslimânlar da, birbirlerinin kusûrlarını, kabâhatlerini afv etmelidir. Allahü teâlâ kerimdir, rahimdir. Ya'ni lutfü, ihsânı boldur ve merhameti çokdur. Müslimânın cömerd ve merhametli olması lâzımdır. Bütün güzel ahlâk da böyledir.

Resûl aleyhisselâmın güzel huyları pek çokdur. Her müslimânın bunları öğrenmesi ve bunlar gibi ahlâklanması lâzımdır. Böylece, dünyâda ve âhiretde felâketlerden, sıkıntılardan kurtulmak ve o iki cihân efendisinin şefâ'atine kavuşmak nasîb olur.

Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» şu düâyı çok okurdu: (Allahümme inni es'elüke-ssihhate vel-âfiyete vel-emânete ve hüsnel-hulkı verridâe bilkaderi birahmetike yâ erhamerrâhimin). Bunun ma'nâsı (Ya Rabbi! Senden, sıhhat ve âfiyet ve emânete hıyânet etmemek ve güzel ahlâk ve kaderden râzı olmak istiyorum. Ey merhamet sâhiblerinin en merhametlisi! Merhametin hakkı için, bunları bana ver!) demektir. Biz zevallılar da, ulu ve şanlı Peygamberimiz gibi düâ etmeliyiz!

Şeş cihetden ol münezzeş Zülcelâl,
bî-kemü keyf, âna gösterdi cemâl.

Âşikâre gördü Rabbîl izzeti,
âhiretde öyle görür ümmeti.

Bi hurûfu lafzu savt, ol pâdişâh,
Mustafâya söyledi, bi iştibâh.

Didi ki, matlûbu maksûdun, benim!
sevdiğin cân ile, ma'bûdun, benim!

Gece gündüz, durmayıp istediğün,
nôla ki, görsem cemâlin dediğün.

Gel Habibim, sana âşık olmuşum,
cümle halkı, sana bende kılmışım.

Ne murâdın var ise, edem revâ,
eyleyem bir derde, bin dürlü devâ.

Mustafâ dedi, ey Rabb-i rahim,
ey hatâ pûş ve atâsı çok, kerim!

O! za'if ümmetlerin hâli nola,
huzûruna nice anlar yol bula?

Gece gündüz, işleri işyandır hem,
korkarım yerleri ola Cehennem!

Yâ İlâhî! Hazretinden hâcetim.
budur ancak: Ola makbûl ümmetim.

Hak teâlâdan erişdi bir nidâ,
yâ Muhammed! Ben sana kıldım atâ!

Ümmetini sana verdim, ey Habib,
Cennetimi onlara kıldım nasib!

Ey Habibim! Nedir ol ki, diledin,
bir avuc toprâğa minnet eyledin!

Ben sana âşık olunca ey şerîf,
senin olmaz mı dü âlem, ey latîf?

Zâtıma ayna edindim zâtını,
bile yazdım âdım ile âdını!

Hem dedi ki, yâ Muhammed ben seni,
billirim, görmeğe doymazsın beni!

Avdet eyle, da'vet et kullârımı,
tâ gelip de, göreler âdidârımı!

99 — RESÛLULLAHIN «sallallahü aleyhi ve sellem» ANA, BABA VE DEDELERİ, HEP MÜ'MİN İDİ

Seyyid Abdülhakîm bin Mustafâ Arvâsî'nin bir mektûbudur.

Sôfiyye-i aliyenin büyüklerinden, şeyh Ebül-Hasen-i Şâzilînin talebesi, kerâmetler sâhibi şeyh Ebül-Abbâs Mürsinin yetiştirdiği Evliyânın en yükseği olan İmâm-ı Busayrî, yazmış olduğu ve bütün islâm âlimlerinin seve seve okudukları (Kaside-i hemziyye) de, Peygamberimizi «sallallahü aleyhi ve sellem» medh ederken (O en iyi insanın, anaları, babaları da, hep iyi idi. Allahü teâlâ, mahlûkları arasında, O'nun için en iyi anaları, babaları seçti) demektedir.

Çeşidli islâm dillerinde yazılmış mevlidlerin hepsinde, Peygamberimizin ana ve babasının tertemiz oldukları yazılıdır. Meselâ, vatanımızın her köşesinde, her zaman seve seve okunan Süleymân Çelebinin mevlidinde şöyle yazılıdır:

Mustafâ nûrunu, alında kodu,
Bil! Habibim nûrudur, bu nûr dedi.

Kıldı ol nûr, anın alında karar,
Kaldı anın ile, nice rûzigâr.

Sonra Havvâ alına, nakl etdi bil,
Durdu anda dahî nice ay ve yıl.

Şist doğdu, ona nakl etdi nûr,
Anın alında, tecellî kıldı nûr.

İrdi İbrâhîm ve İsmâ'ile hem,
Söz uzanır, ger kalanın der İsem.

İşbu resm ile müselsel, muttasıl,
Tâ olunca Mustafâya müntekıl.

Geldi çün ol rahmeten lil âlemin,
Vardı nûr, anda karâr kıldı hemîn.

Peygamberimizin ve bütün Peygamberlerin «aleyhimüsselâm» babalarının ve analarının hiçbirisi kâfir değil, aşağı kimseler değildi. Bu sözümüzü isbât eden âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflerden ba'zıları şunlardır:

1 — Kur'ân-ı kerîmden sonra en kıymetli, en doğru kitâb olan (Buhâri-yi şerîf) deki bir hadîs-i şerîfde, Peygamberimiz buyurdu ki: (Her asrda, her zamanda yaşayan insanların en iyilerinden, seçilmişlerinden dünyâyâ getirildim).

2 — Binlerle hadîs kitâblarından ikincilliği kazanmış olan, imâm-ı Müslimîn kitâbındaki hadîs-i şerîfde (Allahü teâlâ, İsmâ'il «aleyhisselâm» evlâdından, Kinâne ismindeki kimseyi ve onun sülâlesinden, Kureyş ismindeki zâtı beğendi, seçti. Kureyş evlâdından da, Hâşim oğullarını sevdi. Onlardan da, beni süzüp seçti) buyurdu.

3 — Timüzînin bildirdiği hadîs-i şerîfde (Allahü teâlâ, insanları yarattı. Beni insanların en iyi kısmından vücûde getirdi. Sonra, bu kısımlarından en iyisini Arabistanda yetiştirdi. Beni bunlardan vücûde getirdi. Sonra evlerden, âilelerden en iyilerini seçip, beni bunlardan meydana getirdi. O hâlde, benim rûhum ve cesedim, mahlûklann en iyisidir. Benim silsilem, ecdâdım en iyi insanlardır) buyurulmuştur.

4 — Kıymetli hadîs âlimlerinden Taberânînin kitâbındaki bir hadîs-i şerîfde (Allahü teâlâ, herşeyi yokdan var etdi. Herşey içinden insanları sevdi, kıymetlendirdi. İnsanlar içinden de seçtiklerini Arabistanda yerleştirdi. Arabistandaki seçilmişler arasından da, beni seçti. Beni, her zemandaki insanların seçilmişlerinde, en iyilerinde bulundurdu. O hâlde, Arabistanda bana bağlı olanları sevenler, benim için severler. Onlara düşmanlık edenler, bana düşmanlık etmiş olurlar) buyurulmuştur. Bu hadîs-i şerîf, (Mevâhib-i ledünniyye) nin başında da yazılıdır.

5 — (Mevâhib-i ledünniyye) de ve Zerkânînin şerhinde diyor ki, (Abdullah bin Abbâsın «radiyallahü anhümâ» bildirdiği hadîs-i şerîfde, (Benim dedelerimin hiçbirisi zinâ yapmadı. Allahü teâlâ, beni, tayyib, iyi babalardan, temiz analardan getirdi. Dedelerimden birinin iki oğlu olsaydı, ben bunların en hayrlısında, en iyisinde bulunurdum) buyuruldu. İslâmiyyetden önce Arabistanda zinâ çok olurdu. Bir kadın, bir kimse ile nice zaman metres olarak yaşar, sonra evlenirdi. [Kâfirler, şimdi de böyle yapıyorlar]. Âdem «aleyhisselâm», öleceği zaman, oğlu Şist aleyhisselâma dedi ki: (Yavrum! Bu alında parlayan nûr, son Peygamber olan Muhammed aleyhisselâmın nûrudur. Bu nûru, mü'min, temiz ve afif hanımlara teslim et ve oğluna da böyle vasiyyet et!). Muhammed aleyhisselâma gelinceye kadar, bütün babalar, oğullarına böyle vasiyyet etdi. Hepsi, bu vasiyyeti yerine getirip, en asil, en kibâr kız ile evlendi. Nûr, temiz alınlardan, temiz kadınlardan geçerek, sâhibine yetişti). Allahü teâlâ, Tevbe sûresinde, kâfirlerin necs, pis olduğunu bildiriyor. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» efendimiz, bütün dedelerinin temiz olduğunu bildirdiğine göre, kâfir olan, pis olan Âzerin, bu nûra kavuşmaması, bunun için de İbrâhîm aleyhisselâmın babası olmaması lâzım gelir. Âzer, İbrâhîm aleyhisselâmın babasıdır demek, yukarıdaki hadîs-i şerîflere inanmamak olur. Molla Câmî, fârisi (Şevâhid-ün-nübüvve) kitâbında

buyuruyor ki, (Muhammed aleyhisselâmın zerresini taşıdığı için, Âdem aleyhisselâmın alınında nûr parlıyordu. Bu zerre, hazret-i Havvaya ve ondan da, Şit aleyhisselâma ve böylece, temiz erkeklerden, temiz kadınlara ve temiz kadınlardan temiz erkeklere geçti. O nûr da, zerre ile birlikte alınlardan, alınlara geçti).

(Kısas-ı enbiyâ) da kırksekizinci sahîfede diyor ki, (Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» dedelerinden birinin iki oğlu olsa, yâhud bir kabîle iki kola ayrılrsa, Hâtem-ül-Enbiyânın soyu, en şerefli ve hayırlı olan tarafda bulunurdu. Her asrda, onun dedesi olan zât, yüzündeki nûrdan belli olurdu. İsmâ'il aleyhisselâmın alınında da bu nûr vardı. Sabâh yıldızı gibi parlardı. Bu nûr, ona babasından kalmış, bundan da evlâdlarına geçerek, Me'add ve Nizâra gelmişti.

Nizâr, az birşey demektir. Böyle adlanması şöyle olmuştur: Bu, dünyâya gelince, babası Me'add, oğlunun alınındaki nûru görüp sevinmiş, büyük ziyâfet vermiş ve böyle oğul için, bu kadar ziyâfet az birşeydir demekle, oğlunun adı Nizâr kalmıştı. Bu nûr, Muhammed aleyhisselâmın nûru idi. Âdem aleyhisselâmdan beri, evlâddan evlâda geçerek, asl sâhibi olan Hâtem-ül-Enbiyâ hazretlerine gelmiştir.

Böylece, Âdem oğulları içinde, Muhammed aleyhisselâmın nûrunu taşıyan, seçilmiş bir soy vardı ki, her asrda, bu soydan olan zâtın yüzü pekçok güzel ve parlak olurdu. Bu nûr ile, kardeşleri arasında belli olur, içinde bulunduğu kabîle, başka kabîlelerden dahâ üstün, dahâ şerefli olurdu).

6 — Kur'ân-ı kerîmde Şü'arâ sûresi, ikiyüzondokuzuncu âyetinde: **(Sen, ya'nî senin nûrun, hep secde edenlerden dolaştırılıp, sana inkılâb etmiş, ulaşmıştır)** buyurulmaktadır. Ehl-i sünnet âlimleri, bu âyet-i kerîmeyi tefsîr ederken (Bütün ana ve babalarının mü'min ve günâhsız olduğunu) anlamışlardır. (Eshâb-ı kirâm) kitâbında bildirildiği gibi, Ehl-i sünnet büyüklerini râfızî sananlar, (Bunlar, rafizilerin sözüdür) diyenler de vardır.

Ehl-i sünnetin büyükleri buyuruyor ki: Babası ile anası Âmine, İbrâhîm «aleyhisselâm» dîninde idi. Ya'nî, mü'min idi. Allahü teâlânın, bu ikisini diriltip Peygamberimizden «sallallahü aleyhi ve sellem» kelime-i şehâdet işitmeleri ve söylemeleri, îmâna gelmek için değil, bu ümmetden olmakla şereflenmeleri içindi. (Akrobâna düâ etme!) âyet-i kerîmesi, Ebû Tâlib için idi. Ana ve babası için değil. İmâm-ı a'zamın (Fıkıh-ı ekber) kitâbının, elimizde bulunan tercemelerinde, bu ikisinin, îmânsız öldüğü yazılı ise de, İmâm-ı a'zamın kendi eli ile yazdığı kitâbda, îmânla öldükleri yazılıdır. Sonradan, düşmanların bir (mâ) silerek, bu yanlışlığın kasden yapıldığı anlaşılmıştır.

İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfenin «rahmetullahi aleyh» el yazısı ile olan (Fıkıh-ı Ekber) kitâbı, emîrül-mü'minin Osmânın «radiyallahü anh» mubârek elleri ile yazdığı ve şehâdet kanı ile boyanmış olan Kur'ân-ı kerîmin bir kısmı ile birlikte, Hülâgünün Bağdad şehrini yakıp, sekizyüzbinden ziyâde müslimânı öldürdüğü altıyüzelli altı senesinde, başka kıymetli kitâblar ile birlikte Semerkanda götürülmüş, burasının da, 1284 [m. 1868] senesinde, Rusların idâresine geçmesi ile, bu kitâblar Petersburg şehrine nakl ve oranın meşhûr kütübhanesine konup ehemmiyetle saklandığını (Kâmûs-ül a'lâm) sâhibi Şemseddîn Sâmi bey, Semerkand kelimesini anlatırken bildirmektedir.

Halîfe Ömer-ül Fârûk ve Osmân-ı Zinnûreyn ve Aliy-yül Mürtedânın «radiyallahü teâlâ anhüm» mubârek elleri ile yazılmış olan Mushaf-ı şerîflerden bazı sahîfeleri, İstanbolda, Süleymaniye câmi'i şerîfi yanında, İslâm Eserleri müzesinde mevcûddur. Arzû edenler görebilir.

Din düşmanları, vaktile Allahü teâlânın Tevrât ve İncil kitâblarını değiştirdikleri gibi, zaman zaman, din büyüklerinin kitâblarına da el uzatdı. Meselâ,

Muhyiddin-i Arabinin (Füsûs) ve (Fütûhât) kitâblarına ba'zı şeyler karıştırdılar ise de, az zamanda meydana çıkarıldı. Dinsizlerin bu siyâsetlerini, büyük alim, Abdülvehhâb-ı Şa'rânî hazretleri, (Kibrîl-i ahmer) ve (Elyevâkit) kitâblarında izâh etmektedir. Şimdi de, islâmiyeti, gençlere yanlış ve bozuk olarak tanıtmak siyâseti her tarafda işlemekte, bunları susduracak hakiki bir din âliminin dünyâda kalmamış gibi olduğu esefle görülmektedir.

Celâleddin-i Rûmî «kuddise sirruh», bu sebebdan dolayı (Mesnevi) sini nazm şeklinde yazarak, düşmanların değışdirmesine imkân bırakmamıştır.

İbni Âbidin «aleyhirrahme», (Dürr-ül-muhtâr) şerhinde, kâfirin nikâhını anlatmağa başlarken ve Hamevi, (Eşbâh) hâşiyesinde (Hazar-vel-İbâha) bahsinde ve (Mir'ât-i kâinât) da, islâm âlimlerinin çeşidli sözlerini anlatarak, buyuruyorlar ki: (Hakikati anlıyan büyük âlimlere göre, Peygamberimizin «sallallahu aleyhi ve sellem» ana ve babasının imânlı olup olmadığını konuşmamalı ve konuşurken edebi gözetmelidir. Hadis-i şerifde, (Ölüleri kötüllüyle, dirileri incitmeyiniz) buyuruldu. Bunu konuşmamak, öğrenmemek insana zarar vermez ve kabrde ve kıyâmetde sorulmıyacaktır). Yine buyuruyorlar ki, (Allahü teâlâ, Peygamberimize ikrâm ederek, vedâ' haccında ana babasını dirilti. Resûlüne imân etdiler. Bunu, Kurtubinin ve Muhammed bin Ebû Bekr ibni Nâsır-üd-din'in bildirdikleri sahih hadis beyan buyurmaktadır. Beni-İsrâilin öldürdüğü kimseyi diriltilip kâtilini haber vermesi ve İsa aleyhisselâmın ve Muhammed aleyhisselâmın düâları ile nice mevtâları diriltmesi de böyle ikrâm idi. (Cehennemlik olanlar için benden magfaret isteme!) âyetinin Resûlullahın mübârek ana ve babası için olduğu sözü doğru değildir. (Müslim) in bildirdiği (Babam ve babam ateşdedirler) hadis-i şerifi ictihâd ile söylenmiş idi. İmânlı oldukları sonradan bildirildi. (Ahvâl-i etfâl-i müslimin) kitâbında, Hadice «radiyallahü anhâ» nın iki çocuğu için de böyle buyurmuşdu. Cehennemde olmadıkları sonradan bildirildi demektedir.

Âyet-i kerime ve hadis-i şeriflerden anlaşıldığı ve binlerce islâm kitâbında yazıldığı üzere, Peygamberimizin «sallallahü aleyhi ve sellem» anaları ve babaları arasında bulunmakla şereflenen bahtiyârların hepsi, zamanlarının ve memleketlerinin en asil, en şerif, en cemil, en temiz zâtları idi. Hep aziz, mükerrem ve muhterem idi. İbrâhîm aleyhisselâmın babası da, böylece, mü'min idi ve fenâ ahlâkdan ve âdi, çirkin sıfatlardan uzak idi. Kâfir olan Âzer, babası değil, amcası idi.

Âl-i İmrân sûresi başında bildirildiği üzere, Kur'ân-ı kerimin âyetleri iki dürüdü: Biri, (Muhkemât) olup, ma'nâsı açık, meydanda olan âyetlerdir. İkincisi (Müteşâbihât) olup, görülen, anlaşılan, meşhûr olan ma'nâyı vermeyip, meşhûr olmıyan ma'nâ verilen âyetlerdir. Ya'nî, bunların açık ve meşhûr ma'nâlarını vermek akla ve şer'ate uygun olmazsa, meşhûr olmıyan ma'nâ vermek, ya'nî (Te'vil) etmek icâb eder. Açık ma'nâlarını vermek günâh olur. Meselâ, tefsir âlimleri (el) kelimesine (kudret), gücü yetmek ma'nâsını vermişlerdir. İşte, bunlar gibi, En'âm sûresi, yetmişdördüncü (İbrâhîm «aleyhisselâm» babası Âzere dediği zaman...) âyet-i kerimesinde, Âzer, (baba) kelimesinin atf-ı beyânı olduğu (Beydâvî) tefsirinde yazılıdır. Bir kimsenin iki ismi olup, bu iki ism, birlikte söylendiği vakt, birinin meşhûr olduğu, ikincinin meşhûr olmadığı anlaşılır ki, bu ikincisine, atf-ı beyân denir. Bunun için, belâgat, fesâhat ve i'câz kâ'idelerine göre, İbrâhîm «aleyhisselâm» iki kimseye baba demektedir. Biri, kendi babası, diğeri, baba dediği başkasıdır. Âyet-i kerimenin ma'nâsı (İbrâhîm «aleyhisselâm», Âzer olan babasına dediği zaman) demekdir. Böyle olmasaydı, Kur'ân-ı kerimde, (Babası Âzere dediği zaman) demeyip, (Âzere dediği zaman) veya (Babasına dediği zaman) demek yetişirdi. Âzer, kendi babası olsaydı, (Babası) kelimesi fazla olurdu.

Mûsâ aleyhisselâmın dininin hak olarak tatbik edildiği ikibinsekizyüz sene içinde, Tevrât âlimlerinin hepsi ve İsâ aleyhisselâmın havâripleri ve bunlara tâbi' olan papaslar, Âzerin asl baba olmayıp, İbrâhîm aleyhisselâmın amcası olduğunu söylemişlerdir. Tevrât ve İncilin değiştirilmeyen eski yazmalarından anlaşıldığına göre, İbrâhîm aleyhisselâmın asl babasının ismi Târuh idi. Ba'zı câhillerin yazdığı gibi, Târuh kelimesi, Âzer isminin ibrânî karşılığı değildir. Ya'nî, ikisi de, bir adamın ismi değildir. Kur'ân-ı kerîmde, Tevrât ve İncile uygun âyet-i kerîmeler pek çoktur. Hindistândaki islâm âlimlerinden Rahmetullah efendi, (Be-yân-ül-hak) kitâbının türkçe tercemesi, otuzuncu sahîfesinde diyor ki, (Nesh, ya'nî Allahü teâlânın değiştirmesi, yalnız emrlerde ve yasaklarda olur. İmâm-ı Begavî, (Me'âlimüttenzil) tefsirinde: Nesh, kısas ve haberlerde olmaz. Fen bilgilerinde ve hesâb ile bulunan bilgilerde de olmaz. Yalnız, emr ve yasaklarda olur, yazılıdır. Nesh; emr ve yasakları değiştirmek demek değildir. Bunların yürürlük zamanlarının bitdiğini haber vermek demektir. Kur'ân-ı kerîm, Tevrâtın ve İncilin hepsini değil, birkaç yerini nesh etmiş, yürürlükten kaldırmıştır. [Birinci kısım, otuzbeşinci maddedeki yirmiikinci mektûbun sonunda da, nesh hakkında bilgi vardır]. Bu âyet-i kerîmeyi, bu bakımdan da, te'vîl etmek lâzım gelmektedir.

Allahü teâlâ, Bakara sûresi, yüzotuzüçüncü âyetinde, Ya'kûb aleyhisselâma, çocuklarının (Ve senin babaların İbrâhîm ve İsmâ'il ve İshâkın da Rabbi) dediklerini beyân buyuruyor ki, buradan, İsmâ'il aleyhisselâmın, Ya'kûb aleyhisselâmın babası olduğu anlaşılmaktadır. Hâlbuki, Ya'kûb «aleyhisselâm», İshâk aleyhisselâmın, bu ise İbrâhîm aleyhisselâmın oğludur. İshâk «aleyhisselâm» da, İsmâ'il aleyhisselâmın kardeşidir. Şu hâlde, İsmâ'il «aleyhisselâm», Ya'kûb aleyhisselâmın babası değil, amcasıdır. Demek ki, Kur'ân-ı kerîmde amcaya, baba denilmektedir. Arabînin çeşidli lügatlarında, amcalara, baba denildiği, tefsîr kitâblarında, bu âyetin tefsirinde yazılıdır. Peygamberimizin «sallallahü aleyhi ve sellem» bir köylü araba ve amcası Ebû Tâlib ile Ebû Lehebe ve Abbâsa çok def'a baba dediği, kitâblarda yazılıdır. Her milletde, her lisanda, her zaman, amcalara, üvey baba ve kayın pederlere ve her hâmi ve yardımcıya baba denilmesi âdet hâlinedir. Hem de, Âzer, İbrâhîm aleyhisselâmın hem amcası, hem de üvey babası idi. Firûzâbâdi de, (Kâmûs) da böyle olduğunu bildirerek: (Âzer, İbrâhîm aleyhisselâmın amcasının ismidir. Babasının ismi Târuhdur), diyor. Din kitâblarının bu kadar açık beyânı karşısında, (Âzerin amca olması kavli zaîftir. Kuvvetli kavle göre, Âzer babasıdır) demek, zaîf ve çürük bir sözdür. Âlimlerin sözlerindeki inceliği anlamamak olur.

Beydâvî tefsirinde, En'âm sûresindeki âyet-i kerîmeye, görüldüğü gibi ma'nâ verip te'vîl etmemesi, bir sened olamaz ve müfessirlerin, muhaddislerin, mütekellimînin ve Sôfiyye-i aliyyenin söz birliğini bozamaz. Çünkü, Kur'ân-ı kerîmin doğru ma'nâsını veren, hakîkî tefsirini yapan, ancak Muhammed aleyhisselâmdır ve O'nun hadis-i şerîfleridir. Eshâb-ı kirâmdan ve Tâbi'in-i izâmdan hiçbiri, bu âyet-i kerîmeyi işitince, Âzerin, baba olduğunu hâtırlarına bile getirmemiş ve söylememiştir. Amcası olduğunu anlamışlardır. Ehl-i sünnetin i'tikâdı böyledir. Doğrusu da budur.

(Fetâvâ-i Hayriyye) sonunda buyuruyor ki, [(Kâmûs) da diyor ki, Âzer, İbrâhîm aleyhisselâmın amcasının adıdır. Babasının ismi Târuhdur. (Târîh-i Hanbelî) de, İbrâhîm bin Târuh diyor. Âzer, Târuhun adıdır diyor. (Celâleyn) tefsirinde, âyet-i kerîmedeki Âzer ismi için Târuhun lakabıdır, ya'nî soyadıdır diyor. İbni Hacer, (Hemziyye) şerhinde, (Âzer kâfir idi. Bunun İbrâhîm aleyhisselâmın babası olduğu, Kur'ân-ı kerîmde bildiriliyor. Kitâblı olan ümmetler, Âzer, İbrâhîm aleyhisselâmın öz babası değil, amcası idi diyorlar. Çünkü, Arablar, amcaya

baba derler. Kur'an-ı kerimde de amcaya baba denilmiştir. Ya'kub «aleyhisselâm» için (Baban İbrâhîm'in ve İsmâ'il'in Rabbi) buyurulmuştur. Hâlbuki, İsmâ'il «aleyhisselâm», Ya'kub aleyhisselâmın babası değildi, amcası idi. Alimlerin sözleri birbirine uymadığı zaman, hadis-i şeriflere uymak için, âyet-i kerimeyi te'vil etmek vâcib olur. Beydâvî ve başkaları tesâhül ederek, âyet-i kerimeyi te'vil etmemişlerdir) diyor}.

Abdül-Ehad Nûrî efendi, Resûlullahın ana ve babasının müslimân olduklarını isbât için ayrıca bir risâle yazmıştır. Bu risâle türkce olup, onsekiz sahifedir. Süleymâniyye kütübhânesi Es'ad efendi kısmında [3612] numarada mevcuttur.

İmâm-ı Süyûtî hazretleri (Kitâb-üd-derc-il-münife) kitâbında, Âzerin, İbrâhîm aleyhisselâmın babası olmadığını, amcası olduğunu vesikalarla isbât etmektedir. Bu kitâb, Süleymâniyye kütübhânesinin (Âşir efendi) kısmında, [1150] numarada vardır.

(Envâr-ül-Muhammediyye) de diyor ki, hazret-i Alinin bildirdiği hadis-i şerifde (Âdem aleyhisselâmdan babam Abdüllaha gelinceye kadar, hep nikâhlı ana-babalardan geldim. Hiçbir babamın nikâhsız, zinâ ile çocuğu olmadı) buyuruldu. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», Adnâna kadar olan yirmibir babasının ismini bildirdi ki, şunlardır:

Babası Abdüllahdır. Abdüllahın babaları sıra ile, Abdülmuttalib ve Hâşim ve Abdü-Menâf ve Kuseyy ve Kilâb ve Mürre ve Kâ'b ve Lüveyy ve Gâlib ve Fihri ve Mâlik ve Nadr ve Kinâne ve Huzeyme ve Müdrike ve İlyâs ve Mudar ve Nizâr ve Me'add ve Adnân. Bunların hepsi, kitâbımızın sonunda, harf sırası ile yazılarak, kısaca bilgi verilmiştir.

İslâmî ilmlerin, Tefsîr ve Hadîs ve Fıkh ve Tesavvuf kısımlarında derin bilgisi olan ve çok kıymetli kitâbları ile insanlara büyük hizmet eden, ebedi se'âdet yolunu gösteren, Senâullahı Dehlevî [Pâni-pütî] hazretleri, (Tefsîr-i Mazharî) nin birinci ve üçüncü cildlerinde buyuruyor ki, En'âm sûresindeki (Âzer) kelimesi, (Ebîhi) kelimesine atf-ı beyândır. Âzerin, İbrâhîm aleyhisselâmın babası değil, amcası olduğunu bildiren haberler dahâ doğrudur. Arabistânda, amcaya baba denilir. Kur'an-ı kerimde de, İsmâ'il aleyhisselâma, Ya'kub aleyhisselâmın babası denilmiştir. Hâlbuki amcasıdır. Âzerin asl ismi (Nâhûr) idi. Nâhûr, dedelerinin hak dininde idi. Nemrûdun vezîri olunca, dinini dünyâyâ değişerek kâfir oldu. Fahreddîn Râzî ve selef-i sâlihinden çoğu da, Âzerin amca olduğunu bildirdiler. Zerkânî, (Mevâhib-i ledünniyye) yi şerh ederken, İbni Hacer-i Hiytemînin (Âzerin amca olduğunu, Ehl-i kitâb ve târihciler sözbirliği ile bildirmişlerdir) sözünü vesika olarak yazmıştır. İmâm-ı Süyûtî, Âzerin baba olmadığını, İbrâhîm aleyhisselâmın babasının Târuh olduğunu, İbni Abbâs bildirdi diyor. İbni Abbâsın bu sözünü, Mücâhid ve İbni Cerîr ve Süddî, senedleri ile bildirmişlerdir. İbni Münzîrin tefsîrinde de Âzerin amca olduğu açıkca bildirildiğini yine Süyûtî haber vermektedir. Kâmûsda Âzer kelimesini anlatırken, İbrâhîm aleyhisselâmın amcasının ismidir diyor. İmâm-ı Süyûtî, Resûlullahın, Âdem aleyhisselâma kadar bütün dedelerinin müslimân olduklarını bildiren bir risâle yazmıştır. Böyle olmakla berâber, Muhammed bin İshâk ve Dahhâk ve Kelbî, Âzerin, İbrâhîm aleyhisselâmın babası olduğunu, bir isminin de Târuh olduğunu söylediler. Ya'kub aleyhisselâmın da, iki ismi vardı. İkincisi İsrâîl idi dediler. Mukâtil ile İbni Hibbân da, Âzer, İbrâhîm aleyhisselâmın babası Târuhun lakabıdır dediler. Begavînin bildirdiği gibi, Atâ, İbni Abbâsdan haber veriyor ki, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», anasını, babasını merak etti. Bekara sûresinin yüzondokuzuncu âyeti gelerek, (Cehennem ehlinin hâlerinden sorma!) buyuruldu. Fekat İbni Cerîr, bu haberin kuvvetli olmadığını bildirdi. Eğer doğru dersek, İbni Abbâs ken-

di zan etdiğini haber vermişdir. Zannı da doğru olsa, anasının, babasının Cehennemde oldukları açıkça bildirilmemektedir. Cehennemde olsalar da, yine kâfir oldukları söylenemez. Çünkü, mü'minlerden de Cehenneme gidecekler olacaktır. Hadis-i şerîfde (Ben sizin en iyiniz olduğum gibi, babam da, babalarınızdan dahâ iyidir) buyuruldu. (Tefsir-i Mazharî) den terceme temâm oldu.

(Uyûn-ül-besâir) de, (El-hazar) kısmında bildiriyor ki: (Mâlikî âlimlerinden kadı Ebû Bekr İbnül-arabi, Resûlullahın anasının, babasının Cehennemde olduğunu söyleyen mel'ûndur buyurdu. Her müsiimânın, Resûlullahı incitecek birşey söylemekten sakınması lâzımdır. Onu incitene Allahü teâlâ la'net etdi. Dedeleine kâfir demekden dahâ büyük incitmek olamaz!). [İsmâ'il Süddî 127 de Kûfede, Muhammed bin İbrâhîm bin Münzir 318 de vefât etmişdir].

(El müstened) in, otuzüçüncü sahîfesinde, (Âzer, İbrâhîm aleyhisselâmın babası değildi. Amcası idi. (Babam ve baban Cehennemdedirler) hadis-i şerîfi, Ebû Tâlibin Cehennemde olduğunu bildirmektedir) demekde, yüzyetmişbeşinci sahîfesinde, Alî-yül-kâriye vesîkalarla cevâb vermektedir. Bunu terceme ederek, (Din adamının din düşmanlığı) kitâbıma yazdım. Lütfen oradan okuyunuz!

Serveri âlem, sana âşık olup da, yanarım!
her nerede olsam o güzel cemâlin ararım.

Kabe kavseyn tahtının sultânı sen, ben bir hiçim,
müsâfirinim dememi saygısızlık sayarım.

Herşey cihânda, senin şerefine yaratıldı,
rahmetin bana da yağsa, o ân olur behârim.

Herkes Kâ'beyi tavâf için geliyor Hicâza,
sana kavuşmak şevkile, ben dağları aşarım.

Se'âdet tâcı giydirildi, rü'yâda başıma,
ayağın toprağı serpildi yüzüme sanarım.

Dostumu öven âşıkların bülbülü, ey Câmî!
divânından şu yazılar, oluyor tercümânım:

Dili sarkmış, susuz kalmış, uyuz bir köpek gibi,
senin ihsân denizinden bir damla arzularım!

100 — SÜBHÂNE RABBİKE ÂYET-İ KERİMESİ HAKKINDA

Kur'ân-ı kerîm okudukdan, düâ etdikden ve ders ve va'zlardan sonra (Sübhâne rabbike) âyet-i kerîmesini okumak, islâm memleketlerinde yapılagelen bir sünnettir. Ba'zı kimseler, bu âyet-i kerîmeyi değıştirerek, Sübhâne rabbînâ şeklinde okumak dahâ iyidir diyor. Meselâ, Çarşanba kazâsı müftîsi Hasen Hulûsî efendi, (Mecma'ul âdâb) kitâbının son sahîfesinde böyle söylüyor. Bunun gibi, büyük âlim, Muhammed bin Ebû Bekrin, meşhûr (Şîr'at-ül-İslâm) kitâbını şerh eden, Ya'kûb bin Seyyid Alî, düâ faslına yaptığı ilâvelerde ve (Mecma'ul fetâvâ) da diyor ki, (Düâlardan sonra, Sübhâne rabbînâ demek, Sübhâne rabbike demekden dahâ yerinde olur. Çünkü, maksad, âyet okumak değil, düâ ve senâdır) yazmaktadır. Muhammed Es'ad efendinin (Dürr-i yektâ), doksanüçüncü sahîfesi,

son satırında bildirdiği gibi, Yeni şehri, şeyh-ül-islâm Abdullah-ı Rûmî, (**Behcet -ül-fetâvâ**) kitâbında da, böyle demekde ve bunu, (**Hidâye**) kitâbının sâhibi olan, Burhâneddîn (Tecnîs) ismindeki fetvâ kitâbından terceme etdiğini söylemektedir. Diğer taraftan:

1 — Müfessirlerin baş tâcı Beydâvi, tefsirinde diyor ki, Ali «radiyallahu anh» buyurdu ki, (Kiyâmet günü, bolbol sevâba kavuşmak isteyen, her toplantı sonunda, Sübhâne rabbike âyetini sonuna kadar okusun!). Bu haber, tefsirlerin çoğunda, meselâ Hüseyin Vâ'iz-ı Kâşifinin fârisi, (**Mevâhib-i aliyye**) tefsirinde ve bunun türkçe tercemesi olan (**Mevâkib**) tefsirinde yazılıdır.

2 — Sa'îd bin Mensûrun ve ibni Ebi Şeybenin ve hâfız [hadis âlimi] Ebû Ya'lânın bildirdikleri bir hadis-i şerîfde Ebû Sa'îd Hudri «radiyallahu anh» diyor ki, (Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» nemâzda selâm vereceği zaman, Sübhâne rabbike âyetini okurdu).

3 — Hadis ilmi mütehasşısı meşhûr Taberânî diyor ki, Abdullah ibni Abbâs buyurdu ki, (Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» nemâzda, selâm vermeden evvel, Sübhâne rabbike âyet-i kerîmesini okurdu).

4 — Yine imâm-ı Taberânî diyor ki, Abdûllah ibni Zeyd bin Erkam, babasından işiterek diyor ki, (Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, (Bir kimse nemâz sonunda, üç def'a Sübhâne rabbike âyet-i kerîmesini okursa, yetişir mikdârda sevâba kavuşur).

5 — Hatib-i Bağdâdi kitâbında bildiriyor ki, Ebû Sa'îd-i Hudri «radiyallahü anh» buyurdu ki, (Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» nemâzdan selâm verince, Sübhâne rabbike âyet-i kerîmesini okurdu).

6 — Hadis âlimlerinin büyüklerinden, hâfız Ebû Ya'lâ, (**El müsned**) ismindeki kitâbında diyor ki, (Ebû Sa'îd-i Hudri «radiyallahü anh» buyurdu ki, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» nemâzdan selâm verince, üç def'a Sübhâne rabbike âyet-i kerîmesini okurdu).

7 — İbni Hibbân, Ebû Şa'biden alarak diyor ki, (Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, (Kiyâmet günü büyük ölçeklerle, bol sevâb kazanmak isteyen kimse, bir meclisten kalkınca Sübhâne rabbike âyet-i kerîmesini okusun!).

Bu çeşidli hadis-i şerîfler gösteriyor ki, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» bu âyet-i kerîmeyi okurken ve ümmetine tevsiye buyururken, Kur'ân-ı kerîmdeki şeklini değışdirmemiş, hep (Sübhâne rabbike) demişdir. (Sübhâne rabbînâ) dediği işitilmemiştir. O hâlde, bu âyet-i kerîmeyi (Sübhâne rabbînâ) şekline sokmak, Kur'ân-ı kerîme el uzatmak olduğu gibi, sünnet-i seniyyeye de tecvüz etmek, çok çirkin bir hareket olur. İslâm âlimleri hadis-i şerîflere bakarak, ibâdetlerden ve toplantılardan sonra, (**Sübhâne rabbike**) âyet-i celîlesini okumağı âdet buyurmuş ve kitâblarında bildirmişlerdir. Meselâ, allâme Muhammed Alâüddîn-i Haskefi (**Dürr-ül-muhtâr**) kitâbında (Nemâzdan sonra, düâyı Sübhâne rabbike âyet-i kerîmesini okuyarak temâmlamalıdır) demektedir. Şerablâli hazretleri, molla Husrevin (**Dürer**) i hâşiyesinde buyuruyor ki, (Nemâzdan ve düâdan sonra hazret-i Alînin «radiyallahü anh» bildirdiği üzere, (**Sübhâne rabbike**) âyet-i kerîmesini okumalıdır). (**Merâkıl-felâh**) da böyle yazmaktadır. (**Dürr-ül-muhtâr**) sâhibinin, kitâbının başında (İlm deryâsı, zamanının bir dânesi, asrının süsü) diye medh etdiği ve İbni Âbidîn hazretlerinin, şerhinde, çok övdüğü, şeyh-ül-islâm Hayreddin Remlînin fetvâları, İstanbolda, Süleymâniyye kütübhânesi, Yeni câmi' kısmında vardır, (**Fetâvâ-i Hayriyye**) denilen bu kitâbın beşinci sahifesinde buyuruyor ki, (Nemâzda, düâların hepsinde müfred olarak [ya'nî rabbike diyerek] okumak, yalnız kunût düâsında cem' [ya'nî rabbînâ şeklinde] oku-

mak sünnetdir). Dört mezhebin inceliklerini iyi bilen, ârif-i billah, seyyid Abdülhakim-i Arvâsi hazretleri, birçok derslerinde, Sübhâne rabbike âyet-i kerîmesini, değişdirmeden okumak lâzım olduğunu beyân buyururdu.

Görölüyor ki, hadis-i şerîfler, fıkıh kitâbları ve fetvâlar, bu âyet-i kerîmenin değişdirilmeden okunmasını istemektedir. Yalnız, (Tecnîs) kitâbı ve bundan alınmış birkaç kitâbda, bu âyet-i kerîmenin şekli bozulmaktadır. Hâlbuki, âyet-i kerîme ve hadis-i şerîflerde açıkça bildirilen şeylerde, ictihâd edilemeyeceği ve bunların değişdirilemeyeceği dört mezheb kitâblarında da bildirilmektedir. Nass bulunan yerde ictihâda izin yokdur denilmektedir. (Tecnîs) kitâbı da, baş tarafında (Bu kitâb, büyüklerin söylemeyi, sonra gelenlerin çıkardığı mes'eleleri bildirmektedir) diyerek, kendinden önce gelenlerin bu âyet-i kerîmeyi değişdirmeye cesâret etmemiş olduklarını anlatmaktadır. Mezhebimizin reîsi, imâm-ı a'zam Ebû Hanîfe (Mezhebim, hadis-i şerîflere yapışmaktır) buyurduğu için, hadis-i şerîfi bozan bir fetvâya nasıl uyulabilir? Evet, (Tecnîs) kitâbının sâhibi çok büyükdür ve tercih sâhiblerindedir. Fekat bu mes'ele, bir tercih, imâmların sözleri arasından birini seçmek mes'elesidir. (Tecnîs) kitâbının (Bu âyet-i kerîme, nemâzda, selâmdan önce, Kur'ân olarak değil, düâ olarak okunduğu için, Sübhâne rabbînâ demek dahâ uygun olur) sözü, hadis-i şerîflere uymamakla beraber, şeyh-ül-islâm Hayreddin-i Remli hazretlerinin fetvâsı, bunun aksini emretmektedir. Bu fetvâ, (Tecnîs) in sözü bilinerek, ona cevâb olarak, sonradan verilmiştir. (Tecnîs) de, nemâzın son teşehhüdündeki düâları anlatan bir sahîfeye yakın yazıyı okuyan âlimler, bu yazıların edeb, belâgat, me'ânî, mantık ve fıkıh ilmlerinin kâ'idelerine uymadığını da görerek, bu satırların, büyük âlim Burhâneddin-i Merginânî hazretlerinin kaleminde çıkmadığı, câhiller tarafından sokulduğu düşüncesi de hâsıl olmuştur. Hattâ bu satırları terceme ve kabûl eden (Behce) kitâbının sâhibi, bu hatâları görerek, tercemesini değişdirip, yeniden düzeltmek zorunda kaldığı, her iki kitâbı okuyanlara, açıkça görünmektedir. (Behce) nin sâhibi, ne yazık ki, burada ma'nâyı da değişdirerek (Yalnız nemâzda selâmdan önce) sözünü (her düâda) diye terceme etmek sûretiyle (Tecnîs) e iftirâ eylemiştir. Tecnîsden haberi olmadığı anlaşılan (Dürr-i yektâ) şerhi, (Mecma'ul-âdâb) gibi toplama kitâblar da, bu fetvâ tercemesine uyararak, milleti yanlış yola sürüklemiş, sünnetten ayırmıştır, bid'at ateşini körüklemişlerdir.

(Tecnîs) sâhibi, bu âyetin nemâz içinde düâ sonunda okunmasını söyleyerek, mühim bir sünnetin yapılmasına sebep olmak şerefini ve sevâbını kazanmış ise de, âyet-i kerîmeyi değişdirmek hatâsına düşmüştür. Bu hatâsı, onun yüksek derecesini sarsmaz. Çünkü, mezheb imâmlarımız, büyük müctehidler ve hattâ Eshâb-ı kirâm «aleyhimürrıdvân» bile ictihâdlarında yanılmış, bu yanılmaları kusûr sayılmamıştır. O hâlde, (Tecnîs) sâhibinin, hadis-i şerîflere muhâlif sözünün hatâ olduğunu söylemek ve bu sözüne uymamak lâzımdır. Böyle söylemek, onu küçültmek olmaz.

Şunu da söyleyelim ki, (Rabbike), senin Rabbin demektir. Âlemlerin, her şeyin üstünü olan Muhammed aleyhisselâmın Rabbi demektir. Ya'nî (Ey, kıymetli, şerefli Peygamberim «sallallahü aleyhi ve sellem»! Seni bu kemâle ve şerefe ve bu izzete kavuşduran Rabbin) demektir. (Rabbînâ) ise, bizim Rabbimiz diyerek, kendimizi O'nun yerine koymak olup, güneş yerine yıldızları koymak demektir. Allahü teâlâ, sevgili Peygamberini, insanların hepsinden dahâ yüksek tutarak, hepsi yerine O'nu söylemiştir. Onun şerefini bu âyet-i kerîme ile de anlatmıştır. Bu kelimeyi değişdirmek, O'nun şerefine dokunmak olur. O şerefi O'ndan alıp, kendimize vermek edepsizliği işlenmiş olur.

(Rabb-il-izzeti) ya'nî izzet, kıymet sâhibinin Rabbi, (Rabbike) nin bedelidir. Allahü teâlâ, izzeti, şerefi, sevgili Peygamberine bedel yapmıştır. Bu şerefi, O-

nun Peygamberinden ayırarak, kendisine almak, bir müslimâna yakışır mı? Bu kelimeyi değiştirmek, bir pırlantayı taşa atıp parçalamak gibi oluyor. Kur'ân-ı kerîmin belâgati altüst oluyor.

(Sübhâne rabbike) demek, (Bütün insanların üstünde, aklların ermediği kemâlâtın, üstünlüklerin sâhibi olan senin gibi bir Peygamberi yaratan, yetiştiren Rabbin, her aybdan münezzehdir) demektir. Hâlbuki, (Sübhâno rabbinâ) demek, (Biz günâhı çok, âsi kulların yaratana, yetiştireni her aybdan münezzehdir) demektir. Allahü teâlâyı tenzih etmekte, senâ etmekte günâhkâr kulları araya sokmanın, ne kadar yersiz olduğu, ilmi ve akli olan kimse için, pek meydandadır. O hâlde (Sübhâne rabbike) makâmı, (Sübhâne rabbinâ) makâmından, edeb, fesâhat ilmleri bakımından, katkat dahâ yüksektir. Ya'nî (Sübhâne rabbike) demek, (Sübhâne rabbinâ) demekden, tenzihe ve senâya dahâ ziyâde uygundur. Âyet-i kerîmede Allahü teâlâ, kendi kendini medh ve senâ ediyor. İnsanlar, bundan dahâ iyi senâ yapabilir mi?

(Sübhâne rabbike) deyince, Peygamber «sallallahü aleyhi ve sellem» efendimiz hâtırımıza gelir ki, se'âdet-i ebediyyemize sebep olan Zât-i risâletpenâhiyi hâtırlıyarak, O'nun tevassut ve şefâ'atine sığınarak yapılan senâ ve düâ, kendimizi hâtırlıyarak yapılandan, elbette dahâ lâyük olur. Bunun içindir ki, her nemâzda, (Esselâmü aleyke eyyühennebiyyü) diyerek, O'nu hâtırlamamız, kalbimizi O'na bağlamamız emr olundu.

Hülâsa, tesbîh, senâ ve düâ için, bu âyet-i kerimeyi değiştirmek câiz olsaydı, Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» (Sübhâne rabbinâ) derdi. Hâlbuki böyle hiç okumamıştır.

(Behcet-ül-fetâvâ) gibi kitâblar, fetvâ kitâbları değil, fetvâları nokl eden, ulaştırılan mecmû'alardır. Bunları yazanlar müftî değil, birer nâkil ve toplayıcıdır. Fetvâ verenin, ya'nî müftî ismi verilecek zâtın, müctehid olması, fetvâ denilen sözlerin de, müctehidlerin ağızından ve kaleminden çıkmış olması lâzımdır.

Âlimlerin kitâblarından, ilmden haberi olmayıp da, yalnız kulakdan, gazetelerden birşeyler duyan kimseler, (Sübhâne rabbinâ) demekle, düâyâ kendimizi de katmış oluyoruz diyor. Bu sözleri ile, ilmden hiçbir şeyleri olmadığını anlatıyorlar. Çünkü (Sübhâne) kelimesi, fi'l değildir. Mef'ûl-i mutlakdır. Bunun fi'li, söyliyene göre, üsebbihu veyâ nüsebbihudur ki, dinleyen çok ise, fi'l kendiliğinden cem' olur ve düâyâ hepsi dâhil olur. (Rabbike) ile (Rabbinâ) nın her ikisi de, buna te'sîr etmez. Bu ikisi arasındaki fark, tenzih ve senânın kuvvetine te'sîr eder ki, bunu da yukarıda bildirdik.

Düâ niyyeti ile Kur'ân-ı kerîm hiç değiştirilebilir mi? Âlimlerimiz buyuruyor ki, düâ kelimeleri tevkîfidir. Ya'nî değiştirilmesi câiz değildir. Hattâ birgün, Resûl «aleyhiselâm», Eshâb-ı kirâmdan Berâ' bin Âzib «radiyallahü anhüm ecma'in» hazretlerine bir düâ öğretti. Berâ' «radiyallahü anh», düâyı tekrâr ederken, (Resûlike) yerine (Nebiyyike) okuyunca, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», hayır, nebiyyike deme, resûlike diyerek oku! buyurdu. Böylece, değiştirilmesini red eyledi. Herhangi bir düâyı değiştirmek câiz olmayınca, Kur'ân-ı kerîmin kelimelerini değiştirmek hiç câiz olur mu?

(Hadîka) da dil âfetlerini anlatırken buyuruyor ki, (Kur'ân-ı kerîmdeki düâları okurken değiştirmek, Kur'ân-ı kerîmi kasden değiştirmek olur). Bu ise, müslimânın yapacağı şey değildir. Çünkü, (Kitâb-üt-tibyân fi âdâb-i hamelet-il-Kur'ân) da, (Âlimlerimiz sözbirliği ile bildiriyor ki, Kur'ân-ı kerîmde bulunmayan bir harfi ekliyen veyâ bir harfini değiştiren kâfir olur) buyurulmaktadır. (Hazînet-ül-esrâr) da da böyle yazılıdır.

Görülüyor ki, âyet-i kerimeyi, düâ niyyeti ile okumak da, değlişdirilmesine behâne olamamaktadır.

Müslimânların, bu mes'elede (Tecnis) e, (Behcet-ül-fetâvâ) ya ve başka hatâları da bulunan (Mecma'ul-âdâb) kitâbına ve bunlardan alınan yazılara ve söz-lere değil, hadis-i şerîflere ve fıkıh kitâblarına ve şeyh-ul-islâm Remlî hazretle-rinin fetvâsına ve takvâ ehli Sôfiyye-i aliyye büyüklerinin sözlerine uyması, her-hâlde dahâ doğru olur. Fıkıh kitâblarını fetvâlara tercih etmek üsûldendir. (Tec-nis) e uymağı gerekdiren hiçbir şer'i lüzûm da yoktur.

(Bizâziyye) de ve (Hindiyye) beşinci cüz'de diyor ki, (kalbim gâfil diyerek, düâyı terk etmemelidir. Kalbine geleni düâ etmek, ezberlediği düâyı okumak-dan efdaldır. Yalnız, nemâzda okunacak düâları ezberlemelidir. Sünnet olan ibâdetleri yapmak, düâ etmekten efdaldır. Vâ'iz, imâm, cemâ'ate öğretmek için, mesnûn olan düâları, sesle okur. Cemâ'at de, sessiz tekrâr eder. Cemâ'at öğ-renince, imâm da sessiz okumalıdır. Sesle okuması bid'at olur. Ramezânda ve başka zamanlarda Cemâ'atle hatm düâsı yapmak mekrûhdur).

Hakkın yüzdört kitâbı ki, nebiler üzre inmişdir
kütübdür onların dördü, suhuf yüzü, kelâmullah.

Zebûru verdi Dâvuda, dahî Tevrâtı Mûsâya
ve hem İncîli İsâya, getirmiş Cebrâil vallah.

Habîbullâha Kur'ânı getirdi, hâcet oldukça,
yirmi üç yıl itmâm eyleyip kesildi vahyullah.

Dahî hem nebiler hakkında bildim ismetü fitnet
nezâfet hem emânet, sıdkla tebliğu hükmillâh.

Gadrlle, zenbû humk ve kezbü ketmü hıyânetden,
münezzehdir, müberrâdır cemî'i enbiyâullah.

Nebiler ismini bilmek, didiler ba'zılar vâcib
yirmi sekîzin bildirdi, Kur'ânda bize Allah.

Cemî'i enbiyânın evvelidir hazret-i Âdem
kamûdan efdalü âhır, Muhammeddir resûlullah.

İkisinin arasında, katî çok enbiyâ gelmiş
hesâbın kimseler bilmez, bilir anı hemen Allah.

Resûllerin şer'atı mevte bâtil olmaz kat'â
ve efdaldır meleklerin hepsinden, enbiyâullah.

Bizim Peygamberin ahkâm-ı şer'i, öyle bâkidir
ki, ehl-i mahşeri, bu şer' ile fasledecek Allah.

Neki kılmış Habîullah, bize tebliğ-i ahkâmı
kabûl etdim anı, âmentü billâh ve hükmillâh.

TAM İLMİHÂL

SE'ÂDET-İ EBEDİYYE

İKİNCİ KISM

1 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 105. ci MEKTÛB

Bu mektûb, şeyh Hasen-i Berkinin mektûbuna cevâb olarak yazılmış olup, unutulmuş sünnetleri meydana çıkarmayı ve bid'atden kaçınmayı teşvik etmektedir :

Bu mektûbumu yazmağa, Bismele ile başlıyorum. Allahü teâlânın seçtiği iyi insanlara selâm ve düâ ederim. Kardeşim şeyh Hasenin mektûbunu okuyunca, çok sevindim. Kıymetli bilgiler ve ma'rifetler yazılı idi. Bunları anlayınca, pek hoşuma gitti. Allahü teâlâyâ şükürler olsun ki, yazdığınız bilgilerin, keşflerin hepsi doğrudur. Hepsi, Kur'ân-ı kerime ve hadis-i şerîflere uygundur. Ehl-i sünnet âlimlerinin doğru i'tikâdları böyledir. Cenâb-ı Hak, doğru yolda bulundursun. Yüksek derecelere erişdirsin! Yayılmış olan bid'atlerin ortadan kalkmasına çalışdığınızı yazıyorsunuz. Bid'at karanlıklarının ortalığı kapladığı böyle bir zamanda, bid'atlerden bir bid'atin ortadan kalkmasına sebep olmak ve unutulmuş sünnetlerden bir sünneti meydana çıkarmak, pek büyük bir ni'mettir. Sahih olan hadis-i şerîflerde, Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyuruyor ki, **(Unutulmuş bir sünnetimi meydana çıkarana yüz şehid sevâbı vardır!)**. Bu işin büyüklüğünü, bu hadis-i şerîfden anlamalıdır. Fekat, bu işi yaparken, gözetilecek mühim bir incelik vardır. Ya'nî, bir sünneti meydana çıkarayım derken, fitne uyanmasına sebep olmamalı, bir iyilik, çeşidli kötülüklere, zararlara yol açmamalıdır. Çünkü, âhır zemandayız. Müslimânlığın za'if, garib olduğu bir asrdayız.

[(Hadika) da diyor ki, (Fitne, müslimânlar arasında bölücülük yapmak, onları sıkıntıya, zarara, günâha sokmak, insanları hükûmete karşı isyâna kıskırtmak demektir. Zâlim olan hükûmete de itâ'at etmek vâcibdir. Din adamlarının, insanlara yapamayacakları fetvâları bildirmeleri de fitneye sebep olur. Köylüye ve ihtiyâra, tecvîdsiz nemâz kılınmaz demek böyledir. Çünkü, bunlar artık öğrenemez ve nemâzı büsbütün bırakır. Hâlbuki, tecvîdsiz nemâzın câiz olduğuna, dört mezheb arasında fetvâ verenler vardır. Bu fetvâ za'if ise de, hiç kılmamaktan iyidir. Zarûret olunca başka mezhebi taklîd câiz olduğunu düşünerek, câhillere, âcizlere zorluk çıkarmamalıdır. Kabrleri, türbeleri ziyâret etmelerine, Evliyâyâ adak yapmalarına da mâni' olmamalıdır. Çünkü, câiz olduğunu bildiren fetvâlar vardır. Fitneye sebep olacak nasîhati yapmamalıdır. Gücü, kuvveti, salâhiyeti olan nasîhat etmez ise, **(Müdâhene)** olur, harâm olur. Gücü yetdiği hâlde, fitne çıkarmamak için nasîhat etmezse, **(Müdârâ)** denir, câiz olur. Hattâ müstehab olur. Güc kullanmak, hükûmet adamlarının vazifesidir. Alay edenlere,

zarar yapacaklara nasihat verilmez. Nasihat, birinin yüzüne karşı olmamalı, umûmî olarak, ortadan söylemelidir. Hiç kimse ile münâkaşa etmemelidir. Re-sûlullah'a biri geldi. Onu uzakdan görünce, (Kabilesinin en kötüsüdür) buyurdu. Odaya girince, gülerek karşılayıp, iltifât eyledi. Gidince, hazret-i Âişe «radiyal-lahü anhâ», sebebini sordu. (İnsanların en kötüsü, zararından kurtulmak için yanına yaklaşılmıyan kimsedir) buyurdu. O, müslimânların başında bulunan bir münâfık idi. Müslimânları onun şerrinden korumak için müdârâ buyurdu. Fıskı, fuhşu, zulmu açık, ya'nî herkes arasında yayılmış olanı başkalarına söylemek (Gıybet) olmıyacağı ve şerrinden korunmak için müdârâ câiz olduğu buradan anlaşılmalıdır. (Künûz) daki hadis-i şerîfde (İnsanlara müdârâ için gönderildim) buyuruldu. Dîni ve dünyâyı korumak için dünyâlık vermeğe (Müdârâ) denir. Dünyâlık ele geçirmek için dîni vermeğe (Müdâhene) denir. Tatlı dil ve iyilik ve hattâ yalan söyleyerek gönül almak, dünyâlık vermek olur. Müslimânların büyük günâhlarını görünce, örtmek lâzımdır. Söylerse (Kazf) olur. Zan ile, iftirâ ile söylemek ise, dahâ büyük günâhdır]].

Merhûm, mevlânâ Ahmedin çocuklarının okumalarına, terbiyeli, bilgili yetişmelerine çok gayret ediniz. Zâhirî ve bâtinî edebleri öğretiniz! Tanıdığınız, görüşdüğünüz herkesin, hattâ, orada bulunan bütün din kardeşlerimizin şerî'ate uymalarına, sünnete yapışmalarına ön ayak olunuz! Bid'at işlemenin, dinsizliğin zararlarını herkese anlatınız! Cenâb-ı Hak hepimize iyi işler yapmak nasîb eylesin! Dîn-i islâmın yayılmasına, gençlere öğretilmesine çalışanlara başarılar versin! Dîn-i islâmı yıkmak için, temiz gençliğin îmânını, ahlâkını çalmak için uğraşan, yalan ve iftirâlarla gençleri aldatmağa çalışan din ve fazîlet düşmanlarına aldanarak kötü yola sapmaktan, yavrularımızı korusun! Âmin.

Bu bahçede benim için, ne gül, ne lâle var
bu pazarda ne alış veriş, ne de pâra var
ne kudret ve tasarruf ve ne mal, ne de mülk var
ne derd, ne zevk ve ne de merhem, ve ne yâre var
bu dünyâda bilseydim, ben neyim, hem neyim var

Vücûd, lutf-i ilâhi, hayât, rahmet-i Kerîm!
ağız, atıyye-i Rahmân, kelâm fadl-ı Kadîm!
beden, binâ-yı Hudâ, ruh, nefha-i tekrîm,
kuvvet, ihsân-ı kudret, duygular, vaz'ı Hakîm,
bu dünyâda bilseydim, ben neyim, hem neyim var

Bu dünyâda gerçekten, benim hiçbir şeyim yok,
ne varsa hep onundur, mülkünde şerîkl yok,
cihâna gelip gitme, benim de elimde yok,
bu benimdir demeğe, güvenecek sened yok,
bu dünyâda bilseydim, ben neyim, hem neyim var

Varlığım bir görünüş, rûhum bir emânetdir,
ben demek bile, ona, pek çirkin bir şirkettir,
kula düşen vazîfe, sâhibe itâ'atdır,
bana (kulum!) demesi lutufdur, inâyetdir,
bu dünyâda bilseydim, ben neyim, hem neyim var

2 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 47. ci MEKTÜB

Bu mektûb, zamanın sultânı [Selim Cihangir hân] için yazılmıştır. Düâ etmekdeki gizli bilgileri açıklamakda, âlimleri ve sâlihleri övmekdedir:

Düâcılarının en aşağısı Ahmed, yüksek sığınak yerinize ve üstün hizmetcilerinizin kapısına, kırıklığımı ve düâlarımı bildiririm. Kölelerin yükselmesi, câhil ve âlim, yakın ve uzak herkesin korkusuz ve râhatça yaşaması ni'metine şükr ederim. Ümmîdlendiğim ve kabûl olunacağını umduğum zamanlarda ve fakîrlerin toplantılarında, kahraman askerinize yardım, feth ve zafer ihsân etmesi için, Allahü teâlâyâ düâ etmekdeyim. Fârisî mısra' tercemesi:

Herkes bir iş için yaratılmışdır!

Allahü teâlâ, abes, fâidesiz hiçbirşey yaratmaz. Askerin, ordunun vazifesi, devleti kuvvetlendirmektir. Bu parlak şeri'atin yayılması, devletin yardımı ile olur. (Şeri'at kılıncının altındadır) buyuruldu. Bu kıymetli iş, düâ askerine de ihsân edilmiştir. Düâcılar, fakîr, muhtâc ve hep sıkıntı içinde yaşayan kimselerdir.

Devletin kuvvetlenmesi için yardım yapılması iki dürlü olur: Birincisi, maddî sebeplerle olur. Bu da, asker ile, ordu ile [teknik, ekonomik vâsıtalarla] yapılır. Bunların hepsi meydanda olan, görülen yardımlardır. Yardımın ikincisi, hakîkî yardım olup, sebepleri yaratan tarafından yapılmaktadır. İmrân sûresinin yüzyirmialtıncı âyetinde ve Enfâl sûresinde (Yardım, ancak ve yalnız Allahdandır) buyuruldu. Bu yardıma, düâ ordusu vâsıtası ile kavuşulur. Düâ ordusunun askerleri, herkesden aşağı ve kalpleri kırık olduğu için, gazâ ordusu askerinden dahâ ileri oldu. Sebepleri geride bırakarak, bunların yaratıcısı ile ilgi kurdu. Fârisî mısra' tercemesi:

Gönlü kırık olanlar, topu ileri sürdü.

Bundan başka, düâ, kazâyı, belâyı def' eder. Hep doğru söyleyici «aleyhi ve alâ âlihissalâtü vesselâm», (Kazâ, ancak ve yalnız düâ ile durdurulur) buyurdu. Kılınc, cihâd [ve her çeşid harb vâsıtaları] kazâyı durduramaz. Görülüyor ki, düâ ordusunun askerleri, kuvvetsiz ve kırık oldukları hâlde, gazâ ordusunun askerinden dahâ ehemmiyetlidir. Düâ ordusunun askerleri, gazâ ordusu askerlerinin rûhu gibidir. Gazâ ordusunun askerleri, onların kalıpları, bedenleridir. O hâlde, gazâ ordusunun askeri, düâ ordusu olmadıkça, iş başaramaz. Çünkü, ruhsuz bedene hiçbir yardımın ve kuvvetin fâidesi olmaz. Bunun içindir ki, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», gazâlarında ve sıkıntılı zamanlarında, muhâcirlerin fakîrleri hürmetine Allahü teâlâdan yardım dilerdi. Askeri, ordusu olduğu hâlde, muhâcirlerin fakîrlerini vesîle ederek düâ ederdi. Düâ ordusunun askeri olan biz fakîrler, boynumuz bükük, herkesin gözünde aşağı ve kalbimiz kırıktır. Çünkü, (Fakîrlik dünyâda ve âhiretde yüz karasıdır) denilmiştir. Böyle aşağı olmakla birlikte, kıymetlenmekte ve iş adamlarından ileri olmaktadır. Hep doğru söyleyici, (Muhbir-i sâdik) «aleyhi minessalevâti etemmühâ» buyurdu ki, (Kıyâmet günü, şehîdlerin kanını, âlimlerin mürekkebi ile dardarlar. Mürekkeb ağır gelir). Subhânallâhi ve bi-hamdihî. Bu karanlık ve kara yüz-lülük, bunların izzetine, şerefine sebep olmaktadır. Bunları en aşağıdan en yukarıya yükseltmekdedir. Evet, fârisî mısra' tercemesi:

Âb-ı hayât karanlık yerlerde bulunur!

Bu çok aşağı düâcınız, hernekadar kendisini düâ ordusu askerlerinin arasında görmeğe lâayık değil ise de, yalnız fakîrlik ismi ve düânın kabûl olmak ihtimâli ile, kendisini kuvvetli devletinizin düâcıları arasında saymakta ve hâli ile ve dili ile her zaman düâ etmekte ve selâmetiniz için Fâtîha okumaktadır. Yâ Rabbî! Düâlarımızı kabûl eyle! Sen her sözü işitici ve her şeyi bilicisin!

Yâ Rab! Bu uğursuz gecenin yok mu sabâhı?
mahşerde mi, biçârelerin, yoksa felâhı?
Nûr istiyoruz, sen bize yangın veriyorsun,
yandık diyoruz, boğmağa kan gönderiyorsun.

Hâşâ! Zulm etmez hiç, kullarına Hudâsı!
herkesin, çektiği, kendi işinin cezâsı!

Esmezse eğer, bir ezeli rahmet, yakında,
Yâ Rab, o ateşlerle, bu tûfân arasında.
Toprak kesilip, kum kesilip, âlem-i islâm,
hep fıskırarak yerlerin altındaki esnâm.

Çalışmakta, yükselmektedir, Hakkın rızâsı!
tenbel olanın, elbet gelir, bir gün belâsı.

Bizâr edecek, korkuyorum, ceâd-i Hüseyini,
en sonra, salib ormanı görmek, Haremeyni.
Bin üçyüz seksen bir senedir, arz-ı hicâzın,
âteşli muhîtindeki, o yanık niyâzın.
Emvâcı, dalga gibi taşarken melekûta,
can sesleri boğup da, gömülsün mü sükûta?
Sönsün mü ilâhî, şu yanan meş'al-i vahdet?
teslis ile, çöksün mü, bütün âleme zulmet?

Görmez misin, boş durdu mu hiç, insin a'lâsı,
hep uğraşdı, va'd etmiş iken, fethi Mevlâsı.

Üçyüz bu kadar milyonu, canlandıran îmân,
olsun mu, beş on sersemîn ilhâdına kurban?
Habîs ruhları ile, beş altı serserinin,
solsun mu, o parlak yüzü, Kur'ân-ı hakîmin?
İslâm, ayak altında, sürünsün mü nihâyet?
Yâ Rab! Bu ne hüsrândır, bu ne zillet?

Önce çalışmak, sonra düâ, dinin esâsı!
boş durup da, râhat bekliyen, kulun fenâsı!

Mazlûmu nedir ezmede, ezdirmede ma'nâ?
zâlimleri hani, adlin öldürmedi hâlâ!
Câni geziyor dipdiri, can vermede ma'sûm!
Titretiyor bizi görmek, islâmı mahkûm!

Dinsizin olmaz, iyi bil, kimseye vefâsı!
Kur'âna uymayanın, kabûl olmaz, düâsı!

3 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 13. cü MEKTÛB

Bu mektûb, seyyid mir Muhibbullah Mankpûri için yazılmıştır. Bu parlak şerî'atın sâhibine uymağa ve dinini öğrendiği üstâdını sevmeğe teşvik etmektedir:

Bismillâhirrahmânirrahim. Kardeşim seyyid mir Muhibbullahın şerefli mektûbu geldi. Sıkıntılardan dolayı ümitsiz olduğunu bildirerek başlayan yazılarınız anlaşıldı. Allahdan ümmidi kesmek küfrdür. Ümmidli olunuz! İki şey sizde varsa, hiç üzülmeiniz! Biri, bu parlak şerî'atın sâhibine uymak «aleyhi ve alâ âlihissalâtü vesselâm», ikincisi, dini öğrendiğiniz zâtın büyüklüğüne inanmak ve onu sevmek. Allahü teâlâyâ sığınınız ve Ona yalvarınız ki, bu iki büyük ni'metde gevşeklik olmasın. Bu ikisi olunca, başka şeylerin düzelmesi kolaydır. Size dahâ önce de yazmışdım ki, Mankpûrda bulunmaktan sıkılıyorsanız, İlâh-âbâş denilen yere gidip yerleşebilirsiniz. Orasının mubârek olacağı umulur. Siz tersine anlamışsınız. Mubârek kelimesi de, maksadımızın anlaşılmasına yaramamış. Şimdi de, öyle söylüyorum. Bu gece kalbime doğdu ki, eşyâlarınız Mankpûrdan alınıp, sanki İlâh-âbâşa götürüldü. Orada bir kenâr yere yerleşip, Allahü teâlânın zikri ile orayı aydınlatınız! Kimse ile arkadaş olmayınız! (Nefy ve İsbât) zikrini çok yapınız! Bu güzel kelimeyi tekrâr ederken, bütün dilek ve düşüncelerinizi gönülden çıkarınız! Maksadınız, dileğiniz ve sevdiğiniz, birden fazla olmasın! Kalbiniz ile zikir yapamazsanız, dilinizle yapınız! Fekat sessiz yapmalısınız. Çünkü, yüksek sesle zikir yapmak, bu yolda yasaktır. Bu yolda yapılacak başka şeyleri biliyorsunuz. Elinizden geldiği kadar, uymağa gayret ediniz! Öğreten zâta uymak, insanı çok şeylere kavuşturur. Onun yolundan sapmak, çok tehlikelidir. Dahâ ne yazayım? Doğru yolda olanlara, ve Muhammed Mustafâyâ uyanlara selâm olsun «aleyhi ve alâ Âlihi ve Eshâbihissalevâtü vetteslimâtü etem-mühâ ve ekmelühâ»!

Ölmeyip (İsâ), göke bulduğu yol,
ümmetinden olmak için idi ol.

Hem dahî (Mûsâ) elindeki asâ,
oldu onun hurmetine ejderhâ.

Çok temenni eyledi Hakdan bunlar,
ki, (Muhammed) ümmetinden olalar.

Şübhesiz ki, bunlar da mürseldir,
fekat (Ahmed), ekmelü efdaldır.

Zîrâ ol, efdalliğe elyaktır,
anı, böyle bilmiyen, ahmaktır!

4 — ADÂLET, AKL, İMÂN, KAZÂ VE KADER

Bu mektûb, derin ilmi, hâllerî ve sözlerî ile her ihtisâs sâhibini hayretde bırakan, kerâmet ve faziletler hazînesi, Eshâb-ı kirâmın ve Islâm âlimlerinin bü-

yüklüğünün vesikası, şeyhid Abdülhakim-i Arvâsi «rahmetullahi aleyh» tarafından yazılmıştır:

Efendim,

Yüksek mektûbunuzda yerleştirmiş olduğunuz bilgi cevherleri, okuyanları çok sevindirdi. Çünkü, böyle ince din mes'elelerini çözüp fikrlerdeki pürüzleri düzeltmek, bu fakîr için, en zevkli bir vazîfe ve rûhumu besleyen bir gıdâdır.

Bu sûâllerinizi çözüp, zihnleri aydınlatmak üç dürlü olabilir: İlm ile zevk ile ve akl yolu ile.

İlm ile cevâb vermek için, i'tikâd bilgilerine dayanılacağından, önce, kelâm ilminde kullanılan kelimelerin, bu ilme mahsûs olan ma'nâlarını bilmek lâzımdır.

[Birçok kelimeler, her ilimde, başka ma'nâyâ kullanılır. Meselâ, zâlimler kelimesi tefsir ilminde, kâfirler demektir. Fıkh ilminde, başkasının hakkına saldıran kimselere denir. Tesavvufda ise, ayrı ma'nâsı vardır. O hâlde, bir ilme âid bir kitâbı okuyup anlayabilmek için, önce kelimelerin bu ilmdeki husûsî ma'nâlarını bilmek lâzımdır. İşte, birkaç sene Mısrda, Bağdadda bulunup da argo lîsânı arabca öğrenenlerin ve eline bir ceb lûgati alıp da, Kur'ân-ı kerîmi ve hadîs-i şerîfleri tercemeye kalkışan yeni din âlimlerinin (!), para kazanmak için yaptıkları terceme ve tefsîrler, bozuk ve zararlı olmaktadır. Bir tesavvuf âliminin huzûrunda, senelerce dirsek çürütüp, emek verip, pişmeden, olgunlaşmadan, (Mesnevî) okutan, tesavvuf kitâbları tercemesine kalkışan tarikatçıların sözleri ve yazıları da, yanlış ve çok zararlı olur].

Kazâ ve kader, halâl rızık, harâm rızık, Allahü teâlânın ilminin sonsuz olması ne demektir? Halâl, harâm, Allahü teâlânın rahmeti nedir? Adâlet ve zulm, Allahü teâlânın adâleti, akl nedir? Aklın kısımları, akl-ı selîm, akl-ı sakîm, Rab nasıl olur? Rabbin üzerine birşey lâzım mıdır? Rab, mahlûklara fâideli, uygun şeyleri yapmağa mecbûr mudur?

Zevk yolu ile anlayabilmek, bu bilgileri, uzun uzadıya açıklamakla, geniş anlatmakla ve yazmakla olamaz. Anlayışların yüksek ve aşağı derecelerine göre, müşküllerini çözene hüsn-i zan ederek, güvenerek uzun zaman birlikde bulunmaları ile güzel, feyzli bir sûretde olur. Bu sûretde hiçbir delîle, isbâta, kelimelerin ma'nâlarını bilmeğe hâcet kalmaz. İçinde zarûrî bir bilgi hâsıl olur. Yakîn ile, vicdân ile inanır. Ulûm-i nakliyye ile, ya'nî âyet ile hadîs ile ve ulûm-i akliyye ile isbâta lüzûm kalmaz. Hattâ, isbât için gösterilen delîlleri, senedleri, maksaddan, gâyeden uzak görür, yabancı bulur. Bu şartlar olmazsa, her delil, her isbât noksân olur. Zekî olanların zihnlerine gelen şübheler, yanlış düşünceler giderilemez. Hattâ artarak, îmânı da sarsılır. İşte, yarım fen adamları hep böyledir.

İslâm ilmlerinden ikinci kısmı olan aklî bilgilerinin, ya'nî tecribî ilmlerin iyi öğrenilmesi, ince ve derin din bilgilerinin kolay ve açık anlaşılmasına yardım eder.

Akl yolu ile anlamağa gelince, bunun için, önce ulûm-i akliyyeyi, ya'nî akla dayanan bilgileri öğrenmek lâzımdır. Bu bilgiler nelerdir, kaçâ ayrılır? İ'tikâd mes'elelerine bağlılığı olanlar hangileridir. Bağlı olmıyanları, uymıyanları hangileridir? Tecribî fizik, riyâzî fizik, ilâhî fizik ilmleri nelerdir? Riyâzî fizik öğrenmek, din bilgilerinin kuvvetlendirir. Din bilgilerinin sarsmaz. Astronomi [ilm-i heyet], aritmetik [hesâb] ve geometri [hendese], dîne yardımcı bilgilerdir. Tecribî fizikteki, (Tecrîbe ve isbât edilenlere uymıyan) birkaç yanlış teori [nazariyye] ve hipotez [faraziyye] den başka, hepsi dîne uymakta, îmânı kuvvetlendirmektedir. İlâhî fizik [metafizik] bilgilerinden, çürük, bozuk olanları dîne uymaz. Bu ilmler öğrenilince, din bilgilerinin, aklî ilmlere uyan ve aklî bilgilerle çözülmeyen

yerleri ve sebepleri meydana çıkar ve akla uygun sanılmıyan, aklın erişemediği mes'elelerin inkâr edilemeyeceği anlaşılır.

A D Â L E T

Kıymetli mektûbunuzun sonunda, (Adâlete uymuyor gibi görünmüyor mu?) diyorsunuz. Efendim, adâletin ve bunun zıddı olan zulmün, ikişer ta'rifi vardır:

1 — Adâlet, bir âmirin, bir hâkimin, memleketi idâre için koyduğu kanûn, kâ'ide, çizdiği hudûd içinde hareket etmektir. Zulm ise, bu kanûnun, bu hudûdun, bu dâirenin dışına çıkmaktır.

Âlemleri yaratan, yokdan var eden, mâlikimiz, sâhibimiz Allahü teâlâ, hâkimlerin hâkimi, herşeyin asl sâhibi ve tek yaratıcısıdır. Üstünde bir âmiri, hâkimi, sâhibi, mâliki yoktur ki, Onu bir hudûd içinde harekete, bir dâire içinde kalmağa mecbûr etsin ve bir kanûn altında bulundursun. Bir veziri, bir müşâvirî, bir yardımcısı yoktur ki, iyiyi fenâdan ayırmak için işâret versin, yol göstere. Bundan dolayı, Allahü teâlânın, adâletin bu ta'rifi ile zâten bir ilgisi olmaz. Ona zulm kelimesi yaklaşamayacağı gibi, bu ta'rife uyarak, âdil demek de, yakışmaz. Âdil demek, zulmü hâtırlatabilir. Allahü teâlâ için, bu ta'rife göre, adâletli hâtırlamak da, zulmü hâtırlamak gibi, câz olmaz. Allahü teâlânın bir ismi (Adl) dir. Âdil olduğu muhakkaktır. Bu ism de, başka isimleri gibi, te'vil olunur. Uygun bir ma'nâya çevrilir. Ya'nî, adlden murâd, adâletin gâyesidir. Meselâ, Rahmân ve Rahîm de, Allahü teâlânın ismidir. Rahmet ve rahm sâhibi demektir. Rahm, kalbin bir tarafa eğilmesine denir. Allahü teâlânın kalbi yoktur ki meyl etsin. Kalb, mahlûkda bulunur. O hâlde, rahm demek, rahmin gâyesi demektir ki, ihsân etmek, iyilik etmektir. Adl isminin de gâyesi, neticesi, iyilik edici, nefse uygun gelen, tatlı gelen şeyleri verici demektir.

Allahü teâlâ, adle, adâlet yapmağa mecbûr değildir. Mecbûr olsaydı, muhtâr olmazdı. Ya'nî, irâdesi, isteği bulunmazdı. Irâdesi olmayan, mecbûr olur.

Bu ta'rife göre, (Filân şey adâlete uymuyor) denilemez. Allahü teâlâyâ, bu ma'nâda âdil denilemeyeceği gibi, böyle adâlete mecbûr da değildir.

2 — Adâletin yüksek ta'rifi, (Kendi mülkünde olanı kullanmak) demektir. Zulm de, başkasının malına, mülküne tecâvüzdür. Adâletin, dinimizdeki ta'rifi de, işte budur.

Âlemlerin hepsi, ulvî, süflî, cismânî, arazî (sıfatlar), bedenî, rûhî, melekî, insânî, cinnî, hayvânî, nebâtî, cîmâdî [cânsız], felekî [gökler], kevâkib [yıldızlar], büyük ve küçük cisimler, Arş ve Kürsî, yer ve gökler, elementler ve mineraller, madde ve ma'nâ âlemleri, hepsi ve hepsi, Allahü teâlânın kemîne [âciz, muhtâc] mahlûkları ve mülkü olup, hepsinin tek yaratanı, müstakil sâhibi, yalnız O'dur. O, her hâlde, her bakımdan kemâldedir. Noksânlık yoktur ki, ikmâl etmek, temâmlamak lâzım olsun. Ondaki başka herşey, O'nun mülkü ve mahlûkudur. Memlûk mâlike, mahlûk hâlîka, mülkde ve yaratmada şerîk [ortak] olmadığı gibi, birşeye de mâlik değildirler.

Bu her iki ta'rife göre, Allahü teâlânın işleri için, (adâlete uymayan) birşey olmaz. Böyle birşey görmek, yaratanı, bazı şeylerde, yarattığı şeylere benzetmek olur. Bu ise, büsbütün haksızlıktır. Yaratan, hiçbir sûretle yarattıklarına benzemez.

[Süâl: — İslâm memleketlerinde dünyâyâ gelen müslimân çocukları, ana,

babasından, komşularından, hocalarından görerek, öğrenerek müslimân oluyor. Başka memleketlerdeki kâfir çocukları ise, kâfir olarak yetiştirilip, müslimânlıktan mahrûm ediliyor. Bunlar da islâm terbiyesi ile yetiştirilseydi, müslimân olur, Cennete giderlerdi. Böyle yetişenlerin Cehenneme gitmesi haksızlık olmaz mı?

Cevâb: — Adâlet ile ihsânı karıştırmamalıdır. Allahü teâlâ, her memlekette yetişen kulları için, adâleti fazlası ile yapmıştır. Ya'nî âkıl ve bâliğ olmadan ölen kâfir çocuklarını Cehenneme sokmayacaktır. Âkıl ve bâliğ olduktan, ya'nî evlenecek çağa geldikten sonra, Muhammed aleyhisselâmın dînini duymadan ölen kâfirlere de azâb yapmayacaktır. Bunlar, islâm dînini, Cenneti, Cehennemi işitdikden sonra, merak etmez, öğrenmez ise, inâd edip inanmazsa, o zaman azâb göreceklere. Âkıl ve bâliğ olanlar, ana babanın, muhitin yapmış oldukları eski te'sirlerin altında kalmaz. Eğer kalsaydı, elli seneden beri islâm memleketlerinde, islâm terbiyesi altında yetişen yüzbinlerle müslimân evlâdı, islâm düşmanlarınının yalanlarına, iftirâlarına, aldanmaz, dinsiz, mürted ve hattâ din düşmanı olmazdı. Bunlar, âkıl ve bâliğ olduktan sonra, hattâ kırkıktan sonra, hattâ, hoca, hâfız olduktan sonra, dinden çıkmakta, hattâ din düşmanı olmakta, hattâ din düşmanlığında önderlik yapmaktadırlar. Anasına, babasına, komşularına ve akrabâsına, yobaz, gerici, mürteci', şerî'atçı, ileri sağcı diyerek alay etmektedirler. Bu pek acı misâller, ana baba terbiyesinin te'sirinin devâmlı olmadığını açıkça göstermektedir. Bunun içindir ki, bugün dinden çıkmak, bütün dünyâyı saran bir âfet, fecî' bir akıntı hâlinindedir. Genç, ihtiyâr, bu felâkete kapılmıyan pek az kimse kalmıştır. Diğer taraftan, birçok kâfirlerin, ilm, fen adamlarının müslimân olduğunu görüyoruz. Pek az olsa da, dînini değışdirmiyenlerin bulunması, ana terbiyesinin te'sirinin, ba'zan da devâmlı olduğunu gösteriyor denirse, bir çocuğun müslimân evlâdı olması, islâm terbiyesi ile yetişmesi, Allahü teâlânın bir ihsânıdır. Kâfir çocuklarına bu ihsânı yapmıyor. Fekat, kimseye ihsân yapmağa mecbûr değildir. İhsân yapmamak zulm olmaz. Meselâ, bakkaldan bir kilo pirinç alsak, tam bir kilo dartması adâletdir. Noksân dartarsa, zulm olur. Biraz fazla verirse, ihsân olur. Bu ihsânı istemek, kimsenin hakkı değildir. İşte, Allahü teâlânın islâm terbiyesi ile yetiştirmesi, büyük ihsânıdır. Dilediğine ihsân eder. Kâfir çocuklarına bu ihsânı yapmaması zulm olmaz. İhsân ettiği kimseler kâfir olursa, bunların cezâsı, azâbı da, katkat ziyâde olacaktır].

AKLIN TEFSİRİ

Akl, bir (Kuvve-i derrâke) dir. Ya'nî anlayıcı bir kuvvettir. Hakkı bâtıldan, iyiyi kötüden, fâideliyi zararlıdan ayırd etmek için yaratılmıştır. Hakkı bâtil ile karıştıracılabilecek olan insanda, cinde ve meleklerde yaratılmıştır. Allahü teâlânın kendisinde ve O'na âid bilgilerde, hakkın bâtil ile karışdırılması olamayacağından, o bilgilerde, akl yalnız başına sened olamaz. Mahlûklara âid bilgilerde, hakkı bâtil ile karışdırmak mümkün olduğundan, kullar arasındaki bilgilerde aklın işe karışması doğru olur. Allahü teâlâyâ âid bilgilerde hakkı bâtil ile karışdırmak isti'dâdı olmadığından, akl, o bilgilerde yürüyemez. Rubûbiyyet, yaratıcılık, her bakımdan bir olmak ister. Orada, ayrılık, gayrılık olamaz. Bundan dolayı, orada aklın işi yoktur.

Akl, bir ölçü âletidir. Allahü teâlâyâ âid bilgilerde, kıyâs [ölçmek] olamaz. Mahlûklara âid bilgilerde, kıyâs olup, doğru kıyâs etdi ise sevâb kazanır. Yanlış

kiyâs etdi ise afv olur. Allahü teâlâyâ âid bilgilerde kiyâs olsa, şâhid ile gâibe istidlâl [bilinmiyeni, bilinene benzeterék anlamağa çalışmak] lâzım olur. Ya'nî, anlaşılmiyan şeyleri, bilinen şeyler gibi sanmak olur. Akl ve ilm adamlarının hepsi, şâhiddeden gâibe istidlâlin bozuk bir yol olduğunu, sözbirliğı ile bildirmektedir. Akl, yalnız, Allahü teâlânın varlığını isbât etmekte biraz iş görür. Bu bilgi, derin ve gücdür. Önce, aklın müşekkik mi, mütevâtî mi olduğunu anlıyalım:

(Mütevâtî) ne demektir? Mütevâtî, bir cins içinde bulunan ferdlerin hepsinde müsâvî mikdârda bulunan sıfat demektir. İnsanlık ve hayvanlık sıfatları gibi. İnsanlık, en yüksek insan ile en aşağı bir insanda müsâvidir. Meselâ, bir Peygamberin «sallallahü aleyhi ve sellem» ve bir kâfirin insanlığı müsâvidir. İnsanlık, Nebîde dahâ çok, dahâ kuvvetli değildir. Bir Nebînin insanlığı ile bir kâfirin insanlığı arasında fark yokdur. Cemşid gibi büyük bir pâdişâh ile, bir köy çobanının insanlığı aynıdır. Ya'nî, Cemşiddeki insanlık, çobandaki insanlıktan üstün değildir. İnsanlık bakımından ikisi de aynıdır.

(Müşekkik) — Bir cins içindeki ferdlerin hepsinde müsâvî mikdârda bulunmiyan sıfatdır. İlm gibi. İlm, âlimlerin ba'zısında çok, ba'zısında azdır. Büyük bir fen adamı da olan bir islâm âliminin ilmi, bir köy hocasındaki ilmden elbette dahâ çokdur ve dahâ geniş, dahâ parlaktır. O hâlde, din bilgilerinde, hangi âlimin bilgisine güvenilir? Elbette, en büyük ve ilmi çok ve fen kollarında tedkik ve tecrübe sâhibi olan âlimin ilmüne dahâ çok güvenilir. Bunun üstünde, başka bir âlim bulunursa, ona i'timâd elbette dahâ çok olur.

Akl, insanlık gibi mütevâtî midir, yoksa, ilm gibi müşekkik midir? Elbette müşekkikdir. Ya'nî, nev'inin ferdlerinde müsâvî olarak bulunmaz. O hâlde, en yüksek akl ile en aşağı akl arasında binlerce dereceleri vardır. Şu hâlde, (aklın kabûl edebileceğı) sözü nasıl doğru olabilir? Hem hangi akl, ya'nî kimin aklı, en çok aklı olan kimsenin mi, yoksa her akllı denen kimsenin mi?

Akl, başlıca iki kısımdır: **(Selim akl)**, **(Sakim akl)**. Bunların her ikisi de akldır. Tâim selim akl, hiç yanılmaz, hatâ etmez. Pişmân olacak hiçbir hareketde bulunmaz. Düşündüğü şeylerde aslâ hatâ etmez. Hep doğru ve sonu iyi olan işlerde bulunur. Doğru düşünür ve doğru yolu bulur. İşleri hep doğrudur. Böyle akl, ancak Peygamberlerde «aleyhimüssalâtü vesselâm» bulunur. Her başladıkları işde muvaffak olmuşlardır. Pişmân olacak, zarar göreceğ birşey yapmamışlardır. Bunların aklına yakın, Eshâb-ı kirâmın, Tâbi'in ve Tebe-ı tâbi'inin, din imâmlarının «rıdvânullahi aleyhim ecma'in» akllarıdır. Bunların aklları, ahkâm-ı şer'ıyyeye uygun akllardır. Onun için, bunların zamanında, islâmiyyet genişledi. Müslimânlar çoğaldı. Târîhi iyi anlıyan, bunu pek iyi görür.

Sakim akllar, bunların aksi, tam tersi olan akllardır. Düşündükleri şeylerde ve yaptıkları işlerde yanılır. Hepsi üzüntüye, pişmânlığa, zarara, sıkıntıya sebep olur.

Bu iki kısım akl arasında, çok ve çeşidli dereceler vardır. Şunu da bildirelim ki, mü'minlerin, dînî aklı ve dünyevî aklı olduğu gibi, kâfirlerin de, dînî ve dünyevî aklı vardır. Kâfirin dünyâ işlerine eren aklı, âhîret işlerine eren aklından üstün olduğu gibi, mü'minin âhîret işlerini anlıyan aklı, dünyâ işlerini anlıyan aklından üstündür. Fekat, bu hâl devâmlı değildir. Dünyâ geçer, biter. Geçici işlere yarayan akl, devâmlı olan, bitmiyen işlere yarayan akldan dahâ kıymetli olamaz.

[Akllı ve zekâyı birbirine karışdırmamalıdır. Zekâ, sebep ile netîce arasındaki bağılıkları bulmak, benzeyiş ve ayrılışları anlamaktır. İsviçreli Claparede, zekâyı (Yeni icâb ve vaz'ıyyetlere, zihnin en iyi şekilde uymasındır) diye anlatmıştır. Ya'nî muhîtimize uymamızı sağlıyan bir kuvvettir. Tek hücreli hayvanlar, muhîtin yalnız te'sîr etmesi ile hâl değışdirerek, bu tepkiye uyar. Dahâ ileri olan

eklem bacaklılarda, tepkilere sevk-ı tabîî (iç güdü) ler de katılır. Kemikli hayvanlarda, bu iki kuvvete, alışkanlık da karışır. En yüksek hayvanlarda ve insanlarda ise, muhîte uymak için, yeni bir fe'âliyyet, bir davranış ortaya çıkar ki, bu da zekâdır. Bergson diyor ki: (İlk insanların ve her asrın, geri kalmış kısımları, tabî'ate uymak, hayvanlar ve kendileri arasında münâsebet kurmak için âletler yapmıştır. Bu âletler, zekâ ile yapılmıştır). Görülüyor ki, âlet yapmak, teknikde yükselmek, akla değil, zekâyâ alâmetdir. Alman psychologue ve pédagogue'larından William Stern, (Zekâ, düşünceyi, hayâtın yeni şartlarına uydurmadır), dedi. Ya'nî problem, mes'ele çözmek kuvvetidir. Amerikalı Terman ise, (Zekâ, mücerred fikrilerle düşünebilmektir) demiştir. Bütün bu ta'rifler gösteriyor ki, zekâ, sevk-ı tabî'iden yukarı, akıldan aşağı, bir şü'ûr basamağıdır. Aklın tatbik-cisi gibi olan zekâ, akıldan önce teşekkül etmektedir. Akl sâhibleri, teorik yollar ve kâ'ideler ortaya koyar. Zekî kimse, bunların pratiğe tatbikini sağlar. Fekat, akli az ise, akl sâhiblerinden öğrendiklerini kullanmakla kalıp, zarûrî ve küllî prensiplere, kendiliğinden ulaşamaz. Ya'nî, zihni iyi işlemez ve istidlâlleri doğru yapamaz. Zekâ, düşünebilmek kuvvetidir. Fekat, düşüncelerin doğru olması için, akl lâzımdır. Zekî insan, düşüncelerinin doğru olabilmesi için, bir takım prensiplere muhtâcdır. Bu prensipleri idâre eden akl'dır. O hâlde, her zekî kimseyi akli sanmak doğru olamaz. Zekî bir kimse, büyük bir kumandan olabilir. Akli'lardan öğrendiği üsûlleri, yeni harb vaz'iyetine uydurarak, kıt'aları feth edebilir. Fekat, akli az ise, bir hatâ ile, başarıları, felâkete döner. Meselâ, Napolyonun zekâ saçan askerî plânları, zaferleri ve aklsız hareketlerinin sonu olan felâketleri meydandadır. Üçüncü sultân Selim hân zamanında, Napolyonun Sûriyede, islâm askerleri karşısında bozguna uğrayarak nasıl kaçtığı târihlerde yazılıdır. Bir arslanın zekâsı, insan zekâsı kadar kuvvetli olsaydı, bu arslan, öteki arslanlardan, onbin kat dahâ çok korkunç olurdu. Aklsız, dinsiz kimse de, kuvvetinin ve zekâsının çokluğu kadar, cem'iyetlere büyük tehlike olur].

Bu yazılar dikkatle okunursa, her işde ve hele dinî işlerde akla güvenilemeyeceği, bu işlerin akl ile ölçülemeyeceği meydana çıkar.

Din işleri, akl üzerine kurulamaz. Çünkü, akl, bir kararda kalmaz. Herkesin akli, birbirine uymadığı gibi, bir adamın, selim olmıyan akli da, ba'zan doğruyu bulur, ba'zan da yanılır ve yanılması dahâ çok olur. En akli denilen kimse, din işlerinde değil, mütehasıs olduğu dünyâ işlerinde bile, çok hatâ eder. Çok yanılan bir akla nasıl güvenilebilir? Devâmlı, sonsuz olan âhîret işlerinde, nasıl olur da, akla uyulur?

İnsanların şekli ve ahlâkları başka başka olduğu gibi, akl, tabî'at ve ilmleri de, ayrı ayrıdır. Birinin aklına uygun gelen birşey, başkasının aklına hiç de uygun gelmiyebilir. Birinin tabî'atine uygun olan birşey, başkasının tabî'atine uymaz. O hâlde, din işlerinde, akl, tâm bir ölçü, doğru bir sened olamaz. Ancak, akl ile şerî'at, birlikde, tâm ve doğru bir vesika ve ölçü olur. Bunun içindir ki:

(Dinini ve îmânını, insan düşüncelerinin neticelerine bağlama ve akl ile inceleyerek varılan sonuçlara uydurma!) buyurmuşlardır.

Evet, akl huccettir, doğru yolu gösterir. Fekat, selim olan akl gösterir, her akl değil.

Demek oluyor ki, selim olmıyan aklların, yanıldıkları için, bir hakîkati kabûl etmemeleri, uygun bulmamaları, bir kıymet bildirmez. Selim olan akllar, ya'nî Peygamberlerin «aleyhimüsselâm» aklları, din hükmlerinin hepsinin pek yerinde ve doğru olduklarını açıkça görür. Şerî'atin her sözü, bu akllar için, pek meydana, âşikâr ve apaçıktır. Senede, isbât etmeğe lüzûm olmadığı gibi, tenbîh etmeğe, haber vermeğe de lüzûm yoktur.

HALÂL VE HARÂM

Herşeyi, Allahü teâlâ yarattı. Herşeyin sâhibi, mâlikî O'dur. Kullanmamız için izn verdiği şeyler, halâl olur. İzn vermmediği şeye de, harâm denir. Meselâ, bir erkeğe, iki kız kardeşden birini nikâhta almağı halâl eyledi. İkincisini de almağı harâm etdi. Harâm demek, sâhib ve hâlik olan Allahü teâlânın, bir şeyi kullanmağı izn vermemesi demektir. Halâl ise, o yasak düğümünü çözmek demektir.

Birşey, bir kimseye halâl, başka bir kimseye harâm olabilir.

Dünyâda harâm işliyen kimse, âhiretde ondan mahrûm kalır. Burada halâl şeyleri kullananlar, orada, o şeylerin hakikatine kavuşur. Meselâ, bir erkek, dünyâda harâm olan ipeği giyerse, âhiretde ipek giymekten mahrûm edilir. İpek ise, Cennet elbisesidir. O hâlde, bu günâhdan temizlenmedikçe, Cennete girmez demektir. Cennete girmiyen de Cehenneme girer. Çünkü, âhiretde, bu ikisinden başka yer yoktur.

Âhiret işleri, hiçbir bakımdan dünyâ işlerine benzemez. Bu dünyâ, yok olmak için yaratıldı. Yok olacaktır. Âhiret, sonsuz kalmak için ve sonsuz kalacak şekilde yaratıldı. Sonsuz kalacak şey ile çabuk yok olacak şey arasında ne kadar fark varsa, dünyâ ile âhiret yapısı ve işleri arasında da o kadar fark vardır. Yalnız isimleri, anlatılması benzemektedir. Meselâ Cennet kelimesi, dünyâda bostan, âhiretde ise, Cennet denilen, sonsuz ni'metlerin bulunduğu yer demektir. Cehennem de, burada derin ateş kuyusu, orada ise Cehennem denilen azâb dolu yere denir.

Î M Â N

Efendim! Yüksek mektûbunuzun baş tarafında (Kâmil olan îmân) demişsiniz. İmân, hâsıl olunca, zâten kâmildir. Çünkü, îmânda azlık, çokluk olmaz. İmânın kendisi, az veyâ çok olmaz. Azlık, çokluk, îmânın parlaklığında, belli olmasındadır. İmânın aslı, kendisi:

Server-i âlem olan Muhammed aleyhisselâmın, Peygamber olarak bildirdiği şeyleri, akla, tecribeye ve felsefeye danışmaksızın, tasdik ve itikâd etmektir, inanmaktır. Akla uygun olduğu için tasdik ederse, akli tasdik etmiş olur. Resûlü tasdik etmiş olmaz. Veyâhud, Resûlü ve akli birlikde tasdik etmiş olur ki, o zaman Peygambere itimâd tâm olmaz. İtimâd tâm olmayınca, îmân olmaz. Çünkü, îmân parçalanamaz. Akli, Resûlün bildirdiklerini uygun bulursa, bu aklin kâmil, selim olduğu anlaşılır.

İnanılması lâzım şey için, tecribî ilmlere danışıp, tecribeye uygun ise, inanır, tecrîbe ile isbât edemeyince, inanmaz veyâ şübheye düşerse, o zaman, tecrîbesine inanmış olup, Resûle inanmamış olur ki, böyle îmân, kâmil değil, zâten îmân olmaz. Çünkü, îmân parçalanmaz. Az ve çok olmaz.

Din bilgileri, felsefe ile ölçülmeğe kalkışılırsa, bu sefer felesofa inanılmış olup Peygambere inanılmış olmaz. [Evet, Allahü teâlânın var olduğunu ve Muhammed aleyhisselâmın, Allahın Peygamberi olduğunu anlamakda, aklin, felsefî ve tecrîbî ilmlerin yardımı büyüktür. Fekat, bunların yardımı ile Peygambere inanıldıktan sonra, onun bildirdiği şeylerin herbiri için akla, felsefeye ve tec-

ribî ilmlere danışmak doğru olmaz. Çünkü, akl ile, tecrübe ve felsefe yolu ile elde edilen birçok bilgilerin, zamanla değişmekte, yenileri bulununca, eskilerinin atılmakta olduğunu gösteren misâller, literatürlerde az değildir]. O hâlde:

İmân, Resûl-i Ekrem efendimizin «sallallahü aleyhi ve sellem», Allahü teâlâ tarafından, Peygamber olarak, bütün insanlara getirdiği ve bildirdiği emrlerin hepsine i'timâd ve i'tikâd etmektir. Bu emrlerin, bilgilerin herhangi birine inanmamak veyâ şübhe etmek küfrdür. Çünkü, Resûle inanmamak veyâ i'timâd etmemek, Resûle yalancı demek olur. Yalancılık kusûrdur. Kusûru olan kimse, Peygamber olamaz.

[İmân demek, Kur'ân-ı kerîmde ve icmâ' ile ve zarûrî olarak bilinen hadîs-i şerîflerde açıkça bildirilen şeylerin hepsine, icmâ' ile ve zarûrî olarak anlaşıldığı gibi inanmak demektir. (İcmâ') demek, Eshâb-ı kirâmın sözbirliği demektir. Birşeyi, Eshâb-ı kirâm, sözbirliği ile bildirmemiş ise, Tâbi'înin sözbirliği bu şey için icmâ' olur. Tâbi'î'nin de bu şeyi sözbirliği ile bildirmemiş ise, Tebe-i tâbi'înin sözbirliği ile bildirmeleri, bu şey için icmâ' olur. Çünkü, bu üç asrın âlimleri ya'nî müctehidleri, hadîs-i şerîf ile övülmüşdür. Bunlara (Selef-i sâlihîn) denir. Sahâbe ve Tâbi'îne (Selef-i sâlihîn) denildiği, İbni Âbidînde (Kâdîlik) bahsinde yazılıdır. (Buhârî) ve (Müslim) ve (Kütüb-i sitte) den olan diğer dört kitâbda yazılı binlerce hadîs-i şerîfin sahîh oldukları, icmâ' ile bildirilmiştir. Zarûrî olarak bilinmek demek, her asrda, müslimânların çoğunun işitdikleri, yayılmış bilgi demektir. Bunları bilmemek özr olmaz.

(Hadîka) nın yüzonbirinci sahîfesinde diyor ki, (İcmâ' ile ve zarûrî olarak bildirilmiş olan inanılacak ve yapılacak din bilgilerinde ictihâd yapmak câiz değildir. Bunlara, öğrenildiği gibi inanmak lâzımdır. Bunlara inananlara (Mü'min) ve (Müslimân) denir. Bunlar, Muhammed aleyhisselâmın ümmeti olur. Muhammed aleyhisselâmın ümmeti yetmişüç fırkaya ayrıldı. Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde açıkça bildirilmemiş olan ve açık olanların da ma'nâları icmâ' ile ve zarûrî olarak anlaşılmamış olan inanılacak ve yapılacak bilgilerde ictihâd etmek câizdir. Bunlardan inanılacak olan bilgilerde ictihâd ederken yanılmak küfr olmaz ise de, suç olur. En büyük günâh olur. Müslimânların yetmişüç fırkasından yetmişiki fırkası böylece yanılmış, doğru yoldan ayrılmış, (Bid'at sâhibi) olmuşlardır. Bunlar sapık inançlarının cezâsı olarak Cehenneme gireceklerdir. Fekat, müslimân oldukları için, Cehennemde sonsuz kalmıyacaklar, azâb gördükten sonra, çıkarılacaklardır. Böyle, inanılacak bilgilerde ictihâd yaparken yanılmıyan, doğru imânlı bir fırkaya (Ehl-i sünnet) denir. İcmâ' ile ve zarûrî olarak bildirilmemiş olan işlerin halâl veyâ harâm olmalarını anlamakta ictihâd yaparken yanılmak suç olmaz. Sevâb olur. Ehl-i sünnet fırkasının içinde bulunan, inanışları birbirlerine uygun, doğru dört mezhebin iş bakımından birbirlerinden ayrılmaları bu sûretle olmuşdur.

Selef-i sâlihînin yolunda bulunan müslimânlara (Ehl-i sünnet) denir. Ehl-i sünnet olmayıp, Ehl-i sünnet âlimlerinin ictihâd buyurdıkları bilgileri beğenmeyen, kendi düşüncelerini, anladıklarını Selef-i sâlihînin yolu olarak savunan sapıklara (Silfiyye) veyâ (Selefiyye) denir. Silfiyye bid'atini ortaya çıkaranların en meşhûru İbni Teymiyye ve vehhâbîlerdir. Bunlar kendilerinin Eshâb-ı kirâm yolunda olduğunu savunuyor. Kur'ân-ı kerîmden ve hadîs-i şerîflerden yanlış ve bozuk ma'nâlar çıkararak, Ehl-i sünnet olan hakîkî müslimânları kötülüyorlar.

Hadîs-i şerîfde (Lâ ilâhe illallah ehline kâfir demeyiniz! Bunlara kâfir diyenin kendisi kâfir olur) buyuruldu. Bu hadîs-i şerîf, (Lâ ilâhe illallah ehli) ya'nî (Ehl-i kible) olan kimse, icmâ' ile ve zarûrî olarak bildirilmemiş inanılacak şeylerde Ehl-i sünnetin doğru yolundan ayrılınca veyâ başka bir büyük günâh işleyince kâfir olmaz demektir. Fekat, Ehl-i sünnetden ayrılan kimse, icmâ' ile za-

rûri olarak öğrenilen din bilgilerinden birine inanmazsa, buna (**Lâ ilâhe illallah ehli**) denmez. Böyle kimse kâfir olur. İbni Âbidin'in üçyüzyetmişyedinci sahifesinde de böyle yazılıdır. İkinci kısmın sonunda buyuruyor ki, (Hazret-i Aliyi üç halifeden üstün tutana (**Şî'i**) denir. Eshâb-ı kirâma söğene (**Râfizi**) denir). Şî'i, Ehl-i kible'dir. Râfizi ise, kâfir olmaktadır. Râfizilere bugün Kızılbaş da denilmektedir. Şî'iler bugün kendilerine (**Ca'feri**) diyorlar.

Görülüyor ki, (**Lâ ilâhe illallah ehli**) ya'nî (**Ehl-i kible**) demek, icmâ' ile ve zarûri olarak bilinen din bilgilerinin hepsine inanan, ya'nî müslimân olan kimse demektir. Böyle kimse, sapık inancı ile kâfir olmaz.

Yüzellidördüncü sahifede diyor ki, (Bir kişinin bildirdiği hadis-i şerife inanmak lâzım değil ise de, ma'nâsı icmâ' ile bildirildi ise, bu icmâ'a inanmak lâzım olur).

(**Milel-nihal**) kitâbı tercemesinin altmışdokuzuncu sahifesinde diyor ki, (İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe ve imâm-ı Şâfi'i, Ehl-i kible olana kâfir denilmez buyurdular. Bu sözün ma'nâsı, Ehl-i kible olan, günâh işlemekle kâfir olmaz demektir. Yetmişiki fırka âlimleri ve bunların yollarında olanlar, Ehl-i kible'dirler. İctihâd yapılması câiz olan bilgilerde yanlışlıkları için, bunlara kâfir denilmez. Fekat, zarûri olan ve icmâ' ile bildirilmiş olan din bilgilerinde ictihâd câiz olmadığı için, böyle bilgilere inanmayan, sözbirliği ile kâfir olur. Çünkü, bunlara inanmayan, Resûlullah'a «sallallahü aleyhi ve sellem» inanmamış olur. (**İmân**) demek, Resûlullahın Allahü teâlâ tarafından getirdiği, zarûri olarak bilinen bilgilere inanmak demektir. Bu bilgilerden birine bile inanmamak küfr olur. İnanmamağı gösteren her söz ve her iş, ister şaka olarak, isterse gönülden olmıyarak olsun küfr olur. Zorlanarak veyâ yanılarak olursa küfr olmaz).

İbni Âbidin, birinci kısmın önsözünde buyuruyor ki: Felsefe yunanca bir kelimedir. Ma'nâsı, beğendiği düşüncelerini, hakikat olarak anlatmak, yaldızlı, heyecan verici lâflarla inandırmağa çalışmaktır. Görünüşte doğru, çoğu bozuk olan sözlerdir. Tecribeye, hesâba dayanmayan şahsî düşüncelere (**Felsefe**) denir. Varlıklar yokdan yaratılmamış, böyle gelmiş böyle gider demek, imân edilecek şeylere, halâl, harâm olanlara inanmağa gericilik demek böyledir. (**İhyâ-ül' ulûm**) da diyor ki, (Felsefe, başlı başına bir ilm değildir. Matematikçiler, geometri okuyanlar, mantık öğrenenler, tabî'iyeciler ve tabibler arasında felsefeye kayanlar çok oluyor. (**İlâhiyyât**) üzerinde, ya'nî Allahü teâlâ ve onun sıfatları, emrleri, yasakları üzerinde, kendi aklları, görüşleri ile konuşuyorlar. Hâlbuki hesâb, hendese, mantık, tabî'at bilgisi, fizik, kimya, tıp bilgisi öğrenmek mubâhdır. Bunlarda mütehassis olmak fâidelidir. İmânı kuvvetlendirmek ve millî kalkınma, râhat, huzûr için ve cihâd için, islâmiyyeti yaymak için bunlar lâzımdır. Bunların hepsi islâm bilgileridir. Fekat bunları islâmiyyete karşı bozuk düşüncelerine âlet etmek, gençleri aldatmak için kullanmak felsefe olur). Görülüyor ki, fen bilgilerini, insanlara hizmet için öğrenmek fâidelidir, sevâbdır. İnsanların râhatını, huzûrunu kaçırmak, insan haklarını yok etmek, insanları sömürmek, imânlarını, ahlâklarını bozmak için öğrenmek, felsefe olur. Harâm olur. Öğrenilmesi lâzım olan ve yasak olan ilmler, (**Hadika**) da uzun yazılıdır. Bunları, İstanbolda neşr etdiğim arabî (**Hulâsat-üt-tahkik fi hük-m-it-taklid vet-telifik**) kitâbının sonunda basdırdım.

(**Fetâvâ-i Hindiyye**) de, beşinci cildde diyor ki: İmân edilecek, yapılacak, kaçınılacak şeyleri ve geçinecek san'at bilgilerini öğrenmek herkese farzdır. Bundan fazlasını öğrenmek farz değil ise de, iyidir, sevâbdır. Öğrenmezse günâh olmaz. Farz olan bilgilere yardımcı olan bilgileri, meselâ astronomi öğrenmek de sevâbdır. Fâideli olmıyanları ve zarar yapmak için öğrenmek harâmdır. Kelâm ilmini, ya'nî imân bilgilerini, şöhret için, mevki' elde etmek için öğrenmek

câiz değildir. Bid'atlerin, fitnelerin yayılmasına sebep olur. Sadr-ül-İslâm Ebül-Yesr buyuruyor ki, (Kelâm, tevhîd kitâblarının birkaçında felsefî bilgiler gördüm. İbni İshak Kindînin ve İstikrârînin kitâbları böyledir. [Bunlar, şimdiki Vehhâbiler gibi akllarına gelen bozuk düşünceleri din bilgisi olarak yazmışlar, binlerce genci aldatarak felâkete sürüklemişlerdir]. Bunlar, islâmın bildirdiği doğru yoldan ayrılmış sapık kimselerdir. [Ehl-i sünnet bilgilerini öğrenmeden önce] böyle sapık kitâbları okumak câiz değildir. Abdül-Cebbâr Râzî ve Ebû Ali Cibâî ve Kâ'bî ve Nizâm gibi (Mu'tezlî) sapıklarının kitâbları da felsefecilerin bozuk fikreri ile doludur. Böyle kitâbları okumak gençlere zararlıdır. Muhammed bin Hisum gibi (Mücessime) fırkasındakilerin kitâbları da böyledir. Bunlar bid'at fırkalarının en kötüsüdür. Ebül-Hasen-i Eş'arî de, önceleri Mu'tezile inancını yaymak için çok kitâb yazdı. Allahü teâlâ, kendisine hidâyet verdikten sonra, eski fikrlerini kötüyeyici kitâblarını yaydı. Fekat, Ehl-i sünnet âlimleri onun bu kitâblarında da yanlış yerler buldular. Yanlışlarını görebilenlerin, bu kitâbları okuması zararlı olmaz. Şâfiî âlimleri, imân bilgilerini bu kitâblardan aldılar. Hatâlı yerlerini de açıkladılar. Ebû Muhammed Abdüllah bin Saîdin bu kitâbları açıklıyan eserleri temâmen zararsız hâdedir. Sözün kısası, felsefecilerin yazdığı din kitâblarını gençlere okutmamalıdır. Ehl-i sünnet bilgilerini öğrendikten sonra okumaları câiz olur). Hindiyyeden terceme temâm oldu. Şimdi her tarafa yaymak için çalışıldığını gördüğümüz, Seyyid Kutbun (Fî-zılâl-İl-Kur'ân) tefsiri ve başka kitâbları ve Mevdûdî ve Hamidullah gibi kimselerin kitâbları da böyledir. Dînini öğrenmek isteyenler bunları okumamalı, Ehl-i sünnet âlimlerinin kitâblarını okumalıdır].

Dînimizin bildirdiği birşeyde şübheye düşen kimse, Allahü teâlâ ve O'nun Peygamberi, bu şey ile neyi bildirmek istemiş ise, öylece imân etdim, inandım demelidir. Hemen, şübhesini giderecek bir din âlimi aramalıdır. İlmine ve dîne bağlılığına güvenilir, zekî, ârif, harâmlardan kaçınan, din bilgilerinin inceliklerini bilen, müşkülleri çözebilen bir zâtı arar, bulur. Bundan aldığı cevâb, şübhesini giderince, artık öylece imân eder. Böyle bir zâtı aramak farzdır. Tesâdüfe bırakmayıp, hemen aramalıdır. Bulamazsa veyâ bulup da, şübheden kurtulamazsa, Allahü teâlânın ve Resûlünün dilediği gibi inandım demeli ve şübhesinin giderilmesi için, Allahü teâlâyâ düâ etmeli, yalvarmalıdır. İşte, bunun için, her şehirde, müşkülleri çözebilen bir zâtın bulundurulması farz-ı kifâyedir. Felsefecilerin iftirâlarını, fen ve felsefe bilgileri ile karşılayabilen, fen adamı geçinenlerin i'tirâzlarını, fennî metotlara dayanarak çözebilen, kitâblı kâfirlerin yanlış sözlerini, dinlerindeki bozuk yerleri isbât ederek, red edebilen, şîî ve râfızî, mu'tezilî, vehhâbî gibi, doğru yoldan ayrılmış olanların, fitne ve fesâd ateşlerini söndürebilen, dünyâ târihini iyi anlamış, matematik bilgisi kuvvetli ve İslâm bilgilerinin derinliklerine ermiş bir din âlimi bulundurmak lâzımdır. İslâm devletleri, böyle âlim yetiştiriyordu. Böyle bir din âlimi bulunmazsa, islâmiyyet din düşmanlarının elinde oyuncak olur. İstedikleri gibi din kitâbları yazar, gençlerin dinsiz yetişmesine sebep olurlar. Bir memleketde, islâmiyyetin yerleşmesi, milletin doğru yolda kalabilmesi için, herşeyden önce, hakîkî din âlimi yetiştirmek lâzımdır. Din âlimi bulunmazsa, din düşmanları, din adamı şekline girip, kitâb ve mecmû'a yazarak, nutuklar, konferanslar, va'z ve dersler vererek ve hutbeler okuyarak, milletin dînini, imânını çalarlar. İslâmiyyeti kolay ve çabuk yıkarlar da, kimsenin haberi bile olmaz.

[Bugün Hindistânda yayılmış olan Berehmen ve Buda dinlerinde, oradaki eski Peygamberlerin kitâblarından, sözlerinden alınmış kıymetli bilgilerin bulunduğu görülmektedir. Berehmen ve Buda dinleri, hıristiyanlık dîni gibi, eski Peygamberlerin «aleyhimüsselâm» bildirdiği doğru dinlerin bozulmuş, değiştirilmiş

bir hâlidir. Bunların hepsi, Muhammed aleyhisselâmın Peygamber olduğuna inanmadıkları için kâfirdir. Seyyid Şerif-i Cürcânî «rahmetullahi aleyh», (Şerh-i mevâkif) sonunda, üçüncü maksadda, buyuruyor ki: (Muhammed aleyhisselâmın Peygamber olduğuna inanmayan kâfir olur. Bunlardan, yehûdi ve nasârâ [hıristiyân], başka Peygamberlere inanıyor. Başka Peygamberlere de inanmayanlardan Berehmenler, Allahü teâlânın varlığına inanmaktadır. Dehriyye ise, Allahü teâlâyâ da inanmıyor. Herşey tabi'at kanûnları ile var oluyor. Bir yaratıcı yoktur. Dehr, ya'nî zaman ilerledikçe, herşey değişmektedir diyor). Mecûsiler, Allahü teâlânın iki olduğuna, müşrikler ve putperestler ise, çok olduğuna inanıyor. Berehmen, mecûsi ve putperestler, kitâbsız kâfirdir. Çünkü, bir Peygambere inanmıyor. Bir semâvi kitâb okumuyorlar. Komünistler ise, dinsiz, tanrısız kâfir olup, Dehriyye kısmındadır. Şimdi, yeryüzünde, değiştirilmemiş bulunan hak din, yalnız Muhammed aleyhisselâmın getirdiği islâm dinidir. Bu dinin, kıyâmete kadar bozulmayacağını, doğru olarak kalacağını Allahü teâlâ söz vermiştir.]

KAZÂ VE KADER

Îmânın altı şartından beşincisi, kazâ ve kadere inanmaktır. Kazâ ve kader, zekî insanların zihnlerinin en çok takıldığı bir bilgidir. Bu takıntılar, kazâ ve kadere iyi anlamamaktan ileri gelmektedir. Kaderin ne demek olduğu iyi anlaşılrsa, hiçbir zekînin şübhesi kalmaz ve îmânı kuvvetli olur.

Âlemlerin yaratıcı, yarattığı ve yaratacağı şeylerin hepsini, ezelden ebede, zerreden Arşa kadar hepsini, maddeleri, ma'nâları, bir ânda ve bir arada bilir. Herşeyi yaratmadan önce biliyordu. Herşeyin iki dürlü varlığı olur. Biri ilmde varlık, ikincisi, hâricde, maddeli varlıktır. İmâm-ı Gazâlî «rahmetullahi aleyh» bunu bir misâl ile, şöyle anlatmıştır: Bir mühendis mi'mâr, yapacağı bir binânın şeklini, her yerini, önce zihninde tasarlar. Sonra zihnindeki bu resmi, kâğıda çizer. Sonra bu plânı, mi'mâra ve ustalara verir. Bunlar da, bu plâna göre, binâyı yapar. Kâğıddaki plân, binânın, ilmdeki varlığı demektir ve zihnde tasavvur edilerek çizilen şeklidir. Buna, (ilmî, zihnî, hayâlî vücûd) isimleri verilir. Kereste, taş, tuğla ve harçdan yapılan binâ da, hâricdeki varlıktır. Mühendis mi'mârın zihninde tasavvur ettiği şekil, ya'nî bu şekle olan bilgisi, binâyâ olan kaderidir.

Kazâ ve kader bilgisi karışık olduğundan, okuyanlarda, bir takım yanlış fikirler, evhâm ve hayâller hâsıl olabilir. Bunun için, din büyüklerimiz, kazâ ve kadere çeşitli şekle anlatmışlardır. Böylece okuyan ve dinliyenler, sözlerin gelişine ve şekline göre, ta'rîflerin birinden fâidelenebilir ve şübheye düşmekten kurtulurlar.

Kader, ilerde yaratılacak şeyleri, Allahü teâlânın ezelde bilmesidir.

Allahü teâlâ, herşeyi, kudreti ve ilmi ile yaratıyor. İşte kader, bu ilmdir.

Kader, hiçbirşey yaratılmadan önce, Allahü teâlânın ilm sıfatının mahlûklara olan bağlılığıdır.

(Ehl-i sünnet vel-cemâ'at) kadere îmân etmiş, kadere inanmak îmânın şartıdır demiştir. Ya'nî kadere inanmayan, mü'min değildir dediler.

Kaderin, iyisi, kötüsü, tatlısı, acısı, hep Allahü teâlâdandır. Çünkü, kader, bildiği şeyleri yaratmak demektir.

[Kader ve kazâ kelimeleri, birbiri yerine kullanılır. Kader yerine, kazâ denir].

Büyük âlim imâm-ı Begavî buyuruyor ki: (Kazâ, kader bilgisi, Allahü teâlâ'nın kullarından sakladığı sırlardan biridir. Bu bilgiyi, en yakın Meleklerle ve şerî'at sâhibi olan Peygamberlerine «aleyhimüsselâm» bile açmadı. Bu bilgi, büyük bir deryâdır. Kimsenin, bu denize dalması, kaderden konuşması câiz değildir. Şu kadar bilelim ki, Allahü teâlâ, insanları yaratıyor. Bir kısmı şakîdir. Cehennemde kalacaktır. Bir kısmı da sa'îddir. Cennete gidecektir. Bir kimse, hazret-i Alîden «radiyallahü anh» kaderi sordukda: (Karanlık bir yoldur. Bu yolda yürüme!) buyurdu. Tekrâr sorunca: (Derin bir denizdir) buyurdu. Tekrâr sordu. Bu def'a: (Kader, Allahü teâlânın sırrıdır. Bu bilgiyi senden sakladı) buyurdu.

Hak, şerleri hayreyler, zan etme ki, gayr eyler,
ârif anı seyr eyler, Mevlâ görelim neyler,
neylerse, güzel eyler.

Sen Hakka tevekkül kıl, tefvîz et ve râhat bul!
sabr eyle ve râzi ol, Mevlâ görelim neyler,
neylerse, güzel eyler.

Kalbin ana bend eyle, tedbirini terk eyle!
takkîrini derk eyle, Mevlâ görelim neyler,
neylerse, güzel eyler.

Hallâku Rahîm oldur, Razzâku Kerîm oldur,
Fa'âlü Hakîm oldur, Mevlâ görelim neyler,
neylerse, güzel eyler.

Bil Kâdîyî hâcâtî, kıl ana mübâcâtî!
terk eyle mürâdâtî, Mevlâ görelim neyler,
neylerse, güzel eyler.

Bir iş üstüne düşme, olduysa inâd etme!
Hakdandır o, red etme, Mevlâ, görelim neyler,
neylerse, güzel eyler.

Hakdandır bütün işler; boşdur gamu teşvişler,
ol, hikmetini işler, Mevlâ, görelim neyler,
neylerse, güzel eyler.

Hep işleri fâyıkdır, birbirine lâyıkdır,
neylerse, muvâfıkdır, Mevlâ, görelim neyler,
neylerse, güzel eyler.

Dilden gamı dûr eyle, Rabbinle huzûr eyle!
tefvîz-i umûr eyle, Mevlâ, görelim neyler,
neylerse, güzel eyler.

Sen adli, zulm sanma, teslim ol, nâra yanma!
sabr et, sakın usanma, Mevlâ, görelim neyler,
neylerse, güzel eyler.

Deme, şu niçin şöyle, bir nice'dir ol öyle!
bak sonuna, sabr eyle, Mevlâ, görelim neyler,
neylerse, güzel eyler.

Nâçâr kalacak yerde, nâgâh açar, ol perde,
dermân eder her derde, Mevlâ, görelim neyler,
neylerse, güzel eyler.

Herdem onu zikr eyle, zeyrekliği koy şöyle!
hayrân-ı Hak ol, söyle: Mevlâ, görelim neyler,
neylerse, güzel eyler.

5 — TEFSİR KİTÂBLARI, HADİS-İ ŞERİFLER

Bu mektûb, râslı ilmi, hakiki din âlimi, seyyid Abdülhakim-i Arvâsinin «rahmetullahi aleyh» bir mektûba cevâbı olup, tefsiri ve hadis-i şerifleri bildirmekte, din âlimlerini medh eylemektedir:

Efendim.

Kıymetli mektûbunuzun başında, din âlimleri demişsiniz. Müslimânların öğrenmesi lâzım olan bilgilere (**Ulûm-i İslâmiyye**) denir. İslâm dâiminin emr ettiği bu bilgileri, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» ikiye ayırmış, (El-ilmü ilmân, **İlmü ebdân ve ilmü edyân**) buyurmuşdur. Biri (**Ulûm-i nakliyye**) ya'nî din bilgileri, diğeri (**Ulûm-i akliyye**) ya'nî fen bilgileridir, buyurmuşdur.

[İslâm düşmanları, gençleri aldatmak için, (Dinleri insanlar çıkarmış, önce totem, sonra çok tanrı, en son tek tanrı fikri çıkmış, dinler, fenne, medeniyete mâni' olmuş) diyorlar. İslâmiyyete iftirâ ediyor, alçakca yalan söylüyorlar. Fen bilgilerini, akl bilgilerini İslâmiyyetin içinden ayırıyorlar. İslâmiyyeti akl bilgilerinden ayrı, bunlara karşı imiş gibi gösteriyorlar. Akl, fen bilgilerini öğrenmek için İslâmiyyeti bırakmalı imiş düşüncesini yaymağa çalışıyorlar. İlmihâl kitâplarını okuyarak İslâmiyyetin akl bilgilerine, fenne verdiği ehemmiyyeti anlayan uyanık kimseler, bu yalanlara elbette aldanmaz].

Din bilgileri, dünyâda ve âhiretde huzûru, se'âdeti kazandıran bilgilerdir. Bunlar da iki kısma ayrılır: (**Ulûm-i âliyye**) ya'nî yüksek din bilgileri ve (**Ulûm-i ibtidâiyye**) ya'nî âlet ilmleri. Yüksek din bilgileri sekizdir:

1 — (**Tefsir**) ilmi.

2 — (**Usûl-i kelâm**) ilmi. Kelâm ilminin, âyet-i kerimelerden ve hadis-i şeriflerden nasıl çıkarıldığını öğreten ilmdir. Bu ilm, (**Hadika**) da açık anlatılmaktadır.

3 — (**Kelâm**) ilmi. Kelime-i şehâdeti ve buna bağlı olan, imânın altı temel bilgisini öğreten ilmdir.

4 — (**Usûl-i hadis**) ilmi. Hadis-i şeriflerin çeşidlerini öğreten ilmdir.

5 — (**İlm-i hadis**). Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» ef'âl, akvâl ve ahvâlini öğretir.

6 — (**Üsûl-i fıkıh**) ilmi. Fıkıh bilgilerinin âyet-i kerimelerden ve hadis-i şeriflerden nasıl çıkarıldığını öğretir. (**Menâr**) adındaki üsûl kitâbı meşhûrdur.

7 — (**Fıkıh**) ilmi. Ef'âl-i mükellefini öğretir. Ya'nî, beden ile yapılması ve sakınılması lâzım olan emri ve yasakları ve mubâhları öğretir. Fıkıh bilgisi dörde ayrılır: İbâdât, münâkehât, mu'âmelât ve ukûbât.

8 — (**İlm-i tesavvuf**). Kalb ile yapılması ve sakınılması lâzım olan şeyleri ve kalbin, rûhun temizlenmesi yollarını öğretir. Buna (**İlm-i ahlâk**), (**İlm-i ihlâs**) da denir.

Bu sekiz ilmden, kelâm, fıkıh ve ahlâk bilgilerini lüzûmu kadar öğrenmek ve çocuk çocuğuna öğretmek, her müslimâna (**Farz-ı ayn**) dir. Öğrenmeyenler ve çocuk çocuğuna öğretmeyenler büyük günâh işlemiş olur. Cehenneme gider, yarırlar. Öğrenmeğe lüzûm görmiyen, ehemmiyyet vermeyen ise, kâfir olur, imânı gider. Bu üç ilmin lüzûmünden fazlasını ve öteki beş yüksek din bilgisini ve ulûm-i akliyyeyi öğrenmek (**Farz-ı kifâye**) dir. (**Bizâziyye**) de diyor ki, (Kur'ân-ı kerîmden bir mikdâr ezberledikten sonra, fıkıh öğrenmek lâzımdır. Çünkü, Kur'ân-ı kerîmin hepsini ezberlemek farz-ı kifâyedir. Lâzım olan fıkıh bilgisini öğrenmek ise, farz-ı ayndır. Muhammed bin Hasen buyurdu ki, her müslimânın

harâmları, halâlları bildiren ikiyüzbin fıkıh bilgisini öğrenmesi lâzımdır. Farzlar-
dan sonra ibâdetlerin en kıymetlisi, ilm ve fıkıh öğrenmektir.

[(**Hadika**) da, şeri'atin yasak ettiği zararlı ilmleri anlatırken diyor ki, kelâm ilmini, Ehl-i sünnet vel-cemâ'at âlimlerinin bildirdikleri i'tikâdı öğrenecek ve bunları akl ile ve nakl ile isbât edecek ve sapıklara, dinsizlere anlatacak kadar okumak farz-ı ayn olup, bundan fazlasını öğrenmek, ancak din âlimlerine lâzımdır. Başkalarına câiz değildir. Dine yardım etmek için, fazla öğrenmek farz-ı kifâye ise de, bunu ancak, Allah rızâsı için çalışan, zekî din adamının öğrenmesi câizdir. Başkaları öğrenirlerse, bâtil yollara kayar. [Zındık, ya'nî dinde reformcu olurlar]. İmâm-ı Şâfi'i buyurdu ki, (İlm-i kelâm ile uğraşıp sapıtmak yanında, büyük günâh işlemek hafif kalır). İmâm-ı Şâfi'inin zamanındaki ilm-i kelâm için böyle denilince, şimdiki din câhillerinin kısa görüşleri ve hayâlleri ile yazdıkları din kitâblarını okumanın yasaklık derecesini ve zararlarını artık düşünmelidir. İmâm-ı Şâfi'i yine buyurdu ki, (Ehl-i sünnet i'tikâdını iyi öğrenmeden önce ilm-i kelâm ile uğraşmanın zararı bilinmiş olsaydı, kelâm ilmi ile uğraşmaktan, arslardan kaçır gibi kaçınılırdı). Şimdi, kendi akli, kendi görüşü ile kelâm ilmi kitâbları yazanlar çoğaldı. [Vehhâbiler ve dinde reformcular, bu zararlı gidişin öncülüğünü yapıyorlar]. Bunların kitâbları şirk ve dalâlet ile doludur. İmâm-ı Ebû Yûsûf, (Kelâm ilmi ile uğraşanların imâm olması câiz değildir) buyurdu. Bizâziyye fetvâsında (İlm-i kelâm ile uğraşanların çoğu zındık olur) buyuruldu. Fıkıh ilmi ile uğraşmak, ya'nî farzları ve harâmları öğrenmek ise, her müslimâna farz-ı ayn-
dır. Fazlasını öğrenmek de, farz-ı kifâye olup, çok sevâbdır. Hiç zararı yoktur. (**Hadika**) dan terceme temâm oldu. Kendi noksan bilgileri ve sapık düşünceleri ile din kitâbı yazmak moda hâline geldi. Bu kitâblarına (Kur'ân tercemesi) ve (Kur'ânın hakikatleri) gibi isimler takıp, gençliğin önüne sürüyorlar. Yalnız bu kitâbları okuyun diyerek Ehl-i sünnet âlimlerinin bildirdikleri doğru din bilgilerinin öğrenilmesine mâni' oluyorlar. Bunlar, müslimânları dalâlete, felâkete sürüklemektedirler. Hakikî müslimân olmak için, sâlih müslimânların yazdığı (İlmî-hâl) kitâblarını okumalıdır].

Bu sekiz yüksek din bilgisini öğrenebilmek için lâzım olan (**Âlet ilmleri**) on-
ikidir. Bunlar: Sarf, iştikâk, nahv, kitâbet, iştikâk-ı kebîr, lûgat, metn-i lûgat, beyân, me'ânî, bedî', belâgat, inşâ ilmleridir. Din bilgileri, böylece yirmi olmakta-
dır.

Din âlimi olmak için, sekiz yüksek din bilgisini, bütün incelikleri ile öğren-
mek, fen bilgilerinde de lüzûmu kadar ilm sâhibi olmak lâzımdır. Ancak bunlara islâm âlimi denir. İslâm âlimleri de iki kısımdır: Biri, din imâmlarıdır. Bunlar, Müfessirîn-i ızâm, Muhaddisîn-i kirâm ve Mütakellimîn, Mütessavvifîn ve Fûkahâ-i fihâmîdir. Bunların her sözü, her beyânı, Kur'ân-ı kerîmin ve hadis-i şerîflerin açıklamasıdır. Her sözleri sâbit ve müsellemler ve muhakkak doğrudur.

Müfessirler, tefsîr kitâbı yazanlar demek değildir. Müfessir, kelâm-ı ilâhîden, murâd-ı ilâhîyi anlayandır. Tefsîr, ancak Fahr-i âlemin «sallallahü aleyhi ve sellem» mubârek lisânından, Sahâbe-i kirâm «ridvânullahi teâlâ aleyhim ecma'in» ve onlardan Tâbi' ve Tebe'i tâbi'lere ve böylece sağlam, kıymetli insanların söylemesi ile, tefsîr kitâbı yazanlara, dahâ doğrusu fıkıh ve kelâm âlimlerine gelen haberlerdir. Bundan başka olan bilgilere tefsîr denemez, te'vîl denir. Te'vîllerin doğruluğu da, tefsîr ile ölçülerek anlaşılır. Te'vîl, tefsîre uymazsa atılır. Uyarsa alınabilir denildi. Tefsîr kitâblarını yapanlar, tefsîr kısımlarını tefsîr olarak, te'vîl kısmını da, tefsîre uygun olduğu için, yine tefsîr olarak kabûl buyurmuşlardır.

Bunlardan başka olan tefsîr kitâblarının bir kısmı, Kur'ân-ı kerîmin te'vîllerini bildiriyor. Ya'nî tefsîr değildirler. Murâd-ı ilâhîyi bildirmiyorlar. Şeyh-i ekbe-

rin tefsiri ve Necmeddinin tefsiri, te'vil kitâblarıdır. Bunlar, dinin temel bilgileri olan kelâm ve fıkıh ilimleri için sened olamaz.

İslâm âlimlerinin ikinci kısmı, bildirdiğimiz, tefsir, hadis, kelâm, tasavvuf ve fıkıh âlimlerinden başka olanlardır ki, bunlar dinde müctehid kabul edilmiyenlerdir. Bunların sözleri, lehde ve aleyhde huccet, sened olamaz.

Din-i islâmın esâslarını, temellerini açıklayan, birinci kısım âlimlerdir. Bunlar, bütün bilgilerini, Kur'ân-ı kerîmden ve hadis-i şerîflerden almışlardır. Kur'ân-ı kerîmin ve hadis-i şerîflerin ma'nâlarını Eshâb-ı kirâmdan öğrenmişlerdir. Kendiliklerinden hiçbirşey söylememişlerdir. Eshâb-ı kirâmın yolunda oldukları için, bunlara (Ehl-i sünnet vel-cemâ'at) denilmiştir.

Fıkıhda mezheb sâhibleri, dört imâmdir. Bunların mezhepleri içinde müctehid-i fil-mezheb yüksek makâmına yetişenler vardır. Bunlar; Hanefide, imam-ı Muhammed ve imâm-ı Ebû Yûsûf, Şâfi'ide, imâm-ı Nevevi ve imâm-ı Râfi'i, imam-ı Muhammed Gazâlî gibi olanlardır. Bunlardan başkasının ictihâdları, bunların ictihâdıdır. Ya'nî bunların ictihâdına uyarsa kabul olunur. Uymazsa, bunlara uydurulabilirse, uydurulur. Uydurulamazsa, din temelleri bunların üzerine kurulmaz. Bu işi yapan, ya'nî uyup uymadığını anlayan, ancak, bu yeni ictihâd sâhiblerinin üstünde, ilme, derin anlayışa mâlik olanlardır. Bunlar da, o büyük imâmların yetiştirdiği islâm âlimleri, ya'nî dinini seven ve kayıran âlimlerdir ki, herbiri dünyânın her yerinde yüksek tanınmıştır. Mektûbunuzda ismi geçen Şemseddin Sehâvî, tabîi bu dâirenin dışındadır. (El-mekâsîd-ül-hasene) isimindeki kitâb da, kıymetli din kitâblarından sayılmaz. Bunun ölçüsü de, kıymetli islâm kitâblarıdır. Bu kitâblara uyarsa kabul olunur. Uymazsa, evirip çevirip, uydurmağa çalışılır. Uydurulamazsa, mes'ûliyyeti sâhibine bırakıp, o kitâbdan el çekilir. Dinin temelini kuran tefsirler, böyle kitâblarla red ve tenkid edilmez. Bundan dolayı, Melâhime [ya'nî büyük savaş, muhârebe] ve mürtekibe ve mün-tezıra [her ikisi de gözetmek, beklemektir. Bu üç ilm, muhârebenin neticesini, önceden keşf etme yollarını öğretir] hakkında pek az hadis var demesi, üzerinde durulacak bir noktadır. Hadislerin az veyâ çok olması aranmaz. Hadis olduğu anlaşılınca, bir hadis-i şerîf de yetişir. Çünkü, Muhibir-i sâdıktan gelen her habere inanılır. Azlık ve çokluk, ölçü ile anlaşılır. Az ve çok olması, ne ile ölçülecektir. Kıymetli hadis kitâblarında, bunlar için bulunan hadis-i şerîflerin sayısı, başka şeyler için olanlardan dahâ çoktur.

Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» gizli kalması lâzım olan birçok şeyi, Huzeyfet-ibni Yemâna söyledi. Bu zât ve Ebû Hüreyre «radiyallahü anhümâ» buyurdular ki: (Server-i âlem «sallallahü aleyhi ve sellem», âlemin yaratıldığı zemandan, yok olacağı güne kadar, olmuş ve olacak şeyleri bize bildirdi. Bunlardan bildirilmesi câiz olanları bildirdik. Örtmesi lâzım olanları, sakladık, bildirmedik.) Bildirilenlerin hepsi de, belki bizlere gelememiştir. Bizlere gelmeyen hadis-i şerîflere, yok denemez. Bununla beraber, Melâhime kitâbları, dinin temelini kuran kitâblardan değildir. Sakınılacak şeyleri bildirmektedir. Böyle kitâblarda, mübâlâga bulunur ve sakınmak, böyle mümkün olur. İslâm dîninini sağlamlığı, Melâhime kitâblarının doğruluğuna bağlı değildir ki, kitâbların yanlış olması, dîne bir ayb ve kusûr olsun. Bu kitâblar, târih gibidir. Târihler, elbette böyle olur.

Sehâvînin (İmâm-ı Ahmed, üç kitâbın aslı yokdur demiştir) dediğini yazıyorsunuz! Bu Ahmed, imâm-ı Ahmed ibni Hanbel olmasa gerek. Çünkü, böyle büyük bir imâm, bir kalemde (Üç kitâbın aslı yokdur) demez. Bu büyük âlimler, şübheli yerleri ayırırlar. Bir kitâbın hepsi yanlıştır demezler. Bununla beraber, Melâhim, Megâzî [ya'nî harb târihi] kitâbları, islâm dîninini kıymetli kitâblarından olmadığı için (Melâhim hakkında, hiç doğru hadis kabul etmiyor) sözünün bir ehemmiyyeti yokdur. Şunu da bildirelim ki, kabul etmemek, yok olduğunu bil-

dirmez. Yok olan şeyler, isbât edilemez. Çünkü yokluğu gösteren şahid bulunmaz.

Şehâvinin bildirdiğine göre: (İmâm-ı Ahmed, (Tefsir-i Kelbî) başdan başa yanlışdır demiş). Yukarıda bildirdiğimize göre, (Tefsir-i Kelbî) zâten dinin temel kitâbı değildir. (Mukâtil tefsiri) de böyledir.

Şevkânînin (Tefsir-i Selemi) gibi, sôfiyye tefsirleri, tefsir değildir, dediğini yazıyorsunuz. Yukarıda tefsirler için verilen bilgi, bu tefsiri de içine almaktadır. Şunu da işâret edelim ki, Sôfiyye-i aliyye büyükleri, tefsir diye birşey yazmamışlardır. Te'vil diyerek yazmışlardır. Bunların sâf zihnlerine gelen ilhâmlar, Allahü teâlânın dilediği bilgiler olabilir denilmiştir. Bunların sözleri, vicdâna bağlı şeylerdir. Bunlara inanmak, vicdân sâhiblerinin vicdânlarına bırakılır. Başkaları için sened olamaz. Ya'nî, îmân olunacak şeyleri isbât etmezler ve amel ve ibâdetleri gösteremezler. Onların hâlini, onları tanıyanlar anlar ve onların yüksek derecelerine erişenler bilir. Şevkânî gibi kimseler, bu derecelerden çok uzaktır. Şevkânînin sözü bunlara karşı sened olamaz. (Onlarda, bâtinî tefsirler çokdur) diyorsunuz. Bâtin demekle, bâtinîyye mezhebi söylenmek isteniliyorsa, bu mezhebdekiler, zâten yoldan çıkmıştır. Eğer bâtin âlimlerini demek istiyorlarsa, bu sözü, söyleyenin yüzüne çarpmak lâzımdır.

[Şihristânînin (Milel-nihâl) kitâbı, Mısır, Hind ve Londrada arabca basdırılmış, lâtince, ingilizce ve başka dillere çevrilmiştir. Türkçeye, Nûh bin Mustafâ tarafından çevrilmiş olup, kırküçüncü sahîfesinde diyor ki: (Şî'î mezhebi yirmi fırkadır. Onsekizinci fırkası, İsmâ'îlî fırkasıdır. Bu fırkaya, Bâtiniyye de denir. Çünkü bunlar, Kur'ân-ı kerîmin zâhirî, ya'nî anlaşılabilir ma'nâsı olduğu gibi, bâtinî, ya'nî gizli, iç ma'nâsı da vardır. Bâtinî ma'nâsı lâzımdır, zâhirî ma'nâsı lâzım değildir diyorlar. Bu ise küfr ve ilhâddır, ya'nî doğru yoldan sapmak, ayrılmaktır. Çünkü, şerî'atin hiçbir sözüne inanmıyorlar). Bunlara (Şî'î) değil, (Râfîzî) denilir. Şî'îlerin şimdi İrânda ve Hindistânda birçok bulunan fırkaları, (İmâmiyye) fırkasıdır. Bunlar, kendilerine (Ca'ferî) diyorlar. Ca'ferî kelimesi üzerinde, kitâbın sonundaki ism cedvelinde yüzseksenüç [183] sayılı (Ca'fer-i Sâdık) isminde geniş bilgi vardır. Bugün, Şî'î denilince, imâmiyye fırkası anlaşılmalıdır].

Mektûbunuzun bir yerinde, Şevkânînin (İbni Abbâs tefsiri, aslâ tefsir değildir) dediğini yazıyorsunuz. İbn-i Abbâs tefsiri diye bir kitâb yoktur. Abdüllah ibni Abbâs «radıyallahü anhümâ», kitâb yazmadı. Kendisi, Server-i âlemin «sal-lallahü aleyhi ve sellam» kıymetli sohbetlerine devâm etmiş ve Cebrâil aleyhis-selâmı görmüş ve Eshâb-ı kirâm «aleyhimürrıdvân» arasında, en âlimlerden biri olarak tanınmış olduğundan, hadis-i şerifler için olduğu gibi, bazı âyet-i kerîmeler için de beyânâtta bulunmuştur. Tefsir âlimlerimiz, bu yüksek beyânâtı alarak, tefsirlerini süslemişlerdir. Bu tefsirlerin ise, pek yüksek derecede olduğunu, islâm âlimleri, sözbirliği ile bildirmektedir. Şevkânînin sözünü düzeltmek lâzımdır. Bunu düzeltmek için de, yüksek olan (Üsûl-i hadis) ilminin ince kâ'idelerini bilmek lâzımdır. Şevkânînin bu derecelere erişmiş olması ise belli değildir. Çünkü, o makâmlarda bulunsaydı, büyük âlimlerin metodlarına uymayan sözde bulunmazdı.

Sa'lebî tefsiri, ya'nî (Keşf-ü beyân) ismindeki tefsir için de, yukarıdaki izâhları göz önünde tutmalıdır. (Vâhidî tefsiri) de böyledir.

Zemahşerî, mu'tezile mezhebinde idi. Bunun için, (Keşşâf) tefsirinde, murâd-ı ilâhîyi anlamakda, yine yukarıdaki izâhât göz önünde bulundurulmalıdır. Ancak, Zemahşerî, Kur'ân-ı azîm-üş-şânın mu'ciz olduğunu anlatmakda; esâs, sened olan belâgat ilminin âlimlerinin en yüksek derecesinde olduğundan, Ehl-i sünnetin tefsir âlimleri, Kur'ân-ı kerîmin belâgatini anlatan kısımları, onun tefsirinden almışlardır.

Kâdî Beydâvî ise, «beyyedallahü vecheh» [Allahü teâlâ onun yüzünü nûr-

landırsın demektir] ismine ve düâsına yakışacak kadar yüksektir. Mufessirlerin baş tâcîdır. Tefsir ilminde, en büyük makâma yükselmiştir. Her meslekde senedir. Her mezhebde önderdir. Her düşüncede rehberdir. Her fende mâhîr, her üsûlde bürhân, önceki ve sonraki âlimlere göre sağlam, kuvvetli ve yüksek tanınmıştır. Böyle derin bir âlimin tefsirinde mevdû' hadis var demek, büyük bir cesâretidir. Dinde derin bir uçurum açmaktır. Böyle sözleri söyleyenin dili, inananın kalbi, dinliyenin kulakları tutuşsa yeridir. Acabâ, bu büyük ilm sâhibi, mevdû' hadisleri, sahihlerinden ayıramaz mı idi? Evet diyenlere ne demelidir? Yoksa, hadis uyduracak kadar ve böyle yapanlar için, Peygamberimizin «sallallahü aleyhi ve sellem» bildirdiği ağır cezâlara aldırış etmeyecek kadar, dininin kuvveti ve Allah korkusu yok mu idi? Yokdu demek, ne kadar şenâ'ât, çirkinlik olur. Böyle söyleyen kimsenin dar havsalası, kalın kafası, bu hadis-i şeriflerdeki ma'nâları çok gördüğünden, bir çâre arayarak, mevdû' demekden başka çâre bulamaz. Sırası gelmişken, mevdû' hadisleri anlatalım:

Mevdû' kelimesinin, bir lûgat ma'nâsı, bir de, istilâh [ya'nî her ilme mahsûs, ayrı bir] ma'nâsı vardır. Ya'nî, (Üsûl-i hadis) ilminin verdiği ma'nâsı vardır. Lûgatde, mevdû', bir yere sonradan konulmuş, uydurma demektir. Ya'nî, Server-i âlemin «sallallahü aleyhi ve sellem» mubârek ağzından çıkmayıp da, bir zındık, bir münâfık, bir yalancı tarafından iftirâ olarak konulmuş ve hadis denilmiştir. Bu ise, iki yol ile anlaşılabilir. Birincisi: Hadis-i şerifin sâhibi olan Fahr-i Rusûl «sallallahü aleyhi ve sellem», (Bu benim hadisim değildir), ya'nî, bunu ben söylemedim, demesi iledir. İkincisi: Nübüvvetin ve risâletin başladığı günden beri, âhirete teşrif edinceye kadar, hergün, Resûlullah efendimizin yanında bulunup, her sözüne, her hâline, her huyuna, titizlikle dikkat ederek, yazılanlar arasında, bu mevdû' hadis bulunmaması ile anlaşılır ki, bu yol ile de anlamak, elbette mümkün değildir. O hâlde, nasıl mevdû' denilebilir? Böyle söze kimse kıymet vermez.

Server-i âlemin «sallallahü aleyhi ve sellem» nübüvvetinin başladığından ve fâtına kadar, mubârek ağızlarından sâdır olan her söz ve sükûn ve hareketleri hep hadîsdir. Hadis ilmini ta'rif ederken (O'nun «sallallahü aleyhi ve sellem» sözlerini ve hâllerini bildiren ilmdir) buyurmuşlardır.

(Üsûl-i hadis) isminde başka bir ilm dahâ vardır ki, bu ilmin üsûlleri, metodları ile, hadis-i şeriflerin nev'leri, çeşidleri ayırd edilir. Mütevâtir, meşhûr, sahih, hasen, merfû', müsned, mürsel, da'if [za'if], mevdû' ve dahâ birçok hadis çeşidlerinin ayrı ayrı ve uzun ta'rifleri, izâhları, tesbitleri, kitâblar doldurmaktadır. Herbir hadisın şartları, kaydları vardır. Bu geniş bilgiler, ancak, üsûl-i hadis ilminde, ictihâd derecesine yükselen büyük âlimlere mahsûsdur.

Hadis ilmi büsbütün başkadır. Üsûl-i hadis ilminde müctehid olan bir âlim, bir hadisın mevdû' olduğunu isbât edince, bu ilmin bütün âlimlerinin de, mevdû' demesi lâzım gelmez. Çünkü, mevdû' diyen müctehid, bir hadisın sahih olması için, lüzûm gördüğü şartları taşımayan bir hadis için, benim mezhebimin üsûlünün kâ'idelerine göre, mevdû'dur der. Yoksa, Server-i âlemin «sallallahü aleyhi ve sellem» sözü değildir demek istemez. Ya'nî, hadis-i şerif denilen bu sözün hadis olması, bence anlaşılmalıdır demektir. Bu âlime göre hadis olmaması, hakikatde hadis olmadığını göstermez. Hadis üsûlü ilminin başka bir müctehidi de, hadisın doğru olması için aradığı şartları bu sözde bulunca, hadisdir, mevdû' değildir diyebilir. O hâlde, Şevkânînin, (Bâ'zı tefsirlerin hadisleri mevdû'dur) demesi ile mevdû' olmaz. Meselâ Şevkânîyi, hadis üsûlü ilminde müctehid tanısak da, onun mezhebinin (Üsûl-i hadis ilmi) kâ'idelerince, hadis olduğu meydana çıkmamış olur ise de, mevdû' hadis olduğunu hangi cesâretle söyleyebilir. Din büyüklerine karşı böyle sözlerde bulunmanın çirkinliği meydandadır. Meşhûr dört mezheb arasında ayrılık bulunması, sözlerinin yanlış ola-

cağını göstermediği gibi, hadisler için de böyle düşünebilirsiniz! Böyle şeyler, ictihâd işi olduğundan, bir müctehidin mevdû' demesi ile, hakikatde mevdû' olması lâzım gelmez.

(Ebüssü'üd tefsiri), Beydâvinin ve Zemaşşerinin tefsirinden ve (Tefsir-i kebir) den alınmıştır. Zât-ı âliniz, Tefsir-i kebirî hiç yazmamışsınız. [Tefsir-i kebir (Mefâtiḥ-ul-gayb) da denir. Onüç cildir. Fahreddin-i Râzî yazmıştır].

Selefdan bildirilen tefsirlere güvenilmez sözü, hiç doğru değildir. Ba'zı hadislerin mevdû' olduğunu anlatmak için gösterdiği delil, şahid, (Münâzara) ilmine göre, kendi yanlışını meydana çıkarmaktadır. Hele, sûrelerin faziletini, kıymetini bildiren hadis-i şerîflere mevdû' demesine, lâ havle... okumaktan başka cevâb verilmez.

Evet, zındıklar, hadis diye, ba'zı sözler uydurdu. Ehl-i sünnet âlimleri, bunları ayırıp, çıkardı. Şimdi din kitâblarımızda bunlardan hiç yoktur.

(Hâzin tefsiri), [Bu tefsirin ismi (Lübâb-üt-te'vîl fi me'ânit-tenzîl) olup Alâüddin-i Bağdâdî yazmıştır] ve (Rûh-ul-beyân) tefsiri, dahâ ziyâde birer va'z kitâbıdır. Bunlardaki hadis-i şerîfler, nihâyet za'if hadis olabilir. Za'if hadisler, ibâdetlerin faziletlerini, sevâblarını bildirmekte kıymetli olabilir. Dinin temel bilgileri bu tefsirlerden alınmaz. İslâm dininin esâsları için, bu kitâblar sened olmaz. Va'z ve hutbe kitâbları ve tesavvufun aşağı derecelerinde bulunanların kitâbları, nutk ve konferans gibidir. Böyle kitâblarda sened, vesika aranmaz. Bundan dolayı, mevdû' hadîsden başka, her çeşid hadis yazabilirler. Dinin temeli olan kelâm kitâblarında ise, ancak kuvvetli hadis-i şerîfler delil ve sened olur. Fıkh, ibâdet kitâblarında ise, çok za'if ve mevdû' hadislerden başka, âhâd hadisler de delil ve sened olur. Sevâbının çok olduğu za'if hadislerle bildirilen ibâdetler yapılabilir. Mevdû' hadis ile ibâdet yapılması, harâm, belki küfr olduğunu, (İbni Âbidin) abdest düâlarında bildirmektedir.

(Câmi'-us-sagîr) ve (Câmi-ul-kebir) kitâblarının [Bunlar, büyük hadis kitâblarıdır] sâhibi, Celâleddin-i Süyûtî, hadis ilminde imâmlık derecesine çıkmıştır. Bunun kitâblarında ve imâm-ı Muhammed Gazâlinin kitâblarında, aslâ, bir mevdû' hadis yoktur.

Bir hadîsin mevdû' olduğunu bildiren kimsenin, herşeyden önce, üsûl-i hadis ilminde müctehid olması lâzımdır. Böyle bir müctehid, üsûl-i hadis ilminin kâ'idelerine göre, bir hadîsin mevdû' olduğunu isbât ederse, yalnız onun mezhebinde mevdû' olur. Üsûl-i hadis ilminde müctehid olan başka âlimlerin mezheplerinde de, mevdû' olması lâzım gelmez. Bu âlimler, böyle hadisleri, kitâblarında, sahîh hadis olarak yazar. Müslimânlar da, onu hadis olarak tanır.

(Hayât-ül-hayvân) kitâbının sâhibi, Muhammed Demîridir. (Kıyas-ı enbiyâ) [imâm-ı Alî bin Hamza Kisâinindir] ve (Müstatraḥ) [(Müstatraḥ fi külli fenni Müztezraḥ) ismindeki bu kitâbı, Muhammed bin Ahmed Ebşihî yazmıştır] ve (Enisül-celis) [bu kitâbı Alî bin Hasen Hullî yazmıştır] ve (Hazînet-ül-esrâr) kitâbı [Muhammed Hakkı yazmıştır] ve (Tuḥfet-ül-ihvân) [Kur'ân-ı kerim okumak hakkında olup, Halil bin Osmân yazmıştır] ve (Mekârim-i ahlâk) [İbni Ebidünyâ yazmıştır] ismindeki kitâblar, dinin temelini kuran kitâblar değildir. Bununla beraber, bu kitâbların sâhibleri büyük olduğundan, kendi mezheplerinde mevdû' olan hadislerin bulunmaması lâzım gelir. Mevdû' diyenlerin kendi mezheplerinde mevdû' olsa bile, mevdû'dur diyerek, âlimlerin inceden inceye gözden geçirdiklerini kıymetden düşürmek lâzım gelmez. Böyle, dışardan görenlerin safsataları ile, din-i islâm lekelenmez. Hadis-i şerîflere mevdû' diyen bir kimse, bir hadîsi eline alıp, delil, şahid ve sened ile mevdû' olduğunu isbât edebilmelidir.

[Cehenneme gidecek olan yetmişiki fırkanın adamları ve münâfıklar, zındıklar, vehhâbîler ve müslimân şekline giren yehûdîler, Ehl-i sünneti parçalamak ve kendi kötülüklerini örtmek için, birçok hadis-i şerife mevdû' demişlerdir. Ehl-i

sünnet tanınan bazıları da, bu düşmanların kitâblarına aldanıp, birçok sahîh hadisleri, mevdû' sanmışlardır. Ehl-i sünnet âlimlerinin büyüklüğünü anlamayıp, kitâblarını kavriyamayıp düşmanlara aldananlardan biri de, Aliyy-ül-kârîdir. Çok kitâb yazmış, kıymetli kitâbları şerh etmiş ise de, (Ehâdis-ül-mevdû'ât) kitabında, sahîh hadislere mevdû' demiştir. Din düşmanlarına aldanarak, en kıymetli kitâblardaki sahîh hadis-i şeriflere mevdû'dur diyenler, din düşmanlarına, din-i islâmı yıkmaya yardım etmiş oluyor].

(Tahzîr-ül-müslimîn) ismindeki bir kitâbın doğru olduğuna hiç inanmıyorum ve perde arkasından, dinî yıkmak için söylenen yalanlar olduğunu anlıyorum.

Mektûbunuzun birinci sahifesinin sonunda yazılı kitâblar, dinin temel kitabı değildir. [Bu kitâblardan biri (Dürret-ün-nâsîhîn) olup, Osman Hoparı yazmıştır]. Birisi de (Ettergib-vetterhib) adlı hadis kitabı olup, İsmâ'il İstehannîdir. Aynı ismde bir hadis kitabını, Abdül'azîm yazmıştır ki, bu kitabı İmâm-ı Rabbânî «kuddise sirruh» medh etmektedir. Biri de (Acâ'ib-ül-Kur'ân) ismindeki kitab olup, Mahmûd-i Kermânî yazmıştır. İslâm dini, bu kitâbları müdâfe'a etmez. Çünkü, ne kendileri, ne de yazarları, din âlimlerince yüksek tanınmış değildir. Bununla beraber, bunlardaki hadislerin hepsinin veya birkaçının mevdû' olduğu söylenemez. Herbir hadisin, ayrı ayrı mevdû' hadis olduğunu isbât etmek lâzımdır. Mevdû' hadis bulursa da birşey lâzım gelmez. Dinin temelleri bu kitâblar üzerine kurulmuş değildir. Ayb ve kusûr, kitâbların sâhiblerine âid olur. Sâhibleri de, dinde söz sâhibi, üstün kimseler olmadığından, bunlara karşı söylenilecek sözlerden, din lekelenmez.

Tesavvufcuların bildirdiği hadislere mevdû' diyenler, eğer tesavvuf büyüklerinin bildirdiklerine karşı söylüyorlarsa, bu sözlerinin hiç kıymeti olamayacağından, onlara bir cevâb vermeğe değmez. O büyüklerin dinden bildirdikleri her haber, doğru, sağlam ve senedlidir. Yok eğer tekke şeyhlerine ve tarikatlara karşı söylüyorlarsa, istedikleri kadar söylesinler, biz onları müdâfe'a etmeyiz.

(Rahmânın cezbelerinden bir cezbe, bütün insanların ve cinnîlerin sevâbları gibidir) hadîsini, Muhammed Emîn-i Tokâdî hazretleri (Sülûk) risâlesinde bildiriyor. Bu risâle, Süleymâniyye, Dâr-ül-mesnevî, [169] numarada mevcûddür. Hadis olduğu, (Ma'rifetnâme) nin üçyüzseksenaltıncı sahifesinde de yazılıdır. (Nefsini tanıyan Rabbini tanır) hadîsini (Künûz-üd-dekâik) onbirinci sahifesinde yazmakta ve (Deylemî) de bulunduğunu bildirmektedir. (Letâif-ül-minen) de, şeyh Ebûl Abbâs-ı Mürsînin bunun hadis olduğunu bildirdiği ve yaptığı uzun te'vîli yazılıdır. (Keşf-ün-nûr) birinci sahifesinde ve (Salât-i Mes'ûdî) bunun hadis olduğunu açıkça yazmakta, ma'nâsını da tefsîr etmektedir. İbni Teymiyyenin ve Zerkeşînin ve İbni Sem'ânînin buna Yahyâ bin Mu'âz-ı Râzînin sözüdür demeleri, hiçbir esâsa dayanmamaktadır. Bunun hadis olduğu (Salât-i Mes'ûdî) nin onüçüncü bâbında da yazılı olduğunu (Fıkh-ı Geydânî) fârisî şerhi bildiriyor. Abdülkerîm İbni Sem'ânî 562 de ölmüştür.

(Dünyâ sevgisi, bütün günâhların başıdır) hadîsidir. [İmâm-ı Menâvî ve Beyheki bunun sahîh olduğunu bildirmektedir]. Dünyânın ne demek olduğunu bilmiyenler bunu kabûl etmiyor.

(Ümmetim yetmişüç fırkaya ayrılacaktır. Bunların yalnız biri Cennete girecek, ötekilerin hepsi Cehenneme gidecektir) hadîsinin sahîh olduğunu, (Şerh-i mevâkif) sonunda yazıyor. (Milel-nihal) kitabı tercemesinde, (Sünen) ismindeki hadis kitablarını yazmış olan hadis imâmlarından dördünün, bu hadîsi, Ebû Hüreyreden «radiyallahü anh» rivâyet ettiğini bildiriyor. Büyük islâm âlimi, şeyh-ül-islâm Ahmed Nâmîkî Câmî, (Miftâh-un-necât) kitabında, bu hadîsi yazmaktadır. İmâm-ı Rabbânî ve İmâm-ı Gazâlî gibi müctehidler de, bu hadîs-i şerîfi yazıyorlar. Bu hadîs-i şerîfe herhangi bir kimsenin mevdû' demesi, güneşi balçıkla sıvamak gibidir. Her hâlde, Ehl-i sünnet düşmanlarının inkârıdır.

(Ümmetimin âlimleri, İsrâil oğullarının Peygamberleri gibidir) hadîs olduğunu İmâm-ı Yâfi'i, (Neşr-ül-mehâsin) kitâbında ilmin kıymetini anlatırken bildiriyor. Birçok kitâblarda, meselâ imâm-ı Rabbânî hazretlerinin (Mektûbât) 1, üçüncü cildinin yüzyirmibirinci mektûbunda ve (Letâif-ül-minen) kitâbı başında açıkça yazılıdır. Abdülganî Nablûsinin (El-hâmîlü fil-fülk) kitâbında da yazılıdır. Bu kitâb, Süleymâniyye kütübhânesinin (Es'ad efendi) kısmında [3606] sayıdadır.

(Ebrârın ibâdetleri, mukarrebeler göre günâhdır) hadîsdir. [Bu hadîsi, Ebû Sa'îd-i Harrâzın (Âriflerin riyâsı, mürîdlerin ihlâsından dahâ iyidir) sözü ile karıştıran biri, yüzyirmiyedinci mektûbun arabî tercemesi kenârına yanlış işâret ederek, ba'zı kimseleri şaşırtırmıştır]. (Mü'minin artığı şifâdır) hadîsdir. (Dünyâ, âhiretin tarlasıdır) hadîsdir. [İmâm-ı Menâvî ve Deylemî, bunun sahîh olduğunu bildiriyor]. Ma'nâlarını bilmiyen kimse, karşı gelmekten başka çâre bulamıyor. (Vatan sevgisi, imândandır) hadîs olduğunu, (Mesnevî) bildiriyor.

Tesavvufun yüksek derecelerinde bulunanların bildirdiği hadîs-i şerîflerin hepsi sahîhdir. (Delâil-ül-hayrât), hadîs kitâbı değildir, düâ kitâbıdır. Düânın mevdû' olmasının ne demek olduğunu bilemiyorum.

(İhyâ) kitâbı deyince, imâm-ı Muhammed Gazâlinin (İhyâ-ül'ulûm) kitâbı demek istenmiş ise, bütün âlimlerin söz birliği ile, doğru ve yüksektir. Bir gayr-ı müslim, severek yapraklarını çevirirse, müslimân olmakla şereflenir.

(Kût-ül-kulûb) kitâbı [bunu Ebû Tâlib-i Mekkî yazmıştır] ve (Behcet-ül-es-râr) kitâbı [bunu Alî bin Yûsûf yazmıştır. Tesavvuf büyüklerinin hâl tercemele-ridir] dinin temel bilgilerini bildiren kitâblar olmadığından, müdâfe'a etmiyorum.

Dünyânın yaratılmasını anlatan hadîslere 'mevdû' demek, mechûle taş atmak demektir. Her hadîsin sahîh olup olmaması uzun tedkîk ister. Akla uyup uymamasının bir kıymeti yoktur. Dînimiz, nakle dayanmaktadır. Nakl doğru olunca, inanmak lâzımdır.

İbrâhîm aleyhisselâmın zevceleri hakkındaki hadîs, mevdû' değildir. Peygamber efendimizin «sallallahü aleyhi ve sellem» mubârek kalbinin çıkarılıp temizlendiği doğrudur. Dünyâya gelirken sünnetli olduğu görülmüştür. Bütün Peygamberler de «aleyhimüsselâm» böyle idi. Peygamberlik mührü bulunduğu doğrudur. [Aşûre için, kitâbımızın birinci kısmı, seksenyedinci maddesinde bilgi verilmiştir].

(Esnemetâlib) kitâbı, İbni Hacer-i Mekkînin kitâbı ise, söz götürmez, elbette doğrudur ve senedir ve çok sağlamdır. Eğer diğerleri ise, ehemmiyeti yoktur.

Şa'bân ayının onbeşinci gecesi için hadîs sahîhdir. Receb ayının üstünlüğü de böyledir. Mi'râc vardır. Fekat hangi gecede olduğu kesin olarak belli değildir. [Mi'râcın nasıl olduğu, birinci kısım, seksenyedinci maddede uzun bildirildi].

[Muhammed Rebhâmî «rahmetullahi aleyh» fârisî (Riyâd-un-nâsîhîn) kitâbında buyuruyor ki, (Mi'râca inanmayanlar çeşid çeşiddir:

Cebriyye fırkasının ikinci kısmı olan (Cehmiyye) ile mu'tezile fırkasının onikinci kısmı olan Kâ'biyye, mi'râc yoktur dedi. Mu'tezile fırkası, mi'râc rü'yâdır dedi. Zamanımızda, mu'tezile fırkasını taklid edenler çoğalmaktadır. (Bâhilî) fırkası ise, mi'râc, Kudüse kadar olmuştur, göklere çıkmamıştır, dedi.

Allahü teâlâyâ cism diyenlerden (Haşeviyye) ve (Müşebbihe) fırkaları ise, mi'râc bir gece sürdü. Bu gece, üçyüz sene uzun idi. Bütün insanlar, bu kadar zaman uykuda kaldı dedi. (İbâhâtî), ya'nî İsmâ'îlî fırkasında olanlar, mi'râc, rûha oldu. Beden yerinden ayrılmadı dedi.

Ehl-i sünnet vel-cemâ'at âlimleri buyurdu ki, mi'râc, rûh ve cesed birlikde olarak, Mekke-i mükerremeden Kudüse ve oradan, yedi kat göke ve sonra Sidre denilen yere ve Sidreden (Kabe kavseyn) makâmına, uyanık olarak, gece, bir

ânda götürülmüş ve getirilmiştir. Bunu yapan, Allahü teâlâdır ve ancak O yapabilir, dedi ve çeşidli şekilde isbât etdi). Yalnız rûh ile olan başka mi'râcları da vardır].

Terâvih nemâzlarını bildiren hadis sahihtir. İnsanların en iyisi arab olduğu ve Kureyş ve Hâşimîlerin üstünlüğü, [birinci kısım doksansevizinci maddedeki] hadis-i şeriflerde bildirilmektedir.

(Râbita-i şerife) risâlesindeki yazılar çok dikkatle okunursa, öteki sââlleri-nizi de çözmüş olursunuz! Râbitaya inanmayan, râbitanın ne demek olduğunu bilmiyenlerdir. Bin sene içinde gelen Hanefî âlimlerinin çoğunun kitâbında, (Râbita) anlatılmaktadır. Buna inanmamak, Hanefî âlimlerine inanmamaktır. Bunlara karşı gelenlerin, önce müctehid olması, sonra o büyüklerin derecesinde olması lâzımdır. Âyet-i kerime ve hadis-i şeriflerden ma'nâ çıkarmak, herkesin yapacağı iş değildir. Müctehid olmak şarttır. Câhillerin, evet, hayır demesi, hakikatleri değiştiremez.

İnsanların birbirine yardımı, ancak şefâ'at ile olacaktır. Rûhlardan yardım beklemek, bütün müslimânlar ve bütün insanlar arasında âdet hâlini almıştır.

Efendim! Ramezân-ı şerifde, ancak bu kadar yazabildim. Dahâ geniş bilgi almak isteyen ile ferahlı bir gündâ, uzun zaman görüşmek lâzımdır. Fekat, insâflı ve tahsilli olmak lâzımdır. Çünkü, inâdcı ile konuşulamaz. İmâm-ı Alinin «radıyallahü anh», Hasen ve Hüseyne «radıyallahü anhümâ» yardım etmemesini anlamak için, görüşmemiz lâzımdır. Ma'zûr görmenizi istirhâm eylerim.

28 Ramezân 1347
Abdülhakim-i Arvâsi

Senin nûr-i cemâlidir, eden âlemleri işrak,
senin rûy-i visâlidir, eden gönülleri müştak.
Halile nâr-ı Nemrûdu, gülistân eyledin ammâ,
benim nâr-ı muhabbetle derûnum eyledin ihrâk.
Eğerçi Nûha tûfândan, necât irdi cenâbından,
beni deryâ-ı aşkında, temâmen eyledin igrak.
Nihâyetsiz rahmetinden, şifâlar verdin Eyyûbe,
bu bî-çâreyi eyledin, yâ Rab derd ehline ilhak.
Cemâlinin sevdâsiyle, bugün bu Zâtî-yi ednâ,
emeklemekte yolunda, başı açık yalın ayak.

6 — HADİS-İ ŞERİFLERİN ÇEŞİDLERİ

[1308] senesinde İstanbolda basılan, (Mahzen-ül'ulûm) kitâbının, birinci cüz', yüzotuzaltıncı sahifesinde ve (Eşî'at-ül-lem'ât) in üçüncü sahifesinde hadis-i şeriflerin çeşidleri, şöyle ta'rîf edilmektedir:

1 — (Hadis-i mürsel): Sahâbe-i kirâmın ismi söylenmeyip, Tâbi'inden birinin, doğruca, Resûl-i ekrem «sallallahü aleyhi ve selam» buyurdu ki, dediği hadis-i şeriflerdir.

2 — (Hadis-i müsned): Resûl-i ekreme «sallallahü aleyhi ve selam» isnâd eden Sahâbînin ismi bildirilen hadis-i şeriflerdir. Müsned hadisler, müttasıl ve-yâ münkatı' olur:

3 — **(Hadis-i müsned-i müttasıl)**: Resûl-i ekreme «sallallahü aleyhi ve sellem» kadar, isnâdı müttasıl olan, ya'nî aradaki râvilerden hiçbirisi noksan olmıyan hadis-i şeriflerdir.

4 — **(Hadis-i müsned-i münkatı')**: Sahâbîden gayrı bir veyâ birkaç râvîsi bildirilmeyen hadis-i şeriflerdir.

5 — **(Hadis-i mevsûl)**: Sahâbînin, (Resûlullahdan işitdim, böyle buyurdu) diyerek haber verdiği, hadis-i müsned-i müttasıl demektir. **(Mevâhib-i ledünniyye)** tercemesi ikinci cild, otuzdördüncü sahîfede ve Ahmed Na'îm beğın Nevevînin **(Hadis-i erbain)** i tercemesinde, kırkikinci hadîsde, böyle olan hadis-i şeriflere **(Hadis-i merfû')** denilmektedir.

6 — **(Hadis-i mütevâtir)**: Birçok Sahâbînin, Resûl-i ekremden «sallallahü aleyhi ve sellem» ve başka birçok kimsenin de bunlardan işitdiği ve kitâba yazılınca kadar, böyle hep, çok kimselerin haber verdiği hadis-i şeriflerdir ki, bunların, bir yalan üzerinde söz birliği yapmalarına imkân olmaz. Mütevâtir olan hadis-i şeriflere muhakkak inanmak ve yapmak lâzımdır. İnanmıyan kâfir olur.

7 — **(Hadis-i meşhûr)**: İlk zamanda bir kişi bildirmişken, ikinci asrda şöhret bulan hadis-i şeriflerdir. Ya'nî bir kimsenin Resûl-i ekremden «sallallahü aleyhi ve sellem» o kimseden de, çok kimselerin ve bunlardan dahî, başka kimselerin işitdiği hadis-i şerifler olup, son duyulan kimseye kadar, artık hep mütevâtir olarak bildirilmiştir. Meşhûr hadîslere inanmıyan da kâfir olur.

8 — **(Hadis-i mevkûf)**: Sahâbîye kadar söylenen hep bildirilip, Sahâbînin, Resûl-i ekremden «sallallahü aleyhi ve sellem» işitdim demeyip, böyle buyurmuş dediği hadis-i şeriflerdir.

9 — **(Hadis-i sahîh)**: Âdil ve hadîs ilmini bilen kimselerden işitilen, müsned-i müttasıl ve mütevâtir ve meşhûr hadîslerdir.

10 — **(Haber-i âhâd)**: Hep bir kimse tarafından söylenen, müsned-i müttasıl hadis-i şeriflerdir.

11 — **(Hadis-i mü'allak)**: Başdan bir veyâ birkaç râvîsi veyâ hiçbir râvîsi belli olmıyan hadis-i şeriflerdir. Mürsel ve münkatı' hadîsler de mü'allakdır. Başdan yalnız birinci râvîsi bildirilmeyen hadîse **(Müdelles)** denir. Tedlîs mekrûhdur.

12 — **(Hadis-i kudsi)**: Ma'nâsı, Allahü teâlâ tarafından, kelimeleri ise, Resûl-i ekrem «sallallahü aleyhi ve sellem» tarafından olan hadis-i şeriflerdir. Hadis-i kudsileri söylerken, Peygamber efendimizi «sallallahü aleyhi ve sellem» bir nûr kaplardı ve hâlınden belli olurdu.

13 — **(Hadis-i kavî)**: Söyledikten sonra, bir âyet-i kerîme okuduğu hadîsdir.

14 — **(Hadis-i nâsîh)**: Son zamanlarında söyledikleri hadis-i şeriflerdir.

15 — **(Hadis-i mensûh)**: İlk zamanda söyleyip, sonra değiştirilen hadîslerdir.

16 — **(Hadis-i âm)**: Bütün insanlar için söylenmiş hadis-i şeriflerdir.

17 — **(Hadis-i hâs)**: Bir kimse için söylenmiş hadis-i şeriflerdir.

18 — **(Hadis-i hasen)**: Bildirenler, sâdik ve emîn olup, fekat hâfızası, anlayışı, sahîh hadîsleri bildirenler kadar kuvvetli olmıyan hadis-i şeriflerdir.

19 — **(Hadis-i maktû')**: Söyliyenler, Tâbi'in-i kirâma kadar bilinip, Tâbi'in-den rivâret olunan hadis-i şeriflerdir.

20 — **(Hadis-i şâz)**: Bir kimsenin, bir hadîs âliminden işitdim dediği hadis-i şeriflerdir. Kabûl edilir, fekat sened, vesika olamazlar. Âlim denilen kimse, meşhûr bir zât değilse kabûl olunmazlar.

21 — **(Hadis-i garîb)**: Yalnız bir kimsenin bildirdiği hadis-i sahîhdir. Yâhud, aradakilerden birine, bir hadîs âliminin mühâlefet ettiği hadîsdir.

22 — **(Hadis-i za'îf)**: Sahîh ve hasen olmıyan hadis-i şeriflerdir. Bildirenler-

den birinin hâfızası, adâleti gevşek olur veyâ itikâdında şubhe bulunur. Za'if hadislere göre fazla ibâdet yapılır. Fekat ictihâdda bunlara dayanılmaz.

23 — (Hadis-i muhkem): Te'vile muhtâc olmıyan hadis-i şeriflerdir.

24 — (Hadis-i müteşâbih): Te'vile muhtâc olan hadis-i şeriflerdir.

25 — (Hadis-i münfasıl): Aradaki râvilerden, birden ziyâdesi unutulmuş olan hadis-i şeriflerdir.

26 — (Hadis-i müstefiz) [müstefid]: Söyliyenleri üçden çok olan hadisdir.

27 — (Hadis-i muddarib): Kitâb yazanlara, muhtelif yollardan, birbirine uymıyan şekilde bildirilen hadis-i şeriflerdir.

28 — (Hadis-i merdûd): Ma'nâsı olmıyan ve rivâyet şartlarını taşımayan sözdür.

29 — (Hadis-i müfteri): Müseylemet-ül-kezzâbın sözleridir. Ve ondan sonra gelen münâfıkların, zındıkların, müslimân görünen dinsizlerin uydurma sözleridir. Ehl-i sünnet âlimleri, merdûd ve müfteri hadisleri aramış, bulmuş, ayırmışlardır. Din büyüklerinin kitâblarında, böyle sözlerden hiçbiri yoktur.

30 — (Hadis-i mevdû'): Birkaç sahife önce bildirildi.

31 — (Eser): Mevkûf ve maktû' hadis veyâ düâ bildiren merfû' hadis demektir. (Sened), hadis rivâyet eden âlim demektir.

BÜYÜK HADİS ÂLİMLERİ: Hadis âlimleri, çok yüksek insanlardır. Râvileri ile berâber, yüzbin hadis-i şerifi ezber bilene (Hâfız) denir. Kur'ân-ı kerimi ezberliylene hâfız denmez, (Kâri') denir. Bugün, hadis-i şerifleri ezbere bilen bulunmadığı için, kâri' yerine, yanlış olarak hâfız diyoruz. İkiyüzbin hadis-i şerifi ezbere bilene (Şeyh-ul-hadis) denir. Üçyüzbin ezberliylene, (Huccet-ül-islâm) denir. Üçyüzbinden dahâ çok hadis-i şerifi, râvileri ile, senedleri ile birlikte ezber bilene (Hadis imâmı) ve (Hadis Müctehidi) denir. Bugün böyle bir islâm âlimi dünyâda yoktur. Hadis ilmi çok çocuk elinde kalmıştır. Doğru oldukları, bütün islâm âlimleri tarafından tasdik edilmiş olan hadis kitâblarından altı dânesi, bütün dünyâda şöhret bulmuştur. Bu altı kitâba (Kütüb-i sitte) denir. Kütüb-i sitteyi yazan altı büyük âlim:

1 — İmâm-ı Buhârî: İsmi, Muhammed bin İsmâ'ildir. Kısaca (H) harfi ile gösterilir. (Sahih-i Buhârî) ismindeki kitâbında yedibinikiyüzyetmişbeş hadis-i şerif vardır. Bunları, altıyüzbin hadis arasından seçmiştir. Her hadisi yazacağı zaman, gusl abdesti alıp, iki rek'at nemâz kılar, istihâre ederdi. (Buhârî-yi şerif) i onaltı senede yazmıştır. [194] de Buhârâda tevellüd, [256] da fitr bayramı gecesi, Semerkanda vefât etmiştir.

2 — İmâm-ı Ebül-Hüseyn Müslim Nişâpûri: Kısaca (M) harfi ile gösterilir. (Câmi'-us-sahih) ismindeki kitâbını üçyüzbin hadis-i şerifden seçmiştir. [206] da tevellüd, [261] de vefât etdi.

3 — İmâm-ı Mâlik bin Enes: (Mâ) harfi ile gösterilir. (Muvattâ) ismindeki kitâbı, ilk yazılan hadis kitâbıdır. [95] de, Medîne-i münevverede tevellüd, [179] da, orada vefât etdi. (Mevdû'ât-ül'ulûm) da diyor ki, bazı âlimler, (Kütüb-i sitte) yi sayarken, (Muvattâ) yerine, İbni Mâcenin (Sünen) kitâbını söylemişlerdir.

4 — İmâm-ı Tirmüzi: İmâm-ı Muhammed bin İsmâ'dır. (I) harfi ile gösterilir. (Câmi'-us-sahih) ismindeki hadis kitâbı çok kıymetlidir. [209] da tevellüd, [279] da vefât etmiştir.

5 — Ebû Dâvûd Süleymân bin Eş'as Sicstâni: (D) harfi ile gösterilir. (Sünen) ismindeki kitâbında, dörtbinsekizyüz hadis-i şerif vardır. Bunları, beşyüzbin hadis arasından seçmiştir. [202] de tevellüd, [275] de Basrada vefât etmiştir.

6 — İmâm-ı Nesâi: Adı, Ebû Abdürrahman Ahmed bin Alîdir. (S) harfi ile gösterilir. (Sünen-i kebîr) ve (Sünen-i sagîr) adında iki hadis kitâbı çok kıymet-

lidir. (Sünen-i sagîr), kütüb-i sittedendir. [215] de tevellüd, [303] de vefât etmişdir.

(Mevdû'at-ül'ulûm) kitâbında diyor ki, [(Sünen) kelimesi, yalnız olarak söylenince dört âlimin kitâblarından biri anlaşılır. Bunlar, Ebû Dâvûd (D), Tirmüzi (T), Nesâî (S) ve İbni Mâcedir. İbni Mâce, kısa olarak (MC) harfleri ile gösterilmektedir. Bunlardan başkasının (Sünen) kitâbı söylenirken, yazarının da adı birlikte söylenir. Meselâ, (Sünen-i Dâre Kutnî) (KTİN) ve (Sünen-i kebîr-i Beyhekî) (Hek) denir].

Meşhûr ve çok kıymetli hadis kitâblarından, imâm-ı Ahmed bin Hanbelin (Müsned) i (HD) ve Ebû Ya'lâ (Müsned) i (Ya'lâ) ve Abdüllah Dârimînin (Müsned) i (DR) ve Ahmed Bezzârın (Müsned) i (Z) ile gösterilir. Bu kitâblara (Mesânid) denir.

Şâhinşeh-i âli himem, şevketlû hân Abdülhamid,
olsun şikûh-ü şân ile, taht-ı hilâfetde mekîn!

Halk eylemiş Rabb-i kerim, ol pâdişâh-ı a'zamı,
hem vâkîf-ı hayr-il-umûr, hem hâmi-i dîn-i mübin.

Âsârı şâhid nevbenev, niyât-ı hayr âyâtına,
etdi, fi vechillah binâ, bu ma'bed-i pâk-i metin.

Ol bâniyy-i zî şevketin, düâsın etsinler edâ,
kıldıkca beş vakt nemâz, onda, cemî'i mü'minin.

Târih-i itmâmın Celâl, nazm eyledim biliftihâr,
kıldı Yıldız câmi'ini, inşâ imâm-ül-müslimîn.

7 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 54. cü MEKTÛB

Bu mektûb, Hân-ı cihâna yazılmıştır. Sağlam olan şerî'ate yapışmağı ve dünyâ işlerini yaparken, şerî'ate uymağa dikkat etmenin, din ile dünyâyı birlikte kazanmak olduğunu bildirmektedir:

Hak sübhânehû ve teâlâ râzı olduğu şeyleri yapmağa kavuşdursun! Selâmetde olmanızı, kıymetli ve muhterem olmanızı nasib eylesin! Yüksek Peygamberi ve onun Âli hurmetine, bu düâmı kabûl buyursun «aleyhi ve aleyhimüssalvâtü vetteslimât!»! Fârisî beyt tercemesi:

**Kazanc ve se'âdet topu ortada duruyor,
Meydanda kimse yok, süvârieler görünmüyor?**

Dünyânın tatlı şeyleri ve geçici ni'metleri ancak, bu parlak şerî'ate uymakda yardımcı oldukları zaman, fâideli ve halâl olurlar. Dünyâ kazancı, âhîret kazancı ile birlikte olduğu zaman işe yarar. Âhîreti kazanmağa yardımcı olmıyan dünyâ ni'metleri, şekerle kaplanmış zehr gibidirler. Bunlarla, ahmak olanlar aldatılmaktadır. Allahü teâlânın bildirdiği tiryâk ile bu zehrlere ilâc yapmıyanlara yazıklar olsun! Bu şekerli, tatlı zehrleri, şerî'atin emrlerini ve yasaklarını yapmak güçlüğüne katlanarak tedâvî etmiyenlere çok acınır. Şerî'ate uymak için biraz çalışan, biraz harekete geçen kimse, sonsuz olan kazançlara kavuşur. Şerî'atin emrine ve yasaklarına uymak çok kolaydır. Az bir gafletle ve gevşeklikle bu sonsuz ni'metler elden çıkar. Uzağı gören, doğru düşünebilen akl sâhibinin, bu par-

lak şeri'ate uyması lâzımdır. Ceviz ile kozalak ile oyuna dalarak fâideli şeyleri elden kaçıran çocuk gibi olmamalıdır. Dünyâ işinizi yaparken, şeri'ate uymağa dikkat ederseniz, Peygamberlerin «aleyhimüssalevâtü vetteslimât» yolunda bulmuş olur ve dininize sarılmış olursunuz. Bizim gibi elinden iş gelmiyenler, senelerce hâlis ibâdetler yapsak, din ile dünyâyı birlikte kazanan sizin gibi kahramanların derecesine yaklaşamayız. Yâ Rabbi! Sevdiğin ve beğendiğin işleri yapmağı bize nasib eyle! Şunu da bildireyim ki, bu düâcınızın kâğıd parçasını size yükselten kıymetli hâce Muhammed Sa'îd ve hâce Muhammed Eşref, sevdiğilerimizden ve yakınlarımızdandır. Onlara yapacağınız ihsânlar, bu fakiri çok sevindirecektir. Allahü teâlâ, kıymetli işler yapmanızı nasib etsin ve şânınızı yüksek eylesin!

Şeri'at, enbiyânın sünnetidir,
Cümlenin ihtidâsıdır şeri'at.

Hudânın, leyle-î mi'râc içinde,
Habîbine atâsıdır şeri'at.

Yirmi üç yıla dek Cebrâilin,
Ona vahy-i Hudâsıdır şeri'at.

Tarikat kervanının önünde,
Delilü muktedâsıdır şeri'at.

Şeri'atsız hakikat, olur ilhad,
Hakikata nur, ziyâdır şeri'at.

Beden bulmaz bekâ, can olmadıkça,
Hakikat, ten, bekâsıdır şeri'at.

8 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 59. cu MEKTÛB

Bu mektûb, Şerefüddin Hüseyin için yazılmıştır. İnsanın hergün başına gelen şeylerin hepsinin, Allahü teâlânın irâdesi ile geldiği ve bunun için hepsinden lezzet duyulması lâzım olduğu bildirilmektedir:

Hak teâlâ, Muhammed aleyhisselâmın şeri'ati yolunda ilerlemenizi ve sizi her bakımdan kendisine bağlamasını nasib eylesin! Kıymetli ve anlayışlı oğlum! Hergün insanın karşılaştığı herşey, Allahü teâlânın dilemesi ve yaratması ile var olmaktadır. Bunun için, irâdelerimizi O'nun irâdesine uydurmalıyız! Karşılaştığımız herşeyi, aradığımız şeyler olarak görmeliyiz ve bunlara kavuşduğumuz için sevinmeliyiz! Kulluk böyle olur. Kul isek, böyle olmalıyız! Böyle olmak, kulluğu kabûl etmemek ve sâhibine karşı gelmek olur. Allahü teâlâ, (Hadîs-i kudsî) de buyuruyor ki, (Kazâ ve kaderime râzı olmiyan, beğenmiyen ve gönderdiğim belâlara sabr etmiyen, benden başka Rab arasın. Yeryüzünde kulum olarak bulunmasın!). Evet fakirler, kimsesizler ve himâyeniz altında yaşamış olan çok kimseler, kendilerini gözetdiğiniz ve koruduğunuz için, râhat ediyorlardı. Üzüntü nedir bilmiyorlardı. Onların hakîki sâhibi, kendilerini yine korur. Siz her zaman iyiliklerinizle anılacaksınız. Allahü teâlâ, iyiliklerinizin karşılığını, dünyâda da, âhiretde de, bol bol ihsân eylesin! Selâm ederim.

Âfet-i gamdan aceb, dünyâda kim âzâdedir?
herkesin bir derdi var, mâdem ki âdem-zâdedir.

Bir hümâ-yı zevkı bin sayyâd-ı gam ta'kib eder,
böyle bir mevhûma bilmem, halk neden üftâdedir?

9 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 7. ci MEKTÛB

Bu mektûb, seyyid mir Muhibbullah Mankpûriye yazılmışdır. İnsanlardan gelen sıkıntılara dayanmak lâzım olduğu bildirilmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun ve O'nun sevgili Peygamberine salât olsun. Size ve bütün müslimânlara düâ ederim. Kardeşim seyyid mir Muhibbullâhın şerefli mektûbu geldi. Bizi çok sevindirdi. İnsanların üzmelerine dayanmak lâzımdır. Akrabânın incitmelerine sabr etmekden başka yapılacak şey yoktur. Allahü teâlâ, sevgili Peygamberine «aleyhi ve alâ âlihissalâtü vesselâm» emr ederek, Ahkâf sûresinde buyuruyor ki, (Peygamberlerden Ülü'azm olanların sabr ettikleri gibi sen de sabr et! Onlara azâb verilmesi için düâ etmekte acele eyleme!). Orada bulunanlara en fâideli şey, yanlarında bulunanların eziyet etmeleri, sıkıntı vermeleridir. Siz bu ni'meti istemiyor, bundan kaçılıyorsunuz. Evet, hep tatlı yemeğe alışmış olan, şifâ verici acı ilâcdan kaçır. Buna ne diyeceğimi bilemiyorum. Fârisî beyt tercemesi:

**Nazlı olsa da, aşka yakalananlar,
naza değil, sıkıntıya alışalar!**

İlah-âbâş denilen yere göç etmek için izn istiyorsunuz. Yâhud bir yer gösteriniz. Buradakilerin verdikleri sıkıntı, dayanılamıyacak hâl aldı, oraya gidip, rahat nefes alayım diyorsunuz. Buna (Ruhsat), izn verilebilir. Fekat, (Azimet), daha iyi yol, orada kalıp, sıkıntılara sabr ve tehammül etmektir. Bildiğiniz gibi, bu mevsimde hâlsiz oluyorum. Bunun için kısa yazdım. Selâm ederim.

10 — İKİNCİ CİLD, 29. cu MEKTÛB

Bu mektûb, faziletli şeyh Abdülhak-ı Dehlevî için yazılmışdır. Bu dünyâda en kıymetli sermâyenin üzüntü ve sıkıntı olduğu ve en tatlı ni'metin derd ve elem olduğu bildirilmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun ve O'nun seçtiği, sevdiği kullarına selâm olsun! Kıymetli efendim. Sıkıntılarının gelmeleri, görünüşde çok acı ise de, bunların ni'met oldukları umulur. Bu dünyânın en kıymetli sermâyesi, üzüntüler ve sıkıntılardır. Bu dünyâ sofrasının en tatlı yemeği, derd ve musibetlerdir. Bu tatlı ni'metleri, acı ilâclarla kaplamışlar. Bunun için, dostlara derd ve sıkıntı yağdırmağa başlamışlardır. Se'âdetli, akllı olanlar, bunların içine yerleştirilmiş olan tatlıları görür. Üzerlerindeki acı örtüleri de tatlı gibi çiğnerler. Acılardan tat alırlar. Nasıl tatlı olmasın ki, sevgiliden gelen herşey tatlı olur. Hasta olanlar, onun tadını duyamaz. Hastalık da, Ondan başkasına gönül vermektir. Se'âdet sâhibleri, sevgiliden gelen sıkıntılardan o kadar tat alırlar ki, iyiliklerinde o tadı duyamazlar. Her ikisi de sevgiliden geldiği hâlde, sıkıntılardan, sevenin nefsi pay almaz. İyiliklerini ise, nefis de istemektedir. Arabî mısra' tercemesi:

Ni'mete kavuşanlara âfiyet olsun!

Yâ Rabbî! Bizi, sıkıntılarının sevâblarından mahrûm eyleme! Bunlardan sonra, bizi fitnelere düşürme! İslâmın za'if olduğu bu günlerde, sizin kıymetli varlığınız, müslimânlar için büyük bir ni'mettir. Allahü teâlâ, selâmet versin ve uzun ömürler ihsân eylesin! Vesselâm.

**Gizlendi güneş artık, oldu hertaraf zındân,
görmek istiyor gözüm, durmadan, yorulmadan.
nerde o ışık gelsin! Hiç olmazsa irakdan,
aydınlatsın çehremi, bakışlarile bir ân!**

Ne olurdu yâ Rabbi! onu hep görebilsem,
gönlüme sürûr veren, sözlerini duyabilsem,
gözlerine bakmağa, yine doydum diyemem,
o hüsn-i cemâlini, bir milyon kerre görsem.

Nice zulmetleri hep, aydınlattı bu ışık,
rûhlara hayât veren, şuâ'ları ne de şık,
düşdüm zulmete, nerde? aradığım bu ışık,
İmdâdına gel artık, yolum karmakarışık.

Kalbim râhatlıyor pek, sizi her ân andıkça,
bakışların gel diyor, hayâlin canlandıkça,
o eski hâtıralar, göz önüne geldikçe,
diyorum gelsin artık, nerde kaldı bu ışık?

Tâli' gülmedi bana, çabuk kaçırdım sizi,
mâziye karıştırdı, tatlı günlerimizi,
yıktdı bu hasret artık, kül etdi bendenizi,
gelsin diyorum gelsin! gelsin artık bu ışık.

Gitdi gideli beri, beni üzüntü aldı,
her zerrede bir neş'e, bir parlak ışık vardı,
ne çâre kaldım yalnız. Felek elimden aldı,
bu virâne zındânda, bir garib (Ahmed) kaldı.

1 Ramezân-ı mübârek 1379

28 Şubat 1960
Pazar

11 — İKİNCİ CİLD, 32. ci MEKTÛB

Bu mektûb, mirzâ Kılıçullah için yazılmıştır. Kalbini toparlayamadığını bildiren mektûbuna cevâb vermekte, korkulu zamanda okunacak şeyleri bildirmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd ve O'nun sevgili Peygamberine salât eder, size de düâlar ederim. Azâ, ya'nî başsağlığı için yazmış olduğunuz kıymetli mektûb geldi. **İnnâ lillâh ve innâ İleyhi râci'ûn!** Ya'nî, hepimiz Allahın emrinde ve dileği altındayız ve hepimiz Onun huzûruna çıkacağız! Bizler, Onun yardımı ile, Onun kazâsına râzı olduk. Siz de râzı olunuz! Dûâ ve Fâtiha okuyarak yardım ediniz! Sizin, o sıkıntıdan kurtulmanız haberi, bizleri çok sevindirdi. İki acıdan birisi, üzerimizden sıyrılmış oldu. Bunun için, Allahü teâlâyâ hamd ve şükr olsun! Kalbinizi dünyâ düşüncelerinden kurtaramadığınızı yazıyorsunuz. Evet, zâhir işlerin bozuk ve dağınık olması, kalbin de dağılmasına yol açar. Kalbinizde üzüntü ve kuruntu olunca, gidermek için tevbe ve istigfâr okuyunuz! Korkulu zamanlarda, **(Kelime-i temcîd)**, ya'nî **(Lâ havle velâ kuvvete illâ billâhi'l'aliyyil'azim)** okuyunuz! Böyle sıkışık zamanlarda **(Mu'avvizeteyn)** ya'nî **(Kul-e'üzü)** yü çok okumak fâidelidir. Biz, iyi ve râhatız. Allahü teâlâyâ her zaman hamd ve şükr olsun! **(El-hamdü-lillâhi alâ kulli hâl ve E'üzü billâhi min hâl-i ehlinnâr)**. Zaîf olduğum için çok yazamadım. Allahü teâlâ, bizi ve sizi, Muhammed Mustafânın şeri'atinden ayırmasin «alâ sâhibihessalâtü vesselâmü vettehiyye»! Vesselâm.

Ben ezeli bir aşk ile mestü mahmûr olmuşum,
hiçbir şeyle avunamam, çünkü, ma'zûr olmuşum.

Gönlümü anlıyan hiç yok, aşkdan herkes bi haber,
hâlîme şaşdıklarından dilde meşhûr olmuşum.

Kalb sarâyî lâf taşları ile harâb ise de,
her tarafda, lûtf-i cânân ile, ma'mûr olmuşum.

Nefse değil, şeri'ata uymağa ahd eyledim,
Gam yimem hiç medh ile yâ, zemle mezkûr olmuşum.

Çünkü, hakıyki güzelin, aşkı sardı gönlümü,
sâçının bir teline, bin canla Mansûr olmuşum.

Mâlî, cânî, ol mahbûbun emrile kullanalı,
tâdına hiç doyulmıyan, zevkle mesrûr olmuşum.

12 — İKİNCİ CİLD, 75. ci MEKTÛB

Bu mektûb, mirzâ Muzaffer hâna yazılmıştır. Dostlara verilen sıkıntıların ve belâların, günâhlara keffâret olduğu ve yalvararak afv ve âfiyet istemek lâzım olduğu bildirilmektedir:

Allahü teâlâ, size lâyık olmıyan şeylerden selâmet versin! Dostlara dünyâ sıkıntılarının ve belâların gelmesi, bunların günâhlarının afv olması için keffâret-dirler. Yalvararak, ağlıyarak ve sığınarak, kırık kalb ile Allahü teâlâdan afv ve âfiyet dilemelidir. Düânın kabûl olduğu anlaşılınca ve fitneler kalmayınca kadar, böyle düâ etmelidir. Dostlarınız ve iyiliğinizi isteyen sevenleriniz de, sizin için düâ etmekde iseler de, derdlinin kendisinin yalvarması dahâ yerinde olur. İlâc almak ve perhiz yapmak, hastaya lâzımdır. Başkalarının yapacağı, olsa olsa, ona yardımcı olmaktır. Sözü doğru şudur ki, sevgiliden gelen herşeyi, gülerek, sevinerek karşılamak lâzımdır. Ondaki gelenlerin hepsi tatlı gelmelidir. Sevgilinin sert davranması, aşağılaması, ikrâm, ihsân ve yükseltmek gibi olmalıdır. Hattâ, kendi nefsinin böyle isteklerinden dahâ tatlı olmalıdır. Seven böyle olmazsa, sevgisi tam olmaz. Hattâ, seviyorum demesi, yalancılık olur. Şeri'atin koruyucusu hazretiniz, hizmetten geri gelince, seferdeki hâlleri ve birlikde bulunanların çekdikleri sıkıntıları yazmışsınız. Selâmetiniz ve âfiyetiniz için fâtiha okundu. Yâ Rabbî! Unutduklarımız ve yanıldıklarımız için bizleri sorguya çekme! Geçmiş ümmetlere yaptığın gibi, güç işleri bizlere yükleme. Yapamıyacağımız şeyleri emr etme. Bizi afv ve magfiret eyle! Bize acı! Bizim sâhibimiz sensin! Düşmanlarımıza gâlib gelmemiz için bize yardım et! Sübhâne Rabbike Rabbil'izzeti ammâ yasîfûn ve selâmün alelmürselin velhamdü-lillâhi Rabbil'âlemîn. Vesselâm.

İşidin ey gâfiller,
aşk bir güneşe benzer,
aşkı olmıyan gönül,
sanki bir taşta benzer.

Nefsin şehveti başka,
hiç benzemez o, aşka,
aşk derse de, hissine,
sözü savaşa benzer.

Aşk ile gönül yanar,
nefs bundan ne anlar?
nefsi azmış klmsenin,
gönlü bir kışa benzer.

Gönül, aşkı tadınca,
Rabbe âşık olunca,
beden kafesinde bir,
cırpınan kuşa benzer.

Aşk, mukaddes bir sıfat,
bunu şehvete takmak,
altın tac glydirilmiş,
kel, kör, bir başa benzer.

13 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 27 ci. MEKTÛB

Bu mektûb, molla Ali Keşmi için yazılmıştır. Kul, kendi dileklerini bırakıp, sâhibinin arzûlarına uymalıdır. Ayrıca, insanın kendinde bulunan ve dışardan gelen hastalıklarını bildirmektedir:

Kulun dileği, sâhibinin dilekleri olmalıdır. Sâhibinin dileğinden başka, hiçbir dileği bulunmamalıdır. Böyle olmazsa, kulluk bağı koparmış, kölelikten kaçmış olur. Hep, kendi isteklerinin arkasında giden bir kul, kendi keyfine, arzûsuna esir demektir. Kendi nefsinin kölesidir. Hep, mel'ûn şeytânın emrlerini yapmaktadır. Allahü teâlâyâ kul olmak ni'metine kavuşmak, ancak (Vilâyet-i hâssa) hâsıl olunca ele geçer. Böyle veli olmak da, tam (Fenâ) ve olgun (Bekâ) dan sonra nasîb olur.

Süâl: Böyle olan evliyânın da dilekleri, istekleri oluyor. Çeşidli şeyler istiyorlar. Peygamberlerin önderi ve Evliyânın sultânı da «aleyhi ve aleyhimüssa-levâtü vetteslimâtü etemmühâ ve ekmelühâ», serin ve tatlı şerbetleri severdi. Ümmetinin iyi olması için çalışıp didindiğini, Kur'ân-ı kerim bildiriyor. Böyle isteklerin, bu büyüklerde bulunması nedendir?

Cevâb: Birçok istekler, tabî'at kanûnlarından ileri gelir. İnsan hayâtda oldukça, bu isteklerden kurtulamaz. Sıcak olunca, beden serinlemek ister. Soğukta da, ısınmak duygusu hâsıl olur. Bedenin, yaşayabilmek için lâzım olan ihtiyâcları istemesi, kulluğa ters düşmez. Bu istekler, nefsin istekleri değildir. Nefsle ilgileri yoktur. Tabî'at kanûnlarından hâsıl olan istekleri, şerî'at yasak etmemiştir. Bunları istemek, nefse uymak olmaz. Bu istekleri yapmak mubâhdır. Nefs, mubâhların fazlasını ister. Mubâhların fazlasına (Fudûl) denir. Nefs, şübhelî ve harâm şeyleri de ister. Yaşamak için ve şerî'ate uyabilmek için (Zarûri) lâzım olan şeylerin de nefse ilgileri yoktur. Görülüyor ki nefse uymak, kötü iş demek, fudûlî işleri istemek, yapmak demektir. Çünkü, mubâhların fazlası, harâmlara yakındır. Şeytânın aldatması ile biraz dahâ aşırı gidilirse harâma düşülür. Bunun için mubâhları, zarûret olduğu kadar yapmak lâzımdır. Böyle yapınca, ayak kayarsa, fudûle düşülür. Fekat, fudûl işlerken ayak kayıp, dışarı taşılırsa, harâma düşülür.

Birçok istekler, insanda bulunmaz. İnsana dışardan gelirler. Bunlardan fâideli olanlarını, Allahü teâlâ, merhamet ederek insana gönderir. [Uzun bir hadîs-i şe-

rifde] (Her mü'minin kalbinde, Allahü teâlânın bir vâ'ızı vardır) buyuruldu. Zararlı olanlarını, şeytan gönderir. Şeytan, insanlara hep kötülük ve düşmanlık yapmalarını vesvese eder. Nisâ sûresinin yüzyirminci âyetinde, (Şeytan insana çok şeyi sözverir ve birçok şeyi hâtırlatır. Şeytanın sözverdiği şeylerin hepsi yalandır) buyuruldu. Bu fakir (Guvalyar) kal'asında habs iken, birgün, sabâh nemâzını kıldıktan sonra, bu yolun âdeti olduğu üzere, sessizce oturmuşdum. Fâidesiz birçok düşünceler beni kapladı. O kadar oldu ki, pek sıkıldım. Kalbimi bir dürlü toparlıyamadım. Az bir zaman sonra, Allahü teâlânın yardımı ile kendimi toparladım. O düşüncelerin, bulutların açılması gibi, dağılıp gitdiklerini gördüm. Bunları gönlüme getiren de, onlarla birlikte uzaklaştı. Kalbimi boş ve temiz bıraktı. Bu düşünce ve isteklerin dışardan gelmiş oldukları, içerden hâsıl olmadıkları anlaşıldı. İçerden hâsıl olsalardı, kulluğa uygun olmazdı. Sözün kısası, nefs-i emmâreden hâsıl olan kötülükler, insanın kendi hastalığıdır. Öldürücü zehrdir ve kullukla bağdaşmaz. Dışardan gelen kötü istekler, şeytandan gelmiş olmakla berâber, geçici hastalıklardan olur. Ufak bir ilâc ile, kolayca giderilebilir. Nisâ sûresinin yetmişaltıncı âyetinde, (Şeytanın aldatması, elbette zaifdir) buyuruldu. En büyük düşmanımız, nefsimizdir. Can düşmanımız, her zaman yanımızda bulunan bu azılı arkadaşımızdır. Dışardaki düşmanımız, bu iç düşmanın yardımı ile bize saldırıyor. Onun yardımı ile bizi yaralıyor. Varlıklar içinde en câhil olanı, insanın nefsidir. Çünkü nefs-i emmâre kendine düşmanlık yapmaktadır. Hep, kendini yok edici şeyleri istemektedir. Her isteği, Allahü teâlânın yasak ettiği şeylerdir. Her işi, sâhibi olan ve bütün iyiliklerin sâhibi bulunan Allahü teâlâyâ karşı gelmekdir. Hep, kendi can düşmanı olan şeytana uymaktadır.

İnsanın, kendinden olan hastalığı ile, dışardan gelip geçici olan hastalığı ayırd etmesi pek güçtür. İçden olan kötülükle, dışardan gelen kötülüğü ayırmak çok zordur. Câhil olan, kendi hastalığını, dışardan gelmiş, geçici hastalık sanıp, kendini beğenir, olgun sanır. Böylece, felâkete sürüklenebilir. Bunu düşünerek korkduğum için, bu ince bilgiyi yazamamışdım. Bunu açıklamağı iyi bulmamışdım. Onyeddi seneden beri yazmadım. İçerden olan kötülükle, dışardan gelen kötülüğü birbiri ile karıştırdıyordum. Şimdi, Allahü teâlâ, hak ile bâtili birbirinden ayırdı. Bunun için ve böyle sayısız ni'metleri için Rabbime hamd ve şükürler olsun! Böyle gizli bilgileri açıklamanın bir sebebi de, kısa görüşlülerin, olgun kimselerde dışardan gelen arzûlar bulunduğunu görerek, o büyükleri aşağı sanmalarını içindir. Böyle sananlar, o büyüklerin bereketlerinden istifâde edemezler. Kâfirlerin, Peygamberlere uymak şerefinden mahrûm kalmaları, bu büyüklerde «aleyhimüssalevâtü vetteslîmât» böyle sıfatların bulunması oldu. Tegâbün sûresinde, (İnsanlar mı bize doğru yol gösterecekler dediler. Böylece kâfir oldular) buyuruldu. Büyüklerimiz, (Ârifin kendi istekleri yok olduktan sonra, Allahü teâlâ, bunlara kendinden irâde ve ihtiyâr ihsân eder) buyurmuşlardır. Bu sözlerimi, inşaallahü teâlâ, başka yerde açıklayacağım. Allahü teâlâ, doğru yolda olanlara selâmet versin! Âmin.

**Hayâlin önümde, parlak ay gibi, zulmeti gideren mahtâba benzer,
bu âlem görünür bir saray gibi, ışık olmayınca, zindâna benzer!**

**Bu sesler yabancı, özler yabancı, bakışlar yabancı, gözler yabancı;
dudaklar gülse de, ma'nâ yabancı, gördüğüm rü'yâlar, bir zanna benzer!**

**Güllerin başkadır, ateşin başka, aşkınla tutuşan, bülbülün başka;
şu eîlîn güze'î değmiyor aşka, bir güzel görmedim, cânâna benzer!**

**Bakdıkca yakından güneş yüzüne, dahâ çok inandım tatlı sözüne,
Şifâsın, rûhumun üzüntüsüne, sohbetin her derde dermâna benzer!**

Ayrılık yakıyor gece ve gündüz, geceden karanlık oluyor gündüz,
bu yıl da gurbetde geçen ömrümüz, cefâsı bitmeyen, devrâna benzeri
Dalından düşerse, kuruyor yaprak, arıyor cânânı; düşenler irak,
kalbimde çektiğim, sönmez ıstıyak, Allahın sevdiği imâna benzeri
Hayâtım sendedir, necâtım sende, ebedî yaşatan ilâcım sende,
herşeyim sendedir, ne varsa bende, şu bomboş vücûdüm virâna benzeri

14 — İKİNCİ CİLD, 53. cü MEKTÛB

Bu mektûb, bir şeyh için yazılmıştır. Kıbr ve ucbun hastalık olduğu bildirilmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun ve O'nun seçtiği kullarına selâm olsun! Soruyorsunuz ki, riyâzet yapınca, ibâdet yapınca, nefsim kabarıyor. Benim gibi sâlih, iyi kimse yokdur sanıyor. Şerî'ate ters düşen birşey yapınca da kendimi muhtâc, âciz sanıyorum. Bunun ilâcı nedir diyorsunuz. Allahü teâlânın lutfüne, ihsânına kavuşmuş olan kardeşim! İkinci olarak bildirdiğiniz ihtiyâc ve âciz olmak, pişmanlıktan ileri gelir ki, çok büyük ni'metdir. Allah korusun, eğer günâh işledikten sonra, pişmân olunmazsa ve hele günâh işlemek tatlı gelirse, günâha ısrâr etmek, dadanmak olur. Pişmânlık, tevbenin bir parçasıdır. Küçük günâha ısrâr etmek ise, büyük günâh olur. Büyük günâha ısrâr etmek, insanı küfre götürür. Sizin bu ikinci hâliniz, büyük ni'metdir. Buna şükr ediniz ki, pişmânlığınız çoğalsın ve şerî'ate uymıyan işlerden sizi korusun. İbrâhim sûresinin yedinci âyetinde (Şükr ederseniz, ni'metimi artdırırım!) buyuruldu. Nefsinizin birinci hâli, ucb, ya'nî ibâdet yaptığı için kendini beğenmektir. Ucb, korkunç bir zehrdir. Öldürücü bir hastalık olup, ibâdetleri ve iyilikleri yok eder. Ateşin odunu yakması gibidir. Ucb hâsıl olması, ibâdetlerini güzel görmek, beğenmektir. Bunun ilâcı, zıddını, tersini yapmakla olur. Bunun için iyi işlerini kusûrlu görmeli, bunlardaki gizli çirkinlikleri düşünmeli, böylece, ibâdetlerinin kusûrlu, bozuk olduğunu anlamalıdır. Hattâ, onları beğenilmeyecek, kovulacak bir hâlde bulmalıdır. Bir hadis-i şerîfde (Kur'ân-ı kerîm okuyan çok kimse vardır ki, Kur'ân-ı kerîm bunlara la'net eder.) buyuruldu. Başka bir hadis-i şerîfde (Oruç tutan çok kimse vardır ki, onların orucu, yalnız açlık ve susuzluk çekmek olur.) buyuruldu. İnsan, ibâdetinin, iyiliğinin çirkin tarafı olmadığını sanmamalıdır. Biraz incelenirse, Allahü teâlânın yardımıyla hepsini çirkin bulur. Güzelliğin kokusunu bile duymaz. Böyle kimsede ucb hâsıl olabilir mi? Nefs kendini beğenebilir mi? Bir kimse, amellerini, ibâdetlerini kusûrlu görünce, bunların kıymeti artar. Kabûl edilmeğe lâyık olurlar. İyiliklerinizi böyle görmeğe ve ucb hâsıl olmamasına çalışınız. Yoksa sonu çok kötü olur. Bu felâketden yalnız Allahü teâlânın diledikleri kurtulabilir. İbâdetlerini, iyiliklerini kusûrlu, bozuk görmeğe kavuşan bir kimse, öyle bir hâl gelir ki, sağ omuzundaki, iyilikleri yazan meleğin hiçbirşey yazmadığını sanır. Çünkü, yazacağı bir iyilik yaptığını görememektedir. Sol omuzundaki, kötülükleri yazan meleğin durmadan yazdığını sanır. Çünkü, yaptıklarının hepsinin çirkin ve kötü olduklarını görmektedir. Bu hâlde kavuşan ârife, herkesin anlayamayacağı ve anlatamayacağı iyilikler ihsân olunur. Fârisî mısra' tercemesi:

Buraya gelince kalemin ucu kırıldı.

Doğru yolda olanlara selâm olsun!

[İslâmiyyeti anlamamış olan ba'zı kimseler ve ba'zı İslâm düşmanları, müs-
limânlara, egoist, ya'nî hodbin, kendini düşünen diyor. Nemâz kılanlara, (Kendini
Cehennemden kurtarmak için nemâz kılacağına, kalk millete hizmet et!) diyor.
İslâm dîninin, egoist dînî olmadığını, egoist olmaları kıymetli olduğunu, yu-
kanda çok güzel bildirdik. Nemâz kılmağa gelince, müslimânlar, câhillerin zan
ettiği gibi, Cehennemden kurtulmak, râhata kavuşmak için ibâdet etmez. Alla-
hü teâlânın emri olduğu için, vazife olduğu için ibâdet yapar. (Vazife, âmir tara-
findan emr edilen şeyi yapmak, men' edileni yapmamaktır). Âmirlerin emri
birbirine benzemiyorsa, dahâ üstün olan âmirin emri yapılır. Askerlikde bile, bi-
rinci vazife, büyük âmirin emrini yapmaktır. Dîn düşmanları, gençleri kandırmak
için, vazife mukaddesdir. Önce vazife, sonra nemâz, diyor. Evet, vazife onların
zan ettiklerinden de dahâ mukaddesdir. Fekat, birinci vazife, en büyük âmirin
emrini yapmaktır. En büyük âmir, Allahü teâlâdır. O hâlde birinci vazife, ne-
mâzdır. Hiçbir âmir, hiçbir kumandan, hiçbir makâm, bu birinci vazifeyi de-
ğıştirmemelidir. İstirâhat zamanlarında, yatakhânedede, buna da imkân yoksa, ab-
desthânedede nemâzı yine kılmalıdır. Fekat, en iyisi, bu derece kara, katı kalbli
dîn düşmanlarının yanında çalışmayıp, uzaklaşmalıdır. Bu müslimâna, cenâb-ı
Hak elbette başka yoldan, dahâ çok rızık verir. İmâm-ı Gazâlî «rahmetullahi
aleyh» (Kımyâ-i se'âdet) kitâbında buyuruyor ki, (Nemâza mâni' olan, güçlük çı-
karan vazifede bereket olmaz. Nemâza elverişli olan vazifelerde bereket vardır).
Yetmişdokuzuncu sahîfede diyor ki, [Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem»
buyurdu ki, (Müslimân demek, müslimânlara eli ile dili ile zarar vermiyen kimse
demektir). Her müslimânın böyle olması lâzımdır. Bir hadis-i şerîfde, (İmânı kâ-
mil olanınız, ahlâkı güzel olanınızdır!) buyruldu. Görülüyor ki, imân bile, ahlâk
ile, insanlara fâideli olmakla ölçülmektedir. Nemâz kılarken, bütün mü'minlere
selâm verilmekte, düâ edilmektedir. Nemâz kılmıyan ise, mü'minlerin bu hak-
kını çiğnemektedir. O hâlde, nemâz kılmak, hodgâmlık değil, hayrhâhlıktır. Ne-
mâz kılmamak ise, zulmdür].

Geçdi, isyân ile ömrüm, neye hâlim varacak?
sızlıyor yaralı gönlüm, onu yokdur saracak.
Mahşer yerinde, zebâniler elinden, yâ Rab!
eğer etmezsen, inâyet, beni kim kurtaracak?
Nefsime uydum, dîn düşmanlarına aldandım hep,
onlar elbette, bu âsiyi ateşe atacak.
İznin olmazsa, Habibin de şefâ'at edemez,
senden başka, o günde, yok bana rahmet edecek!
Mü'minle kâfir, o gün, birbirinden ayrılacak,
harâm yiyenin ağzı, etrâfa alev saçacak.
Mal, mevki', keyif için, İslâma gerilik diyen,
o zaman ağlayacak, hiç fâlde vermeyecek.

15 — ALLAHÜ TEÂLÂNIN İSMLERİ

Allahü teâlânın isimleri çokdur. Sayısını bilmiyoruz. İsimlerinden doksando-
kuzunu, Kur'ân-ı kerîmde insanlara bildirmişdir. Kâdî Zâde Ahmed efendi, (Bir-
givi vasiyyetnâmesi) şerhinde diyor ki, (Allahü teâlânın doksandokuz ismine (Es-
mâ-i hüsnâ) denir. Allahü teâlânın isimleri (Tevkîfiyye) dir. Ya'nî şerî'atin bildir-

(Bârl) var edici demektir. (Musavvir) sûret vericidir. Meselâ, bir mühendis, binâ yapmak isteyince, önce lâzım olan kereste, tuğla, çimento, demir, arsa, odaların adedi, büyüklüklerini takdir ve ta'yin eder, keşf eder, plân hâzırlar. Halk, bu demektir. Sonra, mi'mâr bu plâna göre binâyı yapar. Mi'mâr binânın bârisi olur. Nihâyet, binânın nakşları, süsleri yapılır. Bunu yapan, musavvir olur.

Allahü teâlânın, her işinde, şeriki, ortağı yokdur. Her varlığın hâlıkı, bârisi, musavviri yalnız O'dur. Yaratmak, yokdan var etmektir. Maddesi, elemanı yok iken var etmek ve maddesi, elemanı var iken, başka bir varlığa çevirmek de yaratmaktır. Meselâ (İnsanı nutfeden, cinni ateş alevinden yarattı) âyet-i kerîmesi böyle olduğunu bildirmektedir. Yerler, gökler, bugün bildiğimiz yüzüç basit cism (eleman) yok idi. Bunların hepsini sonradan var etti. Elemanları, oksidleri, asidleri, bazları, tuzları birbiri ile birleştirerek, parçalıyarak milyonlarca uzvi (organik) ve inorganik cisimler meydana getirmekte, ya'nî yaratmaktadır. Allahü teâlânın âdeti şöyledir ki, herşeyi bir sebep, bir vâsita ile yaratmaktadır. Sebepleri yapan, var eden, bunlarda aktiflik, te'sir kuvveti yaratan da O'dur. Cisimlerin fizik ve kimyâ özellikleri, fizik, kimyâ, biyolojî olayları, reaksiyonları, O'nun yarattığı sebeplerdir. Elektrik, ısı, mekanik, ışık ve kimyâ enerjilerini ve tepkimeleri hâsil eden çeşidli kuvvet şekillerini sebep olarak yaratmıştır. Bu sebepleri, cisimleri yaratmasına vâsita kıldığı gibi, insan aklını, insan gücünü de, kendi yaratmasına vâsita kılmıştır. Meselâ, kömürün, beşyüz derece üstüne ya'nî tutuşma sıcaklığına kadar ısınarak yanma olayının başlamasına, kibritin alevi sebep olmakda ise de, kömürün oksidlenmesini, yanmasını yaratan O'dur. Kibrit, yanma olayının yaratıcısı değildir. Çünkü, kibritin yapısını, özelliklerini, alevini, ısı enerjisini, karbon atomlarının oksigene ilgisini, olayın ekzoterm olup, kömürü ısıtıp kırmızı şua' (ışın) yaymasını yaratan hep O'dur. Bunun gibi, tuz asidi içinde, çinko eriyip, çinko klorür adında, yeni özellikde bir bileşik cism meydana geliyor. Bu iyon şebekesini çinko atomları ve asit molekülleri yarattı denilemez. Çünkü, çinko klorür denilen iyon şebekesindeki, çinko ve klorür iyonlarının atomlardan meydana gelişindeki elektron mübâdelesinde ve bunun sebeplerinde, iyonlar arasındaki çekme ve itme kuvvetlerinde, çinko ve asit birşey yapmadığı gibi, çinkoyu asidin içine atan insan da, bu işinden başka, birşey yapmamıştır. Çinko klorürün meydana gelmesinde, insan seyirci kalmış, iyon şebekesini hâsil eden tepkimeyi, özellikleri, kuvvetleri, Allahü teâlâ yaratmıştır. Demek ki, insanın akli ve gücü de, diğer tabi'at kuvvetleri gibi, Allahü teâlânın önce yaratmış olduğu, maddeler, elemanlar, özellikler, kuvvetler, enerjiler arasındaki şartları, dengeleri değiştirerek, yeni bir dengenin, bir âhengin, bir sistemin yaratılmasına bir sebep, bir vâsıtadan başka birşey değildir. Şu hâlde, Arşimed, bir kanûn yaratmamış, dahâ önce mevcûd olan özellikler arasındaki bir bağlantıyı görebilmiştir. Bunun gibi, phonograph, megaphon, elektrik ampulü gibi âletleri ilk def'a bulan Thomas Edison bunları yaratmamış, yapmamış, yapılmasına sebep olmuşdur. Bunları yaratan, Allahü teâlâdır. Edisonun bunları yaratması şöyle dursun, mevcûd maddeleri bir araya toplayıp, yeni âletlerin yaratılmasına sebep olurken, elinin, ayağının, gözünün, diğer duygularının, çeşidli hücrelerinin, kalbinin, ciğer, böbrek ve dahâ nice organlarının işlemesinden ve kullandığı maddelerin, âletlerin yapısından, içlerindeki atom, proton kuvvetlerinden haberi bile yokdu. Ne kendinin, ne de kullandığı şeylerin birçok inceliklerinden haberi olmıyan bir vâsitaya, bir sebebe yaratıcı denilir mi? Yaratıcı, bunların en ufağını, en incisini, hepsini bilen, hepsini yapandır ki, bu da ancak Allahü teâlâdır.

Üniversiteden birkaç diploması bulunan, yeni literatürleri okuyup, çok tecribesi olan, zekî ve akllı bir fen adamı iyi anlar ki, insan, bütün işlerinde, bütün buluşlarında, bir vâsıtadan, bir sebepten başka birşey değildir. Her olayı, her

reaksiyonu, her hareketi yapan, her kanûnu idâre eden yalnız Allahü teâlâdır. İnsan gücünü, tabîî kuvvetlerden ayıran biricik şerefli pay, düşünceli, şu'urlu olarak vâsita olmasıdır. İnsan, Allahü teâlânın yaratmasını, kendi istediği gibi tecellî etdirebilmektedir. Allahü teâlâ, insanlara bu şerefli payı İkrâm ederek, diğer mahiûklarından ayırdığını, onu, böylece, başka mahlûklardan üstün yaratıldığını, İsrâ sûresi, yetmişinci âyetinde beyân buyurmaktadır.

Yaratıcı, yalnız Allahü teâlâdır. Allahdan başkasına, her ne maksadla olursa olsun, yaratıcı demek küfrdür. (Birgivi vasiyyetnâmesi) nde (Bir kimse, rızık Allahdandır. Fekat, kulun da hareket etmesi lâzımdır dese, kâfir olur. Çünkü, hareket de Allahdandır) yazıyor. Ya'nî, hareketi ve işi insan yaratıyor diyen kâfir olur. Bursalı İsmâ'îl Hakkı hazretleri, (Huccet-ül-bâliga) da diyor ki, (Hakikatde hâlik ve râzık Allahü teâlâdır. İnsana hâlik veyâ râzık demek ilhuddır. İnsanın sıfat-ı asliyyesi acz ve iftikardır. Hak teâlânın sıfat-ı zâtiyyesi, kudret ve ginâdır). İnsanlara, yarattı, yaratıcı dememeli. Allahü teâlâyâ mahsûs olan Hâlik ismini, kimse için kullanmamalı ve ad takmamalıdır. Rahmân ve Rahim isimleri de böyledir.

Allahü teâlâ, birşeyi yaratmasına, başka şeyleri sebep yapmıştır. Birşeyin yaratılmasını istiyen, onun yaratılmasına sebep olan şeyleri elde etmelidir. Bir şeyin yaratılmasına sebep olan şeyler arasında insan gücü de varsa, yaratılan şeye (Sun'î cism) veyâ (Artifisiyel) denir. Meselâ, kok kömürü, turyağı sun'î maddelerdir. Maddenin yaratılmasına yarayan sebepler arasında insan gücü bulunmazsa, böyle yaratılan maddeye (Tabîî cism) veyâ (Natürel) denir. Tabîî maddenin meydana gelmesine insan gücü karışmazsa da, bunun kullanılacak hâle sokulmasına, insan gücü de sebep olmaktadır. Taşkömürü, tereyağı tabîî maddelerdir. Tabîî maddeler için tabî'at yarattı demek ve sun'î maddeler veyâ olaylar için de insan yarattı demek, başka sebeblere de yaratıcı demek gibi, câhilce, saçma bir söz olur. Meselâ, balı arı yarattı veyâ ışığı elektrik yarattı demek gibi olur.

Müslimânların yetmişiki sapık fırkasından (Mu'tezile) de, insan kendi işinin hâlikidir dedi. Bunlar, bu yanlış inancı, âyet-i kerime ve hadis-i şeriflerden çıkardıkları için, kâfir olmuyor ise de, doğrusunu kabûl etmedikleri için, bir müddet Cehennemde yanacaklardır. Fekat âyetden, hadîsden, dinden, imândan haberi olmıyanların, devlet ve saltanat sâhiblerine yaltaklanmak, teveccüh kazanmak için, yarattın demeleri küfr olur. Allahü teâlâdan başkasına, yarattı demek, çok tehlikelidir. Herşeyi yaratan, yalnız Allahü teâlâdır. Ondaki yaratıcı yoktur. Fekat, Allahü teâlânın âdeti şöyledir ki, herşeyi sebeplerle yaratmaktadır. Böylece, madde âlemine ve sosyal hayâta düzen vermektedir. Sebebsiz yaratsaydı, âlemdeki bu nizâm, bu düzen olmazdı. Mikroplar hastalığa, bulutlar yağmura, güneş hayâta, katalizörler birçok kimyâ reaksiyonlarının hızlanmasına ve hayvanlar, bitkisel maddelerin et, süt, bal hâline gelmelerine, yapraklar organik maddelerin sentezine sebep oldukları gibi, insanlar da, tayyâre, otomobil, ilâc, elektrik motorlarının ve dahâ nice şeylerin yapılmasına sebep olmaktadır. Bütün bu sebeblere kuvvet, te'sir veren Allahü teâlâdır. İnsanlara fazla olarak akıl ve irâde de vermiştir. Sebeblere, vâsitalara yaratıcı demek doğru olamaz. Böyle olduğu (Lâ havle velâ kuvvete illâ billah) diyerek çok güzel anlatılmaktadır. Yurdumuzun dışındaki alevî ismini taşıyan râfıziler de, günâhları insanlar yaratıyor; Allah yalnız iyilik yaratır diyorlar. (Eshâb-ı kirâm) ve (İslâma hizmet) ve (Aldanmıyalım) kitâblarımda, Râfızilerin bu sözleri yazılmış, çok güzel cevâb verilmiştir.

Allahü teâlânın sıfatlarını gösteren, Âlim (bilici), Semî' (işitici), Basîr (gören), Kâdir (gücü yetici, kudretli), Mürîd (dileyici) ve Mütekellim (söyleyici) ve bunlar gibi isimleri, ikinci kısmın elliikinci maddesinde bildirilen ma'nâları ve şartları düşünerek, insanlar için kullanılabilir. (Hadika) da dil âfetlerini anlatır-

ken diyor ki, (Rahmân), (Kuddûs), (Müheymin) ve (Hâlık) gibi yalnız Allahü teâlâya mahsûs olan isimleri insanlara ism yapmak harâmıdır. Nevevi hazretleri bunu (Müslim) şerhinde uzun bildirmektedir. (Azîz) gibi Allahü teâlânın sıfatları olan isimleri, mecâz ma'nâları ile insanlar için de kullanmak câiz ise de, edebi gözeterek bunları da insanlar için kullanmamak iyi olur.

Allahü teâlânın ismini söyleyince, işitince, yazınca, her def'asında, (Sübhâ-nallah), (Tebârekallah), (Celle-celâlüh), (Azze-ismüh), (Cellet kudretüh) veyâ (Teâlâ) gibi saygı sözlerinden birini söylemek, yazmak vâcibdir. Resûlullahın ismini işitince salevât söylemek ise, ömründe bir kerre vâcibdir. Her işitince söylemek sünnettir. (Bizâziyye) de, Kitâb-ül-kerâhiyyenin ibâdât faslında diyor ki, (Allahü teâlânın ismini işitince, «celle celâlüh» veyâ «teâlâ» yâhud «tebâre-ke», «sübhânallah» diyerek saygı göstermek vâcibdir. Allahü teâlânın ismini söylerken de yalnız söylemeyip, Allahü teâlâ demek müstehabdır. Ya'nî, Allahü teâlânın isminden sonra, ta'zîm, saygı gösteren bir kelime de söylemelidir). Görülüyor ki, (Allah buyurdu ki...) veyâ (Allah teâlâ buyurdu ki...) demek ve yazmak yanlışdır. (Allahü teâlâ buyurdu ki...) demek lâzımdır. İslâmiyyetde kavmiyyet, ırkçılık yokdur. Her milletin, her dil sâhiblerinin böyle saygılı söylemesi lâzımdır. Tercemesini söylüyorum diyerek saygısızlık yapmamalıdır.

(Dürr-ül-muhtâr) beşinci cild, ikiyüzaltmışsekizinci sahîfede buyuruyor ki: (Çocuklarına, Abdüllah, Abdürrahman, Muhammed, Ahmed... gibi isimleri koyanları Allahü teâlâ sever. Allahü teâlânın Alî, Raşîd, Kêbir, Bedî' gibi isimlerini, insanlara yakışan ma'nâ ile ad koymak câiz ise de, câhiller, bu isimlerin ma'nâlarını ve söylemesini yanlış yaparak, günâha, hatta küfre sebep olur. Meselâ Abdülkâdir yerine Abdülkoydur diyorlar ki, kasd ile olursa küfrdür. Kasd ile bu isimleri tahkîr eden, meselâ Abdül'azîz yerine Abdüluzeyz diyen kâfir olur. Muhammed yerine Hamo, Hasen yerine Hasso, İbrâhîm yerine İbo demek de böyledir). [Kur'ân-ı kerîmi tegannî ile, kelimeleri değişdirerek okumanın harâm olması, buradan da anlaşılmalıdır]. Bu mubârek isimlerin kıymetini bilmelidir. Ba'zı esnaf, kendi adı olduğu için, bu mubârek isimleri, ayakkabıların, terliklerin içine reklâm olarak yazıyor; satın alan da ayağına giyerek, üstüne basıyor. Yazanın ve giyenin îmânlarının gitmesinden korkulur.

(Dürr-ül-muhtâr) da, mürtedi anlatırken diyor ki, (Sözbirliği ile bilinen haberi inkâr eden mürted olur. Mürted olan erkeğin tevbe edince, tecdîd-i nikâh etmesi lâzımdır). (Hadîka) ikinci cild, yüzdoksansekizinci sahîfede diyor ki, (Erkek ve kadından biri mürted olunca, nikâhları fesh olur. Erkek tevbe ederse, tecdîd-i nikâh etmeleri lâzım olur. Fekat kadın nikâh yapmağa zorlanmaz. Kadın mürted oldu ise, tevbe edince nikâh için zorlanır. Talâk olmadığı için hulle lâzım değildir. Sözbirliği olmıyan şeyi inkâr eden, tevbe edince, nikâhını tâzelemesi ihtiyâtli olur, ya'nî iyi olur. Mürted olunca, malları mülkünden çıkar. Hepsi elinden alınır. Tevbe ederse, kendine geri verilir. Ölürse veyâ Dâr-ül-harbe giderse müslimân vârislerine verilir. Mürted iken kazandıkları ise, Beyt-ül-malın olur).

Ba'zıları diyor ki, insan, nemâz kılıp, her ibâdeti, her iyiliği yaptığı hâlde, bir kelime söylemekle kâfir olur mu? Kâdî zâde Ahmed efendi, (Birgivi) şerhinde buyuruyor ki: (Bir kâfir, bir kelime-i tevhîd söylemekle mü'min olduğu gibi, bir mü'min de, bir söz söylemekle kâfir olur ve o vakte kadar yaptığı ibâdetleri gider. Pişmân olup tecdîd-i îmân edince, hacdan başka ibâdetleri geri gelir. Fekat, hiçbirinin sevâbı ve fâidesi geri gelmez. Zengin ise, tekrâr hac yapması lâzım olur. Erkek veyâ kadın mürted olunca, nikâhı fesh olup gider ki, bu, talâk demek değildir. Bunun için, üçden fazla îmânını ve nikâhını tâzelemeleri, hulle-siz câiz olur). Yalnız birinin nikâhı tazelemesi yetişmez. Erkek ile zevcesinin, iki şâhid yanında nikâhı tâzelemeleri lâzımdır. Şâfi'ide iddet zamanı içinde tevbe

ederse, tevdid-i nikâh lâzım olmaz. Hanefi olan, kolaylık için, nikâhını yenilemeğe, zevcesinden vekâlet almalı, iki şâhid yanında, (Öteden beri nikâhım altında bulunan zevceyi, onun tarafından vekil olarak ve tarafımdan asil olarak kendime tezvîc etdim) demelidir. Kadın ve erkek her müslimânın, hergün sabâh ve akşam (Allahümme İnni ürîdü en üceddidel-îmâne vennikâha tevdiden bil-kavli Lâ ilâhe illallah Muhammedün resûlullah) okumaları lâzımdır. Zevce ile zevcenin birlikde okumaları iyi olur. Câmî'de cemâ'atin çok olduğu bir nemâzin düâsından sonra, imâm efendi, bunu cemâ'atle birlikde okursa, cemâ'at birbirlerine şâhid olmuş, nikâhları da tâzelenmiş olur. Kâfir olanın, tevdid-i imân ve tevbe edinceye kadar, kazandığı mal, (Fey) olur. Ya'ni fakirlerin hakkı olur ve yaptığı ibâdetler, kabûl olmaz. Âdet olarak (Kellme-i şehâdet) okusa da, imânı sahih olmaz. Küfre sebep olan sözden, işden veyâ l'tikâddan tevbe etmedikçe, müslimân olamaz.

Tanrı ismini ibâdetlerin dışında ma'bûd ma'nâsına kullanmak günâh olmaz. Meselâ, eski Mısırlıların, Romalıların tanrıları demek, tanrımıza hamd olsun demek günâh değildir. Çünkü, burada, Rabbimize, yaratanaımıza hamd olsun demektir. Fekat, böyle yerlerde de kullanmamak iyi olur.

**Serây-ı dîn esâsıdır şerî'at,
tarik-ı Hak hüdâsıdır şerî'at.**

**Budur ilk kapı dergâh-ı Hakka,
ki yolun ibtidâsıdır şerî'at.**

**Dahi, şerî'atla yol hatm olunur,
bu yolun intihâsıdır şerî'at.**

**Sırât-ı müstekîme da'vet eden,
münâdiler nidâsıdır şerî'at.**

**Cihânda çokdur envâ'ı ulûmun,
cümlesinin hümâsıdır şerî'at.**

**Bu nefis-i kâfiri katletmek için,
Hakkın hükm-i kazâsıdır şerî'at.**

**Hakikat gerçel sultanlıktır amma,
önünde anın, bayrağıdır şerî'at.**

**Şerî'atdan velî ayrılmaz aslâ,
velinin âşinâsıdır şerî'at.**

**Şerî'atla durur erd-u semâvat,
bu binânın esâsıdır şerî'at.**

**Ne bilsin şer'ı pâki ehl-i ilhâd,
ol a'dânın cefâsıdır şerî'at.**

**Hemen onlar da aklınca sanır ki,
nizâm için olasıdır şerî'at.**

**Sakin canım sakın onlar gibi hem,
dime sen de, nolasıdır şerî'at.**

16 — FIKH, MEZHEB, İMÂM-I A'ZAM

(Mecmû'a-i Zühdiyye) kitâbının başındaki yazıyı aşağıya yazıyorum:

Fıkh kelimesi, arabcada, fekiha yefkahü şeklinde kullanılınca, ya'nî dördüncü bâbdan olunca, bilmek, anlamak demektir. Beşinci bâbdan olunca, şer'atı bilmek, anlamak demektir. (Şer'at) i, ya'nî (Ahkâm-ı şer'ıyye) yi bildiren ilme (Fıkh ilmi) adı verildi. Fıkh bilgilerini bilen kimseye (Fakih) denir. Fıkh ilmi, insanların yapması ve yapmaması lâzım olan işleri bildirir. Fıkh bilgileri, Kur'ân-ı kerîmden, hadis-i şerîflerden, icmâ-ı ümmetden ve kıyâsdan meydana gelmektedir. Fıkh bilgisinin bu dört kaynağına (Edille-i şer'ıyye) denir. Eshâb-ı kirâma ve bunlardan sonraki asrda gelen müctehidlere (Selef-i sâlihîn) denildiğini, ikinci kısmın dördüncü maddesinde, imânı anlatırken bildirmişdim. Selef-i sâlihîn söz birliğine (İcmâ'-ı ümmet) denir. Kur'ân-ı kerîmden veyâ hadis-i şerîflerden veyâ icmâ'-ı ümmetden çıkarılan ahkâm-ı şer'ıyyeye (Kıyâs-ı fukahâ) denir. Bir işin, halâl veyâ harâm olduğunu (Kıyâs) yolu ile anlamak için, halâl veyâ harâm olduğu bilinen başka bir işe benzetilir. Bunun için, o işi halâl veyâ harâm yapan sebebin, birinci işde de bulunması lâzımdır.

Fıkh ilmini kuran, ilk yapan, imâm-ı a'zam Ebû Hanîfedir «rahmetullahi aleyh».

Fıkh ilmi çok geniştir. Hepsi, dört büyük kısma ayrılır:

1 — (İbâdât) olup beşe ayrılır: Nemâz, oruc, zekât, hac, cihâd. Herbirinin dalları çoktur. (Dürr-ül-muhtâr) da ve (Redd-ül-muhtâr) da diyor ki, (Cihâd, insanları islâm dînine çağırarak, kabûl etmiyenlerle kıtâl ya'nî harb etmektir. Harb edenlere mal ile, fikr ile ve sayılarını arttırmak ve tedâvîleri ile yardım etmek de cihâddır. Hadis-i şerîfde, (Kâfirlere karşı malınızla, cânınızla ve dilinizle cihâd ediniz!) buyuruldu. [Birinci kısımda, onsekizinci maddeyi okuyunuz!]. Sulh zamanında hudûd başında beklemek, harb vâsıtalarını kullanmasını öğrenmek de cihâddır. Müslimânların böyle cihâd etmeleri farz-ı kifâyedir. Düşman hücum ettiği zaman, kadın, çocuk herkese, ya'nî yakın olanlara, eğer bunların da gücü yetişmezse, uzakda ve dahâ uzaklarda olanlara da (Farz-ı ayn) olur. [(İbn-i Âbidîn) beşinci cild, ikiyüzyetmişikinci sahîfede diyor ki, (Kadınlar cihâda mestûre olarak ve zevci veyâ mahremi ile gider)]. Yardım etmiyenler günâha girer. Hücum edince öldürüleceğini, hücum etmezse esir olacağını anlıyan kimse harb etmez. Fekat, düşmanlara zarar, müslimânlara fâide mevcûd olunca, hücum etmesi iyi olur. Fâsik müslimânlara (Nehy-i anilmünker) ya'nî nasihat yapmak böyle değildir. Nasihat yapması vâcib olanların, fâidesi olmasa da, öldürüleceğini bilse de, nasihat yapmaları câiz olur. Fitneye sebep olunca câiz olmaz. Kâfir şehrinin muhâsara edince, önce islâma davet olunur. Kabûl ederlerse, bizimle kardeş olurlar. Kabûl etmezlerse, cizye denilen vergiyi verip (Zimmi) olmaları istenir. Cizye, cezâ, karşılık demektir. Ölümden kurtulma karşılığında, kâfirlerin hükûmete verecekleri paradır. İki dürlü cizye vardır: Birincisi, kâfirlerle sulh yaparken, karârlaştırılan mikdârdır. Bu mikdâr, sonradan hiç değiştirilemez. Cizyenin ikincisi, düşmana gâlib geldikten sonra, öldürülmeyip, yerlerinde bırakılanlardan alınan mikdârdır. Her ay sonunda, fakîrlere bir dirhem gümüş alınır [ki yarım gram altın değerindedir]. Orta hâllilerden iki dirhem, zenginlerden dört dirhem alınır. Çalışamıyandan ve senenin yarısından fazla hasta olanlardan birşey alınmaz. Senede onbin dirhemden fazla geliri olana zengin denir. İkiyüz dirhemden fazla kazanan orta hâllidir. Çocukdan, kadından, çok ihtiyârdan ve din adamlarından ve müslimândan cizye alınmaz. Zekât, uşr, cizye ve harâcdan başka hiç kimseden zorla vergi alınmaz. Alınırsa zulm olur. Sâhiblerine geri vermek lâzım olur.

Bunu da kabûl etmezlerse, hücum edilir. Cizyeyi kabûl ederlerse, vatandaş olur, islâmın adâleti altında yaşarlar. İbâdetlerini yapmaları, birbirlerine hıncır ve alkollü içki satmaları sahîh olur. Birbirleri arasında ve müslimânlarla onlar arasında müslimânlar arasındaki haklar ve cezâlar ve ticârî mu'âmeleler yapılır. Onlara içki haddi yapılmaz. Fâizden başka âdetleri suç sayılmaz. Düşman kuvvetli ise, mal vererek bile, sulh yapıp onunla cihâdı terk etmek câiz olur. Mürtedler kuvvetli olup şehirleri alırlar, oraları (Dâr-ül-harb) olursa, onlarla da, zarûret hâlinde sulh câiz olur.

İslâmın beş şartından sonra, ibâdetlerin en üstünü cihâddır. Şehidin, kul haklarından başka bütün günâhları afv olur. Kul haklarını da, Allahü teâlâ Kıyâmetde halâllaşdıracaktır. Cihâdda ve hac yolunda ve hudûd boyunda nöbetde ölenlere, Kıyâmete kadar, bu ibâdetlerin sevâbı devâmlı verilir. Bedenleri çürümez. Herbiri kıyâmetde yetmiş kişiye şefâ'at eder). (Hadika) da, ikinci cild, altıyüzotuzsekizinci sahîfede diyor ki, (Suda boğularak şehid olana, karada şehid olanın iki misli sevâb verilir).

Hadîs-i şerîfde (Ok atmasını ve ata binmesini öğreniniz!) buyuruldu. Bir hadîs-i şerîfde (Ok atmasını öğrenip, sonra unutan bizden değildir), başka bir hadîs-i şerîfde (Oyunun fâldesi olmaz. Yalnız, ok atmağı öğrenmek ve atını terbiye etmek ve âilesi ile oynamak hakdır) buyuruldu. Ya'nî fâideli ve lüzûmlüdür. Bu hadîs-i şerîfler, bütün harb vâsıtalarının hâzırlanmasını ve kullanılmalarının sulh zamanında öğrenilmesini emr ve teşvik buyurmaktadır. Görülüyor ki, cihâda hâzırlanmak ibâdetdir. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem», din düşmanları ile cihâdın üç dürlü olduğunu bildiriyor: Fi'l ile, kavî ile, kalb ile. Fi'l ile cihâda hâzırlanmak, yeni silâhları yapmasını ve kullanmasını öğrenmek farzdır. Zamanımızda ikinci savaş, ya'nî, dinsizlerin yazı ile, film ile, radyo ile, her çeşid propaganda ile saldırması aldı, yürüdü. Buna da karşı koymak cihâddır.

2 — (Münâkehât) olup, evlenme, boşanma, nafaka ve dahâ nice dalları vardır.

3 — (Mu'âmelât) olup, alışveriş, kirâ, şirketler, fâiz, mirâs... gibi birçok bölümleri vardır.

4 — (Ukûbât) ya'nî (Had) denilen cezâlar olup, başlıca altı kısma ayrılmaktadır: Kısâs, serhoşluk, sirkat, zinâ, kazf, riddet ya'nî mürted olmak cezâlarıdır. Cezâlar günâhı ta'kîb ettiği için (Ukûbât) denir.

Fıkhın ibâdât kısmını kısaca öğrenmek her müslimâna farzdır. Münâkehât ve mu'âmelât kısımlarını öğrenmek farz-ı kifâyedir. Ya'nî, başına gelenlerin öğrenmesi farz olur. Mu'âmelât ve ukûbât kısımlarını zimminin de ya'nî gayr-i müslim vatandaşların da öğrenmeleri lâzımdır. Çünkü, zimminin de mu'âmelâta ve ukûbâta uymasını şerî'at emr etmektedir. Dâr-ül-islâmda bulunan kâfir müste'minin yalnız mu'âmelâta uyması lâzımdır.

Tefsîr, hadîs ve kelâm ilmlerinden sonra, en şerefli ilm fikh ilmidir. Fıkh bilgisi okumak, geceleri nâfile nemâz kılmaktan dahâ sevâbdır. Hocadan okumak da, yalnız okumaktan dahâ sevâbdır. Aşağıdaki altı hadîs-i şerîf, fıkhın şerefini göstermeğe kâfidir.

Allahü teâlâ bir kuluna iyilik etmek isterse, onu dinde fakîh yapar.

Bir kimse fakîh olursa, Allahü teâlâ, onun özlediği şeyleri ve rızkını, ummadığı yerlerden gönderir.

Allahü teâlânın en üstün dediği kimse, dinde fakîh olan kimsedir. İmâm-ı a'zâmın üstünlüğünü göstermeğe, yalnız bu hadîs-i şerîf yetiştir.

Şeytâna karşı, bir fakîh, bin âbiddan [ibâdet çok yapandan] dahâ kuvvetlidir.

Herşeyin dayandığı bir direk vardır. Dinin temel direği, fıkıh bilgisidir.

İbâdetlerin efdallı, en kıymetlisi, fıkıh öğrenmek ve öğretmektir.

Hanefî mezhebindeki ahkâm-ı şer'îyye, Eshâb-ı kirâmdan Abdüllah ibni Mes'ûddan «radıyallahü anh» başlıyan yol ile meydana çıkarılmışdır. Ya'nî, mezhebin reîsi olan imâm-ı a'zam Ebû Hanîfe, fıkıh ilmini, Hammâddan, Hammâd da, İbrâhîm-i Nehâîden, bu da Alkamadan, Alkama da, Abdüllah bin Mes'ûddan, bu da Resûl-i ekremden «sallallahü aleyhi ve sellem» almışdır.

Ebû Yûsûf, Muhammed, Züfer bin Hûzeyl ve Hasen bin Ziyâd, hep, İmâm-ı a'zamın talebesidir «rahimehümullah». Bunlardan, imâm-ı Muhammed, din bilgilerinde, bin kadar kitâb yazmışdır. Talebesinden olan imâm-ı Şâfiî'nin annesini nikâh ettiği için, ölünce, kitâbları, imâm-ı Şâfiî'ye mirâs kalarak, imâm-ı Şâfiî'nin bilgisinin artmasına hizmet etmişdir. Bunun için imâm-ı Şâfiî (Yemîn ederim ki, fıkıh bilgim, imâm-ı Muhammedin kitâblarını okumakla artdı. Fıkıh bilgisini derinleştirmek istiyen, Ebû Hanîfenin talebesi ile berâber bulunsun) dedi. Bir kerre de (Bütün müslimânlar, İmâm-ı a'zamın ev halkı, çoluk çocuğu gibidir) buyurdu. Ya'nî, bir adam, çoluk çocuğunun nafakasını kazandığı gibi, İmâm-ı a'zam da, insanların, işlerinde muhtâc oldukları din bilgilerini meydana çıkaracağı kendi üzerine almış, herkesi güç bir şeyden kurtarmışdır. İmâm-ı Şâfiî'nin ayrı bir mezheb kurması, İmâm-ı a'zamı beğenmemesi, ondan ayrılması demek değildir. Eshâb-ı kirâmın da ayrı mezhepleri vardı. Bununla berâber birbirlerini çok severler ve hurmet ederlerdi. Feth sûresinin son âyeti buna şâhiddir.

İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe «rahmetullahi aleyh», fıkıh bilgilerini toplayarak, kısımlara, kollara ayırdığı ve üsûller, metodlar koyduğu gibi, Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» ve Eshâb-ı kirâmın «radvânullahi aleyhim ecmaîn» bildirdiği i'tikâd, imân bilgilerini de topladı ve yüzlerce talebesine bildirdi. Talebesinden (İlm-i kelâm) ya'nî imân bilgileri mütehassısları yetişdi. Bunlardan İmâm-ı Muhammed Şeybânî'nin yetiştirdiklerinden Ebû Süleyman Cürcânî ve bunun talebelerinden Ebû Bekr-i Cürcânî meşhûr oldu. Bunun talebesinden de, Ebû Nasr-ı İyâd, kelâm ilminde, Ebû Mensûr-i Mâ-Türîdîyi yetiştirdi. Ebû Mensûr, İmâm-ı a'zamdaki gelen kelâm bilgilerini, kitâblara yazdı. Yoldan sapmış olanlarla çarpışarak, Ehl-i sünnet i'tikâdını kuvvetlendirdi, her tarafa yaydı.

İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe «rahmetullahi aleyh», hergün sabâh nemâzını câmi'de kılip, öğleye kadar tâliblere cevâb verirdi. Öğleden önce, oturduğu yerde (Kaylûle) yapardı. Güneş zevâle yaklaşınca kaylûle yapmak, ya'nî biraz uyumak sünnet olduğu, İbni Âbidinde, bey'-ı fâsîd bâbında ve (Mevâhib-i ledünniyye) nin rü'yâ ta'biri faslında ve (Şir'at-ül-İslâm) da yazılıdır. Kaylûlenin öğleden sonra da yapılabileceği, (Mizân) da yazılıdır.

Öğle nemâzından sonra, yatsıya kadar, talebeye ilm öğretirdi. Yatsıdan sonra evine gelip, biraz dinlenir, sonra câmi'e gider, sabâh nemâzına kadar ibâdet ederdi. Bu hâli, Selef-i sâlihînden, Mıs'ar bin Kedâm-ı Kûfî ve başka kıymetli kimseler haber vermişdir.

Ticâret ederek halâlî kazanırdı. Başka yerlere mal gönderir, kazancı ile talebesinin ihtiyâclarını alırdı. Kendi evine bol harc eder, evine harc ettiği kadar da, fakîrlere sadaka verirdi. Her cum'a günü, anasının, babasının rûhu için, fakîrlere ayrıca yirmi altın dağıtırdı. Hocası Hammâdın evi tarafına ayağını uzatmazdı. Hâlbuki, aralarında yedi sokak uzaklık vardı. Ortaklarından birinin, çok mikdârda bir malı, şer'iate uygun olmıyarak satdığını anlayınca, bu maldan kazanılan doksanbin akçanın hepsini fakîrlere dağıtıp, hiç kabûl etmedi. Kûfe şehrinin köylerini haydûtlar basıp, koyunları kaçırmışlardı. Bu çalınan koyunlar, şehirde kesilip, halka satılabilir düşüncesi ile, o günden beri, yedi sene, Kûfede koyun eti alıp yimedi. Çünkü, bir koyunun, en çok yedi yıl yaşayacağını öğrenmişdi. Harâmdan bu derece korkar, her hareketinde şer'ati gözetirdi.

İmâm-ı a'zam «rahmetullahi aleyh», kırk sene, yatsı nemâzının abdesti ile, sabâh nemâzı kıldı [ya'nî yatsıdan sonra uyumadı]. Böyle olduğu (Mevdû'ât-ül-ulûm) ve (Dürr-ül-muhtâr) da ve (İbni Âbidîn) önsözünde ve (Mizân-ül-kübrâ) da senedleri ile yazılıdır. [Bu büyüklerin zevceleri de, kendileri gibi, Allahü teâlâyâ ibâdet etmeği, Onun dînine hizmet etmeği zevk edinmişler, kendi haklarını ve zevklerini, Allah yoluna fedâ etmişlerdi. Eshâb-ı kirâmın hepsi de, zevcelerinin arzuları ve izni ile, Allahın dîni yaymak için uzak yerlere cihâda gitmişler, çoğu şehid olup geri dönmemişlerdi. Zevceleri de, bu sevâblara ortak oldukları için sevinmişlerdi]. Ellibeş def'a hac yaptı. Son haccında, Kâ'be-i mu'azzama içine girip, burada iki rek'at nemâz kıldı. Nemâzda, bütün Kur'ân-ı kerîmi okudu. Sonra, ağlayarak (Yâ Rabbi! Sana lâyük ibâdet yapamadım. Fekat, senin akl ile anlaşılamiyacağını iyi anladım. Hizmetimdeki kusûrumu, bu anlayışına bağışla!) diyerek düâ etti. O ânda bir ses işitildi ki, (Ey Ebû Hanîfe! Sen beni iyi tanıdın ve bana güzel hizmet etdin. Seni ve kıyâmete kadar, senin mezhebinde olup, yolunda gidenleri afv ve magfiret etdim) buyuruldu. Hergün bir ve her gece bir kerre Kur'ân-ı kerîmi hatm ederdi. Bunlar (Dürr-ül-muhtâr) da ve (İbni Âbidîn) in önsözünde ve (Hayrât-ül-hisân) da ve (Mir'ât-i kâinât) da yazılıdır. (Mir'ât) da, (Hazânet-ül-müfti) sonunda yazılı olduğu da bildirilmektedir. Bir rek'at nemâzda Kur'ân-ı kerîmin hepsini hatm etmek, yalnız, Osmân bin Affân ve Temîm-i Dârî ve Sa'îd bin Cübeyr ve imâm-ı a'zam Ebû Hanîfeye nasib olmuşdur. (Şir'at-ül-İslâm) da diyor ki, (Kur'ân-ı kerîmi kırk günde hatm etmek müstehabdır. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» senede bir kerre hatm ederdi. Çünkü, Onun mubârek kalbinde yerleşmişti. Kur'ân-ı kerîmi okurken, ma'nâsını düşünmek ve kalbine yerleştirmek lâzımdır. Bunun için, üç günden önce hatm etmeği yasak etmiştir. Osmân bin Affân, Zeyd bin Sâbit, Abdüllah ibni Mes'ûd, Übeyy-übnül Kâ'b-il-Hazrecî ve birçok Sahâbîler, haftada bir kerre hatm ederlerdi. Âbidler, haftada iki kerre, ilm neşr edenler, haftada bir kerre hatm okumalıdır). Hadîs-i şerîfde (Kur'ân-ı kerîmi üç günden önce hatm eden, ma'nâsını anlayamaz) buyuruldu. Hadîs-i şerîf, bir nemâzı hatm ile kılmağı yasaklamamaktadır. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» süâl edenlerin, hâline ve işine uygun bir zamanda hatm etmesini emr buyururdu.

Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», İmâm-ı a'zamın geleceğini haber verdi. (Diyâ-i ma'nevî) de ve (Mevdû'ât-ül-ulûm) da ve (Hayrât-ül-hisân) da ve (Mir'ât-i kâinât) da ve (Dürr-ül-muhtâr) da yazılı olan ve (İbni Âbidîn) de sahîh olduğu bildirilen hadîs-i şerîfde (Âdem ve bütün Peygamberler «aleyhimüsse-lâm», benimle öğündüğü gibi, ben de, ümmetim içinde, soy adı Ebû Hanîfe, ismi Nu'mân olan bir kimse ile öğünürüm ki, ümmetimin ışığı olacaktır. Onları, yoldan çıkmaktan, cehâlet karanlığına düşmekten koruyacaktır) buyurdu. (Yüzelli senesinde dünyânın zîneti gider) hadîs-i şerîfinin, İmâm-ı a'zam için olduğunu, büyük âlim İbni Hacer-i Mekki bildiriyor. Çünkü imâm-ı A'zam, [150] senesinde, yetmiş yaşında iken vefât etti. Şemseddîn Sâmi beğ, (Kâmûs-ül-a'lâm) da diyor ki:

(İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfenin adı Nu'mândır. Babasının adı Sâbitdir. Ehl-i sünnetin dört büyük imâmının birincisidir. Muhammed aleyhisselâmın parlak olan şer'atinin büyük bir direğidir. Acemistanın ileri gelenlerinden birinin soyundandır. Dedesi, islâm dînini kabûl etmişti. [80] yılında, Kûfe şehrinde doğdu. Eshâb-ı kirâmdan «aleyhimürrıdvân» Enes bin Mâlik ve Abdüllah bin Ebî Evfâ ve Sehl bin Sa'd-i Sâ'idî ve Ebüttüfeyl Âmir bin Vâsile zamanlarına yetişmiştir. Fıkh ilmini, Hammâd bin Ebî Süleymândan öğrendi. Tâbi'inden birçok büyük zâtlarla ve imâm-ı Ca'fer Sâdikla sohbet etti. Çok hadîs-i şerîf ezberledi. Mezheb imâmı olmasaydı, büyük bir hakîm, fikr adamı olacak şekilde yetişti. Üstün bir akl ve herkesi şaşırtan zekâsı vardı. Fıkh ilminde, az zamanda, eşi, benzeri

olmayan bir dereceye yükseldi. Mervân bin Muhammedin Irâk vâlisi Yezîd bin Amr, kendisine, Kûfe mahkemesi hâkimliğini teklif etti ise de, zühd ve takvâsı ve vera'ı da ilmi ve zekâsı gibi son derece çok olduğundan, kabûl etmedi. İnsanlık dolayısı ile kulların hakkını gözetmekte kusûr etmesinden korktu. Yezîdin emri ile başına yüzon kamçı vurulduğu hâlde, yine kabûl etmedi. İkinci Abbâsî halifesi Ebû Ca'fer Mensûr tarafından Bağdad şehrine çağrıldı. Hâkim olması emr edildi ise de, yine kabûl etmedi.

Fıkh ilmini ilk olarak kollara ayırmış, her branşın bilgilerini ayrı ayrı toplamış ve (Ferâiz) ve (Şurût) kitâblarını yazmıştır. Fıkhdaki çok geniş bilgisini ve hele kıyâsdaki hârik-ul'âde kuvvetini ve zühd ve takvâdaki ve hilm ve salâhdaki, aklara hayret veren üstünlüğünü bildiren kitâblar, sayılamıyacak kadar çoktur. Talebesi pekçok olup, içlerinden büyük müctehidler yetişmiştir. [150] yılında, yetmiş yaşında vefât etti. Ebû Ca'fer Mensûrun emr ettiği temyiz başkanlığını kabûl etmediği için, zindana atıldı. Kamçı ile döğüldü. Hergün on kamçı artdırılarak döğüldü. Kamçı sayısı yüz olduğu gün şehid oldu. Selçûkî pâdişâhlarından sultân Melikşâhın vezirlerinden Ebû Sa'd-i Hârezmî, Ebû Hanîfe hazretlerinin mezârı üzerine mükemmel bir türbe yaptı. Sonra, Osmanlı pâdişâhları, bu türbeyi çok def'a ta'mir ve tezyîn eyledi.

Hanefî mezhebi, Osmanlı devleti zamanında her yere yayıldı. Devletin resmî mezhebi gibi oldu. Bugün, dünyâ yüzünde bulunan Ehl-i islâmın yarısından fazlası ve Ehl-i sünnetin pekçoğu, Hanefî mezhebine göre ibâdet etmektedir).

(Mir'ât-ül-kâinât) kitâbında diyor ki:

(İmâm-ı a'zamın babası Sâbit, Kûfede, imâm-ı Ali ile «radiyallahü anh» buluşup, İmâm hazretleri, buna ve evlâdına düâ buyurmuştu. [Bunu (Dürr-ül-muhtâr) ve (Mevdû'ât-ül-ulûm) ve (Gâliye) kitâbları yazmakta, (İbni Âbidîn) vesîkasını da bildirmektedir]. Eshâb-ı kirâmdan Enes bin Mâlikî ve dahâ üç veyâ yedisini gördü. Bunlardan hadîs-i şerifler öğrendi.

Hadîs-i şerîfde, (Ümmetinden, Ebû Hanîfe adında biri gelecektir. Bu, kıyâmet günü, ümmetimin ışığı olacaktır) buyuruldu. Bir hadîs-i şerîfde, (Nu'mân bin Sâbit adında ve Ebû Hanîfe denilen biri gelecek, Allahü teâlânın dinini ve benim sünnetimi canlandıracaktır) buyuruldu. (Ebû Hanîfe adında biri gelir. O, bu ümmetin en hayrlısıdır), (Ümmetinden biri, şerî'atimi canlandırır. Bid'atleri öldürür. Adı, Nu'mân bin Sâbitdir), (Her asrda, ümmetinden, yükselenler olacaktır. Ebû Hanîfe, zamanının en yükseğidir), (Ümmetinden, Ebû Hanîfe adında biri gelecektir. İki küreği arasında ben vardır. Allahü teâlâ, dinini, onun eli ile canlandırır) hadîs-i şerifleri meşhûrdur. Âlimlerden biri, rü'yâda, Resûlullah'a «sallallahü aleyhi ve sellem», (Ebû Hanîfenin ilmi için ne buyurursunuz?) dedi. Cevâbında (Onun ilmi herkese lâzımdır) buyurdu. Başka bir âlim, rü'yâsında (Yâ Resûlallah! Kûfe şehrindeki Nu'mân bin Sâbitin bilgileri için ne buyurursunuz?) dedi. (Ondan öğren ve onun öğrettiği ile amel et. O, çok iyi kimsedir) buyurdu. İmâm-ı Ali «radiyallahü anh» buyurdu ki, (Size, bu Kûfe şehrinde bulunan, Ebû Hanîfe adında birini haber vereyim. Onun kalbi, ilm ile, hikmet ile dolu olacaktır. Âhır zamanda, birçok kimse, onun kıymetini bilmiyerek helâk olacaktır. Nitekim, Râfızîler de, Ebû Bekr ve Ömer için helâk olacaktırlar). İmâm-ı Muhammed Bâkır «rahmetullahi aleyh», Ebû Hanîfeye bakıp (Ceddimin şerî'atini bozanlar çoğaldığı zaman, sen onu canlandıracaksın. Sen korkanların kurtarıcısı, şaşırانların sığınağı olacaksın! Sapıkları doğru yola çevireceksin! Allahü teâlâ yardımcın olacak!) buyurdu.

Yukarıdaki hadîs-i şeriflerden birinci, ikinci ve beşincileri, (Hayrât-ül-hisân) da ve allâme Taşköprülünün (Mevdû'ât-ül-ulûm) kitâbında da yazılıdır. Kıymetli fikh kitâbı (Dürr-ül-muhtâr) ın müellifi, önsözünde, (Âdem «aleyhisselâm» benim-

le öğündüğü gibi, ben de ümmetlinden bir kimse ile öğünürüm. İsmi Nu'mân, soyadı Ebû Hanîfedir. Ümmetimin ışığıdır) ve (Peygamberler benimle öğündükleri gibi, ben de Ebû Hanîfe ile öğünüyorum. Onu seven, beni sevmiş olur. Onu sevmiyen, beni sevmemiş olur) hadis-i şeriflerini yazıyor ve İbni Cevzinin buna mevdû' demesi te'assubundandır, ya'nî inâdındandır. Çünkü, çeşidli yollardan bildirilmiştir diyor. İbni Âbidîn, bu hadislerin sahîh olduğunu bildiriyor ve bu satırları açıklarken buyuruyor ki, (İbni Hacer-i Mekkinin, (Hayrât-ül-hisân) kitabında bildirdiği gibi, (Buhâri) ve (Müslim) deki hadis-i şerifde (İmân süreyyâ yildızına çıksa, Fâris oğullarından biri, elbette alıp getirir) buyuruldu. Fâris demek, İrânın Fers denilen memleketindeki insanlar demektir. İmâm-ı a'zamın demesi buradandır. Bu hadis-i şerifin, İmâm-ı a'zamı gösterdiği açıktır. Bunda hiç şübhe yoktur).

Süyûtî, Zehebî ve Askalânî gibi hadis âlimleri, birkaç hadis-i şerife mevdû' demişler ise de, bu sözleri, (Benim mezhebimdeki sahîh olmak şartları yoktur) demektir. Uydurma hadîstir demek istememişlerdir. İbni Teymiyye, İbni Cevzi ve Aliyyülkârî gibi kimselerin ve vehhâbî denilen sapıkların, te'assubla, hasedle yazdıklarına aldanarak, kıymetli kitâblarda bulunan bu hadis-i şeriflere uydurma dememelidir. İkinci kısımda beşinci maddeyi okuyunuz! (Berika) kitabının üçyüzonuncu sahîfesinde diyor ki, (Buhâri) de ve (Müslim) deki hadis-i şerifde (İnsanların en hayrlısı, benim asrımda bulunan müslimânlardır. Ya'nî Eshâb-ı kirâmdır. Onlardan sonra en iyileri, onlardan sonra gelenlerdir. Ya'nî Tâbi'indir. Onlardan sonra da en iyileri, onlardan da sonra gelenlerdir. Onlardan sonra gelenlerde, yalan yayılır. Bunların sözlerine ve işlerine inanmayınız!) buyuruldu. Bu hadis-i şerif, vehhâbîlerin (Feth-ul-mecîd) kitabında da yazılıdır. Eshâb-ı kirâmın hepsi, onlardan sonraki asrlarda gelenlerin ise çoğu, hadis-i şerifde bildirildiği gibidirler. İmâm-ı a'zam, bu hadis-i şerifde müjdelenen Tâbi'inden biridir. Hattâ, Tâbi'inin en üstünlerinden olduğunu, bütün müslimânlar, hattâ dinsiz her ilm adamı bilmektedir. İmâm-ı a'zam, bu hadisle müjdelenenlerin en üstünlerinden biri olduğundan, onun şânını, yüksekliğini anlatmak için, başka hadis-i şerif aramağa lüzûm yoktur. Yukarıda yazılı, onu öven hadis-i şeriflerden birine mevdû' diyen kimse, bu sahîh hadîse de inanmamış olur. Bu kimse- nin, Ehl-i sünnetden olmadığı anlaşılır.

Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem», yukarıdaki hadis-i şerifde, mezheb imâmîlerini överken, vehhâbîler ve onlar gibi yeni türeyen din adamları için bakınız ne buyuruyor: (Tenbih) de ve (Muhtasar-ı tezkire) de yazılı iki hadis-i şerifde (Kiyâmete yakın ilm azalır, Cehâlet artar) ve (İlmin azalması, âlimlerin azalması ile olur. Câhil din adamları, kendi görüşleri ile fetvâ vererek fitne çıkarırlar. İnsanları doğru yoldan sapdırırlar) buyurdu. Bu hadis-i şerifler, son zamanlarda, câhil, fâsık ve sapık din adamlarının çoğalacaklarını, müslimânları aldatacaklarını haber vermektedir).

Gençliğinde kelâm ilmine ve ma'rifete çalışıp, pek mâhir oldu. Sonra, imâm-ı Hammâda yirmisekiz yıl hizmet edip yetişti. Hammâd vefât edince, onun yerine, müctehid ve müftî oldu. İlmi, üstünlüğü her yere yayıldı. İlmi, fazîleti, zekâsı, anlayışı, zühd ve takvâsı, emâneti, çabuk cevâblı olması, dine bağlılığı, doğruluğu ve bütün insanlık olgunluklarında, herkesin üstünde idi. Zamanında bulunan ve sonra gelen bütün müctehidler ve başka âlimler, üstün kimseler, hattâ hıristiyânlar, kendisini hep medh etmiş, övmüşdür. İmâm-ı Şâfi'inin (Fıkh bilgisinde, herkes, Ebû Hanîfenin çacuklarıdır) buyurduğu (Hayrât-ül-hisân) ve (Mizân-ül kübrâ) ve (Mir'ât-i kâinât) ve (Mevdû'ât-ül'ulûm) da yazılıdır. Bir kerre de (Ebû Hanîfe ile teberrük ediyorum. Hergün, mezârını ziyâret ediyorum. Zor bir durumda kalınca, onun kabrine gidip, iki rek'at nemâz kılarım. Allahü teâlâyâ yalvarırım. Dileğimi verir) buyurduğunu, yine bu kitâblar yazmakta ve (İbni Âbi-

din) önsözünde ve (Şevâhid-ül-hak) yüzaltmışaltıncı sahifede bunu izâh etmektedir. (Gâliye) de diyor ki, (İmâm-ı Şâfi'î, Ebû Hanîfenin kabri yanında sabâh nemâzını kılar, ona hurmeten, kunût okumazdı. Yeryüzünde Ebû Hanîfeden üstün âlim yokdu). İmâm-ı Şâfi'î, İmâm-ı a'zamın ikinci talebesi olan imâm-ı Muhammedin talebesi idi. (Allahü teâlâ, bana ilmi iki kimseden ihsân etdi. Hadîsi, Süfyân bin Uyeyneden, fıkhi, Muhammed Şeybânîden öğrendim) buyurdu. Bir kerre de (Din bilgilerinde ve dünyâ işlerinde, kendisine minnetdâr olduğum bir kişi vardır. O da, imâm-ı Muhammeddir) buyurdu. Yine imâm-ı Şâfi'î buyurdu ki, (İmâm-ı Muhammedden öğrendiklerimle, bir hayvan yükü kitâb yazdım. O olmasaydı, ilmden birşey edinemiyecektim. İlmde, herkes, Irak âlimlerinin çocuklarıdır. Irak âlimleri de, Kûfe âlimlerinin talebesidir. Kûfe âlimleri ise, Ebû Hanîfenin talebesidir). İmâm-ı a'zam, dörtbin kimseden ilm aldı.

İmâm-ı a'zamın büyüklüğünü anlatmak için, her asrda gelen âlimler, çeşidli kitâblar yazmışlardır.

Hanefî mezhebinde, beşyüzbin din mes'elesi çözülmüş, hepsi cevâblandırılmıştır.

İmâm-ı a'zamın takvâsı çok fazla idi. Halâl yemek için, ticâret yapardı. Ortakları vardı. Şüheli sandığı binlerle lira kazancı, fakirlere ve din adamlarına dağıtırdı. Yüzlerce talebesini kendi kazancından besler, ihtiyâclarını giderirdi. Otuz yıl, hergün oruc tutdu. [Yalnız bayramlarda beş gün tutmazdı]. Geceleri nemâz kıldı. Günün çok sâ'atini, mescidde ders vermekle, halkın sorularını cevâblandırmakla geçirirdi. Geceleri, mescidde ve evinde, sâhibine ibâdet ederdi. Kırk yıl, yatsının abdesti ile sabâh nemâzını kıldı. Çok kerre, bir rek'atda veyâ iki rek'atda bütün Kur'ân-ı kerîmi okurdu. Bâ'zan da, yalnız bir azâb veyâ rahmet âyetini nemâzda veyâ nemâz dışında tekrâr tekrâr okuyup, hıçkırığa hıçkırığa ağlar, sızlardı. İşitenler, hâline acırdı. Fakîrler gibi giyinirdi. Bâ'zan da, Allahü teâlânın ni'metlerini göstermek için çok kıymetli elbise giyerdi. Ellibeş kerre hac edip, birkaç yıl Mekke-i mükerremede kaldı. Yalnız rûhu kabz olduğu yerde, yedibin kerre hatm-i Kur'ân okumuşdu. (Ömrümde bir kerre güldüm. Ona da pişmânım) demiştir. Az söyler, çok düşünürdü. Bâ'zı din konularında, talebesi ile münâzara, konuşma yapardı. Bir gece, yatsı nemâzını cemâ'atle kılıp çıkarken, bir ayağı kapının dışında, bir ayağı dahâ mescidde iken, bir konu üzerinde, talebesi Züfer ile sabâh ezânına kadar konuşup, ikinci ayağını dışarı çıkarmadan, sabâh nemâzını kılmak için, yine mescide girmişdir. İmâm-ı Ali «radıyallahü anh» (Dörtbin dirheme kadar nafaka câizdir) buyurdu diyerek, kazancının dörtbin dirheminden fazlasını fakirlere dağıtırdı. Yezid bin Amr, Kûfe şehrine vâli ve hâkim yapmak istedi. Kabûl buyurmadı. Habs edip döğdürdü. Mubârek başı, yüzü şişdi. Ertesi gün, imâmı çıkarıp tekrâr teklif ve sıkıştırdıkda (Danışayım) buyurup izn aldı. Mekke-i mükerremeye gidip, beş altı yıl orada kaldı.

Halîfe Mensûr, imâma çok hurmet ederdi. Onbin akça ile bir câriye hediye etmişdi. İmâm, kabûl etmedi. Bir akça, bir dirhem gümüş idi. Mensûr zâlim idi. [145] senesinde, İbrâhîm bin Abdüllah bin hazret-i Hasen, Medîne-i münevverede halîfeliğini i'lân eden kardeşi Muhammede yardım için asker topluyordu. Kûfeye gelmişdi. Ebû Hanîfe buna yardım ediyor diye yayıldı. Mensûr işidip, imâmı, Kûfeden Bağdada getirtti. Mensûr, haklı olarak halîfedir diye herkese bildir dedi. Buna karşılık temyîz reisliğini verdi. Çok zorladı. İmâm-ı a'zam, çok takvâ sâhibi olup dünyâ makâmlarına kıymet vermediğinden, kabûl buyurmadı. Mensûr, incinip habs etdi. Otuz değnek vurdurup, mubârek ayağından kan akıdı. Mensûr pişmân olup, otuzbin akça gönderdi ise de, kabûl buyurmadı. Tekrâr habs edip, hergün on değnek fazla vurdurdu. Onbirinci günü, halkın hücumundan korkulup, zorla sırt üstü yatırıldı. Ağzına zehirli şerbet döküldü. [150] senesinde vefât ederken secde etdi. Nemâzını ellibin kadar kimse kıldı. Çok

kalabalık olduğundan, güçlüğü, ikindiye kadar kılındı. Yirmi gün nice kimseler gelip, kabri üzerinde nemâzını kıldı).

Yediyüzotuz talebesi vardı. Oğlu Hammâd, talebesinin ileri gelenlerinden idi.

İmâm-ı a'zam ile talebesi arasında, ba'zı mes'elelerde ayrılık olmuştur. (Ümmetimin âlimleri arasındaki ayrılık, rahmetdir) hadis-i şerifi, bu ayrılığın fâideli olduğunu haber vermektedir.

Allahü teâlâdan çok korkardı. Her işinde Kur'ân-ı kerime uymağa çok dikkat ederdi. Talebesine (Bir iş için, sözüme uymayan bir sened elinize geçerse, benim sözümü bırakınız. O senede uyunuz!) buyururdu. Çünkü, talebesi de, kendisi gibi müctehid idiler. Bütün talebesi yemin ediyor ki, (Ona uymayan sözlerimizi de, elbette ondan işitdiğimiz bir delile, senede dayanarak söyledik).

Müftiler, İmâm-ı a'zamin sözü ile hareket etmelidir. Onun sözü bulunmazsa, İmâm-ı Yûsüfe uymalıdır. Bundan sonra, İmâm-ı Muhammedin sözü ile amel olunur. İmâm-ı Yûsüf ile İmâm-ı Muhammedin sözü bir tarafta, İmâm-ı a'zamin sözü karşı tarafta ise, müftî her iki tarafa göre fetvâ verebilir.

Fıkh âlimleri yedi derecedir. Kemâl paşa zâde Ahmed bin Süleymân efendi (Vakfunniyyât) kitâbında, bu yedi dereceyi, uzun anlatmaktadır.

İlmsiz birşey olmaz, ilm herşeye başdır,
karanlık yollarda o, en aziz arkadaştır.

Ondan sâdik dost olmaz, ondan vefâlı yâr yok,
herşeyde zarar olsa, onda aslâ zarar yok.

İlmde bir tat var ki, hiçbir şeyde bu tat yok,
Allahın huzûrunda, âlimden makbûl zât yok.

İlm, ucsuz bucaksız, bir ummânı andırır,
ilmden başka herşey, insanı usandırır.

Nasıl kıymetli olmaz, Allah onu övüyor,
bak! Nebî-yi muhterem, bir hadîsde ne diyor:

Ara, her yerde ilmi, o yer ister Çin olsun!

İlm öğrenmek farzdır, her mü'min için olsun.

Bak! Ali-yülmürtezâ, ne diyor, dinlesene,
(Köle olurum bana, bir harfi öğretene).

Âlimler, şeri'atı, yıkılmaktan kurtarır,
âlimler yer yüzünde, zill-i sıfâtullahdır.

Mürekkebi ulemâ, azîzdir hattâ şundan:
fi sebillillah akan, şehîdlerin kanından.

Çünkü, cihâd-ı ekber, ancak ilmle olur,
dâreynde, ilmi ile, âmil olan kurtulur.

Âlim, zâhiddin üstün, zühd, ilmin altındadır,
âlimler, âhiretde, nebîler yanındadır.

İlm âşıklar tâcı, ilm ruhlara gıdâ,
ilmdir, devâ olan, yükselen her feryâda.

İlm edinmenin ilk şartı, âlim bulmaktır,
hiçbirşey düşünmeden, ona teslim olmaktır.

Âlmin bir nazarı, bulunmaz hazinedir,
bir sohbeti, yıllarca, bitmez kütübhânedir.

Diğer! Cihânda âlim, kalmadı, belki vardır,
aç gözünü, kalbinden zulmet perdesin kaldır!

Bu dinin âlimleri, hadîsle övüldüler,
Beni İsrâ'îldeki nebîler gibidirler.

Âlimlerin bir sözü, yıllarca, bâkî kalır,
insanı en alçakdan, bâlâlara kaldırır.

Şimdi âlim bulmak zor, o hâlde ne yapmalı?
 âsâr-ı ulemâyı, durmadan okumalı!
 Kitâb, altun bir kafes, ilm, içinde kuşdur,
 kafesi satın alan, kuşa mâlik olmuştur.
 Dime fârisi zordur, arabî anlaşılmaz,
 Bunlar bilinmez ise, ilmden tat alınmaz.
 İslâm eserlerinin çoğu bu dillerledir,
 çalış! Kitâblar seni, bu yolda ilerletir.
 Sarıl kitâblara ki, kalbın nur ile dolsun,
 önce okuyacağın, Kur'ân-ı kerîm olsun!
 Sonra, kıymetli eser, Buhârî ve Müslimdir,
 ba'dehu Mektûbât-ı İmâm-ı rabbânîdir.
 Tesavvuf ile fıkıh, burada vasıolmuştur,
 öyle bir âlimdir bu, hadisle övülmüştür.
 Hârikalar menba'ı, hiç duyulmıyan sözler,
 asrlarca çözülmez, mu'ammâ mes'eleler.
 Hepsî Mektûbâtta ve tercemesinde vardır,
 onsuz kurtuluş zordur, onsuz ilm, noksandır.
 Eshâb-ı kirâm risâlesi de, gör, ne iyi,
 oku! Güzel anla da, takdir et sahâbeyi.
 Mektûbât tercemesi, Ebedî se'âdetdir,
 le-hül-hamd her yerde var, temâmı bil, üç cildir.
 İbni Âbidîne bak, bir deryâ ki, sonsuzdur!
 hanefide en büyük fıkıh kitâbı budur.
 Gör, ihyâ-ül-ulûmu, kimyâ-yı se'âdeti,
 Gazâliyi yâdından çıkarmazsın ebedî.
 Riyâdunnâsîhîni okuyunca anlarsın,
 Muhammed Rebhâmîye, ne büyük âlim dersin.
 Şeyhul-ekber, Geylânî, öğren Behâ'eddini,
 böyle zâtlar korumuş, yıkılmaktan bu dîni.
 Mevâhib, her eserde, adı geçen kitâbdır,
 Resûl-i müctebâyî, uzun uzun anlatır.
 Menkıbeler pınarı Çihâr-ı yâr-ı güzîn,
 İhtiyâcî çok ona, kararın kalbimizin.
 Merâkı-yülfelâh ve Mevkûfat kıymetlidir,
 Mecmû'a-yı zühdiyye, sana çok şey öğretir.
 Ma'rifetnâme'yi gör, İbrâhîm Hakkıyı bil,
 çok oku Birgivi'yi, sanma faydalı değil.
 Terceme-i hâlleri, tanınmış evliyânın,
 içinde anlatılmış, Reşehât, Nefehâtın.
 Berekât-ı Ahmedi, mu'cizât-ül-enbiyâ,
 ne güzel yazılmışdır, Hadîka-tül-evliyâ.
 Dürr-i yektâyı da gör, hem Umdetül-islâmı,
 Mızraklı ilmihâli, hem Huccet-ül-islâmı,
 Râbita risâlesi, Tesavvufu bildirir,
 musannifi (esseyyid velî Abdülhakîm) dir.
 Dahâ nice kitâb var, denizde inci bunlar,
 Rahmet-i Hakda olsun, her birini yazanlar.
 Bizlerden selâm eyle, yâ Rabbî, sen onlara,
 kolaylık ver onların yolunda olanlara!

17 — VEHHÂBİLER VE EHL-İ SÜNNETİN CEVÂBI

Aşağıdaki bilgilerin çoğu (Mir'ât-ül-Haremeyn) den alınmıştır:

Vehhâbiliği kuran, Mehmed bin Abdülvehhâbdır. Binyüzonbir 1111 [m. 1694] de, Necdde, Hureymile kasabasında dünyâya gelmiş, binikiyüzaltı 1206 [m. 1787] de ölmüştür. Önceleri, seyâhat ve ticâret için, Basra, Bağdâd, İrân, Hind ve Şâm taraflarına gitmiş, oralarda eline geçirdiği, Ahmed ibni Teymiyyenin, Ehl-i sünnete uymayan kitâblarını okumuş, zekî, kurnaz, çenesi kuvvetli olduğundan (Şeyh-i Necdî) diye meşhûr olmuştur. Şöhretini arttırmak için, Medine-i münevverede ve sonra Şâmda, Hanbelî mezhebi âlimlerinden de okuyup, Necdde dönünce, kitâb yazmıştır. Bozuk düşünceleri, köylüleri ve Der'iyye ehâlisi ile reisleri Muhammed bin Sü'ûdü aldatmıştır. Vehhâbilik ismini verdiği fikrlerini kabûl edenlere (Vehhâbî) ve (Necdî) denir. Câhilleri aldatmak kolay olduğundan, vehhâbiler çoğalarak, kendini kâdî, Muhammed bin Sü'ûdü de, emir ve hâkim tanıtmıştı. Kendilerinden sonra, çocuklarının da bu makâmlara geçmesini kabûl ettirmişti. (Mir'ât-ül-Haremeyn) kitâbının basıldığı 1306 senesinde Necd emîri, Abdüllah bin Faysal idi.

Mehmedin babası Abdülvehhâb, iyi bir müslimân idi. Bu ve Medinedeki âlimler, Abdülvehhâb oğlunun sözlerinden, bozuk bir yol tutacağını anlamış, herkese, bununla konuşmamasını nasihat etmişlerdi. Fekat, [1150] de Vehhâbiliği ilân etti. Yazdığı kitâblarda ve hele bunların en kötüsü olan (Kitâb-üt-tevhid) de ve torunu Abdürrahman bin Hasenin buna yaptığı (Feth-ul-mecid) adındaki şerhde, sayılamıyacak kadar çok yanlış fikrler varsa da, dinlerinin temeli, üç mes'eledir:

1 — Amel, ibâdet, imânın parçasıdır diyor. Bir farzı yapmayan, meselâ farz olduğuna inandığı hâlde, bir nemâz kılmayan kâfir olur diyor. Bunu öldürmeli, mallarını vehhâbîlere taksim etmelidir diyorlar. Bunlar (Feth-ul-mecid) in 17, 48, 93, 111, 273, 337 ve 348. ci sahifelerinde yazılıdır.

2 — Peygamberlerin «aleyhimüsselâm» ve Evliyânın rûhlarından şefâ'at istiyen, bunların mezârını ziyâret edip, bunları vesile ederek düâ eden kâfir olur diyorlar. (Feth-ul-mecid) vehhâbî kitâbının beşyüzüçüncü sahifesinde diyor ki, (Resûlullah hayâtta iken, düâ etmesini istemek câizdir. Hattâ, diri olan her sâlih kimseden, düâ etmesi istenir. Nitekim, hazret-i Ömer, Mekkeye ömre yapmağa gideceği zaman, Resûlullah, (Yâ Ömer, bizi düândan unutma!) dedi. Dirilerin, cenâze ve kabrde olanlara da düâ etmeleri câizdir. Fekat, kabrde olandan düâ istemek câiz değildir. Allahü teâlâ, işitmiyenlerden ve cevâb vermiyenlerden düâ istemenin şirk olduğunu bildirdi. Ölüler ve gâib olan, uzakda olan diriler, işitmez ve cevâb vermezler. Bunların fâide ve zararları olmaz. Eshâbdan ve onlardan sonra gelenlerden hiçbiri, Resûlullahın kabrinden birşey istemedi. Peygamber öldükden sonra, ondan birşey istemek câiz olsaydı, Ömer «radiyallahü anh» yağmur yağmasını ondan isterdi. Hâlbuki, kabrine gelip, ondan düâ, yardım istemedi. Diri ve hâzır olan hazret-i Abbâsdan düâ istedi). Yetmişinci [70] sahifesinde diyor ki, (Ölüden ve yanında bulunmıyandan birşey istemek, onu Al-laha şerîk yapmak olur).

Vehhâbîlerin bu iftirâlarını, yine kendi kitâbları yalanlıyor. (Feth-ul-mecid) in ikiyüzbirinci sahifesinde, (Buhârîde, Abdüllah ibni Mes'ûd diyor ki, yidiğimiz ta'âmın tesbîh sesini işitirdik. Ebû Zer diyor ki, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», avucuna taş parçaları aldı. Bunların tesbîh sesleri işitildi. Resûlullahın hutbe okurken dayandığı odunun inlemesi haberi sahîhdir) diyor. Demek ki, Resûlullahdan başka mü'minler de, herkesin işitemeyeceği sesleri işitirmiş. Bu taşlar hazret-i Ebû Bekrin elinde iken de tesbîhlerinin işitildiği, aynı haberin so-

nunda bildirilmektedir. Hazret-i Ömerin, Medîne'de hutbe okurken, İrânda harb eden ordu kumandanı Sâriyeyi görerek (Sâriye, dağdaki düşmandan korun!) dediğini ve Sâriyenin işiterek, dağı ele geçirdiğini bütün kitâblar bildirmektedir. Vehhâbîler, puta tapanlar için gelmiş olan âyet-i kerîmelerle, bu sözlerini İsbâta kalkışıyorlar. Hâlbuki, mü'minler [ya'nî Ehl-i sünnet], Peygamberlere ve Evliyâya ibâdet etmez. Fekat bunların, Allahü teâlânın sevgili kulları olduğuna ve Allahü teâlânın, bunların hâtırı ve hurmeti ile, kullarına merhamet edeceğine inanır. Zararı, fâideyi yaratan, ancak O'dur. O'ndan başka ibâdete kimsenin hakkı yoktur, der. Kabr ziyâretine gidip, kabrdeki zât vâsıtası ile Allahü teâlâyâ düâ eder.

(İbni Âbidîn) nikâh sözleşmesinin son sahîfesinde diyor ki, (Allah ve Resûlullah şâhid olarak evlenmek câiz değildir. Hattâ böyle söylemek küfr olur diyenler vardır. Resûlullah gaybı bilir demek olur. Allahdan başkası için gaybı bilir diyen kâfir olur dediler. Hâlbuki, (Tatârhâniyye) de, (Hucce) de ve (Multekit) de küfr olmaz diyor. Çünkü, Allahü teâlâ herşeyi Resûlünün rûhuna bildirir. Peygamberler, başkaları için gayb olan birçok şeyi bilirler. Cin sûresinin yirmialtıncı âyetinde (Allahü teâlâ, gaybdan bildiği şeylerden bazıalarını yalnız Peygamberlerden dilediğine bildirir) buyuruldu ise de, akâid kitâblarında, Evliyânın kerâmetlerinden biri, gaybların çoğunu bilmeleri olduğu yazılıdır. Mu'tezile fırkası [ve onların izinde olan vehhâbîler], bu âyet-i kerîmeye dayanarak, Evliyâ gaybı bilemez diyorlar. Bunlara cevâb olarak deriz ki, bu âyet-i kerîme, gaybın vâsıtasız olarak yalnız vahy getiren meleke bildirildiğini haber veriyor. Peygamberlere ve Evliyâyâ melek vâsıtası ile veyâ başka vâsıta ile bildirilmektedir. (Sell-ül-hîsâm-il-Hindî li-nusrat-i seyyidinâ Hâlid-in-nakşibendî) isimindeki kitâbında Evliyânın kerâmetleri uzun yazılıdır. Lutfeñ oradan okuyunuz! Vehhâbîlere cevâb olarak çok şey öğrenirsiniz). (Tefsîr-i Mazharî) de bu âyet-i kerîmenin tefsîrinde buyuruyor ki, (Allahü teâlâ, Evliyâsına vâsıtasız da bildirir. Hazret-i Ömere Sâriyeyi gösterdi. Mûsâ aleyhisselâmın annesine, oğlunu denize koymasını, yine geriye göndereceğini ve peygamber yapacağını bildirdiğini haber veriyor. Havâriilere vahy gibi bildirdiğini ve hazret-i Meryeme, (Hurma kütüğünü salla; Tâze hurma olacak. Onları yi!) dediğini haber veriyor. Bunlar peygamber değildi. Velî idiler). Fârisî (Üsûl-ül-erbe'a fî-terdid-il vehhâbiyye) kitâbında geniş bildirilmiştir. Bu kitâbı 1395 [m. 1975] de, Işık Kitâbevi basdırmıştır.

(Hadîka) ikinci cild, yüzyirmialtıncı sahîfede diyor ki: Resûlullah ile ve Es-hâb-ı kirâm ile ve Tâbi'în ile, bunlar öldükden sonra da, Allahü teâlâyâ tevessül etmek, ya'nî bunların hurmeti için, dilekde bulunmak câizdir ve meşrû'dur. Tevessül etmek, şefâ'atini istemek demektir. Ehl-i sünnet âlimleri, bunun câiz olduğunu bildirdi. Mu'tezile fırkası ise inanmadı. Tevessül edenin düâsının kabûl olması, tevessül olunanın kerâmeti olur. Ya'nî, öldükden sonra kerâmet göstermesi olur. Bid'at sâhibi, sapık olanlar buna inanmadı. İmâm-ı Menâvî (Câmi'us-sagîr) şerhinde, bu câhillere cevâb vermektedir. İmâm-ı Sübkî buyuruyor ki, (Resûlullah ile tevessül etmek, ya'nî istigâse etmek, ondan şefâ'at istemektir. Bu ise güzel bir şeydir. Önceki ve sonraki islâm âlimlerinden hiçbiri buna karşı birşey dememiştir. Yalnız İbni Teymiyye bunu inkâr etti. Böylece doğru yoldan ayrıldı. Kendinden önce gelen âlimlerden hiçbirinin söylemediği bir bid'at çıkardı. Bu bid'ati ile müslimânların diline düşdü). Resûlullahın ismi ile kasem ederek, ya'nî Resûlullah hakkı için diyerek, Allahü teâlâdan birşey istemenin câiz olduğunu, İbni Abdüsselâm uzun bildirmektedir. Resûlullahın vârisi olan Evliyâ ile de kasem câiz olduğunu, Ma'rûf-i Kerhî bildirmekte ve (Kuşeyri) risâlesi yazmaktadır. Yüzellibirinci [151] sahîfesinde diyor ki, herhangi bir müctehidin câiz olur dediği birşeyi yapana mâni' olmamalıdır. Çünkü, dört mezhebden birini taklîd etmek câizdir. Bunun için, kabr ziyâret edenlere, Evliyânın me-

zârları ile teberrük edenlere, hastası iyi olmak için veyâ gâibi bulunmak için bunlara nezr yapanlara mâni' olmamalıdır. Adak yaparken, Evliyâyâ adak demek mecâz olup, türbeye hizmet edenlere adak demektir. Fakire zekât verirken ödünç verdiğini söylemek gibidir ki, böyle söylemenin câiz olduğu bildirilmiştir. Burada söze değil, ma'nâyâ bakılır. Bunun gibi, fakire verilen hediye, sadaka olur. Zengine verilen sadaka da hediye olur [(VEKÂLET) e bakınız!]. İbni Hacer-i Hiyyemî, Evliyânın kabrlerine nezr yapılırken, onun çocuklarına veyâ talebesine yâhud orada bulunan fakirlere sadaka olması gibi başka bir (Kurbet), ya'nî, başka bir hayr niyyet edilirse, bu nezrin sahîh olacağına fetvâ vermiştir. Böyle nezrlerin, niyyet edilen kimselere verilmesi lâzımdır. Şimdi türbelere yapılan nezrlerin hepsinde böyle niyyet edilmektedir. Veliye nezr sözünden bunu anlamak lâzımdır. Geçmiş Evliyâyâ dil uzatmak, onlara câhil demek, sözlerinden şerî'ate uymayan ma'nâlar çıkarmak, öldükten sonra da kerâmet gösterdiklerine inanmamak ve ölünce velilikleri biter sanmak ve onların kabrleri ile bereketlenenlere mâni' olmak, müslimânlara sû'î zan, zulm etmek, mallarını gasb etmek gibi ve hased, iftirâ ve yalan söylemek ve gıybet etmek gibi harâm'dır. (Hadika) dan terceme temâm oldu.

(Hadika) da, yüzseksenikinci sahifede diyor ki, (Buhârînin, Ebû Hüreyreden «radıyallahü anh» haber verdiği hadis-i şerîfde, (Allahü teâlâ, kulum farzları yapmakla bana yaklaştığı gibi başka şeyle yaklaşamaz. Kulum nâfile ibâdetleri yapınca, onu çok severim. Öyle olur ki, benimle işitir. Benimle görür. Benimle her şeyi tutar. Benimle yürür. Benden her ne isterse veririm. Bana sığınınca, onu korurum buyurdu) denilmektedir. Bu hadis-i şerîf gösteriyor ki, farzlarla birlikte nâfile ibâdetleri yapan, Allahü teâlânın sevgisini kazanır. Bunların düâları kabûl olur. (Allahü teâlâ ile işitir, görür, yürür) demekden, âlimler çeşidli şeyler anlamışlardır. Sa'îd bin İsmâ'îl Ebû Osmân Hayrî Nişâpûrî, sôfiyenin büyüklüğündendir. İkiyüzdoksansekiz [298] de vefât etmiştir. Buyuruyor ki, bu hadis-i şerîf, onun görmek, işitmek, gitmek, tutmak gibi her çeşid istediklerini, hemen ihsân ederim demektir. (İşlerinizde sıkıştığınız zaman, kabrde olanlardan yardım isteyiniz!) hadis-i şerîfi de, Allahü teâlânın, sevdiği kullarına, ölü iken de bu kuvveti vermiş olduğunu göstermektedir.

İmâm-ı Birgivî, (Etfâl-ül-müslimîn) risâlesinde, (Bir mü'minin kabrini ziyâret ederken, yâ Rabbi! Muhammed aleyhisselâm hurmetine, buna azâb yapma denerse, Allahü teâlâ, kıyâmete kadar azâbını durdurur) hadis-i şerîfini yazmaktadır. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», böyle düâ edilmesini emr ediyor. Vehhâbîler ise, böyle düâ eden kâfir olur diyorlar.

Kabrdeki meyyitde his bulunduğunu bildiren çok hadis-i şerîf vardır. Es-hâb-ı kirâm ve Tâbi'in-i izâm (Kabir-i se'âdet) i ziyâret ve istigâse ederdi. Bunun için çok kitâb yazılmıştır.

(Hisn-ül-hasîn) de düâ âdâbını anlatırken (Düânın kabûl olması için, Peygamberleri ve sâlih kulları vesîle etmelidir. (Buhârî) deki hadis-i şerîfde böyle bildirildi) buyurmaktadır.

Alî Râmîtenî hazretleri buyurdu ki, (Günâh işlememiş bir dil ile düâ ediniz ki, kabûl olsun!). Ya'nî, Hudâ dostlarının huzûrunda tevâzu' eyleyiniz, yalvarınız da, sizin için düâ etsinler. İstigâse, ya'nî bir veliye tevessül de, bu demektir.

Abdülvehhâb oğlunun ve ona aldanan câhillerin, Ehl-i sünneti, puta ve mezâra tapan kâfirler gibi bilmesi ve Ehl-i sünneti öldürmeğe ve mallarını almağa halâl demesi, kendilerinin kâfir olmasına sebep oluyor. (Buhârî) deki hadis-i şerîfde, Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» efendimiz, (Kâfirler, kâfirler için gelmiş olan âyet-i kerîmeleri, müslimânlara yükletirler) buyurdu. Bir hadis-i şerîfde (Müslimân ismini taşıyanlardan en çok korkduğum kimse, Kur'ân-ı kerî-

min ma'nâsını, yerinden değişdirenlerdir) buyurdu. Bu hadis-i şerifler, vehhâbîlerin meydana çıkacağını ve bunların kâfir olduklarını haber vermektedir.

Mezârları ziyâret ile tevessül eden kâfir olsaydı, Peygamberimiz ile de tevessül edilmezdi. Hâlbuki, O, dünyâya gelmeden önce ve dünyâda diri iken ve vefâtından sonra, hep tevessül edilmiştir. (Şevâhid-ül-hak) yüzelliüçüncü [153] sahîfede yazılı, İbni Mâce hadisinde, Peygamberimiz (Allahümme İnni es'elüke bihakkıssâ'iline aleyke) ya'nî (Yâ Rabbî! Senden isteyip de, verdiğin kimselerin hâtırı için, senden istiyorum!) derdi ve böyle düâ ediniz buyururdu. Hazret-i Âlînin «radiyallahü anh» annesi Fâtımayı «radiyallahü anhâ» kendi mubârek elleri ile mezâra koyunca (İğfir li ümmî Fâtimate binti Esed ve vessl'aleyhâ medhalehâ bi-hakkı Nebiyyike vel Enbiyâ-illezîne min kabli inneke erhamürrâhlmin) buyurduğunu, Taberânî ve İbni Hibbân ve Hâkim ve Süyûti bildirmektedir. Eshâb-ı kirâmın büyüklerinden Osmân bin Huneyf bildiriyor ki, iyi olması için düâ isteyen bir a'mâyâ, abdest alıp, iki rek'at nemâz kılmasını, sonra (Allahümme İnni es'elüke ve etevceçhü ileyke bi-Nebiyyike Muhammedin Nebiyyirrahme, yâ Muhammed inni etevceçhü bike İlâ Rabbî fi hâceti, fi takdiye, Allahümme şeffi'hü fiyye) düâsını okumasını emr etmiştir. Eshâb-ı kirâm, bu düâyı hep okurdu. Hâkimin bildirdiği sahîh hadîsde buyuruldu ki, Âdem «alâ Nebiyyinâ ve aleyhissalâtü vesselâm» Cennetden çıkarılınca, çok düâ etti. Tevbesi kabûl olmadı. Ni-hâyet (Yâ Rabbî! Oğlum Muhammed hurmeti için, bu babaya merhamet et) deyince, düâsı kabûl oldu ve (Yâ Âdem! Muhammed aleyhisselâmın ismi ile, herne isteseydin kabûl ederdim, Muhammed olmasaydı, seni yaratmazdım) buyuruldu. Böyle olduğunu, Âlûsînin (Gâliye) kitâbı da, yüzdokuzuncu sahîfesinde uzun bildirmektedir. Bu düâlarda bulunan (hak) kelimesi, hurmet, kıymet demektir. Sevdiklerine verdiği kıymetli dereceler hâtırı için istemektir. Çünkü, hiçbir mahlûkun, hiçbir bakımdan, Allahü teâlâda hakkı yoktur.

Süâl: O zaman, Muhammed «aleyhisselâm» dünyâda yoktu. Bir rivâyete göre üçyüzonüçbin sene sonra dünyâyı teşrif edecekdi. Âdem «aleyhisselâm», O'nu nerden bildi?

Cevâb: Âdem «aleyhisselâm», Cennetde iken, Cennetin her yerinde ve Arş üzerinde (Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah) yazılı gördü. O'nun, Allahü teâlânın en sevgili kulu olduğunu, bundan anlamışdı. Bunlar, oralarda islâm harfleri ile yazılı idi. Demek ki, o harfler, insan yapısı değildir. Vaz'ı ilâhidir. Dünyâ ve Âdem yokken, o harfler vardı. Bütün kitâblar ve sahîfeler, islâm harfleri ile gönderilmişdir.

Bu düâlar gösteriyor ki, Allahü teâlânın sevdikleri ile tevessül etmek, ya'nî onları araya koyarak, onların hâtırı ve hurmeti ile Ondan istemek câizdir.

İbni Âbidîn, beşinci cild, beşyüzyirmidördüncü sahîfede buyuruyor ki, (Resûlullahı vesîle kılarak Allahü teâlâyâ düâ etmek güzel olur. Önce ve sonra gelen âlimlerden hiçbiri buna karşı birşey demedi. Yalnız İbni Teymiyye bunu kabûl etmedi. Hiç kimsenin söylemediğini söyliyerek ortaya bir bid'at çıkarmış oldu. Böyle olduğunu, İmâm-ı Sübkî güzel açıklamaktadır).

Ahmed bin Seyyid Zeynî Dahlân, Mekkenin müftisi ve reis-ül-ulemâsı ve Şâfiî şeyh-ul-hutebâsı idi. Birçok eserleri olup (Hulâsât-ül-keâm fi beyân-i ümerâi-l beled-il-harâm), (Firredd-i alel-vehhâbiyyet-i-etbâ-ı mezheb-i İbni Teymiyye) ve (Ed-Dürer-üs-seniyye firredd-i alel-vehhâbiyye) kitâblarında vehhâbîlerin iç yüzlerini açıklamakda, zındık, sapık ve ahmak olduklarını âyet-i kerîme ve hadis-i şeriflerle göstermektedir. (Hulâsât-ül-keâm) da, müslimânların câhillerini nasıl aldatdiklarını anlatmakda, sonra bunlara birer birer cevâb vermektedir. Sözlerinin yalan ve iftirâ olduğunu isbât etmekte, şöyle demektedir:

Resûlullahı hayâtda iken de, vefâtından sonra da vesîle ederek düâ etmek

sahihdir ve câizdir. Bunun gibi, Evliyâyı ve Sâlihleri vesile ederek düâ etmek câiz olduğunu hadis-i şerifler göstermektedir. [(Feth-ul-mecid) vehhâbî kitâbının 167, 170, 191, 208, 248, 353, 414, 416, 482, 486 ve 504.cü sayfelerindeki yazılar müslimânlara iftirâdır]. Ehl-i sünnet âlimleri buyuruyorlar ki: Te'siri veren, yaratan, icâd eden, fâide ve zarar veren, yok eden ancak Allahü teâlâdır. Onun şeriki yoktur. Peygamberler ve bütün diriler ve ölümler, te'sir, fâide ve zarar yaratamazlar. Hiçbir şeye te'sir yapamazlar. Yalnız, Allahü teâlânın sevgili kulları oldukları için, onlarla bereketleniriz. Vehhâbiler, dirilerin te'sir ettiğine, ölümlerin te'sir etmediğine inanıyorlar. [(Feth-ul-mecid) kitâbının 70, 77, 98, 104, 239, 248, 323, 503 ve 504.cü sayfelerinde (Meyyitden ve gâib olan dinden birşey isteyen müşrik olur. İnsandan kudreti yetişen şeyler istenir. Yalnız Allahın kudretinde olan şeyleri istemek câiz değildir) diyor. Yetmişinci [70] sayfasında (Din, kenden dinden istenilen şey için düâ eder. Allah da kabûl edip, o şeyi yaratır. Ölüden ve gâib olandan istemek, kudreti içinde olmayana istemektir. Bu ise, şirk olur) diyor. Yüzotuzaltıncı [136] sayfasında (Sâlih kimselerin kabrleri ile teberruk etmek, Lât, Menât putlarına tapınmak gibi şirkdir) diyor. İkiyüzsekizinci [208] sayfasında (İhtiyâcını ölüden istemek, ölüden istigâse etmek şirkdir. Ölüden, kenâfâ'at etmesini istemek câhilliktir. O, Allahın izni olmadan kimseye şefâ'at edemez. Ondaki istigâse etmek, şefâ'at etmesini istemek, şefâ'at etmesine izin verilmesi için sebep yapılmamıştır. Şefâ'ate sebep imândır. İstigâse eden ise müşriktir. İzn verilmesine mâni' olmaktadır) diyor. Hâlbuki bu kitâb, kendi kendini yalanlamaktadır. Çünkü, ikiyüzüncü [200] sayfasında (Gökler Allahdan korkar. Allah göklerde his yaratır. Anlarlar. Kur'ânda, yerlerin ve göklerin tesbih ettikleri bildirildi. Resûlullahın avucuna aldığı taş parçalarının tesbih ettiklerini ve Mesciddeki Hannâne denilen direğin inlediğini ve yemeğin tesbih ettiğini Eshâb işitiler) diyor. [Dağlarda, taşlarda, direkde his ve idrâk olduğunu söyleyip de Peygamberlerde ve Evliyâda his olmaz demeleri, pek ahmak olduklarını göstermektedir]. Vehhâbiler, dirilere tevessül olunur, ölümlere tevessül olunmaz demekle müşrik oluyorlar. Çünkü bu söz, diriler duyar ve te'sir eder, ölümler duymaz ve te'sir etmez demektir. Allahdan başkasının te'sir ettiğine inanmak olur. Böyle inananlara kendileri müşrik diyor. Hâlbuki, ölü de, diri de birer sebeptir. Te'sir eden, yaratan yalnız Allahü teâlâdır. (Âlûsî tefsiri) nde yazılı olan, İmâm-ı a'zamın, Resûlullahı vesile yaparak düâ etmeği yasak ettiği doğru değildir. Çünkü, İmâm-ı a'zamdaki böyle bir haberi hiçbir âlim bildirmemiştir. Vesile edileceğini bildirmişlerdir. Tevessül, teşeffü', istigâse ve teveccüh, hep aynı şey demektirler. Hepsisi câizdir. (Buhârî) hadisinde (Kiyâmet günü insanlar, önce Adem aleyhisselâma istigâse edeceklerdir) buyuruldu. Eshâb-ı kirâmın büyüklerinden Bilâl bin Hâris «radıyallahü anh» Resûlullahın kabri yanına gelip, (Yâ Resûlallah! Ümmetin için yağmur düâsı yap) dedi. Yağmur yağdı. Putlar bize şefâ'at edecekler diyen kâfirler, putlara tapınıyorlardı. Şefâ'at isteyen mü'minler ise, Peygamberlere ve Evliyâyâ tapınmaz. (Feth-ul-mecid) kitâbının ikiyüzdokuzuncu [209] sayfasında diyor ki, (Kur'ân-ı kerimde, (Ancak O'nun izn vermesi ile şefâ'at olunur) ve (Ancak râzı olunan kimselere şefâ'at olunur) buyuruldu. Şefâ'at isteyen kimse, kendine şefâ'at etmesi için Peygambere izn verileceğini nereden biliyor? Sonra râzı olunmuşlardan olduğunu nereden anlıyor da şefâ'at istiyor?). Bu sözleri, hem hadis-i şeriflere uygun değildir. Hem de kendisini yalanlamaktadır. Çünkü, aynı kitâbın ikiyüzsekizinci sayfasında, (Şefâ'at olunmağa sebep imândır) demektedir. Ezândan sonra okunması emr olunan düâda, Allahü teâlânın, Peygamber efendimize «sallallahü aleyhi ve sellem» fazîle ve vesile derecelerini va'd ettiği bildirilmektedir. Bu düâyı okuyanlara ve salevât getirenlere ve kabrini ziyâret edenlere şefâ'at edeceğini bildirdi. Bunlar gibi, dahâ nice hadis-i şerifler, dilediğine şefâ'at etmek için kendisine izn verilmiş olduğunu göstermektedir. (Büyük günâhı olanlara şefâ'at edeceğim) hadis-i şerifi, imâni

olan herkese şefâ'at etmesine izin verileceğini bildiriyor. (**Şevâhid-ül-hak**) yüzo-
tuzuncu [130] sahifesindeki kırk hadîsden onüçüncüsünde, (**Kiyâmet günü şe-
fâ'at edeceğim. Yâ Rabbi! Kalbinde hardal zerresi kadar îmân olanları Cennete
koy diyeceğim. Bunlar Cennete girecekler. Sonra, kalbinde az birşey olanlara,
Cennete giriniz diyeceğim**) buyuruldu. Bu hadîs-i şerîfi (**Buhârî**) bildiriyor. (**İsti-
gâse**) tevessül demektir. Ya'nî vesîle etmek, yardımını, düâsını istemek demek-
dir. O'ndan şefâ'at istemek, O'nu vesîle ederek, Allahü teâlâdan son nefesde
imânla gitmeği düâ etmek demektir. Vehhâbilerin (**Feth-ul-mecîd**) kitâbının bir-
çok yerinde, meselâ üçyüzyirmiüçüncü [323] sahifesinde (**Gâib kimseden ve ölü-
lerden istigâse etmek, fâide istemek şirkdir. Allah, müşriklerle harb etmeği emr
ediyor**) diyor. Hâlbuki, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» (**Yâ Muhammed,
seni vesîle ederek Rabbine teveccüh ediyorum**) derdi. Vefâtından sonra, Eshâb-ı
kirâm bu düâyı okurlardı. Taberânînin bildirdiği hadîs-i şerîfde, (**Çölde yalnız ka-
lan kimse, birşey gayb ederse, ey Allahın kulları, bana yardım ediniz desin! Çün-
ki, Allahü teâlânın, sizin göremediğiniz kulları vardır**) buyuruldu. İbni Hacer-i
Mekkî, (**Îzâh-ul-menâsik**) hâşiyesinde, bu düâ çok tecrübe edilmiştir buyurdu.
Ebû Dâvûd'un ve başkalarının bildirdikleri hadîs-i şerîfde, Resûlullah «sallalla-
hü aleyhi ve sellem» seferde iken akşam olunca (**Ey Rabbimin yeri! Senin şerrin-
den Allaha sığınırım**) buyurdu.

Muhammed Beşîr adında Hindli bir dinde reformcu, bu kitâba cevâb yaz-
mış ise de, cevâbını okuyanlar, Ahmed Dahlân hazretlerinin yazıları karşısında,
pek câhil ve sapık düşünceler olduğunu anlarlar.

3 — Mezârlar üzerine türbe yapmak ve türbelerde nemâz kılmak ve orada
hizmet ve ibâdet edenlere kandil yakmak ve ölülerin rûhlarına sadaka adamak,
câiz değil imiş!.. Haremeyn ehâlisi şimdiye kadar kubbelere, divarlara tapınıyor
emiş. (**Ehl-i sünnet**) olan ve (**Şî'i**), (**Alevî**) olan müslimânlar bunun için müşrik
oluyormuş. Bunları öldürmek, mallarını yağma etmek halâl imiş. Kesdikleri leş
olmuş. Bunun için, hâcîların Minâda kesdirdikleri kurbanları yimiyorlar. Top-
rağa gömüyorlar.

Türbe, oda demektir. Türbe yasak olsaydı, Eshâb-ı kirâm, Resûlullah efen-
dimizi ve hazret-i Ebû Bekri ve hazret-i Ömeri oda içine defn etmezlerdi. Tür-
be, ölüye tapınmak için yapılmaz. Ona sevgi ve saygı göstermek ve okumağa,
düâ etmeğe gelenleri yağmurdan, güneşden korumak için yapılmaktadır. Sâlih-
leri, âlimleri sevmemizi, onlara saygılı olmamızı dînimiz emr etmektedir. (**Mec-
ma'ul-enhür**), ikinci cildin beşyüzellikinci sahifesinde diyor ki, (Muhammed bin
Hanefiyye, Abdüllah bin Abbâsı defn edince, kabri üzerine çadır kurdu. Ziyâret-
ciler, üç gün bu çadırda okudular). Görülüyor ki, Eshâb-ı kirâmın yolunda olan,
türbe yıkmaz, türbe yapar. Vehhâbilerin, Eshâb-ı kirâmın yolunda olmadıkları,
buradan da anlaşılmaktadır.

(**Keşf-ün-nûr**) da diyor ki, (Âlimlerin, Velîlerin kabrleri üzerine türbe yapmak,
onları câhillerin hakâretlerinden korumak içindir. (**Câmi'ul-fetâvâ**) da ve (**Ten-
vîr**) de, kabr üzerine kubbe yapmak mekrûh değildir diyor. Câhillerin Evliyâyı
yaratıcı sanmalarından korkduğumuz için, türbeleri yıkıyoruz sözü küfrdür. Fir'-
avn da böyle söylemişti. Fesâd çıkarıyor diyerek, Mûsâ aleyhisselâmı öldürme-
ğe kalkmıştı. Allahü teâlâ Evliyâsını seviyor. Onların istediklerini yaratıyor. On-
lar ise, Allahü teâlâyâ ve Evliyâyâ ve bütün müslimânlara sû'i zan ediyorlar.
Müslimânlara sû'i zan etmek harâmdır. Velî, diri iken de, ölü iken de birşey ya-
ratmaz. Allahü teâlânın yaratmasına sebep olur. Evliyânın rûhları, kabrdeki be-
denleri ile alâkalıdır. (**Künûz**) da yazılı, Deylemînin bildirdiği hadîs-i şerîfde, (**Öl-
dükden sonra da, hayâtda olduğum gibi bilirim**), anlarım buyuruldu). Ehl-i sün-
net âlimleri buyuruyor ki, kabr üzerine, süs için, övünmek için türbe yapmak ha-
râmdır. Unutulmamak için olursa mekrûhdur. Meyyiti hırsızdan, hayvandan ko-

rumak için ise, mekrûh olmaz. Önceden yapılmış türbeye defn etmek câzdir. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» oğlu İbrâhimin kabrini bir karış yüksek yaptı ve sıvattı. Birgün, İbrâhimin kabri yanından geçerken, bir yerini açılmış görünce, burasını kapattığı (Hulâsa) da yazılıdır. İslâm âlimlerinin hiçbiri, türbeleri puta benzetmemiş, en aşırı yazanı, harâm olacağını bildirmiştir. Türbe ziyâret ederek, Evliyâyâ tevessül eden müslimânlara, Vehhâbilerden başka, hiç bir âlim sû'î zan etmemiş, kötölememiştir. Vehhâbilerin (Feth-ul-mecid) kitâblarının ikiyüzkırkikinci sahifesinde, (İbni Hacer-i Mekki, (Zevâcir) kitâbında, kabirler üzerine kubbeler yapmak büyük günâhdır. Müslimân meliklerinin, vâlilerinin, bu kubbeleri yıkmaları vâcibdir. Önce imâm-ı Şâfi'inin kubbesini yıkmalıdır diyor) yazmaktadır. Hâlbuki, İbni Hacer-i Mekki hazretleri, adı geçen (Zevâcir) kitâbında, (Kabirler üzerine kubbe yapmak büyük günâhdır) demiyor. (Umûmi, ya'nî herkesin gömüldüğü ve vakf kabristanlardaki türbeleri yıkmalıdır. Çünkü, yer kaplıyarak, müslimânların gömülmelerine mâni' olurlar) buyuruyor. Yoksa, türbe yapmağa, türbe ziyâretine harâmıdır, küfrdür demiyor. Âyet-i kerimelerin ve hadis-i şeriflerin ma'nâlarını değişdirmekten sıkılmıyan, yanlış tefsir yapmaktan hayâ etmiyen vehhâbilerin, Ehl-i sünnet âlimlerinin kitâblarındaki bilgileri de, değişdirerek, yazarak müslimânları aldatmağa kalkışdıklarının açık bir vesikası da, İbni Hacer-i Mekki hazretlerine yaptıkları bu ittirâdır.

İbni Hacer-i Mekki hazretleri (Fetâvâ-i fıkhiyye) nin yüzyirmibeşinci sahifesinde buyuruyor ki, (Peygamberlerin türbelerinde nemâz kılmak sahîhdır. Mekrûh dahî değildir. Peygamberler, mezârlarında diridirler. Fekat, onların hayatları, her bakımdan bizim hayâtımız gibi değildir. Yimeleri, içmeleri, ibâdet yapmaları lâzım değildir. Meleklerin hayâtına benzer. Lezzet almak için ibâdet yaparlar. Çünkü, kabir hayâtında cenâb-ı Hakki müşâhedeleri, dünyâdakinden dahâ mükemmeldir). Birinci kısımda, yetmişinci maddeye bakınız!

Abdülvehhâb oğlu ve ona aldanan câhiller, vehhâbiliği yaymak için, çok kitâb yazdı. Ehl-i sünnet âlimleri de, onların kitâblarını red ve hatâlarını gösterecek, birçok kitâb ve risâle yazıp, halkı ikâz ve irşâda çalışdı. Âyetlerle ve hadislerle, hakîkati gösterdiler ise de, bu kitâblar, vehhâbilerin kin ve düşmanlıklarının artmasına sebep oldu. Bu kitâblardan birkaçının ismi aşağıya yazılmışdır:

1 — Medîne-i münevverenin Şâfi'i ulemâsından Muhammed ibni Süleymânın çok kıymetli (Fetvâ) kitâbıdır.

2 — Mekke-i mükerreme Reis-ül-ulemâsı Ahmed Zeyni Dahlân-ı Şâfi'inin (Eddürerüseniyye firreddi alel-vehhâbiyye) kitâbı, İstanbolda Belediye kütübhanesinde, [1079] numarada mevcûddur. İstanbolda, Işık Kitâbevi tarafından fotokopi yolu ile tekrâr basdırılmışdır.

3 — Mustafâ Kırîminin (Risâlet-üs-seniyyin firreddi alel-mübtedil'in-il-vehhâbin) kitâbı, Belediye kütübhanesinde, [992] numarada mevcûddur.

4 — (Müncid) kitâbında, (Hâlidî) kelimesinde yazılı olan Dâvûd bin Süleymân Bağdâdî hazretlerinin (Fî reddil vehhâbiyye) ve ayrıca (Minhât-ül vehbiyye firreddi alel-vehhâbiyye) kitâbları olup, ikincisi, Belediye kütübhanesinde, [292] numarada mevcûddur. İstanbolda, Işık Kitâbevi tarafından fotokopi yolu ile tekrâr basdırılmışdır.

5 — İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin torunlarından Ahmed Sa'id-i Sâhib, (El-hakk-ül mübin firreddi alel-vehhâbin) kitâbında, vehhâbiliğin dalâlet yolu olduğunu, vesîkalarla isbât etmektedir.

6 — Allâme İbni Âbidîn (Dür-ül-muhtâr) hâşiyesinde, üçüncü cild, üçyüzdokuzuncu sahifede buyuruyor ki: (Zemânımızdaki Vehhâbiler, Necd çölünden türedi. Haremeyni [Mekke ve Medîne] aldılar. Bunlar, kendilerine müslimân diyip, kendi i'tikâdlarına inanmıyanlara müşrik ya'nî kâfir diyor. Bunun için, Ehl-i

sünneti ve âlimlerini öldürmek sevâbdır diyorlar. [1233] de, Ehl-i sünnet bunlara zafer bulup, kahr ve perişân oldular).

7 — Zebid müftisi, Seyyid Abdürrahman diyor ki: Vehhâbîleri red ve bozuk olduğunu bildirmek için, şu hadîs-i şerîfi okumak yetiştir. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, **(Arabistânın şark tarafından bir kimseler çıkar. Kur'ân-ı kerîmi okurlar. Fekat, Kur'ân-ı kerîm, bunların buğazlarından aşıya gitmez. Ok yaydan çıkar gibi islâmiyyetden çıkarlar. Yüzleri de hep traşlıdır).** Vehhâbîlerin en mühim vazîfelerinden biri, başı traş etmektir. Yanaklarını traş edip, yalnız çeneleri üzerinde sivri sakal bırakırlar. Bu hadîs-i şerîf, dinden çıkıklarını göstermektedir.

8 — Zâhid-ül-Kevserînin **(Esseyf-üs-sakîl)** kitâbında ve **(Makâlât)** ında, Vehhâbîlerin senedi olan İbni Teymiyyenin ve İbni Kayyımın fikri izâh ve red edilmektedir.

9 — Doksanaltıncı şeyh-ul-islâm seyyid Muhammed Atâullah efendinin **(Vehhâbîlere reddiyye)** kitâbı meşhûrdur.

10 — **(Vehhâbiye nasihat)** kitâbı türkcendir. Vehhâbîlerin **(Feth-ul-mecîd)** kitâbından parçalar alınarak, herbirine, islâm âlimlerinin kitâblarından cevâblar verilmiştir. İlk baskısı, [m. 1970] de İstanbulda Işık Kitâbevi tarafından yapılmıştır. Yine Işık Kitâbevi tarafından İngilizce tercemesi de basdırılmıştır.

11 — Yûsûf-i Nebhânînin **(Şevâhid-ül-hak)** kitâbı, İbni Teymiyyeyi ve Vehhâbîleri kuvvetli vesîkalarla çürütmektedir. Bu kitâbdaki kıymetli yazılardan bir kısmı [m. 1972] de basılan **(Ulemâ-ül müslimîn)** kitâbında, arabî olarak mevcûdudur. Az bir kısmının tercemesi, **(Eshâb-ı kirâm)** kitâbının sonunda, 253. cü sıradaki **(Yûsûf-i Nebhânî)** maddesinde yazılmıştır.

12 — Yûsûf Nebhânînin **(Es-sihâm-üs-sâibe)** kitâbı da, Vehhâbîleri âyet-i kerîmelerle isbât ederek red etmektedir.

13 — Ahmed Dahlân **(Hulâsat-ül-keîâm)** ve **(El-fütûhât-ül-islâmiyye)** kitâblarında, vehhâbîlerin iftirâlarına vesîkalarla cevâb vermiştir. Birinci kitâbın ikinci kısmı Işık Kitâbevi tarafından ofset yolu ile basdırılmıştır.

14 — İmâm-ı Sübkî **(Şifâ-üs-sikâm)** kitâbında, Resûlullahı ve Evliyâyı ziyâretin ve rûhlarından istigâse etmenin câiz olduğunu isbât etmektedir. Mısırda Bulak Matba'asında, 1318 [m. 1900] de basılmıştır. İstanbulda, Işık Kitâbevi tarafından, ofset yolu ile ikinci baskısı yapılmıştır.

15 — Abdülvehhâb oğlu Mehmedin kardeşi şeyh Süleymân, Ehl-i sünnet âlimlerinden idi. Kardeşi Mehmedin kötü bir çığır açtığını anlayınca, onun bozuk kitâblarına reddiyyeler yazdı. Bunlardan **(Savâik-ı ilâhiyye fir-redd-i alel-vehhâbiyye)** kitâbı 1306 da basılmış ve 1395 [m. 1975] de Işık Kitâbevi, ofset ile tekrâr basmıştır.

16 — Haleb kâdisi, Şâfi'î âlimlerinden Muhammed bin Ali Zemlikânî **(Dürret-ül-madiyye firreddi-alâ-ibni Teymiyye)** kitâbında, Peygamberlerin kabirlerinden istigâse etmenin câiz olduğunu isbât etmektedir.

17 — Rumeli Kadı-askeri Ehî-zâde Abdülhalîm bin Muhammed **(Fi-Isbât-il-kerâmâti-lil-Evliyâ hâlelhayât ve ba'delmemât)** kitâbında, Evliyânın öldükden sonra da kerâmet sâhibi olduklarını isbât etmektedir. Kendisi, hicretin binonüç senesinde vefât etmiştir.

18 — Büyük âlim ve Veliyyi kâmil seyyid Abdülhakîm-i Arvâsî, **(Keşkül)** kitâbında, Vehhâbîleri red eden yazısını şöyle bitirmektedir: Keşf ve şühûd sâhibi olan milyonlarca âşık, Fahr-i âlemi «sallallahü aleyhi ve sellem» ziyâret ederek, Allahü teâlânın sonsuz ni'metlerine kavuşmuşlardır. Çeşidli misâller vermekden- se, imâm-ül-ümme ve sirâc-ül-ümme Ebû Hanîfe Nu'mân bin Sâbit hazretleri zi-

vâret ederken, (Ey Seyyidler seyyidil Senin için geldim. Benden râzı olmanı ricâ ediyorum. Sana sığınarak korunuyorum!) diyerek başladığı kasidesini okumak kâfidir.

19 — Mekke-i mükerreme âlimlerinden Sun'ullah-ı Halebi, (Seyfullah alâ men kezzibe alâ Evliyâllah) kitâbında, Evliyânın öldükden sonra da kerâmetlere mazhar olduklarını isbât etmektedir. Bu kitâbını, hicretin binyüzyedi [1117] senesinde yazmıştır.

20 — Şâh Ahmed Sa'id-i Dehlevî hazretleri (Tahkik-ul-hakkül-mübin) kitâbında, Vehhâbîlerin kırk bozuk sözüne vesikalarla cevâb vermektedir. Kırkinci cevâbında buyuruyor ki, Abdül'Aziz-i Dehlevî, Fâtiha tefsirinde: (Birisinden yardım istenirken, yalnız ona güvenilirse, onun, Allahü teâlânın yardımına mazhar olduğu düşünülmezse, harâmdir. Eğer yalnız Allahü teâlâyâ güvenilip, o kulun, Allahın yardımına mazhar olduğu, Allahü teâlânın herşeyi sebep ile yarattığı, o kulun da bir sebep olduğu düşünülürse, câiz olur. Peygamberler ve Evliyâ da, böyle düşünerek başkasından yardım istemişlerdir. Böyle düşünerek birisinden yardım istemek, Allahü teâlâdan istemek olur) diyor. (Abese) sûresinin tefsirinde, (Ölüyü yakmak, rûhu yersiz bırakmak olur. Ölüyü toprağa gömmek ise, rûh için bir yer belli etmek olur. Bunun içindir ki, gömülmüş olan Velîlerden ve başka Sâlihlerden fâidelenilmektedir. Ölülere yardım etmek de mümkün olmaktadır. Yakılan ölüler için bunlar düşünülemez) diyor. Abdülhak-ı Dehlevî hazretleri de (Mişkât) tercemesinde buyuruyor ki, (Peygamberler ve Evliya öldükden sonra, bunlardan yardım istemeğe, meşâyih-ı ızâm ve fikh âlimlerinin çoğu câizdir dedi. Keşf ve kemâl sâhibleri, bunun doğru olduğunu bildirdi. Bunlardan çoğu, rûhlardan feyz alarak yükseldiler. Böyle yükselenlere (Üveysi) dediler. İmâm-ı Şâfiî buyuruyor ki, imâm-ı Mûsâ Kâzımın kabri, düâmın kabul olması için bana Tiryâk gibidir. Bunu çok tecrîbe etdim. İmâm-ı Gazâlî buyurdu ki, diri iken tevessül olunan, feyz alınan kimseye, öldükden sonra da tevessül olunarak feyz alınır. Meşâyih-ı kirâmın büyüklerinden biri diyor ki, diri iken tesarruf yaptıkları gibi, öldükden sonra da tesarruf, yardım yapan dört büyük Velî gördüm. Bunlardan ikisi, Ma'rûf-i Kerhî ile Abdülkâdir-i Geylânî hazretleridir. Batı âlimlerinin ve Evliyânın büyüklerinden olan Ahmed bin Zerrûk diyor ki, Ebül'Abbâs-ı Hadremî hazretleri bana sordu ki, diri olan Velî mi, yoksa ölü olan mı dahâ çok yardım eder? Herkes, diri olan diyor. Ben ise, ölü olan dahâ çok yardım eder diyorum dedim. Doğru söylüyorsun. Çünkü, diri iken, kullar arasındadır. Öldükden sonra ise, Hakkın huzûrundadır buyurdu. Ahmed bin Ukbe Ebül'Abbâs Hadremî, Evliyânın büyüklerindedir. (Câmi'u kerâmât-il-Evliyâ) da Demirdaş isminde hâl tercemesi yazılıdır. İnsan ölürken rûhunun ölmediğini âyet-i kerîmeler ve hadis-i şerîfler açıkca bildiriyor. Rûhun şu'ûr sâhibi olduğu, ziyâret edenleri ve onların yaptıklarını anladıkları da bildiriliyor. Kâmillerin, Velîlerin ruhları, diri iken olduğu gibi, öldükden sonra da, yüksek mertebededirler. Allahü teâlâyâ ma'nevî olarak yakındırlar. Evliyâda, dünyâda da, öldükden sonra da kerâmet vardır. Kerâmet sâhibi olan, rûhlarıdır. Rûh ise, insanın ölmesi ile ölmez. Kerâmeti yapan, yaratan, yalnız Allahü teâlâdır. Herşey O'nun kudreti ile olmaktadır. Her insan, Allahü teâlânın kudreti karşısında, diri iken de, ölü iken de hiçdir. Bunun için, Allahü teâlânın, dostlarından biri vâsıtası ile, bir kuluna ihsânda bulunması şaşılacak birşey değildir. Diri olanlar vâsıtası ile çok şey yaratıp verdiğini herkes, her zaman görmektedir. İnsan diri iken de, ölü iken de birşey yaratamaz. Ancak, Allahü teâlânın yaratmasına vâsıta, sebep olmaktadır).

Mevlânâ Abdülhakîm-i Siyâlkütî hazretleri, (Zâd-ül-lebîb) kitâbında, Abdülhak-ı Dehlevînin (Eşl'at-ül-lem'ât) indan alarak buyuruyor ki: (Çok kimse, kabr ehlinde istifâde edildiğine inanmıyor. Kabr ziyâreti, ölülere okumak, onlara düâ etmek için yapılır diyorlar. Tesavvuf büyükleri ve fikh âlimlerinden çoğu ise,

kabrdeklerden yardım görüldüğünü bildirdiler. Keşf sâhibi olan Evliyâ da, bunu sözbirliği ile bildirdiler. Hattâ, bunlardan çoğu, rûhlardan feyz alarak olgunlaşdıklarını haber vermişlerdir. Bunlara (Üveysî) demişlerdir). Siyâlkütî hazretleri, bundan sonra buyuruyor ki: (Ölü yardım yapamaz diyenlerin, ne demek istediklerini anlıyamıyorum. Düâ eden, Allahü teâlâdan istemektedir. Düâsının kabûl olması için, Allahü teâlânın sevdiği bir kulunu vâsita yapmaktadır. Yâ Rabbî! Kendisine bol bol ihsânda bulunduğun bu sevgili kulunun hâtırı ve hurmeti için bana da ver demektedir. Yâhud, Allahü teâlânın çok sevdiğine inandığı bir kuluna seslenerek, (Ey Allahın Velisi, bana şefâ'at et! Benim için düâ et! Allahü teâlânın dileğimi ihsân etmesi için vâsita ol!) demektedir. Dileği veren ve kendisinden istenilen, yalnız Allahü teâlâdır. Velî, yalnız vesîledir, sebebdır. O da fânîdir. Yok olacaktır. Hiçbirşey yapamaz. Tesarrufa, gücü, kuvveti yoktur. Böyle söylemek, böyle inanmak şirk olsaydı, Allahdan başkasına güvenmek olsaydı, diriden de düâ istemek, birşey istemek yasak olurdu. Diriden düâ istemek, birşey istemek, dînimizde yasak edilmemiştir. Hattâ müstehab olduğu bildirilmiştir. Her zaman yapılmıştır. Buna inanmayanlar, öldükten sonra kerâmet kalmaz diyorsa, bu sözlerini isbât etmeleri lâzımdır. Evet, Evliyânın bir kısmı öldükten sonra, âlem-i kudse yükseltilir. Huzûr-ı ilâhîde herşeyi unuturlar. Dünyâdan ve dünyâda olanlardan haberleri olmaz. Düâları duymazlar. Birşeye vâsita, sebep olmazlar. Dünyâda olan, diri olan Evliyâ arasında da böyle meczûblar bulunur. Bir kimse, kerâmete hiç inanmıyor ise, hiç ehemmiyeti yoktur. Sözlerini isbât edemez. Kur'ân-ı kerîm, hadîs-i şerîfler ve asrlarca görülen, bilinen olaylar, onu haksız çıkarmaktadır. Evet, bir câhil, bir ahmak, dileğini Allahü teâlânın kudretinden beklemeyip, Velî yaratır, yapar, derse, bu düşünce ile ondan isterse, bunu elbet yasak etmeli, cezâ da yapmalıdır. Fekat bunu ileri sürerek, islâm âlimlerine, âriflere dil uzatılmaz. Çünkü, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», kabir ziyâret ederken, mevtâyâ selâm verirdi. Mevtâdan birşey istemeği hiç yasak etmedi. Ziyâret edenin ve ziyâret olunanın hâllerine göre, kimine düâ edilir, kiminden yardım istenir. Peygamberlerin kabirde diri olduklarını her müslimân biliyor. Buna karşı kimse birşey diyemiyor. Fekat, Evliyânın kabirde yardım yapacaklarına, onlardan yardım istenmesine inanmayanları işitiyoruz).

Abdülhak-ı Dehlevî, (Cezb-ül-kulûb) kitâbında buyuruyor ki: (İbni Şeybe haber verdi: Hazret-i Ömer zamanında Medîne'de kaht oldu. Bir kimse, Kabir-i Nebvîye gelip, yâ Resûlallah! Ümmetin için yağmur düâsı yap! Helâk olacağız dedi. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» rû'yâsında görünüp, Ömere git! Yağmur geleceğini müjdele buyurdu. İbni Cevzî diyor ki, Medîne'de kaht oldu. Hazret-i Âişeye gelip, yalvardılar. Resûlullahın türbesinin tavanını deliniz buyurdu. Öyle yaptılar. Çok yağmur yağdı. Kabir-i şerîf ıslandı). Bu iki haber, Eshâb-ı kirâm zamanında kabirden yardım istenildiğini gösteriyor. Hattâ, müctehid olan hazret-i Âişe «radiyallahü anhâ» kabirden yardım istenilmesini emr buyurmuştur. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» de, kabirden yardım istiyene yağmur yağacağını müjdelemiştir. Bunun için, Resûlullahın kabirden yardım istemeğe inanamamak, Eshâb-ı kirâmın icmâ'ını inkâr etmek olur. (Hisn-ül-hasîn) de bildirildiği gibi, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», (Hayvanı kaçan kimse: Ey Allahın kulları! Bana yardım ediniz! Allahü teâlâ da, size merhamet eylesin desin!) buyurdu. Bir hadîs-i şerîfde, (Korkulu olan yerde, üç kerre: Ey Allahın kulları! Bana yardım ediniz demeli) buyuruldu. Bu düâ çok tecrübe edilmiştir. Bir hadîs-i şerîfde, (Birşeyden zarar gören, abdest alıp iki rek'at nemâz kılsın! Sonra; Yâ Rabbî! Senden istiyorum. Senin âlemlere rahmet olan Peygamberin Muhammed aleyhisselâmı vesîle kılarak sana yalvarıyorum. Yâ Muhammed! Dileğimi kabûl etmesi için Rabbime seni vesîle ediyorum. Yâ Rabbî! Onu bana şefâ'atçı et desin) buyuruldu. Her müslimân nemâz kılarak (Esselâmü aleyke eyyühen-Nebiy-

yül) diyerek Resûlullaha seslenmektedir. İnanmayanlara cevâb olarak yalnız bu yetiştir. Hem de, (Râbîta) yapmanın câiz olduğunu isbât etmektedir. Evliyâya râ-bîta yapmak, iyi göremiyen yaşlı kimsenin gözlük kullanmasına benzer. (Vesile arayınız!) âyet-i kerîmesi, Allahü teâlâdan feyz alabilmek için mürşid-i kâmil aramak lâzım olduğunu göstermektedir. Mürşid-i kâmil, Resûlullahın vârisidir.

(Tavâil' ul-envâr) kitâbında diyor ki, (Resûlullahı ziyâret ederken, dünyâ düşüncelerini kalbinden çıkarmalı. Yalnız Resûlullahdan yardım beklemeli. Dünyâ düşünceleri yardım gelmesine mâni' olur. Kabrde diri olduğunu, ziyâret edenleri tanıdığını, yer yüzünde Allahü teâlânın halîfesi olduğunu, dilenilenleri vermeğe Allahü teâlâdan izn verilmiş olduğunu, Allahü teâlâyâ ancak O'nun vâsıtası ile kavuşulacağını düşünmelidir).

İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe, (Müsned) kitâbında, Abdüllah ibni Ömerden haber veriyor ki, (Kabri se'âdeti ziyâret eden, kible tarafından yaklaşır. Kibleye arkasını döner. Yüzünü kabre döner. Sonra (Esselâmü aleyke eyyühen-Neblyü ve rahmetullahi ve berekâtüh) der). Ayakda ziyâret etmenin, oturarak ziyâretten efdal olduğunu, İbni Hacer-i Mekki hazretleri bildiriyor. Hanefi fıkıh âlimlerinden, Rüknuddin Ebû Bekr Muhammed Kirmâni buyuruyor ki, (Ziyâret ederken, nemâzda olduğu gibi, sağ el sol elin üstüne konur). Şebekeden dört zrâ' [iki metre] kadar uzakda durmak müstehabdır. (Tahkik-ul-hakkümübin) kitâbından terceme temâm oldu.

21 — Vehhâbîlerin (Feth-ul-mecid) kitâbı, 66, 107 ve 386. cı sahifelerinde, her zaman ictihâd yapılmalıdır diyor. 387 ve 390. cı sahifelerinde, mezheb taklid edenlerin, mezheblerinin delillerini bilmeleri lâzımdır. Bilmezlerse, müşrik olurlar diyor. 432. cı sahifesinde, câhiller ictihâd yapamaz diyerek, kendi kendini yalanlıyor. 78, 167, 183, 503 ve 504. cü sahifelerinde, meyyitden şefâ'at isteyen müşrik olur diyor. Ölüden kerâmet olarak fâide beklemek şirkdir diyor. 115, 140, 173, 179 ve 220. cı sahifelerinde, müslimânlar Evliyâyâ tapınıyorlar diyor. 133, 134, 136, 139, 140, 484 ve 485. cı sahifelerinde, kabrden bereket, fâide beklemek şirkdir diyor. 143, 146, 191 ve 503. cü sahifelerde, meyyitden düâ istemek şirkdir diyor. 169, 179, 416 ve 503. cü sahifelerde, meyyitde his yoktur, birşey duymaz diyor. 222, 223, 234, 247, 274 ve 486. cı sahifelerde, Evliyâ kabrini ziyâret edip fâidelenmek şirk olur diyor. 181 ve 211. cı sahifelerinde, şefâ'at istemek, Allaha şerik yapmaktır diyor. 258, 259 ve 260. cı sahifelerde, selâm vermek için Resûlullahın (Hucre-i se'âdet) i yanına gelmek yasaktır diyor. 486. cı sahifede, Eshâb, Resûlullahın kabrine arka çevirip düâ ederdi diyor.

Vehhâbîlerin bu iftirâlarına, Ehl-i sünnet âlimleri, onlar dahâ ortaya çıkmadan yüzlerce sene önce cevâblar vermişlerdir. Bu cevâblar arasında, Kâdi İyâd hazretlerinin (Şifâ) sı, hadîs âlimi Abdül'azîm-i Münzîrinin (Et-tergib vet-terhib) i, Veliyyüddîn-i Tebrîzinin (Mişkât-ül-Mesâbih) i, imâm-ı Kastalânînin (Mevâhib-ül-ledünniyye) si, imâm-ı Süyûtînin (Câmi'us-sagîr) i, Abdül-Vehhâb-i Şa'rânînin (El-yevâkit-vel-cevâhir) i, imâm-ı Semhûdînin (Hulâsat-ül-vefâ) sı, Abdülganî Nablûsînin (Cem'ul-esrâr) ı, seyyid Ahmed Dahlânın (Takrîb-ül-üsûl) ü, Fahrüddîn-i Râzînin (Metâlib) i, İbni Hacer-i Mekkinin (Tuhfet-üz-züvvâr) ı, İbni Hacer-i Askalânînin (Feth-ul-bârî) si, Şihâbüddîn Haffâcînin (Şerh-ı şifâ) sı, allâme Halîl Mâlikînin (Mensek) i, Muhammed Zerkânî Mâlikînin (Şerh-ul-mevâhib) i, imâm-ı Menâvînin (Şerh-i şemâil) i, Mustafâ Şattî Hanbelînin (Nükûl-üş-şer'iyye firreddi alel-vehhâbiyye) si, Abdüllah Yâfi'înin (Neşr-ül-mehâsin) i, seyyid Mürtedâ Hanefînin (Şerh-ul-ihyâ) sı, Yûsûf Nebhânînin (Se'âdet-i dâreyn) i, imâm-ı Kastalânînin (Mesâlik-ül-hunefâ) sı, imâm-ı Ahmedînin (Kitâb-üz-zühd) ü, Ebû Muhammed Halîlin (Hilyet-ül-Evliyâ) sı, İbni Ebiddünyânın (Safvet-üs-safve) si, Lâlkâinînin (Kerâmât-ül-Evliyâ) sı, İbni Hacer-i Mekkinin (Fetâvâ-i hadîsiyye) si, yine onun

(El-cevher-ül-münzam) ı, allâme Ebû Abdüllah Mâlikînin ve Kilâfînin (Misbâh-uz-zulâm) kitâbları, Nûreddin Alî Şâfîînin (Bugyet-ül-ahkâm) ı, Yûsûf Nebhânînin (Huccet-ullahı alel-âlemîn) i, Tâhir Sünbül efendinin (El-intisâr III-Evliyâ-II-ebrâr) ı, Nûreddin Alî Semhûdînin (Cevâhir-ül-akdeyn) i, Hasen Advî Mısırînin (Nefehât-i Şâziliyye) si, Abdülvehhâb-i Şa'rânînin (Ecvibet-ül-merdiyye) si, yine onun (Bahr-ül-mevrûd) ü, Mustafâ Bekrînin (Ber'ül-eskâm) ı, yine onun (Lem'u-berk-ül-makâmât) i, Abdülganî Nablûsînin (Keşf-ün-nûr) u, Ahmed Zerruk Mâlikînin (Şerh-i Hızb-il-bahr) i, allâme seyyid Ulvînin (Cilâ-üz-zulâm firreddi alen-Necdillezi edal-lel-avâm) ı ve Fadl-ı Resûl Bedâyûnînin (Seyf-ül-Cebbâr) ı ilm adamları arasında şöhret bulmuşlardır.

Bu kitâblar ve bunlar gibi dahâ nice kıymetli kitâblar, İbni Teymiyyenin ve vehhâbîlerin yanlış ve bozuk yolda bulduklarını isbât etmektedirler.

Bir mezâr ziyâret edilince, kabrdekinin rûhu, gelenin rûhuna, ayna gibi aks eder. Gelenin rûhu, dahâ üstün ise, kalbi sıkılır, râhatsız olur, zarar eder. Bunun için, islâmiyyetin başlangıcında, kabr ziyâreti yasak edilmişti. Sonradan, müslimânlar da ölünce, bunları ziyârete müsâ'ade olundu. (Kabrimi ziyâret eden, beni diri iken ziyâret etmiş gibi olur) hadîsi, Hucre-i se'âdeti ziyâret ederek fâidelenmeği emr buyurmaktadır. Onu diri iken ziyâret eden, çok fâidelenerek ayrılırdı. Mubârek kabrini ziyâret edenlerin de, böyle ayrılacaklarını, bu hadîs-i şerîf haber vermektedir.

İslâm âlimlerinin büyüklerinden Abdülkâdir-i Geylânî, Muhyiddîn-i Arabî, Ta-kıyüddîn-i Alî Sübkî, Ahmed ibni Hacer-i Mekkî ve Abdülganî Nablûsî «rahime-hümullah», dahâ Vehhâbîler ortaya çıkmadan önce, Evliyânın kabrlerini ziyâret edip, onlara tevessül ederek, Allahü teâlâdan afv ve merhamet istemek câiz olduğunu vesîkalarla isbât etmişlerdir. Yûsûf Nebhânî hazretleri (Şevâhid-ül-hak) kitâbında, o yüksek âlimlerin kitâblarından uzun yazılar ve vesîkalar alarak vehhâbîleri rezil etmektedir. Bu arabî kitâbdan elli sahîfesini (Ulemâ-ül-müslimîn vel-Vehhâbiyyûn) kitâbında [m. 1972] de basdırdım. Bir kısmının türkçeye tercemesini de (Dinde reformcular) a ekledim. Okuyan akllı ve insâflı gençler, vehhâbîlerin son derece câhil, ahmak ve yalancı olduklarını hemen anlarlar.

(Reşehât) kitâbında Alâüddîn-i Attâr «kuddise sirruh» hazretleri buyuruyor ki, (Evliyânın mezârlarını ziyâret eden, kabrdeki zâtın büyüklüğünü ne kadar anlamış ise ve o Velîye ne düşünce ile teveccüh etmiş, ya'nî kalbini O'na bağlamış ise, Ondan o kadar feyz alabilir. Kabr ziyâretinin fâidesi çok olmakla beraber, Evliyânın rûhlarına teveccüh edebilen kimse için, uzaklık zarar vermez. Nakşibend hazretleri, Hak teâlâyâ [teveccüh edebilenlerin doğruca O'na] teveccüh etmelerini emr buyururdu.

Evliyânın kabrlerini ziyâret, Hak teâlâyâ teveccüh için olmalıdır. O Velînin rûhunu, Hakka tam teveccüh edebilmek için vesîle yapmalıdır. Bunun gibi, insanlara tevâdu' ederken, Hakka teveccüh etmek lâzımdır. Çünkü, insanlara tevâzu', Allah için olursa, makbûl olur). Doğrudan doğruya Allahü teâlâyâ teveccüh ederek, her ân nâzil olan feyz-i ilâhîden nasîb alabilmek için, kalbin gaflet-den uyanık, dünyâ düşüncelerinden ârî olması lâzımdır. Böyle olmıyan ve küfr, bid'at ve günâh zulmetleri ile kararmış olan kalbler, Allahü teâlâyâ teveccüh edemez. Feyz-i ilâhîye kavuşamaz. Bunların, (Lâ-yese'unî...) hadîs-i şerîfine uyarak, Allahü teâlânın feyzlerine kavuşmuş olan kâmil ve mükemmil, ya'nî Resûlullahın vârisi olan hakîkî mürşid bularak, yanında edeble oturmaları, onun kalbine gelen ilâhî feyzlerden almağa çalışmaları lâzımdır. Hakîkî mürşid bulunmadığı zamanda, kendinden haberi olmıyan ve îmân ve küfrü birbirinden ayıramıyan, taklîdci şeyhlere aldanmamalıdır. Bunun içindir ki, Abdüllahı Dehlevî hazretleri sekizinci mektûbunda, (Bu fakîrin rûhâniyyetine teveccüh ediniz! Yâhud, mirzâ Mazhar-ı Cân-ı Cânânın mezârına gidip, onun rûhâniyyetine teveccüh edi-

niz! Ona teveccüh edince, Allahü teâlânın feyzlerine kavuşulur. O, zamanımızdaki binlerce diriden dahâ fâidelidir) buyurmaktadır. Fekat, ruhlardan feyz alabilmek için de şartları vardır. Bu şartlar temâm olmazsa, kabirlerden ve rûhlardan feyz alınamaz.

Vehhâbiler, mevlid okumağa da bid'at diyor. Yasak ediyorlar. Ahmed Sa'id-i Fârûkî hazretleri, bunlara vesikalarla cevâb olarak bir kitâb yazdığı gibi, (Mektûbât) ının otuzyedinci mektûbunda ve Yûsûf-i Nebhânî hazretleri, (Huccet-ülâhi alel'âlemîn fi mu'cizât-ı Seyyid-il-Mürselin) kitâbının ikiyüzotuzüçüncü sahifesinden başlayarak ve Hindistân âlimlerinden Ahmed Hamdullah hazretleri (El-besâir il-münkirî-tevessül-i bi-ehl-il-mekâbir) kitâbının sonunda, mevlid okumanın meşrû ve çok sevâb olduğunu vesikalarla isbât etmektedirler. Bu iki kitâb, İstanbolda Işık Kitâbevi tarafından, ofset yolu ile tekrâr basdırılmıştır.

22 — Şam âlimlerinden Ebû Hâmid bin Merzuk'un iki cild kitâbından özetlenerek (Et-tevessül-ü bin-Nebî ve cehelet-ül-vehhâbiyyîn) ismi verilen kitâbda İbni Teymiyyenin ve Abdülvehhâb oğlunun bozuk fikrleri bildirilmekte, herbirine vesikalarla cevâb verilmektedir. Bu kitâb, İstanbolda Işık Kitâbevi tarafından, ofset yolu ile basdırılmıştır.

23 — Bağdâd âlimlerinden Cemil Sıdkı efendinin (El-fecr-üs-sâdık fir-redd-i alel-münkirî-t-tevessül-i vel-havârik) kitâbı vehhâbileri rezil etmektedir. Bu kitâb, İstanbolda, Işık Kitâbevi tarafından ofset yolu ile basdırılmıştır.

24 — Taylant âlimlerinden Mustafa bin İbrahim Siyâmî hazretlerinin (Nûr-ul-yakîn) kitâbı, 1345 de basılmış, 1396 [m. 1976] da İstanbolda, Işık Kitâbevi tarafından, ofset yolu ile tekrâr basdırılmıştır. Vehhâbilere vesikalarla cevâb vermektedir.

25 — Pakistân âlimlerinden kadı Habîb-ül-hak Permûli hazretleri, (El-mesâ-ül-ül-müntehabe) kitâbında vehhâbilerin sapık yolda olduklarını vesikalarla isbât etmektedir.

26 — Hindistân âlimlerinden Muhammed Hasen sâhib müceddidi (Tarik-un-necât) kitâbında vehhâbilere cevâb vermekte, Ehl-i sünnet yolunu bildirmektedir. Bu kitâb, Urdu dilindeki tercemesi ile birlikte, 1931 de Sind eyâletinin Haydarâbâd şehrinde basılmıştır.

27 — Hindistânın Kerala eyâletinde Calicut şehrinde (Fâruk College) üniversitesi profesörlerinden mevlânâ Muhammed Kutty, Maleyalam dilindeki üç cild, (Kitâb-üs-sünnî) kitâbında vehhâbilere vesikalarla cevâb vermiş, Hindistân ve Malaysiya müslimânlarını vehhâbilerin tuzaklarına düşmekten kurtarmıştır. 25 ve 26 ve 27 sayılı kitâblar, Işık Kitâbevi tarafından basdırılmıştır.

[(1381) Hicrî senesinde İstanboldan hacca giden bir müslimân, Hucre-i se'âdet önünde (Yâ Resûlallah «sallallahü aleyhi ve sellem» günâhım çok. Bana şefâ'at eyle!) diye düâ ederken, bir vehhâbî hocası gelip, (O ölüdür. Birşey duymaz) gibi şeyler söyler, yakasından çeker. Bu sünnî müslimân da, Kur'ân-ı kerîmde, Bekara sûresi, yüzellidördüncü âyetinde (Allah yolunda öldürülenlere ölü demeyiniz! Onlar diridir. Fekat, siz bunu anlamıyorsunuz) buyuruldu. Bu büyük Peygamberin ümmetinden birine ölü denilmesi yasak olunca, sen, insanların en üstününe nasıl ölüdür diyorsun der. Vehhâbî cevâb veremeyip, rezil olmuş, oradan kaçmıştır].

Mekke-i mükerreme âlimleri, vehhâbilerin kâfir olduklarını isbât eden bir karar yazıp, her tarafa gönderdi. Vehhâbî hâcılarını Mekkeye sokmadılar.

İlk olarak 1205 [m. 1791] de, Vehhâbiler ile Mekkeliler arasında harb oldu. Netice alınamadı. Vehhâbilerin zulm ve işkencesinden kurtulmak için, kabîleler, köylüler vehhâbî oldu. Böylece kuvvetlenerek, [1217] de Tâif şehrini aldılar. Kadın, çoluk çocuk dimeyip, bütün mü'minleri kılıncıdan geçirdiler. [1218] de, Mek-

ke-i mükerremeyi üç ay muhâsara etdiler. Mekke ehâlisi, kedi, köpek eti, ot, yaprak yidi. Nihâyet, bunları da bulamayıp, teslim oldu. Vehhâbiler, ehâliye hakâret ve eziyetler edip, [500] senesinden sonra ölenler kâfir oldu. Sizi îmâna getireceğiz dediler. Vehhâbiliği kabûl etmiyen Ehl-i sünneti şehid etdiler. Sonra Ciddeye gitselerse de, mağlûb olup, çoğu telef oldu ve Der'iyeye döndüler. [1220] de Medîne-i münevvereye hücum ile, hazîne-i Nebeviyyeyi yağma etdiler. Bütün mubârek türbeleri yıkdılar ve ehâliye çok işkence ve çirkin şeyler yaptılar. Reisleri olan Sü'üd, ehâliyi Mescid-i sa'âdete toplayıp: (Ey Medîne ehâlisi! Bugün, dininiz temâm oldu. Müslimân olup, Allahı hoşnud eylediniz! Artık babalarınızın, dedelerinizin bâtil dinlerine rağbet etmeyiniz. Onları rahmetle anmayınız! Onların hepsi, şirk üzere, kâfir olarak öldü. Sizin nasıl ibâdet edeceğinizi, kitâblarımız bildiriyor. Ulemâmızın sözünü dinlemiyenlerin mallarının, eşyâsının, evlâdının, âilesinin, askerim için mubâh olduğunu biliniz! Hepinizi zincire bağlayıp, işkence edeceklerdir. Artık, Peygamberin «sallallahü aleyhi ve sellem» türbesi önünde durup, esselâmü aleyke yâ Resûlallah demiyeceksiniz!) dedi. Buraya yazamıyacağımız, dahâ, çok çirkin şeyler söyledi. Vehhâbiler, Ehl-i sünnet hâcılarını yedi sene Mekkeye sokmadı. .

Bu senelerde, Osmanlı ordusu, hâricî düşmanlarla muhârebede idi. Dâhilde de karışıklık vardı. [Şöyle ki, Fransa ile senelerden beri dost iken, Napolyon Bonapart, 1213 [m. 1799] da Mısra ellibin askerle saldırdı. Denizden ve karadan muhârebelerle [1216] da, Mısra düşmandan temizlendi. [1221] de, Rusya, hudûdu muza saldırıp, harb i'lân edildi. İngiliz donanması Çanakkaleden girip, Yedikuleye kadar geldi. Başda pâdişâh üçüncü Selim hân olmak üzere, bütün me'mûr, asker ve halk, büyük gayretle üç günde, sâhillere binden fazla top yerleşdirip, donanmayı, harb olmadan, kaçırdı. Rusya suh istedi ise de, [1224] de tekrâr hücum ederek Tunayı geçdi. Uzun muhârebelerden sonra, [1227] de Bükreş Muâhedeşi yapıldı. Dâhilde ise yeryer dinsizler türeyip, halka zulm ediyor ve devleti dinlemiyorlardı. O zeman, halife olan üçüncü Selim hân, bir yandan ta'lîmli asker yetiştiriyor, bir yandan da, top fabrikası yapıdırıp çalışdırıyordu. Ta'lîmli yeni askeri gören yeni-çerilerden, Karadeniz buğazı tabyalarında bulunanlar, Kabakçı Mustafâ kumandasında isyân etdi. Pâdişâh, müslimân kanı dökülmesini istemedi. Bunun için, isyân büyüdü. Bütün ilerlemeler durdu. Selim hânı şehid etdiler. [1223] de tahta çıkan sultân ikinci Mahmûd hân-ı Adli, evvelâ dinsizleri terbiye ve itâ'ate getirdi. [1227] de Rusya ile sulh yapıldı.

[1226] da Mısra vâlisine fermân buyurularak, Mehmed Ali paşa, oğlu Tosun paşayı bir kolordu ile Hicâza gönderdi ise de, mağlûb oldu. [1227] de, Mehmed Ali paşa, bir kolordu, 18 top, 3 humbara ile gidip, Mekke, Medîne ve bütün Hicâzı Vehhâbilerden aldı. [1230] da Mısra dönüp, oğlu İbrâhîm paşayı Vehhâbilerin merkezi olan Der'iyeye üzerine gönderdi. Birçok muhârebelerden sonra, [1233] de, reisleri Abdullah bin Sü'üd yakalandı, İstanbola getirilip, adamları ile berâber cezaları verildi. İslâm memleketlerinde bir hafta şenlik yapıldı. Böylece, bütün Arabistân, Ehl-i sünnetin eline geçdi. Vehhâbi dinsizliği, Necd çöllerindeki vahşilerde kaldı. Madde başından buraya kadar yazılanların çoğu (Mir'ât-ül-Haremeyn) kitâbindan alınmıştır. Kendimin bir fikri katılmamıştır. Bu yazıların vesîkalarını arzû eden, mezkûr (Mir'ât) kitâbını ve (Vehhâbiye nasihat) kitâbını mütâle'a buyursun.

Mekke-i mükerreme ile Medîne-i münevvere, Osmanlılar tarafından adâlet ve hurmetle idâre edilip, milyonlar sarf edilerek, mukaddes makâmlar tekrâr ta'mir ve tezyîn edildi. Haremeynin mubârek ehâlisi, râhat ve refâh içinde yaşadı. Bu sa'âdet zamanı, birinci cihân harbine kadar devâm etdi. Birinci cihan harbi [1332 (m. 1914) - 1336 (m. 1918)] sonunda, islâm ittihadını parçalamak arzûsuna kavuşan düşmanlar, Mekke emiri olan şerif Hüseyin bin Aliyi ve Ehl-i sünnetden

İleri gelenleri, Hicâzdan çıkardılar. Bütün dünyâya da, kacdı diye bildirdiler. Necd çöllerinde yaşayan Sü'ûd oğullarını Mekkeye getirerek, bunları, Hicâz ülkesine emir ve hâkim yaptılar. Bugün, Sü'ûdi Arabistânı idâre edenler, Vehhâbîdir. Kur'ân-ı kerimin emirlerini değiştirerek, câhil, zâlim ve vahşî bir idâre sistemi yürütüyorlar. Müslimân adını taşıdıkları için, islâmiyeti lekeliyorlar. Islâm düşmanlarının ekmeklerine yağ sürüyorlar. Mekke-i mükərreme ve Medine-i münevverenin, Osmanlı idâresinden kalan, sünni ve temiz müslimân ehâlisi, Vehhâbîlerin siyâset icâbı göz yummalarından istifâde ederek yaşayabilmekte ise de, çocukları, vehhâbî mekteplerinde, onların bozuk fikrine göre yetiştirilmektedir.

Osmanlılar devrinde, vehhâbîler, bir kuvvet, bir ordu kuramadı ise de, kitâbları cihâna yayıldı. Anadoluda ve Bağdâdda, şî'ilik yerleştiği gibi, Mısır din adamları da vehhâbîliğe kaymağa başladı. Ne yazık ki, çok okumuş, çok kitâblar yazmış olan Mısırlı Muhammed Abduh, vehhâbîliği benimsemekle kalmayıp, masonların, islâmiyeti yok etmek için giriştikleri savaşta, en te'sirli silâhları olan (Islâm memleketlerine asrillik, modern ismi altında, dinsizlik sokmak) propagandalarına da aldanarak, Ehl-i sünnet vel-cemâ'ati temâmen bıraktı. Âyet-i kerimelere ve hadîs-i şerîflere kendi aklı ile, garblılaştırmağa uyacak ma'nâlar vererek, Selef-i sâlihinin yolundan ayrıldı. Kitâblarının bir kısmı, o yolda olanlar tarafından türkçeye çevrilmiş, büyük islâm âlimi (!) Abdühün eserleri diye, gençliğin önüne sürülmüştür. Abdühün ve Cemâleddin-i Efgânînin mason oldukları, kitâbının sonundaki, Abdüh kelimesinde yazılıdır. Muhammed Arabînin Mekke'de basılan (İfâdet-ül-ahyâr) kitâbında ve şeyh-ul-islâm Mustafâ Sabri efendinin (Mevkîf-ül-alk vel-ilm vel-âlem) kitâbında ve Câmî'ul-ezher medresesi yüksek ilm kurulu üyesi Yûsûf-i Decvînin [1966] da Mısırda çıkan (Câmî'ul-ezher Mecellesi) ndeki yazılarında, bunların islâmiyete uymayan fikreri, kuvvetli delillerle red edilmektedir. Vaktiyle ibni Teymiyye de, ilminin çokluğuna aldanarak, dalâlete düşmüştü. Fekat bu kadar taşkınlık yapmamışdı.

Ehl-i sünnet âlimleri, Kur'ân-ı kerimin ve hadîs-i şerîflerin ma'nâlarını iyi anlamış ve binlerle kitâb yazarak açıklamışlardır. Kur'ân-ı kerimin ve hadîs-i şerîflerin ma'nâlarını [ya'nî islâmiyeti] doğru öğrenmek için, Ehl-i sünnet âlimlerinin kitâblarını okumalıdır. Millete vehhâbîliği aşlamak isteyenler, din adamı şekline girerek, Kur'ân tefsîrleri, hadîs tercemeleri uyduruyor. Âyet-i kerimelere ve hadîslere, kendi görüşlerine göre ma'nâlar veriyorlar. Vehhâbîlerin bozuk sözlerini, islâm âlimlerinin fetvâsı diyerek yazıyor, müslimânları aldatıyorlar. Âlûsî tefsîrinin de İbni Teymiyyenin fikrine göre yazılmış olduğunu ve Ehl-i sünnete muhâlif düşünceleri savunduğunu, (Şevâhid-ül-hak) ikiyüzdoksanbirinci [291] sahifesinde bildirmektedir. Islâm sosyalizmi adı altında şerî'ati değiştirmeğe kalkışan Seyyid Kutbun (Fî-zılâl-il-Kur'ân) tefsîrine gelince; kendi sapık fikrine, Kahire mason locası başkanı, dinde reformcu Muhammed Abdühün, Ehl-i sünnete muhâlif yazılarını da karıştırdığını, birçok yerinde, öğrenerek yazmakta; böylece islâmiyete zarar ve hıyânetinin katkat fazla olduğunu i'tirâf etmektedir. Islâma hizmet etmek isteyen hakîkî din adamının, Ehl-i sünnet âlimlerinin ve mezheb imâmlarımızın verdikleri ma'nâları ve çıkardıkları hükmleri yazması ve söylemesi, milletin ve gençliğin kafasında, Ehl-i sünnet âlimlerinin isimlerini ve büyüklüklerini yerleşdirmesi lâzımdır. Seyyid Kutb denilen kimse, islâm âlimlerinin tefsîrlerini, meselâ, tefsîrde, hadîsde ve fıkhdâ ihtisâs kazanmış ve tesavufda (Ma'rîfet-ullah) ile şereflenmiş olan, Ehl-i sünnetin gözbebeği Senâullah-ı Dehlevî hazretlerinin (Tefsîr-i Mazharî) sini okumuş olsaydı, islâm âlimlerinin yüceliğini anlar, haddini bilerek, derme-çatma yazılarını tefsîr diye ortaya koymağa belki sıklırdı. Zâten, senelerle medreselerde dirsek çürütüp, sekiz temel ilmi iyi öğrenmeyen bir kimse, tefsîr yazmak şöyle dursun, tefsîri, kelâm ve fikh ki-

tâblarını doğru okuyamaz ve anlayamaz. Bu ilmleri öğrenmeyenlerin, hadis ve tefsîr okumağa kalkışması, mi'de hastasının, kuvvetlenmek için, baklava, börek yimesine benzer. Hâlbuki, bu hastanın, önce perhîz yapması, sebze suyu, tuzsuz lapa gibi hafif şeylerle tedâvî edilmesi, hastalıktan kurtulduktan sonra, kuvvetli yimeğe başlaması lâzımdır. Hasta iken etli, yağlı yirse, hastalığı artar, ölüme sürüklenir. İşte, bizim gibi, ana ilmleri okumayanlar, din öğrenmek için, Kur'ân tercemesi, tefsîr, hadis okumağa kalkışırsak, bunları kavrayamayız. Yanlış anlayarak, dinimizi, imânımızı da gayb ederiz. Ana yuvasından almış olduğu ve senelerce, titizlikle sakladığı kıymetli imânını gayb eden birkaç kültürlü kimse ile karşılaştım. Bunların irtidâdına sebep olan, zihnlerindeki şübhenin nasıl meydana geldiğini sordum. Elmalı tefsîrini, tefsîrini okuyunca, böyle olduğunu anladım dediler. Görülüyor ki, uydurma, anlamadan yazılan tefsîrleri ve tercemeleri bir yana bırakalım, meşhûr tefsîrler bile, ehliinden başkasına zararlı oluyor. Kur'ân-ı kerîmin tefsîrini anlayabilmek için, seksen din bilgisini iyi öğrenmek lâzımdır. Bu ilmleri bilmeden, tefsîr, hadis okumağa kalkışan, imânını gayb edebilir. (Berîka) kitâbının binikiyüzdoksanyedinci sahîfesinde (Tefsîr kitâblarına tâbi' olmamız emr olunmadı. Fıkh âlimlerine tâbi' olmamız emr olundu) buyurmaktadır. İkinci kısımda 46.cı ve üçüncü kısımda 22.ci maddelere bakınız. Kelâm ve fıkh âlimlerimiz, tefsîrdan, hadîsden anladıklarını, bizim gibi din câhillerine, açık, kolay öğretmek için, binlerce (İlm-i hâl) kitâbı yazmışlardır. İslâmiyeti doğru öğrenmek için, ecdâdımızın, ömrü harcayarak hâzırladıkları, o ilm-i hâl kitâblarını okumaktan başka çâre yoktur.

Dört mezhebin inceliklerine vâkıf, derin âlim, veliy-yi kâmil, seyyid Abdülhakîm-i Arvâsî «kuddise sirruh» buyurdu ki, [Hanefî mezhebinde en mükemmel ve en kıymetli fıkh kitâbı, İbni. Âbidînin (Dürr-ül-muhtâr hâşiyesi) dir. Şâfi'ide (Tuhfet-ül-muhtâc) kitâbıdır. En mükemmel, en kıymetli tesavvuf kitâbı, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin (Mektûbât) ıdır. (Dürr-ül-muhtâr) kitâbı, (Tenvir-ül-ebâr) ın şerhidir].

Vehhâbîlerden bir kısmı, müslimânları aldatmak için (Biz Ehl-i sünnetiz. Hanbelî mezhebindeniz) diyorlar. Hâlbuki, Ehl-i sünnet âlimlerinin kitâblarından işlerine gelenleri alıyorlar, işlerine gelmeyenleri, bozuk inanışlarına uymayanları örtbas ediyorlar. Ehl-i sünnet âlimlerinin âyet-i kerîmelere vermiş oldukları doğru ma'nâları değiştiriyorlar. Ehl-i sünnet âlimleri, âyet-i kerîmelere, kendi anlayışlarına, düşünüşlerine göre ma'nâ vermedi. Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» âyetlerden anlayıp bildirdiklerini, Eshâb-ı kirâmdan öğrendiler. Bu öğrendikleri ma'nâları kitâblarına yazdılar. Vehhâbîler ise, Resûlullahdan gelen bu ma'nâları beğenmiyorlar. Kendi câhil, ahmak kafaları ile, âyet-i kerîmelere yanlış, bozuk ma'nâlar veriyorlar. Bu bozuk yazılarını, Ehl-i sünnet bilgisi olarak tanıtırıyorlar. Din bilgilerinden, fen ve ahlâk bilgilerinden ve mantık kurallarından haberleri olmadığı için, Kur'ân-ı kerîmin ulvî ve kudsi inceliklerini anlayamıyorlar. Bunları anlayıp haber veren hadîs-i şerîflere, mevdû'dur, uydurmadır diyorlar. Hadîs-i şerîfleri, kendi anladıklarından üstün tutan Ehl-i sünnet âlimlerini beğenmiyor, müslimânları bunlardan uzaklaştırıp, dinde reform dedikleri, uydurma yola sokmağa uğraşıyorlar. Vehhâbî imâmın arkasında nemâz kılınmaz. Çünkü bunlar, yetmişiki fırkanın da dışında kalmış, kendilerine (Muvahhid) diyerek, ayrı bir yol tutmuşlardır.

Muhammed Zihni efendi, (Ni'met-i islâm) kitâbı, nikâh kısmı, otuzdokuzuncu sahîfesinde diyor ki: [Nikâh ile alması harâm olan yirmibeş kadından birisi de (Veseniyye) ya'nî, puta tapan kadınlardır. Güneşe ve yıldızlara ve resmlere, heykellere tapınanlar ve (Mu'attala) ve (Bâtiniyye) ve (İbâhiyye) den olanlar ve (Zındık) lar, ya'nî koyu müslimân görünüp, küfre sebep olan şeyleri imânın şartı diyenler, hep puta tapanlardandır (Fetâvâ-i Hindiyye). Bâtiniyye ki, bunlara

(İsmâ'îliyye) ve (İbâhîyye) de denir. Bunlar, son zamanlarda, (Vehhâbi) ismini almışlardır ve din ismi altında müslimânlara hıyânet, düşmanlık eden dinsizlerdir. (Vesen), taşdan yapılmış heykeldir.

Memleketimizde din bilgisi az olan kimseler, İbni Teymiyyenin ve Mehmed Abdühün ve Mevdûdinin ve Seyyid Kutbun ve Hamidullahın kitâblarından yapılan tercemeleri okuyarak zehrleniyorlar. Ehl-i sünnet âlimlerinin, Kur'ân-ı kerim ve hadis-i şerifleri anlayamadıklarını sanıyorlar. Bu kitâblardaki yaldızlı, nefsi emmâreyi harekete getiren taşkın yazıların sâhiblerini, Ehl-i sünnet âlimlerinden, hattâ Eshâb-ı kirâmdan «aleyhimürrıdvân» dahâ yüksek görüyorlar. İslâmiyyette, bu büyük yarayı açan, bilhâssa İbni Hazm, İbni Kayyim-i Cevziyye ve felesof İbnür-Rüşddür. Her üçü de, İbni Teymiyye gibi âlimdir ve yüzlerle kitâbları vardır. Ehl-i sünnet âlimleri, bunlara değerli cevâblar yazmış, yanlışlarını ortaya koymuşlardır. Fekat ilmi az olanlar ve Ehl-i sünnet âlimlerinin büyüklüğünü anlayamamış olanlar, bu kitâblara aldanmakta, doğru yoldan çıkmaktadır.

Bunlara aldananlar, kendilerini haklı göstermek ve başkalarını da aldatabilmek için (Vehhâbiler, Osmanlılarla harb edince, Osmanlı âlimleri, Vehhâbileri kötüledi. Din adamları, devlet düşmanlığını, siyâsi düşmanlığı, dinde ayrılığa çevirdiler) diyorlar. Bu sözleri iki yönden bozuktur: Vehhâbilik ortaya çıkar çıkmaz, Ehl-i sünnet âlimleri, emr-i ma'rûfa başladı. Bunların yanlış yolda olduğunu yazdılar. Doğru yola çağırdılar. Vehhâbiler, ilmde mağlûb olunca, barbarlığa başladı. İslâm şehirlerine saldırdı. Osmanlı devleti, bundan sonra işe karıştı. Ehl-i sünnet âlimleri, Vehhâbileri çürütücü kitâblarını yazarken harb yokdu ki, âlimler için, dîni siyâsete karıştırdılar denilebilsin. Hattâ, Ehl-i sünnet âlimleri, Vehhâbilik felâketinin ortaya çıkmasından yüzlerce sene önce, bu mülhidlerin zuhûr edeceklerini firâsetle anlamış gibi, bu sapık fikreri yazmışlar ve âyet-i kerimelerle çürütmüşlerdi. Sayıları pekçok olan bu kıymetli kitâblardan, büyük âlim Celâleddîn-i Süyûtînin (Tenvîr-ül-halek fi Imkân-ı rü'yetin-Nebî cihâren vel-melek) ve (Tenbih-ul-gabî bi-tebriet-i İbn-il-Arabî) kitâbları ile Abdülganî Nablûsînin (Keşf-ün-nûr an eshâb-il-kubûr) kitâbları meşhûrdur. Bu üç arabî kitâbı, (El-minha-tül-vehbiyye) kitâbının ikinci baskısına ekliyerek neşr eyledim. Bunları okuyanlar, Vehhâbilerin sapık olduklarını, islâmiyyeti yıkmak yolunda olduklarını iyi anlarlar. (Redd-ül-muhtâr), üçüncü cild, ikiyüzdoksanaltıncı sahîfede diyor ki, (Âyet-i kerimelere ve hadis-i şeriflere yanlış ma'nâ vererek, dinden çıkana, ya'nî imânı bozuk olana (Mülhid) denir. Mülhid, kendini müslimân sanır. Hiçbir dinde olmayıp, dinsiz düşüncelerini müslimânlık imiş gibi anlatarak, müslimânların imânlarını bozmak istiyene (Zındık) denir). Mülhid ve zındık, müslimân görünerek, islâmiyyeti yıkmaya çalışmaktadır. İkisi de (Dinde reformcu) dur.

Öte yandan, Ehl-i sünnet âlimleri için, devlet düşmanlığını din düşmanlığı şekline sokdular demek, islâm âlimlerini tanımamak, hattâ müslimânlığı lekelemek olur. Dîni dünyâya âlet etmek, islâmiyyetin ençok kötülediği bir suçdur. Her memleketdeki islâm âlimlerini böyle ağır suçlamak, islâmiyyeti kötülemeğe, yıkmaya kalkışmak olur. Osmanlılar zamanında, Ehl-i sünnet âlimleri, devlete iyi görünmek için hiçbir müslimânı kötülememiş, bozuk olan yetmişiki fırkanın azgınlarına bile kâfir demekden çekinmişlerdir.

Bunlara aldananlardan, hatîb hoca denilen biri, kitâbında, (Kur'ân-ı kerim ile hadis-i şerifler sayılıdır. İnsanların önüne çıkan hâdiseler ise sonsuzdur denilerek, kıyâs ile, birçok şey ilâve edilmiştir. Bu yanlıştır. Kıyâs ve ictihâd yoktur) diyor. Böylece, yüzbinlerle Ehl-i sünnet âlimine iftirâ ediyor. Çünkü, kıyâs ve ictihâd, bu hocanın sandığı gibi, Kitâba, hadis-i şeriflere birşey eklemek değil, Kur'ân-ı kerimin ve hadis-i şeriflerin, derin, örtülü ma'nâlarını meydana çıkarmaktır. Eshâb-ı kirâmın da kıyâs yaptıkları, onların da ayrı mezhepleri bulunduğu aşağıda bildirilmektedir.

Başka bir sahîfede (Dinde gizli birşey yokdur, herşey söylenmişdir) diyor. Bir sahîfe sonra da (Kitâb ile sünnetin bildirmediği herşey mubâhdır) diyerek herşeyin bildirilmediğini söylüyor. Yazıları birbirini tutmuyor.

Diğer bir sahîfede, (Kıyâs ile, şerî'at artdırılıyor, şiddetlendiriliyor. Birçok mubâhlar harâm ediliyor) diyerek iftirâ ediyor. Bunun cevâbı, (Se'âdet-i ebediyeye) birinci kısım, yirmialtıncı maddede yazılıdır.

Bu din adamı, yine, (Kıyâs yüzünden, islâm dîninde hiçbir mes'eledede ittifâk kalmamış, ihtilâflar çoğalmış) diyor. Hâlbuki, îmânda, i'tikâd mes'elelerinde kıyâs yokdur. Yapılacak işlerin, Kitâb ve sünnetde açık bildirilenlerinde de kıyâs olmaz. Buralarda ayrılık yapan, zararları çıkaran, bu hoca gibi Ehl-i sünnetden ayrılanlardır.

Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» zamanında insanlar üçe ayrıldı: İnanmayıp Resûlullah'a karşı gelenler (Kâfir) oldu. İnanmayıp inanmış gibi görünenlere (Münâfık) denildi. İnananlara (Eshâb) denildi. Eshâb-ı kirâmın inanışları hep aynı idi. Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde açıkca bildirilmiş işleri yapmakda da, birbirlerine uygun idiler. Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde açık bildirilmemiş birşeye inanmağı dînîmiz emr etmemişdir. Fen bilgilerinin çoğu böyledir. Bunlardan akla uygun olanlara inanılır. Açıkca emr veyâ yasak edilmiş işler ise böyle değildir. Böyle işleri yapıp yapmamakda, açıkca bildirilenlere benzetilmelerini, Allahü teâlâ, derin âlimlere emr etmektedir. Bu benzetmeyi yapabilecek derin âlimlere (Müctehid) denir. Bu benzetmek işine, (İctihâd) denir. Bir müctehidin ictihâd ederek elde ettiği bilgilerin hepsine, o müctehidin (Mezheb) i denir. Eshâb-ı kirâmın hepsi derin âlim, birer müctehid idiler. Şerî'at bilgilerinde, siyâset, idârecilik ve zamanlarının fen bilgilerinde ve tesavvuf marifetlerinde birer deryâ idiler. Bu bilgilerinin hepsini, Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» mubârek cemâlini görmekle ve kalblere işliyen, rûhları çeken sözlerini işitmekle, az zamanda edindiler. Herbirinin mezhebi vardı. Mezhepleri az veyâ çok farklı idi. Tâbi'înin ve Tebe'î tâbi'înin arasında da müctehidler vardı. Bu müctehidlerin ve Eshâb-ı kirâmın mezheplerinden yalnız dördü kitâblara geçip, dünyânın her yerine yayıldı. Diğerlerinin mezhepleri unutuldu. Bu dört mezhebin îmânları, Eshâb-ı kirâmın ortak olan îmânıdır. Bunun için, dördüne de (Ehl-i sünnet) denir. İmânları arasında hiç ayrılık yokdur. Birbirlerini din kardeşi bilirler. Birbirlerini severler. Birbirlerine uymayan işlerini de, zarûret olunca, birbirlerine göre yaparlar. Allahü teâlâ, mezheplerin böyle ayrı olmalarını istemiştir. Bu ayrılığın, Allahü teâlâ tarafından müslimânlara rahmet olduğunu, Peygamberimiz haber vermiştir. Çünkü, dört mezheb arasındaki ufak tefek başkâlıklar, müslimânların işlerini kolaylaştırmaktadır. Her müslimân, vücûd yapısına, yaşadığı iklim şartlarına ve iş hayâtına göre, kendisine dahâ kolay gelen mezhebi seçer. İbâdetlerini ve her işini, bu mezhebin bildirdiğine göre yapar. Allahü teâlâ dileseydi, Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde, herşey açıkca bildirilirdi. Böylece, mezhepler hâsıl olmazdı. Kıyâmete kadar, dünyânın her yerinde, her müslimânın tek bir nizâm, tek bir emr altında yaşamaları lâzım olurdu. Müslimânların hâlleri, yaşamaları güç olurdu.

Eshâb-ı kirâmın hepsi öldükden sonra, müslimânların birçoğunun îmânları bozuldu. Eshâb-ı kirâmın doğru îmânından ayrıldılar. (Dalâlet fırkaları) meydana geldi. Bu bozuk fırkalara, (Bid'at fırkaları) veyâ (Mezhebsiz) de denir. Çünkü, dört mezhebin dışındadırlar. Eshâb-ı kirâmın îmânından ayrılmıyan doğru îmânlı müslimânlara (Ehl-i sünnet) denildi. Çünkü bunlar, Resûlullahın sünnetine tam sarılmaktadır. Mezhebsizler, birbirleri ile ve Ehl-i sünnet ile çekişdiler. Harb etdiler. Çok müslimân kanı döküldü. Müslimânların yükselmelerini, ilerlemelerini baltaladılar. Mezhebsiz fırkalardan şimdi yayılmış olup bölücülük yapanları, şî'iler ile vehhâbîlerdir. Mezhebsiz bid'at fırkalarını, Ehl-i sünnetin dört doğru mezhebi

İle karıştırmamalıdır. Dört mezheb, birbirlerinin doğru yolda olduklarını söyler ve birbirlerini severler. Mezhebsiz fırkalar ise, müslimânları parçalamaktadırlar. Bugün, dört mezhebden başka Ehl-i sünnet yoktur. Bu dört mezhebin birleştirilemeyeceğini, bir mezheb hâline getirilemeyeceğini, İslâm âlimleri sözbirliği ile bildirmişlerdir. Allahü teâlâ, mezheplerin birleştirilmesini değil, ayrı olmalarını istiyor. Böylece, İslâm dinini kolaylaştırıyor.

Bir sahifesinde, (Eshâbım gökdeki yıldızlar gibidir, hangisine uyarmanız hidâyet bulursunuz!) sözü hadis değildir, sakat bir sözdür diyor. Hâlbuki, İmâm-ı Menâvî, (Künûz-üd-dekâ'ık) kitabı ve İmdâdın (Tahtâvî) hâşiyesi, otuzaltıncı sahifesinde bu hadis-i şerifi de yazmakta ve İmâm-ı Beyheki rivâyeti olduğunu bildirmektedirler. Bunun sahîh olduğunu ve Dârimî, İbni Adî ve başkalarının haber verdiklerini (Savâ'ık-ul-muhrîka) da bildiriyor. Üç sahife sonra da bu konuda bilgi verilmiştir. Bu adam, Eshâb-ı kirâmın büyüklüğünü anlayamadığından, din âlimlerinin sözbirliği ile bildirdiği bu hadis-i şerife, işine gelmediği için, uydurmadır diyor.

(Ümmetimin, ihtilâfı rahmetdir) sözü de hadis değildir diyor. Hâlbuki, İmâm-ı Menâvî bu hadis-i şerifi de yazıyor ve İbni Nasr ve Deylemî rivâyeti olduğunu bildiriyor. İbni Âbidîn önsözde buyuruyor ki: (Ümmetimin ihtilâfı rahmetdir) hadisi meşhûrdur. Bunu, Beyhekinin rivâyet ettiği (Makâsıd-i hasene) de yazılıdır. İbni Hâcib de (Muhtasar) da sahîh olduğunu yazmaktadır. Nasr-ul-mukaddesînin (Hucce) kitabında ve Beyhekinin (Risâlet-ül-eş'ariyye) sinde sahîh hadis olarak bildirildiğini, İmâm-ı Süyûtî yazmaktadır. Halîmî ve kâdî Hüseyin ve İmâm-ül-Haremeyn de sahîh olarak bildirmişlerdir. (Mevâhib-i ledünniyye) birinci cild, dördüncü kısımda da uzun yazılıdır. Halîfe Ömer bin Abdül'Azîz, Eshâb-ı kirâm ihtilâf etmeselerdi, dinde ruhsat, kolaylık olmazdı buyurdu. Halîfe Hârûn-ür-Reşîd, İmâm-ı Mâlike, senin kitaplarını çoğaltıp, her yere göndereceğim ve herkesin bunlara uymasını emr edeceğim deyince: Yâ halîfe! Böyle yapma, âlimlerin ihtilâfı Allahü teâlânın rahmetidir. Hepsi hidâyet üzeredir. Her müslimân, dilediği âlime uyar buyurdu. (Berîka) yüzonuncu sahifede, bu hadisin (Câmi'us-sagir) de bulunduğunu bildirmektedir. (Hadîka) birinci cild, ikiyüzkırkdördüncü [244] ve ikinci cild, yüzdördüncü [104] sahifelerinde bu hadis-i şerifi açıklamakta ve Nasr-ul-mukaddesî ve Halîmî ve Beyheki ve İmâm-ül-Haremeynin haber verdiklerini bildirmektedir. (Mizân) ın 45. ci sahifesinde de yazılıdır. Zevallı hoca, İmân-ı da ihtilâf olmaması için olan âyet-i kerîme ve hadis-i şerifleri mezhepler için zan ederek, aldaniyor.

Fetâvâ-i Hindiyede diyor ki: (Nevâzil) kitabında (Yalnız hadis-i şerif okuyup, fikh öğrenmeyen kimse, dinde müfsiddir) buyuruldu. Ebû Âsım «rahmetullahi aleyh» de böyle buyurmuşdur. (Tatârhâniyye) fetvâsında da yazılıdır.

Kitâbının bir yerinde (Eshâb-ı kirâmın, Kitâb ve sünnete uymayan sözleri alınmaz, red olunur) diyor. Eshâb-ı kirâmı, Kitâb ve sünnete uymayan şeyler söyleyecek sanıyor. O din büyüklerini, kendi gibi zan ediyor. Bilmiyor ki, Eshâb-ı kirâm, Kitâb ve sünnete uymayan birşey söylememişdir. Zâten, Kitâbı ve sünneti, ya'nî Kur'ân-ı kerîmi ve hadis-i şerifleri toplayan, sonra gelenlere ulaştıran, Eshâb-ı kirâmdır. Üsûl âlimlerinden ya'nî en büyük İslâm âlimlerinden bazıları buyuruyor ki, (Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» Peygamber olduğunu isbât edecek hiçbir şahidi bulunmasaydı, yalnız Eshâbını görmek, Peygamber olduğunu bildirmeğe yetişirdi. Çünkü, Eshâbının herbiri, her ilimde, şer'at bilgilerinde, siyâsî, aklî ilmlerde [ya'nî lise ve üniversitelerde okutulan bilgilerde], zâhirî ve batinî ilmlerin hepsinde birer deryâ idi. Hâlbuki, hiçbiri bir kitâb okumamış, bir mu'allim görmemişti. Bütün bu bilgileri, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» ile birkaç def'a berâber bulunmakla şereflenerek edinmişlerdi). Onların

birbirine uymayan sözleri, Kitâb ve sünnetde açıkca bildirilmeyen şeylerdedir.

Bir sahîfede (Müctehidlerin ve kıyâscıların, sahîh hadislerin hepsine vukûf-suzluk yüzünden, yaptıkları ictihâd ve kıyâs...) diyerek büsbütün câhil olduğunu ortaya koyuyor. Müctehidin ne demek olduğunu bilmediği, buradan da anlaşılıyor.

Bir sahîfede (Müctehidlerin, kitâb ve sünnete muhâlif ictihâdlarına uyulmaz) diyerek, Kitâb ve sünnete muhâlif ictihâd var sanıyor. Bu yalan sözlerle, kendinin Ehl-i sünnet âlimlerini beğenmediğini, mezhebsiz olduğunu i'lân ediyor.

Kitâbının bir yerinde, imâm-ı a'zam Ebû Hanîfenin ve imâm-ı Mâlikin «radı-yallahü anhümâ» sözlerini de yanlış yazıyor. Bu iki din imâmına iftirâ ediyor. Bunların, hadis-i şerîflere uymayan söz söylemeyeceklerini bilmiyor. Derin din âlimi, yüzlerce Evliyâ yetiştiren, büyük tesavvuf rehberi, Mevlânâ Hâlid-i Bağ-dâdinin müşşidi, Abdüllah-ı Dehlevî «kuddise sirruh» yazmış olduğu (Makâmât-ı Mazhariyye) risâlesinde tesavvuf yolunu anlattıktan sonra, üstâdı olan Mazhar-ı Cân-ı Cânânın «kuddise. sirruh» hayâtından, kerâmetlerinden ve mektûb-larından ba'zılarını bildirmektedir. Kitâb fârisî olup, onsekiz faslıdır. Onsekizinci faslıda, yirmiüç mektûb vardır. Onaltıncı mektûbda, Mazhar-ı Cân-ı Cânân «kud-dise sirruh» buyuruyor ki:

Yavrum! Hadis-i şerîflere nasıl uyulur? Bunu bildirmek için, Muhammed Ha-yât «rahmetullahi aleyh» bir kitâb yazmıştır. Bu kitâbda diyor ki: Hüseyin bin Yahyâ Buhârî (Ravdat-ül-ulemâ) kitâbında buyuruyor ki, İmâm-ı a'zam, talebe-sine (Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» hadis-i şerîfini ve Eshâb-ı kirâmın sözünü görünce, benim ictihâdımı bırakınız, onlara uyunuz!) buyurdu. Bir kerre de (Sahîh hadisler benim mezhebimdir) buyurdu. Hadis ilminde âlim, mü-tehassis olan, nâsîh ve mensûh hadisleri ayırabilen, kuvvetli ve za'îf hadisleri anlayabilen bir kimse, sahîh hadislere uyarsa, Hanefî mezhebinden çıkmaz. Mezheb reîsinin sözünü yapmış olur. Hattâ, böyle bir âlim, sahîh hadislere uymazsa, İmâm-ı a'zamin sözünü dinlememiş olur. Herkes bilir ki, hadis-i şerîflerin hepsini birlikte bilen, işiten, hiçbir âlim yoktur. Nitekim, İmâm-ı a'zamin (Ha-dis-i şerîfi görünce, benim sözümü bırakınız!) buyurması, hadis-i şerîflerin hep-sini işitmemiş olduğunu göstermektedir. Hattâ, bu ümmetin en âlimleri olan ve ömürlerini, Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» hizmetinde geçirmiş olan Eshâb-ı kirâmdan «aleyhimürrıdvân» hiçbiri de, bütün hadis-i şerîfleri işitmiş de-ğildi. Hadis-i şerîfe uymak her mü'mine vâcibdir. Mezheb imâmlarından, belirli birine uymak vâcib değildir. Her müslimân, [dört mezhebden] dilediği mezhebe uymakta serbesttir. Görülüyor ki, hadis ilminde âlim olmıyanların kitâblarında, hadis denilen, anlamadan, ma'nâ verilen sözlere uymak câiz değildir. Ehl-i sün-net âlimlerinin, mezheb imâmlarımızın bildirdiği hadis-i şerîflere ve bunlardan anladıkları ma'nâlara uymamız lâzımdır.

Bu mezhebsiz din adamı, kitâbının bir sahîfesinde, (Cenâb-ı Hak ve Resûlü, hiç kimseye, ümmetden birinin mezhebi ile mezheblenmeği ve dinde onu taklîd etmeği emr etmemiştir) diyerek, Kur'ân-ı kerîme de iftirâ ediyor. Çünkü, Mâide sûresi, otuzsekizinci âyetinde (Allahü teâlâyâ yaklaşmak için, vesîle arayınız!) buyuruyor. Enbiyâ sûresinde (Bilmediğinizi bilenlerden sorup öğreniniz!) diyor. Dört mezheb imâmları hakkındaki hadis-i şerîfleri, (Eshâb-ı kirâm) adındaki ki-tâbımda uzun bildirdim. Mezheb imâmlarımız, en büyük din âlimleridir. (Âlimler, Peygamberlerin vârisleridir) hadis-i şerîfi, (Buhârî) de yazılıdır. Peygamberimizin «sallallahü aleyhi ve sellem» yolu, akl ile, hayâl ile, rü'yâ ile anlaşılmaz. Din âlimlerinden öğrenilir. Din imâmlarından herhangi birine uymak, Peygamberimi-ze «sallallahü aleyhi ve sellem» uymak olur. Ehî Çelebî (Hediyye) kitâbında di-yor ki, (Ebû Hanîfenin kıyâsı doğru değildir diyen kâfir olur).

İbni Teymiyye ile İbni Kayyım çok öven Âlûsî bile, (Gâliye) kitâbında bakınız ne diyor: (İlim öğrenmek ve öğretmek, İbâdetlerin en üstünlerindedir. Abdüllağ İbni Abbâs; âlimlerin, âlim olmıyan mü'minlerden yediyüz derece dahâ üstün olduğunu bildirdi. Hadis-i şerîfde (Âlimler, Peygamberlerin vârisleridir) buyuruldu. Peygamberlik rütbesinin üstünde hiçbir rütbe olmadığına göre, bu rütbeğe vâris olmanın şerefinden dahâ üstün bir şeref olamaz. İslâm âlimlerinin çoğu, bu yüksek rütbeğe kavuştu. Fıkh ve hadis âlimleri ve en başda müctehidlerin dört imâmı, bunların en üstünleridir. Bunlar, şeri'atin kapalı emrlerini, yasaklarını açığa çıkardı. İlimin temelini kurdular. Din bilgilerini, kısımlara, sınıflara ayırdılar. Onların yüce kıymetlerinden birkaçını bilmekle şerefleniyoruz. Bunların en önde olanı, temiz imâm Ebû Hanîfe Nû'mân bin Sâbitdir. Onun yüksekliğini bildiren hadis-i şerîfler elimizde mevcûddur. Buhârî ve Müslimde yazılıdır. Kırkbeş sene, beş vakt nemâzı bir abdestle kıldığını, Abdüllağ İbni Mubârek bildirmektedir. Hasen bin Ammâre, yüce İmâmı gasl ederken: (Otuz sene hep oruc tutdun. Allahü teâlâ sana rahmet eylesin!) demiştir. İlimi ile tam amel eden, onun gibi bir âlim görülmedi. Ondan dahâ üstün âlim bulunmadı. Allahü teâlâ, bizleri, bu yüce âlimlere uymakla şereflendirsin! Resûlullahın sözlerini bizlere ulaştıran, bu müctehidlerdir. Bugün de, onların dört mezhebinden birine muhtâc olmıyan, onlardan birine uymaktan kurtulabilecek kimse yoktur. İbni Mâtâcın bildirdiği hadis-i şerîfde (Ümmetim yetmişüç fırkaya ayrılacak, bunlardan, yalnız biri Cennete gidecektir. Bunlar, benim ve Eshâbımın yolunda olanlardır) buyuruldu. Bu ayrılık, usûlde, imânda olan ayrılıktır. Dört mezhebin ayrılığı değildir. Çünkü, hadis-i şerîfde, (Ümmetimin ayrılması rahmetdir) buyuruldu. Bir hadis-i şerîfde de (Kitâb-ullahda ve benim sünnetimde bulamadıklarınızı, Eshâbımın sözlerinden alınız! Eshâbım, gökdeki yıldızlar gibidir. Hangisine uyarsanız, hidâyete kavuşursunuz. Eshâbımın birbirlerinden ayrılıkları rahmetdir) buyuruldu).

Büyük âlim şâh Veliyyullah-i Dehlevî hazretlerinin (El-İnsâf) ve (İkd-ül-ceyyid) kitâbları, 1327 senesinde, Mısrda basılmışdır. İstanbulda Süleymâniyye kütübhanesinde, İzmirli kısmında, beşyüzyirmibeş [525] sayı ile mevcuddurlar. Birincisinde diyor ki, (Eshâb-ı kirâm zamanında da mezhepler vardı. Herbirinin mezhebi başka idi. Tâbi'in, Eshâb-ı kirâmın mezheplerini aldılar. Hârûn-ur-Reşid, imâm-ı Mâlike dedi ki, senin (Muvatta) kitâbını Kâ'beye asacağım. Bütün müslimânların bu kitâba uymalarını emr edeceğim. Her yerde tek bir mezheb olsun dedi. İmâm-ı Mâlik de, böyle yapma! Eshâb-ı kirâm, fıkh bilgilerinde mezheblere ayrıldılar dedi. Bunu, imâm-ı Süyûti haber vermektedir). İkinci kitâbında diyor ki, (Dört mezhebden birine uymakda büyük fâideler vardır. Bunlardan ayrılmamanın zararları çokdur. Bunu çeşidli yollarla İsbât ederim. Bugün dört mezhebden başka doğru mezheb yoktur. İmâmiyye ve Zeydiyye [ve Vehhâbiyye] fırkaları bozuktur. Bid'at üzeredirler. Bunlara güvenilmez. Dört mezhebden ayrılmak, Sivâd-i a'zamdan ayrılmaktır. İbni Hazmın, taklîd harâmıdır, Resûlullahdan başkasına uymak halâl değildir sözü, müctehidler içindir. Hadis-i şerîfleri ayıramıyanların, bunları mezheb imâmlarından sorup, onlara uymaları lâzımdır. Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» zamanından beri, bilmiyenler, hep bilenlere sorup, onlara uymuşlardır).

Başka bir sahîfede, büsbütün sapıtarak (Mezheb imâmlarına uymak, onu Peygamber menziline çıkarmak olur. Bu ise küfrdür) diyor. Bütün mü'minleri ve hocalarına uyanları kâfir yapıyor. (Mezhepler, ikinci asr sonlarında meydana çıktı. Eshâb ve Tâbi'in hangi mezhebde idiler?) diyor. (Hadîka) kitâbı altıyüzdoksanaltıncı sahîfesinde diyor ki, (Dört mezhebden başkasına uymak câiz değildir. Bu sözümüz, Eshâb-ı kirâmın ve Tâbi'inin mezheplerini küçümsemek değildir. Çünkü, Eshâb-ı kirâmın ve başkalarının mezheplerini tâm olarak bilmiyo-

ruz. O mezhepleri de bilseydik, onlara uymamız da câiz olurdu. Çünkü, hepsinin mezhepleri doğru idi. Dört mezheb, tâm bilindiği ve kitâbları her yere yayılmış olduğu için, her müslimânın yalnız bunlardan birine uyması lâzımdır. Dört mezhebin kolaylıklarını araştıırıp, bunları bir araya toplayarak yeni bir kolaylıklar mezhebi uydurmak câiz değildir).

Mezheb imâmı demek, Peygamberimizin «sallallahü aleyhi ve sellem» Kur'ân-ı kerîmden çıkardığı ma'nâları, bilgileri, Eshâb-ı kirâmdan işiterek toplayan, kitâba geçiren büyük âlim demektir. Resûlullahın, Kur'ân-ı kerîmin hepsini Eshâbına tefsir ettiğini, (Hadika), dil âfetlerini anlatırken yazmaktadır. Resûlullahın Kur'ân-ı kerîme verdiği ma'nâları, açıklamalarını anlamak isteyen, bir mezheb imâmının kitâblarını okur, bunlara uyar. Bu kitâbları okuyup, bunlara uyan kimse o mezhebden olur. Bu ise, Resûlullah'a «sallallahü aleyhi ve sellem» ve Kur'ân-ı kerîme uymak demektir. Eshâb-ı kirâm «aleyhimürrıdvân», Resûlullah'dan «sallallahü aleyhi ve sellem» işitdiklerine uyardı. Kendi talebelerinden birine uymağa ya'nî dört mezhebden birinde olmalarına lüzûm yokdu. Onların herbiri bütün bilgileri asl kaynağından alıyordu. Birbirlerine sorarak da öğreniyorlardı. Hepsi, mezheb imâmlarından dahâ çok âlim ve dahâ yüksek müctehid idiler. Mezheb sâhibi idiler.

Bir sahîfede (İctihâdlar fikr ve kanâ'atdır. Elimizdeki kitâblar, mezheb kitâblarıdır, din kitâbı değildir. Türkiyede, türkce din kitâbı olmadığından, bu kitâbı yazdım) diyor. Kendini müctehid sanıyor. Ömer Rıza Doğrulun, bu kitâba bir önsöz yazarak, ballandıra ballandıra medh ettiğini gördük. Bu önsözde diyor ki: (Asrın ihtiyâclarını, kıyâs yolu ile dinden değil, medeniyetin terakkî hamlelerinden beklemek gerekdir. Kıyâs; Kitâb ve sünnetle alâkası olmıyan, dînin asl kaynaklarına dayanmıyan, fekat herşeyi dîne dayamak isteyen müctehidler icâddır...). Bu sözleri, kendisinin de, Ehl-i sünnet olmadığını, dîni, kıyâsı ve icthâdı anlamamış olduğunu göstermektedir. Din âlimlerine dil uzatanlar, bunların bilgilerine erişemiyenlerdir. (Redd-ül-muhtâr) birinci cild, üçyüzdoksanaltıncı sahîfede (Dört yüz [400] hicrî yılından sonra kıyâs yapacak derin âlim yetişmedi) diyor. (Mizân) ın birinci cüz' kırk ikinci sahîfesinde (Dört mezheb imâmından sonra, hiçbir âlim, mutlak müctehid olduğunu söylemedi. Mezhebde müctehidler yetişti. Mutlak müctehid yetişmedi. Evet, Kur'ân-ı kerîmdeki bilgiler, hükmler sonsuzdur. Fekat, kıyâmete kadar, bütün insanlara lâzım olacak ahkâmı, dört imâm anlamış, kitâblara yazılmışdır. Şimdi, bir kimse, Kitâbdan ve sünnetden ahkâm çıkarabilirim derse, dört mezhebden birinde bulunmıyan yeni bir hükm çıkarmasını isteriz. Bunu yapamaz!) diyor.

Bunlar (El-Besâir li-münkir-it-tevessül-i bi-ehl-il-mekâbir) ve (Et Tevessül-ü bin-Nebî ve cehelet-ül-vehhâbiyyîn) ve (Üsül-ül-erbe'a fi-terdid-il-vehhâbiyye) kitâblarında dahâ uzun yazılıdır. Bu üç kitâbda, vehhâbilerin sapık sözleri yazılmış, hepsine, vesîkalar gösterilerek, cevâblar verilmişdir. İlk iki kitâb arabî olup, birincisi Hindistânda basılmış ve 1395 [m. 1975] de, İstanbolda, Işık Kitâbevi tarafından ikinci baskısı yapılmışdır. (Et-Tevessül-ü bin Nebî) kitâbı, Ebû Hâmid bin Merzûkînin Şâmda basılmış olan (Berâet-ül-eş'ariyyîn) kitâbının kısaltılmışıdır.

(El-Besâir) kitâbında diyor ki, (Bugün her müslimânın dört mezhebden birinde bulunması vâcibdir. Dört mezhebden birinde bulunmıyan kimse, (Ehl-i sünnet) den ayrılmış olur. Ehl-i sünnet olmıyan da sapık veyâ kâfir olur). Vehhâbilîği temelinden çürüten (El-Müstened) kitâbı da böyle yazıyor ve bunu (İhyâ-ül-ulûm) dan aldığını bildiriyor. (El-Müstened) kitâbı 1320 [m. 1902] senesinde Hindistânda yazılmış, Işık Kitâbevi tarafından ikinci baskısı yapılmışdır.

Biz, Kur'ân-ı kerîmi ve hadîs-i şerîfleri anlayacak kadar bilgili değiliz. Biz,

Kur'an-ı kerîmi, anlamak ve anladığımızı göre amel etmek için değil, kelâm-ı ilâhiden bereketlenmek, fâidelenmek için okuyoruz. Biz mukallidler, tefsir ilmini bilmediğimiz için, ahkâm-ı şer'iyyeyi, din imâmlarımızın kitâblarından öğreniyoruz. Mezheb imâmlarımız, Kur'an-ı kerîmin ma'nâsını, Tâbl'inden ve Eshâb-ı kirâmdan öğrenerek, bizim kolay anlayabileceğimiz şekilde, kitâblarına yazmışlardır. Allahü teâlâ, (Nahl) ve (Enbiyâ) sûrelerinde (Âlimlerden sorup öğreniniz!) buyuruyor. Hadis-i şerîfde, (Her asr, önceki asrdan dahâ bozuk olur. Böylece kıyâmete kadar hep bozulur) buyuruldu. Bu hadis-i şerîf, (Hadîka) da, dil âfetlerinde yazılıdır. Zamanların en iyisinde, insanların en iyilerinin yazdıkları kitâbları beğenmeyip, bozuk asrın bozuk adamlarına aldanmaktan Allahü teâlâyâ sığınınız!

Yûsûf-i Nebhânî, ondördüncü asrın büyük âlimlerindedir. Uzun seneler Medînede kalıp vehhâbiliği yakından incelemek imkânını buldu. Topladığı bilgileri yaymak için, çok kıymetli kırkyedi kitâb yazdı. (El-Feth-ul-kebir) kitâbında on-dörtbindörtüzelli hadis harf sırasına göre dizilmiştir. Üç cild hâlinde basılmıştır. (Câmi'u kerâmât-il-Evliyâ) kitâbı iki cild olup, kerâmetin hak olduğunu isbât etmektedir. 1329 [m. 1911] de Mısrda basılmıştır. Kırkyedi kitâbının hepsi basılmıştır. Çok mühim olan (Şevâhid-ül-hak) kitâbı Mısrda üçüncü def'a olarak, binüçyüzseksenbeş [1385] hicrî ve [1965] milâdi senesinde basılmıştır. Kitâb beşyüzyetmiş sahîfe olup, dörtüzelli sahîfesi İbni Teymiyyeyi ve Vehhâbileri red etmekte, geri kalan yüzyirmi sahîfesi de, Eshâb-ı kirâmın üstünlüklerini, hazret-i Mu'âviye ile Amr ibni Âs hazretlerinin yüksekliklerini ve islâmiyyete hizmetlerini bildirmektedir.

(Câmi'ulezher) profesörlerinden, allâme şeyh Ali Muhammed Beblâvî Mâllikî ve allâme şeyh Abdürrahman Şerbînî ve şeyh Ahmed Hüseyin Şâfi'î ve şeyh Ahmed Besyânî Hanbelî ve ârif allâme Süleymân Şubrâvî Şâfi'î ve şeyh Abdülkâdir Râfi'î ve ayrıca Mısr Başmüftisi allâme Bekrî Muhammed Sadefî Hanefî ve müderris allâme Muhammed Abdülhoyy Ketânî İdrîsî Fâsî ve allâme seyyid Ahmed beğ Şâfi'î ve fâdil allâme şeyh Sa'îd-i Mûcî Şâfi'î ve allâme şeyh Muhammed Halebî Şâfi'î ve dahâ birçok Ehl-i sünnet âlimleri, (Şevâhid-ül-hak) kitâbını beğenmişler, uzun yazıları ile övmüşlerdir.

(Şevâhid-ül-hak) kitâbında, Ebul' Abbâs Ahmed İbni Teymiyyenin bid'atlerini savunan üç kitâbdan parçalar almakta, bunları, âyet-i kerîmelerle ve hadis-i şerîflerle çürütmektedir. Bu üç bozuk kitâb, İbni Kayyim-ı Cevziyyenin (İğâset-ül-lehfân) ve İbni Abdül-Hâdînin (Firreddi ales-Sübki) ve Nu'mân Âlûsî Bağdâdînin (Cilâ-ül-ayneyn fi muhâkemet-il-Ahmedeyn) ismi ile İbni Hacer hazretlerine karşı yazdığı kitâblardır.

(Şevâhid-ül-hak) da, Ehl-i sünnet âlimlerinden alarak diyor ki (İslâm âlimleri sözbirliği ile bildiriyorlar ki, hicretin dördüncü asrından sonra, dünyâda, ictihâd edebilecek âlim hiç kalmadı. Şimdi bütün müslimânların, bilinen dört mezhebden birine uymaları lâzımdır. Çünkü, şimdi, Kur'an-ı kerîmi ve hadis-i şerîfi anlayıp bunlardan ahkâm çıkaracak ilm sâhibi hiç yoktur. Mezheb imâmını taklid ederek, Kur'an-ı kerîme ve Resûlullahın sünnetine «sallallahü aleyhi ve sellem» uyulmuş olur. İmâm-ı Menâvî, İbni Hacer-i Hiytemîden nakl ederek buyuruyor ki, Celâleddîn-i Süyûtî gibi büyük bir âlim müctehid olduğunu söyleyince, zamanındaki âlimler, buna yazılı birşey sordular: Önceki âlimler buna iki ayrı cevâb vermişlerdi. İctihâdın en aşağı derecesinde olan, bunlardan birini seçebilir. Sen de seçip bize yaz dediler. İşim çok, bunu yapacak vaktim yok diyerek, birini seçmeğe cesâret edemedi. İbni Hacer buyuruyor ki, en aşağı derecedeki ictihâd işi böyle güç olunca, mutlak müctehid olarak ortaya çıkmanın imkânsızlığını anlamalıdır.

Şimdi ba'zı câhiller, kendilerini âlim sanıyorlar. Kur'ân-ı kerîmden ve hadîs-i şerîflerden hüküm çıkarmaya kalkıyorlar. Mezheb imâmlarından birini taklid etmeğe ihtiyâcımız yok diyorlar. Hattâ mezheb imâmlarının ictihâd buyurdıkları, anladıkları bilgileri beğenmiyor, bunlar zamanımıza uymaz diyorlar. Bunlar, kendilerini beğenmiş câhillerdir. Kur'ân-ı kerîme uyduklarını sanıyorlar. Hâlbuki, nefslerine ve şeytâna uymaktadırlar. Herkesi de Kur'ândan ve (Buhârî) den ma'nâna çıkarmağa kışkırtıyorlar. Bu ahmaklara aldanmamalıdır. Her müslimân, dört mezhebden birine uymalıdır. Dört mezhebin kolay taraflarını araştıırıp, birbirlerine karışdırmamalıdır. Böyle yapmak yasaktır. Şimdiki din adamları ile müctehid olan âlimler arasındaki fark, yer ile gök arası gibidir. Hattâ şeytân ile melek arasındaki fark gibidir. Fekat, gâfil, ahmak ve nefslerine bağılı olduklarından, kendilerini âlim, kâmil sanıyorlar. Şeytân kendilerini aldatmış olduğundan, müctehidleri taklid etmek istemiyorlar. Anlıyamıyorlar ki, Nass ile açık bildirilmiş şeylerde ictihâd yapılmaz. Bu ise, hiçbir şeyde ictihâd yapılmaz demek değildir. İctihâdda en ileri giden Ebû Hanîfe hazretleri, za'if hadîs ile bildirilen şey üzerinde ictihâd yapmazdı. Mezheb imâmlarının hepsi, bir soru ile karşılaştıkları zaman, bunun cevâbını, önce Kur'ân-ı kerîmde ararlardı. Kur'ân-ı kerîmde açıkca bulamazlarsa, hadîs-i şerîflerde ararlardı. Hadîs-i şerîflerde bulamazlarsa, İcmâ'da ararlardı. İcmâ'da da bulamayınca, bu soruya benzeyen başka sorunun, Kitâb, sünnet ve icmâ'da bulunan cevâbına kıyâs ederek, ictihâd edip cevâbını bulurlardı. Bin seneden beri bütün müslimânlar, âlimler, sâlihler, Velîler, hep bu dört mezhebden birine uydular. Hiçbiri, kendinin müctehid olduğunu iddi'â etmedi. Yeni türeyen câhil, ahmak birkaç din adamına aldanıp da mezhebden ayrılmamalıdır. Dört mezhebin hiçbiri, Kur'ân-ı kerîmden ve hadîs-i şerîflerden kıl kadar ayrılmamıştır. Hepsî, müslimânlara, Kitâb ile sünneti açıklamışlardır. İslâm âlimleri, müslimânların dört mezhebden birini taklid etmesini emr ediyor. Böylece, iki tehlikeden hafifini yapmalarını istiyorlar. Çünkü, bir câhil, bir mezheb imâmını taklid etmezse, delîlsiz kalarak yoldan çıkar.

Hâce Muhammed Pârisâ hazretleri (Tuhfet-üs-sâlikîn) kitâbında, imâm-ı Gazâliden alarak buyuruyor ki, (Üç kimse, Kur'ân-ı kerîmin ma'nâsını anlayamaz: Birincisi, arabîyi iyi bilmiyen ve tefsîr okumamış olan. İkincisi, büyük bir günâha devâm eden. Ehl-i sünnet i'tikâdından ayrılmak büyük günâhtır. Bunun için, bid'at sâhibi olan [meselâ Şîî veyâ Vehhâbî olan] Kur'ân-ı kerîmin ma'nâsını anlayamaz. Çünkü bid'atin zulmeti kalbi karartır. Üçüncüsü i'tikâd bilgilerinden birini yanlış anlayıp, anladığına uymadığı için hak sözü kabûl etmiyen de Kur'ân-ı kerîmi anlayamaz). Görülüyor ki, Ehl-i sünnet mezhebinde olmıyan, arabîyi çok bilse de, Kur'ân-ı kerîmi doğru anlayamaz. Yanlış anladıklarını yazarak, herkesi felâkete sürükler.

Zemânımıza, asrımıza uygun tefsîr lâzımdır sözü de doğru değildir. Tefsîr âlimleri, Resûlullahdan ve Eshâbından gelen haberleri yazarak tefsîr yaptılar. Bunların tefsîrleri her asra uygundur ve kâfidir. Kur'ân-ı kerîmin emrleri, her asrdaki her insan için aynıdır. Önceki asrlar için başka, sonraki asrlar için başka ma'nâsı yoktur. Kur'ân-ı kerîme inanan ve uymak istiyen bir müslimân, her aradığını, mevcûd tefsîrlerde bulur. Şerî'ate uymıyan kimse, bozuk isteklerini, bu tefsîrlerde elbet bulamaz. Aklımıza ve asrın isteklerine uygun tefsîr yapmak câiz değildir. Alçak düşünceli, câhil, ahmak kimseiler, kısa akları ile yeni tefsîr yaparız diyorlar. Tefsîr yapabilmek için çok şart vardır. Bu şartların başında (Zamanların en iyisi, benim zamanımdır. Ondan sonra hayırlısı, benim asrımdan sonra gelen asrdır. Sonra da, ondan sonra gelen asrdır) hadîs-i şerîfi ile medh olunan asrlarda bulunmak lâzımdır. [Tefsîr âliminin, nâsih ve mensûh olan âyet-kerîmeleri de bilmesi lâzımdır. Kur'ân-ı kerîmde yüzdokuz aded nesh edici âyet bulunduğu, (Hadîka) nın üçyüzzellibeşinci sahîfesinde yazılıdır]. Vehhâbilerde bu

şartların hiçbiri yoktur. Vehhâbiler, Necd çöllerinden ortaya çıkıp, Arabistâna yayılmış, bid'at sâhibi kimselerdir. Çok katı kalbli, elleri müslimân kanı ile boyalıdır. Sultân Mahmûd zamanında azaldılar, zelil oldular. Necd çöllerine sığındılar. Hanbelî mezhebinde olduklarını söylüyorlar ise de, Hanbelî mezhebinin âlimleri, onların sapık, zındık olduklarını bildirdiler. Çünkü, dinde taşkınlık yapıyor, müslimânları doğru yoldan sapdırıyorlar. İlimleri, takvâları, doğru dürüst kıyâmetleri yok. Fikrleri bozuyor, Ehl-i sünnet âlimlerine karşı geliyorlar. Ehl-i sünnet olduklarını bildirerek, bozuk inanışlarını her yere yaymağa başladılar. Ehl-i sünnet olmadıklarını müslimânlara anlatıyorlar. Fekat câhiller, igriyi doğrudan ayıramayıp aldanmaktadırlar. (Şevâhid-ül-hak) dan terceme temâm oldu. (Hadîka) da, el âfetlerini anlatırken bildirilen (Ümmetim, kötü din adamlarından çok zarar görecektir) hadîs-i şerîfi, Vehhâbileri haber vermektedir.

(Mizân-ül-kübrâ), sahîfe ellibir başında ve altmış sonunda buyuruyor ki, sünnet, ya'nî hadîs-i şerîfler, Kur'ân-ı kerîmi açıklamaktadır. Mezheb imâmları, sünneti açıklamışlardır. Din âlimleri de, mezheb imâmlarının sözlerini açıkladılar. Kıyâmete kadar da böyle olacaktır. Sünnet, ya'nî hadîs-i şerîfler olmasaydı, suhar, tahâret, nemâzların kaç rek'at oldukları, rükû' ve secdede okunacak tesbihleler, bayram ve cenâze nemâzlarının nasıl kılınacağını, zekât nisâbını, orucun, hacrin, farzlarını ve nikâh, hukûk bilgilerini, hiçbir âlim, Kur'ân-ı kerîmde bulamaz ve öğrenemezdi. İmrân bin Hasîne birisi (Bize yalnız Kur'ândan söyle!) deyince: Ey ahmak! Kur'ân-ı kerîmde, nemâzların kaç rek'at olduğunu bulabilir misin dedi. Hazret-i Ömere, farzların seferde kaç rek'at kılınacağını Kur'ân-ı kerîmde bulamadık dediklerinde, (Allahü teâlâ, bize, Muhammed aleyhisselâmı gönderdi. Biz, Kur'ân-ı kerîmde bulamadığımızı, Resûlullahdan gördüğümüz gibi yapıyoruz. O, seferde, dört rek'at farzları iki rek'at kılar. Biz de, öyle yaparız) buyurdu. Kırkyedinci [47] sahîfesinde diyor ki, (Din imâmlarının hiçbir sözü, şerîatin dışında değildir. Çünkü herbiri, hem hakîkatde, hem de şerîatde âlimdirler).

İbni Âbidîn, (Fetâvâ-yı Hâmidîyye) yi kısaltarak (Ukûd-üd-dürriyye) ismini vermiş, bunun sonunda, bir mezhebe tâbi' olmanın lâzım olduğunu uzun yazmıştır.

İbni Âbidîn, abdestin farzlarını anlatırken buyuruyor ki, (Bir kişinin haber verdiği hadîsleri veyâ kıyâs ile anlaşılabilir bilgileri kabûl etmiyen, beğenmiyen kimse kâfir olmaz ise de, doğru yoldan sapmış olur. Bid'at ehli olur. Cehenneme girmesi muhakkak olur. Kabûl edip de yapmayan, fâsık olur. Vâcibi terk etmiş olur. Te'vîl ettiği için, Nass olan bilgiden, başka ma'nâ çıkardığı için onu yapmayan fâsık da olmaz).

Nerde olsam çıkıyor, karşıma bir kanlı ova...
sen mîsin, yoksa hayâlin mi? Sevgili Kosova!
Hani, binlerce mefâhirdi senin her adımın?
hani, sinende, yarıp geçtiği yol, Yıldırımın?
Hani, asker, hani kalbinde yatan şâh-ı şehid?
âh, o kurbân-ı zafer, nerde bugün? Nerde o iydi?
Söyle Meşhed, öpeyim, eğilerek, toprağını,
yok mudur, sende Murâdın, iki üç damla kanı?
Âh Meşhed! O ne? Üstündeki meyhâne midir?
kandilin görünmüyor, şu duran peymâne midir?
Ya harîminde yatan, şapkalı serhoşlar kim?
yoksa yanlış mı? Hayır söyleme, bildim bildim.

Basacak mıydı fekat, göğsüne kâfir çarığı,
kalkacak mıydı aceb, başından âlim sarığı?
Yâ, putluların bayrağı dikilirken tepene,
niçin indirmede, çıkmadı kimsecik önüne?
Hani, haçlılara meydan okuyan kavm-i necîb?
görmedim bir kişi, îmân kalmadı mı, ne garîb?
Hani, nâ mahreme, ben söyleyemem kızlarımın,
hanımın ismini, bunları, bana sorma, sakın!
Mahremlerini çok koruyan, er kişiler,
hani, göstermediler, o fedakârlıktan eser!
Fuhşu yaymağa koşan, bir sürü nâ-merd öteden,
ne kadın, ne de yavru, dinlemeyip çiğnerken!
Hani, yıllarca, o va'dedilen istiklâlin?
yoksa, büsbütün, sönüyor mu, şimdi a'mâlin?
Hani, devrimcilerin kurduğu yüksek hülya?
seni çok vakit, avutmuş' da, o tatlı rüyâ.
Din düşmanı, ırz düşmanı, bir sürü insâfsızlar,
nasıl olur, o mubârek sînene çullansınlar?
Kur'ân ile, ezân ile, küstâhlar alay etsin...
milyonlarca şehidin kurduğu ma'bed devrilsin?
İşte ey, evlâd-ı vatan, bu elim izmihlâl...
ey temiz millet, lâyük mı sana, bu fecî' hâl?
Sana bu hakâret, üçbeş alığın ma'rifeti,
ne olur, düşünmüyorlar, bu yolun âkıbeti.
Çok şükür, hepimiz müslimânız, kavmiyyet ne?
sarılıp durmalısın, sımsıkı, milliyyetine!
Lâz ve çerkes ne demek, var mı şerî'atda yerî?
küfr olur, başka değil, kavmini sürmek ileri.
Acemin türke, lâzın çerkes yâhud da kürde,
üstünlüğü olur mu hiç, delili bunun nerde?
Müslimânlar, hep kardeşdir, ayrı gayrı ne gezer,
kavminizle övünmeyin, buyuruyor Peygamber «aleyhisselâm»
En büyük düşmanıdır, Nebiyullah, tefrikanın,
adı batsın, onu islâma sokan kaltabanın.
Artık ey, millet-i merhûme, vakit geldi uyan!
sana lâyük mı, ezân yerine, ötsün nice çan?
Ne arablık, ne de türklük kalacak, aç gözünü!
dinle, Peygamber-i zî-şânın, ilâhî sözünü!
Türk, îmânsız yaşamaz kimki yaşar der, delidir.
islâmiyyet türkün, hem sağ gözü, hem sağ elidir,
İnanırsanız masona, olur hüsrân-ı mübin.
ne milliyyet kalıyor ortada, billâh, ne de dîn.
Komünistler ise, çokdan beridir dış biliyor,
evvelâ parçalamak, sonra da yutmak dîliyor.
Koca Tûran, bize ibret, olacakken hâlâ.
ne bu çılgınca siyâset, ne bu fâsîd da'va?
Görmüyor, gitdiği yanlış yolu, galba çoğunuz,
size önderlik eden hülyâyı, artık kovunuz!
Sarılın islâm ipine, birlik olun, hepimiz!
çalışın fenne ve dîne, yücelir kuvvetiniz!
İktisad hem, bu çalışmakla, elbette düzeldir,
uyan sevdiğim gençlik, uyan artık elverir!

18 — ŞEFÂ'AT, ÖLÜLERE YARDIM

Süâl: Zümer sûresinin, otuzuncu âyetiyle sarâhaten, Peygamberimizin «sal-lallahü aleyhi ve sellem» öldüğü belli iken, hâlâ kabir ziyâreti ile ölülerden şefâ'at istemek olur mu? (Bütün şefâ'atler Allahın izniyledir) ve (Ona, ancak Onun izn verdiği kimse şefâ'at eder) ve (Şefâ'at edicilerin şefâ'ati onlara fâlde vermez) âyetlerini okuduğumuz hâlde (Şefâ'at yâ Resûlallah!) lafzı, şirkin en çirkini değil midir?

Cevâb: Yukarıda bildirilen âyet-i kerimeler, şefâ'at olmadığını göstermek şöyle dursun, şefâ'at yapılacağını göstermektedir. Arabi bilen bir kimse, Kur'ân-ı kerîmden ma'nâ çıkarmağa kalkışır, böyle yanlış ve hattâ ters ma'nâ çıkarıp, doğru yoldan kayar. Dininin, imânının sarsıldığını, belki de, küfre bulaşmış olduğunu anlamaz da, kendini doğru müslimân sanır ve doğru müslimânlara leke sürmeğe çabalar. Arabi dilini iyi bilmekle Kur'ân-ı kerîmin ma'nâsı anlaşılabilir. Be-rutdaki arab hıristiyanların, Kur'ân-ı kerîmi herkesden dahâ iyi anlamaları icâb ederdi. Hâlbuki bunlar, Kur'ân-ı kerîmden hiçbirşey anlayamamış, imân şerefine bile kavuşmamışlardır.

Kur'ân-ı kerîmin ma'nâsını anlayabilmek için, ilm-i lûgat, ilm-i metn-i lûgat, ilm-i bedî', ilm-i beyân, ilm-i me'ânî, ilm-i belâgat, ilm-i üsûl-i tefsîr gibi çeşitli ilmleri iyi öğrenmek, sarf, nahv, mantık gibi âlet olan bilgilerde derinleşmek, âyet-i kerîmelerin ma'nâ-yı zâhirîsi, ma'nâ-yı zımnîsi, ma'nâ-yı murâdîsi, ma'nâ-yı iltizâmîsini ve her âyet-i kerîmenin, ne zaman, ne sebeble ve kimler için nâzil olduğunu, âyet-i kerîmelerin hangi hadîs-i şerîflerle ve nasıl açıklandığını iyi bilmek lâzımdır. Ancak, böyle bir islâm âlimi Kur'ân-ı kerîmi tefsîr edebilir. Ya'nî, kelâm-ı ilâhîden murâd-ı ilâhîyi anlayabilir. Böyle bilgisi olmayanların, Kur'ân-ı kerîmden ma'nâ çıkarmağa kalkışması, ilk mekteb talebesinin, üniversite kitâbı okumasına, kimyâ deneyleri yapmağa kalkışmasına benzer. Böyle nice zevallî-nın, deneylerde kurban gittiklerini gazetelerde çok okuduk. Bu ilmleri bilmeyen-ler, tefsîrlere baş vurmali, ilm sâhiblerinin anlayıp yazdığı ma'nâları, tefsîrlerden anlamağa çalışmalıdır. Tefsîr okuyabilmek ve anlayabilmek için de, arabîyi ve âlet ilmlerini iyi bilmek lâzımdır. Bizim gibi, bu ilmleri hiç bilmiyenler, tefsîrden de birşey anlayamayız. Lise ve bir fakülte diploması almış bulunduğumuza güvenerek, câhil olduğumuz tefsîr ilmine dalmağa kalkışsak, aldanır, helâk oluruz. Yüzme bilmiyen bir diplomalının denizde açılması gibi, câhîlce, ahmakca davranmış oluruz.

Yukarıda sayılı ilmlerde mütehassıs olan, islâm dünyâsında asırlardan beri parmakla gösterilen büyük tefsîr âlimleri, (Peygamberlerin vârisleridir) hadîs-i şerîfi ile medh olunan islâm dîninin yüksek bilginleri; yukarıdaki süâlde bulunan âyet-i kerîmelere, süâl sâhibinin anladığı gibi ma'nâ vermediler. Derin ilmleri ve keskin görüşleri ile, doğru ma'nâlarını anladılar. Murâd-ı ilâhînin hiç de öyle olmadığını bildirdiler.

Tefsîr âlimlerinin başlarının tâcı, bu ilmin mütehassıslarının üstâdı olan Kâ-dî Beydâvî hazretleri, dünyâca tanınan ve islâm dîninin temel direklerinden biri olan tefsîrinde, birinci âyet-i kerîmeye şöyle ma'nâ vermektedir:

Zümer sûresi, otuzuncu âyet-i kerîmesini (Sen öleceksin. O kâfirler de ölecekler. Sonra, kıyâmet günü, Rabbinizin huzûrunda hesâblaşacaksınız. Senin haklı olduğun, müşriklerin, bâtil, bozuk olduğu meydana çıkacak) demektir. (Tefsîr-i Hüseyîni) de ve (Mevâkib) tefsîrinde, (Mekke kâfirleri, Muhammed «sal-lallahü aleyhi ve sellem» ölecek, ondan kurtulacağız diyorlardı. Allahü teâlâ da, evet, sen öleceksin. Fekat, o müşrikler de, elbette ölecekler. Kendileri elbet

ölecek olan kimselerin, başkasının ölümünü beklemeleleri, açık bir câhillikdir) diyor. Bu âyet-i kerîme, kâfirlerin yanlış yolda olduklarını bildirmek için geldi. Yoksa, Resûlullah öldükden sonra, duymaz, rûhsuz toprak olur gibi birşey bildirmediği gibi, bununla bir ilgisi bile yoktur. Ölmek, dünyâ hayâtından ayrılmak demektir. Bundan, kabir hayâtının yok olması, rûhun da ölmesi anlaşılır.

Zümer sûresinin kırkdördüncü âyet-i kerîmesine gelince, (Kureyş kâfirleri, putların kendilerine şefâ'at edeceklerini söylüyor. Onlara söyle ki, Allahü teâlânın izni olmadan, hiç kimse şefâ'at edemez) olarak tefsîr edilmektedir. Putların, heykellerin şefâ'at edemeyeceklerini bildiren âyet-i kerîmeyi, Resûlullah şefâ'at edemez diye açıklamak çok yanlıştır. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» şefâ'at etmesi için izin verilecek. O da, dilediği mü'minlere şefâ'at edecektir. Bekara sûresindeki âyet-el Kürsînin tefsîri de, böyle olduğunu bildirmektedir.

Müddessîr sûresinin kırksekizinci âyet-i kerîmesi de, (Şefâ'at etmelerine izin verilenler kâfirlere şefâ'at ederlerse, şefâ'atleri onlara fâide vermez) demektir. Böyle olduğunu bildiren hadis-i şerîfler (Tefsîr-i Mazharî) de yazılıdır.

Görülüyor ki, âyet-i kerîmelerin hepsi, şefâ'at etmek için, mü'minlere yardım etmek için izin verileceğini, kâfirlere şefâ'at edilmeyeceğini bildirmektedir. Resûlullahın mü'minlere şefâ'at edeceğini bildiren çeşitli hadis-i şerîfler vardır:

Hatib-i Bağdâdînin bildirdiği hadis-i şerîfde, (Ümmetimden, Ehl-i beytimi sevenlere şefâ'at edeceğim) buyurulmaktadır. Sevmek, yalnız lâfla olmaz!

İmâm-ı Ahmedin (Müsned) kitâbında bildirilen hadis-i şerîfde, (Ümmetimden, büyük günâh işliyenlere şefâ'at edeceğim) buyurulmaktadır.

Deylemî (Müsned) inde bildirilen hadis-i şerîfde, (Eshâbıma dil uzatanlardan başka, herkese şefâ'at edebilirim) buyurulmaktadır.

Yine Deylemînin bildirdiği hadis-i şerîfde, (Ümmetimden, nefesine zulm edenlere, neflerine aldananlara şefâ'at edeceğim) buyurulmaktadır.

Hatib-i Bağdâdî'nin bildirdiği hadis-i şerîfde, (Ümmetimden, günâhları çok olanlara şefâ'at edeceğim) buyurulmaktadır.

İbni Ebî Şeybenin bildirdiği hadis-i şerîfde, (Kiyâmet günü, mezârdan önce çıkan ben olacağım ve en önce şefâ'at eden ben olacağım) buyurulmaktadır.

İmâm-ı Müslimin bildirdiği hadis-i şerîfde, (Kiyâmet günü, en önce ben şefâ'at edeceğim) buyurulmaktadır.

(Şîr'at-ül-İslâm) şerhi, yirmisekizinci sahîfesindeki hadis-i şerîfde, (Şefâ'atime inanmayan, ona kavuşamaz) buyuruldu.

Ahmed ibni Kemâl efendinin kırk hadisinin sekizinci hadis-i şerîfde, (Sünnetimi elinden kaçırın kimseye şefâ'atim harâm oldu) buyurulmaktadır. Ya'nî, doğuşta mâlik olduğu îmânını bırakana, müslimân olmıyana şefâ'at etmem buyuruldu.

(Buhârî) ve (Müslim) de ve (Sünen) kitâblarında bildirilen hadis-i şerîfde, (Kabrimi ziyâret eden kimseye şefâ'at etmek bana vâcib oldu) buyurulmaktadır.

Taberânînin bildirdiği hadis-i şerîfde, (Kabrimi ziyâret edenin şefâ'atçisiyim) buyuruldu. Bu iki hadis-i şerîf, Resûlullahın kabri şerîfini ziyâret etmenin lâzım olduğunu göstermektedir.

Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» efendimizin çeşid çeşid şefâ'at edeceğini bildiren dahâ nice hadis-i şerîfler vardır. (Milel - nihâl) kitâbı, altmışyedinci sahîfesinde diyor ki, (Resûlullahın şefâ'at edeceğine ve kirâmen kâtibin meleklerine ve Cennetdeki rûyete inanmayan kimsenin arkasında nemâz kılınmayacağı (Hulâsa) da yazılıdır). Bunun için vehhâbî imâm arkasında nemâz kılmamalıdır.

Ehl-i sünnet âlimleri bildiriyor ki, kıyâmet günü, her Peygamber şefâ'at edeceklerdir. Sonra şehidler şefâ'at edeceklerdir. Sonra sâlihler, sonra Kur'an-ı kerim tecvid ile, tegannî etmeden ve Allah rızâsı için okuyan hâfızlar, küçük çocuklar şefâ'at edeceklerdir. Böyle olduğunu bildiren hadis-i şerifler (Kurtubi tezkiresi) muhtasarında ve (Bırgıvi vasiyyetnâmesi) nde yazılıdır. Çocukların cenâze nemâzını kılarken, (Yâ Rabbi! Bu çocuğu şefâ'atçı eyle!) diye okunacağı, bütün fıkıh kitâblarında yazılıdır.

Kıyâmet günü, iyilerin, günâhlı olanlara şefâ'at edeceklerini bildiren hadis-i şerifler o kadar çoktur ki, bunlar karşısında inanmayanın, yâ çok câhil veyâ islâmı yıkmak için uğraşanlara aldanmış bir zevallı olduğu düşünülebilir. Bunun için, yukardaki sâli soranın, şefâ'ate inanmadığını değil de, kabir ziyâretinin ve ölmüş bir kimseden birşey istemenin câiz olmadığını bildirmek istediğini sanıyoruz.

Bugün (Vehhâbi) denilen kimseler, Evliyâ ziyâreti ve meyyitden birşey istemek şirkdir diyorlar. Bir Velîyi ziyâret edenlere, Resûlullahdan şefâ'at isteyenlere kâfir ya'nî müslimân değil diyorlar. Ehl-i sünnet âlimleri, meyyit ile tevessülün câiz olduğunu, kelâm ve fıkıh kitâblarında, çeşitli delillerle isbât etmektedirler. (Dürr-ül-muhtâr) da, cenâze nemâzını anlattıktan sonra, (Kabirleri ziyâret etmenizi yasak etmişdim. Bundan sonra, kabirleri ziyâret ediniz!) hadis-i şerifini bildirmektedir. Bu hadis-i şerifde, kabir ziyâreti emr edilmektedir. İbni Âbidin bunu açıklarken buyuruyor ki, [Mevtâ, Cum'a günü ve bir gün önce ve bir gün sonra kendini ziyâret edenleri tanır. Muhammed Vâsi' böyle bildirmekte ve Cum'a gününün, başka günlerden üstün olduğu buradan da anlaşılıyor demektedir. İbni Ebî Şeybe, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» efendimizin Uhud şehîdlerinin kabirlerini her sene ziyâret ettiğini ve onlara, (Esselâmü aleyküm) dediğini haber verdi. Uzakda durarak da ziyâret mendûbdur. İbni Hacer, fetvâlarında, (Harâm olan şeyler bulunsa da, meselâ erkekler arasına kadınlar karışsa da, Evliyânın mezârlarını ziyâreti terk etmemelidir) diyor. Çünkü bir kimse, başkasının yaptığı günâh için ibâdetini terk etmez. Cenâze taşımak da, bu sebeple terk edilmez. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», Eshâbının mezârlarını ziyâret için Bakî' kabristanına gider, ayakda, onlara, (Esselâmü aleyküm) derdi. Kabrin ayak ucunda durmak iyidir. Baş tarafında durmak da câizdir. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», bir mezârın baş tarafında Bekara sûresinin bir kısmını okuyup, geri kalanını ayak ucunda okudu. Hadis-i şerifde buyruldu ki, (Kabristana giren kimse, Yâsîn sûresini okursa, o gün meyyitlerin azâb-ları hafifler. Meyyitlerin sayısı kadar, ona da sevâb verilir). Bir hadis-i şerifde de, (Onbir İhlâs okuyup, sevâbı ölümlere gönderilirse, mevtâların sayısınca ona da sevâb verir) buyruldu.

(Hidâye) fıkıh kitâbında diyor ki, (Bir kimsenin, nemâz, oruc ve sadaka gibi nâfile ibâdetlerinin sevâbını başkasına hediye etmesi câizdir). Hattâ (Tatârhâniyye) kitâbında, zekâtı anlatırken diyor ki, (Nâfile sadaka veren kimsenin, sevâbının bütün mü'minlere verilmesi için niyyet etmesi çok iyi olur. Kendi sevâbının bütün mü'minlere verilmesi için niyyet etmesi çok iyi olur. Kendi sevâbından hiç azalmadan, bütün mü'minlere de sevâbı erişir. Ehl-i sünnet vel-ce-mâ'at mezhebi böyledir). Hanefî ve Hanbelî mezheplerine göre, nemâz ve Kur'an-ı kerim okumak gibi yalnız beden ile yapılan ibâdetlerin sevâbı da, böyle hediye edilebilir. Mu'tezile mezhebi, hiçbirini hediye edilemez dedi. Bunlar, (Feth-ül-kadîr) kitâbında uzun yazılıdır. Şâfiî âlimleri de, Kur'an-ı kerimin ve düâsının meyyite fâide vereceğini bildirmişdir. Çünkü, Kur'an-ı kerim okunan yere, rahmet ve bereket iner. Bu zaman yapılan düânın kabûl olması çok umulur. İbâdetlerin sevâbı, dirilere de gönderilebilir. İbâdeti yaparken, sevâbını başkasına niyyet etmek câiz olduğu gibi, ibâdeti kendi için yapıp, sonra, sevâbını başkasına hediye etmek de câizdir. Farz ibâdetlerin sevâbı da böyle hediye edilebilir de-

nildi. Sevâb, hediye edilenlere taksîm edilmeksizin, her birine bütünü kadar erişir. Her çeşid ibâdetin sevâbı, Resûlullahın mubârek rûhuna da gönderilebilir. Abdüllah ibni Ömer «radıyallahü anhümâ», Resûlullah için ömre yapardı. Hâibuki, bunu vasiyyet etmemişdi. İbnis-Serrâc, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» için onbinden fazla hatm okumuşdu. Mubârek rûhu için kurban kesmişdi. Bu hediyelerle derecesi ve şerefi artar denildi].

Abdülhak-ı Dehlevî hazretleri, fârisî (**Medâric-ün-nübüvve**) kitâbında, ikinci cild, yüzotuzikinci sahîfede diyor ki: (Bedr gazâsında, dokuzyüzü aşan kâfir ordusundan, yetmiş öldürülmüşdü. Bunlardan yirmidördü, bir leş çukuruna atıldı. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» üç gün sonra çukur başına geldi. Birkaçının ismini sayarak, **(Rabbînin ve O'nun Resûlünün bildirdikleri azâblara kavuşdunuz mu? Ben, Rabbimin va'd ettiği zafere kavuşdum)** buyurdu. Ömer «radıyallahü anh» bunu işitince: (Yâ Resûlallah! Cansız ölümlere neden söylüyorsun?) dedi. **(Sözlerimi siz onlardan dahâ iyi işitici değilsiniz! Fekat onlar cevâb veremez)** buyurdu. Bu hadîs-i şerîf, hadîs âlimlerinin sözbirliği ile bildirilmektedir. Bu hadîs-i şerîf, ölümlerin diriler gibi işitildiğini, fekat cevâb veremediklerini gösteriyor. **(Müslim-i şerîf)** de bildirilen bir hadîs-i şerîfde de: **(Definden sonra cemâ'at dağılırken, ölü, bunların ayak sesini işitir)** buyuruldu. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», Bakî kabristanını ziyâret ederken, oradaki meyyitlere selâm verir, onlara söylerdi. İşitmiyen, anlamıyan kimseye birşey söylenir mi? Hat-tâ saçma söz olur.

Sûâl: Meyyitin, ayak seslerini işitmesi, sûâl meleklerine cevâb verinceye kadar işiteceğini gösteriyor. Bundan, her zaman işiteceği anlaşılır mı?

Cevâb: Hadîs-i şerîfde, sûâllere cevâb verinceye kadar işitir denilmiyor. Sû-âli işitmesi ve cevâb vermesi için, meyyit sonra ayrıca diriltilecekse de, o başka, bu işitmek de başkadır.

Sûâl: Meyyit, yalnız Resûlullahın sözlerini işitir. Bu ise, bir mu'cizedir. Herkesin sözünü işitir demek nasıl doğru olur?

Cevâb: Hadîs-i şerîfde açıkca bildirilen birşeyi sınırlamak için veyâ başka dürlü anlatmak için, bu şeyin, açıkca bildirildiği gibi olamayacağını isbât etmek lâzımdır. Allahü teâlâ, ölüye, kulaksız, sinirsiz, bizim bilmediğimiz bir sûretle işit-direbilir.

Sûâl: Fâtır sûresinin otuzbeşinci âyetinde, **(Sen ölüye işitdiremezsin. Sen kabrde olana duyurucu değilsin!)** buyuruluyor. Bu âyet-i kerîme karşısında, o hadîs-i şerîf nasıl doğru olabilir? Hazret-i Ömere verilen cevâbda, **(Dahâ iyi bilici)** denilmiş, bizlere ise, yanlışlıkla **(Dahâ iyi işitici)** şeklinde gelmiş olabilir. Çünkü, ölümler, âhîret işlerini, dirilerden elbette dahâ iyi bilirler.

Cevâb: Hazret-i Ömer gibi çok sağlam bir zâtın bildirdiği bir hâdis-i şerîfde yanlışlık olabileceğini, hiçbir müslimân düşünemez. Bu âyet-i kerîmeye gelince **(Ölümlere sen işitdiremezsin. Senin sesini, Allahü teâlâ işitdirir)** demektir. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», Mekke kâfirlerinin îmân etmeleri için uğraş-yordu. İnanmadıkları için üzülmüyordu. Bu âyet-i kerîme o zaman gelmişti. Ölümlere işitdiremezsin demek, ölü kalpleri, ya'nî kâfirleri îmâna kavuşturamazsın demektir. Kâfirlerin bedenleri mezâra, kalpleri de ölüye benzetilmektedir. Hadîs-i şerîfler ve din büyüklerinin kitâbları, ölümlerin işitdiklerini ve anladıklarını gösteriyor. Bu haberleri bozan başka bir haber bildirilmedi. **(Vehhâbiye nasihat)** kitâbını okuyunuz!

Enfâl sûresinin onyedinci âyetinde: **(Kâfirlere atdiğın okları sen atmadın, onları Allahü teâlâ atdı)** buyuruyor. Bu âyet-i kerîmeyi yanlış anlıyarak, insanın yaptığı şeyleri, insan yapmıyor demek, insandan birşey istemenin câiz olmıyacağı sanmak yanlıştır. Böyle olsaydı, ağaç meyve verdi, yemek beni doyurdu,

ilâc ağrıyı durdurdu, taş camı kırdı gibi sözler yanlış ve günâh olurdu. Hâlbuki, bu âyet-i kerîmeden yanlış ma'nâ çıkaranlar da, böyle nice sözleri hor zaman kul- lanılmaktadırlar. Bu gibi sözler (Bu şey, bu işin yapılmasına sebep oldu, vâsita oldu) demektir. Meselâ, taş, camı kırmağa sebep oldu demektir. Herşeyi yapan, yaratan, yalnız Allahü teâlâdır. Allahü teâlâdan başka yaratıcı yokdur. İnsan bir- şeyi yarattı demek şirk olur. Çok çirkin söz olur. Fekat Allahü teâlâ, çok şey- leri yaratmasına, insanları ve mahlûkları sebep kılmıştır. Âdeti böyledir.

Bu âyet-i kerîmeyi **Kâfi Beydâvi** şöyle tefsir ediyor: (Yâ Muhammed «aley- hisselâm»! Kâfirlere atdiğin o bir avuç toprağı, onların gözlerine sen götürme- din. Allahü teâlâ gözlerine götürdü. Yâhud Uhud gazâsında, Ubeyye ibni Halefe atdiğin süngüyü o kâfire sen saplamadın. Allahü teâlâ sapladı). (Hüseyni) ve (Mazhari) tefsirlerinde de diyor ki, (Kesb etmeleri, istemeleri ve sebep olmaları bakımından, işleri insan yaptı denir. Yaratması bakımından da, Allah yaptı de- nir. Allahü teâlâ, (Dâvud, Câlûtu öldürdü) buyuruyor. Hâlbuki, Muhammed aley- hisselâma, (Sen atmadın, ben atdım) buyuruyor. Böylece, Muhammed aleyhis- selâmın derecesinin yüksek olduğunu bildiriyor).

Nisâ sûresinin yetmişsekizinci âyetinde, (Ey İnsan! Sana gelen her iyilik, Allahü teâlânın ihsânı olarak, ni'meti olarak gelmektedir. Her derd ve belâ da, kötülüklerine karşılık olarak gelmektedir. Hepsini yaratan, gönderen Allahü te- âlâdır) buyurdu.

Görülüyor ki, Allahü teâlâ, çok şeyi sebeblerle yaratmaktadır. Sebeblere ya- pışmak, sebeblerden beklemek, istemek, Onun âdetine uymak, Ondan beklemek, Ondan istemek olur. Peygamberden şefâ'at istemek de, tabibden ilâc istemek, bulutdan yağmur beklemek gibidir. Böyle sebeblere yapışmak, Allahü teâlâyâ şirk olmaz. Onun âdetine uymak, Ona itâ'at etmek olur. (Bana itâ'at etmek is- teyen, Resûlüme itâ'at etsin!) buyurmaktadır.

Mu'tezile fırkası, şefâ'at edileceğine inanmadı. (Emâli) kasidesinin (Dağlar gibi günâhları olanlara, iyiler şefâ'at edecektir) beyti, şefâ'at olacağını bildir- mektedir. Bu kasidenin (Nuhbet-ül-leâli) ismindeki şerhini (Işık Kitâbevi) neş- etmiştir.

Şarta bağlı olarak Evliyâyâ adak yapmak da, kendini, günâhı çok, düâ et- meğe yüzü yok bilerek, mubârek birini vesîle edip, Allahü teâlâyâ yalvarmak demektir. Meselâ (Hastam iyi olursa veyâ şu işim hâsıl olursa, sevâbı (Seyyidet Nefise) hazretlerine olmak üzere, Allah için, üç Yasin okumak veyâ bir koyun kesmek nezrim olsun) deyince, bu dileğin kabûl olduğu çok tecrübe edilmiştir. Burada, Allahü teâlâ için Kur'ân-ı kerim okunup veyâ koyun kesip, sevâbı seyyi- det Nefise hazretlerine bağışlanmakta, onun şefâ'ati ile, Allahü teâlâ, hastaya şifâ vermekte, kazâyı, belâyı gidermektedir. Koyunu mezâr başında kesmek ha- râmdır. Hiçbir mezârın yanında kesmemelidir. Puta tapanların put yanında kes- melerine benzememelidir. İbni Âbidin, nâfile nemâzları adak yaparak kılmağı anlatırken bildirdiği hadîs-i şerîfe göre, bir dilek için adak edilen bir ibâdet, o dileği hâsıl etmez. Bu ibâdet, o dileğin hâsıl olması için yapılmaz. Allahü teâlâ, o ibâdetden dolayı veyâ sevdiği bir kuluna yapılan bir iyilikten dolayı, merha- met ederek, o dileği kabûl ve ihsân etmektedir.

(Şerh-ı mekâsid) de diyor ki: (Felsefecilere göre, eşyâyı tanımak için, bun- ların görüntülerinin, his organları üzerinde hâsıl olması lâzımdır. İnsan ölüp, rûh bedenden ayrılınca, his organları çalışmıyor ve çürüyüp yok oluyor. Eşyâyı tanı- mak imkânsız oluyor. Birşeyin hâsıl olması için lâzım olan şart yok olunca, o şey de hâsıl olmaz diyorlar. Onlara deriz ki, eşyâyı tanımak için, his organları şart değildir. Çünkü, eşyânın tanınmaları, hisde de, rûhda da, onların sûretleri- nin, görüntülerinin hâsıl olması ile değildir. Bundan başka, görüntü, his organ-

larında hâsıl olmaksızın, doğruca rûhda hâsıl olamaz demek, mesnedsiz, kuru bir iddi'â olur. Islâm inancına göre, rûhda, bedenden ayrıldıktan sonra, yeni bir anlayış, dirilerin hâllerini ve bilhâssa dünyâda iken tanımış oldukları kimselerin hâllerini anlamak kuvveti hâsıl olmaktadır. Bundan dolayı Velîlerin kabrlerini ziyâret etmek ve onların mubârek rûhlarından istigâse etmek, ya'nî yardım dilemek ile, iyiliklere kavuşulmakta ve zararlardan kurtulmak nasib olmaktadır.

Rûhun, bedenden ayrıldıktan sonra, bedenle ve bedeninin bulunduğu toprakla alâkası, ilgisi vardır. Bir kimse, bu toprağı ziyâret eder ve Velînin rûhuna teveccüh ederse, ikisinin rûhları buluşurlar ve birbirlerinden fâidelenirler).

(Tefsîr-I kebir) de diyor ki: (İnsanın rûhu, bedenden ayrılıp, dünyâ ilgisinden kurtulunca, melekler âlemine, kudsi makâmlara gider. O âleme mahsûs kuvvetler kendinde hâsıl olur. Birçok şeyler yapabilirler. İnsan hocasını rû'yâda görüp, bilmediklerini sorup öğreniyor). Fahrüddîn-i Râzi (El-metâlib-ül-âliyye) kitâbının onsekizinci faslında da buyuruyor ki: (Rûhu olgun, nefsi pâk ve te'siri kuvvetli bir Velînin kabri yanına gidip, bir zaman durulur ve o toprakdaki Velî düşünülür ise, rûhu o toprağı bağlanır. Meyyitin rûhu da, bu toprağı bağlı olduğu için, gelen insanın rûhu ile Velînin rûhu buluşmuş olurlar. Bu iki rûh, karşılıklı iki ayna gibi olur. Herbirinde olan me'ârif, kemâlât, ötekine aks eder, yansır. İkisi de çok fâidelenir). Alâüddîn-i Attâr hazretleri buyurdu ki: (Meşâyih'in kabrlerini ziyâret edene, onları anladığı ve bağlandığı mikdârca fâide hâsıl olur. Onların kabrlerinden, çok fâide alınır. Fekat, rûhlarına bağlanmak, [ya'nî râbita yapmak] dahâ fâidelidir. Çünkü, uzak ve yakın olmanın bunda bir te'siri yoktur). Üçüncü kısım, altmışıncı maddeyi okuyunuz!

Gel kardeşim, inkâr etme, kıl' Insâf!
kıymetli ömrünü, eyleme Isrâf!
Kalbini nefsin arzûsundan koru!
dışın gibi için dahî olsun saf!
Bakır ile karışınca bir altın,
alırsa, beğenir mi onu sarrâf?
Liseyi bitirdim diye övünme!
sakın hem, düşünmeden söyleme lâf!
Me'ârif ehlini bul, onu dinle!
böylece Hakdan ire sana eltâf!
Hakikat denizine varıp dal, ve,
çıkart bir cevheri ki, ola şeffâf!
Diplomalı din câhilline kanma,
doğru yolu sana gösterdi eslâf!

19 — BOZUK DİNLER

Semâvî dinlerin bozulmuş şekillerinden sekiz dânesini aşağıda bildireceğiz:

1 — ŞÂMÂNİLER: Nûh aleyhisselâmın üçüncü oğlu Yâfes, yüzlerce torunları ile Asyanın ortalarına yerleşti. Orada çoğalarak, doğu Asyaya ve o zaman mevcûd olan kara yolları ile, Okyânus adalarına yayıldılar. Yâfes öldükden nice yıllar sonra, insanlar azmağı, Nûh aleyhisselâmın ve Yâfesin dinini, nasihatlerini unutarak, hayvan gibi yaşamağı başladılar. Yıldızlara, aya, güneşe, heykellere, cinne tapınmağı koyuldular. Çeşid çeşid yollara ayrıldılar.

Böyle, uydurulan, meydana çıkan sapık yollardan biri, Şâmânîlikdir. Avrupalıların Chamanisme dediği bu bozuk din, vakti ile doğu Asyada kâfirlerin uydurduğu bir din olup, bugün Sibiryadaki ve Okyânus adalarındaki vahşiler arasında yayılmış hâldedir. Bunlar, güneşde bulunuyor dedikleri bir tanrıya ve cinne ve meleklerle tapınır. En büyüğüne şeytan derler. Şâmân dedikleri papasları bir at kuyruğu takar. Güyâ cinni kovmak için boyunlarına bir davul asarlar. Bu davu-kuşu takar. Güyâ cinni kovmak için boyunlarına bir davul asarlar. Bu davu-kuşu takar. Güyâ cinni kovmak için boyunlarına bir davul asarlar. Bu davu-kuşu takar. Güyâ cinni kovmak için boyunlarına bir davul asarlar. Bu da, Behre-hermen ve Buda dinleri gibi, Peygamberlerin getirdiği hak dinlerin, asrlar boyunca, câhiller, zâlimler tarafından bozulması, değiştirilmesi ile meydana gelmiştir.

2 — BEHÂİLER VE BEHÂİLİK: İslâmiyeti yıkmak için uğraşanlardan biri de, Behâilerdir. Bu dinsizlerin başı, Behâullahdır. Elbab Ali Muhammed ismindeki bir acemin talebesi ve halifesi idi. Elbab, kendisine ayna derdi. Bu aynada Allah görünüyor derdi. Ölünce, Behâullah bunların reisi olup, behâilik ismini verdiği safsatalarını yaymağa başladı. Ölmeden önce, yerine, oğlu Abdulbehâ Abbâsı geçirdi. Abbâs, Gasniyyi a'zam ismini aldı. Avrupa ve Amerikaya giden Abbâs, yüzbinden ziyâde Behâi topladı ve 1339 [m. 1921] de öldü. Yerine, oğlu Şevki geçti. Bu da, Behâi dinini yaydı. Behâullah, kendinin Peygamber ve âhir zamanın büyük kurtarıcısı olduğunu söylardı. Kendisine ilk küfr damgasını bu sözü ile vurmuşdur. İki bin yıl sonra bir Peygamber dahâ geleceğini söylemiştir. İslâmiyetle hiç ilişiği olmıyan bu kâfirlere göre, ondokuz adedi mukaddes imiş. Orucuları ondokuz gün imiş. Her Behâinin, ondokuz günde bir, ondokuz Behâiyi da'vet etmesi şart imiş. Dinsiz yollarını, (Umûmî adâlet evi) dedikleri, yüksek meclislerine seçilen ondokuz kişi idâre edermiş. Her Behâi, her sene, kazancının beşde birini bu hey'ete vermeğe mecbûr imiş. Onbir yaşında evlenmek lâzım imiş. Bekâr yaşamak yasak imiş. Çıplak kadınlarla toplantı yapmak ibâdet olup, başka dürlü ibâdete lüzûm yok imiş. Her dürlü ahlâksızlık, şeref sayılmış.

Behâilerin, bütün dünyâda seksensekiz yerde teşkilâtı vardır. Hıristiyân, Yehûdî, Mecûsî, Sîhî, Zerdüşti ve Budistleri aldatarak, kendilerine çekmektedirler. Bunların en korktukları, dayanamadıkları, amansız düşmanları, islâm âlimleridir. Dînini bilen, anlıyan hiçbir müslimânı aldatamamışlardır. Kitâblarını, propagan-da neşriyyâtlarını kırksekiz dile terceme edip, her yere dağıtdıkları ve bu yolda milyonlarca lira harc ettikleri hâlde, islâmiyet karşısında âciz kalmakta, eriyip gitmektedirler. Buna karşılık, Avrupada ve Amerikada ve Afrikada ve Avustralyada yetmişyedi mahallî mahfil, resmen tescil edilmiş bulunmaktadır. Rus Türkistanında [m. 1902] de yapılmış ve Şikagoda [m. 1920] de yapılmış büyük ma'bedleri vardır. İrk ve milliyet tanımazlar. Komünistler gibi, bütün dünyâya yayılmak, tek bir (salâhiyetli mübeyyin) in emri ile idâre edilmek gâyesindedirler. Ferdlerin menfe'atini düşünmezler. Devlet kapitalizmini desteklemektedirler.

Tapınmaları, teşkilâtları, vazîfeleri (Akdes) dedikleri kitâblarında ve (Vasiyetler levhaları) nda yazılıdır. Allahü teâlâyâ inanmaları ve birçok bilgileri, islâm dîninden alınmıştır. İslâmiyete uymıyan, uydurma tarafları da çoktur. Mantıkî ve çoğu sosyal olan dünyâ görüşleri, din diye, ilâhî vahy diye anlatılmaktadır.

Nemâzları, Hayfaya karşı durup, Allahı düşünmek imiş. Hacları, Bâbın Şirâz-daki evini veyâ Behâullahın Bağdaddaki evini gidip görmek imiş. Âyet okumak, kalb ile Allahı düşünmek demek imiş.

Şimdi, dünyâdaki ve hele memleketimizdeki islâm düşmanları, İslâmiyeti yıkmak için her kılığa giriyor, islâma karşı olan her kötülüğü, yaldızlı sözlerle övüyorlar. Behâiliğe bir değer vermedikleri hâlde, yalnız islâmın karşısında olduğu için, bu dinsizleri de öven, şişiren, göklere çıkaran kitâblar yazıyor ve dağıtıyorlar.

3 — **AHMEDİYYE (KÂDİYÂNÎ)**: Hindistânda, Pençâbda, 1296 [m. 1880] senesinde, Mirzâ Gulâm Ahmed Kâdiyânî tarafından kurulmuştur. Kendisi [m. 1835] de doğmuş, [m. 1908] de ölmüştür. Görülüyor ki, sapık fikirlerini, İngilizler Hindistânı sömürge yaptıktan bir sene sonra yaymağa başlamıştır. İslâmiyyeti İçeriden yıkmak için, İngilizler tarafından kurulduğu ve beslendiği, İngiliz câsuslarının yardımı ile sür'atle yayıldığı anlaşılmıştır. Gulâm Ahmed Kâdiyânî öldükden sonra, yerine geçen oğlu Beşirüddîn Mahmûd, 1306 [m. 1889] da tevellüd, 1385 [m. 1965] de vefât etmiştir. Ahmed, 1323 [m. 1905] de Hindistânda Kadiyan şehrinde (**El-vasıyyet**) kitâbını neşr ederek, kendisinin, va'd edilmiş Mesîh [ya'nî İsa aleyhisselâm] olduğunu bildirdi. Oğlu Beşir, Ahmedilerin merkezini Rabwah kasabasına nakl edip, Ahmediyeye yolunun sapık inançlarını (**Gerçek İslâmiyyet**) adıyla yaymağa başladı. (**Kur'ân tefsîri**) diyerek çıkardığı büyük iki kitâbı, Kur'ân-ı kerîme uymayan sapık, bozuk yazılarla doludur. Binüçyüz senedenberi müfessirlerin hiçbirinin dikkatini çekmediği ekonomik hakikatleri görüp yazdığını bildirmektedir. Allahın böyle bir bilgiyi, ancak Peygamberlere ve onların halîfelerine bahş ettiğini güvenle iddiâ edebilirim demektedir. (**Kur'ân-ı kerîmi, kendi görüşü ile tefsir eden kâfir olur**) hadîs-i şerîfi, bunların islâmiyyetden ayrı, sapık bir yolda olduklarını açıkca göstermektedir. Vehhâbî sapıklarından da daha bozuk ve daha zararlıdır. Hattâ, Vehhâbilerin (**Feth-ul-mecîd**) kitâbının ikiyüzyetmişbeşinci sahîfesinde, seyyid Sıddık Hasen hânın (**Kitâb-ül-izâ'a**) kitâbından alarak, (Zamanımızdaki deccâllerden biri de, frenk deccâlı, gulâm Ahmed Kâdiyânî habîsidir. Allah onu dahâ çirkin eylesin! Kötülüğünü herkese duyursun! Onun küfr yoluna sürüklenmiş olanları da, onun gibi eylesin! Çünkü o, büyük fitne uyandırdı. Önce, Mehdi olduğunu söyledi. Sonra Peygamberlik da'vâsına kalktı. Hıristiyan devletlerin, müslimânları parçalamak siyâsetlerine âlet oldu) yazmaktadır. Vehhâbiler, gerçek müslimânlık, yalnız vehhâbilikdir dedikleri gibi, bunlar da, gerçek müslimânlık, yalnız Ahmedilikdir diyor. Her ikisi de, hadîs-i şerîfle övülmüş olan selef-i sâlihînin doğru yolundan ayrılarak, insanları küfr ve dalâlet felâketine sürüklemektedirler. Pençâb ve Bombayda, câhil halk arasında sür'atle yayılan bu bâtil yol, şimdi Avrupa ve Amerikada yerleşmektedir. Kendilerine müslimân dedikleri hâlde, bozuk inançları ve âyinleri ile, müslimânlıktan ayrılmışlardır. Küfrlerine sebep olan şeyler çok ise de, üçü mühimdir:

1 — Ahmedî ve Kâdiyânî adını alanlara göre, İsa aleyhisselâmı asmak istememişlerdi. Fekat, kendiliğinden öldü ve toprağa kondu. Sonra kabrinden çıkıp, Hindistânda, Keşmire gitti. Orada, İncili öğretip tekrâr öldü diyorlar.

2 — Mehdinin çıkmasında ve herkesi dine çağırmasında da, islâmiyyetden ayrılıyorlar. İsa ve Muhammed aleyhisselâmın rûhları insan şeklinde görünecektir. Bu da, Mirzâ Ahmeddir. Başka Mehdi yoktur diyorlar.

3 — Müslimânlıkta cihâd vardır. Fekat, top ile, kılınc ile değil, nasîhat ile, irşâd iledir. Kan dökmek, cân yakmak yoktur, soğuk harb vardır diyerek, Kur'ân-ı kerîmin ma'nâsını değiştiriyor. Cihâd için olan âyet-i kerîmeleri inkâr etmiş oluyorlar. Gulâm Ahmedin oğlu Beşirüddîn'in (**Yeni dünyâ nizâmı**) kitâbı, küfr saçmaktadır. Hindistân âlimlerinden, şeyh Muhammed Enver şâh Keşmîrî, Kâdiyânîleri red için, (**Akîdet-ül-islâm fi hayât-i İsa aleyhisselâm**) ve (**İkfâr-ül-mülhidîn**) ve (**Hâtem-ünnebiyyîn**) kitâblarını yazmıştır. Bu kitâbların ön sahîfelerinde çeşidli âlimlerin takrîz ve medhiyeleri vardır. Bunlar arasında, Karâşideki (**Medrese-i islâmiyye**) müderrislerinden seyyid Muhammed Yûsûf Benûrî, Muhammed Enver şâhın hayâtını ve salâhını uzun yazmıştır. Burada, asrının derin âlimi, Osmanlı devletinin son şeyhulislâmı Mustafâ Sabri efendinin, (**Mevkîful-ilm vel'akl veddîn**) kitâbının, üçüncü cildi, üçyüzyirmiyedinci sahîfesinde, Hindin büyük âlimi Muhammed Enver şâhı görüp hayrânı olduğunu yazdığını da bildir-

mişdir. Muhammed Enver şâh, binüçyüzeellikli 1352 [m. 1933] de vefât etmişdir. Bu üç kitâbında, Mirzâ Gulâm Ahmed Kâdiyânî için diyor ki:

İsâ aleyhisselâmın gökden ineneğine inanmıyor. O, asıldı, öldürüldü. O, basız değildi. Yûsûf-i Neccârın oğlu idi diyor. Bu yüce Peygambere, Yehûdiler gibi çok çirkin şeyler söylüyor. Kendisinin Peygamber olduğunu, yeni bir şeri'at getirdiğini bildiriyor. İsâ gökden inecedir demekle, benim geleceğim bildirilmişdir diyor. Nassları değiştirip, dinde zarûri olan bilgileri inkâr ediyor. Muhammed aleyhisselâmın, Peygamberlerin sonuncusu olduğuna, hepsinden üstün olduğuna inanmıyor. Kendisinin binlerce mu'cizeleri olduğunu, mu'cizelerinin, Peygamberlerin hepsinin mu'cizelerinden dahâ çok ve dahâ üstün olduğunu bildiriyor. Birçok âyetlerin, kendisini haber verdiğini, Kur'ânda övüldüğünü bildiriyor.

Ahmed Kâdiyânî, mogul, tatar kavmindendir. İsmâ'îlî fırkasından bir zındık idi. Çok kitâb okudu. Ehl-i sünnetin azılı düşmanı idi. İngilizler, islâmiyeti içerden yıkmak için hâzırladıkları planları uygulayacak bir maşa arıyorlardı. Bunu seçtiler. Bol para ile satın aldılar. Önce, Behâî olarak ortaya çıkarıldı. Müceddid olduğunu söylediler. Sonra, Mehdiyim dedi. Dahâ sonra, gökden ineceği bildirilen İsâ Mesih olduğunu söyledi. Nihâyet, Peygamber olup, yeni bir din getirdiğini ilân etdi. Kâdiyândaki mescidi, Mescid-i aksâ imiş. Şehri de Mekke imiş. Sonradan yerleştiği Lâhor şehri de, Medine imiş. Bir mezârlık yapıp, buna (Makberet-ül-Cenne) dedi. Buraya gömülen Cennete gider dedi. Kendi kadınlarına (Ümmehât-ül-mü'minin) dedi. Aldatdığı zındıklara (ümmetim) dedi. Mu'cizelerinin en büyüğü (Muhammedî beygüm) dediği nikâh imiş. Gökde yapılmış. Vahy olarak kendisine bildirilmiş. Dinini, 1305 [m. 1888] de ilân etdi. 1326 [m. 1908] de Cenneme gitti. Kendisine inanmayanlara kâfir dedi.

Bu zındık, (Hakikat-ül-vahy) kitâbının 148. ci sahîfesinde (Allah, bu ümmet arasında, İsâdan dahâ üstün bir mesih yarattı. İsâ, şimdi sağ olsaydı, benim yaptıklarımı yapamazdı. Bende görülen mu'cizeler, onda görülmezdi) diyor. 107. ci sahîfesinde, (Fir'avna Resûl gönderdiğim gibi, size de Resûl gönderdim) âyet-i kerîmesindeki Peygamberin kendisi olduğunu yazıyor. 68. ci sahîfesinde, (Allah, beni Peygamber olarak gönderdi. Va'd olunan Mesih sensin dedi. Bana üçyüzbin mu'cize verdi) diyor. (Berâhîn-ül-Ahmediyye) kitâbının elli altıncı sahîfesinde, kendi mu'cizelerinin, Muhammed aleyhisselâmın mu'cizelerinden dahâ çok olduğunu yazıyor.

Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde açık bildirilmiş ve islâm âlimlerinin kitâbları ile her tarafa yayılmış (Zarûri) din bilgilerinden birine inanmayan kâfir olur. Bu kimse, diğer bütün din bilgilerine inansa ve her ibâdeti yapsa ve islâmiyeti dünyâya yaymak için çok çalışsa, yine kâfirdir. Muhammed aleyhisselâmın, Peygamberlerin sonuncusu olduğunu bildiren yüzelli hadîs vardır. Bunlardan otuz kadarı (Kütüb-i sitte) de yazılıdır. İsâ aleyhisselâmın gökden ineneği de, zarûri bilinmekdedir. Bunlara inanmadıkları için kâfir oluyorlar. Müslimân değildirler.

(Kâdiyânî) ve (Ahmedi) denilen bozuk yolun, islâmiyeti içerden yıkmak için İngilizler tarafından kurulmuş olduğunu vesîkalarla anlatan bir kitâb elime geçti. (El-mütenebbi-ül-Kâdiyânî) adındaki bu arabî kitâb, Pakistânda, Mültânda (Meclis-i tehaffuz-i hatm-in-nübüvve) tarafından 1387 [m. 1967] de basılmıştır. İstanbolda Işık Kitâbevi bu kitâbı, Enver şâh-ı Keşmîrînin (İkfâr-ül-mülhidîn) kitâbının başındaki, allâme Muhammed Yûsûf Benûrînin ve mevlânâ şeyh Habîbürrahman Diyobendînin kıymetli yazılarını ve (Hûnet-ül-islâm) risâlesini de ekliyerek, 1393 [m. 1973] de ofset ile basdırmışdır.

4 — MELÂMİLER VE KALENDERLER: Mevlânâ Câmî, [1313] de Hindistânda basılan fârisî (Nefehât-ül-üns) kitâbının başında ve seyyid Abdülhakîm-i Ar-

vâsi hazretleri, (Er-riyâd-ut-tesavvufiyye) kitâbının yüzondördüncü sahîfesinde buyuruyorlar ki:

Tesavvuf yolunda nihâyete varanlar iki dürlüdür: Birincisi, Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» izinde giderek kemâle erdikden sonra, insanları irşâd için, halk derecesine indirilmiş olan (Mürşid) lerdir.

İkincisi, yükseldikleri derecelerde bırakılıp, insanların yetişmesi ile vazîfeli olmıyan (Evliyâ) dır.

Tesavvuf yolunda yürüyenler de iki kısımdır: Birincisi, Allahü teâlâdan başka herşeyi unutup, yalnız Onu istiyen müridlerdir. İkincisi, âhireti, Cenneti isteyen tâliblerdir.

Allahü teâlâyı irâde edenler, istiyenler de, iki dürlüdür: Biri, Sôfiler olup neflerini temizleyip nihâyetden birkaç şeye kavuşmuşlardır.

İkincisi, Melâmilerdir. Bunlar, sıdk ve ihlâs kazanmağa çalışır. İbâdetlerini hayrâtı gizler, sünnetleri, nâfile ibâdetleri de çok yaparlar. Bu ibâdetlerin görünmesinden korkarlar. Bunlar çok kıymetli ise de, mahlûk ile meşgûl olduklarından, tevhîd makâmına varamıyorlar. Melâmiler muhlisdir, Sôfiler ise muhlasdır.

Âhiretin tâlibleri dört dürlüdür: Zâhidler, fakîrler, huddâm ve âbidler.

Bütün bu sekiz sınıfın taklîdcileri vardır. Bu taklîdcilerin herbiri de, yâ doğru veyâ yalancı olur. [Biz burada, yalnız Melâmilerin iki dürlü taklîdcisini bildireceğiz]:

Melâmilerin doğru taklîdcileri, ibâdetlerinin görünmesine ehemmiyet vermezler. Âdetlere uyarlar. Herkese tatlı söyleyerek, gülerak kalb kazanmağa uğraşırlar. Nâfile ibâdetleri yapmazlar. Farzlara dikkat ederler. Dünyâyâ düşkün değildirler. Bunlara (Kalender) denir. Bunlar, riyâ, gösteriş yapmadıkları için, Melâmilere benzer. Abdüllah-ı Dehlevî hazretleri, yetmişdokuzuncu mektûbunda buyuruyor ki, (Kalender, bâtınını temizlemek, nefsinin yok etmek için çalışır. Çok ibâdet yapmaz. Sôfi ise, bunun ikisine de çalışır. Mahlûkları görmez. Kalenderden dahâ üstündür). Zemanımızda, Kalender ismini taşıyan birçok kimse, bu saydığımız şeyleri yapmıyor. Bunlara Kalender yerine (Haşevî) dense, yerinde olur. [(Haşevî) Allahü teâlâyı mahlûklara benzeten, madde, cism diyen kâfirlere verilen isimdir].

Melâmilerin yalancı taklîdcileri, zındıklardan bir kısımdır ki, her dürlü günâh işler. Kalblerimiz temizdir, her işi Allah rızâsı için yapıyoruz derler. Riyâdan, gösterişden kurtulup, hâlis Allah adamı olmak için günâh işliyoruz derler. Allahü teâlânın ibâdete ihtiyâcı yokdur. Kulların günâh işlemesi, Ona zarar, ziyân vermez. Asıl günâh, mahlûkları incitmek, can yakmaktır. İbâdet de, insanlara iyilik, ihسان etmektir derler. Bunlar, dinsiz, zındıklardır. Bugün, Melâmilerin bir şeyhleri vardır. Onun yanında bir iki dakîka oturanın kalbi Allah dermiş. Gönülde içilen şerâb ile hemen serhoş gibi olurmuş. Kendini (rabbî) âhengine uyguluyarak, gerçek insan olurmuş. Şah damarından dahâ yakın olan Allahın varlığını duyup, Onunla bir arada yaşarmış. Kendi özünden üstün bir etki ve yetki tanımazmış. Kendinde görüp duyduklarına inanılıp, başka birşeye inanılmazmış. Özünden ve kendi tekliğinden başka varlık yokmuş. Bu sözler, Allahü teâlâyı inkâr etmek olup, küfrdür, zındıklıktır.

5 — **DEREZİLER:** Dürûz, ya'nî Derezilere, yanlış olarak, Dürzü deniliyor. İbni Âbidîn, üçüncü cildde, mürtedleri anlatırken buyuruyor ki:

(Dereziler, müslimân adı taşır. Nemâz kılanları da vardır. Fekat, îmânları bozukdur. Tenâsüha inanırlar. Şerâba, alkollü içkilere ve zinâyâ halâl diyorlar. Ülühiyyet, tanrılık insandan insana geçer diyorlar. Öldükden sonra dirilmeğe, nemâza, oruca, hacca inanmazlar. Bunların ma'nâları, dünyâda yaşama yollarını düzeltmekdir derler. Peygamberimize «sallallahü aleyhi ve sellem» çirkin şeyler

söylerler. Şam müftisi allâme Abdürrahman, (İmâdi fetvâsı) nda, bunların Nusayriyye ve İsmâ'iliyye gibi inandıklarını bildirmektedir. Dört mezhebin âlimleri, bunlardan cizye alarak İslâm memleketlerinde oturmalarına izin vermek halâl olmaz dedi. Bunlardan kız almak, kesdiklerini yemek câiz değildir. (Fetâvâ-ı Hayriyye) de, bunlar uzun bildirilmektedir. Bunlara, zındık, mülhid ve münâfık denir. İnanışları bozuk olduğu için, şehâdet kelimesini söylemekle müslimân sayılmazlar. Dîn-i İslâma uymayan inanışlarından vaz geçmedikçe, müslimân olmazlar. Bunlar, kitâbli ve kitâbsız kâfirlerden dahâ zararlıdır. İbni Âbidinden tercelâme temâm oldu. (Nusayriyye), Şî'ilerin yirmi fırkasından, onuncusudur. Râfızile- rin en taşkınlarıdır. Allah, Alinin ve çocuklarının şeklinde göründü derler. On- birinci imâm Hasen bin Ali Askerinin adamlarından olduğunu iddîâ eden İbni Nusayrın uydurduğu çirkin sözlere inanırlar. Bugün kendilerine Alevi diyorlar.

Mısrdaki Fâtîmî hükümdârları, Ehl-i sünnetden ayrıldı. Bozuk yollara saptı. Bunlardan Hâkim bi-emrillah, müslimânlıktan da çıkmıştı. Dirâr isminde bir dönme, Hâkimi kandırdı. İslâmiyyeti yıkmaya uğraşdı. Dirârın talebesinden Ham- za bin Ahmed, sapık inanışlar uydurmuş, Hâkimi ve Mısrdaki Derezileri, bu bo- zuk yola sokmuştu. Bu inanışları alan Dereziler, Sûriye ve Lübnandakilere de aşıladı. Selmân-ı Fârisiye «radiyallahü anh» çok severiz derler. İnanışlarını gizli tutarlar. İri, inâdcı, yağmacı, merhametsiz kimselerdir. Yavûz sultân Selime tâbi' oldular. Sultân üçüncü Murâd zamanında isyân etdiler ise de, Bosnalı dâmad İbrâhim pâşa, terbiyelerini verdi. Sûriyedeki hıristiyanlarla da, ara sıra savaşdı- lar. Dereziler, Arabistândan Irâka gelmişdir. İrânlılar, Irâkdaki Hire devletini yı- kınca, Hirelilerle birlikte Dereziler de Mısır, Şam ve Halebe göç etmişdi. Şamın iethinde İslâm askerine yardım etdiler. Fâtîmîler zamanında yolu sapıtdılar.

6 — İSMÂ'İLİYYE: (Milel-nihal) kitâbında diyor ki, (Şî'iler yirmi fırkaya ay- rılmışlardır. Bunlardan biri, İsmâ'iliyye fırkasıdır. Bunların yedi ismi vardır. Bi- rinci isimleri (Bâtıniyye) dir. Çünkü, Kur'ân-ı kerîmin açık ma'nâlarına inanmayıp, kendilerine göre başka ma'nâlar çıkarırlar. Kur'ân'ın zâhir ve bâtin ma'nâları vardır derler. Bâtin (iç, öz) ma'nâsı lâzımdır, cevzin kabuğu değil, içi, özü işe yarar derler.

Hâlbuki, Kur'ân-ı kerîmdeki ve hadis-i şerîflerdeki kelimelere, açık ma'nâları verilir. Başka bir âyet, dahâ açık anlaşılıyorsa, o zaman, birinci âyete de, buna uyacak şekilde değişik ma'nâ verilebilir. Böyle bir mecbûriyyet olmadan, açık ma'nâyı bırakıp, başka ma'nâ vermeleri, küfr ve ilhâd olur. Çünkü, bu sûretle, şerî'ati değiştirmek, bozmak istiyorlar.

İkinci isimleri (Karâmita) dir. Çünkü, bu fırkayı meydana çıkaran, Hamdan Karmat denilen kimsedir. Hamdan, Basrada, Vâsıt şehrinde bir köy ismidir.

Üçüncü isimleri (Hurumiyye) dir. Çünkü, birçok harâmlara halâl diyorlar.

Dördüncü isimleri (Seb'iyye) dir. Çünkü, şerî'at sâhibi olan Peygamberler ye- jidir derler. Bunların altısı Âdem, Nûh, İbrâhîm, Mûsâ, İsâ ve Muhammed «aley- himüsselâm» dir. Mehdî de yedincisi olacaktır derler. Nâtik adını verdikleri bu Peygamberlerden her ikisi arasında yedi imâm gelmişdir. Her asrda yedi imâm bulunur derler.

Bunların en yayılan isimleri (İsmâ'iliyye) dir. Çünkü, imâm-ı Ca'fer Sâdıkın «radiyallahü anh» vefâtından sonra, büyük oğlu İsmâ'il, müslimânların imâmı oldu derler. Bunların meydana çıkması şöyle oldu:

Hindistândaki mecûsiler ya'nî ateşe tapan kâfirler, İslâmiyyetin üç kit'a üye- rinde sür'at ile yayıldığını görünce, (Müslimânları, kılıncıla yenmeğe, yayılmala- rını önlemeğe imkân yoktur. Onları içden yıkmaktan başka çâre kalmamıştır. Onların kitâblarına, kendi inancımıza göre ma'nâ verip, gençlerini, câhillerini yol- dan çıkaralım) dediler. Başları olan Hamdan Karmat, şu temel prensipleri koy- du:

1 — Din bilgisi olanlarla konuşulmayacak. Din âlimi bulunan yerde, kendimizi gizliyeceğiz.

2 — Karşıdakinin arzûsuna, keyfine göre konuşulacak. Meselâ, zâhidin yanında zâhidler medh edilecek. Fâsık, düşkün olduğu günâhların yasak olmadığı söylenecek, [Ehl-i sünnetin yanında, Ehl-i sünneti överler. Hepimiz kardeşiz derler].

3 — Müslimânlar, şerî'atin emrlerinde ve yasaklarında şübheye, kararsızlığa düşürülecek. Meselâ, özrlü kadına oruc kazâ etdiriliyor da, nemâzları niçin kazâ etdirilmiyor? Bevl, dahâ pis olduğu hâlde, niçin bevl çıkınca da gusl farz olmuyor? Beş vakt nemâzların iki veyâ üç veyâ dört rek'at olması nedendir? gibi şeyler sorup, zihnleri şaşırmağa çalışılacak.

4 — Sırlarını yabancılara söylememek için söz alırlar. Allah, Kur'ânda mîsâk emr ediyor derler.

5 — Din ve dünyâ büyükleri bizi beğeniyor, bizi öğüyor derler.

6 — Aldatmak için, önce, herkesin inandığı şeyleri müdâfea ederler.

7 — İbâdetlere lüzum yokdur. İş, kalbin temiz olmasıdır derler.

8 — Avladıkları gençlere, Ehl-i sünnet i'tikâdını kötülemeğe, Ehl-i sünnete gerici demeğe başlarlar. Son olarak, harâmları işlemeğe alışdırırlar. Bunları yapdırmak için, âyet-i kerîmelere ve hadis-i şerîflere yanlış ma'nâlar verirler. Bunlar, bâtinî ma'nâlardır. Her âlim bunları anlayamaz derler.

Meselâ Cennet, ibâdetlerden kurtulmak ve lezzetli şeyleri yapmaktır. Cehennem, ibâdetlerin yüklerine katlanmak ve harâmlardan sakınmaktır derler.

İlk zamanlar, birçok bilgileri, Yunan feleşoflarından aldılar. Meselâ, yaratıcı ne vardır, ne de yokdur. Ne âlimdir, ne câhildir. Ne kâdirdir, ne âcizdir. Bütün sıfatları da böyledir dediler. Çünkü, bunlar var denirse, mahlûklara benzetilmiş olur. Yokdur denirse, yokluk kondurulmuş olur dediler. Yaratan, kadim de değildir, hâdis de değildir dediler.

Bunlardan Hasen bin Muhammed Sabbâh, gitdikleri yolun bozuk olduğunu anlayıp, gençlerin din bilgilerini öğrenmesini ve âlimlerin, eski kitâbları okumalarını men' etdi. Ehl-i sünnet âlimleri ile görüşmeği, Ehl-i sünnet kitâblarını okumağı şiddetle yasak etdi. İlm-i zâhirin çoğalması, ilm-i bâtinî örter, söndürür dedi. Şerî'atle alay ederler. Şerî'atin emrlerini, yasaklarını inkâr ederler. Hayvanlar gibi, dinsiz, kanûnsuz yaşamak yolunu tuttular). Çeşidli fırkalara, kollara ayrıldılar. Bugün Arabistânda yayılmış olan Vehhâbiler, bu fırkalarından biridir.

İsmâ'îlîlerin (Süleymâniyye) kolunun kurucusu olan Süleymân bin Hasen, 1005 [m. 1597] de ölmüşdür. (Nühâb-ül-mültekita) kitâbında, bu bozuk fırkanın gizli felsefesini uzun açıklamaktadır.

7 — **YEZİDİLER:** Seyyid Şerîf-i Cürcânînin (Ta'rifât) kitâbında kısaca ve (Milel-nihal) kitâbında geniş yazıldığı gibi, Hâricîler yedi fırkadır. Bunlardan (İbâdiyye fırkası) Abdüllah bin İbâd adındaki kimsenin adamlarıdır. Bu adam, hazret-i Alî, hazret-i Mu'âviye ile, hakem yapmak sûreti ile uyuşduğu için, hazret-i Alîden ayrıldı. Trablusgarba gitdi. Orada İbâdiyye fırkasını kurdu. Bundan sonra, adamları [153] yılında, halîfeye isyân edip Trablusgarbı ele geçirdiler. Kendilerinden başka olan müslimânlara kâfir dediler. Harb zamanında mallarını almak câizdir dediler. Büyük günâh işliyen mü'min değildir dediler. Hazret-i Alîyi ve Es-hâb-ı kirâmdan çoğunu kâfir bildiler. 1129 [m. 1717] da tevellüd ve 1222 [m. 1808] de vefât eden Abdül'azîz bin İbrâhîm adındaki biri (Kitâb-ün-nîl) adında kitâb yazarak, İbâdîlerin Cezâyirde çoğalmasına sebep oldu. 749 [m. 1349] da ölen İsmâ'îl Cîlâtînin (Kavâid-ül-islâm) kitâbına da çok önem veriyorlar. Bu kitâb Mısırda basılmışdır.

İbâdiyye fırkası dörde ayrıldı. Bunlardan Yezid bin Enisenin adamlarına (Yezidi) denildi. Bunlar, Acemden bir Peygamber gelecek, buna, gökde yazılmış bir kitâb İncecek, Muhammed aleyhisselâmın dininden çıkacak, Sâbi'yye olacak ya'nî yıldızlara tapınacak diyorlar. Küçük, büyük her günâhı işliyen kâfir olur diyorlar.

1385 [m. 1966] mart ayında İrâkdan Anadoluya gelen Yezidi şeyh Emâvinin bildirdiğine göre, Yezidiliği yayan adam, Âdi adında bir Sûriyelidir. Abbâsilerin baskısından kaçarak, İrâkın şimalinde Sengal dağlarının ortasındaki Lâdeş vâdisine sığınmış, Adeviyye adında bir din kurmuştur. Kürdler ve arablar arasına yayılan bu dine Yezidilik denildi. Hicrî [550] de, seksen yaşında öldü. Yerine kardeşinin oğlu ikinci Âdi geçti. Bundan sonra, bunun oğlu şeyh Hasen reis oldu. Bunun zamanında çoğaldılar. Seksenbin oldular. Yezidilerin inanışları, müslimânlıkla hıristiyanlık inanışlarının karışığıdır. (Kitâb-ül-celve) adındaki en önemli kitâbları arabi ve kürdce olup, Maksimilyan Bütner tarafından almancaya terceme edilmiş ve hicretin 1331 [m. 1913] yılında basılmıştır. Şeytâna tapınırlar. İblise melek ve tavus derler. Şeytâna söğeni öldürürler. Derdleri, belâları İblis yaratır derler. Müslimânlardan ve hıristiyanlardan işitdikleri şeyleri, Yezidilik olarak anlatırlar. Müslimânların imânının ve ibâdetlerinin hiçbirini bunlarda yoktur. Lâdeş vâdisindeki Baadır köyünde bulunan ölülerini gidip dolaşmağa, hac derler. Bunu eylül ayında yaparlar. Hergün güneş doğarken, ona karşı dururlar. Sabâh, ilk ışık gelen toprağı öperler. Güneş batarken de, ona yalvarırlar. Bu yaptıklarına, nemâz kılmak, ibâdet etmek derler. Ocak ayında, üç gün oruc tutarlar. Bu bozuk işlerini, nemâz, oruc, hac, ibâdet diye anlatırlar. Bu sözlerini işiten, bunları müslimân sanır. Yezidilerin okuma, yazma öğrenmesi, büyük günâhtır. Bunun için, çok geri ve câhildirler. Müslimânlıktan haberleri yoktur. Sakal kesmeleri de günâhtır. İnsanları, dünyâda ve âhiretde sıkıntılara sürükliyen bu bozuk dine karşı, ilk olarak, Mûsul emiri, İmâdüddîn-i Zengî harekete geçerek, kumandanı Bedreddîn-i Lü'lüü, şeyh Hasenin üzerine yolladı. Onları dağıtdı. Başkanları Emâviye göre, bugün, onmilyon yezidi vardır. Bunlar, İrâkda, Sûriyede, Yemende, Azerbaycanda, Türkiyede ve Hindistânda bulunmaktadırlar. Câhil olduklarından, komünistlik propagandalarına çabuk aldanmaktadırlar. Rusyada üçmilyon komünist Yezidi bulunduğunu ve İrâkdaki Abdüsselâm hükûmetinin asdığı binikiyüz komünist içinde, Yezidilerin de bulunduğunu Emâvi açıklamıştır. Emâvi halifelerinden Yezidin, bunlarla hiçbir bağılılığı yoktur. Şimdiki reisleri Emâvi [m. 1930] da Lâdeşte doğdu. Şimdi İrâk ordusunda general rütbesindedir. İrâkda bulunan müslimân kürdlere karşı, İrâk ordusu ile birlikte harb etmektedir.

(Behcet-ül-fetâvâ) da diyor ki, (Bağdâdda birçok kimse, kendilerine müslimân dedikleri hâlde, harâma halâl diyor, güneşe tapıyor ve İblise ta'zim ediyorlar. Ülül-emre isyân edip, buldukları yerde, başkanları ile birlikte, küfr ahkâmını yapıyorlar. Buldukları yer, (Dâr-ül-harb) olur. İslâm askeri bunlarla harb edip, erkekleri müslimân olursa öldürülmez. Kadınları İrtidâddan vaz geçip müslimân olurlarsa, câriye olarak vaty halâl olur).

Yezidilerin (İrânda bir Peygamber gelecek) dedikleri için kâfir oldukları, (Berika) ve (Hadika) kitâblarında yazılıdır.

8 — SÜRYÂNİLER: Süryânî dili ile konuşan eski hıristiyânların artıklarıdır. Katolik kısmından, Ya'kûbiyye fırkasındadırlar. Monofisiyye inancında olup, İsâ tanrıdır derler. Urfa patrîki olan Ya'kûb-i Berdeî tarafından kuruldu. Antakya patrîki Mihâil-i Süryânî tarafından yayıldı. Mihâil, milâdî [1126] da doğdu. [1199] da öldü. Ya'kûb [m. 578] de ölmüştür. Hıristiyanlıkta monofisiyye bid'atini, ilk olarak, İstanbul patrîki Utihâ çıkarmıştı. İskenderiyye patrîki Dioskorüs de buna uymuştu. Milâdî [451] deki Kadıköy toplantısında, Dioskorüsün fikri red edilmişti.

Seâdet istersen eğer, ey civân,
sarıl şerî'ata, yavrum her zaman.

Farz ve vâcib sünnet-ü mendûbunu,
emr-i bilma'rûfunu, mecmû'unu.

Dâlma icrâ edip, terk eyleme,
bu küçükdür, bu büyükdür söyleme.

Hem mekrûh ve harâmdan kaçınmak gerek,
hele kul hakkına çok dikkat gerek.

Ehl-i sünnet olandan öğren hemân,
âmil ol ilminle, fevtetme zaman.

20 — BEKTÂŞİLİK BEKTÂŞİLİK TARİKATI NASIL BOZULDU?

Aşağıdaki yazı, Tokadlı İshak efendinin yazdığı (Kâşif-ül-esrâr) kitâbından alınmıştır:

İslâmiyeti yıkmak için çalışanlardan biri de Bektâşilerdir. Bektâşi deyince ki dürlü insan anlaşılır: Biri, hakîki, doğru Bektâşi olup, hâcî Bektâş-ı Velî hazretlerinin gösterdiği hak yolunda giden temiz müslimânlardı.

Bektâşilerin ikincisi, yalancı Bektâşilerdir. Bugün Bektâşi denilen kimseler, bunlardır. Bu yalancı bektâşiler müslimânlar arasında râhat yaşamak ve dinsizliklerini saklayarak gençleri aldatabilmek için, bu kıymetli ismi maske olarak kullanmışlardır. Böyle, çeşidli kıymetli isimler altında saklanan dinsizler az değildir. Meselâ Eshâb-ı kirâmın düşmanı olan Râfıziler, kendilerine Alevî demiştir. Eskiden, hazret-i Alînin «radiyallahü anh» soyundan olanlara (Alevî) denirdi. Bu hakîki Alevîler, müslimânlar tarafından çok sevilir, pek sayılırdı. Râfıziler de, bu kıymetli ism altında saklanarak, müslimânları, Eshâb-ı kirâma düşman yapmağa, islâmiyeti içden yıkmaya çalışdılar. Şimdi, hiç ibâdet yapmayan, her çeşid günâhı, kötülüğü işliyen, şerî'ate uymayan sapıklar da, kendilerine Melâmî diyorlar. Bunlar, şerî'ate uyan doğru müslimânlara sofı, müte'assıb adını takıyorlar. Eskiden, beş vakt nemâz gibi farzları câmi'de kılıp, harâmlardan kaçınan, nâfile ve sünnetleri evinde gizli kılıp, şöhretten sakınan temiz kimselere, Melâmî denirdi. Şimdi nemâz kılmayanlar, biz Melâmî olduk diye, müslimânları aldatıyorlar.

Müslimânları aldatmak için kendilerine kıymetli bir ism takan dinsizlerden biri de, Bektâşi adı altında toplanan Hurûfîlerdir. Bunlar, önceleri iç yüzlerini saklıyorlardı. [1288] hicrî yılında, maskelerini kaldırmaya başladılar. (Câvidân) adındaki gizli kitâblarını ortaya çıkardılar. Bu kitâbları altı formadır. Bir formasını, hurûfiliğin kurucusu olan Fadlullah bin Ebî Muhammed Tebrîzî, fârisî dili ile yazmış, beş formasını da, bunun talebesinden ba'zıları düzmüşdür. Bunlardan Feriştah oğlunun Aşknâme, dahâ doğrusu (İşknâme) adındaki formasında, küfrleri, öteki formalardaki kadar açık olmadığından, bunu, 1288 [m. 1871] de, İstanbolda taş üzerinden basdılar.

Fadlullah Hurûfî adındaki zındık, Hamdan adındaki bir Kurmutînin dervîşi idi. Karâmîtilere (İbâhiyye) de denir. Bunlar, harâmlara halâl deyip, yetmiş seksen

sene hâcılar soydular. Müslimânları öldürdüler. Hükümet kurdular. Hükümetleri yıkılınca, dağıldıkları yerlerde gizlendiler. Bunlardan, Hamdân-ı Kurmutinin, Kûfe şehrinde yetiştirdiği müridlerinden Fadl, İrânda Esterâbâd şehrinde, gizlice küfr yaydı. Dokuz yardımcı buldu. Nokta ilmi diye birşey uydurdu. Bu iş mubâhdır, nokta çift geldi. Falan şey harâmıdır, nokta tek geldi derdi. İbni Hacer-i Askalânî hazretleri (**Enbâ-ı Fadl**) adındaki târihinde Fadlullah ve Hurûfilik hakkında geniş bilgi vermektedir. Fadlullahın küfrleri yayılınca, Timûrlengin oğlu Mirân Şâh, babasının emri ile, 796 [m. 1393] senesinde, Fadlullahı öldürdü. Bacağına ip takılıp, sokaklarda sürüklendi. Böylece, islâmiyyet büyük bir düşmandan kurtuldu. Yavuz sultân Selim hân, Râfıziliğin, ya'nî, kızılbaşlığın yayılmasını önlediği gibi, Timûrlenk de, islâmiyyet için çok tehlikeli olan Hurûfiliğin yayılmasını önliyerek, islâmiyyete büyük hizmet etmiştir. Bunun için, Bektâşiler Timûrlengi sevmez, onu hep kötülerler.

Fadlullah öldürölüp Esterâbâd yıkılınca, dokuz yardımcısı kaçdı. Bunlardan (Ali-yül-a'lâ) adındaki kimse, Anadoluda bir Bektâşi tekkesine geldi. (Câvidân) ı gizlice yaymağa, câhilleri aldatmağa başladı. Hâcî Bektâş-ı Velinin yolu budur dedi. Harâmlara mubâh, nefsin arzularına, serbestdir dediği için, sözleri kötü insanlar arasında çabuk yayıldı. Sözlerine (Sır) deyip, çok gizli tutulmasını emrederdi. Sırları yabancılara açanları öldürmek bile vâki' olurdu. Sırlara (Câvidân) kitâbında a, c, v, z gibi harflerle işâret ederlerdi. Herbiri kâfirlik olan bu işâretler, (**Miftâh-ul-hayât**) adındaki kitâbda açıklanmışdı. Bu kitâba da Sır dediler. Elinde Sır kitâbı bulunmayan kimse, (Câvidân) ı anlayamaz. [800] yılından beri çok zevallıları aldatdılar. Dinden çıkardılar. Aralarına masonlar da karışdı. Ye-hûdî parası ile beslendiler. [1240] senesinde, küfrlerini açıkca yaymağa başladılar. Sultân ikinci Mahmûd hân tarafından (Ulu) ları katl edildi. Bektâşi tekkeleri dağıtıldı. Yerlerinin Nakşibendilere verilmesi için fermân buyurdu. Dağılarak gizli çalışdılar. [1288] de yine ortaya çıkdılar. Feriştah oğlu Abdülmecidin (**İşknâme**) risâlesini [1288] de basdılar. Yayılmağa başladılar. Bunlara aldananlara (Işık tâifesi) denildiği, Bursalı İsmâ'il Hakkî hazretlerinin (**Huccet-ül-bâliga**) kitâbı başında yazılıdır. [Mâliyye mahkemesi a'zâsından, seyyid Ahmed Rif'at beğîn [1293] de yazdığı (**Mir'ât-ül-mekâsid**) kitâbında diyor ki, (Abdülmecidin kardeşi olan Feriştah oğlu Abdüllatîf, Ehl-i sünnet idi. Tesavvuf üzerinde hâzırladığı kitâbdan sâlih bir zât olduğu anlaşılmalıdır. Kardeşi Abdülmecidin Hurûfiliğe kaymasına çok üzölmüşdü. Onlara uymadı. Feriştah oğlu Aşknâmeden başka kitâblar da yazdı. (Se'âdetnâme) kitâbında, bunu (Câvidân) ve (Aşknâme) ve (Muhabbetnâme) den terceme etdim ve [826] yılında temâm oldu demektedir). [990] da vefât eden Lutfullah efendi, Tezkiresinde diyor ki, (Türk şâ'irlerinden seyyid İmâmüddîn-i Nesîmî de Fadlullahın müridlerinden idi. Hurûfiliğe Bektâşilik adını takarak, bunu yaymak için çalışanlardan biridir). (**Müncid**) de de, Nesîmînin Hurûfî olduğu, [810] da Halebde katl edildiği yazılıdır. Fadlullahın baş halîfesi Mahmûd, şeyhinden ayrıldı. (İlm-i nokta) diye (Câvidân-i sagîr) adında bir kitâb yazdı. Burada, hurûfîlerin zındık, kâfir olduğunu, me'ûn olduğunu bildirdi. Hepsine göre, küfr ve ilhâdda en ileri gidenlere seyyid derler. Bunun için, Nesîmî gibi, birçokları, seyyid olduklarını söylemişlerdir.

Bektâşi adı altında saklanan Hurûfîler, müslimânları aldatmak için, birkaç yoldan saldırıyorlar:

1 — Fadl-ı Hurûfiye, ilâh, tanrı diyorlar. (Câvidân) da diyor ki, (Tanrılık, ezeldâ görünmez bir kuvvet idi. Önce harfler şeklinde, sonra Peygamberler şeklinde, nihâyet Fadl'da açığa çıkdı. Önce, Âdem peygamber şeklinde göründü. Melekler, bunun için Âdeme secde etdi. Dört kitâbının ma'nâsını Câvidânda bildirdi).

2 — Ehl-i beytin dostu olduklarını söylüyorlar. Hazret-i Alinin sözleri diye-

rek uydurdıkları (Hutbet-ül-beyân) ve başka kitâblarında, hadisler düzerek, Alî-yi sevenlere günâh zarar vermez diyorlar. Böylece, ibâdete lüzûm yokdur. Harâmlar halâldir diyerek, amelsiz, ibâdetsiz Cennete gitmek isteyen câhilleri aldatdılar. Bir kimseyi böyle aldatıp, ibâdetden, îmândan ayırdıktan sonra, Sır kitâbını öğretmeğe başlarlar. Çünkü, (Câvidân) da Ehl-i beytin ismi bile yokdur. (Hutbet-ül-beyân) in türkçe şerhi de vardır.

3 — Bütün dinlerin bir olduğunu, hepsinin onaltı kemerbend içinde toplandığını söylerler. Onaltı kemerden herbiri, bir Peygamberin şerî'ati imiş. O kemeri kullanan, o peygamberin şerî'atini yapmış olurmuş. Meselâ Âdem aleyhisselâmın kemerini takan, hep meşin giyermiş. Çünkü, Âdem «aleyhisselâm» deri elbise giymiş. Mûsâ aleyhisselâmın kemerini takan, kısrağa binmezmiş. İsâ aleyhisselâmın kemerini takan, evlenmez imiş. Fekat zinâ ve livâta yapması mubâh imiş. Çünkü, İsâ «aleyhisselâm» bekâr imiş. Hıristiyânların üç uknûmuna, ya'nî üç tanrı olduğuna inandıkları, Feriştah oğlu (Câvidân) ında yazılıdır. Yine orada, Alî denilen zât, Fadl-ı Hurûfî idi diyor. Başka bir sahîfesinde, Fadl-ı Hurûfî, Muhammed aleyhisselâmdan ve Alîden (hâşâ) dahâ üstündür. Onlar, şerî'atlerin inceliğini Fadl kadar bilmiyorlardı diyor. Yazıları birbirini tutmuyor.

Görülüyor ki, Bektâşiler, Şîî ve Alevî de değildir. Çok kötüdürler. Müşrikdirler. Yehûdiler, masonlar tarafından desteklenerek, câhil müslimânları dinden çıkarmaktadırlar. Yeni aldatılanlara, (Câvidân) ı göstermeyip, kendilerini Alevî olarak tanıtırıyorlar. Hâlbuki, Şîî âlimleri, Bektâşilerin kâfir olduğunu söylemektedir.

4 — Harâmlara, yalan söylemeğe câiz dedikleri için (Hamzanâme) ve (Battal gâzî) gibi uydurma kitâblar yazdılar. Baba denilen ulularından uydurma kerâmetler anlatırlar. İstanbolda Merdiven köyündeki tekkelerinin kurucusu olan (Ahmed baba) gençleri toplayıp, ismi bilinmiyen babalardan biri şöyle uçmuş, bir ânda Şâma gitmiş, falan gün beni falan meyhânedan kaldırım demiş, o gün gitmişler, küpün dibinde ölü bulmuşlar. Başka bir baba, arslana binmiş okyânûsu dolaşıp gelmiş derdi. Bunun hocası olan Halîl baba da Samatyada, bir evde gençleri topluyarak yalanlar söylerdi. (Kâşif-ül-esrâr) kitâbının sâhibi, orada bulunarak, babayı rezil etmiş, ev sâhibi de evinden kovmuşdu. Yalanlarından biri de, herkese mal, rütbe, evlâd verilmesi, insanların ölmesi, hastaların iyi olması, babaların elindedir derler. Nemâzı bir kerre kılmak farzdır. Oruc da, ömründe bir gün tutmak farzdır. Gusl de, ömründe bir kerre farzdır. Gusl edip de, vücûdünüzü hırpalamayınız derler. Bunlara inanıp, dinden çıkanlara esrâr söylemeğe başlarlar. Muhammed dedikleri (hâşâ) Alî idi. Allah dedikleri de (hâşâ) Alîdir derler. Bir kimse, aklını kaçırıp, buna da inanırsa, bunların hepsi Faddir derler. Her kötülük, fuhş sana mubâh oldu derler. Bunu oturak âlemine sokarlar.

Yalanlarından biri de, tarîkat, oniki dânedir derler. Bu nasıl şeydir denirse, sen hâcî Bektâş-ı Velîyi inkâr mı ediyorsun derler. Hâlbuki, hâcî Bektâş-ı Velî hazretleri, başka müşidler gibi, şerî'ate uyar, sünnet-i seniyyeden ayrılmazdı. Talebesi de böyle idi. Fekat, sonra gelen câhillere, aldatılıp, Bektâşilik adını, bu dinsizler, kendilerine mal etdi.

Yalanlarından biri de, Bektâşiler içinde ba'zı azgınları var ise de, bizim babamız öyle değildir derler. Hâlbuki, Bektâşilerin hepsi, içki içmekdedirler. Hiç nemâz kılmazlar. Böyle kimselere iyi denilir mi? Bunların en meşhûrları olan, Osmaniçkda (Koyun baba), Elmalıda (Abdal Mûsâ), Eskişehirde (Şücâ'eddîn), Dimetokada (Kızıl deli), Kalkandelende (Sersem Alî) adındaki babaları, hep (Câvidân) okumakta, kâfirliği yaymakta idiler. Koyun babanın Bektâşî olduğu (Müncid) lügatinde de yazılıdır.

Bektâşiler de, Aleviler gibi, bıyıklarını uzatırlar. Bıyık uzatmak, hazret-i Alî-

nin sünnetidir derler. Bıyık kesmek, Mu'âviyenin sünnetidir derler. Hâlbuki, bıyıkları kısaltmak, hadis-i şeriflerle emr edildi. Bıyık kesmek, sünnet-i müekkededir. Bunlar, seviyoruz dedikleri hazret-i Alinin, bu sünneti yapmadığını, düşman oldukları hazret-i Mu'âviyenin ise, sünnete uyduğunu söylüyorlar. Bıyıkları kesmek için, yalnız (Buhârî-yi şerif) de çeşidli hadis-i şerif var. Hazret-i Alinin bu emre uymadığını söylemek, onu sevmek değil, ona düşmanlık etmek olur. Düşmana korkunç görünmek için, bıyıkları, tırnakları muhârebede uzatmağa izin verildi. Başka zamanda uzatmak mekrûh oldu. Fadlullah-ı Hurûfî, kaş, kirpik, bıyık gibi kıllar, bir mukaddes harfin insanda görünüşüdür. Meleklerin Âdeme secde etmesine sebep, bu zuhûrâtdır. Bıyık mukaddesdir. Kesmesi, büyük gü-nâhdır dedi. Râfîzîliği yayan şâh İsmâ'îl, bıyığını uzatmağı, Hurûfîlerden aldı. Sünnilere benzememek için, Şî'ilerin bıyıklarını uzatmasını emr etdi. Gençleri aldatmak için, hazret-i Alinin sünnetidir dediler. O büyük imâma iftirâ etdiler.

Bektâşilerin hiçbir zikrleri, ibâdetleri, okumaları yoktur. Her sabâh pirin evinde, meydan odasında toplanırlar. Birisi, bir elindeki tepsi içinde, adam sayısında şerâb kadehi ve birer dilim ekmek peynir olarak odaya girer. Bunu saygı ile ve gülbank çalarak karşılarlar. Herkesin önüne gelerek birer dâne verir. Ta'zim ile alır, yüzlerine sürer, sonra yirler, içerler. Bütün ibâdetleri bundan ibâret-dir. Evli olanı kadınlarını, kızlarını da, toplantıya getirir. İçerler ve dans ederler. Birisi, birinin kadınını veyâ kızını beğenirse, erkeğe gelip, sizin bağçeden bir gül koparacağım der, izin ister. O da, zevcesini çağırıp, bu canın talebini hak et der. Sonra takbil eder. Bu talep karşılıklı olursa, iki adam da babanın önüne gelip izin isterler. Baba izin verince, ömrleri boyunca, birbirlerinin ayâlini istifrâş ederler.

Bektâşi babaları, papaslar gibi günâh çıkartırlar. Günâh sanılan birşeyi yapınca, babanın önüne gelir. Baba, kulağını çekerek afv eder. Günâhı büyük ise, al malını gör yolunu der veyâ yalvarır. Baba da kırklar kurbanı kes, yâhud üç yüzler nezri ver der. Birkaç lirasını alıp, afv etdim der. Bektâşi kadınlarından biri, Bektâşi olmıyan bir adam ile buluşsa, babaya gelip, üzerimden bir köpek atladı der. Baba, para alır, afv olur. Her babanın yolu başkadır. Bir toplantı gecesinde, babanın önüne bir kadın gelip baş eğdi. Baba buna, bukağı çöz dedi. Baba, dilediği birine, kalk şu bacıyı tomruğa vur dedi. Adam, kadınla bir odaya çekildiler. Bir derdine dermân arayan bir kadın, bir Bektâşi kadınına sorar. O da, bizim baba iyi büyü yapar diyerek, tekkeye götürür. Soyun! Baba geliyor derler. Kadın olmaz der ise de, sakın hâ. Buradan sır çıkmaz, cenâzen çıkar diyerek korkuturlar. Kadın teslim olur. Sonra, getiren kadın, buna, babanın işi, kötülük değildi. Hazret-i Alinin sünnetini yaptı der. Bunlarda, halâl, harâm diye birşey olmadığından en aşağı kâfirlerin bile yapamıyacağı, çirkin, alçak işleri yapmaktan çekinmezler!

Selânikde, kal'a dışında (Gül Baba) denilen yerde, Zülfikâr adındaki bir Bektâşi babası, Nevruz günü kadın erkek Bektâşileri toplayıp, içerler. Serhoş olunca, şu dağları ben yaratdım, şu çınar ağacına emr etsem, bana secde eder, şu ölümlere emr etsem kalkarlar gibi sözlerle herbiri tanrılık da'vâsında bulunur. Sonra telgraf me'mûrlarından Alî Rızâ isminde bir Bektâşi, ayağa kalkıp, Muhammedin eşeği kim ise gelsin diye bağırır. İçlerinden biri gelip, tekbir ile üzerine biner. Bir eline şerâb şişesini, bir eline de kadeh alıp, Bektâşi kadınlar arasına gider. Tekbir ile şerâb dağıtmağa başlar. Bütün kadınlar içdikden sonra, erkekler tarafına gelir. Nemâz kılalım diye bağırır. Hepsi kalkar. Kibleye arkalarını dönüp, babaları imâm olup, şöyle kırlarlar: Nemâz yalandır. Ben nemâza inanmam, ben nemâz kılmam diye bağırdıktan sonra secdeye yatarlar. Babaları, secdede bir ayağı ile bir elini yukarı kaldırıp bağırır. Bu Alî Rızâ, iki zevcesini çıplak olarak ellerinden tutup, uzakda bulunan Ehl-i sünnetden Sâmi beğın yanına gelir.

Gördün mü? Bektâşilik ne güzeldir değil mi? Sen de Bektâşi olsan, çok iyi olur. Uzakda mahrûm oturacağına, bizimle birlikde zevk ederdin der. Kadın, erkek bütün Bektâşiler, yürüyüp, ta'til günü hava almağa çıkan Ehl-i sünnet âileleri üzerine saldırırlar. Buraları bizimdir. Bizden olmıyanların burada ne işi var derler. Çarşafalarını yırtarlar. Zevallı kadınlar, can kurtaran yok mu diye bağıarak kaçar. Erkekleri az olup, kadınları kurtaramazlar. Kal'ada bulunan topcu askerleri feryâdı işidip imdâda gelirler. Bektâşileri dağıtırlar. Kâfirlerin bile yapamıyacağı böyle alçakça bir islâm düşmanlığı, Selânik vilâyet mektûbcusu vekîli bulunan Mustafâ beğ de Bektâşi olduğu için, örtbas edilir. Mason gazetelerinde de, başka şekilde yazılır. [1288] yılında olan bu iğrenç davranışlar, hamiyetli müslimân halk tarafından, büyük bir dilekce ile İstanbulda, Başvekilliğe bildirilir. Cezâları verilir.

Bektâşilerin kâfir olduğunu gösteren kitâblarından biri de (Hakikatnâme) kitâbıdır. (Câvidân) in şerhlerinden biridir. Bir kitâbları da, Emîr Alinin yazdığı (Mahşernâme) dir. Bir kitâbları da, (Mukaddemet-ül-hakâyık) kitâbıdır. (Aşknâme) deki küfrleri tekrârlamakdadır. Bunlara inanmıyanlara la'net etmekde, öldürülmelerini emr eylemekdedir. Bir kitâbları da (Viran abdal) risâlesidir. Bu kitâb, sırlarından olmayıp, müslimânları aldatıp dinden çıkarmak için okurlar. Hazret-i Âişe'ye «radiyallahü anhâ» iftirâ etmekde, İmâm-ı a'zama hâricî deyip, kötülemekdedir. Fadl-ı hurûfinin (Câvidân) daki yazılarını, hazret-i Alinin sözleri diye yazmaktadır. Birçok uydurma abdest, nemâz ve ibâdetleri anlatmaktadır. Bir kitâbları da (Âhiretnâme) dir. (Aşknâme) gibi küfr doludur. Fadl-ı hurûfinin tanrı olduğunu İsbâta uğraşmaktadır. Bir kitâbları (Risâle-i Fadlullah) dır. Bir kitâbları da (Tuhfet-ül-Uşşak) dir. (Risâle-i Bedreddin) ve (Risâle-i nokta) kitâbları da hep (Câvidân) in şerhleridir. Bir kitâbları da (Risâle-i hurûf) dur. Birisi de (Türâbnâme) dir. Birisi de (Vilâyetnâme) dir. Bunların çoğu fârisîdir.

Bütün kitâbları altmış kadardır. Hepsisi, Allahü teâlâyı inkâr etmeğe ve şerî'ati kaldırmağa dayanmakta, Fadl-ı hurûfiye tapınmağa sürüklemekdedir. Bütün kâfirlerden, bütün fırkalardan dahâ kötü oldukları, yukarıdaki bilgilerden anlaşılmaqdadır. Hâcî Bektâş-ı Velî hazretlerinin yolunda olan temiz Bektâşilerde bu kötülüklerin hiçbiri yoktur.

**Müslimânım diyen kişi, şartı nedir bilse gerek,
Hâlıkın emrini tutup, beş vakt nemâz, kılsa gerek.**

**Kılar isen, tam nemâzın, Hakka olsa, hem niyâzın,
âhiretde izzü nâzın, varıp onda bulsan gerek.**

**Öğle nemâzın kılasın! Hakkın nûruna dalasın!
Tamûdan âzâd olasın! kulluk böyle, olsa gerek.**

**Ol ikindiye kılanlar, nemâzdan nasîb alanlar,
onlardır, Hakkı bulanlar, her dem onla olsa gerek.**

**Akşam nemâzı, kılana, Kâ'beye karşı durana,
karanlık kabre girince, şem'u çırağ, olsa gerek.**

**Yatsı nemâzı köprüdür, kılanı, Hakka erdirir,
matlûb, nikâbın kaldırıp, anda cilve, etse gerek.**

**Herkim bu sözden anladı, nemâzı mi'râc belledi,
Kâ'beye, gönlün bağladı asla urûc, etse gerek!**

Bu mektûb, hâce Ebül-Hasen Behâdîr Bedahşîye yazılmış olup, Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» vefât edeceğine yakın kâğıd istediğini açıklamaktadır:

Allahü teâlâyâ hamd olsun. Onun seçtiği kullara selâm olsun! Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem», mevt hastalığında, kâğıd istedi. (Bana kâğıd getiriniz! Benden sonra, yolu şaşırırmamanız için, size kitâb yazacağım) buyurdu. Ömer «radıyallahü anh» birkaç Sahâbî ile birlikte, (Bize Allahu teâlânın kitabı yetişir! Soralım, sayıklıyor mu?) dedi. Hâlbuki, Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» her sözü vahy ile idi. Nitekim Vennecmi sûresi, üçüncü âyetinde, (O, boşuna konuşmaz. Hep, vahy olunanı söylemektedir) buyuruldu. Vahy red olunursa, küfr olur. Nitekim, Mâide sûresi, kırkdördüncü âyetinde, (Allahü teâlânın gönderdiğine uymayanlar kâfirdir) buyuruldu. Bundan başka, Peygamberin «sallallahü aleyhi ve sellem» sayıklıyacağını, fâidesiz söyleyebileceğini sanmak, ona güvenmeği ve şerî'atine i'timâd etmeği sarsar ki, bu da küfr ve zındıklıktır. Bu mühim şübheyi nasıl hal etmeli?

Allahü teâlâ, anlayışını artırsın. Doğru yolda yürümeyi nasib eylesin! Böyle şübheleri ortaya atarak, üç halîfeyi ve başka Sahâbileri lekelemek isteyenler, insâf etseler ve insanların en iyisinin sohbetinin şerefini, kıymetini anlasalar ve Eshâb-ı kirâmın «aleyhimürrıdvân» bu sohbetde bulunmakla, nefslerinin isteklerinden, temâmen kurtulduklarını ve kin, düşmanlık gibi huylardan temizlendiklerini ve hepsinin din büyüğü, islâmın göz bebekleri olduklarını ve islâmiyeti kuvvetlendirmek ve insanların en iyisine yardım etmek için, bütün güçleri ile çalışdıklarını ve islâmiyeti yükseltmek için, bütün mallarını fedâ ettiklerini ve Resûlullahı «aleyhisselâm» olan aşırı sevgileri uğrunda aşiretlerini, kabilelerini, evlâdlarını, zevcelerini, vatanlarını, evlerini, sularını, tarlalarını, ağaçlarını, nehrlerini terk ve fedâ ettiklerini, Resûlullahı «sallallahü aleyhi ve sellem» kendi cânlarından çok sevdiklerini, vahyi, meleği görmekle şereflediklerini, mu'cize ve hârikalar gördüklerini, görmeden inanılan şeyleri, görerek anladıklarını, başkalarının bilgilerinin bunlara görgü olduğunu ve Kur'ân-ı kerimde, Allahü teâlâ tarafından medh ve senâ edildiklerini bilseler, bu şübhelerin uydurma sözler olduğunu anlar, kulak bile vermezler. Bu sözlerin yanlış yerlerini anlamağa, çürük noktalarını ayırmağa, lüzûm bile görmezler. Bu üstünlüklerde, Eshâb-ı kirâmın hepsi ortakdır. En üstünleri olan (Hulefâ-i râşidîn) ya'nî dört halifenin yükleri nasıl anlatılabilir? Ömer «radıyallahü anh» öyle bir Ömerdir ki, Hak teâlâ, onun için Resûlüne, Enfâl sûresinin altmışdördüncü âyetinde, (Ey Peygamberim! «aleyhisselâm» Sana Allah ve mü'minlerden, senin izinde gidenler yetişir!) buyurdu. Bu âyet-i kerîmenin, Ömer «radıyallahü anh» müslimân olduğu için indirdiğini, Abdüllah ibni Abbâs «radıyallahü anhümâ» bildiriyor. Eshâb-ı kirâm için söylenen böyle iftirâlar, hiçbir esâsa dayanmamaktadır. Meydanda olan, bilinen hakîkatlere uymamaktadır. Kur'ân-ı kerim ile ve hadîs-i şerîfler ile red edilmektedir. Bununla beraber, bu sülle cevâb vermiş olmak için ve o şübheli sözün çürük noktalarını belirtmek için, Allahü teâlânın yardımı ile, birkaç önsöz yazmayı uygun gördüm. Dikkatli okuyunuz! Bu şübheyi temâmen gidermek için, birkaç önsöze lüzûm vardır. Bu sözlerden herbiri ayrı birer cevâb gibidir:

Birinci önsöz — Peygamberimizin «sallallahü aleyhi ve sellem» her düşüncesi, her sözü, vahy ile değil idi. Vennecmi sûresindeki, (O, boş söz söylemez!) âyet-i kerîmesi, Kur'ân-ı kerim içindir. Tefsîrler de, böyle demektedir. Her sözü, vahy ile olsaydı, bazı sözlerine, Allahü teâlâ, yanlış demezdi ve afv ettiğini

bildirmezdi. Allahü teâlâ, sevgili Peygamberine «aleyhi ve âlihissalâtü vesselâm» Tevbe sûresi, kırküçüncü âyetinde, (Onlara izn verdiğin için olan hatâni, Allahü teâlâ afv etdi) buyurdu.

İkinci önsöz — İctihâdla olan sözlerde ve aklın verdiği kararlarda, o Serve-re «aleyhi ve alâ âlihissalevât vetteslîmât» i'tirâz etmek, başka dürlü söylemek câiz idi. Haşr sûresinin ikinci âyetinde, (Ey akl sâhibleri, başkalarından İbret alın!) buyuruyor. [Kiyâsın câiz ve lâzım olduğu, bu âyet-i kerîmeden anlaşıldığı, (Beydâvi) tefsîrinde yazılıdır]. Âl-i İmrân sûresinin yüzellidokuzuncu âyetinde (İşlerinde Eshâbın ile meşveret et, onlara danış!) emr edilmektedir. İbret almakta ve meşveret olurken fikrler, sözler red ve tebdil olunur. Nitekim, Bedr muhârebesinde alınan esîrlerin öldürülmesi veyâ para karşılığı koyuverilmesinde sözler ikiye ayrılmıştı. Ömer «radiyallahü anh» öldürülmelerini istemişdi. Peygamber «sallallahü aleyhi ve sellem» bırakalım demişdi. Vahy, Ömerin «radiyallahü anh» istediği gibi geldi. Para alınması, suçdur buyuruldu. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» (Eğer, azâb gelseydi, Ömer ile Sa'd bin Mu'âzdan başka, bizim kurtulamazdık) buyurdu. Çünkü, Sa'd da, esîrlerin öldürülmesini istemişdi.

[Bedr gazâsı, hicretin ikinci senesi Ramezân ayında oldu. Bu gazâda, düşman ordusu bin nefer kadardı. Hepsi demir zırh giymişdi. İçlerinde yüz atlı, yedi yüz develi vardı. Mus'abın kardeşi Ebû Azîz, Ebû Bekr-i Sıddîkın oğlu Abdürrahman, Ebû Huzeyfe hazretlerinin babası Utbe ve kardeşi Velîd ve amcası Şeybe, hazret-i Alînin kardeşi Ukayl ve amcası Abbâs ve amcası Hârisin oğulları Ebû Süfyân ile Nevfel ve Resûlullahın dâmâdı Ebül'Âs bin Rebî' düşman ordusunda idiler. Bunlardan yetmiş kâfir öldürüldü. Yetmiş de esîr alındı. İslâm ordusu üçyüzonuç nefer olup bunlardan sekizi başka yerde vazîfeli idi. Üçyüzbeş kişi harbe girdi. Altmışdördü muhâcirlerden idi. Üçü atlı, yetmiş develi idi. Altısı muhâcirlerden olarak ondört kişi şehid oldu. Üçyüzonuç kişinin isimleri, Hâlid-i Bağdâdi hazretlerinin (Câliyet-ül-ekdâr) kitâbında yazılıdır].

Üçüncü önsöz — Peygamberlerin yanılması ve unutulması câizdir. Hattâ olmuşdur. Zülyedeyn hadisinde bildirildiği gibi, Peygamber «sallallahü aleyhi ve sellem» dört rek'atlı farz nemâzda, ikinci rek'atde selâm verdi. Zülyedeyn: (Yâ Resûlallah! Nemâzı iki rek'at mı kıldınız, yoksa unuttunuz mu?) dedi. Zülyedeynin sözünün doğru olduğu anlaşılınca, Resûl «sallallahü aleyhi ve sellem», kalkarak, iki rek'at dahâ kıldı ve secde-i sehv yaptı. Hasta değil iken ve sıkıntısı yok iken insanlık icâbı, yanılması ve unutulması câiz olunca, ölüm hastalığında, şiddetli ağrıları varken, insanlık icâbı, istemiyerek, düşünmeden söylemesi de elbet câiz olur. Niçin câiz olmasın ve bununla, şerî'ate i'timâd, güven kalmasın? Çünkü, Allahü teâlâ, Peygamberinin «sallallahü aleyhi ve sellem» yanıldığını, unutulduğunu, vahy ile, kendisine bildirmişdi ve doğrusunu, yanılışından ayırmıştı. Çünkü, bir Peygamberin yanlış yolda kalması câiz değildir. Yanıldığı, vahy ile hemen bildirilir. Böyle olmasaydı, şerî'ate güven kalmazdı. Demek oluyor ki, şerî'ate güven kalmamasına sebep, yanılmak ve unutmak değildir. Yanılmasının ve unutulmasının, kendisine bildirilmemesi, düzeltilmemesidir. Bu ise, câiz değildir. Ya'nî hemen bildirilir.

Dördüncü önsöz — Hazret-i Ömer, hattâ öteki üç halife de «radiyallahü teâlâ anhüm» Cennetle müjdelenmiştir. Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîfler, bunların Cennete gideceklerini bildiriyor. Bunların Cennete gidecekleri, o kadar çok söylenmiştir ki, tevâtür derecesine gelmiştir. Buna inanmamak, yâ kara câhillik veyâ koyu inâddır. Hadîs imâmlarımız, bu haberleri, hocaları olan Sahâbe ve Tâbi'inden alarak, kitâblarına yazmıştır. Yetmişiki fırkadan hadîs söyliyenerin hepsi, bir araya toplansa, Ehl-i sünnetin hadîs âlimlerinin yüzde biri kadar ola-

maz Kitâblarında bulunmaması, yok olmasını göstermez. Kur'ân-ı kerîmdeki müjdelere ne diyecekler? Meselâ, Tevbe sûresinin yüzüçüncü âyetinde (Önce imâna gelenlerden, her faziletde öne geçenlerden, hem Mekkenen gelen Muhâcirlerden, hem de Medinede bunları karşılayıp yardım eden Ensârdan, önde olanlardan ve iyilikde bunların izinde gidenlerden Allahü teâlâ râzıdır. Hepsini sever. Onlar da, Allahü teâlâdan râzıdır. Allahü teâlâ, onlara Cennetli hâzırladı. Cennetde sonsuz kalacaklardır) buyurdu. Hadîd sûresinin, onuncu âyetinde (Mekke şehri alınmadan önce, din düşmanları ile harb edenler ve mallarını, Allah yolunda harc edenler ile, Mekke alındıktan sonra, bunları yapanlar, müsâvi, eşit değildir. Birinciler elbette dahâ yüksektir. Allahü teâlâ, hepsine Hüsna'yı, ya'ni Cennetli söz verdi) buyurdu. Mekke-i mükerreme şehri alınmadan ve alındıktan sonra harb edenler ve mallarını fedâ edenler Cennet ile müjdelenmiş olunca, mal fedâ etmekde ve cihâd-ı fi sebîlillahda ve muhâcir olmakda hepsinden önde olan Eshâbın büyükleri için acabâ ne denir? Bunların büyüklüklerinin derecesini kim anlayabilir? Bu âyetdeki (müsâvi değildir) kelimesinin, hazret-i Ebû Bekr-i Sıddîk «radiyallahü anh» için geldiğini, tefsîr kitâbları yazmaktadır. Çünkü, mal fedâ etmekde, cihâd etmekde, öncelerin öncesi odur. Feth sûresi, onsekizinci âyetinde (Ağaç altında, sana söz veren mü'minlerden, Allahü teâlâ elbette râzıdır) müjdesine, Muhyissünne imâm-ı Begavî (Me'âlimüttenzil) ismindeki tefsîr kitâbında, ma'nâ verirken diyor ki: Câbir bin Abdüllah «radiyallahü anh» dedi ki, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» (Ağaç altında benimle sözleşenlerden hiçbir Cehenneme girmez!) buyurdu. Bu sözleşme (Bi'at-ür-rıdvân) denir. Çünkü, Allahü teâlâ, bunlardan râzıdır. [Bunlar, bindörtü yüz kişi idi]. Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîfde Cennet ile müjdelenen kimseye kâfir demek, küfre sebep olur ve en çirkin şeydir.

Beşinci önsöz — Hazret-i Ömerin «radiyallahü anh» kâğıd getirmeğe mâni' olması, emre uymamak değildir. Böyle şeyden, Allaha sığınırız! Peygamberimizin «sallallahü aleyhi vesellem» vezîrleri, yardımcıları, en iyi ahlâk sâhibi idi. Bunlardan biri, hiç böyle saygısızlık yaparmı? Hattâ, bir kerre veyâ iki kerre sohbetde bulunmakla şereflenen en aşağı derecedeki Sahâbînin bile, hattâ îmân ile şereflenen, Ona ümmet olan herhangi bir kimsenin, Onun emrine uymaması düşünülemez. Muhâcirlerin ve Ensârın en büyüklerinden olan ve en kıymet verdiği yardımcılarını bulunan büyükler için böyle şey düşünülebilir mi? Allahü teâlâ, insâf versin de, din büyüklerine, böyle kötü gözle bakmasınlar. Anlamadan, dinlemeden, ağızlarına gelenleri söylemesinler.

Hazret-i Ömerin «radiyallahü anh» maksadı, sormak, anlamak idi. Nitekim, (Sorunuz) demişdi. Ya'nî kâğıdı elbette istiyorsa, getiriniz demek istedi. Eğer istemiyorsa, bu nâzik zamanda, kendisini üzmiyelim demek idi. Çünkü, vahy ile ve emr olarak isteseydi, kâğıdı tekrâr ve ehemmiyetle isterdi. Kendisine emr olunan şeyi yazardı. Peygamberin «aleyhisselâm» vahyi bildirmesi lâzımdır. Kâğıdı istemesi vahy ile, emr ile olmayıp, ictihâd ve arzû ile birşey yazacak ise, bu nâzik zaman, buna elverişli olur veyâ olmaz. Vefâtından sonra ümmeti ictihâd edecektir. Dinin temeli olan Kur'ân-ı kerîmden, ictihâd ile, emirler çıkaracaktır. Kendisi hayâtda iken ve vahy gelmekte iken, ümmeti ictihâd etmekde idi. Vefât edip, vahy kesilince, ilm sâhiblerinin ictihâd etmeleri elbet makbûl olur. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem», kâğıdı tekrâr ve ehemmiyetle istemedi. Hattâ, vaz geçdi. Böylece, vahy olmadığı anlaşıldı. Sayıklama olup olmadığını anlamak için, duraklamak, hiç yanlış bir iş değildir. Melekler, Âdem aleyhisselâmın niçin halîfe olduğunu merâk edip, anlamak için, Bekara sûresi, otuzuncu âyetinde bildirildiği gibi (Yâ Rabbi! Yeryüzünde, fesâd çıkaracak ve kan dökerek olan kulları mı yaratacaksın? Biz, seni tesbîh ediyoruz, hamd ediyoruz. Seni her dürlü aybdan, kusûrdan takdîs ediyoruz) dedi. Bunun gibi, Zeke-

riyyâ «aleyhisselâm», kendisine, Yahyâ isminde bir oğul verileceği müjdelendiği zaman, Meryem sûresi, sekizinci âyetinde bildirildiği gibi, **(Benim hiç oğlum olur mu? Zevcem kısırdır. Ben ise, ihtiyâr oldum)** dedi. Meryem «radiyallahü anhâ» da, Meryem sûresi, yirminci âyetinde bildirildiği gibi: **(Benim hiç çocuğum olur mu? Bir erkek ile bir araya gelmedim. Günâh da işlemedim)** dedi. Peygamber melekler, büyükler, böyle sorup, suç sayılmayınca, hazret-i Ömerin «radiyallahü anh», kâğıd getirmesini sorması, neden kusûr olsun? Neden kendini şüpheli duruma düşürsün?

Altıncı önsöz — Peygamberimizin «sallallahü aleyhi ve sellem» Eshâb-ı kirâmına iyi gözle bakmamız lâzımdır. Asrın en iyisi, Onun «aleyhi ve alâ âlihis-salâtü vesselâm» asrının olduğunu ve Peygamberlerden sonra, bütün insanların en iyisi, en yüksekinin, Eshâb-ı kirâm olduğunu bilmemiz lâzımdır. Böylece, asrın en iyisinde, Peygamberlerden başka, bütün insanların en iyisi olan Eshâb-ı kirâmın, Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» vefât edince, yanlış, bozuk bir şeyde sözbirliği yapmıyacakları ve fâsıkları, kâfirleri, Peygamberimizin «sallallahü aleyhi ve sellem» yerine geçirmeyecekleri anlaşılmalıdır. Eshâb-ı kirâmın hepsi, insanların hepsinden, nasıl dahâ üstün olmaz ki, bu ümmetin bütün ümmetlerden dahâ üstün olduğunu, Kur'ân-ı kerim bildirmektedir. Bu ümmetin en üstünü ise, onlardır. Hiç bir Velî, bir Sahâbî derecesine yükselmez. O hâlde, biraz insâf etmeli ve iyi düşünmeli! Hazret-i Ömerin «radiyallahü anh» kâğıd getirilmesine mâni' olması, küfr olsaydı, bu ümmetin en müttekîsi olduğu, Kur'ân-ı kerimde bildirilen Ebû Bekr-i Sıddîk, bunu, yerine halîfe seçer mi idi? Muhâcirleri ve Ensâr, onu söz birliği ile, halîfe yapar mı idi? Hâlbuki, Muhâcirleri ve Ensârı, Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerimde medh etmektedir. Hepsinden râzı olduğunu bildirmekde ve hepsine, Cenneti söz vermektedir. Bunlar, onu Peygamberin yerine geçirir mi idi? Bir kimse, Peygamber efendimizin «sallallahü aleyhi ve sellem» Eshâbına iyi gözle bakarsa, böyle çirkin zan ve şüphelerden kurtulur. Sevmek için, hüsn-i zan etmek lâzımdır. Peygamber aleyhisselâmın sohbetine ve o sohbetde bulunanlara, iyi gözle bakılmazsa ve Allah göstermesin, kötülenirse, bu kötülük, o sohbetin ve o Eshâbın sâhibine gider. Hattâ, bu sâhibin sâhibine [ya'nî Allahü teâlâyâ] gider. Bu hâlin çirkinliğini iyi düşünmek lâzımdır. Eshâb-ı kirâma kıymet vermiyen kimse, Allahü teâlânın Peygamberine inanmamış olur denildi. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem», Eshâb-ı kirâmın şânını anlatmak için **(Onları seven, beni sevdiği için sever. Onlara düşmanlık eden, bana düşman olduğu için eder)** buyurdu. O hâlde, Eshâb-ı kirâmı sevmek, Onu sevmek demektir.

Bu altı önsöz anlaşılınca, bu gibi şüphelere meydan kalmaz. Hattâ çeşitli cevâblar te'min edilmiş olur. Bu önsözler, düşünmeğe bile lüzûm kalmadan insanı şübheden kurtarır. Zâten böyle şübhelerin bozuk olduğu âşikârdır. Bu önsözler, bu şübhelerin bozukluğunu anlatmak için değil, meydanda olan hakîkati hâtırlatmak içindir. Bu fakîre göre, böyle şübheler şuna benzer ki, bir zekî kimse, ahmakların yanına gelip, önlerinde duran bir altının taş olduğunu, çeşitli yalanlarla isbât etse, o zevallılar, bu sözlerin yalan olduğunu anlamayıp, bozuk taraflarını meydana çıkaramadıklarından, şübheye düşerler. Hattâ altını, taş sanırlar. Gördüklerini unuttur, hattâ buna inanmazlar. Zekî olan, açıkça gördüğüne inanıp, buna uymıyan sözlerin yanlış olduğunu anlar. Burada da, üç halîfenin, hattâ Eshâb-ı kirâmın hepsinin, büyüklüğünü, yüksekliğini, Kur'ân-ı kerim ve hadîs-i şerîfler, güneş gibi meydana çıkarmış, herkese göstermiştir. Yalan ve yaldızlı sözlerle, bu büyükleri kötülemeğe çalışmak, göz önündeki altını, taş olarak tanıtmaya benzer. Yâ Rabbî! Bize doğru yolu gösterdikden sonra, kalblerimizi bu yoldan kaydırma. Bizlere acı! Merhameti bol ancak sensin!

Din büyüklerine, islâmın göz bebeklerine, acabâ niçin dil uzatıyor, bunları

kötülüyorlar? Fâsık ve kâfir olduğu şerî'atde bildirilen kimselerden birini bile kötümek, ibâdet ve fazilet değildir ve insanı Cehennemden kurtaracak bir sebep değildir. O hâlde, dine yardım edenlere ve Islâmîyyeti koruyanlara dil uzatmanın hiç fâidesi olurmu? Ebû Cehl ve Ebû Leheb gibi, Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» büyük düşmanlarına sövmenin bile ibâdet olacağı, şerî'atde bildirilmemiştir. Belki, isimlerini anmayıp, vakt gayb etmemek dahâ uygundur.

Allahü teâlâ Feth sûresi son âyetinde, (Onlar, birbirine, her zaman ve çok iyilik edicidir) buyurdu. O hâlde, bu büyükleri birbirine düşman bilmek, kin taşıyorlardı sanmak, Kur'ân-ı kerîme inanmamak olur. Birbirlerine düşman olduklarını, kin taşıdıklarını söylemek, her iki tarafı da kötümek, güvenlikden döşürmek olur. Peygamberlerden «aleyhimüssalevâtü vetteslimât» sonra, insanların en kıymetlisi olanlarını, insanların en fenâsı yapmak olur. Asırların en iyisi, en kötüsü yapılmış olur. Çünkü, o asrın insanları, birbirine kin, düşmanlık taşıyorlarmış. İmânî olan, böyle söz söylemi ve böyle birşey düşünürmü? Hazret-i Alî'yi «radiyallahü anh» medh etmek için üç halifenin buna düşman olduklarını ve bunun da, üç halîfeye kin taşıdığını söylemek, her iki tarafı da kötümek olur. Niçin birbirlerini sevmesinler? Bunların hiçbiri, halîfe olmağa özenmiyordu ki, bu yüzden düşman olsunlar. Ebû Bekr-i Sıddıkın (Beni halîfelikten afv edin) sözü meşhûrdur. Ömer-ül-Fârûk, (Satın almak istiyen olsa, bu hilâfeti, bir altına satarım) demiştir.

[İmâm-ı Rabbânî «rahmetullahi aleyh», (Redd-i Revâfid) adındaki kitâbında buyuruyor ki: Alî «radiyallahü anh», Ebû Bekr-i Sıddıkın halîfeliğini seve seve kabûl etmişti. Şî'iler de bunu iyice bildiği için, (İstemiyerek kabûl etdi), demek başka söz bulamadılar. Hâlbuki, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» vefât edince, Eshâb-ı kirâm, definden önce, halîfe ta'yinine başladı. Bu işi vâcib, lâzım bildiler. Çünkü, Peygamber «sallallahü aleyhi ve sellem», suçlulara, şerî'atin emr ettiği cezânın verilmesini, savaşa hâzır bulunmağı ve hükûmetin yapacağı diğer şeyleri emr buyurmuşdu. Bu vâcibleri yerine getirecek vekilin seçilmesi vâcib idi. Bunun için, hazret-i Ebû Bekr «radiyallahü anh» kalkıp (Mühammed aleyhisselâma ibâdet ediyorsanız biliniz ki O vefât etdi, Allahü teâlâya ibâdet ediyorsanız, O ölmez, hayâtı sonsuzdur. Onun emrlerini yerine getirecek birini seçmelisiniz. Düşünün, bulun, seçin!) dedi. Herkes, doğru söylüyorsunuz dedi. Ömer «radiyallahü anh» hemen kalkıp: (Seni isteriz, yâ Ebû Bekr!) dedi. Bulunanların hepsi, seni seçtik dedi. Ebû Bekr «radiyallahü anh», sonra minbere çıkıp, etrâfa bakdı. Zübeyri göremiyorum. Onu çağırın, dedi. Zübeyr geldi. Ebû Bekr, Zübeyre (Müslimânlar beni halîfe seçti. Bunların söz birliğinden ayrılmak ister misin?) dedi. Zübeyr: (Ey Resûlün halîfesi! Bu söz birliğinden ayrı değilim) dedi. Elini uzatıp kabûl etdi. Ebû Bekr «radiyallahü anh», sonra minbere çıkıp, etrâfa bakdı. Alîyi göremedi. Çağırın dedi. Emir gelince, ona da, böyle söyledi. O da: (Ayrılmam) deyip elini uzatarak müsâfaha ve kabûl buyurdu. Hazret-i Alî ve Zübeyr «radiyallahü anhümâ», seçime geç geldikleri için halîfeden özr dilediler ve (Bize önce haber vermedikleri için gelmedik. Bunun için de üzül-duk. İçimizde halîfe olmağa lâyık Ebû Bekr olduğunu görüyoruz. Çünkü o, Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» mağaradaki arkadaşıdır. En şerefliimiz, en iyimiz odur. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», içimizden onu imâm seçti. Arkasında nemâz kıldı) dediler. Hazret-i Ebû Bekr, halîfeliğe lâyık olmasaydı, hazret-i Alî «radiyallahü anh» onu istemez, benim hakkımdır derdi. Nitekim, hazret-i Mu'âviyenin «radiyallahü anh» halîfe olmasını kabûl etmedi. Kendisi halîfe olmak için uğraşdı. Hâlbuki, hazret-i Mu'âviyenin ordusu, kuvveti çok idi. Bu yüzden çok kimselerin ölmesine sebep oldu. Böyle güc durumunda hakkını istediği hâlde, hakkı kendinde görseydi, hazret-i Ebû Bekrden istemesi dahâ kolay idi. Seçilmesini ister ve hemen seçilirdi. Alî «radiyallahü anh», Ebû Bekri

«radiyallahü anh» seçtiğini bildirip bi'at ettikten sonra, minberin önünde oturdu. Sonraki konuşmalarda, halifenin suallerine te'sirli cevâblar vererek halifeyi destekledi.

Sôfiyye-i aliyyenin büyüklerinden ve reislerinden olan, gavs-i a'zam, seyid Abdülkâdir-i Geylânî «kuddise sirruh», talebesine ve bütün gençliğe, dîn-i islâmı öğretmek ve i'tikâdlarını düzeltmek için yazdığı (**Gunyet-üt-tâlibîn**) isimindeki kitabının, Mısrda [1322] senesi baskısı, seksendördüncü ve türkçe tercemesinin İstanbolda [1303] baskısı yüzondördüncü sahîfelerinden başlayarak buyuruyor ki:

Ehl-i sünnete göre, Muhammed aleyhisselâmın ümmeti, başka Peygamberlerin ümmetlerinden dahâ üstündür. Bu ümmetin de üstünü, Ona îmân ederek mubârek yüzünü görmekle şereflenen Eshâb-ı kirâmdır ki, hepsi Ona tâbi' olmuş, Onun için harb etmiş, Onun uğruna cânlarını, mallarını fedâ etmiştir. Onun emrini yapmak, birinci vazîfeleri olmuş, herşeyde Onun yardımcısı olmuşlardır. Bu Eshâbın da en üstünü Hıdeybiyede, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» ile bi'at edip Onun için ölmeğe hâzır olduklarını söz veren kahramanlardır. Bunlar, bindörtü yüz kişi idi. Bunların da en üstünü, Bedr muhârebesinde bulunanlardır ki, bunlar, Tâlûtun askeri gibi üçyüzonuç kişi idi. [İmâm-ı Rabbânî (**Mektûbât**)'ının birinci cüz'ünde de üçyüzonuç mektûb vardır]. Bunların da üstünü, ilk müslimân olan kırk kişidir ki, kırkıncısı, Ömer «radiyallahü anh» dir. Bunların otuzdördü erkek, altısı kadındır. Bunların da üstünü, (**Aşere-i mübeşşere**) ya'nî Cennete gidecekleri müjdelenen on kişidir. Bunlar, Ebû Bekr, Ömer, Osmân, Alî, Talha, Zübeyr bin Avvâm, Abdürrahman bin Avf, Sa'd ibni ebî Vekkâs, Sa'îd bin Zeyd, Ebû Ubeyde bin Cerrâhdır. Bunların da üstünü, Hulefâ-i râşidîn, ya'nî dört halife olup, bunların da üstünü Ebû Bekr, sonra Ömer, ondan sonra Osmân, ondan sonra Alîdir «radiyallahü anhüm ecma'in». Bu dördünden, hazret-i Ebû Bekr, iki sene dört ay, hazret-i Ömer on sene, hazret-i Osmân, oniki sene, hazret-i Alî altı sene Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» halifesi oldu «radiyallahü anhüm». Bundan sonra, hazret-i Mu'âviye «radiyallahü anh», ondokuz sene ve birkaç ay halife oldu. Ömer «radiyallahü anh», dahâ önce, bunu Şâma vâlî ta'yîn etmişti. Orada yirmi sene vâlîlik etmişti. Dördünün hilâfeti, bütün Sahâbenin arzûsu ve oy birliği ile ve her birinin, zamanının en üstünü olması ile idi. Zor ile, kuvvet ile ve kendinden dahâ üstün olanın hakkını almak sûreti ile değildi. Ebû Bekr-i Sıddîk, Muhâcirlerin ve Ensârın söz birliği ile halife oldu. Şöyle ki, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» vefât edince, Ensâr-ı kirâm, sizden bir emir, bizden bir emir olsun demişti. Ömer «radiyallahü anh» ayağa kalkıp ey ensâr! Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» Ebû Bekre (**Eshâbıma imâm ol!**) diye emir buyurduğunu unuttunuzmu? deyince, biliyoruz yâ Ömer, dediler. Hazret-i Ömer, devâm ederek, içinizde Ebû Bekrden üstünü varmı? dedi. Ensârın hepsi, kendimizi Ebû Bekrden üstün sanmaktan Allahü teâlâyâ sığınırız, dedi. Hazret-i Ömer «radiyallahü anh»: Resûlullahın ta'yîn ettiği makâmdan Ebû Bekri azl etmeği hanginiz hoş görür, deyince, bütün Ensâr, hiçbirimiz hoş görmeyiz. Onu azl etmekden Allahü teâlâyâ sığınırız, dediler. Muhâcirler ile elbirliği yaparak Ebû Bekri halife yaptılar. Hazret-i Alî ve Zübeyr «radiyallahü anhümâ» da, sonra oraya geldi. İkisi de halifeyi kabûl etti. Hazret-i Ebû Bekr-i Sıddîk «radiyallahü anh», üç def'a ayağa kalkıp, (Beni halife kabûl etmekden vaz geçmeniz var mı?) dedi. Önde duranlar arasında bulunan Alî «radiyallahü anh», ayağa kalkıp, (Hiçbirimiz vaz geçmeyiz. Vaz geçmeği hiçbir zaman hâtırımızdan geçirmeyeceğiz. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» seni, hepimizin önüne geçirdi. Kim, seni geriye çekebilir?) buyurdu. Hazret-i Ebû Bekr-i Sıddîk «radiyallahü anh» halife olmasını istiyerek, en te'sirli söz söyliyenin Alî «radiyallahü anh» olduğunu kuvvetli, sağlam haberlerle anlamış bulunuyoruz. Meselâ, Deve vak'a-

sından sonra, Abdüllah bin Kevâ' hazret-i Aliye «radiyallahü anh» gelip, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» hilâfet için, sana birşey söyledi mi? dedikde; Biz, önce dindeki vazifemize bakarız. Dinin direği ise nemâzdır. Allahü teâlânın ve Resûlünün «sallallahü aleyhi ve sellem», dinde, bizden beğendikleri şeyleri, dünyâlık olarak beğenir, seçeriz. Bunun için Ebû Bekri «radiyallahü anh» halife yaptık, buyurdu. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» son günlerinde, hasta iken, nemâz kıldırma için, Ebû Bekri Sıddîki «radiyallahü anh» kendi yerine imâm yapmışdı. Bilâl-i Habeşi «radiyallahü anh» her ezân okuduğunda, **(Ebû Bekre söyleyiniz, nâsa imâm olsun!)** buyururdu. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», kendinden sonra, hazret-i Ebû Bekrin halife olmağa, herkesden dahâ lâyık olduğunu gösteren ve Ömer, Osmân ve Aliden «radiyallahü anhüm» her birinin de, kendi zamanlarındaki insanlardan, hilâfete en lâyık olduklarını bildiren çok şeyler söylemiştir).

Abdülkâdir-i Geylânî «kuddise sirruh», kitâbında, Ebû Bekr, Ömer, Osmân, Alî ve Hasenin «radiyallahü anhüm» üstünlüklerini gösteren hadis-i şerifleri ve hilâfetlerini uzun uzadıya bildirdikten sonra, diyor ki: İmâm-ı Ali «radiyallahü anh» şehid olunca, imâm-ı Hasen «radiyallahü anh» müslimân kanı dökülmemesi ve râhat etmeleri için hilâfeti bırakmak istedi. Mu'âviyeye «radiyallahü anh» teslim eyledi. Onun emrine tâbi' oldu. O günden itibaren Mu'âviyenin «radiyallahü anh» hilâfeti hak ve sahih oldu. Bu sûretle, Server-i âlemin «sallallahü aleyhi ve sellem» haber vermiş olduğu **(Bu benim oğlum seyyiddir. Ya'ni büyükdür. Allahü teâlâ, onun ile, mü'minlerden, iki büyük fırka arasını bulur. Ya'ni barışdırır)**, hadis-i şerifinin ma'nâsı meydana çıktı. Görülüyor ki, imâm-ı Hasenin «radiyallahü anh» tâbi' olması ile, Mu'âviye «radiyallahü anh», şeri'ate uygun halife olmuştur. Böylece, müslimânlar arasındaki bütün anlaşmazlık sona ermiştir. Tâbi'in ve Tebe'-i tâbi'in ve dünyâdaki bütün müslimânlar, Mu'âviyeyi «radiyallahü anh» halife olarak tanımıştır. Server-i âlem «sallallahü aleyhi ve sellem», Mu'âviyeye «radiyallahü anh», **(Halife olduğun zaman, yumuşak ol veyâ güzel idâre et!)** buyurdıkları gibi, diğer bir hadis-i şerifde: **(İslâmiyyet değirmeni, otuzbeş sene veyâhud otuzyedî sene devâm edecektir)** buyurmuştur. Peygamber efendimizin «sallallahü aleyhi ve sellem» çarh ya'ni dolab buyurmasının sebebi, dindeki kuvveti ve sağlamlığı bildirmek içindir. Bu müddetin otuz senesi, dört halife ve imâm-ı Hasen ile «radiyallahü anhüm» temâmlandıktan sonra, geri kalan beş veyâ yedi senesi, Mu'âviyenin «radiyallahü anh» hilâfeti zamanıdır. Abdülkâdir-i Geylânînin «kuddise sirruh» sözü burada temâm oldu. **(Mevâhib-i ledünniyye)** ikinci cildinde, Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» gelecekte olacak şeylerden verdiği haberleri bildirirken diyor ki: İbni Asâkir bildiriyor ki, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» Mu'âviyeye «radiyallahü anh»: **(Benden sonra, ümmetimin üzerine hâkim olursun. O zaman, iyilere iyilik et. Kötülük yapanları da, afv eyle!)** buyurdu. Yine İbni Asâkir bildiriyor ki, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», **(Mu'âviye, hiç mağlûb olmaz)** buyurmuştur. Alî «radiyallahü anh» Sıffin muhârebesinde: Bu hadis-i şerif hâtırıma gelseydi, Mu'âviye ile harb etmezdim, demiştir. [Hazret-i Mu'âviye için **(Aldanmıyalım)** kitâbında geniş bilgi vardır].

Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», hazret-i Haseni «radiyallahü anh» göstererek: **(Biliniz ki, benim şu oğlum seyyiddir. Allahü teâlâ, yakın zamanda, müslimânlardan iki büyük askeri, bu oğlum sebebi ile, barışdırır)** buyurdu. Alî «radiyallahü anh» şehid olunca, kırkbinden ziyâde kimse, hazret-i Haseni «radiyallahü anh» halife yaptı. İrâkda ve Horâsânda, yedi ay, halife oldu. Sonra, büyük bir ordu ile, Mu'âviyenin «radiyallahü anh» üstüne yürüdü. İki ordu karşılaştınca, hazret-i Hasen «radiyallahü anh», iki taraftan birinin çoğu ölmeyince, diğer tarafın gâlib olamayacağını düşünerek, müslimânların kanı dökülmemesi için, hazret-i Mu'âviyeye mektûb yazdı. Bazı şartlarla, hilâfeti ona bıraktı.

İmâm-ı Beyhekî diyor ki, Alî «radiyallahü anh» buyurdu ki, Resûlullahdan «sallallahü aleyhi ve sellem» işitdim, buyurdu ki: (Ümmetimden bazı kimseler meydana çıkacak ve bunlara Râfîzî denecektir. Bunlar, müslimânlıktan ayrılacaklardır). (Mevâhib-i ledünniyye) nin yazısı burada temâm oldu].

Hazret-i Alînin «radiyallahü anh» hazret-i Mu'âviye «radiyallahü anh» ile muhârebe etmesi [târihcilerin sandığı gibi] halîfelik için değildi. Bâgî ile [itâ'at etmeyenler ile] muhârebe etmek farz olduğu için idi. İsyânı basdırmak içindi. Hucürât sûresi, dokuzuncu âyetinde, (İsyân edenler ile harb edip, bunları itâ'ate getirin!) buyuruldu. Bununla beraber, isyânlarının şer'î sebebi olduğu için ve herbiri İctihâd sâhibi âlimler oldukları için, yanlış İctihâd ettikleri hâlde bile, hiçbirine dil uzatılamaz. Fâsık ve kâfir denilemez. Hazret-i Alî «radiyallahü anh» âsîler için (Kardeşlerimiz bize âsî oldu. Bunlar, kâfir veyâ fâsık değildir. Çünkü, Kur'ân-ı kerîmden anladıklarını yapıyorlar) dedi. [Foto-kopi yaparak neşr ettiğim (Minhat-ül-vehbiyye) ve (Ulemâ'ül-müslimîn vel-vehhâbiyyûn) isimlerindeki iki arabî kitâbda İctihâd üzerinde geniş bilgi verilmiştir].

İmâm-ı Şâfi'î «rahmetullahî aleyh» buyurdu ki, (Allahü teâlâ, ellerimizi, bu kanlara bulaşmaktan koruduğu gibi, biz de, dilimizi tutup, bulaştırmıyalım!). Ömer bin Abdül'azîz de «rahmetullahi aleyh» böyle söylemiştir.

Yâ Rabbî! Bizi ve bizden önce gelen din kardeşlerimizi afv eyle! Mahlûkların en kıymetlisi olan, Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâma ve temiz olan Âline ve Eshâbının hepsine «rıdvânullahi aleyhim ecma'in» kıyâmete kadar düâ ve selâmlar olsun! Amin.

Ol İkl cihan, şehri yârı, ↗
gâyetle severdi yârı gârı.
Ol zâtı güzîn sadâkat ârâ,
sıdk ile bulup tarîki evfâ.
Bir da'vet ile icâbet etdi,
ol zevk ile kıldı cânın ihyâ.
Küfrile cihan lebâleb iken,
tevhîd idip o merdi yektâ.
Ders aldı usûl-i Ahmedîden,
keşfoldu ona rümûzu ma'nâ.
Bezletdi reh-i Hudâda vârin,
ne cânâ bakıp ne mâla aslâ.
Tasdik buyurdu bî tekellûf,
mi'râcı hemen, idince isgâ.
Siddik denildi nâmı pâki,
hakkâki odur, bu nâma ahrâ.
Hizmetler edip bu dine elhak,
mürtedleri kıldı yekseri imhâ.
Her kimki değil nebiyyi ekrem,
Bû Bekr olur, ona mukaddem.

Fâruk zehî adâlet âver,
adlile cihâna verdi ziver.
Siddikden sonra efdal oldur,
her müslim eder bu kavli ezber.
Kesrâyı unuttu gitdi âlem,
ol mertebe oldu adle mazher.
Fethetdi cihânı, kıldı tathîr,
vaz' etdi o şeh, hezâr menber.

Hurşidi hidâyet ile âlem,
vaktinde serâser oldu enver.
Tevhidi cenâbı Kırdigâre,
(Tâhâ) dan alıp haber o Dâver.
Bâtıldan edince hakkı tefrik,
Fârûk dedi o şâha Server.
Fahrolsa sezâdır ehil dine,
ol zât gibi güzide gevher.

Osmanlı üçüncü mehl hilâfet,
mazlûmü şehidü zü se'âdet.
Dâmâdı Nebî, kemâl pişe,
ferhunde likâ, şehî firâset.
Ol himmet edip becân ol dem,
techîz olundu, ceşî usret.
Bu dîni mübine, her cihetle,
hizmetle buldu, fevzû rif'at.
Eylerdî hayâ, Melâik, ondan,
tashîh olundu, bu rivâyet.
Nûreyni sahâbet etdi; oldu,
mahsûs ona, bu büyük devlet.
Sevmek gerek, ol bihin kadri,
islâma budur, büyük alâmet.
Ayrıma! O şem'l râhı dinden,
lâzımsa sana, eğer hidâyet.
Etsin, o şehin, Hudâyı mennân,
rûhuna hezâr ravhu ihsân.

Sultânî serîri mülki esrâr,
dâmâdı Nebî Aliyyi kerrâr.
Şems idi vücûdü filhakika,
dördüncüde etdi, nûrun izhâr.
Gün gibi vilâyetin cihâna,
izhâr buyurdu, Rabbi settâr.
Sibtayne peder, Resûle dâmâd,
hakkı şerefi olunmaz inkâr.
Hayber şikenü Amr fikender,
ol pâdişehî gürûh-i ebrâr.
A'dâsına seyfi kahri, Düzah,
Ahbâbına cûdü lütfi gülzâr.
Âlemde anın uluvvi şânın,
İdrâki lebib, emri düşvâr.

22 — BEŞİNCİ CİLD, 36. CI MEKTÛB

Eshâb-ı kirâm arasındaki muhârebeler ictihâd yüzünden idi. Döğüşenler de, birbirini çok seviyordu. Ananın, babanın çocuğunu döğmesi gibi idi.

Ehl-i sünnet âlimlerinin, Eshâb-ı kirâmın büyüklüğünü, üstünlüğünü bildiren sözlerini, yazılarını, kitâbımın birkaç yerinde açıkladım. Kayyûm-i rabbânî, Muhammed Ma'sûm-i Fârûkî Serhendî «rahmetullahi aleyh» (Mektûbât) ının ikinci cildi, otuzaltıncı mektûbunda, sekizinci sûâlin cevâbında buyuruyor ki:

Tepeden tırnağa kadar rahmet olan hazret-i Alî «kerremallahü teâlâ vecch», hâşâ ve kellâ, bir müslimâna bile la'net etmedi. Nerde kaldı ki, Peygamber efendimizin «sallallahü aleyhi ve sellem» Eshâbına ve hele çok kerre hayr düâ ettiği hazret-i Mu'âviyeye «radiyallahü anh» la'net etmiş olsun. Hazret-i Alî, hazret-i Mu'âviye ve yanında bulunanlar için (Kardeşlerimiz, bize uymadı. Kâfir ve fâsık değildirler. İctihâdları ile hareket etdiler) buyurdu. Bu sözü, onlara küfrü ve fıskı yaklaştırmamaktadır. O hâlde, hiç la'net eder mi? Hiç bed düâ eder mi? İslâm dininde, hiç kimseye, hattâ frenk kâfirine bile la'net etmek, ibâdet değildir. Beş vakt nemâzdan sonra, düâ etmek lâzım iken, kendi düşmanlığı için, düâ yerine, bed düâ eder mi? Tesavvufdaki fenâ derecelerinin en yükseğine ve itminânın sonuna ulaşmış ve şahsi arzularından geçmiş olan hazret-i Alinin nefsinin, kendi nefsi emmâreleri gibi kin ile, inâd ile, düşmanlıkla dolu mu sanıyorlar? O çok yüksek zâta, böyle bir bühtânda, böyle alçak bir iftirâda bulunuyorlar. Hazret-i Alî, Fenâ-fillâh ve muhabbet-i Resûlillah makâmının en son derecesine ulaşmış, cânını, malını, O'nun «sallallahü aleyhi ve sellem» yoluna fedâ etmiştir. Niçin, bu düâ zamanında, her iki cihânın sultânı olan Peygamber efendimize, envâ-ı ezâ ve cefâ yapan, Allahü teâlânın ve Resûlünün «sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem» düşmanlarını söyleyip, onlara la'net etmesin de, kendi düşmanlarına la'net etsin? Hâlbuki, hazret-i Alinin (İctihâdları ile hareket etdiler) sözü, onlara düşman olmadığını gösteriyor.

İşin içi, özü şöyledir ki, bu muhârebeler, bu çarpışmalar düşmanlıkla, kin gütmekle olmadı. Hep, ictihâd ile, din bilgisi ile oldu. Bunun için, ayblamanın yeri yoktur. Nerde kaldı ki, bed düâ, la'net edilsin. Bir kimseyi kötölemek, ona la'net etmek ibâdet olsaydı, İblîs-i la'ine, Ebû Cehle, Ebû Lehebe ve Peygamber efendimizi «sallallahü aleyhi ve sellem» inciten, O'na cefâ ve ezâ eden ve bu hak olan dine, düşmanlıklar, ihânetler, hiyânetler yapan, Kureyşin azılı kâfirlerine la'net etmek, islâmın icâblarından olurdu. Düşmanlara la'net etmek emr edilmez. Dostlara la'net sevâb olur mu? Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, **(Bir kimse, şeytâna la'net ederse, ben zâten mel'ûn oldum. Bu la'netin bana zararı olmaz der. Yâ Rabbi! Beni şeytândan koru derse, eyvâh bel kemiğimi kırdın der).** Bir başka hadîs-i şerîfde, **(Şeytâna söğmeyiniz! Şerrinden, Allahü teâlâyâ sığınınız)** buyuruldu. Bundan anlaşılıyor ki, bu gibi sözler, hazret-i Aliye iftirâdır. Onu kötölemektir. Bundan başka, hazret-i Mu'âviye, hazret-i Aliye ve hazret-i Hasene ve Hüseyne ve diğerlerine «radiyallahü anhüm ecma'în» la'net etmeğe başladı demek de, Mu'âviye hazretlerine iftirâ olur. Birbirlerine, aslâ bed düâ, la'net etmediler. Ehl-i sünnet vel-cemâ'at mezhebi şöyledir ki, Mu'âviyeye «radiyallahü anh» dil uzatmak câiz değildir. Bu söz, ona bir iftirâdır. Hem bunu bildiren, doğru bir haber de yoktur. Târihciler söylüyor ise, bunların sözü, nasıl sened olabilir? Dinin temel bilgileri, târihcilerin sözleri üzerine kurulamaz. Burada, imâm-ı a'zam Ebû Hanifenin ve onun eshâbının sözlerine bakılır. Târihcilerin sözlerine ve Keşşâf tefsirinde yazılı olan haberlere bakılmaz. Keşşâfda, hazret-i Alinin ve hazret-i Mu'âviyenin isimleri geçmiyor. Bu iki din büyüğünün birbirine la'net ettiğini gösteren bir işâret bile yoktur. Bununla beraber, **(Keşşâf)** dakî o yazılar doğrudur. Ehl-i sünnetin bildirdiğine uymayan birşey yoktur ki, iyi ma'nâ çıkarmağa çalışmak lâzım gelsin. Evet, Emevî halifeleri, minberlerde, Ehl-i beyte yıllarca la'net ettirdi. Ömer bin Abdül'azîz «rahmetullahi aleyh» buna son verdi. Allahü teâlâ, bizim tarafımızdan, ona bolbol mükâfât versin! Fakat, Mu'âviye de «radiyallahü anh» Emevî halifelerinden ise de, ona dokunulamaz. Eğer, hazret-i Mu'âviye söğülürse, kötülenirse bu ayrılıkta ve muhârebelerde, onunla birlik olan, çok sayıda Eshâb-ı kirâm, hattâ aşere-i mübeşşereden birkaçı da mel'ûn olur. Bu din büyüklerine dil uzatmak, onlardan bize gelmiş olan din bilgilerini bozmağa sebep olur. Hiçbir müslimân, bunu uygun görmez ve kabûl etmez.

Şi'iler, üç halifeyi ve hazret-i Mu'âviyeyi ve ictihâdda ona uyanları kötülüyor. Bunlara sögüyor. Peygamber efendimizden sonra «sallallahü aleyhi ve sellem», birkaçından başka, Eshâb-ı kirâmın hepsi mürted oldu diyorlar. Ehl-i sünnet vel-cemâ'at mezhebine göre ise, Eshâb-ı kirâmın hepsine, iyilikden başka birşey söylenmez. Hiçbiri fenâ, kötü değildir. İmâm-ı Yahyâ bin Şeref Nevevi, (Muslim) hadislerini açıklarken buyuruyor ki, o muhârebelerde, Eshâb-ı kirâm üçe ayrıldı. Bir kısmının ictihâdı, hazret-i Alinin ictihâdına uygun oldu. Bunlara kendi ictihâdlarına uygun yol tutmak vâcib oldu. Bunlar, hazret-i Aliye «radiyallahü an-hüm» yardım etti. Eshâb-ı kirâmın ikinci kısmı, ictihâdda, doğru olanı ayıramadı. Bunların, kimseye karışmaması vâcib oldu. Üçüncü kısmın ictihâdı, hazret-i Aliye karşı gelenlerin ictihâdları gibi oldu. Bu ictihâdda olanların karşı tarafa yardım etmesi lâzım oldu. Demek ki, her biri, kendi ictihâdına uygun iş yaptı. Bunun için hiçbirini ayblamak doğru değildir. Bununla beraber, hazret-i Ali ve onun ictihâdında olup, ona uyanlar, ictihâdda doğruyu bulmuşlardı. Karşılarındakiler, ictihâdda yanılmışlardı. Fekat, ictihâdda yanılma olduğu için, kötülenemez. Yanılanlar bir sevâb aldı. Doğruyu bulanlar, on sevâb aldı. Yanıldılar demek bile, doğru değildir. Yanılanları da iyilikle anmak lâzımdır. Demek ki, Mu'âviyeyi «radiyallahü anh» sevmiyen, ona la'net eden bir kimse, bütün Eshâbı iyi bilip sevse de, Ehl-i sünnet vel-cemâ'atden olamaz. Böyle kimseyi, Şi'iler de sevmez. Şi'ilerin bir kimseyi beğenmesi için bunun üç halifeye düşman olması, bunlara sögmesi lâzımdır. Bunun için, bu kimse, Ehl-i sünnet olmadığı gibi, Şi'i de değildir. Üçüncü bir mezhebden olur. Otuzaltıncı mektûbdan terceme, burada temâm oldu.

[Eshâb-ı kirâm arasındaki ayrılıkları iyi ve doğru anlamak için, güvenilen ve herşeyi açık ve ayrı ayrı anlatan i'tikâd kitâblarını okumalıdır. Sonradan yazılan târihlere, birbirini tutmayan çürük sözlere, ansiklopedilere, gazetelere aldanmamalıdır!

Ne kadar şaşılır ki, Cevdet Pâşa, (Kıyas-ı enbiyâ) kitâbında (Hazret-i Ali, kendi hükümetinin zaiflediğini, Mu'âviyenin kuvvetinin arttığını görünce, müte'essir olarak, elem çekerek, Mu'âviyeye ve ayrıca altı kişiye bed düâ etmeğe başladı. Mu'âviye, bunu işitince, o da Aliye ve İbni Abbâsa ve Hasen, Hüseyne bed düâ etmeğe başladı) diyor. Deve ve Siffin vak'alarını anlatırken de Eshâb-ı kirâmdan «aleyhimürrıdvân» birkaçı için şânlarına yakışmayan kelimeler kullanıyor. Şemseddin Sâmî de (Kâmûs-ül-a'lâm) kitâbında, hazret-i Mu'âviye ve bazı Sahâbî için, müslimânın söyleyemeyeceği cümleler yazarak, saygısızlık göstermektedir. Bunun, böyle saygısızlık göstermesine, pek de şaşılmaz. Çünkü bu, (Toprak) ismindeki kitâbında, Allahü teâlâyâ karşı da saygısızlık gösteriyor. Hâlik-ı teâlâyı, esîr, madde derekesine düşürmekten çekinmiyor. Fekat, Cevdet pâşanın pek safcasına, Abbâsî târihlerine, Râfızî kitâblarına aldanması, insanı hayrete düşürmektedir. Çünkü, onun (Kıyas-ı enbiyâ) sı, Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» hayâtını ve islâm târihini, geniş ve açık yazan, doğru olarak tanıyan, güvenilir, kıymetli bir kitâbdır. İslâm târihini öğrenmek isteyenlere, tevsiye edilecek kitâbların önünde gelmektedir. Eshâb-ı kirâm «aleyhimürrıdvân» arasındaki muhârebeleri, bunların sebeplerini de insâflı ve doğru yazmaktadır. Meselâ dört yüz otuz sekizinci (438) sahîfede diyor ki: (İrtidâd tehlikesi birdenbire büyüdü. Her tarafı dehşet bürüdü. Yemendeki ve başka yerlerdeki me'mûrlar geri gelmeğe, kara haberler getirmeğe başladılar. Müslimânlar karanlık gecede yağmura tutulmuş koyun sürüsü gibi şaşkına döndü. Mürtedlerin sayısı yanında müslimânlar pek az idi. Fekat, Resûlullahın halîfesi, zaman-ı se'âdetdeki gelişmeyi hiç deşirdirmemeğe ve Resûlullahın niyyetlerini yerine getirmeğe kararlı idi. Mürtedlerle muhârebeyi göze aldı. Her tarafa birlikler gönderdi. Medîneye hücumâ hâzırlanan düşman üzerine, gece bir şiddetli çıkış yaparak, sabâha ka-

dar savaşı. Hepsini dağıtdı. Yanındaki askerlerle birlikde, uzaktaki mürtedlerle muhârebeye gitmek üzere devesine bindi. Fekat, hazret-i Alî «radiyallahü anh», halifenin devesinin yularını tutup, Ey Resûlün halîfesi! Nereye gidiyorsun? Sana, Resûlullahın Uhud muhârebesinde söylediğini söylerim. O gün sana (Kılıcını kınına sok! Ölümünle bizi yakma!) buyurmuşdu. Vallahi, sana bir hâl olur ise, müs-limânlar, senden sonra düzen bulmaz dedi. Eshâb-ı kirâmın hepsi, hazret-i Aliyi tasdik etdi. Bunun üzerine halife hazretleri Medîne-i münevvereye döndü.

Halife seçilmesindeki sert konuşmalarından hemen sonra, birbirlerine karşı olan sevgilerine bakınız! Kimseye boyun eğmeyen, halife seçimine çağrılmadı diye, hazret-i Ebû Bekre oy vermesini gecikdiren, Allahın arslanı, hazret-i Alî, şimdi onun muhârebeye gitmesini önlüyor. Eğer, kalbinde ona karşı ufak bir kırıklık olsaydı, halife harbe gitsin de, ona birşey olursa, yerine ben geçerim diye düşünür, hiç olmazsa, gitmesine karışmazdı.

Hazret-i Sıddîk gibi, din uğrunda, aslâ cânını esirgemeyen bir zâtın da, cihâd gibi mühim bir ibâdete başlarken, hiç kimsenin sözü ile, bundan vaz geçmeyeceği meydanda iken, niyyetinden dönmesi, ancak hazret-i Alînin fikrinin ve sözünün doğru olduğuna güvenmesinden ve ona uymasından ileri geldiği şübhesizdir. Hepsinin düşüncesinin ve konuşmasının, hep islâm dînine hizmet niyyeti ile olduğu, buradan da anlaşılmaktadır.

Eshâb-ı kirâmdan birkaçının dünyâyâ düşkün olduğunu sanan ve yazan sapıklar, onların böyle davranmalarına dikkat etselerdi, bu büyük zâtlara karşı, kötü zanda bulunmak günâhından kurtulurlardı).

Abbâsî târihcileri, sultânların gözüne girmek, mal ve mevki' elde etmek için vak'aları değışdirmekten, hâdiseleri yanlış yazmaktan çekinmemiş, Emevîleri insâfsızca kötölemeğe koyulmuşlardı. Abbâsî Halîfeleri, Emevîlere düşman olduğundan, târihcileri de, dünyâlık ele geçirmek için, ilmi siyâsete kurbân etmişlerdir. Osmanlılar, zaman bakımından, Abbâsîlere dahâ yakın, toprak bakımından da, komşu olduğundan, câhil târihciler, Abbâsî târihlerini olduğu gibi terceme etmiş, Cevdet pâşa bile, bu te'sîrden kendini kurtaramamıştır. Bir yandan târihciler, bir yandan da, şâh İsmâ'îlin bozguna uğrıyan ordusunun döküntüsü olup, tekkelere sığınan kızılbaşlar, türk milletine râfıziliği, Eshâb-ı kirâmın düşmanlığını bulaşdırdı. Yalnız, Ehl-i sünnet âlimlerinin kitâblarından, işin doğrusunu öğrenenler, bu felâketden kurtulabildi. Allahü teâlâ, doğru yolda bulunanların yardımcısı olsun! Âmîn.

(Merec-ül-bahreyn) de diyor ki, hakîm Alî Tirmüzî buyurdu ki, (Yaşım ilerledikçe, ilmim, amelim ve mücâhedem artdığı hâlde, gençliğimde kavuşmuş olduğum nûrları, te'sîrleri kendimde bulamaz oldum. Sebebini bir dürlü anlıyamadım. Gençlik zemânım, Resûlullahın zamanına dahâ yakın olduğu için, o zemandaki hâlin dahâ üstün olduğu, kalbime ilhâm edildi). O zemâna yakın zamanlar böyle kıymetli olunca, o zemânın kendisinin ne kadar çok kıymetli olduğunu anlamalıdır. Bunun içindir ki, (Kût-ül-kulûb) da, (Resûlullahın o mubârek cemâlini bir kerre görmek ve biraz huzûrunda oturmak, insanı öyle şeylere kavuşturur ki, başka zamanlarda yapılan halvetlerle ve erbainlerle, ya'nî kırk gün riyâzet çekmekle, bunlar elde edilemezler) buyurulmaktadır. Başka zamanlarda yetişen büyük Velîler de, Resûlullahın ma'nevî sohbetinde bulunup, feyz almakla yükselmişlerdir].

**Oldu eshâb, sâbikûnessâbikûn,
ümme için, oldu onlar, rehnümûn.**

**Can fedâ kılmışdı, bunlar ibtidâ,
hepsinin oldu makâmı, muntehâ.**

Feyz-ü hâll bunlara verdi Hudâ,
onlara eyledi ümmet İktidâ.

Pertev-i nûr-i hîdâyet, câm-ı aşk,
herbirinden zâhir oldu, hâl-i aşk.

Hem şerî'at, hem tarik-ı ma'rîfet,
ehl-i İslâm buldular çok menfaat.

Yokdur tafsile lüzûm-u ihtiyâc,
cân-u dîl derdine kıldılar ilâc.

Sefer yaptı mülk-i Rûma hem eshâb
oldu, Rûm ehli, tamam, ehl-i necât.

Yâ Rab! gece gün, budur senden dilek,
lutfet! kalalım eshâb yolunda hep!

«ırdvânullâhi aleyhim ecmaîn»

23 — İKİNCİ CİLD, 99. cu MEKTÛB

Bu mektûb, seyyid Muhammed Nu'mâna yazılmış olup, ba'zı Evliyâ, tesavvuf yolunda ilerlerken, kendilerini, Eshâb-ı kirâmın makâmında görüyor. Bunu açıklamakda ve dünyâda Peygamberlere çok derd ve belâ gelmesinin sebebini bildirmekte ve adem, Fenâ ve Bekâyı anlatmaktadır:

Bismillâhirrahmânirrahîm. Allahü teâlâyâ hamd olsun. Onun seçtiği kullarına selâm olsun!

Sûâl: Sâlik, tesavvuf yolunda yükselirken, ba'zan kendisini Eshâb-ı kirâmın makâmında görüyor. Hattâ, Peygamberlerin «aleyhimüssalevâtü vettehiyyât» makâmalarında görüyor. Bu nasıl olur? Ba'zı kimseler, böyle sâlikin, o makâmın sâhiblerinin derecesinde olduğunu sanıyor. Bunun için, bu sâlikin sözüne inanmıyorlar. Hattâ, buna dil uzatıyorlar. Bunun sebebi nedir?

Cevâb: Aşağı derecedeki insanların, yükseklerin makâmına çıkması, fakîrlerin zenginler kapısına ve ihsân sâhiblerinin evlerine giderek, onlardan ihtiyâclarını dilemelerine, ni'metlerine kavuşmalarına benzer. Bunların, o makâma çıkmasını, makâm sâhibleri ile müsâvî olmak sananlar, câhillik etmiş olur. Bu yükselmeleri, ba'zan o makâmı görerek özenmeleri içindir. Dünyâda sultânların ve beğlerin serâyalarını, köşklerini seyr etmeğe gitmek gibidir. Bu gibileri, sultânlarla, beğlerle müsâvî oldu sanmak, ahmaklık olur. Hizmetçiler, efendilerine hizmet etmek için, husûsî odalarına kadar girer. Süpürmek için, temizlik için sultânın yanına yaklaşır.

Ba'zıları, bir zevallıyı ayblamak ve kötülemek için, behâne arar. Allahü teâlâ, böyle kimselere insâf versin! Bir garîb dervîşi iftirâdan, lâfdan korumak için sebeb aramaları lâzım gelirdi. Bir müslimânın ırzını, şerefini korumak için, çalışmaları icâb ederdi.

Bu makâmlara yükselen sâliklere dil uzatanlar, iki dürlü olabilir:

Bu sâlik, o makâmın sâhibine müsâvî olduğunu sanıyor derlerse, bu sâliki kâfir ve zındık bilmiş olurlar. Çünkü bir kimse, kendini Peygamberler ile berâber bilirse, kâfir olur. Şeyhainin [ya'nî Ebû Bekrin ve Ömerin] «aleyhimürrıdvân» bütün müslimânlardan üstün olduğunu Sahâbe ve Tâbi'in söz birliği ile bildirdi. Bu söz birliğini, din imâmlarımız, kitâblarında yazmaktadır. Bunlardan biri, imâm-ı Şâfi'îdir «rahmetullahi aleyh». Sahâbe-i kirâmın hepsi, sonra gelen müslimânların hepsinden dahâ üstündür. Çünkü, insanların en iyisinin sohbetinin üstünlüğüne benzeyen hiçbir üstünlük olamaz. Eshâb-ı kirâmın, islâmiyyetin za'if olduğu ve müslimânların az olduğu o zamanda, dini kuvvetlendirmek için ve Peygamberlerin efendisine «aleyhi ve aleyhimüssalevâtü vetteslîmât» yardım etmek için, yaptığı ufak bir hareketine, o kadar sevâb verilir ki, başkaları, bütün ömrünü, sıkı riyâzetler ve ağır mücâhedelerle ve ibâdetlerle geçirse, o kadar sevâb alamaz. Bunun için Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki: **(Ümmetinden herhangi biri, Uhud dağı kadar altın sadaka verse, Eshâbımın bir müd arpa sadakasına verilen sevâba kavuşamaz).** [Müd, iki rıttır. (Rıt) yüzotuz dirhem-i şer'îdir. Bir (dirhem-i şer'î) 3.365 gr. dır. Bir (Müd) sekizyüzyetmişbeş gram ağırlığında bir ağırlık birimidir].

Ebû Bekr-i Sıddîkın «radiyallahü anh», bu ümmetin en üstünü olmasının sebebi, imâna gelmekde, malının çoğunu ve cânını fedâ etmekde ve her dürlü hizmetde, başkalarının önünde bulunmasıdır. Hadîd sûresinin onuncu âyetinde, **(Mekke-i mükerremenin fethinden önce malını veren ve cihâd eden kimseye, fethden sonra malını dağıtan ve cihâd edenden dahâ büyük derece vardır. Allahü teâlâ, hepsine Cenneti va'd etdi)** âyet-i kerîmesi, onun için indirilmiştir. Bazı kimseler, fazîletlere, vak'alara bakarak, bunun en üstün olduğunda duraklıyor. Hâlbuki, bilmiyorlar ki, üstünlüğün sebebi, fazîletler ve hârikalar olsaydı, fazîletleri ve hârikaları çok olan her hangi bir müslimânın, o kadar hârikası olmıyan kendi Peygamberlerinden üstün olması lâzım gelirdi. Demek oluyor ki, üstünlüğün esrârı, sebebi, fazîletlerden ve hârikalardan başka birşeydir. Bu fakîre göre, bu sebep, dini kuvvetlendirmekde ve mal ve cân fedâ ederek Allahın dînine yardım etmekde başkalarının önünde bulunmakdadır. Bütün ümmetin en önünde bulunanı, elbette hepsinden üstün olur. Her önde olan, sonra gelenlerden dahâ üstün olur. Önde gelenler, sonra gelenlerin, dinde üstâdı ve mu'allimidir. Sonra gelenler, önce gelenlerin nûrları ile aydınlanmakda, onların bereketlerinden fâidelenmekdedir. Bu ümmet içinde, Peygamberimizden «aleyhi ve alâ âlihissalevâtü vesselâm» sonra, bu devletin, ya'nî se'âdetin sâhibi, Ebû Bekr-i Sıddîkdir «radiyallahü teâlâ anh». Çünkü, dini kuvvetlendirmek ve Peygamberlerin efendisine yardım etmek için, malını dağıtmakda, cihâd etmekde, şiddetli mücâdele etmekde ve şânını, şerefini gayb etmekde, öncelerin öncesi odur. O hâlde, hepsinden dahâ üstün odur.

Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem», islâmiyyetin yükselmesinin ve kuvvetlenmesinin, Ömer-ül-Fârûkun yardımı ile olmasını istedi. Allahü teâlâ, sevgili Peygamberine yardım etmek için, onu kâfi gördü. Enfâl sûresinin, altmışdördüncü âyetinde: **(Ey Peygamberim! «sallallahü aleyhi ve sellem» Sana yardımcı olarak Allahü teâlâ ve mü'minlerden sana tâbi' olanlar yetişir)** buyurdu. Abdüllah İbni Abbâs «radiyallahü anhümâ» (Bu âyet-i kerîme, Ömer-ül-Fârûk imân ettiği zaman geldi) buyurdu. O hâlde, Ebû Bekr-i Sıddîktan sonra, en üstün olan budur. Eshâb-ı kirâm ve Tâbi'in, bu ikisinin en üstün olduğunu sözbirliği ile bildirdi. Alî «radiyallahü anh» buyurdu ki: (Ebû Bekr ile Ömer, bu ümmetin en üstünüdür. Benî onlardan üstün sanan, iftirâ etmekdedir. İftirâ edeni dövdükleri gibi, onu sopa ile döverim). Bunları başka mektûblarımda uzun anlatmışdım. [Bu ikisinin üstünlükleri **(Kurret-ül ayneyn)** ve **(Müslimânların iki gözbebeği)** kitâblarında uzun yazılıdır].

Kendini, Eshâb-ı kirâm gibi sanmak, ahmaklıktır. Kendini, önce gelen büyük-
lere benzetmek, câhilliktir. Şunu da bildirelim ki, önce olmak şerefının üstünlü-
ğe sebep olması, birinci asrda, insanların en iyisinin sohbetine kavuşanlar için-
dir. Sonraki asrlarda böyle değildir. Dahâ sonraki asrda gelenler, önündeki asr-
larda gelenlerden üstün olabilir. Hattâ aynı asrda bulunanlardan, sonraki, önce-
kinden [talebesi hocasından] ileri geçebilir. Allahü teâlâ, dil uzatanları, gaflet
uykusundan uyandırсын! Bir müslimânı kabâhatli sanarak, dedikodu yapmak,
söğmek, pek şeni', çok çirkindir. Vehm ile, zan ile, bir müslimâna sapık demek,
kâfir demek, inâdcılık, kincilik olur. Bu iftirâları yerinde olmadığı zaman, söyli-
yenler sapık ve kâfir olur. Böyle olduğunu hadis-i şerif bildirmektedir.

Sözümüze dönelim. Sâliklere dil uzatanların ikinci kısmını bildirelim. Bunlar,
o derecelerde olduğunu söyleyen sâliklere kâfir ve sapık demez ise de, iki hâl-
den birisi olabilir: Ona yalancı derler. Bu da, bir müslimâna sû-i zan etmek olup
harâmdir. Yok eğer, sözüne inanır ve o büyüklere müsâvi olmak da'vâsında ol-
madığını bilirler ise, dil uzatmalarına sebep kalmaz. Onu niçin söğüp çekiştirir-
ler? Vak'a ve hâdiselere iyi ma'nâlar vermek lâzımdır.

Süâl: Dedikodu yapan bir kimse, (Sâlikin fitne ve fesâda sebep olacak hâ-
lini açığa çıkarmasına ne lüzûm var?) derse:

Cevâb: Tesavvuf büyükleri, böyle hâllerini çok bildirmiştir. Hattâ, âdet ol-
muştur. Bu hâllerini, iyi niyetlerle, doğru maksadlarla açığa vurmuşlardır. Buna
sebep, ba'zan, şübheli olan hâllerinin, doğru olup olmadığını anlamak için mür-
şidlerine bildirirler. Ba'zan da, tâlibleri, gençleri teşvik için söylemişlerdir. Ba'-
zan da, şu veyâ bu, hiçbir sebep olmıyarak, tarikat serhoşluğu ile, ağzından ka-
cırır. Böyle hâleri şöhret için, kendini beğendirmek için söyleyen yalancıdır. Böy-
le hâli varsa, kendine zarardır, istidrâcdır.

Süâl: Peygamberler «aleyhimüssalevât», hep derd ve belâ içinde yaşadılar.
Hattâ (Belâlar, mihnetler, ençok Peygamberlere, sonra Evliyâyâ, sonra bunlara
benziyenlere gelir) buyuruldu. Hâlbuki, Şûrâ sûresi, otuzuncu [30] âyetinde, (Size
gelen belâlar, kabâhatlerinizin cezâsıdır) buyuruldu. Bu âyet-i kerimeye göre,
derdlerin çokluğu, günâhın çokluğunu gösterir. Peygamber olmıyanların, çok sı-
kıntı çekmesi icâb eder. Dostlarına, neden dert, belâ veriyor? Düşmanları râhat
ve ni'metler içinde, dostları mihnetler, belâlar içinde nasıl olur?

Cevâb: Dünyâ, zevk için, lezzet için yaratılmadı. Âhîret, bunun için yaratıl-
mıştır. Dünyâ ile âhîret, birbirinin zıddı, tersidir. Birini sevindirmek, ötekinin gü-
cenmesine sebep olur. Ya'ni, birinde zevk aramak, ötekinde elem çekmeğe se-
beb olur. O hâlde, dünyâda ni'metleri, lezzetleri çok olanlar, [bunlara lâzım olan
şükürü yapmazlarsa] âhîretde çok korkacak, çok acı çekecektir. Bunun gibi, dün-
yâda [tehlükelerden sakındığı, çalıştığı hâlde] çok acı çeken mü'min, âhîretde
çok lezzete kavuşacaktır. Dünyânın ömrü, âhîretin uzunluğu yanında, deniz ya-
nında bir damla kadar bile değildir. Dahâ doğrusu, sonu olan, sonsuz ile ölçüle-
bilir mi? Bunun için dostlarına merhamet ederek, sonsuz ni'metlere kavuşmaları
için, dünyâda birkaç gün sıkıntı çekdiriyor. Düşmanlarına, hile, istidrâc yaparak,
biraz lezzet verip, çok elemelere sürüklüyor.

Süâl: Fakîr olan kâfir, dünyâda da, âhîretde de sıkıntı çekiyor. Bunun dün-
yâda çektiği sıkıntılar âhîretde lezzete kavuşmasına sebep olmıyacak. Bunun
sebebi nedir?

Cevâb: Kâfir, Allahü teâlânın düşmanıdır. Sonsuz azâb görmesi lâzımdır.
Dünyâda, ona azâb yapmamak, kendi hâline bırakmak, ona iyilik, lezzet demek-
dir. Hattâ, bunun için, (Dünyâ kâfirlerin Cennetidir) buyuruldu. Kâfirlerden bir
kısmına, dünyâda azâb yapmamakla iyilik etdikleri gibi, ayrıca ni'metler, lezzet-
ler de verirler. Bir kısmına ise, yalnız azâb yapmamak ile iyilik edip, ayrıca lez-
zetler vermezler. Bunların hep, hikmetleri, fâideli sebepleri vardır.

Süâl: Allahü teâlâ, herşeye kâdir. Dostlarına, hem dünyâda, hem de âhîretde ni'metler, lezzetler verseydi ve dünyâda verdiği lezzetler, âhîretde, bunların elem çekmesine sebep olmasaydı, dahâ iyi olmaz mı idi?

Cevâb: Bunun çeşidli cevâbları vardır:

1. ci cevâb: — Dünyâda, birkaç gün derd, belâ çekmeselerdi, Cennetin sonsuz lezzetlerinin kıymetini anlamazlardı ve ebedî sıhhat ve âfiyet ni'metlerinin kıymetini bilmezlerdi. Açlık çekmiyen, yemeğin lezzetini anlamaz. Acı çekmiyen, râhatlığın kıymetini bilmez. Dünyâda bunlara elem vermek, sanki dâimî lezzetleri arttırmak içindir. Bu elemeler, bir ni'met olup, câhil halkı denemek için, büyüklere verilen ni'metler, elem olarak gösterilmektedir. Yabancılar elem şeklinde gösterilen, dostlar için ni'mettir.

2. ci cevâb: — Belâlar, sıkıntılar, câhil için sıkıntı ise de, bu büyüklere, sevdiklerinden gelen herşey, tatlı olmaktadır. Ni'metlerden lezzet aldıkları gibi, belâlardan da lezzet duyarlar. Hattâ, belâ sevgilinin arzûsu olup, kendi istekleri karışmadığı için, dahâ tatlı gelir. Ni'metlerde bu lezzet bulunamaz. Çünkü, ni'metlerde, nefslerinin istekleri de vardır. Belâ gelince, nefsleri ağlamakda, inlemektedir. Bu büyükler, belâyı ni'metden dahâ çok sever. Belâ, bunlara, ni'metden dahâ tatlı gelir. Bunların dünyâdan aldıkları lezzet, belâlardan, musibetlerden gelmektedir. Dünyâda derd ve belâ olmasaydı, bunların gözünde, dünyânın hiç değeri olmazdı. Dünyânın acı hâdiseleri olmasaydı, onu boş, abes görürlerdi. Fârisî nazm tercemesi:

**Seni sevmekden maâsadım,
derdi ve gammı tatmaktır.
Böyle olmasaydı arzûm,
dünyâda başka tat çokdur.**

O hâlde, Allahü teâlânın dostları, dünyâda da, âhîretde de lezzetli ve sevinçlidir. Derdlerden aldıkları lezzetler, âhîret lezzetlerinin azalmasına sebep olmaz. Âhîret lezzetlerini gidâren, câhillerin aradıkları lezzetlerdir. Yâ Rabbî! Dostlarına nasıl ihsân yapıyorsun ki, başkalarına verdiğin ni'metler, bunlara da rahmetdir. Onlara derd, elem olanlar da, bunlara ni'mettir. Başkaları ni'met gelince sevinir. Dert gelince üzülür. Bu büyükler, ni'metde de sevinçli, derdde de sevinçlidir. Çünkü bunlar, işlerin güzelliğine, çirkinliğine bakmıyor. İşleri yapanın güzelliğine bakmaktadır. O, güzellerin güzelidir. İşleri yapan sevgili olduğu gibi, işleri de sevgili olmakda ve tatlı gelmektedir. Bu dünyâda, herşey, güzel olan yapıcının işi olduğundan, derd ve zarar verse de, bunlara, istedikleri ve sevdikleri şey olmaktadır. Kendilerine tatlı gelmektedir. Yâ Rabbî! Bu nasıl lutf ve ihsândır ki, bu gizli ve kıymetli ni'metleri, yabancılar sezdirmeden, dostlarına gönderiyorsun! Bunları, her ân, kendi arzûna râzı bulundurup, zevk ve lezzet içinde tutuyorsun! Başkalarına derd, ayb, aşağılık olarak gönderdiklerin, bunlar için, cemâl ve kemâl oluyor. Bunların arzûlarını, arzû edilmeyen şeyler içine yerleştirdin. Dünyâ lezzet ve zevklerini, başkalarının tersine olarak, âhîret derecelerinin, lezzetlerinin artmasına sebep eyledin. Bu, Allahü teâlânın büyük ni'metidir. Dilediğine ihsân eder. Allahü teâlâ, büyük ihsân sâhibidir.

3. cü cevâb: Bu dünyâ, imtihan yeridir. Burada hak, bâtil ile; haklı, haksız ile karışık. Burada, dostlarına sıkıntılar, belâlar vermeseydi, yalnız düşmanlarına verseydi, dost, düşmandan ayrılır, belli olurdu. İmtihânın fâidesi kalmazdı. Hâlbuki, gayba imân etmek lâzımdır. Dünyânın ve âhîretin bütün se'âdetleri, görmeden inanmağa bağlıdır. Hadîd sûresi, yirmibeşinci [25] âyetinde, (Allahü teâlâ,

Peygamberlerine, gaybdan, görmeden, yardım edenleri bilmek için...) bu hâl bildirilmektedir. Demek ki, dostlarını mihnet ve belâ içinde göstererek, düşmanlarının gözünden sakladı. Böylece dünyâ, imtihan yeri oldu. Dostları, görünüşde belâda, hakikatde ise, zevk ve lezzettedir. Düşmanlar, böylece zarar, ziyân etmektedir.

Peygamberlerin «aleyhimüssalevâtü vetteslimât», muhârebelerde düşmanlarla döğüşmesi de böyle olurdu. Bedr gazâsında müslimânlar, Uhud gazâsında kâfirler gâlib gelmişti. Allahü teâlâ bu hâli, Âl-i Imrân sûresi, yüz kırkıncı [140] âyetinde bildirmektedir.

4. cü cevâb: — Evet, Allahü teâlâ herşeye kâdirdir. Dostlarına hem dünyâda hem de âhiretde râhatlık verebilir. Fekat, âdeti böyle değildir. Kudretini, hikmetli ve âdeti altına gizlemeği sever. İşlerini, yaratmasını, sebebler altında gizlemiştir. O hâlde, dünyâ âhiretin aksi olduğundan, dostların, âhiret ni'metlerine kavuşmak için, dünyâda sıkıntı çekmeleri lâzımdır. [Allahü teâlânın dostları, derdlere, belâlara, tehlikelere karşı tedbir alır. Bunlardan kurtulmağa çalışır. Dayanılmıyacak şeylerden kaçınmak, Peygamberlerin sünnetidir. Tedbirlere, çalışmalara rağmen başa gelen belâlardan zevk alırlar. Derdlerden zevk almak, yüksek derecedir. Çok az seçilmişlerin yapacağı işdir].

Asl cevâb: — Derdlerin, belâların gelmesine sebep, günâh işlemektir. Fekat, belâlar, sıkıntılar, günâhların afv edilmesine sebep olur. O hâlde, dostlara, belâları, sıkıntıları çok vermek lâzımdır ki, günâhları kalsın. Dostların günâhını, düşmanların günâhları gibi sanmamalıdır. (İyilerin, iyilik etmek olarak bildikleri şeyleri, dostlar, günâh işlemek bilirler) buyuruldu. Bunların günâhları çok olsa bile, başkalarının günâhları gibi değildir. Yanılmak ve unutmak gibidir. Niyet ederek, karâr vererek yapılmış değildir. Âdem «alâ nebiyyinâ ve aleyhisselâm» için, Tâhâ sûresi, yüzonbeşinci [115] âyetinde, **(Âdeme önce söyledik. Fekat unuttu. Azm ile, karâr ile yapmadı)** buyuruldu. O hâlde, dostlara gelen derdlerin, belâların, musibetlerin çok olması, günâhların çok afv edildiğini gösterir. Günâhların çok olduğunu göstermez. Dostlarına çok belâ vererek, günâhlarını afv eder, temizler. Böylece bunları, âhiret sıkıntılarından korur. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» ölüm hâlinde, şiddet ve sıkıntıda iken, Fâtıma «radiyallahü anhâ», babasını çok sevdiği ve çok acıdığı için ve Peygamber «sallallahü aleyhi ve sellem», **(Fâtıma, benden bir parçadır)** buyurmuş olduğu için, o da sıkılıyor, kıvranıyordu. Kızının bu hâlini görünce, onu teselli etmek için, **(Babanın çekeceği sıkıntı, ancak bu kadardır. Başka hiçbir sıkıntı görmez!)** buyurdu.

Cehennemdeki çok şiddetli azâbların, birkaç günlük sıkıntı ile giderilmesi ve günâhların temizlenmesi için dünyâda sebebler gönderilmesi ne büyük ni'mettir. Başkalarının günâhlarının hesâbını âhirete bırakıyorlar. O hâlde dostlara, dünyâda çok derd ve belâ vermesi lâzımdır. Başkaları, bu ihsâna lâyık değildir. Çünkü, günâh işlerler, yalvarmaz, boyun bükmez, ağlamaz ve Ona sığınmazlar. Günâhları sıkılmadan işlerler ve kâsd ile, plânlı olarak işlerler. Hattâ inâd edersine işlerler. Hattâ, Allahü teâlânın emri ile alay edecek, inanmıyacak kadar ileri giderler. Cezâ, suçun büyüklüğüne göre değişir. Suç küçük olur ve suçlu boynunu büküp yaivarırsa, bu suç, dünyâ derdleri ile afv olunabilir. Fekat, suç büyük, ağır olur ve suçlu inâdci, saygısız olursa, bunun cezâsı âhiretde sonsuz ve çok acı olmak lâzım gelir. Nahl sûresi, otuzüçüncü [33] âyetinde, **(Allahü teâlâ, onlara zulm etmez. Onlar, kendi kendilerine zulm edip, ağır cezâları hak ettiler)** buyuruldu.

[(Suç), Allahü teâlânın emrlerini yapmamak, yasak ettiklerinden sıkınmaktır. Emr ve yasaklar, müslimânlaradır, imâni olanlaradır. İmâni olmayanları, kâfirleri, emr vermeye, ibâdet ettirmeye şereflendirmedi. Onlar, hayvanlar gibi, her istediklerini yapar, suç olmaz. Bunlar, ibâdet yapmadıkları için, günâh işle-

dikleri için, dünyâda azâb çekmezler. Her dürlü ni'mete kavuşurlar. İstediklerini, çalışdıklarını elde ederler. Yalnız, zâlim olanları, mahlûklara eziyet verenleri, dünyâda cezâlarını çeker. Kâfirlere, yalnız bir emr verilmiş, onlardan yalnız birşey istenilmiştir. Bu bir emr, îmân etmeleri, müslimân olmalarıdır. Kâfirler, bu emri dinlemedikleri için, biricik suç işlemiş oluyorlar. Fekat bu suç, en büyük suçdur. Bu suçun cezâsı, pek büyük, çok acı ve sonsuzdur. Dünyâda böyle cezâ olamaz. Bu sonsuz cezâ, bunlara, âhirette, Cehennemde verilecektir].

Diyorsunuz ki, câhiller, ahmaklar, [nemâz kılanlarla, oruc tutanlarla, şerî'ate uyanlarla] alay ediyor. [Bunlara gerici diyor]. Allah, dostlarına, niçin derdler, belâlar gönderiyor? İyilikler, ni'metler vermiyor? [Biz Onun emrlerini yapmıyoruz. Bize cezâ verse yâ? Oh! Biz râhat, istediğimiz gibi zevk, safâ ediyor, keyf sürüyor, hîle ile, yalan ile, dünyânın tadını çıkarıyoruz. Sizler, nemâzla, orucula vakt geçiriyor, dünyâ zevklerinden kaçıyor, sıkıntı içinde yaşıyorsunuz! Bu sıkıntılar yetişmiyormuş gibi, Rabbiniz, derdleri, belâları da size veriyor. Müslimânlık se'âdet yolu olsaydı, siz bizden dahâ râhat, dahâ tatlı, dahâ mes'ûd yaşardınız diyorlar].

Kâfirler, insanların en iyisine de böyle söylerdi. Furkan sûresi, yedinci [7] âyetinde, (Kâfirler: **Bu nasıl Peygamberdir? «sallallahü aleyhi ve sellem».** **Bizim gibi yiyip içiyor, sokaklarda geziyor. Peygamber olsaydı, kendisine melek gelirdi. Yardımcıları olur, bize onlar da haber verir, Cehennem ile korkuturlardı. Yâhud, Rabbi, para hazîneleri gönderir, yâhud, meyve bağçeleri, çiftlikleri olur, istediğini yirdi dediler...**) buyuruldu. Bu gibi sözler, âhirete, Cennete, Cehenneme İnanmayanların, ilerisini görmiyenlerin sözleridir. Cennet ni'metlerinin, Cehennem azâblarının sonsuz olduğunu bilen kimse, dünyânın birkaç günlük belâlarına, sıkıntılara hiç ehemmiyet verir mi? Bu derdlerin, sonsuz se'âdete sebep olacağını düşünerek, bunları ni'met olarak karşılar. Câhillerin sözlerine aldırış etmez. Derdler, belâlar, sıkıntılar, muhabbetin, sevginin, şaşmıyan şâhidleridir. Ahmakların bunu anlamamasının ne ehemmiyeti olur. En iyisi, böyle câhillerle konuşmamalı, [radyolarını dinlememeli, filmlerini, gazetelerini ve kitâblarını görmemelidir].

6. cı cevâb: — Belâ, kemend-i mahbûbdur [sevgilinin, âşıkını kendine çekmek için gönderdiği kemenddir]. Âşıkları, sevgiliden başka şeylere bakmaktan koruyan bir kamçı gibidir. Âşıkları, sevgiliye döndürür. O hâlde, derdlerin, belâların dostlara gönderilmesi lâzımdır. Belâlar, dostları, sevgiliden başka şeylere düşkün olmak günâhından korur. Başkaları, bu ni'mete lâyık değildir. Dostları, zorla sevgiliye çekerler. İstediklerini, derd ve belâ ile çekerler. İstemediklerini, başıboş bırakırlar. Bunların içinden, se'âdet-i ebediyyeye lâyık olan, kendisi doğru yola gelip, çalışarak, uğraşarak, lutf, ihsâna kavuşur. Böyle yapmayan, başına gelecekleri düşünsün!

Görülüyor ki, seçilenlere, belâ çok gelir. Çalışanlara, uğraşanlara o kadar çok gelmez. Bunun içindir ki, seçilmişlerin reîsi, beğenilmişlerin, sevilmişlerin baş tâcı olan Peygamberimiz «aleyhi ve alâ âlihissalâtü vesselâm», (**Benim çektiğim acı gibi, hiçbir Peygamber acı çekmedi!**) buyurdu. O hâlde, derd ve belâlar, öyle usta bir kılavuzdur ki, dostu dostta, şaşmadan kavuşdurur. Sevgiliden başkasına bakmakla onu lekelemekten korur. Ne kadar şaşılır ki, âşıklar, hazînelere, milyonlara mâlik olsa, hepsini verip, derd ve belâ satın alır. Aşk-ı ilâhîden haberi olmıyan, derd ve belâdan kurtulmak için, milyon harc eder.

Sûâl: Ba'zan, dostlar, derd ve belâ gelince, üzülüyor. İstemediği anlaşılıyor. Bunun sebebi nedir?

Cevâb: O üzüntü ve isteksizlik, görünüşdedir. Tabi'atden, maddesindedir. Bu isteksizliğin fâideleri vardır. Çünkü, bu isteksizlik olmasa, nefis ile cihâd, düşmanlık edilemez. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» vefât edeceği ze-

man, görülen sıkıntısı, nefis ile cihâdın son parçaları idi. Böylece, son nefesi de, düşman ile mücâdelede geçmiş oldu. Ölüm ânında en şiddetli mücâdeleyi yaptı. İnsanlık sıfatları, tabi'at istekleri kalmadı. Mubârek nefisini tām itâ'ute, hakiki it-minâna getirdi.

O hâlde belâ, aşk ve muhabbet pazarının dellâlıdır. Muhabbeti olmiyanın dellâl ile ne işi olur? Dellâlin buna ne fâidesi olur ve bunun gözünde dellâlin ne kıymeti vardır?

7. ci cevâb: — Belâ gelmesinin bir sebebi de, doğru âşıkları, dost görünen yalancılardan ayırmaktır. Doğru olan âşik, belâdan lezzet alır, sevinir. Yalancı ise, acı duyar, sızlanır. Muhabbetin tadını tatmış ise, hakiki acı duymaz. Acı duyması görünüştedir. Âşıklar, bu iki acıyı birbirinden ayırır. Bunun içindir ki, (Velî, Velîyi tanır) buyurmuşlardır.

Sûâl: Ayrıca, soruyorsunuz ki, adem, her bakımdan yok demektir. Vücûd ile ilişği olmaz. O hâlde adem, zihnde, ilmde nasıl bulunuyor? Zihnde bulunan bir şey hayâlden dışarı nasıl çıkabilir?

Cevâb: Evet adem, yok demektir. Fekat, bütün bu mahlûklar, ondan yapılmıştır. Herşeyin vücûde gelmesi, onun ayna olması sâyesindedir. Allahü teâlânın isimlerinin, ilm-i ilâhîdeki görünüşleri, adem aynasında aks ederek, ademlere ayırmışlar. Ilmde var olmasına sebep olmuşlardır. Böylece, adem, her bakımdan yok olmaktan kurtulmuş, mahlûklara başlangıç [menşe'] olmuşdur. Bu mahlûklar, ilmde var olmasına da vardır. His ve vehm mertebesindedirler. O his ve vehmin yok olması ile, yok olmazlar. Hattâ hâricde mevcûddurlar denilebilir. Ademin böyle terakkî etdiğine, niçin şaşırıyorsunuz? Bu kâinâtın bütün olayları, hep adem üstüne kurulmuşdur. Allahü teâlânın kudretinin büyüklüğünü anlamalı ki, bu kâinâtı adem üzerine kurmuşdur. Vücûdün [varlığın] kemâllerini, onun kusûrları vâsıtası ile meydana çıkarmıştır. Ademin terakkî sebebi meydandadır. Çünkü, Allahü teâlânın isimlerinin, sıfatlarının, ilm-i ilâhîdeki sûretleri [görünüşleri] onun odasında oturmaktadır. Onunla bir yatakda, onun koynundadırlar. Sûretleri, zılleri, asla, hakîkate kavuşduran bir yol olmuşdur. Kör olan kalbler, bunu görmez. **(Bizim vazîfemiz, Rabbinde yol bulmak isteyenlere, yol göstermektir).** Vehm ve hayâl kelimeleri sizi şübheye düşürmüş. Ademin terakkî etmesine şaşmayın! Çünkü, bu âlemden her vak'a, her iş, ilmin, hayâlin dışında değildir. Fekat, hayâlden hayâle fark vardır. Hayâl mertebesinde var olmak başkadır. Vehmde, hayâlde meydana gelmek başkadır. Hayâl mertebesindeki varlık, hakiki varlıktır. Hattâ, dışarda olan bir varlıktır denilebilir. Hâlbuki, hayâlde meydana gelen varlık, böyle değildir. Böyle devâmlı olmaz. Ademin ba'zı hünerlerini yazmışdım. Bir sûretini emîr Muhibbullah götürmüşdü. Merâk ediyorsanız, oradan okuyunuz!

Sûâl: Fenâ ve Bekâyı soruyorsunuz.

Cevâb: Bunları, çeşidli mektûblarımda ve risâlelerimde yazmışdım. Anlaşılmiyan yerleri kaldı ise, bunları iyi anlamak için, görüşmek, berâber bulunmak lâzımdır. Bunların hakîkati, yazıya sığmaz. Sıgısa da, yazmak, doğru olmaz. Çünkü, kim kavrar, kim anlar? Fenâ ve Bekâ, şühûdîdir. Vücûdî değildir. [Ya'nî Fenâ, kendini yok görmektir. Yok olmak değildir. Bekâ da böyledir]. Birşey olmiyan kul, Rab olmaz. Hak teâlâ ile birleşmez. Kul, hep kuldur. Rab, heb Rabdır. Fenâ ve Bekâyı, vücûdî sanarak, kulların te'ayyün-i vücûdlerini ortadan kaldırıp, te'ayyünlerden ve benzemekden münezzeh olan asl ile birleşmeği ve kendisi yok olup, Rabbi ile sonsuz var olacağını söyleyen, zındıktır. Bir damla su, yerinden yok olup, denize damlaması gibi, kaydlardan, bağlardan kurtulup, kaydsızla birleşmeği söylemek zındıklıktır. Böyle kötü i'tikâddan, inanışdan Allahü teâlâyâ sığınırız. **(Fenâ)** demek, Allahü teâlâdan başka herşeyi unutmak, başkasına bağlanmamak ve bütün isteklerinden kalbini temizlemek demektir. Kulluk da, bun-

dan ibâretidir. (Bekâ) da, kutun, Rabbinin irâdesine uyması, Allahü teâlânın isteklerini kendi isteği yapmasıdır.

Süâl: Enfüsün üstündeki seyri [yürüyüşü] bildiriyorsunuz. Bu hangi seyrdir? Âlem-i halkın ve Âlem-i emrin on mertebesinde seyr ve hey'et-i vahdâninin seyri, enfüs içinde seyrdir. O hâlde, enfüsün dışındaki seyr, hangi seyrdir? Hangi yolculuktur?

Cevâb: Enfüs de, âfâk gibi, isimlerin zilleri, hayâlleridir. Allahü teâlânın ih-sânı ile zil kendini unutarak, aslına dönerse ve aslını sevmeğe başlarsa, (Herkes sevdiği ile berâber olur) hadis-i şerîfi gereğince, kendini, kendinin aslı bulur. Varlığını, aslının varlığı görür. Bu aslın da aslı vardır. Birinci asıdan, bu asla geçer. Kendini bu aslı bulur. Böylece, asıdan asla ilerler. Bu seyr, âfâk ve enfüsün üstünde bir yolculuktur. Ba'zıları Seyr-i enfüsiye, (Seyr-i fillah) demiştir. Bizim bildirdiğimiz seyr, onların dediği seyrden başkadır. Çünkü, onların seyri, husûlîdir. Bu ise, vusûlîdir. Husûl ile vusûl arasındaki farkı, çeşitli mektûblarda bildirmişdik.

Süâl: Allahü teâlânın zâtının, sıfatlarının ve isimlerinin çok yakın olduğunun açıklanmasını soruyorsunuz?

Cevâb: Bu sorunun cevâbı konuşmağa, buluşmağa bağlıdır. Yazmak uygun değildir. Yazılırsa, kapalı olur. Anlaşılabileceği belli değildir. Karşılıklı anlatılırsa, çok fâideli olur. [Birinci kısım, kırkbeşinci maddeyi okuyunuz!].

Süâl: Kemâlât-i nübüvveti soruyorsunuz. Fenâ ve Bekâ ve tecellî ve mebd'e'iyet-i te'ayyün hepsi, üç vilâyetin [Evliyâlığın] kemâlâtındandır. Kemâlât-i nübüvvetde seyr, ne ile belli olur diyorsunuz? ↗

Cevâb: Urûc ederken, ilerlerken birbirinden ayrılıklar bulunursa ve bir asıdan, başka asla geçiliyorsa, böyle kemâlâtın hepsi, Evliyâlıkdır. Aralarında fark kalmaz, ayrılık gider, hep bir olursa, Peygamberlik mertebesinin kemâlâtına başlanmış olur. Bu mertebede de vüs'at varsa da, bu başka genişliktir. Ayrılık da varsa da, başka ayrılıktır. Bundan fazla ne yazılır ve ne de anlaşılır.

Nemâzın ba'zı sırlarını soruyorsunuz. Bunun cevâbını başka zemana bırakıyorum. Şimdi vakt pek azdır.

Zemanımız insanlarından şikâyetinize ba'zı şeyler yazdım. Dahâ fazla sormayınız. Bu fakîre acıyınız!

Yâ Rabbî! Günâhlarımızı ve emrlerini yapmakda kusûrlarımızı afv eyle! Bizi doğru yoldan ayırma! Kâfirlerin karşısında yardımcımız ol, yâ Rabbî! Âmîn.

**Varlığın çünkü fânidir yürü ey vefâsız dünyâ,
fenâ, yokluk nişânıdır, yürü ey vefâsız dünyâ!**

**Donanıp, bezenip durdun, herkesin yüzüne güldün,
bak, sonunda neler oldun, yürü, ey vefâsız dünyâ!**

**Hani babam, hani anam, bu derd ile nice yanam,
süsüne nasıl inanam, yürü ey vefâsız dünyâ!**

**Elbiseleri soyarlar, nâzik tenleri yıkarlar,
götürüp, toprağa koyarlar, yürü, ey vefâsız dünyâ!**

**Bu dünyâyâ gelen gülmez, hiç kimse murâda ermez,
güç, kuvvet, kimseye kalmaz, yürü, ey vefâsız dünyâ!**

Sosyal adâlet kelimesini, sosyalizm ve sosyalist kelimeleri ile karıştırmamalıdır. Söylemesi birbirine benzeyen bu iki kelimenin ma'nâları, birbirinden çok uzaktır. Hattâ birbirinin zıddıdır, tersidir. Meselâ, bir kimse için, sözünde sağlamdır veyâ sözde sağlamdır demeğe benzer ki, birincisi hep doğru söyler demektir, ikincisi ise, doğru sözlü değildir demektir. Bunun gibi, sosyal adâlet demek, herkes çalışdığının karşılığına kavuşur, alın terinin, bileğinin emeğini alır, başkaları tarafından sömürülemez demektir. Ni'met, külfet mukâbilidir. Memleketin bütün gelir kaynakları işletilir, çok çalışan, çok kazanır ve kazanmak için, çok çalışılır demektir. Islâm ekonomisi, sosyal adâlet üzerine kurulmuştur. Özel teşebbüse, herkesin dilediği işi yapmasına geniş yer verilmiştir. Alın teri ile kazanılan bir kazanç kimsenin müdâhale hakkı yoktur. Islâmiyyet tasarruf ve temellük hakkı tanır. Kimse kimsenin malına, mülküne el uzatmaz, gasb etmez. Hattâ başkasının malını, mülkünü muhâfaza etmeği emr eder. Bu adâletin zedelemesi, çalışanların haklarının, kazançlarının tenbâl, açığöz bir zümre tarafından sömürülmesi, iki dürlü olur: Sosyalizm ve kapitalizm.

1 — Sömürücülüğün birinci kısmı, sosyalizmdir. Sosyalizm, devlet kapitalizmi demektir. Sosyalistlerde bütün gelir kaynakları, teknik, zirâ'at, ticâret, kültür devletleştirilmiştir. Şahsi teşebbüs yasaktır. Herkes, kapitalist devletin vereceği işi yapmağa, gösterdiği yerde çalışmağa mecbûrdur. Kazanları, emeklerin karşılığı, devlete verilir. Devleti, hükûmeti ele geçiren mutlu bir azınlık, milletin, alın teri ile kazandığını elinden alır. Millete, en kötü şartlarda yaşayacak kadar, yiyecek, içecek, giyecek verir. Belirli bir zümre, milleti sömürür. Bu azınlığın işi, millete baskı, işkence, yalan, iftirâ ve propagandadır. Bütün kazançlar, bu zümrenin olağanüstü zevk ve sefâhet sürmesine, plânlarının yürütülmesine sarf edilir.

Bugün sosyalizm ile idâre edilen Rusya, dünyânın en büyük kapitalizm ülkesidir. Rusya'nın bütün servetleri, gelirleri, biricik komünist partisine kaydı beş milyon komünistin elindedir. Geriye kalan ikyüzmilyondan ziyâde insan, dünyânın en geri milletlerinin hayât standardından dahâ geri bir hayât sürerken, komünist partisinin üyeleri, Amerikalı milyonerlerden dahâ konforlu, zevk ve sefâhet içinde yaşamaktadır.

Sosyalizm başlıca iki kısma ayrılır: Birincisi, (**Demokratik sosyalizm**) olup, serbest seçimle hükûmeti ele geçirirler. Yeni bir seçimle, iktidârdan gidebilirler.

Sosyalizmin ikinci kısmı (**İhtilâlcî sosyalizm**) dir. İhtilâlcî sosyalizme (**Komünizm**) denir.

[m. 1848] senesinde Karl Marks, arkadaşı Engels'le birlikte Komünist Beyannâmesini neşr etdi. Bu beyannâmede, bütün dünyâ işçileri birleşmeğe çağrılıyor ve birleşen işçilerden, kapitalist iktisâdî nizâma, ihtilâlle son vermeleri isteniyordu. Marks ve arkadaşları, bu gâyeyi tahakkuk ettirmek için, [m. 1863] de ilk İşçi Enternasyonalini kurdular. Bu teşekkül, [m. 1876] yılında, birçok iç mücadeleler neticesinde ortadan kalktı. [m. 1880] senesinde Avrupa'daki sosyalist partiler birleşerek, ikinci Enternasyonalî kurmuşlardır. Avrupa sosyalist partileri arasındaki bu birlik hâlen devam etmektedir.

Karl Marks'ın fikrleri, sosyalist hareketlerin ana prensiplerini teşkil etmiştir. Bunlar, mevcûd rejimi, zor kullanarak, ihtilâlle bertaraf etmek ve yerine «işçi diktatoryası» kurmaktır. Kapitalist iktisâdî düzeni ortadan kaldıracak olan sosyal ihtilâl, Marks'ın aksine olarak, ileri derecede sanâyi'leşmiş batı Avrupa memleketlerinde değil, fekat ekonomisi çok geniş ölçüde zirâ'ate dayanan Rusyada vukû' buldu. Rusyada [m. 1898] de kurulan Rus sosyal demokrat işçi partisi, [m.

1903] de çoğunluk ma'nâsına gelen (Bolşevik) ve azınlık ma'nâsına gelen (Menşevik) olarak ikiye ayrıldı. Çarlık idâresine karşı patlak veren [m. 1917] Şubat ihtilâlini, sosyalist liberal ve halkçı partiler müştereken yapmışlardı. Fekat, sonradan, aynı senenin Ekim ayında, Lenin'in liderliğindeki bolşevikler, silâhlı bir ayaklanma yaparak, iktidârı tek başlarına ele geçirdiler. Lenin ve arkadaşları, komünist cem'iyete derhâl geçilemeyeceğini söyleyerek, iktisâdî yönden «kollektivist» olan ve siyâsî şekli olarak «işçi diktatoryasına» dayanan bir geçici rejim kurduklarını söylediler. Rejimlerini büyük bir terör içinde yerleşdirmeğe başladılar. Bu terörün neticesi olarak, onbeşmilyon insan öldürüldü. Bunlardan, bir milyonyediyüzaltmışbinini [m. 1917] ile [m. 1923] arasında idâm edilenler teşkil ediyordu. Bu zulm ve idâmlar, [m. 1924] yılında, Stalinin Sovyet Rusyanın başına geçmesinden sonra, dahâ şiddetlendi. Merkezi Moskovada olmak üzere, üçüncü Enternasyonal kuruldu. Marksist doktrine bağlı olarak bütün dünyâdaki proleterlerin müştereken bir ihtilâl yapmasına çalışıldı. İkinci Cihân harbinde, Rusyanın batılı demokratik devletlerden yardım istemesi mecbûriyeti, Stalini [m. 1943] yılında, Üçüncü Enternasyonalî ortadan kaldırmak zarûretinde bıraktı. Stalinin [m. 1953] de ölmesinden bir müddet sonra, Krutçef, şiddet usûllerini gevşeterek Marksist - Leninist sosyalizmin, kapitalist âlemle komünistlerin birlikde yaşadıkları bir dünyâda, kendiliğinden hâkim olacağı görüşünü ileri sürdü. Stalinin ta'kib etmiş olduğu insâfsız siyâsetin takbîhi, komünist Çinin hücumuna sebep oldu. Komünist Çin, Sovyet Rusya idârecilerini, Marksist Leninist doktrine ihânet etmekle ithâm etdiler. [m. 1964] de Krutçef'in iktidârdan uzaklaştırılmasıyla, Kosigin ve Brejnev gibi yeni Sovyet liderleri komünistlerin parçalanmasını durdurmağa çalışdılar. Fekat, bu gayretleri neticesiz kaldı.

İhtilâlcî sosyalizm, ihtilâllerle karışıklıklar çıkartılarak, umûmî grevler yaparak, gerilla muhârebeleriyle, ülkenin yabancı komünist kuvvetler tarafından işgâl edilmesiyle veyâ baskın şeklinde hükûmet darbeleri ile, iktidâra hâkim olmağa çalışmakta ve iktidârı ele geçince, totaliter bir rejim kurmaktadır. Diğer sosyal iktisâdî ve fikrî grupları tasfiye etmekte ve parlamenter rejimi yıkararak, tek parti diktatoryası kurmaktadır.

Sosyalist cereyânlar, sanâyi'leşmenin gelişmesi ile başladı. İktisâden geri kalmış Rusya ve Çin gibi memleketlerde, ihtilâlcî ve totaliter bir karakter kazanarak, komünizm şekliyle iktidârı ele geçirdi. Aynı şekilde, sağlam demokratik müesseselerden mahrûm bulunan Almanya, İtalya ve ba'zı Güney Amerika devletlerinde, ikinci Cihân Harbinden evvel, sosyalist cereyânlar, faşizm veya nasjonal sosyalizm gibi totaliter bir karakter iktisâb etmişlerdir. Faşizm ve nasjonal sosyalizmde, istihsâl vâsıtaları üzerinde, husûsî mülkiyyet hakkı tanınmaktadır. İhtilâlcî sosyalizmin temel fikrlerini ortaya koyan Karl Marx, kurulacak sosyalist cem'iyetin bünyesinin ne şekilde olacağını anlatmamıştır.

İhtilâlcî sosyalistler, ya'nî komünistler, bu devletleşdirmeği, yalnız ekonomik, ya'nî, iktisâdî sâhada bırakmıyor; politik (siyâsî), kültürel (me'ârif) alana da yayıyorlar ve din, ahlâk, vicdân ve âile hürriyetlerini de yok ediyorlar. İnsanı, düşünce ve îmân hakkından mahrûm bırakıyorlar. Komünistler, bütün dinlere düşmandır. Çünkü, onların işlediği zulm, işkence ve cinâyetleri, yalan ve iftirâları hiçbir din kabûl etmemektedir. İslâmiyyetden başka bütün dinler, bozuk olduğu, zararlı, yanlış yerleri bulunduğu için, bu dinlerde bulunan insanları, yalan, propaganda ve va'dler ile aldatmak kolay olmakda, dinleri yok edilmektedir. Fekat, islâm dîni, her kemâli, olgunluğu, üstünlüğü, her se'âdeti içinde taşıdığı için, dînini doğru öğrenmiş olan müslimânları, bu ulvî dinden soğutmağa, ayırmağa, hiçbir yalan, hiçbir propaganda muvaffak olamamaktadır. Müslimân olan, ya'nî müslimânlığı bilen ve benimsiyen bir kimse, komünist olamaz. Komünistler, müslimânı aldatamaz. Müslimânlıkda komünistlik yokdur. Komünist partisi reisi olan

Lenin, (Her millet komünist olabilir. Fakat, müslimân komünist yapılamaz. Çünkü, müslimânda tevekkül, Allaha güvenmek vardır. Allaha güvenen, Allaha sığınan kimse, komünist yapılamaz) demiştir. Müslimânları komünist yapabilmek için, önce, onların dinini, imânını almağa, müslimân çocuklarını dinsiz, imânsız yapmağa uğraşırlar. Bunun için, müslimânlara, görülmemiş eziyet, işkence yapıyorlar. Din adamlarını şehid, din bilgilerini, işkence ve ölüm cezası ile yasak ediyorlar. Din kitâblarını yok ederek, islâmiyyeti söndürmeğe, müslimân çocuklarını din bilgisinden habersiz, bir makina adam gibi yetiştirmeğe çalışıyorlar. Komünist Rusyada müslimânlara yapılan işkenceleri ve islam dinine yaptıkları hücumları, [m. 1965] de ilk baskısı yapılan (Islâma hizmet) kitabının sonunda, vesikalara dayanarak bildirmişdim.

Komünist memleketlerde Tanrısızlar [ateistler] dernekleri kurarak, yalanlar ve iğrenç iftirâlarla islâmiyyeti kötölemeğe uğraşiyor, bu yolda bütün propaganda vâsıtalarını kullanıyorlar. Buna karşılık, müslimânlara söz hakkı tanınmıyor, cevâb vermeği, islâmiyyetin kudsiyyetini, yüceliğini ve târih boyunca medeniyette ışık tutduğunu, vesikalarla bildirmeği yasak ediyorlar. Böyle davranışları, akl, ilm ve adâlet karşısında haksız olduklarını gösteren en değerli bir vesikadır. Bu, nasıl insanlıktır. Nasıl medeniyettir. Hâkim bile, iki tarafı dinlemeden hükm vermez. Komünistlerin bu vahşeti, Neronun ve engizisyonun işkencelerini geride bırakmaktadır.

Komünistlik, bir ilm, bir fikr değildir. Diktatör, zâlim bir devlet şeklidir. Bunlarda, tek komünist partisi vardır. Bütün millet, bu parti programını kabûl etmeğe, bunun gibi düşünmeğe, bunun istediği gibi konuşmağa ve herşeyden önce, dinsiz olmağa mecbûrdur. Böyle olmaları, ölmeğe, fıına atılmağa, işkence ile öldürülmeğe mahkûmdur. Orada, hiç kimse canından emin değildir. Herkes, her ân öldürülebilir. Zindana atılabilir. Milleti, partinin açığöz bir komitesi, dikta ile, zulm ile idâre etmektedir. Bütün idâreciler, kumandanlar, bu komitenin yardımcısı, çanak yalayıcısıdır. Hepsi birbirinden korkmakta, herbiri, bir iftirâya kurban gideceği günü düşünerek, korku içinde yaşamaktadır.

Emperyalistdirler. Ya'nî, dünyânın her yerine yayılmak sevdâsındadırlar. Her memleketde adamları, câsusları vardır. Bunlar, bir taraftan, komünistlik propagandası yapar. Bir taraftan da, bol para vererek, zevk ve sefâhet yollarını açarak, câhilleri, işsizleri avlarlar. Aile terbiyesi görmemiş serseriler, din bilgisi olmayanlar, bunların tuzaklarına çabuk yakalanır. Bir anarşist, eşkiyâ topluluğu kurarlar. İrgat partisi, emekçi partisi, işçiler partisi gibi câzib isimler altında siyâsî parti kurarak ortaya çıkmağa, meclisde söz sâhibi olmağa ve hükûmeti ele geçirmeğe uğraşırlar. İşçiyi, köylüyü kışkırtıcı gazete, mecmû'a çıkararak, müslimânlıkla, din adamları ile, tüccâr ile, alın teri dökerek iş yeri açanlar ile alay eder, bunları kötülerler. Devlet nizâmını bozmağa, liberal hükûmetleri devirmeğe, hâsılı milleti birbirine, kardeşi kardeşe düşman etmeğe, ihtilâl, iç harb çıkarmağa çalışırlar. İlk öldürecekleri din adamlarını, milliyetçi, anti komünist aydınları tesbît etmişlerdir. Komünist câsusları ve bunlara satılmış yerli uşakları, ordu ile, din adamları ile işbirliği yapamaz. Çünkü subaylar, kültürlü, nâmuslu, olgun, vatansever insanlardır. Komünistlerin alçak emellerine âlet olmazlar. Bunun için, er ve yedek subay olarak orduya sızmağa çalışırlar. Komünistliği; her hürriyeti, serbestliği veren Cennet hayâtı gibi göstermeğe çalışırlar. Karl Marx doktrininin ilk tatbikçisi olan Lenin, (Hep yalan söyleyiniz! Binde birine inanılsa, büyük kazancımız olur. Beyâz divara hep çamur atınız! Yapışmaz, düşerse de zararı yokdur. Hiç olmazsa, divarda leke bırakır) demiştir. Bunun için, hep yalan söylerler. Komünist Cenneti derler. Hâlbuki, kızıl Rusyada bütün toprak devletidir. Komünist peyklerinde, sömürgelerinde de, böyle yapılmakta, halkın tepkileri ile karşılaşmaktadır. [m. 1917] de ilk komünist ihtilâlinde ve diğer komü-

nist hareketlerde, köylüye toprak vereceğiz denilmişdi. İhtilâl kazanılınca, zirâ'at kollektifleştirildi. Leninin, Rus köylülerine (Müjiklerine) çarlığın geniş topraklarını taksim edeceğini va'd etmesi, ihtilâlden sonra, (Bütün mahsûllerinizi, hubûbâtınızı teslim ediniz!) şeklini almışdı. Erkek ve kadın, bütün köylü, zorla kollektif çiftlik, ya'nî Kolhozlara ve devlet çiftliğine ya'nî Solhozlara sokuldu. Kadınlar da, erkek gibi, en ağır işlerde, erkek şeflerin baskısı altında, insâfsızca çalışdırıldı. Parti adamları ise, hiçbir emek ve hizmeti olmadan, hakkı geçmeden kurmuş olan villalara, apartmanlara yerleşip, zevk ve safâ sürmekte idi. Sâhiblerini öldürdükleri malların, mülklerin üzerine oturmuşlardı. Bunları gören halk, kıtlık ve açlık karşısında ayaklandı. Binlerle zevallı, kurşuna dizildi ise de, halkın mukavemeti önlenemedi. [m. 1921] de çiftçiye küçük bir bağçe vermeğe mecbûr oldular. Fekat Stalin [m. 1932] de zulm ile, bunları yine geri aldı. Şimdi, Rusya'daki toprakların yüzde doksanyedisini, kollektif çiftlikler ve devlet çiftlikleri hâlidir. Bu toprakların ihtilâlden önceki sâhibleri, bugün buralarda, devlet için, buğaz tokluğuna çalışmaktadırlar. Dün, parlak va'dlerle ihtilâle sürüklenen çiftçi, bugün dolab beygiri gibi, bir üretim vâsıtasıdır. Bu durumdaki millet, zorla çalışmakta, devlet malına acımamaktadır. [m. 1959] Aralık ayında, Doğu Almanya komünist partisi merkez komitesine verilen bir raporda, kollektif çiftliklerde kundaklama ve sabotajların yayıldığı bildirilmiştir. [m. 1959] Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında, bu çiftliklerde, dokuzyüzden fazla kundaklama olmuş, dokuz ayda, gayri menkûl tahribât dörtmilyon doları bulmuştur. Baskı ile yapılan çalışdırmada, istihâl düşmüş, plânlama uygulanamamıştır. 8 Ağustos 1953 de Malenkov'un Sovyet yüksek şûrâsındaki açıklamasına göre, [m. 1929 - 1952] yılları arası yatırımlara ayrılan dokuzyüzdoksanyedimilyar rublenin, yalnız yüzde dokuzu zirâ'atde kullanılmış, yüzde altmışdördü ise, ağır sanâyî'ye yatırılmıştır. Bu şartlar altında, Rusyada, 1382 [m. 1963] de kıtlık başladı. Rusya, Avrupadan ve Amerikadan buğday satın almak zorunda kaldı. Bu krize; en çok, zirâ'atde şahsî teşebbüsün yasak edilmesi, milletin kazancının zorla elinden alınması sebeb olmuştur. Hayvancılıkta ise, çarlık zamanının rakamlarına bile ulaşamamıştır. Zirâ'î gücün azalması, soğuk harbe ve yaldızlı propagandalara dayanan komünist diktatörlüğünü açlığa ve sefâlete sürüklemektedir. Onun neticesi de, rejimin yıkılması olacaktır. Târihin bu en kanlı, din düşmanı, zulm, vahşet ve yalan diktatoryasını yıkacak güçlü sebebler ortaya çıkmaktadır.

Moskova'da çıkan Pravda gazetesinin Begirof imzâsı ile yayınladığı yazısına göre, yalnız Azerbaycanda, komünist idâresine karşı, elli altı şiddetli isyân olmuştur. Millet, bu davranışları ile, komünist rejime karşı besledikleri derin kin ve nefretlerini göstermişlerdir. Komünist emperyalizmi altında inleyen bütün esîr milletlerin yaptıkları kurtuluş savaşları, Rus ordusu tarafından, kanla, ateşle basdırılmaktadır. Fekat (**Ârızî sıfatlarda esâs olan ademdir**). Bu gâsıpların, zâlimlerin, hâinlerin saltanatları da geçecektir. Yakın bir zamanda, onlar da devrilecekler, mahv ve perişan olacaklardır. Çünkü dinimiz (**Zulm pâyidâr olamaz**) buyuruyor.

2 — Sosyal adâleti kaldıran, insan haklarını sömüren ikinci ekonomik sistem, (**Kapitalizm**) dir. Burada, her ne kadar şahsî teşebbüs varsa da, bu ancak sınırlı bir sayıdaki yüksek sermaye sâhibleri içindir. Bu kapitalistler, üretim kaynaklarını ellerine almış, fakîr halkı istedikleri gibi çalışdırmakta, onların kazancalarını sömürmektedirler. Kapital sâhibi olan mutlu azınlık ile fakîr işçi arasındaki geçim farkı, korkunç bir uçurum hâlidir. Sosyal adâletin ismi vardır. Sınıf farkı ise, almış yürümüştür. Fakîr işçi, kapitalistlerin emri, keyfi altında ezilmekte, kendi emeğinin mükâfâtından az birşey eline geçirebilmek için, mağrûr efendisinin karşısında ezilip büzülmektedir. Kapital sâhiblerinin çoğu Yehûdî olduğu

İçin, kapitalist devletlerde İslâm düşmanlığı hüküm sürmekte, siyonizm ve misyoner teşekkülleri, İslâmiyeti yıkmak için milyarlar sarf etmektedir.

İslâmiyet, kapital hâkimiyetini önlemiş, işçi ile patron arasındaki uçurumu kaldırmak için, işçinin, sermayeye ve kâra ortak olmasını sağlamıştır. Herkes, parasını, bir işletmeye yatırabilir. Fazla kâr alır. Böylece, bankaya para yatırılmaz. Bankalar, fâizle milleti sömüremez. Bundan başka, zenginlerin, fakirlere zekât vermesini emr buyurmuştur. İşte sosyal adâletin temelini bu teşkil eder. Zekât, malının kırkda birini müstehak olana vermek demektir. İslâmiyette, eli, ayağı tutup da çalışabilenlerin dilenmesi harâmdır. Zekât, çalışamayacak derecede hasta ve sakat olanlara ve çalışıp da, güç geçinenlere verilir. Allahü teâlâ, böyle fakîrleri, milletin içinde kırkda bir olarak yaratmıştır. Bunlara zekât veren zengin bir müslimân, hem dîni ibâdetini yaparak, Allahü teâlânın rızasını kazanır, hem de, sosyal yardım yapmış olur. Hem de, malını, servetini fakîrlere haklarından ve tecâvüzlerinden korumuş olur. Milli serveti hesâb edip, kırkda birini muhtâclara verecek olursak, hiçbir müslimân memleketinde komünizm tehlikesi baş kaldıramaz. Baş kaldırmasına sebep de kalmaz. Zekât, uşr ve sadakalar, hep sosyal yardım olup, ekonomik felâketleri önlemek için emr olunmuş, ilâhî tedbirlerdir. Bunlara ne kadar çok ri'âyet edilirse, komünizm felâketi, o kadar önlenmiş olur.

İslâmiyet, bundan başka, ticâret ahlâkını da koyarak, sınıf mücâdelesini kaldırmıştır. Şerî'at karşısında, devlet reîsi de, çoban da, eşid haklara mâlikdir ve eşid mes'ûliyyetleri taşır. Haksızlık yok, kardeşlik vardır. Zekât ile toplanan mu'azzam servet, (Beyt-ül-mal) müessesesini kurmuş, fakîrliğin, açlığın önü alınmıştır. Böylece, patron ile işçi yerine, ortaklık, şirket üyeliği meydana gelmiştir. Herkes seve seve çalışmakta, her emek sâhibi, emeğinin karşılığını bulmaktadır. Hadîs-i şerîfde, (İşçiye, alınının teri kurumadan hakkını veriniz) emr buyurulmaktadır. Devlet, millettten zorla birşey alamaz. Milletin malı olan Beyt-ül-mal, hakkı olanlardan başka kimse kullanamaz. İslâmiyette devlet, milletin eziyetçisi, sömürçüsü değil, onun hizmetçisi, koruyucusudur. Millet, efendidir. Hükûmet, onun bekçisidir. Sosyal adâleti, her asrda, her yeni çağda gerçekleştirecek biricik rejim, İslâm dîninin gösterdiği âdil ve serbest iktisâd yoludur. İslâmiyet, sosyal adâleti tam tecelli ettirir. Sosyalizme, komünizme ve kapitalizme aslâ yer ve fırsat vermez. Hakların sömürülmesini kesin olarak yok eder.

Komünistliği ilk çıkaran Mejdek adında bir İrânlıdır. Peygamber olduğunu söylerdi. Mecûsî idi. Herkesin malı ve kadını ortaktır dedi. İrân şâhi Kabâd, buna inandı ise de, oğlu Nûşirvân, bunu seksenbin adamı ile birlikte öldürdü. Bunlar (Burhân-ı kâfir) lügat kitâbında yazılıdır. Ahmed Cevdet paşa, onbeş sahifelik bir kitâbında, komünistliğin Avrupaya, Asyaya yayılacağını, müslimânların bu belâdan kurtulacağını yazmaktadır.

**Bir yığın kundakçıdan, yangın görenler milleti,
şimdi inmiş sanırsın, mutlak şu müdhiş âyeti.**

**Ey, vatansız derbederler, ey alçak kundakçılar!
milletin ecdâddan kalan, dîni ve nâmûsu var.**

**Şimdi sıra bunların, gitsin bunlar da öyle mi?
silinsin mi târihten, bir müslimânlık âlemi?**

**Ey, hayâ nâmında bir hissin varlığından bile,
hiç haberi olmıyan, yüzsüz, hayâsız, bak hele!**

**Arkasından taklak atdın, en denî bir şirretin,
düşdü perden, çıkdı cascavlak, o çirkin sûretin.**

Bir külâh kapmaksa şâyed, bunca hırsın gâyesi?
kendi nâmûsun olur, ergeç, onun sermâyesi!

Bârî, îmânile, vicdânile halkın oynamal
sonra katkat, nâsiyenden sarkacak, birçok yama!

Bir kızarmaz çehre, bulmuşsun, yâ cânî, hep bürün,
milletin îmânını ifsâd eyle, hem, mü'min görün!

Kendi ırzından, cömerd olmaksâ âdetin eğer,
kendi mâlındır senin, dilediğine bol bol ver!

Milletin lâkin, bu tertemiz olan evlâdına,
tatlı sözlerle örtülü, zehirli hapları, sunma!

25 — İSLÂMİYYET

Seyyid Abdülhakîm ibni Mustafâ Arvâsî «kuddise sirruh» hazretlerinin (Râbita-i şerife) risâlesi, elliyedinci sahifesinden alınmıştır:

İslâmiyyet, Allahü teâlânın, Cebrâîl ismindeki melek vâsıtası ile, sevgili Peygamberi Muhammed aleyhisselâma gönderdiği, insanların, dünyâda ve âhîretde râhat ve mes'ûd olmalarını sağlayan, üsûl ve kâ'idelerdir. Bütün üstünlükler, fâideli şeyler, islâmiyyetin içindedir. Eski şerî'atlerin, görünür, görünmez bütün iyiliklerini, islâmiyyet, kendinde toplamıştır. Bütün se'âdetler, muvaffakiyyetler ondadır. Yanılmıyan, şaşırımıyan aklın kabûl edeceği esâslardan ve ahlâkdan ibâretdir.

Yaradılışında kusûrsuz olanlar, onu red etmez ve nefret etmez. İslâmiyyetin içinde hiçbir zarar yoktur. İslâmiyyetin dışında hiçbir menfe'at yoktur ve olmaz. İslâmiyyetin hâricinde bir menfe'at düşünmek, serâbdan şerâb beklemek gibidir. Şerî'at, memleketleri i'mâr, insanları terfih etmeği emr eylemekte, Allahü teâlânın emrlerine saygı göstermeği ve mahlûklara merhameti istemektedir. Her mahlûka karşı mes'ûliyyet taşımaktadır. Nefsin temizlenmesini te'mîn etmekte, kötü huyları, iyi huylardan ayırmaktadır. İyi huylu olmağı emr edip, kötü huyları, şiddetle red ve yasak eder. Her cihetden iffeti ve hayâyı emr eder. Tâam sıhhatli olmağa cebr eder. Tenbelliği, boş vakt geçirmeği red ve men' eder. Zîrâ'ati, ticâreti ve san'ati, kat'î olarak emr eder. İlme, fenne, tekniğe, endüstriye, lâyük olduğu üzere, ehemmiyyet verir. İnsanların yardımlaşmasını, birbirlerine hizmet etmesini ehemmiyyetle istemektedir. Dîni ve vatani başka olanların, canlarını, mallarını ve nâmûslarını korumağa cebr edip, bunlara ilişmeği men' eder. Ferdlerin, evlâdın, âilenin ve milletlerin haklarını ve idârelerini öğretmekte, dilere, geçmişlere, geleceklere karşı bir hak ve mes'ûliyyet gözetmektedir. (Se'âdet-i dâreyn) i, ya'nî, dünyâ ve âhîret se'âdetini câmi'dir.

Başka dinler, böyle değildir. Başka dinlerin hepsi bozulmuş, ilâhî hükümler yerine, insan kafasından çıkan formüller yer almıştır. Bunun için, lâyetegayyer olamamış, ilerliyen, değişen hayât karşısında, şekiller ve ölü kelimeler hâlinde kalmışlardır. Allahü teâlâ, islâm dînini; hayâtın yürümesini, ihtiyâcların değişmesini karşılayacak, terakkîleri sağlayacak esâslar üzerine kurmuştur. Şerî'ate, orta çağın ihtiyâcları üzerine kurulmuş, değişmez hükümlerdir demek, islâm dînine

İftirâ etmektir. Bunu ancak, İslâm hukûkunu dışardan gören, içinden haberi olmayan, kör, câhil veyâ din düşmanı, İnâdî ve yalancı kâfirler söyler. Bunlar, fıkıh kitâblarını, kendi sözleri gibi, derme çatma sanıyor, şerî'ate, şekli ve kalıp hâlinde ölü kelimelerdir diyorlar. Allahü teâlânın emr ve yasaklarına böyle saldırmak, dinden ne kadar habersiz, ne kadar bilgisiz olduğunu göstermektedir. Dünyânın her tarafında, bugün, adâletin tatbikında görülen bozukluk, düzensizlik, hep ilâhî adâletten, İslâm hükmlerinden ayrılmanın neticesi değil midir? İslâmiyyet, insanların mukadderâtını, mu'ayyen, müstekar, hiç değişmeyecek olan sağlam bir adâlet temelinde bağlamış, diktatörlerin, zâlimlerin, câhillerin, şahsları ve zümreleri kayıran veyâ ezen, birbirine uymayan kanûnlar yapmalarına hâcet bırakmamıştır. Halkın mukadderâtını, tesâdüfe, şansa değil, beyaza, siyaha ve doğuya, batıya yayılan eşit haklara, âdil hükümlere bağlamıştır. Fıkıh, şerî'at kitâbları, orta çağın kâ'idelerini ve her asrdaki zâlimlerin, serhoşların, taklîdcilerin kanûnlarını değil, her terakkîdeki, her ilerlemedeki zorlukları çözen, her çağda huzûr ve se'âdeti sağlayan ilâhî hükümleri bildirmektedir.

İslâm dini, insanların hem rûhî, hem de maddî refâhını te'min edecek bir şerî'at getirmiştir. Bu şerî'at, sâdece, ferdle Allah arasında râbita kurmakla kalmayıp, ferdin, bir topluma, hattâ insanlık câmi'asına karşı haklarını ve vazifelerini şumûllü olarak tanzîm eder, hep ileriye gösterir, ileriye ister ve ileridir. İlericiliğin ve dinamizmin mümessilidir. Bu şerî'at, insan rûhunu ve bütün insanlığı sevk ve idâre edecek prensiplerden ibâretidir. Sosyal adâlet esâsları üzerine kurulmuştur. Bu şerî'atde sınıflaşma yoktur. Herkes eşit haklara, aynı i'tibâra sâhibdir. Ferdin, mu'ayyen bir topluluğun, hattâ yalnız müslimânların değil, bütün insanlığın, hür ve medenî bir hayât seviyyesine ulaşmasını emr etmekte, bunun için de, sosyal adâleti esâs tutmaktadır. O hâlde, (İslâm dini, yalnız bir vicdân işi olarak kalmalı, [hıristiyânlık gibi] Allahla kul arasında, gizli bir bağlılıktan ileri gitmemeli) demek, İslâmiyyeti yok etmek, yasak etmek olmaz mı? Bu ise, layıklığa aykırı değil midir? Din serbestliği mi, din düşmanlığı mı olur?

[13 Haziran 1962 çarşamba günü İstanbuldaki sabâh gazeteleri şöyle yazıyordu:

[m. 1953] yılında, Afrikanın 215 milyon nüfûsunun 105 milyonu müslimândı. Bu sayı, bugün, çok dahâ fazla artmış bulunmaktadır. İslâm dini, ırk, milliyet, siyâsî inanç, lisân ve tahsîl seviyyesi ayırd etmeksizin, her insanın şeref ve i'tibârına hurmet ettiği için, büyük başarı sağlamaktadır].

**Uyan sevdiğim gençlik, bütün ümmîdler sende,
Uyan ey Anadolu, ey azizler diyârı!
Asr-ı se'âdetdeki adâlet, yeryüzünde,
Yeniden te'sis olsun, gelsin İslâm behârı.**

**Ceddinin torunusun, o kan damarındadır,
İstersen neler olur, rûhları yanındadır.
Resûlullahın aşkı, kalbinde, kanındadır.
O senden yüz çevirmez, ara hakikî yârı!**

**Sarı güzel dinine, şerî'ati İhyâ et!
Sünnetin ışığında, gitsin, yok olsun zulmet.
Doğsun İslâm güneşi ve hakikî se'âdet,
Yeniden zuhûr etsin, budur İslâm şî'ârı!**

26 — BİR İSLÂM DÜŞMANINA CEVÂB

Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyuruyor ki, **(Her çocuk, dünyâya, müslimân olacak şekilde temiz rûhlu gelir. Sonra, bunları anaları, babaları dindsiz yapar).** Bundan anlaşılıyor ki, çocuklara müslimânlığı öğretmek lâzımdır. Onların temiz rûhları müslimânlığa elverişlidir. Müslimânlığı öğrenmeyen çocuk, din düşmanlarının yalanlarına, iftirâlarına aldanarak, müslimânlığı yanlış anlar. Onu gericilik, kötülük sanır. Hiç din bilgisi almamış, müslimânlığı, anlamamış bir din câhili, islâm düşmanlarının tuzaklarına düşerse, İslâmiyeti bambaşka, büsbütün tersine birşey olarak öğrenir. Aldığı zehirli aşuların, küstâhca uydurulan yalanların kurbanı olur. Dünyâda huzûra kavuşamaz. Âhiretde de, sonsuz felâketlere, azâblara yakalanır.

İslâm düşmanlarının, gençleri aldatmak için, ne kadar âdi, ne kadar alçak iftirâlar uydurduklarını, her müslimânın, hattâ her insanın bilmesi lâzımdır. Bu yalanlara aldanıp, felâkete sürüklenmemek için de, İslâmiyetin üstünlüğünü, ilme, fenne, ahlâka, sıhate hizmet ettiğini, çalıştığı, ilerlemeği emr eylediğini anlamak lâzımdır. İslâmiyeti doğru ve iyi anlamış olan akıllı, uyanık, kültürlü bir kimse, islâm düşmanlarının yalanlarına aldanmaz. Onların, din câhili, bilgisiz, aldatılmış bir zevallı olduklarını görerek, kendilerine acır. Onların, bu felâketten kurtulmalarını, doğru yola gelmelerini diler.

Böyle aldatılmış bir din câhilinin, almış olduğu zehirli iftirâları etrâfına saçmak, kendini sonsuz felâkete sürükleyen rûh hastalığını, sağlam rûhlara da aşılayarak, iyi insanları bozmak, dejenere etmek için, hayâsızca karaladığı birkaç yaprak elimize geçti. Doğruyu, iyiliği, fazileti kötüliyen bu yazıları görenler, yazarının etiketine aldanarak, bunların bir incelemeye, bir bilgiye dayandığını, bir değer taşıdığını sanabilir. Bu düşüncenin üzüntüsünü gidermek için, o iğrenç iftirâlardan birkaçını alıp karşısına doğrusunu yazmak uygun görüldü. Aşağıda oniki maddede yazılı alçakca düzölmüş iftirâları ve bunların doğrusunu okuyan temiz rûhlu gençler, islâm düşmanlarının taktiklerini, oyunlarını açıkca anlayacak, kendilerine ilerici diyen, o kara kafalı, habîs rûhlu kâfirleri yakından tanıyacaktır:

1 — Cem'iyet hayâtına karışmış dînî düşünce ve metod, cem'iyetin gelişmesini önleyen zincir gibi imiş.

Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», **(Hiç ölmeyecekmiş gibi dünyâ işlerinize çalışınız!)** buyuruyor. İmâm-ı Menâvînin bildirdiği hadîs-i şerîfde, **(Elhikmetü dâiletül-mü'min)** buyuruyor. Ya'nî, **(Hikmet, fen bilgileri, mü'minin gayb ettiği malıdır. Nerde bulursa alsın!)** buyuruyor. İslâm dîninin, cem'iyetlerin kalkınmasını desteklediğini, medeniyete ışık tuttuğunu, dost düşman bütün ilm adamları, sözbirliği ile söylemekdedir. Meselâ, İngiliz lordlarından Jon Davenport, Londrada basılan, İngilizce, **(Hazret-i Muhammed ve Kur'ân-ı kerîm)** isimindeki kitâbında, ikinci kısmın ikinci faslı, birinci sahîfesinde, (İlme ve irfâna, müslimânlardan dahâ derin saygı gösteren bir millet gelmemiştir) sözü ile başlayarak, İslâmiyetin cem'iyetlerin ilerlemesine, yükselmesine önderlik ettiğini, misâllerle, vesîkalarla uzun anlatmaktadır.

Amerikada, Teksas teknik üniversitesi profesörlerinden, Amerikan târihcisi Dr. Kiris Traglor, [m. 1972] senesinde büyük bir topluluğa yaptığı konuşmasında, Avrupa rönesansının ilhâm ve gelişme kaynağının İslâmiyet olduğunu, müslimânların, İspanyaya ve Sicilyaya gelerek, bugünkü modern teknik ve gelişmenin temellerini attıklarını, fende ilerlemenin, kimyâda, tıbda, astronomide, denizcilikte, coğrafyada, kartografya ve matematikte terakkî etmekle mümkün olduğunu

nu söylemiş, bu bilgileri, Avrupaya, kuzey Afrika ve İspanya yolu ile, müslimânların getirdiklerini bildirmişdir. Eğer müslimânlar, bilgilerini kıymetli tirşo kâğıtlara ve paprüslerle yazmasalardı, bugünkü modern basın nasıl meydana gelirdi ve fâideli olabilirdi demişdir. Yukarıdaki yazıyı, Pâkistânda çıkan, haftalık (İslâm dünyâsı) gazetesinin, 26 Ağustos 1972 sayısından aldım. İlmde, kuru bir etiketden başka nasibi olmıyan bir ahlâksızın, bir faziletsiz İslâm düşmanının yalanları, bu hakîkati elbette örtmez. Güneş balçıkla sıvanamaz.

2 — Devleti din zincirinden, din kösteğinden kurtarmak gerekmiş. Muâsır batı medeniyetine ulaşabilmek için, gerçek bir layıklık sistemine kavuşmak lâzım.

İslâmiyyet, ilm, ahlâk, doğruluk, adâlet üzerine dayanan ve tam liberal olan demokratik bir devlet kurmaktadır. Devleti, siyâset canbazlarının elinde oyuncak olmaktan korumaktadır. Kapitalistler, diktatörler ve komünist uşakları, böyle bir serbest sistemi, kendi zulm, işkence ve ahlâksızlıkları için bir zincir, bir köstek gibi görürler. Kâtiller, hırsızlar, nâmûssuzlar; adâleti, cezâ kanûnlarını kendileri için bir zincir olarak görür. Layıklığı din düşmanlığı olarak kullanan ve bu kelimenin gölgesi altında islâmiyyeti yıkmaya çalışan bir kâfirin, câhilliğini, ahmaklığını anlatmaya lüzûm yoktur. Devletin, milletin, gelişmesini, ilmden, fenden, çalışmaktan, ahlâktan beklemeyip de, bütün bu faziletleri temsil eden islâmiyyeti yok etmekte arayan ve batının ahlâksızlığına, pisliğine ve egoistliğine imrenen bir kara kafada akl ve ilm bulunmadığı gibi, ahlâk yoksunu olduğu da anlaşılmaktadır.

3 — Halkı, hâlâ, islâmın kanâ'atkârlık felsefesi ile uyutup ferdleri, haklarını istemez hâle getirmekten ümmidleniyorlar. Bunlar, komünizmi önlemek be-hânesi ile, milletdeki kölelik ve âhîret fikrini savunuyorlar. Kanâ'atkârlık ise, bir istismâr bezirgânlığının ifâdesidir. İslâmcılar bu bezirgânlığın propagandasını yapıyorlar diyor.

(İslâmın kanâ'atkârlık felsefesi) demek gibi saçma söz az bulunur. Felsefenin ne demek olduğunu önceki sahîfelerde anlatmışdık. İslâmiyyetde felsefe olmayacağını açıklamışdık. Böyle yanlış sözler, sâhibinin, islâmiyyetden ve felsefeden haberi olmadığını, kelime kalıplarını ezberleyip, islâmiyyete karşı olan düşmanlığını yaymak için, ma'nâlarından gâfil olduğu kelimelerin yığını yapıldığını göstermektedir. İslâm düşmanları, asrlardan beri, din adamı şekline girip, tahribâtını din adamı maskesi altında yapıyorlardı. Bugün ise, meslek, san'at adı verilen kılıklara giriyorlar, geçer akça olan bir etiket elde ederek saldırıyorlar. Kanâ'atkârlığı, yalnız islâmiyyet değil, her milletin ahlâk kitâbları övmektedir. Kanâ'at demek, bu ahmanın uydurduğu gibi, hakkından vaz geçmek, uyuşuk olmak değildir. Kanâ'at; hakkına, kazandığına râzı olup, başkasının hakkına saldırmamak demektir. Bu ise, insanları uyuşdurmaz, çalışmaya, ilerlemeğe teşvîk eder. İslâm dini, bu kâfirin uydurduğu gibi, köleliği savunmaz. Köle âzâd etmeği emr eder. Kölelik, islâmiyyetde değil, dikta rejiminde ve komünistlerde vardır. Âhîretin varlığını, ilâhî kitâblar, mu'cizeleri görülen Peygamberler haber vermekte ve akl-ı selîm, ilm ve fen bunu red edememektedir. Bu sapık câhilin sözü ise, yalnız hissî, inâdî bir saçmalamadır. Hiçbir habercisi olmadığı gibi, ilmî, fennî bir dayanağı da yoktur. Âhîretin varlığına inanmak, cem'iyetlerde, memleketlerde; nizâma, adâlete, sevişmeğe, birleşmeğe sebep olmaktadır. İnanmamak ise, serîliğe, başı boşluğa, mes'ûliyyet hissini gitmesine, menfe'at düşkünlüğüne, ayrılığa, düşmanlığa yol açmaktadır. Fâideli şeye inanmak elbette iyidir. Senedsiz, dayanaksız ve fâidesiz şeyden kaçınmak ise, akla uygun ve lâzımdır. İslâmiyyet, istismâr edilmeği, hakkını aramamağı red eder. İstismârcılık günâh olduğu gibi, kendi zararına râzı olmak da câiz değildir. İslâmiyyetde, câhillik, tenbellik, hakkını aramamak, aldanmak özr değildir, suçdur. (Zararına râzı olana

acınmaz) sözü meşhûrdur. İslâmiyyetde istismârcılık nasıl olur? İlmî ve vicdânî olan, bunu nasıl söyleyebilir? Bunu söyleyen câhil, kul hakkını bildiren âyet-i kerîmeleri ve çeşidli hadis-i şerîfleri acabâ hiç duymamış mı? Bilmemesi, duymaması özr olmaz!

4 — Doğu, dine gömülüp afyonlaşmış, uyuşuk olmuş, îmân sâhibi olmak, esirlik imiş.

İslâmiyyetin, aktif, çalışkan, âdil, kahramân milletler meydana getirdiğini ve Eshâb-ı kirâmın üstünlüklerini, her târîh okuyan açıkça görür. Bunu gösteren binlerle misâl, milyonlarla kitâb meydandadır. Ne yazık ki, kör olan, güneş görmez. Körün görmemesi, güneş için bir kusûr olur mu? Dost, düşman bütün akl sâhiblerinin hayran kaldığı bu yüce dine, se'âdet ve medeniyyet kaynağına, bir câhilin, bir aldanmışın dil uzatmasının ne kıymeti vardır? Söz ve yazı, sâhibinin aynasıdır. Herkes, düşmanında, kendindeki kötülüklerin bulunduğunu söyler. Her kabdan, içinde bulunan sızar. Alçak olanın sözleri ve kelimeleri de, kendi gibi olur. O çirkin sözlerin karşısında kalanlar, pislîğe düşen pırlantaya benzer. Bir kötü kimsenin islâmiyyete saldırmasına şaşılmaz. Bu yersiz ve saçma iftirâları doğru sanıp, aldanarak felâkete düşenlere şaşılır. Bu iftirâlara cevâb vermeğe değmez. Kör olana, güneşin varlığını anlatmağa uğraşılmaz. Safrası, karaciğeri bozuk olana, şekerin tatlı olduğunu anlatmak fâide vermez. Bozuk, habîs rûhlara kemâlât, üstünlükler anlatılamaz. Bunlara cevâb vermek, başkalarının bunlara aldanmasını önlemek içindir. İlâc, hastaları ölümden korumak içindir. Ölüleri diriltmek için değildir.

İslâmiyyetin, medeniyyete ışık tuttuğunu öven milyonlarca yazıdan birini bildirelim. Hem de kötülediği, beğenmediği doğudan değil, imrendiği batılılardan seçerek yazalım. Mocheim diyor ki, (Onuncu asrdan beri, Avrupada yayılan fen bilgilerinin, fizik, kimyâ, astronomi ve matematiğin, islâm mekteplerinden alındığı ve hele Endülüs müslimânlarının Avrupanın üstâdı oldukları muhakkaktır. Romalılar, Gotlar, İspanyaya hâkim olmak için ikiyüz sene uğraşmışlardı. Hâlbuki müslimânlar, bu yarımadağı yirmi senede ele geçirdi. Pirene dağlarını geçerek Fransaya kadar yayıldılar. Müslimânların ilm, irfân, ahlâk bakımından üstünlükleri, silâhlarının te'sirinden dahâ az değildi). Davenport diyor ki, [Avrupa, bugün de müslimânlara medyundur. Hazret-i Muhammed «aleyhisselâm», (Şan, şeref ve üstünlük, mal ile değil, ilm ve irfân ile ölçülür) demiştir. İslâm devletleri, asrlarca, en muktedir ellerle idâre edilmiştir. Müslimânların üç kıta üzerine yayılması, târihin en şerefli zaferleri olmuştur].

Bu câhil, rûh hastası, yazılarında, doğu dine gömülerek afyonlandı diyor. İngiliz lordu Davenport gibi müslimân olmıyan tarafsız yazarlar ise, vicdânları ile diyor ki, (Batıda Endülüs müslimânları, ilm, fen tohumlarını saçarken, doğuda Mahmûd-i Gaznevî ilm ve irfânı yayıyordu. Memleketi, fen adamlarının kaynağı olmuşdu. İslâm hükümdarı, üretimi arttırıyor, kaynaklardan topladığı serveti iyi yerlerde memleketin ilerlemesinde kullanıyordu. Doğuda huzûr, medeniyyet böyle ilerlerken, Fransanın (yedinci Louis) si, Vitri şehrini ele geçirince yaktırdı. Binüçyüz insan da berâber yanmışdı. O zaman İngilterede iç savaşlar ölüm saçıyordu. Toprak ekilmemiş, herşey tahrib edilmişdi. Ondördüncü asrda, İngiliz, Fransız muhârebeleri o kadar fecî, o kadar yıkıcı idi ki, târîhde benzeri görülmemişdi. Doğuda, İslâm memleketlerinde ise 752 [m. 1351] de Dehli hükümdârı olan üçüncü Fîrûz Şâh Tuğluk, ölüm târihi olan 790 senesine kadar, nehrler üzerinde elli sed, kırk câmi', otuz mekteb, yüz hân, yüz hastahâne, yüz hamâm, yüzelli köprü yaptı. Kanal açdı. Hindistânda şâh Cihânın bütün memleketi huzûr ve se'âdet içinde idi. Mühendis Alî Murâd hâna, Dehli kanalını yaptırdı. Şehrın her yerine mermer fıskiyeler, şâdırvânlar, hamâmlar yapıldı. Her evde sular akıyordu. Memleket emniyyet içinde idi).

5 — Din bir kaderciliğin, bir kanâ'atkârlığın ifâdesi imiş. Ezilenleri, açları uyuşduran bir âhîret fikri imiş. Âhîret ni'metlerini dünyâda fazla istememek için imiş. Yaşamak sevinci ve ihtiyâcı, kanâ'atcılığı ve kadercilliği parçalamış ve da, hâ iyi ve dahâ çok kazanmak için mücâdeleyi doğurmuş. Dinler, donmuş, kalıplaşmış âdetlere bağlı sistemlere karşı olanlardan korkarlar diyor. Din afyonu, insanı sllik, isyânsız, yaşamasız kılmış.

Böyle yalan sözlere, iğrenc iftirâlara cevâb vermeğe değmez. Çünkü, doğru-sunu bilen akllı kimse, bunlara aldanmaz. Fekat islâm düşmanları, aklları yok ise de, kurnaz olduklarından, gençleri aldatabilmek için, onları lüzûmsuz, fâidesiz şeylerle meşgûl ederek, nefse hoş gelen, şehvete uygun afyon yutdurarak, din bilgileri öğrenmelerine mâni' oluyorlar. Böyle oyalanarak, uyuşdurularak câhil bırakılan ma'sûm zevallıların, yukarıdaki yalanlara aldanmamaları, felâkete düşmemeleri için hakikati kısaca yazmak yerinde olur. (Se'âdet-i Ebediyye) kitabımı iyi okuyan, bahtiyâr bir genc, islâmiyyeti doğru olarak, iyice öğrenir. Hiçbir iftirâyâ aldanmaz. Bunun içindir ki, Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» efendimiz, (İlm sâhibi olan, müslmân olur. Câhli olan, din düşmanlarına aldanır) buyurarak, bilgili olmağı tevsiye buyurmaktadır.

Evet din, kadere inanmak ve kanâ'at etmektir. Fekat kader, bu zevallı câhilin zan ettiği gibi çalışmamak, fazla istememek değildir. Kader, insanların ne yapacağını, Allahü teâlânın önceden bilmesi demektir. Allahü teâlâ, çalışmağı emr ediyor. Çalışanları övüyor. Nisâ sûresi, doksanıördüncü âyetinde, (Cihâd edenler, çalışanlar, uğraşanlar, oturduğu yerde ibâdet edip cihâd etmiyenlerden dahâ üstündürler, dahâ kıymetlidirler) buyuruyor. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», (Çalışıp kazananları Allahü teâlâ sever) buyuruyor. (Se'âdet-i ebediyye) fihristinde, (Kesb ve ticâret) maddesi bulunup okunursa ve târih gözden geçirilirse, islâmiyyetin, çalışmak, kazanmak dini olduğu iyice anlaşılır. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», (İki gün bir derecede bulunan, ilerlemeyen al dandı) buyurarak, hergün ilerlemeğı, yükselmeğı emr ediyor. (İşlerinizi yarına bırakmayınız. Sonra yok olursunuz!) ve (Yabancı dil öğrenin. Düşmanın şerrinden böylece kurtulursunuz!) buyuruyor.

Âhîret ni'metleri çalışmağı önler demek, çok insâfsızlık, çok alçaklıktır. (Çalışıp kazanan kimse, âhîret günü ayın ondördü gibi parlak olacak) ve (Âlimlerin uykusu ibâdetdir) ve (Halâl kazanın ve hayrlı yerlere harc edin) ve (Din kardeşine ödünç verenin, günâhları afv olur) ve (Herşeye ulaşırdan yol vardır. Cennete kavuşduran yol ilmdir) hadîs-i şerîfleri, çalışıp kazanmağı ve dünyâda iyi yoldan kazanıp, iyi yere verenlerin, âhîreti kazanacağını bildirmektedir. Din, insanları, isyân etmekden men' edermiş. Bunun için afyon imiş. Yazarın din ve medeniyet anlayışını, bu saçmaları, pek iyi açıklamaktadır. Böyle sözlerin, bir ilmin, bir fikrin ifâdesi olmadığı meydandadır. Körü körüne, bir din düşmanlığı yaparak, komünist rûhlu şeflerin gözüne girip, bir köşe kapmak için olan bezirgânlıktan başka birşey değildir. Dünyâlık ele geçirmek için, dinlerini verenler dâima aldanmış, felâkete sürüklenmişlerdir. Yaranmak istedikleri şefleri, her fânî gibi, koltuktan düşmüş, inanmadıkları, kafa tuttukları yüce Allahın adâleti katına çıkararak, sonsuz azâblara yuvarlanmışlardır. Yaltakçıları, bunları unutmüş, başka partilere geçmişler. Çıkarları için, başka fânîlere tapınmağa başlamışlardır.

6 — Çöl kanûnlarının hâkim kılındığı arab ülkelerinde, maddiyâta, materyalist felsefeye hücum etmekteyler diyor.

Eskiden din düşmanları, tesavvuf büyüklerinin kıymetli sözlerinden birkaçını ezberleyip, ma'nâlarını anlamadan, bunları ulu orta yazar, söyler, tarikatçılık yaparlar, gençleri tuzaklarına düşürürlerdi. Şimdi de, islâm düşmanları, batılı fen, fikr adamlarının sözlerinden birkaçını ezberleyip, palto tutarak, kadeh doldurarak, çanak yalayarak bir etiket alıyor, bir köşe kapıyorlar. Kendilerine ilm adamı,

kültürlü pozu vererek ezberledikleri kelimeler içine, islâm düşmanlığını kusuyor, gençliğin önüne sürüyor ve bunlar masonların, komünistlerin cici mamasıdır diyerek, müslimân yavrularını aldatmağa yelteniyorlar.

Fen bilgisi olmayıp, gayri meşrû' yollarla bir etiket, bir diploma ele geçirerek, fen adamı maskesi altında, islâmiyyete saldıran soysuzlara [Fen yobazı] denir. Bir vakt, fen yobazlarından biri, eline geçirebildiği etiket sâyesinde, bir koltuk sâhibi olmuş. Milletın kendisini adam yerine almadıklarını görünce, bir toplantı yapmış, köylüleri ve din adamlarını toplayıp, materyalist felsefe, ilerici aydın kişi gibi kelimeleri savurmağa başlamış. Herkesin din adamlarını saydığıını, kendisine aldırış edilmediğini görünce, köpürmeğe başlamış. Pis huylarını, kötü düşüncelerini ortaya koyan, aşağı kelimeler kullanmış. Bu arada, din adamlarına işâret ederek, (Avrupa görmiyen eşekdir) demiş. Müftî efendinin sabrı tükenerek: (Peder-i âliniz Avrupaya teşrîf etdiler mi beyefendi?) demiş. Kaba bir sesle tenezzülen (Hayır) cevâbını lutf eyleyince, müftî efendi, (O hâlde zât-ı âliniz de, eşek oğlu eşeksiniz!) diyerek, müdir beyi kazdığı çukura düşürmüştür. Islâm âlimlerinin yüksekliğini, islâm medeniyyetinin bütün dünyâ kütübhânelerini dolduran şanlı, şerefli üstünlüğünü bilmiyen kara kafalı ilerici câhiller, islâmın çelik kal'asına böyle mantar tabancaları ile saldırmakta, hepsi rezil ve perişân olmaktadır.

7 — İktisâdi çöküntülere sebep olanlar, dînin afyon etkisini gösteren bir kaderci lokmaya, bir hırkaya rızâyı telkîn eden sözlerden istifâde etmişler. Medeniyyet, dahâ fazla iktisâdi refâh istemek, bunun için uğraşmak demektir. Din ise, kadere rızâ, âhıret ve ma'neviyyât telkînleri ile toplumun bu kalkınma hareketlerini kırmış, uyutmuş.

Yukarıdaki maddede bildirdiğimiz çanak yalayıcılığın canlı bir tablosu dahâ! Öyle bir yalan ki, otuz sene içinde üç kıt'aya yayılmış ve zamanın en büyük iki imperatorluğu olan İrân ve Roma ordularını yere sermiş ve hele İrân devletini târîhden büsbütün silmiş ve adâleti ile, güzel ahlâkı ile her milletin gönlünü kazanmış olan islâm mücâhidleri afyonlu, miskin, uyuşuk hastalarmış. Biraz târîh bilen kimse, bu şerefsiz, alçak iftirâya ancak güler ve iğrenir. Islâm dîni çalışmağı, ilerlemeğı emr etmekte, kazanıp fakîrlere yardım edenlere Cenneti müjdelemektedir. Bu yazar, Avrupalıların, Amerikalıların hayretten parmaklarını ısırıldığı Islâmın san'at eserlerini ve müslimânların ilmdeki ve teknikdeki başarılarını öven yazılarını görseydi, bu satırları karalamağa belki sıkılırdı. Belki diyorum. Çünkü, hayâ duygusunu taşımak da, bir fazîletdir. Fazîletsiz kimseden, sıkılmak beklemek yersiz bir istek olur.

Müslimânlık, çalışıp kazanmağı emr ediyor. Kanâ'at demek, bir hırkaya râzı olup tenbel oturmak demek değildir. Müslimânlar, aslâ böyle değildir. Kanâ'at demek, kendi kazandığına râzı olup, başkasının kazancına göz dikmemek demektir. Avrupaya medeniyyeti islâmiyyet getirdi. Çünkü, islâmiyyet, iktisâdi refâhı sağlıyan yolları göstermektedir, buna kavuşmak için çalışmağı istemektedir. (İnsanların hayrlısı, en üstünü, insanlara dahâ fâideli olanlarıdır) ve (iyiliklerin en iyisi, sadaka vermektir) ve (En hayrlınız, insanları çok doyuranınızdır) ve (Sizin en hayrlınız, başkasından beklemeyip, çalışan, kazananınızdır) gibi dahâ pekçok hadis-i şerîfler, yukarıdaki yazıların alçakca düzülmüş iftirâ olduklarını göstermektedir.

8 — Müşterek medeniyyete erişmek çabalarını târîh içinde engelleyen, dînin emr edici kudreti imiş. Devrimlerin amaçlarını engelleyen dînin emr edici otoritesini yok etmeli imiş.

Fen yobazı, medeniyyeti diline dolamakda, genç beyinleri bu efsunlu kelime ile uyuşturmağa çalışmaktadır. Büyük ve ağır sanâyî' kurup, elektronik makina-

lar ve atom gücü ile çalışan fabrikalar yapıp, bunların arkasında, fuhşu, kadını eğlence vâsıtası şekline sokmağı, döviz kaçakçılığı ile, yalan ve hile ile, vurgun ile patron olmağı, işçinin sırtından geçinerek, her çeşid hayvânî arzûlara kavuşmağı medeniyet sanmaktadır. İslâmiyyetin ta'rif ettiği ve ulaşılmasını emr ettiği medeniyet; (Ta'mir-i bilâd ve terfih-i Ibâd) dır. Ya'ni medeniyet, binâlar, makinalar yaparak memleketleri kalkındırmak ve fenni ve her çeşid gelirleri, milletlerin hürriyetleri, râhat ve huzûr içinde yaşamaları için kullanmak demektir. Yirminci asrda, medeniyetin bu iki şartından yalnız birincisi vardır. Fen, göz kamaştırarak ilerlemekte ise de, ekonomik ve teknik buluşlar, insanları köle yapmak, zulm ve işkence için kullanılmaktadır. Komünist devletler ve dikta rejimleri bunun misâlidir. Yirminci asr, fen asrıdır. Medeniyet asrı olmakdan çok uzaktır.

Sosyalist yazar, dini yok etmek arzûsunda çok haklıdır. Çünkü islâmiyyet, ahlâksızlığı, nâmûssuzluğu, sömürücülüğü, iki yüzlülüğü, diktatörlüğü, jurnalculuğu, kısaca, insanlığı kemiren her kötü davranışı yasak etmektedir. Kötü rûhlular, yapıcı olan islâmiyyetden elbette ürker. Bu yalancı kâfir, müslimânlığın medeniyeti engellediğine inandırmak için, târihi yalancı şahid gösteriyor. Biraz târih bilgisi olsaydı, kendini belki biraz frenleyebilirdi. İslâmiyyetin, medeniyete hizmetini ve bugünkü Avrupanın, Amerikanın kalkınmasına ışık tuttuğunu müslimân olmıyan târihciler de i'tirâf ediyor.

Bu câhil kâfirin, bu yalanları kendi uyduracak kadar kafa ve kalem sâhibi olmadığı da anlaşılıyor. Avrupada hıristiyânlığa karşı haklı olarak yapılan saldırıları, islâm dînine de bulaştırmak çabasıdadır. Fekat, haksız olduğundan ve bilgisi gibi, görüşü, anlayışı da kıt olduğundan, yüzüne gözüne bulaştırmaktadır.

Sırası gelmişken, Avrupada hıristiyânlık düşmanlığını kimlerin ve niçin yaptıklarını ve bu hücûmların islâm dînine karşı çevrilemeyeceğini açıklamak uygun olacaktır. Şöyle ki:

Büyük Kostantin zamanında, ilâhî kıymetini büsbütün gayb eden hıristiyânlık, siyâsî bir kazanç vâsıtası olmuşdu. Rûhânîler, hıristiyân olmıyanlara karşı kanlı savaş açıyorlardı. Herkesi, körü körüne hıristiyân olmak için zorluyorlardı. Luther, bu çılgınca saldırıda pek ileri gitmişti. Protestan olmıyan her dîne, her millete ateş püskürüyordu. Misyoner teşkilâtı da, ayrıca fikrleri karışdırmağa, vicdânları şaşırmağa uğraşıyor, hergün yeni yeni yazılarla, hıristiyânlık propagandası yapıyordu. Hıristiyânların ilme, fenne uymayan ve ba'zan kan dökerek, bir yandan da aldatarak yaptıkları saldırılara karşı, Avrupada, onsekizinci asrda hıristiyân düşmanlığı başladı. Papasların, insanları aldatdıkları, hurâfelere inanmak için zorladıkları, herkesi fikr esâretine almak için uğraşdıkları yazıldı. Fekat, bu düşmanlık, hıristiyânlık dînine karşı olmakla kalmadı. Her dîne saldırılar türedi. Bunlar, papasların fenâliğini, dînin bozulmasında, dînin değışdirilmiş olmasında görmüyor, dinden geldiğini sanıyorlardı. Dinleri incelemeyen, hıristiyânların kötülüğünü din olarak ele alıp, dinlere saldırıyorlardı. Din düşmanlığında en ileri gidenlerden biri Volter oldu. O da, Luther gibi islâmiyyete iftirâ ediyor, Resûlullah efendimizi Luther'in dediği gibi sanarak, (Hâşâ) kötülüüyordu. Bunlar da, hıristiyânlar gibi, islâm dînini incelemeyen, bütün dinlere çatıyordu.

İlk olarak ondokuzuncu asrda, Alman Von Herder, körü körüne hıristiyân olmağa zorlanmak gibi, körü körüne din düşmanlığı yapmanın da yanlış olduğunu söyledi. Dinleri, öncelikle islâm dînini incelemek lüzûmunu ortaya koydu. Böylece, Avrupada, Muhammed aleyhisselâmın hayâtı ve islâmiyyetin, ferdleri, âile ve cem'iyeti idâre için gösterdiği ışıklı yolun şaşılacak üstünlükleri görülmeğe,

anlaşılmağa başladı. İngiliz fikr adamlarından Carlyle [Karlayl] [m. 1841] de yazdığı (Kahramanlar) kitâbında, (Peygamber olan bir kahraman) başlığı altında, Muhammed aleyhisselâmın hayâtını, ahlâkını ve başarılarını övmektedir. Bir yerinde (Oniki asr boyunca, yüzmilyonlarca insanı idâre etmiş, doğuda, batıda medenî devletler kurulmasına sebep olmuş bir zât, Lutherin ve Volterin yazdığı gibi bir sahtekâr olamaz. Aşağı bir kimse, hazret-i Muhammedin «aleyhisselâm» başarılarına kavuşamaz. Ancak, imân ve ahlâk sâhibi, olgun bir kimse, başkalarına imân verebilir. Muhammed «aleyhisselâm», insanları yükseltmek için doğmuştur. Böyle olmasaydı, kimse ona uymazdı. Muhammed aleyhisselâmın sözleri doğrudur. Çünkü yalancı olan, bir din değil, bir ev bile kuramaz) diyor. Karlayl zamanında, Avrupada doğru islâm kitâbları yok gibi idi. Fekat o, keskin görüşü ile, hıristiyânların ve din düşmanlarının yalanlarına aldanmadı. Târihin hakîkatlerini görebildi. Bugün islâm kitâbları, Avrupa, Amerika dillerine bolbol çevrilmekte, Karlayl târihinde bulunan yanlış ve noksanlar da aydınlatılmaktadır.

Lutherin, Kur'ân-ı kerîme karşı yazdığı çirkin yazıları ve Volterin Muhammed «aleyhisselâm» için uydurduğu korkunc fâci'a ile Karlaylın (Peygamber olan kahramân) kitâbı yan yana getirilirse, müte'assıb hıristiyânların ve câhil din düşmanlarının ve ilm, inceleme adamlarının islâmîyeti görüşleri arasındaki fark iyi anlaşılır. Karlayldan sonra, İngiliz ilm adamı Lord Davenport da, Muhammed aleyhisselâmın hayâtının, ahlâkının güzelliğini, Kur'ân-ı kerîmin insanlığı se'âdete kavuşturduğu bir ilm kaynağı olduğunu uzun uzun anlatmış, Kur'ân-ı kerîme ve Muhammed aleyhisselâma dil uzatanlara susdurucu cevâblar vermiştir.

Görülüyor ki, islâm düşmanları, bugün, yalan ve iftirâ ateşini körükliyebilmek için, üç kaynaktan zehr almaktadır: Hıristiyân misyonerlerinden, Volter gibi körü körüne dinlere saldıranlardan ve her doğruyu, her iyiliği yok edip, insanları bir hayvan ve bir makina adam gibi sömürmek isteyen komünistlerden zehrlenmektedirler.

9 — Din, mevcûd olan ile yetinmek, kanâ'atkârlık, acı çekmek, müsâvâtsızlıkları benimsemek imiş. Bir cem'iyette mevcûd sınırları kalıplaştırmak imiş. Sınıf farklarının azaltılması, istismârın önlenmesi için dahâ iyi bir hayâta kavuşmağı önlermiş. Bu baskılar, Cehennem korkusu ile yapılmış. Acı çekenler, Cennete avutuluyormuş. Ferdlerin kişiliklerini öldürmüş imiş.

Yukarıda bildirdiğimiz üç kaynaktan aldığı zehrleri, müslimân yavrularına aşılamağı istiyor. Fekat, becerememiş. Bugün gençler, islâm kitâblarını okuyor. Dinini doğru olarak öğreniyor. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», (İki günün kazancı eşit olan, ziyân etmiş demektir. Müslimân hergün ilerlemelidir) buyuruyor. Bu emri işiten ve (Ehl-i sünnet yolu) kitâbındaki, Resûlullahın halîfesi hazret-i Ömerin (İleri!) emrini uzun uzun okuyan akllı bir genc, ilerici geçinen bu câhilin yalanlarına elbette aldanmaz. Islâmîyyet, müsâvâtsızlıkları benimsemeğı değil, müsâvâtsızlıkları yok etmeğı, adâleti emr ediyor. (Ben, âdil olan bir hükûmdâr zamanında geldim) hadîs-i şerîfi, kitâbsız kâfirlerin adâletini bile övmektedir. (Menâvi) de ve (Deylemi) de yazılı olan hadîs-i şerîfde, (Cennete önce girenler, âdil olan hâkimler ve âdil olan hükûmet adamlarıdır) buyuruluyor. Bu hadîs-i şerîf, acı çekmeğı ve müsâvâtsızlığı mı, yoksa acı çekdirmemeğı ve müsâvâti mi emr ve teşvik buyuruyor? Okuyucularımın vicdânı, buna elbette doğru cevâb verecek ve kâfir yazarın sapıklığı ve kimlere hizmet etmek gayretinde olduğu, iyi anlaşılacaktır.

Islâmîyyet, zekât vermeğı, ödunc vermeğı, yardımlaşmağı emr etmektedir. Sınıf farklarını kaldıran bu emrleri yapanların Cennete gideceğini bildirmektedir. Cennete acı çekenler değil, acıyı verenden râzı olanlar girecektir. Islâmîyyet, en iyi hayâta kavuşturucu, ilerici, dinamik bir dindir. Islâmîyyet, mevcûd sı-

nırları kalıplaştırmamış, ticâret, sanâyi', zirâ'at ve harb tekniğinde günün şartlarına uyulmasında, yükselmek için her ilmi buluşun tatbik edilmesinde, devleti idâre edenleri serbest bırakmıştır. Allahü teâlâ, insanların her bakımdan en üstünü, en akllısı olan sevgili Peygamberine bile (**Eshâbın ile müşâvere et! Onlara danış!**) buyuruyor. İslâm halifelerinin hepsinin müşâvirleri, meclisleri, ilm adamları vardı. Danışmadan birşey yapmaları câiz değildi. İbâdetlerde hiç değişiklik, reform olamaz. Fekat dünyâ işlerinde ilerlemek, yükselmek emr edilmiştir. Bunun içindir ki, İslâm devletleri, doğuda, batıda, her yerde, her konuda önder oldu. İslâmiyyet, şahsiyyet sâhibi olmağı, fikr hürriyyetini sağlıyan bir dindir. Her bir müslimân, bütün dünyâdan dahâ kıymetlidir.

10 — Din, iç ve dış istismârı sağlamış. Kanâ'at etmek ve kadere rızâ, uyuşukluğa ve istismâr edilmeğe sebep olmuş. İstihâl kuvvetleri, belirli ellerde toplanmış. Geniş kitle, dünyâ se'âdetlerine lâyık görülmemiş. Bir lokma, bir huka felsefesi, yaşama ve mücâdeleci kuvveti yok etmiş. Âhiret ümmidi, acı ve sıkıntı çekmeğe sebep olmuş.

Din üzerinde konuşabilmek için, az da olsa, bir din bilgisine sâhib olmak lâzımdır. İslâmiyyeti, bugünkü kapitalistlere, komünist sömürücülere benzetip, dine böyle saldırmak, gözü döndürücü, akli örtücü azılı bir islâm düşmanlığını göstermektedir. İstihâl kuvvetlerini belirli ellerde toplayan ve milleti sömüren batılı kapitalistlere ve zâlim komünistlere karşı birşey demeyip de, sosyal adâleti emr eden islâmiyyete saldırmak, düpedüz islâm düşmanlığı ve açık bir moskof uşaklığı olsa gerektir. İslâmi bilgisi hiç olmadığı için, dönüp dolaşıp kanâ'at etmeğe, kadere inanmağa çatıyor. Medeniyyet nâmına yalnız iktisâddan, para kazanmaktan söz ediyor. Anlamıyor ki, kanâ'at, sinir hastalıklarını önliyen, geçimsizliği, düşmanlığı gideren, cem'iyetlerin düzenlerini sağlıyan bir faktördür. Kanâ'at, islâmiyyetin dünyâya yayılmasını, ilm ve fen âbideleri kurmağı sağlamıştır. (**Çalışan kazanır**) ve (**Herkes yapığını bulur**) âyet-i kerîmeleri ile (**Allahü teâlâ çalışıp kazananları sever**) ve (**Menâvî**) deki (**Allahü teâlâ çalışmayan gençleri elbette sevmez**) gibi nice hadîs-i şerîfler, çalışıp ilerlemeğı mi, yoksa uyuşukluğu mu emr ediyor? Müslimânların kurduğı Emevî, Abbâsî, Gaznevî, Hind Timûrları ve Endülüs ve Osmanlı medeniyyetleri, çalışkanlığı mı, yoksa uyuşukluğu mu gösteriyor? Bir dervîşin, bir lokma, bir hırka sözü, Kur'ân-ı kerîmin ve hadîs-i şerîflerin emrlerini değışdirebilir mi? Hâl sâhibi, vecd sâhibi bir dervîşin sözü, onun hâli için uygundur, güzeldir. Fekat bu söz, müslimânlık demek değildir. Âhirete inanmak, acı çekmeğe değil, ferdlerin, âilenin ve cem'iyetin düzenli, huzûrlu olmasına sebebedir. Târih, böyle olduğunu açıkça göstermektedir. İslâm dini, acı çekmeğı değil, maddî, ma'nevî acıları gidermeğı, acılara, sıkıntılara sebep olmağı emr etmektedir.

11 — Bu memleketler, hâlâ çöl kanûnları ile idâre edilmekte imiş.

Allahü teâlânın gönderdiği Kur'ân-ı kerîmin ve yüzbinlerce hadîs-i şerîfin bildirdiğı emrler, ilmler, dünyânın her yerindeki ilm ve akl sâhiblerini hayrân bırakmaktadır. Bu ilmlerin, bu emrlerin üstünlüklerini, kıymetlerini açıklayabilmek için islâm âlimleri binlerle kitâb yazmıştır. Bunlardan birkaçını, kitâbımın çeşidli yerlerinde bildirdim. Müslimân olmıyan ilm adamları da, bu doğru sözü, insâf ederek açıklamaktadır. Göte diyor ki, (Kur'ân-ı kerîmi ilk okuyan bir zevk duymaz ise de, sonra, okuyanı kendisine çeker. Dahâ sonra, güzelliğı ile onu teshir eder). Kibon diyor ki, (Kur'ân-ı kerîm yalnız Allaha, âhirete inanmağı değil, medenî ve cezâ kanûnlarını da bildirmektedir. İnsanların bütün işlerini, hâllerini düzenliyen kanûnları ve Allahü teâlânın değışdirilmıyen emrlerini getirmiştir).

Davenport diyor ki, (Kur'ân-ı kerîm, dîni vazîfeleri ve günlük işleri, rûhun temizliğini, bedenın sıhhatini, insanların birbirlerine ve cem'iyete karşı haklarını,

insanlara, cem'iyetlere fâideli olan şeyleri, ahlâk, cezâ bilgilerini düzenlemektedir. Kur'ân-ı kerim, siyâsi bir sistemdir. Canlıların ve eşyânın her hâli, onun ile düzenlenir. Ahlâk üzerinde çok titiz, çok kuvvetlidir. Kur'ân-ı kerim, hep iyilik etmeği emr ediyor. Sosyal adâleti kuvvetlendiriyor. Medeniyyete kuymetli te'sir yapıyor. İnsanlara iyilik, se'âdet için, Allah tarafından gönderilen en kıymetli kitâbı, inâd ve düşmanlık ederek, en câhilce saldırılarla karşılamak kadar haksız ve gülünç bir iş olamaz).

Görülüyor ki, akl ve vicdân sâhibi herkes, Kur'ân-ı kerimi anlayabildiği kadar, ona bağlanmakta, saygı göstermektedir. Bu mukaddes kitâba, çöl kanûnu demekden dahâ kötü bir ahlâksızlık, alçaklık ve ahmaklık olamaz.

12 — Diğer doğu ülkeleri de, çöl kanûnlarını atıp millî ve batılı bir ideolojiye yönelmekte, din afyonunu atmamakla uyanmakta imişler.

Bu câhil ve sapık yazarın afyon dediği islâm dînine, müslimân olmıyanlar bile hayrânlıklarını bildirmektedir. Mocheim diyor ki, (Milâdın onuncu asrında, Avrupayı kaplamış olan müdhiş kara günlerden dahâ kötüsü düşünülemez. Bu devrin en ileride bulunan latinlerinde bile, ilm ve fen adına, mantıktan ileri bir şeyleri yokdu. Mantık, bütün ilmlerin üstünüdür sanılıyordu. O zaman müslimânlar, İspanyada ve İtalyada mektebler kurdu. Avrupalı gençler, ilm öğrenmek için buralara toplandı. İslâm âlimlerinin okutma metodlarını öğrenerek, hıristiyân mektepleri açıldı).

Dünyâ târihlerinin sözbirliği ile yazdığı, gözleri kamaşdıran islâm medeniyyetini, Kur'ân-ı kerime uyanlar meydana getirdi. Bugün Avrupa, Amerika ve Rusya'da fen ilerledi, dev sanâyi' kuruldu. Ay yolculuğuna başlandı. Fekat, hiçbirinde huzûr sağlanamadı. Patronların isrâfı ve sefâheti, işçilerin sefâleti giderilemedi. Komünistlerde devlet, milleti sömürüyor. Milyonlarca insan, buğaz tokluğuna, aç, çıplak çalışıyor. Zâlim, kan dökücü bir azınlık, bunların sırtından yaşıyor. Saraylarda zevk ve safâ sürüyor, her kötülüğü yapıyorlar. Kur'ân-ı kerime uymadıkları için râhata, huzûra kavuşamıyorlar. Medenî olmak için, fende, teknikde onlara benzemek, onlar gibi çalışmak, başarmak lâzımdır. Çünkü Kur'ân-ı kerim ve hadis-i şerifler, fende, san'atda ilerlemeği emr ediyor. Meselâ, İbni Adî ve Menâvinin bildirdikleri hadis-i şerifde, **(Allahü teâlâ, fende ilerliyen, san'at sâhibi olan kulunu elbette sever)** ve **(Hakim-i Tirmüzi)** ve **(Menâvi)** deki hadis-i şerifde, **(Allahü teâlâ, kulunun san'at sâhibi olduğunu görmeği elbette sever)** buyuruluyor. Fekat, bunu başarmak yetişmez. Kazanılan ni'metlerin, adâletle paylaşılması, çalışanın emeğine kavuşması lâzımdır. Bu adâlet de, ancak Kur'ân-ı kerime uymakla elde edilir. Bugün Avrupa, Amerika ve Rusya, islâmiyyete uygun olarak çalışdıkları için kazanıyorlar. Fekat, kazançlarını Kur'ân-ı kerimdeki adâlet esâslarına göre paylaşmadıklarından râhata, huzûra kavuşamıyorlar. Sınıf mücâdelesinden kurtulamıyorlar. Kur'ân-ı kerime uymıyanlar, aslâ mes'ûd olamaz. Uyanlar, müslimân olsa da, olmasa da, uydukları kadar, dünyâda fâidesini görür. Bu sözün doğru olduğunu târih de, günlük olaylar da, açıkca göstermektedir. Bundan anlaşılıyor ki, müslimân olsun olmasın, Kur'ân-ı kerimin gösterdiği yolda ilerlemiyenler, ayrıldıkları kadar, zarara, felâkete sürüklenir.

EK: İslâm hukûkunu inceliyenler, islâmiyyetde sosyal adâlete, eşitliğe, hak ve hürriyyete verilen önemi görerek hayrân kalıyorlar. İslâmiyyetin, insan hakları ve mülkiyyet hakkı üzerinde nasıl bir titizlik gösterdiğini ortaya koymak için, **(Mecelle)** den birkaç maddeyi aşağıya yazmaği uygun görüyoruz:

1192 — Herkes mülkünü dilediği gibi kullanır. Fekat, başkasının hakkına dokunursa, bu kullanması sınırlanır. Meselâ, islâmiyyetde kat mülkiyyeti vardır. Fekat, üst kat sâhibinin, apartmanın temelinde ve alt kat sâhibinin de çatıda hakkı vardır. Birisi, ötekinin izni olmadıkça, kendi katını yıkamaz.

1194 — Bir arsaya sâhib olan, üstündeki boşluğa ve toprağın içine de mâlik olur. İstediği kadar yüksek binâ ve derin kuyu yapabilir.

1200 — Bir evin kanalizasyonundan, komşunun evine sızarak zarar verirse, ta'mir etmesi lâzım olur.

1212 — Komşunun su kuyusuna yakın lağım yaparak, kuyu kirlenirse, ta'miri mümkün olmazsa, lağım oradan kaldırılır.

1216 — Hükûmetin emri ile birinin evi satın alınıp yol yapılabilir. Fekat parası verilmedikce evi alınamaz.

1248 — Mülk sâhibi olmak üç yol ile olur: Mal birinin mülkü ilken bey' ve hibe gibi bir akd ya'nî sözleşme ile başkasının mülkü olur. Mirâs ile akd olmaksızın mülke girer. Sâhibi olmıyan, herkese mubâh olan birşeyi ele geçirmekle mülk olur.

1254 — Mubâh olan otları, ağaçları, suları herkes kullanabilir. Kimse yasak edemez. Başkasına zarar verirse, yasak olunur.

1288 — Bir kimşenin dükkânı yanına, başkası dükkân açarak, birincinin işi bozulsa, ikinci dükkân kapatdırılmaz.

1297 — Av, tutanıdır. Bir kimse, bir avı vurup düşürdükdün sonra, av kalıp kaçarken, başkası yakalarsa, av yakalıyanın olur.

1308 — Ortak mülkün ta'miri, hisselerine göre ortaklaşa yapılır. Hisse sâhiblerinden biri yok ise ve ta'mir edecek olan kimse hâkimden izn alırsa, masrafdan ötekine düşen payı ondan istiyebilir.

1312 — Bölünebilen bir mülkün ta'miri için, ortak zorlanamaz. Ta'mirini istemezse, mülkün bölünmesi için zorlanır.

1321 — Nehrlerin, göllerin, barajların ta'mirini beyt-ül-mâl ya'nî devlet yapar. Devletin parası yetişmezse, istifâde edenlerden toplanır.

950 — Başkasına satılmış olan bir mülkü, satış değeri ile satın almak hakkına (Şüf'a) denir. Bu hakka mâlik olan kimseye (Şefi') denir.

1008 — Şefi' üç kimse olabilir: Birincisi, satılacak mülkte ortak olandır. İkincisi, satılacak mülkte kullanma hakkı olan kimsedir. Üçüncüsü, satılacak mülke bitişik mülkün sâhibidir. Apartman katlarının sâhibleri, birbirlerine bitişik komşu demektir. Bir kimse, mülkü olan binâyı satınca, bir şefi' bunu işitdiği zaman, şefi' olduğunu hemen söylemesi, sonra iki şâhid yanında alıcıya ve satıcıya şüf'a hakkını bildirmesi ve bir ay içinde mahkemeye başvurması lâzımdır. Böyle yapınca, önce birinci şefi' satın alır. Başkasına satılamaz. Eğer birinci şefi' yoksa veyâ satın almak istemezse, ikinci satın alır. İkinci şefi' de yoksa, üçüncü şefi'a satması lâzımdır. Bu da satın almak istemezse, ilk satılmış olanda kalır.

1017 — Nakl edilebilen şeylerin ve vakf ve mîri toprak üzerindeki mülklerin satılmasında şüf'a olmak yoktur.

(Fetâvâ-i Hayriyye) de diyor ki, (iki odalı bir evin üstü taras katıdır. Sâhibi, bir odayı satmış, sonra ölmüşdür. Vârisler, ikinci odayı başkasına satmışlardır. Taras katı, iki kişi arasında yarı yarıya ortak olur. Biri ötekinden iznsiz, buraya oda yapamaz. Bir evin on odası birinin, bir odası da başkasının olsa, taras veyâ bağçe, yarı yarıya ortak olur). Aynı kitâbda diyor ki, (Bir binânın iki katından herbirinin sâhibi başkadır. Alt kat yıkılsa, bunun sâhibi ta'mir için zorlanamaz. Üst katın sâhibi, isterse, aşağı katı ta'mir eder. Mahkeme kararı ile ta'mir etdi ise, yaptığı masrafı almadıkca, kendiliğinden yaptı ise, yapılanın kıymetini almadıkca, aşağının sâhibi evine sokulmaz). (Üst kat sâhibi, aşağı kata zararlı olmadıkca, üstüne kat yapabilir).

(Hadika) da el âfetlerinde diyor ki, (Başkasının malını ondan iznsiz almak, kullanmak harâmdır. Malını iznsiz alıp, kullanıp, sonra geri vermek, malda ayb

ve kusûr hâsıl olmasa bile harâm olur. Kendisine vedî'a olarak emânet bırakılan veyâ gasb etdiği malı, parayı ticâretde veyâ başka yerde kullanıp da, bundan kazanç sağlamak câiz değildir. Kazandığı şey harâm olur. Fakîre sadaka vermesi lâzım olur. Birinin malını, parasını şaka olarak da alıp saklamak harâmdır. Çünkü, böylece, başkasını üzmüş oluyor. Başkasına eziyet vermek harâmdır).

Yamru yumru söyleniyor, sözleri hep, kelek gibi,
sağda, solda, geziniyor, havadaki leylek gibi.

Yazısı kalp, sözü yalan, yadıkları, hep hezeyan,
poz alıyor, pek de yaman, bağılıyor, gerçek gibi.

Dinden hiç haberi de yok, sanıyor ki, bilir pek çok,
kirlî suda yem görünce atılıyor ördek gibi.

Kötülüyor islâmîliği, bilmiyor hiç insanlığı,
sûretde âdem işe de, ses verir dümbelek gibi.

(Ekmeltü) der, Hak teâlâ, reform diyor, bu budala,
dinde noksan yokdur aslâ, görmüyor, köstebek gibi.

Ma'rifetden söylenirse, dîni övse, eğer kimse,
etrâfına saldırmakda, kudurmuş bir köpek gibi.

Acaba, gâyesi nedir? Kimlerin hizmetindedir?
Diploma almış ise de, kafası boş inek gibi.

Tapınır, mala, paraya, ruhsuzdur, bakmaz ma'nâyâ,
insanlıktan söz açılrsa kekeliyor, sürçek gibi.

Uyan artık, gel kendine, köle olmuşsun nefsine,
inâdından vaz geçmezsen mahvolursun, sinek gibi.

Din düşmanı, kabadayı, görmez misin Avrupayı?
dindar olan, hür dünyâyı, kötülersin, ahmak gibi.

Gözün aç, iki dakika! füze gibi, bir hârîka,
gönderirken, Amerika, etdi düâ, Melek gibi.

27 — İSLÂM DEVLETLERİ

Târîhin her devrinde, dürlü kanı taşıyan, dürlü dil konuşan, başka başka âdet ve an'anelere bağlı olan milyonlarca insanın, aralarındaki farkları bırakarak, bir inanç veyâ fikr etrâfında toplanıp, birer imperatorluk kurduklarını görüyoruz.

Böyle kurulan imperatorluk veyâ devletlerin en büyüğüne, en güzeline orta çağda rastlıyoruz. Hiç bozulmamış, değiştirilmemiş biricik din olan islâm dîni etrâfında, çeşidli ırklardan, büyük insan topluluklarının, bir tek ümmet hâlinde, bir islâm devleti, sonra da, bir islâm imperatorluğu kurduklarını biliyoruz. Bu devlet ve imperatorluğu ayakda tutan temel, Hak teâlânın emr etdiği çalışkanlık, adâlet, iyilik, saygı gibi din esâsları idi. Osmanlı türklerini, Sakarya kenârından, kısa bir zamanda, Viyana kapılarına götüren kuvvet, Sultân Osmânın ve çocuklarının sımsıkı sarıldıkları islâm dîninin, rûhu ve bedeni tekâmül etdiren ışıklı yolu idi. Çünkü, islâmîyyetde ırkçılık yokdur. Her müslimân kardeşdir.

Hıristiyan Avrupanın tek kal'ası Fransa kapılarını zorlamağa giden Attilâ [Hicretten (168) yıl önce öldü] idâresindeki Tûran Hunları, Islâm dini ile şerefle-
nerek gitmiş olsalardı ve oralara Islâm ahlâkını, Islâmîyyet rûhunu götürmüş ol-
salardı, hazret-i Ömerin «radıyallahü anh» ordusundaki adâlete, şefkate hayrân
olup, seve seve müslimân olan Şam hıristiyanları gibi, papasların baskısından,
kralların işkencesinden usanmış olan batı hıristiyanları da, onlara âğuşlarını aç-
maz mı idi ve bugünkü Avrupanın din çehresi ne olurdu?

Emevîler, Islâm dinini, İspanyadan, Avrupaya sokdu. Fas, Kurtuba ve Gırnata
üniversitelerini kurup, batıya ilm ve fen ışıklarını saldı. Hıristiyanlık âlemini uyan-
dırıp, bugünkü müsbet ilerlemenin temelini koydu. Dünyâ yüzündeki ilk üniver-
sitenin, Fasin Fez şehrinde bulunan Keyruvan üniversitesi olduğu bütün ansik-
lopedilerde yazılıdır. Bu üniversite 244 [m. 859] yılında kurulmuştur.

(Kâmûs-ül-a'lâm) da diyor ki, (Endülüs sultânı üçüncü Abdürrahman, mem-
leketini genişletdi. Kuvvetlendirdi. Fasda hükûmet süren İdrisileri, Fâtımilere kar-
şı destekledi. Bunları hükmü altına aldı. Mükemmel donanma da yaptı. Kendisi
ve devlet adamları ilm ve edeb sâhibi idiler. Âlimlere ve ilme çok kıymet verirdi.
Bunun için, Endülüsde ilm ve fen çok ilerledi. Serâyı ve devlet dâireleri birer
ilm kaynağı oldu. Her memleketden ilm öğrenmek için Kurtubaya akın akın top-
landılar. Kurtubada büyük ve mükemmel bir tıp fakültesi kurdu. Avrupada ilk
yapılan tıp fakültesi budur. Avrupa kralları ve devlet adamları, tedâvî için Kur-
tubaya gelir. Gördükleri medeniyete, güzel ahlâka, müsâfirperverliğe hayrân
kalırlardı. Altıyüzbin kitâb bulunan bir kütübhâne de yapırdı. Kurtubadan üç
sâ'atlık mesâfedeki (Vâdî-yül-kebir) kenârında, (Ezzehrâ) isminde pek büyük ve
ince san'atlarla dolu bir serây ile mükemmel bağçeler ve büyük bir câmi' yap-
dı. Kurtubada çok sayıda derin âlimler yetişti. Endülüsdeki (Beni Ümeyye) ha-
lifelerinin sekizincisi olan Abdürrahmân-ı sâlis, elli sene adâletle hüküm sürüp, 350
[m. 961] senesinde yetmiş iki yaşında vefât etdi).

Fekat sonra, islâm ahlâkını, şerî'atin emrlerini bıraktıklarından, hattâ Ehl-i
sünnet i'tikâdını bozarak, islâmîyyeti içerden yıkmak alçaklığı başladığından, Pi-
rene dağlarını aşamadılar. 423 [m. 1031] de Ümeyye devleti çökdü. Bunlardan
sonra Endülüse, önce (Mülessimîn) veyâ (Murâbitin) denilen devlet, bundan son-
ra da, (Muvahhidîn) devleti hâkim oldu. Fekat İspanyollar, 897 [m. 1492] de,
Gırnata şehrini de alıp müslimânları öldürdüler. Sözde müslimân olup da, şerî'ate
uymamanın cezâsını buldular. İspanya fâci'ası olmasaydı, felsefeci İbnürrüşdün
ve İbni Hazmın bozuk fikreri, belki din ve imân hâlini alıp dünyâyâ yayılacak,
bugünkü hazin levha, yüzlerce sene önce meydana çıkacaktı.

O hâlde, beşerîyyeti ızdırâbdan, felâketden kurtaran; Fâtımiler, Resûliler,
Vehhâbiler gibi, Islâm ismini taşıyan, imânı ve ameli bozuk devletler değil, Eme-
vîler, Tîmûr oğulları ve Osmanlılar gibi, Ehl-i sünnet olan ve şerî'ate sarılan dev-
letler olmuştur. Bunlar, islâm ilmlerinin din ve fen kollarında insanlığa ışık tut-
dular. Fekat, ne yazık ki, sonraları, bunlarda da islâmîyyet gevşemeğe başladı.
Halîfeleri şehid etdiler. Birçok işletmeler, din câhillerinin, mason uşaklarının bas-
kısı altında kaldı. Allahü teâlânın emr ettiği gibi çalışmağı bıraktılar. Islâm düş-
manları, müslimânların geri kalması için, medreselerden fen derslerini kaldırdı.
Din adamları, fensiz, bilgisiz yetiştirilerek, islâmîyyeti içden yıkmaya başladılar
İlm, fen kalkınca, ahlâk, edeb, hayâ ve din bozuldu. İmparatorluk çökdü. Hâlbu-
ki, islâmîyyet, tecribî ilmleri, fenni, san'atı, endüstriyi, ehemmiyyetle emr etmek-
dedir.

İşte bu devletlerde de din mütehassıslarının bildirdiği belli sebeplerden do-
layı, i'tikâd bozulup, şerî'ate bağlılık gevşedikçe, duraklama, gerileme başladı.
Nihâyet yok oldular. (Eş-şer'u tahtesseyf) hadîs-i şerîfinin haber verdiği gibi, is-
lâm güneşi batarak yeryüzü bugünkü hâlini aldı.

Attilânın büyük imperatorluğu da, müslimânlık temellerine dayansaydı ve adâlet duygusu ile bezenmiş olsaydı, onun ölümünden kısa bir zaman sonra, parçalanmaz, yıkılıp gitmezdi.

Büyük Selçuk hükümdârı Muhammed Alb Arslanın [463] hicrî ve [1071] milâdî yılında, Malazgirdde rum imperatoru Diojen idâresindeki ikiyüzbinden ziyâde ordusuna karşı, kırkbin kahraman ile kazandığı zaferden sonra Anadoluya gelip yerleşen ve batı türkleri diye anılan, biz oğuz türklerini, hıristiyân Avrupalılar, çok kerre, haçlı rûhu ile birleşerek, Anadoludan çıkarmak için saıdırdıkları hâlde, yirminci asrda [14.cü hicrî asrda], büyük bir müslimân türk milleti hâlinde ayakda tutan, yaşatan en büyük kuvvetin, milletin kalbinde bulunan sağlam îmânı olduğunda kimin şübhesi vardır?

Onbirinci asr [Hicrî beşinci asr] içinde, türklerin üç büyük dalga hâlinde, üç istikâmetde, yayılma hareketini biliyoruz:

Birincisi, Gaznevî hükümdârları emrinde, Kalaç ve diğer türk boylarının, Hindistâna olan yayılmalarıdır ki; buralara islâm dîni ve medeniyetini de götürdüler. Bugün Hindistânda yüzmilyonu aşan bir müslimân topluluğunun bulunması, bu isti'lâ hareketinin bir neticesidir.

İkincisi, Oğuz türklerinin, İrândan geçerek, Malazgird zaferinden sonra, Bizans elinde bulunan Anadoluyu isti'lâsıdır. Oğuzlar da, islâm dîni ile müşerref olarak gelmiş idi. Bugün, aradan asrlar geçdiği hâlde, ancak müslimân olarak kalışları sayesinde, yine Anadoluda oturuyor ve dünyâ siyâsetine karışıyor.

Üçüncü isti'lâ hareketi, Karadenizin şimâlinde, Balkanlara doğru oldu. İçlerinde bir kısım Oğuzlar da bulunan Peçenek ve Koman türkleri, Balkan yarımadasına yerleşti. Ne yazık ki bunlar islâm dîni ile şerefleymiyerek gelmişti. Et-râflarını saran hıristiyân devletlerin tazyîki ile, kısa zamanda kendiliklerini unuttular. An'anelerini gayb etdiler. Eridiler, yok oldular. Hindistânda, Anadoluda ve başka yerlerde, bugün yaşamakta olan soydaşları gibi olamadılar. Bunlar niçin yaşayamadı? Bunlardan kim ve ne kaldı? Bu, niçin böyle oldu?

Görülüyor ki, Türk devletlerini ve milletlerini, ayakda tutan, yaşatan, büyük ve başlıca kuvvet, îmândır ve islâm dîninde, çok kuvvetli bulunan adâlet, iyilik ve doğruluk ve fedakârlık kudretidir.

Bütün dinleri iyi incelemiş olan, ingiliz ilm adamlarından Lord Davenport, yirminci asr başlarında Londrada basdığı (**Hazret-i Muhammed ve Kur'ân-ı kerim**) adındaki kitâbında diyor ki:

Ahlâk üzerinde son derece titizliğidir ki, müslimânlığın az zamanda sür'atle yayılmasına sebep olmuştur. Müslimânlar, muhârebede kılınca boyun eğmiş olan başka din adamlarını, dâima afv ile karşılamışlardır. Juryo diyor ki, müslimânların hıristiyânlara karşı davranışı ile, papalığın ve kralların mü'minlere revâ gördüğü mu'âmele, aslâ kıyâs edilemez. Meselâ [980] hicrî ve [1572] milâdî yılı Ağustosun yirmidördüncü günü, ya'nî Sent Bertelemi yortu günü, dokuzuncu Şarl ve kraliçe Katerinanın emri ile Pâris ve civârında altmışbin protestan öldürüldü. Sent Bartelemi, oniki havâriden biri olup, milâdî [71] yılında, Ağustos ayında hıristiyânlığı neşr ederken Erzurumda şehid edilmişti. Böyle nice işkencelerde dökülen hıristiyân kanları, müslimânların harb meydanlarında dökdükleri hıristiyân kanlarından katkat fazladır. Bunun içindir ki, birçok aldanmış insanı, islâmiyyetin zâlim bir din olduğu zannından kurtarmak lâzımdır. Böyle yanlış sözlerin hiçbir vesîkası yoktur. Papalığın vahşet ve yamyamlık derecesine varan işkenceleri yanında, müslimânların, gayrı müslimlere karşı davranışları, ağız süt kokan bir sübyaninki kadar yumuşak olmuştur.

İslâmiyyet, başka dinlerin hurâfeler ve şübheler bataklığı ortasında, çiçek temizliği ile yükselmiş bir aklî ve fikrî asâletin sembolü olmuştur,

Milton der ki, (Kostantin kiliseyi zenginleştirdince papaslar makâm ve ser-
vet hırsını artırdı. Bunun cezâsını, parça parça olan hıristiyânlık çekti).
İslâmiyyet, ilâhlara insan kanı dökmek fâci'a ve felâketinden beşerriyyeti
kurtardı. Bunun yerine, ibâdeti ve sadakayı getirmekle, insanlara iyilik aşıladı.
Sosyal adâletin temelini kurdu. Böylece, kanlı silâhlara hâcet bırakmadan, dün-
yâya kolayca yayıldı.

İlm da'vâsına müslimânlar kadar bağlı ve saygılı hiçbir millet gelmemiştir
denilebilir. Hazret-i Peygamberin pekçok hadisleri, samimi bir ilm teşvikcisidir
ve ilme saygı ile doludur. İslâmiyyet, ilme maldan dahâ çok kıymet vermiştir.
Hazret-i Muhammed, bu tutumu olanca gücü ile desteklemiş, Eshâbı da, bu yol-
da var kuvvetleri ile çalışmışlardır.

Bugünkü fennin ve medeniyyetin kurucuları, eski ve yeni eserlerin ve ede-
biyyâtın koruyucuları, Emeviler, Abbâsiler, Gazneviler ve Osmanlılar zamanında-
ki müslimânlar olmuştur.

Buraya kadar bazı parçalarını yazdığımız ingilizce kitâb, misyonerler ve ye-
hûdiler tarafından piyasadan alınarak, yok edilmek istenmiştir.

**Coşkun, koca bir sel gibi, dâim beşerriyyet,
ileriye koşmakta, verip seyrine şiddet.**

**Dağlar, uçurumlar, ona yol vermemek ister,
lâkin o, ne yüksek, ne de alçak demez, örter.**

**Akvâm, o büyük nehre kapılmış, birer ırmak,
elbet katılır, hangisi ister, geri kalmak.**

**Vaktile dedemiz, önde giderdi ilmde,
inkâr edemez, akli olup, târih bilen, hem de.**

**Bizler ise, ilmi, fenni koyup, bir tarafa,
dini, ahlâkı yıkmakdayız, neden acaba?**

**Ey müslimân kardeşim, bu fennin, bu buluşun,
adımına uymazsan, emin ol, boğulursun!**

**Bir asrı bulan, derin uykudan, uyan artık!
silkin de, seni uyutan, bu zulmeti, yak, yık!**

**Dikkatle bir bak, garb uyanık, şark uyanıktır,
dünyâ uyanikken uyumak maskaralıktır.**

**Ne ibâdetin doğru, ne islâmı bilirsin,
Kur'ân dinlersin radyoda, belki de ağlarsın.**

**Müslimânlık, yat, hâzır ye! dememiştir aslâ,
çalışmak, çok çalışmak, emretmekdedir Mevlâ!**

28 — İSLÂMİYYET VE FEN

Peygâmbere ve kitâbların gönderilmesine en mühim sebep ve bildirilme-
si en lüzumlu olan birinci emr; yerlerin, göklerin yaratıcısının varlığını, Onun bir
olduğunu, ilm ve başka üstün sıfatları bulunduğunu, kudret ve büyüklüğünün
sonsuz olduğunu kullara bildirmektir. İnsanların çoğu, gördüklerine, duydukları-
na, görüldüğü gibi inanıp, içlerini, inceliklerini anıyamadıklarından, Allahü te-

âlâ, kitâblarında, varlığına, büyüklüğüne alâmet olan, mahlûklarının en büyükleri ve en açıkda bulunan ve insanların çok şaşdığı her bakımdan düzgün görünen ayı, güneşi ve yıldızları, her çeşid insanın anlayabilmesi için, göründükleri gibi ta'rif buyurmuşdur. Bunların hesâblarını, kanûnlarını, iç yüzlerini açıklamıyarak, câhil olan çoğunluğu, anlayamayacağı şeylerle uğraşmağa zorlamamış, bunları her asrdaki zekî, akllı, seçme kimselerin çalışarak anlamalarını teşvik buyurmuşdur. İnsanların buluşları, zamanla değişmekte, bir vaktler doğru, güvenilir sanılan buluşların, sonradan yanlış olduğu anlaşılmaktadır. Her asrın insanları, zamanlarındaki son buluşların doğru olacağına inandığı için her asrın inancı başka başka olmuş, bu inanışlar, günâh, küfr olmamıştır. Çünkü, Peygamberlerin «aleyhimüsselâm» kitâblarına uymayan, bunlarda bildirilenleri inkâr eden inanışlar, suç olur. Cenâb-ı Hak, kullarını küfrden, suçdan korumak için, herkesin anlayamayacağı, inanamayacağı fen bilgilerini, kitâblarında açıklamayıp, bunlara işâret buyurmuş, yer küresini, güneşi, gökleri göründükleri gibi anlatarak bunlardan ibret alınmasını, varlığının, büyüklüğünün anlaşılmasını emr eylemiştir.

Kâdî Beydâvî «rahmetullahi aleyh», Nahl sûresi, yüzyirmibeşinci âyetindeki (Kullarıma hikmet ile ve güzel va'z ile beni tanı!) emrini tefsir ederken, (Anlayışlı, tahsilli olanlara, fen bilgileri ile; hislerine tâbi' olan câhil halka da, görünenleri anlatmakla bildir, demektir) buyuruyor.

Vakti ile yehûdî ve hıristiyânlar, kitâblarında, görünüşe göre bildirilenleri okuyunca, hakikatleri de böyle sanarak, yeryüzünü düz ve hareketsiz, güneşin bunun etrafında döndüğünü, göklerin yer üzerine çadır gibi kapatılmış olduğunu, Allahü teâlânın, insan gibi, kürsîde oturup, işleri yürüttüğünü sanmışlar, tecrübe ile bulunan fen bilgileri, bu inanışlarına uymadığından, fen adamlarına dinsiz demişlerdir. Fen adamları, bu haksız hükm karşısında, yehûdîliğe, hıristiyânlığa saldırmıştır. Meselâ, din düşmanlığı ile tanınan William Draper (İlm ile dinin çatışması) adlı kitâbında, (Kâ'inâtdan ayrı, kâ'inâta hâkim, dilediğini yapabilen bir insan yokdur) diyor ki, bu sözü, Allahü teâlâyı bir insan sanıp bunu inkâr etmekte olduğunu göstermektedir. Bir yerinde de, (Kâ'inâtda herşeye hâkim bir kuvvet varsa da, bu, papasların inandığı ilâh değildir) diyerek, Allahü teâlânın, fizik, kimyâ kuvvetlerinin en büyüğü olacağını sandığını göstermektedir.

Görülüyor ki, fen adamları arasında dinsiz olanlar, yâ papasların ve câhil halkın yanlış anladıkları şeylere haklı olarak saldırmış, yâhud zamanlarının fen bilgileri arasına sıkışıp kalmış olan kafaları ile anladıklarını, hayâlî inanışlarını inkâr etmişlerdir. Eğer, islâm âlimlerinin, Kur'ân-ı kerîmden çıkardıkları, fenne bağlı bilgileri, bunların inceliğini, doğruluğunu okuyup anlasalardı, hepsi hakîkati görüp, seve seve müslimân olurdu.

Neml sûresindeki, seksensekizinci (Dağları, yerinde duruyor görüyorsun, hâlbuki bunlar bulut gibi hareket etmektedir) âyet-i kerîmesini Kâdî Beydâvî tefsir ederken, (Yerinde duruyor gördüğün dağlar, bulut gibi, boşlukda hızlı gitmektedir. Büyük cisimler, bir cihete doğru hızlı gidince, üstündekiler, bunun hareket ettiğini duymaz) buyurmaktadır. Fahreddîn-i Râzî, Enbiyâ sûresi, otuzüçüncü âyetinin tefsirinde; ayın, güneşin, yıldızların felekde, ya'nî mihverleri ve yörüngeleri [mahrekleri] etrafında döndüklerini, Dahhâk ve Kelbî'nin söylediğini yazmaktadır. Fahreddîn-i Râzî, Bekara sûresi, yirmidokuzuncu âyetini tefsir ederken diyor ki, (Hidâye) ismindeki fizik kitâbının ve (İsâguç) adındaki mantık kitâbının yazarı olan Esîrüddîn-i Ebherî, Batlemyus [Ptolemé] nin (Meclstî) adındaki astronomi kitâbını okuturdu. Bunu okutmasını hoş görmiyen biri, müslimân çocuklarına, böyle ne okutuyorsun diye, sert bir sözle sorunca, Kaf sûresi, altıncı âyetindeki, (Yerleri, gökleri, yıldızları, bitkileri ne güzel yarattığımızı görmiyorlar mı?) Allah kelâmını tefsir ediyorum diyerek, yerinde, güzel cevâb vermiş-

dir. İmâm-ı Râzî, Ebherînin bu cevâbının doğru olduğunu, tefsirinde yazmakta ve Allahü teâlânın mahlûklarını inceliyen fen adamları, Onun büyüklüğünü, kudretinin sonsuzluğunu iyi anlar demektedir. [Birinci kısımda, yirmidördüncü maddeyi okuyunuz!].

Aynalarda ışıkların kırılması kanûnlarını bulan, Muhammed bin Hasen İbnî Heysemdir. Avrupalılar buna (Alhazem) derler. 354 [m. 965] de Basrada tevellüd ve 430 [m. 1039] da Mısrda vefât etmiştir. Matematik, fizik ve tıp ilimlerinde yüze yakın kitâb yazmış, eserlerinin çoğu Avrupa dillerine terceme edilmiştir. Türkistânî Alî bin Ebilhazm doktor idi. Tıp ilmindeki buluşlarını bildiren kitâbları, bu ilimde kıymetli kaynak olmuşlardır. Akciğerlerdeki kan deverânının şemasını ilk çizen budur. Din bilgilerinde de derin âlim idi. İbn-ün-Nefis ismi ile meşhûr olup, 607 [m. 1210] de Türkistânda Karş şehrinde tevellüd, 687 de Mısrda vefât etmiştir.

İslâm cerrâhlarından, meşhûr operatör Amr bin Abdürrahman Kırmâni, Endülüs hastahânelerinde ameliyât yapardı. 458 [m. 1066] de orada vefât etti.

Ebû Bekr Muhammed bin Zekeriyâ Râzî, büyük bir İslâm tabibi idi. Göz ameliyâtını fennî usûllerle ilk yapan bu idi. Yüze yakın eseri olup, (**Ber-üs-sâ'a**), (**Kitâb-ül-hâvî**) ve diğer kitâbları, tıp ilmine olan hizmetinin şahidleridir. Avrupada Razes ismi ile meşhûrdur. 240 [m. 854] de Rey şehrinde tevellüd ve 311 [m. 923] de Bağdâdda vefât etmiştir. Tıp tahsilini Bağdâdda yaparak, mütehassis olmuşdur. İlâclar ve kimyâ üzerinde de kıymetli kitâbları vardır. Meşhûr İbnî Hazm Alî bin Ahmed, (**El-fasl**) kitâbında, yer küresinin yuvarlak olduğunu, âyet-kerîme ve hadîs-i şerîflerle, bundan dokuz asr önce isbât etti. Yer küresinin çapı, Mûsâ bin Şâkirin oğulları Ahmed ve Muhammed tarafından, halife Me'mûn zamanında ölçüldü. Bu iki kardeşin yaptıkları astronomi âletleri, o zaman müslimânların ilme ve fenne verdikleri ehemmiyyetin açık senedleridir. Ahmed 265 de, Muhammed 259 da vefât etti. Avrupada, liselerde, bunlar gibi dahâ nice müslimân fen adamlarının hiçbirinin ismi talebeye öğretilmiyor. Onlardan terceme edilmiş olan fen kitâblarında da, müslimân çocuklarına, dedelerinin fenne olan hizmetleri yazılmıyor. Büyük buluşları olan İslâm âlimlerinin isimleri bildirilmiyor. Ufacık birşey yapmış olan hıristiyânlar, fen adamı olarak övülüyor. Bu İslâm düşmanlığı, İslâm memleketlerine de yayılmışdır.

Hindli molla Kudsî (**Esrâr-ı melekût**) adındaki arabca astronomi kitâbında, yer, ay, güneş, gökler, yıldızlar hakkındaki âyet-i kerîmelere, İslâm âlimlerinin, vakti ile verdikleri ma'nâları bir araya toplıyarak bugünün yeni buluşlarına tâm uygun olduğunu göstermiş, bu kitâbını sultân Abdülmecid hâna takdim ederek, çok makbûl olmuşdu. Elbüstânî Hayâtî zâde Halîl Şeref efendi, bu kitâbı terceme ve şerh ederek (**Efkâr-ı ceberût**) ismini vermiş, bu şerh [1265] de İstanbolda basılmışdır.

Fen adamları, İslâm kitâblarını okuyunca Kur'ân-ı kerîmin, her tecribeyi, her yeni buluşu, olduğu gibi haber vermiş olduğunu görerek, hayrân kalmaktadır. Fenden ve İslâm kitâblarından haberleri olmayan câhiller, İslâm düşmanlarının, papasların yazdığı kitâbları okuyup, İslâmiyyeti yanlış tanıyor ve din düşmanı kesiliyorlar. Böylece körü körüne İslâm düşmanı kesilen bazı câhiller, kendilerine şâ'ir, gazeteci, romancı, türkcü, hattâ din adamı, İslâm târihi mütehassısı gibi isimler takarak, çok çirkin yalan, iftirâ dolu yazılarla, gençleri dinsiz yapmağa uğraşiyor. Kendilerini de, milleti de felâkete sürükliyor.

Bu câhillerin bir kısmı da, birkaç fen kitâbı okuyup, kendilerini fen adamı sanıyor. Avrupadaki fen adamlarının hıristiyânlığa karşı haklı inkârlarını, İ'tirâzlarını, çelik gibi sağlam olan İslâm dînine bulaşdırmağa yelteniyor. Bu fen taklidcileri düşünmüyor ki, bir fen adamı, çalıştığı fen kolunda, hattâ ihtisâsı olan

branşda konuşursa, sözü kıymetli olur. İhtisâsı dışında konuşması ve hele başka işlerdeki mütehassısların sözlerine karışması, kıymetsiz olduğu kadar, gülünc de olur. Fen adamı olmak, insana, her ilimde söz sâhibi olmak salâhiyyetini vermez. İyi bir kimyâcı, herhangi bir doktorun koyduğu teşhîsi bozamaz. İyi bir avukat, herhangi bir kimyâgerin raporunda fen hatâsı iddi'â edemez. İyi bir mühendis, bir avukatın ihtisâsına nüfûz edemez. Fen adamları, kendi fen şubelerinde ve ihtisâslarında bile, ne kadar hatâ ediyor, aldaniyorlar. Bir taraftan maddenin, kuvvetin ve hayâtın sırlarından, bir veyâ bir kaçını çözümlenerek, fâideli buluşlar başarırken, bir taraftan da, öyle yanılıyorlar ki, medeniyetin ilerlemesine, dünyâ çapında zararlı oluyorlar. Bunun misâlleri pek çoktur. Meselâ, İngilizlerin büyük matematik âlimi olan meşhûr Newton, bir taraftan, dahâ yirmiüç yaşında, bugünkü astronominin temeli olan, umûmî câzibâ kanûnunu bularak ve kendi ismi ile anılan dürbünü keşf ve beyâz ziyânın yedi renge ayrılacağını tecrîbe ile isbât ederek, fen âlemine unutulmıyacak hizmetde bulunurken, öte yandan, ziyânın, ışık kaynağından saçılan zerrelere hâsıl olduğunu söyleyerek ve aklınca isbât ederek, fizik ilminin bu kısmının senelerce ilerlemesine mâni' olmuştu. Sonradan, titreşim nazariyesi kurulunca, Newtonun hatâ ettiği, kat'î anlaşıldı. Bunun gibi, bugün kimyânın babası ismi verilen ve hakîkten, kimyâya terâziyi sokmakla, Aristonun yanlış nazariyelerini temelinden yıkarak, tecrîbî ilmlere, yeni, müsbet bir çığır açan Fransız kimyâgeri Lavoisier, bir taraftan, fennin bugünkü dereceye ilerlemesine çok hizmetde bulunmuş, bir taraftan da, mütehassıs olduğu kimyâ ilminde öyle hatâlar yapmışdır ki, onun buluşu olduğu için kitâblara geçen, üniversitelerde okutulmuş olan bu sözleri, bugün bir orta mekteb talebesi söylerse sınıfta bırakılır. Meselâ, klor gazına bileşik cism, bir oksid diyordu ve hâmızları [asidleri] yanlış anlatıyordu. Lavoisier'nin en büyük hatâsı, doğru tecrîbesini, kıymetli buluşunu izâh ederken, câhillerin ve dinsizlerin, çok eskidenberi söylemekte oldukları bir sözü tekrârlaması idi. Ya'nî, kimyâ tepkimelerinde, ağırlık değişmediğini görerek (ağırlığın sakımı kanûnu) nu kurunca, (Tabi'atde hiçbirşey var olmaz ve yok olmaz) diyiverdi. Bunu duyan fen taklîdcileri, (Yokdan birşey yaratılmaz. Hiçbirşey yok olmaz) diye, yaygarayı kopardılar. Fen kitâbı diye çıkardıkları sahifeleri, bu siyâh yazılarla lekeleyip, güyâ dîni yıkıp islâmiyyeti yere serdiler (?). İmân kal'asını uçuracak fennî bir kuvvete sâhib olduklar! Hâlbuki, Lavoisier, herşeyin kimyâ ile olduğunu, Allahü teâlânın da, onun görebildiği kanûn içinde kalacağını, bu kanûndan başka hâdiseler olmadığını sanarak, bu hatâyâ düşmüşdü. Lavoisier adındaki bu kimyâgerin, kimyâ olaylarında, maddenin artmadığını ve azalmadığını görmesi, (İnsanlar hiçbirşey var edemez ve yok edemez) hakîkatını meydana çıkarmaktadır. Başka din düşmanları gibi, bu da, tecrîbesinden yanlış netice çıkararak dîne saldırdı. Fekat, böylece kendini lekeledi. Çünkü, bugünkü fiziko kimyâ bilgisi, kimyânın ulaşamadığı atomun derinliklerine girerek, Lavoisier'nin aldandığı isbât edilmiş, Einstein relative nazariyesi, kütlenin korunması kanûnunu bile modifie etmiştir, ya'nî değiştirmiştir. Bu sûretle anlaşılmıştır ki, madde, Lavoisier'nin sandığı gibi, dünyânın temeli değildir.

İşte fen adamları, kendi ihtisâslarında bile, böyle yanılmış ve insanlığa büyük zararlar da yapmıştır. Bu yanılmaları, onların fen çerçevesi içindeki kıymetlerini ve ehemmiyetlerini azalttı demek istemiyoruz. Onları, fâideli buluşları ile düşünerek, fenne hizmetlerini övüyoruz. Fekat, ihtisâslarında bile yanıldıklarını gösterip, fen adamının, ihtisâsı dışındaki ve hele temâmen başka, derin ve geniş olan din ilmindeki kuru düşüncelerinin, din büyüklerinin, din ilmi ile dolmuş, din zevki ile doymuş olan o hakîkî büyüklerin sözleri yanında, bir hiç olacağını göstermek istiyoruz. Hakîkî bir fen adamı, bu hakîkati pek iyi kabûl eder. Fekat para adamları, ya'nî para kazanmak, etiket kazanmak için, âdet üzere, birkaç senelik ömrünü çürütüp, birkaç şey ezberliyen fen yobazları, sinema filminden

farkı olmıyan rûhsuz dimâğlarındaki, birkaç basma ve komprime, silik çizgileri fen sanarak, fennin değil, cehâletin verdiği bir cesâretle ve taşkınlıkla, İslâmın yüksek ilmlerine saldırarak helâk oluyor ve insanlığı ebedi felâkete sürükliyorlar.

Meselâ, bir fen adamı, jeolojik tabakalar arasında bulduğu bir kemik parçasında tedkikler yaparak, hayât üzerinde kıymetli bilgiler toplamağa uğraşırken, beri taraftan, fen yobazları, radyodan veyâ bir broşürden bunu haber alıp, (İnsanların aslı olan maymunun kemikleri bulundu. İnsanların maymundan hâsil olduğu hakikat hâlini aldı) yaygarasını basıyor. Saf müslimânları aldatmağa çalışıyorlar. İngiliz fen adamı Darwinin canlılar arasındaki hayât mücâdelesini nazariyyesini anlamıyarak ve yanlış olarak, müslimânlığı yıkmaya bir silâh yerinde kullanıyorlar. Evet, yüz seneden beri, birkaç biyolog, hayvanlarda, kan grubları, kan benzerliği, kromozom sayıları, muhite intibak [adaptasyon] için fizyolojik ve anatomik değişmeler, somatik değişmeler ve harâret, ziyâ, röntgen ve radium şua'ları ve ba'zı kimyâ maddeleri te'siri ile çeşidli mutanlar meydana gelmesi ve nihâyet paleontolojik müşâhedeler ve bütün canlılarda meiosis ve bunu ta'kid eden mitoz bölünme bulunması ve ba'zı hayvanlarda körleşmiş uzvlar görülmesi [meselâ insanlarda appendix denilen kör barsak bulunması gibi] ve çok hücreli hayvanların hepsinde rüşeym [embriyon] teşekkül etmesi ve bir hayvanın, embriyon devrelerini geçirirken çeşidli hayvan vasflarını göstermesi [meselâ insan rüşeyminde pronefroz, mezonefroz, solungaç yarıkları gibi teşekküllerin görülmesi] karşısında, hayvan nev'lerinin, milyonlarca sene içinde, basitten mükemmele doğru değişdiklerini [ya'nî evolution veyâ descendens denilen evrim bulunduğunu] zan etdi.

Canlıların basitten mükemmele doğru değiştiğini ilk yazan, Fransız doktoru Lamarck'dır. Lamarck [m. 1809] da neşr ettiği (Filozofi zoolojik) ismindeki kitabında (Canlıların bir asıdan türeyebileceğini) yazdı. Fekat, aynı asrdaki biyologlar, Lamarckın verdiği misâllerin, hayvânların birbirlerine dönmesini değil, canlıların, buldukları muhite intibak etmelerini (adaptasyonu) göstermekde olduğunu söylediler.

İkinci olarak, İngiltereli bir biyologun oğlu olan Ch. Darwin, [m. 1859] da neşr ettiği (Nev'lerin menşe'i) ismindeki eserinde, (Canlılar, buldukları muhite uymak için mücâdele eder. Bu hayât mücâdelesini kazananlar yaşayabilir, gayb edenler ölür. Canlıda tesâdüfen husûle gelen değişiklikler, muhite uyarak yaşamağı te'min eder) dedi. Buna da çeşidli i'tirâz edildi. Hattâ, Darwin de göz, beyin gibi karışık uzvların nasıl meydana geldiğini anlatmaktan âciz olduğunu bildirmiş, bir arkadaşına yazdığı mektûbda (Gözün teşekkülünü düşündükçe tepem atıyor) demiştir.

Üçüncü olarak, Hollandalı nebâtâtçı Hugo de Vries, bitkilerde (Saf bir nev' içinden, tesâdüfen, diğerlerinden farklı ferdler meydana çıktığını, bunların yeni evsâfının dölden döle geçtiğini) görerek, buna mutasyon [ânî değişme] nazariyyesi dedi. Hâlbuki, mutasyonda yeni uzvlar meydana gelmiyor. Bundan başka, göz ve beyin gibi, rüşeymin [embriyonun] muhtelif tabakalarından hâsil olan karışık uzvların teşekkülünü, mutasyon teorisindeki tesâdüfe bağlamak mümkün değildir.

Son olarak, paleontoloji mütehassısları, [ya'nî, ilk zamanlarda yaşamış canlıların iskeletlerini ve fosillerini inceliyenler], (Her nev' canlının kendi nev'i içinde değişebileceğini, bir canlının başka nev'lere dönmediğini) kabûl etmektedir. Meselâ, birinci zemandaki derisi dikenliler ne ise, şimdikiler de aynıdır. Derisi dikenlilerin, mutasyon ile, fıkralı [omurgalı] hâle döndüğü görülmemiş ve buna âid bir fosil bulunmamıştır.

Hâlbuki, canlıların yapısında, en basitinden, en mükemmeli olan insana doğru, düzgün bir tekâmül bulunduğunu, dahâ önce İbrâhîm Hakkı hazretleri, (Ma-

rifetnâme) kitâbında, misâller vererek yazmış, bunun, nev'lerin değişmesi demek olmadığını da bildirmişdi.

Allahü teâlâ, maddeyi, maddedeki değişmeleri inceleyiniz; bunları sizin için yarattım, hepsinden fâideleniniz dediği gibi, yavruların nasıl tekâmül ettiğini, hayât hâdiselerini de tedkik ederek, hepsinin müsbet, muntazam esâslara bağlı olduğunu görüp, varlığını, büyüklüğümü anlayınız! buyuruyor.

İslâm düşmanları, fen taklîdçileri, islâmiyyeti baltalamak, Kur'ân-ı kerîme saldırmak için, fizik, şimik, biyolojik ve astronomik olaylardan, çürük düşünceler, bozuk fikrler çıkarıyor. Bu iftirâlarını, ilm, fen bilgisi diye, gençliğin önüne sürerek müslimân yavrularını aldatıyorlar. Hâlbuki, fennin ilerlemesi, yeni yeni buluşlar, Allahü teâlânın varlığını, bir olduğunu, kudretini ve ilmini dahâ ziyâde meydana çıkarmakta, islâmiyyeti desteklemektedir.

İmânımıza saldıranlara aldanmamak için, lise ve üniversitedeki fen bilgilerini iyi öğrenmek ve anlamak lâzımdır. Hakîkî fen adamları, din düşmanlarının sözlerinin ne kadar çocukca ve eâhilce olduğunu hep görmektedir.

Dikkat edilirse, yukarıdaki teorilerin hiçbirinde insanın maymundan hâsıl olduğu söylenmemiş, fen adamlarının hâtırına bile gelmemiştir.

Evet, paleontolojik devrlerde, canlılarda zamanla tekâmül görülmekte, fekat bu değişmeler, her nev'in içinde olmaktadır. Meselâ, dördüncü zamanın yeni tabakalarında kromanyon ismi verilen insan iskeleti bulunmuştur. Bizim iskeletimizden farklı olduğu hâlde, paleontoloji mütehassısları bunlara, ilk insanlar demiştir. Diğer taraftan, üçüncü zaman sonunda yaşayan, antropoid denilen ve bugünlere benzemiyen, maymun iskeletleri bulunmuştur. Antropoloji mütehassısları, bunların maymun olduğunu söylüyor. Fen taklîdçileri, din düşmanları ise, yaptıkları tercemelerde, kromanyon insanına ve antropoid maymununa, insanın cediti olan veyâ insanla maymun arasında geçid teşkil eden fosil diyorlar. Biyologlar insan ile hayvan arasındaki farkı, yalnız madde bakımından inceliyor. Hâlbuki, insan ile hayvanlar arasında en büyük fark, insanın rûhudur. İnsanlarda rûh vardır. İnsanlık şerefi hep bu rûhdan gelmektedir. Bu rûh, ilk olarak, Âdem aleyhisselâma verildi. Hayvanlarda bu rûh yoktur. Maddîcilerin, felsefecilerin bu rûhdan haberleri olmadığı için, insanı maymuna yakın sanabilirler. İlk insanların şekli, yapısı, maymuna benzese de, insan insandır. Çünkü, rûhu vardır. Maymun ise hayvandır. Çünkü bu rûhdan ve rûhun hâsıl ettiği üstünlüklerden mahrumdur. Görülüyor ki, insan ile hayvan, temâmen ayrıdır. Aralarında, hiçbir zaman, bir geçid olamaz, birbirine dönemez. Hâlbuki, hayvanlardan insana en yakın maymun olduğu, asrlar önce, islâm kitâblarında, meselâ (İbni Haldûn târihi) mukaddemesinde ve (Ma'rifetnâme) nin yirmisekizinci sahifesinde yazılıdır. [Birinci kısım, otuzdokuzuncu maddeyi okuyunuz! (Behcet-ül-fetâvâ) da diyor ki, (Maymunlar, eski insanlardan maymuna çevrilenlerin soyundan değildir. Maymunların insan soyundan olduğunu söylemek yanlıştır. Çünkü, insandan çevrilen maymunlar üç günden çok yaşamadı. Yok edildiler)].

Bunun gibi, hâtırımıza gelen çeşidli misâllerden, ilm nâmına, fen hesâbına utanarak şunu da söyleyelim ki, amib denilen, gözle görülmeyen bir hücreli canlılar, amitoz ile ya'nî sitoplazma ve çekirdeği tâm ortadan ikiye ayrılmak sûreti ile ürer. Güney Amerika'da bir biyolog, amibi sitoplazma ve çekirdeğini ortadan keserek, her iki parçanın yaşamağa devâm ettiğini görmüş. Bu tecrîbe, zâten amibin üreme tarzına uygundur. Nerde kaldı ki, bu tecrîbe her zaman aynı neticeyi vermez. Bunu bir mecmû'ada okuyan bir matematikçi, bir hesâb mütehassısı, gençleri başına topluyarak, (Amerikada, amibler parçalanıp öldürüldükden sonra, tekrâr yaşatılıyor. Artık hayâtın sırrı çözüldü. Ölü hücrelere can veriliyor. Bunu birkaç sene evvel okumuşdum. Belki bugün dahâ ilerlemeler olmuştur)

deyip, fennin ölüleri diriltiği, insanların (Hâşâ) ölüye hayât verdiği, o hâlde, fen ve tabi'at hâricinde, bir kuvvet, bir yaratıcı bulunamayacağı, Allah fikrinin ilk insanlar, câhiller tarafından (Hâşâ) uydurulmuş olduğu aşılır ve gençler aldatılmağa çalışılırsa, buna ne denilir? Dinsiz bir hesâb mütehasssının, sonsuzdan sonsuza kadar uzanan matematik sâhasında, islâmiyyeti lekeliyecek bir nokta bile bulamadığı için, başka fen kollarında, anlayamadığı hâdiselerden çıkardığı yanlış ma'nâlar ile hücûma geçmesi, ne kadar şaşılacak ve acınacak bir hâldir. Yüksek tahsil yapan bir insanın, böyle alçak hareketleri, yüksek tahsil ismini lekeleyemez mi? Alçak görgülü olan bile, bu kadar câhilce konuşur mu? Fen adamlarının tecrübelerini, sözlerini işitip de, kendi kurdukları yalanları, plânları, bu sözlerle maskeleyerek, gençleri zehrelemeğe, imânlarını çalmağa uğraşan din hırsızlarına, fen yobazlarına aldanmamalıyız!

Din düşmanları, gençleri aldatmak, dinden çıkarmak için yalan ve iftirâlarla saldırıyorlar. Din adamlarına yobaz, gerici diyorlar. Din adamları fen düşmanıdır diyorlar. Islâm kitâblarını okuyan, islâm dininin ileri, üstün bilgilerini anlayan, bu yalanlara aldanmaz, onların kötü niyetlerini, dost görünen sinsi düşman olduklarını hemen anlar ise de, din bilgisi az olan, ana-baba yuvasından bilgi almayan zevâililer, bu alçakların tuzaklarına düşmekte, felâkete sürüklenmektedir.

Mekteb çocuklarını (Avrupada matba'a yapılırken, kitâblar basılırken, bizdeki sarıklı, sakallı, kara kafalılar, matba'a günâhdır, gâvur icâdidir diyerek yaptırmadılar. Yıllarca geri kalmamıza sebep oldular. Müslimânlık, çöl kanûnu, türk-lüğe çok zararlı oldu) diyerek, dinsiz, imânsız yetiştirmek istiyorlar. Islâm düşmanlığı aşıyorlar. Islâmiyyete, ilm, fen, ahlâk yolundan saldıramadıkları için, böyle alçakça yalanlar düzüyor, körpe dimağları zehreliyorlar. Her iftirâları gibi, bu sözlerinin de yalan olduğu meydandadır. Kara zihniyyet dedikleri islâm âlimlerinin en yüksek temsilcileri olan Osmanlı şeyh-ul-islâmlarından elliyedincisi, Yenışehrli Abdüllah efendi, matba'a açmak, kitâb basmak için kendisine soruldunda, bakınız nasıl cevâb vermişdir: İbrâhîm-i Müteferrika adındaki Macar asıllı bir müslimân, İstanbolda 1139 [m. 1725] de ilk matba'ayı kurmak isteyince, şeyh-ul-islâma soruluyor: (Kitâb basma san'atını iyi bildiğini söyleyen bir kimse, lügat, mantık, astronomi, fizik ve benzerleri âlet ilmleri kitâblarının harflerini ve kelimelerini birer kalıba çıkarıp, buradan kâğıdların üzerine basarak, bu kitâbların benzerlerini elde ederim dese, bu kimsenin böyle kitâb basmasına şerî'at izn verir mi?). Şeyh-ul-islâm Abdüllah efendi, cevâbında: (Kitâb basma san'atını iyi bilen bir kimse, bir kitâbın harflerini ve kelimelerini birer kalıba çıkarıp, buradan kâğıdlara basmakla, bu kitâbdan az zamanda kolayca, çok sayıda elde ediyor. Böylece çok ucuz kitâb yazılmasına sebep oluyor. Fâideli bir iş olduğundan, şerî'at bu kimsenin bu işi yapmasına izn verir. Kitâbda yazılı ilmi bilen birkaç kişi, önce kitâbı tashîh etmelidir. Tashîh ettikten sonra basılırsa, güzel bir iş olur) buyurmuşdur. Bu cevâb, (Behcet-ül-fetâvâ) kitâbının (Hazar ve lebs) faslında yazılıdır. Şerî'atin ilme, fenne nasıl kıymet verdiğini göstermektedir.

Sultân ikinci Abdülhamîd hân zamanında yetişen din adamlarından, Abdül-latîf Harpûtînin, [1330] da, İstanbolda basılan (Tenkih-ul-keâm fi-akâid-i Ehl-i Islâm) adındaki kitâbı, eski ve yeni fen bilgilerini ve din büyüklerinin bunlar üzerindeki sözlerini uzun bildirmektedir. Yüzellüçüncü sahîfede diyor ki: (Fen adamları, cisimleri ve cisimlerdeki olayları araştırmır, inceler. Bunlar üzerinde deneyler yapar. Madde ve olayları anlar ve anladıklarını bildirir. Gördüklerinden, his ettiklerinden dışarıya çıkmazlar. Bundan dışarıya çıkan, vazîfesinin dışına çıkmış olur. His olunamıyan, incelenemiyen, deney yapılamıyan konular, fen bilgisinin dışında kalır. Böyle konularda, fen adamının sözü kıymetsiz ve ehemmiyyetsiz olur. Bir fen adamı, melek yokdur deyince, meleğin varlığı, fen ile incelenemez, deney ile anlaşılabilir demek isterse bu sözü, fenne uyar. Fekat, deney ile isbât

edilemediği için meleğin varlığına inanılmaz demek istiyorsa, hiç kıymeti olmaz. Söyliyenin yüzüne çarpılır. Çünkü, bu sözü ile, kendisi fennin dışına çıkmakta, fenne uymamaktadır. İncelemekle, deneyle varlığı anlaşılamıyan şeyi inkâr etmeğe, var olamaz demeğe kalkışmak, varlığını, fen göstermektedir demesi kadar yersiz ve fenne aykırıdır. Rûh, melek, cin, Cennet, Cehennem gibi, fen konusu dışındaki varlıkları, madde ve olay sınırları içinde aramak ve deney ile anlamağa uğraşmak, fen adamına yakışmaz. Böyle varlıkları anlamak, mu'cizelerle, üstünlüğü belli Peygamberlere bildirilmekle ve Peygamberlerden «aleyhimüsselâm» işitmekle olur. Böyle bilgilere (Ulûm-ı nakliyye) denir. Bunlara (Fen bilgisi) veyâ (Ulûm-i akliyye) denmez. Bu bilgileri, fen yolu ile anlamağa kalkışmak, ekmeği kulağına götürmeğe, kulakla yemeği istemeğe benzer. Kendilerine müslimân deyip sarık saran, nemâz kılan bazı fen taklîdcileri, böylece cinnin var olduğuna inanmıyor. İnsana cin çarpması, masaldır. Fen asrında, böyle hırâfelelere inanılmaz diyor. Cin hakkındaki âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflere, yanlış, dolambaçlı ma'nâlar veriyor, kâfir oluyorlar).

Kur'ân-ı kerîmdeki, fen ile anlaşılabilen bilgileri anlatan âyetlere, fen bilgilerine, fenne uygun ma'nâ vermek câiz ve lâzımdır. Bu ma'nâları da, ancak islâm âlimleri, ya'nî fen bilgilerinde mütehasıs ve dinde müctehid olan büyükler, müfessirler verir. Fen taklîdcileri, Kur'ân-ı kerîme ma'nâ veremez. Bunların Kur'ân tercemelerine kıymet verilmez. Fennin, tecribenin dışında olan, fen ile ilgisi olmayan âyet-i kerîmeleri, fen bilgilerine uydurmağa kalkışmak, Selef-i sâlihînin tefsîrlerini değıştirmek, büyük suç olur. Böyle tefsîr ve terceme yapanlar, kâfir olur.

Yetmişüçüncü sahîfede diyor ki, (Gök dâireleri yapılıncâ görülen yıldızlar ile, mikroskopla görülen küçük varlıklar, dahâ önceki zamanlarda görülemiyor, varlıkları bilinmiyordu. O zaman görülemediği için, bu varlıklara yok demek, yanlış haksız olduğu gibi, fen adamlarının, bugünkü fen âletleri, fen bilgileri ile anlayamadıkları şeyleri ve hele, fen, madde bilgisi sınırları dışındaki varlıkları inkâr etmesi, yok demesi de, yersiz ve haksız olur. Fenne uymıyan, bir söz, bir câhil sözü olur).

Velhâsıl, hakîkî fen adamları, her zaman, islâm dînine âşık olmakda, fen taklîdcileri ise dîni ve dünyâyı anlamıyarak, maddî ve ma'nevî kıymetlere saldırıp, nihâyet göçüp Cehenneme gitmektedirler.

**İslâmın düşmanları dîni hiç anlamamış,
İslâmiyyeti görüşleri hem de pek yanlış.**

**Sanıyorlar ki terakkiye tehammül etmez,
Müslimân milletleri, fende tekâmül edemez.**

**Bilmiyorlar, ulûmun, biricik dâyesidir,
Beşerin birgün olup, yükselen pâyesidir.**

**Şerî'atın emrinde bütün insanlık,
Olduğunu görür, insâfla bakan azıcık.**

**Müslimân görünenler, geridir şimdi, doğru,
Şu kadar var ki, değildir bu, dînin mahzûru.**

**(Müslimânlık) denilen, ilâhî rûh, arasak,
(Müslimânız) geçinen, insanlardan, pek uzak.**

**Dîni tedkik edecek, baksın bir ilk zemana!
İki devri birlikde, yaşayan bir insana.**

O ne yıldırım yükseliş, o ne müdhiş sür'at,
böyle bir hârika gösterdi mi insânîyyet?

İslâmdan önce olan, hem de yıllarca kalan,
vahşet deryâsının derinliklerine dalan.

Gömerek dipdiri evlâdını kum çölüne,
bunda neş'e duyan, hem de nedâmet yerine.

Dağdan getirip, kendi yontduğu taş parçasını,
sonra (Hâlık) tanıyan bir sürü câhil yığını.

Nasıl olmuş da, otuz yılda, otuz bin senelik,
bir terakkî ile, üç kıt'aya olmuş mâlik?

Nasıl olmuş da o üstün medenîyyet, o kemâl,
böyle bir kavim içinden doğuvermiş derhal?

Nasıl olmuş da zuhûr etmiş Ebû Bekr Sıddik,
nerden gelmiş o İmâmdaki irfânı amik «radiyallahü anh».

Önce Hakkı bilmez iken, nasıl olmuş da Ömer,
sonra bir adle sarılmış ki, değil kârı beşer? «radiyallahü anh»

Mâni' olsaydı eğer, terakkîye dîni mübin.
bin üçyüz seksenbir yıl önce giren asr-ı güzîn.

En büyük hızla doğar mıydı cihân ufkunda,
bulunmasaydı eşsiz kemâlât, onun rûhunda?

Düşününüz, o kadar hârika nerden doğacak,
kalem sâhibleriniz anlaşılın pek ahmak?

Yâhud inadcıdırlar, ikisinden hangisidir,
akıllı kimse, insaf ederse, olur mu kâfir?

29 — MADDE VE ATOM ÜZERİNDE YENİ BİLGİLER

Bugün herkes, atomu ve atom enerjisini merâk etmekte, dost, düşman her memleketde atom üzerinde çalışılmaktadır. İstikbâlin harpleri, atom silâhları ile yapılacak, atom kuvveti bulunmayan milletler, yaşamak hakkı bulamayacaktır. Küçük, büyük, herkesin sıklıkla işittiği atomu ve atom enerjisini ve kullanılmasını, din kardeşlerime kısaca bildirmeği lüzûmlü gördüm. Çünkü, atom kuvveti, harbede de, sulhda da kullanılacaktır. Müslimânların, düşmanda bulunan silâhları öğrenmesi ve yapması, farzdır. O hâlde, bugün atom bombasını yapmağa ve bunun için lüzûmlü matematik, fizik, kimyâ bilgilerini öğrenmeğe çalışmak farzdır. Önümüzde bulunan atom harbine hâzırlanmazsak, dînimizi, milletimizi koruyamayız. Harb için, atom te'sislerini hâzırlamak, bunlardan sulh zamanında, terfih-i ibâd için istifâde etmek, dîni vazîfemiz ve ibâdetimizdir. Cihâda hâzırlanmak, ibâdetdir. Hâzırlanmamak, büyük günâhdır.

Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» (İlm, Çinde de olsa alınız!) buyurdu. Ya'nî ilm, dünyânın en uzak yerinde bulunsa ve kâfirlerde de olsa, gidin alın! buyurdu. Çünkü Çin, o zaman, en kâfir ve çok uzak bir yer idi. O hâlde, ci-

hâd için gerekli bilgileri, en uzak kâflırlardan da arayıp, bulup, öğrenmemiz, yapmamız, hâzırlıklı olmamız, beş vakt nemâzdan sonra, en birinci vazifemiz, İbâdetimizdir. İbni Âbidîn, üçüncü cild, (Cihâd) bahsinde buyuruyor ki, (Düşman hücum ettiği veyâ hücum korkusu olduğu zaman her müslimânın harb etmesi farzı ayndır). Atom harbi muhakkak olduğundan, buna hâzırlanmak, farz-ı ayn hâlne gelmiştir.

(Hadika) da el âfetlerinde buyuruyor ki, (Nefsin hoşuna giden fâidesiz şeylere lehv ve la'b denir ki, boş yere vakt geçirmektir. Yalnız zevcesi ile oynamak ve harb oyunları halâl olup, başkaları harâmıdır). Harbe hâzırlanmak için, at yarışları, atış, güreş, ok ta'limleri, lüzümlü teknik tecribeleri yapmak câzıdır. Hattâ lâzımdır ve çok sevâbdır.

Üzerinde yaşadığımız yer küresi, hava, su, taş, toprak tabakaları ve bütün yıldızlar, güneşler, hep maddeden yapılmıştır.

Madde demek, boşlukta yer kaplayan ve ağırlığı olan varlık demektir. İki madde, bir yerde birlikde bulunamaz. Birinin orada bulunması için, ötekinin oradan gitmesi lâzımdır. Hava, maddedir. Çünkü, ağırlığı vardır ve yer kaplar.

Maddenin şekli almış parçalarına cism denir. Şişe, bardak, pencere camı, ayrı ayrı birer cismdir. Fekat hepsi, cam maddesinden yapılmıştır. Madde ikiye ayrılır: Saf madde. Karışım.

Etrâfımızda gördüğümüz bütün maddeler, saf değil, birer karışımıdır. Meselâ, içtiğimiz su, homogen olduğu, her tarafı aynı görüldüğü hâlde, içinde az da olsa tuzlar ve hava vardır. O hâlde, bir karışımıdır. Karışımların hâssaları [özellikleri] her zaman aynı değildir. Belirli özellikleri yoktur. Karışımında bulunan maddeler, kendi özelliklerini gayb etmez. Maddeler, birbirleri ile, her mikdârda karışabilir. Yalnız bir maddeye (Saf madde) denir. Saf maddenin belirli özellikleri vardır. Saf maddenin belirli özellikleri, hiç değişmez.

Tâm saf madde yok gibidir. Bir madde içinde bulunan yabancı maddeler, kimyâ üsûlleri ile anlaşılamiyacak kadar az olunca, bu maddeye, saf diyoruz. Saf süt demek, kimyâ bakımından doğru bir söz değildir. Çünkü, süt belli özellikler taşıyan tek bir madde değildir. Saf madde, iki dürlü olur: Element. Bileşik cism.

Element: Kendisinden, başka başka özellikde maddeler çıkarilamiyan saf maddelere (Element = eleman) veyâ (**Basit cism**) denir. Saf şeker, bir eleman değildir. Çünkü, şekerden, karbon [kömür], hidrogen ve oksijen maddeleri çıkarılır. Saf demir, bakır, kükürt birer elementdir. Yüzüç element vardır. Her element, kimyâ tepkimelerinde bölünemiyan en küçük parçaların yığındır. Bu parçalara, yunanca (Atom) denir. Herbir element, birbirlerine benziyan atomların yığındır.

Birbirine benzemiyan atomların yığına, bileşik cism veyâ (**Mürekkebi cism**) denir. Su, mürekkebi bir cismdir. Çünkü, hidrogen ve oksijen atomlarından yapılmıştır. Bileşik bir cism, başka başka özellik taşıyan maddelere ayrılabilir.

Yüzüç element üçe ayrılır:

1 — Hakîki metal [ma'den], yetmişaltı dânedir. Bunlar, fizik bakımından parlaktır. Yetmişbeş dânesi katıdır. Döverek levha ve tel hâlne gelir. Harâreti [ısıyı] ve elektriği iyi nakl eder, iyi iletir. Kimyâ bakımından da, buhâr hâlnde, birer atom hâlnde uçar ve bileşik hâle geçince, atomları artı elektrik yüklü olur. Eksi yüklü olamaz. Elektrik yükü taşıyan atomlara (İyon) denir. İyon, serbest hâlde bulunamaz. Artı elektrik taşıyan atomlara (Katyon) denir. Eksi elektrik taşıyan atomlara (Anyon) denir. O hâlde, bir ma'den atomu, başka bir ma'den atomu ile veyâ hidrogen atomu ile birleşemez. İki element atomunun bir araya gelmesi

İçin, başka başka elektrik taşınması lâzımdır. Çünkü, benzer yüklü iki atom, birbirini çekmez, iter. Hidrogen atomları ma'den olmadığı hâlde, bileşik hâlde dâima artı elektrik taşır.

2 — Ma'den olmıyan [ametel] elementler, onyedî dânedir. Bunlardan bir dânesi [Brom] sıvî hâlde, onbir dânesi gaz hâlindedir. Altısı âdî gaz olup, molekül hâlindedir. Beşi necib [soy] gaz olup, hep atom hâlindedir. Fizik hâssaları, ma'denlerin aksidir. Kükürt gibi, katı olanları döğülünce, levha hâline gelmeyip, toz hâline gelir. Kimyâ bakımından, gaz hâlde iken, iki atomdan yapılmış molekül hâlde uçarlar [Necib gazlar müstesnâ]. Bileşik hâlde iken atomları, bazan artı, bazan eksi yüklü olabilir. O hâlde, birbirleri ile ve hidrogen atomu ile ve ma'denler ile birleşebilirler. Oksijen gazı ameteldir. Müstasnâ olarak, bileşiklerinde, hep eksi elektrik taşımaktadır. Karbon, kükürt de ameteldir.

3 — Yarı ma'denler, on adeddîr. Bunlar, fizik bakımından ma'denlere, kimyâ bakımından ametallere benzer. Arsenik, kalay, kurşun yarı ma'dendir.

Bileşik cisimler ikiye ayrılır:

A — Organik veyâ uzvî bileşik cisimlerdir. Bunların suda eriyikleri dâima molekül hâlde bulunur. Molekülleri karbon ile hidrogeni hâvidirler. Başka elementler de bulunabilir. Yanıcıdır. Yağ, şeker, ispirto gibi.

B — Organik [uzvî] olmıyan bileşiklerdir. Bunlarda, karbon ile hidrogen bir arada bulunmaz. Bunlara, anorganik veyâ inorganik bileşikler denir. Yemek tuzu gibi. Anorganik bileşikler ikiye ayrılır: Birinci sınıf bileşikler. İkinci sınıf bileşikler.

Herhangi bir bileşik cismi meydana getirmek için atomlar iki dürlü birleşebilir:

1 — İki veyâ ziyâde elementin atomları, boşlukda, sıra ile dizilir. Böyle milyonlarla iyon yığını, bir cism meydana getirir. Böyle bir cism, bir sandık kesme şekere benzer. Bunlara (İyon şebekesi) denir. İnorganik ma'den bileşikleri, ya'nî içinde ma'den bulunan inorganik bileşikler, iyon şebekesidir. Bunlar katıdır, ısıtılınca uçmaz, parçalanır.

2 — İki veyâ dahâ ziyâde elementin mu'ayyen ve az sayıda atomu birleşerek, molekül yapar. Moleküller de, biraraya gelerek, bir cism meydana getirir. Böyle bir cism, bir sandık şeker külâhına benzer. Bunlara, (Molekül şebekesi) denir. İçinde ma'den bulunmıyan inorganik bileşikler ve organik bileşiklerin hemen hepsi molekül şebekesidir. Bunlar, gaz hâlde, sıvî (mâyî) ve katı hâlde de olur. Katı ve mâyi' hâlindekiler ısıtılınca, gaz hâle geçerek, molekül hâlde uçarlar.

Bütün elementler, serbest element hâlde iken, atomları elektrik yükü taşımaz, nötrdür, sıfır kıymetlidir. İki elementin birleşmesinden meydana gelen anorganik bileşiklere (Birinci sınıf) bileşik denir. Birinci sınıf bileşikler üçe ayrılır: Oksid, asid, tuz. İçinde üç element bulunan anorganik bileşiklere (İkinci sınıf bileşikler) denir. Bunlar da üçe ayrılır: Asid, baz, tuz. Bir bileşik içindeki ma'den atomları dâima artı elektrik yükü taşır.

Yanmak, oksijen gazı ile birleşmek demektir. Gazların, buhârların yanmasına (Alev) denir. Katı cisimler alevle yanmaz. Kükürdün buhârı, odunun, mumun sıcakta parçalanmasından meydana gelen gazlar, alevle yanıyor. Yanma yerine, (Oksidlenme) ve (Yükselme) de denir. Yanan bir atomun elektrik yükü artar. Meselâ, hidrogen gazı oksijenle birleşince, serbest hidrogen atomları, sıfır kıymetli iken, oksijenle birleşirken, oksijen atomuna elektron vererek, artı bir [+ 1] kıymetli olurlar. O hâlde, bir atomun değeri yükselince, bu atom yandı, oksidlendi denir. Maddeler yanarken harâret [ısı] saçar.

Şuâ': Sulb, ya'nî katı veyâ mâyi' hâldeki bir madde ısıtılırsa, beşyüz derece-

de ziyâ [ışık] yaymağa başlar ve madde değişmez. Evvelâ kırmızı ziyâ olur. Dahâ sıcakda beyâza döner. Elektrik ampullerinde, elektrik ceryânı, ampul telini ısıtdığı için, tel ziyâ yayar. Böyle ziyâ yaymağa (Şuâ'lanma) veyâ (Işıma) denir. Gördüğümüz ziyâ, elektro-manyetik dalgâlardan ibâretdir. Fezâdaki elektrik akımı, sâniyede yüz binlerle def'a cihet değışdirince, elektro-manyetik dalgalar meydana geliyor. Ya'ni şuâ'lanma oluyor. Bir sâniyedeki dalga adedine (Frekans = tekerrür) denir. Bir şuâ'lanmada meydana gelen dalgaların boylarını aramağa (Spektroskopî) denir. Herhangi bir madde tarafından yayılan şuâ'lanmanın spektroskopisini yaparak, bu maddede hangi elementlerin bulunduğunu aramağa (Tayf analizi = spektral analiz) denir. Spektroskopi yapılacak şuâ'lar, bir yarıktan geçirildikten sonra, bir cam menşurdan [prismadan] geçirilince, karşısındaki perdede parlak renkler, dizilir. Bu renkli şeride tayf [Spektr] denir. Her rengin dalga boyu başkadır ve kitâblarda yazılıdır. Bu dalga boyları (Angstron) denilen, uzunluk birimi ile söylenir. Bir Angstron, bir milimetrenin onmilyonda biridir. Dalga boyları dörtbin ile sekizbin Angstron arasında bulunan şuâ'ları ışık hâlinde görebiliyoruz. Her şuâ', bir enerjiye mâlikdir. Enerji, kudret, ya'ni iş yapabilmek demektir. Şuâ' emen cisim, enerji almış olur ve ısınır. Şuâ' enerjisinin, bölünemiyen en küçük parçasına (Kvant) denir. Bir madde ne kadar çok ısınırsa, yaydığı şuâ'ların dalga boyu o kadar kısa olur. Sulb ve mâyi' maddelerin tayfı devâmlıdır. Ya'ni, bütün dalga boyları yanyana bulunur. Ampul teli ikibinbeşyüz derecede şuâ'lanıyor. Bunun tayfında, yedi renk devâmlı görülür ve kırmızı altında, görünmeyen, uzun ısı dalgaları da vardır. Kısa olan ultraviöle dalgalar yok gibidir.

Tazyiki az olan gazların ve buhârların verdikleri tayf, devamlı tayf olmuyor, (Hatlar tayfı) oluyor. Ya'ni, tayfda, birbirinden uzak ayrı ayrı yerlerde, mu'ayyen dalga boyları bulunuyor ve herbiri, başka renkde hat şeklinde görünüyor.

Alkali ve toprak alkali ma'denlerin buhârları, hava gazı alevi sıcaklığında, kendilerine mahsûs renkde şuâ' verdiği hâlde, gazların şuâ' vermesi için, bunları Kroks borularına koyup, tazyiki az iken yüksek gerilimli elektrik ceryânı geçirmek lâzımdır. Katoddan çıkan elektronlar, gazın moleküllerine çarpınca, gaz şuâ'lanır. Meselâ, iki tarafı kapalı bir cam borunun [Geissler borusunun], iki ucuna sokulmuş olan ma'den çubukları [elektrodları], tel ile bir endüksiyon makarasına bağlayıp, yüksek gerilimli akım geçirince, borudaki hava içinden elektrik geçmez. Cam boruyu, ortasındaki bir delikten, lâstik boru ile, bir hava boşaltma makinesine bağlayıp, borudaki havanın tazyikini azaltırsak, borudaki hava içinde ışıklı çizgiler hâsil olur. Hava elektrik ceryânını geçirir ve ışıklanır. Basıncı azaldıkça ışıklar artar ve borunun içi pembe ziyâ ile dolar. Boruda havadan başka gaz varsa, ışığın rengi gazın cinsine göre başka olur. Meselâ, Neon gazı varsa, kırmızı, turuncu olur. Reklâm lâmbaları ve bugün evlerde de kullanılan flüorosan lâmbalar böyle yapılmaktadır.

Borudaki gaz, dahâ boşaltılıp, tazyiki dahâ azalırsa, ışık da azalır ve bir ân gelir ki, borunun içi ziyâsız kalır. Fekat şimdi, makaranın (—) kutbuna bağlı katodun tâm karşısındaki cam üzerinde mâvi renklenme görülür. Demek ki, katoddan, görülemiyen şuâ'lar çıkmaktadır. Bunlara (Katod şuâ'ları) denir. Katod şuâ'ları camdan geçmez, borunun dışına çıkmaz. Ba'zı cismlere çarpınca bunları mâvi renkli gösterir. Katoda dik olarak çıkarlar. Bu şuâ'lar, makaradan gelip, katoddan fırlatılan elektronlar tarafından, borudaki gaz atomlarından koparılan elektronlardır. Hâlbuki, tazyiki dahâ yüksek olan gazlardan elektriğin geçmesi, gaz moleküllerinin, elektrikleterek iyon hâline geçmesi ile, elektroliz olayı gibi olmaktadır. [1860] senesinde Bunsen ve Kirchof, her element buhârının, kendine mahsûs hatlar tayfı meydana getirdiğini anladı. Sodium buhârı beşbinsekizyüzdoksan angstron boyunda, dalgâlardan ibâret bir sarı hât yapıyor. Ultraviöle şuâ'lar, parlak olmadığı için görülmiyor. Böyle şuâ'ların tayfı, fotoğraf olarak

görülür. Tayflar hattına bakarak, her hangi bir cisimdeki elementleri anlamağa (Tayf analizi) demişdik.

Tayf hatlarını, atomlar meydana getirmektedir. Serbest bir atom, belirli bir sıcaklıkta verdiği dalgaları, aynı sıcaklıkta mas edebilir, emer. Bir ampulün devâmlı tayfı içinde, emilen dalgaların yeri siyâh hat hâlinde görünür. Ampul şuâ'ları, meselâ sodümlü bir alevden geçerken, sodium atomları, kendilerine mahsûs olan dalgaları mas edip, tekrâr her tarafa yayıyor ve lâmbanın devâmlı tayfı üzerinde, sodium atomlarına mahsûs olan sarı hatlar, siyâh olarak görülüyor. Güneş ziyâsının tayfı devâmlıdır. Fekat içinde binlerce siyâh hatlar vardır. Güneş sulb değildir. Gaz hâlinindedir. Fekat, tazyiki pek fazla olduğundan sulb imiş gibi, devâmlı tayf veriyor. Güneş şuâ'ları güneş etrâfındaki tazyiksiz gazlardan geçerken, bu gazlar, kendilerine mahsûs dalgaları emiyor. Bu gazların tayf hatlarına bakarak, güneşin ve yıldızların, bildiğimiz elementlerden yapılmış olduğunu anlıyoruz.

DEVRİ SİSTEM: [1867] senesinde Mendelevef ve Lothar Meyer isiminde iki kimyâger, birbirinden haberi olmadan yüzüç elemandan, o gün bilinenleri, atom ağırlığına göre, soldan sağa doğru sıra ile yazmış, birkaç elemandan sonra gelenlerin, kimyâ hâssalarının [meselâ kıymetlerinin], tekrâr başdakilere benzediğini görmüş, bunları, başdakilerin altına yazmıştır. Böylece yedi satır meydana gelmiştir. Her satıra, Devre [periyod] denir. Alt alta olan elemanların kimyâ hâssaları birbirinin aynıdır. Bunlara, yukardan aşağı, bir (**Gurup**) denir. Yanyana sekiz gurup vardır. Yüzüç elementin, yedi devr ve sekiz gurup teşkil etmek üzere sıralanmasına, (**Periyodik sistem**) veyâ (**Devri tasnif**) denir.

Sol taraftan birinci gurupda, Kalevî [alkali] ma'denler, ikinci gurupda, toprak kalevî ma'denler, yedinci gurupda halogenler [F, Cl, Br, I], sekizinci gurupda da necib [soy] gazlar bulunur.

Elementlerin devrî sistemdeki soldan sağa doğru sıra numarasına, (**Atom numarası**) denir. Hidrojenin atom numarası 1, oksijenin 8, uraniumun 92 dir.

[1913] senesinden itibaren, Röntgen tayfları ve Moseley kanûnu sâyesinde, her elementin atom numarası tecrübe ile bulunmuştur. Şöyle ki:

1. ci devrde	$2 \times 1^2 = 2$
2. ve 3. cü devrlerde	$2 \times 2^2 = 8$
4. ve 5. ci devrlerde	$2 \times 3^2 = 18$
6. cü devrde	$2 \times 4^2 = 32$

eleman bulunduğu anlaşılımıştır. Geri kalan onyeddi element de yedinci devrdedir.

(**Devri tasnif cedveli**) kimyâ ilminin temelidir.

RADİO-AKTİVİTE: Uranium ve Radium gibi bazı ma'denler, siyâh kâğıd içindeki fotoğraf camına te'sir edip karartıyor ve etrâfındaki havayı elektrikliyor. Bunun sebebini, ilk olarak [m. 1903] de Rutherford anladı. Şöyle ki:

Radioaktif cisimler kendi kendilerine üç cins şuâ' vermektedir:

1 — Alfa şuâ'ları, artı elektrik yüklü atomlardır. Birkaç santimetreye kadar uçarlar. Kâğıddan bile geçemez. Tehlükeli değildirler.

2 — Beta şuâ'ları, elektronlardan ibâretdir. [Lâmbalarımızı yakan şehir elektriği, elektron akımıdır. Bölünemiyen en küçük elektrik parçasına elektron denir. Elektron, eksi elektriktir]. Beta şuâ'larının sür'ati pek fazla olup, ziyâ hızına yakındır. Birçok yerlerden geçerler. Tehlükelidirler.

3 — Gamma şuâ'ları, Röntgen şuâ'ları gibi çok kısa dalgalı, elektro-manyetik şuâ'lardır. Hemen herşeyden geçerler, çok tehlükelidirler.

Saf Radium atomları, yalnız alfa şuâ'ları saçar. Radioaktif cisimlerin atomları, enerji saçarak, çekirdekleri patlıyor ve başka element atomları hâline dönü-

yor. Milyon kerrre milyon [1 billion] Radium atomu içinden her sâniyâ onüç dânesi patlıyor. Bir Radium tuzunun beta ve gamma şua'ları da vermesi, kendi atomlarından değil, bunların patlaması neticesinde meydana gelen, yeni radioaktif elemanların atomlarından hâsil olur. Zâten, Radium da, Uraniumun patlamasından, birçok ara-elementlerden sonra, meydana gelmiştir. Tabi'atde, üç radioaktif değişme sırası vardır. Uranium sırası, Thorium sırası ve aktinium sırası.

Radioaktif parçalanmada meydana gelen yeni elementlerin atom ağırlıkları ve şua'lanmaları farklı olduğu hâlde, çoğunun kimyâ hâssaları aynıdır. Böyle elementler, aynı bir element demektir. O hâlde, devri sistemde aynı yerde bulunur. Atom ağırlığı farklı, atom numarası aynı olan maddelere (izotop) maddeler denir.

FAYANS KANÛNU: Bir atom, bir alfa şua'ı saçınca, atom ağırlığı dört azalır. Atom numarası iki azalır. Beta şua'ı verince, atom ağırlığı değişmez, atom numarası bir artar. Bir alfa dâneçliğinde iki artı elektrik bulunduğu isbât edilmiştir. O hâlde, atom numarası, atomun artı elektrik yüküne tâbi' olmaktadır.

RÖNTGEN ŞUA'LARI: Katod şua'ları, borudaki sulb bir maddeye çarparsa, bu sulb madde, röntgen şua'ları yayar. Röntgen şua'ları görünmez. Fotoğraf camına te'sir eder. Etden çok, kemikten az geçer. Atom numarası yüksek olan maddeler, Röntgen şua'larını çok emer, geçirmez. Atom numarası büyük olan bir maddenin, hâsil ettiği Röntgen şua'ının, maddelerden geçme kabiliyeti fazla olur.

Laue [Lave] röntgen şua'larının tayfını yapmak için, cam prisma yerine, kaya tuzu billûrundan geçirdi. Elde edilen tayf, ilmin yeni bir buluşu, büyük bir zaferi oldu. Çünkü, bir yandan Röntgen şua'larının elektromanyetik dalga olduğu anlaşıldı, bir taraftan da, billûrdaki atomların dizilişi meydana çıktı. Âdi ziyâ ile elde edilen tayflar, atomun bileşiklerine göre farklı olduğu hâlde, Röntgen tayfları, atomun kimyevî hâline bağlı değildir. Her elementin Röntgen tayfı, hatlar tayfidir.

Mosli [Mosley] de, bir elementin verdiği Röntgen şua'larının dalga boyunu ölçerek, elementlerin atom numarasını hesâb etmiştir. Bu atom numarasının, atom çekirdeğinin elektrik yükü olduğunu, dahâ sonra Bohr anlamıştır.

ATOMUN YAPISI: Rutherford [m. 1911] de, ince bir ma'den levhadan alfa dâneçikleri geçirdi. Alfaların çoğu, serbestce doğru geçip, binde biri, yolundan sapdı. Ma'denler, atom şebekesi olduğundan, alfaların doğru geçmesi, atomların içinin boş olduğunu göstermektedir. Demek ki atomların ortasında, atomun artı elektrik yükünü ve aynı zamanda, bütün kütesini hâvî bir nüve (çekirdek) vardır. [Bu çekirdeğin çapı atomun tekmiil çapından yüzbin def'a dahâ küçükdür]. Atomlar elektrikce nötr [ya'nî elektriksiz] olduğu için, çekirdek etrâfında, çekirdekdeki artı elektrik kadar elektron bulunması lâzımdır. Alfa dâneçiklerinin sapma açısı ölçülerek, çekirdekdeki artı elektrik mikdârı hesâblanmış ve elemanın atom numarasına müsâvî olduğu anlaşılmıştır.

Demek ki, Rutherforda göre, her atomun ortasında (+) yüklü bir çekirdek ve etrâfında elektronlar dönmektedir. Elektronlar dönmeseydi, çekirdek tarafından çekilir idi. Maddedeki atomlar da, birbirine yapışık değildir. Çünkü elektronlar birbirini iter. Radioaktiflik, atomun çekirdeğinden meydana gelmektedir. Alfa şua'ları demek, çekirdekten, artı iki elektrik yüklü Helium çekirdeklerinin atılması demektir. Beta şua'ları ise, çekirdekten elektron atılmasıdır.

Kimyâ hâdiseleri [ya'nî kimyevî değişmeler], atomların dış halkalarındaki elektronlar arasında olur. İç halkalarda ve çekirdekde olmaz.

Atom yapısının son şeklini, [m. 1922] de Danimarkalı fizikçi Bohr bulmuştur. Bohr, gazların tayf vermeyip, hatlar hâlinde mu'ayyen dalga boyları meydana

getirdiklerini düşünerek, atom elektronlarının, çekirdek etrafında ayrı ayrı ve mu'ayyen mahrekler üzerinde döndüğünü kabul etti. Elektron, kendi mahrekinden, çekirdeğe dahâ yakın bir mahreke geçerken, enerji verir, ya'ni şuâ' yayar dedi. Bir elektron dışdan birinci mahrekden, ikinciye geçerken verdiği şuâ'da, muayyen bir tayf hattı, üçüncüye geçerken, başka bir tayf hattı, ikinci yörünge- den üçüncüye geçerken, başka bir tayf hattı hâsil ediyor. Spektroskopisi yapı- lan bir element içinde, milyonlarca atom olduğundan, tayfda çeşidli hatlar hâsil oluyor. Atomlar, şuâ' emerse, elektronları, çekirdekden uzak mahreklerle sıçrar ve enerjileri artar. Sonra şuâ' [ya'ni enerji] neşr ederek kendiliğinden, çekirdeğe yakın mahreklerle geçer.

Röntgen şuâ'larına gelince, katod şuâ'larının bir elektronu, katod karşısına konan ma'den levhanın atomlarına vurarak iç mahreklerde dönmekte olan bir elektronu atomdan dışarı atar. Bu elektronun boş kalan yerine, dışındaki mah- rekden bir elektron atlar. Bunun da yerine, dahâ dışardaki mahrekden ve böyle- ce çeşidli mahreklerden, iç mahreklerle elektron atlarken röntgen şuâ'ları hâsil olur. Göze görünen ve ultraviyole şuâ'lar, atomun dış elektronları tarafından hu- sûle getirilir. Röntgen şuâ'ları ise, iç mahreklerdeki elektronlardan hâsil olur.

Bir elementin, devri tasnif cedvelinde bulunduğu yerin gurup numarası, ele- mentin en dış mahrekinde bulunan elektron adedini gösterir. Elementin bulun- duğu devr numarası, çekirdek etrafındaki mahrek (elektron halkası) mikdârını, elementin atom numarası da, atomdaki bütün elektronların mecmû'unu gösterir.

RADAR — Uzaklarda veyâ karanlık, bulut veyâ sis içinde olup, görünmeyen cisimlerin durumunun ve yerinin yüksek frekanslı dalgalar ile tesbitini sağlayan bir cihâzdır. İlk adı (Radiolocation) dur. Bu cihâza Radar adı Amerikalılar tara- findan, ikinci dünyâ savaşında verilmiştir. Radar kelimesi İngilizce (Radio Angle, Direction and Range) (Radyo Açısı, İstikâmet ve Menzil) kelimelerinin baş harfleri bir araya getirilerek yapılmıştır. [M. 1939] yılında İngilterede uçakların uzaktan tesbiti için radar istasyonları kuruldu. Cihâz, bir verici ve bir de alıcıdan müte- şekkildir. Verici vâsıtası ile yayınlanan enerji, boşlukta bir cisme çarpıp geri döndüğü vakt, alıcının kadranındaki katod ışıklı silloskop üzerinde ışıklı bir nok- ta hâlinde görünür. Bu şekilde cihâzı çalışdıran şahs, çok uzaklarda bulunan uçakları veyâ gemilerin yerini, sayısını, uzaklıklarını ve yüksekliklerini kat'î ola- rak hesâblamağa muvaffak olur. Radarlar, ikinci dünyâ savaşında, yer kontrolü, yol kesicileri, savaş uçaklarının geceleri tahribinde yardımcı olmuştur. Radar- dan istifâde edilerek yapılan manyetron valfi, uçaklara da monte edilmiş, böyle- ce, geceleri karanlık veyâ bulut yüzünden görülmiyen hedeflerin uçaktan hatâ- sız bombardımanı mümkün olmuştur.

AYA SEYAHAT — Bu seyâhat, bir dev füze ile yapılmaktadır. Füze fransız- ca bir kelimedir. Fişenk demektir. Silâhların sınıflandırılmasında güdümlü mermi- lere, balistik mermilere, topçu roketlerine ve fezâda silâh olarak bulunan peyk- lere şâmil olan umûmî bir ta'bîrdir. Kısa menzilli, orta menzilli, uzun menzilli, kıt' alar arası ve kıt'alar üstü ve Aya seyâhat füzeleri mevcûddur. Füzelerin fe'âliy- yetine esâs, Newton prensibidir. [M. 1867] de ifade edilen bu prensibe göre (Her te'sire karşı kendisine müsâvî bir aks-i te'sir hâsil olur).

[1388] hicrî ve [1968] milâdî seneleri nihâyetlerinde, Amerikalıların aya ilk olarak sevk ettikleri dev füze, 110 metre tûlündedir. Bu uzunlukdaki yatay vaz'- iyyette bir vince rabt edilmiştir. Vinc dikilerek füzeyi şâkûlî vaz'ıyyete getir- mektedir. Dev füze, iki kısımdan müteşekkildir. Birinci kısım altdadır. 85 metre irtifâ'ındadır. Buna (SATURN-5) roketi tesmiye olundu. İkinci kısım, 25 metre irtifâ'ındadır. Asıl fezâ gemisi bu kısımdır. Buna (Apollo-8) fezâ gemisi tesmiye edil- miştir. Dev füzede ikimilyon âlet mevcûddur. Birinci roket kısmı, 3 kademe ile, idâre merkezinden müteşekkildir. Tahtânî kademe 42 metre irtifâ'ındadır. Dâhi-

linde 1600 ton mâyi' oksijen ve 650 ton gaz yağı ihtivâ etmektedir. Dev füze, elektrik te'sisâtı ile (LANCER) tesmiye edilen çelik vinçden, ya'nî rampadan ayrıldıktan iki üç dakika sonra, bu kademenin ateşlenmesiyle, dev füze atmosferin üstüne kadar çıkmıştır. Yanma bitince, bu kademe, atmosferin hâricinde füzeden ayrılarak fezâya gitmiştir. **İkinci kademe**, birincinin fevkindedir. 25 metre irtifâ'ında ve 10 metre kutrundadır. Dâhilinde sıvı hidrogen ve oksijen mevcûddur. Birinci kademe kopduktan sonra bu kademe ateşlenerek füzeyi yer câzibesini nihâyetine kadar götürmüştür. **Fevkânî kademe**, 18 metre irtifâ'ında ve 6,5 metre kutrundadır. Dâhilinde 115 ton mâyi' hidrogen ve bunu yakacak mikdârda oksijen mevcûddur. İkinci kademe kopduktan sonra, bu kademedeki hidrogen yanarak Apollo-8 fezâ gemisini yer câzibesinden kurtarıp, aya sevk etmiş ve ayın mahrekine yerleştirmiştir. Bu kademe de kopup ayrılmıştır. Bu üçüncü kademenin fevkinde bir metre irtifâ'ında, roketin idâre merkezi bulunur. Bu idâre merkezi kademelerdeki yanma hâdiselerini ve kopup ayrılmalarını otomatik olarak tanzim etmiştir. 25 metre irtifâ'ındaki Apollo-8 fezâ gemisi, idâre merkezinin fevkine merbutdur. Bu da dört kısımdan müteşekkildir. (**Hizmet kısmı**), yedi metre irtifâ'ındadır. En mühim cihâzlar buradadır. Apollo-8, ayın mahrekinde 20 sâ'atde on devr yaptıktan sonra, bu cihâzlar çalıştırılarak, mahrekden ayrılmış ve yer küresine müteveccihen hareket etmiştir. Bu hareket esnâsında astronotlar bir yokuşu çıkıyorlarmış hissine kapılmışlardır. Ayın câzibesinden kurtulma hareketi, bu hissi hâsil etmiştir. Yerdeki üs ile televizyon muhâbereleri devâmlı cereyân etmiştir. Atmosfere gelince, hizmet kısmı da koparak ayrılmıştır. İkinci parça (**Ay kısmı**)dır. Bu kısım aya inmeği te'min eder. Bu seferde, mevcûd değil idi. Üçüncüsü (**idâre kısmı**)dır. 3,18 metre irtifâ'ında ve mahrût şeklindedir. Üç insan burada idi. Dördüncü (**Endaht kısmı**)dır.

Fezâ gemisi aya 112 kilometre yaklaşmıştır. Ayın 15 gün devâm eden gecesinde [-142°C] soğuk ve 15 gün devâm eden gündüzünde [$+135^{\circ}\text{C}$] sıcaklık olduğu ve hava, su bulunmadığı ve devâmlı hacir-i semâvî yağdığı ve ay yüzeyinde hayâtın imkânsız olduğu anlaşılmıştır.

Apollo-8, atmosfere, sâ'atde kırkbin kilometre sür'atle dâhil oldu. Atmosfer tabakasına asgarî 5,4 derece ve a'zamî 7,5 derecelik bir zâviye ile dâhil olmak için hizmet kısmındaki motorlardan istifâde edildi. Atmosfere girerken, hizmet kısmı da koparak ayrıldı. Atmosfere dâhil olurken, yukarıda bildirilen giriş zâviyesinin te'min edilmesi şart idi. Çünkü, 5,4 dereceden küçük olsaydı, su üstünde sekerek giden bir taş gibi, atmosfer üzerinde seke seke fezâ boşluğunda gidecekti. 7,5 dereceden dahâ büyük olsaydı, fezâ gemisi harâb olacaktı. Bu sebeple 45 kilometre derinlik ve ikibin kilometre genişliğindeki bir sâhadan atmosfere dâhil oldu. Zemîne 3047 metre kala, otuz metre kutrunda üç dev paraşüt vâsıtasıyla, sâ'atde elli kilometre sür'atle Pasifikde, evvelce tesbit edilmiş olan mahalle indi. Atmosfere duhûlünden bir kaç sâniye sonra, hava tabakasına delk ve temâs sebebi ile Apollo-8'in hâricî sathında sıcaklık [3200°C] yi tecâvüz etmişti.

[1388] hicrî ve [1968] milâdî seneleri nihâyetine kadar Amerikada, insan ile fezâ seyâhati adedi 18 dir. Fezâya gönderilen insan sayısı 32 dir. Dâhilinde insan bulunan fezâ gemilerinin fezâda kaldıkları müddet, 3215 sâ'atdir. Fezâda kapsül dışında yaşanan müddet 12 sâ'atdir. Fezâda cihâzların birleşmesi 12 def'adır. Fezâ gemisi adedi 12 dir. Ruslarda bu rakkamlar, 10, 13, 629 sâ'at 10 dakika, 2 def'a, 1 adettir. Bu mukâyese rakkamlarından çıkarılan netice şudur: Fezâ çalışmalarında ve ay seyâhatlerinde, Amerikalılar, Ruslardan çok ileridedir.

[M. 1969] senesi temmuzun onyedinci günü Amerikadan atılan füze ile ikinci olarak aya üç astronot gönderildi. 21 Temmuzda onaltı tonluk örümcek şeklindeki cihâzla aya inerlerken iki astronot telsizle şu haberi gönderdi: (Kim olur-

Ye's, öyle batakdir ki, düşersen boğulursun!
ümmide sarıl sımsıkı, seyret ne olursun!
Azmile, ümmidile yaşar, hep yaşayanlar,
Allahdan ümmid kesenlerin ruhları ağlar.
Alçaklığını herkes bilir, küfr ile şirkin,
dinden çıkması, şehid oğlunun, dahâ çirkin!
Aldanmayınız kâfirlere, ey ehl-i imân!
çalış, iste, veririm diyor, hazret-i Rahman.
Onlar gibi, sen de çalış, azmi hiç bırakma,
kendin yanacaksan bile, evlâdını yakma!
Evler tünek olmuş, ötüyor bir sürü baykuş,
sesler nerde: Din unutulmuş, genc yanıyormuş!
Eyvâh yok mu, milyonları aşan şu yığından,
tek kol da, yapışsam, diyecek, bir tarafından.
Sâhibsiz olan, bir geminin batması hakdır,
sâhib ol ey genç, imân gemin, batmıyacaktır!
Gafletten uyan, kendine gel, çünkü zaman, az!
imânına saldıran, düşman hem de pek kurnaz!
Fen bilgisine, yabancı dile de, çok çalış!
atom bombası, füze ve jet yapmağa alış!
Düşman, bunlarla kuvvet bulup, yıkıyor dini,
çalış, elbet, sen de yaparsın, hem iyisini!
O zaman, kesilir, küstahların dili, ancak,
böyle, geri kalırsan, küfr, imânı boğacak!
Anla ki, fenne sarılmak, ibâdetdir elbet,
düşman gâlib olunca, ne din kalır, ne bereket.
Dinini, imânını seversen fenne sarıl,
hem ibâdeti yap, hem de çalış, harıl harıl!
Harb gücün, düşmanın üstünde tut, diyor Kur'ân,
kâfiri susdur ki, râzı olsun, senden, Rahman!

30 — ATOM KUVVETİ VE SULH ZEMANINDA BUNDAN FÂİDELENME

Bugün, atom endüstrisinin esâsını, Uranium ma'deni teşkil etmektedir. Bu cism, çok ağır bir ma'dendir. Bileşikler hâlinde, arzımızın her tarafında bulunmakdadır. Radioaktif bir metaldir. Uraniumun atom numarası doksanikidir. Ya'nî, yüzüç elemanın (Devrî sınıflandırma) cedvelindeki sıra numarası 92 dir. Atomların büyüklüğü, bu sıraya göre arttığına göre, Uranium atomu, kendinden önce gelen 91 elemanın atomlarından dahâ büyükdür. Böyle olmakla berâber, bir gram Uraniumda, üçbinmilyar kerre milyar atom vardır. Ya'nî, üç önüne yirmibir sıfır yazarak okunan aded kadar Uranium atomu, bir santimetre kübden yirmi def'a az bir hacm tutmaktadır. Uraniumun bu minimini atomunun çekirdeği ise, bundan yüzbin def'a kadar, dahâ küçükdür. İnsan düşüncesinin yaklaşmadığı bu pek küçük çekirdek içinde, protonlarla, nötronlar doludur. Uranium atomlarındaki proton adedi, atomun sıra numarası kadar, ya'nî doksaniki adedir ve hiç değişmez. Her atomunda 92 proton bulunur. Nötron adedi ise üç dürlüdür. Ba'zı çekirdeklerde 142, ba'zısında 143, ba'zısında da 146 nötron bulunan Uranium çekirdeği vardır. Şu hâlde, üç dürlü Uranium atomu, ya'nî üç dürlü Uranium var-

dir. Buna, Uraniumun üç izotopu vardır diyoruz. İzotop, yunanca (aynı yer) demektir. Çekirdekdeki proton adedi ile nötron adedi toplamına (Atom ağırlığı) diyoruz. Uranium izotoplarının atom ağırlığı, 234, 235 ve 238 dir. Bu üç izotopun atom numarası, ya'nî proton adedi, ya'nî çekirdek yükü hep aynı 92 olduğundan, üç izotop atomunda hep 92 elektron bulunmaktadır. Elemanların kimyâ özellikleri, atomun dış yörüngesinde (mahrekinde) dönen elektronlarına bağlı olduğundan, bir elemanın çeşidli izotoplarının kimyâ özellikleri birbirinin aynıdır. Kimyâ üsûlleri ile bunları birbirinden ayıramayız. Uranium izotoplarının atom ağırlıkları, birbirinden pek az olmakla beraber, farklı olduğundan, dışardan gelip, bunların çekirdeklerine çarpan bir nötrona karşı, farklı te'sir ederler. Bunların içinde, 143 nötronlu olan 235 atom ağırlıklı uranium izotopunun gösterdiği te'sir çok mühimdir. Şöyle ki:

Uranium 235 izotopu çekirdeğine, hâricden bir nötron çarpınca, derhâl (saniyenin birkaç milyonda bir ânında) kırılıp, ikiye bölünüyor. Meydana gelen parçaların ikisi de, o ân içinde, etrâfa nötronlar ile gamma şua'ları saçıyorlar. Uranium 235 atomunun bu sûretle parçalanmasına fission (inşikak = yarıma) denir ki, Radioaktiviteye hiç benzemiyor.

Inşikak eden Uraniumun izotopu, yalnız Uranium 235 dir. Ya'nî 92 protonu ve 143 nötronu olan Uranium atomudur. İnşikakdan, her zaman aynı iki parça meydana gelmiyor. Kırktan fazla çeşidli parça meydana gelmektedir. Bunların herbiri de dayanıksızdır. Ya'nî Radioaktif olup parçalanarak, zerrelere ve enerji neşr ederler. Bu zerrelere de, tekrâr parçalanır. Böylece sâbit zerrelere ayrılıncaya kadar az veyâ çok uzun bir zaman parçalanmaya uğrarlar.

İkinci mühim bir nokta da: İnşikak esnâsında meydana gelen iki kısım ile, saçılan nötronların kütleleri toplamı, inşikak eden Uranium 235 atomu kütlelerinden, onda birkaçı kadar noksan oluyor. Demek ki kütle gayb oluyor, enerji hâline dönüyor: Einstein (Aynştayn) hesabı:

Enerji (kudret) = kütle \times ziyâ sür'ati karesi. Ya'nî $W = m \cdot C^2$ hesabı ile, kütle, enerjiye dönüyor. Bir Uranium çekirdeğinin bir patlamasından, ikiyüz milyon elektronvolt mikdârında enerji hâsil oluyor. Bir elektronvolt $4,45 \times 10^{-26}$ kilowatsâ'atlik enerjidir. Ya'nî, bir kilowatsâ'atlik enerji hâsil olması için, onmilyon kerre milyar inşikak olması lâzımdır. Bir inşikakdan hâsil olan enerji, son derece az ise de, enerjinin meydana geldiği yerin küçüklüğüne göre pek çokdur.

Bu enerjinin çıkışı, bize ne şekilde görünüyor? Bu enerjinin [%4] ü, inşikak esnâsındaki şua'lar hâlinde, [%16] yüzde onaltısı inşikakdan doğan parçaların radioaktif şua' saçmaları ile, geri kalan [%80] kısmı da, parçaların kinetik enerjisi, sür'atları ile taşınıyor. Büyük sür'atle atılan bu parçalar, etrâfdaki Uranium atomlarına çarparak bu enerjiyi de harâret şeklinde saçarlar. Atom cihâzı [Reaktör] kullanarak, elektrik yapan dinamonun türbinini çevirmek için lâzım olan su buhârı, işte bu harâret ile elde edilmektedir. Her inşikakda bir veyâ dörde kadar nötron saçılmaktadır. Bu nötronlardan biri, etrâfdaki Uranium 235 atomuna çarparak, bu atom da inşikak eder. Görülüyor ki, kendiliğinden veyâ hâricden gelen bir nötronun çarpması ile, bir inşikak başlarsa, kendiliğinden devâm edecek ve hemen çoğalarak müdhiş bir infilâk hâlini alacaktır.

Fekat, tabi'atde mevcûd Uranium parçalarında bulunan Uranium 235 mikdârı pek azdır ve binde yedi kadardır. Geri kalan, binde 993 kısmı Uranium 238 dir ki, bu pek nâdir olarak inşikak edebilmektedir. [Uranium 234 izotopu, pek az olduğundan bundan bahs etmiyeceğiz]. O hâlde, bir inşikakdan meydana gelen ve pek büyük bir hızla atılan bir nötronun, bir Uranium 235 çekirdeğine çarpmak ihtimâli pek az, hemen hemen hiç yok gibidir. Demek ki, bir Uranium parçasında başlayan bir inşikakın devâm edebilecek infilâk hâlini alabilmesi için, bazı sebeblere baş vurmamız lâzımdır.

Akla gelen birinci şey, Uranium parçasını çok dikkatle temizlemektir. Çünkü, kıymetli nötronlar, hemen hemen bütün cisimler tarafından tutulur. Bundan başka, Uranium 238 mikdârı, uranium 235 mikdârından pek fazla bulunmakla kalmayıp, nötronları kendine dahâ kuvvetle çekiyor ve böylece, inşikakın zincirleme olarak ilerlemesini durduruyor.

İkinci nokta, bir inşikaktan saçılan nötronların sür'ati pek çok olduğundan, atom çekirdekleri tarafından tutulmasına vakt bulunamıyor. Nötronların hızı azalıp, orta sür'atli olunca, Uranium 238 atomları tarafından da yakalanıyorlar. Bilhassa sür'atları, belirli bir mikdâr olunca, bu yakalanma ihtimâli artmaktadır. Böyle sür'atde iken taşıdıkları enerjiye (resonance enerjisi) deniliyor. Uranium 238 atomları, bir nötron alınca Uranium 239 hâline dönüyor ki, bu cism radioaktif olup beta şuâ'ları saçıyor ve neptünium 239 denilen yeni bir element şekline dönüyor. Bu eleman da bir beta şuâ'ı neşr ederek plutonium 239 cismi hâsıl oluyor ki, bu cism de, atom cihâzı (Reaktör nükleer) için ayrıca ehemmiyet taşımaktadır. Uranium 235 in zincirleme inşikak etmesi için, nötronların bu şekilde yakalanması, arzû edilen birşey değildir. Uranium 235 tarafından yakalanmak için, sür'atleri azaltılmış nötronlara (Nötron thermique) harâret nötronları diyoruz. Çünkü, bunların sür'ati, harâret meydana getirmek için moleküllerin hareketlerinin sür'atlerinden [hareket enerjilerinden] biraz fazladır. Termik nötronları, 238 çekirdeklerinden ziyâde 235 çekirdekleri tarafından tutularak inşikak hâsıl ediyor.

Tabî'atde bulunan bir Uranium parçasında, meydana gelen nötronlar, mikdârı pek fazla olan uranium 238 çekirdeklerine çarparak sür'atleri yavaş yavaş azalıyor. Ya'nî hareket enerjileri azalıyor ve rezonans enerjisi dediğimiz mikdâra düşünce, 238 çekirdekleri tarafından yakalanıyorlar. Böylece, hiçbir nötron, sür'ati dahâ azalarak termik nötron hâline gelemiyor. Uranium 235 saf olarak, pek güç ayrılabilir ve bugün ancak Birleşik Amerika ve Rusya'da ve pek az mikdârda da İngilterede elde edilebiliyor. Fekat, saf bir uran 235 parçasında, saçılan bütün nötronlar yeni inşikaka sebep olarak, parçanın kütlesi, kritik (tehlükeli) mikdârı bulunca, zincirleme inşikak bir ânda hâsıl oluyor. Bu suretle bir atom cihâzı değil, bir atom bombası meydana geliyor.

Fen sâhalarında, fâideli işlerde kullanılan ve ayarlaması mümkün, zincirleme inşikaklar yapılmasına yarayan atom cihâzına (Réacteur nucléaire) diyoruz. Reaktör nükleer içinde, saf uranium 235 kullanılmıyor. Sür'atleri rezonans enerjisine düşen nötronlardan, kâfi mikdârının, uranium 238 tarafından yakalanması önleniyor. Kurtarılan bu nötronların hızı, dahâ azalıp, termik nötron olunca inşikak yapıyorlar. Bunu başarmak için, tabî'i uranium parçası içine, nötron yakalamayan çekirdekli atomlardan yapılmış maddeler karıştırılıyor. Bu maddelere (modérateur) deniyor ki, nâzım (tanzim edici) demektir. Sür'atle saçılan nötronlar, nâzım madde çekirdeklerine çarparak, enerjileri azalıyor. Tabî'i Uranium içine, nâzım madde konmazsa, zincirleme inşikak elde edilemez. Nâzım olarak, atom ağırlığı az olan maddeler kullanılır. Çünkü, bir nötron, büyük çekirdeğe çarpınca, sür'ati hemen değişmeden, ayrılır. Çok küçük çekirdeğe, meselâ bir protona (ya'nî hidrogen atomunun çekirdeğine) çarparsa, birkaç çarpmada, bütün enerjisini gayb edebilir. Bugün nâzım madde olarak, saf grafit hâlinde, karbon, ya'nî saf kömür kullanılmaktadır. İkinci derecede, deutérium (döterium) ismi verilen ve hidrogen gazının bir izotopu olan madde kullanılıyor. Döteryum maddesi, ağır su ismindeki bileşiği hâlinde kullanılmaktadır. Hidrogenin çekirdeğinde, yalnız bir proton bulunduğu hâlde döteryum atomu çekirdeğinde bir proton ile bir nötron vardır. Ya'nî atom ağırlığı ikidir. Ağır su, grafitden dahâ elverişli ise de, elde etmesi pek pahâlidir. Tabî'i uranium yerine, Uranium 235 i çoğaltılmış uranium kullanılırsa, nâzım olarak âdi, bildiğimiz su da kullanılabilir. İçerisinde, uygun

bir şekilde yerleşdirilmiş, nâzım madde ile uranium bulunan âlete (Pil) denir. Bir reaktörde hâsıl olan nötronların hepsi, inşıkak için kullanılmaz. Aksi takdirde infilâk olur, bomba olur. Nötronların, bir inşıkakda meydana gelip, yeni bir inşıkak yapıncıya kadar geçen zaman, bir saniyenin binde biri kadardır. Reaktörlerde, inşıkaklara sebep olacak nötron mikdârını tanzim etmek çok mühimdir. Bu mikdâr az olursa, âlet çalışmaz. Fazla olursa, infilâk hâsıl olur.

Reaktörler çalışırken ısınır. Isınınca, nötronların sür'ati artar ve reaktördeki maddeler de bozulur. Reaktörlerde soğutma tertibâtı çok mühimdir. Soğutma, ağır su veyâ ergimiş sodium ma'deni veyâ münâsib gaz (karbon dioksid veyâ hidrogen veyâ helium) akımı ile yapılır. Soğutma tertibâtı ile işlemiyen reaktör, bozulur, çalışmaz. Yoksa, atom bombası hâline dönmek tehlikesi olmaz.

Reaktörlerde uranium 235 bitince, yenilemek lâzımdır. Bugün, reaktörlerde uranium 238 izotopu da, nötron çarparak, plutonium hâline çevrilip, bu inşıkak etdiriliyor. Böylece, uranium ile çok zaman çalışıyor.

Bugün reaktörler, thorium 232 elemanı ile de çalışdırılmaktadır. Bu ma'denin atom çekirdeği, bir nötron alarak, thorium 233 şekline dönüyor. Bu izotop thorium ise, radioaktif olup, iki kerre beta şua'ı verdikten sonra, uranium 233 hâline dönüyor ki, uraniumun bu izotopu da inşıkak edebilmektedir.

Reaktörlerde hâsıl olan radioaktif maddelerin ba'zısı gaz hâindedir. Bu maddeler ve inşıkaklarda hâsıl olan gamma şua'ları, insan, hayvan ve nebâtlar için çok zararlıdır. Bunları sızdırmıyacak şekilde, her reaktörü, ma'den örtü ile sıkı örtmek ve beton-arme içine almak lâzımdır. Ekseriyâ dörtde üçü toprağa gömülür. Etrafda, zararlı maddeleri haber verecek hassas âletler bulundurulur. İşçilerini, doktorlar sık sık mu'âyene eder. Atom sanâyi'inde çalışanların ölüm mikdârı, diğer yerlerde çalışanlardan fazla değildir.

Uranium bir ma'den olup, arz kabuğunda, meselâ, bakırdan az değildir. Fakat, yer yüzünde çok yayılmış olduğundan, bir ton kayada, bir kilo veyâ birkaç gram bulunur. Bunun için, elde etmesi güç ve pahâlidir. Bir tonda, on kilo bulunan filizine nâdir rastlanmaktadır. Plutonium, reaktörde, uranium 238 den meydana gelen bir ma'dendir. Çok zehirli olup, miligramın binde yedi mikdârı insanı öldürür. Çok dikkatli ve gizli üsûllerle serbest hâlde elde edilmektedir. Thorium ma'deni tabi'atde mevcûddur ve mikdârı, uraniumdan dört def'a fazladır.

Reaktörlerde kullanılan grafit, sun'î olarak Achêson üsûlü ile elde edilmektedir. Bunun için, kok tozu ile petrol hamur yapılıp, tetricen [800°C] ye kadar ısıtılır. Sonra elektrik fırınında [2800°C] de grafit hâlinde billûrlaşır.

Ağır su, âdi sudan dahâ az nötron yakalar. Termik nötron sür'ati saniyede ikibinbeşyüz metre olup, ağır suda, onsekizbin kerre çarpdıktan sonra tutulur. Böylece, tutuluncıya kadar üçyüzaltmışbeş metre yol hareket etmiş olur. Âdi su içinde bir nötron, hidrogen çekirdeği tarafından tutularak döteryum hâsıl olunca kadar, ancak onyediy santimetre hareket ediyor. [1960] da muhtelif memleketlerde, reaktörlerle elde edilen atom enerjisinden, elektrik fabrikaları çalışdırılmaktadır. Meselâ Fransada, 5 kilowatt ile 150000 kilowatt arasında güçleri (puissance) olan 9 reaktör merkezi vardır. İngilterede 100 watt ile 300 megawatt arasında güçleri olan 16 merkez vardır. Amerikada, tayyâre ile taşınabilen merkezler hazırlanmaktadır. Türkiyede İstanbulun Küçükçekmece tarafında kurulan reaktör, [1963] de çalışmağa başlamış bulunmaktadır.

Bugün, bütün milletler uranium reaktörü yapıp işletmek, bu sûretle bol enerji kuvvet menba'ı elde etmek için çalışıyorlar. Kömür ve benzin ocakları gibi, reaktörler de, harâret hâsıl edip, buhâr kazanını kaynatarak elektrik yapan dinamoları döndürüyor. Böyle reaktör ilk olarak Amerikada [1951] de işletildi ve 150 kilowatt kudretinde idi. Sonra, reaktörle işliyen denizaltı da yapıldı. Bugün Ameri-

kada, atom enerjisi ile çalışan gemiler, trenler, tanklar ve tayyâreler yapmak için çalışılmaktadır. [1958] son aylarında İngilterede 100000 Kw. lık reaktör çalışdırılmağa başlandı. Rusyada ilk reaktör [1954] da çalışdırıldı ve 5000 Kw. lık idi. Pakistân da, yabancı milletin yardımı olmadan, yaptığı reaktörü, [1962] de işletmeğe başladı. Uraniumla işliyen bir reaktör, uraniumdan 10000 def'a dahâ fazla kömür kadar enerji vermektedir. Breeders kullanılarak bu enerji yüz misli artacaktır. Breedersler uranium 233 ile plutonium kullanacaktır.

Uranium reaktörü ile [800°C] den az sıcaklık elde edilmelidir. Çünkü, uranium ma'deni [1100°C] de erir ve [660°C] de hacmi değişerek, koruma için örtülen kısımlar çatlar. Dahâ yüksek sıcaklık elde etmek için uranium bileşikleri kullanılır.

RADİO-ISOTOP — Tabî'atde bulunan basit cisimler, ya'nî elemanların her biri, pek azı müstesnâ olmak üzere, birbirine benzemiyen atomların karışımı hâlinde bulunur. Ya'nî bir eleman parçası, birbirine benzemiyen atomların karışımıdır. Meselâ üç dürlü hidrogen atomu vardır: Hafif hidrogen, ağır hidrogen veyâ deutérium (döteryum) ve çok ağır hidrogen veyâ tritium atomları gibi ki, üç atomun da çekirdeğinde bir proton ve çekirdek etrâfında birer elektron vardır. Fekat, döteryum çekirdeğinde ayrıca bir de nötron ve tritium çekirdeğinde iki nötron bulunur. Ya'nî, üç atomun çekirdek yükleri hep [+1] olup hepsindeki elektron adedi de bir dânedir. Fekat, çekirdek kütleleri farklıdır. Bunun gibi, atom ağırlığı oniki olan karbon atomları yanında, onüç olan atomlar da vardır. Böyle atomlara, bir elemanın izotopları denir. Uranium, radium, thorium ve daha birkaç radioaktif eleman müstesnâ olarak, diğer bütün elemanların tabî'atde bulunan izotopları sâbitdir. Ya'nî atomların hiçbirisi parçalanmaz, değişmez. [1933] den beri birçok elemanların sun'î olarak, izotop atomları yapıldı. Sun'î olarak yapılan izotop atomların hepsi sâbit değildir, radioaktiftirler. Böyle izotoplara (radioizotop) diyoruz. Meselâ, tabî'atde bulunan iki karbon izotop atomunun her ikisinde de altı proton olup, birinde altı, diğerinde yedi nötron vardır. Bugün, atom ağırlığı, 10, 11 ve 14 olan karbon atomları da yapılmışdır ki, hepsinin çekirdeğinde altı proton, fekat 4, 5 ve 8 de nötron vardır ve üçü de radioaktiftir. Bütün radioaktif izotoplar, husûsi bir şuâ' saçarak, sâbit şekle dönerler. Herbiri bu şuâ'ları ile tanınır. Kimyâ yolları ile tanınamaz. Radioizotoplar, bugün fâideli cisimler olarak insanlığın hizmetine girmiş bulunmaktadıdır. Atom reaktörlerinde, uranium, plutoniuma çevrilerek izotoplar elde edilmektedir. [1963] yılı başında, Amerikan atom enerjisi komisyonu, değişik elemanlardan üçyüz çeşid izotop elde edebiliyordu. [1954] de, içindeki fosforun bir kısmı, radioizotoplarla değiştirilmiş olarak bir ton fosforlu gübre yapılmışdı. Bu gübredeki radioaktif fosfor bitkiler tarafından alınmış, Geiger sâ'ati vâsıtası ile aldıkları fosfor mikdârı ölçülerek fosforun, bitkileri nasıl beslediği anlaşılmışdır.

Buğday gibi hubûbat, izotop madde önünden akıtılarak, içindeki haşerât öldürülmektedir.

Fosforun beyne şırınga edilen radioaktif izotopu, beyin tümöründe toplanmakda ve radyasyon dedektörleri vâsıtası ile, tümörün yeri tesbît edilmektedir.

Radioizotoplarla, kan devereninin ve böbreğin çalışması kontrol edilmektedir.

Radyasyonların, maddelerden geçme enerjileri farklı oluyor. Bu sûretle maddelerin kalınlığı ölçülüyor. Uzun fezâ seyâhatlarında, atom enerjisi kullanan roketler yapıldı. Bugün, yer küresi etrâfında dönmekte olan transit IV-A navigasyon peykinin iki vericisinin enerjisini, atom pilleri sağlamaktadır. Atom piline, Amerikada (Snap) adı verilmektedir. Bu piller 2.270 gram ağırlığında olup beş ton akkümülatörün, beş yılda verdiği enerjiyi hâsil etmektedir. Bu pil ile, deniz fenerleri yapılmaktadır. On wattlık elektrik gücü veren atom pilinin, on sene ça-

İşacağı hesâb edilmektedir. Atom generatörleri, elektrik enerjisi sağlamakta ve bu iş için stronsium 90 maddesi kullanılmaktadır.

Nükleer enerji ile çalışan ilk yolcu gemisi (Savannah), [1965] da işlemeğe başladı. Bu gemi, onbin ton yük ile, Atlantığı yedi günde geçmektedir. Hızı saatde yirmibir mil [otuzsekiz kilometre] dir. Bu gemi, üçbuçuk senede, ellisekiz buçuk kilo Uranium 235 kulanacak, bütün yer küresini dolaşacaktır. Başka gemilerde bu işi yapmak için, yüzbinlerce ton akaryakıt lâzımdır. Fekat geminin yapılması, çok pahalı olmuştur. Atom enerjisi ile çalışan Nautilus denizaltı gemisi, [1957] de şimâl kutbunun buzları altından geçti. Triton adındaki denizaltı gemisi de, [1960] da, seksenüç gün su yüzüne çıkmadan dünyâyı dolaşdı. Polaris tipindeki denizaltıların onuncusu olan (Thomas Jefferson) gemisi, [1963] yılı başında Amerikan deniz kuvvetlerine katıldı. [1963] yılı başında, batı Avrupa sâhillerinde vazîfeli, dokuz atom denizaltısı vardı.

Güney kutbda çalışdırılan bir Amerikan reaktörü, binbeşyüz kilowattlık elektrik enerjisi gücünde olup, bir metre boyunda, altmış santimetre çapındaki çekirdeği, üç yılda bir değiştirilmektedir. Bu enerji ile, ısı ihtiyacı da te'min edilmektedir.

Amerikan atom enerjisi komisyonu ile hava kuvvetlerinin elde ettikleri, seksenbeş ton ağırlığındaki bir robot, çok radioaktif olan sâhalarda bile, içindeki insanı radioaktiviteden korumaktadır. Nükleer roket yaparken ve reaktör çalışdırılırken kullanılan bu robot üzerinde periskop, fotoğraf makinesi, televizyon vardır. Dört metre eninde, beş metre boyundadır.

Radyolardaki büyük ve ağır transformatör ve lâmbaların yerine, bugün küçük ve hafif transistörler kullanılmakla el, ceb radyoları yapılmaktadır. Elektronik hesâb makinaları, elektronik beyinler, elektronik motorlar, fotoğraf makinaları, telefon makinaları çok küçük ve dahâ kullanışlıdır.

Fezâyâ gönderilen peyklerin içine konan binlerce âlet, küçültme sâyesinde mümkün olmaktadır.

Şimdi, Amerikada, pille işliyen, çok küçük televizyon ve hastanın mi'desine inerek resm çeken makinalar yapılmaktadır.

Radioaktif maddelerle tehlikesiz çalışmak, henüz mümkün olamamıştır. Büyük bir reaktör bile, radioaktif su husûle getirmektedir. Etrâfı tehlukeye koymadan, bu su atılmıyor. Rusyada, doğu Almanyadan getirilen fen adamları, kullanılmış suların, biyolojik temizlenmesi ve uzvî maddelerin oksidlenmesi ve radioaktif çekirdeklerin, iyon değişdirici reçinelerle emilmesi ve inbiklenmesi sûreti ile izotopların tutulmasına yardım eden bir üsûl hazırladılar. Bunlar, erimez maddeler hâlinde çimento içine bırakılmaktadır. Fransızlar, radioaktif artıkları bir jel ile tutup polietilenle kaplı çelik kablarda saklamaktadırlar.

Radioaktif havayı da süzerek temizlemek lâzımdır.

Atom merkezlerinde çalışanlar, tabib mu'âyenesine tâbi' tutulmaktadır. Şuâ'lara yakalananların teşhîs ve tedâvîsi için, kan formülü tedkik edilmektedir. Son zamanda, Yugoslav atom işçilerini tehdid eden kazâ, çabuk ve müessir bir tedâvî lüzûmunu isbât etdi.

Reaktörün fe'âl sâhasında insan bulunmaz. Burada, bütün işler, tele-idâreli [uzakdan idâre edilen] veyâ otomatik âletlerle yapılmaktadır. Bu sâhanın dışında, insanlar çalışabilir. Bunlar ancak dikkatli bir yıkama, elbise değişmesi ve başka sıhî tedbirler aldıktan sonra, buraları terk edebilirler. Kendini himâye etmek ve gelen şuâ'ları tanıyabilmek için, herkesin üzerinde fotoğraf filmleri ve ceb sayacı bulunur. Atom fabrikasına hâricden kimse sokulmaz.

Etrâfa saçılan radioaktif maddeler ve izotoplar, insanlarda şuâ'ların sebep olduğu, tehlikeli te'sirleri hâsil eder. Bu da, spektroskopda belli olur. Bugün

2.10⁻¹⁰ curie'yi belli eden âletler yapılmıştır. Curie, şua'lanma miktârını ölçme-
de kullanılan birimin [ölçü vâhidinin] ismidir. Normal olarak, bir gram insan ke-
miği külü, gıdâlarla alınan, günlük Radium ve Thoriumdan husûle gelen, 5.10⁻¹³
curie ihtivâ etmektedir. Bu miktâr, artmadan, hergün yenilenmekte, idrar ve
kazûrat ile muntazam çıkarılmaktadır. Dünyânın, ortalama senelik şua'lanması
0,1 rad'dır. Buna mukâbil, Kerala civârında 1,3 rad'dır. Çünkü Kerala yakınında
monazit minerali çok bulunmaktadır. Bu mineral içinde % 19 thorium ma'deni
vardır. Bununla berâber, Brezilyada, bu mîntıkada oturanlar, şua'lanmadan hu-
sûle gelecek zararları önlemek için tedbir almamaktadır.

Şua'ların hâd te'sirinden başka müzmin ve bilvâsıta olan te'sirleri de mü-
himdir. Sigorta şirketlerinin istatistikleri, Amerikan radyologlarının ömrlerinin kı-
saldığını göstermektedir.

Çık da, bir seyret dışarda, her tarâfın rengini,
kudret-i Hakkın cihânda, görünen âhengini!
Bir temiz kan, bir yeşil can, yağdırıp kudret, yere,
yemyeşil olmuş her tepe, neş'elenmiş dağ, dere.
En kısır toprak doğurmuş, emzirir birçok nebât,
fıskırır bir damlacık otdan, tutup sıksan, hayât!
Dün kemikten dahâ katı idi, her çıplak fidan,
bak, ne sağlam kan bugün, her birisinden damlıyan!
Dün uykudaydı belli, milyarlarca canlı teni,
silkinip kalkmış yataktan, elbiseler hep yeni.
Dün ne mâtemdeydi âlem, yer mahzûn, gökler mahzûn,
şimdi, sevincden her bitki gülmekte uzun uzun,
işlemiş kırlarda yer yer, Allahın kudret eli,
yalnız söylemekle olmaz, bir gidip de görmeli.
Öyle amma, gördüğüm binbir hikmetin tersine,
bende hâlâ, zevka benzer, duygu yok aslâ yine.
Bir değil, yüzbin bahârlar gökden indirseydi Hak,
öyle kararmış ki kalbim, nerde birşey anlamak?
Dem çeker bülbül, beynimde benim, baykuşlar öter,
ne bu sersemlik, eyvâh, bana neler olmuş neler?
Bir tanıdık yok, hayâlîm konsa, en bildik yere,
cedlerin rûhu ağlıyor, din düşmüş, yâd ellere.
Atom, füze lâfı yok, yalnız (dinde reform) sesi,
iktisad, teknik düşünmez, bir dinsizlik hevesi.
Ahlâksızın, hayâsızın, zulmün dinde yok yeri,
reform ister, bunun için ırz düşmanı serseri.
Duygusuz olmak kadar dünyâda büyük derd yok,
öyle salgınmış ki mel'un kurtulan bir ferd yok.
Fende yüksek olsa da, dîni bozulmuş bir millet,
çok baskı yapılırsa da, yaşamaz, mahvolur elbet,
Ey ölüm hâlindeki, topraklara hayât veren!
ni'mete küfrân da etsek, imânın za'fı neden?
Bir hâlim yok, bilirim şâyân olan ihsânına,
ah, yükselsem de, bir düşsem, senin dâmânına!
Bir esim ister, kımıldanmak için, canlar bugün,
bir nesim olsun ilâhi, canlansın kanlar bugün.
İkbahânın rûhu etsin, bir de bizlerden zuhûr,
yoksa artık, Sûr-i İsrâfile mi kaldı nüşûr!

Bugün bilinen yüzüç dürlü atomdan her birinin ortasında bir nüve ya'ni çekirdek bulunduğunu ve çekirdek etrafında elektronların döndüğünü bildirmişdik. En küçük atom, hidrogen gazının atomu olup bir elektronu vardır. Dahâ büyük atomların elektronları iççe muhtelif halkalarda döner. Meselâ, uranium ismindeki bir basit cismin atomunun yedi halkası üzerinde dönen doksaniki elektronu vardır.

Hidrogen atomunun çekirdeği, artık bölünemiyen mini mini bir dâneçikdir. Bu hidrogen çekirdeğine (**Proton**) denir. Protonlar, bir müsbet elektrik taşır. Diğer bütün atomların çekirdeklerinde protonlar ile birlikte, (**Nötron**) denilen elektriksiz dâneçikler de bulunur. Ya'ni, her çekirdek, protonlar ve nötronlardan yapılmıştır. Proton adedi, çekirdek etrafında dönen elektron adedi kadardır. Nötronun ağırlığı, proton ağırlığı kadardır. Nötronlar çekirdekten dışarı fırlayabilir ve maddelerden kolay geçer ve başka çekirdekler tarafından yutulurak yeni çekirdek meydana gelir. Proton ile nötronların ikisine de (**Nükleon**) denir.

Atom etrafında dönen elektron gayb olup kuvvet hâline dönebilir. Bazı büyük atomların çekirdekleri sağlam değildir. Böyle çekirdekler, kendiliklerinden patlayarak, etrafa enerji, kudret neşr ediyorlar. Böyle enerji saçan cismlere (**Radio-aktif**) cism denir. Mu'ayyen bir radioaktif elementin, meselâ radiumun, atomları arasında sâniyede mu'ayyen bir mikdâr kendiliğinden patlıyor. Etrafa saçtığı enerjiye, radioaktif şua'lar denir. Bu şua'lar görülmez. Radioaktif cisimler, şua' neşr ederek, başka maddeye dönüyor. Ya'ni atom değişip başka atom oluyor.

Kimyâ, atomların birbirlerine te'sirlerini tedkik eden bir ilmdir. Güneşde atomlar birbirlerine te'sir etmeyip ayrı ayrı uçtukları için, güneşde kimyâ yoktur. Güneş gaz hâindedir, katı değildir. Güneşin ve diğer sâbit yıldızların sıcaklığı kırkmilyon derece civârında olup bu sıcaklıkta, atomlar elektronlarını gayb etmiştir. Çıplak çekirdekler uçuşur. Atomların birbiri üzerine yaptıkları te'sirler, yalnız dış halkalarında dönen elektronların adedini değiştirir. Ya'ni, iki elementin atomlarının elektron alış-verişine kimyâ tepkimesi (reaksiyon şimik) diyoruz. Yanma hareketleri ve bütün enerji değişimleri bu elektron mübâdelesinden meydana geliyor. Kimyâ kanûnları, atomun iç halkalarına ve hele çekirdeğine giremiyor, karışamıyor.

Atom bombasının enerjisi, kuvveti ise, atomun çekirdeğinin değişmesinden meydana geliyor. Atom bombası yerine, çekirdek bombası demek dahâ doğrudur.

Atom çekirdeğinde mu'azzam kuvvetlerin saklanmış olduğu, ilk olarak radioaktif cisimleri tedkik ederken meydana çıktı. Bu cismlerin, asrlar zarfında, neşr ettikleri enerjiyi bir anda çıkarmakla, atom bombası yapıldı.

Çekirdeklerde sıkışmış olan protonlar hep müsbet (pozitif) elektrikli olduğundan, birbirlerini itip, çekirdeğin dağılması lâzım iken, çekirdeklerin dağılmasına sebep, protonlar arasındaki mu'azzam bir câzibe kuvvetidir. Buna (**Nükleon kuvvetleri**) denir. Bir çekirdeğe hâricden bir nükleon [proton veyâ nötron] ilâve edilirse çekirdekten mu'azzam kuvvet çıkar. Bu sırada, çekirdekten bir veyâ birkaç nükleon atılır veyâ çekirdek büyük ise, ortadan ikiye yarıılır. Her iki sûretde de, başka atomlar meydana gelir. Güneşin ve diğer sâbit yıldızların mu'azzam sıcaklığı, merkezlerinde hidrogen atomlarından Helium elementi hâsil olması ile meydana çıkan müdhiş enerjidendir. Hidrogenden Helium teşekkül enerjisini erdımızda da gerçekleştirmek için, en az altı milyon derece sıcaklık lâzımdır. Bu da, atom bombası ile te'mîn edilebilir.

[1939] senesinde, uraniuma, nötronlarla vurulduğu zaman, uranium çekirdeklerinin bir kısmının, ortadan bölündüğü ve bu esnâda uranium kütlesinin binde birinin enerji (kudret) hâline döndüğü ve çekirdekten nötron da atıldığı anlaşıldı. Bu kudret, harâret şeklinde ve gamma şua'ları neşr ederek meydana çıkıyor. Hâsil olan ilk yeni çekirdek de, beta radioaktif şua'ları neşr ediyor. Bu keşfler Almanyada yapıldı ise de, fen adamları Amerikada toplanarak, ilk atom bombası orada yapıldı. Uranium cinsleri içinde parçalanabilen çekirdekler, binde yedi kadar az bulunuyor ve bunlara uran 235 ismi veriliyor. Bir kilo uran 235, bir sâniyenin milyonda biri kadar az zamanda parçalanarak, bir gram kadarı kudret hâline dönüyor. Ya'nî yirmibin kârre milyon (kilo kalori) hâsil ediyor. Bu sûretle uran bombası yapıldı. [Hâlbuki, bir watt elektrik gücünden 0.24 küçük kalori hâsil olmaktadır]. Uran 235 çekirdeklerinin zincirleme parçalanmağa başlaması için, hâricden nötronlarla çekirdeğine vurmağa hâcet yoktur. Uranium, radioaktif olduğundan, nötron da saçmaktadır. Bereket versin ki, çekirdeği parçalanabilen uran 235 cinsi, erdımızda sâf bulunmadığı için ve saçılan nötronların sür'ati pek fazla olup, diğer çekirdeklere girmeden uzaklaştıkları için, kendiliklerinden patlamıyor.

Demek ki, bomba yapmak için, sâf uran 235 elde etmek lâzımdır ve sâniyede ikibin kilometre sür'atle uçan nötronların komşu çekirdeklere tesâdüf edebilmesi için, uran 235 sathı, asgarî bir mikdârdan az olmamalıdır. O hâlde, iki küçük sâf uran 235 parçası yan yana getirilirse (asgarî boy) hâsil olup hemen ânî olarak zincirleme parçalanabilir. Bu asgarî boy için elli kilo saf uran 235 lâzımdır [ki üç litre kadardır]. İlk atom bombasında, üstüvâne şeklinde saf bir uran 235, bombada bulunan bir topla, ikinci uran 235 parçasında bulunan aynı boydaki delik içine atıldı ve elli gram kadar kudret, ya'nî bir milyon kerre milyon kilo kalori, milyonda bir sâniyede meydana geldi. Bu bomba ilk olarak [1945] de Japonyada Hiroşima şehrine atılarak, yetmişbin insanın ölümüne, bu kadar da yaralanmasına veyâ sakat kalmasına sebep oldu.

İkinci atom bombası, plutonium bombasıdır. Bunun için, grafit kömüründen, kalın bir levhada açılan üstüvâne [silindir] şeklindeki boşluklara, saf olmıyan uran üstüvânecikleri yerleştirilir. Buna (uran pili) ismi verilmiştir. Kömür tabakası, nötronların sür'atini azaltıyor. Uraniumdan çıkan nötronlar, yavaşladığından, diğer çekirdeklere girebiliyor ve uran 235 çekirdeklerini parçalıyarak, yeni nötronlar saçıldığı gibi, âdî uranium çekirdekleri de, bir sıra değişmeden sonra, plutonium atomu çekirdeği hâline dönüyor ki bu da, uran 235 gibi, bir nötron girmesi ile ikiye bölünebilmektedir ve müdhiş kuvvet meydana getirir. Meydana gelen plutoniumlar, diğer maddelerden, kimyâ usûlleri ile kolayca ayrılarak, asgarî boyu iki litrelik bombaları yapıldı ve ilk olarak [1945] de Japonyada Nagazâki şehrine atıldı. Her iki bomba patlayınca, ölüm şua'ları neşr ediyor ve etrâfındaki hava, milyonlarca derece ısınıyor ve büyük bir tazyik dalgası hâsil oluyor. Ya'nî bomba patlayınca, müdhiş yakma ve yıkma te'siri derhâl görülüyor. Gamma şua'ları da, insanları birkaç hafta sonra öldürüyor. Etrâfa yayılan plutonium zerrelere ise, radioaktif zehrlenmesini aylarca icrâ ediyor. Japonyaya atılan iki atom bombasından ölenlerin sayısı kesin bilinemedi. Yirmiyedisi Amerikan ve kırkdokuzu Japon olan dokuzyüzaltmışaltı kişinin onbeş sene çalışarak anladığına göre Hiroşimada yüz kırkdörtbin, Nagazâkide ellibirbinbeşyüzyetmiş kişi ölmüştür.

İkinci Cihân Harbinden sonra, atom çekirdeğinin parçalanmasından meydana gelen kuvvetten istifâde ederek, yeni silâhlar yapıldı. Bu sûretle atom torpilleri, roketleri ve güdümlü mermileri, atom topu mermisi ve mayınları meydana geldi.

Atom silâhları patlayınca, hemen şiddetli bir rüzgâr etrâfa yayılıyor. Bu rüz-

gâr beş sâniye sürüyor. Sonra etrâfdan buraya, ikinci bir ruzgâr hâsil oluyor. Bu rüzgârlar, binâları, ağaçları yıkıyor. Ancak kuvvetli çelik çerçevelerle takviye edilmiş beton binâlar, bunlara dayanabiliyor. Gamma şuâ'ları, kandaki ak yuvarları [lökositleri] tahrib edip, al yuvarlarının [hematillerin] üremesini men' ediyor. Hiroşimada bu şuâ'larla dokuzbin kişi ölmüştür ki, bu mikdâr, tek mil zâyi'âtın [%15] i kadardır. Patladığı yerden l'tibâren birkaç kilometreye kadar şiddetli te'siri vardır. Otuzüç santimetre kalınlığında çeliğin, bir metre betonun, yüzaltmış-yedi santimetre toprağın atom bombası te'sirinden korudukları tesbit edilmiştir.

Üçüncü ve en tehlikeli atom bombası da (Hidrojen) bombasıdır. Bir kilo plutonium, bir gram kudret verdiği hâlde, bir kilo hidrojen, yedi buçuk gram kudret veriyor. Hidrojen bombası, âdi hidrojenle değil, ağır hidrojenle işletilmektedir. Çünkü, iki ağır hidrojen çekirdeği, altı milyon derece sıcaklıkta, dahâ kolay birleşerek bir helium çekirdeği hâsil ediyor.

Bugün, te'siri dahâ fazla ve dahâ korkunç atom bombaları yapılmaktadır. Fekat, şimdi, atom bombasından endişe ve korku kalmamış gibidir. Çünkü, haber alma merkezlerinde, radar ile düşmanın bomba taşıyan tayyâresinin harekete geçtiği görülüyor. Yerden idâre edilen roket atılarak, tam isâbet ile, bomba düşmanın memleketi üzerinde patlatılacak, onun bombası ile, kendisi imhâ edilecektir.

Radar merkezindeki odanın divarında düşman memleketlerinin, büyük bir haritası vardır. Herhangi bir şehirden, bir üsden kalkan tayyârenin, cinsi, yüksekliği, hızı, uçuş istikâmeti, her sâniye görülmektedir. Keşf tayyâreleri ve gemiler, düşmanın, binlerle kilometre uzaktaki hareketi, o ânda, perdede görülmektedir. Tâmm isâbetli roket ve füzeler gönderilerek, düşmanın hareketi önlenmektedir.

Bugün, Amerika, Rusya, İngiltere, Fransa, İtalya, Pâkistan, Mısır, Japonya ve Almanya bu savunma vâsıtalarını kendileri yapmaktadır. Müttefik oldukları memleketlerde de bu merkezler kurulmuştur. Zaman geçtikçe, dahâ kuvvetlileri yapılıp, öncekilerin ehemmiyeti kalmamaktadır. Meselâ, İngilterede orta menzilli balistik füze üsleri inşâ edildi. Fekat, Polarisin büyük inkişaf kayd etmesi karşısında bunlar da, modası geçmiş silâh sınıfına dâhil oldu.

Polaris füzeleri, nükleer yakıt ile müteharrik atom denizaltıları tarafından taşınmakta ve su altından atılabilmektedir. İstenilen küçük hedeflere, tâmm isâbet etdirilmektedir. Herbir Polaris denizaltısında, onaltı füze vardır. A—1 modeli Polaris füzesinin menzili binbeşyüz, A—2 nin ise ikibinbeşyüz kilometredir. Hâlen üzerinde çalışılan A—3 modelinin dörtbin kilometrelik menzili olacaktır.

Kara üslerinde bulunan Jüpiter füzelerinin, düşman taarruzu karşısında, kolayca isâbet alabilecek sâbit hedefler husûle getirdikleri uzun zemandan beri bilinmekte idi. Bilhassa Türkiyedeki Jüpiter üsleri, Rusyanın Ortadoğudaki hudutları boyunca, NATO'nun nükleer gücünü teşkil etmişlerdir.

[1957] senesinde Amerikada sekiz, Kanadada bir, İngilterede iki uran pili işletilmekte idi. Bunlar, harb için hâzırlandıkları gibi, kömür yerine dahâ ucuz ve dahâ bol kuvvet bulmak, tıbda, tedâvî üsülleri ele geçirmek için uğraşıyorlar.

[1956] senesinde memleketimize gelip, atomda saklı mu'azzam kudret hakkında müteaddid konferanslar veren atom âlimi (W. Heisenberg), sözlerini şöyle bitirmişti: (Bütün nutuklarımda, atomdaki enerjiden nasıl istifâde edilebileceğini anlattım. Şimdi aklımıza, haklı olarak, şu sülal gelmektedir: Bu mu'azzam kudreti, küçücük yere kim ve nasıl koydu? Buna ancak metafizik, ya'nî ilm-i kelâm, [ilâhiyyât] cevâb verecektir). Adada kendisini gezdiren bir profesörümüz, bu sülale, hangi dinin cevâb vereceğini sorduğu zaman, (Buna ancak islâm dini cevâb vermektedir. Ben ve arkadaşım atom âlimi Hahn bu fikrdeyiz) demiştir.

Fen adamlarının, islâmiyyetin yüksekliğine, üstünlüğüne hayranlıklarını gös-

teren bu canlı misâli, din kardeşlerime arz etmeği lüzûmlu gördüm. Fen taklîd-
cileri, her hakikatin dışında kaldıkları gibi, şübhesiz bu sözüme dâhil değildir.

Bir zamanlar, biz de millet, hem nasıl milletmişiz,
gelmişiz dünyâya, insanlık nedir öğretmişiz.
Kapkaranlıkken hep ufukları Insânîyyetin,
nûr gibi fıskırmışız, tâ sinesinden zulmetin.
Doğru yola getirmişiz, putlara tapanları,
silmişiz kötülüğü, Romadan kalanları.
Yirmi beş yıl, yirmi beş bin yıl kadar feyyâz imiş,
gör, ne âni, bir yükseliş, te'siri hem, ne müdhîş.
Bir taraftan dinimiz, ahlâkımız, İrfânımız,
bir taraftan zafer ile; adlimiz, İhsânımız.
Yayılp cihânı almış, fevc fevc âğûşuna,
hepsi dalmış, vahdetin, âheng-i cûşa-cûşuna.
Emr-i bilma'rûf imiş hep, cümle İslâmın işi,
nehy edermiş, bir fenâlık görse, kardeş kardeşi.
Kimse, haksızlıktan, etmemiş şikâyet, kimseye,
birne gelen zarardan, ah düşermiş cümleye.
Biz neyiz, seyreyle şimdi, bir zamanlar, neymişiz,
din de, kürkün aynı olmuş, ters çevirmiş, giymişiz.
Farzlar oldu, gericilik, harâm san'at, şuna bak!
şimdi moda oldu, bir de, görünce aldırmamak.
Yıkıdı nice mel'un kalem, dini, biz uyanmadık,
her taraftan, hücum etdi, soysuzlar, hiç duymadık.
Kusdu bin murdar ağız, şer'in bütûn ahkâmına,
yazık! bir ses yükselmedi, bâri nefret nâmına.
Binlerle nâmus gider, milyonla imân eksilir,
kimseler görmez, gören sersem de, Allahdan bilir.
Sonra şâyed, incinirse kendinin, hattâ tüyü,
yer yıkıldı zan eder, seyr eyliyen gümbürtüyü.
Göster Allahım, bu millet kurtulur, tek mu'cize,
bir (utanmak hissi) ver, sonsuz hazinenden bize.

32 — İSLÂMİYYETDE NİKÂH

Nikâhlanmak, evlenmek demektir. (Tatlik) boşamak demektir.

(Menâhic-ül-ibâd) kitâbında, islâm nikâhını şöyle yazmaktadır:

Yedinci fasl, evlenmek edeblerini bildirmektedir. Nass ve haberler, evlen-
menin dahâ iyi olduğunu bildirdiği gibi, bekâr kalmanın dahâ iyi olduğu da bil-
dirilmektedir. İnsanlar, zamanlar ve hâller başka başka olduğu için, haberler de,
başka başka olmuştur. Eshâb-ı kirâmın ve Tâbi'inin zamanları ve hâlleri, evlen-
menin dahâ iyi olduğunu gösteriyordu. Bunda, başlıca üç sebep vardı:

1. sebep: Muhammed Mustafâ «sallallahü aleyhi ve sellem» zamanında, dün-
yâyı hıristiyânlık kaplamıştı. İsa aleyhisselâmın rûhâniyyeti dahâ çok olduğu için,
onun eshâbının ve ümmetinin hâline ve zamanına, bekârlık, ruhbânlık, yalnızlık
yakışırdı. Papaslar, herkese, râhib olmağı, yalnız yaşamağı emr ediyordu. Allah
yolunda bulunabilmek ve Allahü teâlâyâ yaklaşabilmek, ancak ruhbânlıkla, ya'nî

evlenmemekle olur sanıyorlardı. Muhammed Mustafâ «sallallahü aleyhi ve sellem», rûhi ve maddî hakikatlerin, üstünlüklerin hepsini kendinde topladığı için, Onun Eshâbına ve ümmetine, yalnızlık da, çokluk da, bekârlık da, evlilik de fâideli olmaktadır. Bunlara her ikisi de ve ikisi arasındaki orta hâl de yakışmaktadır. Papaslar herkese ruhbânlığı, yalnız, bekâr yaşamağı emr ettiğinden, bunu önlemek için, Muhammed Mustafâ «sallallahü aleyhi ve sellem», Eshâbının, bekâr yaşamasını yasak etdi. (İslâmiyyetde ruhbânlık yokdur) buyurdu. Bir hadis-i şerîfde de, (Nikâh yapmak, benim sünnetimdir. Sünnetimi yapmayan kimse, benim ümmetim değildir) buyurdu. Dahâ nice hadis-i şerîfler, zihnlerdeki yanlış fikreri kaldırdı. Allahü teâlânın yolunda, yalnız ruhbânlıkla gidilebilir düşüncesini gönüllerden çıkardı. Eshâb-ı kirâmın ve Tâbi'inin ve Tebe-i tâbi'inin zamanı olan ikiyüz sene içinde yaşayanlar, bu hadis-i şerîflerin, papasların bozuk sözlerini çürütmek için söylendiğini biliyorlardı. Bu zaman geçince, insanın hâline göre, bekârlığın da, evliliğin de iyi olduğunu bildiren hadis-i şerîfler meydana çıktı. Resûl «aleyhisselâm» (ikiyüz yılından sonra, sizin en iyiniz, hafifühâz olan) buyurdu. Hafifühâz nedir dediklerinde, (Zevcesi ve çocuğu olmıyandır) buyurdu.

Bişr-i Hâfi, Bâyezîd-i Bistâmî ve Ebül-Hüseyn Nûrî gibi büyük âlimler bekâr idi. Hicretin ikiyüz senesinden sonra gelenler arasında, bunların ve bunlar gibi olanların şereflerini, üstünlüklerini, bu hadis-i şerîf haber vermektedir.

2. ci sebep: Eshâb-ı kirâm, Tâbi'in ve Tebe-i tâbi'in, en hayrlı, en iyi bir zamanda yaşadıkları için, îmânları, sabırları, zühdleri ve tevekkülleri çok kuvvetli, pek kıymetli idi. (Zamanların en hayrlısı, benim asrımdır. Ondan sonra kıymetli olan, benim asrımdan sonra gelen asrıdır. Dahâ sonra kıymetlisi, onlardan sonra gelen asrın müslimânlarıdır. Bunlardan sonra, yalancılık yayılır. Şâhid olmaları istenmediği hâlde, yalancı şâhidlik yapılır) hadis-i şerîfi, onları medh etmektedir. O büyükler, Resûlullahın sohbetinde bulunmakla, Ona yakın olmakla, zühdleri, tevekkülleri ve rızâları arttığı için, evlendikleri zaman, nefsleri şer'atin beğenmediği sebeblere bağlanmaz, harâm kazanmağa eğilmezdi. Sonra gelenler ise, böyle olamadı.

3. cü sebep: Muhammed Mustafâ «sallallahü aleyhi ve sellem», peygamberlik nûru ile ve doğru firâseti ile biliyordu ki, islâm dinini, islâm milletini, dünyâyâ, Eshâb-ı kirâm ve Tâbi'in ve Tebe-i tâbi'in yayacaktır. İmân kal'asını koruyacakların ve dîn-i islâmı yayacak olanların çoğalmasi için ve onlar ile dînin kuvvetlenmesi için, nikâh yapmağı, ya'nî evlenmeğı teşvik buyurdu.

Bu üç sebepten dolayı, Sahâbe-i kirâm ve Tâbi'in ve Tebe-i tâbi'in «aleyhimürrıdvân» zamanlarında, evlenmek lâzım geliyordu. Bunlardan sonra gelenlerin ise, bekâr kalması da iyi idi. Bunun içindir ki, Süfyân-ı Sevrî «rahmetullahi aleyh», yukarıda yazılı hadis-i şerîfi işitince, (Vallahi, bekâr kalmak, şimdi halâldir) dedi. Bişr-i Hâfiye sordular ki, (Niye evlenmiyorsun?). (Öyle bir nefsim var ki, önce, onu boşamağa uğraşıyorum. Ona başkasını nasıl ekleyebilirim?) buyurdu.

Şimdi, halâl lokma bulmak azaldı. Harâmdan kendini kurtarmak güçleşti. Başkasının da harâma düşmesine ön ayak olmak, dîne de, akla da uyar birşey değildir. Bununla beraber, bir kimsenin şehveti azarsa, oruc tutarak, ateşini azaltmağa çalışsın. Eğer, oruc tutarak kuvvetini kıramazsa, bunun nikâh etmesi, ya'nî evlenmesi lâzım olur. [Büyük şehirlerde, açık gezen, mahrem yerlerini erkeklerle teşhîr eden aşağı kadınların arasına düşerek, nefslerine aldanmaktan, harâm işlemekten korkanların da, bir afif, temiz müslimân kız bulup evlenmesi farz olur. Böyle sıkışık durumda olmıyan gençlerin, ilm ve ahlâk edinmek için çalışması, ancak hayz ve nifâs bilgilerini öğrendikten sonra evlenmesi uygun olur]. Evlenme vakti gelmesi için önce, şer'ati öğrenmek, nefsi, şer'ate uyar hâ-

le getirmek, gönül sâhibi olmak, rüşdü, akli olgunlaşmak lâzımdır. Ondan sonra, sünnetli yerine getirmek için evlenir. Edebi, hayâsı, ahlâkı olan, dinini, imânını, islâmın şartlarını öğrenmiş, şerî'ate uyan, sokakda islâmiyyetin emr etdiği gibi örtünen bir kızla nikâhlanır. İffet sâhibi, dinini kayıran bir kız aramalıdır. Malı çok, güzelliği çok olanı aramamalıdır. Mal için, güzellik için, iffetli ve salâhı elden kaçırmamalıdır. Hadîs-i şerîfde buyruldu ki, (Kadın, yâ malı için veyâ güzelliği için, yâhud dîni için alınır. Siz dîni olanı alınız! Malı için alan, malına kavuşmaz. Cemâl için alan, cemâlinden mahrûm kalır).

Nikâhdan önce kızı görmek sünnetdir ve iyi geçinmeği sağlar. Sâliha, iyi huylu, çocuğu olan ve asil âile kızı aramalıdır. Dört kadından kaçınmalı demişlerdir:

1 — Dul olup, eski zevci yanında râhat yaşamışdır. O râhat günleri hâtırladıkca, ah, of çekmektedir.

2 — Malı ile, mevkrî ile, babası ile öğünüp, başa kakan almamalı.

3 — Kocasının malını, kendi akrabâsına, tanıdıklarına dağıtan kızı almamalı.

4 — Kötü huy ve iffetsizlik ile adı çıkıp, kendini ve kocasını dillere düşüren kadından kaçınmalıdır. (Gübrelikde biten gülleri koklamayınız!) hadîs-i şerîfi, südü bozuk, ahlâksızlarla evlenmeği yasak etmektedir. [Buhârâda bir genç evlenmişdi. Birinci gecesi, kız buna (Hayz ilmini öğrendin mi?) dedi. Hayır deyince, kız (Allahü teâlâ, Kendinizi ve emrinizde olanları ateşden koruyun! buyurdu. Câhil olan nasıl koruyabilir?) dedi. Bu söz gence hoş geldi. Zevcesini Allaha emânet ederek, Mervde onbeş yıl ilm tahsil edip imâm-ı Muhammeden de ders aldı. Altı yılda da bunları ezberledi. Âlim olarak, zevcesinin yanına döndü. Hocası, buna Ebû Hafs-î kebir adını koydu].

Nikâhlanmak istiyen, birkaç def'a istihâre etmeli. Hak teâlâyâ sığınmalı. Nefsin ve kötü kimselerin araya katılmasından koruması için, yalvarmalıdır.

Nikâhın dört mezhebe de uygun yapılmasına çalışmalıdır. Şâfiî ve Hanbelî ve Mâlikî mezheplerinde nikâhın doğru olması için, bâliga olan kıza da velinin izn vermesi lâzımdır. Velî, babadır. Baba yoksa, babanın babası ve onun babasıdır. Bunlardan sonra, erkek kardeşdir. Bundan sonra, erkek kardeş oğlu, sonra onun oğludur. Sonra amca, sonra amca oğlu ve onun oğludur. Bunlar yoksa, halife, sonra kadı [ya'nî Kur'ân-ı kerime göre hükm eden hâkim] velî olur. Nikâhda velî, mirâs sırasına göredir. Ancak Şâfiî mezhebinde, oğul ve onun oğlu velî olmaz. Hanefî ve Hanbelî mezheplerinde ise, baba ve dedelerden sonra, oğul ve torun velî olur. Hanefîde, âkıl ve bâlig olan kıza velinin izn vermesi şart değildir. Bâliga kızdan, nikâhdan önce izn istemek müstehabdır. İzn verilen, vekil olmuş olur. İznsiz yapılan nikâhdan sonra kabûl etmesi ise şarttır. Kadını, kendisi veyâ vekili evlendirir. [Erkek velileri bulunmayan yetimleri, Hanefî mezhebinde, anaları tezvîc edebilir].

Nikâhın ikinci şartı, Hanefî mezhebinde [fıskı belli olsa da] müslimân iki şahid bulunmak lâzımdır. Şâfiî ve Hanbelîde, şahidlerin erkek olması ve fıskları belli olmaması şarttır. Hanefîde, vekil veyâ velî ile birlikde ayrıca bir erkekle iki kadın da olabilir. Mâlikî mezhebinde, şahid lâzım olmayıp, velinin bulunması ve nikâhın i'lân edilmesi, tanıdıklara bildirilmesi şarttır.

Nikâhın üçüncü şartı, icâb ve kabûldür. Ya'nî sözleşmedir. Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde, iki erkek (nikâh veyâ zevc, zevce) kelimelerini veyâ bu ma'nâda olan başka kelimeleri kullanarak, sözleşme yapar. Erkeğin biri dâmâd veyâ vekili, ikincisi kızın velisi veyâ vekilidir. Bu iki mezhepde, bâkire değilse, kadının izn vermesi de şarttır.

Hanefîde, tezvîc ve nikâh kelimelerini söylemek şart değildir. Hibe, hediye etdim, verdim, sadaka etdim, satdım, satın aldım sözleri ile de nikâh sahîh olur. Yalnız, konuşan iki kişinin de fi'lleri mâzî, ya'nîdım (geçmiş zaman) olarak

söylemesi lâzımdır. Birisi emr, öteki mâzî şeklinde söyleyince de olur. Veli, bâlîga olmamış küçük kızı, izni olmadan küfvüne nikâh edebilir. Öteki üç mezhep de ise, yalnız, baba bâkire olan bâlîga kızını da nikâh edebilir. Küçük olması şart değildir.

Nikâh, önce bir şartın hâsıl olmasına bağlanırsa, sahih olmaz. Şartın sonra hâsıl olması söylenirse, nikâh sahih olup, sonra şartın yapılması lâzım olmaz.

Meselâ, (İbni Âbidin) ve (Fetâvâ-yı-Hindiyeye) ve (Kitâb-ül-fıkh al-el-mezâhib-il-erbe'a) nikâh yapılmasını anlatırken diyorlar ki, (Erkek, nikâh yaparken, boşamak senin elinde olmak üzere seni zevce yaptım dese, kadın da kabûl etse, nikâh sahih olur. Kadının boşanmak hakkı olmaz. Ya'nî, kendini boşayamaz. Fakat önce kadın söyler ve erkek bunu kabûl ederse, ya'nî boşanmak benim elimde olmak üzere seninle evleniyorum der ve erkek de bunu kabûl etdim derse, hem nikâh sahih olur, hem de, kadının boşanması kendi elinde olur). Zevci ve mahremi olmıyan kadının sefere, meselâ hacca gidebilmesi için ve Hulle için evlenecek kadının böyle şart yapmaları uygun olur. Evli erkek, kendini boşaması için, kadını vekil edebilir. Bu, zevcin arzûsuna bağlıdır. Nikâh yapılırken şart edilmesi lâzım değildir.

MEHR — (Kitâb-ül-fıkh al-el-mezâhib-il-erbe'a) da diyor ki, (Mehr, evlenecek erkeğin vereceği altın, gümüş veyâ herhangi bir mal yâhud bir menfe'at demektir. Mehr iki kısımdır. Birincisinin verilmesi, nikâh yapılırken vâcib olur ve yarısı veyâ hepsi sâkit olabilir. Buna (Mehr-i mu'accel) denir. İkincisinin mikdârı da nikâh yapılırken belli edilir ise de, verilmesi, üç şeyden biri hâsıl olunca vâcib olur ve hiçbir sebeple azalmaz. Buna (Mehr-i müeccel) denir. Her iki mehr, nikâhda bildirilmedi ise, (Mehr-i misl) verilmesi lâzım olur. Zevce firkate ya'nî ayrılmağa sebep olan birşey yaparsa, meselâ irtidâd eder veyâ (Hurmet-i musâhere) ye sebep olursa, mehr-i mu'accelin hepsi sâkit olur, verilmez. Erkek boşarsa veyâ firkate sebep olanı yaparsa, yarısı sâkit olup yarısı verilir.

Mehr-i müeccelin verilmesini vâcib kılan üç şey, vaty, halvet ve ikisinden birinin ölmesidir. Bu üçünden biri hâsıl olunca, ödenmemiş mu'accel mehr de sâkit olmaz ve azalmaz. Vaty veyâ halvet hâsıl olunca, bütün mehr nikâhda kararlaştırılan vakti gelince veyâ firkat hâlinde tam olarak ödenir. Zevce ölünce, zevc zevcenin vârislerine verir. Zevc ölünce, mirâsından zevcesine verilir. Zevc ile zevce arasında olan meşrû' halvet, yabancı kadın ile olan harâm halvet gibi değildir. Yanlarında hissên veyâ şer'an yâhud tabî'aten vatyâ mâni' bir sebep bulunursa, meşrû' halvet olmaz. İkisinden birinin hasta olması, ihrâmlı olması, farz nemâzda, Ramezân orucunda olması, kadının hayz veyâ nifâs hâlinde olması, yanlarında akllı bir çocuk bulunması bu halvete mâni' olur. Zevce, mehrini zevcine, ölmüş ise, vârislerine hediye edebilir. Zevcenin babası, kızının mehrini dâmâdına hediye edemez). (İbni Âbidin) de diyor ki, (Zevce, alacaklısını mehri ile zevcine havâle edebilir. Mehrini başkasına hediye edip, mehri kabz için onu vekil edebilir. Çünkü, alacak ancak borcluya hediye edilir. Başkasına hediye edebilmek için, kabz etmeğe onu vekil etmesi lâzımdır).

(Fetâvâ-yı Hindiyeye) de diyor ki, (Nikâh akt edilirken tek mehr söylenip, ne kadarı mu'accel olduğu bildirilmedi ise, âdetâ ve zevcenin emsâline göre, söylenilenin bir mikdârı mu'accel olur. Mehrin hepsi mu'accel denildi ise, hepsi mu'accel olur. Hepsi belli târîhde verilmek üzere müeccel olup, ödeme târihi gelince, zevce mehrini alabilmek için kendini zevcinden men' edemez. Mehr bir sene sonra müeccel olup zevc bir seneden önce vaty şart etmiş ise, mehrden birşey vermeksizin vaty câiz olur. Şart etmemiş ise, imâm-ı Muhammede göre yine böyledir. Mehr-i mu'acceli vermeden önce vaty şart etmiş ise, câiz olur. Mehrin bir kısmı mu'accel, bir kısmı da müeccel ise, zevce, vaty edilmiş olsa bile, mehr-i mu'accelin hepsini almadıkca, zevci ile sefere gitmeğe, vaty ve halvete mâni' olabilir.

Nikâh akd edilirken, mehr-i müeccelin belli bir târîhde ödenmesini şart etmek, söz birliği ile câizdir. Talâk olunca, mehrin ödeme târihi beklenir. Ödeme târihi belli değilse hemen ödenir. Ric'î talâkda zevc ric'at edince, tekrar müccel olmaz. Küçük olsun, büyük olsun, bâkire kızın mehrini, babası, dedesi ve kadı, zevcden alabilirler. Bunlardan başkası alamaz. Bâkire kız râzı olmazsa, bunlar da alamaz).

(Riyâdunnâsihîn) deki hadis-i şerîfde, (Mehr vermemek niyyeti ile nikâh yapan kimse, kıyâmet günü hırsızlar arasında haşr olunacaktır) buyuruldu.

(Mehr) söylemeden, hattâ mehr vermemek şartı ile nikâh yapmak da sahîh, şart fâsîd olur. Zevcin (Mehr-i misl) vermesi vâcib olur. Kadının baba tarafından akrabâsına verilen kadar verir. Mehrin bir kısmı (Mehr-i mu'accel) ise, bunu, vatydan önce veyâ halvetden önce verir. Hepsî (Mehr-i müeccel) ise veyâ mu'accel ve müeccel kelimeleri söylenmedi ise, vatydan veyâ halvetden sonra, zevcenin istediği zamanda, eğer istemedi ise, ikisinden biri ölünce verilmesi vâcibdir. Vârisi verir veyâ alır. Mehrin değeri on dirhem gümüşden az olmaz. Bugün gümüş para kullanılmıyor. Altın karşılığı olan kâğıd liralara kullanılıyor. Bunun için on dirhem, ya'nî yedi miskal ağırlığındaki gümüş değerinde olan bir miskal [beş gram, ya'nî üçde iki lira] altından az olmamalıdır. Mehrin bir altından az olmaması, fârisî (Cevâhir-ül-fıkh) kitâbında da yazılıdır. Dahâ az söylerse, yine bir altın liranın üçde ikisi veyâ bu değerde söylemiş olduğu bir malı verir. Zevce, mehr-i mu'acceli almadıkça, düğünü, halveti ve birlikde sefere çıkmağı istemeyebilir. Bunları red edince, zevc, zevcesinin nafakasını kesemez. Mehrin hepsi müeccel [gecikebilir, sonra olacak] ise, zevce, mehrî almadığı için bunları men' edemez. Mehr-i mu'acceli almıyan kadın, zevcinden iznsiz evden çıkabilir ve başka bir mahremi ile sefere gidebilir.

On altın mehrini zevcinden aldıktan sonra, bunu zevcine geri verip hediye etse, zevc de, halvetden önce bunu boşasa, kadının zevce beş altın dahâ vermesi lâzım olur. Çünkü, altın, ta'yîn ile te'ayyün etmediği için bu on altını zevcine geri vermekle, mehr parası geri verilmiş olmaz. Mehr parasının yarısı kadının hakkı olduğu için, diğer yarısını erkeğe geri vermesi lâzım olur. Zevcden mehrî almadan ona halâl etseydi veyâ mehr, altın olmayıp, mal osaydı, bu malı zevcinden aldıktan sonra ve zevcine geri vererek hediye etdikden sonra boşanınca, erkeğe birşey vermesi lâzım gelmezdi. Çünkü, ta'yîn ile te'ayyün eden malı geri verince mehrî teslim almamış olur. [Bey' ve şirâ bahsine bakınız!].

NIKÂHI CÂİZ OLMİYANLAR — Yirmibeş kadını nikâh etmek harâmıdır. Bunlara (Mahrem) kimseler denir.

Bunlardan onsekizi ebedî mahremdir. Ya'nî bu onsekiz kadın ile ölünceye kadar evlenilemez. Bunların yedisi (Zî-rahm-i mahrem) dir. Ya'nî kan ile olan, nesebden, soydan akrabâdır: Anası ile, ananın, babanın anaları ile, kızı ve oğlunun ve kızının kızları ile, kız kardeşi ile, kız kardeşinin kızları ile, erkek kardeşin kızları ile, hala ve teyze ile evlenmek, ebediyyen, ölünceye kadar harâmıdır. Demek ki, bir kadın, babası ile, oğlu ile, kardeşi ile, amcası ile, dayısı ile ve kardeşlerinin oğulları ile hiçbir zaman evlenemez. Bu yedi kişi, soydan olmayıp, süt ile olursa, evlenmeleri yine ebedî harâm olur. Yalnız, oğlunun süt kardeşi olan kız ile ve erkek kardeşin süt annesi ile evlenilebilir. Hanefî ve Mâlikî mezheplerinde, bir kadından bir damla bile süt emen erkek ve kız, süt kardeşi olur. Kadın, bunların süt anneleri olur. Şâfi'î ve Hanbelîde ise, ayrı ayrı beş def'a içmedikçe süt kardeşi olmazlar. Hanbelîde, her yaşta içen, süt kardeş olur. Öteki üç mezhebde ise, iki yaşından yukarı iken içince, süt kardeş olmazlar.

Nikâh sebebi ile sonradan akrabâ olan dört kadınla da evlenmek ebedî, sonsuz harâmıdır. Bir adam, nikâhlandığı kızın anası ile, bu kızla bir araya hiç gelmese bile, hiç evlenemez. Nikâhlandığı kadın ile vaty olunca, bunun başka er-

kekden olan kızı ile hiç evlenemez. Bir adam, babasının ve öz oğlunun nikâhla-
dığı kadın ile ya'nî üvey anası ve gelini ile hiç evlenemez. Demek ki bir kadın,
üvey babası ile, üvey oğlu ile kayınpederi ve dâmâdı ile hiç evlenemez. [(Hur-
met-i musâhere) ye bakınız!]. (Âhlret kardeşi) ve (Âhlret anası) ile evlenmek câ-
izdir.

Yukarıda yazılı onsekiz kadından başka, yedi kadın dahâ vardır ki, bunlarla
muvakkat olarak evlenemez. Aradaki sebep kalkınca, evlenmesi halâl olur. Bun-
lardan beşi, nikâh sebebi ile harâmdır: Bir adam, nikâhladığı kadının kız kardeşi
ile de evlenemez. Ya'nî iki kız kardeşin, bir adamla evli yaşamaları harâmdır.
Nikâhladığı kadın ölürse veyâ boşarsa, bunun kız kardeşi ile, sonra evlenebilir.

Bir kadın nikâhında iken, bu kadının halası veyâ teyzesini veyâ kardeşlerinin
kızını da nikâhlamak harâmdır. Bunlar, süt ile olunca da harâmdır. Hanefî, Mâ-
likî ve Hanbelî mezheplerinde, vaty sebebi ile nikâh etmesi harâm olanlar, zinâ
sebebi ile de harâm olurlar. Şâfi'î mezhebinde ise, zinâ sebebi ile harâm olmaz-
lar. Zinâ ettiği kadını, kendisi veyâ başkaları nikâh ile alabilirler.

Görülüyor ki, amca kızı, dayı kızı, hala kızı ve teyze kızı ve yenge, ya'nî kar-
deş zevcesi (Zi-rahm-i mahrem) değildir. Ya'nî bu beş kadın, yabancı demektir.
Bunların açık yerlerine bakmak, başı, kolu açık iken konuşmak, halvet etmek
harâmdır. (Halvet), bir odada ikisi yalnız kalmak demektir. Kâfir kadınları ile ve
başkasının câriyesi ile de halvet yapmak harâmdır. Bu beş kadın yabancı oldu-
ğundan, bunlarla evlenmek câizdir. Harâm değildir. Fekat, bunlardan ilk dördü
ile evlenmek tenzihen mekrûhdur. (Kımyâ-i Se'âdet) de diyor ki, (Nikâh olunacak
kadında bulunması sünnet olan sekiz sıfatdan sekizincisi, kadının yakın akra-
bâdan olmamasıdır. Hadis-i şerifde, (Bunların çocukları zaif, hastalıklı olur) bu-
yuruldu. Türkçe (Mürşid-ül-müteehhilin) kitâbında da bunun gibi yazılıdır. Bu
dört kadının kızları ile evlenmek, mekrûh değildir. Hazret-i Ali «radiyallahü anh»,
amcasının kızını almadı. Amcasının oğlunun kızını aldı. Mekrûh olmadı.

Evlenmesi muvakkat harâm olan yedi kadından altıncısı, müşrik kadındır.
Müşrik, kitâbsız kâfir demektir. Mürted, komünist ve masonlar müşriktir. Bu
kadınlar müslimân olurlarsa, evlenmek câiz olur. Bir müslimân evlenirken, ala-
cağı kızın mürted olup olmadığını araştıırıp anlaması lâzımdır. Kitâbli kâfir, ya'nî
hıristiyân ve yehûdî kadını, ister harbî olsun, ister zimmi olsun, mürted olmamış
ise, nikâhlamak câiz ise de zimmi ile tenzihen, harbî ile tahrimen mekrûhdur.
Müslimân kadın ile evli olanın da, bunu nikâhlaması câizdir.

Muvakkat harâm olan kadınların yedincisi, hür kadın ile evli iken, câriye ile
de nikâhlanmaktır. Câriye ile nikâhlı iken, hür kadını da nikâhlamak câizdir.

Bu yedi kadına selâm vermek ve selâmlarına cevâb vermek câiz değildir.
Başkasının zevcesini nikâh etmek câiz değildir. Kadın boşanmış ise ve id-
det denilen zaman geçinceye kadar beklemiş ise, bunu nikâh etmek câiz olur.

Hür erkeğin dörtden, kölenin ise ikiden çok kadını nikâhı altında bulundur-
ması harâmdır. İkinci kadınla evlenmek için, birinci kadından izn almak lâzım
değildir. Birinci kadın râzı olmazsa, hattâ kendimi öldürürüm dese de, erkek ikin-
ci kadını nikâhlayabilir. Fekat, birincinin gönlünü hoş etmesi, hattâ hoş etmek
için ikinci nikâhdan vaz geçmesi iyi olur ve sevâb kazanır. Din adamı denileri
Hamîdullah (İslâma giriş) kitâbında, burasını da, yanlış yazmaktadır.

Zinâdan hâmile kadını nikâh etmek sahîhtir. Fekat, vad'ı haml edinciye ka-
dar vaty etmek câiz olmaz ve nafakası vâcib olmaz. Nikâhdan hâmile olan ka-
dını, vad'ı haml edinciye kadar, nikâh etmek sahîh değildir. Zinâ ettiği kadını,
zânînin nikâh ve vaty etmesi halâldir ve nikâhdan altı ay sonra olan çocuk onun
çocuğu olur. Altı aydan önce olursa, bu çocuk bendendir derse, yine onun olur.
Zinâ olunmuş kadını başkasının alması da sahîh olup, istibrâ etmeden vaty et-
mesi câiz olur. (Zinâ eden kadını, başka erkekler nikâh edemezler) âyet-i kerî-

mesi, Nisâ sûresinin üçüncü âyeti ile ve hadîs-i şerîf ile nesh edilmiştir. Zevcesi zinâ eden kimse, hiç iddet beklemeden bu zevcesini vaty edebilir.

Sünnet üzere nikâh yapmak: İki veyâ dahâ çok sâlih müslimân erkek toplanır. Erkekler arasında hiçbir kadın bulunmamalıdır. Düğünde de, erkekler ayrı evde, kadınlar başka evde toplanmalıdır. Gelini, kapalı bile olsa, hiçbir yabancı erkeğe göstermemelidir. Harâma ehemmiyyet vermiyen kâfir olur. Nikâh bozulur. Önce erkek ve kadın tarafından birer kişi konuşma yapmalıdır. Konuşmadan sonra, kadının vekîli mehr olacak altın sayısını söyler. Erkek kabûl etmezse, bir sayıda uyuşulur. Sonra, kadının velisi veyâ müslimân olan vekîli:

(Bismillâh velhamdü lillah, vessalâtü alâ Resûlillah) dedikten sonra, dâmâda karşı: (.....) nın kızı (.....) yı, sana zevceliğe verdim. Velisi [veyâ vekîli] bulunduğum (.....) kızı (.....) yı, [meselâ on Reşâd altını] (Mu'accel) [ya'nî peşin] mehr ile ve [meselâ yirmi Reşâd altını] (Müeccel) [ya'nî sonra vermek üzere] mehr ile, sana zevceliğe verdim der. Dâmâd yok ise, bunları dâmâdın vekîline söyler ve söylerken, sana demeyip, (.....) oğlu (.....) ya verdim der. Bu sözlere (icâb) ya'nî teklîf denir. Sonra dâmâd şöyle cevâb verir: Ben bu nikâhı, söylenen bu mehr ile, kendim için kabûl etdim. Eğer dâmâd yoksa vekîli cevâb vererek, ben bu nikâhı vekîli bulunduğum (.....) oğlu (.....) için söylenen bu mehr ile kabûl etdim der. Mehr mikdârını söyleyerek cevâb verilmesi iyi olur. Bu cevâba (Kabûl) denir. Böylece icâb ve kabûl ile, islâm nikâhı olur.

İslâm nikâhının sahîh olması için, dâmâdın ve gelinin müslimân olmaları şarttır. Ya'nî imânın ve islâmın şartlarını bilmeleri ve inanmaları lâzımdır. İmânları şübheli ise, nikâh kıyacak olan kimse, Besmele, hamd ve salevât okuduktan sonra, imânın altı ve islâmın beş şartını birer birer söyler. Herbirini dâmâda ve geline de söyler. Allahü teâlânın sıfât-ı zâtiyyetini ve sıfât-ı sübûtiyyesini, Peygamberlerin, meleklerin mühim özelliklerini, kabr ve kıyâmet bilgilerini, sırası gelince, orada söyler ve tekrâr etdirir. Bunlara inandık, imân etdik, mü'minim, müslimânım elhamdülillah dedirir. Sonra dâmâddan veyâ vekîlinden başlayarak nikâhı kıymalıdır.

(Redd-ül-muhtâr) da buyuruyor ki, (Bir arada bulunan kadınla erkeğin, yazı ile nikâh yapması câiz olmaz. Karşı karşıya olmamaları ve birinin mektûb gönderip, ötekini iki şâhid yanında mektûbu okuyup söz ile kabûl etmesi lâzımdır. İkisinin de, yazı ile bildirmesi olmaz. Erkekden gelen mektûbu, kadın, iki şâhide okur veyâ anlatır. Şâhid olunuz! Ona zevce olmağı kabûl etdim der. Kadının, mektûbu şâhidlere okuması, erkeğin şâhidler yanında söz ile teklîf etmesi gibi olur).

İbni Âbidin, nikâh şâhidlerini anlatırken buyuruyor ki, (Bütün akdlerde [sözleşmelerde] olduğu gibi, nikâh için birini vekîl yaparken de, iki şâhid bulunması lâzım değildir. Fekat, her akdde iki şâhid müstehabdır. Nikâh yapılırken ise, şarttır, lâzımdır. Ödünc vermekde de, iki şâhid vâcibdir denildi. Ticâret, vekâlet ve bütün akdlerde sened yazmak şart değil ise de, ödünc vermekde lâzım, nikâhda da müstehabdır. Vekîl yapmakda ve nikâhda, iki erkek şâhidin, kadının yanında bulunması yetiştir. Yüzünü görmeleri lâzım değilse de, görmeleri iyi olur. Şâhidler başka odadan sesini duyarsa, kadın odada yalnız ise, câiz olur. Vekîl, nikâh kıyılırken, şâhidlerin bildiği kadının yalnız ismini söyler. Şâhidlerin tanımadığı kadının, babasının ve dedesinin adını da söylemesi lâzımdır. Tanımak, kimin kızı ve hangi kızı olduğunu bilmek demektir. Şahsını, şeklini bilmek değildir. Küçük kızın babası, kızının nikâhını kıymak için, bir adama emr eder. O vekîl olan adam da, bir başkası yanında nikâh yaparsa, baba da hâzır bulundu ise, câiz olur. Çünkü, vekîlin nikâh yapması, babanın yerine olur. Kendi şâhid yerini tutar. Baba hâzır bulunmazsa, câiz olmaz. Büyük [bâliga] kızın babası veyâ başka bir vekîli, bir adam yanında, kızı nikâh yaparsa, kız da hâzır ise, câiz olur.

Cünkü, velinin ve vekilin sözünü, kız söylemiş gibidir. Veli veyâ vekil, şahid yerine geçer. Bir adam bir kimseye (Kızını bana zevce olarak verdin mi?) dese, o da (Evet) veyâ (Zevce olarak verdim) dese, nikâh olmaz. Birinci adamın tekrâr, (Kabûl etdim) demesi lâzımdır. Çünkü, önce sormuşdu. Soru ile, suâl ile vekil yapılmaz. (Kızını bana zevce olarak ver!) deseydi, olurdu. Çünkü, emr ile vekil yapılmaz. Bu vekilin cevâbı, iki taraf adına söylenmiş olup, iki şahid de varsa, nikâh olur. Bir temâm olur. Vekil, kızın babasının adını yanlış söylese, nikâh sahih olmaz. Bir adam, birçok kimseyi, bir kızı almak için gönderse, içlerinden biri, kız babasına söyleyip, babası verse, sahih olur. Çünkü, içlerinden söyleyen vekil olmuş, ötekiler şahid olmuşdur.

Bir adam, bir kimseyi (Filân kızı, bana şu kadar altın mehr ile iste) diyerek vekil etse, vekil, dahâ çok mehr söyleyerek istese ve böylece nikâh yapılsa, fazlasını vermek lâzım gelmez. Adam, isterse fazlasını kabûl eder. İsterse nikâhı fesh eder. Düğünden sonra haber alıp fesh ederse, (Mehr-i misl) vermesi lâzım olur.

(Mecmû'a-i zühdiyye) de diyor ki: İki erkek şahidin yanında, erkek, seni zevceliğe aldım diye bir kâğıda yazsa, kız da kabûl etdim diye yazsa, nikâh olmaz. Söylemeleri lâzımdır. Bulunmıyan kimsenin (Seni zevceliğe aldım) yazısını, şahidlere okuyup da kabûl etdim derse, nikâh olur. Yazıyı okumayıp, yazılmış olduğunu söyleyip, kabûl etdim dese, nikâh yine olur. Bir erkek, zevce olması için, bir kıza, biri ile haber gönderip, kız da, habercinin sözünü işiten iki şahid yanın da kabûl etdim dese, nikâh olur. Nikâhda icâb [ya'ni teklif] ve kabûlün aynı meclisde [ya'ni buluşmada] yapılması şart olduğu hâlde, başka yerdeki birinden gelen icâb mektûbunu, şahidlere bir meclisde söyleyip, kabûl ettiğini başka meclisde söylemek câizdir. Bir kadın, kendisini bir adama zevce yapması için birini vekil etse, vekil, bu kadının yanında ve iki kadın şahid varken nikâh yaparsa, sahih olur. Başka nikâhlısı olmadığını söyleyerek nikâhlanan kimsenin, başka zevcesi de olduğu anlaşılırsa, nikâh bozulmaz. Yalan olan her şart da böyledir. Bir kadın, kendi üstüne câriye tutmaması şartı ile, kendisini bir erkeğe nikâhlanmasında birini vekil etse, vekil bu şartı söylemeden nikâh etse veyâ kadının bildirdiği erkekten başkasına nikâh etse, kadın nikâhı red edebilir. Küçük kız, babası, ölüm hastalığında, şahidler yanında bir erkeğe nikâh edebilir. Kendinden yakın velisi bulunmıyan, amcasının kızını, kız küçük ise, kızıdan iznsiz, büyük ise, izn alarak, kendine nikâh edebilir. Kızın izni ile babası, erkeğin de vekili, iki şahid yanında nikâhlarını yapabilirler.

Kız, nişanlısı ile nikâhlanmağa zorlanamaz.

Âkil ve bâlig olan kızın nikâhını yapmak için, velisinin vekil olması şart değildir. Bâlig olmıyan oğlan ve kızın nikâhı için, velisinin vekil olması veyâ izn vermesi lâzımdır. Veli, çocuğun mirâsını almağa hakkı olan asabedir. Velinin yakınlık [kuvvet] sırası, oğul, oğlun oğlu, baba, dede, kardeş, amca, amca oğludur. Büyük kız, velisi iznsiz nikâh etse kız işitince susarsa veyâ güler veyâ sessiz ağlarsa kabûl ettiği anlaşılır. Nikâhdan önce izn istemekde de böyledir. İzni nikâhdan önce istemek sünnettir. Sâlih olan baba ve büyük baba, küçük çocuğu nikâha zorlayabilir ve nikâhı sahih olur. Bu ikisinden başka erkek velilerin yalnız mehr-i misl ile ve küfv olana sahih olursa da, bâlig olunca hâkime bozdurabilirler. Erkek veli yok ise, önce ana, sonra babanın anası, sonra kızı, oğlunun kızı veli olur. Yakın veli hayâtda iken, uzak veli nikâha vekil olmaz. Yakın veli, mehr-i misl ile ve küfv olana nikâh yapmaz ise, hâkim-i şer' nikâhı yapar. Erkek veli, küfvü olmıyana varan kadının nikâhını hâkime bozdurabilir. Bu nikâhın zâten sahih olmadığı (Fetâvâ-i Hayriyye) de yazılıdır. (Küfv); erkeğin soyda, malda, diyânâtda ve şerefde kadına uygun olması demektir.

Vekil olmıyan herhangi bir kimse, bir adamın nikâhını yapsa veyâ bunun

zevcesini boşasa, adamın işitince kabûl veyâ red etmesine bağlı olur. Kölenin zevcesini, efendisi boşayamaz. Bir adam, kendi zevcesini boşamak için, bizzat zevceyi veyâ başkasını vekil edebilir. Fekat buna (Vekil yapmak) değil, (Temlik) veyâ (Tefviz) denir. Çünkü adam vaz geçemez. Onu azl edemez. Adam deli olunca bâtil olmaz. Meclis bitince, bâtil olur, biter. [ikinci kısım, otuzdördüncü maddeye bakınız].

Nikâhda bulunanlara, şeker, meyve veyâ şerbet gibi tatlı verilmesi, düğünde ise, etli ve tatlı yemek vermek ve düğün ziyâfetine çağrılınca, yemeğe gitmek, def, davul çalarak düğünü tanıdıklara duyurmak sünnettir.

Nikâhda imâm bulunması, belli şeyler okuması şart değildir. Bu, imâm nikâhı değildir. İslâm nikâhıdır. Evlenecek bir müslimân, önce belediyede evlenme me'murluğuna başvurup, gerekli kanûnî formaliteleri temâmlamalı, evlendiğini nüfûs cüzdanına yazdırmalıdır. Kanûna uygun işi bitirdikten sonra, düğünden önce, islâm nikâhı da yapılır. Allahü teâlânın emri yerine getirilmiş olur. Kanûna uygun evlenmiyen, suç işlemiş olur. İslâm nikâhı yapmayan, günâh işlemiş olur. Bunlara aldırış etmiyenin cezâsı, katkat çok olur. Müslimân, suç ve günâh işlememelidir. Dünyâda ve âhirette cezâyâ çarpılmamalıdır.

Osmanlılar zamanında, İstanbolda nikâh şöyle yapılırdı:

Nikâh yapacak efendi, önce zevcenin adını, meselâ Fâtıma bint-i Ahmed yazar. Sonra zevcenin vekilini, meselâ Ali bin Zeyd yazar. Sonra iki erkek şahidin adını yazar. Sonra zevcin adını, meselâ Ömer bin Hüseyne diye yazar. Sonra, zevc yoksa zevcin vekilinin adını yazar. Sonra, iki tarafa sorarak, uyuşdukları mehr-i müecceli yazar. Sonra, istigfâr okur. E'üzü Besmele okur. (Elhamdü lillahillezî zevvecel ervâha bil eşbâh ve ehall'ennikâha ve harremessifâh. Vessalâtü vesselâmü alâ resûlinâ Muhammedinillezî beyyene-l-harâme ve-l-mubâh ve alâ Âlihî ve Eshâbi-hillezîne hüm ehlüssalâhı velfelâh) der. E'üzü Besmele çekip, Nûr sûresinin otuzikinci âyetini okur. (Sadakallahül'azîm) deyip, kâle Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», (Ennikâhü sünnetî femer ragibe an sünnetî fe leyse minnî) sadaka Resûlullah. (Bismillahi ve alâ sünnet-i Resûlillah). Allahü teâlânın emr-i şerîfi ile ve Peygamberimiz hazret-i Muhammeden-il Mustafâ efendimizin sünnet-i seniyyesi ile ve amelde mezhebimizin imâmı, imâm-ı a'zam Ebû Hanife hazretlerinin ictihâdı ile ve hâzır olan müslimânların şehâdetleri ile, vekili olduğum Fâtıma bint-i Ahmedî, lira mehr-i müeccel ve aralarında ma'lûm olan mu'accel ile, tâlibi olan Ömer bin Hüseyne tezvîce, [halâllığa vermeğe] vekâletin hasebi ile, verdin mi? der. Sonra zevcin vekiline dönüp, yine (Bismillah ve alâ) dan başlayıp okur. Sen dahî, Fâtıma bint-i Ahmedî, lira mehr-i müeccel ve aralarında ma'lûm olan mehr-i mu'accel ile, vekili olduğun Ömer bin Hüseyne, vekâletin hasebi ile, aldın mı? der. Her ikisine üçer kerre sorar ve cevâb alır. Ben dahî akd-i nikâh etdim der. Sonra, şu düâyı okur:

(Allahümmec'al hâzel akde meymûnen mubâreken vec'al beyne-hüma ülfeten ve mehabeten ve karârâ ve lâ tec'al beyne-hümâ nefreten ve fitneten ve firârâ Allahümme ellif beynehümâ kemâ ellefte beyne Âdeme ve Havvâ. Ve kemâ ellefte beyne Muhammedin «sallallahü aleyhi ve sellem» ve Hadîce-tel-kübrâ ve Âişe-te ümm-il mü'minine «radiyallahü anhümâ». Ve beyne Aliyyin «radiyallahü anh» ve Fâtıma-tez-zehrâ «radiyallahü anhâ». Allahümme a'ti le-hümâ evlâden sâlihan ve ömren tavîlen ve rızkan vâsi'an. Rabbenâ heb lenâ min ezvâcinâ ve zürriyyâtinâ kurrete a'yünin vec'alnâ lil müttekîne imâmâ. Rabbenâ âtinâ fiddünyâ haseneten ve fil âhire-ti hasene-ten ve kınâ azâbennâr. Sübhâne rabbike...). Sonra Fâtiha der.

Nikâh eden kimsenin niyyeti, zinâdan, harâma bakmaktan korunmak olmalıdır. Sâlih evlâd yetiştirmeği, Muhammed aleyhisselâmın ümmetinin çoğalmasını ve O'nun nikâh sünnetine uymağı niyyet etmelidir. Evlendikten sonra, harâm

mâl toplamağa kalkışmak, harâm kazanmağa çoluk çocuğu behâne etmek, nikâhın sünnet üzere yapılmadığını gösterir.

(Müt'a) nikâhı ve (Muvakkat nikâh), dört mezhebde de harâmdir. Müt'a nikâhı, şâhidsiz olarak bir kadına belli para verip, belli zemân için berâber yaşamağı sözleşmek demektir. Müt'a nikâhının harâm olduğunda bütün âlimlerin sözbirliği bulunduğu, (Mizân-ül-kübrâ) da ve (İbni Âbidin) de yazılıdır ve (İmâm-ı Mâlik câiz dedi) sözünde yanlışlık olduğunu bildirmektedir. Muvakkat nikâh, yüz sene olsa bile, belli bir zemân sonra boşamağı söyliyerek, bütün şartlarına uygun yapılan nikâhtır. Söylemeyip, yalnız kalbinden geçirse, nikâh sahih olur.

Hacca götürülecek erkeği olmıyan bir kadının, hacca gidebilmek için, hacca gitmekte olan bir erkek ile evlenmesi ve hacdan gelince boşanması da, muvakkat nikâh olduğu için harâmdir. Kadınların, hacca yalnız gitmeleri de harâmdir. Ebedî mahrem akrabâsından biri veyâ zevci yanında bulunmıyan kadının üç günlük yola gitmesi câiz değildir. İmâm-ı a'zam Ebû Hanifeden ve imâm-ı Ebû Yûsüfden gelen habere göre, hür kadının bir günlük yere mahremsiz gitmesi mek-rûhdur. Bir günden az mesâfeye sâlih erkekler arasında mahremsiz gidebileceği (Fetâvâ-yı Hindîyye) beşinci cildde yazılıdır.

33 — KÂFİRİN EVLENMESİ

Aşağıdaki yazı, (Dürr-ül-muhtâr) dan ve bunun şerhi olan İbni Âbidinden (Kâfirin nikâhı) bâbının tercemesidir:

Burada üç şey bildirilecektir:

1 — Müslimânlar arasında sahih olan her nikâh, kâfirler arasında da sahih-
dir.

2 — Şartı noksan olduğu için, meselâ şâhidler olmazsa veyâ kadın iddet zamanını doldurmamış ise, müslimânların nikâhı harâm olur. Hâlbuki, kendi dinlerine uygun olunca, kâfirlerin böyle nikâhları câiz olur.

3 — Müslimânın nikâh etmesi harâm olan kadınları, kâfirin, kâfir kadınlardan alması câiz olur. Bunları alınca da nafaka vermeleri ve müslimân olunca, bunları kazf edenlere had vurulması lâzım olur. Fekat, müslimân olunca nikâhları bozulacak olanlar, birbirinden mîrâs alamaz.

İkinci ve üçüncü kısım nikâhla evlenmiş kâfirin ikisi de müslimân olursa, hâkim bunları ayırır. Mecûsî karı kocadan birisi veyâ kitâbli kâfirlerden kadın müslimân olursa, ikincisine de müslimân olması söylenir. O da müslimân olursa, nikâhları bozulmaz. Olmazsa, hâkim bunları ayırır. Mecûsî olan evlilerden, erkek müslimân olsa, kadın ise yehûdî veyâ hıristiyân olsa, nikâhları bozulmaz. Kitâbli kâfirlerden kadın veyâ erkek müslimân olup, Dâr-ül-İslâma gelse, nikâhları bozulur. Çünkü, Dâr-ül-harbdeki kâfirler ölü demektir. Ölü ile diri arasında nikâh olmaz. İkisi de zimmî olarak veyâ müslimân olarak Dâr-ül-İslâma gelirse veyâ esir alınırlarsa, nikâhları bozulmaz.

Müslimân evliden biri mürted olsa, ya'nî müslimânlıktan çıksa, nikâhları fesh olur, bozulur. Erkek mürted olur, sonra îmânı ve nikâhı yenilerse, câiz olur. Talâk olmadığı için, üçden fazla da ve iddet beklemeden de yenilemesi câiz olur ve mahkemeye lüzûm kalmaz. Erkek mürted olunca, iddet zamanı süresince, nafaka vermesi lâzım olur. Kadın mürted olunca, iddet için nafaka lâzım olmaz. Mürted kadın müslimân oluncuya ve hâkime nikâhını yeniletinceye kadar habs

olunur. Habsdeki kadın, iznsiz evden giden kadın gibi olup, zevci nafaka ve kirâsını vermez. Mürted adam, iddet zamanında ölürse, müslimân olan zevcesi buna vâris olur. Kocasından boşanmak için mürted olan kadınların çoğaldığını gören Belh âlimleri, kadın mürted olunca, nikâh fesh olmaz dediler.

Zâhir haberlere göre, mürted olan kadın, Dâr-ül-islâm'da kaldıkça câriye olarak kullanılmaz. Dâr-ül-harbe giderse, yakalanınca câriye olur. Nevâdir haberlerine göre ise, Dâr-ül-islâm'da da, câriye yapılır. Nevâdir haberine göre, mürted olan kadın, müslimânlara fey olur. Harbde kâfirlerden zorla alınan mala ganîmet denir. Ganîmetin beşde biri Beyt-ül-mala verilir. Geri kalanı askere taksim edilir. Muhârebe bitdikden sonra kâfirlerden zorla alınan mala (Fey) denir. Feyin hepsi bütün müslimânlara verilir. Bunun için Beyt-ül-mala konur. Harâc ve cizye, feydir. Mürted olan kadın fey olduğuna göre, kocası bunu bulup, hakkı ise, halifeden ister, hakkı değil ise, halifeden satın alır. Sonra müslimân olursa, câriyelikten kurtulmaz. Cengiz hân, Asyada islâm şehirlerini alıp, müslimânları şehid etti. Şerî'ati yasak etdi. Aldığı şehirler Dâr-ül-harb oldu. Mürted olan kadını, kocası Dâr-ül-harbde yakalarsa, fey olmaz. Kendi câriyesi olur. Halifeden satın alması lâzım olmaz. Çocuğu yoksa, bu câriyeyi başkasına satabilir. Bu ağır cezâlar, kadınların mürted olmasını önlemektedir.

[Câriye, ümm-i veled olsa da ve köle, efendilerinin izni ile evlenebilirler. Evli iken de efendilerinin hizmetlerini yaparlar. Ümm-i veled satılamaz. Efendi ölünce câriye ve köle mirâs kalır. Ümm-i veled ise, hür olur. Câriyenin efendisinden olan çocuğu hür olur. Zevcinden olan çocuğu hür olmaz].

Halife Ömer «radiyallahü anh», bir çalgıcı, şarkıcı kadını görünce, kırbacla başına vurdu. Baş örtüsü açıldı. (Yâ Emîr-el-mü'minin! Kadının başı açıldı) dediler. (Allahü teâlânın harâm ettiği şeye ehemmiyet vermiyen kimse, islâm şerefini gayb etmiştir. Islâmiyyet, şerefli kadınları örterek kıymetlendirir) buyurdu. Bunun içindir ki, büyük âlim kâdî Ebû Bekr-i Belhî, nehr kenârında başları ve kolları açık kadınların yanından geçerken, (Açık kadınların yanından niçin geçtin) dediklerinde, (Onlar kıymetsiz, hurmetsiz kadınlardır. İmânları olduğu şübhelidir. Dâr-ül-harbdeki kâfir kadınları gibidirler) buyurdu. Bu sözü, fey olmuş câriye gibidirler demektir. Câriyelerin başı, kolları avret değildir. Hazret-i Ömer «radiyallahü anh» şarkıcı kadınların islâm şerefini gayb ettiklerini söylediği gibi, yabancıların geçeceği yerde başları, kolları açık kadınların da, islâmın verdiği hurmeti, saygıyı gayb ettiklerini bildirdi. Çünkü, bunların hâli, Allahü teâlânın emrine, yasaklarına aldırış etmediklerini, aşağı gördüklerini göstermektedir. Bu ise, insanı hurmetden, kıymetden düşürür.

Kâfir gibi olan, irtidâd eden kadınlar, zâhir haberlere göre, Dâr-ül-islâm'da câriye olarak kullanılmaz demişdik. Nevâdir haberlerine göre câriye olurlar ise de, mürted kadının, kocasına verilmesi için böyle yapılabileceğini açıklamışdık. Çünkü, nevâdir haberleri zaîfdir, güvenilemez. Ancak fâideli olduğu hâllerde kullanılabilir. Nevâdir haberleri kullanılsa bile, şerî'ate ehemmiyet vermiyen kadınların, islâm şerefini gayb edeceklerini, bunların Dâr-ül-islâm'da câriye gibi hurmetsiz, aşağı olup başlarına, kollarına bakmak câiz olacağını gösterir. Bunlara bakmak câiz diyerek, Dâr-ül-islâm'da bunları yakalayıp, câriye gibi kullanmak, vaty ya'nî cinsî münâsebetde bulunmak câiz olacağını sanmamalıdır. Çünkü, başkasının câriyesine bakmak câiz ise de, onu nikâhsız vaty, câiz değildir. Bunun gibi, fuhş ve zinâ yapan genel ev kadınlarını, müslimânlık şereflerini gayb ettikleri için, câriye gibi vaty câiz sanmak çok yanlış ve çok çirkindir. Zinâ olur ve zinâyâ câiz demek küfr olur.

Karı kocadan biri gayb olsa, gayb olanın mürted olduğu haber verilse, haberi alan, başkası ile evlenebilir.

İkisi de Dâr-ül-islâm'da birlikde mürted olsalar, nikâh bozulmaz. Birlikde yi-

ne imâna gelseler, yine bozulmaz. İkisi mürted olunca, biri Dâr-ul-harbe gitse, nikâh bozulur. Dârlar ayrılınca, nikâh bozulur. Birisi, ötekinden önce imâna gelince de bozulur. Çocuğun dini, yanında bulunan ana babasından, dini dahâ iyi olanı gibidir. Veled-i zinâ için de böyledir. Yalnız, veled-i zinâyâ babası nafaka vermez ve baba tarafından mirâs almaz. Çocuğun dini, dedesinin dini gibi olmaz. Bunun için, müslimânın büyük çocuğu imânsız ise, mürted olur. Bu mürtedin büyük çocuğu da, imânsız ise, kâfir olur. Mürted olmaz. Mürted ana babanın bâlig olmıyan küçük çocuğu Dâr-ül-islâm'da kaldıkça, müslimân sayılır. Çünkü, mürtedler, müslimân olmağa cebr olunduğu için müslimânlığa yakındırlar. Mecûsiler, ya'nî âteşe tapanlar ve vesenî olanlar ya'nî heykellere tapınanlar ve bütün müşrikler, kitâbli kâfirlerden dahâ fenâdır. Kitâblılardan hıristiyânlar, yehûdilerden dahâ fenâdır. Çünkü hıristiyânlar, mecûsiler gibi, hayvanı kesmez. Başka dürlü öldürüp leş yapar. Âhıretde de dahâ çok azâb çekeceklerdir. Yehûdiler, kesilmemiş hayvanı yemez. Hıristiyânların küfrü dahâ çokdur. Yehûdilerin islâma düşmanlığı dahâ çokdur. Bir kâfir için, başka kâfirden dahâ hayırlıdır de-islâma düşmanlığı dahâ çokdur. Bir kâfir için, başka kâfirden dahâ hayırlıdır de-islâma düşmanlığı dahâ çokdur. Bir kâfir için, başka kâfirden dahâ hayırlıdır de-islâma düşmanlığı dahâ çokdur. Bir kâfir için, başka kâfirden dahâ hayırlıdır de-islâma düşmanlığı dahâ çokdur. Bir kâfir için, başka kâfirden dahâ hayırlıdır de-islâma düşmanlığı dahâ çokdur.

Mürted olan erkek ve kadın ile hiç kimsenin evlenmesi uygun değildir. Dörtten fazla zevcesi olan veyâ iki kız kardeşle veyâ ana ve kız ile bir arada evli olan bir kâfir imâna gelse, sonradan almış olduğunun nikâhı bâtil olur, bozulur.

Anası babası müslimân oldukları için müslimân sayılan nikâhlı kız, bâliga olduğu zaman, müslimânlığı bilmezse, anlatamazsa, mürted olur, boş düşer. Belli dini olmadığı için, milletsiz kâfir olur. Nesrânî kız, bir müslimân ile evli iken bâliga olsa, hiçbir dini bilmezse, milletsiz kâfir olup, nikâhı bozulur. Müslimân denilen bir kız âkil bâlig olunca, müslimânlığı bilmezse, milletsiz [kitâbsız] kâfir olur. Böyle kızlara, bâlig olunca, müslimânlığı anlatmalı, ona da söyletmelidir. Ya'nî Allahü teâlânın sıfatlarını ve imânın altı şartını [Âmentüyü] anlatıp, (Böyle midir?) demelidir. (Evet) derse, müslimân olur. Öğreneyim de söylerim, şimdi söyleyemem derse kâfir olur. Anladım, söylemeyeceğim derse, müslimân olur.

Müslimân ana babanın çocuğu âkil bâlig olduğu zaman, yalnız (Lâ ilâhe illallah Muhammedün resûlullah) demekle müslimân olmaz. İmânı bilmesi, anlatması da lâzımdır. İmânı anlatmak demek inanılacak altı şeyi anlamak ve sorunca söylemek demektir. Ya'nî (Âmentü) yü okumak ve ma'nâsını anlamak lâzımdır. İbni Âbidinden terceme temâm oldu.

Her müslimânın, çocuğuna Âmentüyü ezberletmesi ve ma'nâsını öğretmesi lâzımdır. Âkil bâlig olunca imânı, islâmı bilmiyen kimse, müslimân olmaz. Ben müslimânım demekle, müslimân olmaz. Evlenecek kadın veyâ erkek, alacağı kimseye imânı islâmı sormalı, söyletmeli veyâ islâm nikâhı yapan kimse, evlenecek kıza ve erkeğe, Âmentüyü ve ma'nâlarını söyletmeli. Bundan sonra nikâhlarını

kıymalıdır. İmânı islâmı bilmiyenin islâm nikâhı kıyılmaz, ya'nî nikâh sahîh olmaz. Çocuklarına imânı islâmı öğretmiyen analar babalar, çocuklarını müslimân olmaktan mahrûm etmiş, kâfir olmalarına sebep olmuş olurlar. Çocukları ile birlikte, kendileri de Cehennemde bunun cezâsını, azâbını çekerler. Nemâzları, oruçları ve hacca gitmeleri, kendilerini bu azâbdan kurtaramaz. Çünkü, başkasının ve hele kendî yavrularının kâfir olmasına sebep olan kimse de, kâfir olur. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin yeni basılan türkçe (İmân ve İslâm) kitâbını her müslimânın alarak okumasını ve çoluk çocuğuna okutmasını ehemmiyetle tavsiye ederim. Bu kitâbda, imânı ve islâmı bildiren hadîs-i şerîf, kısaca ve açık olarak çok güzel anlatılmaktadır. Satıldığı yer, kitâbımın son sahifesinde yazılıdır.

**Kim umar senden vefâyı, yalan dünyâ değil misin,
Enbiyânın seyyidini alan dünyâ değil misin?**

**Kasdedip halkın özüne, toprak doldurup gözüne,
ehl-i gafletin yüzüne, gülen dünyâ değil misin?**

**Kimisini nâlân eden, kimisini giryân eden,
en sonunda uryân edip soyan dünyâ değil misin?**

**İşin gücün dâim yalan, çok kişiden arta kalan,
nice kerre boşalıp da, dolan dünyâ değil misin?**

34 — İSLÂMİYYETDE TALÂK

(Talâk) kelimesi, lügatde, bağlı birşeyi çözmek demektir. Zevceyi boşamakda kullanılır. Ya'nî, nikâh bağıni çözmektir. Boşanmak için konulmuş olan kelimeleri erkeğin söylemesi ile talâk hâsıl olur. Bu kelimelerden birini söyler söylemez hâsıl olan talâka, (Talâk-ı bâin) denir. İddet zamanı geçdikden sonra hâsıl olan talâka, (Talâk-ı ric'î) denir. Talâk olması için, önce nikâhın bulunması lâzımdır. İslâm nikâhı bulunmayan iki eş arasında talâk olmaz. Fâsîd nikâhla evli olanın talâk vermesi sahîh olmaz. Ric'î olsun, bâin olsun, üçden az olarak boşanmış kadın, iddet zamanında iken ve birinin irtidâd etmesi ile olan feshde iddet zamanında iken, tekrâr talâk verilebilir. Fekat, ebedî feshde, meselâ üvey oğlunu şehvetle öpen kadın ayrılınca, tekrâr talâk yapılamaz.

Talâk veren erkeğin âkıl, bâliğ ve uyanık olması lâzımdır. Kölenin, serhoşun, kâfirin, hastanın ve tehdîd edilen kimsenin sözü ile veyâ mektûbu ile talâk vâkî olur. Mektûb zevcenin eline vardığı ânda, boş olur. Delinin, çocuğun, bunağın, baygının, uyuyanın ve hastalıkla ve kızarak dalgın olanın söylemesi ile talâk olmaz.

Vatı olunmuş zevcesini, ric'î bir talâk ile boşayan kimse, iddet zamanı içinde iken, bunu üç kerreye çevirdim diyebilir. Bunu bâin olarak boşamağa çevirdim de diyebilir. Hiç vatı veyâ halvet olunmamış zevce, bir kerre boşanınca, bâin olur. Zevcin buna hemen nısf mehr vermesi lâzım olur ve iddet beklemez. Boşandığı gün bile, başkası ile evlenebilir.

Fesh etmek ve eşlerden birinin mürted olması ile hâkimin ayırması, talâk değildir. Bunlar fesh olur. [ikinci kısım, onbeşinci maddeyi okuyunuz!].

Talâk mubâhdır. Ya'nî, günâh değildir. Zevcine veyâ başkalarına dili ile, hareketleri ile sıkıntı veren, farz nemâzları kılmıyan, fuhş şübhe olunan kadını boşamak müstehabdır. Nemâz kılmıyan kadını boşamamak günâh değildir. Evlilik vazifesini yapamıyan meselâ sihr yapılmış, bağlanmış olan erkeğin zevcesi ayrılmak isterse, bunu boşamak vâcib olur. Zevceyi bid'at üzere boşamak harâmdır.

Hangi lisânda olursa olun, yalnız boşamakta kullanılan sözlere (**Sarih**) açık söz denir. (Seni boşadım), (Sen bana harâmsın) gibi sarîh söz söyleyince veyâ yazınca, niyyet etmese bile, bir talâk olur. Birincisi ric'î, ikincisi bâin olur. İki, üç derse veyâ demeyip niyyet ederse, iki veyâ üç talâk olur. Hem boşamada, hem başka yerde kullanılan sözlere (**Kinâye**) söz denir. Kinâye söyleyince, niyyet etdi ise veyâ öfkeli ise boşamış olur. İkisinde de, inşâallah eklerse talâk olmaz.

Boşamak, yalnız şerî'atin izn verdiği sebeplerle olur. Böyle sebeple boşamakta sünnet, vaty olunmuş zevceye, hayzdan temizlendiği zamanda, vatydan önce, bir talâk vermektir. Ya'nî (Seni tatlik etdim) veyâ (Seni boşadım) denir. Veyâ yazılır. Niyyet etmese, ma'nâsını bilmesede de, bu açık söz ve yazı ile boşanır. Böyle boşayınca, (**Ric'î talâk**) olur. Ric'î talâkta nikâh büsbütün bozulmaz. Bu kadını, dört mezhebde de, iddet zamanı içinde, yeni bir nikâha lüzûm olmadan tekrâr alabilir. Tekrâr almak için, Hanefî ve Mâlikî mezheplerinde, şâhîde lüzûm olmadan, (Önceki nikâha rücû' etdim), (Önceki nikâha döndüm) demesi yetişir. Yâhud, önceki nikâha dönmek niyyeti ile öpmesi veyâ vaty etmesi yâhud şehvetle elinden tutması da yetişir. Nikâh tâzelenmiş olur. Şâfi'î ve Hanbelî mezheplerinde ise, iki şâhid yanında (Önceki nikâha rücû' etdim) demesi lâzımdır. Fekat, velînin bulunması ve izn vermesi lâzım değildir.

Üç talâk verirse, ya'nî başka başka üç zamanda birer kerre boşarsa veyâ bir def'a (Üç kerre boşadım) diyerek, talâk bâin olursa, eski nikâh büsbütün bozulur. Bu nikâh, artık tâzelenemez. Bu kadını tekrâr alabilmek için, hulle lâzım olur. Üç talâk ile boşanan bir kadın, iddet zamanı içinde, hiç kimse ile evlenemez. Evlenmesi harâmdır. İddeti bitince, başka erkekle evlenebilir. (**Hulle**) demek, kadın başka erkekle nikâhlanıp, düğün olup, vaty olup, o erkek de boşayıp ve bundan sonra, tekrâr iddet zamanı geçmek demektir. Ancak bundan sonra, birinci kocası ve ancak yeni bir nikâh ile tekrâr alabilir. Bu ise, bir erkek için zillet, aşağılıktır. Allahü teâlâ, erkeklere boşamak hakkını verdi ise de, bu hakkı geliş güzel kullanmamaları ve kadınlar, erkeklerin elinde oyuncak olmaları için, erkeklere bu hulle zilletini yüklemiştir. Hulle korkusundan müslimân bir erkek, talâk lâfını ağzına bile alamaz. Âile arasında boşanmak lâfi, şakası olamaz.

Bir kimsenin, boşamağı ve köle âzâd etmeğı (**Temlik**) etmesi, ya'nî mülke ve sebeb-i mülke bağlaması, Hanefî ve Mâlikî mezheplerinde câizdir. Şâfi'î ve Hanbelî mezheplerinde ise, câiz değildir.

(**Mecmû'a-i Zühdiyye**) kitâbında diyor ki, talâk, ipi çözmek demektir. Bâin olan talâkta nikâh derhâl bozulur. Böyle boşanmada, erkek, iddet içinde nikâhı tâzeleyemez. Kadınlara bir araya gelemez. Ric'î talâkta nikâh, iddet zamanı bitince bozulur. Zevce ve zevceden biri mürted olursa, nikâh fesh olur ki, buna talâk denmez. Şerî'ate uymıyan, kötü huylu olan kadını boşamak câiz ise de, iyi kadını keyf için boşamağı, Allahü teâlâ beğenmez. Bir def'ada üç kerre talâk vermeğe (Bid'at talâk) denir. Özrsüz üç talâkla boşamak harâmdır. Her talâkta iddet zamanı geçinceye kadar, erkeğin kadına nafaka [ev kirâsı, yiyecek, giyecek] vermesi farzdır. Bu zamanda, kadın başka erkekle evlenemez. Serhoşun ve işkence ile cebr olunan kimsenin ve şaka olarak söyliyenin sözü ile de kadın boşanmış olur. Cebr ile yazdırılan talâk mektûbu ile boşanma olmaz. Serhoş iken

ve şaka olarak yazılan mektûbla ise, boşanır. Şâfi'î mezhebinde, serhoşun sözü ile, talâk vâki' olmaz.

Maraz-ı mevtinde iken zevcesini bâin olarak boşarsa ve zevcesi bunu istemiyerek kabûl edip mehr-i müeccelini alırsa, kadın iddet içinde iken hasta ölürse, kadın, bunun mirâsına vâris olur. Fekat, telâkı kadın istemiş olup ve bâin olarak veyâ üç talâkla boşamış ise veyâ kadına, istediğini yapacağım deyip, o da, beni boşa demiş ise, iddet içinde ölse de, vâris olamaz.

Halvet olsun olmasın, hiç vaty olunmamış zevcesine (Seni boşadım) derse veyâ vatydan sonra (Sen bâin olarak boşsun) veyâ (Sen elbette boşsun), (Üç kerre boşsun), (Benden çok uzaksın) derse veyâ (Çirkin talâk, şeytân talâkı, bid'at talâkı, en kötü talâk, dağ gibi talâk, şiddetli talâk) ve benzerleri gibi çokluk bildiren kelimelerle boşarsa, bir (Talâk-ı bâin) ile boşamış olur. Bâin, ayırıcı demektir. Bunları söylerken iki veyâ üç niyyet ederse, iki veyâ üç kerre bâin boşamış olur. (Ben senden boşum) veyâ (Senden çok uzağım) demekle talâk olmaz. Çünkü, kadına talâk verilir. Ya'nî nikâh bağının kadına olan ucu çözülür, erkeğe olanı çözülmez. Fekat, (Ben senden bâinim) veyâ (Sana harâmım) der ve niyyet ederse, bâin boşamış olur.

(Ben sana zevc değilim) veyâ (Sen bana zevce değilsin) dese, yâhud kadın (Sen bana zevc değilsin) diyip de, erkek (Evet) dese, talâk niyyeti yoksa, boş olmaz (Senin zevcen var mı?) diye sorulunca (Yok) dese, talâk olmaz. Fâsid olan nikâhın talâkı olmaz. O kadını, sonra sahîh nikâhla alabilir. Zevcesinin veyâ başkasının mal vermesi şartı ile boşamak câizdir ve talâk-ı bâin olur.

Erkeğin talâk hakkını başkasına bırakmasına (Tefvîz) denir. Üç dürlü olur:

1 — **Temlik** veyâ mülke bağlamaktır. Zevc, zevcesine (İşin, senin elinde olsun) veyâ (Kendini sen boşa) yâhud (Diler isen boşsun) gibi üç cümleden birini söylemesi ile olur. Kadın, ancak o meclisde kendisini boşayabilir. Erkek, sözünden vaz geçemez. Kadın, erkeği boşayamaz. Kendisine boşamak hakkı verilen kadın, erkeğine, (Seni boşadım) derse, boşanmaz.

2 — **Tevkil** etmektir. Kadına, kendini boşamak için seni vekil etdim demesidir. Kadın, vekil kaldıkça, kendini boşayabilir. Erkek, vaz geçince, azl edebilir.

3 — Temlik haberini, başkası ile veyâ mektûbla, zevceye ulaştırmaktır. Zevce, haberi aldığı meclisde, kendini boşayabilir.

Talâkı bir sebebe bağlamak — Şart olan sebep, devâmlı mevcûd olmamalı, yapılması ve yapılmaması câiz olmalıdır. Şartın, imkânsız şey olmaması da lâzımdır. Mülk olmıyan belli bir şey, şart olamaz. Meselâ, bir kadına (Seni nikâh edersem, sen boşsun!) denemez. Çünkü, kadın henüz nikâhında değildir. [Birinci kısımda yemin bahsine bakınız!].

(Mevkûfât) da diyor ki: Talâk üç dürlüdür. En iyisi, kadının temiz olduğu zamanda, cimâ' yapmadan önce, bir talâk verilir. İddet bitinceye kadar, bir dahâ verilmez. Üç kerre boşamak için, iddet içindeki her üç temizlikde, birer talâk vermek sünnettir. Mâlikî mezhebinde, üç kerre boşamak da câiz değildir.

İbni Âbidinde diyor ki, (Bir temizlik içinde, bir sözle üç kerre veyâ ayrı ayrı üç kerre yâhud bir sözle iki kerre veyâ ayrı ayrı iki kerre boşamak veyâ temizlik zamanında vatydan sonra veyâ hayz zamanında bir kerre boşamak da bid'atdır. Ya'nî harâmdır. Hayz zamanında boşayan, günâhdan kurtulmak için, rücû' etmeli, temizlenince, isterse tekrâr boşamalıdır. Nifâs da, hayz gibidir. Bâin olarak boşamak her zaman bid'atdır. Hazret-i Ömerin hilâfetinden iki sene geçinceye kadar, (üç kerre boşadım) demekle bir talâk olurdu. Fekat üç talâk olmaz diyen hiç yoktu. Eshâb-ı kirâmın ve tâbi'inin çoğu ve din imâmlarının hepsi, üç talâk olacağını bildirdiler. Üç talâk vâki' olacağını bildiren hadîs-i şerîfler (Feth-ul-kadir) de yazılıdır. Hazret-i Ömer, üç talâk olacağını bildirdiği zaman, hiçbir

sahâbi i'tirâz etmedi. Bu da, bir talâk olduğunu nesh eden hadis-i şerifi öğren-
diklerini veyâ o hükmün o zaman için olduğunu bildiklerini göstermektedir. Bu-
nun için, bir talâk olur diyenlere ehemmiyyet vermemelidir. Çünkü, bu iş ictihâd
yeri değildir. Hilâf olmuş ise de, ihtilâf yokdur).

Üç talâktan aşağı ve bâin olmıyan boşamağa (Talâk-ı ric'i) denir. Boşarken,
şiddetli derse, bâin derse, mal karşılığı boşarsa, (Talâk-ı bâin) olur. Ric'i olan
bir talâkda, iddet bitince nikâh bozulur. İddetden sonra, bu kadınla yeniden ev-
lenebilir. Üç def'a boşanan kadını ise, hüllesiz, tekrâr almak câiz değildir. Hulle
ile almak câizdir. Boşanmış bir kadını, hulle için başkasının alması tahrimen
mekrûhdur.

Mehr-i misiden az mehr ile evlenen kadını, velisi hâkimle ayırabilir. Duğun-
den veyâ halvetden önce boşarsa, veyâ kendi mürted olur veyâ zevcesinin ana-
sını, kızını öperse, firkat olup, kadına mehrin yarısını vermesi lâzım olur. Kadı-
nın mürted olması veyâ üvey oğlunu şehvetle öpmesi gibi zevcenin sebep oldu-
ğu ayrılmalarda, mehrin hepsi sâkit olur. Vermiş ise, zevc hepsini geri alır.

İlâ — Zevcesine, dört ay veyâ dahâ çok zaman veyâ zaman söylemiyerek,
(Sana yaklaşmıyacağım) diye yemin etmektir. Dört ay içinde vaty olmazsa, bir
talâk-ı bâin ile boşanırlar. Dört aydan az zaman için yemin edince, ilâ olmaz.
Dört ay içinde, yemini bozarsa, zevcesi boş olmaz. Yemin keffâreti verir. Bâin
olarak bir kerre boş olan kadını, iddet bitince, yeniden nikâh edebilir. Nikâh eder-
se, ilâ da avdet eder. Böylece, üçüncü nikâhda da, yeminini bozmasa, kadın
(Talâk-ı selâse) ile boş olup, artık hüllesiz alamaz.

Hul' — Mal karşılığı boşamak olup câizdir. Mehrden çok istemek mekrûh-
dur. Hul' edince, bir bâin talâk vâki' olur.

Zihâr — Erkeğin, zevcesini veyâ yüz, baş, ferc gibi bir uzvunu, mahreminin
bakması harâm olan yerine benzetmesidir. (Senin başın ananın sırtı gibidir) de-
mek veyâ (Sen bana teyzemin uyluğu gibisin) demek gibi. Keffâret yapmadıkca,
zevcesine sarılması, öpmesi ve vaty harâm olur. Zihâr keffâreti, oruc keffâreti
gibidir.

Li'ân — Zevcesine, ey zâni veyâ türkcesini söylese veyâ bu çocuk benden
değildir dese, zevcesi hâkimden li'ân isterse, hâkim, li'ân yapılmasını emr eder.
Zevce, li'ân etmekden çekinirse, li'ân edinceye veyâ zevcin sözünü tasdik edin-
ceye kadar habs olunur. Tasdik ederse zevceye zinâ haddi vurulmaz. Zevc, sö-
zünü geri alıncıya veyâ li'ân yapıncıya kadar habs olunur. Sözü geri alırsa, kazf
haddi vurulur. Kazf haddi seksen sopadır. Li'ân yapmak için, önce erkek, (Sö-
züm doğrudur) diye yemin eder. Dört kerre tekrâr eder. Beşincisinde, (Yalan
söylüyorsa, Allahın lâ'neti benim üzerime olsun) der. Sonra kadın, dört def'a
(Allah şahid olsun ki, bu adam bana zâni demekle, yalan söyledi) diye yemin
eder. Beşincisinde, (Doğru söyledi ise, Allahın gadabı benim üzerime olsun) der.
Sonra hâkim, bunları bir talâk-ı bâin ile ayırır. Li'ân yapıldıktan sonra, adam,
sözünden dönerek veyâ başka bir afif kadını kazf ederek had vurulmadıkca, bu
kadınla tekrâr hiçbir zaman nikâhlanamaz.

İddet — Talâkdan veyâ feshden veyâ kocası öldükden sonra, vaty veyâ hal-
vet olunmuş zevcenin yeniden evlenmesi harâm olan zemandır. Hanefî ve Han-
belî mezheplerinde, ilk temizlik başından, üçüncü hayzın sonuna kadar olan ze-
mandır. Şâfiî ve Mâlikî mezheplerinde, üç temizlik geçinciye kadardır. Hayz gör-
miyorsa, talâk için üç ay, ölüm için dört ay on gündür. İddetin sonu kadının ye-
min etmesi ile anlaşılır. Fekat altmış günden az olamaz. Hâmile kadının iddeti,
çocuğu olunca temâm olur. Bâin talâk ve ölüm iddetlerinde, kadın süslenmez ve
koku sürünmez. Her çeşid iddetde bulunan kadını nikâhlaymağa tâlib olunmaz.
Talâk iddetinde, gece ve gündüz evden çıkmaz. Evden çıkarsa nafaka alamaz.
Çünkü ölüm iddetinde, nafaka verilmez. Kadın, zevcin evinde iddet bekler. Bâin

talâkda, fâsık zevc, eve sokulmaz. Üçden az bâin talâkda İddetden sonra, yeni bir nikâhla tekrâr alabilir.

Hidâne — Ayrılıkta, çocuğu yetiştirmek, başkası ile evli olmayan ananın hakkıdır. Anadan sonra, anne anneye, sonra baba anneye verilir. Bundan sonra kız kardeşe, sonra teyzeye verilir. Çocuk kimde olursa olsun, nafakasını babası verir. Kadın fakîr ise, çocukla birlikte yiyebilir. Babası yoksa, çocuğun malından sarf edilir. Malı da yoksa, kendilerinin teberru' etmeleri vâcib olur. Malı olmıyan yetim kıza, anası ücretle, halası parasız bakmak isterse, halasına verilir. Küçük kızı, başkası ile evli anası ve anasının teyzesi ve halası isteseler, hidânesi için anasının teyzesine verilir. Oğlan yedi yaşına gelince, kız bâliga olunca, babasına zorla verilir. Babası yoksa, fâsık olmıyan asabeleri alabilir.

TENBÎH — Erkek, nişan için gönderdiğim şeyler mehr idi dese, kadın ise, hediyeye idi dese, yinecek şeyler hediyeye olur. Başka şeyler, mehr olur. Kızın babasının veyâ akrabâsının, nikâha veyâ kızı vermeğe râzı olmaları için dâmâddan istedikleri para veyâ mal, rüşvet olur. Dâmâd verdiklerini düğünden sonra, onlardan geri alabilir. Kendiliğinden, düğün masrafı verirse, câiz olur. Verdiği, kız için sarf edilir. Bir kimse, kızına düğünlük verdiğini geri alamaz.

Zevceye karşı iyi huylu, güler yüzlü olmalı. Onun yanlış hareketlerine, akla uymıyan sözlerine ve işlerine sabr etmelidir. Onunla tatlı konuşmalı. Onun seviyyesine ve aklına uymalıdır. Onunla şakalaşmalı, oynamalıdır. Yimede, giyinmede, gücü yetdiği kadar eli açık olmalıdır. Dinde, müslimânlıkda, kadınların bilmesi farz olan şeyleri, elbette öğretmeli, şerî'ate uyan, doğru din adamlarının yazmış olduğu ilmihâl kitâbı alıp, okutmalıdır. Çok zevcesi olan, aralarında adâlet, eşitlik yapmalıdır. Bunların hepsi sünnettir. Zevcenin giyinmesinde, evden dışarı çıkmasında, çok sıkı davranmamalı ve başı boş da bırakmamalıdır. Kendini ve zevcesini şübheye, iftirâyâ düşürecek hâllerden sakınmağa çok önem vermelidir. Zevceyi, yabancı erkeklerin bulunduğu yerlere, toplantılara hiç göndermemeli ve götürmemeli, yabancıları görmesine ve görünmesine mâni' olmalıdır. Ev işleri ile vakt geçirmesi, onun zevki olmalıdır. Ona sert davranmamalıdır. Şaka olarak da, kızgın olunca da, hiçbir zaman boşamak, ayrılmak lâfını ağza almamalı, bir def'a dahâ evlenmek lâfı etmemelidir.

Kim bulur, zor ile, maksûduna her zaman zafer?
Gelir elbet zuhûra, ne ise, hükm-i kader.

Hakka bırak her işini, esbâba yapış yeter,
bu sözüm olsun sana, ârif isen, her an rehber:

Mihneti kendine zevk etmedir âlemde hüner
gam-u şâdi-yl felek böyle gelir, böyle gider.

35 — SÜT KARDEŞLİK

(Nikâye) kitâbının fârisî şerhinde buyuruyor ki, memeden süt emmeğe (Riddâ') denir. İki buçuk yaşından küçük çocuk, yabancı bir kadından, bir yudum süt emerse, bu kadın çocuğun süt annesi olur. Bu kadının öz birâderi, çocuğun süt dayısı olur. Bu kadına, bu sütün gelmesine sebep olan kocası da süt babası olur.

Bu adamın öz birâderi de, süt amcası olur. Şâfi'i mezhebinde, doyuncuya kadar, aynı ayrı beş kerre emmezse, süt çocuğu olmaz. İmâm-ı Yûsûf ve Muhammed ve Şâfi'i, iki yaşından sonra süt çocukları olmaz buyurdular. İki buçuk yaşından sonra emen, söz birliği ile, süt çocuğu olmaz. Bu yaşa gelen çocuğu emzirmek zarûri olmadığı için, emzirmesi câiz olmaz denildi. Çünkü, insan parçasını zarûretsiz kullanmak harâmıdır.

[(Dürr-ül-muhtâr) da diyor ki, (Zarûret olmadıkça insanın bir parçasını kullanmak harâmıdır. Kullanması harâm olan şey'i ilâc olarak yimek ve içmek de câiz değildir). İbni Âbidin burasını şöyle açıklıyor: (Kullanılması harâm olan şey, tâhir ya'nî temiz olsun, necs ya'nî pis olsun, ilâc olarak kullanmak harâmıdır. Fakat, hastalığa iyi geleceği bilinir ise ve ondan başka ilâc yok ise, kullanılmasına izn verilmiştir. Müctehid olmıyan müslimâna (Mukallid) denir. Mukallid olanların, müctehidin sözüne göre hareket etmesi vâcibdir. Delilini bilmese de, müctehide uyması lâzımdır). Mürtecim fakirin anladığına göre, ölüm tehlikesi olduğu ve başka çâre bulunmadığı zaman, kadına ve erkeğe kan vermek câiz olur. Müslimân kanı tercih edilmelidir. Libya hükûmetinin büyük müftisi, Şeyh Tâhir-üz-Zâvi, fetvâsında diyor ki, (İslâm şer'ati, sıhhati korumağı ve bedeninin selâmetini emr etmektedir. Hastaya kan vermek, insânî vazîfedir. Çünkü, hayâtı korumak, ba'zan kan verilmesine bağlı olmaktadır. Kan vermek, süt kardeşliğe sebep olmaz. Nikâhı bozamaz). Bu fetvâ, Libyada çıkan (Hedy-ül-islâmi) mecmû'asının 1973 Nisan sayısında yazılıdır].

Çocuğun, süt anası ve süt babası ile ve bunların anaları, babaları ve kardeşleri ve çocukları ve her kuşaktan torunları ile evlenmesi, ebedî harâmıdır. Bunlarla neseb ile akrabâ olsaydı, yine evlenemezdi. Bu çocuğun çocukları, bunun süt anası veyâ süt babası ile evlenemez. Çocuğun zevcesi, çocuğun süt babası ile ve çocuğun zevci de, çocuğun süt anası ile evlenemez. Aynı kadından emen oğlan ile kız, süt babaları, başka olsa ve başka senelerde emmiş olsalar bile, birbiri ile ve birbirlerinin çocukları ve torunları ile evlenemez. (Dürer) de diyor ki, (Öz kardeşinin süt kızı ile evlenmek harâm olduğu gibi, süt kardeşinin öz kızı ile ve süt kardeşinin süt kızı ile de evlenmek harâmıdır). Bir adam, kendi annesinden süt emen süt birâderinin kız kardeşi ile evlenebilir. Ya'nî bir çocuk, kendi öz kardeşinin yabancı kadından olan süt kardeşi ile evlenebilir. Bunun gibi baba bir birâderinin, ana bir kız kardeşi ile de evlenebilir. Bir kimse, kendi annesinden süt emen süt kız kardeşinin annesi ile evlenebilir. Fekat, baba bir kardeşinin annesi ile evlenemez. Bunun gibi, bir adam, süt çocuğunun kız kardeşi ile evlenebilir. Fekat kendi çocuğunun ana bir kardeşi ile evlenemez. Süt babanın diğer zevceleri ile evlenilmez ve süt oğul zevceleri ile evlenilmez. Bu ikisi ile, neseb bakımından da evlenilmez. Süt sebebi ile evlenmesi harâm olanları şu beyt göstermektedir:

**Süt ana baba akrabâsının hepsi,
süt çocuk evlâdı, zevc veyâ zevcesi.**

İhtikan ya'nî kadın sütü ile lavman yapılmakla süt çocuğu olmaz. Kadın sütü ile pişmiş yemeği yimekle de, süt çocuğu olmaz. Pişmemiş ise, yarından çok olunca, süt çocuğu olur. Şâfi'i mezhebinde, süt yarından az olunca da, süt çocuğu olur. Kadının sütü, çocuğun burnuna damlatılırsa, süt çocuğu olur. Ölünen ve dokuz yaşına gelmiş kızın sütü ile de olur.

Süt emmek, evlenecek veyâ evli erkeğin söylemesi ve sözünde ısrâr etmesi ile veyâ âdil iki erkeğin ve bir erkekle iki kadının şahit olmaları ile belli olur. Hâkim kararı ile veyâ anlaşarak ayrılırlar. İki erkek âdil değillerse veyâ iki ka-

din veyâ bir erkekle bir kadın yâhut yalnız âdil olan sût anne şahit olmuş ise ve zevc tasdik ederse nikâh fâsid olur, ayrılırlar [İbni Nüceym]. Ellisekizinci mad- denin sonuna bakınız.

Yalnız şerden halk edilmiştir nefis,
hayra elvermez, o hâin bir nefes.
Şöyle ki, dinlemez hiç Allahını,
hiç düşünmez Hâlıkı âgâhını.
Çok denidir, yeltenir Allahlığa,
herkesi sevk eder, hep gümrâhlığa.
O idi, Nemrûdu berbâd eyliyen,
o idi, Fir'avnı bi-dâd eyliyen.
O idi, ahmakları hep azdıran,
o idi, azgınları mürted yapan.
Mâla, mevkle dâim gözün diker,
şef olmağı, emr etmeğı, pek sever.
Hak teâlâ, halk eylese bir İhsân,
ben kazandım, ben yarattım der hemân.
Kudurarak el uzatınca dine,
gönderilir, Cehennemine dibine.
Herkes onu, büyük bir kimse sanır,
hak düşmanı, elbet azâbda kalır.
İbret alıp, Fir'avndan, Nemrûddan,
hakka kul ol! Can bedenden çıkmadan.
Sen şeri'atdan ayırma kendini,
şer' ile, terbiye eyle nefsini!
Harâmlara yanaşma, hiçbir zaman,
bid'ata kapılma, dikkat et her ân!
Çünkü herşey, şer'-i pâk içindedir,
hem tarikat, hem hakikat bundadır!

36 — N A F A K A

(Nikâye) kitâbının fârisî şerhinde buyuruyor ki:

Nafaka, insanın yaşayabilmesi için lâzım olan şey demektir. Bu da, yiyecek, giyecek ve ev olduğu, (İbni Âbidîn) hac bahsi başında da yazılıdır. Ya'ni mutbah masrafı ve giyim eşyâsı masrafı ve ev kirâsı ile ev eşyâsı masrafıdır. Bu masraflar, şehrin âdetine, piyasaya ve akrabâ ve arkadaşlara göre ayârlanır. Zemana ve hâle göre değişir. Her memleketde başkadır.

Nafakayı veyâ bunların parasını vermek, beş sebeble vâcib olur:

1 — Zevcesi zengin olsa bile, bunun nafakasını vermek, zevc üzerine vâcibdir. Zevcesi kâfir ise, nafakası yine vâcibdir. Nafaka, nikâhdan sonra hemen vâcib olur. Zevc ve zevce fakîr iseler, fakîr nafakası verir. Zengin iseler, zengin nafakası vermesi lâzımdır. Zengin nafakasında, zevceye, ev işlerini yaptırması için bir hizmetçi de tutması lâzımdır. İkisinden biri zengin olup, öteki fakîr ise, orta hâl nafakası verir. Zevcin izni ile zevcesi babasının evinde olunca, hasta olunca nafakası kesilmez. İznsiz evden kaçan zevceye nafaka verilmez. Geri

evde, nafaka da başlar. Evde, kendisini teslim etmezse, nafaka kesilmez. Bor-
cu olduğu için habs edilmiş olan ve düğünden önce hasta olan ve başkası ile
hacca giden kadına da nafaka verilmez. Hacca zevci ile giden kadına, evdeki
nafaka verilir. Seferi nafaka verilmez ve yol parasını vermek vâcib olmaz. Ce-
nâze masrafı nafakaya dâhildir. Vefât eden kadının cenâze masrafını zevci ve-
rir. Kadının mirâsını alanlar vermez.

Zevc nafaka vermezse veyâ veremezse, hâkim zevcesini ayırmaz. Zevci adı-
na ödünç veyâ veresiye satın almasını emr eder. Parayı, malı veren, zevcden
ister. Ödemezse, habs olunur. Mahkeme karârı oimadan, ödünç veyâ veresiye
alır, zevcden istemez. Şâfiî mezhebinde, hâkim zevceyi ayırır. Kocasından na-
faka alamıyan Hanefî bir kadın, boşanmak isterse, Şâfiî mezhebindeki hâkime
başvurur.

Geçmiş zamanın nafakası, zevcden istenemez. Ancak, her ay vermeği söz-
leşirlerse veyâ hâkim emr etmiş ise, almadığı aylıkları, ölünceye kadar isteyebi-
lir. Zevc, birkaç ay veyâ yıl için peşin verdiği nafakayı, zevce bu müddet bitme-
den ölürse, geri alamaz. Şâfiî mezhebinde, zevc hesâb ederek, geri kalan ze-
mana düşen nafakaları geri alır.

Zevcin akrabâsından hiç kimsenin evde bulunmasını istememek, zevcenin
hakkıdır. Zevce izn verirse, zevc mahrem akrabâsını evinde bulundurabilir. Fa-
kîr nafakası için, kildi olan bir oda yetişir. Zevc, zevcenin ana, baba ve kardeş-
lerini bile eve sokmayabilir. Fekat görmelerine ve konuşmalarına mâni' olamaz.
Ana-babasına gitmesine haftada bir izn vermelidir. Mahrem akrabâsına gitme-
sine yılda bir izn vermelidir.

Bâin ve ricî talâkla boşanan kadının, iddet zamanında, nafakasını zevcin
vermesi vâcibdir. Mürted olmak veyâ üvey oğlunu şehvetle öpmek gibi suç ile
ayrılarak veyâ kocası öterek iddet bekliyen kadına nafaka vermesi vâcib değil-
dir. Üç talâkla boş olan kadın, iddet zamanında mürted olursa, nafaka verilmez.

2 — Fakîr çocuğun nafakasını yalnız babası verir. Çocuk zengin ise, kendi
malından nafakalanır. Malı olmıyan yetimin anası, dayısı ve amca çocukları zen-
gin olsalar, nafakasını anası verir. Babası gâib, anası fakîr, amcası zengin olan
çocuğun nafakasını amcası verir. Yakın asebe gayb olunca, uzak olanı verir. Ana-
ası, çocuğunu emzirmeğe zorlanamaz. Para ile emzirecek başka kadın buluna-
mazsa, ananın emzirmesi vâcib olur. Anaya ücret verilmez. Boşanan anayı, id-
detden sonra, para ile süt anası tutmak câiz olur. Ana ücretle, yabancı kadın
parasız emzirmek istese, çocuk yabancıya emzirtilir.

Erkek çocuğa, bâlig oluncaya kadar nafaka verilir. Kız çocuklara evlenin-
ciye kadar ve bâlig olan hasta oğula iyi oluncaya kadar babası bakar. Bunlar
zengin ise, kendi malları ile nafakalanırlar. Veled-i zinâya babası nafaka vermez.

(Lâkit), geçim sıkıntısı veyâ nâmus korkusu ile terkedilmiş çocuk demektir.
Çocuğu terk etmek günâh, görünce alıp ölümden kurtarmak şehirde sünnet, ten-
hâ yerde ise farzdır. Kuyuya düşecek a'mâyı kurtarmak da böyledir. Dâr-ül-is-
lâm'da bulunan çocuk, hür ve mü'min olur. Nafakası ve sultân nikâhını yapınca
mehr parası çocuğun malından veyâ akrabâsından alınır. Bunlar yoksa, Beyt-ül-
mal verir. Çocuğu başkası bundan zorla alamaz. Benim çocuğumdur diyen bir
adamın sözü kabûl edilir. Kadın söylerse, iki şâhid istenir. İlm öğretilir. Sonra
san'ate verilir. Hükûmetden izn almadan sünnet etdirilemez ve malı satılamaz.
Hükûmetden iznsiz yapılan masraflar, çocuğa teberru' ya'nî hediye olur.

3 — Zengin olan çocukların, fakîr olan ana babalarına nafaka vermesi vâ-
cibdir. Kız ve oğlan çocuklar eşit mikdârda verir. Anaya, babaya bakmak, bun-
lar öldükde dahâ çok mirâs alacak olana vâcib değildir. Bunlara dahâ yakın ola-
na ve onların parçası olana vâcibdir. Oğlunun oğlu ile kızı bulunan anaya, ba-
baya yalnız kızları bakar. Hâlbuki, mirâsı kız ile torun yarı yarıya alır. Kızının

çocuğu ile erkek kardeşi bulunana, torunu bakacaktır. Hâlbuki, mirâsın hepsini erkek kardeş alır. Kızlarının çocuklarına hiç mirâs düşmez. (**Hazânet-ür-rivâyât**) da diyor ki, (Anadan babadan birine iyilik edince öteki incinirse, babaya hurmet, saygı, itâ'at etmeli, anaya hizmet ve yardım ve ihsân etmelidir. Babanın oğluna kızması, bağırması câizdir. Baba, çocuğuna vereceği emri, onun yapmıyacağını anlarsa, onu isyân günâhından korumak için, emr etmemeli, bunu yaparsan iyi olur demelidir).

4 — Küçük oğlan ve evlenmemiş kız ve hasta veyâ kör adam fakîr olup, babaları yok ise, nafakalarını vermek, zengin olan zî rahm-i mahremleri üzerine, mirâs mikdârı ile vâcib olur. Vâcib olması için, mahkemede da'vâ açması lâzım olduğu (**Fetâvâ-i Hayriyye**) de yazılıdır. Herbiri, o gün için alması lâzım gelen mirâs mikdârlarına göre ortaklaşa verirler. Bunlar, neseb (soy) bakımından nikâhı ebedî harâm olan yedi kişidir. Bunlardan zengin olanları, fakîr olan zî rahm-i mahremlerine ortaklaşa bakmağa mecbûrdurlar. Bir kimsenin dayısı ve amcasının oğlu olsa, bunun nafakasını, dayısı verecektir. Çünkü, bu kimse kadın farz edilirse, dayısı mahremdir. Amcası oğlu ise nâ-mahrem olur. Nâ-mahrem nafa vermek vâcib değildir. Mahrem, mirâs almasa da, nafakayı mahrem verir. Fakîr olan küçük çocuğun anası ve kız kardeşi ve amcası zengin olsalar, nafakanın üçde birini anası, yarısını kardeşi, gerisini amcası verir. Fakîr bir kimsenin, zengin bir kız kardeşi ve baba bir kız kardeşi ve ana bir kız kardeşi varsa, bu kimseye üç kız kardeşi ortaklaşa bakar. Nafakanın beşde üçünü kız kardeşi, beşde birini baba bir kız kardeşi, beşde birini de, anadan kız kardeşi verir. Çünkü, bu kimse ölseydi, mirâsı bu oranda paylaşılırdı. (**Behcet-ül-fetâvâ**) da diyor ki, (Küçük çocuğun, anası ve iki kız kardeşleri ve amcası bulunsa ve hepsi zengin olsa, nafakayı altıda birer anası ve amcası verir. Kardeşleri de altıda ikişer verirler).

Başka dinden olan, ya'nî müslimân olmıyan zî rahm-i mahrem akrabâyâ nafa vermek vâcib değildir. Fekat, zimmî olan anaya, babaya, çocuklara ve zevceye nafa vermek vâcibdir. Zevceden ve fakîr çocukları olan babadan başka hiçbir fakîrin nafa vermek vâcib değildir. Zevceden başka, hiçbir zengine nafa verilmesi vâcib değildir. Kurban kesmek nisâbına mâlik olan kimse zengindir. Bu nisâba mâlik olmıyana fakîr denir. Baba kendi nafakası için oğlunun malını satabilir. Fekat, binâyı, toprağını satamaz. Ana ise, nafa yapmak için oğlunun malını satamaz.

5 — Kölenin, câriyenin nafakasını vermek, efendisine vâcibdir. Efendisi nafa vermezse, kölesi, çalışıp kazandığından kendine nafa yapar. Köle ve câriye çalışmıyacak hâlde ise, hâkim, efendiye, bunları satmasını emr eder.

İbni Âbidîn beşinci cild, ikiyüzyirmiüçüncü sahîfede buyuruyor ki:

(Avret yerini örtecek ve soğuktan, sıcaktan korunacak kadar giyinmek farzdır. Pamuk, keten ve yün kumaş iyidir. Erkek kamîsi ya'nî antârisi ve paltosu bacağın ortasına kadar, kolları parmak ucuna kadar uzun olması sünnettir. Kol ağzı bir karış olmalıdır. Orta hâlli giyinmeli, şöhretten sakınmalıdır. Ni'meti göstermek için iyi ve kıymetli giyinmek müstehabdır. Bayramlarda, topluluklarda, güzel, süslü giyinmek mubâhdır. Her zaman böyle giyinmek iyi değildir. Öğünmek için, gösteriş için giyinmek mekrûhdur. Beyâz ve siyâh giyinmek müstehabdır. Resûlullahın antârisi, gömleği ve donu beyâz pamuk bezdendi. [Mekkeyi feth eylediği gün, mubârek başlığının ve paltosunun siyâh olduğu, İbni Âbidîn, beşinci cildi, dörtyüzseksenbirinci sahîfesinde ve (**Mecma'ul-enhür**) de yazılıdır]. Yeşil giyinmek sünnettir. Domuzdan başka yırtıcı hayvan leşlerinin postları, derileri dabaglanınca temiz olur. Besmele ile öldürülenlerin postları ve derileri temizdir. Bunlarla yapılan elbiseleri, kürkleri ve kürklü paltoları, başlıkları giymek

erkeklerle câizdir. Kadınların erkekler gibi giyinmeleri, erkek işleri yapmaları câiz değildir. Derileri üzerinde nemâz kılınır. Erkeklerin, donu, pantolonu ayaklarını örtecek kadar uzatması mekrûhdur. Nemâz dışında, pis elbise giymek mekrûhdur). [El, ayak, parmak, burun, diş, göz, kalb ve başka uzvlar bozulunca, kopunca yerlerine ma'den, plâstik koymak, diri ve ölü insandan organ nakl etmek câizdir. Çünkü, bunlara lüzûm vardır. Diri insanın organını, etini yimek câiz değildir. Kadın nakl etmek câizdir. Kadınların ve erkeklerin traşda, tuvalet yapmakda ve giyinmekte birbirlerine benzemeleri harâmdir. Erkeklerin yanak üzerine saç uzatarak kadınlara benzemelerinin harâm olduğu (Hadika) beşyuzellisekizinci sahifesinde yazılıdır. Kadının, insan saçını, kendi saçı arasına örerek birleştirmeyip de, kendi saçına iplikle, bez şeridle bağlamasının ve hayvan kılları eklemenin harâm olmadığı, (İbni Âbidin) beşinci cildi ikiyüzotuzsekizinci, (Hadika) ikinci cildi beşyüzyetmişdokuzuncu ve (Fetâvâ-ı kübrâ) nin yüzyetmişdördüncü sahifelerinde yazılıdır. İnsan ve hayvan kılından ve naylon gibi ipliklerden yapılmış olan, (Peruk) denilen takma saçları ve kirpikleri kullanmak câiz olduğu anlaşılıyor ise de, ihtiyâc ile zineti birbirine karıştırmamalıdır. İhtiyâc için câiz olan şeyi, süs, gösteriş için takmak câiz değildir. Erkekler arasında başını açmak zarûreti olduğu zaman, kadının başını ve kendi saçlarını peruk takarak örtmesi câiz ve lâzım olur. Zarûret olunca, avret yerlerini mümkün olan herşeyle örtmek lâzımdır. Günâhı yalnız saçını vermiş olanadır. İnsanın saçını ve herhangi bir organını satması harâmdir. Peruk takarak sokağa çıkmak, zarûret olmadan câiz değildir. Çünkü, kadınların yabancılara süslenmeleri harâmdir. Zarûret ne demek olduğu, gusl ve fâiz anlatılırken uzun bildirilmiştir].

İnsanın kullandığı şeyleri ve hareketlerini (Uyûn-ül-besâir) kitâbı beş dereceye ayırmaktadır. Bunlar zarûret, ihtiyâc, menfe'at, zinet ve fudûldür. [Harâm işlemek veyâ kullanmak, yalnız zarûret mikdârı câiz olur. Mubâh olan şeyleri, farzları yapabilecek kadar kullanmak zarûretdir ve farzdır. İhtiyâcı karşılamak için kullanmak, sünnetdir. İhtiyâcdan fazla olan şeyin menfe'ati varsa, menfe'ati için kullanmak câiz olur. Menfe'ati olmadığı zaman, zararı da yoksa, zinet olur ve kullanması tenzihen mekrûh olur. Zararlı iş, fudûl, abes ve mâlâ-ya'nî denir. Bunu kullanmak tahrimen mekrûh, farza mâni' olursa, harâm ya'nî büyük günâh olur. Elli altıncı maddede, Gusl abdesti sonuna bakınız!].

Erkeklerle ipek giymek harâm olduğu, ikinci kısım, otuzdokuzuncu maddede bildirilmiştir. Elbisede ve başlıkda dört parmak genişliğinde ipek veyâ altın şeridlerin bulunması câizdir. Şeridler uzun ve sayıları çok olabilir.

Erkeklerin de her renk elbise giymeleri câiz ise de, kırmızı, sarı elbise giymeleri tenzihen mekrûh denildi. Başlık ve takkenin kırmızı ve sarı renklerde dahî mekrûh olmadığı sözbirliği ile bildirildi. Resûlullahın ayakkabısının siyâh olduğu (Şir'at-ül-islâm) şerhinde yazılıdır.

Büyüklerle harâm olan şeyleri, çocuğuna yaptıran kimse, harâm işlemiş olur. Bu, otuzüçüncü sahifede bildirilmiştir.

(Hadika) da, bütün bedenle yapılan günâhların onuncusunda diyor ki, çocuğunu ve nafaka vermek lâzım olan akrabâsını aç bırakarak ve islâm terbiyesinden mahrûm ederek zâyi' etmek günâhdır. Analardan, baba ve dedelerden ve çocuklardan, torunlardan başka olan yakınlarla (Akrebâ) denir. Zengin kimsenin, fakîr ve çalışamıyacak hâlde olan akrabâsına nafaka vermesi vâcibdir. Çalışabilen erkek büyük akrabâyâ, fakîr olsalar da, nafaka verilmez. Fakîr olan yetim çocukların ve dul kadınların nafakaları, sağlam olsalar da, zengin akrabâsına vâcib olur. Küçük çocukların anneleri ve amcaları bulunsa, yâhud anneleri ve ağabeyleri olsa, zengin iseler, çocukların nafakalarını, mîrâs oranında, ortaklaşa verirler. Babanın, çocuklarına ilm, edeb ve san'at öğretmesi farzdır. Önce, Kur'ân-ı kerîm okumasını öğretmelidir. Sonra, îmânın ve islâmın şartlarını

öğretmelidir. [Osmanlılar zamanında bu vazîfeyi devlet yapardı. Bunlar mekteplerde okutulur, öğretilirdi. Yeni çağ başlayınca, mekteplerde Kur'ân-ı kerim okutulması yasak edildi. Müslimânlar, çocuklarına evde öğretmeli veyâ Kur'ân hocasına göndermelidir. Allahü teâlâyâ şükürler olsun ki, 1366 [m. 1947] de Amerikada, (Dünyâda İnsan Haklarını Koruma Teşkilâtı) kurulunca, Türkiye'de Kur'ân kurslarına yapılan baskı gevşedi. İmâm-hatib mekteplerinin açılmasına izin verildi. Çocuk din bilgilerini öğrendikten sonra, mektebe göndermeli, lise ve üniversite tahsili yaptırmalıdır. Böylece, müslimânlar subay ve devlet me'mûru olmalıdır. Çocuk üniversitede okutulmazsa, devlet me'mûrlukları İslâm düşmanlarının elinde kalıp, milletin dinine, imânına saldırırlar. Gençlerin müslimân yetişmesine mâni' olurlar. Çocuk Kur'ân-ı kerim okumasını ve din bilgisini öğrenmeden mektebe gönderilirse, artık bunları öğrenecek vakt bulamaz. Din düşmanlarının tuzaklarına düşerek, onların yalanlarına, iftirâlarına aldanır. Dinsiz ve İslâm ahlâkından mahrûm olarak yetişir. Dünyâda ve âhirette felâketlere sürüklenir. Cem'iyete ve millete zararlı olur. Kendine ve başkalarına yapacağı kötülüklerin günâhları, anasına babasına da yazılır].

Ananın, babanın, okutmak ve terbiye etmek için çocuklarını zorlaması lâzımdır. Kadın çocuğunun okumasına, ahlâkına ehemmiyet vermezse, kötü yetiştirirse, erkeğin, (Ben râzı değilim. Günâhı senin olsun!) demesi, kendisini kurtarmaz. Kadına hâkim olması, kötülüğe mâni' olması lâzımdır. Kadın inâd ederek, fitne çıkarsa veyâ erkekden gizli yaparsa, erkek günâhdan kurtulur. Böyle kadını boşamalı diyemeyiz. Eğer dersek, bu zamanda evli bir kadın kalmaz.

Anaya, babaya itâ'at ve ihsân etmelidir. Tâ'at olan, mubâh olan ve günâh olmıyan şeylerdeki emrlerini yapmalıdır. Zevcenin de, zevcinin günâh olan emrlerini yapmaması lâzımdır. Her me'mûr ve ast için de böyledir. Hiç kimsenin günâh işlemek için verdiği emr yapılmaz. Mubâh olan işler için verdikleri emrleri yapmak, vâcib değil ise de, câizdir. Tâ'at olan işlerdeki emrlerini yapmak vâcibdir. Yapması câiz olmıyan emrlere karşı isyân etmemeli, yumuşak, tatlı cevâb vermeli, fekat yapmamalıdır. Ana, baba, en kötü günâhı, hattâ küfrü bile emr etse veyâ kendileri kâfir ise, onlara karşı gelmek, üzmeğe yine câiz olmaz. Ana, baba âciz ve fakîr iseler, zimmî olsalar bile, nafakaları, çocuğa vâcibdir. Dedeler, nineler de, ana, baba gibidir. Harbî olanlarına nafaka verilmez. Zimmî ile harbînin birbirlerinden mîrâs almaları da böyledir. Ana, baba, zimmî olsalar da, hizmet etmek, mümkün olan ihsânda bulunmak vâcibdir. Küfre teşvik ederlerse, ziyâretlerine gidilmez.

Anayı, babayı ve zî-rahm-i mahremleri ziyâret etmek vâcibdir. Terk etmek, büyük günâhdır. Hiç olmazsa, selâm göndererek, tatlı mektûb yazarak bu günâhlardan kurtulmalıdır. Selâmın, mektûbun ve sözle, para ile yardımın mikdârı ve zamanı yokdur. Lüzûm ve imkânı kadar yapılır. Zî-rahm-i mahrem olmıyanlara bunlar vâcib değildir. Bunlar önce anaya, sonra babaya, sonra evlâda, sonra ecdâda, sonra ceddâda, sonra erkek ve kız kardeşlere, amcalara, hâlalara, dayılara ve teyzelere yapılır. Bunlardan sonra, mümkün olursa zî-rahm-i mahrem olmıyan amca oğluna, amca kızına ve hala, dayı ve teyze çocuklarına, sonra nikâh sebebi ile akrabâ olanlara, sonra komşulara yardım ve ihsân etmek çok sevâbdır. (Hadika) dan terceme burada temâm oldu.

(Bizâziyye) fetvâsında, (Menâhî) yi anlatırken diyor ki, (Her çeşid çalgı dinlemek harâmıdır. Fısk anlatan şi'r dinlemek mekrûhdur. Günâh işlemeği istemek günâh olmaz. İşlemeğe karâr verirse, yalnız karâr vermek günâhı yazılır. İşlemek günâhı yazılmaz. Küfr ve küfre sebep olan şeyler böyle değildir. Bunlara karâr verince kâfir olur. Kâfir olan anaya babaya hizmet etmek, nafakalarını vermek,

ziyâretlerine gitmek lâzımdır. Küfre sebep olan şeyleri yapdıracaklarından korkulursa, ziyâretlerine gitmemelidir. Kâfirlerle birlikde yiyip içmek, bir iki kerre câizdir. Her zaman ise, mekrûh olur. Ücret karşılığı, şerâb yapmak için üzüm sıkılmak mekrûhdur. Kilitse ta'mirinde çalışmak mekrûh değildir. Çünkü, bu işin kendisi günâh değildir). Görülüyor ki, şeri'ate uymağa gericilik diyen, ya'nî ibâdet yapmağı ve harâmlardan sakınmağı beğenmeyen ananın, babanın evine gitmez. Böyle olan akrabânın evine de gitmek câiz değildir. Başka özlür, sebebler söyliyerek gitmemeli, kalb kıracak, fitne çıkaracak şeyler söylememelidir. Hiçkimse ile münâkaşa etmemelidir. Münâkaşa etmek, dostluğu giderir. Düşmanların çoğalmasına sebep olur. Fitne çıkarmamalı, dost ile de, düşman ile de tatlı konuşmalı, herkese karşı güler yüzlü olmalıdır. Bid'at sâhiblerine ve münâfiklara ve açıkca günâh işliyenlere tatlı dil ve güler yüz câiz olmadığı için, zarûret olmadıkca, bunlarla karşılaşmamağa, görüşmemeğe çalışmalı, zarûret miktarını aşmamalıdır.

Anadan, babadan izin almadan cihâda ve tehlikeli olan yoldan bir yere, hattâ farz olan hacca gitmek câiz değildir. İznleri olmadan ilm tahsiline gitmek câizdir. Şeri'ate, islâmiyyete fâideli ilmler böyledir. İslâm düşmanlarının, bid'at sâhiblerinin, vehhâbilerin, şi'ilerin mekteplerine din bilgisi öğrenmek için gitmek, hiçbir zaman câiz değildir. Tecribeye, hesâba dayanmayan, dayansa da dünyâya ve âhirete fâidesi olmıyan şeyleri öğrenmek böyle değildir. Ticâret, hac, ömre gibi, cihâddan başka tehlikeli olmıyan yolculuklarda, ihtiyâcı olmıyan ananın, babanın iznini, rızâsını almak lâzım olmaz. Fekat, hava ve deniz yolculuğu ve tehlikeli olan kara yolculukları için ve cihâd için rızâlarını almak lâzımdır. İlm öğrenmek için gidilecek yolda ve yerde emniyyet varsa ve ananın, babanın yalnız kalarak helâk olmaları tehlikesi yoksa, rızâları olmasa da, gitmek câizdir. Düşman hücum edip islâm askeri bozulduğu zaman, çocuk bâliğ olmasa bile, ana-babasının rızâsı olmayınca da düşmana karşı savaşa gitmesi câizdir. Fekat, hiçbir zaman ve hiçbir sebeble anaya, babaya sert söylemek câiz değildir. Rızâları olmadan gitmek câiz olduğu zaman, gitdiği yerden sıklıkla tatlı mektûb ve selâm ve hediye yollayarak rızâlarını ve düâlarını kazanmağa çalışmalıdır.

Kış günleri gidip, behar gelince,
açılır gafletten, gözü dağların.
Donanır, süslenir, gonca güllerle,
geçmez bülbüllere, nazı dağların.
Gece gündüz, tesbihledir işleri,
Allah, Allah söyler, dâim kuşları.
Göklere uzanmış, sanki başları,
düâ kiblesine, yüzü dağların.
Kudretten, hepsine, hulle biçilir,
Hak rahmeti, üstlerine saçılır.
Dürlü dürlü, çiçekleri açılır,
Cennet-i a'lâdır, yazı dağların.
Bakıp doyulmaz, yeşil alanlara,
hidâyetler olur, Hakdan anlara.
Esen yeli, safâ verir canlara,
miskü anber kokar, tozu dağların.
Bir yanda, zanbaklar, bir yanda lâle,
ırmakları benzer, âb-ı zülâle.
(Sebbe-ha) ma'nâsı gelyor dile,
şükür Hakka, dâim sözü dağların.

37 — İSLÂMİYYET VE KADIN

İslâm dîni, kadını en yüksek dereceye çıkarmıştır. İslâmiyyetin kadına verdiği kıymeti hiçbir din, hiçbir düşünce vermemiştir. Komünistler, kadının erkeğe eşit olduğunu söylüyor. Kadın, erkeğin bütün haklarına mâlikdir diyor. Bunun için, kadına erkek işlerini yaptırıyorlar. Kadınları demir fabrikalarında, ma'den kuyularında, taş ocaklarında, Sibiryanın soğuk ormanlarında, demir yollarında, beton dökmekde, toprak kazmakda insâfsızca ve buğaz tokluğuna, zorla çalıştırıyorlar. İslâm kadınına, erkek akrabâsından, fitra verecek kadar zengin olanlardan, en yakın bulunanı, bakmağa mecbûrdur. Yakın akrabâsı yoksa veyâ fakîr iseler, **(Beyt-ül-mal)** ya'nî devlet her dürlü ihtiyâclarını vermeğe me'mûrdur. Evli kadına, zevci her şeyi getirmeğe ve ayrı bir ev tutmağa mecbûrdur. Kızın, babası evinde, hernesı varsa, hattâ kaç hizmetçisi varsa, kocasının, bunları alması lâzımdır. Şâfi'i mezhebinde, tütün parasını vermesi bile lâzımdır. Hanefi mezhebinde, kahve ve tütün parası vermek lâzım olmadığı. **(Redd-ül-muhtâr)** da yazılıdır. Zevci, kadına bakamayacak kadar fakîr ise veyâ zengin olduğu hâlde, ihtiyâclarını almıyorsa, piyasa kıymetine göre kadının ihtiyâcını mahkeme ta'yîn ederek yakın akrabânın bu parayı kadına borc vermesini emr eder. Erkeğin satılacak malı yoksa, çalıştırarak bu borçları erkeğe ödetir. Çalışmazsa habs eder. O hâlde, islâm kızı, islâm kadını geçim derdinden, düşüncesinden mu'afdır. O, çalışarak, didinerek para kazanmağa mecbûr değildir. Herşey onun ayağına gelecektir. Dîn-i islâm, ona bu kıymeti vermiştir. Fekat, kadının, islâmiyyeti, dîni, îmânını, farzları, ibâdetleri, harâmları öğrenmesi farzdır. Babasının veyâ zevcinin, ona bu ilmleri öğretmesi lâzımdır. Öğretmezlerse, büyük günâha girerler. Kadının gidip dışardan öğrenmesi lâzım olur. Kadın, erkekden iznsiz hiçbir yere gidemez iken, bu ilmleri öğrenmek için gidebilir. İslâmiyyetin ilme ne kadar kıymet ve ehemmiyyet verdiği buradan da anlaşılmalıdır. Müslimân kadını ticâret, fen, san'at ve zirâ'at ile uğraşmağa mecbûr değil ise de, bunlarla meşgûl olması, para kazanması, yasak ve günâh değildir. Yalnız, bunlarla meşgûl olurken ve ilm öğrenirken, erkekler arasına girmemesi, onlara açık görünmemesi, harâmdan sakınması lâzımdır. Çünkü, müslimân kadının başı, kolları, bacakları açık olarak sokağa çıkması, erkeklere göstermesi harâmdır, günâhdır. Ehemmiyyet vermezse, aldırış etmezse îmânı gider, kâfir olur. Sûre-i nisâ otuzbirinci âyet-i kerimedâ, kadınların kesb edeceği kazançlarından nasib alacaklarını, Allahü teâlâ bildirmektedir. Hadîce-tül-kübrâ «radıyallahü anhâ», islâmiyyetden evvel ve sonra, ticâretle meşgûl olurdu, kâtibleri, me'mûrları, hizmetçileri çoktu. Hattâ bir kerre, Muhammed aleyhisselâmı ticâret kâfilesine reis ta'yîn etmişti. Kadının yapacağı günâhlardan, ona izn veren erkekleri de cezâ görecektir. Hâlbuki, erkeğin günâhları, kadına zarar vermemektedir. İslâmiyyetde, kadın, harbe de gitmez. Dünyâda râhat ve mes'ûd olduğu gibi, onun Cennete gitmesi de çok kolaydır. **(Tenbih-ul-gâfilin)** de yazılı hadîs-i şerîfde, **(Dört şeyi yapan, ya'nî kocasına hıyânet etmiyen, beş vakt nemâz kılan, Ramezân-ı şerîfde oruc tutan ve [onsekiz erkekden] başkasına, [başı, saçı, kolları, bacakları] açık olarak görünmiyen kadın Cennete gidecektir.)** buyuruldu. Çünkü, doğru kılınan nemâz, insanı günâh işlemekten korur ve İslâmın şartlarını yerine getirmek sevgisini hâsıl eder. Onsekiz mahrem erkeğin kimler oldukları, ikinci kısım, otuzikinci maddede yazılıdır. **(Tenbih-ül-gâfilin)** de ve **(Şir'a)** şerhinde yazılı hadîs-i şerîfde Peygamberimiz, **(Bir kadın, beş vakt nemâzını kılar. Ramezân ayında oruc tutar. Nâmûsunu korur ve zevcine itâ'at ederse dilediği kapıdan Cennete girer)** buyurdu. Ebû Mutî' Belhînin **(Lü'lü'ıyyât)** kitâbından alarak **(Riyâd-un-nâsihîn)** de yazılı hadîs-i şerîfde, **(Beş şeyi yapan kadın Cehennemden kurtulur: Beş vakt nemâzını kılar.**

Ramezân ayında orucunu tutar. Zevcini, ancısını babasını üzmez. Yüzünü ve saçlarını yabancı erkeklere göstermez. Dünyâ sıkıntılarına sabr eder) buyuruldu.

Peygamber efendimizin «sallallahü aleyhi ve sellam» hicretin onuncu yılı, son haccının hutbesindeki sözlerinden, son nasihatlarından biri, (Kadınlarınıza ezliyet etmeyiniz! Onlar, Allahü teâlânın sizlere emânetidir. Onlara yumuşak olunuz, iyilik ediniz!) olmuştur. İslâmiyyetde evlenmek, bir kızı mes'ûd etmek, ibâdetdir ve bütün nâfile ibâdetlerden dahâ sevâbdır.

İslâmiyyetde dört kadına kadar almağa emr olunmamış, ancak izin verilmiştir. Bunun da şartları vardır. Bu şartları taşımayan erkeğin, birden fazla evlenmesi günâhıdır. Birinci şart, zevcelerinden herbirini mes'ûd etdirecek kadar zengin olmaktır. Diğer şartları, fıkıh kitâblarında yazılıdır. Aşağıda yirmisekizinci sıraya bakınız! Yaradılışda, kadınlar, erkeklerden çok olduğu gibi, harblerde, karayâda erkeklerin ölmesi, kadınların ölümünden dahâ çokdur, ya'ni erkek adedi, kadından azdır. Bu yazımızı isbât edecek vesikalar çokdur. Meselâ, 28 nisan 1963 günkü bir sabâh gazetesi, New-Yorkdan aldığı haberde bildiriyor ki, (Birleşik Amerika sayım bürosu istatistiğine göre, Amerikadaki dulların adedi, her yıl yüzbin artmaktadır. Amerikada şimdi sekizmilyonikiyüzellibin dul vardır. Bunun altımilyonaltıyüzbini kadın, gerisi erkektir. Buna göre, dul kadın sayısı, dul erkek sayısının dört katıdır). Yine bu gazete 7 Aralık 1965 günü bildiriyor ki, (Birleşik Amerikada, yirmiikimilyonbeşyüzbin kocasız kadın vardır. Bekâr erkek mikdârı ise ondokuzmilyondan azdır. Doğan kız sayısı, oğlan sayısından fazla olduğu için, erkek ile kadın sayıları arasındaki fark, hergün artmaktadır). Şerî'atin dörde kadar izin vermesi, kızların kocasız kalmaması, metres hayâtına, umûmî evlere düşmemesi ve şereflerini, nâmuslarını, se'âdetlerini te'minat altına almak gâyesi iledir. Hıristiyânlıkda erkeğin bir kadından fazla alması yasak olduğu için, erkekler, metres hayâtı yaşıyor. Komşu, ahibân kızlarını, talebelerini, işçileri igfâl ediyorlar. Birçok kadınla gizli evlilik bağı kuruyorlar. Bir yandan kadınlar, kızlar fuşşâ, felâkete sürükleniyor, istikbâlleri mahv oluyor. Bir yandan da, babası belirsiz, milyonlarca çocuk, ya çöplüklere bırakılıyor. Yâhud, anasız, babasız, terbiyesiz yetişerek cem'iyete yük ve belâ oluyorlar. İslâmiyyetde zenginler dörde kadar evlenip, çocuklar, analı, babalı, terbiyeli yetişir. Evler, âile yuvaları çoğalır. Cem'iyet hayâtı kuvvetli ve düzenli olur. Çok evlenmek isteyenler de, zengin olmak için çalışır. İş hayâtı genişler. Ticâret, teknik ilerler.

Erkeğin kadına karşı olan vazîfelerini kitâblar uzun yazmaktadır. Risâlemize uygun, kısa ve fâideli olduğunu görerek, Erzurumlu İbrâhîm Hakkı hazretlerinin (Ma'rifetnâme) kitâbında olanı aynen aşağıda bildiriyoruz:

Ey azîz! Erkeğin zevcesi ile görüşmesinde, otuz şeyi yapması lâzımdır:

1 — Ona karşı her zaman, güzel huylu olmalıdır.

2 — Ona karşı her zaman, yumuşak davranmalıdır.

Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, (Müslimânların en iyisi, en fâidelisi, zevcesine karşı iyi ve fâideli olandır).

3 — Eve gelince zevceye selâm vermeli [ya'nî selâmün aleyküm demeli] ve nasılsın? diye hâtırını sormalıdır.

4 — Onu tenhâda neş'eli görünce saçlarını tutup, okşamalı, gülerek, bûs etmeli ve sarılmalıdır.

5 — Tenhâda üzüntülü görünce, onu çok sevdiğini, acıdığını söyleyip hâlini sormalı, tatlı şeyler söylemelidir.

6 — Yapamıyacağı şeyleri bile söz vererek gönlünü almalıdır. Çünkü o, evinde kapalı, başkalarından ümmîdsiz ve yalnız kendisine alışmış olan dostu, dert ortağı, ekmek vericisi, kendini neş'elendiricisi, çocuklarını yetiştiricisi ve ihtiyaçlarını gidericisidir.

7 — Çocukları terbiyede, ona yardım etmelidir. Çünkü, bebek, anasına, gece gündüz ağlayıp, hiç râhat vermez. Onu insâfsızca üzen bir alacaklıdır. O hâlde, ona imdâd edene, Allahü teâlâ yardım eder.

8 — Zevcesine, memleketde âdet olan elbisenin, camaşırın en kıymetlisini giydirmelidir. Ev içinde, her istediği, güzel şeyleri giydirmelidir. Sokağa çıkarken, bunları da örtmeli, yabancıya göstermemelidir.

9 — İyi şeyler yidirmelidir. Zengin ise, halâl olan herşeyi almalıdır. Ona geniş, kullanışlı, sıhhi ve islâm hanımına yakışan elbise ve nefis ta'âm te'min etmeği, kendine borc bilmelidir. [İmâm-ı Gazâlî «rahmetullahi aleyh» (Kimyâ-yı Se'âdet) in yüz kırkıbirinci sahîfesinde diyor ki, (Zevcenin nafakasını sıkı mamalı, isrâf da etmemelidir. Âilenin nafakasına verilen paranın sevâbı, sadaka sevâbından dahâ çokdur. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki: (Gazâ için sarf edilen, köle âzûd etmek için, fakîre sadaka vermek için ve evlâd kâfirlerin nafakası için sarf edilen altınların en üstünü ve sevâbı çok olanı, evin nafakasına verilen altının sevâbıdır). İbni Sîrîn buyuruyor ki, (Hiç olmazsa haftada bir kerre tatlı yidirmelidir). Yemeği yalnız yimemelidir. Çoluk çocukla yemek sevâbdır. En mühim şey, nafakayı halâlden kazanıp, halâlden yidirmektir)].

10 — Zevcesini dövmemelidir. (Dürr-ül-muhtâr) üçüncü cild, yüzseksenzekinci sahîfedeki suçlardan birini işlerse, onu ta'zîr etmesi, edeblendirmesi câiz olur ise de, yine vâcib olmaz.

[Ba'zı kimseler, Nisâ sûresi otuzüçüncü âyetinde, kadınların dövülmesi emr olunuyor diyorlar. Hâlbuki, bu âyet-i kerîmede, (Erkekler, kadınlar üzerine hâkimdirler. Çünkü, Allahü teâlâ, ba'zı kullarını ba'zısından üstün yaratmıştır. Hem de, erkekler, kendi mallarını, onlar için harc ederler. Kadınların iyileri, Allahü teâlâyâ itâ'at eder ve zevcelerinin haklarını gözetirler. Zevceleri hâzır olmadıkları zaman, onların nâmuslarını ve mallarını, Allahın yardımı ile korurlar. Hiyânet etmesinden korkduğunuz kadınlara, zevce haklarını öğretin ve tatlı sözlerle nasihat edin! Onları yatağınızdan ayırın. Yine uslanmaz iseler, hafif döğünü Uslanırlarsa, onları üzecek şey yapmayın!) buyurmaktadır. Görülüyor ki, mala ve nâmusu hiyânet etmeyen kadınları döğmek değil, onları hiçbir sûretle üzme câiz değildir. Hâin olanları da, yumruksuz açık el ile veyâ düğümsüz açık mendil ile hafif vurarak islâh etmeğe izin verilmiştir. Nâmûsa ve mala hiyânet edenlere, her hükûmet, her kanûn, ağır cezâ yapmaktadır. İslâmiyyet, kadınlara, çok kıymet verdiği, çok acıdığı için, hâin olanlarını kanûn pençesine düşürmeden önce, hafif vurmaya islâh edilmelerinin de tecrîbe olunmasını emr etmektedir.

Bir hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, (Bir erkek, zevcesini döğerse, kıyâmetde ben onun da'vâcısı olurum). Dünyâ işlerindeki kusûru için, dövmek şöyle dursun, acı, sert bile söylememelidir.

Kadınların kalpleri ince, nâzik ve akları noksan olduğundan, birbirlerine hased edenleri çokdur. Bu bakımdan, bilhâssa yeni evliler, uyanık olmalı, ana, kız kardeş ve başka kadınların, zevcesini çekişdirmelerine aldanmamalı, böyle şeyler söylenmesine fırsat vermemelidir. Böyle sözlere uyararak zevcesini incitmekten çok çekinmelidir.

Anası ve kız kardeşleri için zevcesinin söylediklerine karşı da uyanık olmalı. Anaya eziyet olunmasına hiçbir sûretle göz yummamalıdır. Anasına, kendisi, zevcesi ve çocukları, herhâlde saygı göstermelidir. Ana-babaya, kayın valde ve kayın pedere hurmet, hizmet edilmesi birinci vazîfe olmalıdır. Büyüklerin rızâsını, düâsını almağa çalışmalı, hayr düâlarını, büyük kazanc bilmelidir].

11 — Allahü teâlânın emrlerini yapmak husûsunda olan kusûru için, bir günden çok dargın durmamalıdır.

12 — Zevcesinin huysuzluklarını yumuşak karşılamalıdır. Çünkü, kadınlar,

İğri kaburga kemliğinden yaratılmışdır. Akları ve dinleri erkeklerden azdır. Erkeğe emânet olunmuşlardır. Gülerek, tatlılıkla geçinmek için alınmışlardır.

13 — Zevcesinin ahlâkında bir değişiklik görürse, kabâhati kendinde bulup, ben iyi olsaydım, o da böyle olmazdı, diye düşünmelidir. Evliyâdan birinin zevcesi, huysuz idi. Buna hep sabr eder, soranlara derdi ki, eğer onu boşarsam, ona sabr edemiyen biri alır da ikisinin birden felâkete düşmelerinden korkarım. Bütün yükler buyurmuş ki, (Bir kimse âilesinin huysuzluğuna sabr ederse, altı soy, ziyândan kurtulur: Çocuk dayakdan, tabak bardak, kırılmakdan, ahırdakiler doğultmekden, kedi sövülmekden, müsâfir gücendirilmekten, elbise yırtılmakdan kurtulur).

14 — Ehlî kızınca, susmalıdır. Böylece kadın, pişman olup, özr dilemeğe başlar. Çünkü o, zaîfdir. Susunca mağlûb olur.

15 — Ehlinin iyiliği çoğalıp, her işi seve seve yapınca, ona dua etmeli ve Allahü teâlâyâ şükr etmelidir. Çünkü, uygun bir kadın büyük ni'mettir.

16 — Zevcesi ile öyle olmalıdır ki, zevcim beni herkesden çok seviyor, bil-

sin.

17 — Bakkal, kasab, çarşı, pazar işlerini asla ona bırakmamalı. Evin idâresinde onun fikrini sormalı. Dışardaki, büyük işleri söyleyerek, onu üzmemelidir.

18 — Zevcesinin câhilce hareketleri için dâimâ uyanık bulunmalıdır. Çünkü, Âdem babamız, ehli, Havvâ anamızın da'veti üzerine, yanlış iş işledi. Evde hâkim, âmir erkek olmalıdır. Kadın değil.

19 — Zevcesinin, günâh olmıyan kusûrlarını görmemezlikden gelmelidir. Günâh iş ve sözden vazgeçmesini ve nemâza, oruca ve gusl abdesti almağa devâm etmesini tatlı ve yumuşak sözlerle nasihat etmelidir. Kıymetli elbise ve zinet eşyası alacağını va'd ederek ibâdetleri yaptırmalı, günâhlarını önlemelidir.

20 — Zevcesinin ayblarını, sırlarını, herkesden gizlemelidir.

21 — Zevcesine latife, şaka söylemeli ve kadın gibi olup, oyunlar yapmalıdır. Nitekim, Allahü teâlânın sevgilisi «sallallahü aleyhi ve sellem», ezvâc-ı mütahtahasına karşı, insanların en zarîfi idi. Hattâ bir kerre Âişe «radıyallahü an-hâ» ile yarış etdi. Âişe valdemiz geçdi. Bir dahâ yarış etdiklerinde, Server-ı âlem «sallallahü aleyhi ve sellem» geçdi. Müslimânın ehli ile oynaması, boş ve günâh değildir, sevâbdır.

İbni Âbidîn beşinci cild, 253. cü sahîfede diyor ki, (Lu'b, la'ib, lehv ve abes, hepsi oyun ile vakt geçirmekdir. Nerd, ya'ni tavla oynamak, satranc, ondört taş oynamak ve bütün çalgıları çalmak ve dinlemek, raks, dans etmek, hokkabazlık, şaklabanlık etmek, başkaları ile alay etmek, el çırpma, hep oyun olup tahrimen mekrûhdurlar. Devâmlı yapılırsa veyâ farzları yapmağa mâni' olurlarsa ve kumar ile yapılırsa, sözbirliği ile harâm olurlar. Def ve kaval, ney çalmak ve dinlemek de böyledir. Hadîs-i şerîfde, **(Her dürlü lehv harâmdır. Yalnız, zevce ile oynaşmak, at ve silâh ile ta'lîm, yarış yapmak câizdir)** buyuruldu. Harbe hâzırlanmak için, güreş câizdir). Futbol oynamak, çeşidli bakımlardan harâm olmaktadır.

22 — Zevcesini cadde üstünde, parklara, oyun yerlerine, spor sâhalarına, mekteblere karşı olan evlerde oturtmamalı, yabancı erkekleri görmesine, onlarla konuşmasına sebep olmamalıdır. Müslimânlar, âilesini, iyi havalarda, çayır-lara, su kenârlarına, harâm bulunmıyan, kalabalık olmıyan yerlere götürerek gezdirmeli, hava aldırmalıdır. Ta'til günlerinde, kalabalık zamanlarda gezdirmemelidir. Fısk meclislerine götürmemelidir. Birinci kısımda altmışıncı madde sonuna bakınız!

23 — Zevcesini, islâmîyyetin yasak ettiği şekilde tahsile, vazifeye, fitneye sebep olan yerlere göndermemelidir. **(Behcet-ül-fetâvâ)** da diyor ki, (Kadınlar

câmi'de, erkeklere verilen va'zı dinlemeğe gelirlerse, vazifelilerin bunları men' etmesi lâzım olur). [Mevlid dinlemeğe gelmeleri de böyledir].

(Hadika) da, bütün bedenle yapılan günâhların otuzikincisinde diyor ki: Hür olan kadının, yanında zevci veyâ ebedi mahremlerinden biri olmadan yüzsekiz kilometre uzağa gitmesi harâmdır. Kadınlar çok olsa da harâmdır. Yâ Resûlallah, zevcem hacca gidiyor denildikde **(Sen de berâber git!)** buyurdu. **(Taberî)** dedi ki, (Yanında mahremi bulunmayan kadının, hizada veyâ seferde, yabancı erkeklerle **(halvet)** etmesi ya'nî yalnız kalması câiz değildir). Yabancı erkeklerin ve yanlarında kendi mahremleri bulunan kadınların, bir kadını mahremsiz sefere götürmeleri câiz değildir. Kadına haccın farz olması için, zevcinin veyâ bir mahreminin de birlikde gitmesi şarttır. **(Mahrem)** demek, kadınla evlenmeleri ebedî harâm olan, soydan, sütden veyâ nikâhdan akrabaları demektir. Kız kardeşin, teyzenin, halanın zevceleri mahrem değildirler. Çünkü bu kadın bunlarla evlenebilir. Zimmî mahremi de, müslimân mahremi gibidir. Fâsık olan, emîn olmıyan ve bâlig olmamış küçük mahremi ile gitmesi câiz değildir. Bâlig olmamış gösterişli kızlar da, kadın gibidirler. Kadınların mahremsiz olarak sefere gitmelerinin harâm olduğunu hanefî âlimleri sözbirliği ile bildirmişlerdir. Şâfiî mezhebinde emîn olan kadınların toplu olarak mahremsiz hacca gitmeleri câizdir. Yanlarında hiçbir erkeğin bulunmaması ve fitne çıkmamasından emîn olmaları lâzımdır. [Hanefî mezhebinde olan kadınların Şâfiî mezhebini taklîd ederek mahremsiz hacca gitmeleri câiz değildir. Bir hanefinin şâfiî mezhebini taklîd etmesi, ancak harâcdan, sıkıntıdan kurtulması için câiz olur. Câiz olduğu zaman da, taklîd edilen mezhebin bütün şartlarına uymak lâzım olur. Haccın hepsini şâfiî mezhebine göre yapmaları lâzım olur. Çünkü, bir ibâdeti yaparken, iki mezhebî karıştırmak **(Telfik)** olur. Mülfikin ibâdeti sahîh olmaz. Bâtil olur]. **(Hadika)** dan terceme temâm oldu.

24 — Zevcesine Kur'ân-ı kerîm okumasını, farzlardan, harâmlardan, ona lâzım olanları öğretmelidir. Allahü teâlânın emrlerini ve yasaklarını bilmiyen ve zevcesine ve çocuklarına öğretmiyen, Cehennemde azâb çekecektir.

25 — Ehlinden iznsiz, nutfeyi ondan azı etmemeli ve muvâka'ada, o râhatlanmayınca ferâgat etmemelidir. Dört geceden fazla boş bırakmamalıdır. Hayz hâlinde, ya'nî âdet zamanında, ona tekarrüb, ya'nî yaklaşmak harâmdır. Büyük günâhdır. Âdet (règle) on günden sonra kesilirse, gusl etmese bile, muvâka'a câiz olur. On günden önce, fekat âdet temâm olunca, kesilirse, gusl etdikden veyâ bir nemâz vakti geçdikden sonra câiz olur. On günden ve âdetden önce kesilirse, gusl etse dahi âdeti olan günler temâm oluncıya kadar, âilesi ile cimâ' câiz olmaz. Fekat, bu zaman içinde, nemâz kılması ve oruc tutması lâzımdır. Birinci kısımda elli altıncı maddeye bakınız!

26 — Zevce, yalnız evde zevcine karşı süslenip, başka kimselere süslenmemelidir. Zevcesi ve kızları açık gezen erkekler, onlarla birlikde Cehenneme gidecek, çok acı azâb çekeceklerdir.

(Halebi-yi kebîr) de diyor ki, (Hür kadının avuç içinden ve yüzünden ve ayaklarından başka bütün vücûdü avretedir. Çünkü, Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem», **(Kadın avretidir. Açık olarak çıkarsa, şeytan gözlerini çok açarak ona bakar)** buyurdu. Ayaklarına avret diyenler de oldu. Allahü teâlâ, Nûr sûresinde, **(Müslimân kadınları, zînetlerini göstermesinler! İş yaparken zarûrî açılanlar günâh olmaz. Baş örtülerini yakalarına kadar örtünler. [Böylece, saçları, kulakları ve göğüsleri iyi örtülsün])** buyurdu. Âyet-i kerîmede **(Zînet)**, ya'nî (süs) leri örtünler demek, zînet takılan, süslenen yerlerinizi örtün demektir. Açılması günâh olmıyan zînet yerlerinin, yüz ile el olduğunu, Peygamberimiz bildirdi. Yine bu sûrede, **(Kadınlar ayaklarını yere vurarak yürümesinler ki, ayaklarındaki örtülü zînetlerin sesleri işitilmesin)** buyuruldu. Ayakların avret olduğu buradan anlaşılır.

makdadır). Kadınların örtünmeleri Kur'anda açıkca bildirilmemiştir. Bunu kıs-kanc olan bazı kocalar söylemiştir demek doğru değildir. Böyle sözler, din câhillerinin, hattâ din düşmanlarının, müslimân kadınlarını aldatmak için yaptıkları çirkin iftirâlardır. Allahü teâlâ, Kur'an-ı kerimde herşeyi açıkca bildirmedi ki, din düşmanlarının bu iftirâlarının bir değeri olsun. Beş vakt nemâzin kaç rek'at oldukları, her rek'atda kaç secdenin farz olduğu ve dahâ nice farzlar Kur'an-ı kerimde açıkca bildirilmedi. Bu farzları açık olarak, Peygamberimiz bildirmiştir. Peygamberimizin bildirdiği farzlar ve harâmlar da, Kur'an-ı kerimde açıkca bildirilen farzlar, harâmlar gibi kıymetlidirler. Bunlara da inanmayan, kabûl etmiyen dinden çıkar, kâfir olur. Çünkü Allahü teâlâ, Kur'an-ı kerimin onyediyerinde, **(Allahı sevyorsanız bana tâbî' olunuz! Bana tâbî' olanları Allahü teâlâ sever)** ve **(Allaha ve Resûle itâ'at ediniz. İtâ'at etmezseniz, Allah kâfirleri elbet sevmez)** buyurmaktadır. Bu onyediyer âyet-i kerime, **(Hadika)** da ve **(Berika)** da uzun yazılıdır. **(Mecma'ul-Enhür)** deki hadis-i şerifde, Peygamberimiz «sallallahu aleyhi ve sellem», **(Hür kadının, yüzünden ve iki eli ayasından başka, bütün bedeni avret-dir)** buyurdu. Avret yeri açık olarak erkeklerin yanına çıkmak ve başkasının avret yerine şehvetsiz bile bakmak harâmıdır. Yabancı kadının yüzüne de şehvetle bakmak harâmıdır. Hadis-i şerifde, **(Kadının neresine olursa olsun şehvetle bakan kimsenin gözlerine kıyâmet günü erimiş kurşun dökülecek, sonra Cehenne-me atılacaktır)** buyuruldu. Yabancı genç kadının elini, yüzünü el ile, şehvetsiz bile tutmak harâmıdır. Hadis-i şerifde, **(Yabancı genç kadının elni tutan kimse-nin eline kıyâmet günü ateş doldurulacaktır)** buyuruldu. **(Zevâcir)** deki hadis-i şeriflerde, **(Zevcinin evinden başka yerde başını açan kadın, Rabbi ile kendisi arasındaki perdeyi yırtmış olur)** ve **(Allaha ve Kıyâmet gününe inanan, hamâma gitmesin ve Allaha ve Kıyâmet gününe inanan, zevcesini hamâma göndermesin ve Allaha ve Kıyâmet gününe inanan, şerâb içmesin ve Allaha ve Kıyâmet gününe inanan, şerâb içilen sofrada oturmasın ve Allaha ve Kıyâmet gününe inanan, yabancı bir kadınla, yalnız kalıp halvet etmesin)** ve **(Âhır zamanda ümmetimin erkeklerinin, avret yerleri örtülü olarak da hamâma gitmeleri harâm olur. Çünkü, orada avret mahalleri açık olanlar da bulunur. Avret yerlerini açanlara ve başkasının avret yerine bakanlara, Allah la'net eylesin!)** ve **(Göbekte dizkapağı arası avret-dir)** buyurdu. Hanefî mezhebinde, erkeğin dizi avret-dir. Açması harâmıdır. Şâfiî'de diz avret değildir. Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinde, göbekte de, diz de avret değildir. Bu iki mezhepte yalnız sev'eteyn avret-dir. Bu hadis-i şerifler karşısında, müslimân hânımlarının örtünmeleri, çıplakların buldukları yerlere gitmemeleri lâzımdır. [Müslimânların, apartman katlarında oturmayıp, bağçe içinde müstakil evlerde oturmaları ve evlerindeki banyolarda yıkanmaları muvâfıktır. Müslimân erkekler, toplu olarak, çıplakların bulunmadıkları tenhâ sâhillerde denize girer. Hanefî ve Şâfiî mezhebinde olan erkeğin, gusl abdesti almak için veyâ nafakasını, hakkını kurtarmak için veyâ fitne çıkmasını önlemek için, sıkışık durumda kalınca, diğer iki mezhebi taklîd ederek dizlerini, uyluklarını örtmemesi câiz olur. Fekat sıkışık hâl geçince, bir dakîka bile açık kalması harâm olur. Kadınların sıkışık durumda mezhep taklîd ederek hiçbir yerlerini açmaları câiz değildir. Çünkü, dört mezhepte de, kadınların her yerlerini örtmeleri lâzımdır. Kadınları sıkışık duruma düşürecek sebep de yoktur.

(Tefsîr-i Mazharî) de, Nûr sûresinin tefsîrinde diyor ki, **(Kadın ancak zarûret olduğu zaman ve başı, saçları, boynu ve bütün bedeni örtülü olarak sokağa çıkmalıdır. Kadının sokağa çıkması için zarûret, ihtiyâc maddelerini alacak ve dinini öğretecek kimsesi bulunmamaktır. Baş örtüsü ile yüzünü de örterek ve bedenini örtecek her şekilde kumaş ile örtünerek çıkması câizdir).** Buradan anlaşılıyor ki, Osmanlı devletinde kadınların örtündükleri çarşaf ile örtünmeleri şart değildir. Geniş ve dizden aşağı manto, çorap ve baş örtüsü ile örtünmeleri de

câizdir. İmâm-ı Rabbânî «rahmetullahi aleyh», birinci cildin üçyüzonüçüncü mektûbunda, (bütün islâm memleketlerinde, pirâhen ya'nî kamîs, ya'nî antârî denilen uzun gömlek giyen erkeklerin de, kadınların da çok olduğunu, kadın elblisesinin, önü açık kamîs olduğunu) yazmaktadır. Nûr sûresi, kadınların (Celâbib) ile örtünmelerini emr etmektedir. Celâbib, cilbâblar demektir. Ebüssü'ûd efendi tefsirinde diyor ki, (Cilbâb, baş örtüsünden dahâ geniş ve gömlekten kısa olan örtüdür. Kadınlar bununla başlarını örterler. Yüzü ve bedeni örten her örtüye de denir). Bunun çarşaf demek olduğu ve kadınların yalnız çarşaf giymeleri lâzım olduğu, meşhûr tefsirlerde ve fıkıh kitâblarında yazılı değildir. Hattâ (Harâmdan olan Cilbâb giyenin nemâzı kabûl olmaz!) hadîs-i şerîfindeki (Cilbâb) kelimesine, (Kitâb-ül-fıkıh-ı alel-mezâhib-il-erbe'a), da gömlek ma'nâsı verilmiştir. Bu hadîs-i şerîf, cilbâbı erkeklerin de kullandığını bildiriyor. Kadın çarşafı demek olduğunu söyleyenlerin hatâ etdiklerini gösteriyor.

Şimdi zaman böyle. Zemana uymadan olmuyor gibi sözler doğru değildir. Masonların, müslimânları aldatmak için yaydıkları yalanlardır. Komünistler, işkence yaparak, öldürerek müslimânları yok ediyor. Masonlar ise, yalan ve bozuk sözlerle okşayarak müslimânları dinden çıkarıyorlar. Vehhâbîler ve râfızîler de, kendi bozuk düşüncelerini din ve îmân imiş gibi gençlerin önüne sürüyor. İslâmiyeti değiştiriyorlar. Bozuk, yıkıcı sözlerine herkesi inandırmak için, âyet-kerîmelere ve hadîs-i şerîflere yanlış ma'nâlar veriyorlar].

27 — Zevcesinden iznsiz sefere, hattâ nâfile hacca gitmemelidir.

28 — Zevcesi nemâz kılıyor ve kendisine itâ'at ediyorsa ve yabancı erkeklerle açık saçık görünmüyorsa, ondan başka evlenmemelidir. Zira, zevceleri arasında adâlet ve müsâvât yapmıyanlar Cehenneme gideceklerdir. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki: (İki zevcesi olup da, ikisine müsâvî bakmıyan kimse, kıyâmet günü, mahşer meydanına yarı iğrilmiş olarak gelecektir).

29 — Zevceye, gamını, kederini, düşmanlarını, borçlarını söylememelidir.

30 — Ona, yanında ve olmadığı zamanlarda, hep hayr düâ etmeli, fenâ düâ etmemelidir. Çünkü, gece gündüz onun için çalışmaktadır. Onun ekmekcisi, aşçısı, terzisi ve hamâmcısı ve malının bekçisi ve yoldaşı ve mûnisi ve yârı ve ni-gâridir.

(Kimyâ-i se'âdet) yüz kırküçüncü sahîfesinde buyuruyor ki, (Erkeğin vazîfelerinden onikincisi, zevcesini boşamamaktır. Zirâ Allahü teâlâ, bütün mubâhlar [ya'nî izin verdiği şeyler] içinde yalnız, talâk vermeği [ya'nî boşamağı] sevmez. Zarûret olmadıkça, birini incitmek câiz değildir).

Dinini bilen ve seven erkekler, her hareketinde şerî'ate uyararak, hem kendilerine, hem de âile ve akrabâlarına ve bütün mahlûklara hayrlı ve fâideli olur. Bunun için, kızını seven ve onun dünyâda ve âhîretde mes'ûd olmasını isteyen, onu başı, kolu, bacağı açık sokağa çıkarmamalı, dini ve ahlâkı bozan radyoları dinlemesine ve böyle olan sinemalara ve topluluklara gitmesine mâni' olmalıdır. Müslimân olan kimse, kızını müslimân ve sâlih kimselere vermelidir. Mal ve apartman ve mevki' sâhibi değil, din ve ahlâk sâhibi dâmâd aramalıdır. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, (Bir kimse, kızını fâsıka verirse, Allahü teâlânın emânetine hıyânet etmiş olur. Emânete hıyânet edenlerin gideceği yer, Cehennemdir). Bir hadîs-i şerîfde buyurdu ki, (Kızını fâsıka veren kimse, mel'ündür). (Şir'a) şerhindeki hadîs-i şerîfde, (Şefâ'atime kavuşmak isteyen, kızını fâsıka vermesin!) buyuruldu. Fâsık, kendini ve âilesini harâmlara, günâhlara sokan kimsedir.

(Mecele) nin yediyüzaltmışikinci (762) maddesinde diyor ki: Güvenilen kimsede bulunan mala (Emânet) denir. Emânet üçe ayrılır:

1 — (Vedi'a), güvenilen kimseye saklamak için verilen maldır. Söz veyâ hâl ile yapılan icâb ve kabûl ile hâsıl olur. Veren ve alan, diledikleri zaman fosh edebilir. Bâlig olmaları lâzım değildir. Parasız Vedi'a zâyî' olursa ödemez. Ödemesi şart edilirse, sözleşme bâtil olur. Ücretli olan Vedi'a helâk olunca, ödenir. Mümkün ve fâideli şartla Vedi'a sözleşmesi câizdir. Vedi'a olan malı kendi malı gibi saklar. Vedi'a hayvanın nafakası sâhibine âiddir. Vedi'a, sâhibinden izinsiz kullanılamaz ve vedi'a, âriyet, kirâ ve rehn ve ödünç verilemez ve sâhibinin borcunu, onun izni olmadan ödeyemez. Bunları izn ile yapabilir. Tazmin etmesi lâzım olmaz. Sâhibi isteyince aynen geri vermesi lâzımdır. Ödemezse gâsıb olur. Paranın da kendisini verir. Başkasını veremez.

2 — Kirâ veyâ âriyet olarak verilen emânetdir. İcâb ve kabûl ile hâsıl olur. Bâlig olmaları şart değildir. (Âriyet), bedelsiz kullanmak demektir. Âriyet hayvânın nafakası, kullanana âiddir. Zeman ve mekân ve istifâde şekli sınırlı olarak âriyet vermek câizdir. Şartsız âriyet verilen eve, dükkâna, tarlaya dilediğini koyabilir. Âriyet alan, bunu vedi'a verebilir. Kirâyaya ve rehne veremez. Sâhibi isteyince veyâ sözleşmedeki müddeti bitince, geri vermesi lâzım olur.

3 — Sözleşme olmadan ele geçer. Meselâ, rüzgârın getirdiği mal emânet olur.

Uyan sevdiğim gençlik, bütün ümidler sende,
Uyan ey Anadolu, ey azizler diyârı!
Asr-ı seâdetdeki adâlet, yeryüzünde,
Yeniden tesis olsun, gelsin islâm bahârı.
Ceddinin torunusun o kan damarındadır.
İstersen neler olur, rûhları yanındadır.
Resûlullahın aşkı, kalbinde, kanındadır.
O senden yüz çevirmez, ara hakîki yârı!
Sarıl güzel dinine, şeri'atı ihyâ et!
Sünnetin ışığında, gitsin, yok olsun zulmet.
Doğsun islâm güneşi ve hakîki seâdet,
Yeniden zuhûr etsin, budur islâm şîârı!

38 — HALÂL, HARÂM VE ŞÜBHELİ ŞEYLER

(Kimyâ-i se'âdet) in ikinci rûkn dördüncü asl'ından terceme edilmiştir.

Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, (Halâl kazanmak her müslimâna farzdır). Halâl kazanabilmek için, önce halâli öğrenmek lâzımdır. Halâl ve harâm meydandadır. İkisi arasında şübhelî olanları tanımak gücdür. Şübhelilerden sakınmıyan, harâma düşer. Bunu tanıtmak geniş bir ilmdir. (İhyâ-ül-ulûm) isimindeki kitâbımızda etrâflı yazdık. Burada da, herkese çok lâzım olanları kısaca bildirelim. Hepsini dört bâb içinde sıralıyalım:

1 — Halâl kazanmanın üstünlüğü ve sevâbı: Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerimde Mü'minûn sûresi, elliikinci [52] âyetinde buyuruyor ki, (Ey Peygamberlerim! «sallallahü aleyhim ecma'in» Halâl ve temiz yiyecek ve bana lâyük ibâdetler yapınız!). İşte, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» bunun için, (Halâl kazanmak her müslimâna farzdır) buyurdu. Ve buyurdu ki, (Bir kimse, hiç harâm karışdır-

madan, kırk gün halâl yirse, Allahü teâlâ, onun kalbini nûr ile doldurur. Kalbine, nehrler gibi hikmet akıtır. Dünyâ muhabbetini, kalbinden giderir. [Dünyâlık kazanmak için çalışmak günâh değildir. Dünyâlık sevgisi, dünyâya gönül bağlamak günâhdır]. Sa'd bin Ebî Vakkâs «radiyallahü anh» dedi ki, (Yâ Resûlallah! «sal-lallahü aleyhi ve sellem» Düâ buyur da, Allahü teâlâ, benim her düâmı kabûl et-sin!). Cevâbında buyurdular ki, (Düâ kabûl olmak için, halâl lokma yiyiniz!). Bir hadis-i şerîfde, (Çok kimse vardır ki, yidikleri ve giydikleri harâmdır. Sonra elle-rini kaldırıp düâ ederler. Böyle düâ, nasıl kabûl olunur?). Bir kerre de buyurdu ki, (Harâm yiyenlerin ne farzları, ne de sünnetleri kabûl olmaz). [Ya'ni sevâbına kavuşamazlar]. Yine buyurdu ki, (On liralık elbisenin, bir lirası harâm olsa, o el-bise ile kılınan nemâzlar kabûl olmaz). Yine buyurdu ki, (Harâm ile beslenen vü-cûdün âteşde yanması dahâ iyidir). Yine buyurdu ki, (Malın halâlden mi, harâm-dan mı geldiğini düşünmeyenler, Cehenneme, neresinden atılırsa atılınsınlar, Alla-hü teâlâ, onlara acımayacaktır). Yine buyurdu ki, (İbâdet on kısımdır, dokuz kıs-mı, halâl kazanmaktır). Bir def'a da buyurdu ki, (Halâl kazanmak için yorulup, evine dönen kimse, günâhsız olarak yatar. Allahü teâlânın sevdiği kimse olarak kalkar). Yine buyurdu ki, (Allahü teâlâ buyuruyor ki, harâmdan kaçınanlara hesâb sormağa utanırım). Ve buyurdu ki, (Bir dirhem fâiz [almak ve vermek], otuz zi-nâdan dahâ günâhdır). Ve buyurdu ki, (Harâm maldan verilen sadaka kabûl edil-mez. Saklanırsa Cehenneme gidinceye kadar, ona yolluk olur).

Ebû Bekr «radiyallahü anh», hizmetçisinin getirdiği sütü içti. Sonra halâl-den olmadığını anlayınca, parmağını buğazına sokarak kay etdi. O kadar zah-metle çıkardı ki, ölüyor sandılar. Sonra, (Yâ Rabbî! Elimden geleni yaptım. Mi'-demde ve damarlarımda kalan zerrelere şana sığınırım) diye yalvardı. Ömer «radiyallahü anh» da, Beyt-ül-mâla âid zekât develerinin sütünden, yanlışlıkla verilip içtiği zaman, böyle yapmışdı. Abdüllah bin Ömer «radiyallahü anhümâ» buyuruyor ki, (Kanbur oluncıya kadar nemâz kılsanız ve kıl gibi oluncıya kadar oruc tutsanız, harâmdan kaçınmadıkça, kabûl edilmez, fâidesi olmaz). Süfyân-ı Sevrî buyuruyor ki, (Harâm para ile sadaka veren, câmi' yapıran, hayrât yapan kimse, kirlenmiş elbiseyi idrâr ile yıkayan kimseye benzer ki, dahâ çok pislenir). Yahyâ bin Mu'âz buyuruyor ki, (Allahü teâlâyâ itâ'at etmek, bir hazîneye benzer. Bu hazînenin anahtarı düâ, anahtarın dişleri de halâl lokmadır). Sehl bin Abdül-lah-i Tüstürî buyuruyor ki; (Hakîki îmâna kavuşmak için, dört şey lâzımdır: Büt-tün farzları edeble yapmak, halâl yemek, görünen ve görünmeyen bütün harâm-lardan sakınmak ve bu üçüne, ölünceye kadar devâm etmeğe sabr etmek). Bū-yükler buyuruyor ki, (Kırk gün şübheli lokma yiyenin kalbi kararır ve lekelenir). Abdüllah ibni Mübârek buyuruyor ki, (Şübheli olan bir kuruşu sâhibine geri ver-meği, bin lira sadaka vermekten dahâ çok severim). Sehl bin Abdüllah-i Tüstürî buyuruyor ki, (Harâm yiyenlerin yedi a'zâsı, istese de, istemese de günâh işler. Halâl yiyenlerin a'zâsı, ibâdet eder. Hayr işlemesi kolay ve tatlı gelir). Halâl ka-zanmanın ehemmiyyetini gösteren dahâ nice hadis-i şerîfler ve büyüklerin söz-leri vardır. Bunun içindir ki, vera' sâhibleri harâmdan çok sakınmışlardır. Bun-lardan biri Vehab ibni Verd idi ki, nereden geldiğini anlamadan birşey yimezdi. Birgün annesi, buna bir bardak süt vermişdi. Sütü nereden aldığını ve parasını nereden verdiğini ve kimden aldığını sordu. Hepsini anlayınca, bu koyun nerede otlamış dedi. Müslimânların hakkı bulunan bir yerde otlamışdı. Sütü içmedi. An-nesi, oğlum! Allah sana rahmet etsin, iç! dedi. Ona günâh işlemekle rahmetine kavuşmak istemem, dedi ve içmedi. Bişr-i Hâfiye «kuddise sirruh», ne yiyip, ne-reden geçiniyorsun? dediklerinde, (Herkesin yidiği yerden. Ammâ, yiyip de gü-len ile, yiyip de ağlıyan arasında çok fark vardır) buyurdu.

2 — **Halâl ve harâmda vera'nın dereceleri:** Halâlin ve harâmın dereceleri var-dır. Ba'zı şey halâldir, ba'zısı halâl ve güzeldir. Ba'zısı da dahâ güzeldir. Harâm

ların da ba'zısı çok fenâ, bir kısmı ise az fenâdır. Nitekim hastalığın dereceleri de çeşitlidir. İnsanların harâmdan ve şübhelllerden kaçınmaları, beş derecedir:

Birinci derece — Bütün müslimânların vera'idir ki, şeri'atin harâm dediği şeylerden kaçınmaktır. Bu en aşağı derecedir. Bu derece vera'dan da nasibli olmıyanların adâleti yokdur. Bunlara (Âsi) ve (Fâsık) denir. Bunların da, dereceleri vardır. Meselâ, birinin malını, fâsid bey' ile, gönül rızâsı ile satın almak harâm-dır. Fekat, zorla gasb etmek, dahâ harâmdır. Yetimden, fakirden almak ise, dahâ şiddetli harâmdır. Fâlz ile satın almak, hepsinden ziyâde harâmdır. Harâmın şiddeti ne kadar fazla ise, cezâsı da, o kadar çok olur. Afv olmak ihtimâli de, o derece az olur. Nitekim, diyabet hastasına bal zarar verir. Fekat şeker dahâ çok zararlıdır. Şekeri çok yimek, az yimekten dahâ zararlıdır. Halâllerin, harâmların hepsini, fikh okuyanlar bilir. Bütün fikhî okumak ise, herkese vâcib değildir. Meselâ ganîmet malından ve cizye parasından hissesi olmıyanların ganîmet ve cizye ilmlerini okuması lâzım değildir. Fekat, buna muhtâc olanların, bu ilmleri okuması vâcib olur. Esnâfın, tüccârın, bey' ve şirâ ilmlerini öğrenmesi lâzımdır. İşçi olanın ise, ücret, kirâ kısımlarını da bilmesi vâcib olur. Her san'atin bir ilmi vardır. Herkese, san'atinin ilmini öğrenmesi vâcibdir.

İkinci derece — Sâlihlerin vera'idir ki, harâmlarla berâber, şübhelilerden de kaçınmaktır. Şübheliler de, üç kısımdır: Ba'zısından sakınmak vâcibdir. Ba'zısından, müstehabdır. Ba'zısından sakınmak ise, vesvesedir, kuruntudur ve fâidesizdir. Meselâ, belki birinin mülküdür diye av eti yimemek [ve belki Besmelesiz kesilmiştir veyâ kitâbsız kâfir ve mürted tarafından kesilmiştir diyerek, kasabdan et almamak] ve belki sâhibi ölüp vâris eline geçmiştir diye, âriyet ya'ni ödunc aldığı evden çıkmak, hep kuruntudur. Bu şübheleri gösterecek bir nişân, alâmet olmadıkça, kuru düşünce, vesvese olup, hiç fâidesi yokdur.

Üçüncü derece — Müttekîlerin vera'idir ki, harâm ve şübhell olmayıp, halâl olup, fekat şübheli veyâ harâma sebep olmak korkusu olan şeylerden sakınmaktır. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, **(Bir kimse, tehlikeli olan şeyin korkusundan dolayı, tehlikesiz şeyden sakınmadıkça, mütteki olamaz!).** Ömer «radiyallahü anh» buyurdu ki, (Bizler harâma düşmek korkusu ile, halâllerin onda dokuzundan kaçındık). Bunun içindir ki, yüz dirhem gümüş alacağı olan bir kimse, doksandokuz dirhem alırdı. Ağır gelmek korkusundan, temâmını alamazdı. Alî bin Ma'bed diyor ki, bir evde kirâcı idim. Birgün, birisine mektûb yazmışdım. Mektûbu divarın tozu ile kurutmak hâtırıma geldi. Sonra dedim ki, bu divar, benim malım değildir, kurutmamalıyım. Fekat, yine dedim ki, bu kardarcık şeyin zararı olmaz. Divârdan toprak alıp mürekkebi kurutdum. O gece rü'yâda, birisi dedi ki, (Divâr toprağının zararı olmaz diyenler, yarın kıyâmet gününde anlarlar). Bu derecede olanlar, en küçük şeyden sakınırlar. Belki, bu şey, büyük şeylere yol açar derler. Yâhud, âhiretde müttekîlerin derecesinden düşmemek için sakınırlar. Bunun içindir ki, Hasen bin Alî «radiyallahü anhümâ», çocuk iken zekât malından ağzına bir hurma koymuşdu. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» **(Pis pis onu at!)** buyurmuşdu. Halife Ömer bin Abdül'azizin yanına ganîmet eşyâsından misk getirdiler. Burnunu tıkadı. Bunun fâidesi kokusudur. Bu ise, müslimânların hakkıdır dedi. Büyüklerden biri, bir gece, bir hastanın başında bekliyordu. Hasta ölünce kandili söndürdü. Kandilin yağı, şimdi vârislerin hakkı oldu dedi. Halife Ömer «radiyallahü anh» ganîmet malından bir parça miski evine bırakmışdı. Birgün eve gelince, âilesinin baş örtüsünde misk kokusu duydu ve sordu. Miski yerine koyuyordum, elim koktu. Elimi baş örtüme sürdüm deyince, Ömer «radiyallahü anh» baş örtüsünü alıp iyice yıkadı, kokusu kalmayınca geri verdi. Bunun zararı yok idi. Lâkin Ömer «radiyallahü anh», âdet olmasını önlemek istedi. Harâm korkusu ile halâli terk ederek, müttekîler sevâbi-

na kavuşmak istedi. Ahmed bin Hanbelden sordular ki, hadîs-i şerîf yazılı bir kâğıd bulan kimse, sâhibine sormadan, bunun kopyasını alabilir mi? Hayır dedi.

İnsan, mubâh olan dünyâ işlerine çok dalarsa, şübheli olanları yapmağa başlar. Belki, halâlden çok yiyen, müttekilerin derecesine eremez. Çünkü, mi'de halâl ile dolunca, şehvet harekete gelir. Câiz olmıyan şeyler yapılabilir. Kadınlara, kızlara bakmak tehlikesi baş gösterir. Zenginlere, mal, mülk, mevki' sâhiblerine imrenerek bakmak da, dünyâ hırsını arttırır. Onlar gibi olmak ister. Harâm toplamağa başlar. Bunun içindir ki, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», **(Dünyâyâ gönül bağlamak, günâhların başıdır)** buyurdu. Ya'nî mubâh olan şeylere düşkün olmak, kalbi dünyâyâ çevirir. Çok mal toplamak ister. Bunu da, günâh işlemeden yapamaz. Mal toplamağı düşündükçe, Allahü teâlâyı unutmağa başlar. Bütün kötülüklerin başı, kalbin Allahü teâlâdan gâfil olmasıdır. Süfyân-ı Sevrî, birisi ile birlikte evin kapısında duruyordu. Önlerinden, süslenmiş bir adam geçdi. Arkadaşı, bu adama bakarken, Süfyân mâni' olup, eğer sizler bakmamış olsanız, böyle isrâf yapmaz idi. Bunun isrâf günâhına, siz de ortak oluyorsunuz buyurdu. [Kur'ân-ı kerîmi, mevlidleri mûsikî ile, gazel okur gibi okuyan hâfızların da, günâha girmelerine sebep, onları dinliyenlerdir. Günâha sebep olanlar, işliyenler gibi azâb göreceklerdir].

Dördüncü derece — Siddikların vera'idir. Siddiklar, harâma sebep olmak korkusu bulunmıyan halâllerden de sakınır. Bunları meydana getiren sebeplerden birine harâm karışmış olmasından çekinirler. Meselâ, Bişr-i Hâfî, sultânların veyâ adamlarının yaptırdığı çeşmelerden su içmezdi. Ba'zıları, hacca giderken, sultânların yaptırdığı su kanallarından sulanmış bağların üzümünü yimezdi. Birinin yolda, na'lini kopmuşdu. Sultân geçiyordu. Gece, onun ışığı ile, na'linini bağlamadı. Bir gece, bir kadın iplik iğriyordu. Sultân geçdi. İpliğini sultân ışığı ile bükmemek için, sultân geçinceye kadar işlemedi. Zünnûn-ı Mısıriyi habs etmişlerdi. Günlerce aç kalmışdı. Bir kadın, iplik parası ile hâzırladığı yemekten gönderdi. Yimedi. Kadın işitince, gücenip, halâl para ile yaptığını biliyorsun, niçin yimedin dedi. Evet yemek halâl idi. Fekat, zâlimin tabağı içinde getirdiler buyurdu. Yemeği zindâncıların tabağında getirmişlerdi.

Siddikların vera'ı, en yüksek derecededir. Fekat, bu derecede olmıyanlar, vesveseye düşer. Fâsıkların elinden birşey yimezler. İş böyle değildir. Fâsıktan değil, zâlimden kaçınmak lâzımdır. Zâlim, başkasının hakkını kullandır. Harâm yimektedir. Fekat, meselâ zinâ yapan kimsenin kazancı zinâdan değildir ki, harâm olsun. Harâmdan sakınmak vera'dır. Yoksa çamaşır yıkarken, su kullanırken, acabâ temiz mi diye vesvese etmek, vera' değildir. Siddiklar, böyle vesvese yapmazdı. Her buldukları su ile abdest alırlardı. Elbisenin, suyun temizliğinde vesvese etmek, gösteriş yapmağa yaklaşır ve nefsin hoşuna gider. Hâlbuki, Siddikların vera'ı, kalb temizliğidir. Bunu insanlar görmez. Bunun için nefse güc gelir.

Beşinci derece — Mukarrebler ve muvahhidler vera'ı olup, Allahü teâlâ için olmıyan herşeyden, yimekten, içmekten, yatmaktan, söylemekten sakınırlar. Yahyâ bin Mu'âz ilâc içmişdi. Zevcesi, odada biraz dolaş dedi. Gezmeğe bir sebep göremiyorum. Otuz senedir hesâb ediyorum. Allah rızâsı için olmıyan bir hareketde bulunmadım dedi. Bunlar, din için niyet etmedikçe hareket etmezler. Yimeleri, ibâdete lâzım olan aklı ve kuvveti bulmaları niyetli iledir. Her sözleri, Allah içindir. Başka niyetleri harâm bilirlir.

Bu dereceleri bildirmekten maksadımız, bunları okuyarak, duyarak, kendimizi anıyalım. Birinci dereceden de ne kadar uzağız. Lâfa gelince, durmadan söyleriz. Meleklerden, göklerden, kıyâmetin nasıl olacağından, Allahü teâlânın sıfatlarından sorarız, konuşuruz. Halâle, harâma, şerî'atin emirlerine gelince, su-

sanız. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, (İnsanların en kötüsü, köşkler, çeşitli yemekler, renkli elbiseler içinde, boş oturup, herkese hoş gelen, lüzümsüz sözlerle vakt gecirenlerdir).

3 — Halâl ve harâmlar: Çok kimseler, dünyâ malını, hep harâm sanır. Bazısı da, dünyâdaki şeylerden çoğu harâmdır der. Burada, insanlar üç dürlüdür: Bir kısmı vera'da ileri gidip, yalnız meyve, balık, av eti gibi şübheli olmıyan şeyleri yiriz der. Bir kısmı da, tenbel, miskin oturup, her istediğimizi yiriz, hiçbir şey ayırd etmeyiz der. Üçüncü kısım, herşey yimeli ammâ, lüzûmu kadar, der. Bunların üçü de yanılmaktadır. Doğrusu şöyledir ki, (Halâl meydandadır. Harâm meydandadır. Şübheller ikisi arasındadır. Kiyâmete kadar böyledir). Nitekim, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» böyle buyurmuşdur.

Dünyâ malından çoğu harâm diyen yanılıyor. Evet, harâm çokdur. Fekat, dahâ çok değildir. Çok başkadır, dahâ çok, başkadır. Nitekim, hasta çokdur, tuccâr çokdur, asker çokdur. Fekat, insanların çoğu değildir. Zâlimler çokdur. Ammâ mazlûmlar dahâ çokdur. (İhyâ) kitâbımızda, bunu uzun bildirdik.

Şunu iyi bilmelidir ki, insanlara, (Muhakkak halâl olan, Allahü teâlânın halâl bildiği şeyleri yiyiniz!) diye emr olunmadı. Bunu kimse yapamaz. Belki, (Halâl olduğunu bildiğinizi yiyiniz!) denildi. Harâm olduğu meydanda olmıyan şeyleri yiyiniz denildi ki, bunu herkes yapabilir. Nitekim, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», bir müşrikin destisinden abdest aldı. Ömer «radiyallahü anh», hıristiyân kadının destisinden abdest aldı. Eshâb-ı kirâm «aleyhimürrıdvân», kâfirlerin verdiği suyu içerlerdi. Hâlbuki, pis, necs olan şeyleri yimek harâmdır. Kâfirler ise, çok kerre pis olur. Elleri ve kapları şerâblı olur. Hepsi leş yir. [Ya'nî, Besmelesiz kesilen veyâ kesilmeyip başka sûretle öldürülen hayvânları yirler]. Fekat, pisliği görülmedikce, temiz diyip yirlerdi. Aldıkları kâfir şehirlerinde, kitâblı kâfirlerden et, peynir satın alır, yirlerdi. Hâlbuki, o şehirlerde müslimân olmıyanlar arasında içki satan, fâiz alıp veren ve dünyâyâ gönül bağliyan yok değildir. Bu bakımdan insanlar altı kısmdır:

Birinci kısım — Yabancıdır. Sâlih mi, fâsık mı belli değildir. Meselâ, bir köye gidince, herkesle alış-veriş etmek câizdir. Herkesin elinde bulunanın, kendi malı olduğunu kabûl etmelidir. Harâm olduğunu gösteren bir nişân bulunmadıkca, halâl bilmeli ve satın almalıdır. Böyle kimselerle alış-veriş etmeyip, sâlih bildiği birisini aramak vera' olur. Fekat vâcib değildir.

İkinci kısım — Sâlih bildiğin kimselerdir. Bunların malını yimek câizdir. Yimek vera' olmaz. Belki vesvese olur. Yimediğin için, o kimse incinirse, yimemek günâh olur. Sâlih kimselere sû'i zan, ya'nî kötü gözle bakmak günâhdır.

Üçüncü kısım — Zâlim kimselerdir. Yol kesiciler, hırsızlar, sultân adamları gibi kimselerden, malının hepsi veyâ çoğu harâmdan olan kimselerden birşey almak câiz değildir. Ancak, halâl olduğu bilinen veyâ halâl alâmeti bulunan kimsenin malını satın almak câiz olur.

(Hadîka) sonunda buyuruyor ki, (Vera') ya'nî halâle, harâma dikkat etmek abdeste ve necâsete dikkat etmekden dahâ mühimdir. Fekat zamanımızda halâl ve harâmı gözetmek, hattâ Ebülleys-i Semerkandînin en kolay olan fetvâsına bile uymak çok güc oldu. Bu fetvâyâ göre, malının çoğunun halâl olduğu sanılan kimsenin verdiği hediye alması, onunla alış-veriş ve kirâlamak câiz olur. Malının çoğu halâl olduğu sanılmıyan kimse ile bunlar câiz olmaz. Çünkü, harâm olduğu bilinen mal elden ele geçince, harâmlığı yok olmaz. Harâm mal vârise kalınca, buna halâl olur denildi ise de, bu kavîl zâifdir. (Kâdihân) fetvâsında diyor ki, (Zamanımızda, şübheli maldan sakınmak imkânsız oldu. Şimdi, müslimânların, harâm olduğunu iyi bildiği şeyden sakınmaları vâcibdir). Şimdi ise, iş da-

hâ güc oldu. Çünkü hadis-i şerîfde, (Her yıl, kendinden önceki yıldan dahâ kötü olacaktır) buyuruldu. Bunun için, bugün vera' ve takvâ, kalbi, dili ve bütün uzv-ları harâmıdan korumaktır ve insanlara zulm yapmamaktır ve insanlara ve hay-vânlara işkence yapmamaktır ve işcinin ücretini hemen vermektir. Gönül rızâsı olmadan, talebesine bile iş yaptırmamaktır ve herkesin elinde bulunan malı onun mülkü bilmektir. Gasb, zulm, rüşvet, hırsızlık, fâiz, harac ve hıyânet yol-larından biri ile [ve alkollü içki satarak] ele geçtiği açıkça bilinen bir malı onun mülkü olmaz. Bunu ondan almak, kullanmak, yimek halâl olmaz. Başka malları, mülkü kabûl edilir. Onları ondan almak harâm olmaz. Harâmıdan topladığı mal-ları birbirleri ile karıştırsa, bundan verince, harâm olduğunu tanımadığı malı, parayı almak câiz olur. Çünkü, İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfeye göre, böyle harâm-dan gelen [ve emânet olarak alınan] paraları karıştırdınca, hepsi habîs mülkü olur ve sâhiblerine benzerlerini ödemesi lâzım olur. Mülkü olan bu malları iste-diği gibi kullanması câiz olur. İki imâma göre, kullanması ancak benzerlerini ödedikten sonra halâl olur. Fâsid akd ile habîs mülk olan malı kullanmak ise, hiç câiz değildir. (Bizâziyye) de, nemâz sonunda diyor ki, (Fakîrlere zekât ver-mek için, zenginlerin vekili olan kimse, topladığı zekâtları birbirleri ile karıştı-rınca, hepsi kendi mülkü olur. Fakîrlere kendi malından sadaka vermiş olur. Zen-ginlerin zekâtları verilmiş olmaz. Zenginlerden aldıklarını onlara ödemesi lâzım olur. Fakîrlere, önceden bu kimseye izin vermiş olsalardı, onların vekilleri olarak toplamış olur, fakîrlerin mallarını birbirleri ile karıştırmış olurdu ve zekâtlar ve-rilmiş olurdu). (Câmi'ul-fetâvâ) da diyor ki, (Bey' ve şirâ bilgilerini öğrenmeden ticâret yapmak halâl olmaz. Her tâcirin bir fikh âlimi bulup, işlerini buna danı-şarak yapması, böylece fâizden ve fâsid alış-verişten kurtulması lâzımdır).

İmâm-ı Kerhî fetvâsında (Harâm semeni göstermeden satın alınan mebi' müş-teriye halâl olur. Eğer, söz kesilirken, harâm olduğu bilinen semen hâzir olup, buna işâret edilir ve bâyı'a bu semen verilirse, müşteri mebi'e habîs olarak mâ-lik olur). (Hadîka) da el âfetlerinin sonunda diyor ki, (Gasb edilmiş veyâ hırsız-lık, hıyânet gibi harâm yoldan elde edilmiş olduğu bilinen bir malı, hediye, sa-daka, mebi', semen ve ücret olarak almak, kirâ ile kullanmak halâl değildir. Yal-nız vârisin, mal sâhiblerini bilmediği zaman, mîrâs kalan böyle malları alması ha-lâl olur. Malın böyle harâm olduğu iyi bilinmezse, herkesin alması câiz olur).

Dördüncü kısım — Malının çoğu halâl olup, harâm da karışık bulunan kim-sedir. Meselâ köylü, sultâna da hizmet edip birşey almış ise veyâ tüccâr, sultân adamları ile de mu'âmele etdi ise, bunların malı halâldir. Bunlarla alış-veriş et-mek câiz ise de, etmemek kıymetli vera'dır. Abdüllah ibni Mubârekin vekili, Bas-radan yazdı ki, sultân adamları ile mu'âmele yapan kimselerle alış-veriş ediyο-ruz. Cevâbında buyurdu ki, başkaları ile mu'âmele etmiyorlar ise, bunlardan bir-şey almayınız. Başkaları ile de mu'âmele ediyorlar ise, mu'âmele yapınız!

Beşinci kısım — Zâlim olduğu bilinmiyen, malı belli olmıyan, fekat üzerinde zâlimler alâmeti bulunan, onların kıyâfetini taşıyanlardır. Ellerindeki malın halâl olduğu bilinmedikce, bunlarla alış-veriş etmemelidir.

Altıncı kısım — Zâlim kıyâfeti bulunmiyan, fekat fîsk alâmeti bulunan kim-selerdir. Meselâ, ipek elbise giyer, altın yüzük veyâ sâ'at gibi harâm kullanır. İç-ki içer. Yabancı kadınlarla konuşur. Yaptıklarının günâh olduğuna inanıyor, ken-dilerini suçlu biliyorlarsa bunlarla mu'âmele harâm olmaz. Çünkü, günâh işlemek-le malları harâm olmaz. Ancak, günâhdan kaçmiyan, harâm maldan da kaçın-maz denilirse de, bu düşünce ile, malına harâm denilemez. Zâten, kimse günâh-sız değildir. Günâh işleyip de, kul hakkından korkanlar çokdur.

[Halâli, harâmı ayırd etmiyen, farzı yapmağa, harâmıdan kaçınmağa ehem-miyyet vermiyen mürted olur. Bununla alış-veriş edilmez. Malı, mülkü, onun ol-maz. Nikâhı sahih olmaz. Müslimânlardan, mîrâs alamaz. Kelime-i şehâdet ge-

tirse, nemâz kılrsa, ben müslimânım dese de, müslimân olmaz. Bu sözlerine ve ibâdetlerine inanılmaz. Dinden çıkmasına sebep olan şeye pişmân olması, buna tevbe etmesi lâzımdır. (Dürr-ül-muhtâr) da diyor ki, karı koca mürted olup, dâr-ül-harbe yerleşseler, orada çocukları ve torunları olsa, hepsini esir alsak, kendileri ve çocukları müslimân olmazsa katli olunur. Torunları ise esir edilir. Çünkü, çocukları, babaları gibi mürtedir. Torunları, dedeye tâbi' olmaz. Kâfir oğlu kâfir olurlar].

İşte, buna göre alış-veriş etmek lâzımdır. Bunlara dikkat ettiği hâlde harâma düşen kimse, günâhlı olmaz. Nitekim, necâsetle kılınan nemâz kabûl olmaz. Fekat, necâset olup da, bilmesek kabûl olur. Necâset olduğunu nemâzdan sonra anlasa, kazâ etmek lâzım gelmez de demişlerdir. Resûlullah «sallallahu aleyhi ve sellem», nemâz içinde, na'lini çıkardı. (Cebri'î «aleyhisselâm», na'linin kırılı olduğunu haber verdi) buyurdu ve nemâzi kazâ etmedi.

(Bu maldan kaçınmak lâzım değilse de, kıymetli vera'dır) dediğimiz yerlerde, bu malı nereden aldın demek câiz olur. Fekat, sorunca o kimse incinirse, sormak harâm olur. Çünkü vera', ihtiyâtlı olmaktır. Müslimânı incitmek ise harâmıdır. O hâlde, güzellikle sormalı. İkrâm ediyorsa, bir behâne ile yimemelidir. Çâresiz kalırsa, incitmemek için yimelidir. Başkasına da sormamalıdır. Çünkü, kendisi işitirse dahâ çok üzülür. Tecessüs ve gıybet ve sû'i zan olur ki, hepsi harâmıdır. İhtiyâtlı davranmak için halâl olmazlar. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» müsâfir olduğu zaman, ne verseler kabûl buyururdu. Nerden aldınız diye sormazdı. Hediye de kabûl eder, sormazdı. Ancak şübheli olduğu meydanda ise, meselâ Medine-i münevvereye yeni teşrif buyurduğu zaman, getirdikleri şeylere, hediyeye mi, sadaka mı diye sorardı. Çünkü, o zaman şübheli idi. Sorunca, kimse incinmezdi.

Bir yerde, yağma edilmiş, çalınmış şeyler ve hayvânlar satılıyorsa, çoğunun harâm olduğunu bilen kimse, buradan birşey satın almamalıdır. Eğer ihtiyâcı çoksa, nereden aldın diye sormalı. Halâlden olduğu anlaşılana almalıdır. Çoğunun harâm olmadığı biliniyorsa, sormadan almak câiz ise de, sormak vera' olur.

İnsan necâsetini yalnız başına satmak ve insandan ayrılan herşeyi satmak harâmıdır. Hepsini gömmek lâzımdır. İnsan necâsetini yalnız başına da kullanmak câizdir. Toprak veyâ başka şeyle karışık satmak ve kullanmak sahîhdür. Hayvan gübresi, yalnız olarak da satılır ve kullanılır. Diğer üç mezhebde gübre satmak da câiz değildir.

Mekke-i mükerreme şehrinde, binâ, arsa, tarla satmak câizdir. Bunun gibi, bir kimsenin vakf erâzi üzerine yaptığı binâ mülkü olur. Bunu satması câiz olur. Mekkedeki binâları hac zamanında hâcılara kirâyâ vermek harâmıdır. Onlara ücretsiz olarak ikrâm olunur. (Bedâyi') de, beşinci cild, 146. cı sahîfede diyor ki, (Mekkedeki evleri, hac zamanında, hâcılara kirâ ile vermek mekrûhdur).

Şerâb yapan müslimâna üzüm ve şıra satmak câizdir. Müslimânların şerâb satması ve bundan aldığı para harâmıdır. Hattâ borcunu ödemek için, müslimân şerâb satsa, alacaklinin, bu parayı alması harâmıdır. Zimmideki borcunu, şerâb parasından alması halâldir. Fekat, tenzihen mekrûhdur. [İkinci kısımda kırkıncı ve üçüncü kısımda altıncı maddelere bakınız!].

İbni Âbidîn, hayvân zekâtının sonunda ve Kâdî-zâde Ahmed efendi, (Birgivi vasiyyetnâmesi şerhi) nde diyor ki, (Bir kimse, elindeki kat'i harâm olan maldan sadaka verse, sevâb umsa, alan fakîr, harâmdan olduğunu bilerek, verene Allah râzı olsun dese, veren de veyâ başka bir kimse de âmin dese, hepsi kâfir olur). İbni Âbidîn, burada buyuruyor ki, (Harâm olduğu bilinen belli mal ile câmi' yaptırmak ve başka hayr yaptırmak ve bunlara karşılık sevâb beklemek de küfrdür).

İbni Âbidîn zekât verilecek yerlerin sonunda buyuruyor ki, kendisine ve bakması vâcib olanlara lâzım olandan fazla malı bulunan kimsenin sadaka vermesi

müstehabdır. Bakması vâcib olan kimsesi muhtâc iken, bunun sadaka vermesi günâhdır. Sıkıntıya sabr edemiyecek kimsenin, kendi muhtâc olduğu malı, parayı sadaka vermesi câiz değildir. Tahrimen mekrûhdur. Sadaka veren kimsenin; sadaka sevâbını, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» efendimize ve bütün mü'minin ve mü'minâta göndermeğe niyyet etmesi iyi olur. Çünkü, kendi sevâbı azalmaz ve hepsine de ayrı ayrı, hep o kadar sevâb verilir.

Bir kimse, sultândan hediye, sadaka alsın ve bunun, birinden zulm ile alınmış olduğunu bilse, sultân, zulm ile, zor ile aldığı bu malı, kendi halâl malı ile veyâ başkasından zulm ile aldığı mal ile karıştırmış ise, alana câiz olur. Yalnız o malı verirse, alması câiz olmaz. Çünkü, başka mal ile karıştırdınca, hepsi sultânın mülkü olur. Sâhibinin o malda hakkı kalmaz. Malın benzerini, benzeri yoksa, kıymetini sâhibine vermesi lâzım olur. Vermeden kullanması halâl olmaz. Başka mal ile karıştırmazsa, mülkü olmaz. Sultân, zulm ile aldığı mal ile, gıdâ maddesi satın alıp, fakîre yidirse, yimesi halâl olur. Zulm ile aldığını bilmiyen kimsenin, zulm ile toplanan maldan yimesi câiz olup, bilmemesi özr olur. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, (İstemedenden verilen şeyi alınız! Allahü teâlânın gönderdiği rızktır). Hükûmet adamlarından hediye almak câizdir. Bir kimse, bir ta'âm çalsın, zorla alsın, çığıniyerek yutsa, yidiği halâl olur. Eline geçirmesi harâm ise de, malın kendi değişince mülkü olur. Böyle bir ta'âmı pişirdikten sonra, satsın veyâ hediye etse, alanın yimesi câiz olur. Çünkü çalınan, zorla alınan et pişince, buğday un yapıncı, mülk olur. Sâhibine kıymetini vermek vâcib olur. Kıymetini vermeden yimesi, satması, hediye, sadaka vermesi nâfiz [ya'nî sahîh] olur. Fâsid bey' ile satın aldığı malı kullanmasına benzer. Zorla aldığı malı satsın, bedeli halâl olur. Hâlbuki mırdar eti, ya'nî leş eti ve domuz eti ve şerâb gibi kendileri kat'i, açık delîl ile harâm olanlar böyle değildir. Bunlar, hiçbir zaman halâl olmaz. Sâhibi satsın, hediye etse, halâl etse de, yimek câiz olmaz. Bunlara halâl diyen, yirken Besmele çeken kâfir olur. Kat'i harâmların hepsi böyledir. Meselâ, nikâhı harâm olan kadınlarla evlenmeğe halâl diyen kâfir olur.

İbni Âbidîn, beşinci cildde buyuruyor ki, (Âlimlerin çoğuna göre, müslimân ölüp, şerâb parası bırakırsa, vârislerin bu parayı alması halâl olmaz. Gasb edilmiş mal ve zulm ile alınan ve rüşvet, çalgı, tegannî ücretleri, kumar paraları da böyledir. Vârislerin, bu paraları sâhiblerine geri vermesi, sâhibi bilinmiyorsa, fakîrlere dağıtması lâzımdır. Vârisler bir malın harâm olduğunu biliyorsa, sâhiblerine geri vermesi vâcib olur. Sâhibleri bilinmiyorsa, fakîrlere dağıtması vâcib olur. Kullanması harâm olur. Ölenin harâm kazandığını bilir, fekat hangi malın harâmdan geldiğini ayıramazlarsa, mirâsın hepsi halâl olur ise de, fakîrlere vermeleri iyi olur. Kullanmaları harâm olan malı vererek satın aldıklarını yimeleri ve kullanmaları halâl olur. Harâm malın vârislere halâl olacağı da bildirildi ise de, bu söz za'îfdir. Tegannî, çalgı ücretleri, pazarlıkla olmayıp, parasız okursa, hediye olarak aldıkları para habîs olmaz. Halâl olur. Dilencinin birikirdiği para ve mal habîsdir. Bir kimse, harâm olarak edindiği malı başkasına verse, o da, başka birine verse, harâmdan geldiğini bilenlerin bunu alması harâm olur. Fâsid satış müstesnâdır. Zevce, kocasının harâm para ile satın aldığını, habîs olarak edindiğini yirse, kullanırsa, câiz olur. Günâh kocasına olur.

Herşey ile yarış etmek ve bilmece çözmek halâldir. Bunları kumar ile yapmak harâmdır. Koşarak veyâ at ile ve harbde kullanılan şeylerle yapılan yarışlarda, bir taraftan mal şart etmek de câiz olur. Ya'nî iki kişiden yalnız biri, sen kazanırsan, ben sana vereceğim. Ben kazanırsam, sen bana vermiyeceksin derse veyâ bir üçüncü kimse, kazanana ben vereceğim derse câiz olur. Fekat harbe hâzırlık için yapılmaları lâzımdır. Oyun, gösteriş, övünmek için yapılan her yarış mekrûh olur. Nemâza mâni' olacak kadar devâm ederse, harâm olurlar.

Harbde kullanılan şeyleri öğrenmek mendûbdur. 393 ve 493. cü sahifelere bakınız! İki tarafın da mal vermesi şart edilirse (kumâr) olur. Kumâr oynamak harâm-
dır. Bir üçüncü kimse de yarışa katılıp, ikisini de geçerse, ikisinden de alması,
ikisini de geçemezse, ondan birşey alınmaması şartı ile, ikisinden geride kala-
nın, geçene mal vermesini şart etmek câiz olur. Kibleye karşı atış mekrûhdur.

İki ilm adamının bir konuda münakaşa edip, bir taraflı mal şart etmeleri de
câizdir). Şeri'ate uygun, sahîh ve câiz olan satışlarda, sözkeshilirken, müşteriye
satın aldığı maldan başka bir şey de vermek şart edilmezse, satıcı tarafından
hediye olarak verilen mal için, müşteriler arasında kur'a çekmek harâm olmaz.
Müslimân, ikrâmiyyeli mal satın alması değil, ucuz ve iyi malı satın alması dü-
şünmelidir. Üçüncü kısımda, 6. cı maddede, (Fâsid satışlar) a bakınız!

(İbni Âbidîn), imâm seçimini anlatırken diyor ki, (Şeri'ata uygun olan hakla-
ra, şartlara eşit olarak mâlik olanlar arasından birini seçmek için, (Kur'a) yapı-
lır). [Kur'a çekmek câizdir ve sünnettir. İki veyâ çok kimse, aralarında para top-
layarak bir emânetçiye bırakıp, bunu fakirlere, hayr kuruluşlarına dağıtmaları
câiz olduğu gibi, onlar arasında Kur'a çekip kazananlarına dağıtmaları da câ-
izdir. Kendi aralarında piyango çekip kazananların, paranın hepsini veyâ bir kıs-
mini paylaşmaları kumar olur. Geri kalan kısmı hayr yere bağışlamaları, bu
piyangoyu kumarlıktan kurtarmaz. Herbirinin, kendi verdiği alması lâzımdır.
Bunu içlerinden birine hediye edebilir. Emânetçinin ücretini, paraları oranında
öderler. Emânetçi bu parayı kullanamaz. Meselâ bankaya yatıramaz. Banka emâ-
netçi olamaz. Kendilerinden biri emânetçi olabilir. Piyango çekmek, bir kutu-
dan kapalı ism veyâ numara çekmek veyâ bir yarışta kazanacakları önceden
tahmîn etmek veyâ başka şekillerde yapılır].

Bilerek Besmele çekerse denildi. Bundan maksad, yidiği şeyde, yaptığı iş-
de, harâm bulunduğunu bilmesidir. Bunu bilmezse, ma'zûr olup, afv olur. İslâm
memleketlerinde, hattâ bugün için, dünyânın her yerindeki müslimânların, ah-
kâm-ı şer'iyyeyi, ya'nî şeri'ati öğrenmesi kolay olup, lüzümlü şeyleri öğrenme-
mek, bilmemek özer değil, suç olur. Fekat, tatbikatde, yanlış yapmak, bilmiyerek
yapmak özer olur. Meselâ, şerâb içmenin harâm olduğunu bilmek lâzımdır. Bil-
memek özer değil, suçdur. Fekat, içinde şerâb karışık hoşafı veyâ ilâci veyâ şer-
beti, karışık olduğunu bilmiyerek içmek, günâh olmaz. Karışık olduğunu bilme-
mesi özer olur. Domuz etinin harâm olduğunu bilmemek özer değildir, suçdur. Ko-
yun, sığır eti ile pişdi sanarak, domuz eti ile pişmiş yemeği yemek özer olur, afv
olur. (Şir'a-tül-İslâm) ikiyüzkırkaltıncı sahifesindeki hadîs-i şerîfde, (Allaha ve
Âhîret gününe inanan kimse, şerâb içilen sofraya oturmasını!) buyuruldu. Arka-
daşlarının gönlünü hoş etmeği niyyet ederek oturup, şerâb içmemek câiz olur
demek ve (Amel niyyete göre değeri) hadîs-i şerîfini söylemek, doğru değil-
dir. Çünkü niyyet, ibâdetlere ve muhâh işlere te'sir eder. Harâm işler, iyi niyyetle
câiz olmaz. Yeğitlik göstermek veyâ para, mal kazanmak için gazâ eden kimse,
cihâd sevâbı kazanmaz. Muhâhlar iyi niyyetle yapılıncaya hayr olup sevâb kaza-
nılır. Fekat, mü'min kardeşinin gönlünü hoş etmek niyyeti ile harâm işlemek câiz
olmaz ve (Mü'mini sevindiren, Allahü teâlâ sevindirir) hadîs-i şerîfine uyulmuş
olmaz. Ancak zarûret ve fitne uyandırmamak için, içmemek şartı ile oturabilir
ise de, önceden bundan sakınmak lâzımdır.

İbni Âbidîn, beşinci cild, (İkrâh) bahsinde buyuruyor ki, ölüm ile tehdid edi-
lerek zorlanan kimsenin, leş, domuz eti yimesi ve kan, şerâb içmesi halâl olur.
İçmeyip öldürülürse, azâb çeker. Zarûret hâlinde bunların halâl olacağını bilme-
diği için yemez, içmez, öldürülürse, günâh olmaz. Dâr-ül-harbde imâna gelen kim-
se, farzı, harâmı işitince; dâr-ül-İslâmda imâna gelen veyâ bâliğ olan da, o ân-
da, farzları yapması, harâmlardan kaçınması lâzım olur. Dâr-ül-İslâmda farz ol-
duğunu öğreninceye kadar, kılmadığı nemâzları ve tutmadığı oruçları kazâ et-

mesi lâzım olur. Bilmemesi, terk etmek günâhından kurtulması için özr olur. Öğrenmeği terk etti ise hiç özr olmaz.

İbni Âbidîn beşinci cild, ikiyüzyetmişikinci sahîfede buyuruyor ki, (Rüşvet olarak istenip alınan mal, insanın mülkü olmaz. Veren, geri isteyebilir. İstemeden verdi ise, geri isteyemez. Fekat alanın geri vermesi vâcib olur. Bir âlime, kendine şefâ'at etmesi veyâ zulmden kurtarması için, önceden verilen şey rüşvet olur. Fekat sonra verilen hediyyesini alması câiz olur. Önceden istemesi harâm'dır. Önceden verilen hediyyeyi alması câizdir, denildi. Hocanın talebesinden hediye alması da câiz denildi. Dînine, malına, cânına zarar gelmesinden korkan kimsenin rüşvet vermesi câizdir. Dînini, malını ve cânını, hükûmet adamlarının zulmünden korumak için ve hakkını kurtarmak için birşey vermek rüşvet olmaz. Alana günâh olur). Hac bahsinde bildirildiği gibi, farzları yapabilmek ve harâmlardan kurtulabilmek için verilen mal da rüşvet olmaz. Bunları almak günâh olur. Dördüncü cild, üçyüzüncü sahîfede hâkimin rüşvet alması harâm olduğunu anlatırken rüşveti dörde ayırmaktadır: Müftî, hâkim, vâli olmak için rüşvet vermek ve birinin, haklı dahî olsa, me'mûra, hâkime rüşvet vermesi ve bunların almaları harâm'dır. Çünkü, zâten vâcib olan şeyi yapmak için birşey almak câiz değildir. Bu işleri yaptıktan sonra, istemeden verilen hediye, rüşvet olmaz. Me'mûrların zulmünden kurtulmak veyâ hakkını almak, malını, cânını, dînini, ırzını korumak için me'mûra veyâ aracıya vermek câizdir. Bunların alması harâm'dır. Zulm yapılması için vermek ve almak harâm'dır.

Hükûmetin piyasaya narh, [fiyât] koyması câiz değildir. [Hiçbirşeyin satışında kâr haddi yoktur. Herkes, istediği kadar kâr ile satabilir]. İbni Âbidîn, beşinci cildde buyuruyor ki, (Enes bin Mâlik «radıyallahü anh» buyurdu ki, Medîne-i münevverede, pahâlilik oldu. Yâ Resûlallah «sallallahü aleyhi ve sellem»! Fiyâtlar yükseliyor. Bize (Si'r) ya'nî kâr haddi koyunuz! denildi. (Fiyâtları koyan Allahü teâlâdır. Rızkı genişleten, daraltan, gönderen yalnız O'dur. Ben, Allahü teâlâdan bereket isterim) buyurdu. (Dürr-ül-muhtâr) daki hadîs-i şerîfde, (Kâr haddi koymayınız! Fiyât koyan, Allahü teâlâdır) buyurdu. Esnâfın hepsi fiyâtları, fâhiş olarak [mal oluş fiyâtının iki misline] artırdığı, millete zarar ve zulm hâline geldiği zemân, hükûmetin, tüccârlara danışarak uygun bir narh, kâr haddi koyması câiz olur).

Küçük çocuğun muhtâc olduğu şeyleri, anası, babası, amcası ve erkek kardeşi, onun malı ile satın alabilirler ve bu şeylerini ona satabilirler.

Vakf câmi', binâ harâb olunca, işe yaramıyan parçaları satılıp, kendi ta'mîrine, ta'miri mümkün değilse, yakın bulunan bir vakf binânın ta'mîrine, onun ihtiyâcına sarf edilir. Başka bir yere sarf edilemez. Üçüncü kısımda, altıncı maddeye bakınız!

(İhtiyâr) da diyor ki, (Tesbîh, tahmîd, tekbîr ve Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîf ve fıkıh kitâbı okumak sevâbdır. Ahzâb sûresinin otuzbeşinci âyetinde, (Allahı çok zikr eden erkeklerin ve kadınların günâhları afv olur ve çok sevâb verilir.) buyuruldu. Tüccârın, malını müşteriye gösterirken, bunları okuması ve kelime-i tevhîd, salevât okuması günâhdır. Bunları, para kazanmağa âlet etmek olur). İbni Âbidîn beşinci cildinde ve (Dürer) de diyor ki, (Bakkala borç para verip, o para bitinciye kadar ondan mal satın almak harâm'dır. Çünkü, istifâde etmek şartı ile ödünç vermek fâiz olur. Parayı bakkala emânet olarak vermelidir. Emânet verilen para helâk olursa, bakkâl ödemez).

NEFS

Bir ân gelir kabarır, atlasda dalga gibi,
muhit olur rûhuna, kırılmaz halka gibi.

Bir ân gelir, durulur, soğuk bir pınar olur,
her sözü kabûl eden, en kıymetli yâr olur.
Bir ân gelir, ah çeker, herşey benim olsa der,
bütün dünyâyı versen, nankördür dahâ ister.

Bir ân gelir inanır, mevlâsı sözlerine,
nedâmet yaşı dolar, o âsi gözlerine.
Bir ân gelir ki gürler, ufkunda şimşek çakar,
yılların mahsûlünü, tutar bîr ânda yakar.

Bir ân gelir, dalgasız, sessiz bir ummân olur,
bütün yaptıklarına, utanır, pişman olur.
Bir ân gelir, Fir'avn, Şeddâd ve Nemrud olur,
damarlarda dolaşan, Hannâs-ı merdûd olur.

Bir ân gelir mutî'dir, herşeyi kabûl eder,
dünyâ gözünde olmaz, dâim ibâdet ister.
Bir ân gelir, şâhlanır, kükremiş arslan gibi,
yâhud kana susamış, yaralı kaplan gibi.

Bir ân gelir, uslanıp bir (seng-i miheng) olur,
her arzûsu, Resûlün sözlerine denk olur.
Bir ân gelir, zâlimdir, rûhu inletir zâr zâr,
kendi kötü elile, kendine mezâr kazar.

Ey kalb, böyle bir nefse, uyarsan hâlin yaman!
onun hilelerine, aldanma hiçbir zemân!

39 — YİMESİ ve KULLANMASI HARÂM OLAN ŞEYLER

(Redd-ül-muhtâr) beşinci cild, ikiyüzonbeşinci sahifede buyuruyor ki, açlığı giderecek kadar yimek ve avret yerini örtecek ve soğuktan, sıcakdan korunacak kadar giyinmek farzdır. Bunlara (Nafaka) denir. Nafaka parasını kazanmak için çalışmak da farzdır. Halâlden bulmazsa, ölüm korkusu olunca, harâmdan da almak câiz olur. Ölmiyecek kadar şerâb, yoksa bevl içebilir. Ölmiyecek kadar leş, başkasının malını yiyebilir. [Üçüncü kısımda altıncı maddeye bakınız!]. (Bizâziyye) ve (Hulâsa) da diyor ki, (Birisi, aç olup yimek için leş dahî bulamıyana kolumdan kes de, yiyerek ölümden kurtul dese, kesmesi câiz olmaz. Zarûret hâlinde de, insan eti halâl olmaz). [Bu sözden, ölüm tehlikesi olana insan kanı verilemeyeceği ve insan organı takılamıyacağı anlaşılmalıdır. Bu söz insan etini yimeği yasaklamaktadır. Libya hükûmeti Evkaf idâresinin çıkardığı (El-Hedyül-islâmî) adındaki Mecellenin 1393 Hicrî ve 1973 Mîlâdî senesi ikinci sayısında, Libya Müftisi şeyh Tâhir-üz-Zâvî, fetvâsında diyor ki, (Hadîs-i şerîfde, Allahü teâlânın her hastalık için ilâc yarattığı bildirildi. Başka bir hadîs-i şerîfde, (Ey Allahın kulları! Hasta olunca, tedâvî etdiriniz! Çünkü Allahü teâlâ, hastalık gönderince, ilâcını da gönderir) buyuruldu. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem», hastaların karantinaya alınmaları, perhîz yapmaları ve temizlenmeleri gibi birçok tedâvî yolları göstermiştir. Tıb ilmini öğrenmek ve tedâvî yapmak, farz-ı kifâyedir. Tıb ilmi, din bilgisinden önce gelmektedir. Yeni ölen birinin kal-

bini ve başka organlarını diri insana takmak câizdir. Bu iş ölüye hakâret olmaz. Müslimânın kendini koruması lâzım olduğu gibi, din kardeşlerini koruması da lâzımdır. Düşman saldırınca ona karşı koymak, ya'nî cihâd etmek bunun için farzdır. Dirinin veyâ ölünün, diri için bir uzvunu vermesi, dirinin canını vermesinden, dahâ kolaydır. Zarûret olunca, birçok yasaklar mubâh olmaktadır. Ölünün de bir yerini kesmek harâmdır. İnsana ölünce de kıymet vermek, saygı göstermek vâcibdir. Fekat, zarûret olunca, bu harâmlık kalkar. Müslimân mütehasşis tabibler, bir hastanın ölümden kurtulması için, kan, diriden veyâ ölüden organ naklinden başka çâre olmadığını bildirdikleri zaman, bunu yapmak câiz olur. Din ayrılığı gözetilmez).

Yimeyip, içmeyip, açlıktan, susuzluktan ölen, günâha girer. Hâlbuki, ilâc almayıp ölen, günâha girmez. Nemâzı ayakda kılacak ve oruc tutacak kadar gidâ almak farzdır. Doyuncaya kadar yiyip içmek mubâhdır. Doyduktan sonra yimek, içmek harâmdır. Yalnız sahûrda ve müsâfiri utandırmamak için harâm olmaz. Çeşidli meyve, tatlı yimek, içmek câiz ise de, vaz geçmek iyidir. Sofrada, lüzûmundan fazla, çeşidli yemekler bulundurmamak isrâfdır. İbâdete kuvvetlenmek için ve müsâfir için bulundurmamak, isrâf olmaz. Lüzûmundan fazla ekmek bulundurmamak da böyledir.

Yimesi, içmesi harâm olan şeyler altı dürlüdür:

1 — Çok içince serhoş yapan sıvıların azını içmek de harâmdır. Şerâb ve bütün alkollü içkiler böyledir.

2 — Uyuşdurucu katı maddeler: Bunların aklı giderecek kadar fazla mikdârlarını yimek harâmdır. Az mikdârda, ilâc için kullanmak günâh değildir. Esrâr, afyon, morfin, novokain, heroin gibi. Böyle otlar tâhirdir, temizdir. Aslı mubâhdır.

3 — Necâset yimek, içmek harâmdır. İdrâr, kan, domuz eti, Besmelesiz kesilen hayvan eti gibi. (Redd-ül-muhtâr) da, müsta'mel suyu anlatırken (Habîs şeyleri yimek, içmek harâmdır) âyet-i kerîmesine necs olan şeyler de dâhildir ve (Müsta'mel su temizdir. İnsanın içmesi mekrûhdur. Bununla necâset temizlenir) diyor. Akmayan ve alanı yirmibeş metre kareden az olan suya necâset düşse, üç sıfatı değişmese de necs olur. Hayvana içirilir, çamur yapılır. Fekat, insan içmez.

4 — Zararlı maddelerdir. Cam, toprak yimek gibi.

5 — Temiz, fekat iğrenc olan şeylerdir. Sümük, yengeç, sinek, kurbağa gibi.

6 — Zehirli maddelerdir. Bakır çalığı ile zehrlenmiş yemek, zehirli ot, kokmuş et gibi. Kurdlu eti, meyveyi ve peyniri yimek de harâmdır.

Domuz eti yimemelidir, şiddetli harâmdır. Ehlî eşek eti ve sütü tahrimen mekrûhdur. Yalnız Mâlikî mezhebinde halâldir. Kasden, ya'nî hâtırında olduğu hâlde, Besmele çekmeden kesilen hayvânı ve Besmelesiz tutulan balığı ve av hayvânını, kitâbsız kâfirlerin, mürtedlerin kesdiği hayvânı yimek harâmdır. Veh-hâbiler, Ehl-i sünnete müşrik dedikleri için, hâcıların kurbanlarını yimiyorlar. Binlerle hayvanı toprak altında bırakıyorlar. Kesmeyip de, bir yerine bıçak saplıyarak, ensesine ve alınına vurarak veyâ boğarak veyâ ilâçlıyarak, elektrikliyerek öldürülen kara hayvanları, leş olur. Bunları yimek harâm olur. Besmele ile gönderilen av köpeğinin ve doğan kuşunun yakalayıp, ısırarak yaralayıp öldürdüğü av hayvanı yinir. Diri getirdikleri av hayvanını kesmek lâzımdır. Köpeğin, yaralamayıp boğduğu ve yaralayıp, etinden yidiği av, yinmez.

Avını köpek dişi ile veyâ pençesi ile yakalayan hayvanın etini yimek harâmdır. Karada, suda yaşıyan haşerâtı yimek, halâl değildir. Meselâ, kertenkele, kaplumbağa, yılan, kurbağa, arı, pire, bit, sinek, akrep, midye, yengeç ve fare, köstebek, kirpi, sincap yimek halâl değildir. Su içinde kendiliğinden ölüp, karnı üst tarafda duran balık yinmez. Ağ ile, saçma ile, ilâc ile, sarsıntı ile ölen her balık

yinir. Kitâblı kâfirlerin, kendi kitâblarına göre ve kendi dilleri ile Allahü teâlânın ismini söyleyerek kesdiklerini ve kadının, çocuğun ve cünüb olanın kesdiğini yimek câizdir. Besmele çekmesi unutulmuş kesileni ve avlanana yimek câizdir. Besmelesiz kesileni yimek de câizdir. Mâlikî mezhebinde, Besmelesi unutulmuş da yinmez. Tiryâk denilen ilâcda, yılan eti, ispirto varsa, içmesi harâm, satması câizdir. Bunların bulunduğu bilinmiyorsa, içmek de câiz olur. [İkinci kısım, kırkinci maddeye bakınız! Tiryâk, afyon demektir. Afyona alışmış olanlara tiryâkî denir. Eski Yunan hakîmlerinin, zehrlenmelere karşı yaptıkları bir ilâca da denir. İçinde afyon, yılan eti ve ispirto vardır]. Müslimân kasabdan alınan bir etin, nasıl kesildiği bilinmiyorsa, halâl olmak ihtimâli varsa, yimek câiz olur. Harâm olduğu, görerek veyâ kat'i anlaşılabilirse, yimemelidir. Harâm olup olmadığı kâfir sözü ile de anlaşılır. Fekat, sorup araştırmak lâzım değildir. Şübhe eti yimeli, vesvese etmemelidir. Bunlar (İbnî Âbidin) de açıkça yazılmıştır.

Yabânî eşek eti ve sütü halâldir. Tezek ve başka necs şeyleri yiyen hayvânın eti kokarsa, yanına yaklaşınca pis koku gelirse, eti, sütü ve teri necs olup, yimesi mekrûhdur. Temiz şey ile beslenip, pis kokusu kalmazsa câiz olur. Bunun için, tavuk üç gün, koyun dört, deve ve sığır on gün habs olunur denildi. At eti ve sütü temizdir, halâldir. Nesli azalmamak için mekrûh denildi. Tavşan eti halâldir.

(Bedâyi') kitâbında diyor ki, (Abdullah ibni Abbâs buyurdu ki, Resûlullahın yanında oturuyorduk. Bir köylü, tavşan kebâbı hediye getirdi. Bize (Yiyiniz!) buyurdu. Muhammed bin Safvân dedi ki, iki tavşan yakaladım, kesdim. Resûlullah'a sordum. İkisini de yimemi emr buyurdu).

(Kitâb-ül-İrşâd) da diyor ki, (Tavşan kanı, kelef denilen yüzdeki çillere ve Behak denilen esmer lekeler ve Beras ya'nî abraş denilen beyâz lekeler için iyi gelmekdedir. Kanı bu lekeler için sürülür. Tavşan beyni yimek, hastalıklardan sonra hâsıl olan titremeğe iyi gelir. Çocukların diş etlerine sürülünce, diş gelmesine yardım eder. Tavşan yavrusunu kesip mi'desinden çıkan (Enfiha) denilen sıvı, sirke ile karıştırılıp üç gün öğleden sonra kadın için, hâmile kalmasını önler ve sar'a illetine ve zehrlenmelere karşı iyi gelir). Eti yinen hayvânların idrârını içmek mekrûhdur. İnsan veyâ hayvân necâseti ile sulanmış sebzeleri yıkayıp yimek câizdir. Lağım, kanalizasyon suyu ile sulanmış sebzeleri yimek câiz değildir.

Kadın ve erkeğin altın ve gümüş kap ile yimesi, içmesi, her türlü kullanması tahrimen mekrûhdur. Altın ve gümüş kaşık, sâ'at, kalem, abdest ibriği, bıçak, sandalye ve benzeri şeyleri kullanmak da böyledir. Bunları kendi bedeni için kullanmayı, başka yerde kullanmak câiz olur. Meselâ yağı, balı gümüş bıçakla ekmeğe sürmek ve bu ekmeği eli ile yimek câizdir. Altın kapdaki ilâc başına dökmek harâmdır. Fekat, buradan eline döküp, elindeki başına sürmek câizdir. Fekat, suyu ve ilâcı kullanmak için, önceden bu kaplara koymak câiz değildir.

Gümüş tasdan çorbayı tahta kaşıkla alıp yimek câiz olmaz. Çünkü tas, zâten kaşıkla kullanılır. Gümüş tüpdeki merhemi ele sıkıp, el ile başa sürmek de böyledir. İbrikdeki suyu ele döküp, yüzü yıkamak da böyledir. Mevlidde, gümüş kapdan avuca gül suyu serpip, avucu yüze, elbiseye sürmek de, böyle câiz değildir.

Altın ile gümüşü süs olarak takmak yalnız kadınlara halâldir. Fekat, kendi erkeklerine karşı takmaları halâl olup, başka erkeklere göstermeleri harâmdır. Altın ve gümüşü süs olarak takmak erkeklere harâm olup, yalnız gümüş kemer, yüzük ve sâ'atin, çakının zinciri gümüşden olmak câizdir. Altından olursa harâmdır. Taş, tunç, pirinç, plâtin ve diğer ma'denlerden yüzük takmaları harâmdır.

(Redd-ül-muhtâr) kitâbı, beşinci cildde diyor ki, (Erkeklerle yalnız gümüş yüzüğün halâl olduğu ve altın, demir ve sarı pirincden yüzük takmanın harâm olduğu, hadis-i şerîf ile bildirilmiştir. Bunu, Molla Husrev de yazmaktadır. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», vefât edinceye kadar, yalnız gümüş yüzük kullandı). Böyle olduğu, (Mevâhib-i ledünniyye) de de yazılıdır. Tirmüzinin (Şemâil-i şerîfe) sinde, Ali «radiyallahü anh» buyurdu ki, (Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» yüzüğünü sağ eline takardı). Sol eline de takdığı görülmüştür. Sağ ele de, sol ele de takmak câizdir. Küçük parmağa veyâ yanındaki parmağa takılır. Üzerinde yazı bulunan yüzüğü, halâyâ girerken, sol elden sağ ele geçirmek müstehabdır. Hâkim, vâli ve müftiden başka erkeklerin yüzük takmamaları dahâ iyidir. Bayramlarda herkesin takması müstehabdır. Gösteriş için, öğünmek için takmak harâmıdır.

(Mevâhib-i ledünniyye) tercemesi, üçyüzyetmişikinci sahîfede diyor ki, (Erkeklerin altın yüzük takmaları, dört mezhebde de câiz değildir). (Cevhere) de ve (İbnî Âbidin) de, (Dürr-ül-müntekâ) ve (Fetâvâ-yı Hindiyye) de diyor ki, (Altından ve gümüşden başka ma'denlerden yüzük takmak, kadınlara da mekrûhdur.

(Bostân) da, yüzüncü babda buyuruyor ki, (Nu'mân bin Beşîr, Resûlullahın yanına geldi. Parmağında altın yüzük vardı. (Cennete girmeden önce, niçin Cennet zînetini kullanmışsın?) buyurdu. Demir yüzük kullanmağa başladı. Bunu görünce, (Niçin Cehennem eşyası taşıyorsun?) buyurdu. Bunu da çıkardı. Bronz, ya'nî tunçdan yüzük takdı. Bunu görünce, (Niçin sende put kokusu duyuyorum?) buyurdu. Nasıl yüzük kullanayım, yâ Resûlallah dedi. (Gümüş yüzük takabilirsin, Ağırılığı da bir miskâlî geçmesin ve sağ eline tak!) buyurdu. Amr ibni Şu'ayb diyor ki, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», altın ve demir yüzükleri çıkartır, gümüş yüzüklere mâni' olmazdı). Bunlar (Mevâhib-i ledünniyye) de de yazılıdır.

Gümüş kaplatılmış altın, demir ve başka ma'denden yüzükleri kullanmak ve her taşdan ve ma'denden yüzük taşı yapmak câizdir.

Şimdi, altın yüzük takanlar arasında, (Eshâb fakîr oldukları için, altın yüzük yasak edildi. Fakîrlere harâm ise de, zenginlere câizdir) diye fetvâ verenleri işliyoruz. Bu sözleri, hiçbir esâsa dayanmamaktadır. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» altın yüzüğü yasak ederken, sebebini de bildirdi. Fakîrlere değil, her erkeğe yasak etdi. Yalnız fakîrlere harâm olsaydı, fakîr kadınlara da harâm olurdu. Bundan başka, yalnız altını değil, çok ucuz olan başka ma'denlerden yüzük takmağı da yasak etmiştir. Şunu da bildirelim ki, gümüşden başka yüzüklerin erkeklerle yasak edilmesi, Medînede iken oldu. Eshâb-ı kirâmın fakîr olduklarını bildiren haberler ise, hicretten önce, Mekkede iken idi. Bedr gazâsında bulunan üçyüzbeş Sahâbîden altmış dört adedi Muhâcir olduğuna göre, Mekkede îmâna gelenlerin sayısı yüzden azdı. Medîneli Ensârın fakîr olanları ile Muhâcirlerin fakîrleri, (Mescid-i nebî) yanındaki (Soffa) denilen büyük çardak altında yaşarlar, ilm öğrenmek ve öğretmekle uğraşırlar, ömrlерinin çoğu Resûlullah ile birlikde Cihâd etmekle geçirdi. Bunlara (Eshâb-ı soffâ) denirdi. Sayıları değişirdi. Çok zaman yetmiş kişi olurdu. Çoğu şehîd oldu. Bunlardan başka bütün Eshâb zengin idi. İçlerinde çok zengin olanları az değildi. (Bostân) in yetmişinci sahîfesinde diyor ki, (Zübeyr bin Avvâm ölünce, mîrâscılarının herbirine kırkbin dirhem gümüş kaldı. Abdürrahmân bin Avf, hastalığında boşamış olduğu zevcesine, mîrâsının yirmidörtde birinin verilmesini söylemişti. Buna seksenüçbin altın verildi. Hazret-i Talhanın günlük geliri, bin altın idi). Bunların üçü de Cennetle müjdelemiş idi. Hazret-i Osmân'ın servetinin hesâbı bilinemedi. Zekât ve ganîmet ve ticâret sebebi ile Medînede fakîr kimse kalmadı. Altın yüzüğün yasak edilmesini fakîrlîğe bağlamak isteyenlerin pek çürük ipe sarılmakda oldukları meydandadır. Dört mezhebde de harâm olan birşeyin harâm olduğuna inanmak lâzımdır. Bulduğu mezhebin bile harâm dediğini değiştirmeye kalkışarak, âyet-i kerîme-

lere veyâ hadis-i şeriflere başka ma'nâ verenin mezhebsiz olduğu anlaşılır. Mezhebsiz olan da, yâ sapık veyâ kâfir olur.

(Hadika) da, dil âfetlerinde diyor ki, (Peygamberimizin «sallallahü aleyhi ve sellem» yüzük taşında üç satır yazılı idi. Birinci satırda (Muhammed), ikincisinde (Resûl), üçüncüsünde (Allah) idi. Vefât edince, bunu hazret-i Ebû Bekr kullandı. Bunun vefâtından sonra hazret-i Ömer kullandı. Bundan sonra, halife Osmân «radiyallahü teâlâ anhüm» kullanırken, (Eris) kuyusuna düşürdü. Çok mal sarf etdi ise de, bulunamadı. Bu iş fitne çıkmasına sebep oldu).

Hazret-i Ebû Bekrin yüzüğünde (Ni'mel kâdir Allah) yazılı idi. Hazret-i Ömer'in (Kefâ bil-mevt vâ'izan yâ Ömer), hazret-i Osmânın (Le-nasbirene), hazret-i Alinin (El-mülkü lillah) yazılı idi. Hazret-i Hasenin yüzüğünde (El-izzetü lillah) yazılı idi. Hazret-i Mu'âviyenin yüzüğünde (Rabbîfir-li), İbni Ebi Leylânın (Ed-dünyâ garûrûn), imâm-ı a'zam Ebû Hanifenin (Kul-ill-hayr ve illâ fesküt), imâm-ı Ebû Yüsûfün (Men amile bi-re'yihl nedime), imâm-ı Muhammedin (Men sabere zafi-re), imâm-ı Şâfi'nin (El-bereketü fil-kanâ'a) yazılı idi. Yüzüklerini mühr olarak kullanırlardı. Osmânlı pâdişâhlarının mührlere (Tugra) denir. Tugraları yüzüklerinde değildi. Tugrayı, buna mahsûs vezir taşırdı. Her tugrada pâdişâhın adı, bunun üstünde babasının adı, dahâ yukarıda (El-muzaffer dâlmâ) yazılıdır. Osmânlılarda altın para basması, sultân Orhân hân zamanında başladı. Her pâdişâhın basırdığı altın ve gümüş paraların bir yüzünde bir tugra, arka yüzünde, basıldığı şehrin adı ile pâdişâhın tahta cülûs ettiği yıl yazılıdır. Tugraların son şekli, ikinci sultân Mustafâ hân zamanında başlamıştır.

Nişan yüzüğü takmak emr olunmadı. Âdete uyararak takılmaktadır. (Kimyâ-se'âdet) kitâbında buyuruyor ki, (Parmağında altın yüzük takılı bir adamın bulunduğu sofraya oturmamalı ve birinci safda, böyle birisi yanında nemâz kılmayıp ikinci safda kaçmalıdır. Başka harâmları kullananlardan da böyle uzaklaşmalıdır).

Altın, gümüş eşyâyı kullanmayıp süs olarak evde bulundurmamak câizdir. Kalaysız bakır, pirinc ve tunc kaplarda yemek câiz değildir. Çanak, çömlek, porselen kaplar efdaldır. Kalaylı kapları, başka ma'denlerden yapılmış kapları ve cam, plâstik kapları kullanmak câizdir. Altın ve gümüş levhaları, parçaları yapıldırılarak veyâ tellerini sararak süslenmiş eşyâ da kullanılır. Altın ve gümüşlü yerlerini tutmak da câiz, fekat, buralarını ağza değdirmek, üzerine oturmak câiz değildir. Galvaniz, yıldız şeklinde çok ince ve yerinden ayıramıyacak şekilde yapılmış altın ve gümüş kaplı eşyâyı, kapları kullanmak câizdir.

(Dürr-ül-muhtâr) da ve (Redd-ül-muhtâr) da buyuruyor ki, (Erkeklerin iç çamaşır ve dış elbise olarak ipek giymesi harâmdır. İpek, ipek böceğinin yaptığı ipliklerden örülmüş kumaş demektir. [İpek böceği kozayı delerek çıkınca, elde edilen iplikler kısa ve kıymetsiz oluyor ise de, bunları hiçbir kitâb, uzun iplikten ayrı tutmamıştır. Bunlara halâl diyen olmamıştır. İpeğin her çeşidi harâmdır].

(Muhit-i Burhâni) de, deriye değmeyen dış elbisenin câiz olduğuna bir rivâyet varsa da, başka kitâblarda böyle birşey yoktur. Deriye değsin, değmesin harâmdır. İki imâma göre yalnız harbde giymek câiz olur. Elbisenin ve başlığın astarını ipekden yapmak mekrûhdur. Elbisenin kol, etek, ceb, paça, yaka ve başlık gibi yerlerine, dört parmak enine kadar geniş ipek şerit dikmek câizdir. Birçok şerit dikilebilir. Herbirine ayrı ayrı bakılır. Genişliklerinin toplamına bakılmaz. Dört parmağa kadar altın iplikten örülmüş şeritler de câizdir. Kadınlara ipek elbise ve her mikdârda altın şerit câizdir. Erkek çocuklara giydirmek mekrûhdur. Erkeklerin de, ipek cibinlik kullanması câizdir. İpekden bel bağı câiz denildi. Başa ipek takke giymek ve boyuna ipek kese asmak mekrûhdur. İpek secâdede nemâz kılmak câizdir. İpek yorganla örtünmek câiz değildir. Sâ'at, anahatar, tesbîh ipleri ve cebe konulan kese, çantalar, mushaf kesesi ve boğçanın

ipekden olması câizdir. Duvarları ipek kumaş ve halı ile örtmek, kibr ve zînet için olmazsa câizdir. İpek halı, yaygı kullanmak, üzerine oturmak câizdir. İpek yemek peşkiri, iç donu mekrûhdur. Abdest havlusu câizdir.

Çözüğü ipek olan, luhmesi ya'nî atkısı ipek olmıyan elbise erkeklere de harâm değildir. Çünkü, kumaşın atkısı mühimdir. Çözüğünün değeri yoktur. Atkısı ipek olup, çözüğü ipek olmıyan elbise, sâf ipek gibi harâmdır. Sunî ipek giymek erkeklere de halâldir. Çünkü bunlar parlak pamuk bileşikleridir. İpek böceğini öldürmek için kozayı güneşe koymak câizdir). Güneşte öldürmeyip de, ateş de ısıtarak, kaynar suya koyarak öldürmek câiz olmadığı (Berika) da yazılıdır.

İbni Âbidîn, (Hazar ve ibâha) kısmında diyor ki, (Bir mürted, bu eti yehûdîden satın aldım derse, inanılır ve yinir. Mürted olduğu bilinen kimseden aldığı söylese yinmez. Çünkü, alış-verişde, îmân ve adâlet aranmaz. Çocuğun, kitâbli ve kitâbsız kâfirlerin sözüne inanılır. Kitâbsız kâfirin, mürtedin satdığı et alınmaz. Bunu müslimân kesdi dese, halâl olduğunu haber vermiş olur ki, buna inanılmaz. Müslimândan alınan eti, mürted kesdiğini, sonradan, âdil bir müslimân haber verse, yemek ve yidirmek câiz olmaz. Fekat parasını geri alamaz. Yüzkırkyedinci sahîfeye bakınız!

Kâfirlerin ve fâsıkların halâl, harâm demesine ve ibâdet için olan sözlerine inanılmaz. İbâdet, insan ile Rab arasında olan işler demektir. Burada, âdil bir müslimânın sözüne inanılır. Fâsıkın ve nasıl olduğu bilinmiyen kimsenin sözünün doğru olup olmadığını kendi araştıırıp, kendi buluşuna uyar. Dahâ iyi tarafı yapması uygun olur.

Bir kişide olmasa ger vecdü hâl
eylese şer'îata o imtisal.
Dâima bîd'atları terk eylese,
ehl-i sünnetden hiç ayrılmasa.
O kişi, ehl-i seâdetdir hemân,
şer'î pâke iyi sarıl, ey civân.
Ger şer'îatsız olursa vecdü hâl,
ehl-i istidrâc olur, ol bed fi'âl.
Uçsa da, aldanma öyle şeylere,
kes kanâdı, tâki düşsün yerlere.
Anlara aldanma, îmânın gider,
şer'î pâki tutmıyan, bulmaz zafer.

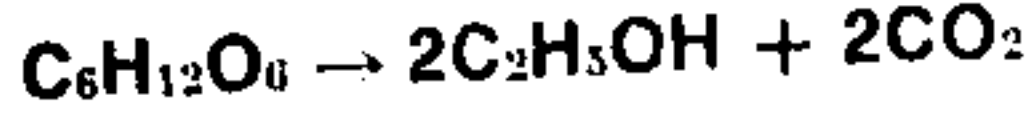
40 — ŞERÂB ve ALKOLLÜ İÇKİLER

Alkollü içkilerin hepsi zehrdir. Bugün bu hakîkati, tıp kitâbları yazmaktadır. Bugün liselerde okutulmakta olan kıymetli bir kimyâ kitâbında diyor ki: (Alkollü içkiler, eskiden beri keyf verici olarak içilir, az mikdârda alındığı zaman, vücûdde tenbîh edici te'sîr yaptığı, hazmı kolaylaştırdığı gibi fâidelerden bahs edilirdi. Hâlbuki bugün, alkolün pek az mikdârının bile, vücûd makinesini harâb ettiği ve zararlı te'sîrlerinin neslden nesle intikâl ettiği ilmî bir hakîkattir).

İbni Âbidîn, beşinci cild, ikiyüzseksendokuzuncu sahîfede buyuruyor ki:
Şerâb [hamr, vin, wein] dört mezhebde de harâmdır. İçmesi ve her dürlü kullanılması günâhdır. Yalnız sirke yapılması ve susuzluktan ölmek üzere ola-

nin, ölmeyecek kadar, su yerine, içmesi câizdir. İçmesi harâm olan içkiler, dördür:

1 — Birincisi, şerâbdır. Pişmemiş üzüm suyu [şıra], havasız fıçılarda durmakla, gaz habbeleri ve köpük meydana gelerek mayalanır. (**Şerâb**) hâline döner. [Ya'nî, üzüm kabuklarında yaşayan ve şıraya geçen (bira mayası) adındaki mayanın (fermentin) çıkardığı (zimas) adındaki bir madde, şırada bulunan glikoz ve levüloz adındaki (Hekzoz) şekerlerini parçalar. Şekerler, ikiye parçalanarak ispiroto (etil alkol) ve karbon dioksit maddeleri meydana gelir:

Şırada zamanla, şeker azalır, ispiroto çoğaldığı için, tadı şekerli iken, keskin ve yakıcı olmağa başlar. Meydana gelen karbon dioksit gazı, kabarcıklar hâlinde dışarı çıkar. Bu gaz, ispirotolu sıvıda erimiyen tortuları, sıvının yüzüne sürükleyerek, bir köpük ile örtülür. Böylece şıra, şerâba dönmüş olur. Çeşitli şerâblarda, yüzde beş ile yirmi arasında ispiroto bulunur. İki hektolitre, ya'nî ikiyüz litre yâhud yuzonbeş kilogram üzümünden, yetmişbeş litre şıra çıkar. Şıranın beşde biri şekerdir. Onda biri tartarik asiddir. Şıraya kükürt dioksit konarak, sirke asidi mayası ve başka zararlı mayalar öldürülür. İlk mayalanma bir haftada temâm olur].

İspirtosu az olan şerâb da harâm'dır. [İmâmeyne göre ve diğer üç mezhepte, köpürme de, şerâb olur]. Serhoş etmese de, aamlasını içmek harâm'dır. Halâl diyen, kâfir olur. Şerâb, idrâr gibi kaba necâsetdir. Her dürlü kullanmak, ilâc yapmak, çamur yapmak, hayvâna içirmek, ihtikân yapmak, buruna çekmek sözbirliği ile harâm'dır. Satması câiz değildir. Parası harâm'dır. Bir müslimânın, borcunu, şerâb satarak aldığı para ile ödemesi halâl olmaz. Bu para, alacaklıya da halâl olmaz. Bunun için içki satana ödünç vermemelidir. Az içene de had vurulur ki, seksen sopadır. Serhoş edici diğer üç içkiyi içene ise, ancak serhoş olursa had vurulur. Şerâb köpüklendikten sonra, kaynatılıp üçde ikisi gitse de geride kalanı ve inbiklenerek elde edilen ispirotonun, rakının şerâb gibi, necâset-i galîza olduğu sözbirliği ile bildirilmiştir. Bunların da damlasını içmek harâm olduğu (**Behcet-ül-fetâvâ**) da yazılıdır. Rakıda yüzde kırkdan çok alkol bulunur. Şerâbdan elde edilen rakı, meşe ağacından fıçılarda birkaç sene bırakılınca (**Konyak**) olur.

2 — İkincisi, Tîlâdır. Tâze şıra, ateşde veyâ güneşde ısıtılıp üçde ikisinden azı uçarsa, [üçde birinden çok kalırsa], bu kalana, (**Tîlâ**) denir. Tîlâ gaz çıkarak kabarıp, tadı keskin olunca, serhoş eder. Şerâb gibi damlası harâm ve kaba necs olur.

3 — Üçüncüsü Sekerdir. Hurmanın nakî'i, ya'nî maserasyonu, ya'nî su içinde ısıtmadan bırakılınca, köpüklenir ve tadı keskin olursa (**Seker**) denir, damlası harâm'dır.

4 — Dördüncüsü, kuru üzüm nakî'idir. Kuru üzüm, soğuk suda bırakılınca, şekerli suya geçer. Bu suya (**Kuru üzüm nakî'i**) denir. Bu, gaz peydâ ederek köpüklenir ve tadı keskin olursa, damlası harâm olur. Tîlâ, Seker ve kuru üzüm nakî'i (maserasyonu), gazlanmaz ve tadı keskin olmazsa, içmeleri, sözbirliği ile halâl olur. Seker ve Nakî' hafif necsdirler. İmâm-ı a'zama göre, Tîlâ, Seker ve Nakî'in harâm olmaları için, köpüklenmeleri de lâzımdır. Bu üçünde, icmâ'i ümmet hâsıl olmadığı için, harâm değildir diyen kâfir olmaz.

İçmesi, imâm-ı a'zama ve imâm-ı Yûsüfe göre halâl olan içkiler de dördür:

1 — Kuru üzüm veyâ hurma, şekerli suya çıkıncaya kadar, soğuk suda bırakılır. Sonra hepsi, kaynayıncaya kadar ısıtılır. Soğuyunca süzülür. Bu sıvıya (**Nebiz**) denir. Nebizin tadı keskin olsa da, serhoş yapmadıkça, içmesi halâl olur. Isıtılmazsa, köpürünce ve tadı keskin olunca, harâm olur.

2 — Kuru üzüm ve hurma birlikde, soğuk suda durup, hepsi, ısıtılıp süzülür. Tadı keskin olsa da, serhoş yapmadıkca, halâl olur. Buna (**Halitan**) denir.

3 — Bal, incir, arpa, buğday, mısır, darı, erik, kayısı, elma ve benzerlerinden biri soğuk suda durup ısıtılmasa da, serhoş etmeyecek mikdârda halâldirler. Çünkü hadis-i şerîfde, (**Şerâb, üzüm ve hurmadan olur**) buyuruldu. [Serhoş ederlerse, harâm olurlar. Bira da böyledir. Hubûbâtdan elde edilen rakıya, İngilizler (**Viski**), Ruslar (**Vodka**) derler. Bunlar, yüzde elli, altmış alkolü hâvidirler].

4 — Dördüncüsü, (**Müselles**) dir. Üzüm suyu, tâze iken, ya'nî gaz kabarcıkları çıkmadan, köpürmeden önce, ısıtılıp, üçde ikisi uçar, üçde biri kalırsa (Müselles) denir. Tadı keskin olsa da, serhoş etmeyecek kadar içmesi halâldir.

Şıra kaynarken, içine (**Pekmez toprağı**) denilen temiz kireçtaşı tozu konursa, ekşiliği kalmaz (**Pekmez**) olur. Fransızlar pekmeze (**Sapa**) ve (**Rob**) derler. Pekmezde yüzde altmışdan çok glikoz vardır. Pekmeze yumurta akı koyup, karıştırarak kaynatılınca, koyulaşıp (**Bulama = Raisiné**) olur.

Bunların dördü de, kuvvet için, hazm için serhoş etmeyecek mikdârda halâl olup, serhoş ederlerse veyâ çalgı ile, eğlence ile, keyf için az dahî içilirlerse, söz birliği ile harâm olurlar.

İmâm-ı Muhammede göre, bu dört içki, gaz çıkarmış ve tadı keskin olmuş ise, serhoş etmeyecek kadar az içmesi de harâm olur. Fetvâ da böyledir. Diğer üç mezhebde de böyledir. Çünkü, Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem», (**Çoğu serhoş eden içkinin, azını içmek de harâmdır**) buyurdu. Bir hadis-i şerîfde, (**Serhoş eden her içki şerâbdır ve hepsi harâmdır**) buyuruldu. Bu hadis-i şerîf, hepsinin harâm olduğunu bildirmektedir. Yapıları, bileşimleri aynıdır demek değildir. Çünkü Muhammed «aleyhisselâm», maddelerin hakikatlerini, fen bilgilerini öğretmek için değil, bunların hükmlerini bildirmek için gönderilmişdir. Kısarak, deve sütleri, mayalanıp, tadı keskin olunca, müselles gibi olur. Buna (**Kimiz**) denir. Kimiz, Bira gibi harâmdır.

[Bira yapmak için, arpalar ıslanıp bir hafta bırakılınca filizlenirler. Bu sırada (**Amilaz**) denilen maya da ürer. Filizlerin uzunluğu arpa boyuna yaklaşınca, arpalarından koparılıp ayrılır. Arpalar kurutulup un yapılır. Bu una, (**Malt**) denir. Malt, sarı toz veyâ şerbet hâlinde, (**Skorbut**) denilen kanama ve za'fiyyet hastalığında ve çocuk mamalarında kuvvet verici ve hazm için kullanılır. İçinde alkol yoktur. Malt, sıcak su ile karıştırılıp bırakılınca, içindeki amilaz, nişastayı mayalıyarak parçalar. (**Maltoz**) denilen şekere çevirir. Bu şekerli sıvıya şerbetçi otu (**Houblon**) çiçekleri konup kaynatılır. Bu ot, biraya koku verir ve berrâk yapar. Soğutulup içine (**Bira mayası**) konur. Bu maya, maltoz şekerini mayalıyarak parçalar. Alkole çevirir. Bira hâsıl olur. Çeşidli biralarda yüzde ikibuçuk ile beş arasında alkol bulunur. Fazla içilince serhoş yapmaktadır. Bira mayası, sarı toz veyâ yoğurt gibi lapadır. Cânlıdır. Çıkardığı sıvıda (**Zimaz**) veyâ (**Alkolaz**) denilen bir madde ile (**Invertin**) denilen madde vardır. İkisi de mayalama yaparlar. Bira mayası, bira fabrikalarında kalan posadaki mayanın üretilmesi ile elde edilmekte, cild, hazm ve göğüs hastalıklarında da kullanılmaktadır. Ekmek hamurunda da vardır. Bira, gaz çıkardığı, köpük yaptığı için ve tadı acı, keskin olduğu için, azı da çoğu da, her ne maksadla içilirse içilsin, imâm-ı Muhammede göre harâmdır. Fetvâ da böyledir].

Yukarıda yazılı sekiz içkiden, şerâbdan başkasını satmak İmâm-ı a'zama göre sahîhdir. Fekat, mekrûhdur. [Ya'nî tahrîmen mekrûhdur. Bunları satan, harâm işlemiş gibi Cehenneme gider]. İmâmeyn, bunların satılması da sahîh değildir dedi. Afyon, esrar ve başka uyuşdurucu [heroik] maddelerin satışı da böyledir. Necâset karışan suyu içmek harâmdır. (**Cevhere**) de diyor ki: (Tâze üzüm, suya konup mayalanmadan önce kaynatılırsa, suyun üçde ikisi uçmadıkca, halâl olmaz. Kuru üzüm veyâ hurma, suya konup biraz kaynatılınca, halâl olur. Bu-

na (**Nebiz**) denir. Tâze üzüm ile hurmanın veyâ tâze üzüm ile kuru üzümün karışımı suda ısıtılınca, üçde ikisi uçmadıkça halâl olmaz. Tâze üzüm suyu [şıra] ile, hurma bırakılmış su karışımı da böyledir.

Bevi [idrâr], pislik gibi necâsetleri içmek, yimek harâmdır.

Mubâh olan içkileri, hattâ suyu, mûsiki ile, çalgı ile, kâfirler gibi, fâsiklar gibi içmek de harâmdır. (İbni Âbidîn) beşinci cild İkiyüzotuzsekizinci sahifedeki hadis-i şerîfde (Suyu, alkollü içki içenler gibi içmek harâmdır) buyuruldu. İbâdeti harâma benzetmek ise, küfre sebep olur. Çalgı, içki, şarkı ile nemâz kılmak, Kur'ân okumak böyledir.

İbni Âbidîn, üçüncü cild, yüzaltmışüçüncü ve beşinci cild İkiyüzseksendokuzuncu sahifede buyuruyor ki, (Ara-ı hamr [ya'ni rakı ve alkol] in, şerâb gibi kaba necâset olduğu ve serhoş edecek kadar içene had vurulması sozbirdiği ile bildirildi. Damlasını içene de had vurulur diyenler çoktur. Alkollü meşrûbat için fâsikların, (temizdir, içilmesi halâldir) demelerine aldanmamalıdır). Alkollü içkilerin hepsinde ispirto bulunduğundan, şerâbli su gibi kaba necs ve harâmdırlar. Bunun için deriye sürülen, tentürdiyod, alkol kamfre gibi, ispirotolu ilâcları ve kolonya gibi lüzûmsuz olanları nemâz kılmadan önce, yıkamak lâzımdır. Bunları hâricen kullanmak ve ispirtoyu yakıt olarak kullanmak ve bunun için satmak ve satın almak câizdir. Benzol, benzin, aseton ve dört klorlu karbon, gaz yağı gibi sıvılar, necs değildir. Bunları temizlemeden nemâz kılınır. Alkolün, teknikde, eritken olarak kullanılması günâh değildir.

Modern tıbda iyi bir hârici (**Dezenfektan**) [Mikrob öldürücü] maddede aranan iki vasf, aslî (kendisinden beklediğimiz) te'sirinin tâm ve şümüllü, tâli (olmasını arzû etmediğimiz) te'sirinin ise asgarî olması, yâhud hiç olmamasıdır.

a) Alkol, bakterilerin bir kısmına hiç te'sir etmez. Geri kalanların da ancak vejetatif (fe'âl) hâlde olanlarını öldürebilir. Bakteriler, sâir zamanlarda spor denilen koruyucu bir tabakaya bürünürler. Müsâid şartlar bulunca, tekrâr vejetatif (fe'âl) hâlde dönerler. Alkol, sporlu bakterileri de öldüremez. Hattâ piyasadaki alkoller içinde sporlu bakteriler mevcûddür. Son zamanlarda, tecribeler ifâde ediyor ki, cilde sürülen kesif alkol, civâr bakterilerin sathlarında kompakt bir tabaka hâsil ediyor. Bunlara artık nüfûz edemiyor. O hâlde, tâm ve şümüllü bir te'sire mâlik değildir.

b) Yine cilde sürülen kesif alkol, cild nesclerini (dokularını), bakterilere olan zararlarından dahâ çok tahrib eder. Hattâ, bu tahriblerle, proteinlerden ibâret bir tabaka teşekkül eder. Bu ise, onun bakterilere te'sirine sed çeker.

Bu iki vasfı te'min edemediğinden, alkol iyi bir dezenfektan değildir. Alkolün mahzûrlarını buldurmayan, ondan çok dahâ mükemmel te'sirlere mâlik yüzlerce madde vardır. Nitekim bugün birçok memleketlerde alkollü tendürdiyod yerine, te'siri dahâ kuvvetli Mersol denilen ispirtosuz tendürdiyod kullanılmaktadır. Merkûro-krom adındaki kırmızı tozdan iki gramı, yüz gram suda eritilerek yapıldığı gibi, eczâhânelerde mersol hâzır da satılmaktadır. Yapılan istatistiklere göre, Avrupa kliniklerinde, tıbbî olarak kullanılan alkol mikdârı, [m. 1900] senesine nazaran [m. 1934] senesinde on misli azalmıştır. Her geçen gün de azalmaktadır. Ancak alkolün, müskirât terkîbine girmesinden dolayı, çok mikdârda istihsâli, bol oluşu, onu tıbda da kullanmaya sevk eden belki yegâne sebebidir. Bu istihsâl çokluğu ise, harâmiyyet, ictimâî sefâhet ve felâketle mütenâsibdir.

Benc, ya'nî Ban otu [Jüskiyam] ve kunneb, ya'nî Haşîş [Hind keneviri, ya'nî esrar otu] ve Afyon [Morfin çıkarılan ot] gibi sulb [katı] cisimlerin akla zarar veren çok mikdârları harâmdır. Az mikdârlarını ilâc olarak almak halâldir. Bunların fazlasına halâl diyen, kâfir olmazsa da, (**Mübtedî'**) ya'nî sapık olur.

[(**Merec-ül-bahreyn**) de, Ahmed Zerrukdan alarak diyor ki, vecd ve hâl sâ-

hibleri, şu'ûrlarını gayb ederlerse, sözlerinde ve işlerinde ma'zûr olurlar. Simâ' esnâsında raks etmek, bağirmek da böyledir. Deli gibidirler. Fekat, bu tesavvuf serhoşluğu kendiliğinden olmayıp, akları başlarında ise, şu'ûrları var ise, ma'zûr olmazlar. Günâha girerler. Şu'ûrsuz oldukları zaman, ibâdetleri kaçırmaları günâh olmaz ise de akları başlarına gelince, kaçırdıkları ibâdetleri hemen kazâ etmeleri lâzımdır. Çünkü, bu şu'ûrsuzluğa kendileri sebep olmuşdur. Böyle tesavvuf serhoşlarının, şerî'ate uymayan sözlerine ve işlerine, başkalarının uymaları câiz değildir. Kendileri günâha girmezlerse de, bunlara uyanlar, günâha girerler. Alkollü ve uyuşdurucu maddelerle serhoş olanlar da böyledirler. Serhoş iken, irâde ve ihtiyârları olmadığından, ma'zûr olurlar ise de, bu hâle kendileri sebep oldukları için, kaçırdıkları ibâdetleri kazâ etmeleri lâzım olur].

(Riyâd-un-nâsihin) kitâbı, üçyüzyirmiyedinci sahîfesinde diyor ki, Âyet-i kerime ve hadîs-i şerîfler, şerâbın harâm ve neçs olduğunu bildirmektedir. (Tefsîr-i Vesit) de, Câbir bin Abdûllahın haber verdiği hadîs-i şerîfde, (Çok içildiği zaman serhoş eden şeyin, az içilmesi de harâmdır) buyuruldu. [Bu hadîs-i şerîfi (Zevâcir) ve (Künûzüddekâik) kitâbları da yazmakta ve imâm-ı Ahmedin (Müsned) kitâbında bulunduğunu bildirmektedir]. Yine bu tefsîrdeki bir hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, (Şerâb içmek, büyük günâhların en büyüğüdür. Bütün kötülüklerin anasıdır, başıdır. Şerâb içen, nemâz kılmaz. Anası ile, halası ile, teyzesi ile zinâ eder). Bir hadîs-i şerîfde, (Şerâb içen ile arkadaşlık etmeyiniz! Cenâzesine gitmeyiniz! Buna kız vermeyiniz ve onun kızı ile evlenmeyiniz! Muhakkak biliniz ki, şerâb içen, kıyâmet günü, mezârdan yüzü kara, gözleri mâvi olarak kalkar. Dili sarkmış, pis kokulu olur. Herkes, bunun pis kokusundan kaçır) buyuruldu. Bir hadîs-i şerîfde, (Şerâb içen Cennete girmez) buyuruldu. Ehl-i sünnet mezhebine göre, büyük günâh işleyen kâfir olmaz. İmânı gitmez. Bu hadîs-i şerîflerin ma'nâsı, halâl diyen veyâ kalbi, bunu kötü bilmiyen kimse demektir. Yâhud, şerâb içmeği âdet edinen kimse, tevbe etmeden ölürse, son nefesinde imânı gider demektir. İmânla gitmek isteyen, şerâb içmemelidir. Şerâbı içene, getirene, taşıyana, hazırlayana, satana ve i'mâl edene, Allahü teâlâ ve Resûlü la'net eder. Şerâb satanın aldığı para harâm olur. Dünyâda belâlardan kurtulmaz. Serhoş iken kıldığı nemâzları sahîh olsa da, kabûl olmaz, ya'nî sevâbı olmaz. Bir hadîs-i şerîfde, (Şerâb içmeği âdet eden, vesene tapan gibidir) buyuruldu.

[Tahtâvî, (İmdâd) şerhinde diyor ki, (Odundan, altından, gümüşden yapılmış insan heykeline (Sanem) denir. Taşdan yapıları insan heykeline (Vesen) denir. Kumaşa, divâra ve başka yerlere yapılmış cânlı ve cânsız resmlerine (Sûret) veyâ (Tasvîr) denir. Yalnız cânlı resmlerine (Timsâl) denir. Saneme, vesene, sûrete ve timsâle tapınmak, onların fâide ve zarar yapacaklarına inanmak, şirk çeşidlerinden biri olur. Böyle tapınanlara, (Putperest) ve (Müşrik) denir].

Bir hadîs-i şerîfde, (Bir yudum şerâb içene, Allahü teâlâ üç gün gadab eder) buyuruldu. Ya'nî, buna tevbe etmedikçe, üç gün içindeki iyiliklerine sevâb verilmez ve günâhları afv edilmez. Üç gün içinde ölürse, imânsız gitmesinden korkulur. Bir kadeh içene, Allahü teâlâ kırk gün gadab eder.

Fıkh kitâblarında, meselâ (Hidâye) de diyor ki: Üzüm şerâbı sözbirliği ile harâmdır. Halâl diyen kâfir olur. Bir damla içene had vurmak vâcib olur. Sa'îd bin Müseyyib diyor ki, (Geçmiş ümmetlerin hıyânet yapmalarına, kâfir olmalarına sebep, şerâb içmek idi). Emîr-ül-mü'minîn Osmân «radıyallahü anh» Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» minberinde hutbe okurken, (Ey insanlar! Şerâb içmekden sakınınız! Biliniz ki, şerâb içmek, bütün kötülüklerin anasıdır) buyurdu. Bir hadîs-i şerîfde, (Şerâbda devâ, ilâc hâssası yoktur. Hastalık yapar) buyuruldu.

(Erba'in) de diyor ki: Abdûllah bin Mes'ûd buyurdu ki, (Şerâb içen kimse, tevbesiz ölürse, mezârını açınız! Yüzünü kibleye karşı görürseniz, beni öldürünüz!).

Şerâb içenler, beş fâidesi olduğunu söylüyor:
1 — Kan yapar. Yüzü kızartır. Güzelleştirir diyorlar. 2 — Kuvvet verir diyorlar. 3 — Hazmı kolaylaştırır diyorlar. 4 — Şehveti arttırır diyorlar. 5 — Sihatini korur diyorlar. Bu sözlerinin hepsi yanlışdır. Tecribeler, tersini göstermektedir. Hadis-i şerîfde buyuruldu ki, (Gece nemâz kılanların yüzü güzel olur). Şerâb içmekle, günâh işlemekle, yüz güzel olmaz. İbâdet, tâ'at etmekle güzel olur. Şerâb içenlerin, fâsıkların yüzleri çirkin, iğrenç oluyor. Allahü teâlâ, Enfâl sûresi, altmışbeşinci âyetinde, (Yüz mü'min, İkiyüz kâfire gâlib gelir) buyurdu. Ya'ni bir zaîf mü'min, iki kuvvetli kâfire gâlib gelir. Şerâb hazmı kolaylaştırır. Evet öyledir. Fekat hazmı kolaylaştırılan ve fâideli olan, başka halâl şeyler de vardır. Sihatini koruması doğru olmadığını dahâ önce, hadis-i şerîfde bildirmişdik. Şerâb içmenin çeşidli hastalıklara yol açtığı meydandadır. Akli azaltmaktadır. Kara ciğeri bozmaktadır. Beyni ve sinirleri harâb etmektedir. [Eczâcılık bülteni [m. 1970-1] sayısında (İçki kullananlarda ağız ve buğaz kanserinin iki misli olduğunu Fransız doktorları bildiriyor) demektedir]. Şerâbın zararı fâidesinden, günâhı ise, her günâhdan çoktur. Şehveti arttırması da, fâide değil, zarardır. (Riyâd-un-nâsihîn) den terceme temâm oldu.

Kötü huylardan sefer etse kişi,
hüsnü ahlâk şehrine girse kişi!
Zikri Hakdan bir nefes dür olmasa,
zâtı Hakki hiç ferâmuş kılmasa.
Nefs-i âsi, âkıbet muti' olur,
rûhu mü'min Sidreden eyler ubûr.
Küfrü inkârdan geçip nefs-i denî,
burda olur, hâlisiyyet ma'deni.
Burda ihlâsı hakiki var hemân,
burda kalmaz, isyân-u gafletten nişân.
Burda olur abd, muhlis hâsılı,
bunların şânında geldi (fedhulî).

41 — TÛTÛN GÛNÂH MIDIR

(Dürr-ül-muhtâr) in beşinci cildinde buyuruyor ki:
Şâfi'i mezhebindeki âlimlerden Necmeddin-i Gazzî diyor ki: (Tütün, önceleri yok idi. İlk olarak, 1015 [m. 1606] da, Şâm'da kullanıldı. İçenler, serhoş etmediğini iddi'â ediyorlar. Buna inanılsa bile, gevşeklik verdiği meydandadır. Bu ise, harâm olmağa sebep olur. Çünkü imâm-ı Ahmedin, Ümm-i Selemeden «radiyalahü anhâ» bildirdiği haberde (Serhoş eden ve gevşeklik veren şeyler yasak edildi) buyuruldu. Bir iki kerre içmek günâh olmaz. Hükûmet yasak edince, harâm olur. Devâm edilirse, büyük günâh olur. Çünkü, küçük günâhlara devâm etmek büyük günâhdır).

Hanefî mezhebine gelince; büyük âlim İbni Nuceym-i Mısri, (Eşbâh) kitâbında buyuruyor ki, (Âyet-i kerîmede ve hadis-i şerîflerde harâm olduğu bildirilmeyen şeyler, aslı üzere halâl olur. Veyâ halâl ve harâm diye hükm olunamaz. Hanefî ve Şâfi'i âlimlerinin çoğu, böyle şeyler halâl olur dedi. İbni Hümâm, (Tahrîr) kitâbında da böyle söylüyor. Bunun için, Besmele ile kesildiği bilinmeyen hayvâna ve zararı görülmiyen ota halâl denir). Tütün de böyledir. Âlimlerin çoğuna

göre, halâldir. Birkaçına göre ise, hükm verilemez. [(Uyûn-ül-besâir) de, Hamevi (Eşbâh)ı şerh ederken, (Bundan, tütün içmenin halâl olduğu anlaşılmalıdır) buyuruyor]. Hanefî âlimlerinden, Şâm müftisi, Abdürrahmân Imâdi, (Hediyye) adındaki kitâbında (Tütün; soğan, sarmısak gibi mekrûhdur) buyurdu. İbni Âbidîn, bu satırları açıklarken buyuruyor ki:

(Vehbâniyye) şerhinde, (Tütün içmek ve satmak yasak edilmelidir) diyor. [Dördüncü Murâd hân, tütün içilmesini yasak etmişti. Bunun zamanında bulunan Şernblâlî de, (Halife mubâhları yasak edince yasak olur) diyenler gibi, tütüne yasak demiştir. Dikkat edilirse, yasak edildiği hâlde, yine harâm veyâ mekrûh dememiştir].

Tütün içmek, orucu bozar. İsmâ'il bin Abdülganî Nablûsî, (Dürer) şerhinde diyor ki, (Zevcenin soğan ve sarmısak gibi ağız kokutan şeyleri yimesi yasak edilebilir. Tütün kokusunu sevmiyen kimse de, tütün içmesini men' edebilir).

Mısrda, Mâlikî âlimlerinin büyüklerinden Alî Echürî, tütünün halâl olduğunu bildiren kitâb yazmış, burada dört mezheb âlimlerinin, tütünün halâl olduğunu bildiren fetvâlarını nakl etmiştir. Allâme Abdülganî Nablûsî de tütünün mubâh olduğunu bildiren (Essulh-u beynel-ihvân) kitâbını yazmıştır. Bu kitâb ve tercevâb vermektedir. (Ba'zı kimselere zarar verirse, yalnız bunlara harâm olur. Başkalarına harâm olmaz demekde ve bal, safra hastasına zarar verir. Fekat, başkalarına harâm değildir. Hattâ şifâdır. Herşey aslında halâldir. Harâm veyâ mekrûh diyebilmek için, delil lâzımdır. Şerâb habîslerin en kötüsü olduğu hâlde ve Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» şer'atin bildiricisi olduğu hâlde, şerâba harâm diyemedi. Âyet-i kerîme ile yasak edilmesini bekledi. O hâlde, tütün içmek mubâhdır, halâldir. Kokusu mekrûhdur. Tab'an mekrûhdur. Şer'an mekrûh değildir) demektedir.

İbni Âbidîn, devâm ederek buyuruyor ki, (Tütün içmek Şâfiî mezhebinde harâm değildir. Kitâblarında, tenzihen mekrûh denilmektedir. Hattâ, zevce tütünü bırakınca, zarar görmezse, meyve gibi olur. Zevcin, tütün parası vermesi lâzım olur. Tütünü bırakınca, kadın zarar görürse, ilâc gibi olur. Tütün parasını vermesi, vâcib olmaz dediler. Câmi' içinde tütün içmek, soğan, sarmısak yemek harâmıdır).

Tütüne harâm diyenlerin dayandığı, vesika olarak ileri sürdükleri, Hâdimînin (Berika) adındaki kitâbının seksenbeşinci sahifesinde diyor ki: Âyet-i kerîmede, (Habîs olan şeyler harâmıdır) buyuruldu. (Vâhidî) tefsirinde, (Âyet-i kerîmedeki habîs, leş, kan ve domuz eti demektir. Âyet-i kerîme, bu üçünü harâm etmektedir) diyor. Hâlbuki, habîs olan herşey harâmıdır. Her harâm habîsdir. Meselâ şirk, zulm, fâiz ve rüşvet habîsdir. İnsanın öğrendiği, pis dediği herşey habîsdir denildi. Buna göre tütün de habîs ve harâm olur.

Yüzotuzüçüncü sahîfede diyor ki: İbâdet için, sevâb kazanmak için olmıyan bid'atlere, (Âdetde bid'at) denir. Un eleği, kaşık kullanmak gibi. Âdetde bid'at olan şeyleri yapmak, dalâlet, yoldan sapmak değildir. Vera', takvâ sâhibleri de, bunları zarûret olunca kullanır. Kullanması günâh değil ise de, kullanmamak iyi olur. Ba'zıları (Tütün ve kahve kullanmak da, âdetde bid'atdır. İkisi de harâm değildir ve mekrûh da değildir. Doğrusu da budur. Bunlara harâm diyen, bid'at-i âdiyyeyi harâm etmiş olur. Sultânın yasak etmesine gelince, şer'ate uygun olan emrleri dinlenir. Tabî'atine ve nefsine uyararak verilen emrleri değil) dedi. Bize göre, kahve belki böyledir. Fekat, bunu da, kullanmamak dahâ iyidir. Çünkü, hakkında söz birliği yoktur. Tütüne gelince, harâm olmadığı doğru ise de, mekrûh olduğunda şübhe yoktur. Çünkü, halâl olmasında söz birliği yoktur. Sultân, umûmun fâidesi için, bir mubâh şeyi yasak edince, dinlemek vâcib olur. Söz birliği

olmayan şeyi yasak edince, elbette vâcib olur. (Telvih) kitâbında diyor ki, (Şübhe edilen şeyler harâm olur).

Binikiyüzkırkücüncü sahîfesinde diyor ki: (Yimeği ve içmeği harâm eden sebepler altıdır. Serhoş edenler, şerâb gibi. Necs olanlar, bevi ve kan gibi. Zarar verenler, kum, toprak gibi. İğrenç olanlar, meni ve sümük gibi. Habîs olanlar, tahta kurusu [biti] gibi. Öldürücüler, zehirli maddeler gibi. Tütün içmeği âdet edenlere gelince, tütün bunlara zarar verir denildi. Çoğunun hastalığa yakalandığı görülmektedir. Böyle şeylerde, cinse, umûma bakarak karâr verilir. Birkaç kişiye göre karar verilmez. Tütün ba'zı hastalıklara fâideli olmaktadır. Meselâ balgam, safra sökmektedir deniliyor. Fekat bu, câhillerin sözüdür. Doktorlar kul lanmıyor. Mütihazsıslar böyle yazmıyor. Tersini bildiriyorlar. Ba'zı doktorlardan işitdik ki, tütün olmasaydı, âdem oğlu bin sene yaşardı demişlerdir. [Mutercim fakîr, doktorlardan nakl olunan bu sözü, akla uygun bulmamakta ve hayret etmektedir. Çünkü, tütün ortaya çıkmadan önce de, insanlar, tabîî ömrlarına uygun olarak yaşamışdır. Asr-ı se'âdetden beri, bin sene yaşayan bir kimse işitilmemişdir].

Tütün serhoş eder de denildi. Yeni başlıyanlarda böyledir. Yavaş yavaş alışanları serhoş etmiyor. Şerâb da böyledir. İmâm-ı Muhammed, çoğu harâm olanın, azı da harâmdır dedi. Ba'zıları, bu sebeble, tütüne harâm dedi. Ba'zıları da, içmemek iyi olur dedi. Ba'zıları, tütün içmek, başkalarını râhatsız ediyor. Başkasına eziyet vermek harâmdır dedi. Ba'zısı da, tütün (Soğan, sarmısak yiyen, mescidimize yaklaşmasın!) hadîs-i şerîfine girer dedi. Fıkh âlimleri dedi ki, pis kokan şeyleri mescidden çıkarmak lâzımdır. Tütüne bid'at denildi. Fekat, i'tikâdda, inanmakta ve ibâdetlerde olan bid'at [devrim, değişiklik] harâmdır. Âdetlerde olan bid'atler harâm değildir, mubâhdır. Sünnete ve sünnet olmaksındaki sebebe uymayan bid'atler yasaktır. Meselâ, misvâkin sünnet olması, ağızdaki pis kuyu giderdiği içindir. Tütün ise, bu hikmeti bozmaktadır. Dine fâideli olan bid'atler güzeldir. Tütün böyle değildir. Tütün habîsdir denildi. Selim tabî'atli kimse, tütünden iğrenmektedir. Oyun için, keyf için, kibr için içilir de denildi. Tütün aslında mubâh olsa da, bu sebeble harâm olur. Tütün isrâfdır denildi. Çünkü, lüzümlü değildir. Keyf için mal vermektir. Çok mal verip alan da olur. İbâdetleri, meselâ cemâ'atle nemâz kılmağı bırakmağına sebep olur. Yalan, gıybet, nemîme, gevezelik gibi harâmlara da sebep olur. Tütün içenlerin öldükden sonra rü'yâda görülmesi, mezârları açılınca, yüzlerinin, ağızlarının değişmiş olması, mezârı dumanın dolmuş olması da bu sözü kuvvetlendirmektedir. Görülüyor ki, tütün için sözler ve fetvâlar başka başkadır. Değil câhiller, âlimler de, bu işin içinden çıkmamışdır. Ba'zıları halâldir, mubâhdır dedi. Ba'zıları tehlikelidir dedi. Halâl diyenlere göre, birşeyin harâm olması için, harâm olduğı açıkca bildirilmiş olması veyâ harâm olduğı kolay anlaşılmalıdır. Tütün, açıkca harâm edilmemişdir. Harâm olduğunu anlamak için de şimdi müctehid yoktur. Eski müctehidler de, tütün için bir sözü yoktur. Müctehid olmayanların, halâl veyâ harâm demesinin bir kıymeti olmaz. O hâlde tütün içmek, aslı üzere mubâhdır, halâldir. Tehlikeli diyenler ise, dahâ yukarda bildirilen sebepleri göz önünde tutmuşlardır. Tehlikeli diyenler, belki dahâ haklıdır. Çünkü, bu sebeplerden birkaçı yanlış olsa bile, şübheden kurtulmaz. Hepsi bir araya gelince, kuvvetlenmiş olur. Şimdi müctehid kalmadı demek de, şübhelidir. Mutlak müctehid yok ise de, ictihâdları karşılaştıracabilecek (Mes'elelerde müctehid) şimdi belki vardır. Eski müctehidler, tütün için birşey bildirmedi ise de, tütün, onların açık bildirdiğı karârlardan birine bağlanabilir. Müctehid olmayan âlimler bu işi yapabilir. Tütün içmek, nihâyet şübhelili kalmaktadır. Şübheliler ise, harâm olur. Hadîs-i şerîfde, (Şübhell şeyleri yapan, harâm da işler) buyuruldu. Mubâh veyâ tehlikeli olan şeyi de çok yapmaktan lâzımdır. Tütüne tehlikeli demek insâf olur. Mubâhlara fazla dalmak da, küçük günâh olur. Tütüne, aslında halâl desek bile, insan buna alışıyor. Mubâh-

lar için de, kıyâmetde hesâb vardır. Tütünü ençok fâsıklar içiyor. Başkaları, bunlardan görerek alışıyor. İhtiyâtlı davranmak, her yerde iyidir.

Binüçyüzkırkyedinci sahifede diyor ki: Hadis-i şerîfde, **(Soğan, sarmısak yiyen, mescidimize gelmesin!)** buyuruldu. Çünkü, melekler pis kokudan incinir. Pırasa gibi pis kokulu şeyleri yiyenler ve cüzzâm, baras hastaları, yarası kokanlar, üzeri balık, et kokanlar da böyledir. Bunlar mescide sokulmaz. Mescide giderken çiğ soğan, sarmısak yimek, tenzihen mekrûhdur. Pişmiş yimek mekrûh değildir. İlâc olarak yimek câizdir. **(Yahyâ fetvâsı)**, tütünü içmek de bunun için mekrûh olur dedi. Sâlih olan kimse, bu hadis-i şerîfden korkarak tütün içmez. **(Berika)** kitâbından terceme burada temâm oldu.

(Hadika) nın [1290] hicrî senesi İstanbul baskısı, yüz kırküçüncü sahifesinde diyor ki, (Un eleği ve kaşık gibi şeyler zaman-ı se'âdetde yok idi. Sonradan meydana çıktılar. Böyle, Allahü teâlâyâ ibâdet etmek ve sevâb kazanmak niyyeti olmaksızın meydana çıkarılan şeylere **(Âdetde bid'at)** denir. Bunlar, hadis-i şerîfde dalâlet sapıklık olarak bildirilmiş olan bid'atlerden değildirler. Bunları yapanlara cezâ verilmeyecektir. Vefa' sâhiblerinin yapmaması dahâ iyi olur. Erkeklerin fazla yiyerek yağ bağlaması da böyledir. İmâm-ı Menâvî, **(Câmi)'-us-sagîr** şerhinde, kıyâmet alâmetlerinden biri, erkeklerin yağlanmasıdır dedi. Âdetde bid'atlerden biri de, tütün ve kahve içmektir. Zamanımızda iyi kötü her insan bunları kullanmaktadır. Bunlar için çeşidli şeyler söyleniyor ise de, sözün doğrusu, ikisine de harâm ve mekrûh dedirtecek bir sebep yoktur. Her ikisi de **(Âdetde bid'at)** dir. Herhangi bir sebep göstererek bunlara harâm diyen kimse, âdetde bid'at olan şeye harâm demiş olur. Âdetde bid'ate harâm denilemeyeceğini, cümhûr-i ulemâ bildirmiştir. Sultânın emr ve yasak etmesine gelince, bunlar, Allahü teâlânın emr ve yasaklarına uygun olursa, itâ'at vâcib olur. Kendi düşüncesi, görüşü ile olana itâ'at vâcib değildir. Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» bütün emr ve yasakları, Allahü teâlânın emr ve yasaklarına uygun idi. Kendiliğinden birşey bildirmedi. Böyle olmasaydı, onun her sözüne itâ'at vâcib olmazdı. Sultânın, kendi akli, düşüncesi ile verdiği emre itâ'at da, elbette vâcib olmaz. Ancak, emri veren, zulm, işkence yaparsa, milleti sıkıştırırsa, onun şerrinden, öldürmesinden korkan kimsenin, hele kan dökücü başkanın böyle mubâhları yasaklamasına itâ'at etmesi vâcib olur. Çünkü, bir müslimânın kendini tehlikeye sokması câiz değildir. İşte, böyle yasaklandığı zaman, kahve, sigara içmemek vâcib olur. Fekat, yine, harâm veyâ mekrûh oldukları için değil, kanını, ırzını kurtarmak için içmemeğe niyyet etmek lâzımdır. Ülül-emre itâ'at demek, müslimân olan âmirlerin, hak üzere olan emr ve yasaklarına uymak demektir).

İsmâ'il Hakkı hazretleri, ilk zamanlarında tütünün harâm olduğunu yazmıştı. Çünkü, sultân Murâd, tütün içmeği yasak etmişti. İçen öldürülüyordu. Bu âlim, tütünü değil, tütün içmeği, i'dâma sebep olduğu için harâm demişti. Hükûmet, tütün yasağını kaldırdıktan sonra, yazdığı kitâbında, tütünün harâm olmadığını bildirmiştir. Mütercim fakîr, Bursada Orhân kütübhanesinde bu kitâbını gördüm.

1355 [m. 1936] yılında, İskenderiyyede basılan **(Celâi-ül-hak fi keşf-i ahvâl-i şirâril-halk)** kitâbında diyor ki: Büyük âlim Ali Echûriye soruldu ki, Huzeyfe «radiyallahü anh», Resûlullah ile «sallallahü aleyhi ve sellem» giderken, bir ot görüp, mubârek başını salladı. Sebebini sordum. (Âhır zamanda bazı kimseler, bu otun yapraklarından içecek. Serhoş olup, nemâz kılacaklar. Bu kimseler, insanların en kötüsüdür. Benden uzaktırlar. Allahü teâlâ da onlardan uzaktır) buyurdu. Yine soruldu ki, hazret-i Alînin «radiyallahü anh» haber verdiği bir hadis-i şerîfde, (Bunu içen, Cehennemde sonsuz kalacaktır. Bunlar, şeytânın arkadaşıdır. Tütün içen ile müsâfaha etmeyiniz, selâm vermeyiniz! Bunlar benim ümmetimden değildir) ve başka bir haberde, (Bunlar Cehenneme gidecektir. Tütünü Cehenneme gidecekler içer. Tütün otu, şeytânın bevlinden yaratıldı) diye söyleniyor.

Bunlar doğru mudur? Cevâbında buyurdu ki, bu sözler uydurmadır. Hadis kitâblarında, hiçbiri yazılı değildir. Büyük hadis âlimleri, Resûlullah efendimize «salâllahü aleyhi ve sellem» böyle iftirâlar yapıldığını bildirdi. Bu yazıların, beyân ve belâgat ilmlerine göre bozuk olması da, Resûlullahın mubârek ağzından çıkmadığını göstermektedir. Böyle iftirâları söyleyen, Cehenneme gider. (Buhâri) ve (Müslim) deki hadis-i şerifde, (Söylemediğim bir sözü, hadis diyerek anlatanlar, Cehenneme gidecektir) buyuruldu. Akli gidermiyen, bedene zarar vermiyen ve nafaka vermek ve nemâz kılmak gibi farzları yapmağa mâni' olmiyan şey harâm olmaz.

(Feth-ur-rahim) kitâbının yirmidokuzuncu sahifesinden başlayarak diyor ki: Mâlikî âlimlerinden Ali Echürî (Gaye-tül-beyan) kitâbında, şeyh Halilden alarak buyuruyor ki, (Akli götürüp hissi gidermiyen ve keyf veren maddeye (Müskir), ya'nî serhoş edici denir. Akli giderip, hissi gidermez ve keyf vermezse (Müfsid), uyuşdurucu, heroik denir. Akli da, hissi de gideren maddeye (Mürkid) veya (Münevvin), uyutucu, hipnotik denir. Serhoş eden maddeyi içene Had cezâsı vurulur ve serhoş etmiyen az mikdârını içmek de harâmdır ve bu maddeler necsdir. Abdüllah-i Menûfi, esrâr otu için; müskirdir, çünkü, esrâr almak için evinin eşyasını satıyorlar dedi. Keyf vermeseydi, böyle yapmazlardı dedi. Şâfiî âlimlerinden Zerkeşi de böyle dedi. Esrârın azı da, çoğu da harâmdır dedi. Şeyh Ebül-Hasen, (Müdevvene) şerhinde ve allâme İbni Merzûk ve Şehâb Karâfi ise, esrârın, müfsid, uyuşdurucu olduğunu bildirdiler. Çünkü, bunu alanlar kavga etmiyor, uyuşup kalıyorlar. Şâfiî âlimlerinden İbni Dakîk-ul İyd de böyle söyledi ve haşhaşdan elde edilen afyon, esrârdan dahâ kuvvetlidir. Çünkü, afyonun az mikdârı serhoş ediyor. Hâlbuki, necs olmadığında sözbirliği vardır dedi. Esrâr da necs değildir. Şerâbın serhoş etmiyen az mikdârını içmek harâm olduğu hâlde, esrârın serhoş etmiyen az mikdârının harâm olmadığını imâm-ı Nevevi (Mühezzeb) şerhinde bildirdi. Benc ya'nî Jüskiyan [benc otu] ve afyon da, esrâr gibi olup, serhoş etmiyen az mikdârını yimek câizdir. Fekat, akli, hissi giderecek mikdârda yimek harâm olur.

Tütün içmeğe gelince, akli gidermiyor. Necs de değildir. Böyle olunca, tütün Şerîatin bildirmediği şeylerde ahkâm değişir. Zarar verince harâm olur. Zarar vermiyen kimseye harâm değildir. Güvenilen bir ârifin [ya'nî mütehassıs tabibin] haber vermesi ile veyâ kendi tecribesi ile zarar verdiğini anlıyana harâm olur. Şerîatin bildirmediği şeylerde ahkâm değişir. Zarar verince harâm olur. Zarar vermezse, harâm olmaz. Tütünü yeni içenlerde gevşeklik yapması, sıcak suya girende veyâ müşhil ilâcı içende gevşeklik hâsıl olması gibidir. Yoksa, akli giderdiği için değildir. Akli giderdiği için gevşeklik yapıyor denilse bile, yine müskirdir denilemez. Çünkü, keyf vermemektedir. Afyonu, akli gidermiyecek az mikdârda yimek câiz olduğu gibi, tütünü de akli gidermiyecek mikdârda içmek câiz olur. Bu ise, insanlara göre ve içilen mikdâra göre değişir. Bir kimsenin aklını gideren mikdâr, başkasının aklını gidermez. Görülüyor ki, tütün harâmdır, diyip kesin söylenemez. Bunu ancak din câhili veyâ inâdcı, müte'assıb olan söyler. Akli gidermeyince halâl olduğu anlaşılmaktadır. Tütün, ispirto ile yıkanıp temizlendiği için necsdir de denilemez. Çünkü bu söz, tütünün değil, ispirtonun harâm olduğunu göstermektedir. İspirtosuz temizlenenlerin harâm olmadığı anlaşılır. Tütün, isrâf olduğu için harâmdır da denilemez. Çünkü, mubâh olan şeyi almak için verilen mal isrâf olmaz. Zararlı olduğundan harâmdır demek de ilmî bir söz değildir. Çünkü, zarar verene harâm olur. Zarar vermiyene harâm olmaz. Herkes zararlıdır demek ilme ve tecribeye uygun değildir. Bazı hastalıklara fâidesi olduğu da görülmüştür. Hanefî âlimlerinden şeyh Muhammed Nihriî, tabîb-i müslim-i ârifin sözü ile veyâ tecrîbe ile zarar verdiğini anlıyan kimseye tütün içmek harâm olur. Böyle kesin anlaşılmadıkça halâl olduğuna fetvâ vermiştir. Bir

başka fetvâsında da, aklını gideren veyâ zarar veren kimseye harâm olur. Başkalarına harâm olmaz demiştir.

Tütün hakkında bir hadîs-i şerîf yoktur. Dillerde dolaşan, hattâ kitâblara geçirilmiş olanlar sahih değildir. Son asrın câhillerinin yalanlarıdır. Şâfiî âlimlerinden Ali bin Yahyâ Ziyâdî fetvâsında, aklını giderene harâm olur. Başkalarının içmeleri harâm olmaz dedi. Büyük Şâfiî âlimi Abdür-Raûf-i Menâvî de böyle fetvâ verdi. Şâfiî âlimlerinden Şems-üd-din Muhammed bin Ahmed Şevberî de böyle cevâb yazdı. Tütün, başka mubâhlar gibidir. Ya'nî kendisi harâm değildir. Aksini bildirenlerin ellerinde hiçbir vesîka yoktur. İnâd etmektedirler dedi.

Hanbelî âlimlerinden Mer'î bin Yûsûf Mukaddisî, (Taḥkîk-ul-burhân fi-şân-Id-dühân) kitâbında başka zarar vermedikçe tütünün harâm olmadığını, ateş dumanını ağza çekmek gibi olduğunu, bunun harâm olacağını ise kimsenin bildirmemiş olduğunu yazmaktadır.

Yeni meydana çıkan birşey, mubâha benzerse mubâh olur. Harâma benzerse harâm olur. Akli olan bir din adamı, tütünü elbet mubâhlara benzetir. Zarara sebep olmadıkça harâm diyemez.

Abdür-Raûf-i Menâvî, tütünü kötülüyen bir hadîs yoktur dedi. Görülüyor ki, akli gidermeyecek kadar tütün içmenin harâm olmadığını dört mezheb âlimleri sözbirliği ile bildirmişlerdir). Ali Echürînin sözü burada temâm oldu.

Zerkânî (İzziyye) kitâbını açıklarken diyor ki, Ali Echürîye soruldu: Tütün için, (Şerâbdan ve yeşil otdan sakınınız!) hadîsi vardır. Çünkü, Huzeyfe buyurdu ki, Resûlullahla gidiyorduk. Bir ot görüp başını salladı. Sebebini sordum. (Âhırzemandâ, bu otun yapraklarını içecekler. Onunla serhoş olup, nemâz kılacaklar. Onlar kötü kimselerdir. Benden uzaktırlar. Allahü teâlâ onları sevmez) buyurdu. Hazret-i Alînin bildirdiğine göre, (Onu içenler, Cehennemde sonsuz kalacaklardır. Şeytânın arkadaşıdırlar. Tütün içenle müsâfaha etmeyiniz! Boynuna sarılmayınız! Ona selâm vermeyiniz! Çünkü o, benim ümmetimden değildir) buyurdu. Bir habere göre de, (Onlar, eshâb-ı şimâldendir. Tütün, şakîlerin içkisidir. İblîsin bevlinden yaratılmışdır. Allahü teâlâ, sevdiğim kullarımı aldatamazsın buyurunca, bevl yapmışdı. Ondan tütün otu hâsıl oldu) deniliyor. Bunlara ne dersiniz? Ali Echürî hazretleri, cevâbında buyurdu ki, (Bunların hiçbiri hadîs değildir. Hadîs âlimleri, bunların yalan ve iftirâ olduklarını bildirdiler. Hem de, bu sözlerin düzgün ve edebîyyâta uygun olmaması da, Resûlullahın mubârek ağzından çıkmadıklarını göstermektedir. Rebi' bin Haysem buyurdu ki, güneşde ışık olduğu gibi, hadîs-i şerîflerde de nûr vardır. İftirâ olarak uydurulan sözlerde ise, zulmet vardır. Hadîs uyduran, Cehenneme gidecektir. (Buhârî) ve (Müslim) de yazılı hadîs-i şerîfde, **(Söylemediğim birşeyi, hadîs diyerek yalan söyleyen, Cehennemde ateşden kazık üzerine oturtulacaktır)** buyuruldu. İmâm-ul-Haremeyn Abdülmelik, hadîs uyduran kâfir olur dedi ise de, küfr değil, büyük günâhdır. Tütün içmek aklını giderir veyâ zarar verirse yâhud nafakası vâcib olanın nafakasını terke veyâ nemâzın vaktini kaçırmaya sebep olursa, bu kimseye harâm olur. Başkalarının içmesi harâm olmaz).

Müfsid, ya'nî uyuşdurucu olan maddelerin akli gidermeyecek kadar az mikdârlarını satmak ve her ilâcı satmak câizdir. Tütünü de, aklını gidermeyen kimselere satmak câizdir.

Yukarıdaki örnek yazılardan anlaşılıyor ki, tütün içmek, alkollü içkiler ve afyon, morfin, esrâr ve benzerleri uyuşdurucu maddeler gibi, harâm edilmemiştir. Bu fakîr, tütün dumanından hoşlanmıyorum. Hiç içmedim. Evimde bulunanlar da içmez. Fekat tabî'atim sevmiyor diye, harâm diyemem. Halâller belli, harâmlar bellidir. Müctehidlerin bildirdiği şübheliler de meydandadır. Şübheliler, müctehidlerden bir kısmının halâl, bir kısmının harâm dediği şeylerdir. Harâm diyenlerin, yapmaması lâzım olur. Câiz diyenlerin de yapmaması, iyi olur. Tütün böyle

değildir. Müctehid olmıyanların, üsûl ilmlerini okumıyanların, halâli, harâmı bilmemesi, şübheli demek olmaz. (Müctehid olmıyanların sozu, delil-i şerî olmaz) buyuruldu. Birşeyin halâl olması için delil aranmaz. Fekat, harâm olması için, isbât etmek lâzımdır.

Bir cinsden olan şeylerin bütünü, nass ile harâm edilmiş olursa, bunlardan birkaçına halâl diyebilmek için, ancak bu zaman, bunların halâl olmasına delil aramak lâzım olur. Harâm olduğu bildirilmıyen birşeye, halâl denir. Buna harâm diyebilmek için, delil aramak, isbât etmek lâzımdır. İbni Âbidinin (Zebâ'ih) kısmında, En'âm sûresinin yüz kırkbeşinci âyetini ve (Allahü teâlânın, halâl ve harâm diye açıklamadığı şey, Allahü teâlânın afv ettiği şeylerdendir) hadis-i şerifini yazarak, harâm olduğu bildirilmıyen ve harâm edilmiş olanlara benzemıyen her şeyin mubâh olduğunu göstermektedir. O hâlde, tütün için birşey bildirilmıedi diyenlerin, tütüne harâm, mekrûh dememeleri, mubâh demeleri lazımdır.

Din bilgisi olan bir kimse, tütüne tahrimen mekrûh diyemez. Çünkü, İbni Âbidin, beşinci cildde (İmâm-ı Muhammed buyurdu ki, tahrimen mekrûh demek, harâm demektir. İki imâm ise, harâma yakındır dedi. Ya'ni, vâcibi terk eden gibi, Cehennemde azâb görür ise de, inanmıyan kâfir olmaz dedi. Şübheli şeyler de böyledir. Şübheli şey demek, müctehidin, muhkem olmıyan, açık olmıyan, te'vil edilen âyet-i kerîmelerden veyâ hadis-i şeriflerden, yâhud muhkem ise de, bir kişinin bildirmiş olduğu hadis-i şeriflerden çıkardığı hükm demektir. Tehlûkeli demek, şerî'atin yasak ettiği şey demektir) diyor. Görüüyor ki, tütün içmeğe teh-lûkelidir de denilemez.

Kötü alışkanlık, harâm işlemeğe alışmak demektir. Harâm olmıyan şeyi kullanmağa kötü alışkanlık demek, din adamına yakışmaz. Câhil olan, cesûr olur. Şerî'atin izin vermediği sözleri, sıkılmadan söyler. Kendi tabi'atine, görüşüne uymadığı için, din büyüklerinin sözlerine saçma demekden, Allahü teâlâyâ sığınırız.

Buğazına düşkün olanlar, yiyeceğe benzetilemez diyerek de tütünü kötülüyorlar. Tütün bitkisini yakıp, dumanını çekmek, ihtiyâc değildir, câiz olmaz diyorlar. Günnük, ud ağacı, tütüsü otunu yakıp koklamağa, acabâ ne diyecekler? Bunlar, yinmez, içilmez, câiz olmaz mı diyecekler? Ölülerde ve dirilerde kullanılması sünnet olan şeyi de, yakılıp dumanı savruluyor diye, kötüliyecekler mi? Hâlbuki bunlar ve pis kokulu olan birçok otlar, Â'râf sûresindeki (Yerden çıkardığı zinet) kelimesine dâhil olunmuşdur. Fukahâ-i kirâm «aleyhimürrahme» menâzır-ı hasene ve cevâri-yi cemîle ile tena'um etmeği bile, (Allahü teâlânın kulları için, yerden çıkardığı zinetleri harâm edecek kimdir?) âyet-i kerîmesine dâhil etmişdir. Bunun için, câizdir buyurmuşlardır [(Mültekâ), (Mecma'ul-enhür)]. Pis kokulu olan sezâb, ya'ni sedef otunun, soğan kokusunu örtmesi için yinilmesi, (Şir'at-ül-islâm) da emr olunmaktadır. Tütün içmeği, günnük, tütüsü otu yakmaktan ve sedef otundan ayırmak, te'assubdan başka ne olabilir? En'âm sûresinin, ellidokuzuncu âyet-i kerîmesindeki (Kitâb), Levh-i-mahfûz veyâ ilm-i ilâhî olduğu, bütün tefsirlerde yazılıdır. Kur'ân-ı kerîmde de, o kitâbdaki bütün harâmlar bildirilmişdir. Herkes, ilm ve ihlâsı kadar görebilir. Sünnet, icmâ' ve kıyâs, Kur'ân-ı kerîmde bulunmıyan şeyleri eklemek değildir. Bunlar, Kur'ân-ı kerîmin içinde kapalı olarak bulunan bilgileri meydana çıkarmaktadır.

İbni Âbidin, (Zebâ'ih) kısmı sonunda buyuruyor ki, (Habîs demek, Eshâb-ı kirâmın beğenmediği şey demektir. Çünkü Kur'ân-ı kerîm, bunu onlara bildiriyor. Onlardan sonra meydana çıkan şeyler, onların iyi veyâ habîs dediklerinden hangisine benziyorsa, o da öyle olur). Tütün habîs değildir. Fıkh kitâbları, uyuşdurucu otlara bile habîs demiyor. (Redd-ül-muhtâr) beşinci cild, ikiyüzdoksanbeşinci sahîfede (Çok yiyince serhoş eden katı maddelerin, otların aslı tâhirdir, temizdir, mubâhdır) diyor.

Bir kimseye zarar veren mubâh şey, ona harâm olur. Zarar vermediği kimse-

lere harâm olmaz. Tütünün zarar vermediği kimseler çoktur. Aşırı içen ba'zı kimselere zarar verirse, bunların çok içmesi harâm olur. Fekat, bunların az içmelerine ve zarar görmiyenlere de harâm olur. denilemez. Çoğu zarar veren şeyin azı da harâm olur demek pek yanlıştır. Herşeyin çoğu zarar verir. Ekmeğin, suyun da çoğu, zarar verir. Bunun içindir ki, doyduktan sonra yemek harâmdır. Fekat, çoğu zarar veriyor diye, az yemek, içmek, harâm olur mu? Hattâ, ibâdet yapacak kadar yiyip içmek farzdır. Yukarıda yazılı yanlış söz, âlimlerin, (Çoğu serhoş eden şeyin azı harâm olur) sözünden, bir câhilin anladığı şey olabilir. Serhoş eden şeyler zararlıdır. Fekat, her zarar veren şey serhoş edici değildir. Bu inceliği anlamak lâzımdır.

Kendi sevmediği için, kendi düşünüşü ile tütünü harâmların arasına karıştırmak, çok tehlikelidir. Kur'ân-ı kerîmi, kendi re'yi ile tefsîr etmek olur.

(Hadika) da, yimesi harâm olanları anlatırken buyuruyor ki, (Yimesi, içmesi zararlı olanlar üçe ayrılır: Birincilerinin zararını herkes bilir. Bunlar öldürücüdür. Her zehr ve cam tozu, demir ve civa bileşikleri, kirec ve benzerleri böyledir. Bunları yemek, içmek harâmdır. İkincilerinin zararlı olduğu bilinir ise de, öldürücü değildirler. Toprak, çamur, kil ve benzerleri böyledir. Bunları çok yemek, içmek mekrûh olup, zararsız mikdârları mubâhdır. Üçüncülerine zararlı denilmez. Organlarında za'fiyyet olanlara zarar verirler. Sağlam olanlara zarar vermezler. Ba'zı kimselere balık eti, sût [yumurta, pasdırma, turşu, konserve eti], bal, zeytin yağı, biber zarar verir. Bunlar, yalnız zarar verenlere harâm, mekrûh olur. Zarar vermeyenlere ise mubâhdırlar). Tütüne zararlıdır diyenler de, üçüncü kısımdan olduğunu söyleyebilmektedirler. Her içeni öldürücü bir zehr olduğunu bildiren bir ilm adamı yoktur. Çünkü, böyle olmadığını herkes bilmektedir. Tütünde bulunan (Nikotin) maddesi zehirli olduğu için, günde bir iki sigara içmek de, zehrlenmek olur diyen de işitilmemiştir. Çünkü bu söz, havada, boğucu olan karbon di-oksit gazı bulunduğu için, nefes almak zehrlenmek olur demeğe benzer. Nikotinden katkat dahâ zehirli olan siyanür asidi, acı bâdemdeki amigdalin glikozidinde vardır. Bu zehr bulunduğu için, acı bâdem zehrlidir diyen ve acı bâdem yemek harâmdır, mekrûhdur diyen yoktur. İstanbul diş hekimliği fakültesi öğretim üyelerinin 1972 senesi toplantısındaki konuşmada, (Günde birkaç sigara içmekle ağızda meydana gelen nikotinin diş etlerini koruduğu, fazlasının ise zararlı olduğu) bildirilmiştir. Herşeyi fazla yemek, içmek zararlı olur. Aşırı mikdârda tütün içenlerin de zarar görecekları şübhesizdir. Bunu işitenlerin, sigara zararlıdır, kansere sebep oluyor diyerek, günde bir, iki sigaranın da zararlı olacağını sanmaları, bu yüzden harâm olur, mekrûh olur demeleri ilme ve akla uygun değildir.

Bir islâm âlimi diyor ki :

**İster zengin ol, ister fükarâ
her yemek üstüne iç bir sigara.**

Tekrâr edelim ki, ictihâd, Peygamber efendimizin «sallallahü aleyhi ve sellem» bildirmediği şeyleri bulup bildirmek değildir. İctihâd, âyet-i kerîmelerde ve hadîs-i şerîflerde kapalı bildirilenleri anlayıp meydana çıkarmaktır. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» ileride ümmetinin başına gelecek şeyleri bilmiyor mu idi? Yoksa, harâm şeylerin meydana çıkacağını bilip de, bildirmedi mi? Hâlbuki bildirmesi farzdır. Herşeyi bildirmesine lüzûm yoktur. Fekat harâmları bildirmesi vazîfesidir. Harâmların adını ayrı ayrı bildirmeğe de lüzûm yoktur. Tütünün, hadîs-i şerîflerde ve ictihâdlarda açıkca söylenmemesi, onların zamanında bulunmadığı için değildir. O zamanda bulunan birçok şeyin adı da, ayrı ayrı bildirilmedi. Müctehidler, kıyâmete kadar meydana çıkacak herbirşeye halâl ve-yâ harâm diyebilmek için, genel üsûller, metodlar, kâ'ideler kurmuştur. Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde adı bildirilen şeyler, bu üsûlleri kurmağa yarayan

temel ölçülerdir. Lüzûmu olmıyanlar bildirilmemiştir. İşte, Hanefî mezhebının ka-
vâid ve üsûl-i mezhebiyyesine göre, harâmlik şartlarını taşımayan herşey mubâh
olur. İbni Âbidîn, abdestin sünnetlerini ve üçüncü cildde, kâfirlerin islâm mem-
leketini almasını anlatırken diyor ki, (Pezdevî) üsûlünde denildiği gibi, harâm ol-
duğu açıkca bildirilmeyen herşey, sözbirliği ile mubâhdır. Çünkü, Allahü teâlâ Be-
kara sûresinde, (Yerlerde olan herşeyi sizin için yarattım) buyurarak, hepsinin
mubâh olduğunu bildirmektedir. Harâm edilmeyen şeylerin mubâh olduğunu mu-
tezili olanlar söyler demek de, üsûl kitâblarına uygun değildir. (Tahrir) kitâbın-
da bildirildiği gibi, Hanefî ve Şâfiî âlimlerinin çoğunluğuna göre, herşey yaratı-
lışında halâldir. Ekmel-üd-dîn, (Pezdevî) şerhinde de böyle bildiriyor ve birşeyin
harâm olduğunu işitmiyen kimselerin, o şeyi yimesi mubâhdır diyor. İmâm-ı Mu-
hammed, (Leş ve şerâb, yasak edildikten sonra harâm oldu) diyerek, herşeyin
aslında mubâh olduğunu, yasak edilince harâm olduklarını bildiriyor.

Tütünü seven yok demek, güneş yok demeğe benzer. Milyonlarca insan se-
ve seve içiyor ve övüyor, savunuyor. Tütünü beğenmek, ona karşı aşk ilân et-
mek değildir. Zevk alarak içmek demektir. Müftî, vâiz, imâm, âlim, câhil, fen-
adamı, devlet adamı, tabib, kimyâger, beğ, paşa, her zümrenin, zevkle içdiği
nasıl inkâr olunabilir? Milyonlarla sâlih müslimânın ve halife-i müsliminin, şeyh-
ul-islâmın kullandığı şeye, kendi akli ile ve kendi beğenmediği için, kötü alış-
kanlık demek, bunu harâmlara benzetmeğe kalkışmak, ancak câhillerin yapaca-
ğı işdir. İkinci Abdülhamid hân «rahmetullahi aleyh» tütün içerdi. Kendisine Şem-
dinândan ve İskeçe şehrinden tütün gelirdi. İskeçe, Şemdinân ve Samsun tütün-
leri, kıyılmış hâlinde, birkaç karış uzun, sarı ve latif kokmaktadır. Çubuğa ko-
yup içerlerken, etrâfa hoş kokusu yayılmaktadır. Bozuk, karışık tütün içerken
iyi kokmazsa, hâlis ve hoş kokulu kötülenemez. Acı biberi sevmiyen kimse,
tatlı biberi, hattâ acısını da kötüliyemez. Bunlara mekrûh diyemez. Eğer derse,
sözünün kıymeti olmaz. Herkes, sevmediği şeye harâm, mekrûh derse, din-i is-
lâm, hıristiyânlığa döner. Onun gibi karmakarışık olur.

İsrâf, harâm olan kötü birşeydir. Ceffel kalem, tütün mutlak olarak isrâfdır
demek, ne büyük cesâretidir. Din âlimlerinin sözlerine temâmen yersiz ve değe-
siz demek ise, aczin, cehâletin ifâdesi olur. Bunları önce anlamak, sonra birer
birer vesikalarla çürütmek gerekir. Evet, isrâfın şeri'atdeki izâhını, kısımlarını an-
lamayıp, lügat ma'nâsı ile tasarlıyan bir kimse, isrâfın en fenâsı, tütün içmektir
deyip geçer. Çoluk çocuğun nafakasını kesmek suçdur. Bu durumda olanın su-
çu, niçin yalnız tütüne yükletiliyor da, en büyük sebep olan tenbellik ve parayı
çeşidli harâmlara, ihtiyâc olmıyan yerlere harc etmek kötülenmiyor? Zengin
günde bir iki dâne içdiği sigara veyâ fakirin kendine ikrâm olunan bir sigarayı
içmesine harâm diyebilmek için, fakirin hergün nafakadan kesip tütün alması,
sebeb olarak, neden ileri sürülüyor? Bu sözler, tütün düşmanlığını, koyu bir te'-
assubu göstermektedir.

Tütünü bırakmak nefis ile mücâdele sevâbı kazandırmaz. Bedene ihtiyâcını
vermemek, zulm olur. Günâh olur. Nefis, ihtiyâca kavuşmakla doymaz. İhtiyâc-
dan fazlasını ve harâmları ister. O hâlde, nefisle mücâdele, harâmlardan ve mu-
bâhların fazlasından sakınmaktır. Günde bir kerre tütün içmemek, nefisle mü-
câdele değildir. Tütünü, sıhate ve keseye zararlı olacak mikdârda fazla içme-
mek mücâdeledir. Yalnız tütün ile değil, bütün mubâhlarla da nefis mücâdelesini
böyle olmak gerekir.

Tütünü, afyona benzetmek de, onun herkese harâm olacağını göstermez.
Tersine olarak, zarar yapmıyacak kadar az içenlere mekrûh bile olmadığını gös-
terir. Çünkü, derin âlimler, ya'nî müctehidler, afyon gibi uyuşdurucu maddeleri,
harâm olan içkilerden ayırmaktadır. (Dürr-ül-muhtâr) üçüncü cild, yüzaltmışal-
tıncı sahîfede (Benc, ya'nî Ban otu denilen uyuşdurucu otu yimek mubâhdır. Çün-

ki otdur. Bununla serhoş olmak harâmdir) diyor. İbni Âbidin bunu açıklarken buyuruyor ki, (İmâm-ı a'zam ile, imâm-ı Yûsûf mubâh dedi. İmâm-ı Muhammede göre, çoğu serhoş edenin azı da harâm olur. Fetvâ da böyledir denildi. Fekat çoğu serhoş edenin azı da harâm olur sözü, sıvı olan içkiler içindir. Ba'zı kitâblar, böyle olduğunu açıkca bildirmektedir. Böyle olmasaydı, safran, anber gibi, fazlası serhoş eden birçok katı maddelerin az mikdârını yimek de harâm olurdu. Bunlara harâm diyen hiçbir âlim görmedim. Hattâ şâfiî âlimlerinden, çok içilince serhoş eden sıvıların, azını içene de had vurulur diyenler, yalnız sıvılar için söyledikleridir. İmâm-ı Muhammede göre Ban otu ve safran gibi maddelerin az mikdârını yimek harâm olsaydı, bunlar necs, pis olurdu. Çünkü, imâm-ı Muhammede göre, çoğu serhoş edenin, azı da harâmdir ve necsdir. Hâlbuki, ban otu ve benzerlerinin necs olduğunu hiçbir âlim bildirmemi. Ban otunun ilâc olarak kullanılması câizdir. Akli giderip keyf verici olarak kullanılması câiz değildir. İmâm-ı Muhammedin sözü mâyi' ya'nî sıvı hâldeki içkiler içindir. Ban otu ve benzerleri, katı oldukları için, ancak serhoş olmak için kullanılmaları harâm olur. Bu da, çok mikdârda kullanılmaları harâm olur demektir. Az mikdârda kullanılmaları harâm olmaz. Meselâ, Anberi ve benzerlerini koku için ve Skamonya denilen zehirli mahmûde otunu müşhil olarak kullanmak ve diğer katı zehirli ilâcları az mikdârda kullanmak harâm olmaz. Bunların az mikdârını kullanmak câizdir. Zarar veren çok mikdârlarını kullanmak harâmdir). Çok içilince serhoş eden sıvı hâlindeki içkilerin, serhoş etmiyen az mikdârlarını ilâc için kullanmak ise, böyle değildir. Sıvı içkilerin az mikdârını zarûret olmadan, ilâc olarak kullanmak, sözbirliği ile câiz değildir, harâmdir. Otuzdokuzuncu maddede tiryak kelimesine bakınız!

Kötü alışkanlıkların islâmiyyetde yeri yoktur. Çünkü, kötü alışkanlık, harâm işlemeğe alışmak demektir. İçki, kumar, zinâ alışkanlığı böyledir. Tütün harâm değildir ki, kötü alışkanlık olsun. Tütünün harâm, kötü olduğunu isbât için söyledikleri bütün sözlere dikkat edilirse, bunlar birer sebep, vesika olmayıp, tütünü zâten harâm kabûl ederek, peşin verilen hükmler olduğu hemen görülür. Böyle başlangıçlar ise, mantık ilminde, delil, sened olmakdan uzaktır.

Tütün neden abes olsun? Abes, lehv ve la'b demektir. Fâidesiz iş yapmağa, boş yere vakt geçirmeğe denir. Çalgı ile, oyun ile vakt geçirmek böyledir. Tütün, vakt öldüren bir iş değildir ki, abes denilsin. Tütün içmek, faideli iş yapmağa mâni' olmuyor. Tütün içerken kitâb okunur. Müsâfir ile sohbet edilir.

Büyüklerin yanında, câmi'lerde, va'zlarda, muhterem yerlerde içilmemesi de, harâm veyâ mekrûh olacağını göstermez. Büyüklerin yanında yatılmaz. Bunlara ve Kâ'beye karşı ayak uzatılmaz. Va'zda, dersde meyve, ekmek bile yinmez. Böyle, birçok yerlerde ve sıkıntı duyanların yanında yapılmıyan çok şey vardır ki, başka yerlerde ve yalnız iken hiçbiri harâm veyâ mekrûh değildir. Câmi'de alışveriş etmek, yüksek sesle konuşmak, kan aldirmek mekrûhdur. [Birinci kısımda, yetmişbirinci maddeye bakınız!]. Fekat bunlar, câmi' dışında mekrûh değildir. Hattâ dışarda alış-veriş ibâdetdir. Kan aldirmek, mekrûh değil, sünnettir. Tütüne abes denilemez. Nitekim, çatal, kaşık kullanmak, koku, esans sürünmek de abes değildir.

İhtiyâc deyince yalnız mi'deye giren şeyleri anlamak, pek basit bir görüşdür. Bedenin, rûhun çeşidli ihtiyâcları olduğu, din kitâblarında da, aktüel anlayışta da yer almaktadır. Bütün duyu organlarımızın başka başka ihtiyâcları olduğu gibi, sinir sisteminin, hattâ her organın ayrı ihtiyâcları vardır. Bu ihtiyâcların, ekmek, su gibi mühim olduğu, bedîhiyyât hâlini almıştır. Fıkh kitâblarında, akla gelmiyen, çeşidli ihtiyâclar görüyoruz. Meselâ, (Dürr-ül-muhtâr) da (Burnu ve teri silmek için mendil satın almak, ihtiyâc için olursa câizdir. Kibr, gösteriş için olursa, tahrîmen mekrûhdur) diyor. Görülüyor ki, birşeyi kullanmak bile, niyyete göre ihtiyâc olmaktadır. Doyduktan sonra yimek harâmdir. Fekat, oruc tutmak

veyâ müsâfiri utandırmamak için olunca, halâl, hattâ sevâb oluyor. Musâfiro ikrâm için, harâm, halâl oluyor da, harâm olmıyan tütünü ikrâm etmek neden suç olsun? Tütünü kötülüyenler, bu hücûmlarını, keşki, şeri'atin harâm ettiği şeylere karşı yapsalardı. Çok sevâb kazanırlardı. Islâma büyük hizmet etmiş olurlardı. Fekat, şeytân herkesi bir taraftan yakalıyor. Hem şeri'ate saldırtıyor, hem de, ibâdet yapıldığını sanarak, kibre, ucba sürüklüyor. Bunları anlamadan konuşmak, dine de, söz sâhibine de kusûr getirir. Din adamının önce iyi yetişmesi, bundan sonra konuşması ve yazması lâzımdır. Hissi konuşmak, ya'ni kendi görüşlerini, dinin emri ve yasakları durumunda göstermeğe kalkışmak ve yapılan işlerin, halâl mi, harâm mı olacağını ayırırken te'assuba kapılıp, nusûsa dayanmamak, insanı hüsrâna götürür. Hele, tütüne harâm demek için, bunun fizyolojik, terapötik ve toksik te'sirlerini, (Elbette şöyledir, elbette böyledir) diye kesin açıklamak, pek gülünc olmaktadır. Tütünün te'sirlerini bildirmek için, almancadan terceme etdiğim ve Amerikan doktorlarının neşr ettiği mütehassis raporları, uçurucu kısm, ellidördüncü madde sonuna doğru bildirildi. İyi okunursa, bu konudaki söz sâhiblerinin, tütüne kötü demediği, birkaç günde bir içilen bir iki sigaranın, alkol gibi zararlı olmadığı anlaşılır.

Tütüne harâm diyen birkaç âlim ve mekrûh diyenler oldu. Dikkat edilirse, bütün bu kitâblarda, tütüne ba'zı şartlar (nafakadan kesilmesi, dumanı ile başkasını râhatsız etmesi, çok içerek bedene zarar vermesi... gibi şeyler) bağlanmaktadır, bu şartlar için kötülenmektedir. Yoksa, mücerred tütünün içilmesini kötülüyen hiçbir âlim yoktur. Hâdiminin (**Berika**) kitâbından yapıldığım, yukarıda yazılı terceme bunu açık göstermektedir. Dinde söz sâhibi olmıyan kimselerin, ilmi kıymetden mahrûm konuşmaları ve duhân risâleleri, şübhesiz, sözümüzün dışında kalmaktadır. O hâlde, sigara içmenin kötülenmesine sebep olan şartları taşımayan bir kimsenin az mikdârda tütün içmesine, harâm ve mekrûh dememek lâzım gelir. Allâme ibni Âbidin, (**El-Ukûd-üd-dürriyye**) kitâbının sonunda, tütünün harâm olmadığını vesikalarla isbât etmektedir. Tahtâvinin (**Merâkifelh**) hâşiyesi, orucu bozanlarda da uzun yazılıdır.

Şâm âlimlerinden Mustafâ Rüşdünün [1318] senesinde İskenderiyyede basılan (**Tuhfe-tül-ihvân mâ kile fiddühân**) kitâbında, insanın sıhhatini bozan, zarar veren şeyleri ve isrâfı uzun anlatıyor. Tütünün böyle olmadığını bildiriyor. Tütüne harâm demek, vera' ve takvâ da olmaz. Vera' sâhibleri, Allahü teâlânın harâm etmediği şeye, harâm diyemez diyor. Hanefî âlimlerinden allâme Abdüllah bin Muhammed Nihri'î ve Şâfi'î âlimlerinden Ali bin Yahyâ Ziyâdî ve Abdürraûf-i Menâvî ve şeyh Ali Şevberî ve şeyh İsmâ'il-i Sencidî ve Mâlikî âlimlerinden allâme Külli ve Hanbelî âlimlerinden şeyh Mer'î, tütünün harâm olmadığına fetvâ vermişlerdir diyor. Zararı ve lüzûmu olmıyan şey için mubâh, zihn durgunluğunu giderip, hâfızasını kuvvetlendirene mendûb, terk edince zarar verene vâcib, kullanınca zarar verene harâm, içmek istemiyene, tütün içmesi mekrûh olur, diyor. Şerâb böyle değildir. Şerâba alışan, tevbe etse, şerâbı terk ettiği için hasta olup, ölse, sevâb olur.

Tütünü, alkollü içkilerden dahâ kötü bilenlere ve sigara içenleri sevmiyenlere doğru yolu göstermek için, uzun yazmak zorunda kaldım. Kendi hislerine aldanmamalı, âlimlerin çoğunun, meselâ şeyh-ul-islâm Ebûlbekâ, Ahmed bin Ali Harîrî, İsmâ'il-i Mer'aşî, kâdî Abdürrahîm, Ganîm bin Muhammed Bağdâdî, şeyh-ul-islâm Behâî, Muhammed Tarsûsî, Muhammed Kehvâkî, Mısır âlimlerinden Yûsûf Decvî ve Muhammed bin Abdülbâkî Zerkânî, allâme Abdülganî Nablûsî, Abdürrahmân bin Muhammed İmâdî [978-1051], allâme Ali Echürî, Mahmûd-i Sâminî, Osmân Bedreddîn-i Nakşî, seyyid Abdülhakîm-i Arvâsî ve büyük âlim, veliyy-i kâmil mevlânâ Hâlid-i Bağdâdînin buyurdukları gibi, zarar ve alışkanlık yapmıyacak kadar az içilen tütüne harâm ve mekrûh demekden sakınmalı, kesesine ve sıhhatine zarar vermeyecek kadar az içenleri fâsık, günâhkâr bilmemelidir.

Cihanda iki dürlüdür, mürâi,
ki aldatır bunlar, fakiri, bâyi.
Birisi, yürür eski kisvetle,
ki, zâhid sanılsın bu sûretle.
Saf kimseleri bunlar, yimek ister,
kendilerine dervîş denmek ister.
Giyerler, yamalı, eski câme,
dilerler böyle görünmek avâme.
Haftalar geçer taramaz sakalın,
ki, desinler, unutmuş kendi hâlin.
İkincisi ise, ehl-i riyânın,
işit imdi alâmetlerin ânın.
Gider ardınca dâim nik-i nâmın,
diler makbûlü ola hassu âmın.
Güzel kumaşları dikdirir ince,
giyinir hergün moda âdetince.
Nasihat verir, kitâb yazar durmaz,
âlim geçinir, nemâz bile kılmaz.
Sakin bunlar ile hemsohbet olma,
dinini, dünyânı elden kapdırma.
Cihânda âdeti terk eylemeli,
Hakka hâlis ibâdet eylemeli.

42 — İSRÂF, FÂİZ, TÛTÛN İÇMEK

İslâm dininde harâm olan, günâh olan isrâfın ne demek olduğunu ve çeşidlerini, imâm-ı Birgivi'nin arabî (Tarikat-i Muhammediyye) kitâbından terceme ediyorum:

Tesavvuf, kalbi kötü huylardan temizlemek ve iyi huylarla doldurmak demektir. Kötü huyları araşdırdım. Altmış olduğunu anladım. Altmış çeşid kötü huydan yirmiyedincisi, isrâf ve tebzîrdir. Tebzîr, tohumu tarlaya saçıp dağıtmak demektir. Malı boş yere dağıtmağa da denilmektedir.

Malı, şerî'atin ve mürüvvetin uygun görmediği yerlere dağıtmağa (İsrâf) ve-yâ (Tebzîr) denir. (Mürüvvet), fâideli olmak, iyilik yapmak arzûsudur. (Fütüvvet) dahâ husûsî ma'nâya gelir ki, kötülük yapmamak, iyilik yapmak ve herkesin utanacak şeylerini örtmek ve kötülükleri afv etmektir. Şerî'ate uymıyan isrâf, harâmdır. Mürüvmete uymıyan isrâf, tenzihen [hafif, az] mekrûhdur.

İsrâfı beş bahs içinde anlatacağız:

BİRİNCİ BAHS — İsrâfın kötülüğü ve zararları: İsrâfın harâm olduğu muhakkaktır. Kalbin hastalığıdır. Kötü bir huydur. Dînimizin, hasîsliği, cimriliği, isrâfdan dahâ çok kötülenmesi, isrâfın cimrilik kadar kötü olmadığını göstermez. Hasîsliğin dahâ çok kötülenmesi, insanların çoğunun yaratılışında, mal biriktirmediği sevdiği içindir. Bunun gibi, âlimlerimiz, idrarın şerâbdan dahâ pis ve dahâ çok harâm olduğunu söyledikleri hâlde, dînimiz bevlî, şerâb kadar kötülenmemiş, şerâb içenlere, had edilen seksen sopa vurulması emr edildiği hâlde, bevlî için, had emr edilmemiştir. Çünkü, insanlar şerâb içmeğe düşkün oluyor. İdrâr içmek ise, kim senin hâtırına gelmiyor. İsrâfın kötülüğünü göstermek için, Allahü teâlânın (İsrâf etmeyiniz! Allahü teâlâ, isrâf edenleri sevmez) kelâmı yetişir. İsrâ sûresinde de,

(Tebzir etme! Tebzir edenler, şeytânların kardeşleridir) buyurdu. Şeytânın kardeşi de, şeytân olur. Şeytân isminden dahâ kötü bir ism yokdur. İsrâfı, bundan dahâ çok kötüleyen birşey düşünülemez. Allahü teâlâ, mallarını isrâf edenlere birşey vermeyiniz diye emr ederken, bunları en kötü bir ism ile adlandırıyor ve Nisâ sûresinde, (Mallarınızı sefihlere, alçaklara vermeyiniz!) buyuruyor. Kur'ân-ı kerimde Fir'avnı kötülerken (O, İsrâf edenlerden İdi) buyuruyor. Lût aleyhisselâmın kavmini de, (Belki siz, İsrâf eden kavmsiniz!) diye kötülüyor.

Doğru oldukları herkesce bilinen iki temel hadis kitâbında ((Buhârî) ve (Müslim) de) Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» (Malı boş yere saçmayı- nız!) buyuruyor. İmâm-ı Tirmüzinin, Ebi Berzeden «radiyallahu anh» getirerek yazdığı hadis-i şerîfde, Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, (Kıyâmet günü herkes, dört sülle cevâb vermedikçe hesâbdan kurtulamıyacaktır: Ömrünü nasıl geçirdi, İlmî ile nasıl amel etti, Malını nereden, nasıl kazandı ve nerelere harc etti. Cismini, bedenini nerede yordu, hırpaladı).

İsrâfın kötülüğünü gösteren delillerden biri de, fâizin harâmı olmasıdır. Fâiz alıp vermek, büyük günâhdır. Buna da sebep, insanların malını, alış veriş yaparken ziyân olmaktan korumak içindir. Fâizin, din-i islâmındaki kötü derecesini göstermek için, Hamza efendinin türkçe (Bey' ve şirâ) risâlesinin şerhinden, aşağıya birkaç misâl yazmak fâideli görüldü:

(On şey, son nefesde imânsız gitmeğe sebep olur: 1 — Allahü teâlânın emrlerini ve yasaklarını öğrenmemek, 2 — İmânını, Ehl-i sünnet i'tikâdına göre düzeltmemek, 3 — Dünyâ malına, rütbesine, şöhretine düşkün olmak, 4 — İnsanlara, hayvanlara, kendine zulm, eziyet etmek, 5 — Allahü teâlâyâ ve iyilik gelmesine sebep olanlara şükr etmemek, 6 — İmânsız olmaktan korkmamak, 7 — Beş vakt nemâzı vaktinde kılmamak, 8 — Fâiz alıp vermek, 9 — Dinine bağlı olan müslimânları aşağı görmek. Bunlara gerici gibi şeyler söylemek, 10 — Fuş sözleri, yazıları ve resimleri söylemek, yazmak ve yapmak.

Allahü teâlâ fâizi harâm etdi. Kur'ân-ı kerimin birçok yerinde, fâiz alanları ve verenleri şiddetle korkutdu. Bekara sûresi, ikiyüzyetmişbeşinci âyetinde: (Fâiz yiyenler, kıyâmet günü mezârlarından, sar'a hastası gibi perişan kalkacaklardır) buyurdu. Bundan sonraki âyet-i kerîmede, (Allahü teâlâ, fâiz alan ve verenlerin mallarının hepsini yok eder. İzini, eserini de bırakmaz. Zekât verenlerin malını elbette arttırır) buyurdu. Fâiz hakkında fazla bilgi almak için, üçüncü kısım, ondokuzuncu maddeyi okuyunuz).

İsrâfın zararları: İsrâf edenlerin şeytâna, Fir'avna ve Lût aleyhisselâmın kötü kavmine benzetilmesi ve Allahü teâlânın bunları sevmemesi ve bunlara sefih demesi ve âhiretde azâb çekmeleri, dünyâda aşağı, muhtâc duruma düşmeleri ve pişmân olmalarıdır.

İKİNCİ BAHS — İsrâfın kötü olmasının birinci sebebi, malın kıymetli olmasıdır. Mal, Allahü teâlânın verdiği bir ni'metdir. Âhireti kazanmak, mal ile olur. Dünyâ ve âhiret, mal ile intizâm bulur, râhat olur. Hac, cihâd sevâbı mal ile kazanılır. Bedenin sıhhat, kuvvet bulması, mal ile olur. Başkasına muhtâc olmaktan insanı koruyan maldır. Sadaka vermek, akrabâyı dolaşmak, fakîrlerin imdâdına yetişmek mal ile olur. Mescidler, mektebler, hastahâneler, yollar, çeşmeler, köprüler yaparak, asker yetiştirerek insanlara hizmet de, mal ile olur. Dinimiz (İnsanların en iyisi, onlara fâidesi çok olanıdır) buyuruyor. İnsanlara yardım etmek için çalışıp para kazanmak, nâfile ibâdet etmekden dahâ çok sevâbdır. Cennetin yüksek derecelerine mal ile kavuşulur. İmâm-ı Tirmüzinin Ebû Kebşe-i En-sârîden alarak bildirdiği bir hadis-i şerîfde, (Allahü teâlâ, bir kuluna mal ve ilm verir. Bu kul da harâmlardan kaçınır. Akrabâsını sevindirir. Malından, hakkı olanları bilip verir ise, Cennetin yüksek derecesine gider) buyuruldu. (Buhârî) ve (Müslim) kitâbları, Abdüllah ibni Mes'ûdün «radiyallahu anh» haber verdiği şu

hadis-i şerifi yazmaktadır: (İki şeyden birine kavuşan insana gıpta etmek, buna imrenmek yerinde olur. Allahü teâlâ bir kimseye İslâm ilmlerini İhsân eder. Bu da, her hareketini, bilgisine uygun yapar. İkincisi, Allahü teâlâ, birine çok mal verir. Bu kimse de malını, Allahü teâlânın râzı olduğu, beğendiği yerlere harc eder). Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem», Amr ibni Âs «radiyallahü anh» için, (İyi kimseye mâlın iyisi, ne güzel yakışır) buyurdu. Enes bin Mâlik «radiyallahü anh» için de, (Yâ Rabbi! Buna çok mal ve çok çocuk ver ve bunlarla kendisini bereketlendir!) diye düâ buyurdu. Ka'b «radiyallahü anh», malının hepsini sadaka vereceği zaman, (Malının bir kısmını kendine bıraksan, dahâ iyi olur) buyurdu. Bunların hepsi hadis kitâblarında yazılıdır. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerimde, mala (Hayrlı şey) ismini vermektedir ve Habîbine «sallallahü aleyhi ve sellem», verdiği ni'metleri hâtırlatırken: (Sen malsız idin, sana, kimseye muhtâc olmayacak kadar, mal verdim) buyurmaktadır.

Mezheb sâhibi müctehidlerden, büyük âlim Süfyân-ı Sevri buyuruyor ki, (Bu zamanda mal, insanın silâhıdır). [Ya'nî, insan cânını, sıhhatini, dînini ve şerefini mal ile korur]. Medine-i münevverenin, yedi büyük âliminden biri olan Sa'îd bin Müseyyib «rahime-hullah» buyuruyor ki, (Borclarını ödemek için ve ırzını, nâmûsunu korumak için ve ölünce, geride kalanlara mirâs bırakmak için mal kazanmayan kimse, hayrsızdır). [Ya'nî kendine ve cem'iyete zararlıdır]. Büyük âlim ibni Cevzî «rahimehullah» buyurdu ki, (İyi niyyetle mal kazanmak, mal kazanmaktan iyidir).

Malı ve dünyâlığı kötülüyen haberler de çokdur. Fekat, bu haberler, malı, dünyâlığı değil, bunların zararlı kullanılmasını kötölemektedir. Meselâ, insanın azmasına, Allahü teâlâyı unutturmasına, ibâdete mâni' olmasına sebep olan mal zararlıdır. Ölümü ve ölümden sonrasını unutturan mal da zararlıdır. Bu zararlar çok kimselerde kendini göstermektedir. Bu zararlardan kurtulan az olduğundan, malı kötülüyen haberler çok olmuştur. Görülüyor ki, mal, birbirine zid iki şeye sebeptir. Hayr ve şer. Hayra, iyiliğe sebep olduğu için medh edilmekte olup; şerre, kötülüğe sebep olduğu için de kötülenmiştir.

Malın büyük bir ni'met olduğu anlaşıldı. Malı isrâf, Allahü teâlânın ni'metini hakir görmek, ni'mete kıymet vermemek, ni'meti elden kaçırmak, kısaca küfrân-ı ni'met etmek, ya'nî şükr etmemek olur. Bu ise, ni'meti verenin düşman mu'âmellesi yapmasına, azarlamasına ve azâb etmesine sebep olacak büyük bir suçdur. Nimetin kıymeti bilinmeyince, hakkı gözetilmeyince elden gider. Şükr edilince ve hakkı gözetilince elde kalır ve artar. Cenâb-ı Hak, İbrâhim sûresi, yedinci âyetinde, (Şükr ederseniz, verdiğim ni'metleri elbette artırım) buyuruyor.

ÜÇÜNCÜ BAHS — İsrâfın çeşidleri: İsrâf, malı helâk etmek, fâidesiz hâle getirmek, dine ve dünyânın mubâh olan işlerine fâideli olmayacak şekilde sarf etmektir. Malı denize, kuyuya, ateşe ve elden çıkmasına sebep olan yerlere atmak, onu helâk etmektir. Kullanılmıyacak hâle sokmak, kırmak, kesmek, ağaçdan meyveyi toplamayıp çürütmek, tarlayı hasâd etmeyip, ekinin helâk olması, hayvanları soğuktan, düşmandan korunacak yere koymamak ve soğuktan, sıcaktan ve açlıktan ölmelerini önliyecek kadar yidirmemek ve örtmemek de, helâk etmektir. Bunların isrâf olduğu meydandadır.

(Hadika) da el âfetlerinde buyuruyor ki, (Başkasının malını helâk etmek, zulm olur. Ödemek lâzım olur. Kendi malını helâk etmek, isrâf olur. Günâh işlemek için ve günâh işlenmesi için verilen mal ve paralar da isrâf olur).

Herkesce bilinmiyen, hâtırlatılması lâzım olan isrâflar da vardır. Meselâ, meyve ve ekin toplandıktan sonra, bunları iyi saklamayıp kendiliklerinden bozulmaları veyâ nem alarak çürümeleri veyâ kurd, güve, fâre, kannca ve benzeri canlıların yimeleri hep isrâftır. Ekmek, et, etsuyu, peynir gibi gıdaların ve hurma, karpuz, soğan gibi meyvelerin ve kuru incir, kuru üzüm, zerdâli gibi kuru mey-

velerin ve buğday, arpa, mercimek gibi hubûbâtın ve elbise, kumaş, kitâb gibi eşyânın, böylece isrâf edildikleri çok görülmektedir.

Yemek artıklarını dökmek, çatalı, kaşığı, tabağı, tası ekmekle veyâ parmakla sıyırıp yimeden önce, kapları ve parmakları yıkamak ve silmek isrâfdır. Sofra bezi ve masa üstüne düşen ekmek ve yemek kırıntılarını toplamayıp atmamak da isrâfdır. Bu kırıntıları toplayıp kedi, köpek, koyun, sığır, karınca, kuş, tavuk gibi hayvanlara yidirmek isrâf olmaz. (Müslim) kitâbında, Câbir bin Abdüllah «radiyallahü anh» diyor ki, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» (Tabakları parmakla, parmağı ağızla siliniz!) buyurdu. Bir kerre de (Şeytân, her işinizde sizlerle beraber bulunur. Hattâ, yimekte bile. Birinizin lokması düşerse, onu alıp, tozunu temizleyip yisin. O lokmayı şeytâna bırakmasını! Yemek sonunda parmağını yalasın! Çünkü, bereketin hangi lokmada olduğu bilinmez) buyurdu. Yine (Müslim) de, Enes bin Mâlik «radiyallahü anh» diyor ki, (Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» yemek sonunda üç parmağını mubârek ağzı ile silerdi. Parmağı yalamak ve düşen lokmayı alıp yimek, insanı isrâfdan kurtardığı gibi, kibr ve riyâyı giderir. Bereketi kavuşturur. Bilhâssa Peygamberlerin «aleyhimüsselâm» efendisine uymak ve emrini yapmak şerefini kazandırır. Mevcûddan istifâdeye ve gelecek ni'metin artmasına sebep olur. Fasulye, pirinç, nohud gibi şeyleri yıkarken dökmek ve dökülenleri toplamamak isrâfdır. Elbise, sarık, çorab, ayakkabı gibi giyim eşyâsını iyi kullanmayıp, iyi saklamayıp çabuk eskitmek, onları yırtmak, yıkarırken suyu, sabunu çok harcamak, lâmbayı, mûmu [elektriği, hava gazını] boş yere yakmak, hep isrâfdır.

Malı kıymetinden aşağı fiyâtla satarak veyâ kirâyâ vererek ve kıymetinden yukarı fiyâtla satın alarak veyâ kirâliyerek aldanmak isrâf olur. Aldanarak alışverişe zarûri ihtiyâc olursa veyâ yardım, sadaka gibi niyyetle böyle yaparsa isrâf olmaz. Meyyitin kefenini mikdâr ve cins bakımından, şeri'atde bildirilenden fazla yapmak isrâfdır. Abdestde ve guslde, suyu sünnet olandan fazla kullanmak isrâfdır. Ahmed ibni Hanbel, Abdüllah ibni Ömerden haber veriyor: Sa'd «radiyallahü anhüm» abdest alırken, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» gördü. (Yâ Sa'd! Suyu niçin isrâf ediyorsun?) buyurdu. Abdest alırken de isrâf olur mu dedikde, (Büyük nehrde de olsa, abdestde fazla su kullanmak isrâf olur) buyurdu.

Doyduktan sonra fazla yimek de isrâfdır. Yalnız, müsâfir utanmasın diye, ta'âm sâhibinin fazla yimesi ve orucu râhat tutmak için sahûrda fazla yimek isrâf değildir.

Acıkmadan önce, günde ikinci def'a yimek, isrâfdır. Ahmed Ebû Bekr-i Beyheki «rahmetullahi aleyh» kitâbında, Âişe «radiyallahü anhâ» buyuruyor ki, günde ikinci def'a yemek yiyordum. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» görünce, (Yâ Âişe! Yalnız mi'deni doyurmak, sana her işden dahâ tatlı mı geliyor? Günde iki kerre yimek de isrâfdandır. Allahü teâlâ, isrâf edenleri sevmez) buyurdu.

Hâdimî merhûm, burayı şöyle açıklıyor: (Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», Âişenin «radiyallahü anhâ» ikinci yemeği, acıkmadan yediğini anlayarak böyle buyurmuştu. Yoksa, keffâretler için, günde iki kerre yidirmek lâzım olduğu meydandadır).

Her istediğini yimek de isrâfdır. İbni Mâce ve imâm-ı Beyheki ve Abdüllah ibni Ebiddünyâ «rahimehümullah» kitâblarında, Enes bin Mâlikden «radiyallahü anh» haber veriyorlar ki, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» (Her istediğini yimek isrâfdandır) buyurdu. Günde iki kerre yimek ve her istediğini yimek isrâf olması, doyduktan sonra veyâ hazm olmadan, acıkmadan tekrâr yimek isrâf olur demektir. Çünkü, gündüz ikinci olarak yimek, hele kısa günlerde ve çalışmayan kimseler için, çok kerre, tam acıkmadan yimek olur. Bir sofrada, her iste-

diğini yemek de, doyduktan sonra yemek olur. Bildirilen iki hadis-i şerîfde isrâf olduğunu açıkca anlatmadığından, isrâfa, harâma teşbih buyurulması da mümkündür.

Sofrada yemek çeşidlerini lüzûm yok iken arttırmak isrâfdır. Fekat, bir yemekten usanıp herbirinden biraz yiyerek ibâdet yapmak [meselâ oruc tutmak, halâl kazanmak için çalışmak veyâ müslimân kardeşlerine yardım etmek gibi ibâdetler] için kuvvetlenmek düşüncesi ile veyâ sofrada müsâfir bulundurmaya niyetli ile olursa isrâf olmayacağı (Hulâsa) kitâbında ve başka kitâblarda yazılıdır. Kitâbların sözü, yemek çeşidleri, yalnız bu iki sebeble arttırılabilir demek değildir. Ziyân etmedikçe ve başka bozuk niyetle olmadıkça, lezzet ve zevk için arttırmak da câiz olduğunu, A'râf sûresinin otuzbirinci âyeti ve Mâide sûresinin doksanıncı âyeti göstermektedir. [Bu âyet-i kerîmeler ve ma'nâları, ikinci kısım, kırkbirinci maddede yazılıdır]. Bu iki âyet-i kerîmeye dayanarak, âlimlerimiz, her çeşid meyve yiyerek lezzet almağa câiz demişler ve Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» çeşidli meyve yidiğini haber vermişlerdir. Abdüllah ibni Abbâs «radiyallahü anhümâ» için buyurulan (İstedliğini ye, istediğini giyin! İnsanı yanlış yola götüren, isrâf ve tekebbürdür) hadis-i şerîfi, (Buhârî) de yazılıdır.

Ekmeğin pişkin yerini ve içini yiyip kenâr ve kabuklarını atmak isrâfdır. Bırakılan kısımları başkası veyâ hayvan yirse, isrâf olmaz.

Sofraya lüzûmundan fazla ekmek koyup, sonra bunları, tekrâr yemek için kaldırmamak isrâfdır. Ya'nî, yinmeyen ekmek parçalarını atmak ve riyâ, gösteriş, şöhret için fazla ekmek koymak isrâf olur.

Nefis yemekler yemek, kıymetli, yeni elbise giymek, yüksek, büyük binâlar yapmak ve şerîatin sâhibinin harâm etmediği dahâ bu gibi şeyler, halâlden kazanıldığı, kibr ve öğünmek için olmadığı zaman isrâf değildir. Lüzûmundan fazla olunca tenzihen [hafif] mekrûh olurlar. Âhireti kazanmak isteyenlere, lâzım olan ile kanâ'at edip, fazlasını sadaka vermek yakışıır.

DÖRDÜNCÜ BAHS — Sadaka vermekte de, isrâf vardır. İmâm-ı Mücâhid buyuruyor ki, (Bir kimse, Allahü teâlânın emr ettiği yerlere dağ kadar altın harc etse, isrâf olmaz. Bir dirhem [yaklaşık beş gram] gümüşü veyâ bir avuc buğdayı, harâm olan yere vermek isrâf olur). Hâtim-i Tâî, cömerdliği ile meşhûrdur. Bîsetden önce ölmüştür. Çok verdiği için (Malı isrâf etmekte hayr yokdur) dediklerinde (Hayra verilen mal isrâf olmaz) demiştir. Mücâhidin ve Hâtimin sözlerine bakarak, sadaka isrâf olmayacağını sanan olmuş ise de, böyle zan etmek yanlıştır. Bunun üzerinde durmak lâzımdır. Şimdi bunu açıklamaya çalışacağız:

Cenâb-ı Hak, Mü'minûn sûresinde, mü'minleri medh buyururken (Verdiğimiz rızıklardan, sadaka verirler) diye de ta'rîf ediyor. Kâdî Beydâvî ve Zemahşerî ve Fahreddîn-i Râzî gibi büyük âlimlerin tefsirlerinde ve dahâ birçok tefsirlerde diyor ki, âyet-i kerîmede (rızkılarından) kelimesi, (rızkıların ba'zısını, bir kısmını) demek olup (sadaka verirken, harâm olan isrâfdan sakının!) demektir. Bütün âlimlere göre, buradaki sadaka, malı hayra, şerîatin gösterdiği yola sarf etmektir. En'âm sûresi yüz kırkbirinci âyetinde (Ekini hasâd ettiğiniz zaman, fakirlerin hakkını verin ve isrâf etmeyin. Allahü teâlâ, isrâf edenleri elbette sevmez) buyuruyor. Bu da (Sadaka verirken isrâf etmeyin) demektir. Çünkü, Sâbit bin Kays «radiyallahü anh» bir günde beşyüz ağacın hurmalarını toplayıp hepsini sadaka vererek evi için hurma bırakmayınca, bu âyet-i kerîme inmişti. Ya'nî (Hepsini vermeyiniz!) buyuruldu. Abdürrezzak, Abdülmelik ibni Cüreycden haber veriyor ki, Mu'âz bin Cebelin «radiyallahü anh» bir hurma ağacı vardı. Hurmalarını toplayıp hepsini sadaka verdi. Kendine birşey kalmadı. Hemen (Fekat, isrâf etmeyin) âyet-i kerîmesi geldi. İsrâ sûresi, yirmidokuzuncu âyetinde (Ey Habîbim! Malını, kendine kalmıyacak şekilde dağıtma!) buyuruldu. Câbir ve Abdüllah ibni Mes'ûd «radiyallahü anhümâ» buyuruyorlar ki (Bir oğlan, Resûlullah «sallallahü aleyhi

«sellem» efendimize gelip, ba'zı lüzümlü şeyleri saydı ve annem beni sana gönderip bunları istedi, dedi. Bugün bende bunların hiçbirini yok buyuruldukda, gömleğini bana ver dedi. Hemen, mubârek arkasından, gömleğini çıkarıp çocuğuna verdi ve evinde gömleksiz kaldı. Bilâl-i Habeşi ezân okuyunca, cemâ'at her zaman olduğu gibi, Resûlullahı beklediler. Gelmeyince merâk etdiler. Birkaçı bakıp, gömleksiz olduğundan gelemediğini anladı. O zaman, bu âyet-i kerime geldi. (Buhâri) ve (Müslim) de, Ebû Hüreyre «radiyallahü anh» buyuruyor ki, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» (Sadakanın hayrlısı, ihtiyâcı olmıyanın verdiği) buyurdu. İmâm-ı Begavî, Ebû Hüreyreden «radiyallahü anh» haber veriyor ki, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» efendimize biri gelip, bir altınım var ne yapayım dedi. (Bununla kendi ihtiyâclarını al) buyurdu. Bir altınım dahâ var dedi. (Onunla da çocuğuna lâzım olanları al) buyurdu. Bir dahâ var dedi. (Onu da, âllenin ihtiyâclarına sarf et) buyurdu. Bir altın dahâ var dedi. (Hizmetcinin ihtiyâclarına kullan) buyurdu. Bir dahâ var deyince, (Onu kullanacağın yerî sen dahâ iyi bilirsin) buyurdu. (Müslim) de, Câbir bin Abdül-lâh «radiyallahü anh» buyuruyor ki, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» (Paranız ile, önce kendi ihtiyâclarınızı alın. Artarsa, çoluk çocuğunuzun ihtiyâclarına sarf edin. Bundan da artarsa, akrabânıza yardım edin!) buyurdu. (Buhârî) de, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» (Kendisi veyâ çoluk çocuğu muhtâc iken veyâ borcu var iken verilen sadaka kabûl olmaz. Borc ödemek, sadaka vermekten ve köle âzâd etmekten ve hedyye vermekten dahâ mühimdir. Başkasının malını, sadaka vererek, zâyi' olmasına sebep olmayın!) buyurdu. Fıkıh âlimi Ebülleys Semerkandî'nin (Tenbih-ül-gâfilin) kitâbında, İbrâhîm bin Edhem «rahimehümallah» buyuruyor ki, (Borcu olan kimse, ödemedikçe yağlı ve sirli değildir. Bunu bütün âlimler söz birliği ile bildirmektedir) buyurdu. Taberânî ve birçok âlimler buyuruyor ki, (Âlimlerin çoğuna göre, bir kimsenin vücûdü sağlam olur, akli başında olur, bir yere borcu olmaz ve evli olmayıp malsızlığa sabr edebilirse veyâ evli olup da, çoluk çocuğu da sabr ederlerse, bu kimsenin bütün malını sadaka vermesi câiz olur. Bu saydığımız şartlardan biri eksik olursa, sadaka vermesi mekrûh olur. Ba'zı âlimler, sadakası kabûl olmaz buyurdu). Ömer «radiyallahü anh» da böyle buyurdu.

Bu haberlerden anlaşılıyor ki, sadaka vermekde de isrâf olur. Borcundan çok malı olmıyan veyâ çoluk çocuğu sıkıntıya sabr edemediği hâlde, bunların ihtiyâcını karşılayacak maldan fazlası bulunmıyan veyâ sıkıntıya katlanamadığı hâlde, kendisi muhtâc olan kimsenin sadaka vermesi isrâf olur. Ödunc vermekde de böyle isrâf olur.

BEŞİNCİ BAHS — İsrâfın ilâcı üçdür:

1 — İlm ile ilâc, anlatdığımız zararlarını bilmek ve bunları düşünmektir.
2 — İş ile, uğraşmakla ilâc, malı dağıtmamağa gayret etmek ve güvendiği birine bu derdini anlatıp, malına ve harclarına dikkat etmesini, isrâfını görünce, kendine hâtırlatmasını, hattâ zorla önlemesini ricâ etmektir.

3 — İsrâfın sebeblerini söküp atmak. İsrâfın sebebleri altıdır:

Birinci sebep, sefâhetdir. Çok kimseyi isrâfa alışdıran budur. Sefâhet, kalb hastalıklarının otuzbirincisidir. Safihlik, aklın az ve hafif olmasıdır. Buna sefâhet veyâ rekâket de denir. Aksine, tersine, rüşd denir ki, aklın kuvvetli, temâm olmasıdır. Allahü teâlâ (Mallarınızı sefihlere vermeyiniz!) dedikten sonra (Onların hâlinde rüşd görürseniz, mallarını kendilerine teslim ediniz!) buyuruyor. Çok kimse, yaradılışda sefih olur. Bu kötü hâlleri, ba'zı sebeblerle, zaman zaman artar. Çalışmadan, alın teri dökmeden eline mal girer, kötü arkadaşlar, bu mala konmak için, dağıtmasına, saklamanın, artdırmanın erkeklik, yeğitlik olmadığına

kandırır. İsrâfa yol açarlar. Bunun içindir ki, kötü arkadaşlardan kaçmakla emr olunduk. Zengin çocuklarının çoğu, böyle isrâfa alışmakta ve sefih olmaktadır. Sefâheti artdıran bir sebep de, insanların çok hurmet, saygı göstermesi, yüz vermesi, medh eylemesidir. Âmirlerin, zenginlerin, mu'allimlerin çocukları bu yoldan sefâhete düşmektedir.

İkinci sebep, isrâfı veyâ çeşidlerinden birkaçını tanımamaktır. İsrâf olduğunu bilmez, hattâ cömerdlik sanır. Lüzûmsuz yere, yasak, zararlı yerlere verilen mal, cömerdlik sanılır.

Üçüncü sebep, riyâ ve gösteriş yapmaktır.

Dördüncü sebep, gevşeklik ve tenbellikdir.

Beşincisi, hayâ, sıkılmaktır.

Altıncısı, dîni kayırmamak, şeri'ati gözetmemektir.

Bu altı sebebin ilâclarını bildirelim:

Birincisi: Yaradılışta bulunan sefâhetin ilâcı güçdür. Bunun için, şeri'at, bunlara mal vermeği yasak etmiş, hicr eylemiş, ya'nî mallarını kullanmalarına izin vermemiştir. İsrâf eden sefihî hicr lâzımdır. Hâlbuki, hicr insanlık hakkını almak, hayvan, hattâ cansız gibi yapmaktır. İlâc kabûl edebileni kötü arkadaşlardan ayırmalı, akllı, tecribeli kimselerin yanında bulundurmalıdır. İsrâfın âfetlerini duyurmalı. Zor ile, hattâ azarlıyarak, cânını yakarak, mal dağıtmaktan vazgeçirmelidir.

İkincisi, cehlin ilâcını öğretmektir.

Üçüncüsü: Riyâ kalb hastalığının dokuzuncusu olup, uzun anlatmış idik [terceme edilmedi].

Dördüncü ilâc, gevşeklik ve tenbellik için olup, kalb hastalıklarının otuzikincisidir. Bunun kötülüğünü anlamak için, Venne'cmi sûresi, otuzdokuzuncu âyet-i kerîmesi olan (İnsan, ancak çalışdığının fâidesini görür) kelâm-ı ilâhîsi yetişir. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» tenbellikden Allahü teâlâyâ sığınmış, (Yâ Rabbi! Beni, keselden koru!) diye düâ ettiğini, Âişe «radiyallahü anhâ» ve Enes bin Mâlik, (Buhârî) ve (Müslim) de bildirmişlerdir. Tenbelliğin ilâcı, çalışkanlarla konuşmak, tenbel, uyuşuk kimselerden kaçınmak, Allahü teâlâdan hayâ etmek lâzım geldiğini ve azâbının şiddetli olduğunu düşünmektir. Dînini iyi bilen ve her hareketi, bilgisine uygun olan sâlih kimselerle görüşmeli. Günâh işliyen, Allahü teâlânın emr ve yasaklarına uymayıp, yalnız söz ile müslimânları okşayan, avutan yalancılardan, Ehl-i sünnet kitâblarındaki bilgileri öğrenmemiş câhillerden uzak olmalıdır.

İsrâf çok kötü bir huydur. Çirkinliği meydândadır. Kalbi, durmayıp karartan, kemiren, tehlikeli bir hastalıktır. Tedâvisi de pek güçdür. Bu sıfat kalbi kaplamadan önce, giderilmesi için ve bu felâketden kurtulmak için bütün ilâclarına baş vurup uğraşmalıdır. Kurtarması için, Cenâb-ı Hakka yalvarmalı, düâ etmelidir. Allahü teâlâ, çalışana, her güçlüğünü kolaylaştırır. O, sığınacak, güvenilecek, biricik yardımcı ve kurtarıcıdır. İmâm-ı Birgivînin (Tarikat-i Muhammediyye) kitâbındaki isrâf bahsi burada temâm oldu.

Süâl: Tütün içmek isrâf mıdır?

Cevâb: İsrâf, ister kendi için, ister başkası için olsun, malı harâm olan yere vermektir. Azı da, çoğu da isrâf olur. Büyük günâh olur. İçki için, kumar için, oyun için vermek böyledir. Sigara harâm ise, buna, az veyâ çok verilen para da isrâf olur. Sigara mubâh olduğuna göre, malı, halâl, mubah olan yerlere vermek, iki dürlü olur:

Birincisi: Kendi bedeni için, yimekte, içmekte, giyinmekte, ev kurmakta, tabi'atinin çektiği şeye, ihtiyâcından fazla harc etmek, isrâf olur. Meselâ bir-

şeyi yemek, içmek isteyince, doyduktan sonra, fazlası isrâf olur. Bunun küçük günâh olduğu, (Redd-ül-muhtâr) da, nemâzin vâcibleri başında bildirilmektedir.

İmâm-ı Rabbânî Ahmed-i Fârûki Serhendî «rahmetullahi aleyh», üçüncü cild, elliikinci mektûbu, kitâbımızın üçüncü kısmının otuzsekizinci maddesinde yazılıdır. Bu mektûbda buyuruyor ki, (İnsan ve hayvanların bedeni dört şeyden yapılmıştır [toprak maddeleri, su, hava ve nâr, ya'nî harâret]. Birbirine benzemiyen, hattâ birbirinin aksi olan bu dört şeyin ihtiyâcları ve icâbları vardır. Bedendeki ısıdan dolayı [ısı kudret kaynağı olduğu için], insan ve hayvanlar, kendini beğenmekte, üstün görmektedir. Şehvet ve gadab kuvvetleri ve başka kötülükler, bu dört şeyden ileri gelmektedir).

İşte bu ihtiyâc ve icâblar, hayvanların ve insan tabi'atinin çektiği, istediği şeyler olup, sevk-ı tabiî [iç güdü] denilmektedir. Akli olan kimse, bu sevk-ı tabiîleri şerî'atin emr ettiği, izn verdiği gibi kullanır ve günâh olmaz. Akli dinlemeyenler ise, nefse uyarak, mubâhlardan dışarı taşar. Günâha girer. Çünkü nefis, sevk-ı tabiîleri, mubâhların dışına çıkarmağa zorlayan, mubâhlardan başka şeyler de isteyen bir kuvvettir. İnsanların duyu organları ve hareket sinirleri, kalb ismindeki bir kuvvetin emrindedir. Bedenin dört yapı maddesi ile nefis ve kalb kuvvetlerini bir arada tutan, çalışdıran kuvvet de, rûhdur. Kâfirlerin ve günâh işleyen mü'minlerin nefsleri azmış, kalbi ve rûhu kaplamıştır. Bu üç kuvvet, birleşmiş gibi olup nefsin istediğini yapmaktadırlar. Şerî'ate uyunca, bu üç kuvvet birbirinden ayrılıp, kalb ve rûh kuvvetlenir ve nefis za'ifliyerek, kalb ve rûh, nefsin baskısından, kumandasından kurtulur ve temizlenmeğe başlar. Her ikisi de, işlerini Allahü teâlânın rızâsı için, iyilik için yapar.

Hayvanlarda, kalb, rûh ve nefis olmadığından, sevk-ı tabiî ile hareket ederler. Meselâ acıkınca, doyuncaya kadar, bulduklarını yirler. İnsanlar ise, kalb ile hareket eder. Kalb, nefse uyarsa, bulduğu ile doymaz. Harâm olan şeyleri arar. Doyduktan sonra da yir. Meselâ, sıcakda, insanın tabi'ati, serin bir şey isteyince, kalb akla uyarsa, şerî'atin izn verdiği su, şerbet, limonata, gazoz ve dahâ birçok içecekleri ve lüzûmu kadar alır. Akli dinlemeyip, nefse uyarsa, mubâhları zarûri olan mikdârdan fazla ister ve nefsin istediği harâm içkilere de sapar. Nitekim, üçüncü cild, yirmiyedinci mektûbda buyuruyor ki, (İnsanın bazı arzûları, tabi'atinden ileri gelmektedir. Beden sağ kaldıkça, hiç kimse bu isteklerden kurtulamaz. Meselâ, harâret artınca, insanın tabi'ati serin birşey içmek ister. Soğukda, sıcak birşey ister. Böyle istekleri yapmak günâh değildir ve nefse uymak değildir. Çünkü, tabi'atimizin zarûri istekleri mubâhdır ve nefis-i emmârenin arzularının dışındadır. Nefis, mubâhların lüzûmundan fazlasını ve şübhelileri ve harâmları ister. Mubâhların zarûri mikdârı ile doymaz). Üçüncü cild, seksenaltıncı mektûbda buyuruyor ki, (Riyâzet çekmek, mubâhları da azaltıp, zarûret mikdârı kullanmak demektir).

Görülüyor ki, malı, ihtiyâc olan mubâhlara harc etmek isrâf değildir. Günâh olmaz. Sigaraya alışmış kimsenin tabi'ati, ekmek ister gibi, tütünü istiyor. Böyle kimsenin, ihtiyâcı kadar kullanması isrâf olmaz. Fakîr bir kimsenin, çoluk çocuğuna ekmek parası bulması lâzım olduğu gibi, kendi tütün ihtiyâcını da karşılaması lâzım olur. Sigaraya alışmış bir kimsenin, (Çoluk çocuğunun nafakasını kesip de kendine sigara alması isrâf olmaz mı?) demek, (Kendine ekmek alması isrâf olmaz mı?) demeğe benzer. Hattâ böyle, fakîr birinin, su yerine, gazoz, limonata içmesi isrâf olup, tütün alması isrâf olmaz.

Şunu da bildirelim ki, çoluk çocuğunun nafakasını, ya'nî ihtiyâclarını karşılayacak kadar mal kazanmak için çalışmak farzdır. Çalışan kimse, nafakadan kesecek kadar fakîr olmaz. Nafakadan kesecek kadar fakîr kimse, tütün içtiği için değil, çalışmayıp, bu derece fakîr kaldığı için günâha girer.

Sigaraya alışmamış fakîr kimsenin, tabi'ati çekmediği zaman, nafakadan

kesip sigara alması, su yerine gazoz içmesi gibi, doğru olmaz. Fekat, bu derece fakîrlik, tenbellikden ileri gelir. Çalışmayıp fakîr düşerek, kendini ve çocuk çocuğunu mubâhlardan mahrûm bırakmak günâhdır.

İkincisi: Malı kendi bedeni için kullanmadığı zaman, hakkı, ya'nî lüzûmu olmayan yere, az da sarf etmek isrâf olur. Meselâ ateşde yakmak, denize atmak böyledir. Lüzûmu olan yere, lüzûmundan fazla vermek de isrâf olur. [Meselâ, çocuk çocuğuna ihtiyâclarından fazla şeyler vermek isrâf olur. İhtiyâc, şerîatin gösterdiği mikdârlar ile ve memleketin âdetine göre belli olur]. Görülüyor ki, malı sarf edecek yerleri ve kendi malındaki başkalarının hakkını öğrenmek lâzımdır.

İnsanın, kendi malında bulunan, başkasının hakkını ödemesi, isrâf değildir. Bu hakları hemen vermek lâzımdır. Bu hakların en mühimmi, zekâtdır.

**Gelip geçdi ömrüm çabuk, bir yel esip geçmiş gibi,
hele, bana şöyle gelir, gözüm yumup, açmış gibi.**

**İşbu söze Hak tanıktır, canlar, gövdeye konuktur.
birgün ola, çıka, gide, kafesden kuş uçmuş gibi.**

43 — YİMEK, İÇMEK ÂDÂBI

Yimeğe ve içmeğe başlarken (**Besmele**) okumalıdır. Yemek ve içmek sonunda (**Elhamdülillah**) demelidir. Bunları söylemek ve yimekten önce ve yimekten sonra el yıkamak sünnetdir. Yimekten evvel el yıkarken, önce gençler, yimekten sonra, önce yaşlılar yıkar. Yimekten sonra elleri kâğıda silmek câiz olmadığı (**Fetâvâ-yı Hindiyye**) beşinci cüz'de yazılıdır. Herkese hâtırlatmak için Besmele, yüksek sesle söylenebilir.

Önce el kurulanmaz. Yimekten sonra yıkayınca bezle silip kurulanır. Önce el yıkarken ağız da yıkamak sünnet değildir. Fekat cünübün, ağızını yıkamadan yimesi mekrûh olup, hâizin mekrûh değildir. Tuzluğu, tabağı ekmek üstüne koymak, elini, bıçağı ekmeğe silmek mekrûhdur. Bu ekmek yinirse, mekrûh olmaz. Otururken birşeye dayanmak ve başı açık yimek câizdir. Ekmeğin içini yiyip kabuğunu bırakmak, pişkin yerini yiyip, gerisini bırakmak isrâfdır. Kalanı başkası veyâ hayvân yirse isrâf olmaz. Tabağın kenârından yimek, kendi önünden yimek, sağ ayağı dikip, sol ayak üstüne oturmak sünnetdir. Çeşidli meyve bulunan tabağın orta tarafından almak câizdir. [Fekat, başkasının önünden almak yine câiz değildir]. Çok sıcak şey yimemeli ve koklamamalıdır. İmâm-ı Ebû Yûsûf, buna sessiz üflemek câizdir dedi. Yirken hiç konuşmamak mekrûhdur. Ateşe tapanların âdetidir. Neş'eli konuşmalıdır. Tuz ile başlamak ve bitirmek sünnetdir ve şifâdır. [İlk ve son lokma ekmekle yapılır ve ekmekdeki tuza niyyet edilirse, bu sünnet yerine getirilmiş olur].

Parmakları yıkamadan önce veyâ bez ile silmeden önce yalamak sünnetdir. (**Şir'at-ül-İslâm**) kitâbında diyor ki, yime ve içme bilgisini öğrenmek, ibâdet bilgisini öğrenmekten önce gelir. Buğday ekmeğine arpa karışdırmak sünnetdir ve bereketlidir. İslâmiyyetde, önce çıkan bid'atden biri, doyuncaya kadar yimekdir. Hergün et yimek, kalbe sıkıntı verir. Melekler sevmez. Eti az yimek ise, ahlâkı bozar. Sofra ya'nî yaygı üstünde yimek ve bunu yere sermek hoş olur.

Sofra, deriden olur. Mendil üzerinde yemek, eski acemlerin âdetidir. Bitkisel yemek çok iyidir. Nebâti yemek bulunmayan sofra aklsız ihtiyâra benzer. İmâm-i Câ'fer-i Sâdık buyurdu ki (Malı ve evlâdı çok olmak istiyen bitkisel yemek çok yilsin!). Önce sofraya oturmalı, yemeği sonra getirmelidir. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» (Ben kulum. Kullar gibi, yere oturup yırım) buyurdu. Acıkmadan yimemeli, doymadan kalkmalı, şaşacak şey olmadan gülmemeli, gündüz [sünnet olan (Kaylûle) den fazla] uyumamalıdır. Hadis-i şerîfde (İyiliklerin başı açlıktır. Kötülüklerin başı toklukdur) buyuruldu. Yemeğin tadı, açlığın çokluğu kadar artar. Tokluk, unutkanlık yapar. Kalbi kör eder, alkollü içkiler gibi, memeli, içmemelidir. Kaynar yemekleri, örtülü olarak soğutmalıdır. Sabâh ve akşam yimelidir. Hadis-i şerîfde (Sağ el ile yiyiniz. Sağ el ile içiniz!) buyuruldu. Üç parmakla yemek sünnetdir. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem», ekmeği sağ eli ile alır, sonra karpuzu sol eli ile yirdi. Ekmeği bir eli ile değil, iki eli ile koparmalıdır. Lokma küçük olmalı ve iyi çiğnenmelidir. Sağına, soluna, havaya bakmamalı, lokmasına ve önüne bakmalıdır. Ağzını çok açmamalıdır. Sofrada elini, üstüne, başına sürmemelidir. Öksüreceği ve aksıracağı zaman, barmasını geriye çevirmelidir. Ekmek bıçakla kesilebilir. Dilimler bıçakla lokma yapılmaz. Eti bıçakla değil, el ile parçalamalıdır. Küflü ekmek, kokmuş yemek ve su mekrûhdur.

Çağrılmayan sofraya oturmamalıdır. Sofrada herkesden çok yimemelidir. Karnı doyunca, bunu günâh işlemekte kullanmamak için düâ etmelidir. Bunun kıyâmetdeki hesâbını düşünmelidir. İbâdet yapmağa kuvvetlenmek niyyeti ile yimelidir. Aç iken de, yavaş yavaş yimelidir. Önce büyükler başlamalıdır. Üçden çok (yi) diyerek, kimseye sıkıntı vermemelidir. Ev sâhibinin sofraya oturmayıp hizmet etmesi câizdir. Birlikde yidiği zaman, müsâfirleri doymadan, yemekden elini çekmemelidir. Yemekde korkunç ve iğrenç şeyler söylememelidir. Ölümünden, hastalıktan, Cehennemden konuşmamalıdır. Sofraya gelen yemeklere bakmamalıdır. Bir lokmayı yutmadan önce, ikinciye eline almamalıdır. Yemek arasında, birşey için, hattâ nemâz için, sofradan kalkmamalıdır. Nemâzı önce kılmalıdır. Eğer, hâzırlanmış yemekler soğuyacak veyâ bozulacak ise ve nemâz vakti, yemekden sonra kılmağa elverişli ise, nemâzdan önce yimelidir. Yemek kaldırıldıktan sonra, sofradan kalkmalıdır. Yol üstünde, ayakda, yürürken yimemelidir. Hadis-i şerîfde buyuruldu ki, (İnsan kalbi, tarladakî eklin gibidir. Yemek, yağmur gibidir. Fazla su, ekini kurutduğu gibi, fazla gıdâ kalbi öldürür). Bir hadis-i şerîfde, (Çok yiyeni, çok içeni Allahü teâlâ sevmez) buyurdu. Çok yemek, hastalıkların başı, az yemek [ya'nî perhîz etmek] ilâcların başıdır. Mi'denin üçde biri yemeklere, üçde biri içeceklere ayrılmalıdır. Üçde biri hava payı, ya'nî boş olmak en aşağı derecedir. En iyi derece, az yemek ve az uyumaktır. Bir kişilik yemek, iki kişiye yetişir. Müsâfir, ev sâhibinden tuz ile ekmekten başka şey beklememelidir. Ev sâhibi, müsâfire lokma uzatmalıdır. Eline su dökmelidir. Halîfe Hârûnürreşid, müsâfirinin eline ibrikle su dökerdi. Müsâfirin sevdiği şeyi, ağzına vermemelidir. Temiz yere düşürdüğünü alıp ona vermelidir. Kirlendi ise, kediye ve başka hayvanlara bırakmalıdır. Böyle evin bereketi artar. Torunlarına bile ulaşır. Yere düşenler toplanmazsa şeytân yer. Kapda kalanı sıyırıp, yemek sünnetdir. Hoşaf, ayran gibi şey artığına su koyup, çalkalayıp içmek çok sevâbdır. Tabakda, bardakta artık bırakmak câizdir. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», mü'minin artığını yimesini severdi.

Yemekden sonra dişleri [kürdanla] temizlemek sünnetdir. Temizlikdir. Temizlik imânı kuvvetlendirir. Dişler arasından hılâl [kürdan] ile çıkarılan şeyleri yutmamalıdır. [Bu temizliği musluk başında yapıp, diş arasından çıkan kırıntıları, delikli taşa atmalı, sofrada bulunanları iğrendirmemelidir]. Dil ile toplanan yutu-

labilir. Fesleğen, nar dalından ve kamyşdan, inclr, ılgın, süpürgeden hılâl olmaz. Yemekden sonra ev sâhibine, bereket, rahmet ve mağfîret ile düâ edilir. Sonra, gitmeğe izn istenir. Yemeğe da'vet edilir.

Ağzında, elinde et, yemek kokusu varken yatmamalıdır. Çocukların elini de yıkamalıdır. Tok iken yatmamalıdır. Gıdâ maddelerini, lüzûmu kadar ölçerek almalı. Ölçüsüz, çok almamalıdır. İsrâf olur. Yiyecek ve içecek kapları kapaklı olmalıdır. Nehrden, havuzdan eğilip, ağız ile içmemelidir. İbrîk, desti ağzından da içmemelidir. Fincânın, bardağın kırık yerinden içmemelidir. Sap olan yerinden de içmemelidir. Akşam yatarken yiyecek ve içecek kaplarının üstü örtülmelidir. Kapılar kapanmalıdır. Işıklar söndürülmelidir. Çocuklar eve gelmiş olmalıdır. Geceleri cinnîler yayılır. Sağ el ile içmelidir. İçdiği suya bakmalıdır. Üç nefesde içmelidir. Soluğu suya değil, bardağın dışına vermelidir. Yazın, serin içmelidir. Çok soğuk içmemelidir. [Dondurma yimemelidir]. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» serin şerbet içmesini severdi. **(Ayakda içmeyiniz!)** buyururdu. Zemzem suyu, abdest aldıktan sonra kalan su ve ilâc yutmak için içilen su ayakda içilebilir. Yolcu, her suyu ayakda içebilir denildi. Aç karna su içmemelidir. Suyu yavaş yavaş emerek içmelidir. Ağız doldurarak içmemelidir. Nefes verirken bardağı ağızdan çekmelidir. Kaynar şeyi, soluyarak içmemeli. Soğutup, sonra içmelidir. Suyu birşey düşerse, parmakla veyâ kûrdanla almak kolaysa almalı. Alınamazsa, suyun bir parçasını dışarı dökerek gidermelidir. Suyun hepsini bir solukta içmemelidir. Müslimânın ve hele sâlih insanların artığını içmek bereketlidir. Birkaç kişiye su verirken, önce âlimlere, sonra yaşlılara, en son çocuklara verilir. Yürken, yürürken, otururken de, bu sıra gözetilir. Kendisi sonra içmelidir. Yanında oturanlara birşey verirken, kendi sağında olandan başlanır. Sonra, onun sağındaki olarak devâm edilir. Sağdakinin izni ile, önce soldakine verilebilir. Hadîs-i şerîfde, **(Günâhı çok olan, çok su dağıtsın!)** buyuruldu.

Herîse, ya'nî keşkek pişirmesini, Peygamber efendimize, Cebrâil «aleyhimes-selâm» öğretti. Herîse, insanı çok kuvvetlendirir. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» kabak tatlısını ve mercimek çorbasını severdi. Bütün Peygamberler «aleyhimüsselâm» arpa ekmeği yimiştir. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» av etini ve koyun etini severdi. Erkek hayvan eti, dişiden ve esmer et beyâzdan daha kolay hazm olur. Hazmının kolaylığı ve lezzeti bakımından koyunun eti, ineğin sütü daha iyidir. Av etlerinin en iyisi geyik etidir. Tavşan eti halâldir. İdrâr söker, fazlası uykusuzluk yapar. Oğlak etinin hazmı kolaydır. Herkes için uygundur. Kuş, piliç eti herkes için iyidir. Kümes hayvanlarından eti en iyi olanı tavuktur. Sirke, en fâideli yemektir. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem», **(Sirke, ne güzel yiyecektir)** buyurdu. Hurma da, yemektir. Ya'nî ekmek ile yinir. Üzüm, hem yemektir, hem de meyvedir. Üzümü ekmekle yimek sünnetdir. Hurmayı tek yimek sünnetdir. Kuru üzüm, ceviz, bâdem yimek sünnetdir. Balda şifâ vardır. Yetmiş Peygamber «aleyhimüsselâm» bala bereket ile düâ etmiştir. Resûl «aleyhis-selâm» hurmayı çok severdi. Hurma ile kavun, karpuzu birlikte yirdi. Kavun, karpuz böbrekleri temizler, baş ağrısını giderir. Solucan düşürür. Gözlere kuvvet verir. Koyunun kol ve göğüs ve kürek tarafını severdi. Serin şerbetleri çok severdi. Pilâv yürken salevât-i şerîfe okumalıdır. Hadîs-i şerîfde, baklayı kabuğu ile yimek medh edildi. Habbetüssevdâ, ya'nî şûniz [çörek otu] derdlere devâdır buyurdu. Cevzi peynirle yimek şifâdır. Bunları yalnız yimek zarardır. Bir şey ile beraber yimelidir. Üzüm çekirdeği zararlıdır. Üzüm salkımını sol eline alır, üzümü sağ el ile yirdi. Ayva, kalbden sıkıntıyı giderir. Hâmile kadın yirse, çocuğu güzel olur. [(Eczâcılık mecmû'ası) 1970 (11).ci sayısında diyor ki, (Elma yiyenlerde aklî bozuklukların ve teneffüs yolları râhatsızlıklarının azaldığı ve diş çürümesi nisbetinin yüzde otuzdan daha az olduğu İngilterede tesbît edildi)]. Her kavunda, karpuz ve narda, bir damla Cennet suyu vardır. Bir narı yalnız yimeli,

bir damlası boş yere gitmemelidir. Nar, çarpıntıya iyidir. Mi'deyi kuvvetlendirir. Et kısmı ile birlikte sıkılıp içilirse, safra söker, pekliği giderir. İncir, kalbe ferahlık verir. Kuluncu, sindirim organı sancılarını giderir. Yeşil hıyârı tuz ile yemek, cevzi hurma ile bal ile yemek sünnettir. (Patlıcan, zarar niyeti ile yinirse, zarar verir. Şifâ niyeti ile yinirse, fâide verir) hadisinin sahih olmadığı, İbni Râvendînin sözü olduğu (Fevâid-i câmi'a) da yazılıdır. Fekat, hadis-i şerifde, patlıcan medh olundu ve zeytin yağlı yapınız buyuruldu. Semizotunu da medh buyurdu. Kereviz, unutkanlığı giderir. İdrâr söker. Kan ve süt yapar. Kara ciğeri temizler. Harşef, ya'nî enginâr, safra taşını eritir, kanı temizler, damar sertliğine iyi gelir. Ter kokusunu da giderir. Tatlı yapılan kabak suyu, göz ağrısına sürülür. Zehrsiz ak mantar yemek câizdir. Bir memlekete gelenin, önce biraz çiğ soğan yimesi sıhate iyidir. Soğan, mikroplara karşı koyma gücünü arttırır. Soğandan sonra kereviz yinirse, fenâ kokusunu giderir. Sedef otu yemekle de kokusu gider denildi. Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» son yidiği yemeğin içinde soğan vardı. (Soğan ve sarmısağı pişmiş olarak yiyiniz), buyururdu. Bunların kokusundan melekler incinir. Turup, idrâr söker. Hazmı kolaylaştırır. Balçık, kil yimemelidir, harâm'dır. Rengi ve kuvveti giderir. Ali «radiyallahü anh» buyurdu ki, (Üç şey ahmaklıktır: Diş ile tırnak uçlarını yemek, sakal yolmak ve balçık yemek). Hadis-i şerifde, (Allahü teâlâ, kuluna derd vermek isterse, sakalını yolmağı ve tırnağını ısırmağı âdet eder) buyuruldu. Koku verilen kimse almalı, koklamalıdır. Gül koklayınca, salevât-ı şerife getirmelidir. Çünkü, mubârek teri, gül gibi kokardı. Hadis-i şerifde, (Üç şey, bedeni besler: Güzel koku, yumuşak kumaşdan güzel elbise ve bal yemek) buyuruldu. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» yumurta yirdi ve severdi. Akı yüze sürülürse güneş yakmasını önler. Gidâ maddeleri üzerinde, (Teshîl-ül-menâfi') kitâbında geniş bilgi vardır.

Dünyâda her sâniyede, on ton buğday, iki ton şeker, ikibir litre bira ve yetmiş ton kömür sarfedildiği, 1972 deki eczâcılık mecmû'asında yazılıdır.

İnsan beşer. Durmaz şaşar,
Eyler hatâ, üçer beşer.
Düz ovada yürür iken,
Ayağını sürter, düşer!

44 — HASTA YEMEKLERİ

Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» buyuruyor ki, (Allahü teâlâ, her hastalığın ilâcını yaratmıştır. Yalnız, ölüme çâre yoktur). Bir hadis-i şerifde, (Hastalıkların başı, çok yemektir. İlâcların başı, perhîzdir). Bir hadis-i şerifde, (Hastalannızı, sadaka vererek tedâvî ediniz!) buyurdu.

İnsan hasta olmamağa dikkat etmelidir. Bunun için de, şeri'ate uygun yaşamak lâzımdır. Şeri'ate uymakda gevşek davranarak, hasta olan kimse, ilâc almalı, perhîz etmeli ve fakirlere sadaka nezr etmeli ve sıklık sadaka vermelidir. Perhîz ya'nî Régime [Rejim] yapmak câiz ve lâzım olduğunu, (Teyemmüm âyeti) göstermektedir. Allahü teâlâ, su zarar verince, kullanmayın, teyemmüm edin buyurmuştur. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», hazret-i Ali ile bir eve gitti. Meyve getirdiler. Hazret-i Alinin gözleri ağrıyordu. Meyveden kendisi yidi. Hazret-i Aliye, (Sen yime! Göz ağrısına zarar verir) buyurdu. Pişmiş pazı ile arpa ge-

tirdiler. (Bundan yıl Gözüne fâide verir) buyurdu. Ödemi olanlara (Su içmeyin! Suya perhiz ediniz!) buyururdu. İslâm âlimleri, tıp ve tedâvî üzerinde çok kitâb yazdı. Bunlardan Dâvûd-i Antâkînin (Tezkiret-ü üll-elbâb) kitâbı ve İbrâhîm Ezrakînin (Teshîl-ül-menâfi') kitâbı ve Ebû Abdüllah Zehebînin (Et-tıbbün Nebevî) si çok kıymetlidir. Son ikisi, 1396 [m. 1976] da, Işık Kitâbevi tarafından, ofset yolu ile basılmıştır. İlâcı tabîbden ve eczâcîdan almalıdır. Perhîzî de, hadis-i şerîflerden ve tecribeli kimselerden ve tabîbden öğrenmelidir. İlâc kullanmak ve perhîz yapmak sünnettir. Bunun için, perhîze de çok lüzûm gösteren hastalıklardan, otuzbeş hastalıkta nasıl perhîz edileceği aşağıda bildirilmiştir. Ayrıca, uçuk, dudak ve el çatlaması, kaşıntı, arı sokması, yanık ve arpacık için kısa tedâvî yolları gösterilmiştir.

Aşağıdaki perhîzler, doktor Lemoine ve doktor Gerard'ın (Formulaire consultations medicales) adındaki Fransızca kitâbın Parisde, onuncu baskısından ve (Formulaire Astier) in 1971 de Parisde yapılmış onikinci baskısından terceme edilmiştir:

1 — **ALBÜMİNÜRİ**: İdrârda albümin bulunmasıdır. Böbrek iltihâbını gösterir. İdrâr bulanıktır. Sancı ile çıkar. Kanlı olâbilir. Ateşli hasta yalnız süt içmeli. İdrâr söken sıvılar içmelidir. Tuzsuz yemekler bile yememelidir. Fazla su içmemelidir. Böbrekleri yorar. Ateş düşmeden, bacaklardaki şiş inmeden yemeğe başlamamalıdır. Bunlar kalmayınca, günde bir litre süt verilir. Sonra, muhallebi ve tuzsuz ekmeğe başlar. Dahâ sonra, patates haşlaması ve sütlâc verilir. Tuz memnu'dur. Birkaç hafta sonra tuzsuz yemeklere başlanır.

Böbrekden olmiyan albümin çıkaranlara perhîz lâzım değildir. Fekat, konserve, bahârat, biber, turşu, koyu kahve verilmemelidir.

Tansiyonu yüksek ise, tuzsuz perhîz yapmalı, su az içmelidir. Tuzsuz perhîz, yirmidokuzuncu sıradaki (ÖDEM) hastalığında bildirilmiştir. Her sebze serbesttir. Nekris [gutt] da varsa, ekşi sebze ve meyve yememelidir. Ba'zı hastaya, süt, şişkinlik yapıyor. Bunlara, kaymağı alınmış süt vermelidir. Gayr-i müslimler kefir veriyorlar. Bu olmazsa, sebze suyu verilir. Hafif hastalara, et ve yumurta, çok pişmiş olarak verilebilir. Hiçbir zaman çiğ süt vermemelidir. Haftada bir iki gün üzüm verilir. Sabâh, öğle, akşam birer kilo tâze üzüm yir. Başka birşey yemez. Böyle üzüm perhîzi, prostat ve karaciğer hastalarına da fâidelidir.

Böbrek hastalığı hafifleyince çok tâze kasab hayvanı ve kümes hayvanı etleri verilir. Yağlı et ve iç yağı verilebilir. Çünkü bunlarda Kolesterolin çok azdır. Lipoidlerin hazmını da kolaylaştırır. Bunlar da Kolesterolini eritir. Kolesterolin kumu hâsıl olmasını önler. Hamur işi ve sebze de verilir. Meyve de verilir. Az miktârda fasulye, mercimek, bakla, nohud verilir.

YASAK OLANLAR — Et suyu, av hayvanları, ciğerlerde satılan şeyler, ak ciğer, kara ciğer, böbrek, beyin, paça, dalak, işkembe, her çeşid balık, et ve balık konserveleri, yağlı maddeler yasaktır. Yalnız tâze tereyağı ve bitki yağları verilebilir.

Lahna, kuzu kulağı, kuşkonmaz, domates, mantar yasaktır. Biber, kereviz, hıyâr, sarmısak gibi bahârlı şeyler yasaktır. Sirke yerine limon kullanılmalıdır. Mayalı bütün peynirler yasaktır. Yumurta az yiyebilir. Koyu kahve ve koyu çay yasaktır. Çilek, ağaç çileği denilen âhu dudu yasaktır. Alkollü içkiler yasaktır. Böbrekleri zedeliyebilecek ilâclar, meselâ piramidon, antipirin vermemelidir.

FÂİDELİ GIDALAR — Sebze çorbaları, kızarmış et, haşlama et, çok tâze balık, yağlı beyaz peynir, az miktârda süt, meyveler verilir. Tuza izin verilir.

YEMEK CEDVELİ — Sabah: açık çay, kızarmış ekmek, tereyağı, bal, meyve reçeli. Öğle yemeği: Bir et parçası, iki tabak sebze, meyve. Akşam yemeği:

Haftada üç gün sebze çorbası, bir tabak hamur işi veya sebze, meyve. Öğle ve akşam yemeklerinden sonra, bir fincan papatya çayı içmeli. Sigara içmemelidir.

IDRÂRDA ALBÜMİN ARAMAK — İdrâr, cam hunideki pamukdan süzülür. Deney tüpünün yarısına kadar, süzölmüş idrâr konur. Üzerine, beşde biri kadar, koyu tuzlu su konur. Çalkalanıp, yukarı kısmı, alevde ısıtılır.

A) Bulanmazsa, birşey yok demektir. Birkaç damla asid koyup, yine ısıtılmalı. Yine bulanmamalıdır.

B) Tuzlu su koyup ısıtınca, bulanırsa:

1 — Bir damla asid asetik (sirke rûhu) konur. Bulanıklık tekrâr erirse, yirmide bir sulu nitrat asidi (HNO₃) damlatıp ısıtılır:

a) Tekrâr bulanırsa, 'aseto-solübl albümin var demektir.

b) Bulanmazsa, önceki bulanıklığın fosfat olduğu anlaşılır.

2 — Asetik asid damlatınca, bulanıklık erimezse, albümin bulunduğu anlaşılır.

Sağlam insan idrârında da, yorgunluk ve başka sebeplerle albümin bulunabilir. Albümin bulunan kimsenin böbreklerini kontrol etmek lâzımdır. Bunun için, idrârda silindir ve kan serumunda üre aranır. [1]

Süleymâniyye kütübhânesi (Lâleli) kısmında [3735] sayılı kitâbda diyor ki, üç gün beşer gram Râvend tozu yutunca; mesâne taşını eritir ve idrâr yollarını temizler. Akkavak yaprağını çay gibi hâzırlayıp içmek de böyledir.

2 — **ANEMİ (kansızlık)**: Deri, dudaklar, göz kapakları soluktur. Çarpıntı, baş dönmesi, soluk alma, ağrılar, mi'de ağrısı olur. Kanda al yuvarlar azalır. Ak yuvarlar sayısı değişmez. Kan zâyi' etmek, havasızlık, ışık azlığı, hareketsizlik ve ba'zı hastalıklar sebep olur.

İştihâ azdır. Sevdikleri yemeği vermelidir. Bıkdırasıya et yidirmek doğru değildir. Sebzeli yemekler, etden dahâ fâidelidir. Çünkü mi'deyi bozamaz.

Eti çeşidli şekillerde vermelidir. Beyin çok iyidir. Çünkü, beyinde çelik vardır. Kan yapar. Kemik suyu ve iliği vermelidir. Kan yapmasını kolaylaştırır. Sığır eti suyu, yumurta sarısı çok vermelidir. Karaciğer ve dalak ızgara kebabı çok yimelidir. Bu ikisi kan yapar. Sebze eksik etmemelidir. Tere, ispanak, yeşil lahna, hindibâ, maydanos, kuru meyveler, tavşan eti, tavuk katısı, yumurta sarısı, kuşkon-dibâ, bezelye, patates, fasulye, havuç ve mercimekte de çelik vardır. Çok fâide-lidirler. Her meyveyi yimelidir. Et yiyemiyenleri zorlamamalıdır. Eti sebze, hamur işi ile vermelidir. Demiri, iodu bol şeyler, meselâ mersin balığı, orkinos [istavrit azması], hamsi, yılan balığı yimeli, tâze balık yağı içmelidir. Mi'de ve karaciğer hülâsaları, folik asid ve B₁₂ vitamini almak lâzımdır. (Minadeks) adındaki kuvvet şurubu da çok fâidelidir.

3 — **ARTERİO - SCLEROZ (Damar sertliği)**: Tansiyon artar. Nabz atması yatarken çokdur. Ayakta dururken azdır. Nefes darlığı, çarpıntı, geceleri idrâra çok kalkmak, berrak ve bol idrâr, karaciğer kifâyetsizliği bu hastalığın alâmet-leridir.

Karaciğer, beden fabrikasının büyük bir laboratuvarıdır. Sağ kaburga kemik-lerinin ve diyaframın altında bulunur. İnce bağırsaklardan gıdâ maddelerini ve bir mikdâr zehirli maddeleri almış olan kanı getiren kılcal damarlar, birleşerek bir toplar damar hâlinde karaciğere girer. Burada tekrar kılcal damarlara ayrılır. Her birindeki kan, kalburdan süzölüyormuş gibi, karaciğer içinde yayılır. Sonra yine başka kılcal damarlara girer. Bunlar da birleşerek, ciğerden çıkan bir damar, bu kanı kalbin sağ kulaklığına götürür. Karaciğer, bağırsaklardan gelen kandaki karbon-hidrat maddelerini tutar. Kana lâzım olan, az mikdârını kalbe gönderir.

[1] Albüminin, civa iyodürlü Tanret mi'yârı ile aranması çok kolaydır.

Böylece karaciğer, ihtiyât şeker deposu vazifesini görür. Yumurta akı maddelerine ve yağlara da te'sir eder. Gelen tuzların bir kısmını kalbe gönderir. Bir kısmını da, sonradan yavaş yavaş gönderir. Bir kısmını safra ile tekrâr bağırsaklara gönderir. Bağırsaktan gelen zehirli maddeleri imhâ eder. Kan ile gelen protein parçalarından üre sentezi yapar ve yavaş yavaş böbreklere gönderir. Harâb olan al yuvarların kırmızı boya maddeleri artıklarından, safra boyası ve safra asidi yapar. Bu asid, yağların hazmına yarar. Bu iki madde, karaciğerde Kolesterolin denilen yağ gibi bir madde ile birleşir. Kolesterolin esteri olur. Esterleşen kolesterolin, mecmû' kolesteroline nisbeti, normal olarak, yüzde yetmiş [0,70] dir. Bu nisbetin azalması, karaciğer kifâyetsizliğini gösterir. Bunun için karaciğer Kolesterolinle ilgili madde mübâdelesinde te'sirli olur ki, Atardamar sertleşmesinde mühimdir. Bu üç madde, safrayı meydana getirir. Karaciğer, bu sıvıyı, devâmlı olarak safra kesesinde toplar.

İnsan karaciğerinden, yirmidört sâ'atde, yediyüz litre kan geçmektedir.

Sihhati yerinde bir insanın karaciğerinde çeşidli mikdârda yağ toplanır. Bu mikdâr, yinilen yağ mikdârına, yağların imtisâs ve karaciğere nakli temposuna ve karaciğerde yağların oksidlenme hızına bağlıdır. Fazla yağ yinildiği zaman, karaciğerde nötr yağ mikdarı artar. Kolesterolinli maddeler yinirse, yağ ve Kolesterolin toplanır. Karaciğerde yağ toplanırsa karbonhidrat [glikojen] mikdârı azalır ve ciğer hücrelerinin çoğalma kuvveti bozulur. Açlıkta, yağlı dokulardan ayrılıp kana karışan yağ da karaciğerde toplanır. Şeker hastalarında, kanda yağ çoğaldığı için de, karaciğerde yağ toplanır. Sârî hastalıklarda ve fosfor, kloroform, dört klorlu karbon gibi karaciğer zehrleri alınmasında da yağ [Lipid] toplanır.

Karaciğerde yağ toplanmasını azaltan ve yağları ciğerden çıkaran maddelere (Lipotropik) denir. Kolin, metiyonin, inositol ve B₁₂ lipotropikdirler. Çünkü bu cisimler, Fosfolipid metabolizmasını tanzim ederler. Bu maddelerin değişmeleri bozulunca, kanda Kolesterolin çoğalır. Bundan da siroz, diyabet, nefrit, tansiyon artması, damar sertliği, kalb damarlarında hastalık hâsıl olur. Damarlarda lipoid birikir. Lipotropikler, karaciğerin zehrleri temizleme kuvvetini de arttırmaktadır.

Damar sertliği hastalığı ikiye ayrılır:

A — Damarların iç yüzleri kolesterolin sıvası ile örtülür. Tansiyon yüksektir.

B — Karaciğer ve böbrekler kifâyetsizdir.

Birinci hâl için, perhîz yapmalı, az su içmelidir. İkinci bakımdan, karaciğer ve böbrekleri zedelememek için, mi'de ve bağırsaklardan gelecek zehrleri çok azaltmalıdır. Bu iki hâli de karşılamak için, hastaya kolesterolini az ve zehr giderici sütlü sebze perhîzi verilir. Enginâr yemelidir. Enginâr kanda kolesterolini azaltır. İlâc olarak iod ve iod bileşikleri fâidelidir. Meselâ, potassium iodür, lipiodol, pepton iodé, (Iodo-pepton Kâzım) verilir. (Sülfarlem) habları, kolesterolini eritir ve karaciğeri kuvvetlendirir. Yemekler az ve sık verilmelidir.

Kolesterolini az perhîz, damar sertliğinde, gut (ya'nî nekris) de, ba'zı şekerli-lerde, kandaki çok mikdârdaki kolesterolini azaltmağa yarar. Kanda fazla kolesterolin bulunursa, damar içi yüzeylerde toplanarak (aterom) denilen levhalar yapar.

YASAK YEMEKLER — Yumurta, süt, beyaz peynir, bilhassa bayat peynir, kaymak, tereyağı, beyin, iç organ etleri, havyar, yağlı et, sun'î tereyağları, çikolata, katı bitki yağları, ceviz, fındık, badem, hurma gibi yağlı maddeler ve si-gara yasaktır. Sıvı yağlar ve şekerli maddeler az mikdârda verilebilir. Tavada kızartmamalıdır.

Böbrek iltihâbı da varsa; eti, sebzezi azaltmalı, kuzu kulağı, kuş konmaz ve ekşi şeyler vermemelidir. Tansiyon yüksekliği, diyabet, şişmanlık varsa, bun-ların tedâvisi de yapılmalıdır. Tansiyon artmasına karşı, tuzsuz perhîz iyidir.

4 — **KLOROZ (za'fiyet)**: Deri solgundur. Göz kapakları ve topuklar şişer. Ne-

fes tıkanıklığı, çarpıntı, kadında âdet bozukluğu, sinir bozukluğu, histeri, iştihâ-sızlık, kabz ve kay görülür.

Açık, havadar yerde ev tutmalıdır. Üzüntü, düşünce olmamalıdır. El işi hafif olmalı, beden hareketi fazla olmamalıdır. Gec yatmamalı, dokuz sâ'at uyumalıdır.

Çeşidli ve bol yimelidir. Süt, yumurta, et, yeşillik, püre (ezme), hamur işi yimelidir. Çok et yimeğe özenmemeli, beyaz eti tercih etmelidir. Hamur işi, yeşil sebze çok yimelidir. Bunlarda, bilhassa ispanakda çelik vardır. Kahve ve çay açık olmalıdır. Hubûbât, bilhassa mercimek, fasulye iyidir. Meyve çok yimelidir. Pilâv, sütlâc, dolma gibi pirinçli yimelidir. Yemek arasında sıcak şerbetler ve iştihâ getirici ot suları içmelidir. Paris Tıp Fakültesi profesörlerinden M. Lœper ve Saint Louis hastahânesi laboratuvar şefi J. Lesure tarafından hâzırlanmış olan fransızca tıbbi formüllerde diyor ki, (Kına - kına kabuğu, kuvvetlendirici ve ateş düşürücüdür. Za'fiyet hâllerinde, bilhassa veremden, şeker hastalığından, sıtmadan hâlsiz kalanlara ve tehlikeli hastalıklardan kurtulan kuvvetsiz ve kansız kalanlara çok fâidelidir. Toz hâlinde günde 0,20 gramdan iki grama kadar kuvvet için verilir). Otuz gram kına - kına kabuğu ile yarım kilo kuru siyôh üzüm havanda ezilir. Sonra, birbuçuk kilo, ya'ni altı su bardağı kadar su ile yarım sâ'at kaynatıp, kevgirden veyâ tülbenden şişeye süzülür. Üç yemek arasında yarım fincan içilir.

Kloroz hastalarının çoğu, kansız olduklarından, bunlar anemi perhizi de yapmalıdır. Çelikli ilâclar çok fâidelidir. Meselâ Minadeks şurubu verilir.

5 — SİROZ HEPATİK (Karaciğer sertleşmesi): Çeşidli şekli vardır. Alkolü içki içenlerde görülür. Alkol karaciğerin ve sinir sisteminin amansız düşmanıdır. Karaciğer şişer veyâ küçülür. Karn su toplar. Bacaklarda ödem olur. Ba'zan mak'addan kan gelir. Mi'de ağrısı, kan dolaşımı bozukluğu olur. Yâhud karaciğer şişer, sarılık, hâlsizlik, ateş, renkli idrâr, dalak şişmesi olur. Yâhud, üremi hastalığı gibi görünür.

Bol et, az yağ vermelidir. B vitamini çok fâidelidir. Meselâ, bira mayası verilir. Bira mayası, bira değildir. Alkolü yoktur. C ve K vitamini bulunan ilâclar ve limon verilir. Karaciğer hülâsası şırınga edilir. Meselâ Bejektal veyâ (Vitamin B Complex) iğnesi yapılır.

Tecrîbe edilmemiş ilâcları kullanmak ve ameliyât olmak, tedâviyi güçleştir-mektedir.

Hergün, bir litre süt verilir. Ekmek yiyebilir. Yeşil sebze, iyi pişmiş et verilir. Zehr hâsil etmeyen şeyler yimesi esâsıdır. Bunun için bayat yemekler, av eti yasaktır. Çok tâze balık yiyebilir. Bahârlı, ekşi, turşulu şeyler yimemelidir. Bayat peynir yasaktır. Sütlü - sebzeli gıdâ yimelidir. Çelikli ve arsenikli ilâclar alınmalıdır. Ödem perhizi ve susuzluk perhizi yapılmalıdır.

6 — KONSTİPASYON (Kabızlık): Halâya az ve katı çıkılır. Genel durumda değişikliklere sebep olur: İştihâsızlık, nefes darlığı, safra yolu nezlesi, baş ağrısı, tâkatsızlık, zehrlenme sebebi ile titreme ve ateş yükselmesi görülür.

Kabızlığın çeşidli sebepleri vardır: 1 — Bağırsak tıkanması. 2 — Gıdâ sebebi. Çok sindirilen maddeleri yimek. 3 — Mi'de salgısının bozulması. 4 — Bağırsak kaslarının hareket kuvvetinin azalması. 5 — Mak'at halkasının spazmu, kasılıp kalması gibi.

Kabızlık çekenler, hergün aynı sâ'atde halâya çıkmalıdır. Meselâ, sabâh kalkınca ve akşam yatarken çıkmalıdır. Bir kerre çıkmak yetiştir. İki kerre, dahâ iyidir.

Hazm edilemeyip geride kalan kısmı çok olan yemekleri yimelidir. Bu kısımlar, bağırsakları harekete getirir ve salgı akmasına sebep olur. Bunun için sel-lülozu çok gıdâ (sebze, meyve) yimelidir. Yemekleri iyi çiğnemelidir.

Yinecek şeyler — Öğle ve akşam sebze çorbası. Sebze yemekleri, salatalar, hamur işi, bilhassa yulaf unu ile yimelidir. Et, yalnız öğle vakti yinir.

Her nev' et, balık, bol tere yağı, esmer ekmek, çavdar ekmeği, peksimet, patates, mercimek, şalgam, havuç, nohud püreleri, bol sebze, salata, ıspanak, erik reçeli, râvend çok iyidirler.

Çiğ ve pişmiş her meyve, bilhassa kuru meyveler, kuru incir, üzüm, erik, dut, ceviz, bâdem, bal yimelidir.

Yasak olanlar — Süt yasaktır. Yumurta kabz yapar. Çok az yimelidir. Pirinç, koyu çay, çikolata yasaktır.

Yemek cedveli — Sabâh: Taze meyve, sütlü bal ve bol tereyağı.

Öğle yemeği: Bir tabak et, bir tabak sebze, beyâz peynir, turup, tereyağı, komposto.

İkinci (sâ'at dörtde): Komposto, hafif çay.

Akşam yemeği: Sebze çorbası, makarna, patates ve meyve.

Bağırsaklarda mayalanan, gaz yapan yemekler yimelidir. Meselâ, bayat et, kıymalı börek, mantar, bahârlı şeyler, bayat peynir, yoğurt yimelidir. Gazoz, limonata, bikarbonatlı su, açık kahve ve çay iyidir.

Bağırsakları hareketsiz olanlar, sabâh aç karnına, olmuş meyve ile çavdar ekmeği yimelidir. Bununla, taze sebze yemeği yemek iyi olur. Bir kahve kaşığı Karbonad tuzu, bir bardak ılık suda eritip sabâhları aç olarak içmelidir. Hem safra söker. Hem bağırsakları harekete getirir. Bilagit habâri de çok iyidir. Safra söker ve bağırsakları harekete getirir. Mülâyimlik verir. Erbalax habları da iyidir.

Spazmdan olan kabızlılar, et yimemeli. Hamur işi, sebzeli yimelidir. Bahârlı yimemelidir. Kahve, çay, biber yimemelidir. Yağlı yemekleri de azaltmalıdır.

(Normacol), (Granocol) gibi kaydırıcı ilâclar çok fâidelidir. Sinâmeki, râvend sarı-sabır, fenolftalein gibi tahriş edici maddeleri fazla kullanmamalıdır.

7 — **KOLEMİ (Sarılık)**: Safra boyası kana geçmiş olduğundan, derileri, yüzleri, gözleri sarıdır. Perhîz ile birlikde, vücûd hareketleri ve sıcak banyo da yapmak lâzımdır. Ağır hâllerde yatmalıdır.

Yağsız süt, yağlı peynir, grüyer peyniri yimelidir. Yumurta az yimeli ve rafadan olmalı, ya'nî az pişmelidir. Hamur işi, pirinçli, patatesli yimelidir. Pişmiş salata, sebze yemeklerinin çoğu iyidir. Fakat, kuzu kulağı, ıspanak, semiz otu yimemelidir. Her olgun meyve, kızarmış ekmek, beyaz tereyağı iyidir.

Vita yağı, sana yağı, margarin gibi yağlar, tere yağının yerini tutamaz. Evet bunlar, hakikî yağdır. Fakat, sıvı yağlardaki oleik asid gibi çok karbonlu büyük moleküllerin, nikel katalizörü ile hidrogen verilerek doyurulması ile yapılıyorlar. Oleik asid, stearik asid hâline dönerek katı yağ, don yağı oluyor. Onsekiz karbonlu, büyük yağ molekülleri, sindirim mayaları tarafından kolay parçalanamıyor. Güç hazm oluyor. Tereyağındaki tri bütirin esteri ise, küçük molekül olduğundan çabuk hazm oluyor. Bundan başka, tereyağı emülsiyon (sübye) hâlidir. Mayalar, tereyağı zerrelerini kolay hazm ediyor. Katılaştırılmış yağlar ise, sübye hâlinde değildir. Beden sıcaklığında ergimiş hâle gelmiyor. Zerreler hâlinde dağılmış olmadığından mi'de ve bağırsaklarda, taş parçaları gibi katı kalıyorlar. Ancak, yüzeylerinden aşınarak güç hazm oluyorlar.

[Margarin ya'nî sun'î tereyağı piyasada çeşidli fantazi isimlerle mevcûddür. Margarin ilk olarak 1286 [m. 1870] da üçüncü Napolyonun arzûsu ile Pârisde Mege - Mouriè tarafından oleomargarinden yapıldı. Oleomargarin, iç yağının sıcakta tazyik ile süzülmesinden elde edilen sıvı yağdır. Otuz kısm oleomargarin, yirmibeş kısm kaymağı alınmış inek sütü ve ellibeş kısm su ile uzun zaman karıştırılıp emülsiyon ya'nî sübye hâline getirilir. Tuz, boya konarak yapılırdı. Böy-

lece otuzyedi derecede eriyen, hazmı kolay iyi margarin elde edillirdi. Bugün oleomargarin yerine mâyi' nebâti yağların ve balık yağlarının, hidrojenlenerek katılaştırılmasından elde edilen stearin yağları kullanılıyor. Katılaştırmada vitaminler bozulduğu için, sonradan A ve D vitaminleri ilâve edilerek, gıdâ kıymeti iyi oluyor ise de, hazmları güc olmakda, tereyağ yerini tutamamaktadır. Margarin, rumca inci demek olan margaron kelimesinden alınmıştır].

Yasak olanlar — İç yağı, yağlı et, bayat et, deniz ve av hayvanları, etli hamur işleri, tahn, lahna, ispanak, semiz otu, kuzu kulağı, şalgam, bahârât, bayat peynir yasaktır.

Yalnız öğle yemeğinde, yağsız et, kebab, tavuk, yağsız tâze balık, dil yiyebilir. Kuru sebze yemeği, çay, kahve yasaktır. Şekerli ve pastalar yemelidir. Karaciğer hülâsası iğnesi yapılır. Abbott eczânesinin yaptığı (Bilsan) habları safra yollarını temizler.

8 — KALB HASTALIĞI — Kalb zedelenmemiş, islâhı kâbil ise, perhize lüzûm yok gibidir. Bilhassa akşam yemekleri, hafif olmalıdır. Çok su içmemeli, sulu yemek az olmalıdır. Av eti, konserve, bahârât, mayalanmış peynir yememelidir.

Kalbde ânıza varsa ve tâm giderilemezse, çok sıkı perhiz lâzımdır. Et hiç yememeli veyâ aralıklarla ve az miktârda, iyi pişmiş yemelidir. Nefes darlığı varsa, tuzu azaltmalıdır. Akşamları az yemeli. Yemekden sonra yürümemelidir.

Yağsız süt, yumurta, öğle vakti biraz söğüş, kızarmış ekmek, sebze, unlu, hamur işi, tâze peynir, meyve yemelidir.

Günde bir litreden çok su içmemelidir. Hasta sıklıkla tartılmalıdır. Kilosu artınca vücûdda su toplandığı anlaşılır. Sulu şeyleri azaltması lâzım olur.

9 — ASİSTOLİ (Kalb za'fiyeti): Kalb tâm sıkışmayıp, toplar damarlardaki kanı çekemez. Akciğer toplar damarlarında ve ciğerlerde ve dahâ sonra, büyük dolaşımında kan hareketsiz kalır. Ayaklar şişer (ödem). Karında su toplanır. İdrâr kesilir.

Yatakda istirahat etmeli. Heyecanlanmamalı, sinirlenmemelidir. Tâam istirahat etmelidir. Çok az yemelidir. Katı yemekler yasaktır. Sıvı yemekler de az olmalıdır. Böylece, kalbi yormamak lâzımdır. Bunun için, günde yedi def'a yemelidir.

Sabâh sekizde: Elli gram nişasta ile yapılmış muhallebi. Sâ'at onda: Pişmiş elma veyâ reçeli. Onikide: Elli gram iyi pişmiş balık ile otuz gram ekmek. Ondörtde: Bir pişmiş elma veyâ reçeli. Onaltıda: Bir fincan süt. Yirmide: Hububat ezmesi veyâ hamur işi verilir.

Günde dokuzyüz gramdan çok su içmemelidir. Bu perhiz bir iki ay yapılmalıdır. (Ödem perhizi) ne bakınız!

10 — DİYABET (Şeker hastalığı): İdrârda şeker bulunur. İdrâr artar. Susuzluk, açlık, za'iflemek, hâlsizlik, çiban, kaşıntı görülür. Diyabet iki dürlüdür:

1 — Vücûdü eritmez. Yağlı ve mafsâl ağrılı kimselerde çok olur. İdrârdaki şeker, gıdâdan olur.

2 — Vücûdü eritir. Az rastlanır. Pankreas bozulmuştur. İdrârdaki şeker, gıdâdan ve dokuların erimesinden hâsil olur.

Diyabetiklerde, hazmsızlık, albüminüri, bronşit, verem, çiban, antraks (şirpençe), gangren (parmak ve sâire çürümesi), kramp (adale tutulması), inadci nevrâlgî (sinir ağrısı), diabet koması (uzun bayılma) hâsil olabilir.

Haftada iki kerre, ılık hamam yapmalıdır. Yirmi dakîka yıkanıp, sonra havlu ile friksiyon (delk, uğma) yapmalıdır. Deniz ve soğuk su banyosu yasaktır. Sıcak elbise giymeli, sıcak yerlerde yaşamalıdır. Beden hareketi yapmalı, masaj, yürüyüş, bisiklet, eskrim fâidelidir. Nemâz kılmak, çok fâidelidir.

Perhiz çok mühimdir. Çok dikkat etmelidir. Hiç sinirlenmemeli, heyecanlanmamalıdır.

Yağlı diabet perhizi — Önce üç gün sulu perhiz (rejim) yapılır. Günde üç-dört litre su verip, yataktan kalkmaz. Sabâh müşil verilir. Böylece kan şekeri sür'atle azalır normale iner. Bir litre kanda bir gram olur. Ya'nî, yüz gram kanda yüz miligram olur. Yâhud, üç gün, yeşil sebze yemelidir. Üç gün sonra az et verilir. Fazla et, asidoz ve aseton yapar ki, ikisi de tehlikelidir. Bol sebze yemelidir.

Yasak olanlar — Şekerli ve nişastalı her madde yasaktır. Bunlara (karbon hidrat) denir. Her tatlı meyve, hamur işleri, karbon hidratlı sebzeler, meselâ havuç, şalgam, soğan, pancar, turup, bezelye ve benzerleri hubûbât yasaktır.

Her dürlü et yiyebilir. Glikojen bulunduğu için karaciğer yasaktır. Her yemekte, elli gram ekmek yiyebilir. Kabuk dahâ iyidir. Alöron ve glüten ekmekleri yemelidir. Fazla protein (et) ve yağ asidoz yapar. Bu ise zehrdır. Yağ az yemelidir. Tereyağı ve zeytinyağı tercih edilmelidir. Cevz, fındık, fıstık, bâdem gibi yağlı meyve yemelidir. Tere, mârul, salatalık, hindibâ, ispanak, tâze fasulye gibi sebzeler ve lahna, karnabahar, işkorçına, enginâr, kereviz, kuşkonmaz, yer elması, yer mantarı yiyebilir.

Patatesde % 17 (yüzde onyedî) nişasta bulunduğu hâlde, yiyebilir. Ekmek yerine, zeytinyağlı patates püresi verilir. Patatesde alkali tuzları bulunması fâideli olmaktadır. Yumurta, peynir yiyebilir. Şekersiz olarak süt içebilir.

Limonata, gazoz yasaktır. Su ve ma'den suları, bikarbonatlı sular serbestdir. Şekersiz, çay ve kahve içilebilir. Şeker yerine sakkarin habları kullanılmalıdır. Her susayışda, az su içmelidir. Çok su, mi'deyi bozar.

Asidoz tehlikesi olduğu zaman, birgün yulaf unu verilir. Yulaf unu, uzun zaman, az tuz ve tereyağı ile pişirilir. Soğuyunca yumurta akı ile karıştırılır. İki-yüzelli gram un, yüz gram yumurta akı ve üçyüz gram tereyağı karışımı bir günde yinecektir. Bundan sonra üç gün, çeşidli sebze ve yumurta verilir. Albümin-ürî de varsa, fazla süt vermelidir. Şekeri değil, albümini düşünmek lâzımdır. Diabetle nekris [ya'nî mafsâl ağrıları] birleşirse, beyâz ve yavru etleri yimemelidir. Az kırmızı et ve çok sebze yemelidir.

Vücûdü eriten diabet — Za'ifletir. Yine çok et vermemelidir. Fazlası, aseton zehrlenmesi yapar. Tereyağı vermeli, balık yağı içirmelidir. Bol yeşil sebze yemelidir. Patates yemelidir. Karbon hidratlı (şekerli, nişastalı) maddeleri arada bir vermelidir. Bunlar, şekeri arttırır ise de, aseton zehri yapmazlar. Bunları, te'siri ters olan et ile ayârlamak lâzım olur.

Çalışan bir şekerliye günde ikiyüzelli gram glikoz [veyâ karbon hidratlı maddeler] ile yüz gram yağ ve altmış gram protein verilir. Hasta bu kadar glikoza tehammül etmezse, insülin iğnesi yapmak lâzım olur.

Asidoz yok ise, her sabâh, kahvaltıdan yarım sâ'at önce (insülin protamin zink) den oniki ünite zerk edilir. İdrârda şeker gayb oluncuya kadar, dört günde bir, iki ünite arttırılır. Piyasada bulunan (Depot-insülin) veyâ (N.P.H. insülin organon) reçete ile alınır.

Asidoz var ise, sabâh, öğle ve akşam yemeklerinden on dakika önce, on ünite âdi insülin zerk edilir. Piyasada bulunan (insülin Horm sempl) reçete ile alınır. İdrârda şeker kesilinceye kadar onbeş günde bir, beş ünite arttırılır. Her üç ayda bir kanda kolesterol, aseton ve glikoz ölçülmelidir. B₁₂, C ve P vitaminleri verilir.

Kanda aseton olursa, yatakta istirahat etmeli. Yalnız süt vermelidir. Günde iki, üç litre verilir. Limon suyu, bikarbonatlı su içmelidir.

İdrârda şeker aramak — Fehling mi'yârı ile aranır. Fekat Fehling eriyiği, uzun zaman saklanamaz. Bozular. Taze hâzırlamak lâzımdır. Dahâ kolay olarak, cam kapaklı şişeye % 5 (yüzde beş) bakır sülfat (Cu SO₄) eriyiği konur. Lâstik

veyâ mantar kapaklı başka bir şişeye % 10 (yüzde on) sodlum hidroksid (Na OH) eriyiği konur. Bunlar, senelerce bozulmadan durur.

Yirmidört sâ'atlik idrâr toplanıp bundan veyâ yemekden sonra alınan idrâr-dan deney tüpe, yarıdan fazla konup, kaynatılır. Sonra, iki üç damla asetik asid konur. Albümin çöker. Cam hunideki pamuktan veyâ kıvrılmış süzgeç kâğıdından süzülür. Süzülenden, bir deney tüpünün üçde birine kadar konur. Üzerine, aynı miktârda sodium hidroksit eriyiği konur. Üzerine, bakır sülfat (göztaşı) eriyiği damlatılır. İdrârda şeker varsa, meydana gelen mâvi bulanıklığın tekrâr eriyiği görülür. İdrâr koyu mâvi olur. Bakır sülfat eriyiği, o kadar damlatılmalı ki, meydana gelen mâvi (bakır iki hidroksid) Cu (OH)₂ çökeltisi, tüp çalkalanınca, artık erimez olsun ve biraz bulanıklık görülsün. Çökelti çok olmamalıdır. Bunun için, eriyiği fazla damlatmamalıdır. Koyu mâvi eriyik alevde ısıtılır. Kaynamadan önce, sarı (bakır bir hidroksid) Cu OH bulanıklığı olursa, şeker bulunduğu anlaşılır. Sarı turuncu bulanıklık yavaş yavaş hâsil olursa, şekerin az olduğunu gösterir. Kaynayınca hâsil olursa, şeker pek az demektir.

Helvada, pastada ve tatlılarda glikoz bulunup bulunmadığı da, böyle anlaşılır. Âdi şekerle [sakkarozla] yapılan tatlılar, sarı turuncu olmaz.

Sağlam insanın idrârında şeker bulunmaz. İdrârın bir litresinde bulunan glikoz miktârını bilmenin fâidesi yokdur. Yirmidört sâ'atde çıkan şeker miktârı, hastalığın derecesini ve perhizin nasıl olacağını gösterir. Hastalık olmayıp, fazla gıdâdan da glikozüri olabilir. Bunu anlamak için, sabâh aç karna, yüzelli gram glikoz şekerinin üçyüz gram suda eriyiği, birden içilir. Her sâ'at, idrârda şeker aranır. Şeker bulunursa, gıdâdan olduğu anlaşılır. Karaciğerin şeker tutmadığını gösterir.

Hafif diabetler, gıdâ şartları ile sükûnet bulur. Orta derecedeki, sıkı perhizle idâre edilir.

Ağır şekli, sıkı perhiz ve ilâc ile ve yatakda, tedâvi ister. Bunları ayırd etmek için, kanda glikoz miktârını ölçmek, asidoz aramak, albüminüri aramak lâzımdır. Asidozu anlamak için, idrârda amonyak, aseton aranır ve akciğerlerdeki karbon dioksid basıncı ölçülür ve kanın rezerv alkaleni ta'yin edilir.

Sağlam insan idrârında iki santigram aseton bulunur. Açlıkta, miktârı artar. Kanda aseton ve diasetik asid ve oksid bütir asidi bulunursa, asidoz denir. Asidoza, yağlar çok, albüminler az sebep olur. Şeker ve nişastalı gıdâlar ise, asidozu azaltır. Asidozu olmiyan şeker hastalarında, açlık, sağlam insanda olduğu gibi, asidoz yapar. Asidozu çok hastada ise açlık, asidozu azaltır. Asidoz komasında olana, şekerli su içirilir. Bikarbonatlı su içirilir. Bir litre, yüzde üç eriyiği damara şiringa edilir.

11 — **DIYARRE (İshâl)**: Halâya sık ve sıvı hâlde çıkılır. Önce karın ağrısı olur. İnsanı za'ifletir. Anemiye (kansızlığa) sebep olur. Diyarre, birçok hastalıkların alâmetidir. Meselâ anterit (bağırsak iltihâbı) veyâ mi'de sıkıntısı, hazmsızlık, zehrlenme veyâ mikrobli hastalık olduğunu haber verir. Perhiz de, bu hastalıklara göre çeşidli olur.

Mikrobli ishâllerde, sulu şeyler vermeli, fekat sût vermemelidir. Yalnız bağırsaklardaki mikroblerden veyâ asabî sebeble osmosun artmasından ise, tâze kızarmış et, çiğ veyâ rafadan (az pişmiş) yumurta, pirinç veyâ arpa unundan yapılmış şeyler, ayva kompostosu, pişkin bayat ekmek verilir. Çiğ elma, havuç, keçi boynuzu yimelidir.

Önce bol su içilir. Kaynamış su, pirinç suyu veyâ ma'den suyu içirilir. Sonra karbon hidratlı gıdâlar verilir. Sütlü şeyler iyi gelmez. Sût yerine sebze suyu verilir. Alüminium veyâ Bismütlü hablar verilir. Mikrobli ishâlleri durdurmak için (Siostéran) drajeleri veyâ (Diyareks) habları kullanılmakta ve iyi gelmektedir. Bağırsaktaki zararlı mikrobları öldürmek için (Sülfamisetin) habları çok iyidir.

Sebze suyu, buğday, arpa, kuru fasulye, nohud, mercimek gibi kuru sebzelerden birinden otuz gramı, üç litre suda, üç sâ'at kaynatılır. Sonra, beş gram tuz konur. Süzülür. Bir litre kalır ki, bir günde içilir. Malt hulâsası da iyidir.

Mikrobsuz ishâl, iki dürlüdür. I: Madde-i gâita, köpüklü, gazlı, sellüloz parçaları ve nişasta bulunursa, (Fermantasion) lu Kolopati denir. Bunlara tâze ekmek, patates, kuru sebze, hamur işi, peynir verilmez. Tatlı da azaltılır. II: Gâita esmer, çok kokulu, amonyaklı ise, (Pütrefaksion) lu Kolopati denir. Unlu ve şekerli gıdâlar verilir. Et suyu ve tavası verilmez. Beyaz et ve balık kebabları verilir.

Az bal ve yoğurt verilir. Alkollü, bahârlı, çay, kahve gibi tahriş ediciler verilmaz. Lahna, karnabahar, domates, kabak, ispanak gibi sellulozu fazla sebzeler de verilmez. Salata, kereviz, havuc, enginar verilir. Günlük yumurta, olgun meyvalar ve komposto verilir. Fermantasiona karşı, kalsiyum, Bismutlu tozlar verilir. Pütrefaksiona karşı Bismutlu tozlar iyidir.

Şiddetli ishâlde albüminli su verilir. Bunun için, dört yumurta akı, bir litre suda çalkalanır. Biraz şeker ve çiçek suyu konur. Karın, pamuklu veyâ yün fanilâ ile sarılmalıdır. Ağır hâllerde yatmalıdır.

12 — **TEVESSÜ'İ Mİ'DE (Mi'de genişlemesi)**: Boş olduğu zaman küçülmiyen mi'de demektir. Mi'deden çalkantı sesleri gelir. Yemeklerden sonra karın şişer. Geyirme, bol kay, kabz olur. Baş ağrısı yapar.

Günde iki yemek yemelidir. Arada birşey yimemelidir. Gıdâ hacmi en az olmalıdır. Anormal fermantasyon (mayalanma) lardan sakınmalıdır. O hâlde, az su içmeli. Gazoz ve gaz yapan sıvılar içmemelidir. Çiğ sebzeler, salata, çorba, sulu şeyler, mi'deyi şişiren her şey yasaktır. Kara ve kanlı et, konserve eti yimemelidir. Yağlı balık, iç yağı, kuyruk yağı, yağsız peynir yimemelidir. Simeko veyâ Kompensan haplarını çiğnemek, gaza ve ağrıya karşı iyi gelmektedir.

İyi pişmiş kırmızı ve beyâz et, nişastalı sebze püreleri, az mikdârda pişmiş yeşil sebze, pişkin kızarmış ekmek, yumurta, şekersiz meyve kompostoları yimelidir. Açık çay, ihlamur içilir. Büsbütün susuz kalmak doğru değildir.

Yemek iki dürlü yinir: 1 — Onbirde ve onsekizde iki kerre yinir. Arada, açlığa dayanamazsa, çörekle, bisküvi ile bir açık çay içmelidir. 2 — Üç sâ'atde bir hafif yimekdir. Öğle ve akşam, biraz kuvvetli olur. Yemek arasında sıcak su içmelidir. Sulu hiç yinmezse, idrâr yapılamaz. Mafsal (eklem) hastalığı olur.

Yemeklerin mi'dede toplanmaması, ağırlık vermemesi için yemeklerden sonra, yarım sâ'at, sağ yan üstüne yatmalıdır. Hastahâneye yatırmalıdır.

13 — **ASİDLİ DİSPEPSİ**: Mi'de salgısının artmasından hâsil olur. 1940 da Berlinde onüçüncü olarak basılmış, doktor Domarusün (**Grundriss der inneren medizîn**) kitâbında diyor ki:

Yemeklerden bir-iki sâ'at sonra, mi'dede ağrı, kazıntı, yanma, tazyik hâsil olur. Ekşi giğirmeler, ağızda, buğazda yanmalar [kabartılar] olur. Ba'zan, ekşi kusmalar olur. Mi'dedeki hazm sâ'atlarca sürer. İdrâr alkali ve ekseriyâ bulanıktır. Başka hastalık yoksa, asabî bozukluk olur ve vegetatif sinirlerin fe'âliyyetleri artar. Spasmik kabz olur. Ekseriyâ üzüntü, hüzn olur. Mi'de, düodenun ülserinde ve pilor stenozunda [daralmasında] ve müzmin appendisitde de asitli dispepsi hâsil olur.

Mi'de ifrâzını arttıran yemeklerden perhîz edilmelidir. Tuzlu, baharlı, şekerli yemekler, et konserveleri, ateşde, tavada kızartmalar, sirke, ekşi peynir, yoğurt, ispirotolu içkiler, hubûbât, ham meyvalar, salata, koyu çay, kahve ve ispanak, çiğ soğan gibi sebzeler ve tütün mi'de ifrâzını arttırırlar. Proteinli maddeler fâidelidir. Süt, bunların en iyisidir. Et, yalnız suda haşlama olarak ve ufak parçalar hâlinde verilir. Yumurta içilir. Tâze beyaz peynir, plasmon, sanotogen verilir.

Uzun zaman az tuzlu yinir. Ya'ni, günde beş gram tuz kâfidir. Fazla mikdârda karbon idrat verilebilir. Meselâ, mısır unu, pirinç, patates püresi verilir. Yağ çok muvâfıktır. Çünkü, mi'de ifrâzını azaltır. Fekat, yalnız tereyağı, kaymak, bâdem sübyesi vermelidir. Üç yimekten sonra birer kaşık zeytinyağı muvâfıktır. Bu, kabza da mâni' olur. Her lokma, ufak parçacıklar hâlinde olmalıdır. Az ve sık yimelidir. Çok ifrâz ve kay hâlinde su ve sulu şeyleri azaltmalıdır. İstirâhat etmeli ve tevekkül ederek üzümemelidir. Bromlu ilâclar alarak sinirleri teskin etmelidir. Magnesium oksid, kalcium karbonat, sodium bicarbonat, belladonlu ilâclar almalıdır. Yatarken karlsbad mahlülü [litrede bir kahve kaşığı] içmelidir. Almancadan terceme temâm oldu.

Yemek cedveli — Sabâh: Süt, beyaz peynir, kızarmamış ekmek verilir.

Öğle yemeğinden bir sâ'at evvel, bir bardak süt içilir.

Öğle yemeği: Haşlama köfte. Haşlama et veyâ tavuk, yâhud balık. Yanmamış yağ ile makarna, pilâv verilir.

İkinci vakti: Bir bardak süt verilir.

Akşam yemeği: Öğle yemeği gibidir.

14 — **ASİDSİZ DISPEPSİ:** Mi'de salgısında asidin az olmasından ileri gelen hazmsızlıklardır. Mi'dede hafif felc veyâ genişleme olabilir. Yemeklerden sonra, hazm bitinciye kadar (bir iki sâ'at) mi'dede ağırlık olur. Geğirme, halâya çıkma pis kokulu olur. İshâl, ateş nöbetleri, baş ağrısı yapar.

Beden hareketleri, açık hava, kır hayâtı iyidir. Mi'de üzerine masaj yapılmalıdır. Nemâz kılmak, çok fâidelidir.

Hiç süt vermemelidir. Mi'de, başka hiçbirşey kabûl etmezse, o zaman süt vermek lâzım olur. Her et verilir. İyi pişirmeli, kıyma ve püre hâlinde ve az vermelidir. Yumurta, rafadan, tavada pişmiş veyâ çorba içinde verilir. Yağsız balık (Barbunye, kalkan gibi) verilir. Bayat kızarmış ekmek verilir. Nişastalı sebzeler püre hâlinde verilir, yeşil sebze az verilir.

Lahna, hıyâr, domates, kuzu kulağı yasaktır. Yağsız, çok tuzlu çorba verilir. Çok tuzlu yimeli, bahârât da kullanmalıdır. Tereyağı, kaymak, zeytinyağı yiyebilir. Tatlı meyve kompostosu, mayasız tâze peynir, ekşili olmıyan meyve reçeli, tâze üzüm yiyebilir. Üzümün kabuğu ve çekirdeği çıkarılmalıdır.

Açık kahve, çay, ihlamur, papatya çayı, turunc çiçeği çayı içilir. Yemek, sabâh, öğle, akşam yinir. Sabâh ve akşam yemekleri hafif olmalıdır. Yemeklerden sonra, yarım sâ'at, sağ yan üzerine yatmalıdır.

Mi'dede ve bağırsaklarda gaz toplanmasına karşı sinir teskin edici, meselâ (Belladonal) hâpi alınır. Gaz emici tozlar ve (Alüjel), (Simeko) iyidir. (Festal) gibi maya te'siri yapan ilâclarla hazmı kuvvetlendirmek de fâidelidir.

Yemek cedveli — Sabâh: Bir rafadan yumurta, hafif çay. Öğle ve akşam: Et, sulu veyâ yağlı çorba, bir tabak balık veyâ külbasdı, biftek (sığır külbasdı), bonfile, bud, piliç, beyin, dalak veyâ karaciğer kebabı, sığır eti sövüşü verilir.

Sebzeler — Patates, sebze püreleri, havuç, kereviz, ispanak, pişmiş salata verilir. Pepsin ve klorür asidi verilir. Meselâ (Asidol pepsin) tabletleri bu işi görür.

Hıçkırığı durdurmak için, bir çorba kaşığı toz şekeri bir def'ada yutmak çok iyi geldiği 1972 de altı numaralı eczacılık mecmû'asında yazılıdır.

15 — **ANTERİT (Karn ağrısı):** Kalın bağırsakların hafif iltihâblanmasıdır. Bağırsak zarları bozular. Asabî ve mafsâl ağrılı kimselerde görülür. Ba'zan ishâl, ba'zan kabz olur. Madde-i gâita katıdır ve bir yabancı zarla örtülüdür. Veca', sancı vardır. Veca' zamanında ateş yükselir, kay eder.

Asabiyyeti gidermek için sabâhları, ılık (35 derecede) hamâm yapmalı. Açık

havada gezmeli. Evde beden hareketleri yapmalı [kazâ nemâzlarını kılmalı]. İki şey mühimdir.

1 — Mi'de ve bağırsakların yükünü hafifletmelidir.

2 — Bu hastalara kabz çok zararlıdır. Kabz olmamak için, mi'de ve bağırsaklar boş kalmamalıdır. Bunun için ekmek yemelidir.

Kasâb ve kümes hayvanları yinir. Tâze ve yağsız olmalıdır. Kebab olmalı, fekat kuru olmamalıdır. Konserve eti yasaktır. Erimiş tereyağı yiyebilir. Yağsız balık (Pisi, ala balık, turna balığı, mezit, karagöz balığı gibi) yinilir.

Nişastalı sebzelerin yağsız püresi yinir. Yeşil sebze verilmez. Güç hazm olur.

Süt ve sütlü, hiç verilmez. Süt, kabz yapar. Süt yerine sebze suyu verilir. Yumurta da kabz yaptığı için yasaktır. Pişmiş peynir az verilir. Maya peyniri hiç verilmez. Hamur işleri verilir. Pirinc, ekmek verilir. Fekat, iyi pişmiş olmalıdır. Yalnız; tâze ve erimiş tereyağı konulabilir. Kekik ve turunc çiçeğinden başka bütün bahârât, tuz ve biber yasaktır. Şeker ve pasta az verilir. Olmuş meyve yenir. Tatlı meyve kompostoları verilir. Ayva, dut, çilek gibi dâneli meyveler, kabz yaptıklarından yasaktır. Su serbestdir. Açık çay, ot çayları serbestdir. Yağlı et suları, ancak ekmek doğrayarak ve az verilir.

Ağır hâllerde, sulu perhîz yapılır. Sebze suları verilir. Hafifleyince, nişastalı, pirinç unu verilmeğe başlanır. Sonra patates, sonra, umûmî perhîze göre yinir. Anterit için ve mikroblu, sancılı, kanlı ishâl için en iyi ilâc, (Sulfamysetine) hablarıdır. Sülfamisetin, sabâh, öğle ve akşam birer dâne alınır.

Süleymâniyye kütübhânesi, (Lâleli) kısmında [3735] sayılı kitâbda diyor ki, (Göbek ağrısı ve göbek kaçması ve göbekte su toplanmasına karşı, on gram şekeri, yirmi gram sâde yağ ile ezip karıştırılır, içirilir. Yâhud, arabîde Fak' ve yâ Arhûn denilen ak ve yumuşak tomlan mantarı [Beletus] kurutulup dövülür. Bal mumu ile ısıtılır. Karıştırılır. Soğuyunca, göbek üzerine yakı olarak yapıştırılır. Yâhud Anason döğölüp sirke ile kaynatılır. Süzüp yanmış şap ile hamur yapıp göbek üzerine yakı yapılır. Gâyet nâfi'dir, tecribe edilmiştir). Ağır birşey kaldıran, raf gibi yüksek yerlere uzanan veyâ çok üzülenlerde (Göbek kaçması) hâsil olur. Göbek üzerine parmak ile veyâ ayak topuğu ile basdırıldığı zaman, altındaki damarın atışı işitilmektedir. Göbeği kaçanın, damar atması işitilmez. Baş döner. Mi'desi bulanır. İçine fenâlık gelir. Bayılacak gibi olur. Epigastralgie denilen karn ağrısı olur. Kesiklik, hâlsizlik olur. Göbek kaçmasına karşı, sabâh aç iken, sırt üstü yatıp, göbek açılıp, üzerine iki kat bez ve bunun üzerine, kaynar su dolu, dibi geniş çaydanlık oturtulur. Sapı bezle tutulur. Üzeri yorganla örtülür. Böyle yarım sâ'at yatılır. Göbek yerine gelinceye, ya'nî damar atması duyuncaya kadar, birkaç sabâh, buna devâm edilir. Hiçbir zaman ağır şey kaldırmamalı, yüksek yere uzanmamalıdır.

16 — **GASTRİT (Mi'de nezlesi)**: İştihâsızlık, kirli dil, ishâl, sancı, göbek altında ağrı, 39 derece ateş olur. Hastalığı anlamak için radioloji veyâ gastrokopi yapmalıdır. Herşeyden önce çürük dişleri tedâvi etmelidir.

Soğuk su iyidir. Azar azar, sıklıkla içilir. Karbonatlı su karıştırılmış süt içilir. Birkaç gün sonra, soğuk et suyu verilir. Sonra, yumurta sarısı, dahâ sonra, az pişmiş et verilir. Her dürlü sebze, kahve, çay, bahârlı, alkollü şeyler, karbonatlı sular, aspirin yasaktır. (Phenergam) iyi gelmektedir. Mi'de ağrısını kesmek için, (Gastro-gut) suya damlatarak verilir.

17 — **GUT (Nekris)**: Gıdâlarla alınan nüleo - proteid maddelerinin hazm olunamamasından meydana gelir. Vücûddaki mayaların te'siri ile bozulup parçalanarak (Ürik asid) hâline dönerler. Sağlam insânda, (Asid ürik) dokularda parçalanır. Ençok, karaciğerde parçalanır. Parçalanmayan kısmı, idrâr ile dışarı atılır.

Nekris hastasında, (Ürik asid) maddesi kanda toplanır. Bu (Ürisemi) hâli, idrâria atılmadığını gösterir. Bunun sebebi, bu asidin, suda az eriyen, izomer bir aside dönmesidir. Sağlam insanın kanında ürik asid, litrede iki ile beş santigram arasındadır. Nekrisde ve böbrek taşı olanda ise, bir litre kanda yedi ile oniki santigram arasında olur. Önce ayak baş parmağında ve tabanda şiddetli ağrı, kriz olur. Kriz, geceleri artar. Sabâh azalır. Ayak baş parmağı kızarır, şişer. Deri parlak, toplar damarlar gergin, ateş yüksektir.

Hastalık yerleşince, krizler [veca' ve sızlama] başka mafsallara [eklemlere] yayılır. Şişer, şekli değişir. Hâlsizlik, baş ağrısı, böbrek taşı, damar hastalığı, kalb hastalığı, şeker hastalığı, böbrek hastalığı hâsil olabilir.

Kriz olan yer hiç hareket etmeyecek. Sülük koymamalı, tentürdiyot ve yakı kullanmamalıdır. Kuru fanila ile, pamukla sarmalıdır. Büyük mafsâl şişerse, çok temiz iğne ile su almalıdır. Veca' kesilir. Eskimiş hâllerde, beden hareketleri yapılır. Ilık su banyosu, friksiyon, masaj yapılmalıdır.

Ağrı zamanında: Yemek vermemelidir. Bol içecek vermelidir. Her yarım sâ'atde bir olarak, günde iki üç litre içmelidir. Kiraz sapı, keten tohumu, çayır güzeli, mısır püskülü çayları içilir. Limon suyu, şerbetler, sebze suları içilir. Nöbet atlatılınca, yağsız süt, iki litre süt, bir litre arpa suyu verilir. Hafifleyince komposto, dahâ sonra, prasa çorbası veyâ patates çorbası, nişasta, pişmiş salata verilir. Dahâ iyi olunca ete başlanır. İçecek olarak, limon suyu verilir.

Hergün ihtikan (lavman) yapılır. Ağrı nöbeti bitince, müshil verilir.

Nöbet olmadığı zamanlarda, karışan başka hastalıklar tedâvi edilir.

Yasak olanlar — Fazla et, unlu, oksalik asidli, asetik ve laktik asidli, ptomainli gıdâlar yasaktır. Ciğerci etleri, karaciğer, böbrek, beyin, dalak yasaktır. Av etleri, konserve etleri, yağlı balıklar, az pişmiş ekmek, kakao, çay, kahve, çikolata, nişastalı sebzeler (nohud, fasulye, bezelye, bakla, mercimek) yasaktır. Hamur işi az yiyebilir. Kuzu kulağı, ravend, yeşil fasulye, tere, patlıcan, mantar, kerviz, turup, şalgam ve sirke, süt, yumurta, alkollü meşrûbât yasaktır. Aspirin, antibiotikler ve B₁₂ yasaktır.

Zararsız olanlar — Balıklardan, pisi, dil, kalkan, merlan (mezit), stronkilos, su tavuğu, tâze morina, kaya balığı, turna, tatlı su hanyası, alabalığı, piliç yiyebilir. Yirmisekizinci sırada bildirdiğimiz za'ifleme perhizi yapılmalıdır.

Sebzelerden, patates, havuç, hindibâ, çiğ veyâ pişmiş limonlu salata, yer elması, enginar, karnabahar yiyebilir. Domates ile ispanak az yemelidir.

Yemek cedveli — Sabâh: Süt, kızarmış ekmek, tereyağı. Öğle: Turşu, turup, domates, patatesli külbasdı, makarna, pişerek yapılan bir peynir, meyve kompostosu, bisküvi, yüz gram kızarmış ekmek. Onaltıda: Hafif çay, tereyağlı çörek. Akşam: Sebze çorbası, pirinçli, pişmiş salata, portakal, yüz gram ekmek, en sonra sıcak bir ot çayı içilir.

İlâç olarak sodium salicylat, aspirin, atofan, (Colchicine) komprimeleri verilir. (Butazolidine) drajeleri, (Sodofan) iğneleri verilir. Eczâhânelerde bulunan (Benemid) habları yâhud (A.C.T.H. Byla) iğneleri, (Amplivix) ve (Zyloric) tabletleri çok iyi gelmektedir.

Nekris hastalığını mafsâl rumatizması ile karıştırmamalıdır. Mafsâl rumatizması mikropdan veyâ zehrlenmeden olur. Toksik ise, antibiotik ve sülfamid verilir. İkincisinde Nekris tedâvisi yapılır.

Her çeşid rumatizma ve sinir ağrıları, bel, boyun tutulması için, Almanyada yapılan (Finalgon) merhemi ile uğmak çok iyi gemektedir.

18 — KUM SANCISI: Hücrelerde, gıdâ maddelerinin noksân yanmasından kum hâsil olduğu gibi, azotlu maddelerin noksan parçalanmasından da asid ürik kumu hâsil olur. Böbreklerde şiddetli veca' olur. Ağrı bel ve karına yayılır. İdrâr

az, bulanık, ba'zen kanlıdır. Kay olur. Ürat bulunan idrâr, sarı kırmızı olur. İstince, ürat eriyip, berrak olur. Soğuyunca tekrâr bulanır.

Ürik asidi en az yapan sût, yumurta, yeşil sebze ve tatlı meyvelerdir. Ençok yapan ise, genc hayvan etleri, jelatinli etler (baş, ayak, dâri), ahşâ, beyn, karaciğer, böbrek, işkembedir. Bunlarda çok nüklein vardır. Nükleinin parçalanmasından, ürik asid kolay meydana gelir. Ekmek ve et de oldukça ürik asid yapar.

Yasak olanlar — Genc hayvanlar (dana, güğercin palazı, kuzu, oğlak, genc kuşlar, piliç yasaktır). Jelâtinli etler (dana başı, paça, peltelenmiş et suyu), iç organ etleri (beyin, böbrek, dalak, karaciğer, işkembe, sucuk), konserve etleri, mantar, çikolata ve ekşi meyveler, sıcak meşrûbât, sıcak kompres koymak yasaktır.

Ekmek, sebzeler (mercimek, fasulye, bakla, bezelye) az verilmelidir.

Verilecek yemekler — Büyük hayvan etleri (sığır, koyun), tâze av etleri (tavşan gibi), kümes hayvanları, çok tâze balık, soğuk sût, yumurta verilir. Yeşil sebze, patates, tatlı meyve verilir. Tâze peynir verilir. Kahve, gazoz yasaktır. Hafif ılık çay verilir. Her gün iki üç litre bol su içmelidir. Limon suyu ve mi'de sodası vererek idrârın asitliği azaltılmalıdır. PH 6 dan aşağı olmamalıdır. İlâc olarak piperazine, (A.C.T.H.) ve (Cortisone) iğneleri fâidelidir. Süleymâniyye kütübhânesi (Lâleli) kısmında, [3735] sayılı kitâbda diyor ki, (Üç gün beşer gram Râvend-i Çini tozu yutunca mesâne taşını eritir ve idrâr yollarını temizler. Akkavak yaprağını çay gibi hâzırlayıp içmek de böyledir. Kadın sûtü bal ile karıştırılıp içilse, mesânedeki taşları eritir).

Almanyada yeni yapılan (Nieron) adındaki mâyi', böbrek taşlarını parçalamakta, bunları ve kumları dökmektedir.

Bu ilâc, günde üç def'a yemeklerde otuzar damla alınmaktadır. İçinde, (verge d'or) denilen altın kamış otunun çiçeği ve (Ammi) denilen Mısır anosunu meyveleri ve (Saxifrage) denilen taşkıran otu ve (Souci) denilen Ayn-ı safâ otu ve (Bugrane) denilen kayış kıran otunun kırmızı çiçekleri ve (Garance) denilen kökboya kökü vardır. Bunları kaynatıp suyunu içmek de taş ve kum düşürür.

Bu ilâc ile dökülmezse ve ağrı kesicilerle ağrı kesilemezse, hastahâneye yatırmalıdır.

19 — **OKSALAT KUMU:** Çok sebze yimekten hâsil olur. Bilhâssa oksalat (hummâz) bulunan sebzeler yasaktır. Kuzu kulağı, ıspanak, beyaz fasulye, semizotu, elma, armud, frenk üzümü (âhu dudu), kiraz, vişne, çilek, incir yasaktır. Domatesin zararlı olmadığı anlaşılmıştır. Biber, çikolata, kakao yasaktır. Mesâne ve böbrek hastalığı yoksa, her et, bilhâssa beyaz et verilir. Kepeksiz beyaz ekmek yemelidir.

Sultân dördüncü Muhammed hân zamanında hakîm başı iken 1081 [m. 1669] de Yenişehirde vefât eden doktor Sâlih efendinin (Gâyet-ül-itkân) kitâbını, Mustafâ Ebülfeyz efendi, 1141 [m. 1723] de, arabîden türkçeye terceme etdirerek (Nüzhet-ül-ebdân) adını vermiştir. Gâyet güzel hat ile yazılmış ve sekizyüzelli sahife olan bu kitâbın bir nüshası fakîr eczacı Hüseyin Hilmi Işıkta mevcûddur. Bu kitâbda diyor ki: Böbrek taşı yapan gıdâlardan perhîz etmelidir. Taş hâsil olmasını men' eden şeyler yemelidir. Buzağı eti ve oğlak eti, yumurta sarısı, kaya balığı, fıstık, acı bâdem, şam fıstığı, zerdâli ve kayısı çekirdeği, incir, siyâh nohud yemelidir. Ebe gümece, maydanoz, kuşkonmaz, hindibâ yemelidir. Yemeklere tarçın koymalıdır. Tatlı yemelidir. Ayda iki kerre müşhil almalıdır. Müshillerden hıyarışenbih, kudret helvâsı, gül şurubu, râvend, terementi münâsibdir. Kırmırtartarı râvendli şekerle vermeli. Böbrek taşına karşı en iyi ilâc terementidir. Taşları paralar. Terementi dört gram ve râvend bir gram, tarçın yarım gram, meyan kökü ve altın otu ya'nî ipeka yirmişer santigram hab yapıp haftada bir kerre bir gram vermeli. Sarı sabr bir dirhem ve râvend ile garikon birerbucuk dir-

hem ve mahmûde ya'ni skamone oniki santigram ve tarçın, sünbül ve mustaki- den ya'ni damla sakızından, meyanökünden yirmişer santigram, kâfi mikdâr te- rementli ile hab yapıp, haftada bir kerre bir dirhem verilir. Yâhud dört gram hi- yârîşenblî balını iki gram terementi ve yarım gram meyanökü, kâfi mikdâr şe- ker ile karışdırıp bir def'ada içmelidir. Taşı parçalamak için, sassafras ağacı ka- buğu, taragyon ya'ni peninla zamkı, maydanoz, râziyâne, ventilla, turup, betonli- ka ya'ni yer pırasası, baldırı kara, yer sarmaşığı, yapışkan otu, altın otu, katır- kuyruğı çiçeğı, sarmaşık tohumu, acı bâdem, kara nohud, zerdâli çekirdeğı, ağaç- kavunu çekirdeğı, kâküne ya'ni güvey feneri veyâ frenk yâsemini, terementi, kâh- rübâ, kırımtartar tuzu, tuzrûhlu su, zacıyağı su, ağaçkavunu, limondan birini ver- melidir. Terementiden ceviz kadarını şekerle veyâ menekşe şerbeti ile içmek çok fâidelidir. Tecrîbe edilmiştir. Terementinin taş düşürdüğü fransızca tıp kitâbla- rında da yazılıdır. Yer sarmaşığı çayını veyâ tozunu her sabâh kullanmak da çok fâidelidir. Her sabâh oniki aded arı-ar ya'ni ardıç tohumu yutmak ve hatmi kökü- nü üzümle kaynatıp içmek de çok nâfi'dir. Tecrîbe edilmiştir.

1972 de Parisde basılmış olan (Dictionnaire pratique Thérapeutique) kitâbın- da Magnésium, Vitamine B₆, aspirin, Bleu de metilène tevsîye etmektedir.

20 — HEMOFİLİ (Kanama): Kendiliğinden veyâ yaradan, çibandan kan ak- masıdır. İrsî veyâ sonradan olabilir. Ba'zan, deri altındaki damarcıklardan akar. Ba'zan, mafsâl yerlerine akar. Ekseriyâ burun, diş etleri kanaması o kadar çok olur ki, ölümüne sebep olabilir. Bağırsak ve rahim kanaması nâdir görülür. Kan yu- varları azalmıştır. Formül lökositler normaldir. Kanın pıhtılaşma kâbiliyyeti az- dır. Kanda hematoblast sayısı artmıştır.

Sâhil yerlerde oturmalı, kuvvetli yimelidir. Tâze ve kanlı et yimelidir. Kemik suyu, sığır ayağı haşlaması vermelidir. Bunlarda jelâtin çokdur. Kanın pıhtılaş- masını artdırır. Tâze buğday, çavdar ekmeğı, bulgur yimelidir. Mısır yasaktır. Yeşil sebze çok yimelidir. Bilhâssa tâze ispanak, sirkeli salata yimelidir. Ek- şî meyve iyidir. Frenk üzümü (âhu dudu), kiraz, limon, portakal yimelidir. Kon- serve, salamura (tuzlama) yasaktır. Suyu ve herşeyi az içmelidir. Burun kana- masında başı geriye eğmemeli, oturup ileri eğmelidir. Burun deliklerini birer birer silmelidir. Baş ve şehâdet parmaklar ile burnu sıkmalıdır. Bir pamuğa kan kesici toz serpip burna sokmalıdır. İlâc olarak, her iki ayda bir, deri altına yirmi san- ti-metre küp serum zerk edilir. Deri kanamalarında, önce tuzlu su ile yıkayıp te- timentir. Sonra, (Thrombase Roussel) denilen kutulardaki, ampuldeki sıvı, şişe ağzı kesilip, şişeye dökülür. Çalkalayıp, iyice eritilir. Gazlı bez veyâ pamuk, bu- nunla ıslatılıp, kanayan yere konur. Buruna sokulur. Kanı keser. İki ampullük ku- tu hâlinde satılmaktadır. Bayerin (Manetol) ampulleri erimiş, hâzir olarak satılır. Dahâ kolay kullanılır. Beş ampullük kutu hâlinde satılmaktadır. (K) vitamini bulu- nan ilâclar, meselâ (Vitabiyon K) da fâidelidir.

Hemorroid denilen kanlı bâsûrda, mak'addan az veyâ çok kan akar. Bâsûr- kanına karşı en iyi ilâc perhîzdir. Bahârât, biber, kabuklu hayvanlar, midye, ta- han [tâhin], bayat av etleri, domuz eti, alkollü içkiler ve tavada, yağda kızartma- lar, çay, kahve yasaktır. Unlu az yimelidir. Ekmek ve patates zararlıdır. Sellülo- zu çok gıdâların hazmı güc olur. Bunun için, lahna, karnabahar, kuzu kulağı, is- panak, domates, helvacı kabağı, prasa, kuşkonmaz yimemelidir. Tâze yumurta, komposto, reçel, peynir, şeker, meyve suyu, tereyağı, yağsız balık, tâze et, seb- ze, meyve yimelidir. Çok istirahat etmelidir. Üzüntü, uykusuzluk ve dimâğı yor- gunluk bâsûra zarar verir. Hafif müshil olarak râvend, podofillin, hind yağı ver- melidir. Müshil tuzları kullanmamalıdır. Otuzikinci sayıdaki prostat perhîzine uy- malıdır. Üzüm iyidir. Hergün sıcak su ile yıkanmalıdır. Kanı ve ağrıları kesmekte at kestânesi [maron dind] çok fâidelidir. At kestânesi rumatizmaya da iyi gel- mektedir. Birinci sultan Mahmûdun sertabîbi olan Hayâtî zâde Muhammed Emîn

efendinin şahzâde sultân Osmâna verdiği bâsûr habı çok faide vermişdi. Şöyle idi: Kara helile [mirobalan] bir gram, sarı helile bir gram, belile veyâ belilec bir gram, makul-i ezrak [Bdellium] denilen zamk altı gram, toz edilip pırasa ile kaynamış su ile hamur ve yirmi hab yapılır. Her gece yatarken iki hab yutulur. Yâhud elli gram kara helile, kahve gibi kavurulup el değirmeninde toz edilir. Yatarken ve sabâh aç karna birer gram yutulur. İshâi yapıp pis kanları çıkarır. Bir dahâ kan gelmez. Ağrı kesilir.

(Nüzhet-ül-ebdân) da diyor ki, (Bâsûr akmaz ise, pis kanı akıtmalıdır. Yer feslegeni, yapışkan otu, sığır dili, incir yaprağı, buhûr-ı Meryem kökü, ya'nî cyclame, kantaryun-ı sagır kaynatıp içilir veyâ buğusuna oturulursa kanı akıtır. Dâimâ ağırân bâsûrun ağrısını kesmek için, mak'ad üzerine kavak [Populeum] merhemi sürülür. Bu merhemın kavak tomurcuğundan nasıl yapıldığı fransızca formüllerde yazılıdır. Tereyağı ve gül yağı sekizer dirhem, esfidâc ya'nî üstübec dört dirhem merhem yapıp sürmek de fâidelidir. Menekşe yağı ve gül yağı ve pamuk tohumu merhemi de iyjdir. Ebegümece yaprağı, papatya ve sığır kuyruğu ya'nî bouillon blanc yaprağı ve keten tohumu su ile kaynatıp lapa yaparak sürmek veyâ buğusuna oturmak da ağrıyı keser).

Kan kusmada, hareket etdirilmez. Baş aşağıya eğilir. Buzlu bir şey içirilir. Vitamin K kan kesicidir. Anti-koa-gülan ilâclar çok iyi fekat tehlikelidir. Tabib nezâreti lâzımdır.

21 — **İKTER KATARAL (Safra yolu nezlesi ile sarılık):** Deri ve zarlar, gözler sararır. Çünkü safra kana karışmıştır. Safra yolu az çok tıkanarak, safra yolunun spasmından veyâ nezlesinden (mikroblanmasından) hâsil olur. Bağırsaklarda her zaman bulunan mikroblar safra yoluna geçerek veyâ dışardan başka mikroblar girip bağırsaklarda çoğalarak safra yollarında infeksiyon (fesâd) yapması ile olur. Ba'zı ilâcların çok kullanılması da karaciğeri bozmaktadır. Sülfamidler ve ba'zı antibiotikler böyledir. (Dictionnaire Thérapeutique) de bu ilâclar yazılıdır.

İdrâr koyu renklidir. Gâita renksizdir veyâ çok boyalıdır. Nabız yavaştır. Kaşıntı ve hazmsızlık, kay ve kanama olur.

Sağlam insanda, safra boyları, bağırsakda redüklenerek idrobilirubin ve ürobin hâline döner. Safra bağırsağa gelemezse ürobin hâsil olmaz. Bu hâl ise nâdirdir. Sağlam idrârda, çok az ürobin bulunur. Sarılıkda, mikdârı artar.

Sağ böğürde ağrı olunca, idrârda safra boyası (bilirubin) aranır. İdrârda bilirubin bulunması, kana geçdiğini, sarılık olduğunu gösterir. İdrârda safra tuzları bulunur. Buna, boya ve tuz sarılığı denir. Bu sarılıkda kanda kolesterin mikdârı artar. İdrârda safra tuzları yoksa, yalnız boya sarılığı vardır ki, bunun safra ile ilgisi yoktur.

Sağlam insan kanında bilirubin yoktur. Ba'zı kimselerde az bulunur ve bozukluk yapmaz. Safra yolu tıkanınca, kanda birikir. Ellibinde bir olunca idrâra geçer.

Safra kesesi kuvvetsiz ise, safra sökdürücü maddeler verilir. Tâze tereyağı, kaymak, yumurta sarısı, zeytinyağı verilir. Yağlı, tavada kızartma, bahârât, alkollü içkiler, kahve, çay verilmez.

Spazm sebebi ile olan sarılıkta, safra sökdürücüler verilmez. Süt, kaymak, tereyağı, iç yağı, zeytinyağı, yumurta, fırında pişmeler, yağlı balık, pastalar, ceviz, fındık, badem gibi yağlı meyveler çiğ portakal ve şeftâli verilmez. (Buscopan), (Tribrom) gibi Antispasmodik ilâc verilir.

Et ve yağ az yinir. Sebze suyu, sebze püresi ve yeşil sebze yinir. Hamur işi verilir. Süt az verilir. Yumurta yasaktır. Süt fermantasyon yapar. Pişmiş meyve verilir. En sonra, iyi pişmiş et yinir. Alkali, bikarbonatlı su içmeli, hergün müşhil vermelidir. Her sabâh aç karna, bir su bardağı ılık suda, bir kahve kaşığı dolusu

(Karlsbad tuzu) eritip içmelidir. Safra yollarını açar. Yarım gram sodium salisilat ve yarım gram sodium bikarbonat karışımı paketlerden hergün üç adet, su ile yutulmalıdır. Safra söker. Karaciğeri kuvvetlendirmek için (Bilsan) veyâ (Metikodin), (Dychollum) yâhud (Sülfarlem) habları vermelidir. (Bilagit) habları, (Boldo) otunun yaprakları kaynatılıp içilirse safra yollarını açar ve hazmı kolaylaştırır. Hazmı kolaylaştırmak için ve gaz için (Festal) habları da iyidir.

Kaşınan yerlere sirkeli su sürmelidir. (Doxergan) veyâ (Polaramine) habları almalıdır. [39. cu hastalığa bakınız!].

22 — İKTER HEMOLİTİK (Boya sarılığı): Karaciğerde bir bozukluk olmadığı hâlde, kan boyaalarının değişmesi demektir. Çok def'a zararsız ise de, vahim sarılığa ve kansızlığa dönebilir. Dalak şişebilir. Hemati (alyuvarlak) çabuk harâb olur. İdrârda ürobilin bulunur. Deri saman sarısıdır. Gâita çok renklidir. Kaşıntı yokdur. Kanda kolesterin normaldir. Ya'ni 1,2 gram ile 1,8 gram arasındadır.

Kolesterini bol şeyler yimelidir. Verem hastasının perhizine bakınız. Sıcak su banyosu, friksion iyidir. Açık hava, istirâhat ve çelikli şurublar ve karaciğer hülâsası verilir.

23 — VAHİM SARILIK: Mikrobdan ileri gelir. Bulaşıcıdır. Kalb çok za'ifler. Herşeyden önce, kalbi kuvvetlendirmelidir. Kendiliğinden zehrlenmeği önlemelidir. Bunun için bağırsakları soğuk su ile yıkamalıdır. Çok su içmelidir. Yatakda istirâhat lâzımdır.

Çok mikdârda (Extrait Hépatique) ya'ni karaciğer hülâsası ve K vitamini ve cortisone (Kortizon) verilir. Hastalığa yakalanmamak için, eller, çamaşırlar ve halâ temiz olmalıdır. Kalçaya (Gamma - globuline) yapmak bir ay korumaktadır.

24 — ENFEKSİYON (Sâri hastalıklar): Bulaşıcı hastalıklarda sindirim organı za'ifdir. Kolay hazm olan şeyler verilmezse, bağırsaklardan, kana mikrob girer. Bunun için süt perhizi verilir. Süt de ağır gelirse, sebze suları, hubûbât suları verilir. Sütlü çay, sütlü kahve de verilir. Hastanın ateşi tabîi hâle (37°) düşünce, yumurta ve bol et verilir. Meselâ, beyin, dalak, çikolata, bonfile, piliç, dana gibi kolesterini bol şeyler, günde bir kerre verilir. Sonra, sütlü, tereyağlı hubûbât püreleri verilir. Püre ağır gelirse, muhallebi, südlâç, nişastalı pelte verilir. Az mikdârda ve sıklıkla yimelidir.

Yağlı et suyunda, kuvvet verici tuzlar vardır. İdrârda albümin yoksa, karaciğer ve kalb yıpranmamış ise, verilmelidir. Bulaşıcı hastalıklar ateş yapar. Ateşi düşürmek için (Piramidon) veyâ (Optalidon), (Veramon) habları verilir. Mikrobları öldürmek için (Ultra diyazin) veyâ (Diyazinol) gibi hablar veyâ (Antipen), (Penisilin) iğnesi yapılır. (Dürenat), (SP3) ve (Sülfagenisil - V) habları çok iyidir.

Sâri hastalıklardan korunmak için, aşı, serum yaptırmak, anti - biyotik, sülfamid kullanmak lâzımdır. Doğar doğmaz B.C.G. verem aşısına, üç aylık olunca, kabakulak, beş aylık olunca diğer aşılar başlanabilir. Yapılan aşılar, sıhhat kartesine yazılmalıdır. Cild ve böbrek hastalığı geçinciye kadar hiç aşı yapılmaz. Bir aşı yapılırken, başka aşı yapılmaz. Sâri hastalığa yakalanmış veyâ yeni kurtulmuş olana aşı yapılmaz. Aşıdan ateş olursa aspirin verilir. Cild kızarır, şişerse, alkollü bez [kompres] konur. İnsan kanının (Gamma globülin) maddesi, sâri hastalıklar ve allerji halleri için aşı olarak kullanılmaktadır. Her yirmi günde bir yalnız adaleye yapılır.

Çiçek aşısı 4 ile 12 ay arasında yapılmalıdır. Aşıdan 4 gün sonra kızartı (Papule), altıncı günde kabarcık (Vésicule), 8 - 11 inci günlerde kayh, cerâhatlanma (Pustule) ve ateş, bezlerin şişmesi (adénite) ve onbeşinci günde kabuk hâsil olur. Ateşin artmaması için, çiçek aşısını yaz aylarında yapmamalıdır. Kabuk 21 inci günde düşer. Yedi ve yirmibir yaşlarında ve salgın zamanlarında tekrâr aşılanmalıdır. Ekzemalı kimselere ve lösemiklerde çiçek aşısı yapılmamalıdır.

25 — **EKZEMA**: Kaşintılı, kanlı deri yarasıdır. Sulu veyâ kuru olur. Çabuk veyâ yavaş meydana gelir. Deri kızarır. Su, cerâhat akar. Kabuklanır. Bir yerde olur veyâ bütün deriyi kaplıyabilir. Hazm bozulur. Kısa ateş yapar. Çok acı kaşınabilir. Bedenin her yerinde olabilir. Hastanın allerjisi ve allerjiye sebep olan şey aranmalı, bunlar yok edilmelidir. Bunun için yapılan testlerle katî teşhis elde edilememektedir.

Soğuktan korunmalıdır. Rivanol bindebir eriyiği ile ıslatılmış bez sarmalıdır. Su temâs etmemelidir. Mi'de ve bağırsak zarlarından zehrlenmeyi önliyecek perhiz yapmalıdır. Mi'de - bağırsak zarları ile, dış derimiz arasında, sıkı bağlilik vardır. Mi'de ve bağırsaktaki bozukluklar, dış derideki gösterileri ile tanınabilmektedir.

O hâlde, ekzema, sivilce, kaşinti, sade hastalığı, deri yağlanması, cıban, prurigo (kaşintılı kabarcıklar), deri kaşınması, kurdeşen ve benzerleri bütün cild hastalıklarında, sindirim yollarından biraz zehrlenme yapabilecek gıdalar yasak edilmelidir. Mi'dede, bozuk asitler meydana gelmesine sebep olacak gıdalar da yimemelidir. Çok kimseler, balık, çilek ve harâm olan midye gibi maddelere karşı hassâs olur. Böyle şeyler verilmemelidir. Yavaş yavaş ve iyi çiğnemelidir. Yağsız, kızarmış et, piliç kebabı, patates, hamur işi, pirinç, yağsız pişmelidir. Sebze yağsız pişmeli, yirken taze tereyağı koymalıdır. Pişmiş veyâ çok olgun meyve yimelidir. Yağlı ve yağda kızarmış vermemelidir. Lahna, bahârât, salça, turşu, mayalı peynir, çikolata, alkollü içkiler yasaktır. (**Anti - histaminique**) hablar, tedâviye yardımcı olmaktadır. Onbinde bir permanganatlı su ile yıkamalıdır. Ekzemanın en başarılı ilâcı, elektrik tedâvisidir.

26 — **MİGREN (Yarım baş ağrısı)**: Za'fiyetden ileri gelir. Ençok, sinirleri, hücre sindirimi zaif olanlarda görülür. Başın yarısı şiddetli ağrır. İştihâsızlık, kay ve kabz olur. Ağrı durunca hiçbir şey yoktur. Gıdaların parçalanmasından hâsil olan zehrleri dışarı atamaz. Böbrek, bağırsak, deri gibi boşaltıcı organları iyi çalıştırmak lâzımdır.

Ba'zı insanlarda, yumurta, süt, balık, peynir ve ba'zı gıdalardan birine karşı anafeksi, hassâsiyyet vardır. Bunu yiyince baş ağrısı ve öteki alâmetleri hâsil olur. Albüminli gıdalar yasaktır. Üç yemekden bir sâ'at önce yarım gram pepton vermelidir. Albümine karşı anafeksiyi önler. Deriyi hergün ılık su ile uğmalı, haftada iki kerre ılık su ile hamâm yapmalıdır.

Hazmsızlığı önlemelidir. En iyisi, sebze perhizi yapmaktır. Sebze çorbası, püresi vermelidir. İyi pişmiş kırmızı et veyâ suyu verilebilir. Beyin, paça verilmez. Yağsız balık, meyve yimelidir. İyi pişmiş kızarmış ekmek, az yimelidir.

Yasak olanlar — Yumurta, turşular, av hayvanı, hamur işi, salata, peynir, çörek, kızartmalar, bahârât, kaymak ve tereyağı yasaktır. Süt, çok def'a, iyi gelmez. Kahve, çay, alkollü meşrûbât vermemelidir. Deri altına (Histamine) yapılması, birçok hastaya iyi gelmektedir. Kalsium bileşikleri tedâviye yardımcı olmaktadır. Bellergal habları da iyi gelmektedir.

27 — **NEVRASTENİ**: Sinir hastalığıdır. Sinir sisteminin hepsi bozuktur. Çok yorulmaktan, sıkıntı ve heyecanlardan olur. İrsî de olur. Ağır hastalıktan kalınca da, ârıza olarak kalabilir. Yorgunluk, yataktan hâlsiz kalkmak, başın tepesinde ağrı, gelip geçici ağrılar, evham, korku hâlleri, hazm za'fiyeti, bağları gevşiyerek bağırsakların düşmesi, kabz, hafif uzun süren bağırsak nezlesi, unutkanlık, umûmî za'fiyet, hâlsizlik, damarları açıp büzen sinirlerin za'fiyeti görülür. Yüzü, birdenbire kızarır veyâ solar. Elleri, ayakları soğur. Ba'zan çok terler. Kalb çarpıntısı, nefes darlığı, yürek sıkıntısı olur.

Duş, hamâm, uğma iyidir. Zihnî ve bedenî istirahat lâzımdır. Tenbîh edici, harekete getirici ve hazmı güç gıdâ yimemelidir. Açık yerlerde oturmalı, teselli

edici, kuvvet verici kimselerle konuşmalıdır. Fosfatlı, çalıklı gıda ve ilaç vermemelidir. Sabâh gevşekliğini gidermek için, (Validol) u şekere üç damla damlatıp, her sabâh yimelidir. Kınakına ile kuru üzüm kaynatıp, yemeklerden yarım sâ'at önce içmelidir. (Anxiété) denilen korku, sıkıntı için trankilişan hablar iyidir. Bromür, afyon ve morfin vermemelidir. (Iberol) habları kanı ve sinirleri kuvvetlendirir. Rûhî tedâvî, nasihat çok fâidelidir.

Hergün yarım sâ'at istirahatdan sonra, ılık banyo yapmalı, sonra gezmelidir. Yayla hayâtı iyidir. Deniz iklimi iyi gelmiyor. Elektrik tedâvisi de iyidir. Gaz yapıcı şeyler yimemeli, gazoz içmemelidir. Kahve ve tütün içmemelidir.

28 — **ŞİŞMANLIK:** Şişmanların yüzde otuzu şeker hastalarıdır. Ağırlığı, normal ağırlıktan yüzde on [% 10] dan fazla olan kimseye şişman denir. Boydan yüzelli santimetre çıkarıp kalan dörde bölünür. Bölüm yüzden çıkarılır. Kalanın boydan farkı, tabîî ağırlığı gösterir. Kadının tabîî ağırlığı, erkekten birkaç kilogram azdır. Boza, şıra gibi mayalanmış şeyleri içmemelidir. Yağ yapan maddeleri (şekerli, unlu şeyleri) yimemelidir. Tuzsuz yimelidir. Tuz iştihâ açar. Diğer maddeleri az yiyebilir. Sıkı perhiz yapmamalıdır. Za'fiyyete sebep olup hazm da bozulur. Bu da, kendi kendine zehrlenme yapar. Latif şeyler yimelidir. Yalnız sût veyâ sebze perhizi yapmamalıdır. Beş dürlü perhiz vardır:

A. Çok yiyenlerin perhizi — Günde iki kerre yimelidir. Bir yemekde: Sirkeli, limonlu salata, domates, kereviz, hiyâr, sirkeli sebzeler, turup. Hepsi yüz gramdır. İsteddiği şekilde bir yumurta. İyi pişmiş et veyâ balık. Et mikdârı, hastanın kilosuna kadar gram olacaktır. Yağsız et suyu, pişmiş meyve yinir. Kuru meyve yasaktır.

B. Az yiyenlerin perhizi — Her yimekte: Bir tabak et, bir tabak sebze, bir tabak meyve. Karbonhidrat ihtiyâcı, tâze meyve ile alınmalıdır.

C. Az şişmanların perhizi — Her yimekte: Bir yumurta veyâ elli gram balık. Bir tabak et. Yeşil veyâ nişastalı sebze yüz gram. Meyve yimelidir. Sıcak su ile hamâm yapmalıdır.

D. Çok şişmanların perhizi — Birinci gün müşhil verilir ve yalnız su ile perhiz yapılır. İkinci gün müşhil verip yalnız sebze püresi, suyu verilir. Sonraki günlerde iki yemek verilir. Her yimekte: Sebzeli turşular, (Sirkeli sebze, domates, kereviz, hiyâr, salata, turup, hepsi yüz gramdır). Bir yumurta veyâ balık, bir et, sabâh sebze, akşam yüzyirmi gram kızarmamış patates. Meyve ve kahve.

İki yimekten sonra açlık olursa, kahve veyâ sût veyâ bir yumurta ve meyve yinebilir. Ekmek yasaktır. Yemek arasında su içmemeli, bir sâ'at önce yalnız su içilir. Yağ yapan şeyleri, meselâ, ekmek, hamur işi, tatlı, tereyağı yimemelidir.

E. Normal kilosunda olanların perhizi — Otuz gram tereyağlı ekmek ve sütlü kahve ile sabâh kahve altısı yapılır. Öğle ve akşam yemeklerinde: İki yumurta veyâ balık, seksen gram et, yeşil sebze veyâ yüz gram nişastalı sebzeler, yoğurt, yirmi gram tâze peynir. Arzû edilen bir meyve (muz yasaktır), kırk gram ekmek ve kahve.

İkinci kahve altısı — Galeta ile çay. Su, yemek arasında içilir. Bir litre içilir. Şurub, şerbet içilmez.

İstenilen ağırlığa ininceye kadar, bu perhize dikkatle devâm etmelidir. Haftada, bir kilodan fazla za'iflememelidir. İştihâ kesici ilaç kullanmak fâideli değildir. Perhiz esnâsında, atar damar tansiyonu ondörtten aşağı düşmemelidir. Fransız tıp akademisi üyesi profesör doktor Andre de Gennes [1964] Nisan ayında yaptığı konuşmada (Ağırlık, boydan otuz kilo fazla ise, kalb fazla yorulur. Tehlükeli olur. Veremden dahâ korkunç olur. Şişmanlık, her zaman, çok yimekten ileri gelmez. Yağ sindirimini düzenliyen sinir merkezinin bozulmasından hâsil olabi-

lir. İstirâhat lâzımdır. Gıdâyı herhalde sınırlamalıdır. Günde binbeşyüz kaloriyi aşmamalıdır) demektedir.

29 — **ÖDEM (Deri altı su toplaması):** Ödemlere perhîz yapmak için eskiden, sebep olan hastalıklara, başka başka perhîz yapılırdı. Hâlbuki, ödemler, uzviyyetde sodium klorür (yemek tuzu) toplanmasından hâsil oluyor. Hastalığın sebebi ne olursa olsun, dokularda suyun toplanmasına sebep, bu tuz toplanmasıdır. O hâlde ödem, anasark (istiska, deri altı su toplaması), Ascite (habn, karında su toplaması) için (**Régime desodé**) ya'nî tuzsuz perhîz lâzımdır.

Tuzsuz perhîz (**Régime déchloruré**), böbrek hastalığından hâsil olan ödemlere de iyi gelmektedir. Önce, su giderici rejim (perhîz) yapılır. Sonra tuzsuz perhîz yapılır. Yâhud, ikisi birlikte yapılır. Tuzsuz perhîz yapan, hergün yarım kilo kadar hafifler. Sütde, litrede birbuçuk gram (az) tuz olduğu için, böbrek hastaları, süt ile, tuzsuz perhîz yapar. Çiğ etde de az tuz vardır.

Öğle yemeği: Tuzsuz ekmek 200 gram, patates 700 gram, tereyağı elli gram.

Akşam yemeği: Tuzsuz ekmek 250 gram, patates 300 gram, pirinc 100 gram, şeker 100 gram, tereyağı 25 gram.

Tuzu az gıdalar: Patates, un, bezelye, sebze, meyve, tâze peynir, tereyağı, şeker, çay, kahve, çikolata, yumurta.

Et suyu yasaktır. Kalb hastasına tuzsuz perhîz çok fâidelidir.

Kızıl için, tuzsuz perhîz sütden dahâ iyidir ve hastanın hoşuna gider.

Süleymâniyye kütübhânesi (**Es'ad efendi**) kısmındaki [3697] sayılı kitâbda, yüzondokuzuncu sahîfedeki düâ yazılıp, Gelincik [Fil hastalığı] denilen hastalığa karşı, şişmiş yere sarılıp bağlanırsa şifâ budur. Müslimânlara kolaylık olmak için, bu düâ, (**Teshîl-ül-menâfi'**) kitâbının sonuna da yazıldı. Bu kitâb (**Işık Kitâbevi**) nde satılmaktadır. Gelincik hastalığı bir nev' istiska (hidropisi) olup, kollarda, bacaklarda su toplanarak şişer, ödem olur.

30 — **SU AZALTMA PERHİZİ:** Yatakda istirahat. Beş gün, sabâh, öğle, ikindi, yatsıda 200 gram süt. İkinci beş günde, her gün 800 gram süt ile, birinci gün, sabâh bir yumurta, ikindi vakti bir bisküvi, ikinci gün iki yumurta, üçüncü gün bir parça da ekmek, dördüncü gün, kıymalı sebze ve südlac da alır. Kalb hastası, süt alamazsa, sebze patates, kaynamış havuc suyu günde 250 - 350 gr. lik üç tabak verilir. İkinci ve yatsıda 150 gram dâık çayla bir bisküvi verilir.

31 — **FOSFATÜRİ:** İdrârda fosfat bulunmasıdır. Fosfor bulunan organların meselâ sinir sisteminin iyi beslenememesinden meydana gelen bir hastalıktır. İdrâr, turnsola karşı baz reaksiyonu gösterir. Alkali kum adı verilir. Çok et, az sebze verilir. Ya'nî fosfat verici gıdalar yimelidir. Ma'den bileşikleri çok olan gıdaları vermek de fâidelidir. Kırmızı et (sığır, koyun) vermelidir. Beyâz etlerde fosfor azdır. Yağlı et suyu, beyin ve yağlı karaciğer, dalak, tarla kuşu, havyar, tavuk yumurtası yimelidir. Yumurta sarısında çok fosfor vardır. Fasulye, mercimek, bakla, şalgam, nohud, turup, kereviz, enginar bilhâssa tâze iken yimelidir. Her meyve iyidir. Hamur işi, şekerli, bahârlı, sirkeli yimemelidir. Süt ve kahve iyidir. Fosforlu ve amonium klorürlü ilâc verilir.

32 — **PROSTAT (İdrâr yolu bezi şişmesi):** İdrâr yolunu halka gibi saran salgı bezinin uzun zaman mikrob alarak cerâhatlanması ve şişmesidir. İstibrâ yapmayanlarda hâsil olur. İdrâr yapmak güç olur. Kat'i ilâcı ameliyyâtdır. Calcibronat gibi hafif müsekkimler ve Magnesium bileşikleri gibi ilâclar, ağrıyı önlemeğe ve ameliyyâtı geciktirmeğe yarar. Damar sertliği hâsil olur. Damar sertliği perhîzine benzer. Kırmızı et, tâze kümes ve av eti, çok tâze yağsız balık yimelidir. Etler, salçasız, sâde olacak, garnitürlü (terbiyeli) olmayacak. Tereyağı serbestdir. Hayvan yağı, vita, sana az verilir. Konserve ve tuzlama, yağlı balık, yağlı karaciğer

böreği, bayat av eti, mayalı peynir, çay, kahve, alkollü meşrûbât, bahârât yasak-
dır. Ateşin artması (**Prostatit**) alâmetidir. Antibiyotik ve sülfamid verilir. Roche
fabrikasının çıkardığı (**Azo Gantrisin**) tabletleri, prostatit, sistit ve üretrit tedâ-
visinde çok fâideli olmaktadır.

Sebzeler bol verilmelidir. Unlu, aşırı gitmemeli. Çünkü, besleyici kuvvetleri
çokdur. Prostatlılara çok gıdâ vermek iyi değildir. Yeşil sebze (yeşil fasulye, is-
panak) iyidir. Kuzu kulağı, domates, kuşkonmaz yasaktır. Tâze salata verilebilir.
Fekat, biber ve sirke yasaktır. Meyve konserveleri, komposto yinir. Kırmızı mey-
ve ve çilek yimemelidir.

Ekmek az yimeli, pasta, gevrek yimemeli, kuru pasta az yimelidir. Hamur
işi yemekler serbesttir. Ma'den suları iyidir. Mi'deyi temizler

Kriz ve ateşli zamanlarda süt verilir. Yemek zamanları dışında birşey yime-
meli. Yemeği iyi çiğnemelidir. Azotlu çok yimemelidir. Bunlar, idrârda kum yapar.
Bahârât ve münebbihler yasaktır. Akşam yemeklerinde et az olmalıdır.

33 — RAŞİTİZM (Kemik hastalığı): Küçük çocuklarda olur. Kemikler kıvr-
ılır. Şekilleri değişir. Hazm yolları bozulur. Lenfa bezleri şişer. Sâri hastalıklar-
dan sonra, kendiliğinden zehrlenme, frengi, verem veyâ iyi gıdâ alamamaktan
meydana gelir. Hayvan sütü verilen çocukların bağırsakları bozulmasından veyâ
vaktinden önce, memeden kesilmeden de olur. Sebebini anlayıp, bu sebebi te-
dâvî etmelidir. Ana sütü verilmiyen çocuklara D₂ vitamini vermelidir. Hastalığa
yakalananlara, ışık tedâvisi, ultra - viole ışınları yapılır. Ergosterol hâlinde D vi-
tamini verilir. D₂ vitamini, tabib nezâreti altında verilmelidir.

Kemik dokularda fosfat azalmıştır. Mi'de ve bağırsaklarda zehrlenme var-
dır. Bu ise, fosfatların hazm olunmasını güçleştirir. Küçük çocukların ana sütü
emmesi, bu iki şeyi düzeltir. Ana sütü olmazsa, fenne uygun süt verilmeli, pas-
törize veyâ kaynamış süt vermelidir. Sütten kesilmiş çocukların sütüne mısır
ve yulaf unu katmalıdır. Bunlarda fosfat vardır. Yağ ve yumurta sarısı, lesitin,
glisero - fosfat, fasulye ve mercimek püreleri de katmalıdır. Bu fosfatlı perhîze,
kireçli gıdâlar da eklenmelidir. Gıdâsında, asid (hâmız) bulunmamalıdır. Sirkeli
yemekler, eski peynir, limon, portakal vermemelidir. Hazm yollarında asid ma-
yalanması olmamalıdır.

Çocuk, sekiz ay yalnız ana sütü emmeli, sonra bir, dahâ sonra iki emzirme
yerine, süt ve un bulamacı ile iki kerre doyurmalıdır. On, onbeş aylık iken, iki
kerre bulamacı yapıp, beş kerre de emzirmelidir. Onbeş, onsekiz ay arasında, üç
bulamacı vermeli, üç kerre de emzirmelidir. Onsekiz aydan sonra, yukarıda ya-
zılı çeşidli şeylerle beslemelidir. Ayakda çok tutmamalı, yürütmemelidir. Gü-
neşli ve havalı odada bulundurmalıdır. Deniz iklimi çok iyidir. Deniz ve kum ban-
yosu, birinci ilâcdır. Haftada iki, üç tuzlu ılık banyo, bu işi görür. Müleyyin, lav-
man ile kabzi önlemelidir. Büyük çocuklara balık yağı, günde bir çorba kaşığı
içirmelidir.

34 — SPERMATORRE (Bel gevşekliği): Bu hastalık üç dürlüdür: 1 — Has-
ta kuvvetli, sağlamdır. Rûhî bir kusûru da yoktur. Her gece ihtilâm olmaktadır.
Yorgun kalkmaktadır. Helâya gidince, önünden birkaç damla muhât çıkmakta-
dır.

2 — A'sâbı bozuktur. Nevrasteni vardır. Çok ihtilâm olur. Çok yorgun kal-
ır. Gündüz, hareketleri esnâsında akan muhâtı, çamaşırında görür.

3 — Akıntının sebebi refleks'dir Ya'nî bir nev'î gıdıklanmadır. Avret yerine
hafif dokunma, varikosel, ya'nî zeker varisi, damarda kan birikmesi, hemorroid
(kânlı bâsur), mak'ad kaşınması, kabzlık ve başka sebeplerle sarsılan sinirler,
refleks ile, akıntı sinirlerini harekete getirerek olur. Birinci hâl fizyolojik, sihhî-

dir. Birinci, ikinci hâlde, erken kalkmalı, yatak sert olmalı, yastık kullanmamalı, yatağa kâfûrî serpmeli, sabâh akşam ılık su banyosu yapmalı.

Tenbih edici (sinirleri harekete getirici) gıdâlar, bahârât, -biber, turşu, çay, kahve, konserve etleri, mayalanmış peynir yasaktır. Hazmı kolay şeyler yimelidir. Akşam yemeği yalnız su ve ihlamur olmalıdır. Belladonlu, kâfûrîli ilâc alınır.

Çocukların gece idrâr yapması, rûhî, asabî hastalıktır. Büyüklerin idrâr kaçırmaması [Silis-ülbevl], bir hastalık değildir. Başka bir hastalığın alâmetidir.

35 — **TÜBERKÜLOZ (Verem):** Veremlilere, hem besleyici, hem de zaiflemeyi önleyici şeyler verilmelidir. Fazla doyurmak doğru değildir. Mi'de ve bağırsakları bozulur. Karaciğer, böbrek gibi uzvlar yıpranır. Hasta zamanla veyâ sür'atle zehrlenir. Zehrlenme ise, nefes darlığı, hazmsızlıktan albüminüri, karaciğer şişmesi, tansiyon yükselmesi, kan tükürmesi gibi şeylere sebep olur.

Bugün (**Pirampicine**) veyâ (**İsoniozide**) ihtivâ eden müstahzarlar ve (Cyclo-cérine Roche) tabletleri ve (Iso - Benzacyl Wander) komprimeleri veremi tedâvî etmektedir. Bu hablar, tabibin ta'rifine göre, dikkatle yutulunca ve aşağıda yazılı perhîz yapılmıca, verem hastalığı temâmen geçmektedir. (**Streptomycine**) de iyi gelmektedir. Vereme yakalanmamak için, (B.C.G.) aşısı ile aşılanmalıdır. Bacille de Calmette et Guérine kelimelerinin ilk harfi ile gösterilen bu aşı, yeni doğan çocuğa yapıldığı gibi, tüberkülin deneyi yapılarak, negatif bulunan büyüklerle de yapılır. Tüberkülin deneyi, çiçek aşısı gibi kola yapılır. Kızarıp, kabuklanırsa, pozitif demektir. Bu kimseye aşı yapılmaz. Grip ve tüberkülozda öksürüğü kesmek için (Lüdikodin) veyâ (Perbron) şurubları veyâ habları iyi gelmektedir.

Herşey verilir. Fekat aşırı verilmez. İştihâsı olduğu kadar yimeli, kendini zorlamamalıdır. Kolesterini bol lipoid yağları yimelidir. Kolesterin maddeleri, verem basillerini ve toksinlerini çok iyi tahrîb etmektedir.

Damar sertliği, bunun aksinedir. Onlara kolesterin vermemelidir.

Verilecek şeyler: Beyin ve karaciğerde çok kolesterinli lipoid vardır. Yumurta sarısı da böyle ise de, kabz yapar. Az vermelidir (günde iki, üç yumurta kâfidir). Fazlası, zehrlenme yapabilir. Sütde de lipoid vardır. Bunu da, fazla vermemeli, yemeklerde su yerine içmemelidir. Yemekden uzak zamanda içilir.

Balık tohumu ve havyarda, yağlı balıkda çok lipoid vardır. Bunları yimelidir. Balık yağı çok kıymetli gıdâlarıdır.

Hayvan yağlarında lipoid azdır. Kolesterinleri de azdır. Hazmları güç olur.

Et çok lâzımdır. Büyük hayvan kırmızı eti, tâze olarak verilmelidir. Genç ve beyâz etler sonra gelir. Kümâs hayvanları yinir. Av hayvanları yimemelidir. Et suyu fâidelidir. İçinde ma'den bileşikler çoktur.

Ciğerci etleri, dalak, ciğer, böbrek çok lipoidlidir. Sık sık verilmelidir.

Haşlama et, ancak iştihâsı olmıyan hastalara verilmelidir. Başka şey yiyebilenlere verilmemelidir.

Hamur işi, nohud, mercimek, fasulye, bakla, kestane iyidir. Azot, fosfor ve karbon gaybını telâfi ederler. Bunların kurusunu vermek çok fâidelidir.

Yeşil sebzeler, kabzlığı önler ve kalsium verir. Bunlarda mangan ve çelik de bulunduğundan kireç te'mîn eder ve kan yapımına yardım ederler.

Çok ekşi olmıyan bütün meyveler serbesttir. Az çay verilir. Veremlilerin karaciğeri ârızalı olduğundan, bunlara da alkollü içki vermemelidir.

Kan tükürenlere perhîz — Tansiyonu yüksek ve kanlı olanlara ve az kan tükürenlere et az verilir. Yumurta, beyin ve ciğerci etleri de, bunlara az verilmelidir. Böyle, artrit kimselerin lipoide çok ihtiyâcı yoktur. Bunlara dahâ çok, kuru sebze verilir. Ateşi olmıyanlara yalnız sebze ve az süt verilir. Ateşli olanlara, sebze suyu, sebze çorbası ve süt verilir. Ateş azalınca, patates ve meyve kompostosu verilir.

Ateşli hastalara, kan tükürmüyorsa ve tansiyonu yüksek değilse, ateşsiz hastalar gibi, çeşitli verilir. Bunların zâyi'âtı çoktur. Bunun için, haşlama et, yumurta, balık tohumu, havyar verilir. Hergün, yüz, yüzelli gram et verilir. Tereyağı, hamur işi, kakao verilir. Az ve sık yemelidirler. Böylece hazm kolay olur.

Alkolik olanların karaciğerleri bozuktur. Vereme çabuk yakalanırlar. Tedâvileri de güçtür. Karaciğerleri, zehr temizleme vazifesini göremez. Safraları az lipoid çıkardığından vücûdları mikrobula karşı dayanıksız olur. Bunlara, gıdâ zehrlenmesi az olan şeyler vermek lâzımdır. Et çok verilmemez. Bunların lipoid ihtiyâcları çoktur. Beynli, ciğerli, ciğerci etleri ile sebze vermektir. Hamur işi de verilir.

Lipo, yağ demektir. Lipoid, yağa benzeyen demektir. Yağları eriten; eter, benzol, kloroform gibi sıvılarda eriyen kolloid cisimlerdir ya'ni kimyevî yapıları başka olduğu hâlde, fizik özellikleri yağlara benzeyen cisimlerdir. Fosfatidler, sterinler lipoiddir. Sinir hücrelerinde bulunan miyelin de, lipoidlerin karışımıdır.

36 — **UÇUK:** Fransızca perlèche denir. Alt ve üst dudakların birleştiği yerde çıkan ufak yaradır. Kabuk bağlar. Ağız hareket edince, kabuk çatlıyarak çok acı yapar. Dâhili hastalıklardan veyâ mikrobdan hâsil olur. Mikroba karşı iki gram gümüş nitrat ya'ni Cehennem taşı, yüz gram inbik suyunda eritilir. Bu eriyik renkli şişede ve karanlık yerde senelerce saklanabilir. Bir pamuğa veyâ tülbende birkaç damla damlatıp, bu yaş bez bir dakika kadar uçuk üstüne dokundurulur. İki üç gece yatarken bir kerre yapılır. Uçuk temâmen geçer. İlâcı çamaşıra damlatmamalıdır. Siyâh leke yapar. Antibiotikli merhem sürmek de iyi gelmektedir. C ve B₁₂ vitaminleri vermektir.

37 — **DUDAK ÇATLAMASI:** Yatarken, yağlı krem meselâ, krem pertev ile çatlak yerleri uğulur.

38 — **EL ÇATLAMASI:** Kış mevsiminde soğuktan, el, ayak derileri çatlar. Hattâ kanar. Küçük bir şişeye bir limon sıkılır. Üzerine iki misli gliserin konup çalkalanır. Gece yatarken, çatlak yerler bununla uğulur.

39 — **KAŞINTI:** Kaşıntıya karşı, bir fincana birer kahve kaşığı asid salisilik ve boraks tozları konur. Üzeri çocuk pudrası ile doldurulur. Hepsini bir havanda iyice karıştırılır. Kaşınan yere ekilir. (**Doxergane**) veyâ (**Polaromino**) habları kaşıntıya iyi gelmektedir. [21. ci hastalıkdaki ilâclardan da alınmalıdır].

40 — **ARI SOKMASI:** Önce, iğnesi, pensle ucundan çekerek çıkarılır. Üç misli sulandırılan amonyakla ıslatılmış pamuk konur. Amonyak yoksa, bir kibrit çöpü yanarken söndürülür. Kıvılcımı kalmayınca, ucu kızgın iken yaraya konup soğuyuncuya kadar hafif basdırılır. İki kerre dahâ yapılır.

41 — **YANIK:** İnşâat yerinden fındık kadar sönmüş kireç alınır. Bir kapda, bir fincan su ile çalkalanır. Durulunca berrak kireç suyu alınır. Üzerine, aynı miktâr zeytinyağı konur, karıştırılır. Hâsil olan merhem yanık üzerine sürülür. Geniş veyâ derin yanıklarda hemen doktora mürâce'at edilmelidir.

42 — **ARPACIK:** Göz kapakları çapaklanmasını ve arpacık denilen şişi gidermek için, bir cezve suda yarım çay kaşığı asid borik kaynatılır. Sıcak asid borikli suya pamuk batırılır. Sırt üstü yatan hastanın gözü üstüne konur. Soğuyuncuya kadar, iki üç dakika, göz üstünde durur. Koyarken, pamuğun çok sıcak olması lâzımdır. Antibiotikli göz merhemi de iyidir. Göze ilâc koymak, orucu bozamaz.

43 — **SAC DÖKÜLMESİ:** (**Alopécie**) denilen saç dökülmesinin çeşitli sebepleri vardır. Bulaşıcı hastalıktan, bazı ilâclardan, hâmilelik veyâ thyroid salgısı

nın az olmasından ve rûhi bozukluktan dolayı saç dökülmesi az değildir. Seborrhé [Seborre] denilen yağlı, kepekli saçların dökülmesi de çoktur. Bunların ayrı ayrı tedâvileri vardır. Müşterek, umûmî bir tedâvî yoktur. Saç dökülmesine karşı, başı esmer sabun, ya'nî yumuşak potas sabunu ile yıkamalıdır. Süleymâniyye kütübhânesi (Lâleli) kısmında, [3735] sayılı kitâbda diyor ki, (Saçı dökülen kimse, sabâh akşam başına menekşe yağı sürse, saçı dökülmez ve yenisi gelir. Menekşe veyâ başka çiçeğin yağını yapmak için, fransızca (Dorvauld) da diyor ki, yüz gram saf, ya'nî asidsiz zeytinyağı, yirmibeş gram çiçek ile karışdırılır. El ile yoğrulur. Yâhud havanda ezilir. Şişeye koyup ağzı kapanır. Ara-sıra çalkalıyarak üç gün güneşde tutulur. Sonra, sıkarak yağı süzülür. Posa sıkılıp yağ iyice alınır. Posa atılır. Bu yağa tekrâr yirmibeş gram çiçek konup, yine üç gün güneşde tutulur. Böylece üç kerre yapılır. On günde kuvvetli çiçek yağı elde edilmiş olur. Yâhud, yüz gram yağa iki gram menekşe esansından koyup çalkalanır. Bunun gibi yapılan lavanta çiçeği yağı ile, baş ovulunca, saç dökülmesine iyi geldiğini, doktor Heraud, fransızca (Tıbbî nebâtlar) kitâbında yazmaktadır.

Sinâmekî yaprağı kaynatıp içmek veyâ tozunu yutmak saçı çoğaltır. Hatmi çiçeğini kaynatıp, hamâmda, o su ile saçı yıkasalar, kıl diplerini kuvvetlendirir ve dökülmesini önler. Havuç yaprağı da böyledir. (Gâyet-ül-İtkân) da diyor ki, (Saç dökülmesi kan bozukluğundan ise, kan aldırılmalı ve müşhil ilâclar vermelidir. Za'fiyyet var ise, kuvvetli gıdâ yemelidir. Mersin yaprağı yağı, sakız yağı veyâ lâdün ağacı [cistüs] yağı sürmelidir. İvadne, baldırı kara, gül, biberiye, sakız ağacı yaprakları kaynatılıp, bu su ile kıl biten yerleri yıkamalıdır. Kaysum ya'nî kara pelin [Aurone] ve kamışkoku, labada, asaron ya'nî çoban düdüğü, arı ve kirpi külü, fare tersi ve ayı yağı da kaynatıp sürmek veyâ yıkamak, saç dökülmesini önlemektedir).

44 — **ÇIKIK ve BURKULMA:** (Nüzhet-ül-ebdân) da diyor ki, insan düşünce veyâ bir yere çarpınca, iğri basınca, oynak kemiği yerinden çıkar. Buna (Çıkık) denir. Fransızcada (Luxation) denir. Yerinden oynar, fekat çıkmazsa (Burkulma) veyâ (Entorse) denir. Her ikisinde de, bu oynak yerini hiç hareket ettirmemelidir. Çıkan kemik başı yavaşça yerine oturtulmalıdır. Bunu oturtması için hemen doktora veyâ çıkıkçıya gitmelidir. Yerine oturunca ve burkulma üzerine kardeş kanı reçinesi, kilermeni, nar kabuğu ve çiçeği, günnük ve delice dânesinin unu ile yumurta akı karışdırıp yapılan lapa sürülür. Üzeri bezle sarılır. Yetmişbeş gram sarı balmumu ve onbeş gram sakız ve onbeş gram râtinc ya'nî reçine sıcakta eritilip yapılan lapayı koymak da iyi gelmektedir. Bunlar bulunamazsa, bir bez üzerine et kıyması serip üzerine karabiber ekilir. Burkulan yer üzerine konup, üzeri sarılır. Ağrı, sızı birkaç sâ'at sonra kesilmezse, kemikte çatlama veyâ kırık ihtimâli olur ki, hastahâneye götürmelidir. Orada alçıya koyarak tedâvî edilir.

45 — **EZİK:** İnsanın derisi bir yere sıkışınca, ezilince, oraya kan toplanır. Morarır. Çok acır, sızlar. Buna (Ezik) veyâ (Contusion) denir. Kurşun suyu veyâ (Eau de Goulard) denilen süt gibi beyaz, bulanık su, eczâhânelerde bulunur. Bir gaz bezi bu su ile ıslatılıp, morarmış deri üzerine konur. Acı, sızı birkaç dakikada kesilir, gider. Kurşun suyu yok ise, bir gaz bezi üzerine (Lazonil) denilen merhem sürüp, deri üzerine koymalı, üzeri sargı bezi ile bağlanmalıdır. Deri yırtılmış, kan çıkmış ise, kurşun suyu sürmemeli, yara (Oxigenli su) ile yıkayıp, üzerine (Tetra-cortril) veyâ (Cortril) merhemi sürülüp, üstü (Hansaplast) denilen gazlı bez ile örtülmelidir.

46 — **ÇİBAN:** Deri üzerinde, sivilce, çiban delinmemiş ise, gaz bezi üzerine mercimek kadar siyâh (ihtiyol merhemî) konup sivri yerine kapatılır. Gaz

bezi üzerine pamuk konur. Üzeri filaster denilen yapışkan bez şerit ile örtülür. Şeridin iki ucu deriye yapıştırılır. Her akşam hepsi değiştirilir. Birkaç günde çıbanın ucu delinir. Sonra, her açışta, oksijenli su damlatılmış pamukla delikdeki kıyık, cerâhat temizlenip ihtiyol ile kapatılır. Cerâhat hâsıl olmazsa gaz bezine beyaz (oksid dü zenk) merhemi koyup, delik üzerine kapatılır. Gaz bezi üzerine filaster şerit konur. Bunlar da her akşam değiştirilir. Birkaç günde tedâvi temâm olur.

Buraya kadar yazılanlardan anlaşılıyor ki, hasta olmamak için ve hastalıktan kurtulmak için, dört şey yapmak lâzımdır :

- 1 — Fazla yimemeli, mi'deyi doldurmamalıdır.
- 2 — Alkollü içkileri, hiç içmemelidir.
- 3 — Üzülmemeli, asabileşmemeli, sinirlenmemelidir.
- 4 — Vücûdü, eşyâsı, yiyecekleri temiz olmalıdır.

Grip hastalığını yapan virüsün, etrâfımızı çeviren hayvanlarda, bilhassa domuzda bulunduğu ve bunlarda ürettiği Amerikada tesbit edilmiş olup, eczâcılık bülteni 1974 senesi 6. cı sayısında yazılıdır. Bunun için, evlerde köpek bulundurmamalı, domuzdan çok sakınmalıdır.

Yeni ilâc bulduk, diyor tabibler,
Lokman gibi, devâ bilse, ne fayda.
Son nefeste söylemezse, bu diller,
bülbül gibi dilin olsa, ne fayda.

Milyonun olsa da, rızkını yersin,
ecel şerbetini, birgün içersin!
Yalın ayak, başın açık gidersin,
dünyâ dolu, malın olsa, ne fayda!

İlmîn, rütben çok olsa da kardeşim,
imânın yoksa, günâh ise işin,
Secdeye hiç, koymadın ise, başın,
dünyâyâ diktatör olsan, ne fayda.

Sûr çalınıp, yıldızlar dökülünce,
deniz kuruyup, sular, çekilince,
Dağlar da, pamuk gibi atılınca,
harâmdan mal toplamışsan, ne fayda.

Cehennem, uzakdan gösterilince,
ateşin, mahşer yerine sürünce,
Sırat köprüsüne, halk yürüyünce,
arслан gibi gücün olsa, ne fayda?

Halâl, harâm demez, toplarsın malı,
yüzbin olsa, dersin milyon olmalı.
Gözün aç, bu dünyâ, fânidir fânî!
gidecek, sende çok dursa, ne fayda?

Birgün olur, götürürler evinden,
kurtuluş yok, Azrâilin elinden.
(Allah) adını bırakma dilinden,
bin yıl kadar ömrün olsa, ne fayda?

Zahmetli iş yokdur, islâmiyyetde,
kalbi, rûhu besler, ibâdetler de.
Ne için müslimân olmazsın, sen de?
kâfir, çok iyilik etse, ne fayda?

İmâm-ı Muhammed Gazâlinin, fârisi dil ile yazmış olduğu (Kimyâ-i se'âdet) kitâbının [1281] senesinde Hindistân baskısı, beşyüzsekizinci sahifesinde, dördüncü rükn, sekizinci aslı, aynen terceme edilerek aşağıya yazıldı:

Cenâb-ı Hakka yaklaşanların geçtiği makâmlardan biri de, tevekküldür ve derecesi çok yüksektir. Fekat, tevekkülü öğrenmek güc ve incedir. Yapması ise, dahâ gücdür. Çünkü bir kimse, hareketlerde, işlerde, Allahü teâlâdan başkasının te'sir etdiğini düşünse, bu kimsenin tevhidî, noksân olur. Eğer, hiçbir sebep lâzım değildir dese, şerî'atden ayrılmış olur. Eğer sebepleri araya koymak lâzım değildir derse, akla uymamış olur. Lâzımdır derse, sebepleri hâzırılıyana tevekkül etmiş olur ki, bu da tevhide noksânlık olur. Görülüyor ki, tevekkülü, hem akla, hem şerî'ate, hem de tevhide uyacak şekilde anlamak lâzımdır. Böyle anlayabilmek için, derin bilgi ister. O hâlde, herkes anlayamaz. Biz, önce, tevekkülün kıymetini, sonra ne demek olduğunu, dahâ sonra, nasıl elde edileceğini bildireceğiz:

Tevekkülün fazileti: Allahü teâlâ, herkese, tevekkülü emr eylemiştir ve (Tevekkül imânın şartıdır) buyurmuştur. Sûre-i Mâidede (Eğer imânınız varsa, Allahü teâlâyâ tevekkül ediniz!), sûre-i İmrânda (Allahü teâlâ, tevekkül edenleri elbette sever), sûre-i Talâkda (Bir kimse, Allahü teâlâyâ tevekkül ederse, Allahü teâlâ, ona kâfidir), sûre-i Zümerde (Allahü teâlâ kuluna kâfi değil midir?) gibi dahâ nice âyet-i kerîme vardır.

Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» buyuruyor ki, (Ümmetinden bir kısmını, bana gösterdiler. Dağları, sahrâları doldurmuşlardı. Böyle çok olduklarına şaşdım ve sevindim. Sevindin mi, dediler, evet dedim. Bunlardan ancak yetmişbin adedi hesâbsız Cennete girer dediler. Bunlar hangileridir diye sordum. İşlerine sihr, büyü, dağlamak, fal karışdırmayıp Allahü teâlâdan başkasına, tevekkül ve İ'timâd etmeyenlerdir buyuruldu). Dinleyenler arasında Ukâşe «radiyallahü anh», ayağa kalkıp (Yâ Resûlallah! Dûâ buyur da, onlardan olayım) deyince, (Yâ Rabbi! Bunu onlardan eyle!) buyurdu. Biri kalkıp, aynı düâyı isteyince, (Ukâşe senden çabuk davrandı) buyurdu.

Bir hadîs-i şerîfde, (Allahü teâlâyâ tâm tevekkül etseydiniz, kuşların rızkını verdiği gibi, size de gönderirdi. Kuşlar, sabâh mi'deleri boş, aç gider. Akşam mi'deleri dolmuş, doymuş olarak döner) buyurdu. Bir hadîs-i şerîfde, (Bir kimse, Allahü teâlâyâ sığınır, Allahü teâlâ, onun her işine yetişir. Hiç ummadığı yerden, ona rızk verir. Her kim, dünyâyâ güvenirse, onu dünyâda bırakır) buyurdu. İbrâhîm aleyhisselâmı mancınığa koyup, ateşe atarlarken (Hasbiyallah ve ni'mel vekîl), ya'nî (Bana Allahım yetişir. O iyi vekîl, yardımcıdır) dedi. Ateşe düşerken, Cebrâil «aleyhisselâm» gelip, (Bir dileğin var mı?) dedikde, (Var, amma sana değil) dedi. Böylece (Hasbiyallah) sözünün eri olduğunu gösterdi. Bunun için Vennecmi sûresinde (Sözünün eri olan İbrâhîm) diye medh buyuruldu. Allahü teâlâ, Dâvûd aleyhisselâma buyurdu ki, (Bir kimse, herşeyden ümmid kesip, yalnız bana güvenirse, yerde ve göklerde bulunanların hepsi, ona zarar yapmağa, aldatmağa uğraşsalar, onu elbette kurtarırım). Sa'îd bin Cübeyr diyor ki, elimi akreb sokmuşdu. Annem, elini uzat da, efsûn etsinler, ya'nî uydurma şeyler okusunlar diye and verdi. Diğer elimi uzatdım, efsûn okudular. Sa'îd elini okutmadı. Çünkü, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» (Efsûn yapan ve ateş ile dağıyan kimse, Allahü teâlâyâ tevekkül etmemiş olur) buyurdu. İbrâhîm-i Edhem «kuddise sirruh», bir papaza sordu ki, (Nerden geçiniyorsun?). (Nerden gönderdiğini, rızkımı verene sor, ben bilmem!) dedi. Birine sordular ki, (Hergün ibâdet ediyorsun. Ne yiyip, ne içiyorsun?). Cevâb olarak, dişlerini gösterdi. Ya'

ni (Değirmeni yapan, suyunu gönderir) demek istedi. Herem bin Hayyân, Üveys Karniye [Veyselkarâni de denilir] sorup, (Nerede yerleşeyim?) dedikde, (Şâm-da) buyurdu. (Acabâ Şâmda geçim nasıldır?), deyince Üveys (Rızklarından şüb-he eden kalblere yazıklar olsun! Bunlara, nasihat fâlde etmez!) buyurdu.

Tevekkül, kalbin yapacağı bir işdir ve imândan meydana gelir. İmânın çeşidleri vardır. Fekat tevekkül, bunlardan ikisine dayanmaktadır. Bunlar, tev-hidde imân ve lutf ve merhamet-i ilâhinin çokluğuna imândır.

Tevekkülün esâsı olan tevhid: Tevhidi anlatmak, uzun sürer ve tevhid ilmi, bütün ilmlerin sonudur. Biz burada, yalnız, tevekküle lâzım olacak kadarını gös-tereceğiz: Tevhidin dört derecesi vardır. Ya'nî bir özü vardır ve özünün de özü vardır. Bir de kabuğu vardır ve kabuğun da kabuğu vardır. Demek ki, iki özü, iki de kabuğu vardır: Tevhid, tâze cevz gibidir. Cevzin iki kabuğunu ve içini herkes bilir. Özünün özü de, yağdır.

Tevhidin birinci derecesi, yalnız dil ile (**Lâ ilâhe illallah**) deyip, kalb ile inan-mamaktır. Münâfıkların tevhidi böyledir.

İkinci derece: Bu kelime-i tevhidin ma'nâsına, kalbin inanmasıdır. Bu ina-nış, yâ başkalarından görerek, işiterek olur ki, bizim gibi câhillerin inanişi böy-ledir. Yâhud delil ile, aklın isbât etmesi ile inanır. Din âlimlerinin, kelâm ilmi üs-tâdlarının inanması böyledir.

Üçüncü derece: Bir yaradanın, herşeyi yarattığını görmek, her işin, tek bir fâ'il tarafından yapıldığını, başka kimsenin, hiçbirşey yapmadığını anlamaktır. Bu görüş ve anlayış için, kalbde bir nûrun parlaması lâzımdır. Böyle hâsil olan imân, câhillerin ve kelâm âlimlerinin imânına benzemez. Onların imânı, taklid ve isbat hileleri ile kalbe çekilen bir perde gibidir. Bu görüş ve anlayış ise, kal-bin açılması, perdelerin kalkmasıdır. Meselâ, bir ev sâhibinin, evde bulunmasına inanmak üç dürlü olur:

1 — Birisinden işiterek inanmaktır. Taklid ile olan imân, bunun gibidir.

2 — Ev sâhibinin, hergün kullandığı binek hayvanını, başlığını, ayakkabı-larını evde gördüğü için inanmaktır. Bu da kelâm âlimlerinin imânına misâldir.

3 — Ev sâhibini evde görerek inanmaktır. Bu, âriflerin tevhidine misâldir. Böyle tevhid, hernekadar yüksek derece ise de, bunun sâhibi, mahlûkları gör-mekde ve Hâlıkı görmekte, bunların Hâlık tarafından yaratıldığını bilmektedir. Mahlûkları gördüğü için, tevhid tâm olamaz.

Dördüncü derece: Bir var görür. Birden başka birşey görmez. Tesavvufcu-lar bu hâle (**Tevhidde fenâ**) derler.

Yukarıdaki dört dereceden birincisi, münâfıkların tevhidi olup cevzin dış kabuğuna benzer. Cevzin dış kabuğu, acı olduğu gibi ve dış yüzü güzel yeşil ise de, iç yüzü çirkin görüldüğü gibi ve yakılınca bol duman yaparak ateşi söndür-düğü gibi ve birkaç gün cevzi korumaktan başka, bir işe yaramadığı gibi, mü-nâfık tevhidi de, onu dünyâda ölümden korumaktan başka, birşeye yaramaz. Ölümden sonra, beden çürüyüp, rûh yalnız kalınca, birşeye yaramaz. İkinci de-rece olan, câhillerin ve kelâm âlimlerinin tevhidi, cevzin tahta kabuğu gibidir. Bu tahta kabuk cevzi birkaç zaman korumaktan başka işe yaramadığı gibi, bu derecedeki tevhid de, yalnız insanı Cehennem ateşinden korumağa yarar. Üçün-cü derece, cevzin özü gibidir. Öz, cevzin asl işe yarayan kısmı ise de, cevz yağı ile ölçersek, posayı taşıdığı görülür. Üçüncü derecede de, mahlûkları görmek, posa gibidir. Hakîkî tevhid, dördüncü derecedir ki, Hakdan başka, birşey bulun-maz. Kendini de unuttur.

Süâl — Tevhidin dördüncü derecesine kavuşmak gücdür. Herşeyi, bir var-lık görmek nasıl olur. Çeşidli sebebler görüyoruz ve yeri, gökü, mahlûkları gö-rüyoruz. Bunlar, aynı şey midir?

Cevâb — Birinci, ikinci, üçüncü derece tevhîdleri anlamak kolaydır. Anlaması güc olan, dördüncü tevhîddir. Fekat, tevekkül için, bu tevhîde lüzûm yoktur. Bunu tatmıyana anlatmak gücdür. Kısaca şöyle diyebilirim ki, birçok farklı şeylerin bir bakımdan benzerliği olur. Bu bakımdan aynı birşey gibi düşünülebilir. İşte, bir ârif, herşeyi, hepsinde bulunan birşey olarak görünce, hepsini birşey görür. Meselâ, insanda et, deri, baş, ayak, göz, kulak, mi'de, ciğer gibi şeyler vardır. Fekat, insanlık bakımından, bir şeydir ve bir insanı düşününce, ayrı ayrı parçaları hâtıra gelmeyip, birşey olarak düşünürüz. Bize ne düşünüyorsun dersen, birşeyden başka düşünmüyorum deriz. Bir insanı görünce, birşeyden başkasını görmedim deriz. Tesavvufda, öyle bir ma'rifet [ya'nî bilgi] derecesi vardır ki, bu dereceye yetişen bir ârif, var olan her şeyi, bir bakımdan, birbirlerine bağlı görür. Dünyâdaki çeşidli cisimleri, bir insanın uzvları gibi görür. Mahlûkların, yaradana karşı hâlini yalnız bir bakımdan görerek, insan uzvlarının akl ve rûh karşısındaki hâli gibi bulur. (Allahü teâlâ Âdemi, kendi sûretinde yarattı), hadîs-i şerîfinin ma'nâsını anlamıyan kimse, bu sözlerimizi anlayamaz. (Kimyâ-i se'âdet) kitâbının başında, bu hadîs-i şerîfi biraz açıklamışdık. Dahâ fazla açmağa gelmez. Akl ermez ve yanlış anlaşılır.

Tevekkül için, tevhîdin üçüncü derecesi yetişir. Bu tevhîdi. (ihyâ-ül'ulûm) kitâbımızda uzun açıklamışdık. Oradan okuyabilirsiniz. (Kimyâ-i se'âdet) kitâbında, şükr aslında bildirdiğimiz gibi, güneş, ay, yıldızlar, bulut, yağmur, rüzgâr ve tabi'atdeki bütün kuvvetler, hep Allahü teâlânın irâdesinde, emrindedir. Kâtibin elindeki kalem gibidir. Allahü teâlâ irâde etmeyince, hiçbirşey hareket etmez. O hâlde, işleri bu sebebler yapıyor demek doğru değildir. Bir müdirin takdir emrini, kâğıddan, kalemden bilmeğe benzer. İnsanın irâdesine, ihtiyârına bakarak, insanın elinde birşey vardır zan etmek de yanlıştır. Çünkü, insana ihtiyârı veren de Allahü teâlâdır. İnsan, bir işi kudreti ile yapıyor. Kudreti de irâdesine bağlıdır. Fekat, [Eş'arî mezhebine göre], irâdesi nasıl yaratılırsa, onu ister. Irâde elinde olmadığı için, kudreti de, yaptığı iş de elinde olmaz. Bunu dahâ iyi anlamak için, insanların hareketlerini üçe ayıralım:

1 — Tabîî [Fizik] hareketlerdir. Meselâ, suya basınca batmak, fizik hareketidir.

2 — Irâdî hareket. Nefes almak gibi.

3 — İhtiyârî hareket. Konuşmak, yürümek gibi.

Tabîî hareketler, insanın elinde değildir. Çünkü, sudan ağır olan her cism gibi, insan da suya batar. Taşın suya batması, taşın istemesi ile olmadığı gibi, insanın batması da, arzûsu ile değildir.

Irâdî hareketler, meselâ nefes almak da böyledir. Çünkü, nefes almamak istesek, yapamayız. Nefes almak irâdesi, kendiliğinden hâsıl olur. Bir insanın gözüne iğne uzatsak, ister istemez gözünü yumar. Gözleri kapamak elinde olmaz. Çünkü o ânda gözlerini kapamak irâdesi kendiliğinden hâsıl olur. Tıpkı suda batmak gibi, tabîî sebeblerle göz kendiliğinden kapanır. Demek ki insanlar, irâdî hareketlerinde mecbûrdur.

Söylemek, yürümek gibi ihtiyârî hareketleri incelemek gücdür. Böyle hareketleri, insan isterse yapıyor, istemezse yapmıyor. Fekat, insanın istemesi için, o işi aklın beğenmesi, iyi demesi lâzımdır. Hattâ, yapıp yapmamağı, bir zaman düşünüp, iyi olduğunu bildikten sonra, irâde mecbûrî hâsıl olup, uzvlar hareket ediyor. İğneyi gören gözün kapanması gibi, a'zâ hareket ediyor. Şu kadar fark var ki, iğnenin göze zararı ve göz kapamanın fâidesi, her ân bilinmekde, düşünmeğe lüzûm kalmadan, irâde hâsıl olmakda, irâdeden kudret meydana çıkmaktadır. Burada, düşünmek olmadığı için, gözün kapanması, suya batmak gibi olmakdadır. Meselâ, bir kimseyi sopa ile kovalasalar, kaçarken, önüne uçurum çıkarsa, zararı az olanı yapar. Ya'nî, uçuruma atlamağı, sopa yemekden az zararlı

görürse, atlayıp kaçar. Atlamağı tehlikeli görürse, ister istemez ayakları durur, gidemez. Görülüyor ki, hareket, irâdeye, irâde de akla bağlıdır. Nitekim, bir kimse kendini öldürmek istese, elinde tabanca olduğu hâlde, öldüremez. Çünkü, eli hareket ettiren kudret, irâdeye bağlı; irâde de, aklın vereceği karâra bağlıdır. Akl iyi ve fâideli deyince, irâde harekete geçer. Hâlbuki akl da serbest değildir. Akl, bir ayna gibidir. İyi olan şeyin sûreti, akl aynasında görünür. Fâideli olmazsa görülmez. İnsan bir belâyâ düşer, buna dayanamayıp, ölümü dahâ iyi bilirse, o zaman görünür. Böyle hareketlere ihtiyârî demenin sebebi, fâideli olduğu görüldüğü içindir. Yoksa, fâideli olduğu kendiliğinden, hemen hâsıl olsa, nefes almak, göz kapamak gibi, mecbûrî olur. Her ikisinin mecbûrluğu, suya batma gibi olur. İşte, sebebler birbirine bağlıdır. Sebebler zincirinin halkaları çoktur. Bunu (İhyâ-ül'ulûm) kitâbımızda dahâ geniş anlatdık. İnsanda yaratılmış olan kudret, bu zincirin halkalarından biridir. Görülüyor ki, insanın, iyi bir iş yapmakla öğünmesi doğru değildir. İyi işden insanın payı, ona mehal ve vâsita olmakdan başka birşey değildir. Ya'nî fâideli işin yapılmasına sebep olan ihtiyâr ve kudret, kendisinde yaratılmışdır. Ağacda kudret ve ihtiyâr [ya'nî seçmek] yaratılmadığı için, ağacın rüzgârla sallanmasına zarûrî ve mecbûrî hareket diyoruz. Allahü teâlâ, herşeyi yaratırken, kudret-i ilâhiyyesi, kendinden başka hiçbirşeye bağlı olmadığından, Onun işlerine (İhtirâ') ya'nî yaratmak denir. İnsan böyle olmayıp, kudret ve irâdesi, kendi elinde olmıyan başka sebeblere bağlı olduğundan ve işleri, Allahü teâlânın işlerine benzemediğinden, insanın işlerine halk etmek, ihtirâ' denmez. Fekat insan, ağaç gibi de olmayıp, kendinde ister istemez hâsıl olan kudret ve irâdenin yeri olduğundan, insanın işine cebr, zor ile de denemez. Her iki çeşid işden ayırmak için, başka bir ism aramışlar, (Kesb) demişlerdir. Demek ki, insanın işi, hernekadar kendi ihtiyârî ile ise de, ihtiyârî elinde değildir. O hâlde elinde birşey yoktur.

Süâl — İnsanın elinde birşey yoksa, niçin sevâb ve azâb oluyor, ve niçin dinler, şeri'atler gönderiliyor?

Cevâb — Bu sâüle (Şeri'atde tevhid) ve (Tevhidde şeri'at) denir ki, burada çok kimseler boğulmuşdur. Bu tehlikeden kurtulmak, ancak bu deryâ üzerinde gidebilenlere veyâ hiç olmazsa, yüzebilenlere nasib olur. İnsanların çoğunun bu tehlikeden kurtulması, bu deryâyâ girmemeleri sâyesinde olmuşdur. Câhil halk, bu deryâda yüzmeyi bilmediğinden, bunlara acıyıp, boğulmaktan korumak için, bu denizin kenârına bırakmamalıdır. Bunlardan, tevhid deryâsına düşenlerin çoğu boğulmuşdur. Yüzmeyi öğrenmesini de düşünmüyorlar. Çokları, bizim elimizde birşey yoktur. Herşeyi Allahü teâlâ yapıyor. (Şaki), ya'nî kâfir yazılan bir kimse, ne kadar uğraşsa, bunu değiştiremez. (Sa'id), ya'nî Cennetlik yazılan kimse, ne kadar çalışsa, bunu değiştiremez, diyerek boğulmakta, helâk olmaktadır. Bu sözler, hep câhillikten, yanlış düşünmekden ileri gelmektedir. Bunların hakikatini anlatmak, kitâblara yazmak hernekadar uygun değilse de, söz bu yola döktüğü için, az birşey bildirelim:

Sevâb ve azâb nedendir sâüline karşı deriz ki: Azâb, kötü iş yapığundan dolayı, biri sana kızıp, intikam almak için, canını yakması değildir. Sevâb da, işini beğendiği için, mükâfât değildir. O gün, Allahü teâlâdan başka, intikam alacak kimse yoktur. İnsanın kanı, safrası bozulduğu veyâ başka zararlı şeyler vücûdde çoğaldığı zaman, bedendeki değişikliğe hastalık dediğimiz gibi ve ilâc biyyet artınca, cânâ bir ateş düşer. İşte insanın felâketinin sebebi, bu ateştir. Bunun için, hadîs-i şerîfde (Gadab, ya'nî asabiyyet, Cehennem ateşinden bir parçadır) buyuruldu. Akl ışığı kuvvetlenip, şehvet ve asabiyyet ateşini söndürdüğü gibi, îmân nûru, Cehennem ateşini söndürür. Nitekim, Cehennem, mü'minlere:

(Ey mü'min! Çabuk geç ki, nûrun ateşimi söndürüyor) diyecektir. Bu söz, ses ile olmayacak, su yangını söndürdüğü gibi, Cehennem, mü'minin nûruna dayanamayıp sönecektir. Şehvet ateşi de, akl nûru ile söner. Kıyâmetde, sana azâb için başka yerden birşey getirmeyecekler. Nitekim (Cehennem, dünyâda yaptığınız kötü işlerden başka birşey değildir. Bunların, size geri çevrilmesidir) buyuruldu. O hâlde, Cehennem ateşinin tohumu, insanın şehveti ve gadabıdır. Bunlar insanın içindedir. İlm-i yakîn ile bilen, bunları görebilir. Nitekim, sûre-i Tekâsürde (İlm-i yakîn ile bilseydiniz, Cehennemi elbette görürdünüz) buyuruldu.

Zehr insanı hasta yapar. Hastalık da, insanı mezâra sokar. Fekat, zehr ve hastalık insana kızmış ve intikam almış denilemez. Günâh ve şehvet de, kalbi hasta eder. Bu hastalık, kalbin ateşi olur. Bu ateş, Cehennem ateşi cinsinden olup, dünyâ ateşi gibi değildir. Miknâtis taşı, demir parçalarını kendine çektiği gibi, Cehennem ateşi de, bu ateşi taşıyanları kendine çeker. [Cehennem ve Cehennem zebânilerinin ya'nî azâb meleklerinin] kızması ve intikam alması olmaz. Sevâb işliyenlerin hâli de böyledir. Anlatması uzun sürer.

Şerî'at niçin geldi? Peygamberler «aleyhimüssalevâtü vetteslimât» neden gönderildi? Bu sûâlin cevâbına gelince: Bunların gönderilmesi kahrıdır, cebrdir. İnsanları cebr zinciri ile Cennete çekmek içindir. Nitekim (Zincirlerle Cennete çekilen insanlara hayret mi ediyorsun?) buyuruldu. Şerî'at, Cehenneme gitmelerini için, insanları bağliyan bir kemendir. Nitekim (Siz, pervâne gibi, kendinizi ateşe atıyorsunuz. Ben kemerinizden tutup geriye çekiyorum) buyuruldu. Allahü teâlânın cebbârlık [her istediğini yapmak] zincirinin halkalarından biri de, Peygamberlerin «aleyhimüsselâm» sözleridir. İnsanlar, doğru yolu, eğri yollardan, bu sözler ile ayırabilir. Onların gösterdiği tehlikeden, insanda korku hâsil olur. Bu ayırış bilgisi ile korku, akl aynası üzerindeki tozları temizler. Akl cilâlanıp, âhîret yolunu tutmanın, dünyâ zevklerine kapılmaktan dahâ iyi olacağını anlar. Bu anlayış, âhîret için çalışmak irâdesini hâsil eder. İnsanın uzvları, irâdesine tâbi' olduğundan, uzvlar âhîret için çalışmaya başlar. Allahü teâlâ, bu zincir ile, seni zorla Cehennemden uzaklaştırmış, Cennete sürüklemiş olur. Peygamberler «aleyhimüsselâm», koyun sürüsünün çobanına benzer. Sürünün sağ tarafında çayır olsa, sol tarafında mağara bulursa, mağarada kurdlar olsa, çoban, mağara tarafında durup, sopa sallayıp, koyunları korkutarak, çayır tarafına kovalar. İşte Peygamberlerin «aleyhimüsselâm» gönderilmesi de, buna benzer.

Cehennemlik olanın çalışması ne fâide verir sûâline gelince: Bu söz, bir bakımdan doğru, bir bakımdan yanlıştır. Doğru olması şöyledir ki, bu söz, söyleyen kimsenin felâketine sebep olur. Çünkü, ezelde Cehennemlik yazılmış olmanın alâmeti, bu sûâlin hâtıra gelmesi, bundan dolayı çalışmayıp, tohum ekmemesidir. Dünyâda tohum ekmiyen, âhîretde biçemez. Bir kimsenin açlıktan ölmesi, ezelde takdir edilmiş olmasına alâmet, (Ezelde açlıktan ölmek alınma yazılmış ise, yiyip içmek fâide vermez) düşüncesinin kalbine gelmesidir. Böyle düşündüğü için, yiyip içmez ve açlıktan ölür. Bunun gibi, fakîrlik kaderim ise, çalışmanın ne fâidesi olur diyen biri de, çalışmaz, elbette fakîr kalır. Se'âdet, zenginlik kaderi olan kimseye de, şöyle düşünce verir ve der ki, (Zengin olması takdir edilenler, çalışır, kazanır). Bu düşüncesi, onu çalışmaya sürükler. Demek ki, bu düşünceler boş değildir. Ezeldeki yazı sebebi ile, kalbe gelir. O yazının meydana çıkmasına sebep olur. Bir insan ne iş için yaratıldı ise, o işin sebeplerini onun önüne getirirler. Yoksa onu, sebebsiz olarak, o iş başına geçirmezler. Bunun içindir ki, (Çalışınız, herkes, ne iş için yaratılmış ise, o iş, ona kolaylaştırılır!) buyuruldu. O hâlde, herkes, sürüklenmiş olduğu hâllerden ve işlerden, alınının yazısını ve âhîretde başına gelecekleri anlıyabilir. Derslerine çalışan, vazîfelerini yapan bir talebe, bu hâlini, sınıf geçeceği, ileride mevki' sâhibi olacağı takdir edilmiş olduğuna müjde ve alâmet bilmelidir. Yoksa eğer, kalbine (Câhil kalacağım alnı-

ma yazılmış ise, ne kadar çalışsam fâidesi olmaz) düşüncesini getirirler, o da çalışmaz boş vakt geçirirse, alın yazısının câhil kalmaklığı olduğunu anlamalıdır. İşte âhiretdeki hâl için, kazâ ve kaderi de böyle bilmelidir. Nitekim sûre-i Lokmanda (Hepinizin dünyâyâ getirilmesi ve âhiretde tekrâr diriltilmesi, bir kişnin yaratılması ve diriltilmesi gibidir) buyuruldu ve sûre-i Câsiyede (Onların âhiretdeki hâlleri, dünyâdaki hâlleri gibidir) buyuruldu. Bu yazdıklarımızı iyi anlayanda, tevhîd hâsıl olur. Şeri'atin, aklın ve tevhidin birbirine uygun olduğunu anlar.

Tevekkülün temeli olan ikinci imân, Allahü teâlânın rahim, hakim, latif olduğuna inanmaktır. Onun inâyeti, şefkati, karıncadan insana kadar, her mahlûka yetişir. Kullarına olan merhameti, iyiliği; bir ananın, yavrusuna olan merhametinden dahâ çokdur. Böyle olduğu hadis-i şerîfde bildirilmiştir. Lutfü, merhameti o kadar çokdur ki, dünyâyı ve dünyâda olan herşeyi en iyi şekilde yaratmıştır. Bundan dahâ iyisi mümkün değildir. Rahmetinden, lutfünden hiçbir mahlûku mah-rûm bırakmamıştır. Yer yüzündeki akl sâhiblerinin hepsi bir araya gelip araştırsa, Onun yarattığı herhangi birşeyin, dahâ uygun, dahâ iyi bir şeklini bulamaz. Herşeyin, olması gerektiği gibi yaratılmış olduğunu anırlar. Çirkin yaratılan birşeyin, en uygun, en kâmil şekli, çirkin olmasıdır. Çirkin olmasa noksânlık olur, yersiz olurdu. Çünkü, çirkinlik olmasaydı, meselâ güzelliğin kıymetini kimse bilemez, güzellik tatlı olmazdı. Kusûrlu şeyler olmasaydı, kusûrsuz şeylerin kıymeti bilinmez, kusûrsuzluk tatlı olmazdı. Çünkü, kâmil ve nâkıs, birbiri ile ölçerek anlaşılır. Meselâ, baba olmasa, çocuk olmaz. Çocuğu olmıyan, baba olmaz. Böyle şeylerden, birinin var olması, ötekinin varlığı ile belli olur. Ölçmek, iki şey arasında olur. İkilik olmazsa, ölçü ve ölçmenin sonu elde edilemez. Allahü teâlânın işlerinin fâidesini, insanlar anlayamıyabilir. Fekat, en fâideli, en iyi şeklin, Onun yarattığı şekli olduğuna inanmak lâzımdır. Sözü'n kısası, dünyâda bulunan herşey, hastalık, kuvvetsizlik, hattâ günâhlar ve küfr, yok olmak, kusûr, derd ve elem, hikmetsiz, fâidesiz, yersiz değildir. Hepsi, en uygun, en fâideli şekilde yaratılmıştır. Fakîr yarattığı bir kimseye, en uygun şey, fakîr olmaktır. Bu kimse zengin olsaydı felâkete düşerdi. Zengin yarattığı da, bunun gibidir. Bu da, tevhîd kısmı gibi, engin bir denize benzer. Çok kimse, bu deryâda boğulmuştur. Bu da, kader mes'elesi gibi anlaşılmaz ve anlatmağa izn yokdur. Bu deryâyâ dalarsak, söz çok uzar. Fekat, buna, söylediğimiz kadar imân etmek yetiştir.

Tevekkül, ne demektir? Tevekkül, kalbde hâsıl olan bir hâldir. Tevhîde ve Allahü teâlânın lutf ve ihsânının pekçok olduğuna imân etmekle hâsıl olur. Bu hâl, kalbin vekîle i'timâd etmesi, güvenmesi ve ona inanması ve onun ile râhat etmesidir. Böyle bir insan, dünyâ malına gönül bağlamaz. Dünyâ işlerinin bozulmasından üzülmez. Allahü teâlânın, rızkı göndereceğine güvenir. Dünyâda, bunun benzeri, bir kimseye iftirâ edip, mahkemeye verseler, kendine bir avukat tutar. Üç şeyde avukata güvenirse, bu kimsenin kalbi râhat olur. Biri, avukatın, iftirâyı, hileyi iyi bilmesi. İkincisi, bildiğini iyi anlatmak için doğruyu söylemekten çekinmemesi ve iyi ve açık konuşabilmesi. Üçüncüsü, avukatın, buna acıyıp, hakkı kurtarmağa cândan uğraşmasıdır. Avukatına, böyle inanır, güvenirse, kendisi ayrıca uğraşmaz. Sûre-i Âl-i İmrândaki (Allahü teâlâ bize yetişir. O, çok iyi vekildir) âyet-i kerîmesini iyi anlayıp, herşeyi Allahü teâlâ yapar, Ondan başkası birşey yapamaz diyen, ilminde, kudretinde noksân, kusûr olmadığına ve rahmetinin, iyiliğinin sonsuz, çok olduğuna inanan bir kimse, Allahü teâlânın fazlına i'timâd ederek tedbire, sebeblere güvenmez. Rızk takdir edilmiş, ayrılmıştır, vakti gelince bana yetişir der. Allahü teâlâ, bana, kendi büyüklüğüne, merhametine yakışacak işleri yapar der. Ba'zı kimseler, buna inanır. Ammâ, içinde bir korku, bir ümmîdsizlik bulunur. Çok kimse vardır ki, birşeye imân eder, inanırlarsa da, tabi'atleri, imânlarına uymayıp, evhâm ve hayâllere uyar. Hattâ, bu hayâllerin

yanlış olduğunu bildiği hâlde, yine bunlara tâbi' olur. Meselâ, tatlı yirken, başka biri tatlıyı pis birşeye benzetirse yiyemez. Bu sözün yanlış olduğunu, pislığa benzemediğini, bildiği hâlde, yine yiyemez. Ve meselâ, ölü bulunan bir odada, yalnız yatamaz. Ölü'nün taş gibi olup hareket edemeyeceğini bildiği hâlde, yatamaz. Görülüyor ki, tevekkül için, hem kuvvetli imân, hem de kuvvetli kalb lâzımdır. Böylece, kalbinde şübhe kalmaz. İ'timâd ve râhatlık tâm olmadıkça, tevekkül tâm olmaz. Çünkü, tevekkül, kalbin, her işde, Allahü teâlâyâ i'timâd etmesi, güvenmesi demektir. İbrâhîm aleyhisselâmın imânı, yakîni tâm idi. Fekat kalbinin râhat etmesi için, **(Yâ Rabbi! Ölülerini nasıl diriltiyorsun? Bana göster!)** dedi. Süre-i Bekarada bildirdiği gibi, **(İnanmadın mı?)** buyuruldukda, **(İnandım. Fekat, kalbim râhat etmek için istedim)** dedi. Kalbinde yakîn vardı. Fekat, kalbinin, sükûnet, râhatlık bulmasını istedi. Çünkü, kalbin râhat etmesi, önce his ve hayâle bağlı olup, sonra kalb de, yakîne tâbi' olur ve artık açıktan görmeğe muhtâc olmaz.

TEVEKKÜLÜN DERECELERİ — Tevekkülün üç derecesi vardır.

Birinci derecede olan, gayretli, açık konuşan, cesûr ve merhametli bir avukata güvenen bir kimse gibidir.

İkinci derecede bulunan kimse, bir çocuğa benzer. Çocuk kendine verilen herşeyi, annesi gönderdi sanır. Acıkınca annesini arar. Korkunca annesine sığınır. Çocuğun bu hâli, kendiliğinden olup, başkasının öğretmesi ile, zorla değildir. İhtiyârı ile de değildir. Bu derecede bulunan kimsenin, kendi tevekkülünden haberi olmaz. Çünkü, vekîlini kendinden ayrı bilmez. Birinci derecede bulunan ise, tevekkülünü bilir ve zor ile, ihtiyârı ile tevekkül eder.

Üçüncü derecede bulunan kimse, yıkıycının elindeki, ölüye benzer. Kendisini, Allahü teâlânın kudreti ile hareket eden bir ölü gibi görür. Derd ve acılarla karşılaşır, kurtulmak için düâ bile etmez. Hâlbuki bebek, cânı acıyınca anasını çağırır. Bu, öyle bir çocuğa benzer ki, annesini çağırır. Çünkü annesinin, hep ona bakıldığını, imdâdına koşmağa hâzır olduğunu bilir.

Bu üçüncü derecede bulunanların da ihtiyârları ellerinde değildir. Fekat, ikinci derecedekiler vekîle koşar, yalvarır. İhtiyâr, birinci derecede vardır ve vekîlin istediği âdetlere, sebeblere yapışmaktadır. Meselâ, avukatın âdeti, bu bulunmadıkça ve dosya hâzır olmadıkça, mahkemeye gelmez ise, bu sebepleri hâzırladıktan sonra işi avukata bırakır. Bundan sonra, herşeyi vekîlden bekler. Dosyayı hâzırladığını da, vekîlden bilir. Çünkü, onun âdeti ve işâreti ile hâzırlamıştır. O hâlde, birinci derecede bulunanlar, ticâret, çiftçilik yapar. Bir san'at öğrenir. Allahü teâlânın âdeti olan sebeblere yapışır. Fekat, tevekkülü bırakmaz, çalışmasına güvenmeyip, Allahü teâlânın fadlına, keremine, ihsânına güvenir. Kendisini, baş vurduğu sebeblerle, maksada iriştirmesini, Ondan bekler. Nitekim, ticareti, çiftçilik sebeblerini de, O gönderdi der. Sebeblere yapışıp eline geçeni Allahü teâlâdan bilir. İşte, süre-i Kehfdeki **(Herşeye kuvvet veren, ancak Allahü teâlâdır)** âyet-i kerîmesinin ma'nâsı budur. Çünkü havl, hareket demektir. Kuvvet de, kudret [enerji] demektir. Bir insan, kuvvetinin, kendinden olmayıp, Allahü teâlânın yaratıldığını bilirse, herşeyi Ondan bekler. Hulâsa, işlerin meydana gelmesinde, sebepleri arada görmiyen kimse, Allahü teâlâdan başka kimseden birşey beklemez, tevekkül etmiş olur.

Tevekkülün en yüksek derecesini, âriflerin sultânı, Bâyezîd-i Bistâmî haber veriyor. Şöyle ki: Ebû Mûsâ Dîneverî diyor ki, tevekkülün ne olduğunu Bâyezîde sordum. Sen, ne dersin? dedi. Âlimler buyuruyor ki, **(Sağın, solun, her tarafın yılan, akreb dolu olsa, kalbine birşey gelmemesi tevekküldür)** dedim. Buyurdu ki, bunu yapmak kolaydır. Benim yanımda tevekkül (Kâfirlerin hepsini Cehennemde azâb içinde, mü'minlerin hepsini Cennetde ni'metler içinde görüp de, ikisi arasında hiç ayrılık bulmamaktır) buyurdu. Ebû Mûsânın dediği, tevekkülün

yüksek derecesidir. Fekat bu, zarardan sakınmamak demek değildir. Ebü Bekr «radıyallahü anh» mağarada, yılanın deliğine mubârek ayagını dayıyarak, ondan korundu. Hâlbuki, onun tevekkülü dahâ üstündü. Fekat o, yilandan korkmuyordu. Yılanı yaratandan, Onun yılanı kuvvet ve hareket vermesinden korkuyordu. Her şeyin kuvvetli ve hareketi, ancak Allahü teâlâdan olduğunu görüyordu. Bâyezidin sözü, tevekkülün aslı olan imânı göstermekdedir ki, Allahü teâlânın adâletine, hikmetine, rahmetine ve ihsânına imândır. Her yaptığının yerinde olduğuna imândır. Böyle imân sâhibi, azâb ile ni'met arasında fark görmez.

TEVEKKÜL ETMEK NASIL OLUR?

Dinde bulunan her makâm, üç esâsa dayanır: İlm, hâl ve amel. Tevekkülün ne olduğunu bildirdik ve hâlini de anlatdık. Şimdi amelini, nasıl tevekkül edileceğini bildireceğiz. Çok kimse, tevekkülü, her işi oluruña bırakıp, ihtiyarı ile bir şeyi yapmamak, para kazanmak için uğraşmamak, tesarruf yapmamak, yılanı dan, arslandan, zehrden sakınmamak, hasta olunca ilâc içmemek, dini, şerî'atı öğrenmemek, din düşmanlarından sakınmamak sanır. [Din düşmanları da, tevekküle, kanâ'at etmeğe, böyle ma'nâ vererek, islâmiyyet tenbellikdir. Din afyon- dur, diyor. İslâmiyyete hücum ediyorlar. Gençleri aldatmağa, dinsiz, imânsız yap- mağa uğraşıyorlar. İslâmiyyete alçakca iftirâ ediyorlar]. Tevekkülü böyle düşün- mek yanlıştır. Şerî'ate uygun değildir. Hâlbuki, tevekkül, şerî'atin emr etdiği şey- dir. Şerî'ate uygun olmıyan şeyler, nasıl tevekkül olabilir.

İhtiyârî, ya'nî istiyerek yapılan hareketlerde ve para, mal kazanmakta ve mevcûd parayı, malı tesarruf etmekde, zararlardan sakınmakta ve derdleri, has- taları tedâvî etmekde, ayrı ayrı tevekkül vardır. Bu dört tevekkülü sıra ile bildi- relim:

1 — Mal kazanmakta, fâideli şeyleri almakta tevekkül:

Burada, bekârların, yalnız yaşayanların tevekkülü ile evlilerin, bakacak kim- sesi bulunanların tevekkülü birbirine benzemez.

Bakacak kimsesi olmıyanların, mal kazanmasında, ihtiyâclarını gidermesin- de tevekkül, sebeblere göre üç kısımdır:

1 — Birinci kısım sebebler: Allahü teâlânın birşeyi yaratması için [yaratmak, hiç yokdan var etmek veyâ mevcûd şeyleri, fizik, şimik, fizyolojik, veyâ metafizik kanûnlarla, bir şeklden başka hâssalı şekllere çevirmek demektir], arada bu- lundurması, âdet-i ilâhiyyesi olan sebeblerdir. Bu sebebler, tecrube ile anlaşılır. Böyle sebeblere yapışmamak, tevekkül değil, delilik, ahmaklık olur. Meselâ, aç iken, birşey yimeyip, Allah isterse beni yimeden doyurur veyâ ben elimi sürme- den ekmeği, yemeği ağızıma gönderir demek ve nikâh etmeden, evlenmeden, ba- na çocuk verir demek, tevekkül değil, abdallıktır. Tecrube ile anlaşılan, sebeble- re bağlı işlerde tevekkül, sebebi bırakmak değildir. İlm ile ve hâl ile tevekkül et- mekdir. İlm ile tevekkül, açlıktan kurtulmak için sebepleri ya'nî eli, ağzı, dişi, mi'deyi, hazm [sindirim] sebeplerini, yemekleri, ekmeği, fizyolojik hareketleri, hep, Allahü teâlâ yaratmış olduğunu bilmektir. Hâl ile tevekkül, kalbin, Allahü teâlânın ihsânına güvenmesi, yimeğe, ele, ağıza, sıhate güvenmemesidir. El, bir ânda felc olabilir. İnsan birgün, hazm hastalıklarına tutulabilir. Yemek, fâideli ol- muyabilir. O hâlde, gıdânın yaratılmasında ve önüne gelmesinde, hazm edilmesin- de kendi hareketine, kuvvetine değil, Allahü teâlânın fazlına, iyiliğine güvenme- lidir.

II — İkinci kısım sebebler: Te'siri yüzde yüz olmayan, fekat çok def'a lâzım olan sebeblerdir. Böyle sebepleri terk etmek de, tevekkül değildir. Meselâ, yola giderken yiyecek ve içeceği berâber almak, çok zaman fâideli ise de, ba'zan böy- le sebeblere lüzûm kalmaz. Böyle sebeblere yapışmak, Peygamberimizin «sallal- lahü aleyhi ve sellem» sünneti ve âlimlerimizin âdeti idi. Tevekkül bu sebeblere

güvenmemekdir ki, ba'zan fâideleri olmaz. Sebepleri yaratana ve gönderene güvenmelidir. Böyle sebepleri bırakmak günâh değildir. Tevekkülün çok olmasının-
dandır. Demek ki, yimemek, içmemek günâhdır. Yolcunun yiyecek taşımaması günâh değildir. Fekat, günâh olmaması için iki şart vardır: Birkaç gün açlığa dayanabilecek kadar kuvvetli olması ve yolda bulunan şeyleri yimeğe alışık olmasıdır. İbrâhîm-i Havvâs «kuddise sirruh» tevekkül sâhibi idi. Uzak yolculukta, yiyecek almaz, fekat iğne, çakı, ip, kova alırdı. Çünkü bunlar, yüzde yüz te'sir eden, ya'nî her zaman fâidesi olan sebeplerdir. Çünkü çölde, kuyudan su, ipsiz ve kovasız çıkmaz. Elbise yırtılınca iğnenin işini, başka birşey yapamaz. Tekrâr bildirelim ki, te'siri kat'i olmıyan sebepleri de terk etmek tevekkül değildir. Sebebe yapışmak ve sebebe değil, Allahü teâlâyâ güvenmek tevekküldür. Demek ki, şehirlerden uzak, bir mağarada oturup tevekkül ediyorum demek harâmıdır. Kendini ölüme atmak demektir. Allahü teâlânın âdetine, kanûnuna karşı gelmek demektir. Böyle kimsenin hâli, bir kimseye benzer ki, avukat tutar ve avukatının âdeti, dosyayı, kâğıdları okumadan mahkemeye gitmez olduğunu bildiği hâlde, dosyayı avukata vermeden, avukata tevekkül eder. Vaktile bir kimse, zâhid olmak, dünyâdan el çekmek ister. Dağda bir mağaraya girip, tevekkül eder, rızık bekler. Günler geçdiği hâlde, birşey gelmez. Açlıktan öleceği sırada, Allahü teâlâ, o zamanın Peygamberine emr eder ki, git, o ahmak adama söyle! Şehre girip insanlar arasına karışmazsa, onu açlıktan öldürürüm. O, benim âdetimi bozmak mı istiyor? Peygamber haber verince, şehre gelir. Şehirde, her taraftan birşey getirilir. Cenâb-ı Hak buyurdu ki, **(Kullarımın rızkını, doğrudan doğruya göndermeyip, kullarımın eli ile, onlara göndermeği severim)**. Bunun gibi, bir kimsenin, şehirde saklanıp veyâ evinde kapanarak, kapıyı açmayıp tevekkül etmesi harâmıdır. Kat'i olan sebepleri bırakmak câiz değildir. Şehirde, evin kapısını kapamaz veyâ gelenlere açarsa tevekkül etmiş olursa da, akli kapıda olmamak, birşey getiren varmı diye düşünmemek lâzımdır. Kalbi Allahü teâlâ ile olmalı. İbâdetle meşgûl olmalıdır. Hiçbir sebep görünmese de, rızık kesilmiyeceğini iyi bilmelidir. İnsan, rızıkından kaçarsa, rızık onu kovalar demişlerdir ki doğrudur. Bir kimse, cenâb-ı Hakka, yâ Rabbi! Bana rızık verme diye düâ etse, Allahü teâlâ buyurur ki, (Ey câhil! Seni yarattım. Rızkını vermezmiyim?). O hâlde, tevekkül etmek, sebeplere yapışmak, fekat sebeplere değil, sebepleri yaratana güvenmek demektir. Herkes, Allahü teâlânın rızkını yimektedir. Fekat, bir kısmı dilencilik zilletini, aşağılığını çekerek, bir kısmı da [meselâ esnâf, tüccâr] beklemek sıkıntısını çekerek, ba'zıları da [san'at sâhibleri, işçiler] yorularak, bir kısmı ise [meselâ ilm adamları], izzet ile, râhatca, Allahü teâlâdan başka, kimseden beklemeden yiyorlar.

III — Üçüncü kısım sebepler: Te'siri kat'i olmadığı gibi, her vakt lâzım olmıyan ve düşünerek, arayarak ele geçirilebilen sebeplerdir ki, böyle sebeplerle para kazanmak, fal ile, efsûn ile, dağlamak ile, hasta tedâvî etmeğe benzer ki, Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem», tevekkülü anlatırken **(Tevekkül edenler, falcılık, efsûn ve dağlamak ile hastalığı tedâvî etmez)** buyurdu. Yoksa (Tevekkül edenler, çalışmaz, şehirde yaşamaz, dağlara gider) demedi.

Sebeplere yapışmakta, tevekkül üç mertebedir:

a) Tevekkülün yüksek mertebesinde olan bekâr bir kimse, günâha girmek, kul hakkı altında kalmamak için şehirden uzak yaşar. Yanına birşey almaz. Acıdığı zaman, eline geçeni yir. Yiyecek bulamazsa, aç ölmekten korkmaz. Aç kalır, hattâ açlıktan ölecek olursa, bunu kendisi için hayrlı bilir. Çünkü, yanına yiyecek alan yolcunun, yolda soyulması, hattâ öldürülmesi de çok olmuştur. Bundan sakınmak ise, vâcib değildir.

b) İkinci mertebede olan, para kazanmaz. Fekat, şehirleri terk etmez. Câmi'lerde ibâdet eder. Kimseden birşey beklemez. Allahü teâlâdan bekler.

c) Üçüncü mertebede olan, para kazanmak için çalışır. Fekat, her hareketinde şer'ati, sünneti gözetir. Hile yapmaktan, ince sebebler aramaktan, ticâret bilgileri ile uğraşmaktan sakınır. Bunlardan sakınmayan kimse, üçüncü kısım sebeblere dalmış olup tevekkül etmiş olmaz.

Tevekkül etmek, çalışmamak demek değildir. Çünkü Ebû Bekr «radiyallahü anh» her işinde tevekkül sâhibi idi. Halife seçildiği zaman, çarşıda kumaş satıyordu. (Yâ halife! Devlet idâre ederken, ticâret yapmak olurmu?) dediklerinde, (Çoluk çocuğuma bakmazsam, millete nasıl bakarım?) buyurdu. Bunun üzerine, halîfeye Beytül-maldan aylık vermeği uygun buldular. Bundan sonra, her sâ'at, millet işleri ile uğraşdı. Kendisi tevekkül edenlerin en yükseği iken, ticâret ederdi. Fekat, para kazanmağı düşünmezdi. Kazancını sermayesinden, çalışmasından bilmez, Hak teâlâdan bilirdi. Malını, din kardeşlerinin malından dahâ çok sevmezdi.

Tevekkül etmek için zühd lâzımdır. Zâhid olmak için ise, tevekkül lâzım değildir. Ebû Ca'fer-i Haddâd, Cüneyd-i Bağdâdinin hocası idi. [Haddâd, demirci demektir]. Çok tevekkül ederdi. Yirmi sene, tevekkül ettiğini, kimseye belli etmemişdi. Hergün, pazarda bir dinâr kazanırdı. [Dinâr, bir miskal altındır. Bir miskal, dört gram ve seksen santigramdır]. Hepsini fakirlere sadaka verirdi. Cüneyd onun karşısında tevekkülden söylemezdi. (Onun yanında, onda bulunan şeyden konuşmağa utanırdım) buyururdu.

Tesavvuf adamlarının çarşıda, pazarda, halk arasında dolaşmaları, tevekkülün az olduğuna alâmetdir. Evlerinde oturmaları, Allahü teâlâdan beklemeleri lâzımdır. Meşhûr yerde, tekkede oturmaları da, çarşıda oturmak gibidir ki, kalblerinin râhat etmesinin, şöhretlerinden ileri geldiği tehlikesi vardır. Fekat, şöhret hâtırlarına gelmezse, çalışan insan gibi, tevekkül etmiş olurlar.

Hulâsa, tevekkülün esâsı, insanlardan birşey beklememek, sebeblere güvenmemek, herşeyi, yalnız Allahü teâlâdan beklemektir. İbrâhim-i Havvâs buyuruyor ki, (Hızır aleyhisselâmı gördüm. Benimle arkadaşlık etmek istedi. Fekat, ben istemedim. Çünkü, kalbimin ona güvenerek, râhat etmesinden, tevekkülümün azalmasından korktum). Ahmed ibni Hanbel, bir işçi tutmuşdu. Talebesine, (İşçiye, gündeliğinden fazla birşey ver) dedi. İşçi, almadı. İşçi gidince, talebesine, (Arkasından gidip, o şeyi ver! Şimdi alır) dedi. Talebe, sebebini sordukda: (O zaman, birşey vereceğimizi kalbi umuyordu. Onun için almadı. Şimdi, giderken hiç ümmîdi kalmadığı için, alması, tevekkülüne zarar vermez) dedi.

Demek ki, çalışanların tevekkülü, sermayeye güvenmemektir. Bunun alâmeti de, sermaye elden giderse, kalbinin hiç sıkılmaması, rızktan ümmîdi kesilmemesidir. Çünkü, Allahü teâlâyâ güvenen bir kimse, hiç ummadığı yerden rızık göndereceği bilir. Eğer göndermezse, benim için böylesi hayrlı imiş der.

Böyle bir tevekkül elde edebilmek kolay değildir. Bir kimsenin bütün malı çalınır veyâ felâkete uğrayıp da, kalbinin hiç değişmemesi, herkesin yapacağı şey değildir. Böyle tevekkül eden, pek az bulunur ise de, yok değildir. Böyle tevekküle kavuşmak için, Allahü teâlânın fazl, rahmet ve ihsânının sonsuzluğuna ve kudretinin kemâl üzere büyük olduğuna, kalbin tâm inanması, yakîn hâsil etmesi lâzımdır. Birçok kimseye sermayesiz rızık gönderdiğini, birçok sermayenin de, felâkete sebep olduğunu düşünmelidir. Kendi sermayesinin elinden gitmesinin, hayrlı olduğunu bilmelidir. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki (Bir kimse geceyi, yarın yapacağı işleri düşünmekle geçirir. Hâlbuki o iş, bu kimsenin felâketine sebep olacaktır. Allahü teâlâ, bu kuluna acıyıp, o işi yapdırmaz. O ise, iş olmadığı için, üzülür. Bu işim neden olmuyor. Kim yapıyor. Bana kim düşmanlık ediyor diye arkadaşlarına kötü gözle bakmağa başlar. Hâlbuki, Allahü teâlâ, ona merhamet ederek felâketden korumuştur). Bunun için, Ömer «radiyallahü anh» (Yarın fakîr, muhtâc kalırsam hiç üzülmem. Zen-

gin olmağı da, hiç düşünmem, çünkü, hangisinin benim için, hayırlı olacağını bilmem) buyurdu.

İkinci olarak, bilmesi lâzım olan şey, fakirlikten korkmak, uğursuzluğa inanmak şeytândandır. Nitekim, sûre-i Bekarada (**Şeytân, muhtâc hâle düşeceği-nizi, size söz veriyor**) buyuruldu. Allahü teâlânın merhametine güvenmek, yüksek ma'rifettir. Ummadık yerlerden, düşünmedik sebeblerle, bol rızık gönderdiği her zaman görülmektedir. Fekat, gizli sebeblere de güvenmemeli, sebepleri yaratana sığınmalıdır. Tevekkül eden birisi, bir mescidde ibâdet ederdi. Mescidin imâmı, buna (Fakîrsin, bir iş tutsan iyi olur) dedi. Bu da, (Bir yehûdî komşum, hergün bana lâzım olan şeyleri gönderiyor) deyince, imâm: (Öyle ise, sen işini sağlama bağlamışsın, çalışmazsan zararı yok) dedi. Bu da, imâma: (Öyle ise, sen de, herkese imâm olmaktan vazgeç ki, yedûdînin sözünü, Allahü teâlânın sözünden üstün tutan, imâm olmağa lâyık değildir) dedi. Başka bir mescid imâmı da, cemâ'atden birine, (Nereden geçiniyorsun?) demiş, o da: (Dur! önce senin arkanda kıldığım nemâzı yeniden kılayım) dedi. Ya'nî, senin, Allahü teâlânın rızık göndereceğine inancın yok. Nemâzın kabûl olmaz, demek istedi. Böyle, tâm tevekkül eden, her zaman, hiç ummadık yerlerden rızıklanmış, sûre-i Hûd-da buyurulan (**Yer yüzündeki her cânlinin rızıkını, Allahü teâlâ, elbette gönderir**) sözüne imânı kuvvetlenmiştir. Huzeyfe-i Mer'âşî, İbrâhîm-i Edheme hizmet ederdi. Sebebini sorduklarında, "Mekkeye giderken çok acıkmışdık. Kûfeye gelince, açlıktan yürüyemez oldum. (Açlıktan kuvvetsizmi kaldın?) dedi. (Evet!) dedim. Hokka, kalem, kâğıd istedi. Bulup getirdim. Besmele ve (Her şeyde, her hâlde sana güvenilen Rabbim! Herşeyi veren sensin! Sana her ân hamd ve şükr ederim. Seni bir ân unutmam. Aç, susuz ve çıplak kaldım. İlk üçü, benim vazîfemdir. Elbette yaparım. Son üçünü sen söz verdin. Senden bekliyorum) yazıp, bana verdi ve (Dışarı git ve Allahü teâlâdan başka kimseden birşey umma ve ilk karşılaştığın adama bu kâğıdı ver!) dedi. Dışarı çıktım. İlk olarak, deve üstünde biri ile karşılaştım. Kâğıdı ona verdim. Okudu, ağlamağa başladı. (Bunu kim yazdı?) dedi. (Câmi'de birisi) dedim. Bana bir kese altın verdi. İçinde altmış dînar vardı. Bunun kim olduğunu sonradan, etrâfdakilere sordum. Nasrânîdir [ya'nî hıristiyândır] dediler. İbrâhîm-i Edheme bunları anlattım. (Keseye elini sürme. Sâhibi şimdi gelir) buyurdu. Az zaman sonra, nasrânî geldi. İbrâhîmin ayaklarına düşüp, öpdü. Müslimân oldu." Ebû Ya'kûb-i Basrî buyuruyor ki, "Mekke-i mükerremede on gün aç kaldım. Dayanamaz bir hâle geldim. Sokağa atılmış bir şalgam gördüm. Almak istedim. İçimden, sanki bir ses: On gün sabrettin de, şimdi çürümüş bir şalgamı mı yiyeceksin? dedi. Almadım. Mescid-i harâma girip oturdum. Biri gelip, önüme, yağda yeni kızarmış ekmek, şeker ve bâdem koydu ve (Denizde idim, fırtına çıktı. Kurtulursam, ilk gördüğüm fakîre, bunları vermeği adadım) dedi. Her birinden bir avuç aldım. Artanı, sana hediye yem olsun dedim. Demek ki; Allahü teâlâ, bana rızık göndermek için, denizde fırtına çıkardı. Bu kimseyi kurtarıp, adak ile bana gönderdi diyerek şükr etdim. Sokakta rızık aradığıma pişmân oldum." İmânı kuvvetlendirmek için, böyle nâdir olayları okumak lâzımdır.

Bekâr bir kimsenin imânı kuvvetli olur, hiç günâh işlememek için para kazanmaktan kaçınırsa, rızık sebepleri onun önüne gelir. Çocuk, ana rahminde iken, çalışmaktan âciz olduğu için, göbeğinden ona rızık gönderiyor. Dünyâyâ gelince, anasının göğsünden gönderiyor. Birşey yiyebileceği yaşa gelince, dişleri yaratıyor. Anası, babası ölür, yetim kalırsa, anasına babasına verdiği merhamet gibi, başkalarına da verip, herkesin kalbini, yetime karşı merhametle dolduruyor. Önce, ona yalnız anası acırdı. Kimsə bakmazdı. Anası ölünce, binlerce kişiyi, ona şefkatle bakdırıyor. Dahâ büyüyünce, çalışmak için kuvvet veriyor. Para kazanmak arzûsunu veriyor. Kendine karşı merhameti, şimdi içine yerleş-

diriyor. Bir kimse, bu arzûdan vazgeçip, takvâ yolunu tutar, kendini yetim hâline korsa, ona karşı kalpleri, yine şefkatle doldurur. Herkes, bu kimse Allah yolundadır. Herşeyin iyisini buna vermelidir der. Para kazanırken, kendine, yalnız kendi acırdı. Şimdi herkes acır. Fekat, takvâ yolundan ayrılır, nefsine uyar ve çalışmazsa, kalplerde ona karşı şefkat hâsil etmez. Böyle kimselerin, tevekkül ediyorum diye çalışmaması, tenbel oturması, hiç câiz değildir. Kendini düşünön kimşenin, çalışıp, ihtiyâclarını elde etmeği de düşünmesi lâzımdır. Demek ki, Allah yolunda olup, yetim gibi olana karşı, herkesin kalbinde şefkat, merhamet yatar. Bunun için, Allah yolunda çalışan kimsenin, açlıktan öldüğü görülmemiştir. Bir kimse, âlemlerin sâhibinin, herşeyi, ne büyük nizam ve kemâl üzere yarattığını görür, (Allahü teâlânın rızık vermediği, yer yüzünde bir mahlûk yoktur) âyet-i kerîmesini pek kolay görür. Âlemi çok güzel idâre edip, kimseyi aç bırakmadığını bilir. Açlıktan öldürdüğü pek az kimse varsa da, onlara hayırlı olduğu için öldürmüştür. Yoksa, çalışmadıkları için değil. Çünkü, çok mal kazanmış olanları da, ba'zan, malını alarak açlıktan öldürür. Hasen-i Basri, bu inceliği acı gördüğü için, (Basra ehâlisinin hepsi, benim çocuğum olsa ve bir buğday dânesi bir dinar olsa, hiç sıkıntı çekmem) buyurmuşdur. Vehab bin Verd diyor ki (Gök demir olsa, yer tunç kesilse, rızık için üzülürsem, kendimi müslimân bilmem). Allahü teâlâ rızıkı gökden göndermektedir.

[Bunu âyet-i kerîmeler ve hadis-i şerîfler açıkça haber veriyor. Bugün fen adamları, bu hakîkati anlamağa başlamışdır. Yağmurlu havalarda, şimşekler sebebi ile, havanın azot gazı, oksijen gazı ile kimyâca birleşerek, azot monoksid denilen, renksiz gaz hâsil oluyor. Bu gaz havada serbest hâlde kalmaz. Tekrâr oksijenle birleşerek azot dioksid hâline dönüşüyor. Turuncu renkli ve boğucu olan bu gaz da, havadaki nem [su buhârı] ile birleşerek, nitrik asid [ya'ni kezzab ismi ile satılan mâyı'] teşekkül ediyor. Yine şimşeklerin te'siri ile havadaki su buhârının parçalanmasından serbest hâle geçen hidrogen [müvellidül-mâ'] gazı da, havanın azotu ile birleşerek amonyak gazı hâsil oluyor ki, bu gaz, o esnâda hâsil olan nitrat asidi ile ve havada zâten mevcûd olan karbon dioksid gazı ile birleşerek amonium nitrat ve amonium karbonat tuzları meydana geliyor. Bu iki tuz, diğer bütün alkali ma'denlerin tuzları gibi, suda eridiğinden, yağmurla toprağa iner. Toprak, bu maddeleri kalsium nitrat hâline çevirerek, nebâtlara verir. Nebâtlar, bu tuzları albüminli maddelere [proteinlere] çevirir. Proteinler, bitkiden, ot yiyen hayvanlara ve insanlara geçer. İnsanlar, nebâtâtdan ve ot yiyen hayvanlardan alır. Bu maddeler insanların ve hayvânların hücrelerinin yapı taşıdır. Kuru proteinlerin içinde % 14 [yüzde ondört] azot gazı vardır. İşte, yağmur suları vâsıtası ile toprağa, her sene dörtüzmilyon tondan ziyâde hava azotunun gelerek gıdâ hâline döndüğü bugün hesâb edilmiştir. Denizlere gelen, elbette dahâ çokdur. Semâdan, bu sûretle rızık indiğini bugün fen yolu ile anlıyabiliyoruz. Dahâ nice şekillerde de inmektedir. Fen, ileride bu yollardan ba'zısını da belki anlayacaktır].

Allahü teâlâ, herkesin rızıkının gökden indirildiğini bildirmekte, kimsenin rızıkına dokunulamıyacağını anlatıyor. Cüneyd-i Bağdâdiye «kuddise sirruh» (Rızıkımızı arıyoruz) dediklerinde, (Nerde olduğunu biliyorsanız, orada arayınız!) buyurdu. (Allahü teâlâdan istiyoruz) dediklerinde, (Eğer, sizi unutmuş sanıyorsanız, hâtırlatınız!) buyurdu. (Tevekkül ediyoruz, bakalım ne gönderecek) dediklerinde, (İmtihân ederek, deneyerek tevekkül etmek, imânda şübhe bulunmasını gösterir) buyurdu. (O hâlde ne yapalım?) dediklerinde, (Emr etdiği için çalışmalı, rızık için üzülmemeli, tedbîrlerin arkasında koşmamalıdır) buyurdu. Rızık için, Allahü teâlânın verdiği söze güvenmelidir. Emrine uyarak çalışanı, rızıkına ulaştırır.

Evli olanların tevekkülü: Evli olanın, tevekkül etmek için, şehrlere uzak-

laşması doğru değildir. Çalışıp, sebeblere yapışması lâzımdır. Ya'nî, evli olanların tevekkülü, üçüncü mertebede olmak lâzımdır. Ya'nî, çalışmakla tevekkül etmelidir. Nitekim, Ebû Bekr-i Sıddîk «radıyallahü anh» çalışarak tevekkül etmişti. Çünkü, tevekkül iki kısımdır: Birisi açlığa sabr edip, bulduğunu yimekdir. İkincisi, açlık ve ölüm, başına yazılmış ise, kendisi için, bunun hayırlı olduğuna inanmaktır. Çoluğa, çocuğa bu iki tevekkülü emr etmek, kimseye câiz değildir. Hattâ, kendi sabr edemiyen kimsenin de, çalışmadan tevekkül etmesi câiz değildir. Eğer, coluk çocuk da sabr etmeğe râzı iseler, çalışmadan tevekkül câiz olur. Kısaca deriz ki, kendini, sıkıntıya sabr etmeğe zorlamak câiz ise de, coluk çocuğu zorlamak câiz değildir.

2 — Mevcûd parayı, malı muhâfaza etmekte tevekkül:

Burada da, kimsesi olmıyan bekârların tevekkülü ile bakacak kimsesi bulunanların tevekkülü başkadır.

Bakacak kimsesi olmıyanların, bir senelik ihtiyâcını, önceden depo etmesi, tevekkülü bozar. Çünkü, sebeblere güvenmiş olur. Doyacak kadar gıdâ ve giyinecek kadar elbise bulunduran bekâr kimse, tevekkül etmiş olur. Kırk günlük ihtiyâcı saklamakla tevekkül bozulmaz demişlerdir. Sehl bin Abdüllah-i Tüstürî buyuruyor ki, (Bekâr bir kimsenin, gıdâ maddelerini ne kadar zaman olursa olsun saklaması tevekkülü bozar). Tesavvuf büyüklerinden, Ebû Tâlib-i Mekki buyuruyor ki, (Sakladığına güvenmezse, kırk günden çok saklasa da, tevekkülü bozamaz). Bişr-i Hâfi, tesavvuf büyüklerindedir. Birgün, huzûruna bir müsâfir geldi. Talebesinden birine bir avuç gümüş verip, (İyi ve tatlı birşeyler alıp gel!) buyurdu. O zamana kadar, böyle çok şey aldıracağı görülmemişti. Müsâfir ile yidi. Müsâfir, artan yemekleri de alıp gitti. Talebesinin, bu hâle şaşdığını görünce: (Bu müsâfir, Feth-i Mûsulî idi. Mûsuldan, bize ders vermeğe geldi. Tevekkülü sağlam olana, gıdâ saklamanın zarar vermiyeceğini gösterdi). Demek ki, tevekkül, ilerisi için zihni yormamaktır. Bunun için de, ilerisi için yığmamalı, sakladığını da, elinde olmayıp, Allahü teâlânın ileride göndereceği gibi bilmeli, ya'nî buna güvenmemelidir.

Evli olanların tevekkülü : Coluk çocuk sâhiblerinin bir senelik mal saklaması, tevekkülü bozamaz. Bir seneden fazlası bozar. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem», evdekiler için, onların kalbleri dayanıksız olduğu için, bir senelik eşyâ bulundururdu. Kendisi için ise, bir günlük saklamazdı. Saklasaydı, tevekkülüne ziyân vermezdi. Çünkü, olup olmaması müsâvî idi. Fekat, ümmetine ders vermek için, böyle yapardı. Eshâb-ı kirâmdan «aleyhimürrıdvân» biri vefât etdikde, cebinden iki altın çıkmışdı. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem», (Bu iki azâb alâmetidir) buyurdu. Bu azâb, Cennetde yüksek dereceye yetişememek acısı olsa gerekdir. Nitekim, başka biri vefât edince, (Kiyâmetde bunun yüzü, ayın ondördü gibi parlar. Eğer, yazlık elbisesini kışdan ve kışlığı yazdan hâzırlamasaydı, güneş gibi parlardı), buyurdu. Bir kerre de (Size en az verilen şey, yakîn ve sabrdır) buyurdu. Ya'nî, elbiseyi, bir yıl önce hâzırlamak, yakîn az olmasındandır. Fekat, bütün büyükler, söz birliği ile buyuruyor ki, su kabları, su te'sisâtı, sofrâ takımı, dikiş, temizlik vâsıtaları, ya'nî bir evde her zaman lâzım olan şeyleri saklamak câizdir ve lâzımdır ve tevekkülü bozamaz. Çünkü, Allahü teâlâ, bu dünyâyı öyle yaratmışdır ki, gıdâ ve giyim eşyâsı her sene, taze olarak husûle gelmektedir. Allahü teâlânın âdetine uymamak câiz değildir. Fekat ev eşyâsı, her lâzım olduğu zaman ele geçmiyebilir.

FASL : Bir kimse, gıdâsını ve elbisesini saklamayınca, kalbi râhat etmez, başkalarının getirmesini beklerse, böyle kimsenin saklaması, dahâ iyidir. Hattâ tarlası, tezgâhı, herhangi bir geliri olmayınca düşüncesiz, sıkıntısız ibâdet,

zıkr yapamıyan kimsenin, bir gelir edinmesi dahâ iyidir. Çünkü, asl maksad, kalbin râhat, üzüntüsüz, Allahü teâlâyı düşünmesidir. Ba'zılarını, mal meşgûl eder. Malının hesâbını yapmaktan, râhat ibâdet edemez. Malı olmayınca düşüncesi, sıkıntısı kalmaz. Böyle kimselerin malı olmaması hayrlıdır. Ba'zıları da, geçinecek kadar malı olunca râhat eder. Bunların, geçinecek kadar gelir edinmesi dahâ iyidir. Fekat, geçinecek kadar mal ile râhat etmeyip, dahâ çoğu poşinde koşan, süs, keyf ve zevklerini düşünen kalbler, müslimânlığa bağlı olan kalblerden değildir. Bunları hesâba katmıyoruz.

3 — Zararlardan sakınmakta tevekkül :

İnsanı zarardan koruyan sebebler arasında da, te'siri kat'i olan veya te'siri ihtimâli çok olan sebebleri bırakmak, tevekkülün şartı değildir. Hırsız girmesin diye, evin kapısını kapamak, kilidlemek, tevekkülü bozmaz. Tehlûkeli yerde tabanca taşımak, düşmandan sakınmak da, tevekküle zararlı değildir. Üşumemek için fazla giyinmek de, tevekkülü bozmaz. Fekat, vücûdün ısınması için fazla kalori hâsıl olmak için, çok yimekle kışın ısınmak gibi ince düşünmek, böyle sebeblere baş vurmak, tevekkülü bozar. [Hasta olmamak için, sağlam insanı ateşle] dağlamak ve efsûn yapmak da böyledir. [Doktorun hastayı dağlaması câizdir]. Tevekkül etmek için, te'siri kat'i olan ve herkesce bilinen sebebleri bırakmak lâzım değildir. Birgün, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» efendimizin yanına bir köylü geldi. (Deveni ne yaptın?) buyurdu. (Allaha tevekkül edip, kendi hâline bıraktım) deyince, (Bağla ve sonra tevekkül et!) buyurdu.

Bir insandan gelen zararı önlemeyip buna sabr etmek, tevekküldür ve iyidir. Nitekim, sûre-i Ahzâbda (Kâfirlerin ve münâfıkların zararlarına, işkencelerine karşılıkta bulunma! Ben onların cezâsını veririm. Onlardan korunmak, kurtulmak için Allahü teâlâyâ tevekkül et!) buyurdu. Sûre-i İbrâhimde (Yapdıkları işkencelere sabr ederiz. Tevekkül ediciler, yalnız Allahü teâlâyâ tevekkül etmelidir) buyuruyor.

Akreb, yılan, yırtıcı hayvânların zarar vermesini önlemek lâzımdır. Tevekkülü bozmaz. [Mikropların hastalık yapmasına sabr etmemeli, bunları her sûretle men' etmelidir. Mikroplu hastalığa yakalanınca, antiseptik ilâcları, antibiyotikleri, (penicilin ve benzerleri) kullanmalıdır].

Düşmandan sakınmak için silâh taşıyan bir kimse, kuvvetine ve silâhına güvenmezse, tevekkül etmiş olur. Kapıyı kilidlemelidir. Fekat kilide güvenmemelidir. Nitekim, hırsızlar, çok kilidleri kırmışdır. Tevekkül edenin alâmeti şudur ki, evine gelip, eşyânın çalındığını görünce üzülmez. Allahü teâlâ, böyle takdir etmiş deyip, kazâyâ râzı olur. Kapıya kilid takarken (Yâ Rabbî! Bu kilidi, senin kazânı değiştirmek için değil, senin emrine, âdetine uymak için takıyorum. Yâ Rabbî! Eğer malıma, birini musallat edersen, senin takdîrine râzıyım! Bu malı, benim içinmi yaratdın, yoksa başkası için yaratıp, bende emânet olarak bıraktın bilemem) diye kalbinden geçirmelidir. Bir kimse, kapısını kilidleyip gider ve gelince, eşyâsının çalınmış olduğunu görüp de üzülürse, tevekkül sâhibi olmadığını anlamalıdır. Fekat, bağırp çağırmas, ortalığı gürültüye boğmazsa, hiç olmazsa, sabr etmek derecesini kazanır. Eğer şikâyet eder, hırsızı araştırırsa sabr derecesinden de düşer. Tevekkül sâhibi olmadığını, sabr edici olmadığını anlayıp da, kendini beğenmekten vaz geçerse, bu da, hırsızın sebep olduğu fâide ve kazancıdır.

Sûâl — Bu eşyâyâ muhtâc olmasaydı, kapıyı kilidlemez, bunları saklamazdı. İnsan, ihtiyâcını gidermek için sakladığı şey çalınca üzülmemesi elinde midir?

Cevâb — Allahü teâlâ, bu eşyâyı kendisine verince, bunların gelmesini, kendi için hayrlı bilmelidir. Allahü teâlânın verdiği herşeyde, bir hayr vardır de-

melidir. Bunun gibi eşyâsının gitmesini de, kendi için hayrlı bilmesi lâzımdır. Allahü teâlânın, vermesi gibi, alması da hayrlıdır. Verdiği zaman, eşyânın bulunması hayrlı olduğu gibi, aldığı zaman da, eşyânın bulunmaması hayrlıdır demelidir. Hayrlı olan şeylere sevinmek lâzımdır. İnsanlar, kendilerine hangi şeyin hayrlı, fâideli olacağını iyi bilemez. Allahü teâlâ, dahâ iyi bilir. Meselâ, bir hastanın babası, mütehassıs tabib ise, babası buna etli, tatlı verince sevinip, iyi olmasaydım, bana bunları vermezdi der. Babası, etli, tatlı gibi yemekleri vermezse, yine sevinir. Hastalığımı tedâvi etmek için bunları vermiyor der. Allahü teâlânın da, vermesine ve vermemesine böyle imân olmadıkça, tevekkül sağlam olamaz.

Tevekkül eden, malı korumakda, altı edebi gözetmelidir :

1) Kapıyı kilidlemeli. Fekat başka tedbîrler almağa uğraşmamalı. Odaları, pencereleri kilidlememeli, komşulara nöbet bekletmemeli. İş yerlerine bekci kapıcı tutmak, tevekkülü bozamaz. Mâlik bin Dinâr, kapısını ip ile bağlardı. Hayvan girmeyeceğini bilsem, bunu da, bağlamam buyururdu.

2) Kıymetli eşyâyı, hırsız çeken şeyleri evde bulundurmamalı. Bir din kardeşinin, hırsızlık günâhını işlemesine sebep olmamalıdır. Mugayre, Mâlik bin Dinârâ zekât gönderdi. Alıp tekrâr geri gönderdi. Şeytân, hırsız çalar diye kalbime vesvese getirdi. Vesvese etmeği ve bir müslimânın hırsızlık etmesine sebep olmağı istemem dedi. Ebû Süleymân-i Dârânî, bunu işitince, bu parayı geri çevirmesi, sôfilerin kalblerinin za'if olmasındandır. O, zâhiddir, kalbinde dünyânın yeri yokdur. Hırsız çalarsa, ona ne zararı olur buyurdu ki, Ebû Süleymânın bu sözü, görüşünün keskin olduğunu göstermektedir.

3) Evden çıkarken, şöyle niyyet etmelidir ki, eğer, eşyâmı hırsız çalarsa, onun olsun, ona halâl olsun! Hırsız belki fakîrdir. Bu eşyâ ile, bir hâcetini giderir. Eğer zengin ise, bu eşyâ ile gözü doyar da, başkasının malını çalmaz. Benim eşyâm, bir din kardeşimin cânının yanmasına mâni' olur. Böyle niyyet etmekle, hem hırsıza, hem de bütün müslimânlara şefkat etmiş olur. Zâten müslimânlık da, mahlûklara şefkat etmekden ibâretdir. Böyle niyyet etmekle, Allahü teâlânın kazâ ve kaderi değişmez, Fekat, eşyâ çalınsa da, çalınmasa da, kendisine, bir lirası için, yediyüz lira sadaka vermiş gibi sevâb hâsıl olur. Bu niyyet, şuna benzer ki, bir hadis-i şerifde buyuruldu ki, **(Bir kimse, âilesi ile buluştuğunda, azl eylemez ise, ya'nî çocuk olmasına mâni' olmazsa, çocuk olsa da olmasa da, bu kimseye, şehid oluncuya kadar cihâd eden bir yeğit sevâbı verilir).** Çünkü, bu kimse, elinden gelebilene yapışdı. Eğer çocuk cansız olarak dünyâyâ gelseydi, bu kimseye, işinin sevâbı hâsıl olurdu.

4) Eşyâ çalınırca üzülmemeli, malın gitmesinin, kendisi için hayrlı olduğunu bilmelidir. Eğer halâl ederse, malını aramamalı, geri verirlerse, almamalıdır. Fekat, geri alırsa, kendi mülküdür. Niyyet etmekle mülkünden çıkmaz. Yalnız tevekkülü tâm yapmak için, geri alınmaz. Abdüllah ibni Ömerin «radiyallahü anhümâ» devesi çalındı. Çok aradı, bulamadı. Alana halâl olsun dedi. Mescide girip nemâz kıldı. Biri gelip, deven şuradadır dedi. Na'linlarını giyip oraya giderken, geri döndü ve halâl etmişdim, artık almam dedi. Büyüklerden biri, kardeşini rüyâda gördü. Cennetde idi. Fekat, üzüntülü idi. Sebebini sordukda: Kıyâmete kadar, böyle üzüleceğim. Çünkü, Cennetdeki yüksek derecemi gösterdiler. Böyle güzel derece yokdu. Oraya gitmek istedim. Bunu oraya bırakmayınız! Orası, Allah için bırakanlarındır diye bir ses işitdim. Allah için bırakmak nasıl olur dedim. Sen, birgün, bu malım Allah için halâl olsun demişdin, sonra sözünde durmamışsın. Sen sözünde temâm dursaydın, burası da temâmen senin olacakdı dediler, dedi. Birisi Mekke şehrinde uyumuşdu. Uyanınca, para cüzdanını görmedi. Büyüklerden biri orada idi. Paramı sen aldın dedi. Bu zât, para sâhibini evine götürüp, paran ne kadardı dedi. Söylediği kadar altını kendisine verdi. Sokağa çı-

kinca, bir arkadaşının cantayı, şaka olarak almış olduğunu anladı. Geri dönüp, altınları geri verdi ise de, sâhibi almadı. Bu altınları verirken, Allah rızâsı için, şadaka niyyeti ile vermişdim dâdi. Hepsini fakirlere dağıtmasını söyledi. Bunun gibi, eskiden meselâ, bir fakire ekmeğe götürselerdi ve fakiri bulamasalardı, bu ekmeği, eve geri getirmezler, başka bir fakire verirlerdi.

5) Zâlime ve hırsıza bed düâ etmemelidir. Bunlara fenâ düâ edince, hem tevekkülü bozulur, hem de zühd bozulur. Çünkü, elinden birşey gidince üzülen kimse, zâhid olamaz. Rebî' bin Haysem bin birkaç bin dirhem değerinde, kıymetli bir atını çaldılar. (Çalınırken gördüm) dedi. (Göre göre, niçin ses çıkarmadın), dediklerinde, (Ondan dahâ çok sevdiğim ile berâberdim. Ondan ayrılamadım) dedi. Sonradan anladılar ki, nemâzda imiş. Hırsıza bed düâ etdiler. (Bed dua etmeyiniz! Atımı ona halâl etdim) dedi. Zâlimin biri, büyüklerden birine zulm ederdi. Buna bed düâ et dediklerinde, o, bana değil, kendine düşmanlık etmektedir. Kendine yaptığı bu zarar ona yetişir. Ayrıca bir zarar ilâve edemem buyurdu. Hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, **(İnsan, kendine zulm edene bed düâ eder. Böylece, hakkını, dünyâda almış olur. Belki, zâlimin hakkı da, kendine geçmiş olur).**

6) Hırsıza acımalı, günâh işleyip azâba düşeceğine şefkat etmelidir. Kendinin zâlim olmayıp, mazlûm olduğuna şükr etmelidir. Dininde noksân olacağına, malında noksanlık olduğuna sevinmelidir. Bir kimse, din kardeşinin günâh işlediğine üzülmese, müslimânlara nasihat ve şefkat etmemiş olur. Bişr-i Hâfinin eşyâsını çaldılar. Ağlamağa başladı. Fudayl bin İyâd, (Mal için ağlanır mı?) dedikde, (Mal için değil, hırsızın günâh işlediğini, kıyâmetde, bunun azâbını çekeceğini düşünüp ağlıyorum) dedi.

4 — Hastanın tedâvi olmasında ve ilâc kullanmasında tevekkül:

İlâc üç dürlüdür: Birinci kısım ilâcların te'siri, fâidesi kat'îdir, meydandadır. Ekmeğin açlığı, suyun susuzluğu gidermesi böyledir. [Kinin bileşiklerinin sıtma-ya, salicylatların romatizmaya, aşı ve serumların, antibiyotiklerin ve sülfamidlerin de bakterilere karşı te'siri böyledir]. Yangını su ile söndürmek de böyledir. Te'siri muhakkak olan bu gibi ilâcları kullanmamak tevekkül değil, ahmaklıktır ve harâmıdır.

İkinci kısım ilâcların te'siri kat'î olmadığı gibi, zan ile de değildir. Fâide ihtimâli vardır. Efsûn ya'nî, fen yolu ile tecrîbe edilmemiş maddeler ve Kur'ân-ı kerîmden olmayan, ma'nâsız yazılar kullanmak ve ateşle dağlamak ve fal bakarak, uğurlu sanarak kullanılan şeyler böyledir. Tevekkül etmek için, bunları kullanmamak lâzımdır. Hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, bunları kullanmak, sebeblere fazla düşkün olmak alâmetidir. Bu üçünden, fâide ihtimâli çok olan [sağlam insanı] dağlamaktır. Te'siri hiç olmıyan da uğurlu sanarak kullanılandır.

Üçüncü kısım ilâclar, birinci ve ikinci kısım arasında olanlardır. Bunların fâideleri kat'î değilse de, fazla zan olunur. Damardan kan alma, deriden hacâmat yapmak, müşhil almak, te'sirleri şübheli olan [piyasada mevcûd yüzlerce] ilâcı kullanmak böyledir. Bunları kullanmamak, harâm değildir. Fekat, tevekkülün şartı da değildir. Çok kimseler için, bunları kullanmak dahâ iyidir. Ba'zan da, kullanmamak dahâ iyi olur. Tevekkül etmek için, bunları terk etmek lâzım değildir. Çünkü Peygamber efendimiz «sallallahü aleyhi ve sellem», **(Ey Allahın kulları! İlâc kullanın!)** buyurdu. Bir kerre de **(Her hastalığın ilâcı vardır. Yalnız ölüme çâre yoktur)** buyurdu. İlâc, kazâ ve kaderi değiştirir mi dediklerinde, **(Kazâ ve kader, insana ilâcı kullandırır)** buyurdu. Bir hadîs-i şerîfde, **(Bütün Meleklerden işitdim ki, ümmetine söyle, hacâmat yaptırırsınlar. Ya'nî kan aldırırsınlar dediler)** buyurdu. Bir hadîs-i şerîfde, **(Arabî ayın onyedinci veyâ ondokuzuncu veyâ yirmibirinci günleri hacâmat olunuz ki, kan artarsa, [ya'nî tansiyon yükselirse], ölüme sebep olur)** buyurdu. Bir hadîs-i şerîfde, **(Allahü teâlânın ölüme sebep yaptığı hastalıklardan birisi, kanın artmasıdır)** buyurdu. Tansiyon artınca kan al-

dırmak ve tansiyon düşürücü ilâc almak ve mikrop hastalıklarında, antibiyotikler ve sülfamidler ve başka antiseptikler kullanmak ve dezenfekte ya'nî mikrop imhâsı yapmak ile, elbisedeki, yatakdaki akrebi, yılanı öldürmek ve yangını söndürmek arasında bir fark yoktur. Çünkü, hepsi insanı öldüren şeydir. Tevekkül için, bunları terk etmek lâzım değildir. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem», Sa'd bin Mu'âz «radiyallahü anh» için, fâsd ya'nî damardan kan aldırmasını emr buyurmuşdu. Hazret-i Alinin «radiyallahü anh» mubârek gözü ağrıdığı zaman da, tâze hurma yimemesini, pancar yaprağı, yoğurt ve pişmiş arpa yimesini söyledi. Suheyb-i Rûminin «radiyallahü anh» gözü ağrıyordu. Bunu hurma yirken görüp, **(Gözün ağrıdığı hâlde hurma yiyorsun)** buyurdu, ağrı olmıyan tarafda çiğniyorum demiş ve Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem», bu cevâba gülmüş idi. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem», her gece sürme sürerdi. Her ay hacâmat olurdu. Her sene ilâc içerdi. Vahy geldiği zaman, mubârek başı ağrırdı. Mubârek başına kına bağlardı. Bir yeri yara olsa, oraya kına kordu. Birşey bulunmadığı zaman, temiz toprak tozu ekerdi. Dahâ nice ilâc kullanmıştır. **(Tıbbınnebi)** isimindeki kitâblarda, bunlar yazılıdır. [Bu kitâblardan birini imâm-ı Celâleddin-i Süyûtî yazmıştır. **(Mevâhib-ı ledünniyye)** ikinci cildinde de, oldukça geniş yazılıdır].

Mûsâ «aleyhisselâm» hastalanmışdı. İlâcını söylediler. İlâc istemem, Allahü teâlâ şifâsını verir dedi. Hastalık uzadı ve ağırlaşdı. Bu hastalığın ilâcı meşhûr dur ve tecrîbe edilmiştir, az zamanda iyi olursunuz dediler. Hayır, ilâc istemem dedi ve hastalık arttı. O zaman vahy gelip **(ilâc kullanmazsan, şifâ ihsân etmem)** buyurulunca, ilâcı içti ve iyi oldu. Fekat kalbine birşey geldi. Vahy gelip, Allahü teâlâ buyurdu ki, **(Sen tevekkül etmek için benim âdetimi, hikmetimi değiştirmek istiyorsun. İlâclara, fâideli te'sirleri kim verdi? Elbette ben yaratıyorum)** buyurdu.

Peygamberlerden biri «aleyhimüsselâm» za'iflikden şikâyet etmişti. Vahy gelip **(Et ye ve süt iç!)** buyuruldu. Bir zamanın mü'minleri, çocuklarının çirkin olduğundan Peygamberlerine şikâyet etmişti. Vahy gelip **(Ümmetine söyle, çocuğu olacak kadınlar, ayva yisin!)** buyuruldu. Hâmîle iken ayva, çocuk olunca hurma yirlerdi.

Bütün bu misâllerden anlaşılıyor ki, Allahü teâlâ, ilâcları, şifâ için sebep yapmıştır. Ekmek ile suyu doyurmağa sebep yaptığı gibi, ilâcları da, hastalıkları gidermeğe sebep yapmıştır. Bütün sebepleri yaratan, bunlara te'sir kuvveti veren, Allahü teâlâdır. Hadis-i şerîfde buyuruldu ki, **(Mûsâ «aleyhisselâm», Yâ Rabbi! Hastalığı yapan kimdir, hastalığı iyi eden kimdir, dedi. Cenâb-ı Hak, her ikisini de yapan benim, buyurdu. O hâlde, tabîbe ne lüzûm var deyince onlar, şifâ için yarattığım sebepleri bilir ve kullarıma verir. Ben de onlara, bu yoldan rızık ve sevâb veririm, buyurdu).**

Görülüyor ki, tabîbe gitmeli, ilâc kullanmalıdır. Fekat, doktora ve ilâca güvenmemeli, şifâyı Allahü teâlâdan istemelidir. İlâc içip de iyi olmıyan, ameliyyât masalarında kalıp can veren az değildir.

FASL — Ateşle dağlamak, ba'zı yerlerde âdet hâlini almıştır. Hâlbuki, dağlamak, tevekkülü bozar. Hattâ şer'at, bunu men' etmiştir. Çünkü, tehlikeli yaralara sebep olabilir. Fâidesi de kat'î değildir. Dağlamanın fâidesi, başka ilâclarla da, te'mîn olunabilir. Imrân bin Hasîn «radiyallahü anh» hastalandı. Dağlama yap dediler, yapmadı. Yalvardılar, dağladı ve iyi oldu. Sonra buyurdu ki, önce nûr görüyordum. Sesler duyuyordum. Melekler bana selâm veriyordu. Dağladıktan sonra, bunlar olmadı. Çok tevbe ve istigfâr etdi. Cenâb-ı Hakkın, bunları tekrâr kendine ihsân eylediğini, Mutrif bin Abdüllaha söylemişti.

FASL — Ba'zan, ilâc kullanmamak dahâ sevâb olur ve bu, Peygamber «sal-

«Allahü aleyhi ve sellem» efendimize uymamak olmaz. Büyüklerimizden çoğu ilâc kullanmadı.

Süâl — İlâc kullanmamak kemâl olsaydı, Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» ilâc kullanmazdı. Hâlbuki kullanmıştır.

Cevâb — İlâc kullanmamak için altı sebep vardır:

1) Bir kimse, kalbi uyanık, keşf sâhibi olur. Ecelinin geldiğini anlar. İlâc kullanmaz. Nitekim doktorlar da, çabuk öleceği belli hastaya, ilâc ve perhiz vermiyor. Halife-i müslimin, Ebû Bekr «radiyallahü anh» hasta olunca, (Tabib getirilim) dediler. (Tabib beni gördü ve ben, irâde ettiğimi yapacağım dedi) buyurdu.

2) Hasta âhîret korkusu içindedir. İlâc düşünmez ve istemez. Ebüdderda «radiyallahü anh» hasta olunca inledi. Sebebini sorduklarında, günâhlarını düşünüp, inliyorum buyurdu. Birşey istiyor musun dediler. Allahü teâlânın rahmetini istiyorum buyurdu. Tabib çağıralım mı dediler. Beni tabib hasta yaptı buyurdu. Ebû Zer-i Gifârînin «radiyallahü anh» gözü ağrıyordu. İlâc yapmaz mısınız dediklerinde, ondan dahâ mühim işim var buyurdu. Bunların hâli, birini i'dâm etmeğe götürürlerken buna, yolda, yiyecek birşey ister misin diye sormağa benzer ki, aç olsa bile yemek acabâ hâtırına gelir mi? Sehl bin Abdüllah-i Tüstürîye, gidân nedir dediler. Hayy ve kayyûm olanın zikridir dedi. Sana, kuvvetini nerden alıyorsun diyoruz, dediler. İlminden dedi. Gidân nedir dediler. Fikr ve zikridir dedi. Vücûdü besliyen gıdâ maddesini soruyoruz dediler. Vücûdü düşünmeyip, rızkı göndereni düşünmekdir dedi.

3) Sebebi bilinmeyen müzmin bir hastalık olup, hasta, teselli ilâcılarını kullanmak istemez. Tıp bilgisi olmıyanlar, birçok ilâcları böyle sanır.

4) Ba'zısı da, hastalığın sevâbından mahrûm kalmamak için, iyi olmak istememiş, sabr etmek sevâbına da kavuşmak istemiş, ilâc kullanmamıştır. Hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, (Şübhe edilen altını, ateşle mu'âyene ettikleri gibi, Allahü teâlâ, insanları derdle, belâ ile imtihan eder. Ba'zısı, belâ ateşinden hâlis olarak çıkar. Ba'zısı da, bozuk olarak çıkar). Sehl bin Abdüllah-i Tüstürî, hastalara ilâc verir. Kendisi ise kullanmazdı. Hastalığa sabr ederek, oturarak kılınan nemâz, sağlam olanın, ayakda kıldığı nemâzdan dahâ kıymetlidir derdi.

5) Günâhı çokdur. Hastalık çekmekle günâhlarının afv edilmesini ister. Hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, (Sıtma hastalığı, insanın günâhlarının hepsini temizler. Dolu dânesinde toz olmadığı gibi, sıtmanın günâhı kalmaz). İsa «aleyhisselâm» buyurdu ki, (Hasta olup, musîbete, felâkete uğrayıp da, günâhları afv olacağı için sevinmiyen kimse, âlim değildir). Mûsâ «aleyhisselâm», bir hastayı görüp: (Yâ Rabbî! Bu kuluna merhamet et!) dedikde, Allahü teâlâ: (Rahmetime kavuşması için, gönderdiğim sebepler içerisinde bulunan bir kuluma, nasıl rahmet edeyim. Çünkü, onun günâhlarını, bu hastalıkla afv edeceğim. Cennetdeki derecesini, bununla artıracam) buyurdu.

6) Sihatın hep yerinde olması, Allahü teâlâyı unutmağa, Ona isyân etmeğe, harâm işlemeğe sebep olacağını düşünüp, hasta kalmağı ister. Allahü teâlâ, acıdığı kullarını derd ile, hastalık ile, gafletten uyandırır. Nitekim, bir hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, (Mü'minlerde, üç şeyden biri bulunur: Killet ya'nî fakirlik, illet ya'nî hastalık, zillet, ya'nî i'tibârsızlık) ve buyurdu ki, (Allahü teâlâ buyurdu ki: Hastalık benim kemendim, tuzagımdır ve fakirlik zindânımdır. Buralara sevdiğilerimi sokarım). Sihat, günâh işlemeğe sebep olur. Âfiyet hastalıkta olur. Alî «radiyallahü anh», bir kalabalığı eğlence içinde görüp sordukda, bugün bayramımızdır dediler. Günâh işlemediğimiz günler de, bizim bayramımızdır buyurdu. Büyüklerden biri, rast geldiği birine, nasılsın dedikde, âfiyetdeyim dedi. O da, âfiyetde olduğun, günâh işlemediğin gündür. Günâh işlemekten dahâ tehlikeli hastalık

yokdur buyurdu. Fir'avnın, herkesin kendine tapınmasını istemesine sebep, dört-yüz sene yaşamışdı. Bir kerre başı ağrımamış, ateşi olmamışdı. Bir kerre başı ağrısaydı, o saygısızlık hâtırına gelmezdi. Bir kimse, hasta olup tevbe etmezse, Azrâil «aleyhisselâm» der ki, ey gâfil! Sana kaç def'a haberci gönderdim. Aklını başına toplamadın. Büyükler buyurur ki, mü'mine kırk gün içinde, her hâlde üzüntü veyâ hastalık veyâ korku yâhud malına ziyân gelir. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», bir hanımı nikâh ile alacaktı. Bu kadın hiç hasta olmamışdır diye medh etdiler. Almakdan vaz geçdi. Birgün baş ağrısını söylüyordu. Bir köylü: Baş ağrısı nasıl olur? Benim başım hiç ağrımadı deyince, **(Benden uzak ol! Cehennemlik görmek istiyen, buna baksın)** buyurdu. Âişe «radiyallahü anhâ», şehidlerin derecesine yükselen olur mu? deyince: **(Hergün yirmi kerre ölümü düşünen kimse, şehidlerin derecesini bulur)** buyurmuşdu. Şübhesiz, hastalar, ölü-mü çok hâtırlar. İşte, bu altı sebebdan dolayı, ba'zıları ilâc kullanmamışdır.

Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», bu sebeblere muhtâc olmadığı için ilâc kullanırdı.

(Dürr-ül-muhtâr) da ve bunu açıklıyan **(İbni Âbidin)** de **(Sular)** kısmı sonun-da buyuruyor ki:

Harâm olan şeylerin ilâc olarak içilmesi, bunun hastaya iyi geleceği bilinirse ve halâl olan ilâc bulunmazsa, câiz olur. **(Buhârî)** deki hadîs-i şerîfde **(Allahü teâlâ, harâm olan şeylerde, size şifâ yaratmamışdır)** buyurulmuşdur. Bunun ma'nâ-sı (Şifâsı olduğu tecrîbe edilen harâm maddeler, ilâc için halâl olur) demektir. Nitekim, susuzluktan ölecek kimseye, ölümden kurtaracak kadar şerâb içmek halâl olur. Harâm olan şeyde, şifâ bulunması, mütehassıs olan müslimân bir dok-torun söylemesi ile anlaşılır. Yalnız, domuz eti ve yağı, şifâsı bulunsa da, ilâc olarak da kullanılmaz].

(Tatârhâniyye) de diyor ki, (Başka çâre olmayınca, ölümden kurtulmak için amelîyyât olmak câizdir).

Son söz olarak deriz ki, hastalık sebeplerinden kaçınmak, tevekküle mâni' değildir. Halîfe Ömer «radiyallahü anh», Şâma gidiyordu. Şâmda tâ'ûn [ya'nî ve-bâ hastalığı] olduğu işitildi. Yanında bulunanların ba'zısı, Şâma girmiyelim dedi. Bir kısmı da, Allahü teâlânın kaderinden kaçmıyalım dedi. Halîfe de, Allahü teâlânın kaderinden, yine Onun kaderine kaçalım, şehre girmiyelim. Birinizin bir çayırı ile, bir çıplak kayalığı olsa, sürüsünü hangisine gönderirse, Allahü teâlânın takdîri ile göndermiş olur buyurdu. Abdürrahman bin Avfı «radiyallahü anh» çağırıp, sen ne dersin? buyurdukda, Resûlullahdan «sallallahü aleyhi ve sellem» işitdim **(Vebâ olan yere girmeyiniz ve vebâ olan bir yerden, başka yerlere gitmeyiniz, oradan kaçmayınız!)** buyurmuşdu, dedi. Halîfe de, elhamdü-lillah, benim sö-züm, hadîs-i şerîfe uygun oldu diyip, Şâma girmediler. Vebâ bulunan yerden dışarı çıkmanın yasak edilmesine sebep, sağlam olanlar çıkınca, hastalara baka-cak kimse kalmaz, helâk olurlar. Vebâlı yerde, kirli hava [ya'nî mikroplu hava, vebâ basilleri], herkesin içine yerleşince, kaçanlar, hastalıktan kurtulamaz [ve hastalığı başka yerlere götürmüş, bulaştırmış olurlar]. Hadîs-i şerîflerde buyuru-luyor ki, **(Vebâ hastalığı bulunan yerden kaçmak, muhârebede kâfir karşısından kaçmak gibi, büyük günâhdır)**. [Muhyiddîn-i Arabî «kuddise sirruh» **(Fütûhât-ül-mekkiyye)** kitâbında **(Kazâ, belâ)** bahsinde (Belâlardan. tehlikelerden, gücünüz yetdiği kadar sakınınız. Çünkü, tâkat getirilemeyen, dayanılamıyan şeylerden uzaklaşmak, Peygamberlerin âdetidir) buyurmaktadır].

(Redd-ül-muhtâr) beşinci cild sonunda ve **(Bizâziyye)** fetvâsında diyor ki, (Kapalı yerde iken zelzele olursa, oradan açık bir yere kaçmak müstehabdır).

FASL — Tevekkül etmek için, hastalığını herkese bildirmemek lâzımdır. Bil-dirmek ve şikâyet etmek mekrûhdur. Yalnız fâidesi olacaklara, [meselâ doktora söylemek] veyâ aczini, zevallılığını bildirmek için söylemek mekrûh olmaz ve te-

vekkülü bozmaz. Nitekim Ali «radıyallahü anh» hastalanmışdı. Nasılsın, iyi misin dediklerinde, hayır dedi. Şaşıp birbirlerine bakışdılar. (Allahü teâlâyâ aczimi gösteriyorum) buyurdu. Bu söz onun hâline lâyük idi. O cesâret ve kuvveti, yeğitliği ile, aczini biliyordu ve (Yâ Rabbi! Bana sabr ihsân et!) derdi.

Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, (Allahü teâlâdan **âfiyet isteviniz. Belâ istemeyiniz!**). Hastalığı herkese söyleyip, hâlınden şikâyet etmek harâmdir. Şikâyet niyyeti ile değilse harâm olmaz. Fekat, söylememek iyidir. Çünkü, çok söyleyerek, şikâyet şeklini alabilir.

Tarikat-i alıyye-i Nakşibendiyye büyüklerinden, mürşid-i kâmil Muhammed Bâkibillah hazretleri buyuruyor ki, (Tevekkül, sebeblere yapışmayıp, tenbel oturmak değildir. Çünkü, böyle olmak, Allahü teâlâyâ karşı edebsizlik olur. Müslimânın, meşrû' olan bir sebebe yapışması lâzımdır. Sebebe yapışdıktan, çalışmaya başladıktan sonra tevekkül edilir. Ya'nî istenilen şey, bunun hâsıl olmasına sebep olan şeyden beklenilmez. Çünkü, Allahü teâlâ sebebi, istenilen şeye kavuşdurmak için, bir kapı gibi yaratmışdır. Birşeyin hâsıl olmasına sebep olan işi yapmayıp da, sebebsiz olarak gelmesini beklemek, kapıyı kapayıp pencereden atılmasını istemeğe benzer ki, edebsizlik olur. Allahü teâlâ, ihtiyâclarımıza kavuşmamız için kapıyı yaratmış ve açık bırakmışdır. Onu kapamamız doğru değildir. Bizim vazîfemiz kapıya gidip beklemektir. Sonrasını O bilir. Çok zaman kapıdan gönderir. Dilediği zemân da pencereden atarak verir). Bâkî-billah hazretlerinin bu sözü (**Berekât**) kitâbında yazılıdır. Görülüyor ki, çalışmayıp, boş oturup, tevekkül ediyorum demek câiz değildir. Tesavvuf büyükleri, çalışmaya, sebebe yapışmaya başlayıp, bundan sonra tevekkül etmeli demişlerdir.

**Se'âdetler isr-i peygamberdedir,
Şer'i pâk-i Ahmed-i enverdedir.**

**Kim şer'i'atda olursa müstekim,
o kişi ebrâr olur, kalmaz sakim.**

**Hep şer'i'atla olur, ihyây-ı din,
hep onunla emr olundu Mürselin.**

**Hâsılı, şer'i şerifdir İbtidâ,
şer'i pâke eyle dâim iktidâ!**

46 — LEVH-İL-MAHFÛZ VE ÜMM-ÜL-KİTÂB

Allâme Ahmed bin Süleymân bin Kemâl pâşânın (Levh-il-mahfûz ve Ümm-ül-kitâb) ismindeki risâlesi ile, Muhammed Akkermâninin (İhtiyâr-ı cüz'i) risâlesi ve Ebüssü'üd efendinin (Kazâ kader) risâlesi, otuzbirinci Osmânlı pâdişâhı sultân Abdülmecid hân «rahmetullahi aleyh» zamanında, [1264] senesinde, bir arada bir kitâb hâlinde, türkçe olarak, İstanbolda basılmışdır. Üçünü de sâdeleştirerek, yazmayı uygun gördük:

Ra'd sûresindeki, (Allahü teâlâ, dilediğini siler. Dilediğini değiştirmez. Ümm-ül-kitâb, **Ondadır**) âyet-i kerîmesinde, Levh-i mahfûz bildirilmektedir. Ümm-i kitâb, ezeli olan kelâm-ı ilâhînin ismidir. Melekler, bunu anlıyamaz. Zamanlı değildir. Ya'nî burada zaman yazılı değildir. Allahü teâlâdan başka, kimse bilmez. Hiç yok olmaz. Levh-i mahfûzda ise, değişiklik olur. Bunu melekler görür, İnsanın, işine göre, ömrü ve rızkı değişir. İyiler kötü, kötüler iyi olarak değiştirilebilir. Böylece birine ölümüne yakın, iyi işler yapıp, son nefesde imânla gönde-

rir. Başkasına kötü amel işletip, îmânsız gönderir. Bunun için, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», her zaman, **(Allahümme, yâ mukallibelkulûb, sebbit kalbî, alâ dînik)** düâsını okurdu [ki, Ey büyük Allahım! Kalbleri iyiden kötüye, kötünden iyiye çeviren, ancak sensin. Kalbimi, dîninde sâbit kıl, ya'nî dîninden döndürme, ayırma! demektir]. Eshâb-ı kirâm «aleyhimürrıdvân» bunu işitince: (Yâ Resûlallah «sallallahü aleyhi ve sellem»! Sen de, dönmekten korkuyor musun?) dediklerinde: **(Mekr-i ilâhiden, beni kim te'min eder?)** buyurdu. Çünkü, hadîs-i kudside: **(İnsanların kalbi Rahmânın kudretindedir. Kalbleri, dilediği gibi çevirir)** buyurulmuştur. Ya'nî, Celâl ve Cemâl sıfatları ile, kötüye ve iyiye çevirir. Levh-i mahfûza ilk olarak, **(Benden başka Allah yoktur. Muhammed «aleyhisselâm» benim resûlümdür ve habîbimdir ve herşey benim mahlûkumdur. Herşeyin Rabbiyim, Hâlıkıyım)** yazıldı. Sonra, Peygamberleri ve kıyâmete kadar gelecek insanların iyileri, sa'îd olarak, kötülerini de, şakî olarak yazıldı.

Kader değişmez. Kazâ, kadere uygun olarak meydana gelir. Kazâ, hergün çok değişip, sonunda kadere uygun olunca yaratılır. Kazâ-i mu'allak şeklinde, yaratılacağı yazılmış olan birşey, kulun iyi ameli ile değişip yaratılmaz. Evliyâ, kaderi anbara, kazâyı ölçeğe benzetmiştir.

[(**Kâmûs**) da, kazâ, kelimesinde diyor ki: (Kazâ, kaderin husûsî bir kısmıdır. Kader, anbara doldurulmuş buğday gibidir. Kazâ ise, onu ölçerek vermek gibidir. Ömer «radiyallahü anh», Şâma geldi. Şehrde vebâ hastalığı olduğunu işitince, şehre girmedi. Allahü teâlânın kazâsından kaçıyor musun? dediklerinde, Allahü teâlânın kazâsından, kaderine kaçıyorum buyurdu ki, kader, kazâ şeklini almıdıkça değişebilir. [Kader, ma'âş bordrosu gibidir. Kazâ ise, bu ma'âşın dağıtılmasıdır]. İbni Esîr dedi ki, Kazâ ve kader, birbirinden ayrılmaz, çünkü, kader temel gibi, kazâ da üstündeki binâ gibidir). Kâder kelimesinde diyor ki: (Kader, Allahü teâlânın, olacak şeyleri ezelde bilmesidir, Kazâ, kaderde bulunan şeyleri, zamanı gelince yaratmasıdır)].

İmâm-ı Gazâlî, (**İhyâ-ül-'ulûm**) kitâbında buyurdu ki, (Kazâ-i mu'allak, Levh-i mahfûzda yazılıdır. Eğer o kimse, iyi amel yapıp, düâsı kabûl olursa, ol kazâ değişir). Hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, **(Kader, tedbir ile, sakınmakla değişmez. Fekat kabûl olan düâ, o belâ gelirken korur)**. Düânın belâyı def' etmesi de, kazâ ve kadedendir. Kalkan, oka siper olduğu gibi, su, yerden otun yetişmesine [ve havanın oksijen gazı, canlının hücrelerindeki gıdâ maddelerini yakıp harâret meydana gelmesine] sebep olduğu gibi, düâ da, Allahü teâlânın merhametinin gelmesine sebebedir. Bir hadîs-i şerîfde, **(Kazâ-i mu'allakı, hiçbirşey değiştiremez. Yalnız düâ değiştirir ve ömrü, yalnız, ihsân, iyilik arttırır)** buyuruldu. Allahü teâlânın takdîrinin, ya'nî kaderin, Levh-i mahfûzda yazılması kazâdır. Bir kimseye takdir edilen belâ, kazâ-i mu'allak ise, ya'nî, o kimsenin düâ etmesi de, takdir edilmiş ise, düâ eder, kabûl olunca, belâyı önler. **(Ecel-i kazâ)** yı da, iyilik etmek geciktirir. Fekat, **(Ecel-i müsemmâ)** değişmez. Ecel-i kazâ denilen; meselâ, bir kimse, eğer iyi iş yapar, yâhud sadaka verir, hac ederse ömrü altmış sene, bunları yapmazsa kırk sene diye takdir edilmesi gibidir. Vakt temâm olunca, eceli bir ân gecikmez. Birinin üç gün ömrü kalmış iken akrabâsını, Allah rızâsı için ziyâret etmesi ile, ömrü otuz seneye uzar. Otuz yıl ömrü olan kimse de, akrabâsını terk ettiği için, ömrü üç güne iner. **(Lübâb-üt-te'vil)** [ya'nî **(Tefsir-i Hâzin)**] kitâbında diyor ki, takdir, ezelde Levh-i mahfûzda yazılmışdır. Sonradan birşey yazılmaz. Ya'nî, Levh-i mahfûzda olacak değişiklikler ve ömürlerin artması ve kısalması da, ceffelkalem [ya'nî ezelde] yazılmışdır ki, buna kazâ-i mu'allak denir. Allahü teâlânın kaderi, ya'nî ezelde ilmi nasıl ise, Levh-i mahfûzdaki değişiklikler, ona uygun olur. Ömer «radiyallahü anh» yaralanınca, Ka'bül-ahbâr buyurdu ki, Ömer «radiyallahü anh» dahâ yaşamak isteseydi, düâ ederdi. Zirâ onun düâsı elbette kabûl olur. İşitenler şaşırıp, nasıl böyle söylüyorsun Allahü teâlâ,

(Ecel, bir ân gecikmez ve vaktinden önce gelmez) buyurdu, dediklerinde, (Evet, ecel hâzır olduğu vakt gecikmez. Fekat, ecel hâsıl olmadan önce, sadaka ile, düâ ile, amel-i sâlih ile, ömür uzar. Zirâ Fâtır sûresinde, Herkesin ömrü ve ömür-lerin kısalması hep yazılıdır buyurulmaktadır) dedi.

Her sene, [Şa'bân ayının onbeşinci Berât gecesinde] o senede olacak şey-ler, ameller, ömürler, ölüm sebepleri, yükselmeler, alçalmalar ya'ni herşey Levh-i mahfûzda yazılır.

Dâvüd aleyhisselâmın yanına iki kişi gelip, birbirinden şikâyet etti. Dinleyip karâr verip giderken, Azrâil «aleyhisselâm» gelip, (Bu iki kişiden, birincisinin eceline bir hafta kaldı. İkincisinin ömrü de, bir hafta önce bitmişti, fekat ölmedi) dedi. Dâvüd «aleyhisselâm» şaşır, sebebini sorunca, (İkincisinin bir akrabası vardı. Buna dargın idi. Bu gidip, onun gönlünü aldı. Bundan dolayı, Allahu teâlâ, buna yirmi yıl ömür takdir buyurdu) dedi. [(Emâlî kasidesi) altmışikinci beytinde (Öldürülen kimsenin eceli, münkatî' değildir). Ya'ni, o ânda, ömrü ortadan kesil-miş değildir. (Kâmûs) mütercimi Ahmed Âsım efendi, bu beyti şerh ederken di-yor ki, (Ehl-i sünnete göre, öldürülen kimsenin, o ânda eceli gelmiştir. Ömrü or-tadan kesilmemiştir. Herkesin eceli bir dânedir)]. Görülüyor ki, müslimân olan ve şeri'ate uygun akrabâyı ziyâret çok lâzımdır. Hiç olmazsa haftada veyâ ayda bir ziyâret etmeli, kırk günü geçirmemelidir. Uzak memleketde ise, mektûbla gönlünü almalıdır. Dargın, kinli ise de, vaz geçmemelidir. Akribâsı gelmezse, ce-vâb vermezse de, giderek veyâ hediye, selâm göndererek, yâhud mektûb ile yoklamaktan vaz geçmemelidir. Allahü teâlâ, müslimân olan ve sâlih olan akra-bâyı ziyâreti emr ediyor. Söylediğimiz gibi hareket ederek, bu emr yapılmış olur. (Berika) ve (Hadika) kitâblarında diyor ki, (Kat'ı rahm ya'ni akrabâ ile ilişiği kes-mek büyük günâhdır. Erkek olsun, kadın olsun zî rahm-i mahrem akrabâyı ziyâ-ret etmek vâcibdir. Amca kızı gibi mahrem olmıyan zî rahm akrabâyı ve zî rahm olmıyan akrabâyı ziyâret vâcib değildir. Fekat bunlara da hediye, selâm yolla-mak müstehabdır). Yetimlere de, acımalı, gücendirmemelidir. Yetimin başını sı-vayana, hac sevâbı verilir. Allahü teâlâ bir kulunu severse, âhirete yarar işler, iyi, güzel ameller yapdırır. Allahü teâlâdan hidâyet olmazsa, yüzlerce kitâb okusa, nasihat dinlese yola gelmez. Ya'ni terbiye kabûl etmiyen kimseye nasihat ver-mek, öküze tecvîd okutmağa benzer.

[Doktor bulmak ve ilâc bulmak da, takdire bağlıdır. Allahü teâlâ, takdirine göre sebepleri yaratmaktadır. Çok eskiden bilindiği gibi, bir yeri kesilen insanın eceli gelmedi ise, damarı bağlanır, ilâc verilir, ölmez. Eceli gelmiş ise, damarı bağli-yacak biri bulunamaz. Kanı akar, mikrop kapar, ölür. Yürek adalesi bozuk olan ağır hastaya, ölmek üzere olan bir başkasının sağlam yüreği takılıp, takıl-maması da, ecelin gelip gelmemesine bağlıdır. Kalbin değiştirilmesi de hastayı muhakkak iyi yapmıyor, çoklarının ölmesine sebep olmaktadır.

Kıyâmetde herkes, öldüğü zemandaki şekli, boyu ve organları ile mezârdan kalkacaktır. Herkesin kuyruk sokumu kemiği değişmiyecek, başka a'zâ, organ-lar, bu kemik üzerine yeniden yaratılacak, rûhlar bu yeni bedenlerini bulup, te'-alluk edeceklerdir. Rûhların bu başka bedenlere te'alluk etmeleri, tenâsüh değil-dir. Tenâsüh dünyâda düşünülür. Âhiretde tenâsüh olmaz. İnsanın bedeni, or-ganları dünyâda da değişiyor. Kırk yaşındaki insanın eti, yağı, derisi, kemikleri başkadır. Çocukluğunda bulunanlar başkadır. Fekat o, hep aynı insandır. Çünkü insan, rûh demektir. Beden değişiyor ise de, rûh değişmez. İnsanın parmak izi de hiç değişmez. Hiçbir insanın parmak izi, başkasının parmak izine benzemez. Bir insanın parmak uçlarındaki çizgilerin şekli, doğmadan önce, rûh bedene te'-alluk ettiği sıralarda teşekkül eder. İnsan ölüp çürüyünciye kadar hiç değişmez. Beşbin yıllık mummyalarda aynen kaldıkları görülmüştür. Parmak ucundaki çizgi-lerden herbiri, yanyana dizilmiş deliklerden meydana gelmiştir. Her delikcikden,

ter sızmaktadır. İnsan birşeyi, tutunca, sızan ter, o şey üzerinde çizgilerin şekli gibi yapışıp kalır. Teri boyayan bir ilâc sürünce, o kimsenin parmak izi, o şey üzerinde görünür. Bir insanın çeşitli yaşlarındaki bedenleri başka başka oldukları gibi, aynı boy ve şekilde, fakat başka zerrelerden yapılmış bir bedenle kabrden kalkacaktır. Bu yazımız, anlaşılınca, nakl edilen organın, hangi insan ile yaratılacağı ve yinilen insanın parçaları, yiyen ile mi, yoksa yinilen ile mi birlikte yaratılacağı gibi sorulara lüzûm kalmaz. Çünkü, o uzvların kendi değil, benzerleri yaratılacaktır.]

47 — İRÂDE-İ CÜZ'İYYE

İrâde-i cüz'îyye risâlesini Muhammed Akkermânî «rahmetullahi aleyh» yazmıştır:

Dehr sûresindeki (Siz, ancak Allahü teâlânın dilediğini arzû edersiniz!) âyet-i kerîmesinden, Ebül-Hasen-i Eş'arî imâmımız (Allahü teâlâ, sizin istemenizi dilemedikce, birşey isteyemezsiniz!) ma'nâsını anlamıştır. Ya'nî, Allahü teâlâ dilemedikce, kul, irâde-i cüz'îyyesini kullanamaz demiştir. Eş'arî mezhebine göre, kullar, irâde-i cüz'îyyelerini kullanmakta mecbûr oluyor. Çünkü, Allahü teâlâ, bir kimsenin birşey yapmağa irâde-i cüz'îyyesini kullanmasını dileyince, o kimse irâde etmeğe, istemeğe mecbûr olur. İrâde-i cüz'îyye, mevcûd ve mahlûk oluyor. Böyle olunca, şeytân, insana: Ey kul! Niçin zahmet çekersin? Allahü teâlâ bir işini istemezse, sen o işi irâde edemezsin! derse, şeytâna cevâb verilemez. Kul fâ'il-i muhtâr olmaz. İbâdetlerine sevâb, kötülüklerine azâb vermeğe sebep bulunmaz. Kul, Allahü teâlânın dilediğini dilemekte, o işin yapılmasına, âlet olmaktadır.

Ebû Mensûr-i Mâ-Türîdî, imâm-ı a'zam Ebû Hanîfenin anladığını açıklayarak buyurdu ki, (İrâde-i cüz'îyye, bir varlık değildir. Var olmıyan şey, yaratılmış olmaz. İrâde-i cüz'îyye, kullarda bir hâldir. Kuvveti, birşeyi yapmak ve yapmamakta kullanmaktır. Kullar, irâde-i cüz'îyyelerini kullanmakta serbestdir. Mecbûr değildir). Bu mezhebe göre şeytâna: İrâde, bende bir hâldir. İyiliğe kullanırsam Allahü teâlâ iyiliği yaratır. Kötülüğe sarf edersem, onu yaratır. Eğer sarf etmezsem, ikisini de yaratmaz, diye cevâb verilir. Allahü teâlânın, kul irâde etmeden de, yaratması câiz ise de, ihtiyârî olan işleri yaratmağa, kulların irâdelerini sebep kılmıştır. İrâde-i cüz'îyyemizin sebep olması da, Allahü teâlânın irâdesi iledir. Kul, bir iş yapmak irâde edince, Allahü teâlâ da, o işi irâde ederse, o işi yaratır. Kul irâde etmezse, ihtiyârî olan o işi yaratmaz. Şu hâlde, kul irâde-i cüz'îyyesini ibâdete sarf ederse, Allahü teâlâ, ibâdeti yaratır. Eğer günâhlara sarf ederse, günâhları yaratır. O zaman kul, dünyâda fenâ olur, âhirette azâb görür. Böyle olduğunu bilen bir kimseye, şeytân birşey diyemez.

Yukarıdaki âyet-i kerîmenin ma'nâsını, Ebû Mensûr-i Mâ-Türîdî şöyle açıklıyor: (İhtiyârî işleriniz, yalnız sizin irâdenizle olmaz. Sizin irâdenizden sonra, Allahü teâlâ da, o işi irâde edip yaratır. Görülüyor ki, işi yapmakta, kullar müstakil değildir.

Mu'tezile yolunda olanlar, insan bütün işlerini, kendisi yaratır diyorlar. Kulları, yaratmakta, Allahü teâlâyâ şerik ediyorlar. [İrânda, kendilerine Alevî adını veren kimseler de, kazâ ve kadere, mu'tezile fırkası gibi inanıyor. Ehî-i sünnet âlimlerine, çok çirkin, çok alçak iftirâlarla saldırıyorlar. (İslâma hizmet), (Eshâb-ı kirâm) ve (Aldanmıyalım) kitâblarımda, değerli kitâblardan alarak, çirkin yazılarına uzun cevâb verilmiş ve kazâ kader bilgisi anlatılmıştır. Büyük âlim, veliyy-i kâmil, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdînin (İrâde-i cüz'îyye) risâlesi de yazılmıştır.]

İnsanın ihtiyârî hareketi, dört şeyle meydana gelmektedir. 1 — O işi tesavvur etmek, hâtırlamak. 2 — O şeyden lezzet duymak. 3 — Sonra, irâde-i cüz'iyeyi kullanmak. Ya'nî harekete başlamak. 4 — Hareketin meydana gelmesi. Birinci ile ikinci, Allahü teâlâ yaratıyor. Çünkü, tesavvur ile şevk, var olan şeylerdir. Var olan, yaratılmağa muhtâcdır. Irâde-i cüz'iyeye, kuldandır. Hareketi yaratan, Allahü teâlâdır. Kuldaki irâdenin meydana gelmesi de, ancak önce tesavvur ve şevk yaratılması ile olur. Meselâ, bir kimse, sadaka vermeği ve sevâbını tesavvur eylese, kendisinde şevk veyâ nefret hâsıl olur. Buna göre, irâde eder veyâ etmez. Şevk, irâde demek değildir. Nefret de, irâdeyi kullanmamak değildir.

Allahü teâlânın kazâsı, takdiri ve Levh-i mahfûza yazması, ilm-i ezelisine uygundur. Bilgisi de, bildiği şeylere tâbi'dir. Ya'nî herşeyi, ileride ne zamanda ve nasıl olacak ise veyâ olmayacak ise, öylece bilmiştir. Bildiğini takdir eder ve yazar. Bundan dolayı, cebr olmaz. İlerdeki şeyler, ilmine tâbi' olsaydı, cebr lâzım gelirdi. Allahü teâlânın ilmi, eşyânın yaratılmasını ve sıfatlarını, hâllerini icâb etseydi, cebr olurdu. Fekat, böyle değildir. Bunun aksinedir. Allahü teâlânın yardımı ile sözümüz temâm oldu.

BİR İHTİYAR MÜSLİMÂNIN MÜNÂCÂTI

Yâ Rabbî! Senin lutf ve kerem ve inâyetinle, büyük sıkıntılar görmeden, uzun bir ömür yaşadım. Bu hayâtın içinde, sana karşı, pekçok günâh işledim. Irâde-i cüz'iyemi, senin râzı olmadığın şeylere sarf etdim.

Artık sana rücû' etmek zamanım pek yakın. Bundan sonraki, dünyâ ve âhiret hayâtımın safhaları şu olacak:

Dünyâ elemeleri, sekerât-ül-mevt, kabir hayâtı, haşr âlemi, mükâfât ve mücâzât ihtimâlleri...

Büyük günâhlarımla, bu tehlikeli geçidlerden, nasıl geçeceğimi bilmiyorum. Afvına kavuşamazsam, hâlim ne olacak?

İstigfâr ve düâlarım, kabûle lâayık olacak mı bilmiyorum. Senin afv ve magfiret sıfatın, tek ümmîdim! Senden başka kime sığınabilirim?

Yâ Rabbî! Sana inanıyorum. Kitâbında bildirdiğin gibi inanıyorum. Kitâbına ve Resûlüne «sallallahü aleyhi ve sellem» inanıyorum.

Hudûdsuz büyüklüğünü anlatan kâinâtı, gözlerimle görüyorum. Azametini, bana ihsân ettiğin aklımla, anlıyorum. Günâhlarımın, afv ve magfiret deryân içinde, bir damla bile olmadığını da, biliyorum.

İşlediğim günâhlardan pişmânlık duyuyorum. Pişmânlık duygularımı eksiltme! Bu duygularımı, elem derecesine çıkart yâ Rabbî!

Yâ Rabbî! Sen afv etmeği seviyorsun. Beni de, afv ettiğin kulların içine al! Sen Gafûrürrahîmsin yâ Rabbî!

Emekli tümgeneral
Hayri Aytepe

[Hayri Aytepe, 1387 [1967] yılı eylülün ikinci Cumartesi günü vefât etmiştir. Edirnekapı kabristanındadır].

48 — KAZÂ VE KADER

Bu risâleyi, Ebüssü'üd efendi yazmıştır. Adının Mehmed olmayıp Ahmed olduğu, (Esmâ-ül-müellifin) kitâbında açıklanmaktadır. (Kâmûs-ül-a'lâm) kitâbında da, Ahmed Ebüssü'üd yazılıdır:

Din bilgisi kuvvetli olan bir kimse, nefesine uyup, gece gündüz günâh işlese, tanıdıkları, kendisine (Emr-i ma'rûf) ve nasihat etdiklerinde, bunlara karşı: (Benim içki içeceğimi, Allahü teâlâ ezelde takdir edip, (Levh-i mahfûz) da yazmışdır. Onun için, ister istemez, bu günâhları, bana yaptırmaktadır) dese, ya'nî, insan kazâ ve kadere ma'zûrdur dese ve bu özrünü akl ve nakl ile isbâta kalkışarak dese ki: Allahü teâlâ, hiçbirşeyi yaratmadan önce, yapacağı şeyleri biliyordu. Bunlar, elbette meydana gelecektir. Yaratmayacağı şeyleri de, biliyordu. Bunlar da, elbette meydana gelmiyecektir. İnsanlar bunları, hiç değışdiremez. Allahü teâlânın ezeli kelâmı olan Kur'ân-ı kerimde haber verdiği şeyler de, ister istemez meydana gelecektir. Âlimlerimizin büyüklerinden, Fahreddin-i Râzî de böyle söylüyor. Yasîn sûresindeki: **(Onların imân etmiyeceklerini ezelde söyledik)** ve Müddessir sûresindeki **(Onu yalnız yarattım, sonra çok mal, her işine hâzır yardımcı çocuklar ve yüksek rütbe ve mevki' verdim. Fekat o, bunları az görüp da-hâ istedi ise de, artırdım. Çünkü, benim Kur'ânıma ve Peygamberime inanmadı, inâd etdi. Sonra, onu Cehennemde (Sa'ûd) adındaki ateşden tepelere koyacağım), (Ebû Lehebin elleri kuruşun! Sonra kurudu)** âyet-i kerîmelerinde Allahü teâlâ, bir kimsenin imân etmiyeceğini haber veriyor. Bunlar imân ederse, kelâm-ı ilâhînin yanlış olmasına sebep olur, bu ise, olamaz. O hâlde, bunlar imân edemez. Bunun gibi, kâfirlerin imân etmiyeceklerini biliyordu. Bunlar imân ederse, ilm-i ilâhînin yanlış olması icâb eder. Kâfirler imâna gelemez. Demek ki, insanlarda ihtiyâr, irâde-i cüz'iyeye kalmıyor.

Günâh işliyen o âlim, Fahreddin-i Râzînin bu sözlerini bitirdikten sonra dese ki: İnsan, bir işi yapmağı, yapmamaktan iyi görür ve yapar. Bu görüşü, tercihi, insandan değildir. O hâlde insan, işi yapmağı mecbûrdur. Nitekim, Fahreddin-i Râzî, Bekara sûresinin baş tarafındaki, **(Allahü teâlâ, onların kalblerini mühürlemiştir)** âyet-i kerîmesinden de, cebr lâzım gelir. Çünkü, Allahü teâlâ, kalbde küfr arzûsunu yaratınca, insan kâfir olmağı mecbûr olur, dedi. Demek ki, insanın her hareketi yaprakların sallanması, ayın, güneşin hareketi gibidir. Nitekim, onlar da, canlı imiş gibi hareket ediyor. İnsan da, ihtiyârı ile hareket ediyormuş gibi görünüp, mecbûrî hareket etmektedir. Nitekim, Mûsâ «aleyhisselâm», Âdem aleyhisselâma dedi ki, (Allahü teâlâ seni, kendi kudreti ile yarattı. Rûhundan sana verdi. Melekleri sana karşı secde ettirdi. Seni Cennete koydu. Sonra, insanlar senin yüzünden Cennetden çıktı). Âdem «aleyhisselâm» cevâb verip, (Allahü teâlâ, seni Peygamber yaptı. Sana levhalar hâlinde Tevrât gönderip, herşeyi bildirdi. Tevrât bu levhalara ne zaman yazıldı) deyince: (Seni yaratmadan önce) dedi. Bunun üzerine, Âdem «aleyhisselâm» sorup, (Benim Cennetde hatâ edip çıkarılacağım Tevrâtta yazılı mı?) deyince, (Evet) dedi. Âdem «aleyhisselâm» da, (O hâlde ben, Allahü teâlânın, kitâbında yazdığını yaptım) diyerek, hak kazandığını bildiren hadîs-i şerîf de, sözümün doğru olduğunu gösteriyor, dese, bu kimseyi günâh işlemesine bırakmak câiz olur mu? Yoksa bunu, i'tikâdından vaz geçirip, tevbe etmesi emr olunur mu?

Cevâb: Bunu o hâlde bırakmamalıdır. Sözlerinden anlaşıldığı gibi, (İnsan günâh işlemeğı mecbûr ve kötülüklerinde ma'zûrdur. İbâdetlere sevâb, günâhlara azâb olmaz) diye inanıyorsa, zındıktır. Hemen öldürülmesi lâzımdır. Eğer ibâdetlere sevâb, günâhlara azâb vardır amma, insan bunları yapmağı mecbûrdur. Herkes kazâ kader elinde esîrdir diye, günâhlarına üzülüyorsa, bu bozuk i'tikâdını düzeltmesi emr olunur. Sözlerinin yanlış olduğu bildirilir ve doğrusu anlatılır. Cevâb şöyle verilir: Yapılacak günâhları, Allahü teâlâ, ezelde biliyordu. Fekat, insanın iyiliğı, kötülüğü, Cennetlik, Cehennemlik olacağı, son nefesde belli olur. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, **(Bir kimse, bütün ömrünce, Cehennem ateşine götürecektir, günâhlar yapar. Bu kimse, ömrünün son**

günlerinde, Cennete götürecektir iyilikler yaparak, Cennete gider). Bu günâh işliyen âlim, bu hâl üzere yaşayıp ömrü bu hâldâ temâmlanacağını Allahü teâlânın bildiğini nereden anladı ki kendini, son nefese kadar, günâh işlemeğe mecbûr sanıp, iyi olmaktan ümmidsiz bulunuyor. Birçok inâdcı, azgın kâfirlerin, son günlerinde, imâna geldiği çok görülmüştür. Kendinin de, böyle düzeleceğine niçin ihtimâl vermiyor. Niçin iyiliğe dönmüyor? Ölünceye kadar günâh işliyeceği, kendisine bildirildi mi? Belli bir kâfirin bile, ebedi kâfir kalacağını, Allahü teâlânın bildiğini kimse söyleyemez. Kur'ân-ı kerimde haber verilen kâfirlerin, küfre mecbûr olmaları ve bunların imâna çağrılmaları, ellerinden gelmiyen bir işi istemek demek olacağı da, yanlış sözdür. Çünkü ilm, ma'lûma tabî'dir. Allahü teâlâ, olacak şeyleri, olacağı için biliyor. Kur'ân-ı kerimde haber verilen şeyler de, olacakları için bildiriliyor. Bir ressamın, at resmi yapması, at o şekilde olduğu içindir. Yoksa, atın o şekilde olması, ressam öyle yaptığı için değildir. Allahü teâlânın, bazı kimselerin imâna gelmiyeceklerini bilmesi ve Kur'ân-ı kerimde haber vermesi, onlar, kendi arzuları ile küfr üzere kalmağı niyyet edip, imân etmek istemedikleri içindir. Yoksa, bunların kâfir olması, Allahü teâlânın bunları kâfir bildiği ve haber verdiği için değildir. Eğer Allahü teâlâ bildiği için, kâfir olmağa mecbûr kalınsaydı, Allahü teâlânın kendi yaratmasında da irâde, ihtiyâr sâhibi olmayıp, mecbûr olması lâzım gelirdi. Çünkü, kendi yaratacaklarını da, ezelde biliyordu. O hâlde bunlar, kendi irâde ve ihtiyârları ile kâfir oluyor. Allahü teâlâ, ezelde bildiği için, haber verdiği için, kâfir olmağa mecbûr değildirler. İmâna çağrılmaları da, olmayacak şeyi istemek değildir. Kur'ân-ı kerime topluca imân etmek yetişir. Her yerine ayrı ayrı imân etmek istenmiyor ki, Kur'ân-ı kerimde yazılı kâfirlerin, kendi imânsızlıklarına da, imân etmeleri lâzım gelsin.

İrâde ile yapılan işleri yapmak arzûsunu, Allahü teâlânın yaratması da, cebr olmaz. O arzûyu Allahü teâlâ yaratır ise de, insan kesb etmektedir. Allahü teâlânın irâdesi, birşeyi yalnız yaratmağa veya yalnız yaratmamağa mahsûs olmayıp, her ikisine de şâmil olduğu gibi, insanın irâdesi de böyledir. İş yapmağı da, yapmamağı da irâde edebiliriz. Ya'nî, yapmağı istediğimiz ânda, yapmamağı da isteyebiliriz. Bir işi yaparken, hiç kimse, bu işi yapmamak elimde değildi demez. Âdem ve Mûsâ «aleyhisselâm» konuşması cebr göstermez. Mûsâ «aleyhisselâm», bu kadar ihsân sâhibinin emrine karşı, irâdeni kullanırken, neden dikkat etmedin demiş. Âdem «aleyhisselâm» da, işin yapılmasını irâde ve ihtiyâr edeceğimi, Allahü teâlânın ezelde bildiğini Tevrâtda okuduğun hâlde ve bu işten meydana gelecek nice fâideleri bildiğin hâlde, beni ayblamak sana yakışmaz demiştir. Herşeyin doğrusunu Allahü teâlâ bilir.

Kim olur, maksûduna rehyâb-ı zafar,
gelir elbette zuhûra, ne ise hükm-i kader.

Hakka tefviz-i umûr et, ne elem çek, ne keder,
kıl sözüm ârif isen, güç-i kabûlüne güher!

Mihneti, kendine zevketmekdir âlemde hüner,
gam-u şâdî-yi felek, böyle gelir, böyle gider.

49 — İKİNCİ CİLD, 33. cü MEKTÛB

Bu mektûb Muhammed Sâlih-i Gülâbiye yazılmış olup, sevgilinin her işi sevineceği, hattâ sevgilinin eziyetleri, iyiliklerinden dahâ tatlı olduğu ve (Hamd) in, (Şükr) den dahâ üstün olduğu bildirilmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun. Onun seçtiği kullarına selâm olsun!

Kıymetli kardeşim, mevlânâ Muhammed Sâlih! Biliniz ki, sevilen şey, sevenin gözünde, hattâ aslında, her zaman ve her hâlde sevgilidir. Incitirse de sevilir. İyilik ederse de sevilir. Sevmek ni'meti ile şereflenenlerin, sevmenin tadını alanların çoğu, sevgilinin iyiliklerine kavuşunca, sevgileri artar. Yâhud incitmesinde de, iyiliğinde de, sevgileri değişmez. Hâlbuki, sevenler içinde pek azı vardır ki, sevgilinin incitmesi, sevgilerini arttırır. Bu en kıymetli ni'mete kavuşmak için, sevgiliye hüsn-i zan etmek, iyimsemek lâzımdır. Hattâ, sevgili, bıçağını, sevenin buğazına dayasa ve her uzvunu parça parça etse, seven, bunun kendi için hayrli olduğunu bilmeli, bunu büyük iyilik ve se'âdet görmelidir. İşte, böyle hüsn-i zan ele geçerse, sevgilinin hiçbir hareketi çirkin gelmez ve (Muhabbet-i zâtiyye) ile şereflenir. Arada hiçbir sıfat, hiçbir nisbet, hiçbir i'tibâr [kayd, bir bakımdan] olmaksızın, yalnız Zât-i ilâhiyyeyi [kendisini] sevmek, Habîb-i Rabbil'âlemîne mah-sûsdur «aleyhi ve alâ âlihissalevât vetteslîmât». Böyle sevmekle şereflenenlere, sevgilinin verdiği elemeler, iyiliklerinden dahâ çok lezzet verir ve ferahlandırır. Sanıyorum ki, bu makâm, Rızâ makâmından dahâ üstündür. Çünkü, Rızâ makâmında olan, sevgilinin yaptığı elemeyi çirkin görmez. Bu makâmda ise, elemelerden lezzet almaktadır. Mahbûbun cefâsı arttıkça, sevenin ferahı ve sevinci artmaktadır. Bu ikisi birbirine benzer mi? Sevgili, sevenin gözünde, belki aslında, her zaman ve her hâlde, sevgili olduğu için, sevenin gözünde, belki aslında mahbûb olur. Her zaman ve her hareketinde medh edilir, hamd olunur. Seven, onun elemelerini de, ni'metini de, hep medh eder. Bunun için, sâdik olan âşıkların (Elhamdü- lillâhi Rabbil'âlemîn alâ küll-i hâl) demeleri, doğru olur. Sıkıntılı ve neş'eli zamanlarında hep hamd eden, hâmidlerden olur. Hamd etmenin, şükr etmekten dahâ kıymetli olmasının sebebi belki de budur. Çünkü, şükr etmekde, sevgilinin ni'metleri göz önündedir ki, sıfatlarından, hattâ işlerinden meydana gelmektedir. Hamd ederken ise, sevgilinin hüsn-i cemâli, ya'nî kendisi göz önündedir. Ya'nî zâtı da, sıfatları da, işleri de, ni'metleri de, elem vermesi de, hep sevilmeğe, medh olunmaktadır. Çünkü, Allahü teâlânın verdiği elemeler, ni'metleri gibi güzeldir. Görülüyor ki, hamd, senâ etmenin, övmenin en üstün şeklidir ve hüsn-i cemâli, en toplu olarak göstermektedir. Sevinç hâlinde de, sıkıntı hâlinde de hamd edilmektedir. Şükr ise, ni'met zamanlarında olup, devâmlı değildir. Ni'met kalmayınca, ihsân bitince, şükr de kalmaz.

Süâl: Ba'zı mektûblarda, rızâ derecesinin, sevmekten ve sevgi derecesinden üstün olduğunu bildirmişdiniz. Şimdi ise, sevmek makâmının rızâ derecesinden üstün olduğunu söylüyorsunuz. Bu iki söz arasını bulmak nasıl olur?

Cevâb: Şimdi bildirdiğimiz muhabbet makâmı, o mektûblarda, yazmış olduğumuz muhabbet makâmından başkadır. O sevgide, az da olsa, çok da olsa, başka bağılıklar ve görüşler de vardır. O sevgiye de, hernekadar, muhabbet-i zâtiyye diyorlar ve yalnız kendisini sevmekdir biliyorlar ise de, yalnız zâta, kendine sevgi değildir. Çünkü, o sevgi makâmında bulunan bağılıklardan başka şeyler de görmekten kurtulamıyor. Bu makâmda ise, hiçbir bağılık, hiçbir başka görüş yoktur. Ba'zı mektûblarda, Rızâ makâmının üstünde, ancak, Peygamberlerin sonuncusuna «aleyhi ve aleyhim ve alâ âli küllinissalâtü vesselâm» yol vardır. Başka kimse buradan ileri geçemez demişdik. Herşeyin doğrusunu, özünü, Allahü sübhânehu bilir.

Şunu bilmelidir ki, herhangi birşeyin, zâhire [nefse, bedene] çirkin gelmesi, bânînin, kalbin beğenmemesi demek olmaz. Görünüşde acı olması, hakikatde tatlı olmasına mâni' olmaz. Çünkü, olgun olan bir ârifin şeklini, görünüşünü, herkes gibi bırakmışlardır. İnsanlık sıfatlarını, ondan almamışlardır. Böylece, onun kemâlini, başkalarının gözünden örtmüşlerdir. Dünyânın, tecrîbe, imtihan yeri olmasını sağlamışlardır. Doğru yolda olan ile, yoldan çıkan, birbirine karışmakta, benzemektedir. Kâmil olan ârifin, görünüşü ve şekli yanında, içi ve özü, tıpkı

bir insanın, üzerindeki elbisesine bağlılığı gibidir. İnsanın kıymeti yanında, elbisesinin ne kıymeti vardır? Onun sûretinin, hakikati yanındaki kıymetli de böyledir. Câhiller, ârifin sûretini, dağ gibi görür. Kendi hakikatsiz, özsüz sûretleri, görünüşleri gibi sanır. Bunun için, bu büyükleri inkâr eder, inanmazlar. Bunlardan istifâde edemez, mahrûm kalırlar. Allahü teâlâ, doğru yolda gidenlere ve Muhammed Mustafânın «sallallahü aleyhi ve sellem» izine yapışanlara selâmet versin! Âmin.

[Yukarıdaki mektûb, Vehhâbilere tam bir cevâb vermektedir. (Feth-ul-mecid) adındaki vehhâbî kitâbının birçok yerinde, meselâ beşyüzcüncü sahifesinde diyor ki, (Peygamberden, hattâ her diriden istişfâ' etmek, ya'ni duâ istemek câizdir. Ölüye de duâ edilir. Fekat ölüden duâ istemek yasak edilmiştir. Allahü teâlâ, (İşitemiyenden ve cevâb vermiyenden istemek şirk olur) buyurdu. Ölüler ve uzakda olanlar işitmezler ve cevâb vermezler. Eshâbdan ve âlimlerden hiçbirisi, Peygamberin kabrine gelip birşey istemediler) diyor.

Bu sözlerin yanlış ve iftirâ olduğunu, ikinci kısmın onyedinci maddesinde uzun yazmışdım. (Vehhâbiye nasihat) kitâbımda da, misâllerle ve vesikalar ile isbât etmişdim. Eshâb-ı kirâmın hepsi, bütün Evliyâdan dahâ yüksek idi. Hepsisi, zât-i ilâhînin sevgisine kavuşmuşdu. Allahü teâlânın kazâ ve kaderinden râzî idiler. Başlarına gelen acı, sıkıntılı şeylerden de zevk alırlardı. Kendilerine sıkıntı veren şeylerden kurtulmak için, ölüden de, diriden de duâ, şefâ'at istemezlerdi. İbâdete, cihâda, çalışmağa mâni' olacak hastalıktan şifâ için duâ ederlerdi. Hazret-i Ömer, Osmân ve Ali ve Hasen, Hüseyin «radiyallahü anhüm» şehid olurlarken, Allahü teâlânın bu takdirinden zevk aldıkları için, Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» mübârek rûhundan yardım istemediler. İsteselerdi, Resûlullah elbet işitir, duâ ile veyâ kendisi hemen kurtarırdı. Kabrde işitdiğini hadis-i şerifleri bildiriyor. Vefâtından sonraki mu'cizelerini de, Eshâb-ı kirâm haber veriyor.

Allahü teâlâ, kullarına acıdığı zaman, Peygamberlerini ve Evliyâsını tanımaları için, bunlara inanarak, severek, saygı göstererek feyz almaları, se'âdetle kavuşmaları için, mu'cize ve kerâmetler yarattı. Eshâb ve tâbi'in zamanlarında, kalbler temiz, parlak olduğu için, müslimânlar Evliyâyı hemen anlıyor, feyz alıyorlardı. Kerâmet yaratılmasına lüzûm kalmıyordu. Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» zamanından uzaklaşınca, bid'atler, fısık, fücûr artarak, zulmetleri kalbleri kararttı. Evliyâsını tanıtmak için, bol kerâmetler yarattı. Ancak, kullar böylece gafletten uyanıp, Evliyâdan feyz alabildiler. Bir Velide kerâmetin çok görülmesi, dahâ yüksek olduğunu bildirmez].

**Derdli oldum, ol Hudâdan derde dermân isterim,
âcizim, bâb-i atâdan lutf-ü ihsân isterim.**

**Yüzüm kara, günâhım çok, dâim isyân eyledim,
ol Cenâb-ı Kibriyâdan afvü gufrân isterim.**

**Doğru yolda bulunmağa, candan karâr vermişim,
rizâsına erişmeğe ondan imkân isterim.**

**İslâm dini deryâsına dalan dalgıç olmuşum,
bu denizden her dalışta inci, mercân isterim.**

**Can kulağıma (Ene eşeddü şevkan) gelesi,
maddenin dışındaki âlemde seyrân isterim.**

**Bir tanıyan yok cihânda, söyleyim ahvâlimi,
hâlimi arz etmeğe bir ehl-i irfân isterim.**

**Matematik, fizik, kimya, bu esrârı çözmiyor,
ledünnî ilminde üstâd, bir Süleymân isterim.**

50 — TEGANNİ VE MÜZİK

Güzel san'atların bir kolu denilen müzik, hisleri ve düşünceleri seslerle ve hareketlerle anlatmak san'atıdır. Müzik, düzenlenmiş ses ve hareketdir. Seslerin melodi, armoni ve polifoni gibi şekillerde düzenlenmesidir. İlâhî dinler ve bunların bozulması ile meydana çıkan, eski Mısır, Çin ve Yunan inançları ve Buda, Berehmen kâfirleri, Cennetde müzik olduğunu bildirmektedir. Hattâ müzik kelimesi, Yunanlıların büyük putları olan Zeüs'ün kızları sayılan Mousa (Müz) denilen dokuz heykelin adından hâsıl olmaktadır. Müziğin bütün dinlerde büyük günâh olduğu (**Dürr-ül-müntekâ**) da yazılıdır. İncilin yasak ettiği müziği, sonradan papasların hıristiyân dînine soktukları Zerkâninin (**Mevâhib-i ledünniyye**) şerhi, beşinci cildinde uzun yazılıdır. Bozuk dinleri, rûhları besliyemediği için, müziğin nefslere hoş gelmesi, rûhânî te'sîr sanıldı. Bugünkü batı müziği, kilise müziğinden doğdu. Bugün yeryüzünü kaplıyan bozuk dinlerin hemen hepsinde, müzik, ibâdet hâlini almıştır. Müzikle nefsler keyflenmekte, şehvânî, hayvânî duygular râhat bulmakta, rûhun gıdâsı olan, kalpleri temizliyen ilâhî ibâdetler unutulmaktadır. İnsanları, alkolikler ve morfinmanlar gibi gaflet içinde, uyşuk yaşatmaktadır. Böylece, kâfirlerin se'âdet-i ebediyyeden mahrûm kalmasına sebep olmaktadır. İslâm dîni, insanları bu âfetden, bu sonsuz felâketden korumak için, müziği kısımlara ayırmış, zararlı olanlarını harâm kılmış, yasak etmiştir.

Müziğin Cennetde de bulunduğunu ve orada nasıl olduğunu, dünyâda erkek-lere de, kadınlara da harâm olan kısımlarını bildiren hadis-i şeriflerden birkaçı, (**Kurret-ül'-uyûn**) kitâbının son bâbında yazılıdır. Bu kitâb, [1302] de İstanbulda basılan (**Muhtasar-ı tezkire-i Kurtubî**) kitâbının kenârlarında basılmıştır.

Tegannî, müzik üzerinde tâm bilgi edinmek için, (**Kimyâ-yi se'âdet**) kitâbı, birinci rûkn, sekizinci aslını terceme etmek, uygun görüldü. (**Ahlâk-ı alâ'î**) kitâbının yüzseksenikinci sahîfesinde ve Muhammed bin Ahmed Zehebînin (**Et-tıbbün-nebevî**) kitâbının sonunda da tegannî için güzel ve geniş bilgi vardır.

İnsanların yüreğinde kalb veyâ gönül denilen bir kuvvet vardır. Çelik, taşa sürtülünce âteş çıktığı, [cam veyâ bakelit çubuk, yün parçasına sürtülünce, çubuk ucunda elektrik hâsıl olup, kâğıd parçalarını çektiği] gibi, güzel ve âhenkli ses işitmek de, gönül denilen bu gizli kuvveti harekete getirir. Güzel ses, insanın elinde olmıyarak, kalbine te'sîr eder. Çünkü, kalbin ve rûhun, Arşın üstündeki (**Âlem-i ervâh**) ile bağılılığı vardır. Maddesiz, ölçüsüz olan o âlem, hüsn-ü cemâl, güzellik âlemidir. Güzelliğin temeli ise (tenâsüb, uygun, düzgün) olmaktadır. Bu dünyâdaki bütün güzellikler, o âlemin güzelliğinden gelmektedir. Güzel, düzgün, âhenkli sesler de, o âleme benzemektedir. Şerî'ate uyanların kalbi temiz olur. Kuvvetli olur. Böyle kalblerin (**Âlem-i emr**) ile bağılıkları kuvvetlidir. Bunlara müzik te'sîr edip, harekete getirir. Böyle olan kalb, bir şeye tutulmuş ise, meşgûl olduğu şeyi harekete getirir. Rüzgârın ateşi tutuşdurmasına benzer. Kalbde, Allah sevgisi varsa, güzel ses, bu sevgiyi arttırır. Fâideli olur. Bir kimse şerî'ate uymaz, nefesine uyarsa, kalbi bozulur. Nefsi kuvvetlenir. Hasta kalb, müzikden zevk alamaz. Müzik bunun nefsinin harekete getirip zararlı olur, harâm olur. Kalbde Allah sevgisi olabileceğini anlamıyanlar, güzel sese hep harâm der. Bunlar, insan kendi cinsini sevebilir. İnsanın kalbi, kendi cinsinden başka şeye bağlanamaz diyerek, Allah sevgisine inanmıyor. Bunlara, şerî'at, Allah sevgisini emr ediyor denince, bundan maksad, emrlerini seve seve yapmaktır diyorlar.

Güzel ses, kalbe, dışardan birşey getirmez. Sağlam kalbdeki halâl olan bağı harekete getirir. Hasta olmıyan kalbin tegannî dinlemesi halâl olur. Kalbde bir

bağlılık yoksa, güzel sesden lezzet alması, kuş sesi dinlemek, yeşillik, akar su, çiçekler seyr etmek gibi olur. Bunları seyr, göze lezzet verdiği gibi, güzel koku, burna hoş geldiği gibi, lezzetli yemek ağza tatlı geldiği gibi ve lise bilgileri, fennî buluşlar, akla hoş geldiği gibi, güzel ses de, kulağa lezzet vermekte olup, onlar gibi mubâh olur.

Kalbi hasta olanın nefsi, yabancı bir kızı veyâ oğlanı ister. Müzik dinlediği zaman, nefsinde bunlara kavuşmak arzusu artar. Bunlarla buluşması harâm olduğundan, her çeşid teganniye dinlemesi de, harâma sebep olur.

Kalbi hasta olmıyan kimse, kız, aşk, şehvet anlatan sesleri işitince, kalbi bunlardan zevk almaz. Sıkılır. Kalb hasta ise, bunlardan nefis zevk alıp bu yola hareket eder. Böyle kimselerin müzik dinlemeleri harâm olur. Erkek ve kız, bütün gençler böyledir. Şerî'atin, sönmelerini emr ettiği nefis âteşini tutuşduran herşey harâmdır. Hasta olmıyan kalbin, halâl şeylere olan sevgisini, bağına artdıran sesleri dinlemek de, ba'zı şartlarla mubâh olur.

Hacca gidecek olanın Kâ'be, hac, Mekke, Medine şarkılarını dinlemesi, askerlerin harb, kahramanlık şarkılarını dinlemesi mubâh. hattâ sevâb olur.

(Mevâhib-i ledünniyye) de diyor ki, (Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» Mekkeye girdiği zaman, önünde İbni Revâha beytler okuyarak gidiyordu. Ömer «radıyallahü anh» bunu görünce, Resûlullahın önünde şi'r okunur mu? diyerek darıldı. Resûlullah da, **Bırak yâ Ömer. Mânî' olma! Bu beytler kâfirlere, ok atmaktan dahâ çok te'sîrlidir** buyurdu). Buradan anlaşılıyor ki, nefsi azdıran şi'rleri okumak câiz olmayıp, harbde kâfirlere zarar verici, onları üzücü şi'rleri okumak câizdir.

Günâhları, kusûrları, azâbları anlatan kasideleri, ilâhileri dinliyerek, üzölmek, tevbeye sebep olmak sevâbdır. Fekat, ölüme, kazâ kadere karşı üzölmeğe sebep olan ilâhileri, kasideleri dinliyerek üzölmek harâm olur. [Bunun için, mevlidlerde vefât bahsini okumamalıdır].

Düğün, ziyâfet, sünnet, bayram, sefer dönüşü gibi sevinmesi lâzım olan yerlerde halâl olan ses ile neş'elenmek mubâhdır. Bu sesler, nefse değil, kalbe kuvvet verir. Kalbi kararmış olanların, kalbimde Allah sevgisi var diyerek ses, ilâhi dinlemeleri insanı ekseriya aldatır. Kalbin temiz, kuvvetli olup, nefsi ezmiş olduğunu, yâhud kalb hasta olup, nefsin azmış olduğunu ancak Mürşid-i kâmil anlar. [Bunun içindir ki, imâm-ı Rabbânî «kuddise sirruh», ikiyüzaltmışaltıncı [266] mektûbunda, gençlerin toplanarak kasîde, ilâhi okumalarını uygun görmemiştir]. Kalbinde hâller hâsıl olmıyan, hâsıl olsa da, nefsi şehvetden temâm kesilmemiş olan tesavvuf yolcularına güzel ses, nağme, fâideden ziyâde zarar verir. (Kimyâ-yı se'âdet) den terceme temâm oldu.

(Reşehât) da, Sa'düddîn-i Kâşgarî hazretleri, hâce Muhammed Pârisâ «kuddise sirrühümâ» dan işiterek buyuruyor ki, (İnsanı Allahü teâlâdan uzaklaştıran perdelerin en zararlısı, dünyâ düşüncelerinin kalbe yerleşmesidir. Bu düşünceler, kötü arkadaşlardan ve lüzûmsuz şeyler seyr etmekden hâsıl olur. Çok uğraşarak, bunları kalbden çıkarmalıdır. Fâidesiz kitâb, [roman, gazete, mecmû'a, hikâyeler] okumak, lüzûmsuz şeyler konuşmak, bu düşünceleri artdırır. Kadın ve kadın resimleri, [resmli mecmû'a, filmler, televizyon] seyr etmek, şarkı, çalgı, [kadın sesleri] dinlemek, bu düşünceleri kalbde yerleşdirir. Bunların hepsi, insanı Allahü teâlâdan uzaklaştıırır. Kalbin hasta olması, Allahü teâlâyı unutmasıdır. Yüzaltıncı sahîfeye bakınız! Allahü teâlâyâ kavuşmak isteyenlerin, bunlardan sakınması, hayâli artdıran herşeyden ictinâb etmesi lâzımdır. Allahü teâlânın âdeti şöyledir ki, çalışmıyan, sıkıntıya katlanmıyan, zevklerini, şehvetlerini bırakmıyanlara bu ni'meti ihsân etmez).

Tesavvuf büyüklerinden Mahmûd-i İncirfagnevî buyuruyor ki, (Zikr-i alâniyy-

ye, ya'nî yüksek sesle zikr yapabilmek için, kalbinde yalan ve gıybet bulunmak, buğazından harâm ve şübheli şey geçmemiş olmak, gönlü riyâdan ve süm'adan ve sırrı hazret-i Hakdan başka şeylere teveccühden pâk olmak lâzımdır). İşte, tegannî, simâ' yalnız böyle kimselere fâideli olur. Fıkh âlimleri de, tegannînin, böyle olmiyanlar için harâm olduğunu bildirmişlerdir. Fârisî beyt tercemesi:

Sevgilimle geziyorduk el-ele,
Haberim yok, bakmışım bir çiçeğe.

Utanmadın mı dedi ve ekledi:
Ben varken, nasıl bakıyorsun güle?

Bu beyt, tesavvufcuların, takvâ ehlinin hâlini göstermektedir. Kalbi hasta olmiyanlar için tegannînin mubâh olduğunu bildirdiğimiz yerde, beş şartı gözetmek lâzımdır:

1 — Kadın, kız veyâ parlak oğlan, sesini, yanında kendilerini görerek dinlemek herkese harâmdır. Bunları görünce, temiz kalb sıkılır, kararır. Nefs zevk alır, kuvvetlenir, azar. Şeytân nefsin, şehvetin hareketine yardım eder. Güzel olmiyan oğlanın sesi câiz ise de, çirkin kızın da sesini, yanında dinlemek harâmdır. Kızların, kadınların mevlid, ilâhî gibi okuması câiz olan seslerini, kendilerini görmeden [meselâ gramofondan, radyodan] erkeklerin dinlemesi, oğlanın yüzüne bakmak gibidir. Ya'nî, düşünceye göre, halâl veyâ harâm olur. Şübheli şeyden kaçınmalıdır.

(Hadika) da diyor ki, zarûret olmadan, erkeğin kız ile konuşması harâmdır. Alış-veriş gibi işlerde zarûret mikdârı konuşmak câiz olur.

2 — Ses dinlerken, ud, keman, ney, saz, kaval gibi hiçbir çalgı çalmamalıdır. Keyf için, eğlence için her çalgıyı çalmak ve dinlemek harâmdır. Çalgı, içki içenlerin âdetidir. İçki ise, nefsin arzularını, ya'nî şehveti harekete getirir. Yalnız muhârebede, askerin moralini kuvvetlendirmek için, bando, muzika çalmak ve bunlara sulh zamanında da hâzırılmak ve düğünlerde davul, def çalmak, her müslimâna câizdir. Siyâsî toplantılar da, harb sâhası demektir.

Çalgı âletlerinin, kendileri harâm değildir. Bunları çalmak harâmdır.

3 — Güzel sesle fuhş, kadın, içki anlatan şi'rleri okumamalı ve bunları dinlememelidir. Müslimâna, din âlimlerini kötülleyen sesleri de dinlemek harâmdır.

4 — Dinleyiciler arasında parlak oğlan, yabancı kadın bulunmamalıdır. Fısk, fuhş, livâta ve zinâ, nefsin istekleri, şehvetleridir. Nefsin kötü arzularına [ya'nî şehvete] aşk, muhabbet adı takmamalıdır. Aşk, muhabbet kalbde olur ve kıymetlidir.

5 — Kalbinde mahlûk sevgisi, nefsinde şehvet hissi olmiyanların, zevk için, güzel ses dinlemeleri câiz ise de, devâmlı olmamalıdır. Ba'zı mubâhları, sıksık işlemek, lehv, la'b ve abes olur. Boş yere zaman öldürmek olur. Bunlar ise, harâmdır.

Zâhir bilgilerinde derin âlim ve bâtın ma'rifetlerinde ârif ve kâmil olan Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretleri buyuruyor ki, (Simâ' ya'nî Kasîde, ilâhî, mevlid dinlemek hasta olmiyan kalbe rikkat verir, yumuşatır. Yumuşak kalbli müslimâna Allahü teâlâ merhamet eder. Allahü teâlânın merhametine sebep olan şey niçin harâm olsun? Çalgıların harâm olduğu sözbirliği ile bildirilmiştir. Yalnız, düğünlerde def [davul] çalmak mubâh ve ney çalmak mekrûh denildi. Resûlullah «sal-lallahü aleyhi ve sellam», yolda giderken ney sesi işitti. Mubârek kulaklarını kapadı. Yanında olan Abdüllah bin Ömerin de kapamasını emr buyurmadı. Demek

ki, işitmek takvâdir, azimettir. Simâ' için, âlimler arasında ihtilâf vardır. Câiz diyenler de, değil diyenler de oldu. İhtilâf edilmiş olan birşeyi yapmamak dahâ iyidir. Takvâ ehli, bunun için, yüksek sesle zikr etmemiş, sessiz zikri âdet edinmişlerdir. Mazhar-ı Cân-ı Cânânın bu sözleri, (**Makâmât-ı Mazhariyye**) de yazılıdır.

(**Dürr-ül me'ârif**) in dördüncü sahifesinde diyor ki, (Simâ' ancak, Allahü teâlâyâ müteveccih olanlara câizdir. Herşeyi Allahü teâlâdan bilirler. İhtiyâri olmayan raksa (**Vecd**) denir. İrâdi ve ihtiyâri olarak raks etmeğe (**Tevâcüd**) denir. Nizâmüddîn-i Evliyâ hazretlerinin meclisinde Simâ' vardı. Fekat çalgı yokdu. Kadın ve oğlan da yokdu. El şaklatmak bile yokdu. Âletsiz, çalgısız olan sese (**Simâ'**) [ya'nî (**Teganni**)] denir. Âlet ile, çalgı ile birlikte olan insan sesine (**Ginâ**) [ya'nî (**Müzik**)] denir. Gınânın harâm olduğunu bütün âlimler sözbirliği ile bildirmişlerdir. İsrâ sûresinin altmışdördüncü âyetinin, gınâyı harâm ettiğini bildiren âlimler vardır. (**İlk teganni eden şeytândır**) ve (**Ginâ, kalbde nifak hâsil eder**) hadis-i şerifleri de gınânın harâm olduğunu göstermektedirler. Âlimler, simâ'ın harâm olmasında ihtilâf etdi. Gınânın harâm olduğunda ihtilâf yokdur. Kadın ve oğlan sesi gınâyâ dâhildir. Simâ'a halâl diyen âlimler de, buna şartlar bildirdiler. Bu şartlar bulunmayan simâ' da sözbirliği ile harâm olur). (**Dürr-ül-me'ârif**) den yapılan bu terceme de gösteriyor ki, islâmiyyetde müzik, çalgı yokdur. Son zamanlarda uydurulmuş olan (**İslâm müziği**) sözünün islâmiyyetde yeri yokdur. Harâma halâl diyen kâfir olur. Hele, harâmı ibâdete karıştıranın, hem kâfir olduğu, hem de islâmiyyeti yıkmak, bozmak için uğraşan zındık olduğu anlaşılır. Kur'ân-ı kerîmi, tekbirleri ve ilâhileri çalgı ile, ney çalarak okumak, bunun için çok tehlikeli bid'atdır.

Kur'ân-ı kerîmi güzel ses ile, tecvid ile okumalıdır. Teganni ile, kelimeleri değiştirip nağmeye uydurarak okumak harâmdır.

Genç hâfızların, genç kadınlar, kızlar arasında Kur'ân-ı kerîm, mevlid, ilâhî okuması da gınâ olur. Harâm olur. Bir kimse, bir yere şehvetle bakarsa, kalbi de oraya takılıp lekelenir, hastalanır. Kalb hastalanınca, nefis kuvvet bulur, azar.

Kalbinde yalnız Allah sevgisi olanların güzel ses dinlemesi câiz olup, yukarıda yazılı şartlara uygun olarak oturup okurlar dedik ise de, Eshâb-ı kirâm ve Tâbi'in-i izâm böyle hiç yapmadı. Bid'at olduğu meydandadır. Fâidesi olduğundan câiz dedik.

Kur'ân-ı kerîmi radyo ile ve hoparlör ile okurken, çok def'a, harflere mahsûs ses, ya'nî ağızdaki mahrecleri değiştirip ma'nâ bozuluyor. Kur'ân-ı kerîm, bayağı, ma'nâsız, ses dalgaları hâlini alıp ibâdet değil, bir şarkıcının nağmeleri gibi, hissî bir zevk vâsıtası oluyor. Bundan başka, (**Redd-ül-muhtâr**), (**Mecma'ul-Enhür**) ve (**Dürr-ül-müntekâ**) da diyor ki, (Kur'ân-ı kerîm okumak demek, Kur'ân okuduğunu anlayacak kadar akli başında olan insanın okuması demektir). Câmî'ler, nemâz kılmak için yapılmıştır. Vâ'iz ve hâfızların sesi, radyolarla, hoparlörlerle, her tarafa yayılınca, câmi' içinde, nemâz kılacak yer bulunmıyor. Nemâz kılanlar şaşırıyor. İbni Âbidînde, imâmın, yüksek sesle okuması vâcib olan yerde, başkalarını râhatsız edecek kadar bağırması günâh olduğu yazılıdır. Hoparlörle okuyanlar, bu bakımdan da günâha giriyorlar.

İbni Hacer-i Mekkî hazretleri, (**Fetâvâ-yı kübrâ**) sında, gusl abdestini anlatmağa başlarken buyuruyor ki, (Câmi'de Kur'ân-ı kerîm okumak büyük kurbettir. Yüksek sesle okuyup, nemâz kılanları şaşırtan çocukları susdurmak lâzımdır. Hocaları susdurmazsa, yetkililer çocukları da, hocalarını da câmi'den çıkarmalıdır).

Süâl: Ezân, hoparlörle okununca, uzaklardan da işitiliyor. Mü'minler ezân sesi duyuyor. Hoparlör fâideli oluyor denirse:

Cevâb: Ezân sesinin uzaklardan işitilmesi lâzım olsaydı, bu sözün bir kıymeti olurdu. Ezânın, insan sesinden fazla sesle okunması lâzım olsaydı, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», bunun çâresini emr ederdi. Çünkü, dinde lâzım olan

herşeyi bildirmesi, yaptırması vazîfesi idi. Nemâz vaktlerinin geldiğini, hıristiyanlar gibi çan çalarak veyâ yehûdiler gibi boru ötdürerek uzaklara duyuralım diyenler oldu. Kabûl etmedi. **(Biz böyle yapmayız. Yüksek yere çıkıp ezân okuyunuz!)** buyurdu. Böylece, insan sesinin varamıyacağı yerlere tek bir ezân sesinin ulaştırılmasına lüzûm olmadığı anlaşıldı. İbâdetlerde değişiklik yapmanın (Bid'at) olduğunu, büyük günâh olduğunu biliyoruz. Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» kabûl etmediği, red ettiği birşeyi ibâdete karıştırmak ise, bid'atdan dahâ büyük, ondan dahâ çirkin günâh olur. Birinci kısımda, otuzdördüncü maddede, ondokuzuncu mektûb, bu hakikati çok güzel açıklamaktadır. Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» red ettiği bir özelliğini överek, hoparlörle ezân okumak bid'atini savunmak, bir müslimâna yakışacak şey değildir. Bundan başka, **(Dürr-ül-muhtâr)** da yemin kısmında, nezri anlatırken buyuruyor ki, (Her beldede, her mahallede mescid yapmak, hükûmet üzerine vâcibdir. Beyt-ül-mal parasından yaptırılması lâzımdır. Hükûmet yaptırmazsa, müslimânların yaptırması vâcib olur). Beşinci cild, ikiyüzyetmişikinci sahîfede diyor ki, (Bir mahalle halkının para, mal toplayarak, imâmâ hediye etmeleri güzel olur). Birinci cild, dörtyüzsekseninci sahîfede diyor ki, (Ezân okunurken, câmi'den çıkmak harâmdır. Fekat, kendi mahallesindeki câmi' cemâ'ati ile kılmak için çıkmak câizdir. Çünkü, mahallesindeki câmi'de kılmak vâcibdir). Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, her mahallede mescid bulunması, mahalle mescidlerinin hepsinde ezân okunması, herkesin kendi mahallesi veyâ çarşısı câmi'inde okunan ezânı işitip, buradaki cemâ'ate gitmesi emr edilmiştir. Her mahallede câmi' bulunacak, hepsinde ezân okunacak, herkes ezân sesi duyacaktır. Hoparlörle uzaklara duyurmağa lüzûm yoktur. Çünkü, uzakda da, ayrıca ezân okunmaktadır. Bir büyük câmi'de hoparlörle ezân okunur, her yerden bu dinlenir, başka yerlerde okunmazsa, şerîatin emri bozulmuş olur. Şerîatin emri yapılarak, her yerde okunursa, hoparlör sesleri birbirine karışarak, ezân oyuncak hâlini alır. Görülüyor ki, hoparlörle okumak, lüzûmsuz ve zararlı olmaktadır. Şerîatin emrine uyarak her mü'ezzin minâreye çıkıp, sünnete uygun ezân okuyunca, herkes kendine yakın ezânı çok iyi işitir. Uzaklardan hoparlör sesini duymağa lüzûm olmaz. Ezânı hoparlörle okumak, sesin uzaklardan işitilmesini istemek, ezânın bir yerde okunmasını, her câmi'de okunmamasını istemek demektir. Hattâ her yerde câmi' bulunmasına lüzûm yoktur demektir. Bu da, bir müslimânın isteyeceği şey değildir.

Beyhekînin bildirdiği ve **(Künûz-üd-dekâik)** de yazılı hadîs-i şerîfde, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», Eshâbına hitâb ederek buyurdu ki, **(Sizden sonra, bir zaman gelecektir. O zamanda bulunan müslimânların en sefilleri, en aşağıları, mü'ezzinleridir).** Bu hadîs-i şerîf, tegannî ederek ve sünnete uymıyarak okuyan ve (hoparlör) bid'atini ibâdete karıştıran kimselerin zuhûr edeceklerini haber vermektedir. Allahü teâlâ, müezzin kardeşlerimizi, bu hadîs-i şerîfde kötölenen mü'ezzinler gibi olmaktan muhâfaza buyursun! Âmin.

Ezân okuyanın müslimân, âkıl ve sâlih olduğunun bilinmesi lâzımdır. Bunun için teypden ve radyodan okunan ezân sahîh olmaz. Böyle kimsenin minâreye çıkıp hoparlörle okuması da, sünnete uygun değildir. 168. ci sahîfeye bakınız! İbâdetle âdeti ayırd etmek lâzımdır. İbâdet olmayan şeylerde, radyo, hoparlör kullanılır. İslâmiyyet, buna birşey demez. Fekat, ibâdetlerde ufak değişiklik yapmanın îmânı gider. Kur'ân-ı kerîm'in ma'nâsının değişerek, küfre sebep olmasının misâlleri çoktur. Burada birini bildirelim: Yasîn-i şerîf sûresinde seksenbirinci âyet-i kerîmenin sonu, **(Onun yarattıkları pek çoktur. O, herşeyi bilir)** demektir. Hâlbuki, bu âyet-i kerîme radyoda, hoparlörde söylenirken ve lâtin harfleri ile okunurken, ma'nâsı bozularak, **(O berberdir, herşeyi bilicidir)**, şeklini aldığı vâkı' oluyor ki, okuyan ve dinleyip beğenen kâfir olur. Lâtin harfleri ile, bir dürlü yazılan ve bir dürlü okunan (Hallâk) kelimesi, islâm harfleri ile yazılması

ve okunması, farklı iki başka kelime olup, biri yaratıcı, öteki ise, berber demektir. Arabide üç (Z) harfi vardır. Biri kalın (Zı), ikincisi ince okunan (Ze), üçüncüsü (Zâl) dir. Bunların üçü ayrı ayrı söylenir. İbni Âbidin üçyüzotuzikinci sahifede diyor ki, (Rükû' tesbihinde (Zı) ile (azim) denir ki, Rabbim büyüktür demektir. Eğer ince (Ze) ile (azim) denilirse, Rabbim benim düşmanımdır demek olur ve nemâz bozulur). Kur'ân-ı kerîmi latin harfi ile öğrenip okuyan, bu üç harfi ayıramıyacağı için nemâzı sahîh olmaz.

Kur'ân-ı kerîmi latin harfleri ile yazmak câiz olmadığı İbni Hacerin (**Fetâvâ-yı kübrâ**) sının Necâset bahsinde ve Libya'da (Câmi'at-ül-İslâmiyye) nin çıkardığı (**El-Hedy-ül-İslâmi**) kitâbının [m. 1966] baskısında altmışikinci [62] sahifesindeki fetvâda yazılıdır.

Radyodan ve hoparlörden çıkan sesler, şimdi Hıristiyanların ve Yehûdîlerin ellerinde bulunan, İncil ve Tivrâtlar gibi, Allah kelâmı değildir. Allahü teâlâ tarafından nesh edilmiş ve kullar tarafından değiştirilmiş olan mukaddes kitâblara hakâret etmek, alay etmek ve bunları okumak, dinlemek câiz olmadığı (**Hadika**) kitâbının yüzonbeşinci sahifesinde yazılıdır. Bunun için meyhânelerde, oyun yerlerinde, günâh işlenen topluluklarda, radyo ile Kur'ân-ı kerîm ve mevlid dinleyerek keyflenmek küfr olur ve küfre sebep olan da, kâfir olur.

Radyoda, Kur'ân-ı kerîmi ve mevlidi hurmetle dinliyenler, hâfızın nağmeleri ile ağlayanlar olur. Güzel ses, nağme, kalbi hastalanmış olanların nefsine te'sir etmektedir. Nefsi beslemektedir. Nefs, insanı ağlatmaktadır. Hâlbuki, Kur'ân-ı kerîm okumak sünnettir. Harâma, hattâ mekrûha sebep olan sünneti terk etmek lâzım olduğu, fıkhda, temel bilgilerden biridir. O hâlde, radyoda Kur'ân-ı kerîm ve mevlid okumamak dahâ doğru olmaktadır. Radyoda her dil ile, dinî bilgiler vermek, Ehl-i sünnet âlimlerinin, dünyâ bilginlerini hayrân bırakan, rûhlara gıdâ olan sözlerini insanlığa duyurmak lâzımdır. Böyle yayınlar çok fâideli ve çok sevâb olur.

Süâl: Evet, uzak memleketlerdeki vericilerden dinlendiği zaman, ses net olarak gelemiyor. Fekat, bir şehirdeki vericiden alınan ses, tâm hâfızın okuduğu gibi oluyor. Ma'nâsı da, iyi anlaşılıyor. Radyoda, teypde ve hoparlörde işitilen bu seslere, Kur'ân-ı kerîm denilmez mi?

Cevâb: Radyoda işitilen ses, fen bakımından (**Aks-i sadâ**) [sesin yankısı] da değildir. (**Nakl-i sadâ**) [sesin iletilmesi] de değildir. Nakl, sesin kendinin götürülmesi demektir. Isı da, reyyonman, ışım ve konveksiyon akımları ile yayıldığı gibi, nakl yolu ile de iletiliyor. Ateşe sokulan maşa, ısıyı değiştirmeden iletiyor. Isı, demirin kristallerinin birinden, ötekine geçerek yayılıyor. Hâfızın yanında, kendi sesini işitmemiz (**Nakl-i sadâ**) dır. Buğazdaki ses iplikcikleri [etden iki tel], konuşurken, gerilerek sertleşiyor. Ciğerden gelen hava, bunları titreştirerek ses hâsil oluyor. Titreşen tellerin hava moleküllerine çarpması, bu molekülleri titreştiriyor. Bu titreşimler de, yanlarındaki hava moleküllerini titreştirerek, kulağımıza kadar ulaşıyor. Böylece sesi duyuyoruz. Ses hava içinde, müntezam küreler hâlinde dalgalarla yayılıyor. Havanın kendisi gitmiyor. Sesi iletmış oluyor. Kuru hava, sesi, sâniyede üçyüzkırk metre hızla iletmektedir. Su molekülleri de, sesi iletir. Sesin, sudaki hızı, sâniyede binbeşyüz metre kadardır. Katı cisimler, sesi dahâ çabuk iletiyor. Sesin çelik ve camdaki hızı, sâniyede beşbin metredir.

Havada, suda yayılmakta olan ses dalgaları, duvar, kayalık gibi sert düz yüzeylere çarpınca, doğrultularını değiştirerek, tekrâr geriye döner. Geri dönen dalgalar, eşit, özellikde, ikinci bir ses meydana getirirler. Bu ikinci sese (**Aks-i sadâ**) veyâ (yankı) denir. Aks-i sadâ, kendini hâsil eden birinci sesin özelliğinde olduğu hâlde, secde âyetinin, aks-i sadâsını işiten kimsenin, ma'nâsını anlasa bile, tilâvet secdesi yapması lâzım gelmiyor. Kur'ân-ı kerîmin aks-i sadâsı, Kur'ân-ı

kerim olmuyor. Bu sese, Allahü teâlânın kelâmı denmiyor. Radyoda işitilen ses, hâfızın sesinin (Nakl-i sadâ) sı, ya'nî sesin kendisi olmadığı gibi, (Aks-i sadâ)-sı bile değildir. Hâfızın sesine benzeyen, başka bir sesdir. Kadınların aynadan, sudan aks eden görüntülerine ve kâğıd, perde üzerindeki resmlerine bakmanın da, benzerlerine bakmak olduğunu, yüzellialtıncı sahîfede bildirmişdik. Ses, mikrofona gelince gayb oluyor, bitiyor. Elektriğe, sonra miknâtis dalgalarına çevriliyor. Bu elektromanyetik dalgalar, antene gelip, radyoda, elektriğe ve sonra yeni bir sese çevriliyor. Hoparlörde de böyle olmaktadır. Zâten hoparlör, elektrik dalgalarını ses dalgalarına çeviren âlet demek olduğu, Fransızca (Larousse) da bile yazılıdır. Aks-i sadâyâ Kur'ân-ı kerim okumak denilmiyor da, bu başka sese, nasıl Kur'ân okumak denilir?

Süâl: Radyoda dinlenen ses, fen bakımından, hâfızın sesinin kendisi değilse de, sesinin tâm benzeridir. Ses bütün harmonikleri ile, farksız oluyor. Ma'nâsı da bozulmuyor. Bunu dinlemek, niçin câiz olmasın?

Cevâb: Birşeyin benzeri, kendisi değildir. Sarı metal bilezikler, altın bileziklere tâm benziyor ise de, aynı değildirler. Altın yerine geçmezler. Radyodan, hoparlörden çıkan ses, hâfızın sesine çok benziyorsa da, insan sesi değildir. Metalik sesdir. Tınısı, yüksekliği, şiddeti ve harmonikleri başkadır. Kadının resmi de, kadına çok benziyor ise de, kendinin aynı değildir. Gayrı da değildir. Bunun içindir ki, kadının avret yerlerine şehvetsiz bakmak harâm olduğu hâlde, bunların resmlerine şehvetsiz bakmak harâm değildir. Fekat benzediği için, resmlerine bakmak mekrûhdur. Bunun gibi, sevilen şeyin benzerine de saygı göstermek lâzımdır. Çünkü, aynı değil ise de, gayrı da değildir.

Kâfirlerin kilisede org çalarak okudukları gibi, Kur'ân-ı kerimi çalgı çalarak okumak küfrdür. [İkinci kısım, kırk [40].cı maddeye bakınız!]. Kur'ân-ı kerimin radyoda ve hoparlörde söylenen, okunan tâm benzerine de, böyle saygısızlık yapmak küfr olur. Eğer çalgısız ve tecvîd ile okunuyor ise, radyoda sâ'atlerce çalgı ve şehveti harekete getiren şeyler çalıp, birkaç dakika Kur'ân-ı kerim okunur, sonra yine günâh olan şeylere başlanırsa, bu hâl, kumar, içki, oyun ve açık kadın gibi günâh bulunan fîsk meclisinde, bu kimselerin veyâ başka birinin, birkaç dakika da Kur'ân-ı kerimi veyâ bunun tâm benzerini okuması gibi olur. Böyle olan radyodaki Kur'ân-ı kerimi dinlemek, fîsk meclisinde okunan Kur'ânı dışardan dinlemeğe benzer. Bunun için, harâmları kesip, bu aralık zamanda, okumak da, bunu dinlemek de câiz olmaz. Günâh olur. (Mültekâ) şerhlerinde diyor ki, (Fîsk meclislerinde, alay edenler arasında tesbîh, tehlîl, zikr, tekbîr, hadîs, fikh ve benzerlerini okumak günâhdır). Çünkü Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem», böyle okumağı yasak etmiştir. Meselâ, (Kimyâ-i se'âdet) kitâbında diyor ki, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» Rebî' bin Sü'ûdün evine geldi. Evde, küçük kızlar def çalıyordu ve şarkı söylüyorlardı. Şarkıyı, [çalgıyı] bırakıp, Resûlullahı medh etmeğe başladılar. (Beni söylemeyiniz! [Önce okuduğunuza devâm ediniz!]. Beni medh etmek [mevlid, ilâhî okumak] ibâdetdir. Def [çalgı] çalarken, eğlence, oyun arasında ibâdet câiz değildir) buyurdu. Def, çalgı çalarak veyâ başka la'b, ya'nî oyun oynayarak Kur'ân-ı kerim okuyanın kâfir olacağı (Cevâhir-ül-fikh) da yazılıdır. (Mizân-ı Şa'rânî), abdesti anlatırken buyuruyor ki, (İslâm âlimleri; çirkin şeyler söyledikten sonra Kur'ân-ı kerim okuyan kimse, Mishafı pislik içine sokan kimse gibidir. Bunun küfründe şübhe yoktur buyurdular).

(Hadika) da, dil âfetlerini anlatırken buyuruyor ki, hadîs-i şerîfde (Nikâhı herkese duyurunuz! Bunun için de, câmi'lerde yapınız ve defler çalınız!) buyuruldu. İmâm-ı Menâvî, bunu açıklarken, (Mescidlerde def çalınmaz. Hadîs-i şerîf, deflerin mescidlerde çalınmasını emr etmiyor. Mescidlerin dışında çalınmasını, mescidde yalnız nikâh yapılmasını emr ediyor) diyor. (Hadika) nın bu yazısından

anlaşıyor ki, çalınmasına açıkça izin verilmiş olan defterlerin bile câmi'lerde çalınması yasak olunca, herhangi bir çalgının câmi'de çalınması hiç câiz olmaz.

(Muhtasar-üt-Tezkire) deki hadis-i şeriflerde, (Âhır zamanda, câhli din adamları ve fâsık hâfızlar çoğalır), (Öyle zaman gelecektir ki, o zamanın din adamları, eşek leşinden dahâ çok bozulmuş, kokmuş olacaktırlar) buyurdu. İçki, kadın, çalgı, kumar gibi harâmın bulunduğu toplantılara (Fısk meclisi) denir. Fısk meclisine giden ve böyle yerlerde, şarkı, gazel söyleyen fâsık bir hâfızın okuduğu ve para karşılığı okunan Kur'ân-ı kerîmi dinlemek câiz değildir.

Teyp bandına ve gramofon plâğına Kur'ân-ı kerîm almak, kâğıd üzerine yazmak gibidir. Teyp ve gramofon, müzik, şarkı, keyf, oyun ve eğlence için kullanılıyor ise de, kâğıd da, roman, açık resm, eğlence ve fuşş dergileri olmaktadır. Kur'ân-ı kerîm kâğıda yazılınca (Mushaf) olur. Mushaf, Kur'ân-ı kerîmin okunmasına ve öğrenmesine ve ezberlenmesine sebep ve vâsita olduğu için kıymetlidir. Mushaf yazmak ve hediye etmek, bunun için, çok sevâbdır. Band ve plâk da, Kur'ân-ı kerîmin benzerini işiterek öğrenilmesine ve ezberlenmesine vâsita olmaktadır. Kur'ân-ı kerîm, bu niyyetle, teyp, plâk üzerine alınınca, bunlara da, Mushaf-ı şerîfe olduğu gibi hurmet etmek, bunlara başka şeyler doldurmak, yükseğe koymak, üzerlerine birşey koymamak, abdestsiz tutmamak, kâfirlere, fâsiklara vermemek, başka şeyler bulunan bandlar ve plâklar arasına koymamak, fısk, oyun, eğlence yerlerinde çalmamak lâzımdır. Kur'ân-ı kerîm dinlemek için kullanılan gramofon ve teyp hiçbir zaman fısk meclislerine götürülmemeli, bunlarda hiçbir zaman, harâm olan çirkin şeyler çalınmamalıdır. Çalgı çalmakta kullanılan bir gramofonun ve teypin Kur'ân-ı kerîm dinlemek için de kullanılması, şarkı gazel okuyan fâsık bir hâfızın okuduğu Kur'ân-ı kerîmi dinlemeye benzer ki, bunun câiz olmadığı yukarıda bildirildi. Kısacası, Kur'ân-ı kerîm bulunan bandlar ve plâklar Mushaf-ı şerîf gibi kıymetlidirler. Bunlara da saygısızlık yapmak, küfre sebep olur. Şu kadar var ki, bunlardan Kur'ân-ı kerîmi dinlemek, hâfız dinlemek olmaz. Tam benzerini dinlemek olur. Kur'ân-ı kerîmi dinlemek sevâbı hâsıl olmaz. Çünkü, Kur'ân-ı kerîmi tilâvet etmek, ya'nî okumak demek, şu'ûrlü bir kimsenin, Kur'ân-ı kerîm okuduğunu bilen insanın okuması demek olduğu (Redd-ül-muhtâr) in beşyüzonaltıncı sahifesinde yazılıdır. Fekat, benzerini de saygı ile dinlemek farzdır. Küçük çocuğun şu'ürsüz olarak okuduğunu dinlemenin de lâzım olduğu (Redd-ül-muhtâr) in üçyüzaltmışaltıncı sahifesinde yazılıdır.

Radyoda şerî'atin yasak ettiği şeyler söylenmez ise, fısk, günâh işlenmezse, hep fâideli ve sevâb şeyler söylenirse, bunlar arasında okunan Kur'ân-ı kerîm ve evde teypde, müslimâna yakışan şeyler, nasihatlar, dersler arasında okunması dinlemek, hiçbir bakımdan kusûrlu ve zararlı görülmesi de, bid'at olur. Ya'nî, Kur'ân-ı kerîmi, Peygamberimizin «sallallahü aleyhi ve sellem» ve Eshâb-ı kirâmın okuduklarından başka dürlü okumak ve dinlemektir. İbâdeti onlar gibi yapmayıp, başka dürlü yapmaktır. Bid'at ise, günâhların en büyüğüdür. [Kitâbımızın üçüncü kısmında, birinci maddeyi okuyunuz!].

Hindistândan gelen bir mektûbda, oradaki bir şehirde, üç câmi'de, vehhâbîlerin imâmsız olarak cemâ'atle nemâz kıldıkları bildiriliyor. Bu câmi'lerin, büyük câmi'e elektrik teli ile bağlı olup, oradaki imâmın sesini hoparlör ile işiterek, o imâma uyulduğunu bildirdi. Hoparlör sesi ile imâma uyanların nemâzlarının sahîh olmayacağı, birinci kısmın altmışdokuzuncu maddesinde bildirilmişti. İmâma uyanın sahîh olması için, arada yol ve nehr, hattâ, penceresiz divar olmaması şarttır. Bunu bütün kitâblar açıkça yazmaktadır. Bu açık hakikat karşısında, müslimânlara imâmsız cemâ'atle nemâz kıldırarak din adamlarının ibâdete değil, felâkete önderlik ettikleri anlaşılmaktadır. 1395 [m. 1975] senesindeki bir İstanbul gazetesinde, yüksek islâm enstitüsü mezûnu, Bursada vazîfeli bir din ada-

mının, zevcesi ile birlikte resmi vardı. Kadının başı, kolları, boynu açık idi. İslâm dininin emr ettiği tesettüre uymayan bu resm, dinini bilen müslimânları çok üz-müşdü. Böyle din adamlarının şerîate uymayan kılıklarına, sözlerine ve yazıları-na aldanmamamız için, Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem», çeşidli ikâzlar da bulunmuşdur. Bu uyarıcı hadis-i şerîflerden ikisi, **(Din adamlarının kö-tüsü, kötülerin en kötüsüdür!)**. Bu hadis-i şerîfi Dâremî bildirdi. **(Ümmetimin felâkete sürüklenmesi, kötü din adamlarından olacaktır!)**. Bu hadis-i şerîf de **(Kü-nûz-üd-dekâik)** da yazılıdır. Allahü teâlâ, müslimânları böyle sapık din adamları-nın eline düşmekten korusun!

İslâm düşmanları, müslimânları hıristiyân yapmağa, câmi'leri kiliseye çevir-meğe uğraşıyorlar. Bu işi sinsice yapabilmek için, müslimân görünüyorlar. Câmi'-lere ilerde masa sokabilmek için, secde yerlerini biraz yükseltmekle işe başlı-yorlar. Basılan yere baş konulmaz. Hastalık olur diyorlar. Secde yerlerini uzun yıllarda yükselte yükselte, masaya yol açarız diyorlar. Câmi'lere müzik, org so-kabilmek için önce hoparlörden, teypden başlıyor, ibâdetlerin çalgı âletleri ile yapılmasına, yavaş yavaş alışdırmak istiyorlar. Yapılması günâh olmıyan, mu-bâh birşeyin ibâdet sanılması korkusu olursa, bu mübâh şeyi yapmak harâm olur. Büyük günâh işlemek olur. Bunun için, müslimânların çok uyanık olması, ibâdet-leri Eshâb-ı kirâm gibi, dedeleri gibi yapmağa titizlikle ehemmiyyet vermeleri lâ-zımdır. Hoparlör, teyp ve benzerleri ile ibâdet etmek, iyi ve fâideli görülse bile, bid'at olduğu için ve ibâdetleri değışdirmeye yol açacağı için, câmi'lere sokulma-malı, islâm düşmanlarının plânlarına, tuzaklarına kapılmamağa dikkat etmelidir. Bekara sûresi ikiyüzonaltıncı âyetinde, **(Beğendiğiniz, sevdiğiniz çok şey vardır ki, sizin için zararlıdır!)** buyuruluyor. İbâdetlerde yapılacak ufak bir değışiklik, çok fâideli görünse de, bunu yapmaktan kaçınmalıdır. Radyo ile, hoparlör ile okunan ezân kabûl olmaz. İmâmın ve müezzinin kendi seslerini işitmeyip, radyo, hoparlör sesleri ile hareket eden cemâ'atin nemâzları sahîh olmaz. Bunu yüz-doksanıncı sahîfede bildirmişdim.

(Tergib-üs-salât) kitâbında buyuruyor ki, **(Kitâb-ül-kırâe)** risâlesindeki hadis-i şerîfde, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», kıyâmet alâmetlerini sayarken, buyurdu ki, **(Hâkimler rüşvet alarak haksız karâr verir. Adam öldürmek çoğalır. Gençler, ana babalarını, hısm akrabâsını aramaz, saymaz olur. Kur'ân-ı kerim mizmârdan ya'nî çalgı âletlerinden okunur. Tecvid ile, güzel okuyanları, şerîate uyan hâfızları dinlemeyip, mûsikî ile şarkı gibi okuyanları dinlerler)**. Muhyiddîn-i arabî hazretleri **(Müsâmere)** adındaki kitâbında diyor ki, Eshâb-ı kirâmdan Ehû Hüreyre «radiyallahü anh» hazretlerinin haber verdiği hadis-i şerîfde, **(Bir zaman gelir ki, müslimânlar birbirlerinden ayrılır, parçalanırlar. Şerîati bırakıp, kendi düşüncelerine, görüşlerine uyarlar. Kur'ân-ı kerim'i mizmârlardan, ya'nî çalgılar-dan, şarkı gibi okurlar. Allah için değıl, keyf için okurlar. Böyle okuyanlara ve din-leyenlere hiç sevâb verilmez. Allahü teâlâ bunlara la'net eder. Azâb verir)** buyu-ruldu. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» bunlar gibi dahâ nice hadis-i şe-rîflerle, Kur'ân-ı kerimin radyo, teyp ve gramofon ve hoparlör gibi çalgı çalınan âletlerde okunacağını haber veriyor. Böyle okumanın günâh olduğunu bildiriyor. Derin âlim, şeyh-ul-islâm Ahmed ibni Kemâl efendinin kırk hadisinin tercemesin-de, otuzdokuzuncu hadis-i şerîfde **(Mizmârları kırmak için ve hınzırları öldürmek için gönderildim)** buyuruluyor. Bunu terceme ederken **(Mizmâr, düdük ve bütün çalgı âletleri)** demektir. Bu hadis-i şerîfin ma'nâsı, her çeşid çalgıyı ve domuz eti yimeğı yasak etmek için emr olundum demektir) diye ma'nâ verilmektedir. Başka bir hadis-i şerîfde, **(Kur'ân-ı kerimi arab şivesi ile, onların sesi ile okuyu-nuz! Fâsiklar, şarkıcılar gibi okumayınız!)** buyuruldu. Şarkı okur gibi okuyan kim-senin imâm olması harâmdır. Onun arkasında kılınan nemâz, sahîh olmaz. Çün-

ki, sesi perdeye uydurmak, nağme yapmak için, harf eklenmektedir ki, bunlar, insan sözü olur. Kur'ân-ı kerim olmaz.

TENBİH: Yukarda, Kur'ân-ı kerimi radyoda okumak ve bunu dinlemek anlatılmaktadır. Radyo kullanmak için, radyo dinlemek için birşey yazılmamıştır. Bu ikisini birbiri ile karıştırmamalıdır. Radyo kullanılması, aşağıda bildirilecektir.

(Klmyâ-l se'âdet) de buyuruyor ki, (Kur'ân-ı kerim okumasını öğrenmek çok sevâbdır. Fekat, Kur'ân-ı kerim okuyanların ve hâfızların, ona saygı göstermeleri lâzımdır. Bunun için de, her sözü, her işi Kur'ân-ı kerime uygun olmalıdır. Onun edebi ile edeblenmelidir. Onun yasak ettiği şeylerden sakınmalıdır. Ona, böyle saygı göstermezse, Kur'ân-ı kerim kendisine düşman olur. Resûl «aleyhisselâm» buyurdu ki, **(Ümmetimdiki münâfıkların çoğu, Kur'ân-ı kerim okuyanlardan olacaktır)**. Ebû Süleymân Dârânî buyuruyor ki, **(Cehennemde azâb yapan, Zebânî adındaki melekler, puta tapan kâfirlerden önce, şeri'ate uymayan hâfızlara saldıracaklardır)**. Para kazanmak için mevlid okuyan, mûsiki ile mevlid okuyan hâfızlar da böyledir. Şunu iyi bilmelidir ki, Kur'ân-ı kerim, yalnız okumak için gönderilmedi. Gösterdiği yolda gitmek, şeri'ate uymak için gönderildi. **(Şir'a-tül-islâm)** şerhinde diyor ki, (Kur'ân-ı kerim'i şarkı söyler gibi okumak, bid'atlerin en cirkini, en kötüsüdür. Böyle okuyanlar cezâlandırılır).

(Riyâd-un-nâsihîn) de diyor ki, Kur'ân-ı kerim, şeri'ate uyan hâfızlara şefâ'at edecektir. **(Müslim)** kitâbındaki hadis-i şerîfde, **(Kur'ân-ı kerim, okuyanlarına, yâ şefâ'at edecek veyâ düşman olacaktır)** buyuruldu. Bir hadis-i şerîfde, **(Kur'ân-ı kerim okuyan çok kimse vardır ki, Kur'ân-ı kerim, onlara la'net eder)** buyuruldu. Kur'ân-ı kerimi abdestli olarak okumak, sağ el ile tutmak, dizden aşağı koymamak, bitirince açık bırakmamak, başka şey yaparken kapayıp yüksek bir yere koymak, okurken konuşmamak, konuşursa, tekrâr E'ûzü okuyarak başlamak lâzımdır. Mushafı [ve Kur'ân-ı kerim bulunan teypi] ayağa kalkarak almalıdır.

Radyoda Kur'ân-ı kerim dinleyen de, hiç olmazsa, radyoyu yükseğe koymalı, bir iş yapmamalı, konuşmamalı, kibleye karşı edeble oturmalıdır. Kur'ân-ı kerimi ve mevlidi dinledikten sonra veyâ önce, çalgı, şarkı ve başka küfr ve harâm şeyleri dinlemek, bunlara saygısızlık olur. Kur'ân-ı kerim, okunup da, kendisine saygı göstermeyenlere la'net eder. Okuyanlar ve söyliyener için günâh olan herşey, okutanlar ve dinleyenler için de, günâhdır.

Radyoda, hâfızın Kur'ân-ı kerim okumasına sebep olan dinleyiciler, bir canbazı seyr edenler gibi oluyor. Ya'nî, canbaz, oynarken ipden düşüp ölürse, seyrciler günâha girer. Çünkü, onlar seyr etmeselerdi, canbaz oynamıyacak ve ölmeyecekti. Evet, öldürülen kimse, eceli geldiği için ölür. Fekat, bunu öldüren de, cezâsını görür.

Kur'ân-ı kerimi, mevlidi ve ezânı mûsiki ile, tegannî ederek okumak da ma'nâsını bozuyor ve zararlı oluyor. Meselâ, (Allahü ekber), Allahü teâlâ büyüktür, demektir. Sesi uzatarak, meselâ (Aaaallahü ekber), şeklinde okunursa, Allah, acabâ büyük müdür? demek olur ki, böyle söyliyenerin kâfir olacağı meydandadır.

Bütün fikh kitâblarında ve meselâ **(Halebî-yi sagir)** in ikiyüzelliikinci sahifesinde: (Kur'ân-ı kerim'i nağme ile, ya'nî sesi mûsiki perdelerine uydurarak okumak, harfleri bozmaz ise, âlimler mekrûh demiştir. Zirâ fâsıkların nağmelerine teşebbühdür. Eğer harfler değişir ise, harâmdır. Okuması mekrûh olan birşeyi, dinlemek de mekrûhdur. Okuması harâm olan şeyi, dinlemek de harâmdır. Kur'ân-ı kerimi tegannî ile okuyan hâfızlara emr-i ma'rûf yapmak vâcibdir. İnâdlarına, düşmanlıklarına sebep olacak ise, bunları dinlememeli, orayı terk etmelidir) yazılıdır. **(Halebî)** nin ikiyüzdoksanyedinci sahifesinde (Tegannî ile okuyan bir imâm arkasında kılınan nemâzın i'âdesi, tekrâr kılınması lâzımdır). Başka bir sahifesinde (İş görenler ve yatanlar arasında, yüksek sesle Kur'ân-ı kerim okunursa, okuyan günâha girer) yazılıdır.

(**Halebî-yl kebir**) de, dörtyüzdoksanaltıncı sahifesinde diyor ki, (Yan yatarak ayakları birbirine bitişdirip, Kur'ân-ı kerîmi, içinden ezbere okumak veyâ yürüyerek, iş görerek, hamâmda, kabr başında oturup okumak câizdir. Kitâb okuyan, yazan, iş yapan yanında Kur'ân-ı kerîm okumağa başlamak, onlar dinlemedikleri zaman günâh olur. Câmî'de veyâ başka yerde, birkaç kişinin, bir zamanda, yüksek sesle Kur'ân-ı kerîm okumaları tahrîmen mekrûhdur. Birinin okuyup, başkalarının sessizce dinlemeleri lâzımdır. İşli olanların dinlemesi farz olmaz. Kur'ân-ı kerîmi dinlemek, farz-ı kifâyedir ve okunmasından ve nâfile ibâdetlerden dahâ sevâbdır. Kadın, Kur'ân-ı kerîmi kadından öğrenmelidir. Yabancı erkeklerden, mâdan bile öğrenmemelidir). Kur'ân-ı kerîmi öğrendikten sonra unutmak ve kadının kadınlara mevlid okuması günâh olduğu (**Berika**) da ve (**Hadika**) da yazılıyor. (**Hulâsa-tül-fetâvâ**) da diyor ki, (İş görürken ve yürürken kalbi ile düşünerek Kur'ân-ı kerîm okumak câizdir).

Kur'ân-ı kerîm'i doğru, güzel okumak için, mûsikî öğrenmeğe lüzûm yoktur. Tecvîd ilmini öğrenmeğe lüzûm vardır. Tecvîd ilminde, harflerin ağızdaki yerleri, medler, harflerin uzatma mikdârları ve dahâ birçok şeyler öğrenmeden okunan Kur'ân-ı kerîm, doğru olmaz ve ezân ve nemâz kabûl olmaz.

(**Halebî-yi sagîr**) kitâbında, tilâvet secdesi kısmından birkaç satır önce, buyuruyor ki, (Kur'ân-ı kerîmi okunamayacak kadar küçük harflerle yazmak, böyle küçük Kur'ân-ı kerîm almak günâhdır). Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîm'i okumak, dinlemek, içindikileri, öğrenip yapmak için gönderdi. Kur'ân-ı kerîmi okunamayacak kadar küçük yazmak, ona hakâret etmek olur. Halîfe Ömer «radiyallahü anh», böyle küçük yazan birisini cezâlandırmışdır). Böyle mushafları almak, taşımak, hıristiyânların putları gibi, altın mahfaza içinde boyuna takmak, fâidesizdir ve çok günâhdır.

Âyet-i kerîmeleri ve Allahü teâlânın isimlerini, yerde serili şeyler ve seccâdeler üzerine yazmanın tahrîmen mekrûh olduğu (**Halebî**) de yazılıdır. Paralar üzerine yazmanın mekrûh olduğu (**İmdâd**) in Tahtâvî hâşiyesinde yazılıdır. Büyük âlim, seyyid Abdülhakîm-i Arvâsî «kuddise sirruh», bir mektûbunda buyuruyor ki; Eshâb-ı kirâm ve Tâbi'în-i izâm «aleyhimürrihvân» zamanlarında, paralar üzerine mubârek kelimeler yazılmadı. Çünkü, para, alış-veriş vâsıtası olduğundan, muhterem değildir, hakîrdir. Üzerlerine resm koymak câiz olur. Ehl-i sünnet olmıyan hükûmetler, meselâ Fâtîmîler, Resûlîler gibi, mu'tezile mezhebinde olup müslimân ismini taşıyan, fekat şerî'ate uymıyan hükümdârlar, para üzerine âyet-i kerîme ve hadis-i şerîf yazmışlardır. Milleti kandırmak, müslimân görünmek için yaptıkları hilelerden biri de bu idi. Din âlimleri [ya'nî Fukahâ-yı izâm], muhterem kelimeleri, paralara değil, mezâr taşlarına bile yazmağa izin vermemişdir. Böyle paraları abdestsiz tutmak mekrûh olduğu, (**Fetâvâ-yi Hindiyye**) de yazılıdır. Harâb olmuş mîshafı gömmek veyâ yakmak lâzım geldiği (**Şir'a-tül-islâm**) şerhinde yazılıdır.

İbâdetleri, hoş gidecek şekle değiştirmek olamaz. İnsanların beğendiği ibâdeti, Allahü teâlâ da beğenir zan etmek, pek yanlıştır. Böyle olsaydı, Peygamberlerin «aleyhimüsselâm» gönderilmesine lüzûm yokdu. Herkes, hoşuna gittiği gibi ibâdet eder, Allahü teâlâ da, onu beğenirdi. Hâlbuki, ibâdetlerin kabûl olması için insanların hoşuna gitmesi, dinleyicilerin çok olması değil, insanların akli ermese, fâidelerini anlamasalar bile, şerî'ate uygun olması lâzımdır.

Bu yazımız, dîni dünyâ kazançlarına âlet edenlerin hoşuna gitmiyebilir. Onlar için değil, hakîkati öğrenmek isteyenler için yazıyoruz.

Süâl: Radyo dinlemek ve televizyon seyr etmek günâh mıdır?

Cevâb: Bu süâl, sinemaya gitmek günâh mı demeğe benziyor. Bu iki süâli birlikte cevâblandıralım:

Süâl: Sinemaya gitmek günâh mıdır?

Cevâb: Radyo, sinema, televizyon neşr vâsıtasıdır. Kitâb, gazete, mecmû'a gibidir. Bunlar, tabanca gibi, bir vâsıta, bir âletdir. Tabancayı, bir kabâhatsiz, günâhsiz, zararsız kimseye karşı kullanmak günâhdır. Muhârebede, düşmana karşı kullanmak ise, çok sevâbdır. Görülüyor ki, tabanca kullanmak, hep günâhdır demek, veyâ her zaman sevâbdır diye kesdirip atmak, doğru değildir.

Bunun gibi, radyo ve filmler, iyi insanlar tarafından hâzırlanır, Allahu teâlâ'nın beğendiği şeyleri bildirir. İslâmiyyetin fâidelerini, ahlâk, ticâret, san'at, fabrikaların çalışması, târih olayları, askerlik, gibi din ve dünyâ bilgileri verirse, böyle radyoyu dinlemek, böyle filmleri ve televizyonları görmek günâh olmaz, mübâh olur. Fâideli kitâb ve mecmû'a okumak gibi, her müslimâna lazım olur. [Yüz-doksanaltıncı sahîfeye bakınız].

Fekat bunlar, din düşmanları, ahlâksızlar tarafından hâzırlanır, İslam düşmanlarının, harâm, çirkin, zararlı şeylerin propagandası yapılırsa, böyle radyoları dinlemek, televizyonları görmek ve böyle film gösterilen sinemalara gitmek câiz olmaz. Böyle olan gazete ve kitâbları, romanları okumak gibi, harâm olur.

O hâlde, yukarıdaki iki sūâl, yanlıştır. Bu sūâllerin doğrusu, şöyle olmalıdır: Radyoları, televizyonları nerede kullanmalı? Hangi neşriyyâtı dinlemek, seyre etmek günâh olur, hangileri günâh olmaz? Mübâh ile günâh karışık olursa ve radyoda, televizyonda, filmde veyâ bunların görüldüğü, dinlendiği yerde, harâm şeyler varsa, günâha girmemek için mübâhi, hattâ sevâbı terk etmek lâzım olur. Nitekim, mü'minin da'veetine gitmek sünnet olduğu hâlde, harâm bulunan da'veete gitmemeli, harâmdan, mekrûhdan sakınmak için sünneti terk etmelidir.

(Ahlâk-ı alâ'i) kitâbında diyor ki, (Şi'r, veznli söze denir. Lahn ve nağme bulunmayan güzel sesi dinlemek mutlaka mübâhdır. Sıkıntı gidermek için, nağme ile, kendi kendine okumak câiz diyenler vardır. Fekat, başkalarını eğlendirmek veyâ para kazanmak için okumak harâmdır. Nağme, ya'nî veznli ses üçdür:

1 — İnsan sesi. Yukarıda uzun bildirdik.

2 — Hayvan sesi. Kuşların ötmesi gibi. Bunları dinlemek, mutlaka halâldir.

3 — Cansızlardan [bütün çalgılardan] vurmak, üflemek, sürtmekle çıkarılan sesleri dinlemek, mutlaka harâmdır. Suyun akması, dalgaların çarpması, rüzgâr, yaprak seslerini dinlemek günâh değildir. Bunları dinlemek fâidelidir. Sıkıntıyı giderir).

(Eşi'at-ül-lem'ât) da, **(Beyân ve Şi'r)** bâbında diyor ki, Âişe «radıyallahü an-hâ» nın bildirdiği hadis-i şerîfde, **(Şi'r, iyisi iyi olan, çirkin çirkin olan sözdür)** buyuruldu. Ya'nî, vezn ve kâfiye, bir sözü çirkinleştirmez. Şi'ri çirkin yapan, ma'nâsıdır.

(Hadika) da diyor ki, (Harâm karışmamış olan tegannî, sâlih insanın temiz kalbine, rûhuna tatlı geldiği gibi, harâm karışmış olan müzik de, fâsikların nefslerine tatlı gelir). Onlar, bunların, bunlar da onların müziklerinden zevk almazlar, sıkılırlar. Çünkü, kalbe, rûha lezzet veren şey, nefse sıkıntı verir. Nefse tatlı gelen şey, temiz kalblere sıkıntı verir. Bunun içindir ki, kâfirlerin, fâsikların Cennet hayâtı yaşadıkları yerler, müslimânlara, sâlihlere zındân olur. **(Dünyâ, [ya'nî harâmların bulunduğu yerler, fık meclisleri] mü'mine zındân, kâfire ise Cennettir)** hadîsi değişmez bir hakîkattir. Bu hakîkati gözönüne alarak, herkes kendi kalbinin nasıl olduğunu kolayca anlayabilir. Çok kimsenin nefsi, küfr alâmetlerini kullanmakla ve harâmları işlemekle kuvvet bulup, kalbi ve rûhu örtdüğünden, nağme nefse te'sir edip azdırmaktadır. Rûhun, kalbin sıfatları mağlûb olduğundan, müteessir olmamaktadırlar. Nefsin duyduğu lezzet, kalbin, rûhun lezzeti sanılmaktadır. Nağmeden hayvanlar da lezzet almaktadır).

Sûre-i Lokmandaki **(Lehvelhadis)** âyet-i kerîmesinin, mûsikînin men'i için olduğunu, tefsîrler meselâ **(Tefsîr-i medârik)** bildirmektedir. Fârisî **(Mevâhib-i aliyeye)** isimindeki tefsîrde, bu âyet-i kerîme şöyle tefsîr ediliyor: (Ba'zı insanlar, de-

dikodu yaparak, yalan hikâyeler, romanlar söyliyerek ve yazarak ve para ile şarkıcı kadınlar tutup herkese ses nağmeleri dinleterek, Kur'ân-ı kerîm dinlemelerine, farzları, harâmları okuyup öğrenmelerine ve nemâz kılmalarına mâni' olmağa, ya'nî gençleri islâmîyyetden uzaklaşdırmağa çalışıyor ve müslimânlarla ve Allahü teâlânın emri ile, alay ediyorlar. İslâmîyyete gerilik, müslimânlarla da, anormal insan, ibtidâî, örümcek kafalı, hasta adam ve gerici gibi isimler takıyorlar. Bunlara, Allahü teâlânın emri, Ehl-i sünnet âlimlerinin sözleri söylenince, kendilerine bir süs vererek, kibrle, gurûrla yüzlerini çevirerek, bu söylenenleri hiç duymuyormuş gibi aldırış etmezler. Onlara Cehennem ateşini, çok acı azâb-ları müjdele!). Bu tefsîr, türkçeye terceme edilmiş ve (**Mevâkıb tefsiri**) ismi verilmiştir. Şimdi komünistlerin, masonların radyoları, televizyonları böyledir. (**Dürr-ül-müntekâ**) kitâbında, Alâüddîn-i Haskefî buyuruyor ki, (Kur'ân-ı kerîm ve ezânı tegannî ile okumak ve dinlemek harâmdır. Burhâneddîn-i Merginânî buyurdu ki, Kur'ân-ı kerîmi tegannî ile okuyan hâfıza, ne güzel okudun diyen kimsenin imânı gider. Tecdid-i imân ve tecdid-i nikâh etmesi lâzım gelir. Kuhistânî hazretleri de, böyle yazmaktadır. Kasîdeleri, ilâhîleri tegannî ile okuyarak, bunları dinliyerek vecde geliyoruz, kendimizden geçiyoruz diyenlerin sözleri doğru değildir. Dinimizde böyle birşey yoktur. Tekkelerde yapılan raklar, tegannî ile okunan şeyler [ilâhîler, mevlidler] harâmdır. Buralara gidip oturmak, dinlemek câiz değildir. Tesavvuf büyükleri, böyle şeyler yapmadı. Bunlar sonradan uyduruldu. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» şî'r dinlemiştir. Fekat bu, şarkı, nağme dinlemeğe izin değildir. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» şarkı dinleyip vecde geldi diyenler, yalan söylüyor). Raks ve simâ' hakkında (**Ukûd-üd-dürriyye**) sonunda geniş bilgi vardır.

(**Dürr-ül-muhtâr**) beşinci cild, ikiyüzyetmişinci sahîfede diyor ki, (Kur'ân-ı kerîm okurken, harf eklemeyecek, kelimeyi bozmayacak şekilde tegannî etmek câiz ve güzeldir. Aksi takdirde harâmdır. Böyle tegannî edene, ne güzel okudun demekde küfr korkusu vardır). İbn-i Âbidîn, şerh ederken buyuruyor ki, (Tegannî eden hâfıza, ne güzel okudun diyen kimse kâfir olur demişlerdir. Çünkü, dört mezhebde de harâm olan bir şeye, güzel diyen kâfir olur. Fekat, Kur'ân-ı kerîmin harflerini, kelimelerini değışdirdiği için, güzel okudun diyen kâfir olur. Yoksa, sesi, sadâsı, Kur'ân-ı kerîmi okuması güzel demek isteyen, elbette kâfir olmaz). Böyle kimse, bu hâfızın tegannî etmiyerek okuduğundan da zevk alır ve güzel okudur. Bununla beraber, tegannî eden hâfızı dinlememelidir. Okuması da, dinlemesi de harâmdır. (**Hadika**) da, dil âfetlerini anlatırken buyuruyor ki, (Kur'ân-ı kerîmi mûsikî perdelerine göre okuyarak hareke veyâ medleri değışdirmek ve bunu dinlemek harâmdır. Kur'ân-ı kerîmi tegannî ile süslemek demek, tecvîde uygun okumak demektir).

(**Kimyâ-yı se'âdet**) kitâbı, ikiyüzaltmışaltıncı sahîfesinde, çocuk terbiyesini anlatırken, (Çocuklara kadın, kız, aşk bulunan şî'rleri okutmamalı, böyle şî'rlere rûhun gıdâsıdır diyen öğretmene göndermemelidir. Talebesine böyle söyleyen, [ve seks bilgileri veren öğretmen], üstâd değil, şeytândır. Çocuğun kalbini bozmaktadır) buyuruyor. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» (**Gınâ kalbi karartır**) buyurdu. Ya'nî insan sesi ile tegannî ve çalgılar kalbi karartır. [Bu hadîs-i şerîfi, İbn-i Âbidîn, beşinci cild, ikiyüzyirmiikinci sahîfede, îzâh etmektedir] Mûsikîye özenmemeli, hâsıl ettiği lezzete aldanmamalıdır. Bundan rûh değil, Allahü teâlânın düşmanı olan nefis lezzet almaktadır. Zevallı rûh, nefsin elinde esîr olduğundan, kendi lezzeti sanmaktadır. [Üçüncü kısım, otuzbeşinci maddeyi okuyunuz!]. Mûsikînin tadı, zehirli bala, şekerlenmiş, yaldızlanmış necâsete [plisliçe] benzer.

Mûsikînin harâm ve zararlı olduğunu bildirmekten maksadımız, buna tutulmuş olan binlerce insanı fâsık ve günâhlı olmakla lekelemek değildir. Muhakkak

olarak işâret edelim ki, bu satırları yazanın günâhları, okuyucularınınkinden kat kat ziyâdedir. Ma'sûm, günâhsız olan, ancak Peygamberlerdir «aleyhimüsselâm». Yayılmış olan günâhları bilmemek de, ayrıca günâhdır. Sözbirliği ile bildirilen hârâmları, halâl sanarak, sıkılmadan işliyen kâfir olur. Günâhlarımızın çokluğunu düşünerek, Rabbimize karşı, her zaman mahcûb, boynu bükük olmalıyız. Hergün tevbe etmeliyiz!

Allahü teâlânın aşkı ile dolmuş, Evliyânın büyüklerinden olan, Celâleddin-i Rûmî «kuddise sirruh», ney ve başka hiçbir çalgı çalmadı. Mûsiki dinlemedi ve raks etmedi. Ya'nî dans etmedi. Kırkyedibinden ziyâde beyti ile dünyâya nûr saçan (Mesnevî) sine, her memleketde, birçok dillerde şerhler, açıklamalar yapılmışdır. Bunlardan pek kıymetlisi ve lezzetlisi, mevlânâ Câmînin kitabı olup, bunu da, birçok kimse, ayrıca şerh etmiştir. Bunların içinde de, Süleyman Neş'et efendinin şerhinden elli altı sahîfesi, yalnız dört beytin şerhi olup, sultân Abdülmecid hân zamanında, [1263] de matba'a-i Âmirede tab' edilmiştir. Bu kitâbda, mevlânâ Câmî «kuddise sirruh» buyuruyor ki: (Mesnevinin birinci beytinde [Dinle mevlânâ Câmî «kuddise sirruh» buyuruyor ki: (Mesnevinin birinci beytinde [Dinle neyden, nasıl anlatıyor - ayrılıklardan şikâyet ediyor] ney, islâm dininde yetişen kâmil, yüksek insan demektir. Bunlar, kendilerini ve herşeyi unutmuşdur. Zihnleri, her ân, Allahü teâlânın rızâsını aramaktadır. Ney, fârisî dilinde, yok demektir. Bunlar da, kendi varlıklarından yok olmuşdur. Ney denilen çalgı, içi boş bir çubuk olup, bundan çıkan her ses, onu çalan kimseden hâsıl olmaktadır. O büyükler de, kendi varlıklarından boşalıp, kendilerinden, Allahü teâlânın ahlâkı, sıfatları ve kemâlâtı zâhir olmaktadır. Neyin üçüncü ma'nâsı, kâmil kalem demektir ki, bundan da, insan-ı kâmil kasd edilmektedir. Kalemin hareketi ve yazması kendinden olmadığı gibi, kâmil insanın hareketleri ve sözleri de, hep Allahü teâlânın ilhâmı ile dir). İkinci Sultân Abdülhamid hân zamanında Ankara vâlisî olan, Âbidîn Paşa, (Mesnevî şerhi) nde, neyin insan-ı kâmil olduğunu, dokuz dürlü isbât etmektedir.

Mevlevî şeyhlikleri de, sonraları, câhillerin eline düşdüğünden, neyi çalgı sanarak, ney, dümbelek gibi şeyler çalmağa, dans etmeğe başlamışlar, ibâdete hârâm karışdırmışlardır. Şerî'atin ve Celâleddin-i Rûmînin «kuddise sirruh» beğenmediği bu oyun âletleri, tekkelerden toplanarak, o tesavvuf üstâdının türbesine konunca, şimdi türbeyi ziyâret edenlerden bir kısmı, bunları, onun kullandığını zan ederek aldanmakta ise de, (Mesnevî şerhleri) ni okuyarak, o hakikat güneşini yakından tanıyanlar, elbette aldanmaz.

Ney çalmak, ilâhî okumak, oynamak, zıplamak şöyle dursun, Celâleddin-i Rûmî «kuddise sirruh», yüksek sesle zikir bile yapmazdı. Nitekim (Mesnevî) sinde:

**Pes zi cân kün, vasl-ı cânânra taleb,
bi leb-ü gâm migû, nâm-ı Rab!**

buyuruyor ki, (O hâlde, sevgiliye kavuşmağı, cân-u gönülden iste. Dudâğını ve damağını oynatmadan, Rabbin ismini [kalbinden] söyle!) demektir. Sonradan gelen din câhilleri, ney, saz, def gibi çalgılar çalarak, gazel okuyup dönerek, dans ederek, nefslerini zevklendirmişlerdir. Bu günâhlara ibâdet adını verebilmek ve kendilerini din adamı tanıtabilmek için, Mevlânâ da böyle çalar ve oynardı. Biz mevlevîyiz, onun yolunda gidiyoruz diyerek, yalan söylemişlerdir.

Zâhir ilmlerinde mütehasşıs, tesavvuf derecelerinde çok yüksek olan, derin âlim, büyük velî Abdüllah-ı Dehlevî hazretleri, yetmişdördüncü mektûbunda buyuruyor ki, (Tegannî, hazin ses ve Allah sevgisini anlatan şi'rlere ve Evliyâ-yı kârâmın hayâtını bildiren kasîdeler, kalbdeki bağlılığı harekete getirir. Hafif sesle zikir etmek ve şerî'atin yasak etmediği şi'rleri dinlemek, Çeştiyye tarikatinde olanların kalblerini inceltir). Seksenbeşinci mektûbda buyuruyor ki, (Tesavvuf bü-

yükleri güzel ses dinlediler. Fekat, çalgı ile değil idi. Oğlanlar ve kızlar yanında değil idi. Fâsıklar arasında değil idi. Çeştiyye tarikatının büyüklerinden Sultân-ül-meşâyih Nizâm-üddin-i evliyâ hazretleri güzel ses dinlerdi. Fekat hiçbir zaman, hiçbir çalgı dinlemediği (Fevâid-ül-füâd) ve (Siyer-ül-evliyâ) kitâblarında yazılıdır. (Simâ'), ya'nî güzel ses dinlemek, Evliyânın kalbindeki kabz [sıkıntı] hâlini bast [rahatlık] hâline çevirmek içindir. Gâfillerin güzel ses dinlemeleri, fıskâ yol açar. Hiçbir çalgı halâl değildir. Sekr hâlinde iken, câiz diyenler oldu ise de, bunlar ma'zûrdur. Bunları ileri sürerek câiz dememelidir. Şerîate uygun şartları gözeterek, sesle zikr câiz ise de, sessiz zikr efdaldır. Ud, keman, saz, ney ve her çalgıyı ve gâfillerin şarkılarını dinlemek ve raks [dans] yapmak ve seyr etmek câiz değildir). Doksandokuzuncu mektûbda buyuruyor ki, (Kalbdeki kabzı, bulanıklığı gidermek için, güzel sesle, tecvîde uyararak okunan Kur'ân-ı kerîmi dinlemelidir. Eshâb-ı kirâm böyle yapardı. Kasîde ve şi'r dinlemezlerdi. Şarkı ve çalgı dinlemek ve yüksek sesle zikr yapmak, sonradan meydana çıktı. Ebül-Hasen-i Şâzili ve Hammâd-i Debbâs gibi tesavvuf büyükleri şiddetle inkâr etdiler. Abdülhak-ı Dehlevî «rahmetullahi aleyhim», bunu uzun bildirmektedir. Çalgısız olarak ve fâsıklar ve gâfiller arasında olmıyarak, Allah sevgisini anlatan şi'rleri dinliyen büyükler de vardı. Şâh-ı nakşibend Buhârî hazretlerinin yanına ney ve saz getirdiklerinde, biz bunları dinlemeyiz. Dinliyen tesavvufcuları da inkâr etmeyiz buyurdu. Çünkü, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», hiç dinlememiştir. Tarikat-i müceddidiyyede, tegannî dinlemenin kalbe te'siri yoktur. Kur'ân-ı kerîm dinlemek, safâ vermekte ve huzûru artdırmaktadır. Nağme ve saz dinlemek kalb seyrinde olanlara zevk verir. Hafif sesle ve hazîn tegannî ile zikr, zevkı ve şevkı artdırır. İrâde ve ihtiyâr ile olmadan, derd ve hüzn ile içden gelen yüksek sesle zikr etmek yasak değildir. Fekat her zaman yapmamalıdır).

(Eşî'at-ül-lem'ât) da, (Beyân ve Şi'r) bâbında diyor ki, Tâbi'inin büyüklerinden Nâfi' buyurdu ki, Abdüllah bin Ömer «radiyallahü anhümâ» ile berâber gidiyorduk. Ney sesi işitdik. Abdüllah, kulaklarını parmakları ile kapadı. Oradan hızla uzaklaşdık. Ney sesi dahâ işitiliyor mu dedi. Hayır işitilmiyor dedim. Parmaklarını kulaklarından ayırdı. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» de böyle yapmışdı dedi. Nâfi', sonra dedi ki, ben o zaman çocuk idim. Bundan anlaşılıyor ki, Nâfi'a kulaklarını kapamasını emr etmemesi, çocuk olduğu için idi. Yoksa, ney sesi dinlemek tahrimen mekrûh olmayıp tenzihen mekrûh olduğu için, Abdüllah vera' ve takvâsı sebebi ile kulaklarını kapadı demek doğru değildir. Nâfi', böyle yanlış anlaşılması için, çocuk olduğunu bildirdi. (Eşî'at-ül-lem'ât) dan terceme temâm oldu.

Üçüncü Sultân Muhammed hân zamanında yaşamış olan İtrî efendi, bir din âlimi değildi. Meşhûr Beethoven gibi, bir mûsiki üstâdı idi. İslâm tekbirini, se-gâh makâmına bestelemekle, islâmiyyete bir hizmet yapmamış, dine bir bid'at karışdırmıştır. Müzik perdelerine uydurmak için, kelimeler değiştirilmekte, ma'nâları bozulmaktadır. İnsanlar, nağmenin kulaklara ve nefse olan te'sirine kapılıp, tekbirin ma'nâsı ve kalbe ve rûha olan te'siri gayb olmuştur. Kur'ân-ı kerîm ve mevlidler de, böyle mûsiki ile okununca, kelimeler bozularak ma'nâları değişiyor. Te'siri ve sevâbı kalmıyor. Kur'ân-ı kerîmi güzel ses ile ve tecvîd ile okunmalıdır. Bu vakt te'siri ve sevâbı çok olur.

(Berika) kitâbında, dil âfetlerinin onyedincisi olarak ginâ ya'nî tegannî uzun anlatılmaktadır. Şeyh-ul-islâm Ebüssü'üd efendinin fetvâsı da yazılıdır. Bu fetvâda halâl ve harâm olan tegannîler bildirilmektedir. Çalgılar hakkında hiçbirşey yazılı değildir. Ney ve çalgı çalanların bu fetvâyı ileri sürmeleri, Ebüssü'üd efendiye iftirâ olmaktadır.

İbni Âbidîn dördüncü cildde, şâhidliği kabûl edilmiyenleri anlatırken buyuru-

yor ki, (Eğlence için ve para kazanmak için başkalarına şarkı söylemek, sözbirliği ile harâmdir. Çalgı çalarak dans etmek büyük günâhdır. Sıkıntısını gidermek için kendi kendine şarkı söylemek günâh değildir. Va'z ve hikmet bulunan şi'r dinlemek câizdir. Çalgı olarak, yalnız kadınların düğünlerde def çalması câizdir). Fakat, erkek kadın bir arada bulunmamalıdır. Teganni ve çalgı hakkında (Mevâhib-İ ledünniyye) ikinci kısım sonunda geniş bilgi vardır. (Hadika) da, kulak âfetlerini anlatırken buyuruyor ki, (Fısk, içki meclislerinde ve kızları oynatarak çalgı çalmak ve bunu dinlemek harâmdir. Hadis-i şerîfde yasak edilen, böyle çalınan çalgılardır. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» çobanın kavalını işitince, parmakları ile mubârek kulaklarını kapadı ise de, yanında bulunan Abdullah bin Ömere kulaklarını kapamasını emr etmedi. Bu da, geçerken duymanın harâm olmadığını göstermektedir). El âfetlerini bildirirken buyuruyor ki, (Çalgıyı, içki, oyun ve kadın bulunan yerlerde keyf için çalmak harâmdir. Düğünlerde def çalmak hadis-i şerîfde emr edildi. Bu emr erkeklere de şâmidir. Harbde, hac yolunda ve askerlikde davul ve benzeri âletleri çalmak câizdir). Mekteplerde, milli ve siyâsî toplantılarda ve bayramlarda bando, müzika çalmak câiz olduğu buradan anlaşılmalıdır.

İmâm-ı Zehebinin (Tıbb-ün-nebevi) kitâbının ve İbni Âbidinin (Ukûd-üd-dürriyye) fetvâ kitâbının sonlarında, teganninin harâm olan ve câiz olan kısımları arabî olarak uzun anlatılmaktadır. Bu kitâblardan birincisi, (Teshil-ül-menâfi') kitâbının kenârında olarak, ikincisinin yalnız teganniye anlatan yazıları, (Akâid-i nizâmiyye) kitâbının sonuna ek olarak, İstanbolda, Işık Kitâbevi tarafından basdırılmıştır.

**Gel aldanma bu dünyâya, sonu virân olur, birgün,
senin bu sürdüğün demler, elbet yalan olur, birgün.**

**Mâla, mevki'e güvenme, sana kalacak kefendir,
o da çürür, kalır yere, tenin yeksân olur birgün.**

**Mezârından kalkacak halk, kimi açık, kimi çıplak,
yalın ayak başı kabak, herkes uryân olur bir gün.**

**Yağar kar gibi defterler, görünce onu titrerler,
cümle halkın teni terler, ulu divân olur birgün.**

**Kimininki hep kararmış, dinini hiç kayırmamış,
şeri'ata uyan kimse, şâd-ü handân olur birgün.**

51 — CİN HAKKINDA BİLGİ

Aşağıdaki yazı, Osmânî pâdişâhlarının otuzaltıncısı, sonuncusu, sultân Muhammed Vahideddin hân «rahmetullahi aleyh» zamanında, medresetülmütehassisinde tesavvuf müderrisi olan seyyid Abdülhakim efendinin «rahmetullahi aleyh» (Keşkül) isimindeki kitâbından alındı. Keşkül basılmamıştır.

Cin var mı, diye soranlara, acele cevâb vermek icâb eder. Çünkü, Cinnin var olmasında şübhe etmek, pek tehlikelidir. Cevâb olarak, islâm âlimlerinin sağlam kitâblarından çıkardığım, aşağıdaki bilgileri, dikkatle ve insâf ile okumak ve doğru düşünerek, anlamak lâzımdır.

Cin, cinnet, cinân, Cennet, cenân ve cenîn gibi C ve N harflerinden meydana gelen kelimeler (Örtülü) demektir. Cennet denilen yer, meyveler, çiçekler, ko-

kular ile örtülü olduğundan, bu ism verilmiştir. Dellere, mecnûn denilmesi de, aklının örtülü olduğu içindir. Geceye (Cünn-i leyli) denir. Çünkü, karanlık, gün ışığını örtmüştür. Cin denilen mahlûklar da, gözümüzden örtülü olduğu için, cin denilmiştir. Cin kelimesi, Cinnî isminin cem'idir. Cin, cinniler demektir. Peri, farsçada, cin demektir.

Mahlûklar, görülen, görülmiyen diye iki kısımdır. Ayrıca, mekânsız, madde olmayan mahlûklar da vardır. İmâm-ı Mâverdi diyor ki, (Cin, dört ana maddeden yapılmıştır: Su, toprak maddeleri, havadaki maddeler ve ateş. Bunlardan ateş; alev, ışık ve dumandır. Mâric denilen, alev kısmından yaratılan cinnilerin mü'minleri, kâfirleri, fâsıkları vardır). Bugünkü fen bilgimize göre, bu dört ana madde, yüzüç elementden (basit cisimden) meydana gelmektedir. Şu hâlde bütün mahlûklar, elementlerden yapılmış olup, enerji (kudret) taşırlar. Normal fizik şartlarında, katı ve sıvı (mâyi') hâlinde bulunan varlıkları ve renkli gazları görebildiğimiz için bunlardan yapılmış cisimler görünür. Meselâ, insanda katı maddeler ve su çok (yüzde yetmişden fazla) bulunduğundan, insan görünüyor. Otlar ve bütün hayvanlar da böyledir.

Cinniler, havadan ve nârdan [ya'nî ateşden] meydana gelmiştir. [Ateşin alev kısmı görünmez, içindeki katı zerrelere, sıcakta ışıklandığı için, parlak görünür]. Bunun için, cin de görünmez.

Alev iki kısımdır: Biri zulmânî [görünmiyen], ikincisi nûrânî [bu da görünmez]. Zulmânî olandan cin, nûrânî olandan ise melekler yaratılmıştır. İnsanlar, toprak maddelerinden yaratıldığı hâlde, Allahü teâlâ, bu maddeleri organik ve organize hâle, et ve kemiğe çevirdiği gibi; meleklerde ve cinde alev şekli değişerek, onlara mahsûs latîf, her şekle dönebilen bir hâle gelmiştir.

Cinnin ta'rifî şöyledir: Cin ya'nî peri, ateşin alev kısmından yapılmış cisimler olup her şekle girebilirler.

Melekler ise, nûrânî cisimlerdir. Muhtelif şekillere girebilirler. Melek ile cin, yaratılış bakımından birbirine yakındır. Melekler, muhteremdir, kıymetlidir. Cin, hakîrdir, kıymetsizdir. Melekde, nûr [ışık] kısmı, cinde ise, alev maddesi fazladır. Elbette nûr, zulmetden efdaldır. Meleklerin, cinnilere yakınlığı, insanın hayvana yakınlığı gibidir. İnsanların üstün olanları, melekten kıymetli, cin de hayvandan kıymetlidir.

İslâm âlimlerinin çoğu, meleklerle cism dedi. Doğrusu da öyledir.

Meleklerin varlığına inanmıyan, kâfir olur. Cism olduklarına inanmıyan kâfir olmaz, bid'at sâhibi olur.

Cinnin varlığına da inanmıyan kâfir olur. Eski felsefecilerden bir kısmı, Kaderiyye [ya'nî mu'tezile] fırkasının çoğu ve zındıklar, Cin ve şeytânlara inanmadı. Cin, zekî, dâhî insan demektir. Şeytânlar da, kötü kimseler demektir dediler. Din kitâblarını okumıyan ve islâm âlimlerinin sözlerini bilmiyen, elbette inanmaz. Fekat, Kur'ân-ı kerimde açıkça bildirildiği hâlde ve islâm büyüklerinin kitâbları dolu olduğu hâlde, Kaderiyye fırkasının inanmaması, şaşılacak şeydir. Çünkü bunlar, Kur'ân-ı kerime uyduklarını söylüyor. Demek ki, bu kadar uymakdadırlar. Hâlbuki, Cinnin var olması, akla uymıyan birşey değildir. Ya'nî aklın red edeceği birşey değildir. Çünkü, Allahü teâlânın kudretinin yapamayacağı birşey değildir. Bugün fen adamları, akl ve din sâhibleri, aklın imkânsız demediği şeyleri red etmiyor. Kur'ân-ı kerimde bildirilen şeylere, kelimenin açık ve meşhûr ma'nâlarını vermek lâzımdır. Şeyh-i ekber [Muhyiddîn-i Arabî] «kuddise sirruh», Cinnin var olduğunu, şu âyet-i kerîmeler ile gösteriyor:

1 — Zâriyât sûresinin ellialtıncı âyetinde, (İnsanları ve Cinnileri ancak, beni bilip itâ'at, ibâdet etmeleri için yarattım) buyuruyor.

2 — Errahman sûresi, yetmişdördüncü âyetinde, Cinnin Cennete gireceği bildiriliyor

3 — Errahman sûresinin otuzbirinci âyetinde (**Sekalân**) buyuruyor ki, (**Ey insanlar ve cinniler**) demektir. Resûl-i sekaleyn, müftiyüssekaloyın, gavsüssekaloyın [ya'nî, insanların ve cinnin Peygamberi, müftisi, velisi] gibi isimler de, cinnin varlığını göstermektedir.

Kitâblı kâfirlerin hepsi, ateşe tapanlar, puta tapanlar, budistler, müşrikler ve Yunan felesoflarının çoğu ve tesavvuf büyükleri cinnin var olduğuna inanıyor. Süleymân aleyhisselâmın vak'ası da, cinnin varlığını göstermektedir.

Cinnileri anlatan âyet-i kerimelere, aklarına göre, başka ma'nâ verener, mürted olur. (**Millel-nihal**) kitâbında ve imâm-ı Muhammed Birgîvinin «rahmetullahi aleyh» yazdığı (**Tarikat-ı Muhammediyye**) kitâbındaki fetvâ ve (**Akâ'id-ı Nesefî**) şerhindeki açıklama, mürted olacaklarını bildirmektedir. Fetvâ şudur:

(Kur'ân-ı kerimin âyetlerine, kelimelerin açık, meşhûr ma'nâları verilir. Bu ma'nâları değiştirerek, bâtinilere [ismâ'ililere] uyanlar kâfir olur).

Kul-e'üzü sûresi ve Cin sûresi, cinnin varlığını açıkca haber vermektedir. [Bilgileri noksan ba'zı kimselerin, cinnileri hayâl (illüziyon) sanarak, yok demeleri kıymetsizdir. Korkudan, göz önünde hâsıl olan hayâller, elbette yokdur. Fekat, bu hayâlleri cin sanmak, cinden haberi olmamak demektir. Birşeye yok diyebilmek için, o şeyi tanımak, kavramak lâzımdır. Tanımadan yok demek, çocukca lâf olur. Bu gibilere, ilm adamı demek, yersiz olur. Bütün Peygamberlerin haber verdiği ve hele, Peygamberlerin en üstününün «aleyhi ve aleyhimüssale-vâtü vetteslimât» çeşidli zamanlarda haber verdiği bir bilgiye, akla, tecribeye dayanmadan, zan yolu ile, çala kalem yok demek, ilm adamına yakışır bir şey değildir. Cinne, meleklerle, Cennete, Cehenneme hattâ Allahü teâlâyâ inanmayanların biricik sözleri, (Kim gitmiş, kim görmüş. Var olsalardı görürdük. Görülmiyen şeye inanmak, abdallık olur) diyorlar. Gözün akla değil, aklın göze bağlı olması lâzım sanıyorlar. Hâlbuki akl, duygu organları üstünde bir kuvvettir ve his edilen şeylerin doğrusunu, yanlışını ayıran bir hâkimdir. İnsanlar, göze tâbi' olsaydı, insanlık şerefi, gözün kuvveti ile ölçülseydi, kedi, köpek ve fârenin insan-dan dahâ şerefli, dahâ kıymetli olması lâzım gelirdi. Çünkü, bu hayvanlar, karanlıkta da görüyor, insan ise göremiyor. O hâlde, göremediğine inanmak istemimiz, aklın uşakları, âletleridir. Kumandan, hâkim, akldır. Akl, görünmiyen, duyulmiyan şeyleri red etmediği gibi, yokluğu isbât edilemiyen ve anlaşlamıyan şeylere de yok demez. Bunlara yok demek, akla uygun bir söz olmaz].

Cinnin varlığı, dinin açıkca bildirdiği birşey olduğundan, inanmiyan müslimânlıktan çıkar, hiçbir ibâdeti kabûl olmaz.

Cinnin insanlara zarar verdikleri, yardım ettikleri, insanları isteklerine kavuşturdukları, çeşidli zamanlarda, birçok müslimân ve kâfirler tarafından görülmüş ve haber verilmiştir. Buna karşılık, inanmiyanlar, pek azdır. Ya'nî yalnız felesof taklîdcileri ve tıp diploması alan birkaç kimsedir. Eski tecribeli doktorlar ve şimdi, tıbbî zevk edinip ihtisâs kazananların çoğu, yok deyip geçemiyor, müslimânlara uyuyorlar. İslâm âleminin en büyük doktoru olan İbni Sinâ, Yunan felesoflarının te'siri altında kalıp, İslâmiyyetden bir nasîb alamadığı hâlde, (**Kanûn**) isimindeki kitâbında, Sar'a hastalığını anlatırken, Cinden bahs etmektedir. Meselâ, diyor ki, (Hastalıklara birçok maddeler sebep olduğu gibi, cinnin hâsıl ettiği hastalıklar da vardır ve meşhûrdur).

[Cin hakkında bilgi, her Peygamberin kitâbında vardı. Süleymân aleyhisselâmın emri ile iş görürlerdi. İdris «aleyhisselâm» diri olarak Cennete çıkarılınca, onu çok sevenler, ayrılık acısına dayanamadı. Resmini yapıp seyr eyledi. Dahâ sonra gelenler, bu resimleri tanrı sandı. Çeşidli heykeller de yapıp tapıldı. Böylece putperestlik meydana çıktı. Peygamberimizden «sallallahü aleyhi ve sellem» bin sene önce, Hicazdaki Huzâ'a hükûmetinin reisi olan Amr bin Luhay,

puta tapanın dinini Şamdan Mekkeye getirdi. Putlara tapanlar, putlardan ses işitirdi. Cin, putun, ya'nî heykelin içine girip söylerdi. Peygamberimizin dünyâyâ teşrif ettiği, islâmiyyetin başladığı, birçok putlardan işitilmişdi. Bu sözlerle, çok kimselerin müslimân olduğu (Mir'ât-i Mekke) târih kitâbında uzun yazılıdır. Şeytânlar, diri insanın içine de girer. İnsanın his ve hareket sınırlarına te'sir ederek, hareket ve ses hâsıl ederler. İnsanın, bu kendi söz ve hareketinden haberi olmaz. Böylece vaktile Romada ve Peştede, son zamanlarda Adanada konuşan çocuk ve hastalar görülmüşdür. Bunları konuşduran cin, uzak memleketlerdeki veyâ eski zamanlardaki şeyleri söylediklerinden, ba'zı kimseler, bu çocukların iki rûhu olduğunu veyâ başka insanın rûhunu taşıdığını, ya'nî tenâsüh sanmışdır. Böyle zan etmenin yanlış olduğunu, dinimiz açıkca bildirmektedir. Eskiden kâhinler, cinnilerden ba'zı şeyler işiterek falcılık yapardı. Bunun için, puta tapanlar, cinnin varlığına inanır ve cinden korkardı. Cinnin var olduğunu, müslimânlar, putperestlerden işiterek öğrenmedi. Kur'ân-ı kerîmde ve Muhammed aleyhisselâm'dan öğrendi. Müslimânlar, puta tapanlar gibi, cinden korkmaz. Muhâfaza melekleri, insanları cinden koruduğu gibi, âyet-i kerîme ve düâ okuyup, Allahü teâlâyâ sığınanlara da birşey yapamazlar].

İnsanlar, ilk olarak, topraktan yaratıldığı gibi, cin de, alevden yaratıldı. Cin de, erkek ve dişi olur. Evlenmeleri, evleri, yimeleri, içmeleri, üremeleri, ölmeleri hakkında ve Muhammed aleyhisselâmın onlara da Peygamber olduğu, Kur'ân-ı kerîmi dinledikleri, Mekke-i mükerremede ve Medîne-i münevverede toplandıkları ve Resûl-i ekremın «sallallahü aleyhi ve sellem» onlara Kur'ân-ı kerîm okuduğu, ibâdet ettikleri, sadaka verdikleri, iyi işlerine sevâb verildiği, cin kâfirlerinin Cehenneme gireceği, mü'minlerinin Cennete gireceği ve Cennetde Allahü teâlâyı görecekları, Cinnin arkasında nemâz kılanın nemâzının sahîh olup olmayacağı, cum'a ve cemâ'atler onlar ile de olup olmayacağı ve nemâz kılanın önünden geçmeleri câiz olduğu, çeşidli kitâblarda yazılıdır. İnsanın cin ile evlenmesinin câiz olduğu, cinnin insan kadınına te'arruz edince gusl abdesti lâzım olduğu, cin ile insan arasında hâsıl olan çocuğun nasıl olacağı [Belkis gibi], Cinnin kesdiği hayvanın yimesi câiz olduğunu, cinnilerin insan âlimlerine sual sorup fetvâ aldıklarını, insanlara va'z etmelerini, insanlara şî'r söyleyip, insanların işitmesini, insanlara hastalık tedâvisi, ilâc öğretdiklerini, insandan korkduklarını, insanlara itâ'at ettiklerini bildiren, âlimlerimizin çeşidli yazıları vardır. Bu kitâblar, cinnin varlığını göstermektedir. Cinnilerin insanlara olan zararlarına karşı tedbir alınması, cinnin zararına karşı korunulması, cinnilerin küçükleri yükseklerine itâ'at ettikleri, insanların iyiliklerine karşı iyilik yaptıkları, kötülüğe karşı kötülük ve zarar yaptıkları, sar'a hastasının bedenine girip, hastanın hareketleri ve işlerinin, cinnin hareketi ve işi olduğu, böyle hastanın tedâvisinde cin ile sorgu, sual, cevâblaşma olduğu, cinnin insanlarla alay ettikleri, cinnin insan gibi, nazarları değereceği, cinnin harb ettikleri, bilhassa Ramezân ayında azdıkları, cinnin insanlara ibâdet ettikleri, cinnin, hadîs-i şerîflerin sahîh olup olmamasında insanlarla müzâkerede bulunmaları, Server-i âlemin «sallallahü aleyhi ve sellem» Ümm-i Ma'bedin çadırında müsâfir olduğunu Mekke ehâlisine haber vermeleri, Ümm-i Ma'bedin müslimân olduğunu haber vermeleri, Bedr mûhârebesini haber vermeleri, geçmiş şeyleri cinden sormak câiz olduğu, ileride olacak şeyleri sormak câiz olmadığı, müezzinlerin ezânlarına, kıyâmetde, cinnilerin şâhid olacakları, Ebû Ubeyde ve arkadaşları vefât edince, cinnilerin ağlayıp mâtem ettikleri, Ömer «radiyallahü anh» vefât ettiği zaman, mersiye okudukları, Osmân «radiyallahü anh» şâhid olunca, ağlayıp inledikleri, hazret-i Alînin «radiyallahü anh» şâhid olduğunu haber verdikleri, Hüseyin «radiyallahü anh» şâhid olunca ağlayıp, bağırdıkları ve başka Sahâbîler şâhid olunca bildirdikleri, Ömer bin Abdül'azîzin vefâtını haber verdikleri, imâm-ı a'zam Ebû Hanîfenin ve imâm-ı Şâfi'înin vefâtlarında ağla-

dıkları, cinnin insan kalbine vesvese getirdiği ve dahâ pekçok meşhûr vak'a ve işler kıymetli kitâblarda yazılıdır. Bunların hepsi, cinnin varlığını göstermektedir.

Cinniler yer, içer. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem»; (Sağ el ile yiyiniz, sağ el ile içiniz! Çünkü, şeytân, sol ell ile yir ve sol ell ile içer) buyurdu. Şeytânların hepsi kâfirdir. İnsanları aldatmağa uğraşırlar. İbâdetleri unutturup, günâhları iyi gösterirler. Nefsin arzularını kızıdırırlar. Şeytânlar da, ateş ile havadan yaratılmışdır. Fekat cinde hava, şeytânda ateş fazladır. Cin ve şeytânlar, en ufak yerden geçerler, insanın içine, damarlarına girerler.

(Aynî târihi) nde diyor ki, (Cinnilerin sayısı, insanların on katından fazladır. Şeytânların sayısı, bu ikisinin on katlarından fazladır. Meleklerin sayısı da, bu üçünün sayılarının, on katından dahâ çokdur). ((Buhâri) şârihlerinden Mahmûd bin Ahmedin (Aynî târihi) ondokuz cildir). Her insanın yanında, katır bir cinni arkadaşı vardır. Fekat, melekler, insanları bunların kötülük yapmalarından korur. Cinden, Peygamber olmadığı (Eşbâh) da yazılıdır. Muhammed aleyhisselâladan önce, cinnilere Peygamber gelmediğini, imâm-ı Mukâtil bildirmektedir. (Eşbâh) kitâbının ikinci kısmında Cinden uzun bahs etmektedir.

(Kurtubî tezkiresi) nde buyuruyor ki, (Cinnin ölümü, yerde gâib olmaktır. İhtiyârları, gençleşmeyince ölmez. Ölecekleri zaman, çocukluk hâline döner ve yerde gâib olurlar. Cin üç sınıftır. Bir sınıfı, rüzgâr ve hava gibidir. Bir kısmı yerdeki böcek ve hayvancıklar gibidir. Yüzdoksansekizinci sahifeye bakınız! Bir kısmı da emrilerle, ibâdetle vazifelidir. Bunlara hesâb ve azâb vardır).

Seyyid Ömer diyor ki, bana bir cin kızı geldi. Benimle evlenmek istedi. Şemseddin Hanefiden sordum. Hanefî mezhebinde câiz değildir dedi. Böyle söyledim. Beni aldı. Yer altına, evlerine götürdü. Büyüklerine söyledi. Büyükleri dedi ki, seyid Şemseddinin cevâbı başımızın üstündedir. Fekat, cinnin insan ile evlenmesi, Şâfiî mezhebinde câizdir. Biz Hanefî değiliz, Şâfiî'yiz.

İnsanların çoğalması, menî iledir. Cinnin çoğalması ise gaz (hava) iledir. Ya'nî erkekden dişiye bir gaz geçerek bundan, yavru hâsil olur. Bundan anlaşılıyor ki, insan ile cin evlenmesi, hayâl iledir. Hakikî evlenmek olmaz. Fekat, âlimlerden çoğu, hakikî evlenmek olmaktadır dedi ve gusl abdesti lâzım olur ve Belkis, insan ile cin arasında hâsil olmuşdur dediler. [Cin insan şekline girip evlenmektedir].

İnsan, cinni ve şeytânları, uyanık iken ve rü'yâda görebilir. Çünkü, onlar her şekle girebilir. Çok güzel sûretlere girerler. İhtilâma sebep olurlar. Peygamberlerden «aleyhimüsselâm» ve Evliyâdan çoğu şeytânı görmüş ve konuşmuşdur. Her ne şekilde olursa olsun, cinni gören kimse, hep ona bakarsa, cin şeklini değiştiremez. Gözden kaçamaz. Ona sorup cevâb alınabilir. Bir ân başka tarafa bakılırsa, hemen kendi şekline girip gayb olur. İmâm-ı Şâfiî «rahmetullahi aleyh» (Cinni kendi şeklinde gördüğünü iddi'â eden kimsenin şâhidliği kabûl olmaz) buyurdu. Çünkü, hayâli kuvvetli olanlar, bulunmayan şeyleri görüyorum sanır. Hayâlleri [illüziyonları] birşey sanır. Sihir yapılmış kimseler de, böyle hayâller görüp, bunları cism zan eder. Hayâli fazla olanlara, çirkin şeyler güzel görünür. Çirkin tarafları görünmez. Dünyâyâ düşkün olanlara, dünyânın herşeyi böyle görünür. Çirkinlikler, güzel görünür. Fekat uyanık olanlar, keskin görüşlüler, herşeyin doğrusunu görüp aldanmaz.

İnsanın cin ile tanışması, arkadaş olması, kıymetli birşey değildir, zararlıdır. Onlarla konuşmak, fâsık insanla arkadaşlık etmek gibidir. Onlarla tanışan kimse, fâide görmemiştir. Muhyiddin-i Arabî «kuddise sirruh» (Fütûhât) kitâbının ellibirinci bâbında buyuruyor ki: (Hiçbir insan, cinden Allahü teâlâyâ âid bir bilgi edinmemiştir. Çünkü, cinnin din bilgileri pekazdır. Onlardan dünyâ bilgileri edineceğini sanan kimse de, aldanmaktadır. Çünkü, fâidesiz şeyle vakt geçirmeğe sebep olurlar. Onlarla tanışanlar, kibri olur. Hâlbuki, Allahü teâlâ, kibri olanı

sevmez). **(Reşehât)** da molla Câmî hazretlerinin halîfesi, Abdülgafûr-ı Lârî, Muh-yiddîn-i Arabînin bir risâlesinde şöyle buyurduğunu bildiriyor: (Cinnin ilk babaları İblis değildir. İblis, cin tâifesindedir. Cin, ateş ve havadan yaratıldığı için çok latîfdirler. Çabuk hareket ederler. İnsan bunlara hafif çarpınca, hemen ötürler. Bunun için, ömrleri kısadır. Din bilgileri azdır. Kibrli olduklarından, birbirleri ile, hep mücâdele, muhârebe ederler. Ateşden mütâ'essir olmazlar. Cehennemlik olanları, Zemherîrde, ya'nî soğuk Cehennemde azâb göreceklerdir. İblis ve çocukları, hak ve sevâb olan iyi şeyleri yapmağı da hâtırlatırlar. Fekat, bunları yaparken, nefste ucb, riyâ hâsıl olarak veyâ farzın kaçırılmasına sebep olarak, insan çok günâha girer). Cin ile tanışmağı özenmemeli, Evliyâ-i kirâmın rûhâniyetlerinden istifâde etmeğı çalışmalıdır. Evliyânın rûhları, görünmeden de, kendi beşerî şeklinde görünerek de, sevdiklerine fâide verir ve belâlardan korur. Onları tanımağı, sevmeğı ve sevilmeğı uğraşmalıdır.

(Hazinetülesrâr) kitâbında, diyor ki, Sar'a hastasından, rûhânînin def' edilmesine ve hastanın şifâsına âid hadîs-i şerîfleri bildirelim:

İmâm-ı Beyhekî **(Delâil-ün-ñübüvve)** kitâbında ve imâm-ı Kurtubi **(Tezkire)** kitâbında bildiriyor ki, Ebû Decâne «radıyallahü anh» buyurdu ki, yatıyordum. Değirmen sesi gibi ve ağac yapraklarının sesi gibi, ses duydum ve şimşek gibi, parıltı gördüm. Başımı kaldırdım. Odanın ortasında, siyâh birşeyin yükseldiğini gördüm. Elimle yokladım. Kirpi derisi gibi idi. Yüzüme, kıvılcım gibi şeyler atmağı başladı. Hemen Resûlullah'a «sallallahü aleyhi ve sellem» gidip, anlattım. Buyurdu ki, (Yâ Ebâ Decâne! Allahü teâlâ, evine hayr ve bereket versin!). Kalem ve kâğıd istedi. Aliye «radıyallahü anh» bir mektûb yazdırdı. Mektûbu alıp, eve götürdüm. Başımın altına koyup, uyudum. Feryâd eden bir ses, beni uyandırdı. Diyordu ki, (Yâ Ebâ Decâne! Bu mektûbla, beni yakdın. Senin sâhibin, bizden elbette çok yüksektir. Bu mektûbu, bizim karşıımızdan kaldırmaktan başka, bizim için, kurtuluş yokdur. Artık, senin ve komşularının evine gelemiyeceğiz. Bu mektûbun bulunduğu yerlere gelemeyiz). Ona dedim ki, sâhibimden izn almadıkca bu mektûbu kaldırmam. Cin ağlamasından, feryâdından, o gece, bana çok uzun geldi. Sabâh nemâzını, mescidde kıldıktan sonra, cinnin sözlerini anlattım. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, (O mektûbu kaldır. Yoksa, mektûbun acısını, kıyâmete kadar çekerler).

Kefevinin **(Mecmû'a-tül-fevâid)** kitâbında ve Demîrînin **(Hayât-ül-hayvân)** kitâbı, kaf harfindeki (Kunfez) kelimesinde diyor ki, (Bir kimse, bu mektûbu, yanında taşısa veyâ evinde bulundursa; bu kimseye, eve ve etrâfına cin gelmez ve dadanmış olup zarar veren cin de gider). Bu mektûb **(Hazinetülesrâr)** ve **(Hayât-ül-hayvân)** da yazılıdır. Süleymâniyye kütübhânesi **(Ayasofya)** kısmında, [2912] sayıda **(Hayât-ül-hayvân)** in fârisîsi, [2913] de ise türkçesi vardır. Müslimânlara kolaylık olmak için bu mektûb, **(Teshîl-ül-menâfi')** kitâbının sonuna da yazıldı. Bu kitâb **(Işık Kitâbevi)** nde satılmaktadır.

Âyet-el-kürsî, İhlâs, Mu'avvizeteyn ve Fâtiha sûrelerini sıklıkla okumak da, insanı cinden muhâfaza eder. Bu âyet-i kerîmeleri okumakla ve bu mektûbu taşımakla ve şifâ âyetlerini okumakla ve yazıp suyunu içmekle fâidelenmek isteyenlerin, Ehî-i sünnet i'tikâdına uygun olarak doğru îmân sâhibi olması lâzımdır. Bunları yazanın ve kullananın i'tikâdı doğru olmazsa ve küfr alâmetlerini kullanır, harâm işlerse, fâideleri görülmez.

Kâdî Bedrüddîn-i Şebî'nin **(Âkâm-ül-Mercân)** kitâbı arabî olup büyüktür. Hep cinden bahs etmektedir. Bir yerinde diyor ki, (Cinden, geçmiş, olmuş şeyleri sorup öğrenmek câizdir. Gelecekte olacak şeyleri sormak câiz değildir. Geçmiş şeyleri görüp, işitip bilirler. Sar'a hastasını ve başka cin çarpanları cinden kurtarmak için, küfre sebep olan şeyleri yapmak câiz değildir. Cinden kurtulmak için en iyi on çâreyi [kısaltarak] yazıyoruz:

1 — E'üzü Besmele ile Fâtiha sûresi okumalıdır. 2 — E'üzü Bismalo ile iki Kul-e'üzüyü okumalıdır. 3 — E'üzü Besmele ile Bekara sûresini okumalıdır. 4 — E'üzü Besmele ile Âyetelkürsî okumalıdır. 5 — E'üzü Besmele ile Bekara sûresinin son âyetini okumalıdır. 6 — E'üzü Besmele ile Ha-Mim Mü'min sûresinin başından (masir) e kadar ve Âyetelkürsî okumalıdır. 7 — (Lâ ilâhe illallahu vahdehû lâ şerike leh lehül-mülkü ve lehülhamdü ve hüve alâ külli şey'in kadir) okumalıdır. 8 — Çok (Allah) demelidir. 9 — Hep abdestli bulunmalı, farzları ve sünnetleri hiç terk etmemelidir. 10 — Kadınlara bakmaktan, çok konuşmaktan, çok yimekten ve galabalıktan sakınmalıdır. (Berekât) kitâbında, Muhammed Sa'idi anlatırken sonunda, imâm-ı Rabbâninin Cinden korunmak için (Lâ havle velâ kuvvete illâ billah) okuduğunu yazıyor.

Şeyh-ül-islâm İbni Hacerin (Âsâr-ül-vâride) kitâbında da, cinden koruyan düâlar yazılıdır. Bu kitâb, Süleymâniyye kütübhânesi, Âşir efendi kısmında, [1150] sayı ile mevcûddur.

Celâleddîn-i Süyûtî «rahmetullahi aleyh» (Kitâbürrahme fittıbb-i velhikme) kitâbında sihr, nazar ve cinden korunmak için kıymetli bilgi vardır. Yüzellinci bâbında buyuruyor ki, (Şeytânın vesvesesinden, sıkıntıdan kurtulmak için, hergün bu düâyı okumalıdır: Yâ Allah-ür-rakib-ül-hafiz-ür-rahim. Yâ Allah-ül-hayy-ül-halim-ül'azim-ür-raûf-ül-kerim. Yâ Allah-ül-hayy-ül-kayyüm-ül-kâimü alâ külli nefsin bimâ kesebet, hul beynî ve beyne adüvvi!). Yüzyetmişdördüncü maddesi sonunda diyor ki, (Hiltit veyâ şeytân tersi adındaki zamkı yanında taşıyan kimseye cin gelmez. Sar'a hastası, bunu koklarsa, iyi olur). Asa Foctide denilen bu zamk, esmer, pis kokulu, reçine olup, antispasmodique olarak, ya'nî sinirleri teskin edici olarak Avrupada, toz, hap ve ihtikan şeklinde adale ve sinir gerginliğini gidermek için, kullanılmaktadır. (Ütrüc), ya'nî Ağaç-kanunu bulunan ve cin girmeyeceği (Hayât-ül-hayvân) da ve (Kâmus) da yazılıdır.

Gel kardeşim, inkâr etme, kıl insâf!
kıymetli ömrünü, eyleme isrâf!
Kalbini nefsin arzûsundan koru!
dışın gibi için dahî olsun sâf!
Bakır ile karışınca bir altın,
alırsa, beğenir mi onu sarrâf?
Liseyi bitirdim diye övünme!
Sakin hem, düşünmeden söyleme lâf!
Me'ârif ehlini bul, onu dînle!
böylece Hakdan ire sana eltâf!
Hakikat denizine varıp dal, ve,
çıkart bir cevheri ki, ola şeffâf!
Diplomalı din câhiline kanma,
doğru yolu sana gösterdi eslâf!

52 — RÜHLARIN HÂZIR OLMASI HAKKINDA MEKTÛB

Bu mektûb, seyyid Abdülhakîm Arvâsî «rahmetullahi aleyh» tarafından yazılmış olup, Evliyâ rûhlarının, her yerde yardıma geldiklerini bildirmektedir:

İki cihân kardeşim Ali beğefendi!

Son mektûbunuzu aldım. İstibsâr etdim. Hayırlı düâlarımıza selâmlarımı terdif etdim. Mektûbunuzun sonunda, pek edeble birşey soruyorsunuz.

Süâl: (Halebi) kitâbının tercemesi olan (Baba dağı) nda ve (Birgivi vasiyyet-nâmesi) nde [ve (Blzâzlyye) fetvâsında] (Bir kimse, Evliyânın rûhları, burada hâzırdır dese, kâfir olur) diyor. Hâlbuki, tesavvufcular arasında, (Pîrimizin rûhu hâzırdır, nâzırdır) sözü de meşhûrdur. Bu iki sözün arasını bulmak nasıl olur?

Cevâb: Efendim! Bu iki kitâbın dediği doğrudur. İki kitâb da kıymetlidir. Allahü teâlâ hâzırdır ve nâzırdır demek; Allahü teâlâ, ebedî ve ezeli olarak hâzırdır ve nâzırdır demektir. Böyle olduğunu bildirmek için, Allahü teâlâ, her zamanda ve her yerde hâzır ve nâzırdır derler. Hâlbuki, Allahü teâlâ, zamanlı değildir ve mekânlı değildir. O hâlde; bu söz, görünüş üzere kalmaz, mecâz olur. Ya'nî zamansız ve mekânsız, ya'nî hiçbir yerde olmıyarak, hâzırdır [ya'nî bulunur] ve nâzırdır [ya'nî görür] demektir. Böyle olmazsa, Allahü teâlâyı zamanlı ve mekânlı bilmek olur.

Allahü teâlâ, hayy, alim, kadir ve mütekellim olarak ve sonsuz zamanlarda, hep hâzır ve nâzırdır. Hayât, ilm, kudret ve kelâm sıfatları zamansız ve mekânsız olduğu gibi hâzır ve nâzır olması da, zaman ile ve mekân ile değildir. Allahü teâlânın sıfatlarının hepsi böyledir. Böylece, hiçbirşey, Onun gibi değildir. Allahü teâlânın sıfatları, hep vardır. Önleri ve sonları, yokluk değildir. Meselâ, hâzırdır ve bu hâzır olmaktan önce, gâib değil idi. Bundan sonra, bir hayâtsizlik, ya'nî ölüm, câhillik olmıyacağı gibi, gâib olmak da, olmaz. Çünkü sıfatları da, kendi gibi ezeli ve ebedidir. Ya'nî, hep vardır. Hiçbir kimsenin sıfatları, Onun sıfatlarına benzemez.

Melekler ve Peygamberlerin «aleyhimüsselâm» ve Evliyânın rûhları ve sâlih mü'minlerin rûhları, herkim nerede ve ne zamanda ve her ne hâlde çağırırsa, orada bulunur, yardım ederler. Hızır aleyhisselâmın, sıkıntıda olanların imdâdına yetişmesi böyledir. Fahr-i âlemin «sallallahü aleyhi ve sellem», ümmetinin her birine, hele ölüm zamanında, imdâda yetişmesi de böyledir. Azrâil aleyhisselâmın, rûh [cân] almak için, her ânında, her yere gelmesi de, böyledir. Her mürşid-i kâmilin, talebesine yetişmesi de böyledir ki; bunlar zamanlı ve mekânlıdır. Ezeli ve ebedî olarak değildir. Devâmlı da değildir. Hâzır olmalarından önce, yok idiler. Bir zaman sonra da, oradan tekrâr yok olurlar. Allahü teâlânın hâzır olması ile, rûhların hâzır olması arasında çok fark vardır. Allahü teâlânın hâzır olması gibi, kimse hâzır değildir. Allahü teâlânın sıfatlarının hepsi de böyledir. Ne bir melek, ne bir nebî ve ne de resûl ve velî ve sâlih, cenâb-ı Hakkın hiçbir sıfatına ortak değildir.

Evliyâlık ilminin derecelerine yükselmemiş salike, mürşidlerin rûhları, her nerede ve her ne zaman çağırılırsa, imdâda yetişir diye öğretilirdi. Rûh, orada hâzır olmadan önce, yok idi. Bir zaman sonra, orada yine bulunmaz. Cenâb-ı Hak, rûhların hâzır olduğu gibi hâzır olmaz. Çünkü, böyle hâzır olmak, zamanlı ve mekânlıdır. Rûhlar da, Allahü teâlânın hâzır olduğu gibi hâzır olamaz. Çünkü, cenâb-ı Hakkın hâzır olması, zamanlı ve mekânlı değildir, ezeldir, ebedidir.

(Birgivi vasiyyetnâmesi) ve benzeri kıymetli kitâblar demek istiyor ki:

Bir kimse eğer, benim mürşidim, dâimî ve ezeli ve ebedî olarak hâzır ve nâzırdır dese, kâfir olur. Fekat, bunlar diyor ki, Allahü teâlâ, benim mürşidimin rûhuna öyle bir kuvvet vermişdir ki, her nerede ve ne zamanda çağırır isem, imdâdına hâzır olur.

Görülüyor ki, Fahr-i âlem «sallallahü aleyhi ve sellem», yeryüzünün her tarafında, o zamandan bugüne kadar, ümmetinden herhangi biri ve hele, keşf, şühûd sâhibleri çağırınca, imdâdlarına yetişir. Hızır aleyhisselâmın rûhu, çağırılardan bazılarının imdâdlarına geliyor. Melekler, rûh [cân] almak için, bir ânında, istediği zamanda ve yerde bulunuyor. Şâziliyye yolunun reîsi, Ebül-Hasen Alî Şâzilînin «kuddise sirruh» (Her ân ve zaman, Peygamberimizin «sallallahü aleyhi ve sellem» mubârek yüzü, gözümün önündedir) buyurduğu (Mizân-ı kübrâ) da yazılıdır.

Kitâbların yazdığı doğrudur. Fekat, tesavvufcuların sözü, başkadır. Ya'ni, Evliyânın rûhları, Allahü teâlâ gibi hâzırdır demek küfrdür. Allahü teâlânın âlim, kâdir ve mütekellim ve hâzır olması gibi, hiç kimse, âlim, kâdir ve mütekellim ve hâzır değildir. Allahü teâlânın ilmi ve hayâtı ve kudreti ve kelâmı ve hâzır olması ve başka bütün sıfatları, Allahü teâlâyâ yakışan bir hayât, ilmi ve kelâm ve kudret ve huzûrdur. Mahlûkların hayâtı, ilmi ve kudretli ve kelâmı ise, kendileri gibi, soradan olma ve zamanlı ve mekânlı ve çabuk geçip biten ve çeşidli şeylere bağlıdır. Bununla berâber, Peygamberler «aleyhimüsselâm» ve Evliyâ «aleyhimürriydân» ve âlimler «aleyhimürrahme» ve bütün mü'minler «esle ha-hümül-lah» âlimdir, haydır, kâdirdir, hâzırdır ve mevcûddur denir. Bunlar, Allahü teâlânın âlim, hay, kâdir, hâzır ve mevcûd olması gibi demek değildir. Allahü teâlânın hâzır olması ile Evliyânın rûhlarının hâzır olması arasında, çok fark vardır. O kitâbların yazıldığı zamanda, câhil tarikatçılar, böyle sözler söylüyordu. Kendilerini tesavvuf adamı göstermek için, pirimiz hâzır ve nâzırdır diyorlardı. Din âlimleri, fikh kitâblarını yazanlar, bu büyük günâhın yayılmaması için, böylece yazarak önlemişlerdir. Bununla berâber, bunlardan dahâ büyük olan din imâmlarımız, bu işi dahâ umûmî, dahâ etrâflı ve gereği gibi anlatmışdır. Allahü teâlânın sıfatlarına, kimse şerik değildir. Bunların hepsi (Lâ ilâhe illallah) kelimesinin içine girmektedir. Ya'ni, ilah olmağa, ibâdet olunmağa hakkı olan kimse yoktur. Ancak, hiçbir sıfatında şeriki bulunmayan Allahü teâlâ vardır. Bu ma'nâ iyi ve derin düşünülürse, iş kökünden çözülmüş olur.

Efendim! Bu cevâbı böyle uzun ve açık yazdım. Çünkü, bu mes'ele, çok kimseleri şübheye düşürmüştür. Turuk-ı aliyye meşâyihinin âlim olması lâzımdır ki, böyle şübheleri herkesin anlayabileceği şekilde çözebilsin. Son zamanlarda, tekeler câhillerin eline düşdü. Dinden, imândan haberi olmayanlara şeyh denildi. Din düşmanları da, bu şeyhlerin sözlerini, oyunlarını ele alarak, dine hırâfeler karıştırdı, islâm dini bozulmuşdur dedi. Hâlbuki tarikatçıların sözlerini, işlerini, din sanmak, bunları tesavvuf büyükleri ile karıştırmak, çok yanlışdır. Dini bilmemek, anlamamaktır. Dinde söz sâhibi olmak için, Ehl-i sünnet âlimlerini tanımak, o büyüklerin kitâblarını okuyup, iyi anlayabilmek ve bildiğini yapmak lâzımdır. Böyle bir âlim bulunmazsa, din düşmanları, meydanı boş bulup, din adamı şekline girer. Va'zları ile, kitâbları ile, gençlerin imânını çalmağa saldırarak, milleti, memleketi felâkete götürür.

**Evliyâyâ kim bakarsa, ten gözile, serseri,
bî basardır, cânı yokdur, ölüdür, değil diri.**

**Evliyâ candır, gerekdir can gözile bakıla,
zîrâ ki, canlı kişiler, cânâ olur müşteri.**

53 — İKİNCİ CİLD, 28. ci MEKTÛB

Bu mektûb mevlânâ Sâdık Kışmîriye yazılmış olup, rûhların cism şekline girebileceği ve tenâsüh olmadığı bildirilmektedir:

Cenâb-ı Hakka hamd ederim ve sizlere düâ ederim. Kıymetli mektûbunuzu aldık. Güzel hâllerinizi anlayınca, sevindik. Allahü teâlâyı, aklın, ilmin, keşflerin, buluşların dışında, ötelere ötesinde anlıyorum. Öyle anlaşıldı ki, sıfatlarının onunla olduğuna inanamıyorum. Onu herşeyden, her varlıktan uzak anlıyorum diyorsunuz. Buna çok sevindim.

Sûâl: (Reşehât) kitâbında, Bâba Âbrîzin (Allahü teâlâ, dünyâda hiç insan yok iken, Âdem aleyhisselâmın çamurunun yoğrulmasını irâde ettiği vakt, ben de çamura su döküyordum) dediğini yazıyor. Bu sözü ile, ne demek istiyor, di-yorsunuz.

Cevâb: Âdem aleyhisselâmın çamurunu melekler yoğurmuş idi. Bu vazife, meleklere verildiği gibi, Bâba Âbrîzin rûhuna da, su dökmek vazîfesi verilmiş ol-duğu anlaşılıyor. Kendi bedeni, dünyâya gelince, hattâ kendisi kemâle gelince, rûhunun bu vazîfeyi yapmış olduğu, kendisine bildirilmiş oluyor. Allahü teâlânın, rûhlara, bedene gelmeden önce veyâ bedenden ayrıldıktan sonra, cism şekline girip, canlıların yaptığı işleri yapabilmeleri kudretini vermesi câizdir.

Din büyüklerinden birkaçı dünyâya gelmeden asrlarca önce, mühim büyük işler yapmış olduklarını haber vermiştir ki, bunlar da, böyle olmuştur. Ya'nî, bu işleri rûhları, bedensiz olarak yapmış, kendilerine dünyâya geldikten sonra, bil-dirilmiştir.

Rûhların, cism şekli alarak, iş görmelerini, ba'zı kimseler, tenâsüh sanmıştır. Hâşâ ve kellâ, hiç tenâsüh değildir. Ya'nî rûhlar, başka bir bedene girmemiştir. Bu hâl birçok câhillerin ayaklarının kaymasına sebep olmuştur. Bunun üzerinde yazacak şey çoktur. Kalbime şaşılacak bilgiler gelmektedir. Nasîb olursa yaza-rım. Şimdi, yazacak vaktim yok. İnşâallah yazmak nasîb olur.

Selâm ve düâ ederim.

Erenlerin sohbeti, ele giresi değil,
sohbete kavuşanlar, mahrûm kalası değil.

Gezmek gerek her yeri, bulmak için, bir eri,
sarraf tanır cevheri, magbûn bilesi değil.

Akar suyun başına, kapalı destî konsa,
kırk yıl, orda dursa da, âbı alası değil.

Sohbet, kalbi eder pâk, ona imrenir eflâk,
âdemi, ârif eden, tâcu hırkası değil.

Önce imân etmeli, harâmdan, el çekmeli,
rûh gıdâsın bilmeli: bâdem halvâsı değil!

54 — İKİNCİ CİLD, 38. ci MEKTÛB

Bu mektûb, hâcî Muhammed Yûsûf Keşmirî için yazılmıştır. Allah adamlarının gönlünde zerre kadar dünyâ düşüncesi olmadığı bildirilmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun! Onun seçtiği kullarına selâm olsun! Kalbinde zerre kadar dünyâ sevgisi olan veyâ kalbinde dünyâ ile zerre kadar ilgisi bulun-an yâhud kalbine zerre kadar dünyâ düşüncesi gelen kimseye Allahü teâlâyı tanımak nasîb olmaz. Böyle seçilmiş bir kimsenin zâhiri [ya'nî duygu organları ve düşünceleri], bâtınından [ya'nî kalbinden ve rûhundan] çok uzak ve ayrıdır. Âhîretten dünyâya gelmiş, başkalarına fâideli olmak için, insanlar arasına ka-rışmıştır. Bunun dünyâ işlerinden konuşması ve dünyâ işlerinin sebeplerine ya-pışması kötü değildir. Hattâ çok iyidir. Böylece, kul haklarını yerine getirmekte ve insanlara fâideli olmakda ve onlardan fâidelenmektedir. Böyle kimsenin bâtını, zâhirinden dahâ iyidir. Arpa satanlar pazarında buğday satan kimse gibidir. Herkes onu, kendileri gibi buğday pazarında arpa satıcısı gibi sanırlar. Onun zâ-hirini de, bâtınından dahâ iyi bilirler. Zâhirde Allah adamı görünüyor, gönlü dün-yâ ile derler. A'râf sûresinin seksensekizinci âyetinde bildirildiği gibi, (Yâ Rab-bî, haklı olanı meydana çıkar. Sen hükm edenlerin hayrlısısın!). Doğru yolda bu-

İnanlara ve Muhammed Mustafânın «aleyhi ve alâ Âlihissalevâtü vetteslimât»
İzinde olanlara selâm ederim.

Gönül aşk atına bineldenberi,
muhabbet yolunu alagelmiştir,
gözüm dost katına girendenberi,
benizim sararıp solagelmiştir.

Gece gündüz, fikrim, ebedi yârda,
ciğer kebab oldu, ma'nevî nârda,
garib kalan bülbül, evvel bahârda,
murâdın almağa, güle gelmiştir.

Derdli bülbül, bağçelerde, bağlarda,
figân eder, gül açdığı çağlarda,
mor sünbüllü, gonca güllü dağlarda,
gönül, devâsını bulagelmiştir.

Bu gurbetde, ayrılığın elinden,
sözün bilmez, câhillerin dilinden,
akıp giden küfür, ilhad selinden,
bağrımız, kan ile, dolagelmiştir.

Bir zamanlar sohbetine erdiğim,
mübârek yüzile, şereflediğim,
güzeller güzelin, gösteren ayna,
bu fânî dünyâda, olagelmiştir.

55 — İKİNCİ CİLD, 62. ci MEKTÛB

Bu mektûb, hân-ı hânân Abdürrahim hân için yazılmıştır. İnsan medenî ol-
mak için yaratılmıştır. İnsan medenî olmak için ve yaşamak için, başka insan-
lara muhtâcdır. İnsanın üstünlüğü, bu ihtiyâcındandır. Buna benzer şeyleri de
bildirmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun ve O'nun seçtiği, sevdiği kullarına selâm olsun!
Görünen ve görünmeyen iyiliklere kavuşmanızı Allahü teâlâdan düâ ederim. Çün-
ki, sizin iyi ve üstün olmanız, birçok müslimânın iyi ve râhat olmasıdır. Bunun
için, sizin iyiliğinize düâ etmek, birçok müslimânın iyi olmalarına düâ etmek de-
mekdir. Allahü teâlâ, Peygamberlerin efendisi hurmetine «aleyhi ve aleyhim ve
alâ Âl-i küllin minessalevâti efdalühâ ve minetteslimâti ekmelühâ», sizi size lâ-
yık olmıyan herşeyden korusun! Sizin, Silsile-i aliyye-i nakşibendiyye büyükleri-
ne «kaddesallâhü teâlâ esrârehüm» karşı olan sevginizin, bağlılığınızın ve ihlâ-
sınızın tam ve olgun olduğunu bildiğim için şu yazılarımla başınızı ağrıyorum.
Kıymetli efendim! Bu yüksek yolun yolcuları, bu memleketde [ya'nî Hindistânda]
garib oldular, azaldılar. Şimdiki tarikatçıların yoluna bid'atlar karıştığı için ve
bu yolu bozdukları için, Resûlullahın sünnetine sarılmış olan büyükleri bu millet
tanımaz oldu. Bu bilgisizlikden dolayı, bu yolun yolcularının çoğu da, kısa gö-
rüşlü oldukları için, bu yüksek yola da bid'atlar karıştırdılar. Milletin kalblerini
bu bid'atlar sebebi ile kazanmağa çalışdılar. Böyle yapmakla, bu (Tarika-i aliyye)
yi olgunlaştırdıklarını sandılar. Hâşâ öyle değildir! Bunlar, bu yüksek yolu yık-
mağa, elden kaçırmağa uğraşıyorlar. Bu yolun büyüklerinin nasıl olduklarını an-
lıyamamışlar. Allahü teâlâ, bunları doğru yola kavuşdursun! Bu (Silsile-i aliyye)
büyüklerinden bu memleketde pek az kalmıştır. Bu yolda olanların ve bu yolu
sevenlerin, bu yolun büyüklerinin hakikî halifelerine ve bu yolun hakikî talebesi-
ne yardım etmeleri, imdâdlarına koşmaları lâzımdır. Çünkü insan, medenî yaşa-

mak için yaratılmışdır. Medenî olması ve yaşayabilmesi için, başkalarına muhtâcdır. Allahü teâlâ, Enfâl sûresinin altmışdördüncü âyetinde, **(Ey Peygamberim! Allahü teâlâ ve senin yolunda olan mü'minler, sana kâfidirler!)** buyurdu. Mü'minlerin, insanların en iyisinin işlerine kifâyet edeceğini, yardımcı olacaklarını bildirdi. Başkalarına yardımcı olmak da lâzım olduğu buradan anlaşılmalıdır. Zemanımızın zenginleri, dervişliği kimseye muhtâc olmamak sanırlar. Böyle anlamak yanlıştır. İnsan demek, muhtâc demektir. Değil insanlar, her mahlûk muhtâcdır. Hattâ, insanın iyiliği, güzelliği, muhtâc olmasından ileri gelmektedir. İnsanın kulluk yapması, gönü kırık olması, hep bu ihtiyâcındandır. İnsan muhtâc olmasaydı, âsi, taşkın, azgın olurdu. Allahü teâlâ, İkra' sûresinde, **(İnsan, İhtiyâcsiz olunca, elbette azar!)** buyurdu. Mahlûklara gönül bağlamaktan kurtulmuş olan fakirler, sebeblere yapışmağa muhtâc oldukları zemân, bu ihtiyâclarını, sebeblerin sâhibine, yaratıcısına söylerler. Sebeblere kavuşunca, Ondan bilirler. Gönderen de O, göndermiyen de O derler. Allahü teâlâ, birçok düzenler ve fâideler olması için, herşeyi sebeble yaratmaktadır. İyiliğe sebep olanlara iyi, kötülüğe vâsita olanlara kötü demiştir. Bu yolun büyükleri, bunun için, iyiliğe sebep olanlara şükr, kötülüğe sebep olanlardan şikâyet etmektedir. İyiliği ve kötülüğü, görünüşe göre sebeblerden bilirler. Allahü teâlâ, herşeyi sebebsiz olarak, hemen yaratsaydı, âlemde nizâm, düzen kalmaz, karmakarışık olurdu. Yâ Rabbi! Sen hiçbirşeyi bozuk, karışık yaratmıyorsun!

Şeri'atin koruyucusu, hakikatleri bilen, ma'rifetler sâhibi, kıymetli kardeşim Seyyid mir Muhammed Nu'mânın size yakın yerde bulunması, büyük ni'mettir. Onun düâsına ve teveccühüne kavuşmanın kıymetini biliniz! Öyle sanıyorum ki, devletinizin, kuvvetinizin temeli, dayanağı onun bereketleri, feyz ve teveccühleridir. Yanınızda iken ve uzakda iken, onu yardımcınız ve imdâdcınız görüyorum. Bir seneyi geçiyor, sizin iyi hâllerinizi hep bu fakîre yazmaktadır. Bu fakîre olan sevginizi ve ihlâsınızı her mektûbunda bildirmektedir. Oranın idâresini bir başkasına vermiş olduklarını yazmışdı ve teveccüh, imdâd edilecek bir zemandır demişdi. O mektûbu okuyunca fakîr, bu yolda teveccüh eyledim. Sizin çok yüksek makâmda bulunduğunuz zâhir oldu. O anda, birisi yola çıkıyordu. O mektûba cevâb olarak ancak, Hân-ı hânân çok yüksek makâmda görülmektedir yazıldı. Herşeyi yapan, yaratan yalnız Allahü teâlâdır! Vesselâm.

Ağlamakdır benim işim,
ağla gözüm şimdengerü!
Irmak ola kanlı yaşın,
Çağla gözüm şimdengerü!
Hudâ bize verdi sevdâ,
sevmek oldu artık gıdâ.
Ele geçmez bu dünyâda,
gülme gözüm şimdengerü!
Düşün hâlin n'olduğunu,
ömür gülü solduğunu.
Gece gündüz olduğunu,
bilme gözüm şimdengerü!
Aldanma nefsin tadına,
âgûdur sunma balına.
Düşüp onun hayâline,
dalma gözüm şimdengerü!
Sözün olsun, öze uygun,
herne dersen, Ona ma'îûm.
Bu meydâna düşdü yolun,
dönme gözüm şimdengerü.

56 — İKİNCİ CİLD, 25. ci MEKTÛB

Bu mektûb hâce Şerafeddin-i Hüseyne yazılmış olup, Resûlullaha uygun her işin, zikr olduğu bildirilmektedir:

Elhamdü lillâhi ve selâmün alâ ibâdihillezînestafâ. Aziz oğlumun, mevlânâ Abdürreşid ve mevlânâ Cân Muhammed ile göndermiş olduğu mektûbu geldi. At ve diğer şeyler de, berâber idi. Allahü teâlâ, karşılık olarak, en iyi şeyler ihsân buyursun! Sihat haberinizi duymakla çok sevindik.

Ey oğlum! Bu zamanınız fırsattır. Fırsat da, büyük ni'mettir. Sihat ile ve üzüntüsüz geçen vaktler, bulunmaz ganimettir. Her sâ'ati Allahu teâlânın zikri ile geçirmelidir. Resûlullaha uygun olan her iş, hattâ alış-veriş bile zikr olur. O hâlde, her hareketin, her duruşun, Resûlullaha uygun olması lâzımdır. Böylece, hepsi zikr olur. (Zikr) demek, gafleti tard etmektir. Ya'nî, Allahü teâlâyı hatırlamaktır. İnsan her hareketinde, her işinde, Allahü teâlânın emrini ve yasağını gözetince, emr ve yasakların sâhibini unutmaktan kurtulur ve dâim zikr etmiş olur.

Eyleyen uşşâkı şeydâ dâlmâ,
tal'atındır, yâ Resûlallah senin!
Derd ile ah etdiren subh-u mesâ,
hasretindir, yâ Resûlallah senin!

Rûz-u şeb, kârim benim efgan eden,
nâr-ı hasretle kalbim süzân eden,
Her zaman, bu gözlerim giryân eden,
firkatindir, yâ Resûlallah senin!

Asfiyânın gördüğü, lutf-i Hudâ,
evliyânın sürdüğü zevk-u safâ,
Enbiyânın bulduğu rif'at, atâ,
devletindir, yâ Resûlallah senin!

Rahmet et, bu garîb âvâreye,
mücrimim rahm eyle, yüzü kareye,
Şefkat etmek, bi-kes-ü bi çâreye,
âdetindir, yâ Resûlallah senin!

Ey şefi'ul-müznibîn, nûr-i ehad,
bir garîbindir Nasûhî, kıl meded!
Bâb-ı lutfundan kerem kıl, etme red,
ümmetindir, yâ Resûlallah senin!

57 — MU'ÇİZE, KERÂMET, FİRÂSET VE SİHR

Seyyid Abdülhakim bin Mustafâ Arvâsi «rahmetullahi aleyh» bir mektûbunda buyuruyor ki:

Vâridât-i ilâhiyyenin hepsi, âdet-i ilâhiyye içinde hâsıl olmaktadır. Ya'nî, Allahü teâlâ, herşeyi bir sebep altında yaratmaktadır. Bu sebeblere, iş yapabilecek te'sir, kuvvet vermiştir. Bu kuvvetlere, tabî'at kuvvetleri, fizik, kimyâ ve biyoloji kanûnları diyoruz. Bir iş yapmamız, birşeyi elde etmemiz için, bu işin sebeplerine yapışmamız lâzımdır. Meselâ, buğday hâsıl olması için, tarlayı sürmek, ekmek, ekini biçmek lâzımdır. İnsanların bütün hareketleri, işleri, Allahü teâlânın bu âdeti içinde meydana gelmektedir. Allahü teâlâ, sevdiği insanlara, iyilik, ik-

râm olmak için ve azılı düşmanlarını aldatmak için, bunlara, âdetini bozarak, sebebsiz şeyler yaratıyor. Meselâ:

1 — Peygamberlerden «aleyhimüsselâm» âdet-i ilâhiyye dışında ve kudret-i ilâhiyye içinde meydana gelen şeylere (Mu'cize) denir. Peygamberlerin mu'cize göstermesi lâzımdır.

2 — Peygamberlerin «aleyhimüsselâm» ümmetlerinin Evliyâsında, âdet dışı meydana gelen şeylere (Kerâmet) denir. Evliyânın kerâmet göstermesi lâzım değildir. Bunlar, kerâmet göstermek istemez. Allahü teâlâdan utanırlar.

3 — Ümmet arasında, Velî olmıyanlardan meydana gelen âdet dışı şeylere (Firâset) denir.

4 — Fâsıklardan, günâhı çok olanlardan zuhûr ederse (İstidrâc) denir ki, derece derece, kıymetini indirmek demektir.

5 — Kâfirlerden zuhûr edenlere ise (Slhr) ya'nî büyü denir.

İnsanın etrâfından haberi,
beş his uzvu ile olur, dâim!

Mahlûkların rengi, güzelliği,
ma'lûm olur, göz olursa sâlim.

Göz sağlam olsa da, za'if hâli,
çok kerre aldatır, olur zâîm.

Hatâdan halâs için âdemi,
aklı eyledi, insana hâdim.

Akl ayırır, his edilen şeyleri,
başkasında fekat, olur nâdim.

Akl, sünnete uyarak yolunu,
tutarsa, olur doğruya âlim!

Hakka erişmek istersen, Hilmi!
aklı eyle sünnete mülâzim!

Sokma onun yanına, bid'atı!
Sünnetdedir bil, cümle mekârim!

58 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 86. cı MEKTÛB

Bu mektûb, Dervîş Habîb Hâdim için yazılmıştır. Hârikaların, kerâmetlerin çok veyâ az olmasının sebebi bildirilmektedir:

Mubâhların fudûlüne, ya'nî fazlasına dalmak, kerâmetin azalmasına sebep olur. Hele, şübhelilere ulaşır ve Allah korusun, oradan da, harâmlara yaklaşırsa, kerâmet ve hârikalar yok olur. Mubâhlar az işlendikçe ve zarûret mikdârı olunca, kerâmet ve hârikaların hâsil olması artar. Hârikaların görünmesi, peygamberlikte lâzımdır. Evliyâlıkda şart değildir. Çünkü, peygamberliği herkese bildirmek lâzımdır. Evliyâlığı bildirmek vâcib değildir. Hattâ, evliyâlığı örtmek, gizlemek iyidir. Çünkü peygamberlik, insanları Allahü teâlâyâ çağırmaaktır. Evliyâlık ise, Allahü teâlâyâ yaklaşmaaktır. İnsanları çağırma için ortaya çıkmak lâzım olduğunu herkes bilir. Yaklaşma ise, gizli olur. Bir Velîde çok kerâmet görülmesi, onun, az kerâmeti görülen Velîlerden dahâ üstün olduğunu göstermez. Hiç kerâmeti görülmiyen Velî, hârikalar gösteren Evliyâdan dahâ yüksek olabilir. Evliyânın büyüklerinden (Avârif) kitâbının sâhibi, [Şihâbüddîn-i Sühreverdi hazretleri], bunu uzun yazmıştır. Peygamberlerin hârikalar göstermeleri şart olduğu hâlde, az ve-

yâ çok göstermeleri, dahâ üstün olup olmamalarını bildirmeyince, evliyâlıkda şart olmadığı hâlde, dahâ üstün olmağı nasıl bildirir? Öyle sanıyorum ki, Peygamberlerin «aleyhimüssalevâtü vetteslimât» riyâzetler ve mücâhedeler yapmaları ve mubâhları bile çok az kullanmaları, hârikalar göstermek içindi. Çünkü, hârikalar göstermeleri vâcibdir ve peygamberlikde şarttır. Yoksa, Allahü teâlâyâ yakın derecelere yükselmek için değildi. Çünkü Peygamberler «aleyhimüssalevâtü vettehıyyât», (İctibâ) yoluna seçilmiş, sevilmiş önderlerdir. Allahü teâlâ, onları muhabbet çengeline takarak kendisine çekmiştir. Yorulmadan, yakınlık derecelerine ulaştırılırlar. Allahü teâlâyâ yakınlık derecelerine ulaşmak için, riyâzetler, mücâhedeler çekmek, uğraşmak, (İnâbet), (İrâdet) yolunda olur. Bu yol, (Mürîdler) yoludur. Peygamberlerin götürüldüğü ictibâ yolu ise, (Murâdlar) yoludur. Mürîdler, sıkıntı çekerek yürürler. Murâdları nazlı nazlı, okşiyarak götürürler. Hiç sıkıntı çekdirmeden, yakınlık derecelerine ulaştırılırlar.

İnâbet ve irâdet yolunda, riyâzetlere ve mücâhedelere katlanmak lâzımdır. İctibâ yolunda, bunlar şart değildir. Bununla beraber, fâideli olurlar. Bir kimseyi, okşiyarak, hizmetinde bulunarak götürürlerken, bu da çabalayıp, götürülmesini kolaylaştırırsa, dahâ çabuk ulaşır ve dahâ yükseklere gider. Kendi de uğraşmazsa, ilerlemesi böyle kolay ve çabuk olmaz. Evet, Allahü teâlâ, dilediğini öyle çeker, öyle yükseltir ki, hepsinden çabuk götürür. Sözün kısası, İctibâ yolunda, uğraşmak; sıkıntılar çekmek, ulaşmak için şart olmadığı gibi, çabuk ve dahâ yükseklere kavuşmak için de şart değildir. Fekat, ba'zan bunların fâideleri olur. Riyâzet ve mücâhede demek, mubâhları zarûret mikdârı kullanmak [nefsin aşırı isteklerini yapmamak] demek olup, bunlar ictibâ yolunda olanlara, başka fâideler sağlar. (Cihâd-ı ekber) ve kalbin dünyâ pisliklerinden temizlenmesi, bu fâidelerdendir.

İnsanın muhtâc olduğu şeyleri zarûret mikdârı kullanmak ve bunları elde etmek için çalışmak, dünyâyâ gönül bağlamak olmaz. (Fudûl), ya'nî ihtiyacdan fazla ve fâidesiz şeyler, dünyâdır. Riyâzet çekmenin ve mubâhları zarûret kadar kazanmanın, büyük bir fâidesi de, Kıyâmet günü hesâbın kısa ve kolay olmasıdır. Âhıretdeki derecelerin yükselmesine de sebep olur. Dünyâda ne kadar sıkıntı çekilirse, âhıretde o kadar çok râhatlık olacaktır. Peygamberler «aleyhimüssalevâtü vetteslimât», bu bakımdan da, riyâzât ve mücâhedât çekmişlerdir. Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, riyâzet çekmek ve mubâhları zarûret olduğu kadar kazanıp kullanmak, İctibâ yolunda şart olmamakla beraber, bunlar iyi ve fâideli şeylerdir. Fâidelerinin çokluğu düşünülünce zarûri ve lâzım da diyebiliriz. Yâ Rabbî bizlere acı! İşlerimizin doğru ve fâideli olmasını nasib eyle! Doğru yolda olanlara selâm olsun!

**Bil, tarikat, ihlâsın hâdimidir,
hem hakikat, onun muhâfızıdır!**

**Bu ikisiyle olur, ihlâs temâm,
işte, mahdûmdur şeri'at, vesselâm!**

59 — İKİNCİ CİLD, 92. ci MEKTÛB

Bu mektûb, Seyyid mir Muhammed Nu'mâna «kuddise sirruh» yazılmış olup, evliyâlık, Allahü teâlâyâ yakınlık demektir. Velî olmak için hârikalar ve kerâmetler şart olmadığı bildirilmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun. Onun beğendiği insanlara selâmlar olsun! Kardeşim, çok sevdiğim, Seyyid, mir Muhammed Nu'mânın âfiyetde olmasına düâ ede-

rim. Vilâyetin [ya'nî evliyâlığın] hâsıl olması için, hârikaların, kerâmetlerin meydana gelmesi lâzım değildir. Din âlimlerinin, hârikalar göstermesi lâzım olmadığı gibi, Evliyânın da, hârikalar göstermesi şart değildir. Çünkü vilâyet [ya'nî velî olmak], kurb-i ilâhî [ya'nî Allahü teâlâyâ yakın olmak] demektir. Allahü teâlâ, bu kurbu [ya'nî yakın olmağı] ise, Fenâdan sonra, [ya'nî Allahü teâlâdan başka, herşeyi unuttuktan sonra], Evliyâsına ihsân eder. Bir kimseye, bu kurb ihsân edilip de bu dünyâdaki, bilinmiyen şeyler haber verilmiyebilir. Bir başkasına, hem bu verilir, hem de gaybler bildirilir. Bir üçüncü kimseye ise, kurbdan birşey verilmeyip, gaybler bildirilir. Üçüncü kimse, istidrâc sâhibidir. Nefsi cilâlandığı için, bilinmiyen şeyler, kendisine keşf edilmekte, böylece, dalâlet uçurumuna düşürülmektedir. Sûre-i Mücâdele, onsekizinci [18] âyet-i kerîmesinde: **(Onlar iyi bir iş yaptıklarını sanıyor. Biliniz ki, çok yalancıdır. Şeytân onları aldatmış, yoldan çıkarmıştır. Allahü teâlâyı o kadar unutturmuş ki, ne dillerine, ne de gönüllerine getirmezler. Şeytânın askeri, uşakları olmuşlardır. Biliniz ki, şeytânın gürûhü olan bunlar, bitmez tükenmez ni'metleri elden kaçırdı. Sonsuz azâblara yckalandı)**, böyle kimselerin hâli bildirilmektedir. Kurb devleti ile şereflenmiş olan birinci ve ikinci şahslar Evliyâdır. Gaybden haber vermek, bunların vilâyetini arttırmaz ve azaltmaz. İkisi arasındaki fark, kurb derecelerine göredir. Kendine gaybden birşey gösterilmeyen velî, kendine ihsân edilen kurban üstünlüğü dolayısı ile, dahâ ileride ve dahâ üstün olur. **(Avârif-ül-me'ârif)** kitâbının sâhibi Şihâbüddîn Ömer Sühreverdi «kuddise sirruh», Evliyânın büyüklerindedir. Velilerin hepsi, kendisini sevmektedir. Kitâbında kerâmetleri, hârikaları anlattıktan sonra, buyuruyor ki: (Evliyâdan, yüksek mertebede bulunan birine, hiçbir kerâmet ve hârîka verilmeyebilir. Çünkü, kerâmetler, yakîni [inanmayı] arttırmak için verilir. Yakîn ihsân edilen birinin kerâmetlere, hârikalara ihtiyâcı olmaz. Bütün bu kerâmetler, Zât-i ilâhînin zikrinden ve kalbin bu zikr ile zînetlenmesinden aşağıda kalır). Sôfiyye-i aliyyenin büyüklerinden, şeyh-ül-islâm, Hâce Abdüllah-i Ensârî «rahmetullahi aleyh», **(Menâzilüssâyirîn)** kitâbında buyuruyor ki: (Firâset iki dürlüdür: Birincisi, ma'rifet sâhiblerinin firâseti olup, talebenin isti'dâdını keşf etmek, Allahü teâlânın Evliyâsını tanımaktır. İkincisi, riyâzet çeken, açlıkla neflerini parlatanların firâseti olup, mahlûklara âid gizli şeyleri bilmektir. İnsanların çoğu, Allahü teâlâyı hâtırlamayıp, gece-gündüz dünyâyı düşündüğünden, dünyâ işlerinden, ele geçirmek istedikleri şeylerden haber verenleri arıyor. Bunları büyük biliyor. Hattâ, bunları Evliyâ, Allahü teâlâyâ yakın sanıyorlar. Evliyânın me'ârifine, doğru, ince bilgilerine, dönüp de bakmıyorlar. Belki, bunlara dil uzatıp, bunlar Allahın sevgili kulu olsaydı, gayb olan şeylerimizi, gizli düşüncelerimizi bilirdi. Bizim hâlimizden haberi olmıyan bir kimse, mahlûkların üstündeki ince bilgileri hiç anlayamaz diyerek, Evliyânın firâsetine, Zât-ı ilâhîye ve sıfatlarına olan bilgilerine inanmıyorlar. Böyle yanlış ölçüleri sebebi ile, o büyüklerin doğru ilm ve me'ârifinden mahrûm kalıyorlar. Bilmiyorlar ki, Allahü teâlâ, o büyükleri, câhillerin gözünden saklamış, kendine mahsûs kılmıştır. Evliyâsını dünyâ işleri ile meşgûl etmeyip, kendisi ile meşgûl etmiştir. Evliyâ, insanların hâllerine, işlerine bağlansalardı, Allahü teâlânın huzûruna lâyık olmazlardı). Abdüllah-i Ensârî, buna benzer dahâ nice şeyler yazmıştır.

Üstâdım hâce Muhammed Bâkîden «kuddise sirruh» işitdim. Buyurdu ki, şeyh Muhyiddîn-i Arabî «rahmetullahi aleyh» yazıyor ki, (Kerâmet ve hârikaları çok görülen Evliyâ, son nefeslerinde, bunları gösterdiklerine pişmân olmuştur. Keşki hiç kerâmetimiz görülmeseydi demişlerdir). Evliyânın üstünlüğü, hârikaların görülmesi ile ölçülseydi, bunların görünmesine pişmân olmak yersiz olurdu.

Süâl: Vilâyetde, hârîka görünmesi şart olmayınca, hakîkî velî ile, yalancı şeyhler birbirinden nasıl ayrılır?

Cevâb: Bu dünyâda Evliyânın belli olması lâzım değildir. Doğru ile yalancı-

nın karışması lâzımdır. Bu dünyâda hak ile bâtılın, doğru ile yanlışın karışması lâzımdır. Velinin, kendi vilâyetini bilmesi de şart değildir. Kendi vilâyetini bilmiyen Evliyâ çok idi. Bunları, başkaları nasıl tanıyabilir? Tanımalarına lüzûm da yoktur. Evet, Peygamberlerin «aleyhimüsselâm» hârikalar göstermesi lâzımdır. Böylece, Nebî, Nebî olmıyandan ayrılır. Çünkü, Nebînin peygamberliğini tanımak herkese lâzımdır. Evliyâ, insanları, kendi Peygamberinin şerî'atına çağırıyor. Peygamberinin mu'cizeleri kendilerine yetişir. Evliyâ, eğer şerî'atden başka bir şeye çağırmış olsaydı, o zaman, hârikalar göstermesi elbette lâzım olurdu. Şerî'ate çağırıyor için, hârika göstermesi hiç lâzım değildir. Din âlimleri, herkesi, kitâblarda yazılan emrleri yapmağa çağırıyor. Evliyâ, hem buna çağırıyor, hem de şerî'atin bâtınına da'vet ediyor. Önce, şerî'ate çağırıyor. Sonra, Allahü teâlânın ismini zikr etmeği gösteriyor. Her zaman, aralıksız olarak, zikr-ı ilâhî ile olmağı ehemmiyyetle istiyorlar. Böylece, vücûdü zikr kaplayıp, kalbde Allahü teâlâdan başka birşey bulundurulmaz. Herşey öyle unutulur ki, insan kendini ne kadar zorlasa, Allahü teâlâdan başka birşey hâtırlıyamaz. Bu iki dürlü da'vet için Evliyânın hârikalar göstermesine niçin lüzûm olsun? İrşâd etmek, bu iki da'veti yapmak demektir. Hârikanın, kerâmetin burada hiç yeri yoktur. Şunu da söyleyelim ki, uyanık bir talebe, tesavvuf yolunda ilerlerken, üstâdının nice hârikalarını, kerâmetlerini his eder. O bilinmez yolda, her ân, onun mededine baş vurup, yardımına kavuşur. Evet, başkaları için hârikalar göstermesi lâzım değildir. Fakat, talebesine her ân kerâmet göstermekde, hârikalar, üst üste gelmektedir. Talebesi, üstâdının hârikalarını his etmez olur mu ki, ölü olan kalbine hayât vermektedir. Onu, müşâhedelere, keşflere kavuşturmakdadır. Câhiller, ölüyü diriltip, mezârdan çıkarmağı, büyük kerâmet sanır. Büyükler ise, ölü kalbleri diriltmeğe, hasta rûhları tedâvi etmeğe ehemmiyyet verir. Söfiyye-i aliyyenin büyüklerinden, hâce Muhammed Pârisâ: (İnsanların çoğu ölüleri diriltmeği büyük bildiğinden, Allahü teâlâyâ yakın olanlar, bunu yapmak istemeyip, ölü rûhları diriltmişler, talebenin ölü kalblerini diriltmeğe çalışmışlardır. Doğrusu da, kalbleri, rûhları diriltmek yanında, ölüleri diriltmenin hiç kıymeti yoktur. Hattâ abes, yâni fâidesiz şeyle vakt gayb etmek olur. Çünkü, ölüyü diriltmek ona birkaç günlük ömür kazandırır. Kalblerin diriltilmesi ise, sonsuz hayâta kavuşturur. Zâten, Allahü teâlâyâ yakın olanların vücûdleri kerâmetdir. İnsanları Allahü teâlâyâ da'vet etmeleri, Hak teâlânın rahmetlerinden bir rahmetdir. Ölü kalbleri diriltmesi, hârikaların en büyüğüdür. İnsanların selâmeti, onların varlığı iledir. Mahlûkların en kıymetlisi onlardır. Allahü teâlâ, onlar ile rahmet yağdırıyor. Onlar sebebi ile rızık gönderiyor. Onların sözleri devâdır. Acıyarak bir bakışları şifâdır. Onlar, celîs-i ilâhîdir. Allahü teâlânın lutfları, ihsânları, onların bulunduğu yerden eksik olmaz. Yanlarında bulunanlar kötü olmaz. Onları tanıyanlar mahrûm kalmaz) buyuruyor.

O büyükleri, yalancılardan ayıran farkların en açığı, her sözlerinin, hareketlerinin şerî'ate uygun olması, yanlarında bulunanların kalblerinde, Allahü teâlânın korkusu ve sevgisi hâsıl olmasıdır ve başka şeylerden soğumalarıdır. Evliyâ ile münâsebeti olanlarda, bu alâmetler hâsıl olur. Münâsebetleri olmıyanlar, zâten herşeyden mahrûmdur. Fârisî beyt tercemesi:

**İyiliğe elverişli olmıyan kimseler,
fâidelenemez, Peygamberi de görse.**

[(Reşehât) da, Ubeydüllah-i Ahrâr hazretleri buyuruyor ki: (Himmet etmek), Allahü teâlânın isimleri ile münâsebeti olan bir zâtın, kalbinde yalnız bir işin yapılmasını bulundurması demektir. Bu şeye teveccüh eder. Kalbine bundan başka hiçbir şey getirmez. Yalnız, o işin yapılmasını ister. Allahü teâlâ da o işi yaratır. Allahü teâlânın âdeti böyledir. Kâfirlerin himmet ettikleri şeylerin de hâsıl

oldukları görülmüştür. Allahü teâlâ, bana bu kuvveti ihsân etmiştir. Fekat, bu makâmda edeb lâzımdır. Edeb de, bendenin kendisini Hak teâlânın irâdesine tâbi' etmesidir. Hakkı kendi irâdesine tâbi' etmemekdir. Hak teâlânın fermânına muntazır olmaktır. Irâdesi te'allûk edip fermân buyurunca, himmet etmektir). Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin oğlu hâce Muhammed Yahyâ buyurdu ki: (Tesarruf sâhibleri üç nev'dir: Bir kısmı, Allahü teâlânın izni ile, her istedikleri zamanda, diledikleri kimselerin kalbinde tesarruf ederek, onu, fenâ makâmına erişdirirler. Ba'zısı, Allahü teâlânın emri olmadan tesarruf etmez. Emr olunan kimseye teveccüh ederler. Bir kısmı ise, kendilerine bir sıfat bir hâl geldiği zaman, kalblere tesarruf ederler)).

Kıymetli mektûbunuzda, zamanımız pâdişâhının İslâmiyyete ehemmiyet verdiğini, adâleti, şerî'atin emrlerini yerine getirdiğini yazıyorsunuz. Bunları okuyunca, pek fazla sevindik. Allahü teâlâ, memleketleri, hükûmet reislerinin adâlet ışığı ile nûrlandırdığı gibi, şerî'at-i Muhammediyyeyi de, onların himâye ve yardımları ile kuvvetlendirir. Sevgili kardeşim! (**Şerî'at, kılıncın himâyesi altında**) buyruldu. Ya'ni, şerî'atin yayılması, yapılması, devlet reislerinin yardım ve himâyesine bağlıdır. Bu himâye, çok zmandan beri gevşemiş idi. Müslimânlık da zaîflemişti. Hind kâfirleri, sıkılmadan, câmi'leri harâb etmiş, buraları, kendi tapınma ve oyun yerleri hâline çevirmişti. Mubârek insanların mezârlarını yıkıp, yerlerini park yapmışlardı. Kâfirler, her günâhı, kâfirlik alâmetini açıkça işliyor, müslimânlar, Allahü teâlânın emrlerini yerine getirebilmek için, zorluklarla karşılaşılıyordu. Hind kâfirlerinin bayramlarında, yimeleri, içmeleri yasak olduğundan, müslimân şehirlerinde, fırınların, aşçıların ekmek, yemek satmasına mâni' oluyorlardı. Mubârek Ramezân ayında, umûmî yerlerde, oruçlular karşısında, çılgınca yiyip içiyorlardı. Müslimânlar, birşey söyleyemiyordu. Yazıklar olsun ki, devlet, hükûmet adamları bizden olduğu hâlde, böyle zaîf ve zevallı hâle düşmüştük. İdârecilerin kıymet verdikleri zamanlarda, islâmiyyet parlamış, âlimlerin yüksekleri, Sôfiyyenin büyükleri, herkesden sevgi ve saygı görmüşdü. Devletten aldıkları kuvvetle, şerî'atin yayılmasına çalışmışlardı. İşitdiğime göre, sâhibkran emir Timûr «aleyhirrahme», Buhârâ caddesinden geçerken, uzakda, birçok kimsenin halı silkdiklerini görüp, merâkla sormuş. Hâce Nakşibend Behâeddîn-i Buhârî «kuddise sirruh» hânekâhı halıları olduğunu anlayınca, islâmiyyete olan sevgi ve saygısının çokluğundan, oraya yaklaşmış, halıların tozları içinde durmuş, misk ve anber sürünür gibi, hânekâhın tozlarını yüzüne gözüne sürerek, Allah yolunda olanların feyz ve bereketleri ile şereflemek istemiştir. Allahü teâlâyâ yakın olanlara karşı gösterdiği sevgi ve saygı sâyesinde, imânla gitdiği umulur. İşitdiğimizize göre, Timûrun ölüm haberi duyulunca, o zamanda bulunan Evliyâdan birisi «kuddise sirruh», (Timûr öldü. İmânı da birlikde götürdü) buyurmuşdur.

Cum'a günleri, hatîb efendiler, hutbe okurken, sultânların isimlerini, en aşağı basamağa inerek okuyorlar. Bunun sebebi, sultânlar kendilerinin, Server-i âlem-den «sallallahü aleyhi ve sellem» ve dört halîfesinden aşağı olduklarını göstermek içindir. Kendi isimlerinin, o büyüklerin isimleri ile birlikde okunmasını uygun görmedikleri için böyle okutuyorlar.

Secde, alını yere koymaktır ki, küçüklüğü ve aşağılığı göstermektir. Tevâzu' ve saygının son derecesidir. Bunun için secde, ancak Allahü teâlâyâ ibâdet için yapılır. Ondaki başkasına secde etmek câiz değildir. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» birgün, bir yere gidiyordu. Bir köylü rast gelip, mu'cize gösterirsen imân ederim dedi. Server-i âlem «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, (**Karşiki ağaca git, de ki, Allahın Peygamberi seni çağırıyor!**). Köylü, böyle söyleyince, ağaç yerinden ayrılıp Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» önüne geldi. Köylü bu hâli görünce, hemen müslimân oldu. (Yâ Resûlallah! İzn verirsen, sana secde edeceğim) dedi. (**Allahü teâlâdan başka, hiçbirşeye secde edilmez.**

Başkasına secde etmek câz olsaydı, kadınların, erkeklerine secde etmelerini emr ederdim) buyurdu. Fıkh âlimlerinden ba'zısı, sultânlara, selâm niyyeti ile, secde etmeğe izn vermiş ise de, sultânların bu işde, Allahü teâlâyâ karşı edebi gözetmeleri, Allahü teâlâdan başkasına secdeye izn vermemelert lâyük olur. Allahü teâlâ, onları herşeye âmir ve hâkim yapmış, herkesi bunlara muhtâc kılmış. Bu büyük ni'mete şükr olarak, aczin, küçüklüğün son şekli olan secdayı, Allahü teâlâyâ mahsûs edip, Ona şerik olmamalıdır. Ba'zı âlimler izn vermiş ise de, kendileri, güzel tevâzu'ları sebebi ile, buna izn vermemelidir. İhsân edenlerin karşılığı, ancak ihsân olur. Görüşdüğümüz zaman, dahâ çok anlatırım. Doğru yolda bulunanlara, Muhammed Mustafânın «sallallahü aleyhi ve sellem» izinde yürüyenlere selâmlar olsun!

Üç nişan olur velilerde, demiş, erbâb-ı dil,
biri ol ki, görenin gönlü ona mâil olur.

Onun ikinci nişânı, oldur ki, iyi bil,
her ne dese, dinleyenler, sözüne kâil olur.

Üçüncüsüne gelince, cümle a'zâsı anın,
şer'ile, âdâb ile, her zemân, âmil olur.

60 — İKİNCİ CİLD, 8. ci MEKTÛB

Bu mektûb, Hân-ı hânân Abdürrahim için yazılmışdır. Havâssın, ya'ni seçilmişlerin ve câhillerin ve bu ikisi arasında olan tesavvufcuların gaybdan imânları arasındaki farkı bildirmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun. Onun seçtiği, sevdiği kullarına selâm olsun! Fârisî mısra' tercemesi:

Her ne olursa olsun, dostdan konuşmak dahâ tatlı!

Bekara sûresinin yüzseksenaltıncı âyetinde, (Kullarım senden beni soruyorlar. Ben onlara çok yakınım!) ve Mücâdele sûresinin yedinci âyetinde, (Üç adam gizli konuşunca, Allah onların dördüncüsü olur. Beş kişi gizli konuşunca, Allah onların altıncısı olur. Dahâ az veyâ dahâ çok kimseler olunca da, hernerede olurlarsa olsunlar, Allah onlarla berâberdir) buyuruldu. Allahü teâlânın yakın olması ve birlikde olması, kendisi gibi (Bî-çûn) dur. Ya'ni, bizim bildiğimiz ve anladığımız gibi değildir. Nasıl oldukları anlaşılabilir. His organlarının ve aklın yardımı ile anlayabilen insanlar, his edilemeyen ve akl ile düşünölemiyen şeyleri anlayamaz. Yakın ve berâber denilince, aklımıza, düşüncemize ve anlayışımıza gelen ve Evliyânın keşf ve şühüd ile anladıkları herşeyden, Allahü teâlâ uzaktır. Bunlara hiç benzemez. Allahü teâlâyı böyle düşünmek, yetmişiki fırka içinde bulunan (Mücessime) denilen bozuk, sapık yola kaymağa sebep olur. Allahü teâlânın bize yakın olduğuna ve bizimle berâber olduğuna imân ederiz. Fekat, bu yakınlığın ve bu berâberliğin nasıl olduğuna anlayamayız. Bu dünyâda, en büyük islâm âlimlerinin varabileceği şey, Allahü teâlânın kendisine ve sıfatlarına, gayb yolu ile, ya'ni anlamadan inanmaktır. Fârisî beyt tercemesi:

Elestü... denildiği zaman, uyanık olanlar,
O vardır! dediler. Fazla birşey söylemediler.

Seçilmiş, sevilmiş olan yüksek âlimlerin gaybdan imânları, câhillerin gayba olan imânları gibi değildir. Câhiller, başkasından işiterek veyâ akl ile istidlâl ede-

rek, gayba imân şerefine kavuşmuşlardır. Seçilmişler, Allahü teâlânın cemâl ve celâl perdeleri ve tecelliler, zuhûrlar vâsıtası ile gaybın varlığını anlayarak inanmışlardır. Bu iki kısmın arasında bulunan tesavvufcular ise, perdeleri ve tecellileri görünce, gaybı anladık sanmışlar (İmân-ı gaybî) yerine, (İmân-ı şuhûdî) ye kavuşduk demişlerdir. Bunlar, gaybî imân, câhillerin, hattâ düşmanların imânıdır sanırlar. Mü'minûn sûresinin ellidördüncü âyetinde ve Rum sûresinde bildirildiği gibi, (Her fırkada bulunanlar, kendi anladıklarını doğru sanırlar). Sizi bu yazımla incitmemin bir sebebi de; mevlânâ Abdülgafûr ve mevlânâ hâcî Muhammed, yakınlarımızdan ve sevdiklerimizdendirler. Bunlara yapılacak her ihsân, biz fakîrleri de sevindirecektir. Fârisi mısra' tercemesi:

İhsân sâhibleri ile iş görmek, üzücü olmaz!

Selâm ederim.

**Zât-ı Hakda fikrini yorma sakın!
ehl-i hak ahvâlini, her dem takın!**

**Burda fikretme sakın sen keyf-ü kem,
sûret-ü cism-ü araz fikretme hem!**

**Böyle fikretmek, dalâletdir heman,
böyle fikrolmaz, Hudây-ı lâ mekân.**

**Şöyle fikret! Bir Hudây-ı lâ misâl,
hâzır-u nâzır, cenâb-ı zülcelâl.**

**Böyle fikretmek gerekdir zâtını,
başka fikretmek, helâk eyler seni.**

61 — İKİNCİ CİLD, 13. cü MEKTÛB

Bu mektûb, Mirzâ Şemsüddin için yazılmışdır. Onun mektûbuna cevâb vermekde ve zâhir âlimlerinin ve tesavvufcuların ve seçilmiş olan, râsih ilmi olan ve Peygamberlerin vârisleri olan âlimlerin hâlini bildirmekdedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun ve O'nun Peygamberine salât ve selâm olsun! Size ve doğru yolda olanlara selâmlar ederim. İhsân ederek göndermiş olduğunuz şerefli mektûbunuzu kıymetli kardeşim şeyh Muhammed Tâhir getirdi. Okuyunca bizleri sevindirdi. Sizinle buluşuncıya kadar, (Mektûbât) daki nasihat verici mektûbları okumakdayım diyorsunuz. Kıymetli efendim! Nasihat vermek, dînimizin birinci vazîfesidir ve Peygamberlerin en üstününe uymaktır «O'na ve hepsine üstün dü'âlar ve her dürlü selâmlar olsun». Âlimlerin dinden ellerine geçen şey ve Resûlullah'a uymaları, önce i'tikâdlarını düzeltmektir. Sonra, şerî'at bilgilerini öğrenmek ve öğrendiklerini yapmaktır. Tesavvuf büyüklerinin ellerine geçen ise, âlimlerin kavuşdukları ile birlikde, hâller, vecdler ve tesavvuf bilgileri ve ma'rifetleridir. Peygamberlerin vârisleri oldukları müjdelenmiş olan (Ulemâ-i râsihîn) in dinden ve Resûlullah'a uymaktan ellerine geçenlere gelince, bunlara din âlimlerinin ve tesavvufcuların kavuşdukları nasib olduğu gibi, kendilerine nice gizli ve ince bilgiler de ihsân edilmişdir. Bu gizli ve ince bilgiler, Kur'ân-ı kerîmdeki (Müteşâbihât) denilen örtülü, kapalı âyetlerle gösterilmekdedir. Te'vil yolu ile bildirilmişlerdir. Resûlullah'a tam uyan, bu râsih ilmi büyüklerdir. Peygamberlerin vârisleri, yalnız bunlardır. Resûlullah'a tam uydukları için ve Peygam-

berlere vâris oldukları için, Peygamberlere İhsân olunan ni'metlerden bunlara da pay düşmektedir. O büyüklerin gizli bilgileri, bunlara da duyurulmaktadır. Bunun için, (Ümmetimin âflmleri, İsrâil oğullarının Peygamberleri gibidir.) müjdele ile şereflenmişlerdir. O hâlde, siz de Peygamberlerin en üstününün ve âlemlerin Rabbinin sevgilisinin yoluna sarılınız! Böylece, se'âdet derecelerinin sonu olan, vâris olmak derecesine kavuşmağa çalışınız!

Gül müdür, bülbül müdür zâr-ü flgân eyleyen?
ten midir, yâ cân midir, arzı seyrân eyleyen?

Âteş, hava, su, toprak haber verir aslını,
kim? bunların her birini emre fermân eyleyen?

Âteşin ısısına, titreşim deriz ammâ,
hılâf üzere onu, kim güllistân eyleyen?

Havayı hareketle, sabâh rüzgârı yapan,
ve fırtına koparıp, beldeler virân eden?

Toprakdan ma'den çıkar, biter ondan hem nebât,
kimdir onu, yâ hayvân, veyâ insan eyleyen?

Ay ve güneş böyle, kim yürütür haber ver!
ne sebeble dönerler, bunca devrân eyleyen?

Kiminin kalbin çekip, kendine âşık kılan,
kimini meyhânede, serhoş sekrân eyleyen?

Ba'zı kalblere kendi, sevgisin salan kimdir?
kâfirin küfrünü ve fâsıka isyân veren?

Bilse mahbûbu gönül, sabırsız mâil olur,
aşk tadın alanları, kimdir giryân eyleyen?

Nice dünyâ beylerin, mahrûm ve câhil İden,
kimini mahrem edip, ehl-i irfân eyleyen?

Habibullahı uyan, bu yolda seyrân eder,
lâkin görmez ol yolu, nefsi tuğyân eyleyen!

62 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 62. ci MEKTÛB

Bu mektûb, mubârek oğlu Muhammed Ma'sûm «medde zillühül'âli» için yazılmıştır. İnsanın aslının adem olduğunu, ademde hiçbir iyilik bulunmadığını bildirmektedir:

İnsanın hakikati, ya'nî zâtı, kendisi, onun nefsidir. Buna (Nefs-i nâtika) denir. İnsan, ben deyince, nefsinı göstermektedir. Bu nefs-i nâtikanın hakikati, aslı da, (Adem) dir. [Adem, yokluk demektir]. Adem üzerine, vücûd [ya'nî varlık] ışıkları ve vücûdün sıfatları gelmiş olduğu için, kendini var sanmışdır. Kendini diri âlim, kâdir sanmaktadır. Hayât, ilm gibi güzel sıfatları, kendinin sanmış, bunların bulunmasına kendisi sebep oluyor sanmışdır. Bunun için, kendini kâmil ve iyi bilmektedir. Bütün kötülüklerin kaynağı olan ademden kendisine gelmiş ve öz malı olmuş bulunan kötülükleri, kusûrları unutmuşdur. Bir kimse, Allahü teâlânın

lutfüne, ihsânına kavuşarak, katmerli câhilliğinden ve yanlış inancından kurtulursa, kendinde bulunan iyiliklerin, güzelliklerin, kendi malı olmadığını, başka yerden geldiklerini, bunların varlıkta kalmalarına kendisinin sebep olmadığını anlar. Kendi hakikatının, özünün, bütün kötülüklerin kaynağı olan adem olduğuna inanır. Allahü teâlâ ihsân ederek, bu inancı kuvvetlenirse ve kendindeki kemâleri, iyilikleri sâhibine geri verip, bu güzel emânetleri yerine teslim ederse, kendini yalnız adem bilir. Kendinde hiçbir iyilik göremez. Bu zaman, kendinin ne adı kalır. Ne nişânı, izi kalır. Ne maddesi kalır, ne eseri kalır. Çünkü kendi, yalnız ademdir. Adem de hiçbir şey değildir. Her bakımdan yokdur. Çünkü, herhangi bir bakımdan var olsa, güzelliklerin, iyiliklerin hepsinin onda bulunmadığını söylemez. Çünkü, var olmak, bir güzelliktir. Hattâ, bütün güzelliklerin başlangıcı, kaynağıdır.

Bütün bu bildirilenlerden anlaşılıyor ki, insanda tam bir (Fenâ), ya'nî yokluk hâsıl olması için, kendinin yok olması lâzım değildir. Zâten var değildir ki, yok olması düşünölsün. Kendini var sanan bir yoklukdur. Bu yanlış zannından kurtulur ve kendini var bilmez ve görmezse, adem olduğunu anlar. Demek ki, fenâyâ kavuşmak için, (Zevâl-i şühûdî) lâzımdır. (Zevâl-i vücûdî) hiç lâzım değildir. Her şeyin doğrusunu yalnız Allahü teâlâ bilir.

**Nefsini terketmeden rabbini arzûlarsın,
hayvânı sen geçmeden, insanı arzûlarsın!**

**(Men arefe nefsehü, fekad arefe rabbeh),
kendini sen bilmeden, Sübhânı arzûlarsın!**

**Sen bu evin kapısın, henüz bulup açmadan,
ma'sûka kavuşacak, zemânı arzûlarsın!**

**Dışarı üfürmekle, yakılır mı bu ocak?
gönlün Hakka vermeden, ihsânı arzûlarsın!**

**Dağlar gibi kuşatmış, tenbellik, kardeş seni,
günâhını bilmeden, gufrânı arzûlarsın!**

**Konuk için evin yok, hiç hâzırlığın da yok,
ıssız dağın başında, mihmânı arzûlarsın!**

**Bostânı, bağı gezdim; meyvesin bulamadım,
sen söğüt ağacından, rummânı arzûlarsın!**

**Gece sayıklar gibi, anlaşılmaz söz ile,
sen de mi ey Niyâzî, irfânı arzûlarsın?**

**Camı temizlemeden, aynayı arzûlarsın,
zunnârını kesmeden, imânı arzûlarsın!**

**Küçük çocuklar gibi, binersin ağaç ata,
tecriben yok, topun yok, meydânı arzûlarsın!**

**Karıncalar gibi sen, ufak ufak yürürsün,
meleklerden ileri, seyrânı arzûlarsın!**

**Topuğuna çıkmadan, suyu deniz sanırsın,
sen dereyi geçmeden, ummânı arzûlarsın!**

**Haydi Niyâzî yürü, atma okun ileri,
derdiyle kul olmadan sultânı arzûlarsın!**

63 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 98. ci MEKTÛB

Bu mektûb, hâcî Abdülatif Hârezmi için yazılmıştır. Güzel sûretlerin tatlı olmalarındaki sırrı bildirmektedir:

Her nerede bulunursa bulunsun, güzellik, vücûddan, ya'ni hakiki var olmandır. Vücûd, ya'ni var olmak, her iyiliğin, her güzelliğin kaynağıdır. Yalnız Allahü teâlâ vardır. Mümkünlerin, [ya'ni mahlûkların] vücûdları [ya'ni var olmaları], Allahü teâlâdan zıl yolu ile aks etmiştir. Mümkünlerin güzellikleri de, zıl yolu ile, o mukaddes varlıktan gelmiştir. Mümkünlerin aslı, temeli, ademdir. [Adem, yokluk demektir]. Adem, kötülüktür. Yokluk, bütün kötülüklerin kaynağıdır. Bunun için, mümkünlerin aslı, çirkinlikdir, kusûrdur. Mümkünlerde görünen güzellik, her ne kadar vücûddan gelmiş ise de, adem aynasında görüldüğü için, adem aynası gibi olmuş, çirkinlikten ve kusûrdan pay almıştır. Mümkün aslında çirkin olduğu için, mümkünin mümkünine güzel görünmesi, mümkündeki güzelliğe sebep olan vücûdün hâlis güzelliğinden değildir. Çünkü, o hâlis güzellikle ilişkisi azdır. Ademe aks etmiş olan, bunun için çirkinleşmiş olan güzellikle ilgisi çok olup, bundan lezzet duymaktadır. Lağımçı, alışmış olduğu pis kokudan aldığı lezzeti, güzel kokudan almaz. İşitdiğimizize göre, bir lağımçı, attarlar çarşısından geçerken, güzel kokular, kendine dokunarak bayılmış. Necâset koklatmışlar. Pis koku tatlı gelerek ayılmış.

Can bülbülü, bir gülü, durmadan eyler arzû,
hiç sanma ki ağyarla gavgâyı eyler arzû.

Durmayıp etrâfında, döner bir pergel gibi,
ansızın can atmağa tenhâyı eyler arzû.

Anladım ol güzel gül, gayra sırrın açmamış,
gonca gibi, bülbülü, dâimâ eyler arzû.

Yabancından gizlemiş, o dilber yanağını,
yok yere onlar kuru, sevdâyı eyler arzû.

Zâtî! Râh-i vusletde, yürüyor Mecnûn gibi,
eritip kendisini, Leylâyı eyler arzû.

64 — İKİNCİ CİLD, 34. cü MEKTÛB

Bu mektûb, Nûr Muhammed Tehâri için yazılmıştır. Allahü teâlânın hiçbirşeye benzemediği ve akl ile anlaşılamiyacağı bildirilmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun. O'nun seçtiği kullarına selâm olsun! Şerefli mektûbunuz geldi. Hâllerinizin hep değişmekte olduğunu yazıyorsunuz. Biliniz ki, Allahü teâlâ, âlemin içinde olmadığı gibi, âlemin dışında da değildir. Âlemden ayrı olmadığı gibi, âlem ile bitişik de değildir. Allahü teâlâ vardır. Fekat, içerde, dışarda, bitişik ve ayrı değildir. Allahü teâlâyı böyle bilmeli, böyle aramalı ve böyle bulmalıdır. Eğer, pek az da olsa, böyle birşey anlaşılırsa, zillere, görüntülere sapanıldığı anlaşılır. Allahü teâlâyı, hiçbirşeye benzemez, hiç anlaşılamaz olarak aramalıdır. O makâma, hiç anlaşılamiyacak bir şekilde kavuşmağa çalışmalıdır. Bu büyük ni'mete ancak Mürşid-i kâmilin sohbeti ile kavuşulabilir. Söylemekle,

yazmakla anlatılamaz ve anlaşılabilir. Vazifenizi yapmağa çalışınız! Buluşmamıza kadar hâllerinizi yazınız! Selâm ederim.

Hak teâlâ, azamet âleminin pâdi-şehi,
lâ mekândır, olamaz hazretinin tahti-gehi.

Hâsdir zât-ı İlâhîsine, mülk-ü ezeli,
bî hudûd, onda olan, kevkebeyi lemyezeli.

Eser-i hikmetidir yerle gökün bünyâdı,
dolu, boş cümle, yed-i kudretinin icâdı.

İzzet-i şânını takdis kılar, cümle Melek,
eğilir, secde eder piş-i celâlinde felek.

Emri üzre yer, eyler gece gündüz hareket,
değişir, tâzelenir, mevsim-i feyz-i bereket.

Varlığın bilmek, ne hâcet kürre-i âlem ile,
yeter isbâtına, halk etdiği bir zerre bile.

Göremez zâtını, mahlûkunun âdi nazarı,
his eder nûrunu, amma ki basiret basarı.

65 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 44. cü MEKTÛB

Bu mektûb, mir Muhammed Nu'mânın oğlu nûr Abdürrahman için yazılmıştır. Cennetde Allahü teâlânın görüleceğine inanmayanlara cevâb vermektedir:

Bismillâhirrahmânirrahim. Allahü teâlânın görüleceğine inanmayanlar, Allahü teâlâ görülemez diyenler, sözlerini isbât etmek için, (Görülen şeyin, görenin karşısında olması lâzımdır. Allahü teâlâ, birşeyin karşısında olamaz. Çünkü O, cihetsizdir. Cihetli olmak demek, sınırı, sonu, etrafı olmak demektir. Bunlar ise, Allahü teâlâ için kusûrdur, noksanlıktır. İlâhda bu kusûrlar olamaz) diyorlar.

Bunlara cevâb olarak deriz ki, Allahü teâlânın kudreti, kuvveti o kadar çoktur ki, bu geçici ve zaîf olan dünyâ hayâtında, hissiz, hareketsiz, içi boş iki sınırlı parçasına, karşısında olan şeyleri görebilmek kuvveti vermiştir. Sinirlere bu kuvveti veren yüce Allah, âhiretde, dahâ kuvvetli ve hiç yok olmayacak olan bu iki sınırlı parçasına, karşısında olmayı, cihetsiz veyâ her cihetde olanları da görmek kuvvetini veremez mi? Çünkü O, sonsuz kudret sâhibidir ve âhiretde his edilmesi ve görülmesi kâbidir. Bazı yerlerde ve zamanlarda, görmek için, karşılıklı ve belli yönde bulunmağı şart kılmış, başka yerlerde ve zamanlarda, bu şart olmadan görmek kuvveti vermiştir. Bu iki yer birbirine hiç benzemediği hâlde, birinde lâzım olan şartları, ötekinde de lâzımdır demek, doğrusu pek insâfsızlık olur. Mahlûkları yalnız bu görünen, ölçülen (Âlem-i mülk) olarak bilip, akl ile anlaşılmayan (Âlem-i melekût) daki şaşılacak varlıklara inanmamak olur.

Süâl: Allahü teâlâ görülürse, çevresi olması ve gözle anlaşılması icâb eder. Bu da, sonu, sınırlı olduğunu bildirir. Allahü teâlâda, bu kusûrlar olamaz.

Cevâb: Allahü teâlânın görünmesi, fekat çevresi bulunmaması ve gözle anlaşılabilmesi câizdir. En'âm sûresinin yüzüçüncü âyetinde, (Onu gözler anılamaz. O ise, gözleri bilir, anlar. O, ihsân sâhibi bilicidir) buyurdu. Mü'minler, âhiretde Allahü teâlâyı görecekler, gördük diyeceklerdir. Görmekte hâsıl olan zev-

ki, lezzeti duyacaklardır. Fekat, görüneni anlayamayacaklardır. Görmekten birşey elde edemeyeceklerdir. Görmeği anlayacaklar, görmenin tadını alacaklar, fekat gördüklerini anlamayacaklardır. Fârisi beyt tercemesi:

**Ankâ avlanamaz, tuzacağını toplat
bu avdan tuzakda kalır ancak hava.**

Allahü teâlâ görülecek, fekat anlaşılamiyacaktır. Görmekte hiç kusûr olmayacaktır. İhsân ve ikrâm ederek, âşıklarına kendini gösterecektir. Kendini görmek lezzetini onlara bolbol verecektir. Bundan, Ona hiç kusûr, noksanlık gelmez. Çevrilmiş, cihetlenmiş olmaz. Fârisi beyt tercemesi:

**Onun yüksekliği hiç azalmaz.
buna gelen şerefe doyulmaz!**

Allahü teâlâyı görmek için, görenin karşısında bulunması, doğrultusunda olması şarttır denilirse, Allahü teâlânın görmesi için de bu şartların bulunması lâzım olur. Çünkü, görülende bu şartların bulunması, görende de bulunması demektir. Allahü teâlânın, mahlûkları görmesinde de bu şartların bulunması lâzım olup, görmemesi icâb eder. Allahü teâlânın görmek sıfatı inkâr edilmiş olur. Kur'ân-ı kerîme inanılmamış olur. Çünkü, Kur'ân-ı kerîmin birçok sûresinde, (Allahü teâlâ yaptıklarınızı görücüdür) ve (O, işitici ve görücüdür) ve (Allahü teâlâ amelinizi görür) buyurulmaktadır. Bundan başka, görmemek kusûrdur. İlahlık sıfatından mahrûm olmaktır.

Sûâl: Allahü teâlânın görmesi, ilm sâhibi olması, herşeyi bilmesi demek değil midir? Allahü teâlânın ciheti, sınırı olmasını icâb etdiren başka birşeyin de bulunduğunu söylemeğe lüzûm var mıdır?

Cevâb: Görmek, bir güzel sıfattır. Başka sıfatlardan başka olarak, Allahü teâlâda bu sıfatın da bulunduğunu Kur'ân-ı kerîm haber vermektedir. Görmek, ilmden başka birşey değildir demek, Kur'ân-ı kerîme uygun olmaz. İlm denilince, bilinenin karşısında bulunmaktan kurtarılmış olmaz. İlm, sanki iki kısımdan hâsıl olur. Birincisinde, bilinen şey ile karşı karşıya olmak şart değildir. İkincisinde ise şarttır. Buna (Rü'yet) ya'nî görmek denir. Mahlûklarda ilmin en kuvvetlisi, en yüksek derecesi, görmektir. Ancak görmekle, kalbde itmi'nân, emniyet hâsıl olur. Düşünülen, bilinen şeylere, insanın vehmi karşı çıkabilir. His ederek anlaşılın şeylere, vehm karşı koyamaz. Böyle şeyler, bu tehlikeden kurtulur. Bunun içindir ki, İbrâhîm Halilurrahman «alâ Nebiyyinâ ve aleyhissalâtü vesselâm», Allahü teâlânın ölüleri dirilteceğine inandığı ve kalbinde yakîn bulunduğu hâlde, kalbinde (İtmi'nân) ya'nî emniyet hâsıl olması için, ölülerin nasıl dirildiğini görmek istedi.

Görmek gibi güzel bir sıfat Allahü teâlâda yokdur denirse, bu güzel sıfatın mahlûklara nereden geldiğini sorarız. Çünkü, mahlûklarda bulunan her güzellik, Allahü teâlâda bulunan güzelliğin aksidir, zuhûrudur. Mahlûkda bulunan bir güzelliğin, iyiliğin, Vâcib-ül-vücûdda bulunmaması, olacak şey değildir. Çünkü, mümkünler, kötülükden, noksanlıktan başka birşey değildirler. Onlarda görülen her kemâl, her güzellik, vücûb mertebesinden âriyet olarak verilmiştir. Çünkü vücûb mertebesi; yalnız kemâl, yalnız güzellikdir. Fârisî beyt tercemesi:

**Önceden, evden birşey getirmediğim ben,
ben de ve herşeyim de, sendendir senden!**

İlk sûâle cevâb olarak, şöyle de deriz ki, ileri sürdüğünüz sebep, Allahü teâlânın varlığı için de tehlikeli bir düşünüşdür. Onu görmek olamaz derken, Onun varlığı da olamaz demektir. Bu ise, akla uygun düşünüş değildir. Çünkü, Allahü teâlâ var olunca, bu âlemin bir cihetinde bulunması lâzım olur. Yukarıda veyâ

aşağıda, önde yâhud arkada, sağda, solda olur. Bu ise, onun çevrilmesi, sınırlanması demektir ki, noksanlıktır, kusûrdur. İlâhda hiçbir kusûr bulunmaması lâzımdır.

Süâl: Onun varlığı, belki âlemin her cihetindedir. Böylece, çevrilmiş ve sınırlanmış olmaz mı?

Cevâb: Âlemin her tarafında olmak, çevrilmiş, sınırlanmış olmaktan kurtarmaz. Âlemin dışında bulunması lâzım olur. Başka olan birşey, dışarda olur. İkilik, başka yerde olmaktır. Bu da, çevrilmiş, sınırlanmış olmaktır.

Böyle yanlış ve aldatıcı düşüncelerden kurtulmak için, bilinmiyen şeyleri, bilinenler gibi sanmak hastalığından kurtulmak lâzımdır. Gâibi şâhîde kıyâs etmemelidir. Görülen şeyde bulunan güzel bir hâl, görünmiyenin güzelliğini gidebilir. Çünkü şartlar başka olunca, sıfatlar, hâller de başka olur. Hele, şartların başkalığı, ters olacak kadar çok ise, hâllerin başkalığı da ters olmağa kadar gider. Arabî mısra' tercemesi:

Tozlu, topraklı olan, temiz olana benzer mi?

Allahü teâlâ akl ve insâf versin de, Kur'ân-ı kerimde açıkca bildirilmiş olan (Nass) lara karşı gelmesinler. Sahih hadisleri inkâr etmesinler. Bunlar gibi, açık bildirilmiş olanlara îmân etmek lâzımdır. Bunların nasıl olduklarını Allah bilir demelidir. Anlamadıkları için, aklım ermiyor demelidir. Kendi aklına güvenip, anlamadığına inanmamak, çok yanlış ve pek haksızdır. Doğru olan çok şey vardır ki, akl bunların doğru ve düzgün olduklarını anıyamaz. Akl herşeyi doğru olarak kavriyabilseydi, aklına güvenenlerin önderlerinden olan Ebû Ali Sînâ gibiler, herşeyi doğru olarak anırlar, hiç yanılmazlardı. Hâlbuki, kendisi, (Birşeyden yalnız birşey meydana gelir) diyerek öyle yanılmıştır ki, az düşünmekle hemen anlaşıl-makdadır. İmâm-ı Fahrüddîn-i Râzî, onun bu sözüne çok sert çatmakda, (Bütün ömrünü, insanı yanlış düşünmekden koruyan ilmlerle uğraşmakla geçirmiş iken, bu en kıymetli ve önemli yerde, çocukları bile güldürecek kadar yanılmıştır) demektedir.

[(Ahlâk-ı Alâî) kitâbında diyor ki, (İbni Sînâ, (Mu'âd) kitâbında, kıyâmetde dirilmeği inkâr eyledi. Öleceğine yakın, gusl abdesti alıp, vezîr iken yaptığı zulmlere tevbe etdiği söyleniyor ise de, i'tikâdı bozuk olanın guslü, nemâzı ve düâsı kabûl olmaz buyuruldu). Eflâtun ve Aristo gibi eski Yunan felesoflarının da yanıldıklarını ve bu yüzden medeniyyetin asrlarca geri kalmasına sebep olduklarını yirminci asrın fen adamları bildirmektedir. Kırkıncı sahîfeye bakınız! Avrupada, bugünkü modern kimyânın babası denen Fransız kimyâgeri Lavazya da öyle yanlış ve bozuk şeyler söyledi ki, mütehassısı olduğu kimyâ ilmine yaptığı zararlar hizmetlerini aşmış bulunuyor. İkinci kısımda yirmisekizinci maddeye bakınız!

İmâm-ı Gazâlî kendilerini akıllı, ilm adamı ve hiç yanılmaz sanan dinsizleri üçe ayırmıştır: Birincisi, Dehriyyûn ve maddîciler olup, bunlar, Yunan felesoflarından asrlarca evvel vardı. Bugün de, fen adamı geçinen bazı ahmaklar, bu kısımdadır. Bunlar, Allahü teâlânın varlığına inanmayıp, âlem, böyle kendiliğinden gelmiş ve böyle gidecektir. Bunun yaradanı (Hâşâ) yokdur. Canlılar da, böyle birbirlerinden üreyip, sonsuz olarak sürecektir, diyor. İkinci kısmı, tabî'iyeciler olup, canlılarda ve cansızlardaki, akllara hayret veren intizâmı ve incelikleri görerek, Allahü teâlânın varlığını söylemeğe mecbûr kalmışlarsa da, tekrâr dirilmeği, âhireti, Cenneti ve Cehennemi inkâr etmişlerdir. Üçüncü kısım, sonra gelen Yunan felesofları ve bu arada Sokrat ile talebesi Eflâtun ve onun da talebesi Aristonun felsefeleridir. Bunlar dehrîleri ve tabî'iyecileri red ederek, aldandıklarını ve alçaklıklarını bildirmek için, başkalarının sözlerine hâcet kalmıyacak kadar şeyler söyledi. Fekat bunlar da, küfrden kurtulamamıştır. Bu üç kısım da ve bunların yolunda gidenler de, hep kâfirdir. Bazı saf kimselerin, bunları din

adamı sanması ve hattâ Peygamberlik derecesine yükseltmeleri, bu yolda hadis bile uydurdukları hayretle işitilmektedir. Kâfirler, herşey söyleyebilir. Fekat, müslimân görünenlerin imân ile küfrü ayırd edememesi, çok acınacak bir hâldir.

Eflâtûn, İsâ «aleyhisselâm» zamanında yaşamışdır. Avrupa kitâblarında ve tercemelerinde, Eflâtûnun, milâddan, ya'ni İsâ aleyhisselâmın dünyâyı teşriflerinden [384] sene önce öldüğü yazılıdır. Platon ismi de verilen bu Yunan felesofunun dersleri meşhûr olduğundan, ölüm zamanına inanılırsa da, İsâ «aleyhisselâm», gizli dünyâyâ gelip ve dünyâda az kalıp, göke çıkarıldığından ve kendisini ancak oniki havârî bilip, işeviler az ve asrlarca gizli yaşadıklarından, milâd ya'ni Noel gecesi doğru anlaşılammışdır. Milâdın, birinci kânûn [aralık] yirmibeşinde veyâ ikinci kânûn [ocak] altıncı veyâ başka gün olduğu sanıldığı gibi, bugünkü milâdî senenin bir veyâ dört sene az olduğu, çeşidli dillerdeki kitâblarda yazılıdır. O hâlde, milâdî sene, müslimânların senesi olan hicri sene gibi doğru ve kat'î olmayıp, günü de, senesi de şübheli ve yanlışdır. İmâm-ı Rabbâninin «kud-dise sirruh» buyurduğuna göre, üçyüz seneden fazla olarak noksandır ve İsâ «aleyhisselâm» ile Muhammed «aleyhisselâm» arasındaki zaman, bin seneden az değildir. (Mevâhib-i ledünniyye) ikinci cild, üçüncü fasılda diyor ki: (İbni Asâkirin, Şa'biden haber verdiği göre, İsâ aleyhisselâm ile Muhammed aleyhisselâm arasında, dokuzyüzaltmışüç [963] sene fark vardır).

İmâm-ı Muhammed Gazâlî, imâm-ı Ahmed Rabbânî ve dahâ birçok İslâm büyükleri, Yunan felsefesini inceleyip, didik didik etmiş ve o felsefecilerin, ne kadar câhil, ahmak ve kâfir olduklarını bildirmişlerdir. Müslimânların, böyle kâfirleri beğenmemelerini, onlara aldanmamalarını, birçok kitâblarında yazmışlardır.

O hâlde, kâfirlerin, mürtedlerin, İslâm düşmanlarının (İslâm âlimleri, tesavvuf adamları, Yunan felesoflarının, Roma tesavvufcularının, Batlemyus mektebinin te'siri altında kalmış) demeleri temâmen yersiz ve yanlıştır. İslâm âlimlerini, onların talebesi ve taklidcisi şekline sokarak, bunları küçültmek için, düşmanca yapılan iftirâlardır. Hâlbuki, İslâm âlimleri, Yunan ve Roma felsefesini ve hukûkunu, çok ince ve kuvvetli bilgileri ile çürüterek yere sermiş, onların hukûk, ah-lâk ve tıb üzerindeki sözlerinden doğru olanlarının, eski Peygamberlerin «aleyhimüssalevâtü vetteslimât» kitâblarından çalma olduklarını bildirmişlerdir. Sôhiyye-i aliyyenin tesavvufa âid sözleri, câhillerin ve düşmanların sandıkları gibi, kitâbdan okumakla, başkalarından öğrenmekle ve taklid ile değil, keşf ile ya'ni mubârek kalblerine, temiz rûhlarına akıp gelmekle anladıkları ma'rifetlerdir. Bu hakikatleri, (Mektûbât) in birçok mektûbu, çok güzel ve açık bildirmektedir.

Felsefeciler, herşeyi akl ile anlamağa, akla uydurmağa kalkışan ve yalnız aklın beğendiğine inanan kimselerdir. Bunlar, aklın erebileceği şeylerde doğruyu bulabilir ise de, aklın kavrayamadığı, erişemediği birçok şeylerde yanılıyor, aldanıyorlar. Nitekim, sonra gelenleri, öncekilerinin yanlışlarını çıkarmakta, birbirlerini beğenmemektedirler.

İslâm âlimleri ise, zamanlarına kadar olan fen bilgilerini okuyup ve seksen bilgiyi iyi öğrendikten sonra, şerî'atin gösterdiği yolda, kalblerini açarak, nefislerini temizliyerek, aklın erişemediği bilgilerde de doğruyu bulmuşlar, hakikate varmışlardır. İslâm âlimlerine felesof demek, bunları küçültmek olur. Felsefeciler, yanılıcı olan aklın esiri, mahkûmu kimselerdir. Bunlar tecrube etmeyip, akl ile söylediklerinde ve deneyleri açıklarken vehmlerine kapıldıkları zamanlarda aldanıyor, zararlı oluyorlar. Bunun için ve aklın üstüne çıkamadıkları için, bunlar, İslâm âlimi gibi yüksek olamaz.

Aklı olmayan delidir. Aklını kullanmayan sefihdir. Akla uygun iş yapmamak sefâhetdir. Aklı az olan da ahmadır. Yalnız akla uyup, yalnız ona güvenip, aklın ermediği şeylerde yanılan kimse, felsefecidir. Aklın erdiği şeylerde ona gü-

venen, aklın ermediği, yanıldığı yerlerde, Kur'an-ı kerimin ışığı altında akla doğruyu gösteren yüksek insanlar da, islâm âlimleridir. O hâlde, islâmiyyetde felsefe yoktur, islâm felsefesi, islâm felesofu yoktur. Felsefenin üstünde olan islâm ilimleri ve felsefecilerin üstünde olan islâm âlimleri vardır.

Akl, göz gibidir, şer'at da ışık gibidir. Ya'nî, insanın akli, gözü gibi za'if yaratılmıştır. Gözümüz, maddeleri, cisimleri karanlıkta göremiyor. Allahü teâlâ, görme âletimizden fâidelenmemiz için, güneşi, ışığı yaratmıştır. Güneşin ve çeşitli ışık kaynaklarının nûru olmasaydı, gözümüz işe yaramazdı. Tehlikeli cisimlerden, yerlerden kaçamaz, fâideli şeyleri bulamazdık. Evet, gözünü açmayan veyâ gözü bozuk olan, güneşden fâidelenemez. Fekat, bunların güneşe kabâhat bulmağa hakları olmaz.

Aklımız da, yalnız başına ma'neviyyâtı, fâideli, zararlı şeyleri anlayamıyor. Allahü teâlâ, aklımızdan fâidelenmemiz için, Peygamberleri, şer'at ışığını yarattı. Peygamberler, dünyâda ve âhiretde râhat etmek yolunu bildirmeseydi, aklımız bulamaz, işe yaramazdı. Tehlükelerden, zararlardan kurtulamazdık. Evet, islâmiyyete uymayan veyâ akli az olan kimseler ve milletler, Peygamberlerden fâidelenemez. Dünyâda ve âhiretde tehlikelerden, zararlardan kurtulamaz. Fen vâsıtaları, mevki', rütbe, para ne kadar bol olursa olsun, Peygamberlerin gösterdiği yolda gitmedikçe, hiçbir ferd, hiçbir cem'iyet mes'ûd olamaz. Nekadar neş'eli, sevinçli görünseler de, içleri kan ağlamaktadır. Dünyâda da, âhiretde de râhat ve mes'ûd yaşayanlar, ancak, Peygamberlere uyanlardır. Şunu da bilmelidir ki, râhata, se'âdete kavuşmak için, müslimân olduğunu söylemek, müslimân görünmek yetmez. Müslimânlığı iyi öğrenmek ve emrlere, yasaklara uymak lâzımdır.

Ehl-i sünnet âlimleri, şer'atin bildirdiklerini, akl ersin ermesin, isbât etdiler. Allahü teâlâ, onların çalışmalarına bol bol mükâfat versin! Bu bilgilerden hiçbirine, akl ermediği için, karşı gelmediler. Böylece, kabr azâbına, kabrde (Münker) ve (Nekir) denilen iki melekin süâl soracaklarına, sırat köprüsüne, kıyâmetdeki terâziye hemen inandılar. Akl ermediği için, olmaz demediler. Çünkü bu büyükler, Kur'an-ı kerime ve hadis-i şeriflere uydular. Akli bu iki temel kaynağa bağladılar. Anliyabildiklerini anlattılar. Anliyamadıklarına öylece inandılar. Anlamadıklarına, aklımız ermediği için anlayamadık dediler. Felsefeciler gibi yapmadılar. Onlar, akl eren şeylere inanıp, aklarının ermediklerine, anlayamadıklarına inanmadılar. Peygamberlerin «aleyhimüssalevâtü vetteslîmât» gönderilmeleri, Allahü teâlânın beğendiği şeylerden birçoğuna aklın ermediği için olduğunu bilemediler. Akl hucetdir. Fekat, tam hucet değildir. Peygamberlerin «aleyhimüssalevâtü vetteslîmât» gönderilmeleri ile tam hucet olmuştur. [Ya'nî, o büyüklerin gönderilmeleri ile, akl herşeyi öğrenebilmiştir]. Allahü teâlâ, İsrâ sûresinin onbeşinci âyetinde, (Biz, Peygamber göndermedikçe, azâb yapıcı değiliz) buyurdu.

Yine sözümüze dönerek deriz ki, karşıda bulunan şeyi görmek için, aynı doğrultuda bulunmak lâzım ise de, yanında olmıyanı görmek için lâzım değildir. Uzakda olan birşey, insanın bir cihetinde olmadığı gibi, görülmesi de bir yanda olmaz. Görmeden önce, bir cihetde olmıyan şey, görürken de bir cihetde olmaz. Anlaşılamıyan birşeyi görmek de, anlaşılamiyacak hâlde olur. Maddeli olan, maddesiz olanı anlayamaz. Arabî mısra' tercemesi:

Sultanın bol hediyelerini, onun vâsıtaları taşıyabilir.

Anlaşılamıyanın görülmesini, anladığımız şeylerin görülmelerine benzetmek yanlış olur. İnsâfsızlık olur. İnsanı doğruluğa kavuşduran yalnız Allahü teâlâdır.

**Mâ sivâdır cümle âlem, ey zekî,
böyledir hep, ehl-i sünnet mesleği.**

**Âlem olmaz, Hak teâlâ, bî zevâl,
her avâlimden müberrâ Zülcelâl.**

Gerçl Mansûr, söylemiş bir söz hemân,
hep ibâdet eylemiş, rûzu şebân.

Her gece, bin rek'at kılmış nemâz,
tâ ölünclüye kadar, etmiş niyâz.

Söylemiş gerçl (Enelhak) dan kelâm,
bilmeyiz bizler, nedir andan merâm.

Kim (Enelhak) derse, Mansûr olmadan,
kâfir-i billah olur, cân-ü beden.

Bu sözü taklid edenler berdevâm,
terk-i teklife, ederler ihtimâm.

Burdan ayrıldı, tarik-ı zindeka,
düşdü ümmet, beynine bir tefrika.

Her biri Mansûr olup, söz söyledi,
Bâyezidlik, sanki da'vâ eyledi.

Ba'zı Muhyiddin olup biçâreler,
vuslat-ı Hakdan ururlar na'reler.

66 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 39. cu MEKTÛB

Bu mektûb, Mevlânâ Muhammed Sâdık Keşmiriye yazılmışdır. Tesavvufcu-
ların (ilm-ül yakîn) bilgisi ile felsefecilerin (ilm-ül yakîn) bilgisi arasındaki farkı
açıklamaktadır:

Allahü teâlâyâ hamd olsun! Onun seçtiği, sevdiği kullarına selâm olsun! Te-
savvufculara göre, (ilm-ül yakîn) demek, eserden müessiri, ya'nî işi görerek, bu-
nu yapanı anlamaktır. Felsefeciler de, ya'nî herşeyi akl ile anlayıp beğenmek
yolunda olanlar da, böyle söylüyorlar. Bu ikisi arasında ne fark vardır? Tesav-
vufcuların ilm-ül yakînleri niçin keşf ve şühûd ile olmaktadır? Tesavvufcu olmi-
yan din âlimlerinin ilm-ül yakînleri ise, niçin felsefecilerin anladığı gibidir? Bun-
ları kısaca bildirelim. Her iki ilm-ül yakînde de, eseri, işi görmek lâzımdır. Görün-
meyen müessire eserden yol bulunur. Eserden müessire insanı götüren yol, bu
ikisi arasında olan bağlantıdır. Tesavvufcuların ilm-ül yakîninde, bu bağlantı da,
keşf ve şühûd ile belli olmaktadır. Din âlimlerinin ve felsefecilerin ilm-ül yakî-
ninde ise, bu bağlantı, akl ile düşünerek inceliyerek, anlaşılmalıdır. Bundan
dolayı, tesavvufcuların eserden müessiri anlamaları, (Hadsî) dir. Ya'nî hemen,
çabuk hâsıl olur. Hattâ (Bedîhi) dir. Ya'nî meydandadır, apaçıktır. Ötekilerin, ese-
ri görüp müessiri anlayabilmeleri ise, düşünmekle, incelemekle olur. Görülüyor
ki, tesavvufcuların ilm-ül yakîni keşf ile, şühûd ile, Ötekilerin ise, akl ile in-
celemedikce hâsıl olamaz. Tesavvufcuların ilm-ül yakînine de (Istidlâl), ya'nî dü-
şünmek ve incelemek deniliyor ise de, eserden müessiri anlamağa bu ism veril-
diği için denilmiştir. Yoksa, istidlâl olmayıp, keşf ve şühûddur. Din âlimlerinin
ilm-ül yakînleri, istidlâl ile, Çok kimse, bu ince farkı anlayamamıştır. Bunlar-
dan ba'zıları, tesavvuf büyüklerine dil uzatmışlardır. Herşeyin doğrusunu bildi-
ren yalnız Allahü teâlâdır. Doğru yolda bulunanlara bizden selâm olsun!

Kalbini, Cennet bağı yap, çeşme-i tevhid ile,
rûh bağçeni gülşen eyle, gonca-i tevhid ile!

Hem mekânsız, hem zamansız, nihâyetsiz yolları,
kat'ider gönül erbâbı, kuvvet-i tevhid ile.

Her ne kadar, yüz karası, yapıysa isyân sende,
temizlenir her yerin, sâbûn-i tevhid ile.

İns ve Cin âlemlerini, aşarak arşa çıkar,
kim ki mi'râc eylediye, cezbe-i tevhid ile.

Ey Niyâzi! Ârif-i billâh gönülden kaldırır,
yetmiş bin perdeyi hep, bir lem'a-i tevhid ile.

67 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 50. ci MEKTÛB

Bu mektûb, kâdı Nasrullah için yazılmıştır. Ulemâ-i râsihîn ve diğer din âlimlerinin istidlâlleri arasındaki farkı bildirmektedir:

(İstidlâl), eseri görerek, ya'nî yapılan işi görerek, müessiri, bu işi yapanı anlamak ve mahlûkları görerek, hâlıkı anlamak demektir. (Ulemâ-i râsihîn) ve (Ulemâ-i zâhir), hep istidlâl yapmakda, mahlûkların hâlıkı bildirdiklerini söylemektedirler. Peygamberlere vâris oldukları hadîs-i şerîfde bildirilen âlimlere ulemâ-i râsihîn denir. Din âlimlerinin hepsi böyle değildir. Râsih olmıyan âlimler, mahlûkların varlığını bilerek, hâlıkın varlığını anırlar. Eserin varlığı, müessirin var olduğunu bildiriyor derler. Böylece müessirin var olduğuna îmân ederler. Ulemâ-i râsihîn ise, vilâyetin ya'nî evliyâlığın üstün derecelerinin hepsini geçip, Peygamberlere mahsûs olan da'vet makâmına kavuşmuşlardır. Kendilerine tecelliler ve müşâhedeler hâsıl olduktan sonra, bunlar da, eserden müessiri istidlâl eder. Bu yoldan da hakikî müessire, ya'nî Allahü teâlânın var olduğuna îmân ederler. Bunlar, nihâyete kavuşduktan sonra anırlar ki, müşâhede edilen ve tecelli olunan herşey, hakikî varlık değildir. Hakikî varlığın zillerinden, görünüşlerinden bir zıldır. Bunlara hakikî varlık diye îmân edilmez. Hakikî varlığa istidlâlsiz îmân edilemez derler. İstidlâl yaparak, hakikî varlığı, ziller araya karıştırdan arırlar. Yalnız hakikî varlığı sevdikleri için ve başka herşeyi ona fedâ ettikleri için, böyle istidlâlleri ile, hakikî var olana kavuşurlar. (Kişi, sevdiği ile berâber olur) hadîs-i şerîfde bildirildiği gibi, zillerle karışık olan tecellilerin ve zuhûrların dışında, ötesinde olan hakikî var olan asla kavuşurlar. Zâhir âlimlerinin bilgilerinin ulaşabildiği asla, bu büyükler, muhabbet bağı ile çekilerek, kendileri kavuşurlar. Nasıl olduğu anlaşılamıyan bir kavuşmak hâsıl olur. Bu iki kavuşmak arasındaki fark, muhabbetden hâsıl olmakdadır. Seven ve sevgiliden başka herşeyden kesilen, sevdiğine kavuşur. Böyle sevgisi olmıyan ise, bu kavuşmağı ancak öğrenir, bilir ve bu bilgisini büyük ni'met sanır. Hâlbuki, o büyüklerin kavuşdukları makâmı bunlar tam bilemezler. Bilenleri, ancak o makâmın yolunu bilir. Vâsıl olan, kavuşan tam kavuşmuştur, berâber olmuştur. O büyüklerden biri buyuruyor ki, fârisî mısra' tercemesi:

Kulun hakka kavuşması, şekerin sütle karışması gibidir.

İşin başı kul olmaktır. O'na kul olmakla, başka şeylerden kurtulmaktır.

**Aşk, öyle âteştir ki, parlayınca,
ma'şûkdan başka, herşeyi yakdı.**

Hakdan başkasını öldür (lâ) kılıncıyla,
lâ dedikten sonra, bak ne kaldı.

Yalnız (Allah) görürsün, bakınca,
sevin! Ortaklar, yandı kalmadı.

68 — İKİNCİ CİLD, 59. cu MEKTÛB

Bu mektûb, mürşidinin oğlu hâce Muhammed Abdüllah için yazılmıştır «sel-lemehullahü teâlâ». Akla, hayâle gelen ve keşf ile ve şuhûd ile anlaşılın herşey, mahlûkdur. Bunlara (Mâ-sivâ) denildiği bildirilmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun ve O'nun seçtiği, sevdiği kullarına selâm olsun! Gözümün nûrunun göndermiş olduğu kıymetli mektûb geldi. Tesavvuf yolunun oyuncakları gibi yolcuları avutan şeylerin hepsi, Allahü teâlânın yardımı ile yok oldular. Hiçbirşey devâmlı olmuyor. Aklıma, hayâlime gelen herşey, (Lâ) derken yok oluyorlar diyorsunuz. Bunlar gibi dahâ birşeyler yazıyorsunuz. Bunların yok olması için uğraşdığınızı, ileride kendiliklerinden yok olacaklarını ümmid ettiğinizi bildiriyorsunuz. Kıymetli yavrum! Akla, hayâle gelen herşey, hattâ keşf ve şuhûd ile anlaşılın bilgiler, ister (Âfâki) olsunlar, ya'nî insanın dışında bulunsunlar, ister (Enfüsi) olsunlar, ya'nî insanın içinde bulunsunlar, hepsi (Mâ-sivâ) dir. [Ya'nî Allahü teâlânın mahlûklarıdır]. Bunlara gönül bağlamak, oyun ve oyuncak gibi şeylerle boş yere vakt geçirmekdir. Fâidesiz şeylerle oynamaktır. Bunların yok olması, eğer uğraşmakla ise, bu iş, (Tarikat) olur. (İlm-ül yakîn) dir. Yok olmaları, uğraşmadan kendiliğinden ise, tarikat yolundan kurtulmuş ve ilm sokağından çıkmış olur. (Fenâ) ile şereflenmiş olur. Bunları söylemek kolay ise de, kavuşmak çok güçtür. Ancak, Allahü teâlânın nasib ettiği kimseler kavuşur. (Hakikat) mertebesindeki işler dahâ sonra hâsıl olur. Fenâdan sonra, (İsbât) makâmına kavuşulur. İlm-den sonra, (Ayn) hâsıl olur. Hakikatin yanında tarikatın hiç değeri yoktur. İsbât etmenin [maksada, hakikî varlığa kavuşmanın] yanında, (Nefy) etmenin [mahlûkların bilgisini, düşüncesini kalbden çıkarmanın] hiç i'tibârı yoktur. Çünkü, nefy ederken, mahlûklarla uğraşılmaktadır. İsbât ederken ise, Allahü teâlâdan başka hiçbirşey yoktur. [(Âlem-i misâl) de] İsbât yanında nefy, sonsuz deniz yanındaki bir damla gibi görünüyor. Nefy ve isbât hâsıl olunca, (Vilâyet-i hâssa) ya kavuşulur. Vilâyet-i hâssadan sonra, ya (Urûc) eder, yükselir, yâhud (Nüzûl) edip geri döner, alçalır. Urûc ederse, sonra yine nüzûl etmesi lâzımdır. Yâ Rabbî! Bize ihsân ettiğin nûru artdır! Günâhlarımızı magfiret et! Sen herşeyi yapabilirsin. Size ve doğru yolda olanlara ve Muhammed Mustafânın «aleyhissalâtü vesselâm» izinde olanlara selâm olsun!

Zerreler zâhir olmazdı, âfitâbı olmasa,
katreler nerde yağardı, bir sehâbı olmasa.

Bahr-i zâtın mevcinin hiç, şekli ve hudûdu yok,
varlığa çıkmazdı birşey, (Kün!) nidâsı olmasa.

Herkes anlar, hem görürdü, hüsn-i cemâlin Onun,
kibriyâyı (Len terâni) den nikâbı olmasa.

Kimbilirdi zat ile sıfatların ma'nâsını,
peygamberlere inen kîtabullahı olmasa.

Ol kitâblar esrârını, kim ederdî âşikâr,
insan denilen Onun son mahlûkları olmasa.

Haşri inkâr eyleyen, dînsizler susdurulur mu?
her yıl ağaç ve yaprakda İnkılâbı olmasa?

Kabir istirâhat yeri, haşr turistik olurdu,
ey Niyâzî kimde ki, cehlin azâbı olmasa!

69 — 61. ci MEKTÛB

Büyük Veli, Mürşid-i kâmil Abdüllâh-i Dehlevî hazretlerinin (Mektûbât) kitâbındaki altmışbirinci mektûb, hâce Hasen Mevdûdiye yazılmış olup, türkçe tercemesi aşağıdadır:

Üstünlüğünü gösteren kelimeleri yazmağa lüzûm olmıyan kıymetli hâce Hasen Sâhib hazretlerinin irşâd edici [Vahdet-i vücûdü bildiren] yazılarının hepsi doğru, akla uygun, lüzûmlu ve büyüklerin kabûl edeceği, kıymetli bilgilerdir. Evliyâ-yı kirâmın «rahmetullahi aleyhim» beğendikleri şeylerdir. O büyükler şiddetli sıkıntılar çekerek, canlarını tehlikelere atarak bu hâllere kavuşdular. Tevhîdin sırları, çok zikr ederek ve murâkaba yaparak hâsıl olan aşırı muhabbetden ortaya çıkmaktadırlar. Tevhîd hâllerini böyle açık yazmanız, bu fakiri çok sevindirir. Allahü teâlâ sizi mubârek eylesin! Bu hizmetinize, iyi karşılıklar ihsân eylesin! Bu konuda bildiğimi yazmazsam, hakkınızı ödememiş olurum. Eğer yazarsam, büyük bir zâta karşı saygısızlık yapmış olurum. Büyüklerimiz, ihlâs ile olan süâllere cevâb vermeği emr buyurmuşlardır. Emre uymak, edebi gözetmekden önce gelir. Onun için yazıyorum. (Müceddidiyye) büyükleri, [ya'nî, imâm-ı Rabbânî hazretlerinin halifeleri, tâ bu zemâna kadar gelenler] buyurdular ki, murâkaba ve zikr yaparken, keyfiyyetlerin, hâllerin ve nûrların hâsıl olmasına (İlm-ül-yakîn) denir. Hadis-i şerîfde bildirilen (İhsân) mertebesinden bir ışık'ın kalbde parlamasına (Ayn-ül-yakîn) denir. Allahü teâlânın ahlâkı ile huylanmağa da (Hakk-ul-yakîn) dediler. Zikr ederken, bunun ma'nâsını düşünmek lâzımdır. Bu ma'nâ insânın şu'ûrunu kaplayınca, kalb nûrlanır. Bu ma'nâ hâsıl oldu sanılır. Hak teâlâ ile ittihâd, birlik varmış görülür. Kıymetli efendim! Büyüklerin bu sözlerine kim karşı gelebilir? Ruzbehân-ı Bakî ve molla Aliyy-ül-kârî «rahimehumallah», bu ma'rifeti red etmekte inâd etdiler. Bu fakir, onlara cevâb olarak yazdım ki, Mecnûn-i Âmirî, Leylâya olan aşırı aşkından dolayı, yimez içmez oldu. Herşeyden yüzcevirdi. Leylâ adını dilinden düşürmedi. Sonra da Leylâyım demeğe başladı. Herşeyi Leylâ gördü. Çok riyâzetler [sıkıntılar] çekerek, nefis tasfiye bulunca, beden maddî özellikleri, te'sirleri kalmaz, rûh hâline girer. Çok zikr edince, zikrin ma'nâsı kendini kaplarsa, kendisini tenzih mertebesi ile de birleşmiş görür. Hüseyin bin Mensûr «rahimehullah», [böyle görünce], (Enel-Hak) [ben Hakkım] dedi. Biz zevallılar, bu ince ma'rifet üzerinde duramayız. (Ben, mimsiz Ahmedim) [ya'nî Ehadim] ve (Ben, aynsız arabım) [ya'nî, ben Rabbim] gibi sözler, hadîs değildir. Tevhîd görüşünde olanlara uyanların uydurdukları sözlerdir «Allahü teâlâ hep-sini afv eylesin!». (Nehc-ül-belâga) kitâbındaki, hazret-i Alînin hutbeleri denilerek yazılmış olanlar da doğru değildir.

[(Nehc-ül-belâga) kitâbını Radî isminde bir şi'i yazmış olduğunu islâm âlimleri sözbirliği ile bildirdiler. Hindistânın büyük âlimlerinden Abdül'Azîz-i Dehlevî hazretleri, (Tuhfe-i Isnâ aşeriyye) adındaki büyük kitâbında, bu kitâbı yazan Ra-

dinin yehûdi olduğunu uzun yazmaktadır. Hindistânda Rampur şehrinde, İmtiyâz Ali Arşî isminde bir râfîzî, 1389 [m. 1969] senesinde (İstinâd) isminde kitâb yazarak, Nehc-ül-belâganın doğru olduğunu isbâta kalkışmış ise de, vesika olarak İleri sürdükleri Abduh gibi zındıklar ve belli şi'ilerdir. İstinâdın, 1393 de Tah-randa ikinci baskısı yapılarak islâm memleketlerine dağıtılmakda, (Sünni) olan gençler aldatılmağa çalışılmaktadır. İmâm-ı Zehebi ve İbnî Hacer-i Askalânî gibi devrin islâm âlimlerinin, (Bu kitâbı şerif Radî yazmıştır) dediklerini, İstinâd kitâbı da önsözünde yazıyor. Bu dört büyük âlimin her sözü huccettir, sağlam vesikadır. (Nehc-ül-belâga) nın bozuk olduğunu göstermek için başka şahid aramağa lüzûm yoktur. Müslimânlar böyle bozuk, şübheli kitâbları okumamalıdır. (Buhârî) ve (Müslim) ve benzerleri sağlam hadis kitâblarını ve bunların açıklamalarını okumalıdır].

(Tevhid-i vücûdî) nin sırları, riyâzet çekenlerin ve muhabbet deryâsına dalmış olanların kalblerine doğmuştur. Bu yüksek insanların sayısı o kadar çoktur ki, inanmamak imkânsızdır. O büyüklerin yolunda olanların, onların sözlerini isbât etmek için, Kur'ân-ı kerîmin âyetlerine ve hadis-i şeriflere, değişik ma'nâlar vermeğe kalkışmalarına lüzûm yoktur. Bu ma'rifetin varlığında kimsenin şübhesi yoktur. Fekat, bu ma'rifeti tesavvufun gâyesi ve seyr ve sülûkün nihâyeti sanmak (İlmleri O'na varamaz!) âyet-i kerîmesi ile men'olunmuştur. Âlimler de bu ma'rifet üzerinde durmamışlardır. (Bu ma'rifete inanmayan vâsıl olamaz!) sözünü açıklayarak irşâd buyurmamışsınız. Bunun için, önce, vâsıl olmak ne demek olduğunu açıklamak da icâb eder.

Hicrinle yâ ilâhî gönlüm olalı gamlı,
dinmez gözümün yaşı, her lâhza olur nemli.

Esmâ ve sıfâtında, zâtını nihân etdin,
hayretde kodun akli, aslın olamaz belli.

Bir yerde mekânın yok, hükmünde bütün eşyâ,
Kayyum sıfatın ile, varlıkda zâten hepsi.

İnsan ve cin ve melek, seni bilmekte âciz,
nasılsın anıyamaz, bütün yer ve gök ehli.

Sen evvel ve âhırsın, hem bâtın, hem zâhirsin!
kendini bilen sensin, âmentü dedi Hilmi.

70 — 85. ci MEKTÛB

Büyük velî, mürşid-i kâmil Abdüllâh-i Dehlevî hazretlerinin (Mektûbât) kitâbının seksenbeşinci mektûbunun fârisîden türkçeye tercemesi aşağıdadır:

Allahü teâlâyâ hamd olsun! Onun sevgili peygamberi Muhammed aleyhisselâma salât ve selâm olsun! Gulâm-ı Alî ismi ile meşhûr olan fakîr Abdüllâh-ı Kâdirî, nakşibendî, müceddidinin mektûbudur. Allahü teâlâ, onun günâhlarını afv eylesin!

(Bİ'AT), söz vermek ve bu sözünde durmak demektir. Tesavvuf yolunda çok kullanılan bir kelimedir. Bunu kullanmak, Eshâb-ı kirâmın sünnetidir «radiyallahü teâlâ anhüm». Bî'at, üç kısımdır: Birincisi, bir büyüğün önünde, günâh işlemek için söz vermektir. Buna (tevbe bî'ati) denir. Büyük günâhlardan biri işle-

nince, bu bi'at bozulur. Yeniden bi'at etmek lâzım olur. Gıybet edince bozulup, bozulmamasında şübhe edildi. Bir müslimânı tahkîr ederek, onu kötüleyerek gıybet yapmak, elbet büyük günâhdır. Yanlış söyleyen ve yazan din adamlarını ve bid'at i'tikâdında olan tarikatçıları müslimânlara haber vermek, duyurmak gıybet olmaz. Müslimânların bunlara aldanmaması için bunları söylemek lâzımdır.

Bi'atin ikincisi, intisâb etmek, bereketlenmek için bir Veliye veyâ onun mensûblarına bi'at etmektir. Böylece, onlar için bildirilmiş olan müjdelere ve şefâ'atlarına kavuşulur. Meselâ, gavs-üs-sekaleyn Abdülkâdir-i Geylânî, «kuddise sirruh» (Benim müridlerim tevbe etmeden ölmezler) buyurmuşdur. Bu müjdeye kavuşmak için, bu yolun büyüklerinden birine bi'at olunur. Bu bi'ati tekrar etmek lâzım değildir.

Bi'atin üçüncüsü, Evliyânın feyzlerine kavuşmak, fâidelenmek için yapılır. Tesavvuf büyüklerinden birine bi'at edip, onun gösterdiği vazîfeleri, zikri ve ihlâs derecelerini yapıp fâide elde edemezse, Mürşidi râzı olsa da ve olmasa da, başka tarîkate intisâb etmesi, başka bir Mürşide bi'at etmesi câizdir. Fekat, birinci Mürşidi inkâr etmemesi lâzımdır. Ondan nasîbi, kısmeti yok demektir. Mürşidinin şerî'ate ve tarîkate uymakta gevşekliğini görürse ve zenginlere yanaşdığını, dünyâya düşkün olduğunu anlarsa, Allahü teâlânın feyzlerini, sevgisini ve ma'rifetini başka bir Mürşidde aramalıdır. Çocuk iken bi'at etmiş olan, akl ve şü'ür sâhibi olunca, onun hakîki mürşid olduğunu anlarsa, bi'atine ve vazîfelelerine devâm eder. Yâhud beğendiği başka bir mürşide bi'at eder.

(Mürşid), Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» sünnetine [ya'nî şerî'atine] tâbi' olan, sımsıkı sarılan ve zâhir ve bâtın bid'atlardan kaçınan ve selef-i sâlihînin i'tikâdında olan kimsedir. Gavs-üs-sekaleyn Abdülkâdir-i Geylânî ve Şeyh-ül-islâm Ferideddîn-i Genc-i Şeker hazretlerinin doğru olan i'tikâdında olur. Fıkh bilgilerinden zarûri lâzım olanları bilir. **(Mişkât-ı Şerif)** hadîs kitâbını ve Kur'ân-ı kerîm tefsîrlerini çok okur. İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin **(Minhâc-ül-Âbidin)** ve **(Kimyâ-yı Se'âdet)** kitâbları gibi tesavvuf yolundakilerin yazdığı ahlâk kitâblarını ve tesavvuf büyüklerinin hâllerini ve sözlerini bildiren kitâbları okur. Bu kitâbları okumak, kalbin tasfiyesi ve tezkiyesi için çok fâidelidir. Mürşid-i kâmil dünyâyâ düşkün olmaz ve dünyâyâ düşkün olanlarla birlikte bulunmaz. Yalnızlığı sever. Şerî'atin bildirdiği ve kendi mürşidlerinden öğrendiği iyi işleri yapar. Çalışdiklarının dünyâdaki ve âhiretdeki karşılığını yalnız Allahdan bekler. Ondan başka kimseden birşey beklemez. Kur'ân-ı kerîmi çok okur. Çok zikr edenlerin kalblerine gelen feyzlerden, ma'rifetlerden nasîb almışdır. Her işinde tevbe, inâbet, zühd, vera', takvâ, sabr, kanâ'at, tevekkül ve rızâ yolunu tutar. Onu görenler Allahü teâlâyı hâtırlar. Dünyâ düşünceleri kalbinden kaçır. **(Çeştiyye)** tarîkatinin Mürşidi ile birlikte bulunan sâdik bir kimsede zevk, şevk, harâret, râhatlık, yalnızlık ya'nî dünyâyâ düşkün olanlardan uzaklaşmak hasıl olur. **(Kâdiri)** tarîkatında olan Mürşidle berâber bulunmak, kalbde safâ hâsil eder. Rûhlar ve melekler âlemi ile bağıllık hâsil olur. Geçmiş ve gelecek şeylerden çoğu kendisine bildirilir. **(Nakşibendi)** tarîkatinin Mürşidi ile berâber olanda huzûr ve cem'iyet ve yâd-i dâşt ve dünyâyâ şü'ûrsuzluk ve Allahü teâlânın cezbeleri hâsil olur. Kalbine, rûhuna birçok şeyler ihsân edilir. Mürşid, müceddidî ise, bütün latîfelerinde keyfiyyetler, hâller, safâ ve letâfet ve nûrlar, sırlar hâsil olur. Bu söylediklerimiz hâsil olmazsa, sâdik olan tâlib, hakîki Mürşide kavuşamadığı için ne kadar âh etse yeridir.

(Mürîd), sâdik olan tâlib demektir. Allahü teâlânın sevgisi ile ve O'nun sevgisine kavuşmak arzûsu ile yanmaktadır. Bilmediği, anlayamadığı bir aşk ile şaşkın hâldedir. Uykusu kaçır, gözyaşları dinmez. Geçmişdeki günâhlarından utanarak başını kaldıramaz. Her işinde Allahdan korkar, titrer. Allahü teâlânın sevgisine kavuşduracak işleri yapmak için çırpınır. Her işinde sabr ve afv eder. Her

geçimsizlikde, sıkıntıda kusûru kendisinde görür. Her nefesde Allahını düşünür. Gafletle yaşamaz. Kimseyle münâkaşa etmez. Bir kalbi incitmekden korkar. Kalbleri Allahın evi bilir. Eshâb-ı kirâmın hepsini, «radıyallahü teâlâ anhüm ecma'in» diyerek iyi bilir. Hepsinin iyi olduğunu söyler. Peygamber efendimiz «sallallahü aleyhi ve sellem», Eshâb-ı kirâm arasında olanları konuşmamağı emr buyurdu. Mürid, bunları konuşmaz, yazmaz ve okumaz. Böylece, o büyüklere karşı bir edepsizlikde bulunmaktan kendini korur. O büyükleri sevmek, Allahın Resûlünü sevmenin nişânıdır, alâmetidir. Mürid, kendi bilgisi ile, kendi görüşü ile Evliyâ-yı kirâmı birbirinden aşağı ve yukarı diye ayırmaz. Birinin dahâ yüksek, dahâ üstün olduğu ancak âyet-i kerime ile ve hadis-i şerif ile ve Sahâbe-i kirâmın söz-birliği ile bildirmeleri ile anlaşılır. Muhabbet serhoşluğu elbet başkadır. Aşk sâhibi ma'zûrdur.

(Simâ'), bir kişinin veyâ birkaç kişinin okudukları dini, imânı kuvvetlendiren ve ahlâkı güzelleştiren şi'ri, kasideleri, ilâhileri ve mevlidleri dinlemek demektir. Tesavvuf büyükleri, çalgısız olan ve kadın erkek karışık olmıyarak okunanları Simâ' etmişler, dinlemişlerdir. Sultân-ı meşâyih [Nizâmüddin-i Dehlevi] nin sohbetinde, meclisinde hiçbir çalgı, hiçbir zaman görülmedi. O sohbetde bulunları gizlice ağlar, ciğerleri yanardı. (Fevâid-ül-füâd) ve (Siyer-ül-Evliyâ) kitâbları bunu uzun anlatmaktadır. Tesavvuf büyüklerinin yolundan ayrılmak kalbi karartır. O büyükler, kalbde hâsıl olan kabız, bast hâline çevirmek için veyâ inbisâtı ya'nî bast, râhatlık, ferahlık hâlini artdırmak için Simâ'a izin vermişlerdir. Simâ' kalbdeki Allah sevgisini ve rikkati artdırır buyurmuşlardır. Gâfillerin ya'nî kalblerinde Allah sevgisi bulunmıyanların Simâ'ları câiz değildir. Böyle Simâ' meclisleri, toplantıları, fık [günâh] meclisi olur. Mürid böyle simâ'lardan sakınır. Tesavvufculardan, ney gibi çalgılara câiz diyenler oldu ise de, bunu aşk ve muhabbet serhoşluğu hâlinde söylemişlerdir. Şeri'atin yasak ettiği böyle sözlere uyulmaz.

(Zikr-i Cehri) yüksek sesle zikr etmek, kalb hastalığının ilâcıdır dediler. Fakat (Zikr-i hafi) sessiz zikr etmek, dahâ fâidelidir. Sessiz yapılan zikrin dahâ efdal olduğu hadis-i şerifde bildirildi. Kalbdeki ateşi artdırmak ve gevşekliği gidermek için sesle zikr câiz olabilir. Zikr çok yapılınc ve riyâzetler çekilince, kalbde Allah sevgisi çoğalır, (Vahdet-i vücûd) sırları hâsıl olur. (Vahdet-i vücûd), mümkinâtı ya'nî mahlûkâtı tek bir varlık görmektir. Yoksa, mahlûkları Allahü teâlâ bilmek değildir. Aşk-ı ilâhînin kalbde hâsıl ettiği hâl sâhiblerinin vahdet-i vücûd sözlerini işiterek, kendi görüşleri ile ve hayâlleri ile böyle konuşup kendini vahdet-i vücûd sâhibi göstermek akla da, şeri'ate de uygun değildir. Rûknüddin Alâüddevle-i Semnânî ve müceddid-i elf-i sâni Ahmed Fârûki «rahmetullahi aleyhimâ» ve bunların izinde giden büyükler, vahdet-i vücûd ma'rifetinden başka ve Peygamberlerin hepsinde hâsıl olan «aleyhimüssalâtü vesselâm» me'ârif de bulunduğunu görmüşler ve anlamışlardır.

(Dervişlik), Allahü teâlâ ile olmak ve iyi ahlâk edinmek ve şeri'ate uymaktır. Allahü teâlâdan başka şeyleri kalbden çıkarıp bütün a'zânın Muhammed Mustafâ «sallallahü aleyhi ve sellem» hazretlerine uymasıdır. Allahü teâlâ ile olmağa (Hudûr) denir ki, hadis-i şerifde bildirilen (İhsân) mertebesidir. Dervişin kalbi bu mertebede olmalıdır. Bu ni'meti kime ihsân ederlerse, büyük se'âdet bilsin!

(Tevhid-i ef'âlî), mahlûkların bütün işlerini, bütün hareketlerini, tek bir yapıcının işlerinden olarak görmektir.

(Tevhid-i sıfâtî), mahlûkların sıfatlarını, özelliklerini, Hak teâlânın sıfatlarının görüntüleri bilmek ve her varlığı Allahü teâlânın varlığında yok görmektir. Evliyâyı kirâm, hep böyle idiler.

(İcâzet) ve (Hilâfet), tâliblerin kalblerine zikri yerleşdirmesi için, olgun biri-

sine izn vermek demektir. Kendisine izn verilen zâta (**Halife**) veyâ (**Mürşid**) denir. Kendisine izn verilecek zâtın bâtininin [ya'nî kalbi ve diğer dört latîfesinin] nisbete ve hâllere kavuşmuş olması, kötü huylardan temizlenmiş, iyi huylarla süslenmiş olması ve sabr, tevekkül, kanâ'at, rızâ, teslim sâhibi olması, dünyâyâ düşkün olmaması lâzımdır. Bu yüksek mertebe, ancak (**Selef-i sâlihîn**) e uymakla ele geçebilir. Bu hâller ve keyfiyetler kalbde hâsıl olmadan, zikr telkîn etmesi için izn vermek harâm'dır. Tesavvuf büyüklerinin yolunu bozmak olur. Birisini mağrûr yapmak [kendini beğenmesine sebep olmak], bir tâlibi, bir âşıkı da acemi ellere düşürerek mahrûm etmek, akla da, şerî'ate de uygun değildir. Allahü teâlâ sizi ve bütün ömrünü lüzûmsuz, boş şeylere kapdırmış olan bu ihtiyârı kendi rızâsına ve habîbi Muhammed aleyhisselâmın rızâsına kavuşdursun! Kalblerimizi kendine kavuşmak arzûsu ateşi ile yaksın!

Nemâzı cemâ'atle kılmak ve (**Tümâninet**) ile kılmak, rükû'dan sonra (**Kavme**) yapmak ve iki secde arasında (**Celse**) yapmak bizlere Allahın Peygamberi tarafından bildirildi. Kavmenin ve celsenin farz olduğunu bildiren âlimler vardır. Hanefî mezhebinin müftülerinden (**Kâdihân**), bu ikisinin vâcib olduğunu, ikisinden birisini unuttunca (**Secde-i sehv**) yapmak vâcib olduğunu ve bilerek yapmanın nemâzı tekrâr kılmasını bildirmişdir. Müekked sünnet olduklarını bildirenler de, vâcibe yakın sünnet demişlerdir. Sünneti hafif görerek, ehemmiyet vermiyerek terk etmek küfrdür. Nemâzın kıyâmında, rükû'unda, kavmesinde, celse-sinde, secdelerinde ve oturulduğu zamanında, ayrı ayrı, başka başka keyfiyetler, hâller hâsıl olur. Bütün ibâdetler nemâz içinde toplanmıştır. Kur'ân-ı kerîm okumak, tesbih söylemek [ya'nî sübhânallah demek], Resûlullah'a salevât söylemek ve günâhlara istigfâr etmek ve ihtiyâcları yalnız Allahü teâlâdan istiyerek O'na düâ etmek nemâz içinde toplanmıştır. Ağaçlar, otlar, nemâzda durur gibi dik duruyorlar. Hayvanlar, rükû' hâlinde, cansızlar da nemâzda (**Ka'de**) de oturur gibi yere serilmişlerdir. Nemâz kılan, bunların ibâdetlerinin hepsini yapmaktadır. Nemâz kılmak, mi'râc gecesi farz oldu. O gece, mi'râc yapmakla şereflenen, Allahın sevgili Peygamberine uymağı düşünerek nemâz kılan bir müslimân, o yüce Peygamber gibi, Allahü teâlâyâ yaklaşıran makâmlarda yükselir. Allahü teâlâyâ ve O'nun Resûlüne karşı edebi takınarak huzûr ile nemâz kılanlar, bu mertebelere yükseldiklerini anlarlar. Allahü teâlâ ve O'nun Peygamberi, bu ümmete merhamet ederek, büyük ihsânda bulunmuşlar, nemâz kılmağı farz etmişlerdir. Bunun için Rabbimize hamd ve şükr olsun! O'nun sevgili Peygamberine salevât ve tehiyyât ve düâlar ederiz! Nemâz kılarken hâsıl olan safâ ve huzûr şaşılacak şeydir. Mürşidim [Mazhar-ı Cânân hazretleri] buyurdu ki, (Nemâz kılarken, Allahü teâlâyı görmek mümkün değil ise de, görür gibi bir hâl hâsıl olmaktadır). Bu hâlin hâsıl olduğunu tesavvuf büyükleri sözbirliği ile bildirmişlerdir. İslâmiyyetin başlangıcında nemâz Kudüse karşı kılınırdı. Beyt-ül-mukaddese karşı kılmağı bırakıp, İbrâhîm aleyhisselâmın kiblesine dönmek emr olunduğu zaman, Yehûdiler kızdılar. Alay ederek, (Beyt-ül-mukaddese karşı kılmış olduğunuz nemâzlar ne olacak?) dediler. Bekara sûresinin 143.cü âyet-i kerîmesi gelerek, (**Allahü teâlâ imânlarınızı zâyı' eylemez!**) buyuruldu. Nemâzların karşılıksız kalmıyacakları bildirildi. Nemâz, imân kelimesi ile bildirildi. Bundan anlaşılıyor ki, nemâzı sünnete uygun olarak kılmamak, imânı zâyı' etmek olur. Resûlullah efendimiz (**Gözümün nûru ve lezzeti nemâzdadır**) buyurdu. Bu hadîs-i şerîf, (Allahü teâlâ nemâzda zuhûr ediyor, müşâhede olunuyor. Böylece gözüme râhatlık geliyor) demektir. Bir hadîs-i şerîfde, (Yâ Bilâl! Beni râhatlandır!) buyuruldu ki, (Ey Bilâl ezân okuyarak ve nemâzın ikâmetini söyliyerek, beni râhata kavuşdûr) demektir. Nemâzdan başka bir şeyde râhatlık arıyan bir kimse, mâkbûl değildir. Nemâzı zâyı' eden, elden kaçırın, başka din işlerini dahâ çok kaçırır.

Fâldesiz şeyler söylemek, müslimânları gıybet etmek, orucun sevâbını gi-

derir. Gıybet etmek, ibâdetlerin sevâblarını yok eder. Gıybekten sakınmak vâcibdir. Zahmet çekerek, sıkıntılara katlanarak ibâdet yapıp da, bunun sevâbını yok etmek ne kadar akılsızlıktır. İbâdetler Allahü teâlâyâ arz olunur. Gıybetli ve fâidesiz sözleri sâhibinin huzûruna çıkarmak, O'na karşı edepsizliktir.

Şarkı, çalgı ve tanbur dinlemek ve raks [dans] seyr etmek ve hazret-i Hâsen ile Hüseyin «radiyallahü anhümâ» şehid edilmelerini [Kerbela vak'asını] anlatmak, yazmak müslimânlığa yakışmaz. Zemanımız şeyhleri, tarikatçılığı bunları yapmak şekline sokdular. Din büyüklerinin resmlerini yaparak ziyâret ediyorlar. Bunları ziyâret, Allahü teâlânın rızâsına kavuşdurur diyorlar. İslâmiyyetde böyle şeyler yokdur. Görmeden uydurma yapılan resmlere büyüklerin ismini koymak iftirâ olur. Allahü teâlâ bunlara tevbe etmek nasib eylesin! Medine-i münevverenin büyük âlimlerinden, hadis ilmi mütehasısı seyyid İsmâ'il efendi, tanka-i müceddidîye kavuşmak için Medine-i münevvereden Hindistâna kadar bu fakiri görmeğe geldi. Bu zâtı (Âsâr-ı şerif) i [ya'ni mukaddes emânetleri] ziyâret etmesi için büyük mescide [ya'ni Asyânın en büyük câmi'i olan Delhideki Şâh Cihân Câmi'ine] gönderdim. Hemen geri gelip, orada Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» nûrları bulunmakla berâber, putların zulmeti de duyuluyor dedi. Câmi'deki vazîfelilerden araştırdım. Odadaki bir sandıkda büyüklerin ismini taşıyan resmlerin bulunduğunu öğrendim. Seyyid İsmâ'il efendinin, bu zulmetlerin te'siri altında kaldığını anlamış oldum. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve âlihî ve sellem», hazret-i İbrâhim aleyhisselâmın resmini gösterdiklerinde, mübârek eli ile bu resmi yırttı. Yûsûf sûresinin 106. ncı âyetinde, (Onların çoğu Allahü teâlâyâ imân ediyoruz derler. Fekat imânsızdırlar. Başka şeylere ibâdet ederek müşrik olmuşlardır) buyurulması, bu hâli haber vermektedir. Horoz döğüşdürmek, güvercinle oynamak gibi her oyun harâmıdır. Bir taşı yontarak, (Kadem-i şerif) adını takıp, Peygamberin ayağının izidir demek de resmlere, putlara tapınmak gibidir.

Nevruz günü [ve Noel gecesini] mecûsiler gibi bayram yapmak, kâfirlere teşebbüh olur. Tarikatçılar, şeyhler bu çirkin işleri yapınca, müridlere numûne olur. Sened olur. Onlar da bu felâkete, bu akıntıya kapılırlar. Mürşidlik ve müridlik, takvâ ile olur. Şirkden ve harâmlardan sakınmakla olur. Kalbde hâllerin hâsil olması ve ba'zı şeylerin keşf olunması, görülmesi ve fen bilgilerinin dışında akları şaşırtacak işlerin yapılması, kâfirlerde de hâsil olur. Riyâzetler çekmek, belli şeyleri ibâdet olarak yapmak, muska yazmağı, hastaları, büyülenmiş olanları okumağı, üflemeği, san'at hâline getirmek, din işleri değildir. Câhilleri, ahmakları toplamak ve dünyâlık ele geçirmek için yapılmaktadır. İslâmiyyetde bunların kıymeti ve ehemmiyeti yokdur. İslâmiyyetde kıymeti olan ve ehemmiyeti olan ve insanı Allahü teâlâyâ yaklaştıran şey ancak, O'nun Resûlüne, Peygamberine «sallallahü aleyhi ve âlihî ve sellem» uymak, o yüce Peygamberin izinde bulunmaktır. Eshâb-ı kirâmın ve Ehl-i beyt-i izâmın «radiyallahü anhüm» yolu budur. Kur'ân-ı kerim bu yolu göstermek için gönderilmiştir. Allahü teâlâ, hepimizi sevgili Peygamberinin ve Eshâb-ı kirâmın ve Ehl-i beyt-i izâmın doğru yolunda buldursun! Âmin.

[(Dürr-ül-muhtâr) beşinci cild, 481. ci sahîfede diyor ki, (Nevruz veyâ Mihri-can günlerinde, bunların isimlerini söyleyerek hediye vermek harâmıdır. Bu günleri bayram bilerek vermek, küfr olur. Bu günleri ta'zim ederek kâfire yumurta veren kâfir olur. Bu günlerde birşey satın almak da böyledir. Her zaman aldığı satın alırsa, kâfir olmaz). (Bizâziyye) fetvâsında diyor ki, (Nevruz günü, mecûsilerin bayramıdır. O gün, mecûsilerin yanına gidip, onların yaptıklarını yapmak küfrdür. O gün, bayram yapan müslimânın imâni gider de haberi olmaz). Noel günü ve gecesinde ve kâfirlerin paskalya ve yortularında, onlar gibi bayram yapmanın da kâfir olduğu bu fetvâdan anlaşılmalıdır.

(Tefsir-i Mazharî) de, Mâide sûresinin kırkdördüncü âyetinin tefsirinde bu-

yuruyor ki, (Hadis-i şerifde, (İsâ aleyhisselâmın yaptığıni yapmakda ben herkesden ilerideyim. Peygamberler «aleyhimüsselâm», babaları bir olan kardeşler gibidirler. Anaları ayıdır. Dinleri biridir) buyuruldu. İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe «rahmetullahi aleyh», bu hadis-i şerife uyararak, önceki şerî'atlerin, Muhammed «aleyhisselâm» tarafından değiştirilmemiş olan hükmleri ile amel etmemiz vâcibdir buyurdu. Ya'nî, geçmiş şerî'atlerin hükmü olduğu, âyet-i kerîme veyâ hadis-i şerîf ile bildirilmiş ve nesh edildiği âyet-i kerîme veyâ hadis-i şerîf ile bildirilmemiş olan hükmler ile amel edilir). Amel etmemiz lâzım olan böyle hükmlerin hepsini, fıkıh âlimlerimiz tesbît etmişlerdir. Fıkıh âlimlerinin izin verdiklerinden başka olan, Ehl-i kitâbın hiçbir ibâdetlerine uymamız câiz değildir. Çünkü, yehûdilerin ve hıristiyânların şimdi yapmakda oldukları ibâdetlerin çoğunu, sonradan kendileri uydurmuşlardır. Bunlara uymamız, küfr veyâ harâm veyâ mekrûh olur. Doğruyu, yanlışı, fıkıh kitâblarından öğrenmeliyiz! İmâm-ı Şâfiî hazretleri ise, önceki şerî'atlerin hiçbir hükmü, bizim için huccet olmaz buyurdu].

Gurbetlere düştü yolum,
gezer, ağlayıp dururum,
aşk tadını alan gönlüm,
açar, dağlayıp dururum.

Sunuldu aşk, ârifâne,
yayıldı zevkî cihâna,
bundan habersiz olana,
şaşar, ağlayıp dururum.

Neden aşk, ehli'azaldı,
girdi yalnız, adı kaldı,
çünkü, şehvet modalandı,
gözüm bağlayıp dururum.

Etrâfıma bakındıkca,
çok kişileri, şaşkınca,
nefsine uymuş görünce,
taşar, çağlayıp dururum.

TAM İLMİHÂL

SE'ÂDET-İ EBEDİYYE

ÜÇÜNCÜ KISM

1 — İKİNCİ CİLD, 23. cü MEKTÛB

Bu mektûb, üstâdı Muhammed Bâkî Billah «kuddise sirruh» hazretlerinin oğlu Hâce Muhammed Abdüllaha «sellemehullahü ve ebkâhu ve evsalehu ilâ gâ-yeti mâ yetemennâhu» yazılmış olup, işin başı, sünnet-i seniyyeye yapışmak ve bid'atden kaçmak olduğu ve sâireyi bildirmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd ederim. Onun seçtiği insanlara selâmet ve iyilikler ih-sân etmesini düâ ederim. Kıymetli oğlum! Size söyleyeceğim en birinci nasihat, sünnet-i seniyyeye yapışmak ve bid'atlerden kaçınmaktır. İslâm dini, garib ol-mağa, zaiflemeğe başladı. Müslimânlar, kimsesiz kaldı. Bundan sonra da, dahâ garib olur gider. O dereceye gelir ki, yer yüzünde Allah «celle celâlüh» diyen kimse kalmaz. Kıyâmet, dünyâda iyi insanlar kalmayıp, heryeri kötülük kapladığı zaman kopar, buyuruldu.

[Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki: (Bir zaman gele-cek ki, ümmetimde müslimânlığın yalnız adı kalacak. Mü'min olanlar, yalnız bir-kaç islâm âdetini yapacak. İmânları kalmıyacak. Kur'ân-ı kerim yalnız, okuna-cak. Emrlerinden, yasaklarından haberleri bile olmayacak. Düşünceleri yalnız yi-yip içmek olacak. Allahü teâlâyı unutacaklar. Yalnız paraya tapınacaklar. Kadın-lara köle olacaklar. Az kazanmak ile kanâ'at etmiyecekler. Çok kazanınca doy-mıyacaklar).

Abdülvehhâb-ı Şa'rânî «rahmetullahi aleyh» (Tezkire-i Kurtubi) muhtasarın-da diyor ki: İbni Mâcenin bildirdiği hadis-i şerîfde, (Bir zaman gelecek. Elbisenin rengi, zîneti solduğu gibi, yer yüzünde islâmîyyet de solup kalkacak. Öyle ola-cak ki, nemâz, oruc, hac, sadaka unutulacak. Kur'ân-ı kerimden yer yüzünde bir âyet kalmıyacak) buyuruldu. İmâm-ı Kurtubi buyuruyor ki, (İslâmın unutulması, İsâ «aleyhisselâm» gökden inip, öldükten sonra olacaktır. Dahâ önce, müsli-mânlar garib olacak. Kur'ân-ı kerime uyulmıyacak ise de, büsbütün unutulmıya-caktır). (Ma'rifetnâme) de diyor ki, (Kıyâmet alâmetleri çoktur. Câmi'ler çok, ce-mâ'at az olacak. Binâlar yüksek, elbiseler ince, kadınlar emir olacak. Erkekler kadınlaşacak)].

En mes'ûd, en kazançlı kimse, dinsizliğin çoğaldığı bir zamanda, unutulmuş sünnetlerden birini meydana çıkarandır ve yayılmış bid'atlerden birini yok eden kimsedir. Şimdi öyle bir zemandayız ki, insanların en iyisinden «aleyhi ve alâ âlihissalâtü vesselâm» bin sene geçmiş bulunuyor. Peygamberimizin «sallallahü aleyhi ve sellem» zaman-ı se'âdetinden uzaklaşdıkça, sünnetler örtülmekte, ya-lanlar çoğaldığı için, bid'at yayılmaktadır. Bir kahramân lâzımdır ki, sünnete yar-

dim edip, bid'ati durdursun, kaçırın. Bid'ati yaymak, dîn-i Islâmı yıkmaktır. Bid'at çıkarana ve işleyenlere hurmet etmek, onları büyük bilmek, Islâmiyyetin yok olmasına sebep olur. Hadis-i şerifde, **(Bid'at işleyenlere büyük diyen, müslimânlığı yıkmaya yardım etmiş olur)** buyurulmuştur. Bunun ne demek olduğunu iyi düşünmelidir. Bir sünneti meydana çıkarmak ve bir bid'atlı ortadan kaldırmak için, son gayretle çalışmak lâzımdır. Her zaman, hele müslimânlığın çok zaıfladığı bir zamanda, Islâmiyyeti kuvvetlendirmek için, sünnetleri yaymak ve bid'atleri yıkmak lâzımdır. Eskiden gelen müslimân âlimleri, bid'atde bir güzellik görmüş olacaklar ki, bunlardan ba'zılarına, hasene [ya'nî güzel] ismini vermişlerdir. Fekat bu fakir, bu noktada onlara uymuyorum ve bid'atlerden hiçbirini güzel görmüyorum. Hepsini karanlık ve bulanık görüyorum. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» **(Bid'atlerin hepsi dalâletdir, yoldan çıkmaktır)** buyurdu. Müslimânlığın zaıfladığı bu zamanda, selâmet bulmak, Cehennemden kurtulmak, sünnete yapışmakla; dîni yıkmak ise, nasıl olursa olsun, herhangi bir bid'ate kapılmakla olduğunu görüyorum. Bid'atlerin herbirini, Islâm binâsını yıkan bir kazma gibi, sünnetleri ise, karanlık gecede yol gösteren, parlak yıldızlar gibi anıyorum. Zemanımız hocalarına Allahü teâlâ insâf versin de, hiçbir bid'ate güzel demesinler ve hiçbir bid'atin işlenmesine müsâ'ade etmesinler. Bid'at, gün doğması gibi, karanlıkları parlatici görünürse de, bunlara göz yummasınlar! Çünkü, sünnetlerin dışında, şeytânlar, işlerini kolay görür. Eski zamanlarda, Islâmiyyet kuvvetli olduğundan, bid'atlerin zulmeti belli olmuyordu ve belki de, o zulmetlerden ba'zıları, Islâmiyyetin her tarafı kaplıyan kuvvetli ziyâsı arasında, parlak sanılıyordu. Bunun için, güzel deniliyordu. Hâlbuki, bu bid'atlerde de, hiçbir parlaklık ve güzellik yok idi. Şimdi ise, müslimânlık zaıflemiş, kâfirlerin âdetleri, hattâ kâfirlik alâmetleri, müslimânlar arasına yerleşmiş [moda olmuş] olduğundan, herbir bid'at, zararını göstermekde, kimsenin haberi olmadan, müslimânlık sıyrılıp gitmekdedir. Hocalarımız, bu husûsda çok uyanık olup, eski fetvâlara dayanarak şu câizdir, bunun zararı yokdur, diye bid'atlerin yayılmasına ön ayak olmamalıdır. Din zaman ile değişir sözünün yeri işte burasıdır. Yoksa, kâfirlerin, müslimânlığı yıkmak, bid'atleri, küfrü yerleştirmek için, bu sözü maşa olarak kullanmaları yanlıştır. Bu zaman, bid'atler dünyâyı kapladığından, karanlık bir gece gibi görünmektedir. Sünnetler çok azalmakda, nûrları da, bir karanlık gecede, tektük uçan ateş böcekleri gibi parlamaktadır. Bid'at işlemesi çoğaldıkça, gecenin karanlığı artmakda, sünnetin nûru azalmaktadır. Sünnetin işlenmesi ise, karanlığı azaltmakda, bu nûru çoğaltmaktadır. İstiyen, bid'at karanlığını çoğaltsın, şeytân fırkasını kuvvetlendirsin! İstiyen de sünnetin nûrunu arttırsın. Allahü teâlânın askerini kuvvetlendirsin! Şunu iyi biliniz ki, şeytân fırkasının sonu felâketdir, ziyândır. Allahü teâlânın fırkasında olan, se'âdet-i ebediyyeye erecektir.

[Tekrâr edelim ki, **(Bid'at)** demek, Peygamberimizin «sallallahü aleyhi ve sellem» ve onun dört halifesinin «rıdvânullahi aleyhim ecma'in» zamanlarında bulunmayıp da, dinde, sonradan meydana çıkarılan, uydurulan inanışlara, sözlere, işlere, şekillere ve âdetlere denir. Bunların hepsini din diye, ibâdet diye uydurmak veyâ dînin ehemmiyyet verdiği şeyleri dinden ayırır, din buna karışmaz demek bid'atdır. Bid'atların ba'zıları küfrdür. Ba'zıları da büyük günâhdır. Kur'ân-ı kerîmi ve ezânı hoparlörle okumak, radyoda okumak, böyle bid'atdır.

Zemanımızın tesavvuf adamları da, insâfa gelerek ve müslimânlığın zaıflığını, uydurma şeylerin dîn ve ibâdet hâlini aldığını düşünerek, kendi pîrlerinin sünnete uymıyan sözlerini ve hareketlerini yapmamalıdır. Dinde bulunmıyan şeyleri, kendi pîrleri yaptı diye, kendilerine din ve ibâdet etmemelidir. Sünnete yapışmak, insanı elbette kurtarır ve iyiliklere, se'âdetlere kavuşturur. Sünnetden başka şeyleri taklîd etmek, insanı tehlikelere, felâketlere götürür. Bizim vazîfemiz doğruyu bildirmektir. Herkes istediğini yapar, yaptıklarının karşılığını da bulur. [Âkil bâliğ olan her erkek, kendi işinden, kendisi mes'ûldür].

Bizi yetiştiren büyüklerimize, Allahü teâlâ çok iyi mükâfât ihsân eylesin ki, bizim gibi câhilleri, bid'atlerden korudular. Kendilerine uyararak karanlık tehlikelere, uçurumlara sürüklemediler. Sünnetden başka bir yol göstermediler. Şerî'lerin sâhibine «aleyhi ve alâ âlihissalâtü vesselâm» uymaktan ve harâmlarla beraber şübhellerden bile kaçmaktan başka yol göstermediler. Bunun için, bu büyüklerin kazançları pek fazladır. Kavuşdukları dereceler, çok yüksektir. Bunlar, tegannî ve raksa dönüp de bakmamış, vecd, tevâcüde [ve kendinden geçmeğe] ehemmiyet vermemişlerdir. Başkalarının kalpleri ile buldukları, gördükleri, büyüklük dedikleri hâller, maksaddan uzak, matlûbdan başka bilmişler, onların kâpıldıkları hayâleri, def' ve tard etmişlerdir. Bunların işleri, görmekle, bulmakla, bilinmekle anlaşılacak şeylerden değildir. İlmî, hayâlin, tecellilerin ve zuhûrların, keşiflerin ve görüşlerin üstündedir. Başkaları, birşey bulmak, birşeye kavuşmak için uğraşır. Bu büyükler ise, Allahü teâlâdan başka, hiçbirşeyi istemiyor, hepsini kovuyor. Başkalarının Kelime-i tevhidi tekrâr tekrâr söylemesi, Allahü teâlâyâ yaklaşmak içindir. Kelime-i tevhidi söylemekle, Allahü teâlânın âciz bir mahlûku olan ve Onunla başka hiçbir münâsebeti bulunmayan bütün bu kâinatda, Hak teâlâyı bulmağa, görmeğe uğraşıyorlar. Bu büyükler ise; (Lâ ilâhe illâlah) kelimesini, herşeyi yok bilmek, bütün görüşleri, buluşları, bilişleri ve hayâllerini, (Lâ) derken, red etmek, yok bilmek için tekrâr eder ve varlıkta birşey duyarlarsa, hepsini nefy eder ve hâtırlarına hiçbirşey getirmezler. [Bu mektûbun yarısı terceme edildi. Son kısmı terceme edilmedi].

**Her şeyin zuhûruna menba'sın yâ Resûlallah!
(Küntü kenzen) sırrının mahzeni yâ Resûlallah!**

**Vücûdün her mahlûkdan, nasıl ki üstün oldıysa,
dahî ilmin ilerde, hepsinden yâ Resûlallah!**

**Mübârek ağzın, sırların haznesidir elbette,
hakîkî ilmlere sen, mahremsin yâ Resûlallah!**

**Herkim geldi cihâna ve herkim ki gelecektir,
hepsinin üstünde sen, serdârsın yâ Resûlallah!**

**Cihân bağında insan, ağacdır gayriler yaprak,
nebiler meyvedir, özü sen yâ Resûlallah!**

**Şefâ'atın olmasa, hâlimiz harâb günâhdan,
her derdimize dermân, hep sensin yâ Resûlallah!**

**Zuhûrun, mâyeyi sun'î Hudâdır yâ Resûlallah,
vücûdün, ibreyi vahdetnümâdır yâ Resûlallah.**

**Nûr-i cemâlin, şems-i hidâyetdir, yâ Resûlallah,
ayağın tozu, göze cilâdır ya Resûlallah.**

**Eğer sen şefâ'at etmezsen, bu günâhı çok kula,
kıyâmet gününde hâlim, fenâdır yâ Resûlallah!**

2 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 41. ci MEKTÛB

Bu mektûb bir sâlihâ hânıma yazılmış olup, kadınlara lâzım olan nasihatleri bildirmektedir:

Kadınların, Resûlullah'a «sallallahü aleyhi ve sellem» söz verdiklerini bildiren Mümtehine sûresindeki âyet-i kerime, Mekke şehrinin alındığı gün inmiştir. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» erkeklerle sözleşdikden sonra, kadınlarla sözleşmeğe başladı. Kadınlarla yalnız söz ile olup, mubârek ell, kadınların ellerine dokunmadı. Kötü huylar, kadınlarda, erkeklerden dahâ çok olduğundan, kadınlarla sözleşirken, erkeklerden dahâ fazla şart, araya kondu. Allahü teâlânın emrlerini yapmış olmak için, bunlardan kaçınmak lâzım geldiği bildirildi.

Birinci şart: Allahü teâlâdan başka, hiçbirşeye ibâdet etmemekdir. Bir kimse, başkaları görmek için ibâdet eder veyâ Allahü teâlâ için eder ammâ, başkasının görmesi de hoşuna giderse veyâ ibâdetinde başkasından bir karşılık, meselâ, bir (Âferin!) sözü beklerse, o kimse, şirkden kurtulmuş olmaz ve hâlis muvahhid olmaz. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki: **(Küçük şirkden korununuz!)**. (Küçük şirk nedir?) diye soruldukda, **(Riyâ)** buyurdu. Ya'nî başkasına göstermek için ibâdet etmektir.

Kâfirlerin bayramlarında, onların yaptıklarını yapmak, hep şirkdir. Hem müslimânlığı, hem de kâfirlik ibâdetlerini yapan, **(Müşrik)** dir. Kâfirliği beğenen de müşrikdir. Müslimân olmak için, kâfirlikden kaçınmak lâzımdır. Mü'min olmak için, şirkden sıyrılmak şarttır.

Hastalıktan kurtulmak için, putlardan, heykellerden, papaslardan imdâd beklemek şirkdir ki, bu hâl müslimânlar arasında yayılmışdır. İhtiyâclarını putlardan, heykellerden istemek, kâfirlikdir. Allahü teâlâ, Nisâ sûresi, ellidokuzuncu [59] âyetinde buyuruyor ki: **(Onlara, kâfirlere inanmayınız dediğim hâlde, onlar kâfirlerin sözleri ile hareket ediyorlar. Şeytân onları aldatıyor)**. Kadınların çoğu, bilmiyerek, bu belâya düşüyor. Ne oldukları bilinmiyen bir takım isimlerden meded bekleyip, bunlarla, belâdan kurtulmak istiyorlar. Kâfirlerin âdetlerini, kâfirlik alâmetlerini yapıyorlar. Bilhâssa, çiçek hastalığı zamanında, bu belâ, iyilerinde de, fenâlarında da görülüyor. Bu şirkden kurtulabilen ve kâfirlik alâmetlerinden birini yapmayan kadın, çok azdır. Hindûların bayram günlerine [ve ateşe tapınanların Nevruz günlerine ve hıristiyânların Noel gecelerine ve diğer paskalyalarına] hurmet etmek ve o zamanlarda, onların âdetlerini, onlar gibi yapmak, şirk olur. Küfre sebep olur. Kâfirlerin bayramlarında, müslimânların câhilleri ve hele kadınlar, kâfirlerin yaptıklarını yapıyor ve bu günleri, müslimân bayramı zan ediyor ve kâfirler gibi, birbirlerine hediyeye gönderiyorlar. Eşyâlarını, sofralarını kâfirlerin yaptığı gibi, süsüyorlar. O geceleri, başka gecelerden ayırd ediyorlar. Bunlar hep şirkdir, kâfirlikdir. Allahü teâlâ, sûre-i Yûsüfde, buyuruyor ki, **(Biz, Allahü teâlânın varlığına, birliğine, herşeyi yaratan O olduğuna inandık, müslimân olduk diyenlerin çoğu, başkalarına ibâdet ve itâ'at ederek ve dahâ birçok hareketleri ve sözleri ile, müşrik oluyorlar)**. [Üçüncü kısımda, 58. ci maddenin baş tarafına bakınız!].

Şeyhler için, türbeler için kurban adıyorlar. Götürüp mezâr başında kesiyorlar. Fıkh kitâbları, bunu da şirk saymaktadır. Ba'zı kimseler, dahâ ileri giderek, böyle kurbanları, cin kurbanı oluyor diyorlar. Dînimiz bunu red ediyor ve şirk sayıyor. Adak yapmak, çok şekilde olur. Hayvân kesmeği adamağa ve bunu kesip cin kurbanlarından oldu demeğe ve cinlere tapanlara benzemeğe ne lüzum var? [Birinci kısımda seksendördüncü maddeye ve **(Hayât-ül-hayvân)** kitâbına bakınız!].

Şeyhler için tuttukları orucular da böyledir. Bir takım isimler uydurup, o isimlere niyyet ediyor, iftâr zamanı her oruc için, husûsî yemekler şart ediyor ve gün de ta'yîn ediyorlar. İşleri, bu orucular sâyesinde oluyor sanıyorlar. Bu da, ibâdetde şirkdir. İşleri hâsıl olmak için, başkasına ibâdet etmektir. Bunun çirkinliğini iyi anlamak lâzımdır. Hâlbuki hadîs-i kudsîde buyuruldu ki, **(Oruc benim için tu-**

tudur. Onun karşılığını ben veririm). Ya'nî oruc, yalnız benim için tutulur. Bana, orucda başkası şerik olamaz. Hiçbir ibâdetde, Allahü teâlâyâ birşeyi ortak etmek câiz değil ise de, yalnız orucu buyurması, bunda şirk yapmamağa çok dikkat olunması içindir. Ba'zı kadınlar, hile yaparak, bu orucuları, Allah için tutuyoruz ve sevâbını şeyhlerimize hediyeye ediyoruz diyor. Bu sözleri doğru ise, oruc için, niçin gün ta'yin ediyorlar ve mu'ayyen iftârlık yiyor ve iftâr zamanında cirkin şeyler yapıyorlar? Çokları iftârda harâm işliyor. Bu şartları yapabilmek için, dilencilik bile yapıyor ve işlerinin bu harâmlar sâyesinde hâsil olduğuna inanıyor. Bunlar, hep yoldan çıkmaktır. Şeytânın aldatmasıdır.

[(**Redd-ül muhtâr**) da (**Zebâyih**) anlatırken, sonuna yakın diyor ki, (Devlet adamları ve makâm sâhibleri gelince, hayvan kesmek harâmdir. Çünkü, Allahdan başkası için hayvan kesmek şirk olur. Keserken Allahü teâlânın ismini söylese de, harâmdir. Eğer gelene yidirmek için keserse harâm olmaz. Çünkü, müsâfire ziyâfet vermek, İbrâhim aleyhisselâmın sünnetidir. Müsâfire ikrâm etmek sevâbdır. (İnsana ikrâm için kesmek, Allahdan başkası için kesmek olur. Bu ise halâl değildir) demenin doğru olmadığı (**Bizâziyye**) fetvâsında yazılıdır. Böyle söylemek, Kur'ân-ı kerîme, hadis-i şerîflere ve akla uygun değildir. Kassâb da, para kazanmak için kesiyor. Hâlbuki, kassâbdaki etlere harâm diyen hiç olmamıştır. Para kazanmak niyeti ile kesilen hayvan necs olsaydı, hiçbir kassâb hayvan kesmezdi. Öyle söyleyen câhilin kassâbdan et almaması, düğün için, akika için kesilen hayvan etinden yimemesi lâzım olur.

Bir kimse gelince kesilen hayvan etinden, ona da ikrâm edilirse, ya'nî yidirilirse, hayvanı Allah için kesmiş, fâidesi müsâfire olmuş olur. Kassâbın kesdiği de Allah içindir. Fâidesi, kazancı kassâbadır. Eğer etinden müsâfire yidirilmez, hepsi başkalarına verilirse, Allahdan başkası için kesilmiş olur, harâm olur. Görülüyor ki, bir hayvanın insana ta'zîm için, Allahdan başkası için kesilmesi veyâ Allah rızâsı için kesilmesi, etinin kesilene yidirilip yidirilmemesi ile ayırd edilmektedir. Bundan anlaşılıyor ki, temel atılırken, hastalık gelince, hasta iyi olunca hayvan kesmek halâl olmakdadır. Çünkü, etleri fakîrlere yidirmektedir. Hamevî de böyle demektedir. Dileği olursa Allah için hayvan kesmeği adak yapmanın da böyle olduğu (**Bahr-ür-râik**) da yazılıdır. Fekat etlerinin yalnız fakîrlere verilmesi lâzımdır. Müsâfir gelince kesilen hayvan etinden o müsâfire yidirip yidirmemek mühimdir. Etlerin hepsini ona veyâ başkasına verip vermemek mühim değildir. Onun yidiği hayvanın etinden başkalarına da verilir. Kesen de alır. Bunun ehemmiyeti yoktur. Ona yidirmek ve yidirmemek için, keserken yapılan niyete bakılır. Keserken onu ta'zîm etmek niyet edilmezse, ona bu etden yidirmeyip, başka şeyler yidirilmesi, harâm olmasına sebep olmaz. Çünkü, keserken ona yidirilmesi niyet edilmiştir. Bundan anlaşılıyor ki, hükümet adamı gelince, hayvanı keserken ona ta'zîm etmeği niyet ederse, etinden ona yidirse de, halâl olmaz. Keserken ona ikrâm etmeği, yidirmeği niyet ederse, etinden hiç yidirmeyip, başka şeyler yidirse de, halâl olur.

Kesmek harâm olunca, küfr de olur mu, olmaz mı? İkisini de söyleyenler olduğu (**Bizâziyye**) de yazılıdır. Niyet gizli olduğu için, müslimâna kötü gözle bakmamak ve ihtilâflı konularda küfr damgası basmamak lâzımdır. Bir müslimânın bir kimseye yaklaşması, gözüne girmesi için ona ibâdet edeceği düşünülemez. Hayvan kesmesi, onu sevdiğini göstermek içindir. Sevdiğini anlatarak, ona yaklaşmak, dünyâlığa kavuşmak istemektedir. Allah için kesmeğe, insanı ta'zîm etmek karışınca harâm olursa da, küfr denilemez. Harâm ile küfr birbirinden çok uzaktır].

Kadınlardan söz alınan ikinci şart: Hırsızlık etmemektir. Hırsızlık, büyük günâhlardan biridir. Çok kadınlar, bu günâha yakalanmıştır. Hırsızlığın inceliklerinden kurtulabilen kadın pek azdır. Bunun için, hırsızlıktan kaçınmak, ikinci şart

oldu. Kocalarının malını, kocalarının izni olmadan harc eden kadınlar hırsız oluyor. Bununla, büyük günâha girmiş oluyor. Bu hâl, hemen bütün kadınlarda vâgibidir. Hepsinde bu hiyânet hâsıl olmaktadır. Ancak, Allahü teâlânın koruduğu az kimse bundan kurtulmaktadır. Keşki, bunun hırsızlık olduğunu, günâh olduğunu bilselerdi. Bunu, halâl bilenleri çoktur. Halâl bilenlerin kâfir olmaları korkusu çoktur. Allahü teâlâ, kadınları şirkden men' etdikden sonra, ikinci olarak hırsızlıktan men' buyurdu. Çünkü, bunu halâl sanarak, çoğu kâfir olur. Bundan dolayı, bu günâh, kadınlar için, başka günâhlardan dahâ büyük oldu. Böyle kadınlar, kocalarının mallarını her zaman alarak hiyânete alışdıklarından, böylece başkasının malını kullanmanın çirkinliği kalblerinden kalkar. Başkalarının mallarını da, habersiz kullanmak kendilerine hafif gelir. Çekinmeden başkalarının mallarına hiyânet ve hırsızlık eder. İyi düşünülürse, böyle olacağı açıkca anlaşılır. O hâlde, kadınları hırsızlıktan men' etmek, dîn-i islâmda çok ehemmiyetlidir. Şirkden sonra, onlar için ikinci çirkin şey bu oldu. [Bir mü'min, kendine sadık ve emîn olan zevcesini bu büyük günâhdan kurtarmak için, malını istediği şekilde sarf etmesine önceden izin vermelidir].

İlâve: Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» birgün Eshâb-ı kirâmına sorarak: **(Hırsızların büyüğü kimdir bilir misiniz?)** buyurdu. Bilmiyoruz. Siz buyurun! dediklerinde: **(Hırsızların büyüğü, nemâzından çalandır ki, nemâzın erkânını temâm yapmaz!)** buyurdu. Bu hırsızlıktan da sakınmalıdır ve büyük hırsız olmaktan kurtulmalıdır. Kalbe hiçbirşey getirmiyerek, niyyet etmelidir. Niyyet doğru olmazsa ibâdet kabûl olmaz. Kirâeti doğru okumalıdır. Rükü'ü, secdeleri, kavmeyi ve celseyi, itminân ile yapmalıdır. Ya'nî, rükü'den kalkınca tâm dikilip, bir tesbîh mikdârı durmalı ve iki secde arasında doğru oturup yine bir tesbîh mikdârı öyle durmalıdır. Böylece, kavmede ve celsede, itminân [ya'nî tumânînet] hâsıl olur. Böyle yapmayanlar, hırsızlardan olur ve çok azâblara yakalanır.

[İbni Âbidîn, (Lukata) bahsînin sonunda buyuruyor ki, İbni Hacer ve Nevevî ve başkaları bildiriyor ki, gayb olan birşeyi bulmak için (Yâ câmi'annâsi li-yevmîn lâ raybe fihi innallahe lâ yuhlif-ül mi'âd icma' beynî ve beyne...) düâsını okumalıdır. Noktaların yerinde, gayb olan şeyin ismini söylemelidir. (Fetâvâ-i kâr-ül-hidâye) de diyor ki (Murâdı olan kimse, yatacağı zaman abdest almalı. Temiz bir örtü üzerinde oturup, üç def'a salevât okumalı. Sonra, herbirine Besmele çekerek on Fâtiha ve sonra onbir İhlâs okumalı. Sonra, üç salevât okumalı. Sonra sağ yanı üzere, yüzü kıbleye karşı olarak ve sağ elini sağ yanağı altına koyarak yatıp uyumalıdır. Niyyet ettiği şeyin nasıl olacağını, bi-İznillah rü'yâda görür)].

Kadınlardan istenilen üçüncü şart: Zinâ etmemektir. Bu şartı, yalnız kadınlardan istemek, bu günâhın hâsıl olması, çok def'a onların râzı olmalarına bağlı olduğu içindir ve kendilerini gösterdikleri [erkeklerin kollarına atıldıkları] içindir. O hâlde, bu günâhın ilk sebebi onlardır. Bu işde, onların rızaları mu'teberdir. Bunun için, bu amelden, kadınların dahâ kuvvetli men' edilmeleri icâb etdi. Bundan dolayı, Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde, bu günâhda kadını erkekden evvel söyledi ve **(Kadına ve erkeğe yüz sopa vurunuz!)** buyurdu. Bu günâh, insana, dünyâda ve âhiretde zarar verir ve bütün dinlerde yasak ve çirkin olmuştur. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki: **(Zinânın dünyâda üç fenâlığı vardır: Biri, güzelliği ve parlaklığı giderir. İkincisi, fakirliğe sebep olur. Üçüncüsü, ömrün kısalmasına sebep olur. Âhiretdeki üç zararına gelince, Allahü teâlânın gadabına sebep olur. İkincisi, süâlin, hesâbın fenâ geçmesine sebep olur. Üçüncüsü, Cehennem âteşinde azâb çekmeğe sebep olur).** Bir hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, **(Yabancı kadınlara bakmak, gözlerin zinâsıdır. Onları tutmak, ellerin zinâsıdır. Onlara gitmek, ayakların zinâsıdır).** Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde, Nûr sûresinde buyuruyor ki: **(Mü'minlere söyle, yabancı kadınlara bakmasınlar**

ve zinâ etmesinler! Ve mü'min kadınlara söyle! Onlar da, yabancı erkeklere bakmasınlar ve zinâ etmesinler!). Kalb, göze tâbi'dir. Gözler harâmdan sakınmazsa, kalbi korumak güc olur. Kalb, harâma dalarsa, zinâdan sakınmak güc olur. O hâlde, imânı olanların, Allahü teâlâdan korkanların, harâma bakmaması lâzımdır. Ancak bu sûretle, kendini korumak dünyâ ve âhiretde zarardan kurtulmak mümkün olur. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerimde kadınların, kızların, yabancı erkeklerle yumuşak sesle, nezâketle konuşmalarını, böylece kötü adamların kalbleri-ne fenâlık getirmelerini men' buyurmakta, buna sebep olmayacak şekilde söylemelerini istemektedir. Kadınların, yabancı erkeklere süslenmelerini yasak etmektedir. Bileyziklerinin sesini duyurmamak için, yavaş, sessiz yürümelerini emretmektedir. Ya'nî fıska, günâha sebep olan herşey de günâhdır. O hâlde günâha, harâma sebep olan şeylerden kaçmak lâzımdır. Ancak bu sûretle harâmdan kurtulmak mümkün olur.

(Safizm), ya'nî kadınların, yabancı kadınlara şehvet ile bakması ve dokunması, yabancı erkeklerin bakması ve dokunması gibi harâmdır. Allahü teâlâdan korkan kadınların, kocasından başkasına, erkek ve kadın, kim olursa olsun, yabancıya süslenmeleri câiz değildir. Erkeklerin Homoseksüel olması, ya'nî oğlanlara şehvet ile bakmaları ve dokunmaları harâm olduğu gibi, kadının da Homoseksüel olması, ya'nî kadına şehvetle dokunması ve bakması harâmdır. Dünyâda ve âhiretde felâketlerden kurtulmak için, bu incelikleri iyi gözetmek lâzımdır. Erkekle kadın, başka cinsden oldukları için, bir araya gelmeleri gücdür. Kadının kadına yaklaşması böyle olmayıp kolaydır. Bunun için kadının kadına bakmasını ve dokunmasını, erkeğin kadına ve kadının erkeğe bakmasından dahâ şiddetle men' etmelidir.

[(Pedèrâstie)] nin ya'nî gulâmpâreliğin Romalılarda ve eski Yunanlılarda yaygın olduğu, doktor Fahreddin Kerimin 1343 [m. 1925] târihli **(Gayr-ı tabi'i aşklar)** kitâbında uzun yazılıdır].

Kadınlardan istenilen dördüncü şart: Çocuğunu öldürmemektir. O zaman, kadınlar, fakirlikten korkarak, kızlarını öldürürlerdi. Bu çirkin hareket, haksız yere câna kıymak olduğu gibi, evlâd hakkını da tanımamaktır ve her ikisi de büyük günâhdır. [Çocuk aldirmek da böyledir. İbni Âbidin, beşinci cild, ikiyüzyetmişaltıncı [276] sahîfede diyor ki, (Özrsüz, çocuk düşürmek, herhâlinde harâmdır. Ananın veyâ süt emen diğer çocuğun ölümüne sebep olan bir özr varsa, uzvları teşekkül etmeden düşürmek câiz olur. Bunun için, birkaç gün içinde te'sirini gösteren, zararsız ilâclar, eczâhânelerde, reçete ile satılmakta, cild altına veyâ adaleye şiringa yapılmaktadır. Uzvar yüzüymü gün sonra teşekkül eder denildi). Cânlı çocuğu almak da, aldirmek da harâmdır. Çocuk olmaması için, önceden tedbîr almak, meselâ preservatif kullanmak câizdir. Fakirlikden dolayı iyi bakamamak, besliyememek korkusu, çocuk düşürmek için özr olmaz. Din düşmanlarının yasaklamasından dolayı, din bilgisi verememek, islâm terbiyesi ile yetişdirememek korkusu özr olur].

Kadınlardan istenilen beşinci şart: Bühtân ve İftirâ etmemektir. Bu günâh, kadınlarda çok olduğundan onlara şart edildi. İftirâ büyük günâhdır ve çok fenâdır. Bunda yalan söylemek de vardır ki, yalan, her dinde harâmdır. İftirâda bir mü'mini incitmek de vardır ki, bu da, başkaca harâmdır. Bunlardan başka, iftirâ etmek, yeryüzünde fesâd çıkarmağa, ortalığı karışdırmağa sebep olur ki, bu da harâmdır.

Altıncı şart: Peygamber «sallallahü aleyhi ve sellem» efendimizin her emrine itâ'at etmektir. Bu şart, bütün farzları, sünnetleri yapmak ve bütün yasaklardan kaçınmak demektir ve İslâmın beş şartını bildirmektedir.

İslâmın beş şartından biri, nemâzıdır. Beş vakt nemâzı üşenmeden, seve seve kılmalıdır. Malın zekâtını, emr edilen yerine, hevesle vermelidir. Ramezân-ı şerif

orucu, bir senelik günâhların afvına sebebedir. Oruc tutmaktan zevk alınmalıdır. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki: **(Hac edenin geçmiş günâhları afv olur)**. Kâ'be-i mu'azzamaya gidip hac etmeği büyük kazanç bilmelidir. Vera' ve takvâyı elden bırakmamalıdır. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki: **(Dinlin direği vera'dır)**.

İçki içmemelidir. Serhoş yapan herşey, şerâb gibi harâmdır. Mûsikiden de kaçınmalıdır ki, lehv ve la'bdır ya'nî nefsin istediği fâidesiz işdir ve harâmdır. Bir hadis-i şerîfde, **(Mûsikî, zinâyaya yol açar)** buyuruldu. Müslimânları gîbet etmek ya'nî kötölemek niyyeti ile çekiştirmek, iki müslimân arasında söz taşımak, mûsikiden dahâ büyük harâmdır. [Zimmîyi gîbet etmenin de harâm olduğu **(Behcet-ül-fetâvâ)** da yazılıdır]. Bunlardan kaçınmak lâzımdır. Müslimânla alay etmek, kalbini kırmak da harâm olup, sakınmak lâzımdır.

Uğursuzluğa inanmamalı, te'sîr eder sanmamalıdır. Bir hastalığın, sağlam adama elbette geçeceğini kabûl etmemelidir. Allahü teâlâ dilerse geçer, dilemezse geçmez. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki: **(Müslimânlıkta, uğursuzluk ve hastalığın sağlam kimseye muhakkak geçmesi yoktur)**. [Bununla berâber, tehlikeli şeylerden, şüpheli yerlerden kaçınmak vâcibdir. Hastalığa yakalanmamak için tedbîr alınmalıdır]. Kâhinlere, falcılara inanmamalıdır. Bilinmiyen şeyleri bunlara sormamalıdır. Bunları gaybleri bilir sanmamalıdır. [**(Şerh-akâid)** kitâbının başında diyor ki, (İnsanın birşeyi bilmesi, his organı ile, güvenilir haber ile veyâ akl ile olur. His organları beşdir. Güvenilir haber ikidir: Tevâtür ve peygamber haberleri. Tevâtür, her asrın güvenilen insanların hepsinin söylemesidir. Akl ile bilmek de ikidir: Düşünmeden hemen bilinirse, **(Bedîhi)** denir. Düşünmekle bilinirse **(İstidlâli)** denir. Herşeyin, kendi parçasından büyük olduğu bedihîdir. Hesâbla edinilen bilgiler istidlâlidir. His organları ve akl ile birlikde hâsıl olan bilgiler, **(Tecrübî)** dir. Bundan anlaşılıyor ki, islâm dininin, hesâbın ve tecribenin bildirmediği şeylere **(Gayb)** denir. Gaybi Allahdan başkası bilmez]. Gaybi bilirim diyenlere inanmamalıdır.

(Sihir), ya'nî büyü yapmamalıdır ve sihr yaptırmamalıdır, harâmdır ve küfre en yakın olan, en fenâ harâmdır. Sihre âid ufak birşey yapmamağa çok dikkat etmelidir. Hadis-i şerîfde buyuruldu ki, **(Müslimân sihr yapamaz. Allah saklasın, imânı gitdikden sonra, sihri te'sîr eder)**. Sanki sihr ile imân, birbirinin aksi gibidir ve sihr yapınca, imânı gider.

[İmâm-ı Nevevî «rahmetullahi aleyh» dedi ki: (Sihir yaparken küfre sebep olan kelime veyâ iş olursa, küfrdür. Böyle kelime veyâ iş bulunmazsa, büyük günâhdır). Sihir insanları hasta yapar. Sevgi veyâ muhabbetsizlik yapar. Ya'nî cese ve rûha te'sîr eder. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» efendimize de sihr yaptılar, hasta oldu. Kırk gün sonra, **(Kul-e'ûzü)** leri okuyup iyi oldu. Sihir, kadınlara ve çocuklara dahâ çok te'sîr eder. Sihirin te'sîri kat'î değildir. İlâcın te'sîri gibi olup, Allahü teâlâ, isterse, te'sîrini yaratır. İstemezse, hiç te'sîr etdirmez. Şu hâlde, bir sâhir, sihr ile istediğini elbette yapar, sihr muhakkak te'sîr eder diyen ve inanan kâfir olur. Sihir, Allahü teâlâ takdir etmiş ise te'sîr edebilir, demelidir. Kendisine sihr ya'nî büyü yapılmış olan kimse, **(Mevâhib-i ledüniyye)** ikinci cildi, yüzseksenyedinci [187] sahîfedeki âyet-i kerîmeleri ve düâyı yazıp, üzerinde taşırsa şifâ bulur. Bir mikdâr suya **(Âyet-el-kürsî)** ve **(İhlâs)** ve **(Mu'avvizeteyn)** okumalı. Büyülenmiş kimse bundan üç yudum içmeli, kalan ile gusl abdesti alınmalıdır. Şifâ bulur.

Mevlânâ Muhammed Osmân sâhib, **(Fevâid-i Osmâniyye)** kitâbının yüzüçüncü sahîfesi sonunda buyuruyor ki, (Sihir ve cadı ya'nî büyü âfetlerinden kurtulmak için, üç kerre Salevât-i şerîfe okumalı, sonra yedi Fâtiha, yedi Âyet-el-kürsî, yedi Kâfirûn sûresi, yedi İhlâs-ı şerîf, yedi Felak ve yedi Nâs sûreleri okuyup kendi üzerine veyâ hasta üzerine üflemelidir. Bunları tekrâr okuyup, büyülen-

miş olanın odasına, yatağına, evin her yerine, bağçasına üflemelidir. İnşâallahü teâlâ, büyüden halâs olur. [Buna karşılık ücret almamalıdır]. Bütün hastalıklar için de iyidir. Tarlaya bereket gelmesi için, mahsûlün uşrunu vermeli sonra Eshâb-ı Kehfin isimleri dört kâğıda yazılıp, ayrı ayrı sarılıp, tarlanın ayak basmayan dört köşesine defn edilmelidir. Sabâh ve yatsı nemâzlarından sonra (Silsile-i aliyye) yi ve sonra Fâtiha-i şerîfeyi okuyarak rûhlarına gönderip, onları vesîle ederek yapılan düânın kabûl olduğu çok tecrübe edilmiştir. Yüzkırksekizinci sahîfesinde diyor ki, (Eshâb-ı Kehfin isimleri yazılı kâğıdı evinde, üstünde bulundurmak da, korur. Bereket verir).

Nazar değmesi hakdır. Ya'ni, göz değmesi doğrudur. Ba'zı kimseler, birşeye bakıp, beğendiği zaman, gözlerinden çıkan şuâ' zararlı olup cânlı ve cânsız, herşeyin bozulmasına sebep oluyor. Bunun misâlleri çokdur. Fen, belki birgün, bu şuâ'ları ve te'sirlerini anlayabilecekdir. Nazarı değen kimse, hattâ herkes, beğendiği birşeyi görünce (Mâşâallah) demeli, ondan sonra o şeyi söylemelidir. Önce Mâşâallah deyince, nazar değmez. Nazar değen veyâ korkan çocuk için, çöp yakıp etrafında döndürerek tütsülemek veyâ ergimiş mumu başı üzerinde suya dökmek [ve kurşun dökmek] câiz olduğu, (Fetâvâ-yı Hindiyye) de yazılıdır. (Mevâhib) de ve (Medâric) de, 197 [m. 813] de vefât etmiş olan Mâlikî âlimlerinden Abdüllah bin Vehab Kureyşî diyor ki, (İmâm-ı Mâlike göre, demirle, tuzla, iplik düğümlenmekle ve mühr-i Süleymânla Rukye yapmak mekrûhdur).

(Rukye), okuyup üfleme veyâ üzerinde taşımak demektir. Âyet-i kerîme ile ve Resûlullahdan gelen düâlar ile Rukye yapmağa (Ta'viz) denir. Ta'viz câizdir ve inanan, güvenen kimseye fâide verir. Ta'viz yazılı muskayı [muşamba, naylon gibi su geçirmez şeylere] sarılı olarak cünübün taşınması ve halâya girilmesinin câiz olduğu (Halebî) de yazılıdır. Halâya girmeden, dışarda bırakmak mümkün ise, iyi olur. Ma'nâsı bilinmiyen veyâ küfre sebep olan rukyeyi okumağa (Efsûn) denir. Bunu veyâ nazarlık denilen şeyleri kendi üzerinde taşımağa (Temime) denir. Muhabbet hâsıl etmek için yapılan rukyelere (Tivele) denir. İbni Âbidîn beşinci cild, ikiyüzotuzikinci [232] ve ikiyüzyetmişbeşinci [275] sahîfelerinde ve (Mevâhib) de ve (Medâric) de yazılı hadis-i şerîfde (Temime ve Tivele şirkdir) buyuruldu. İbni Âbidîn, burada, nazar değmemek için tarlaya kemik, hayvân kafası koymak câiz olduğunu bildirmektedir. Bakan kimse, önce bunu görüp tarlayı sonra görür. Mâvi boncuk ve başka şeyleri bu niyetle taşımanın (Temime) olmıyacağı, câiz olacağı buradan anlaşılmalıdır. Nazar değen kimseye şifâ için (Âyet-el-kürsî), (Fâtiha), (Mu'avvizeteyn) ve (Nûn sûresi) nin sonunu okumak muhakkak iyi geldiği, fârisî (Medâric-ün-Nübüvve) kitâbında ve (Mevâhib-i ledünniyye) ikinci cild, yüzyetmişdokuzuncu [179] sahîfesinde yazılıdır. Bu iki kitâbdaki (Teshîl-ül-menâfi') kitâbının ikiyüzüncü [200] sahîfesinde yazılı olan düâları okumak da fâidelidir. Düâların en kıymetlisi ve fâidelisi (Fâtiha) sûresidir. (Tefsir-i Mazharî) son sahîfesinde diyor ki, (İbni Mâcede yazılı, hazret-i Alînin bildirdiği hadis-i şerîfde, ilâçların en iyisi Kur'ân-ı kerîmdir buyuruldu. Hastaya okunursa, hastalığı hafifler). Eceli gelmemiş ise, iyi olur. Eceli gelmiş ise, rûhunu teslim etmesi kolay olur. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» gam, gussa, sıkıntıyı gidermek için, (Lâ ilâhe illallahül'azîm-ül-halîm lâ ilâhe illallahü Rabbül-Arş-il'azîm lâ ilâhe illallahü Rabbüs-semâvâti ve Rabbül-Erdi Rabbül'Arş-il-kerîm) okurdu. (Bismillâhirrahmânirrahîm ve lâ-havle ve lâ-kuvvete illâ billâhil'aliyyil'azîm) okumak, sinir hastalığına ve bütün hastalıklara iyi geldiğini Enes bin Mâlik haber vermiştir. Harâm işliyenin ve kalbi gâfil olanın düâsı kabûl olmaz. Ehl-i sünnet i'tikâdında olmıyanın okuması fâide vermez. (Fetâvâ-i fıkhiyye) nin otuzyedinci [37] sahîfesinde diyor ki, (Kâfirlere gönderilen mektûbda Kur'ân-ı kerîmden bir iki âyet yazmak câizdir. Fazla yazılmaz. Bir iki âyet de, onlara va'z için veyâ huccet, vesîka olarak câiz olur. Kâfir, muskanın fâidesine inansa bile,

ona âyet-i kerîme ile ve mubârek isimler ile muska yazmak câiz olmaz. Harâm olur. Harfleri ayrı ayrı yazmakla da câiz değildir. İster müslimân yazsın, ister kâfir yazmış olsun, bir muskayı kullanmak için, içinde küfr veyâ harâm olan yazının bulunmadığını bilmek lâzımdır. (Mevâhib-i ledünniyye) de diyor ki, (Üç şart bulununca, Rukye câiz olur: Âyet-i kerîme ile veyâ Allahü teâlânın isimleri ile olmaktadır. Arabî lisânı ile veyâ ma'nâsı anlaşılabilir lisân ile olmalıdır. Rukyenin, ilâc gibi olup, Allahü teâlâ dilerse te'sir edeceğine, te'sirini Allahü teâlânın verdiğiğine inanmaktır. Göz değen kimseye, Peygamber efendimizin bildirdiği şu ta'vizi okunmalıdır: (E'üzü bi-kelimâtillâhittâmmeti min şerri külli şeytânın ve hâmmetin ve min şerri külli aynın lâmmetin). Bu ta'viz her sabâh ve akşam üç def'a okunup kendi üzerine veyâ yanındakilerin üzerine üflenirse, göz değmesinden ve şeytânların ve hayvânların zararından korur). Bir kimseye okurken, E'üzü yerine (Ü'izüke) denir. İki kişiye okurken (Ü'izü-kümâ) denir. İki kimseden fazla kimseye okurken, (Ü'izü-küm) demelidir].

Hulâsa, Muhbir-i sâdık [ya'nî hep doğru söyleyici] ne bildirdi ise ve Ehl-i sünnet âlimleri, şerî'at kitâblarında ne yazdı ise, onları yapmağa canla başla çalışmalıdır. Bunların aksini şiddetli zehr bilmelidir ki, sonsuz ölüme sürüklerler. Ya'nî, ebedî ve çeşid çeşid azâblara sebep olurlar.

Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» efendimizin huzûrunda bulunan kadınlar, bunların hepsini kabûl etdi ve yalnız söz ile ahd etdiler. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» bunlara hayr düâ etdi ve afvlarını diledi. Bu düâlarının kabûl olduğu tâm umulur ve hepsinin afv olduğu ma'lûm olur. Ebû Süfyânın zevcesi ve Mu'âviyenin «radiyallahü anhümâ» annesi olan Hind «radiyallahü anhâ» bunların arasında idi ve hattâ başları idi. Kadınlar nâmına o konuşmuşdu. Bu ahdından ve bu istigfâr düâsına kavuşmasından dolayı, kazandığı çok umulur.

Müslimân kadınlardan herhangi biri de, bu şartları kabûl ederek, bunlara uyarırsa, bu sözleşmeğe dâhil sayılır ve bu düâdan fâidelenir. Allahü teâlâ, Nisâ sûresi, yüz kırkıyedinci [147] âyetinde buyuruyor ki: (İmân ederseniz ve şükr ederseniz, neden size azâb edeyim?). Ya'nî azâb etmem. Allahü teâlâyâ şükr etmek, onun şerî'atini kabûl etmek demektir ve şerî'atin ahkâmını yapmak demektir. [Bunu, onyedinci [17] mektûb tercemesinde okuyunuz!]. Cehennemden kurtulmak için, i'tikâdda ve amelde, şerî'atin sâhibine «sallallahü aleyhi ve sellem» uymaktan başka çâre yoktur. Üstâd ve mürşid aramaktan maksad, şerî'ati öğrenmektir. Onlardan görerek, i'tikâdda ve şerî'ate uymakta kolaylık elde etmektir. Yoksa, istediğini yapıp, istediğini yiyip de, mürşidin eteğine yapışarak azâbdan kurtulmak yoktur. Böyle sanmak, tâm bir hayâle kapılmaktır. Kiyâmetde izn verilmeden kimse, kimseye şefâ'at edemeyecektir. İzn alan da, râzı olduğuna şefâ'at edecektir. Râzı etmek için şerî'ate uymak lâzımdır. Bundan sonra, insanlık icâbı kusûru bulunursa, ancak böyle kusûrlar, şefâ'atle afv olacaktır.

Süâl: Kusûrlu olan, günâhı olan kimseden râzı olurlar mı?

Cevâb: Allahü teâlâ, onu afv etmek isterse ve afv için sebep araya korsa, o kimse, görünüşde günâhı bulunsun bile, elbette râzı olunmuşlardan demektir. Allahü teâlâ hepimizi râzı olduğu kullardan eyliye! Âmin.

**İnsan beşer. Durmaz şaşar,
eyler hatâ, üçer beşer.**

**Düz ovada yürür iken,
ayağını sürter, düşer.**

3 — İSLÂMİYYETDE KESB VE TİCÂRET

Aşağıdaki yazı, (Riyâd-un-nâsîhîn) den terceme edildi:

Kesb, halâl mal kazanmak demektir. Butün ibâdetlerin kabul olması, halâl lokmaya bağlıdır. Hadis âlimi Ahmed bin Abdullâh İsfahanî, (Hilyet-ul-evliyâ) kitâbında diyor ki, (Büyüklerden çoğu buyurdu ki, ibâdetler an kiymdir. Dokuz kısmı halâl kazanmaktır. Bir kısmı da bildiğimiz bütün ibadetlerdir). O hâlde, mü'minler halâl kazanmağa çalışmalıdır. Harâmı ve şüphelilerden kaçmalıdır. Ebû Hüreyre «radiyallahü anh» buyuruyor ki, Resûlullahdan «salâllâhu aleyhi ve sellem» işitdim. Buyurdu ki, (Allahü teâlâ güzeldir. Yalnız güzel yapılan ibadetleri kabûl eder. Allahü teâlâ, Peygamberlerine emr etdiğini, mü'minlere de emr etti ve buyurdu ki, ey Peygamberlerim! Halâl yiyeiniz ve sâlih, iyi işler yapınız! Mü'minlere de emr etti ki, ey imân edenler! Sizlere verdiğim rızklardan halâl olanları yiyeiniz!). Resûl «aleyhisselâm» sözüne devâm ederek buyurdu ki, (Uzak yoldan gelmiş, saçı, sakalı dağılmış, yüzü gözü toz içinde bir kimse, ellerini göke doğru uzatıp düâ ediyor. «Yâ Rabbi!» diye yalvarıyor. Hâlbuki yidiği harâm, içtiği harâm, gıdâsı hep harâm. Bunun düâsı nasıl kabûl olur?). Ya'ni harâm yiyenin düâsı kabûl olmaz buyurdu. İşte harâmı, halâli, şüphelileri ve fâizi bilmiyen, bunları birbirinden ayıramıyan, harâmıdan kurtulamayıp, ibâdetleri boşuna gider.

En üstün kesb yolu, silâhla ve kalemle cihâddır. İkinci derecede ticâret, üçüncüsü zirâ'at, dördüncüsü san'atdır. Demek ki, kıymetli kazanç yolu, bu dördüdür.

[Cihâd hakkında, fıkıh kitâblarında uzun bilgi verilmektedir. Bilhâssa imâm-ı Muhammed Şeybânînin (Siyer-i kebîr) kitâbını, allâme, şems-ül-eimme Serahsi şerh etmiş ve bunu, Ayntablî Muhammed Münib efendi türkceye terceme etmiş ve [1241] de basılmış olup, cihâda âid ince bilgileri hâvi büyük bir kitâbdır.

Kesbin beşinci yolu, hizmetdir. Yûsûf «aleyhisselâm», Enbiyâ-i üll-emr-i vel-ebsârdan olduğu hâlde, kulların sıkıntıda olduğunu görüp, hükûmet reisi kâfir olduğu hâlde, ona giderek vazife istedi. Böylece, insanlara hizmet etti. O hâlde, kullara hizmet edeceğini bilen ve bunu kendinden başka yapacak kimsenin bulunmadığını gören, bu vazîfeye bir zâlimin geçmesini önlemek ve müslimânlara hizmet etmek için, kâfir olan âmirden bile vazife istemelidir. Münhal imâmîliği, müftülüğü, vâ'izliği, öğretmenliği, polisliği istid'â, ya'ni talep etmelidir. Bir iyilik yapamasa da, hiç olmazsa, müslimânların zararına çalışmağı önlemek de ibâdet olur. Vazîfeden isti'fâ etmek de, bunun için, câiz değildir.

Kesb, malı arttırır. Fekat, rızkı arttırmaz. Rızık, mukadderdir. İnsanlar (Müşevveş-üz-zihn) yaratıldığı için, kesb etmek emr olundu. Rızık, ma'âşa, mala, çalışmağa bağlı değildir. Böyle olmakla berâber, çalışmak lâzımdır. Çünkü, ef'âl-i ilâhiyye, sebebler altında tecellî eder. Âdet-i ilâhiyye böyledir. Fekat, ba'zan, denenilen sebep elde edilir de, fi'l hâsıl olmyabilir. Yâhud, sebebsiz de, hâsıl olabilir].

Abdüllâh bin Mes'ûd «radiyallahü anh» buyuruyor ki, alış-veriş, ya'ni ticâret ilmini bilmiyen fâiz yer. İmâm-ı Begavî, (Mesâbih) kitâbında bildiriyor ki, gasîl-ül-melâike adı ile şereflenmiş olan Hanzalanın oğlu Abdüllâh «radiyallahü anhü-mâ» dedi ki, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki: (Bile bile bir dirhem gümüş değerinde fâiz ylemek, otuz zinâdan dahâ çok günâhdır).

Mal mü'minin yardımcısıdır. Çalışınız, halâl kazanınız! Öyle bir zamanda bulunuyorsunuz ki, muhtâc olursanız, dîninizi verip alırsınız. Dîni verip de yimemek için, alın teri ile yimeldir. Hadîs-i şerîfde, (Ellinin emeği, alınının teri ile yi, dînini

satıp yime!) buyuruldu. Bir hadis-i şerîfde, (Halâle, harâma dikkat ederek çalışıp kazanan kimseyi, Allahü teâlâ çok sever). Bir hadis-i şerîfde, (Bir dirhem gümüş kıymetinde harâm olan kimseyi, yirmibeşbin sene Cehennemde bırakacaklardır) buyuruldu. (Muhit) kitâbında diyor ki, (Açlıktan ölmek üzere olan kimse, ölmüş köpek ile başkasına âid koyun eti bulsa, ikisi de harâm ise de, başkasının malını yimeyip, köpeği yimesi lâzımdır. Köpek yok ise, başkasının malını, ölmeyecek kadar yiyebilir). Bir hadis-i şerîfde buyuruldu ki, (Bir zaman gelecek ki, insanlar, yalnız malın, paranın gelmesini düşünüp halâlini, harâmını düşünmeyecekler). O hâlde, bir müslimân, her aldığı şeyde, halâl mi, harâm mı düşünmeli, harâm ise almamalıdır. Aldığı şeyde hakkı olanlara vermeği, fakîrlere, garîblere yardım etmeği düşünmelidir. Çünkü, insanların iyisi, insanlara iyilik edendir. İnsanların kötüsü insanlara kötülük edendir. İnsan, kazandığına kanâ'at etmeli, Allahü teâlânın taksimine râzı olmalıdır. (Kanâ'at eden doyar) buyuruldu. Allahü teâlâ, beş şeyi, beş şey içine koymuştur. Bu beş şeyi alan, içine kavuşur: İzzeti, şerefi, ibâdete; zilleti, sefâleti, günâha; ilmi, hikmeti, çok yimemeğe; heybeti, i'tibârı, gece nemâz kılmağa; zeîninliği, kimseye muhtâc olmamağı da, kanâ'ate tâbi' kılmıştır.

(Buhârî) deki bir hadis-i şerîfde buyuruluyor ki, (İnsanın yediklerinin en hayırlısı, iyisi, bileği ile kazanıp yidiğidir. Allahü teâlânın peygamberi Dâvûd «aleyhisselâm» elinin emeği ile kazanıp yirdi).

Fârisî (Tezkiret-ül-evliyâ) kitâbında diyor ki, İbrâhîm Edhem «kuddise sirruh» hazretlerine, falanca yerde bir genç var. Gece-gündüz ibâdet ediyor. Vecde gelip kendinden geçiyor, dediler. Gencin yanına gidip, üç gün müsâfir kaldı. Dikkat etdi, söylediklerinden dahâ çok şeyler gördü. Kendinin soğuk, hâlsiz, habersiz, gencin ise, böyle uykusuz ve gayretli hâline şaşır kaldı. Genci, şeytân aldatmış mıdır, yoksa hâlis ve doğru mudur anlamak istiyordu. Yidiğine dikkat etdi. Lokması halâlden değildi. (Allahü ekber, bu hâlleri hep şeytândandır) deyip, genci evine da'vet etdi. Kendi lokmalarından bir dâne yidirince, gencin hâli değişip, o aşkı, o arzûsu, o gayreti kalmadı. Genç, İbrâhîme sorup, (Bana ne yaptın?) deyince, (Lokmaların halâlden değildi. Yemek yirken, şeytân da mi'dene giriyordu. O hâller, şeytândan oluyordu. Halâl yiyince şeytân giremedi. Aslı, doğru hâlin meydana çıktı) dedi. Harâm yemek, kalbi karartır, hasta eder. Aynı kitâbda Zünnûn-i Mısri buyuruyor ki: Kalbin kararmasının dört alâmeti vardır: 1 — İbâdetin tadını duymaz. 2 — Allah korkusu, hâtırına gelmez. 3 — Gördüklerinden ibret almaz. 4 — Okuduklarını, öğrendiklerini anlamaz, kavriyamaz.

Ebû Süleymân-ı Dârânî «kuddise sirruh» buyurdu ki, halâlden bir lokma az yimeği, akşamdan sabâha kadar nemâz kılmaktan dahâ çok severim. Çünkü, mi'de dolu olunca, kalbe gaflet basar. İnsan Rabbini unuttur. Halâlin fazlası böyle yaparsa, mi'deyi harâm ile dolduranların hâli acabâ nasıl olur? Sehl bin Abdüllah-i Tüstürî «kuddise sirruh» buyuruyor ki, yolumuzun esâsı üç şeydir: Halâl yemek, ahlâk ve amelde Resûl aleyhisselâma tâbi' olmak, her işi, yalnız Allah için yapmaktır. (Risâle-i kuşeyriyye) de buyuruyor ki, İbrâhîm Edhem «kuddise sirruhümâ» buyurdu ki: Temiz ve halâl yi de, ister sabâha kadar ibâdet et, ister uyu ve ister, hergün oruc tut, ister tutma!

(Kimyâ-i se'âdet) kitâbı, üçüncü aslında buyuruyor ki: Bu dünyâ, âhîret yolcularının bir konak yeridir. İnsana burada yiyecek ve giyecek lâzımdır. Bunlar ise çalışmadan ele geçmez. Her ân mal kazanmak için uğraşan aldanmıştır. Hem âhîret için hâzırlanmalı, hem de dünyâ ihtiyâclarını kazanmalıdır. Fekat, bunları da, âhîret yolculuğunda lâzım olduğunu düşünerek kazanmalıdır.

Kendinin ve çoluk çocuğunun ihtiyâclarını halâlden kazanmak, kimseye muhtâc kalmamak, cihâd etmektir. Birçok ibâdetlerden dahâ sevâbdır. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», bir sabâh, Eshâbı ile konuşurken, kuvvetli bir genç,

erkenden dükkânına doğru geçdi. Ba'zıları, erkenden dünyalık kazanmağa gide ceğine, buraya gelip birkaç şey öğrenseydi iyi olurdu, deyince, Resûlullah «sal-lallahü aleyhi ve sellem», (Öyle söylemeyiniz! Eğer kimseye muhtâc olmamak ve ana, baba, çoluk-çocuğunu da muhtâc etmemek için gidiyorsa, her adımı İbâdetdir. Eğer, herkese öğünmek, keyf sürmek niyyetinde ise, şeytânla berâberdir) buyurdu. Bir hadis-i şerifde, (Bir müslimân, halâl kazanıp, kimseye muhtâc olmaz ve komşularına, akrabâsına yardım ederse, kıyâmet günü, ayın ondördü gibi parlak, nurlu olacaktır). Bir hadis-i şerifde, (Doğru olan tüccâr, kıyâmetde siddiklerle ve şehidlerle berâber olacaktır). Bir hadis-i şerifde, (Allahü teâlâ, san'at sâhibi mü'mini sever). Bir hadis-i şerifde, (En halâl şey, san'at sâhibinin kazandığıdır). Bir hadis-i şerifde, (Ticâret yapınız! Rızkın onda dokuzu ticârettedir). Bir hadis-i şerifde, (Kendini başkasından sadaka istiyecek hâle düşüreni, Allahü teâlâ yetmiş şeye muhtâc eder) buyurdu.

[Bu hadis-i şerifler karşısında, din düşmanları utansın! İslâmiyyet ticârete, san'ate, ferdin istihsâl kapasitesinin genişlemesine, ekonomik sâhada ilerlememize mâni' olmuş diye gençleri aldatmaktan vaz geçsinler!].

İsâ «aleyhisselâm» birine, (Ne iş yapıyorsun?) dedi. İbâdetle vakt geçiriyorum deyince, (Nerden yiyip geçiniyorsun?) buyurdu. Herşeyimi kardeşim veriyor, deyince, (O hâlde, kardeşin senden dahâ kıymetli ibâdet yapmaktadır) buyurdu.

Ömer «radiyallahü anh» buyuruyor ki, (Çalışınız, kazanınız, Allahü teâlâ, rızkımı çalışmadan gönderir, demeyiniz! Allahü teâlâ, gökden para yağdırmaz). Lokman hakîm, oğluna nasihat verirken, (Çalış, kazan! Çalışmayıp, herkese muhtâc kalanların dini ve akli noksân olur ve iyilik etmekden mahrûm kalır ve herkesden hakâret görür) buyurdu. Büyüklerden birine sordular ki, özü sözü doğru olan tüccâr mı, yoksa geceleri nemâz kılan, gündüzleri oruc tutan âbid mi yüksektir? (Emin olan tüccâr dahâ kıymetlidir. Çünkü, şeytânla her sâ'at cihâd etmektedir. Şeytân, alışda, verişde, dartmada onu aldatmağa uğraşmakta, o ise Allahü teâlânın emrini, rızâsını gözetmektedir) dedi. Ömer «radiyallahü anh» buyuruyor ki, (Alış-veriş ederken, halâl kazanırken cân vermeği, başka şekilde ölmekten dahâ çok severim). İmâm-ı Ahmed ibni Hanbelden «rahmetullahi aleyh» sordular ki, hergün sabâhdan akşama kadar câmi'de ibâdet edip Allahü teâlâ, benim rızkımı nerden olsa gönderir diyen bir kimse nasıl bir adamdır? Cevâbında buyurdu ki, (Bu kimse câhildir. İslâmiyyetden haberi yoktur. Çünkü, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, (Allahü teâlâ benim rızkımı, süngümün ucuna koymuştur). Ya'nî rızkım kâfirlerle harb etmekle gelmektedir). İmâm-ı Evzâi, İbrâhîm Edhemi «rahmetullahi aleyhimâ» gördü ki, sırtında bir yığın odun götürüyor. Niçin bu kadar sıkıntı çekiyorsun? Kardeşlerin, seni hiçbirşeye muhtâc bırakmıyor dedi. İbrâhîm Edhem buyurdu ki, Öyle söyleme, hadis-i şerifde buyuruldu ki, (Halâl kazanmak için sıkıntı çekenlere Cennet vâcib olur).

Süâl: Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki: (Bana, tüccâr ol, mal topla diye emr olunmadı. Fekat, Rabbini tesbîh et ve ona secde et. Rabbine ölünciye kadar ibâdet et! diye emr olundu). Bu hadis-i şerif, ibâdetin, mal kazanmaktan dahâ iyi olduğunu göstermiyor mu?

Cevâb: Kendinin ve çoluk çocuğunun ihtiyâclarına mâlik olan zengin bir kimşenin, vaktlerini ibâdetle geçirmesi, para kazanmaktan dahâ sevâbdır. İhtiyâci olmıyanların mal kazanmak için uğraşması sevâb değildir. Hattâ kalbini dünyâya bağlamak olur. Dünyâyâ bağlamak ise, bütün günâhların başıdır. Malı olmıyan, fekat, vazîfe görüp ma'âş alanların da, mal kazanmak için ayrıca uğraşması dahâ iyidir. Meselâ ilm adamlarının, millete ilm öğretmesi, ya'nî din âlimlerinin, tabîplik, hâkimlik, subaylık ve her dürlü fâideli ilmleri bilenlerin ve tesavvuf büyüklerinin ya'nî kalb gözü açılmış olanların ihtiyâcları, hükûmetce ve-

yâ hayr müesseseleri ve hayr sâhibleri tarafından istenmeden verilyorsa, bunların halkı irşâd etmeleri, onlara yardım etmeleri, mal kazanmaktan dahâ sevâbdır. Fekat, zaman değişir, bunlara, istemeden, boyun bükmeden birşey verilmez olursa, bunların da çalışarak kazanması dahâ iyi olur. Çünkü, istemek harâmıdır. Ancak zarûret hâlinde mubâh olabilir. Mal kazanırken halâle, harâma dikkat edenin, ya'nî Allahü teâlâyı unutmayanın, kesb etmesi dahâ iyidir. Çünkü bütün ibâdetlerin rûhu, özü, Allahü teâlâyı hâtırlamaktır. (Kimyâ-i se'âdet) den terceme burada temâm oldu.

(Hadika), ikinci cild, ikiyüzaltmışyedinci [267] sahifede diyor ki, (Zarûret olmadan birşey istemek harâm olduğu gibi, ücretsiz olarak başkasına iş gördürmek de harâmıdır. Başkasının çocuğuna, kölesine iş gördürmek ise, dahâ büyük günâhdır. (Müslim) de Abdüllah ibni Abbâs diyor ki, çocuklarla oynuyordum. Anızın Resûlullah geldi. Kapı arkasına saklandım. Yanıma gelip, avucu ile sırtımı okşadı. (Git bana Mu'âviyeyi çağır) buyurdu. Bu hadis-i şerife göre, çocukların, harâm olmıyan oyunları oynaması ve çocuğa birisini çağırarak için güvenilmesi ve ufak işlerin yaptırılması câizdir. Kendi küçük oğlunu ve kızını ve torunlarını bir işde kullanmak, fakir olana veyâ çocuğu yetiştirmek için olursa câizdir. Çocuğun, babasına hizmet etmesi vâcibdir).

Başkasından sadaka istemesi harâm olan kimsenin, zekât istemesi de harâm olur. Başkasında olan alacağını istemek, söz birliği ile câizdir. Zenginın fakirdeki alacağını istemesi de böyledir. Fekat fakirin, ödiyebilecek güce gelmesini beklemesi vâcibdir. Afv etmesi dahâ sevâbdır. Din adamlarının, hâfızların ve din düşmanları ile beden, söz ve kalemle cihâd edenlerin, müslimânların mallarını, cânlarını ve haklarını koruyan müslimân hükümet adamlarının ve hâkimlerin, Beyt-ül-maldan, geçinecek kadar para veyâ mal almak hakları vardır. Bu haklarını istemeleri câizdir. Kadının ev işlerini yapması, zevcine teberru' ve ih-sândır. Çok sevâbdır. Yapmazsa, günâha girmez. Zevc, bunları zevcesine zorla yaptırılmaz. Kadın tutup yaptırması lâzımdır. Resûlullah efendimizin zamanından bugüne kadar, müslimân kadınları zevclerine bu ihsânı yapmışlardır. Kadının vazifesi ikidir: Kendini zevcine teslim etmesi ve evden iznsiz sokağa çıkmasıdır. Görülüyor ki, islâmiyyetde kadın, ev içinde de, evin dışında da çalışmağa, para kazanmağa mecbûr değildir. Evli ise kocası, evli değil ise babası, babası yoksa yakın akrabâsı çalışıp, kadına lâzım olan herşeyi getirmeğe mecbûrdur. Kimsesi olmıyan kadına (Beyt-ül-mal) denilen, devletin yardım sandığı bakar. Islâmiyyetde, karı-koca arasında, hayât müşterek değildir. Erkek kadını tarlada, fabrikada, vel-hâsıl hiçbir yerde çalışmağa zorlayamaz. Kadın isterse ve erkeği izin verirse, yabancı erkekler arasına karışmadan, kadın işi olan yerlerde çalışabilir. Fekat, kazandığı kadının olur. Erkek, ondan zorla birşey alamaz. Kadının kendi ihtiyâclarını kendisinin alması için de, onu zorlayamaz. Islâmiyyetin kadına böyle hak tanıması ve onu erkeklerin elinde esir, oyuncak olmaktan koruması, Allahü teâlânın kadına çok kıymet verdiğini göstermektedir.

Kadın da, erkek de, para kazanmak için harâm işlememelidir ve hiçbir nemâzı kaçırmamalıdır. Ezelde ayrılmış olan rızık değişmez. Aynı rızık, halâlden istiyene halâl yoldan gelir. Harâm işliyerek istiyene de, harâm yoldan gelir. Câhillerin, (Bu zamanda kızım okumazsa aç kalır. Oğlum fâiz almazsa, işi bozulur) demeleri doğru değildir. Harâm işliyerek kazanmamalı demek, boş oturmalı, çalışmamalı demek değildir. Halâl yoldan çalışıp kazanmalı demektir. Harâm yoldan kazanan, hem büyük günâhları işlemiş olur. Hem de kazandıklarının hayrını görmez. Kazandıkları, hekîme, hâkime ve düşmanlarına gider ve günâh işlemekte kullanılır, insanı felâkete sürükler.

Hocanın ve ustanın, bâlig olan talebesini ve çırağını, gönlü rızâsı ile, kendi husûsî işlerinde çalışdırması câizdir. Bâlig değil iseler, velîsinin izni ile çalışdı-

abliirler. Çünkü sabi, malını ve kendini tesarrufdan hicr ya'ni men' edilmiştir. Cocuğun verdiğini, velisinden iznsiz almak câiz değildir.

Yirmidokuzuncu sahifede bildirildiği gibi, dünyâ ile âhiret birbirlerinin zıddıdır. Âhireti kazanmak için dünyâyı terk etmek lâzımdır. Dünyâ, harâm ve mekrûh olan şeylerdir. Âhireti kazanmak, şeri'ate uymakla olur. Yukardaki söz, şeri'ate uymakla, nefse uymak, bir arada olamaz demektir. Bir insan, yâ nefesine uyarak çalışıp, harâmdan kazanır. Veyâ hiç çalışmayıp başkalarının sırtından geçinir. Her ikisinde de dünyâyı kazanmış olur. Felâkete sürüklenir. Yâhud, şeri'ate uyarak, halâlden kazanıp, mal, mülk ve mevki' sâhibi olur. Âhireti ele geçirmiş olur. Se'âdete kavuşur. Görülüyor ki, âhireti kazanmak, mal, mülk, mevki' kazanmamak, çalışmamak demek değildir. Şeri'ate uygun olarak çalışıp, bunları halâlden kazanmak, harâmları, mekrûhları terk etmek demektir.

**Şunlar kim, burada, gönüller yapar,
zekâtın verir, hem, fakire bakar.**

**Alışda, verişde sünnete uyar,
şeri'at gözeten eller yanar mı?**

**Hevâ ve hevesden kendin kurtaran,
Allah korkusundan benzi sararan.**

**Nemâzın dünyâda tadını alan,
secdeye bükülen beller yanar mı?**

4 — BEY' VE ŞİRÂ

İnsanlar medenî olarak yaratılmışdır. Ya'ni birbirlerine muhtâc olup, birlikde yaşamağa mecbûrdurlar. Bey' ve şirâ olmasaydı, yer yüzünde nizâm olmazdı. İslâmiyyetde bey' ve şirâ, arz ve taleb esâsına göre yürür. İslâmiyyet, ferdin iktisâdî hürriyyetine saygı gösterir. Husûsî teşebbüslere ve sermâyeye salâhiyyet verir. Kısaca, islâmiyyet liberal bir iktisâd sistemini emr etmektedir. Allahü telânın emr ettiği bu sistem, Karl Marks isimli bir yehûdinin serhoş kafası ile ortaya koyduğu, komünizm adındaki, siyâsî bir iktisâd rejimi ile taban tabana zıddır. Liberal iktisâd sistemi, Cumhûriyyetle idâre edilen hür dünyâ devletlerinde tatbik edilmektedir. Komünizm rejimi ise, emperyalist idârelerde, maske vazîfesi görmektedir. İslâmiyyetin gösterdiği iktisâd yolu, özel teşebbüsü ortadan kaldıran Marksıcı sosyalizm olmadığı gibi, devletin iktisâdî hayâta hiç dokunmamasını isteyen Adam Smith liberalizmi de değildir. Uşr, harâc, âşirin topladığı zekât, cizye, narh koymak, Beyt-ül-malın diğer gelirlerini toplamak ve sarf etmek, devletin elinde olduğu için, islâm iktisâdî, başı boş bir liberalizm değildir. İstihsâlde mümkün olduğu kadar özel teşebbüsü, millî gelirin ferdlere taksiminde de, sosyal adâleti sağlıyan hükmlerdir.

İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfeden «rahmetullahi aleyh» soruldu ki, (Vaktlerimi ibâdetle geçirmek istiyorum. Bana birşey yaz da, hep onu yapayım!). İmâm-ı a'zam, alış-veriş bilgilerini yazıp verince, (Bu, tüccârlara lâzım olur. Ben evimde oturup ibâdetle meşgûl olacağım) dedi. Cevâbında (Yiyecek ve giyecek lâzım olmıyan kimse var mı? Şeri'atin alış-veriş kısmını bilmiyen, harâm lokmadan kurtulamaz ve ibâdetlerin sevâbını bulamaz. Zahmetleri boşa gider ve azâba yakalanır ve çok pişmân olur) buyurdu.

(Bey'), satmak demektir. (Şirâ), satın almak demektir. Şerî'atde bey', iki kişinin mallarını, râzı olarak, birbirlerine (Temlik) etmeleri, ya'nî seve seve de-ğişdirmelerine denir ki, türkcesi (Satış) dir. Bey' ve şirâ ve bütün mu'âmelât bil-gilerini, Hanefî mezhebine göre bildireceğim. Bir kimseye zarûrî lâzım olan malı ona satmak vâcibdir. Bey'in sahîh olması için (İcâb) ve (Kabûl) denilen sözler veyâ malların karşılıklı verilmesi lâzımdır. Alıcı ve satıcıdan, râzı olduğunu han-gisi önce söylese, buna (İcâb) denir. İkincinin sözüne (Kabûl) denir.

(Mal), insanın arzûladığı ve lâzım olunca, kullanmak için saklanabilen ayn, ya'nî madde, cism demektir. Buğday dânesi mal değildir. Çünkü, kimse sakla-maz. Hür insan ve hür insanın her parçası, balık ve çekirgeden başka kendili-ğinden ölmüş hayvân leşi ve kan ve yerinde bulunan toprak ve su mal değildir. Sülük ve yerinden alınıp götürülen toprak, su maldır.

(Mülk), insanın mâlik olduğu, ya'nî başkasının rızâsını almadan kullanmağa hakkı olan şeye denir. Bu şey, maldır veyâ malın kendi değil, yalnız menfe'ati-dir. Bir kimsenin her malı [meselâ atı] mülküdür. Fekat her mülkü, meselâ kirâ-cının evi, [veyâ bir makinayı kullanma hakkı] malı değildir.

(Mütekavvim mal) ya'nî (Kıymetli mal), kullanması mubâh ve mümkün olan maldır. Müslimânlar için, şerâb, domuz ve Besmelesiz kesilen veyâ kesmeden öldürülen hayvân, denizdeki balık (kıymetli mal) değildirler. Bir buğday dânesi kıymetli ise de, mal değildir.

Bey'in sahîh olması için, iki malın da mütekavvim olması lâzımdır.

Bir yere götürülmesi mümkün olan mala (Menkûl) denir. Vakf veyâ mirî yer üzerindeki ağaçlar ve binâlar menkûl kabûl edilir.

(Nakd), külçe veyâ meskûk, ya'nî basılmış para hâlindeki altın ve gümüş demektir. Altını, gümüşü yarıdan fazla olan nûkûddan, altını, gümüşü ençok ola-nına (Ceyyid), dahâ az olanlarına (Züyûf) denir. Altın ve gümüş eşyâ nakd de-ğildir.

Mal, ölçü birimine göre beşe ayrılır: Ağırlık ile, hacm ile, yüzey birimi ile, uzunluk birimi ile ve sayı ile ölçülenler.

(Mekil), kile ile, ölçek ile, ya'nî hacm ile ölçülen mal demektir. Buğday, ar-pa, hurma ve tuz dâima mekildir. Müsâvî olmaları lâzım olduğu zaman, hacmla-rının müsâvî olması lâzım olur.

(Mevzûn) veyâ (Vezni), vezn ile, ya'nî ağırlıkla ölçülen mal demektir. Altın ile gümüş, dâima veznîdir. Bildirdiğimiz altı maldan başka şeylerin mekil veyâ mevzûn olmaları, âdete bağlıdır. Çarşıda, pazarda nasıl ölçülüyorsa, öyle oldu-ğu kabûl edilir.

(Kadr), bir satışda kadr bulunması demek, karşılıklı değişdirilen iki malın ikisinin de mekil veyâ ikisinin de mevzûn olmaları demektir.

(Cins), kullanıldıkları yerler arasında çok fark bulunmayan şeylere ortak ola-rak verilmiş olan isimdir. Deve, hayvan sınıfının bir cinsidir. Tüylü deve, bu cins-den bir nev'dir. Aslı, kaynağı başka olan veyâ kullanıldığı yer çok farklı olan yâ-hud başka ism alacak kadar değişdirilmiş olan bir mal başka cinsden olur. Si-ğir eti koyun eti ile, keçi kılı koyun yünü ile ve ekmek un ile başka cinsdendir. Keçi eti veyâ sütü ise, koyun eti veyâ sütü ile bir cinsdendir.

Mal, (Misli) veyâ (Kıyemî) olur. Misli malı telef eden, benzerini öder. Kıyemî malı telef eden, kıymetini öder. (Misli), çarşıda aynı evsâfda benzeri bulunan mal olup, fiyatları başka olmaz. Ağırlıkla, hacm ile ve uzunlukla ölçülenlerden fabrikada, tezgâhda dokunan kumaş ve sayı ile ölçülenlerden aynı büyüklükde olanlar böyledir. Yumurta, aynı büyüklükde karpuz, gibi.

Altın ve gümüşden başka paralara (Züyûf) denir. Bunlar, meselâ fülûs deni-

İnan metal paralar ve kâğıd liralara, geçer akça iseler, nakd gibi mislidirler. Geçmez iseler veyâ geçer oldukları hâlde, niyyet edilmekle urûz gibi kıyemî olurlar. Her iki hâlde de, âdete uyarak, aded ile, ya'nî sayarak ölçülürler.

(Kıyemî), ya'nî misli olmıyan mal, çarşıda benzeri bulunmıyan, bulunsa da fiyatları farklı olan maldır. Uzunlukla ölçülenlerden tarla, elde dokunan kumaş, halı ve elbise, ev, dükkân, yazma kitâb, irili ufaklı olan karpuz kıyemîdirler. Hayvandan başka, menkûl olan kıyemî mallara (Urûz) denir. Bakır tencere ve başka cins ile karışık misli mal urûzdur.

Mal, (Ayn) ve (Deyn) olarak ikiye ayrılır. Ayn, madde, cism demektir. Fekat, bey' ve şirâ ilminde ayn, belli bir mal demektir. Bey' ve şirâda, bir ev, bir at, bir sandalye gibi kıyemî malların belli birer dânesine, misli olan mallardan da, hâzır olup gösterilen hepsine veyâ ayrı olarak gösterilen bir parçasına yâhud hâzır olmayıp, benzerlerinden ayrı ve yalnız olarak bulunduğu yeri ve cinsi bildirilen mala (Ayn) denir. Ayrı olarak bulunduğu yer, çuval, sandık, oda, ev veyâ şehirdir. Buralarda bulunan malı müşteri biliyorsa veyâ ilk üç yerde bulunanı bilmiyorsa ise de, hep (Ayn) olur. Görülen bir yığın buğday, görülen bir mikdâr para ayndır. Bu para semen olunca deyn olur. (Deyn): Satış, ödünç verme veyâ başka sebeblerle ödenmesi lâzım olan borçdur. Alış-verişde, misli maldan, hâzır olmayıp ayrı olarak bulunduğu yeri bildirilmıyen, hâzır olanda da, ayrı olarak gösterilmıyen mala, (Deyn) denir. Ödünç alınan karz, deyndir. Fekat her deyn, ödünç alınan borç demek değildir.

Bir malı (Ta'yîn etmek) demek, söz kesilirken bu malın ayn olması demektir.

(Te'ayyün etmek) demek, söz kesilirken ta'yîn edilince, ayn olarak kalmak, deyn hâline dönmek demektir. Te'ayyün eden malın kendisini vermek lâzımdır. Benzerini, hattâ dahâ iyisini veremez. Te'ayyün eden mal, teslim alınmadan önce helâk olursa, bey' fâsid olur. Te'ayyün etmeyen mal helâk olursa, bey' fâsid olmaz. Çünkü, bunun yerine, cinsi, mikdârı ve vasfı aynı olan, benzeri verilebilir.

(Ribâ) veyâ (Fâiz), bir satışda kadr varsa veyâ iki mal aynı cins ise, bu satışta fâiz vardır denir. Yalnız, altın ve gümüşün, başka veznî bir mal ile değiştirilmesi bundan müstesnâdır. Bunun için, herhangi bir malın para karşılığı satışında fâiz olmaz. Fâizin iki şartı veyâ birisi bulunan satışın peşin olması lâzımdır. İki maldan biri veresiye olursa harâm olur. Altın ve gümüşün peşin olması, söz kesilince ayrılmadan önce kabz edilmeleri ile olur. Başka mallar, te'ayyün etmekle peşin olurlar. İki maldan yalnız biri ayn olursa da bey' câiz olur. Fekat, deyn olanın semen yapılması ve bunun ayrılmadan önce kabz olunması lâzım olur. Fâizin iki şartı birlikde bulunursa, peşin olmakla birlikde, iki malın mikdârlarının da müsâvî olması lâzımdır.

(Mebî') satılan maldır. Mebî' ta'yîn edilince, te'ayyün eder.

(Semen): Mebî'e karşılık verilmesi lâzım olan mala, Semen [Bedel] denir. Altın ile gümüş semen olarak yaratılmışdır. Her ne hâlde olurlarsa olsunlar, dâimâ semendirler. Külçe ve para hâlindeki altın ve gümüş ve ma'den ve kâğıd paralar, ta'yîn edilince, te'ayyün etmezler. İşlenmiş eşyâ hâlindeki altın ve gümüş ve piyasada geçmiyen ma'den ve kâğıd paralar ve semen yapılan başka mallar, ta'yîn edilince te'ayyün ederler.

Her satışda, sözkesilirken, iki maldan herbiri yâ ayn veyâ deyn olur. Bir satışta, mebî'in ve semenin ikisi de deyn olurlarsa, ayrılmadan önce kabz edilseler dahî, bey' sahîh olmaz. Akd, ya'nî sözleşme bâtil olur. Sarf satışı bundan müstesnâdır. Mebî'in ve semenin ayn veyâ deyn olmaları ve kabz edilmeleri bakımından dört dürlü bey' vardır:

1 — Mutlak bey': Ayn olan malı, deyn karşılığı satmaktır. Ya'nî mebî'i ta'

yin etmek lâzımdır. Kabz etmek lâzım değildir. Semen ta'yin edilmez. Semen peşin de veresiye de olabilir. Bu satış meşhûr olduğu için, kısaca (**Bey'**) denilmektedir. Bey' kelimesi yalnız olarak görüldüğü zaman, mutlak bey' anlaşılmalıdır.

2 — **Sarf satışı**: Nakd hâlindeki veyâ işlenmiş altını ve gümüşü, birbirleri karşılığında satmaktır. Ya'nî malın ikisi de semendir. Söz kesilirken ikisi de ayn veyâ deyn olabilirler. Ayrılmadan önce, ikisinin de kabz edilmeleri lâzımdır.

3 — **Selem satışı**: Semen peşin olup, mebi' veresiyedir. Semenln, sözkessilirken ta'yin ve ayrılmadan önce kabz edilmesi lâzımdır. Mebi' ta'yin edilmez ve kabz edilmez. Mevcûd olmıyan, mülkünde bulunmıyan mebi', selem yolu ile satılır.

4 — **Mukâyada satışı**: Altın ve gümüşden başka, ayn olan bir malı, yine ayn olan mal karşılığında satmaktır. Şu iki kile buğdayı, bu yüz yumurta karşılığında satdım demek böyledir. Malları, söz kesilirken ta'yin etmek şart olup, kabz etmek şart değildir.

Mebi'in piyasadaki fiyâtına, değeri (**kiymeti**) denir. Ya'nî kıymet, o maldan anlayan müşterilerin verdikleri değer demektir. Kıymete (**Semen-i misli**) de denir. (**Bâyı'**) ile (**Müşteri**) arasında uyuşulan değerine, (**Pazarlık semeni**) veyâ (**Alış Semeni**) veyâ (**Fiyâtı**) denir. Alış fiyâtına, taşıma, işçilik ücretleri, vergi gibi masraflar eklenince, (**Mâliyyet**), ya'nî (**Mal oluş**) fiyâtı denir.

Altın ile gümüşden başka eşyâdan, misli olmıyanlar, meselâ elbise, ev, hayvân, tarla, arsa, mutlak bey'de dâimâ mebi'dirler.

Misli olanlar, altın veyâ gümüş ile veyâ kâğıd para ile değiştirilirken ta'yin edilirlerse, mebi' olurlar. Meselâ, filân yerdeki şu kadar kile buğdayımı, bu kadar altına sana satdım demek gibi. Eğer ta'yin edilmez iseler, yine mebi' olurlar. Fekat, satış (**Selem**) olur. Meselâ, şu kadar kile buğdayı, bu kadar liraya satın aldım deyince, selem olur.

Misli olanlar, misli olmıyan, ya'nî kıyemî mal ile değiştirilirken, ta'yin edilirler ise, bunlar da mebi' olur ve (**Mukâyada satışı**) olur. Meselâ şu atı, bu yığın buğdaya veyâ bu yığın buğdayı, şu ata satdım demek gibi. Misli mal ta'yin edilmezse, iki dürlü olabilir: Misli mal söylenirken, isimleri sonunda (ya, ile) gibi sözler söyleniyorsa, semen olur. Şu kuzuyu, on kile buğda(ya) satın aldım gibi. Eğer söylenmiyorsa, mebi' olur ve satış selem olur. Bu kuzu (ile) on kile buğday satın aldım demek gibi.

Misli olan iki mal birbirleri ile değiştirildikleri zaman, ikisi de ayn ise, her ikisi de mebi' olur. Satış (**Mukâyada**) olur. Biri ta'yin edilirse, satış (**Selem**) olur.

Dört çeşid bey'den herbiri altı dürlü olabilir:

- (1) — (**Sahih olan bey'**): Aslı ve sıfatı şeri'ate uygun olan bey' [satış] dir.
- (2) — (**Bâtıl olan bey'**): Aslı da, sıfatı da şeri'ate uygun olmıyan bey'dir.
- (3) — (**Fâsid olan bey'**): Aslı şeri'ate uygun, fekat sıfatı uygun değildir.
- (4) — (**Mekrûh olan bey'**): Aslı ve sıfatı şeri'ate uygun ise de, kendisine, şeri'atin yasak etmiş olduğu birşey karışmış olan satışdır.
- (5) — (**Mevkûf bey'**): Aslı ve sıfatı sahih ise de, başkasının hakkı karışan bey'dir.
- (6) — (**Vefâ ile satış**): Alıcı ve satıcının, satışdan vazgeçmek hakkı bulunan bey'dir.

Bu satışları ayrı ayrı açıklıyalım:

- (1) — **Sahih bey'**: Her çeşid bey'in sahih olması için, alıcı ve vericinin aynı kimse olmaması, ya'nî bir kimsenin hem satıcıya, hem alıcıya vekil olarak kendi kendine satış yapmaması, akllı olmaları, (**Akd**) yapılması, ya'nî birinin (**İcâb**), ya'nî

teklif edip, karşısındakinin, onu, ayrılmadan önce (**Kabûl**) etmesi, ya'ni söz kesilmesi, mebi'in ve semenin mal olmaları ve mütekavvim olmaları lâzımdır. Mebi'in, bir felsin itibârî kıymetinden aşağı olmaması da lâzım olduğu (**Bahr-ür-râik**) da ve (**Dürr-ül-muhtâr**) da (**Sarf**) dan önce yazılıdır.

Mutlak bey'in sahih olması için, bu şartlardan başka, mebi'in dâimâ, semenin ise fâiz olduğu hâllerde ta'yîn edilmesi, pazarlık ederken hâzır olmayıp gösterilmeyen mebi'in ve semenin mikdârlarının söylenmesi, mebi'in mevcûd ve satanın mülkü ve müşteriye teslimi mümkün olması ve semenin cinsinin belli olması lâzımdır. Her çeşid satışta, alıcı ve satıcının bâllg ve hür olmaları ve müslimân olmaları şart değildir. Semen mevcûd olması ve mebi'in sözkesilen yerde hâzır olması şart değildir. Mebi'in ayn olması ve semenin aynı olmaması lâzımdır. Tarlanın sınırlarını bildirmek, mikdârı, ölçüsü demektir. Bunlardan biri noksân olunca, bey' sahih olmaz ve harâm olur.

Bey' sahih olunca, semen bâyi'in mülkü olur. Mebi' de müşterinin mülkü olur. Mebi' sözleşme zamanında bâyi'in mülkünde değilse, sonra satın alarak teslim etse de, bey' sahih olmaz. Mülkünde bulunmayıp da, sonra teslim edeceği mebi'i satmak için, (**Selem**) satışı yapmalı, yâhud sözleşme yapmayıp, semeni emânet almalı, satacağı mal eline geçince, pazarlık ve sözleşme yapmalıdır.

(**Berâât satışı**) ve imâm ve hocaların evkâfdan alacakları malın satışı ve (**Câmekiyye**) satışı câiz değildir. (**Berâât**), zekât toplıyan âmillerin köylüden alacakları zekât ve uşr cinsini ve mikdârını gösteren senedlerdir. Bunlarda yazılmalı, mevcûd değildir. İmâm ve hocalar, evkâfda mevcûd haklarını teslim almadıkça, mâlik olmazlar. Ganimet, Dâr-i islâma nakl edildikten sonra, askerin hakkı olursa da, taksim edilmeden önce mülk olmaz ve askerin bu hakkını, mülk olmadan önce satması câiz olmaz. Câmekiyye, hizmet karşılığı alacağı ücretin, ma'âşın çeki, bonosudur. Bunları teslim almadan önce satmak, câiz değildir. Ücret, hak edilmiş ise de, kabz edilmemiş, mülk olmamıştır. [Hem mülk değildir. Hem de deyndir]. Deyni peşin olarak, borcludan başkasına satmak câiz değildir. Veresiye olarak, borcluya da satılamaz.

İbni Âbidîn, (Görülmiyen mebi'de muhayyerlik) de diyor ki: (Söz kesilirken veyâ dahâ önce görülmiyen mebi'in satılması sahih olur. Görülmiyen mebi' bir cins ise ve hepsi bir yerde bulunuyorsa, [bunu ta'yîn etmekle, ya'ni] yerini bildirmekle bey' câiz olur. Böylece mebi'in çok özellikleri tanınmış olur. Anlaşılamiyan ufak tefek yerleri de (**Muhayyer olmak**) la düzeltilmekdedir). (**Keşf-ü rümûz-i Gurer**) de diyor ki: (Bey'in câiz olması için, mebi'in [ta'yîn edilmesi, ya'nî] kendisine veyâ bulunduğu yere işâret edilmesi lâzımdır. Mebi'in kendisine veyâ bulunduğu yere işâret edilmezse, bey' sözbirliği ile câiz olmaz. O yerde, aynı ismde başka bir malın mebi' ile birlikde bulunmaması lâzımdır). (**Cevhere**) de diyor ki: (Mutlak bey'de söz kesilirken, semenin cins ve mikdârının bildirilmesi ve mebi'in ta'yîn edilmesi lâzımdır. Bu ikisi yapılmazsa, yalnız icâb ve kabûl ile bey' sahih olmaz). Şernblâli (**Dürer**) hâşiyesinde, muhayyerliği anlatırken diyor ki: (Hâzır ise de, kapalı olduğu için veyâ hâzır olmadığı için görülmiyen mebi'ler, işâret edilecek tanıtılmazsa, sözbirliği ile bey' câiz olmaz).

[Altından ve gümüşden başka ma'denlerden basılmış paralara (**Fülûs**) denir. Eskiden, yalnız bakırdan, çeşidli ağırlıklarda fülûslar kullanılırdı. Fülûs, felsler demektir. Bir felse, türkçede mangır, fâriside (**pul**) denir. Bugünkü pul başkadır. Bir felsin ağırlığının bir santigramdan az olduğu, yediyüzbirinci sahîfedeki yazıdan anlaşılmalıdır. Semen olarak kullanılan fülûsların itibârî kıymetleri, ya'nî râyic değerleri, şimdi kullanılan kâğıd paralarda olduğu gibi, kendi değerlerinden katkat fazladır ve hep değişmektedir. Evvelce, yüz felsin, ortalama, bir dirhem gümüş kıymetinde olduğu, İbni Âbidînin fâiz kısmında, (**Bizâziyye**) den

olarak yazılıdır. Bu da, 3,365 gram gümüş veyâ yarım santigram altın demektir. Çünkü, altın kıymetinin, gümüşün yedi katı olduğu, zekât bahsinde bildirilmişti. Bir felsin eski i'tibârî kıymeti, şimdi, bir gram altının kıymeti olan kâğıd lira adedinin yarısı kadar kuruş olmaktadır. Bugün için otuzbeş kuruşdur. Otuzbeş kuruşdan aşağı olan bir malın satılması câiz olmamaktadır. Bu kadar ucuz malın, bir fels değerinde olacak fazla mikdârı için sözleşerek satmak câiz olur].

Bey'in sahîh olması için, alıcı ve satıcının yalnız akllı olması şarttır dedik. Bâlig olan akllı insanın bey'i her zaman sahîhtir. Bâlig olmıyan akllı çocuğun bey'i, velisinin izn vermesi ile sahîh olur. Hamza efendi, (Bey' ve şîrâ risâlesi şerhi) otuzdördüncü [34] sahîfede diyor ki: (Yirmiüçüncüsü budur ki, akllı olmuş bir çocuk, şeker, meyve gibi kendine yarar şey isterse, ona satmak câiz değildir. Çünkü, velisi izn vermemiş demektir. Eğer tuz, pirinc gibi şey isterse, satmak sahîh olur. Çünkü, velisinin izn verdiği anlaşılır. Bunun izn ile alış-veriş etmesi câizdir. Çocuk akllı olmamış ise, velisinin izni olsa da, alış-veriş etmesi sahîh olmaz. Velî, babasıdır. Baba olmaz ise, babanın vasî ettiğidir. Bu da olmaz ise, babanın babasıdır. Bu da yok ise, bunun vasî ettiğidir. Bu da olmaz ise, kâdidir veyâ kâdinin [ya'nî hâkimin] vasî ta'yîn ettiği kimsedir. Ana ve kardeş ve amca velî olmaz. Ancak, kâdî veyâ velilerden biri bunları vasî yaparsa olabilirler. Çocuk, yedi yaşında akllı olur. Oğlan, onbeş [veyâ oniki] yaşında, kız ise, dokuz yaşında bâlig olur. Yedi ile onbeş arasındaki oğlana, akllı çocuk denir).

Mebî', ya'nî satılık mal yedi dürlü olur:

1 — Hâzır ve ayn olur. Satması sahîhtir.

2 — Hâzır değildir. Fekat ayndır. Ya'nî ta'yîn edilmişdir ve teslimi mümkündür. Hudûdü bildirilen arsa gibi. Satması sahîhtir.

3 — Mülkdür. Fekat teslimi mümkün olmaz. Firârî hayvânı, gayb olan eşyâyı satmak bâtıldır.

4 — Teslimi mümkün, fekat ayn değildir. Müşteri tanımaz. Fâsiddir. Bir sürüden bir koyun satmak gibi. Teslimi mümkün, fekat zararlı olursa yine fâsiddir. Evin bir direğini satmak gibi.

5 — Bir kimseye ödünç verilmişdir. Yalnız ona ve peşin satmak câiz olup, başkasına satmak fâsiddir.

6 — Bir kimseye emânet, âriyet, yâhud kirâ veyâ rehn, yâhud sermâye olarak verilmişdir. O kimseye satmak câiz ise de, alıp, tekrâr teslim etmek lâzımdır.

7 — Mebî', gasb veyâ sirkat yâhud hiyânet sûreti ile müşteride bulunur. Bu müşteriye satılabilir. İkinci teslim ihtiyâc yokdur.

Semen olan para veyâ mal sekiz dürlüdür:

1 — Külçe hâlinde veyâ işlenmiş eşyâ hâlinde veyâ para olarak kesilmiş altın veyâ altın yerine kullanılan ma'den ve kâğıd paralar. Bunlar dâimâ semendirler. Bunlarla, herhangi bir mal satın alınırken, hiçbir zaman, fâiz olmaz. Bey' fâsid olabilir. O hâlde, para ile yapılan alışverişde, harâmdan sakınmak için bey'in fâsid olmamasına dikkat etmelidir.

2 — Külçe hâlinde veyâ işlenmiş eşyâ hâlinde veyâ para olarak kesilmiş gümüş veyâ gümüş yerine kullanılan ma'den ve kâğıd paralar, dâimâ semendirler.

3 — Ölçek ile hacmi ölçülen şeyler. Cinsi, mikdârı ve sıfatı bildirilmek şartı ile bunlarla peşin ve veresiye mal satın almak câizdir.

4 — Dartılarak vezni ölçülen şeyler. Hacmi ölçülenler gibidir.

5 — Uzunluğu ölçülen şeyler. Bunlardan tarla, arsa ve misli olmıyan kumaş ile yalnız peşin olarak mal satın alınır. Misli olan kumaş ile veresiye de alınır.

6 — Sayılabilen şeylerin birbirine benzeyenleri [misli mal], hacmi ölçülenler gibidir.

7 — Hayvândır. Hayvân ile yalnız peşin almak câizdir. Hayvân, binâ, tarla, köle gibi kıyemî mallar hiç deyn olamaz. Semen ayn olunca, bey', Mukâyada satışı olur. Meselâ mu'ayyen bir atı, mu'ayyen bir at ile veyâ mu'ayyen bir halı ile değiştirmek gibi. Her iki mal, mebi' olur. Satış, (Mukâyada) olur. Hayvânın selemde de semen olacağı, Ali Haydar beğin Mecelle şerhi, yüzellibeşinci maddesinde yazılıdır.

8 — Binâdır. Binâ ile yalnız peşin olarak satın alınabilir. Satış, (Mukâyada) olur.

Bey', icâb ya'nî teklif ve teklif olunan yerden ayrılmadan önce yapılan kabûl ile ya'nî sözleşme ile temâm olur. Sözleşme temâm olunca, mebi' müşterinin mülkü olur. Semen hepsi veyâ bir kısmı veresiye olduğu zaman, ileride verilecek taksitleri de, söz kesildiği anda bâyi'in mülkü olur. Bunlar, müşterinin bâyi'a borcu olur. Bunların hepsi, bâyi'in zekâtının nisâbına katılır.

(İcâb), karşısındakinin anlayacağı bir lisân ile, satdım, verdim, hediye etdim gibi, (Kabûl) de, aldım, aynen kabûl etdim, râzı oldum gibi, mâdi, ya'nî geçmiş zamanı bildirecek şekilde söylenmelidir. İcâb ve kabûlün ikisi de, o yerde âdet olan kelimelerle ve mâdi şeklinde olunca, niyyet etmeleri lâzım değildir. Biri mâdi, ikincisi hâl şeklinde söylenirse, mâdi şeklinde söylenende yine niyyete lüzûm olmaz ve bey' sahîh olur. Hâl şeklinde söyliyenin niyyet etmesi lâzım olur. Teklif eden, kabûlden önce vaz geçebilir veyâ teklifi değiştirebilir. Bâyi' al dese, müşterî, aynen aldım veyâ kabûl etdim dese, câiz olur. Kabûl edilen şeyin, icâb, ya'nî teklif olunanın aynı olması ve mebi'in ve semenin tamâmının kabûl edilmesi lâzımdır. Kabûl icâba benzemezse, yeni bir icâb olur. Diğerini bunu kabûl ederse, ikinci bir sözleşme yapılmış olur.

Yalnız bir taraftan veyâ her iki taraftan (Te'âtî), ya'nî teslim etmek ile de akd yapılmış olur. Bâyi', bu malı bir liraya sana satdım dese, müşterî dahî birşey söylemiyerek alsa, câiz olur. Ya'nî bey' temâm olur. Bâyi' malı verse, müşterî parasını verse hiçbirşey söylemeden câiz olur.

Bir kimse, bakkala, yüz kuruşdan üç kilo patates dart dese, bakkal da, birşey söylemiyerek dartsa, akd yapılmış olur. Ya'nî bey' temâm olur.

Müşterî bâyi'a beş lira verip, bu buğdayı kaçaya satıyorsun diyip, o da kilosunu bir liraya dese, yâhud önce fiyatını öğrenip, beş lirayı sonra verse, bundan sonra, bana beş kilo ver dese, bâyi' yarın veririm dese, bey' akd edilmiş olur. Ertesi gün, fiyatı değişse, beş lira için yine beş kilo vermesi lâzım olur. Bu koyunun şurasından, bana şu kadar liralık dart dese veyâ hepsini dart dese, kasâb da dartsa, akd yapılmış olur. Parasını vermesi lâzım olur. Fekat, bu koyundan, şu kadar kilo dart dese, o da dartsa, müşterî kabz etmedikçe veyâ uzatdığı kaba koydurmadıkça, akd yapılmış olmaz. Çünkü etin her yeri aynı değildir. Müşterî muhayyer olur. Bu hayvan üzerindeki odun yükü kaçadır dese, on liradır dedikde, evime sür dese, odun eve boşaltılıp semen verilmedikçe, bey' akd edilmiş olmaz. Çünkü, icâb ve kabûl sözleşmesi olmadığı gibi, te'âtî ya'nî teslim de yoktur.

Bir kimse, yanında bulunmayan birine malımı satdım dese, işitenlerden biri gidip ona söylese, câiz olmaz. Fekat satan ona birini gönderip, o da kabûl etse, bey' sahîh olur. Gönderilen adama (Resûl) veyâ (Haberci) denir.

Bey'de ciddî söylemek şarttır. Şaka ile söylenirse câiz olmaz.

Süâl şeklinde teklif câiz olmaz. Meselâ, şu malı bana şu kadar liraya satar mısın diyene, bâyi' satdım dese, bey', sahîh olmaz. Müşterî kabûl etdim dese, sahîh olur. Alırım, alıyorum ve satarım, satıyorum gibi mudâri' ve hâl şeklinde

söylemekle de, bey' sahîh olursa da, söylerken, şimdi diye niyyet etmeleri lâzımdır. Emr şeklinde teklif de böyledir.

İcâb ile kabûl, söz ile olduğu gibi, bir taraftan veyâ iki taraftan mektûblaşma ile de veyâ adam göndermekle de olur. Meselâ, bir kimse, mu'ayyen bir malını, şu kadar liraya satdığını birisine mektûbla bildirse, o da, mektûbu okuyunca kabûl etdim dese veyâ kabûl ettiğini mektûbla bildirse, bey' sahîh olur. Bey'de, kirâda, hediye vermekde ve nikâhda mektûb, söz gibidir. Bir kimse, mu'ayyen malı, şu kadar kuruşa satın aldığı, birisine yazsa, o da okuyunca satdım dese veyâ mektûbla bildirse sahîh olur. Mektûb gitmeden veyâ gidip de kabûl edilmeden önce, birinci yazan vaz geçerse, bey' bozulur .

Bir kimse birisine, falan malını bana şu kadar liraya sat diye yazıp, o da, o malı satdım diye cevâb yazsa, bey' olmaz. Birincisinin kabûl etdim diye tekrâr yazması lâzımdır. Bâyi' teklif edince, müşteri, bir kısmını kabûl etse sahîh olmaz. Bâyi'in tekrâr, o kısmı verdim demesi veyâ önceden, o kısmın semenini, ya'nî bedelini ayrıca söylemiş olması lâzımdır.

Dellâl ya'nî komisyoncu, mal sâhibinin izni ile malı kendi satdığı zaman, komisyon ücretini bâyi'den alır. Müşteriden birşey istiyemez. Çünkü, hakikatde malı satan kendisidir. Burada, tüccârlar arasındaki âdete bakılmaz. Eğer komisyoncu, bâyi' ile müşteri arasında aracılık yapıp, malı bâyi' satarsa, komisyon ücretini, âdete göre bâyi' veyâ müşteri yâhud her ikisi ortaklaşa verirler.

Satışı teklif eden, öteki kabûl etmeden önce vaz geçerse veyâ cevâb verilmeden, ikisinden biri kalkıp giderse veyâ bâyi' vefât etse, icâb bâtıl olur. Bir adam, hem bâyi'e, hem de müşteriye vekil olup da, kendi kendine bey' yapamaz. Bey' ve şirâ, her lisân ile söylenebilir. Müşteri, (Filân malını şu fiyâta, bana satdın mı?) dese, bâyi' de, (Evet) dese, bey' sahîh olur ise de, evet yerine, işâret etse, meselâ başını ileri eğse, müşteri de aldım dese câiz olmaz. Alırım, satarım gibi mudâri' fi'l söylenince hâl, ya'nî şimdi ma'nâsı düşünülürse câiz olup, istikbâl ma'nâsı düşünülür veyâ ma'nâ düşünülmezse câiz olmaz. Alacağım, satacağım gibi söz ile, bey' olmaz.

Bey' akd edilince, bâyi' ve müşteriden biri, satışdan vaz geçemez. Fekat, ikisi birlikde fesh edebilirler. Söz kesildikten sonra, orada veyâ dahâ sonra, başka bir söz kesseler, ikincisi kabûl edilir.

Sahîh bey'de müşterinin mebî'e mâlik olması için, teslim alması şart değildir. Bundan dolayı, bir kimse, başka şehirde bulunan ma'lûm eşyâsını, ma'lûm semen ile birisine sahîh bey' ile satdıktan sonra pişmân olsa, müşteriye teslim etmediği için bey'i bozamaz.

Mutlak bey' peşin ve mebî' hâzir ve müşteri muhayyer değil olsalar bile, mebî'i ve te'cili câiz olan semeni, söz keserken, kabz şart değildir. Akdden sonra, önce müşteri, peşin olan semeni bâyi'a teslim etmeğe, sonra bâyi' mebî'i müşteriye teslim etmeğe, öteki de teslim almağa mecbûr olur. Çünkü, söz kesildiği zaman, mebî' müşterinin mülkü olur. Müşterinin izni olmadıkça, başka kimseye teslim edemez. Müşteri peşin parayı temâm teslim edinceye kadar, bâyi' malı, vermiyebilir. Peşin satışda, önce, mebî'in teslim edilmesi şart edilirse, bey' fâsid olur. Mebî' hâzir değilse, bâyi' mebî'i hâzirleyincaya kadar, müşteri semeni vermiyebilir. Hattâ, başka şehirdeki bir evi satın alan müşteri, semeni hemen vermeğe mecbûr olmaz. Bâyi' veyâ vekili oraya gidip, evin teslim hâzir olduğunu müşteriye veyâ müşterinin vekiline gösterir. Semeni sonra alabilir.

Bâyi' üç şeyi yapınca, mebî'i müşteriye teslim etmiş olur:

1 — Bâyi'in veyâ vekilinin, söz kesildikten sonra (Teslim etdim) veyâ (Teslim al) demesi.

2 — Mebî' müşterinin önünde olup, kolay tesellümüne mâni' bulunmamak.

3 — Başka maldan ayrı ve başkasının hakkı ile meşgûl edilmemiş olmak.

Bu şartlar bulunduktan sonra, müşteri mebi'i teslim almağa mecbûr olur. Almazsa, telef olursa, bâyi' ödemez. Çabuk bozulan şeyleri, söz kesilirken teslim etmek lâzımdır. Hemen teslim edilmezse, bey' fâsid olur.

Müşteri semeni vermeden önce gayb olursa, bâyi' iki şahitle isbât edince, hâkim menkûl olan mebi'i satarak, bâyi'a semeni verir. Müşterinin yeri ma'lûm ise, veyâ mebi'i teslim almış ise yâhud mebi' menkûl değil ise, mebi' satılamaz. Mebi' durmakla bozulacak şey ise, bunu bâyi' da başkasına satabilir. Peşin satışta, müşteri semeni vermeden, bâyi'dan iznsiz mebi'i alırsa, bâyi' geri alabilir. İzn ile almış ise veyâ vedi'a, âriyet olarak müşteride bulunuyorsa, bâyi' semeni alıncıya kadar saklamak üzere, mebi'i müşteriden alamaz. Semeni hemen ister. Mebi' telef olunca, müşteri teslim almadan önce telef oldu, bâyi' ise, teslimden sonra telef oldu derlerse, müşterinin sözü kabûl edilir. İkisi de şahid gösterirse, bâyi'in şahidleri kabûl edilir.

(Sevm-ı şirâ), bâyi'in ve müşterinin, mebi'a fiyat koymaları demektir. Fiyatda uyuşup, götür, beğenirsen al deyip, müşteri de, beğenirsem alırım diyerek götürürken, mebi' telef ve zâyı' olsa, kıymetini veyâ mislini öder. Müşteri birşey söylemeden veyâ bu hayvanı beğenirsem bin liraya alırım deyip, bâyi'in cevâb vermeden hayvanı teslim etmesi ile de olur. Teslim ederken, müşteri tazmin etmeyecektir denilse bile, tazmin eder. Müşteri vekil ise, sâhibi kabûl etmeyip geri götürürken telef olsa, vekil tazmin eder. Sâhibinin emri ile oldu ise, sonra sâhibinden ister. Çünkü, şirâ için olan emr, sevm-ı şirâ için emr olmaz. Mebi' telef olmayıp, müşteri helâk etmiş ise, semenini verir. Semende uyuşmamışlar ise, bâyi'in dediği semeni öder. Semen hiç söylenmemiş veyâ yalnız bâyi' söyleyip, müşteri, satın almak için değil de, incelemek veyâ başkasına göstermek için bâyi'in izni ile götürmüş ise, mebi' müşteride emânet olur.

Veresiye olduğu söylenen satışta, önce mebi' teslim edilir.

Satışta söz kesilirken, mebi'in teslim yerini söylemek şart değildir ve söylemedi ise, söz kesilirken mebi' nerede ise orada teslim edilir. Semen taşınacak birşey ise semenin teslim yerini bildirmek şart olur. Mebi'in bulunduğu yer söylenince, müşteri sonradan, başka şehirde olduğunu duyunca, satıştan vaz geçebilir. Mebi'i teslim yerinden kaldırmak müşteriye âiddir.

Bey', peşin semen ile câiz olduğu gibi, semenin te'cili, ya'ni veresiye olması ile de câizdir. Te'cil, ancak semen ile mebi' aynı cinsden olmadıkları ve ikisi hacm ile veyâ dartarak ölçülmedikleri ve semen ayn olmayıp, deyn olduğu zaman ve mu'ayyen bir vakte kadar olmak şartı ile, câiz olur. Ayn olan semen te'cil edilirse, bey' fâsid olur. Meselâ, şu keçimi, şu beş kile buğday karşılığı, bir ay veresiye satdım demek fâsid olur. Mebi' dâimâ ayn olduğu için, mebi'in te'cili olamaz. Meselâ, mebi'in bir ay sonra verilmesi şart edilirse, bey' fâsid olur. Taksitle bey'in sahîh olması için, taksit adedinin ve her taksit ödeme târihlerinin ve her taksitte ödenecek mikdârların belli olmaları lâzımdır. (Dürer-ül-hükkâm).

Semen ile mebi'in ikisi de hacm ile ölçüldükleri zaman veyâ ikisi de dartı ile ölçüldükleri zaman yâhud ikisi de aynı cins mal oldukları zaman, satışta fâiz bulunur. Fâiz bulunan satışlar veresiye olamaz, ya'ni semen de te'cil edilemez. Sözleşmede semenin de peşin olması lâzım olur. Deyn olan semenin peşin olması, kabz edilmesi ile olur. Ayn olan semen ise, zâten peşin demektir. Aynın kabz edilmesi lâzım olmaz. Çünkü, aynın te'cili olmaz. Mebi' ta'yîn edilmezse, ya'ni deyn olursa, bey' fâsid olur. Yalnız selem satışı müstesnâdır. Selemde mebi' deyn olduğu hâlde, selem câizdir. Fekat, selem şartlarına uymak lâzımdır. Semen ve mebi'in ağırlıkla ölçüldükleri zaman, semenin te'cili câiz olmaz ise de, altın veyâ gümüşün semen olması müstesnâ edilmiştir. Bunun için, para ile

yapılan mal satışlarında fâiz olmaz. Peşin satış yapıp, semeni sonra te'cil etmesi de câizdir. Falan zemana te'cil etdim demesi lâzımdır. Falan zamanda ver şeklinde emr etmekle te'cil olmaz. Satışdaki te'cil müddetini, bâyi' ve müşterinin bilmesi şarttır. Ödeme müddeti, mebi'i teslim târihinden başlar. Hâcılar geldiği, yağmur yağdığı, gibi iyi belli olmıyan zamanlara te'cil câiz değildir, fâsiddir. Meselâ, semenin yarısını peşin, yarısını da, yolcusu geldiği zaman vermek şartı ile satın almak fâsid olur. Yolcunun geleceği günü bildirirse sahîh olur. Peşin satışdan sonra yapılan borcun te'cili zamanının iyi belli olması şart değildir. Veresiye satışta bayı' vakt gelmeden parayı istiyemez. Bunun için müşterinin bir sened veyâ bono yazıp bâyi'e vermesi iyi olur. Semen belli günlerde taksitle olup, taksitlerin biri vaktinde ödenmezse, sonrakilerin hepsi peşin olması şartı ile bey' câizdir.

Kirâ karşılığı ve mal telef etmek karşılığı olan borclar da, iyi belli zemana te'cil olunabilir ise de, ödünç verme ile olan borç veyâ sarf satışı bedeli ve ölünün borcu te'cil olunamaz. Çünkü borcun te'cili, aynı cins malın, belli zamanda, veresiye bey'i olup, fâiz olur. Müşteri vefât ederse, te'cil zamanı beklenmeden mirâsından borcu hemen ödenir. Bâyi' ölünce, vârisleri te'cil zamanını beklemeğe mecbûrdur. Veresiye pazarlık edip, zaman bildirilmez ise, te'cil bir ay sayılır. Nitekim selemde ve yeminde de bir ay kabûl olunur. Veresiye veyâ peşin olmasında, sonradan uyuşulmazsa, bâyi'in sözü kabûl edilir. Ya'nî peşin olduğu kabûl edilir. Te'cil zamanında uyuşulmazsa, müşterinin sözü kabûl olunur. İstambolda mal satın alıp, parasını Bursaya gidince gönderirim dese, ödeme günü belli olmadığı için câiz olmaz.

Semenin cinsi söylenmedi ise, söz kesilirken orada kullanılan semen anlaşılır. Burada, piyasadaki paraların mâliyyeti, ya'nî hakîkî kıymeti ve revâcî ya'nî geçer kıymeti müsâvi ise, bey' sahîh olur. Müşteri hangi parayı isterse verebilir. Geçer kıymetleri farklı ise, en yükseğini verir. Geçer kıymetleri aynı olup, mâliyyetleri farklı ise, cinsi, sıfatı söylenmezse bey' fâsid olur.

Söz kesilirken, şu kadar lira denildi ise, piyasada kullanılan yüzlük veyâ eliliklerden dilediğini verir. Fekat semenin cinsi söylendi ise, cinsi değiştirilemez. Meselâ Hamîd, Reşâd, İngiliz, Cumhûriyyet altını veyâ kâğıd lira denildi ise, o cinsi vermek lâzım olur. Değeri değişince, adedini değiştiremez. Ödünç ödemek de ve kirâ bedeli de böyle olup aynı cinsden ödemek lâzımdır. Ma'den ve kâğıd paralar (Kesâd) olursa, ya'nî kıymetden düşerse, ya'nî geçmez olursa, imâm-ı Ebû Yûsûfe göre pazarlıkdaki, imâm-ı Muhammede göre, revâcdan kalktığı zemandaki kıymeti verilir. İmâm-ı Ebû Yûsûf kavli ile hareket olunur. Bâyi', geçer akçadan o kadar parayı almağa mecbûrdur.

(Hadîka) sonunda diyor ki, (Bey ve şirâda ve icârede ve ödünç vermekde ve nikâhda altın ve gümüş mikdârını ağırlık olarak bildirmek lâzımdır. Semen sözleşme zamanında hâzir ise, göstermek yetiştir. Mikdârını bildirmeğe lüzûm kalmaz. Altının, gümüşün mikdârları ağırlık olarak bildirilmezse, sözleşmeleri sahîh olmaz. Fâsid olur. Sayı ile bildirilince de sahîh olacağı imâm-ı Ebû Yûsûfden haber verildi ise de, bu haber za'îfdir. Buna uymak câiz olmaz. Tarafeyne göre, nass olan yerde urf mu'teber değildir. Lâkin hükûmetler tarafından basılmış olan altınların ve gümüşlerin ağırlıkları bellidir. Söz kesilirken sayıları söylenince, belli olan ağırlıkları kâd olunmaktadır. Eshâb-ı kirâm ve Tâbi'in, sözleşmelerinde yalnız sayı söylerlerdi. Sayı söylemek, ağırlık söylemek yerine geçerdi. Bunun için, bugün de, söz kesilirken gösterilmeyen altın ve gümüş paralar sayı ile söylenince, ağırlıkları düşünülmalıdır. Böyle düşünülerek yapılan sözleşmeler sahîh olur. [Bir altının, bir gümüşün kaç gram olduğunu bilmek ve ağırlığın mikdârını düşünmek şart değildir]. Yeryüzünde, altın ve gümüşden ilk para basan Âdem aleyhisselâmdır. İslâmiyyetde ilk para basan hazret-i Ömerdir. Hiçretin onseki-

zinci senesinde, acem paralarının şeklini ve yazısını aynen basdırdı. Hazret-i Mu'âviyenin basdırdığı altınlar üzerinde, elinde kılınc kendi resmi vardı. İlk olarak yuvarlak gümüş parayı, Mekke'de Abdüllah bin Zübeyr basdırdı. Ondan evvelki paralar, kısa ve kalın parçalar hâlinde idi. [(Hadika) da, Makriziden alarak, İslâmiyyetde ilk basılan paralar hakkında geniş bilgi vardır. Ahmed bin Ali Makrizî, İslâm âlmi olmayıp, târihçi ve şi'i görüşlü olduğundan, bu yazıları almak uygun görülmedi]. İslâmiyyetden evvel Mekkede, altın ve gümüş para vardı. Ağırıkları, müslimân parasının iki misli idi. Resûlullah ve hazret-i Ebû Bekr, bu paraları da kullandılar).

(Uyûn-ül-besâir) de, zekât nisâbını anlatırken diyor ki: (Önceleri üç çeşid dirhem vardı. Bir dirhem gümüş yirmi kırât veyâ oniki kırât yahud on kırât ağırlığında idi. Bunlara, onluk, altılık, beşlik dirhemler denir. Hazret-i Ömer, bu üç dirhemnin kırâtlarını toplayıp kırkiki oldu. Bunu üçe bölüp ondört kırât ağırlığında ortalama bir dirhem yaptı. Buna yedilik dirhem denir. Çünkü, on dirhemnin ağırlığı, yedi miskalin ağırlığı kadar olmaktadır. [Bir miskal, yirmi kırât ağırlığındadır]. Dirhemler, önceleri çekirdek şeklinde idi. Bildiğimiz yuvarlak şekilde ilk baskı yapan, hazret-i Ömerdir sözü meşhûrdur. (Fetâvâ-i Zahiriyye) de de böyle yazıdır). (Mir'ât-ül-haremeyn) in Mekke kısmında diyor ki, (Belli ağırlıkda basılmış olan altın ve gümüş paralara (Meskûkât) denir. Altın paralara (Dinâr), gümüş paralara (Dirhem) denir. Târihcilerin bulduğu en eski meskûkât, eski yûnânlılar zamanında basılandır. Eshâb-ı kirâm zamanında, eski arab meskûkâtı kullanıldığı gibi, basılmamış altın ve gümüş parçaları da, dartaarak kullanılırdı. O zaman, ağırlıkları başka üç dürlü dirhem vardı. Hazret-i Ömer «radıyallahü anh», ortalama ağırlıkda başka tek bir dirhem kabûl etdi. Kırâtın ağırlığını da değiştirip, dirhemnin ağırlığının ondörtde birine bir kırât dedi. Yirmi kırâta bir miskâl dedi. Hazret-i Osmân, hicretin yirmisekizinci senesinde Taberistânda (Hertek) şehrinde, bu hesâb üzere altın ve gümüş basdı.

İslâm devletlerinin çoğu, kendi zamanlarında çeşidli paralar basdılar. Osmânlılarda ilk zamanlarda Selçuk sultânlarının paraları kullanıldı. Sultân Orhân hân 729 [m. 1329] senesinde ilk Osmânlı parasını basdırmışdır. Dahâ sonra çeşidli paralar basılmış ve bu işi düzene koyan çeşidli kanûnlar yapılmışdır). Miskâl ve dirhem ağırlıkları, Hanefî ve Şâfi'i mezheplerinde başka başkadır.

1333 Hicrî semsî senesinde Tahranda basılmış olan (Feheng-i fârisi) de, (Çav) kelimesini anlatırken diyor ki, (Çince bir kelimedir. Çok eskiden Çinde kullanılan kâğıd paradır. İrân şâhlarından Keyhâtun, 693 hicrî kamerî senesinde İrânda, Çinlilerin çav paraları gibi kâğıd para basdırıp, altın ve gümüş yerine kullanılmasını emr etdi ise de, halk kullanmadı. Terk edildi). (Burhân-ı kâtr') tercesinde diyor ki, (Çav ve çad denilen dikdörtgen şeklindeki mukavva parçaları, Cengizden sonraki Mogol sultânlarından biri tarafından ve sonra Âzerbeycan sultânı İzzeddîn Muzaffer tarafından para olarak kullanıldı. Halk kabûl etmeyip, İzzeddîni öldürdüler). Osmânlı devletinde ilk kâğıd paranın 1256 hicrî senesinde kullanıldığı, birinci kısımda, zekât bahsinde bildirilmişdi.

Semen, para olmayıp mal ise, hattâ altın veyâ gümüşden işlenmiş eşyâ ise, pazarlıkda ta'yîn edilince, mebi' gibi te'ayyün eder. Satış da, (Mukâyada) olur. Ya'nî, onu aynen vermek icâb eder. Meselâ müşteri, bir gümüş kaşığı gösterip, şu kaşık ile, bu horozu satın aldım dese, kaşığı vermesi lâzım olup, aynı ağırlıkda ve şekilde ve aynı kıymetde başka gümüş kaşık veremez. Nakd, emânetde ve şirketde ve vekâletde ve kirâ bedelinde ve hibede ya'nî hediye vermekde ve zekâtta, sadakada ve gasbda ta'yîn edilince, te'ayyün eder. Ya'nî altın ve gümüş de değiştirilemez.

Pazarlıkda peşin veyâ veresiye denilmezse, peşin demektir. Fekat bu semen, âdete göre, hafta veyâ ay başında da verilebilir.

Bâyî'in, sözleşme yerindeki malı veyâ adamı göstererek bunu rehn veyâ kefil isterim demesi câizdir. Müşteri kabûl etmezse, bey' sahih olmaz.

Semenin teslimi ve satış senedleri masrafları, müşteriye âiddir. Topdan olmıyan satışlarda, mebi'in ölçülmesi ve teslimi masrafları bâyi'e âid ise de, topdan satışta mebi'in teslim masrafları da müşteriye âiddir. Meselâ, bir mavna buğday veyâ odun satıldıkda, bunları mavnadan boşaltmak ve taşımak müşteriye âiddir.

Mebi'in mikdârının bilinmesi bakımından, dört nev' satış vardır:

1 — Hacm ile, vezn ile, metre ile ve sayarak ölçülen misli malın ölçü biriminin fiyatı ile mebi'in mikdârı bildirilir. Âdet olan satışlar hep böyledir.

2 — Mebi' ile semen aynı cinsden değılseler, ölçmeden (**Götürü**) olarak. (**Topdan**) gösterilip verilebilirler. Paket, kutu içinde, ölçmeden alınan şeyler, mikdârı yazılı olsa bile, söylenmedikce topdan satış demektir. Hacm ve vezn, belli olmıyan herhangi bir ölçek veyâ taşla ölçülebilir. Selemde semeni böyle ölçmek câiz olmaz.

3 — Bir teneke zeytinyağının bir litresinin fiyatı söylenip, kaç litre olduğu söylenmezse, İmâm-ı a'zama göre, yalnız bir litresi satılmış olur. Sözleşme yerinde söylemekle veyâ ölçmekle mikdârı anlaşılırsa, hepsi satılmış olur. İmâmeyne göre, hiç ölçmeden sahih olur. Fetvâ da böyledir. Koyun sürüsünde ise, sürüde ve bir koyun da satılmış olmaz. Çünkü koyunlar birbirine benzemez. Kumaş da da olmaz. Karpuz gibi sayı ile satılan ve birbirinden farklı kıyemî şeyler de böyledir. (**İmâmeyn**) [ya'nî İmâm-ı Ebû Yûsûf ile İmâm-ı Muhammedin ikisi], Bunlar da zeytinyağı gibidir buyurdular. Fetvâ da böyledir. Bağ, arsa, tarla satışları da böyledir.

4 — Ölçü birimi kadar mikdârının fiyatı bildirilmeyip topunun mikdârı ve fiyatı bildirilince, topu satılmış olur. Ölçülmesi lâzım olmaz. Birinci ve dördüncü nev' satışlarda müşteri, mebi'i teslim alınca ölçüp, noksan bulursa, dilerse fesh eder. Dilerse semenin farkını geri alır. Mebi'in farkını istiyemez. Çok fazla çıkarsa, farkını bâyi'a geri verir. Çünkü, dâima söz kesilirken söylenen mikdâr mu'teber olur. Fark, binde beş dirhem gümüş veyâ bir habbe altın kıymetinden az ise, geri vermez. Dördüncü nev' satışta vezn ile satılan ma'mûl eşyanın, meselâ bakır tencerenin ve uzunluk ile ölçülen şeylerin, meselâ kumaşın, arsanın farkı ayrılamıyacağı için, noksan çıkınca, müşteri muhayyer olup, dilerse fesh eder. Dilerse söz kesilen fiyat ile kabûl eder. Fazla çıkarsa, bey' lâzım olup, fazlası müşterinin olur. Birinci nev' satışta, fazla çıkınca da, müşteri muhayyer olur. Kıyemî mal dördüncü nev' üzere satışında, fazla veyâ noksan çıkarsa, bey' fâsid olur. Bu satış birinci nev' üzere olsaydı, noksan olunca, müşteri muhayyer olup, dilerse bey'i fesh eder. Dilerse, noksanın kıymetini, bâyi'den geri alır. Fazla çıkarsa, bey' fâsid olur. Yüz kile buğday yüz liraya satılsa câizdir. Fekat, müşteri ölçünce noksân çıksa, isterse noksân fiyatı ile alır. İsterse hepsinden vaz geçebilir. Fazla çıkarsa, fazlası satanın olur. Vezn ile ve sayı ile ölçülen misilli şeyler ve ucuz kumaşlar da böyledir. Kıymetli kumaşta noksân çıkarsa, isterse fiyâtdan düşmeden alır. İsterse vaz geçer. Fazla çıkarsa müşterinin olur ve bâyi' vaz geçemez. Kumaşın her metresinin değeri de söylendi ise, müşteri, noksân çıkarsa da, fazla çıkarsa da, isterse fiyat farkı ile alır. İsterse vaz geçer. Tarla da böyledir. Yüz hisseli bir arsanın meselâ on hissesi satılabilir. Müşteri istediği taraftan alır. Yüz dönüm arsanın, meselâ on dönümünü satmak câiz değildir. İmâmeyn ise, câiz olur buyurdu.

Misli olmıyan şeyin adedi söylenerek topdan satılsa, meselâ, bir denk elbise, on elbise olarak hepsi bin liraya satılsa, noksân veyâ fazla çıkarsa, bey' fâsid

olur. Çünkü misli olmayan şeyler birbirine benzemediği için, satılan şeyin herbiri başka değerdedir.

Bir arsa satılınca, içindeki binâlar, anahtarlar da satılmış olur. Bir bağçe satılınca, içindeki ağaçlar da satılmış olur. Tarla satılınca, içindeki ekini, ağaç satılınca meyvesi, ev satılınca eşyası satılmış olmaz. Bâyi' ekini ve meyveyi, eşyayı toplayıp tahliye etmeğe mecbûr olur. Ekini ile, meyvesi ile derse, böylece satılmış olur. Bir ağacın tâm belirmiş meyvesini yiyecek hâlde olmasa bile satmak câizdir. Müşteri hemen toplar. Ağacda kalmasını isterse, bey' fâsid olur. Müşteri istemez, fekat bâyi' izn verirse, iyi olur. Meyveyi satın aldıktan sonra, toplamayıp ağacı kirâlasa, kirâlamak fâsid olup meyvenin büyümesi halâl olur. Satın aldığı ekini biçmemek için tarlayı kirâlamak da fâsid olur. Bu ekinin büyümesi, müşteriye iyi olmaz. Meyvesi satılan ağaç, meyve toplamadan, yeniden meyve verse, bey', fâsid olur. Eğer topladıktan sonra verirse, yeni meyvede, bâyi' ile müşteri ortak olur. Yalnız başına satılması câiz olan birşeyi, mebi'den ayırıp satmamak veyâ bu şeyi kendine bırakıp, geri kalanı satmak câizdir. Yalnız başına satılmayan şey, mebi'den ayrılamaz. Ağacda olan veyâ toplanmış olan meyvenin belli bir mikdârını bâyi'e bırakıp, geri kalanı topdan satmak câizdir.

Buğdayı başağında iken, buğdaydan başka birşey karşılığı satmak câizdir. Bakla, pirinc ve susamı da, böylece, ya'nî başka şey karşılığı satmak câizdir. Bâdemi, fıstığı, cevizi, iç kabuğu ile satmak da böyledir. Kovandaki arıyı, ipek böceğini ve tohumunu, sülüğü, av köpeğini, avcı kediyi, kuşu, fili ve fâidesi olan her hayvânı satmak sahîhdur. Bir kimse (Hisse-i şâyi'a) sını ortağından izn almadan satabilir.

Mikdârı ile bir ölçüsünün fiyatı bildirilerek satın alınan, kile ile veyâ vezn ederek veyâ sayarak ölçülen birşeyi [satın alırken veyâ sonra] ölçmeden yimek veyâ satmak câiz değildir. Pazarlıktan sonra, satıcının, müşteri önünde ölçmesi kâfidir. [Çocukla veyâ telefonla haber göndererek, bakkaldan bazı şeyler ve kasabdan et istenip, çırak eve getirdiği zaman bunları evde dartmak güç olursa, her paketin üstünde fiyatı yazılmış olmalı, her paketin ağırlığı düşünülmeyp, herbiri götürü satın alınmalıdır. Böylece, ikinci bir akd, ya'nî sözleşme yapılmış, birinci akd fesh edilmiş olur. Evde dartmadan yimesi câiz olur]. Ağırlıkla ölçülen şeyleri, dara ile dartınca, daranın ağırlığını düşmek lâzımdır. Bunun için, darayı doldurmadan önce veyâ boşalınca dartmalıdır. Üçüncü kısım, altıncı maddeye bakınız! Kese kâğıdı ve benzerleri ile dartılan şeyderi, kâğıdın darasını anlayıp düşmek güç olduğundan, harâm yimemek için, dartmadan önce sözleşme, ya'nî icâb ve kabûl yapmamalıdır. Darttıktan sonra, (Buna ne vereceğim?) veyâ (Bu, kaç liradır?) deyip, o parayı verip topdan ya'nî götürü olarak satın alınmalıdır. Yâhud, fiyatını sormadan, meselâ (Şu kadar liralık peynir ver) demeli. Dartınca parasını verip alınmalıdır. Metre ile ölçülen şeyler böyle değildir. Müşteri bunları ölçmeden kullanabilir ve satabilir.

Peşin veyâ veresiye satılan herhangi bir malı teslim etdikden sonra, semeni almadan önce, bu malı bu müşteriden, dahâ ucuz veyâ dahâ uzun müddetle veresiye olarak, aynı cins semenle satın almak fâsiddir. Bu müşteri bu malı başkasına satmış veyâ hediye etmiş ise, ondan satın almak câiz olur. Bâyi' semenin hepsini aldıktan sonra veyâ satdığı fiyata veyâ başka cins semenle farklı fiyâtle satın alması da câizdir.

Nakl edilebilen birşey satın alındığı zaman, müşterinin veyâ vekilinin bunu teslim almadan önce, hiç kimseye, ya'nî ne bâyi'e, ne de başkasına satması câiz değildir. Fekat hediye, sadaka veyâ ödunc vermesi câizdir. Bununla borc ödenmez. Peşin olan semeni ödenen binâyı teslim almadan önce, ancak başkasına hediye etmesi, satması câizdir. Fekat kirâya veremez. Her dürlü alacak, teslim

almadan, kimseye, veresiye satılamaz. Ya'ni deyn, deyn karşılığı satılamaz.

Bâyi', misli olan her çeşid semeni, teslim almadan ve ölçmeden evvel, semen ayn ise, dilediğine peşin satabilir, hediye, vasiyyet edebilir. Kirâya verebilir. Deyn ise, yalnız müşteriye veyâ vekiline peşin olarak satabilir. Ya'ni müşteriden semen yerine başka mal peşin alabilir. Ona hediye ve sadaka verebilir veyâ evini kirâliyabilir. Yâhud semeni bir mikdâr azaltabilir ve müşteri kabul ederse artdırabilir. Bâyi'in semenden bir mikdârını müşteriye hibe etmesi şartı ile bey' fâsiddir. Semen deyn ise, bâyi' dilediği alacaklısını müşteriye havâle ve müşterideki alacağını vasiyyet edebilir. Satın alınan mebi'den ve sarf ve selemden başka, herhangi bir alacak, ayn ise, borcluya veyâ başkasına peşin olarak satılabilir. Deyn ise, teslim almadan önce, peşin olarak, yalnız borcluya satılabilir. Veyâ, bununla borclusundan birşey satın alabilir. Başkasına satılamaz ve semen olarak verilemez. Deyni veresiye, ya'ni deyn karşılığı olarak borcluya da satmak bâtıldır. Ya'ni, alacağı yerine başka birşeyi ileride alması bâtıldır. Senedler, bonolar, alınacak deyni gösterdikleri için, para gibi kullanılmaz. Bunlarla, senedi verenden başka kimseden peşin dahî birşey satın alınamaz. Bir bonoyu bankaya kırdırmak da, deyni başkasına satmaktır. Yalnız havâle edilebilirler. Üçüncü kısımda, altıncı, onikinci ve ondördüncü maddelere bakınız!

Alış-verişde şahid bulunması veyâ sened yazılması lâzım değildir. Fekat her ikisi de câizdir ve iyi olur. Beşyüzonsekizinci sahîfeye bakınız!

Birisi, bir kimseye, bu malını bana bin liraya sat deyip, o da binyediyüz liradan aşağıya satmam dese, bir başkası da o kimseye, bin liraya ona sat, semeninden yediyüz lirasını ben veririm dese, satarsa, yediyüz lirayı, o başkasından alır.

Allahü teâlâ, her insanın ve her hayvânın rızkını ezelde takdir etmiş, ayırmışdır. İnsanların ve hayvânların ecelleri ve nefeslerinin sayısı belli olduğu gibi, her insanın bedeninin ve rûhunun rızkları da bellidir. Rızk hiç değişmez. Azalmaz ve çoğalmaz. Kimse kimsenin rızkını yiyemez. Kimse kendi rızkını yimeden bitirmeden ölmez. Bir kimse, Allahü teâlâ emr ettiği için çalışır, rızkını halâl yoldan ararsa, ezelde belli olan rızkına kavuşur. Bu rızk, ona bereketli olur. Bu çalışmaları için de sevâb kazanır. Eğer, rızkını şerîatin yasak ettiği yerlerde ararsa, yine ezelde ayrılmış olan o belli rızka kavuşur. Fekat, bu rızk ona hayrsız, bereketsiz olur. Rızkına kavuşmak için kazandığı günâhlar da, onu felâketlere sürükler.

Şimdi, zemana, modaya uymadan olmuyor diyerek, çocuklarını ve hele kızlarını, para kazanmak için harâm yerlere gönderenler çoğalmaktadır. Aç kalmalarından korkarak, onlara dinlerini öğretmiyor. Kur'ân-ı kerîm okutmuyor, yavrularını islâm düşmanlarının ellerine bırakıyorlar. Çocukları dinsiz, îmânsız yetiştiriyor. İstikbâllerini kazansınlar diyerek, nâmûsları, hayâları yok ediliyor. Sıkıntılar çekerek, ezelde ayrılmış olan rızklarına kavuşuyorlar. Nemâz karın doyuruyor, kızların örtünmesi, ekmek parası getirmiyor. Zemana uymazsak, şerîate bağlı kalırsak sürünürüz gibi çılgınca konuşanlar da oluyor. Hâlbuki, çocuklara önce dinleri, îmânları öğretilir. Kur'ân-ı kerîm okutulur, bundan sonra da, Allahü teâlânın emrlerine uygun olarak para kazanmağa çalışdırılırsa, yine aynı rızka, hem de kolayca, râhatca kavuşurlar. Anaları, babaları ve çocuklar hem sevâb kazanır, hem de kazancılarının hayrını görürler. Dünyâda ve âhiretde mes'ûd olurlar. Aklımızı başımıza toplıyalım! Rızklarımızı halâl yoldan arıyalım! Para kazanmak için, kendimizi ve çocuklarımızı sonsuz felâketlere, çok acı azâblara sürüklemiyelim! İnsanları dünyâ ve âhiret se'âdetlerine kavuşduran şerîatin ışıklı yolunda çalışalım, kazanalım!

Bu vücûdün mülkü, elden çıkmadan,
çarh-ı felek, bu binâyı yıkmadan.

Sûretü ma'nâ, bir arada iken,
iki âlem de, elinde var iken.

Hubbu dünyâyı, yüreğinden gider!
tâ alasin, can âleminde haber.

Harâmdan sakın, farzı yapmağa bak!
farzı yapmazsan, olur hâlin harâb!

5 — ALIŞ - VERİŞDE MUHAYYERLİK

Bâyî' veyâ müşterinin, alış-verişden vaz geçebilmek hakkına, (Muhayyer olmak) denir. Muhayyerlik, sahih ve fâsid bey'lerde câiz olup, üç dürlüdür:

1 — **Pazarlık ederken muhayyer olmağı şart koymaktır:** Bu muhayyerlik üç günden fazla olamaz. Bu müddet söylenmez ise, muhayyerlik olmaz. İmâmeyne göre, müddet belli olmak şartı ile çok uzun zaman muhayyer olabilirler. Üç güne kadar parayı vermez isen satmaktan vaz geçerim demek câizdir. Üç günden fazlası için söylerse, satış câiz olmaz. İmâm-ı Muhammed, câiz olur buyurdu. Bâyî' muhayyerlik şart etdi ise, mal bâyî'in mülkünde kalır. Müşteri alıp da, onda helâk olursa, benzerini veyâ piyasadaki değerini verir. Müşteri muhayyer ise, mal bâyî'in mülkünden çıkar. Eğer müşteride iken helâk olur veyâ zarar görürse, (Semen-i müsemma) yı, ya'nî uyuşdukları parayı verir. Muhayyer olan, kabûl ettiğini, uyuşduğu kimsenin yanında veyâ başka yerde söyleyebilir. Fekat red ettiğini ona söylemesi lâzımdır. İmâm-ı Ebû Yûsûf, başka yerde de red edebilir, dedi. Muhayyer olan ölürse, muhayyerlik biter. Ya'nî satış yapılır. Müddet bitince de satış lâzım olur. Bâyî' veyâ müşteri başkasının, belli bir zamana kadar muhayyer olmasını da şart edebilir. Eğer gün, ya'nî müddet ta'yin olunmaz ise, bey' sahih olmaz. Şart edenin kendisi veyâ o başkası red veyâ kabûl edebilir. Biri red, biri kabûl ederse, önce bildirenin sözü yapılır. (Dürer-ül-hükkâm) da, üçyüzüncü maddede diyor ki, (Şart ile muhayyer olmak, söz kesildikten birkaç gün sonra da karârlaşdırılabilir. Fekat, akdden önce şart edilen muhayyerlik hükm-süzdür). İskân belgesi olmıyan evi satın alırken, belli zamana kadar iskân belgesi alınacaktır deyip de, o zaman içinde alınmazsa, belediyyenin satışa izn vermediği anlaşılıp, bey' fesh olur. Eğer zaman belli olmazsa, akd sahih olmaz. Fâsid olur.

Müşterinin, iki veyâ üç maldan birini seçmek için, üç gün veyâ dahâ ziyâde muhayyer olması câizdir. O şey üçden çok ise, câiz olmaz. Üç şeyden biri, mebi' olup ikisi, bâyî'in malı olur ve müşteride emânet olur. Helâk olurlarsa, müşteri birini öder. Emânet olanları ödemesi lâzım değildir. Hepsini red edemez. Fekat hepsinde de muhayyerlik şart etdi ise, hepsini red edebilir. Müşteri muhayyerlik zamanı bitmeden ölürse, üç şeyden birini, vârisleri alır. İki kişi bir mal satın alıp muhayyer olduklarında, biri kabûl edince, ikinci red edemez.

2 — **Alırken görmediği şey için muhayyer olmaktır:** Alış-veriş esnâsında, mevcûd olduğu hâlde, bâyî'in yanında bulunmıyan, ya'nî müşteri görmeden ya'nî iyi tanımadan satış câizdir. Müşteri, malı görünce red edebilir. Görmeden önce semeni vermeğe zorlanamaz. Bu muhayyerlik, bir zaman ile sınırlı değildir.

Görmediği için muhayyer olan müşteri, mebi'i görmeden önce de, bey'i fesh edebilir. Mebi' ayn olmazsa, ya'ni müşterinin görmediği mebi'in yerini, sıfatını, arsasının hudûdünü, cinsini, mikdârını bâyi' bildirmezse, bey' fâsid olur.

Bir kimse, cinsini söyleyerek birşey satarsa, bu şey başka cinsden çıksa, bey' bâtil olur. Meselâ karpuz tohumu olarak alıp, hıyâr tohumu çıksa bâtil olur. Müşteri, tohum mevcûd ise, geri verir. Mevcûd kalmamış ise, mislini verir. Semeni geri alır.

Bir kimse, malını görmeden satarsa, muhayyer olamaz. Ya'ni görünce, satış dan vaz geçemez. At, katır ve merkebin yüzünü ve sağrısını gören muhayyer olamaz. Et için koyun alırken el ile yoklamayan muhayyer olur. Evin sofasını gören odasını görmese de muhayyer olmaz. Fekat, imâm-ı Züfere göre, odaları da görmek lâzımdır ve fâtva böyledir. Karışık bir malın bir kısmını gören müşteri, hepsini görünce muhayyerdir. Dartı ile veyâ ölçek ile ölçülen şeyin nümûnesini gören, o şeyin hepsini görünce muhayyer olmaz. Fekat nümûnesinden düşük ise ayb sebebiyle muhayyer olur. Yinecek şeyleri tatmayan muhayyer olur.

Müşterinin, satın almak için vekili veyâ satın aldığı malı teslim almak için gönderdiği vekili, ya'ni [seni vekil etdim dediği kimse] görünce, müşteri muhayyer olamaz. Fekat, müşterinin, görmeden satın aldığı malı teslim almak için gönderdiği kimsenin görmesi ile, müşterinin muhayyer olmak hakkı gayb olmaz.

A'mânın alıp satması câizdir. Satın aldığı şeyler dokunmakla veyâ koklamakla veyâ tadına bakmakla anlaşılırsa, bunları yapmadı ise muhayyer olur. Bir ev kendisine ta'rîf edildi ise, muhayyer olmaz.

Bir kimse, iki elbiseden birini görüp, ikisini de satın aldıktan sonra, ikincisini görünce, ikisini birden kabûl veyâ ikisini birden red etmekte muhayyer olur. Yalnız ikincisini red edemez.

Birşeyi gördükten sonra, satın alan kimse, başka bulursa muhayyer olur. Bâyi', farklı değil diye yemin ederse, buna inanılır.

Müşteri, görmemiş idim dese, bâyi', görmüş idim dese, müşteriye inanılır.

Bütün fikh bilgilerini dört mezhebe göre bildiren (Câmi'ul ezher) hocalarından Abdürrahman Cezîrinin (Kitâb-ül-fikh alel-mezâhib-il-erba'a) sı beş cild olup, Mısırda 1392 [m. 1972] de yeniden basılmıştır. İkinci cildinde diyor ki, (Görülmiyen bir şey için muhayyer olmak, Hanefî mezhebinde dört yerde vardır: Birincisi, ayn olan mal, ya'ni mebi'dir. Mebi' deyn olursa satış selem olur. Selem satışında mebi' için muhayyerlik olmaz. İkincisi, kirâlanan yer görüldüğü zaman red edilebilir. Üçüncüsü, bir ayn, ortaklar arasında bölündüğü zaman paylarını sonradan görenler red edebilirler. Mislî olan mal taksim edilince muhayyerlik olmaz. Dördüncüsü, mal da'vâsında sulh olunca. Ya'ni, birinde alacağı olduğunu söyleyen, görmediği bir malın verilmesine râzı olunca, bunu gördüğü zaman red edebilir).

3 — **Ayb, ya'ni kusûr sebebi ile muhayyerlik:** Bir kimse, satın aldığı bir malda kusûr bulsa, tâm fiyâtı ile almakta veyâ red etmekte muhayyerdir. Bâyi' râzı olur ise, fiyâtı kırabilir. Piyasada, fiyât düşmesine sebep olan kusûr (Ayb) sayılır.

Müşteri satın alıp, kullanırken veyâ şeklini, sıfatını değiştirdince, eskiden kalma bir ayb görse, fiyât farkını geri alır. Meselâ kumaş alıp, kesdikden sonra kusûr görürse, kumaşı red edemez. Fekat, bâyi' kabûl ederse, red edebilir. Kumaş dikmiş ise veyâ kumaş boyamışsa, onu yağla yuğurmuş ise, eski ayblarını anlasa, fiyât farkını alır. Bâyi' râzı olsa da, red edemez. Aldığı ta'âmı yise, elbiseyi giyip yırtsa, fiyât farkı istiyemez. İmâmeyn, ister dedi. Yumurta, ceviz, karpuz ve kabak satın alıp, kırınca hepsi bozuk çıksa, işe yarar iseler, fiyât farkı alır. Bir işe yaramaz iseler geri verip parasını temâmen geri alır. İyi diyerek

satın aldıklarının bozukları yüzde bir, iki gibi az ise, bey' fâsîd olur. Hepsini verip, parasını geri alır.

Bir kimse satın aldığı malı başkasına satmış iken kusûrlu olduğundan mahkeme karârı ile kendisine i'âde edilse, bu kimse de, birinci bâyi'e red edebilir. Fekat, kendisine, mahkeme karârı ile değil de kendi arzûsu ile i'âde edildi ise, birinci bâyi'e red edemez. Bir kimse, satın aldığı şeyde kusûr bulunduğunu isbât etse veyâ bâyi', kusûrsuz olduğuna yemin edemese, müşteri parayı vermeye mecbûr olmaz. Bunun gibi, pazarlık edilip, ölçülen şeyin mikdârında uyuşup, teslim alınan mikdârda anlaşamaları, müşterinin sözü kabûl edilir. Dartı ile veyâ ölçek ile satın alınan birşey, eve götürülünce, bir kısmı kusûrlu görülse, müşteri, hepsini almakda veyâ red etmekte serbestir.

Müşteri, satın aldığı birşeyin kusûrunu düzeltse, geri vermek hakkı kalmaz. Satın alınan bir hayvâna binmek, kabûl etmek demektir.

(Tagrîr) olunan ya'nî yalan söylenmekle fâhiş aldatılan kimse, bey'i fesh edebilir. (Mecelle) nin yüzaltmışbeşinci [165] maddesinde diyor ki, sarraflıkta piyasadaki fiyâtların en yüksekinden, yüzde ikibuçuk [%2,5] ve dahâ fazlası kadar yüksek fiyâtle satın alarak aldanmağa (Gaben-i fâhiş = çok aldanmak) denir. Bu mikdâr, urûz için ya'nî hayvândan başka menkûl mallar için yüzde beş, hayvân için yüzde on, binâ için yüzde yirmidir. Bu mikdârlardan az olan aldanmağa (Gaben-i yesîr = az aldanmak) denir. Meselâ, bâyi', bu mala, şu kadar kuruş veren oldu deyip satsa, piyasadaki en yüksek değerinden fâhiş aldanma kadar fazla olduğu ve başkası, o kadar kuruş vermediği anlaşılrsa, müşteri bey'i fesh edebilir.

Bâyi' yalan söylemeden, fâhiş fiyâtle satsa, aldanan müşteri bey'i bozamaz. Çünkü herkes malını, dilediği fiyâtle satabilir. İslâmiyyetde (Kâr haddi) diye birşey yoktur. Yalnız, sıkışık durumda olanlara, yiyecek, giyecek ve barınacak lüzûmlu eşyâyı fâhiş, yüksek fiyâtle satmak harâm'dır. [Altıncı maddede, 3 numarayı okuyunuz!]. Yalan söylenerek, yesîr aldatılan kimse, bey'i bozamaz.

Yeri, gökü yaratan,
ağaçları donatan,
çiçekleri açdıran,
bir Allahdır, bir Allah!

Doyuran her hayvânı,
yaşatan her insânı
kurtaran şu vatânı,
bir Allahdır, bir Allah!

Allah her yerde hâzır,
ne yaparsan o görür,
ne söylersen işittir,
vardır, birdir, büyükdür!

6 — BÂTIL, FÂSİD, MEKRÛH SATIŞLAR, SARRAFLIK

Bey' ve şirânın altı dürlü olduğunu, bundan evvelki maddenin baş tarafında belirttik. Bunlardan birincisi olan Sahîh satışı yukarıda gördük. Bu maddede, bâtil, fâsîd, mekrûh, mevkûf, vefâ ile olan satışları ve sarf satışını kısaca anlatacağız:

(2) — **Bâtıl olan satışlar:** Bâtıl satışlar, câiz değildir ve harâmîdir. Büyük günâhîdir. Bâtıl satışla, müşteri malı teslim olsa bile mülkû olmaz. Bâyi'nin rızası ile almış olduğundan, müşteri elinde emânet olup telef olursa ödemez.

Hiçbir dinde mal olmıyan şeylerin satılması ve bunlarla birşey satın alınması bâtıldır. Kan, kendi ölmüş hayvânın leşi ve hür insan mal değildir. Mütekavim olmıyan bir malın para veyâ deyn karşılığı satılması da bâtıllık olup, şerâbdan başkasının ayn olan mal karşılığı satılması fâsiddir. Şerâbın ayn karşılığı satılması da bâtıldır. Şerâb ile domuz ve kesmiyerek, meselâ boğarak, şişliyerek, vurarak, elektrikle öldürülen veyâ kitâbsız kâfirin kesdiği hayvânın leşi, mütekavim olmıyan maldır. Bunlar ve iki imâma göre her içki alınmaz ve satılmaz. (**Dürr-ül-muhtâr**) beşinci cildde diyor ki: (Müslimân, şerâb satıp semeninden borcunu öderse, alana halâl olmaz. Çünkü bâtıllık bey'in semeni, bâyi'nin mülkû olmaz. Gasb edilmiş mal gibidir. Bu parayı bâyi'den almak harâmîdir). Müslimânlar, bağ, üzüm yetişdirir. Yaş ve kuru üzümü ve pekmezi ve sirkeyi kullanır ve satarlar. Bunlar dünyâ piyasasında çok rağbet görmekte ve millî serveti arttıran mühim bir kaynak teşkil etmektedir. Bu işle uğraşanlar, bu kaynağın ehemmiyyetini ve büyüklüğünü yakından bildikleri gibi, günlük neşriyyât ve istatistikler de, bu hakikatî herkese göstermektedir. O hâlde, islâm düşmanlarının, gençleri kandırmak için, islâmîyyetde şerâb satışı olmadığından, bağcılığımız asrlarca geri kalmış, tabiatın bu zengin veriminden istifâde edememekle, islâmîyyet millî servetimizin büyük bir gaybe uğramasına sebep olmuştur, gibi sözlerine aldanmamalı. Hakikatleri düpedüz inkâr eden bu zevalîlara acımalıdır.

Besmele ile kesilmiş hayvân etini, leş ile birlikte satmak da bâtıldır. İmâmeyne göre, fiyatları ayrı ayrı bildirilirse, Besmele ile kesilmiş olan câiz olur. Vakf olan herşeyi satmak câiz değildir. Çünkü, vakf, mülk değildir. Vakf olmıyan yer, vakf yerle birlikte satmak, vakf olmıyan kısımda câizdir. Vakf toprak üzerine yapılan binâyı satmak câizdir. Mülkû olmıyan şeyi satmak bâtıldır. Meselâ, havadaki kuşu satmak bâtıldır. Denizdeki balığı yakalamadan önce satmak bâtıldır. Dünyâyâ gelmeden evvel yavruyu, memede olan sütü, tarlada yetişen yabancı otları biçmeden önce ve mülkünde bulunan kaynakdaki, nehrdeki suyu, bulunduğu yerde iken satmak bâtıldır. Çünkü kendiliğinden yetişen otu, yerden çıkan suyu kullanmak ve birinin ateşinde ısınmak, herkesin hakkı olduğu hadis-i şerîfde bildirildi. Fekat, bu hakkından istifâde için başkasının mülküne girilemez. Girmeye izn vermesi veyâ otu, suyu getirmesi istenir. Birinin kazdığı kuyuda veyâ sarnıcında toplanan yağmur suyundan başkalarının hakkı olmadığı ve bu suları satabileceği (**Fetâvâ-ı Hayriyye**) de yazılıdır. Yine bu fetvâda, memedeki sütü satabilmek için diyor ki, (Sütü istiyen, hayvânın sâhibine, sütün değerine yakın bir malı ödunc verir. Hayvân sâhibi de ona, hayvânından çıkan sütü hergün ödunc al der. Sonra borclarını takas yolu ile ödeşirler). Ağacda belirmemiş olan meyveyi satmak bâtıldır. Akıllı olmıyan küçük çocuğun alış-verişi, ya'nî pazarlık edip söz kesmesi bâtıldır. Babasının dahâ önce yaptığı anlaşma ile alacağı malı, çocuğu gönderip aldırması câizdir. Deyni, deyn karşılığı satmak bâtıldır. Bunun için, her çeşid alacak, teslim almadan önce, hiç kimseye veresiye satılamaz.

Cânli hayvânın etini dartı ile satmak ve koyun üstündeki yünü ve cânli koyunun derisini satmak bâtıldır. İmâm-ı Ebû Yûsûf, koyun üstündeki yünü satmak ve ağacdaki dut yaprağını satmak câizdir dedi. Cânli hayvân etini dartı ile satmak veyâ satın almak istiyen kimse, pazarlık yerinde bile, hayvânı dartıp etini kilo üzerinden, kendi kendine hesâb edip çıkardığı fiyâta göre, cânli hayvânı topdan pazarlık etmelidir. Satış, hayvân üzerinden yapılmalıdır. Satışdan gayri bir sebeble ileride eline geçecek birşeyi henüz almadan, yalnız borclusuna ve peşin satmak câiz olup, başkalarına peşin dahî satmak ve ileride yapacağı ayak-

kabiyı, henüz yapmadan satmak bătıldır. (İstlanâ') ya'ni ismarlama sûreti ile yapmak câizdir. [Onbirinci maddeye bakınız!]. Mer'âların, çayırların ya'ni umûmî yerlerin satılması ve kirâya verilmesi bătıldır. (Ümm-i veled) olan câriyeyi satmak bătıldır. Hür kadının sütünü sağdıktan sonra dahî ve domuzun kılını satmak bătıldır. Domuz kılını, iğne yerine kullanıp ayakkabı dikmek zarûri olunca câizdir ve İmâm-ı Muhammede göre bu kadar kıl temizdir. Kâfir de olsa, insan kılını ve her uzvunu, bevlini, necâsetini satmak bătıldır. Kullanmak da câiz değildir. Yalnız, insan pisliği kullanılabilir ve toprakla karışık olarak satılabilir. Hayvân pisliklerini satmak ve gübre ve yakacak olarak kullanmak câizdir. Vedek ya'ni leş yağını satmak ve kullanmak harâmıdır.

(Redd-ül-muhtâr) da beşinci cild, ikiyüzkırkdokuzuncu [249] sahifede ve dördüncü cild, ikiyüzonbeşinci [215] sahifede diyor ki:

(Nihâye), (Hânlyye) ve (Tehzib) kitâblarında (Müslimân, mütehassis tabib, şifâ vereceğini ve başka ilâcı olmadığını söyleyince, hastanın idrâr, kan içmesi, leş yimesi câiz olur. Şerâb da böyledir denildi. Fekat ölümden kurtulmak için sözbirliği ile halâl olur) yazılıdır. Yüzonüçüncü [113] sahifede diyor ki: (Câriyenin sütünü de satmak bătıldır). (Feth-ul-kadir) kitâbında (Müslimân, mütehassis tabib, kadın sütünün muhakkak iyi edeceğini ve başka ilâcı olmadığını söylerse, hastanın, kadın sütü içmesi ve satın alması câiz olur denildi) yazılıdır. [Kan vermek de böyledir].

Leş derisini dabaglamadan satmak bătıldır. Dabagladıkdan sonra câizdir. Leşin kemikleri, sinirleri, boynuzu, tüyü, kılı ve fil dişi satılır ve kullanılır. Domuzdan başka eti yinmiyen hayvânları ve haşerâtı ve balıktan başka deniz hayvânlarını, ancak kullanmaları fâideli olduğu zaman satmak câiz olur. Fekat yimeleleri yine harâmıdır. Domuzdan başka eti yinmeyen hayvânlar Besmele ile kesilince veyâ avlayınca derisi sözbirliği ile temiz olur. Eti de temiz olur denildi. Fekat yimesi harâmıdır. Deri ve etlerini satmak ve fâidelenmek câiz olur. Necâset karışmış yağ satılır ve kullanılır. Fekat yinmez. Domuzu veyâ şerâbı satmak veyâ satın almak için, müslimânın zimmiyi vekil etmesi harâmıdır. Satın alınan şerâbı sirke yapması veyâ dökmesi, domuzu başı-boş bırakması ve bâyi'in de semeni fakirlere vermesi lâzım olur.

Bir binânın üst katı yıkıldıktan sonra, yalnız bu üst katını satmak bătıldır. Çünkü, mal kalmamıştır. Mevcûd olan mal satılır. Hak, yalnız olarak satılmaz. Bunun için, alınacak ma'âş, erzâkı, almadan önce satmak, bunların çeklerini bankaya kırdırmak bătıldır. Apartman katları, yapıldıkdan sonra satılır. Yapılmadan önce satmak bătıldır. Bir kimse, kendi üstüne kat yapmak hakkını satabilir. Burada katın tavanı, üst kata taban olmak üzere satılmaktadır. Bu tavan ve taban ikisi arasında ortak olmaktadır. Yirminci maddede yazılı (Mülk şirketi) hâsil olmaktadır. Dere, nehr satılmaz, zirâ hudûdü belli değildir. Yol satılır. Çünkü, eni, boyu bellidir. Bir yer satılınca, buradan veyâ buraya gelen yerden geçmek hakkı ve burayı sulamak hakkı da satılmış olur. Dişi koyunu, erkek diye satmak sahîh ise de, müşteri muhayyer olur. Parasız, meccânen mal satmak bătıldır. Aynı cins malı, birbiri karşılığında veresiye satmak her zaman fâiz olur. Peşin satışta, hacm veyâ ağırlıkla ölçülüyorlar ise ve hacm veyâ ağırlıkları farklı ise yine fâiz olur. Ağırlıkları veyâ hacimleri ve vasfları, özellikleri de eşit ise, fâsid olur. Çünkü, fâidesiz bir satış olur. Ağırlıkları veyâ hacimleri ve cinsleri eşit olup vasfları başka ise, peşin satış sahîh olur. Altın veyâ gümüş parayı kendi cinsi ile bozmak müstesnâ olup, peşin dâimâ sahîhdir. Bey'in sahîh ve bătıl olmasında iki taraf uyuşmaz ise, bătıl olduğu kabûl edilir.

(3) — Fâsid olan satışlar: Fâsid satışlar, câiz değildir ve harâmıdır. Büyük günâhdır. Fâsid satışla alınan mal, müşteri teslim alınca, kendi mülkü olursa da, yimesi, giymesi, harâmıdır. Alanın ve satanın bu satışı bozması, geri vermeleri

vâcibdir. Geri çevirmezlerse, vâcibi terk ettikleri için günâha girerler. Fâsid satışla alınan mal, müşteri elinde helâk olursa, misli varsa, mislini verir. Misli yoksa, teslim aldığı zemandaki piyasa kıymetini öder. Sahih bey'lerde ise, kıymet değil, uyuşulan semeni verir.

Fâsid bey' geri çevrilmeye, önce, bâyı' parayı verir. Sonra malı geriye alır. Bâyı', semeni aldıktan sonra, bey' geri çevrilmeden evvel bundan istifâde etmesi câizdir. Fekat müşterinin maldan istifâde etmesi câiz değildir. Bey', sadaka, hediye etmesi sahîh olur ise de, vâcibi terk ettiği için tevbe etmesi lâzım olur. Kirâya vermesi sahîh olmaz. Satıp kazandı ise, kârı sadaka verir. İkinci müşterinin yiyip içmesi halâl olur.

Fâsid satış, aslında sahîhdır, câizdir. Çünkü, mütekavvim olan mal satışdır. Fekat, sıfatı şerî'ate uygun olmayıp sahîh değildir. Ya'nî semen, mütekavvim mal olmıyan veyâ mebi' veyâ semenin mikdârı ve evsâfı veyâ veresiye satışta, semenin verileceği zaman bilinmiyen veyâ fâsid şartlar bulunan satışdır.

Kıymetli olan bir malın iki dânesinden hangisini istersen al diyerek satmak fâsiddir. Müşteri hangisini istersem onu alırım derse, muhayyer olarak câiz olur.

Semen belli olmazsa, meselâ, bu malı aldığım fiyâta veyâ hakikî kıymetine veyâ piyasadaki kıymetine veyâ filân kimsenin aldığı fiyâta deyip de, cinsi ve mikdârı söylenmez ise, bey' fâsid olur. Semen, göstermekle veyâ mikdârı ve cinsi söylenmekle ma'lûm olur. Yalnız, ekmek gibi, kıymetli l'ân edilen ve satanın arzûsu ile değişmiyen şeylerde, semeni bildirmeden bey' sahîh olur. (Hadika) da, yimesi harâm olanları anlatırken diyor ki: (Harâm olan semen ta'yîn edilmezse, bununla alınan yimesi halâl olur). Beşyüz kırkıaltıncı [546] sahîfeye bakınız!

Birşeyi [meselâ yağı], kab ile dartıp, kab için mu'ayyen bir mikdâr dara düşmeği şart etmek fâsiddir. Kabı boş dartıp, sonra darasını düşmek lâzımdır. Eğer kabın vezni kadar düşmek şart edilirse veyâ tenekedeki yağ, ölçmeden, topdan satılırsa, câiz olur. Müşteri, boş kabı dartıp söyleyince, bâyı' inanmazsa, müşterinin sözü kabûl olunur. [Dördüncü maddenin sonuna bakınız!]. Koçun dişiye katılmasını satmak fâsiddir.

Ağacın vereceği meyveyi veyâ tarlanın vereceği mahsûlü, oluncuya kadar yerinden ayırmamak şartı ile, olmadan satın almak fâsiddir.

Fakirin, zekâtı teslim almadan satması fâsiddir. Ganîmet malını taksîm edilmeden önce satmak fâsiddir.

Hayvânı hayvâna veresiye satmak fâsiddir. Kurtlanmış, bozulmuş eti satmak bâtıldır. Kokmuş eti satmak fâsiddir. Veresiye pahâlî, peşin ucuz demek, ya'nî, meselâ peşin on liraya, veresiye, ya'nî taksitle onbeş liraya vermek şeklinde iki şartlı satışın fâsid olduğu (Mevkûfât) da, (Cevhere) de ve (Tuhfet-ül-fukahâ) da yazılıdır. Çünkü, semen mechûldür. Hadisle yasak edilmiştir. Yalnız toplamının fiyâtı söylenip satılan şeylerin [meselâ sürünün] sayısı az veyâ çok çıkarsa, fâsid olur.

Yanında bulunmiyan şeyi müşteriye ta'rif etmeden satmak fâsiddir. Müşteri, malı alırsam, bu para, malın semeni olsun, malı almazsam, parayı geri gönder derse, fâsid olur. Alacağını veresiye satmak fâsiddir. (Hamza efendi risâlesi şerhi) nde diyor ki: (Yirmibeşincisi budur ki, bir kimsenin, bir kimsede ödünç olarak veyâ satın alarak veyâ mirâs, hediye, sadaka sûreti ile mal veyâ para alacağı olsa, bu ölçülü veyâ sayılı malı, teslim almadan, ona veyâ başkasına, veresiye satmak câiz değildir. Satın almak sûreti ile alacağı şey ev, arsa gibi olmayıp, taşınabilen mal ise, bunu teslim almadan, peşin satmak da, câiz değildir). [Dördüncü maddenin sonuna bakınız!].

Muztar olana, ya'nî sıkışık durumda olana, meselâ aç, susuz, çıplak, evsiz

kalana, bunları, semen-i mislinden, ya'ni piyasadaki en yüksek değerinden gaben-i fâhiş ile yüksek fiyatla satmak fâsiddir. Nafakasını te'min etmek için, herhangi bir şeyini satmak zorunda kalan fakir kimsenin satdığı, gaben-i fâhişle ucuz almak da fâsiddir. (Gaben-i fâhiş), beşinci madde sonunda bildirilmiştir.

Kâflrin Kur'ân-ı kerim satın alması sahihdir. Fekat, satması için cebr edilir.

Vakf olan eski, yırtık Kur'ân-ı kerimi satıp, yenisini almak ve harâb mescidi satıp parasını başka mescide sarf etmek câizdir. Vakfı bir insan vakf eder. Ev-kâfın parası ile yapılan binâlar vakf değildir. Bir vakf binâ yıkılıp bunun parası ile başka binâ yapılırsa, bu, vakf olmaz. Beyt-ül malın olur. Vakf binâ bağçasindeki meyveleri yemek harâmdir. Meyve, ot satılıp, parası ile binâ ta'mir edilir. Ağacı satılamaz.

Bey'in icâb ettirdiği birşeyi şart etmek câizdir. Meselâ mal müşterinin olması gibi. Çünkü, şart edilmese de, satılan mal, müşterinin olur.

Bey'in icâb etmediği ve fekat alana ve satana fâidesi olmayan şart da câizdir.

Bey'in icâb etmediği şart, alana, satana fâideli ise, bey' fâsid olur. Alıcıdan ve satıcıdan başka bir kimseye fâideli olunca da, bey' fâsid olur diyenler oldu. İkisinden birine fâidesi olmayan şart ile bey' sahih ise de, şart fâsid olur. Ya'ni şartın yapılması lâzım değildir. Meselâ, müşterinin başkasına satmaması, hediye etmemesi, çayıra salıvermemesi, kesmemesi, binmemesi, kendi yememesi şartları ile satmak sahihdir. Evini, ölünceye kadar içinde oturmak veya ölünceye kadar müşterinin kendisine bakması şartı ile sözleşmek fâsid olur. Bu şartla evini hediye etmek câizdir ve evi teslim ettikten ve alan, ona bakmağa râzı olduktan sonra, geri alamaz. [Mecelle. Madde 855]. Kadının, kendini veya kızını nikâh etmesi şartı ile, bir malı tekrâr kendisine satması şartı ile, arsanın hepsinin vergisini müşterinin ödemesi şartı ile yarısını satması, müşteriye olan borcundan ödenmemek şartı ile satmak, ağacdaki meyveyi bâyi' toplamak, mebi'i bir aya kadar müşteriye teslim etmemek, satılan evde bâyi'in bir ay oturması veya malı bir müddet sonra teslim etmesi veya müşterinin bâyi'a birşey borc vermesi veya hediye etmesi veya satması, kirâya vermesi, yâhud bâyi' kumaşı dikdikden sonra vermesi şartı ile bey', fasiddir.

(Hindiyye) de diyor ki, (Bu hayvânı sana bin liraya satdım. Şu hayvânını da fazla olarak bana vermek şartı ile dese, câizdir. Semeni arttırmak olur. Müşterinin bâyi'a birşey hediye etmesi veya sadaka vermesi veya ödünç vermesi yâhud bâyi'a birşey satması şartı ile satış yapmak fâsid olur. Başka birine ödünç vermesini şart etmek câiz olur. Bâyi'in müşterinin oğluna veya bir başkasına birşey hediye etmesi şartı ile satın almak fâsiddir. Bir evi mescid yapılması şartı ile satmak fâsiddir. Fakirlere sadaka edilmesi için ta'âm satmak ve kabristân yapılması için arsa satmak fâsiddir. Müşterinin bâyi'a bir müddet hizmet etmesi şartı ile bey' fâsiddir. Çünkü, kirâ şartı bulunan bey' olur. Evi yıkması şartı ile satmak fâsid ve şart bâtil olur. Semeni bâyi'in alacaklısına vermesi şartı ile satmak fâsiddir. Müşterinin bâyi'in alacaklısına kefil olması şartı ile bey' fâsiddir. Falandan alacağım olan para ile diyerek satın almak fâsiddir. Falandan alacağın olan karşılığı olarak diyerek satmak câiz olur. Semeninden şu kadar tenzîl ederek satmak câizdir. Semeninden şu kadar hediye ederek satmak câiz değildir. Bağçenin etrafına bâyi'in divar çekmesi şartı ile meyveleri satın almak fâsiddir. Bâyi', divar çekerim meyveleri satın al demesi câizdir. Müşteri muhayyer olur. Buhârâda ödünç alıp, Semerkanda ödemeği şart etmek câiz değildir. Gebe olduğu şartı ile hayvân satmak fâsiddir. Sütü çokdur diyerek hayvân satmak câizdir. Karpuzu, kavunu tatlı olmak, kuşu güzel ötmek şartı ile satın almak fâsiddir.

Fâsid bey'de, müşteri bâyi'nin izni ile kabz ederse, mülkü olur. Fekat geri vermesi lâzım olur. Bunu kullanması ve başkasına temlik etmesi harâm olur. Fekat, temliki nâfiz olup, bâyi'nin geri almak hakkı kalmaz. Kirâya vermesi ile bâyi'nin hakkı gitmez.

Şerâb alış-verişi için müslimânın zimmiyi vekil etmesi, imâmeyne göre câiz değildir. Çalgı âletlerini bunları çalanlara satmak, imâmeyne göre câiz değildir. Kara ve deniz haşerâtını, yimek için satmak câiz değildir. Bunları tıbda ve sanâyî'da kullanmak için satmak câiz olur). (Hindiyye) den terceme temâm oldu.

(Bahr-ül-fetâvâ) da diyor ki, (Kumar ile ele geçen, mülk olmadığı için, satılması ve satın alınması ve yinilmesi câiz olmaz. Her nev' temliki şarta bağlamak kumar olur, câiz olmaz. Fâsid şart ile bey' böyledir. Bir kadının, kız kardeşinin zevcine [ya'nî eniştesine] görünmesi câiz değildir. Deniz hayvanlarından balıktan başkasını yimek, hanefî mezhebinde tahrimen mekrûhdur. Mevlid-in-Nebî okumak câiz ve sevâb olduğu ve Ehl-i sünnete muhâlif vâ'izleri [ve kitâbları] yasaklamak lâzım olduğu (Behcet-ül-fetâvâ) da da uzun yazılıdır. Karşılık vermek şartı ile yapılan hediye, karşılığı verilmedikçe sahîh olmaz). Müşterinin kefil göstermesi veyâ semeni havâle etmesi şartı ile bey câiz ise de, kefilin ve havâleyi kabûl edenin sözleşme yerinde hâzır olup kabûl etmeleri lâzımdır. [Bâyi'nin müşteriye birşey hediye etmesini şart koymakla bey' fâsid olur. Satıcının piyango çekmesi, ikrâmiyye vermesi şartı ile olan bey'ler fâsid olur].

Fırından, bakkaldan veresiye alıp da, ay başında borcunu ödiyen kimsenin, herşeyi satın alırken, fiyâtını sorup anlaması lâzımdır. Satın aldığı gün, her birinin semeni belli olmazsa, bey' fâsid olur. Semen belli olup da, müşteri her birini sorup anlamadan kabûl ederse, bey' fâsid olmaz buyurmuşlardır. Bey'in sahîh ve fâsid olmasında iki taraf uyuşmaz ise, sahîh olduğu kabûl edilir.

İmâm veyâ herhangi me'mûr, hava parası alarak, vazîfesini başkasına devr edebilir. Buna bey' denmez, (Ferâg etmek) denir. Çünkü, bey'de alınan ve verilen iki şeyin mal olmaları lâzımdır. Âmirin, ferâg işini kabûl etmesi şarttır. Hava parası alarak kirâcının binâyı devr etmesi câiz değildir. İkrâh ile tehdid ile istemi-yerek satan kimse, satışı bozabilir. Zorlandığını iki şâhid ile isbât edince, mahkeme bozar.

(4) — Mekrûh olan satış: Cum'a günü öğle ezânı ile imâm selâm verinceye kadar olan zamanda alış-veriş yapmak mekrûhdur. Satın almayıacağı bir malın semenini, başka müşteriler arasında yükseltmek mekrûhdur. İki kişi bir malın fiyâtında uyuşmuş iken, bu malı, dahâ yüksek fiyâtla satın almak istemek mekrûhdur.

İbni Âbidîn «rahmetullahi aleyh», bâgileri, âsileri anlatırken buyuruyor ki, fitne yapanlara, âsilere silâh satmak, tahrimen mekrûhdur. Fekat, silâh yapma-ğa yarıyan eşyâyı, meselâ demir satmak mekrûh değildir. Ya'nî, günâh yapmakta kullanılan şeyin kendini satmak, tahrimen mekrûh olur. Bu şeyi hâzırlamağa yarıyan maddeleri satmak ise, tenzihen mekrûh olur. Çalgıları satmak da tahrimen mekrûh olup, çalgı yapılan tahtayı, çalgıcıya satmak, tenzihen mekrûh olur. Şarkıcı câriyeyi, döğüş horozunu da, fâsiklara satmak tenzihen mekrûhdur. Çünkü, câriye, hizmetçi olarak satılır. Şarkı için satılmaz. Şerâb yapana üzüm satmak da tenzihen mekrûhdur. Çünkü, kendileri harâm işlemekte kullanılmaz. Harâm olan şeyin hâzırlanmasında kullanılır. Bunları, halâl olan yere satamayan kimsenin, tenzihen mekrûh olan yere satması câizdir.

Bir şehre dışardan gelen malları, şehir hâricinde karşılayarak ucuz alıp, şehirde depo ederek pahâlî satmak harâmdır. Buna (İhtikâr) denir. Kıymeti uyuşulmadan önce, bir malı, yüksek fiyâtla almak istiyene satmak, mekrûh değildir.

Mekrûh satışlar câizdir ya'nî sahîhdur, lâkin mekrûhdur.

(5) — **Mevkûf satış:** Bâyi'den başka bir kimsenin hakkı da bulunan bir malın satılması, o kimsenin izn vermesine mevkûfdur. Ya'ni izn vermezse müşteri o mala mâlik olamaz. İçinde kirâcı bulunan evi satın alan kimse, kirâ müddetinin bitmesini bekler. Veyâ kirâcının rızâsı ile çıkmasını te'min edebilir. Bâlig olmıyan akli çocuğun alış-verişi de, babasının iznine mevkûfdur. Rehnde olan, gasb edilmiş bulunan eşyanın ve müzâre'ada olan tarlanın bey'i de mevkûfdur.

(6) — **Vefâ ile bey':** Müşteri, semeni ne vakt bana geri verir isen, mebi'i sana geri vermeliğim üzere, şu kadar kuruşa satın aldım deyip, bâyi' dahi öylece kabûl edip satsa veyâ bâyi', semeni sana ne zaman red edersem, mebi'i bana red etmen üzere, şu kadar kuruşa satdım deyip, müşteri dahi aldım dese, vefâ ile satış olup sahîh olur. Müşteri, mebi'i red edip, bâyi'den semeni geri alabilmesi de sâhîh olur. Vefâ ile satılacak malın hisseli olmaması lâzımdır. Mebi', rehn gibi olup, müşteri mebi'i, iznsiz başkasına satamaz. Vefâ ile satılan mebi'in menfe'atinden bir kısmının, müşteriye âid olması şart edilmedi ise, müşteri iznsiz kullanırsa öder. Kirâyaya verirse ödemez. Bâyi' ve müşteriden biri ölürse hak, vârislerine geçer. Vefâlı bey'de, karârlaşdırılan zaman bitince, geri dönülmez.

Vefâlı bey', bir bakımdan sahîh, bir bakımdan fâsid bey'ler gibi, bir bakımdan da, rehn gibidir. Vefâ ile, ikrâh ile ve muhayyerlikle olmıyan şartsız satışlara (**Bat satışı**) denir. Satın alınan mal, geri verilemez.

SARF SATIŞI — Sarraflık, nakd, ya'nî para hâlinde veyâ her şekli eşyâ hâlindeki altını altına veyâ gümüşü gümüşe veyâ birbirlerine satmaktır. Satanın ve alanın sözleşmeden sonra, ayrılmadan kabz etmeleri, ya'nî eline veyâ cebine almaları lâzımdır. Çünkü, altın ve gümüş dâimâ ağırlık ile ölçülür. Semen ile mebi'in ikisi de ağırlıkla veyâ hacm ile ölçülürse, bu satışta fâiz bulunur. Fâiz bulunan satış veresiye olamaz. Hep peşin olması lâzımdır. Peşin olmak da, iki malın te'ayyün etmesi ile olur. Deyn olan mal ve altın ile gümüş, ta'yîn etmekle değil, kabz etmekle te'ayyün eder. Bunun için, nakdleri ta'yîn etmek şart değildir. Bir altını bir altına sana satdım dese, öteki de kabûl etse, yanlarında altın bulunmasa, başkasından alıp ayrılmadan teslim etseler sahîh olur. Kabz edilmezlerse, deynin deyn karşılığı satışı olur. Bu ise bâtıldır. Sarf satışı pazarlıkla olur. Muhayyerlik yokdur. İki taraf da te'cîl edemez. Ya'nî sonra veririm diyemez. İki si de kabz etmeden biri ayrılırsa, akd bâtil olur. Altını gümüşle değiştirirken, ağırlıklarının müsâvî olması lâzım değildir.

Altını altın ile ve gümüşü gümüşle değiştirirken alınanla verilenin ağırlıklarının müsâvî olduğunu bilmeleri lâzımdır. Bilmezlerse, müsâvî olsalar bile câiz olmaz. San'at ve işlemesi ile veyâ başka bir sebeble birinin kıymeti çok olsa bile, ağırlıklarının yine müsâvî olması lâzımdır. Hâlbuki başka ma'denler, işçilik sebebi ile, ağırlıktan çıkıp, sayı ile ölçülebilirler. Verilen ve alınan altınların veyâ gümüşlerin ağırlıkları müsâvî değilse, hafif olan ile birlikte, aradaki fark kadar kâğıd para da veyâ başka birşey de vermelidir. Birlikde verilenin değeri aradaki farkdan az ise, mekrûh olur. Yâhud, nakdi verip, karşılığında, değeri kadar kâğıd para almalı. Sonra ayrı bir pazarlıkla kâğıd para ile, istenilen nakdi ondan satın almalıdır.

Sarfda ve şelemde semen, kabz edilmeden kullanılamaz. On dirhem [gümüş] karşılığında bir dînar [altın] satın alsa, kabz etmeden, bunlarla birşey satın alması fâsid olur. Eline almadan, bunları vasiyyet, hibe (hediye) etmesi de câiz olmaz.

İki gümüş ile bir altını, iki altınla bir gümüşe satmak câizdir. Altınlar, gümüşlerin karşılığı olur. On gümüşle bir altını, onbir gümüşe satmak câiz olur.

Üzerinde elli dirhem gümüş zîneti bulunan otuz dirhem değerindeki demir kılıncı satın alırken, elli dirhem veyâ dahâ fazla gümüşü peşin verip birşey söy-

lemese veyâ bu, zînetin semenidir dese, gerisi borc kalsa, sahîh olur.

Altının veyâ gümüşün bakırla olan alaşımlarında, bunların mikdârı yarıdan fazla ise, bu alaşımları, hâlisleri gibidir. Bunlarla kendi hâlislerini ancak eşit ağırlıkda satın almak câiz olur. Altını veyâ gümüşü yarıdan az olan bakırlı alaşımlar, urûz gibidir. Bu alaşımlarla kendilerindeki altından veyâ gümüşden daha çok ağırlıkdaki hâlislerini peşin satın almak câiz olur. Bunlar da, fülûs gibi para olarak, âdete göre dartı ile veyâ sayı ile kullanılırlar. Fekat bunların, söz kesilince, ayrılmadan önce kabz edilmeleri lâzımdır. Birbirleri ile, başka mikdârlarının satılmaları, ya'nî değiştirilmeleri câizdir. Çünkü, birinin gümüşü, ötekini bakırına karşılık olur. Bunlar da, para olarak kullanıldıkları zaman, ta'yîn edilince te'ayyün etmezler. Kullanılmadıkları zaman urûz gibi olup, ta'yîn edilince te'ayyün ederler.

Fülûsün altın, gümüş veyâ kendi gibi fülûs karşılığında satılması, ya'nî kâğıd lira ile altın, gümüş satın alınması veyâ para bozdurulması, fâiz bulunan bey', selem veyâ sarf satışlarından birisine uyarak yapılabilir. Fâiz ve selem yolları ile para bozdurmağı, oralarda bildirdik. Burada fülûs semen olduğu zaman sarf satışı ile para bozmağı bildirelim. Fülûs denilen bakır, bronz paralar [ve kâğıd liralarda], aynı sayıda, ya'nî i'tibârî kıymetleri aynı olarak kendi cinsleri veyâ altın gümüş karşılığında satılınca dâima semen olurlar. Nakdeyn karşılığında satılınca, fâizin iki şartı da yok ise de, iki karşılıktan birisinin, ayrılmadan önce kabz edilmesi lâzımdır. Şernblâlî, (Gurer) hâşiyesinde buyuruyor ki, (Nakdleri birbirleri karşılığında satarken, ikisinin de kabz edilmesi nass ile şart edildi. Fülûs [ve kâğıd liralarda] da semen iseler de, aslında urûz gibi kıymetli maldırlar. Nass bunlara şâmil olmaz. Bunun için, yalnız fülûsü veyâ bununla değiştirilecek semen kabz etmekle bey' sahîh olur. İkisinden biri kabz edilmezse, deyn deyn karşılığında satılmış olup, bey' bâtil olur). Fülûs aynı sayıda fülûs karşılığında satılınca, ikisinin de, ayrılmadan önce kabz edilmeleri lâzımdır. [Aynı sayıda olmazsa semenlikden çıkacakları, fâiz bahsinde yazılıdır. Yüz liralık kâğıd parayı, tutarı yüz liradan az olarak bozmak câiz ise de, muhtâc olanın malını değerinden aşağı olarak ondan satın almak mekrûh olur]. (Fetâvâ-i Hindîyye) de diyor ki, (Gümüş verip fülûs satın alsa, bâyi'da fülûs yoksa, gümüşü aldıktan sonra, ayrılıp, başkasından ödünç alıp verse, câiz olur. Fülûsü ayrılmadan alıp da, gümüşü sonra vermesi de câiz olur).

Kimseye bâkî değildir, mülk-i dünyâ, sîm-ü zer
Bir harâb olmuş gönül, ta'mir etmektir hüner.

Buna fânî dünyâ derler, durmayıp dâim döner,
Âdem oğlu, bir fenerdir, nihâyet bir gün söner.

7 — HASTANIN SATIŞ YAPMASI

Mûsul vâlisi, hâcı Reşid pâşa, (Rûh-ul-mecelle) kitâbında buyuruyor ki: (Hastalık, iki nev'dir: Biri, âdî hastalık olup, şü'uru yerinde oldukça, bütün malı için satışları câizdir. İkincisi, Maraz-ı mevt, ölüm hastalığı olup, borçlarından geri kalan malının üçde birini satabilir. Borçları malından çok olsa bile, nafaka ve tedâvisine masraf yapabilir). Burada, (Mecelle) nin ilgili maddelerini yazacağız:

Madde 1595 — Bir sene içinde ölüme sebep olan hastalığa, (Maraz-ı mevt) denir. Bir yıldan uzun süren hastalık, tehlikeli hâl almadıkça, maraz-ı mevt olmaz. Böyle hastanın yaptığı alış-veriş câiz olup, kimse karışamaz.

Madde 1596 — Zevcesinden başka vârisi olmıyan, maraz-ı mevtinde iken bütün malını, zevcesine vasiyyet edebilir.

Madde 1597 — Hasta iken vârislerinden birine mal ikrâr edip, sonra iyi ol-
sa, bu ikrârı bozulmaz.

Madde 1598 — Maraz-ı mevtinde, vârislerinden birine ayn veyâ deyn ikrâr
veyâ hediye edip ölse, başka vârisler izn vermezse, bu sözleri yerine getirilmez.

(Redd-ül-muhtâr) dördüncü cildde buyuruyor ki, (ihtiyâclarını te'min etmek
için sokağa çıkamıyan hastaya (Ölüm hastası) denir. Bir hastanın ba'zan sancı-
sı, ağrısı olsa, çok zaman sokağa da çıksa, buna (Ölüm hastası) denmez. Sıtma,
verem, za'fiyyet böyledir. Böyle hasta, bütün malını hediye etse, emânetdir, baş-
kasınıdır dese, câiz olur. Vârislerinden birine birşey satabilir ve hediye edebi-
lir. Başka vârislerin buna izn vermesine lüzûm olmaz.

Madde 1600 — Maraz-ı mevtinde, sıhhatde iken yapmışdım dediği satış,
alış, hediye gibi sözleri, vârislerin tasdik etmesine bağlıdır.

Madde 1601 — Maraz-ı mevtde, vârislerinden başkasına ayn ve deyn aldı-
ğını, verdiğini söylemesi kabûl olunur. Bunlara hediyesi ise, kalan malın üçde
birisinden az ise verilir.

Madde 1604 — Maraz-ı mevtinde, alacaklılarından birine olan borcunu ödi-
yerek, ötekilerin haklarını çığniyemez. Hasta iken yaptığı borçları ödiyebilir.

Madde 393 — Maraz-ı mevtinde, vârislerden birine birşey satsa, öldükden
sonra, diğer vârisler râzı olmazlarsa, bey' geri çevrilir. Vârislerinden birine mal
vasiyyet etmesi bâtildir.

Madde 394 — Maraz-ı mevtinde, kendisine vâris olmıyacak, birine, semen-i
misli ile bir mal satması sahîh ve câiz olur. Semen-i mislinden ucuz satmış ise,
semen-i mislinden olan noksânlık, semen-i mislin üçde birinden fazla ise, vâris-
leri semenin üçde ikiden farkını ve borcu ödenemezse, alacaklıları, semen-i misl-
den farkını müşterîden alırlar. Vermezse, satış bozulur.

Madde 880 — Maraz-ı mevtinde, vârislere veyâ başkasına hediye verse,
ölünce, alacaklıları geri alıp paylaşırlar.

(Mecmû'a-i cedîde) de diyor ki, (Sihhatde iken vârislerinden birine mülkünü
hediye etse, ölünce diğer vârisler bunu bozamazlar).

Seyyah oldum, şu âlemi gezerim,
bir dost bulamadım, gün akşam oldu.
kendi efkârımca okur yazarım,
bir dost bulamadım, gün akşam oldu.

İki elim, gitmez oldu yüzümden,
ah etdikce, yaşlar gelir gözümden,
kusûrumu gördüm, kendi özümden,
bir dost bulamadım, gün akşam oldu.

Bozuk şu dünyânın temeli bozuk,
tükendi, dâneler, kalmadı azık,
yazıklar, şu geçen ömüre yazık,
bir dost bulamadım, gün akşam oldu.

Düşünür, dilerim, ummâna dalam,
gidenler gelmiyor, bir haber alam,
gerçek söyler, Resûl aleyhisselâm,
bir dost bulamadım, gün akşam oldu.

8 — ÇEŞİTLİ BİLGİLER, KOMŞU HAKKI

Köpeği ve diğer işe yarıyan hayvânları, kuşları satmak câizdir. Zimmînin, ya'nî gayr-ı müslim vatandaşın alış-verişi, müslimânlarınkî gibidir. Yalnız onların şerâb ve domuzu da alıp satması câizdir.

Müşteri, parayı vermeden ve malı almadan gayb olsa, o mal, başkasına satılır.

Bir kimse satdığı malın semeni olarak, bilmiyerek sahte para aldı ise, yanında ise, geri verip iyisini alır. Sahte parayı kullandı ise iyisini isteyemez.

Bir bağçede kuş yavrulasa veyâ yumurtlasa veyâ sâhibsiz hayvân girse, bunlar alanın olup, bağçe sâhibinin olmaz. Bağçe sâhibi görüp, kapıyı kaparsa onun olur. Bir yerde şeker veyâ para atılsa, kimin üstüne düşerse onun olur. Bir bağçeye arılar gelip bal yapsa veyâ ağac çıksa veyâ sular kum getirip yığsa, bağçe sâhibinin olur.

Hoca, talebesinden [imâm veyâ müezzin, cemâ'atından] hasır [veyâ bunlara vazifelerinde lâzım olan başka birşey] satın almak için para toplasa, toplanan paranın bir kısmı ile o şeyleri satın alsa, artan parayı kendisi kullanması câiz olur.

(Lukata) yerde bulunup, sâhibi belli olmıyan maldır. Sâhibine vereceğinden emîn olanın, korumak için alması sünnetdir. Yerde helâk olacak ise, alması farz olur. (Arayan olursa bana gönderin!) diyerek iki kimseyi şâhid yapar ve galabalık bir yerde ta'rîf ederek sâhibini arar. Sâhibi çıkıncıya veyâ durmakla bozuluncaya kadar helâk olursa ödemez. Sâhibi çıkmıyacağını veyâ bozulacağını anlarsa, artık aramaz. Beyt-ül-mala verir. Beyt-ül-mal yoksa, sadaka verir. Bulan fakîr ise, kendi kullanabilir. Sâhibi sonra çıkarsa, yâ kabûl eder. Yâhud, bulana veyâ fakîre tazmîn etdirir. Kabûl eden veyâ tazmîn eden sevâb kazanır.

Aşağıdaki bilgiler (Mecelle) den alınmıştır:

Madde 912 — Birinin ayağı kayıp da düşerek başkasının malını telef etse, öder.

Madde 914 — Kendi malı sanarak, başkasının malını telef eden öder.

Madde 915 — Başkasının elbisesini çekip de yırtan, temâm kıymetini öder. Elbiseyi tutup, sâhibi çekmekle yırtılsa, yarısını öder.

Madde 916 — Çocuk, birinin malını telef etse, çocuğun malından ödenir. Malı yoksa, malı oluncuya kadar beklenir. Velisi ödemez.

Madde 918 — Birinin binâsını yıksa, sâhibi dilerse, enkâzı ona bırakıp binânın kıymetini alır. Yâhud enkâzı ve değer farkını birlikte alır. Ağaçlarını kesmek de böyledir.

Madde 919 — Yangını durdurmak için bir evi, hükûmetin emri ile yıkan ödemez. Kendiliğinden yıkan öder.

Madde 921 — Mazlûm olanın, başkasına zulm etmeğe hakkı yoktur. Her ikisi de öder. Meselâ sahte para alan, bunu başkasına veremez.

Madde 922 — Birinin malının telef olmasına sebep olan, öder. Ahırın kapısını açıp hayvân kaçarak zâyı' olsa, öder. Hayvânı ürkütüp kaçırana da böyledir.

Madde 924 — Yolda kuyu kazıp, birinin hayvânı düşerek ölse, öder. Kendi mülkünde kazmış ise, ödemez.

Madde 926 — Yoldan geçene zarar veren, öder.

Madde 927 — Hükûmetin izni olmadan yolda oturup satış yapılamaz.

Madde 928 — Divârı yıkılıp, birinin malına zarar verirse, önceden, divârın yıkılacak, ta'mir et gibi ikâz yapılmış ise, öder.

Madde 929 — Başı boş bırakılmamış bir hayvânın kendiliğinden yaptığı zararı sâhibi ödemez. Sâhibi görüp, men' etmezse veyâ hayvânın tehlikelidir câ-resine bak denilmiş ise, öder.

Madde 934 — Yolda hayvânı bağlamağa, aracını park yapmağa kimsenin hakkı yoktur. Park yerlerinde durdurabilirler.

Madde 1013 — Bir binâyâ ortak olarak mâlik olan kimselere (Hisse-i şâyi'a sâhibi) denir. Bir binânın yarısı Ahmedin, üçde biri Ömerin, altıda biri Alinin ol- sa, Ahmed hisse-i şâyi'asını satsa, Ömer ve Ali almak isteseler, yarısını Ömer, yarısını da Ali alır. Ömer, hissesine göre iki misli alamaz.

Madde 1023 — Karşılıksız hediye ve vasiyyet gibi karşılıksız temliklerde şüf'a hakkı olmaz. [İkinci kısımda yirmialtıncı madde sonuna bakınız!].

Madde 1031 — Şüf'a hakkı bulunan kimsenin, satış yapıldığını işitince, he- men hakkını istemesi, iki şâhid yanında tekrâr söylemesi ve bir ay içinde mah- kemeye başvurması lâzımdır.

Madde 1036 — Müşterinin teslim etmesi ile veyâ hâkimin karâr vermesi ile, şüf'a sâhibi satılan binâyâ mâlik olur.

Madde 1198 — Komşusuna (Zarar-ı fâhiş) yapamaz. Kullanmağa mâni' olan şeyler, zarar-ı fâhiştir. Demirci dükkânı, değirmen, bitişik binâyı sallarsa veyâ fırın dumânı, yağhânenin pis kokusu, harman tozları, bitişik evde oturulamıya- cak kadar sıkıntı verirse, değirmenin, bostanın su yolu, evin temelini, divârını gevşetirse, çöplük bitişik evin divârını çürütürse, harman yerine bitişik yapılan yüksek binâ, harmanın rüzgârını keserse, manifaturacı dükkânı yanında yapılan aşçı dükkânının dumânları kumaşlara zarar verirse, lağım, kanalizasyon yolları- nın sızıntılarından komşu divârı zarar görürse, sonra yapılanlar zarar-ı fâhiş olup, men' edilirler.

Madde 1201 — Evin havasını, manzarasını, güneş görmesini kapatmak, za- rar-ı fâhiş sayılmaz. Bir odanın ziyâsını temâmen kesmek, zarar-ı fâhiş olur.

Madde 1202 — Mutbah, kuyu başı, ev aralığının görünmesi zarar-ı fâhiştir. Araya divâr, perde yapması lâzım olur.

Madde 1210 — Arada müşterek olan divârı, biri ötekinin izni olmadıkca yük- seltemez ve üzerine binâ yapamaz.

Madde 1224 — Yol, su yolu, kanalizasyonun zarar-ı fâhişi olmadıkca, es- kiden kalanlarına dokunulmaz.

Madde 1226 — Bir kimse, verdiği iznden vazgeçebilir. Meselâ tarlasından geçmeğe izn vermiş iken, men' edebilir.

Madde 1228 — Arsasından geçmekte olan su yolunun geçmesine ve arsa- ya girilip ta'mir olunmasına mâni' olamaz. Yeniden su yolu geçirilmesine mâni' olabilir.

Madde 1243 — Dağlardaki ağaçlar ve otlar herkese mubâhdır. Ağaçları ke- sen, mâlik olur.

Madde 1249 — Mubâh olan şeyi ele geçiren ona mâlik olur. Ele geçirmek, kasd ile, niyyet etmekle olur.

Madde 1255 — Mubâh şeyleri ele geçirmekte, kimse kimseye mâni' olamaz.

Madde 1265 — Denizler, büyük göl ve nehrler, şehirlerden uzak sâhibsiz erâ- zî ve dağlar, herkese mubâhdır. Fekât, başkasına zarar vermemek şarttır.

Madde 1281 — Şehrden uzak, sâhibsiz yerde kuyu kazan, bunun (Harîm)ine

mâlik olur. Yirmi metre yarı çapındaki dâire içi, merkezindeki kuyunun harîmi olur.

Madde 1291 — Şehr içindeki kuyunun harîmi olmaz. Herkes mülkünde kuyu kazabilir.

Madde 1311 — Hâzır olan ortakdan ve hâzır olmıyan için hâkimden izn almadan ta'mîr eden ortak teberru' etmiş olup, ortaklardan birşey istiyemez.

Madde 1313 — Değirmen, hamâm, apartman gibi taksîm olunamıyan mülk harâb olup, ta'mîrini istemiyen ortak bulunursa, hâkimin izni ile ta'mîr edilip, sonra hissesine düşen para ondan alınır.

Madde 1314 — Müşterek bir binâ yıkılınca, yeniden ortaklaşa yapılmasını istemiyen olursa, buna cêbr olunmaz. Arsa taksîm edilir.

Madde 1315 — Apartman yıkılınca, herkes kendi katını yaptırır. Altdaki yapdırmazsa, üstdekiler, hâkimin izni ile, hepsini yaptırıp, altdaki hissesini verinceye kadar, katını kullanamaz.

Madde 1321 — Sâhibsiz nehlîleri Beyt-ül-mal ayıklar. Beyt-ül-malda para yoksa, masrafı oradan sulama yapanlardan alınır.

Madde 1327 — Müşterek kanalizasyonu temizlemek masrafı, aşağıdan başlar. Şöyle ki, en aşağıdaki evden, arsadan başlayıp bunun masrafını hepsi öder. Yukardaki arsalardaki kısımların masraflarına aşağıdakiler iştirâk etmezler.

**Mâlu mülke olma magrûr, deme var mı ben gibi!
bir muhâlf yel eser, savurur harman gibi.**

9 — ŞART İLE SÖYLENEN ŞEYLER

Fıkh kitâblarında, (Bey' ve şlrâ) sonunda diyor ki:

Şart ile söylendiği zaman yapması câiz olmıyan şeyler ondördür:

1 — Bey': Meselâ, bir evi, bir ay oturmak şartı ile satmak fâsiddir.

2 — İcâze: Borc vermesi şartı ile birisine birşey kirâyâ vermek fâsiddir.

3 — Taksîm: Mirâs bölünürken vârislerden birkaçının, ba'zı eşyânın ba'zı kimselere verilmesini şart etmesi câiz değildir.

4 — İcâze: Birisi, bir kimsenin malını satsa, malın sâhibi buna, bana yüz lira borc veyâ bir hediyeye verirsen satışı kabûl ederim dese, bu icâze ya'nî izn, bâtil olur.

5 — Ric'at: Boşadığı âilesinden para istiyerek tekrâr nikâh etmek olmaz.

6 — Malı mal ile sulhdur: Evinde oturursam alacağımı istemem demek.

7 — Borcu afv etmek: Babam seferden gelirse, alacağımı istemem demek.

8 — Vekîli azl: Bir hediyeye verirsen, seni azl ederim demek.

9 — İ'tikâf: Hastam iyi olursa i'tikâf edeceğim demek câiz değildir. Hastam iyi olursa, Allah rızâsı için, şu kadar gün i'tikâf edeceğim demek, (Nezr) olur.

10 — Müzâre'a: Borc verirsen tarlamı işlet, demek.

11 — Müsâkât: Borc verirsen, ağacımı veyâ asmamı sana müsâkât eylerim demek gibi. (Müsâkât), meyvenin bir kısmını bakana verilmek karşılığında, ağacı veyâ asmayı, birinin bakımına bırakmak demektir.

12 — İkrâr: Para istiyerek, borcu olduğunu i'tirâf etmek.

13 — Vakf: Falan yolcum gelirse evimi vakf edeceğim gibi.

14 — Tahkîm: Falan şey olursa, sen aramızda hâkim ol demek.

Şart ile söylendiği zaman, yapılması câiz ve şartın yapılmaması lâzım olan şeyler yirmisekizdir.

1 — Karz: Bir zaman hizmet şartı ile borç verilir ve hizmet yapılmaz.

2 — Hibe: Yavrusu benim olmak şartı ile bu hayvânı sana hediye ederim demek câizdir. Yavrusu da hediye olur.

3 — Sadaka: Bir zaman hizmet şartı ile sadaka veririm demek.

4 — Nikâh: Mehr vermemek şartı ile nikâh sahîh olur. Mehr-i misl verilir.

5 — Talâk: Evlenmemek şartı ile seni boşadım demek. Sonra, evlenebilirler.

6 — Hul': Bir kimse, zevcesine, bir ay muhayyer olmak şartı ile seni hul' eyledim dese, boşamış olur.

7 — Atk [Itk da denir]: Köleye, üç gün muhayyer olmak şartı ile seni âzâd etdim deyince köle âzâd olur.

[Köle, harbde alınan esirleri öldürmeyip, hizmetçi yapmaktır. Esirden başka, kimse köle olamaz. Köle âzâd etmek çok sevâbdır. İslâmiyyet, öldürmeğe gelen düşmândan başka, kimseyi köle yapmaz. Bu köleleri âzâd edenleri de, çok beğenir. İslâmiyyet, köle yapmak dini değil, köle âzâd etmek dinidir].

8 — Rehn: Evimi sana rehn verdim, oturmaklığım şartı ile demek.

9 — İsâ: Seni vasî yaptım, kızımı alman şartı ile demek.

10 — Vasiyyet: Filânca izn verirse, sana malımdan vasiyyet ederim demek gibi. İzn almadan vasiyyet edilmiş olur.

11 — Şirket: Hediye verirken, seni ortak yaparım demek gibi.

12 — Mudârebe: Babam yoldan gelirse, sana bin altın veririm, onun ile ticâret yap. Kâr yarı yarıya olsun demek gibi.

13 — Kâdî olmak: Kimseyi azl etmemek şartı ile seni kâdî yaptım, gibi.

14 — Valilik: Ata binmemek şartı ile seni Van vâlisi yaptım gibi.

15 — Kefâlet: Hediye verirken, falanca borcuna kefil olurum gibi.

16 — Havâle: Seni, filân şöyle, filânca üzerine havâle eyledim, onun kahvesini içmemek şartı ile demek gibi.

17 — Vekâlet: Borcumu afv edersen, seni vekil etdim gibi.

18 — İkâle: Para verirken, bey'i ikâle etdim gibi.

19 — Kitâbet: Bir efendi kölesine, seni bin liraya kitâbet etdim, bu şehrden çıkmamak şartı ile demek gibi.

20 — Efendi kölesine, sana ticârete izn verdim, filân malı almamak şartı ile, demesi gibi.

21 — Bir kimse câriyesine, bu çocuk bendendir, eğer zevcem râzı olursa gibi.

22 — Kâtilli afv: Amden öldürülen kimsenin velisi, hediye almak şartı ile, kâtilli afv edince, hediye lâzım olmaz. Kâtil afv olur.

23 — Yaralının afv etmesi: Yaralının, bir şart ile afv ederim demesi gibi.

24 — Zimmîlik: Falan râzı olursa, seni zimmî yaptım diye bir kâfire söylemek.

25 — Falanca râzı olursa, ayblı malını red ederim demek.

26 — Falanca râzı olursa, şart ettiğim muhayyerlik ile malını red ederim demek.

27 — Filân kimse isterse, kâdiyi azl ederim demek gibi.

28 — Bey': Bâyi' ve müşteriye fâidesi olmıyan şartla bey' sahîh olup, şart edilen şey yapılmaz. Meselâ, müşterinin, başkasına satmaması veyâ hediye etmemesi veyâ çayıra salmaması veyâ binmemesi şartı ile bir hayvânı satmak. Müşterinin kendi giymemesi şartı ile elbise satmak. Müşterinin kendisi yılmemesi veyâ başkasına satmaması şartı ile bir ta'âm satmak. Başkasına satmamak şartı ile satın almak, hep sahîh olup, bu şartların hepsi boşdur, yapılmaz.

Kesmek şartı ile hayvân satın almak sahîhdir ve şart boşdur. Bir malı, bu şehirde satmamak şartı ile satın almak sahîh olup şart bâtıldır.

Bir kimseye fâidesi olmıyan, belki zararı olan şartla satış da sahîh olup şart bâtıldır. Meselâ, bir evi yıkmak şartı ile satın almak gibi.

Bâyi' ve müşteriden başkasına fâidesi olan şart da bâtil olup, bey' sahîh olur. Meselâ, müşterinin, başka birisine borç vermesi şartı ile satmak gibi ki, bey' sahîh olup, borç vermesi lâzım değildir.

Müşteriden başkasının, bâyi'a borç veyâ hediye vermesi şartı ile bey' sahîh olup, bunları vermesi lâzım değildir.

**Herkese lâzım öğrenmek dinini!
hem temizlemelidir gayrdan kalbini.**

**Her fen için üstâd aranmıyor mu?
üstâd ancak bilir, sunmak ilmini!**

**Câhil doktor alır, halkın canını,
sapık İmâm, yıkar âhiretini!**

10 — SELEM İLE SATIŞ

Belli mikdârda peşin semen ile, ma'lûm zaman sonra, ma'lûm yerde, ma'lûm bir mebi' satın almak için sözleşmektir. Mebi', bâyi'in deyni olur. Meselâ, şu ev-sâfda, yüz kile buğdayı, filân vakt ve filân yerde bana teslim etmek üzere, elli lirayı sana selem verdim diyip, bâyi' de kabûl etdim demekle veyâ on litre veyâ on kilo cevzi, selem olarak sana, şu kadar kuruşa satdım, deyip, müşteri de aldı demekle selem vâkı' olur. Semen hâzır ise de, mikdârı söylemek lâzımdır. Selem, söz kesilirken ve malı teslim edinceye kadar geçen zaman içinde, çarşıda benzeri hep bulunan ve sıfatı ya'nî iyilik ve aşağılık derecesi ve mikdârı belli edilebilen, ya'nî hacm, vezn, metre ve sayı ile ölçülen ve ta'yin edilince te'ayyün eden malda sahîh olur. Her deynde olduğu gibi, malın cinsi, ya'nî ismi, sıfatı, mikdârı bildirilerek selem olunur. Ya'nî peşin para ile, veresiye satılır. Ölçü birimi, herkesce bilinmelidir Karpuz, bal kabağı, odun, balık, nar, ayva gibi irili ufaklı şeyler sayı ile selem yapılmaz. Vezn ve hacmle yapılır. Irili ufaklı olmayıp fiyâtları çok farklı olmıyan şeyler sayı ile ve hacm ile selem yapılır. Yumurta, cevz gibi şeylerde çürük bulunması, sayı ile ölçmeğe zarar vermez. Etin, sabunun, toprak eşyanın ve kâğıdın, kumaşın cinsi, nev' ve sıfatlarını bildirmek lâzımdır. İpek kumaşın vezni de bildirilmelidir. Gelecek sene toprak mahsûlünün sıfatı ile, şimdi mevcûd benzerinin sıfatı başkadır. Bunun için, gelecek senenin buğdayını, çarşıda devâmlı mevcûd olmadığı için selem yapmak câiz olmaz. Belli bir köyün buğdayı selem yapılmaz. Belli bir şehrin buğdayı yapılır. Balıktan başka hiçbir hayvân selem olmaz. Fekat hayvân, selemde semen olur. Aralarında fâiz bulunan şeylerde, selem câiz olmaz. Fekat, ağırlıkla ölçülen şeylerin para ile, ya'nî

altın ve gümüş ile selem yapılmasına İzn verilmiştir. Meselâ, demirin pamuk ile selem edilmesi câiz olmadığı hâlde, altın ile selem edilmesi câizdir. Altın ile gümüş işlendikten sonra da ağırlık ile ölçülür. Başka ma'denler işlendikten sonra sayı ile ölçülür. Bunun için, ağırlıkları başka olan bakır leğenin, bakır külçe ile peşin satılması câiz olur. Fekat, selem edilmesi câiz olmaz. Altın ve gümüş paraları, ta'yin edilince, te'ayyün etmedikleri için mebi' doğıldır, selem yapılmaz. Fekat bunlar, selemde semen olurlar. [İmâm-ı Muhammede göre, fülûs denilen bakır paralar da altın, gümüş gibidir. Fekat, Şeyhayne göre fülûs, niyyet edilmekle semenlikden çıkıp urûz gibi kıyemî mal olur. Ta'yin edilince te'ayyün eder. Sayarak selem yapılırlar. Ya'nî altın ve gümüş ve başka mallar karşılığı, selem yolu ile satılırlar. Böylece, altın, gümüş paralarla ve zinet eşyası ile kâğıd liralari değışdirmek, ya'nî satın almak sahih olur. Kâğıd liralari, bir aydan çok olmak şartı ile, belli zaman sonra almak, altın, gümüşü ise, söz kesilirken kabz etmek lâzım olur]. Selem yapılan mal, belli zamanlarda, taksitle verilebilir. Semen ayn olsun, deyn olsun, pazarlık yerinde hepsi peşin teslim edilmelidir. Bunun için, bu satışa (Selem) denilmiştir. Hepsi peşin verilmezse, selem sahih olmaz. Borclusuna, (Senden alacağım şu kadar lira, şu kadar litre veyâ kilo buğday için, selem olsun) dese, selem sahih olmaz. Çünkü semen deyn olup, pazarlık yerinde kabz edilmemiştir. Selem müddeti en az bir aydır. Peşin selem câiz olmaz. Selemde muhayyerlik şart edilmez. Mebi' görülünce de muhayyerlik yoktur. Selemde, iki taraf uyuşarak, vaz geçilebilir ve bâyı', semeni veyâ mislini veyâ kıymetini geri verir. Selem olunan mal, teslim vakti gelmeden önce çarşıda kalmazsa müşteri, isterse, piyasada bulununcuya kadar bekler. İsterse vaz geçerek parasını alır. Yerine başka şey almaz. Mebi', başkasına havâle edilebilir. Bâyı', semeni, müşteri de selem olunan malı teslim almadan önce bey' edemezler. Müşteri, selem malını, bâyı'ine satamaz. Hediye edebilir. Semeni geri alır.

**Gel aldanma bu dünyâya, sonu virân olur birgün,
senin bu sürdüğün demler, elbet yalan olur, birgün.**

**Mâla, mevki'e güvenme, sana kalacak kefendir,
o da çürür, kalır yerde, tenin yeksân olur birgün.**

**Mezârından kalkacak halk, kimi açık, kimi çıplak,
cümle halkın teni terler, ulu divân olur birgün.**

11 — İSTİSNÂ' (İsmarlama yaptırmak)

Bir san'at sâhibine, birşey ta'rîf ederek, yaptırmaktır. Malzeme san'at sâhibine âid olur. Malzemeyi müşteri verirse, işçilik olur. Başkasının yaptığı şeyi verip, müşteri kabûl ederse, sahih olur. Vakt ta'yin etmek şart değildir. Bir aydan fazla müddet şart olunursa, selem olur. Ayakkabı, elbise, kayık, dolap, ma'deni eşyâ gibi ismarlamak âdet olan şeylerde, zaman söylenmezse veyâ bir aydan az söylenirse, istisnâ' sahih olur. Âdet olmıyan şeylerde bir aydan çok zaman söylenirse selem olur. Selemde zaman söylenmezse, akd fâsid olur. İstisnâ'da parayı peşin vermek şart değildir. Akd zamanından başlayarak bir aydan önce veyâ çok sonra verebilir. İki taraf da muhayyer olamaz. İki taraf uyuşarak vaz geçebilirler. Yapılan şey, ta'rîfe uymazsa red olunabilir. İki taraftan biri ölürse istisnâ' bâtil olur. Ya'nî yok sayılır. Kirâ dahî, bunun gibi bâtil olur.

[Mevcûd olmıyan malı satmak câiz değildir. Bunun için, arsayı müte'ahhide

verip de, buna karşılık, buraya yapacağı apartmandan kat almak câiz olmaz. Bunun gibi, bir müte'ahhiden, yapacağı binâ, yapılmadan satın alınmaz. Bu binâ ve apartman katı, yapılmadan önce, selem yolu ile de satın alınmaz. Çünkü, malı vermek zamanı gelinceye kadar çarşıda bulunmayan şey ve misli bulunmayan şey selem yapılamaz. Fekat, binâyı müte'ahhide istisnâ' yolu ile yaptırmak câizdir ve pek kolaydır. Çünkü, (Mecelle) kitâbının otuzyedinci [37] maddesinde, (İnsanların kullanması, âdetleri, bir huccettir. Buna uymak vâcib olur) yazılıdır. Ya'nî, şerî'atin yasak etmediği âdetlere uymak vâcibdir. Üçyüzseksendokuzuncu [389] maddesinde (İstisnâ' yapılması âdet olan şeylerde istisnâ' yapmak sahîhdir) denilmektedir. Ya'nî binânın teslim zamanı belli olmasa veyâ bir aydan az olsa, sözbirliği ile câizdir. Bir aydan çok olursa, iki imâma göre, istisnâ' yine sahîh olur. Bu maddelere uyularak, arsanın belli bir kısmı, meselâ üçde ikisi, (Hisse-i şâyi'a) olarak müte'ahhide veresiyye olarak satılır. Müte'ahhiden alacağı olan paranın karşılığı olarak, istenilen kat, müte'ahhide istisnâ' yolu ile yaptırılır. Çünkü, kendi arsasına, projesine göre, istisnâ' yolu ile apartman yaptırılması câizdir. İstisnâ' yolu ile yaptırılacak apartmanın veyâ katın proje ve plânının ve kullanılacak her malzemenin cinsinin ve fabrikasının önceden söz kesilirken bilinmesi, karârlaştırılması lâzımdır.

(Fetâvâ-yı Feyzlyye) de diyor ki, (Zeyd kendi arsasında kendi malzemesi ile eni, boyu ve yüksekliği belli bir oda yapması için bir usta ile, belli ücretle sözleşse, ve ücretini peşin verse, odayı yaptıktan sonra, ustanın dahâ para istemesi câiz olmaz. Usta kendi malzemesi ile yapsaydı, [ya'nî istisnâ' sözleşmesi olsaydı] câiz olurdu). Bir kimsenin, kendi arsası üzerinde, istisnâ' yolu ile ev yaptırmasının câiz olduğu bu misâlden anlaşılmalıdır.

Arsası olmıyan kimsenin, bir apartman katını, inşâ edilmeden önce, peşin semen ile satın alabilmesi için, semeni müte'ahhide emânet olarak verir. İnşâ'at temâm olduktan sonra, satış sözleşmesi [Akd] yapılır. Müte'ahhidin, apartmandaki ve arsadaki hisse-i şâyi'asını birlikte olarak satmasının câiz olduğu, mecellenin ikiyüzonbeşinci maddesinde yazılıdır. İkinci kısmın otuzsekizinci maddesine de bakınız!

Günlük işlerde şerî'ate uygun davranabilmek için, her müslimânın (Mecelle) kitâbı başındaki yüz maddeyi ezberlemesi ve iyi anlaması lâzımdır.

(Mecelle) kitâbında, bir başlangıç ile onaltı kısım vardır. Hepsini binsekizyüz-ellibir [1851] maddedir.

Başlangıç, (Fıkh temel bilgileri) olup, yüz maddedir.

Birinci kısım, (Bey' ve şlrâ) bilgileri olup, yüzbirden dörtyüzüçüncü maddeye kadardır.

İkinci kısım, (Kırâ) bilgileri olup, altıyüzonbirinci maddeye kadardır.

Üçüncü kısım, (Kefil olmak) bilgileridir. Altıyüzyetmişikinci maddeye kadardır.

Dördüncü kısım, (Havâle) bilgisi, yediyüzüncü maddeye kadardır.

Beşinci kısım, (Rehn) olup, yediyüzaltmışbirinci maddeye kadardır.

Altıncı kısım, (Emânet) dir. Sekizyüzotuzikinci maddeye kadardır.

Yedinci kısım, (Hibe) bağışlamaktır. Sekizyüzsekseninci maddeye kadardır.

Sekizinci kısım, (Gasb ve Zarar) dir. Dokuzyüzkırkinci maddeye kadardır.

Dokuzuncu kısım, (Hicr ve İkrâh) dir. Binkırkdördüncü maddeye kadardır.

Onuncu kısım, (Şirketler ve Sosyal bilgiler) dir. Bindörtyüzkırksekizinci maddeye kadardır.

Onbirinci kısım, (Vekâlet) dir. Binbeşyüzotuzuncu maddeye kadardır.

Onikinci kısım, (Sulh ve Afv) dir. Binbeşyüzyetmişbirinci maddeye kadardır.
Onüçüncü kısım, (İkrâr) dir. Binaltıyüzonikinci maddeye kadardır.
Ondördüncü kısım, (Da'vâ) dir. Binaltıyüzyetmişbeşinci maddeye kadardır.
Onbeşinci kısım, (İsbât ve Yemin) dir. Binvediyüzseksenüçüncü maddeye kadardır.

Onaltıncı kısım, (Hâkimlik) dir. Binsekizyüzellibirinci maddeye kadardır.

Tanınmış hukûkculardan Ali Haydar beğ ve Âtîf beğ ve hâcî Reşid pâşa, (Mecelle) yi ayrı ayrı şerh etmişlerdir. Herbiri çeşidli cildler hâlinde basılmışdır. Bunları okuyan garb bilginleri, islâm hukûkuna ve şer'atdaki sosyal bilgilerin inceliğine ve çokluğuna hayrân kalmaktadırlar.

(İktisâdî ve ticârî ilimler dergisi) nin [m. 1969] da basılmış, yirmiüçüncü sayısında, Profesör Dr. Yılmaz beğ diyor ki, (İsrâil devletinin hukûku, memleketin târihî gelişimini aks etdirir hâldedir. Temel medenî kanûn, Osmânî imperatorluğu zamanından kalma (Mecelle) dir. (Mecelle), Filistin'in İngiliz idâresine geçtiğinde, aynen bırakılmış, sonra [m. 1948] de İsrâil devleti kurulunca değiştirilmemiştir)].

Zikr, Allahü teâlâyı anmaktır,
Onu anmak, en büyük bir ni'mettir.

İnsanın, dünyâda kârlı kazancı:
her sâati, zikr ile geçirmekdir.

Ey derviş; nedir zikir bilir misin?
her şeyi, şer'a uygun işlemekdir!

Böyle olunca, gaflet kalmaz hiç,
ya'ni maksad, kalbi temizlemektir.

12 — ÖDÜNC VERMEK

Ödünc vermek, ya'ni (Karz-ı hasen) çok sevâbdır. Çarşıda misli, ya'ni benzeri bulunan herşeyi, belirsiz bir zaman sonra, misli geri verilmek üzere vermeye, (Karz-ı hasen) denir. Ödünc vermek, icâb ve kabûl ile [aldım, verdim gibi sözleşme ile] sahîh olur. Bir altın ödünc alan, bir altını öder. Değeri değışdi diyerek önceki veyâ sonraki değerde gümüş veyâ kâğıd lîra veremez. Bunlar yerine altın da veremez. Alacaklı kabûl ederse câiz olur. Bir kimse gücü var iken borcunu ödemezse, alacaklı veyâ başkası, bundan zor ile alabilir. Borc ödenince, sened, borc verenin mülkü ise, ödendiğini bildiren vesika verir. Ölüm hastasının çok alacaklısı varsa, hepsine taksîm eder. Borclu, yüz liralık senedimi ver, sana doksan lira vereyim dese, alacaklı senedi istemiyerek verse, on lira dahâ isteyebilir. Züyûf, ya'ni altın ve gümüşden başka para, meselâ kâğıd lira ödünc verdikten sonra, o kâğıdların kıymeti kalmasa, İmâmeyne göre, teslim ettiği zemandaki kıymetinde altın veyâ bu kadar altın karşılığı geçer akça ile ödenir. Kıymeti değışirse, Ebû Yûsûfe göre, yine böyle olduğuna fetvâ verildiği, sarf kısmında yazılıdır. Bir kimse, birindeki alacağını, buna borcu olan başkasından isteyemez. Ev, dükkân, hayvân, elbise gibi kıyemî olan, ya'ni misli bulunmayan şeyleri ödünc vermek fâsiddir ve hemen geri vermek lâzımdır. Kullanılması harâm olur. Satması, harâm ise de sahîh olur. Çünkü, kabz etmekle mülkü olmuşdur.

Ödünc alınan kıyemî şeyin kıymetini ödemek lâzımdır. Ahmed'e yüz lira borcum var diyenin borclu olduğu anlaşılmaz. Ne sebeble, nasıl borclandığını da bildir-mesi lâzımdır.

(Hamza efendi risâlesi şerhı) ellidokuzuncu [59] sahîfesinde diyor ki: (Ödünc verirken, zaman ta'yîn etmemelidir. Çünkü, zaman ta'yîn ederse, malı, misli ile veresiye satmış olur. Bu ise fâiz olur. Senede ödeme târihi koymamakla, ödünc veren verdiği geri almak hakkına her zaman mâlik olmakda, belli bir zamanı beklemek zorunda kalmamakdadır. Zaman ta'yîn etmeksizin ödünc vermeli ve arzû ettiği zaman isteyip geri almalıdır. Câhillerin, ödünc verilen şeyin ödenme-si istenirse, sevâbı kalmaz demeleri, doğru değildir. Kalb kırmıyarak, başa kak-mıyarak, hakkını istemek câizdir. Kalb kırmak, ayrı bir günâhdır). Ödünc alan kimse, vereceği bonoya ödeme târihi koymamalıdır. Birşey satın alan kimsenin, vereceği bonoya ödeme târihi koyması lâzımdır. Ödünc verdiği parayı geri ala-bilmek için, senede ödeme târihi bulunmak icâb ediyorsa, ödünc vereceği kim-seden kefil ister. Kefil ile, belli bir zamanda ödenmesine kefil olması için anlaşır. Meselâ, kefilden, ödeme târihi belli bono alır. Borclunun da kefilin ödemesi lâ-zım geldiği zaman ödemesi câiz olur denildi. Fekat, kefilin o zaman ödeyip, son-ra borcludan alması dahâ iyi olur. Yâhud, borclu, borcunu kendine borcu olan birine havâle eder. Havâle olunanın borcunun ödeme zamanı belli ise, alacaklı-ya da o zamanda öder. Belli zamanı yoksa, alacaklı havâleyi kabûl eden ile, bel-li bir zamanda, ödemesi için uyuşur. Bunun borcluya borcu yoksa, borclu, belli zamanda ödemek üzere buna borclandığını bildirir. Ya'ni bono verir. İki borc da aynı târihde ödenir. Fekat, burada borclu, ödeme senedini alacaklıya vermiyor. Havâleyi kabûl edene veriyor. Alacaklı, ödeme târihi yazılı bononun kendisine verilmesini isterse, ödünc vereceği parayı, emîn olduğu bir arkadaşına hediye eder. Bu da bu parayı, ödünc istiyene verir. Borcunu para sâhibine havâle et-mesini söyler. Para sâhibi havâleyi kabûl ederek dilediği ödeme târihli bono ya-zıp, arkadaşına verir. Borclu da para sâhibine aynı târih yazılı bono verir. Son-ra, havâleyi alan, alacağını arkadaşına hediye ederek, bonosunu geri verir. Yâ-hud ödünc istiyene, ödünc vereceği kadar fiyâtla ucuz birşeyi veresiye satar. Ondan bu satış için belli târihli ödeme senedi alır. Sonra bu şeyi aynı fiyâtla, peşin olarak, ondan geri satın alır. [Altıncı madde sonuna bakınız!]. (Hadika) da, altıyüzyirminci [620] sahîfede diyor ki: (Bir kimsenin, ödünc vereceği kimseye, hattâ bir kâğıd parçasını bin liraya bile satması câizdir. Mekrûh değildir). (Eş-bâh) da diyor ki: (Ödünc verirken, senede ödeme târihi koyabilmek yollarından biri de, Mâlikî mezhebini taklîd etmektir. Mâlikî mezhebinde, ödünc verirken, ödeme zamanının bildirilmesi lâzımdır). (Mizân-ül-kübrâ) da diyor ki: (Mâlikî mez-hebinde, ödünc verilen malı ve satış semenini, ödeme zamanından önce veyâ sonra istiyemez. Zamanında istemesi lâzımdır). Fekat, başka mezhebi taklîd et-mek, ancak, sıkışık durumlarda câiz olur. Taklîd edilen mezhebin bütün şartla-rını öğrenip bunlara uymak lâzım olur.

Ödünc verirken bir menfe'at şart koymak fâiz olur. Harâm olur. Şart koyma-dığı hâlde, öderken ayrıca birşey fazla vermek câizdir. İbni Âbidin, ödünc ver-meği anlatmağa başlamadan buyuruyor ki, (Falana olan borcumu kefil ol dese, o da kabûl edip ödese, kefil, borcluya (Belli zamanda bana ödersin) diyebilir. Fekat, falana olan borcumu öde dese, o da kabûl edip ödese, borclunun bunu ona belli bir zamanda ödemesi câiz olmaz. Çünkü, borclu için ödemiş, borclu şimdi buna borclu olmuşdur. Borcun belli bir zamanda ödenmesi ise câiz değil-dir.

(El-Ukûd-üd-dürriyye) de diyor ki, (Alacaklısına, evini verip, ücretsiz otur de-mek, fâsiddir. Ecr-i misl lâzım olur. Alacaklısına evini rehn verip, ücretsiz otur-masına izn verse, ücret lâzım olmaz. Alacaklıya rehni kirâya verirse, rehn fâsid

olur. Alacaklının rehnden istifâde etmesi tahrimen mekrûhdur. Bir kadın, oğlunu evinde, ta'mir etmek şartı ile oturtsa, senelerce oturup, ta'mir etmeden çıksa, anasına ecr-i misl ödemesi lâzım olur).

(Fetâvâ-i Hayriyye) de diyor ki, (Bir zimmi bir zimmiye elli lira ödünç verip, fâizi ile birlikte ellibeş lira alsa, beş lirayı geri vermesi lâzımdır. Çünkü, fâiz her dinde harâmdir).

Abdülvehhâb-i Şa'râni, (Mizân-ül-kübrâ) kitâbında diyor ki: (Dört mezhebde de ödünç vermek müstehabdır. Belli bir zaman sonra alacağı satış parasının bir kısmını, vaktinden önce almak için, geri kalandan vaz geçmesi câiz değildir. Bir kısmını vaktinden önce alıp, geri kalanı, vaktinden sonra, başka vakte bırakması da câiz değildir. Vaktinden önce, bir kısmını aynen, gerisini de, başka şey olarak almak câiz değildir. Vakti gelince, bir kısmını alıp, geri kalanı, başka vakte bırakması veyâ vaz geçmesi câizdir). Peşin olan satış semeni için, yarısını şimdi (veyâ yarın) verirsen, gerisi bir sene sonra olsun demek câizdir.

Ödünç verirken veyâ verdikten sonra, alacağının taksitler hâlinde ödenmesine râzı olmak câiz değildir. Taksit ile, uzun zamanda ödenmesini kabûl eden alacaklı, bu sözünden vaz geçebilir. Hepsini birden peşin isteyebilir. Borçlu, elinde taksitle ödiyeceğini bildiren sened olduğu hâlde, gücü yeterse, hepsini birden ödemeğe mecbûrdur. Borçlu bir kısmını inkâr ederse, mümkün olanı belli zamanda almak câiz olur. Mehr-i mu'accelin de te'cili câiz değildir. Kadın veyâ vârisleri, hepsini hemen alır. Borcludan kefil istemesi ve kefilin belirli târihlerde taksitlerle ödemesi câizdir.

Bir vakte kadar ödünç vermek câiz olmadığı gibi, bu vakti beklemeden, alacağını istemesi câizdir. (Mâlikî mezhebinde, ödünç verenin, şart olmasa dahi, borcludan hediye alması, yemeğini yimesi ve ondan herhangi bir sûretle menfe'atlenmesi câiz değildir. Şâfi'î ve Hanbelî mezheplerinde, söz kesilirken şart edilmezse, câiz olur). Hanefî mezhebinde, ba'zı âlimler, şart etmeden alması câiz olur dedi ise de, ba'zıları, şartsız hediye almak da câiz olmaz dedi. Birincisi, kendisine her zaman hediye vermesi âdeti olan kimseden alması olup, fetvâ yoludur. İkincisi ise, takvâ sâhibleri içindir. Borç alanın âkil ve hicr edilmemiş olması lâzımdır.

Ödünç verirken şart edilmediği hâlde, borclunun, sonradan yüksek fiyâtla, alacaklıdan mal satın alması câiz ise de mekrûhdur. Şems-ül-eimme Halvânî harâm olur dedi. Fekat, ödünç verme sözleşmesi olmadan önce, meselâ bin lira değerindeki kumaşı binbeşyüz liraya satın alsa, ayrıldıktan sonra, tekrâr gelip dörtbin lira da ödünç alsa câiz olur ve satana beşbinbeşyüz lira borçlu olur. Hâlbuki borcu beşbin olmak lâzımdı. (Dürr-ül-muhtâr) da diyor ki, böyle mu'âmele-ye yüzde beşden fazla olmamak şartı ile câiz olur denildi. Yüzde beşden fazla farklı ödünç verirse, ya'nî ödünç vermeden önce, (Mu'âmele) ile, satacağı malın fiyâtı, ödünç verdiği paranın, yüzde beşinden fazla olursa, harâm olur ve böyle ödünç veren habs olunur. İbni Âbidîn «rahmetullahi aleyh», (Dürr-ül-muhtâr) ın bu satırlarını geniş açıklıyor. Sultânın emri ile, yüzde onbeşe kadar mu'âmele ile satış fetvâsı verildiğini, buna câiz diyen âlimleri ve büyük fıkıh kitâblarını bildiriyor. (Bizâziyye) fetvâsında, sarf bahsinde diyor ki, (Ribh ile ödünç isteyen kimse, buna bir malı on liraya satsa ve teslim etse, ödünç verecek olan da, bu malı, sonra o kimseye oniki liraya satsa câiz olur. Satışı, ödünç verildikten sonra yapmak iyi olur. Mal, ödünç verenin ise, bunu ödünç isteyene, dilediği bir müddetle, meselâ oniki liraya, veresiye satar. Malı teslim alınca, üçüncü kimseye on liraya satıp teslim eder. Bu kimse, ödünç verene on liraya peşin satıp, malı buna verir. Aldığı on lirayı, ödünç isteyene vererek borcunu öder. On lira alacağı olan bir kimse, belli zaman sonra onüç lira almak isterse, borclusundan bir malı

bu on lira karşılığı satın alıp, malı kabz ettikten sonra, belli zaman sonra ödemek üzere, ona on üç liraya satar).

İslâm mahkemelerinde yüzde onbeşe kadar mü'âmele ile satış da'vâları kabûl ediliyordu. Meselâ, [1288] de basılan (Dürr-üs-sukûk) adındaki kitâbda, sultan Abdülmecîd hân zamanındaki şer'îye mahkemelerinin birkaç yüz karar sûreti yazılıdır. İkinci cild, altmışbeşinci [65] sahîfede diyor ki: Alî ağa, Velî ağa karşısında İkrâr-ı kelâm ediyor. İşbu Velî ağa, malından bana üçbin kuruş ödünce teslim ettikde, ben dahî teslim aldım. Bu para ve semeni işbu târihten bir sene temâmına değin müeccel, yine Velî ağadan satın aldığım bir cild (Kudûrî) kitâbı semeninden dahî dört yüzelli kuruş ki, cem'an üçbindört yüzelli kuruş, deynimdir dedikde, tasdik olundu). Dört yüzelli kuruş, üçbin kuruşun yüzde onbeş olduğundan, câiz görülmüştür.

Fâiz günâhından kurtulmak için (lyne) yolu ile de ödünce vermek câiz olur denilmiştir. İbni Âbidîn (Sarf) ve (Kefâlet) sonunda buyuruyor ki, (lyne satışında zengin on lira değerindeki malı fakîre meselâ oniki liraya veresiye satar. Fakîr, malı alıp, başkasına, peşin on liraya satarak, on lira almış olur. Zengine oniki lira borçlu olur. İmâm-ı Yûsûf'e göre câizdir. (Feth-ul-kadir) de mekrûh bile olmadığı yazılıdır. İmâm-ı Muhammede göre câiz değildir. (Hadîka) ve (Berîka) kitâblarında diyor ki, (lyne, bir malı veresiye satıp, bunu aynı mecliste, bu müşteriden peşin ve ucuz satın almaktır. İkinci semen aynı, ya'nî peşin olduğu için, böyle satışa (lyne satışı) denildi. İki semen, önceden kararlaştırılıp şart edilirse, sözbirliği ile harâmdir. Önceden şart edilmezse, Şâfi'ide câiz olur. Müşteri, bu malı aynı mecliste, başkasına satarsa, câizdir. Hadîs-i şerîfde, (lyne satışı yaparsanız ve cihâdî terk edip, zirâ'at ile uğraşırsanız, Allahü teâlâ sizi zelil eder. Dininize dönmedikce, bu zilletten kurtulamazsınız!) buyuruldu. Bu hadîs-i şerîf, harâm olan lyne satışını bildirmektedir. Eshâb-ı kirâm, halâl olan lyne satışı yapardı. Meselâ, bir zengin, ödünce isteyen bir fakîre, bir malı ikibin liraya veresiye satar. Başkasını gönderip, bu da kendi için o malı fakîrdan bin liraya peşin alır. Sonra zengine bin liraya satıp, fakîri zengine havâle eder. Zengin de, kendine havâle olunan bin lirayı fakîre öder. Günü gelince, fakîrdan iki bin lira semeni alır. Böyle satışı, Resûlullah emr buyurmuşdur. (Kâdihân) da yazılıdır.

Selem yolu ile ödünce vermek, ya'nî köylüye, ödünce parayı, çok ucuza selem semeni olarak peşin verip, sonra bu para karşılığı olarak, yeni senenin mahsûlünden çok fazla buğday veyâ pancar veyâ pamuk satın almak câiz değildir. Sözleşme zamanında çarşıda bulunmayan gelecek sene mahsûlü selem yapılmaz. Köylüye, böyle câiz olmıyan, selem yolu ile para vermek, (Mu'âmele) ile ödünce vermekten ve (lyne) den dahâ fenâdır. Köylüleri ve köyleri harâb etmektedir.

Âriyet diyerek verilen mal, ödünce verilmiş olur. Zâten ödünce vermek, âriyet vermek demektir. Âriyet, bir malı, kullanmak için vermektir. Malın kendi geri alınır. Ödünce verilen mal ise, geri alınırken, misli ile satılmış olup, semeni alınmış olur. [(Mecelle) de diyor ki, (Âriyet), ücretsiz olarak kullanmak için verilen mala denir].

Al, sarf et diye verilip, hediye olduğu söylenmiyen para, teslim edilince, ödünce verilmiş olur. Al, giy diyerek verilen elbise, hediye olur.

Ödünce verileni kendisi veyâ vekili teslim alınca, ona mâlik olur. Veren, verdiği geri istiyemez. (Fetâvâ-yi Hindiyye) de diyor ki, (Ödünce alınanı kabz etmeden önce kullanmak câizdir). Borçlu, ödünce aldığı malın veyâ paranın mislini ya'nî benzerini ödemesi lâzımdır. Ödemeden önce, borcunu [ödünce aldığı şeyin kendisini değil] alacaklısından peşin satın alabilir ise de, veresiye satın alamaz. Ödünce aldığı alacaklısına satabilir. Bunun gibi, bir kimsenin, mal satmaktan veyâ ödünce vermekten veyâ mîrâs, hediye, sadakadan ve ücretten ölçülebilen

mal veyâ para alacağı olsa, bunu teslim almadan önce, borclusuna veyâ başkasına veresiye satması câiz değildir, harâmdir. Pazarlık ettiği yerde semenini alsa, peşin satmış olur. Bu da, yalnız borclusuna câizdir. Para bozdururken birinin peşin kabz edilmesi lâzım olduğu buradan da anlaşılmalıdır. Yalnız, taşınabilen bir mal satın alındığı zaman, bunu teslim almadan önce, peşin de olsa, hiç kimseye satmak câiz değildir. Görülüyor ki, ödünç mal alan kimse, ödemek için bunun benzerini bulamayınca, yerine başka mal veyâ parasını vermek için sözleşirlerse bunu, söz kesilen yerde, hemen peşin vermesi lâzım olur. Mali veyâ parayı ilerde vermek için sözleşmeleri harâm olur. Harâmdan kurtulmak için, borclusundan borç karşılığı az bir malı peşin satın alıp, kabz ettikten sonra, bu malı ona o paraya veresiye satar. Anlaşamazlarsa, benzeri bulununcuya kadar beklenir. Dördüncü madde sonuna bakınız! Buğday ödünç alsa, buğdayın fiyatı çok değişse, yine aynı hacmda buğday ödemesi lâzımdır. Bir kimsenin, birisinden yüz lira alacağı varken, bu kimsenin, alacağı ile takas edilmemek şartı ile ondan yüz liraya mal satın alması fâsiddir.

(Mecmû'a-l cedide) de, (Kâdihân) dan alarak diyor ki, (Ödünç almakla, gasb etmekle veyâ mal satın almakla yüz lira borçlanan kimse, alacaklısına bir altın ödünç verse, bu alacaklısını [ya'ni yüz lira ile bir altını] birbirlerine satmaları câiz olur. Başka cinsden olan böyle borçlarını birbirlerine satmaları, bu mallar ellerinde imiş de birbirlerine satıyorlarmış gibidir. Yüz lirayı ve bir altını birbirlerine teslim etmiş gibi olurlar. Borçlarını takas etmeleri, ellerindekilerini mubâdele gibidir. Bunun gibi, bir teneke dolusu buğday borcu olan kimse, alacaklısına bir teneke dolusu arpa ödünç verse, sonra bu buğday ile arpa borçlarını birbirlerine satmaları câiz olur). Ondokuzuncu madde ortasına bakınız!

Eti dardarak, ekmeği dardarak veyâ sayarak ödünç vermek câizdir.

Alacaklı, borçlunun malını görünce, borcun benzeri mal ise, onun rızâsı olmadan alabilir. Başka bir kimse de alıp, alacaklıya verebilir.

Bir kimsenin, birisinde elli altın alacağı varken, borçlu, alacaklıya elli altın emânet bırakırsa, her ikisi râzı olmadıkça borca sayılmaz.

Bir kimsenin borcunu başkası ödiyebilir. Borç ödiyenin, borç senedi kendi mülkü ise, geri isteyebilir. Ödünç verilen borç, belli mikdâr ve belli zamanlarda taksîte bağlanamaz. Eline geçdiği zaman, geçdiği kadar ödiyerek borcunu bitirir. Fekat borcunu başkasına havâle ederse, havâleyi kabûl eden, belli taksitlerle ödiyebilir.

Ödünç alınan mal karşılığı olarak, iki tarafın uyuşduğu semen, para şeklinde peşin olarak ödenebilir. Bu sûretle, malı alacaklıdan peşin satın almış olur.

Borçlu, alacaklının senedi gayb etmesi ile, borcu ödemekten kaçınamaz. Sâlih olan iki şahid göstererek, alacaklı olduğunu mahkemede isbât eder. Bunun için, şahid yanında ödünç vermelidir.

Borçlu borcunu, aldığı yerde veyâ alacaklının râzı olduğu yerde öder.

Kefil ve havâle olmadan, kimse başkasının borcunu ödemeğe zorlanamaz. Vâris, kendi malından, meyyitin borcunu ödemeğe zorlanamaz. Deliye ve çocuğa ödünç verilmez.

Ödünç verilecek parayı almak için (Vekîl) olunur. Birisinden ödünç istemek için vekîl olunmaz. Bunun için, yirmi kişiye verilen ödünç parayı almak için içlerinden birini vekîl yapsalar, aldığı paranın yirmide birini öder. Zengin, paranın hepsini sana vermişdim, hepsini sen ödiyeceksin diyemez. Birisinden ödünç istemek için (Resûl), ya'ni haberci göndermek câizdir. Malı zenginden isterken, kendi için isterse, vekîl olur ki, câiz değildir. Fakîr için ödünç vermesini söylerse, veyâ falânca kimse, senden ödünç istiyor diyerek alırsa, resûl olur. Falan kimse için bana ödünç ver, yahud bana ödünç ver derse vekîl olur. Alış-verişde de

böyledir. Kendi için söz keserse, vekil olur. Gönderen kimse için söz keserse, resül olur.

Malı olduğu hâlde, borcu az olsa dahî, ödememek harâmdır. Böyle kimse akrabâsı ve kadın, çocuk olsa bile, habs olunur. Yalnız ana, baba, çocuklarına borçlu oldukları için habs olunmaz. Habsde bulunanın, cum'a, bayram, cenâze nemâzlarına, hacca, hastaya gitmesine izin verilmez. Ödeyinciye veyâ fakir olduğunu isbât edinciye kadar habsde kalır.

(Fetâvâ-i Hayriyye), ikinci kısım başında diyor ki, (Malı olan, borcunu ödemeyince habs olunur. Yine ödemezse, İmâm-ı a'zama göre, ödeyinciye kadar habsde bırakılır. İki imâma göre, kâdî malını, evini satarak öder. Sonra habsden çıkarır. Fetvâ da böyledir. Dayak atmak câiz değildir). Üst katın sâhibi, alt katı, sâhibinin izni ile ta'mîr etse, masrafını alt katın sâhibinden ister. Vermezse habs olunur.

(Mecelle) nin altıyüzelli altıncı [656] maddesinde diyor ki: (Semenin ödeme günü gelmeden evvel borçlu başka memlekete gitmek istese, alacaklı hâkime mürâce'at ederek, ondan kefil veyâ rehn isteyince, bunu vermeğe mecbûr olur. Vermezse sefere gitmekden men' olunur. Başka yere gitmiyen borçludan kefil istenemez. Borçlunun arzûsu ile kefil olan da, borçlu başka yere giderken, borcu bana veyâ alacaklıya öde! Yâhud alacaklıya beni afv etdir, sonra git diyebilir). Binaltıyüzdokuzuncu [1609] maddesinde diyor ki, (Bir kimse, kendisi yazıp yâhud bir kâtibe yazdırıp da, imzâlı yâhud mührlü olarak başkasına vermiş olduğu deyn senedi, üsûl ve âdete uygun olarak yazılmış ise, söylemesi gibi kıymetli olur. Senedin, kendisinin olduğunu söyleyip de, seneddeki borcu inkâr ederse, inkârı kabûl edilmez. Ödemesi lâzım olur).

[1296] târihli icrâ kanûnunun otuzikinci [32] maddesinde, (Borcunu ödemek istemiyen borçlunun malı olduğu, vesika veyâ ihbâr ile anlaşılırsa, mahkeme, borçluyu habs eder veyâ hacz etdirir). Altmışbeşinci [65] maddesinde, (Satılan eşyâ ve mülk parasından, önce icrâ masrafları, sonra borç ödenir). Damga kanûnunun onüçüncü [13] maddesinde, (Makbûz senedleri için damga vergisini, pul harcını, parayı alan öder) diyor. İbni Âbidîn, hâkim ve müftülerin sened ve evrâk yazmak için ücret almalarının câiz olduğunu açıklamasından anlaşılıyor ki, ödünç verme, sened ve başka masraflarını, âdete göre ödünç veren ve alandan herhangi birinin ödemesi câizdir.

Ödünç istemek ancak lâzım olunca câiz olur. Lâzım olmak üç dürlüdür:

1 — Lüzûm-i icâbî. Nafakası olmıyanın nafaka almak için, ödünç istemesidir. Setr-i avret için çamaşır parası da böyledir.

2 — Lüzûm-i aklî. Evi olmıyan kimsenin, memleketin âdetine göre, kirâ veyâ satın almak için ödünç istemesidir. Soğukdan korunmak için, elbise parası da böyledir.

3 — Lüzûm-i istihsânî. Mevki'i, vazifesi sebebi ile, âdete uygun giyinmek için, ödünç istemektir. Bu üç lüzûm için, fâizsiz ödünç istemek câiz olur. Yalnız bunlara ödünç verilir. Başkalarına, zâlimlere, fâsiklara ödünç verilmez. İhtiyâcı olana ödünç verilir. İhtiyâcı olmıyana, malını lüzûmsuz yerlere, harâma harc edene verilmez. Başkasına ödünç vererek, kendini sıkıntıya düşürmek doğru değildir. Nisâba mâlik olmıyan kimsenin, kurban kesmek için ödünç istemesi câiz değildir.

**Arabistandan doğan, Muhammed «aleyhisselâm»,
İki cihânda, üstün odur, hemân!
Kara toprak altında kalsın, her ân,
onun kapısında, toprak olmıyan!**

13 — KEFÂLET VE HAVÂLE

(Kefil olmak) veyâ (Dâmin olmak), birisinden belli bir veyâ birkaç kimsenin istedikleri bir şeyi, başkasının, kendisinin de ödyeceğine söz vermesi demektir. Ödenecek şey, ayn ve deyn olduğu gibi, insanın teslim edilmesi de olur. Alacaklının ma'lûm olması şarttır. (Filana kim ne satarsa kefilim) demekle, kefâlet sahih olmaz. Görülüyor ki, borç senedleri, bonolar yazılırken, sonraki alacaklılar belli olmadıkları için, kefâlet senedi olamazlar. Son alacaklı, bonoyu yazandan ve ciro [devr] edenlerden birşey istiyemez. Rehn, vedi'a, âriyet ve kirâya verilen gibi emânet olan mallar ve mebi' telef olunca ödenmelerine kefil olmak câiz değildir. Bu mallar mevcûd iken verilmeleri için câizdir. Telef olurlarsa, bedellerini ödemez. İcârede kirâcıya ve havâlede havâleyi kabûl edene de kefil olmak câizdir. Semene ve mehr parasına kefil olunur. Alacaklı isterse borcludan, isterse kefilinden hakkını alabilir. Müslimânın zimmiye kefil olması câizdir. Filân kimsekinin filân şahsa olan şu kadar borcuna kefilim demekle şartsız kefil olduğu gibi, filân adamdaki alacağını o vermezse ben veririm diyerek şartlı kefil olmak da câizdir. Üç mezhebde ve imâm-ı Ebû Yûsûfe göre, yalnız kefilin söylemesi ile, kefâlet sahih olur. Borcludun ve alacaklının kabûl etmeleri şart değildir. Fekat alacaklı, haber aldığı zaman, kefilin red edebilir. Borcludun kabûl etmediği kefil, ödemediğini borcludan istiyemez ve ödemediği için habs olunursa borcluyu habs ettiremez. (Tarafeyn) e göre, ya'nî İmâm-ı a'zam ile imâm-ı Muhammede göre, kefâletin sahih olması için, kefilin teklif etmesi ve alacaklının veyâ vekilinin, bunun yanında kabûl etmesi lâzımdır. Zarûret hâlinde imâm-ı Ebû Yûsûfe uyulur. Kefile kefil olmak da sahihdir. Alacaklı, borcu üçünden de istiyebilir. Bir borcluya birkaç kişinin müstekillen veyâ müştereken kefil olmaları da câizdir. İkrâh ile ya'nî zorla kefil yapılan, kefil olmaz. Kefil olunan malın cins ve mikdârının belli olması şart değildir. Rüşvet, kumar, leş ve hür adam semeni gibi ödemesi lâzım olmıyan borçlara kefâlet sahih değildir. Evin yıkılır ise ben kefilim yâhud, müsâfirine, hayvânın telef olursa ben kefilim demekle kefil olmaz. Asilin, ya'nî borcludun ödemesi şart edilen kefâlet havâle olur. Borcludun emri ile kefil olan, alacaklı ile uyuşup da aynı malı noksân öderse, ödemediğini borcludan ister. Başka cins mal öderse, ödemediğini değil, kefil olduğunu borcludan ister.

(Fetâvâ-i İmâdiyye) de diyor ki, (Kefil olacağı malın ödeme şeklini kendi menfe'atine şarta bağlarsa, kefâlet bu şarta bağlı değilse, kefâlet sahih, şart bâtil olur. Kefâleti bu şarta bağlarsa, kefâlet de sahih olmaz). Görülüyor ki, bana para veyâ bir mal verirsen veyâ benimle ortak olursan, kefil olurum, yoksa olmam diyerek, kefil olmak sahih olmaz. Böylece, (Te'minât mektûbu) vermek için alınan ücret câiz olmadığı gibi, kefâlet de sahih olmaz. Dâr-ül-harbde kâfiri böyle kefil yapmak, zarûret hâlinde câiz olup, verilen para rüşvet olur. Kefilin, borcludan rehn istemesi câizdir. Borclu ödeme târihinden önce ölürse, vârisleri hemen veyâ kefil ödeme târihinde öder. Kefil ölürse, vârisleri hemen öder. Alacaklı ölürse, vârisleri ödeme târihinde alır. Alacaklı borclusunu afv ederse veyâ peşin alacağını te'hîr ederse, kefil de afv edilmiş veyâ ödemesi te'hîr edilmiş olur. Borcludun afv edilmesi şartı ile kefil olmuş ise, havâle olacağından kefil de afv edilmez. Kefil afv edilir veyâ peşin borcu te'hîr olunursa, borclu afv edilmiş olmaz ve te'hîr edilmiş olmaz. Fekat kefil, borcludan birşey istiyemez. Alacaklı borcu kefile hediye veyâ sadaka etdim derse, kefil bunu borcludan istiyebilir.

Herçeşid peşin borca, veresiye ödemek şartı ile kefil olunabilir. Bu hâlde, borcludun yalnız ödünç verme borcunu yine peşin ödemesi lâzımdır. Kefil, bor-

cu birine havâle etse, alacaklı da bunu kabûl etse, kefil de, borclu da ödemek-
den kurtulurlar.

(Dürer-ül-hükkâm) da, (Mecelle) nin binaltıyüzondördüncü [1614] maddesini açıklarken diyor ki, (Bir malın edâsına, ya'nî ödenmesine kefil olmak iki dürlüdür: Ayn olan mala kefil olmak. Deyn olan mala kefil olmak. Gasb edilmiş olan mal, ayndır. Ya'nî, hakîkaten maldır. Buna kefil olunur. Ayn telef olursa, bedelini öder. Deyn ise, ele geçmeden önce hakîkaten mal değildir. Çünkü, mevcûd olmayıp, saklaması mümkün değildir. Ele geçtikden sonra, mal olur. Kullanılması mümkün olur. Bunun için, borcluya hediye edilmesi sahîh olup, kabûl etmesi şart değildir. Hiç ayn malı bulunmayan bir kimsenin, başkalarından alacakları olsa, malı olmadığına yemin etse, yemininde sâdık olup hânis olmaz).

Ukûbâtta kefâlet sahîh değildir. Birinin yerine, kefil i'dâm edilmez. Belli bir zaman için kefil olmak câizdir. Şartsız kefil, kefâletten vaz geçemez. Kendinde emânet bırakmış olduğu maldan ödemek şartı ile, emânet sâhibine kefil olmak sahîhdir. Alacaklı, emânet olan maldan fazlasını kefiliden istiyemez. Havâlede de böyledir.

Borclu, ödeme vakti gelmeden, başka memlekete gidecek oldukça, alacaklı hâkime mürâce'at edip, borcludan kefil veyâ rehn istiyebilir. Vermezse, hâkim onu seferden men'edebilir. Borclunun emri ile kefil olan da, borcluyu seferden men' etdirebilir. Borclunun emri [Haberî] olmadan kefil olan, borcu ödeyince, bunu borcludan istiyemez.

HAVÂLE — Borclunun, alacaklıya, borcu falan kimseden al deyip, bu ikinci kimsenin, ya'nî alacaklının, bu teklife, sözleşme yerinde râzı olmasına (Havâle) etmek denir. Borclu ve borcu ödemeği kabûl eden üçüncü şahs sözleşirken, alacaklı hâzır bulunmazsa, haber alınca izn verse de, Tarafeyne göre, havâle sahîh olmaz. Sözleşme yerinde bulunup râzı olması lâzımdır. Mikdârı ve cinsi bilinen deyn havâle olunur. Aynı ve hakkı havâle etmek câiz değildir. Bir kimse, borclu olmadığı birine, falan kimsedeki alacağımı sen al dese, havâle olmaz. Onu, alacağını teslim almak için, vekil etmiş olur. Havâle eden birinci kimsenin borclu, havâle olunanın, ya'nî havâleyi alan ikinci kimsenin bundan alacağı olması lâzımdır. Havâleyi kabûl eden üçüncü kimse, havâle veren birinci kimseye borclu olur veyâ olmayabilir.

Havâle üç şekilde olabilir:

1 — Mutlak havâle, havâleyi veren birinci kimsenin, havâleyi kabûl eden üçüncü kimseden alacağı veyâ onda vedi'ası olduğu bildirilmeyen havâledir. Alacağı veyâ onda vedi'ası olup da bildirmede ise, havâleyi alan da, havâleyi veren de alacaklarını ondan isterler.

2 — Kabûl edendeki alacağı paradan ödenmek üzere verilen havâledir.

3 — Kabûl edende emânet bulunan veyâ gasb ettiği maldan, paradan ödenmek üzere verilen havâledir. Alacaklıya verilen banka çeki böyledir.

İkinci ve üçüncü şekildeki havâlede, havâle kabûl edende, havâle verenin alacağı olmadığı anlaşılırsa veyâ vedi'a helâk olursa, havâle bâtil olur. Sahîh olduğu zaman, havâleyi kabûl eden, borcu, yalnız havâleyi alan ikinci şahsa ödemeğe mecbûr olup, havâleyi verene öderse, havâle alana tazmîn etmesi lâzım gelir. Tazmînden sonra, havâle verenden bunu ister. Havâle kabûl edilince, havâleyi veren, alacağını, havâleyi kabûl edenden artık istiyemez. Buna hediye etmesi de câiz olmaz.

Havâle, verenin, alanın ve kabûl edenin üçünün de sözleşmesi ile olabileceği gibi, yalnız veren ile alanın veyâ veren ile kabûl edenin, yâhud alan ile kabûl eden arasındaki sözleşme [anlaşma] ile de olur. Ancak, veren ile kabûl ede-

nin sözleşmesine, havâle alanın veyâ bunun vekilinin, sözleşme yerinde izn vermesi, havâle verenin veyâ kabûl edenin bulunmadığı sözleşmenin sahih olabilmesi için, bunların ayrıca havâleyi vermek veyâ almak için râzı olmaları lâzımdır. Havâle veren râzı olmazsa, havâleyi kabûl eden ödeyince, ödediğini, havâle verenden istiyemez. Ona olan borcuna da sayamaz. Bu üçüne zor ile yapılmış havâle sahih olmaz. Bir alacaklının, borclusuna, sendeki alacağını, falancaya ver demesi ile havâle yapılmış olmaz. Borcunu almağa, falancayı vekil etmiş olur.

Havâleyi veren ile alanın akli olması, kabûl edenin ise, hem âkil, hem de bâlig olması lâzımdır. Fekat, bunların sözleşmesi ile yapılan havâle ile borcun ödenebilmesi için, havâle veren ve alan çocukların velilerinin, sonradan izn vermeleri lâzımdır.

Rüşvet, kumar borcu ve hür insan, leş ve kan satışı semenlerinin borcları, sahih borc olmadıklarından, bunların havâle edilmesi sahih olmaz. Fâsid satı, bedeli için de, havâle sahih değildir.

Ödemekden ve ibrâ [afv] dan başka yol ile kurtuluş olmıyan borclara (Deyn-i sahih) ya'nî, sahih borc denir. Zekât borcu, deyn-i sahih değildir. Çünkü, borclu ölürse veyâ mal elinden çıkınca zekât vermesi afv olur. Böyle sahih olmıyan borclar havâle edilemez. Rehn, âriyet, emânet, mudârebe, şirket ve kirâyâ verilmiş olan mallar, sahih borc olmadıklarından, havâle edilemez. Çünkü bunlar, deyn değildir, ayndır. Ayn olan mal, sahih borc olmadığı gibi, havâle de edilemez. Hak da havâle edilmez. Meselâ ordu kumandanının, ganimetden hakkı olan bir gâziyi, başka birine havâle etmesi veyâ mâliyyenin bir me'mûra veyâ emekliye vereceği ma'âş, bankaya havâlesi sahih olmaz. Çünkü, ganimet ve ma'âş hakdır. Ele geçmeden önce mülk olmaz ve ordu kumandanı ve mâliyye, bunlara borclu olmaz. Kumandan ve mâliyye, bankayı veyâ başkasını, teslim vekil etmiş olur. Fekat, gâzinin veyâ emeklinin, bir alacaklısını, kumandan veyâ mâliyye üzerine havâlesi câizdir. Çünkü, burada hak değil, bir kimseye olan borc havâle edilmektedir. Satılan malın semeni ya'nî bedeli, kirâ bedeli ve ödünç verilen [misli] eşyâ, sahih deyn [borc] olduklarından, havâle olunurlar.

Havâle olunan borcun cinsi ve mikdârı ma'lûm olması lâzımdır. Meselâ, fi'lânda olan alacağını, havâle olarak kabûl etdim dese, havâle sahih olmaz.

Havâle kabûl eden bir kimse, bu borcunu, bir dördüncü kimseye ve hattâ, havâleyi yapmış olan birinci borcluya da havâle edebilir. Ya'nî havâle ve kefâlet borcları da havâle olunabilir. Fekat bunu, havâleyi ve kefâleti kabûl eden, ya'nî borclanan havâle edebilir. Bir şahs, bir alacaklısını, havâle yolu ile alacaklı olduğu kimseye havâle edemez. Ya'nî, tekrâr yapılması câiz olan havâlelerde, alacak şahs hiç değişmemektedir. Bu şahsa ödiyecek olanlar değişmemektedirler.

[Şimdi bir kimse, mal satmak veyâ kirâ, ödünç vermek karşılığı alacaklı olunca, borclusu bir sened, ya'nî bono hâzırlayıp, bu kimseye veriyor. Bu kimse, bu bonoyu, borclu olduğu başka birisine verirse, buna olan borcunu, bonoyu hâzırlamış olana havâle etmiş oluyor. Bu havâle sahihdir. Bonoyu hâzırlamak, ileride yapılacak havâleyi, önceden kabûl etmek demek oluyor. Fekat, bu bonoyu alan son şahs da, bunu bir alacaklısına verince, bunu da, yine bonoyu hâzırlamış olana havâle etmiş oluyor. Bu ikinci havâle câiz değildir. Çünkü bono elden ele dolaşdıkcâ, alacaklılar değişiyor. Ödiyecek olan birinci şahs hiç değişmiyor. Havâlenin tekrâr havâlesinde ise, ödiyecek şahsların değişmeleri lâzım olduğu için, tüccâr bonolarının elden ele dolaşmalarının câiz olmadığı anlaşılmaktadır].

Havâle yapıldığı zaman, havâleyi veren kimse ve bunun kefil, borcdan beri olur, kurtulurlar. Havâleyi alan, alacağını bundan istiyemez. Hattâ, havâle veren ölürse, vârislerinden de istiyemez. Havâleyi kabûl edenden istemesi lâzım olur.

Havâle alanın, alacağını, havâleyi verenden de istiyebilmesi şart edilebilir. Bu zaman, havâleyi kabûl eden kefil yapılmış olur. Çünkü, alacaklı, alacağını borcludan da, kefilden de istiyebilir. Kabûl eden iki kimse ise, borcu yarı yarıya öderler.

Havâle, iki sebeble bozulur, yok olur:

1 — (Tevâ) ile. Ya'nî kabûl edendeki alacağın telef olması ile. (Telef) [ya'nî yok olmak] da, iki dürlü olur. Kabûl eden, sözünden döner. Inkâr eder ve yemîn eder. Havâleyi veren ve alan da, isbât edemez. Fekat, ikisinden birisi, sened veyâ şâhid ile isbât ederse, tevâ olmaz. Havâle kabûl eden, müflis olarak vefât edince de, tevâ hâsıl olur.

2 — Havâle fesh edilmekle bozulur. Havâle veren ve alan birlikde fesh eder. Havâleyi veren bunu tekrâr başka birine havâle edince de, birincisi bozulur.

Havâleyi alan ve kabûl eden (Muhayyer) olabilir. Önceden, bu şart ile râzî olmuşlar ise, ikisi de, yalnız başına fesh edebilir.

Bâyî'in, bir alacaklısına, satmış olduğu mal karşılığı müşteriden alacağı semenden ödenmek üzere verdiği havâlede, mebi' teslimden önce helâk olarak, semeni vermek lâzım gelmese veyâ muhayyerlik sebebi ile, mebi' bâyı'a i'ade olursa yâhud bey', ikâle [fesh] edilse, havâle bâtıl olmaz. Çünkü, havâle sözü kesilirken, müşteri borclu idi. Müşteri ödediğini bâyı'dan alır. Fekat müşteri, bâyı', borclusu üzerine havâle etse, ve müşterinin borclusu bunu kabûl etse, mebi' bâyı'a red olunduğu zaman, hâkim bu havâleyi ibtâl eder.

Acele olması bildirilmeyen havâlede, borc eski hâli ile ödenir. Acele veyâ zamanı bildirilen havâlede ise, bu şarta göre ödenir.

Belli zamanda ödenecek borc, aynı zamanda veyâ dahâ çok veyâ dahâ az zamanda ödenmek üzere havâle olunabilir. Acele borc, belli bir zaman sonra ödenmek üzere havâle olunabilir. Meselâ, bir kimse, ödunc aldığı birini, bir kimse üzerine bir sene sonra ödemek üzere havâle edebilir.

Havâle kabûl eden, borcu ödemedeni, havâle verenden istiyemez. Ödedikten sonra ister. (Dürr-ül-muhtâr) da Karz faslından hemen önce diyor ki, ödunc verilen alacak, borclu tarafından başkasına havâle edilince, alacaklının ta'yîn edeceği belli zamanda ödenmesi câiz olduğu gibi, borclunun belli zamanda alacaklı olduğu kimseye havâle olununca, havâlenin de, bu belli târihde ödenmesi câiz olur. Ödunc verirken ödeme târihi koyabilmek için, böyle havâle yapılır. Havâlenin sözleşmesinde, havâle veren de bulundu ise, havâleyi kabûl eden, başka mal ödemiş veyâ havâleyi alan, bunu ona hediye etmiş, sadaka vermiş ise, havâle verenden havâle olunan malı veyâ kıymetini ister veyâ havâleyi verene olan borcu ile ödeşir.

Havâle kabûl eden ile havâleyi alan uyuşarak, havâle olunan borcdan az veyâ çok verirse, havâle verenden, bu verdiği mikdârı istiyebilir. Havâle olunan mikdârı istiyemez. Havâleyi alan, kabûl edene ibrâ, ya'nî halâl ederse, havâleyi kabûl eden, havâle verenden birşey istiyemez. Fekat, havâleyi alan, kabûl edene hediye ederse, kabûl eden, havâle verenden, havâle olunanı istiyebilir. Havâleyi ibrâ ya'nî halâl ederse, havâle verenden birşey istiyemez.

[Bundan anlaşılıyor ki, bankaların, tüccârların, bono, sened kırmaları câiz değildir. Banka bonoyu getirene az para verip, bonoyu yazandan, bu verdiği değil, bonoda yazılı dahâ çok parayı alıyor ki, câiz olmadığı anlaşılmaktadır].

Borc, belli bir zaman sonra, kendine veyâ adı yazılı başka bir kimseye ödemesi için, alacaklının, borcluya gönderdiği mektûba, (Police) denir.

Bâyî', semen ile ödenmek üzere bir alacaklısını, müşteriye havâle etmek şartı ile olan bey', fâsiddir. Havâle de bâtıl olur. Müşterinin, bâyı' semen ile baş-

kası üzerine havâle etmesi şartı ile yapılan bey' sahih olur. Fâsîd satışı bakınız! Müşterinin bâyi'e, yalnız borclusunun hâzırladığı bonoyu vermesi ve bu bononun dahâ önce, havâle alanlar tarafından tekrâr havâle edilmiş olmaması lâzımdır. Elden ele dolaşan bonoların sahih havâle olmadıkları yukarıda bildirilmişdi.

(Mecelle) nin binaltıyüzkırkıncı [1640] maddesinde (Dâyine medyûnunun medyûnu hasm olmaz) diyor. Meselâ öledeki alacağını, ölüye borcu olandan istiyemez. Binaltıyüzkırkıncı [1641] maddesinde (Bâyi'e müşterinin müşterisi hasm olmaz) diyor. Meselâ bir kimse satın aldığı malın parasını bâyi'e ödemedi, bu malı başkasına satsa, birinci bâyi', ikinci müşteriye, (Bu malı sana satan kimse, benden satın almıştı ve parasını bana ödememişti. Malımı veyâ parasını bana ver) diyemez.

(Süftece) şeklinde havâle yapmak, tahrimen mekrûhdur. Süftece, yolcuya borç verip, gitdiği yerde, falancaya ödiyeceksin demektir. Borç, yolda tehlikeye uğrarsa, alacaklı, malını bu tehlikeden, böylece kurtarmış oluyor. Çünkü, borçlunun tehlike olsa da, borç telef olsa da, gitdiği yerde ödemesi lâzımdır. Ödünç veren, o yerdeki falanca arkadaşını, ödünç verdiği yolcu üzerine, mektûb ile, havâle etmektedir. Süftece şartı olmayarak, yolcuya ödünç vermek câizdir.

Dışına giyerler, kürklü bir palto,
İçi ise, fitne, fücûrla dolu.

Kabâhatler yüklerler, mülk-ü mâla,
ki, koya halk anı, kenâiler ala.

Nemâzı dâne, savmı dâm ederler,
bununla, halk gönlün râm ederler.

Zinâlar gizli, gözü şişesinde,
her sâ'at, iz-zü câh endişesinde.

Vera' ehli gibidir, görünüşde,
fekat, din yıkıcıdır yazı ve sözde.

Bunların içi dışı, bir değildir,
hepsi câhildir, ehl-i ilm değildir.

Kimi iddâ eder, nûr-i kerâmet,
kimisi gayb söyler, bî nedâmet.

Evliyâ, hak söyler, yalancı olmaz,
gönülden bay olur, dilenci olmaz.

14 — VEKÂLET

(Vekâlet), bir kimsenin, bir işi yapmak için, başkasını kendi yerine koyması [başkasına iş havâlesi] demektir. Yerine geçirilen başka kimseye (Vekil) denir. Vekil edene (Sâhib) denir. Bir kimsenin sözünü başkasına götürene (Resûl) veyâ (Haberci) denir.

Birini vekil yapmak, icâb ve kabûl ile olur. Ya'nî, (Seni vekil yaptım) ve (Kabûl etdim) sözleri veyâ yazıları ile olur. Vekil, cevâb vermeden, işi yapmağa başlasa, kabûl etmiş olur. İş habersiz yapıldıktan sonra, sâhibinin, izn verdim de-

mesi ile de, vekil etmiş olur. Kirâcı kirâ ile, kirâdaki malı ta'mir etmeğe vekil yapılabilir.

Bir iş için emr verince, ba'zan vekil, ba'zan da haberci yapılır. (Zahiret-ül-Bürhâniyye) de diyor ki, (Bir kimse, birisine yüz lira verip, bunu filâncaya ödünç vereceğim. Ona git! Bu parayı sana falan kimse ödünç yolladı de! Bunu verip karşılığında rehn al dese, bu da giderek yüz lirayı verip, rehn olarak bir mal alsa, bu (Haberci) olur. Emr eden kimse, rehni haberciden alabilir. Çünkü haberci, emr eden kimse için konuşmuştur. Kendi için konuşmamıştır. Sözleşmeden doğan haklar emr veren kimse için olur. Haberci, onun sözünü iletmiş, rehni onun için almış olmaktadır. Rehn habercinin elinde helâk olursa, emr veren kimsenin elinde helâk olmuş gibidir. Bu kimse, ona, seni vekil etdim dese, o da, kabûl etdim dese, bu kimse rehni vekilden alamaz. Çünkü vekil, rehni kendi için istemiştir. Sözleşmesinin hakları vekile olur. Rehni saklamak da bu haklardandır. Rehni veren, vekil için vermiştir. Rehn vekilin elinde helâk olursa, yine emr veren kimse öder. Çünkü, rehn helâk olunca deyni almış da, rehni geri vermiş gibi olur. Deyni geri alıp da, kendinde iken deyn helâk olsaydı, emr verene ödemezdi). Bir kimsenin emri ile, hizmetcisi gidip mal satın alsa, onun vekili olmuştur. O kimse, pazarlık ettiği malı almak için gönderse, efendisinin resûlü olur.

Vekil yapmak, ba'zan şartlı olur. Meselâ, [şu sâ'atımı yüz liraya satmağa seni vekil etdim!] demek gibi.

Vekil edenin, işi yapabilecek kimse olması şarttır. Vekilin âkil olması şarttır. Bâlig olması şart değildir.

Hediye, âriyet, rehn, emânet, ödünç vermek ve da'vâ açmakda, şirket yapmakda, vekil, sâhibinin adını söyleyerek iş görür. Söylemezse, işleri sahîh olmaz.

Alış-verişde, kirâyaya vermekde, da'vâcı ile uyuşmakda, kendi adına yapması da câiz olur ise de, o işin haklarından kendi mes'ûl olur. Aldığı şeyler sâhibinin olur. Sâhibinin adını söyleyerek yaparsa, haberci gibi olur. Habercinin yaptığı işlerin mes'ûliyyeti, sâhibinin üzerine olur. (Dürer) kitâbında, yimeği, içmeği anlatırken diyor ki, (Alış-verişde ve vekil etmekde, bir kişinin sözü kabûl edilir. Meselâ, bir kâfir, bir kadın, bir fâsık veyâ bir köle, bu eti müslimândan veyâ yehûdiden veyâ nasrâniden aldım dese, yimek halâl olur. Yalan zan ederse halâl olmaz. Ben, filânın vekiliyim dese, onun malını bundan satın almak câiz olur).

Alış-verişe, borc vermeğe veyâ ödemeğe vekil olan kimsenin teslim aldığı mallar, kendinde emânet olur. Kendisi sebep olmadan helâk olunca ödemez. Habercide bulunan mal da emânet gibidir. Haberciyi gönderenin malı gitmiş olur.

Bir kimse, iki kişiyi birlikde, bir işe vekil etse, vekiller, yalnız başına iş görmez. Ancak avokatlardan ve emâneti, borcu ödemeğe vekil olanlardan biri de yapabilir.

Vekil, sâhibinden ayrıca izn almadıkca veyâ (istediğini yap) diyerek (Umûmî vekil) edilmedikce, başkasını kendine vekil yapamaz. Yalnız, zekât vermek için olan vekil, iznsiz olarak başkasını, o da başkasını vekil yapabilirler. İkinci vekil, doğrudan doğruya sâhibin vekili olur.

Vekil ederken, ücret şart edildi ise, iş yaptığı zaman ücreti alır. Ücret şart edilmedi ise, teberru' etmiş olup, ücret istiyemez.

Alış-verişde, malın cinsi, nev'i [veyâ fiyâtı] vekile bildirilmelidir. (Umûmî vekil) ise, bildirmeğe lüzûm olmaz. (Bana bir at al) demek sahîh olur. (Bana bir hayvân al) demek sahîh olmaz. Nasıl olursa olsun, nasıl istersen öyle al! deyin-ce (Umûmî vekil) olur. Malın maddesi [pamuk veyâ yün olması], kullanma yeri, işçiliği ayrı olunca, cins ayrılır. Koyunun yünü ile derisi başka cinsdir. Başka cinsden aldığı mal, vekile kalır. Sâhibinin olmaz. Koç al denilen vekil, dişi koyun alırsa, vekilin olur. Süt, pirinc gibi şeyleri al dese, piyasada bulunanı alması câ-

iz olur. Ev alacak vekile, mahalle ve fiyatını söylemek yetiştir. Ölçü ile alınan malın mikdârı veyâ fiyatı söylenir. Evsâfını söylemek lâzım değildir.

Süleymâniyye kütübhânesi (Es'ad efendi) kısmında [572] sayılı (Dürret-ül-beydâ) kitâbında diyor ki, (Yemeğe çağrılan kimseye, malından istediğin kadar yi ve al ve dilediğine ver, hepsi halâl olsun denilse, yedikleri halâl olur. Aldıkları ve başkasına verdikleri halâl olmaz. Çünkü, mikdârı bilinmiyen ta'âmın yimesini halâl etmek câizdir. Fekat mikdârı bilinmiyen malı almak için vekil etmek ve mechûl ve ayrı olarak teslimi mümkün olan malı ayırmadan hediye etmek sahîh değildir).

Şartı olan vekil, şarta uymazsa, aldığı mal, kendinde kalır. Şartı, sâhibinin lehine değışdirmesi câiz olur. Veresiye al deyince peşin alsa, mal, kendinde kalır. Peşin al deyip de, veresiye alsa, sâhibi için almış olur. Malın bir kısmını bulup alsa, bölmesi zararlı olan malda [kumaş gibi], sâhibi için olmaz. Zararsız ise [pirinc, şeker gibi] sâhibi için almış olur.

Değeri bildirilmeyen malı, az aldanmak ile alabilir. Fekat, et, ekmek, şeker gibi kıymeti meşhûr şeylerde az aldanmak avf olmaz. Fâhiş aldanmakla alınan malı, sâhibi kabûl etmiyebilir.

Belli malı almağa vekil olan, o malı kendisi için satın alamaz. Kendim için aldım dese bile, sâhibinin olur. Sâhibi yanında iken aldığı mal, vekilin olur.

Vekil, sâhibine kendi malını satamaz.

Vekil, veresiye aldığı malın semenini, sâhibinden peşin istiyemez. Peşin aldığı malın semenini, sâhibi te'cîl etdirse bile, peşin istiyebilir. Semenini almadan önce, malı sâhibine teslim etmiyebilir. Fekat, bu zaman, mal telef olursa, vekil başkasını satın alıp öder. Satın alma vekili, bey'i ikâle edemez.

Umûmî vekil, sâhibinin malını, dilediği fiyâta satabilir. Fiyât söylenmiş ise, dahâ aşağı satamaz. Satarsa, öder. Vekil, sâhibinin malını, kendine satın alamaz. Akrebâsına da satamaz. Ancak, bunlar, umûmî vekil ise veyâ değerinden yüksek satabilir. Umûmî vekil, peşin de, veresiye de satabilir. Fekat, peşin sat veyâ şu malımı sat da borcumu ver denildi ise, veresiye satamaz.

Veresiye satdığı malın semenini için rehn veyâ kefil alabilir ve bunlardan mes'ûl olmaz. Rehn ile, kefil ile sat denildi ise, böyle satması lâzımdır.

Vekil, semenini almadan, sâhibine kendi malından vermeğe zorlanamaz. Semenini, müşteriden, sâhibi de alabilir. Ücretsiz vekil, müşteriden semenini almağa mecbûr değildir. Fekat, semenini almak için, sâhibini vekil etmesi lâzımdır. Dellâl ya'nî komisyoncu ve simsâr gibi, ücretli vekiller, semenini almağa mecbûrdur. Satmağa vekil olan, alış-verişi ikâle edebilir. Fekat bu ikâle, sâhibi için olmaz. Mal kendinin olup, semenini sâhibine öder.

Borc ödeme vekili, kendi malından ödese, sâhibinden bunu ister. Kâğıd lira ödemeğe me'mûr olan vekil, kendi malından altın ödese, sâhibinden kâğıd lira alır. Altın ödemeğe vekil olan, kâğıd ödese, kâğıd alır. Vekili, alacaklıya kendi malını satıp, sâhibinin borcunu öderse, sâhibinden borc kadar alır.

Filâna ödunc veyâ sadaka veyâ hediye ver dese, vekil bunu verince, emr edenden istiyemez. Sonra ben sana veririm dedi ise, istiyebilir.

Herkes, ancak kendi mülkü için emr verebilir. Başkasının malını denize at dese, atılmaz. Atan öder. Borcumu, kendi malından öde, dese, vekil kabûl etse bile, ödemeğe mecbûr olmaz. Fekat, vekilde alacağı veyâ emânet parası varsa, emri yapmağa [ödemeye] mecbûrdur. Malımı satıp öde dese, yalnız ücretli vekil, yapmağa mecbûr olur.

Falan alacaklıma ver diye, vekile para verse, bunu, sâhibin başka alacak-

lılarına veremez. Parayı alacaklıya vermeden, sâhibi ölse, para vârislerine geri verilir. Alacaklılar mirâsdan isterler.

Alacaklıya verip, senedin arkasına yazdır veyâ vesika al diyerek vekile para verse, vekil ödeyip, vesika almasa, alacaklı inkâr ederse, vekil öder.

Vekile verilen para, ta'yîn ile te'ayyün eder. Bu para telef olsa, vekil azl olur. Vekil, aldığı parayı kendi için harc edip, sâhibinin istediği malı kendi parası ile satın alsa, aldığı mal kendisinin olur. (Dürer-ül-hükkâm).

[1288] de İstanbulda basılan (Dür-üs-sukûk) kitâbı, İstanbuldaki islâm mahkemelerinin bazı kararlarını bildirmektedir. Birinci cildi, onbeşinci [15] sahifesinde diyor ki: (Bir tüccâr, zekâtı olan beşyüz kuruş beyâz beşliği, hacca gitmekte olan Mûsâ efendiye teslim eder. Bu zekâtı, Medîne-i münevvere şehrinde bulunan İbrâhîm efendiye teslim etmesini ve kendi zekâtı olduğunu ona söylemesini emr ederek Mûsâ efendiyi vekil yapar. Mûsâ efendi, vekil olduğu kabul edip, beşyüz kuruşu teslim alır. Fekat, İbrâhîm efendi vefât etmiş olduğundan, Mûsâ efendi, bu zekâtı, Medînedeki bulunan başka fakire verir. Vekil, zekâtı, emre uygun vermediğinden, beşyüz kuruşu, sâhibi geri isteyince, sâhibine geri vermesi lâzım olur). Sadakayı belli bir fakire vermeye vekil olan kimse, sadakayı başkasına verirse, sadakanın sâhibi sadakayı, vekilden geri istiyemez.

Da'vâcı ve zanlı, birbirinin gönlü olmasa bile, kendilerine avukat [ya'nî da'vâ vekili] tutabilir. Avukat, sâhibi aleyhinde, mahkemede konuşabilir, başka yerde konuşamaz. Konuşursa dinlenmez ve vekillikden çıkar. Aleyhe hiç konuşmamak üzere, avukat tutulabilir. Konuşursa azl olur.

Avukat, mal almağa vekil değildir. Mal almağa vekil olan da, sâhibine avukatlık yapamaz.

Sâhibi, başkasının hakkı karışan vekilini azl edemez. Başkasının hakkı karışmadı ise azl edebilir. Bu takdirde vekil de kendini azl edebilir. Azl olunan vekilin azl haberini alıncıya kadar yaptığı işler, câiz olur. Kendi kendini azl eden vekil sâhibine bildirinciye kadar iş yapar. Alacaklı, borclunun bildiği vekilini, borclunun haberi olmadan azl edemez.

Vekilin işi bitince, vekillik de biter. Sâhibin ölümü ile de, vekillik biter ise de başkasının hakkı karışmış ise bitmez. Vekilin ölmesi ile de, vekillik biterek, vârisleri vekil olamaz.

Herşeye vekilimsin demeyen (Umûmi vekil), talâk, hediye, sadaka ve vakf-dan başka herşeyi, sâhibi adına yapabilir.

Birinden ödünç istemek için başkasını vekil yapmak bâtıldır. Bunun için haberci göndermek sahîhdır. Ödünç istenilen malı almak için vekil yapmak câizdir.

(Fetâvâ-i Hayriyye) de diyor ki, (Zevcesini bir yerden alıp getirmek, götürüp mahremine teslim etmek için, zevcin kendi kardeşini veyâ yabancı bir erkeği vekil etmesi câizdir. Zevcenin babası, kızının bu vekil ile gitmesine mâni' olamaz. Mâni' olması günâhdır). Kırküçüncü sahifesinde diyor ki: Kıtlik zamanında, bir kadın, bir bileziğini zevcine verip, bunu sat! Parası ile bize nâfaka al! Sonra, aynı değerde bir bilezik bana verirsin diyor. Sonra bileziğin değerinde uyuşamıyorlar. Zevcin yemîn ederek söylediğine inanılır. Çünkü, satmak için, zevcisinin vekili olmuştur. Satış vekilinden bileziğin benzerini geri istemesi sahîh değildir. Sat demeseydi, ödünç olurdu. O zaman, kıymeti kadar istemesi fâsid olurdu).

(Fetâvâ-yı-Hindiyye) de diyor ki, (Vekilin, vekil olduğu kabul etmesi şart değildir. Red etmezse, kabul ettiği anlaşılır. Dâr-ül harbde bulunan mürted, Dâr-ül islâmde bulunan malını satmak için birini vekil etse, câiz olmaz. Çünkü, mürted

Dâr-ül harbe gldince, malları mülkünden çıkar. Dâr-ül islâmında bulunan müslimânın Dâr-ül harbde bulunan kâfiri vekil etmesi bâtıldır. Dâr-ül harbde bulunan kâfirin Dâr-ül islâmındaki müslimânı vekil etmesi de bâtıldır. Dâr-ül harbdeki kâfir, Dâr-ül islâmındaki alacağını almak için, Dâr-ül harbde bulunan bir müslimânı veya zimmiyi veyâ harbiyi, iki müslimân şâhid yanında vekil etse, câiz olur. Bu işi alış-veriş için yapması da câiz olur. Müslimân ve zimmi, Dâr-ül islâmında bulunan harbiyi vekil etseler câiz olur. Dâr-ül harbe giderse, vekil olması biter. Mürtedi de vekil etmeleri böyledir. Alış-verişde, kirâyâ vermekte, nikâhda, talâkda, hul'da, uyuşturmak, anlaşmakta, borc ödemekte ve rehnde vekil tutmak câizdir. Herkes için mubâh olan odun kesmekte, ot toplamakta, yerden malden, petrol çıkarmakta câiz değildir. Ya'nî ele geçenler vekilin olur. Hediye, veda, emret, edunc ve rehn vermeğe vekil olanın bunları geri almağa hakkı yoktur. Mutlak olan, ya'nî (İstedğini yap!) denilen vekil, başkasını da vekil yapabilir. Bu yenisi, vekâl-i sâhibinin vekili olur. İkinci vekil, bir üçüncü vekil yapamaz. Vekili zaman ve mekân ile sınırlamak câizdir. Müşteri, haberci olduğunu söyler, bâyi' ise vekilsin diyerek semeni isterse, müşteriye inanılır. Bâyi'in sözünü isbât etmesi lâzım olur. Satmak için vekil olan, kendisi için satın alamaz. Çünkü, bir kimse hem alıcı, hem satıcı olamaz. Selem satışında bâyi' vekil tutamaz. Haberci ile sarf satışı yapılmaz, vekil ile yapılır. Mu'ayyen bin lira ile birşey satın almak için vekil edip, vekil bu bin lirayı almadan önce başka bin lirasını alıp, o şeyi satın alsa câiz olur. O bin lirayı teslim aldıktan sonra başka bin lirası ile satın alsa câiz olmaz. İki kimse birisine para verip birşey satın alması için vekil etseler, paraları bir biri ile karışdırırsa, vekilliği kalmaz. [Aldığı şeyler kendinin olur. Paralarını geri vermesi lâzım olur]. Hediye ve sadaka veren ve alan, vekil ta'yin edebilirler. Şerab veyâ hınzır hediyeyeleşen iki zimmiye müslimânların vekil olması câizdir. Sendeki alacağımdan on altını benim için sadaka ver yâhud yemin keffâretimi yap yâhud zekâtımı ver diyerek fakîri vekil etmek sahîhdır. Bir zengin, bir fakire, filancada alacağım olan elli dirhemi, zekâtım olarak ondan al dese, fakir de, o değerde altın alsa câiz olmaz. Falancadaki alacağımı sana hediye etdim, ondan al dese, gümüş yerine altın alsa câiz olur. Borclunun vekili, borcu ödeyince, borcludan ister. Yemin keffâreti veyâ zekât vermek için vekil olan, verince, emredenden istiyebilmesi için, emr verilirken, sonra sana öderim denilmesi lâzımdır. Filâna benim tarafımdan on altın ver dese, yâhud benim tarafımdan demeyip, ona olan borcumu dese, sonra vekile ödemesi lâzım olur. Mâlimin zekâtı olarak veyâ sadakam olarak veyâ filâna hediyem olarak ver dese, sonra öderim demezse, vekil verdiği âmirden istiyemez. Vekil öderken Beyyine [ya'nî iki şâhid] bulunmazsa veyâ makbûz almazsa, mes'ûl olmaz. Emr verilirken, bunlar istenildi ise, mes'ûl olur. Falana olan borcumu ver diyerek vekil etdikden sonra, alacaklı mürted olsa ve ölse, vekil borclunun parasını öder. Çünkü mürtede vermesi câiz değildir. Borcumu öde diyerek vekiline on altın verse, vekil bunu vermeyip kendi parasından verse veyâ alacaklıya on altınlık mal satsa, yâhud ondan alacağı on altın ile takas etse [ödeşse] câiz olur. Ya'nî borclunun borcu ödenmiş olur. Dâr-ül harbde, harbînin vekili olsa, biri veyâ ikisi müslimân olunca, vekâlet bâtil olur. Sadaka için verilen parayı kendi ihtiyâcına sarf edip, sonra kendi parasından o kadar sadaka verse, câiz olmaz. Sarf ettiğini geri verir. Aldığı para yanındayken, kendi malından verirse câiz olur. Sendeki buğdayımı falana sadaka ver dese, falan da vekile buğdayı sat parasını bana ver dese, buğday sâhibinin izni olmadan satamaz. Çünkü, sadaka kabz edilmedikçe mülk olmaz. Falandaki alacağımı alıp sadaka ver dese, vekil de önce kendi malından sadaka verip, sonra borcludan alması câiz olur. (Fetâvâ-yı Kadihân) da diyor ki, (Birisine, herşeyde vekilimsin dese, yalnız malını korumak için vekil etmiş olur. Herşeyde vekilimsin, emrin câizdir dese, bey' ve şirâ ve hibe ya'nî hediye etmek ve sadaka gibi bütün alış-verişde vekil yapmış olur).

İbni Âbidîn, **(Hibe)** yi anlatırken diyor ki, (Hibe, ya'nî hediye, karşılık beklemeden, ayn olan malını, zengine vermektir. Menfe'at hediye edilmez, l'âre edilir. Deyn, ya'nî alacak, ancak borcluya veyâ bundan almasını emr etmek şartı ile, başkalarına hediye edilebilir. Verdiği malın, kendi malı ile meşgûl olması ve hisse-i şâyi'ali olmayacak sûrette ayrı olarak kabz olunması lâzımdır. Verenin, hediye etdim, hibe etdim gibi âdet olan sözü söylemesi, alanın kabûl etdim demesi veyâ kabz etmesi ile temâm olur. Tabağı, hayvanı, evi hediye ve teslim edip de, yemeğini, semerini, evdeki eşyâyı hediye etmez ise, câiz olmaz. Bunların aksi câiz olur. Çünkü, yemek, semer ve eşyâ, verenin mülkü ile meşgûl değil, şâgildirler. Kısaca, şâgil hediye edilir. Meşgûl hediye edilmez. Yalnız, tarladaki ekin, ağaç şâgil oldukları hâlde, hibe edilemezler. Sadakanın ve rehnin kabz edilmeleri de böyledir. İki kimse, ortak oldukları bir evi birine hediye etseler, câiz olur. Bir kimse, evini iki kişiye hediye etse, câiz olmaz. Çünkü, tak-simi mümkün olan şeyi, hisse-i şâyi'ali olarak vermek câiz değildir. On lirayı iki fakire sadaka veyâ hediye etmek câiz olur. Çünkü, fakire hediye olarak verilen şey sadaka olur. Ya'nî, sadaka ahkâmına uymak lâzım olur. Sadakanın hisse-i şâyi'ali verilmesi câizdir ve sadakayı geri almak câiz değildir. On lirayı iki zengine sadaka veyâ hediye etmek câiz değildir. Çünkü, zengine sadaka diyerek verilen şey hediye olur ve hediye ahkâmına uymak lâzım olur. Şüyû' olmaması için, on lirayı ikiye ayırıp, herbirine beşer lira vermek lâzımdır. Hediye verirken belli olmıyan birşey karşılık isterse, bu şart bâtil olur. Belli birşey isterse, ikisinin de birlikde kabz etmesi lâzım olur. Kabzdan evvel hibe ahkâmı, kabzdan sonra bey' ahkâmı câri olur. Bunun için kabzdan sonra, yalnız birisi vazgeçemez. Birisi kabz etmezse, herbiri vazgeçebilir).

(İhtiyâr) da diyor ki, **(Ömri)** denilen hibe câizdir. Ya'nî, ömrün boyunca evim senin olsun deyince, öldükden sonra ev, sâhibine, sâhibi ölmüş ise, vârislerine geri verilir. **(Rukbi)** denilen hibe, tarafeyne göre bâtildir. Ya'nî, sen ölürsen benim olsun. Ben ölürsem senin olsun diyerek evini birisine vermek bâtildir. Herbiri, ötekinin ölümünü terakkub ettiği, beklediği için, rukbi denilmiştir. Mülk edinmeği hatara, zarara ta'lik etmek sahîh değildir. Bir kimseye giyecek gönderilse, hediye olur. Kabz edince mülkü olur. Başkalarına verebilir. Bir kimseyi yemeğe çağırınca, önüne konan şey, ibâha olur. Ancak yidiği mülk olur. Başkalarına veremez.

(Fetâvâ-yı Bizâziyye) de diyor ki, (Bunu sana hediye etdim dese, o da kabûl etdim demeyip onun yanında alsa, yâhud almayıp, kabûl etdim dese sahîh olur. Falancadaki alacağımı sana zekât verdim. Ondan al dese, câiz olmaz. Çünkü zekât ayn olan maldan verilir. Sana borcum olan mehrini bana hediye etmezsen, babanın evine hiç gidemezsin dese, zevcesi de hediye etse, sahîh olmaz. Çünkü kerhen, zor ile hediye vermek sahîh olmaz. Mehri zevcine hediye etmeği şarta bağlamak, meselâ şu işi yaparsan, mehrim sana halâl olsun demek sahîh değildir. Küçük çocuğa verilen hediyyeyi babası kabz eder. Babası yok ise, babanın vasîsi, o da yoksa, dedesi kabûl eder. Dedesi de yoksa, dedesinin vasiyyet ettiği kabûl eder. Bu dördünden biri varken, çocuğa bakan akrabâsı bile alamaz. Bu dördünden biri yoksa, çocuğa evinde bakan kabûl eder. Akli başında çocuğun kendisi kabûl edebilir. Malının hepsini oğluna hediye etmek câiz olur ise de günâhdır. Reşid ve sâlih çocuklarına dahâ çok vermek câizdir. Salâhları müsâvî ise, müsâvî dağıtmalıdır. Çocukları fâsık olanın mirâs bırakmayıp, sâlihlerle, hayrâta vermesi efdaldır. Çünkü, günâha yardım etmemiş olur. Fâsık çocuğa nafakadan fazla yardım yapmamalıdır. Çocuğa gelen hediye ananın babanın yimesi câizdir. Çocuğun yaptığı iyiliklerin sevâbı kendisinedir. Anasına babasına, öğretmek ve yaptırmak sevâb olur. Satılan malı teslim etmek, hediye olunanın ise kabz olunması da lâzımdır).

Herkesin var bir kesi,
ben bi-kesin yok kimsesi.
Ben bi-kesin, sen ol kesil,
ey kimsesizler kimsesil!

15 — TİCÂRETDE ADÂLET VE İHTİKÂR

Aşağıdaki yazı, (Kımyâ-i se'âdet) den terceme edildi:

Alış-veriş hakkında, fıkıh kitâblarında geniş bilgi vardır. Biz, bu kitâbımıza her zaman karşılaşılan şeyleri seçip yazdık. Bu kadarını anlıyan, başkasını da sorup öğrenebilir. Fekat, bu kadarını bilmiyen, harâma ve fâize düşer de haberi olmaz. Sormasını da bilemez. Buraya kadar harâmdan kurtulma, şeri'ate uyma üzerinde durduk. Fekat, şeri'ate uygun birçok alış-veriş yapanlar vardır ki, bunların müslimânlara zarar ve ziyânı da dokunuyor. Bunları yapanlar, la'net içinde kalıyor. Alış-verişde müslimânlara ziyân yapmak iki dürlü olur: Birisi, herkese zararı dokunmak olup, bu da iki kısımdır: Biri ihtikârdır, [diğeri ise piyasaya kalp para sürmektir]. İhtikâr eden mel'ûndur.

(İhtikâr) demek, insan ve hayvân gıdâ maddelerini piyasadan toplayıp, yığıp, pahâlandığı zaman satmaktır. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, (Bir kimse gıdâ maddelerini alıp, pahâlı olup da satmak için kırk gün saklarsa, hepsini fakirlere parasız dağıtsa, günâhını ödiyemez). Yine buyurdu ki, (Bir kimse, gıdâ maddelerini kırk gün saklarsa, Allahü teâlâ ona darılır. O, Allahü teâlâyı saymamış olur). Bir hadis-i şerîfde buyurdu ki, (Bir kimse, hâricden gıdâ maddesi satın alıp, şehre getirir ve piyasaya göre satarsa, sadaka vermiş gibi sevâb kazanır veyâ köle âzâd etmiş gibi sevâb kazanır). İmâm-ı Ali «radiyallahü anh» buyuruyor ki, (Gıdâ maddelerini kırk gün saklıyanın kalbi kararır). Ona, bir muhtekiri haber verdiklerinde, emr etdi, sakladığı şeyleri yakdırdı. Âlimlerden birisi, tüccâr idi. Vâsıt şehrinde, Basraya gıdâ gönderip satılmasını vekiline emr etdi. Basrada ucuz olduğu için, vekili bir hafta bekleyip, pahâlı satdı ve âlime müjde yazdı. Cevâbında buyurdu ki, (Biz, az kâr ile çok sevâb kazanmağı dahâ çok severiz. Fazla kazanmak için, dinimizi fedâ etmemeli idin. Çok büyük cinâyet yapmışsın. Bunu afv ettirmek için sermâyeyi ve kârı hemen sadaka olarak dağıt!). İhtikârın harâm olması, müslimânlara zararlı olduğu içindir. Çünkü, gıdâ maddeleri insanların ve hayvânların yaşayabilmesi için lâzımdır. Satılınca, herkesin alması mubâhdır. Bir kişi alıp saklayınca, başkaları alamaz. Sanki çeşme suyunu saklayıp, herkesi susuz bırakmağa benzer. Gıdâ maddelerini bu niyetle satın almak günâhdır. İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe «radiyallahü anh» buyurdu ki, (Köylü, tarlasından aldığı gıdâ maddelerini, istediği zaman satabilir. Acele satması vâcib değildir. Fekat, acele etmesi sevâbdır. Pahâlı olunca satmasını düşünmesi çirkindir. İlâclarda ve gıdâ maddesi olmıyan ve herkeşe lâzım olmıyan şeylerde ihtikâr harâm değildir. Ekmek ve benzerlerinde çok harâm olup, et, yağ gibilerde az harâmdır). İmâmeyne göre, bunların hepsi ihtikârdır. İnsanlara lâzım olan herşeyde ihtikâr harâmdır. Hükûmet, ihtikâr edeni haber alınca, evine yetecek kadarı bırakıp, fazlasını halka satmasını emr eder.

[İmâm-ı a'zam «rahmetullahi aleyh», ilâclerin saklanarak yüksek fiyâtle satılmasını beklemek ihtikâr olmaz, buyurdu. İlâclerin çoğu böyle ise de, kininin sıtmaya, ensülinin diyâbete ve aşı ile serumların, belli mikroplara karşı kullanılması, ekmeğin açlığa karşı kullanılması gibi, muhakkak şifâyâ sebep olduğundan, bu gibi, te'siri kuvvetli ilâcları saklıyarak, ihtikâr [kara borsacılık] yapmak

harâm olur]. Gıdâ maddelerinde ihtikârın harâm olması, az buldukları zemandadır. Çok olup, herkes kolay alabilirse, ihtikâr harâm olmaz. Fekat, böyle zamanlarda da, mekrûh olur. Çünkü, insanların zararını beklemek, iyi birşey değildir.

Herkese yapılan zararın ikinci kısmı, (Kalp para sürmek) dir. Alan, anlamazsa, zulm edilmiş olur. Anlarsa, o da başkasını, başkası da, bir diğeri, zincirleme aldatırlar. Elden ele dolaşıkca, günâhı, hep birinci kimseye de yazılır. Bunun için, (Bir sahte lira vermek, yüz lira çalmaktan dahâ fenâdır) buyurmuşlardır. Çünkü, hırsızlığın günâhı bir kerredir. Bunun günâhı ise, öldükden sonra bile devâm eder. En zevallı kimse, ölüp gittiği hâlde, bıraktığı kötülük sebebi ile günâhı tükenmeyen kimsedir. Öldükden senelerce sonra günâhı yazılır ve azâbını çeker. Eline sahte para geçen, onu yok etmeli, kimseye vermemelidir. İnsan paraları iyi tanınmalı ve aldanmamaktan ziyâde, kimseyi aldatmamağa dikkat etmelidir. Bilmiyerek alıp vermek de günâhdır. Çünkü, (İnsanın, başına gelen her işin, dindeki ilmini öğrenmesi vâcibdir). Yok etmek niyyeti ile, kalp para almak sevâbdır. Ayârı bozuk ma'den paraları yok etmemeli, söyliyerek, emîn kimselere, hükûmete vermemelidir. Hile edecek kimselere vermesi, silâhı yol kesene satmağa benzer ki, harâmdır.

Ziyânın ikinci dürlüsü, alış-veriş edilen kimseye yapılan zarardır, Zarar veren her iş, zulm olur. Zulm ise harâmdır. Her müslimân, kendisine yapılmasını istemediği birşeyi, kâfirlere dahî yapmamalıdır. Böyle yapmak îmânın temâm olmadığını gösterir.

Başlıca dört şey yapmamak lâzımdır:

1 — Satılan malı, olduğundan aşırı medh etmemelidir. Çünkü, hem yalan söylemiş, hem aldatmış, hem de zulm etmiş olur. Hattâ, doğru olarak da, müşterinin bildiği şeyi söylememelidir. Çünkü, bu da fâidesiz söz olur. Kıyâmet günü her sözden sül olunacaktır. Beyhûde söyliyener, hiç özr bulamayacaktır. Yemin ile satmağa gelince, yalan yere yemin etmek harâmdır. Ya'nî büyük günâhdır. Doğru yemin ederse, az birşey için Allahü teâlânın ismini söylemek saygısızlık olur. Hadis-i şerîfde buyuruldu ki, (Alış-verişde vallahî böyledir, vallahî öyle değildir diye yemin edenlere ve san'at sâhiblerinden, yarın gel, öbür gün gel diye sözünde durmıyanlara yazıklar olsun!). Bir hadis-i şerîfde buyuruldu ki, (Malını yemin ederek beğendiren kimseye kıyâmet günü merhamet edilmeyecek, acınmayacaktır). Yûnus bin Abîd ipekli kumaş tüccârı idi. Malını satarken hiç medh etmezdi. Çırağı, birgün, kumaşı gösterirken, müşterinin yanında, (Yâ Rabbî! Bu Cennet kumaşından bana da nasîb et) deyince, Yûnus, bu sözün kumaşı medh etmek olacağını düşünerek, kumaşı kaldırıp satdırmadı.

2 — Malın aybını, müşteriden gizlememeli, hepsini, olduğu gibi göstermelidir. Kusûru gizlemek, hıyânetdir. Mü'mine nasihat etmemektir. Zâlim, âsî olmaktadır. Malın iyi tarafını göstermek, karanlıkta göstermek zulm, hile olur. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» buğday satan birisinin buğdayına, mubârek parmaklarını sokup, içinin yaş olduğunu görünce, (Bu nedir?) buyurdu. Yağmur ıslatmışdır deyince, (Niçin saklayıp göstermiyorsun? Hile eden, bizden değildir) buyurdu. Birisi, üçyüz dirhem gümüşe bir deve satdı. Devenin ayağında ârıza vardı. Eshâb-ı kirâmdan «aleyhimürrıdvân» Vâsile bin Eska' orada idi. O ânda dalgın idi. Devenin satıldığını anlayınca, alanın arkasından koşup, devenin ayağı ârizalıdır dedi. Müşterî deveyi geri getirip, parasını aldı. Bâyı', satışı niçin bozdun? deyince, Vâsile dedi ki, Resûlullahdan «sallallahü aleyhi ve sellem» işitdim. Buyurdu ki, (Satılan birşeyin kusûrunu gizlemek halâl değildir. O kusûru bilip söylememek de, kimseye halâl değildir). Vâsile yine dedi ki, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» bizden söz aldı ki, müslimânlara nasihat edelim. On-

lara merhamet edelim. Malın kusûrunu saklamak, nasihat etmemek olur. Satıcıların, kusûr saklamamaları çok gücdür. Büyük cihâd demektir. Bu cihâdı kazanmak için, mal alırken dikkat etmeli, kusûrlu mal almamalıdır. Eğer kusûrlu mal alırsa, müşteriye söylemeği niyyet etmelidir. Eğer aldanırsa, ziyân etmiş olur. Başkasını da ziyâna sokmamalıdır. Kendisi, başkasına inclince, başkalarını da kendinden soğutmamalıdır. Şunu iyi bilmelidir ki, hile ile rızık artmaz. Belki, malın bereketi gider. Hile ile azar azar birikdirilen şeyler, ânsızın gelen bir felâketle, birden bire giderek geride yalnız günâhları kalır. Nitekim bir sütcü, süte su katardı. Birgün, ânsızın sel gelip, ineği boğdu. Adam şaşkın bir hâlde düşünürken, çocuğu dedi ki, katdığımız sular birikerek, gelip, ineği götürdü. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, (Ticârete hiyânet karışınca, bereket gider). Bereket demek, az malın çok fâidesi olmak, çok işe yaramak demektir. Az bir mal, bereketli olunca, çok kimsenin râhat etmesine, çok iyi işlerin yapılmasına yarar. Bereketli olmıyan, çok mal vardır ki, sâhibinin dünyâda ve âhirette felâketine sebep olur. O hâlde, malın çok olmasını değil, bereketli olmasını istemelidir. Bereket, emin olanlarda bulunur. Hattâ çokluk dahî emin tüccârlarda bulunur. Çünkü, her müşteri, emin tüccâra gider. Hiyânet edenlere kimse gitmez. Bir tüccâr düşünmeli ki, ömrü yüz seneden çok değildir. Âhiretin ise, sonu yokdur. Birkaç günlük ömrünün altın ve gümüşünü artdırmak için, ebedî ömrünü ziyâna sokmağı kim ister? Böyle düşünen bir satıcı hiyânet yapamaz. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, (Lâ ilâhe illallah diyenler, dünyâyı dinden üstün tutmadıkça, Allahü teâlânın gadabından, azâbından kurtulurlar. Dini bırakıp, dünyâyâ sarılırlarsa, bu kelime-i tevhidi söyleyince, Allahü teâlâ, onlara, yalan söylüyorsun! buyurur).

Her san'atde de hile yapmamak farzdır. Çürük iş yapmak ve gizlemek harâmıdır. İmâm-ı Ahmed ibni Hanbelden, gizli yama yapmağı sordular. Kendi giymesi ve müşterinin giymek için istemesi ile câiz olup, hile olarak yapmak, ya'ni gizli yamayı, yeni ve ârızasız diye satmak câiz değildir, günâhdır. Aldığı para harâmıdır, buyurdu.

3 — Ölçüde hile etmemeli, doğru tartmalıdır. Kur'ân-ı kerimde, Mutaffifin sûresi, birinci âyetinde: (Verirken noksân, alırken fazla ölçenlere acı azâblar yapacağım) buyuruluyor. Büyüklerimiz, her aldıklarını biraz noksân, verdiklerini de, biraz fazla ölçerdi. Bu az fark, Cehennem ile, aramızda perdedir, derlerdi. Bunu, tâm doğru ölçmemek korkusundan yaparlardı. Yedi kat yer ve yedi kat gökler genişliğinde olan Cenneti, birkaç kuruşa satanlar ne kadar ahmakdır ve birkaç arpa dânesi için, Cehennem azâbı ile müjdelenenler ne kadar ahmakdır, buyururlardı. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» her ne satın alsaydı, parasını biraz fazla verirdi. Fudayl bin İyâd, oğlunu, birşey satın alıp, vereceği altının kirlerini temizlerken görünce, (Ey oğlum! Bu yaptığın iş, sana iki nâfile haccdan ve iki umreden dahâ fâidelidir) buyurdu. Büyüklerimiz buyuruyor ki, fâsikların en kötüsü, alırken çok, satarken az ölçenlerdir. Manifaturacılar, kumaşı alırken gevşek, satarken gergin tutup ölçenler de böyledir. Kemiğini, âdetden fazla koyan kasablar da böyledir. Hubûbât içine toz-toprak karışdırıp satan köylüler de böyledir. Malın iyisi ile kötüsünü karışdırıp, hepsini iyi diye satan pazarcılar da böyledir. Bunların hepsini yapmak harâmıdır. Vel-hâsıl, alış-verişde herkese karşı doğru hareket etmek vâcibdir. Hattâ, kendine söylenmesini istemediği sözü başkalarına söylememelidir. Böyle harâmlardan kurtulmak için de, kendini, din kardeşinden üstün görmemek lâzımdır. Bunu da, herkesin yapması gücdür. Bunun için Allahü teâlâ, (Hepiniz Cehennemden geçeceksiniz!) buyuruyor. Ammâ, herkes Allahü teâlâdan korkusuna göre, oradan çabuk veyâ geç kurtulacaktır.

4 — Satış fiyatında hile yapmamaktır. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve

sellem», (Müslimânların, şehre mal getiren köylüleri karşılayıp piyasa fiyatını gizliyerek, ucuz satın almalarını) men' buyurdu. Köylünün bu sûretle yaptığı satış-dan vaz geçmesi câizdir. Köylü ucuz birşey getirince, bunu karşılayarak, malı bana bırak, ben sonra yüksek fiyatla satarım demekden de men' buyurdu. Bir malın pahâli satılması için, herkesin yanında, onu yüksek fiyatla satın almaktan da men' buyurdu. Müşteriler, böyle bir satış olduğunu anlarsa, satışı bozabilir. Piyasayı bilmiyenlere yüksek fiyatla mal satmak da harâm'dır. Hattâ, acemi olup, ucuz satan veyâ pahâli alanlar ile alış-veriş etmemelidir. Bunlarla alış-veriş sa-hih ve câiz ise de, piyasadaki fiyatı bunlardan gizlemek günâhdır. Basrada büyük bir tüccâr vardı. İrânda, Süs şehrinde bulunan adamlarından biri, mektûb yazarak, bu sene şeker kamışı verimli olmadı. Başkaları duymadan, çok şeker al dedi. Tüccâr da, çok şeker satın alıp, şeker piyasadan çekilince, pahâli satarak, otuzbin dirhem gümüş kâr etdi. Sonra, düşünüp, şeker kamışlarına âfet geldiğini müslimânlardan saklıyarak, onlara hıyânet etdim, bu nasıl müslimânlıktır deyip, otuzbin dirhemi, şekerlerini almış olduğu kimselere götürdü. Her birine, bu para senindir dedi. Niçin, dediklerinde, yaptığı yanlış işi anlattı. Hiçbiri almayıp, sana halâl olsun dediler. Akşam evinde düşündü ki, belki utanarak almamışlardır. Din kardeşlerime hıyânet etdim, diyerek, ertesi gün tekrâr götürdü. Her birine yalvararak otuzbin dirhem gümüşü taksim etdi. Müşteriye doğru söylemeli. Hiç hîle etmemelidir. Malda bir ârıza oldu ise, haber vermelidir. Malı, akrabâ veyâ ahibâbından, ona yardım olsun diye yüksek fiyatla aldı ise, bunu söyleyerek, doğru değerini bildirmelidir. Meselâ, on lira etmiyen malı, on lira verecek aldı ise, o malı satarken, on liraya aldığını söylememelidir. Ucuz aldığı bir malın fiyatı yükselip pahâli satıyor ise, aldığı fiyatı söylemelidir. Böyle misâller pekçokdur. Böyle hıyânetleri bilmiyerek yapan çokdur. Hıyânet yapmaktan kurtulmak için, herkes, kendine yapılmasını istemediği şeyleri, başkalarına yapmamalıdır. Çünkü, herkes, dikkatle, pazarlıkla uğraşarak, tâm değerini verip aldığı-nı sanır. O hâlde, aldatarak satmak, hıyânet ve dolandırıcılık olur.

[(Mecelle) nin yirmialtınıcı [26] maddesinde, (Çok kimseyi zarardan kurtarmak için, bir kimseye zarar yapılabilir) diyor. Gıdâ maddelerini satanlar, piyasadaki değerini iki misline satarak halka zarar verirlerse, hâkim piyasadaki değerine satdırır. Kıtlik zamanında, hükûmet, karaborsacıların yığıdığı gıdâ maddelerini, uygun fiyatla, aç kalanlara satdırabilir.

Abdülganî Nablûsî hazretleri, (Hadika) kitâbının ikiyüzyedinci [207] sahife-sinde buyuruyor ki, mezheblerin ruhsatlarını ya'nî kolaylıklarını araştırmak, işi-ni bunlara uygun olarak yapan kimseye (Mülfık) denir. Böyle yapmak câiz değildir. İhtiyâcdan dolayı veyâ zarûretle, bir işi veyâ her işi başka mezhebe uyararak yapmak câizdir. Kolaylık için geçmek, nefse uymak olur. Câiz olmaz. Harâmı halâl ve halâli harâm yapmak için, yâhud birinin hakkına mâni' olmak veyâ haksız mal ele geçirmek için, (Hîle-i şer'ıyye) yapmak câiz değildir. Hanefî ve Şâfi'î mezheplerinde (Hîle-i şer'ıyye) nin câiz olması, harâm bir işi yapmağa izn vermek değildir. Harâm işlemiş bir kimseye, bu işin icâb etdireceği şeyleri yap-dırmak demektir. Meselâ, fâsid bey' yapıncâ, bunun neticesinde lâzım olan şey-leri de yapmalıdır. Yoksa, fâsid bey' yapmalıdır demek değildir. Bunun gibi, cum'a ezânı okunurken alış-veriş yapmak câiz değildir. Fekat, alış-veriş yapılmış ise, neticesi de yapılmalıdır. Zengin bir kimsenin zekât vermemek için, sene sonu gelmeden, malını başkasına hediye etmesi, bir hîle-i şer'ıyyedir. İmâm-ı a'zam, buna izn vermemiştir. Harâm olan fâiz malı ele geçirmek için hîle yapmak da câiz değildir. Bir hâkime, bir da'vâ geldiği zaman, bunda hîle olduğunu bilmez-se, lâzım gelen hükmü vermesi câiz olur. Hîle olduğunu bilerek hükm verirse, günâha girer].

Mezhebsiz kimse kendi, doğru yolu bulamaz,
etse herkesi taklid, bu da, doğru olamaz!
dinde âlim olmıyan, bir müctehid olamaz.

Rahmetini umarım, yoksa da, isti'dâdım,
sana güçlük mü var ey, keremi bol Allahım!

Rahmetin mücîmedir, kusûrum pek çok benim,
edemem cürmüm inkâr, hâlim ma'lûmun senin,
yüz karasıyla geldim, sürüyerek zincirim.

Rahmetini umarım, yoksa da, isti'dâdım,
sana güçlük mü var ey, keremi bol Allahım!

Yanılmış şimdi herkes, muhakkak ki hak sensin,
gayrı yok, ibâdete, yalnız müstehak sensin!
abd-i âciz ne yapar, kâdir-i mutlak sensin!

Rahmetini umarım, yoksa da, isti'dâdım,
sana güçlük mü var ey, keremi bol Allahım!

16 — TİCÂRETDE İHSÂN

(Kimyâ-i se'âdet) kitâbı, üçüncü asl, dördüncü bâbda buyuruyor ki: Allahü teâlâ, adâlet yapmak emr etdiği gibi, ihsân etmeği de emr ediyor. Bundan evvelki bâbda, adâlet yapmağı bildirdik. Bunları öğrenen, zulm yapmaktan kurtulur. Şimdi ihsân nasıl yapılacağını anlatacağız: Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerimde A'râf sûresi, ellibeşinci âyetinde: (İhsân edenlere, elbette rahmetim çok yakındır) buyuruyor. Yalnız adâlet yapanlar, dinde sermâyelerini kurtarmış olur. Ammâ kâr, ihsân edenleredir. Akıllı olan, âhıret kârını hiç kaçırmaz mı? İhsân, emr edilmiyen iyiliği yapmaktır.

[(Eşbâh) da diyor ki, üçüncü kâ'ide (İsâr) dır. İsâr, muhtâc olduğu birşeyi almayıp, muhtâc olan din kardeşine bırakmaktır. İnsana lâzım olan şeylerde isâr yapılır. Kurbet ve ibâdetlerde isâr yapılmaz. Meselâ, tahâretlenecek kadar suyu, setr-i avret edecek kadar örtüsü olan, bunları kendi kullanır. Bunları muhtâc olan vermez. Birinci safdaki yerini başkasına vermez. Nemâz vakti gelince, abdestsiz kimsenin abdest suyunu başkasına isâr etmesi câiz değildir].

Ticâretde ihsân, altı dürlü elde edilir:

1 — Müşterî, fazla ihtiyâcı olduğu için, çok para vermeğe râzı olsa bile, çok kâr istememelidir. Sırrî Sekatînin «kuddise sirruh» dükkânı vardı. Yüzde beşden ziyâde kâr istemezdi. Bir kerre, altmış altınlık bâdem içi almışdı. Bâdem fiyatı ânsızın yükseldi. Dellâl, bâdem satmak için geldi. Altmışüç altına sat dedi. Dellâl, bugün, bu kadar bâdemi, doksan altına alıyorlar deyince, ben yüzde beşden fazla kâr almamağa karar verdim. Karârımı değışdirmem buyurdu. Dellâl da, ben de senin malını aşağı fiyatla satamam dedi ve satmadı. O da, yüksek fiyatla satmağa râzı olmadı. Bâdemler satılamadı. İşte ihsân böyle olur. Muhammed bin Münkedir, din büyüklerindendi. Mağazası vardı. Çeşidli kumaş satıyordu. Kimisinin zrâ'ı [bir zrâ' yarım metredir] beş altın, kimisinin, on altın idi. Birgün, kendisi yok iken, çırağı, bir köylüye, beş altınlık kumaşı, on altına satdı. Kendi ge-

lip, haber alınca, akşama kadar köylüyü aratdı. Köylüyü görünce, bu kumaş beş altından ziyâde etmez dedi. Köylü, ben bunu, seve seve aldım deyince, ben kendime uygun görmediğimi din kardeşime de uygun görmem. Yâ satıŖdan vaz geç, yâhud beş altını geri al, yâhud da gel, on altınlık kumaşdan vereyim buyurdu. Köylü beş altını geri aldı. Sonra, birisine, bu mærd kimdir diye sordu. Muhammed bin Münkedir dediler. Bu ismi duyunca (Sübhânallah! Bu, öyle kimsedir ki, çölde susuz kalınca yağmur düâsına çıkıp, onun adını söylediğimiz zaman rahmet yağıyor) dedi. Büyüklerimiz az kârla, çok iş yapar. Bunu dahâ bereketli bulurlardı. Halife Ali «radiyallahü anh», Kûfe şehri çarşısında dolaşarak, (Az kâr red etmeyiniz! Çok kârdan mahrûm kalırsınız!) buyururdu. Eshâb-ı kirâmın «aleyhimürrıdvân» büyüklerinden Abdürrahman bin Avf'a, o büyük serveti nasıl kazandın? dediler. Çok az kâra da râzı oldum. Hiçbir müşteriyi boş çevirmedi. Hattâ bir gün, bin deveyi sermâyesine satmışdım. Yalnız dizlerindeki ipleri kâr kalmışdı. Her ip, bir dirhem gümüş değerinde idi. O gün develerin yem parasını ben vermişdim. Kazancım ise, bin dirhem olmuşdu, buyurdu.

[Hamza efendinin (Bey' ve şirâ rısâlesi şerhi), yirmibeşinci sahifesinde diyor ki: (Yedincisi: Yüksek fiyâtla satıp, bir kimseyi aldatmaktan sakınmalıdır. Zirâ piyasada on liraya satılmakta olan bir malı, onbir liradan yukarıya satın almak gaben-i fâhiş ile aldanmaktır. Ya'nî çok aldanmaktır. Yalan söylemekle çok aldatılan bir müşteri, satıŖdan vaz geçebilir)].

2 — Fakîrlerin malını fazla para ile almalı. Onları sevindirmelidir. Meselâ, dul kadınların iğirdiği ipliğine, çocukların satdığı meyvelere çok para vermelidir. Bu sûretle çalışanlara yardım etmek, sadaka vermekten dahâ sevâbdır. Böyle yapanlar, Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» düâsına kavuşur. Çünkü (Alış-verişde kolaylık gösterenlere, Allahü teâlâ merhamet eylesin!) diye düâ buyurmuşdur. Fekat, zenginden mal alırken aldanmak sevâb değildir ve iyi değildir. Malı zâyı' etmektir. Belki pazarlık edip, ucuz almak lâzımdır. İmâm-ı Hasen ve Hüseyin «radiyallahü anhümâ», her aldıklarında pazarlık eder, ucuz almağa uğraşırlardı. Kendilerine: Bir günde, binlerle dirhem sadaka veriyorsunuz da, birşey satın alırken niçin uzun pazarlık ederek yoruluyorsunuz? dediklerinde, (Verdiklerimizi Allah rızâsı için veriyoruz. Ne kadar çok versek yine azdır. Fekat, alış-verişde aldanmak, aklın ve malın noksân olmasıdır) buyururlardı.

3 — Müşteriden para almakda üç dürlü ihsân olur: Fiyâtda ikrâm etmelidir. Eski, kirli paraları kabûl etmelidir. Peşin verdiği fiyâtla, veresiye vermelidir. [Veresiye vermek için, fiyâtı arttırmak şart edilirse, bey' fâsid olur. Harâm olur]. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, (Alış-verişde kolaylık gösterenlere, Allahü teâlâ, her işinde kolaylık gösterir). İhsânın en büyüğü, en kıymetlisi, fakîrlere veresiye vermektir. Parası, malı olmıyanın borcunu uzatmak, zâten vâcibdir. İhsân değil, adl ve vazîfedir. Fekat, malı olup da, ziyân ile satmadıkça veyâ muhtâc olduğu birşeyi satmadıkça, ödiyemiyecek bir hâlde olanların ödemesine zaman vermek ihsândır ve büyük sadakadır. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, [Kiyâmetde bir kimseyi hesâba çekerler ki, çok günâh işlemiş, hiç iyilik yapmamış. Sen dünyâda hiç iyilik yapmadın mı? derler. Hayır, yalnız çırağıma derdim ki, (Fakîr olan borcluları sıkışdırma! Ne zaman ellerine geçerse, o zaman vermelerini söyle. İstediklerini yine ver. Boş çevirme!). Allahü teâlâ buyuracak ki, (Ey kulum! Bugün sen fakîr, muhtâcsın! Sen dünyâda benim kullarıma acıdığın gibi, bugün biz de sana acırız). Onu afv eder]. Hadîs-i şerîfde buyuruldu ki: (Bir müslimâna, Allah rızâsı için ödünç veren kimseye, hergün için sadaka sevâbı verilir. Fakîrden, alacağını çabuk istemiyene, hergün için malın hepsini sadaka vermiş gibi sevâb verilir). Büyüklerimizden öyle kimseler vardı ki, borcun getirilmesini arzû etmezdi. Hergün, o malı sadaka ver-

miş gibi sevâb kazanmağı tercih ederlerdi. Bir hadis-i şerifde buyuruldu ki, (Sadaka verilen her dirhem için on sevâb, ödünç verilen her dirhem için ise, onsekiz sevâb vardır. Çünkü, borç, ihtiyâcı olana verilir. Sadaka belki, ihtiyâcı olmanın eline düşebilir). [Üçüncü kısımda, onikinci maddenin sonunu okuyunuz!].

4 — Borç ödemekte ihsân, istemeğe vakt bırakmadan önce vermektir ve paranın en iyisini vermek ve kendi eli ile ve ayağına gidip vermektir. Onu, birisini göndermeğe mecbûr bırakmamaktır. Hadis-i şerifde buyuruldu ki, (En iyiniz, borcunu iyi ödiyeninizdir). Bir hadis-i şerifde buyuruldu ki, (Ödünç alan bir kimse, iyice ödemeği niyyet ederse, borcunu ödemesi için, melekler ona düâ eder). Bir kimse, malı olduğu hâlde, borcunu ödemeği bir sâ'at gecikdirirse, zâlim ve âsî olur. Nemâz kılariken de, oruç tutarken de, uykuda da, ya'nı her ân, la'net altında bulunur. Borç ödememek öyle bir günâhdır ki, uykuda bile durmadan yazılır. Malı olmak, parası çok olmak demek değildir. Belki satılık birşeyi olup da, satmazsa, günâh işlemiş olur. Değeri düşük olan para veyâ işe yaramıyan mal vererek öder ve bunu hak sâhibi beğenmiyerek alırsa, yine günâh olur. Onu râ-zı etmedikçe, ya'nı gönlünü almadıkça, günâhdan kurtulamaz. Çok kimseler bunu düşünmez, ammâ büyük günâhlardandır.

5 — Alış-veriş ettiği kimse pişmân olursa, (ikâle etmek), ya'nı yapılan satışı geri çevirmekdir. [Birin (Vazgeçdim) demesi, ötekinin de (Kabûl etdim) veyâ (Ben de vazgeçdim) demesi ile ikâle yapılır. İkâlede, semenin artdırılması veyâ azaltılması şart edilirse, bu şart bâtil olur. Ya'nı bu şart yerine getirilmez. Semen helâk olması, ikâleye mâni' olmaz. Mebî'in helâk olması mâni' olur. Fâsid ve mekrûh olan satışlarda ve (Gaben-i fâhiş) ile aldatılan müşterinin istediği zmanda ikâle yapmak vâcib olur. Sahih satışta, biri istediği zaman, ötekinin de yapması müstehabdır]. Çünkü, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki: (Bir kimse [karşısındaki pişmân olunca] bey'i fesh eder, geri alırsa, Allahü teâlâ, onun günâhlarını afv eder). Yapılan satışı geri çevirmek vâcib değildir. Fekat, çok sevâbdır ve ihsân etmektir.

6 — Fakîrlere veresiye verip, parası olmayandan, istememeği niyyet etmektir. Borclusu ölünce halâl etmektir. Büyüklerimizden ba'zısının dükkânında iki defter vardı. Birisine bilinmiyen isimler yazardı ki, hepsi fakîr idi. Ba'zı borçlar karşısında ism de yazılı değildi. Böylece kendisi ölürse, kimse fakîrlere birşey istiyemezdi. Fekat böyle tüccârlar da, en iyi sayılmazdı. En iyi olanlar, fakîrlere birşey istemezlerdi. İşte, din büyükleri, böyle ticâret yapardı. Şübheli bir kuruşu kabûl eden, dinde merdlerden sayılmazdı.

Eyleyen uşşâkı şeydâ dâimâ,
tal'atındır, yâ Resûlallah senin!
Derd ile âh etdiren subh-u mesâ,
hasretindir, yâ Resûlallah senin!

Rûz-u şeb, kârım benim efgan eden,
nâr-ı hasretle kalbim sûzan eden,
her zaman, bu gözlerim giryân eden,
firkatindir, yâ Resûlallah senin!

Asflyânın gördüğü lutf-i Hudâ,
evliyânın sürdüğü zevk-u safâ!
Enbiyânın bulduğu rif'at atâ,
devletindir yâ Resûlallah senin!

Rahmet et, bu garib-u âvâreye,
mücrimim rahm eyle, yüzü kareye,
şefkat etmek, bi-kes-ü biçâreye,
âdetindir, yâ Resûlallah senin!

Ey şefi'ul müznibin, nûr-i ehad,
bir garibindir Nasûhî, kıl meded!
Bâb-ı lutfundan kerem kıl, etme red,
ümmetindir, yâ Resûlallah senin!

17 — TİCÂRETDE DİNİNİ KAYIRMAK

(Kimyâ-l se'âdet) kitâbında, beşinci bâbda buyuruyor ki: Bir kimsenin dünyâ ticâreti, âhîret ticâretine mâni' olursa, bu kimse bedbahtdır, zevallıdır. Bir çömlek almak için, altın kupa verene ne denir? Dünyâ, saksı parçası gibidir. Hem kıymetsizdir, hem de çabuk kırılır. Âhîret ise, altından kupa gibidir ki, hem çok kıymetlidir, hem de dayanıklıdır, kırılmaz. Hattâ hiç tükenmez. Dünyâ ticâretinin âhîrete yaraması için ve Cehenneme sürüklememesi için, çok uğraşmak lâzımdır. İnsanın sermâyesi, dîni ve âhîretidir. Bu sermâyeyi kapdırmamak için, çok uyanık olmak lâzımdır. Dînini kayırmak isteyenler yedi şeye dikkat etmelidir:

1 — Her sabâh şöyle niyyet etmelidir ki, kendisinin ve evlâd ve âilesinin rızkını kazanmak, onları kimseye muhtâc bırakmamak, Allahü teâlâyâ râhat ve temiz ibâdet edebilmek, âhîret yolunda yürüyebilmek için, vazîfeme gidiyorum demelidir. O gün müslimânlara iyilik, yardım ve nasihat, emr-i ma'rûf, nehy-i münker yapmağı, kalbinden geçirmelidir. Nemâzda kusûr edenlere, günâh işliyenlere, emr-i ma'rûf yapmalı, onlara göz yummamalıdır. Böyle niyyet eden bir tüccâr, bir me'mûr, bir muallim ve bir hâkim ve bir subay, vazîfesini yaptığı kadar, hep sevâb kazanır. Onun her işi, ibâdet olur. Dünyâda kazandığı şeyler de, caba olur.

2 — En az, binlerle insan çalışmayacak olursa, kendisinin birgün bile yaşamıyacağını düşünmelidir. Meselâ, çiftçi, fırıncı, dokumacı, demirci, iplikçi ve dahâ nice san'atkârlar, hep onun için çalışıyor. O hepsine muhtâcdır. Herkes onun için çalışıp, ona hâzırlayıp da, onun boş oturması, kimseye fâideli olmaması doğru olur mu? Bu dünyâda herkes yolcudur. Geldik, gidiyoruz. Yolcuların birbirlerine yardım etmesi, el ele vermeleri, kardeş gibi olmaları lâzımdır. Her müslimân böyle düşünmelidir. Vazîfesine başlarken, müslimân kardeşlerime yardım etmek, onları râhat ettirmek için çalışacağım. Din kardeşlerim benim işimi gördükleri gibi, ben de, onlara hizmet edeceğim demelidir. Her müslimân iyi bilsin ki, bütün san'atlar, farz-ı kifâyedir. Bunu düşünerek, bir san'ate yapışmak, ibâdet etmek olur. İster kitâblı kâfirler keşf etsin, ister kitâbsız kâfirler bulsun, her san'ati öğrenmek ve hele, harb vâsıtalarını en modern, en ileri şekilde yapmağa çalışmak farzdır. Bu vâsıtaları yapabilmek için, gerekli ilimleri, dersleri mekteplerde, bu niyyetle okutmak ve okumak hep ibâdet olur. Nemâz kılan insanın bu niyyetle, her işi ibâdet olur. Nemâz kılmıyanların her hareketi de günâh olur. O hâlde, her müslimân, nemâzını kılmalı, sonra farz olduğunu düşünerek, vazîfesini yapmalıdır. İş görürken niyyetin doğru olmasına alâmet, insanlara fâideli olan bir meslek, bir san'at seçmektir. Ya'nî, öyle bir iş görmeli ki, eğer o iş olmasa, müslimânlar sıkıntı çekerdi. O hâlde, keyf, oyun ve benzerlerine, san'at

dense de ve harâm işliyenlere san'atkâr ismi verilse de, bunları yapmak ibadet olmaz. Hattâ, harâm olmıyan, mubâh olan, fekat insanlara lüzümlü olmıyan san'atleri seçmemelidir. Hadis-i şerîfde buyuruldu ki, **(En iyi ticâret, bezzâzlıktır, ku- maş satmaktır. En iyi san'at, terzilikdir).**

3 — Dünyâ işleri, âhîret için çalışmağa mâni' olmamalıdır. Âhîret için ticâret yeri câmi'lerdir. Allahü teâlâ, Kur'an-ı kerimde, Münâfikûn sûresi, dokuzuncu âyetinde buyuruyor ki, **(Mallarınız ve çocuklarınız, Allahü teâlâyı hâtırlamanıza mâni' olmasın!)**. Halife Ömer «radıyallahü anh» buyurdu ki, **(Ey tüccârlar! Önce âhîret rızkını kazanın! Sonra dünyâ rızkına çalışın!)**. Ticâretle meşgûl olan bü-yüklüğümüz, sabâh ve akşamları âhîret için çalışır, Kur'an-ı kerim okur, ders din-ler, tevbe ve düâ eder, ilm öğrenir ve gençlere öğretirlerdi. Kelle kebâbı, sabâh çorhası gibi şeyleri çocuklar ve zimmiler satardı. Çünkü, müslimânlar, sabâh, ak-şamı câmi'lerde bulunurdu. İnsanların amellerini yazan ikişer melek, her sabah ve akşam değişmektedir. Bir hadis-i şerîfde buyuruldu ki, **(Melekler insanların amel defterlerini götürdükleri zaman, başında ve sonunda iyi iş yazılı ise, gün ortasında yapılanları ona bağışlarlar)**. Yine buyurdu ki, **(Gündüz ve gece melek-leri, sabâh ve akşam, gidip gelirken birbirleri ile karşılaşır. Hak teâlâ, [giden meleklerle], kullarımı nasıl bıraktınız? buyurur. Yâ Rabbi! Nemâzda bulduk ve nemâz kılarak bıraktık, derler. Allahü teâlâ da, şahid olun, onları afv etdim bu- yurur)**. Müslimân tüccârlar, san'at sâhibleri, gündüzleri de, ezân sesini duyunca, işini hemen bırakıp, câmi'e koşmalıdır. [Dinini seven ve kayıran bir imâm bu- lursa, ona uymalı, dinini dünyâyâ değişen, ibâdete harâm, bid'at karışdıran, müs- limânlıktan haberi olmıyan imâm ve hâfızların yanına, sesine, sözüne yanaşma- malıdır]. Büyüklerimiz, **(Ticâretleri, satışları, Allahü teâlâyı unutmalarına sebeb olmaz)** âyet-i kerîmesine ma'nâ verirken diyor ki, demirciler vardı. Demir döğer-ken, ezân okununca, çekici kaldırmış iken, demire vurmaz, bırakıp nemâza ko- şarlardı. Ve terziler vardı. İğneyi sokunca, ezân okunsaydı, o hâlde bırakıp, ce- mâ'ate koşarlardı.

4 — Çarşıda, işde Allahü teâlâyı zikir, tesbih etmeli. Her ân, Onu hâtırlama- lıdır. Dili ve kalbi boş kalmamalıdır. İyi bilmelidir ki, o ânda kaçırıldığını, bütün dünyâyı verse, bir dahâ eline geçiremez. Gâfiller arasındaki zikrin sevâbı çok olur. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, **(Gâfiller arasında Alla- hü teâlâyı zikir eden kimse, kurumuş ağaçlar arasında bulunan yeşil fidân gibidir ve ölümler arasındaki cânlı gibidir ve harbde kaçanlar arasında, arslan gibi döğü- şenler gibidir)**. Bir kerre buyurdu ki, **(Çarşıya girerken, lâ ilâhe illallah, vahde hû lâ şerîke leh, le hül mülkü ve le hül hamdü, yuhyî ve yümît, ve hüve hayyün lâ yemût, bi yedi-hil-hayr, ve hüve alâ külli şey'in kadir diyen kimseye, iki milyon sevâb yazılır)**. [Bu hadis-i şerîfde olduğu gibi, sevâb veyâ günâh mikdârını, gök- lerin büyüklüğünü, uzaklıklarını ve âhîretdeki zamanları ve dünyânın yaradılışını ve mahlûkların sayısını bildiren hadis-i şerîflerdeki çeşidli rakamlar, mikdâr sa- yısını göstermek için değil, mikdârın çokluğunu anlatmak içindir. Meselâ, bir kimseye, birkaç def'a, zahmet çekerek gidip bulamıyarak cânı sıkılan biri, o kim-seyi görünce, seni on def'a aradım, bulamadım, demesi gibidir]. Cüneyd-i Bağ- dâdî «kuddise sirruh» buyurdu ki, **(Pazarda çok kimse vardır ki, sôfiler halkasın- da oturanlardan dahâ kıymetlidirler)**. Bir kerre de buyurdu ki: **(Öyle kimse tanı- yorum ki, pazarda hergün üçyüz rek'at nemâz kılmakta ve otuz bin tesbih oku- makdadır)**. Ba'zısı demişdir ki, bu kimse, kendisidir. Hulâsa, dine, ibâdetine yar- dım niyeti ile dünyâyâ çalışanlara, hep böyle sevâb vardır. Yalnız para kazanıp, dünyâ malı toplamak için çalışanlar, sevâbdan mahrûm kalır. Hattâ bunlar, câ- mi'de, nemâzda iken de, kalpleri dükkânın hesâbındadır. Fikrleri dağınıktır.

5 — Dünyâ işlerine çok düşkün olmamalıdır. Meselâ, çarşıya herkesden ön- ce gidip, herkesden sonra çıkmamalı. Tehlükeli ve uzun yollara gitmemelidir. Mal

kazanmak için, deniz [ve hava] yolculuklarına dalmamalıdır. Mu'âz bin Cebel «radiyallahü anh» buyuruyor ki, (Şeytân, pazarda, yalan, hîle, hıyânet ve yemin etdirerek müslimânları günâha sokmağa çalışır. Önce gidip, geç çıkanlara dahâ çok asılır). Hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, (Tüccârın, esnâfın en kötüsü, erken gidip, geç dönenlerdir). Sabâh nemâzı kılmadan ve kitâb okuyup birkaç şey öğrenmeden işe gitmemegi âdet edinmelidir. İhtiyâcı kadar dünyâlık kazanınca, âhîreti kazanmakla meşgûl olmalıdır. Çünkü, âhîret hayâtı sonsuzdur ve ona ihtiyâc dahâ çoktur ve âhîret ticâretinde iflâs etmek üzeredir. İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfenin hocası Hammâd, ticâret yapardı. Baş örtüsü satarı. Hergün, iki habbe kazanınca eşyâyı toplar pazardan çıkardı. Büyüklerden ba'zısı dükkâna, haftada iki gün giderdi. Bir kısmı da, Cum'adan başka hergün gider, öğle nemâzında geri dönerdi. Bir kısmı nihâyet ikindiye kadar alış-veriş ederdi. Hepsî ihtiyâcı kadar kazanınca câmi'e gider, ibâdetle, ilm öğrenmekle akşamı yapardı.

6 — Şübheli şeylerden kaçınmalıdır. Harâma yaklaşan zâten, âsî, fâsık olur. [Şübhe etdiği şeyleri, Ehl-i sünnet kitâblarından öğrenmeli. Câhil hâfızlara, hocalara ve her kitâba güvenmemelidir]. Kalbine sıkıntı getiren şübheliyi almamalıdır. Zâlimlerle, hîle, hıyânet edenlerle, yemin ile satanlarla, dükkânında harâm şey satanlarla alış-veriş etmemelidir. Zâlimlere, fâsiklara veresiye satmamalıdır. Çünkü, öldükleri zaman üzülür. Hâlbuki, zâlimler [ya'nî müslimânlarla ve islâmiyete eli ile, dili ile, kalemi ile zarar yapanlar] ölünce üzölmek günâhdır. Onlara yardım etmek câiz değildir. Meselâ, din ile alay edenlere, yalan yanlış kitâblar yazarak dîni yıkmağa uğraşanlara kâğıd satmak günâhdır. Velhâsıl, herkesle mu'âmele etmemelidir. Doğru insan aramalıdır. Bir zaman vardı ki, bir tâcir, her istediği ile mu'âmele edebilirdi. Çünkü, herkes, alış-veriş ilmini biliyor ve bildiğine göre hareket ediyordu. Sonraları öyle zamanlar geldi ki, birkaç kişi ile mu'âmele edilemezdi. Dahâ sonraları ise, ancak birkaç kimse ile mu'âmele edilebilir oldu. Bir zaman gelmek korkusu vardır ki, alış-veriş edecek kimse bulunamayacaktır. Bunu çok zaman önce, söylemişlerdir. Bizler, belki de, büyüklerimizin korkduğu o zamana kaldık. Kim ile olursa olsun, alış-veriş edilmektedir. Câhil hâfızlar, yangına görökle gidip, (Bugün dünyânın her tarafı böyle oldu. Her yerdeki mala harâm karıştı. Harâmdan kurtulmak imkânsız oldu) diyorlar. Bu söz, çok yanlışdır. Hiç de dedikleri gibi değildir. Bunu, bundan sonraki fasılda anlatacağız.

7 — Alış-veriş yaptığı kimse ile olan sözlerini, hareketlerini, aldığı, verdiği iyi ve doğru hesâb etmelidir. Kıyâmetde, bunların hepsinden hesâb vereceğini bilmelidir. Büyüklerden biri, bir bakkalı rü'yâda görüp, Allahü teâlâ sana ne yaptı dedi. Önüme ellibin sahîfe koydular. Yâ Rabbi! Bu sahîfeler kimlerindir dedim. Ellibin kişi ile alış-veriş yapmışsın. Her sahîfe, bunların birisi ile olan mu'âmeleni göstermektedir dediler. Bakdım, her sahîfede bir kimse ile olan mu'âmelenin inceden inceye yazılmış olduğunu gördüm, dedi. Bir gurus hîle yapan, bir gurus hak yiyen, cezâsını çekecektir ve hiçbirşeyin yardımı olmayacaktır.

İşte buraya kadar, büyüklerimizin hâllerini ve şerî'atimizin yolunu göstermiş oluyoruz. Bugün bu yol unutulmuş, bilen de kalmamıştır. Bugün, bunlardan birisini yapana çok sevâb verilir. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, (Bir zaman gelir ki, o zamanın müslimânları, bugün sizin yaptığınız ibâdetlerin onda birini yaparsa, âhîretde azâbdan kurtulur). Sebebini sorduklarında, (Çünkü, sizler hayr işlemeğe çok yardımcı buluyorsunuz. Onlar yardımcı bulamayacakları gibi, çeşidli engellerle de karşılaşacaklardır. Gâfiller, câhiller arasında garîb kalacaklardır) buyurdu. Bu hadîs-i şerîfi bildirmekten maksadımız, müslimânların, zamanın hâlini görüp, ümmîdsizliğe düşmemeleri içindir. O hâlde, bu zamanda, yukarıda yazılanların hepsini kim yapabilir diyerek ye'se düşmek doğru değildir. Ne kadar yapılabilirse çok kâr olur. Âhîretin dünyâdan dahâ iyi olduğuna inanan kimse, bunların hepsini de yapabilir. Bunların hepsini gözetmek,

yapsa yapsa, insanı fakir yapar. Sonsuz se'âdete, ebedi râhatlığa sebep olacak. birkaç senelik fakirliğe elbette katlanılır. Nitekim birçok kimse, birkaç şey kazanmak için, fırtınalı, karlı havalarda, sıkıntılı yolculuklara, bir rütbeye, dereceye yükselmek için de nice mahrûmiyetlere katlanıyor. Hâlbuki, ölüm gelince, bütün kazançları elden çıkmakta, boşuna didinmiş olmaktadır.

**Mu'cizelerine Ahmedin, yokdur adedle hesâb
etdiler ammâ sahâbe, ondan üç bini ta'dâd.**

**Mu'cize, herkim nebidir, sıdkına olur delil,
şöyle ki, gün olduğunu haber verir âfitâb.**

**Mu'cize, bir de görülse, yetişir tasdik için,
göstermişdir, hod Muhammed, mu'cizât-ı bi hesâb.**

**Sıdkına Kur'ân yeter ki, Hak sözüdür şübhesiz,
zirâ üstündür belâgatde, cümleye ol kitâb.**

**Şöyle ki, cin ve beşer mislini yapamadılar,
tâ ki bildiler, kelâmullah imiş bi İrtiyâb.**

18 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 116. CI MEKTÛB

Bu mektûb, hâce Ebûlmekârim için yazılmıştır. Allahü teâlânın kullarına hizmet etmeği övmektedir:

Allahü teâlâ, aşırı hareketlerden korusun! Ortalama, adâlet üzere doğru yolda bulunmak nasîb etsin! Allahü teâlânın, bir kuluna, fâideli, güzel işler yapmağı, çok kimsenin ihtiyâclarını sağlamasını nasîb etmesi, çok kimsenin ona sığınması, bu kul için pek büyük bir ni'mettir! Allahü teâlâ, kullarına iyâlim demiş, çok merhametli olduğu için, herkesin rızkını, nafakasını kendi üzerine almıştır. Allahü teâlâ, bu iyâlimden birkaçının rızkları, nafakaları için ve bunların yetişmeleri, râhat yaşamaları için bir kulunu görevlendirirse, bu kuluna büyük ihsân etmiş olur. Bu büyük ni'mete kavuşup da, bunun için şükr etmesini bilen kimse, çok tâli'li, pek bahtiyârdır. Bunun kıymetini bilip, şükr etmek, kendi sâhibinin, Rabbinin iyâline hizmet etmeği se'âdet ve şeref bilmek ve Rabbinin kullarını, kölelerini yetiştirmekle öğrenmek, akl icâbıdır. Allahü teâlâyâ hamd olsun ki, orada bulunanların hepsi, sizin iyiliklerinizi anlatmaktadır. İhsânlarınızın, yardımlarınızın söylentileri her yerde dolaşmaktadır.

**İzdirâb dolu, rü'yâdır bu hayât,
doğmuşuz ölmek üzere, değil mi?
Zevk ile geçerse de, birkaç sâ'at,
derd kovalar, zevklerin herbirini!**

**Gideriz her an, cehil ve gafletle,
ölüm denizi dibine hasretle.
Dürlü mihnetle ve bin meşakkatle,
mahvu perîşan eder dünyâ bizi.**

**Biz ise seyr eyleyip, bu bünyâdı,
ararız halkı için, nedir bâdi.
Hâlıkı, halkı ve sırr-ı icâdı,
bilmek isteriz Hakkın hikmetini.**

Fekat, Hakkın koyduğu sırrın halli,
kulun akli ile olamaz, bes belli.
İnsâna acz ve gaflet ve cehli,
etdirirler sehvi içinde sehvi.

Sıyrılıp rûhlar, tenin zulmetinden,
süzülüp eyledikde azm-ı vatan.
Bilmece çözülür ancak, o zaman,
anlaşılır, hakikatların hepsi.

19 — İSLÂMİYYETDE FÂİZ, BANKA VE VAKF

Bugün bir müslimân, bankadan borç para almağa mecbûr kalıyor. Borç içinde yüzen bu kimse, fâizli banka borcunu ödemek için iki ayağını bir papuca sokmak mecbûriyyetinde kalıyor. Parayı zamanında ödeyemez ise, evini, barkını elden geçiriyor. Hasan Basri ÇANTAY da bir târihde ev yaptırırken, sıkışınca, son çâreyi bir bankadan para çekmekte bulmuş. Fekat aldığı parayı fâizi ile birlikte güc belâ ödediğini anlatmışdı. (Allah müslimân kardeşimizi, benim gibi, bankadan fâizli borç para çekip de müşkil durumda bırakmasın!) diye niyâzda bulunmuşdu. Bankalar İslâm dînine uygun olarak yardım yapsalar, böyle sıkıntı çekilmez.

İslâmiyyetde, banka kurmak, banka ile iş yapmak câiz midir? Önce şunu bildirelim ki, İslâmiyyetde fâiz harâmıdır. Fâiz, yalnız islâmiyyetde değil, semâvî dinlerin, ya'nî hak olan, doğru olan dinlerin hepsinde harâmıdır. Fâizin azı da, çoğu da harâmıdır. En büyük günâhlardandır. Fâizin ve bankanın ne demek olduğunu iyi anlamak lâzımdır. Dînimiz ticârete ve büyük sınâî teşekküllerin meydana gelmesine ve ferdin istihsâl kapasitesinin genişlemesine yarıyan ve fâiz ile alış-veriş yapmayan şirketlerin, bankaların kurulmasına izn, hattâ emr vermektedir.

Dinini iyi öğrenen bir müslimân, harâm işlemeden ve fâiz felâketine düşmeden her çeşid ticâreti yaparak halâl mal kazanır. Halâl ve bereketli kazancı ile millete ve memlekete çok fâideli olur. (Hadîka) da diyor ki, (İmâm-ı Muhammed Şeybânîye, mütehasıs olduğu tesavvuf bilgisinde bir kitâb yazmadığını sorduklarında, zühd ve takvâ, ancak, bütün işlerde şer'ate uymakla, bâtil, fâsid ve mekrûh sözleşmelerden sakınmakla elde edilebilir. Bunlar da, fikh kitâblarından öğrenilir. Alış-veriş ve başka sözleşmeleri yapacak kimsenin, bunların sahîh ve halâl olması şartlarını öğrenmesi lâzımdır. Bunun için, bu işlerin ilmihâlini öğrenmek her mükellefe farz-ı ayndır. Bu farzın yerine getirilmesi için, bey' ve şirâ kitâbını yazdım buyurdu).

FÂİZ NEDİR?: Bütün fikh kitâbları diyor ki, fâiz, ödünç vermekte, rehnde ve alış-verişde, alıcıdan veyâ vericiden birinin ötekine karşılıksız olarak vermesi şart edilen fazla mala denir. Başkasına verilmesi şart edilirse, fâiz olmaz. Fekat bey' fâsid olur denildi. Bey'de, şart edilmeden verilen hediye, fâiz olmaz. Hediyenin ayrı bir mal olması ve ayrıca teslim edilmesi icâb eder. Meselâ bir kimse, bir altın lira verip dört çeyrek altın satın alsa ve ayrıca bir mikdâr para hediye etse fâiz olmaz. Bey' de fâsid olmaz. Çünkü, satarken hediye vermek şart

edilmemiştir. Hediye vermekde şart edilen fazla birşey de, fâiz olmaz. Bir uy bana hizmet etmek şartı ile, şu malı, meselâ evimi sana hediye etdim dese, o da kabûl edip alsa, fâiz olmaz. Şart fâsid olup, hizmet etmesi lâzım gelmez. Hizmet ederse de, zararı olmaz. (Hediye) veyâ (Hibe), mevcûd ve ma'lûm bir aynı birine karşılıksız temlik etmektir. Belli bir karşılık isteyerek vermek de câizdir. Deyni ya'nî alacağını borclusuna veyâ borclusundan başkasına hediye câizdir. Fekat, başkasına hediye ederken, kabz eylemesini de emr eylemesi ve onun kabz etmesi lâzımdır. Kabz edince, deyn ayn olmaktadır. Ya'nî yukarıdaki ta'îni de bulunan (Ayn) kelimesi, (Sözleşmede veyâ sonradan ayn olan) demektir. [Bey' ve şirâda da, görülmeyen nakd, kabz edilince ayn olmakda, sözleşme yerinde lâzım olan ta'yin hasıl olmaktadır]. Hediyyeyi kabûl etmek sunnetdir. Mukellef olmak ve kendi mülkünü hediye etmek şarttır. Hediye, söz veya hal ile olan (İcâb) ve (Kabûl) ile hâsıl ve sözleşme yerinde kabz edilmekle temâm olur. Lüzümsüz şartla bâtil olmaz. Şartı yapsa da olur, yapmasa da olur. Hediye verirken, belki birşeyi, karşılık istemek, birisine olan borcunu ödemesini şart etmek câizdir. Hediyyenin ve karşılığının, ayrılmadan önce verilmeleri lâzımdır. Ta'îni bulunan çantayı, eşyâ bulunan evi, yük bulunan hayvânı hediye sahih olmaz. Bunları boş iken veyâ yalnız yüklerini hediye etmek sahih olur. Ya'nî (Meşgûl) değil, (Şâgîl) hediye edilir. Koyundaki yün, dikili ağac, ağacdaki meyve, memedeki süt hediye edilemez. Ayırması zarar verecek parça hediye edilemez. Alacağını borcuya hibe eden, artık bunu geri isteyemez. Yedi şeyden biri varsa, ayn olan hediye de teslimden sonra geri alınmaz. Bunlar bulunmazsa, hâkim kararı ile geri almak sahih olur ise de, mekrûhdur. Yedi mâni': Verilen aynda kıymetini artdıran ziyâdelik hâsıl olmak, ikisinden birinin ölmesi, hediyyenin karşılığı olduğu bildirilerek bir hediye vermek [bunu başkasının da vermesi rücû'a mâni' olur], hediye edilen malın alanın mülkünden çıkması, ikisi arasında nikâh bulunmak, aralarında nikâhı ebedî harâm eden akrabâlık bulunmak, hediye edilen malın helâk olması, geri almağa mâni' olurlar. Sadaka, fakire verilen hediye yedir. Deyn olan hediyyeyi ve sadakayı geri almak hiç câiz değildir. Birinin alacağını ondan iznsiz ödeyerek, onu kendine borclu yapmak câiz değildir.

Şâfi'i ve Mâlikî mezheplerinde fâiz, yalnız gidâ maddelerinde ve parada olur. Şimdi, önce ödünç alıp-vermekdeki, sonra, rehnde ve bey' ve şirâdaki fâizi bildirelim:

1 — **Ödünç alıp vermekde fâiz:** İmâm-ı Rabbânî Ahmed-i Fârûki Serhendi «kuddise sirruh» birinci cildin, yüzikinci mektûbunda buyuruyor ki: (Dahâ fazlasını ödemesi şartı ile ödünç vermek fâizdir. Ya'nî böyle olan sözleşme harâmdir. Harâm anlaşma ile ele geçen malın hepsi harâm olur. Meselâ, oniki kile ödemesi şartı ile, on kile buğday ödünç verilse, alınan oniki kilenin hepsi harâm olur. [Fazla olan iki kilesi kul hakkı olduğu için geri vermesi vâcib olur. On kilesi harâm olduğu için sadaka vermesi lâzımdır]. Fâiz ile ödünç vermek ve almak harâm olduğu, Kur'ân-ı kerîmde açıkça bildirilmiştir. İhtiyâcı olanın da, olmıyanın da, fâizle ödünç alması harâmdir. İhtiyâcı olana fâiz harâm olmaz demek, Kur'ân-ı kerîmin emrini değışdirmek olur. (Kunye) kitâbı, Kur'ân-ı kerîmin emrini değışdiremez. Lâhor şehrinin büyük âlimlerinden olan mevlânâ Cemâl, (Kunye) nin birçok haberleri, kıymetli kitâblara uymamaktadır, böyle haberlerine güvenilmez buyururdu. [İbni Âbidîn de, (Kunye) nin birçok haberi za'îfdir, güvenilmez buyurmaktadır. Bu kitâbı, Zâhidî yazmıştır]. (Kunye) nin bu yazısını doğru kabûl etsek bile, buradaki ihtiyâc kelimesine, zarûret ve ölüm tehlikesi ma'nâsını vermek lâzımdır. Böylece, Mâide sûresi, dördüncü âyetindeki (Ölüme sebep olan sıkışık hâle düşen) izninden istifâde edilmiş olur. Çünkü, bu âyet-i kerîme harâm-dan afv olunabilecek özrü beyân buyurmaktadır. Fâiz ile ödünç almak için her ihtiyâc özr olsaydı, fâizin harâm edilmesine sebep kalmazdı. Çünkü, fâiz öde-

meği, ancak ihtiyâcı olan kabûl eder. İhtiyâcı olmıyan kimse, açıktan para vermek istemez. Allahü teâlânın bu yasak emri, yersiz, lüzûmsuz olurdu. Allahü teâlânın kitâbına, böyle iftirâ edilemez. Abes, yersiz birşey bulunması düşünülemez. Her ihtiyâcı olanın fâiz ile para alması câiz diye bir ân düşünsek, ihtiyâc da, bir nev' zarûretdir. Zarûretin dereceleri vardır. Ziyâfet vermek için fâiz ile para almak ihtiyâc değildir. Meyyitin bıraktığı maldaki meyyitin ihtiyâcı, kefen ve cenâze masrafı olduğu kitâblarda bildiriliyor. Onun rûhu için ziyâfet vermeğe ihtiyâc denilmemiştir. Meyyit, sadakanın sevâbına, herkesden çok muhtâc olduğu hâlde, onun rûhu için yemek [helva] dağıtılmasını şerî'at emr etmemiştir. O hâlde, bunları yapmak, fâizle para almak için ihtiyâc, özr olur mu? Ölünün ihtiyâcı kabûl edilse bile, fâizle alınan para ile pişen yemekleri yimek halâl olur mu? Çoluk çocuğun çok olması, erkeğin askerde bulunması, özr, ihtiyâc sanılarak, fâizle para almak câiz ve halâl olur demek, bir müslimâna yakışmaz. Böyle belâyâ yakalanmış olanlara, emr-i ma'rûf ve nehy-i münker yaparak, doğru yolu göstermek lâzımdır. Bir müslimân, nasıl olur da, böyle harâm işi yapabilir? İhtiyâcları te'min edecek yol çokdur. [Dinimiz çalışmağı emr ediyor. San'ati, ticâreti medh ediyor. Çalışan, elbet kazanır. Alın teri ile kazanmağı bırakıp da, hizmetcilik etmek, başkasının sırtından geçinmek, bir müslimâna yakışmaz. Arslan olup, tilkileri doyurmak lâzımdır. Tilki olarak, arslanın artıkları ile geçinmemelidir].

Bu zamanda, şübheli olmıyan kazanc kalmadı diyorsunuz. Evet öyledir. Fekat, elden geldiği kadar, şübhelilerden kaçınmak lâzımdır. Tarlayı abdestsiz sürmek, tohumunu abdestsiz ekmek, rızkın bereketini, tayyib [güzel] olmasını giderir demişlerdir. Hindistânda, böyle çalışan, hemân yok gibidir. Fekat, Allahü teâlâ, kulundan, elinden geldiği kadar yapmasını istemektedir. Fâiz ile para alıp ziyâfet vermekten sakınmak, herkes için çok kolaydır. Halâle harâm, harâma halâl diyen kâfir olur. Fekat bu, kat'î, meydanda olan halâl ve harâmlar içindir. [Halâl, harâm oldukları, dört mezhebde de sözbirliği ile bildirilenler içindir]. Zan olunanlar için değildir. Hanefî mezhebinde mubâh olan çok şey vardır ki, Şâfi'î mezhebinde mubâh değildir. Bunun aksi de vardır. Muhtâc olduğu şübheli olan birinin, fâizle para alması halâl olur demiyene, açık bildirilen harâma halâl demiyene dil uzatılmaz. Sapık, gerici denilmez. Halâl demesi için zorlanamaz. Onun haklı olması dahâ kuvvetlidir. Hattâ, haklı olduğu meydandadır. Ona dil uzatanlar haksızdır ve tehlikelidir. Mevlânâ Abdülfettâh, fâizsiz borç almak iyidir. Niçin fâiz ile alıyorlar demiş. Siz de, böyle söyleme. Halâli inkâr mı ediyorsun diyerek onu tekdir etmişsiniz. Yavrum, bu sözünüz, kat'î olan halâl için doğrudur. İhtiyâcı olanın, fâiz ile borç almasına halâl deseniz bile, bunu yapmamak, yine dahâ iyi olur. Vera' sâhibleri, ruhsat, izin verilen şeyleri yapmamış, herkese, azîmet yolunu göstermişlerdir. Lâhor şehrindeki müftiler, ihtiyâcı olana câiz olur demiş ise de, ihtiyâcdan ihtiyâca fark vardır. Her ihtiyâc, özr sayılırsa, fâizin harâm olacağı yer kalmaz. Fâizin harâm edilmesi abes, lüzûmsuz bir emr olur. Oruc, yemîn keffâreti niyyeti ile de, fakîrleri doyurmak için, fâiz ile borç almak câiz değildir. Fakîr doyuramıyan, oruc tutar).

2 — **Rehnde fâiz:** Rehn vermek, ya'nî ipotek (hypotèque) etmek demek, bir sebepten dolayı, birşeyi habs etmek, alıkoymak demektir. Şerî'atde ise, ödenecek mal karşılığı olarak, bir malı, alacaklıya veyâ başka âdil bir kimsede, emânet bırakmak demektir. Rehn ancak, mal borcu için verilir. Öldürmek, yemîn hakları, işçinin iyi çalışması, müsâfirin hırsızlık etmemesi için rehn istenmez. Rehn zor ile alınmaz. Rehn, akd ile ya'nî icâb ve kabûl ile, ya'nî sözleşme veyâ mektûblaşma ile yapılır. Rehni verip, almaları, ya'nî malın teslim olunması da lâzımdır. Teslim olunmadan önce, borclu rehni vermekten vazgeçebilir. Rehn bırakılan malın, satılmağı elverişli olması şarttır. Dartı ile, hacm ile ölçülen herşey,

Altın, gümüş eşyâ, para, rehn verilebilir. Ortak olan birşeydeki kendi payını rehn vermek câiz değildir. Ağacdaki meyveyi ağacsız olarak, tarladaki ekini tarlasız olarak rehn vermek ve meyveli ağacı meyvesiz olarak ekinli tarlayı ekinsiz rehn vermek câiz değildir. Evi, eşyâsı ile de rehn vermek câizdir. Hayvân, üzüm şırası rehn verilir. Alacaklı, rehnden vazgeçebilir. Borclu vazgeçemez. Rehn, borc ödenceye kadar habs olunur. Önce, borc ödenir. Sonra, rehn geri verilir. Borclu ölürse, bunun vârisi, rehni satarak, parası ile borcu öder. Sonra, rehni alıp, müşteriye teslim eder. Geri kalan parası, başka alacaklılara verilir. Satış semeninin ödeme zamanı gelince, borclu, rehni satmak için, alacaklıyı veyâ başka bir âdil kimseyi vekil edip satdırır veyâ kendi satar. Semenden borcu ödeyip, sonra rehn kurtarılır. Borclu, satmak için, rehni istiyemez. Alacaklı, rehni alırken, bunu ileride satmağa kendisinin vekil edilmesini şart edebilir. Borclu bunu kabûl edince, sonra azl edemez. Borclu ölürse de, azl olmaz. Rehn helâk olursa, kıymeti az ise, aradaki farkı borcludan ister. Rehn, alacaklının borcu istemesine mâni olamaz. Malı olup da, ödunc aldığıni ödemezse, onu habs etdirmesine de mâni olamaz.

Alacaklı, rehnin, borclunun mülkünden çıkmasına sebep olamaz. Satamaz, kirâyâ veremez. Rehni, ancak borclunun izni ile kullanabilir. İkisinden biri, ötekini izni ile, rehni başkasına âriyet verebilir. Sonra herbiri, onu yine rehn yapabilir. Alacaklı, kendisindeki rehni, rehni veren borclusuna da âriyet verebilir. Saklamıyarak veyâ kullanarak rehn helâk olursa, kıymetini öder. Bir kimsenin, rehnde bulunan malı satın alması sahihdir. Alacaklı, elindeki rehn malı müşteriye vermiyebilir. Müşteri, borcun ödenerek, rehnin kurtarılmasına kadar bekler. Yâhud, bey'i, mahkeme ile fesh etdirir.

Ödunc verirken, alacaklının rehnden istifâde etmesi için, izn verilmesi şart edilirse, fâiz olur. Meselâ, hayvânı veyâ tarlayı, elbiseyi kullanması, sütünü içmesi şart edilirse fâiz olur. Sonradan verilen izn ile, alacaklının rehni kullanması câiz olur.

3 — Bey' ve şirâda fâiz: Hanefî ve Hanbeli mezheplerine göre, bir satışda fâiz bulunması demek, aşağıda bildirilen iki şeyin veyâ birinin mebi' ile semende ortak olarak bulunması demektir:

1 — Kadr, ya'nî vezn veyâ hacm ile ölçülmeleri.

2 — Bir cinsden olmaları.

Fâiz bulunan satış veresiye yapılamaz. Dâimâ peşin olması lâzımdır. Satışın peşin olması için, mebi'in de, semenin de te'ayyün etmeleri lâzımdır.

Buğday, arpa, hurma ve tuzun, her zaman ve her yerde, hacm ile ölçülmeleri, altın ve gümüşün de dartı ile ölçülmesi emr olundu. Bu altı maddeden başka şeylerin, âdete göre, hacm ile veyâ dartarak ölçüldüğü kabûl edilir.

Bir satışda, fâiz şartının ikisi de bulunmazsa, bu satışda fâiz bulunmaz. Ya'nî birinin peşin fazla olması veyâ veresiye olması, fâiz olmaz. Meselâ, on metre pâzeni, onbeş metre basmaya peşin ve veresiye satmak câizdir.

Bu şartların ikisi de bulunursa, yalnız eşit mikdârda peşin satmak câiz olup, farklı mikdârda peşin ve aynı mikdârda olsa bile, birisini veresiye olarak satmak fâiz olur. Zâten, fazlası peşin harâm olan satışlar, veresiye, eşid mikdârda olsa bile, dâimâ harâm olur. Veresiye başkadır. Peşin pazarlık edip, semeni sonra te'cil etmek başkadır. Bir teneke buğdayı bir teneke buğdaya peşin satışda, söz keserken ölçmek lâzımdır. Sonradan ölçülürse, eşid bulunsa bile câiz olmaz. Bir kile buğdayı, bir kile buğdaya veresiye veyâ bir kileden az veyâ fazla buğdaya peşin satmak fâiz olur. Ya'nî câiz değildir, harâmdır. Kadr ve cinsleri ortak bulunan iki malın eşid mikdârda peşin satışının câiz olması için, sıfatları-

nın başka olması lâzımdır. Sıfatları da aynı olursa, satıştan fâide olmayacağı için bey' sahih olmaz.

İki şarttan birisi bulunup, birisi bulunmazsa, farklı mikdârda peşin câiz olup eşid mikdârda olsalar da, veresiye satmak yine fâiz olur. Bir kile buğdayı, iki kile arpaya veyâ beş yumurtayı altı yumurtaya peşin satmak câiz olur. Fekat beş metre basmayı, beş metre basmaya ve bir kamyonu, başka bir kamyonu veresiye satmak fâiz olur. Burada, yalnız, altın veyâ gümüş karşılığında dardarak ölçülen başka cisimleri veresiye satın almağa izin verilmiştir. Bunun için, para ile yapılan mal satışlarında fâiz yoktur. Kâğıd para karşılığında yapılan mal satışlarında da hiç fâiz yoktur.

Ağırlık ile ölçülen şeylerin her ikisi de bir habbe, ya'nî bir arpa ağırlığından az ise, hacm ile ölçülenlerin her ikisi de yarım sâ'dan az ise, bunlar ölçüye gelmez, ya'nî birinci şart yok kabûl edilmiştir. Bunun için, bir avuc buğdayı, iki avuc buğdaya ve bir felsi iki veyâ dahâ çok felse, peşin satmak câiz olur. Çünkü, iki avuc içi, yarım sâ'dan azdır ve üç felsin ağırlığı, bir habbeden azdır. İki santigram altını, dört santigram altına peşin satmak fâiz olmaz. Bunları veresiye satmak fâiz olur. Bir kırât-ı şer'î, beş arpa olduğundan, bir habbe, beş santigramdır.

Altını, gümüşü yarım fazla olan alışmalar, sâf altın ve sâf gümüş gibidirler. Satışta ve ödünç vermekde bunların ağırlıklarına bakılır. Altını, gümüşü, yarım fazla olan alışmalar, urûz gibidir. İçindeki hâlisin ağırlığından fazla hâlis ile ve kendi cinsinden, fazlası ile peşin satılabilirler. Böyle paralar ve fülûs denilen metal paralar, âdete göre, ağırlıkla da, adedle de ölçülmektedir. Fekat, altının ve gümüşün, dâimâ, kabz edilmeleri lâzımdır. Geçer akça olmadıkları zaman, ta'yin edilince, te'ayyün ederler.

Bir satışın peşin olması demek, pazarlık yerinden ayrılmadan önce, iki malın da ayn olması demektir. Buna, te'ayyün etmek denir. Altından ve gümüşten başka mallar, söz kesilirken ta'yin etmekle te'ayyün ederler. Bunların satışı (**Mukâyada**) olur. İki maldan yalnız birisi ta'yin edilmiş ise, ayn olan, mebi' olur. Deyn olan mal ve altın ve gümüş, ayrılmadan önce kabz olunmakla te'ayyün ederler.

(**Dürr-ül-muhtâr**) da buyuruyor ki: (Buğdayı, buğday karşılığında satınca, ikisi de ta'yin edilirse, ya'nî ayn olurlarsa câizdir. Teslim alınmaları lâzım gelmez. Çünkü, sarfdan başka satışlarda, mallar, ta'yin etmekle te'ayyün ederler. Te'ayyün edince, kendilerini vermek lâzım olur. Benzerleri verilemez. Ya'nî, ikisi de hacm ile veyâ dartı ile ölçülen, bir cins veyâ başka cins [altından ve gümüşten başka] iki malı birbiri karşılığında satmak için, söz kesilirken, ikisi de ayn olmalıdır. İster hâzır olsunlar, ister gâib olsunlar, ta'yin edilmeleri yetişir. Sözleşme yerinden ayrılmadan önce teslim alınmaları lâzım olmaz. Altın ve gümüşün ise, ayrılmadan önce kabz olunması şarttır. Ya'nî birbirinin eline, cebine vermek lâzımdır. Ayrıldıktan bir iki dakika sonra verse, sarf satışı sahih olmaz. Sarf satışında, alacağı hâzır olup, vereceği yanında değilse, sözleşme etmeyip, hâzır olanı emânet almalı, vereceği eline geçince, pazarlık ve söz keserek, ayrılmadan kabz etmelidir.

Malın biri ayn, karşılığı deyn ise, ayn olan mebi', deyn olan semen olmak ve [söz kesilirken deyn olan] semeni, ayrılmadan önce kabz etmek şartı ile câiz olur. Çünkü, deyn ancak teslim alınmakla te'ayyün eder.

Eğer, deyn mebi' ise, söz kesilen mecliste hâzır olsa bile, bey' câiz olmaz. (İle, ye) gibi bağ ile söylenen fâiz malı, semen olur. Bu bağlar ile söylenmiyen, mebi' olur. (Bu bir kile buğdayı, bir kile tâze buğdaya satdım. Bu bir kile buğdayı, bir kile tâze arpaYA satdım) diyerek sözleşmeleri câiz olur. Çünkü, her ikisinde de, ayn olan mal, mebi'dir ve deyn olan, semendir. Fekat, sözleşme yerinden ayrılmadan, deyni kabz etmek lâzımdır. Çünkü, fâiz bulunan bey'in câiz

İnmesi için, ayrılmadan önce, mebi' ile semenin ayn olmaları lâzımdır. Deynin
İnmesi için, ayrılmadan önce, mebi' ile semenin ayn olmaları lâzımdır. Deynin
İnmesi için, ayrılmadan önce, mebi' ile semenin ayn olmaları lâzımdır. Deynin
İnmesi için, ayrılmadan önce, mebi' ile semenin ayn olmaları lâzımdır. Deynin
İnmesi için, ayrılmadan önce, mebi' ile semenin ayn olmaları lâzımdır. Deynin
İnmesi için, ayrılmadan önce, mebi' ile semenin ayn olmaları lâzımdır. Deynin
İnmesi için, ayrılmadan önce, mebi' ile semenin ayn olmaları lâzımdır. Deynin
İnmesi için, ayrılmadan önce, mebi' ile semenin ayn olmaları lâzımdır. Deynin
İnmesi için, ayrılmadan önce, mebi' ile semenin ayn olmaları lâzımdır. Deynin
İnmesi için, ayrılmadan önce, mebi' ile semenin ayn olmaları lâzımdır. Deynin

Fâiz bakımından yeni ile eski, tâze ile bayât arasında fark yokdur. Meselâ,
eski bakırı, yeni bakır ile aynı ağırlıkda ve peşin değışmelidir. Yeni bakır hafif
ise, bununla az mikdâr başka mal veyâ para da peşin vermelidir.

Altın ve gümüşden başka ma'denlerde, san'at, işçilik farkı olabilir. Bir bakır
semâveri, dahâ ağır bakır semâver karşılığı satmak câiz olur. Çünkü, altından ve
gümüşden başka ma'denler, san'at te'siri ile, ağırlık ölçüsünden çıkıp, aded ile
satılabilir. Fekat bunları ağırlıkla satmak âdet olan yerlerde, ağırlık farkı yine
fâiz olur. Altın, gümüş eşyâ, san'at te'siri ile semenlikden çıkararak mebi' olabilir.
Ya'nî ta'yîn ile te'ayyün eder. Fekat, kabz edilmesi ve altını, gümüşü yarıdan faz-
la olanların dâimâ ağırlık ile ölçülmesi şartdır.

(Bedâyi') kitâbı, beşinci cüz, 236. cı sahifesinde diyor ki, (Aynı sayıda fülû-
sü birbirleri ile değışdirirken [para bozdururken] veyâ fülûs verip fülûsdan baş-
ka şey [altın, gümüş veyâ başka bir ayn] satın alırken, fülûs hep semen olur.
Ta'yîn edilince te'ayyün etmez. Kabz edilmedikçe deyn olur. Nakdeyn ile değış-
dirilirken, ayrılmadan önce, iki karşılıktan birinin kabz olunarak te'ayyün etmesi
lâzımdır. Çünkü, burada fâizin iki şartı da yok ise de, deynin deyn karşılığı satıl-
ması bâtildir. Fülûs, aynı sayıda fülûs ile değışdirilirken, fâizin bir şartı bulun-
duğu için, iki karşılığın da kabz olunmaları lâzımdır. Fülûs, başka sayıda fülûs
ile değışdirilirse, [bir yüzlük verip, kıymetlerinin toplamı yüzden az olan ufaklık
alınır], fâizden kurtulmak için, iki karşılığın da ta'yîn edilmeleri lâzımdır. Şeyh-
ayne göre, ancak bu hâlde [ve selem satışında] niyyet etmekle fülûs semenlik-
den çıkar. Urûz gibi olurlar. Ta'yîn edilince, te'ayyün ederler. Fekat, yine aded
ile ölçülürler. Fâizin bir şartı bulunduğu için, ta'yîn edilmekle, satışın peşin ya-
pılması te'mîn edilmiş olur. Ta'yîn edilen malın kendisi verilir. Benzerleri verile-
mez). Birisinin ta'yîn edilmesi de kâfi ise de, deynin semen olması ve bunun ay-
rılmadan önce kabz edilmesi lâzım olur. Bankada, bono kırdırmanın câiz olma-
dığı buradan da anlaşılmaktadır.

Zimmînin zimmîlerle ve müslimânlarla alış-verişi, müslimânların birbirleri ile
alış-verişi gibidir. Yalnız kendi aralarında domuz ve şerâb satmaları da câizdir.
Dârül-harbde bulunan mürtedin malları onun mülkü değıldir.

Altın ve gümüş, ağırlıkla ölçülür. Basılı liralarn ağırlığı belli olduğu için, li-
raları sayı ile de kullanmak câiz olur. Kullanırken, ağırlıklarını düşünmek lâzım-
dır.

On dirhem gümüş para borcu olan kimse, alacaklısına, bunlar yerine bir al-
tın verse, ya'nî on dirhem borcuna karşı, bir altını peşin olarak satsa câiz olur
Çünkü gümüşler, semen yapılmış olup, te'ayyün etmeleri için, borclunun teslim
alması lâzımdır. Zâten borçluda buldukları için, yeniden teslim almasına lü-
zûm kalmamıştır. Çünkü, mebi'in ve semenin birlikde te'ayyün etmeleri, veresiye
olan satışda fâizden sakınmak için şart edilmiştir. Ödenip biten borçda, böyle
fâiz olamaz. Borçda, ileride düşülecek fâiz tehlikesi olabilir (Dürr-ül-muhtâr).
Üçüncü kısım, onikinci maddenin son sahifesine bakınız!

Satışdaki ve ödünç vermedeki fâizi iyi anlamak için, Ömer Neseînin (Erba'-
în-i Selmâni) adındaki kitâbında bulunan otuzüç misâli aşağıya yazıyoruz:

1 — Kile ile satılan birşey, kendi cinsine [meselâ buğdayı buğdaya] peşin
satılırken, birinin hacmi ziyâde olursa, fâiz olur.

- 2 — Hacmleri müsâvî, fekat biri veresiye [ya'nî söz kesilen yerden ayrıya kadar te'ayyün etmez] ise, yine fâiz olur.
- 3 — Dartarak satılan birşey, kendi cinsine [meselâ beşbiryerdeyi, altın ralar karşılığı] peşin satılırken, verilen ile alınanın ağırlığı müsâvî olmazsa, olur.
- 4 — Veznleri müsâvî, fekat biri veresiye ise, fâiz olur. Vezn veyâ hacmi müsâvî olmıyan peşin satışta, fâizden kurtulmak için, vezni veyâ hacmi az olan malın yanına, aynı cinsden olmıyan, başka az birşey de ilâve edip, iki şey arada iken, pazarlık etmelidir. Böylece fâizden kurtulunur ise de, ilâve edilen şeyin kıymeti az ise, harâma yakın mekrûh olur. O şeyi, pazarlıktan sonra ilâvederse câiz olmaz.
- 5 — Kile ile satılan şeylerden, aynı cinsden olmıyanlar, birbiri ile [meselâ arpayı buğdaya] satılırken, hacmleri aynı olsa da, veresiye satmak, ribâ [ya fâiz] olup, hacmleri farklı olsa da, her ikisi peşin câizdir.
- 6 — Dartılarak satılan şeylerden aynı cinsden olmıyanlar, birbiri ile [altın gümüş ile] satılırken, ağırlıkları eşit olsa da, biri veresiye olunca fâiz olur. Ağırlıkları farklı olsa da, ikisi peşin [eline teslim etmek] câiz olur. Altın ve gümüş eşyâyı, birbiri karşılığı veresiye satmak fâiz olur.
- 7 — Vezn ile ve kile ile ölçülen ve ölçülmeyen herşey, kendi cinsi ile, veresiye satılınca, mikdârı aynı olsa da, fâiz olur.
- 8 — Kile ile veyâ vezn ile ölçülen birşeyi, kendi cinsi karşılığı, ölçmeden toplamdan satmak fâiz olur. Mikdârları müsâvî ise de, fâiz olur. Çünkü, böyle şeylerin satışında, söz kesilirken, ölçülerek, mikdârlarının aynı olduğunu bilmek, beyânı sahîh olması için, şarttır.
- 9 — Birkaç kimse arasında müşterek olan, kile veyâ vezn ile ölçülen bir malı, ölçmeden paylaşmak fâiz olur. [Çünkü, üçüncü kısım, yirminci maddede bildirildiği gibi herbiri, kendi payında bulunan diğerinin mülkünü, diğerinde kalan kendi mülkü ile değiştirmiş olur. Ya'nî, bunları birbirlerine ölçmeden satmış olurlar].
- 10 — Hacm ile veyâ vezn ile ölçülen bir malı, ölçmeden ödünç vermek ve almak fâiz olur.
- 11 — Başakdaki buğdayı, buğday ile, müsâvî mikdârda dahî satmak fâiz olur.
- 12 — Başakdaki buğdayı, başakdaki buğdaya, aynı mikdârda dahî satmak fâiz olur. Çünkü, buğdayları başaksız ölçmek lâzımdır.
- 13 — Ağacdaki meyveyi, kopmuş aynı meyveye satmak fâiz olur.
- 14 — Ağacdaki meyveyi, ağacdaki aynı meyve ile satmak fâiz olur.
- 15 — Buğdayı, buğday ununa ve kavrulmuş buğdaya, aynı hacimde dahî satmak fâiz olur. Çünkü, buğdaydan, aynı hacimde un hâsil olmaz.
- 16 — Unu ve buğdayı, ekmeğe satmak fâiz olmaz. Çünkü ekmeğe, başka cinsden olmuşdur ve sayı ile ölçülür.
- 17 — Menşe'leri veyâ kullanım yerleri aynı olmıyan veyâ insanlar tarafından sıfatları değiştirilen şeyler, aynı cinsden değildir. Meselâ hurma sirkesi ile üzüm sirkesi ve koyun eti ile sığır eti ve koyun yünü ile keçi kılı ve buğday ile ekmeğe aynı cinsden değildirler. Keçi ve koyun eti ve sütü, fâiz bakımından aynı cinsdendir.
- 18 — İmâm-ı Muhammede göre, ekmeği aded ile ve vezn ile ödünç vermek fâiz olmaz. İmâm-ı Ebû Yûsufe göre yalnız dartı ile fâiz olmaz.
- 19 — Susam, zeytin, ceviz gibi, yağ çıkarılan cisimler, kendi yağları ile satıldığı zaman, yağ, cisimdeki yağ mikdârından ziyâde ise câizdir ve yağın aynı mik-

dârî yağ karşılığı olup, ziyâdesi posa karşılığı olur. Ziyâde değilse, az veyâ müsâvi ise veyâ belli değilse fâiz olur.

20 — Üzümü, şırası karşılığı ve koyunu yünü karşılığı ve meyveli ağacı aynı meyve karşılığı ve ekilmiş toprağı, çıplak toprak karşılığı ve başakda yetişmiş buğdayı yetiştirmemiş buğday karşılığı, taşlı küpeyi taşsız küpe karşılığı, altınlı kılinc veyâ kemeri altınsız aynı kılinc ve kemer karşılığı ve kabuklu pirinci kabuksuz pirinc ile satmak da, müsâvi veyâ az ise fâiz olur.

21 — Bir malı, kendisi veyâ vekili, meselâ on liraya satıp, müşteriye teslim etdikden sonra, parayı teslim almadan, malı müşteriden, meselâ dokuz liraya geri satın almak fâiz olur. Parayı temâm alınca, satın alabilir. Bir malı satdıktan sonra, parasının hepsini temâm teslim almadan, o mal ile birlikte başka birşeyi, aynı fiyâtla geri satın almak fâiz olur. Çünkü, aynı fiyâtın bir kısmı, o başka şey için olup, o malı dahâ ucuza almış olur ve fâiz olur. O başka şeyi alması ise câizdir.

22 — Bir malı, meselâ iki ay sonra teslim etmek üzere satdıktan sonra, noksân olarak, dahâ önce vermeği karârlaştırmak fâiz olur.

23 — İki kişi, birer çuval buğdayı, hacmini ölçmeden, karışdırıp un yapıdıktan sonra, unu ikiye taksim etmeği karârlaştırmak fâiz olur.

24 — Unları karışdırıp, ekmek yaparak ekmeği ikiye bölmek de fâiz olur. Unların hacmini önceden ölçmek lâzım idi.

25 — Cevzleri veyâ bâdemleri yâhud zeytinleri ölçmeden karışdırıp, yağ çıkardıktan sonra yağı taksim etmek de fâiz olur.

26 — İki kişinin müşterek bir ineği olsa, sütü birgün benim, birgün benim diye taksim etseler, fâiz olur.

27 — İki kişi, meselâ bir öküz veyâ bir at veyâ bir otomobil veyâ bir dükkân veyâ tarlalarını veyâ tezgâhlarını, herbiri kullanmak üzere, mu'ayyen bir zaman için değışseler fâiz olur.

28 — İçinde oturmak şartı ile bir evi, ekmek şartı ile tarlayı, kendi kullanmak şartı ile bir otomobili borcludan rehn istemek fâiz olur. Çünkü, rehn alınırken, bunu kullanmağı şart etmek, rehnde fâiz olur.

29 — Birşeyi ucuz satın almak veyâ ona pahâlî satmak şartı ile ödunc vermek fâizdir.

30 — Mahsûlün yarıdan fazlasına ortak olmak şartı ile, köylüye para veyâ tohum veyâ toprak verip onu çalışdırmak veyâ ona ödunc vererek tarlasını alıp işletip, mahsûlün yarıdan azını ona bırakmak fâiz olur. Çünkü, kirâ mikdârının belli olması ve ödunc verilen malın aynı mikdârda benzerinin ödenmesi lâzımdır.

31 — Az ücretle çalışdırmak, ondan hediye almak, ziyâfet istemek üzere ödunc vermek fâiz olur.

32 — Birşeyi, aldatarak pahâlî satmak veyâ ucuz almak da fâiz olur. [Gaben-i fâhişe bakınız!].

33 — Satılan şeyin aybını ve satın alınan şeyin kıymetini gizlemek fâiz olur.

34 — Libya büyük müftîsi şeyh Tâhir-uz-Zâvî, fetvâsında diyor ki: (Hükûmet, me'mûrlara ödunc mesken parası vererek, yüzde dört fazlası ile aylıklarından kesiyor. Bu, % 4 fazla aldığı, fâiz olur. Harâm olur. Müslimân olan hükûmetin bunu alması, vatandaşların da vermeleri harâmdır. Bu ödunc paranın, fâizsiz olarak, Allah rızâsı için verilmesi lâzımdır). Bu fetvâ, Libyada çıkan 1973 Nisan târihli (Hedy-ül-islâmî) mecmû'ası sonunda yazılıdır.

(Dâr-ül-harb) de ya'nî ahkâm-ı şer'iyenin tatbik edilmediği yerlerde, kâfirlere ödunc vererek, onlardan fâiz almanın câiz olduğu bütün kitâblarda, fâiz bahsinin sonunda yazılıdır. Meselâ:

(Mültekâ) kitâbında (Imâm-ı a'zam ile Imâm-ı Muhammed buyurdu ki, dâr-ül-harbde, müslimân ile kâfir arasında fâiz olmaz). (Mecma'ul-enhür) kitâbında, bunu açıklarken diyor ki, (Hadis-i şerîfde, dâr-ül-harbde, müslimân ile kâfir arasında fâiz yoktur buyuruldu. Orada, onların malını almak mubâhdır. Gönül rızâsı ile, gadr yapmadan almak câizdir).

(Dürer ve Gurer) kitâbında da bu hadis-i şerîf yazılarak, dâr-ül-harbde müslimânın fâiz ile ve fâsid bey' ile [meselâ ikrâmiyyeli, piyango satışı yaparak] kâfirden mal çekmesi câizdir diyor. Fekat, mallarına saldırmak, zorla almak câiz değildir diyor. Şerablâli, bunu açıklarken, (Kumar ile alması da câizdir) diyor.

(Kudûri), (Cevhere), (Vikâye), (Dürr-ül-muhtâr) ve (Redd-ül-muhtâr) da da böyle yazılıdır. (Dâr-ül-harb) de bulunan müslimânların birbirleri ile yaptıkları sözleşmelerin şer'ate uygun olması lâzımdır (Fetâvâ-yı-Hindiyeye).

Kâdizâde Ahmed Şemseddin efendi, (Feth-ul-kadir) hâşiyesinde yukarıdaki hadis-i şerîfi açıklarken diyor, ki: (Hicretten önce Kureyş müşrikleri, ehl-i kitâb olan rumların acem kâfirlerine yenilmelerine sevinmişlerdi. Rum sûresi nâzil olup, acemlerin az zaman sonra yenilecekleri bildirilince, Ebû Bekr-i Sıddîk, Kureyş kâfirleri ile sözleşme yaptı. Acemler yenildi. Ebû Bekr-i Sıddîk da sözleşilen develeri Kureyş kâfirlerinden aldı. Bu sözleşme kumar idi. Mekke şehri de, müşrik memleketi idi. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», bu kumar sözleşmesine ve kumar develerinin kâfirlerden alınmasına izin verdi).

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, dâr-ül-harbde kâfirlerin kurduğu ve yalnız kâfirlerden fâiz alan bir bankaya para yatıran bir mü'minin, bu paranın fâizini bankadan alarak ihtiyâclarına harc etmesi halâldir. Bankaya para yatıran bir kimse, banka ile ortaklaşa, parasını fâize vermiş oluyor. Bu bankadan fâizle para alanların hepsi müslimân ise, yatırılan paranın fâizini almak harâm olur. Bankadan para alıp fâiz verenler, müslimân ve kâfir karışık ise, o bankadan alınan fâiz ve hizmet karşılığı alınan ma'âş mekrûh olur. Müslimân müşterisi çok ise, harâma yakın, kâfir müşterisi çok ise, halâle yakın mekrûh olur. Meşihat-ı islâmiyyenin İstanbolda çıkardığı (Ceride-i ilmiyye) kitâbının 29 Şubat 1336 ve 9 Cemâzül-ührâ 1338 târih ve ellibeşinci sayısının binyediyüzkırkdördüncü sahîfesinde yazılı fetvâda da (Dâr-ül-harbde kâfir bankasına para yatırıp, bankadan fâiz almak, şer'an halâl olur) buyurulmuştur. Bankada çalışarak ma'âş almak da, böyledir.

Hiçbir memleketde, hiçbir kimseden ve bankadan ve kooperatifden, zarûret olmadıkça, hiçbir sebeble ödünç alıp fâiz vermek câiz değildir. Zarûret başkadır, ihtiyâc başkadır. Zarûret, kendinin veyâ nafakası lâzım olanların aç, susuz, çıplak veyâ sokakda kalarak hasta olması demektir. Zarûret olunca, ya'nî ölümden veyâ hastalıkla, bir uzvun yok olmasından korku olunca, fâizle ödünç alınıp, bununla tehlikeyi önledikten sonra, ihtiyâcdan fazla birşeye para sarf etmeyip, borcunu bir ân önce ödiyerek fâizden kurtulması farzdır. Kirâ ile ev tutmak varken, ev satın almak zarûret değildir. Ticâret, san'at için sermâyeye bulmak da zarûret değildir.

Din düşmanları, gençleri kandırmak için, burada da yalan söylüyorlar. İslâmiyyetde fâiz vermek olmadığı için, müslimânlar, ecnebîlerden fâizle para alıp, millî servetimiz yabancılara gidiyordu diyorlar. Hâlbuki, müslimânlar, kimseden, fâizle ödünç almazdı. Bunun, zinâdan dahâ kötü, büyük günâh olduğunu bilirdi. Müslimânlar, birbirlerine, fâizsiz ödünç verirlerdi. Böylece, büyük şirketler ve fabrikalar kurulurdu. Kimse fâizle para almağa mecbûr kalmaz ve hâtırından bile geçirmezdi.

Banka nedir? İslâmiyyetde banka olur mu?

Banka, aşağıdaki işleri yapan bir şirkettir:

- 1 — İstenildiği zaman ödemek şartı ile az bir fâizle (va'desiz) para alır.
- 2 — Mu'ayyen bir zaman sonra ödemek üzere va'desiz olandan fazla fâizle (va'deli) para alır.
- 3 — Fâizini her ay başında ödemek üzere (taksitli va'deli) para alır.
- 4 — Merkez bankaları banknot, ya'ni kâğıd para çıkarmak vazifesi de görür.
- 5 — Fabrikalara, şirketlere hissedâr olur. Onlara sermâye te'min eder.
- 6 — Arsa, bağ, tarla alıp satar ve binâ yapıp satar.
- 7 — Kıymetli eşyâyı, aksiyon [ya'ni hisse senedi] ve obligasyon [tahvil senedi] renh alarak ve temelli atılmış binâlar, arsalar ve kredi [i'tibâr] karşılığı olarak fâizle ödünç para verir.
- 8 — Va'deleri gelmemiş para senedlerini, bonoları, iskonto [tenzil] yaparak öder.
- 9 — Va'deleri gelen senedlerin paralarını borcludan toplayarak alacaklıya verir.
- 10 — Değerli maddeleri saklamaları için, kasaları şahslara kirâyaya verir.
- 11 — Şehirler ve memleketler arası para göndermeği te'min eder.
- 12 — Tüccârların, poliçe veyâ çek ismi verilen te'diye emri senedlerini, bunların bankadaki parasından öder.
- 13 — Bir tüccârın, diğer bir tüccârdan alacağını, borclunun hesâbından düşerek alacaklının hesâbına geçirmek sûretiyle tüccârlar arasındaki alış-verişi kolaylaştırır.
- 14 — Borsalarda, hisse ve tahvil senedleri alıp satar.
- 15 — Devletin ve anonim şirketlerin tahvil senedlerini piyasaya sürer.
- 16 — Fabrikalar açar ve çalışdırır.
- 17 — Nakl vâsıtaları işletir.

Banka çalışmaları, hicretin altıncı asrında, İtalyada başlamış ve her memleketeye yayılmıştır. Memleketimizde ilk olarak, 1279 [m. 1863] da Osmânî bankası ve birkaç sene fâsıla ile, muhtelif ecnebî bankalar açılmış, gayr-i müslim vatandaşlar ve yabancılar, bunlarla fâizli alış-veriş yapmıştır. Meşrûtiyyetin i'lânından sonra, 1327 [m. 1909] de Türkiye Millî Bankası, 1328 [m. 1910] de Türkiye Bankası, aynı senede Millî Banka, 1329 [1911] de İstanbul Bankası, 1331 [m. 1913] de İstanbul Emlâk Bankası ve 1332 [m. 1914] de Osmânî Ticâret Bankası açılmıştır. Zirâ'at Bankasının, [1329] da sermâyesi 88.577.908 Osmânî lirası, Emniyyet Sandığının 100.767 lira, Türkiye Millî Bankasının 1.000.000 lira idi.

Bankaların yaptığı, yukarıda yazılı onyediden çoğu, islâmiyyetde yasak olmıyan, fâideli şeylerdir. Fâizin azı da, çoğu da harâmıdır. Çoğuna harâm, azına halâl demek yanlışdır. Çiftçiye, tüccâra, san'at sâhiblerine yüksek fâizle ödünç veren ve düşük fâizle para toplayan bankalar, milleti sömüren, kapitalistliğe, komünistliğe sürükliyen teşekküllerdir.

Bankaların zararlarından biri de, para sâhiblerini tenbelliğe ve sefâhete alışdırmalarıdır. Eline çok para geçen tenbeller, çalışmazlar. Çalışanlara yardım da etmezler. Paralarını bankaya yatırıp, aldıkları fâiz ile, keyf ve zevk içinde yaşarlar. Mâcerâ peşinde koşarlar. İşçiler, çiftçiler ve zor geçinen me'mûrlar ve hele işleri bozulup bankaya fâiz ödemek için, evini barkını, çiftini çubuğunu satan işadamları, bu taşkınca, şaşkınca para saçan ve çalışanlara aşağı gözle bakan şımarık sömürücüleri görünce, bunlardan nefret ederler. Bu hâl, vatandaşlar arasında ayrılık ve kin hâsil eder. Çalışanların gayretleri, hizmetleri gevşer. Memleketde iş sâhaları azalır. İşsizlik, anarşistlik artar. Sosyal adâlet lâfda kalır. Ekonomik ve ahlâkî çöküntülere sebep olur.

Fâiz ile alış-veriş yapmıyarak, müşterilerinin çalışmalarına, kârlarına, mudârebe, müzâre'a yolu ile ortak olan, ihtiyâcı olanlara, karz-ı hasen olarak ödünç verip iskonto ve fâiz adı ile birşey almayan, yalnız hizmeti ve masrafı karşılığı olarak ücret alan bir islâm bankasının millete çok fâideli olacağı meydandadır. Çünkü, sened yazmak ücretini ve pul paralarını, ödünç alanın vermesi de câizdir. [Onüçüncü madde başına bakınız!]. Islâm bankası, ödünç verirken kefil ister. Kefil ile anlaşma yaparken, ödeme târihi koyar. Ödeme zamanı gelince, borclu ödemezse, kefilden alır. Böyle bankalara para yatıranlar, paralarının işletildiği yerlerin kâr ve zararlarına ortak olacaklarından, çalışanların heyecanlarını paylaşır. Onlara yardımcı olurlar. Herkes bunları sever. Memleket, maddî, ma'nevî kalkınır.

Islâm bankası, ticâret, san'at ve inşâ'at yapanlara, mu'âmele sûreti ile, kârlı ödünç verebilir. Mu'âmele ile ödünç vermek, üçüncü kısmın onikinci maddesinde bildirilmiştir.

[(Cemâleddîn-i Efgânînin talebelerinden, Mısır'ın ileri reformcularından Muhammed Abduh, Câmî'ül-ezherin (m. 1963) senesinde ölen müdürü Şaltut ile yaptığı Kur'ân-ı kerîm tefsîrinde, banka fâizinin meşrû' olduğuna fetvâ vermiştir. Dahâ sonra, din adamlarının ve çevresinin ağır baskısı altında kalarak, bu fetvâsından rücû' eder görünmüştür. Buna benzer teşebbüsler Hindistânda da yapılmıştır). Pâkistânda çıkan aylık (Islâm haberleri) mecmû'asının, Ağustos 1972 sayısından aldığımız bu haber, Muhammed Abduh ve benzeri reformcuların, islâm bilgilerine ve bu bilgilerin kaynaklarına dayanmadan söyledikleri hissî ve siyâsî görüşlerinden biridir. Islâmîyeti içeriden yıkmaya çalışan bu gibi sinsi davranışlara karşı, çeşidli islâm kitâblarından topladığım fâiz bilgilerini geniş olarak yukarıda yazdım. Müslimânların, bu ilmî ve sağlam kaynaklardan alınmış olan yazıları dikkatle okuyarak, dînimizin çok ehemmiyet verdiği bu konuyu iyi anlamalarını dilerim].

VAKF — Bir vakf mescid harâb olup ta'mîr eden bulunmaz ise veyâ etrâfında, ev, insan kalmayıp, kullanılmaz ise de, Şeyhayne göre yine vakf olarak kalır. İmâm-ı Yûsüfe göre, hâkimin izni ile satılıp, parası, aynı cinsden olan başka bir vakfa sarf edilir. Bir kimsenin başka başka vakflarının gelirleri [paraları] birbirlerine sarf edilemez. Binâ, tarla, kuyu gibi nakl edilmeyen şeyler sözbirliği ile vakf olunur. Nakl edilmeyen şey ile birlikte buna lâzım olan nakl olunan şey de İmâmeyne göre vakf olunur. Vakf edilmesi âdet olan nakl edilebilir şeyler, imâm-ı Muhammede göre, yalnız olarak da vakf olunur. Bu imâma göre, altın, gümüş [ya'nî para] da vakf olunur. Hacm ile ve vezn ile ölçülen herşey de böyledir. Tabut, teneşir, tabut örtüsü, Kur'ân-ı kerîm ve başka kitâblar gibi âdet olan vakflar da böyledir. Hacm ile, vezn ile ölçülen eşyâ satılıp, bedelleri ve vakf paralar fakîrlere ödünç verilir ve mudârebe yolu ile ve sermâye olarak tüccâra verilir. Elde edilen kârları, fukarâya, sadaka olarak dağıtılır. Vakf olunan paranın misli, hep vakfın emrinde kalması lâzımdır. Bununla birşey satın alınamaz ve bir borç ödenemez. Buğdaylar, fakîr olan köylüye tohumluk ödünç verilip, yeni mahsûlden ödenmek şartı ile vakf olunur. Sütü fakîrlere verilmek üzere inek vakf olunur. Ev eşyâsı gibi vakfı âdet olmıyan şeyleri vakf câiz değildir. Vakfın gelirinden, önce ta'mîr, sonra hizmet edenlerin ve nâzırın ücretleri ödenir.

İbni Âbidîn bunları açıklarken diyor ki, (Vakf, mükellef kimsenin, kendi malının menfe'atini, müslim veyâ zimmi, bütün veyâ belli fakîrlere terk etmesidir. İmâmeyne göre, vakf edilen mal, vakf edenin mülkünden çıkar. Vakf, ibâdet değil, kurbettir. Sevâb kazanmak niyeti ile yapılan mubâhlara (Kurbet) denir. Vakf edilen maldan yalnız veyâ en sonra bir mescidin veyâ fakîrlerin fâidelenmesini bildirmek şarttır. Âdete göre zenginler de istifâde edebilir. Mürted, müslimân olun-

mıyarak zarara sebep olursa, bu zararı tazmîn eder. Mütevellî, imâm-ı Ebû Yûsûfe göre, vakf sâhibinin vekîlidir. İmâm-ı Muhammede göre fakîrlerin vekîlidir. Belli bir yerde saklanması şart edilmiş olmıyan vakf para, mütevellînin evinde yangında zâyı' olsa, mütevellî ödemez. Bir vakf dükkânı mütevellî, ecr-i misli ile kirâyâ verirken, kirâcîdan câize olarak, ya'nî hava parası da olsa, kirâcî bu câize parayı geri alabilir. Vakf parayı, eşkiyâ mütevellîden zor ile olsa, mütevellî tazmîn etmez. Vedî'a olan eşyâ da böyledir. Mütevellî, vakfın kirâsını almak için birini vekil etse, vekil aldığı kirâyı kendi ihtiyâclarına sarf etse, bunu mütevellî değil, bu vekil tazmîn eder. Kâdî, vakfda şart edilmiş olmıyan bir vazîfe ihdâs edemez. Meselâ, vakf câmi'de bir müezzin varken, ikinci müezzin berâtı veremez. Zeyd, bir vakfa birkaç sene mütevellî olup, kâdî o senelerin hesâblarını tedkîk ile kabûl ve tasdik eylese, câiz olur. Şübhe eden olursa, cevâb talep eder. Bir vakfın nâzırı, bunun tevliyetini de kendi üzerine alamaz. Vakf sâhibinin ta'yîn ettiği mütevellî, nâzırın bilgisi altında, vakfı idâre eder).

İbni Âbidinde diyor ki: (Şart-ı vâkîf, nass-ı şâri' gibidir sözü meşhûrdur. Bu söz, kâdî, vâkıfın şartlarına uymıyan hükm veremez, herkesin bu şartlara uyması lâzımdır demektir. Yalnız, yedi şart müstesnâdır. Bu yedi şartı kâdî değiştirebilir. Meselâ, hiyânet eden mütevellîyi ve nâzırı azl etmesi vâcib olur).

(Dürr-üs-sükûk) de diyor ki, (Selânikde Abdürrahmân beğ, meclis-i şer'î şerîfde, beşyüz kuruş vakf ve mütevellî ta'yîn ettiği Muhammed ağaya teslim etti. Şöyle şart ile ki, bu para her sene, onu onbirbuçuk kuruş olarak mütevellî tarafından üretilecek, her sene hâsıl olan gelirden her gün onbeş akça sebîlciye verilip su dağıtılacak, her gün iki akça verilerek sebîlin su yolları ta'mir edilecek. Mütevellîye hergün iki akça verilecek. Selânik müftîsi Mustafâ efendi, bu vakfa nâzır olup her gün kendisine bir akça verilecek. Bu vakfın her sene teftîş olunacak muhâsebesini tutmak için bir akça yevmiye ile muhâsebeci tutulacak. Muhammed ağa vefât edince, Selânik müftîleri tarafından seçilen dindâr, sâlih ve bu işe muktedir bir mütevellî bu vakfı idâre edecektir. Yıllardan sonra bu şartlar yapılamazsa, vakf paranın hepsi fukarâyâ dağıtılacaktır. Mütevellî Muhammed ağa, tevliyeti kabûl ve beşyüz kuruşu teslim alınca, vakf sâhibi, para vakfının üç imâma göre câiz olmadığını, vakfın red edilmesini istedi. Mütevellî ise, para vakfının, âdet olan yerlerde, imâm-ı Muhammede ve Züfere göre câiz olduğunu bildirerek, parayı vermek istemedi. Kâdî, vakfın sıhhatine ve tescil edilmesine karâr verdi. Mahkeme hükmü ile, bu vakf sahîh ve lâzım olup, tebdîli ve tahvîli muhâl oldu.

Kayserinin Kermir köyünde, Devlet-i aliyye tebe'asının rum milletinden ve tüccârdan Aleksan, meclis-i şer'î şerîfde der ki, Kayserîli merhûm hazînedâr Alî ağa vakfının berât ile mütevellîsi Ahmed efendi, bu vakf paradan bana beşbin kuruş ödünç verdi. Ben de bu parayı teslim alıp kullandım. Bu beşbin kuruş ve bu vakfın malı olup Ahmed efendiden bir sene sonra ödemek üzere satın aldığım bir ceb sâ'atinin semeni olan yediyüzelli kuruş ki, cem'an beşbinyediyüzelli kuruş, bu vakf için Ahmed efendiye borcumdur dedikde, mütevellî Ahmed efendi ve aşağıda isimleri yazılı şâhidler ikrâr etdiler ve kefiller mal ile kefil ve zâmin olup, birbirlerinin zimmetine kefil olduklarını bildirdiler. Tasdik ve tescil olundu).

Vakf hakkında buraya kadar bildirilenler gösteriyor ki, fâiz ile çalışan zararlı bankalar yerine, para, mal, mülk vakfları kurmak mümkündür. Böylece, din ve dünyâ zararları önlenilecek, millete ve devlete çok fâideli olacaktır.

Bankalar her sene milyonlarca lira ikrâmiyye dağıtıyorlar. Bankaya fâizle para yatıranlar arasında kur'a çekerek, kazananlara veriyorlar. Hâlbuki, yılda yüzde onbeşe kadar mu'âmele ile ödünç vermenin câiz olduğunu onikinci maddede bildirmişdik. Bunun için, bankalar ikrâmiyye vermeyip, bu para ile, para yatıran-

lardan mal satın alsalar ve bu malları bankadan ödünç para alanlara satsalar, böylece fâiz adı ile alıp verdikleri paraları, bu malların sermayeleri olarak alıp verseler, hem kendilerini, hem de milleti fâiz ve kumar günâhlarından kurtarırlar.

Ticâretde ve bilhâssa sanâyi'de, nakl vâsıtalarında kullanılan büyük sermayelere, oralarda veyâ başka yerlerde çalışan herkes ortak edlirse, böylece kâra ortak olurlarsa, herkes parasını şirketlere yatırır. Bankalar fâizle para alamaz olur. Milleti sömüremez olur. İslâmiyyetin emr ettiği gibi çalışmaya mecbûr olurlar. Köylüyü, altından kalkılmaz fâiz borclarına, felâkete, tenbelliğe sürükleyen ve birkaç kişinin menfe'ati için kurulmuş olan bir bankayı, Allahü teâlânın emrine uygun, tüccârlara, san'at adamlarına, fabrikalara sermaye vererek ortak olan, binâ, te'sisler yapıp satan, her cihetden verimli, fâideli islâm bankası şekline sokmak, pek mümkün ve çok kolaydır. Bankaların, böylece, milletlerin refâh ve se'âdetine, memleketlerin kalkınmasına çok hizmet edeceği muhakkaktır.

Süâl: Ev yaptırmak için, hiç veyâ lüzûmu kadar parası olmayan bir kimse, bankadan fâizle ödünç alıp ev yapıyor. Bir yuva sâhibi oluyor. Fekat, fâizi ödemek de çok zor oluyor. Ödiyemezse, borcu artıp, evi satılıp, emekleri boşa gidiyor. Sıkıntıdan kurtulamıyor. İslâm bankası, bunu nasıl fâideli şekle çevirebilir?

Cevâb: İslâm bankası, buna fâizle para vermez. Ondaki parayı fâizsiz alır. Kendi de katarak, kendi mühendisleri, ustaları ile ve en iyi malzeme ile, onun yapdırabileceğinden dahâ iyi, medeni ihtiyâcları da karşılayan ev yapıdır. Bu ev, o kimse ile bankanın müşterek mülkü olur. Sonra, banka kendi hissesini, bütün masraflarını ve kârını katarak, ona peşin veyâ taksitle satar. O kimse, zahmetsizce, iyi bir eve kavuştuğu gibi, banka da, fâizsiz para yardımı yapmış ve dahâ çok kazanmış olur.

Hiç parası olmayana, banka kendi yapırdığı evi kâr ile satarak, milleti fâizsiz ev sâhibi yapar. Kendi de halâl yoldan kazanmış olur.

Süâl: Dâr-ül-harbde bulunan ve müşterileri kâfir olan bankaya para yatırıp fâiz almak câizdir. Herhangi bir bankadan, zarûret olmadan para çekip fâiz ödemek, her zaman ve her yerde harâmıdır. Böyle olunca, kâfirler, bankadan yüzbinlerce lira çekip büyük işler yapıyor. Müslimân tüccâr, bankadan hiç para çekemediği için, büyük işler göremiyor. Ticâret kâfirlerin elinde kalıyor. Müslimân tüccâr, onların elinde oyuncak oluyor. Buna karşı ne yapılabilir?

Cevâb: Müslimân tüccâr, müslimân zenginlerden karz-ı hasen olarak, ödünç alır. Böylece, bankaya binlerce lira fâiz ödemekten kurtulur. Ödünç veren de, çok sevâb kazanır. Tüccâr, islâmiyyete uymazsa, emniyyet, güven kazanamaz. Kimseden ödünç birşey alamaz. Ödünç alamıyan bir tüccâr, hisse senedleri çıkarıp, müslimânları kendine ortak yapmalı. Kâra ortak olmak için, zenginler, tüccâra çok para verirler. Bankalar pek az fâiz verdiği için, paralarını bankaya değil, ticârete yatırır. Böylece, yurdda ticâret, san'at gelişir. Memleket kalkınır. Hem de, bankalar, zenginleri soyamaz, milleti sömüremez olurlar. Memleket refâha, ekonomi de düzene kavuşur.

Süâl: Zenginler, tüccârlara ve san'at sâhiblerine ortak olmuyor. Paralarını bunlara fâizle ödünç vermek istiyorlar. Bunun çâresi nedir?

Cevâb: İslâm dininde herşeyin çâresi vardır. Her işde şer'iate uymak pek kolaydır. Bunun için, fıkıh ilmini iyi öğrenmek veyâ iyi bilen bir Allah adamını bulup, ona sormak lâzımdır. Zengin, san'at veyâ ticâret sâhibine lâzım olan eşyâyı, makineleri, kendisi için satın alır. Sonra, uyuşacakları yüksek fiyatla, veresiye olarak, bunlara satar. Belli zamanlar için ödeme senedi yaparlar. Böylece, san'at veyâ ticâret sâhibinin işi fâizsiz yapılmış, zengin de, banka fâizinden katkat çok kazanç sağlamış olur. Aralarına banka karışmamış, iş adamlarını sömürememiş olur.

Süâl: San'at sâhibine lâzım olan demir eşyâ, makına ve benzerleri, zengine satılmıyor. Yalnız san'at sâhiblerine satılıyor. Bu durumda ne yapılabilir?

Cevâb: İslâm dini, her zorluğu kolaylaştırıcıdır. İslâmiyyetde, çözülemeyecek hiçbir soru yoktur. Ehl-i sünnet âlimleri, kıyâmete kadar yapılacak olan her işin, her yeniliğin, her buluşun, insanların se'âdetleri için kullanılabilirmeleri yollarını, Kur'ân-ı kerîmden ve hadîs-i şerîflerden çıkarmışlar, kitâblarına yazmışlardır. Kendilerini müctehid sanan ve tanıtan ve yüksek İslâm âlimleri ile boy ölçüşmeğe kalkışan din câhillerine, îmân hırsızlarına ve dinde reform isteyenlere, yapacak bir iş bırakmamışlardır. Müslimânların, dinde reform yapmaları, yeni yeni şeyler uydurmaları değil, Ehl-i sünnet âlimlerinin kitâblarını anlamağa, öğrenmeğe çalışmaları, işlerini bunlara uygun yapmaları lâzımdır. Bu çalışmaları ticâretde cihâd olur. Felâketden, azâbdan kurtulmak isteyenler için, ya'nî Kur'ân-ı kerîme, şerî'ate uymak isteyenler için doğru yol budur. Kendi noksân aklına, kısa görüşlerine ve küçücük bilgilerine güvenerek, Kur'ân-ı kerîmden ve hadîs-i şerîflerden ma'nâ, hükm çıkarmağa kalkışanlar, yanılır, aldanır ve Ehl-i sünnetden ayrılırlar. Ehl-i sünnetden ayrılan da, yâ sapık olur, yâ kâfir olur.

Kendisi için mal satın alamıyan bir zengin, para vermek istediği san'at sâhibini, (Şu para ile, şu malı almak için, seni umûmî vekîl yaptım) diyerek, vekîl yapar. San'at sâhibi de, vekîl olup, sened karşılığı, parayı zenginden alır. Bu para ile, bu malı, kendi adına satın alır. Zengine teslim edip, senedini geri alır. Aralarındaki ikinci bir sözleşme ile, bu malı, zenginden veresiye, yüksek fiyâtla satın alır. Böylece, ikisi de, fâiz günâhından kurtulmuş ve dahâ çok kazanmış, millete, devlete dahâ çok hizmet etmiş olurlar.

Süâl: Bankalar, zenginlerin, hasîslerin dolapda, sandıkda sakladıkları paraları alıp, iş adamlarına veriyor. Kalkınmağa yardım ediyorlar. Müslimânlar, banka ile iş görmezse, bankalar kapanır. Bankada çalışan binlerce insan işsiz kalır. Bu zarar nasıl önlenebilir?

Cevâb: Zengin, parasını az bir fâiz almak için bankaya yatırıyor. İş adamına verince, katkat çok kazanır. Elbet bunu tercîh eder. Banka, bunların arasına giremez, iş adamını sömüremez olur. Bankalar, her sene milyonlarca lirayı iş adamlarının cebinden alamayınca, önceki sahîfede bildirdiğimiz fâideli hizmetlerine hız verir. Fâizsiz kazançlarını arttırır. Hem kazanırlar, hem de kalkınmağa dahâ çok yardımcı olurlar.

Şerî'at ipini tutsa bir kîşi,
hem tarîkatla amel olsa işi.

Sû-i ahlâkdan geçer, merd-i cemîl,
tezkiye bulur oldem, nefs-i rezil.

İncilâ hem gelir, kalb-i pâkine,
O çıkar şer'i münir eflakine.

Seyr-i İllallah, burda hem husûl bulur,
bu makâmda (mâ sivallah) mahvolur.

Sır ile seyrân eder, sonra hemân,
burda yok, eflâkü Sıdre, Âsümân.

Seyr-i billah burda istikmâl eder,
hem, fenâ fillah gellr, herşey glder.

20 — ŞİRKETLER

Şirket, ortaklık demektir. İslâmiyyetde, şirketler iki kısımdır:

1 — **Mülk şirketi**: İki veyâ dahâ çok kimsenin, mirâs veyâ hediye sûreti ile veyâ parasını belirli oranda verip satın alarak, bir mala berâber sâhib olmasıdır. Yâhud, mallarını karışdırıp ortak olmalarıdır. Birincisinde, ortak malın her parçasında, her dânesinde ortakdırlar. İkincisinde ise, her birinin dâneleri diğerinin dâneleri ile karışmıştır. Birincisinde, hisse-i şâyi'asını dilediğine satabilir. İkincisinde ise, ancak ortaklarına veyâ onlardan izin alarak dilediğine satabilir. Ortak maldan, kendi malının mikdârı nisbetinde kâr alabilir. Hissemi satın al veyâ hisseni bana sat diye zorlanılmaz.

Mülk şirketinin çeşidleri, ortakların hakları, düyûn-i müştereke, müşterek malın taksimi, menfe'atlerin taksimi, apartmanlarda oturanların müşterek hakları, (Mecelle) de binkırkbeşinci [1045] maddeden başlayarak uzun yazılıdır.

2 — **Akd ile ya'nî sözleşerek kurulan şirkettir**: Bir yazılı mukâvele yaparak, ortakların kabûl etmesi ile kurulur. Birinin vazgeçmesi ile şirket bozulur. A'zâdan birine, kârdan mu'ayyen birşey verilmesini şart koymak şirketi bozar. Sermâye mal olduğu zaman, sermâyenin, altın veyâ gümüş veyâ geçer her çeşid para olması ve mevcûd olması lâzımdır. Alacak olan para ve urûz, ya'nî hacm ile, vezn ile, sayı ile ölçülen şeyler sermâye olamaz. Bunlar ve binâ önceden müşterek bulunurlarsa, imâm-ı Muhammede göre, sermâye olabilirler. Malları önceden müşterek değilse, müsâvî kıymetdeki mallarının yarılarını birbirlerine satarlar. Bir kimse malını başkasının dükkânında satmak şartı ile şirket fâsid olur. Kâr satıcının olmak ve dükkân sâhibine ücret vermek lâzımdır.

Akd ile şirket yedi dürlü olur:

A — **Mufâvada, ya'nî müsâvât şirketi**: Şirket malının hepsini kullanma hakkı ve koydukları sermâyenin hisse mikdârı ve kâr taksiminin, bütün şerikler için müsâvî olması ve şeriklerin müslimân olması şarttır. Herbirinin, sermâyesinden başka parası bulunmaması da şarttır. Bu dört şarttan biri bulunmazsa, ikinci kısım şirket (Inân şirketi) olur. Şeriklerden herbiri, diğerlerinin kefil ve vekilidir. Ortaklar, şirketin borçlarından ve te'ahhüdlerinden müteselsilen ve bütün malları ile mes'ûldürler. Meselâ, bir şerik, birşey satın alsa, satıcı, parasını diğer şeriklerden isteyebilir. İmâm-ı Ebû Yûsûfe göre, zimmi [gayr-i müslim] de şerik olabilir. Şirket nizâm-nâmesine (Mufâvada) kelimesini yazmak veyâ bütün şartları sıralamak lâzımdır. Hisse bedellerini şirkete teslim veyâ bunları karışdırmak şart değildir.

Mufâvada ve Inân ve mudârebe şirketleri, altın, gümüş lira ve kuruşlarla, altın ile gümüş eşyanın para gibi geçtiği yerlerde, bu eşyâ ile ve [imâm-ı Muhammede göre] her geçer akça [meselâ kâğıd lira] ile kurulur veyâ vezn, hacm, aded ile ölçülen bir cins malı, müsâvî mikdârda karıştırdıktan sonra kurulabilir. Malın herhangi parçası satılınca, parası ve kârı bütün şerikler arasında müşterek olur. Avrupalılar, mufâvada şirketini müslimânlardan alıp, Kollektif şirket demişlerdir.

B — **Inân şirketi**: Şeriklerin, birbirine vekil olup, kefil olmadıkları şirkettir. Kefil olmaları da ayrıca şart edilebilir. Sermâye hisselerinin müsâvî olması şart değildir. Kârın nasıl taksim edileceği bildirilmezse, şirket fâsid olur. Şirket, bir veyâ çeşidli ticâret yapar. Kâr nisbeti, hisseye göre değil, şartnâmeye göredir. Şeriklerden bir kısmı, şirkette çalışırsa, kârdan ayrıca ücret alır. Şeriklerin hepsinin veyâ bir kısmının çalışması şart edilirse: (Sermâyeler ve işleri müsâvî olup

ba'zılarına, veyâ ba'zıları çalışıp, çalışanlara, fazla nisbetde kâr vermek câiz olduğu gibi, sermâyeler farklı olup, sermâyesi az olanlar çalışıp, kârı müsâvî olarak bölmek câiz olur. Sermâyesi çok olanın çalışmasını şart etmek câiz olmaz ve kâr, sermâyeler nisbetinde bölünür. Şirkette çalışmayanlara veyâ işi az olanlara, sermâye nisbetinde fazla kâr câiz değildir. Müşteriye karşı zamanı ya'nî mes'ûliyyeti kabûl etmek de, iş görmek sayılır. Bunun için, dükkân sâhibi veyâ usta, çırağının aldığı ücretten de pay alır.

Şeriklerin çalışması şart edilmezse, kendiliklerinden iş görmüş olurlar. İş yapmayanlar da, kârdan, fazla nisbetde alabilirler. Yalnız sermâyesi çok olanların vazife almasını şart etmek câiz olur. Sermâyesi olan bir kimse, iki misli para da başkasından alıp, iş yaparak, kazancın bir kısmı kendine, iki katı, para verene olması câizdir. İş şart olmakla beraber, kârın dörtde üçü para verene olması câiz değildir. Sermâyeyi karışdırmak, burada da şart değildir. Kefil olmadıkları için, dışarıya olan borcu, yalnız satın alan öder ve vekil oldukları için de, şirket malından öder. Zararlar, âfetler, dâimâ sermâye nisbetinde bölünür. A ve B şirketlerinde şeriklerin, yabancılara şirketten sermâye, mudârebe ve emânet vermek, ücretle adam ve sâire tutmak ve vekil tutmak hakkı vardır. Fekat başkasına borc ve hediye veremezler. Şirket malı, şeriklerde emânet olduğundan, elinde helâk olunca tazmin etmezler.

C — Şirket-i a'mâl veyâ Sanâyi' şirketi: İki veyâ dahâ ziyâde san'at sâhibleri başkasından iş kabûl edip ücretini veyâ bir fabrika kurup i'mâlât kârını taksim ederler. İş, işcilik müsâvî, kâr farklı olabilir. Bir şirketin alacağı sipârişi, her şerik yapar. Her şerik iş kabûl eder ve satış yapar. Herbirinin kazancına ve zararına, her şerik, sözleşmelerindeki oranda ortaktır. Sanâyi' şirketi, mufâvada ve inân şeklinde olabilir. İnân şeklinde, kârın bölünmesi, çalışma nisbetinde olmayabilir. Dükkân birinin, âlât edavât ötekinin olmak üzere şirket sahîh olur. Hammâlların şirket kurmaları sahîh olur.

D — Vücûh ya'nî i'tibâr [kredi] şirketi: Sermâyesiz olup, halk arasında emniyet ve i'tibârları ile veresiye mal alıp satmak üzere kurulan şirkettir. Kâr, malın helâki veyâ ziyândaki tazmîn nisbeti şartına göre taksim edilir. Mufâvadada bu nisbet yarı yarıyadır ve şerikler birbirine kefil de olur. Mufâvada denmez ise, satın alınan malın tazmîn nisbeti, inân şirketinde hangi nisbetde ise, kâr bu nisbet üzere bölünür. İnânda kâr, bu nisbet dışında da bölünüyordu. Burada ise, kâr nisbeti, tazmîn nisbetinden başka olamaz.

Câiz olmıyan [fâsid] şirketler: Vekil tutmak câiz olmıyan şeylerde, meselâ, odun, ot toplamak, yimek için avlamak, su dağıtmak için ve dağlardaki sâhibsiz ağaçlardan meyve toplamak ve umûma mubâh olan yerden tuz, ma'den çıkarmak ve böyle topraktan yapılmış tuğla ve kiremidi pişirmek gibi mubâh olan şeyleri yapmak için şirket kurmak sahîh değildir. Herkesin topladığı kendisinin olur. Yardım eden olursa, ona ücret verir ve ücret, toplanan şeyin semeninin yarısını geçemez. Çünkü, şirkette ortaklar birbirlerine vekil olurlar. Vekil yapmak demek, birşeyi tesarruf etmeğe hakkı olmıyan kimseye, bu şeyi tesarruf etmeğe, ya'nî kullanmağa hak vermek demektir. Herkesin tesarruf etmeğe hakkı olan, ya'nî herkese mubâh olan şeylerde vekil yapmak sahîh olmaz. Fâsid şirketlerde, kâr sermâye nisbetinde olur. Şeriklerin fesh etmesi ile şirket bozulur.

E — Mudârebe şirketi: Şeriklerden bir kısmı sermâye vermek, bir kısmı da iş yapmak üzere kurulur. Kâr, önceden sözleşilen oranda paylaşılır. Sermâye, iş yapanlarda emânetdir. Telef olursa ödemezler. Helâk olduğunu, yemin ederek söyleyince, sözleri kabûl edilir. Sermâye verenler, iş yapamaz. Sermâyenin, altın, gümüş veyâ başka geçer para olması lâzımdır. Urûz verip, bunu sat, parası ile ticâret yap derse, satınca mudârebe şirketi olur.

İbni Âbidin, inân şirketinde diyor ki, İmâm-ı Zeylâ'i buyuruyor ki: (Sermâye sâhibi, iş gören tarafından, parasının ödenmesini istiyorsa, paranın çoğunu ona ödünç verir. Sonra, az bir para vererek, iş yapmak şart edilmeksizin onunla inân şirketi kurar. Fekat, mal sâhibi iş yapmaz. Kâr olursa, hâzırladıkları şartnâmeye göre taksim ederler. Sermâye helâk, ziyân olursa, iş gören, borcunu öder). Burada, iş şart edilmeyip, borclu şartsız çalışıyor ve para sâhibi, kârın yarısından fazlasını alabiliyor ve ayrıca borcunu da alıyor. İbni Âbidin şirketler sonunda buyuruyor ki: Bir kimse, birisine bin altın verip, yarısını sana ödünç veriyorum, yarısını da mudârebe için veriyorum. Kâr yarı yarıya olsun! Veyâ yarısını borc verdim, yarı yarıya şirket kuralım. Kâr yarı yarıya olsun, derse câizdir. Kârın hepsi iş yapanlara şart olursa, sermâye bunlara borç verilmiş olur. Kar mal sâhiblerine ise, iş yapan ücretsiz vekil olur. Mudârebe fâsid olursa, iş yapan ücretli işçi olur. Kârın hepsi, sermâye sâhibinin olur. Sermâye sâhibi, buna, emsâlinin aldığı ücreti verir. Mudârebede, paranın iş yapana teslim edilmesi ve sözleşirken kârın taksim oranının belli edilmesi lâzımdır. Bir tarafa mu'ayyen bir kâr şart olursa, akd bozulur. Zarar, ziyân iş görenlere âid olmak şartı boşdur ve şirketi bozmaz. Zarar, mal sâhiblerine âiddir. Müddeti ve yeri şart olmazsa, iş yapanlar, malı, alış-verişde kullanır, vekil tutar, sefere çıkar. Emânet, rehn ve kirâya verir. Çünkü bunlarda hep kâr vardır. Fekat, borç alıp vermek, sadaka vermek, hediyeye vermek, mal sâhiblerinin arzûsu ile olabilir. Mal sâhibleri, ticâreti bir şehirde ve bir cins eşyâ ticâretinde ve belli zamanda ve belli tüccârlar ile diye şart edince, işi yapanların buna uymaları lâzımdır. Uymayıp ve ziyân ederlerse öderler. Kâr ederlerse kendilerinin olur. İş yapanlar zarar ederse, ödemezler. İş görenler, sermâyeden kendilerine sarf edemezler. Sefer ederse, yime, içme ve yolluk alabilir, âdetden fazla alamaz. İş göreceği olan kimse, aldığı parayı iş için kullanmayıp, kendi ihtiyâclarını karşılamakta sarf ederse, bu hâl iki âdil şahid ile isbât edilirse, tazmîn etdirilir. Para sâhibi, dilediği zaman, iş yapana azl eder.

F — Müzâre'a şirketi: Harman yapılan şeyleri yetiştirmek için, tarla ya'nî toprak birinden, işçilik diğerinden olmak ve mahsûlü, sözleşilen nisbetde paylaşmak üzere, iki kişi arasındaki şirkettir. Zirâ'at şirketi, İmâm-ı Yûsûf ve Muhammede «rahimehümallahü teâlâ» göre, aşağıdaki ondört şartla yapılır:

- 1 — Tarla zirâ'ate elverişli olmalıdır.
- 2 — Şirket kuranlar, müslimân, âkil ve bâlig olmalı. İmâm-ı a'zama göre bâlig olmaları şart değildir.
- 3 — Şirket müddeti belli olmalıdır.
- 4 — Tohum kimden olacağı belli olmalıdır.
- 5 — Tohumun cinsi belli olmalıdır.
- 6 — Tohum vermiyenin mahsûlden alacağı yüzde mikdârı belli olmalıdır.
- 7 — Şeriklerden birine, mahsûlden belli bir mikdâr veyâ tarlanın mu'ayyen yerinden ayrılmıyacaktır.
- 8 — Tarla sâhibi, tarlayı şerikine teslim edecektir.
- 9 — Mahsûl, tohumluk olarak bir mikdâr ayrılmadan taksim olunacaktır. Mahsûlün uşrunu, taksimden önce ayırmağı şart etmek câizdir.
- 10 — Mahsûlün dâne kısmı taksim edilecek, saman taksim edilecek veyâ tohum sâhibinin olacaktır.
- 11 — Tarladan alınan mahsûlü taşımak, biçmek, harman etmek, savurmak masrafları, taksimden önce ayrılır. İşçilik yapan şerike âid olmak üa câizdir.
- 12 — Mahsûlü almadan önce yapılan masraflar, işçilik eden şerike âid olacaktır.

- 13 — a) Tohum, toprak sâhibine, öküz veyâ makina ise, çalışana.
 b) Tohum ve öküz veyâ makina, çalışana.
 c) Tohum ve öküz veyâ makina, tarla sâhibine olmak câizdir.

- 14 — a) Öküz veyâ makina, toprak sâhibine, tohum ise çalışana.
 b) Tarla sâhibi çalışıp, tohum ve öküz diğer şerike.
 c) İş ve öküz, tarla sâhibine, yalnız tohum diğer şerike câiz değildir.

Yukarıdaki maddelere uymıyan şartlar şirketi bozar ve mahsûlün hepsi, tohum sâhibinin olup, diğerine ücret verilir. Ücreti, şartnâmedeki hissesini aşamaz.

Müzâre'aya verilmiş toprağı, toprak sâhibi başkasına satarsa, müşteri toprak kurtuluncuya kadar bekler. Yâhud, mahkeme yolu ile bey'i fesh etdirir.

G — **Müsâkât şirketi:** Bağda üzüm, bağçelerde meyve ve bostanlarda sebze yetiştirmek için, toprak sâhibi ile, çalışacak kimse arasında yapılan şirket olup, müzâre'a gibi olur. Çalışan hastalanırsa, şirket bozular. Ağac dikip yetiştirmek için şirket kurulmaz. Eğer kurulursa, yetişen ağaçlar, toprak sâhibinin olup, çalışana ücret verir.

**O can ki, dostunu bilmez, niçin talebde değil,
 eğer bilirse onu, ya niçin tarebde değil?**

**Perde olursa nefs-i emmâre, ona her dem,
 niçin, mücâhede-i düşmen-i la'inde değil?**

**Aceb değil mi ki dil, tenbel ola dilberden,
 niçin, mütâlebe-i dilber-i acêbde değil?**

**Ne hâil oldu? gönül bedrine hüsûf erdi,
 niçin şemsin ziyâsını, bu meh, talebde değil?**

21 — KİRÂ, ÜCRET

İcâre, bir malın, kendini değil de, menfe'atini ya'nî kullanılmasını satmak olup, kirâyâ vermek demektir. İcâb ve kabûl ile yapılır. Bu satışın semenine (**Kirâ, ücret**) denir. Mal sâhibine (**Âcir**) veyâ (**Mûcir**), kirâciya ve işverene, ya'nî ücreti ödeyene, (**Müste'cir**), ücretle çalışan işçiye (**Ecir**) denir. Müste'cir, mûcirin malından, ecirin de san'atinden fâidelenip, buna karşı ücret ödeyen kimsedir.

(**Dürr-ül-muhtâr**) da ve (**Redd-ül-muhtâr**) da diyor ki, bir mal, şer'an ve aklen nerede kullanılabilirse, o maksadla kullanmak için kirâyâ verilir. Elbiseyi, evi ve mutbah eşyâsını, süs, gösteriş olarak bulundurmamak için; evi, oturmayıp, köleyi, altını, gümüşü ve otomobili kullanmayıp, başkalarına gösteriş yapmak için kirâ ile almak fâsid olur. Ücret vermesi lâzım gelmez. Çünkü, bu mallar, icâb eden yerlerde kullanmak için kirâyâ verilmemiştir. Bunlar yersiz kullanılsa bile, kirâ vermek lâzım olmaz. Koklamak için çiçeği, kokan şeyi ve okumak için kitâbı kirâyâ vermek câiz değildir. Ücreti ve zamanı söylenerek âriyet vermekle de kirâyâ verilmiş olur. Fekat ücreti söylemeden kirâyâ vermek âriyet olmaz. Fâsid icâre olur.

İcârenin sahih olması için, ücretin ve menfe'atin bildirilmesi şarttır. Mekânın ve tarlanın menfe'ati, zaman bildirmekle belli olur. San'at sâhiblerinin, menfe'ati, zamanı ve işi birlikde söylemekle, nakl vâsıtalarında ise, bu ikiden herhangi birini söylemekle belli olur. Vakfın, yetimin, Beyt-ül-malın olan tarla, üç

seneden, ev, dükkân ise, bir seneden fazla kirâya verilemez. Uzun zaman kirâya verilmeleri için, Hanbelî mezhebi taklid edilmelidir. Fekat, kirâ şartlarının hepsinin Hanbelî mezhebine uygun olması lâzım olur. Kirâ süresi içinde bozulup telef olan veyâ kullanırken helâk olan şeyleri kirâya vermek câiz değildir. Meselâ para kirâya verilmez. Çünkü, kullanırken elden gider. Sütü için hayvânı, meyvesi için ağacı veyâ asmayı, koyun otlatmak için tarlayı, yünü için hayvânı kirâya vermek câiz değildir, fâsiddir. Altın para ve zinet eşyası süs olarak kullanmak için de kirâya verilmez. Çünkü, erkeklerin ve kadınların, başkalarına karşı süslenmeleri câiz değildir. Kadınlar yalnız zevcelerine karşı süslenebilirler.

(Fetâvâ-yı Feyziyye) de diyor ki, (Bey'de olduğu gibi, icâre de, lâzım olmayan şart ile fâsid olur. Meselâ, değeri ma'lûm olan malını gemi ile belli iskeleye götürmesi için, belli ücret ile sözleşirken, gemicinin malın gümrüğünü kendi malından vermesini şart etmek fâsid olur. Fâsid icârelerde, sözleşilen ücret değil, ecr-i misl verilir. Bey'de olduğu gibi, icâreyi de ikâle ve fesh etmek câizdir).

Müslimânın [Dâr-ül-İslâmda] kâfire ücretle hizmet etmesi câiz değildir. Beşinci cild ikiyüzzellibirinci sahifede diyor ki, (Ücretle kâfirin şerâbını taşımak, kilise ta'mir etmek ve hıristiyâna zünnâr ve mecûsiye şapka satmak İmâm-ı a'zamâ göre câizdir. Müslimân müşteriye mecûsi mesti yapmak veyâ fâsik elbisesi dikmek mekrûhdur. Çünkü, mecûsiye ve fâsiklara benzemeğe sebep olmaktadır). Kâfir kadının müslimân çocuğa ve müslimân kadının kâfir çocuğa süt anne tutulması câizdir. [Buradan anlaşılıyor ki, ölümden kurtarabilmek için, müslimâna kâfir kanı da vermek câiz olur]. Bir menfe'ati, başka cins menfe'at karşılığı kirâya vermek câizdir. Meselâ evin kirâsı karşılığı olarak tarlayı kirâlamak câizdir. Fekat, elbiseyi kirâya verip, kirâ olarak başka elbise almak câiz olmaz. Bir yeri, nemâz kılmak için kirâya vermek câiz değildir. Bunun kirâsını almak harâm olur. Burasını bir iş yapmak için kirâlamalı ve nemâz da kılmalıdır.

Bir san'at sâhibine malzeme vererek birşey yaptırmak da, onu kirâ ile tutmak demektir. Kirâ, deyn de, ayn da olabilir. Bey'de olduğu gibi, icâre de şart ile fâsid olur. (Mecmû'a-i Cedide) de diyor ki, (Vakf dükkânının kirâcısı, mütevelînin izni ile dükkânı başkasına ferâğ [devr] ederken, dükkândan ölünciye kadar çıkarmamağı şart eylese, bu ferâğ câiz olmaz. Dükkânı geri alabilir). Burada da, üç dürlü muhayyerlik vardır: İcâre de ikâle olunabilir. Söz kesilince, ücret vermek lâzım olmaz. Ya'nî, âcir ücrete mâlik olmaz. Fekat, kendiliğinden peşin verir ise veyâ sözleşirken peşin verilmesi şart edilmeyip de, ayrılmadan önce, peşin olması şart edilirse, ücret mücirin mülkü olur. Kirâyı vermezse, malı teslim etmez. Etmiş ise, kirâcıyı habs eddirebilir. Mukâveleyi fesh edebilir. Fekat, malını geri teslim almadan satamaz. Söz kesilirken şart etmekle, kirâ peşin olmaz. Peşin olan ücret verilmezse, âcir malı vermekden, ecr de işi görmekten vazgeçebilir. Ücretin, müddet bitince verilmesi de şart olunabilir. Mal sâhibi veyâ başkası, malı kirâcıdan zorla alırsa, kirâcı kullanamadığı zamanın kirâsını vermez.

Mal sâhibi kirâyı peşin alıp malı teslim etmezse, geçen zamanın ücretleri mülkünden çıkar. Kirâcıya geri vermesi lâzım olur. Peşin verilmiş böyle paranın zekâtını hangisinin vereceğini, (Fetâvâ-i hindiyye) şöyle anlatıyor: Kirâladığı evin on senelik kirâsı olarak bin lira peşin veriyor. Ev kendine teslim edilmiyor. Âcir, bir sene sonra, elindeki bin liradan dokuzyüz lirasının zekâtını verir. İki sene sonra sekizyüz lirasının verir. Her sene yüz lira noksanının ve ödediği zekât noksanının zekâtını verir. Müste'cir, bir ve iki sene sonra zekât vermez. Çünkü, kendine geri verilecek para, nisâb mikdârını aşmaz. Üç sene sonra, üçyüz lirasının, her sene, yüz lira fazladan, vermiş olduğu zekâtları düşerek kalanların zekâtlarını verir. Kirâ olarak, bin lira kıymetinde bir câriye vermiş olsaydı, âcir hiç zekât vermezdi. Çünkü, aldığı câriye ticâret malı değildir. Müste'cir ise, eskisi gibi zekâtını verir. Ücret olarak hacm ile veyâ vezn ile ölçülen mal vermiş olsaydı, mal

deyn ise, para gibidir. Ayn ise, câriye gibi olurdu. Âcir evi teslim etmiş, parayı peşin almamış ise, zekât vermeleri aksine döner. Ya'ni âcir, müste'cir için yazdığımız gibi, müste'cir de, âcir gibi zekât verirler.

Mal sâhibi, günlük kirâyı, her akşam istiyebilir. San'at sâhibleri, işçilik ücretini eşyânın sâhibinden alıncıya kadar, eşyâyı vermiyebilir. Eşyâ helâk olup, teslim edemezse ücret alamaz. Kendisinin yapması şart edildi ise, başkasını çalıştıramaz. İşçiliği olmıyan hizmetlerde, meselâ hammâl, kayıkçı, şoför, ücret almadığı için eşyâyı habs edemez. Eşyâ helâk olursa ücretini alır.

Ev ve dükkân kirâya verilirken içinde ne yapılacağı söylenmez ise, binâya zarar vermeyecek her iş yapılabilir. Kirâcı evi ve dükkânı teslim almadan önce, başkasına da kirâya verebilir. Taşınabilen şeyleri veremez. Kirâya verilmiş malı, başka bir kimse kullansa, gasb etmiş olur. Kirâcı kirâ vermez.

Velîsinin izni olmadan, bir çocuğa iş yaptıran kimse, ücret vermeğe mecbûrdur.

Kirâya verilen mal, kirâcıya teslim edilince emânet olup, kirâcının elinde kasdsız telef olunca ödemez. Âdet hâricinde kullanmak kasd sayılır. Tarla kirâyı verilirken, ne ekileceği bildirilmeli veyâ herşey ekilebilir demelidir. Tarla, binâ yapmak, ağaç dikmek üzere de kirâlanabilir. Müddet bitince, bunları kaldırmak veyâ tarla sâhibinin bunları satın alması lâzımdır. Yonca da ağaç gibidir. Ekin yetişmeden kirâ müddeti biterse, oluncıya kadar müddet uzatılır. Hayvân, binmek ve yük taşımak için, elbise, giymek için kirâlanır. Şarta uymayıp, hayvân, ev ve elbise zarar görürse, kirâcı tazmîn eder. Zarar vermıyen şeyleri şart ederse, yapmak lâzım olmaz. Meselâ, evde iki kişi oturacak denirse, üç, beş de oturabilir. Hayvâna, kamyonu konacak eşyânın cinsi değil, ağırlık şart edilir. Fekat, zararlı şey yüklenmez. Hayvânı çekerek veyâ döğerek sakat ederse öder. Hammâl, kamyon, şart edilen yoldan gitmeyip, eşyâ telef olsa, gitdiği yol işlek değilse veyâ ârizalı ise öder. Böyle değilse ödemez. Mektûblaşma ile de kirâlamak câizdir. Kirâlamada cevâb vermeme, kabûl demektir. Kirâcı, tarlaya buğday ekeceğim deyip de yonca ekerse, sâhibi kirâyı arttırabilir. Terzi, caket yerine pantolon dikse, kumaş sâhibi, isterse pantolonu alır, isterse kumaşı ödetir. Mal sâhibi, dahâ fazla kirâ veren bulunca, müddet bitmeden, mukâveleyi bozamaz. Kirâda bulunan malı satın alan başka kimse, kontratı bitmeden kirâcıyı çıkaramaz. Müşteri, kontrat bitinciye kadar bekler veyâ bey'i mahkeme ile fesh etdirir. Senelik kirâsı söylenip, müddet söylenmez ise, müddet bir sene olur. Müddet, söz kesildiği gün başlar. Ücret ise, malı teslim aldığı gün başlar.

Bir dükkânı kirâlayıp teslim alan kimse, bir müddet iş yapmayıp, dükkân kapalı kalsa, kirâyı tâm vermesi lâzımdır. Bir senelik olmak üzere, her aylığı şu kadar liraya olarak câiz olduğu gibi, senelik topdan söylemek de câizdir. Kirâcı, san'atını değiştirirse veyâ iflâs ederse yâhud başka şehre yerleşirse kirâ fesh olur.

Bir evin, bir odası yâhud bir divârı yıkılsa, kirâcı çıkabilir veyâ tâm ücretle başka odasında oturur.

Kirâdaki binânın ve eşyânın ta'miri ve zamanla tıkanmış boruların ta'miri ev sâhibine âiddir. Ta'mir etmezse, kirâcı evden çıkabilir. Fekat, yapıdırmağa ev sâhibini cebr edemez. Ev sâhibinin izni ile kendi yaparsa, parasını kesebilir. Kendiliğinden yaparsa, kesemez. Kullanmağa lâzım şeylerin [meselâ hamur ocağı] ta'mir parasını kirâdan kesemez.

Kirâcı, mala zarar verirse, mal sâhibi çıkaramaz. Fekat, mahkemeye verir.

Habshâne ve gardıyan ücretini (Beyt-ül-mal) öder. Beyt-ül-mal yoksa, alacaklı öder. Mahkeme masraflarını, da'vâcı öder. Kirâ müddeti hitâmında, ev sâhibi gâib ise, kirâ müddeti, kendiliğinden bir misli uzar. Kirâcı gâib olunca da

böyledir. Ya'nî, mal sâhibi, kirâcının çoluk-çocuğunu evinden çıkaramaz. Fekat, müddet bitmeden önce, başkasına kirâyâ vermiş ise, müddet sonunda, birinci akd biter. İkincisi başlar. Birinci kirâcının çoluk-çocuğunu evden çıkarabilir. Müddet hitâmında, iki taraf da, icâreyi fesh edebilir. Fekat, akd yapılmış olanın yanında fesh edilmesi lâzımdır.

Kirâ müddeti bitince, mal sâhibi uzatmaz ise, kirâcı çıkar. Malı, olduğu gibi teslim etmesi lâzımdır. Teslim etmezse, gasb etmiş olur. Fekat, kullanma sebebi ile, herkes için hâsil olması âdet olan harâblik, kabâhat sayılmaz.

Bir mahalden, bir mahalle gitmek üzere mu'ayyen bir hayvân, araba, motor, kamyon kirâlandığı gibi, mu'ayyen insan veyâ eşyânın götürülmesi de sözleşilebilir. Vâsita, yolda kalırsa, birinci şekildeki kirâlamada, müşteri muhayyer olup, dilerse, ta'mir oluncuya kadar bekler, dilerse, vazgeçip oraya kadar olan parayı verir. İkinci sözleşme hâlinde ise, vâsita sâhibi, başka vâsita ile hemen götürmeğe mecbûrdur. Vâsıtadan eşyâyı indirmek de ona âid olur. Yol tehlikeli olup geri dönülürse, hiç ücret verilmez.

Hamâm ve hacâmat parası almak câizdir. Erkek hayvânın dişiye aşması ücreti alınmaz, harâmdır. [Dişi, erkeğin köyüne götürülürse, aygırın sâhibine gidâ ve hizmet masrafı ödenir]. Ustanın, yaptığı şeyi belli zaman için garanti etmesi, sahîh değildir. Bu zaman içinde bozulursa ta'mir etmez.

(Hulâsa) da diyor ki, (Dinlemek için hâfızı ve okumak için kitâbı kirâlamak câiz değildir).

Ezân, imâmlık, Kur'ân-ı kerîm ve mevlid okumak, din bilgisi öğretmek için ücret almak câiz değil ise de, imâmlık, müezzinlik ve ilm öğretmek için almağa izn verilmiştir. Harâm işler için ücret almak, meselâ tegannî için, lehv âletleri için câiz değildir.

Her dürlü kirâyı vermiyen habs olunur. Kur'ân-ı kerîm öğreten hocaya hediye vermek lâzımdır.

(Dürr-ül-muhtâr) beşinci cildde, icâreyi anlatırken, otuzdördüncü sahifede diyor ki: Günâh işliyenleri, meselâ şarkı söyleyenleri, ölü için medhiyye söyleyip ağlıyanları ve çalgıcıları kirâ ile tutmak sahîh değildir. Oyun için davul çalmak da böyledir. Askerler için, düğün için davul çalmak câizdir. Şarkıcının, çalgıcının kazandığı parayı, sâhiblerine geri vermesi lâzımdır. Sâhibleri bilinmezse, fakîrlere sadaka vermelidir. Bunlar, kirâ ile tutulmayıp, önceden şart etmeyip, hediye olarak verilirse, alması halâl olur. Fekat, yine tayyib, iyi para değildir. Çünkü, âdet hâline gelen hediyeler, şart edilen ücret gibidir.

İbâdet yapmak için de adam kirâlamak ve nemâz kılmak için ev kirâlamak, Hanefî ve Hanbelî mezheplerinde sahîh değildir. Meselâ, ücret ile ezân okutmak, hacca göndermek, imâm tutmak, Kur'ân-ı kerîm öğretmek, din dersi öğretmek câiz değildir. Şâfiî ve Mâlikî mezheplerinde, kabr başında ve sâhibinin yanında ücretle Kur'ân-ı kerîm okumak câizdir. Fekat, bu mezheplerde, beden ile yapılan ibâdetlerin sevâbları, başkalarının rûhuna gönderilemez. Sonradan gelen din âlimleri [din düşmanları değil], Kur'ân-ı kerîm ve din dersi öğretmek ve ezân, imâmlık için para ile adam tutmak câiz olur dedi. Bunlara, sözleşilen ücretin verilmesi lâzım olur. Vermiyen habs olunur. İbni Âbidîn bu satırları açıklarken buyuruyor ki: Aslında, ücretle ibâdet yaptırmak câiz değildir. Çünkü, hadîs-i şerîfde, (Kur'ân-ı kerîm okuyunuz. Fekat, bunu geçim vâsıtası yapmayınız!) buyuruldu. Bir hadîs-i şerîfde, (Ezân okuyun. Ezân için ücret almayın!) buyuruldu. Son zamanlarda, dinde gevşeklik olduğundan, Kur'ân-ı kerîmin ve din bilgilerinin unutulmaması ve imâmlığın, müezzinliğin yapılabilmesi için ücretle yaptırılması zarûret hâline gelmiştir. Fekat bu fetvâ, bütün ibâdetlerin ücretle yapılabileceğini göstermez. Yalnız saydıklarımız zarûret olup, mezhebin aslından

dışarıda bırakılmaktadır. Hâfızlara ücret ile Kur'ân-ı kerim okutmak zarûret olmadığı için, muhakkak câiz değildir. Tâc-üş-şerî'a, (Hidâye) şerhinde diyor ki, (Ücret ile okunan Kur'ân-ı kerimden, ne ölüye, ne de okuyana sevâb hâsıl olmaz). Aynı, (Hidâye) şerhinde diyor ki, (Hâfızlar, para için, mal için okumamalıdır. Hâfız da, parayı veren de günâha girer). (Cevhere) kitâbında, (Ücretle, belli bir zaman Kur'ân-ı kerim okutmak câiz değil diyenler olduğu gibi, câiz diyenler de oldu. Doğrusu da budur) diyor. Burada (Kur'ân-ı kerim öğretmek) yerine, yanlışlıkla (Kur'ân-ı kerim okutmak) yazıldığı hâtıra gelmektedir. Nitekim (Cevhere) nin [1301] yılı İstanbul baskısında, (Câiz değildir diyenler haklıdır) diyor. Kur'ân-ı kerim öğretmek ile Kur'ân-ı kerim okumağı karıştırmamak lâzım olduğunu, şeyh-ul-islâm Hayreddin-i Remli açıklamakta ve (Kur'ân-ı kerimi ücretle okumak, bâtıldır, bid'atdır. Dört halife zamanında, hiç kimse bunu işlemedi. Kur'ân-ı kerim öğretmeğe zarûret vardır. Mezâr başında, ücretle Kur'ân-ı kerim okutmak için ise zarûret yokdur) buyurmaktadır. Câiz olup olmamak şübhesi, Kur'ân-ı kerim öğretmek için alınan paradadır. Kur'ân-ı kerim ve mevlid okumak için ücret almağa câiz diyen olmamıştır. Dîn kardeşinin kabrini ziyâret edip, rûhuna Kur'ân-ı kerim okumak iyidir. Fekat, ölürken bunu vasiyyet etmek câiz değildir. Okuyana yardım niyyeti ile de câiz olmaz. Para vererek Kur'ân-ı kerimden Rukye [muska] yazdırmak câiz buyurmuşlar ise de, bu, tedâvi ücretidir [ve kâğıd, mürekkeb ücretidir]. İbâdet ücreti değildir. İbni Âbidinden terceme temâm oldu.

(Bey' ve Şirâ) risâlesinde diyor ki, (Para ile Kur'ân-ı kerim ve başka şeyler [Mevlid] okutmak harâmdir. Bu parayı fakirlere sadaka verip, sevâbını ölüye bağışlamalıdır. Ücretle yalnız Kur'ân-ı kerim, din dersi öğretmek, imâmlık, müezzînlük câiz görülürdür).

[(Hadika) ve (Berika) son sahifelerinde diyor ki, (Hâfız pazarlık etmeden, Allah rızâsı için hatm, cüz' veyâ mevlid okursa, okutanın hediye ettiğini alması câiz olur. İ'tirâz ederse, aldığı harâm olur). Okutanın da az vermesi câiz değildir. İmâm-ı Zâhidî, (Hâvi) kitâbında, (Hatm okutmak için, hâfıza, kırkbeş dirhem [gümüş veyâ dörtbuçuk miskal, ya'nî bir liralık üç altın] den az hediye vermek câiz değildir) buyuruyor. Ne kadar çok verirse, sevâbı o kadar çok olur. İbni Âbidin, beşinci cild, ikiyüzkırkdokuzuncu sahifede buyuruyor ki: (Hâkimlik gibi ibâdetleri, ücret şart etmeden kabûl edip işe başlamalı, sonra iş veren ne verirse almalıdır. Bu kadar para verirken yaparım, vermezsen yapmam demek bâtil olur, ücreti alması harâm olur). Hâfız, okumak için, çok veren ile az vereni ayırd etmemelidir. Ayırd ederse, para kazanmak için hâfız olmuş demektir. Bu ise, harâmdir. Hâfızlar, Kur'ân-ı kerim ve mevlid okumakla geçinmemeli. Bunları, para düşünmeden, Allah rızâsı için okumalıdır. İmâmlıkla, san'atle veyâ ticâretle geçinmelidirler. Kur'ân-ı kerimi basdırıp satanlar, bunu kitâbcılık ticâretine âlet edenler, Kur'ân-ı kerim öğretilmesine, okunmasına sebep olmak niyyeti ile olursa, câiz ve sevâb olur. Aldığı satış parası halâl olur. Fekat, böyle niyyetin alâmeti vardır ki, mal oluş fiyatına yakın, az bir kârla satmalıdır. Geçimi başka kitâblardan sağlanıyorsa, Kur'ân-ı kerimi kârsız satmalıdır. (Şir'a) da diyor ki, (Mu'âz bin Cebel hazretlerine, falanca, Kur'ân-ı kerim yazıp satıyor dediklerinde, bu, Kur'ân-ı satmak değildir. Kâğıd ve işçilik ücreti istemektir. Kur'ân-ı kerimi satmak demek, onu para ile, ücret ile öğretmektir buyurdu). Kur'ân-ı kerimi, okuyarak geçim vâsıtası yapmak için ezberliyen hâfızlar ve tecvîd ile okumayıp, tegannî ile okuyan hâfızlar, gerçekden hamele-i Kur'ân değildir. (Çok hâfızlar vardır ki, Kur'ân-ı kerim, bunlara la'net eder) hadîs-i şerîfnde bildirilenlerden olurlar].

Kirâyaya verdiği malı teslim etmezse, teslim edinceye kadar habs olunur.

Müşterek olan mal, ancak ortağa kirâyaya verilir. İmâmeyn, başkasına da verilebilir buyurdu. Bir evi, birkaç kişiye kirâyaya vermek câizdir. Ma'lûm ücret ile

süt ana tutmak câzdir. Çocuğu ve bezlerini yıkamak, yildirmek de ona âid olur. Erkek, âilesini süt analığa göndermiyebilir.

Fâsîd icâre: İpliğin bir kısmını, dokumacıya kirâ olarak bırakmak üzere dokutmak, eşyâdan bir kısmını, kirâ olarak vermek üzere taşıtmak için hayvân kiralamak, unun bir kısmını, kirâ vermek üzere, buğday öğütmek fâsîddir. Bir kimse, birinin malını, iznsiz kullansa, ücret vermez.

Ecîr-i müşterek: Serbest işçi demektir. Ya'nî herkese işler. Yâhud, yalnız bir kişiye, zaman belli olmadan işler. Ancak işini bitirince, ücreti verilir. Eşyâ, elinde emânet olup, helâk olursa ödemez. Fekat, helâk olmasına kendi sebep olursa, kasd bulunmasa dahî öder. Doktor, dişci, eczacı, fen hâricinde, yanlış iş yapıp, hasta zarar görürse öderler.

Ecîr-i hâs: Belli zamanda, belli işi yapmak için husûsi tutulan işçidir. Elindeki mal, kasdsız helâk olursa, ödemez. İşçiye farklı ücretle iki veyâ üç iş gösterilip, hangisini yaparsa onun ücretini vermek câzdir. Dört iş göstermek olmaz. Sözleşilen zaman iyi bilinmezse de, ücreti verilir. Ücret söylenmedi ise, tutulan kimse, işçi veyâ san'at sâhibi olarak çalışan biri ise, o memleketdeki ücret üzerinden hakkı verilir. Eğer böyle biri değilse, yardıma gelmiş olacağından birşey verilmez. Çağırmadan gelene de ücret verilmez.

Bir işçi, kendi çalışması şart ise, yerine başkasını çalıştıramaz.

Hammâl, yükü eve sokar. Fekat, yerine koyması lâzım değildir.

Dellâl ve simsâr, işçi gibidir. Fekat, bunlar iş karşılığı değil, elindeki malı satarsa ücret alır.

Terziye kumaş verip, bir haftada dikersen yüz lira, iki haftada dikersen elli lira veririm demek, İmâmeyne göre câzdir. Dükkânda terzilik yaparsan, kirâsı yüz lira, demircilik yaparsan ikiyüz lira demek câzdir .

Boyacıya kumaş veren kimse, kırmızı istemişdim, sen mavi boyamışsın dese, boyacı da, mâvi istemişdin dese, kumaş sâhibinin sözü kabûl olunur. Terzinin caket yerine pantolon dikmesi de böyledir. Bunların ücreti verilmez. Kumaşı da öderler veyâ sâhibi isterse yapılan şeyi alıp piyasaya göre işçilikden keser.

Malın kullanılacak hâli kalmazsa, icâre fesh olur. Kirâcının özü ile de fesh olur. Meselâ diş tabîbi ile pazarlık etdikden sonra, ağrının kesilmesi veyâ ticâret için dükkân kirâladıkdan sonra, sermâyesinin helâk olması veyâ borcu çıkıp ödeyecek başka malı bulunmaması gibi veyâ sefere gitmek için kamyon tutmuş iken, bir sebeple seferden vazgeçmesi gibi. Fekat, şoför seferden vazgeçerse, mukâveleyi bozamaz ise de, şoförün hastalanması özr olur. Bir tüccâr, san'atkâr iflâs ederse, çırağı ile mukâvelesi bozular. Başkasına çalışan san'atkâr böyle değildir. Kirâyaya verilen şeyin satılması da özr değildir. Ya'nî mukâvele bozulmaz. Kirâladığı dükkânda yaptığı san'ati bırakıp, başka san'ate başlamak özr olur. Bir ev kirâladıkdan sonra, sefere çıkmak da özr olur. İki taraftan birinin ölmesi de özrdür. Bir kirâcı, kirâladığı şeyi, dahâ yüksek ücretle kirâyaya vermesi câiz ise de, kirâ farkını sadaka vermesi lâzımdır. Müşterek bir malı, ortaklar, müşterek kirâyaya verebilir. Aynı ayrı verilerse fâsîd, biri hissesini kirâyaya verirse, bâtil olur.

SİGORTA: İbni Âbidîn «rahmetullahi aleyh», (Redd-ül-muhtâr) kitâbında, kâfirin emân ile, ya'nî izin verilerek islâm memleketine gelmesini anlatırken diyor ki, başka bir memlekete, onların izni ile giren kâfire (Müste'min kâfir) denir. Dâr-ül-islâma müste'min olarak gelen bir kâfir, burada yaşamakta olan bir zimmi gibi, ya'nî bir gayr-i müslim vatandaş gibi korkusuz yaşar. Onun haklarına mâlik olur. Bunun malını da, fâsîd sözleşme ile almamız câiz olmaz. Bu müste'mine veyâ zimmiye olan borcunu ödemiye müslimân habs olunur. Şu kadar var ki, müste'mini öldürene kısâs yapılmaz. Yalnız, (Diyet) denilen para cezâsı

alınır. İbni Âbidîn, (İstîlâd) ı anlatırken buyuruyor ki, (Kiyâmetde, zimminin ve hayvânların hakları altından kurtulmak, müslimânın hakkından kurtulmaktan da hâ gücdür. Zimminin malını gasb eden veyâ çalan bir müslimân, kiyâmetde bunun azâbını çekecektir).

Dâr-ül-harbde bulunan bir (Müste'min müslimân), kâfirlerin malını, fâsîd akd ile alabilir. Çünkü, Dâr-ül-harbde bulunan müste'minin, kâfirlerin mallarını, onların rızâsı ile alması câizdir. Meselâ, onlara para verip fâiz alması, kumar oynayıp alması câiz olur. Çünkü, onların malı, bizlere halâldir. Fekat, gadr, ya'nî sözümlerde durmamak, hıyânet etmek, her yerde harâmdır. Gönül rızâsı ile malını almak, gadr değildir. Malına, canına, kadınına, kızına saldırmak gadr olur. Fekat, müslimân memleketinde bulunan müste'min kâfirin malını, gönül rızâsı ile olsa bile, câiz olmayacak yol ile almak, gadr olur. Çünkü, islâm memleketinde, şerî'atin emrlerine uygun hareket edilir. İslâm memleketinde, müste'min ile de, müslimânlar ile yapılması câiz olan sözleşmeler yapılır. Alması şerî'atde lâzım olmayan malları alınmaz. Âdet, olsa da, alması yine câiz olmaz. Meselâ, Mer-yem anayı ziyâret için Kudüse gelenlerden ve turistlerden ayakbasdı parası veyâ başka isimlerle birşey almak câiz olmaz. Müslimân hâcîdan ayakbasdı parası almak da harâmdır.

Dâr-ül-harbde bulunan müslimân esîrin, onların rızâsına, canına saldırmaması câizdir. Esîri serbest bıraksalar, râhat dolaşsa, çalışıp kazansa da, saldırmaması câiz olur. Çünkü, onlara söz vermiş, müste'min olmuş değildir. Fekat, esîrin de, onların kadınlarına, kızlarına tecâvüz etmesi câiz değildir. Çünkü, nikâhlı âileden ve satın alınan câriyeden başka bir kadınla buluşmak, hiçbir yerde câiz değildir. Buluşurlarsa, zinâ olur. (Câriye), harbde esîr alınan kâfir kadını demektir. Harbde esîr alınmayan bir insanı satmak ve satın almak câiz değildir.

Dâr-ül-harbde bulunan müslimân müste'mine, onların hükûmeti gadr ederse, meselâ, malını alırsa veyâ habs ederse, bu da, esîr gibi olur. Gadr etmesi câiz olur.

Sigorta parası almak da böyledir. Meselâ, müslimân tüccâr, malını bir harbînin ya'nî Dâr-ül-harbde bulunan ecnebî, yabancı kâfirin gemisi ile gönderiyor. Gemi sâhibi olan kâfire, navlun, ya'nî yol kirası veriyor. Ayrıca, Dâr-ül-harbde bulunan bir harbîye, (Sikürte) ya'nî sigorta parası denilen, belli bir ücret de veriyor. Gemi yanar veyâ batar veyâ soyulursa veyâ başka şekilde, gemideki mal elden giderse, o harbî, bu malın bütün değerini, sigorta parası karşılığı olarak, müslimân tüccâra ödüyor. Bu harbînin, sultânın izni ile islâm memleketinde oturan müste'min bir vekîli de vardır. Sigorta parasını, tüccârdan, bu vekîl olan kâfir alıyor. Denizde, tüccârın malından bir parça yok olursa, bu parçanın değerini temâmen, bu vekîl ödüyor. Anladığımız göre, müslimân tüccârın, yok olan malının değerini bu vekîlden alması halâl olmaz. Çünkü, bu para, şerî'atin lüzûm göstermediği bir alacaktır.

Süâl: Emânetci, mal sâhibinden emânet parası alınca, mal helâk olursa, malı ödemesi lâzım geliyor. Sigorta da böyle değil midir?

Cevâb: Sigortacıdan alınan para, emânetcinin ödemesi gibi değildir. Çünkü mal, sigortacıya teslim edilmiş değildir. Gemiciye teslim edilmiştir. Eğer, sigortacı, geminin sâhibi olursa, ecîr-i müşterek, ya'nî serbest, genel işçi olur. Mal elinde emânet olur. Verilen sigorta parası, emânetciye verilen para gibi olur. Emânetci ve ecîr-i müşterek, batma, ölüm ve benzerleri gibi, sakınılamıyacak sebeplerle elden çıkan malı ödemezler.

Süâl: Kefâleti anlatmağa başlarken, deniliyor ki, bir kimse, birine (Bu yoldan git! Bu yol emîndir, korkusuzdur) diyor. O da bu yoldan gidiyor. Yolda soyuluyor. Söyliyen kimse, bunun malını ödemez. (Bu yol emîndir. Eğer korkulu

ise, soyulur isen öderim) derse, ödemesi lâzım olur. Sigorta da böyle değil midir?

Cevâb: Yol emindir demek, emin olduğunu biliyorum demektir. Bir kimse, bilmiş olduğunu söylemekle kefil olmaz. (Eğer söylediğim gibi değilse, öderim) deyince kefil olur. Kefil olarak aldatırsa, ödemesi lâzım olur. (Yolda soyulur isen öderim) demediği için kefil olmaz. Ödemesi lâzım gelmez. Kefil olacağını söylemesi, aldatmadığına alâmetdir. Meselâ, değirmene buğday getiren köylüye, değirmenci, bu kovaya koy dese, köylü de koysa, kovanın deliğinden, buğdaylar suya dökülüp sürüklense, gitse, değirmenci, koy derken kovanın delik olduğunu biliyorsa, buğdayları öder. Çünkü, söylerken aldatmış oldu. Demek ki, aldatmak demek için, söyliyenin, tehlike bulunduğunu bilmesi ve karşısındakinin ise, bilmemesi lâzımdır. Köylü, kovanın delik olduğunu görerek, bilerek buğdayını koysa, malını, kendi isteği ile ziyân etmiş olur.

Sigortacının, tüccârı aldatmak kasdı olmadığı meydandadır. Geminin batıp, batmayacağını bilmez. Hırsızların, yol kesenlerin tehlikesi varsa, bunu, sigortacı gibi, tüccâr da bilir. Tüccârın sigorta parası vermesi de, yolda tehlike olduğunu bilip, malı elden çıkınca, bedelini alabilmesi içindir. Sigorta işi, yolcunun veyâ köylünün aldatılmasına benzememektedir.

Müslimân tüccârın, Dâr-ül-harbde bulunan bir harbî ortağı olup, bu ortağı, orada, sigortacı ile sözleşme (anlaşma) yapar ve helâk olan malın bedelini, orada sigortacıdan alıp, buradaki müslimân ortağına gönderirse, müslimân tüccârın, gelen bu parayı alması halâl olur. Çünkü, fâsid olan sözleşme, Dâr-ül-harbde ve iki harbî arasında olmuştur. Onların malı, kendi istekleri ile, müslimâna gönderilmiştir. Alması günâh olmaz.

Müslimân tâcirin, Dâr-ül-harbe gidip, sigortacı kâfir ile orada sözleşme yapması ve helâk olan malın değerini, Dâr-ül-islâmında, sigortacının vekilinden alması câiz olur. Çünkü, Dâr-ül-harbde bir harbî ile yapılan sözleşmenin kıymeti yoktur. Harbinin malını, onun rızâsı ile almış olur. Kâfir ile sözleşmeyi Dâr-ül-islâmında yapıp, malın bedelini kâfirden Dâr-ül-harbde alırsa, kâfirin isteği ile olsa bile, alması halâl olmaz. Çünkü, bu parayı dâr-ül-islâmında yapılan fâsid akd ya'nî sözleşme sonucu olarak almaktadır. Dâr-ül-islâmında yapılan her akd mu'teberdir. Şer'î hükmleri yapılır. Bu akd, fâsid olduğu için harâmdır. İbni Âbidin'den terceme, burada temâm oldu.

Görülüyor ki, müslimân olsun, kâfir olsun, herhangi bir sigortacı ile Dâr-ül-islâmında yapılan sözleşme fâsiddir. Alınan ve verilen paralar harâmdır. Bir müslimânın, kâfir olan sigortacılar ile Dâr-ül-harbde sözleşme yapması ve ondan para alması halâl olur. Bu sigortacıya verdiği paralar, ona hediye olarak olur. Spor-toto gibi kumardır. Hepsinin mukâveleleri, sözleşmeleri, Dâr-ül-islâmında yapılıncâ fâsid olur. Harâmdırlar. Semâvî, ya'nî kazâ olan zararlar, sigorta şirketleri tarafından değil, (Yardım vakfları) tarafından ödenmelidir. Böylece, hem millete hizmet olur. Hem, vakf sâhibleri sevâb kazanır. Hem de, millet büyük bir günâhdan ve sigortacılar tarafından sömürülmekten kurtulur.

Sigortaya arabîde (Te'mîn) denilmektedir. Libya ve Mısır kânûnlarının 747. ci ve Sûdân kânûnunun 617.ci maddelerinde, (Ukûd-ül-gürer) başlığı altında ve Libya evkâf bakanlığının çıkardığı (Hedy-ül-islâmî) mecellesinin 1395 [m. 1975] mart nüshasında sigortalar hakkında geniş bilgi vardır. Bu bilgilerin çoğu şer'î'ate uygun olmadığı (Hedy-ül-islâmî) nin 1975 Haziran nüshasında yazılıdır. İslâmiyyetde sigortanın hiçbir nev'i yoktur. İslâmiyyetde (Vakf) ve (Beyt-ül-mal) vardır. Sigorta işlerini (Para yardım vakfları) yapar. Bunu, yediyüzyetmişdördüncü sahîfede bildirmişdim. İşçi sigortalarının ve emekli sandıklarının işlerini de Beytülmal yapar. Beytülmal, işçiden, me'mûrdan hiçbirşey almaz. Aylıklarından ve üç-

retlerinden, hiçbirşey kesmez. Çünkü bunlar fakirdirler. İşverenden, tüccârdan zekât alır. Bu işi hükümet yapar. İşverenlerin, tüccârların defterlerini, hesâblarını inceliyerek zekâtlarını alır. Beytûlmala koyar. İşçilere, me'mûrlara, emeklilere buradan ev, ma'âş, geçim temîn eder. Böylece her müslimân râhat, mes'ûd olarak yaşar. Hükümet, ticâret, zirâ'at, hattâ, fabrika, ağır sanâyi' yapmaz. Bunları husûsî teşebbüs, ya'nî millet yapar.

**Mahlûkların en üstünü insandır,
yüksek makâmdan mahrûm da odur.**

**Eğer, toparlanıp, geri dönmezse,
ondan dahâ mahrûm, yokdur kimse.**

22 — UKÛBÂT (Cezâlar)

Fıkh ilmi dört büyük kısma ayrılır: (İbâdât), (Münâkehât), (Mu'âmelât), (Ukûbât). Kitâbımızda ilk üçünü, lüzûmu kadar yazdık. Aşağıda, ukûbâtı da kısaca bildireceğim. (Dürr-ül-muhtâr) üçüncü cüz'de buyuruyor ki:

Döğerek, kolu keserek, recm ederek ya'nî öldürünceye kadar taş atarak veyâ öldürerek yapılan cezâlara (Ukûbât) denir. Ukûbât, arkadan gelenler demektir. Günâh işledikten sonra yapıldıkları için, bu ism verilmiştir. Ukûbât, (Had) ve (Ta'zîr) ve (Kisâs) olarak üçe ayrılır. (Had) mikdârı, şerî'atde kesin olarak bildirilmiş olan cezâdır. (Ta'zîr) cezâsı çeşidli olup, hâkimin dilediği kadar verilir. Had, şübhe ile afv olur. Ta'zîr ise, şübhe ile lâzım olur. Çocuğa had cezâsı verilmez. Ta'zîr cezâsı verilir. Had cezâsını yalnız hâkim verir. Ta'zîr cezâsını zevc ve günâh işleyeni gören her müslimân yapabilir. Had için kadın şahid dinlenilmez. Had zanlısı habs olunur. Ta'zîr zanlısı habs olunmaz. Had cezâsı mahkemeye düşükdüden sonra şefâ'at ve afv olunamaz. Ta'zîr cezâsı tevbe ile sâkit olur. Hâkimin duymadığı günâhın had cezâsı da tevbe ile sâkit olur.

Beş günâh için had cezâsı vardır: Zinâ, şerâb içmek ve alkollü içki ile serhoş olmak, kazf, sirket, yol kesicilik. Had cezâları, suç işleyince değil, hâkim karar verince vâcib olur. Had, günâhın temizlenmesine sebep olmaz. Günâhdan kurtulmak için tevbe etmesi de lâzımdır. Had, lügatde men' demektir. Kâpıcıya Haddâd denir. Çünkü, herkesin içeri girmesine mâni' olur.

1 — ZİNÂ HADDİ: Mükellef olan ve konuşabilen müslim veyâ gayr-ı müslim kimse, Dâr-ül-islâm'da, tehdid edilmeden arzûsu ile, serhoş iken veyâ ayık iken, zinâ yaparsa, kadın ve erkeğe had cezâsı lâzım olur. Dört erkek şahidin birlikde ve zinâ hâlinde gördük demeleri ile veyâ kadın ve erkeğin, dört kere i'tirâf etmeleri ile anlaşılır. İkisinden biri inkâr ederse, had lâzım olmaz. İkrârdan sonra vezgeçerlerse, sâkit olur.

Muhsan olan, ya'nî evli olan müslimân erkek ve kadının, boşanmış, dul olsalar bile, had cezâları, bir meydanda ölünceye kadar taşlamaktır. Önce şahidlerin hepsinin taş atmaları şarttır. Şahidlerden birisi ölürek, gâib olarak veyâ hâzır olup da, herhangi bir sebeble taş atmazsa, had sâkit olur. Kendi ikrârları ile ise, önce hâkimin taş atması lâzımdır. Sonra ehâlî, herkes atar. Ölünce, yıkanır, kefenlenir, nemâzı kılınır.

Muhsan olmıyan kimsenin had cezâsı, yüz sopa vurmaktır. Sopa, budaksız olmalıdır. Yaralıyacak kadar kuvvetli vurulmaz. Erkek, önce soyulur. Bir peş-

temâl ile bırakılır. Ayakda iken başından, yüzünden ve kasıklarından başka, her yerine vurulur. Kadının camaşırıları soyulmaz. Palto, manto gibi kalın elbisesi çıkarılır ve oturtularak döğülür. Dayakdan sonra, hâkim dilerse, bir sene şehrdan çıkarır.

Taşlama ve döğme birlikde yapılmaz.

Zimmî, müslimân kadın ile zinâ etse, recm olunmaz, döğülür. Yatağında bulduğu kadını, zevcesi sanarak zinâ yapana ve harbî ile zinâ eden zimmî kadına ve harbî kadına zinâ eden zimmî adama had lâzım olur. Bu ikisinde har-bilere lâzım olmaz. (Fetâvâ-yl Hindiyye) de diyor ki, (Ücret karşılığı zinâ yapana [meselâ genel evdeki fâhişe ile zinâ yapana], imâm-ı a'zama göre had vurulmaz. Mehr-i misl vermesi lâzım olur. İki de şiddetli ta'zir olunur ve tevbe edinceye kadar habs olunurlar. İmâmeyne göre, ikisine de had cezâsı yapılır. Şartsız olarak mal vererek zinâ yapana da had yapılır. Şu parayı al! Bunun karşılığı senden fâideleneyim derse, had yapılmaz. Çünkü, mut'a nikâhı olur. Bu nikâh şübheli olduğu için had lâzım olmaz. Senin mehrin budur deyip para verirse, had icâb etmez). Fekat hepsi harâmdir. Büyük günâhdır. Zinânın had cezâsı yapılmıyan kısımlarının da harâm olduğu (Berika) da yazılıdır. (Pêderaste) olana, ya'nî livâta yapana had lâzım olmaz, habs ve darbe ile ta'zir olunur. Âdet eden öldürülür. Livâta yapılmak için tehdid olunan, öldürmekden başka yol ile kurtulamayınca, öldürmesi câiz olacağı (Fetâvâ-i Hayriyye) de yazılıdır. Dâr-ül-harbde zinâ haddi yapılmaz.

El ile istimnâ [Masturbation], zevk için olursa harâmdir. Ta'zir olunur. Sü-kûnet bulmak için câiz, zinâ tehlikesi olursa, vâcib olur [İbni Âbidin, orucu bozan şeyler]. Cennetde livâta yokdur. Cennetde habîs iş yokdur.

2 — İÇKIYE HAD CEZASI: Bir damla şerâb içen müslimâna had cezâsı yapılması lâzım olur. Yarıdan fazla su katılmış olanı içen ve başka içkileri içen, serhoş olursa had lâzım olur. İspirtonun, şerâb gibi kaba necâset olduğu sözbirliği ile bildirildi. Fekat, buna şerâbın veyâ başka içkilerin haddinin yapılmasında ihtilâf olundu. (Müslim) deki hadîs-i şerîfde, (Serhoş eden her içki, şerâb gibi harâmdir) buyuruldu. Her içkinin damlasını içmek harâmdir. Serhoş olarak görülen veyâ ağzı şerâb kokan bir kimsenin içki içdiği iki şahidin haber vermesi ile veyâ kendinin ayık iken bir kerre söylemesi ile anlaşılırsa, buna, ayıldıktan sonra had vurulur.

İçki haddi, seksen sopa vurmaktır.

Benc ya'nî ban otu [jüskiyam] mubâhdır. Çünkü otdur. Fekat bununla serhoş olmak harâmdir. Çoğu serhoş edenin, azı harâm olması, mâyi' ya'nî akıcı, sıvı cisimler içindir. Fazlası serhoş eden safran, anber gibi katı cismlerin az mikdârına harâm diyen bir âlim yokdur. Bunlara ve benc otuna necs, habîs diyen de olmamışdır. Fazlası zehirli otların azını kullanmak câiz, zarar veren çok mikdârını kullanmak harâmdir.

İçki ve zinâ hadleri yapıldıktan sonra, suçun tekerrürü ile tekrar yapılır. Vaktinde haber vermesi mümkün olan bir aydan fazla eski bir suç ihbârı, yalnız kazf haddi için ise, kabûl edilir. Suçlunun ikrârı her zaman kabûl edilir.

3 — KAZF HADDİ: Kazf, fırlatmak, atmak demektir. Şerî'atde, muhsan olan erkek veyâ kadına zinâ lâfı atmak olup, büyük günâhdır. Kazf edilen kimsenin istemesi ile, kazf edene had vurulur. Ölüye kazf edene, babasının veyâ çocuğunun istemesi ile had vurulur. İsbâtı ve mikdârı, içki haddi gibidir. Müslimânı kazf eden harbî de had olunur. Birisi birisine yâ zânî dese, [veyâ türkcesini söylese] o da, sensin dese, ikisine de had vurulur.

4 — SİRKAT HADDİ: Sirkat, başkasının birşeyini gizlice almak demektir. Başkasının az veyâ çok malını, haksız olarak ve rızâsı olmiyarak almak, ya'nî

çalmak veyâ gasb etmek harâmıdır. Mükellef olan, ya'nî akıllı ve bâliğ olan erkek, kadın, köle, efendi, müslimân veyâ zimmi, gören ve konuşabilen bir kimse, on dirhem hâlis gümüş parayı veyâ değerinde olan ve her dinde mütekavvim olan ve durmakla bozulmayan bir malı, müslimân veyâ zimmi olan sâhibinin mülkünden, ya'nî başkalarının iznsiz olarak açmaları veyâ girmeleri câiz olmadığı yerden, Dâr-ül-islâmıda, hepsini bir def'ada gizlice alırsa ve mal sâhibi da'vâ ederse, sağ eli bilek mafsalından kesilir ve kan akmaması için, hemen kaynar yağ içine sokulur. Çok sıcak ve çok soğuk havalarda ve ağır hasta olunca kesilmez, habs olunur. Hava veyâ hasta iyi olunca kesilir. İkinci def'a çalanın sol ayağı da oynak yerinden kesilir. Üçüncüsünde bir yeri dahâ kesilmeyip, tevbe edinceye kadar habs olunur. Buradaki dirhem, zaman-ı se'âdetde kullanılan üç cins dirhemden en büyüğüdür. Bu da, bir miskâl ağırlığında olup, dört gram ve seksen santigramdır. Buna göre, sirkat nisâbı, kırksekiz gram gümüş, ya'nî iki mecdiyyedir.

[Gümüş kullanılmayıp başka cins para kullanılan yerlerde, on miskal gümüşün kıymeti, birbuçuk miskal altın değeri kadardır. Ya'nî altın, aynı ağırlıkdaki gümüşten, her zaman, yedi def'a dahâ kıymetlidir. Demek ki, sirkat nisâbı, Hanefî mezhebinde, bir altın liradır. Mâlikî ve Hanbelî ve Şâfiî mezheplerinde üç dirhem, ya'nî ondört buçuk gram gümüş veyâ iki gram altındır. Görülüyor ki, iki gram altından aşağı değerdeki malı çalanın kolu hiçbir mezhebde kesilmez. Kesilirse, zulm yapılmış olur. Vehhâbiler, bir tesbîh, bir gümüş yüzük çalanın da kolunu kesiyor, müslimânlara zulm, işkence yapmış oluyorlar. İşkenceden korkan halk, hırsızlık yapmıyor. Bu hâli gören hâcılar, vehhâbilerde emniyyet çok diye, onların bu zulmlerini övüyorlar. Komünist memleketlerde, işkence dahâ çok olup, hiç hırsızlık olmuyor. Bunun için, komünist kâfirlerini de övecekler mi? Zulmün getirdiği emniyyeti görerek kâfirleri ve dalâlet yolunda olanları övmek kadar câhillik ve felâket olamaz].

Et, sebze, meyve, süt, çalınca el kesilmez. Çünkü, bunlar, zamanla bozular. Müslimân veyâ zimmi, müslimânın şerâbını, içkisini çalarsa kesilmez. Zimmî zimminin içkisini, hıncırını, leşini çalarsa kesilmez.

Bir kişi, birkaç kimseden, bir def'ada nisâb mikdârı çalarsa kesilir. İki kişi, bir kimseden nisâb mikdârı çalarlarsa kesilmez. Çünkü, bir hırsızın hissesine nisâbdan az düşmektedir. Her birine nisâb mikdârı düşerse, elleri kesilir. Babasının veyâ kendisine bakması lâzım olanın evinden çalarsa kesilmez.

Hırsızlık, çalanın bir kerre söylemesi veyâ iki âdil erkek şâhidin haber vermesi ile belli olur. Soruşturma yapıncıya kadar, sanık habs olunur. Çünkü, had sanıkları kefil ile bırakılmaz. Şübheli, sâbıkalı olanı, söyletmek için döğmek câizdir.

İkrâr etmesi veyâ şâhid ile hırsızlık anlaşıldıktan sonra, mal sâhibi, bu kimse benim malımı çalmadı veyâ ona hediye, emânet etmişdim veyâ şâhidler yalan söylüyor dese kesilmez. Hâkimin, böyle söylemesini teklif etmesi sünnettir. Mal sâhibi afv etdim derse, kesilir. Çünkü, had, Allahü teâlânın hakkıdır. Kul, bunu afv edemez.

Müslimânın çaldığına iki kâfir şâhid olursa kesilmez.

El kesilirken iki şâhidin de hâzır bulunması şarttır.

Kıymetli taşlar çalınca kesilir. Kıymetsiz olan, parasız ele geçebilen, odun, ot, balık, kuş, hattâ tavuk, av hayvânı, kireç, kömür, tuz, saksı, cam [çünkü ikisi çabuk kırılır], ekmek, süt, her ta'âm, içkiler, çalgılar, salib, oyun âletleri, kapı, câmi'den ayakkabı, Kur'ân-ı kerim, çocuk, her çeşid kitâb ve köpek çalmakla, mezâr soymakla, sahrâda saklı malı çıkarmakla, türbeyi, umûmî yerleri, vakf ve Beyt-ül-malı soymakla, alacaklısından alacağını veyâ benzerini çalmakla had

İlâzım gelmez. Meselâ, alacağı altın yerine, gümüş alması câiz olur. Şâtî'de, parası yerine, eline geçireceği, aynı kıymetdeki malı alabilir. Zarûret hâlinde Şâtî mezhebini taklid etmek câiz olur.

Zî-rahm-i mahrem olandan, başkasının malını dahi çalarsa kesilmez. Sut ile mahrem olandan çalarsa kesilir. Zî-rahm-i mahreminin malını, başkasının evinden çalarsa kesilir.

Zevcesinden, zevcinden, zî-rahm-i mahrem kadın akrabâsının kocalarından ve zevcesinin zî-rahm-i mahrem erkek akrabâsından çalarsa kesilmez. Bu sonunculara (Ashâr) denir. Ganimet malından, müşteriye açık olan hamâmlardan ve dükkânlardan çalarsa, müsâfir ev sâhibinden çalarsa, bir hırsız çaldığı şeyi evden çıkarmadan yakalanırsa kesilmez.

Umûmî yerlerde, meselâ mescidde, trende, vapurda, otobüsde sahibinin yanında olan şeyi çalana, sâhibi uykuda iken bile olsa, had yapılır.

Elini sandığa, birisinin yakasına, cebine, koluna sokarak çalanın kesilir. Hırsız eve girip eşyâyı toplasa, başkası da girip, hırsız elinde olanlar ile birlikde yüklenip dışarı çıkarsa, yalnız hırsızın eli kesilir. Bunun gibi, nemâz kılan birinin üstüne, necâset bulaşık hayvân konsa, nemâzı bozulmaz. Çünkü, necâset, nemâz kılanın üzerinde değil, hayvânın üzerindedir.

Sağ eli kesildikten sonra, çaldığı bu malın bedelini ödemez. Mal mevcûd ise, sâhibine verilir. Satmış ise, yine sâhibine geri verilir. Sâhibi parasını müşteriye öder. Hırsızın, malı kullanması harâmıdır. Müşteri kullanmış ise sâhibi müşteriden kıymetini ister. Müşteri de, hırsızdan fiyâtını geri ister.

Eve hırsız gelip malı götürse, mal nisâb mikdârından az ise de, hırsızla döğüşmek câizdir. Malı bırakırsa döğüşülmez. Hırsız öldürürse, yalnız diyet verir.

5 — **YOL KESMEK:** Kadın, erkek, müslimân veyâ zimmi, bir veyâ çok kimse, gece veyâ gündüz, Dâr-ül-islâm'da silâh kuvveti ile şehirde veyâ şehirler arası yollarda müslimân veyâ zimmilere saldırırsa, bunlara kâtî'-ı tarik veyâ yol kesici veyâ eşkiyâ denir. Mal soymadan ve cân gaybı yapmadan ele geçerse, dövülür ve tevbe hâli görülünceye veyâ ölünceye kadar habs olunurlar.

Eğer mal soymuş ve herbirine, sirkat nisâbı kadar düşmüş ise, had cezâsı olarak sağ eli ile sol ayağı veyâ tersleri kesilir.

Eğer mal almayıp, insan öldürdüler ise, had cezâsı olarak öldürülürler. Meyyitin velîsi afv edemez. Çünkü, had cezâsını kimse afv edemez. Afv etmek, Allâhü teâlâyâ isyân etmek olur.

Hem nisâb mikdârı mal almış, hem de adam öldürmüş iseler, hükûmet reisi, altı cezâdan dilediğini verebilir:

1 — Bir eli ile bir ayağını keser, sonra öldürür.

2 — Elini ayağını keser, sonra asar.

3 — Elini ayağını kesmeden öldürür.

4 — Öldürür, sonra asar.

5 — Eli, ayağı kesilmeden asılır.

6 — Yere bir direk diker. Buna, birbirlerine paralel, yatay iki direk takar. İki elini yukarıdaki, iki ayağını aşağıdaki yatay direğe bağlar. Karnına süngü sokup öldürülür. Öldükden üç gün sonra çıkarılıp, akrabâsına teslim edilir. Kadın asılmaz. Mallar ele geçerse sâhiblerine geri verilir. Helâk olanları tazmin etmezler.

Eğer nisâb mikdârı mal almış ve yaralamış iseler, el ve ayak kesilir. Yaralama cezâsız kalır. Zîrâ kesmek ile tazmin birlikde olmaz.

Eğer nisâb mikdârı mal almamış ve öldürmemişler, yalnız yaralamışlar ise,

hiç had yapılmaz. Nisâbdan az mal aldıkları zaman öldürseler bile, yine hiç had yapılmıyacağını imâm-ı Zeyla'î bildirmektedir. Çünkü, yol kesicilerin maksadı korkutarak mal almaktır. Mal almakla beraber öldürmek de olursa, mal almak için öldürmek zorunda kaldıkları anlaşılır. Hiç mal almadan öldürürlerse, maksadlarının, mal almayı öldürmek olduğu anlaşılır ve ölüm haddi yapılır. Aldıkları mal nisâbdan az olup, öldürmek de bulunduğu zaman, maksadlarının öldürmek olmadığı anlaşılabilir, hiç had yapılmaz ise de, öldürdükleri için kısâs veyâ diyet cezası verilmesi ve aldıkları malları tazmin etmeleri lâzım gelir.

Yol kesenler, döğüşürken öldürülürse, yıkanmaz ve nemâzları kılınmaz. Sonradan had ve kısâs cezâları ile öldürülünce, yıkanır ve nemâzları kılınır.

Eğer mal almış ve öldürmüşler, fekat yakalanmadan önce tevbe etmişler ise, veyâ âkil bâliğ değilse veyâ yolculardan birinin zî-rahm-i mahremi ise veyâ yolculardan birkaçı, ötekileri soyarsa veyâ şehirde yol keserse had yapılmaz. Yaptıkları zararı tazmin ederler, öderler. Ya'ni, katil ve yaralama varsa, velî kısâs isteyebilir. Mal zâyı' olmamış ise geri verir, helâk olmuş ise, kıymetini öder.

[(Mecelle) nin yetmişaltıncı maddesinde, (Mahkemede da'vâ açandan şahid istenir. Da'vâlı inkâr ederse, yemin etdirilir) diyor. Önce, da'vâcıya şikâyeti sorulur. Sonra, da'vâlinin vereceği cevâb sorulur. Da'vâ olunan, suçunu ikrâr ederse, hâkim da'vâcıya hak verir. Da'vâ olunan, suçu inkâr ederse, hâkim da'vâcıdan iki şahid ister. Şâhidlerle isbât ederse, hâkim da'vâ olunana, şahidler için ne dersin, der. Kabûl ederse, da'vâcının haklı olduğuna karar verilir. Şâhidler yalan söylüyor derse, hâkim, şahidleri, güvendiği iki kişiden, önce mektûbla, sonra mahkemede sözlü olarak sorar. Şâhidlerin âdil oldukları anlaşılırsa, da'vâcı mahkemeyi kazanır. Âdil oldukları anlaşılmazsa, da'vâcıdan yeniden şahid istenir. Da'vâcı şahid bulamazsa, da'vâ olunandan yemin ister misin denir. İsterse, hâkim da'vâ olunana yemin etdirir. Yemin istemezse veyâ da'vâcı yemin ederse, hâkim da'vâyı red eder. Yemin etmezse, da'vâcı mahkemeyi kazanır. Kâfir ve mürted ve münâfık, müslimâna karşı şahid ve hâkim olamaz. Böyle hâkimin hükmü sahîh olmaz.

Yetmişyedinci maddesinde, (Birşeyin değiştiğini söyleyenden şahid istenir. Değişmedi diyene yemin etdirilir) diyor. Mal gasb eden, malın telef olduğunu söyleyip, değerini vermek isteyince, mal sâhibi, telef olmadı, malımı isterim dese, gasb eden kimse, iki şahid getirirse, mahkemeyi kazanır.

Yetmişdokuzuncu maddede, (Suçunu ikrâr eden, söyliyene kimse, cezasını çeker. Sözümden vazgeçdim demesi dinlenmez) diyor].

ŞÂHİDLİK: (Tercümet-ül-muhtasar) adındaki (Nikâye) nin fârisî şerhinde diyor ki: Birinin başkasında bulunan hakkını haber verene (**Şâhid**) denir. Şâhid, üzerinde hak bulunandan öğrendiği veyâ başkasından işittiği hakkı, mahkemede şehâdet eder. İhbâr üç dürlü olur:

- a) Yukarıda bildirdiğimiz şahidlikdir.
- b) Kendinin başkasında bulunan hakkını haber vermektir. Buna (**Da'vâ açmak**) denir.
- c) Başkasının kendinde olan hakkını ihbâr etmektir. Buna (**İkrâr**) etmek denir.

Da'vâcının istediği zaman şahid olmak vâcibdir. Bildiğini kâdîdan gizlemek câiz değildir. Had cezâlarında ise, bildiğini gizlemek efdaldır. Zinâ için dört erkek şahid, kısâs için ve diğer had cezâları için iki erkek şahid lâzımdır. Had ve kısâsda kadınların şahidliği kabûl edilmez. Bekâret ve velâdet ve kadın aybları için bir kadın, başka haklar için iki erkek yahud bir erkek ile iki kadın şahid lâzımdır. Şâhidin âdil olması ve şehâdet ederim demesi lâzımdır. Büyük günâh iş-

lemiyen ve küçük günâha devâm etmeyen ve hasenesi, seyyiesinden çok olan müslimâna (Âdil) denir. Had ve kısâsdan başka şeylerde, başkasından işitmekle de şâhidlik yapılır. Böyle şâhid sayısı iki kat olmak lâzımdır. Yalancı şâhidlik, büyük günâhdır.

Âdem oğlu aç gözünü, yeryüzüne kıl, bir nazar,
gör bu latif çiçekleri, hangi kuvvet yapar, bozar.

Herbir çiçek bin nâz ile, öger Hakkı, niyâz eder,
kurdlar, kuşlar, durmaz söyler, ol Hâlîka âvâz eder.

Öger Onun kâdirliğün, herbir işe hâzırlığın,
ille Onun kâhırlığın, anlayınca, rengi döner.

Rengi döner günden güne, toprağa dökülür yine,
bu ibretdir anlıyana, hakikatı, ârif sezer.

Ger bu sırrı duya idin, yâ bu gammı yiye idin,
yerinde eriyen idin, insan değil misin, meğer.

Bilir, gelen gider imiş, konan, geri göçer imiş,
mevt şerbetin içer imiş, her klm, bu ma'nâdar geçer.

23 — TA'ZİR

Ta'zîr, edebblendirmek demektir. Şeri'atde, hadden dahâ hafif cezâ ile cezâlandırılmaktır. Ta'zîr cezâları çeşidlidir. Tenbih, ihtâr, tekdir ve döğmek ve habs ve öldürmeğe kadar gider. Suça ve şahsa uygun olanı verilir. Haddin en hafifi kölenin cezâsı olan kırk sopadır. Bunun için ta'zîr, otuzdokuz sopaya kadar olur. En azı üç sopadır. Hâkim dilediği kadarını vurdurur. Âlimlere, yüksek me'mûrlara ihtâr etmek yetiştir. Ba'zılarına, mahkemeye çağırıp tekdir etmek yetiştir. Kaba kimseler dayak ve habs ile ta'zîr olunur. Mal almakla ve para cezâsı ile ta'zîr olmaz. Ta'zîrin cinsini ve cezâsının mikdârını hâkim takdîr eder. Ta'zîrde sopa, had cezâlarından dahâ kuvvetli vurulur. Had cezâlarında, en kuvvetli sopa zinâda, sonra içkide, en hafif kazfde vurulur.

Ta'zîr, katli etmekle de olur. Bir adamı yabancı kadınla halvet hâlinde gören kimse, bağırarak veyâ döğmekle ayıramıyacağını anlarsa katli câiz olur. Kadın zinâyâ râzı olmuş ise, kadın da öldürülebilir. Zevcesini veyâ mahremine zinâ hâlinde gören, onu da, adamı da birlikde öldürür. Başka sûretle korkutmağa lüzûm yoktur. Bir kadın veyâ oğlan, kendisini zorlayan adamı öldürebilir. Bütün bunlarda öldürenin isbât etmesi lâzımdır. Kadını aldatıp kocasından ayıran kimse, kadını verinciye veyâ ölünceye kadar habs olunur.

Zulm ile, yol kesmekle, soygunculukla ve kul hakkı olan büyük günâhları, hırsızlık, lûtîlik yapmakla meşhûr olanları günâh işlerken görenler, başka şey ile mâni' olamadıkları zaman, öldürmeleri herkese câiz, hattâ sevâbdır. Hâkimlerin öldürmesi ise vâcibdir.

Ta'zîr, memleketden nefy ederek, sürerek ve evini yıkarak da olur. Halka eziyyet edenler, zinâyı âdet eden bekârlar nefy olunur. Çalgı çalınan evin hurmeti kalmaz. Halîfe Ömer «radıyallahü anh» şarkıcı kadının evine girip kamçı ile vurdu. Başu açıldı. Soruldukda, harâm işlemeği âdet edindiği için, hurmeti kalmamışdır. Cârîye hâline gelmişdir buyurdu. Fıkh âlimlerinden Ebû Bekr-i Belhî,

bir köye gitdi. Dere kenârında, kadınlar, başları ve kolları açık toplanmışlardı. Niçin kadınların yanına geldin dediklerinde, bunların hurmetleri kalmamışdır. İmânları şübhelidir. Kâfir kadınları gibidirler buyurdu.

Her müslimân, günâh işlemekte olana ta'zîr yapar. İşledikten sonra ise, ancak hâkim yapar. Müslimân, şerâba tuz katdım. Sirke yapacağım dese de, şerâb şişesi kırılır. Zimmî, müslimânlar arasında şerâb satınca, bunun şişeleri de kırılır. Bu şişeleri ve çalgıları kıran tazmîn etmez. Hadîs-i şerîfde, **(Günâh işliyenî gören, eli ile mâni' olsun. Buna gücü yetmezse, dili ile mâni' olsun!)** buyuruldu. Kaba avret olmıyan yeri açık gezene nasihat verilir. Fitne çıkacak ise, emr-i ma'rûf yapılmaz. Kaba avreti açık olana sert söylenir. İnâd ederse döğülür. Had cezâları böyle değıldir. Bunları yalnız hükûmet yapar. Kul hakkı karışan günâhlara da yalnız hâkim ta'zîr eder. Bunun için hak sâhibinin da'vâ açması lâzımdır. Yabancı kadına bakmak, dokunmak, halvet etmek, şerâb satmak, çalgı çalmak, fâiz alıp vermek bu günâhlardandır.

[(Hadîka) da dil âfetlerini anlatırken diyor ki, (Emr-i ma'rûfu ve Nehy-i münkeri el ile yapmak, hükûmet adamlarına, dil ile yapmak, din adamlarına, kalb ile yapmak da her müslimâna farzdır. El ile yapmağa **(İhtisâb)** ve **(Hisbet)** denir. Dil ile yapmağa **(Va'z)** ve **(Nasihât)** denir. Hisbet yaparak çalgıları, içki şişelerini kırmak yalnız hükûmet me'mûrlarının vazîfesi olduğı için, başkaları kırarsa tazmîn eder, öderler. Hisbet yapmak, din adamlarına farz değıl ise de, günâh işlenirken mâni' olmaları câizdir. Fekat, din adamı hisbet yaparken fitne uyandırmamalıdır. Ya'nî, kendinin ve müslimânların dînine veyâ dünyâsına zarar gelecek olursa, hisbeti terk etmesi vâcib olur. Hisbet yaparken kendinde kibr, riyâ, sû'î zan, meşhûr olmak düşüncelerinin hâsıl olması ve müslimânı hakâret, tec-hîl etmesi, fitne olur. Câiz olan birşeyi yapmak harâm işlemeğe sebep olursa, bunu yapmak da harâm olur. Zinâ ederken görünce öldürmek câiz olur denildi. Vâcib olur denilmedi. Bağırarak önlenemezse câiz olur ve öldürünce, zinâ etmekte olduğunu iki şâhid ile isbât etmesi lâzım olur. Zinâ edenin ikisini de öldürmeyip, suçlarını örtmek dahâ iyi olur. Câiz olmak başkadır, vâcib olmak başkadır. Hadîs-i şerîflere kendine göre ma'nâ vererek, vâcib olmıyan şeyi yapmağa kalkışmamalıdır. Fitne çıkarmamağa dikkat etmelidir. Öldürüleceğini muhakkak bilen cihâd yapması câiz olmaz. Öldürüleceğini bilen şartlarına uygun hisbet yapması câiz olur ve ölünce şehîd olur. Fekat, fitne çıkacağını bilen hisbet yapması câiz olmaz. Zâlim hükûmet adamlarına, Allah rızâsı için, dil ile emr-i ma'rûf yapmak da böyledir)].

(Behcet-ül-fetâvâ) da diyor ki, hür çocukları, aldatıp, yakalayıp, bunları esîr diyerek, köle diyerek satan kimse, şiddetle döğülür, habs olunur. Bunu huy edinmiş ise, hâkim tarafından, ölüm cezâsı verilir.

Bir kimse, birini haksız döğerse, o da bu kimseyi döğerse, hâkim ikisini de ta'zîr eder. Ta'zîre, önce döğenden başlanır. Had cezâsı olmıyan suçlara tâm karşılığını yapmak câizdir. Afv etmek ise, çok sevâb olur.

Hâkim habsi ve bağlamağı ve döğmeğı birlikde yapabilir.

Müslimânları dili ile, eli ile, haksız inciten ta'zîr olunur. Kendi oğluna, kâfire söğen, kazf eden ta'zîr olunur. Malı toplayıp, dışarıya çıkarmadan yakalanan hırsız ta'zîr olunur. Tenbellikle nemâz kılmıyan, kan akıncıya kadar döğerek ta'zîr olunur. Kadın irtidâd ederse, otuzdokuz sopa vurarak ve habs ederek islâma gelmesi cebr olunur.

Fısk ile meşhûr olana veyâ fıskı hâkim tarafından bilinen kimseye fâsık diyen ta'zîr olunmaz. Fâsık diyen, fıskını misâl ile isbât ederse yine tâ'zîr olunmaz. Meselâ, yabancı kadını öpdüğünü iki şâhidle isbât etmelidir. Bu takdîrde, fâsık ta'zîr olunur.

[TENBİH: Allahü teâlânın hakkı bulunan bir günâhı işliyen goren kimsenin, bir şahid yanında ta'zir yapması lâzımdır. Bir müslimâna fâsik diyen kimsenin ta'zir edilmesi, o müslimânın hakkını korumak içindir. Bu kimse, kendini, o müslimânın hakkı olan ta'zirden kurtarması için, beyyine ya'ni iki şahid ile sözünü isbât etmesi lâzım olmaktadır.

Bir müslimâna, yâ zâni veyâ bu ma'nâda türkce çirkin şeyler söyleyen kimse, kazf haddinden kurtulmak için, misâl göstermeden sözünü şahidle isbât ederse, kabûl edilir.

Öğrenmesi farz veyâ vâcib olan fıkıh bilgilerini öğrenmemek fıskdır. Fâsikların şahidliği kabûl olmadığı için, şahidlere i'tirâz olduğu zaman, hâkim şahidlere fıkıhdan sorar. Bilmezlerse, red oldukları gibi ta'zir de olunurlar. [İbni Âbidîn önsözünde buyuruyor ki, (Kur'ân-ı kerimden nemâz kılacak kadar ezberlemek farzdır. Bunu öğrendikten sonra, fıkıh bilgilerinden farz-ı ayn olanları öğrenmek, Kur'ân-ı kerimin fazlasını ezberlemekten dahâ iyidir. Çünkü, Kur'ân-ı kerim'i ezberlemek, ya'ni hâfız olmak farz-ı kifâyedir. İbâdetler ve mu'âmelât için lâzım olan fıkıh bilgilerini öğrenmek ise farz-ı ayndır. Halâlden, harâmdan ikiyüzbin meseleyi ezberlemek lâzımdır. Bunların bir kısmı farz-ı ayndır. Bir kısmı da farz-ı kifâyedir. Herkese, işine göre, lüzûmlu olanlar farz-ı ayn olur. Fekat hepsini öğrenmek, Kur'ân-ı kerimi ezberlemekten dahâ iyidir. Tefsir ile vakt geçirmek doğru değildir. Çünkü, tefsir ile, va'z ve kıssa öğrenilir. Fıkıh okuyarak, halâli, harâmı öğrenmelidir. Allahü teâlâ (Hikmet) i övdü. Tefsir âlimlerinin çoğu (Hikmet, fıkıhdır) dedi. Bir fıkıh âlimi, bin zâhiddan dahâ kıymetlidir. Fıkıh bilgileri, dört mezhebin âlimlerinden öğrenilir. Dört mezhebden birinde bulunmayan fıkıh bilgisi câiz değildir. Tefsir ilminin kâ'ideleri kurulmamış, kollara ayrılmamış, sonuna varılmamıştır. Her âyetin çok tefsiri vardır. Hepsini Allahü teâlâdan başka kimse bilemez). **(Hadika)** da, üçyüzyirmidördüncü sahifeden başlayarak buyuruyor ki, (Ehl-i sünnet i'tikâdını ve farzları, harâmları öğrenmek farzdır. Bunları öğretmek ve kendine lâzım olandan başka fıkıh bilgilerini öğrenmek ve Kur'ân-ı kerimin tefsirini ve hadîs ilmini öğrenmek farz-ı kifâyedir. Fıkıh bilgileri, Kur'ân-ı kerimden ve hadîs-i şerîflerden öğrenilmesi farz olan bilgilerdir. Fıkıh kitâbı okuyan mukallidler, âyetden ve hadîsden hükm çıkarmak ihtiyâcından kurtulur. Farz-ı kifâyeye olanları bilen, yapan var iken, bunları öğrenmek müstehab olur. Bunları yapmak nâfile ibâdet olur. Yalnız, cenâze nemâzı böyle değildir. Veli kılınca, başkalarının tekrâr kılması câiz olmaz. Nemâz kılacak kadar Kur'ân-ı kerim ezberliyen kimsenin, boş zamanlarında dahâ çok ezberlemesi, nâfile nemâz kılmasından dahâ çok sevâb olur. İbâdetlerinde ve günlük işlerinde lâzım olan fıkıh bilgilerini öğrenmesi ise, bundan dahâ çok sevâb olur. Lüzûmundan fazla fıkıh bilgilerini öğrenmek de, nâfile ibâdetlerden dahâ sevâbdır. Lüzûmundan fazla fıkıh bilgisi öğrenirken, tesavvuf bilgilerini ve hakîmlerin ya'ni Allahü teâlâyâ ârif olanların sözlerini ve hâl tercemelerini öğrenmesi de müstehab olur. Bunları okumak, kalbde ihlâsı arttırır. Fıkıh bilgilerini, derin âlimler, âyet-i kerîmelerden ve hadîs-i şerîflerden çıkarmışlardır. Bunlar, ancak fıkıh kitâblarından ve fıkıh âlimlerinden öğrenilir).

Görülüyor ki, tefsir okumak farz-ı kifâyedir. Fıkıh kitâbları varken, din bilgilerini tefsirlerden öğrenmeğe kalkışmak, nâfile ibâdet olur. Farz-ı ayn olan fıkıh kitâblarını okumağı bırakıp, nâfile olan tefsir okumak, câiz değildir. Zâten, bizim gibi mukallidlerin, tefsirden fıkıh bilgisi öğrenmesi imkânsızdır. Cehenneme gidecekleri bildirilen yetmişiki fırkanın âlimleri tefsirlerden yanlış ma'nâ anladıkları için sapıtıldılar. Âlimler sapıtınca, bizim gibi câhillerin tefsirden ne anlayabileceğimizi düşünmeliyiz! Doğru yazılmış tefsirleri okuyan câhiller, böyle felâkete düşerse, Mehmed Abduh, Ömer Rızâ ve Seyyid Kutb gibi dinde reformcuların tefsir adındaki kitâblarını okuyan acabâ ne olur? Seyyid Kutb, son zamanların-

da yazdığı (Fi-zılâl-il Kur'ân) kitâbında Abduh masonunu övüyor. Üstâdım dediği o sapık kimsenin yolunda olduğunu, tefsîrine onun yazılarını, fikrlerini koyduğunu bildiriyor. Önceleri bir felsefeci, bir sosyalist iken, son zamanlarında islâm dinini değişdirmeğe, kendi hulyâ ve sapık görüşlerini din bilgisi olarak yazmağa başlayan bu adamın, mezhebsiz bir dinde reformcu olduğu, son yazdığı kitâblarında açıkca görülmektedir. Bu zehirli kitâbları okumamalı, çocuklarımıza da okutmamalıyız. Bunları piyasaya sürenlerin yaldızlı reklâmlarına aldanmamalıyız].

Müslimâna, (Ey kâfir) diyen ta'zir olunur. Onu kâfir i'tikâd, ederse, kendisi kâfir olur. Müslimân, kendine kâfir diyene, efendim gibi kabûl gösteren cevâb verirse, o da kâfir olur.

Ey habîs, ey sârik, ey fâcir diyen ta'zir olunur. Fâcir, kavgacı, geçimsiz demektir. Ey muhannes diyen ta'zir olunur. Muhannes, kadın gibi olan erkeğe denir. Hâin diyen ta'zir olunur. Hâin, emânete hıyânât eden, fenâlık eden kimsedir. Sefih, pelîd, ahmak, mubâhî, avâni, lûtî, zındık, hırsız, deyyûs, kaltaban, ey şerâb içici, ey fâizci diyen ta'zir olunur. Sefih, parasını harâm yerlere saçan kimsedir. Pelîd, habîs, kötü demektir. Ahmak, akli az, kötü huylu demektir. Mubâhî, harâmlara halâl diyendir. Avâni, suçsuzları, iftirâ ederek mahkemeye sürükliyenidir. Zındık, kitâbsız kâfir demektir. Deyyûs, zevcesinin nâmûssuzluğunu hoş görür. Buna kaltaban ve pazevenk de denir. Lûtî, pèderaste ya'ni puşt demektir.

Ey münâfık, ey râfizi veyâ şî'i, ey vehhâbi, yezîdî, mübtedî', yehûdî, nasrânî, kahbenin oğlu diyen ta'zir olunur. Münâfık, kâfir olduğu hâlde müslimân görünen kimsedir. Râfizi, hazret-i Ebû Bekirle hazret-i Ömere söğen kimsedir. Şî'i, Ehl-i sünneti kötüleyendir. Vehhâbi, Eshâb-ı kirâmın yolundan ayrılan, mezhebsiz kimsedir. Yezîdî, hazret-i Aliye düşman olan, şeytâna tapınandır. Mübtedî', bid'at sâhibi olandır. Bid'at, Ehl-i sünnete uymıyan her inanış demektir. Kahbe, ücretli fâhişe, genel ev kadını demektir. İki imâma göre kahbenin oğlu demek, zâniye oğlu demek olup had vurulur. Orospu oğlu demek de böyledir.

Nâmûssuzun oğlu, fâcirenin oğlu, kâfirin oğlu, fâsıkın oğlu, hırsızların yuvası, zânilerin başı, harâmzâde, oğlancı gibi şeyler söyleyen ta'zir olunur. Pic diyene had vurulur.

Kendine deyyûs diyen veyâ böyle meşhûr olan, bunu halâl bilmedikçe öldürülmez. Şiddetle ta'zir olunur. Bir fâsık tevbe etse ve bir dahâ günâh işlersem, şu kimse râfizi olsun dese, günâh işlerse, o kimse râfizi olmaz. Kâfir olsun dese, günâh işleyince, o kimse kâfir olmaz. Söyleyenin yemin keffâreti vermesi lâzım olur. Onun kâfir olmayacağını bilmezse, kendisi kâfir olur. Çünkü, başkasının küfrüne râzi olan kâfir olur.

Eşek, domuz, köpek, maymun, öküz, ayı, yılan diyen ta'zir olunmaz. Yalan olduğu meydanda olup, kendini kötülemektedir. Kötülük, söyliyene râci' olursa, ta'zir yapılmaz. Çünkü ta'zir, harâm işleyene ve sözü ile, hareketi ile, işâreti ile, müslimâna haksız olarak eziyyet verene yapılır.

Birisine hırsız deyip de isbât edemiyen, ta'zir olunmaz. Birisine fâhişe, orospu deyip de isbât edemiyene kazf haddi lâzım olur.

Ta'zirin çoğunda, Allahü teâlânın hakkı ve kul hakkı birlikde vardır. Fekat kul hakkı dahâ çokdur. Kazfde de iki hak karışıkdır. Fekat, kazfde kul hakkı dahâ azdır. Bunun için, hadler afv edilmez. Ta'zir ise, incitilen kimsenin afv etmesi ile sâkit olur. Fekat, kul hakkını hâkim afv edemez. Bir kimse, birini, çeşidli kelimelerle veyâ birkaç kişiyi bir kelime ile söğse, herbiri için ayrı ayrı ta'zir olunur. Çünkü kulların hakları birbirleri yerine geçmez. Had cezâları ise tedâhul eder. Ta'zirde, söğen inkâr ederse, yemîni kabûl edilerek, afv olur.

Yabancı kadını öpmek, günâh işlenen yerde bulunmak gibi ta'zir lâzım gelen

ba'zı suçlarda, yalnız Allah hakkı bulunduğu için, afv ve yemini kabul edilmez. Bunu yalnız hükümet reisi afv edebilir.

Nemâz kılan biri, eli ile veyâ dili ile insanları incitiyorsa, bunu ıslâh için hükmete haber vermek câizdir. Yalnız Allah hakkı olan ta'zirlerde, âdil bir kimsenin haber vermesi ile hâkim ta'zir eder. Çünkü, kul hakkı karışmayan suçlarda hâkim kendi bilgisi ile karar verebilir. Haber, yazı ile verilebilir.

Şerâb, içki satın alan, içen ve nemâz kılmıyan habs olunur ve döğülür, sonra çıkarılır. Adam öldürmekle, hırsızlıkla, insan döğmekle İttihâm olunan, tevbe ettiği hâlimden anlaşılincaya kadar uzun süre habs olunur. Çünkü, bunun zararı herkesedir. Öncekilerin ise, kendilerinedir.

Zimmiye söğen müslimân ta'zir olunur. Çünkü, zimmiye söğmek günâhdır. Yehûdinin, mecûsinin yüzüne karşı, yâ kâfir demek günâhdır. Çünkü, onlar kendilerini kâfir bilmiyor. Kâfir denilince inciniyorlar.

Kadın, zevcine karşı, gücü yetdiği hâlde, meşrû' olan zinetlerini yapmazsa ve gusl abdesti almazsa, haksız yere evden iznsiz çıkarsa, yatağına gelmezse, küçük çocuğunu ağlayınca, döğerse, zevci buna nasihat verir. Nasihati dinlemezse veyâ zevcine söğerse, nâ-mahreme yüzünü açarsa, âdetden fazla malını iznsiz verirse, had cezâsına girmiyen herhangi bir günâhı işlerse, zevci bunu ta'zir eder. [Kadının yüzü avret değil ise de, fitneye sebep olursa, örtmesi lâzım olur]. Nemâz kılmadığı için ta'zir etmez. Çünkü nemâzin fâidesi zevc için değildir. Baba bâlig olmıyan oğlunu nemâz kılmadığı ve oruc tutmadığı için ta'zir eder. Ana ve vasi de, baba gibidir. Büyük oğul, yabancı gibidir.

Anası, babası günâh işliyen çocuk, bunlara bir kerre nasihat eder. Kabul etmezlerse, susar. Onlara düâ ve istigfâr eder. Genç ve dul anası, düğünlere, fitne olan yerlere giderse, oğlu men' etmez. Hâkime haber verir. Hâkim men' eder.

Çocuğun, Kur'ân-ı kerîmi, edebleri ve farzları, harâmları, Ehl-i sünnet i'tikâdını öğrenmesi için babası ikrâh eder, zorlar. Çocuğunu döğdüğü işlerde, yetimi de döğebilir. Çocuk ve zevce sopa ile döğülmez. El ile, mendil ile vurulur. Ayakla, yumrukla vurulmaz. Kul hakkı olan suçlarda, çocuk ta'zir olunur. İçki, zinâ, sirkat gibi, yalnız Allahü teâlânın hakkı olan suçlar için çocuk ta'zir edilmez.

Hâkimin had ve ta'zir cezâsı verdiği suçlu, cezâlandırılırken ölürse, kimse mes'ûl olmaz. Zevc, zevcesini ve mu'allim talebesini ta'zir ederken ölürse, tazmîn eder. Çünkü, zevcin ta'ziri vâcib değil, mubâhdır. Zevcesini aşırı döğen zevc ve talebesini aşırı döğen mu'allim ta'zir olunur. Haksız yere, az döğelerse de ta'zir olunurlar.

Dünyâ menfe'ati için, meselâ bir kız ile evlenebilmek için, mezhebini değiştiren ta'zir olunur. Çünkü, müctehid olmıyan kimsenin, dünyâ menfe'ati için, mezhebini değiştirmesi günâhdır. Dînini ve mezhebini beğenmemiş olur.

İbni Âbidîn, (Redd-ül-muhtâr) ın ellibirinci sahîfesinde buyuruyor ki, (Bir işin, bir ibâdetin sahîh olması için, dört mezhebden herhangi birine uygun olması lâzımdır. Ya'nî, o işin sahîh olması için, bir mezhebde uyulması lâzım olan şartların hepsine uygun olması lâzımdır. Bir ibâdeti yaparken, şartlarından birinin bir yeri bir mezhebe, başka bir yeri de başka mezhebe uygun olursa, bu ibâdet sahîh olmaz. Meselâ, deriden kan akarsa, hanefî mezhebinde abdest bozulur. Şâfi'î mezhebinde bozulmaz. Bir erkek, yabancı kadının derisine dokununca, Şâfi'îde, ikisinin de abdesti bozulur. Hanefîde ikisinin de bozulmaz. Derisinden kan aksa ve kadına da dokunsa, her iki mezhebe göre abdesti bozulur. Bu abdestle kıldığı nemâz sahîh olmaz. Bunun abdesti, bir mezhebe göre sahîh olmadığı zaman, diğer mezhebe göre sahîh oluyor. Nemâzı sahîh olur denilemez. Bu kimse, iki mezhebi (Telfik) etmekte, karıştırmaktadır. Böyle kimseye (Mülfik) de-

nir. Mülfikın ibâdetinin sahîh olmayacağı sözbirliğı ile bildirilmiştir. Bir ibâdetin bir şartı bir mezhebe, başka şartı da başka mezhebe göre sahîh olursa, bu ibâdet sahîh olmaz. Abdest alırken, başının bir parçasını mesh eden kimse, köpeğe değdikden sonra nemâz kılsa, bu nemâzı sahîh olmaz. Çünkü, abdesti Mâlikîye göre sahîh değildir. Köpeğe dokununca, Şâfiîye göre üstü necs olmuşdur. Bunun gibi, tehdid ile, zor ile yapıdırılan talak Hanefide sahîh olur. Boşadığı kadının kızkardeşini alabilir. Şâfiîde ise sahîh olmaz. Bu adamın, her iki mezhebe uyararak, bu kızkardeşlerin ikisi ile birlikte evli yaşaması sahîh olmaz. Bunlar da (Telfik) olur. Fekat bir kimse, bir ibâdeti, bir işi, bir mezhebin bütün şartlarına uyararak yapıp bitirdikten sonra, bunu tekrâr yaparken, başka mezhebin şartlarına uyararak yapması, âlimlerin çoğuna göre sahîh olur. İhtiyâc olduğu zaman yapmak ise, sözbirliğı ile sahîh olur. Hattâ bir mezhebin şartlarına uyararak yapılan bir işin, bir ibâdetin bu mezhebe göre sahîh olmadığı, başka bir mezhebe göre sahîh olduğu sonradan anlaşılrsa, o mezhebe göre sahîh olduğunu düşününce, o mezhebi taklid etmiş olur. O işi sahîh olur. Başka bir mezheb taklid edilirken, önceki mezhebde mekrûh veyâ harâm olsa bile, bu mezhebin bütün şartlarına uymak lâzımdır. Önceki mezhebin harâm demesine bakılmaz). Mezhepleri telfik eden ta'zîr olunur. Cezâlandırılır.

Kinâye, imâ ile kazf eden ta'zîr olunur. Kinâye yolu ile söğen ta'zîr olunmaz. Birinin zevcesini aldatıp, nikâhlayan kimse, boşayınca veyâ ölünceye kadar habs olunur. Riyâ olarak vera' ve takvâ gösteren ta'zîr olunur.

Kul hakkı bulunan ta'zîr suçları, had suçları gibi, tevbe ile afv olmazlar.

(Mecelle) nin ondokuzuncu maddesinde, (Birine zarar vermek ve zarar yapana karşılık olarak zarar yapmak câiz değildir) diyor. Mubâh işler, başkasına zarar verirse, câiz olmaz. Malı çalınan kimse, hırsızın veyâ başkalarının malını çalmağa hak kazanmaz. Zararları şerîate uygun olarak gidemek hâkimin vazifesidir. Zarar, kendi kadar veyâ dahâ çok zararlar giderilemez.

(Bahr-ül-fetâvâ) da diyor ki, (İçki satan müslimân, şiddetle ta'zîr olunur. Yol da bir kadını kucaklıyan, öpen ta'zîr olunur. Karşılığında had cezâsı bulunmayan günâhları işliyen ta'zîr olunur. Ta'zîr cezâsı, yalnız don, gömlek ile ayakda iken sopa vurmak ile yapılır. Kocasını ölen kadın, iddet zemânı temâm olmadan evlenirse, bunu bilerek alan kimse, şiddetle ta'zîr olunur. Zevci uzakda olan kadın ile evlenen kimse ta'zîr ve araları tefrik olunur. Erkek şeklinde dolaşan kadın ve kadın şeklinde gezen erkek ta'zîr ve tevbe edinceye kadar habs olunurlar. Şarkıcı ve çalgıcı olan da böyledir. Birinin zevcesini zor ile kendi evine götürüp, şiddetle ta'zîr olunur ve kadın kocasına teslim edilir. Fâhişe kadını, komşuları evden, mahalleden atamazlar. Hâkim dayak ile veyâ habs ile ta'zîr eder. Sihir, büyü yapan ta'zîr olunur. Kalbine, küfre sebep olan şey gelen, bunu söylemese ve üzülse, imânına zarar vermez. İmânının kuvvetli olduğunu gösterir. Şeyhayne söğen, mürted olur. Katil olunur. Erkeklerin ipek giymeleri halâldir diyen kâfir olmaz. Zirâ ihtilâflıdır. Şerîate mürâce'at edelim diyene, şerîatle işim yokdur. İşimi kanûna uyararak yaparım diyen kâfir olur. İmânını ve nikâhını tecdid etmesi lâzım olur. Mürted olup Dâr-ül-harbe gidenin malları vârislerine intikâl eder. Beyt-ül-malın olmaz. Müslimân oldum diyen zimmi tasdik olunur. Kâfir, sünnet olmakla, müslimân olmaz. Müslimân câriyeyi satın alan zimmi şiddetle ta'zîr olunur. Câriyeyi müslimâna satması emr olunur. Müslimânların mahallesinde ev satın alan zimminin, bu evi bir müslimâna satması emr olunur. Câmî' civârındaki evlerini zimmilere kirâyaya veren müslimâna, bunlardan alıp, nemâz kılanlara kirâyaya vermesi emr olunur. Zimminin kâfir köle satın alması câizdir. Köle müslimân olursa, zimminin bunu müslimâna satması lâzım olur. Zimmi müslimân kadını zinâ etse, yüz değnek had vurulur ve uzun zaman habs olunur. Bu kadın muhsin ise recm, değilse darb olunur. Gelini ile zinâ eden recm olunur).

Fuhs söyliyene kimse ta'zir olunur. Çünkü, fuhs söylemek tahrimen mekrûhdur. (Hadika) kitâbında, dil âfetlerinin onbirincisinde diyor ki, fuhs, çirkin söz demektir. Haddi aşan herşeye fâhiş denir. Burada, çirkin olan işleri başkalarına açık kelimelerle anlatmak demektir. Cimâ' için ve abdest bozmak için kullanılan kelimeleri söylemek böyledir. Bu kelimeleri söylemek fuhsdur ve tahrimen mekrûhdur. Çünkü bunları söylemek, mürüvete ve diyânete uygun değildir ve hayâyı, utanmayı giderir ve başkalarını gücendirir. Mürüvvet, insanlık, erkeklik demektir. Cimâ'ı ve abdest bozmağı anlatmak lâzım olduğu zaman, açık olarak söylememeli, kinâye olarak söylemelidir. (Kinâye), birşeyi, açık ma'nâları başka olan kelimelerle anlatmaktır. Edebli olan, sâlih olan, fuhs söylemeye mecbûr olunca, kinâye olarak söyler. Meselâ, Allahü teâlâ, Kur'an-ı kerimde, cimâ' için dokunmak (lems) kelimesini söylemiştir. İbnü Ebiddünyânın ve Ebû Nu'aymın bildirdikleri hadis-i şerifde, (Fuhs söyliyene Cennete girmeleri harâmdır) buyruldu. Ya'nî, fuhs söyliyene erkek ve kadınlar, bunun azâbını çekmedikçe Cennete girmezler. (Hadikat-ün-nediyye) den terceme temâm oldu.

(Berika) kitâbında diyor ki, kalb âfetlerinin otuzaltıncısı, (Vekâhet) dir. Vekâhet, hayânın az olması demektir. Hayâ, çirkin şey yapmaktan, ayblanmaktan çekinmektir. Türkçede, utanmak, sıkılmak denir. Hadis-i şerifde, (Allahü teâlâdan hayâ ediniz!) buyruldu. Allahü teâlâdan hayâ etmek, şehvetlerini, ya'nî nefsin isteklerini terk etmekle olur. Hayâsı olan, Allahü teâlâdan korkar. Onun râzı olmadığı işlerden ve sözlerden kaçınır. Bir hadis-i şerifde, (Hayâ, îmândandır. Fuhs söylemek, cefâdandır. İmân Cennete, cefâ Cehenneme götürür) buyruldu. Hayâ ve îmân birlikde bulunur. Biri yok olursa, diğeri de yok olur. Kadın hayâsı, erkek hayâsından dokuz kat fazladır. Bir hadis-i şerifde, (Fuhs insanın lekesi, hayâ, zînetidir) buyruldu. Hayânın en kıymetlisi, Allahü teâlâdan utanmaktır. Ondandır, Resûlullahdan «sallallahü aleyhi ve sellem» hayâdır. Dahâ sonra, insanlardan hayâ etmektir. (Berika) dan terceme temâm oldu. İslâm düşmanları, müslimânların îmânlarını yok etmek için, hayâlarını yok etmeğe çalışıyorlar. Pilâjlarda, futbol oyunlarında, sporlarda avret yerlerinin, edeb yerlerinin açılmasına önderlik yapıyorlar. Fuhs sözlere seks bilgisi diyorlar. Bu açıklıklara ve seks bilgilerine ilerlilik ve lüzûmlu, fâideli diyerek gençleri hayâsız yapmak istiyorlar. Gençleri aldatmak için, medenî milletlerin yaptıklarını biz de yapacağız. Çağımıza ayak uyduracağız. Gericilikten kurtulacağız diyorlar. Bunların medenî dünyâ dedikleri, kâfir devletlerdir. Medeniyyet diyerek övdükleri de, fen ve teknikteki ilerlemeleridir. Kâfirler teknikde ilerledikleri, madde ve kuvvet üzerinde çokşey keşf ettikleri için, kâfirlik iyidir, fâidelidir denilebilir mi? Onların ibâdetlerini, kötülüklerini biz de yapalım denilebilir mi? Bir müslimân, Allahü teâlânın yasak ettiği şeyleri, kâfirlerin yaptıklarını ileri sürerek, övemez. Bunlar fâideli değildir diyemez. Harâmlar hiçbir sebeble fâideli, iyi olamaz. Kâfirlerin yaptığı şeylerden islâm dîninin yasak etmediklerini, hattâ emr ettiklerini övmek ve yapmak ise, suç olmaz. Fen bilgileri, ağır sanâyî' böyledir. Kâfirlere medenî etiketini koyduran da bu sâhadaki başarılarıdır. Müslimân, kâfirlerin bu başarılarını över. İslâm düşmanı ise, bu başarıları ileri sürerek, onların küfrlerini, ibâdetlerini ve islâmiyyetin yasak ettiği zararlı, kötü şeylerini över. Allahü teâlâ, din yolunda çalışanlara, din bilgilerini, ma'rifetlerini, kerâmetleri, hârikaları, râhat, huzûr veriyor. Dünyâ bilgilerinde, fende çalışanlara da aradıklarını veriyor. Kâfir milletler, yalnız fen bilgileri üzerinde çalışıyorlar. İslâm dîni insâf ile, temiz bir vicdân ile incelemiyorlar. Bunun için, fende ilerliyor. Büyük endüstri kuruyorlar. Fekat, küfr pisliğinden, harâm ve kötü işlerinin zararlarından kurtulamıyorlar. Râhata, huzûra ve se'âdete kavuşamıyorlar. Fende ilerledikleri hâlde, râhat yaşayamıyorlar. Çünkü, küfrden ve harâm işlemekten, hep zarar, hep ziyân, hep fenâlık hâsil olur. Sonu hep felâket olur. İmândan, ibâdetlerden ve güzel ahlâktan ise,

dâimâ iyilik, râhatlık hâsıl olur. Fende ilerlediklerini ileri sürerek, kâfirlerin küfrlerini islâmiyyete uymıyan işlerini övmek, câhillik ve şaşkınlıktır. Müslimânlar, onlar gibi, fen bilgilerinde de çalışmağa, onlar gibi büyük fabrikalar kurmağa özenmelidir. Çünkü, islâmiyyet bunu emr etmektedir. Müslimânlar, kâfirlerin, münâfıkların yalanlarına aldanmamalı, onların çıplak gezmelerini, seks bilgisi adı altında fuş söylemelerini fâideli zan etmemelidir. Bunları övmenin, müslimânların hayâlarını, îmânlarını çalmak için bir tuzak olduğunu bilmelidir. Görülüyor ki, bir işin, bir sözün fâideli veyâ zararlı olduğunu anlamak için, kâfirlerin yapıp yapmadıklarına değil, şerî'atin emr veyâ yasak ettiğine bakmalıdır.

**Sü'âl melekleri kabre geleler,
harâmlardan sakındın mı diyeler.**

**Hemen kurtuldun mu sandın ölünce?
senin için, azâb hâzır diyeler.**

24 — CİNÂYETLER

(Redd-ül-muhtâr) da buyuruyor ki: Cinâyet, yaralamak veyâ öldürmek demektir.

Katli, insan öldürmek demektir. Öldürenē kâtil, ölene maktûl denir. Beş türlü katli harâmdir:

1 — Amden, bilerek, istiyerek öldürmekdir. Öldürmek için, bir insanın herhangi yerine, bıçak, tabanca gibi öldürücü şeyle vurmaktır. Demirden olan herşey, bıçak demektir. Her ma'den de demir gibidir. Ağac, cam ve taşdan yapılan sivri, keskin şeyler de demir gibidir. Ateşde yakmak, ateşi sönmüş sıcak fırında, kaynar suda öldürmek de katildir. Ensesine, kalbine iğne sokup öldürmek, ağır şeyle döğerek öldürmek de iki imâma göre amden katildir.

Amden adam öldürmek, küfre sebep olan şeyleri [ihtiyârı ile] söylemekden dahâ büyük günâhdır. Çünkü, küfr sözü söylemek için, ölüm ile zorlanan kimse- nin, kalbi îmân ile dolu olarak söylemesi câizdir. Fekat, başkasını öldürmez isen seni öldürürüz deseler, ölümden kurtulmak için başkasını öldürmek câiz olmaz. Fekat, kalbinden mürted olmak, adam öldürmekden dahâ büyük günâhdır. Mü' mini amden katli eden kimse, kâfir olmaz. Mü'min olduğu için öldürürse veyâ öldürmek halâldir diyerek öldürürse, kâfir olur.

Bir insanı haksız olarak, amden öldüren kimseye (Kaved) lâzım olur. Kaved, kısâs olarak, onu da öldürmek demektir. Maktûlün velîlerinden biri afv ederse veyâ velî ile kâtil, belli bir mal, para ile uyuşurlarsa, kısâs yapılmaz. Uyuşulan mal alınır. Amden katilde, keffâret lâzım olmaz. Çünkü, büyük günâhdır. Keffâret ise, ibâdetdir. İki bir araya gelemez. (Buhârî) deki hadîs-i şerîfde, (Ekber-i kebâir, birşeyi Allahü teâlâyâ ortak etmek, adam öldürmek, anaya, babaya karşı gelmek, yalancı şahidlik yapmaktır) buyuruldu. Zinâ, sirkat ve fâiz alıp vermek de, böyle büyük günâhdır.

(TuHFet-ül-fukahâ) da diyor ki, bir kimse, babasını birinin silâhla öldürdüğünü görse, veyâ babasını öldürdüğünü iki şahid yanında buna söylese, sonra: (O benim velimi öldürmüştü. Babanı kısâs için veyâ mürted olduğu için öldürdüm) dese, çocuk böyle olduğunu bilmese, bunu öldürmesi mubâh olur. İki âdil şahid, birisine, falân kimse senin babanı öldürdü deseler, o kimseyi öldürmesi mubâh

olmaz. Çünkü şahidlerin sözü ancak mahkemede huccet olur. Görmek veyâ ik-râr gibi insana huccet olmaz.

2 — Harâm olan katlin ikincisi, şebehe olan, ya'nî amd ile öldürmeğe ben-zeyen katildir. Katil âletleri ile olmıyan öldürmektir. Küçük taş, küçük sopa ile döğerek öldürmek böyledir. Büyük taş, büyük sopa ile öldürmek de, İmâm-ı a'za-ma göre, böyledir. Kuyuya atmak, dağdan, damdan aşağı atmak da böyledir. Bu-rada kaved lâzım gelmez. Büyük günâhdır. Keffâret ve âkilesinin ağır diyet öde-mesi lâzım olur. Şebah ile öldürmek tekerrür ederse, kâtil öldürülür.

Herhangi bir uzvu yok etmek şebah sayılmaz. Herhangi bir uzv, nasıl yok edilirse edilsin, hep amd sayılır. Bunun için, her uzv karşılığında kısâs lâzım olur. Uyuşurlarsa, kâtilin malından ödenir.

Ağır diyet, yüz deve demektir. Âkile, kâtilin yakınları demektir. Âkilenin bu diyeti üç senede ödemesi lâzımdır. Amd ile katilde uyuşulunca ve hatâ ile katilde de, malı [veyâ parasını] âkile öder.

3 — Hatâ ile, yanlışlıkla öldürmek olup, iki dürlüdür:

a) Kâtilin yanılmasıdır: Bir adamı, av veyâ düşman sanarak, atıp vurmaktır.

b) Merminin yanılmasıdır: Bir hedefe, bir ava atılan merminin bir adama gitmesi veyâ hedefden adama sıçraması ile katildir. Elinden düşen odunun, yü-kün bir adamı öldürmesi de böyledir. Hatâ ile katilde, kâtilin âkilesinin diyet ver-mesi ve keffâret lâzım olur. Günâhı, birinci ve ikinci katil günâhlarından dahâ azdır.

4 — Hatâyâ sebep olan şeyle katildir. Yüksekden üstüne düşerek veyâ uyu-yan kimsenin yuvarlanarak bir kimseyi öldürmesi böyledir. Bunun cezâsı da keffâret ve diyetdir. Bindiği atın insanı çiğniyerek öldürmesi, [motorlu vâsıtaların çiğnemesi] de böyledir.

5 — Başka niyyetle yapılan işin, ölüme sebep olmasıdır. Mülkü olmıyan ye-re kazdığı kuyunun veyâ koyduğu taşın ölüme sebep olması böyledir. Âkilesinin diyet vermesi lâzım olur. Keffâret lâzım olmaz. Katil günâhı olmaz. Başkasının mülkünde kuyu kazmak günâhı olur. Hükûmetin izni ile yapıldı ise veyâ kendi mülkünde yapıldı ise veyâ kuyu kazıldığını işitdikden sonra düşdü ise, birşey lâ-zım gelmez.

İlk dört katilde, mükellef olan kâtil, mirâsdan mahrûm olur. Beşinci katilde, mahrûm olmaz.

KAVED KİMLERE LÂZIMDIR — Kanı harâm olan kimseleri, dâr-ül-islâmda, amden öldürene kaved lâzım olur. Ya'nî, kâtil, kısâs olarak öldürülür. Dâr-ül-is-lâmda mü'minin ve zimmînin kanı harâmdır. Harbinin ve müste'min kâfirin ve zinâ eden muhsan kimsenin ve mürtedin kanı harâm değildir. Zimmîyi amden öldüren mükellef müslimâna kaved lâzım olur. Zimmînin malını çalan müslimân-ın eli kesilir. Deliyi, hastayı, çocuğu öldürene, a'mâyı, kadını, anasını, babasını, dedelerini öldürene kaved lâzım olur. Çocuğunu, torununu öldürene kaved lâzım olmaz. Babanın malından diyet lâzım olur. Çünkü amd ile katilde âkilenin diyet vermesi lâzım değildir. Muhârebede, iki tarafın askeri karıştığı zaman, kâfir sa-narak, müslimânı amden öldürene kaved lâzım olmaz. Keffâret ve diyet lâzım olur. Kâfirler arasındaki müslimânı hatâ ile öldürene birşey lâzım gelmez. Yılan gibi, öldürmesi câiz olan bir şeyle girmiş cinnîyi öldürmek câizdir. Beyâz olup düz giden yılan cindir. Bunu öldürmeden önce (Çık, git bi-iznillah) demek iyi olur.

Kaved ya'nî kâtili öldürmek, yalnız kılınc ile veyâ silâh ile yapılır. Başka dür-lü öldürmek câiz değildir. Kuyuya atarak, taş ile ezerek, üzerine hayvân süre-rek, ateşe atarak ve başka şekillerde öldüren ta'zîr olunur.

Mahkeme karâr verdikten sonra, kâtili, maktûlün velisi öldürür veyâ öldür-

mek için, başkasını vekil eder. Veli hazır olmadıkça, vekili öldüremez. Kâtili, bunlardan başka bir kimse öldürse, bu kimseye kaved lâzım olur. Hatâ ile öldürse, âkilesinin diyet vermesi lâzım olur.

İki veliden biri kâtili afv etse, ikincisi kısâs yapsa, afv ettiğini işitmemiş ise, birşey lâzım gelmez. İşitmiş ise, kâtili öldürmesi harâm olduğunu bilerek öldürdü ise, bu veliye kaved lâzım olur. Harâm olduğunu bilmiyordum derse, diyetini vermesi lâzım olur.

Yaralı kimse, beni filânca yaralamadı dese, sonra ölse, vârisleri, filâncaya karşı da'vâ açamaz.

Yaralı veyâ veliler, yaralayanı afv etseler, sonra yaralı ölse, afv câiz olur.

Birisine zehr verse o da bilmiyerek içse ve ölse, zehri verene kısâs ve diyet lâzım olmaz. Yalnız, habs ve ta'zîr olunur. İmâm-ı a'zama göre, yaralamayan şeyle öldürmek, amden sayılmaz. Zor ile içirirse, kaved lâzım olur denildi. Fakat, fetvâ, kısâs lâzım olmaz, âkilesi üzerine diyet lâzım olur şeklindedir.

Kürekle vursa, demir kısmı yaralayıp öldürse kaved lâzım olur. Yaralamadan öldürse veyâ ağac kısmı yaralayıp öldürse şebih-i amd olur. Buğazını sıkarak veyâ suya atarak boğsa, İmâm-ı a'zama göre şebih-i amd olur. Boğmayı âdet ederse katli edilir. Mahkemeye düşdükdüden sonra tevbesi kabûl olmaz. Bir odada habs edip açlıktan ölse, birşey lâzım olmaz. Fetvâ böyledir. İki İmâma göre hepsinde diyet lâzım olur. Toprağa gömerek öldürse, âkilesi üzerine diyet lâzım olur.

Bir adamı yırtıcı hayvânın önüne atsa veyâ yılanların, akreblerin arasına koysa ve o adam ölse, kaved ve diyet lâzım olmaz. Döğür, ölünciye kadar habs ederse, diyet de lâzım olur denildi. Çocuğa bunları yapsa veyâ güneşe, soğuğa bıraksa, âkilesi üzerine diyet lâzım olur.

Ölüm hâlinde olanı öldürene kaved lâzım olur.

Müslimânlara ve zimmîlere kılınc çeken kimsenin katli vâcib olur. Bunu öldürene birşey lâzım gelmez. Kılıncı kınına soktukdan sonra öldürülmez.

Bir kimseye, gece veyâ gündüz, her nerede olursa olsun, kılınc, silâh çekeni veyâ gece şehirde ve gündüz şehir dışında sopa ile tehdid edeni öldürene de birşey lâzım gelmez. Deli veyâ çocuk silâh çekerse, bunu öldürene diyet vâcib olur. Saldıran hayvânı öldüren, kıymetini verir. Çocuk ve delinin amd ile öldürmesi, hatâ kabûl edilir. Âkilesi veyâ kendi diyet verir. Keffâret lâzım gelmez. Vâris olamazlar.

Gece eve hırsız gelse, çaldığı malı götürse, ev sâhibi bağırınca bırakmazsa, arkasından gidip öldürse, birşey lâzım gelmez. Eve giren veyâ kapıyı, pencereyi zorliyan hırsız görse, bağırır. Kaçmazsa, öldürmesi câiz olur, kısâs lâzım olmaz.

Bir kimseye, beni öldür dese, o da metal âletlerle öldürse, kâtilin malından diyet lâzım olur. Başka şeyle öldürse, âkilesi diyet verir. Kardeşimi, oğlumu, babamı öldür deyince de böyledir.

Bir kimseye, elimi veyâ ayağımı kes denilse, o da kesse ve ölse, birşey lâzım gelmez. Çünkü, el, ayak mal gibidir ve bunlar için emr, sahîh olur.

Velinin kâtili afv etmesi, mal ile sulh yapmaktan dahâ iyidir. Mal ile uyuşmak da, kısâsdan dahâ iyidir. Kaved ve diyet, vârisin hakkıdır. Veli afv edince, kâtil dünyâda kavedden ve diyetden kurtulur. Yaralının afvı da böyledir.

Kavede râzı olmadıkça, kâtilin tevbesi kabûl olmaz. Kısâs yapılmakla, velilerin hakkından kurtulur. Maktûl, kiyâmetde hakkını ister.

Kısâs hudûddan dokuz yerde ayrılmaktadır:

1 — Hâkim kendi ilmi ile kısâs yapabilir. Hâlbuki, şahidsiz had cezâsı veremez.

2 — Kısâs yapmak hakkı vârislere geçer. Had hakkı, vârislere geçmez.

3 — Kısâs afv olunabilir. Had afv olunmaz.

4 — Katl şâhidliği, zaman geçmekle kıymetden düşmez. Kazfden başka hadlerin şâhidliği, bir ay sonra kabûl olmaz. İçki haddinde ise, ağızından koku gidince kabûl olmaz.

5 — Kısâs şâhidliği, dilsizin işâreti veyâ yazısı ile kabûl olur. Had için kabûl olmaz.

6 — Kısâs için şefâ'at câizdir. Had suçu mahkemeye düşdükdüden sonra, şefâ'at kabûl olunmaz. Dahâ önce şefâ'at etmek câiz olur. Hadden başka günâhlarda, isrâr etmiyeni afv etmek iyi olur.

7 — Kısâs için da'vâ açmak lâzımdır. Kazf ve sirkatden başka hadler için şahidler, da'vâ açmadan dinlenebilir.

8 — Had cezâsı yapılırken hâkimin hâzır bulunması lâzımdır. Kısâsda lâzım değildir.

9 — Had suçunu söyleyen, sözünden vazgeçerse kabûl edilir.

Kapıdan kafasını içeri sokup içeriye bakan kimseye taş atıp gözü çıkarsa, birşey lâzım gelmez.

Eve gireni veyâ zevcesinin yanına girip halvet yapanı, başka şeyle kovmak mümkün iken, öldürmek veyâ gözünü çıkarmak câiz olmaz.

Katlden başka şeylerde kaved: Karşılığı yapılabilen her yaralamada kısâs lâzım olur. Öldürmek suçundan başka yaralamalar, hangi âletle yapılırsa yapılsın amden demektir. Bunlarda, ikinci kısım olan şebeh-i amd olmaz. Kol kesen adamın eli oynak yerinden kesilir. Ayak, burun, kulak ve göz çıkarmak da böyle kısâs olunur. Her şecce, ya'nî baş yarası için de kısâs olunur. Yalnız kemik kırmakda kısâs yapılmaz. Diş kırmakda kısâs yapılır. Diş kıranın dişi de, kırıdığı kadar eğelenir. Kadınla erkek arasında yalnız katilde kısâs yapılır. Kısâs lâzım olan yaralamalarda, yara iyi olmadan önce kısâs yapılmaz. Çünkü, bazı yaralar ölüme sebep olabilir. Bu zaman katil kısâsı lâzım olur. Başka uzvlarında kısâs yapılmaz. Erş, ya'nî diyet olarak para öderler. Kadınlar arasında ve müslimân ile zimmî arasında kısâs yapılır. İyi olan yarada, dil, zeker kesilmesinde kısâs yapılmaz. Dudak kesilmesinde kısâs yapılır.

Yaralı, yaralayandan kısâs veyâ diyet isteyebilir.

Kâtilin ölmesi ile veyâ velilerin afv etmesi ile veyâ mal vermekle anlaşmaları ile, kısâs sâkit olur. Anlaşmada, mal az olsa da sâkit olur. Fekat hatâ ile öldürmede olan diyet mikdârı, şerî'atde bildirildiğinden az olamaz. Fazlası da fâiz olur. Malı peşin ödemek lâzımdır. Uyuşurlarsa te'cîl olunur. Velilerden birinin sulh veyâ afv etmesi ile de kısâs yapılmaz. Diğer vârisler, diyetden hisselerine düşeni, üç seneye kadar, kâtilden alırlar. Bir kaç kişi, bir kimsenin elini veyâ başka uzvunu kesseler, hiçbirine kısâs yapılmaz. Ortaklaşa diyet öderler. Öldürseler, hepsine kısâs yapılır.

Evine giren kimse, zevcesi ile bir adamı zinâ yapırlarken görse, adamı öldürmesi halâl olur. Kadın da râzı olmuş ise, ikisini de öldürebilir. Bir kadın veyâ oğlanın, kendisine tecâvüz edenini öldürmesi halâldir.

Hâkimin karârı ile, bir uzvu kısâs edilen kimse, bu yaradan ölürse, birşey lâzım gelmez. Hacâmat, sünnet, kan almak, iğne yapmak ehliyeti olanların ve tabîbin ve baytarın öldürmesi ile de, birşey lâzım olmaz. Çünkü, vâcib olan işlerde selâmet şart değildir. Mubâh olan işleri yapmak ise, selâmet şartı ile câiz olur. Ananın, babanın, vasînin izni ile hocanın, çocuğu, öğretmek için döğmesi vâcibdir. Terbiye için döğmeleri ise mubâhdır. Vâcib olarak döğmekde, mikdârı,

şiddeti ve vurduğu yer, âdet hârici olur ve çocuk ölürse, ödemek lâzım olur. Mubâh olan döğmekde, nasıl döğerse döğsün, ölürse ödemek lâzım olur. İki imâma göre, te'dib de ta'lim gibi vâcibdir. Mu'allimin, talebesini, babasından iznsiz döğmesi vâcib değildir. Çocuk ölürse, sözbirliği ile tazmîn eder. Zevcin, zevcesini te'dib için döğmesi de vâcib değil, mubâhdır.

Pencereden düşen çocuğun kafası şişse, doktorlar, beyin ameliyyâtı yaparsak çocuk ölür dese, bir doktor ise, bugün kafası açılmazsa ölür dese ve açsa ve sonra çocuk ölse, izn ile ve fennin gösterdiği gibi açdı ise, birşey lâzım gelmez. İznsiz ve yanlış açdı ise, kısâs lâzım olur.

Kâtile kısâs yapmağa hakkı olan velî, maktûlün vârisleridir.

Babamı amden öldürdü diye huccet getiren bir kimsenin kardeşi gâib olsa, kardeşi gelinceye kadar, kâtile kısâs yapılmaz. İhbâr eden, habs olunur. Kardeşi gelince, huccet ile tekrâr isbât ederse, kısâs yapılır. Kâtil, kardeşinin afv ettiğini isbât ederse, kısâs yapılmaz.

(Hadika) da, göz âfetlerini anlatırken buyuruyor ki, (Fâsıklar, bid'at ehli sapıklar günâh işlerlerken, mâni' olamıyan kimsenin bunlara bakması, zarûret olmadıkça, câiz değildir. Bunun için, zulm ile öldürülene, i'dâm edilene, eziyyet edilene bakmamalıdır. Zulm ile ölmek ihtimâli bulunduğu için, böyle cezâ verilirken hiç bakmamalıdır. Hadis-i şerîfde, (Bir kimse zulm ile öldürülürken, orada bulunmayınız! Orada bulunup da, kurtarmıyana la'net yağar) buyuruldu. Bundan anlaşılıyor ki, şerî'atin emri ile öldürülürken veyâ döğülürken bulunmak, bakmak câiz olur. Yıldız uçarken bakmak da göze zarar verdiği için bakmak câiz değildir).

Gece - gündüz dilimde, sa'âd-ü selâm,
o mubârek rûhuna, ey Fahr-ul-enâm!

25 — DİYET CEZÂLARI VE KEFFÂRET

Diyet, kâtilin vereceği para cezâsıdır. Erş ise, ölümden başka cinâyetlerin para cezâsıdır. Şebah-i amd ile öldürmenin cezâsı ağır diyet olup, yüz devedir. Yirmibeşi iki yaşına, yirmibeşi üç yaşına, yirmibeşi dört yaşına ve yirmibeşi de beş yaşına basmış dişi deve olacaktır. Âlimlerin birkaçı, bin dînâr altın da verilebilir dedi. Bir dînâr, bir miskâl basılmış altın demektir. Hatâ ile öldürenin diyeti, yine yüz deve olup, adı geçen yavrulardan yirmişer ve yirmi de iki yaşına basmış erkek devedir. Yâhud, bin dînâr altın veyâ onbin dirhem gümüşdür. İki imâma göre, bu üç çeşidden, yâhud ikiyüz sığır veyâ ikibin koyun, yâhud don ve gömlek [caket ve pantolon] gibi iki parça ikiyüz elbiseden dilediğini verir.

Bu iki katlin ve hatâyâ sebep olan şeyle öldürmenin (Keffâret) i, mü'min olan bir köle âzâd etmektir. Bunu yapamıyan, iki ay aralıksız oruc tutar. Burada fakîr doyurmak keffâreti yokdur. Öldürülen kadın için diyet, erkek diyetinin yarısıdır. Zimmî ve müste'min diyetleri, müslimân diyeti gibidir.

İnsanın bir uzvunu veyâ güzelliğini gideren cinâyetlerin diyetleri de yukarıdaki katli diyetleridir. Burun, dil, zeker gibi tek olan a'zâ için tâm diyet verilir. Akl, rûh, işitme, tat alma, koklama, görme, söyleme, elin çolak kalması, idrâr tutamaması gibi duyu veyâ hareketlerden birinin bozulması için de tâm diyet verilir. Göz, kulak, kaş, dudak, el, kadın memesi ve ayak gibi çift organların ikisi için tâm bir diyet, birisi için yarım diyet verilir. Kirpik gibi dört olanın bir sırası için dörtde bir diyet, bir el veyâ ayak parmağı için onda bir diyet verilir. Bir diş

için de, diyetin yirmide biri verilir. Saçı, sakalı, bir dahâ uzamıyacak şekilde kazıtmak için bir yıl sonra tâm diyet lâzım olur. Bir yıl sonra, tekrâr uzarsa, zor kullanarak kesdiren diyet vermez. Halâl olmıyan bir işi yaptığı için cezâlandırılır.

Saç ve sakal için kısâs olmaz. Kadın dışının diyeti, erkeğin yarısıdır.

Hâmle kadına vurarak veyâ ilâc ile çocuğunu düşürenin âkilesi tâm diyetin yirmide birini verir. Diri düşüp sonra ölürse, tâm diyet verir.

Zevcinden iznsiz çocuk aldırın veyâ ilâcla veyâ başka sûretle ölü olarak düşüren kadının âkilesi, diyetin yirmide birini ya'ni beşyüz dirhem gümüşü, kadının zevcine verir. Zevcin izni ile düşürürse, birşey lâzım gelmez.

(Âkile) demek, kâtilin cihâd arkadaşları, yardımcıları demektir. Böyle yardımcıları olmıyan kâtilin âkilesi, yardımcısı olan kabilesi ve sonra akrabasıdır. Köylüleri, şehrlileri, kabile demektir. Kâtilin diyeti bu yardımcılara taksım edilir ve üç senede alınır. Üç senede, bir kimseden, dört dirhemden fazla alınamaz. Kadın ve çocuk ve deli, âkileye katılmaz. Kâfir ile müslimân birbirine âkile olmaz.

Müslimân olan kâtilin âkilesi ve vârisi yoksa, diyetini Beyt-ül-mal verir. Ya'ni hükûmet verir. Beyt-ül-mal da yoksa, kendi üç senede öder. Zimminin âkilesi yoksa, kendi üç senede öder. Dâr-ül-harbde müslimânı öldüren müslimân, diyetini üç senede kendi malından öder. Dâr-ül-harbde âkile olmaz. Acemin, ya'ni arabî olmıyanların âkilesi olmaz.

Süleymâniyye Kütübhânesi (Lala İsmâ'il) kısmında, [706] sayılı (Ebüssü'üd efendi) fetvâsında diyor ki, (Bir evde, dükkânda ölmüş, asılmış bulunan kimse- nin diyetini, İmâm-ı a'zâma göre mal sâhibi, imâm-ı Ebû Yûsüfe göre kirâcı öder. Fetvâ, Ebû Yûsüf kavline göredir).

**Varmıdır âlemde ey dil, aşk-ı cânândan leziz?
şerbet-i vasl-ı Hudâdır, bana cânımdan leziz.**

**Nâr-i hicrile yanarsam, zerre kadar gam değil,
dîl damâğına olur mu, nâr-ı hicrândan leziz?**

**Râhat olmayan kalbimin derdi, dermân istemez,
derd-i dilberdir âşıkâ, bal ve dermândan leziz!**

**Bu gönül memleketine, aşk sultân olmak diler,
bulmadım zîrâ cihânda, onun aşkından leziz.**

**Hubb-i cânânı şimdi ben, cânâ yazmak isterim,
çünkü, kalblerde olamaz, hubb-i Rahmandan leziz!**

26 — İKRÂH (KORKUTMAK) ve HİCR (YASAKLAMAK)

İbni Âbidîn, beşinci cildde İkrâhı anlatırken buyuruyor ki, (İkrâh), tehdîd etmek, ya'ni bir insanı, istemediği birşeyi yapması için zorlamak demektir. Birini zorlamanın İkrâh olması için dört şart lâzımdır: Zorlayanın, korkutduğu şeyi yapabilecek kuvvetde olması, zorlananın korkutulan şeyin yapılabileceğini bilmesi, korkutulan şeyin, ölüm veyâ bir uzvun kesilmesi veyâ üzücü birşey olması, zorlanan şeyin, yapılmaması gereken birşey olması lâzımdır. İkrâh iki dürlü olur: Mülci' olan ve mülci' olmıyan İkrâh. (Mülci') tâm, ağır olup, insanın irâdesini, ihtiyârını yok eder. Bu da, ölüm, bir uzvun telef olması veyâ bu ikisine sebep ola-

çak habs ve dayaktır. (Mülci' olmıyan) ikrâh, rızâyı yok eder ki, hafif habs veyâ dayak ile korkutulmaktır. Dayağın ve habsin mikdârı şahsa göre değişir. Mahrem akrabânın habs edilmesi de ikrâh demektir. Hükûmet me'mûrlarının emri, ikrâh demektir. İkrâh ile yaptırılması istenen şey birkaç çeşiddir:

1 — Yapması câiz, yapmaması ise sevâb olan şeylerdir. Mülci' ikrâh ile küfre sebep olan söz söylemek, Resûlullahı kötülemek, nemâz kılmamak ve Kur'ân-ı kerîmde bildirilen bütün emirler, başkasının malını telef ve müslimânı söğmek, iftirâ etmek ve kadının zinâ ile ikrâhı ve livâta böyledir.

2 — Mülci' ikrâh ile yapması harâm olan şeylerdir. Bir müslimânı öldürmek veyâ bir uzvunu kesmek veyâ bunlara sebep olacak kadar habs etmek ve döğmek, erkeğin zinâ için ikrâh edilmesi böyledir. İkrâh edilmeyen bir kimse, kolunun kesilmesine izn verse, tıbbî lüzûm olmadıkça, bunun kolunu kesmek günâh olur. Öldürmek için ölüm ile tehdîd edilse, ölecek olan izn verirse, öldürülünce günâha girer. Devlet başkanı el kesmek için ölüm ile tehdîd edince, kesmesi câiz olur. Kendi elini kesmesi için ölüm ile tehdîd edilenin, kendi elini kesmesi câiz olur. Kendini öldürmesi için ölüm ile tehdîd edilenin kendini öldürmesi câiz olmaz.

[Buradan anlaşılıyor ki, düşmanın eline geçince, ırzlarına dukunup, işkence yapıldıktan sonra öldürüleceklerini anlıyan kimsenin, kendini ve yakınlarını öldürmesi câiz değildir. Kadının ırzına dokunulması, önceki birinci çeşidde bildirildi]. (Cihâd bahsi) nde (Harb edince öldürüleceğini, etmezse esir olacağını anlıyan, düşmana saldırmaz. Düşmana zarar vereceğini bilerek saldırıp öldürülürse, câiz olur. Düşmana zarar vermiyecek ise, saldırmaması câiz olmaz. Müslimân fâsıkları günâhdan men' etmek böyle değildir) buyurulmaktadır. [Birinci kısımda kırkbirinci ve ikinci kısımda dördüncü maddelere bakınız!].

3 — Mülci' olan ikrâh ile yapması halâl, yapmayıp ölmesi günâh olan şeylerdir. Şerâb, kan içmek, leş, domuz yimek böyledir.

Mülci' ikrâh ile başkasının malı telef edilince, ikrâh eden öder. Mülci' olmıyan ikrâhda ise, telef eden öder.

Mülci' olan veyâ olmıyan bir ikrâh ile yapılan sözleşme [akd] sahîh olmaz. Meselâ, malını satan veyâ birşeyi satın alan, kirâyaya veren, hediye veren, borcunu ibrâ veyâ te'cîl eden, borcu olduğunu söyleyen kimse, korkudan kurtulunca, isterse bunlardan vaz geçebilir, isterse râzı olur. Zorla satdırılan malı alan kimse, bu mala mâlik olur. Çünkü, böyle bey' fâsiddir. [Suç ikrâr etmesi, evet demesi için karakolda polislerin ikrâh, işkence yapması câiz değildir. Böyle verdiği ifâdeyi, sonra red etmek hakkı vardır].

İkrâh ile yapılan nikâh, talâk, nezr, yemin, rüc'at, ya'nî sözleşmekden vazgeçmek sahîh olur. İkrâh edilerek borclusunu afv etmesi ve mürted olması sahîh olmaz.

Mülci' olmıyan ikrâh ile leş, kan, domuz yinmez. Şerâb içilmez ve müslimânın malı telef edilmez. Ölmek için, leş, domuz yinir ve kan içilir. Yimez, içmez de öldürülürse, Cehenneme gider.

HİCR — Ba'zı kimseleri, ba'zı sözleşmelerden ve işlerden men' etmek demektir. Bir çocuk, satın alınan malın mülk olacağını ve satınca mülkten çıkacağını anlarsa, buna (Mümeyyiz) denir. Mümeyyiz olmıyan çocukların bütün sözleşmeleri bâtıldır. Mümeyyiz olan çocuğun, hep zararlı olan işlerdeki sözleşmeleri, velisi izn verse de, sahîh değildir. Talâk vermesi, köle âzâd etmesi, birine borclu olduğunu söylemesi, ödunc, sadaka, hediye vermesi böyledir. Hep fâideli olan işler için sözleşmeleri velisi izn vermese de sahîh olur. Hediye, sadaka kabûl etmesi, ücretle yaptığı işin ücretini alması böyledir. Zararlı da, fâideli de olabilen sözleşmelerinin sahîh olması için, velisinin izn vermesi lâzımdır. Bey' ve şirâ böyledir. Bunamış olan ihtiyârlar da, mümeyyiz çocuk gibidir. Alış-veriş-

lerini, velileri isterse kabûl, isterse ræd eder. Bir malı veyâ canı telef ederlerse, öderler. (Hadika) da dil âfetlerinin yirmincisinde diyor ki: (Çocuğun kendi malını kullanması mahcûr olduğu gibi, başkasına hizmet etmesi de, ancak velisinin izni ile câiz olur. Bir sabî, bir kabî havuzdan doldursa, sonra tekrâr havuza döke, velisinin izni olmadıkca, kimsenin bu havuzdan su içmesi halâl olmaz. Çünkü, çocuk, havuzdaki, herkese mubâh olan sudan doldurup aldığına mâlik olur. Bunu havuza dökünce, havuzdaki suya, çocuğun hakkı karışmıştır. Bu su bitmedikce, kimse içemez. Bunun gibi, küçük çocuğun umûmi çeşmeden getirdiği sudan da, velisinin izni olmadıkca kimse içemez. Çocuğa verilen birşeyden, onunla birlikte yemek de böyledir). İki imâma göre, sefih olan ya'nî malını isrâf eden, ya'nî şerî'atin ve aklın uygun görmediği yere harc eden akıl ve bâliğ kimse de, çocuk gibi, hicr edilir. Lüzûmsuz yere hayra da verse, meselâ câmi' yapmağa sarf etse isrâf olur. İçki, zinâ gibi mal sarfı olmıyan günâhları yapana sefih denmez, fâsık denir. Nafakada isrâf eden, malını çalgıcılara, oyunculara verren, alış-verişde fazla aldanan da sefih sayılır. Şerî'atden ayrılmak için hile-i şerî'yye öğreten hocalar, câhil tabib ve eczâcılar ve hileli iflâs yapan tüccârlar, câhil hâkimler, hile yapan satıcılar, ihtikâr yapanlar, hicr edilir. İşlerinden men' edilir.

Hicr edilmiş olan, sefih veyâ iflâs etmiş kimsenin, nikâhda ve talâkda sözü geçer. Çünkü evlenmek masrafı, ihtiyâc eşyâsındandır. Zekât olarak malının kırkta birini ayırması için, kâdi [ya'nî hâkim], sefihe malını teslim eder. Fekat, bu arada, uygunsuz yere sarf etmemesi için, yanında emîn birini bulundurur. Haccâ gitmesine de mâni' olunmaz. Yol parasını isrâf etmesin diye, emîn birine teslim olunur. Baba, ced, çocuğa velî olur, sefih adama olmaz.

Reşid olmıyan ya'nî sefih olan çocuk, bâliğ olunca, malını kullanmağa hak kazanır. Fekat, rüşdü ya'nî sefih olmadığı görülmezse, yirmibeş yaşına kadar, malı kendine verilmez. İki imâma ve üç mezhebe göre, rüşdü görülmedikce, ihtiyârlasa dahî, malı verilmez. Malında tesarrufu, hâkimin izn verdiği kadar sahîh olur. Bir kimse reşid olduğunu söylese, alacaklıları da, sefâhetden kurtulmağa deseler, iki taraf da şâhid gösterse, kâdi rüşdünü kabûl eder.

Oniki yaşına gelen oğlan ve dokuz yaşına gelen kız, bâliğ olduğunu söylerse, kabûl edilir. Çocuğun velisi babasıdır. Babası yoksa, babasının, ölürken ta'yîn ettiği vasîdir. Vasî yoksa, babasının babası velî olur. Sonra, dedenin ta'yîn ettiği vasîdir. Bu da yoksa, vâlî velî olur. Vâliden sonra kâdi veyâ kâdinin ta'yîn ettiği vasîdir. Kadın vasî olamaz.

Ölüm hastası, küçük çocuğuna bırakacağı malını, bu çocuğun ihtiyâclarına sarf etmesi için birini vasî ta'yîn edince, çocuk âkil bâliğ oldukda, reşid olmadıkca, vasîden malları alamaz. Vasînin, erkek çocuğu nikâh yapmağa hakkı olmadığı gibi, kız çocukla mahrem olamaz. Evlâdlık edinenlerin, buna dikkat etmeleri lâzımdır.

Ölüm hastası, vasiyyetini yerine getirmek veyâ küçük çocuğuna bakmak için birini vasî ta'yîn etse, bu da vasî olmağı kabûl etse, hasta öldükden sonra, vasiyetten vazgeçemez. Yetim için babasının veyâ ceddinin veyâ hâkimin ta'yîn ettiği vasî, yetimi, yalnız malını tasarruf etmek için evlâd edinmiş olur. [Bir adam, bir kızı (Evlâd edinmek) ile, kendi kızı gibi olamaz. Her zaman kendisine yabancıdır. Büyüdüğü zaman, onun, elinden, yüzünden başka yerlerine bakamaz ve dokunamaz. Kızın, bu adamdan da örtünmesi lâzım olur. Bu adam bununla evlenebilir ve oğlu ile evlendirebilir. Bununla sefere gidemez ve halvet yapamaz. Birbirlerinden mîrâs alamazlar. Bir adamın evlâd edindiği oğlan da böyledir. Bâliğ oldukdan sonra, bu adamın zevcesine ve kızına yabancı olur. Bu kızla evlenebilir. Bu oğlan evlenirse, zevcesi bu adamın gelini olmaz. Yabancı bir kadın olur].

(Eşbâh) da ve bunun şerhi olan (Uyûn-ül-besâir) de diyor ki: Çocuğa hiçbir ibâdet, hattâ, Hanefide zekât da farz değildir. Hiçbirşey harâm değildir. Çocuğa ta'zîr yapılır. Had vurulmaz. Kısâs yapılmaz. Amden öldürdüğü, hatâ kabûl edilir. Akli olunca, imân etmesi vâcib olur denildi. Sadaka-i fitr ve kurbânın, kendi malından vâcib olması da ihtilâflıdır. Toprağı varsa, uşr ve harâc vermesi lâzımdır. Zengin ise, zevcesinin ve akrabâsının nafakalarını verir. Fâsid olmıyan İbâdetlerinin sevâblarına kavuşur. Çocuğa ilm öğretene, iyilik yapıranlara çok sevâb verilir. Büyüklere imâm olamaz. Bir kimse, bir çocuğa imâm olunca, cemâ'at sevâbı hâsıl olur. Çocuk velî olamaz. Cum'a ve bayram hutbesi okuması câiz olur. Sultân, ya'nî devlet reîsi olabilir ise de, milleti idâre için bir vâli ta'yîn eder. İzn verilince da'vâ açabilir ve yemîni kabûl edilir. Ezân okuması sahîh ise de, mekrûhdur. Farz-ı kifâyeyi yapması ile, büyüklerden sâkıt olmaz. Birşeyi yapması için çocuğa izn vermek câizdir. Çocuğun iznli olduğunu ve getirdiği şeyin hediye olduğunu söylemesi kabûl edilir. Satdığı şeyi, iznli olduğunu sorup anladıkdan sonra, almak câiz olur. Çocuğun getirdiği hediyeyi ve sadakayı almak da böyledir. Çocuğun iznli olduğunda şübhe edilirse, araştırmak lâzım olur. Öğrenmesi için çocuğa Kur'ân-ı kerîm vermek câiz olur. Kız çocuğun küpe için kulağını delmek câizdir. Çocuğa gelen hediyeyi, çocuğa zarûrî lâzım değilse, anası babası yiyebilir ve birine yidirebilir. Akli çocuk, alış-verişe ve zekât vermeğe vekil yapılabilir. İznli olsa dahî kefil olamaz. Mubâh malı yerinden alan ve temlik edilen malı alan akli çocuk, ona mâlik olur. Çocuğun selâmına cevâb vermek vâcib olur. Çocuğa selâm vermek câizdir. Müslimân olması sahîh olup, mürted olması sahîh değildir. Mürted olmağa sebep olunca öldürülmez. Besmele ile kesdiği yinir. Kadınlara bakması ve halveti câizdir. Küçük kız, mahrem olmıyan emîn kimse ile sefere çıkabilir. Çocuk kaçırın, kız kaçırın, birinin zevcesini kaçırın, bunları getirinceye veyâ ölüm haberleri gelinceye kadar habs olunur. Çocuğa tehlikeli iş yapırdınca çocuk ölürse, yapırdın diyetini öder. Çocuk çukura, suya düşüp ölürse, anası babası cezâlanmaz. Elinden düşürüp ölürse, keffâret lâzım olur ki, altmış gün oruc tutar. Çocuk, mubâh olan yerden su alıp eve getirse, anası babası zengin iseler, bunu içemezler. Çocuğun anasından, babasından iznsiz herhangi bir sefere çıkması câiz değildir. Ananın babanın, günâh olmıyan emrlerine itâ'at etmesi farz-ı ayndır. Bâlig olan çocuğun da, seferin tehlikeli olması veyâ kendisine muhtâc olmaları hâlinde, iznleri olmadan gitmesi câiz değildir. Ana baba olmazsa, ced ve dede onların yerine geçer. Bunlardan iznsiz yapılan hac mekrûh olur. Ana baba veyâ babanın terbiye için izn verdiği hoca, çocuğu elleri ile üç def'a vurarak terbiye edebilirler. Fakîr oğlunu da evlendirmek babaya vâcibdir. Çocuğun malını ona harc etmeğe, babası veyâ dedesi velî olur. Anası olmaz. Anası, kendi yanında kalan çocuğun ihtiyâcını onun parası ile satın alabilir).

İbni Âbidîn, beşinci cildde buyuruyor ki: (Bir erkeğin, zî-rahm mahremi olan kadınla ve zevcesi ile sefere gitmesi câizdir. İhtiyâr kadınla ihtiyâr erkek, birbirlerine mahrem gibidirler. Süt kardeşle ve genç kaynana ve gelinle ve mahrem olmıyan kadınla bir odada yalnız kalmak (Halvet) olur. Erkeğin zî-rahm bir mahremi veyâ çok ihtiyâr ve kuvvetli yabancı bir kadın da veyâ bir erkek dahâ varsa, halvet olmaz. Yabancı genc kadınların bulunması halvete mâni' olmaz. Halvet hâlinde olarak cemâ'atle nemâz kılınmaz).

(Hadîka), ikinci cild beşyüzdoksanbirinci sahifede diyor ki, (Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem», (Allahü teâlâyâ ve âhîret gününe inanan kadının üç günlük yola, zevci veyâ zî-rahm-i mahreminden biri ile gitmesi halâl olur) buyurdu. Yâ Resûlallah! Zevcem hacca gidiyor. Ben cihâda gidiyorum. Yanında bulunamayacağım denildi. Buna, (Cihâdı bırak. Zevcen ile birlikde hac yap!) buyurdu. Bu hadis-i şerîfe göre, zevcesini hacca götürmek için, başka mahremi bu-

lunmaz ise, zevcin cihâddan geri dönmesi lâzımdır. Çünkü, zevceyi harâmdan korumak farz-ı ayndır. Kadının, mahremsiz sefere çıkması câiz olmadığı gibi, yabancı erkeklerin ve mahremleri ile giden kadınların da, bir kadını sefere götürmeleri câiz değildir. Kadının hacca gitmesi için de, yanında mahremi veyâ zevci bulunması lâzımdır. Kız kardeşinin zevci, ya'ni enişte ve toyzenin zevci, kadının mahremi değildir. Mahremin emîn ve âkıl ve bâlig olması lâzımdır. Müslimân da, zimmî de olabilir. Mecûsi olamaz. Müslimân bir kadın, mecûsi olan mahremi ile ve emîn olmıyan mahremi ile ve bâlig olmamış akllı çocuk mahremi ile sefere çıkamaz. [Böyle çocuğun bulunması, halvete mâni' olamaz]. Bâliga olmamış, gösterişli kız da, kadın gibidir. Ya'ni mahremsiz sefere çıkamaz. Hanefî mezhebinde, kadının mahremsiz sefere çıkması, sözbirliğı ile harâmdır. Şâfi'î mezhebinde, kadının mahremi olmadan, emîn kadınlarla birlikde, yalnız hacca gitmesi câizdir). Hanefî kadın, Şâfi'îyi taklid ederek, böyle hacca gidemez. Çünkü mezheb taklidi, ancak emr olunan bir iş yapılırken, meşakkat, sıkıntı olduğu zaman, bu sıkıntıdan kurtulmak içindir. Mahrem bir erkeğı bulunmıyan kadının hacca gitmesi emr olunmadı ki, Şâfi'îyi taklid etmek lâzım olsun. Ya'ni, mahremi olmıyan kadına hacca gitmek farz olmaz.

Aşağıdaki yazı (Dürer-ül-hükkâm) ilk baskısı, yüzyetmişaltıncı [176] maddesi ekinden alınmıştır:

Âdil veyâ hâli belli olmıyan baba, mükellef olmıyan çocuğunun binâ ve her malını, piyasa fiyâtına veyâ aldanarak kendine ve başkalarına satabilir, parasını çocuğa ve fakîr ise, kendine de nafaka yapar. Fâsik ve isrâf eden baba, satamaz. Çocuk bâlig olunca, müşteriden bunları geri alabilir. Fekat, iki kat fiyâtla satması sahîh olup, semeni âdil birine emânet verilir. Fakîr baba, gâib olan büyük oğlunun yalnız menkûl mallarını, kendi nafakası için satabilir. Binâsını, toprağını satamaz. Baba yoksa, vasî de yoksa, babanın babası satabilir. Vasî, çocuğun yalnız menkûl mallarını, yalnız başkalarına satabilir. Vasî, meyyit tarafından ta'yîn edilmiş ise, çocuğun malını yüzde elli kârla kendine de satabilir. Hâkim tarafından ta'yîn edilmiş ise, kendisi hiç satın alamaz. Ammâ, yetim çocuklarının nafakaları için, menkûl mallarını satabilir. Terekede menkûl mal varken, vasî, meyyitin deyni için, binâ ve toprak satamaz. Deynden fazla malını da satamaz.

Meyyitin borcunu bir vârisi ödese, bunu terekeden alabilir. Meyyitin borclarını vârisler öderse, alacaklılar, terekeden ödenmesini istiyemezler. Borçlar, terekeden fazla olunca, vârisler, tereke kadarını ödeyip, terekeyi kurtarır diyemezler. Vâris olmıyan biri, bütün borcları ödeyip, tereke malları, alacaklılardan zorla alamaz.

Borc, terekeden çok ise, dâyin, ya'ni garîm, ya'ni alacaklı bir ise, terekenin hepsi ona verilir. Çok iseler, tereke, alacakları ile orantılı olarak, hepsine dağıtılır. Vakf alacağının, diğer alacaklardan önceliğı yokdur. Taksîmden sonra, başka bir garîm ortaya çıksa, yeniden hepsine bölünür. Vârisler, kendi malları ile, meyyitin borclarını ödemeğe zorlanamaz.

**Gelip bekâ behârından, bu fenâda kışı bulduk,
atomlardan tâ Arşa dek, şaşılacak işi bulduk.**

**Düşüp gurbet âlemine, şaşkın şaşkın dolaşırken,
hasta rûha hayât veren, te'sirî bakışı bulduk.**

**Herbir sözü hakîkattan haber verir âşıklara,
şükür, hayret diyârına, varan bir akışı bulduk.**

**Ne kelâm o, ne bakış o, aklın üstü bir varlık o,
onun ayak tozlarını, kalb derdine aşı bulduk.**

Maddeleri inceleyip, temâşâ eyledik birbir,
hepsini aynı mi'mârın, düzgün bir yapışı bulduk.

Atdık herşeyi aradan, temizlendik mâsivâdan,
eserlerden, nakışlardan, çok şükür Nakkâşî bulduk.

27 — İKİNCİ CİLD, 46. cı MEKTÛB

Bu mektûb, mevlânâ Bingâliye gönderilmiş olup, Kelime-i tevhidin üstünlüklerini ve şerî'atsiz evliyâlık olamayacağını bildirmektedir:

Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah. Bu güzel kelime, tarîkati, hakîkati ve şerî'ati içinde taşımaktadır. Sâlik, (Lâ) makâmında bulundukca, tarîkat mertebesindedir. (Lâ) yı temâmlayıp, Allahü teâlâdan başka hiçbirşey görmeyince, tarîkati temâmlamış ve (Fenâ) makâmına yetişmiş olur. (Illallah) diyerek sülûkten cezbeğe geçince, hakikat mertebesine gelir ve (Bekâ) hâsıl olur. Böylece (Lâ ilâhe) ve (Illallah) demekle ve tarîkat ve hakikat ile ve bu Fenâ ve Bekâ ile ve bu sülûk ve cezbe ile, (Vilâyet) [evliyâlık] ismine kavuşur. Demek ki, evliyâlık, bu güzel kelimenin ilk yarısı olan (Nefy ve isbât) sâyesinde ele geçmektedir. Bu kelimenin ikinci kısmı, Peygamberlerin «aleyhi ve aleyhimüssalevât» sonuncusunun, peygamber olduğunu göstermektedir. Bu ikinci kısım, şerî'ati husûle getirmektedir. Seyrin başlangıcında ve ortasında hâsıl olan şerî'at, şerî'atin sûretidir. İsm ve şeklden başka birşey değildir. Şerî'atin aslı, özü, vilâyet hâsıl olduktan sonra ele geçer. Bu zaman, Peygamberlerin «aleyhimüssalevât» tâm izinde gidenlere, onlara mahsûs olan (Kemâlât-i nübüvvet) hâsıl olur. Vilâyetin iki parçası olan, tarîkat ve hakikat, şerî'atin hakikatini ele geçirebilmek için, sanki iki şart gibidir. Kemâlât-i nübüvvet kavuşabilmek için, vilâyet, sanki, nemâzin abdesti gibidir. Tarîkatde, sanki hakîkî [görünen, maddî] necâsetler temizlenmekte, hakikatde ise, hükmi [maddeli değil, görünmez] necâsetler temizlenmektedir. Böyle tâm tahâret sâyesinde, ahkâm-ı şer'iyeyi yapmağa elverişli olur. İnsanı Allahü teâlâyâ yaklaştıran mertebelerin en sonu olan nemâzı kılabilecek bir hâl alır. Nemâz dînin direğidir ve mü'minin mi'râcıdır. Nemâz kılabilecek şekle girer.

Bu güzel kelimenin, bu ikinci kısmını, sonsuz bir deniz gibi gördüm. Bunun yanında, birinci kısmı, bir damla gibi görünüyor. Elbet, peygamberlik kemâlâtı yanında, evliyâlık kemâlâtı hiçbirşey değildir. [Atomun, güneşe nazaran ağırlığı ne olabilir?]. Sübhânallah! Ba'zıları, şaşı gibi eğri görerek, evliyâlığı, peygamberlikden üstün sanmış ve özün özü olan şerî'ati, kabuk gibi görmüş. Ne yapsınlar, şerî'atin yalnız sûretini, dışardan görebilmişler. Özü, kabuk sanmışlar. Peygamberlerin halk ile meşgûl olmalarını, noksânlık bilmişler. Bu meşgûllüğü, insanların birbiri ile görüşmeleri gibi sanmışlar. Evliyâlık, Allahü teâlâyâ doğru ilerlemek olduğundan, dahâ üstün görmüşler. Vilâyet, nübüvvetden dahâ üstündür demişler. Bunlar bilmiyor ki, kemâlât-i nübüvvetde de yükselirken, vilâyetde olduğu gibi, Allahü teâlâyâ doğru ilerlemek vardır. Hattâ, vilâyetdeki ilerleme, nübüvvetdeki ilerlemenin bir sûreti, görünüşüdür. Nüzûl ederken [ya'nî geri inerken], vilâyetde de, nübüvvetde de, halk ile [mahlûklar ile] meşgûl olmak vardır. Fekat, bu meşgûl olmaklar birbirine benzemez. Vilâyetde, (Zâhir), [ya'nî beden ve his uzvları] halk ile olup, (Bâtın) [kalb, rûh ve diğer latîfeler] Allahü teâlâ ile. Hâlbuki, peygamberlikde, nüzûl ederken, zâhir de, bâtın da, hep halk ile meşgûl olur.

Bütün varlığı ile, kulları Allahü teâlâyâ çağırılmaktadır. Bu nuzûl, vilâyetdeki nuzûlden, dahâ tâm ve kâmilidir.

Bu büyüklerin halk ile görüşmesi, halkın birbiri ile görüşmesi gibi değildir. Halk, birbiri ile görüşürken, birbirlerine, ya'ni Allahü teâlâdan başkasına, düşün, bağlı bir hâldedir. Bu büyükler ise, halk ile görüşürken, bunlara bağlı değildir. Çünkü, bu büyükler, dahâ ilk adımda, Allahü teâlâdan başka şeylere bağlı olmaktan kurtulmuş, halkın Hâlıkına bağlanmışlardır. Bunların halk ile görüşmesi, halkı, Hakka doğru çekmek içindir. Allahü teâlânın beğendiği yola getirmek içindir. İnsanları, Allahü teâlâdan başka şeylere kul, köle olmaktan kurtarmak için, onlarla görüşmek, kendini Hak ile bulundurmak için olan görüşmekten elbet dahâ üstün, dahâ kıymetlidir. Meselâ, bir kimse, Allahü teâlânın ismini zikr ederken, bir kör geçse ve önünde kuyu olsa ve bir adım atınca kuyuya düşecek olsa, bu kimsenin zikre devâm etmesi mi efdaldır, yoksa, zikri bırakıp, körü kuyudan kurtarması mı kıymetlidir? Şübhesiz körü kurtarması, zikr etmesinden dahâ iyidir. Çünkü, Allahü teâlânın, ona ve onun zikrine ihtiyâcı yoktur. Kör ise muhtâc bir kuldür. Bunu zarardan kurtarmak lâzımdır. Hele, kurtarmağı şerî'at de emr ettiği için, onu kurtarmak zikrden dahâ mühimdir. Çünkü, emre de uyulmuş olur. Zikr etmekte, yalnız Hak teâlânın hakkı vardır. Onun emri ile körü kurtarmakta, iki hak yerine getirilmiş olmaktadır. Biri kul hakkı, biri de Yaradanın hakkı. Hattâ bu hâlde zikre devâm etmek, belki günâh olur. Çünkü zikr, her vakt iyi olmaz. Ba'zan, zikr etmemek güzel olur. Yasak edilen günlerde ve harâm olan vaktlerde oruc tutmamak ve nemâz kılmamak, oruc tutmaktan ve nemâz kılmaktan dahâ iyidir.

[Din düşmanları, müslimânlar egoist, hodbin olur sanıyor. Cennet ni'metlerine kavuşmağı düşünür. Başkalarına iyilik etmeğı düşünmez, diye iftirâ ediyor. Yukarıdaki yazı, bu sözlerinin, yalan ve iftirâ olduğunu açıkca göstermektedir].

(Zikr) demek, kendini gafletten kurtarmak demektir. [**(Gaflet)**, Allahü teâlâyı unutmak demektir]. Zikr, yalnız **(Kefime-i tevhid)** i söylemek ve tekrâr tekrâr **(Allah)** demek değildir. Her ne şekilde olursa olsun, kendini gafletten kurtarmak, zikr olur. O hâlde, şerî'atin emrlerini yapmak ve yasaklarından sakınmak, hep zikrdür. Şerî'atin emrlerini gözeterek yapılan alış-veriş zikrdür. Şerî'ate uygun olarak yapılan nikâh, talâk [boşanma] zikr olur. Çünkü, bunları yaparken, emrlerin, yasakların sâhibi hep hâtırlanmaktadır. Ya'ni gaflet gitmektedir. Şu kadar var ki, Allahü teâlânın isimleri ve sıfatları ile yapılan zikr, çabuk te'sir eder ve sevgisini hâsil eder ve çabuk ilerletir. Emrlere, yasaklara yapışmakla hâsil olan zikr, böyle değildir. Bununla beraber, böyle zikrlerden ba'zısının da, çabuk netice verdiği, pek az olarak görülmüştür. Muhammed Behâeddîn-i Buhârî buyurdu ki, (Mevlânâ Zeyn-üd-dîn-i Taybâdî ilm ile Allahü teâlâyâ vâsil olmuştur). Bundan başka ism ve sıfat ile yapılan zikr, şerî'ate uymakla olan zikre sebep olur. Çünkü, şerî'atin sâhibini tâm sevmedikce, her işde şerî'ati gözetmek çok güç olur. Tâim muhabbeti elde etmek için de, ism ve sıfatla olan zikr lâzımdır. O hâlde, şerî'ate uymak zikri ile şereflemek için, önce ism ve sıfatla olan zikr lâzımdır. Evet, cenâb-ı Hakkın lutfü ve ihsânı ayrıdır. Hiç sebep olmadan, dilediğini, dilediğine ihsân eder. Nitekim Şûrâ sûresinde, onüçüncü âyet-i kerîmede, **(Allahü teâlâ, dilediğini seçerek kendine kavuşturur)** buyurdu.

[Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretleri, **(Makâmât-i Mazhariyye)** deki onbirinci mektûbunda buyuruyor ki, (Üç dürlü zikr vardır:

1 — Kalb karışmadan, yalnız dil ile söylemektir. Bunun fâidesi yoktur. Buna, zikr değil, gaflet denir.

2 — Ağızla söylemeyip, yalnız kalb ile yapılan zikrdür. Buna, tesavvufda **(Zikr-ı hafî)** denir. Bu da, yalnız Zât-i ilâhiyyenin zikridir. Yâhud, sıfatlarını düşünerek yapılır. Ni'metleri de düşünülürse, buna **(Tefekkür)** denir.

3 — Kalb ile ve dil ile birlikde zikrdir. Dil ile kendi işitecek kadar söylenirse, şerî'atde (Zikr-i hafî) denir. Âyet-i kerîmede emr olunan, bu zikr-i hafîdir. Başkası da işitirse (Zikr-i cehrî) denir. Âyet-i kerîmeler ve hadîs-i şerîfler, zikr-i hafînin zikr-i cehrîden efdal olduğunu gösteriyor. Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» hazret-i Alîye öğrettiği zikr-i cehrî, kendi işitecek kadar olan zikrdir ki, hakîkatde, zikr-i hafî demektir. Zikrden önce kapıyı kapatdirması da, böyle olduğunu gösteriyor]].

Yine sözüme dönelim! Bu üçünün, ya'nî tarîkat, hakîkat ve şerî'atin dışında başka şey de vardır ve bunun yanında, o üçünün hiç kıymeti yoktur. Hakîkat mertebesinde, (illallah) deyince hâsıl olan şey, bunun bir görünüşü, [hayâlidir] ve bu, o görünenlerin, hakîkati, aslıdır. Nitekim, önce herkesde, şerî'atin sûreti vardır. Tarîkat ve hakîkat hâsıl olduktan sonra bu sûretin hakîkati hâsıl olur. İyi düşünmeli, öyle bir hakîkat ki, onun sûreti [görünüşü] hakîkat oluyor ve başlangıcı vilâyet oluyor. Bu hakîkat, kelime ile anlatılabilir mi? Eğer anlatılabilmiş olsa, kim ve ne anlıyabilir? Bu hakîkat, ancak, ülül'azm [şerî'at sâhibi Peygamberler içinden, altı dâne, en büyükleri] Peygamberlerin «aleyhimüssalevâtü vetteslîmât vettehiyyât velberekât» pek az, hem de pek çok az bulunan vârislerine ihsân olunan bir hakîkatdır. Ülül'azm Peygamberler az olunca, bunların vârisleri dahâ az olur.

Süâl: Yukarda bildirilenlerden anlaşılıyor ki, bu hakîkate kavuşan ârif, şerî'atden dışarı çıkmaktadır. Çünkü, şerî'atin üstüne yükselmiştir.

Cevâb: Şerî'at, zâhirin yapacağı ibâdetlerdir. Bu hakîkat ise, bu dünyâda bâtına nasib olmaktadır. Zâhir, her zaman, şerî'ati yapmağa mecbûrdur. Bâtın da, o hakîkatin işleri ile meşgûl olur. Bu dünyâda, amel, ibâdet lâzımdır. Bu amel-lerin, bâtına çok yardımı vardır. Ya'nî, bâtının ilerlemesi, zâhirin şerî'ate uymasına bağlıdır. O hâlde, bu dünyâda, her zaman, zâhir de, bâtın da şerî'ate muhtâcdır. Zâhirin işi, şerî'ate uymak, bâtının işe de, şerî'atin meyvelerini, fâidelerini toplamaktır. Şerî'at, bütün kemâlâtın kaynağı, bütün makâmın temelidir. Şerî'atin, fâide, meyve vermesi bu dünyâyâ mahsûs değildir. Âhiretin kemâlâtı ve sonsuz ni'metleri de, şerî'atin netîceleri, meyveleridir. Görülüyor ki, şerî'at öyle bir (**Şecere-i tayyibe**) [mubârek ağac] dir ki, onun meyveleri ile, bütün âlem; dünyâda da, âhiretde de fâidelenmektedir. Bütün fâideler, ondan çıkmaktadır.

Süâl: Demek ki, kemâlât-i nübüvvetde de, bâtın Hak ile, zâhir halk ile. Hâlbuki, başka mektûblarda, peygamberlik makâmında, zâhir de, bâtın da halk ile ve insanları bu sûretle da'vet etmektedir deniyor. Bu iki sözü birleştirmek nasıl olur?

Cevâb: Kemâlât-i nübüvvet dediğimiz, urûcda, yükselirken erişilen kemâlâtdir. Peygamberlik makâmı ise, inişdedir. Yükselirken, bâtın Hak ile. Zâhir halk ile olup, halkın hakları, şerî'ate uygun olarak ödenir. Nüzûlde ise, zâhir de, bâtın da halk ile olup, zâhiri ve bâtını ile, onları Allahü teâlâyâ çağırılmaktadır. O hâlde, iki sözün arasında uygunsuzluk yoktur. Şunu da bildirelim ki, halkla olmak, Hak ile olmak demektir. Bekara sûresi, yüzonbeşinci âyetinde, (**Nereye dönerseniz, orada Allahü teâlâyı bulursunuz!**) buyuruyor. Fekat, mahlûklar Allah olur veyâ Allahü teâlânın aynalarıdır demek değildir. Mümkün, hiç Vâcib olur mu? Mahlûk, hiç Hâlık olur mu, Ona ayna olabilir mi? Belki, Vâcib, Mümkine ayna olur denebilir. Evet, nüzûl ederken [geri inerken] eşyâ, sıfât-i ilâhiyyenin sûretlerine ayna olabilir. Çünkü, mahlûkların aynasında görülen; meselâ sem', basar, ilm ve kudret, bu mahlûkların aynası olan sem', basar, ilm ve kudret sıfatlarının sûretleridir. Bunlar, aynanın sıfâtıdır ki, görünen mahlûklarda zuhûr etmektedir. Nitekim, aynada görülen hayâller de aynanın sıfatlarının, eserlerinin aynalarıdır. Meselâ, ayna uzun ise, hayâller uzun görünür ve aynanın uzunluğunu

gösteren ayna olurlar. Bunun gibi, ayna küçük ise, aynadaki hayâller, aynanın küçüklüğünü gösteren birer ayna gibidir.

Urûc ederken, yükselirken, Allahü teâlânın aynasında, eşyâ görünüyor sanılır. Eşyâ aynada bulunuyor sanıldığı gibi olur. Hâlbuki, eşyânın hayâlleri, aynanın içinde değildir. Bunun gibi, mahlûklar, Allahü teâlânın aynasında değildir. Aynada birşey yoktur. Hayâller, aynada değil, hayâlimizdedir. Aynada hayâl yoktur. Hayâllerin bulunduğu yerde de ayna olamaz. Hayâller, vehm ve hayâlimizdedir. Yerleri varsa, vehm mertebesinde. Zamanları varsa, hayâl mertebesinde. Fekat, mahlûkların vücûdsuz olan bu görünüşü, Allahü teâlânın kudreti ile olduğundan, devâmlıdır. Âhiretin sonsuz hayâtı, sonsuz azâb ve ni'metleri bunlara olacaktır.

Dünyâ aynalarında, önce hayâller görünür. Aynayı görmek için, ayrıca dikkat etmek lâzımdır. Allahü teâlânın aynasında ise, görülen, önce aynadır. Mahlûkları görmek için, ayrıca dikkat etmek lâzımdır. Velî, rücû' etmeğe başlayınca, mahlûkların sıfât-ı ilâhî aynalarındaki hayâlleri görünmeğe başlar. Rücû' ve nüzûl temâm olup, (Seyr der eşyâ) eşyâda seyr, hareket edince, şühûd-i ilâhî kalmaz, gayb hâlini alır. İmân-ı şühûdî, imân-ı gaybî hâlini alır. Da'vet vazîfesi temâm olup, vefât edince, gayb kalmaz. Yine şühûd hâsıl olur. Fekat, bu şühûd, rücû'dan önceki şühûdden kuvvetli, kâmilidir. Çünkü, âhiretteki şühûd, dünyadaki şühûdden kuvvetlidir.

Demek ki, bir aynada görülen hayâller, aynada değildir. Varlıkları yalnız hayâldir. Ayna, bu hayâlleri ihâta etmiş, kaplamış denilebilir. Bu hayâllerle berâberdir deriz. Fekat, bu kurb [yakınlık], bu ihâta ve ma'ıyyet [berâberlik] cismin cisme olan veyâ cismin, kendi sıfatına [meselâ rengine] olan kurbu, ihâtası ve ma'ıyyeti gibi değildir. İnsan akli, hayâllerin aynaya olan, kurb, ihâta ve ma'ıyyetini düşünemiyor, kavrayamıyor. Hayâllerin aynaya karib, berâber ve ihâta edilmiş oldukları muhakkaktır. Fekat, nasıl olduğu anlatılamıyor. İşte Allahü teâlânın mahlûklara olan kurbu, ihâtası ve ma'ıyyeti de böyledir. Elbette vardılar. Fekat, nasıl oldukları bilinmez. Bunlara inanırız. Fekat, nasıl olduklarını bilemeyiz. Çünkü, Allahü teâlânın bu sıfatları, cismlerin sıfatlarına benzemiyor, mahlûkların sıfatları gibi değildir. Hakîkatin nümûnesi olan bu âlemde, bu sıfatlara misâl olarak, hayâller ile aynayı söyledik ki, akli olan, bundan onu anlayabilsin! Allahü teâlâ, doğru yolda olanlara selâmet versin! Âmîn.

Seni seven âşıkların,
gözü, gayra bakmaz imiş.
seni maksûd edinenler,
dünyâ ahret anmaz imiş.

Gönlün sana verenlerin,
ilmi sana erenlerin,
gözü seni görenlerin,
tâli'leri sönmez imiş.

Ölmez imiş âşık canı,
hiç çürümez imiş teni,
aşk her kimi kıldı fânî,
ona zevâl ermez imiş.

Emrine baş eğenlerin,
vuslatına erenlerin,
bûlbûl gibi ötenlerin,
kimse dilin bilmez imiş.

Aşkın ile bilişenler,
senin için sevişenler,
halvetine erişenler,
ölümden hiç korkmaz imiş.

Aklın varsa, ey kardeşim,
Hakkı sevmek olsun işin,
aşk tadını tatmıyanın,
kalbi temiz olmaz imiş.

28 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 3. cü MEKTÛB

Bu mektûb, seyyid mir Muhibbullah-i Mankpûriye yazılmış olup, Kellme-
tevhidin ma'nâsını bildirmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun ve Onun seçtiği, sevdiği kullarına selâmlar, ku-
sûrsuzluklar olsun! (Lâ ilâhe illallah!). Ya'nî ülûhiyyete, ma'bûdiyyete hakkı olan,
yalnız Allahü teâlâdır. Şeriki, ortağı, benzeri yoktur. Vâcib-ül-vücûddür, varlığı,
elbette lâzımdır. Noksânlık ve yaratılmak sıfatları, alâmetleri, Ona yoktur. (Ma'-
bûd), ibâdet olunan şey demektir. (İbâdet), kulluk etmek, tapınmak, ya'nî hudû'
ve tezellüldür. Ya'nî, kendini aşağılamak, alçaltmak demektir. Bütün kemâlât,
yükseklikler, iyilikler kendisinde bulunan, hiçbir noksânlığı olmıyan ve herşey,
var olmak için ve varlıkta kalabilmek için, Ona muhtâc olan ve kendisi hiçbirşey
için, hiçbirşeye muhtâc olmıyan ve herkese fâide ve zarar yalnız Ondan gelen
ve Onun izni ve emri olmadıkça, hiçbirşeyin, hiçbirşeye zarar ve iyilik yapamıya-
cağı, Ondan başka herşeyin önü ve sonu yokluk olup, hep var olan bir kimseye
ancak ibâdet olunur. İbâdet, yalnız böyle bir kimsenin hakkıdır. Allahü teâlâdan
başka, böyle bir kimse yoktur ve olamaz. Bu yüksek sıfatlar başkasında da var
dersek, ona, başkası denilemez. Başka olmak için, farklı olmak lâzımdır. Söyle-
diğimiz şartlar, iyi düşünülürse, bir olmak, ayrılık olmamak lâzımdır. Böyle bir
başkasını, ondan farklı, ayrı düşünürsek, ülûhiyyet ve ma'bûdluk şartları, bu ikin-
cisinde noksân olur. Ülûhiyyet ve ma'bûdluk hakkı olamaz. Çünkü, bunun, birin-
ciden ayrı olması için, ma'bûdluk sıfatlarından birinin, bunda bulunmaması lâzım-
dır. Bunun için de, noksân olmuş olur. Bu ikincisinin, kemâl sıfatlarını temâm
kabûl edip de, ayrılık olmak için, noksân sıfatlardan bir dânesini kendisinde bı-
rakırsak, yine kendisi kusûrlu olmuş olur. Meselâ, herşey Ona muhtâc olmasa,
muhtâc olmıyanların ibâdet etmesi niçin lâzım olur? Eğer, bir işde, birşeye muh-
tâc olursa, yine noksânlık olur. Eğer, herşeye iyilik ve zarar Ondan olmasa, Ona
ne lüzûm olur. İbâdete neden lâyık olur? Eğer, Onun izni, haberi olmadan, bir
kimse, birşeye iyilik ve zarar yapabilirse, Ona yine lüzûm kalmaz. İbâdet olun-
mağa hakkı olmaz. Bütün kâmil sıfatları kendinde toplayan, ancak bir olmak, şe-
rîki, ortağı bulunmamak lâzımdır. İbâdete hakkı olan, yalnız bir olmak lâzımdır.
O da bir olan, Allahü teâlâdır.

Sûâl: Söylenilen şekilde farklı, ayrı ikinci bir ma'bûd olamaz ise de, belki bi-
zim bilmediğimiz, başka sıfatları bulunan farklı bir ma'bûd dahâ bulunamaz mı?
Böylece, o da noksân olmaz.

Cevâb: O bilmediğimiz sıfatları da, yâ kâmil sıfatlardır veyâ noksân sıfatlar-
dır. Her iki şekilde de, yine aynı mâni' mevcûddür. O yine noksân olmuş olur.
Allahü teâlâdan başkasının ibâdete hakkı olmadığını göstermek için, şunu da söy-
liyelim ki, Allahü teâlâ, herşeyin varlığı için, bütün ihtiyâclarına kâfi olunca ve her-

şeye fâide ve zarar Ondan gelince, başka bir ma'bûd işsiz kalır. Hiçbirşey, ona muhtâc olmaz. O hâlde, onun ibâdet edilmeğe niçin hakkı olur. Ya'nî, ona karşı zillete ve alçak görünmeğe ne lüzûm olur? Kâfirler, Allahü teâlâdan başkasına ibâdet ediyor, yalvarıyor, ihtiyâclarını ondan umuyor. Kendi yaptıkları putlara, heykellere tapınıyor. Bunlar, kıyâmetde bize şefâ'at, yardım edecek diyorlar. Ne kadar aldanıyorlar. Bunların şefâ'at edebileceğini nereden anlıyorlar? Yalnız zan ile veyâ başkasına aldanmakla, birini, ibâdetde, Allahü teâlâyâ şerik yapmak, ne büyük şaşkınlık, ne büyük zarardır. İbâdet, kolay ve ehemmiyetsiz birşey değildir ki, ölüp giden bir insana, taş, heykele kulluk edilsin. Elinden birşey gelmiyene, hattâ kendinden dahâ zevallı olana, ibâdet olunmak hakkı verilsin. Ülühiyyet olmadıkça, ibâdet edilmeğe hak olmaz. Ülühiyyet sıfatları bulunana ibâdet edilir. Bu sıfatları bulunmayanın ibâdet olunmağa hakkı yoktur. Ülühiyyetin birinci şartı ise, vücûb-i vücûddur. Ya'nî varlığı lâzım olmak, elbette var olması lâzım olmalıdır. Varlığı lâzım olmayan, ilâh olamaz ve ibâdete müstehak olamaz. Ne kadar ahmaklıktır, şaşkınlıktır ki, varlığı lâzım olan, Allahü teâlâdan başka hiçbirşey yoktur, dedikleri hâlde, başkalarına tapınıyorlar. Bilmiyorlar ki, ma'bûd olmak için, ibâdet olunmak için, varlığın lâzım olması şarttır. Allahü teâlâdan başka, varlığı lâzım kimse olmayınca, ibâdete lâyık da, Ondan başkası bulunmaması icâb eder. Ondan başkasına ibâdet etmek, başkasının vücûdünü de lâzım bilmek olur.

İşte (Lâ ilâhe illallah) kelime-i tayyibesini tekrâr tekrâr söylemekle, vücûdü lâzım olanın Allahdan başkası olmadığı ve Ondan başkasının ibâdete hakkı bulunmadığı bildirilir. Bu ikisinden en fâidelisi, başkasının ibâdete hakkı olmadığıdır ki, bunu ancak Peygamberler «aleyhimüssalevâtü vetteslimât» bildirmiştir. Peygamberlere «aleyhimüssalevâtü vettehiyyât» uymayanlar da, Allahü teâlâdan başkasının vücûdü lâzım değildir diyor. Vâcib-ül-vücûd birdir diyorlarsa da, ibâdete müstehak olmakta aldanıyorlar. Allahü teâlâdan başka, ibâdet olunmağa lâyık kimse olmadığını anlıyamıyor, başkalarına tapınmaktan sıkılmıyorlar. Kilise yapmaktan çekinmiyorlar. Kiliseleri yıkan, putlara, heykellere, diri veyâ ölü bir insana tapınmağı önleyen, yalnız Peygamberlerdir «aleyhimüssalevâtü vettehiyyât». Bunlar, Allahü teâlâdan başkasına tapanlara (Müşrik) demişlerdir. Müşriklerin, (Allahü teâlâdan başkasının varlığı lâzım değildir. Ondan başkası, olsa da olur, olmasa da olur. Vâcib-ül-vücûd yalnız Odur) deseler de, başkasına tapdıkları için, yine müşrik olduklarını beyân buyurmuşlardır. Çünkü, Allahü teâlâdan başkasına ibâdet olunmamasına ehemmiyet vermişlerdir. Ya'nî söze değil, işe kıymet vermişlerdir. Çünkü, Ondan başkasının ibâdete hakkı olmayınca, Ondan başka Vâcib-ül-vücûd yok demektir. O hâlde, bir kimse, Peygamberlerin şerî'atine uymadıkça, ya'nî Allahü teâlâdan başkasının ibâdete lâyık olmadığını bilmedikçe, şirkden, müşrik olmakdan kurtulamaz. Şirkin kısımlarından ve insanın kendinde ve dışarda bulunan ilâhlara tapınmaktan sıyrılmaz. İnsanı bundan kurtaran, ancak, Peygamberlerin «aleyhimüssalevâtü vetteslimât» şerî'atleridir. Peygamberlerin gönderilmesinden maksad da, insanları bu devlete, bu ni'mete kavuşturmadır. Bu büyüklere uymadıkça, şirkden kurtulmak nasib olmaz. Onların milletine girmedikçe, tevhid mümkün olamaz. N'sâ sûresi, kırksekiz ve yüz-onaltıncı âyetlerinde buyuruyor ki, (Allahü teâlâ, müşriki afv etmiyecektir). Burada, müşrik, kâfir demektir. Çünkü, şerî'atlere inanmamak küfrdür. Şirk, küfrün kısımlarından biridir. Bir kısmını söylemekle, hepsi söylenmiş oldu. Bunun için, şirk afv olmayacağı gibi, şerî'atin herhangi bir hükmünü inkâr eden de kâfir olup afv olunmayacaktır. O hâlde (Niçin âyet-i kerîmede, yalnız şirk afv olunmaz, buyurulmuşdur?) demenin yeri yoktur.

Allahü teâlâdan başkasının ibâdete hakkı olmadığı meydandadır. Hattâ had-sîdir. Ya'nî düşünmeğe lüzûm kalmadan, akla geliverir. Bir kimse, ibâdetin ma'

nâsını iyi anlasa ve Allahü teâlânın yukarıda bildirdiğimiz sıfatlarını iyi düşünse, Ondan başkalarının ibâdete hakkı olmadığını hemen bilir. Bunu bildirmek için söylenenler, meydanda olan şeyleri haber vermek gibidir. Böyle haberlerin red olması, i'tirâz olunması, münâkaşa edilmesi olmaz. Bu haberlere lüzûm kalmadan, kendiliğinden görmek için, îmân nûru, îmân ışığı lâzımdır. Meydanda olan, bedihî, çok şeyler vardır ki, ahmaklar, kalın kafalılar göremez. A'zâsı hasta ve a'sâbı bozuk çok kimse vardır ki, göze çarpan ve çarpmıyan birçok âşikâr şeyleri göremez.

Süâl: Tesavvuf büyükleri «kaddesallahü teâlâ esrârehüm», (Arzû etdiklerini, ma'bûdun olur) buyurmuşdur. Bunun ma'nâsı nedir ve doğrusu nasıldır?

Cevâb: Bir insanın maksûdu, arzûsu, teveccüh ettiği, özendiği, sağ kaldıkca ele geçirmek istediği ve ele geçirmek için, her zillete, alçalmağa katlandığı, hiç vaz geçmediği şey ise, bu maksûdu, ma'bûdu olur ve bu hâli ibâdet olur. Çünkü ibâdet, zilletin, inkisârın son derecesidir. Allahü teâlâdan başka ma'bûd tanımamak için, Ondan başka maksûd olmamak, Ondan başka murâd olmamak lâzımdır. Bunun için de, (Lâ ilâhe illallah) derken, Ondan başka maksûd olmadığını bilmek lâzımdır. Bu ma'nâ ile, bu kelimeyi o kadar çok tekrâr ederler ki, hiçbir maksûdları kalmaz. Ondan başka birşey arzû edilmez. Böylece, başka ma'bûdumuz yokdur, sözleri doğru olur ve çeşidli ilâhlardan kurtulmuş olurlar. Ondan başka maksûd bırakmamak sûreti ile, Ondan başka ma'bûd bırakmamağa kavuşmak, îmânın kâmil olması için şarttır ve Evliyâyâ mahsûsdur. İnsanın, kendinde bulunan ma'bûdlarından kurtulmasına bağlıdır. Nefs, itminâna kavuşmadıkça, bu derece ele geçmez. Nefsin itminân bulması ise, Fenâ ve Bekânın temâmlanmasından sonradır. Parlak olan şerî'atin, ışıklı se'âdet-i ebediyye yolunun esâsı, temeli, kolaylık, hafiflik ve kulları zahmetden, yorulmaktan kurtarmaktır. Çünkü, insanlar, za'îf, nâzik yaratılmışdır. Bunun için, şerî'at diyor ki, bir kimse, maksadına kavuşmak için, Allah göstermesin şerî'atin dışına çıkarsa, [farzlardan birini bırakır, bir harâm işlerse, meselâ nemâzı, orucu bırakır veyâ içki içer, çıplak gezerse], bu maksûdu, onun ma'bûdu olur, ilâhı olur. Maksûdu için şerî'atin dışına çıkmazsa, onu ele geçirmek için, harâm işlemezse, şerî'at, o maksûdu red etmez, men' etmez ve onu maksûd bilmez. Onun maksûdu, yalnız Allahü teâlâdır ve Onun şerî'atini gözetmekdir, der. O maksûda karşı, o kimse de, yaradılış icâbı, bir arzû hâsil olmuşdur. Fekat, bu arzûsu, şerî'ate olan arzûsunun mikdârına yetişememiştir.

Tarîkat ve hakikat, îmânı kemâle ulaştırdıklarından, burada Allahü teâlâdan başka maksûd olmamak lâzımdır. Çünkü, başka maksûd olursa, ba'zan, nefsin yardımı ile, bunun arzûsu, Allahü teâlânın maksûd olmasını aşabilir. Onu ele geçirmek, Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak arzûsunu basdırarak, ebedî, sonsuz felâkete sebep olabilir. Bunun için, îmânın kâmil olmasında, başka maksûdların kalmaması, mutlaka lâzımdır. Böylece, îmânın azalması veyâ sönmesi önlenmiş, emniyete alınmış olur.

Evet, ba'zı bahtiyârlar, ihtiyâr ve irâdelerinden kurtulduktan sonra, bunlara yeniden irâde ve ihtiyâr verilir. Irâde-i cüz'iyeleri kendilerinden gitdikden sonra, bunları, irâde-i külliyye ile şereflendirirler. Bunu, inşaallah başka bir mektûbda bildirmek nasib olur.

[Tarîkat ve hakikat, îmânı kemâle ulaştırır dedik. (Tarîkat), Muhammed aley-hisselâmın yolunda, izinde yürümek demektir. Ya'nî, her sözünde, her işinde, herşeyde şerî'ate yapışmaktır. Ne yazık ki, uzun zemandan beri birçok câhiller, fâsıklar, alçak maksadlarına kavuşmak için, büyük âlimlerimizin isimlerini, âlet olarak kullanıp, tarîkat ismi altında, çeşidli ocaklar kurmuş, şerî'atin, dînin bozul-

Üç nişân olur Velilerde, demiş erbâb-ı dîl,
biri ol ki, görenin gönlü ona mâil olur.

Onun ikinci nişânı, oldur ki, iyi bil,
her ne dese, dinleyenler, sözüne kâil olur.

Üçüncüsüne gelince, cümle a'zâsı anın,
şer' ile, âdâb ile, her zaman, âmil olur.

29 — İKİNCİ CİLD, 37. ci MEKTÛB

Bu mektûb, (Mektûbât) in ikinci kısmını toplamış olan [Allahü teâlâ ondan râzı olsun!] fakîr, hakîr Abdülhayy için yazılmış olup, (Lâ ilâhe illallah) Tevhîd kelimesinin üstünlüklerini bildirmektedir:

Rabbimizin «celle sultânüh» gazabını, intikâmını söndürmek için (Lâ ilâhe illallah) güzel kelimesinden dahâ fâideli birşey yoktur. Bu güzel kelime, Cehennemine götüren gazabı söndürünce, dahâ küçük olan başka gazablarını elbette söndürür. Niçin söndürmesin ki, bir kul, bu güzel kelimeyi tekrâr tekrâr söyleyince, Ondan başkasını yok bilmekte, herşeyden yüz çevirip, hak olan bir ma'bûda dönmektedir. Gazabının sebebi, kullarının, Ondan başkasına dönmesi, bağlanmasıdır. Mecâz âlemi olan bu dünyâda da, bu hâli görüyoruz. Zengin bir kimse, hizmetcisine kırılır, ona kızar. Hizmetçi de, kalbî iyi olduğu için, herkesden yüz çevirip, bütün varlığı ile, efendisinin emrine sarılırsa, efendisi, ister istemez yumuşar. Merhamete gelir. Gazabı söner. İşte bu güzel kelime de, kıyâmet için ayrılmış olan doksandokuz rahmet hazînesinin anahtarıdır. Küfr karanlıklarını, şirk pisliklerini temizlemek için, bu güzel kelimedden dahâ kuvvetli, hiçbir yardımcı yoktur. Bir kimse, bu kelimeye inanınca, îmânın zerresi hâsıl olur.

Bu güzel kelimeye inanarak, kalbinde zerre kadar îmân hâsıl eden kimse, kâfirlerin âdetlerini ve şirk pisliklerini yaparsa, bu güzel kelimenin şefâ'atî sayesinde Cehennemden çıkarılır. Azâbda sonsuz kalmaktan kurtulur. Bunun gibi, bu ümmetin büyük günâhlarına şefâ'at edip azâbdan kurtaracak en kuvvetli yardımcı, Muhammed Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» dir. Bu ümmetin büyük günâhları dedik. Çünkü, önceki ümmetlerde büyük günâh işleyen pek az oldu. Hattâ îmânını küfr âdetleri ile ve şirk pislikleri ile karıştıran da az idi. Şefâ'ate en çok ihtiyâcı olan bu ümmettir. Önceki ümmetlerde, bazıları küfrde inâd etdi. Bazıları da, hâlis olarak îmâna gelip emirlere yapıştı.

Bu güzel kelime ve Peygamberlerin sonuncusu «aleyhi ve aleyhimüssalevâtü vettehiyyât» gibi bir şefâ'atci olmasaydı, bu ümmetin günâhları, kendilerini helâk ederdi. Bu ümmetin günâhları çoktur. Fekat, Allahü teâlânın afv ve mağfireti de sonsuzdur. Allahü teâlâ, bu ümmete afv ve mağfiretini o kadar saçacak ki, geçmiş ümmetlerden hiçbirine böyle merhamet ettiği bilinmiyor. Doksandokuz rahmetini, sanki bu günâhkâr ümmet için ayırmıştır. İkrâm, ihsân, kabâhatliler, günâhlılar içindir. Allahü teâlâ, afv etmeği ve mağfiret etmeği sever. Kusûr ve kabâhati çok olan bu ümmet kadar afv ve mağfirete uğrayacak hiçbirşey yoktur. Bunun için, bu ümmet, ümmetlerin en hayırlısı oldu. Bunların şefâ'at edicisi olan bu güzel kelime, kelimelerin en kıymetlisi oldu. Bunların şefâ'atçileri olan Peygamberleri, Peygamberlerin en üstünü oldu «aleyhi ve aleyhimüssalevâtü vettehiyyât». Furkân sûresi, yetmişinci âyetinde, (Allahü teâlânın, günâhlarını iyi-

İlklerle değişdireceği kimseler, onlardır. Allahü teâlânın mağfiretli, merhametli sonsuzdur) buyuruldu.

Kerimler ile yapılacak her iş kolay olur.

Bunu yapmak, Allahü teâlâ için çok kolaydır. Ey Rabbimizi Günâhlarımızı ve işlerimizde yaptığımız isrâfı, taşkınlığı afv et. Bizi doğru yolda bulundurt Kâfirlere gâlib gelmemiz için yardım et! Bu kelimenin üstünlüklerini dinleyiniz:

Resûlullah «sallallahü teâlâ aleyhi ve âlihi ve selleme ve bâreke» buyurdu ki: **(Lâ ilâhe illallah diyen kimse Cennete girer)**. Görüşleri kısa olan kimseler, bu söze şaşar. Bir kerre Lâ ilâhe illallah demekle, Cennete girmek nasıl olur der. Bu güzel kelimenin bereketlerini, fâidelerini bilmiyorlar. Bu fakir [ya'ni imâm-ı Rabbânî «rahmetullahi aleyh»] anlıyorum ki, bu güzel kelimeyi bir kerre söylemekle, bütün kâfirlere afv edip, Cennete gönderseler yeri vardır. Bu mukaddes kelimenin bereketlerini, fâidelerini, bütün mahlûklara, kıyâmete kadar bölseler, hepsini doyuracağını görüyorum. Hele, bu mukaddes, güzel kelimeye **(Muhammedün Resûlullah)** kelimesi de eklenerek, teblig ve tevhid, incl gibi, yanyana dizilirse ve risâlet vilâyete yaklaşıdırılırsa, vilâyetin ve nübüvvetin bütün üstünlükleri ve yükseklikleri, bir araya toplanmış olur. Bu iki se'âdetin yoluna kavuşduran, bu kelimelerdir. Vilâyeti, zillerin, akslerin karanlıklarından kurtaran, temizleyen, nübüvveti en yüksek dereceye ulaşıdıran, bu kelimedir. Ey Allahımız! Bizi bu güzel kelimenin fâidelerinden mahrum bırakma! Bizi bu kelimedenden ayırma! Bu kelimeyi tasdik edici olduğumuz hâlde cânımızı al! Kıyâmet günü, bizleri bu kelimeyi tasdik edenler arasında bulundur! Bu kelime hurmetine ve bu kelimeyi bildirenler «aleyhimüssalevât vetteslimât vettehiyyât velberekât» hurmetine, bizleri Cennete sok! Âmin.

Görüşün ve gidışin âciz kaldığı ve arzû, himmet kanadlarının düşdüğü ve her bilgi ve buluşun dışına çıkıldığı zaman, insanı, **(Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah)** tevhid kelimesinden başka, birşey ilerletemez. Bu kelimenin âgûşuna sığınmadan, oralarda yükselmek olamaz. Sâlik, bu güzel kelimeyi bir kerre söylemekle, o makâma yükseliyor. Bu yüksek kelimenin işâret ettiği hakikat sâyesinde, o makâmdan yukarıya ilerliyor. Kendinden uzaklaşıp, Allahü teâlâyâ yaklaşıyor. O yolun en az bir parçası, bütün bu gökler küresinden katkat çokdur. Bu kelimenin üstünlüğünü buradan anlamalıdır. Bütün mahlûkların, bu kelime yanında varlığı hiç kalır. Duyulmaz bile. Büyük bir deniz yanında, bir damla kadar da değildir. Bu güzel kelimenin derecelerinin meydana çıkması, söyleyenlerin derecelerine göre olur. Söyleyenin derecesi ne kadar yüksek ise, bu mukaddes kelimenin büyüklüğü, o kadar çok meydana çıkar. Arabî şî'r tercemesi:

**Güzelliği o kadar çok görünür,
ona bakış, ne kadar çok olursa.**

Dünyâda bundan dahâ kıymetli, dahâ üstün bir arzû olmaz ki, insan, her bulunduğu yerde, [her işinde, her vazîfesinde] bu güzel kelimeyi tekrâr tekrâr söylemekle lezzet alsın ve haz duysun. Ammâ ne yapılabilir ki, bütün arzular ele geçmiyor. İnsanlarla konuşmak ve gaflete düşmek çâresiz oluyor.

**Kalbini, Cennet bağı yap, çeşme-i tevhid ile,
rûh bağçeni gülşen eyle, gonca-i tevhid ile!**

**Hem mekânsız, hem zamansız, nihâyetsiz yolları,
kat'ider gönül erbâbı, kuvvet-i tevhid ile.**

**Her ne kadar, yüz karası, yapıysa ısyân sende,
temizlenir her yerin, sâbûn-î tevhid ile.**

İns ve CİN âlemlerini, aşarak Arşa çıkar,
kîm kî mi'râc eylediyse, cezbe-i tevhîd ile.

Ey Niyâzî! Ârif-i billâh gönülden kaldırır,
yetmişbin perdeyi hep, bir lem'a-ı tevhîd ile.

30 — İKİNCİ CİLD, 94. cü MEKTÛB

Bu mektûb, Abdülkâdir-i Enbâliye yazılmış olup, Fenâ ve Bekâyı anlatmaktadır:

Âlemlerin, her mahlûkun rabbi olan Allahü teâlâyâ hamd ederim. Peygamberlerin seyyidine, en üstününe, salât, düâ ederim!

Bu fakîrin anladığına göre, mahlûkların hakikatleri, aslları, ademler ile isimlerin ve sıfatların, ilm-i ilâhîdeki sûretleri, görünüşleridir. Bu sûretler, ademlere aks etmiş, onlarda görünmüşdür. [Adem, yok demektir]. Her kötülük, her kusûr ademlerden hâsıl olur. Bu ademler, felsefecilerin dediği Heyûlâ gibidir. Bunlara aks eden sûretler de, felsefecilerin sûret dediklerine benzer. Ademler, birbirlerinden, üzerlerine aks etmiş olan sûretler ile fark olunur, ayrılır. Bu akslerin, ademlerle birleşmesi, sûretin heyûlâda yerleşmesi gibidir. Bu aksler de, ademlerle birleşdikleri için, birbirlerinden farklı olmuştur. Bunların birleşmesi, sıfatların cism ile birleşmesi gibi değildir. Sûretin, heyûlâ ile birleşmesi gibidir. Heyûlâ, sûret vâsıtası ile tanınabilmektedir. Sâlik, zikr ve murâkabe vâsıtası ile, cenâb-ı Hakka teveccüh edince ve başka şeylerden her ân yüzçevirince, Allahü teâlânın ism ve sıfatlarının ilmde bulunan bu sûretleri, her ân kuvvetlenir. Arkadaşları olan ademlere gâlib gelmeğe başlar. Öyle bir hâl alır ki, bu akslerin aslı ve heyûlâsı gibi olan ademler, örtülmeğe, gayb olmağa başlar. Ya'nî sâlik, bunları göremez olur. Çünkü, aynanın gayb olması lâzımdır. Bu hâle, (Fenâ makâmı) denir ve çok kıymetlidir. Fânî olan bu sâlike, Bekâ da ihsân ederek, bu âleme geri indirirlerse, kendi ademini, bedenini koruyan, sıkı elbise gibi görür. Ademden o kadar ayrılmışdır ki, bir elbise gibi ayrı görür ve kendinden başka bilir. Hâlbuki, adem ondan ayrılmamışdır. Kendisine (ben) dediği zaman, ona da işâret etmektedir. Ancak, asl, öz, temel olmakdan çıkmış, tâbi' olmuştur. Hattâ, önce kendisi ile durmakta olan, akslerle durabilecek hâle düşmüştür. Bu fakîr, bu makâmda senelerce kaldım. Kendi ademimi, kıldan bir palto gibi, kendimden ayrı gördüm. Fekat, Allahü teâlânın lutf-ü ihsânı imdâda gelince, o mağlûb haldeki adem, büsbütün eriyip gitti. O aksler sâyesinde olan görünüşü, temâmen yok oldu. Sanki, hakîkî ademe, aslına karıştı. Meselâ, alçıyı kalıba koyup, şekli verirler, alçı sertleşip o şekli muhâfaza edebilecek hâle gelince, kalıbı kırarlar. Kalıp yardımı ile o şekilde durmasına son verip, yalnız kendisini o şekilde durdururlar. Burada da, aksler, adem ile duruyordu. Şimdi, kendi kendilerine, hattâ kendi aslları ile durduklarını anlarlar. Bu zaman, (ben) deyince, yalnız bu aksleri ve bunların asllarını görür. Ademinin kendisi ile sanki bir ilişki yokmuş gibi olur. Bu makâmda, Fenânın hakikati hâsıl olur. Önceki fenâ, sanki bu fenânın sûreti idi. Bu makâmdan bekâyâ getirirler ve âleme geri döndürürlerse, vaktile parçası iken ve gâlib ve hâkim iken, sonra ayrılmış olan ademi, yine getirirler, arkadaş yaparlar. Fekat, şimdi kendinden ayndır ve (ben) deyince, işe karışmaz. Ba'zı fâideler için, kıldan bir palto gibi, dışarıya giyilmiş bir hâlde bulunur. Adem geri gelmiş ise de, isimlerin ve sıfatların aksleri şimdi ona muhtâc

değildir. Hattâ adem, onların sâyesinde durabilmektedir. Nitekim, birinci bekâda da böyle olmuştur. Oradaki bekâda bu hâl olunca hakiki olan bu bekâda şübhesiz, dahâ temâm, dahâ mükemmel olur. Elbise giyilince insana te'sir eder. Elbise sıcak ise, insan ısınır. Soğuk ise, insan üşür. Bunun gibi, bu adem de, elbise gibi, te'sir eder. Te'siri bütün bedende görülür. Fekat, bu te'sirlerin, dışardan geldiği, içerden olmadığı anlaşılır. Bu adem sebebl ile olan şer ve kusûrlar da, dışardan ve sonradan gelmektedir. Kendinden değildir, sıfatın sıfat ile bulunmasıdır. Sıfat da, madde de, devâmlı değildir. Bu makâmda bulunanlar, insanlıkta, başkaları gibidir ve insanlık sıfatlarını gösterir. Fekat, bunların bu sıfatları, dışardan gelmektedir. Kendilerinden değildir. Başkalarının sıfatları ise kendilerindedir. Aralarında çok fark var. Câhiller, bunları kendileri gibi görüncelâ, büyükleri, hattâ Peygamberleri «aleyhimüsselâm» kendileri gibi sanır ve inanmaz, karşı koyarlar. Bunun için, o büyüklerden mahrûm kalırlar. Nitekim, Tegâbün sûresi, altıncı âyetinde, **(Bizim gibi bir insan mı bize yol gösterecek, diyerek kâfir oldular)** buyurdu. Furkân sûresinde, yedinci âyet-i kerîmede, **(Bu nasıl Peygamberdir? Bizim gibi yiyor ve sokaklarda dolaşüyor dediler)** buyurdu ki, bunların hâlini göstermektedir. Allahü teâlânın büyük ni'meti, ihsânı ile, temâmen ayrıldıktan sonra, yine yaklaşan ademin sıfatlarını kendimde hiç göremiyorum. Allahü teâlâyâ sonsuz şükürler olsun!

Ademin komşuluğundan hâsil olan bu sıfatların insanda görünmesi, kırmızı elbise giyen kimsenin kırmızı görünmesine benzer. Ahmaklar, elbisenin kırmızılığını, insanın kırmızılığı sanır. Fârisi nazm tercemesi:

**Hikâye olarak dinleyen seni,
bulur ancak, hikâye te'sirini!**

**Sözün özünü anlarsa bir kişi,
fayda verir ona her dinleyişi.**

**Berrak olarak akan Nil nehri,
çingenenin gözüne kan göründü.**

**Mûsâ aleyhisselâmın ümmeti,
Nil-i mubâreki, kan değil, su gördü.**

Yâ Rabbî! Bize doğru yolu gösterdikden sonra, ayağımızın kaymasından koru! Sonu olmıyan rahmetinden, bizlere de serp! Merhamet ve ihsân sâhibi, ancak sensin! Doğru yolda gidenlere bizden selâm olsun!

**Her şeyin zuhûruna menba'sın yâ Resûlallah!
(Küntü kenzen) sırrının mahzeni yâ Resûlallah!**

**Vücûdün her mahlûkdan, nasıl ki üstün olduysa,
dahî ilmin ilerde, hepsinden yâ Resûlallah!**

**Mubârek ağzın, sırların haznesidir elbette,
hakîkî ilmlere sen, mahremsin yâ Resûlallah!**

**Herkim geldi cihâna ve herkim ki gelecektir,
hepsinin üstünde sen, serdârsın yâ Resûlallah!**

**Cihân bağında insan, ağacdır gayriler yaprak,
nebiler meyvedir, özü sen yâ Resûlallah!**

**Şefâ'atin olmasa, hâlimiz harâb günâhdan,
her derdimize dermân, hep sensin yâ Resûlallah!**

Bu mektûb seyyid Abdülbâkî Sârenkpûriye yazılmış olup, Eshâb-ı yemîn ve Eshâb-ı şimâlî ve Sâbıkları bildirmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun. Onun seçtiği kullara selâm olsun. Allahü teâlâ, sana doğru yolda ilerlemek nasîb eylesin!

Zulmânî, karanlık perdeler arkasında kalanlara, (Eshâb-ı şimâlî) denir. Bu perdeleri aşır, nûrdan perdeler gerisinde bulunanlara (Eshâb-ı yemîn) denir. Nûrdan perdeleri de aşanlar (Sâbikûn) dur. Bunlar, mahlûkât perdelerini ve vücûb perdelerini aşarak asl'a varmışlardır. Zât-i ilâhîden başka, isimleri, sıfatları, şü'ûn ve i'tibârları [ya'nî düşünülen şeyleri] istemezler. Eshâb-ı şimâlî, şakîler ya'nî kâfirlerdir. Eshâb-ı yemîn, müslimânlar ve Evliyâdır. Sâbikûn ise, Peygamberlerdir «aleyhimüssalevâtü vetteslimât». Bu büyüklerin izinde gidenlerden bazıları da bu devletle şereflendirirler. Ümmetlerin böyle şereflileri, dahâ ziyâde, Eshâbın büyükleridir. Eshâbdan başkalarından pek azı da, şereflenmiştir. Bunlar da, Eshâb-ı kirâm arasında sayılır ve Peygamberlerin kemâlâtına kavuşmuştur. Peygamberimiz «aleyhi ve alâ âlihissalâtü vesselâm», belki de bunun için (Önde gelenleri mi dahâ hayırlıdır? Yoksa sonra gelenleri mi? Belli değil) buyurdu. Evet bir hadis-i şerîfde, (Zamanların en hayırlısı benim zamanımdır) buyurmuştur. Fakat, bunu, asrlar, zamanlar için; birincisini ise, şahslar için buyurdu. Ehl-i sünnet âlimleri, söz birliği ile diyor ki, (Peygamberlerden «aleyhimüssalevâtü vetteslimât» sonra, Ebû Bekr ile Ömerden dahâ üstün kimse yoktur ve Ebû Bekrden üstün kimse yoktur. Bu ümmetin üstünlerinin en üstünü odur). Ömer «radiyallahü anh», Ebû Bekr-i Sıddîkın izinde gittiği için üstün olmuş ve ona uyduğu için, başkalarını geçmiştir. Bunun için, Ömer-ül-Fârûka (Halife-i Sıddîk) denildi. Hutbelerde ismi (Halife-i halife-i Resûlillah) diye okundu. Bu yolda ilerliyen süvârî, hazret-i Ebû Bekr-i Sıddîkdir. Hazret-i Ömer-ül-Fârûk «radiyallahü anhümâ» onun seyisi ve redîfidir. Ne güzel seyisdir ki, süvârîye tâm uymuş, bütün üstünlüklerde ona ortak olmuştur.

Yine sözüme dönelim! Sâbıklar, Eshâb-ı yemîne ve Eshâb-ı şimâle benzemez. Zulmetli ve nûrlu olan işlerin dışındadır. Bunların kitâbları da, onların kitâbları gibi değildir. Kıyâmetdeki hesâbları da, onların hesâblarına benzemez. Bunlara husûsî mu'âmele yapılır. Kendilerine ayrıca iltifât ve ikrâm olunur. Çünkü, Eshâb-ı yemîn de, Eshâb-ı şimâlî gibi, bunların kemâlâtından çok uzaktır. Evliyâ da, diğer mü'minler gibi, bunların sırlarını anlayamaz. Kur'ân-ı kerîmde ayrı harflerle gösterilen işâretler, bunlara mahsûs sırlardır. Kur'ân-ı kerîmin müteşâbihleri, onların eriştiği dereceleri bildiren hazînelerdir. Asl'a kavuşarak, zıllardan, hayâllerden kurtulmuşlardır. Zıllere yetişenlerin, bunlara mahsûs olan makâmlardan haberi yoktur. Mukarrebler, asl'a yakın olanlar bunlardır. Râhat ve rahmet, bunlar içindir. Kıyâmet gününün korkusundan emîn olanlar bunlardır. Kıyâmetin dehşetinden, başkaları gibi ürkmezler.

Ey büyük Allahımız! Bizi onları sevenlerden eyle! Çünkü, o gün herkes, sevdiği ile berâber olacaktır. Peygamberlerin efendisinin sadakası olarak, düâmızı kabûl eyle! «aleyhi ve aleyhim ve alâ âlihissalevât vettehiyyât velberekât». Âmîn

**Varsın, birsin Allahım,
sensin benim penâhım!**

**Sensin eden vârı var,
bu, herkese âşikâr.**

Birliğine şübhe yok,
buna delil, burhân çok.

Gök kubbeyi yaratdın,
yıldızlarla donatdın.

Yer yüzünde her kudret,
senden alır güç, kuvvet!

Toprağa can verirsin,
sonra, lisan verirsin.

Gece gündüz bu nizâm,
cihânda bu intizâm.

Rabbim! Senin eserin!
elbette yok benzerin!

Sayılır mı ni'metin,
hiç tükenmez rahmetin.

Sen herşeyi görürsün,
kalpleri hep bilirsin!

Afv et beni Allahım,
çokdur benim günâhım!

32 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 45. ci MEKTÛB

Bu mektûb, sultân Serhendi için yazılmışdır. Mü'minin kalbinin kıymetini bildirmekte, kalbi incitmekden men'etmekdedir. Bu mektûb arabi olarak yazılmışdır:

Âlemlerin rabbi olan Allahü teâlâyâ hamd olsun ve O'nun resûlü Muhammed aleyhisselâma ve bütün Âline ve Eshâbına salât ve selâm olsun! Kalb, Allahü teâlânın komşusudur. Allahü teâlâyâ kalbin yakın olduğu kadar hiçbirşey yakın değildir. Mü'min olsun, kâfir olsun, hiçbir insanın kalbini incitmemelidir. Çünkü, âsî olan komşuyu da korumak lâzımdır. Sakınınız, sakınınız, kalb kırmaktan pek sakınınız! Allahü teâlâyı en ziyâde inciten küfrden sonra, kalb kırmak gibi büyük günâh yokdur. Çünkü, Allahü teâlâyâ ulaşan şeylerin en yakın olanı kalbdir. İnsanların hepsi, Allahü teâlânın köleleridir. Herhangi bir kimsenin kölesi döğülür, incitilirse, onun efendisi elbette gücenir. Herşeyin biricik mâliki, sâhibi olan efendinin şânını, büyüklüğünü düşünmelidir. Onun mahlûkları, ancak izn verdiği, emr eylediği kadar kullanılabilir. İzni ile kullanmak, onları incitmek olmaz. Hattâ, onun emrini yapmak olur. Zinâ eden bâkire kıza yüz sopa vurmağı emr etmişdir. Buna bir sopa fazla vuran, zulm etmiş olur. Onu incitmiş olur.

Kalb, ya'nî gönül, mahlûkların en üstünü, en şereflişidir. İnsan, (Âlem-i kebîr) de, ya'nî insanın dışında bulunan herşeyi kendinde topladığı için, mahlûkların en kıymetlisi olduğu gibi, kalb de, (Âlem-i sagîr) deki, ya'nî insanda bulunan herşeyi kendinde topladığı için ve çok basit ve hulâsa olduğu için çok kıymetlidir. Kendinde çok şey bulunan, Allahü teâlâyâ herşeyden dahâ yakındır. İnsanda bulunan şeylerin bir kısmı, (Âlem-i halk) dandır. Bir kısmı da, (Âlem-i emr) dendir. [Âlem-i halk, madde ve ölçü bulunan mahlûklardır. Âlem-i emr, madde olmıyan ve ölçülemiyen şeylerdir]. Kalb, bu iki âlem arasında (Berzah) dir, vâsıta'dır. İnsan tesavvuf yolunda ilerlerken, önce, insanda bulunan latifeler, (Âlem-i kebîr) deki asllarına yükselir. Meselâ, insan önce, kendindeki suyun aslına yük-

selir. Sonra, havanın aslına, sonra harâretin aslına, bundan sonra, (Âlem-i emr) in latifelerinin asllarına, sonra kendinin rabbi olan [ya'nî terbiye edicisi, yetiştiricisi olan] bir ismin bir kısmına, sonra Allahü teâlânın bu isminin bütününe, sonra Allahü teâlânın dilediği derecelere yükselir. Kalb böyle değildir. Bunun yükseleceği, ulaşacağı bir aslı yoktur. O, doğruca zât-i ilâhiyyeye yükselir. Onun yükselmesi, bilinmeyen, anlaşılamiyan zâta olur. Fekat, yukarıda bildirilen yükselmeler olmaksızın, yalnız kalb yolundan yükselmek güçtür. Her yükselmeyi ayrı ayrı geçdikden sonra, kalb yolundan, doğruca ulaşmak kolay olur. Çünkü, kalbin herşeyi kendinde bulundurması ve geniş olması da, o derecelere yükselmesinden sonra olur. Burada kalb dediğimiz, herşeyi kendinde toplıyan, herşeyden geniş olan latîfedir. Herkesin anladığı et parçası değildir.

**Hakâyık bahrinin ey cân, dürri yektâsıdır ârif,
meârif gülistânının, gülü ra'nâsıdır Ârif.**

**Fesâhatda, belâgatde, letâfetde mükemmeldir,
gizli olan ma'nâların, geniş deryâsıdır Ârif.**

**Nefse köle olanlara, bunlar tekellüm eylemez,
kalb ve rûh bilgilerinin, fekat üstâdıdır Ârif.**

**Tesavvufdan eğerçi dem, vuran çokdur her tarafda,
dini, imânı da bilmez, yalnız esmâsıdır Ârif.**

**Ârif olmak için zirâ, hayât-ı câvidân ister,
karanlıklarda nûr salan, Hakkın mâhtâbıdır Ârif!**

33 — İKİNCİ CİLD, 76. cı MEKTÛB

Bu mektûb, mevlânâ Hüseyne yazılmış olup, Arşı ve Kürsiyi bildirmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun. Onun beğendiği, seçtiği kullarına selâm olsun!

Arş-ı Mecîd, Allahü teâlânın şaşılacak mahlûklarından biridir. Âlem-i halk ile âlem-i emr arasındadır. Âlem-i kebîrdendir. Âlem-i halkın en büyüğüdür. Âlem-i halka da benzer, âlem-i emre de benzer. (Âlem-i halk), [madde âlemidir] yerler, dağlar, gökler olup, [bu âleme (Âlem-i şehâdet) de denir. (Âlem-i mülk) de denildiği, (Reşehât) da yazılıdır] bu âlem, altı günde yaratılmışdır. Fussilet sûresinde, dokuzuncu âyetde, (Yer küresini iki günde yarattı) buyuruyor. Arş, âlem-i halkdan önce yaratıldı. Nitekim, Hûd sûresinde, yedinci âyet-i kerîmede, (Allahü teâlâ, gökleri ve yeri altı günde yarattı ve Arşı, su üzerinde idi) buyuruyor. Bu âyet-i kerîme, suyun, yerden ve göklerden önce yaratıldığını gösteriyor. Demek ki Arş, yerin yapısında olmadığı gibi, göklerin yapısına da benzemez. Çünkü Arş, âlem-i emre çok benzer. Bunlar ise, hiç benzemez. Arş, yerden ziyâde, göklere benzer. Bunun için göklerden sayılmaktadır. Fekat o, yer küresi olmadığı gibi, gök de değildir. O hâlde, yere ve göke benzer tarafı yoktur.

Kürsiye gelince, Bekara sûresi, ikiyüzellibeşinci âyeti olan Âyet-el-kürsîde, (Onun Kürsisi, göklerden ve yerden geniştir) buyuruyor. Demek ki, Kürsî de, göklerden başka bir şeydir. Kürsî, âlem-i emrden değildir. Çünkü, Arşın altında olduğu söylenilmiştir. (Âlem-i emr) ise, Arşın üstündedir. [Maddeli ve zamanlı değildir. Âlem-i emre, (Âlem-i melekût) ve (Âlem-i ervâh) da denir]. Kürsî, âlem-i halkdan olunca ve göklerden ayrı olarak yaratıldığı için, bu altı günün dışında

yaratılması lâzım geliyor. Nitekim, âlem-i halkdan olan su, altı günün dışında yaratıldı ve dahâ önce yaratıldı. Kürsi için bize birşey bildirilmediğinden onu başka zamana bırakıyorum. Bilgi vermesini, Hak celle ve alânın lutfünden, kereminden bekliyorum. Yâ Rabbi! Bilgimizi arttır!

Yukarıdaki yazı, iki şübheyi aydınlatmış oldu: Biri, yer ile gökler olmayınca, altı gün nasıl belli olur? Pazar günü, pazartesten nasıl ayırd edilir? Arşın göklerden önce yaratıldığı bilinince, zamanın belli olacağı anlaşılır ve günler hâsıl olur. [Gece gündüz olması lâzım değildir. Nitekim, kutublarda altı ay gündüz ve altı ay gece oluyor. Fekat altı aylık, ya'ni yüzseksen günlük zaman diyoruz]. Günlerin birbirinden ayrı olması için, güneşin doğup batması şart değildir. Nitekim, Cennetde günler ayrı ayrı olacaktır. Hâlbuki, Cennetde güneşin doğup batması yoktur.

İkinci şübhe, bu fakirin [ya'ni İmâm-ı Rabbâninin] bilgisine göredir. Allahü teâlâ, hadîs-i kudside [kelimeleri Peygamberimizden «sallallahü aleyhi ve sellem», ma'nâları, Allahü teâlâdan olan hadîs-i şeriflere, (Hadis-i kudsi) denir] buyurdu ki, (Yere ve göke sığmam. Fekat, mü'min kulunun kalbine sığarım). Buradan anlaşılıyor ki, tâm zuhûr, mü'min kulunun kalbine mahsûsdur. Hâlbuki, birkaç mektûbda tâm zuhûr, Arşa mahsûsdur demişdim ve kalbdeki zuhûr, Arşdaki zuhûrdan bir şuâ' olduğunu bildirmişdim. Yukarıda bildirilenden anlaşılır ki, Arş-ı mecîdin hâli, hükmü, yerin ve göklerin hâli, hükmü gibi değildir. Mü'minin kalbine sığmaz ve Arşa sığar. Cevâbı şudur ki, yer ve gökler ve bunların içinde bulunan herşey, böyle geniş değildir. Yalnız mü'min kulunun kalbinde bu genişlik vardır. Hadîs-i kudside, kalbin, yer ve göklere göre geniş olduğu bildirildi. Bütün mahlûkâta göre geniş buyurulmadı ki, Arş da hesâba katılmış olsun. O hâlde, başka mektûblardaki yazılarımız, hadîs-i kudsiye uymuyor denilemez.

Arş-ı mecîde tâm zuhûr vardır. Yeri ve gökleri, içindekilerle berâber, Arşın karşısına korsak, hemen yok olurlar ve eserleri bile kalmaz. Yalnız, mü'min insanın kalbi kalır. Çünkü, ona benzemektedir.

Arşın üstündeki âlem-i emre olan zuhûr öyledir ki, Arş da, bunun yanında hiç kalır. O âlemde, her üst makâma olan zuhûr, aşağısına göre, hep böyledir. Âlem-i emr bitince, hayret ve cehl âlemi başlar. Bu âlem için, ma'rifet olursa, mahlûkların aklına, anlayışına uymayan, bilinmiyen bir ma'rifettir.

İnsanın ve kalbin kemâlini de biraz bildirelim: Arş-ı mecîd hernekadar en geniştir ve tâm zuhûra mâlikdir. Fekat, kavuşmuş olduğu bu ni'metden haberi yoktur. Bu kemâle şü'uru olmaz. İnsan kalbi ise, şü'ürlüdür. Kendini bilir. Kalbin bir ikinci şerefi, üstünlüğü de şudur ki, bir insanın hepsi (Âlem-i sagîr) [küçük mahlûk] dir. (Âlem-i halk) ile (Âlem-i emr) den meydana gelmiştir. Bunların toplanması ile, bir hey'et birlik hâsıl olmuştur ki, ayrı bir ehemmiyyet, hükm taşır. (Âlem-i kebir) de [insandan başka, bütün mahlûklarda] böyle bir hey'et yoktur. Eğer varsa, hakikî değil, görünüştedir. Bu hey'et yolu ile insana ve insanın kalbine gelen feyzler, fâideli şeyler, Âlem-i kebir ve bu âlemin kalbi gibi olan Arş'a pek az nasîb olur. İnsanda bulunan toprak maddeleri, bütün âlemin yapı taşıdır. Çok uzak olduğu hâlde, en çok onda zuhûr etmektedir. Toprak maddelerinin kemâlâtı, âlem-i sagîrin [insanın] bütün hey'etine sirâyet etmiştir. Âlem-i kebirde böyle bir hey'et [topluluk] bulunmadığından, orada sirâyet etmez. O hâlde, insan kalbi, bu kemâlâta da mâlikdir. Arş ise, mâlik değildir.

Kalbe mahsûs olan bu kemâlât, bu üstünlükler, bir bakımdan olan üstünlüktür. Her bakımdan üstünlük, Arşa olan zuhûrdadır. Arş'a, çölleri, ovaları aydınlatan, geniş bir ışık kaynağı dersek, kalb, o kaynaktan yakılmış bir kibrit gibidir. Şu kadar var ki, bazı şeyler katarak, bu kibritin ışığı başka dürlü parlatılmaktadır. Bu parlaklık, bir bakımdan olan bir üstünlüktür. Herşeyin hakikatini, özünü

doğru olarak, ancak Allahü teâlâ bilir. Yâ Rabbîl Bizlere verdiğin nûru temâmla, günâhlarımızı magfîret et! Sen herşeyi yapabilirsin! Efendimiz Muhammed aley-hisselâma ve Âline ve Eshâbına ve Peygamberlerin ve yakın olan meleklerin hepsine, Allahü teâlâ iyilikler, selâmetler ve bereketler versin!

Çün ezelde, kün deyip ol perverdigâr,
bir bedîa halk edip, o kırdıgâr.
Ruh deyû nâm eyledi, ol dilbere,
kühünü bildirmedî âcizlere.

Bu değildi, âlem-i halkdan, meğer,
âlem-i emr-i Hudâdır mu'teber.
Şöyle ferman eyledi, Rabb-i mu'in,
âmîr ol nefse, ona uyma sakın!

Çünkü rûh, emr-i Celîli dinledi,
ol mübârek, gör ki, oldem neyledi:
Tutdu fermân-ı Hudâyı, o lâtif,
başladı seyr-ü sülûke, ol şerîf.

Aşk-ı Hakla, uçdu cevân eyledi,
çok âlemler gördü, seyrân eyledi.
Buldu bir âlem ki, nâ mahdûd idi,
mâ verâ-i Arşa dek, memdûd idi.

Öyle vâsi' ki, bulunmaz gâyeti,
şâmil olmuş, Arş-ü nâr-ü Cennefi.
Her hakâyık, orda etmişdi zuhûr,
cism-ü cismânî değildi, cümle nûr.

34 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 11. ci MEKTÛB

Bu mektûb seyyid mir Şemsüddin Ali Halhalî için yazılmıştır. Âlem-i emrden ve âlem-i halkdan insanda bulunan on parçayı bildirmekte ve insan kalbinin Arşdan dahâ üstün olduğunu açıklamaktadır:

Allahü teâlâyâ hamd olsun ve Onun seçtiği, sevdiği kullarına selâm olsun! İnsan, on parçadan meydana gelmiş bir topluluk nümûnesidir. Bu on parça, (Anâsır-ı erbe'a) dedikleri, normal fizik şartları altında, sulb, mâyi' ve gaz hâlinde bulunan maddeler ve enerji ve insanın nefsi, kalbi, rûhu, sır ve hafî ve ahfâ denilen latîfeleridir. İnsanda bulunan bütün organlar ve kuvvetler, hep bu on şeyden hâsil olmaktadır. Bu on parça birbirine benzemez. Birbirine zıddır. [Birbirlerini kendi şekline sokmak isterler]. Başdan beş parçası, (Âlem-i halk) dandır. Ya'nî maddedirler. Bunlar, birbirlerine zıd oldukları gibi, (Âlem-i emr) den olan diğer beş parçaya da zıddırlar.

Onlar da birbirlerine zıd olup herbirinin başka vazîfesi vardır. Bu on parçadan biri olan (Nefs-i nâtika), ya'nî insanın nefsi, hep kendi isteklerinin yapılmasını ister. Başka hiçbirşeye boyun bükmez. Allahü teâlâ, birbirine zıd olan bu on parçayı bir araya toplamış, yeni bir özellik sâhibi, bir birlik meydana getirmişdir. Buna insan şeklini vermişdir. İnsan bu on parçadan hâsil olmuş bir birlik olduğu için, Allahü teâlânın yeryüzünde halîfesi olmak şerefine mâlik olmuş-

dur. Insandan başka hiçbir mahlûk bu şerefe mâlik değildir. (Âlem-i kebir) denilen, insandan başka bütün varlıklar, çok büyük oldukları hâlde, hiçbirinde bu on parça bir araya toplanmış değildir. Bütün insanlar, bu şerefde ortakdırlar. Âlem-i kebirdeki mahlûkların en şerefli Arşdır. Ona olan tecelli, başka mahlûklara olan tecellilerden üstündür. Çünkü, Arşa olan tecelli, öteki tecellilerin toplamıdır. Arşa olan tecelli, Allahü teâlânın bütün isimleri ile ve sıfatları ile ve dâimî, kesiksiz tecellidir. Kâmil bir insanın kalbi, birçok bakımdan Arş gibidir. Bunun için, öyle kalbe (Arşullah) denir. Bunun için, Arşa olan tecelliye yakın bir tecelliye kavuşur. Arşa olan tecelli, tamdır. Ârifin kalbine olan tecelli ise, bundan bir parçadır. Fekat, kalbde, Arşın mâlik olmadığı başka bir üstünlük vardır. Bu üstünlük, tecelli edene şu'ûrdur. Onu tanımaktır. Kalb, tecelli edene, zâhir olana tutulur, onu sever. Arşda böyle sevgi yoktur. Kalbde bu şûur ve bu sevgi bulunduğu için, kalb ilerleyebilir, yükselebilir. Hem de yükselmektedir. (İnsan, sevdiği ile berâber olur) hadis-i şerifi bunu bildirmektedir. Kalb, sevgilisi ile berâber olmaktadır. Allahü teâlânın isimlerini ve sıfatlarını sevdi ise, onlarla berâber olur. Eğer zât-i ilâhiyyeyi sevdi ise, isimleri ve sıfatları aşarak ötelere ulaşır. Arş, isimlerin ve sıfatların ötesindeki tecellilere kavuşamaz. Vesselâm.

İlâhi nedir bu aşk, yakdı cismü cânımı?
bundaki zevk başkadır, duyulur izhâr olmaz.
Ne tarafa giderim, bırakıp sultânımı,
seni sevdi bu gönül, ölse ele yâr olmaz!

Herkese nasib olmaz, huzûrundaki ânlar,
ebedî hâtıradır, bu bulunmaz zamanlar.
Kadrinizi biz gibi, bir nebze anlayanlar,
derler ki, bu devrde, sen gibi serdâr olmaz.

Feth etdiniz kalbimî, gizli bir miftâh ile,
bundan sonra, nefsimin isyânları nâfile!
Her bülbül âşık olur, böyle vefâlı güle,
kim demiş zemherirde, ılık bir behâr olmaz.

Her sözünüz kalbime âb-ı hayât katresi,
senden başka rûhumun yok kurtuluş çâresi.
Ey! Cihânın şu ânda, bir teki, bir dânesi!
biz günâhkârlar için, bundan büyük kâr olmaz!

35 — FENÂ - FİLLAH

İmâm-ı Rabbânî «rahmetullahi aleyh», (Me'ârif-i ledünniyye) kitâbında, yirmi-dördüncü ma'rifetde buyuruyor ki:

(Fenâ), Allahü teâlâdan başka herşeyi unutmak demektir. (Âlem-i emr) de bulunan beş latifenin, insanda, birer sûreti, benzeri vardır. Bu beş latifeye, (Kalb), (Ruh), (Sır), (Hafî) ve (Ahfâ) isimleri verilmiştir. Evliyânın çoğu, bunları birbirinden ayırd etmemiş, hepsine rûh demişlerdir. Rûh deyince, beşi de anlaşılmalıdır. İşte bu rûh, ya'nî latifeler, bu bedene te'alluk etmeden, bununla birleşmeden önce, Allahü teâlâyı biliyordu. Allahü teâlâyı karşı, biraz teveccühü, tanınması, sevgisi vardı. Kendisine ilerlemek, yükselmek kuvveti, hâssası verilmişti. Fekat, bu bedenle birleşmeden önce bu bedene karşı muhabbet verildi. Sonra

bu bedene doğru bırakıldı. Kendini bedene atdı. Çok latîf, yayılma kuvveti pek çok olduğundan, beden her yerine sindi, işledi. Bedende tanınmaz, bilinmez oldu. Kendini unuttu. Kendini beden sandı. Bedende fânî oldu. İşte insanların çoğu, kendini yalnız beden sanıyor. Rûhun varlığını bilmiyor ve rûha inanmıyorlar.

Allahü teâlâ, çok merhametli olduğu için, merhamet ederek, insanlara, ya'nî rûhlara, Peygamberlerle «aleyhimüssalevât» haber gönderdi. Onları kendisine çağırdı. Bu karanlık bedene bağlanmalarını yasak etdi. Ezelde iyi olmaları takdir edilmiş olanlar, bu emri dinleyip, bedene olan bağlılığına son verir. Ona vedâ eder. Yükseklerle döner. Bedenle birleşmeden önceki asla olan sevgisi, yavaş yavaş çoğalır. Geçici bir varlığa olan sevgisi azalır. Bu zulmânî, karanlık sevgilisini tam unutunca, onun sevgisi hiç kalmayınca, (Bedenin fenâsı) na kavuşmuş olur. Böylece, tesavvuf yolunun iki temel basamağından birincisi aşılmış olur. Bundan sonra, Allahü teâlâ, eğer ihsân ederse, nasîb ederse, buradan da ilerleyerek, kendini de unutmaya başlar. Bu unutkanlık artarak, büsbütün unuttur. Allahü teâlâdan başka hiçbir varlığı bilmez olur. Böylece (Rûhun fenâsı) na da kavuşur. İkinci basamağı da atmış olur. Rûhun bu dünyâyâ gelmesinin sebebi, bu ikinci fenâyâ kavuşmasıdır. Dünyâyâ gelmeksizin, buna kavuşamaz.

(Hakikat-i câmi'a) adı da verilen kalb latîfesi, eğer rûh ile birlikde bu iki basamağı atlarsa, rûh ile birlikde, kendi fenâsına kavuşur. Nefs de, bu yolculukda, kalb ile birlik olursa, bu da tezkiye bulur. Ya'nî fenâsına kavuşur. Fekat, nefis, kalbin makâmına gelince, kalb ile birlikde yükselmeyip orada kalırsa ve bu iki basamağı aşamazsa, nisyâna kavuşamaz. Mutmeinne olamaz.

Rûhun fenâsına kavuşan bir kimse, kalbin fenâsına kavuşmayabilir. Rûh, kalbin babası gibidir. Nefs, kalbin anası gibidir. Kalbin, babası gibi olan rûha doğru bir isteği olur. Anası gibi olan nefsdan yüz çevirir. Bu isteği çoğalıp, kalbi, babasına doğru çekerse, onun makâmına yetişir. Ya'nî iki basamağı atlar. Kalbin ve rûhun fânî olmaları ile, nefsin de fânî olması lâzım gelmez. Nefsin, oğluna muhabbeti, isteği hâsıl olur. Bu istek çoğalırsa ve babasının makâmına yükselmiş olan oğlunun yanına varırsa, onlar gibi olur. Sır, hafî ve ahfâ latîfelerinin fenâ bulmaları da böyledir.

Kalbden hâtıraların, düşüncelerin gitmesi, silinmesi, onun Allahü teâlâdan başka şeyleri unuttuğunu gösterir. Hiçbir şeyi hâtırlıyamamak, bunlara olan ilmin gitmesi demektir. Fenâda, ilmin zevâlî, gitmesi lâzımdır.

**Aldın mı kalb yoluyla, yektâ haberini sen,
duydun mu hem Yûsûf ve Züleyhâ haberin sen?**

**Kalbini nice yıllar, ağlatmadı mı bu aşk,
alsan nolur doğruca, Leylâ haberini sen?**

**Dağlar dahî duramaz, onun yüzüne karşı,
âlîme sor Tûr ile, Mûsâ haberini sen!**

**Sular gibi yüzünü, yere sür, durma yüksek,
alçaklarda bulursun, deryâ haberini sen!**

**Âlemde nice yüzbin kişi, aşkdan bahseder,
sorma o mecnûnlara mevlâ haberini sen!**

**Bülbüle bakma sakın, âşık olayım dersen,
pervânedan al gizli, sevdâ haberini sen!**

**Bu mektûb, Nûr Muhammed Tahâri için yazılmıştır. Allahü teâlâyâ kavuş-
duran yolların iki olduğunu bildirmektedir:**

Bismillâhırrahmânırrahim. Allahü teâlâyâ hamd olsun ve Onun seçtiği, sev-
diği kullarına selâm olsun! İnsanı Allahü teâlâyâ kavuşduran yollar ikidir. Birin-
cisi peygamberlerin yakınlığı gibi olan (Nübüvvet yolu) olup, insanı aslına aslına
ulaştırır. Peygamberler «aleyhimüssalevatü vettessalâm» ve bunların sahâbileri
bu yoldan kavuşmuşlardır. Ümmetlerinden sahâbi olmıyanları arasından diledikle-
rini de bu yoldan kavuşmakla şereflendirirler. Fekat bunlar pek azdır. Bu yolda
vâsita, aracı yokdur. Ya'nî vâsıl oldukdan sonra, doğrudan doğruya asıldan feyz
alılırlar. Hiçbiri, ötekine vâsita olmaz, perde olmaz. İkinci yol, (Vilâyet yolu) dur-
Kutblar, evtâd, büdelâ ve nücebâ ve bütün evliyâ hep bu yoldan kavuşmuşlar-
dır. Bu yol, (Sülûk) yoludur. Evliyânın cezbeleri de, bu yolun cezbeleridir. Bu yol-
dan kavuşanlar, birbirlerine vâsita ve perde olurlar. Bu yoldan vâsıl olanların ön-
deri ve en üstünleri ve ötekilere vâsita olanı, hazret-i Ali Mürtedâ «kerremalla-
hü teâlâ veche-hül-kerim» dir. Bu yolda gelen feyzlerin kaynağı odur. Resûlul-
lahdan «aleyhi ve alâ âlihissalâtü vesselâm» gelen feyzler, ma'rifetler hep onun
vâsıtası ile gelir. Fâtîmet-üz-Zehrâ ve hazret-i Hasen ve hazret-i Hüseyin «radı-
yallahü teâlâ anhüm», bu makâmda, hazret-i Ali ile ortakdılar. Öyle sanıyorum
ki, hazret-i Ali, dünyâyâ gelmeden önce de, bu makâmda idi. Vefât etdikden son-
ra da, bu yolda her velîye gelen feyzler, hidâyetler, yine onun vâsıtası ile gel-
mektedir. Çünkü kendisi, bu yolun en yüksek noktasında bulunuyor. Bu makâ-
mın sâhibi odur. Hazret-i Ali vefât edince, ondan yayılan feyzler, hazret-i Hasen
ve sonra hazret-i Hüseyin vâsıtası ile geldi. Dahâ sonra, oniki imâmdan, sağ
olanları da vâsita oldular. Bunlardan sonra gelen evliyâyâ feyzler, bu oniki imâm
vâsıtası ile geldi. Kutblara, nücebâyâ da, hep bunlardan geldi. Abdülkâdir-i Gey-
lânî «kuddise sirruh», dünyâyâ gelip, velî oluncaya kadar, hep böyle idi. Sonra,
bu da bu vazîfeye kavuştu. Ondaki sonraki kutblara ve nücebâyâ ve bütün Ev-
liyâyâ oniki imâmdan gelen feyzler ve bereketler, bunun vâsıtası ile geldi. Baş-
ka hiçbir velî bu makâma kavuşamadı. Bunun içindir ki, (Önceki Velîlerin güneş-
leri batdı. Bizim güneşimiz ufuk üzerinde sonsuz kalacak, hiç batmayacaktır)
buyurmuşdur. Hidâyet, irşâd feyzinin akmasını, güneş ışıklarının yayılmasına
benzetmiştir. Feyzin kesilmesine, güneşin batması demiştir. Abdülkâdir-i Gey-
lânî hazretlerine oniki imâmın vazîfeleri verilmiştir. Rüşd ve hidâyete vâsita ol-
muşdur. Kıyâmete kadar, her velîye feyzler onun vâsıtası ile gelecektir.

Sûâl: Müceddid-i elf-i sâni denilen, hicretin bin senesindeki büyük velînin
gelmesi ile, Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin bu vazîfesi bitmez mi? Çünkü, Mek-
tûbâtın ikinci cildinin dördüncü mektûbunda, Müceddid-i elf-i sâni anlatılırken,
ikinci bin senelerinde ümmetlere gelen her feyz, kutblara ve evtâda ve büdelâ-
ya ve nücebâyâ da olsa, hep müceddid vâsıtası ile gelir deniliyor?

Cevâb: Müceddid-i elf-i sâni bu vazîfeyi Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin
vekili olarak yapmaktadır. Kamer, güneşden aldığı ışıkları saçtığı gibi olmak-
dadır.

Sûâl: Müceddid için böyle nasıl söylenebilir? Çünkü, hazret-i İsa «alâ nebiy-
yînâ ve aleyhissalâtü vesselâm» gökden inecek ve müceddid olacaktır. Hazret-i
Mehdî de «aleyhirrivân», çıkacak ve müceddid olacaktır. Bunların, verecekleri
feyzleri başkasından almaları düşünülebilir mi?

Cevâb: Feyz için vâsita olmak, yukarda bildirdiğimiz iki yoldan yalnız ikinci-
sindedir. Birinci yolda, ya'nî (kurb-i nübüvvet) denilen yolda, feyz ve hidâyet,

vâsita ile gelmez. Bu yolda yükselen, arada vâsita ve perde olmadan vâsıl olur. Hiç bir kimse vâsita ve perde olmaksızın, feyzlere ve bereketlere kavuşur. Vâsita olmak ve perde olmak, (Kurb-i vilâyet) denilen yoldadır. Bu iki yolu birbirine karıştırmamalıdır. Hazret-i İsa «alâ nebiyyinâ ve aleyhissalâtü vesselâm» ve hazret-i Mehdi «aleyhirridvân», nübüvvet yolu ile vâsıl olurlar. Şeyhayn, ya'nî hazret-i Ebû Bekr ile hazret-i Ömer «radıyallahü teâlâ anhümâ» da, nübüvvet yolu ile kavuşmuşlardır. Resûlullahın «aleyhi ve alâ âlihissalâtü vesselâm» himâyesi altındadırlar. Şanları çok yüksektir.

Tenbih: Bir Velinin (Kurb-i vilâyet) yolundan ilerliyerek (Kurb-i nübüvvet) yoluna kavuşması, böylece her iki yoldan da feyz alması câizdir. Böyle olan veliyi, Peygamberlerin ni'metlerinin artıklarına kavuşdururlar. Nübüvvet yolundan ulaşırlar. Onu, başkalarına feyz vermeğe vâsita kılarlar. Her iki yolda da talebeyi yetiştirmek nasib ederler. Fârisî mısra' tercemesi:

Bir kulunu herkesin yetişmesine sebep kılar.

Bu, Allahü teâlânın öyle bir ni'metidir ki, dilediğine ihsân eder. Allahü teâlânın ihsânı pek çokdur. Sübhâne Rabbike Rabbil'izzeti ammâ yasîfûn ve selâmün alelmürselin velhamdü-lillâhi Rabbil' âlemin.

**Ey kalbi islâm ile yanan sevdğim gençler!
Bütün islâmiyyetden, size nümûnedir bu!
İlim ile ma'rifetdir, hep içindekiler,
Hakikaten bulunmaz eşsiz hazinedir bu!**

**En büyük âlimlerin, en büyük velilerin,
En meşhûr simâların, en ulvî gönüllerin,
Âleme ışık tutan, hayât sunan ellerin,
Kalem ve kalblerinden, sızan bir katredir bu!**

**Resûlullahın yolu, hakikî müslimânlık,
Ve her iki cihânda aranılan sultânlık.
Sulhda her ân çalışan, harblerde kahramânlık,
Gösteren ceddimizden, bize emânetdir bu!**

**Her kelimesi huccet, ilimdir her cümlesi,
Dinle budur hakikî, islâmiyyetin sesi.
Kalbden pasları siler ve artdırır hevesi,
İşte başlı başına, bir islâmiyyetdir bu!**

37 — BİR TESAVVUF MÜTEHASSISININ MEKTÛBU

Tesavvuf, kalbi sâf yapmak, temizlemek demektir. Bu da, zikr-i ilâhî ile olur. Bütün insanların se'âdet-i ebediyyeye, ya'nî dünyâ ve âhîret iyiliklerine kavuşması, hakikî sâhibimiz olan Allahü teâlânın ismini çok zikr etmekle hâsıl olur. Şu kadar var ki, zikri, bir mürşid-i kâmilden veyâhud onun izn verdiği, şerî'atin ve tarîkatin edeblerini değışdirmiyen, bid'at karışdırmıyan, ona, doğru bağlanmış bulunan bir zâtdan öğrenmesi, alması lâzımdır. Böyle öğrenmeksizin yapılan zikrlerin fâidesi pekaz olur, belki de hiç olmaz. Çünkü, izn alarak yapılan zikr, mukarreblerin işidir. İznsiz zikr ise, ebrârın işidir. Bunun için, (Ebrârın ibâdetleri, iyilikleri, mukarreblerle günâh, kusûrdur) buyurulmuşdur.

Sizin ara sıra zikir yaptığınızı, fekat izn almadığınızı biliyorum. Bunun için, mektûbumu açık ve uzun yazıyorum. Tekrâr tekrâr okuyup ezberleyin! [1]

Zikir, arabî bir kelimedir. Türkçede hâtırlamak, anmak demektir. Hâtırlamak da, kalb ile olur. Söylemekle olmaz. Şimdi üç dürlü zikir bilinmektedir:

1 — Dil ile söylemekle yapılan zikirdir. Söylerken, kalb birlikde hâtırlamaz. Böyle, yalnız dil ile söylenen zikrin fâidesi pek az olur. Zümer sûresi, yirminci âyetindeki (Kalbleri Allahü teâlâyı zikir etmiyenlere azâb vardır) azâb bunlar içindir.

2 — Yalnız kalb ile yapılan zikirdir. Dil söylemez. İşte bizim yolumuza mahsûs olan zikir budur. A'râf sûresi, ellidördüncü [54] âyetinde, (Rabbini, yalvararak ve gizli ve sessiz çağırınız) ve Ra'd sûresi, otuzuncu [30] âyetinde, (Bilin ki, kalbler, yalnız Allahü teâlâyı zikir etmekle râhat bulur) ve A'râf sûresi ikiyüzdördüncü [204] âyetinde, (Rabbini, içinden zikir et!) ve başka birçok âyet-i kerîmede ve sayısız hadis-i şerîflerde ve din büyüklerinin kitâblarında bu zikir bildirilmektedir.

3 — Dil ile kalbin birlikde yaptığı zikirdir. Allah adamları, Evliyâ, yükseklerle erişdikden sonra, ancak bu zikri yapabilirler.

Bizim büyüklerimizin bildirdiği, kalb ile yapılan zikir, en önce, Fahr-i âlem «sallallahü aleyhi ve sellem» efendimiz, hicret gecesinde, Sevr dağındaki mağarada, Ebû Bekr-i Siddik «radiyallahü anh» hazretlerine, diz üstüne oturtup, gözlerini kapamasını emr ederek sessiz yaptırdığı zikirdir.

Büyüklerimizin, yolda bulunanlara öğretdikleri (Râbita-ı şerife) de, Tevbe sûresinin yüzyirminci [120] âyetinde, (Hep sâdıqlarla birlikde bulunun!) ve En'âm sûresinin ellikinci [52] âyetinde, (Rablerini istiyenlerle berâber olmağa çalış!) emr olunan berâberlikdir ve (Allahü teâlânın sevdiklerini hâtırlamak, rahmet etmesine sebep olur) hadis-i şerîfine uymaktır. Bunlar gibi, başka âyet-i kerîmeler ve hadis-i şerîfler de vardır. Asyada, Mâverâ-ün-nehr ve Buhârâda, oniki asrdan beri gelmiş bulunan Hanefî âlimlerinin büyükleri de, talebesine râbita yaptırmışlardır.

Hergün âdet ederek, sabâh veyâ akşam nemâzından sonra, yâhud uygun gördüğünüz bir zamanda, abdestli, temiz bir yerde, yalnız olarak, kibleye karşı oturursunuz! Gözlerinizi kaparsınız. Dil ile yirmibeş kerre (Estagfirullah) dersiniz. Herbirini söylerken (Günâhlarıma pişmân oldum. Bir dahâ yapmamağa söz veriyorum. Günâhlarımı afv eyle!) diye düşünürsünüz! Sonra:

Bir Fâtiha ile üç ihlâs okuyup, sevâbını, Fahr-i âlem «sallallahü aleyhi ve sellem» ile Muhammed Behâeddin-i Buhârî ve Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin mubârek rûhlarına hediye edersiniz ve kalbinizle, rûhlarından yardım istersiniz. Beni de yolunuzun mürîdleri arasında bulundurunuz diye yalvarırsınız!

Ihlâs-ı şerîf okumadan, yalnız bir Fâtiha dahâ okur, sevâbını Fahr-i âlem «sallallahü aleyhi ve sellem» ile imâm-ı Rabbânî Müceddid-i elf-i sâni Ahmed Fârûkî-i Serhendî ve mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî «kaddesallahü teâlâ esrârehümâ» nin mubârek rûhlarına hediye eder, bunların da rûhlarına yalvararak, kendilerinin mürîdlerinden, mensûblarından saymalarını ricâ edersiniz!

Yalnız bir Fâtiha dahâ okursunuz! Sevâbını Fahr-i âlem «sallallahü aleyhi ve sellem» ile seyyid Abdüllah ve seyyid Tâhâ «kaddesallahü teâlâ esrârehümâ» hazretlerinin rûhlarına hediye eder, bâtınlarından yardım ve feyz istersiniz!

Bir fâtiha dahâ okuyarak, Fahr-i âlem «sallallahü aleyhi ve sellem» ile sey-

[1] Abdülhakîm efendi «rahmetullahi aleyh» buyurdu ki: (Bir kimse, bu mektûbu okuyup, seve seve yaparsa, ona izn verilmiş olur. Râbitadan ve zikirden istifâde edebilmek için, Ehl-i sünnet i'tikâdında olmak ve farzları yapmak, harâmlardan sakınmak lâzımdır. Böyle olmıyanlarda, fâide yerine zarar olur).

yıld Muhammed Sâlih ve seyyid Fehîm-i Arvâsinin «kaddesallahü teâlâ esrâre-hümâ» rûhlarına hediye eder, rûhlarından yardım ve feyz istersiniz!). [1]

Bundan sonra, kısaca (**Tezekkür-i mevt**) edersiniz! Ya'nî, kendinizi ölmüş ve teneşir tahtası üzerinde yıkanmış, kefene sarılmış ve tabuta konulmuş ve mezâra gömülmüş olarak düşünürsünüz! Mezârda olduğunuz hâlde, Allahü teâlâ ile aranızda vesîle ve vâsita olan zâtı [meselâ, yukarıda rûhlarına Fâtiha okuduğunuz velilerden birini] karşınızda görür gibi, hayâlinize getirir, nûrlu alınına, ya'nî iki kaşı arasına edeble bakar gibi olursunuz. Herşeyi unutarak, dünyâ işlerini düşünmiyerek, sevgi ve saygı ile, onun mubârek yüzünü hayâlinizde veyâ gönünüzde durdurursunuz! Buna (**Râbita**) denir. Mâide sûresi, otuzsekizinci [38] âyetinde, (**Ona kavuşmak için, vesîle, vâsita arayınız!**) emri ile ve başka âyet-i kerîmeler ve hadis-i şeriflerle ve islâm âlimlerinin kitâblarında bildirilmiştir. Tesavvufun bütün yollarında ve ençok büyüklerimiz yolunda en değerli ilerletme vâsitasıdır. Râbita, en az onbeş dakika sürmelidir. Dahâ az olursa, te'siri de az olur.

Râbitasız yapılan zikir, insanı ilerletmez. Zikrsiz râbita ilerletir buyurmuşlardır. Râbita, her işde yardımcıdır. Zikrde yardımı ise, pekçokdur. Allahü teâlânın evi olan kalbi, nefsin pisliklerinden ve şeytânın aldatmasından temizler. Zikrin yerleşmesi için kalbi hâzırlar. Râbita üç kısımdır:

1 — Velinin yüzünü, karşısında bulunuyormuş gibi hâtırlamaktır. Böyle râbita, zikrin başında yapılır.

2 — Yüzünü kendi kalbinde bulundurmakdır. Böyle râbita, zikir yaparken kendiliğinden hâsıl olunca, kalbde durdurarak zikir olunur.

3 — Kendisini, velinin şeklinde, kıyâfetinde görmek ve düşünmektir. Kur'ân-ı kerîm okurken ve dinlerken, ders, va'z dinlerken, nemâz kılarken, her ibâdeti yaparken, kendini o kıyâfetde düşünür. Bunları yapan, kendi değil, odur der. Böyle yapılan ibâdetlerden çok lezzet duyulur.

Râbita yapan sâlik çabuk ilerler. Allahü teâlânın rızâsına kavuşur. Üçüncü kısma (**Râbita-i telebbüsiyye**) denir.

Sâlik, râbita-i telebbüsiyye yaparak, kalbini düşünür. Kalb, ya'nî gönül, sol memenin altında ve iki parmak aşağıda, yürek denilen bir parça etde bulunan nûrdan bir kuvvettir. Yürek, yumurta veyâ kozalak gibidir. Buna, (**Kalb-i sanevberî**) denir. Burada bulunan nûrdan kuvvete, (**Kalb-i hakîkî**) denir. Kalb-i sanevberî, kalb-i hakîkînin yuvası gibidir.

Sâlik, kendine sıkıntı vermeden, nemâzda oturur gibi edeble oturur. Başını ve vücûdünü azıcık kalbe eğer. Gözlerini yumar, ya'nî kapar. Çünkü göz, kalbin kılavuzu gibidir. Göz ne ile meşgûl olur ise, kalb de onunla meşgûl olur. [Bütün his organları da böyledir]. Bunun için, duyu organlarının hiçbirisi birşey duymamalıdır. Hiçbir uzvunu oynatmamalıdır. Dudaklar birbirine yapışır. Dil damağa değer, (**Allah**) kelimesini, hayâli ile o (nûrdan kuvvet) üzerinden geçirir. Hayâl ile, zevk, şevk, saygı ile, (**Onun gibi, hiçbirşey yokdur**) âyet-i kerîmesine uyarak, hiçbirşeye benzemeyen bir zâtın ismi olan Allah, Allah, Allah der. Söylerken, hiçbir sıfatını düşünmez. Hattâ hâzır ve nâzır olduğunu bile hâtırlamaz. Tesbîhini alıp, sağ elinin baş parmağı ile Allah, Allah diyerek, tesbîh dânelerini atar. Kalbine bir düşünce gelmemesi için uygun göreceği gibi çabuk veyâ ağır ağır zikir eder. Zikrin, kalbin yakınında olması lâzımdır. Zikir günde, en az beşbindir. Ramezân-ı şerîfde onbeşbin, başka aylarda yedibin, mümkünse her zaman onbeşbin olması dahâ iyidir. Zikir, bu kadar anlatılabilir. Yapınca anlaşılır. İyi yapmak, çok yapmakla olur. Ölüm gelmeden önce zikir et! Çünkü, kalbin temizliği zikir ile olur. Allahü teâlânın zikrinden başka, her ne olursa olsun, can çıkarmaktır.

[1] Bunlara, seyyid Abdülhakîm-i Arvâsî hazretlerini de ilâve etmek iyi olur.

Zikr ile, kalb temizlenir. Zikr ile, Allahın sevgisi elde edilir. Zikr ile, ibâdetin tadı duyulur. Zikr ile, imân kuvvetlenir. Zikr ile, nemâz kılmak hevesi artar. Zikr ile, ahkâm-ı şer'îye kolaylıkla yapılır. Zikr ile, taklîdclikden kurtulup, vicdâniliğe kavuşulur. (Allahü teâlâyı çok zikr ediniz!) emri bunu göstermektedir.

Tesavvuf yolunda ilerlemek için, önce tevbe, sonra İstihâre yapılır. Tevbe yapmak için, kısaca (Yâ Rabbi! Bülûğum ânından şimdiye kadar yaptığım günâhlara pişmân oldum. Şimdiden sonra da, inşaallahü teâlâ hiç günâh işlemeğe söz veriyorum) denir. Günâhlar ayrı ayrı sayılmaz. Sonra gusl abdestli alınır. Guslden sonra, o gece (İstihâreye niyyet etdim) diyerek iki rek'at nemâz kılip yatılır. Birinci rek'atde (Kâfirûn), ikinci rek'atde (İhlâs) sûresi okunur. Hergün, böyle zikr edersiniz! Tefvik Hak teâlâdandır.

İmâm-ı Birgîvinin (Kırk hadis) i, yirmibirinci hadisine göre, her mu'minin İstihâre yapması sünnettir. İbni Âbidinde diyor ki, (İstihâre nemâzından sonra şu düâ okunur: Allahümme estehîrûke bi-ilmike ve estakdirûke bi-kudretike ve es'elûke min fadlikel'azîm fe inneke tükaddirü ve lâ ükaddirü ve ta'lemü velâ a'lemü ve ente allâmülguyûb). Yedi gece böyle İstihâre yapılır. Sonra kalbe gelen şey yapılır. İstihâreden sonra abdestli olarak, kibleye dönüp yatılır. Rü'yâda beyâz veyâ yeşil görmek hayra alâmetdir. Siyâh veyâ kırmızı görmek şerre alâmetdir denildi. İstihâre nemâzını başkasına kıldırarak sünnet değildir. İstihâre yapmasını öğrenmeli, bu sünneti kendisi ifâ etmelidir. Bedenle yapılan ibâdetleri başkasına yaptırmak câiz değildir.

31 Mayıs 1339 [1923]

Zil-ka'de 1341
Esseyid Abdülhakîm Arvâsi

**Ey gözlerimin nûru, ey cândan yakın cânân!
Abdülhakîm Arvâsi, hasta rûhlara dermân!**

**Bizler nerde, siz nerde, perdeler feth olmuyor,
Sizden uzak kaldıkça, kalbler râhat bulmuyor!**

**Sohbetden, muhabbetden dâim konuşurdunuz,
talebe, hocasıyla ölçülür diyordunuz.**

**Adım adım, hakikat yolunu geçmişsiniz!
rûhları serhoş eden, şerbetden içmişsiniz!**

**Dünyâ yok gözünüzde, kalb sâhibiyle meşgûl,
sensin, cihânda şimdi, Rabbin en sevdiği kul!**

**Tevâzu', büyüklüğün alâmeti derdiniz,
her hareketinizde bunu gösterirdiniz!**

**Cihân zulmetde iken, Fehîm nûr saçıyordu,
o haznedeki esrâr, hep size nasîb oldu!**

**Yâ Rabbi! Seyyid Fehîm, ne büyük mürşid imiş,
ölü kalbi dirilten, bir Hakîm yetiştirmiş.**

**Resûlullahdan gelen nûru nakş etmiş size,
en büyük arzûmuzdur, kavuşmak lutfünüzel!**

**Nûra kavuşulur mu? bir rehber olmadıkça,
kalbleri ihlâs ile, ona bağlamadıkça?**

Bu mektûb, Mektûbâtın üçüncü cildini toplamış olan Muhammed Hâşim-i Keşmiye yazılmıştır. Kalbin ve nefsin fenâsını ve ilm-i husûlinin ve ilm-i huzûrînin yok olmalarını bildirmektedir:

(Fenâ), mâ-sivâyı unutmak demektir. (Mâ-sivâ), Allahü teâlâdan başka her şey demektir. Mâ-sivâ, iki kısımdır: (Âfâk), insanın dışında olan mahlûklardır. (Enfûs), insanda bulunan şeylerdir. Âfâkı unutmak, âfâkı tanıtan ilm-i husûlinin yok olmasıdır. Enfûsü unutmak, enfûsü tanıtan ilm-i huzûrînin yok olmasıdır. Çünkü âfâk, ilm-i husûli ile bilinir. Enfûs, ilm-i huzûrî ile bilinir. İlm-i husûlinin yok olması, zordur ve Evliyâyâ nasîb olur. İlm-i huzûrînin yok olması, dahâ çok zordur ve Evliyâ içinden ancak çok yüksek olanlara nasîb olur. Yalnız akl ile iş görenlerin çoğu, buna inanmaz. Hattâ, böyle şeyi düşünmek bile imkânsızdır derler. İdrâk sâhibi bir kimsenin, kendini unutmaması, olacak şey değildir derler. Bir insanın kendini bilmesi lâzımdır. Bir insanın kendini bir an bile unutmaması olmaz, hele devâmlı, hep unutmaması hiç olamaz derler.

İlm-i husûlinin yok olması, (Fenâ-yı kalb) denilen makâmda hâsıl olur. İlm-i huzûrî yok olunca, (Fenâ-yı nefis) hâsıl olur ki, bu tam fenâdır ve hakîkî fenâdır. Fenâ-yı kalb, fenâ-yı nefsin sûreti gibidir, gölgesi gibidir. Çünkü ilm-i husûli, ilm-i huzûrînin gölgesidir, görünüşüdür. Bunun için, ilm-i husûlinin fenâsı, ya'nî yok olması, ilm-i huzûrînin fenâsının gölgesi, sûreti olur. İlm-i huzûrî fenâ bulunca, nefis itmînân makâmına gelir. Allahü teâlâdan râzı olur. Allahü teâlâ da, ondan râzı olur. Bekâdan ve geriye rücû'dan sonra, tâlibleri irşâd etmek ve kemâle ulaştırmak vazîfesi, nefse verilir. Bedende bulunan ve her birinin istek ve meylleri birbirine ters olan ve özellikleri başka başka olan ve her biri başka şey isteyen (Anâsır-ı erbe'a) nın dördü ile de cihâd ve gazâ yapmak nefse nasîb ve müyesser olur. Bedende bulunan diğer dokuz parçadan hiçbirisi, bu ni'mete kavuşamaz. İnsanda bulunan enerjinin artması, güçlenmesi, insanı şeytâna çevirir. (Benim gibi bir dahâ var mı?) dedirir. Mutmainne olmuş olan nefis, cihâd ederek, insanı bu belâdan kurtarır. İnsanda bulunan şehvet ve gadab ve başka kötü sıfatlar, başka hayvanlarda da vardır. Nefis, bunları da terbiye ederek iyi hâle çevirir. Subhânallah! Pek şaşılacak şeydir ki, on latîfenin en kötüsü olan nefis, en iyisi oluyor ve kötülüklerle cihâd ediyor. Bir hadîs-i şerîfde, (Câhiliyye zamanında iyi olanlarınız, müslimân olup din bilgilerinizi öğrenince de, en iyiniz olur!) buyuruldu.

Tenbîh: Kalbin mâ-sivâyı unutmamasının alâmeti, mâ-sivâyı hiç düşünmemesidir. Mâ-sivâyı düşünmek için kendini zorlasa, kalbine hiçbir düşünce gelmez. Kalb mâ-sivâ düşüncesini kabûl etmez. Nefsin ilm-i huzûrîsinin yok olduğunu bildiren alâmet, insanın yok olmasıdır. İnsan kendini ve sıfatlarını bilemez. Bu zaman ilm de, ma'lûm da yok olur. Çünkü, ilm ve ma'lûm, insanın kendisidir. İnsanın kendisi yok olmadıkça, ilm ve ma'lûm yok olmazlar. Kalbin fenâsı, âfâkın fenâsıdır. Nefsin fenâsı, fenâ-yı enfûsdür ki, hakîkî fenâ budur.

Aşkdır vâsıta-i vuslat-ı yâr,
aşkdır râbıta-i kurb-i nigâr.

Aşk ile zâil olur zulmet-i cân,
nitekim, mihr ile, tarîk-i cihân.

Aşk olur, sine-i âşıkda sürûr,
aşk olur, dide-i gamdidede nûr.

Aşk-ı mevlâya o kim, mâill olur,
subh-i sâdik gibi sâfi dil olur.

Âleme şah olanın otağı,
görünür ona örümcek ağı.

Can gözün açsa, vücûd-i insân,
hâll olmaz ona, bu kevn-ü mekân.

Mağrib-ü meşriki seyran eyler,
kalbi, ervâh ile cevân eyler.

Aşkdır âşika, manend-i Burak,
olmaz anıyla, ona menzil uzak.

Aşk ile, rûh bulur, Hakka vüsûl,
mûclb-i kat'ı menâzil olur ol.

39 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 63. cü MEKTÛB

Bu mektûb, mîr Mensûr için yazılmışdır. Allahü teâlânın ihâta, kurb ve ma'iyet sıfatları üzerinde ince bilgiler vermektedir:

Allahü teâlâ için söylenen Kurb ve Ma'iyet ve İhâta ve Sereyân ve Vasl ve İttisâl ve Tevhîd ve İttihâd gibi söyler, Müteşâbihât ve Şathiyyât cinsindedirler. Bu sözlerle, bizim anladığımız şeyler bildirilmemiştir. Bu sözleri işitince, akla, hayâle gelen şeylerin hiçbiri Allahü teâlâda yoktur. Allahü teâlânın bunlarla hiçbir ilgisi, ilişkisi yoktur. Tesavvuf yolunun sonuna doğru şu kadar anlaşıldı ki, Allahü teâlânın kurb ve ittisâli, aynada görülen şeylerin aynaya olan kurb ve ittisâli gibidir. Aynada görünen şeylerden hiçbiri aynada yoktur. Görüntüden başka birşey değildirler. Bunların aynaya olan kurb ve ittisâli, vehm olunan, hayâlde bulunan şeylerin, dışarda var olan şeylere yakın ve bitişik denilmeleridir. Allahü teâlâ, hakîkî vardır. Âlem ise, his ve vehm mertebesinde var görünmektedir. Bunun için, Allahü teâlânın mahiûklara yakın olması ve bitişik olması, dışarda var olan şeyin, hayâlde bulunan, vehm olunan şeye yakın olması, bitişik olmasıdır. Bundan dolayı, kurb ve ma'iyet gibi sözleri, Allahü teâlâ için söylemek câiz olmaktadır. Pis, çirkin şeylerin aynada görünmesi ve aynanın bunlar ile kurb ve ihâtası bulunması, ayna için bir ayb ve kusûr olmaz. Çünkü, ayna dışarda vardır. Aynada görünenler ise, dışarda yokdurlar. Yok olan şeyin kötülükleri, kusûrları, var olan şeye te'sir etmez. Böyle olmakla beraber, Allahü teâlâ, âlemi his ve vehm mertebesinde yarattığı hâlde, bunların geçici olmamalarını, sonsuz kalmalarını istedi. Bunun için, dışarda var olanın hâssalarını, özelliklerini bunlara verdi. Vehmde var olanlara, dışarda var olanın sıfatlarını, işlerini ihsân eyledi. Bunun için vehmde olan kurb, ihâta gibi şeyleri, dışarda bulunan kurb ve ihâta gibi yaptı. Hayâl olan şeyleri, hakikat şekline sokdu. Bunu iyi anlatabilmek için, misâl olarak deriz ki, dışarda güzel birşeyi görmek tatlı geldiği gibi, onun aynadaki hayâlini görmek, vehmde bulundurmak da tatlı gelmekte, sevilmektedir. Hâlbuki, o şeyin kendisi dışarda vardır. Aynada görmek ise, hayâl ve vehm olup, kendisi değildir. Fekat, te'sirleri, işleri birbirlerine benzemektedir. Allahü teâlâ, lutf ve ihsân ederek, mevhûm olan şeylerin te'sirlerini, işlerini, mevcûd şeylerin te'sirlerine, işlerine benzettiği için, mevhûm olanlarda, mevcûda ihsân

edilen ni'metlerden pay almak ümmidi hâsıl oldu. Hakîkî var olana yakın olmak, kavuşmak devletinin müjdeleri belirtdi. Arabî beyt tercemesi:

**Ni'mete kavuşanlara âfiyet olsun.
Zevallî âşık da, birkaç damlayla doysun!**

Allahü teâlâ, bu çok kıymetli ni'metini dilediğine ihsân eder. Allahü teâlâ, büyük ni'metler sâhibidir.

İyi biliniz ki, Kurb [yakın olmak] ve İttisâl [kavuşmak] gibi sözleri, yukarda bildirdiğimizden başka dürlü anlamak, Allahü teâlâyı, mahlûklarına benzetmek, maddeleştirmek olur. En iyisi, Kur'ân-ı kerimde bildirilmiş olan bu kelimelere inanmalı, nasıl olduklarını düşünmemelidir. Nasıl olduklarını araştırmamalı, Allahü teâlâ bilir demelidir. Bunlar, yukarda bildirdiğimiz gibi düşünülürse, müteşâbih olmakdan çıkar, mücmel ve müşkil olabilirler. Herşeyin doğrusunu yalnız Allahü teâlâ bilir.

**Gözlerimi kapayıp, derin düşünüyorum,
hayâlimde, rûhumda, bir delil görüyorum.**

**Kalbleri temizliyen, bakışlar önündeyim,
fekat bu, rü'yâ değil, bilmiyorum nerdeyim.**

**Bir teveccühle gaflet, perdelerini gideren,
bir tebessümle sonsuz, se'âdetleri veren.**

**İlim, irfân, kerâmet, hârikalar menba'ı,
bu dünyâ nazarında, sanki örümcek ağı.**

**Âşıkları ma'şûka, bu delil kavuşdurmuş,
onun ardından giden, ebedî sultân olmuş.**

**Her sözünde rûhlara, âb-ı hayât damlıyor,
her kelâmı, kalblerden, pasları kaldırıyor.**

**Yalnız bir arzûsu var, bir mahbûb peşindedir,
tecellî ile yanan, dağın ateşindedir.**

**Sohbeti, ehl-i soffa, huzûru andırıyor,
derdlere devâ olan, tiryâkı dağıtıyor.**

**(İnsanların üstünü, doğru yolun rehberi,
hayât sırrını çözen, âriflerin serveri,**

**Güzellerin güzeli, rûhların tek matlûbu,
değil mahlûkun yalnız, Hâlıkın da mahbûbu).**

**Ya'ni, Resûlullahı, gösteren aynadır bu!
hadîsde bildirilen, (Sıla) sâhibidir bu!**

**İki bin müceddidi, o vâris-i enbiyâ,
hurmeti için yâ Rab, bizi ondan ayırma.**

40 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 68. ci MEKTÛB

Bu mektûb, Mektûbâtın üçüncü cildinin toplayıcısı olan Muhammed Hâşim-i Keşmî için yazılmışdır. Âlemin vehm mertebesinde yaratılmış olduğu bildirilmektedir:

Âlem mev'hûmdur demek, vehmin yaptığı şeydir demek değildir. Vehm de âlemden bir parçadır. Kendi kendini nasıl var edebilir. Âlem mev'hûmdur demek,

Allahü teâlâ âlemi vehm mertebesinde yarattı demektir. Âlem yaratılırken vehm yokdu. Fekat, Allahü teâlânın ilminde vardı. (Mertebe-i vehm) demek, var olmayıp görünen demektir. (Nokta-i cevâle) den meydana gelen dâirenin varlığı, vehm mertebesinde. [Ya'ni, bir ipli ucuna bir taş bağlayıp, öteki ucundan tutup, ipli elimiz etrafında çevirirsek, dönen taş, karşıdan dâire şeklinde görünür. Döner taş, nokta-i cevâledir. Görünen dâire de, dâire-i mevhûmedir]. Dâire yokdur. Yalnız bir görünüşdür. Allahü teâlâ, bütün mahlûkları bu mertebede yarattı. Fekat, görünüşlerini devâm ettirmektedir. Böylece, var olmaları yanlış değil, doğrudur. Vehm mertebesinde kurtulup (Nefs-i emri) olmuşlardır. Ya'ni, yalnız geçici bir görünüş olmayıp, kalıcı bir varlık olmuşlardır. Allahü teâlâ, dilerse, çirkinlikleri güzel yapar. Vehm mertebesi, şaşılacak bir varlıktır. Nefs-i emr mertebesindeki varlığa benzemez. Onunla ilgisi, ilişiği yokdur. Zeman, mekân ve cihet bakımlarından onunla hiç bağılılığı yokdur. Onunla bitişik, ona uzak değildir. Nokta-i cevâle, nefis-i emr mertebesinde vardır. Bundan hâsıl olan dâire ise, vehm mertebesinde. Dâirenin bu nokta ile hiç ilgisi yokdur. Noktanın hiçbir cihetinde değildir. Dâire hâsıl olunca, bu nokta sınırlanmamıştır. Nokta, dâirenin sağındadır, solundadır veyâ önündedir, arkasındadır yâhud üstündedir, altındadır denilemez. Dâire için böyle şeyler, ancak onun gibi vehm mertebesinde bulunan varlıklar için söylenebilir. Başka mertebelerde bulunan varlıklarla dâire arasında böyle cihetler yokdur. Dâirenin meydana gelmesi ile, bu nokta hiç sınırlanmamış ve bir sonu olmamıştır. Eskisi gibidir.

Yukarıda bildirilen misâl iyi anlaşılınca, Allahü teâlânın bu âlem ile olan hâli anlaşılır. Bu âlemin yaratılması ile, Allahü teâlâ sınırlanmamış, bir sonucu olmamıştır. Bir ciheti olmamıştır. Allahü teâlâ için böyle şeyler nasıl söylenebilir ki, o yüksek mertebede böyle şeyler yokdur. Kısa görüşlü birkaç uğursuz kimse, Allahü teâlâ ile mahlûklar arasında, böyle bağılıklar hâsıl oldu sanmış, Allahü teâlâ için cihet olmuş demiş, bunun için, Kıyâmet günü Allahü teâlânın görüleceğine de inanmamışlardır. Böyle şey olamaz demişlerdir. Câhilliklerini ve yalan inanışlarını, Kur'ân-ı kerîmden ve hadis-i şeriflerden üstün tutmuşlardır. Allahü teâlâ görülürse, görenin bir cihetinde bulunur. Bu ise, Onun sınırlanması, bir sonu olması demektir demişlerdir. Yukarıdaki misâlden ve açıklamadan anlaşıldı ki, Allahü teâlâ ile mahlûkları arasında böyle bir nisbet, bağlantı hiç yokdur. Görüleceğini söyleseler de, söylemeseler de, yokdur. Görülecek ve cihet olmayacaktır. Bunu aşağıda dahâ açık anlatacağız. Bunlar anlayamıyorlar ki, bu yanlış düşünceleri, mahlûkların yaratılmalarına da engel olmaktadır. Çünkü, mahlûklar yaratılırken, Allahü teâlânın, mahlûkların bir cihetinde bulunması düşüncesi ortaya çıkar. Bu da, O'nun sınırlı olmasını, sonu bulunmasını icâb eder. Mahlûkların bir tarafında değil, her cihettedir derlerse, yine sınırlanmış olur, bir sonu olur.

Bu üzüntülü düşüncelerden kurtulmak için, tesavvuf büyükleri gibi söylemelidir. Bu büyükler, âleme mevhûm dediler. Böylece, Allahü teâlânın ciheti olması, sonu bulunması gibi üzüntülerden kurtuldular. Âleme mevhûm demenin hiç zararı yokdur. Bu mevhûmluk, hakîkî varlık gibidir. Sonsuz var olmak, sonsuz nimetler ve azâblar olmak, bunlar içindir. Eski Yunan felsefecilerinden (Sofistâlye) denilen ahmakların, âleme mevhûm demeleri böyle değildi. Vehmin görüşü, hayâlin var sanmasıdır demişlerdi. Bu iki (mevhûm olmak) arasında çok fark vardır.

Tekrâr bildirelim ki, nokta-i cevâleden hâsıl olan, mevhûm dâire, bu noktanın hiçbir cihetinde değildir, Nokta, dâirenin cihetlerinin dışındadır. Bu dâirenin hepsini göz olarak düşünsek, noktayı cihetsiz görür. Çünkü, ikisi arasında cihet bağlantısı yokdur. Cennetde de, insanın her yeri göz olsa, Allahü teâlâyı cihetsiz görür. Bunda inanılmıyacak birşey yokdur. Cennetde, mü'minlerin her

yeri göz olup görecektir. Cihetsiz olarak görecektir. Dünyâda, Veliler, Allahü teâlânın ahlâkı ile ahlâklandıkları için, her yerleri göz gibi olur. Dünyâda görülmez ise de, görmüş gibi olurlar. Çünkü, (Allahü teâlânın kendisi hep görür, hep işitir, hep bilir) buyurdular. Onunla ahlâklanmış olan da, böyle olur. Sıfatlarının herbiri de göz olup görür. Başka mü'minlere bu ni'met, inşâ'Allahü teâlâ Cennetde ihsân edilecektir. Bunda inanılmıyacak birşey yoktur. Herşeyin doğrusunu yalnız Allahü teâlâ bilir [ve dilediğine bildirir].

Noktası, bir kitâbdır, aşkın,
zerresi, âfitâbdır, aşkın.

Gark olur, katrasında, kevn-ü mekân,
gizlenir zerresinde, her dü cihân.

Aşk-ı pâk ile âdem, âdem olur,
Mürşid-i kâmil-ü mükerrem olur.

Aşktır, nûr-i dide-i uşşak,
aşktır, sâlike, refik-u burak.

Aşk, divâne eyler insânı,
kesmek için, alâkadan anı.

Oldu zirâ, te'alluk-ı dünyâ,
mâni'-i üns-i hazret-i Mevlâ.

Abd olan aşka, şâh-ı âlem olur,
aşk derdile, şâd-ü hurrem olur.

41 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 90. CI MEKTÛB

Bu mektûb, Muhammed Hâşim-i Keşmiye yazılmış olup, âriflerin, kalpleri ile Allahü teâlâyı nasıl gördükleri anlatılmaktadır:

Bismillâhirrahmânirrahim. Allahü teâlâyı hamd olsun. Onun seçtiği kullarına selâm olsun!

Sûâl: Tesavvuf büyüklerinden bazıları, kalb gözleri ile, Allahü teâlâyı gördüklerini söylemişdir. Meselâ, Şeyh-ul'ârif «kuddise sirruh» [Şihâbüddîn Ömer Sühreverdi] (Avârif-ül-me'ârif) kitâbında, (Allahü teâlâ, kalb gözü ile müşâhede olunur) diyor. Hâlbuki, Ebû İshak Gülâbâdi «kuddise sirruh» Sôfiyye-i aliyenin eskilerinden ve reislerindedir. (Te'arrüf) ismindeki kitâbında diyor ki, (Büyüklerimiz, söz birliği ile dedi ki, dünyâda Allahü teâlâ, baş gözü ile de, kalb ile de görülemez. Ancak, kalbde bir yakîn, kanâ'at hâsıl olur). Bu iki sözün arasını bulmak nasıl olur?

Cevâb: Bu mes'elede, bu fakîr, (Te'arrüf) kitâbının sözünü beğenmekdeyim. Bu dünyâda, kalblerin Allahü teâlâdan nasibi, yakîn hâsıl olmaktan başka değildir. Buna, ister rü'yet desinler, ister müşâhede desinler. Kalb göremeyince, göz elbette göremez. Bu dünyâda gözün Allahü teâlâyı görmesi mümkün değildir. Kalbde hâsıl olan yakîn, Âlem-i misâlde, rü'yet şeklinde görünmektedir. Çünkü, Âlem-i misâlde her düşüncenin, her ma'nânın bir şekli vardır. Bu dünyâda, insana en iyi yakîn hâsıl eden şey, rü'yetdir. Kalbdeki yakîn de, âlem-i misâlde, rü'yet şeklinde görünür.

Kalbede hâsıl olan yakın, rü'yet şeklinde görüldüğü için, yakın hâsıl olunan şey de (Görünen şey) şeklinde oluyor. Sâlik, bu yakını, âlem-i misâl aynasında görünce, âlem-i misâlin ayna olduğunu unutarak, sûreti [görünüşi] hakikat [asl] sanıyor. Rü'yet hâsıl oldu diyor. Yakının sûretini gördüğünü anıyamıyor. Bu hâl, tesavvufcuların meşhûr olan hatâlarından biridir. Âlem-i misâldeki sûreti görmek kuvvetlenirse, sâlik, gözümle gördüm zan ediyor. Hâlbuki göz ile de, kalb ile de görülemez. Sôfiyye-i aliyyenin çoğu, böyle yanılarak, kalb ile gördük sanmışlardır.

Süâl: Kalbede kendisine yakın hâsıl olan şeyin âlem-i misâlde sûreti bulunca, Allahü teâlânın sûreti, görünüşü olmak lâzım gelmez mi?

Cevâb: Allahü teâlânın misli yokdur. Fekat, misâli vardır dediler. Âlem-i misâlde sûret görünür dediler. Nitekim (Füsûs) kitâbının sâhibi [Muhyiddin-i Arabî] «rahmetullahi aleyh» Cennetde görmeği de, âlem-i misâldeki sûret olacak demiştir. Âlem-i misâldeki sûret, Allahü teâlânın âlem-i misâldeki sûreti değildir. Kalbede yakın hâsıl olan şeyin sûretidir. Kalbede yakın hâsıl olan, keşf olan ise, Zât-i ilâhi değildir. Zât-i ilâhinin, nisbetleri, i'tibârlarıdır. Ârifin işi, Zât ile olunca, böyle hayâller meydana çıkar. Hiç rü'yet ve mer'i yokdur. Çünkü, Zât-i ilâhinin âlem-i misâlde sûreti yokdur. Yakının sûretini, rü'yetin sûreti sanmışlardır.

Âlem-i misâlde maddelerin, zâtların sûreti olmaz. Ma'nâların sûreti olur. Âlemler [mahlûklar], Allahü teâlânın isimlerinin ve sıfatlarının görünüşleridir. Zâtlıkları, kendi varlıkları yokdur. Bunun için, âlemin hepsi, ma'nâ demektir [âlemde madde yokdur]. Onun için, âlemin, âlem-i misâlde sûreti vardır. Allahü teâlânın isimleri ve sıfatları da, Zât-i ilâhi ile durabildiği için, ma'nâ gibidirler. Bunların âlem-i misâlde sûretleri olabilir. Fekat, Zât-i ilâhinin hiç sûreti olamaz.

Sûret, hudüdlü olur ve kaydı olur. Âlemler, Onun mahlûkudur. Hiçbir mahlûk, Onu hudüdlüyamaz. Bir kayd ile bağlayamaz. Allahü teâlânın misâli var demek, yalnız Zât-i ilâhinin değil, ba'zı bakımlardan, ba'zı cihetlerden misâli olur demektir. Fekat, Zât-i ilâhinin değil, ba'zı i'tibârlarla, ba'zı bakımlardan misâli olur demek, bu fakire ağır geliyor. Belki, zillerinden uzak bir zillin misâli olabilir. Tekrâr edelim ki, âlem-i misâlde, sıfatların ve ma'nâların sûreti vardır. Zâtın sûreti yokdur. O hâlde, (Füsûs) kitâbının sâhibinin (Allahü teâlâ, Cennetde, âlem-i misâldeki sûreti olarak görünecektir) demesi, Onu rü'yet değildir. Hattâ, sûretini bile rü'yet değildir. Çünkü, Zât-i ilâhinin sûreti yokdur ki görülebilsin. Âlem-i misâldeki sûret, Onun zillerinden uzak bir zillin sûretidir. Bunu görmek, Zât-i ilâhinin rü'yeti değildir. Muhyiddin-i Arabî «kuddise sirruh», Cennetde Allahü teâlânın görünmesine inanmamakta, mu'tezileden ve felsefecilerden geri kalmakdadır. Cenâb-ı Hakkın görünmesini, öyle bir şekilde isbât etmiş oluyor ki, isbâtından, görülemeyeceği anlaşılıyor. Ya'nî görülemeyeceğini mükemmel isbât etmiş oluyor. Çünkü, kinâye söz, açık sözden dahâ mükemmel anlatır. Fekat, mu'tezile ile felsefeciler, akllarına uyuyorlar, Muhyiddin-i Arabî ise, yanlış olan keşfine uymakdadır. Belki de felsefecilerin ve mu'tezilenin delilleri, şahidleri, Muhyiddin-i Arabînin hayâlinde yerleşerek, keşfinin yanlış olmasına ve onlara uymasına sebep olmuştur. Fekat, Ehl-i sünnetden olduğu için, bu keşfini, rü'yeti isbât olarak göstermiştir.

(Te'arrüf) kitâbının (söz birliği) demesi, zamanındaki tesavvufcuların söz birliği olsa gerektir. Herşeyin doğrusunu Allahü teâlâ bilir.

**Evliyânın efdali, Sıddık-ı ekber, ba'dehû Fârûk
ve Zinnûreynden sonra, Alidir ol veliyyullah**

**Kalan eshâbı hem ki, cümlesinin zikri hayrolsun
cemî'l Âlü eshâb-ı kirâmı severim fillâh**

Aşerey-i mübeşşere ve Fâtıma, Hasen ve Hüseyin
bu ümmetden bunlara Cennet ile neşhedü billâh

Ve gayri kimseye aynile Cennetlik denilmez ki,
o, gaybe hükmolur, gaybî ne bilsin kimse gayrillâh

Ve eshâb-ı kirâmın cümlesinden sonra ümmetden
Cemi'l tâbl'in olmuşdur efdalü evliyâillah.

42 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 92. ci MEKTÛB

Bu mektûb, yine Muhammed Hâşim-i Keşmiye yazılmış olup, tesavvuf büyüklerinin Allahü teâlâ ile konuşmalarını bildirmektedir:

Bismillâhirrahmânirrahîm. Alldhü teâlâyâ hamd olsun. Onun seçtiği kullarına selâm olsun!

Süâl: Ba'zı Ârifler diyor ki, biz Allahü teâlânın kelâmını işitiyoruz veyâ biz Hak teâlâyâ söylüyoruz. Meselâ, imâm-ı hümmâm Ca'fer-i Sâdik «radiyallahü anh» buyurmuş ki, (Her âyet-i kerîmeyi sâhibinden [söyleyicisinden] işitdim). Bunun gibi, Abdülkâdir-i Geylânî «kuddise sirruhül'azîz, (Risâle-i gavsîyye) sinde böyle buyurmaktadır. Bunların ma'nâsı ne demektir?

Cevâb: Hak teâlânın kelâmı, Zâtı gibi ve diğer sıfatları gibi biçûn ve biçigûnedir. [Ya'nî hiçbirşeye benzemez, nasıl oldukları anlaşılabilir]. Bu biçûn olan sözlerin işitilmesi de, biçûn olur. Çünkü, çûn olan [anlaşılabilen], biçûnu bilemez. O hâlde, o sözü işitmek, kulak ile, [hava dalgaları, sinir sistemi ile] olmaz. Çünkü, [bunların hepsi] çûndur. İnsan, bu sözü işitirse, ancak rûhunun alması ile işitir. Çünkü rûh, oldukça biçûndur. Harf ve kelimeler olmaksızın duyulur. İnsanın Ona söylemesi de, rûh ile ve harfsiz ve kelimesizdir. Bu sözler de, oldukça biçûndur. Çünkü, biçûn olan işitmektedir.

Allahü teâlâ, insanların [ve her mahlûkun sözünü ve] sesini, biçûn olarak işitmektedir. Harf ve kelime olmaksızın ve önce, sonra sıralanmış olmaksızın duyar. Çünkü, Allahü teâlâ üzerinden zaman geçmez. [Zaman yok iken O vardı. Zamanı sonradan yarattı]. İnsan, o kelâmı işitiyorsa, her zerresi ile bütün varlığı ile duyar. Eğer söylüyorsa, bütün varlığı söyleyicidir. Herşeyi kulaktır. Herşeyi ağızdır. Misâk günü, çıkarılan zerrelere, (Elestü bi-rabbi-küm?) süâlini, arada [havu, kulak zarı, sinirler gibi] hiçbirşey olmadan, bütün varlıkları ile duydular. Bütün varlıkları ile (Belâ) [Evet] dediler. Bütün kulak idiler. Bütün ağız idiler. Çünkü, kulak, ağızdan ayrı olsaydı, işitmek ve söylemek, biçûn olmazdı. Biçûn ile konuşulmuş olmazdı. Mısra':

Sultânın eşyâsını, ancak kendi hayvânları taşır.

Rûh ile alınan ma'nâ, insanın hayâlinde, harfler ve kelimeler şekline girer. İnsanın hayâli, Âlem-i kebîrdeki, Âlem-i misâle benzer. Burada, harf ve kelime şekline girince, kulak ile işitilmiş gibi olur. Çünkü, her ma'nânın, o âlemde bir sûreti, görünüşü vardır. Ma'nâ biçûn olsa bile, sûreti vardır. Fekat, orada çûn sûretinde görünerek anlaşılabilir.

Sâlik, hayâlinde, sıraya dizilmiş harfleri ve kelimeleri bulunca, bu harfler ve kelimeler, aslıdan geldi sanır. Bunları oradan işitdim der. Bu harflerin ve kelimelerin, rûhın aldığı ma'nâların hayâldeki sûretleri olduğunu ve işitmenin ve işitilen Kelâm-ı lafzînin, biçûn olan işitmenin ve biçûn olan kelâmın timsâli [sûreti] olduğunu anlayamaz. Ma'rifeti tâm olan bir ârif, her mertebenin hükmünü birbirinden ayırır. Birbiri ile karıştırmaz. Görülüyor ki, biçûn olan mertebenin kelâmı

ve bunun işitilmesi, rûha bildirilmesi ve rûhunu alması demektir. Rûha gelen ma'naları gösteren kelimeler ve harfler ise, bu ma'naların, Âlem-i misâl gibi olan hayâldeki sûretleridir. Ba'zıları, harfleri ve kelimeleri, Allahü teâlâdan işitiyoruz sandı. Böyle zan edenler, iki dürlüdür: Birincileri, bu harfler ve kelimeler, hâdis [mahlûk] olup, ebedî olan Kelâm-ı nefsiyi bildiriyor diyorlar. İkincileri, doğrudan doğruya, Kelâm-ı ilâhiyi işitiyoruz diyorlar ve sıralı, dizili olan bu harfleri, kelimeleri, Kelâm-ı Hak sanıyorlar ve Allahü teâlâyâ lâyık olan [yakışan] ile lâyık olmıyanı ayırd edemiyorlar. Bunlardan birincileri dahâ iyidir. İkincileri ise, câhil, bozuk kimselerdir. Allahü teâlâ, insanların en iyisine ve Onun temiz olan Âline ve Eshâbına selâmet versin! Âmin.

Ârif-î kâmil kelâmın duymağa irfân gerek,
sırr-ı muğlakdır, gönülde zevk ile vicdân gerek!

Bir hazinedir tesavvuf, mâlik olmaz her hasis,
bulmağa anı cihânda, bir yeğit sultân gerek!

İnci taşıyan sadefe, kavuşmak kolay olmaz,
bulunmaz nehr içinde, bahr-i bî pâyân gerek!

Ma'rifet da'vâsı eden, sahtekâr bilmezmi ki,
kalbdeki arzûya elde, huccet-ü burhân gerek!

Ârif gezer halk içinde, herkes tanımaz onu,
aşk ateşinde yanarak, hâk ile yeksân gerek!

Şöhretle övünen kimse, Hakdan nasib alamaz,
bâtının umrânı için, zâhirlî virân gerek!

Ölmeden önce ölerik, kabri ve haşri görüp,
Mâlik-ül-mülk huzûrunda, kalbi hem hayrân gerek!

Şerî'at sırâtı ile, nefis âteşinden geçip,
kalbi habâisden ârî, Ravda-i Rıdvân gerek!

Söylediği, işitdiği, her dâim fikr etdiği,
bî-kem ve bî-keyf olarak, hazret-i Rahmân gerek!

Ey Niyâzi, Hakka vuslat, herkese olmaz nasîb,
güneşden ziyâ alacak, ay gibi insan gerek!

43 — İKİNCİ CİLD, 98. ci MEKTÛB

Bu mektûb, gizli bilgilerin hazînesi oğlu, Muhammed Ma'sûma «rahmetullahi aleyhimâ» yazılmış olup, Allahü teâlânın mahlûklara yakın olmasını açıklamak-
da, ademin ve iblisin kötülüklerini bildirmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd ederim. Onun seçtiği kullarına selâm ederim!

Sûâl: Âlimler diyor ki, Allahü teâlâ, bu âlemin içinde değildir. Dışında değildir. Âleme bitişik değildir. Ayrı değildir. Bunun açıklanması nasıl olur?

Cevâb: İçinde, dışında olmak, bitişik ve ayrı olmak gibi şeyler, var olan iki şey arasında düşünülebilir. Hâlbuki sûâlinizde, iki şey mevcûd değildir ki, bunlar düşünülebilir. Çünkü, Allahü teâlâ vardır. Âlem, ya'nî Ondan başka herşey

vehm ve hayâldir. Âlemin var görünmesi, Allahü teâlânın kudreti ile devâmlı olup, vehm ve hayâlin kalkması ile yok olmuyor. Âhiretdeki sonsuz ni'metler ve azâb- lar bunlara oluyor. Fekat, âlemin varlığı vehm ve hayâldedir. [Ya'nî dışarda var olmayıp, vehme ve hayâle var görünmekdedir]. Vehm ve hayâlin dışında bir varlık değildirler. Allahü teâlânın kudreti, vehm olunan, hayâl olan bu görünüş- leri devâm ettirmekdedir. [Hâricde varmış gibi, yok olmaktan korumaktadır]. Var gibi göstermekdedir. Görünüşe aldanan, varlıkta kaldıklarını görerek, var sanır. Var olan ikidir der. Bunun üzerinde, başka mektûblarda geniş bilgi veril- miştir.

Hayâlde bulunan birşey, dışarda var olan birşeyle bitişikdir, onun içindedir denemez. Fekat, var olan, mevcûd olan birşey, hayâlde olan şeyin içinde değil- dir, dışında ve ayrı da değildir, bitişik de değildir denilebilir. Çünkü, mevcûdün bu- lunduğu yerde, hayâldeki şey yoktur ki, birbirine göre yerleri söylenebilsin. Bu sözümüzü bir misâl ile açıklayalım: Taş, demir gibi küçük birşeyi, bir ipe bağla- yıp [parmağımızda zinciri döndürür gibi] elimizin etrafında çevirelim. Bir dâire üzerinde dönen bu küçük cisme (Nokta-i cevvalé) denir. Nokta-i cevvalé, hızlı döndüğü için, uzakdan, bir dâire olarak görünür. Hâlbuki, hâricde mevcûd olan, noktadır. Hâricde dâire yoktur. Dâirenin varlığı vehmedir. Dâirede, noktanın varlığı gibi bir varlık yoktur. Nokta, dâirenin içinde veyâ dışındadır denilemez. Birbirlerine bitişik ve ayrı da değildirler. Noktanın bulunduğu yerde, dâire yok- dur ki, birbirlerine göre yerleri söylesin.

Süâl: Allahü teâlâ, âleme yakınım, ihâta ediyorum buyuruyor. Bu nasıl olu- yor?

Cevâb: Bu kurb ve ihâta, cismin cisme yakın olması ve kaplaması gibi de- ğildir. Bilinmiyen, anlaşılamiyan bir kurb ve kaplayıştır. Allahü teâlânın yakın ol- duğuna ve ihâta ettiğine inanırız. Fekat, nasıl olduğunu bilemeyiz. Ona, âlemin içindedir, dışındadır, bitişikdir, ayrıdır demeyiz. Çünkü, şer'at, bu dördünü bildir- memiştir. Misâlimizde nokta-i cevvalé, mevhum olan dâireye yakındır. Onu kap- lamıştır ve onunla berâberdir diyebiliriz. Fekat nasıl olduğunu bilemeyiz. Çünkü, mevcûd olan yalnız noktadır. Bitişikdir, ayrıdır, içindedir, dışındadır deriz. Fekat, bunlar nasıl olur bilinmez de diyebiliriz. Çünkü, iki taraf arasında bulunan hâlin nasıl olduğu bilindiği zaman, iki tarafın da, hâricde varlıkları lâzımdır. İki taraf arasında bulunan hâlin nasıl olduğu bilinmediği zaman, iki tarafın da var olma- sı lâzım gelmez. Bilinmiyen şeyleri, bilinen şeyler gibi sanmak yanlıştır. Başka bir sözle (Gâibi, şâhide kıyâs etmek, bâtıldır).

Tenbih: Âlem mevhumdur, hayâldeki varlıktır dedik. Bunun ma'nâsı, âlem, vehm ve hayâl mertebesinde yaratılmıştır demektir. His olunan ve idrâk edilen fekat hâricde bulunmiyan bir varlıktır. Meselâ, dışarda bulunmayıp, yalnız ha- yâlde bulunan dâire, bu hâlde devâmlı durdurulabilse ve vehmler, hayâller yok olunca da, o hâlde kalsa, bu dâire, hâricde bulunmadığı hâlde, hâricde varmış gibi olur. Hâlbuki hâricde nokta bulunmazsa, dâire de olmaz. Fârisî beyt terce- mesi:

**Ne hoş olur, güzellerin edâsı,
başkaların sözünde yer alması.**

Dâire, noktanın görünmesini örtüyor denirse, yeri vardır. Dâire, noktanın var- lığını gösteren bir ayna gibidir denirse, yine doğru olur. Eğer noktanın varlığına alâmetdir denirse, yine olur. Noktayı örtüyor demek, câhillerin sözüdür. Aynadır demek evliyâlığa uygundur ve buna (İmân-ı şühûdî) denir. Alâmet ve işâret ol- duğunu söylemek, (İmân-ı gaybî) ye mahsûsdur. İmân-ı gaybî, imân-ı şühûdîden dahâ kuvvetli, dahâ kıymetlidir. Çünkü, şühûdde zil [hayâl] görülür. Gaybde ise, bu hatâ yoktur. İmân-ı gaybîde, ele birşey geçmez. Fekat vâsıldır, kavuşmuştur.

Şühûdde, ele birşeyler geçerse de, vâsıl değildir, başka şey, zillero, hayâllere bakmaktadır. Sözün kısası, şühûd, noksânlıktır. Vüsûl ise kemâldir. Bu sözümü-zü tesavvufcu geçinen herkes anıyamaz. Bunlar, şühûdü, vüsûlden dahâ üstün sanır. Yunân felsefecilerinden, sofistâlyye [Sophiste] denilen kimseler, âleme, hayâl, vehm dedi. İnsanın hayâlinde, bir görünüşdür. Vehm ve hayâl değişirse, bu görünüşler de değişir dedi. Meselâ, vehm, birşeyi tatlı görürse tatlı olur. Başka bir zamanda bu şeye acı derse, acıdır dediler. Ne kadar câhil, ne kadar aklsızlar ki, Allahü teâlânın yaratmasını göremediler. Hattâ inanmadılar. [Âlemin varlığının], hâricdeki varlığa olan yakınlığını anlamadılar. Böylece hâricdeki varlığa yakışan işlerin bu âlemde bulunduğuna ve böylece sonsuz azâb ve ni'metlere inanmadılar. Hâlbuki, Muhbir-i sâdık [hep doğru söyleyici], bunları haber verdi. Elbet olacaktır. Bu felsefeciler, şeytânın askeridir. Mücâdele sûresinin, ondokuzuncu âyetinde (Şeytânın askeri elbette mağlûb olacak, ziyân edecektir) buyuruldu.

Süâl: Vehmde ve hayâlde olsa bile, âlemin varlığı, devâmlı olduğu ve bu varlığa sonsuz ni'metler ve azâblar olacağı hâlde, âleme niçin var denmiyor ve mevcûd bilinmiyor?

Cevâb: Tesavvufculara göre vücûd, en şerefli, en kıymetli şeydir. Vücûd [ya'ni var olmak], bütün hayrların, üstünlüklerin başlangıcıdır. Herşeyden kıymetli olan vücûdü, Allahü teâlâdan başkasına yakıştıramıyorlar. Çünkü, Ondan başka herşey noksân ve kötüdür. En kıymetli şey, kötüye verilebilir mi? Tesavvufcuların bu sözleri, keşfe ve firâsete dayanmaktadır. Keşflerine göre, vücûd, yalnız Allahü teâlâyâ mahsûsdur. Mevcûd [var] yalnız O'dur. Ondan başkasına mevcûd demeleri, O varlığa, bilinmiyen bir bağılıkları olduğu içindir. Gölge aslı sâyesinde durabildiği gibi, herşey O varlıkla durmaktadır. Vehm mertebesinde bulunan sübût [görünüş], O vücûdün zillerinden bir zıldır. [Türkçede, vücûd deyince, beden sanıyoruz. Hâlbuki vücûd, madde, cism, beden demek değildir. Vücûd, var olmak demektir. Ya'ni bir sıfattır]. O vücûd, hâricde mevcûd olduğundan, Allahü teâlâ, hâricde mevcûddür. Devâm verilen vehm ve hayâl mertebesine de, hâric mertebesinin zillerinden bir zil dersek, ikisi de zil olunca, vehmdeki sübûta, (Vücûd-i hâricî) demek uygun olabilir. Bu bakımdan, âleme de, hâricde mevcûd denebilir. Görülüyor ki, mümkün [ya'ni mahlûk] herneye mâlik ise, vücûd mertebesinden gelmektedir. Ona, zil olması düşünülmeden, hâricde var demek, doğru olmaz. Allahü teâlâyâ, vücûd sıfatında ortak edilmiş olur. Bu fakir, âleme hâricde mevcûd demiş isem, bu ma'nâda anlamak lâzımdır. Kelâm-âlimleri, vücûd ile sübût aynıdır diyor ki, iki kelimenin lügat ma'nâsı aynı demektir. Yoksa, vücûd nerde, sübût nerede? Keşf ve şühûd sâhiblerinden çoğu ve âlimlerden çoğu, (Allahü teâlânın kendisi, vücûddür) dedi. Sübût ise, nazari, aklın düşündüğü birşeydir.

Fâide: Vücûd, her hayr ve kemâlin kaynağı ve her güzelliğin başlangıcı olduğu gibi, bunun karşılığı olan adem de, elbette her kötülüğün, her kusûrun kaynağı ve her çirkinliğin ve bozukluğun başlangıcıdır. Günâhlar, ondan hâsıl olmakda, yoldan çıkmağa, o sebep olmaktadır. Buna karşılık, hünerleri, güzellikleri de vardır. Vücûd karşısında, kendini tâm yok etmek en büyük meziyyetidir. Vücûdün karşısında bulunarak, kötülükleri, kusûrları kendinde toplamak, hüneridir. Vücûde ayna olarak, onun kemâlâtını göstermek ve bu kemâlâtı, ilmin dışında, birbirlerinden ayırmak, onları icmâlden tafsîle getirmek, onun güzel sıfatıdır. Kısaca, vücûdün hizmetlerini görmekte, vücûdün hüsn-i cemâli, onun, kötülük, çirkinlik ve kusûr aynasında meydana çıkmaktadır. Vücûdün ginâsı, bunun ihtiyâcından, onun izzeti bunun zilletinden, onun yüksekliği, bunun alçaklığından onun efendiliği bunun köleliğinden anlaşılmalıdır. Fârisî beyt tercemesi:

Hocamı üstâd yapan, ben oldum,
beği âzâd eden köle, ben oldum.

Her bozukluğun, her sapıklığın sebebi olan mel'ûn İblis, ademden dahâ fenâdır. Ademde bulunan hünerlerin, onda hiçbiri yoktur. A'râf sûresi, onikinci âyetindeki, (Ben ondan dahâ hayrlıyım) sözü, ondaki iyilik sıfatlarını, söküp çıkarmış, onu herşeyden kötü yapmıştır. Adem, hiçbirşeye yaramadığı, yok olduğu için, vücûde alâmet, güzelliklere ayna olmuştur. Mel'ûn ise, varlık ve iyilik iddi'âsı ile, karşı gelerek tard edilmiştir. Güzel karşılamadığı ademden öğrenmeli ki, varlığı yoklukla karşılamakda, kemâl karşısına, kusûr ile çıkmaktadır. İzzet ve celâl görününce zil ve inkisârını göstermektedir. İblis mel'ûnu, kibr ve inâd ettiği için, ademdeki kötülükleri sanki kendisine çekmiş, ademde iyilikden başka, sanki birşey kalmamış gibidir. Elbet iyiliğe ayna olabilmek için, iyi olmak lâzımdır. (Sultânın eşyâsını taşımak şerefi, ancak kendi hayvânlarına mahsûstur) sözü meşhûrdur. İblisin, kıymetli vazifesi vardı. Mahlûkları kötülükten temizliyordu. Fekat, kendini beğendiği, büyük sandığı için, hizmetlerinin fâidesini göremedi. Dünyâda da, âhiretde de ziyân etti. Adem ise, kusûrlu, kötü olduğu hâlde, yokluğu sâyesinde, mahrûm kalmadı. Vücûda ayna olmakla şereflendi. Fârisi beyt tercemesi:

Kamış boşum dedi, şekerlendi,
ağaç, yükseldi, baltayı yedi.

Süâl: İblise bu kötülük nereden geldi? Ademden başkası vücûddür. Bunda ise, kötülük yoktur. O hâlde, kötülük nereden geldi?

Cevâb: Adem, vücûda ayna olup, onun hayrı ve kemâlini gösterdiği gibi, vücûd de, ademin aynasıdır ve onun kötülüğünü ve kusûrlarını göstermektedir. [İblis de, her mahlûk gibi adem ile vücûddan yapılmıştır]. İblis, kendi ademindeki kötülükleri aldığı gibi, vücûdüne ademden aks eden kötülükleri de almıştır. Hem kendinde olan hem de hâricden gelen kötülükleri yüklenmiştir. Kötülükleri aks ettiren vücûdünün kuruntuları, ademin iyi sıfatlarından olan yokluğunu, ona göstermedi. Vücûdün aynasında görünen kötülükler de meydana çıkınca, sonsuz ziyâna girdi. Yâ Rabbî! Bize hidâyet verdikten sonra, kalblerimizi, düşmanlarının tarafına kaydırma! Bizlere merhametini bol eyle! Lutf, ihsân sâhibi ancak sensin!

Dünyâ geçicidir, burda kalınmaz,
ne kadar mal olsa, murâd alınmaz,
gâfil olma sakın, geri dönülmez!

Yürü dünyâ yürü, sonun virândır,
bin yılından sonra, âhır zemandır!

Hâlıkın dururken, mahlûka tapma,
şeytâna uyup da, yolundan sapma,
harâmlara dalıp, dinini yıkma!

Yürü dünyâ yürü, sonun virândır,
bin yılından sonra, âhır zemandır!

Azık topladın mı yola çıkmağa?
ışık edindin mi aydınlanmağa?
iki melek gelir süâl sormağa.

Yürü dünyâ yürü, sonun virândır,
bin yılından sonra, âhır zemandır!

Ölünce çözerler belin, kuşağın,
gözüne görünmez, oğlun, uşağın,
yakasız kefendir, örtün, döşeğin.

Yürü dünyâ yürü, sonun virândır,
bin yılından sonra, âhır zemandır!

Paran, apartmanın arkada kalır,
ummadığın gelir, hepsini alır,
gayrılar yer, içer, senden sorulur.

Yürü dünyâ yürü, sonun virândır,
bin yılından sonra, âhır zemandır!

Münker Nekir gelir, çınarlar gibi,
gözleri yanıyor, şimşekler gibi,
sorguya çekerler, gök gürleri gibi.

Yürü dünyâ yürü, sonun virândır,
bin yılından sonra, âhır zemandır!

Cehennemın, yedi dürlü yapısı,
herbirinin ateşdendir kapısı,
seksen yıllık yoldan gelir kokusu.

Yürü dünyâ yürü, sonun virândır,
bin yılından sonra, âhır zemandır!

44 — İKİNCİ CİLD, 42. ci MEKTÛB

Bu mektûb, mirzâ Hüsâmeddinin oğlu hâce Cemâleddin Hüseyne yazılmış olup, nihâyetin, âfâk ve enfüsün dışında olduğunu bildirmektedir:

Bismillâhirrahmânirrahim. Âlemlerin rabbi olan Allahü teâlâyâ hamd olsun. Âlemlere rahmet olarak gönderdiği o büyük Peygambere düâ ve selâm olsun. Onun kıymetli olan Âline, akrabâsına ve yüksek olan Eshâbına, kıyâmete kadar düâ ve selâm olsun!

Bir sâlik niyyetini düzeltdikten ve kendini dünyâ arzûlarından kurtardıktan sonra, Allahü teâlânın ismini zikr etmeğe başlar ve güc riyâzetler çeker [(Riyâzet) nefsin arzûlarını yapmamak demektir] ve şiddetli, ağır mücâhedeler yapar [(Mücâhede) nefsin istemediği şeyleri yapmaktır] ve tezkiye hâsıl eder [ya'ni kalbi temizlenir] ve kötü huyları iyi huylara döner ve günâhlarına tevbe eder ve Allahü teâlâyâ dönmek nasib olur, dünyâ sevgisi kalbinden çıkar ve sabr, tevekkül ve rızâ hâsıl olur ve bu kazandıklarının ma'nâlarını, işâretlerini yavaş yavaş ve sıra ile, âlem-i misâlde görmeğe başlar ve bu âlem-i misâl aynasında kendini insanlığın kirlerinden ve insanlık sıfatlarının aşağılıklarından temizlenmiş görürse, (Seyr-i âfâki) yi [ya'ni kendinin dışında ilerlemeği] temâmlamış olur. Ba'zıları, bu yolculukta ihtiyâtlı davrandı. İnsanın yedi latîfesinden her birini âlem-i misâl aynasında, renkli bir nûr olarak gördüler. Her latîfenin temizlendiğini, kendi nûrunun, âlem-i misâlde görünmesiyle anladılar. Bu seyre [yürüyüşe] kalb ismindeki latîfeden başladılar. Yavaş yavaş ve sıra ile, latîfelerin sonuncusuna ilerlediler. Meselâ sâlikin kalbinin temizlendiğinin alâmeti olarak, (Âlem-i misâl) aynasında, kırmızı nûrun görünmesini kabûl etmişlerdir. Rûh ismindeki latîfenin temizliğinin alâmeti, sarı nûrdur. Böylece, beş latîfenin temizliğini gösteren beş nûr vardır. Demek oluyor ki, seyr-i âfâkiyi temâmlıyan bir sâlik, sıfatlarının ve ahlâkının değişmesini âlem-i misâl aynasında görüyor. Kendindeki zulmetleri, kötülükleri, o âlem aynasında his ederek temizlendiğini anlıyor. Sâlik

bu yürüyüşde, her ân, hâllerindeki değişikliği, âlem-i misâlde görüyor. Kendindeki değişiklikleri haber veren o âlemdeki değişiklikleri görüyor. Âlem-i misâl âfâkdandır. [Ya'nî insanın dışında bulunan şeylerdendir]. Böylece insan, âfâkda ilerlemiş oluyor. Evet sâlik, hakikatde kendinde seyr etmekte, değişiklik yapmaktadır. Ya'nî, onun sıfatlarında ve ahlâkında keyfî, kalitatif bir hareket olmaktadır. Fekat, o, bu hareketini âfâkda görmektedir. Kendinden haberi yoktur. Bunun için, seyr-i âfâkî denilmiştir. Âfâkda olan bu seyr temâm olunca, seyr-i ilâlah temâm olmuş olur. Fenâ hâsıl olmuş olur demişlerdir ve bu seyr-i ilâlah, (Sülûk) demişlerdir.

Bundan sonra olan seyre, (Seyr-i enfüsi), (Seyr-i fillah) derler. Bu seyrde, (Bekâ-billah) hâsıl olur derler. Bu makâmda, sülûkden sonra, cezbe hâsıl oluyor derler.

Sâlikin latifeleri, birinci seyrde, tezkiye bulunduğu, insanlık kusûrlarından temizlendiği için, bu latifeler, sâlikin rabbi [terbiye edicisi, yetiştiricisi] olan ism-i ilâhînin akslerini, zillerini, kendilerinde gösterecek bir ayna gibi olmuşlardır. Bu ismin çeşidli kısımlarının tecellisine, görünmesine ayna olmuşlardır.

İkinci seyre, enfüsi şunun için denir ki, sâlikin enfüsü, ya'nî kendisi, isimlerin akslerine, zillerine ayna olmuşdur. Yoksa sâlik, kendinde seyr etmekte değildir. Nitekim seyr-i âfâkîye de, âlem-i misâl ayna olduğu için, seyr-i âfâkî denilmiştir. Yoksa, sâlik âfâkda seyr etmiyordu. Bu ikinci seyr, hakikatde, enfüs aynalarında isimlerin zillerinin, hayâllerinin seyridir. Hattâ bunun için, (Âşıkda ma'sûkun seyri) demişlerdir. Fârisî beyt tercemesi:

**Hareket eden, ayna değildir,
aynadaki sûretlerdir.**

Bu seyre, seyr-i fillah da denmesine sebep, sâlik bu seyrde, Allahü teâlânın sıfatları ile sıfatlanır. Bir sıfatdan bir sıfata geçer. Çünkü, aynadaki sûretlerin sıfatlarının ba'zısından aynanın da nasibi olur. Bundan dolayı, sanki Allahü teâlânın isimlerinde seyr etmiş gibidir.

İşte tesavvufcuların sözlerinin ma'nâsı budur. Makâm sâhiblerinin hâli ve söz sâhiblerinin murâdı herkesin anladığı gibi olmaz. Herkes anladığı kadar söyler. Bu sözden, başkaları da anlayışı kadar ma'nâ çıkarır. Bir kimse, sözü ile birşeyler anlatmak ister. Dinleyenler, bu sözden başka şeyler anlayabilir.

Tesavvufcuların seyr-i enfüsiye sıkılmadan seyr-i fillah demeleri ve çekinmeden Bekâ-billah ismini vermeleri ve kavuşmak, yetişmek bilmeleri bu fakîre açır geliyor. Bu sözlerine doğru ma'nâ vermek, düzeltmek için güçlük çekiliyor.

Seyr-i âfâkîde, sanki, kötülüklerden temizlenmek ve seyr-i enfüsîde, iyi ahlâk ile ahlâklanmak vardır. Çünkü, kötülüklerden ayrılmak, Fenâ makâmına uygundur. İyiliklere kavuşmak, Bekâ makâmına uygun olur. Bu seyr-i enfüsînin nihâyeti yok demişlerdir. İnsanın ömrü sonsuz olsa, bu seyr bitmez sanmışlardır. Çünkü, mahlûkun sıfatlarının nihâyeti yok demişlerdir. Allahü teâlânın sonsuz sıfatları, sâlikin latifeleri aynasında tecellî etmekte, Onun kemâlâtından bir kemâl görünmektedir. O halde, bu seyr bitmez ve sonu gelmez.

Seyr-i âfâkîde hâsıl olan Fenâ ile seyr-i enfüsîde hâsıl olan Bekânın ikisine birden, vilâyet [evliyâ olmak] demişler ve kemâlin, yükselmenin sonu buraya kadardır sanmışlardır. Bundan sonra, seyr [yolculuk] olursa, geriye doğru olur ki, buna (Seyr-i anillah) demişlerdir. Geriye inerken, bir dördüncü yolculuk vardır ki, buna da (Seyr-i fil-eşyâ) demişlerdir. Üçüncü ve dördüncü seyrler, başkalarını kemâle getirmek ve irşâd etmek içindir. İlk iki seyr, vilâyeti hâsıl etmek içindir, demişlerdir.

Hadîs-i şerîfde, (Allahü teâlâ ile kul arasında, yetmişbin nûrdan perde ve yetmişbin zulmetden perde vardır) buyuruldu.

Tesavvufculardan bir kısmına göre, seyr-i âfâkide yetmişbin perde aşılmalıdır. Çünkü, yedi latifeden her birinde onbin perde geçilir dediler. Bu seyr temâm olunca, perdelerin hepsi aradan kalkmış olup, sâlik, seyr-i fillah yapmağa başlar ve (Vuslat) makâmına erişir sandılar.

İşte, Evliyânın seyr ve sülûk dedikleri şeyler bunlardır. İnsanın kemâle gelmesi ve başkalarını da irşâd etmesi böyle olur derler.

Allahü teâlânın lutf ederek, ihsân ederek, bu fakire bu bilgilerden zâhir ettiklerini ve ne sûretle yetiştirdiklerini, ni'meti bildirmek ve şükrünü yapmak maksadı ile, aşağıya yazıyorum. Kalbi uyanık olanlar istifâde eder.

Hak teâlâ, bi-cûn ve bi-çigûnedir. Ya'ni hiçbirşeye benzemez. Nasıl olduğu anlaşılabilir. Âfâkda olmadığı gibi, enfüside de bulunmaz. O hâlde, seyr-i âfâkiye, seyr-i ilallah demek ve seyr-i enfüsiye seyr-i fillah ismini vermek doğru olmaz. Bu her iki seyr de, (Seyr-i ilallah) olur. Seyr-i fillah, âfâk ve enfüs ile ilişkili olmıyan ötelere ötesi bir seyrdir. Şaşılacak şeydir ki, seyr-i enfüsiye, seyr-i ilallah demişler. Bu seyri bitmez tükenmez bilip, sonsuz olarak seyr edilse, temâmlanamaz sanmışlar. Hâlbuki, enfüs de, âfâk gibi mahlûk olduğundan, mahlûklarda seyr etmiş oluyorlar. Böylece, büyük hatâyâ, sonsuz husrûna düşüyorlar. Sonra, ebedî olarak Fenâ hâsıl olamayınca, Bekâ hiç hâsıl olmaz. Vüsûl, kavuşmak, nasıl olur? Yaklaşmak ve kemâl nasıl elde edilir? Sübhânallah! Tesavvuf büyükleri, böylece, serâbı su sanarak ve seyr-i ilallah seyr-i fillah diyerek, mahlûku Hâlik düşünerek ve zamanlı mekânlı olana, bi-cûn diyerek kendilerini avuntunca, küçüklerden ve görüşleri kısa olanlardan şikâyet etmiye sıra gelir mi? Yazıklar olsun! Nasıl oluyor da, enfüse Hak teâlâ diyorlar. Hudûdü ve sonu olan bu seyri, nihâyetsiz sanıyorlar. Seyr-i enfüside sâlikin latifeleri aynasında, Allahü teâlânın isimleri ve sıfatları görünüyor diyorlar. Hâlbuki bu görünenler, isimlerin ve sıfatların akslerinden, zillerinden bir zildir. İsimlerin ve sıfatların kendileri değildir. Burasını bu mektûbun sonunda dahâ açıklayacağız, inşâallahü teâlâ.

Allahü teâlâ, bi-cûn ve bi-çigûnedir. Anlaşılabilen, düşünülebilen herşey, Ondan uzaktır. O hâlde, âfâk ve enfüs aynalarında yerleşemez. Bu aynalarda görülenler, zamanlı, mekânlı şeylerin görünüşüdür. Âfâk ve enfüsü geçerek, Onu, âfâk ve enfüsün ötesinde aramak lâzımdır. Âfâk olsun, enfüs olsun, Onun Zâtı, mahlûklar aynasına yerleşmeyeceği gibi, isimleri ve sıfatları da, bunlara yerleşmez. Buralara aks eden herşey, isimlerin ve sıfatların aksleri, zilleri ve misâlleridir. Hattâ, isimlerin ve sıfatların zilleri ve nümûneleri de, âfâk ve enfüsün dışındadır. Burada, kudretin görünmesinden başka birşey yoktur. Çünkü, Allahü teâlânın isimleri ve sıfatları da, kendisi gibi bi-cûn ve bi-çigûnedir. Benzerleri ve nümûneleri yoktur. Âfâk ve enfüsten dışarı çıkılmadıkça, isimlerin ve sıfatların akslerinin ve zillerinin ne demek olduğu anlaşılabilir. Nerde kaldı ki, isimler ve sıfatlar anlaşılabilir olsun. Şaşılacak şeydir ki, bu fakire bildirilenler, gösterilenler, o büyüklerin tattıklarına ve gördüklerine hiç uymuyor. Bunlardan birini söylesem, kim inanır? Kim kabûl eder? Eğer söylemeyip saklasam, yanlışın doğru ile karışmasına ve Hak teâlâyâ câiz olmıyan şeylerin söylenmesine göz yummuş olurum. Onun için, ister istemez, doğrusunu ve Allahü teâlâyâ söylenmesi yakışanı bildireceğim. Uygun olmıyanları red edeceğim. İster inansınlar, ister inansınlar. Bunu düşünmüyorum ve üzülmiyorum. Kendi bilgisinden, keşflerinden şübhesi olan, başkalarının inanmamasından korkar. İşin doğrusu güneş gibi açık da olunca, keşflerin doğruluğu, ayın ondördü gibi meydanda olunca ve akslerden, hayâllerden kurtulmuş ve misâllerin, nümûnelerin üstüne çıkarılmış olunca bilgilerde hiç şübhe olur mu? Hocam [Muhammed Bâkî] «kuddise sirruh» buyurdu ki, (Hâllerin doğru olmasına alâmet, bunlara tâm bir yakîn ve inanmaktır). Bundan başka, Allahü teâlânın lutfü, ihsânı ile, bu büyüklerin söyledikleri hâlde-

rin herbiri, ayrı ayrı bu fakîre bildirildi. Tevhîd, ittihâd, ihâta ve sereyân ma'rifetleri gösterildi. O büyüklere gösterilen ve bildirilenlerin içyüzü hâsıl oldu. İlimlerinin, ma'rifetlerinin incelikleri meydana çıkarıldı. Bu makâmda çok zaman kaldım. Bütün bunların, azına çoğuna kavuşdum. Bunlarda artık şübhe ve tereddüt kalır mı?

Nihâyet Allahü teâlânın lutfü ile anlaşıldı ki, bu görünenlerin, anlaşılanların hepsi, zıllerin, akslerin, hayâllerin oyunlarıdır, görünüşleridir. Misâllere, hayâllere kapılmaktan başka birşey değildir. Aranılan, bunların ötesindedir. İstenilen, bunlardan başkadır. Bunu anlayınca, çâresiz, bu ma'rifetlerin hepsinden yüz çevirdim. Bî-çûn olan Zât-ı ilâhiye teveccüh eyledim. Yeri, mikdârı ve sıfatı olan herşeyden uzaklaştım. Hâlim böyle olmasaydı, büyüklere uymayan söz söyleyebilir mi idim? Bu ayrılık, Allahü teâlânın Zâtında ve sıfatlarında olmasaydı ve Allahü teâlânın takdis ve tenzîhi için olmasaydı, bu büyüklere uymayan sözü yine söylemezdim. Ağzımı açamazdım. Çünkü, onlara ihsân olunan ni'metlerin artıklarını toplayan bir dilenci gibiyim. Onların ni'met sofralarını temizleyen bir hizmetciyim. Yine söylüyorum ki, bu fakîri, lutf ederek terbiye eden, yetiştiren onlardır. Katkat ihsânları ile fâidehendiren onlardır. Fekat, ne yapayım? Allahü teâlânın zâtında ve sıfatlarında olduğundan ve Onun mukaddes cenâbına yakışmayan kelmeler kullanıldığından, bunun karşısında susmak ve başkalarının inanamamasından korkmak, dine ve diyânete sığmaz ve kulluğa uymaz.

Vahdet-i vücûd ve benzeri ba'zı bilgilerde, âlimlerin tesavvufculardan ayrılması, akl yolu ile ve istidlâl ile dir. Bu fakîrin ayrılması ise, keşf ve şühûd, ya'nî görmek ile dir. Âlimler, tesavvufcuların bilgilerinin çirkin olduğunu söylüyor. Bu fakîr ise, güzel olduğunu, fekat maksadın, arzûnun bunlar olmadığını, bunları bırakıp ilerlemek lâzım geldiğini söylüyorum. Seyh Alâüddevle de, vahdet-i vücûd bilgilerine uymuyor. Âlimlerin bildiği gibi, çirkin biliyor. Buna şaşılır. Çünkü, onun bilgisi, keşf yolu ile dir. Keşf sâhibi, bu bilgileri çirkin bilmez. Çünkü, vahdet-i vücûdda garîb hâller, şaşılacak ma'rifetler vardır. Bu bilgiler, çirkin değildir. Fekat, bu bilgilere saplanıp kalmak da güzel değildir.

Süâl: Bu sözlerden, tesavvuf büyüklerinin bâtil bir yolda buldukları ve hakîkatin, onların keşf ve buluşlarından başka olduğu anlaşılıyor.

Cevâb: Bâtil, hiçbir hakîkate dayanmayan şey demektir. Hâlbuki, bu hâller ve ma'rifetler, muhabbetin fazla olmasından hâsıl oluyor. Allahü teâlânın sevgisi, bu büyükleri o kadar kaplıyor ki, başka şeylerin ismi ve cismi hâtırlarına gelmiyor. Başka birşey görmüyorlar. İster istemez, sevmek serhoşluğu ile, üzerlerini bu hâlin kaplaması ile, başka şeyleri yok biliyorlar. Allahü teâlâdan başka birşey görmüyorlar. Bu hâle bâtil denir mi? Burada bâtil yoktur. Bunları, hak kaplamıştır. O büyükler, Allahü teâlânın sevgisine dalarak, kendilerini ve herşeyi yok etmişlerdir. Bâtil, bunların yanına yaklaşabilir mi? Bunlar temâmen haklıdır ve hak içindirler. Yalnız görünüşü bilen âlimler, bunların hakikatini anlayabilir mi? Görünüşde uygunsuzluktan başka ne anlarlar? Onların büyüklüğünden ne elde edebilirler?

Sözün doğrusu şudur ki, bu hâllerin ve ma'rifetlerin ötesinde, başka kemâller ve üstünlükler vardır ki, o kemâlâtın yanında bu hâller ve ma'rifetler, okyânus yanındaki bir damla su gibi kalır. Fârisî beyt tercemesi:

**Gök, Arşa bakınca, aşağıdır,
fekât, toprağa nazaran çok yüksektir.**

Yine sözüme dönelim! Perdelerin yırtılmasında diyorlar ki, seyr-i âfâkîde nûrlu ve zulmetli perdelerin hepsi aradan kalkar. Bu fakîre göre, bu sözleri de yerinde değildir. Hattâ, temâmen başka dürlü anlıyorum. Görüyorum ki, zulmetli perdelerin kalkması için mahlûkların hepsini aşmak, ya'nî seyr-i âfâkîyi ve seyr-i

enfüsîyi temâmlamak lâzımdır. Nûrdan perdelerin aradan kalkması için de, Allahü teâlânın isimlerinde ve sıfatlarında seyr etmek lâzımdır. Ya'ni isimleri, sıfatları, şânları ve i'tibârları hiç görmemelidir. Ancak bu zaman, nûrdan perdelerin hepsi kalkarak, (Vasl-ı uryânî) hâsıl olur. Böyle olanlar pek azdır. Seyr-i âfâkide, zulmetden olan perdelerin yarısı bile aradan kalkmaz. Nûrdan perdeler hiç kalkar mı? Perdeler çok çeşidlidir. Onun için şaşırılmışlardır. Mâselâ, nefsin perdelerinin zulmeti, kalbin perdelerinin zulmetinden çokdur. Zulmetli az olan perdeler, nûrânî perde gibi görünmüştür. Görüşü keskin olanlar, zulmânî perdeyi nûrânî perde ile karıştırmaz. Zulmete nûr demez. Bu, öyle bir ni'mettir ki, dilediğine ihsân eder. Allahü teâlâ, büyük ihsân sâhibidir.

Bu fakîri yetiştirmek için şereflendirdikleri yolda hem cezbe, hem sülûk vardır. Latifeleri [insanların kötü huylarından] temizlemek ve Allahü teâlânın sıfatları ile doldurmak, bir aradadır. Tasfiye [sülûk] ve tezkiye [cezbe], bu yolda berâberdir. Seyr-i enfüsîde, seyr-i âfâkî dahî yapılmış olur. Tasfiye içinde, tezkiye de hâsıl olur. Cezbe, sülûkü de hâsıl eder. Âfâk, enfüsün içinde bulunur. Fekat, latifeleri temizlemek cezbeden önce ve tasfiye, tezkiyeden öncedir. Bu yolda, göz önünde olan enfüsdür. Âfâk değildir. Bunun için, bu yol ile çabuk varılır. Hattâ, diyebilirim ki, bu yol, elbette kavuşdurur. Kavuşdurmamak ihtimâlî yoktur. Allahü teâlâdan istikâmet ve fırsat dilemek lâzımdır.

Bu yol, elbette kavuşdurur dedim. Çünkü, bu yolun başlangıcı cezbedir ki, elbette kavuşdurur. Sâlikleri yolda bırakan, yâ sülûk konaklarıdır veyâ sülûkü bulunmayan kuru cezbelerdir. Bu mâni'lerin ikisi de, bu yolda yoktur. Çünkü, sülûk, cezbeyle bağlıdır. Cezbe ile berâber, cezbenin içinde hâsıl olur. Burada, hâlis sülûk olmadığı gibi, kuru cezbe de yoktur. Onun için, sâlikin yolu kesilmez. Bu yol, Peygamberlere «aleyhimüssalevâtü vetteslimât» maheûs olan caddedir. Bu büyükler, çeşidli derecelerine göre, bu yoldan vâsıl olmuşlardır. Âfâkî ve enfüsü bir adımda geçmişler, ikinci adımı, âfâk ve enfüsün ilerisine koymuşlardır. Sülûk ve cezbeyle geride bırakmışlardır. Çünkü, sülûkün nihâyeti, Seyr-i âfâkînin sonuna kadardır. Cezbenin nihâyeti, Seyr-i enfüsünün sonuna kadardır. Seyr-i âfâkî ve enfüsî temâm olunca, sülûk ve cezbe de temâm olur. Bundan sonra, ne sülûk kalır ne cezbe. Bu sözümüzü sülûk ve cezbe sâhibleri anlayamaz. Çünkü, onlara göre, âfâk ve enfüsün üstünde yol yoktur. İnsanın ömrü sonsuz olup, hep seyr-i enfüsî yapsa, yine temâmlıyamaz. Bu büyüklerden biri buyuruyor ki, fârisî beyt tercemesi:

**Eğer bütün ömrünce yürüse de insan,
Kendinden dışarı çıkmağa bulmaz imkân.**

Bu yolu bana gösterenler o kadar büyükdür ki, onların sâyesinde gözümü açdım. Onların sâyesinde bunları söyleyebiliyorum. Tesavvufun elifbâsını onlardan öğrendim. Mevleviyyet derecine onların teveccühü ile kavuşdum. Eğer ilimim varsa, onların ilm deryâlarından birkaç damladır. Eğer ma'rifet sâhibi isem, onların iltifâtlarının eseridir. Nihâyetin başlangıçta yerleşmiş bulunduğu yolu onlardan öğrendim. Kayyûmluk cihetine çeken ipin ucunu onlardan aldım. Onların bir bakışı ile, öyle şeylere kavuşdum ki, başkaları kırk gün çile çekmekle göremez. Onların sözünden öyle şeyler edindim ki, başkaları senelerle çalışmakla ele geçiremez. Fârisî iki beyt tercemesi:

**Şemseddinin bir bakışına Tebrizde kavuşan kişi,
Çile çıkaranlara güler, ayblar dâim herkesi.**

**Nakşibendlyye, nasıl kâfile sürücüdür?
Kâfilesini gizlice maksada götürür.**

Bu büyükler, yola, seyr-i enfüsiden başlıyor. Seyr-i âfâkiyi bununla berâber yapmış oluyor. Bu hâle, (Sefer der vatan) sözü ile işâret ediyorlar.

Bu büyüklerin yolu pek kısadır. Maksada çabuk ulaştırır. Başkalarının yolunun sonu, bu yolun başlangıcına varır. Bunun içindir ki, (Biz, nihâyeti, başlangıca yerleştirdik) buyurmuşlardır. Velhâsıl, bu büyüklerin yolu, başka tesavvuf yollarından çok yüksektir. Diyebilirim ki, bunların huzûru ve âgâh olmaları [Allahü teâlâ ile her ân berâber olmaları], onların çoğunun huzûrunun üstündedir. Bunun içindir ki, (Bizim bağılılığımız, bütün bağılıkların üstündedir) buyurmuşlardır. Fekat, âfâk ve enfüsün dışında ve sülûk ve cezbenin üstünde Evliyâyâ yol olmadığı için, bu büyükler de, ister istemez âfâk ve enfüsün ötesinden konuşmamışlar. Cezbe ve sülûkün dışından haber vermemişler. Evliyâlık kemâlâtına uygun olarak (Evliyâ, Fenâ ve Bekâdan sonra herşeyi kendilerinde görür. Kendilerinde bulurlar) buyurmuşlardır. Kendilerinde seyr etdikleri için, Zâriyât sûresindeki (Kendinizde bulunmaktadır, niçin görmüyorsunuz?) âyet-i kerîmesine uymuşlardır.

Allahü teâlâyâ hamd ve şükriyeler olsun ki, bu büyükler, enfüsün dışından haber vermedi iseler de, enfüse bağlanıp kalmış da değildirler. Enfüsü de, âfâk gibi (Lâ) deyip yok etmek istiyorlar. Allahü teâlâdan başka olan herşey gibi, onu da yok biliyorlar. Muhammed Behâeddîn-i Buhârî «kuddise sirruh» buyurdu ki, (Her gördüğün, her işitdiğin ve her bildiğin, O değildir. Bunların hepsini, (Lâ) derken, yok etmek lâzımdır). Fârisî beyt tercemesi:

**Nakşibenddirler fekat, her nakşa bağlanmazlar,
insanlar, şaşkınlıktan, başka nakş ararlar.**

Burada bir incelik var. Başka şeyleri yok etmek başkadır. Başka şeylerin yok olması başkadır.

Evliyâlıkda cezbe ve sülûkdan ve âfâk ve enfüsden dışarı çıkılamaz dedik. Çünkü, vilâyetin bu dört temelinin üstünde, (Kemâlât-i nübüvvet) başlar. Evliyâlık, buraya ulaşamaz. Peygamberlerin «aleyhimüssalevâtü vetteslîmât» Eshâbının çoğu ve Eshâb olmiyanlardan pekaz bahtiyârlar, Peygamberlere «aleyhimüssalevâtü vettehiyyât» tâm uydukları için, bu devlete kavuşmuşdur. Cezbe ve sülûkü içinde bulunduran bu yoldan seyr ederek ilerlemişler, sülûk ve cezbenin dışına çıkmışlardır. Zillerden, hayâllerden kurtulmuşlar, enfüsü de, âfâk gibi, geride bırakmışlardır. Burada, başkalarına şimşek gibi çakıp biten (Tecellî-yi Zâtî) ler, devâmlı olmuşdur. Hattâ bunların işi, ister şimşek gibi olsun, ister devâmlı olsun, bütün tecellîlerin üstündedir. Çünkü, bütün tecellîlerde [görünüşlerde] az da olsa, zıl, aks bulunur. Hâlbuki, bu büyüklere, nokta kadar zıl, büyük dağ gibi gelir. Bu büyüklerin kazançlarının başlangıcı, Zât-ı ilâhînin çekmesi ve sevgisidir. Cenâb-ı Hakkın lutfü ile, bu sevgi her ân artarak, başka şeylerin sevgisi yavaş yavaş azalır. Başka şeylere bağılılık, yavaş yavaş yok olur. Bir se'âdetli kimseyi, Allah sevgisi bağılıyarak, başka herşeyin sevgisi kalmayınca ve Allah sevgisi, bütün bu sevgilerin yerine yerleşince, onun aşağı sıfatları ve bütün kötü huyları yok olur. Seyr-i âfâkîde ele gelen şeylere, uzun bir sülûke ve sıkı riyâzetlere ve çetin mücâhedelere lüzûm kalmadan kavuşur. Çünkü, sevmek, sevgiliye itâ'at etmeği ister. Sevgi son haddini bulunca, itâ'at de temâm olur. Sevgiliye, insan gücünün yetişebildiği kadar, tâm bir itâ'at hâsıl olunca (Makâmât-ı aşere) ele geçer. Bu (Seyr-i mahbûbî) ile, seyr-i âfâkî gibi, seyr-i enfüsî de temâmlanmış olur. Çünkü, hep doğru söyleyici «aleyhi ve alâ âlihissalâtü vesselâm» (İnsan, sevdiği ile berâberdir) buyurdu. Sevgili, âfâk ve enfüsün dışında olduğundan, seven de, Onunla berâber olacağından, âfâk ve enfüsün dışına çıkar. Böylece, seyr-i enfüsîyi de, geride bırakmış olur. Berâberlik devletine kavuşur. İşte, bu büyükler, muhabbet devleti sâyesinde, âfâk ve enfüs ile uğraşmazlar.

Âfâk ve enfüs, onlara tâbi' olur. Sülûk ile cezbe, bunların işlerine bağlı bulunur. Bu büyüklerin sermâyesi, muhabbetdir. Muhabbet, sevgiliye itâ'at etmeği ister. Sevgiliye itâ'at ise, şerî'ate uymakla olur. Çünkü, sevgilinin beğendiği şoy, yol, şerî'atdır. O hâlde, muhabbetin çok olmasına alâmet, şerî'ate çok uymaktır. Şerî'ate tâm uyabilmek ise, ilm, amel ve ihlâs ile olur. Her sözde, her işde, her hareketde, her duruşda, kendiliğinden hâsil olan ihlâs, muhlâs olan kimseye nasîb olur. Muhlisler, bu mu'ammâyı anlayamaz. (Muhlisler, büyük tehlikededir) buyruldu.

Yine sözüme dönelim! Seyr ve sülûkten maksad ve cezbe ve tasfiyeden beklenen şey, nefsi kötü huylardan ve çirkin sıfatlardan temizlemektir. Bu çirkin sıfatların başı, nefse düşkün olmak ve onun arzularına, isteklerine tutulmaktır. O hâlde, Seyr-i enfüsü lâzımdır. Kötü sıfatlardan güzel sıfatlara dönmek lâzımdır. Seyr-i âfâki lüzümlü değildir. Maksad, gâye bu seyre bağlı değildir. Çünkü, âfâka düşkünlük, nefse düşkün olmaktan ileri gelir. İnsan, herşeyi, kendini sevdiği için sever. Çocuğunu, malını sevmek, onlardan istifâde edeceği içindir. Seyr-i enfüsîde, insanı, Allahü teâlânın sevgisi kaplıyarak, insan, kendini sevmekten kurtulduğu için, evlâd ve mal sevgisi de, bununla berâber yok olur. O hâlde, seyr-i enfüsü muhakkak lâzımdır. Seyr-i âfâki, buna bağlı olarak, bununla berâber müyesser olur. Peygamberlerin «aleyhimüssalevâtü vetteslimât» seyrleri, yalnız seyr-i enfüsü idi. Seyr-i âfâki, bununla berâber yapılıyordu. Evet, seyr-i âfâki de, ara yerde, hiç durmadan, devâmlı yapılır. Sonuna varılırsa, bu da iyidir. Fekat, arada takılıp kalınırsa ve sonuna varılmazsa, hemen hemen fâidesiz olur. İstenilen gâyeye mâni' olan şeylerden biri sayılır.

Seyr-i enfüsü ne kadar ilerlerse, o kadar kârlı olur. Bu seyri temâmliyarak enfüsden dışarıya çıkmak, çok büyük ni'metdir. Enfüsdeki değişiklikleri âfâk aynasında görmeğe, kendindeki değişimleri âfâkda görmeğe ne lüzüm var. Kalbin temizliğini âlem-i misâlde anlamak ve bu temizliği, âlem-i misâlde kırmızı nûr olarak görmek de böyledir. Niçin kendi vicdânına bırakmıyor ve değişikliklerini ve temizliğini kendi firâseti ile anlamıyor. Meşhûrdur ki, birisi oniki sene tabîbe muhtâc olmamış, hâllerindeki değişikliği kendi vicdânı ile anlamışdır. Sihatini ve hastalığını kendi firâseti ile bilmişdir. Evet, seyr-i âfâkîde, ilmler, ma'rifetler, tecelliler ve zuhûrlar çok olur. Fekat, bunların hepsi zillerin görünüşüdür. Misâllerle, hayâllerle avunmaktır. Ba'zı mektûblarda bildirdiğimiz gibi, seyr-i enfüsü zillere, akslere bağlıdır. O hâlde, Seyr-i âfâki, zillerin zilline bağlı olur. Çünkü, âfâk, enfüsün zilleri gibidir ve enfüsü gösteren ayna gibidir. Enfüsdeki değişiklikleri, âfâk aynasında görmek ve latîfelerin temizlenmesini ve sıfât-ı ilâhiyye ile sıfatlanmasını âfâk aynasından anlamak, insanın rü'yâda, âlem-i misâlde kendini pâdişâh görmesine veyâ zamanın kutbu görmesine benzer. Hâlbuki, ne pâdişâhdır, ne de kutb olmuştur. Bu rü'yâdan, onun, hâricde, uyanık iken de pâdişâh ve kutb olabileceği anlaşılır. Tezkiye [latîfelerin temizlenmesi] seyr-i enfüsîde olur. Seyr-i âfâkîde görülen bu tezkiyenin kâbil ve mümkün olmasını haber verir. Seyr-i enfüsîde kendini temiz görmedikçe ve vicdânı ile, kendini temizlenmiş bulmadıkça, Fenâ hâsil olmaz. Makâmât-i aşereye kavuşamaz. Yedi hâlden eline ancak hava girer. Görülüyor ki, Seyr-i enfüsü de, Seyr-i ilallahın içindedir. Seyr-i ilallahın temâmlanması ile, Fenânın hâsil olması, Seyr-i enfüsünün temâm olmasına bağlıdır. Seyr-i fillah, Seyr-i enfüsîden çok sonra hâsil olur.

Ey mes'ûd insan! Seyr-i enfüsîde, insanın kendine olan bilgisi ve sevgisi kalmadığı için, kendine bağlılığı da kalmaz. Bunun sonucu olarak, başkalarına bağlılığı da yok olur. Çünkü, kendine bağlı olduğu için, başkalarına da bağlanmışdır. O hâlde, Seyr-i âfâki, Seyr-i enfüsünün altında yapılmaktadır. Sâlik, yalnız Seyr-i enfüsü yapıncaya, hem kendine bağlılıktan, hem de başkalarına bağlanmaktan kurtulur. İşte bu söylediklerimizden, Seyr-i enfüsünün ve Seyr-i âfâ-

kînin ma'nâsı kolayca anlaşıldı. Çünkü, enfüsde seyr, âfâkda da seyrdir. Kendine olan bağılıkları yavaş yavaş ortadan kaldırmak, enfüsde seyrdir. Seyr-i enfüsi yaparken, âfâka olan bağılıkların çözülmesi de, seyr-i âfâkîdir. Hâlbuki başkalarının anlattığı seyr-i âfâkî ve Seyr-i enfüsüyi açıklamak gücdür. Evet, doğru olan şeylerde güçlük olmaz.

Seyr-i enfüsîde, sâlikin latifeleri aynasında, Allahü teâlânın isimleri ve sıfatları görünüyor diyorlar. Buna tahliyeden [boşaltmaktan] sonra doldurmak diyorlar. Bu görünenler, hakikatde isimlerin ve sıfatların zillerinden bir zillînin görünüşüdür. Önce isimlerin ve sıfatların zillerinden bir zil, tâlibin aynasında görünür. Onun zulmetlerini ve kötülüklerini temizler. Ya'nî, tasfiye ve tezkiye yapar. Bu tasfiye ve tezkiye, Seyr-i enfüsi temâm olunca hâsıl olur. Latifeler tahliye olup, isimlerin ve sıfatların görünmesine elverişli olur. Seyr-i enfüsîde elde edilen (Tahliye), tasfiye ve tezkiyenin temâm olmasına bağlıdır. Seyr-i âfâkîde görünen tahliye, hakikî tahliye değildir. Bunun için, seyr-i enfüsîde isimler ve sıfatlar görülmez. Demek oluyor ki, zille kavuşmak, sevgiliden başka herşeyden ayrılmaktan önce olur. Ya'nî, sevgilinin zillerinden bir zil, sâlikin aynasında görülmedikçe, sevgiliden başka şeylerden kesilmek olamaz. Fekat, sevgiliye kavuşmak, başkalarından kesilmekten sonra hâsıl olur. Şu hâlde, tesavvuf büyüklerinden, kavuşmak [peyvesten] öncedir diyenler, bir zille kavuşmağı demek istemişlerdir. Kavuşmak sonradır diyenler ise, asla kavuşmağı bildirmişlerdir. Böylece, her iki tarafın ayrılığı, yalnız kelimededir. Şeyh Ebû Sa'îd-i Harrâz «kuddise sirruh» burada başka dürlü söylüyor ve (Kurtulmadıkca bulamazsın ve bulmadıkca kurtulamazsın! Hangisi önce olduğunu bilmiyorum) demiştir. Anlaşıyor ki, zilli bulmak, kurtulmaktan öncedir. Aslı bulmak kurtulmaktan sonradır. Burada şübhe edecek birşey yoktur. Nitekim sabâh vakti güneş doğmadan evvel, güneş ışınlarının zilleri görünüp yer yüzünü karanlıktan temizler. Zulmetler, gidip, her taraf tasfiye bulduktan sonra, güneşin kendi doğar. Burada da, güneşin zillinin görünmesi, zulmetlerin gitmesinden öncedir ve güneşin doğması, zulmetlerin tahliyesinden ve zillînin tasfiyesinden sonradır. Fekat, burada zulmetlerin tahliyesi ve ortalığın tasfiyesi, zillerin zuhûrundan önce olmuyor.

45 — İKİNCİ CİLD, 35. ci MEKTÛB

Bu mektûb, hocası Muhammed Bâkînin [973 - 1013 Delhide] «kuddise sirruh» oğlu, Muhammed Abdüllaha yazılmış olup, iki sûâline cevâb vermekte ve ayn-ül-yakîni anlatmaktadır:

Allahü teâlâyâ hamd ve Muhammed Mustafâyâ «sallallahüaleyhi ve sellem» salât ve size düâ ederim. Kıymetli mektûbunuz geldi. Okuyunca, bizi çok sevindirdi. Her ân hâtırladığınızı bildiriyorsunuz. Ne güzel, ne mubârekdir. Üç ayda sizin elinize geçen ni'met, başka yollarda, eğer on senede nasib olursa, büyük kâr bilirler. Bu ni'mete şükr ediniz! Yaradılışınızın yüksek olduğunu ve böyle hâllerin kıymetini işitince, ucb, kibr ile lekelenmiyeceğinizi bildiğim için, bu ni'metin büyüklüğünü yazdım. Cenâb-ı Hak, (Şükr ederseniz, ni'metimi arttırırım) buyurdu.

Önceden, tevhîd bilgileri hâsıl olmağa başladı diyorsunuz. Bunlar da, bereketli kazançtır. Bu hâlin hâsıl olmasını isteyiniz. Fekat şeri'atin edeblerini gözetmeğe çok gayret ediniz! Kulluk vazîfelerini yerine getiriniz! Eğer, bu hâller

doğru ise, kusûrlu değil ise, sevgiliye muhabbetin çokluğundan hâsıl olur. Çünkü, âşık nereye giderse gitsin, sevgiliden başka birşey görmez ve bilmez. Her nereden bir zevk, lezzet duyarsa, bunu sevgilisinden geliyor sanır. Bu hâlde olan âşık, mahlûkları görmekte, fekat hepsini, bir mahbûb sanmaktadır. Bu hâlde, Fenâ hâsıl olmaz. Çünkü, Fenâ hâsıl olunca, bir mevcûdün görülmesi insanı kapladığından mahlûklar temâmen görünmez olur. Buna da Fenâ denilmesi, mahlûklar görülmediği içindir. Hakiki Fenâ ise, sıfât-i ilâhînin ve isimlerinin ve hiçbir bağıllığın, ayrı bir görüşün de, temâmen görülmediği zaman hâsıl olur. Zât-ı ilâhîden başka hiçbirşey görülmez ve düşünülmez. Seyr-i ilallah [Allah yolculuğu], işte burada sona erer. Zillerin, görünüşlerin hepsinden temâmen kurtulmak, burada hâsıl olur. Ârif, bu zemân, aslların aslı iledir. Alâmetlerden geçip, kendisine kavuşmuştur. İlm, ayn olmuşdur. İşitmek, erişmek hâlini almıştır. Vasl-ı uryânî [ancak Ona kavuşmak] se'âdeti ve neler neler ve neler neler olmuşdur. Bu makâm, bu üstün derece, ancak, işâret, sembol, şifre ile anlatılabilir. Bu da kapalı ve perdeli olabilir.

Süâl : Kıymetli evlâd, bizden, bu ayn-ül-yakînin anlatılmasını istiyor. Bu aynı anlaşılabilir mi sanıyor?

Cevâb : Bunu anlatmak zor bir işdir. Ne yapayım? Ne söyleyeyim? Ne bildireyim? Akla nasıl uygun getireyim? Kıymetli yavrum! Ma'zûr görmenizi umarım. İşitmeği, öğrenmeği değil, edinmeği, hâllenmeği isteyiniz!

Süâl : Kur'ân-ı kerîmdeki müteşâbihâtın ma'nâlarını, râsih olan âlimler bilir. Bu ma'nâlar nasıl anlaşılır?

Cevâb : Bu süâlin cevâbı, birincinin cevâbından dahâ ince ve dahâ örtülü ve dahâ örtülmesi lâzımdır. Bu iki süâl, bu kıymetli yavrunun yaratılışının çok yüksek olduğunu göstermektedir.

Allahü teâlânın kitâblarındaki müteşâbihlerin ma'nâsını anlamak, ancak Peygamberlere mahsûsdur «aleyhimüssalevâtü vetteslîmât». Ümmetlerinden pekaz kimseye, onlara tâm uydukları, vârisleri olmakla şereflendikleri için, bu bilgiden bir yudum tatdırabilirler. O güzelin yüzündeki perdeyi, bu dünyâda, bunlar için de açarlar. Kıyâmetde, ümmetlerden, çok kimseleri, Peygamberlerine uydukları için, bu devlete kavuşduracakları umulur. Anladığıma göre, bu dünyâda da, o pekaz kimselerden başkalarını da, bu devletle şereflendirirler. Ammâ, bunlara işin iç yüzünü bildirmezler, ma'nâyı açmazlar. Ya'nî, müteşâbihlere, doğru ma'nâ verirler. Fekat bu ma'nâların ne olduğunu bilmezler. Müteşâbihât, mu'âmeleleri, hâlleri gösteren işâretlerdir. Bunlara, bu hâller hâsıl olabilir. Fekat, bu hâllerin ne olduğu bildirilmez. Sevdiklerinizin birinde bu hâli görmekdeyiz. Başkalarını, artık düşünün. Sizin, bundan süâliniz, ümmîd kapısını açmıştır.

Yâ Rabbî! Bizlere ihsân eylediğin nûrumuzu artdır! Günâhlarımızı, kusûrlarımızı, ört! Sen herşeyi yapabilirsin! Selâm ederim.

**Zuhûrun, mâye-i sun'î Hudâdır yâ Resûlallah,
vücûdün, ibre-i vahdetnümâdır yâ Resûlallah.**

**Nûr-i cemâlin, şems-i hidâyetdir yâ Resûlallah,
ayağın tozu, göze cillâdır yâ Resûlallah.**

**Eğer sen şefâ'at etmezsen, bu günâhı çok kula,
Kıyâmet gününde hâlim, fenâdır yâ Resûlallah! «sallallahü aleyhi ve sellem»**

Bu mektûb, kıymetli oğlu Muhammed Sa'id «kuddise sirruh» hazretlerine yazılmış olup, Kâ'be-i mu'azzamanın hakikatinde olan sırları ve nemâzin ve Kelime-i tevhîdin hakikatlerindeki incelikleri bildirmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun ki, bize doğru yolu gösterdi. Eğer O, merhame-ti ile, doğru yolu bildirmeseydi, kim bulabilirdi? Rabbimizin Peygamberlerine inanırız «aleyhimüssalevâtü vetteslîmât». En yüksek mertebede yalnız nûr idi. [Bu nûr, nasıl olduğu bilinmiyen bir nûrdur]. Burayı, Kâ'benin hakikati bulmuş ve yazmışdım. Bu mertebenin üstünde, dahâ yüksek bir mertebe var ki, Kur'ân-ı kerîmin hakikatidir. Kâ'be-i mu'azzama, Kur'ân-ı kerîm sebebi ile, herkesin kiblesi olmuş ve kendine karşı secde olunmakla şereflenmiştir.

İmâm, Kur'ândır. Önde Kur'ân-ı kerîmdir. Öne alınan ise, Kâ'bedir. Bu mer-tebe, Allahü teâlânın, nasıl olduğu bilinmiyen vüs'atinin başlangıcıdır. Anlaşıl-mıyan âlemin ayrıldığı derecedir. Bu pek yüksek mertebede vüs'at, uzunluğun ve genişliğin çokluğu ile değildir. Böyle vüs'at, mahlûkda olur ve noksânlık, kusûr alâmetidir. Orası, öyle bir makâmdır ki, yetişemiyen, tatmıyan anlayamaz. O mer-tebedeki ayrılık da, bildiğimiz iki başka şeyin ayrı olması, benzemedikleri için, ayrılmaları değildir ki, bunlar parçalanmakla, dağılmakla olur ve maddenin, cis-min hâssasıdır. Allahü teâlâ, cism değildir. Orada, birşey ve başka başka iki şey düşünülemez. Çünkü, orada ayrılık gayrılık ve ikilik yoktur. Düşünmek de olamaz. Fârîsi iki beyt tercemesi:

**Bir kuş var ammâ, nasıl bildireyim sana
Çünkü, Ankâ ile bulunur, her ân, yan yana.**

**Ankânın adını duymuş herkes, bilmese de cismini,
Bu kuşun ise, kimse duymamıştır ismini.**

Orada, hernekadar, birşey düşünülemez ise de, birşey düşünülse ve bu şey incelense, o mertebede, bu şeye mahsûs olacak ve başka birşeyde bulunmıya-cak hiçbir hâl, hâsıl olmaz. Zâten orada, birşeyi incelemek de olmaz. Bununla beraber, düşünülen o iki şey arasında, ayrılık vardır. Biri diğerinden başkadır. İnsanlardan, kendisine hiçbir yol açmıyan, yalnız tanıyamamak, anlıyamamak yo-lunu açık bırakan Allahım! Sen, insanların düşünebilmesinden çok uzaksın! Onu anlıyamamak, anlaşılamiyacağını anlamak, Evliyânın en büyüklerine nasib olur. Anlamamak başkadır, anlıyamamak başkadır. Meselâ, o mukaddes mertebede, ayrılık olmadığını söylemek ve Zât-ı ilâhînin her kemâlini, birbirlerinin aynı bul-mak, ya'nî ilm, kudretin aynıdır demek ve kudret, irâdenin aynıdır demek, o mer-tebedeki ayrılığı anlamamaktır. Hâlbuki, o mertebede ayrılıklar olduğunu söyle-mek, fekat bu ayrılıkların nasıl olduğunu anlıyamadığını söylemek, o mertebede-ki ayrılığı anlıyamamaktır. Anlamamak, cehâletdir. Anlamaktan acz ise, ya'nî anlıyamamak ise ilmdir.

Anlıyamamak, hattâ iki ilmdir: Birisi, birşeyi bilmektir. İkincisi, o şeyin özü-nü, büyüklüğünden dolayı anlıyamadığını bilmektir. Bir üçüncü ilm dahâ da söy-liyebiliriz ki, o da, kendinin kul olduğunu gösteren aczini ve kusûrunu bilmektir. Bilmemek, cehldir demişdik. Ba'zan bu cehl, cehl-i mürekkeb olur ve bilmediğini bilmez de, biliyorum sanır. Bilememekte ise bu hastalık yoktur ve hattâ olamaz. Çünkü, aczini, kusûrunu söylemektedir. Bilmemek ile bilememek aynı olsaydı, bü-tün câhiller ârif olurdu ve cehlleri, kemâllerine, üstünlüklerine sebep olurdu. Hat-tâ, o mertebede, cehli çok olan dahâ çok ârif olurdu. Çünkü, orada ma'rifet, bil-memektir. Hâlbuki bu söylediklerimiz, bilememek için doğrudur. Çünkü, bileme-

mesi çok olan, dahâ ârif olur. Bilememek, kötölemeğe benziyen bir modh, kusû-ra benziyen bir kemâldir. Bilmemek ise, tâm bir kötölemektir ki, medh etmenin kokusunu bile duymaz. Yâ Rabbi! Seni tanımaktan aczimizin büyüklüğünü, ya'nî tanıyamayacağımızın çokluğunu bilmemizi artdır! Muhyiddin-i Arabî «kuddise sirruh», bu fakîre gösterilen bu farkı düşünseydi, ma'rifetden acze, ya'nî tanıyamamağa cehl demezdi ve (Bilen de ve «Anlamanın bilinmemesi, anlamaktır» diyen câhil de, bizdendir) demezdi. Bundan sonra, birinci kısmın ilmlerini, ya'nî bilenlerin, bildiklerinden birşeyler söylemiş ve bununla mübâhât eylemiş, ya'nî öğrenmişdir. Bu ilmler, yalnız bana bildirildi deyip, Peygamberlerin sonuncusu «aleyhi ve aleyhimüssalevâtü vetteslimât» bile bu bilgileri, Evliyânın sonuncusundan [ya'nî kendisinden] alıyor demiştir. Kendisine Evliyânın sonuncusu dedi. Bu sözlerinden dolayı, birçok kimseler onu beğenmiyor. Onu sevenlerden (Füsûs) kitâbını şerh edenler de, bu sözlere ma'nâ bulmak için, çok uğraşmışlardır. Bu fakîre göre, diyebilirim ki, Şeyh-i ekberin bu sözleri, ya'nî bu bilgileri, o aczden katkat aşağıdır. Belki o acz ile hiç ilişiği bile yoktur. Çünkü, onun ilmi zillere, sûretleredir. O acz ise, asıdadır. Sübhânallah! Bu sözü söyleyen, Ebû Bekr-i Sıddîkdir «radıyallahü anh». Bu acze mazhar olan, odur ki, Âriflerin başı ve Sıddıkların reîsidir. Bu aczden ileride olan ilmin ne kıymeti vardır? Bu âcizden ileri, hangi kâdir vardır. Fekat o, Sıddîkın «radıyallahü anh» üstâdına «aleyhi ve alâ âlihissalâtü vesselâm» böyle söylenince, ona da bunu söylerse, ne denebilir? Ne tuhaf şey ki, Şeyh-i ekberi «kuddise sirruh» böyle sözleri ile ve câiz olmıyan birçok bilgileri ile, yine makbûller, sevilenler arasında görüyorum. Evliyâ arasında bulunuyor. Fârisî mısra' tercemesi:

Kerimler ile yapılan işler kolaydır.

Evet, ba'zıları düâ edene gücenir. Bir kısmı da, sögene, kötöleyene güler. Şeyh-i ekberi red eden, beğenmiyen, tehlikededir. Onu, sözleri ile birlikte kabûl eden de, tehlikelidir. Onu kabûl etmelidir. Fekat, şerî'ate uymıyan sözlerini red etmelidir. Onu kabûl ve red etmek arasında orta yol da, bu fakîrin beğendiği ve gösterdiği, işte bu yoldur. Herşeyin doğrusunu, ancak Allahü teâlâ bilir.

Yine sözüme gelelim. Kur'ân-ı kerimin hakîkati dediğimiz bu mukaddes mertebeye, nûr da denemez. Zât-i ilâhînin diğer kemâlâtı gibi, buraya da, nûr yanaşamaz. Burada, nasıl olduğu bilinemiyan bir vüs'atden ve anlaşılamiyan ayrılıklardan başka birşey bulunamaz.

Bu mertebenin üstünde, dahâ yüksek bir mertebe vardır ki, bu da nemâzın hakîkatidir. Bunun âlem-i şehâdetdeki sûreti, nihâyete yetişmiş büyüklerin kıldığı nemâzdır. Bu mertebenin vüs'ati, pekçokdur. Bilinemiyan ayrılıkları, farklılıkları vardır. Çünkü, Kâ'benin hakîkati, ondan bir parçadır, Kur'ân-ı kerimin hakîkati, onun bir kısmıdır. Nemâzda, ibâdetlerin kemâlâtının hepsi bulunur. Hâlis ma'bûdluk olan aslın aslı ile berâberdir. Ya'nî, bütün ibâdetleri kendinde toplamış olan nemâzın, hakîkati bulunan mertebenin üstü, herşeyin aslıdır ve bağlandıkları mertebedir. Bu mertebede vüs'at da, kısalıktır. Bilinemiyan ayrılık da yoktur. Ma'bûdluk ancak bu mertebenin hakkıdır.

Peygamberlerin olgunları ve Evliyânın büyükleri «aleyhimüssalevâtü vetteslimât» nemâzın hakîkati olan makâmın sonuna kadar yükselebilirler ki, burası ibâdet edenlerin, ibâdetlerinin mertebesinin nihâyetidir. Bu makâmın üstü, yalnız ma'bûdluk mertebesidir. Hiç kimse, hiçbir sûretle bu devlete ortak olamaz. Nerede kaldı ki dahâ yukarı çıkıla.

İbâdet ve ibâdet edicilik bulaşan her mertebeyi, kalb gözü ile görmek mümkün olduğu gibi, buralara yükselmek de olabilir. Hâlis ma'bûdluk makâmına yükselmek olamaz. Tesavvuf yolu, oraya götürmez. Fekat, Allahü teâlâyâ hamd olsun ki, orayı göstermekden mahrûm bırakmadılar. İsti'dâda, kâbiliyyete göre mü-

sâ'ade etdiler. Mi'râc gecesi (Dur yâ Muhammed!) buyurulması, belki bu hâlis mertebenin üstü, vücûb mertebesidir. Zât-i İlâhînin tecerrüd ve tenezzüh mertebesidir. Buraya yol yoktur. (Lâ ilâhe illallah) kelime-i tayyibesinin hakîkati, bu mertebededir ki, uydurma ma'bûdlara ibâdet edilmeyeceği hakîkati, buradadır. Ondan başka ibâdete lâyık ve müstehak kimse bulunmayan hakîki ma'bûdün isbâtı, bu makâmda hâsıl olur. Âbidlik ve ma'bûdluk arasındaki tâm ayrılık, burada âşikâr olur. Âbid, ma'bûdden, olduğu gibi, ayrılır. Nihâyete kavuşanlar (Lâ ilâhe illallah) kelimesini (Allahü teâlâdan başka ma'bûd yoktur) olarak bilirler ki, şer'at de, böyle bildirmektedir. Allahü teâlâdan başka mevcûd yoktur veya maksûd yoktur gibi ma'nâlar, başlangıçta ve yolun ortasında olanlar içindir. Maksûd yoktur ma'nâsı, mevcûd yoktur ve vücûd yoktur ma'nâlarından yüksek olup (Allahü teâlâdan başka ma'bûd yoktur) ma'nâsına dahâ yakındır.

Şunu bilmelidir ki, bu mertebede, nazarın, görmenin ilerlemesi ve kalb gözünün kuvvetlenmesi, nemâz kılmakla olur. Nihâyete erenlerin ibâdetleri, hep nemâz kılmaktır. Başka ibâdetler, belki nemâzın kemâline yardımcı olurlar. Nemâzda bir kusûr olursa, onu temâmlarlar. Bunun için olabilir ki, (Nemâzın güzelliği, imânın güzelliği gibi, kendisindedir. Başka ibâdetlerin güzellikleri, kendilerinden değildir) demişlerdir. Vesselâm.

[İbâdet, Allahü teâlânın râzı olduğu işleri yapmaktır. Ubûdiyyet, Allahü teâlânın işinden râzı olmaktır. Ubûdet, Allahü teâlânın, nelerden râzı olduğunu bilmektir. (Reşehât) da, Ubeydüllahi Ahrâr hazretleri buyuruyor ki, (İbâdet, Allahü teâlânın emrlerini yapıp, yasaklarından kaçınmaktır. Ubûdiyyet, Allahü teâlâyâ teveccüh ve ikbâldir. Ya'nî, kalbin huzûru, âgâhlığıdır)].

**Gel ey gurbet diyârında, esir olup kalan insan,
gel ey dünyâ harâbında, yatıp gâfil olan insan!**

**Gözün aç, etrâfa bir bak, nice beğler gelip geçdi,
ne mecnûndur bu fânîye, gönül verip duran insan!**

**Kafesde bülbüle şeker, verirler fekat hiç durmaz,
aceb niçin karâr eder, bu zindâna giren insan!**

**Ne müşkil olur gafletde, kalıp hiç inanmayıp,
ölüm vaktinde Azrâil, gelince uyanan insan!**

**Kararmış gönlün ey gâfil, nasihat neylesin sana!
taşdan katı olmuş kalbi, öğüt kâr etmiyen insan!**

**Aklını başına topla, elinde var iken fırsat,
sonsuz azâb çekecekdir, (Adam sen de) diyen insan!**

**Niyâzi bu öğütleri, ver önce kendi nefsine,
o gün kurtulacak ancak, kulluğunu yapan insan!**

47 — İKİNCİ CİLD, 44. cü MEKTÛB

Bu mektûb, hâce Muhammed Mü'minin oğlu Muhammed Sâdıkâ yazılmış olup, vahdet-i vücûdünü bildirmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd ederim. Onun beğendiği, seçtiği kullarına selâmet vermesini düâ ederim! Soruyorsunuz ki, tesavvufcular, vahdet-i vücûd söylüyor. Âlimler ise, bu söze küfr ve zındıklık diyor. Hâlbuki, her iki taraf da Ehl-i sünnetdir. Siz bu işe ne dersiniz?

Sevgili yavrum! Bu işi, birçok mektûblarımda ve risâlelerimde uzun uzun anlatmışdım. İki taraf arasında, kelime farkından başka bir ayrılık olmadığını bildirmişdim. Bununla berâber, mâdemki siz de soruyorsunuz, süâle cevâb lâzımdır. İster istemez birkaç kelime yazıyorum. Biliniz ki, Sôfiyye-i aliyyeden (Vahdet-i vücûd vardır ve herşeyde Hak teâlâyı görüyoruz ve herşey O'dur) diyen, herşey, Hak teâlâ ile birleşmiş, O, herşeyden ayrı değil, herşeye benzer, bu âlem ile berâber ve birlikde var oldu, işte O görünüyor, gibi şeyler demek istemiyor. Böyle söyleyen, kâfir olur, zındık, dinsiz olur. Allahü teâlâ mahlûkları ile birleşik değildir. Onların aynı değildir. Onlara benzer değildir. O hep var idi, hep öyledir. Zâtında ve sıfatlarında, isimlerinde hiç değişiklik olmaz. Birşeyi yaratmakla, bunlarda değişiklik olmaz. O, hiçbir bakımdan mahlûklarına benzemez. Onun varlığı, lâzımdır. Ondaki başkası, olsa da olur, olmasa da. O büyüklerin, (Herşey O'dur) demeleri, hiçbirşey yokdur. Yalnız O vardır, demektir. Meselâ, Hallâc-ı Men-sûr, enelhak [ben Hakkım] dedi. Böylece, ben Hakkım, Hak teâlâ ile birleşdim demek istemedi. Böyle diyen kâfir olur ve öldürülmesi lâzım olur. Onun sözünün ma'nâsı, (Ben yokum, Hak teâlâ vardır) demektir. İşte, sôfiyye, herşeyi, Hak teâlânın isimlerinin ve sıfatlarının görünüşü, onların aynası bilir. Zâtın [kendisinin], bunlarla birleştiğini, zâtında değişiklik olduğunu söylemez. Meselâ, bir insanın gölgesi, kendinden hâsıl oluyor. Gölge, o kimse ile birleşmiş, onun aynıdır veya o kimse inerek, o gölge şekline girmiştir, gibi şeyler söylenemez. O kimse, kendi kendinedir. Gölge, onun bir görünüşüdür. Bu kimseyi aşırı seven, gölgeyi fi-lân görmez. Ondaki başka birşey görmez. Gölge, o kimsenin aynıdır diyebilir. Ya'nî gölge yokdur, yalnız o insan vardır der. Bundan anlaşıldı ki, sôfiyye, eş-yâyâ, Hak teâlâdan meydana gelmiştir, Hak teâlâ değildir diyor. O hâlde, sôfiyyenin (Herşey O'dur) sözleri, (Herşey Ondandır) demektir ki, âlimler de böyle söylemektedir. İki taraf arasında bir fark yokdur. Yalnız şu fark vardır ki, Sôfiyye, eş-yâyâ, Hakkın görünüşü diyor. Âlimler bunu söylemekten çekiniyor. Eş-yâyâ ile birleşmek, eş-yânın içinde bulunmak anlaşılmasın diye, bu sözü söylemiyor.

Süâl: Sôfiyye, eş-yâyâ, Hak teâlânın görünüşü dedikleri gibi, bunları dışarda yok biliyor. Hâricde Allahü teâlâdan başka birşey yokdur, diyor. Âlimler ise, eş-yâyâyı hâricde mevcûd biliyor. O hâlde, iki tarafın bilgisi de, kelimeleri gibi, farklı değil midir?

Cevâb: Sôfiyye, hâricde birşey yokdur diyorsa da, eş-yânın hâricde (**Vücûd-i vehmî**) ile var olduğunu söylüyor. Hâricde hiç yokdurlar demiyor. Hâricde kesret-i vehmiyye vardır, diyor. Fekat, hâricde görünen bu (**Vücûd-i vehmî**), bizim vehm ve hayâl ve düşüncelerimizde olan vücûd, ya'nî varlık gibi değildir. Çünkü, vehm, hayâl ve düşüncemizi durdursak, bunlardaki varlıklar kalmaz, yok olur. Ya'nî, vehmlerimiz, hayâllerimiz devâmlı değildir. Hâlbuki, bu kâinâtın (**Vücûd-i vehmî**) ler ve hayâlî görünüşleri, bizim vehm ve hayâllerimizde olmayıp, Hak teâlânın yaratması ile ve Onun kâmil, [ya'nî sonsuz] kudreti ile olduğundan, yok olmuyor. Varlıkları devâm ediyor. Âhiretin ebedî, sonsuz işleri, dünyadaki bu varlığa bağlı bulunuyor. Yunân feylesoflarından Sofistâi [sophiste] denilen mugâletacılar, safsatacılar, bu kâinâtı, evhâm ve hayâlât sandı. Hayâlimiz olmasa, birşey olmazdı dedi. Eş-yânın varlığı, bizim inancımıza bağlıdır, hakikatde hiçbirşey yokdur. Gökleri yer kabûl edersek, yer olurlar, yerler de, i'tikâdimıza göre gök olur. Tatlıyı acı bilirse, acı olur. Acılık, bizim inancımıza göre tatlı olur, dediler. Bu ahmaklar, ihtiyârı, isteği olan Yaratanı inkâr etdi. Aldandılar ve çoklarını aldatdılar. Sôfiyye-i aliyye, eş-yâyâyı, hâricde, vücûd-i vehmî ile var biliyor. Böyle vücûd, devâmlıdır. Ya'nî bizim vehmimizin yok olması ile yok olmaz. Âhiretin sonsuz hayâtını, bu vücûda bağlı bilirler. Âlimler, eş-yâyâyı hâricde mevcûd bilir. Âhiretin sonsuz hayâtı, bu eş-yâyâya göre olacaktır der. Bununla berâber, eş-yânın hâricde varlığını, Hak teâlânın varlığı yanında za'îf, kuvvetsiz ve hattâ, yok bilir.

Görülüyor ki, her iki taraf da, eşyâya hâricde var diyor. Dünyâ ve âhîret işlerini, bu varlık üzerine kuruyor. Vehmin, hayâlin yok olması ile yok olmaz, diyor. Yalnız, sôfiyye, bu varlığa vehmî diyor. Çünkü, bunlar, tesavvuf yolunda yükselirken, hiçbirşey görmüyor. Hak teâlânın varlığından başka, birşey gözlerine görünmüyor. Âlimler ise, bunların varlığına vehmî demekden kaçınıyor. Câhillerin, yanlış anlayıp, hayâlin yok olması ile, yok olur sanacaklarından ve ebedî, sonsuz azâbı ve sevâbı inkâr etmelerinden korkuyor.

Süâl: Sôfiyye, eşyânın vücûd-i vehmîsi vardır demekle, bu varlık devâmlı olmakla berâber, hakîkî değildir, vehmdir diyor. Âlimler ise, eşyâ hâricde hakikatde vardır diyor. Böylece, iki taraf arasında, yine ayrılık bulunmuyor mu?

Cevâb: Vücûd-i vehmî ve hayâlde görünüş, vehm ve hayâlin yok olması ile yok olmadığından, hakikatde var demektir. Çünkü, bu varlık, devâmlıdır. Bütün vehmlerin yok olması ile, yok olmuyor. Hakîkî varlık da, bu demektir. Yalnız şu kadar var ki, mahlûkların hakîkî varlıkları, Vâcib teâlânın hakîkî varlığı yanında, yok gibidir, vehm ve hayâl gibidir. Böylece, iki taraf arasında fark kalmamış olur.

Süâl: Eşyânın vücûd-i vehmîsi hakîkî olunca, hakîkî var olan, birden çok olur. Bu ise vahdet-i vücûdü bozar. Vahdet-i vücûd, hakîkî var olanın bir olması değil midir?

Cevâb: Her iki varlık da, hakîkîdir. Var olan hakikatde ikidir: [Yaratan ve yaratılanlar]. Fekat, iki varlığın hakîkî olmaları, aynı bakımdan değildir. Meselâ, bir kimsenin şekli, aynada görülünce, aynada hakikatde bir cism yokdur. Görünen şekli, aynanın ne üzerindedir, ne de içindedir. Aynadaki o şeklin varlığı, hayâlimizdedir. Bu vücûd-i vehmî ve hayâlî görünüş ise, bir rü'yâ değildir. Hakikatde mevcûddur. Bir kimse, Ahmedî aynada gördüm dese, akl ve âdet ona inanır. Yemin etse, günâha girmez. Görülüyor ki, Ahmed, hakikatde aynada değildir. Vehm ve hayâl bakımından, aynada olması da hakikatdir. Fekat, birincisi, her bakımdan hakîkî, ikincisi ise, vehm ve hayâl bakımından hakîkîdir. Şaşılacak şeydir ki, hakikatin zıddı olan vehm ve hayâl, burada varlığı hakîkî yapmağa sebep oluyor. Çünkü, vehm ve hayâl bakımından demeseydik, aynadaki görünüş hakîkî olmayacaktı. İkinci bir misâl de, (Noktâ-i cevvalé) dir. [Ya'nî, dâire şeklinde hızlı dönen, bir noktadır]. Vehm ve hayâl, bunu, hâricde dâire görür. Hâlbuki, hakikatde, dâire yokdur. Nokta vardır. Fekat, vehm ve hayâl bakımından, hâricde dâirenin bulunması hakîkîdir. Şu kadar var ki, noktanın hâricde bulunması her bakımdan hakîkî iken, bundan meydana gelen dâirenin hâricde bulunması, yalnız vehm ve hayâl bakımından, hakîkîdir. İşte vahdet-i vücûd, her bakımdan hakîkîdir. Birden ziyâde varlık ise, vehm ve hayâl bakımından hakîkîdir. Bu iki varlıktan birincisi (Her bakımdan), ikincisi de (Yalnız bir bakımdan) hakikat oluyor. Zıd birşey olmuyorlar.

Süâl: Vehm ve hayâl bakımından var olan birşey, vehm ve hayâl yok olunca, niçin yok olmuyor?

Cevâb: Bu vücûd-i vehmî yalnız vehm tarafından hâsil olmamışdır ki, vehm ile berâber o da yok olsun. Bunları, Allahü teâlâ vehm mertebesinde yaratmıştır. Fekat, sâbit, devâmlı olmuşlardır. Allahü teâlâ, bunları vehm ve hayâl mertebesinde yarattığı için, Vücûd-i vehmî demişlerdir. Hangi mertebede olursa olsun, hattâ hakîkî varlık olmıyan mertebede olsa da, O yarattığı için, o mertebede var olmaları, hakîkîdir. Allahü teâlâ, bu eşyâyı his ve vehm mertebesinde yaratmıştır demek, eşyâyı öyle bir mertebede yaratmıştır ki, o mertebe, yalnız his ve vehmde vardır. Hâricde yokdur. Meselâ bir hokkabaz, mevcûd olmıyan şeyleri, var imiş gibi, gösteriyor. Birşeyi, on dâne gösteriyor. Bu on dâne şey, hakikatde yokdur. Yalnız, his ve vehmde vardır. Hakikatde, yalnız birşey vardır. Görülen bu on şey, eğer Allahü teâlânın sonsuz kudreti ile kuvvet ve devâm kazanıp, çabuk gayb olmaktan korunursa, varlıkları, bu mertebe için hakîkî olur.

Bu vakt bu on şey, hakikatde hem vardır, hem de yokdur. Fekat, iki ayrı bakımdan düşünölmektedir. Ya'ni his ve vehm mertebesini düşünmezsek, yokdurlar. Düşünürsek, bu mertebe, hakikatde vardır. Hindistânda meşhûr olan bir hikâye vardır. Bir Hind şehrinde, hokkabazlar, pâdişâhın karşısında oyun yaparken, göz boyamakla, aynada bağçe ve ağaclar gösterirler. Hakikatde bulunmayan bu ağacların, büyüerek meyve verdiklerini gösterirler. Meyveleri koparıp sultâna ve seyrçilere ydilirler. O vakt, sultân emr eder. Oyuncuları hemen öldürürler. Çünkü, oyun yaparken, hokkabazlar öldürölürse, görülen oyunlar, Allahü teâlânın kudreti ile, o hâlde kalır, yok olmazlar diye işitmiş, imiş. Hokkabazlar öldürölünce, o ağaclar, aynada öylece kalır. Bu zemana kadar durdukları, meyvelerini herkesin yidikleri söyleniyor. Bu hikâyenin hepsi veyâ bir kısmı doğru veyâ yanlış olması bir tarafa, sözümüzü aydınlatdığı için burada söyledik.

Hâricde ve hakikatde, Allahü teâlâdan başka, mevcûd yokdur. Allahü teâlâ, kudreti ile, kendi isimlerinin ve sıfatlarının kemâlâtını mümkinât sûretlerinin perdesinde göstermiş, ya'ni eşyâyı, kendi kemâlâtına uygun olarak, his ve vehm mertebesinde, icâd etmiş, var etmiştir. Böylece, eşyâ, vehmde görünmekte, hayâlde devâm etmektedir. O hâlde eşyâ, hayâlde göründüğü için vardır. Allahü teâlâ, bu görünüşe devâm verdiği, yok olmaktan koruduğu için, sonsuz varlığı, bunlara vermiştir. Vehmdeki varlık ve hayâldeki devâm da, hakikî varlık olmuştur. Bunun için, eşyâ hâricde [ilmde, hayâlde değil], bir bakımdan, hakikate ten vardır deriz. Bir bakımdan da yokdur diyebiliriz. Bu fakirin babası, hakikate varmış âlimlerden idi «kuddise sirruh». Buyurdu ki, kâdi Celâleddin-i Ergeni, derin âlimlerden idi. Bir gün bana sordu ki, (Nefs-ül-emr, vahdet midir, yoksa kesret mi? Ya'ni hakikatde var olan, bir mi, yoksa çok mu? Eğer bir ise, bu emrler, sevâblar, azâblar, kimedir? Bu âmirlik, me'mûrluk nedir? Yok eğer hakikî var olan çok ise, sôfiyenin vahdet-i vücûd sözleri yanlış olur). Pederim buyurmuş ki, (Her ikisi de, nefsi emridir). Ya'ni hakikatde, hem vahdet vardır, hem kesret. Ve bu cevâbı izâh etdiler. Fekat neler söylediklerini, şimdi hâtırlamıyorum. Bu fakirin kalbine akıtılan bilgileri size yazdım. Demek ki, Vahdet-i vücûd söyleyen tesavvufcular haklıdır. Âlimlerin kesret-i vücûd sözleri de haklıdır, ya'ni doğrudur. Tesavvufcuların hâli, vahdete uygundur. Âlimlerin hâli de, kesrete uygundur. Çünkü, şerî'at, kesret üzerine kurulmuştur. Çeşidli emrler kesret ile olur. Peygamberlerin «aleyhimüssalevâtü vetteslîmât» gönderilmesi, Cennet ni'metleri ve Cehennem azâbları, hep kesrete bağlıdır. Allahü teâlâ (Bilinmeyi, tanınmayı sevdim) buyurduğu için ve kesreti istediği için ve zâhir olmağı sevdiği için, kesret mertebesine de inanmalıyız! Çünkü, Allahü teâlâ, bu mertebeyi seçmiş, beğenmiştir. Büyük bir sultânın, hademeleri de, askerleri de vardır. Onun büyüklüğü, yalvaranların, titriyenlerin, Ona muhtâcların çokluğu ile ölçölür. Vahdet-i vücûd dahâ doğru ve kesret-i vücûd, bunun yanında, mecâzdır. Ya'ni hakikate benzemektedir. Bunun için, o âleme (Hakikat âlemi) ve bu âleme (Âlem-i mecâz) derler. Fekat bu zuhûrâtı, Allahü teâlâ sevdiği için ve eşyânın varlığını sonsuz yaptığı için ve kudretine hikmet elbisesi giydirdiği ve kendi fi'lini, yaratmasını sebebler altında gizlediği için, o hakikat, ikinci derecede kalmış ve bu mecâz, meşhûr olmuştur. Hakikatde var olan, nokta-i cevâledir. Bunun dönmesinden görünen dâire, mecâzdır. Fekat, hakikat gayb olmuş, mecâz görünmüş, tanınmıştır.

(Allahü teâlâ bir kulunu severse, günâh işlemek ona zarar vermez) sözünün ma'nâsını soruyorsunuz. Şöyle biliniz ki, Allahü teâlâ, bir kulunu severse, onu günâh işlemekten korur. Evet onlar, günâh işliyebilir. Ya'ni Peygamberler «aleyhimüssalevâtü vetteslîmât» gibi değildirler. Çünkü, Peygamberler günâh işlemekten ma'sûmdur, temizdir, günâh işleyemezler. İşte, Evliyâ günâh işlemeyeceği için, günâhın zararından kurtulmuş olur. Bu sözdeki günâh, belki de evvelki günâh-

lar, ya'ni vilâyet derecesine varmadan önce işlediği günâhdır. Çünkü, islâm, evvelki günâhları yok etmektedir. Herşeyin doğrusunu Allahü teâlâ bilir. Yâ Rab-bî! Unutarak, yanılarak söylediklerimizi ve yaptıklarımızı afv et! Bizi bunlar için cezâlandırma! Allahü teâlâ, size ve doğru yolda gidenlere selâmet versin. Âmin.

Nefsini terk etmeden Rabbini arzûlarsın,
hayvânı sen geçmeden, insanı arzûlarsın!

(Men arefe nefsehü, fekad arefe Rabbeh),
kendini sen bilmeden, sübhânı arzûlarsın!

Sen bu evin kapısın, henüz bulup açmadan,
ma'sûka kavuşacak, zamanı arzûlarsın!

Dışarı üfürmekle, yakılır mı bu ocak?
Gönlün Hakka vermeden, ihsânı arzûlarsın!

Dağlar gibi kuşatmış, tenbellik, kardeş seni,
günâhını bilmeden, gufrânı arzûlarsın!

Konak için evin yok, hiç hâzırlığın da yok,
issiz dağın başında, mihmânı arzûlarsın!

Bostânı, bağı gezdim; meyvesin bulamadım,
sen söğüt ağacından, rummânı arzûlarsın!

Gece sayıklar gibi, anlaşılmaz söz ile,
sen de mi ey Niyâzî, irfânı arzûlarsın?

Camı temizlemeden, aynayı arzûlarsın,
zunnârını kesmeden, îmânı arzûlarsın!

Küçük çocuklar gibi, binersin ağaç ata,
tecriben yok, topun yok, meydânı arzûlarsın!

Karıncalar gibi sen ufak ufak yürürsün,
meleklerden ileri, seyrânı arzûlarsın!

Topuğuna çıkmadan, suyu deniz sanırsın,
sen dereyi geçmeden, ummânı arzûlarsın!

Haydi Niyâzî yürü, atma okun ileri,
derdiyle kul olmadan sultânı arzûlarsın!

48 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 67. ci MEKTÛB

Bu mektûb, mir Mensûr için yazılmıştır. Kâinâtın hakikatini bildirmekte ve kendi keşfi ile Muhyiddin-i Arabî hazretlerinin keşfi arasındaki farkı açıklamaktadır:

Gördüğümüz ve geniş, düz, uzun ve yassı olarak anladığımız bu Kâinât, ya'nî bütün varlıklar, Muhyiddin-i Arabî hazretlerine göre ve onun izinde bulunanlara göre, hâricde mevcûd olan, var olan tek bir varlıktır. Bu tek varlık Allahü teâlânın kendisidir. Kâinât, bu tek varlığın zuhûrudur, görünüşüdür derler. Bu kâinâta (Zâhir-i vücûd) dediler. Allahü teâlânın ilminde bulunan çeşitli sûretler, bu

tek varlığa aks etmiş, burada çeşidli şekillerde görünmüşlerdir derler. İlmdeki bu şekillere (Bâtin-ı vücûd) ve (A'yân-ı sâbite) demişlerdir. Tek ve basit olan o varlık, geniş, uzun, yassı gibi şekillerde hayâl olunmaktadır. Câhil olsun, âlim olsun, herkesin gördüğü çeşidli şekiller, Allahü teâlâdır. Câhiller bu görünenleri dâim sanır. Hâlbuki âlem, ilm-i ilâhiden dışarı hiç çıkmamıştır. Hâricde var değildirler. Çeşidli şekillerde, sûretlerde ilmde bulunan âlem, ayna gibi olan vücûd-ı ilâhiye aks etmiş, hâricde görünmüşdür. Câhiller, bu görünenleri, âlemin kendisi sanmışlardır derler. Molla Abdürrahman Câmî «aleyhirrahme», böylece buyuruyor ki:

**Mahlûkları, eskidenberi,
çeşid çeşid ayırmakdayız.**

**Pek iyi anladık ki, hepsi,
birdir, o da Zât-ı İlâhî!**

Bu fakirin [ya'nî imâm-ı Rabbânî hazretlerinin] keşfi ve i'tikâdı şöyledir ki, bu görünenler varlık değil, vehmdir. Allahü teâlâ, bu çeşidli mahlûklarını (Mer-tebe-i vehm) de yaratmıştır. Hepsini çeşidli şekillerde, bu mertebede durdurmaktadır. Görülen, duyulan, bilinen herşey, mahlûktur. Tesavvuf yolcularından birçoğu, bunları vâcib, [ya'nî Allahü teâlânın kendisi] sanmış, hakikî varlık olarak görmüşler ise de, hepsi âlemdir. Hepsi mahlûktur. Allahü teâlâ, ötelere ötesidir. Onu hiç göremeyiz, bilemeyiz. Keşf ile, şühûd ile bilinemez. Fârisî beyt tercemesi:

**Mahlûk, onu nasıl görebilir?
Hangi aynada görülebilir?**

Hâricde mevcûd olan, yalnız Allahü teâlâdır. Mahlûkların hepsi, vehm mertebesinde olup, Onun kudretinin görünüşleridir. Vehm mertebesi, hakikî varlık mertebesinin zillidir, görüntüsüdür. Vehm mertebesine, hâric mertebesinin zilli olduğu için, (Hâric) demek mümkündür. Bunun gibi, vücûdün zilli olduğu için, mevcûd denilebilir. Vehm mertebesindeki varlıklar [ya'nî mahlûklar], hâricdeki varlık gibi [ya'nî Allahü teâlâ gibi], (Nefs-ül-emri) dirler. [Ya'nî bir hayâl, bir düşünce olmayıp, kendileri vardır]. Sıfatları, işleri vardır. Sonsuz var olacaklardır. (Muh-bir-i sâdik), ya'nî hep doğru söyleyici Peygamber «aleyhissalâtu vesselâm», böylece olacağını haber vermiştir.

Yukarıda bildirilen iki keşfden hangisinin, Allahü teâlâyı iyi tenzih ettiğini ulûhiyyete dahâ yakışır olduğunu iyi düşünmelidir. Hangisinin, tesavvuf yolunun başlangıcı ve ortası ile, hangisinin de yolun sonu ile ilgili olduğunu iyi anlamalıdır. Bu fakir de, senelerce onlar gibi inanıyordum. Bu i'tikâda uygun, şaşılacak hâller ve garîb müşâhedeler hâsıl oluyordu. O makâmda çok lezzetler duyuyordum. Sonra, Allahü teâlâ lutf ederek, anlaşıldı ki, görülen, bilinen şeylerin hiçbiri, O değildir. Hepsini yok etmek lâzımdır. Cenâb-ı Hakkın ihsânı ile kendileri yok oldular. Hak sanılan bâtil yok oldu. Gaybın sevgisi hâsıl oldu. Mevhûm, mevcûddan ayrıldı. Kadîm, hâdisden temizlendi. Fârisî rubâî tercemesi:

**Mahlûkları inceledim pek,
Âlemi ok gibi gezdim hep.**

**Anladım ve gördüm ki, herşey,
vehmde bulunan birer sıfat!**

Bizi buna kavuşturdu Rabbimize hamd olsun! O ihsân etmeseydi, birşeye kavuşamazdık. Rabbimizin Peygamberleri, hep doğru söylediler. Selâm ederim.

49 — İKİNCİ CİLD, 24. cü MEKTÛB

Bu mektûb, hâcî Firketiye yazılmış olup, hiçbir maddenin Allahü teâlâyâ ayna olamayacağını bildirmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun ve seçtiği, beğendiği kullarına selâm olsun!

Bu fakirlere karşı olan sevginizin, bağlılığınızın çokluğundan dolayı gönderdiğiniz kıymetli mektûb, bizleri pek sevindirdi. Bağlılığınız, sizi dâimâ, bağlandığınız ile berâber bulundurur. Onun nûrlarının size akmasına, aks etmesine sebep olur. Bu büyük ni'mete, çok şükr etmelisiniz! (Kabz), ya'nî sıkıntı ve (Bast), ya'nî neş'e, insanı uçuran iki kanad gibidir. Sıkıntı hâsıl olunca, üzülmeiniz. Neş'eli olunca da, sevinmeiniz!

Her yerde, herşeyde Allahü teâlâyı görmek istediğinizi yazıyorsunuz.

Sevgili yavrum! Kulun, kölenin arzûsu ve emrleri unutması olur mu? Kulun istekleri, kendi kısa görüşü kadar olur. Herşeyde Allahü teâlâyı görmek arzûsu, kısa görüşlü olmakdandır. Bu cisimler, maddeler, Allahü teâlâyâ ayna olabilir mi? Bu mahlûklar aynasında görünen, ancak Onun sıfatlarının sayısız akslerinden biridir. Allahü teâlâyı, verâların verâsı [uzakların uzağı] olarak aramak lâzımdır. İnsanın içinden ve kendinden başka şeylerden uzakda, dışarda aramalıdır. Sizin şimdi ilerlediğiniz derece, arzûnuzun çok üstündedir. Sakın, başkalarına bakarak, geriye dönmeyiniz ve yüksekden, aşağıya düşmeyiniz! Bu büyüklerin yolu, çok yükseklere gider. Allahü teâlâ, yükselmek isteyenleri sever. Onu bir ân unutmamıza ve herkesle iyi olmanıza düâ ederim!

Âdem oğlu aç gözünü, yeryüzüne kıl bir nazar,
gör bu latif çiçekleri, hangi kuvvet yapar, bozar.

Herbir çiçek bin nâz ile, öger Hakkı, niyâz eder,
kurdlar, kuşlar, durmaz söyler, ol Hâlîka âvâz eder.

Öger Onun kâdirliğİN, herbir işe hâzırlıĞın,
ille Onun kâhırlıĞın, anlayınca, rengi döner.

Rengi döner günden güne, toprağa dökülür yine,
bu ibretdir anlıyana, hakikati, ârif sezer.

Ger bu sırrı duya idin, yâ bu gammı yiye idin,
yerinde eriye idin, insan değil misin, meğer.

Bilir, gelen gider imiş, konan geri göçer imiş,
mevt şerbetin içer imiş, her kim, bu ma'nâdan geçer.

50 — İKİNCİ CİLD, 50. ci MEKTÛB

Bu mektûb, Mirzâ Şemseddin için yazılmışdır. Şerî'atin bir sûreti, bir de hakikati olduğu ve tesavvuf yolunun başında da, sonunda da şerî'ate uymak lâzım olduğu bildirilmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun! Onun seçtiği, sevdiği kullarına selâm olsun! Şerî'atin bir sûreti, ya'nî dış görünüşü, bir de hakikati, ya'nî aslı, özü vardır. Şerî'atin sûreti, Allahü teâlâyâ ve Onun Resûlüne ve bu Resûlün Ondan getirdiği bil-

gilere inanmak ve şeri'atin ahkâmına uymaktır. [Ahkâm, hükmler, emrlor ve yasaklar demektir. Ahkâma uymak demek, emr edilen şeyleri yapmak, yasak edilen şeylerden kaçınmaktır]. İnsanın nefsi-i emmâresi imân etmez ve şeri'atin sûretine uymak istemez. Onun yaratılışı böyledir. Bundan dolayı şeri'atin sûretine uyanların imânı, imânın sûretidir. Ya'nî, görünüşde imândır. Nemâzları, oruçları ve bütün ibâdetleri, ibâdetlerin sûretidir. Ya'nî, hep görünüşde ibâdetdirler. Çünkü, insan deyince, insanın nefsi anlaşılır. Herkes, **(Ben)** deyince nefsini bildirmektedir. İnsan ibâdet yaparken, nefsi küfr hâindedir. Yaptıklarının yerinde bir iş olduğunu inkâr etmektedir. Böyle bir insanın imânı ve ibâdetleri, hakiki ve doğru olabilir mi? Allahü teâlâ, çok merhametli olduğu için, imânın ve ibâdetlerin sûretlerini, görünüşlerini, hakiki olarak, doğru olarak kabûl buyuruyor. Böyle kullarını cennete koyacağını söz veriyor, müjdeliyor. Cenneti ve Cennetde olan kullarını Allahü teâlâ sever. Onlardan râzıdır. Allahü teâlâ, sonsuz ihsân sahibi olduğu için, yalnız kalbin tasdik etmesini, inanmasını imân olarak kabûl buyurmuşdur. Nefsin iz'ân etmesini, inanmasını istememiştir. Böyle olmakla beraber, Cennetin de hem sûreti, hem de hakikati vardır. Dünyâda şeri'atin yalnız sûretine kavuşanlar, Cennetin de yalnız sûretine kavuşacaklar, yalnız onun zevkini, tadını alacaklardır. Dünyâda şeri'atin hakikatine kavuşanlar, Cennetin de hakikatine kavuşacaklardır.

Cennetin yalnız sûretine ve yalnız hakikatine kavuşanlar, aynı ni'metlerinden meselâ aynı meyvesinden yidikleri hâlde, başka başka lezzet duyacaklardır. Resûlullahın zevceleri, mü'minlerin anneleri olup, Cennetde Resûlullahın yanında bulunacaklar, aynı meyveyi yiyecekler ise de, başka başka tad alacaklardır. Duydukları lezzet, hep aynı olsa idi, mü'minlerin annelerinin, bütün insanlardan dahâ üstün olmaları lâzım gelirdi «aleyhinnessalâtü vesselâm ve ridvânullâhi teâlâ aleyhinne». Bunun gibi, her dahâ üstün olan kimsenin zevcesinin de, başkalarından dahâ üstün olması lâzım gelirdi. Çünkü zevceler, Cennetde, zevcelerinin yanında bulunacaklardır. Şeri'atin sûretine uyanlar, âhiretde azâbdan kurtulacak, sonsuz se'âdete kavuşacaklardır. Evliyâlık da, iki dürlüdür: **(Vilâyet-i âmme)** ve **(Vilâyet-i hâssa)**, ya'nî, seçilmiş olanların vilâyeti. Şeri'atin yalnız sûretine uyanlar, vilâyet-i âmmeye kavuşmuş olurlar. Kur'ân-ı kerimde **(Allahü teâlâ, imân edenlerin velisidir)** buyuruldu.

Şeri'atin sûretini elde eden, ya'nî vilâyet-i âmme, Allahü teâlânın sevgisine kavuşanlar, tarikatda, ya'nî tesavvuf yolunda ilerliyerek, vilâyet-i hâssaya kavuşabilirler. Bu yolda ilerliyen müslimâna **(Sâlik)** denir. Sâlikin nefsi yavaş yavaş, emmârelikden kurtulup itminâna, râhata kavuşur. Azgınlığı gider. Şunu iyi bilmelidir ki, vilâyet-i hâssaya kavuşmak için çalışan sâlikin, hep şeri'atin sûretine uyması şarttır. Tesavvuf yolunda en önemli vazife olan **(Zikr-i ilâhî)**, şeri'atin emrlerinden biridir. Şeri'atin yasaklarından sakınmak da bu yolda lâzımdır. Farzları yapmak, sâlikin ilerlemesini kolaylaştırır. Tesavvuf yolunu iyi bilen ve sâlike yol gösteren **(Mürşid)** aramağı da şeri'at emr etmektedir. Çünkü, Mâide sûresinde, **(Ona kavuşmak için vesile arayınız!)** buyurulmuşdur. [(Künûz-üd-dekâik) deki hadis-i şeriflerde buyuruyor ki, **(Âlimler, Peygamberlerin vârisleridir), (Evliyâ ol kimselerdir ki, onlar görülünce, Allah hâtırlanır), (Herşeyin hâsıl olduğu yer vardır. Takvânın elde edildiği yer, âriflerin kalbleridir), (Bâtın ilmi, Allahü teâlânın esrârından bir sırdır!). (Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», müslimânların fakîrlerini vesile ederek düâ ederdi), (Âlimin yüzüne bakmak ibâdetdir!), (Onlar, öyle kimselerdir ki, yanlarında bulunanlar şaki olmaz!), (Ümmetimin âlimlerine saygılı olunuz! Çünkü onlar, yeryüzünün yıldızlarıdır), (Allahın öyle kulları vardır ki, birşey için yemin etseler, Allah o şeyi yaratır), (Âlimlerin yanında bulunmak ibâdetdir), (Talebesi arasında âlim, ümmeti arasında Peygamber gibidir), (Bir âlimin ölmesi, bir şehrin halkının ölümünden dahâ büyük ziyândır), (Derecesi**

en üstün olanlar, Allahü teâlâyı zikr edenlerdir), (İnsanların en kıymetlisi, mü'minlerin âlmleridir), (Zikr etmek, nâfile oruc tutmaktan dahâ iyidir), (Allah sevgisinin alâmeti, Onu çok zikr etmektir), (Resûlullah, Allahü teâlâyı çok zikr ederdi), (İnsan, sevdiğini çok zikr eder)].

Görülüyor ki, şerî'atin hakikatine kavuşmak için, şerî'atin sûretine uymak şarttır. Çünkü, vilâyetin ve nübüvvetin bütün kemâlleri, şerî'atin sûreti üzerine kurulmuştur. Şerî'atin yalnız sûretine uyan, vilâyetin kemâllerine kavuşur. Hem sûretine, hem de hakikatine uyan ise, nübüvvetin kemâllerine de kavuşur. Bunu, aşağıda inşaallah dahâ açıklayacağız.

Vilâyete kavuşmak, tarikat denilen tesavvuf yolunda çalışmakla olur. Vilâyete kavuşmak için, ya'nî velî olmak için, Mâ-sivâyı kalbden çıkarmak lâzımdır. (Mâ-sivâ), Allahdan başka şeyler demektir. Ya'nî bütün mahlûklardır. Allahü teâlânın, lutfü ve ihsânı ile, mâ-sivânın hepsi, kalb gözünden silinince, isimleri bile unutulunca, (Fenâ) hâsıl oldu denir. Tarikat makâmı ve (Seyr-i ilallah) temâm olur. Bundan sonra, (Seyr-i fillah) denilen (İsbât) makâmına kavuşmak için çalışılır. Bu makâmında, kalb yalnız Allahü teâlâyı hâtırlamaktadır. Bu makâma (Bekâ) makâmı ve (Hakikat) denir. Vilâyetin sonu, bekâ makâmıdır. Tarikatde fenâ makâmına ve hakikatde bekâ makâmına kavuşan sâlik, vilâyete kavuşmuş, velî olmuştur. Nefs-i emmâresi mutmainne olmuş, küfrden, inkârdan kurtulup, Rabbinden râzı olmuştur. Rabbi de ondan râzıdır. Yaratılışında bulunan kötülük, azgınlık yok olmuştur. Tesavvuf büyükleri, itminâna kavuşan nefis, azgınlığından kurtulmaz demişler. Fârisî beyt tercemesi:

**Mutmainne olsa da nefis,
kötülükleri hiç görmez.**

demişler ve bir gazâdan dönüşde buyurulmuş olan (Küçük cihâddan döndük, büyük cihâda başlayacağız!) hadis-i şerifinde bildirilen büyük cihâd, nefse karşı yapılan cihâddır demişlerdir. Bu fakîre keşf olunan ve vicdânım ile anladığım ise, bunların dediği gibi değildir. İtmînân hâsıl olunca, nefste hiç azgınlık ve taşkınlık bulmuyorum. Şerî'ate tam uyduğunu görüyorum. Öyle ki, nefis de, mâ-sivâyı temâmen unutmuş olan kalb gibi olmakda, Allahdan başka hiçbirşeyi görmez ve bilmez hâle gelmektedir. Mevki' sevgisi, birşeye kavuşunca sevinmek, kaçırınca üzülme onda hiç kalmıyor. Bunun şerî'ate uymaması, azgınlık, taşkınlık yapması nasıl olabilir? İtmînâna kavuşmadan önce, şerî'atden kıl kadar ayrılmasına, azgınlık, taşkınlık derlerse, sözlerinin yeri vardır. Fekat, itminâna kavuşduktan sonra, şerî'ate uymaması, taşkınlık yapması olamaz. Bu fakîr [ya'nî, İmâm-ı Rabbanî hazretleri] çok inceledim. Bu bilmeceyi çözmek için pek uğraşdım. Nefs mutmainne olunca, kıl kadar azgınlık, taşkınlık yapmamaktadır. Şerî'ate tam teslim olmuş, her kötülüğü yok olmuştur. Sâhibi için kendini yok etmiştir. Böyle olan nefsin şerî'ate uymaması, olacak şey değildir. Nefs, Allahü teâlâdan râzı olunca, Allahü teâlâ da ondan râzı olunca, artık taşkınlık, azgınlık yapabilir mi? Azgın olandan râzı olunmaz. Allahü teâlânın râzı olduğu nefis, râzı olmayacak birşey yapabilir mi?

Hadis-i şerifde bildirilen (cihâd-i ekber), bu fakîrin anladığına göre, bedene, cesede karşı yapılan cihâd olabilir. Çünkü, insanın bedeni, birbirine zıd, ters olan dört dürlü maddelerden yapılmıştır. Her çeşid madde, başka şeyler istemekde ve başka şeylerden kaçmaktadırlar. Herşeyin doğrusunu ancak Allahü teâlâ bilir. İnsanın şehvânî istekleri, bedenden doğmaktadır. Gazab etmesi, istememesi de bedenden ileri gelmektedir. Hayvanlarda (Nefs-i nâtika) yoktur. Onlarda da şehvet, gadab, hırs, hased vardır. İnsanda bu cihâdın sonu olmaz. Nefsin itminâna ermesi, bu cihâdı ortadan kaldırmaz. Kalbin vilâyet makâmına kavuşması ile, bu cihâd yok olmaz. İnsanda bu cihâdın bulunması, çeşidli fâideler sağla-

makdadır. Böylece, beden temizlenir. Âhıretde yüksek derecelere kavuşur. Dün-yâ hayâtında, beden, kalbe tâbî'dir. Âhıretde, iş bunun tersinedir. Orada, kalb bedene tâbî' olur. İnsan ölünce, âhıret hayâtı başlar. Bu cihâd da biter.

Allahü teâlâ, lutf ederek, ihsân ederek, nefis itminân makâmına gelince ve şeri'ate uymakla şereflenince, (İslâm-ı hakiki) ye kavuşulur ve imânın hakikati hâsil olur. Bundan sonra yapılacak her iş, şeri'atin hakikati olur. Nemâz kılınca, nemâzin hakikati kılınmış olur. Oruc tutunca, orucun hakikati tutulmuş olur. Hac yapınca, haccın hakikati yapılmış olur. Şeri'atin bütün hükmlerine uymak da, hep böyledir. Görülüyor ki, tarikat ile hakikat, şeri'atin sûreti ile şeri'atin hakikati arasında bir geçiddir. Vilâyet-i hâssa ile şereflenmedikce, islâm-ı mecâziden kur-tulup, islâm-ı hakikiye kavuşulmaz. [Şeri'atin sûretine uymak, islâm-ı mecâzidir. Şeri'atin hakikatine uymak ise, hakiki müslimânlıktır]. Bir müslimân, Allahü te-âlânın ihsânı ile, şeri'atin hakikatine kavuşur, islâm-ı hakiki ile şereflenirse, Pey-gamberlere tam uyarak ve o büyüklere vâris olarak, (Kemâlât-i nübüvvet) deni-len makâma kavuşabilir. O yüksek derecenin ni'metlerini bol bol elde edebilir. Şeri'atin hakikatine uymak ise, hakiki müslimânlıktır]. Bir müslimân, Allahü te-olduğu gibi, nübüvvet kemâlleri de, mubârek bir ağaç gibi olan şeri'atin hakika-tinin meyveleri gibidir. Vilâyetin kemâlâtı, sûretin meyveleridir. Nübüvvet kemâ-lâtı ise, bu sûretin hakikatinin meyveleridir. Bunun içindir ki, vilâyetin kemâlâtı, peygamberlik kemâlâtının sûretleridir. Peygamberlik kemâlâtı, bu sûretlerin ha-kikatleridir.

Şunu iyi anlamalıdır ki, şeri'atin sûreti ile şeri'atin hakikati, nefsdan dolayı birbirinden ayrılmaktadır. Şeri'atin sûretine kavuşanın nefsi-i emmâresi taşkınlık yapmakda ve inanmamaktadır. Şeri'atin hakikatine kavuşunca, nefis mutmainne olmaktadır. Müslimân olmakla şereflenmektedir. Bunun gibi, sûret gibi olan (Ke-mâlât-i vilâyet) ile, bu sûretlerin hakikatleri gibi olan (Kemâlât-i nübüvvet) ara-sındaki ayrılık da, bedenden ileri gelmektedir. Vilâyet makâmında, bedeni mey-dana getiren dört dürlü maddeler, kendi isteklerinde, kendi azgınlıklarındadır. Meselâ, nefsi itminâna kavuşmuş olan bir velinin bedenindeki enerji, kudret, iyi olduğu, üstün olduğu da'vâsındadır. Bedendeki toprak maddeleri, kötülük ve aşağılık yaptırmak istemektedir. Sıvı ve gaz hâlindeki maddeler de, fizik ve kim-ya özelliklerini ve reaksiyonlarını meydana getirmek çabasıındadır. Kemâlât-i nü-büvvet makâmına kavuşunca, bedendeki maddelerin hepsi, adâlet, denge hâli-ni alır. Aşırı ve zararlı hâlleri kalmaz. Resûlullahın «aleyhi ve alâ Âlihissalâtü ves-selâm» (Şeytânım müslimân oldu), ya'nî teslim oldu buyurması, belki de bu den-ge hâlini haber vermektedir. Çünkü, insanın dışında şeytân bulunduğu gibi, için-de de vardır. İnsanın içindeki şeytânı, onun kudretinin, enerjisinin taşkınlığıdır. Enerji artınca, insanda kibr ve yükseklik hâsil olur. Kötü sıfatların en aşağısı da, bu kibr sıfatıdır. Enerjinin teslim olması selâmet bulması, bu kötülüğün ondan gitmesidir.

(Kemâlât-i nübüvvet) hâsil olan bir velinin hem kalbi, hem de nefsi itminâ-na kavuşmuştur. Hem de bedendeki üç çeşid maddesi ve enerjisi denge hâline gelmiştir. Vilâyetde ise kalb temâmen, nefis de şöyle böyle itminâna kavuşmuş-dur. Nefsin itminâna kavuşmasına şöyle böyle dedik. Ya'nî az çok, yaklaşık ola-rak dedik. Çünkü, nefsin itminâna tam olarak, olgun olarak kavuşması, beden maddelerinde denge hâsil olduktan sonra olur. İşte bundan dolayı vilâyet sâhib-lerinin bedenlerindeki maddeler dengeye gelmedikleri zaman, mutmainne olan nefsin eski sıfatlarına döneceğini bildirmişlerdir. Bedendeki maddelerin i'tidâle gelmesinden sonra, itminâna kavuşan nefis, eski sıfatlarına dönmez. Görülüyor ki, nefsin eski kötülüklerine dönmesini ve dönmemesini söylemek, makâm sâ-hiblerinin görüşlerinin başka olmalarından ileri gelmektedir. Her velî, kendi ma-kâmına uygun olanı söylemiştir.

Süâl: Bedendeki maddeler de dengeye geldikten ve şerî'ate uymayan taşkınlıkları kalmadıktan sonra, bunlarla cihâd etmek nasıl olur? Mutmainne olan nefis ile cihâd yapılmadığı gibi, bu maddelere karşı da cihâd yapmak lüzûmu ortadan kalkmaz mı?

Cevâb: Nefsin mutmainne olması ile bedendeki maddelerin dengeye gelmeleri, birbirine benzemez. Nefis mutmainne olunca, yok gibi olur. Âlem-i emrden olan beş latîfe nasıl yok gibi oluyorsa, nefis de böyle olur. Bedendeki maddelerin, dünyâda kaldıkça, şerî'atin ahkâmına uymaları lâzım olduğundan sekr ve istihlâk ile ilgileri yoktur. İstihlâk olanda ya'nî benliği yok olanda, emre karşı durmak, taşkınlık etmek kalmaz. Sahv hâlinde olan, ya'nî benliği, şu'ürü gitmiyen ise, emrlere uygunsuz davranabilir. Bu davranış, her emre karşı değildir ve çeşidli fâidelere sebep olmaktadır. Bu davranış, Allahü teâlânın lutf etmesi ve koruması ile, yalnız müstehabları yapmamak olup, bundan ileriye gitmez. Bundan dolayı, dengeye gelmiş olan beden maddelerine karşı cihâd yapılabilir. Mutmainne olan nefis ile cihâd yapmak ise câiz değildir. Bu bildirdiklerimi, Mektûbâ-tın birinci cildinde, büyük oğlum [Muhammed Sâdık «rahmetullahi aleyh»] için yazmış olduğum mektûbda [ikiyüzaltmışıncı mektûbda] dahâ uzun bildirmişdim. Anlaşılamiyan yer kaldı ise, o mektûba da bakınız!

Allahü teâlâ, lutf ederek, ihsân ederek, şerî'atin hakikatının neticeleri ve meyveleri olan (Kemâlât-i nübüvvet) makâmları da aşılınca, artık ilerlemek, çalışmakla, şerî'ate uymakla olmaz. O makâmlarda nasib olan herşey, rahmân olan Allahü teâlânın yalnız lutf etmesi ile ve ihsânı ile olur. Bu makâmlarda îmânın, ilmin te'siri yoktur. Kazanılanlar, yalnız ihsân ile, ikrâm iledir. Bu makâmlar, önceki makâmlardan pekçok dahâ yüksek ve pekçok geniştir. Öyle nûrludurlar ki, önceki makâmlarda bu nûrlar hiç bulunmaz. Bu makâm, yalnız (Ülül'azm) olan Peygamberlere verilmiştir. Bunlara tam uyan pek az seçilmişlere de ihsân ederler. Fârisî mısra' tercemesi:

Kerimler ile yapılan işler güç olmaz!

Bu yazılarım yanlış anlaşılmasın! Bu makâmda şerî'atin sûretine ve hakikatine lüzûm kalmaz ve şerî'atin ahkâmına uymağa ihtiyâc olmaz sanılmasın! Çünkü, şerî'at, bütün bu yüce makâmların temelidir. Bütün kazançların sermâyesidir. Ağaç ne kadar dal budak verse de ve duvar ne kadar yükselse ve üzerine yüksek binâlar yapılsa da, köksüz ve temelsiz olamaz. Köke, temele her zaman muhtâc olurlar. Bir binâda ne kadar çok kat yükselirse yükselsin, aşağıdaki katlara hep muhtâcdırlar. Hiçbir kat, altındaki kata olan ihtiyâcından kurtulamaz. Aşağıdaki katlardan biri çürük olursa, yukardaki katların hepsi de çürük sayılır. Onlardan biri yıkılınca, yukardakiler de yıkılır. Demek ki, şerî'at her zaman ve her makâmda lâzımdır. Hangi makâmda olursa olsun, herkes şerî'ate uymağa muhtâcdır. Allahü teâlâ, ihsân ederek, bu makâmdan da yukarı çıkılırsa, ele geçenler, ihsân ile de değil, muhabbet ile olur. Bu makâmın bu yüksek derecesi, Peygamberlerin sonuncusu olan Muhammed aleyhisselâma mahsûsdur «aleyhi ve aleyhim ve alâ Âl-i küllinissalevâtü vetteslimâtü vettehiyyâtü velberekât». Bu yüce Peygambere tam uyanlardan ve izinde gidenlerden dilediklerini de bu ni'metle şerefendirirler. [Bu en yüksek makâm, âlem-i misâlde bir köşk şeklinde görünmektedir]. Bu köşk çok yüksek görünüyor. Ebû Bekr Sıddık, o yüce Peygambere tam uyduğu için, vâris olarak, bu köşkün içinde görünüyor. Hazret-i Ömer-ül-Fârûk da, bu ni'metle şereflenmiştir. Mü'minlerin annelerinden Hazret-i Hadîce ve Hazret-i Âişe-i Sıddîka da, zevcelik bağı ile, bu köşkte görülmektedir «radiyallahü anhüm ecma'în». Her işin doğrusunu yalnız Allahü teâlâ bilir. Yâ Rabbî! Bize merhamet et! Bizleri doğru yola kavuşdur! Kıymetli kardeşim, ma'rifetler sâhibi şeyh Abdülhay, senelerce sohbetde bulundu. Şimdi memleketine

gidiyor. Oraların makâmı kendisine verilmiştir. Bunu size birkaç satır ile bildirmek lâzım oldu. Ehlullah [ya'nî Allah adamları, ya'nî evliyâ], hangi memleketde bulunursa, oradaki insanlar için büyük bir ni'mettir. Bunların se'âdete kavuşmaları için büyük müjdedir. Onları tanıyabilenlere, anılabilenlere ne mutlu! Kıymetli kardeşim şeyh Nûr Muhammed de oradadır. Böyle iki Allah adamının birlikde buldukları bir yere ne kadar gıpta edilse, imrenilse değer. Orası, gökde iki parlak yıldızın yan yana bulunması gibi çok az hâsıl olan güzelliğindedir. Ves-selâm.

Müslimânım diyenlere,
beş vakt nemâz, gerek olur.
Yarın, kıyâmet gününde,
hulle ve tâc, burâk olur.

51 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 121. ci MEKTÛB

Bu mektûb, Mirza Hüsâmeddin Ahmed için yazılmıştır. Mektûbâtın üçüncü cildinin seksenyedinci mektûbundaki ince bilgilerden birkaçını açıklamaktadır:

Allahü teâlâyâ hamd olsun ve O'nun seçtiği kullarına selâm olsun! Şefkat ve merhamet ederek bu fakîre gönderdiğiniz kıymetli mektûbu okuyarak şeref-lendim. Diyorsunuz ki, Ecmirde iken yazmış olduğunuz mektûbun birkaç yerine buradaki büyüklerden biri karşı gelmektedir. Bunları açıklayınız! O mektûbda şübheli görülen yerleri birkaç sevdiğimiz de bildirmişdi. Bu şübheleri çözmek için, Allahü teâlânın yardımı ile, birkaç önsöz yazıyorum. Allahü teâlâ hepimize doğru yolu göstere!

Kıymetli efendim! (Seyr-i murâdi) ve (Seyr-i mürîdi) denilen tesavvuf yolculukları, bu yolcuların vicdanları ile, ya'nî kalpleri ile anladıkları bir yolculuktur. Başkasına bildirilmesi, inandırılması lâzım olan şeylerden değildir. Bu sözleri isbât etmek için delil göstermeğe lüzûm yoktur. Böyle olmakla beraber, keskin görüşlü, anlayışlı yaratılan bir kimse, böyle yolculukları söyleyenlerin hâllerini, gidişlerini inceler, bereketlerini, ilmlerini ve ma'rifetlerini görürse, onun (Seyr-i murâdi) dediği bir yoldan ilerlemiş, yükselmiş olduğunu hemen anlar. Sözünü isbât etmesini, delil, sened göstermesini istemez. Gökde kamerin her gece doğuş ve batış yerlerini ve aldığı şekilleri gören anlayışlı bir kimsenin, ayın güneşden aldığı ışıkları yaydığını anlaması gibidir. Keskin görüşlü, bilgili olmıyanlar için, bu kadar görmek ve incelemek delil olmaz. Mürşidim hâce Bâkî Billah hazretleri, bu fakîrin ilerlemesinin (Seyr-i murâdi) olduğunu dahâ başlangıçta bildirmişti. Orada bulunan kardeşlerimiz arasında, bu müjdeyi işitmiş olanlar vardır. Mesnevînin aşağıdaki beytlerinin bu fakîrin hâline uygun olduğunu buyurmuşlardı. Fârisî mesnevî tercemesi:

Ma'sûkların sevgisi, gizlidir gizli,
Âşkın aşkı da, davul sesi gibi,
Fekat aşk, âşıkları üzer eritir,
Ma'sûkları ise, besler, sevindirir.

Murâdlardan vâsıl olanlar, (Râh-i ictibâ) ile, [seçilmişlerin yolu ile] kavuşurlar. Bu yol, Peygamberlerin ilerledikleri yoldur «aleyhimüssalevâtü vetteslimât». (Avârif) kitâbının sâhibi [Şihâbüddîn-i Sühreverdi] «kuddise sirruh», (Meczûb-î

sâlik) ve (Sâlik-i meczûb) ları anlatırken, bunu açıkca bildirmişdir. Mürîdlerin yoluna, (Râh-i mürîdân) ve murâdların yoluna (Râh-i ictibâ) demiştir. Allahü teâlâ, (Şûrâ) sûresinde, (Allahü teâlâ, dilediğini kendine seçer, kendine kavuşmak isteyenlere de, kavuşduran yolu gösterir) buyurdu. Evet, ictibâ yolu, aslında Peygamberlere mahsûsdur «aleyhimüssalevâtü vetteslimât». Ümmetlerinden onlara tâbi' olanlara da, onlara mahsûs olan kemâllerden ihsân olunduğu gibi, bunu da nasib ederler. Yoksa, ictibâ yolu, yalnız Peygamberlere mahsûs olup, ümmetlerinden hiç kimseye verilmez demek değildir. Böyle olduğu işitilmemiştir.

Kıymetli efendim! Sâlike feyzlerin Resûlullah vâsıtası ile gelmesi «aleyhi ve alâ Âlihissalâtü vesselâm», (Muhammedî-meşreb) olan bu sâlikin hakikatinin, (Hakikat-i Muhammedî) ile birleşinceye kadardır. Resûlullaha tam uymakla, belki de Allahü teâlânın lutfü ve ihsânı ile urûc makâmalarında bu hakikat, o hakikat ile birleşince, Resûlullah artık vâsita olmaz. Çünkü, birşeyin başka birşeye vâsita, aracı olması, bu iki şeyin başka başka oldukları zemandadır. İkisi birleşince, bunlar için, birbirlerine, vâsita olmak, perde olmak, perdelenmek gibi şeyler düşünülemez. İki şey birleşince, her işleri ortak olur. Sâlik, tâbi' iken, uymak da iken, tufeyli iken, ikisi arasındaki işler, hizmetci ile hizmet olunan kimsenin işleri gibi başka başkadır.

Sâlikin hakikati, Resûlullahın hakikati ile birleşir sözünü açıklıyalım: (Hakikat-i Muhammedî) «aleyhi ve alâ Âlihissalâtü vesselâm», bütün hakikatleri kendinde toplamaktadır. Bunun için, bu hakikate (Hakikat-ül-hakâik) de denir. Başkalarının hakikatleri bu hakikatin parçaları gibidirler. Muhammedî-meşreb olan sâlikin hakikati, o hakikatin bir parçasıdır ve onun özelliğindedir. Muhammed-il-meşreb olmıyan sâlikin hakikati de, o hakikatin bir parçası ise de, onun özelliği başkadır. Böyle sâlik, urûc ederken, yükselirken, hakikati eğer hakikat-i Muhammedî ile birleşirse, önce aynı özellikte olan bir Peygamberin hakikati ile birleşir. O Peygamberin kemâlâtına ortak olur. Fekat, tekrâr bildirelim ki, bu ortaklık hizmetcinin hizmet olunana olan ortaklığı gibidir. Sâlik, Resûlullaha tam uyarsa, belki de yalnız Allahü teâlânın ihsânı ile, bunun hakikatinde Resûlullahın hakikatine karşı sevgi hâsıl olur. Onunla birleşmek ister, iki hakikat birleşir. İki hakikat arasındaki sevgi, Allahü teâlânın ihsânı ile, bu fakîrde hâsıl olmuşdu. Bu sevgi kapladığı zaman, (Allahü teâlâyı Muhammed aleyhisselâmın rabbi olduğu için seviyorum) demişdim. Meyan şeyh Tâc ve başkaları, benim bu sözüme şaşırmışlardı. Sizin de, bunu hâtırlayacağınızı sanıyorum. Böyle fazla sevgi hâsıl olmadıkça, iki hakikat birleşemez. Bu, Allahü teâlânın öyle bir ni'metidir ki, dilediğine ihsân eder. Allahü teâlâ, pek çok ihsân sâhibidir.

Resûlullahın, sâliklere feyz gelmesine vâsita olmasını açıklıyorum. İyi dinleyiniz! (Cezbe) yolunda, Allahü teâlâ çektiği için ve tâlibe çok ihsânda bulunduğu için, vesîleye, vâsıtaya lüzûm yoktur. (Sülûk) yolunda ise, tâlib ilerlemeğe çalıştığından, vâsita lâzımdır. Cezbe yolunda vâsita lâzım değil ise de, cezbenin temâm olması için sülûk lâzımdır. Sülûk, tevbe ve zühd ve başka belli şeyleri yapmağa çalışmaktır. Ya'nî şerî'ate uymaktır. Sülûksüz olan cezbe, temâm olmaz, noksan kalır. Hind kâfirlerinden ve mühlidlerden, sapıklardan, cezbesi olan çoklarını gördüm. Fekat, bunlar, şerî'atin sâhibine uymadıkları için, cezbe-leri noksan ve bozuktur. Cezbeleri, bir görünüşden ileri gidememiştir.

Süâl: Cezbeye kavuşmak için, hiç olmazsa biraz seçilmiş ve sevilmiş olmak lâzımdır. Allahü teâlânın düşmanı olan kâfirlerde nasıl oluyor da cezbe bulunuyor?

Cevâb: Kâfirlerden bir kısmının hakikatlerinde biraz muhabbet bulunabilir. Bu yoldan, kendilerinde cezbe hâsıl olabilir. Fekat, şerî'atin sâhibine uymadıkları için bu cezbe-lerinin sonu gelmez. Ellerinden kaçırlar. Bu cezbe-leri, onlar için hüccet olacak, bu yoldan da sorguya çekileceklerdir. Cehl ve inâd ile bunu

elden kaçırdıkları için, suçlanacaklardır. Allahü teâlâ, hiçbir kuluna zulm etmez. Onlar kendilerine zulm ediyorlar. Cezbe yolunda sülûk ederek, ya'ni şeri'atin sâhibine uymağa çalışarak kavuşurlar, arada vâsita ve perde olmadan kavuşurlar. (Yerin dibine bir ip uzatsaydınız, Allahü teâlâyâ kavuşurdunuz!) sözü bunu göstermektedir ki, Allahü teâlâyâ çekilirseniz, en bilinmeyen makâmlara varırsanız, sizlerle Allahü teâlâ arasında bir vâsita, bir perde bulunmaz demektir. Belki hâzır olacaksınız, müşidimiz Bâki-billah hazretleri «kuddise sirruh», (Ma'iyet, ya'ni Allahü teâlâ ile berâber olmak yolundan kavuşmak nasib olursa, aracı, vâsita olmaksızın kavuşulur. Terbiye yolu ile, ya'ni sülûk ile kavuşmakta, aracı, vâsita lâzımdır.) buyurmuşdu, Ma'iyet yolu, cezbe yollarından biridir. (Kişi, sevdiği ile berâberdir) hadis-i şerifi bu sözüme kuvvetlendirmektedir. Çünkü bir kimse, sevdiği ile berâber olunca, aradan vâsita kalkar. Dikkat buyurunuz! Her zıllın, görüntünün, kendi aslı ile bağılılığı vardır. İkisi arasında hiçbirşey perde olmaz. Allahü teâlâ lutf ederek, zil aslına doğru çekilirse ve şeri'atin sâhibine uymak ni'metine de kavuşursa, bu zil aslına ulaşır. Bu ulaşmak, aralarında vâsitasız, perdesiz olur. Bu aslı, Allahü teâlânın isimlerinden bir isim olduğu için, isim ile ismin sâhibi arasında da bir perde yoktur. Zil böylece, aslının aslına, ya'ni ismin sâhibine kavuşur. Demek ki, Allahü teâlânın zâtına, kendisine, bi-cûn olarak, ya'ni bilinmeyen, anlaşılamiyan bir şekilde kavuşurlar için, vâsita ve perde bulunmaz. Böyle kavuşana Allahü teâlânın sıfatları vâsita ve perde olmayınca, başka şeyler perde olabilirler mi?

Süâl: Allahü teâlânın sıfatları, kendisinden ayrı değildirler. Allahü teâlâyâ kavuşanlara sıfatların vâsita, perde olmaması, nasıl olur?

Cevâb: Sâlikin aslı, Allahü teâlânın isimlerinden bir isimdir. Sâlik, bu aslının zıllıdır, görüntüsüdür. Sâlik, bu aslına kavuşunca, kendisi ile zât-ı ilâhi arasında bir vâsita, bir perde yoktur. Çünkü isim ile isim sâhibi arasında bir vâsita yoktur. Bunun için, sıfatların aradan kalkması lâzım gelmez. Bunu yukarıda, sâlikin hakikatinin hakikat-i Muhammedi ile birleşmesini anlatırken bildirmişdim. Zıllın aslına kavuşmasını bildirirken de biraz geçmişti.

Tenbih: Cezbe yolunda aracı, vâsita bulunmaz sözünden, ba'zı kimseler için Resûlullahın «aleyhi ve alâ Âlihissalâtü vesselâm» vâsita olmasına lüzûm olmayacağı anlaşılmalıdır. Resûlullahı uymalarına ihtiyâcları kalmıyacağı sanılmamalıdır! Böyle anlamak küfr ve ilhâd ve zındıklık ve onun şeri'atine inanmamak olur. Sülûk yapmadan, ya'ni şeri'ate uymadan mevcûd olan cezbe noksan olur, bozuk olur ve ni'met şeklinde görünen azâb olur. Kıyâmetde hesâba çekilmesine, azâb yapılmasına sebep olur. Doğru keşfler ve açık olan ilhâmlar, kesin olarak bildirmiştir ki, Resûlullah vâsita olmadıkça ve ona uymadıkça, tesavvuf yolunun hiçbir inceliğine ve hiçbir ma'rifetine kavuşulamaz. Başlangıçta ve yolda bulunanlar için olduğu gibi, sona varmış olanlar için de, o yüce Peygambere uymadıkça ve ona nasib olan ni'metlerin artıklarını toplamadıkça, tesavvuf yolunun hiçbir feyzi ve bereketi hâsıl olmaz. Fârisî beyt tercemesi:

**Ey Sa'dî! Safâ yolunda ilerlemek,
Mustafâyâ uymakla nasib olur hep!**

Ahmak Eflâtun, yaptığı mücahedelerle ve riyâzetlerle nefsinde hâsıl olan safâyı görünce, Peygamberlere «aleyhimüssalevâtü vetteslimât» uymak lâzım olmadığını sandı. (Biz temizlenmiş insanlarız. Temizleyicilere ihtiyâcımız kalmamıştır) dedi. Peygamberlere uymadan, yalnız riyâzet çekmekle hâsıl olan safânın, altın yaldızla örtülen bakır gibi veyâ şekerle kaplanan zehr gibi olduğunu anlamadı. Bakırla karışık altını saf hâlde ayırmak için ve nefsi emmârelikden kurtarıp itminâna kavuşturmak için, Peygamberlere uymak lâzımdır «aleyhimüssalevâtü vetteslimât». Hakîkî hakîm ve tabîb olan Allahü teâlâ, Peygamberleri ve

bunların şer'atlerini «aleyhimüssalevâtü vetteslîmât», nefs-i emmâreyi yıkmak, azgınlıktan kurtarmak için gönderdi. Onu yıkmak, belki islâh etmek, kurtarmak için bu büyüklere «aleyhimüssalevâtü vetteslîmât» uymaktan başka çâre olmadığını bildirdi. Bu büyüklere «aleyhimüssalevâtü vetteslîmât» uymadıkca, binlerle riyâzetler ve mücâhedeler yapılsa, onun emmâreliği kıl kadar azalmaz. Tersine, azgınlığı artar, onun hastalığını giderecek yegâne ilâc, Peygamberlerin şer'atleridir «aleyhimüssalevâtü vettehiyyât». Bundan başka hiçbir şey, nefsi felâketden kurtaramaz!

Cezbe için sülûk lâzımdır. İster cezbeden önce olsun, ister sonra olsun, sülûksüz cezbe fâidesizdir, kıymetsizdir. Cezbenin sülûkdan önce olması dahâ kıymetlidir. Böyle olunca, sülûk cezbe yardımcı olur. Sülûkdan sonra olan cezbe ise, sülûke hizmetçi olur. Sülûk ni'meti, onu cezbeye kavuşturur. Cezbenin önce olması, böyle değildir. O önceden çekilmektedir, da'vetlidir. **(Murâd)** dir. Sülûkü önce olan ise, **(Mürîd)** dir. Murâd olunanların başı ve sevilenlerin önderi Muhammed aleyhisselâmdır. Bu da'vet Ona yapılmış, önce O çağrılmışdır «aleyhi ve alâ Âlihissalâtü vesselâm». Başkaları, O'na tufeyl olarak, yanısıra kabûl olunmaktadırlar. İster murâd olsunlar, ister mürîd olsunlar. O'nun arkasındadırlar. Hadîs-i kudsîde, **(O olmasaydı, Allahü teâlâ mahlûkları elbette yaratmazdı ve rübûbiyyetini belli etmezdi.)** buyuruldu. Başkaları O'nun gerisinde buldukları için ve bu da'vet yalnız O'na yapıldığı için, herkes O'na muhtâcdır. Feyzlere, bereketlere O'nun vâsıtası ile kavuşurlar. Bunun için, bütün insanlara O'nun Âli denilse yeri vardır «aleyhi ve alâ Âlihissalâtü vesselâm». Bütün insanlar, O'ndan sonradırlar ve arada O olmayınca kemâle kavuşamazlar. Hepsinin varlığı, O'nun varlığına bağlı olunca, varlıktan hâsıl olan kemâller, O vâsita olmayınca nasıl hâsıl olabilir? Âlemlerin Rabbinin sevgilisi, elbet böyle olur «aleyhi ve alâ Âlihissalâtü vesselâm»!

İyi dinleyiniz! Keşf yolu ile anlaşıldı ki, Allahü teâlânın O'nu sevmesi «aleyhi ve alâ Âlihissalâtü vesselâm», zât-i ilâhînin muhabbeti iledir. Araya hiçbir sıfat ve şân ve i'tibâr karışık değildir. Allahü teâlâ, kendisini de bu muhabbet ile sevmektedir. Başka kullarını sevmesi böyle değildir. Şuyûn ve i'tibârât ile veyâ esmâ ve sıfat ile, hattâ isimlerinin ve sıfatlarının zılleri ile sevmektedir.

Bunu dahâ açıklıyalım. Resûlullahın vâsita olması, iki dürlüdür: Birincisinde, sâlik ile matlûb arasında perde olur. İkincisinde ise, sâlik O'na takılarak, O'nu vâsita ederek, O'na uyarak, matlûba kavuşur. Sülûk yolunda ve hakikat-i Muhammediye varmadan önce, vesîle olmanın bu iki dürlüsü de vardır. Öyle sanıyorum ki, bu yolda vâsita olan mürşid, sâlikin şühûduna vâsita ve perde olmaktadır. Yolun sonunda, cezbe imdâda yetişmezse ve perde aradan kalkmazsa, çok yazık olur. Çünkü, cezbe yolunda ve hakikat-ül-hakâika kavuşduktan sonra, yalnız ikinci dürlü vâsita olmak vardır. Ya'nî, arkasına takılmakla ve uymaktır. Perde olmakla değildir. Ya'nî, şühûd ve müşâhede için ve bunların benzeri için, perde olmak yoktur.

Süâl: Vâsita olmanın birisinin dahî bulunmaması, Resûlullah için bir kusûr, bir noksanlık olmaz mı «aleyhi ve alâ Âlihissalâtü vesselâmü vettehiyye»?

Cevâb: Arada vâsita olmaması, Resûlullahın «aleyhissalâtü vesselâm» kemâlini, üstünlüğünü gösterir. Onun için kusûr olmaz. Hattâ, arada vâsita olması kusûr olur. Çünkü, tâbi' olunanın arkasına takılmakla, O'na uymakla, yüksek derecelerin hepsine kavuşmak, O'nun kemâlini gösterir. Bu ise, O'nun vâsita olmasında vardır. Vâsita olduğu zaman, böyle değildir. Vâsita olmadığı zaman, şühûd perdesizdir. Bu ise, kemâl derecelerinin en üstünüdür. Vâsita olunca, hâsıl olan şühûd ise, perdelidir. Görülüyor ki, vâsita olmamak kemâldir, üstünlüktür. Vâsita olmak, kusûrdur, noksanlıktır. Hizmet eden, her makâmda O'na uymak-

dadır. O'na uymakla, O'nun ni'metlerine ortak olmaktadır. Bu ise, hizmet oluna-
nın büyüklüğünü, şerefının çokluğunu gösterir. Bunun içindir ki, Resûlullah «aley-
hi ve alâ Âlihissalâtü vesselâm», (Ümmetimin âllimleri, İsrâîlî oğullarının Peygam-
berleri gibidir!) buyurdu. Âhirette Allahü teâlâyı görmek de, vâsitasız ve perde-
siz olacaktır. Sahih olan hadis-i şerîfde buyuruldu ki, (İnsan nemâza başlayın-
ca, Allahü teâlâ ile kul arasında olan perde kalkar). Bunun için, nemâz mü'mininin
mi'râcıdır. Nemâzin mi'râc olması, tesavvuf yolunda sona kavuşanlar için tâm-
dır. Çünkü, perdenin kalkması, sonda olanlar içindir. Görülüyor ki, vâsita ve per-
de aradan kalkmaktadır. Bu ma'rifet, Allahü teâlânın lutf ederek, İhsân ederek
bu fakîre [ya'nî imâm-ı Rabbânî hazretlerine] bildirilen ma'rifetlerin en incelerinin-
dendir.

Fârisî beyt tercemesi:

**Ben o toprağım ki, bahâr bulutları,
Saçıyor üzerime sâf damlaları.**

Şu beyt de ne güzel söylenmiştir:

**Fakîrin kapısına gellirse şâh,
Şaşırıp ey hoca, sakın çekme âh!**

Tesavvuf büyüklerinden çoğu, Resûlullah vâsita olur dedi. Çoğu da, olmaz
buyurdu. Hiçbiri sözlerini açıklamadı. Hangisinin kemâl, hangisinin kusûr oldu-
ğunu bildirmediler. Zâhir âlimleri, vâsita olmaması tam imân iken, buna küfr de-
diler. İşin inceliğini bilmedikleri için, Resûlullah vâsita olmaz diyenler dalâlete
düşer, sapık olur sandılar. Vâsita olmağı, imânın kemâli zan etdiler. Böyle söy-
liyenleri kâmil sandılar. Hâlbuki, Resûlullahın vâsita olmaması, O'na uymanın
tam olduğunu gösterir. Vâsita olması ise, O'na uymanın noksan olmasını bildirir.
Böyle olduğunu yukarıda bildirmişdik. Bunlar, işin özünü anlamamışlardır. Alla-
hü teâlâ, Yûnûs sûresinde, (Belki anlamadıkları için inanmıyorlar. Onun sözünün
özünü anlamadılar. Bunlardan önce olanlar da, böyle inanmamışlardı) buyurmek-
dadır.

Efendim! Tesavvufcuların (Üveysî) demeleri, mürşidi yokdur demek değildir.
Çünkü, üveysî demek, onun yetişmesinde rûhâniyânın da hizmeti olmuşdur de-
mekdir. Hâce-i Ahrâr «kuddise sirruh» [Mevlânâ Ya'kûb-i Çerhînin hizmetinde
yetiştirildiği hâlde], mürşidi bulunduğu hâlde, Şâh-ı Nakşibend hazretlerinin rûhâ-
niyyetinden de yardım gördüğü için, Hâce-i Ahrâra Üveysî denilir. Bunun gibi,
hâce Nakşibend Behâüddîn Buhârînin mürşidi, Seyyid Emir Külâl hazretleri idi.
Fekat, ayrıca hâce Abdülhâlık Goncdüvânînin rûhâniyyetinden de istifâde ettiği
için, Şâh-ı Nakşibend hazretlerine Üveysî denilmiştir. Bir kimse, mürşidi oldu-
ğunu söylemekle berâber, Üveysî olduğunu da bildirince, ona mürşidini inkâr
ediyor demek şaşılacak insâfsızlık olur.

Efendim, (Abdülbâkî) sözü, bâkî olan Allahü teâlânın kulu, kölesi demektir.
Yoksa bir insanın ismi olarak söylenilmiş değildir. Bu söz hernekadar insanların
ismi olarak da kullanılmış ise de, benim mürşidim, Allahü teâlânın bir kulu ise
de, beni terbiye eden, yetiştiren, bâkî olan Allahü teâlâdır demektir. Burada ke-
limeyi değiştirmek ve edebe uygunsuz davranmak nasıl düşünülebilir? Allahü
teâlâ insâf versin!

Efendim, Bâyezîd-i Bistâmî «kuddise sirruh», sekr hâlinde, ya'nî şu'ûrsuz
iken (Subhânî) dedi. Bu söze kusûr denilse, bu kusûrun onda her zaman bulun-
ması lâzım gelmez. Bunun için, başkasının ondan üstün olmasına sebep olmaz.
Çünkü, Evliyâdan hâle, vakte göre ba'zı ma'rifetler hâsil olur ise de, başka vakt-
de ve başka hâlde, o ma'rifetlerin noksanlık olduğunu anlıyarak, bunları bırakır.
Bunların üstündeki ma'rifetlere ve makâmlara yükselir. Mektûbunuzda diyorsu-

nuz ki, çok zaman sekr hâlinde bulunan Evliyânın böyle uygunsuz söylemeleri suç sayılmıyabilir. Fekat, sahv hâlinde bulunanların, ya'nî hep şu'ûrlu olanların böyle şeyler söylememeleri lâzımdır. Efendim, böyle şeyleri söyleyenlerin ve yazanların, sekr hâlinde oldukları anlaşılmalıdır! Sekr karışmayan hâllerde böyle şeyler yazılamaz. Fekat, şunu da bilmelidir ki, sekrin çeşidli dereceleri, muhtelif mertebeleri vardır. Sekri çok olanın, sözlerindeki uygunsuzluk da çok olur. Bâyezid-i Bistâminin sekri çok olduğundan (Benim bayrağım, Muhammed aleyhis-selâmın bayrağından dahâ yüksektir) demiştir. Sahv hâlinde olanlarda, sekr hiç bulunmaz sanmamalıdır. Sekrsiz olan sahv, noksanlıktır. Hâlis, karışksız sahv, avâmda bulunur. Sahv hâline kıymet verenler, sahvın çok olduğu hâli demişlerdir. Sekr bulunmayan sahvı demek istememişlerdir. Sekre kıymet verenler de, sekrin dahâ çok bulunduğu hâli söylemişlerdir. Çünkü, sahv karışmamış olan hâlis sekr, âfetdir, felâketdir. Cüneyd-i Bağdâdi «kuddise sirruh», sahv sâhiblerinin reisi olduğu hâlde ve sahv sekrden dahâ kıymetlidir dediği hâlde, sekr karışık olan o kadar sözleri vardır ki, saymakla bitmez. (Bilen de Odur. Bilinen de Odur) ve (Suyun rengi, içinde bulunduğu kabın rengidir) ve (Hâdis, kadîme yaklaşınca, eseri, izi kalmaz) sözlerini o söylemişti. (Avârif) kitâbının sâhibi [Şihâbüddîn-i Sühreverdi], sahv sâhiblerinin üstünlerinden iken, kitâbında sekr karışık o kadar çok ma'rifetler vardır ki, sayılmakla bitmez. Bu fakîr [ya'nî İmâm-ı Rabbânî hazretleri], onun sekr karışık ma'rifetlerinden birkaçını toplamışım. Evliyânın gizli ma'rifetleri açığa vurmaları, hep sekr karışık hâllerinde olmuştur. Övünmeleri üstünlük göstermeleri de, hep sekrdendir. Kendisinin başkasından dahâ kıymetli olduğunu bildirmeleri, hep sekrden ileri gelmektedir. Hâlis sahv hâlinde, esrârı meydana çıkarmak, bu yolda küfr sayılır. Kendini başkasından üstün bildirmek de, şirk olur. Sahv hâlinde biraz sekr bulunması, yemeğe lezzet vermek için tuz karışdırmağa benzer. Tuzsuz ta'âm, tatsız olur. Kimse beğenmez. Fârisî beyt tercemesi:

**Aşk olmasaydı, aşkın gamını olmasaydı,
Tatlı sözleri kim söyler, kim işitirdi?**

Şeyh Abdülkâdir-i Geylânî «kuddise sirruh» hazretlerinin, (iki ayağım, Evliyânın hepsinin boyunları üzerindedir) sözünü sekr hâlinde söylemiş olduğunu, (Avârif) kitâbının sâhibi bildiriyor. Böyle bildirmesi, bu sözün kusûr olduğunu anlatmak için değildir. Onu övmek içindir. Çünkü, bildiğini söylemiştir. Övünmeği, üstünlüğü bildiren böyle sözler, ancak sekr karışık hâllerde söylenir. Hiç sekr bulunmayan sahv hâlinde böyle konuşamazlar. Bu fakîr [ya'nî İmâm-ı Rabbânî hazretleri], bütün yazılarımda, bu tâife-i aliyyenin ilmlerini, esrârını açıklamadayım. Bütün bunların tam sahv hâlinde yazılmış oldukları hâtır-ı şerîfinize gelmesin! Hiç öyle değildir. Çünkü, bunları açıklamak, bu yolda harâmdır ve çirkin- dir ve gevezelik olur. Çok kimseler vardır ki, hiç sekr karışmamış sahv hâlinde, çok konuşurlar, gevezelik ederler. Bunlar, niçin böyle esrâr söylemezler? İnsanları hayrete düşürmezler? Fârisî beyt tercemesi:

**Hâfızın feryâdı boşuna değildir,
Sözlerinde şaşılacak çok şey vardır!**

Efendim, esrârı ortaya dökmek olan böyle sözler, herkesin anladığı ma'nâ ile söylenmiş değildirler. Bu yolun büyükleri «kaddesallahü teâlâ esrârehüm», her zaman böyle şeyler söylediler. Bunları söylemek, bu büyüklerin âdeti olmuştur. Bu fakîrin ortaya çıkardığı bir yenilik değildir. (Bu, islâmda ilk kırılan şişe değildir) sözünü burada tekrarlamak yerinde olur. O hâlde, bu gürültüler, bu satış- malar niçindir? Eğer şerî'ate uygun görünmeyen bir söz varsa, ufak bir yardım- da bulunarak, ona şerî'ate uygun ma'nâ verilebilir. Böylece, bir müslimâna kötü

gözüle bakmaktan kurtulmak lâzım olur. Kötü işleri yaymak ve fâsıkın yüz kara-
sını ortaya koymak, dinimizde harâmıdır ve çirkin bir işdir. Bir zan ile, bir şubhe
ile, bir müslimâna kötü damgası basmak uygun mudur? Yer yer dolaşıp, onu sa-
pık olarak yaymağa çalışmak bir din adamına yakışır mı? Müslimân olan ve müs-
limânları seven bir kimse, bir insandan şeri'ate uygun görünmeyen bir söz işi-
tince, bu söyliyeni incelemelidir. Söz sâhibi, sapık ve zındık ise, buna cevâb ver-
mell, doğrusunu söylemeli, sözüne iyi ma'nâ aramamalıdır. O sözün sâhibi müs-
limân ise, Allaha ve Resûlüne imân etmiş ise, onun sözünü düzeltmeğe çalış-
malı, iyi ma'nâ vermeğe uğraşmalıdır. O söze iyi ma'nâ bulamazsa, söz sâhibin
den sormalıdır. O da bulamazsa, kendisine nasihat vermelidir. (Emr-i ma'rûf) ve
(Nehy-i münker) şeri'atin emridir. Fekat bunun fâideli olması için, tatlı sözle ve
yumuşak yapılması lâzımdır. Eğer fâideli olmak için değil de, bir müslimânı ko-
tulemek için yapıyorsa, buna birşey diyemem. Allahü teâlâ, hepimizi iyi yolda
bulundursun! Şuna dahâ çok şaşdım ki, bu fakirin mektûbunu [üçüncü cildin
seksenyedinci mektûbunu] gösterip dedikodusunu yapanı görünce, sizin talebe-
lerinizde de, bu fakire karşı şübhe ve soğukluk hâsil olduğu, şerefli mektûbunuz-
dan anlaşılmalıdır. Sakın bu hâl, onlara mürşidlerinden aksetmiş olmasın. Şüb-
heli sanılan yerleri sizin çözmeniz, aydınlatmanız, işi bu fakire kadar uzatmama-
nız lâzım gelirdi. Fitneyi söndürmeniz icâb ederdi. Oradaki sevdiklerimize de ne
diyeyim ki, şübheyi gidermeğe güçleri yetdiği hâlde, susmuşlar, yardım etmek-
den kaçınmışlardır. Fârisî mısra' tercemesi:

Dostlardan dostluk umardım.

Yâ Rabbi, bizlere acı! Doğru yolda bulunmamızı nasib eyle! İlk ve son sö-
züm selâm olsun!

**Aldın mı kalb yoluyla, yektâ haberini sen,
duydun mu hem Yûsûf ve Züleyhâ haberin sen?**

**Kalbini nice yıllar, ağlatmadı mı bu aşk,
alsan nolur doğruca, Leylâ haberini sen?**

**Dağlar dahî duramaz, onun yüzüne karşı,
âlîme sor Tûr ile, Mûsâ haberini sen!**

**Sular gibi yüzünü, yere sür, durma yüksek,
alçaklarda bulursun, deryâ haberini sen!**

**Âlemde nice yüzbin kişi aşkdan bahs eder,
sorma o mecnûnlara Mevlâ haberini sen!**

**Bülbüle bakma sakın, âşık olayım dersen,
pervânedan al gizli, sevdâ haberini sen!**

52 — DÖRDÜNCÜ CİLD, 230. cu MEKTÛB

Bu mektûbu, babasının üstâdı Muhammed Bâki-billahın «kuddise sirruh» oğ-
lu hâce Muhammed Ubeydullahın mektûbuna cevâb olarak yazmış olup, vücûd-i
ilâhînin, Zât ile aynı olup olmadığı ve fen taklidcilerinin, tabiatde var olan yok
olmaz ve yok olan, var olmaz sözlerinin yanlış olduğu ve nemâzın kemâlâtı bil-
dirilmektedir:

Âlemlerin Rabbi, yaratanı ve yetiştireni olan Allahü teâlâyâ hamd ederim.

Onun sevgili peygamberi Muhammed «aleyhissalâtu vesselâm» için ve ona yakın olanların hepsi için düâlar ederim. O büyük insanın kıymetli oğlunun, lutf ve inâyet buyurduğu mubârek mektûbu, bu câhili şereflendirdi. Ey merhamet sâhibi, alçak gönüllü, yüksek efendim! (Vahdet-i vücûd) mes'elesi, bize dedelerimizden mirâs kalan bir ilmdir. Bunu tekrâr bu muhtâca yazmanız, ma'lûmu l'lâm ve belli olan şeyi izhâr etmektir. Bundan evvel sizi râhatsız etmekten maksad, vahdet-i vücûd bilgisinden dahâ yüksek, başka ilm de bulunduğunu bildirmek idi. Bu iki ilm arasındaki fark, cevzin kabuğu ile içi arasındaki fark gibidir. Demek ki, maksadımız anlaşılmadı. Yazdıklarımız, ma'nâsız, boş lâf sanılmış. Hasbünallah ve ni'mel-vekîl!

(Zât-ı ilâhî tecellî etdikden sonra, sıfatları tecellî etmeğe, görünmeğe başları ki, bunların tecellîlerinin sonu yokdur) buyurmuşsunuz. Maksadı yüksek olan kimsenin, Tecellî-i zâtdan sonra, tecellîlerin arkasını bırakıp, tecellî eden Zâtı araması lâzımdır. Sıfatların tecellîlerine niçin tenezzül etsin? (Bu yolda nihâyete kadar yükseldikten ve geri dönüp temâmen indikten sonra, hiçbirşeye benzemiyen, hakikî varlık, bu kâinatın her zerresinde, her bakımdan münezzehtir olarak, birşeye benzetilmiyerek görülür) demeğe cesâret etmek de, ne kadar ağır ve çirkindir. Her zerrede görülenin, mutlak-ı hakikî olan zât-ı ilâhî olduğunu nereden anladınız? Fârisî mısra' tercemesi:

Rü'yâda meğer fâre deve sanıldı!

Kevser şerâbından elinize yalnız hava girmiş. Te'ayyünleri, hakikî mutlak sanıp, bunları, başka şeylerden münezzehtir bulmuşsunuz. Belki de hakikî mutlakı, mukayyedlerin, ya'nî te'ayyünlerin içinde sanmışsınız. Bu hâl, Zât-ı ilâhiyyeyi yok bilmek olur. Nitekim bunu evvelki mektûbümde bildirmişdim. Böyle olsa bile, mutlak olan hakikîye âşık kimse, mukayyedler Onun aynı olsa bile, mukayyedlere bağlanıp kalmaz. Mukayyedler, mutlakın aynı olsa da, herbiri ayrıdır, farklıdır. Bunları birbirlerine karışdırıp, birine tutulmağı, ötekine tutulmak bilmek, kısa görüşlülüktür. Evet orada ayrılık, farklılık yok ise de, fekat bu iki ibtilâ arasında çok fark vardır. Hayvân istiyen biri, her ikisi de hayvân olduğu hâlde, at yerine koyunu istemez. Hâlbuki, hayvânlık ikisinde de aynıdır. Hayvânlık mertebesinde ayrılık yokdur. Büyük üstâd Behâeddîn-i Buhârînin «kuddise sirruh» sözüne ma'nâ verirken, gayrı olmak, hakkın başkası değil, matlûbun başkasıdır, demişsiniz. Bu, yukardakine uygun olmuyor. Her zerrede hakikî mutlakın varlığı görülünce, matlûbun başkası nasıl olur ve nasıl nefy ve red olunur? Gayr keli-mesine, kullanılamaz uymıyan, bir ma'nâ vermek de doğru değildir. Evet o büyük üstâd, yalnız vahdet-i vücûdü tadanlardan olsaydı, sözüne ma'nâ aramanın yeri olurdu. Mubârek sözlerinde bulunan, Mutlak [ya'nî her bakımdan mahlûklara benzemiyen] kelimesi, (Lâ te'ayyün) ve (Gayb-i hüviyyet) mertebesidir. Çünkü, hakikî mutlak, her bakımdan tecerrüd ve tenezzüh ile, bu mertebeye uygundur. İşte bu yolun büyükleri, ilmin, ma'rifetin ve müşâhedenin yetişemeyeceği, böyle münezzehtir mertebeyi istemeği men' ediyor ve bunu talep etmeği vakt öldürmek sayıyorlar. O hâlde bunun her zerrede görülmesini söylemek, ma'nâsız olur. Onunda ayrılık olmayınca ve her görülen O olunca, Onun şevki ve talebi men' olunur mu? Eğer murâd, vahdet mertebesi ise, bu merteba, bir bakımdan mutlakdır. Her bakımdan mutlak olan, dahâ üstündeki mertebedir. O hâlde, vahdet mertebesine, hakikî mutlak demek, uygun değildir. Matlûb, bundan sonradır ve sâlik, henüz yoldadır. Böylece, matlûbu bırakıp da, yolda kalmak, tâm bir isteğe uymaz. Herne kadar bu te'ayyüne, müte'ayyinden başka demiyorlarsa da, te'ayyün, te'ayyündür. Himmeti, arzûsu yüksek olan, aldanıp burada kalmaz. Muhammed aleyhisselâmın yolunda yükselenler, bu yol, mahbûbluk, ma'sûkluk yolu olduğu için, burada kalmaz. Bu te'ayyünün, bütün eşyâ ile aynı olması ve gayri

olmaması sebebi ile, la te'ayyünün talebinden mahrûm kalmazlar. Fârisi beyt tercemesi:

**Dostun firâkı, az sürse de, az değildir,
Gözde bir kılın bulunması çok ağır gelir!**

Süâl: Bu te'ayyün, müte'ayyinin kendisidir. O hâlde birini bulup görmek, ötekini bulmak, görmek olmaz mı?

Cevâb: Bu te'ayyünü bulmak, Onu bulmuş olmak ise, niçin bunun üstünü aramaktan korkutuyor ve men' ediyorlar. Demek ki, bu iki mertebeyi bulmak başka başkadır. O memnû' oldu, bu ise men' edilmedi.

Süâl: O mertebe bulunamaz ve kavuşulamaz olunca, niçin Ona âşık oluyorlar. Onu aramakla vakt gayb ediyorlar?

Cevâb: Bu süâli kabûl edersek, cevâbımız şöyle olur ki, aşk ve muhabbet, insanın elinde değildir ki, aklın gösterdiği sebeplerle men' olunabilsin ve sâdik olan âşık, kavuşulamıyacağı belli olan sevgilisini aramaktan vazgeçirilebilsin. Fârisi beyt tercemesi:

**Saçının kıvrımlarını pekçok seviyorum,
Ele geçmezsün bilirim, yine de istiyorum.**

Zevallı âşıklar, sevgililerine kavuşmak için yanıp, kül olmak ister. Belki isimleri, nişânları unutulsun isterler. Ondaki başkası ile râhat bulmazlar. Ondaki ellerine birşey geçmezse de, azâr işitseler de, red edilseler de, yine ma'şûku isterler. Şâ'ir bunu ne güzel anlatıyor. Fârisi beyt tercemesi:

**Elime geçmese eteğin bile,
Başkasına bakmam, şekerim yine!**

Zevallı âşıklara, sevgilinin, kendisini aradıklarını bilmesi se'âdeti yetişir. Bu biçârelerin, ayrılık derdini çekdiklerini gördüğünü bilmeleri kâfi gelir. (Sen onu görmedin ise de, o seni elbette görüyor). Çok olur ki aşkdan maksad, dert ve gam çekmektir. Kavuşmak hiç hâtıra gelmez. Bu aramak derdine, nasıl, vakt öldürmek denebilir ki, bu dert ve elem, o zevallı âşkın ömrünün sermâyesi olmuştur.

Fârisi beyt tercemesi:

**Derd-i gamın olmadan geçen ömrüme yazık, yüzlerce!
Keşki gamına yakalanmış olsaydım, dahâ evvelce!**

Bu ma'rifetin, tanımanın hâssaları, alâmetleri vardır, buyurmuşsunuz! Tevhid, hakikatde şühûdîdir, görmektir. Vücûdî ya'nî hakikatde mevcûd değildir ki, bu alâmetlerin hâsil olması lâzım gelsin. Tevhid hâllerinin hepsi, sâlikin görüşüdür. Onun sıfatları değişmez. Allahü teâlânın sıfatları hâline dönmez. Hakikatleri değişmez. Mümkünün, ya'nî mahlûkun sıfatları, Allahü teâlânın sıfatlarının aynı olabilseydi, Muhammed aleyhisselâmın hidâyeti, Allahü teâlânın hidâyeti olurdu. Hâlbuki Allahü teâlâ, (Ey Habîbim «sallallahü aleyhi ve sellem»! **Sen, sevdiğini hidâyete, doğru yola getiremezsin. Fekat, Allahü teâlâ, istediğine hidâyet ihsân eder**) buyurdu. Bunun gibi, hadîs-i şerîfde, (Siz dünyâ işlerinizi dahâ iyi bilirsiniz!) buyuruldu. Bunlar ne demektir? Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem», ilm-i ilâhî için bu sözü söyleyebilir mi idi? Bunun gibi, Allahü teâlâ; (Sen gaybi bilmiş olsaydın!) buyuruyor. Bir âyet-i kerîmede: (Bana ve size ne yapacağınızı bilmem) diye hikâye buyuruyor. Bunların hepsi, mahlûkla Hâlıkın sıfatlarını ayırmıyor mu? Burada, elverişli olan sâliklere, çok fâideler vardır. Çünkü, seyr-ü sülûkden ya'nî, tesavvuf yolunda yürümekten ve riyâzet, mücâhede, sıkıntı çekmekten maksad, Allahü teâlâdan başka, herşeyin sevgisinden kurtul-

makdır. Bu da Tevhid-i şühûdî ile hâsıl oluyor. Bütün bu uğraşmalar, kulluğun, acziri, zevallılığın meydana çıkması ve hiç olduğumuzun anlaşılması içindir. Yoksa, kullukdan kurtulmak için ve (hâşâ) Allah olmak için ve Onun zâtının kemâlâtına kavuşmak için değildir. Bunları istemek benlik ve kendini büyük bilmek olur. Büyük üstâd buyurdu ki: (Kulluk ile sâhiblik, âmirlik ve me'mûrluk bir arada olamaz).

(Vahdet mertebesinde hakikî fânî olmak, bu yolun nihâyetidir) sözüne gelince: Vahdet-i vücûd erbâbı, hep enfüse âşık olduklarından, kemâl üzere fânî olacakları söylenebilir mi? Fânî olmak demek, Allahü teâlâdan başka, herşeyin sevgisinden kurtulmak demektir. Hâlbuki bunlar, her ân, her zerreye âşıktır. Herne kadar zerreleri Ondan başka bilmezler ise de, hakikatde O değildirler. Onun gayrisından temâmen ayrılmak ve yok olmak için, bu girdâbdan kurtulmak, Onu âfâk ve enfüsün dışında aramak lâzımdır. Yâhud şöyle cevâb veririz ki, bu hâssalara ve alâmetlere mâlik olmak, bu Fenâda olmuyor. Bekâ makâmında hâsıl oluyor. Çünkü, Fenâ ve yok olmak zamanında, mahlûkat bilinmiyor. Mahlûklar, madde ve sıfat hâlinde olmuyor. O hâlde, tevhid mertebesinin nihâyetine yetişip hakikî Fenâ hâsıl olur da, kendisinde bu alâmetlerden hiçbirisi bulunmayabilir. Bu alâmetlerin hâsıl olması, nihâyet ve kemâl olursa, Fenâ bulmağa nihâyet demek nasıl doğru olur?

Asl sözümüze dönelim! Mümkînâtın, mahlûkatın varlığı olsaydı, o zaman (Fenâ-i vücûdî) olurdu. Hâlbuki, onların vücûdleri, yalnız görünüştedir. Emânet bırakılan şey, emânetcinin olmaz, sâhibinindir. Burada ilmin değişmesinden başka birşey yoktur. Fekat (Kulumu, beni zan etdiğî gibi karşılarım) buyurduğu için, burada da, bu tevhid-i şühûdî olgunlaşdıkça, sâlike dahâ başka mu'âmele ederler. Bu alâmetleri, dahâ çok hâsıl ederler. Başkaları bu mu'âmelelere inanmıyabilir. Çünkü onlar, tevhid yolunda henüz ilerlemektedir. Hâlbuki bunlar, tevhidin hakikatlerine varmış ve inceliklerine öyle dalmışlar ki, özüne işlemişler, yüksek derecesine ermişlerdir. Sonra, Allahü teâlânın imdâdı ile bu makâmı geçerek, Peygamberler «aleyhimüsselâm» için ayrılmış olan ilmlere kavuşmuşlardır.

Ey merhametli kardeşim! Tevhid-i vücûdî ma'rifetlerinden bildiklerinizi yazınız ki, bunlar kıymetli hâllerdir. Bunlara kim ne diyebilir? Evliyânın büyükleri, bundan çok şeyler söylemişlerdir. Herne kadar muhabbet serhoşluğu ve aşkın çokluğu ile söylemişler ise de, onların söylemeleri, kıymetini göstermektedir. Büyük pederim Abdül-Ehad «kuddise sirruh», tevhid-i vücûdde çok ileride idi. Bu yolda yüksek kitâblar yazmıştı. Bununla beraber, şer'atin edeblerinden hiçbirini bırakmazdı. Hakikati bilenlerin hepsi de böyle idi. Fekat, başka büyükleri beğenmemek, yalnız kendi bilgilerinin doğru olduğuna inanmak ve bunlardan başkasına kıymet vermemek, sizin gibi büyükler için, çok şaşılacak şeydir. Bunun gibi, Muhyiddin-i Arabîyi «kuddise sirruh» Evliyânın sonu bilmek, kendi büyüklerimizin hepsinin Evliyâlığına inanmamak olur. Yüksek yaratılışlı olanların, böyle sözlere cesâret etmelerine doğrusu şaşılır. Bunlardan dahâ şaşırtıcı birşey de, İbni Sînâyı çok sevgi ile anlatıyorsunuz. Hâlbuki, onun bozuk inanışları, Ehl-i sünnet i'tikâdına uygun değildir ve kâfirliğine ve dalâletine sebep olmuştur. İmâm-ı Gazâlî «rahmetullahi aleyh» felsefecilerin sözlerini bildirdikten sonra, (Onlar ve onların yolunda bulunanlar ve meselâ Fârâbî ve İbni Sînâ, kâfir olmuşlardır), diyor. [O hâlde, bu kâfirlerin ve Avrupadaki inkılâb önderlerinin kitâblarında ve tercemelerinde bulunan, din hakkındaki, câhilce uydurma, zehirli yazılara inanmamalı, aldanmamalıdır. İbni Sînânın, felsefeci görüşü ile yazdığı nemâz kitâbını okumamalıdır]. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem», büyüklerden birine rü'yâda, İbni Sînâ için (Allahü teâlâ, onu ilmi ile dalâlete götürmüştür) buyurmuşdur. Başka biri de, buna benzer rü'yâ görmüştür. Böyle sözleri yabancılardan duysaydık, bu kadar şaşmazdık. Fekat, sizin gibi zâtlar-

dan, bu gibi sözlerden az birşeyin, hurmetkârlarınızın kulaklarına carpması, ne kadar şaşırsa yerli vardır. Şaşkınlıkla bu yazılara cesâret olundu. Altv buyurmanız ümmid ederim. Yavrum! Âriflerin reisi olan, yüksek üstâdımız, dinin müeyyidi, vefât edecekleri zaman, buyurmuşdu ki, (İyi anladım ki, tevhid dar bir yol imiş. Geniş cadde başka imiş). Mektûbunuzda, onlar [ya'ni Muhammed Bâki «kuddise sirruh»] kesretde vahdeti görmek mertebesinde idi, buyuruyorsunuz. Şu hâlde, vefâtları sırasındaki bu sözlerini ne sebeble söylediklerini duymamış olacaksınız ki, buna başka ma'nâ vermeğe kalkışyorsunuz. O hazret, yalnız bu sözü söylemedi ki, buna ma'nâ aranılsın. Zâten ma'nâsı meydandadır. Ma'nâsı meydanda olan bir söze başka ma'nâ verilmez. Sonra bu sözü de durup dururken söylemediler. Fârisi beyt tercemesi:

**Râhat bir gece ve hoş mehtâb bul bana!
O zaman söylüyeyim bak, herşeyi sana!**

O hazret böyle söyleyince ve bu makâmda olunca, sizin ona [ya'ni babanız] herkesden dahâ çok uymanız lâzımdır. Keşfe, hâle kapılırsanız da üstâdımızın yolundan ayrılmamalısınız! (Bu ma'rifetler, bilgiler, akla da, nakl olunan haberlere de uygundur) buyuruyorsunuz. Burada gösterdiğiniz haberlerin çoğu müteşâbihât kısmındadır. [Ya'ni ma'nâları, diğer meşhûr haberlere uymayıp, başka ma'nâ verilmesi lâzım olan haberlerdir]. Aklın kabûl etmesi de, aklın ereceği, anlayacağı şeylerdedir. Akl kuşu, tevhid mertebesine uçamıyor ve buradan haber alamıyor. Derin âlimlerden Celâleddîn-i Devânî buyuruyor ki, bu mes'ele, akl çerçevesinin dışındadır. Mevlânâ Abdürrahman-ı Câmî buyuruyor ki, aklın dışında olan şeyler, keşf ve müşâhede ile, [ya'ni kalb gözü ile] görülür, akl bunları anlayamaz. Nitekim, his uzvları da, aklın anladığı şeyleri anlayamıyor.

İşte keşf ve müşâhede yolu ile anlaşılmışdır ki: Varlığı lâzım olan hakiki varlık, ne küllîdir, ne de cüz'îdir [ya'ni ne parçalanamıyan bir zerredir, ne de parçalanabilen bir toplulukdur]. Maddîciler diyor ki, (Yok olan, var olmaz ve var olan da, yok olmaz. Bunu isbât etmeğe lüzûm bile yokdur, bunu herkes bulabilir). Bu sözleri insanlar için doğrudur. İnsanlar, elbette, birşeyi yokdan var edemez. Hiçbirşey yaratamaz. Fekat, bu sözü Allahü teâlâ için söylemek yanlışdır. Herkes değil, kimse böyle söylemez ve isbâta gelmez, vehm ve hayâldir. Allahü teâlânın kudretine inanmamaktır. Allahü teâlânın yokdan var etmesi ve bütün âlemleri hiçden yaratması ve hepsini yok etmesi, Onun kudretine göre, şaşılacak birşey değildir. Bunu söylemek, âlemin kadîm olduğunu, yokdan, sonradan yaratılmadığını söylemek demektir ki, küfrdür. Çünkü, kâinâtın, bütün zerrelere ile yokdan var edildiğini, bütün dinler söz birliği ile bildirmişdir. **(İnsan düşünmüyor mu ki, biz onu önceden yaratdık. Hâlbuki o, birşey değildi)** âyet-i kerîmesine de uygun değildir. Kur'ân-ı kerîmi tefsir eden büyüklerin başlarının tâcı, Kâdi Beydâvî, tefsirinde, (İnsan, adem idi, ya'ni yok idi) diye ma'nâ vermişdir. Bu sözleri, hem de Allahü teâlânın birşey yapmıyacağını bildirir. Çünkü, yok olanı var etmiyor diyorlar. Var olanın, var edilmesi de olmaz. Onların dedikleri gibi, var olan, yok olmaz ise, varlıkların varlıkta kalabilmeleri için de, Yaratana ihtiyâcları olmayacaktır. Hattâ, Allahü teâlâ, eşyâyı yok edemeyecektir. Bunlar, cismlerin hâsaları, hareketleri için acabâ ne diyecek? Bunların her zaman yeniden meydana geldiklerini ve yok olduklarını herkes görüyor. Vel-hâsıl, bu sözü söylemek, Allahü teâlâyı inkâr etmektir. Allahü teâlâ, böyle şeylerden çok yüksektir.

Allahü teâlânın sıfatları kendinin aynıdır demek de, Ehl-i sünnete uygun değildir. **(Te'arrüf)** kitâbının sâhibi [Şeyh Ebû Bekr İshak Gülâbâdî], (Tesavvuf büyüklerinin hepsi, sıfatların, Onun kendi olmadığı gibi, ayrı da olmadığını söylemişlerdir) diyor. Bunu kabûl etsek bile, sıfatların mukâbili olan ademlerin [adem, yok olmak demektir], ilm-i ilâhîdeki ayrılıkları bize yetişir. Vücûd [ya'ni var ol-

mak] sıfatının, Zât-i ilâhiden ayrı olduğunu, evvelki mektûbunda uzun uzun bildirmişdim. Fekat, sırası gelmiş iken, burada da kısaca söylüyeyim. Muhterem kardeşim! Yaratılışı kusûrsuz olan ve yakînlığı arayan biri, sahîh vücûduna, ya'nî buluşlarına bakar ve iyi düşünürse, anlar ki, Allahü teâlâyâ, kendi varlığında, kendinden başkasına muhtâc olmasını ve kendisinde vücûd, varlık bulunmamasını, ayrıca vücûd sıfatına muhtâc olmasını lâyük görmez. Fekat, yine anlar ki, Allahü teâlânın kendi hakikati ve mâhiyyeti, vücûdun, varlığın aynı değildir. Çünkü, vücûdü, varlığı başkasına muhtâc olmadığı için, Allahü teâlânın hakikatı, o varlıktan ibâretidir demek, ma'nâsızdır. Kendi varlığı ile hâricde mevcûd olan bir Zâta, başkalarına sıfat olan, başkaları ile bulunabilen bir kelimeyi ism vermeğe ne lüzûm vardır? Şerî'at de, bu ismi, zâten bildirmemiştir. Tesavvuf büyükleri, Allahü teâlânın zâtından, kendinden, bütün nisbetleri ve i'tibârları, düşünceleri ayırdıklarına göre, bunlardan birkaçı, niçin vücûdü de ayırmıyor? Allahü teâlânın Zâtından vücûdü ayırmak, Ona yokluk kondurmak olmaz. Zîrâ, yokluk da, bir nisbet, bir sıfatdır. Allahü teâlânın Zâtında hiçbir nisbet ve i'tibâr olmaz. Sonra bu büyükler, vücûd, Onun aynıdır demekle, vücûdü inkâr etmiyor. Allahü teâlâ, kendisi vardır ve vücûd, bir sözden başka birşey değildir, demiyorlar. Çünkü, bu büyükler, Allahü teâlânın hakikatı, mutlak vücûddür biliyor. Vücûdü inkâr etmiş olurlar mı? Bir şeyin kendisi inkâr olunur mu? Doğrusu şöyledir ki, Allahü teâlânın hakikatı, kendisi, vücûdden başkadır. Kendi varlığında, vücûd sıfatına muhtâc değildir. Kendi kendine vardır. Onun vücûd sıfatına muhtâc olmadığını göstermek için, kendisi, vücûdun aynıdır demeğe lüzûm yoktur. Kendisi vücûd sıfatından dahâ yüksektir desek ne olur?

Allahü teâlânın âdeti şöyledir ki, hakikat âleminde ne varsa, hepsinin nümûnesini ve misâlini bu mecâz ve görünüş âleminde göstermiştir. Böylece insan, bu sûretlerden hakikatlere yol bulur. Allahü teâlânın, vücûd ile var olmayıp, kendi kendine var olmasının da, bu dünyâdaki örneği, vücûd sıfatıdır. Varlık sıfatı, kendiliğinden vardır. Ayrı bir vücûdle mevcûd değildir.

Allahü teâlâ kendisi vardır, sözü de, ancak bir bildirmektir. Yoksa, kendisi ile olabilen bir vücûd vardır, demek değildir. Şeyh Emân, (Allahü teâlânın hakikatı vücûddür. Ondan başkası ademdir, yoklukdur. Adem ise, eşyânın başlangıcı olamaz. Çünkü hakikat değişmez. Ya'nî, varlığa sebep olamaz. O hâlde, başlangıcı da vücûddür. O da, tecezzî ile değil temessül ile) diyor ki, birçok bakımdan, doğru değildir. Çünkü, evvelâ deriz ki, Allahü teâlânın hakikatı vücûddür demek, Ehl-i sünnet i'tikâdına uygun değildir. İkinci cevâb olarak deriz ki, Allahü teâlânın sıfatları, Ehl-i sünnete göre, Zâtından ayrıdır. Bunun için, Allahü teâlâdan başkası, ancak ademdir demek doğru olmaz. Bu hâlde, belki sıfatlar, eşyâyâ başlangıcıdır. Üçüncü cevâb da, adem, vücûd olursa, hakikat değişmiş olur. Fekat, eğer adem mevcûd olursa, birşey lâzım gelmez. Âlimler, vücûd yoktur demişlerdir ki, bu sözde hakikat değişmesi hiç yoktur. Dördüncü nokta da şudur ki, adem mevcûd olursa, hakikat değişmesi olur. Fekat, adem mevcûd görünürse, hakikat değişmesi olmaz. Beşincisi de, yukarıdaki sözünde geçen başlangıcı kelimesinden maksad, heyûlâ ve esir denilen şeydir. Çünkü bunu ancak, parçalanarak ve şekli alarak başlangıcı yapıldı. Allahü teâlâyâ, kâinâtın heyûlâsı ve aslı demek kadar alçaklık olmaz.

İcâd edici, ya'nî yokdan var edici ma'nâsına başlangıcı, Zât-ı ilâhidir. Fekat, bu ma'nâda tecezzî ve temessül lâzım değildir. (Biz istediğimiz şeye ol deriz, hemen var olur) buyurmaktadır. Altıncı nokta, Zât-ı ilâhînin mukâbili, zıddı ademdir demek, ma'nâsızdır. Zıddı adem olan vücûd başkadır ki, hâsıl olmak ma'nâsınadır. Yedinci nokta, vücûd, ademin zıddı değildir ki, izâfî adem [ya'nî her bakımdan değil de, ba'zı bakımlardan yok olan adem] kalmayınca, vücûd lâzım olsun. (İlm-i ilâhîde bulunan ademler de, eşyânın aslı olamazlar. Çünkü, Allahü

teâlânın ilmi, ilm-i huzûridir. Ya'ni ezelde bilmişdir. Orada değişiklik yoktur ki, ademler orada hâsil olsun ve eşyânın aslı olsunlar. Bu ademler, ilme nereden geldi. Bir bakımdan mevcûd olmıyan şey, ilmde yer bulamaz), demişlerse de doğru değildir. Çünkü, evvelâ, Allahü teâlânın ilmine, ister huzûri desinler, ister başka ism versinler, Allahü teâlânın izâfi ademlere ilmi yoktur demek, bunları bilmez demektir. Allahü teâlâyâ karşı böyle söylemek yakışmaz. Sonra, bir bakımdan mevcûd olmıyanın, ma'lûm olmıyacağını da kabûl etmeyiz. Çünkü, birçok şeyleri düşünerek biliriz ki, hiçbirli yoktur. Üçüncü olarak, deriz ki, var olacak şeyler, yok iken, izâfi adem idi. Bunlara her bakımdan yok demek, doğru değildir. Şeyh Sadreddin-i Konevî «kuddise sirruh» buyuruyor ki, şey olmak, iki dürlüdür: Sâbit olan şey, mevcûd olan şey. Mevcûd olan şey, hâricde bulunan şeydir. Sâbit olan şey ise, ilmde bulunan, hâricde bulunmıyan şeydir ve bu şeyin bir yapıcısı yoktur. O hâlde, mutlak ma'dûm [ya'ni her bakımdan yok olan], şey değildir. Çünkü sübûtü de, vücûdü de yoktur. Fekat, izâfi ademler, sâbit olan şeydir. Bu şeylikden dolayı bunlara (Kün) [ya'ni (Ol!)] emri veriliyor ve hâricde var oluyorlar. Şeyh Konevî, başka bir yerde buyurdu ki, Allahü teâlânın, var olacak şeyleri ademde iken bilmesi, ma'dûmu bilmesi değildir. Çünkü, böyle sonsuz ademler, Ümm-ül-kitâbdadır. Kalem-i a'lâ, bunların ba'zısını almış, Levh-i mahfûz da bu ba'zıları, tafsîl etmiştir. Celâleddin-i Devânî «rahimehullahü teâlâ» diyor ki, adem de, hakîkî vücûdün zuhûrlarındandır. Nitekim, imâm-ı Gazâlî, ba'zı kitâblarında buyuruyor ki, (Kâinâtın aslı ademdir. Ademe merhamet edip, vücûde getirdiler. Adem aslında yok idi. Önce adem yaratıldı. Ademe kadim dersek, onu, Allahü teâlâyâ kadimlikde ortak etmiş oluruz. Demek ki, adem, kadim değildir. Kâinâtın aslı olan adem kadim olmayınca, kâinât da kadim olmaz, hâdis olur. Ehl-i sünnetin (Ma'dûm, şey değildir) sözünün ma'nâsı işte budur). Dördüncü olarak deriz ki, bu söz, kendi kendini bozuyor. Çünkü, izâfi ademler, ilmde bulunur. Eşyânın aslı olamazlar dedi. Sonra da, ilm, huzûridir diyerek, bu sözünü red etdi. Bir bakımdan sâbit olmıyan, ilmde bulunmaz diyerek de red etdi. Beşinci olarak deriz ki, Sôfiyye-i aliyye, a'yân-ı sâbiteye, izâfi ademlerdir demişdir. Bunları, mahlûkâtın hakikatleri, aslları bilmişdir.

Bundan sonra yazıyorsunuz ki, ilm-i ilâhîde bulunan şeylerin aslı vardır. Bu aslı da, ilm ve belki âlimdir. Fekat, ademlerin aslı nedir? Cevâbında deriz ki, ademlerin aslı ve menşei, ilm-i ilâhîde birbirlerinden ayrılmış olan kemâlât-i ilâhîdir. Bu cevâbımız kime uygun gelmez?

Yine yazıyorsunuz ki, hakîkî kulluk, Onu sevmek ve Ondan başka herşeyden vazgeçmektir. Ya'ni dünyâ gibi, âhireti de terk etmektir. Evet böyledir. Fekat herkes böyle olduğunu söyler. Doğru ile yalancıları ayıran alâmet, şeri'ate yapışmaktır. Bu sevginin çokluğuna alâmet, sünnete [ya'ni şeri'ate] çok yapışmak ve bid'atden çok kaçmaktır. Bu alâmetler bulunmıyan lâfları beğenmezler. Herşeyden vazgeçdim demelerini, hepsine sarıldım anlarlar.

Muhterem efendim! Düşüncelerin, vesveselerin çokluğundan şikâyet ediyorsunuz. Mahlûkâta ilm oldukça, vesvese de olur. Onları unutunca, vesveseler de kalmaz. O hâlde, eşyâyı bilmek ve unutmak üzerinde durmak lâzımdır. Herşeyden, her mahlûkdan Allahü teâlâyâ giden bir yol vardır. Çünkü, her mahlûkun kendisi ve sıfatları Onun kudretinin eseridir. Bu eserlerin sâhibini bulan uyanık bir kimse, o gizli yolu ve o ma'nevî bağı görür, anlar. Eşyânın Allahü teâlâyâ delâlet etmesi, Onu göstermesi için, Onunla ittihâd etmesi, birleşmesi niçin lâzım olsun? Duman ateşi haber verir ise de, ateşle ne münâsebeti, ne ittihâdı var? Allahü teâlâyı çok seven, az bir alâka ve işâret ile hemen Ona döner. Hiçbirşey, Onu unutmasına sebep olmaz. Her gördüğü şeyi, kudretin eseri görüp, eser sâhibine döner. Bunun için, hiçbirşey, ârifi kendine çağırır, eser sâhibine çağırır. Ârifin kalb gözünü, kendinden, sâhibine aks etdirir, çevirir. Hâlbuki Allahü

teâlâyı eşyâ ile ittihâd etmiş bilen zevallıları, herşey kendilerine çağırır. Kendilerine tutulmasına sebep olup çeker. Kendilerini mahbûb, ma'şûk olarak gösterirler. Her çırkın şeytân, cilve ile, nâz ile kendini ma'şûk yapıp, sedd-i İskender gibi perde olur. Fârisî beyt tercemesi:

**Güzeller yanaklarını saklamış, şeytân nâz ediyor,
Şaşırdım kaldım, hayretten, aklım gidiyor.**

Mümkünün, mahlûkun varlığı ve kemâl sıfatları, o mukaddes mertebenin zılleri aksleri ise, zilden asla yol vardır. Fekat zıl, asl değildir.

Bu fakîr, ârif kemâle geldikten sonra, bunun eşyâya olan ilmine, hiçbir zaman ilm-i huzûrî demedim. İlm-i husûlî değildir dedim ise de, bu, ilm-i huzûrîdir demek değildir. Çünkü, Allahü teâlânın eşyâya olan ilmi [ya'nî herşeyi bilmesi] huzûrî ve husûlî ilmlerden değildir. İlm-i ilâhînin, yalnız bir inkîşâfıdır ki, bilinen şeyleri birbirinden ayırır. İlmde hiçbirinin sûreti hâsıl olmaz. Allahü teâlânın ilminde bulunan şeyler demek, ilm-i ilâhî ile birbirlerinden ayrılan şeyler demektir. Bu şeyler, her nerede bulunursa bulunsunlar, Allahü teâlâyâ münkeşifdir [ilmine açıktır]. Allahü teâlânın eşyâyı bilmesine ilm-i huzûrî veyâ ilm-i husûlî demek, tevhîd-i vücûd erbâbına uygun gelir. İşte bir ârif kemâle geldikten sonra, bunun ilmi de böyle olur. Herşey, nêrde olursa olsun, ârifin ilmine münkeşif olur. Ârifin zihninde, sûretleri hâsıl olmaz. Bu ilm de, ne husûlîdir, ne de huzûrî. Herşeyi aklarına uydurmak isteyen, bu söze inanmaz ve kabûl etmez ise de, biz zâten onlara söylemiyoruz. Bunlar, zevk ile, tadararak bilinen şeylerdir. Vicdânî [ya'nî kalb ile bulunan] şeylerdir. Anlatarak inandırılacak, ilzâmî şeyler değildir. Bu ma'rifetin şaşılacak tarafı şudur ki, ilm, huzûrî değildir. Bilinen şeyin sûreti de hâsıl olmaz. Tatmadan bunlar anlaşılabilir.

Efendim! Nemâz, tecellîlerden, müşâhedelerden dahâ üstündür demenin sebebi şudur ki, muhakkak biliyoruz ki, Allahü teâlâ, bu tecellîden ve müşâhedelerden gayrıdır. Bunlara kapılıp kalmak, zillere, hattâ benzerlere, misâllere bağlanıp kalmak olup, bunlar, matlûb değil, başka şeylerdir. Herşey, Allahü teâlânın aynıdır diyen, aşk serhoşudur. Matlûbun, maksadın kendinden haber veren, yalnız nemâzdır. O nişânı olmıyanın, biricik nişânı nemâzdır. Nemâzda olan yakınlık, başka hiçbir yerde yoktur. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, **(Nemâzda, kul ile Allahü teâlâ arasındaki perdeler kalkar)**. Bunun için, nemâza, mi'râc buyurmuşdur. Onun için, nemâzı temâm kılmağa çok dikkat etmelidir. Nemâzın kemâline çalışmak, bu müşâhedeleri ve tecellîleri, ona yaklaştırmamakla olur. Bu büyük ihsânı, Allahü teâlâ dilediğine nasîb eder. Onun ihsânları büyükdür, boldur.

Nemâzın kemâl üzere kılınması, nübüvvet yolundan yükselen büyüklere nasîb olur. Vilâyet yolunda bulunanların çoğu, bu dereceye yetişemez. O büyüklere yakınlığı başkadır. İmleri ve esrârı kendilerine mahsûsdur. Onları ulaştıran yol, bu yola benzemez. Öyle bir caddedir ki, Peygamberler «aleyhimüssalevatü velberekât» ve onların Eshâbı ve bu ümmetden seçilmiş çok yüksek olanlar, matlûba bu yoldan yetişmişlerdir. Âriflerin reîsi olan üstâdımız hazretleri [ya'nî Muhammed Bâkî «rahmetullahi aleyh»] (Ana cadde başkadır) sözleri ile belki bu yola işâret buyurmuşlardır. Vilâyet yolundan da, bir kimsenin bu yüksek zirveye ulaşması mümkündür. Belki de olmuşdur. Nemâzı yalnız yatıp kalkmak sanmamalıdır. Nemâzın gayb âleminde bir hakîkati vardır ki, bütün hakîkatlerin üstündedir. O hakîkate kavuşanları tanımayanlar, nemâzın kemâlinden ne anlar? Nemâz, gönülleri çeken bir güzeldir. Onun güzelliği bu mecâz âleminde, sanki bu şekli içine sokulmuşdur. O sevgilinin cilveleri, nemâzın huşû' ve edebleri şeklinde bu dünyâda görünmektedir. Nemâzın bu şekli ve sûretini sevmiyen, bunun hakikatinden ne anlıyabilir? O güzelin cilve ve edâlarına âşık olmıyan, huşû' ve

tumânînetin kıymetini nasıl bilir? Velhâsıl, nemâzın letâfeti, güzelliği o kadar yüksektir ki, saçma sapan sözlerimizle bildirilemez. Kıymetleri o kadar üstündür ki, bu kırık kalemim, ona tercümânlık edemez. Fekat, bu büyük devlete sâhib olanların, nefis nefeslerine sığınıyorum! Onlara hizmet etmeğe ve sevmeğe karşılık olan müjdelere güveniyorum. Fârisî beyt tercemesi:

O güzelin saçı, avucuma girse, misk saçılır elimden,
O ay yüzlü, kucağıma gelse, gün doğar her yerimden.

Yâ Rabbi! Sen, onların sandığı ve söylediği gibi değilsin! Seni bize haber veren, bildiren Peygamberlere «aleyhimüssalevâtü vetteslimât» selâmlar olsun, selâmetler olsun! Bu âlemleri yaratan, her ân varlıkta durduran, cesedlerin rızkını, rûhların gıdâsını, kalblerin nûrunu ihsân ederek, kullarının gelişmesini lutf eden Allahü teâlâyâ hamdler, şükürler olsun!

Herkeseye yayılan merhamet ve ikrâmlarınızdan şunu umar ve istihâm ederim ki, bundan sonra, Allahü teâlânın bu âsi ve insanlıktan uzak kulunu aramayınız. Onu, ümmidsizlik köşesinde yalnız bırakınız da, günâhlarının mâtemini tutmakla ve münâsebetsizliğinin acılarını tatmakla inliyebilisin! Allahü teâlâ, Peygamberlerin gösterdiği yolda yürüyenlere selâmet versin! Âmin.

SİLSİLE-İ ALİYYE

Nebi, Sıddik ve Selmân, Kâsım, Ca'fer, Bistâmi,
irfân kaynağı oldu, Ebül-Hasen Harkânî.

Ebû Ali Fârmedi geldi sonra bu meydâna,
çok velî yetişdirdi, hem Yûsûf-i Hemedânî.

Abdülhâlık Goncdevânî, ma'rifetler semâsında,
dünyâyı aydınlattı, hem de Ârif Rivegerî.

Mâverâ-ün-nehr ili, Tûr-i Sinâ gibi oldu,
nûrlandıranlardan biri, Mahmûd-i İncirfagnevî.

Ali Râmîtenîdir Azizân ve pîr-i Nessâc,
çok kerâmet gösterdi, Muhammed Bâbâ Semmâsî.

Seyyid Emir Külâl de, ilm deryâsında sade, f,
andan meydâna geldi, Behâeddîn-i Buhârî.

Alâ'üddîn-i Attâr, zemânının kutbu idi,
Ya'kûb Çerhîde oldu zâhir envâr-ı rahmânî.

Ubeydüllah-ı Ahrâr ve kâdi Muhammed Zâhid,
Dervîş Muhammed geldi ve Hâceği ile Bâkî.

Bütün bunlardan gelen, nûrlara kendi de katıp,
cihânı aydınlattı, imâm-ı Ahmed Rabbânî.

Urvet-ül-vüskâ Ma'sûm ve Seyfeddinle seyyid Nûr,
ve Mazharla Abdüllah, sonra Hâlid-i Bağdâdî.

Feyz verdiler sırayla, sonra bu nûru Abdüllah,
Anadoluya yaydı, hem de Tâhâ-yı Hakkârî.

Hem seyyid-i Sâlih de, kardeşin yerini tutup,
mürşid-i kâmil oldu, seyyid Fehîm-i Arvâsî.

Bu otuzüç velinin, kalpleri bir ayna gibi,
yaydılar hep cihâna, envâr-ı Resûllîlâhî.

Bütün bu nûrlar en son, toplandı bir hazinede,
adı bu hazinenin: Abdülhakîm-i Arvâsî.

İslâmın düşmanları, binbir dolap çevirerek,
îmândan ayırırken, nice yüzbin müslimânı.

İlm deryâsı o zât, İstanbolda senelerce,
ışık saldı durmadan, kurtardı dinle îmânı.

53 — İKİNCİ CİLD, 45. ci MEKTÛB

Bu mektûb hakikatleri bilen, ma'rifetler sâhibi, hâce Hüsâmeddîn Ahmede yazılmış olup, bu kâinâtın hepsi, Allahü teâlânın isimlerinin ve sıfatlarının aynası olduğu, Zât-i ilâhîden ise, hiç nasîbleri olmadığı ve maddenin kendi kendine varlıkta duramayacağı, maddenin hakîkî varlık olmadığı ve birçok şeyler bildirilmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd-ü senâlar olsun. Onun seçtiği, sevdiği kimselere selâmetler olsun! Muhterem efendim, Fârisî mısra' tercemesi:

Her ne olursa olsun, dosttan konuşmak dahâ tatlı!

İşitilmemiş, duyulmamış ma'rifetleri yazıyorum. Lütfen iyi dinleyiniz! En yüksek insanların murâkabe yolunu bildiriyorum. Çok dikkatli okuyunuz! Biliniz ki, âlem [ya'nî herşey], Allahü teâlânın isimlerinin ve sıfatlarının nümûnesi, örneği, aynasıdır. Mahlûkun hayâtı, Onun hayâtının aynası, bilgisi, Onun ilminin aynası, kudreti de, Onun kudretinin görünmesidir. Kulların herşeyi de böyledir. Fekat âlemde, Zât-i ilâhînin, [ya'nî kendisinin] aynası yoktur. Hattâ, Zât-i ilâhînin bu âlem ile hiç münâsebeti yoktur. Hiçbirşeyle ortaklığı yoktur. Ne ismde, ne de sûret ve görünüşde, iştirâk, benzerlik yoktur. O, âlemlerden ganîdir, [hiçbirşeye muhtâc değildir]. Hâlbuki, Onun isimleri ve sıfatları böyle değildir. Sıfatlarının bu âlem ile, isimleri münâsebetli ve sûretleri, görünüşleri müşterekdir. Allahü teâlâda ilm sıfatı vardır. Mahlûkda da, o ilmin sûreti, benzeri vardır. Onda, kudret sıfatı olduğu gibi, bunda da, o kudretin sûreti vardır. Zât-i ilâhî, böyle değildir. Mahlûkların, bundan nasîbleri yoktur. Kendi kendilerine varlıkta kalabilmek, onlara verilmemiştir. Mahlûklar, Onun isimleri ve sıfatları sûretinde yaratıldıkları için, kendileri, sıfatdır. Hakîkatde hiçbiri madde değildir. Maddelikle alâkaları bile yoktur [ya'nî kendi kendilerine varlıkta durmuyorlar]. Varlıkta durabilmeleri, Zât-i ilâhî ileler. Fizikçiler, kimyâgerler, eşyâyı, madde ve maddenin sıfatları, ya'nî hâssaları, özellikleri diye ikiye ayırıyor [ve yaratılmıyan, yok olmiyan sandıkları madde, varlıkta kendi kendine duruyor ve dünyânın temel taşıni teşkil ediyor diyorlar]. Bu sözleri, maddeyi bilmediklerindedir. [Bugünkü tecribeler de, Lavoisier, Dalton ve Robert Boylenin ve dahâ sonra gelen kimyâgerlerin anladıkları madde bilgisini, çok mühim bir şekilde değiştirmiştir. Bugünkü fiziğin temellerinden biri olan Einsteinın relativite nazariyesine göre, enerjinin de, madde gibi, bir kütlesi vardır. Belki de madde, teksîf edilmiş kudretten başka birşey değildir].

Kimyâcılar der ki: Sıfât, ya'nî özellik yalnız başına bulunamaz. Hep madde

İle birlikde bulunur ve maddenin nasıl olduğunu bildirir. Bunların, sıfat madde ile bulunur demeleri, hakikatde, sıfatın sıfat ile bulunmasıdır. Sıfat da, madde de, Zât-i ilâhî ile kâim olmakda, varlıkta kalmaktadır. Kendi kendine duran madde yoktur. Bütün cisimleri, herşeyi varlıkta durduran, ancak O'dur. Ya'nî Allahü teâlâ, kayyûm-i âlemdir. Madde kendi kendine varlıkta durmuyor ki, sıfatları da onunla durabilsin. Sıfatlar, maddenin zâtı, kendisi olmadığı gibi ve yalnız madde ile bulunup, kendi kendilerine bulunamayacakları gibi, bütün eşyâ da, madde de, Zât-i ilâhî ile bulunmaktadır. Hiçbirinin zâtı yoktur. Maddenin zâtı, [kendisi] olmayınca, sıfatları onunla bulunamaz. Zât, yalnız Allahü teâlânındır. Herşey, Onun zâtı ile varlıktadır. Herkesin, kendine, zâtına, ben demesi, hakikatde, herşeyi varlıkta durduran bir Zâtı göstermektedir.

(Ben) diyenler, neye işâret ettiğini bilse de, bilmesede, bu böyledir. Bununla beraber, Allahü teâlâ, hiçbir işâretle gösterilemez. Hiçbirşeyle birleşmiş değildir. Bu ince bilgileri iyi anlamıyan, tevhîd-i vücûdî ile karıştırmasın! Vahdet-i vücûdî söyleyen, bir zâtdan başka mevcûd yoktur der. Onun isimlerini ve sıfatlarını, nazari kabûl edilmiş bilir. Mahlûkların hakikatleri bile vücûd [varlık] görmemiştir. (A'yân [eşyâ], varlığın kokusunu duymamıştır) der. Hâlbuki bu fakir, sıfat-i ilâhiyyeyi, hâricde [ya'nî ilmde değil, nazari değil] ayrıca var bilirim. Ehl-i sünnet âlimleri de, böyle bilmektedir. Esmâ ve sıfat-i ilâhînin aynaları olan bu âlemi de mevcûd bilirim. Kendi kendine varlıkta durmağı, ya'nî maddeliği, bu âlemde göremem. Herşeyin, Zât-i ilâhî ile kâim olduğunu [varlıkta durduğunu] iyi bilirim.

Süâl: Demek ki, mahlûkların zâtı, Zât-i ilâhîden başka değildir. Herşey, Zât-i ilâhî ile birleşmiştir. Bu ise, olamaz. Mahlûk, kadîmin aynı olur mu?

Cevâb: Mahlûkların zâtı, ya'nî mâhiyyet ve hakikati, Allahü teâlânın isimlerinin ve sıfatlarının aynaları olan birçok a'râz ya'nî hâllerdir ki, bunlar, Zât-i ilâhînin aynı değildir. Zât-i ilâhî ile birleşik değildir. Yalnız bu hâller, Zât-i ilâhî ile vardır. Herşeyin kayyûmu [varlıkta durdurucusu] Odur.

Süâl: Herkes kendi zâtına ben deyince, Zât-i ilâhiyi gösterirse, mahlûkların zâtı, mâhiyyet ve hakikatleri, Zât-i ilâhînin aynı olur. Çünkü, herkes ben deyince, kendi hakikatini, mâhiyyetini gösterir. Tevhîd-i vücûdî sâhibleri de böyle demiyor mu?

Cevâb: Evet, herkes, ben deyince, kendi hakikatine işâret eder. Fekat, hakikatleri, a'râz ya'nî hâller topluluğu olduğundan, bunlara işâret olunamaz. Çünkü, hâllere, yalnız olarak işâret edilemez. İnsanın hakikati, işâret kabûl etmeyince, bu işâret, bu hakikatin kayyûmu olan Zât-i ilâhiye olur. O hâlde mahlûk başkadır. Hâlık başkadır. Tevhîd-i vücûdî sâhiblerinin sözü gibi değildir. Şaşılacak şeydir ki, mahlûkun ben demesi ile Hâlık teâlâyâ işâret edilmiş olmakla beraber, mahlûk, kendi hâlinde mahlûk olarak kalıyor. (Sübhâni) demek ve (Enelhak) demek doğru olmuyor. Belki de, ayrılığı görerek, bunları söyleyemiyor.

Süâl: Mahlûkun Zât-i teâlâ ile varlıkta durabilmesi, Zât-i teâlâda değişiklik olması değil midir? Bu ise olamaz.

Cevâb: Mahlûk, Zât-i teâlâyâ hulûl etmemiş, birleşmemiştir. Yalnız varlıkta kalması, Zât-i teâlâ ile olur.

Süâl: Mahlûklar hep a'râz, hâller ve sıfatlar olunca, bir yerde bulunması lâzımdır. Çünkü hâl, kendi kendine bulunamaz dedik. Bu yer, Zât-i teâlâ olamaz. Adem [yokluk da] olamaz. Bu yer neresidir?

Cevâb: A'râz [ya'nî hâller] kendi kendine varlıkta kalmaz. Başka birşeyde bulunur. Fizikçiler, bu beraberliği, hulûl şeklinde anladıklarından, a'râz için bir yer arar. A'râz [hâller] yersiz olmaz der. Hâlbuki, söylediğimiz ma'nâda varlıkta durmak için, yer lâzım değildir. Biz anlıyoruz ki, herşey, Zât-i teâlâ ile durmak-

dadır ve hulûl ve yer, hiç yokdur. Fizikçiler, bu sözümüze ister inansın, ister inanmasın. Onların inanmaması, bizim gördüğümüzü, bildiğimizi değiştiremez. Böyle olduğunu biliyoruz. Onların şübhesi, bilgimizi bozamaz. Bu sözümüzü, bir misâl ile açıklıyalım: Hokkabazlar, birçok garîb şeyler gösterir. Herkes, bu gösterilerin, kendiliklerinden varlıkta durmadıklarını bilir. Hokkabaz ile durduklarını ve bir yerde de olmadıklarını bilir. Yine bilirler ki, bunlar hokkabaza hulûl etmemişdir. Yalnız onun ile varlıkta bulunuyorlar. İşte Hak teâlâ, eşyâyı his ve vehm mertebesinde yaratmışdır. Onları varlıkta durdurmaktadır. Ebedî işleri ve sonsuz azâb ve ni'metleri bunlara bağlı kılmışdır. Bu eşyâ, varlıkta kendi kendilerine durmuyor. Hulûl olmadan, birleşmeden, Zât-i ilâhî ile durmaktadır. İkinci bir misâl, bir dağın veyâ gök yüzünün, aynada görünmesidir. Akli olmıyan, bunları cism sanır. Kendiliklerinden aynada duruyor der. Fekat birisi, aynadaki şekli sıfat sanır ve ayna ile bulunuyor der ve sıfat oldukları için, bunlara bir yer lâzımdır, bilirse, bu kimse de abdalır ki, başkalarına uyararak, meydanda olan bilgisini inkâr etmektedir. Çünkü, akli olan, bu şekillerin yeri olmadığını, yere muhtâc olmadıklarını bilir. İşte, keşf ve şühûd erbâbı, bütün eşyâyı, aynadaki sûretler gibi görür. Allahü teâlâ, bu sûretlere kuvvet vermiş, yok olmaktan korumuşdur. Âhiretdeki sonsuz işleri, bunlara bağlamışdır. Kelâm ilmi büyüklerinden ve mu'tezile mezhebi âlimlerinden Nizâm, herşeyi sıfat bilmiş, maddeyi inkâr etmişdir. Kısa görüşlü olduğundan, bu sıfatların, Hak teâlâ ile durduğunu bilemedi. Akli olanlar tarafından ayblandı. Çünkü, sıfatın, başkası ile bulunması lâzımdır. Sôfiyye-i aliyyeden (**Fütûhât-i Mekkiyye**) kitâbının sâhibi [Muhyiddîn-i Arabî] «kuddise sirruh», herşey sıfatdır ve hepsi, bir varlık ile durmaktadır demiş ve bu varlık da, Zât-i ilâhîdir demişdir. Fekat bu sıfatlar, bir ân için vardır ki, iki zamanda varlıkta duramaz. Âlem, her ân, yok olur ve bir benzeri yerine gelir. Her ân böyle olur demişdir. Bu fakîre göre, bu bir görüşdür. Hakikat değildir. Bunu, (**Şerh-ı rubâ'ıyyât**) hâşiyesinde açıklamışdım. Ya'nî, tesavvuf yolunda yürüyenler, nihâyete varmadan önce, bütün âlem gözünden gayb olmadan evvel, bir ânda âlemi yok görür, ikinci ânda var görür. Üçüncü zamanda yine yok görür. Dördüncü ânda yine var görür. Tâmm Fenâ ile şerefleninceye kadar, ya'nî bütün âlemi her zaman yok görünceye kadar, böyle olur. Fenâ hâsil olunca, âlemi hep yok bilir.

54 — MADDE ÜZERİNDE YENİ BİLGİLER

Bundan önceki maddede yazılı mektûbla bağılılığı olduğu için ve Allahü teâlânın sonsuz kudretinin inceliklerini çok açık gösterdiği için, bugünkü tecrübelerin meydana çıkardığı, âlem ve madde üzerindeki yeni bilgileri din kardeşlerime burada kısaca yazmağı uygun gördüm. Bu maksadla, Almanca (**Der Mensch**) kitâbının [m. 1940] senesi baskısından mühim gördüğüm yerleri de aşağıya terceme ediyorum:

Bu âlem, topraklar, cânlılar ve hava hep maddeden yapılmışdır. Terâzide dartılan, ya'nî ağırlığı olan herşeye, (**Madde**) denir. Maddeler belirli, husûsî özellikleri ile birbirinden ayrılır. Her maddede enerji, kudret bulunur. Maddelerin şekli almış parçalarına, (**Cism**) denir. Anahtar, maşa, çivi, makas birer cismdir. Fekat hepsi, aynı demir maddesinden yapılmışdır. Bir maddeden yapılmış cismlere, (**Sâf cism**) denir. Sâf cismde, bir maddenin belirli özellikleri vardır. Bir sâf cismden, başka bir madde çıkarılamaz ise, bu maddeye (**Basit cism, eleman**) denir. Demir, bakır, kükürt, oksijen birer elemandır. Bugün, yüzüç eleman biliyoruz. İki

veyâ dahâ çok eleman, birbirleri ile birleşerek, başka sıfatları taşıyan, yeni bir madde meydana getirilebilir ki, bu yeni maddeye (**Mürekkep veyâ bileşik cism**) denir. Su, ispirto, şeker, tuz bileşik cisimlerdir. Bileşik bir cisimden başka başka, basit cisimler çıkarılabilir. Başka maddelere ayrılabilen sâf cisme (**Bileşik cism**) denir. Bugün, yüzbinlerce bileşik cism bilinmekte ve elemanlar birleştirilerek yenileri yapılmaktadır. Elemanları insanlar yapamaz, arar, bulur.

Cisimlerde, dâimâ değişiklik olduğunu görüyoruz. Su akıyor, rüzgâr esiyor, kuş uçuyor, çocuk büyüyor, yaprak sallanıyor, yüreğimiz işliyor, dünyâ dönüyor. Cisimlerde meydana gelen değişmelere, (**Hâdisse, olay**) denir. İki dürlü hâdisse vardır:

1 — (**Fizik hâdisesi**): Bir cisimde meydana geldiği zaman, cismin özünü, yapısını değiştirmiyen hâdiselerdir. Kâğıdın yırtılması, fizik hâdisesidir. Çünkü, kâğıdın çekli değişti, fekat özü, yine kâğıddir.

2 — (**Kimyâ hâdisesi**): Bir cism üzerinde meydana geldiği vakt, cismin mâhiyyetini, yapısını değiştiren hâdiselerdir. Kâğıdın yanması, kimyâ hâdisesidir. Çünkü, kâğıdın yapısı bozuldu. Kül oldu.

Fizik hâdiselerini inceliyen ilme, fizik ilmi [hikmet] denir. Kimyâ hâdiselerini inceliyen ilme, kimyâ ilmi [şimi] denir.

Bir madde üzerinde, bir fizik hâdisesinin meydana gelmesi için, bu maddeye bir kuvvetin te'sir etmesi lâzımdır. Suya, harâretin kuvveti te'sir edince, buhâr hâline geçerek, fizik hâdisesi oluyor. Fizik hâdiseleri, bir madde üzerinde meydana geliyor. İki şişe, birbirine çarparak kırılınca, bunların maddeleri birbirine te'sir ederek kırılmıyor. Taşıdıkları enerji [$Zinde\ kuvveti = \frac{1}{2} m v^2$] te'siri ile kırılıyorlar.

Kimyâ hâdiseleri ise, iki veyâ dahâ çok cism arasında, madde alış - veriş sonucunda meydana gelir. Bir bileşik cisimden madde ayrılır veyâ madde eklenir. Basit cisimler, birbiri ile veyâ bir bileşik cismle birleşir. Maddelerin birbirine te'sir etmesine (**Reaksiyon, tepkime**) denir. Kimyâ reaksiyonlarında, maddelerin birbiri ile birleşen veyâ ayrılan en küçük parçasına (**Atom**) denir. Basit cism, yalnız bir cinsden atomların yığındır. Yüzüç basit cism olduğu için, yüzüç dürlü atom var demektir. Bir atomun ağırlığı, bir miligramdan milyarlarla dahâ azdır. Yüzüç atomun büyüklükleri ve ağırlıkları başka başkadır.

Bir borudan su akdığı gibi, bir elektrik telinden de, elektrik dânecikleri akar. Su, borunun içinden akar. Elektrik dânecikleri ise, iletken telin dış yüzeyinden akar. Elektriğin, hiç bölünmeyen en küçük parçasına (**Elektron**) denir. Bir elektron, en küçük atom olan hidrogen atomundan binsekizyüzotuzbeş def'a dahâ hafiftir. Ya'nî, elektronun ağırlığı, yok gibidir. Elektronlar, menfî, ya'nî eksi elektriktir. Müsbet, ya'nî artı elektrik yoktur. Eksi elektrik noksânlığına artı elektrik denilmiştir. Bir yerde eksi elektrik azalınca, müsbet elektrik artıyor diyoruz. Bir yerde elektrik sıfırsa, ya'nî yoksa, bu yerde bulunan eksi ve artı elektrik miktarı, birbirinin aynıdır, eşittir diyoruz.

Erd denilen yer küremizi kaplıyan, nihâyetsiz sandığımız boşlukta [birinci gökde] yıldızlar yüzmektedir. Bunlardan sekiz dânesi ve peykleri [uyduları] katı ve karanlıktır. Geri kalan yüzbinlerle yıldızın herbiri, parlak bir güneştir. Bu güneşlerin hepsi, bizim güneşimiz gibi, tâ merkezlerine kadar gaz hâlinededir. Hiçbirinde, ne su, ne de taş, toprak, ağac, hayvân ve insan gibi katı cisimler yoktur. Bu yıldızların arasındaki mesâfe, pek fazla olup (**Zıyâ senesi**) ile ölçülür. Bir zıyâ senesi, sâniyede üçyüzbin kilometre giden ışığın, bir senede gitdiği yoldur. Yıldızlar, birbirinden o kadar uzaktır ki, ışık bir yıldızdan, başka komşu bir yıldıza, yüzlerce ışık senesinde varabilir. Meselâ Atlas okyânusunda [Atlantikde] uçan bir tayyâre pilotunun, her üç sâ'atde bir nohud dânesi atıldığını düşünürsek,

yıldızların fezâ boşluğundaki büyüklük ve uzaklıkları, bu nohud dânelerinin, denizdeki hâli gibidir. Birbirlerinden bu kadar çok uzak olmakla berâber, fezâ dâhilinde, milyarlarca yıldız vardır. Bir kerre, fezânın [birinci semânın] büyüklüğünü düşünelim. Sonra da, vatanımız olan şu, küçük demeğe lâayık, Erdimize bakalım. Erdimizin çapı, güneşin çapından yüzdokuz def'a dahâ küçüktür. Bu yıldızların hepsi, boşlukta, sâniyede ortalama yüz kilometre hızla gitmektedir. Fakat, gelişi güzel, alabildiğine gitmeyip, birer helezon [spiral] içinde uçmaktadır. Yüzmilyonlarca yıldız, aynı bir helezonda bulunuyor. Bugün böyle, yüzbinlerle helezon biliyoruz. Bir helezonun çapı, onbinlerce ziyâ senesidir. Bizim güneşimiz de, böyle bir helezona mensûb bir yıldızdır. Güneşimizin helezonunun kıvrımını, geceleri, şerid hâlinde görmekteyiz ve saman yolu [Kehkeşân] ismini vermektedir. Erd küremiz, büyüklüğü, kâinât yanında hardal tohumu kadar da diymiyeceğimiz, karanlık bir cism olup, güneşimize yüzellimilyon kilometre uzaktır. Güneşimizin etrâfında Erdimiz gibi dönen, sekiz karanlık küre dahâ vardır ki, bunlar da, katıdır. Hiçbirinde hava, su, ot ve hayvân yoktur. Bu karanlık yıldızlar, güneşe yakınlık sırası ile; Utârid [Merkür], Zühre [Venüs], Erd, Merih [Mars], Müşteri [Jüpiter], Zühal [Satürn], Uranüs, Neptün, Plütondur.

Güneşimize, bu dokuz seyyâresi ile birlikte (**Güneş manzûmesi, sistemi**) diyoruz.

FEZÂ GEMİSİ: Dünyâ etrâfında bir yörüngeye oturmak, bunu ta'kiben dünyâ ile ay ve ondan sonra da, dünyâmız ile güneş sistemindeki diğer gezegenler arasında seferler te'sisi maksadı ile i'mâl edilmiş olan hava gemileridir. Fezâ se-yâhati, [m. 1957] de fezâyâ atılan ilk fezâ gemisi Sputnik I ile birdenbire başladı. [m. 1966] ya kadar, fezâyâ fırlatılan fezâ teknelerinin sayısı yüzotuzu geçmiştir. Fezâ tekneleri, dünyâ üzerindeki üslerden fezâyâ iki veyâ dahâ çok kademeli dev füzelerle yollanmaktadır. Bu füzelerin ateşleme ânındaki ilk hızı, sâ'atde 100 kilometre civârında olduğu hâlde, dünyâ etrâfındaki bir yörüngeye girebilmek için hızlarının sâ'atde 25.000 kilometreyi aşması şarttır. Yine dünyâ dışında yıldızlararası boşlukta, bir hedefe doğru yollanacak fezâ gemilerinin, yerçekiminden kurtulabilmeleri için hızlarının 40.000 kilometreye ulaşması lâzımdır. Ruslar ve Amerikalılar, aya, güneşe, merih ve zühre yıldızına fezâ gemileri yollamışlar ve ikisi Amerikalı, dördü Rus olmak üzere dünyâ etrâfında çeşidli yörüngelere altı gemi oturtulmuştur. Hâlen dünyâmıza üçyüzseksendörtbin [384.000] kilometre uzakda bulunan aya giden fezâ gemileri inşâ edilmektedir. İlmî ve teknik bakımdan, fezâ gemileriyle güneş sistemindeki seyyâreler arasında seyâhat, artık imkân dâhiline girmiştir. Bununla berâber, kozmik ışınlar, meteor tehlikeleri ve dahâ birçok güçlükler vardır.

Kâinâtdaki güneşler çok büyük olduğu gibi, elektronlar da, düşünülemez kadar küçüktür. Bir santimetre uzunluğu doldurmak için, 10^{26} dâne elektronu yanyana dizmek lâzımdır. İnsan vücûdünün hulâsası olan insan dimâği, ancak insan büyüklüğü nisbetinde düşünebilir. Yıldızların birbirinden uzaklığını kavrayamadığı gibi, milimetrenin milyarda biri kadar olan elektron mesâfelerini de şübhesiz anlayamaz. Hele Peygamberlerin büyüklüğünü, Allahü teâlânın sıfatlarını hiç kavrayamaz.

ATOM; Elektronlar, fezâdaki yıldızlar gibi mecmû'alar meydana getirir. Elektron manzûmelerine atom diyoruz. Güneş sisteminde olduğu gibi, atom da, karışık bir teşekküle mâlik ve atom çekirdeği dediğimiz, ortada bulunan bir güneş ile, bu güneş etrâfında, seyyâreler gibi dönen, elektronlardan yapılmıştır. Çekirdeğin çapı, bütün atom çapından 100.000 def'a küçüktür. Bir elektronlu, iki veyâ üç veyâ sıra ile yüzüç elektronlu atomlar vardır. Bu atom sistemlerinden herbiri, husûsî ve müstekil hâssalara mâlik olup, birer basit cismi (Elemânı) meydana

na getirir. Erd küresi yüzüç muhtelif elemandan yapılmıştır. Atomlar, bir elektronikondan binlerce dahâ büyük oldukları hâlde, tesavvur edilemeyecek kadar küçükdür. Hava balonlarının doldurulmasında kullanılan Hidrogen gazının bir gramında yüzellibin kerre trilyon [bilyon] atom vardır. Böyle bir rakamı yazmağı ve hattâ düşünmeğı kim ister? Allahü teâlânın sayılamıyacak kadar çok olan hikmetlerinden biri de şudur ki, atomun insan büyüklüğü yanındaki hacmi, insanın güneş büyüklüğüne nisbeti gibi olup, bu nisbet 20^{25} dir. Ya'ni 10^{28} adet atom bir insanı, 10^{28} dâne insan da, güneşi meydana getirir. Demek ki, insanın kâinâtadaki mevki'i, güneş büyüklüğü ile, atom büyüklüğü ortasındadır.

Kimyâ reaksiyonlarında, hiçbir atom parçalanmıyor. Bunun için, elli sene evveline kadar, kimyâgerler (Atom, maddenin bölünemiyen en küçük parçasıdır) dedi. Hâlbuki bugün (Çekirdek reaksiyonları) denilen hâdiselerde, atomun çekirdeğı parçalanıyor, atom bölünüyor. Bugün, bölünemiyen en küçük parçalar, atomların çekirdeğinin yapı taşı olan (Proton) ve (Nötron) isimindeki dâneciklerdir. Bölünemiyen parçanın var olduğunu, islâm âlimleri, asrlarca önce isbât etmiş ve böyle dâneciklerin varlığına inanmak lâzımdır demişlerdir. O hâlde bugün de, bölünemiyen parça, ya'ni (Cüz'l lâ yetecezzâ) vardır. Fekat bu, atom değil, proton ve nötrondur.

ŞUÂ'LANMA (Strahlung): Bir seyyâre, güneşe ne kadar yakın ise, güneş etrâfında o kadar hızlı döndüğünü biliyoruz. Elektronlar da, atom çekirdeğine olan uzaklığına göre değışen hızla çekirdek etrâfında döner. Elektronların çekirdekten uzaklıkları, bir milimetrenin milyarda biri kadardır. Ya'ni çok az olduğundan, hızları, pek fazladır. Mahrekleri etrâfında bir kerre dönme müddeti, Erdimizin üçyüzaltmışbeş veyâ Utâridin seksensekiz gününe nazaran pekazdır. Ya'ni sâniyede 1000 - 150.000 km. yol alırlar ki, bu sür'atle giden bir tren, bir sâniyede Haydarpâşadan Erzuruma birkaç kerre gidip gelebilir. Demek ki, elektronlar, çekirdekleri etrâfındaki küçücük yollarında, bir sâniyede, milyarlarca def'a dönmektedir. Atom çekirdeğinin çapı, en küçük elektron yörüngesinden yüzbin def'a küçük olduğundan, atomların içi boşdur. Bir nokta sâniyede enaz yirmi devr yapınca, hayâlimizde dâire gibi görünür. Elektronlar çok hızlı döndüğü için, atomların içi dolu sanılıyor. Boşluk olduğu hâlde, maddelerin hayâlimizde dolu sanıldığını ilk olarak yazan, İmâm-ı Rabbâni hazretleridir. Bir atom, devri milyonlarca olan, ya'ni mu'azzam kuvvetli bir dinamo demektir. Bu kuvveti atomdan çıkarabilirsek, şimdiye kadar tanıdığımız kuvvetlerin üstünde bir enerjiye mâlik oluruz. Bir kuruş kadar bir bakır parçasının atomları, mikrodinamosunda mevcûd kudret ile, ellibin tonluk bir gemiye birkaç def'a devr-i âlem seyâhati yapılabilir. Bir kahve kaşığı kömür tozunu yakmadan, atomunu parçalamak sûreti ile, bütün İstanbul şehri en soğuk bir kışta bir hafta ısıtılabilir. Atom dinamosundaki enerjinin elde edilmesi, ma'den kömürü ocakları fe'âliyyetine ve petrol sanâyi'ine son verecektir. Bugün, keşf edilmiş olan atom enerjisi başkadır. Çekirdekdeki enerjidir.

Elektronlar, eksi elektriktir demişdik. Atomların ortasındaki çekirdekler, hep artı elektriktir. Artı elektrik, eksi elektrigi çeker. Elektronlar, atomun ortasındaki çekirdek tarafından kuvvetle çekildikleri için, atomun dış halkasında bulunanları, dâhildeki halkalara sıçramak ister. Dış enerji katmanında bulunan bir elektronun, iç enerji katmanına sıçramasında, merkeze yaklaşan her cismde olduğu gibi, [meselâ su düşünce, ya'ni şelâlelerde görüldüğü gibi] bir enerji meydana gelir. Bu enerji, atom etrâfındaki esirin elektromanyetik gerilimini değışdirir. Bu değışme, dalgalar hâlinde, sâniyede, üçyüzbin kilometre hızla esirin her tarafına yayılır. Bu dalgalara şuâ' diyoruz.

Bugün şuâ' meydana getirmek, tekniğın ve ilmin mühim bir şu'besi olmuştur. Ampuller, Triyod lâmbaları, radyo âletleri ve röntgen boruları, birer şuâ' âlet-

leridir. Şuâ'lar, kendilerini meydana getiren dalgaların uzunluğuna göre, başka başka isim alır. Meselâ:

Dalga uzunluğu binde bir milimetre olanlar (Isı şuâ'ları), dalga uzunluğu onbinde dört ile sekiz milimetre arasında olanlar (Işık şuâ'ları), dalga uzunluğu onmilyonda bir milimetre olanlar (Röntgen şuâ'ları), dalga uzunluğu onmilyarda bir milimetre olanlar (Gamma şuâ'ları), dalga uzunluğu ontrilyonda bir milimetre olanlar (Kozmik şuâ'ları) dır.

En uzun elektromanyetik dalgalar, radyoda kullanılan Hertz dalgaları olup, boyları kilometre ile ifade olunur. Boyları milimetrenin ontrilyonda birinden başlayarak kilometrelere kadar uzanan milyarlarca dalga cinsinden, yalnız 4/10.000 mm. ile 8/10.000 mm. arasında olanları, ışık hâlinde görebiliyoruz. Dahâ büyük ve dahâ küçük dalgalı şuâ'ları göremiyoruz. Bu, gözümüzün kabâhatidir.

Gamma şuâ'ları: Radium atomunun çekirdeği, kendiliğinden parçalanarak gamma şuâ'ları neşr eder. Bir evde açıkta bırakılan bir radium kırıntısının gamma şuâ'ları bin metre uzağa yayılır ve aylarca devâm eder. Yüzelli metre mesâfedeki evlerde bulunanların ölümüne sebep olur. Zirâ, gamma şuâ'arı, insanları, hayvânları ve bitkileri öldürür.

Kozmik şuâ'lar: Bugün bilinen şuâ'ların en kısa dalgası bunlardır. Bunlar, kâinât boşluğunun, bugün bilinmiyen derin noktalarından gelen şuâ'lardır. Bunlar, gamma şuâ'larından dahâ kuvvetli olup, çok sert ve kalın tabakalardan geçerler.

Ölüm şuâ'ları: Bir milyon voltdan ziyâde gerilim ile çalışan modern röntgen makinaları ile, dalga boyları ve te'sirleri, gamma şuâ'larına yakın olan şuâ'lar elde edilebilmektedir. Bu şuâ'lar, kalın divârlardan geçerek arkalarındaki cânîları öldürür. Bu sûretle kuş ve fâreler derhâl öldüğü gibi, bir öküz de, iki dakikadan az bir şuâ'lama ile öldürülebilir. Harblerde kullanılabileceklerinden, bunlara ölüm şuâ'ları (Todesstrahlen) denir. Bu şuâ'larla çalışan bir fizikçi, farkında olmıyarak, kendini ve bir mahalle halkını zehriyebilir. Bir milyon voltluk yüksek gerilimli röntgen mermileri, düşmana ve şehrlere atılarak ölüm şuâ'ları, yeni harblerde kullanılabilecektir. Beşeriyet, medeniyete yaklaşır ve insânî düşüncelere dönerse, bu şuâ'lar, tarla fâreleri, yaban domuzları ve sıtma sinekleri gibi hayvânlara karşı kullanılacaktır.

MOLEKÜL: Yıldızların binlerce derecelik sıcaklığında serbest hâlde uçan atomlar, erdimizin mütedil sıcaklığında, birbirleriyle birleşerek molekülleri vücûde getirmişlerdir. Molekül, az ve belirli sayıda ametal atomlarının, ortak elektron çiftleri vâsıtası ile, birbiri ile birleşmesinden meydana gelen kapalı bir birlikdir. Metal bileşikleri molekül değildir. (Polar) denilen iyon şebekeleridir. Ya'nî, metal atomları, elektronlarını temâmen vermiş, ametal atomları da bu elektronları almışdır. Ortak elektronlar yoktur. Moleküller, cânîların yapı taşıdır. Aynı atomların birbiri ile birleşmesinden meydana gelen moleküllerden yapılan uçucu cismlere basit cism, birbirine benzemiyen atomların birleşmesinden de bileşik cism hâsil olur. Meselâ, oksijen bir basit cism olup, gaz hâlinedir. Hidrogen gazı da, bir basit cismdir. Hidrogen atomları ile oksijen atomları birleşirse, su molekülleri meydana gelir ki, erdimizin dörtde üçü su ile örtülüdür. İnsan ve bitkilerin de dörtde üçü sudur. Su, serbest moleküllerden veyâ kolay köpan molekül zincirlerinden yapılmıştır. Ya'nî molekülleri birbirine çeken, bağlayan kuvvet azdır. Bu kuvvetlere (Koheziyon) kuvvetleri denir. Böyle cismlere sıvı (Mâyi') hâlinde dir diyoruz. Soğukda, moleküller arasındaki koheziyon kuvvetleri artar. Moleküller, hareket edemeyip, grup hâlinde toplanarak, buz olur. Ya'nî katı (Sulb) hâl alır. Bileşik cisimleri ikiye ayırıyoruz: Yapısında dâimâ karbon [ya'nî sâf kömür] ile hidrogen elemanları bulunanlara (Uzvi) [ya'nî organik] cism deriz. İçinde kar-

bon ile hidrogen birlikde bulunmıyanlara (Ma'deni) [ya'ni anorganik] bileşikler deriz: Uzvi bileşiklerin hemen hepsi ve uzvi olmiyanlardan yalnız, sıcakda uçabilenler molekülden yapılmıştır. Çok sıcakda bile uçmayan anorganik bileşikler ise, molekülden yapılmamıştır. Bunlar iyon şebekesidir ve sulb ve billür hâlidir ve ısıtılınca parçalanır. İyon şebekesi, çok sayıda, artı ve eksi atomların, ya'ni iyonların dizisi demektir.

Bugün yüzbinlerle uzvi cism tanıyoruz. Bunların molekülleri çok büyük olabilir. Meselâ, kanımızın kırmızı boyası olan molekül, 16.669 atomdan yapılmıştır. [m. 1936] yılında İstanbul Üniversitesinde hocam ord. profesör F. Arndt yanında çalışarak bulduğum ve (Fenil-sıyan-nitro-metan metil esteri) yapısında olduğunu keşf ettiğim yepyeni bir cismin her molekülü içinde yirmibir aded atom var idi.

HAYAT NEDİR?: Bugün, bunun kat'i cevâbını veremiyoruz. Erdimizde hayâtın nasıl ve ne zaman başladığına Âdem oğlu akl erdiremiyor.

İlk canlı madde (Protoplazma): Protoplazma, plâstik ya'ni balçık çamuru hâlidir. Dışardan bakıldıkda bulanıktır. Yumurta sarısı ortasındaki esmer leke, civcivin protoplazmasıdır. Protoplazma muhtelif makinalardan müteşekkil bir organizasyon ve bundan dolayı uzviyyet ismini verdiğimiz fe'âl, cânlı bir teşekküldür. Hayâlimizde, bir cep sâ'atini, binlerce defa küçültelim: Bir mercimek, bir kum, bir toz ve nihâyet görünmez şekilde düşünelim. Nokta kadar tesavvur ettiğimiz ve işlemekte olan sâ'ate, mikroskopla bakdığımızı düşünürsek, bunu tekrâr binlerce def'a büyütmüş ve hiçbir parçası ve fe'âliyyeti değişmemiş bir hâlde, görürüz. İşte, protoplazmayı böyle, ya'ni fevk-al'âde küçük ve mükemmel tanzim olunmuş bir makine olarak düşüneceğiz. Bu makinanın, bugüne kadar mikroskopla ancak büyük parçalarını tanıyoruz.

Protoplazmanın yarından ziyâdesi sudur. Ya'ni, cenâb-ı Hak, cânlıları sudan yaratmıştır. Bu su, sâf olmayıp, muhtelif tuzların bir eriyiğidir. Bu muhtelif tuzların muhtelif vazîfeleri vardır. Elektrik iletirler, osmotik basınc yaparak protoplazmayı gergin tutarlar. Eriyikdeki şeker yanarak, bu makinanın enerjisini te'min eder. Protoplazmanın demiri, teneffüse lâzım olan gazı içeri çeker. Kireç, protoplazmanın kanalizasyon teşkilâtını idâre eder... ve sâire...

HÜCEYRE (Cellule): Cânsız âlemde, tuz, elmas gibi birçok cisimler, billür hâlinde buldukları gibi, protoplazma da, mu'ayyen vazîfelere göre gruplanmış mikroskopik parçalar hâlinde bulunur. Bu parçalara, hüceyre diyoruz. Hüceyre hayâtın ilk müstekil parçasıdır. Cânlılar, hüceyrelere yapılmıştır. Hüceyre hayâtından başka hayât göremiyoruz. Bir buğday filizi, hüceyre kulesi, küçük hayvânlar bir hüceyre serâyi; insan da, büyük bir hüceyre şehri demektir. Bir hüceyrenin genişliği, ortalama (0,02 mm.) dir. Bir kesme şeker içinde ikiyüzellimilyon hüceyre yaşayabilir. Bir insan vücûdünde ortalama otuztrilyon hüceyre vardır. Mısır ehrsâmlarının biri yerine, bir insan heykeli yapılırsa idi ve birisi, o gündan i'tibâren, hergün, bu heykelden, el parmaklarından başlayarak her sâniyede birer hüceyre koparsa idi, bugün heykelin ancak bir elinin yarısı gitmiş bulunurdu. Zîrâ, bir senede otuzmilyon sâniye vardır. Bu heykel, cânlı olsa idi, her sâniyede bir hüceyre gayb etmesine rağmen, bugün yaşar ve cânlı bir târih olurdu.

Yukarıda söylediğimiz muhtelif şuâ'lar, birer enerji taşımaktadır. Şuâ' alan, emen bir cism, enerji almış olur. Meselâ ısınır. İnsan hüceyreleri ziyâ ve bilhâssa harâret dalgalarını alır. Bu sûretle kazandığı kudretle çalışır. Ya'ni insan hüceyresi, bir elektrik makinasına, bir radyoya benzer. Şu hâlde insan vücûdü, otuztrilyon hüceyre motorundan yapılmış mu'azzam bir fabrikadır. Kimyâ reaksiyonlarında, atomların dışarı verdikleri enerjinin, kesik kesik, ya'ni küçük dânecikler hâlinde salındığı anlaşılmıştır. Bu enerji dâneceklerine (Kvant) denilir.

KALB VE DAMARLAR: Vücûd fabrikasının çalışma merkezi kalbdır. Kalbin tekallüsü [kasılması], yumruk sıkmak gibi, basit bir sıkışma olmayıp, kanın hareketi istikâmetinde giderek kalbin ucunda nihâyetlenen bir titreşim dalgası şeklindedir. Böyle bir tekallüs dalgası, yarım sâniye devâm edip, sâniyenin altıda biri kadar süren bir aralıkla tekerrür eder. Bu tekerrürler, kalb fe'âliyyetinin nizâm ve âhengidir. Kalbimiz, günde yüzbin def'a çarpıp, yüzbin def'a, bir sâniyenin altıda biri kadar zaman istirahat ediyor. Ya'nî, günde beş sâ'ate yakın dinleniyor. Demek ki ortalama bir insan ömrü altmış sene kabûl edilirse, böyle bir insanın kalbi, oniki sene kadar istirahatde kalıyor. Kalbimiz, her çarpışında 100 cm³ kan çekerek, günde damarlara 10.000 litre kan gönderiyor. Buna göre kalb, her darbesinde, bir kilo ağırlığı yarım metreye kaldıracak kadar iş yapmaktadır ki, bir insan, kendi kalbinin kuvveti ile işlemekte olan bir asansörle, bir sâ'atde, yerden bir apartmanın beşinci katına çıkabilecektir. Ya'nî insan kalbi 1/375 beygir kuvvetinde bir motördür. Parmaklarımızı, diğer kolumuzun baş parmak hizâsına korsak, nabz atmasını duyarız. Nabz atması, bize kalbin çarpmasını gösterir. Nabzın dakikadaki adedi vücûdün kan ihtiyâcına tâbi'dir. Bu sebeple nabz, kuşlarda, dakikada 200, insanda 75, atda 35, filde 25 dir. Birkaç aylık çocuk kalbi bizimkinin iki misli çarpar. Nabz adedi, sıcak havada azalır. Kalb, bir otomobil gibi olmayıp, bir elektron motörü gibidir. Kanda erimiş tuzlardan biri olan potassium atomu radioaktiftir. Bir insanda otuz gram potassium olup, hergün bir milyar elektron neşr eder. Kalbin giriş kapısında bir sinir makinesi vardır. Bu makine tıpkı bayram yerlerinde çocukların atış tecribelerinde, mermî hedefe isâbet edince, hedef olan cismde hareket meydana geldiği gibi, bir elektron isâbeti ile, kalbi harekete getirir. Kalbden çıkan kan, damarlarla, vücûdün her tarafına dağılır. Bu damarlar çok sağlamdır. Kalbe bağlı epher damarı [Aort], yirmi atmosfer basınca mukavemet eder. Lokomotifler, 10-16 atmosferlik buhâr tazyiki ile işlediğinden, yanmaktan korunabildiği takdirde bu damarlarla lokomotif boruları yapılabilecektir. Damarlar, kalbden uzaklaşdıkça dallara ayrılır. Ya'nî incelik. En ince damarlara şa'rî damar [Kapiller] diyoruz. Kapiller bir kıldan elli def'a dahâ incedir.

İğne kalınlığındaki bir et parçasında bin kapiller vardır. Bir insanda elli kilo adale bulunduğuna göre, kapiller adedi kolay hesâb olunabilir. Her kapiller, ortalama yarım milimetre uzunluğundadır. İnsandaki bütün kapiller ucuca konursa, dünyâyı dört def'a saracak bir boru elde edilir. Herbirinin ağız genişliği yan yana getirilirse 60000 m² bir sath meydana gelir. Hâlbuki, en büyük olan epher damarının ağız genişliği beş santimetre karedir. Epherden ve tekmiil kapillerden aynı zamanda geçen kan mikdârı eşittir. Zîrâ, epherdeki kan birkaç metre sür'atle akdığı hâlde, etrâfda sür'at azalarak, kapillerde hemen hemen sıfır olur. Kan, yarım milimetre uzunluğundaki kapillerden bir sâniyede geçer. Bu sâniyede içinde gaz mübâdelesi vukû' bulup, kan avdet eder. Kan, kalb içinden 1,5 sâniyede geçmekte, 5 - 7 sâniyede ciğerleri dolaşmakta, dimâğı 8 sâniyede, elleri ayakları 18 sâniyede dolaşmaktadır. Ya'nî bir kan hüceyresi, yirmidört sâ'atde, üçbin def'a kalbden vücûde gönderilmektedir. İş esnâsında veyâ âteşli hastalıklarda, kalbin çarpma kuvveti azalınca, kan sür'ati iki misline kadar artar. Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh! Beyt:

**Müntezamdır cümle ef'âlin senin,
Aklı ermez, hikmetine kimsenin!**

KAN: Bir insanda beş - altı litre kan bulunur. Kanının üçde biri giden kimse tehlikesiz yaşayabilir. Kan suyuna (Plasma) denir. Plasma içinde alyuvarlar [Hemati] ve akyuvarlar [Lökosit] yüzer. Bundan başka, (Fibrinogen) denilen azotlu bir madde, erimiş hâlde bulunur. Kesilen yerden çıkan kandaki fibrinogen, iplik-

ler hâlinde pıhtılaşır. Bu pıhtıya (**Fibrin**) denir. Fibrin, kan akmasını durdurur. Fibrin çökelirken, kandaki yuvarlar da, pıhtı içinde çöker. Bir cam tüpe alınan kan da, böyle pıhtılaşır. Pıhtı üstündeki berrâk sıvıya (**Serum**) denir. Serum içinde erimiş albümin maddesi, tuzlar bulunur. Bulaşıcı hastalık zamanlarında kanda hâsil olan (**Anti-toksin**) ler de, serumda erir. Cam tüpe alınır alınmaz, içine pıhtılaşmayı önleyen madde [meselâ sodium sitrat tuzu eriyiği] konan kan, pıhtılaşmaz. Yalnız, kandaki yuvarlar çöker. Çökme hızı, serumdaki albüminin cinsine ve mikdârına göre değişir. Hastalıklar, serum albüminini değiştiriyor. Çökme hızı, birçok hastalığın tanınmasına yarıyor.

Bir milimetre küp kanda, beşmilyon hemati vardır. Eritrosit de denilen bu yuvarlar kemik iliğinde hâsil olur ve otuz-kırk gün çalıştıktan sonra, ihtiyâr olurlar. İhtiyâr eritrositleri, dalak, kandan alarak öldürür. Kan zâyî edince veyâ bazı hastalıklarda kandaki eritrosit sayısı azalır. Renk solar, iştihâ gider. Hâlsizlik, baş ağrısı, kulak çınlaması, kalb çarpıntısı, el, ayak soğuması olur. Bu hâle anemi (**Kansızlık**) denir. Hâlbuki, kan azalmamış, kandaki eritrosit azalmıştır. Çabuk ihtiyârliyerek veyâ az hâsil olarak, kanda azalıyorlar. Bâsur, mi'de, barsak gizli kanamaları; deriden, damardan, burundan ba'zan akan kanamadan dahâ tehlikeli olan anemilere sebep olur. Çünkü onlar hep akar. Yılan ve mantar zehri, eritrositleri öldürüyor ve hâsil olmalarını azaltıyor. Kurşunla zehrlenme, sıtma ve başka birkaç bulaşıcı hastalık, barsak solucanı, ba'zı tehlikeli şişler [tümörler], ba'zı vitamin noksânlığı ve bebeğin iyi beslenmemesi, ba'zan çok yorulmak da eritrositleri azaltır. Başka sebepten meydana geldiği için buna (segonder = bilvâsıta, ikinci anemi) denir. Bundan başka, primer veyâ essansiyel (asl hastalık) olan, kendiliğinden olan (**Kloroz**) ve (**Pernisiyöz anemi**) adında iki kansızlık hastalığı dahâ vardır. Kloroz, yetişkin kızlarda olur. Eritrosit sayısı değişmez veyâ azalması cüz'î olur.

Lökositler, kanın polis me'mûrları gibidir. Sağlam insanın bir milimetre küp kanında, altıbin ile sekizbin arası lökosit vardır. Vücûde mikrop girince sayıları artar. Bir damla kandaki lökosit sayısından, vücûdde mikrop gavgası olup olmadığı anlaşılır. Lökositler de, kemik iliğinde hâsil oluyor. Bunların lemfosit denen çeşidleri, lemfa bezlerinde hâsil olmaktadır. Hastalığın cinsine göre, lökosit ve lemfosit artışları başka başka olur. Bir yarada bulunan kıyah [irin], aktyuvar ölümlerinin yığındır. Bunlar, mikrop savaşında ölmüştür.

Bilemediğimiz bir sebeple, kanda lökosit çoğalmasına (**Löseml**) kan kanseri denir. Lökosit artması fazla ise, (**Miyelo löseml**) denir. Lemfosit artması dahâ çok ise (**Lemfatik löseml**) denir. Bu hastalıkta, ateş, buğaz ağrısı, lemfa bezleri şişmesi, dalak şişmesi, diş etleri ve deri altı kanaması, hâlsizlik olur.

Bir milimetre küp kanda, ikiyüz - üçyüzbin kadar (**Trombosit**) denen, çok küçük dânecikler de vardır. Bunlar da, kemik iliğinde hâsil oluyor. Bunlar, kan çıkan yerde yığılarak, kanın pıhtılaşmasını kolaylaştırıyor. Kanın ömrü yüziki gündür. Ya'nî, yüziki gün sonra, insanın kanı temâmen değişir.

TANSİYON: Kan basıncı demektir. Her boruda bulunan suyun basıncı vardır. Bağçe sularken hortumdaki deliklerden suyu fışkırtan, su basıncı olduğu gibi, damarlardaki kanın da bir basıncı vardır. Aortdaki kan basıncı, ince damardaki kanın basıncından çokdur. Kol atardamarında tansiyon onikidir. Ya'nî, oniki santimetre yüksekliğindeki cıvanın, tabanına yaptığı basınca eşittir. Bu da $12 \times 13,6 = 163$ gram/santimetre karedir. (**Basınc**), bir santimetre kare yüzey üzerine, dik etki eden kuvvet demektir. Normal tansiyon mikdârı, yaşa göre ve insanın yapısına göre değişir. Bâzû atardamarı tansiyonu onaltı olan sağlam insan çokdur. Damar kireçlenerek veyâ üzölmek, kızmak sonucu sinir bozulması ile, kasları büzölerek [kramp] daralırsa, tansiyon artar. Nikotin gibi ba'zı zehirler

ve böbrek hastalığında kana yayılan toksinler de, damarları daraltarak, tansiyonu yükseltir.

Kan tazyikinin yükselmesi devâmlı ise, sebeplerini aramalı, bunları tedâvî etmelidir. Bedeni ve âsâbı yormamalı, üzülmemelidir. Âsâbı teskîn edici ilâc almamalıdır. Kâfi mikdârda uyumalıdır. Az tuzlu ve az yağlı perhîz yapmalıdır. İdrâr söken ilâc vermelidir. Kramp, kabz olursa, potassium vermelidir. Baş ağrısına aspirin değil, antihistaminler vermelidir. Nöbet hâlinde, pirinc, meyve ve şeker-siz perhîz yapılır. A vitamini, ökse otu [Gul], sarmısak fâidelidir. Menopose zamanında kadınlarda olan tazyik artması mühim değildir. Tuzu az perhîz, ikinci kısmın kırkdördüncü maddesinin yirmidokuzuncu sırasında yazılıdır. Diyastolik tazyik, ya'nî ölçü âletinin gösterdiği küçük tazyik onüçden yukarı ise, kalb ve yâ böbrek üzerinde durulur. Tuzsuz perhîz ve yatakda istirahat lâzım olur. Tazyik düşürücü ilâclar verilir. Böbrek, kalb, kebed, bağırsak hastalarında, bunlar tedâvî edilince, tansiyon normale iner. Bu tedâvîlerin tabîb tarafından yapılması lâzımdır. Bilhâssa kadınlarda, kan kaybını durdurmak için, sabâh akşam aç karna, nohud kadar damla sakızı yutmak ve (Sang-Dragon) kardeşkânı denilen kırmızı sakızdan 1-5 gram kadar yimek fâidelidir.

KAN GRUBLARI: Birinci cihân harbinden önce, kansız bir kimseye, başka bir insanın kanı şırınga edilince, ba'zan, hemen ölüyordu. Bunun önüne geçilemiyordu. Ba'zı kimselerin kanının serumunda, belli iki maddenin bulunduğu görüldü. Agglütinin denen bu maddeler birbirine benzemez. Biri α [alfa] ile ikincisi β [beta] ile gösterilir. Ba'zı kimsenin alyuvarlağında da, pıhtılaşabilen iki madde bulunuyor. Bunlar da, birbirine benzemez. Birine A, ikincisine B denir. Bir insana kan verildiği zaman, A özellikli alyuvarlar, α maddesi bulunan seruma gelince veyâ B özellikli alyuvarlar, β bulunan seruma girince (**Agglutination**) olur. Ya'nî, dışardan gelen kandaki alyuvarlar bir araya yığılıp, pıhtı hâlinde çöker ve kan verilen kimse hemen ölür. Her insanın kan serumunda, kendi alyuvarlağındaki pıhtılaşabilen maddeyi pıhtılaşdırmıyan agglütinin bulunur. Yoksa, herkesin kanı, kendiliğinden pıhtılaşarak ölürdü. Bu bakımdan, dört dürlü kan grubu vardır:

1 — O [sıfır] grubu: Bu grubda bulunanların alyuvarlarında A ve B maddeleri yoktur. Serumlarında α ve β vardır. Bunların alyuvarları hiç bir serumda pıhtılaşmaz. Herkese kan verebilirler. Verdikleri kan az olduğundan, serumla verilen α ve β agglütininleri, kan alan kimsenin alyuvarlarını pıhtılaşdıramaz. Bu grubdakiler, başka grubdakilerden kan alamazlar.

2 — A grubu: Bu grubda olanların alyuvarlağında, yalnız A maddesi vardır. Serumlarında yalnız β bulunur. Bunlara yalnız kendi gruplarında veyâ O grubunda bulunan kimselerin kanı verilebilir. Bunlar, yalnız kendi gruplarında veyâ AB grubunda bulunanlara kan verebilirler.

3 — B grubu: Bu grubda bulunanların alyuvarlarında yalnız B vardır. Serumlarında, yalnız α bulunur. Bu grubdan veyâ O grubundan kan alabilirler. Ancak kendi grubuna veyâ AB grubundakilere kan verebilirler.

4 — AB grubu: Bu grubda olanların alyuvarlarında hem A ve hem de B bulunur. Serumlarında hem α hem β bulunmadığından, dışardan gelen alyuvarları çökdürmezler. Her grubdan kan alırlar. Çünkü dışardan gelen α ve β agglütininleri hem azdır, hem de bunların kanında dağılarak dahâ te'sirsiz kalıp, alyuvarları çökdürmez. Bunlar AB den başka grubdakilere kan veremezler.

Bir insan bütün hayâtı boyunca, bu dört gruptan birisinde bulunur. Herkes kendi kan grubunu öğrenmeli, nüfûs cüzdanına yazılmalıdır. Fekat gebelik, lohusalık, narkoz, radioterapi ve arsenikli ilâcların, kan grubunu ba'zan değiştirdiği görülmektedir.

Yüz kişi üzerinde yapılan tecrübeye, kırkbeş kişi O, onbir kişi A, kırk kişi B ve dört kişi AB grubunda bulunmuştur.

Kan grubu ölçülmesi, adli işlerde de fâideli olmaktadır. Şüpheli birinin elbisesinde görülen kan lekesinin grubu, bu kimsenin kan grubuna uygun bulunmazsa, (Elim kesildiği zaman üstüme kan damlamıştı) gibi sözünün yalan olduğunu meydana çıkarır.

Çocuğun kan grubu, babasının veyâ anasının kan grubuna benzer. Bir çocuğun kan grubu, anasının kan grubuna benzemezse, babasının kan grubunda olduğu anlaşılır. Bu çocuğun babası olduğu sanılan adamın kan grubu, çocuğun kan grubuna benzemezse, bunun babası olmadığı anlaşılır. Fekat, bu çocuğun grubunda olan bir adamın, bu çocuğun babası olduğu kesin olarak söylenemez. Çünkü, aynı grupta bulunan, başka çok adam vardır.

Grubu belli olan (test serum) dan, bir cam üzerine, bir damla konur. Üzerine bir damla % 10 luk sodium citrat eriyiği konur. Bir damla da kan konur. İki dakika sonra berrâk kalırsa, agglütinasyon yoktur. Bulanırsa, vardır. (Test serum) piyasada satılmaktadır. Bozulmadan iki-üç ay saklanabilir.

SOLUNUM ORGANI: Vücûd fabrikasının mikrop ve gazlara karşı mühim kapısı, nefes yollarıdır. Ağız ve burun boşluğunu ciğerlere rabt eden onbeş santimetrelilik hava borusu [Trake] nin yukarı ucu gırtlak [Hañçere] olup, burada hava borusu, ses lplikleri vâsıtası ile daralmış, bir ince yarık hâline gelmiştir. Bu yarık, nefes yolunun otomatik kapanabilen kapısı olup, toz, balık kılçığı ve tahriş edici gazların te'siri ile kendiliğinden kapanır. İnsan arzû etse de, klor, amonyak ve diğer zehirli gazları teneffüs edemez. Hava borusu, göğüs boşluğunda, yarım milimetre inceliğinde, yirmibeşmilyon kadar ince kollara ayrılır. Her kol, yine 15-20 dâne son kollara ayrılır. Her son kolun ucu kese gibi şişkin olup, bu hava kesecikleri, kollar ucunda üzüm salkımına benzer. Bu hava keseciklerinin hepsine (**Akciğer**) diyoruz. Akciğerde, kalbden gelen kan damarları da, kollara ayrılır. Ayrıla ayrıla nihâyet ciğerde dörtüzmilyon kapiller meydana gelir. Bu kapiller, hava keseciklerini sarar. Gaz basıncından dolayı, kandaki CO₂ nin fazlası, hava kesesine ve kesedeki oksijen de kapillere, ya'nî kana geçer. Bu gaz mübâdelesini, bir sâniyede vukû' bulur. Orta bir nefes almada, keselerin mecmû' sahı yüzelli, derin teneffüsde dörtüç metre karedir. Ciğerlerde birinci hâlde üç litre hava mevcûd olup, bunun yarım litresi, ya'nî altıda biri mübâdele olur. Bir insanın ciğerlerinden dakikada yatarken sekiz, otururken onaltı, yürürken yirmidört, koşarken elli litre hava geçmektedir. Harb maskeleri süzgeçlerinin mukavemeti ölçülerinde bu mikdâr, otuz litre kabûl edilmiştir. Devâmlı spor ve mümârese ile, ciğerlerde bir teneffüsde mübâdele edilen hava mikdârı, beşbuçuk litreye çıkabilmektedir. Tecribeli dalgıçlar, su altında dörtbuçuk dakika, nefes almadan durabilmektedir. Bir hayvânın kanına oksijen verirse, teneffüs yavaşlar, hattâ durur. Zirâ dimâğdaki teneffüs merkezi, artık, göğsü karından ayıran perdeye hareket emri veremez. Kandaki karbon dioksid gazının artması ise, teneffüs merkezini ikâz ederek, teneffüsü hızlandırır.

HAVA (ATMOSFER): Bir hava deryâsının dibinde yaşamaktayız. Hava, ortalama yüz kilometre yükseklikde olup, yukarısında dahâ hafif gaz tabakaları ile örtülüdür. Okyânusların sekizyüz metre derinliğinde yaşayan balıklar, havaya çıkarılınca parçalandığı gibi, insanlar da, hava basıncı altından çıkarılınca yaşayamaz. Hava, deniz kenârında, bir santimetre kare satha, bir kilogram tazyik yapmaktadır. Bu basıncı mikdârına, bir (**Atmosfer**) denir ki, yetmişaltı santimetre [76 cm.] yüksekliğindeki cıvanın basıncına eşittir. Cıvanın özgül ağırlığı 13,6 gr/cm³ olduğu için, binotuzüç santimetre [76 × 13,6 = 1033,6] suyun basıncı, ya'nî on metre ve otuzüç santimetre yüksekliğindeki suyun basıncı, bir atmos-

ferdir. İnsan derisinin yüz ölçümü, ortalama birbuçuk metre kare olduğuna göre, hava, hepimizi onbeş ton kuvvetle ezmektedir. Bu büyük kuvvet altında, pestil hâline gelmeyişiğimiz, teneffüs sâyesindedir. Teneffüs yolları, akciğer keseleri, kapiller ve kan damarları ile, vücûdümüzün bütün hüceyrelere hava gittiğinden, içimizde de, hâricdeki tazyika müsâvî bir basınc mevcûddür. Sıcak havada tazyik azalır, barometre düşer. Soğukda ise yükselir. Bu tazyik tehavvülü, sıhhatimiz için çok mühimdir. Bu tehavvül olmasaydı, bildiğimiz hastalıkların dörtte biri mevcûd olmazdı. Sıhhi iklimler; kırların ve kışın yaylaların, ilkbehârda hâtt-istivâ [ekvator] adalarının iklimleridir.

Hava ile yeryüzü, elektrik bakımından birbirine karşı, bir pilin kutupları vaz'iyetindedir. Hava artı, erd eksi yüklüdür. Bu iki kutup arasında yaşamakta olan insan elli litre tuzlu su taşıdığından, kuvvetli bir nâkildir. Üzerimiz yüzbinlerce kıl ile örtülü olduğundan bir verici istasyonu hâlindeyiz.

Yüz litre havada, yetmişsekiz litre azot, yirmibir litre oksijen, bir litre argon gibi necib gazlar ve 0,03 litre karbondioksit gazı [CO₂] bulunur. Hava, bu gazların karışımıdır. Havada gaz hâlinde bulunan azot, yumurta akı, ekmek, et gibi cisimlerin yapı maddesidir. Böyle azotdan yapılmış maddelere (Protein) diyoruz. Proteinler, aminoasitlerin peptidleşmesinden hâsil olan polipeptid yapısındadır. Bunlar, protoplazmanın yapı taşı olduğundan, proteinsiz, ya'nî azotsuz yaşanamaz. Yalnız yağ, şeker, nişasta gibi azotsuz gıdâlarla beslenen bir hayvân, yaşayamaz. İnsan, hergün, gıdâlardan sekiz gram azot almak mecbûriyyetindedir. Lâ-râ, azot moleküllerindeki ikişer atom, birbiri ile kuvvetli bağlı olup, kolay ayrılmıyor. Bileşik cism yapmak için atomlar birleşir demişdik.

Bir azot deryâsı olan hava içinde yaşadığımız ve hergün bin litre azot ciğerlerimize kadar girdiği hâlde, hayâtımıza çok lüzûmlu olan bu azotu, hüceyrelere havadan alamıyoruz. Mahlûkâtı sıkın en büyük derdlerden biri açlıktır. Her sene milyonlarca hayvân ve nebât açlık derdinden telef olmaktadır ve şu sâ'atde binlerce aç insan mevcûd olup, doyusıya yimeğe muvaffak olamamaktadır. Bu açlar, bilhâssa pahâlî olan protein maddelerine, ya'nî içinde yüzdükleri azot deryâsına, ciğerlerine kadar girmiş iken, istifâde etmekden âciz oldukları azot maddesine açdır. Bu hâl, insanların aczini göstermeğe kıymetli bir misâl teşkil etmektedir. Zîrâ, eğer teneffüs ile oksijen gazını alıp kanımıza katığımız gibi, azot gazını da tutmak hâssası kanımıza bahş edilmiş olsaydı, yeryüzündeki bütün açlık ihtiyâcımız, bir soluma ile te'mîn edilebilecekti ve artık aç kimse kalmıyacak, avcılık nihâyet bulup, milyonlarca cânlı, açlık sıkıntısından kurtulacak, açlık dolayısı ile ekmek ve et için insanlar birbirlerine saldırmıyacak, yeryüzü bir harb sâhası hâlinde çıkarak, bir Cennet ravzası hâline dönecekti. Bunların hepsi, insanın hergün ciğerlerine giren bin litre azotdan, sekiz gram (yedi litre) sini uzviyyetine alabilmesi ile olacaktı.

Havadaki oksijen atomu, azotun tersine olarak, atomların en oynak ve fe'âl olanıdır. Erdimizdaki bütün cisimlerde, hemen hemen oksijen vardır. Erd kabuğu ağırlığının yarısı ve insan sıkletinin yarısı hep oksigendir. Oksijen atomunun fe'âliyyet derecesi, fâideli olan dereceyi de aşdığından, cisimlerle, şiddetle ve onları tahrib ederek birleşir. Bir elma, bir patates kesildiği zaman kararması, kesik yerindeki moleküllerin hava oksijeni te'siri ile parçalanarak, esmer renkli, ufak moleküller teşkil etmesindedir. Oksijenin cisimlerle birleşmesine oksitleme [yakma] denir. Bu esnâda, harâret [ısı] hâsil olur. Canlıların hüceyrelinde, gıdâlarla gelen maddeler, teneffüsle gelen oksijenle birleşerek harâret hâsil olmaktadır ve bu harâret sâyesinde cânlı yaşamaktadır. Hüceyrelerdeki yanma olayı, ne mum yanması gibi sür'atli ve ne de, elmanın esmerleşmesi kadar yavaştır. Devâmlı otuzyedi derece sıcaklık yapacak kadar, ortalama bir hızdadır.

Havanın yüksek tabakaları hafif ve oksigence fakirdir. Böyle havada, hem teneffüs güçleşir, hem de rûhi teşevvüşler hâsıl olur. Teneffüs güclüğü, ya'ni oksijen azlığının te'siri, alkolün te'sirine benzer. Bu te'sirler insanlara göre değişir. Dörtbin metreye kadar birşey duyulmaz. Bundan sonra nefes darlığı, boğulma hissi, baş ağrısı, ateş basması gibi dağ hastalığı alâmetleri başlar. Fekat, bu şartlara alışarak teessür zâil olur. Dokuzbin metreden sonra diğer ârizalar baş gösterir ki, vücûd bu şartlara uymaz. Bu zaman, oksijen bombaları ile sunî hava verilmezse veyâ diğer tedbirler alınmazsa ölüm hâsıl olur.

Hüceyrelermizde, oksijen, gıdaları yakınca, karbondioksit meydana geliyor. Bu da, ciğerlerden havaya veriliyor. İnsan sâ'atde 20-40 ve günde 500-1000 litre karbondioksit gazı hâsıl ediyor. Şehr havasında (CO₂) mikdârı, binde bire ve hat-tâ dahâ yukarıya çıkar. Bu gaz, öldürücüdür. Yüzde yedi mikdârında teneffüs güçleşir. Yüzde ondört olunca öldürür. Kalküta şehrinde, bir odaya tıkanan 146 mahbûsdan 123 ü, kendi (CO₂) leri ile ölmüşdür. Karbondioksit gazı havadan ağır olduğundan çukurlarda mahzende toplanır. Gazoz şişeleri açılınca, aşağı doğru köpük hâlinde, masa örtüsü üzerine akar. Bu gaz, ısıyı fenâ iletir. Hava tabakasının erd üzerinde sıcaklığı koruması, dahâ ziyâde karbondioksit sâye-sindedir. Hava olmasaydı, yer yüzünün ortalama sıcaklığı (+ 15°C) yerine (- 23°C) olacaktı. Bu otuzsekiz derece farkın yirmibir derecesi, havadaki onbinde üç karbondioksit sâyesindedir.

İnsan vücûdü, içinde elli litre sıcak mâyi' bulunan bir fıçı gibidir. Fıçının serbest sathı ciğerler olup, takriben ikiyüz metrekaaredir. Bu sıvı, bu yüzeyden ve bütün derimizden, buhârlaşır. Ağız ve burnumuzdan havaya su buhârı veriyoruz.

MİKROP: Mikrop nedir? Mikroplar, dünyâımızda en ziyâde yayılmış mahlûklar olup, o kadar çokdur ki, diğer bütün cânlıların mecmû' sayısı, bunların yanında sıfır gibidir. Üzerinde binlerle mikrop yaşamayan bir toprak parçası, havada, bir toz, bir su damlası, bir sinek ayağı ve hiçbir insan kılı mevcûd değildir. İnsan bir camı ağzına sürünce, cam üzerinde düzinelerle mikrop kümesi meydana gelir. Her insan bûsesi, insanların birbirine binlerce mikrop vermesi demektir. Masa üzerinde yürüyen bir sinek, karda gezen insanın izleri gibi, mikrop yığınları bırakır. Süt hayvândan bakraca akdığı zaman, her kahve kaşığında binlerce mikrop bulunur. Bu mikdâr, her sâ'atde katkat artar. Bir mikrobun yirmi-dört sâ'atde çoğalarak yetmişmilyona çıktığı görülmüşdür. Tereyağındaki mikroplar, sütden on kat fazladır. İnsan ve hayvânların bulunduğu yerde, mikrop mikdârı fevk-al'âde artar. Bir kaşık nehr suyunda, şehre girmeden evvel otuzbin, şehrdan çıkınca milyarlarca mikrop vardır. Mikroplar havada uçmaz. Havadaki herbir toz, yüzlerce mikrop taşıyan birer balondur.

İNSAN VE MİKROP: Mikroplar, diğer hayvân ve nebâtlar gibi canlı mahlûklar olup, insanlara zararlı veyâ fâideli olmak gâyesinde değildir. Bunların, yegâne gâyesi, her cânlıda olduğu gibi, yaşamak arzûsudur. Birçok insan, mikrop de-yince, yanlış olarak, insana düşman olan mahlûk zan eder. Hâlbuki Allahü teâlâ, çok şeyleri yaratmasına, mikropları, sebep ve vâsıta kılmışdır. Cenâb-ı Hak-kın irâdesi ile, dilemesi ile, muhtelif işlerin yapılmasında vazife görüyorlarsa da, umûmî olarak zararsız, fâideli ve zararlı [Pathogene] olmak üzere üç sınıfdırlar. Onbinlerce nev'leri olup, hemen yüzde sekseninin insanlarla alâkası yokdur. Yüzde iki kadarı, fâidelidir. Meselâ, bize, peynir, sirke, hamur, maya ve sâire yaparlar. Bir kısmı ile de, berâber yaşamakdayız. Her nefesde, binlercesi içimize girer. Bunlar, tavuk, kedi, köpek, koyun ve sâire gibi, ehli hayvânlarımız gibidir. Lâkin bunlar, bize dahâ yakın olup kümesde, ahırda değil, hârice açık bulunan a'zâımızda ikâmet eder. Cild, ağız, burun, teneffüs yolları, mi'de, bağırsak ve sâire yerlerimiz bunlarla doludur. Bunlar, basit ve beceriksiz değildir. İçlerinde san'

atkârları ve mütehasısları mevcûddür. Yalnız ağızımızda, elli çeşid mikrop çalışmakdadır. İnce bağırsaklarda da, muhtelif ihtisâslara mâlik yirmibeş dürlü mikrop nev'i vardır. İnsan, bu işçilerinin yevmiyesini gıdâ olarak verip, güc hazm olan gıdâların hazmını bunlara yaptırır. Bir def-i hâcetde, abdesthâneye, yüzbinlerce mikrop terk edilmektedir.

Her insanda mevcûd bu sayısız mikroplar, zararlı değildir. Hâricden durmadan vücûdümüze zararlı mikrop da girmektedir. Hiçbir gün yoktur ki, hepimiz verem mikrobunu yutmamış olalım. Süt ineklerinin yarısından fazlası tüberkülozdur. Pastörize edilmeyen her sütte verem mikrobunu üçbine kadar çıktığı nâdir değildir. Hemen her tereyağının yüz gramında, binlerce verem mikrobunu vardır. Öldüğün zaman vücûdünde verem hastalığı başlamamış insan, yok gibidir. Tüberkülozdan bademcikleri şişmemiş çocuk azdır. Diğer hastalık mikropları da, her yerde mevcûddür. Herkesin ağız ve burnunda difteri ve grip mikropları yaşamaktadır. Cildimizde, çibân mikropları, kanı zehirleyen mikroplar dâimî müsâfirimizdir. Hâlbuki üzerimizi saran bu düşmanlardan zarar görmüyoruz. Yalnız veremli sütden bir damla içen kimse birkaç haftada ölmeli idi. Bunun sebebi: Bir bardak sütte, meselâ üçbin verem mikrobunu yanında, ayrıca kırk muhtelif nev'den milyarlarca zararsız mikrop vardır. Diğer mikropların yanında verem mikrobunun milyonda bir azlığı, olgun bir insan kalabalığını isyâna teşvik etmek isteyip, birşey yapamayan üç-beş fesâdcının azlığına benzer. Diğer taraftan, uzviyyete giren zararlı mikroplar zarar yapamaz. Zîrâ durmadan ta'kib olunurlar. Küçük çocuklarda bu ta'kib kuvvetli olmadığından, bunlara kaynamamış süt vermemelidir. Lâkin büyükler senelerden beri hergün zararlı mikropları yuta yuta bunlarda, müdâfe'â vâsıtaları teşekkül etmiştir. Alışan insanın günde içtiği sigara miktârını, birisi birdenbire içerse, hasta yapmasına benzer. Bizi zararlı mikroplardan koruyan üçüncü ve en mühim vâsıta, içimizdeki sâdik arkadaşlarımız olan mikropların, yabancı mikropları istememeleridir. Bunlar, yerlerini yabancı mikroplara bırakmak istemez. Demek ki, hastalığın insana geçmesi muhakkak olmuyor. Hadîs-i şerîfde de böyle buyurulmuştur.

SÂRÎ HASTALIKLAR NE ZEMAN MEYDANA GELİR?: Bir taraftan (Infection) ya'nî hastalık mikrobunun gelmesi, diğer taraftan, berâber yaşamakta olduğumuz mikropların azalması sebebiyle meydana gelir. Ekmek üzerinde küflerin türeyişi olarak yaşadığı gibi, mikropların üzerinde yaşayan parazitler de vardır. Bakteriophage denilen bu parazitler, mikropların za'if zamanında çoğalır, büyük ve yardımcı mikroplarımızı yirler. Bu sûretle vücûdümüz, yardımcı mikroplardan fakirleşir.

Ada, yayla, sayfiye havalarında mikrop bulunmadığından, buralara seyâhat eden, bilhâssa gençlerde yardımcı mikroplar azalarak, mukavemet görmeyen, meselâ herkesde, her zaman mevcûd anjin mikropları fe'âliyyete geçerek, Klimatik anjin meydana gelir. Yine bu sebepten, seyâhate çıkan gençlerde, şiddetli tüberküloz zuhûr eder. Ormanlık yaylalarda, meselâ bizim güzel Uludağımızın Kırazlı yaylasında, aslâ verem mikrobunu yoktur. Lâkin genç seyyâh, çadırında yerinde yatmaktadır. Burası ile, odada karyolasında yatmak arasındaki muhit şartları pek farklıdır. Gencin, Patojen mikroplara karşı müdâfe'asında, sâdik yardımcıları ve öncüleri olan kendi mikropları, bu şart değişmesinden müteessir olarak kuvvetten düşerler. Hava ve mevsim değişmelerinde sâri hastalıkların çoğalması da bu sebeptendir. Mevsim değişmesinden maksad, hava şartlarının bozulması değil, değişmesidir. Meselâ, latîf behâr mevsiminin ânsızın gelmesinde, yardımcı mikropların hayât şartları ânsızın değişerek, mukavemetleri bir müddet için sarsılır.

Mikroplar pek küçükdür. Bir milimetreküp kanda beşmilyon kırmızı yuvarlar (Hématie) vardır. Bir hemati içine bir tifo basilli kolayca yerleşir. Bir tifo basilli

İçinde de, tüberküloz basilli kolayca yerleşip gezebilir. Verem basilli, mikropların en küçüğü değildir. Çubuk şeklindeki bir verem mikrobu üzerine, virüs sınıfından binüçyüz uzviyyet yerleşebilir. İnsanın vereme yakalanması için, asgari bin taze kuvvetli mikrobun ciğerlere girmesi lâzımdır. Bir tüberkülozlunun sabâh kahvaltısı yaptığı masa örtüsünde onbinlerce tükürük damlası ve her damlada binlerce mikrop görülmektedir. Bir öksürükle meydana gelen damlacıklar, mikrop mermileri olup, üçbuçuk metre kadar uzağa gider. Bu mermilere rastlayan ve bilhâssa çocuklar, tehlikededir. Çocuklar, tüberküloza, büyüklerden on def'a dahâ kolay yakalanır.

VİRÜS: Bir mikrop kümesi, Şamberlan [ya'ni pişmiş porselen] süzgecinden süzülürse, mikroplar geçmez. Bir sıvı süzülür. Difteri, dizanteri ve verem mikroplarından bu sûretle elde edilen mâyi'ler, hastalık hâsil etmez. Fekat, nezle, grip gibi mikroplardan elde edilen mâyi'ler hastalık yapar. Demek ki, böyle hastalıklar, yalnız mikroplar ile değil, süzülebilen, pek dahâ küçük virüs dediğimiz cisimlerle bulaşır. Virüsler, mikropdan yirmibin def'a dahâ küçükdür. Bunlar da, mikroplar gibi, yetişir, ürer ve sirâyet eder. Bugün üçyüz çeşid virüs tanınmış ve bunlardan yirmibeşi görülmüştür. Bunların, sâdece stoplazmadan ibâret oldukları anlaşılmıştır. Bugün virüsler dondurularak billûr hâle getirilebiliyor. Bu şeklindeki virüs temâmen cânsız, bir kimyâ maddesi gibidir. Fekat, müsâid bir yere konduğu zaman, cânlılığını göstererek ürer ve hastalık yapar. Ancak, elektron mikroskopla görülebilir. Virüsle bulaşan hastalıklar, kızıl, kızamuk, su çiçeği, nezle, grip, çocuk spinal felci, kuduz, papağan hastalığı, domuz vebâsı ve sâiredir. Virüsler, bu hastalıkların mikroplarını kuvvetlendirirler. Mikropları za'ifleten ve hattâ mahv eden virüsler de vardır ki, bunları yukarda bakteriofaj diye söylemişdik. Fen, bakteriofaj vermek sûreti ile belki birçok hastaları tedâvî etmeğe muvaffak olacaktır.

TOXİN: Mikroplar insanlara çeşidli yoldan zarar verir. İnsanı bir eve benzetirsek, tüberküloz basilleri, bu evin divârlarını yıkar. Difteri basilli, açık bırakılmış hava gazı musluğuna benzer. Bu basilin kendi birşey yapmaz. Bademciklerde oturup, beyâz ve kırmızı kana Toxin dediğimiz bir zehr gönderir. Bu zehr, kalb ve böbrekleri bozar. Tetanoz basilli de, ufak bir yara üzerinde usluca oturup, vücûde tetanoz toksini gönderir. Bu toksin, en kuvvetli zehrlerden olan Strikninden ikiyüz def'a te'sirli olup, bir gramı, yirmimilyon fâreyi veyâ dörtbin insanı öldürür. Vücûde yayılan bu toksin, mırdar iliği zehrliyerek, insan gerile gerile ölür.

ANTİTOXİN: Vücûdümüz, içeri giren her yabancı maddeye karşı bir koruyucu madde (**Antikor**) husûle getirip, bununla kimyâca birleştirek, zararsız hâle sokmağa çalışır. İçeri bir toksin girince, antitoksinler meydana gelerek, yeniden gelecek toksinlerle birleşirler. Kızıl, kızamuk ve su çiçeğine karşı meydana gelen antitoksinler, kanda dâimî kalıp, insan ikinci def'a bu hastalıklara yakalanmaz. Nezle, grip, difteri ve başka hastalıkların antitoksinleri ise, zamanla vücûdden dışarı atılır.

Düşmanı mikropla yenmek, ikinci cihân harbinde düşünüldü. Mikrop silâhları ve koruma vâsıtaları üzerinde çalışıldı. Yer küremiz etrâfında dönen sun'î peykleri mahreklerine oturtan büyük füzeler gibi birkaç roketle, meselâ İngiltereye saçılacak mikropların, kısa bir zamanda İngiliz milletinin üçde birini harb edemez hâle getireceği hesâblanmaktadır. Bu füzelerde, mikrop yüklü tüyler bulunacak, bu tüyler havada dağılıp, çok geniş sâhaya, sâri hastalık mikropları saçacaktır. Bugün, mikrop silâhları üzerinde, çok çalışılmaktadır.

YORGUNLUK: Zararlı maddeler, mikrop, toksin, virüs, zehirli gazlar gibi, vücûdümüze yalnız hâricden gelenler değildir. Adalelerimiz hareket ederken, vücû-

dümüzün derinliklerinde zehirli madde hâsıl olur. Yorgunluk hissini yapan bu zehr, süt asidi dediğimiz alfa oksit propiyonik asiddir. Yorgun bir adalede teşekkül etmiş olan bu asid dışarı çıkarılırsa, adale eski fe'âl hâlini alır. Yorulan bir uzvda diğer maddeler de teşekkül edip, kan ile her tarafa ve bilhâssa dimâğa girerek yorar. Şu hâlde yorgunluk, süt asidi ve diğer toksinlerle kanın zehrlenmesinden ibâretidir. Bir köpek kuvvetden düşerek yatıp uyuyuncuya kadar çalıştırılır ve uyuyunca bundan kan alınarak, râhat ve keyfli bir köpeğe verilirse, bunun yorularak uyuduğu görülmekte ve bunun aksi de vukû' bulmaktadır. Yorgun ve yıpranmış bir insana, râhat bir insanın kanı verilerek, fe'âl bir hâle getirilmektedir. Fekat, yarının insanına verilerek bunu yorgunluktan ve uykudan devâmlı kurtaracak, bütün ömrünü fe'âlîyyet ve râhatlıkla geçirmesine yarınacak bir antitoksin bulunacağı zan edilmemelidir. Zirâ yorgunluk, yalnız bir kimyâ hâdisesi değil, diğer bütün vücûd hâdiseleri gibi, insanların anlayamadığı, mübhem bir hayât hâdisesidir. Yorgunluğu gidermek, çalışmaktan meydana gelen zehrleri temizlemekle berâber, hüceyrelere dinlendirmek de demektir.

Bir otomobil, ancak yakma tertibâtının, gazı patlatması ile hareket ettiği gibi, adale motorlarımız da, dimâğımızın sinir cereyanını vermesi ile hareket eder. Her adale parçası, bir tel, bir sinir ile dimâğa bağlıdır. Yalnız hareket için, adaleleri dimâğımıza bağlayan milyonlarca sinir olup, bunların milyarlarca ince kolları mevcûddür. Amerikadaki vahşilerin oklarının ucuna sürdükleri Kürar [Curare] isimindeki zehr, bu sinirlerin uçlarını felce uğrattır. Adale hareket edemez. Ağrı yapmadığından, insan zehrlendiğini anlamaz. Elini, ayağını oynatamıyarak yere yıkılır veyâ taş gibi dikili kalır. Görür ve işitir ise de, gözünü kırpamaz, dilini oynatıp bağırılmaz. Kabr azâbı da bunun gibidir. Meyyit, elem, acı duyar. Fekat, kıpırdıyamaz. Kürar, zehrlerin en fenâsidir. En son, teneffüs adaleleri uyuyarak, zevallı ses çıkaramadan ölür. Dünyâda tabî'i ve sun'î kötülükler çoktur. Bunların en kötüsü kürardır.

ZEHR NEDİR: Umûmî bir zehr ta'rifi yapılamaz. Keçi, yirmi gram morfin yiyip, sıçramasına devâm eder. Şu hâlde morfin zehr değil midir? Ada tavşanları zevkle belladon yer de müteessir olmaz. Tuz rûhu zehr olamaz. Zirâ mi'delerimiz bizzât bunu yapıyor ve hiçbir zararı olmuyor. Zehirli ve fâideli cisimlerin tâm ta'rifini yapmak çok gücdür. Zirâ:

a — Zehr, bunu alan cânlıının nev'ine tâbi'dir. Keciye zehr olmayan morfin, insan için zehrdir.

b — Zehr, aynı nev'e mensûb cânlıların şahsiyyetine de tâbi'dir. Babaya zararsız olan sigara, üç yaşındaki çocuğunu öldürür.

c — Zehr, alışmağa da tâbi'dir; alışmış bir ihtiyâra dokunmayan sigara mikdârı, ilk def'a içen ihtiyârı öldürebilir.

d — Zehr, alınan mikdâra tâbi'dir. Her cismin bir dayanabilecek mikdârı vardır. Ancak bu mikdârdan fazlası zehrdir. En şiddetli zehr bildiğimiz siyanürlerin kanda dolaşan mikdârı zehremez. Mi'deye doldurulan beş litre su ise, insanı öldüren zehrdir. Hattâ yeni doğan bir nevzâd için, bir bardak su zehrdir.

e — Zehr, zemana da tâbi'dir. Sabâh aç karna içilen bir büyük sigaranın zehr te'siri, öğle yemeğinden sonra içilen aynı sigaranın te'sirinin on katıdır.

f — Zehr, berâber alındığı diğer maddelere de tâbi'dir. Aynı mikdâr kafeini hâvî çay ve kahvenin te'sirleri başka başkadır. Aynı sûretle, aynı mikdârda ispirtoyu hâvî Absent ile şerâbın zehr te'sirleri farklıdır.

Bu altı misâl, dahâ başka dürlü 6 x 6 kadar çoğaltılabilir. Lâkin, zehrin ta'rifinin güçlüğünü anlatmağa bu kadarı da yetişir.

TÜTÜN: Bugün fırın sayısında satış mağazaları bulunan ve hükûmetlerce

reklâmları yapılarak değeri ekmeğin üstüne çıkmış bulunan tütünün müessir maddesi nikotindir. Korkunç zehirler arasında yer alan bu cismin bir damladan az mikdârı, insanı öldürür. Gagası önünde nikotine batırılan bir cam çubuk tutulan bir serçe, derhâl ölür. Bir sigara içinde bulunan nikotin, deri altına şırınga edildikde, iki insanı öldürür. Tütün dumanında nikotinden başka birçok şiddetli zehirler vardır. Meselâ, bir sigara dumanında bir miligram siyan asidi, yüzde beş karbon monoksit, amonyak, yüzde birbuçuk kükürtlü hidrogen mevcûddur. Tıbbî kitâblar, sigaranın fizyolojik te'sirini izâhdan evvel şu misâli söylüyor: Alman-bi yada yüzsekiz yaşında bir ihtiyâr, yeni yaşını tebrike gelenlere, yüz senedenberi durmadan sigara içtiğini ve şimdiki kuvvet ve zindeliğini sigaraya medyûn bulunduğunu söylemektedir.

Sigara içmek, tütünü kuru tebhîr etmek, ya'nî kuru cisimleri damıtmak, gaz hâle geçirmek demektir. Sigara yanarken nikotinin yüzde yirmibeşli harâb oluyor. Yüzde otuz kısmı dumanla havaya gidiyor. Yüzde kırkbeş de sigara içinden ağza doğru çekiliyor ise de, bunun üçde ikisi sigaranın soğuk kısmında mâ-yî' hâlde kalıp, ağza, sigaradaki nikotinin, ancak yüzde onbeşli dâhil oluyor. Sigaranın yanan mahalli ile ağız arasındaki mesâfe ne kadar az ise, vücûde o kadar çok nikotin gelir. Şu hâlde, ince uzun sigaralar, kısa kalın sigaralardan dahâ hafîdîr. Nikotin te'sirinden korunmak isteyenler, sigarayı ağızda değil, elde tutmalıdır. Ağır sigaralar, nikotini çok sigaralar değil, içerken vücûde yüzde onbeşden çok nikotin veren sigaralardır. Kuru tütünler, yaşlardan fazla, gevşek sigaralar, sıkı ve sert sigaralardan fazla, hızlı çekenler, yavaş çekenlerden fazla, ciğerlerine çekenler, burna çekenlerden ve burna çekenler, dudak tiryâkilerinden fazla nikotin alır. Ağza giren nikotinin mühim bir kısmı, tükürük ile mi'deye gidip mi'de ifrâzını azaltarak iştihâyı keser. Şu hâlde, yemek yiyenlerin bulunduğu yerde sigara içmek ve oda havasını sigara dumanı ile karıştırmak büyük kabâhatdir. Bunun içindir ki, birçok fikh kitâblarında, sigara, tab'an [şer'an değil] mekrûh denilmektedir. Nikotin, ağız ve mi'de zarlarında kana karışır. Bunun da büyük kısmını, karaciğer tutarak parçalar ve asid üriğe çevirir. Bundan dolayı, fazla sigara içenler, nekris ve rumatizmaya yakalanabilir. Zaten, herşeyin fazlası zararlıdır. Kanla dolaşan nikotin, böbrek üstü bezlerini tahriş ederek adrenalin ifrâzı artıp, kan tazyîkı yükselir ve derideki damarlar sıkışarak, renk solar. Bağırsakları harekete getirip, ishâl yapar. Safra yollarını daralttığından, safrası ve karaciğeri za'if olan, fazla tütüne dayanamaz. Dimâğa te'siri henüz iyi bilinmiyor. Nikotin uzviyyetden çok yavaş atılır. Cum'a günü sigaraya başlayan insanın idrârında, ancak gelecek cum'a nikotin görülmeğe başlar. Nikotinin en iyi tanıma vâsıtası sülûkdür. Nikotine çok hassas olan bu hayvân, dört milyonda bir nikotimli suda bile büzülmeğe başlar. Sigarayı fazla içmenin zehir olduğu muhakkaktır. Birbirine rekâbetle tütün kullanan iki birâderin, onyedinci pipoda, birlikde öldüklerini, bir babanın sigara içtikden sonra, iki günlük çocuğu yirmi dakika kucağında tutması ile, çocuğun nikotin tesemmümü ile ağır hastalandığını ecnebî kitâblar yazmaktadır. Bununla beraber, kendilerini zamanla ve yavaş alışdıran ve mu'tâdına göre kullanan büyüklere, hiç zarar vermemektedir. Sigaranın tüberkülozu, kanseri ve damar sertliğini kolaylaştırdığı hakkındaki korkunç hikâyelerin, temâmen yanlış olduğu tesbit edilmiştir. Bu hastalıklara yakalananlarda, sigara içmeyenlerin mikdârı içenlerden az olmadığı muhakkaktır.

[m. 1964] yılı şubat ayında, Amerikada New-York eyâleti tıp derneğinde konuşan göğüs hastalıkları mütehassısı Dr. Alvan L. Barach, sigara içerken dumanı içeriye çekmeyenlerde akciğer kanseri yapıldığını gösterecek bir delil yoktur demiştir. Birleşik Amerika sağlık işleri bakanlığının yüzlerle tabib ve kimyâger çalışdırarak aylarca yaptırdığı incelemelerin sonucu, [m. 1963] sonbehâr

gazetelerinde devletce açıklandı. Bu yazıda (Sigarayı çok içenlerde, kanser da-
hâ çok görülmüştür. Kansere sebep, tütün değil, sigara kâğıdının yanmasından
hâsil olan katran olduğu tesbît edilmiştir. Bunun için, tütünü, sigara şeklinde
değil, tütün yaprağının sarması, pipo ve nargile, lüleli çubuk şeklinde içmelidir)
denilmektedir. Tütün dumanında, kanserojen bir maddenin, ya'nî kanser yapan
bir prodülnin bulunduğu idantifiye edilememiştir. Fazla duman verilen hayvân-
larda tümör tevlid etmek kâbil olmamıştır. Bunun içindir ki, araştırmacılar, işi is-
tatistiklere dökmüşlerdir. Yukarıda yazılı Amerikan raporu da, tıbbî, fennî isbât
sonucuna değil, istatistiklere dayanarak bildirilmiştir. O hâlde bu rapor, proble-
mi izâh ve hal etmiş değildir. Nitekim Avrupa ve Amerikada birçok doktorlar, bu
raporu ve açıklamaları körü körüne kabûl etmektedirler. (Eczâcılık mecmû'ası),
[m. 1970] yılı (12) ci sayısında diyor ki, (Infarktüs) denilen kalb sektesinden son-
ra görülen ölümün, çok sigara içenlerde, sigara içmiyenlere nazaran onaltı def'a
dahâ az olduğu Amerikada tesbît edildi. Nikotinin norepinefrin teşekkülüne te'-
sir ettiği Amerikada görüldü. Bu da, sigaranın zihn yorulmasını önlediğini gös-
termektedir.

Ba'zı şahslar, nikotine karşı hassâs olabilir. Bu keyfiyyet, yumurtaya, çile-
ğe karşı hassâs insanların bulunmasına benzer. Bunlar, sigara içince, hazm ve
sinir bozukluğu, çarpıntı, damar tekallüsü, tansiyon yükselmesi gibi hâller görü-
lür. Lâkin tütün içenlerin yüzde doksanda ve hele az içen büyüklerde hiçbir-
şey görülmemektedir. O hâlde, büyük bir insanın az mikdârda içtiği tütüne,
sihhi bakımdan harâm denemez. Böyle bir İddi'â, tecribeye, fenne uygun olmaz.

Doktor Gautier, Pârisde basılan fransızca (Formulaire) de koyu çayın ve
kahvenin, sigaranın zararını giderdiğini yazmakta, tütünlü zehrlenmeğe karşı,
bir bardak suya bir kahve kaşığı tanen veyâ mazı tozu, yâhud bir damla tentür-
diyod koyup içmeli ve yatıp çok örtünmelidir demektedir.

ZEHRLİ GAZLAR VE KORUNMA ÇÂRELERİ: Zehirli bir cismin harbde kulla-
nılabilmesi için, bir takım taktik şartları da hâiz olması lâzımdır ki, bunları her
zehrde toplamak kolay değildir. Bundan dolayı, kimyâ sanâyi'inin birinci cihân
harbine verdiği üçbinden ziyâde zehirli maddeden, ancak otuzu kullanılmış ve
bunlardan oniki kadarı işe yaramıştır. Bu savaşta gaz atışı, düşmana zâyî'ât
verdirerek değil, rûhî te'sir yapmak sûretli ile rol oynamıştır. Her yeni çıkan ga-
za karşı korunma vâsıtalarının bulunması ve kıt'alarda gaz disiplini meydana
gelmesi ile, bu silâhın korkusu kalmamıştır.

Bugün iyi korunma vâsıtalarına ve bunların kullanılması ta'lim ve terbiyesi-
ne mâlik olan bir millet için gaz tehlikesi yoktur. İlerideki harblerde, ilk olarak
meydana çıkarak, eldeki korunma vâsıtalarından geçecek olan her yeni bir si-
lâh ve bomba, korunma çâresi bulununcuya kadar rol oynayacak ve belki de sa-
vaş neticesi üzerine mühim te'sir yapacaktır.

ELEKTRONİK ÂLETLER: Elektronik kelimesini, elektron kelimesi ile karış-
tırmamalıdır. Elektronik kelimesi, bir ilm koluna verilen isimdir. Bu ilm kolu,
elektro-manyetik dalgaların üzerine kurulmuştur.

Bir endüksiyon makarasının ikinci makarasındaki ince bakır telden, çok sa-
yıda sargıların iki ucu, iki küçük küreye bağlanır. Birbirine yakın olan iki kü-
renin biri antene [gerilmiş bakır tele], ikincisi, su borusuna, böylece toprağa
bağlanır. Kalın bakır telden içerdeki az sayıda sargılara pilden akım verilince,
iki küre arasında kıvılcım şeklinde elektron atlaması olur. Elektronlar, anten ile,
toprak arasında, sâniyede milyonlarca def'a gidip gelir. Sâniyedeki gidip gelme
sayısına (Titreşimli akımın frekansı) denir. Evlerimizde kullandığımız elektrik akı-
mının frekansı ellidir. Frekansları onbinleri aşan alternatif akımlara, (Yüksek fre-
kanslı) denir. Elektrik akımı geçen tellerin etrâfında, bir miknâtis sâhası hâsil

olur. Anten ile toprak arasında hâsıl olan akım [elektrik titreşimi] de, kuvvetli miknâtis meydana getirir. Bu miknâtis, dalgalar hâlinde, fezâda [boşlukda] her tarafa yayılır. (Elektro-manyetik dalga) denen bu dalgaların yönü ve şiddetli de-ğiştiği için, rast geldikleri kapalı devrelerde, meselâ antenlerde, endüksiyon akı- mını meydana getirir.

Bugün yüksek frekans alternatörleri ile ve triyod lâmbaları ile, elektrik tit- reşimleri ve böylece, elektro-manyetik dalgalar yapılmakta, bunlarla telsizler, radyolar, radar ve elektronik beyinler çalışdırılmaktadır. Elektronik beyin [Com- puter] lerin iç yapısını, beşbin dânesi bir yüksüğe sığan küçük transistörler ve diodlar ve bunları bağlayan binlerce karışık elektrik devreleri teşkil eder. Bun- ların l'mâl ve tesbiti, elektronik beyin ve otomatik makinelerle yapılır.

Elektronik beyin giriş kısmında, husûsi daktilolarda delinmiş ve üzerindeki delikler, belli harf veyâ işâreti bildiren kartlar veyâ delikli şeritler yâhud da bir yazıcı daktilo ile yapılacak işi gösteren bir program, makineye verilir. Program, makinenin özel işâretleriyle ve istenen işi yapdıracak şekilde, mütehassıslar ta- rafından hâzırlanır. Bir kerre hâzırlanan program, belli bir iş için her seferinde kullanılabilen bir deste delikli kart olabilir. Programdan sonra ma'lûmât verilir. Girişde kullanılan vâsıtalarla, kısa zamanda netice alınır. Kartdaki delikler, dev- relerin açılıp-kapanmasını sağlar.

Elektronik beyin, kendisine verilen ma'lûmâtı ve programı hâfıza kısmı de- nen yerde kayd eder. Bu kısım, içinden tel geçen ferromagnetik halkalardan ibâ- ret, kor denen [Core: çekirdek] yüzbinlerce magnetik devreden ibârettir. Altı kor birleşip, bir postahânedeki numaralı posta kutuları gibi düşünülebilien po- zisyonları teşkil eder. Her pozisyon, korlarındaki akımın yönüne göre magneti- ze olarak teyp gibi ma'lûmâtı kayd eder. Bunlara ma'lûmâtın girişi-çıkışı, sâni- yede beşbin def'a olabilir.

İşlemler merkez kısmında yapılır. Sâniyede, bin ile dört bin arasında toplama, çıkarma, yirmibeş ile ikiyüzelli arasında çarpma, bölme, beşbin Lojik işlem yapabilir. Sekizyüz bilinmiyenli sekizyüz denklemleri bir insan, hiç yılmadan, içme- den, ikiyüzelli senede, kompütür ise, birkaç sâ'atde yapar. Fen kollarındaki yeni keşfler için lüzûmlu hesâbların yapılmasında, hastalıkların teşhisinde, fabrika- ların az mütehassısla çalışdırılmasında, elektronik âletlerle çalışan (Robot) kul- lanılıyor. Robot, makine adam demektir. Bunlar, mekteplerde, evlerde öğretmen yerine ders vermekte, problem çözmektedirler. Gemilerin, tayyârelerin yerleri- ni bulmakta, menzil hesâblarını yapmakda, harb gemilerinde atış kontrolünde, hava tahminlerinde, tayyârelere ve rampadan atılan füzelere yol gösteren radar Beaconlarında hep elektronik âletler kullanılmaktadır. Telsizle idâre edilen tay- yâreler, roketler, kıt'alar arası füzeler, elektronik bilgilerin kullanıldığı yerlerdir.

Amerikalılar 1975'de elektronik beyinle incelemeler yapan, (Viking 1 sonda cihâzı) nı Merih yıldızına yolladılar. Bu cihaz, sekizyüzbin kilometrelik yolu on- bir ayda kat' ettikten sonra, 1976 temmuz ayında Merih üzerine kondu. Çalış- mağa başladı. Toprak alıp biyolojik ve fizik ve kimyâ tahlilleri yapıp, Pasadena ilm merkezine bildiriyor. Merih toprağında bol oksijen gazı olduğu ve radio-ak- tif karbon bulunduğu anlaşıldı. Pasadenadaki hayâtî tecrübeler mütehassısların- dan Dr. Herold Klein, Viking 1 cihâzının gönderdiği haberlerin çok heyecan ve- rici olduğunu söylemiştir.

55 — ÖLÜM, ÖLÜME HÂZIRLANMAK

Aşağıdaki bilgiler, seyyid Abdülhakim bin Mustafâ Arvâsi «rahmetullahi aleyh» in (Sefer-i âhîret) risâlesinden alınmıştır. Bu risâle basılmamıştır:

İmânî olan ve akli olan ve bâliğ olan erkek ve kadınlara (Mükellef) denir. Mükellef olanların, ölümü çok hâtırlaması sünnettir. Çünkü, ölümü çok hâtırlamak, emrlere sarılmağa ve günâhlardan sakınmağa sebep olur. Harâm işlemeğe cesâreti azaltır. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, (Lezzetleri yıkan, eğlencelere son veren ölümü çok hâtırlayınız!). Tesavvufculardan bazıları, hergün bir kerre hâtırlamağı âdet edinmişti. Muhammed Behâeddîn-i Buhârî «kuddise sirruh» hergün yirmi kerre, kendini ölmüş, mezâra konmuş düşünürdü.

Ölmek, yok olmak değildir. Varlığı bozmayan bir işdir. Mevt, rûhun bedene olan bağıllığının sona ermesidir. Rûhun, bedenden ayrılmasıdır. Mevt, insanın bir hâlden, başka bir hâle dönmesidir. Bir evden, bir eve göç etmektir. Ömer bin Abdül'aziz «rahmetullahi aleyh» buyurdu ki, (Sizler, ancak ebediyet, sonsuzluk için yaratıldınız! Lâkin bir evden bir eve göç edersiniz!). Mevt, mü'mine hediyedir, ni'mettir. Günâhî olanlara musibettir. Fakîrlere râhat, zenginlere azâb-ıdır. Akl, Allahü teâlânın hediyesidir. Cehâlet, doğru yoldan çıkmağa sebebedir. Zulm, insanın çirkinliğidir. İbâdet, gözün nûru olan, sevinc ve neşedir. Allah korkusundan ağlamak, kalbin cilâsıdır. Kahkaha ile gülmek, kalbin zehridir. İnsan, ölümü istemez. Hâlbuki mevt, fitneden hayırlıdır. İnsan yaşamağı sever. Hâlbuki mevt, ona hayırlıdır. Sâlih olan mü'min, mevt ile, dünyânın, eziyyet ve yorgunluğundan kurtulur. Zâlimlerin ölümü ile, memleketler ve kullar râhata kavuşur. Din düşmanlarından bir zâlimin ölümünde, hâtıra gelen eski bir beyti buraya yazmak uygundur. Beyt:

**Ne kendi etdi râhat, ne âlem etdi huzûr
Yıkıldı gitti cihândan, dayansın ehl-i kubûr.**

Mü'minin rûhunun bedenden ayrılması, esirin habsden kurtulması gibidir. Mü'min öldükden sonra, bu dünyâyâ geri gelmek istemez. Yalnız şehîdler, dünyâyâ geri gelip, bir dahâ şehîd olmak ister. Dünyânın iyiliği gitdi. Kederleri kaldı. Bundan dolayı ölüm, her müslimân için hediyedir. Bir adamın dînini, ancak mezârı korur. Mü'minlere yapılacak ikrâmlardan birincisi, ölümdaki sevincidir. Mü'mini râhatlandıran, ancak Allahü teâlâyâ kavuşmaktır. Her mü'mine mevt, hayâtından dahâ iyidir. Kâfirlere de mevt fâidelidir.

Çabuk tükenen şeyin peşinde koşuyorsunuz. Sonsuz kalacak şeye bakmıyor, ondan kaçuyorsunuz! Bir kimsenin ölümünde hayr yok ise, hayâtında da hayr yokdur. Allahü teâlâyâ kavuşurduğı için, mevt sevilir. Sevdiğim adamın kalmasını da severim. Ölmesini de severim. Dost dostta kavuşmak istemez mi? Azrâil «aleyhisselâm», İbrâhîm aleyhisselâmdan rûhunu almak için izn istedikde, (Dost, dostun cânını alır mı?) dedi. Allahü teâlâ, Azrâil «aleyhisselâm» ile haber gönderip (Dost, dostta kavuşmaktan kaçınır mı?) buyurunca, (Yâ Rabbî! Rûhumu hemen al!) diye düâ eyledi.

Allahü teâlânın emrlerine uyan bir mü'mine, ölümden dahâ sevincli birşey olmaz. Allahü teâlâyâ kavuşmağı seven mü'min, mevti ister. Mevt, dostu dostta kavuşduran bir köprüdür. Kavuşmak şevki, büyük ve yüksek derecedir. Bu dereceye yükselen mü'min, mevtin gecikmesini istemez. Rabbine iştiyâkından dolayı, Ona kavuşmağı, Onu görmeğı sever. Cenneti seven ve ona hâzırlanan insan mevti sever. Çünkü, mevt olmayınca, Cennete girilmez.

Bir kimsenin îmânı, son nefesde belli olur. Bir insan, bu devlete kavuşunca, Allahü teâlânın ihsânları başlar. Bu ânda, elbette sevinir. Se'âdet sâhibi ol kimse dir ki, Azrâil «aleyhisselâm» gelip, (Korkma, Erhamürrâhmine gidyorsun. Asl vatanına kavuşuyorsun. Büyük devlete erişiyorsun!) der. Böyle kimseye, bundan dahâ şerefli bir gün yokdur. Bu dünyâ, bir konaktır. O cihâna bakınca zindân- dır. Bu geçici varlık, bir görünüşdür. Gölge gibi, yavaş yavaş çekilmekte, ge- çip gitmektedir. Hadis-i şerîfde buyruldu ki, (İnsanlar uykudadır, ölünce uya- nırlar). Dünyâ hayâtı, rü'yâ gibidir. Mevt uyandırıp, rü'yâ bitecek, hakikî hayât başlayacaktır. Müslimânın ölümü, hayâtdır. Hem de, sensuz hayât!

Bir köylüye sen öleceksin demişler. O da, ölünce nereye giderim diye sor- muş. Allahü teâlâyâ! cevâbını alınca, hayrı ancak kendisinde bulduğumuz Rab- bime kavuşduracak olan ölümden korkum kalmamıştır der.

Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî «kuddise sirruh», Azrâil aleyhisselâmı görünce: (Çabuk gel, cânım çabuk gel. Beni Rabbime çabuk kavuşdur!) demiştir.

Cân vermek acısı, dünyâ acılarının hepsinden dahâ acıdır. Fekat, âhîret azâblarının hepsinden dahâ hafiftir. Mü'min, rûhunu teslim edeceği vakt, rah- met meleklerini, Cennet hûrilerini görüp, onların zevkı ile, cân verme acısını duymaz. Rûhu, tereyağından kıl çeker gibi, kolay çıkar. Ni'metlere kavuşur.

Her müslimânın, ölüme hâzırlanması lâzımdır. Bunun için de, tevbe etmeli. Kul hakkı altında kalmamağa dikkat etmelidir. Ya'nî, hakları sâhiblerine verip halâllaşmalıdır. Allahü teâlânın haklarını da ödemek lâzımdır. Bu hakların en mühimmi, islâmın beş şartını yerine getirmektir. Nemâz kılmıyan bir kimse, müs- limânların hakkını da vermemiş oluyor. Çünkü, her nemâzda oturunca (Ve alâ ibâdillahissâlihîn) diyerek mü'minlere düâ etmek vazîfemizdir. Nemâz kılmıyan- lar, mü'minleri bu düâdan mahrûm bırakıyor. Hakları olan bu düâyı yapmıyor.

Borçları ödiyerek, emânetleri sâhiblerine vererek, ölüme hâzırlanmak vâ- cibdir.

Ölüm, bir ânda gelebileceğinden, afvı kabûl olmiyan ve kabûl olabilir ise de, henüz afv edilmemiş olan (Had) ve (Ta'zir) cezâlarının yapılmasına imkân bırakmak vâcibdir. Ya'nî, meydana çıkmış olan günâhlarının dünyâdaki cezâla- rının yerine getirilmesini te'min etmelidir. Afvı kabûl olmiyan suç, Server-i âlemi «sallallahü aleyhi ve sellem» sövmektir. Afvı kabûl olan hadler, ya'nî cezâlar, zinâ, sirkat, iftirâ, içki içmek gibi suçların dünyâdaki cezâlarıdır.

Hasta olanların, bu vâcibleri dahâ çabuk yerine getirmesi lâzımdır.

Hastanın yatağı, çarşafı ve çamaşırları temiz olmalı. Sık sık değışdirmelidir. Çünkü, temizliğin kalbe ve rûha büyük te'siri vardır. Ölüm zamanında ise, kalbin ve rûhun temiz olması, başka zamanlardan dahâ mühimdir. Tedâvî câizdir. Fe- kat, şifâyı halk eden, devâda te'siri yaratan, Allahü teâlâdır. Allahü teâlâ, ister- se, kullanılan ilâcda te'sir halk etmez. Eğer öyle olmasaydı, her tedâvî edilen hasta, iyi olurdu.

Ağır hastalara iğne yaparak tesellî ilâcları vermemelidir. Hastaya eziyyetdir. Câiz değildir. Ağır hastaları hastahâneye kaldırmamalıdır. Evde, âilesinin, sâlih kimselerin yanında, Kur'ân-ı kerim okuyarak ve Kelime-i şehâdet telkîn ederek, cân vermesine çok uğraşmalıdır.

Hastalıkda, îmân, i'tikâd bilgileri çok konuşulmalıdır. Gelen ziyâretçiler, bun- lardan konuşmalı, kimse gelmezse, hasta kendisi, âhîret bilgilerini okumalıdır. Kitâbdan okuyamazsa, düşünmelidir. Cenâb-ı Hakkın rahmetinin bol olduğunu gösteren hikâyeler söylenmeli. Günâhların, Allahü teâlânın merhameti yanında hiç oldukları hâtırlatılmalıdır. Afv ve magfiret ümmîdi çok olmalıdır.

Hasta, nemâzlarını geçirmemeğe, her zemandan dahâ çok dikkat etmelidir.

Kalbini Allahü teâlânın sevgisi ile doldurmalı, Kelime-i tevhîdi çok söylemelidir. Şerî'atın emrlerini yapmağa dikkat etmeli. Vasıyyet etmeli veyâ yazmalıdır.

Hastaya, imâm-ı Alinin «radiyallahü anh» ve çocuklarının sevgisi pek lâzımdır. Çünkü, Ehl-i beyti sevmek, son nefesde imân ile gitmeğe sebep olacağını Ehl-i sünnet âlimleri sözbirliği ile söylemektedir.

Ölüm hastası, İhlâs sûresini [ya'nî Kulhüvallahü ehad] çok okumalıdır. Ya-tağı karşısında (Kelime-i tevhîd) yazılı levha asılı olmalıdır.

Karyola ve yatak yerini ve odayı değiştirmek, hastaya ferahlık verir. Kâbil ise hasta, abdestli olmalıdır. Hizmetçi, aşçı, hemşire kadınlar, mahrem olmadıklarından, çok büyük mahzûrdur. Hastaların, ihtiyârların kızı, âile yerini tutamaz. Mahrem hizmetleri yapamaz. İhtiyârların, hastaların harâmından kurtulmak için, hizmet eden kadını nikâh etmeleri lâzımdır. Dedi-koduya ehemmiyet vermeme-li. Genç de olsa, hizmet edecek nikâhlı âile edinmelidir.

Ziyâretçiler, hasta yanında çok oturmamalıdır. Sevdiği insanlar olsa da, çabuk kalkmalıdır. Hasta teklif ederse, biraz dahâ oturup, kalkmağa teşebbüs etmeli, tekrâr teklif etmezse, gitmelidir. Ağır hastanın yanına kimseyi sokmamak doğru değildir. Hasta istemese de, sâlih insanlar, gidip, bir ihlâs okuyacak kadar oturmalıdır. Doktor, kimse görüşmesin, konuşmasın dedi diyerek, hastayı mahrûm etmemelidir. Yanına sulehâ girip, Yasîn-i şerîf okumalıdır. Gizli okumak da fâidelidir.

Hasta yanında, hastalığı arttıracak, merâklî sözler söylememeli, gazeteler-den, hikâyelerden, mâl, ticâret, siyâset ve hükûmetden lâf açmamalıdır.

Ölüm hastası halâlden yimeli. Mümkün olduğu kadar abdestli ve kalbi uyanık kimselerin Besmele ve düâ ile hâzırladığı şeyleri yimelidir.

Hasta yanında, velîlerin, âlimlerin ve sâlihlerin hikâyeleri ve sözleri konuşulmalı. Bunlara sevgisi arttırılmalıdır. Evliyâ-yı kirâmın söylenmesi, rahmetin nüzûlüne sebep olur.

Ölüm alâmetleri görülünce, yanında, çocuk, cünüb, özlü kadın bulundurulmamalı. Odada ve hattâ evde resm bulunmamasına çok dikkat etmelidir. Yanında, âlim, sâlih birkaç kimse bulunup, zorlamamak üzere, Kelime-i tevhîd söylemesi te'mîn edilmelidir. Söylemesi için sıkıştırmamalıdır. Yanındakiler söyleyip ona duyurmalı, usandırmamalıdır. Bir kerre söyler ise, bir dahâ söyletmemeli. Başka şey söyler ise, Kelime-i tevhîdi bir dahâ söylemesi hâtırlatılmalıdır. Ya'nî, son sözü, Kelime-i tevhîd olmalıdır. Zorlamadan, bir kerre, (Lâ ilâhe illallah) demek, yanındakilere sünnettir. Kelime-i tevhîdi hâtırlatanların, hastanın düşmanı, vârisi olmaması uygundur. Kimse yok ise, vâris hâtırlatır.

Hasta yanında (Yasîn) sûre-i şerîfesini okumak mühim sünnettir. Hadis-i şerîfde buyruldu ki, (Yanında Yasîn-i şerîf okunan hasta, suya doymuş olarak vefât eder ve doymuş olarak kabre girer). Ya'nî, cân vermenin hâsil edeceği susuzluğu duymaz. Yasîn sûre-i şerîfesi, kıyâmetde olan şeyleri, dünyânın geçici olduğunu, Cennet ni'metlerini ve Cehennemdeki azâbları bildirdiğinden, hasta yanında okununca, imân ile gitmeğe sebep olan şeyleri işitmiş olur. (Ra'd) sûresini okumak, rûhun çıkmasını kolaylaştırır. İnsan ölünce, Hanefîde necs olur. Kur'ân-ı kerîm, yanında değil, karşısında ve sessiz okunabilir. Diğer üç mezhebe göre necs olmaz.

Kur'ân-ı kerîmi, ölümler de işitir ve fâidelenir. Cenâze taşıyanların, kabir ziyâret edenlerin, maddî bir karşılık düşünmiyerek, Kur'ân-ı kerîmden bir parçayı, Allah rızâsı için okuyarak, sevâbını meyyitin rûhuna hediye etmeleri sünnettir.

Ölüm hâlinde su içirmek sünnettir. İhtiyâcı görülürse vâcib olur. İçince ferahladığı görülürse vâcibliği artar. O ânda şeytân, sâf su gösterip, senden başka ma'bûdüm yokdur dersin, sana içiririm dediği, hadis-i şerîflerde bildirilmiştir. Yasîn sûre-i şerîfesini okumanın on fâidesi vardır:

- 1 — Aç olan, tok olur. Ya'nî, ummadığı yerden rızık gelir.
- 2 — Susuz olan, kanıncıya dek su bulur.
- 3 — Elbisesi olmıyan, elbise bulur.
- 4 — Ecell gelmiyen hasta şifâ bulur.
- 5 — Ecell gelen hasta ölüm acısı duymaz.
- 6 — Ölürken, Cennet melekleri gelip, görünür.
- 7 — İnsan korkduğundan emin olur.
- 8 — Müsâfir ve garîb yardımcı bulur.
- 9 — Bekârların evlenmesi kolay olur.
- 10 — Gayb olan şey bulunur.

Fekat bunlara niyyet ederek ve inanarak okumak lâzımdır.

Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, (Ölüm hastası yanında, bir sûre okununca, her harfl için bir melek gelip, rûhun kolay çıkmasına düâ eder. Yıkanırken yanında bulunurlar. Cenâzesi ile birlikte giderler. Nemâzında bulunurlar. Gömülürken bulunurlar. Hep düâ ederler). Bir hadis-i şerîfde buyuruldu ki, (Müslimân bir hasta yanında Yasin-i şerîf okunursa, Rıdvân ismindeki melek Cennet şerbeti getirir. Suyu doymuş olarak rûh teslim eder. Doymuş olarak kabre girer. Suyu ihtiyâcı olmaz).

Hasta, Allahü teâlânın afvına, merhametine güvenmeli. Rabbim beni mağfiret eder demelidir. Allahü teâlâ, hadis-i kudsîde buyuruyor ki, (Kulum, beni nasıl umarsa, onu öyle karşılarım. Öyle ise, benden hep iyilik bekleyiniz!) Server-i âlem «sallallahü aleyhi ve sellem», vefâtından üçgün önce buyurdu ki, (Allahü teâlâdan iyilik umarak cân veriniz!). Hasta yanındakilerin, iyilik ümmidini arttıracak şeyler söylemesi, Rabbimizin rahmetini umduğumuzu hâtırlatmaları sünnettir. Ölüm hâli görülünce, rahmet ümmidini arttıracak şeyler söylemek vâcib olur. Kılmamış nemâzları varsa, tevbe etmesine teşvik eylemek sünnettir.

Ölür ölmez, borclarını bir ân önce ödemelidir. Borcları ödenmedikce, rûhu, iyiler derecesine kavuşamaz. Zevcesine, vaktile ödemediği (Mehr), ya'nî nikâh parası da, borcudur. Verlimemiş, birikmiş zekât, fitra da borcudur. Hırsızlık etmesi, zor ile alması da borcudur. Kabre koymadan, borclarını ödemek mümkün olmaz ise, meyyitin velilerinden [ya'nî yakın akrabâsından] biri, borcu (Havâle üsûlü) ile, kendi üzerine alır. Ya'nî borclar bunun olur. Böylece, hak sâhiblerinin kabûl etmesi ile, meyyit borcdan kurtulmuş olur. Borclar, velî üzerinde kalır. Bu yol, havâle üsûlüne tâm uymuyor ise de, meyyitin ihtiyâcı çok olduğu için, şerî'at izn vermişdir. Server-i âlem «sallallahü aleyhi ve sellem» borclu olan birinin nemâzını kılmak istemedi. Ebû Katâde-i Ensârî «radiyallahü anh» ismindeki bir sahâbî, borcunu, bu üsûl ile, kendi üzerine alarak kabûl edince, cenâze nemâzını kılmağı kabûl buyurdu. Bu meyyitin borcu iki dînâr, ya'nî iki miskâl [4,8 gramlık sikkeli, ya'nî kesilmiş, ölçülü iki altın] olup, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», Ebû Katâdeye (Bu iki altın borc, senin üzerine oldu mu ve meyyit borcdan kurtuldu mu?) buyurdu. Ebû Katâde (Evet) deyince, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», cenâzenin nemâzını kıldı. Görülüyor ki, yabancı bir kimse de borcu kendi üzerine alırsa, meyyit borcdan kurtulmaktadır. Borcu üzerine alan kimsenin, alacaklıya (Meyyiti halâl et!) dimesi uygun olur. Böyle halâllaşma ile, meyyit borcdan temâmen kurtulur.

Gerek böylece, gerekse, şerî'atin gösterdiği başka yollar ile, meyyit, haklardan kurtarıldıktan sonra, vasiyyeti yerine getirmek lâzımdır. Günâh olan bir şeyi yapmak için vasiyyet etmek sahîh olmaz. Böyle vasiyyetler yerine getirilmez. Böylece, meyyit, vasiyyetden hâsıl olan sevâbdan ve düâdan mahrûm bırakılmamış olur.

Hastalıktan ve dünyâ sıkıntılarında kurtulmak için ölümü istemek câiz değildir. Dinde sıkıntı ve fitnelerden korkarak, Allahü teâlâdan ölümü istemek sün-

netdir. Allah yolunda şehid olmağı istemek de böyledir. Mekke-i mükerremede ve Medîne-i münevverede olduğu zamanda ve Evliyâ türbelerinin yanında ölümü istemek de câizdir.

Allahü teâlâyâ kavuşmağı sevdiği için ölümü istemek müstehabdır. Hadis-i şerîfde buyuruldu ki, **(Bir kimse, Allahü teâlâyâ kavuşmağı severse, Allahü teâlâ da ona kavuşmağı sever).**

Tedâvî, ya'nî doktora gitmek, ilâc kullanmak sünnetdir. Hadis-i şerîfde buyuruldu ki, **(Hastalığınızı tedâvî ediniz! Çünkü, Allahü teâlâ, ölümden başka her hastalık için, devâ, ilâc yaratmıştır).**

(Mevâhib-i ledünniyye) ikinci cildde diyor ki, Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» üç dürlü ilâc kullanırdı: Kur'ân-ı kerim veyâ düâ okurdu. Fen ile bulunan ilâcları kullanırdı. Her ikisini karışık kullanırdı. **(Kur'ân-ı kerimden şifâ beklemyene şifâ nasib olmaz)** buyururdu. **(Fâtiha)** sûresini okumanın, hastalıklara şifâ olduğunu bildiren hadis-i şerifler **(Beydâvî)** ve **(Cerhî)** tefsirlerinde ve Senâullah-ı Dehlevî hazretlerinin yazdığı **(Tefsîr-i Mazharî)** de yazılıdır. İmâm-ı Kuşeyrî buyuruyor ki, Kur'ân-ı kerimdeki altı şifâ âyetini bir tabağa yazıp, su ko-yarak eritilir. Herhangi bir hasta içerse, Allahü teâlâ, şifâ ihsân eder. Âyet-i ke-rîme ve düâ elbette şifâ verir. Fekat şartların gözetilmesi de lâzımdır. Okuyanın veyâ yazanın ve hastanın buna inanması şarttır. Hastanın, dokunan gıdâlardan, şübhell ilâclardan perhiz etmesi, sıcakdan veyâ soğuktan sakınması, lüzumlu şeyleri yapması, harâmdan, zulmden sakınması lâzımdır. Hadis-i şerîfde, **(Allahü teâlâyı unutarak, gafletle edilen düâ kabûl olmaz)** buyuruldu. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» efendimiz hasta olunca, **(Kul e'üzü)** lerini okuyup, kendi üzerine üflerdi.

(Şifâ âyetleri) şunlardır: Tevbe sûresi, ondördüncü âyetinin sonu, Yûnûs sûresi, elliyedinci âyetinin ortası, Nahl sûresi, altmışdokuzuncu âyetinin orta kısmı, İsrâ sûresi, seksenikinci âyetinin baş tarafı, Şü'arâ sûresinin sekseninci âyeti, Fussilet sûresi, kırkdördüncü âyetinin orta yeridir. Bunlar, safranlı su gibi, renkli bir sıvı ile bir çanağa yazılıp, yağmur suyunda eritilir. Zevceden mehr parasından hediye isteyip, bu para ile bal alınır. Balı bu su ile karışdırıp içmelidir. Şifâ âyetlerini, abdestli olarak, bir kâğıda yazıp, bu kâğıdı, bir kapdaki suya koymak da olur.

(Tuhfe) kitâbının sonlarında, şî'ilerin onüçüncü te'assublarını anlatırken buyuruyor ki, imâm-ı Ali Rızâ hazretleri Nişâpûra gelince, Ehl-i sünnetden yirmibinden çok âlim ve talebe, kendisini karşıladı. Dedelerinden gelen bir hadis-i şerîf okuması için yalvardılar. İmâm hazretleri, bütün dedelerinin isimlerini sayarak, şu kudsî hadîsi okudu: **(Lâ ilâhe illallah kal'amdır. Bunu okuyan, kal'aya girmiş olur. Kal'ama giren de, azâbımdan kurtulur).** İmâm-ı Ahmed ibni Hanbel hazretleri buyurdu ki, bu hadis-i şerîf, bildirenlerin isimleri ile berâber, deliye okunursa, akli başına gelir. Hastaya okunursa, şifâ bulur. Böyle olduğunu, İbni Esîr de, **(Kâmil)** kitâbında bildiriyor. Bu hadis-i şerîfin hastaya nasıl okunacağını **(İslâmın iç düşmanları)** kitâbımda bildirdim.

Yirmibeş kerre **(Estagfirullah)** denir. Sonuncusunda **(ve etübü lleyh)** e kadar okunur. Sonra, onbir **(ihlâs)** ve yedi kerre **(Fâtiha-i şerife)** ve otuzüç kerre **(Allahümme salli ve sellim alâ seyyidînâ Muhammedin ve alâ âli seyyidînâ Muhammed)** okuyup sevâbını Peygamberimizin «sallallahü aleyhi ve sellem» ve Es-hâb-ı kirâmın «ridvânullahi aleyhim ecma'in» ve Evliyânın «rahmetullahi aleyhim ecma'in» rûhlarına ve sonra Silsile-i aliyye-i nakşibendiyyedeki isimleri söyleyip, bu büyüklerin rûhlarına hediye edilir. Bu büyükler hurmetine şifâ vermek için Allahü teâlâyâ düâ edilir. Hergün sabâh ve akşam böyle düâ edilir ve gerekli ilâc alınıp, perhiz yapılır. Büyük âlim Abdüllah-ı Dehlevî hazretleri, **(Mek-**

(Tebât) kitâbının yirmisekizinci mektûbunda buyuruyor ki, (Düâ istiyorsunuz. Her iki Şecereyi [Silsileyi] gönderiyorum. Birincisindeki Nakşibendiyyo Pirânının rûhlarına, başka zamanda da, ikincisindeki Kâdiriyye Pirânının rûhlarına Fâtîha okur, bunların vâsıtası ile Allahü teâlâyâ düâ edersiniz!). Yüzonyedinci mektûbunda buyuruyor ki, (Her işiniz için, büyüklerimizin temiz rûhlarını vesile ederek, Allahü teâlâyâ yalvarınız! Ona sığınınız! Allahü teâlâ, O büyükler vâsıtası ile yapılan düâları kabûl ederek, din ve dünyâ ihtiyâclarınızı ihsân eder). Yâ, doğrucu şifâ ihsân eder. Yâhud, şifâ için sebep yaptığı tabibi, ilâcı karşınıza çıkarıp, onun vâsıtası ile şifâ verir. Çünkü, sebebler vâsıtası ile yaratmak, âdetidir. Bunun için, sebeblere yapışmak sünnettir. Nakşibendiyyo büyüklerinin isimleri sekizyüzseksenüçüncü sahifedeki **(Silsile-i alıyye)** de yazılıdır.

(Tefsir-i Azizi) de diyor ki, kırk gün sabâh nemâzının sünneti ile farzı arasında kırk bir kerre Fâtîha okunur. Bismelenin sonundaki Mimi Fâtihanın Lam harfi ile birlikte okunur. [Ya'nî (Rahim-ilhamdü) denir]. Sonra yapılan düâ kabûl olur. Suya üfleyip hastaya veyâ büyülenmiş kimseye içrilirse, şifâ bulur ve büyü çözülür.

(Tefsir-i Mazharî) de, **(Talâk)** sûresinin üçüncü âyetinin tefsirinde buyuruyor ki, (İmâm-ı rabbânî, Müceddid-i elf-i sâni hazretleri, din ve dünyâ zararlarından kurtulmak ve iyiliklerine kavuşmak için, hergün beşyüz kerre **(Lâ havle velâ kuvvete illâ billah)** okurdu. Okumağa başlarken ve okuduktan sonra da, yüzer kerre **(Salevât)** okurdu. Hadis-i şerifde, **(Allahü teâlânın bir ni'met vermesini ve bunun devâmlı olmasını isteyen, Lâ havle velâ kuvvete illâ billah çok okusun!)** buyuruldu. **(Sahihayn)** daki hadis-i şerifde, **(Bu, Cennet hazinelerinden bir hazinedir)** buyuruldu. Bir hadis-i şerifde de, **(Lâ havle velâ kuvvete okumak, doksan dokuz derde devâdır. Bunların en hafifi, hemmdir)** buyuruldu. Hemm, gam, hüzn, sıkıntı demektir.

(Fevâid-i Osmâniyye) de diyor ki, **(Fâtîha, âyet-el-kürsî ve dört kul)** üçer kerre okunup hastaya üflenirse, sihr, nazar için ve hayvân sokması ve ısırması için iyi gelir. Tuz üzerine okunup, suda eritip içirmek ve ısırılan yere sürmek de tecrübe edilmiştir. Dört kul, Kâfirûn, İhlâs ve Mu'avvizeteyn sûreleridir.

**Süâl melekleri kabre geleler,
nemâzı doğru kıldın mı diyeler.**

**Hemen kurtuldun mu sandın ölünce?
senin için, azâb hâzır diyeler.**

56 — MEYYİTE YAPILACAK DİNÎ VAZİFE, KEFEN

Aşağıdaki yazılar, **(Dürr-ül-muhtâr)** kitâbından ve bunun **(İbni Âbidin)** hâşiyesinden terceme edilmiştir:

Cenâze, ölü, ya'nî meyyit demektir. Bugün, içinde meyyit bulunan tabuta, cenâze diyoruz. Cinâze, teneşir tahtası demektir. Mevt, ölüm demektir.

Ölümün yaklaştığına alâmet, ayakların gevşeyip uzaması, burnun kıvrılması, şakakların çukurlaşmasıdır. Böyle bir hasta, sağ yanı üzere yatırılıp, yüzü kibleye çevrilir. Böyle yatırmak sünnettir. Ayakları kibleye doğru, sırt üstü yatırmak da câzdir. Şimdi böyle yapılmaktadır. Fekat, baş altına birşey koymalı-

dir. Böylece yüzü kibleye karşı olur. Bunlar güc olursa, kolayına gelecek şeklide yatırmak da câiz olur.

Kelime-i tevhid telkîn ederken (Muhammedün resûlullah) da söylemek iyi olur. Fekat bir kâfirin îmâna gelmesi için (Eşhedü) ile başlaması ve (Muhammeden abdühü ve resûlüh) de demesi şarttır.

Ölüm başladığı, hayâtdan ümmid kesildiği zaman, tevbe kabûl olabılır ise de, kâfirin îmâna gelmesi kabûl olmaz.

Ölüm hâlinde iken küfre sebep olan şey söyleyen kimse, mü'min kabûl edilirdir. Çünkü, o anda akli başında değildir.

Ölüm alâmeti, sertleşme, soğumak ve kokmaktır. Bu alâmetlerden önce de ölüm anlaşılınca [soluğun kesilmesi, ağzına tutulan aynanın buğulanmaması ile; kalbin durduğu, nabz ile anlaşılır] gözlerini kapamak ve çenesini bağlamak sünnettir. Çenesi, geniş bez ile başı üstüne bağlanır. Gözlerini kaparken (Bismillah ve alâ millet-i resûlillah) demek ve düâsını okumak sünnettir. Soğumadan önce, el parmaklarını, dirseklerini, dizlerini açıp kapayıp, kollarını ve bacaklarını düz bırakmak sünnettir. Böylece, yıkaması ve kefene sarması kolay olur.

Soğumadan önce, elbisesi çıkarılıp, geniş, hafif bir çarşaf ile örtülür. Çarşafın bir ucu başının altına, diğer ucu ayakları altına sokulur. Karnı üzerine, çarşafın üstüne veyâ altına birşey [bıçak veyâ başka demir] konup, şişmesi önlenir. Yüz gramdan çok olması uygundur. Muhterem ilmlerin kitâblarını koymalıdır. Elden geldiği kadar, cenâzeyi çabuk kokutacak, çürütecek şeylerden korumak lâzımdır. Rûhu çıkarken, yatağı yanında (Behûr) denilen koku yakılmalıdır. Ölüm haberi komşulara ve akrabâya, ahbâba, hemen bildirilmelidir.

Meyyit yıkanmadan evvel yanında Kur'ân-ı kerîm okumak mekrûh diyenler varsa da, üzeri örtülü iken ve yatağına bitişik olmaları, sessiz okumak câizdir.

Ölüm belli olunca, acele etmek sünnettir. Bozulmak, kokmak ihtimâli varsa, acele etmek vâcib olur. Ölüm belli olmaz, şübheli olursa, belli oluncıya kadar beklenir. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» cenâzenin, ehli, âilesi arasından kalmasını uygun görmezdi. Kalb sektesi ile ölenleri, soğumak, kokmak ile öldüğü iyi anlaşılınca kadar geciktirmek vâcibdir.

Serîr, ya'nî teneşîr etrâfında, önce (Behûr) yakılıp üç def'a dolaştırılır. Beş def'a da olur. Behûr bir otdur. Buna öd ağacı talaşları ve günnük denilen ağacın zamkı da karışdırılıp, bir kapdaki ateşe koyup, teneşîr, çıkan dumanlara tutulur.

Cenâze, örtülü olarak, tütsülenmiş serîr üzerine, sırt üstü veyâ kolay olan şekilde yatırılır. Göbek ile diz arası örtülü olarak yıkanır. Çünkü, kadının kadınlar için avret yeri, erkeğin erkekler için olan avret yeri gibidir. Serîr üzerinde kibleye karşı yatırmak sünnettir. Gömleği uzun ise, gömlek içinde yıkanır.

Yıkamak, kefenlemek, cenâze nemâzı kılmak ve gömmek farz-ı kifâyedir. Ya'nî, lüzûmu kadar kimse tarafından yapılıncaya, başkalarına farz olmaz. Çocuğun yıkaması da câizdir. Kâfir, yıkanmaz. Bir beze sarılıp, gömülür.

Kadın bulunmadığı zaman, kadını erkek yıkayamaz. Fekat, cenâze başdan ayağa örtülü olarak, akrabâsı, akrabâ yoksa, başkası, eline bez sararak, elini örtü altına sokup, teyemmüm yapdırır. Çünkü, ölünün avreti, dirinin avreti gibidir. Bakması harâm olan yere dokunmak da, harâmdır. Dahâ iyisi, çocuğa öğretilip, yikatılır.

Serîr, göbeğe kadar yüksek ve az eğik olmalıdır. Su, pek sıcak olmamalı, tuzlu olmalıdır. Serin ve tuzlu su, çürümeği geciktirir. Meyyit, çocuk da olsa, önce abdest aldırılır. Fekat, ağzına, burnuna su verilmeyip, bez ile temizlenir. Ağzına su kaçarsa çabuk çürümesine sebep olur. Önce yüzü yıkanır. Sonra kolları yıkanıp, başı, kulakları ve ensesi mesh edilir ve ayakları yıkanır. Sedr ağa-

ol yaprağı veyâ çevgen, ya'ni sabun otu ile kaynatılıp ılıtılmış veyâ kâfûr (Camphre) denilen beyâz, kokulu şey konmuş su ile, bunlar yok ise, yalnız su dökerek, başı ve sakalı, hatmi veyâ sabun ile yıkanır. Sonra sol yanına çevrilip, sağ yanına su dökülür. Su, teneşir tahtasına değen yerlerine kadar akıtılmalıdır. Sonra, sağ yanına yatırılıp, sol tarafına, omuzdan ayağa kadar su dökülür. Sonra oturtulup, karnı hafifce basdırılır. Birşey çıkarsa, yıkanır [ya'ni su döküp giderilir]. Sonra sol yanına yatırılıp, sağ yanı tekrâr yıkanır [ya'ni omuzdan ayağa kadar su dökülür]. Böylece sünnete uygun, ya'ni üç kerre yıkanmış olur. Her yan yıkanırken, üç def'a su dökülür.

Hasta, cünüb olarak vefât ederse, yine bir kerre yıkanır. Yıkandıktan sonra, abdesti bozan şeyler çıkarsa, tekrâr yıkanmaz ve abdest aldırılmaz. Yalnız çıkan şeyler, su dökerek giderilir. Meyyiti yıkarken niyyet etmek sünnettir. Niyyetsiz, temiz olur ise de, farz sâkit olmaz.

Meleklerin ve cinnin yıkadığı anlaşılırsa, yine yıkanır. Yıkama yerine, yıkayandan ve yardımcıdan başkası girmez. Yıkayanlar, emin kimse olmalıdır. Cenâzede gördüğü se'âdet alâmetlerini söyler, şekâvet alâmetlerini söylemez. Meyyitin aybını açığa çıkarmaz. Velî içeri girebilir.

Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» efendimizi, Abbâsın oğlu Fadl ile Ali «radiyallahü anhüm» yıkadı. Üsâme «radiyallahü anh» su döküyordu. Abbâs «radiyallahü anh» girip çıkıyordu.

Cânliya eziyet veren şey, ölüye de verir. Bunun için, çok soğuk ve çok sıcak su ile yıkanmaz. [Kokmaması için buzhâneye de konmaz. Kokmaması için, çabuk gömmeli, yolcu gelecek diye bekletmemelidir]. Zemzem suyu ile yıkamak câiz değildir. Saçları dökülürse, kefeni içine konur. Çünkü, insanın her parçası muhteremdir, gömülür. Diri insandan düşen ve kesilen tırnakları, saçları ve dişleri de defn etmek sünnettir.

Yıkandıktan sonra, teneşir üzerinde, bez ile kurulanır. Saçları ve sakalı arasına, hanût denilen kokulu şeylerin karışımı veyâ kâfûri konur. Safran koymak mekrûhdur. Secde ettiği uzvlarına [alnına, burnuna, dizlerine, el, ayak parmaklarına], kâfûri serpilmiş pamuk konur.

Meyyitin saçlarını taramak, saç, sakal, bıyık ve tırnaklarını kesmek, Hanefî mezhebinde câiz değildir. Ağız, burnu, kulağı deliğine, gözlere pamuk koymak câizdir.

Hanefî mezhebinde, kadını, efendisi yıkayamaz ve dokunamaz. Bakması, câizdir. Kadını, zevci yıkaması, diğer üç mezhebe câizdir. Kadının, zevcini yıkaması, Hanefide de câizdir. Çünkü, vefâtdan sonra, nikâh iddet bitinciye kadar [dört ay] devâm eder.

İnsanın yalnız başı veyâ bedeninin yarısı ele geçerse, yıkanmaz ve nemâzi kılınmaz. Öylece gömülür. Bedenin yarısından fazlası; başı olmasa bile veyâ bedeninin yarısı ve başı bulunursa, yıkanır ve nemâzi kılınır.

Parasız yıkamak çok sevâbdır. Para istemek de câiz ise de, parasız yıkayan başkası yok iken para istemek câiz olmaz. Cenâze taşımak, kabr kazmak ücreti de böyledir. Suda boğulan da, üç kerre yıkanır veyâ yıkamak niyyeti ile, suda üç kerre hareket etdirilir. Yağmurda ıslanan da yıkanır.

Meyyiti yıkamak, her şer'atde var idi. Âdem aleyhisselâmi melekler yıkadı. (Ölülerinizi böyle yıkayınız) dediler.

Sâhibsiz bir ölü bulunsa ve müslimân veyâ kâfir olduğu bilinmese, islâm alâmeti varsa, yıkanır ve nemâzi kılınır. Islâm alâmeti, sünnet olmak, sakal boyamak ve kasık traş etmektir. Bugün, bunların üçü de islâm alâmeti olmakdadır. Islâm alâmeti yoksa, islâm memleketinde ise, müslimân kabûl edilir.

Müslimân ve kâfir cenâzeleri karışık ise ve alâmetleri yok ise, çoğu müslim-

mân ise, hepsinin nemâzı kılınır. Hepsi müslimân mezârlığına gömülür. Müslimân sayıda veyâ azı müslimân ise, hepsi yıkanır. Kefenlenir, nemâzları, müslimân olanları niyyet edilerek kılınır. Hepsi kâfir mezârlığına gömülür.

Kadını erkek, erkeği kadın yıkayamaz. Eline bez sarıp teyemmüm yapar. Akrabâsı ise, eline bez sarmak istemez. Çünkü, mahrem olan akrabâsının kollarına ve yüzüne bakması ve dokunması câizdir.

Su bulunmadığı zaman, teyemmüm yapıp, nemâzı kılınır. Sonra su bulunca yıkanır. Fekat, nemâzı tekrâr kılınmaz. Diri insan da, su bulunca tekrâr yıkanmaz. Ölü yıkayacak kimsenin, önce gusl pabdesti alması müstehabdır. Cünûb ve özrlü kadının yıkaması mekrûhdur. Cenâze yıkanmış su, (Mâ-i müsta'zî) kullanılmaz. Yüzotuzikinci sahîfede buyuruyor ki, (Kullanılmış olan su, necs, pis olur). Çünkü, meyyit üzerinde pislik bulunur. Akan suları da pis olur. Bunun için, kayanların üstüne sıçramaması, peştemâl sarınmaları lâzımdır. Cenâze, yıkandıktan sonra temiz olur.

Erkeğin kefeni üç parça olmak sünnetdir:

1 — İzâr: Başdan ayağa kadardır. Genişliği bir metreden fazladır.

2 — Kamîs [antâri gibi uzun gömlek]: Bunun uzunluğu omuzlardan ayaklara kadar olan uzunluğun iki katıdır. Bu uzunluk, ortadan ikiye katlanıp, ortasından, baş geçecek kadar, düz kesilir. Kol ve etek yerleri kesilmez.

3 — Lifâfe: Başdan ve ayaklardan aşırı uzunlukta olup, dahâ geniştir. Başın üstünden ve ayak altından uçları büzülüp, bezle bağlanacaktır.

Başına imâme [sarık] sarmak mekrûhdur. Tabut üzerine sarık sarmak süslü şeyler koymak da mekrûhdur. Kefenin üçden fazla olması câiz olur ve müstehabdır. İmâm-ı Rabbânî de bid'at olur buyurmaktadır. Kefenin, yeşil, temiz, kıymetli olması sünnetdir. Zenginliğine uygun kefen yapılır. Beyâz [patiska] olması sünnetdir. Erkeğe ipek kefen harâmdır. Tabutunu ipekle örtmek harâmdır. Kadınlara ipek câizdir. Kefenin, meyyitin kendi halinde malından olması, başkasının vermesinden dahâ iyidir. Diri iken halâl kefen haramdır. Zemzem ile yıkanmış kefen Hanefîde câiz olup, Şâfiî mezhebinde harâmdır. Hanefî mezhebinde, kuruyunca zemzemin hepsi gider. Şâfiî'de ise, zemzemin kalıp, meyyitin kanı, irini ile kirletmeğe sebep olur. Besmele-i şerîfeyi, âyet-i kerîmeleri, muhterem isimleri kefene yazmak ve kabre koymak câiz değildir.

Sâlihlerin, Velilerin çamaşırından, elbisesinden kefen yapmak veyâ kefen için, yüzüne, göğsüne, koymak fâidelidir.

Kadının kefeni beş parça olmak sünnetdir:

1 — Kamîs: Erkek kamîsi gibidir.

2 — İzâr: Erkek izârı gibidir.

3 — Himâr: Baş örtüsü olup, yetmişbeş santim kadar uzundur. Uçları yüzüne sarkıktır, başa sarılmaz.

4 — Lifâfe: Erkek lifâfesi gibidir.

5 — Göğüs bezi: Omuzdan dize kadardır.

Fakîr olan veyâ çok borcu olan erkeklere izâr ve lifâfe, kadınlara kamîs, lifâfe ve baş örtüsü câiz olur ise de, dahâ azı mekrûhdur. Zarûret hâlinde, erkeğe ve kadına yalnız lifâfe lâzımdır. Meyyitin malı yoksa, başkasının, Beyt-ül-malın [ya'nî devletin] vermesi farzdır. Avret yerini örtmesi kâfi değildir. Bez küçüktür ise, açık kalan kısımlar, yaprakla, otla örtülür.

Tabutun içine, önce lifâfe serilir. Sonra üzerine izâr yayılır. Kamîs de, tabutun içine konur. Kadınlarda, izârdan önce veyâ sonra göğüs bezi serilir. Son-

ra tabutun etrafında üç veyâ beş kerre behûr dolaştırılır. Behûr, tûtsüdür. [Meselâ, bir kürek içindeki ateşe öd ağacı, günnük, misk, sandal ağacı, çendene [candana], zerîre, aselbend gibi kokulu maddeler koyup dumanı çıkarılır]. Kefenleri tabuta koymadan, herbirini ayrıca tûtsülemek dahâ iyidir. Böyle tûtsüleme, rûhu çıkarken ve yıkamağa başlarken de yapılır. Cenâze taşırken ve kabre koyarken yapılmaz.

[[Fetâvâ-i fıkhiyye) de yazılı hadis-i şerîfde (Âdem «aleyhisselâm» vefât edince, melekler Cennetden hanût ve kefen getirdiler. Su ve sedr yaprağı ile yıkadılar. Üçüncüsünde kâfûr koydular. Üç kefen ile kefenlediler. Nemâzını kıldılar. Lahd yaptılar. Defn etdiler. Sonra çocuklarına dönerek, ey Âdem oğulları, Ölümlerinize böyle yapınız dediler) buyuruldu].

Kefen yeni olursa da, önceden yıkanmış olarak hâzır bulundurulmalıdır. Kefeni önceden hâzırlamak lâzımdır. Kefenlerin her üçü üzerine de hanût serpilir.

Meyyit kurulandıktan sonra, kamis tabutdan alınarak, başından geçirilip, yarısı önünden, yarısı arkasından, ayaklarına kadar uzatılır. Tabutun içine, izârın üstüne Besmele ile yatırılır. İzârın önce sol tarafı, sonra sağ tarafı, meyyit üzerine kapatılır. Lifâfe de böyle kapatılır. Ya'nî sağ kenârları sol kenârlarının üstüne kapatılır. Nitekim diri iken de, ceket, gömlek ve sâire böyle kapatılır.

Kadınların kamisi kapandıktan sonra, saçları ikiye bölünüp, iki yandan göğsü üzerine, kamis üstüne konur. Saçları üstüne himâr konup, üzerine izâr kapatılır. İzârdan önce veyâ sonra göğüs bezi sarılır. Sonra lifâfe kapatılır. Lifâfenin baş ve ayak uçları ve ortası [ya'nî mi'de hizâsından] bir bezle sararak bağlanır. Büyük oğlan, adam gibi kefenlenir. Büyük kız, kadın gibi kefenlenir. Küçük oğlan bir, küçük kız, iki parça kefene sarılır. Ölü doğan çocuk, düşük ve insan uzvu [meselâ kolu] kefenlenmez, bir beze sarılıp gömülür.

Mezârdan çıkarılmış, çıplak görülen bir ölü, kokmamış ise, sünnet üzere kefenlenip gömülür. Kokmuş ise, bir beze sarılıp gömülür.

Sünnet mikdârı kefen, meyyitin malından alınır. Borcundan, vasiyyetinden ve mirâsından önce, kefen parası ayrılır. Malı olmıyan meyyitin kefenini, nafakasını vermek vâcib olan akrabâsı, mirâs mikdârları hesâbı kadar ortaklaşa alır. Nitekim, diri iken nafakasını da ortaklaşa verirler. Meselâ, iki çocuğu varsa, bunların her ikisi yarı yarıya alır. Çünkü, çocukların nafaka vermesi, mirâsa göre olmayıp, müsâvî mikdârdadır.

Babası ve oğlu kalan kimsenin kefenini yalnız oğlu verir. Kadının kefenini, kadın zengin olsa bile, zevci verir. Nafakasını verecek kimsesi olmıyan meyyitin kefenini, beyt-ül-mal verir. Beyt-ül-mal müntezam işlemiyorsa, haberi olan her müslimânın vermesi, farz-ı kifâye olur. Haberi olanlar fakir ise, başkalarından zarûret kefeni, ya'nî bir kefenlik bez isterler. İstanbolda kefen için, erkeklerle yedi metre, kadınlara sekiz metre patiska almak âdetdir. Eni 130-140 santimetredir. Tabut kapatılıp, üzeri yeni bir yatak çarşafı ile sarılıp, çamaşır ipi ile bağlanır. Bu ip, tabutu kabre indirirken de işe yarar. Üzerine yeşil ve yazılı örtü konup bunun kenârları iğnelerle çarşafa rabt edilir. Kadınlarda, bu örtünün baş tarafına üç köşe yemeni de örtülür. Tabutun, çivisiz, tahtadan geçme olması lâzımdır. Kısa bir düâ ve hak halâl edildikten sonra, musallâya götürülüp nemâzı kılınır.

Üç dürlü (Şehîd) vardır. Cünüb, hâiz olmıyan, âkıl ve bâlig bir müslimân, zulm ile, haksız olarak, vurucu veyâ kesici vâsıtalarla öldürülünce ve harbde din düşmanları ile, Allah için cihâd ederken, düşman tarafından, sulhda âsiler, yol kesiciler, şehîr eşkiyâları, gece hırsız tarafından, herhangi bir vâsita ile öldürülünce, hemen ölürlerse veyâ müslimânların ve ehl-i zimmetin cânlarını, mallarını korumak için, bunlarla olan çarpışma yerinde bulunan ölü üzerinde yara, kan

akması gibi öldürülme alâmetleri görülürse veyâ şehirde öldürülmüş bulunup, kâtili bilinir ve kısâs yapılması lâzım gelirse, bunlara (Tâm şehid) denir. Tâim şehid, dünyâda yıkanmaz. Kefene sarılmaz. Kefen mikdârından fazla olan elbisesi soyulup, çamaşırı ile defn olunur. Cenâze nemâzı, Hanefide kılınır. Şâfiî mezhebinde kılınmaz. Âhiretde de şehid sevâbına kavuşurlar. Allah rızâsı için cihâd etmeğe niyyet etmeyip, dünyâ kazancı için harb eden, yalnız (Dünyâ şehidi) olur. Allah için olan cihâdın hâzırlığı ta'limlerinde ölürse, zulm ile öldürülünce veyâ cihâdda ve eşkiyâ, âsi, yol kesici, gece hırsız savaşında yaralanınca, hemen ölmez, bir nemâz vakti çıkıncaya kadar akli başında kalır veyâ başka yere götürülüp orada ölürse veyâ cünüb, hâiz iseler, yalnız (Âhret şehidi) olurlar. Dünyâda yıkanır ve kefenlenirler. Had, ta'zir, kısâs cezâları ile öldürülenler [kurşuna dizilenler, i'dâm edilenler] ve hayvân tarafından öldürülenler yıkanılır.

Boğularak, yanarak, garib, kimsesiz olarak, dıvâr ve enkâz altında kalarak ölenler ve ishâlden, tâ'ûndan [sârî hastalıklardan], lohusalıkda, sar'a hastalığında, Cum'a gecesinde ve gününde, diğ bilgilerini öğrenmekde, öğretmekde ve yaymakda iken ölenler ve âşık olup, aşkını iffetini, nâmûsunu saklarken ölenler, zulm ile habs olunup ölenler, Allah rızâsı için müezzinlik yaparken, şerî'ate uygun ticâret yaparken, halâl kazanıp çoluk çocuğuna din bilgisi ve ibâdet yapmaları için çalışanlar, hergün yirmibeş kerre (Allahümme bârik li filmevt ve fi mâ ba'd-el-mevt) okuyanlar, Duhâ nemâzı kılanlar, her ay üç gün oruc tutanlar, yolculukda da vitr nemâzını terk etmiyenler, ölüm hastalığında, kırk kerre (Lâ ilâhe illâ ente sübhâneke inni küntü min- ez-zâlimin) okuyanlar, her gece Yasîn okuyanlar, abdestli olarak yatmış iken ölenler, devâmlı olarak mudârâ edenler [ya'nî dîni korumak için dünyâlık verenler], gıdâ maddeleri getirip ucuza satanlar, soğukda gusl abdesti alınca hastalanıp ölenler, her sabâh veyâ akşam devâmlı olarak üç kerre (E'üzü billâhis - semî'l'alîmi mineş - şeytânirracim) ile (Haşr) sûresinin sonunu okuyanlar (Âhret şehidi) olurlar.

Günâh sebebi ile ölenler şehid olmaz. Günâh işlerken, şehidliğe sebep olan bir sebeble ölürse, Âhret şehidi olur ve günâhının cezâsını da yüklenir. Meselâ, günâh işlerken üzerlerine ev yıkılıp ölenler, şehid olurlar. Bunun gibi, şerâb içip çatlayan şehid olmaz. Fekat şerâb içip, serhoş hâlde iken, zulm ile öldürülen kimse şehid olur. Çünkü, şerâbdan ölmemiş, başka sebeble ölmüştür. Fekat, şerâb günâhını da yüklenir. İbni Nuceym Fetâvâsında da diyor ki, (Şerâb içen kimse, serhoş iken öldürülse, şehid olur. Çünkü, şerâb içmek büyük günâhdır. Fekat şehid olmağa mâni' olmaz).

Yeni ilâc bulduk, diyor tabibler,
Lokman gibi, devâ bilse, ne fayda,
Son nefesde söylemezse, bu diller,
bülbül gibi dilin olsa, ne fayda?

Milyonun olsa da, rızkını yırsın,
ecel şerbetini, birgün içersin!
Yalın ayak, başın açık gidersin,
dünyâ dolu, malın olsa, ne fayda?

İlmin, rütben çok olsa da kardeşim,
imânın yoksa, günâh ise işin,
Secdeye hiç, koymadın ise, başın,
dünyâyâ diktatör olsan, ne fayda?

Sûr çalınıp, yıldızlar dökülünce,
deniz kuruyup, sular, çekilince,
Dağlar da, pamuk gibi atılınca,
harâmdan mal toplamışsan, ne fayda?

Cehennem, uzakdan gösterilince,
âteşin, mahşer yerine sürünce,
Sırât köprüsüne, halk yürüyünce,
arслан gibi gücün olsa, ne fayda?

Halâl, harâm demez, toplarsın malı,
yüzbin olsa, dersin milyon olmalı.
Gözün aç, bu dünyâ, fânidir fânî!
gidecek, sende çok dursa, ne fayda?

Birgün olur, götürürler evinden,
kurtuluş yok, Azrâilin elinden.
(Allah) adını bırakma dilinden,
bin yıl kadar ömrün olsa, ne fayda?

Zahmetli iş yokdur, islâmiyyetde,
kalbi, rûhu besler, ibâdetler de.
Ne için müslimân olmazsın, sen de?
kâfir, çok iyilik etse, ne fayda?

57 — CENÂZE NEMÂZI

Cenâze nemâzı, haber alan erkeklere, erkek yoksa, kadınlara farz-ı kifâye-
dir. Bir kadının yalnız kılması ve çok kadının cemâ'atle kılması mekrûh olmaz.
Ehemmiyet vermiyen, kâfir olur. Nemâzın kabûl olması için, altı şart lâzımdır:

1 — Meyyit müslimân olmalıdır.

2 — Yıkanmış olmalıdır. Yıkanmadan gömülen, üzerine toprak atılmamış
ise, çıkarılıp yıkanır, sonra nemâzı kılınır. Cenâzenin ve imâmın bulunduğu yerin
temiz olması lâzımdır. Cemâ'atinki şart değildir. Çünkü, yalnız imâmın kılması
ile, farz yapılmış olur. Pis yerdeki cemâ'atin nemâzı kabûl olmaz. Kadının, câ-
riyenin imâm olması ile, farz yapılmış olur. Çünkü, kadına uyan erkeklerin nemâ-
zı kabûl olmaz ise de, kadının cenâze nemâzı kabûl olur ve bir kişinin kılması
ile farz yerine gelmiş olur. Çocuğun, cenâze yıkaması câiz ise de, nemâzını kıl-
dırması câiz değildir.

3 — Cenâzenin veyâ bedeninin yarısı ile başının veyâ başsız yarıdan fazla
bedeninin, imâmın önünde bulunması lâzımdır.

4 — Cenâze, yerde veyâ yere yakın, ellerle tutulmuş veyâ taşa konmuş ol-
malıdır.

Başka yerde bulunan veyâ hayvân üstünde veyâ el üstünde tutulan cenâ-
zenin nemâzı kabûl olmaz. Cenâzenin başı, imâmın sağına, ayağı soluna gele-
cektir. Tersine koymak günâhdır.

5 — Cenâze, imâmın önünde hâzır olmalıdır.

6 — Cenâzenin ve imâmın avreti örtülü olmalıdır.

Cenâze nemâzının farzı ikidir:

- 1 — Dört kerre tekbir getirmektir.
- 2 — Ayakda kılmaktır. Özrsüz, oturarak veyâ hayvân üstünde kılmak câiz değildir. Yağmurdan, çamurdan dolayı hayvândan inemezse câiz olur.

Cenâze nemâzının sünneti üçdür:

- 1 — Sübhâneke okumak.
- 2 — Salevât okumaktır. Çünkü, düâdan önce salevât okumak, düânın sünnetidir.
- 3 — Kendine ve meyyite ve bütün müslimânlara afv ve magfiret için bildirilmiş olan düâlardan bildiğini okumak.

Dört müslimânın nemâzı kılınmaz:

- 1 — Bâgî, ya'nî âsilerin, ya'nî haksız olarak halifeye isyân edenler, döğüşürken öldürülünce, nemâzı kılınmaz. Bunları yıkamak da lâzım değildir.
- 2 — Müslimânların yolunu kesen hırsızlar, döğüşürken öldürülünce, yıkanmaz ve nemâzları kılınmaz.

Bâgîler ve yol kesenler, kaçarak sonradan (Had) ve (Kısâs) cezâları ile ölürlerse, yıkanır ve nemâzları kılınır.

- 3 — Zulm ile meşhûr olan kabileler, döğüşürken ölünce, nemâzı kılınmaz.
- 4 — Silâh ile ev basan kimse, o zaman öldürülürse, nemâzı kılınmaz.

Intihâr eden, ya'nî kendini öldüren kimse, hemen ölse bile, yıkanır ve nemâzı kılınır. Intihâr etmek, başkasını öldürmekden dahâ büyük günâhdır.

Anasını veyâ babasını öldüren kimse, kısâs ile öldürüldüğü zaman, nemâzı kılınmaz.

Cenâze nemâzının dört tekbirinden herbiri, bir rek'at gibidir. Dört tekbirin yalnız birincisinde eller kulaklara kaldırılır. Sonraki üç tekbirde eller kaldırılmaz. İki el bağlanınca (Sübhâneke) okunur ve okunurken (Ve celle senâuke) de denir. Fâtiha okunmaz. İkinci tekbirden sonra teşehhüdde otururken okunan salevât okunur. Üçüncü tekbirden sonra, cenâze düâsı okunur. Dördüncü tekbirden sonra, hemen sağa ve sonra sola selâm verilir. Selâm verirken, cenâze ve cemâ'ate niyyet edilir. İmâm yalnız dört tekbiri ve iki omuza selâmı, yüksek sesle söyler, başkalarını içinden okur. [Cenâze düâsı yerine, Rabbenâ âti-nâ...., veyâ yalnız Allahüm-magfir leh demek veyâhud düâ niyyeti ile Fâtiha-i şerife okumak da olur. Düâ okumak, meyyitin afvına sebep olur. Peygamberlerin «aleyhi-müsselâm» ve çocukların derecelerinin yükselmesine sebep olur. Kırk yâhud yüz kişi üç saf olarak kılar, meyyitin afvına sebep olur. Gömmeden önce kılınır]. Cenâze nemâzında son saf dahâ sevâbdır.

İmâm dördüncü tekbirde selâm vermeyip beşinci tekbiri söylerse, cemâ'at söylemez. Sessizce bekleyip, imâmla birlikte selâm verirler.

İmâm, cenâzenin göğsü hizâsında durur. Nemâza geç yetişen hemen durmaz. Bekleyip, imâm herhangi bir tekbiri getirirken, berâber tekbir getirip nemâza başlar. Bu tekbire (İftitâh tekbiri) olarak niyyet eder. İmâm selâm verdikten sonra, kaçırdığı tekbirleri birbiri arkasından söyleyip, birşey okumadan selâm verir. Dördüncü tekbire yetişemiyen, nemâzı kaçırmış olur.

Birkaç cenâze birlikte ise herbirinin nemâzını ayrı kılmak efdaldır. Hepsini için bir nemâz kılması da câizdir. Bunun için, birinin başı ötekinin ayağına gelmek üzere, herbiri diğerinin soluna konarak sıralanır. İmâm, derecesi yüksek olanın önünde durarak kılar. Cenâzelerin bir kısmı imâmın sağında, bir kısmı da imâmın solunda bulunur. Yâhud, hepsini imâmın önünde olarak yanyana koyup, imâm hepsinin göğsü hizâsında durur. Önce erkekler, sonra oğlan, sonra kadın, en sonra kız cenâzesi konur. [Bunlar için niyyet ederken, erkek veyâ kadın olduklarını söylemek şart değildir].

Cenâze nemâzını, devlet reisi kıldırır. O yoksa, hükümet reisi, o yoksa vâli, sonra hâkim, sonra kaymakam, sonra bunun vekili, sonra hâkim vekili, sonra mahalle imâmı kıldırır. Meyyitin velisi sâlih ise, imâm yerine, veli kıldırır. Veli, erkek olur. Kadın olmaz. Çocuk da olamaz. Veli, kan ile olan yakınlarıdır. Zevce de veli olmaz. Ancak başka velisi hâzir bulunmaz ise, zevce de, imâm olabilir. Küçük çocuğun nikâhını kıydırmağa, evlendirmeğe hakkı olanlar, velidir. Baba, oğuldan önce velidir, ya'nî sâhibidir, koruyucusudur. Oğul, kardeş, amca, dayı ve nihâyet zevci de yoksa, komşuları imâm olur. Veliler, herhangi bir yabancıyı vekil edebilir. Başkası, hattâ meyyitin vasiyyet ettiği kimse, velinin izni ile imâm olabilir. İznsiz olurlarsa, veli tekrâr kıldırabilir.

Nemâzı kılınmadan veyâ yıkanmamış olarak nemâzı kılınan, gömülüp toprak örtülmüş ise, kokduğu zan edilmedikçe, kabri üstünde nemâzı kılınır. Kokmağa başlama zamanı, toprağın cinsine, mevsimine, sıcaklığa, soğukluğa, za'if, şişman olmasına göre değişir. Üç gün ile bir ay arasında değişir. [Kırkinci gün burnu düşmesi, elliüçüncü gecesini çürümeğe başlaması ve bu gecelerde mevlid okutmalı gibi sözler doğru değildir. Ahmed isminde bir türbedârın rü'yâda gördüm diye söylediği şeylerdir. Meyyite yapılan her hizmet ibâdetdir. İbâdetler, yalnız âyet-i kerîme, hadis-i şerîfler ve müctehidlerin sözü ile belli olur. Şunun, bunun emri ile, rü'yâ ile ibâdetler değiştirilemez. İbâdetleri değiştirmek, bozmak isteyenler kâfir olur. Ölülere Kur'ân-ı kerîm okumak, sadaka vermek, düâ etmek gibi yardımları elliüçüncü gecesini yapmayıp, birinci günü yaparak, imdâdına bir ân önce yetişmek lâzımdır. Bu yardımları, yedinci, kırkinci, elliüçüncü gecelere bırakmak, boğulmak üzere olan birine, biraz bekle yardıma birkaç gün sonra geleceğim demeğe benzer. Muhammed Ma'sûm hazretleri Mektûbâtının birinci cildi, onbirinci mektûbunda buyuruyor ki, (Âdet olarak, riyâ, gösteriş olarak değil de, Allah rızâsı için, fakirlere yemek, sadaka verip, sevâblarını meyyitin rûhuna göndermek, iyi olur ve büyük ibâdet olur. Fekat, bunun belli gün veyâ gecede yapılması için güvenilir bir haber yokdur. Ya'nî aslı yokdur). İstanbul gazetelerinde, hıristiyân ölülerine, kırkinci günlerinde mezârlıklarında âyîn yapılacağını, tanıdıklarını oraya çağırıldıklarını çok okudum. Onlara sordum. Kırkinci gün ölüye yardım yapmak âdetimizdir dediler. Ölüler için sadaka, mevlid gibi hayrâtın belli günlerde yapılmasının müslimânlara hıristiyânlardan sirâyet etmiş olduğu anlaşılmalıdır].

Meyyiti câmi' içine koyup nemâzını kılmak Hanefî ve Mâlikî mezheplerinde harâmıdır. Cenâze dışarda, cemâ'atin bir kısmı câmi'de olursa, mekrûh olmaz diyenler varsa da, böyle de kılmak harâm olur. Cemâ'at de dışarda kılmalıdır. Çünkü, câmi'ler beş vakt nemâz kılmak için ve buna bağlı olan sünnet ve nâfile [ve kazâ] nemâzları kılmak için ve okumak, va'z, ders için yapılmıştır. Yağmur, fırtına ve hastalık gibi özrlere, cenâze nemâzı câmi'de kılınabilir. Fekat, cenâze cami'e sokulamaz.

Doğduktan sonra hemen ölen çocuk yıkanır ve nemâzı kılınır ve vâris olur ve mîrâsı kalır ve ismi konur. Cânsız doğan çocuk, dört aylık değil ise, yıkanmaz ve nemâzı kılınmaz. Dört aylık olmuş ise, yıkanıp bir kefene sarılıp gömülür, nemâzı yine kılınmaz. Anası, babası ile birlikte esîr alınan çocuk ve esîr alınan büyük deli de ölünce böyle yapılır. Bunlar Cehenneme girmez ise de, dünyâda kâfir mu'âmelesi yapılır. Anasız ve babasız esîr alınan çocuk veyâ anası, babası ile alınıp da ana, babasından biri islâma gelen veyâ akli, ya'nî yedi yaşında olarak kendi îmâna gelen çocuk ölünce, nemâzı kılınır. Bir kâfirin îmâna gelmesi için, kelime-i şehâdeti temâm söylemesi ve îmânın altı şartını [ya'nî Âmentü...yü] işitince inanması lâzımdır.

Câhillere, îmânın, islâmın şartını sormamalı, ona, bunları sayıp, söyleyip, bunlara inandın mı? demelidir. Evet inandım deyince müslimân olduğu anlaşılır.

lır. Câhile îmân ve islâm sorulduğu vakt, cevâb vermezse, zararı olmaz. Çünkü bunun cevâbını, belli, müntezâm kelimeleri söylemek sanarak, bilmiyorum derler. Ya'nî îmânı bilmiyorum değil de, îmânın nasıl söyleneceğini bilmiyorum derler. Müslimânın, kâfiri yıkaması, kefenlemesi ve gömmesi vâcib değildir. Kâfilere verilir. Kâfirler yoksa, kirli çamaşır yıkar gibi yıkayıp bir beze sararak kâfi mezârlığına gömmek câiz olur. Mürted ölüsü ise, yıkanmaz, kefenlenmez, hangi dine geçdi ise, onlara da verilmeyip, köpek ölüsü gibi, bir çukura bırakılır. Kâfirlerin ve müslimânın, hiç kimsenin ölüsü yakılmaz. Külü saklanmaz. Kâfi ölüsünün bile kemiğini kırmak, kesmek câiz değildir.

Müslimânın, kâfir olan akrabâsı tarafından yıkanması câiz değildir.

Birinci kısım altmışikinci maddede, yüzellidokuzuncu sahîfede, üç vaktde nemâz kılmak câiz olmadığı bildirilmişdi. Bu vaktlerden önce hâzırlanmış olan cenâzenin nemâzını, bu vaktlere geciktirmek câiz değildir. (Merâkıl-felâh) da diyor ki, (Bu vaktlerde cenâze defn etmek mekrûh değildir, câizdir). Günün her vaktinde cenâze nemâzı kılmak câizdir. Beş vakt nemâzdan sonraya bırakmak şart değildir.

Cenâze nemâzı bir k'erre kılınır. Bir kadın kıldıktan sonra bile, tekrâr kılınırsa, nâfile olur. Cenâze nemâzını nâfile olarak kılmak mekrûhdur.

Cenâze nemâzı ve gasli ve techîzi, tekfini, defni, farz-ı kifâye, bayram nemâzı ise vâcib ise de, cemâ'ate geç gelenlerin bunu bayram nemâzı sanarak şaşımamaları için önce bayram nemâzı kılınır. Hâzır olan cenâzenin nemâzı, bayramın hutbesinden ve akşamın, cum'anın, yatsının ve öğlenin son sünnetlerinden önce kılınacağı, Bayram nemâzları anlatılırken bildirilmektedir. Fekat (Hilye) ve (Bahr) kitâblarında, önce son sünnetlerin farz ile birlikte kılınmaları lâzımdır diyor. Cenâzenin, techîz, tekfin ve nemâzını çabuk yapmak mendûbdur.

[Görülüyor ki, cenâze nemâzı, sünnetlerden önce veyâ sonra kılınır denilmişdir. Fekat, cenâze nemâzı için sünnetin terk edileceğini hiçbir âlim bildirmemişdir. Bunun için, cenâze nemâzı kılınacağı zaman, câmi'lerde tesbîhleri terk etmemelidir. Cenâze nemâzını acele kılmak vâcib olduğu için tesbîhleri terk ediyoruz diyenler yanılıyorlar. Cenâze nemâzını acele kılmak vâcib değildir, müstehtâbdır. Cenâze nemâzını, cemâ'at çok olsun diyerek bekletmek mekrûh olduğu hâlde, cemâ'at çok olmak için, cenâzeyi sâ'atlerce bekletip, sonra acele etmek vâcib diyerek, Âyet-el-kürsiyyi ve nemâz tesbîhlerini terk etmek pek yanlıştır. Bu yanlış âdeti ortadan kaldırarak, cenâze olunca da Âyet-el-kürsiyyi ve tesbîhleri okuyan müezzin efendilere müjdeler olsun. Birinci kısım, 66.cı madde sonundaki düâ bahsine bakınız].

Cenâze nemâzı kılındıktan sonra tabutun yanında düâ etmek câiz değildir. (Zübdet-ül-makâmât) da diyor ki, (îmâm-ı Rabbânî hazretlerinin cenâze nemâzı kılındıktan sonra, durup düâ yapılmadı. Hemen mezârlığa götürüldü. Cenâze nemâzından sonra, ayakda düâ etmenin mekrûh olduğu, fikh kitâblarında yazılıdır. Bazı imâmlar yapıyorlar ise de, sünnete uygun değildir). [Câiz olmadığı (Bizâziyye) fetvâsında da yazılıdır].

58 — CENÂZE TAŞIMAK VE DEFN

Cenâze taşımakta önce ön tarafta, meyyitin sağ tarafı, sağ omuza alınıp, on adım taşınır. Sonra, arka sağ bacak tarafı sağ omuzda, on adım taşınır. Sonra meyyitin sol tarafına, ya'nî arkadan bakıldığına göre, tabutun sağ tarafına geçip, sol omuzda, on adım önde, on adım arkada taşınır. Hepsî kırk adım eder

Hadis-i şerifde buyruldu ki: (Cenâzeyi kırk adım taşıyanın kırk büyük günâhı afv olur).

Dükkânda, kahvede olan müslimânlar, bir cenâze görünce, gidip hiç olmazsa kırk adım taşımali ve biraz arkasından yürümeli, rûhuna Fâtiha ve düâ okumalıdır. Cenâzeyi görünce, olduğu yerde ona karşı dikilip beklemenin tahrimen mekrûh olduğu, (Merâkıl-felâh) da yazılıdır. Cenâzeyi taşıdıktan sonra, arkasından yürümelidir.

Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem», Sa'd bin Mu'âzin «radiyallahü anh» cenâzesini taşıdı. Ne büyük bahtiyârlıklı

Cenâzeyi (Beynel'amûdeyn) taşımak, ya'ni sedye gibi, biri önde, biri arkada olmak mekrûhdur. (Terbi') şeklinde, ya'ni şimdi olduğu gibi omuzda, tahta koldan el ile tutarak taşımak sünnetdir. Omuz, kolu altına geçirilmez. Tabutun kolu el ile tutulup omuz üstüne alınır. Cenâzeyi sırtda ve hayvân üstünde taşımak câiz değildir.

[Cenâzeyi, zarûret olmadıkca kâfirlerin âdetine göre, araba ve otomobil ile götürmek kerihdir ve meyyite zulmet ve zarar verir. Taşıyanlara günâh olur. Islâm âdetlerini bırakıp, ecnebî âdetlerini almak büyük günâhdır. Peygamberimizin «sallallahü aleyhi ve sellem» ve Eshâb-ı kirâmın «aleyhimürrıdvân» zamanlarında, cenâze yalnız terbi' sûretinde taşınırdı].

Süt çocuğunu ve biraz büyüğünü, bir kişi iki eli üzerinde götürür. Bu kişi, hayvân üzerinde de olabilir. Büyük çocuklar, tabut ile götürülür.

Cenâzeyi, meyyiti sarsımayacak kadar, hızlı götürmelidir.

Cemâ'at çok olsun diye Cum'a nemâzından sonraya bırakmak mekrûhdur. Cenâzeyi gömerken, Cum'a nemâzını kaçırmak tehlikesi olursa, bu zaman cenâze nemâzı, Cum'a nemâzından sonraya bırakılabilir. [Uzak yerlerdeki akrabâsının da cenâzede bulunması için, cenâzeyi bir gün sonra kaldırmak câiz değildir].

Bayram nemâzı cenâze nemâzından önce, hâzır olan cenâzenin nemâzı da bayram hutbesinden önce kılınır. Musallâda cenâze nemâzı için bekleyenler, cenâze yere konmadan önce ayağa kalkmazlar. (Sürret-ül-fetâvâ) da diyor ki, (Musallâda oturanlar, cenâze gelince, ayağa kalkmamalıdır).

Cenâzede bulunanlar, arkasında ve ona yakın yürümelidir. Cenâzede bulunmak sünnet-i müekkededir. Şâfiî mezhebinde cenâzenin önünde gidilir. Kadınlar cenâzede bulunmaz. Sessiz götürülür. Yüksek sesle tekbir, tehlil, ilâhiler okumak bid'atdır, günâhdır. Böyle bid'atler bulunan cenâzeyi terk etmemeli, mümkün ise, mâni' olmalıdır. Fekat, bid'at bulunan ziyâfeti terk etmek lâzımdır. Cenâzenin ön ve yan taraflarında yürümek câiz ise de, arkasında gitmek dahâ iyidir.

Hayâtda iken, kendi için kabr kazdırmak câizdir. Kendi mülkünde ise, ona mahsûs olur. Kendi mülkünde değil ise ve kabristanda yerini satın almamış ise, başkası da oraya gömülebilir.

Meyyiti büyük mezârlıkda gömmek lâzım ve sünnet ve çok fâidelidir. Sâlih-lere ve Evliyâyâ yakın defn etmelidir. Fâsıkların, fâcirlerin ve hele kâfir ve mürtedlerin kabirlerinden uzak olmalıdır. Rutûbetli yerlerde defn etmek iyi değildir. Mümkün olduğu kadar kuru yerlerde defn etmelidir. Nemli yerde defn, çabuk çürümesine sebep olur. Dîn-i islâmda, meyyitin geç çürümesi lâzımdır. Toprak nemli veyâ gevşek olursa, tabut ile gömmek iyi olur.

Cenâze ile çiçek ve çelenk götürmek ve bunları mezâr üstüne koymak ve mâtem alâmetleri taşımak, yakaya rozet, resm gibi şeyler takmak, kâfirlerin âdetidir. Müslimânların bunları yapması harâmıdır ve meyyit için zararlıdır. (Künûz-üd-dekâik) da yazılı İbni Mâcenin bildirdiği hadis-i şerifde, (Cenâzeyi yüksek

sesle ve ateş, ışık ve başka şeyler taşıyarak götürmeyiniz!) buyuruldu. Türbe oda içindeki kabr üzerine ipekli veyâ başka bez serip üzerine gül serpmek, böylece türbenin güzel kokmasını sağlamak iyi olur. Bunun câiz olduğu, Ahmed Sa'id-i Serhendînin, fârisi (**Tahkik-ul-hakk-il-mübin**) kitâbında yazılıdır.

Kabr kazıp, kabrin içine defn etmek farz-ı kifâyedir. Toprağı kazmayıp, yer yüzüne, binâ içine, mermerler içine koymak câiz değildir. Gemide ölen, karaya götürülemezse, gömmek farz olmaz. Zarûret olmadıkça, bir kabre, iki kişi gömülmez. Bir ölü çürüyüp, kemikleri toprak olmadan, bu mezâra başkası gömülemez. Başka mezâr kazılamazsa, kemikler toplanıp, mezâr içinde, toprakla örtülerek, başkası, toprağın öte yanına gömülebilir. İmâm-ı Zeylaî buyurdu ki, (Meyyit çürüyüp, toprak olunca, bu mezâra başkası defn olunabilir veyâ mezâr üzerine tarla ve ev yapılabilir). Fetvâ da böyledir. Çünkü, her meyyit için yeni kabr kazmağa imkân yoktur. (**Hadika**) da, el âfetlerinde diyor ki, (Meyyit çürüyüp toprak olduktan sonra, buraya başkasını gömmek veyâ üzerine tarla, binâ yapmak câiz olur. Mezârlar, sel, nehr suları altında kalırsa, çıkarıp başka yere gömmek câiz değildir). Eski kâfir mezârlarında, kâfirlerin alâmetleri kalmayınca, buraya mü'minler gömülebilir ve câmi' yapılabilir. Nitekim, Medîne-i münevverede (Mescid-i nebi) nin yeri önce kâfirlerin kabristanı idi. Kazılıp, kemikler başka yere götürülüp, buraya mescid yapıldı.

(**Câmi'-ul-fetâvâ**) da diyor ki, (Kabrin derinliği, insanın göğsüne kadar olmalıdır. Adam boyunca olması dahâ iyidir). Kabr, su girmemesi, koku çıkmaması ve hayvânların açmaması için, derin olmalıdır. Uzunluğu meyyitin boyu kadar, genişliği, boyunun yarısı olmalıdır. Kabrin uzunluğuna istikâmeti, kible ciheti ile dik açı yapacak şekilde olmalıdır. Lahd yapmak sünnettir. Lahd, kabr kazıldıktan sonra, kabrin taban sathından kible cihetine ve kabr boyunca, içine meyyit sığacak kadar genişlik ve yükseklikte kazılan yerdir. Meyyit, lahd içine, sağ yanı üzere konur. Şak yapılmaz. Ya'nî kabr kazıldıktan sonra ortasına çukur açıp, meyyit buraya konmaz. Toprak çürük, nemli ise, lahdin veyâ doğrudan kabrin içine tabut ile konur. Meyyitin altına keçe, hasır gibi şeyler sermek mekrûhdur. Tabut ile gömünce tabut içine biraz toprak konur. Kadınları, her zaman tabut ile gömmek efdaldır.

Gemide ölen kimse, karaya gidinceye kadar kokacak ise, yıkanır, kefenlenir, nemâzı kılınır. Kâfir memleketi yakın ise, ağır birşey bağlayarak denize bırakılır. İslâm sâhili yakın ise, ağır şey bağlanmaz.

Öldüğü odayı kazıp, buraya gömmek câiz değildir. Mekteb, tekke yanına da gömmeyip, islâm mezârlığına götürmelidir.

(**Şir'at-ül-islâm**) da diyor ki: (Cenâzeyi kabr başına koyunca, iş yapmayanlar oturmalı veyâ çömelmelidir. Yehûdiler ve hıristiyânlar gibi ayakda durmamalıdır. Meyyit defn edilirken, yedi sûreyi okumak müstehabdır. Bu yedi sûre, İn-nâ enzelnâ ve Kâfirûn, İzâ câe, İhlâs, iki Kul e'üzü ve Fâtiha sûreleridir. Defnden sonra bir hafta hergün sadaka verip, sevâbını meyyitin rûhuna hediye etmek de müstehabdır).

Kabre tek veyâ çift sayıda kimse girip, kibleye dönüp, kabrin kible tarafına ve kabre muvâzî [paralel] olarak bırakılmış olan meyyiti alıp, kabr içine veyâ lahd içine, yüzü kibleye karşı korlar. Koyarken (Bismillah ve billah ve alâ millet-i Resûlillah «sallallahü aleyhi ve sellem») derler. Ezân okumazlar. Meyyitin yüzü, lahdin içine doğru olup, arkasına toprak ve kerpiç konur. Sonra mezârın içi toprakla doldurulur. Ters konmuş meyyiti kibleye çevirmek için mezâr açmak câiz değildir. Çünkü, mezârı açmak harâmdır. Mezârda unutulmuş bir malı almak için açılabilir. Mezârda kefenin uçları çözülür.

(**Mizân-ül-kübrâ**) da diyor ki, (Dört mezheb sözbirliği ile bildiriyor ki, lahdin kabr tarafı, kerpiç dizerek veyâ hasırla kapatılır. Burasını pişmiş tuğla ile, tah-

ta ile kapatmak mekrûhdur. [Civi, tuğla gibi fırınlanmış şeyler, zinet eşyasıdır. Bunları meyyit için kullanmak mekrûhdur]. Kabrin üstünü, dışardan tuğla, ağaç ve mermerle örtmek câizdir. Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» mubârek lahdı, dokuz dâne kerpiç ile kapatılmışdır. Kadınlar kabre tabutsuz konurken, büyük bez ile perde tutulur.

Kabr toprakla örtülür. Kabr bir karışandan yüksek olmamalıdır. Kabr üzerine baş tarafından üç avuc toprak atmak müstehabdır.

Defn etdikden sonra, birkaç dakika etrâfında oturup, Bekara sûresinin başını ve sonunu okumak, meyyit için düâ ve istigfâr etmek müstehabdır. Sâlih müslimânlar, aralarında paylaşıp, ücretsiz olarak hatm ve hatm-i tehlil okumaları ve sevâbını meyyitin rûhuna göndermeleri çok fâidelidir. [Kabr yanında nutk söylemek kâfirlerin âdetidir. Kâfirler gibi nutk söylemek, meyyiti kendinde bulunmayan şeylerle övmek câiz değildir. Kendinde bulunan sıfatlar ile de övmekte fâide ve lüzûm yokdur. Meyyit için yüksek sesle ağlamak, mâtem tutmak, siyâh elbise giymek, siyâh perdeler ve rozetler, işâretler asmak, mâtem işâretleri, resmini taşımak câiz değildir. (Hazânet-ür-rivâyât) da diyor ki, (Cenâzeyeye ve cenâze çıkan yere siyâh örtmek ve siyâh giyinmek câiz değildir)].

Kabr üzerine su dökmek sünnetdir. Kabrin üzerini terbi' yapmak, ya'nî düz yapmak Hanefide sünnet değildir. Müsennem, ya'nî balık sırtı gibi yuvarlak yapmak sünnetdir. Kabr içini kireçle badana etmek, boyamak câiz değildir. Âlimlerin, büyüklerin kabrlerini korumak için, türbe, binâ yapmanın, Hanefi mezhebinde câiz olduğu, (Halebi-yi kebir) sonunda bildirilmiştir. (Mizân) da ve (Ukûd-üddürriyye) sonunda da yazılıdır. Fekat, süs için yapmak harâmdır. Kabr üzerine taş, çimento, demir parmaklık yaparak korumak câizdir.

Mezâr taşı dikmek câizdir. Taş üzerine âyet-i kerime, mubârek isimler, şi'r, medhiye gibi şeyler, Fâtiha kelimesini yazmak, resmini koymak câiz değildir. Asrlardan beri yazılıyor ise de, kötü bir bid'atdır. Kötü âdetler, câiz olmağı göstermez. Mezâr taşına, ism ve ölüm hicri senesi yazılabilir dediler.

Hâmile kadın ölünce, çocuk diri ise, batını sol taraftan yarıp, çocuk çıkarılır. Hâmile bir kadının çocuğı ölmüş ise ve anasının ölümüne sebep olacaksa, ebe elini ferce sokup âlet ile çocuğı parçalayıp çıkarır. Çocuk diri iken, anasının ölümüne sebep olacak ise, çocuğı parçalamak [öldürmek] câiz olmaz. Çünkü, anasının ölümüne sebep olacağı kat'i değildir. Zan ve ihtimâldir. Zan edilen bir tehlike için insan öldürmek câiz değildir. Birinin malını yutup ölen kimse nin, ödeyecek malı yoksa, karnı yarıp malı çıkarılır.

Komşusunun, akrabâsının, arkadaşının cenâzesine gitmek, nâfile ibâdet yapmaktan dahâ çok sevâbdır.

Cenâzeyi, bulduğu şehirde gömmek müstehabdır. İki veyâ dört kilometre uzağı götürmek câizdir. Ya'kûb ve Yûsûf aleyhimesselemin cenâzeleri Mısr'dan Şâma nakl edildi ise de, onların şer'atinde nakl câiz idi. Defnden sonra naklin câiz olmadığı, (Redd-ül-muhtâr) beşinci cilde yazılıdır. Başka yere götürülmesini vasiyyet etmek bâtıldır.

Meyyit sâhibine rast gelince, ta'ziye etmek, ya'nî, başın sağ olsun demek gibi, sabr tevsîye etmek sünnetdir. Ta'ziye için (A'zamallahü ecrek ve ahsene azâek ve gafere limeyyitik) denir ki, (Allahü teâlâ, sevâbını, dereceni artdırsın ve güzel sabr etmeni nasib eylesin ve meyyitinin günâhlarını afv eylesin) demektir. Musîbetlere elemelere sevâb olmaz. Bunlara sabr etmeğı sevâb verilir. Fekat, elemelere sabr edilmese de, günâhların afvına sebep olurlar. Hastalık da musîbetdir. Meyyit sâhibinin, ta'ziye için, üç günden az, bir yerde bulunması câiz ise de, câmi'de beklemesi ve kadınların hiçbir yerde beklemeleri câiz değildir. Defnden sonra düâ edilir. Sessiz olarak Kur'ân-ı kerim okunur. Yüksek sesle

okumak mekrûhdur. Sonra cemâ'at ve meyyit sâhibi, işleri başına dağıtılır. Üç gündün sonra ta'ziye yapmak mekrûhdur. Ancak uzakda olanlar ve olup da, geç haber alanlar için mekrûh olmaz. İki kerre ta'ziye etmek mekrûhdur. Kabr başında ve meyyitin evinde ve kapısında da ta'ziye mekrûhdur. Ta'ziye etmek, mektûb ile de olur.

Cenâze çıkan eve komşuların ve yakında oturan akrabânın, bir gün celik yemek göndermeleri müstehabdır. Ca'fer-i Tayyâr «radiyallahü anhu» mişden ziyâde kılinc ve ok yarası olarak şehid olunca, Resûlullah «salâ aleyhi ve sellem» bunun evine yemek gönderilmesini emr buyurdu. Ölü e yemek, helva dağıtılması mekrûh ve çirkin bir bid'atdır. Birinci, üçüncü, y [kırkinci ve elliüçüncü] gibi günlerde helva, çörek gibi şeyler yapmak ve başında yemek dağıtmak ve hâfızları, hocaları, mevlidcileri toplayıp, okutmak vermek mekrûhdur. Bunların çoğu, gösteriş için, şöhret için yapılmaktadır. Bu bid'atler yapılırken, araya nice harâmlar da karışmaktadır. Bunların masını vasiyyet etmek de bâtıldır. Dinlenmez ve günâhdır. Kırkinci günü t memeli, düâ, hatm, sadaka gibi hediyeleri, öldüğü gün, hemen gönderme

Câmi'lerde, ölüer için, şer'iate uymıyan toplantılar yapmak, böyle toplantılarda mevlid okutmak günâhdır. Dışarda, kadın erkek birlikde oturmak günâhdır. Kadın erkek birlikde oturmak günâhdır. Üç harâm sâ'atde ne olduğu gibi, mevlid için bir araya toplanmaları dahâ fenâdır. İbâdet şeklinde nâh işlemek, başka yerde işlemekten dahâ günâhdır. Üç harâm sâ'atde ne kılmak yasak olması da bunun gibidir. Yasak olan zamanda ve yerde kılınması mâzin sevâbı olmaz. Günâh da olur. Çünkü, yasak edildiği hâlde yapılmaktadır. Kadın erkek karışık olarak oturmak, yasak edilmiştir. Bu yasak, ibâdet şeklinde olan câmi'lerde ibâdet şeklinde olursa, dahâ büyük günâh olur.

Definden sonra telkîn vermek şünnetdir. Verilmese de olur denildi.

Mustafâ bin İbrâhîm Siyâmî, (Nûr-ul-yakîn) kitâbında, telkînün şünnet olduğunu isbât etmektedir. (Cilâ-ül-kulûb) da ve (Gâllıye) de diyor ki: (Resûlullah «aleyhissalâtü vesselâm», definden sonra telkîn vermeği emr eyledi. Kendisi telkîn verdi). Kabr süâli olmıyan kimselere telkîn verilmeğe lüzûm yoktur. (râc) da diyor ki, (Bütün insanlara kabr süâli olacağını, Ehl-i şünnet âlimleri birliği ile bildirmektedir. Sabî iken ölene de cenâb-ı Hak, cevâb vermesin hâm edecektir). İbni Abdül-Berr ve imâm-ı Süyûtî (Yalnız, mü'min ve münâ ehl-i kibleye süâl vardır) buyurdu. Buna göre, hazret-i Ömere kabr süâli olduğunu ve verdiği cevâbı bildiren haber doğru olmaktadır. Süyûtînin talebesi Muhammed bin Alkamî, hicretin 929.cu senesi vefât etdi. Hocasının (Câmi sagîr) hadîs kitâbını şerh ederken diyor ki, (Kâfirlere kabr süâli olmaz. Mü'minlerden dokuz kimseye de süâl olmaz: Şehid, düşman karşısında nöbetde iken ölen, vebâ, kolera gibi bulaşıcı hastalıktan ölen, böyle hastalıklar yayıldığı zaman kaçmayıp, sabr ederek başka sebeble ölen, Sıddîklar, bâliğ olmıyan çocuklar, Cum'a günü veyâ gecesi ölenler, her gece (Tebâreke) sûresi [ve secâdesi] okuyanlar ve ölüm hastalığında (ihlâs) sûresi okuyanlara kabr süâli olmaz. Peygamberler «aleyhimüsselâm» da, Sıddîklara dâhildir). Birkaç gün t butda kalan mevtâyâ süâl olmaz. Süâl kabrde olur. Kabr süâli, ba'zı akâid veyâ çeşidli akâid ile amelnden veyâ herkese başka şeylerden olur denildi. M derris Muhammed Demir hâfızın (İmân ve İbâdet) kitâbı 1344 [m. 1926] da b silmiş ve diyânet reisliği tedkik heyetince tasdik edilmiştir. Bu kitâbda diyor (Kabrde Münker ve Nekîr meleklerine cevâb olarak şunları ezberlemelidir: Rab bîm Allahü teâlâ, Peygamberim Muhammed aleyhisselâm, dînim dîn-i islâm, kâtâbım Kur'ân-ı azîmüştân, kiblem Kâ'be-i şerîf, i'tikâdda mezhebim Ehl-i şünnet vel-cemâ'at, amelde mezhebim İmâm-ı a'zam Ebû hanîfedir). Ölürken kaç yaşında olursa olsun, Cennetde erkekler de, kadınlar da, hep otuzüç yaşında olacaktır.

59 — KABR ZİYÂRETİ ve KUR'ÂN-I KERİM OKUMAK

İmâm-ı Birgivi «rahmetullahi aleyh», (Etfâl-ül müslîmîn) kitâbında buyuruyor ki, müslimânların kabrlerini ziyâret etmek sünnettir. (İhyâ-ül-ulûm) da diyor ki, (Ölümü hâtırlamak ve ölüden ibret almak için kabr ziyâret etmek ve Sâlihlerin, Velilerin kabrlerinden bereketlenmek müstehâbdır). İbret almak için, meyyitin çürüdüğü, yanaklarının, dudaklarının döküldüğü, ağızından pis sular akdığı, karnının şişip patladığı, içine kurtların, böceklerin dolduğu düşünülür. Hâtım-i Âsam diyor ki, (Kabristândan geçen kimse, onları düşünmezse ve düâ etmezse, kendine ve onlara hiyânet etmiş olur). Erkeklerin kabr ziyâret etmeleri emr olundu. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», kabr ziyâret eden kadınlara la'net etti. Sonradan izin verdi diyenler vardır. Ba'zıları da mekrûhdur dedi. Kadınların cenâze götürmeleri sözbirliği ile câiz değildir. Fâtıma «radiyallahü anhâ», hazret-i Hamzanın kabrini her sene ziyâret eder. Düzeltir, ta'mir ederdi. Hadis-i şerîfde, (Ana-babasının veyâ ikisinden birinin kabrini her Cum'a günleri ziyâret edenin günâhları afv olur. Haklarını ödemiş olur) buyuruldu Muhammed bin Vâsî', her Cum'a kabr ziyâret ederdi. Pazartesi günleri ziyâret etsen dahâ iyi olmaz mı? dediklerinde, (Meyyitler, Cum'a, Perşembe ve Cumartesi günleri kendilerini ziyâret edenleri tanırlar) buyurdu. Dahhâk diyor ki, (Cumartesi günü güneş doğmadan önce kabr ziyâret edeni meyyit tanır. Bu, Cum'a gününün faziletini göstermektedir). Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», mü'min olan akrabâsının ve Eshâbının kabrlerini ziyâret ederdi. Hadis-i şerîfde buyuruldu ki, (Bir mü'minin kabrini ziyâret ederken, Allahümme inni es'elüke-bi-hurmet-i Muhammed aleyhisselâm en lâ tü'azzibe hâzelmeyyit derse, o meyyitin azâbı kıyâmete kadar ref' olur). (Şir'a) da diyor ki, (Sünnete uygun ziyâret yapmak için, abdest alınır. İki rek'at nemâz kılıp, sevâbı meyyitin rûhuna gönderilir. Kabristâna gelince, ve aleyküm selâm denir. Yukarıda yazılı düâ okunup, meyyitin yüzüne karşı oturulur. Yasîn-i şerîf veyâ bildiği sûraleri okur. Tesbîh okuyup, meyyit için düâ eder). Ebül Kâsım diyor ki, (Kabir yanında Kur'ân-ı kerîm okununca, meyyit, sesi işiterek râhat eder). Hadis-i şerîfde buyuruldu ki, (Bir kimse, tanıdığıının kabri yanından geçerken selâm verirse, meyyit bunu tanır ve selâmına cevâb verir). Abdullah İbni Ömer «radiyallahü anh», bunun için, bir kabir yanından geçerken durup selâm verirdi. Nâfi' diyor ki, Abdullah İbni Ömer, Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» kabri yanına gelir, (Esselâmü alennebiyy, esselâmü alâ Ebî Bekr, esselâmü alâ Ebî) derdi. Böyle söylediğini yüzden fazla gördüm. İmâm-ı Gazâlî «rahmetullahi aleyh», (İhyâ) kitâbında buyuruyor ki, (Kabir ziyâret ederken, kibleyi arkada bırakıp, meyyitin yüzüne karşı oturup selâm vermek müstehâbdır. Kabre el, yüz sürülmez, öpülmez). Kibleyi arkada bırakıp, ayak tarafında, ayakda durmak efdaldır. (İbni Âbidin). Hadis-i şerîfde buyuruldu ki, (Bir kimse, kabristandan geçerken, onbir kerre ihlâs sûresi okuyup sevâbını meyyitlere hediye ederse, kendisine ölümler adedince sevâb verilir). Ahmed bin Hanbel buyurdu ki, (Kabristâna girince, Fâtiha, Kul-e'üzûler ve İhlâs sûrelerini okuyunuz! Sevâbını meyyitlere gönderiniz! Sevâbı hepsine vâsıl olur).

İbâdetler üçe ayrılır: Birincisi, yalnız mal ile yapılır. Zekât, sadaka böyledir. İkincisi, hem mal ile ve hem beden ile yapılır. Hac ve cihâd böyledir. Üçüncüsü, yalnız beden ile yapılır. Kur'ân-ı kerîm okumak, nemâz kılmak, tesbîh, tehlîl ve tahmîd okumak ve düâ etmek böyledir. Birincilerin sevâbını meyyitlere hediye etmenin câiz olduğunu, sevâbın onlara vâsıl olup fâide vereceğini, Ehl-i sünnet

âlimleri sözbirliği ile bildirdiler. Üçüncüden düâ da böyledir. İkincilerin de böyle olduğunu âlimlerin çoğu bildirdi. Üçüncüden düâdan başkası için dört mezheb arasında ayrılık oldu. Hanefî ve Hanbelî mezhebinde, üçüncüler de birinciler gibidir. Hasen «rahmetullahi aleyh» diyor ki, (Kabristana girince, **Allahümme Rabbel - ecsâd-ilbâliyeh vel'izâmin-nahiret-illeti harecet mineddünyâ ve hiye bike mü'minetün. Edhil aleyhâ ravhan min indike ve selâmen minni** okursa, meyyitlerin sayısı kadar sevâb verilir). (Etfâl-ül-müslimîn) risâlesinden terceme burada temâm oldu.

Şâfi'i ve Mâliki mezheplerinde, beden ile yapılan ibâdetlerin sevâbı başkasına gitmez. Nemâz, Kur'ân-ı kerîm okumak ve zikr etmek böyledir. (Şir'at-ül-islâm) şerhindeki hadis-i şerîfde, (Ümmetin yaptığı ibâdetlerin en kıymetlisi, Kur'ân-ı kerîmi, Mushafa bakarak okumaktır) buyuruldu. (Kitâb-üt-tibyân) da, (Kur'ân-ı kerîm okumanın en efdali, nemâzda okumaktır) buyuruldu. [Muhammed Ma'sûm «rahmetullahi aleyh» hazretlerinin (Mektûbât)ının üçüncü cildi, doksanüçüncü mektûbunda yazılı hadis-i şerîfde, (Nemâzda okunan Kur'ân, nemâz dışında okunan Kur'ândan dahâ hayrlıdır) buyuruldu. Bu hadis-i şerîf, senedleri ile birlikde, (Hazînet-ül-esrâr) da da yazılıdır]. Hazret-i Ali «radiyallahü anh» buyurdu ki, (Nemâzda ayakda iken okunan Kur'ânın her harfi için yüz sevâb verilir. Nemâz dışında abdestli okuyunca, her harfi için yirmibeş sevâb verilir. Abdestsiz okuyunca, on sevâb verilir. Yürürken ve iş yaparken okuyunca, dahâ az sevâb verilir). Ma'nâsını düşünerek bir âyet okumak, başka şey düşünerek, bütün Kur'ânı hatm etmekden dahâ çok sevâbdır. Son zamanlarda, hâfızların, Kur'ân-ı kerîmi tegannî ederek mûsiki perdelerine uyarak okumaları, çok çirkin bid'atdır. Çok günâhdır. Kur'ân-ı kerîmi, güzel ses ile, Allahdan korkarak ve hüzn ile okumalıdır. (Bizâziyye fetvâsı) nda diyor ki, (Tegannî ile, şarki söyler gibi Kur'ân okuyana sevâb verilmez). Sûre veyâ âyet okumağa başlarken E'üzü okumak vâcibdir. Fâtiha okumağa başlarken Besmele okumak da vâcibdir. Diğer sûrelere başlarken Besmele okumak sünnetdir. Hadis-i şerîfde buyuruldu ki, (Kur'ân-ı kerîmi tecvîd bilgisine uyarak okuyunca, her harfine yirmi sevâb verilir. Tecvîde uymazsa, on sevâb verilir). Bir âyeti ezberledikten sonra unutmak, en büyük günâhlardandır. (Kur'ân-ı kerîm okunan evden, Arşa kadar nûr yükselir) hadis-i şerîfdir. Ebû Hüreyre «radiyallahü anh» buyurdu ki, (Kur'ân okunan eve, bereket, iyilik gelir. Melekler oraya toplanır. Şeytânlar oradan kaçar). Kur'ân-ı kerîmi dinlemek çok sevâbdır. Hadis-i şerîfde, (İnsanın dinlediği bir âyet, kıyâmetde kendisine nûr olur) buyuruldu. Kur'ân-ı kerîm okumağı geçim vâsıtası yapmamalıdır. Hadis-i şerîfde, (Kur'ân-ı kerîm okuyunca, Allahü teâlânın rızâsını ve Cenneti isteyiniz! Dünyâlık istemeyiniz! Bir zaman gelir ki, hâfızlar, Kur'ân-ı kerîmi, insanlara yaklaşmak için vâsıta yaparlar) buyuruldu.

Kur'ân-ı kerîmi kırk günde hatm etmek, ya'nî başından sonuna kadar okumak müstehabdır. Üç günden önce hatm etmek câiz değildir. Hatm sonunda yapılan düâ kabûl olur. Hatm düâsında bulunmağa çalışmalıdır. Hatm bitince, yeniden hatme başlamak niyyeti ile Fâtiha okumalıdır. Hadis-i şerîfde, (İnsanların en iyisi, hatmi bitirince, yeniden başlayandır) buyuruldu. (Şir'a) kitâbindan terceme temâm oldu.

(Tenbih-ül-gâfilin) deki hadis-i şerîfde, (Kur'ân-ı kerîm okuyanın ana-babası kâfir olsalar bile, azâbları hafifler) buyuruldu. Haberde bildirildi ki: Cennet derecelerinin sayısı, Kur'ân-ı kerîmin âyetlerinin sayısındadır. Kur'ân-ı kerîmi hatm eden kimse, bütün derecelere kavuşur. (Künûz-üd-dekâ'ık) da yazılı, Taberânînin ve İbni Hibbânın bildirdikleri hadis-i şerîfde, (Kur'ân-ı kerîmi hatm edenin düâsı kabûl olunur) buyuruldu. (Kitâb-üt-tibyân) da diyor ki, (Kur'ân-ı kerîmin hatm edildiği yere rahmet yağar. Hatmden sonra düâ etmek müstehabdır. Kur'ân-ı kerîm hatm olunurken toplanmak müstehabdır. Abdüllah İbni Abbâs haz-

retleri, hatm okuyan kimsenin yanında adamını bulundururdu. Hatm biteceği zamanı işittince, kendi de hâzır olurdu. Enes bin Mâlik hazretleri, hatm ettiği zaman, çoluk çocuğunu toplayıp düâ yapardı. Hatm bitince, ikincisine başlamak müstehabdır. Hadis-i şerifde, (İbâdetlerin en iyisi, hatm okuyup, bitince yenisine başlamaktır) buyuruldu. (Hazinet-ül-esrâr) daki hadis-i şeriflerde, (Kur'ân-ı kerim hatm eden kimseye altmışbin melek hayr düâ eder) ve (Hatm düâsı yapılan yerde bulunan, ganimet dağılırken bulunan kimse gibidir. Hatme başlanan yerde bulunan, cihâd eden kimse gibidir. İkisinde de bulunan, iki sevâba da kavuşur ve şeytânı rezil eder) buyuruldu. Sa'd ibni Ebi Vakkâs buyurdu ki, (Bir kimse, gündüz hatm okursa, melekler ona akşama kadar düâ eder. Gece okunursa, sabaha kadar düâ ederler).

(Künûz-üd-dekâ'ık) da yazılı, Deyleminin bildirdiği hadis-i şerifde, (Kur'ân-ı kerimi tecvide uygun okuyana şehid sevâbı verilir) buyuruldu.

Görülüyor ki, her âyetini okumağa ayrı sevâblar vardır. Kur'ân-ı kerimin hepsini hatm edene verilen sevâb, dahâ çoktur. Nemâz kılmak, oruc tutmak ve Kur'ân-ı kerim okumak ve zikr etmek, yalnız bedenle yapılan ibâdet oldukları için bunları herkesin kendisi yapması lâzımdır. Başkasını vekil edip yaptırmak câiz değildir. Bunun için (Behcet-ül-fetâvâ) da diyor ki, (Kur'ân-ı kerimi Fâtihadan başlayıp Fil sûresine veyâ İhlâs sûresine kadar okuyup, sonra olan birkaç sûreyi başkasına emr edip okutsa, o da birinciye vekil olarak kalan sûreleri okursa, Kur'ân-ı kerimi başından beri okumuş olan, (Hatm) okumuş olmaz. Bunlardan birisini dinleyen kimseler, hatm dinlemiş olmazlar. Hiçbiri hatm sevâbına kavuşamazlar). Okumuş olanlar, sevâbını, meyyitlerin rûhlarına ayrı ayrı hediye etseler veyâ birisi, hepsi için hediye etse, ya'ni hatm düâsı yapsa, okuyanlar da (Âmin) deseler, âyetlerin sevâblarının toplamı, meyyitlere de verilir. Fakat, hatm için va'd olunan sevâba kavuşamazlar. Bir hatmi, yalnız bir kişinin okuması ve sevâbını, bunun bağışlaması lâzımdır. Meyyit için, çeşidli kimselerin sessiz olarak çeşidli cüz'ler okuyup, Kur'ân-ı kerimi hatm etmeleri ve herbirinin okuduğunun sevâbını ölünün rûhuna göndermeleri veyâ birisinin hepsi için hediye etmesi, ya'ni hatm düâsını yapması, okuyanların da (Âmin) demeleri câiz olur ve çok fâideli olur. Fakat, bu sûretle hatm sevâbı hâsıl olmaz. Hatmi bir kişinin okuması veyâ bir kişi, evvelce okumuş olduğu hatmin sevâbını hediye etmesi lâzımdır. Secde âyetini okumak da böyledir. (Dürr-ül-muhtâr) da diyor ki, (Birkaç kişiden herbiri, secde âyetinden birer kelime okusalar, bunu işitenlere tilâvet secdesi yapmak lâzım olmaz. Çünkü, secde âyetini bir kişi okuyunca, bunu işitenlerin secde yapması vâcib olur). Çeşidli kimselerin okudukları kelimeler toplanarak, bir kişi bütün âyeti okumuş gibi yapılamaz. Çünkü, Kur'ân-ı kerim okumak için, kimse başkası yerine vekil yapılamaz.

(Hulâsat-ül-fetâvâ) da diyor ki, (Kur'ân-ı kerimin hatmi sonunda, ayrıca üç ihlâs okumağı, İrâk âlimleri iyi bulmamışlardır).

İbni Âbidîn buyuruyor ki, (Mevtâ, Cum'a günü kabrini ziyâret edeni tanıır. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» her sene Uhud dağındaki şehîdleri ziyâret edip, (Esselâmü aleyküm bi-mâ sabertüm fe-ni'me ukbeddâr) okurdu. Hâcılar burasını perşembe, sabâh erken ziyâret edip, öğle nemâzını (Mescid-i Nebî) de kılmalıdır. Uzak kabrleri ziyâretin mendûb olduğu buradan anlaşılmalıdır. Halîl-ür-rahmân, seyyid Ahmed-i Bedevî gibi Evliyâ bunun için ziyâret edilmektedir. İmâm-ı Gazâlî diyor ki, hadis-i şerifde, (Üç mescidden başka mescidlere ziyâret için gidilmez) buyuruldu. Çünkü, başka mescidlerin faziletleri birbiri gibidir. Fakat, Evliyânın Allahü teâlâyâ kurbları hep bir değildir. Ziyâret edenler, herbirinden başka başka fâidelere kavuşurlar. İbni Hacer fetvâlarında, günâh işliyenler bulunsa da, (Kurbet) leri terk etmemeli, gitmeli, bid'at işliyenler görü-

lürse, onlara mâni' olmalıdır buyurdu. Cenâzede bulunmak da böyledir). Hâfız Ahmed ibni Teymiyye, Peygamberimizin «sallallahü aleyhi ve sellem» rûhuna, ancak şeri'atin izn verdiği şey, meselâ, salevât ve ezân düâsı okunur. Kur'ân-ı kerim okunamaz dedi ise de, (Fetâvâ-i fıkhiyye) kitâbında buyuruyor ki, sevâb hediye etmek için, izn lâzım değildir. Nitekim, Abdüllah ibni Ömer «radiyallahü anhümâ», Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» için, vefâtından sonra, ömre yaptı. Hâlbuki, ömre yapmasını vasiyyet etmemişdi. Bunun gibi, Ibnül-muvaffık, Cüneyd-i Bağdâdi için yetmiş hac yaptı. İbni Serrâc, Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» için, onbinden fazla hatm okudu ve kurban kesdi. (Fetâvâ-i hadîsiyye) de buyuruyor ki, ümmetin hediyeleri sebebi ile Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» derecesi yükselir. Nitekim, kendisi, yâ Rabbî, ilmi mi arttır! diye düâ buyururdu.

Kabr ziyâret ederken, başka kabrleri çiğnemek, kabr üzerinde oturmak, uymak mekrûhdur. Mezârlıkdaki yolu, kabrler üzerinde, sonradan yapılmış zan eden kimse, bu yoldan geçmez. Bir kabre Kur'ân-ı kerim okumak için, yanındaki eski kabrlerin üstüne basmak ve oturmak icâb ederse, mekrûh olmaz. Yeni kabr üzerine, yine oturulmaz.

Mezârlıkdaki yeşil otları, dalları koparmak da mekrûhdur. Kuru otları koparmak câizdir. Kabr üzerine çiçek ve ağac dikmek meyyite fâidelidir, iyidir. Buna verilecek parayı, nemâz kılan fakire sadaka vermek dahâ iyidir.

Cenâzeyi gündüz gömmek müstehab olup, gece gömmek de câizdir.

Kemikleri kırmak, açıkda bırakmak, yakmak harâmdır. Zimmînin, ya'ni gayr-i müslim vatandaşların da kemiklerini kırmak, yakmak câiz değildir. Çünkü, diri iken incitilmeleri harâm olduğu için, ölülerini de incitmek câiz olmaz. Ehl-i harbin kabrini açmak câizdir. Onların ölüsünü de yakmak, câiz değildir.

Meyyit için gözyaşı ile ağlamak câizdir. Sesle ağlamak, meyyite azâb yapar.

Meyyitin başına, kefenine (ahdnâme) yazmak, ya'ni dîni, imânı bi'diren yazı, düâ ve sûreler yazmak ve yazılı kâğıd veyâ başka şey koymak fâideli olur diyen âlimler var ise de, meyyitin kanı, irini ile bulaşacağı için câiz değildir. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» zamanında yazıldığı bildirilmemiştir. Paraların, câmi' mihrâbının, divârlarının ve yerdeki halıların üzerine Kur'ân-ı kerimi ve Allahü teâlânın isimlerini yazmak câiz olmadığı gibi, mezâra koymak da, elbet câiz olmaz. Çünkü, buraya yazmakta, hurmetsizlik ve hakâret dahâ çoktur. Meyyitin alınına ve göğsü üzerine kalem ile yazmayıp, gasiden sonra parmak ile, Kelime-i tevhîd ve Besmele yazar gibi yapmak câizdir.

60 — KABR ZİYÂRETİNİN FÂİDESİ

Vehhâbîler, ölüden fâide ve zarar gelmez diyorlar. (Feth-ul-mecîd) kitâblarının ikiyüzdoksandokuzuncu sahîfesinde, (Allah, takvâ sâhibi olan mü'min kullarının elinde kerâmet hâsıl eder. Onların düâsı veyâ sâlih amelleri ile kerâmet hâsıl olur) diyor. Beşyüzüçüncü sahîfesinde, (Peygamberden veyâ sâlih olan her mü'minden diri iken düâ istenebilir. Fekat ölüden düâ istenmez. Ölüye düâ edilir) diyor. İkiyüzsekizinci sahîfesinde, (Ölüden birşey, yardım istemek şirkidir. Ölü, fâide ve zarar yapmaz. Allahdan şefâ'at istiyemez. Ondaki şefâ'at istiyen müşrik olur) diyor. Dört yüzseksenbeşinci sahîfesinde, (Kabr ziyâret edilir. Ölüye düâ

edilir. Şimdi müşrikler bunu tersine çevirdi. Kabrlere tapıyorlar. Ondan dua istiyorlar. Ondan yardım bekliyorlar. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», Medîne kabristanına geldi. Kabrlere karşı durup, **esselâmü aleyküm yû ehlel-kubû!** Allah, bizi ve sizleri mağflret etsin! Siz önce gıtdiniz. Biz sonraya kaldık dedi. Ümmetine de, böyle ziyâret yapmalarını bildirdi) diyor. Hemen sonra da, (Selef-i sâlih, Resûlullahı ziyâret ederdi. Selâm verdikten sonra kabre arkasını dönüp, kibleye karşı düâ ederdi. Dört mezhebin imâmları böyle bildirdi) diyor. İkiyüz-yetmişikinci sahîfesinde, (Evliyâdan diri iken de, öldükten sonra da yardım istiyorlar. Kerâmet olarak fâide ve zarar yapacaklarına inanıyorlar. Bunun gibi taşkınlıklar, Allahdan başkasına ibâdet etmektir) diyor. İkiyüzeltsakızıncı sahîfesinde, (Her nerede bana salevât okursanız, bana bildirilir. Nemâz kılmak için mescide girenin, selâm vermek için Resûlullahın kabrine gelmesi yasaktır. Es-hâbdan kimse, selâm vermek için Peygamberin kabri önünde durmadı) diyor. Görülüyor ki, Vehhâbi kitâbının yazıları birbirini tutmamakda, dört mezheb imâm-larına da iftirâ etmektedir.

Vehhâbilerin bu yalanlarına karşı, Ehl-i sünnet âlimleri vesikalarla, misâller-le cevâb verdiler. Âlûsi bile (Gâliyye) kitâbında, **(Kabrim yanında salevât oku-yanı işitirim. Uzakda okuyanları, melek bana haber verir)** hadisini bildiriyor. (Câ-mi'u-kerâmât-İl-evliyâ) dan alınan aşağıdaki yazıları, anlayışlı ve insâflı olan, okuyunca, yapıcı ile yıkıcıyı kolayca ayırabilir:

Fahr-üd-din-i Râzî, tefsirinde, Sûre-i Kehfde diyor ki, Ebû Bekr-i Sıddıkın cenâzesini, vasiyyeti üzerine, Resûlullahın kabri yanına getirdiler. Selâm verip, kapına gelen Ebû Bekr'dir yâ Resûlallah dediler. Türbenin kapısı açıldı. İçerden **(Sevgiliyi sevgilinin yanına koyunuz!)** sesi işitildi. Beyheki, Abdüllâh-i Ensâriden bildiriyor ki: Sâbit bin Kays, Yemâme cenginde şehid oldu. Kabre korken, (Mu-hammedün resûlullah ve Ebû Bekr-i Sıddık ve Ömer-i şehid ve Osmân-ı rahim) sesini duyduk. Ebû Nu'aym ve İbni Asâkir bildiriyorlar ki, (Bir sapık, hazret-i Ha-senin kabri üzerine pisledi. Hemen deli oldu. Sonra öldü). Beyheki ve Vâkıdî bil-diriyorlar ki, Fâtıma-i Huzâ'yye, hazret-i Hamzanın kabrini ziyâret etdi. Selâm verince, (Ve aleyküm selâm) denildiğini işitdi. Şeyh Mahmûd-i Kürdi, hazret-i Hamzanın kabrini ziyâret edip selâm verince, kabrden (Ve aleyküm selâm. Oğ-lunun ismini Hamza koy!) sesini işitdi. Evine gelince, oğlu oldu. Adını Hamza koydu. **(Üsüd-ül-gâbe)** de diyor ki, Resûlullahın kölesi Sefine gemide idi. Gemi batdı. Bir tahtaya sarıldı. Dalgalar sâhile getirdi. Karaya çıkınca, bir arslan gör-dü. (Ey arslan! Ben Resûlullahın kölesi Sefineyim) dedi. Arslan, koyun gibi, Se-fineyi yola kadar götürdü. Kuyruğunu sallayıp vedâ' etdi. İbni Mende, Talha bin Ubeydullahdan haber veriyor: Talha, bir gece, Abdüllah bin Amr bin Hirâmın kabrini ziyâret etdi. Kabrden Kur'ân sesi işitdi. Gelip Resûlullah'a söyledi. **(O Ab-düllahdır. Allahü teâlâ, şehidlerin rûhlarını Cennete koyar. Her gece rûhları be-denleri ile buluşur. Sabâh olunca, yine Cennetde olurlar)** buyurdu. Beyheki, Sa'id bin Müseyyibden haber veriyor ki, hazret-i Ali ile Medîne kabristânına gel-dik. Selâm verip, (Hâlinizi bize bildirir misiniz? Yoksa, biz mi hâlimizi haber ve-relim?) dedi. Bir ses işitdik: (Ve aleykesselâm yâ Emir-el-mü'minin. Bizden son-ra olanları sen söyle!) dedi. İbni Ebiddünyâ diyor ki, hazret-i Ömer kabristâna gelip selâm verince, (Yâ Ömer! Dünyâda yaptıklarımızın karşılığını bulduk) sesi işitildi. İbni Asâkir diyor ki, hazret-i Ömer, bir gencin kabri yanına gelip selâm verdi. (Allahdan korkarak harâmdan sakınan için iki Cennet vardır) dedi. Kabr-den bir ses gelip, (Yâ Ömer! Rabbim bana iki Cenneti de ihsân eyledi) dedi. Se-hâvi diyor ki, bir kimse, Amr ibni Âs hazretlerinin kabrini ziyârete geldi. Orada duran birine kabrin yerini sordu. O da, ayağını uzatarak gösterdi. Ayağına felc gelip yürüyemedi. Beyheki, Ya'lâ bin Mürreden haber veriyor: Ya'lâ, Resûlullah ile bir kabr yanına geldi. Kabrde azâb olduğunu işitip, Resûlullah'a haber verdi.

Resûlullah, (Ben de işitdim. Söz taşıdığı ve üzerine İdrâr sıçratıldığı için, azâb yapılmaktadır) buyurdu.

Büyük islâm âlimi Ahmed bin Süleymân bin Kemâl pâşa «rahmetullahi aleyh» hazretlerinin [934] hicri yılında yazdığı kırk hadîs-i şerif, [979] yılında, seyyid pir Muhammed Nitâî tarafından türkçeye çevrilmiştir. [1316] da İstanbul'da basılan bu tercemenin onsekizinci hadîs-i şerifinde, (Bir işinizde şaşırırsanız ölmüşlerden yardım isteyiniz!) buyuruldu. Şeyh-ul-islâm Ahmed efendi, bu hadîs-i şerifi açıklarken diyor ki:

Rûhun bedene bağlanması, kuvvetli bir aşk ile olmuştur. İnsanın ölmesi, rûhun bedenden ayrılması demektir. Fekat, rûh ayrıldıktan sonra, bu aşkı bitmez. Rûhun bedene olan sevgisi, kuvvetli çekmesi, öldükten sonra, uzun zaman bitmez. Bunun içindir ki, ölülerin kemiğini kırmak, mezârı üstüne basmak yasaktır.

Bir insan, kuvvetli, olgun ve te'siri çok olan bir zâtın mezârı yanında durup, o toprağı ve o zâtın bedenini düşünse, o zâtın rûhunun, bedenine ve dolayısı ile, o toprağına bağlılığı olduğundan, bu iki rûh karşılaşır. Gelen insanın rûhu, o zâtın rûhundan çok şeyler edinir ve güzelleşir, olgunlaşır. İşte bu fâideden dolayı, kabir ziyâretine izin verilmiştir. Bundan başka sebepler de yok değildir. İmâm-ı Fahreddin-i Râzî «rahmetullahi aleyh», (Metâlib-i âliyye) ve (Zâd-ı Me'âd) kitâblarında diyor ki, (Gelen insanın rûhu ile, kabirdeki zâtın rûhu, birer ayna gibidir. Birbirinin karşısına gelince, herbirinin ışığı, ötekinde aks eder, yansır. Gelen kimse, o toprağına bakıp, Hak teâlânın büyüklüğünü, öldürmesini, diriltmesini düşünüp, kazâ ve kaderine râzı olup, nefsi kırılırsa, rûhunda ma'rifet, feyz hâsıl olur. Bunlar, o zâtın rûhuna sirâyet eder. Bunun gibi, o zât, öldükten sonra, rûh âleminden ve rahmet-i ilâhiden ona gelmiş olan ilmler, kuvvetli eserler, onun rûhundan, gelen insanın rûhuna sirâyet eder, geçer).

(El a'lâm) kitâbının sâhibi diyor ki, Peygamberlerin rûhları «aleyhimüsselâm» göklerde ve diledikleri yerlerde ve kabirlerinde zuhûr eder. Kabirlerinde her ân bulunmadıkları gibi, hep de ayrı kalmazlar. Kabirleri ile ilişkileri ve o toprağına ayrı bir bağlılıkları vardır. Bunun nasıl olduğu bilinemez. Bunun için, onları ziyâret etmek müstehabdır. Her müslimânın rûhu ile kabri arasında, devâmlı bir bağlılık vardır. Kendilerini ziyâret edenleri anlarlar. Selâmlarına cevâb verirler. Bunun içindir ki, hâfız Abdülhak-ı İşbilinin (Âkıbet) kitâbındaki hadîs-i şerifde, (Bir mü'min, tanıdığı bir mü'minin kabrine gelip selâm verince, onu tanır ve cevâb verir) buyuruldu. Onsekizinci hadîs-i şerifin açıklaması temâm oldu.

(Râbita-i şerife) kitâbının [1324] hicri yılında yapılan ikinci baskısının yirminci sahifesinde buyuruyor ki, (Büyük bir zâtın kabirini ziyâret eden kimse, ona râbita ederse, ya'nî dünyâ işlerini hiç düşünmeyip, kalbine hiçbirşey getirmeyip, o zâtın rûhunu, his organları ile anlaşılamayan bir nûr farz ederek, bunu kalbinde bulundurursa, o rûhdan, kendi kalbine birşeyler akmağına başlar. O zâtın feyzlerinden bir feyz ve hâllerinden bir hâl, kendinde hâsıl oluncuya kadar, bu nûru kalbinde saklamalıdır. Çünkü, Evliyânın rûhları, feyzlerin kaynağıdır. Kaynağı kalbine koyan, bunun feyzine, ni'metine, bilinmeyen ihsânlarına elbette kavuşur. Rûhu kuvvetlenir, olgunlaşır. Kabir yanına gelince, önce selâm verilir. Mezârın sağ yanına, ya'nî kible tarafına, ayak ucuna yakın durur. Tanıdığı gibi, şeklini, sûretini hâtırına getirir. E'üzü ve Besmele ile bir Fâtiha ve onbir İhlâs okur. Sevâbını Resûlullah efendimizin ve bütün Peygamberlerin «aleyhimüsselâm» ve Es-hâb-ı kirâmın ve Evliyâ-i izâmın «aleyhimürrıdvân» rûhlarına ve bu zâtın rûhuna hediye eder. Sonra oturur. Onun rûhunu, gönlünde bulundurur. Kalbinde birşey hâsıl oluncuya kadar durur. Gelen kimse almasın bilir ise, o zât da vermeğe ehl, olgun bir Velî ise ve şartları gözeterek beklerse, elbette birşey ele geçer. Bu

şartlar, o zâtın kendisini tanıdığına, selâmını işitip cevâb verdiğiğine, rûhunun, kâmil, olgun olduğuna, rûhunun bir zemana ve yere bağlı olmadığına, nerede hâ-tırlarsa, orada imiş gibi feyz vereceğine, Allahü teâlâ, feyzini, rûhun gidâsını, onun rûhu ile gönderdiğine inanmaktır. Üzüm istiyen, bağa gidip asmadan ko-parır. Erik ağacına gitmez. Su istiyen, kaynağa, çeşmeye gider. Ağaca veyâ so-baya gitmez. Buğday istiyen, tarlasını sürer, eker, biçer. Çocuk istiyen, evlenir. İlâc istiyen bir hasta, tabibe ve eczâhâneye gider. Bakkala, avokata gitmez. Kal-bin gidâsını, rûhun temizliğini istiyen de, Evliyânın kalbine, rûhuna başvurur. Al-lahü teâlâ, bu ni'metlerini, Evliyânın kalbinden göndermektedir. Herşeyi yara-tan, gönderen, yalnız Allahü teâlâdır. Fekat, herşeyi belli bir sebeble gönder-mek, Onun âdetidir. Onun ni'metine kavuşmak istiyenin, Onun âdetine uyması, sebebi arayıp, bulup, öğrenip, Onun sebebine yapışması lâzımdır. Sebepleri ara-mak ve öğrenmek istememek, Allahü teâlânın âdetini bozmak, Ona karşı gel-mek olur. Fen derslerini, fen bilgilerini öğrenmek, Onun âdetine uymak, sebeb-leri öğrenmek demektir. Bir kabirden feyz almak için, o zâta karşı, diri imiş gibi, edeb ve saygı göstermek, kabri üzerine basmamak da lâzımdır. O zât, mürşid-i kâmil ise, kalbdeki nisbet, geç hâsıl olup, uzun zaman kalır. Mürşid olmıyan Veli ise, hâsıl olan feyz ve nisbet, keskin ve çabuk gelip geçici olur. Bu hâlleri bil-miyenler, yukarıdaki hadis-i şerife inanmaz, mevdû'dur derler. Üsûl-i hadis âlim-leri, bir hadisın sahîh olması için koydukları şartları taşımayan bir hadise (**Mev-dû'**) der ki, (Benim ictihâdımaya göre sahîh olmamıştır) demektir. Hadis değildir demezler.

Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» efendimizin mubârek rûhundan feyz almağa ermiş olan bir zât, bulunduğu yerden ona teveccüh edince, Resûl-i ek-rem «sallallahü aleyhi ve sellem» efendimizin mubârek rûhu, Medine-i münev-verede bulunan kabri se'âdetinden, bu zâta feyz verir. Bunun gibi, ehl olan, ba-şarabilen de, Evliyânın rûhlarından fâide görür. Kırkinci sahîfede buyuruyor ki, Hanbelî mezhebi âlimlerinden Şemseddin İbn-ül-Kayyım-ı Cevziyye (**Kitâb-ür-rûh**) adındaki kitâbında diyor ki, (Rûhun bedendeki hâlinden başka hâlleri vardır. Mü'-min öldükden sonra, rûhu, Refik-ı a'lâ denilen mertebede bulunur. Bedene ilgisi de vardır. Bir kimse, mezârdaki bedene selâm verse, Refik-ı a'lâda bulunan rû-hu, bu kimseye selâm verir). Vehhâbileri red etmek için, İbn-ül-Kayyımın bu ya-zısı yetişir. Çünkü Vehhâbiler, (**Feth-ul-mecid**) kitâblarında, buna (**Allâme**) diye-rek, yazılarını sened olarak göstermektedirler. İmâm-ı Süyûtî de, (**Kitâb-ül-mün-celî**) de, İbn-ül-Kayyım gibi yazmaktadır. Rûhun işitdiği ve cevâb verdiği, İstan-bolda üçüncü baskısı yapılan arabca (**Minhâ-tül-vehbiyye fi-redd-il-vehhâbiyye**) kitâbında ve bunun tercemesi (**Vehhâbiye nasihat**) kitâbında yazılıdır. Evliyâ ve-fât etdikden sonra bir nev' tesarrufa, iş yapmağa sâhib olur demişlerdir. (**Muh-tasar**) kitâbının sâhibi, Mâlikî âlimlerinden şeyh Halîl diyor ki, (Allahü teâlâ, Ev-liyânın rûhlarına öyle bir kuvvet verir ki, çeşidli şekillerde görünebilirler. Beden-leri mezârdan çıkmaz. Rûhları şekli alıp görünür).

Alâüddevle Ahmed-i Semnânîden sordular ki, mezârdaki beden rûhsuzdur. İşitmez. Rûh ise, mekânsızdır. Her yerde hâzır olabilir. Evliyânın mezârına gidip, ziyâret etmeğe ne lüzûm var? Nerde olursa olsun, bir Velînin rûhuna teveccüh olunursa, rûhu orada hâzır olmaz mı?

Cevâbında buyurdu ki, kabir başına gitmenin çok fâidesi vardır: Evliyâyı zi-yârete giden kimse, yolda hep onu düşünür. Ona teveccühü, her adımda artar. Mezâr başına gelip, toprağını görünce, hep onunla meşgûl olur. Teveccühü çok artar. Teveccühü arttıkça, ondan fâidesi de artar. Evet rûhlar için bir mâni', perde yokdur. Onlar için, her yer birdir. Fekat, dünyâda iken, yıllarca berâber bulunduğu ve âhiretde sonsuz olarak berâber kalacağı beden, o toprakdadır. Onun için, rûhun bu toprağa uğraması, nazarı ve te'alluku, bağlılığı, başka yer-

lere olandan dahâ çokdur. Alâüddevle diyor ki, birgün, Cüneyd-i Bağdâdinin vak-
tile çile çekmiş olduğu odaya girdim. Burada çok zevklendim. Sonra, Cüneydin
mezârına gıtdim. Orada, önceki zevkı bulamadım. Sebebini mürşidime sordum.
O zevkler, Cüneyd sebebi ile mi hâsıl oldu? dedi. Evet dedim. Ömründe birkaç
gün kaldığı yerde zevk hâsıl olduğuna göre, senelerle birlikte bulunduğu bede-
ni yanına gidince, elbette dahâ çok zevk hâsıl olmak lâzım gelir. Belki, mezârı
başında başka şeyleri görerek, ona teveccühün azalmış olabilir dedi. Bir kimse,
kendi memleketinde iken, Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» rûhâniyye-
tine teveccüh ederse, fâide bulur. Fekat Medîne-i münevvereye giderse, Resû-
lullahın rûhâniyyetinin, onun yolculuğundan ve yolda çektiği zahmetlerden ha-
beri olur. Oraya erişip, Ravda-i pâkini görünce, teveccühü tâm olur. Fâidelen-
mesi de öyle çok olur ki, memleketinde iken olan fâide, onun yanında hiç kalır.
Evliyâ-i kirâm, bu bildirdiğimizi kalbleri ile duyarak anlamaktadır.

Celâleddîn-i Rûmî «kuddise sirruh», son hastalığında buyurdu ki, (Ben ölün-
ce üzölmeyiniz! Her yerde benimle olunuz, beni düşününüz! İmdâdınıza yetişir,
size yardım ederim. Rûhumun, bu dünyâda iki dürlü bağılılığı vardır: Biri, bede-
nime olan bağılılığı, ikincisi, şizlere olan bağılılığı. Allahü teâlânın inâyeti ile, ferd
ve mücerred olunca, ya'nî rûhum bedenden ayrılınca, bedene olan bağılılığı da,
size olur).

Evliyânın büyüklerinden, Mürşid-i kâmil Abdüllâh-ı Dehlevî hazretleri, (Mek-
tûbât) kitâbının sekizinci mektûbunda buyuruyor ki, (Bâtındaki, ya'nî kalbindeki
nisbetin [bağılılığın] artmasına çalış! Allah ismini, ba'zan da Kelime-i tehlîli çok
zikir ederek, ba'zan salevât okuyarak, Kur'ân-ı kerîm okuyarak Allahü teâlâyâ
yaklaşmağa uğraş! Bu çalışmalarda gevşeklik olursa, bu fakîrin rûhâniyyetine
teveccüh ediniz! Yâhud, Mirzâ Mazhar-ı Cânânın kabrine geliniz! Ona teveccüh
edince, çok terakkî edilir. Ondandır hâsıl olan fâide, bin dirinin fâidesinden dahâ
çokdur. Gavs-üs-sekaleyn Abdülkâdir-i Geylânî ile ve Şâh-ı nakşibend Behâed-
dîn-i Buhârî hazretleri ile de murâkabe ediniz!) Sâlihlerin kabrlerini ziyâret ve
bunlara tevessül ve istigâse etmenin câiz olduğu, (Et-tevessül-ü bin-Nebî ve ce-
hele-i vehhâbiyyîn) kitâbında ve mevlânâ Hamdullah Sehârenpûrînin (El-besâir
li-münkirit-tevessül-i bi-ehl-il-mekâbir) kitâbında uzun yazılıdır. Bu iki kitâb 1395
[m. 1975] de İstanbulda Işık Kitâbevi tarafından arabî olarak neşr edilmiştir.

Çün ezelde, kün deyip ol Perverdîgâr,
bir bedî'a halk edip, o Kırdîgâr.

Rûh deyû nâm eyledi, ol dilbere,
kühünü bildirmedî âcizlere.

Bu değildi, Âlem-i halkdan, meğer,
Âlem-i emr-i Hudâdır mu'teber.

Şöyle fermân eyledi, Rabb-i mu'in,
âmir ol nefse, ona uyma sakın!

Çünkü rûh, emr-i Celîli dinledi,
ol mubârek, gör ki, oldem neyledi:

Tutdu fermân-ı Hudâyı, o Latîf,
başladı seyr-ü sülûke, ol şerîf.

Aşk-ı Hakla, uçdu cevlân eyledi,
çok âlemler gördü, seyrân eyledi.

Buldu bir âlem ki, nâ mahdûd idi,
mâ verâ-l Arşa dek, memdûd idi.

Öyle vâsi' ki, bulunmaz gâyetli,
Şâmil olmuş, Arş-ü nâr-ü Cenneti.

Her hakâyık, orda etmişdi zuhûr,
cism-ü cismâni değildi, cümle nûr.

61 — RESÛLULLAHIN (Sallallahü aleyhi ve sellem) TA'ZİYE MEKTÛBU

Bu mektûb, Allahü teâlânın Peygamberi, Muhammed' «aleyhisselâm» tarafından, Mu'âz bin Cebile yazdırılmışdır:

Allahü teâlâ, sana selâmet versin!

Ona hamd ederim. Herkese iyilik ve zarar, yalnız Ondan gelir. O dilemedikçe, kimse kimseye iyilik ve kötülük yapamaz.

Allahü teâlâ, sana çok sevâb versin. Sabr etmeni nasib eylesin! Onun ni'metlerine şükr etmenizi ihsân eylesin!

Muhakkak bilmeliyiz ki, kendi varlığımız, mallarımız, servetimiz, kadınlarımız ve çocuklarımız, Allahü teâlânın, sayısız ni'metlerinden, tatlı ve fâideli ihsânlarından. Bu ni'metleri, bizde sonsuz kalmak için değil, emânet olarak kullanmak, sonra geri almak için vermişdir. Bunlardan, belli bir zamanda fâideleniriz. Vakti gelince, hepsini geri alacaktır.

Allahü teâlâ, ni'metlerini bize vererek sevindirdiği zaman, şükr etmemizi, vakti gelip geri alarak üzüldüğümüz zaman da, sabr etmemizi emr eyledi. Senin bu oğlun, Allahü teâlânın tatlı, fâideli ni'metlerinden idi. Geri almak için sana emânet bırakmış idi. Seni, oğlun ile fâidelendirdi. Herkesi imrendirecek şekilde sevindirdi, neş'elendirdi. Şimdi, geri alırken de, sana çok sevâb, iyilik verecek, acıyarak, doğru yolda ilerlemeni, yükselmeni ihsân edecektir. Bu merhamete, ihsâna kavuşabilmek için sabr etmeli. Onun yaptığını hoş görmelisin! Kızır, bağırır, çağırırsan, sevâba, merhamete kavuşamazsın ve sonunda pişmân olursun. İyi bil ki, ağlamak, sızlamak, derdi, belâyı geri çevirmez. Üzüntüyü dağıtmaz! Kaderde olanlar başa gelecektir. Sabr etmek, olmuş bitmiş şeye kızmamak lâzımdır.

Allahü teâlâ, hepinize selâmet versin! Âmin.

**Ey yârenler, ey kardeşler!
Ecel gele, ölem birgün.
İşlerime pişmân olup,
ah neyledim, diyem birgün.**

**Yanlarıma kona elim,
söz söylemez ola dilim.
Karşıma gele amelim
netdim ise, görem o gün.**

**Üç parça bezdir kefenim,
yılan, çıyan yerler tenim.
Yıl geçer, bilinmez yerim,
unutulup kalam birgün.**

Kabre konurum yalnızca,
ne gün tanırım, ne gece.
Son ümmid sendedir hoca,
sana teslim olam birgün.

62 — BİRİNCİ CİLD, 104. cü MEKTÛB

Bu mektûb, Perkene şehri kâdîlarına yazılmış olup, baş sağlığı dîlemektedir:

Merhûm hazretin ölümünün acısı, hernekadar pek şiddetli ve çok çetin ise de, kul için, sâhibinin işinden râzı olmaktan başka çâre yoktur. İnsan, bu dünyâda kalmak için yaratılmadı. Dünyâda iş yapmak, çalışmak için yaratıldık. Çalışmalıyız! Çalışıp da, kazanıp da ölen bir kimse için korkacak birşey yoktur. Hattâ, böyle ölmek, bir devlet ele geçirmektir. Ölüm bir köprü gibidir. Sevgiliyi sevgiliye kavuşturur. Ölmek, felâket değildir. Öldükden sonra başına gelecekleri bilmemek felâketdir. Ölülere, düâ ile, istiğfâr etmekle, onun için sadaka vermekle yardım etmek, imdâdlarına yetişmek lâzımdır. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki: **(Ölünün mezârdaki hâli, imdâd diye bağırın, denize düşmüş kimseye benzer. Boğulmak üzere olan kimse, kendisini kurtaracak birini beklediği gibi, meyyit de, babasından, anasından, kardeşinden, arkadaşından gelecek bir düâyı gözler. Kendisine bir düâ gelince, dünyânın hepsi kendine verilmiş gibi sevinmekten dahâ çok sevinir. Allahü teâlâ, yaşayanların düâları sebebî ile, ölülere dağlar gibi çok rahmet verir. Dirilerin de ölülere hediyesi, onlar için düâ ve istiğfâr etmektir).**

[(Düâ), istemek demektir. Aç bir adamın, iştihâlî olduğu bir zamanda yiyecek istemesi gibidir. İmân ile ölenlere hatm-i tehlîl yapmak, ya'nî yetmişbin kelime-i tevhîd okuyup sevâbını rûhuna hediye etmek çok fâidelidir. Fekat, bu zamanda imân ile giden pekazdır. (Makâmât-i Mazhariyye) de diyor ki, (hadîs-i şerîfde: (Bir kimse, kendisi için veyâ başkası için yetmişbin adet kelime-i tevhîd okursa, günâhları afv olur) buyuruldu. Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretleri, fâhişe bir kadının kabri yanına oturmuşdu. Kabre teveccüh eyledi. [Ya'nî hâtırına başka hiçbirşey getirmeyip, yalnız onu düşündü]. Bu mezârdâ Cehennem ateşi var. Kadının imânlı olmasında şübhe ediyorum. Rûhuna (Hatm-i tehlîl) sevâbı bağışlıyacağım. İmânı varsa, afv olur buyurdu. Hatm-i tehlîlin sevâbını bağışladıktan sonra, elhamdü-lillah imânı varmış, kelime-i tayyibe te'sîrini gösterip azâbdan kurtuldu buyurdu). Süleymâniyye kütübhânesi, İbrâhîm efendi kısmında, [520] sayılı fetvâ kitâbında diyor ki, (Düâ sessiz olur. Cum'a nemâzından sonra cemâ'at ile düâ yapmak câhillikdir. Va'zdan sonra toplanarak vâ'zın yüksek sesle düâ yapması bid'atdır. Selefden böyle bir haber gelmemiştir. Böyle yapmak, yehûdîlerden ve hıristiyânlardan sirâyet etmiştir)].

**Ey nâzlı yavrum unutmam seni,
aylar, günler değil, geçse de yıllar!
Yakdı, mahv eyledi, ayrılık beni,
çıkarmı gönülden, o tatlı diller?**

**Kıyamaz iken hiç,öpmeğe tenin,
şimdi ne hâldedir, nâzik bedenin?
Andıkca her zaman, gonce dihenin,
yansın âhım ile, kül olsun güller!**

Tegayyürler gellp, güzel cismine,
döküldü mü sıyâh kaşlar yüzüne?
Sırma saçlar, dağıldı mı üstüne,
sarardı mı, kokladığım sünbüller?

Temiz rûhun, Cennetine uçdu mu?
gül yanağın, tatlı yüzün soldu mu?
Çürüyüp de şimdî toprak oldu mu,
öpüp kokladığım, o pamuk eller.

63 — MEYYİT İÇİN İSKÂT

(Nûr-ül-izâh) da ve bunun (Tahtâvi) hâşiyesinde ve (Halebi) ile (Dürr-ül-muh-târ) da, nemâzların kazâsı sonunda, (Mültekâ) da ve (Dürr-ül-müntekâ) da ve (Vikâye) de, (Dürer) de ve (Cevhere) de ve başka kıymetli kitâblarda, orucun so-nunda, vasiyyet eden meyyit için iskât ve devr yapmak lâzım olduğu yazılıdır. Meselâ, (Tahtâvi) hâşiyesinde diyor ki, (Tutulmamış orucuların fidye vererek is-kât edilmesi için nass vardır. Nemâz orucdan dahâ mühim olduğundan, şer'i bir özr ile kılınmamış ve kazâ etmek istediği hâlde, ölüm hastalığına yakalanmış bir kimsenin, kazâ edemediği nemâzları için de, orucda yaptığı gibi iskât ya-pılması için, bütün âlimlerin sözbirliği vardır. Nemâzın iskâtı olmaz diyen kimse câhildir. Çünkü, mezheplerin sözbirliğine karşı gelmektedir. Hadis-i şerifde, (Bir kimse, başkası yerine oruc tutamaz ve nemâz kılamaz. Fekat, onun orucu ve nemâzı için fakîri doyurur) buyuruldu). Ehl-i sünnet âlimlerinin üstünlüklerini an-lıyamayan ve mezheb imâmlarımızı da, kendileri gibi hayâl ile konuşuyor sanan ba'zı kimselerin, (İslâmiyyetde iskât ve devr yokdur. İskât, hıristiyânların günâh çıkartmasına benziyor) gibi şeyler söylediklerini işitiyoruz. Bu gibi sözleri, kendi-lerini tehlikeli duruma düşürmektedir. Çünkü, Peygamber efendimiz, (Ümmetim dalâlet üzerinde birleşmez) buyurdu. Bu hadîs-i şerif, müctehidlerin sözbirliği ile bildirdikleri şeylerin elbette doğru olduklarını gösteriyor. Bunlara inanmayan, bu hadîs-i şerife inanmamış olur. İbni Âbidîn, vitr nemâzını anlatırken, (Dinde za-rûrî olan, ya'nî câhillerin de bildikleri icmâ' bilgilerine inanmayan kimse, kâfir olur) buyuruyor. (İcmâ'), âlimlerin sözbirliği demektir. İskât, günâh çıkartmağa nasıl benzetilebilir? Papaslar, günâh çıkartıyoruz diyerek, insanları soyuyorlar. Hâlbuki, islâmiyyetde din adamları iskât yapamaz. İskâtı yalnız ölünün velisi ya-pabilir ve para din adamlarına değil fakîrlere verilir.

Bugün, hemen her yerde, iskât ve devr işleri şer'ate uygun yapılmamakda-dır. İslâmiyyetde iskât yokdur diyenler, böyle söylemeyip de, bugün yapılmakda olan iskât ve devrler şer'ate uygun değildir deselerdi, çok iyi olurdu. Biz de kendilerini desteklerdik. Böyle söylemeleri ile, hem korkunç bir tehlikeye düş-mekden kurtulurlardı, hem de islâmiyyete hizmet etmiş olurlardı. İskât ve devr-lerin şer'ate uygun olarak nasıl yapılacağı aşağıda bildirilecektir. İbni Âbidîn, kazâ nemâzlarının sonunda buyuruyor ki:

Fâite nemâzları olan [ya'nî özr ile kaçırıp, kazâyâ kalmış nemâzları bulunan] bir kimse, bunları imâ ile de kılmağa gücü yeter iken kılmamış ise, öleceği ze-man, keffâretinin iskât edilmesi için vasiyyet etmesi vâcibdir. Kazâyâ gücü yet-memiş ise, vasiyyet etmesi lâzım olmaz. Ramezân-ı şerifde oruc yiyen müsâfir ve hasta da, kazâ edecek zaman bulmadan ölürse, vasiyyet etmeleri lâzım gel-mez. Alâhü teâlâ, bunların özrlerini kabûl eder. [Hastanın keffâretlerinin iskâtı.

öldükden sonra velisi tarafından yapılır. Ölmeden önce yapılmaz. Diri insanın, kendi için iskât yaptırması câiz değildir. (Cilâ-ül kulûb) da diyor ki, üzerinde Allahü teâlânın hakkı veyâ kul hakkı bulunan kimsenin, iki şahid yanında vasiyyet söylemesi veyâ yazmış olduğunu bunlara okuması vâcibdir. Üzerinde hak bulunmayanın vasiyyet etmesi müstehabdır].

Keffâret Iskâtı için vasiyyet eden meyyitin velisi, ya'nî mirâsını yerlerine sarf için vasiyyet ettiği veyâ vârisi olan kimse, mirâsın üçde birinden, herbir vakt nemâz için ve vitr nemâzı için ve kazâ edilmesi lâzım olan bir günlük oruc için, bir fitra mikdârı, ya'nî yarım sâ' [beşyüzyirmi dirhem veyâ binyediyüzelli gram] buğdayı fakîrlere [veyâ fakîrlerin vekîllerine] fidyeye verir.

Keffâret iskâtı için vasiyyet etmedi ise, velinin keffâret iskâtı yapması, Hanefide lâzım olmaz. Şâfi'i mezhebinde, vasiyyet etmedi ise de, velinin iskât yapması lâzımdır. Kul hakkını, vasiyyet olmasa da, meyyitin bıraktığı maldan velinin ödemesi, Hanefi mezhebinde de lâzımdır. Hattâ alacaklılar, mirâsı ele geçince, mahkemesiz alabilirler. Kazâyâ kalan orucuların fidyelerini, ya'nî mal ile ödenmesini vasiyyet etdi ise, bunu yerine getirmek vâcibdir. Çünkü, şerî'at emr etmektedir. Vasiyyet etmedi ise, vârisi kendi malı ile yapabilir. Nemâzı vasiyyet etdi ise, nemâz fidyelerini vermek vâcib değil, câiz olur. Bu son ikisi kabûl olmaz ise, hiç olmazsa sadaka sevâbı hâsıl olup, günâhlarını temizlemeğe yardım eder. İmâm-ı Muhammed böyle buyurmuştur. (Mecma'ul-Enhür) de diyor ki, (Nefsine ve şeytâna uyararak nemâzlarını kılmamış, ömrünün sonuna doğru buna pişmân [olup kılmağa ve kazâ etmeğe başlamış] olanın, kazâ edemediği nemâzlarının iskâtının yapılması için vasiyyet etmesi câiz olmaz denildi ise de, câiz olduğu (Müstasfâ) da yazılıdır).

(Cilâ-ül-kulûb) da diyor ki: (Kul hakları; ödenecek borçlar, emânet, gasb, sirket, ücret ve bey' sebebi ile verecekler ve döğmek, yaralamak, haksız olarak kullanmak gibi beden hakları ve söğmek, alay, gibet, iftirâ gibi kalb haklarıdır).

Vasiyyet eden meyyitin malının üçde biri iskât yapmağa kifâyet ediyorsa, velinin bu mal ile fidyeye vermesi lâzımdır. Kifâyet etmiyorsa, sülüsden fazlasını vârisin teberru' etmesi câiz olduğu (Feth-ul-kadir) de yazılıdır. Bunun gibi, farz olan haccının yapılması için vasiyyet etse, vârisi veyâ başka biri, hac parasını hediye verse, câiz olmaz. Ölmeden vasiyyet etmeyip, vârisi kendi parası ile iskât yapsa veyâ hacca gitse, meyyitin borcu ödenmiş olur. Vârisden başkasının parası ile bunlar câiz olmaz. (Merâkıl-felâh) da ve (Cilâ-ül-kulûb) da olur diyor.

Keffâret iskâtı, buğday yerine un veyâ bir sâ' arpa, hurma, üzüm ile de he-sâb edilerek, bunlar da verilebilir. [Çünkü, bunlar buğdaydan dahâ kıymetli oldukları için, fakîre dahâ fâidelidirler]. Hepsi yerine kıymetleri olan altın veyâ gümüş de verilebilir. [Kâğıd para ile iskât yapılmaz]. Secde-i tilâvet için fidyeye vermek lâzım değildir.

Fidyeye parası, mirâsın üçde birini aşarsa, vârisler izn vermedikçe, veli üçde birden fazlasını sarf edemez. (Kunye) kitâbında diyor ki, bütün ömrünün nemâzları için malının üçde birinin verilmesini vasiyyet eden meyyitin, borcu da olsa, alacaklısı, vasiyyetin yapılmasına izn verse de, vasiyyetin yapılması câiz olmaz. Çünkü, şerî'at, önce borcun ödenmesini emr etmektedir. Borcu ödemek, alacaklının râzı olması ile sonraya bırakılamaz.

Bütün nemâzların iskât edilmesi için vasiyyet eden kimsenin kaç yaşında olduğu bilinmiyorsa, bıraktığı mirâsın üçde biri, nemâzlarının iskâtına yetişmediği zaman, bu vasiyyeti câiz olur. Mirâsın üçde biri, iskât için yetişir ve artarsa, bu vasiyyeti câiz olmaz, bâtil olur. Çünkü, malın üçde biri, iskâta yetişmediği zaman, üçde biri ile iskât edilecek nemâzların sayısı belli olduğundan, vasiyyeti bu nemâzları için sahîh olur. Geri kalan nemâzları için olan vasiyyeti, lagv, ya'nî

boş lâf olur. Üçde biri, çok olduğu zaman, ömrü ve dolayısı ile nemâz sayısı bel-
li olmadığı için, vasiyyeti bâtil olur.

Nemâz iskâtı için vasiyyet eden meyyitin hiç malı yoksa veyâ üçde biri, va-
siyyete yetişmiyorsa veyâ hiç vasiyyet etmemiş olup, veli kendi malı ile iskât
yapmak istiyorsa, (Devr) yapar. Fekat veli devr yapmağa mecbûr değildir. Devr
yapmak için, velî, bir aylık veyâ bir senelik iskât için lâzım olan altın liralık veyâ
beşbiryerde veyâ bilezik, yüzük veyâ gümüş geçer para ödunc alır. Meyyit
erkek ise, yaşından oniki sene, kadın ise dokuz sene düşerek, kaç sene borcu
olduğunu hesâblar. **Bir günlük altı nemâz için, on kilo, bir güneş yılı için, üçbin-
altıyüzaltmış kilo buğday vermek lâzımdır.** Meselâ, bir kilo buğday, bugün için
yüzseksen kuruş ise, bir senelik nemâz iskâtı altıbinbeşyüzseksensekiz veyâ kı-
saca altıbinaltıyüz lira olur. Bir altın lira [yedi gram ve yirmi santigram olup] bu-
gün için, yüzyirmi lira olduğundan, **bir senelik nemâz iskâtı için ellibeş veyâ ih-
tiyâtli olarak altmış altın lâzım olur.** Meyyitin velisi beş altın ödunc alsa ve dün-
yâya düşkün olmıyan, dinini bilen ve seven bir veyâ birkaç, meselâ dört fakir
bulsa: [Bunların fitra veremeyecek, ya'nî zekât alabilecek fakir olmaları şarttır.
Fakir olmazlar ise, iskât kabûl olmaz]. Meyyitin velisi ya'nî vasiyyet ettiği kim-
se veyâ vârislerinden biri veyâ bunlardan birinin vekil ettiği kimse, (Merhûm
..... efendinin iskât-ı salâtı için, bedel olarak, bu beş altını sana verdim)
diyerek, beş altını birinci fakire verir. Sonra fakir, (Aldım, kabûl etdim. Sana he-
diyye ediyorum) diyerek bunu vârise veyâ vârisin vekiline hediye eder ve vâris
teslim alır. Sonra, yine buna veyâ ikinci fakire verir ve hediye olarak teslim
alır. Böylece, aynı fakire dört kerre veyâ dört fakire birer kerre verip ve almak-
la bir devr olur. Bir devrde, yirmi altınlık nemâz keffâreti iskât edilmiş olur. Mey-
yit erkek ve altmış yaşında ise, kırksekiz senelik nemâz için, $48 \times 60 = 2880$ al-
tın vermek lâzım olur. Bunun için de, $2880 : 20 = 144$ kerre devr yapar. Altın
adedi on ise, 72 devr; altın yirmi ise, 36 devr yapar. Fakir adedi on ve altın ade-
di de on ise, 48 senelik nemâz keffâretinin iskâtı için, otuz devr yapar. Çünkü:

**Nemâz kılmadığı yıllar \times bir yıllık altın sayısı = fakir sayısı \times devr eden
altın sayısı \times devr sayısıdır.** Misâlimizde yaklaşık olarak:

$$48 \times 60 = 4 \times 5 \times 144 = 4 \times 10 \times 72 = 4 \times 20 \times 36 = 10 \times 10 \times 30$$

dur. Görülüyor ki, nemâz iskâtında, devr sayısını bulmak için, **bir yıllık altın sa-
yısı ile hastanın nemâz borcu yılı çarpılır. Ayrıca, devr olunan altın sayısı ile, fa-
kir sayısı da çarpılır. Birinci çarpım, ikinci çarpıma bölünür.** Bölüm, devr sayısı
olur. Buğdayın ve altının kâğıd lira değerleri her zaman yaklaşık olarak aynı
oranda değişmektedir. Ya'nî, altın değeri ile buğday değeri her zaman birlikde
azalmakta veyâ artmaktadır. Bu bakımdan, iskât için, bir yıllık buğday mikdârı
değişmediği gibi, bir yıllık altın sayısı da, ya'nî yukarıda bulduğumuz altmış al-
tın da hemen hemen aynı olmaktadır. Bunun için, iskât hesâbında, her zaman
ihtiyâtli olarak:

Bir aylık nemâz iskâtı beş altındır.

Bir aylık Ramezân orucu iskâtı bir altındır.

kabûl edilmektedir. Devr edilecek altın mikdârı ve devr sayısı, buradan bulunur.

Nemâz iskâtı bitdikden sonra, tutulmıyan, kazâ edilmeleri lâzım olan oruc-
ların iskâtı için, beş altını dört fakire üç kerre devr eder. Çünkü, bir senelik ya'nî,
otuz günlük oruc keffâret iskâtı, elliikibuçuk kilo buğday, ya'nî bugün için
 $52,5 \times 1,80 = 95$ lira oluyor ki, **bir altın bir senelik oruc keffâretini iskât eder ve**
kırksekiz sene için kırksekiz altın vermek lâzım olur. Beş altın ile, dört fakire bir
devr yapınca, yirmi altın verilmiş oluyor. Kazâ edilmeleri lâzım olan orucuların is-
kâtı yapıldıktan sonra, zekât için, sonra kurban için de birkaç devr yapılır.

Bir yemin keffâreti için, bir günde on fakîr ve özsüz bozulup keffâret lâzım olan bir günlük oruc keffâreti için bir günde altmış fakîr lâzımdır ve bir fakîre bir günde, yarım sâ' buğdaydan fazla verilemez. Ya'nî, birkaç yemin keffâreti, bir günde on fakîre verilemez. O hâlde, yemin ve oruc keffâretleri için bir günde devr yapılamaz. Birinci kısım 85.ci maddeye ve İbni Âbidinde yemini bozmanın keffâretine bakınız! Yemin vasiyyeti varsa, bir yemin için, bir günde on fakîrin herbirine ikişer kilo buğday veyâ un veyâ bu değerde herhangi bir mal, altın, gümüş verilir. Bunları, bir fakîre on gün arka arkaya vermek de olur. Yâhud bir fakîre kâğıd para verip, (Seni vekil ediyorum. Bu para ile, hergün, sabâh ve akşam olmak üzere, iki kerre on gün karnını doyuracaksın!) demelidir. Karnını böyle on gün doyurmayıp, kahve, gazete parası yaparsa, câiz olmaz. En iyisi, bir aşçı ile pazarlık edip, on günlük parayı aşçıya verip, fakîr, bu aşçıda, hergün, sabâh ve akşam olmak üzere iki kerre on gün karnını doyurmalıdır. Niyet etdikden sonra bozulan oruc ve zihâr keffâretleri de böyle olup, bu ikisinde, bir günün keffâreti için, altmış fakîre bir gün veyâ bir fakîre altmış gün yarım sâ' buğday veyâ bu değerde başka mal vermek veyâ hergün iki kerre doyurmak lâzımdır.

Vasiyyet edilmeyen zekât iskâtı yapılması lâzım değildir. Vârisin, zekât iskâtı için de, kendiliğinden devr yapabileceğine fetvâ verilmiştir.

Devr yaparken velî, altınları fakîrlere her verişde, nemâz veyâ oruc iskâtı diye niyyet etmelidir. Fakîr de, geriye verirken, hediyeye ediyorum demeli ve velî teslim aldım demelidir. [Velî, iskât yapamıyacak hâlde ise, o meyyitin iskâtlarını yapmak için birini vekil eder. İskâtları, devri bu vekil yapar].

[İmâm-ı Birgivînin (**Vasiyyetnâme**) kitâbında ve bunun kâdi-zâde Ahmed efendi şerhinde diyor ki, fakîrlerin nisâba mâlik olmaması şarttır. Meyyitin akrabâsından olsa, câizdir. Fakîre verirken, (Falancanın şu kadar nemâzının iskâtı için, şunu sana verdim) demesi lâzımdır. Fakîr de, (Kabûl etdim) demelidir ve altınları alınca, kendinin olduğunu bilmesi lâzımdır. Bilmezse, önceden öğretmelidir. Bu fakîr de lutf edip, kendi isteği ile (Falancanın nemâzının iskâtı için, bedel olarak şunu sana verdim) diyerek, başka fakîre verir. O fakîr de, eline alıp, (Kabûl etdim) demelidir. Alınca, kendi mülkü olduğunu bilmelidir. Emânet, hediyeye gibi alırsa, devr kabûl olmaz. Bu ikinci fakîr de, (Aldım, kabûl etdim) dedikten sonra, (Ol vech ile sana verdim) diyerek üçüncü fakîre verir. Böylece nemâz, oruc, zekât, kurban, sadaka-i fitr, adak ve kul hakları, hayvân hakları için devr yapmalıdır. Fâsid ve bâtil alış-veriş de, kul hakları içindedir. Yemin ve oruc keffâretleri için devr yapmak câiz değildir.

Ondan sonra, altınlar hangi fakîrde kalırsa, lutf edip, arzûsu ve rızâsı ile, velîye hediyeye eder. Velî alıp, kabûl etdim der. Eğer, hediyeye etmezse, kendi malıdır, zor ile alınmaz. Velî bir mikdâr altını veyâ kâğıd para veyâ meyyitin eşyâsından bu fakîrlere verip, bu sadaka sevâbını da meyyitin rûhuna hediyeye eder. Borcu olan fakîr, devr yapmağa katılmamalıdır. Çünkü, eline geçen altınlar ile borcunu ödemesi farzdır. Bu farzı yapmayıp, altınları meyyitin keffâreti için yanındaki fakîre vermesi câiz olmaz. Devr kabûl olur ise de, kendisi hiç sevâb kazanmaz. Hattâ günâha girer].

Malı olmıyan meyyit, devr yapılmasını vasiyyet ederse, velînin devr yapması vâcib olmaz. Meyyitin keffâretlerini iskât edecek kadar malının hepsini, mîrâsın üçde birini aşmamak üzere vasiyyet etmesi vâcib olur. Böylece, devre lüzûm kalmadan, iskât yapılır. Üçde biri iskâta yetişdiği hâlde, üçde birinden az malın devr edilmesini vasiyyet ederse, günâha girer. İbni Âbidîn, beşinci cild, ikiyüzyetmişüçüncü [273] sahîfede buyuruyor ki, (Küçük çocukları olan veyâ fakîr olup mîrâsa muhtâc hâlde bâlig çocukları sâlih olan hastanın, nâfile olan

hayrât ve hasenâtı vasiyyet etmeyip, sâlih çocuklarına bırakması dahâ iyidir. (Bizâzlyye) de, hediyyeyi anlatırken diyor ki, (Malını hayrâta sarf edip, fâsik olan çocuğuna mirâs bırakmamalıdır. Çünkü, günâha yardım etmek olur. Fâsik çocuğa da nafakadan fazla para, mal vermemelidir).

Çok sayıda nemâz, oruc, zekât, kurban ve yemin borçları olup da, bunlar için, mirâsın üçde birinden az bir malın devr edilmesini ve geri kalan mal ile, Kur'ân-ı kerim, hatm-i tehlil ve mevlid okutulmasını vasiyyet etmek câiz değildir. Bunları okumak için para veren ve alan günâha girer. Kur'ân-ı kerim öğretmek için para alıp - vermek câizdir. Okumak için câiz değildir.

Meyyitin borçlu olduğu nemâzları, oruçları, vârislerin ve herhangi bir kimsenin kazâ etmesi câiz değildir. Fekat, nâfile nemâz kılıp, oruc tutup, sevâbını meyyitin rûhuna hediyye etmek câiz ve iyi olur.

Meyyitin borcu olan haccını, vekil ettiği kimsenin, meyyitin parası ile kaza etmesi câiz olur. Ya'nî meyyiti borçtan kurtarır. Çünkü hac, hem beden ile, hem de mal ile yapılan ibâdetdir. Nâfile hac, başkası yerine her zaman yapılır. Farz hac ise, ancak ölünceye kadar hacca gidemeyecek kimse yerine, vekili tarafından yapılır.

(Mecma'ul-Enhür) de ve (Dürr-ül-müntekâ) da diyor ki, (Meyyitin iskâtını defnden önce yapmalıdır. Defnden sonra da câiz olduğu (Kuhistâni) de yazılıdır.

Meyyit için yapılan nemâz, oruc, zekât, kurban keffâretlerinin iskâtında, bir fakire nisâbdan fazla verilebilir. Hattâ, altınların hepsi, bir fakire verilebilir.

Ölüm hastasının, kılmadığı nemâzların fidyelerini vermesi câiz değildir. Oruc tutamıyacak kadar ihtiyâr olanın, tutamadığı oruçların fidyelerini vermesi câizdir. Hastanın, nemâzlarını başı ile imâ ederek de kılmaması lâzımdır. Böyle imâ ile bir günden fazla nemâz kılamıyacak hastanın, kılmadığı nemâzları afv olur. İyi olursa, bunları kazâ etmesi lâzım gelmez. Tutamadığı oruçları, iyi olunca tutması lâzımdır. İyi olmayıp, vefât ederse, bu oruçları afv olur.

Bir hasta ölünce, hemen nüfûs kâğıdını mahalle muhtârına götürüp, muhtârdan ölüm kâğıdı almalı. Bu kâğıdı, hastaya bakan doktora götürmeli, doktordan da, ölüme sebep olan hastalığı bildiren bir kâğıd almalıdır. Bu rapora pul yapışmaz. Tedâvî eden doktor yerinde yok ise, bu doktorun evvelce vermiş olduğu reçeteler, muhtârın ölüm kâğıdı ile birlikte, belediyye (Ölüm nöbetçi doktoru) na götürülür. Bu doktor, rapora veyâ reçetelere ve ölüm kâğıdına bakarak, birbirine yapışık, iki (Defn ruhsatıyyesi) verir. Bunlardan birisi mezârcıya verilecektir. İkincisi mahalle muhtârına götürülecektir.

Bir başkası, hemen kabristana gidip, sâlih kimselerin bulunduğu tarafda mümkün olduğu kadar derin bir mezâr kazdırır. Önce pazarlık eder. Adam boyu kazarsan, şu kadar da fazla para vereceğim der. Mezârcıya, parası ile ölüm kâğıdı, defnden sonra hemen verilir.

Defnden sonra, muhtâra ölüm kâğıdı götürülüp verilir. Kendisinden, yeni bir ölüm kâğıdı ve evvelce verilen nüfûs kâğıdı alınıp, ölüm mahalline en yakın olan ya'nî bağlı bulunduğu nâhiyenin nüfûs me'mûrluğuna gidilir. Nüfûs me'mûru bu ölüm kâğıdını, meyyitin kaydı bulduğu nüfûs me'mûrluğuna havâle ederek nüfûs kaydının çıkarılmasını ister. Havâle olunan bu ölüm kâğıdı ve nüfûs kâğıdı alınıp, meyyitin nüfûs şu'besine götürülür veya posta ile gönderilir. Bu şu'be, ölüm kâğıdı arkasına, defterden, nüfûs kaydı sûretini yazıp mühürler. Bu kâğıd alınıp, yine birinci nüfûs me'mûrluğuna getirilir. Bu me'mûrlük, nüfûs kâğıdını alıp, bir dahâ geri vermez ve yeni bir ölüm kâğıdı doldurur ve bu kâğıdı, kaydı olduğu nüfûs me'mûrluğuna tekrâr gönderir veya dahâ çabuk olmak için elden götürülür. Bu yeni kâğıd nüfûsa gidince, kaydına, vefât ettiği yazılır. Sonra, mahkemeye, şöyle bir dilekçe verilir. Meselâ;

İstanbul asliye hukûk nöbetçi hâkimliğine

Da'vâcı: Nefise Siret Işık — Fâtih, Şeyh resmî mah. Müstakim zâde sokak
No. 23.

Da'vâlı: Hasmsız.

Nev'i da'vâ: İsbât-ı verâset.

Annem, dul olarak, 1.9.958 târihinde, vefât ile benden başka mîrâscısı bulunmadığından ve işin mühim ve müsta'cel mevâddan bulunması hasebîle, hernekadar, adli ta'til ise de, fekat bu verâsetin alınmasında, acele mühim bir iş zuhûr etmiş bulunduğundan, müsta'celiyyet karârı ile, da'vânın kabûlünü ve bu sûretle, verâset vesîkası verilmesine müsâ'ade buyurulmasını saygı ile diler, arz eylerim.

Nüfûs cüzdânında yazılı adres:

târih ve altına
imzâ

Bu dilekçe, doğruca hâkime verilip, imzâdan sonra kalem odasına verilir. Kayd etdirilip üzerine yazılan para, mahkeme veznesine yatırılır. Tekrâr kalem odasına gelip, dilekçe nüfûs me'mûrluğuna havâle etdirilir. Nüfûs me'mûrluğuna götürülüp, tasdikli nüfûs sûreti alınarak mahkemeye getirilir. Mahkemenin bildireceği günde, iki şâhid ile mahkemeye gelip, muhâkemededen sonra, kalem odasından üç aded verâset i'lâmı istenir. Parası vezneye yatırılıp bildirilen günde, gidip alınır.

Bu işleri sıcağı sıcağına, derhâl yapmalıdır. Hemen yapılmazsa, senelerle sürüncemede kalır ve birçok işlerin yapılması, bu yüzden geri kalır. Verâset i'lâmı bir çok işler için lâzım ise, noterlikden, lâzım olduğu kadar sûret çıkarmalıdır.

Azrâil, başıma geldiği zaman,
kırılır ayakla kol, yavaş yavaş.
Mevlâm nasib etsin din ile imân,
akar gözlerimden sel yavaş yavaş.

Yüksek uçan gönül, yorulur birgün,
ölçü terâzisi, kurulur birgün.
Herkesin yaptığı, sorulur birgün,
döner mi, Yâ Rabbî, dil yavaş yavaş.

Hep nefesine uydun, tevbe etmedin,
her bulduğun yidin, şükr etmedin.
Nihâyet, bu kara toprağa geldin,
çekilir dünyâdan el, yavaş yavaş.

Bir avuç toprağa, koyarsın başı,
kabrın üzerine dikerler taşı.
Baba, oğlun görmez, kardeş kardeş,
gider, geri dönmez yol, yavaş yavaş.

Kâfûrlu, ılık suyu koyarlar,
o nâzlı bedeni, tekmil soyarlar.
Öldüğünü konu komşu duyarlar,
gellir gerl ahbâblar, yavaş yavaş.

Vefât eden kimsenin bıraktığı malın kimlere verileceğini ve nasıl dağıtılacağını öğreten ilme (İlm-i ferâiz) denir. Allahü teâlânın Kur'ân-ı kerimde, en açık ve en geniş bildirdiği şey, ölüden kalan mirâsın nasıl dağıtılacağıdır. Burada yapılacak işlerin çoğu farz olarak emr olunduğu için, hepsine (Ferâiz İlmî) denilmiştir. (Tezkire-i Kurtubi) muhtasarında, İbnî Mâce ve Dâre Kutninin bildirdiği hadîs-i şerîfde (Ferâiz ilmini öğrenmeğe çalışınız! Bu İlmî gençlere öğretiniz! Ferâiz ilmi, din bilgisinin yarısı demektir. Ümmetimin en önce unutacağı, bırakacağı şey, bu ilm olacaktır) buyuruldu. [Ferâiz bilgisinin, din bilgilerinin yarısı olmasına, âlimler çeşidli açıklamalar yapmışlardır. Bunlardan birkaçı (Dürr-ül-muh-târ) da yazılıdır]. Aşağıdaki bilgiler, (Mültekâ) tercemesi olan (Mevkûfât) kitabından alındı:

1 — Meyyitin bıraktığı maldan ve mülkten, sıra ile, yıkama, kefenleme, defn masrafları ve sonra kul borçları ayrılıp verilir. Geriye kalan mal, mülk, pi-yasaya göre değerlendirilip, üçe bölünür. Bir kısmı ile, şeri'ate uygun olan va-siyetleri yerine getirilir. Diğer iki kısım eşyânın, değerlerine göre kendileri ve-yâ satılıp paraları vârislerine şöyle dağıtılır:

(1): Önce, eshâb-ı ferâiz denilen oniki kişiye, Kur'ân-ı kerimde bildirilen hakları verilir. Bu haklara (Farz) adı da verilmiştir. Bunlardan dördü erkektir.

(2): Eshâb-ı ferâizden artan mal, asabe denilen akrabâdan meyyite en ya-kın olanına verilir. Asabelerin ismi sonra bildirilecektir. Asabe yok ise, bu artan-lar da, eshâb-ı ferâize dağıtılır. Fekat, zevc ve zevceye, bu sefer verilmez.

(3): Eshâb-ı ferâizden ve asabelerden kimse yok ise, zevil-erhâm denilen akrabâyâ verilir. Zevil-erhâm on kişidir. İsmeleri, üçüncü kısım 65. madde sonuna doğru yazılıdır.

(4): Zevil-erhâmdan da kimse yoksa, mevlel-muvâlât denilen adama verilir. [On numaraya bakınız]. Bu da yok ise, kardeşimdir demesi gibi, bir vâsita ile soyu olduğunu söylediği, fekat o vâsitanın kabûl etmediği kimseye verilir.

(5): Yukarıdaki vârislerden hiçbiri yok ise, mirâsın üçde ikisi dahî, vasiyyete harcanır. Vasiyyeti de yok ise, meyyit zimmi olsa bile, Beyt-ül-mal alır.

2 — Eshâb-ı ferâizi Kur'ân-ı kerim altı sınıfa ayırmıştır: Her sınıfın hisse-sini [farzını] şöyle bildirmiştir:

NİSF: Mirâs kalan maldan vasiyyet edilen mikdârı ayrıldıktan sonra, geriye kalanın yarısını, aşağıdaki beş cins insandan biri alır. Şöyle ki, ilk dört cinsin birinden bir kişi varsa, o ve zevc alır. Bu dört cinsden ikisi bir arada bulunamaz.

Kızı: Meyyitin oğlu yok ise, kızı yarısını alır.

Oğlunun kızı: Çocuğu [ya'nî oğlu ve kızı] yok ise, yarısını alır.

Kız kardeşi: Meyyitin çocuğu, oğlunun çocuğu ve erkek kardeşi veyâ ba-bası olmadığı zaman, yarısını alır.

Babadan kız kardeş: Kız kardeşi olmadığı vakt, onun yerine, yarısını alır.

Zevc: Meyyitin çocuğu veyâ oğlunun çocuğu olmadığı zaman yarım alır.

Bu beş kimseden ilk dördü, kendi erkek kardeşi ile birlikte olunca, farzını alamaz. Yalnız asabe olur. Asabe olunca, erkek, kız kardeşinin iki katını alır. Bu dört cinsin birinden birden fazla bulunursa, nisf yerine Sülüsân alıp paylaşırlar.

RUBU': Dörtde birini alacak olanlardır. Bunlar iki kimsedir:

Zevc: Çocuğu veyâ oğlunun çocuğu varsa, zevc dörtde bir alır.

Zevce: Çocuğu veyâ oğlunun çocuğu olmadığı zaman, rubu' alır.
Zevc ve zevce, talâk-ı ric'ide, kadının iddet zamanında, birbirlerine vâris olurlar.

SÜMÜN: Sekizde birini alacak olan, yalnız bir kimsedir:

Zevce: Çocuğu veyâ oğlunun çocuğu varsa, zevceler sekizde birini alır.

SÜLÜSÂN, ya'nî üçde iki: Hissesi nisf olanlardan zevceden başka birinden, birden fazla olunca, üçde ikiyi alıp aralarında müsâvî olarak bölerler.

SÜLÜS, ya'nî üçde birini iki kimse alır:

Anası: Meyyitin çocuğu, oğlunun çocuğu veyâ her dürlü kardeşden birden fazla yok ise, anası, üçde birini alır. Babası ve zevc veyâ zevcesi de varsa, anası, zevc veyâ zevceden ve babadan kalanın üçde birini alır. Baba yerine ced varsa, ana tekmil malın üçde birini alır.

Anadan kardeşler: Bunlara (**Benûl-ahyâf**) denir. Birden fazla oldukları zaman, üçde birini alıp aralarında paylaşır. Erkeği ve kadını hep aynı mikdârda alır.

Meyyitin çocuğu veyâ oğlunun çocuğu yâhud babası, dedesi var ise, benûl-ahyâf mirâs alamaz.

SÜDÜS, ya'nî altıda birini yedi kimse alır:

Babası: Meyyitin çocuğu veyâ oğlunun çocuğu olduğu zaman, baba altıda birini alır.

Anası: Meyyitin çocuğu, oğlunun çocuğu veyâ her dürlü kardeşden birden fazla varsa, anası altıda birini alır.

Sahih dede ve nineler: Meyyitin babası olmaz, oğlu varsa, ced ve ceddeler, altıda bir alır.

Oğlunun kızları: Meyyitin bir kızı ile birlikte buldukları zaman, oğlunun kızları altıda bir alıp paylaşır.

Babadan kız kardeşi: Meyyitin bir kız kardeşi ile birlikte olduğu zaman sūdüs alır.

Anadan kardeş: Anadan kız veyâ erkek kardeşi, bir dâne ise sūdüs alır.

İhtâr: Baba altıda bir aldığı zaman, ananın hissesi sülüs olduğu vakt, önce baba sūdüs alıp, geri kalanın üçde birini ana alır. Ana olmazsa, nineler yine sūdüs alır. Ana yerine geçemeyip, sülüs alamazlar.

3 — Erkek vâris on kişi olup, dokuzu asabedir. Zevc, asabe olamaz:

Baba: Meyyitin çocuğu veyâ oğlunun çocuğu yoksa, baba yalnız asabe olur. Kızı veyâ oğlunun kızı varsa, hem eshâb-ı ferâizden olur, hem de asabe olur. Oğlu veyâ oğlunun oğlu varsa, yalnız sūdüs alır.

Sahih ced: Meyyite ana taraflarından bağlı olmıyan dedeler demektir. Meyyitin çocuğu ve babası bulunmazsa, baba yerine asabe olur. Oğlu bulunursa, baba yerine yalnız sūdüs alır. Baba varsa, hiç vâris olamaz.

Oğul: En kuvvetli asabe olup, oğul bulunduğu zaman, diğer asabelerin hiçbiri asabe olamaz. Dünyâya gelecek çocuk varsa, oğul kabûl edilerek hissesi ayrılır.

Oğlunun oğlu: Meyyitin oğlu bulunmadığı zaman, oğlunun oğlu, en kuvvetli asabe olur ve başka asabeler, asabe olamaz.

Şakîk, ya'nî anadan ve babadan erkek kardeş, birâder veyâ baba bir birâder: Meyyitin oğlu, oğlunun oğlu, babası ve dedeleri bulunmadığı zaman, meyyitin erkek kardeşi asabe olurlar.

Birâder oğlu, amca ve babadan amca veyâ babanın amcası ve bunların

oğulları ve meyyit âzâd olmuş köle veyâ câriye ise, bunu âzâd eden adam, kendilerinden dahâ kuvvetli asabe bulunmazsa, sıra ile asabe olurlar.

Zevc: Yalnız eshâb-ı ferâizdendir. Asabe olmaz.

4 — Kadın vâris yedi kişidir: Meyyitin kızı, oğlunun kızı, anası, sahih ceddeleri, kız kardeşi, zevcesi, meyyit âzâd olmuş köle veyâ câriye ise, bunu âzâd eden kadın.

5 — Meyyitin kızı birden çok olursa, oğlunun kızları vâris olamaz. Fekat, oğlu olmıyarak, oğlunun oğlu da bulunursa, oğlunun kızları, bununla birlikte asabe olarak, kızlardan artanı, oğlunun oğulları ile, oğlunun kızları arasında, erkeğe iki kat olarak taksim edilir. Oğul varsa, oğul çocukları vâris olamaz.

6 — (Benûl-a'yân), ya'nî şakikler, ya'nî ana baba bir erkek kardeşler ve (Benûl'allât), ya'nî yalnız baba bir kardeşler; oğul, oğul oğlu, baba, dededen biri bulunduğu zaman vâris olamazlar.

Kız kardeşler; meyyitin kızı veyâ oğlunun kızı ile kendi birâderi bulunduğu zaman, yalnız asabe olurlar. Oğul, oğlun oğlu veyâ baba varsa, vâris olamazlar.

Meyyitin şakikası, yani ana baba bir kız kardeşi birden fazla ise, babadan kız kardeşleri, yalnız iken vâris olamaz. Fekat, babadan birâderi de varsa, babadan kız kardeşleri asabe yaparlar ve meyyitin kız kardeşlerinden artan mal, baba bir kardeşler arasında, erkeğe iki kat olmak üzere taksim edilir.

Babadan kız kardeşler; meyyitin kızı veya oğlunun kızı ile kendi erkek kardeşi bulunduğu zaman, yalnız asabe olurlar ise de, meyyitin iki kız kardeşi, oğul, oğlun oğlu veyâ baba varsa, vâris olamazlar. Meyyitin ana baba bir kardeşlerinin bulunması anadan olan kardeşleri vâris olmaktan çıkarmaz. Ya'nî benûl-ah-yâf, benûl-a'yân sebebi ile vârislikten düşmez.

7 — Meyyitin zevcesinden veyâ câriyesinden olan oğlu ve kızı, babası, anası, zevci ve zevcesi, mirâsdan hiç mahrûm kalmaz. Bunlardan başka asabelerden, meyyite bir kişi ile bağı olan kimse, bu kişi bulunduğu zaman, vâris olamaz. Meyyite yakın olanlar, uzak olanları mahrûm bırakır. [Meselâ, kız kardeş asabe olduğu zaman, amcası veyâ erkek kardeşin oğlu asabe olamaz]. Yalnız, ana bir kardeşler bundan müstesnâdır. İki yakınlığı olan, bir yakınlığı olanı mahrûm eder. Meselâ, baba bir birâderler, ana ve baba bir erkek kardeş bulununca, mirâs alamazlar. Baba bir kız kardeşler, asabe oldukları zaman, meyyitin erkek kardeşi bulununca, asabelikten düşerler. Bunun gibi, meyyitin kızı bulunduğu zaman, baba bir erkek kardeşi düşürür.

Eshâb-ı ferâiz, bir sahife önce yazılı olan şartlara göre, mirâs alabilirler.

8 — Ceddelerin, ya'nî büyük annelerin hepsi, meyyitin anası bulunduğu zaman, mirâsdan düşerler. Baba tarafından olan ceddeler, baba bulunması ile de, düşerler. Fekat, ceddin bulunması ile düşmezler.

9 — Köle, meyyiti öldüren, başka dinden olanlar ve mürtedler mirâs alamaz. [Şu hâlde, müslimân evlâdı olduğu hâlde, halâle, harâma, farzlara, meselâ, nemâza, gusl abdesti almağa ehemmiyyet vermiyen, oruc tutmak istemiyen, günâh işleyince pişmân olmayan mürted olur, müslimândan mirâs alamaz]. Babası sâhib çıkmıyan veled-i zinâ, babasına vâris olamaz. Hâlbuki, müslimânın kâfire, kâfirin de müslimâna mal vasiyyet etmeleri câizdir.

10 — Bir zimmi [ya'nî gayr-i müslim vatandaş] veyâ harbî [ya'nî, vatandaşımız olmıyan kâfirler], bir müslimânın yardımı ile îmâna gelir ve bu müslimânı velî kabûl ederse, ya'nî onun emrine girerse ve bu müslimân da, bunun ile muvâlâtı kabûl ederse, ya'nî bunun borclarını ödemeği kabûl ederse, bu müslimân, onun (Mevlel-muvâlâtı) olur.

Birinci kısımda, sekseninci maddede, toprak mahsûlleri zekâtını bildirirken,

erâzi kanûnu şerhinde, beş nev' toprak olduğunu yazmışdık. Birincisi mülk olan topraklar idi. Bunların sâhibi vefât edince, toprak satılıp, parası ile, sâhibinin borcu ödenebilir. Kalanın üçde birinden vasiyyeti yapılır. Üçde ikisi vârislerine, mîrâsları mikdârında verilir. İkinci nev' topraklar, Beyt-ül-malın olan mîrî topraklardır. Bunlar, şahslara peşin para karşılığı, tapu senedi ile kirâyaya verilir. Alanın mülkü olmaz. Sâhibi ölünce, satılıp borcu ödenmez, vasiyyeti yapılmaz. Vârislerine mîrâs olmaz. Başkasına kirâyaya verilir. Fekat, millete iyilik olmak için, sâhibinin mîrî toprağı, para karşılığı başkasına devr etmesi veyâ hediye etmesi ve ölünce, peşin para almadan çocuklarına devr olunması devletce kabûl edilmişdi. Tapunun, çocuklarına devr edilmesi mîrâs olmayıp, devletin ihsânıdır. Vârlse mülk olmaz. Kirâ ile verilmiş olur. Kanûnun ellidördüncü ve sonraki maddelerine göre, tapu sâhibi ölünce, toprak, erkek ve kız çocuklarına mûsâvî olarak verilir. Çocukları yok ise, torunlarına, bunlar da yok ise, babasına, baba da yok ise, anasına parasız verilir. Fekat, devr hakkı babaya veyâ anaya verilirken, dörtde biri zevc veyâ zevceye verilip, dörtde üçü baba veyâ anaya verilir. Çocuk veyâ torun varken, zevc veyâ zevce, mîrî toprakdan pay alamaz. Meyyitin torunları, çocukları ile birlikte eşit pay alırlar. Şimdi mîrî toprak kalmamış, herkesin mülkü olmuştur. Şimdi, mîrâs gibi bölünmeleri lâzımdır. **(Berika)** ve **(Hadika)** kitâblarının sonuna bakınız!

Her müslimân, ölüm hastalığında bir vasiyyet yazmalıdır. Burada evlâdına, ahbâbına son nasihatini yapmalıdır. Kendinde hakkı bulunanlardan, halâllaşmalarını, alacaklarını, vereceklerini, borçların ödenmesini, iskât, hac yapılmasını istemeli, cenâze hizmetindeki ve definden sonraki isteklerini bildirmelidir. Zevcesine olan **(Mehr-i müeccel)** borcunun ödenmesi için vasiyyet etmesini unutmamalıdır. Bu isteklerinin şer'iate uygun yapılması için, âdil iki şâhid yanında bir vasî seçmelidir. Binikiyüzseksensekiz [1288] yılında basılmış **(Dürr-üs-sukûk)** kitâbında şer'î mahkeme karârları yazılıdır. Vasî ta'yînini bildiren huccetlerden biri şöyledir:

İslâmbol şehrinde Gedikpâşa yakınında, filân mahallede oturan bezzâz [manifaturacı] Osmân efendi meclis-i şer'î şerif-i enverde ve Ahmed ağanın yanında der ki, Allahü teâlânın emri ile vefât ettiğim zaman, bıraktığım malın hepsi ve bütün alacaklarım alınarak, önce âdet üzere techiz ve tekfinim yapıp, sonra, borcum çıkarsa, bunları ödeyip geriye kalanın üçde biri ayrılınsın. Bu ayrılan sülüs içinden şu kadar kuruşu ile nemâz iskâtı ve oruc, yemîn ve adaklarım için keffâretlerim yapılsın. Şer'iate uygun olarak iskât yapılarak müslimân fakirlere dağıtılsın. Şu kadar kuruşu ile de tatlı [helva ve lokma] pişirip, fakirlere yidirilsin. Şu kadar kuruşu ile kabrim yapılsın! Bu ayrılan sülüs malımın arta kalanını da, seçtiğim vasîm, dilediği hayrât ve hasenâta harc etsin, diye vasiyyet etdi. Bu vasiyyetimi yerine getirmeğe yanımdaki Ahmed ağayı seçtim ve ta'yîn eyledim dedi. Ahmed ağa da bu vasiyyeti dinleyip kabûl etdi ve hepsini en iyi şekilde yapmağı üzerine aldı. Biz de hâzır bulunup gördük, işitdik, şâhid olduk.

İmzâ	İmzâ	Şâhid	Şâhid
Hasen oğlu Osmân	Alî oğlu Ahmed	Süleymân oğlu Ömer	Veli oğlu Bekr

(Behcet-ül-fetâvâ) da diyor ki, (Malının üçde birini hayrlı işlerde kullanması için biri vasî ta'yîn edilip, vasî de bu kadar malı hayrlı işlere verse, ölünün vârisleri, bu malı nerelere verdin diye vasiye soramazlar).

Vasî ta'yîn etmeden ölen kimsenin vasiyyetini yerine getirmek için, hâkim bir vasî ta'yîn eder.

(Redd-ül-muhtâr) da, fâsid bey'leri anlatırken buyuruyor ki, (Vârisler, mîrâs kalan malda, başkalarının hakkı bulunduğunu bildiği zaman, hak sâhiblerini de biliyorlarsa, bunlara haklarını vermek lâzımdır. Bu mal, vârislere harâm olur. Hak sâhiblerini bilmiyorlarsa, fekat başkasının olan malı ayırd edebiliyorlarsa, bu

belli mal, vârislere yine harâm olur. Sevâbı sâhibine olmak niyyeti ile, bunu fakirlere sadaka vermeli. Bu mal, meyyitin halâl malı ile karışmış ise ve sâhibi de belli değilse, vârislere halâl olur, denildi.

Zulm ile, rüşvet ile, gasb ile, sirket ile edindiği veyâ alacakları böyle harâm para ile ödendiği bilinen bir kimsenin yemeğini yemek câzdir. Yemeğin kendisi harâmdan geldiği bilinirse, câz olmaz. Kadının, zevcenin getirdiğini yemesi de böyledir.

Borçları, bıraktığı maldan çok olan ölünün vârisleri, kalan malı satdırmayıp, kıymetlerini, alacaklılara ödiyebilirler. Alacaklılar, borcun hepsini ödemezseniz, malları size bırakmayız diyemezler).

Mirâs bölünürken, erkek çocuklara kız çocukların iki katı verilmesi, bazı kimselerin yanlış düşünmesine sebep oluyor. Din düşmanları, buradan da islâmiyyete saldırıyorlar. Müslimânlıkta kadınların hakkı çiğneniyor diyorlar. Sinsi bir düşman ve azgın bir mason olan Ziyâ Gökâlpin bu yolda düzdüğü çok aşığı bir şi'ri (Dinde Reformcular) kitâbımın kırkbirinci maddesinde yazmışdım. Hâlbuki, islâmiyyetde kadın, mirâsdan hiçbirşey almağa muhtâc bırakılmamıştır. Onun bütün ihtiyâclarını, kocası, babası, erkek kardeş ve amca gibi mahrem yakınları, çalışıp, kazanıp, ona vermeğe mecbûr tutulmuştur. Erkeklerin, bu güc vazîfelerinden dolayı, mirâsın hepsini almaları lâzım gelirken, islâmiyyet kadınlara iltimâs ederek, erkeğe verilenin yarısını da onlara vermektedir. Erkek, kadına bakmağa mecbûr, kadının ise, kendine bile bakması lâzım olmadığı hâlde, islâmiyyet kadını kayırmakta, ona ayrıca mirâs da vermektedir. Islâmiyyetde kadınların çok kıymetli oldukları, buradan da anlaşılmalıdır.

65 — FERÂİZ HESÂBLARI

(Ferâiz Problemlerinin Çözülmesi)

Ferâiz problemlerini çözebilmek için, bundan evvelki maddede bildirilmiş olan on bilgiyi iyi anlamak ve ezberlemek lâzımdır.

Kur'ân-ı kerimde açıkca emr edilmiş olan, yukarıda, ikinci numarada yazılı, altı farzdan, nisf, rubu', sümün cinslerine (Birinci nev'), sülüsân, sülüs ve sūdüs cinslerine (ikinci nev') denir.

Ferâiz hesâbı iki kısma ayrılır:

BİRİNCİ KISM: Eshâb-ı ferâiz ve asabe, birlikde mevcûddür. Bu kismde beş hâl olabilir:

1 — Nisf, ikinci nev' ile birlikde bulunursa, mirâs altıya bölünür. Buna, mes'elenin [problemin] aslı altıdan oldu denir.

Meselâ, zevc ve iki aded anadan kız kardeş ve bir aded amca varsa, problemin aslı altıdan olup, zevc üç hisse, anadan iki hemşire iki hisse alıp, geri kalan bir hisse amcaya verilir.

Şöyle ki, bir kadın ölünce dokuzbin liralık mal bıraksa, kadının zevci:

$$9000 \times \frac{3}{6} = 4500 \text{ lira, anadan iki hemşire: } 9000 \times \frac{2}{6} = 3000 \text{ lira, amca:}$$

$$9000 \times \frac{1}{6} = 1500 \text{ lira alır. Kız kardeşin herbirine binbeşyüz lira düşer.}$$

İkinci misâl: Zevc, ana ve ced bulunduğu zaman, zevc üç hisse, ana iki hisse alıp, geri kalan bir hisse dedenin olur.

2 — Rubu', ikinci nev' ile birlikde bulunursa, mes'elenin aslı onikiden olur.

Meselâ, zevce ve ana ve iki kız kardeş ve anadan iki kız kardeş bulunduğu zaman, mîrâs onikiye taksîm edilip, zevceye üç hisse, anaya iki hisse, iki kız kardeşe sekiz hisse [herbirine dört hisse], ana bir kız kardeşe dört hisse [herbirine ikişer hisse] verilir ki, hisseler mecmû'u onyedi oluyor. Şu hâlde, mes'elenin aslı onyediye (Avl) etdi denir ve mîrâs onyediye taksîm edilir.

İkinci misâl: Meyyitin zevcesi, babasının anası ve babadan amcası kaldığı zaman, oniki hissedenden üç hisse zevceye, iki hisse ceddeye ve geri kalan yedi hisse, asabe olan babadan amcaya verilir.

3 — Sümün, ikinci nev' ile birlikde bulunduğu zaman, mes'elenin aslı yirmidörtten olur. Meselâ, zevce, iki kız, ana ve amca bulunduğu zaman, problemin

aslı yirmidörtten olup, $[24 \times \frac{1}{8} = 3]$ üç hisse zevceye, $[24 \times \frac{2}{3} = 16]$ on-

altı hisse iki kıza, dört hisse anaya verilip, geri kalan bir hisse amcanın olur.

İkinci misâl: Zevce, kız, oğul kızı, ana ve kız kardeş bulunduğu zaman, yirmidört hissedenden üç hisse zevceye, dört hisse oğul kızına, dört hisse anaya, oniki hisse kıza ve geri kalan bir hisse de asabe olan kız kardeşe verilir.

4 — Bir hisse, birkaç kişiye bölünemezse, mes'elenin aslı, bu kişilerin sayısı ile çarpılarak, mes'elenin yeni aslı elde edilir. Mîrâs, bu yeni asla bölünür.

Meselâ, zevc ve beş kız kardeş bulunduğu zaman, mes'elenin aslı altıdan ise de, hisselerin toplamı yediye avl ediyor [ya'nî hisselerin toplamı yedi oluyor] ve beş kız kardeşe, dört hisse düşüyor. Dört hisse, beş kız kardeşe bölünemeyeceği için, mes'elenin aslı, $5 \times 7 = 35$ olur. Beş kıza, $[4 \times 5 = 20]$ yirmi hisse verilir. Zevc, $[3 \times 5 = 15]$ onbeş hisse alır.

5 — Birkaç hisse, bu hisselerin sâhiblerine bölünemezse, böyle hisselerin sâhiblerinin sayılarının en küçük ortak katı ile, mes'elenin aslı çarpılarak, yeni aslı bulunur. Mîrâs, bu yeni asla bölünür.

Meselâ, üç kız ve üç amca bulunduğu zaman, mes'elenin aslı üç olup, kızlara iki, amcalara bir hisse düşerse de, hisseler, şahs adedine bölünemediği

için, mes'elenin aslı, $[3 \times 3 = 9]$ dokuz olup, $[9 \times \frac{2}{3} = 6]$ altı hisse kızlara ve

$[9 \times \frac{1}{3} = 3]$ üç hisse amcalara verilir.

İkinci misâl: İki zevce, on kız, altı cedde, yedi amca bulunduğu zaman, mes'elenin aslı yirmidört olup, üç hisse zevcelere, onaltı hisse kızlara, dört hisse büyük annelere verilip, geri kalan bir hisse amcaların olur ise de, hisse sâhiblerinin sayısı, hisse sayısı ile bölünemediğinden iki, on, altı ve yedinin en küçük ortak katı olan (ikiyüzon) adedi mes'elenin aslı olan (yirmidört) ile çarpılarak, mes'

elenin aslı, $[24 \times 210 = 5040]$ beşbinkırk bulunur. Zevceler $[5040 \times \frac{1}{8} = 630]$

altıyüzotuz hisse, kızlar $[5040 \times \frac{2}{3} = 3360]$ üçbinüçyüzaltmış hisse, nineler

$[5040 \times \frac{1}{6} = 840]$ sekizyüzkırk hisse ve amcalar $[5040 \times \frac{1}{24} = 210]$ ikiyüz-

on hisse alırlar. Böylece, bir zevce 315 hisse, bir kız 336 hisse, bir cedde 140 hisse ve bir amca 30 hisse alır.

İKİNCİ KISM: Yalnız eshâb-ı ferâiz vardır. Asabe yoktur. Asabe bulunmadığı için eshâb-ı ferâizden geri kalan mal, yine eshâb-ı ferâize, hisseleri oranında bölünür. Ya'ni eshâb-ı ferâize geri verilir, red olunur. Fekat, zevc ile zevceye geri verilmez. Bu ikisine (**Red olunmıyanlar**) denir. Zevc ve zevceden başka eshâb-ı ferâize, (**Red olunanlar**) ya'ni tekrâr verilenler denir. İkinci kısım problem lere (**Reddiyye mes'eleleri**) denir. Reddiyye mes'elelerinde iki hâl vardır:

1 — Reddiyye mes'elesinde red olunmıyan bulunmazsa, iki şekli vardır:

A: Red olunanlar, bir sınıfdan farz sâhibi oldukları zaman, mes'elenin aslı ikiden olur.

Meselâ, iki kız kardeş bulunduğu zaman, herbiri, mirâsın yarısını alır.

İkinci misâl: Cedde ve anadan kız kardeş bulunduğu zaman, herbiri yarısını alır. Çünkü, her ikisinin farzı da sūdüsüdür.

B: Red olunanlar, aynı sınıfdan farz sâhibi olmadıkları zaman, reddiye mes'elesinin aslı, hisse sayılarının toplamı olur.

Meselâ, mes'elede sülüs ve sūdüs sınıfları varsa, mes'elenin aslı altıdan olacaktı ve farzı sülüs olanın hissesi $6 \times \frac{1}{3} = 2$, farzı sūdüs olanın $6 \times \frac{1}{6} = 1$

olacaktı. Fekat, asabe bulunmadığı için, mes'elemiz, reddiye mes'eleli olur. Mes'elenin aslı altı yerine $[2 + 1 = 3]$ üç olur. Ana ve anadan iki kız kardeş gibi ki, burada ananın farzı sūdüs, anadan iki kız kardeşin farzı sülüs olduğundan, bu reddiye mes'elesinin aslı üç olup, iki hissesi kardeşlere, bir hissesi anaya verilir.

İkinci misâl: Reddiyye mes'elesinde, nisf ve sūdüs sınıfları varsa, mes'elenin aslı altı olacaktı. Farzı nisf olanın hissesi $6 \times \frac{1}{2} = 3$ ve farzı sūdüs ola-

nın hissesi $6 \times \frac{1}{6} = 1$ olacaktı. Reddiyye mes'elesinin aslı ise, $[3 + 1 = 4]$

dört olur. Kız ve oğul kızı bulunduğu zaman, üç hisse kız için, bir hisse, oğul kızı için olur.

Üçüncü misâl: Reddiyye mes'elesinde, nisf ve sülüs yâhud sūdüsân [iki aded altıda bir] ve nisf veyâhud sülüsân [iki aded üçde bir] ve sūdüs varsa, mes'elenin aslı, altı yerine, beşden olur. Kız kardeş ve anadan iki kız kardeş bulunduğu zaman, reddiye mes'elesinin aslı $[3 + 2 = 5]$ beş olup, üç hisse kız kardeşe, iki hisse anadan iki kız kardeşe verilir.

2 — Reddiyye mes'elesinde, red olunmıyan da bulunuyorsa, yine iki şekli vardır:

A: Red olunanlar, bir sınıfdan farz sâhibi iseler, iki hâl vardır:

Birinci hâl: Red olunmıyan, hissesini aldıktan sonra, geri kalan mal, red olunanlar sayısına bölünebiliyor ise, red olunmıyan, hissesini alır, geri kalan, red olunanlar sayısına bölünür.

Meselâ, zevc ve üç kız bulunduğu zaman, zevc dörtde bir hisse alıp, geri kalan üç hisse, kızlara taksim olunur.

İkinci hâl: Red olunmayan hissesini aldıktan sonra, geri kalan mal, red olunanlar sayısına bölünemezse, red olunan kimselerin sayısı, red olunmayanın farzının [hissenin] paydası ile çarpılarak, mes'elenin aslı elde edilir.

Meselâ, zevc ve beş kız bulunduğu zaman, zevc rubu' alıp, geri kalan üç hisse, beş kıza bölünemediğinden, mes'elenin aslı, $[4 \times 5 = 20]$ yirmi olup, zevc beş hisse, kızlar onbeş hisse alır. Bir kıza üç hisse verilir.

B: Red olunanlar, iki veyâ üç ayrı sınıftan farz sâhibi iseler, red olunmayan kimse, hissesini alır. Geri kalan mal, reddiye mes'elesi gibi çözülür. Burada da, iki hâl vardır:

Birinci hâl: Red olunmayanlardan kalan hisseler, reddiye mes'elesinin aslına bölünebiliyor ise, mes'elenin aslını bulmak için, red olunan ve red olunmayan kimselerin sayılarının en küçük ortak katı ile, red olunmayan farzının (hissenin) paydası çarpılır.

Meselâ, bir zevce, dört cedde ya'nî büyük anne, anadan altı kardeş varsa, zevce rubu' alınca, geriye üç hisse kalır. Red olunanların mes'elesinin aslı ise,

ceddelerin hissesi $6 \times \frac{1}{6} = 1$, kardeşlerin hissesi $6 \times \frac{1}{3} = 2$ olduğundan

$1 + 2 = 3$ olur. Geri kalmış olan üç hisse, reddiye mes'elesinin aslı olan üçe bölündüğünden, mes'elenin aslı, $[12 \times 4 = 48]$ kırksekiz olur. Çünkü, cedde sayısı olan dört ile, kardeş adedi olan altının en küçük ortak katı onikidir. Zevceye

$48 \times \frac{1}{4} = 12$ hisse, dört ceddeye $1 \times 12 = 12$ hisse ve birine üç hisse, altı

kardeşe $2 \times 12 = 24$ hisse ve her birine dört hisse düşer.

İkinci hâl: Red olunmayan, hissesini aldıktan sonra, geri kalan hisseler, reddiye mes'elesinin aslına bölünemiyor ise, mes'elenin aslını bulmak için, reddiye mes'elesinin aslı ile, red olunmayan farzının paydası [ya'nî kesrin mahreci] çarpılıp, bulunan aded ile, tekrâr, red olunan ve red olunmayan kimselerin sayılarının en küçük ortak katı çarpılır.

Meselâ, dört zevce, dokuz kız, altı cedde bulunduğunu farz edersek, zevceler sümün alıp, geriye yedi hisse kalır. Reddiye mes'elesinin aslı ise, dokuz kız

$6 \times \frac{2}{3} = 4$ hisse, altı cedde $6 \times \frac{1}{6} = 1$ hisse alacağı için, $4 + 1 = 5$ olur.

Geri kalan yedi hisse, reddiye mes'elesinin aslı olan beş sayısına bölünemediğinden, mes'elenin aslı, $[5 \times 8 \times 36 = 1440]$ bindörtüyzkırk olup, zevcelere

$[1440 : 8 = 180]$ yüzseksen hisse, kızlara $[(1440 - 180) \times \frac{4}{5} = 1008]$ binsekiz

hisse, ceddeler $[(1440 - 180) \times \frac{1}{5} = 252]$ ikiyüzelliiki hisse verilir ki, herbir

zevceye kırkbeş hisse, her kıza $[1008 : 9 = 112]$ yüzoniki hisse, her ceddeye $[252 : 6 = 42]$ kırkiki hisse verilir.

(Fetâvâ-yı Hindiyeye) de diyor ki, meyyitenin zevci, kızkardeşi ve babadan kızkardeşi olsa, zevc yarısını ve kızkardeş de yarısını, babadan kızkardeş altıda birini alıp, meselenin aslı, altıdan yediye avl eder. Babadan erkek kardeş de bulunsaydı, babadan kızkardeşi, farz hissesinden düşürüp asabe yapardı. Zevcden ve kızkardeşden geriye birşey kalmadığı için, babadan kızkardeş, hiçbirşey alamazdı.

ZEVİL - ERHÂM

1 — Eshâb-ı ferâizden ve asabelerden kimse bulunmazsa, mirâs, zevil-erhâma verilir demişdik. Zevil-erhâm, meyyite yakınlık sırası ile aşağıda gösterilmiştir. Mirâsdan, cenâze kaldırma, ya'nî yıkama, kefenleme, defn ve kul borclarını ödeme masrafları çıkdıktan sonra, geri kalanın üçde birinden vasiyyetler yapılır. Geri kalan üçde ikisi, zevil-erhâmdan en yakın olana verilir. (Zevil-erhâm) on sınıf olup, yakınlık sırası ile şunlardır:

Kızının çocukları ve oğlu kızının çocukları.

Arada ana bulunan cedler ve ceddeler.

Kız kardeş çocukları.

Anadan kardeşlerin çocukları.

Erkek kardeş kızları.

Amca kızları.

Anadan amca ve çocukları.

Teyzeler ve ana babanın teyzeleri ve bunların çocukları.

Dayılar ve ananın, babanın dayıları ve bunların çocukları.

Halalar ve ananın, babanın halaları ve bunların çocukları.

2 — Meyyite yakın olanlar, uzak olanları mirâsdan mahrûm eder. Meselâ, ananın babası bulununca, anadan kardeşin çocuğu ve kız kardeşin çocuğu vâris olamaz. Bundan sonra, meyyite iki yoldan yakın olan, bir yoldan yakın olanı mahrûm eder. Bunlar dahî müsâvî olursa, meyyite vâris ile bağlanan vâris olur. Meselâ, oğul kızının kızı bulunursa, kız kızının oğlu vâris olamaz. Çünkü, birincisi farz sâhibinin çocuğudur.

3 — Baba anasının babası ile, ana babasının babası birlikte bulunduğu zaman, baba cihetinden olan, üçde iki alır. Ana cihetinden olan, üçde bir alır.

4 — Meyyite yakınlıkları ve yakınlık kuvvetleri ve cihetler berâber olursa, erkekler, kadınların iki katı olarak bölünür.

Katle yardım eden de, kâtil gibi mirâs alamaz. Bunların âkıl ve bâlig olmaları da şarttır. Mürtede vâris olunur. Fekat mürted, müslimâna vâris olamaz.

Ihtâr: Yukarıda gösterilen ferâiz problemlerinin çözümlerini, din âlimleri, hemen yapardı. İmâm-ı Aliye «radıyallahü anh» minberde iken, en karışık problemleri sorarlardı. Kâğıda, kaleme lüzûm kalmadan, hepsini, zihnden çözer, hemen cevâb verirdi. O büyük, üstün insanlarla, baldırı çıplak arablar diyerek alay eden, câhil, ahlâksız, soysuz, şımarık, fen yobazları, bu problemleri çözmek şöyle dursun, acabâ anlayabilirler mi?

66 — İKİNCİ CİLD, 16. CI MEKTÛB

Bu mektûb, Bedi'uddin-i Sehârenpûriye yazılmış olup, kabir hayâtını ve tâ'ûn sevâbını bildirmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun. Onun seçtiği iyi insanlara selâm olsun! Kıymetli mektûbunuz geldi. O taraflarda, iki korkunç hâdise başladığını, birinin tâ'ûn [ya'nî vebâ hastalığı], ötekinin de kaht [ya'nî kıtlık, gidâ maddelerinin azlığı] olduğunu yazıyorsunuz. Allahü teâlâ, bizi ve sizi belâlardan korusun. Hepimize âfiyet versin!

Bu büyük sıkıntı arasında, yine gece gündüz ibâdet etmekte, Allahü teâlânın takdîrini gözetmekdeyiz. Kalbimiz her ân Onun iledir yazıyorsunuz. Bunu okuyunca, Allahü teâlâyâ hamd eyledik, şükr etdik. Böyle zamanlarda dört (Kul) u çok okuyunuz! [Ya'nî, Kul yâ eyyühel kâfirûn ve Kul hüvallahü ve Kul e'üzüleri okuyunuz! Cinnin ve insanların şerrinden korur!].

Erkeklerin kefeni, üç parça olmak sünnettir. Sarık sarmak bid'at olur. (Ahd-nâme) denilen [süâl meleklerine verilecek cevâbları ve düâ ve istigfâr] yazılı kâğıdı, kabre koymamalıdır. Mubârek yazıların, isimlerin, meyyitin pislikleri ile karışmasına sebep olur ve [şerî'atin dört delilinden] bir sened ile bildirilmemiştir. Mâverâ-ün-nehr [Aral gölüne akan Seyhûn ve Ceyhûn nehrleri arasındaki şehirler] âlimleri, böyle birşey yapmamıştır. Meyyite kamîs yerine, bir âlimin gömleğini giydirmek iyi olur. Şehîdlerin kefenleri, elbiseleridir. [Silâh yarası olarak ölen şehîdler yıkanmaz ve kefenlenmez. Muhârebede yara almadan ölen ve sulhda, sârî hastalık ve âfetlerle ölenler, şehîd sevâbı kazanırsa da, bunlar yıkanır ve kefenlenir]. Ebû Bekr-i Sıddîk «radiyallahü anh» vasiyyet ederek, (Beni, bu iki çamaşırım ile kefenleyiniz!) buyurmuşdu.

Kabrdeki hayât, bir bakımdan, dünyâ hayâtına benzediği için, meyyit terakî eder, derecesi yükselir. Kabr hayâtı, insanlara göre değişir. Peygamberler «aleyhimüsselâm», kabirlerinde nemâz kılar buyuruldu. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem», mi'râc gecesinde, Mûsâ aleyhisselâmın kabri yanından geçerken, mezârda nemâz kılariken gördü. O ânda göke çıkınca, Mûsâ aleyhisselâmı gökde gördü. Kabr hayâtı, şaşılacak birşeydir. Bu günlerde, merhûm büyük oğlum [Muhammed Sâdık «rahmetullahi aleyh»] dolayısı ile, kabr hayâtına bakarak, şaşılacak gizli şeyler görülüyor. Bunlardan az birşey bildirsem, akl ermez. Fitnelere, karışıklığa sebep olur. Cennetin tavanı, Arşdır. Fekat, kabr de, Cennet bağçelerinden bir bağçedir. Akl gözü bunu göremiyor. Kabrdeki şaşılacak şeyler, başka bir gözle görülüyor. Yarım yamalak da olsa, inanmak, azâbdan kurtulmağa sebebedir. Fekat, son nefesde, o güzel kelimeyi [Kelime-i tevhîdi] söyleyebilmek için, [dünyâda şerî'ate uymak], sâlih amelleri işlemek lâzımdır.

Ölmek için, vebâ hastalığı bulunan yerden kaçmak büyük günâhdır. Muhârebede, düşman karşısından kaçmak gibidir. Vebâ bulunan yerden kaçmayı sabr eden kimse, ölünce, şehîdlerin sevâbına kavuşur. Kabr sıkıntısı çekmez. Sabr eden kimse, ölmezse, gâziler sevâbına kavuşur. Arabî beyt tercemesi:

**Rabbim öl deyince, ölmeği severim,
mevte çağırana, safâ geldin derim.**

Birkaç gündünberi, nezleden, öksürükden, hâlsiz kaldım. Bunun için, uzun cevâb yazamadım. Özr diler, selâm eylerim.

67 — İKİNCİ CİLD, 17. ci MEKTÛB

Bu mektûb, mirzâ Hüsâmeddin Ahmede gönderilmiş olup, bu dünyâ sıkıntıları, acı görünürse de, insanı yükseltirler ve tâ'ûndan ölmenin kıymetini bildirmektedir:

Önce, Allahü teâlâyâ hamd ve Peygamberimize «sallallahü aleyhi ve sellem» salevât eder, size de düâ ederim. Yazılarımla sizi râhatsız ediyorum. Başımıza gelenlere sabr tevsiye buyurduğunuz, kıymetli mektûbu, şeyh Mustafâ ge-

tirdi. Okumakla şereflendik. Hepimiz, Allahü teâlânın mülküyüz. Hepimiz, Onun huzûruna gideceğiz! Başımıza gelenler, görünüşde çok yakıcı, çok acıdır. Fekat, hakikatde iletici, yükseltici ilâclardır. [İlâclar, elbette acı olur]. Bu acıların, dünyâda sebep olduğu fâideler, âhiretde beklediğimiz ni'metlerin yüzde biri olamaz. O hâlde evlâd, Allahü teâlânın büyük bir ihsânıdır. Yaşadıkları müddetce, insan, çok fâidelerini görür. Ölümleri de, sevâb kazanmağa, yükselmeğe sebep olur. Büyük âlim, Muhyissünne Begavî «rahmetullahi aleyh» (Hilyet-ül-ebrâr) ismindeki kitâbında diyor ki: (Abdullah ibni Zübeyr «radiyallahü anhümâ» halife iken, tâ'ün hastalığı oldu. Bu tâ'ünde, Enes bin Mâlikin «radiyallahü anh» seksenüç çocuğu öldü. Kendisi, Peygamber efendimizin «sallallahü aleyhi ve sellem» hizmetcisi idi ve bereket, bolluk için düâsını almıştı. Bu tâ'ünde, Abdürrahmân bin Ebî Bekr Sıddîkin «radiyallahü anhümâ» kırk çocuğu ölmüşdü). İnsanların en iyisi, en kıymetlisi olan Eshâb-ı kirâma «aleyhimürrievân» böyle yapıncâ, bizler gibi günâhı çok olanlar, hesâba dâhil olur mu? Hadis-i şerifde buyuruldu ki, (Tâ'ün, eski ümmetlere, azâb olarak gönderildi. Bu ümmet için şehid olmağa sebebdir). Doğrusu, bu vebâda ölenler, şaşılacak bir huzûr, Allahü teâlâyâ teveccüh içinde ölüyor. Bu belâ gününde, insan, bu mubârek cemâ'ate karışmağa hevesleniyor. Onlarla birlikte, dünyâdan ayrılıp, âhirete gitmeğe özeniyor. Tâ'ün belâsı, bu ümmete gazab, azâb gibi görünmekte ise de, iç yüzü rahmetdir. Meyân şeyh Tâhir dedi ki, tâ'ün günlerinde, Lâhorda, bir kimse sesler duyduğunu ve, (Bu günlerde ölmeyene yazıklar olsun!) dediklerini söyledi. Evet öyledir! Bu şehidlerin hâline dikkat olunduğu zaman, şaşılacak hâller, anlaşılmayan işler görülüyor. Böyle ikrâmlar, yalnız Allah için cânını fedâ edenlere mahsûsdur.

Efendim! Çok sevgili oğlumun ayrılığı, pek büyük musibet oldu. Beni yakdı. Bu kadar yakan bir elem, kimsenin başına gelmemişdir. Fekat, Allahü teâlânın, bu felâket karşısında, kalbi za'if olan bu fakire ihsân eylediği sabr ve şükr ni'meti de, en büyük ihsânlarından olmuşdur. Allahü teâlâdan dilerim ki, bu musibetin karşılığını dünyâda vermesin. Hepsini âhiretde versin! Bu dileğin de, yüreğimin darlığından olduğunu bilmez değilim. Çünkü, Onun rahmeti sonsuz, merhameti boldur. Dünyâda da, âhiretde de bol bol vericidir. Kardeşlerimizden umarız ki, son nefesde îmân ile gitmemize ve insanlık icâbı yaptığımız kusûrların afv edilmesine düâ buyurarak yardım ve imdâd edeler. Yâ Rabbî, bizi afv et, doğru yoldan ayırma! Kâfirlere karşı korunmakta yardımcıımız ol! Âmin. Size ve hidâyetde olanlara selâm ederim.

68 — İKİNCİ CİLD, 88. ci MEKTÛB

Bu mektûb, molla Bedî'uddîn için yazılmışdır. Kazâyâ râzı olmağı ve sâhibinin yaptığından lezzet duymak lâzım olduğunu bildirmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun ve Onun seçtiği, sevdiği kullarına selâm olsun! İyi kul, sâhibinin yaptıklarından râzı olan, onları beğenen kuldur. Kendi isteklerini beğenen kimse, kendine kuldur. Sâhibi, kulunun buğazına bıçak dayasa, kulun bundan râzı olması, sevinmesi lâzımdır. Allah korusun, eğer bunu beğenmez, istemezse, onun kulluğundan çıkmış olur. Sâhibinden uzaklaşmış olur. Tâ'ün [gibi sârî ve tehlikeli hastalıklar], Allahü teâlânın dilemesi ile gelmektedir. Kendi isteği ile gelmiş gibi sevinmek lâzımdır. Tâ'ün [ya'nî vebâ ve her bulaşıcı hastalık] gelince, kızmamalı, üzülmemelidir. Sevgilinin yaptığı şey olduğunu dü-

şünerek sevinmelidir. Herkesin belli bir eceli, ya'nî ölüm zamanı vardır. Bu zaman hiç değişmez. Onun için, hastalıkda sıkılmamalı, telâşa düşmemelidir. Böyle derd ve belâlar gelince, Allahü teâlâyâ sığınmalı, âfiyet vermesi, kurtarması için düâ etmeli, Ona yalvarmalıdır. Allahü teâlâ düâ edenleri, sıhhat ve selâmet isteyenleri sever. Mü'min sûresinde, (Düâ ediniz! Düânızı kabûl ederim!) buyurdu. Mevlânâ Abdürreşîd geldi. Hâlinizi bildirdi. Allahü teâlâ, sizi, görünür ve görünmez belâlardan korusun! Âmin.

69 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 15. ci MEKTÛB

Bu mektûb, mir Muhammed Nu'mâna yazılmış olup, sevgiliden gelen sıkıntıların, acıların, seven kimseye, Onun ni'metlerinden, tatlılarından dahâ tatlı olduğunu bildirmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun ve Onun seçtiği, sevdiği kimselere selâmlar olsun! Kıymetli seyyid kardeşim! Dikkatle dinleyiniz! İyi düşünceli olan kardeşlerimizin derdlerden kurtulmamız için, her çâreye baş vurduklarını, hiçbirinin fâide vermediğini haber aldım. (Allahü teâlânın yarattıklarında, gönderdiklerinde hayr, iyilik vardır) hadîs-i şerîfi meşhûrdur. İnsan olduğumuz için, başımıza gelenlerden, bir aralık üzölmüşdük. İqimiz sıkılmışdı. Birkaç gün sonra, Allahü teâlânın lutfü ile, üzüntü ve sıkıntılar gitdi, hiç kalmadı. Onların yerine sevinc, genişlik geldi ki, bizimle uğraşanlar, Allahü teâlânın istediğini istemekde ve yapmaktadırlar. Böyle olunca, sıkılmanın, üzölmenin yersiz olduğu, Allahü teâlâyı seviyorum diyenin böyle olmaması gerektiği anlaşıldı. Çünkü, sevene, sevgilinin gönderdiği acıların da, Ondan gelen iyilikler gibi sevgili ve tatlı olması lâzımdır. Sevgilinin iyilikleri tatlı geldiği gibi, Onun acıtması da tatlı gelmelidir. Hattâ, Ondan gelen acılarda, tatlılardan dahâ çok lezzet bulmalıdır. Çünkü, acılar, sıkıntılar nefse tatlı gelmez. Nefs, böyle şeyleri istemez. Her bakımdan güzel olan, herşeyi güzel olan Allahü teâlâ, bu kulunu incitmek dileyince, Onun irâdesi, isteği, bu kula elbette güzel gelmelidir. Dahâ doğrusu, bundan zevk almalıdır. Bizimle uğraşanların diledikleri, istedikleri, Allahü teâlânın dilediğine uygun olduğu için ve bunların dilekleri, O sevgilinin dilediğini gösterdiği için, bunların diledikleri ve yaptıkları da, elbette güzeldir ve tatlı gelmektedir. Sevgilinin işini gösteren bir kimsenin işi de, sevene, sevgilinin işi gibi, sevimli ve tatlı gelir. Bunun için, bu kimse de, sevene sevgili olur. Şaşılacak şeydir ki, bu kimsenin vereceği acılar, sıkıntılar ne kadar çok olursa, sevenin gözüne o kadar çok tatlı görünür. Çünkü, onun verdiği sıkıntılar, sevgilinin düşman gibi olduğunu göstermektedir. Bu yolda akli gidenlerin işlerine akl ermez. Demek ki, o kimseye karşılık yapmak, onu kötü bilmek, sevgiliyi sevmeğe uymaz. Çünkü o kimse, sevgilinin işlerini gösteren bir ayna gibidir. Bizimle uğraşanlar, incitenler, başkalarından dahâ sevimli görünüyorlar. Kardeşlerimize, dostlarımıza söyleyiniz! Bizim için üzölmeyinler, sıkılmasınlar. Bizi incitenleri kötü bilmesinler. Onlara kötölük yapmasınlar! Bunların yaptıklarına sevinseler, yeridir. Evet, düâ etmekle emr olunduk. Allahü teâlâ, düâ edenleri, Ona boyun bükenleri ve yalvaranları, sızlıyanları sever. Böyle yapmak, Ona tatlı gelir. Belâların, sıkıntılarının gitmesi için düâ ediniz! Afv ve âfiyet için yalvarınız!

O kimsenin incitmesi, sevgiliyi düşman gibi göstermektedir dedim. Evet çünkü, sevgilinin düşmanlığı, düşmanlar içindir. Dostlarına düşmanlığı, görünüştedir. Bu ise, merhametini, acımasını bildirmektedir. Böyle düşman görünmesi-

nin, sevne nice fâideleri vardır ki, anlatılmakla bitmez. Bundan başka, dostlarına düşmanlık gibi görünen işler yapması, bunlara inanmayanları harâb etmekte, onların belâlarına sebep olmaktadır. Muhyiddin-i Arabi (Ârifin niyyeti, maksadı olmaz) buyuruyor. Ya'ni, Allahü teâlâyı tanıyan kimse, belâdan kurtulmak için birşeye başvuramaz demektir. Bu sözün ne demek olduğunu iyi anlamalıdır. Çünkü, derd ve belâların, sevgiliden geldiğini, Onun dileği olduğunu bilmektedir. Dostun gönderdiği şeyden ayrılmak ister mi ve o şeyin geri gitmesini özler mi? Evet düâ ederek, gitmesini söyler. Fekat, düâ etmeğe emr olunduğu için, bu emre uymaktadır. Yoksa, gitmesini hiç istemez. Ondaki gelen herşeyi de sever, hepsi kendine tatlı gelir. Doğru yolda bulunanlara, Allahü teâlâ selâmet versin! Âmin.

70 — SE'ÂDET-İ EBEDİYYENİN SON SÖZÜ

Etrâfımızı beş duygu organımız ile tanıyoruz. His organlarımız olmasaydı, hiçbirşeyden haberimiz olmayacaktı. Kendimizi bile bilemeyecektik. Yürüyemeyecek, birşey bulamıyacak, birşey yapamıyacak, yiyemeyecek, içemeyecek, yaşayamıyacaktık. Anamız, babamız olamıyacak, var olamıyacaktık. Allahımıza yalnız duygu organlarımız için, durmadan şükr etsek, bunun şükrünü yine ödemiş olmayız.

Duygu organlarımıza etki eden herşeye (Varlık) veyâ (Mevcûd) diyoruz. Kum, su, güneş birer mevcûddur. Çünkü, bunları görüyoruz. Ses de bir mevcûddür. Çünkü, işitiyoruz. Hava, bir mevcûddür. Çünkü, elimizi açıp yelpâze gibi sallayınca, havanın elimize çarptığını duyuyoruz. Rüzgâr da yüzümüze çarpıyor. Bunun gibi, sıcaklık, soğukluk da birer mevcûddur. Çünkü, derimizle bunları duyuyoruz. Elektrik, harâret, ya'nî ısı ve miknâtis gibi enerjilerin [kudretlerin] de mevcûd olduklarına inanıyoruz. Çünkü, elektrik akımının harâret ve miknâtis veyâ kimyâ reaksiyonları meydana getirdiğini, ısı gelince sıcaklık olduğunu, ısı azalınca soğukluk olduğunu ve miknâtisin demiri çektiğini his ediyoruz, anlıyoruz. (Ben havanın, ısının, elektriğin mevcûd olduklarına inanmam. Çünkü, bunları görmüyorum) sözüne yanlıştır diyoruz. Çünkü, bunlar görülmezlerse de, kendilerini veyâ yaptıkları işleri, duygu organlarımız ile anlıyoruz. Bunun için de, görülemiyen birçok varlıklara inanıyoruz. Göremediğimiz için, yok olmaları lâzım gelmez diyoruz. Bunun gibi, (Ben Allaha inanmam. Melek, cin gibi şeyler yokdur. Var olsalardı görürdüm. Görmediğim için, bunlara inanmam) sözü de doğru değildir. Akla, fenne uygun olmıyan bir sözdür.

Fen dersleri, bildiriyor ki, ağırlığı ve hacmi olan varlıklara (Madde) denir. Buna göre, hava, su, taş, tahta maddedirler. Işık, elektrik akımı birer varlık iseler de, madde değildirler. Maddenin şekli almış parçalarına (Cism) denir. Çivi, kürek, maşa, iğne birer cismdirler. Hepsi, aynı demir maddesinden yapılmışlardır. Duran bir cismi harekete getiren, hareketde olan bir cismi durduran veyâ hareketini değiştiren sebebe (Kuvvet) denir. Duran bir cisme kuvvet etki etmezse, hep durur. Hareket edemez. Hareket eden bir cisme, kuvvet etki etmezse, hareketi değişmez ve hiç durmaz.

Maddelerin, cismlerin ve maddelerde bulunan enerjilerin hepsine (Âlem) veyâ (Tabî'at) denir. Âlemde her cism hareket etmekte, değişmektedir. Demek ki, her cisme, her ân çeşidli kuvvetler te'sir etmekte, değişiklik hâsıl olmaktadır. Cismlerde meydana gelen değişikliğe (Hâdise) veyâ (Olay) denir.

Cismlerin yok olduklarını, başka cismlerin meydana geldiklerini görüyoruz. Dedelerimiz, eski milletler yok olmuşlar, binâlar, şehirler yok olmuş. Bizden sonra da başkaları meydana gelecek. Fen bilgimize göre, bu mu'azzam değişiklikleri yapan kuvvetler vardır. Allaha inanmayanlar, (Bunları tabi'at yapıyor. Her şeyi tabi'at kuvvetleri yaratıyor) diyorlar. Bunlara deriz ki, bir otomobilin parçaları, tabi'at kuvvetleri ile mi bir araya gelmiştir? Suyun akıntısına kapılan, sağdan soldan çarpan dalgaların te'siri ile biraraya yığılan çöp kümesi gibi biraraya yığılmışlar mıdır? Otomobil tabi'at kuvvetlerinin çarpmaları ile mi hareket etmektedir? Bize gülerik, hiç böyle şey olur mu? Otomobil, akl ile, hesâb ile, plân ile, birçok kimselerin, titizlikle çalışarak yaptıkları bir san'at eseridir. Otomobil, dikkat ederek, akl, fikr yorarak, hem de trafik kâ'idelerine uyarak, şoför tarafından yürütülmektedir demez mi? Tabi'atdeki her varlık da, böyle bir san'at eseridir. Bir yaprak parçası, mu'azzam bir fabrikadır. Bir kum dânesi, bir cânli hücre, fennin bugün biraz anlayabildiği ince san'atlerin birer meşheri, sergisidir. Bugün fennin buluşları, başarıları diye öğündüklerimiz, bu tabi'at san'atlerinden birkaçını görebilmek ve taklid edebilmekdir. İslâm düşmanlarının, kendilerine önder olarak gösterdikleri, İngiliz doktoru Darwin bile (Gözün yapısındaki san'at inceliğini düşündükçe, hayretimden tepem atacak gibi oluyor) demiştir. Bir otomobilin tabi'at kuvvetleri ile, tesâdüfen hâsıl olacağını kabûl etmiyen kimse, başdan başa bir san'at eseri olan bu âlemi tabi'at yaratmış diyebilir mi? Elbette diyemez. Hesâblı, plânlı, ilmi, sonsuz kuvvetli bir yaratıcının yaptığına inanmaz mı? Tabi'at yaratmıştır. Tesâdüfen var olmuştur demek, câhillik, ahmaklık olmaz mı?

Allahü teâlânın, sayamıyacağımız kadar çok nizâm ve âhenk içinde, halk ettiği sayılamıyacak kadar çok varlıklar tesâdüfen olmuştur diyenlerin sözleri câhilcedir ve müsbet ilme zıddır. Şöyle ki: Üzeri birden on'a kadar numaralanmış on taşı bir torbaya koyalım. Bunları elimizle torbadan birer birer çıkararak, sıra ile, ya'nî önce bir numaralı, sonra iki numaralı ve nihâyet on numaralı olacak şekilde çıkarmağa çalışalım. Her çıkan taş, okunduktan sonra, numarasının sıraya uymadığı görülürse, hemen torbaya atılacaktır. Sıra ile çıkmayan bir taş torbaya atılınca yeniden bir numaradan başlamak üzere çıkarmağa çalışılacaktır. Böylece, on taşı numaraları sırası ile ardarda çıkarabilmek ihtimâli onmilyarda birdir. On aded taşın bir sıra dâhilinde dizilme ihtimâli bu kadar az olursa, kâinâtdaki sayısız düzenin tesâdüfen meydana gelmesine imkân ve ihtimâl yoktur.

Daktilo ile yazmasını bilmeyen bir kimse, bir daktilonun tuşlarına gelişigüzel meselâ beş kerre bassa, elde edilen beş harfli kelimenin türkçe veyâ başka bir dilde bir ma'nâ ifâde etmesi acabâ ne derece mümkündür? Şâyed gelişigüzel tuşlara basmakla bir cümle yazmak istenilse idi, bir ma'nâ ifâde eden bir cümle yazılabilecek mi idi? Kaldı ki, böyle rastgele tuşlara basmakla bir sahîfe yazı veyâ kitâb teşkil edilse, sahîfenin ve kitâbın, tesâdüfen belli bir konusu bulunacağını sanan kimseye akllı denilebilir mi?

Cismler yok oluyor. Bunlardan, başka cismler meydana geliyor ise de, bu işde, yüzdört madde hiç yok olmuyor. Yalnız yapıları değişiyor denilirse, Radioaktif bozulmalar, elementlerin ve hattâ atomların da yok olduklarını, maddenin enerjiye döndüğünü haber vermektedir. Hattâ, Einstein adındaki alman fizikçisi, bu dönüşmenin matematiksel formülünü ortaya koymuştur.

Cismlerin, maddelerin durmadan değişmeleri, birbirlerinden hâsıl olmaları, sonsuz olarak gelmiş değildir. Ya'nî, böyle gelmiş, böyle gider denilemez. Bu değişmelerin bir başlangıcı vardır. Değişmelerin başlangıcı vardır demek, maddelerin var oluşlarının başlangıcı vardır demektir. Ya'nî hiçbirşey yok iken, hepsi yokdan yaratılmışdır demektir. İlk, ya'nî birinci olarak maddeler yokdan yaratıl-

miş olmasalardı ve birbirlerinden hâsil olmaları, sonsuz öncelere doğru uzasaydı, şimdi bu âlemin yok olması lâzımdı. Çünkü, âlemin sonsuz öncelerde var olabilmesi için, bunu meydana getiren maddelerin dahâ önce var olmaları, bunların da var olabilmeleri için, başkalarının bunlardan önce var olmaları lâzım olacaktır. Sonrakinin var olması, öncekinin var olmasına bağlıdır. Önceki var olmazsa, sonraki de var olmayacaktır. Sonsuz önce demek, bir başlangıç yok demektir. Sonsuz öncelerde var olmak demek, ilk, ya'nî başlangıç olan bir varlık yok demektir. İlk, ya'nî birinci varlık olmayınca, sonraki varlıklar da olamaz. Herşeyin, her zaman yok olması lâzım gelir. Ya'nî, herbirinin var olması için, bir öncekinin var olması lâzım olan sonsuz sayıda varlıklar dizisi olamaz. Hepsinin yok olmaları lâzım olur.

Âlemin şimdi var olması, sonsuzdan var olarak gelmediğini, yokdan var edilmiş bir ilk varlığın bulunduğunu göstermekte olduğu anlaşıldı. Ya'nî, âlemin yokdan var edilmiş olduğunu, o ilk âlemden hâsil ola ola, bugünkü âlemin var olduğunu anladık.

Âlemi yokdan var eden bir yaratıcının bulunduğunu ve bu yaratıcının kadim olması, ya'nî hep var olması, hiç değişmeden, sonsuz var olması lâzım geldiğini, (**Şerh-i mevâkif**) kitâbı, beşinci mevkîfın birinci mersadında uzun isbât etmektedir. Kısacası şöyledir ki, değişmek, başka şey olmak demektir. Yaratıcı değişince, başka olur. Yaratıcılığı bozulur. Kitâbımızın sekizyüzyedinci sahifesinde bildirildiği gibi, yaratıcının değişmemesi, hep aynı kalması lâzımdır. Âlemin sonsuz olamayacağını anlattığımız gibi düşünürsek, değişmeyen yaratıcının kadim olması, sonsuz var olması lâzımdır. Bunun için, hiç değişmeyen, sonsuz var olan bir yaratıcı vardır. Bu hiç değişmeyen bir yaratıcının ismi (**Allah**) dir. Allahü teâlâ, kendini tanıtmak için, insanlara Peygamberler göndermiştir. Son ve en üstün Peygamberi olan Muhammed aleyhisselâmın hayâtını, üstünlüklerini, doğru yazılmış kitâblardan okuyan anlayışlı ve insâflı bir kimse, Allahü teâlânın var olduğunu ve Muhammed aleyhisselâmın Onun peygamberi olduğunu hemen anlar. Seve seve müslimân olur.

Allahü teâlâ, Cenneti ve Cehennemini yarattı. Her ikisini de dolduracağını bildirdi. İnsanların ve cinnin çoğu Cehenneme girecektir. Fekat, mahlûklarının çoğunu Cennete koyacak, rahmeti gazabını açacaktır. Çünkü, cinniler, bütün insanların on katından dahâ çoktur. Melekler de, cinnilerin on katından dahâ çoktur. Meleklerin hepsi Cennetde olduğundan, Cennetdekiler dahâ çok oluyor.

Cehennemde kimler sonsuz kalacak? Nemâz kılmıyanlar mı? Günâh işleyenler mi? Hayır! Cehennemde, Allahü teâlânın düşmanları, sonsuz yanacaktır. Günâh işleyenler, Allahü teâlânın düşmanı değildir. Kabâhatli kullarıdır. Bunlar, yaramaz, suçlu çocuğa benzer. Yaramaz çocuğa, anası, babası düşman olur mu? Elbette olmaz. Yalnız onu biraz okşarlar.

Cehennem yedi tabakadır. Birinci tabaka, en hafîddir. Fekat, dünyâ ateşinden yetmiş kat dahâ şiddetlidir. Adı (**Cehennem**) dir. Burada, müslimânlardan bir kısmı yanıp, günâhlarından temizleneceklerdir.

İmâm-ı Muhammed Birgivînin (**Vasiyyetnâmesi**) ni şerh eden kâdî zâde Ahmed Emîn efendi diyor ki, (Cehennemden en son çıkacak mü'min, yedibin âhîret senesi yanacaktır. Âhîretin bir günü, dünyânın bin senesi kadar uzundur).

Cehennemin ikinci tabakası dahâ şiddetlidir. Adı (**Sa'ir**) dir. Burada, Yehûdiler yanacak [**İbnî Âbidîn**]. Çünkü bunlar, Allahın peygamberi olan İsa aleyhisselâma da inanmıyor ve bu büyük Peygambere, (Bilinmeyen babanın çocuğu) diye iftirâ ediyorlar. Tevrâtı değiştirip, Allahü teâlânın kitâbını bozdular ve Mûsa aleyhisselâmdan sonra, kendilerine nasihat için gönderilen bin Peygamberi şehîd etdiler.

Cehennemin üçüncü tabakası dahâ şiddetli olup, adı **(Sakar)** dır. Burada şimdiki hıristiyânlar yanacaktır. Çünkü bunlar, İncîli değışdirerek, İsâ aleyhisselâmın emrlerini yapmadıklarından, ona inanmamış oldukları gibi, tanrı üçdür. İsâ tanrıdır [ba'zıları ise, İsâ tanrının oğludur] diyerek, Yehûdilerden dahâ kötü oluyor, müşrik de oluyorlar [**İbni Âbidîn**]. Hıristiyânlık çıkmadan ve putperestlik karışmadan önce, İsevîler müşrik değildi. Muhammed aleyhisselâma inanmayan böyle İsevîler de, Cehennemin ikinci tabakasına gidecektir. Yehûdiler, bunlardan dahâ kötüdür [**(Ma'rifetnâme)** ve **(Tezkire-i Kurtubi)**].

Dördüncü tabakanın adı da **(Cahim)** dir. Burada, güneşe, yıldızlara tapanlar, **(Hutame)** denilen beşincisinde, ateşe, öküze tapanlar, Budistler, Berehmenler yanacak. Altıncı tabakası, **(Lazy)** dir. Burada hiç dîni olmıyanlar, müşrikler, komünistler, masonlar yanacak.

Cehennemin yedinci tabakası, en dibi, en şiddetli tabakası olup, adı **(Hâviye)** dir. Burada münâfıklar, mürtedler yanacak. Bu yedi tabakanın isimlerinin sırası, **(Tefsir-i Mazhari)** de ve **(Gâliyye)** de başka dürlü yazılıdır. Bir kimsenin Cehenneme gideceği, ya'nî îmânsız olduğu, son nefesinde belli olur. İmânı olmıyan bir kimse, ya'nî bir kâfir, müslimân olursa ve günâhı, suçu çok olan bir müslimân tevbe ederse, tertemiz müslimân olurlar. Cehenneme girmekten kurtulurlar.

Mürtedler, anaları, babaları müslimân olduğu hâlde, islâm terbiyesi ile büyüdüğu hâlde, câhil veyâ okuyup, diploma alıp, kendilerini âlim, fen adamı sanan dinsizlerdir. İlm, fen denizinden bir damla tatmakla, deryâyı yutduk sanan bu zevallıların islâm âlimlerinden, din bilgilerinden haberleri olmadığı için, küçük yaşta işitdikleri kelimelere, hayâlleri ile ma'nâlar uydurarak, müslimânlık bunlardır sanıyor, islâmîyyeti inkâr ediyorlar. Analarına, dedelerine örümcek ka-falı, müslimânlara gerici, yalnız dünyâ arkasında koşanlara, zevk ve safâya dâ-lanlara, aydın, ilerici diyor. Dünyâ ile berâber âhireti de düşünenlere, başkalarının hakkını gözetenlere yobaz, ahmak diyor. Bu dünyâ böyle gelmiş, böyle giorlar. Başkaları ne olursa olsun, yalnız kendi kazançlarını, neflerini, şehvetlerini düşünüyorlar. Herkesi aldatmak için ve geçinmek için de, iyiliği, insanlığı dillerinden düşürmüyorlar. En fecî' en alçak suç olarak da, gençleri, islâm yav-ularını aldatmağa, bunların dinlerini, îmânlarını çalarak, kendileri gibi felâkete sürüklemeye uğraşıyorlar.

Bu din düşmanları islâmîyyete ilm ile, fen ile, ahlâk ile, sıhhat ile, temizlik ile, her dürlü fazilet ile saldıramadıklarından, yalan söyleyerek, iftirâ ederek, alçakca, nâmerdce hücum ediyorlar.

İslâmîyyete ilm ile nasıl karşı durulabilir? İslâmîyyet, ilmin tâ kendisidir. Kur'an-ı kerîmin birçok yeri, ilmi emr etmekte, ilm adamlarını övmektedir. Meselâ Zümer sûresi, dokuzuncu âyetinde, **(Bilen ile bilmiyen hiç bir olur mu? Bilen elbette kıymetlidir!)** buyuruyor. Resûlullahın «sallallah üaleyhi ve sellem» ilmi öven ve teşvik buyuran sözleri o kadar çokdur ve meşhûrdur ki, düşmanlarımız da, bunları biliyor. Meselâ, **(İhyâ-ul'ulûm)** ve **(Mevdû'ât-ul'ulûm)** kitâblarında, ilmin fazîleti anlatılırken, **(İlmi, Çinde de olsa, alınız!)** hadîs-i şerîfi yazılıdır. Ya'nî dünyânın en uzak yerinde ve kâfirlerde de olsa, gidip ilm öğreniniz! Bu gâ-vur icâdidir, istemem, demeyiniz. Bir hadîs-i şerîfde de, **(Beşikden mezâra kadar ilm öğreniniz, çalışınız!)** buyuruldu. Ya'nî, bir ayağı mezârda olan seksenlik ihtiyârın da çalışması lâzımdır. Öğrenmesi ibâdetdir. Bir def'a da, **(Yarın ölecekmiş gibi âhirete ve hiç ölmeyecekmiş gibi dünyâ işlerine çalışınız)** buyurdu. Bir hadîs-i şerîfde, **(Bilerek yapılan az bir ibâdet, bilmiyerek yapılan çok ibâdetden dahâ iyidir)** buyurdu. Bir kerre, **(Şeytânın bir âlimden korkması, câhil olan bin**

âbiddeden korkmasından dahâ çokdur) buyurdu. İslâm dininde kadın, kocasının izni olmadan nâfile hacca gidemez. Sefere, müsâfirliğe gidemez. Fekat, kocası öğretmezse ve izin vermezse, ondan iznsiz, ilm öğrenmeğe gidebilir. Görülüyor ki, Allahü teâlânın sevdiği, büyük ibâdet olan hacca iznsiz gitmesi günâh olduğu hâlde, ilm öğrenmeğe iznsiz gitmesi günâh olmuyor.

O hâlde, kâfirler, İslâmiyyete ilm ile nasıl saldırabilir? İlm, ilmi kötüler mi? Elbette kötölemeyip beğenir. Kıymetlendirir. İslâmiyyete, ilm ile saldıran, mağlûb olur.

Fen ile de saldıramazlar. Fen (Mahlûkları, hâdiseleri görmek, inceleyip anlamak ve deneyip benzerini yapmak) demektir ki, bu üçünü de, Kur'ân-ı kerim emr etmektedir. Fen bilgilerine, san'ate, en modern harb silâhlarını yapmağa uğraşmak, farz-ı kifâyedir. Düşmanlardan dahâ çok çalışmamızı, dinimiz emr etmektedir. Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» fenni emr eden pek canlı sözlerinden birini, kitâbımın birinci kısm, yirmidördüncü sahifesinde bildirmişdim. O hâlde, İslâmiyyet, fenni, tecribeyi, müsbet çalışmayı emr eden dinamik bir dindir.

Düşmanlar doktorluk ile de saldıramıyor. Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem», tıb bilgisini çeşidli şekillerde medh buyurdu. Meselâ, **(İlm ikidir: Beden bilgisi, din bilgisi)**. Ya'nî ilmler içinde en lüzûmlusu, rûhu koruyan din bilgisi ve bedeni koruyan sıhhat bilgisidir diyerek, herşeyden önce, rûhun ve bedenin zindeliğine çalışmak lâzım geldiğini emr buyurdu. Bu hadis-i şerif, **(Riyâd-un-nâsihîn)** üçyüzseksenbirinci [381] sahifesinde yazılıdır ve **(Zübdet-ül-ahbâr)** dan aldığını bildirmektedir. Bunun, imâm-ı Şâfi'inin sözü olduğunu bildirenler de vardır. Bu yüce imâmın her sözü, âyet-i kerime ve hadis-i şeriflerin açıklamasıdır. İslâmiyyet, beden bilgisini, din bilgisinden önce öğrenmeği emr ediyor. Çünkü, bütün iyilikler, bedenin sağlam olması ile yapılabilir.

Bugün, bütün üniversitelerde okutuluyor ki, doktorluk iki kısımdır: Biri hijiyen, ya'nî sıhhati korumak. İkincisi, terapötik, ya'nî hastaları, iyi etmektir. Bunlardan birincisi başda gelmektedir. İnsanları hastalıktan korumak, sağlam kalmağı sağlamak, tıbbın birinci vazîfesidir. Hasta insan, iyi edilse de, çok kerre, ârızalı, çürük kalır. İşte İslâmiyyet, tabâbetin birinci vazîfesini, hijiyeni garanti etmiş, te'minât altına almışdır. **(Mevâhib-i ledünniyye)** ikinci kısımda, Kur'ân-ı kerimin, tıbbın iki kısmını da teşvik buyurduğu, âyet-i kerimeler gösterilerek isbât edilmektedir. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», Rum imperatörü Herakliüs ile mektûblaşır. Birbirlerine elçi gönderirlerdi. Her iki tarafın sözlerini, mektûblarını, kitâblarda okuyoruz. **(Mevâhib-i ledünniyye)** tercemesi, ikiyüzotuzsekizinci [238] sahifesinde mektûbların aslı da var. Sefirlerin isimleri, hayâtları, vak'aları ile meydanda iken, binüçyüz sene sonra, bunlar yalandır demek, hangi ilm, hangi iz'ân sâhibine yakışır. Din düşmanlığı, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» efendimize karşı kinleri, akıllarını örtmüş, muhâkemelerini işlemez hâle getirmiş olacak ki, gençleri aldatmak için, vak'aları, senedleri, vesîkaları göremiyor, açık yalanlar söylemekden de çekinmiyorlar. Yalan, iftirâ, insanı herkese karşı rezil eder, yüz karasını meydana çıkarır! Yâ Rabbi! Senin adâletin tâm yerindedir. İslâmiyyete, insanların se'âdetine saldıranlar, sonsuz azâbları hak etmektedir!

Bir def'a, Herakliüs birkaç hediye göndermişti. Bu hediyelerden biri, bir doktor idi. Doktor gelince dedi ki, (Efendim! İmperator hazretleri, beni, size hizmet için gönderdi. Hastalarınıza bedâva bakacağım!) Resûlullah, «sallallahü aleyhi ve sellem» kabûl buyurdu. Emr eyledi, bir ev verdiler. Hergün nefis yiyecek, içecek götürdüler. Günler, aylar geçti. Bir müslimân, doktora gelmedi. Doktor, utanıp gelerek, (Efendim! Buraya, size hizmet etmeğe geldim. Bugüne kadar,

bir hasta gelmedi. Boş oturdum, yiyip içip, râhat etdim. Artık gideyim) diye izn isteyince, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» tebessüm buyurdu. (Sen bilirsin! Eğer dahâ kalırsan, müsâfire hizmet etmek, ona ikrâm etmek, müslimânların başda gelen vazifesidir. Geldersen de uğurlar olsun! Yalnız şunu bil ki, burada senelerce kalsan, sana kimse gelmez. Çünkü, Eshâbım hasta olmaz! İslâm dini, hasta olmamak yolunu göstermiştir. Eshâbım temizliğe çok dikkat eder. Acıkmadıkça birşey yemez ve sofradan, doymadan önce kalkar) dedi. Görülüyor ki, müslimân, ya'ni islâmiyyetin emrlerine uyan, hastalık çekmez. Müslimânlardan hastalık çekenler, emrleri öğrenmeyenler ve yapmayanlardır. Evet, ölüm hastalığı herkese gelecektir. Bu hastalık mü'minlere bir ni'mettir. Âhîret yolculuğunun habercisidir. Hâzırılmak, tevbe, vasiyyet etmek için, alâim işâretidir. Cenâb-ı Hak, çeşidli hastalıkları, ölüme sebep kılmıştır. Eceli gelen, bir hastalığa yakalanacaktır:

Ecel geldi cihâna,
baş ağrısı behâne.

İslâmiyyetin gösterdiği yolda giden, maddî ve ma'nevî kusûrda bulunmayan kimsenin hayâtı hastalıkla geçmez. Fekat, Peygamberlerden başka herkes, nefesine uyabilir. Günâh işleyebilir. Cenâb-ı Hak, günâh işleyen müslimânları, illet, killet veyâ zilletle îkâz etmekte, gafletten uyandırmaktadır.

Din düşmanları, islâmiyyete temizlik ile de hiç saldıramıyor. Çünkü, Tâbi'inden gençler, Eshâb-ı kirâma sordu ki, Allahü teâlâ sizi çok seviyor. Kur'ân-ı kerîmde sizi övüyor. Bunun sebebi nedir? Bize söyleyin de, biz de, sizin gibi olalım, bizi de çok sevsin dediklerinde. (Bizi çok seviyor. Çünkü biz, temizliğe çok dikkat ederdik) diye cevâb verdiler. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde çeşidli yerlerde, **(Temiz olanları severim!)** buyuruyor. Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» o güzel nûrlu yüzünü gören kimseye **(Sahâbî)** denir. Birkaç dânesine **(Eshâb)** denir. O güzeli göremeyip de, yalnız, Sahâbîyi görenlere **(Tâbi'in)** denir. Müslimânlar, câmi'lere, evlere ayakkabı ile girmez. Halılar, döşemeler, tozsuz, temiz olur. Her müslimânın evinde hamâm olur. Kendileri, çamaşırları, yemekleri hep temiz olur. Onun için, mikrop ve hastalık bulunmaz. Fransızların dünyâya övündükleri Versay serâyında bir hamâm yok. Kâfirler pis oluyor.

İslâmiyyete, ahlâk, fazilet, adâlet, insanlık meziyyetleri ile de, hiç saldıramıyorlar. İslâm dîni, başdan başa ahlâk ve faziletdir. İslâm dîninin, dostlara ve düşmanlara karşı yapılmasını emrettiği iyilik, adâlet, cömerdlik, akları şaşırtacak derecede yüksektir. Onüç asrık hâdiseler, bunu düşmanlara da, pek iyi göstermiştir. Sayılamıyacak kadar çok vesikalardan hâtıra geleni bildirelim:

Bursa müzesi arşivinde [ya'ni evrâk mahzeninde] ikiyüz sene öncesine âid bir mahkeme kaydında diyor ki, Altıparmakdaki Yehûdî mahallesi yanında bir arsaya müslimânlar câmi' yapıyor. Yehûdiler, arsa bizimdir, yapamazsınız diyerek, iş mahkemeye düşüyor. Arsanın Yehûdîlere âid olduğu anlaşılınca, mahkeme, câmi'in yıkılmasına, arsanın Yehûdîlere verilmesine karâr veriyor ve hükm yerine getiriliyor. Adâlete bakınız!

Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» buyurdu ki, **(İyi hüyları temâmlamak, iyi ahlâkı dünyâya yaymak için gönderildim)**. Bir hadîs-i şerîfde, **(İmânî yüksek olanınız, ahlâkı güzel olanınızdır!)** buyuruldu. İmân bile, ahlâk ile ölçülmektedir!

Din düşmanları, ahlâkla da hiç hücûm edemedikleri için, müslimân yavrularını aldatmağa, bu ma'sûmların imânını çalmağa, yalan ile, iftirâ ile, alçakca hücum ediyorlar. Çok def'a, müslimân şekline girip, abdestsiz, guslsüz nemâz kılarak, câmi' yapılırken para vererek, müslimân görünüyorlar. Yalanlarına, hîle ve uydurmalarına inandıрмаğa çalışıyorlar.

Din düşmanlarının tuzaklarına düşmemek için ne lâzım geldiğini, Peygamberimiz «sallallahü aleyhi ve sellem» bize bildiriyor. (Nerde ilm varsa, orada müs- lîmânlık vardır. Nerde ilm yoksa, orada kâfirlik vardır!) buyuruyor. İşte burada da, ilmi emr etmektedir.

O hâlde, kâfirlere aldanmamak için dinimizi öğrenmekden başka çâre yok- dur.

Dinimizi nereden öğreneceğiz? Din düşmanlarının, gençleri aldatmak için, iftirâ ve yalanlarla hâzırladıkları veyâ papas, mason kitâblarından terceme et- dikleri, süslü yazılarından, radyolarından, filmlerinden, gazetelerinden mi? Yok- sa, para kazanmak için yanlış kitâblar, Kur'ân tercemeleri yazan câhillerden mi? Bu Ramezân-ı şerîfte de [m. 1960 da] Moskova radyosu, çok iğrenç, pek alçak yalanlarla, islâmîyete küstâhca saldırdı. Düşman filmleri, Peygamberlerin ha- yâtını, islâm târihini, yanlış, iğrenç olarak gösteriyor, uydurma resimler yapıyor- lar. Müslimânlar, bu bozuk filmleri, doğru sanarak, seyr ediyor. Dinleri, imânları bozuluyor. Düşmanların radyosu, filmleri, mecmû'aları, böyle yaylım ateşine de- vâm etmektedir. Bu hücûmlardan korunmak için, dinimizi nereden öğrenebiliriz?

Gözü ağrıyan kime baş vurur? Çöpçüye mi, hammâla mı, avokata mı, mate- matik öğretmenine mi, yoksa göz mütehassısı olan doktora mı? Elbet, mütehas- sısı gidip, çâresini öğrenir. Dinini, imânını kurtarmak için çâre arayanın da, avo- kata, matematikçiye, gazeteyle, sinemaya değil, din mütehassısına baş vurması lâzımdır. Din mütehassısı nerede ve kim? Berut'da, Mısır'da, Sûriyede, Irâk'da arabca öğrenen tercümânlar mı? Hayır. Din mütehassısları, şimdi toprak altın- da! Şimdi dünyâda bulmak çok güç!

Din âlimi olmak için, zamanın fen bilgilerini iyi bilmek, fen ve edebiyât fa- kûltelerinden diploma alıp, ayrıca doktorası, ihtisâsı olmak, Kur'ân-ı kerîmi ve ma'nâlarını ezberden bilmek, binlerle hadîs-i şerîfi ve ma'nâlarını ezber bilmek, İslâmın yirmi ana ilminde mütehassıs olmak ve bunların kolları olan seksen ilmi iyi bilmek, dört mezhebin inceliklerine vâkîf olmak, bu ilmlerde ictihâd derece- sine yükselmek, tesavvufun en yüksek derecesi olan (Vilâyet-i hâssa-i Muham- mediyye) denilen kemâle yetişmiş olmak lâzımdır. Böyle bir âlim şimdi nerede? Şimdi, din adamı tanınanlar, mükemmel arabca bilenler, acabâ bu büyüklerin kitâblarını okuyabilir ve anlayabilir mi? Şimdi, böyle bir âlim meydana çıksa idi, kimse dîne saldıramaz, hayâsızca iftirâlar savuran kahramânlar (!) kaçacak yer arardı.

Böyle din âlimi, vaktile çok vardı. Bunlardan biri, imâm-ı Muhammed Gazâ- lidir «rahmetullahi aleyh». Din bilgilerindeki derinliğine, ictihâdda derecesinin yüksekliğine, eserleri şâhidir. Bu eserleri okuyup anlayabilen, onu tanır. Onu tanıyamayan, kendi kusûrunu ona yüklemeye yeltenir. Âlimi tanımak için, âlim olmak lâzımdır. O, zamanının bütün fen bilgilerinde de, mütehassıs idi. Bağdâd üniversitesinin rektörü idi. O zamanın ikinci dili olan rumcağı iki senede öğren- miş, Yunân ve Roma felsefesini, fennini incelemiş, yanlışlarını, yüz karalarını ki- tâblarında bildirmişdir. Dünyânın döndüğünü, maddenin yapısını, ay, güneş tu- tulmasının hesâblarını, dahâ nice teknik ve sosyal bilgileri yazmıştır.

İslâm âlimlerinden biri de, İmâm-ı Rabbânî Ahmed-i Fârûkîdir. Bunun din bil- gilerindeki derinliği ve ictihâd derecesinin yüksekliği, hele tesavvufdaki, vilâyet- deki kemâli, aklın, idrâkin üstünde olduğunu, dinde söz sâhibi olanlar, ittifakla söylediği gibi, Amerikada yeni çıkan kitâblar da, bu se'âdet güneşinin ışıkları ile aydınlanmağa başlamıştır. İmâm-ı Rabbânî «rahmetullahi aleyh», zamanının fen bilgilerinde de mütehassıs idi. (Mektûbât) ın birinci kısmının ikiyüztümüşal- tıncı mektûbunda, (Oğlum Muhammed Ma'sûm, bu günlerde, (Şerh-i Mevâkîf) ki- tâbını temâmladı. Derslerinde, Yunân felsefecilerinin hatâlarını ve kabâhatlerini iyice anladi. Çok şeyler öğrendi) buyuruyor. Bu kitâb, islâm medreselerinin, yük-

sek [Üniversite] kısmında, son zamanlara kadar okutulan bir fen kitâbıdır. Kâdi Adûd yazmış, seyyid şerîf Ali Cürcânî şerh etmiştir. Bin sahîfe kadar, arabca büyük bir eser olup, o zamanın bütün fen bilgilerini anlatmaktadır. Kitâb, altı mevsad, üçüncü kısım, ikinci maksadda, yer küresinin yuvarlak olduğunu, altıncı maksadda da, batıdan doğuya doğru döndüğünü isbât etmekte, atom üzerinde, maddenin çeşidli hâlleri, kuvvetler ve psikolojik olaylar üzerinde kıymetli bilgi vermektedir.

Avrupalılar, fen bilgilerinin çoğunu ve hepsinin temelini islâm kitâblarından aldı. Avrupalılar, dünyâ tepsi gibi düz, etrafı divar çevrili zan ederken, müslimânlar yer küresinin yuvarlak olup döndüğünü buldular. (Şerh-ı mevâkif) ve (Ma'rîfetnâme) kitâbları, bunu uzun yazmaktadır. Mûsul ve Diyâr-i Bekr arasındaki Sincâr sahrâsında, meridyenin uzunluğunu ölçdüler ve bugünkü gibi buldular. 581 [m. 1185] de vefât eden Nûr-üd-dîn Batrûcî, Endülüs islâm üniversitesinde astronomi profesörü idi. (El-hayât) kitâbında bugünkü astronomiyi yazmaktadır. Galile, Kopernik, Newton, dünyânın döndüğünü müslimân kitâblarından öğrenip söyleyince, bu sözleri suç sayıldı. Galile, papaslar tarafından muhâkeme edilip habs olundu. Tanzimâta kadar medreselerde fen dersleri okutuluyordu. Aydın din adamları yetişiyordu. Dünyâya önderlik ediyorlardı. Fen dersleri kaldırılınca, keşfler, buluşlar da durdu. Batı, doğuyu geçmeğe başladı.

Bugün, dinimizi, o büyük âlimlerin kitâblarından okuyup, öğreneceğiz! Din bilgileri, Ehl-i sünnet âlimlerinden veyâ bunların kitâblarından öğrenilir. Keşf ile ihâm ile, ilm elde edilmez. İlhâm ile, ma'rîfet ve ihlâs hâsıl olur. Mürşid olmak için, hem ilm, hem de ma'rîfet sâhibi olmak lâzımdır. Mürşid-i kâmiller, ictihâd sâhibi derin âlimlerdir. Bunların kitâblarını okuyan, hem ilm öğrenir, hem de kalbleri temizlenir.

Şimdi, biliyoruz ki, ultra viyole şua'lar, mikropları öldürüyor. Verem hastaları sanatoryumlarda şua' tedâvisi ile ciğerlerini temizliyor. Ultra viyole ışınlar, ciğerleri temizlediği gibi, kalbi temizliyen şua'lar da vardır. Bu şua'lara (Nûr) denir. Ultra viyole ışınlarını güneş yayıyor. Nûrların saçıldığı kaynak ise, Evliyânın kalbleridir. Evliyânın kalbleri, ondördüncü ay gibidir. Ay güneşten aldığı ışıkları saçıyor. Velîlerin kalbi de, Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» güneş gibi enerji saçan mubârek kalbinden aldıkları nûrları cihâna saçmaktadır. Evliyâ, öldü. Bugün bulunanın da nerede olduğu bilinmiyor. Fekat, insan ölünce, kalb ve rûh ölmez. Hattâ, beden kafesinden kurtulduğu için, dahâ kuvvetli olur. Bugün, her yerde, her odada elektro manyetik dalgalar var. Fekat, habermiz olmuyor. Bunları almak, duymak için, alıcı kuvvet, meselâ radyo lâzım. Her yerde nûr şua'ları da vardır. Fekat, bunlardan da habermiz yok. Bunları almak, fâidelenmek için de, bir kuvvet, bir âlet lâzımdır. Bu alıcı kuvvet, yine kalbdir. Kalbler, fosforessans hâssası olan madde gibidir. Aldığı nûrları, karanlık kalblere saçarak, onları parlatır.

Kalb, göğsümüzün sol tarafındaki et parçası demek değildir. Ona yürek denir. Yürek, hayvanda da bulunur. İnsana mahsûs olan kalbe (gönül) diyoruz. Kalb, bir kuvvettir, görünmez. Te'sirleri ile, eserleri ile tanınır. Elektrik cereyânı da görünmüyor. Ampulden geçtiği zaman, rezistans telini ısıtarak, ışık saçtığı için, ampulde bulunduğunu anlıyoruz. Hâlbuki, elektrik madde değildir. Bir yer kaplamaz. Kalb dediğimiz kuvvet de, madde değildir. Yer kaplamaz. Yürek denilen et parçasında eserleri görüldüğü için, kalbin yeri yürekdir diyoruz.

[Kalb adalesi veyâ kapakları bozuk olup amelîyyât ile düzeltilemiyen kimsenin yüreği çıkartılarak, ölüm hâline gelmiş olan başkasının sağlam yüreği buna takılmaktadır. Kalb takılanların birkaç günde öldüklerini işitiyoruz. Yaşayacaklarını düşünürsek, bunların gönül dediğimiz kalb latîfesi değişmemekte, kal-

blnde ve rûhunda bir değişiklik olmamaktadır. Yürek veyâ başka bir organ ta-
kılan kimse gençleşmez. Yaşı ilerlemesine devâm eder.]

Elektrik, bakır tel ile iletiliyor. Radyo vericisi ile alıcısı, birbirine, elektro-
manyetik titreşimlerle bağlanıyor. Kalbleri birbirine bağlayan da, muhabbetdir. Bir
insan, bir Velîyi görüp konuşarak veyâ kitâblarını okuyarak, onun şeri'ate tâm
bağlı olduğunu anlayıp sever. Resûlullahı çok sevdiği için, onun izinde bulunanı
da sever. Sevince, hep onu düşünür. Kalbini onun kalbine bağlamış olur. Bu bağ-
lılığa (Râbita) denir. Kalbini bağlayınca, oradan saçılmakta olan nûrları almağa
başlar. Ne kadar çok severse, o kadar çok feyz alır. Ubeydullah-ı Ahrâr hazret-
leri, Râbitayı inkâr edenlere karşı, (Kalbi, mala, mülke ve her çeşid dünyâ işleri-
ne bağlamak suç olmuyor da, bir mü'mine bağlamak niçin suç olsun?) buyur-
muştur.

Güneşin karşısına bir ayna koyalım. Bu ayna karşısına, ikinci bir ayna, bu-
nun karşısına da üçüncü bir ayna, bunun karşısına dördüncü, böylece otuzuncu
aynaya bakınca, güneş bu aynada görünür. Çünkü, her ayna birbirine güneşi
göstermekdedir. Bunun gibi, Eshâb-ı kirâmın «aleyhimürrıdvân» hepsinin kalbi,
Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» mübârek kalbinden saçılan nûrların
te'siri ile, ayna gibi cilâlandı. Çünkü Onu, çok, pekçok seviyorlardı. Herbiri, ca-
nını, Onun bir işâreti ile fedâ ediyordu. Böylece bolbol aldıkları nûrları, kendile-
rine bağlanan genç kalblere yayıp, bunları temizlediler. Bu nûrlar, bu kalbler-
den de, bunlara bağlanan başka gençlerin kalbine geldi. Böylece, binüçyüz se-
ne kadar, aynı nûrlar, Evliyânın kalbinden saçılarak, her asrda, bu kalblere bağ-
lanan kalbleri temizleyip ayna gibi yaptılar. Ya'ni, kalb gözleri açıldı. Bu se'â-
dete kavuşan bahtiyârlara (Velî), (Evliyâ) denildi. Evliyânın büyüklerinden, ze-
manının kutbu, Mazhar-ı Cân-ı Cânân buyuruyor ki, (Bütün kazançlarıma, mürşid-
lerimi çok sevmekle kavuştum. Se'âdetlerin anahtarı, Allahü teâlânın sevdikle-
rini sevmektir). Alî Râmîtenî hazretleri buyurdu ki, (Allah adamlarının kalbleri,
Hakkın nazargâhıdır. O kalblere girmiş olanlara da, o nazardan nasîb erişir).

Kalb, his uzvlarına bağlıdır. His uzvları ne ile meşgûl olursa, kalb ona bağla-
nır. İnsan güzel bir şeyi görünce, güzel bir ses duyunca, tatlı birşey alınca, kalb
bunlara bağlanır, sever. Bu sevgi insanın elinde olmaz. İnsan güzel birşey oku-
yunca da, kalb, bunların ma'nâlarına, yazarına bağlanır. Güzel, tatlı demek, kal-
be güzel, tatlı gelen şey demektir. İnsan, çok def'a güzelliği anlayamaz. Nefs al-
datır. Kalb kuvvetli ise, güzelliği anlayıp, onu sever, bağlanır da, insanın haberi
olmaz. Âyet-i kerîmeler, hadis-i şerîfler, Evliyânın sözleri, düâ, tesbih gibi kıy-
metli şeyler, aslında güzeldir. Çok tatlıdır. Kalb, nefsin elinden kurtulunca, bun-
ları okuduğu, duyduğu zaman, bunların güzelliğini anlar ve bağlanır da, insanın
haberi olmaz. Kalbi, nefsin elinden, baskısından kurtarmak için, nefsi ezmek,
kalbi uyandırıp kuvvetlendirmek lâzımdır. Bu da, şeri'ate uymakla olur. Şeri'ate
uyarak, kalbini nefsinin pençesinden kurtaran bir kimse, bir Velîyi incelerse, onun
Allahın sevgili kulu olduğunu anlar. Allahü teâlâyı çok sevdiği için, Allahın sev-
diğini de çok sever. Fekat, sevebilmek kolay birşey değildir. Nefsine olan sev-
gisini, Hak sevgisi sanarak aldanalar çok olmuş, felâkete sürüklenmişlerdir.
Nefs ve şeytân, burada çok kimseleri aldatmıştır.

Evliyânın çeşidli derecesi vardır. En yüksek derecede olanlara (Siddîk) veyâ
(Sâdik) denir. Mürşid-i kâmil demek, (Sâdik) olan, yüksek derecede Velî demek-
dir. Kur'ân-ı kerîmde, Tevbe sûresi, yüzyirminci âyetinde, (Ey mü'minler! Dâima,
her zaman, sâdiklar ile birlikde bulunun!) buyuruyor. Nûr sûresi, otuzyedinci âye-
tinde, (O seçilmiş, kıymetli kimseler, alış-veriş yaparken, Allahü teâlâyı hiç unut-
maz) buyuruyor. Ahzâb sûresi, kırkbirinci âyetinde, (Allahü teâlâyı çok zikr edi-
niz! Her zaman hâtırlayınız! Hiç unutmayınız!) buyuruyor. Bir hadis-i şerîfde, (Al-
lahü teâlânın, kalbime akıtdığı, doldurduğu feyzlerin, nûrların hepsini Ebû Bekrin

kalbine akıtdım) buyuruyor. Bunlardan ve benzerlerinden anlaşılıyor ki, dinimiz, Evliyâ ile berâber bulunmağı, onları severek, bağlanarak (Râbita) yapmağı, böylece kalblerinden feyz almağı istemektedir. Bugün, yeryüzünde bir Veli bir mürşid görülüyor. O büyüklerin kitâblarından terceme ettiklerini, kendi sözleri, keşfleri diye söyleyerek, yazarak mürşid şekline girenler, tesavvuf yolunu balta-ladılar, kesdiler, yok etdiler. Kendilerini de, birçok temiz müslimânı da, dalâlete, felâkete sürüklediler. Böyle câhillere, dolandırıcılara aldanmamalıdır. Büyüklerin yazdığı doğru kitâbları bulup, doğru yolu öğrenmeğe, dünyâda ve âhiretde se'âdete kavuşmağa çalışmalıdır. Sevilen zâtın, şer'iate tâm uyması, ya'nî üstün bir Veli olması, sevenin de böyle bilmesi ve inanması lâzımdır.

Büyük islâm devleti olan Gaznevi imperatorluğunun kurucusu, sultân Mahmûd-i Gaznevi, Ebûl-Hasen-i Harkânîye (Mürşidiniz Bâyezid-i Bistâmî nasıl bir zât idi?) diye sordu. Şeyh hazretleri, (Bâyezid, öyle kâmil bir Veli idi ki, onu görenler hidâyete kavuşurdu. Allahü teâlânın râzı olduğu kimselerden olurdu) buyurdu. Sultân Mahmûd, bu cevâbı beğenmedi. (Ebû Cehl, Ebû Leheb gibi kimse-ler, Fahri kâinâtı, Server-i âlemi «sallallahü aleyhi ve sellem» nice kerre gördü-ler. Bunlar hidâyete gelmedi de, senin şeyhini görenlerin hidâyete geldiklerini nasıl söylüyorsun?) dedi. Senin şeyhin, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» efendimizden dahâ yüksek mi ki, o iki cihânın efendisini, üstünlerin üstünü olan, Allahü teâlânın sevgili Peygamberini gören, küfrden kurtulamadı da, senin şey-hini görenlerin hepsi kurtulur diyorsun demek istedi. Ebûl-Hasen «rahmetullahi aleyh» buyurdu ki, (Ebû Cehl ve Ebû Leheb gibi ahmaklar, Allahü teâlânın sev-gili Peygamberini, insanların en üstünü olan Muhammed «sallallahü aleyhi ve sellem» efendimizi görmediler. Ebû Tâlibin yetimi, Abdüllahın oğlu Muhammedi «sallallahü aleyhi ve sellem» gördüler. O gözle bakdılar. Eğer, Ebû Bekr-i Sid-dik gibi bakarak, Resûlullah olarak görselerdi, eşkiyâlıktan, küfrden kurtulur, onun gibi kemâle gelirlerdi). Ebû Cehl gibiler, dışdan bakdı. Maddeye saplandı. Fahr-i âlemin, Ebû Tâlibe ve pederi Abdüllaha olan bağlantısına bakdı. Allahü teâlânın Peygamberi olduğuna bakmadı. Resûlullahı göremedi. Baş gözü ile bakıp kalması, ona fâide vermedi. Allahü teâlâ, bu inceliği bildirmek için, A'râf sû-resi, yüzdoksanyedinci [197] âyetinde, **(Onların sana bakdıklarını görürsün. On-lar, seni anlayamıyorlar. Üstünlüğünü görmiyorlar)** buyurdu. Sultân Mahmûd bu cevâbı çok beğendi. Din büyüklerine olan sevgisi arttı.

İşte, derin âlim, büyük Veli, imâm-ı Rabbânînin «rahmetullahi aleyh» yazmış olduğu **(Mektûbât)** kitâbının ikinci ve üçüncü cildlerinden yüzon mektûbu türk-çeye terceme ederek, **(Se'âdet-i ebediyye)** kitâbımda neşr eyledim. Bu kitâbı ve **(Mektûbât)** ın birinci cildindeki üçyüzonuç mektûbun tercemesi olan **(Mektûbât tercemesi)** kitâbımı dikkatle okuyup anlıyan uyanık bir genç, dînini iyi öğrene-rek, düşmanlara aldanmaz. Mevki'i, etiketi ne olursa olsun, dîne saldıran söz-lerin ve yazıların bir iftirâ olduğunu anlayarak:

Ey zevallı kimse! Senin din câhili olduğunu, islâmiyyetden birşey bilmediği-ni anladım. Beni aldatamazsın! Bunların doğrusunu pek iyi biliyorum, diyerek, güler ve bu bedbaht adama acır.

(Se'âdet-i ebediyye) kitâbını okuyarak anlıyan bahtiyâr bir kimse, hem din bilgilerini öğrenir. Hem de, İmâm-ı Rabbânîyi «rahmetullahi aleyh» tanıyarak, kalbi ona meyl eder, bağlanır. Onun, bütün dünyâyâ saçdığı nûrları alıp, olgun-laşmağa, kemâle gelmeğe başlar da haberi olmaz. Ham bir karpuz, güneşin ışık-ları karşısında zamanla olgunlaştığı, tatlılaştığı gibi yetişerek kâmil bir insan olur. Bu dünyâyı, hayâtı görüşünde değişiklikler olduğunu his eder. Hâller, zevk-ler, tatlı rü'yâlar görmeğe başlar. İmâm-ı Rabbânîyi, Evliyâyı, Eshâb-ı kirâ.nı ve Resûlullahı «sallallahü aleyhi ve sellem» rü'yâda görmeğe, uyanık iken sûretle-rini görmeğe ve bunlarla konuşmağa başlar. Nefsi de gafletten kurtulup, nemâ-

zin tadını duymağa, ibâdetlerden zevk almağa başlar. Günâhlardan, harâm olan şeylerden, kötü huylardan nefret duyar. İyi huylar onun âdeti olur. Herkese iyilik eder. Cem'iyete, millete fâideli olur. Se'âdet-i ebediyeye kavuşur. Hanefî mezhebinin büyük âlimlerinden seyyid Şerif Cürçânî hazretleri, (**Şerh-i mevâkif**) eserlerinde ve (**Şerh-ul-metâli' hâşiyesi**) baş tarafında buyurduğu gibi, Evliyânın sûretleri, öldükden sonra da müridlerine görünüp feyz verirler. Fekat, bunları görebilmek ve rûhlarından feyz alabilmek kolay değildir. Ehl-i sünnet i'tikâdında olmak ve şerî'ate uymak ve onları sevmek, saygılı olmak lâzımdır. (**Merec-ül-bahreyn**) de diyor ki: (Tesavvuf büyüklerinin hepsi, Ehl-i sünnet idi. Bid'at sâhiblerinden hiçbirisi, Allahü teâlânın ma'rifetine yaklaşmamıştır. Vilâyet nûrları, bunların kalblerine girmemiştir. Amelde ve i'tikâdda olan bid'atin zulmeti, vilâyet nûrunun kalbe girmesine mâni' olur. Kalb, bid'at pisliklerinden temizlenmedikçe ve Ehl-i sünnet i'tikâdı ile süslenmedikçe, hakikat güneşinin ışıkları oraya giremez. O kalb, yakîn nûru ile aydınlanamaz).

(**İrşâd-üt-tâlibin**) de diyor ki, (Mürşid-i kâmil vefât edince, feyz vermesi kesilmez. Hattâ artar. Fekat insanların meyyit ile olan bağılılığı, diri ile olan gibi olamaz. Bunun için, meyyitin rûhâniyyetinden feyz almak az olur. Fenâ ve Bekâyâ yükselenlerin meyyit ile ilgileri, diri iken olduğu gibi çok olur ve bunlar meyyitden de çok feyz alırlar ise de, diri iken dahâ fazla alırlar. Çünkü mürşidler, yanındakilerin şerî'ate yapışmalarını sağlar ve bütün hâlleri ve sözleri ile kendilerini onlara sevdirecek ve saydırarak feyz almalarına sebep olurlar). Görülüyor ki mürşid aramak lâzımdır. Sâdik ve temiz bir müslimân, Evliyâ diri iken de, kabrde iken de, rûhlarından feyz alır ise de, diri olan Evliyâ, bunun yapması lâzım olan vazifeleri söyler. Hatâlarını düzeltir. Böylece, feyz alması kolaylaşır ve çok olur. Ölüler ise birşey söyleyemez. Yol gösteremez. Kusûrlarını bildiremez. Feyz alması durur. Belki de zararlı yola sapar da, haberi olmaz. İlham ve rü'yâ ile meyyitden ders almak da olamaz. Çünkü, ilhâmlara ve rü'yâlara, vehm, hayâl ve şeytân karışabilir. Karışmamış olanları da, te'villi, ta'birli olabilir. Doğruları, iğrilerinden ayırd edilemez. Kazanc pek kıymetli ise de, zarar da, o derece tehlikelidir. Böyle olmakla beraber, hakikî mürşid bulunmadığı zamanlarda, mürşid geçinen câhillere aldanmayıp, mevtâların rûhlarından feyz almağa çalışmalıdır. Buna kavuşmak için, Ehl-i sünnet i'tikâdında olmak ve şerî'ate uymak ve hakikî mürşidlerin kitâblarını okuyan ile sohbet etmek şarttır. Küçük çocuk, birçok anasını sever ve ona sığınır. Akli başına gelince, babasına dahâ çok güvenir, buna sığınır ve bundan fâidelenir. Mektebe veyâ san'ata başlayınca, hocasına, ustasına sarılır. Bunlardan fâidelenir. Allahü teâlânın âdeti böyledir. Rûhun kazançları da, bunun gibi, önce mürşid, sonra Resûlullah vâsıtası ile alınıyor. Kemâle geldikten sonra, doğruca Allahü teâlâdan alınabilmektedir.

Süâl: Hicrî, ondördüncü yüzyılın yarısından sonra, dünyânın hiçbir yerinde mürşid-i kâmil görülmediğine göre, eski Velîlerin sözlerini okuyup, onları tanıyarak, kalbimizi, kalblerine bağlayacağımıza, niçin doğruca, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» efendimizin kalbine bağlamıyor. Onun kuvvetli olan nûrunu almıyoruz. Ona bağlanmak, ya'ni inanmak ve sevmek, zâten imânın şartı değil midir?

Cevâb: Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» her sözü, çok yüksek ve edebiyât san'atlarına, inceliklerine uygun idi. Kimse öyle yüksek konuşmadı. Peygamber olduğunu gösteren çeşidli mu'cizelerinden biri, hattâ en başda geleni, bu hârika sözleri idi. Bizim gibi, arabî bilmiyen, lisânın edebiyâtından haberi olmıyanlar, Onun sözlerinin yüksekliğini anlayamıyor, büyüklüğünü tanıyamıyoruz. Allahü teâlâ, merhamet ederek, anlamadan inanmağı, sevmeğı kabûl buyurmaktadır. Senelerle ömrü harcayıp, çalışarak, arabî öğrenip, hadîs-i şerîflerdeki san'at inceliklerini görerek Onu tanıyabilenler, Ona karşı lâzım olan sevgi ve

saygıyı elde edebilenler, doğruca Ona bağlanıp Evliyâ olmuş, başka Velîlere bağlanmalarına lüzûm kalmamıştır. Onu tanıyamayan, Ona karşı lâzım olan edebi takınamayan bizim gibi câhiller, doğruca Ona bağlanmağa kalkışırsa, o yüce Peygambere karşı kusûr ve saygısızlık yapabiliriz. Ona îmân etmek, Ona saygı göstermek farzdır. Ona saygısızlık yapan kâfir olur. Bir kimsenin mürşid-i kâmil olduğuna inanmak ve ona saygı göstermek ise farz değildir. Bunu tanımayan, sevmiyen kâfir olmaz. Resûlullahın yüce katına çıkabilmek için lâzım olan temiz kalb, edeb ve saygı, önce mürşid-i kâmilden elde edilir. Mürşid-i kâmilin rûhuna bağlanan, onun silsilesinin temiz kalblerine Resûlullahdan bolbol akmiş olan ma'rifetlere kavuşur. Kendisi doğruca Resûlullahla bağlanabilirse, paslı kalbine sızabilenlere kavuşabilir. Bunun içindir ki, her sahâbînin Resûlullahdan alabildiği feyzin cinsi ve mikdârı başka başka oldu. Birinci kısım, onüçüncü maddeye bakınız! Selmân-ı Fârisî hazretleri, Resûlullahın kemâlâtından, kendi istîdâdı, kâbiliyeti kadar anlayabildi. Anlayabildiği kemâlâtın sâhibi olarak Onu sevdi. Resûlullahla o kadar bağlandı. Ondan doğrudan doğruya kendi istîdâdına uygun olan feyzleri aldı. Resûlullahın vefâtından sonra, hazret-i Ebû Bekre bağlanıp onun feyzlerine de kavuştu. Hazret-i Ebû Bekrin, Resûlullahın kemâlâtından, üstünlüklerinden anlayabildiğini başkaları anlayamadı. Resûlullahı o kemâlâtın sâhibi olarak, herkesden çok sevdi. Ona herkesden çok bağlandı. Bunun için, Ondan almış olduğu feyz, hepsinden başka ve üstün oldu. Dînimiz, herkesin hadisini bilmesini, sebebe, vesîleye başvurulmasını emr etmektedir.

Evliyânın sözleri, kendi dilimiz ile ve bizim aşağı derecemize yakın olduğundan, bunların sözlerinden, Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» ve Eshâb-ı kirâmın yüksekliği ve şerîatin kıymeti, senelerce dirsek çürütüp, çalışmağa lüzûm kalmadan, kolayca anlaşılabilir. Kalb, bu sözlerin sâhibine bağlanarak, kuvvet alır. Nefs de yavaş yavaş temizlenir. Az zamanda, ma'rifet elde etmeğe, Resûlullahı tanımağa sebep olur. Demek ki, Evliyâyı tanıyıp bağlanmak, Resûlullahı «sallallahü aleyhi ve sellem» kolay tanımağa ve bağlanmağa vâsıta olmakdadır. Birinci kısımda, yirmisekizinci maddeye bakınız!

Şunu da bildirelim ki, kalbin, rûhun hastalığı, herkesde başkadır ve herkesin (İdiosynkrasie = Überempfindlichkeit gegen bestimmte Reize) denilen has-sâsiyeti, istîdâdı ayrıdır. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» yalnız kalbin hastalıklarını ve tedâvisini bildirmekle kalmamış, ferdlere, âilelere, cem'iyetlere, harblere, mîrâs hesâblarına, ya'nî her çeşid dünyâ ve âhîret işlerine âid yüzbinlerle bilgiyi söylemiştir. Kendi hastalığını ve kalbinin ilâcını bilmiyen bizim gibi câhillerin, bu hadîs-i şerîflerden kendine uygun olanları seçip alması imkânsız gibidir. Mürşid-i kâmiller, kalb, rûh mütehassısları olup, herkesin bünyesine uygun rûh ilâclarını, hadîs-i şerîflerden seçerek söylemişler ve yazmışlardır. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», dünyâ eczâhânesine yüzbinlerce ilâc hâzırlayan baş tabib olup, Evliyâ da, bu hâzır ilâcları, hastaların derdlerine göre dağıtan, emrindeki yardımcı tabîbler gibidir. Hastalığımızı bilemediğimiz, ilâcları tanımadığımız için, yüzbinlerce hadîs içinden, kendimize ilâc aramağa kalkarsak, (Allergie) aks-i te'sîr hâsıl olarak, câhilliğimizin cezâsını çeker, fâide yerine zarar görürüz. İşte bunun için, hadîs-i şerîfde, **(Kur'ân-ı kerîmi kendi anlamadığına göre tefsîr eden kâfir olur)** buyuruldu. Vehhâbîler ve benzerleri bu inceliği anlayamadıkları için, (Herkes Kur'ân ve hadîs okumalı, dînini bunlardan kendi anlamalı. Mezheb kitâblarını okumamalıdır) diyerek, Ehl-i sünnet âlimlerinin kitâblarının okunmasını yasak ediyorlar. Bu kitâblardaki bilgilere, şirkdir, küfrdür diyecek kadar sapıtıyorlar. Bütün müslimânları felâkete sürükliyorlar.

Sonsöz olarak, yine bildireyim ki, **(Ehl-i sünnet)** demek, Kur'ân-ı kerîmin ve hadîs-i şerîflerin gösterdiği yol demektir. Ehl-i sünnet âlimleri, bu yolu Eshâb-ı kirâmdan öğrendiler. Kendi anlamadıklarına değil, Eshâb-ı kirâmdan işitdiklerine

sarıldılar. Ehl-i sünnetden ayrılmak, Kur'an-ı kerimin ve hadis-i şeriflerin doğru yolundan ayrılmak olur. Ehl-i sünnetden ayrılanlar, Kur'an-ı kerimden ve hadis-i şeriflerden çıkardıkları yanlış ve bozuk bilgilere, (Kur'an yolu), (Eshâb yolu) diyerek, ahmakları aldatabilirler ise de, bu kurnazlıkları, kendilerini ve kendilerine uyanları Cehennemden kurtaramıyacaktır.

Cenâb-ı Hak, kalbimizi Ehl-i sünnet İ'tikâdına uygun bir imân ile şereflendirsin! Sevdiği kulların kalblerinden saçılan nûrlarla aydınlatsın! Şeri'atı öğrenerek ve öğrendiklerimizle uyararak, sonsuz se'âdete kavuşmamızı nasib eylesin! Âmin.

Sa'id efendi oğlu
Kimyâ Yüksek Mühendisi ve Eczâcı
Emekli Öğretmen Albay
HÜSEYN HİLMİ IŞIK

YANLIŞ — DOĞRU

130. cu sahîfede altdan ikinci ve dokuzuncu satırlar arası şöyle olacak :
İki hayz arasında en az onbeş gün temizlik bulunması lâzımdır. Hayz bitdikden sonra, ya'nî on gün temâm olarak, âdet zamanının değişip değişmediği anlaşıldıktan sonra, bu âdet zamanından sonra onbeş gün geçmeden görülen kanlar (**İstihâza**) olurlar, hayz olmazlar. Onbeş gün sayılırken, arada bulunan istihâzalı günler de temiz sayılırlar. Bu istihâzalı günlere (**Hükmî temizlik**) günleri denir. Görülüyor ki, on günlük hayz müddeti içinde, kan görülen günler arasında bulunan temizlik günleri hayz kabûl edilmekte, âdet zamanından sonraki istihâzalı günler ise, temiz kabûl edilmektedir. Hayz bitince, ya'nî on gün geçip âdet zamanının değişip değişmediği belli olunca, bu âdet zamanı temâm olduktan sonra başlayan onbeş gün içinde hakikî veyâ hükmî temizlik varsa, bu onbeş günden sonra devâm eden veyâ başlayan kan yeni hayzın başlangıcı olur.
Onbeş gün içinde hiç temiz gün olmadan, kan her gün görülürse, evvelki hayzın birinci gününden başlayarak bir ay oluncaya kadar geçen günlerin hepsi temizlik kabûl edilir. Bir ay sonra, âdet zamanı kadar hayz kabûl edilip, ondan sonra yine bir ay temâm oluncaya kadar temizlik olur. Kan devâm ettiği müddetce, böylece senelerce, hesâb ile hareket edilir. Bu arada bir def'a kan kesilirse, tekrâr görüldüğü gün, yeni hayzın başlangıcı olur.

saygıyı elde edebilenler, doğruca Ona bağlanıp Evliyâ olmuş, başka Velilere bağlanmalarına lüzûm kalmamıştır. Onu tanıyamayan, Ona karşı lâzım olan edebi takınamayan bizim gibi câhiller, doğruca Ona bağlanmağa kalkışırsa, o yüce Peygambere karşı kusûr ve saygısızlık yapabiliriz. Ona îmân etmek, Ona saygı göstermek farzdır. Ona saygısızlık yapan kâfir olur. Bir kimsenin mürşid-i kâmil olduğuna inanmak ve ona saygı göstermek ise farz değildir. Bunu tanımayan, sevmiyen kâfir olmaz. Resûlullahın yüce katına çıkabilmek için lâzım olan temiz kalb, edeb ve saygı, önce mürşid-i kâmilden elde edilir. Mürşid-i kâmilin rûhuna bağlanan, onun silsilesinin temiz kalblerine Resûlullahdan bolbol akmış olan ma'rifetlere kavuşur. Kendisi doğruca Resûlullah'a bağlanabilirse, paslı kalbine sızabilenlere kavuşabilir. Bunun içindir ki, her sahâbînin Resûlullahdan alabildiği feyzin cinsi ve mikdârı başka başka oldu. Birinci kısım, onüçüncü maddeye bakınız! Selmân-ı Fârisî hazretleri, Resûlullahın kemâlâtından, kendi isti'dâdı, kâbiliyeti kadar anlıyabildi. Anlıyabildiği kemâlâtın sâhibi olarak Onu sevdi. Resûlullah'a o kadar bağlandı. Ondan doğrudan doğruya kendi isti'dâdına uygun olan feyzleri aldı. Resûlullahın vefâtından sonra, hazret-i Ebû Bekre bağlanıp onun feyzlerine de kavuştu. Hazret-i Ebû Bekrin, Resûlullahın kemâlâtından, üstünlüklerinden anlıyabildiğini başkaları anlayamadı. Resûlullahı o kemâlâtın sâhibi olarak, herkesden çok sevdi. Ona herkesden çok bağlandı. Bunun için, Ondan almış olduğu feyz, hepsinden başka ve üstün oldu. Dînimiz, herkesin hadisini bilmesini, sebebe, vesîleye başvurulmasını emr etmektedir.

Evliyânın sözleri, kendi dilimiz ile ve bizim aşağı derecemize yakın olduğundan, bunların sözlerinden, Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» ve Eshâb-ı kirâmın yüksekliği ve şerî'atin kıymeti, senelerce dirsek çürütüp, çalışmağa lüzûm kalmadan, kolayca anlaşılabilir. Kalb, bu sözlerin sâhibine bağlanarak, kuvvet alır. Nefs de yavaş yavaş temizlenir. Az zamanda, ma'rifet elde etmeğe, Resûlullahı tanımağa sebep olur. Demek ki, Evliyâyı tanıyıp bağlanmak, Resûlullahı «sallallahü aleyhi ve sellem» kolay tanımağa ve bağlanmağa vâsıta olmaktadır. Birinci kısımda, yirmisekizinci maddeye bakınız!

Şunu da bildirelim ki, kalbin, rûhun hastalığı, herkesde başkadır ve herkesin (Idiosynkrasie = Überempfindlichkeit gegen bestimmte Reize) denilen has-sâsiyeti, isti'dâdı ayrıdır. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» yalnız kalbin hastalıklarını ve tedâvisini bildirmekle kalmamış, ferdlere, âilelere, cem'iyetlere, harblere, mîrâs hesâblarına, ya'nî her çeşid dünyâ ve âhîret işlerine âid yüzbinlerle bilgiyi söylemiştir. Kendi hastalığını ve kalbinin ilâcını bilmiyen bizim gibi câhillerin, bu hadîs-i şerîflerden kendine uygun olanları seçip alması imkânsız gibidir. Mürşid-i kâmiller, kalb, rûh mütehassısları olup, herkesin bünyesine uygun rûh ilâclarını, hadîs-i şerîflerden seçerek söylemişler ve yazmışlardır. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», dünyâ eczâhânesine yüzbinlerce ilâc hâzırlayan baş tabîb olup, Evliyâ da, bu hâzır ilâcları, hastaların derdlerine göre dağıtan, emrindeki yardımcı tabîbler gibidir. Hastalığımızı bilemediğimiz, ilâcları tanımadığımız için, yüzbinlerce hadîs içinden, kendimize ilâc aramağa kalkarsak, (Allergie) aks-i te'sîr hâsıl olarak, câhilliğimizin cezâsını çeker, fâide yerine zarar görürüz. İşte bunun için, hadîs-i şerîfde, **(Kur'ân-ı kerîmi kendi anlamadığına göre tefsîr eden kâfir olur)** buyuruldu. Vehhâbîler ve benzerleri bu inceliği anlayamadıkları için, (Herkes Kur'ân ve hadîs okumalı, dînini bunlardan kendi anlamalı. Mezheb kitâblarını okumamalıdır) diyerek, Ehl-i sünnet âlimlerinin kitâblarının okunmasını yasak ediyorlar. Bu kitâblardaki bilgilere, şirkdir, küfrdür diyecek kadar sapıtıyorlar. Bütün müslimânları felâkete sürükliyorlar.

Sonsöz olarak, yine bildireyim ki, **(Ehl-i sünnet)** demek, Kur'ân-ı kerîmin ve hadîs-i şerîflerin gösterdiği yol demektir. Ehl-i sünnet âlimleri, bu yolu Eshâb-ı kirâmdan öğrendiler. Kendi anlamadıklarına değil, Eshâb-ı kirâmdan işitdiklerine

sarıldılar. Ehl-i sünnetden ayrılmak, Kur'ân-ı kerimin ve hadis-i şeriflerin doğru yolundan ayrılmak olur. Ehl-i sünnetden ayrılanlar, Kur'ân-ı kerimden ve hadis-i şeriflerden çıkardıkları yanlış ve bozuk bilgilere, (Kur'ân yolu), (Eshâb yolu) diyerek, ahmakları aldatabilirler ise de, bu kurnazlıkları, kendilerini ve kendilerine uyanları Cehennemden kurtaramıyacaktır.

Cenâb-ı Hak, kalbimizi Ehl-i sünnet i'tikâdına uygun bir imân ile şereflendirsin! Sevdiği kulların kalblerinden saçılan nûrlarla aydınlatsın! Şer'iati öğrenerek ve öğrendiklerimize uyararak, sonsuz se'âdete kavuşmamızı nasib eylesin! Âmin.

Sa'id efendi oğlu
Kimyâ Yüksek Mühendisi ve Eczâcı
Emekli Öğretmen Albay
HÜSEYN HİLMİ IŞIK

YANLIŞ — DOĞRU

130. cu sahîfede altdan ikinci ve dokuzuncu satırlar arası şöyle olacak :
İki hayz arasında en az onbeş gün temizlik bulunması lâzımdır. Hayz bitdikden sonra, ya'nî on gün temâm olarak, âdet zamanının değişip değişmediği anlaşıldıktan sonra, bu âdet zamanından sonra onbeş gün geçmeden görülen kanlar (İstihâza) olurlar, hayz olmazlar. Onbeş gün sayılırken, arada bulunan istihâzalı günler de temiz sayılırlar. Bu istihâzalı günlere (Hükmî temizlik) günleri denir. Görülüyor ki, on günlük hayz müddeti içinde, kan görülen günler arasında bulunan temizlik günleri hayz kabûl edilmekte, âdet zamanından sonraki istihâzalı günler ise, temiz kabûl edilmektedir. Hayz bitince, ya'nî on gün geçip âdet zamanının değişip değişmediği belli olunca, bu âdet zamanı temâm olduktan sonra başlayan onbeş gün içinde hakîkî veyâ hükmî temizlik varsa, bu onbeş günden sonra devâm eden veyâ başlayan kan yeni hayzın başlangıcı olur.
Onbeş gün içinde hiç temiz gün olmadan, kan her gün görülürse, evvelki hayzın birinci gününden başlayarak bir ay oluncaya kadar geçen günlerin hepsi temizlik kabûl edilir. Bir ay sonra, âdet zamanı kadar hayz kabûl edilip, ondan sonra yine bir ay temâm oluncaya kadar temizlik olur. Kan devâm ettiği müddetce, böylece senelerce, hesâb ile hareket edilir. Bu arada bir def'a kan kesilirse, tekrâr görüldüğü gün, yeni hayzın başlangıcı olur.

SE'ÂDET-İ EBEDİYYE KİTÂBINDA ADI GEÇENLERİN HÂL TERCEMELERİ

Kitâbda yazılı dokuzyüzdoksan [990] ism, harf sırası ile aşağıdadır. Herbirinin kitâbda bulunduğu sahifelerin numarası, hâl tercemelerinin sonuna yazılmıştır. Târihler hicri seneye göredir. Başında (m.) bulunanlar milâdi seneyi göstermektedir.

1 — **ABBÂS** «radiyallahü anh»: Abdülmuttalibin en küçük oğludur. Resûlullahın amcasıdır. Üç yaş büyüktür. Bedr gazâsında düşman askeri arasında idi. Müslimânların eline esir düştü. Kendisi için ve kardeşlerinin oğulları Ukayl ve Nevfel bin Hâris için para verip kurtuldular. O yıl îmân etdi. En son hicret eden budur. Mekke ve Huneyn gazâlarında Resûlullahın yanında bulundu. [32] de seksensekiz yaşında vefât etdi. Bakî'de medfûndur. Uzun boylu, beyâz ve güzel idi. Abbâsî halîfeleri hazret-i Abbâsın soyundandır. (Eshâb-ı kirâm) kitâbında geniş bilgi vardır. 60, 328, 344, 401, 446, 456, 911.

2 — **ABDUH**: Muhammed Abduh, islâm âlimlerinin büyüklüğünü, üstünlüklerini anlayamıyan bir din adamıdır. Kâhire maşon locası reisi olan Cemâleddin-i Efgânî ile anlaşmış, onun (din adamı perdesi altında islâmı içerden yıkmak) propagandalarına aldanmıştır. 1265 [m. 1849] de Mısırda tevellüd, 1323 [m. 1905] de vefât etdi. (Dinde Reformcular) kitâbında Abduh hakkında geniş bilgi verilmiştir. Lütfen oradan okuyunuz! 415, 774, 797.

3 — **ABDÜL'AZİM-İ MÜNZİRÎ**: Hâfız Abdül'azim-i Münzirî, Mısrılıdır. Şâfiî mezhebindedir. [581] de tevellüd, [656] da vefât etdi. (Ettergib vetterhib) hadîs kitâbı çok kıymetlidir. 269, 373, 411.

4 — **ABDÜL'AZİZ HÂN**: Osmanlı pâdişâhlarının otuzikincisi ve islâm halîfelerinin doksanyedincisidir. Sultân ikinci Mahmûdun ikinci oğludur. 1245 [m. 1830] de tevellüd edip, 25 Hazîran 1277 [m. 1861] de halîfe oldu. 1293 [m. 1876] de Dolmabağçe serâyından alınıp, Topkapı serâyına habs edildi. Birkaç ay sonra Midhat pâşa ve serasker [savunma bakanı] Hüseyin Awnî pâşa ve arkadaşları tarafından, Fer'ıyye serâyında Kur'ân-ı kerîm okurken bilek damarları kesdirilerek şehid edildiği, sultân Vahideddinin baş kâtibi Ali Fuad beğın hâtıralarında yazılıdır. Fer'ıyye serâyı, Beşiktaş ile Ortaköy arasında, Galata-serây lisesinin orta kısmı olan yalıdır. Sultân Mahmûd türbesindedir. Sultân Murâd, bu işkenceli ölümü işitince, korkudan akli bozuldu. (Eshâb-ı kirâm) kitâbında Abdül'aziz ismine bakınız! 968.

5 — **ABDÜL'AZİZ-İ DEHLEVÎ**: Abdül'aziz bin Hamideddin-i Dehlevî, [741] de Hindistânda vefât etdi. Meşhûr (Umde-tül-islâm) kitâbının sâhibidir. Abdürrahmân bin Yûsuf bunu [950] de fârisîden türkçeye çevirmiş ve (İmâd-ül-islâm) adı ile [1290] da İstanbolda basılmıştır. 151, 240.

6 — **ABDÜL'AZİZ-İ DEHLEVÎ**: Şâh Abdül'aziz Gulâm Hakîm-i Fârûkî Dehlevî, [1159] da Delhide tevellüd, [1239] da orada vefât etdi. Hind âlimlerinin büyüklerinden. Meşhûr şâh Veliyyullah Ahmed Sâhib Dehlevînin oğludur. Derin hadîs âlimidir. Çok kitâb yazdı. Eserlerinin en kıymetlisi (Tuhfe-i Isnâ aşeriyeye) dir. Fârisî olup, bin sahîfeye yakındır. [1266] yılında Delhide basılmıştır. İstanbol Üniversite ve Süleymâniyye kütübhânelerinde vardır. Şîî ve râfîzî adın-

daki kimselerin yanlış, bozuk yolda olduğunu vesikalarla isbât etmektedir. [1227] yılında, Hindistânda hâfız Muhammed bin Muhyiddin Eslemi tarafından arabîye terceme edildi. Bu arabîyi Irâk âlimlerinden Ebülfevz Muhammed Emin bin Alî Süveydî ve ayrıca seyyid Mahmûd Şükrî Âlûsî [1301] de arabî olarak kısaltmışlardır. (Muhtasar-ı Tuhfe) adındaki ikincisi, [1315] de Bombayda ve [1373] de Kâhiredede ve 1396 [m. 1976] da, ofset yolu ile İstanbulda basıldı. Bekara, sûresinin yüzseksendördüncü âyetine kadar ve yirmidokuzuncu ve otuzuncu sûrelerin fârisi tefsiri olan (Tefsir-i azîzi) si de çok kıymetlidir. 409, 684.

7 — ABDÜL'AZİZ BİN SÜ'ÛD: Sü'ûd oğullarından iki Abdül'aziz vardır. Birincisi Abdül'aziz Muhammed bin Sü'ûd olup, 1134 [m. 1721] de tevellüd, 1217 [m. 1803] de Der'ıyye câmi'inde bir şîî tarafından hançerle öldürüldü. 1178 [m. 1765] de Vehhâbî eşkiyâsinin ikinci reîsi oldu. Mekkeye saldırdı. Çok müslimânın canına kıydı.

İkincisi, Abdül'aziz bin Sü'ûd olup 1297 [m. 1880] de Riyâdda tevellüd, 1372 [m. 1953] de vefât etdi. Sü'ûdî hükûmetinin ondokuzuncu reisidir. Faysalın kardeşi olan Abdürrahmânın oğludur. Birinci cihân harbinde İngilizlerle birlikde Osmanlılara karşı harb etdi. Çok cana kıydı. O zaman Necdde bundan başka, İbn-ür-Reşid kabîlesi de vardı. İbn-ür-Reşid, Osmanlılara sâdik kalıp, Türklerle birlikde İngilizlere ve Sü'ûd oğullarına karşı harb etdi. Sulh olduktan sonra, elleri kanlı olan Abdül'aziz, İbn-ür-Reşidi de gizlice öldürttü. 13 Ramezân 1338, 1 Hazîrân 1920 târihli İstanbul gazetelerinde şu haber okundu:

(Arabistânın başlıca iki hâkiminden biri olan Necd emîri İbn-ür-Reşidin öldürüldüğünü on Mayıs târihli The Times gazetesi yazmıştır. Harb esnâsında İbn-ür-Reşid Türkiye ile işbirliği yapmışdı. Vehhâbilerin emîri İbn-üs Sü'ûd ise, İngilizlerle birlikde İbn-ür-Reşide ve Türklere karşı harb etmişdi). 1337 [m. 1919] ilk aylarında İngilizler Mekkeyi, şerîf Hüseyin efendiden alarak, buna verdiler. 1344 [m. 1926] da Sü'ûdî hükûmeti kurmasını sağladılar. İngilizlerden aldığı yardım ile Medîne-i münevvereyi ve Resûlullahın mübârek kabrini bombaladı. 9 Eylül 1926 da İstanbulda çıkan Son Sâ'at gazetesi şu haberi vermişdi:

MEDİNE BOMBARDIMANI

Abdül'aziz tarafından Medîne-i münevverenin bombardıman edilmesi, Hindistân halkı arasında galeyân yaptığını yazmışdık. Hindistânda çıkan (The Times of India) diyor ki:

Son zamanlarda Medîneye hücum ve Kabr-i Nebevîyi bombardıman haberlerinin Hind Müslimânlarında husûle getirdiği te'siri hiçbir hâdise vücûde getirmemişdir. Hindistânın her tarafında bulunan müslimânlar, bu hâdise dolayısı ile o makâm-ı mukaddese ne derece hurmetkâr olduklarını göstermişlerdir. Hindistânda ve İrândaki bu mühim teessürât, hiç şübhesiz İbni Sü'ûd üzerinde te'sir yapacak ve onu bütün İslâm memleketlerinin nefretini kazanmamak için, böyle alçak hareketlerde bulunmaktan men' edecektir. Hind müslimânları, İbn-üs-sü'ûde bu fikrlerini açıkça bildirmişlerdir.

8 — ABDÜLBEHÂ ABBÂS: Behâullahın büyük oğludur. Babası gibi zındık idi. Sultân Hamîd hân, hal' oluncaya kadar Akkada habs edildi. Hayfaya yerleşti. Mısır, Avrupa ve Amerikaya giderek Behâiliği yaydı. 1339 [m. 1921] de öldü. Hayfaya gömüldü. Bâbın kemikleri de İrândan buraya getirildi. Yerine, oğlu Şevki geçdi. 433.

9 — ABDÜL EHAD: İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin babasıdır. [927] de tevellüd etdi. Genç iken, Hindistânın büyük Evliyâsından olan Abdülkuddüs «kud-dise sirruh» hazretlerinin sohbetinde bulundu. İlim öğrenmesini emr etdi. Tahsilden dönünce, mürşidi [944] de ölmüşdü. Oğlu olan Rükneddîn-i Çeştî «kud-dise

sirruh» hazretlerinin sohbetinde yetişti. Kâdirî ve Çeştî yolunda kemâle erdi. Seksen yaşında iken [1007] de vefât etdi. Serhend şehri dışında şimâl tarafında medfûndur. Yedi oğlu vardı. Dördüncüsü, İmâm-ı Rabbânî hazretleri idi. 89, 861, 878.

10 — ABDÜLFETTÂH-I BAĞDÂDÎ AKRÎ: Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin halifelerindendir. Senelerce İstanbul halkını irşâd etdi. Binikiyüzseksenbir 1281 [m. 1865] Muharrem ayının dokuzuncu Cum'a günü vefât etdi. Üsküdar'da Eski vâlîde câmi'inden Karaca-Ahmed mezârlığına çıkan yol ile (Selîmiye - Bağlarbaşı) caddesinin kesiştiği köşedeki, Şeyh-ul-islâm Ârif Hikmet beyin kabristânındadır. Ârif Hikmet bey yüzbeşinci şeyh-ul-islâm olup, 1275 de vefât etmiştir. Dedesi vezîr İsmâ'il Râif paşa ile, babası kadî-asker İsmet efendi de bu kabristandır. Medîne'de, büyük kütübhâne yaptırmıştır.

11 — ABDÜLGANÎ NABLÜSÎ: Babası İsmâ'il Nablüsîdir. 1050 [m. 1640] de Şâmda tevellüd, 1143 [m. 1731] de vefât etdi. Şâmdadır. Fıkh, tefsîr ve hadîs ilmlerinde ve tesavvufda çok derin âlim idi. İstanbolda, Mısrda ve Hicâzda da ders verdi. Yüzden fazla, değerli kitâb yazdı. (Hadîka) kitâbı, Birgîvinin (Tarîkat-i Muhammediyye) sinin şerhidir. (Keşf-ün-nûr an eshâb-ill-kubûr) kitâbında, Evliyânın öldükden sonra da kerâmet sâhibi olduklarını ve rûhlarından istigâse ve istifâde edileceğini çok güzel anlatmaktadır. Bu kitâb, Süleymâniyye kütübhanesinde (Es'ad efendi) kısmında [3601] sayı ile mevcûddur. (Hulâsat-üt-tahkîk) kitâbı, mezheplerin birleştirilemeyeceğini isbât etmektedir. Şam matba'asında ilk basılan, bunun (Evrâd) kitâbıdır. 363, 374, 411, 412, 417, 564, 756.

12 — ABDÜLHAK-I DEHLEVÎ: Babası Seyfeddindir. Hindistanın büyük âlimlerindendir. 958 [m. 1551] de tevellüd, 1052 [m. 1642] de vefât etdi. Muhammed bâkî-billâhın halifelerindendir. Hicâzda hadîs âlimi oldu. Delhidedir. Çok kitâb yazdı. (Medâric-ün-nübüvve) ve (Merec-ül-bahreyn) ve (Eşi'at-ül-lem'ât) isimindeki (Mişkât) şerhi kitâbları fârisî olup Hindistânda basılmıştır. 234, 310, 409, 430.

13 — ABDÜLHAK-I SÜCÂDİL SERHENDÎ: Muhammed Ma'sûm-i Fârûkînin yetiştirdiği büyüklerdendir. Fârisî (Mesâil-i şerh-ı Vikâye) fıkh kitâbı meşhûr olup, [1294] de Bombayda basılmıştır. 160.

14 — ABDÜLHAKÎM-I ARVÂSÎ: Zâhir ve bâtın ilmlerinde kâmil ve dört mezhebin de fıkh bilgilerinde mâhir, veliy-yi kâmil idi. Silsile-i aliyyenin otuzdördüncü ve son mürşidi idi. Binikiyüzseksenbir [1281] hicrî yılında Van vilâyetinin Başkale şehrinde tevellüd, 1362 [m. 1943] de Ankarada vefât etdi. Bağlumda medfûndur. Babası seyyid Mustafâ, seyyid Tâhâ-i Hakkârî «kuddise sirruh» hazretlerinin oğlu olan, seyyid Ubeydullahın halifesi idi. Seyyid Mustafâ çok kâmil idi. Gördüğü kimsenin, hangi nemâzı kılmadığını, yüzünden anlardı. Bunun babası, seyyid Muhyiddindir. Onun babası, seyyid Muhammed, bunun babası da, seyyid Abdürrahmândır. İmâm-ı Alî Rızâ bin Mûsâ Kâzım soyundan olup, Seyyid oldukları, Irâkdaki şer'î mahkeme defterlerinde yazılı olduğu gibi, seyyid Abdülkâdir-i Geylânînin torunu olan seyyid Abdürrezzâkın mubârek el yazısı ile de tasdiklidir. 4, 49, 69, 136, 197, 287, 340, 356, 367, 408, 416, 573, 665, 833, 884.

15 — ABDÜLHAKÎM-I SİYALKÛTÎ: İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin sınıf arkadaşısı idi. Hocaları mevlânâ Kemâleddîn-i Kışmîrî idi. Babası Şemseddîn Muhammeddir. [1067] de, Siyâlkût şehrinde vefât etdi. Hanefî fıkh ve kelâm âlimidir. (Beydâvî) ye hâşiyesi, Sa'deddîn-i Teftâzânînin (Şerh-ı akâid) ine hâşiyesi ve Ahmed Hayâlinin Teftâzânî şerhine yaptığı hâşiyenin de (Siyalkûtî hâşiyesi) ve Teftâzânînin (Mevâkîf şerhi) ne ve (Mutavvel) adındaki Beyân ve Me'ânî kitâbına hâşiyesi meşhûrdur. 409.

16 — ABDÜLHÂLIK-I GONCDEVÂNÎ: Vilâyet yolunun büyük önderlerinden-

dir. Silsile-i aliyyenin dokuzuncusudur. Buhârâda Goncdevân köyünde tevellüd ve [575] de orada vefât etdi. Yırmiki yaşında İken Buhârâda Yûsûf-i Hemedâni hazretlerinin sohbetinde kemâle geldi. İmâm-ı Mâlik soyundandır. Babası Abdül-cemil, Malatyalı idi. Hızır aleyhisselâmdan ders aldı. Tesavvufda meşhûr olan (Onbir temel kelime) Abdülhâlık hazretlerinin sözlerindedir. (Vasiyyetnâme) kitâbında diyor ki, (Sana vasiyyet eylerim ey oğul ki, her hâlinde ilm ve edeb ve tâkvâ üzere ol! İslâm âlimlerinin kitâblarını oku! Fıkh ve hadis öğren! Câhil tarikâtcılardan sakın! Şöhret yapma! Şöhretde âfet vardır. Çok simâ' eyleme! Çok simâ', kalbde nifak yapar, kalbi öldürür. Simâ'ı inkâr da etme ki, büyüklerin çoğu simâ' yapmışlardır. Arslandan kaçır gibi, câhillerden kaç! Bid'at sâhibi, sa-pıklar ile ve dünyâya düşkün olanlar ile arkadaşlık etme! Halâldan yi! Çok gül-me! Kahkaha ile gülmek, gönlü öldürür. Herkese şefkat ve merhamet et! Kim-seyi hakir görme! Kimse ile münâkaşa, mücâdele etme! Kimseden birşey iste-me! Tesavvuf büyüklerine dil uzatma! Onları inkâr eden felâkete düşer. Mayan fıkh ve evin mescid olsun!). 873, 883.

17 — ABDÜLHAMİD HÂN I: Osmânlı pâdişâhlarının yirmiyedincisi ve İslâm halifelerinin doksanikincisidir. Sultân üçüncü Ahmedin oğlu, sultân dördüncü Mustafâ ile, sultân ikinci Mahmûdun babalarıdır. 1137 [m. 1725] de tevellüd etdi. 1187 [m. 1773] de halife oldu. 1203 [m. 1789] de vefât etdi. Sirkeçide, dördüncü vakf hanı karşısında, köşedeki türbededir. Oğlu dördüncü Mustafâ hân da bu türbededir. Türbede, Yeni câmi' tarafındaki divardaki dolaba yerleştirilmiş taş-da Resûlullahın mubârek ayaklarının izleri mevcûddur. Türbe yanındaki ince san'atli olan sebili, cumhûriyyet devrinde Gülhâne parkı kapısı karşısına nakl edilmiştir. Yerine üçüncü Selim hân geçdi. Vâlidesi Râbi'a sultânın rûhu için, [1192] de, Beğlerbeğinde, deniz kenârında, bir minâreli câmi' yaptırdı. İkinci mi-nâresini sultân Mahmûd yaptırdı. Emirgân câmi'ini de birinci Abdülhamid hân yaptırmıştır. Eski ismi Emirgün idi. Çünkü, dördüncü Murâd hân Revân [Erivan] kal'asını feth edince, kal'a kumandanı Mirgün oğlu, afv diledi. Kabûl edilip, şi'îlik propagandası yapmamak şartı ile, pâşalık rütbesi ve ayrıca Emirgânda bir se-rây kendine verildi. Mirgün oğlu burada kaldı. Fekat, sultân Murâd vefât edince, yerine geçen kardeşi sultân İbrâhim hân zamanında, kızılbaşlık propagandasına başlayıp, müslimânları aldatdığı görülünce başı kesildi. Halk arasında kesikbaş denilen mezârda, işte bu bektâşi babası yatmaktadır. Bektâşiler, kızılbaşlar, bun-dan dolayı sultân İbrâhime düşman oldular. Bu mubârek Türk sultânına deli İb-râhim dediler. Gençler de, bu yalana ve uydurma hikâyelere inanıyor. Bu temiz sultâna ve afife zevcesi Turhan sultâna bilmiyerek dil uzatıyorlar. Sultân İbrâhim, amcası Mustafâ hânın Ayasofyadaki türbesindedir. Emirgân korusu şimdi bele-diyyenin olup halk için umûmî bağçedir. 850 dönüm olup Mısır Hidivi İsmâ'il pâşanın bağçesi idi. Köşkü, tepededir. İsmâ'il pâşa, İbrâhim pâşanın oğlu olup, 1246 [m. 1830] da tevellüd ve 1313 [m. 1895] de vefât etdi. 1279 [m. 1863] da hidiv ol-du. 1296 [m. 1879] da azl edildi. Yerine oğlu Tefik pâşa geçdi. Yirmialtı yaşında idi. İngilizler bunun zamanında Mısırın idâresine karıştı. 1309 [m. 1892] da vefât etdi. Yerine oğlu Abbâs Hilmi pâşa geçdi. Onsekiz yaşında idi. Çubukludaki köşk ve kuru bunun idi. Bunun yerine, 1332 [m. 1914] de İsmâ'il pâşanın oğlu Hüseyin Kâmil pâşa geçip ittihâdcılara karşı oldu 1335 [m. 1917] de Mısırda vefât etdi. Yerine kardeşi Ahmed Fûad geçip, 1340 [m. 1922] da, türklerden ayrılarak, dev-let reisi demek olan melik adını aldı. 1354 [m. 1936] de vefât etdi. Yerine oğlu Fârûk melik oldu ise de, 1371 [m. 1952] de askerî ihtilâl olarak yurd dışına çı-karıldı. 301.

18 — ABDÜLHAMİD HÂN II: Osmânlı pâdişâhlarının otuzdördüncüsü ve is-lâm halifelerinin doksan dokuzuncusudur. Sultân Abdülmecid hânın ikinci oğlu- dur. 21 Eylûl 1258 [m. 1842] de tevellüd, 1 Şubat 1336 [m. 1918] da Beğlerbeği se-

râyında vefât etdi. Çenberlitaşda, dedesi sultân ikinci Mahmûdun türbesindedir. 30 Mayıs 1293 [m. 1876] günü sultân Abdül'aziz hânı şehîd eden Midhat pâşa ve arkadaşları serây hazinesini ve sultân Aziz hânın şahsî servetini de yağma etdikden sonra, sultân Abdülmecîdin Şevk-efzâ vâlide sultândan olan birinci oğlu beşinci Murâdı o gün halife yaptılar. Otuzaltı yaşında idi. Beş gün sonra, 4 Haziran 1293 [m. 1876] de sultân Abdül'aziz Fer'ıyye serâyında şehîd edilince, sultân Murâdın şü'uru bozuldu. Üç ay ve bir gün süren saltanatından sonra, 31 Ağustos günü tahtdan indirildi. Çırağan serâyına götürüldü. Yirmisekiz sene daha burada yaşadı, 29 Ağustos 1322 [m. 1904] de vefât edince, Eminönünde Turhan vâlide sultân türbesine defn edildi. 11 Şa'bân 1293 ve 31 Ağustos 1876 da ikinci Abdülhamîd hânı halife yaptılar ve devlet işlerine karışmaması, yalnız millet meclisinin çıkaracağı kanûnlara göre hareket etmesi için söz aldılar. Abdülmecîd hânın ikinci oğlu olan sultân Abdülhamîd onbir yaşında iken annesi Tîr-i Müjgân ikinci kadın efendi vefât etmişti. Dördüncü kadın efendi Perestu sultân tarafından büyütüldü. Pâdişâh olunca, bunu Vâlide sultân î'lân etdi. Büyüyük kardeşi ile berâber tahsil gördü. Arabca, farsca, fransızca ve dînî ilmlerde çok iyi yetişdirildi. (Türkiye târihi) nde diyor ki, (ikinci Abdülhamîd hân, ittihâd-ı cuların propaganda ettikleri gibi câhil, değil, onların hemen hepsinden dahâ bilgili idi). 329, 491, 571, 651.

19 — ABDÜLHAYY: Hindistânda Safâ şehrinde dir. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin sohbetinde yıllarca bulundu. Çok hizmet etdi. Çok teveccüh kazandı. Çok şeyler gördü. Çok feyzlere kavuştu. Muhammed Ma'sûm hazretlerinin emri ile, (Mektûbât) ın ikinci cildini topladı. Tesavvufu âşıklara bildirmek için, Pütne şehrine gönderildi. Orada bulunanları irşâd eyledi. Veliler, halifeler yetişirdi. Kutbolduğu müjdelendi. Abdülhay Lüknevî için 81. ci isme bakınız! 411, 820, 868.

20 — ABDÜLKÂDİR-i GEYLÂNİ: İrânın Geylân şehrinde 471 [m. 1077] de tevellüd, 561 [m. 1166] de Bağdâdda vefât etdi. Fıkh ve hadîs ilmlerinde müctehid idi. Önceden Şâfiî mezhebinde idi. Hanbelî mezhebi mahv olmak üzere olduğundan, Hanbelî mezhebine geçti. Böylece, bu mezheb yayıldı. Önceleri ders verirdi. Çok meşhûr oldu. Sonra tesavvufa daldı. Tekrâr ders ve va'za başladı. Şöhreti her yere yayıldı. Kâdirî tarikatının reîsidir.

İnsanı Allahü teâlânın sevgisine kavuşduran yol ikidir: Birisi (Nübüvvet yolu) olup, aslın aslına kavuşdurur. Eshâb-ı kirâmın hepsi, bu yoldan vâsıl oldular. Sonra gelenlerden pekaz zevât da, bu yoldan ermişdir. Bu yolda sebebe, vâsıtaya lüzûm yokdur. Bir kâmil ve mükemmilin sohbetinde kemâle geldikden sonra, feyzi aslıdan alıp ilerlerler. İkinci yol, (Vilâyet yolu) dur. Kutblar, Evtâd, Nucebâ, Büdelâ ve bütün Evliyâ bu yoldan vâsıl olmuşdur. Bu yola, (Sülûk yolu) da denir. Bu yolda, vâsıta, aracı lâzımdır. Birinci yolun reisi ve rehberi Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» efendimizdir. İkinci yolun imâmı, feyz kaynağı, hazret-i Ali «radiyallahü anh» dir. Bu yolda, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» onu vekîl etmişdir. Hazret-i Fâtîma ve Hasen ile Hüseyin «radiyallahü anhüm» onunla ortakdılar. Bu yolda gidenlerin hepsine feyz ve hidâyet, hazret-i Alînin aracılığı ile gelir. Ondandır, Hazret-i Hasen ve Hüseyin bu vazîfeyi teslim alırdı. Bunlardan sonra, sıra ile, oniki imâmın evlâdına verildi. Sonları olan Muhammed Mehdîden sonra, başkasına verilmedi. Bütün Evliyâyâ feyz ve hidâyet bunlardan gelmeğe devâm etdi. Abdülkâdir-i Geylânî «kuddise sirruh» kemâle gelince, bu mansab, ona verildi. Bundan sonra da, kimseye verilmediği keşf ve müşâhede ile anlaşılmalıdır. Vefâtından sonra da, kıyâmete kadar, herkese, feyz, rüşd ve hidâyet, onun rûhâniyyetinden gelmektedir. Onun aracılığını beğenmeyip, kitâbını rafa kaldıran ve Kur'ân-ı kerîmin hakikatlerini vâsıtasız aldığını iddiâ eden ahmaklara yazıklar olsun! Her asrda gelen müceddidler, onun vekîleridir. Hazret-i İsa «aleyhisselâm» ve hazret-i Mehdi ve İmâm-ı Rabbânî

«kuddise sirruh» (Nübüvvet yolu) ile vâsıl olduğundan, vâsıtaya ihtiyâcları yoktur. Ebû Bekr-i Sıddîk «radiyallahü anh», bu yolda, Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» vekîlidir. 49, 58, 86, 234, 236, 309, 412, 450, 451, 686, 831, 833, 842, 874, 930.

21 — ABDÜLKERİM-İ RAFİ'İ: Babası Muhammeddir. 623 [m. 1227] de Kazvinde vefât etdi. Şâfiî âlimlerindendir. (Muharrer) adındaki fıkıh kitâbı meşhûrdur. Bunu birçok âlimler şerh etmişdir. İmâm-ı Nevevînin (Minhâc) adındaki muhtasarı çok kıymetlidir. (Minhâc) ı da şerh etmişlerdir. Bunların en kıymetlisi İbni Hacer-i Mekkinin (Tuhfe-tül-muhtâc) adındaki şerhidir. Dört cildir. 369.

22 — ABDÜLKUDDÜS: Hindistânda yetişen Evliyânın büyüklerindendir. Babası Abdüllahdır. Derin âlim idi. Çeştiye tarikatinde kemâle gelmişti. İmâm-ı Rabbânînin babası Abdül-ehad hazretlerinin müşidi idi. Çok kitâbı vardır. Bunlardan (Envâr-ül-uyûn) meşhûrdur. Buyururdu ki, (Hâtıralar, vesveseler iki dürlüdür: Birincisi, ibtilâ ve imtihan için gelir. Bunlara günâh, cezâ olmaz. Yükselmeye sebep olurlar. İkincisi, sonsuz felâkete sebep olur). Oğluna yazdığı mektûbda buyuruyor ki, (Vaktin kıymetini bil! Gece-gündüz ilm öğrenmeye çalış! Her zaman abdestli bulun. Beş vakt nemâzı, sünnetleri ile ve ta'dil-i erkân ile, huzûr ve huşû ile ve şerîatin sâhibinin bildirdiği gibi kılmağa çalış! Bunları yapınca, dünyâda ve âhiretde, sayısız ni'metlere kavuşursun. İlm öğrenmek, ibâdet yapmak içindir. Kıyâmet günü, işden sorulacak, çok ilm öğrendin mi diye sorulmayacaktır. İş ve ibâdet de, ihlâs elde etmek içindir. İhlâs da, hakiki ma'bûd ve kaydsız, şartsız var olan sevgiliyi sevmek içindir). [944] de Kenkühî şehrinde vefât etdi. Hindistânda Kenküh şehrinde dir. Hâcî Abdülvehhâb-ı Buhârî bir tefsir yazmıştı. Abdülkuddüs hazretlerine gönderdi. Bir yerini açınca, Ehl-i beytin temizliğini bildirirken, (Fâtıma son nefesinden emîn idi. Onun sonu, elbette hayrlı idi) yazılmış gördü. Bunun kenârına, (Bu yazı, Ehl-i sünnet mezhebine uygun değildir) yazıp geri gönderdi. Âlimler, bunun üzerine çok konuştu. Abdülkuddüsün yazısının doğru olduğu anlaşıldı. 965.

23 — ABDÜLLAH: Resûlullahın Hadice-tül-kübrâdan olan son çocuğudur. Nübüvvetden sonra tevellüd edip, memede iken vefât etdi. Tayyib ve Tâhir de denilir. Abdüllah vefât edince, Âs bin Vâil (Muhammed ebter oldu) ya'nî soyu kesildi dedi. (İnnâ a'taynâ) sûresi gelerek, Âs kâfirine Allahü teâlâ cevâb verdi. 332.

24 — ABDÜLLAH AĞA: Üçüncü Murâd hânın bostancı başısıdır. Bin [1000] senesinde Kısıklı câmi'ini yaptırdı. Beylerbeğinde İstavroz câmi'i ve Langada da bir câmi'i vardır. Kabri Kısıklı câmi'inin yanındadır.

25 — ABDÜLLAH BİN ABBÂS «radiyallahü anhümâ»: Resûlullahın en küçük amcası olan Abbâsın oğludur. Hicretten üç yıl önce Mekke'de tevellüd, [68] yılında, Tâifde vefât etdi. Uzun boylu, beyâz, güzel idi. 67, 170, 179, 328, 336, 341, 345, 347, 370, 406, 445, 458, 555, 924.

26 — ABDÜLLAH BİN ABDÜLMUTTALİB: Muhammed aleyhisselâmın mübârek babasıdır. Babasının onuncu oğludur. Yirmibeş yaşında iken, hazret-i Âmine ile evlendi. Birkaç ay sonra, Medîneye giderken yolda, Resûlullah efendimiz dünyâyâ gelmeden yedi ay önce vefât etdi. Hazret-i Hamza, Abdüllahdan, hazret-i Abbâs da, Hamzadan dahâ küçük idi «radiyallahü anhüm». 328, 345, 960.

27 — ABDÜLLAH BİN CAHŞ «radiyallahü anh»: Resûlullahın halası Ümeyme ile Cahşın oğludur. Zevcât-ı tâhirâtdan Zeyneb binti Cahşın kardeşidir. Habeşe iki kerre hicret etdi. Birkaç kerre ordu kumandanı yapıldı. Bedr gazâsi esîrleri için, Resûlullah hazret-i Ebû Bekre ve Ömere ve buna danışmıştı. Uhud'da şehîd olup, dayısı olan hazret-i Hamza ile bir mezâra defn edildi.

28 — ABDÜLLAH BİN EBÎ EVFÂ «radiyallahü anh»: Eshâb-ı kirâmdan, Kûfe şehrinde, en son vefât eden budur. [86] yılında vefât etti. 395.

29 — ABDÜLLAH BİN EBİDDÜNYÂ: Dörtüzyirmisekiz [428].ci sırada, İbni Ebiddünyâ ismine bakınız!

30 — ABDÜLLAH BİN FAYSAL: Terkinin torunudur. [1306] da Vehhâbî Emîri idi. Babası Faysal zamanında, [1271] de Ummâna harb ederek, vergiye bağlamışdı. Medîne şimâlindeki (Hâil) de bulunan Muhammed İbnür-Reşide mağlûb ve esir oldu. 401.

31 — ABDÜLLAH BİN HANZALA «radiyallahü anhümâ»: Ensâr-ı kirâmın büyüklerinden. Uhud gazâsından bir yıl sonra dünyâya geldi. [63] yaşında Abdülla bin Zübeyr vak'asında Medîne'de şehid oldu. Babası Hanzala, Uhud gazâsına çıkılacağı gece evlenmişdi. Ertesi gün şehid olup, melekler yıkamışdı. Bunun için (Gasil-ül-melâike) ismi ile şereflenmişdi. 701.

32 — ABDÜLLAH BİN KEVÂ': Tâbi'indendir. Deve vak'asında Ali «radiyallahü anhüm» yanında idi. 451.

33 — ABDÜLLAH BİN MAHMÛD: Mecdeddin-i Mûsulî denir. Hanefî mezhebi fikh âlimlerinden. [599] da tevellüd, [683] de vefât etti. (Muhtâr) ve bunun şerhi olan (İhtiyâr) kitâbları meşhûrdur.

34 — ABDÜLLAH BİN MES'ÛD «radiyallahü anh»: İslâma gelenlerin altıncısıdır. Genç iken îmân etti. Kur'ân-ı kerîmi ve çok hadis-i şerîf ezberledi. İki kere Habeşe ve Medîneye hicret etti. Bütün gazâlarda ve Yermük muharebesinde bulundu. Cennetle müjdelendi. [32] de vefât etti. Bakî'dedir. 90, 225, 394, 395, 401, 562, 701.

35 — ABDÜLLAH BİN MUBÂREK: Tâbi'inin büyüklerinden. Hadîs ve fikh âlimidir. [118] de tevellüd [181] de vefât etti. 93, 170, 421, 544, 548.

36 — ABDÜLLAH BİN MUHAMMED BİTÛŞÎ: Bağdâd şimâlinde Zûr şehrinde tevellüd ve [1211] de Basrada vefât etti. (Hadîka-tüs-serâir) kitâbı meşhûrdur.

37 — ABDÜLLAH BİN ÖMER «radiyallahü anhümâ»: Eshâb-ı kirâmın büyüklerinden. Hicretten ondört sene önce tevellüd ve [73] yılında Mekkede vefât etti. Babası ile birlikte îmân etti. Çocuk olduğundan en önce Hendek gazâsında bulundu. Çok müttekî idi. Hilâfet için, bir tarafa karışmamağa ictihâd etmişdir. 169, 179, 411, 430, 544, 577, 653, 923, 926.

38 — ABDÜLLAH BİN SELÂM «radiyallahü anh»: Ensâr-ı kirâmın büyüklerinden. Yehûdî âlimlerinden idi. Fahr-i âlemi «sallallahü aleyhi ve sellem» işitince, yanına gitti. Bunu, nübüvvet nûru ile tanıyıp, (Sen Medîne âlimi İbni Selâm mısın?) buyurdu ve İhlâs-ı şerîf okudu. Abdülla, hemen (Tevrâtın haber verdiği âhîrzaman Peygamberi budur) diyerek, îmân etti. Osmân «radiyallahü anh» vak'asında, âsîlere çok nasihat etmişdi. [43] yılında vefât etti. 315.

39 — ABDÜLLAH BİN SÛ'ÛD: Sultân ikinci Mahmûd hân zamanında, [1231] de Vehhâbî emîri oldu. Ehl-i sünnete çok zulm yaptı. [1233] de yakalanarak Mısır'a ve sonra İstanbula getirilip idâm edildi. 414.

40 — ABDÜLLAH BİN TÂHİR: Me'mun halîfe zamanında Horâsân vâlisi idi. Onyedî sene adâletle yaşayıp, 230 [m. 844] da Nişâpûrda vefât etti. 171.

41 — ABDÜLLAH BİN ZEYD «radiyallahü anhümâ»: Tâbi'inin büyüklerinden. Ensârdan Zeyd bin Erkam'ın «radiyallahü anh» oğludur. Babası, küçük olduğundan Uhud gazâsına götürülmemiş, diğer gazâların hepsinde hâzır bulunmuşdu. [61] de Kûfede vefât etmişdi. 347.

42 — ABDÜLLAH BİN ZÜBEYR «radiyallahü anhümâ»: Aşere-i mübeşşereden olan Zübeyr bin Avvâmın oğludur. Ebû Bekr-i Sıddîk'ın kızı Esmânın oğludur.

Medinede Muhâcirlerden ilk önce dünyâya gelen çocuk budur. Çok cesûr idi. Çok ibâdet ederdi. Tunus muhârebesinin kazanılmasına sebep olmuştu. Deve harbinde babası ile birlikde, Âişe «radiyallahü anhüm» yanında idi. Yezide bi'at etmedi. Hazret-i Hüseyin şehid olunca, Mekkedede halife oldu. Yezidin vefâtından sonra da, dokuz sene halîfelik yaptı. Abdülmelikin gönderdiği Haccâc bin Yûsûf tarafından [73] de yetmişüç yaşında şehid edildi. 158, 715, 949.

43 — ABDÜLLAH BİN ZÜBEYR «radiyallahü anh»: Abdül-Muttalibin oğlu Zübeyr, babası hayâtda iken vefât etdi. Oğlu Abdüllah imâna gelip, Huneyn gazâsında Resûlullahın yanından hiç ayrılmadı. Hazret-i Ebû Bekr zamanında Filistinde (Ecnâdeyn) muhârebesinde çok kahramânlık gösterip, otuz yaşında şehid oldu. Cesedini on rum ölüsü arasında buldular. Hepsini bunun öldürdüğü anlaşıldı.

44 — ABDÜLLAH EFENDİ: Ellibirinci [51] sırada, Abdüllah-i Rûmî ismine bakınız!

45 — ABDÜLLAH HÂŞİMÎ: Ürdün Emiri idi. Şerif Hüseyinin oğludur. 1299 [m. 1882] da tevellüd, 1370 [m. 1951] de mescidde İngilizlerin kirâlık kâtilleri tarafından şehid edildi. Yerine oğlu Talâl geçdi ise de, [m. 1953] de yerini oğlu Hüseyne terk etdi. Emir Hüseyin 1354 [m. 1936] de tevellüd etdi. Şimdi Ürdün devletini çok iyi idâre etmekte, Filistindeki komünist komandolarla mücâdele edip zafer kazanmaktadır. 328.

46 — ABDÜLLAH-İ DÂRİMÎ: İkiyüzaltıncı [206] sırada, Dârimî ismine bakınız!

47 — ABDÜLLAH-İ DEHLEVÎ: Seyyiddir. Babası şâh Abdüllatif, rû'yâda hazret-i Alînin emri ile adını Alî koymuşdur. Kendisi Gulâm-ı Alî yaptı. Nakşibendiyenin büyüklerindedir. Silsile-i aliyyenin yirmisekizincisidir. [1158] de Hindistânın Pencâb şehrinde tevellüd, [1180] de mürşidi olan Mevlânâ Cân-ı Cânân ile teşerrüf eyledi. Çok kerâmetleri görüldü. En büyük kerâmeti, gelen sâdik kimse-lerin kalblerine bir teveccüh ederek feyz ve bereketle doldururdu. Binlerce âşık, bir bakışta cezbelere ve vâridât-ı ilâhiyyeye kavuşdururdu. [1240] da Delhidde vefât eyledi. Şâhchihân câmi'i yakınındaki kendi Dergâhında, çok san'atle yapılmış mermer divâr içinde mürşidinin yanında ve onun garb tarafında medfûndur. Çeşidli memleketlere göndermiş olduğu mektûblarından yüzyirmibeş adedi halîfelerinden Rauf Ahmed müceddidî tarafından toplanarak, (Mekâtib-i şerife) ismi verilmiş ve önce 1334 senesinde Madrasda ve sonra binüçyüzyetmişbir [1371] senesinde Lâhorda ve 1396 [m. 1976] senesinde, İstanbolda, Işık Kitâbevi tarafından ofset yolu ile tekrâr basılmışdır. Şâh Rauf Ahmed, bir sene içinde mürşidinden işitdiklerini de bir kitâb hâlinde toplamış, buna (Dürr-ül-me'ârif) ismini vermişdir. İkinci baskısı 1394 senesinde İstanbolda Işık Kitâbevi tarafından ofset yolu ile yapılmışdır. 420, 599, 684, 685, 883, 908, 930.

48 — ABDÜLLAH-İ ENSÂRÎ: Babası, Muhammed bin Alidir. [396] da Hirât-da tevellüd, [481] de, orada vefât etdi. Şeyh-ul-islâm idi. Hanbelî idi. Büyük velî idi. (Te'arrüf) kitâbına şerhi ve (Menâzil-üs-sâyirîn) kitâbı meşhûrdur. 87, 88, 268, 668, 927.

49 — ABDÜLLAH-İ KURTUBÎ: Ebû Abdüllah Muhammed bin Ahmed, Kurtubada doğdu. Mâlikîdir. Ensâr sülâlesindedir. [671] de vefât etdi. Çok kitâb yazdı. (Tezkire) sini Abdülvehhâb-i Şa'rânî kısaltmış, (Muhtasar) adını vermişdir. Bu (Muhtasar), [1302] de Mısrda basılmışdır. 76.

50 — ABDÜLLAH-İ NESEFÎ: Yediyüzüncü [700] sırada Nesefî ismine bakınız!

51 — ABDÜLLAH-İ RÛMÎ: Yeni-şehrli Abdüllah efendi, [1130] da şeyh-ul-

islâm oldu. Buğaziçinde Kanlıcada [1156] da vefât etdi. Kanlıcada, İskender pâ-
şa câmi'i yanındadır. (Beñce-tül-fetâvâ) fetvâ kitâbının sâhibidir. 347, 491.

52 — ABDÜLLAH-I TERCÜMÂN: Akdenizde Balear adalarının büyüğü olan
Mayorka adasında bir hıristiyânın tek çocuğudur. Asl ismi Anselmo Turmeda
olup bir İspanyol papası idi. Nebuniye şehrinde, en meşhûr papas olan Nikola
Mertil yanında yetişti. İncili ezberledi. Bu papasın yol göstermesi ile Tunusa gel-
di. Müslimân oldu. Arabca ve islâm ilmlerini iyi öğrendi. Hıristiyânlığın iç yü-
zünü, nasıl bozulduğunu gösteren (Tuhfe-tül-erib) adında bir kitâb yazdı. Kitâbı
[823] hicri yılında temâmladı. [1290] da Londrada basıldı. Hâci Zihni efendi ta-
rafından türkçeye çevrildi. Oğlu Abdül-Halim, bu kitâbı arabca kısaltmıştır. Yaz-
ması Berlin kütübhanesinde. Türkçesi, Osmânlılar zamanında İstanbolda ba-
sıldığı gibi, latin harfleri ile, 1385 [m. 1965] de tekrâr basdırılmıştır. [(Ehl-i sün-
net yolu) kitâbındadır].

53 — ABDÜLLATİF-İ HARPÛTİ: [1330] yılında İstanbul dâr-ül-fünûnunda
(İlm-i kelâm) mu'allimi [profesörü] idi. (Tenkih-ul-kelem) adındaki kitâbında, is-
lâm dinini ilm, akl ve fen ile çok güzel müdâfe'a etmektedir. 491.

54 — ABDÜLMECİD HÂN: Ösmânlı pâdişâhlarının otuzbirincisi ve islâm ha-
lifelerinin doksanaltıncısıdır. Sultân ikinci Mahmûdun oğludur. Sekiz oğlundan
dördü pâdişâh oldu. 1237 [m. 1823] de tevellüd etdi. [1255] de pâdişâh oldu. 24
Haziran 1277 [m. 1861] de vefât etdi. Sultân Selim câmi'i bağçesinde. (Eshâb-ı
kirâm) kitâbının sonunda Abdülmecid hân hakkında geniş bilgi vardır. 487, 629,
651, 740.

55 — ABDÜLMESİH: Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» efendimize
süâl sormak için Necrandan gelen hıristiyânların reisi idi. 320.

56 — ABDÜLMUTTALİB: İsmi Şeybedir. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve
sellem» efendimizin dedesidir. Kureyş kabîlesinin reisi idi. Hâşimin oğludur.
Amcası Muttalib, Mekkelilere bunu, kölesi olarak tanıdığı için, Abdülmuttalib is-
mi ile şöhret bulmuştur. Hazret-i İsmâ'ilden kalmış olan zezem kuyusu, Cür-
hüm hükûmeti zamanında gayb olmuştu. Bu kuyuyu bularak temizletti. Oniki
oğlu ve altı kızı vardı. En büyükleri Ebû Tâlib, en küçükleri Abbâs idi. Abdullah,
Resûlullahın tevellüdünden yedi ay önce vefât ettiği için, Resûlullah «sallallahü
aleyhi ve sellem» dedesinin yanında büyüdü. Sekiz yaşında iken dedesi de ve-
fât etdi. İsmâ'îl aleyhisselâmın dinine göre ibâdet ederdi. 331, 345.

57 — ABDÜLVEHHÂB-İ ŞA'RÂNİ: Aliy-yül-Havâsın talebesidir. [973] de ve-
fât etdi. Dört mezhebin fıkıh bilgilerini anlatan (Mizân-ül-kübrâ) kitâbı iki cildir.
[1275] de Mısrda basılmıştır. (Envâr-ül-kudsiyye) si, (Tabakât-ül-kübrâ) sının ke-
nârında basılmıştır. Hadis ve Şâfiî fıkıh âlimidir. Çok kitâbı vardır, 76, 343, 411,
739.

58 — ABDÜ-MENÂF: Resûlullahın ikinci dedesi olan Hâşim, Abdü-Şems,
Muttalib ve Nevfelin babaları ve Kuseyyin oğludur. İsmi Mugîredir. Menâf, Ku-
reyş ve Huzeyl kabîlelerinin bir putu idi. Abd-üd-dâr ve Abd-ül-Uzzâ adındaki
kardeşleri arasında en şerefli ve Kâ'be bekcisi oldu. Kâ'benin anahtarı Abd-
üd-dâr oğullarında idi. 345.

59 — ABDÜRRAHİM: Kâdilıklarda bulunmuştur. Tütün içmenin günâh ol-
madığını bildirmiştir. 573.

60 — ABDÜRRAHİM SEMERKANDİ: Ebû Bekr-i İmâdînin oğlu olup, Mergi-
nânî, Fergânî ve Semerkandî lakabları ile meşhûrdur. Hanefî fıkıh âlimidir. Hidâ-
ye kitâbının sâhibi olan Burhân-üd-dîn Alînin torunudur. Altıyüzellibir [651] de
hayâtda idi. (Füsûl-i İmâdî) fıkıh kitâbı meşhûrdur.

61 — ABDÜRRAHMÂN: Zebid müftisi idi. Seyyiddir. Vehhâbileri reddiyesi
çok kıymetlidir. 408.

62 — ABDÜRRAHMÂN BİN AVF «radiyallahü anh»: Abd-i Avf bin Hars bin Zühre bin Kusey torunudur. Eshâb-ı kirâmın büyüklerinden ve aşere-i mübeşşeredendir. Önce îmân eden sekiz kişiden biridir. Uzun boylu, beyâz idi. Bütün gazâlarda bulundu. Uhudda iki kâfir öldürdü. Hazret-i Ömer'in halife olmak için seçtiği altı kişiden biridir. Uhud gazâsında yirmi yerinden yaralandı. Topal oldu ve oniki dişi düştü. Çok zengin idi. Çok sadaka verirdi. [31] senesinde, yetmişbeş yaşında vefât etdi. Beyâz, iri, güzel idi. 450, 556, 628, 758.

63 — ABDÜRRAHMÂN BİN EBÛ BEKR «radiyallahü anhümâ»: Babası, dedesi ve oğlu hep Eshâbdandırlar. Bedr ve Uhudda düşman ordusunda idi. Hudeybiyede müslimân oldu. Yemâme cenginde çok kahramanlık etdi. Yedi kâfiri öldürdü. Deve günü, kız kardeşi Âişenin «radiyallahü anhümâ» yanında idi. [53] de vefât etdi. Mekkededir. 446, 949.

64 — ABDÜRRAHMÂN BİN MUHAMMED: Gelibolulu Süleyman efendinin torunudur. Şeyhizâde denir. Dâmâd adı ile meşhûrdur. Rumeli kâdi-askeri idi. Şeyh-ul-islâmın dâmâdı idi. [1078] de vefât etdi. (Mecma'ul-enhür) adındaki (Mültekâ şerhi) meşhûrdur. 152.

65 — ABDÜRRAHMÂN CEVZÎ: Babası Alidir. Hanbeli fikh âlimidir. [508] de tevellüd, [597] de Bağdâdda vefât etdi. Ebülferec ibni Cevzi adı ile meşhûrdur. Tefsir, hadîs ve Hanbeli fikh ve târih bilgilerinde derin âlim idi. Yüzden fazla kitâb yazdı. (El-mugni) tefsiri meşhûrdur. 170, 397, 410, 576.

66 — ABDÜRRAHMÂN İMÂDÎ: Babası Muhammed İmâd-üd-dindir. Şâm müftisi idi. 978 [1571] de tevellüd, 1051 [m. 1641] de vefât etdi. Hanefi fikh âlimlerindendir. (El-hediyye fil-ibârât-il-fikhiyye) kitâbı meşhûrdur. 437, 564, 573.

67 — ABDÜRRAZZÂK: Şî'i âlimlerindendir. Babası Alidir. [1051] de Kum şehrinde vefât etdi. Burada müderris [profesör] idi. (Tecrid) i şerh etmiştir.

68 — ÂBİDİN PÂŞA: [1259] da tevellüd, [1324] de vefât etdi. Fâtih câmi'i şerifi bağçesinde. Ankara vâlisi iken (Mesnevî) yi şerh etmiştir. 651.

69 — ADAM SMİTH: İngiliz iktisâdcısıdır. 1135 [m. 1723] de İskoçyada tevellüd, 1214 [m. 1799] de vefât etdi. Yirmibir yaşında iken Glaskow üniversitesine mantık profesörü oldu. [m. 1759] da yazdığı (Ahlâk duyguları teorisi) kitâbı ile devrinin filozofları arasına girdi. [m. 1776] da neşr ettiği (Milletlerin tabî'atleri ve zenginlikleri) kitâbında, ticâretde serbest rekâbeti ve iktisâdda liberalizmi savundu. (Servetin kaynağı çalışmaktır. Paranın değeri, arz ve talep üzerine kurulmuştur. Bunlar hükûmetler tarafından zorlanamaz) dedi. 705.

70 — ADDÂS: Mekke'de Utbe ve Şeybe kâfirlerinin kölesi, Nusaybinli nasrânî idi. Resûlullahı bir görüşde îmân etdi. 305.

71 — ÂDEM «aleyhisselâm»: Yeryüzünde yaratılan ilk insandır ve ilk Peygamberdir. Bütün insanların babasıdır. Çeşidli memleketlerden getirilen toprakları melekler su ile çamur yapıp, insan şekline koydu. Mekke ile Tâif arasında kırk yıl yatıp (Salsâl) oldu. Pişmiş gibi kurudu. Önce Muhammed aleyhisselâmın nûru alınca kondu. Sonra Muharrem'in onuncu cum'a günü rûh verildi. Herşeyin ismi ve fâidesi bildirildi. Boyu beşyüz zrâ' [ikiyüzelli metre] idi. Cennetden çıkınca altmış zrâ' oldu. Allahü teâlânın emri ile, bütün melekler, Âdeme doğru secde etdi. Meleklerin hocası olan İblis, emri dinlemedi. Secde etmedi. Kırk yaşında iken (Firdevs) adındaki Cennete götürüldü. Cennette yâhud dahâ önce, Mekke dışında uyurken sol göğüs kemiğinden, hazret-i Havvâ yaratıldı. Allahü teâlâ, bunları nikâh etdi. Cennette, bin yıl kadar yaşayıp, yasak edilen ağacdan unutarak, önce Havvâ, sonra kendisi, buğday yidikleri için, çıkarıldılar. Âdem «aleyhisselâm», Hindistânda, Seylân (Serendip) adasına, Havvâ ise, Ciddeye indirildi. İkiyüz sene ağlayıp yalvardıktan sonra, tevbe ve düâları kabûl olup, hacca gelmesi emr olundu. Arâfât ovasında, Havvâ ile buluştu. Kâ'beyi yaptı. Her

yıl hac yaptı. Arafât meydanında veyâ başka meydanda, kıyâmete kadar gelecek çocukları, belinden zerreler hâlinde çıktı. (**Ben sizin Rabbiniz değil miyim?**) diye soruldu. Hepsi (Evet) dedi. Sonra, hepsi zerreler hâline gelip, beline girdiler. Yâhud, belinden yalnız kendi çocukları çıktı. Her çocuğun belinden, bunun çocukları çıktı. Böylece, herkes, kendi babasından zâhir oldu. Sonra Şâm'a geldiler. Burada yirmi def'a ikiz evlâdı, bir def'a da yalnız Şit «aleyhisselâm» oldu. Neslinden kırkbin kişiyi gördü. Binbeşyüz yaşında iken evlâdına Peygamber oldu. Evlâdı çeşidli dil ile konuştu. Cebrâil «aleyhisselâm» oniki kerre gelmiştir. Oruc, elli vakt nemâz, gusl abdesti emr edildi. Kitâb gelip, fizik, kimyâ, tıb, eczâcılık, matematik bilgileri öğretildi. Süryânî, İbrânî ve Arabî diller ile kerpiç üstüne çok kitâb yazıldı. Hiç sakalı yok idi. İlk sakalı çıkan Şit aleyhisselâmdır. Çok güzel idi. Siyâh saçlı, buğday renkli idi. Havvâ da böyle idi. İkibin yaşına gelince, onbir gün hasta olup, cum'a günü vefât etdi. Havvâ, kırk sene sonra Ciddede vefât etdi. Kabrleri, Kudüsde veyâ Minâda mescid-i Hifde veyâ Arafât-dadır. 75, 221, 298, 306, 315, 331, 341, 396, 404, 447, 461, 490, 539, 634, 662, 714, 913.

72 — ADNÂN: Resûlullahın yirmibirinci babasıdır. Alnında Resûlullahın nûru parlıyordu. Hicâzda bulunan arab kabîleleri hep bunun soyundandır. Resûlullahın bundan önceki babalarının adı kesin olarak belli değildir. Abdûllah ibni Ab-bâs buyurdu ki, (Adnân ile İsmâ'il «aleyhisselâm» arasında otuz baba vardır. Fakat, kimler oldukları belli değildir). 345.

73 — AHMED ÂSİM: Ayntablıdır. Seyyiddir. [1235] de İstanbolda vefât etdi. Üsküdârda Nûh kuyusundadır. Firûzâbâdinin arabî (**Kâmûs**) ve fârisî (**Burhân-ı kâti'**) lügat kitâblarını türkçeye terceme, (**Emfâli kasidesi**) ni türkçe şerh etmiştir. Üçü de basılmıştır. 631.

74 — AHMED BABA: Bektâşi babalarındandır. Samatyada bektâşi şeyhi olan Halil babanın çömezi idi. Merdiven köyündeki tekkeyi kurmuştur. 442.

75 — AHMED-İ BEDEVİ: Evliyânın büyüklerindedir. Babası Ali efendidir. Şeriflerdendir. 596 [m. 1199] da Fasda tevellüd, 675 [m. 1276] de Mısrda Tantada vefât etdi. Yüzüne peçe örterdi. (**Câmi'u kerâmât-il-evliyâ**) da diyor ki, (Ahmed bin Ali bin Bedevî, hem seyyiddir, hem şerîfdir. Mısrdaki Evliyâ arasında, imâm-ı Şâfi'iden sonra en üstünü Ahmed-i Bedevîdir. Ondan sonra seyyidet Nefisedir. Sonra Şerefeddîn-i Kürdî, sonra Abdûllah Menûfi Şâzilîdir). (**Mir'ât-i Medîne**) de diyor ki, (Kutb-i rabbânî seyyid Ahmed Bedevî hazretlerinin vefâtından altmışbeş sene sonra, Tantadaki türbesinin bulunduğu câmi'i şerîfde her sene, Rebî'ulevvel ayının birinci cum'a gecesi mevlid okumak âdet olmuştur. Bu mevlide her memleketden binlerce âlim, velî toplanır. Bir hafta sürer. İmâm-i Bedevî, şeyh Berinin, bu da Ali bin Nu'aym Bağdâdinin, bu da seyyid Ahmed Rifâinin halife-sidir). Allahü teâlâ, Evliyâsının kimine az, kimine çok kerâmet vermiştir. Ahmed Bedevî hazretlerine, vefâtından sonra da çok kerâmet vermiştir. 284, 819, 925.

76 — AHMED-İ BEZZAR: Babası Amrdır. Hadîs âlimlerindedir. [292] de Remle kasabasında vefât etdi. (**Müsned**) kitâbı meşhûrdur. 378.

77 — AHMED BİN ABDÜLLAH: Ebû Nu'aym Isfehânî adı ile meşhûrdur. Şâfi'îdir. Hadîs âlimidir. 336 [m. 948] da tevellüd, 430 [m. 1038] da vefât etdi. Kıymetli kitâbları vardır. (**Hilye-tül-Evliyâ**) sı Berutda, (**Mekteb-üt-ticârî**) tarafından ve Berlinde basılmıştır. 701, 927.

78 — AHMED BİN ATÂULLAH: Sekizyüzyetmişinci [870] sırada Tâcüddîn-i İskenderî ismine bakınız!

79 — AHMED BİN MUHAMMED: Dedesi Hanbeldir. Hanbelî mezhebinin reisidir. [164] de Bağdâdda tevellüd, [241] de orada vefât etdi. Üçyüzbinden fazla

hadis ezberlemişdi. Kitâbları arasında (Müsned) i meşhûrdur. İçinde kırkbin hadis-i şerif vardır. 170, 179, 370, 411, 428, 546, 563, 619, 703, 908, 923.

Ahmed bin Muhammed Nâtîfi Taberi başka olup, 446 da vefât etmiştir.

80 — AHMED CÂMÎ: Ebül-Hasen Ahmed bin Ali Nâmîki Câmî, büyük âlim ve büyük velidir. Eshâb-ı kirâmdan Cerir bin Abdüllah soyundandır. Cerir «radî-yallahü anh», Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» vefât edeceği sene imân etmişdi. Çok güzel, boylu idi. Ahmed Nâmîkinin otuzdokuz oğlu vardı. Ölünce, ondördü kaldı. Hepsî de derin âlim ve âmil ve kâmil idi. Kitâb yazmışlardı. [441] de tevellüd ve [536] da vefât etdi. Altıyüzbün kimsenin imâna gelmesine sebep oldu. 373.

81 — AHMED DAHLÂN: Ahmed bin Seyyid Zeyni Dahlân, Mekkenin muftisi ve reis-ül-ulemâsı ve Şâfiî şeyh-ul-hutebâsı idi. 1231 [m. 1816] de Mekkede tevellüd, 1304 [m. 1886] de Medîne de vefât etdi. Birçok eserleri olup (Hulâsa-tül-keîâm fi beyân-i ümerâ-i beled-il-harâm), (Firredd-i alel-vehhâbiyye-tl-etbâ-ı mezheb-i İbni Teymiyye) ve (Ed-Dürer-üs-seniyye firredd-i alel-vehhâbiyye) kitâblarında vehhâbilerin içyüzlerini açıklamakda, zındık, sapık ve ahmak olduklarını âyet-i kerîme ve hadis-i şerîflerle göstermektedir. (Hulâsa-tül-keîâm) da, müsli-mânların câhillerini nasıl aldatdıklarını anlatmakda, sonra bunlara birer birer cevâb vermektedir. Hindli Muhammed Beşîr bin Bedreddin, (Sıyânet-ül-İnsân) kitâbında, buna reddiyye yazdı ise de mevlânâ Abdülhay bin Abdülhalîm Lüknevi, Beşîri rezil etmiştir. Abdülhay Lüknevi binüçyüzdört, Beşîr binüçyüzyirmiüç senelerinde vefât etdi. 404, 408.

82 — AHMED HAMEVÎ: Babası Muhammed Mekkidir. Seyyiddir. Hanefî fikh âlimidir. Mısrda müderris [profesör] idi. [1098] de vefât etdi. Çok sayıda kitâb yazmıştır. (Uyûn-ül-besâir) ismindeki (Eşbâh) şerhi ve (Nefehât-ül-kurb vel-ittisâl bi-İsbâtittesarrufi li-evliyâ ba'del-intikal) kitâbları çok kıymetlidir. 145, 207, 241, 343, 564, 695.

SA'DÜDDİN-İ HAMEVÎ başkadır. Evliyânın büyüklerindedir. Necmüddîn-i kübrânın sohbetinden feyz almıştır. Sadr-eddîn-i Konevî ile de sohbet etmiştir. Altıyüzelli [650] de vefât etmiştir.

83 — AHMED HÂN I: İslâm halîfelerinin yetmişdokuzuncusu ve Osmânî pâ-dişâhlarının ondördüncüsüdür. Binoniki 1012 [m. 1603] de halîfe oldu. Binyirmialtı [1026] da vefât etdi. Nemçe ile ya'nî Macarlarla ve İrânla ve Celâlî eşkiyâsı ile harb edip gâlib geldi. Akıllı ve iyi idâreli idi. Devlet idâresindeki başarılarında zevcesi Mahpeyker sultânın çok yardımı olmuştur. At meydanında, sultân Ahmed Câmî'ini, mekteb ve imâretini yaptırmıştır. Câmî'in altı minâresi, dördünde üçer olmak üzere, onaltı şerefesi vardır. İki kerre Edirneye, bir kerre de Bursa'ya seyâhat etdi. Câmî' yanındaki türbededir. Beytullahın ve Hucre-i se'âdetin perdeleri Mısrda dokunurdu. Ahmed hân, İstanbolda dokutup saygı ile göndermiştir. 1031.

84 — AHMED HÂN III: İslâm halîfelerinin seksensekizincisi ve Osmânî pâ-dişâhlarının yirmiüçüncüsüdür. Binseksendört [1084] de tevellüd, 1149 [m. 1736] da vefât etdi. Turhan sultân türbesindedir. 1115 [m. 1703] de cülûs edip, 1143 [m. 1730] de hal' edildi. İsveç kralı onikinci Şarl, ruslara mağlûb olarak, Ahmed hâna sığınmıştır. Bunun üzerine başlayan Osmânî-Rus harbinde ruslar bozguna uğramış, büyük Petro, zor kurtulmuştur.

Üçüncü Ahmed hânın ve ikinci Mustafâ hânın vâlideleri (Gülsüm Emetullah) sultân, [1109] da, (Galata yeni câmi') demekle meşhûr (Vâlîde câmi'i) ni yaptırdı. Üsküdârda (Yeni vâlîde câmi'i), vâlîde sultân için, [1120] senesinde, Ahmed hân tarafından yaptırılmıştır. Bu vâlîde sultân, [1127] de, Edirne de vefât etdi.

Üsküdüre getirilip, câmi'i önüne defn edildi. Ahmed hânın kızı Zeyneb sultân, Gülhâne parkı karşısındaki mescidi yaptırdı.

85 — AHMED İBNİ KEMÂL: Şemseddin Ahmed efendi, Süleymân efendinin oğludur. Dedesi, Kemâl pâşadır. Kânûni sultân Süleymân hân zamanında, [932] den [940] senesine kadar Osmânlıların dokuzuncu şeyh-ul-İslâmı idi. Cinnilere de fetvâ verirdi. Bunun için (Müfti-yüs-sekaleyn) adı ile meşhûr oldu. Edirnelidir. İstanbolda Edirnekapı mezârlığındadır. Buğaz köprüsü çevre yolu yapılırken et-râfındaki kabirler nakl edilmiş, kendi kabri târihi eser olarak on metre kadar geri alınmıştır. Tefsîr, hadis ve fıkhta derin âlim idi. Çok kitâb yazdı. Fetvâları ve arabîden fârisiye lügat kitâbı meşhûrdur. [940] da vefât etdi. 193, 242, 317, 399, 428, 629, 646, 852.

86 — AHMED KÂDİYÂNİ: Hindistânda Pencâbda, 1296 [m. 1879] da, ingilizlerin yardımı ile, (Kâdiyâniyye) veyâ (Ahmediyye) adında yeni bir din kurmuşdur. Peygamber olduğunu söylemiştir. Işık Kitâbevinin çıkardığı (El-mütenebbî) kitâbında uzun bilgi vardır. İslâm dininden ayrılmışlardır. 434.

87 — AHMED NA'İM EFENDİ: Mustafâ Zihni pâşanın oğludur. Babanzâde adı ile meşhûrdur. 1290 [m. 1872] da tevellüd, 14 Ağustos 1352 [m. 1934] de kalb sektesinden vefât etdi. Edirnekapıdadır. Galatasarây Lisesinde ve mülkiyye mektebinde okudu. Orta boylu, sakallı idi. Galatasarâyda ders verdi. Felsefe üzere fransızcadan tercemeler yaptı. 1346 [m. 1928] da (Buhârî hulâsası) nı terceme ve iki cildini neşr etdi. Dârülfünûnda yirmiiki sene profesörlük yaptı. 1351 [m. 1933] de dârülfünûn lâğv edilince, kıymeti bilinmiyerek açıkda bırakıldı. Tâim ve hâlis müslimân idi. Arabî ve fransızca iyi bilirdi. Felsefe âlimi idi. Tefvîk Fikretle Abdüllah Cevdetin islâm düşmanlıklarını hiç beğenmezdi. Kuru mütercim değil, mütefekkindi. Tefvîk Fikret için (Ma'nevî en büyük destekden mahrûm, bedbaht, ölmeğe mahkûm bir kimsedir) derdi. Garb felesoflarından iki üç kimse-den başka hiçbir felesofun ulûhiyyeti inkâr etmediğini söyler, Fikretin niçin dalâlete düşdüğüne şaşardı. Onu felsefede olgunlaşmamış sayardı. Na'im beğın eserleri: (Ahlâk-ı islâmiyye esâsı), (Buhârî tercemesi), (Da'vâ-yı kavmiyyet), (Felsefe dersleri), (Hadis-i erba'in tercemesi), (İlm-ün-nefs) [psikoloji], (Mantık), (Temrinât) ve sâiredir. 376.

88 — AHMED RIFÂİ: Ebül Abbâs Ahmed bin Ebül-Hüseyn Ali, seyyiddir. Evliyânın büyüklerindendir. Basra civârında [512] de tevellüd, yine burada 578 [m. 1183] de vefât etdi. Şâfi'i idi. Fıkı bilgisi çok idi. 819.

89 — AHMED SA'İD-İ FÂRÛKİ: Ahmed Sa'îd ibni Ebi Sa'îd bin Safî bin Aziz bin Muhammed İsa bin muhtesib-ül-ümme şeyh Seyfeddin-i Fârûkî Serhendî «rahmetullahi aleyhim», hicretin [1217] yılında Hindistânda Rampur şehrinde tevellüd ve [1277] de Medine-i münevverede vefât etdi. Bakî' kabristânında, Osmân «radıyallahü anh» türbesi yanındadır.

Ahmed Sa'îd hazretlerinin üç oğlu vardı. Birincisi Muhammed Mazhar, binikiyüzkırksekiz [1248] de tevellüd ve binüçyüzbir [1301] de Medine-i münevverede vefât etdi. Babasının yanındadır. (Makâmât-üs-sa'îde) kitâbı çok kıymetlidir.

İkinci oğlu mevlânâ Ebüsse'âdât Muhammed Ömer, binikiyüzkırkdört [1244] de tevellüd ve binikiyüzdoksansekiz [1298] de Rampurda vefât etdi. Oğlu Ebülhayrın müşidi idi. Ebülhayr, binüçyüzkırkbir [1341] de Delhide vefât etdi. Kabri, Abdüllah-i Dehlevî dergâhında, dedesi Ebû Sa'îdin yanındadır. Mermerden tabut şeklindeki dört kabir, mermerden pek san'atlı dört divâr içinde ve Dergâhın ortasındadırlar. Ebülhayrın oğlu Ebül-Hasen Zeyd-i Fârûkî, 1324 [m. 1906] senesinde, Delhide Abdüllah-i Dehlevî dergâhında tevellüd etdi. Bu dergâhda ilm ve feyz neşr etmektedir. 1391 [m. 1971] Şa'bân ayında Delhiyi ziyâretimde, sohbe-

ti ile iki def'a şereflendim. 1376 [m. 1957] da basdırmış olduğu fârlisi (**Menâhic-üs-seyr**) kitâbını bu fakire hediye etti. Câmî'ul-ezherde okuduğunu, Mısırda şeyh-ul-İslâm Mustafâ Sabri efendi ile çok sohbet ettiğini de söyledi. 1394 [m. 1974] de, Kandihârda basdırdığı, fârlisi (**Makâmât-l ahyâr**) kitâbında dedelerini uzun anlatmaktadır.

Üçüncü oğlu Mevlânâ Abdürreşid, binikiyüzotuzyeddi [1237] de Lucknowda tevellüd ve binikiyüzseksenyeddi [1287] de Mekke-i mükerrermede vefât etti. Bu da, oğlu Şâh Muhammed Ma'sûm-i Ömerin mürşidi idi. Muhammed Ma'sûm, [1263] de Abdüllah-i Dehlevî hazretlerinin tekkesinde tevellüd etti. 1274 [m. 1858] de, ingilizler Delhîde büyük fitne çıkardı. Sultân, ikinci Behâdir şâhi, iki zevcesi ve iki oğlu ile Kalkuteye götürüp habs etdiler. Hindistânın her tarafında müslimânlar şehid edildi. Müslimânlar, Medîne-i münevvereye hicret etti. [1290] da Hindistâna döndü. Otuzüç sene sonra akrabâ ve talebesinden altmış kişi ile [1323] de Medîneye döndü. Burada İmâm-ı Rabbâni hazretlerinin (**Mebde' ve me'âd**) kitâbını arabîye terceme etti ve çok kitâb yazdı. Bunlardan (**Ahsen-ül- kelâm fi-İsbât-i mevlid-i vel-kıyâm**) kitâbı, Hindistânın Urdu dilinde olup, vehhâbileri red ve rezil etmektedir. Hindistânda basılmış ve arabîye terceme edilmiştir. (**Es-sebe'ul-esrâr fi medâric-il-ahyâr**) kitâbı, tesavvufu çok açık anlatmaktadır. Urdu dilindedir. Oğlu Muhammed Abdülkâdir Medeni tarafından [1329] da arabîye terceme edilmiş, 1331 [m. 1913] de İstanbolda basılmışdır. İkinci oğlu şeyh Ebülfeyz Muhammed Abdürrahmânın kitâbının başına yazdığı takriz çok istifâdelidir. Kitâbın önsözünde buyuruyor ki, (Şâh Veliyullah muhaddis Ahmed-i Dehlevî (**Mukaddeme-tüs-seniyye fi-İsbât-i mezheb-is-sünniyye**) kitâbında, İmâm-ı Rabbâniyi uzun övmekte ve mü'minler onu sever, münâfıklar, şakiler ise kötüler demektedir). Şâh Muhammed Ma'sûm, 1341 [m. 1923] de Mekke-i mükerrermede vefât etti.

Ahmed Sa'îd-i Serhendi, babası ile birlikte Abdüllah-i Dehlevî hazretlerinin sohbetinde bulunup, on yaşına varmadan tarikat-i Nakşibendiyyeye intisâb etti. Onbeş yaşına kadar bu sohbetde kemâle geldi. Abdüllah-i Dehlevî hazretleri evlenmemiş idi. Bunu oğulluğa kabûl buyurdu. Hilâfet-i mutlaka ile şereflendirdi. Çok velî ve mürşid yetişirdi. Çok kitâb yazdı. (**El-hakk-ul-mübîn fi-redd-i alelvehhâbin**) kitâbı vehhâbilerin yanlış ve bozuk yolda olduklarını vesikalarla açıklamaktadır. (**Mektûbât**) ve (**Tahkik-ul-hakkilmübîn**) kitâbı 1386 senesinde basılmışdır. Çok kıymetlidirler. Aliyyülkârî ismine bakınız! 407, 413, 920.

90 — AHMED-İ YEKDEST: Dokuzyüzkırkikinci [942] sırada, Yekdest ismine bakınız!

91 — AHMED-İ ZERRÛK: Şihâb-üd-din Ahmed bin Ahmed Fâsi, 846 [m. 1442] da Trablus-garbda tevellüd, 899 [m. 1493] da orada vefât etti. Mâlikî fikh âlimi ve tesavvuf büyüklerindedir. Çok sayıda kıymetli eserleri vardır. (**Şerh-ı hizb-il-bahr**) ve (**Kavâ'id-üttarika fil-cem'-i beyneşşerî'at-i velhakika**) ve (**Kavâ'id-üt-tesavvuf**) kitâbları meşhûrdur. Sonuncusu büyük olup, Mısırda basılmışdır. 49, 409, 412, 561.

92 — AHMED-İ ZEYNÎ: Seksenbirinci [81] sayıda Ahmed Dahlân ismine bakınız!

93 — ÂİŞE «radiyallahü anhâ»: Resûlullahın zevce-i mutahherasıdır. Ebû Bekr-i Sıddîkın kızıdır. Çok akllı, zekî, âlime, edibe ve afife ve sâliha idi. Hâfızası pek kuvvetli olduğu için, Eshâb-ı kirâm, birçok şeyleri ondan sorup öğrenirdi. Âyet-i kerîme ile medh edildi. İctihâdı hazret-i Alîye uymadığı için, Deve vak'asında hazret-i Alî ile harb eden Eshâb-ı kirâm ile birlikte idi. Hazret-i Alî şehid edilince pek üzüldü. Aleviler, kendisine çok iftirâ ediyor. Hazret-i Alîyi sevmezdi diyorlar. Hâlbuki (**Alîyi sevmek îmândandır**) hadîs-i şerîfini, hazret-i

Âşe haber verdi. Böylece, onu sevdiğini ve herkesin de sevmesi lâzım geldiğini bildirdi. Hicretten sekiz sene önce tevellüd ve elliyedinci [57] yılda, altmışbeş yaşında Medîne'de vefât etdi. 58, 332, 334, 352, 410, 539, 577, 628, 868.

94 — AKKERMÂNÎ: Muhammed bin Mustafâ [1174] de Mekke-i mükerrermede kâdî iken vefât etdi. Akkermân, Karadeniz sâhilinde Dinyester nehri yakınındadır. Çok kitâb yazdı. 632.

95 — AKRİME (yâhud İkrime) «radıyallahü anh»: Resûlullahın en büyük düşmanı olan Ebû Cehlin oğludur. Önceden, babası gibi düşman idi. Mekke feth edildiği gün öldürülmesi emr olunan sekiz erkek ile dört kadından biri idi. Gemiyeye binip Yemene kaçtı. Yolda fırtına çıkıp gemi batıyordu. (Kurtulursak, Resûlullahın ayaklarına kapanacağım) diye niyyet etdi. Kurtuldular. Yemende müslimân oldu. Zevcesi ve amcasının kızı olan Ümm-ül-Hakîm bint-İl Hâris dahâ önce müslimân olmuşdu. Medîne'de onun için emân aldı. Yemene gidip (İnsanların en halîmi ve kerîmi olan zât tarafından sana emân getirdim) dedi. Müslimân olduktan sonra, Eshâb-ı kirâmın kahramânlarından oldu. Ammanda, Yemende cihâd edip, Yermük muhârebesinde şehîd oldu. 336.

96 — AKŞEMSEDDİN: Muhammed bin Hamza, Şihâbüddîn-i Sühreverdî neslindedir. Şâmda tevellüd etmiştir. Hâcî Bayrâm-ı velînin halîfesi olup Göynükde yerleşti. İstanbulun fethinde bulunup, hazret-i Hâlidin kabrini keşf etdi. 864 de Göynükde, Torbalıda vefât etdi. (Risâlet-ün-nûriyye) ve (Maddet-ül-hayât) kitâbları vardır. İstanbolda, Hırka-i şerîfde mescidi ve mahallesi vardır.

97 — ALÂÜDDEVLE: Rükneddîn Ahmed, Semnân pâdişâhının oğludur. Te-savvufa intisâb etdi. Kübreviyye tarikatında kemâle geldi. [659] da Semnânda tevellüd, [736] da vefât etdi. Sôfi Âbâd şehrinde dir. 687, 850, 929.

98 — ALÂÜDDİN-İ ATTÂR: Muhammed bin Muhammed Buhârî, Evliyânın büyüklerindedir. Silsile-i aliyenin onaltıncısıdır. Şâh-i Nakşibend Behâüddîn-i Buhârî hazretlerinin dâmâdı ve halîfesi idi. Zamanının kutb-i irşâdı idi. Buhârânın Cağanyân nâhiyesinde sekizyüziki [802] de vefât etdi. Büyük âlim Seyyid Şerîf-i Cürcânî diyor ki, (Alâüddîn-i Attâr hazretlerinin sohbetine kavuşunca, Rab-bimi tanıyabildim). 412, 432, 883.

99 — ALÂÜDDİN-İ BAĞDÂDÎ: Alî bin Muhammed, Şâfiî fıkh ve tefsîr âlimidir. [678] de Bağdâdda tevellüd, [741] de Halebde vefât etdi. (Hâzin) tefsîrini yazmıştır. 372.

100 — ALÂÜDDİN-İ HASKEFÎ: Muhammed bin Alî, [1021] de Haskefde tevellüd, 1088 [m. 1676] de vefât etdi. Şâm müftîsi idi. Bunun (Dürr-ül-muhtâr) kitâbına İbni Âbidîn, Burhâneddîn Halebî ve Tahtâvî hâşiyeler yapmışlardır. 347, 650.

101 — ALB ARSLAN: Muhammed bin Dâvüd [425] de tevellüd etdi. Selçûkî sultânlarının ikincisidir. [455] de amcası Tuğrul beğ vefât edince, tahta çıktı. İstanbul imparatoru Diyojenin ordusunu Malazgirdde [463] hicrî, [1071] milâdî yılında mağlûb etdi. Bağdâddaki meşhûr Nizâmiyye Üniversitesini kuran Hasen Nizâm-ül-mülk, Alb Arslanın vezîri idi. Nizâm-ül-mülk [408] de tevellüd, [485] de Nihâvend yolunda şehîd oldu. Alb Arslan [465] de şehîd edildi. Yerine oğlu Melikşâh geçti. 484.

102 — ALEKSANDRUS: Milâdın [325].ci senesinde büyük Kostantin'in İznikde topladığı üçyüzonsekiz papasın başkanı idi. İskenderiyye patriki idi. [Bu ism (Ehl-i sünnet yolu) kitâbındadır].

103 — ÂLEMĞİR: Muhammed Evrenkzîb, Şâhchânın üçüncü oğlu olup 1028 [m. 1618] de tevellüd ve 1118 [m. 1707] de vefât etdi. [1068] de babasını habs edip tahta çıktı. Çok müttekî ve âlimleri severdi. Berehmenlerle ve şîîlerle mü-

câdele etdi. Muhammed Ma'sûm-i Fârûki ve oğlu Muhammed Seyf-üd-din hazretlerinden feyz aldı. Elli sene adâletle hükm sürdü. Şeyh Nizâm Muinüddin-i Nakşibendî başkanlığındaki bir hey'ete, Hanefî mezhebi üzerine (**Fetâvâ-i hındiyîye**) adındaki çok kıymetli fetvâ kitâbını hâzırlatdı. Binüçyüzon [1310] da Mısırda basılmış, [1393] de üçüncü baskısı yapılmıştır. Daken şehirlerini de ele geçirdi. Ölünce, yerine oğlu birinci Şâh-ı âlem Behâdır tahta çıktı. 416.

104 — ALİ «radiyallahü anh»: Resûlullahın amcası olan Ebû Tâlibin oğlu idi. İslâm halifelerinin ve Cennetle müjdelenen on kişnin dördüncüsüdür. Resûlullahın dâmâdıdır. Ehl-i beytin birincisidir. Hicretten yirmiüç yıl önce Mekke'de tevellüd etdi. On yaşında iken imân etdi. Bütün gazâlarda kahramânlıklar gösterdi. Yalnız Uhudda onaltı yerinden yaralandı. Otuzbeş [35] yılının Zilhicce ayında halife oldu. Kırkinci [40] yılın Ramezân-ı şerif ayı onyedinci Cum'a günü sabâh nemâzına giderken İbni Mülcem tarafından kılıncı altına vurularak şehid edildi. Kûfede ya'nî Necef denilen yerde medfûndur. Buğday benizli, uzun gerdanlı, güler yüzlü, iri ve siyâh gözlü, geniş göğüslü, iri yapılı idi. Sakalı sık idi. Muhârebe zamanlarında uzatırdı ve omuzlarına kadar yayılırdı. Son zamanlarında saç ve sakalı pamuk gibi beyâz olmuştu. Evliyânın büyüğü, Vilâyet yolunun reisidir. Her tarîkatde herkese Vilâyetin feyzleri ve ma'rifetleri hazret-i Aliden gelmektedir. 27, 58, 93, 103, 234, 237, 282, 309, 318, 334, 338, 347, 366, 375, 396, 398, 404, 438, 441, 449, 452, 454, 455, 458, 517, 585, 629, 658, 699, 831, 924, 927, 947.

105 — ALİ BİN AHMED HİTİ: (**Seyf-ül-bâtir li-rikâbişşi'at-i verrâfida-til-kevâfir**) kitâbı çok kıymetlidir. Bu kitâbı [1025] senesinde İstanbolda yazmıştır. 376.

106 — ALİ BİN EMRULLAH: [916] da tevellüd, [979] da Edirne'de vefât etdi. (**Ahlâk-ı Alâî**) kitâbını yazdı. Tefsîr, kelâm ve fıkıh şerhleri de vardır. 638.

107 — ALİ BİN HÜSEYN: Hüseyin vâ'ız-ı Kâşifinin oğludur. Safî adı ile meşhûrdur. Sekizyüzaltmışyedi [867] de tevellüd ve 939 [m. 1533] senesinde Hirâtda vefât etdi. Fârisî eserleri arasında (**Reşehât**) kitâbı çok kıymetlidir. Arabiye ve üçüncü Murâd hân zamanında, [993] yılında, Muhammed Şerîf-i Abbâsî tarafından türkçeye terceme edilmiştir. Türkçesi çeşidli târihlerde basılmıştır. Binikiyüzdoksanbirde İstanbolda taşbasması harekeli olup, sonunda mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin arabî (**İrâde-i cüz'iyîye**) risâlesi ve kenârında, mevlânâ-i mezkûrün (**Râbita**) risâlesinin arabîsi ve ayrıca türkçesi ve yine onun (**Âdâb-ı tarîkat**) risâlesinin türkçesi ve fârisî (**Silsile-i aliyye**) si ve ayrıca İsmâ'îl Hakkî Bursevînin (**Huccet-ül bâliga**) risâlesi ve (**Hatm-i hâcegân**) ve Niyâzî Mısri hazretlerinin (**Süâl - cevâb**) risâlesi ve şeyh Sâdık efendinin (**Abdestin âdâbı**) ve (**İnsân-ı kâmil**) ve Edirne müftisi Feyzi efendinin (**Ayn-ülhakika**) adındaki çok kıymetli râbita risâleleri ve hazret-i Alinin «radiyallahü anh» kırk sözü ve tercemeleri vardır. Sözü'nün kısası, Reşehât tercemesinin bu baskısı bir hazînedir. Eline geçip okuyan, dünyânın en tâli'li insanıdır. Abdülhakîm-i Arvâsî hazretleri bu fakîr Hüseyin Hilmi Işık'a Reşehâtin çeşidli yerlerini okutup açıklar ve (Reşehât okumak, insanın ihlâsını arttırır) buyururdu. 412, 639.

108 — ALİ BİN İSMÂ'İL: Alâüddin Konevî olup, [668] de tevellüd ve [729] da vefât etdi. Şâfiî fıkıh âlimidir. Mısırda ders verdi. Şamda kâdîlik yaptı. (**El a'lâm fi-hayât-il-enbiyâ aleyhimüssalâtü vesselâm**) ve (**Hâvî**) ile (**Te'arrüf**) şerhleri ve (**Minhâc**) muhtasarı meşhûrdur.

109 — ALİ BİN MA'BED: Vera' ve takvâ ehli'dendir. İmâm-ı Muhammedin talebesidir. Onun (**Câmi'ul-kebîr**) ve (**Câmi'us-sagîr**) kitâblarını rivâyet etmiştir. Mervden Mısra geldi. 218 Ramezanında vefât etdi. 545.

110 — ALİ BİN YÛSÛF: Nûreddin adı ile meşhûrdur. [741] de vefât etdi. 374.

111 — ALİ CÛRCÂNÎ: Babası Abdül'azîzdir. [392] de Cürcânda vefât etdi. Şâfiî fıkıh ve tefsîr âlimidir. Rey şehrinde kâdî idi. 328.

112 — **ALİ ECHÜRİ**: İkiyüzseksenyedinci [287] sırada, Echürî Ali ismine bakınız. 564.

113 — **ALİ HAYDAR BEĞ**: Ahiskalı hoca Emîn efendi zâde denmekle meşhûrdur. Temyîz mahkemesi a'zâlığında ve başkanlığında, fetvâhâne-i âli emînliğinde ve adliye nezâretinde bulunmuşdur. Dârülfünûn hukûk fakültesinde ve medrese-tül-kuddâtda ve mülkiye [siyâsal bilgiler] okulunda müderrislik ya'nî profesörlük yaptı. (Mecelle) kitâbına yaptığı (Dürer-ül-hükkâm) adındaki şerhi çok kıymetlidir. Bu şerhin [1323] de basılan (Kitâb-ül-kefâle) sonunda bildirildiği gibi, (Erâzî kanûnu şerhi) ve (Evkâfda muvâda'a) ve (Risâle-i mefkûd) ve (İntikâl kanûnu) na şerhi vardır. 1355 [m. 1937] de vefât etdi. 1253 [m. 1837] de tevellüd ve 1321 [m. 1903] de vefât ederek Üsküdârda Nesûhî kabristânına defn edilmiş olan büyük Ali Haydar beğ başkadır. O da, hukuk fakültesinde üsûl-i fikh ve mecelle profesörlüğü yapmışdı. 737.

114 — **ALİ HULLÎ**: Babası Hasendir, [601] de vefât etdi. 372.

115 — **ALİ KISÂÎ**: Beşyüzotuzbirinci [531] sırada Kisâî ismine bakınız.

116 — **ÂLİM BİN ALÂ**: Hanefî fikh âlimidir. [286] da vefât etdi. Büyük tatâr hânı için hâzırladığı (Tatârhâniyye) adındaki fetvâ kitâbı çok kıymetli olup (Zâd-ül-müsâfir) adı ile meşhûrdur. 176, 200, 221, 628.

117 — **ALİ RÂMİTENÎ**: Silsile-i aliyyenin onikincisi olup, (Hâce azîzân) ve (Pir-i nessâc) isimleri ile meşhûrdur. Mahmûd-ı İncîrfagnevinin halifesidir. Dokumacılık yapardı. Şeyh Alâüddevle-i Semnânî ile mektûblaşdı. Buhârânın Râmi-ten köyünde tevellüd ve yediyüzyirmibir [721] veyâ yediyüzyirmisekiz [728] de, yüzotuz yaşında Hârezm şehrinde vefât etdi. Eshâb-ı hâcât ziyâret edip teberük etmektedir. 403, 883, 959.

118 — **ALİ RIZÂ**: Yediyüzelliüçüncü [753] sırada Rızâ ismine bakınız!

119 — **ALİ ÜŞÎ**: Babası Osmândır. [569] da (Sirâciyye) fetvâ kitâbını ve ayrıca (Emâli kasidesi) ni yazdı. Fergânelidir. [575] de vefât etdi. 225, 315.

120 — **ALİ-ÜL-A'LÂ**: Bektâşi babalarındandır. Fadlullah-ı Hurûfinin müridlerinden idi. Timûrlenkden kaçıp, Kırşehir'e geldi. Bektâşi şekline girdi. Bektâşilik tarikatini, islâm düşmanlığı hâline çevirdi. (Câvidân) kitâbını Anadoluya, el altından yaydı. Binlerle müslimânın dinden, îmândan çıkmasına sebep oldu. 441.

121 — **ALİYY-ÜL-KÂRÎ**: Hirâtlıdır. Babası Muhammeddir. Yazıcılıkla geçinirdi. Çok kitâb terceme ve şerh etdi. (Ehâdis-ül-mevdû'ât) adındaki kitâbında, sahîh hadîslere mevdû' demektedir. İmâm-ı a'zamın (Fikh-ı ekber) ini şerh ederken, Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» mubârek ana ve babasının kadr ve kıymetlerini küçültücü yazılarından ve tesavvuf büyüklerinin şânlarına yakışmıyacak iftirâlarından dolayı islâm âlimlerinin gözlerinden düşmüştür. [1016] da Mekke-i mükerrerede vefât etdi. Fikh-ı ekberin (El-Kavl-ül-fasl) adındaki şerhinde, böyle saygısız yazı yoktur. (El-Müstened-ül-mu'temed) kitâbında ve (Mektûbât-ı Ahmediyye) nin altmışüçüncü mektûbunda, Aliyyülkâriye cevâb verilmiştir. (Din adamının din düşmanlığı) kitâbının 36.cı maddesine bakınız! (Mektûbât-ı Ahmediyye) kitâbı, 1372 [m. 1953] senesinde, Karaşide basdırılmışdır.

(Turub-ül-emâsil bi-terâcim-il-efâdil) kitâbının sonunda diyor ki, (Ali Hirevî, Hiratda doğdu. Mekkede yerleşdi. İbni Hacer-i Hiytemîden de okudu. Çok eser bıraktı ise de, din büyüklerine i'tirâzları çirkin oldu. İmâm-ı Şâfiînin ve imâm-ı Mâlikin ictihâdlarına dil uzatdı. Büyük âlim Muhammed Miskin, ona lâyük olan reddiyyeyi yazdı. (Sedâd-üd-din fi-İsbâtin-necât-i lil-vâlideyn) de diyor ki, (Aliyyülkârî, Fikh-ı ekberi şerh ederken, Resûlullahın vâlideynine dil uzatmış, bu yetişmiyormuş gibi, ayrıca bir risâle de yazmışdır. Şifâ kitâbını şerh ederken, küfrlerini bildiren risâle yazmış olduğunu, öğünerek bildirmişdir. Mekke-i mükerrere müftisi iken, 1033 de vefât eden İmâm-ı Abdülkâdir Taberî, o risâleyi red için

bir risâle yazmıştır). (Turub-ül-emâsıl) 1393 [m. 1973] de Karaşide basılmıştır. 373, 397, 684.

122 — ALKAMA: Babası Kaysdır. İbrâhim-i Nehainin dayısı idi. Abdüllah ibni Mes'ûddan ve Alî ve Âişe «radiyallahü anhüm» den ders almıştır. [61] de vefât etdi. 225, 394.

123 — ÂLÛSÎ: Şihâbüddin seyyid Mahmûd bin Abdüllah Âlûsî-i kebir Bağdâdî, Bağdâdda müftî idi. Şâfiî âlimlerindendir. 1217 [m. 1803] de Bağdâdda tevellüd 1270 [m. 1853] de orada vefât etdi. İstanbula da geldi. (El-ecvibe-tül-İrâkiyye anil es'ile-til-İrâniyye) kitâbı ve (Nehc-üs-selâme) ve (El-ecvibe-tül-İrâkiyye anil-es'ile-til-Lâhûriyye) ve (Nefehât-ül-kudsiyye fi-mebâhis-il-İmâmîyye) kitâbları şî'ileri red etmekte, Râfizileri rezil eylemektedir. Birincisi [1317] de İstanbolda sanâyi' mektebinde, üçüncüsü [1301] de Bağdâdda basılmıştır. (Rûh-ul-me'âni) adındaki tefsiri, dokuz cildir. Gençler arasında şöhret bulan bu tefsir, din âlimleri arasında bir kıymet kazanmamıştır. İbni Teymiyyenin fikrlerini benimsemiştir. 405, 415.

124 — ÂLÛSÎ: Seyyid Mahmûd Şükri, şî'ileri red eden (Minha-tül-ilâhiyye muhtasar-ı tuhfe-i İsnâ aşeriyye) ve (Se'âdetüd-dâreyn) ve (Süyûf-i müşrika) ve (Sabbül'azâb) kitâblarını yazmıştır. Âlûsî-i kebirin torunudur. İbni Teymiyyecidir. [6].cı sırada Abdül'aziz ismine bakınız!

125 — ÂLÛSÎ: Nu'mân bin Mahmûd bin Abdüllah Âlûsî, Bağdâdda [1252] de tevellüd, [1317] de vefât etdi. Mevtâ işitmez derdi. (Cilâ-ül-ayneyn) kitâbında İbni Teymiyyeyi övmekte, İbni Hacer-i Mekki hazretlerine dil uzatmaktadır. Yûsuf Nebhânî (Şevâhid-ül-hak) kitâbında, bunun haksız olduğunu isbât etmektedir. (Gâliye-tül-mevâ'iz) kitâbında dört mezheb imâmlarını çok övüyor ve İmâm-ı a'zamı müjdeliyen hadis-i şerifleri yazıyor ve Hanefî fikh kitâblarından bilgiler bildiriyor ise de, yüzondokuzuncu [119] sahifesinde, Evliyânın kabrini ziyâret için (Cilâ-ül-ayneyn) kitâbını tavsiye etmektedir. 59, 303, 404, 421, 423, 927.

126 — ÂMİDÎ: Seyf-üddin Alî bin Muhammed, şâfiî fikh ve kelâm âlimidir. 551 de Âmid ya'nî Diyâr-ı Bekrde tevellüd, 631 [m. 1233] de Şamda vefât etdi.

127 — ÂMİNE: Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» muhterem annesidir. Vehab bin Abd-i Menâf bin Zühre bin Kilâb kızıdır. Ondört yaşında iken Abdüllah ile evlendi. Abdüllahın alınındaki nûr, Âminenin alınına geçip parladı. İki ay sonra Abdüllah vefât etdi. Medîne ile Mekke arasında (Ebvâ) denilen yerdedir. [Kuseyy adına bakınız!]. 328, 331, 342.

128 — ÂMİR BİN VÂSİLE: İkiyüzsekseninci [280] sırada Ebüttufeyl ismine bakınız!

129 — AMR İBNİ ÂS «radiyallahü anh»: Âs bin Vâil-i Sehminin oğludur. Eshâb-ı kirâmın meşhûrlarındandır. Hicretin sekizinci [8] yılında, Mekkenin fethinden altı ay önce, Hâlid bin Velid ile birlikte Medîneye gelerek müslimân olmuşlardır. Fethden önce imâna gelenlerin şereflerine ve yüksek derecelerine kavuşmuşlardır. Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» Ammânda vâlisi idi. Hiç azı olunmadı. Ebû Bekr-i Sıddîk tarafından Şâmın fethine gönderildi. Mısra vâlî yapıldı. Doksan yaşında iken [43] yılında Mısırda vefât etdi. Çok zekî idi. Meşhûr dâhîlerden idi. (Amr ibni Âs, Kureyşin sâlihlerindendir) hadisi (Medâric-ün-nübüvve) de yazılıdır. 423, 576, 927.

130 — AMR İBNİ LUHAY: Hicâzda Huzâ'a hükûmetinin reisi idi. Şâmdaki puta tapınma dînini Mekkeye getirdi. Hicretten bir sene önce öldü. 656.

131 — ARFECE «radiyallahü anh»: Arfece bin Es'ad Temîmî, Eshâb-ı kirâmandır. Altın burun takmasına izin verilmişti. 127.

132 — ÂRİF-İ RİVGİRÎ: Buhârânın Rîvgir köyündedir. Silsile-i aliyyenin onuncu ferd-i kâmilidir. Çok yaşadı. Altıyüzaltı [606] da Rîvgirde vefât etdi. 883.

- 133 — ARİSTO:** Yunan felesoflarından. Milâddan [384] sene önce doğdu. Babası tabîb idi. Eflâtûnün talebesi idi. İskenderin hocası oldu. Sonra, Atina Lisyonda mekteb yaptı. Onun için mekteblere lise denildi. Altmışiki yaşında riboz adasında öldü. Rûh kadimdir derdi. Tecribeden ziyâde aklına dayandığından, yanılmışdı. Orta çağda unutuldu. Eserleri, sonradan arabcadan lâtince çevrildi. 40, 488, 678.
- 134 — ARND:** Yirminci asrın büyük kimyâgerlerindedir. Sultân ikinci Abdülhamid hân zamanında İstanbul dâr-ül-fünûnunda, uzun yıllar kimyâ profesörü idi. [m. 1934] de İstanbul üniversitesine tekrâr getirildi. Fritz Arnd iyi türk konuşurdu. [m. 1969] sonunda Hamburgda öldü. (Se'âdet-i ebediyye) kitâbının yazarı Hüseyin Hilmi Işık, [m. 1936] senesinde, Arndin yanında çalışarak organik bir cism keşf etdi. Bu buluş, İstanbul fen fakültesi dergisi, 1937 senesi, ikinci cildin ikinci sayısında ve Berlindedeki [m. 1937] yıl ve [2519] sayılı almanca (Zentrall Blatt) kimyâ kitâbında (Işık Hilmi) adı ile yazılıdır. 40.
- 135 — ARŞİMED:** Eski yunan fizik ve matematikcisidir. Milâddan [278] yıl önce, Sicilya adasında doğdu, [212] yıl önce öldürüldü. İskenderiyyede Öklidün talebesi idi. Kaldıraçlar üzerinde çok uğraşdı. (Bana bir destek noktası veriniz Dünyâyı yerinden oynatayım) demiştir. Kitâbları Me'mun zamanında arabcaya çevrildi. 388.
- 136 — ARYÛS:** Milâdın [270] yılında doğdu. [336] da öldürüldü. Büyük Kostantin milâdın üçyüzyirmibeşinde [325] İznikde topladığı üçyüzondokuz [319] papaza karşı, yeni yapılan (İncil) in yanlış olduğunu, Barnabas İncilinin doğru olduğunu, orada Allah birdir denildiğini söyledi. Mısır'a kaçtı. 42.
- 137 — ÂTIF BEĞ:** Kuyucaklı zâde Âtîf beğ, mülkiyye mektebi [siyâsal bilgiler okulu] mecelle [hukûk] mu'allimi idi. [1316] da, Bağdâdın Süleymâniyye kazâsında vefât etdi. 261, 737.
- 138 — ATTİLLA:** (Kâmûs-ül-a'lâm) da diyor ki, (Orta çağlarda, Avrupayı baskan vahşî Hunların reîsi idi. Milâdın [432] yılında idâreyi ele aldı. Çok zâlim ve kan dökücü bir kumandan idi. [451] de Galyaya ya'nî Fransaya girdi. [453] de içki içerken öldü. Allahın gadabı denirdi). 387, 483.
- 139 — AUGUSTE CONTE:** Ogüst Kont meşhûr fransız felsefecisidir. 1212 [m. 1798] de tevellüd, 1273 [m. 1857] de vefât etdi.
- 140 — AYNÎ:** (Buhârî) şârihidir. Bedreddin Mahmûd bin Ahmeddir. (Hidâye şerhi) ve (Akd-ül-cümân) adındaki ondokuz cild târihi ve (Keşf-ül-lisân) adındaki İbni Hişâm şerhi meşhûrdur. 760 [m. 1360] da Ayntâbda tevellüd, 855 [m. 1451] de Kâhirede kâdî iken vefât etdi. 657, 786.
- 141 — ÂZER:** İbrâhim aleyhisselâmın amcası ve üvey babası idi. Kâfir idi. İbrâhim aleyhisselâmın kendi babası Târuh idi. 328, 341, 343, 345.
- 142 — BÂBÂ ÂBRİZ:** (Reşehât) kitâbında diyor ki, (Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerinin dedelerinden Ömer Dağistânî, Hasen-i Bulgârinin, bu da Muhammed Râzînin, bu da Hasen-i Sekânın, bu da Ebünnecib-i Sühreverdinin talebesidir. Bâbâ Âbrîz, şeyh Ömerin talebesi olup, çok kerâmetleri görülmüşdür). 662.
- 143 — BÂBERTİ:** Altiyüzotuzüçüncü [633] sırada, Muhammed bin Mahmûd Bâbertî ismine bakınız!
- 144 — BÂBÜR ŞÂH:** Timûr Gurgân şâhin oğlu olan Asterâbâd fâtihi Mirân şâhin torunu sultân Ebû Sa'idin torunudur. Sultân Ebû Sa'id, Ubeydullahı Ahrâr hazretlerinin düâsını almışdı. Bâbür, 888 [m. 1482] de tevellüd, 933 [m. 1526] de Hindistânı alıp büyük bir islâm devleti kurdu. Bu devlet 1274 [m. 1858] senesinde ingilizlerin işgâline kadar, 342 sene sürdü. 937 [m. 1530] de vefât etdi, Kâbil dedir. Âlim, âdil ve edîb idi. Hayâtını kendi yazdı. (Tüzük Bâbüri) dediği bu kitâ-

bi, Ekber şâh zemânında Çagatay dilinden fârisiye, sonra ingilizceye terceme ve neşr edildi. Bâbürün kurduğu (Timûr oğulları) veyâ (Gürgâniyye) devletinin on-yedi hükümdârı vardır.

145 — BACON: İngilterenin büyük fizikçisi idi. Fransisken tarikatinde papas idi. 610 [m. 1214] da tevellüd, 691 [m. 1292] de vefât etdi. 27.

146 — BÂKÂNÎ: Nureddin Ali Mahmûd Bâkânî Kâdiri, Hanefî fikh âlimidir. Dokuzyüzseksen-yedi [987] de vefât etmiş olan allâme şeyh-ul-islâm Muhammed Bêhnesinin talebesidir. (Mecrel-ehür) adındaki (Mültekâ) şerhi çok kıymetlidir. Bu şerhini dokuzyüzdoksanbeş [995] de temâmlamışdır. (Risâletü-fişşürût-Is-sâlât-Il-cum'a) ve (Şerh-ül-muhtasar-Il-vikâye) kitâbları da vardır. 226.

147 — BÂKÎ EFENDİ: Mahmûd Bâkî efendi, hem şâ'ir, hem âlim idi. 933 [m. 1526] de tevellüd, 1008 [m. 1600] de vefât etdi. Edirnekapıdadır. Nişancı paşa-yı cedîd yanında (Bâkî efendi mescidi) ni yaptırdı. Kâdi-asker iken vefât eyledi. Önce sarâc çırağı idi. Sonra ilm adamı oldu. Müderrislik yaptı. Hazret-i Hâlid bin Zeydin bildirdiği hadîs-i şerîfleri toplamışdır. 327.

148 — BARNABAS: Pâkistanda çıkan (Muslimmerks) mecmû'ası 1393 [m. 1973] târihli nüshasında diyor ki: (Joseph Barnabas, Kıbrısta doğdu. Yehûdi idi. İsâ aleyhisselâma imân etdi. Eshâbından oldu. Fekat oniki Havârisinden olup olmadığı belli değildir. İsâ aleyhisselâma inandığı ve çok sevdiği için, Havâriiler, ona (Barnabas) ismini verdiler. Fransızlar (Saint Barnabe) diyorlar. 11 Haziran-da yortusunu yapıyorlar. Yunan felsefesine saplanmış olan Bolus, buna yanaşdı. Yıkıcı fikrlerini aşılama için, kendisi ile senelerce arkadaşlık yaptı. Avlıyamıyacağını anlayınca, düşmanlığını açığa vurdu. İkisinin taraftarları çoğalarak İsevîiler ikiye ayrıldı. Polcüler Avrupa krallarını elde edip kuvvetlendiler. Barnabacıların ise, sayıları arttı. Bunlardan Antakya piskoposu Lucian, Teslise inandırdığı için 312 de öldürüldü. Bunun talebesi, Libyalı Ariusa, İskenderiyye piskoposu Peter tarafından kilisede vazife verildi. Sonra aforoz edildi. Çünkü, bu da, Barnabas gibi, İsâ insandır. Ona tapılmaz diyordu. Büyük Kostantin'in zevcesi Polcü, kızkardeşi Kostantinia ise Ariuscu olmuşdu. İskenderiyyenin yeni piskoposu Aleksander ile Ariusun düşmanlığı, Kostantin'in milletini ikiye bölüyordu. İznik toplantısında Ariusun aforoz edilmesine ve Barnabas İncilinin yok edilmesine ve bu İncili okuyanların öldürülmelerine karâr verildi. Ariusculer yok edilmeğe başlandı. Kostantin pişman olup, Ariusu İstanbula da'vet etdi ise de, gelirken öldürüldü. F. P. Sozzini 1562 de bir kitâb yazarak teslîsi red etdi. 1578 de Transilvanyada Kalusenberge gitdi. Buranın hükümdârı Ariuscu idi. Buranın piskoposu Franscis David de [1510-1579] teslise karşı idi.

Barnabasın yazdığı İncil, Milâdın 325.ci senesine kadar İskenderiyye kiliselerinde okunuyordu. 383 senesinde, Papa bu İncilden bir nüsha elde ederek husûsî kütübhânesine koydu. Papa beşinci Sixtus, (1585-1590) arasındaki papalık zamanında, arkadaşı F. O. Marinoya bunu ibrânîceden italyancaya terceme ettirdi. Prusya kralının müşâviri J. F. Gramer, bunu bulup 1713 de, Osmanlılarla yaptığı muhârebeleri ile meşhûr olan, kitâb meraklısı prens Eugen'e hediye etti. Prens 1149 [m. 1736] da öldükden iki sene sonra, kütübhânesi Viyana (Hofbibliothek) kütübhânesine katıldı. Bu el yazma İncil, Viyana imperatorluk kütübhânesinde, hâlâ durmaktadır. Aynı senelerde, Madridde bir italyanca nüsha da hâ bulundu ise de, kilise baskısı ile yok edildi. Viyanadaki İncil, 1325 [m. 1907] de Oxford'da, Ragg ve hanımı tarafından ingilizceye terceme edildi. Bu tercemenin birçok nüshaları da, ingilizler tarafından yok edildi. Bu nüshadan foto-ofset yolu ile, 1973 de Pâkistanda ikibin nüsha basılmışdır. İkiyüzelli sahifedir. S. Ali Yusuf P. O. Box 2120, Karachi -18- den istiyenlere gönderilmektedir). 41.

149 — BATLEMYÜS: Buna Batlemyus ve Ptolémée de denir. Mısırda

Sa'îdde tevellüd ve Milâdın [167]. ci yılında İskenderiyyede vefât etdi. mi, târih ve coğrafya ile uğraşdı. (Dünyâ duruyor, gökler dönüyor) derdi. mi üzerinde eski yûnânca yazdığı Mecistî kitâbı meşhûrdur. (Mecistî [büyük] demektir. Arabîye terceme edilmiştir. Arabîden de lâtinçeye dır. 486, 679.

150 — BATTÂL GÂZÎ: Seyyid Battâl gâzî, islâm mücâhidlerinden larla çok cihâd etdi. Mesleme kumandasındaki ordu ile, doksanaltı senen tanbola geldi. Yüzyirmibir [121] senesinde şehîd oldu. Eskişehirin Sezi kazâsındadır.

151 — BÂYEZİD I: Yıldırım sultân Bâyezîd, Osmânî pâdişâhlarının dâsüdür. Murâd-ı Hudâvendigârın oğlu ve Çelebi sultân Muhammedin babası [m. 1360] de tevellüd etdi. [791] de, babası şehîd olunca, tahta çıktı. Rum Anadolu çok şehirler aldı. Macaristana kadar feth etdi. İstanbulu almı Anadolu hisârını yaptı ise de, [791] de İstanbul imperatörü, senede onbin cizye vermeği ve şehirde bir müslimân mahalle ve câmi' yapmağı istedi. üç sene sonra, bunları yıkdı. Yıldırım, şehri on sene muhâsara etdi. Almar car, Fransız ordularî yardıma gelirken, [799] da Yıldırım hücum ederek Nda hepsini perişan etdi. 805 [m. 1403] de, Ankarada Timûr ile harb ederken lu Süleymân efendinin emrindeki asker Timûr tarafına geçince, mağlûb v oldu. Timûr çok i'zâz ve ikrâm etdi ise de, kederinden sekiz ay sonra nefliğından vefât etdi. Bursaya defn edildi. Timûr, Yıldırımın ölümünü işitince zık oldu. Büyük bir mücâhid gayb etdik) dedi. Çok cesûr ve âdil idi. Islâm manları, bu kahramân mücâhidi lekelemek için, içki içerdi diye iftirâ etti. bunu bildiren hiçbir vesîka yoktur. [797] de Bursada yaptırdığı (Câmi'-i islâmiyyete olan bağlılığının büyük bir vesîkasıdır.

152 — BÂYEZİD-i BİSTÂMÎ: Evliyânın büyüklerindedir. Silsile-i aliy beşincisidir. [188] senesinde Îrânda, Hazer denizi kenârında, Bistâmda tev [261] de burada vefât etdi. Adı Tayfur, babası İsa idi. İmâm-ı Ca'fer-i Sâdık kırk yıl sonra tevellüd ederek, imâm-ı Ali Rızânın sohbetinden ve bunun ben ile imâm-ı Ca'ferin rûhâniyyetinden istifâde etmiştir. (Şerh-ı mevâkîf) altıyü yedinci [617] sahîfesinde diyor ki, (Ebû Yezîd, imâm-ı Ca'fer-i Sâdık zeman yokdu. Fekat, imâmın rûhundan istifâde etdi. Bundan feyz alması ile meşhû du). Otuz sene Şâm civârında dolaşmış, yûzonuç velî ile sohbet etmiştir. 49 513, 616, 873, 883, 960.

153 — BEDRÜDDİN-i LÜ'LÜ: Mûsul atabeklerinden Nûreddîn-i Arslan ş kölelerinden idi. [607] de, şâh ölünce oğlu adına idâreyi ele aldı. Elli sene hür sürdü. Hülâgüye itâ'at etdi. 657 [m. 1259] de öldü. 439.

154 — BEDRÜDDİN SAMÂVNEVÎ: Samavne kâdisi oğlu Mahmûd Bedred Mısrda okuyup, sultân Ferruh bin Berkuka hoca olmuş, şeyh Hüseyin Ahlâtî tesavvuf öğrenmiştir. Tebrizde Timûrun sohbetlerinde bulundu. Edirne'de Mü çelebinin kâdi-askeri oldu. Mehmed çelebi, Mûsa çelebiyi öldürünce, bunu edip İznikde vazife verdi. Buradan İsfendiyar beğe kaçdı. Sonra ilhâda sap mürîdleri halkın imânlarını bozmağa başladılar. Üzerlerine Bâyezîd pâşa gön rülip dağıtıldılar. Kendisi Bosnaya kaçdı. Mürîdler topladı. Yine sapık yol tut lar. Üzerlerine yine asker gönderildi. Tevbe eden mürîdleri tarafından yakalan teslîm edildi. Mevlânâ Hayder Hürevinin başkanlığındaki ilm heyeti tarafından muhâkeme olunarak, verdikleri fetvâ ile, sekizyüzonsekiz 818 [m. 1415] de Ş rezde i'dâm edildi.

Kâdi Bedrüddin Muhammed bin Abdüllah-i Şebli başkadır. Trablusda ve Şâmda Hanefî kâdisi idi. Yediyüzaltmışdokuzda [769] vefât etdi. (Âkâm-ül-mercân ve başka kitâbları vardır. 658.

155 — **BEETHOVEN**: Almandır. Mûsikicidir. Dokuz symphonisi meşhûrdur. 1184 [m. 1770] de tevellüd, 1243 [m. 1827] de vefât etdi. 45, 652.

156 — **BEGAVÎ**: Hüseyin bin Mes'ûd, Muhyissünne denir. Horâsânda (Bâg) şehrinde tevellüd ve 516 [m. 1122] da vefât etdi. Şâfi'i fikh âlimidir. (**Me'âllm-üt-tenzil**) adındaki tefsiri ile, (**Mesâbih**) hadis kitâbı meşhûrdur. 344, 366, 447, 579, 701, 873.

157 — **BEHÂEDDİN MUHAMMED BİN MUHAMMED BUHÂRÎ**: Şâh-ı Nakşibend denir. Evliyânın büyüklerindedir. Silsile-i Nakşibendiyyenin onbeşincisidir. Seyyiddir. Buhârâda (**Kasr-ı ârifân**) şehrinde 718 [m. 1317] de tevellüd ve 791 [m. 1389] de orada vefât etdi. İki defa hacca gitti. Çok Evliyâ yetiştirdi. (**Evrâd**), (**Tuhfe**) ve (**Hediyye**) kitâbları çok kıymetlidir. 85, 412, 670, 833, 852, 873, 883, 904.

158 — **BEHÂÎ**: Osmânî şeyh-ul-islâmlarının otuzikincisidir. [1004] de tevellüd, [1064] de vefât etdi. Tütün câiz derdi ve içti. 573.

159 — **BEHÂULLAH**: Mirzâ Hüseyin Ali Nûri denir. 1232 [m. 1817] de İrân'da Nûr kasabasında doğdu, 1309 [m. 1892] da Akkâda öldü. Bunun için Filistin Behâilerin mukaddes yeridir. Eibâb Ali Muhammed adında bir acemin talebesi idi. Hocasının düşüncelerini, yüzden fazla mektûb ve kitâbları ile dünyâya yaydı. Bu fikrlere (**Behâilik**) dedi. İrânda, habs edilip, Bağdâda kaçtı. Bağdâddan İstanbul'a, buradan da Akkâya sürüldü. Burada yirmidört sene habsde kaldı. (**Hüvallah**) adındaki kitâbı 1326 [m. 1908] senesinde Petersburgda basılmıştır. 433.

160 — **BEL'AM BİN BÂÜRÂ**: Mûsâ «aleyhisselâm» zamanında idi. İsm-i a'zamı biliyor, her düâsı kabûl oluyordu. Bulunduğu Belka şehrinin vâlisi Belâk, Mûsâ aleyhisselâmın askerinin şehre girmemesi için, düâ etmesini istedi. Ölüm ile tehdid etdi. Cân korkusu ile ve halkın verdiği rüşvete aldanarak, Mûsâ aleyhisselâma karşı düâ etdi. Mûsâ aleyhisselâmın askeri tarafından öldürüldü. (**A'râf**) sûresinde soluyan köpeğe benzetildi. 62.

161 — **BELKÎS**: Yemende Sebe' şehrinde hükûmet süren Himyerilerden bir kadın sultândır. Süleymân «aleyhisselâm» bunu Filistine çağırdı. Geldi ve imân etti. Mûsâ aleyhisselâmın vefâtından beşyüzotuzbeş sene sonra, Dâvûd «aleyhisselâm» vefât edince, oniki yaşındaki oğlu Süleymân «aleyhisselâm» babasının yerine geçti. Sultân ve sonra Peygamber oldu. Dört sene sonra, Mescid-i aksâyı yapmağa başladı. Yedi senede temâmlandı. Sonra hükûmet serâyına başladı. Bu da onüç senede yapıldı. Bundan bir sene sonra Belkîs gelip, görüşdüler. Süleymân «aleyhisselâm» kırk sene hükûmet eyledikten sonra vefât etdi. Belkîsin Süleymân aleyhisselâmla mektûblaşması ve Kudüse gelmesi, Kur'ân-ı kerimde Neml sûresinde uzun beyân olunmaktadır. 656, 657.

162 — **BERÂ' BİN ÂZİB** «radıyallahü anh»: Eshâb-ı kirâmdandır. Ensârdandır. Bedr gazâsında çocuk idi. Diğer gazâlarda bulundu. Hazret-i Ali ile birlikte Cemel, Siffîn ve Hâricî savaşlarında bulundu. 72 de Basrada vefât etdi. 349.

163 — **BERGSON**: Fransız fikr adamıdır. 1275 [m. 1859] de tevellüd, 1360 [m. 1941] da vefât etdi. (**Madde ve hâfıza**), (**Din ve ahlâkın iki kaynağı**), (**Şu'urun vergileri**) kitâbları meşhûrdur. 26, 360.

164 — **BEŞİR AĞA**: 1129 [m. 1717] da Dâr-üs-seâde ağası, ya'ni İstanbul vâlisi olmuş, otuz sene bu vazifede bulunmuşdur. 1159 da, doksanaltı yaşında vefât etmiştir. Bâb-ı âlide bir câmi' ve burada ve Eyyübde Baba-Haydarda mektep, kütübhâne ve çeşme yaptırmıştır. Ahmed Yekdest hazretlerinin halifesi olmakla da şereflenmiştir. Kabri Eyyüb sultân türbesinin kapısı yanındadır.

165 — **BEYDÂVÎ**: Kâdi Abdüllah bin Ömer, Şîrâz civârında Beydâ şehrinde tevellüd, [685] de Tebrizde vefât etdi. Şîrâzda kâdi idi. Tefsir ilminin büyük üstâdıdır. (**Envârüttenzil**), tefsir kitâbı çok kıymetlidir. Şâfi'i mezhebinde fikh âlimi-

dir. İlmîni, takvâsını islâm âlimleri çok övmüşlerdir. Bunlardan bir parçası (**Mev-dû'ât-ül'ulûm**) da yazılıdır, okuyup anlıyan, onun tefsirine dil uzatamaz. Fıkh ve ahlâk ilminde de kitâbları vardır. 344, 347, 370, 427, 486, 879.

166 — BEYHEKÎ: Nişâpûrun Beyhek kasabasında 384 [m. 994] de tevellüd ve 458 [m. 1066] de orada vefât etdi. Ebû Bekr Ahmed bin Hüseyin, hadîs ve Şâfiî fıkh âlimi idi. Kitâblarının adedi binden fazladır. Bunlar arasında (**Delâil**), (**Sünen**) ve (**Şa'bül-imân**) kitâbları çok kıymetlidir. 152, 234, 269, 373, 378, 419, 452, 577, 642, 658, 927.

167 — BEZM-İ ÂLEM SULTÂN: Ellidördüncü [54] sırada Abdülmecid hân ismine bakınız!

168 — BİLÂL-İ HABEŞİ «radiyallahü anh»: Babası Ribâhdır. Resûlullahın müezzini idi. Ümeyye bin Halefin kölesi idi. Müslimân olduğu için karnına taş bağlayıp kızgın kum üzerinde ipe, ayağından çekerlerdi. Ebû Bekr-i Sıddîk sa-tın alıp âzâd etdi. Her gazâda bulundu. [20] senesinde Şâmda vefât etdi. Sesi çok güzeldi. Ezân okurken, herkes ağlardı. 165, 329, 451, 579, 688.

169 — BİRGİVÎ: Zeyn-üd-dîh-i Muhammed efendi. Babası Alîdir. 928 [m. 1523] de Balıkesirde tevellüd, 981 [m. 1573] de (Birgi) de tâ'ündan vefât etdi. (**Va-sıyyetnâme**), (**Tarikat-ül-Muhammediyye**), (**Avâmil**) ve (**İzhâr**) kitâbları ve (**Etfâl-ül-müslimîn**) risâlesi çok kıymetlidir. Ayrıca başka eserleri de vardır. (**Ziyâret-ül-kubûr**) risâlesine, (**İgâse-tül-lehvân**) daki sapık yazılardan karışdırmıştır. 403, 835, 923.

170 — BİŞR-İ HÂFÎ: Evliyânın büyüklerindedir. 150 [m. 767] de Mervde te-vellüd, 227 [m. 841] de Bağdâdda vefât etdi. 513, 544, 546, 622.

171 — BOHR: Danimarkalı fizikcidir. [m. 1885] de doğdu. [m. 1922] de atomla-rın devâmlı değil, kesik kesik enerji verdiklerini tesbît ederek, enerjinin ve ato-mun yapısının son şeklini gösterdi. Nobel mükâfâtı aldı. 498.

172 — BOLÛS: Yediyüzotuzaltıncı [736] sırada Paulus ismine bakınız!

173 — BOYLE: Robert Boyl İngiliz fizikçisi ve kimyâgeridir. 1034 [m. 1626] de tevellüd, 1102 [m. 1691] de vefat etdi. Fransız fizikçisi olan Mariot ile aynı ze-manda gazların bosınc kanûnunu buldu. 884.

174 — BROCKELMANN: Alman müsteşrikidir. Arabî din kitâblarının kılavu-zunu almanca olarak yazmıştır. 1362 [m. 1943] de Hollandada Leiden şehrinde basılmıştır. 22.

175 — BUHÂRÎ: Muhammed bin İsmâ'îl 194 [m. 810] de Buhârâda tevel-lüd, 256 [m. 870] da Semerkandda vefât etdi. Kur'ân-ı kerîmden sonra dünyânın en kıymetli kitâbı olan (**Câmi-i sahîh**) hadîs kitâbı, (**Buhârî-i şerîf**) adı ile meşhûrdur. İçinde yedibinikiyüzyetmişbeş [7275] hadîs vardır. Başka çok kitâbları da vardır. Buhârî muhtasarı (**Tecrid-i sarîh**), 1347 de Mısrda basılmış, 1390 [m. 1970] da Berutda ofset baskısı yapılmıştır. 377, 579, 702.

176 — BUHTUNNASAR: Nabuchodonosor, Âsûrî devletinin en meşhûr hü-kümdândır. Milâddan [603] yıl önce Filistini alıp Kudüsü yıkdı. Yehûdî âlimlerini ve Danyal aleyhisselâmı Bâbilde esîr etdi. esîrlik yetmiş sene sürmüştür. Sûri-ye ve Mısr'ı da çöllere kadar aldı. Milâddan [562] yıl önce vefât etdi. Ateşe ta-pardı. 60.

177 — BURHÂNEDDİN-İ BUHÂRÎ: Beşyüzaltmışbirinci [561] sırada, Mah-mûd-i Buhârî ismine bakınız!

178 — BURHÂNEDDİN-İ MERGINÂNÎ: Burhâneddîn Alî bin Ebî Bekr, Fer-gâne kasabalarından Merginânda tevellüd ve 593 [m. 1196] de Cengiz askeri ta-rafından şehîd edildi. Çok kitâb yazdı. Fıkhdaki (**Hidâye**) si Milton tarafından İn-gilizcesi ile birlikte [m. 1791] de basıldı. (**Hidâye**) şerhleri çokdur. Ekmelüddîn-i

Bâbertinin (İnâye) adındaki şerhine Sa'di Çelebinin hâşiyesi meşhûrdur. (**Bey-dâvi**) tefsirine olan hâşiyesi de çok kıymetlidir. Sa'di Çelebi İstanbul kâdisi iken [945] de vefât etdi. 347, 650.

179 — BURHÂN-ÜŞ-ŞERİ'A: Mahmûd bin Sadr-üş-şeri'a-tul-evvel Ubeydullah [673] de vefât etdi. (**Vikâye**) kitâbı meşhûrdur. (**Vikâye**) kitâbını, kızının oğlu olan Sadr-üş-şeri'a-i sâni Ubeydullah bin Mes'ûd için yazmıştır. (**Hidâye**) kitâbindan önemli gördüğü yerleri alarak yazmıştır. Bu da, (**Vikâye**) yi kendisi hem şerh etmiş, hem de ihtisâr etmiştir. Şerhi (**Sadr-üş-şeri'a şerhi**) adı ile meşhûrdur. (**Muhtasar**) ına da, (**Muhtasar-ı Vikâye**) veya (**Nikâye**) adını vermiştir. (**Nikâye**) nin çeşidli arabî şerhleri vardır. Kuhistâninin (**Câmi'ur-rümûz**) adındaki şerhi en meşhûrlarındandır. (**Nikâye**) nin fârisî şerhlerinden, Celâleddin Mahmûd bin Ebî Bekrin (**Terceme-tül-muhtasar**) adındaki şerhi [1317] de İstanbulda basılmıştır.

Mahmûd bin Ebî Bekr, Burhâneddin-i Merginâni torunlarındandır. Dâmâdı, Mes'ûd bin Tâc-üş-şeri'a Ömerdir. (**Vikâye**) nin çeşidli şerhleri vardır. İznik medresesinde müderris olan Alâüddin Ali bin Ömerin (**İnâye**) adındaki şerhi meşhûrdur. 225, 772.

180 — BUSAYRÎ: İmâm-ı Muhammed bin Sa'id Şeref-üddin, büyük islâm şâ'iridir. Hadis ilminde ve hattâtlıkta mâhir idi. Ebül'Abbâs-ı Mürsinin talebesidir. 609 [m. 1213] da Mısrda Busayr şehrinde tevellüd ve 695 [m. 1295] de Mısrda vefât etdi. (**Bürde**) ve (**Hemziyye**) kasideleri olup, çeşidli dillerde doksandan fazla şerhleri vardır. 340.

181 — CÂBİR BİN ABDULLAH «radiyallahü anh»: Eshâb-ı kirâmdandır. İstanbul muhâsara ederken, [74] de şehid olduğu ve Koca Mustafâ pâşada bulunduğu sanılmakta ise de kitâblar, Medine-i münevverede vefât ettiğini yazmaktadır. 170, 269, 338, 447, 562, 577, 579.

182 — CÂ'FER BİN SÜMRE «radiyallahü anh»: Eshâb-ı kirâmdan olup, Sa'd ibni Ebî Vakkâs hazretlerinin hemşiresi Hâlidenin oğludur. Kûfede yerleşti, [66] yılında vefât etdi. 337.

183 — CA'FER-İ SÂDİK: Ebû Abdüllah da denir. Hazret-i Alinin torununun torunudur. Muhammed Bâkırın oğlu ve Mûsâ Kâzımın babasıdır. Oniki imâmın altıncısıdır. [83] de Medîne'de tevellüd, 148 [m. 765] de orada vefât etdi. İmâm-ı a'zam ve kimyâger Câbir, bunun talebesi idiler. Büyük oğlu İsmâ'il, babasından önce vefât etdi. Yedinci imâm İsmâ'ildir ve ondan sonra çocuklarıdır diyen sapıklara (**İsmâ'ili**) denir. Şî'iler, kendilerine (**Câ'ferî**) diyor. Hâbuki, bu büyük imâm, Ehl-i sünnet idi. Ehl-i sünnet âlimlerinin ve Evliyânın üstâdı idi. Silsile-i Nakşibendiyyenin dördüncüsüdür. Din bilgisi üzerinde hiç kitâb yazmadı. Şî'ilerin dört esâs kitâbı olan Kuleynînin (**Kâfi**) si, İbni Bâbeveyh Ebû Ca'fer Muhammed bin Ahmed Alî Kumminin (**Menlâ yahdur**) u, Ebû Ca'fer Muhammed bin Hasen Tûsinin (**Tehzib**) ve (**İstibsâr**) kitâblarında, İmâm-ı Ca'fer Sâdikdan emirler, haberler yazılı ise de, bunları bildirenlerin sağlam ve sahîh olmadıklarını kendileri de bildirmektedir. İmâmiyyenin otuzikinci fırkasına (**Ca'feriyye**) denilir. Bunlar, Hasen-i Askerî öldükden sonra, kardeşi Ca'fer bin Ali imâm oldu. Hasen-i Askerînin evlâdı yokdu derler. Bu Ca'ferîlerin, imâm-ı Ca'fer Sâdikla bir ilgileri yokdur. Şî'ilerin bugün ellerinde bulunan hadis ve fikh kitâblarını Ebû Ca'fer Muhammed bin Ya'kûb Kuleynî ile Ebû Ca'fer Muhammed bin Hasen Kummi yazdıkları için kendilerine Ca'ferî diyorlar. 60, 370, 395, 437, 583, 842, 883.

184 — CA'FER TAYYÂR «radiyallahü anh»: Ebû Tâlibin oğludur. Hazret-i Aliden on yaş büyük, hazret-i Ukaylden on yaş küçük idi. Habeşe hicret edip, Hayber günü avdet buyurmuşdu. Hicretin sekizinci [8] yılında, üçbin askerle, Şâm civârında (Mü'te) de rumlarla harb ederken, çok mücüm etdi ve kırkbir ya-

şında şehid oldu. O gün yetmişden fazla yara almışdı. Resûlullah'a çok benzeyen yedi kişiden biri bu idi. 922.

185 — CALVIN: Kalven, protestanlığı kuran papaslardandır. 914 [m. 1509] de tevellüd, 971 [m. 1564] de ölmüştür. 42.

186 — CÂMÎ: Altiyüzbirinci [601] sırada Molla Câmî ismine bakınız!

187 — CÂMÎ AHMED: Sekseninci [80] sırada Ahmed Câmî kelimesine bakınız!

188 — CELÂLEDDİN-İ DEVÂNÎ: Muhammed Es'ad, büyük âlimdir. 829 [m. 1426] da tevellüd 908 [m. 1501] de vefât etdi. Şirazda yaşadı. Çok kitâb yazdı. (Ahlâk-ı celâli) kitâbı ingilizceye terceme edilmiştir. 879, 881.

189 — CELÂLEDDİN-İ ERGENÎ: Hindistânda kâdî idi. Derin âlim idi. 786.

190 — CELÂLEDDİN-İ HİNDÎ: Muhammed bin Mahmûd Celâleddîn-i kebîr pâni-pütî, Çeştiyye meşâyihindedir. Hazret-i Osmân soyundandır. Şems-üddîn-i pâni-pütînin halifesidir. O da, hâce mahdûm Alî Sâbirin, bu da Ferîdeddîn Genc şekerin halifesidir. Yediyüzaltmışbeş [765] de vefât etdi. Pâni-püt şehrinde büyük türbesi vardır. (Fevâid-ül-füâd) ve (Zâd-ül-ebrâr) kitâbları çok kıymetlidir. Senâullah-i pâni-pütî ismine de bakınız. 687.

191 — CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ: Evliyânın büyüklerindedir. Kâdirî tarikatinde idi. 604 [m. 1207] de Belh şehrinde tevellüd, 672 [m. 1273] de Konyada vefât etdi. Babası Behâeddîn-i Veled büyük âlim idi. Oğlu ile Hicâza, sonra Şama ve Konyaya geldi. Babası ölünce, oğlu ders verirdi. Önce Çelebi Hüsameddînden feyz aldı. Sonra Şemseddîn-i Tebrîzi gelip irşâd eyledi. Ney ve dümbelek çalardı. Dönmedi, raks etmedi. Bunları, sonra gelen câhiller uydurdu. Dîvânında otuzbin, (Mesnevî) sinde kırkyedibin beyt vardır. Fârisîdirler. Türkçe şerhleri çoktur. Oğlu sultân Veledir. Torunlarına çelebî denir. Nakşibendî tarikatının büyüklerinden Abdüllah-i Dehlevî hazretleri, (Üç kitâbın eşi yokdur. Bunlar, Kur'ân-ı kerîm ve (Buhârî-i şerîf) ve Celâleddîn-i Rûminin (Mesnevî) sidir) buyurdu. Görülüyor ki, tesavvuf büyükleri, birbirlerini sever ve överlerdi. Son zamanlarda ortaya çıkan sahte tarikatçılar, birbirlerini kötölemekle kalmayıp, tesavvuf büyüklerine, hattâ Ehl-i sünnet âlimlerine ve Eshâb-ı kirâma dil uzatıyorlar. Kendilerini de, bunlara aldanmış müslimânları da felâkete sürükliyorlar. 49, 89, 343, 651, 905, 930.

192 — CEMÂLEDDİN-İ EFGÂNÎ: Mason idi. Mısırlı Edîb İshak, (Ed-dürer) kitâbında, bunun Kâhire mason locası reîsi olduğunu yazmaktadır. 1380 [m. 1960] de Fransada basılan, fransızca (Les franco - maçons) kitâbının yüzyirmiyedinci sahîfesinde (Mısırda kurulan mason localarının başına Cemâleddîn Efgânî ve ondan sonra Muhammed Abduh getirildi. Bunlar, müslimânlar arasında masonluğun yayılmasına çok yardım etdiler) diyor. Bu sahîfesinde, bir şarklının mason locası başkanlık elbisesi ile büyük bir resmi de vardır. Erzurum üniversitesi profesörlerinden B. Kaya Bilgegil (Ziya paşa) adındaki kitâbında, Ziya paşanın ve Cemâleddîn-i Efgânînin mason olduklarını yazmaktadır. Bütün masonlar gibi, çeşidli kılıklara girerek, islâmiyeti içerden yıkmaya çalışmıştır. 1254 [m. 1838] de Efganistanda tevellüd ve 1314 [m. 1897] de İstanbulda vefât etdi. Din bilgisi azdır. Zındıkların kitâblarını okuyarak dinden çıkmıştır. Bir aralık ruslar tarafından satın alınarak, ana vatanı olan Efgânistana karşı câsusluk yaptı. Dînine ve vatanına hiyânet etmekten çekinmedi. İngiliz masonları ile de işbirliği yaparak zengin oldu ise de, Osmânî Şeyh-ul-islâmı Hasen Fehmî efendi, onun câhilliğini ve zındıklığını ortaya koydu. (Dinde Reformcular) kitâbında hâl tercemesi uzun yazılıdır. 1944 senesinde, kemikleri, İstanbuldan Kâbile nakl edildi. Abduh ismine de bakınız. 415, 774.

193 — CEMŞİD: Cem de denir. İrânda ilk hükûmet kuran Pişdânî oğullarının

dördüncüsü ve en büyüğü olup, sekizyüz yıl saltanat sürmüş, beşyüz yıl İrânda kimse hasta olmamış. Bunun için, milleti kendine tapdırmıştır. Martın yirminci günü tahta çıktığı için, bugüne Nevruz diyerek yılbaşı ve dini bayram yapmıştır. Bu kâfir bayramı, İrânda bugün de kutlanmaktadır. Masonlar ve komünistler, müslimânlığı yok etmek için, İrânda ve başka islâm memleketlerinde, islâmiyyetden önce yaşamış olan kâfirlerin âdetlerini, tapınmalarını, bugün meydana çıkararak, ecdâd yâdigârı diyor, millete bunları yaptırıp, dinden çıkarıyorlar. Cemşid bin yaşında iken, Şeddâdın birâderzâdesi olan Dahhâk ile muhârebede yakalanmış, destere gibi olan balık kemiği ile ikiye biçilmiştir. 51, 359.

194 — CENGİZ HÂN [Dschingis - chan]: Cengiz veya Timoçin denir. Türk değildir. Moğol olduğu bütün dillerdeki târihlerde yazılıdır. En büyük ve en zâlim mogol hükümdarı idi. Kâfir idi. Islâm düşmanı idi. 549 [m. 1155] da tevellüd, 624 [m. 1227] de vefât etdi. Büyük târihçi Şemseddin Sâmî beğ, (**Kâmûs-ül-a'lâm**) da diyor ki, Cengiz, dünyânın en büyük cihângirlerinden ve en meşhûr zâlim ve kan dökücülerdendir. Moğoldur. Islâmiyyete çok zararı dokunmuş olan bu adam, bir kabîle reîsi iken, 599 [m. 1205] da (**Kara - kurum**) da mogol ve tatâr hânlarının başı, ya'nî hâkânı oldu. Câhil ve vahşî mogollardan ve tatârlardan büyük bir ordu, dahâ doğrusu yağmacılar gürûhu toplayıp, doğu Türkistânı, Çini aldı, 616 [m. 1219] da, sultân Muhammed Hârezm şâhin memleketine saldırdı. Horâsân, Kandihar, Mültan gibi medeniyet merkezlerini yakdı, yıkdı. Milyonlarca müslimânı öldürdü. Coğunu câmi'lerde kılıncdan geçirdi. 114, 330, 522, 1047.

195 — CEVDET PÂŞA: Ahmed Cevdet pâşa 1238 [m. 1823] de Lofcada tevellüd, 1312 [m. 1894] de vefât etdi. Fâtiîh câmi'-i şerifi bağçesinde mermer kabri vardır. Ahkâm-ı Kur'ânîyyeyi kanûn şekline sokarak, bütün milletlerin çok kıymet verdiği (**Mecelle**) adındaki kitâbı hâzırlamakla, islâmiyyete büyük hizmet etmiştir. (**Kısas-ı Enbiyâ**) kitâbı meşhûrdur. 455, 456, 469.

196 — CEZÛLÎ: Altiyüzotuzaltıncı [636] sırada Muhammed bin Süleymân Cezûlî ismine bakınız.

197 — CİHÂNGİR ŞÂH: Yediyüzdoksanbirinci [791] sırada Selîm şâh ismine bakınız!

198 — CİRCİS: İbnül'amîd, rum târihcilerindendir. 601 [m. 1205] de tevellüd, 671 [m. 1273] de Şamda vefât etdi. [(**Ehî-i sünnet yolu**) kitâbında geçmektedir].

199 — CÜNEYD-İ BAĞDÂDÎ: Evliyânın büyüklerindendir. Babası Muhammed Zeccâcdır. [207] de Nehâvendde tevellüd, 298 [m. 910] de Bağdadda vefât etdi. Dayısı ve mürşidi Sırrî Sekatînin yanındadır. Sırrî Sekatînin mürşidi Ma'rûf-i Kerhîdir Ma'rûf-i Kerhî, hem imâm-ı Alî Rızâdan, hem de Dâvûd-i Tâiden feyz almıştır.

Tarîkatlerin çeşidli isimler alması, başka başka olduklarını göstermez. Aynı mürşidin talebeleri, birbirlerini tanımak ve mürşidleri ile öğrenmek için, buldukları yola, mürşidlerinin ismini vermişlerdir. Tarîkatler başlıca ikidir: (**Zikr-i hafî**), ya'nî sessiz zikr yapan ve (**Zikr-i cehrî**), ya'nî yüksek sesle zikr yapan tarîkatler. Birincisi hazret-i Ebû Bekrden gelmiş olup, mürşidlerinin adına göre, (**Tayfûriyye**), (**Yeseviyye**), (**Medâriyye**), hakikî olan (**Bektâşîyye**), (**Nakşibendiyye**), (**Ahrâriyye**), (**Ahmediyye-i müceddidiyye**) ve (**Hâlidiyye**) gibi isimler almışlardır.

Zikr-i cehrî hazret-i Alîden oniki imâm vâsıtası ile gelmiştir. Bunların sekizincisi olan imâm-ı Alî Rızâdan Ma'rûf-i Kerhî almış ve Cüneyd-i Bağdâdînin çeşidli halîfelerinin silsilelerinde bulunan meşhûr mürşidlerin adı verilerek, kollara ayrılmıştır. Böylece Ebû Bekr-i Şibli yolundan (**Kâdirî**) ile (**Şâzili**), (**Sa'dî**) ve (**Rîfâî**), Ebû Alî Rodbârî yolundan Ahmed Gazâlî ve Diyâ-üddîn Ebû-Necîb-i Sühreverdi vâsıtaları ile (**Kübrevi**), Mîmşâd-i Dîneverî yolundan yine Ebû Necîb-i Süh-

reverdi meydana gelmiştir. İmâm-ı Aliden Hasen-i Basri vâsıtası ile (**Edhemî**) ve bundan (**Ceştî**) hâsıl olmuştur. (**Bedeviyye**), Rifâ'iyeden hâsıl olmuştur.

Ebû Necib-i Sühreverdi, Şihâbüddin Ömer-i Sühreverdinin mürcidi ve amcası idi. [563] de Bağdâdda vefât etdi. Şihâbüddinden (**Sühreverdi**) hâsıl olmuş, Ebû Necibden bir kol da Rûkn-üd-dîn Muhammed Sencâsiye gelmiş, bundan Şems-i Tebrizî ile Rûkneddin İbrâhîm-i Zâhid feyz almışlardır. Birincisinden (**Mevlevî**) meydana gelmiş, ikincisi ikiye ayrılmıştır. Birincisinden Safiyyeddin Erdebîli yolu ile (**Bayrâmî**) ve bunlardan da (**Celvetî**) ler hâsıl olmuş, ikincisinden Muhammed bin Nûr Halvetî yolu ile (**Halvetî**) meydana gelmiştir. Halvetilerden seyyid Yahyâ Şirvânî hâsıl olup, [868] de vefât etmiştir. Bunun bir halifesinden (**Gülşenî**) meydana geldi. Şirvâninin diğer halifesi pîr Muhammed Erzincânî [876] da vefât etmiştir. Bundan ayrılan bir koldan (**Niyâzi Mısri**), (**Ümmî Sinân**) ve (**Cerrâhi**) tarikatleri hâsıl oldu. Cerrâhi piri olan Nûreddin Cerrâhi, Kara-gümrükde Kedhudâ câmi'i yanındaki tekkede onsekiz sene vazife yapıp, [1133] de orada vefât etdi. Pîr Muhammedin diğer halifesi Çelebi halife Muhammed Cemâleddin efendinin bir halifesinden (**Şa'bâniyye**) hâsıl oldu. İkinci halifesi Sünbül Sinân Yûsûf efendidir. Topkapıda otobüs durak yerinin ismi olan Pazar tekkesinin şeyhi Ümmî Sinân efendi hicri [958] de vefât etmiş ve Eyyûbde halifesi Nasûh denin Düğmecilerdeki tekkesine defn edilmiştir. Bunun yerine, halifesi Kazzâz Muhammed Harîri efendi şeyh olmuş, bu makâmda doksan sene kalarak, [1050] de vefât etmiştir. Bu tekke ile kürkcübaşı Ahmed beğ câmi'i arasındaki türbesindedir. Tekke yerinde şimdi benzin istasyonu vardır. Eyyûbdeki Ümmî Sinân tekkesinin son şeyhi Yahyâ Gâlib, dedelerinin yolundan ayrıldı. Kırşehir vâlisi ve sonra meb'ûs oldu. Son halife Vahideddin hâna Ankaradan gönderdiği tehdid mektûbları ile halifeyi İstanbulu terke mecbûr ettiğini, Cumhûriyyet gazetesinde neşr ettiği hâtîrâtında yazmaktadır. [m. 1941] de öldü. Eyyûbde, Bahâriyyededir.

Hâcî Bayrâm-ı Velinin halifesi Ömer Sekîninin halifesi Hızır Dede, Üftâde efendiye hilâfet verdi. Bunun halifesi de, Hüdâyî Azîz Mahmûd efendidir.

(**Uşâki**) tarikatının reisi Hasen Hüsâmeddin efendidir. Buhârâda seyyid Ahmed-i Semerkandiden feyz aldı. Uşakda yerleştiği için Uşâkî denildi. [1003] de Konyada vefât etdi. (**Ticânî**) tarikati, Afrikanın batısında yayılmıştır. Ticânî ismine bakınız! 49, 89, 268, 621, 761, 874, 926, 930.

200 — CÜVEYRİYYE «radıyallahü anhâ»: Benî Mustalak kabilesi reisi olan Hârisin kızı idi. Hicretin beşinci senesinde yapılan (**Müreysi'**) gazvesinde esir alınmıştı. Amcasının oğlu olan zevci muhârebede katil edildi. Yirmi yaşında, çok hasnâ idi. Cüveyriyye satılığa çıkarıldıkda, babası satın almak için Medîneye bir sürü deve getirdi. İki a'lâ deveye kıyamayıp şehir dışında sakladı. Resûl «aleyhisselâm», filân yerde sakladığın iki deveyi de getir dedi. Hâris, şaşırıp, iki oğlu ve dahâ nice kimse ile imân etdi. Resûl «aleyhisselâm» develeri alıp, kızını geri verdi. Kız da imâna geldi. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», Cüveyriyyeyi babasından isteyip nikâh buyurdu. Hicretin ellialtısında [56] vefât etdi. 333.

201 — DAHHÂK: Dahhâk bin Kays, Tâbi'ındendir. Cemal harbine karışmadı. Sıfînde hazret-i Alî ile birlikde idi. Hazret-i Mu'âviyenin huzûrunda pek acı konuştuğu hâlde, hazret-i Mu'âviye, riâyeti ve hurmeti bırakmayıp, buna yine ihsân ederdî. [37] de yetmiş yaşlarında vefât etdi. Semerkandın fethinde bir gözü sakatlandı. 345, 486, 923.

202 — DALTON: İngiliz fizikcisi ve kimyâgeridir. 1179 [m. 1766] da tevellüd 1260 [m. 1844] da vefât etdi. 884.

203 — DANYAL «aleyhisselâm»: Hazret-i Dâvüd evlâdından bir Peygamberdir. Milâddan [606] sene önce Bâbile götürülüp, Buhtunnasar serâyında büyüdü.

204 — DÂRA: Eski İrânın Kiyâniyân şâhlarının dokuzuncusu ve sonuncusudur. Milâddan önce [342] den [330] yılına kadar hüküm sürdü. Erbilde İskendere mağlûb olup kaçarken öldü. Sonra İşkâniyân, dahâ sonra Sâsâniyân devletleri kurulmuştur.

205 — DÂRE KUTNÎ: Ali bin Ömer, hadis âlimidir. 306 [m. 918] yılında Bağdâdda Dâre kutnda tevellüd, 385 [m. 995] de vefât etdi. (**Sünen**) kitâbı meşhûr-
dur. 378, 939.

206 — DÂRİMÎ: Abdüllah bin Abdürrahmân hâfiz Ebû Muhammed, 181 [m. 798] de Semerkandda tevellüd, 255 [m. 869] de vefât etdi. Hadis âlimidir. (**Müs-
ned**) adındaki kitâbı çok kıymetlidir. 59, 378, 419.

207 — DARWİN: İngiliz tabî'iyecisidir. 1224 [m. 1809] de doğdu. 1299 [m. 1882] da öldü. 78, 489, 952.

208 — DAVENPORT: John Davenport. Ondokuzuncu asrın sonunda yaşa-
mış olan lord Davenport, İngiliz müsteşriklerindedir. (Hazret-i Muhammed ve
Kur'ân-ı kerîm) adındaki İngilizce kitâbı, önce Londrada, sonra birkaç kerre de
Hindistânda basılmıştır. [m. 1928] de Ömer Rızâ tarafından Türkçesi neşr edil-
miştir. [m. 1966] sonunda Türkçesi Latin harfleri ile basılmıştır. Misyonerlerin [m.
1925] de çıkardıkları (The Islamic World Today) ya'nî (Bugünkü İslâm âlemi)
adındaki kitâbın yirminci faslında Davenport ve kitâbı hakkında geniş bilgi var-
dır. 472, 474, 479, 483.

209 — DÂVÜD «aleyhisselâm»: Hem Nebî, hem sultân idi. Milâddan [1086]
yıl önce Kudüsde tevellüd, [1016] yıl önce orada vefât etdi. Kumandanlarından
Urya, muhârebede öldürülünce bunun zevcesini alıp, bundan Süleymân «aley-
hisselâm» tevellüd etdi. Çok güzel ve te'sirli sesi vardı. Kendisine İbrânî dilinde
(Zebûr) kitâbı geldi. 431, 610, 631, 702.

210 — DÂVÜD BİN SÜLEYMÂN: Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin ha-
lifelerindedir. 1222 [m. 1807] de Bağdâdda tevellüd, 1299 [m. 1881] da orada
vefât etdi. Onsekiz sene Mekke'de kaldı. (**Minhat-ül-vehbiyye fî reddil-Vehhâbiyye**)
kitâbı [1305] de Bombayda ve [1389] da İstanbulda basıldı. Arabidir. Türkçe-
si (**Vehhâbiye nasihat**) kitâbındadır. 407.

211 — DÂVÜD-İ TÂÎ: Ebû Süleymân Dâvüd bin Nasîr, Hanefî fikh âlimi ve
çok zâhid idi. Horâsânlıdır. İmâm-ı a'zamın talebesi ve Habîb-i Acemînin halife-
si idi. [165] de vefât etdi. 170.

212 — DÂVÜD-İ ZÂHİRÎ: Dörtüyzotuzyedinci [437] sırada İbni Hazm ismine
bakınız!

213 — DEBBÛSÎ: Ebû Zeyd Ubeydüllah bin Ömer, Buhârânın meşhûr yedi
kâdisından biridir. Debbûs, Semerkandda bir kasabadır. Hanefî fikh âlimlerin-
dendir. 432 [m. 1039] de Buhârâda vefât etdi. (**Te'sis**) fikh kitâbı Mısırda basıl-
mıştır. (**Esrâr fil-üsûl-i vel-fürû'**) kitâbı, (**Hazâne**) fetvâ kitâbı ve imâm-ı Muham-
medin (**Câmi'ul-kebir**) ine Şerhi vardır. 264.

214 — DEMİRÎ: Kemâleddin Muhammed bin Mûsâ bin İsâ, Mısır Şâfi'î âlim-
lerindedir. [742] de tevellüd, 808 [m. 1405] de vefât etdi. (**Hayât-ül-hayvân**) ki-
tâbı Berutda (Mektebe-tüt-ticârî) de satılmaktadır. İki cildir. Kenârında Zeke-
riyyâ Kazvîninin (**Acâib-ül-mahlûkât**) kitâbı vardır. 372, 658.

215 — DERVİŞ MUHAMMED: Evliyanın büyüklerindedir. Silsile-i aliyenin
yirminci ferd-i kâmilidir. Dayısı Muhammed Zâhid hazretlerinden feyz aldı. Da-
yısının vefâtından sonra, bu da Semerkandda dalâlet ve bid'atleri yok etdi. Ön-
ce onbeş senâ zühd ve riyâzetle, zikr ve fikrle çalıştı. Sonra Hızır aleyhisselâ-
mın tevsiyesi ile hâce Muhammed Zâhid hazretlerinin sohbetine kavuşup kemâ-
le erdi. Çok velî yetişirdi. Hicretin dokuzyüzyetmiş [970] senesinde Mâverâün-
nehrde Büster nâhiyesinin Dasferâr köyünde vefât etdi. 883.

216 — **DEYLEMÎ**: Şehrdâr bin Ebû Şücâ' Şirûye [483] de Hemedânda tevellüd, [558] de vefât etdi. Ebû Nasr Deylemî, hadis âlimidir. (**Müsned**) kitâbı meşhûrdur. 374, 406, 419, 428, 478.

217 — **DIHYE-İ KELBÎ** «radiyallahü anh»: Geç imâna geldi. Zengin tüccâr idi. Müslimân olmadan önce de Resûlullahı sever, uzakdan geldikçe hediyeye getirirdi. Müslimân olunca, Resûlullah çok sevindi. İyi rumca bilirdi. Rum devletine sefir olarak gönderildi. Yermük ve Şâm savaşlarında bulundu. Elli [50] yılında vefât etdi. 329.

218 — **DİOSKORÛS**: İskenderiyye patriki idi. [m. 451] yılında Kadıköyünde toplanan beşinci meclisde, fikrleri red edildi. Fikrlerine (**Monofisiyye**) veyâ (**Ya-kûbiyye**) denir. 439.

219 — **DIRÂR**: Mısrda, Fâtımiler zamanında bulunan bir yehûdî dönmesidir. Halife Hâkimi aldatdı. İslâmiyyeti yıkmağa uğraşdı. Bunun ve talebesi Hamzanın yolunda olanlara (**Derezi**) denir. 437.

220 — **DRAPER**: William Draper, hıristiyân dînine düşmanlığı ile meşhûr ingilizdir. 1226 [m. 1811] da tevellüd ve 1299 [m. 1882] da vefât etdi. 486.

221 — **EBÛ ABDÛLLAH**: Muhammed bin Mûsâ Merâkîşi Telemsânî, tesavvuf büyüklerindedir. Mâlikîdir. 683 de vefât etdi. (**Misbâh-uz-zulâm**) kitâbı çok kıymetlidir. 412.

222 — **EBÛ ALÎ DEKKAK**: Adı, Hasen bin Muhammeddir. Ebül-Kâsım Kuşeyrînin kayın pederi ve mürşidi idi. [405] de Nişâpurda vefât etdi. 221.

223 — **EBÛ ALÎ FARMEDÎ**: Adı Fadl bin Muhammeddir. Ebül-Kâsım Kuşeyrînin talebesi ve Ebül-Kâsım Gürgânî ile Ebül-Hasen Harkânînin halîfesidir. Ebül-Kâsım da, Ebû Osmân-ı Magribînin, bu da Cüneyd-i Bağdâdînin halîfesidir. Silsile-i aliyyenin yedincisidir. Ebû Sa'îd-i Ebül-Hayr hazretlerinden de feyz aldı. Zâhir ilmlerinde derin âlim idi. İmâm-ı Gazâlînin ve Yûsûf-i Hemedânînin mürşididir. Dörtüzyötüzdörtde [434] tevellüd ve dörtüzyetmişyedide [477] Meşhedde ya'nî Tusda vefât etdi. 883.

224 — **EBÛ BEKR BİN ALÎ HADDÂDÎ YEMENÎ**: Hanefîdir. [800] yılında vefât etdi. (**Kudûrî Muhtasarı**) nı şerh etdi. Bu şerhi üç cild olup, (**Sirâc-ül-vehhâc**) adını vermişdir. Bunu sonra ihtisâr ederek (**Cevhere**) demişdir. İbrâhîm ibnül-Lâkânînin yazdığı (**Cevhere-tüt-tevhîd**) başkadır. Lâkânî, Mâlikî kelâm âlimi ve büyük velî olup 1041 de vefât etmişdir. 131, 278.

225 — **EBÛ BEKR-İ BÂKILLÂNÎ**: Kâdî Muhammed bin Tayyib, Basrada tevellüd, 403 [m. 1013] de Bağdâdda vefât etdi. Kelâm âlimi idi. Eş'arî mezhebinde idi. İlmî ve zekâsı çok idi. İstanbula elçi gönderildi. Çok kıymetli eserleri vardır. 647.

226 — **EBÛ BEKR-İ BELHÎ**: Hamîdeddîn-i Belhî, Belh kâdisi idi. Babası, Ömer bin Mahmûddur. [559] da vefât etdi. Fârisî (**Makâmât**) kitâbı meşhûrdur. 522, 795.

227 — **EBÛ BEKR-İ SIDDİK** «radiyallahü anh»: Adı Abdüllah bin Ebû Kuhâfe bin Âmir bin Amr bin Kâ'b bin Sa'd bin Teym bin Mürredir. İlk imâna gelen hür adamdır. Büyük tüccâr idi. Bütün malını, evini, barkını Resûlullah uğruna verdi. Gençlikde de arkadaş idiler. Müslimânların birinci halîfesidir. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» âhirete teşrîf eaince, Mekken ve Medîneden ve Tâifden başka, bütün Arabistân mürted oldu. Halife, önce Medîneye yakın dört kabîle üzerine yürüyüp, bunları itâ'ate getirdi. Sonra, onbir kabîleye bölükler gönderdi. Bunlardan İkrime emrindeki asker, Yemâmede, Müseylemenin kırkbin askerine karşı gelemeydi. Halife, Hâlid bin Velîdi imdâda gönderdi. Hâlid, Taliha ve Sücâh ve Mâlik bin Nüveyreyi perîşan edip Medîneye dönmüşdü. Yemâmede de büyük zafer kazandı. Yirmibin mürted öldürdü. İki bine yakın müslimân şehîd

oldu. Amr ibni Âs da, Huzâ'a kabilesini hidâyete getirdi. Alâ bin Hadremi, Bahreynde çetin muhârebeler yapıp mürtedleri dağıtdı. Huzeyfe ve Arface ve İkrime, Ummân ve Bahreynde birleşip, mürtedleri bozdular. Onbin mürted öldürdüler. Halife, Hâlid bin Velidi Irâk tarafına gönderdi. Hireden yüzbin altın cizye aldı. Hürmüz kumandasındaki Irân ordusunu bozdu. Basrada otuzbin kişilik orduyu perişon etdi. İmdâda gelen büyük ordudan yetmiş bin kâfir öldürüldü. Sonra, çeşidli muhârebelerle, büyük şehirler aldı. Halife, Medinede ordu toplayıp, Ebû Ubeyde kumandasında Şam tarafına, Amr ibni Âsı da Filistine gönderdi. Sonra Yezid bin Ebû Süfyânı Şâma yardımcı gönderdi. Sonra asker toplayıp, hazret-i Mu'âviye kumandasında, kardeşi Yezide yardıma gönderdi. Hâlid bin Velidi de, Irâkdan Şâma gönderdi. Hâlid, askerinin bir kısmını Müsennâya bırakıp, birçok muhârebe ve zaferlerle Sûriyeye geldi. İslâm askerleri birleşerek (Ecnâdin) de büyük rum ordusunu yendiler. Sonra, (Yermük) de kırkaltı bin İslâm askeri, Herakliyüsün ikiyüzkırk bin askeri ile uzun ve çok çetin savaşlar yapıp gâlib geldi. Yüzbinden ziyâde rum askeri öldürüldü. Üçbin müslimân şehid oldu. Bu muhârebede İslâm kadınları da harb etdi. Başkumandan Hâlid bin Velidin ve tümen komutanı İkrimenin şaşılacak kahramanlıkları görüldü. Bütün bu zaferler, halifenin cesâreti, dehâsı ve güzel idâresi ve bereketi ile oldu. Yermük savaşı yapılırken, halife Medinede vefât etdi.

Hazret-i Ebû Bekr, Aşere-i mübeşşerenin birincisidir. Peygamberlerden sonra, bütün insanların en üstünüdür. Bütün gazâlarda bulundu. Âyet-i kerîmeler ile medh olundu. Kur'ân-ı kerîmi kitâb hâlinde ilk toplıyan budur. Onüçüncü [13] yılın Cemâzıl-âhır yirmisekizinci salı gecesi, altmışüç yaşında vefât etdi. Resûlullahın yanındadır. Beyâz idi. Yüzü ve göğdesi za'if, yanakları üstünde sakalları az, gözleri çukurca, alını yumruca idi. 43, 44, 58, 93, 103, 170, 210, 303, 307, 332, 333, 396, 401, 406, 447, 449, 456, 458, 544, 617, 824, 832, 833, 857, 868, 948, 960.

228 — EBÛ BEKR-İ ŞİBLÎ: Evliyânın büyüklerindedir. Adı Muhammeddir. 247 [m. 861] de Samrâda tevellüd, 334 [m. 945] de Bağdâdda vefât etdi. Mâlikî idi. Cüneyd-i Bağdâdinin halifelerindedir. 49, 59, 103, 913.

229 — EBÛ BERZE «radiyallahü anh»: Adı Fadl bin Muhammed Eslemidir. Eshâb-ı kirâmdandır. Gazâlarda bulundu. Hazret-i Ali ile birlikte hâricilerle harb etdi. Horasanda, çok yaşlı iken vefât etdi. 575.

230 — EBÛ CA'FER: Haddâd denir. Cüneyd-i Bağdâdinin hocası idi. 619.

231 — EBÛ CA'FER-İ MENSÛR: Babası, Muhammed bin Ali bin Abdüllah bin Abbâs'dır. Abbâsî hükümdârlarının ikincisi, İslâm halifelerinin yirmibirincisidir. [95] yılında tevellüd, [158] de Mekkede vefât etdi. [136] da, kardeşi Abdüllah ölünce, halife oldu. [137] de, devletin kurucusu olan Ebâ Müslimi öldürdü. [145] de Bağdâd şehrini yaptı. 396, 398.

232 — EBÛ CEHL: Adı Amr bin Hişâm bin Mugîre bin Abdüllah bin Amr bin Mahzûmdur. Ebû Hakem ve İbni Hanzala da denir. Karısı Ümm-i Cemîl, Ebû Süfyân bin Harbin hemşiresi idi. İslâmiyyetin en azılı düşmanı idi. Bedr gazâsında yetmiş yaşında iken öldürüldü. 329, 449, 454, 960.

233 — EBÛ DÂVÛD: Sekizyüzonikinci [812] sırada, Sicstânî ismine bakınız!

234 — EBÛDDERDÂ «radiyallahü anh»: Eshâb-ı kirâmdandır. Hazrec kabilesindedir. Bedrden sonraki gazâlarda bulundu. Otuzüç [33] yılında Şâmda vefât etdi. 627.

235 — EBÛ DECÂNE «radiyallahü anh»: Bedr gazâsında bulundu. Yemâme cenginde çok kahramanlık etdi. Orada şehid oldu. 658.

236 — EBÛ EYYÛB-İ ENSÂRÎ «radiyallahü anh»: Hâlid bin Zeyddir. Eshâb-ı kirâmın büyüklerindedir. Resûlullah Medîneye hicret edince, bunun evinde yedi

ay müsâfir oldu. Bütün gazâlarda bulundu. Yüzelli hadîs-i şerîf bildirmiştir. El-linci yılda [50] Yezîd'in emrinde İstanbula gelen asker arasında otuzüç Sahâbî vardı. Bunlardan hazret-i Hâlid dizanteriden vefât etti. Fâtih sultân Muhammedin hocalarından Akşemseddin efendi kabrini keşf etti. Üzerine güzel türbesi ile bir câmi' yapıldı. Ramezânlarda câmi'lere mahya kurulması emr olununca, [1136] da uzun iki minâre yapıldı. (Mir'ât-ülharemeyn) sekizyüzikinci sahîfesinde diyor ki, (Çifte minâreli câmi'lere Mahya kurulması, sultân üçüncü Ahmed hân devrinde oniki sene kadar sadr-ı a'zamlık yapmış olan dâmâd İbrâhîm paşanın 1132 [m. 1719] senesinde ihdâs eylediği bid'atdır). Eyyüb sultân câmi'i, üçüncü Selîm hân tarafından 1215 [m. 1800] de yeniden yapıldı. İlk Cum'a nemâzında sultân da bulundu. Câmi'in son ta'mîrini 1380 [m. 1960] de başvekîl şehîd Adnan Menderes yaptırmıştır. Türbenin son ta'mîrini ikinci Mahmûd hân yaptırmıştır. Sanduka üzerindeki yazılar, sultânın el yazısıdır. Türbede asılı levhadaki iki beyti üçüncü Selîm hân söylemiş. Yesârî yazmıştır. Nakş-ı kadem-i Peygamberî, Birinci Mahmûd hânın emri ile [1144] de serâydan türbeye getirildi. 287.

237 — EBÛ EYYÛB-İ SAHTİYÂNÎ: Ebû Bekr-il Basrî, İmâm-ı a'zam zamanındaki fikh âlimlerindendir. Çok kerâmetleri görüldü. Basrada deri satardı. Yüzotuzbir [131] de tâ'ûndan, altmışbeş yaşında vefât etti. 170.

238 — EBÛ EYYÛB-İ SÜLEYMÂN: Medîne-i münevverede bulunan yedi büyük âlimden biridir [104] de vefât etti. 63.

239 — EBÛ HANİFE: İmâm-ı a'zam Nu'man bin Sâbit, İslâm âlimlerinin en büyüklerindendir. 80 [m. 699] yılında Kûfede tevellüd, 150 [m. 767] de Bağdâdda şehîd edildi. Fikh bilgilerini, Ehl-i sünnet i'tikâdını topladı. Yüzlerce talebesine öğretip, kitâblara geçirilmesine sebep oldu. 22, 48, 57, 115, 129, 159, 177, 188, 224, 225, 227, 273, 277, 303, 305, 342, 348, 363, (392), 394, 396, 405, 408, 411, 420, 424, 454, 548, 705.

240 — EBÛ HASEN-İ SÛBKÎ: Ali bin Abdülkâfi hâfız Takıyyüddin Sübkî, 683 [m. 1284] de Mısrda Sübk kasabasında tevellüd, 756 [m. 1355] da Kâhiredede vefât etti. Tâc-üddîn-i İskenderînin talebesidir. Mısrda ve Şamda Şâfiî âlimlerinin reîsi idi. Şamda kâdil-kudât ya'nî temyîz reîsi iken imâm-ı Nevevînin evini ziyâret ettiği zaman, Nevevînin mubârek ayakları basmıştır diyerek, halılara yüzünü, sakalını sürmüştü. Yüzelliden fazla kitâb yazdı. İbni Teymiyyeye çok nasihat etti. Ona reddiyye olan kitâblarından (Şifâ-üs-sikam), Berutda (Dâr-ül-âfâk-ı Cedide) kitâbevi tarafından yeniden basılmıştır. Oğlu Abdülvehhâb Tâc-üddîn-i Sübkî, Şâfiî âlimlerinden olup, 771 [m. 1370] de Şamda vefât etmiştir. 302, 402, 404, 408.

241 — EBÛ HÂTİM-İ TEMİMÎ: Dörtüyzotuzikinci [432] sırada İbni Hibbân ismine bakınız!

242 — EBÛ HÜREYRE «radiyallahü anh»: Adı Abdürrahmandır. Hayberde müslimân oldu. Hazret-i Ömer zamanında Bahreyn vâlisi, hazret-i Osmân zamanında Mekke kâdîsi ve hazret-i Mu'âviye zamanında Medîne vâlisi oldu. [57] yılında yetmişsekiz yaşında Medînedede vefât etti. 93, 269, 339, 369, 373, 403, 579, 646, 701, 924.

243 — EBÛL - HÜSEYN MÜSLİM: Altiyüzseksenbirinci [681] sırada Müslim ismine bakınız!

244 — EBÛ HUZEYFE BİN UTBE «radiyallahü anh»: Babası Utbe bin Rebî'a bin Abd-i Şems, Bedr gazâsında Kureyş ordusunun kumandanlarından idi. Utbe, kardeşi Şeybe ve oğlu Velîd ile birlikde katl edilmişti. Ebû Huzeyfe ise ilk imâna gelenlerdendir. Gazâların çoğunda bulundu. Bedr gazâsında, babası Utbeye ve kardeşi Velîde karşı harb etti. Yemâme harbinde ellidört yaşında şehîd oldu. Uzun boylu, beyâz, çok güzeldi. 903.cü sırada Utbe ismine bakınız. 446.

245 — EBÛ İSHAK GÜLÂBÂDÎ: Ebû Bekr Muhammed bin İbrâhim Buhâri Gülâbâdî, Sôfiyye-i aliyenin büyüklerindendir. [380] yılında vefât etdi. (Te'arrûf) kitâbı çok kıymetlidir. 1388 [m. 1969] de Câmî'ul-ezherde basılmışdır. 841, 879.

246 — EBÛ İSHAK İSFERÂİNÎ: Rükneddin İbrâhim bin Muhammed, Şâfiî fikh âlimlerindendir. [418] de Nişâpurda vefât edip, İsfereinde defn edildi.

247 — EBÛ KATÂDE «radiyallahü anh»: Ensâr-ı kirâmdan olup, meşhûr suvârilerden idi. [45] de yetmiş yaşında, Medinede veyâ Kûfede vefât etdi. 907.

248 — EBÛ KEBŞE «radiyallahü anh»: Ensâr-ı kirâmdan idi. 575.

249 — EBÛL ABBÂS-İ MÛRSÎ: Ahmed bin Ömer-il-ensâri, Mâlikî olup, zamanının kutbu idi. Ebül-Hasen-i Şâzilin halifesi ve Tâc-üddin-i İskenderi ile İmâm-ı Busayrînin ve Abdüllah-i İsfehânînin müridleridir. [686] da İskenderiyede vefât etdi. 340, 373.

250 — EBÛL - BEKÂ: Şeyh-ül-islâm idi. Tütün günâh değildir derdi. Ebulbekâ Muhammed bin Ahmed bin Diyâüddin Sâgânî başkadır. Yediyüzseksendokuzda tevellüd, sekizyüzellidörtde [854] vefât etmişdir. (Kâfi) şerhi olan (Şâfi) ve Nesefinin (Vâfi) sine şerhi ve (Diyâülma'neviyye alâ Mukaddime-til-gazneviyye) ve (Mecma'ul-bahreyn) şehri ve (Menâkıb-ül-İmâm-il-a'zam) kitâbları meşhûrdur. 573.

251 — EBÛLBEREKÂT NESEFÎ: Yediyüzüncü [700] sırada, Nesefî Abdüllah ismine bakınız!

252 — EBÛLHÂRİS BİN ALKAMA: Necrandan Resûlullah'a gelen altmış hristiyânın en âlimi idi. 320.

253 — EBÛL-HASEN-İ ALÎ: Babası Alî bin Müzeyyen idi. Sôfiyye-i aliyyedir. [323] de Mekke'de vefât etdi. 87.

254 — EBÛL-HASEN-İ EŞ'ARÎ: Adı Alî bin İsmâ'ildir. Ehl-i sünnetin i'tikâdındaki iki imâmından biridir. 266 [m. 879] da Basrada tevellüd, 330 [m. 941] da Bağdâdda vefât etdi. (Kitâb-ül'ulûm) u [1953] de ingilizceye terceme edilmişdir. 58, 364, 632.

255 — EBÛL-HASEN-İ HARKÂNÎ: Sôfiyye-i aliyenin büyüklerindendir. Silsile-i aliyenin altıncısıdır. Adı, Alî bin Ca'ferdir. Bâyezîd-i Bistâmînin rûhâniyyetinden terbiye gördü. (Esrâr-ı sülûk) kitâbını Salâhaddîn-i Uşâkî türkceye çevirmiştir. (Beşâret-nâme) kitâbı çok kıymetlidir. [425] de Harkanda vefât etdi. 883, 960.

256 — EBÛL-HASEN-İ ŞÂZİLÎ: Nûr-üddin Alî bin Abdüllah şerîfdir. 592 [m. 1196] de Tûnusda Şâzile kasabasında tevellüd etdi. Silsilesi, Sırrî Sekatîden gelmektedir. Bir yoldan da, seyyid Ahmed Rifâ'îye bağlanmaktadır. İskenderiyede Şâzîlî tarikatini te'sîs ve neşr etdi. (Her istediğim zaman, Resûlullahı baş gözümle görmezsem, kendimi onun ümmeti saymam) buyururdu. (Hizb-ülbahr) kitâbı meşhûrdur. Mekke yolunda 654 [m. 1258] de vefât etdi. 340, 660, 819.

257 — EBÛL-HÜSEYN BİN SEM'UN: Muhammed bin Ahmeddir. (Nâtık-ı bilhikme) adı ile meşhûrdur. Birgün Bağdâdda, minberde va'z veriyordu. Minberin önünde oturanlardan biri uyudu. İbni Sem'un hemen susdu. Uyandığı zaman (Resûlullahı rü'yâda gördün değil mi?) dedi. Evet gördüm dedi. (Seni uyandırıp da, tatlı rü'yânı yarıda bırakmamak için susdum) buyurdu. Zâhid olmağı, dünyâya gönül bağlamamağı söylüyorsun, kendin yeni, şık giyiniyorsun ve çeşitli yemekler yiyorsun dediklerinde, Allahü teâlâyı, şerîatin emr ettiği gibi bilen kimseye, dünyâ malı zarar vermez buyurdu. (Allahü teâlânın adı bulunmayan söz, kıymetsizdir. Allahü teâlâyı hâtırlamadan susmak, boşuna vakt geçirmektir. İbret almadan bakmak fâidesizdir) buyururdu. [387] de vefât etdi. Evinin bağçesine defn edildi. Otuzdokuz sene sonra kabristana nakl etmek icâb etdi. Kefeni hiç solmamış, yepyeni görüldü. 88.

258 — **EBÛL-HÛSEYN-İ NÛRİ**: Ahmed bin Muhammed, Cüneyd-i Bağdâdî'nin arkadaşı idi, [295] de ölünce, Cüneyd, (İlmin yarısı gitdi) buyurdu. 513.

259 — **EBÛ LEHEB**: Resûlullahın amcası idi. En büyük düşmanı idi. Bedr gazâsından yedi gün sonra çiçek hastalığından Mekke'de öldü. Kokdu. 329, 344, 449, 454, 513, 960.

260 — **EBÛL-KÂSİM-İ SEMERKANDÎ**: Muhammed bin Yûsûf, Hanefî fikh âlimlerindedir. [556] da vefât etdi. (**Câmi'ul-fetâvâ**) kitâbı meşhûrdur. Buna (**Câmi'ul-kebîr**) de denir. (**Mültekit**) ve başka kitâbları da vardır. 232, 264, 923.

261 — **EBÛLLEYS-İ SEMERKANDÎ**: Nasr bin Muhammed, fikh ve tefsîr âlimidir. Kitâbları meşhûrdur. 373 [m. 985] de vefât etdi. 225, 547, 579.

262 — **EBÛLVEFÂ**: Şeyh Ebülvefâ [896] da İstanbolda vefât etdi. Vefâdo türbesi meşhûrdur. 197.

263 — **EBÛ MENSÛR-İ MÂ-TÛRÎDÎ**: Muhammed bin Mahmûd, Ehl-i sünnetin iki i'tikâd imâmından birincisidir. Hocası Ebû Nasr-ı İyâd, Ebû Bekr-i Cürcânînin talebesi idi. Bu da imâm-ı Muhammed Şeybânînin talebesi idi. 333 [m. 944] de Semerkanda vefât etdi. İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfeden gelen kelâm bilgilerini kitâblara geçirdi. İzâh ve İsbât etdi. 394, 632.

264 — **EBÛ MÛSÂ DİNEVERÎ**: Bâyezîd-i Bistâmînin talebesinden idi. Adı Ahmed bin Dâvüddür. Çok kitâb yazdı. [281] de vefât etdi. 616.

265 — **EBÛ MÛSEL-EŞ'ARÎ**: Abdüllah bin Kays, Eshâb-ı kirâmdandır. Hicret-i seniyyeden evvel, Yemenden Mekke-i mükerreremeye gelip, Müslimân oldu. Hayberin fethinden sonra Habeşistâna gitdi. Oradan Medîne-i münevvereye geldi. Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» Zebîd, Aden ve Yemende vâlisî idi. Ömer «radiyallahü anh» zamanında da Basra ve Kûfe vâlîliklerinde bulundu. Çok memleketler feth etdi. Siffîn muhârebelerinden sonra, sulh için, hazret-i Alînin «radiyallahü anh» vekîli idi. Hazret-i Mu'âviyenin vekîli olan Amr ibni Âsın «radiyallahü anhümâ» dehâsı karşısında mağlûb olmuştu. Kırkiki [42] yılında Kûfede veyâ Mekke-i mükerreremde vefât etdi. Yazılarda islâm târihini ilk kullanan budur. 179.

266 — **EBÛ NASR-İ AKTA'**: Ahmed bin Muhammed, fikh âlimidir. [474] de İsfehânda, Ram Hürmüz şehrinde vefât etdi. 149.

267 — **EBÛ NU'AYM**: Yetmişyedinci [77] sırada, Ahmed bin Abdüllah ismine bakınız!

268 — **EBÛ SA'İD-İ FÂRÛKÎ**: Şâh Ebû Sa'îd-i Fârûkî, binyüzdoksanaltı [1196] da Rampurda tevellüd ve binikiyüzellide [1250] fitr bayramında, hacdan dönerken (Tonk) şehrinde vefât etdi. Delhiye getirilip, mürşidi Abdüllah-ı Dehlevînin yanına defn edildi. Fârisî (**Hidâyet-üt-tâlibîn**) kitâbı çok kıymetlidir. Urdu tercemesi ile birlikte 1385 [m. 1965] de Karaşinin Nâzımâbâd kasabasında basılmıştır. Bunun babası Safiyyülkadr, binyüzaltmışbeş [1165] de tevellüd ve binikiyüzotuzaltı [1236] da (Lucknow) da vefât etdi. Ebû Sa'îd hazretlerinin üç oğlu vardır. Birincisi Ahmed Sa'îddir. [Bu isme bakınız!] İkincisi Abdülganî Müceddî, binikiyüzotuzbeş [1235] de tevellüd ve binikiyüzdoksanaltı [1296] da Medîne-i münevverede vefât eyledi. (**Hüvelganî**) adındaki Abdüllah-ı Dehlevî hazretlerinin makâmâtını fârisî olarak yazmıştır. Bu eseri [1296] da Hindistânda basılmıştır. Üçüncü oğlu, Abdülmugnî, binikiyüzotuzdokuz [1239] da tevellüd ve binikiyüzdoksanbir [1291] de Medîne-i münevverede vefât etdi.

MUZAFFER EBÛ SA'İD başka olup, Erbil melikî idi. İsmi El-Muzaffer Ebû Sa'îd Kükberî İbnü Zeynüddîn Alî bin Büktekindir. Mevlîd gecelerinde yaptığı büyük ziyâfetleri meşhûrdur. 630 [m. 1232] senesinde haçlı ordularına karşı Akkâ kal'ası cihâdında şehîd olmuşdur. 331.

269 — EBÛ SA'D-İ HÂREZMÎ: Muhammed bin Mensûr, üçüncü Selçûkî sultânı Melikşâhın vezirlerindendir. [494] de vefât etmiştir. Mirzâ Ebû Sa'id bin Muhammed başka olup, Mirân şâhın torunu idi. Ubeydüllâhı Ahrâr hazretlerinin sohbetinde bulundu. Düâsını alıp, Semerkand sultânı oldu. Sekizyüzyetmişüç [873] de Uzun Hasenle harb ederken şehid oldu. Yerine geçen oğlu mirzâ Ahmed de Ubeydullah hazretlerinden feyz almış ve [899] da vefât etmiştir. 396.

270 — EBÛ SA'ID-İ HARRÂZ: Ahmed bin İsâ, Sôfiyye-i aliyyenin büyüklereindir. [277] de Bağdâdda vefât etdi. 87, 374, 854.

271 — EBÛ SA'ID-İ HUDRÎ «radiyallahü anh»: İsmi Sa'ddır. Kendisi ve babası Mâlik bin Sinan Sahâbedendir. Babası Uhud gazâsında şehid olmuştu. Uhudda onüç yaşında idi. Diğer gazâlarda bulundu. [64] de vefât etdi. İstambolda Ka'riyye câmi'i yanında denilmektedir. 337, 347.

272 — EBÛ SELEME «radiyallahü anh»: Resûlullahın halası Berre ile Abdül-Esed bin Hilâl Mahzûminin oğludur. İsmi Abdüllahdır. Resûlullahın ve hazret-i Hamzanın Süveybeden süt kardeşidir. Habeşistâna ve Medineye zevcesi ile ilk hicret eden budur. Bedr ve Uhud gazâlarında akrabâları olan Mahzûm oğullarına karşı kahramanca cihâd etdi. Uhudda aldığı yaradan kan akarırken, Resûlullah mubârek elleri ile gözlerini kapayıp hayr düâ etdi. Böylece şehid oldu.

273 — EBÛ SELEME: Aşere-i mübeşşereden Abdürrahmân bin Avfın oğludur. Tâbi'inin büyüklerindendir. Yirmiiki [22] yılında tevellüd, [94] de vefât etdi. 63.

274 — EBÛSSÛ'ÛD EFENDÎ: Ahmed bin Mustafâ, onüçüncü şeyh-ul-islâm'dır. Cinnilere de fetvâ verirdi. Eyyûbde yazılı medresedeki odası, şimdi de duruyor. 896 [m. 1490] da tevellüd, 982 [m. 1574] de vefât etdi. Eyyûb câmi'i karşısındadır. [952] de şeyh-ul-islâm oldu. Tefsiri ve fetvâları çok kıymetlidir. 145, 228, 253, 261, 633, 652.

275 — EBÛ SÜFYÂN BİN HARB «radiyallahü anh»: Dedesi Ümeyye bin Abd-i Şems bin Abd-i Menâf'dır. İslâmın büyük düşmanı idi. Kureyş ordusunun baş kumandanı olup, çok müslimân şehid etdi. Resûlullahın kayın pederi idi. Mekke feth olunacağı zaman islâm ordusuna gelip müslimân oldu. Tâif gazâsında bir gözü, Yermük harbinde ikinci gözü şehid oldu. [31] senesinde seksensekiz yaşında vefât etdi. 333, 700.

276 — EBÛ SÜFYÂN BİN HÂRİS «radiyallahü anh»: Resûlullahın amcası oğlu ve süt kardeşidir. Önce çok severken, Nebî olunca çok düşman oldu. Mekke fethine gidilirken yolda îmâna geldi. Yapdıklarına utandığından Resûlullahın yanında başını eğip, mubârek yüzüne bakamazdı. Huneyn gazâsında Resûlullahın yanından hiç ayrılmadı. Düşmana kılınc sallarken, Resûlullahın mubârek ayağını öper, afv dilerdi. (Ebû Süfyân Cennet yâğitlerindendir) hadis-i şerifi ile şereflendi. Hicretin yirmisinde [20] Medîne'de vefât etdi. Resûlullaha çok benzeyen yedi kişiden biri bu idi. 446.

277 — EBÛ SÜLEYMÂN-İ DÂRÂNÎ: Abdürrahmân bin Ahmed, âlim ve müttekî idi. [205] de Şamda vefât etdi. 624, 647, 702.

278 — EBÛ TÂLİB: Resûlullahın amcası ve hazret-i Alinin babası idi. Resûlullah sekiz yaşında iken dedesi vefât edince, Ebû Tâlibin yanında kaldı. İslâma gelmedi. Düşmanlık da etmedi. Hicretten üç yıl önce, seksen yaşını aşmış olarak vefât etdi. Dört oğlu ve Ümm-i hânî ve başka bir kızı vardır. 306, 342, 344, 960.

279 — EBÛ TÂLİB-İ MEKKÎ: Muhammed bin Alî, Sôfiyye-i aliyyenin meşhûrlarındandır. [386] da Bağdâdda vefât etdi. (Kût-ül-kulûb) kitâbı meşhûrdur. 374, 622.

280 — EBÛTTUFEYL ÂMİR BİN VÂSİLE «radiyallahü anh»: Uhud günü te-

vellüd [100]. cü yılda Mekke'de vefât etdi. Eshâb-ı kirâmdan en son vefât eden budur. 395.

281 — EBÛ UBEYDE BİN CERRÂH «radiyallahü anh»: Âmir bin Abdüllah bin Cerrâh bin Kâ'b bin Dabbe bin Hars bin Fehr, bütün gazâlarda bulundu. Çok kahramân idi. Bedrde pederini katli etdi. Uhudda Resûlullahın yanağına batan iki demir halkayı dişleri ile çekip çıkardı. Rumlar ile olan muhârebede, senelerce nefer olarak savaşıırken, halife Ömer «radiyallahü anh» tarafından Şâm ordularına baş kumandan yapıldı. Adâleti ile rum halkını hayretde bıraktı. Şâmlıların seve seve îmân etmelerine sebep oldu. Onsekiz [18] yılında, ellisekiz yaşında, Kudüs ile Remle arasında tâ'undan vefât etdi. 321, 450, 656.

282 — EBÛ ÜMÂME «radiyallahü anh»: Sadî bin Aclân-i Bâhilî, sahâbidir. Yüzelli hadîs-i şerîf haber vermişdir. Mısrda yerleşdi. Humsda, [81] de vefât etdi. Şâmda en son vefât eden budur. 152, 317.

283 — EBÛ YA'KÛB-İ BASRÎ: Sôfiyyedendir. 620.

284 — EBÛ YA'LÂ: Ahmed bin Ali, hadîs âlimidir. (Müsned) kitâbı meşhûrdur. [210] da tevellüd, [307] de Mûsulda vefât etdi. 347, 378.

285 — EBÛ YÛSÛF: Ya'kûb bin İbrâhîm Ensârî, Ebû Hanîfenin talebesinin en büyüğüdür. Hanefî mezhebinde ilk kitâb yazan budur. 113 [m. 731] yılında Kûfede tevellüd, 182 [m. 798] de Bağdâdda vefât etdi. (Kitâb-ül-harac) ı Fransızcaya terceme edilmişdir. 68, 115, 126, 163, 244, 250, 256, 368, 394, 529, 557, 714.

286 — EBÛ ZER-İ GİFÂRÎ «radiyallahü anh»: Müncidde Zer kelimesinde Gaffârî yazıyor. İlk müslimân olanlardandır. Hendekden sonra Medîneye geldi. [32] de Medîneye yakın Rebzede vefât etdi. Hadîs-i şerîfle medh edilmişdir. 316, 401, 627.

287 — ECHÛRÎ ALÎ: Mısrdaki Mâlikî âlimlerinin büyüklerindedir. [967] de tevellüd, [1066] da vefât etdi. Tütün içmenin mubâh olduğuna fetvâ verdi. 564, 568, 573.

288 — EDİSON: Thomas, Amerikalı fizikcidir. 1263 [m. 1847] de tevellüd, 1349 [m. 1931] da vefât etdi. Phonograph, megaphon, elektrik ampulü gibi âletleri bulmuştur. 388.

289 — EFLÂTÛN: Platon, eski Yunan felsefecisidir. Sokratın talebesi, Aristonun hocasıdır. Avrupalılar, milâddan [430] yıl önce tevellüd etmiş diyorlar ise de, islâm kitâbları, İsâ «aleyhisselâm» zamanında yaşadığını bildirmektedir. Mısr'a da gitdi. Sekseniki yaşında vefât etdi. Çok kitâb yazdı. Tenâsüha inanırdı. (Trinite) denilen (Teslis) inancını ilk olarak ortaya çıkaran budur. İsâ «aleyhisselâm» göke çıkarıldıktan sonra, dört İncîli yazarlar, bu inancı karışdırarak, beşeriyeti büyük felâkete sürüklediler. 42, 678, 871.

290 — EHÎ ÇELEBÎ: Dokuzyüzelliikinci [952] sırada Yûsûf bin Cüneyd ismine bakınız.

291 — EİNSTEİN: Aynştayn, Alman fizikcisi bir yehûdîdir. 1296 [m. 1879] da tevellüd, 1375 [m. 1955] de vefât etdi. 488, 503, 884, 952.

292 — EKBER ŞÂH: Celâleddîn Muhammed, Hindistânda Bâbür şâhin torunu ve Hümâyûn şâhin oğludur. 949 [m. 1542] da tevellüd, 1014 [m. 1605] de vefât etdi. [963] de hükûmet reîsi oldu. Mecûsî, Berehmen ve Hıristiyânlarla hürriyet tanır, Müslimânlara zulm, işkence ederdi. Egrede büyük türbesi vardır.

293 — EKMELÜDDİN: Altiyüzotuzüçüncü [633] sırada Muhammed bin Mahmûd ismine bakınız!

294 — ELBÂB ALÎ: Alî Muhammed, İrânda 1236 [1821] da tevellüd etdi. Tesavvuf ile felsefeyi karışdıranlardan (Ahmed Zeyneddîn İhsâî) nin talebesi idi. İrân ve Hindistânda dolaşdı. Birkaç def'a hacca gitdi. [1260] da Şîrâzda yeni bir

din kurdu. Şirâzda bir büyük câmi'î, Kâ'be ve kible yaptı. Yalnız iki rek'at sabâh nemâzı ile senede bir ay oruc farzdır dedi. (Bâbi) denilen bu dine girmiyenleri öldürmek halâldir dedi. Öldürüldükden sonra, Kurre-tül-ayn adında bir acem kızı, bu dîni yaymağa çalışdı. Mini etek ve çıplak gezmek modasını çıkardı. Yakalanıp diri olarak yakıldı. Bâb saçma fikrlerini, yirmilüç kitâbda bildirdi. Buna sonradan Behâilik denildi. 1266 [m. 1850] da İrân hükûmeti tarafından, Tebrizde kurşuna dizildi. 433.

295 — ELMALILI HAMDÎ: Muhammed Hamdi bin Nu'mân, Antalyanın Elmalı kazâsında [1294] de tevellüd, 1361 [m. 1942] de, İstanbolda vefât etdi. Erenköydedir. Sultân ikinci Abdülhamid hân zamanında yetişen din adamıdır. Zemânının âlimi idi. Tefsîri meşhûrdur. 416.

296 — EMÎR KÛLÂL: Seyyiddir. Şâh-ı Nakşibend-i Buhâri hazretlerinin mürididir. Buhârânın Sûhârî kasabasında tevellüd, [772] de orada vefât etdi. Hâce Bâbâ Semmâsi hazretlerinin halifesi idi. Çömlekcilik yaptığı için Kûlâl ismi ile meşhûr olmuştur. 85, 873.

297 — EMÎR SULTÂN: Adı Muhammed Şemsüddindir. Buhârâda tevellüd etdi ve oradaki evliyâdan feyz aldı. Kerâmetleri görüldü. Bursada molla Fenâriden okudu. Yıldırım Bâyezide dâmâd oldu. 833 de vefât etdi. İsmi ile anılan câmi'î yanındaki türbesindedir.

298 — ENES BİN MÂLİK «radiyallahü anh»: Ensâr-ı kirâmın büyüklerindedir. Dokuz yaşında Resûlullah'a hizmete başlayıp, vefâtlarına kadar ayrılmadı. Yüz yaşlarında, [93] de vefât etdi. 179, 337, 395, 552, 576, 699, 925, 949.

299 — ENGELS: Fredirik Engels bir İngiliz fabrikatörünün oğludur. 1235 [m. 1820] de tevellüd, 1313 [m. 1895] de vefât etdi. Carl Marx ile birlikte komünist beyânnâmesini neşr etdi. 465.

300 — ESİRÜDDİN-İ EBHERÎ: Mufaddal bin Ömer, matematik, astronomi, fizik ve mantık âlimi idi. Mûsulda ve Anadoluda bulundu. (Hidâye) fizik kitâbını yazmış, Hüseyin Kâdî mîr bunu şerh etmiştir. (İsâgûcî) mantık kitâbı da meşhûr'dur. İsâgûcî yunancada başlangıç demektir. [663] de vefât etdi. 486.

301 — ESMÂ «radiyallahü anhâ»: Hazret-i Ebû Bekrin büyük kızı, aşere-i mübeşşereden Zübeyr bin Avvâmın zevcesi idi. [73] yılında, yüz yaşında vefât etdi.

302 — EŞREFZÂDE-İ RÛMÎ: Abdüllah bin Eşref bin Muhammed Mısri, babasının ismi ile şöhret bulmuştur. Kâdirî meşâyihindedir. Çok kitâb yazdı. (Müzekkin-nüfûs) kitâbı meşhûrdur. Sekizyüzseksendokuzda [889] İznikde vefât etdi.

303 — EVZÂÎ: Abdürrahmân bin Ömer Evzâî 88 [m. 707] de Ba'lebekte tevellüd, 157 [m. 774] de vefât etdi. Şâmın en büyük Fıkh âlimi idi. Berutun cenûbunda, kendi adını taşıyan Câmi'î kiblesindedir. 178, 703.

304 — EYYÛB «aleyhisselâm»: Benî-İsrâîl Peygamberlerindedir. Yedi kişi îmân etdi. Çok malı ve on oğlu vardı. Çocukları öldü. Malı, mülkü gitdi. Hasta oldu. Hep şükr etdi. Yaralarının kurtlandığını büyük âlim Ala'üddîn-i Attâr yazmaktadır. Yeniden sıhhat verildi. Çok malı ve çocukları oldu. Yüzkırk sene yaşadı. 308.

305 — EYYÛB SABRÎ PÂŞA: İkinci Abdülhamid hânın amirallerinden idi. [1308] de vefât etdi. (Mir'ât-ül-Haremeyn) târih kitâbı beş cildir. 329.

306 — EYYÛB-İ SAHTİYÂNÎ: İkiyüzotuzyedinci [237] sırada, Ebû Eyyûb ismine bakınız!

307 — FADL «radiyallahü anh»: Resûlullahın amcası olan hazret-i Abbâsın büyük oğludur. Annesi, Meymûne valdemizin hemşiresi olan Lübâde idi. Huneynde çok kahramânlık gösterdi. Resûlullah yıkanırken su döküyordu. Çok güzel idi. Yermük gazâsında şehid oldu. 911.

308 — FADL BİN RUZBEHAN: İsfehânlıdır. Ehl-i sünnet âlimlerindendir. Şî'ileri red eden (İbtâl-ül-menhec-il-bâtıl) kitâbı çok kıymetlidir. [852] de yazmıştır. Abdül-Hâlik-ı Goncdevâninin vasiyyetlerini şerh eden (Şerh-ul-vasâyâ) kitâbı da meşhûrdur.

309 — FADLULLAH-I HURÛFÎ: Fadlullah bin Abdürrahmân Tebrîzî, hurûfîlik denilen İslâm düşmanlığının kurucusudur. Bir acem Yehûdisidir. 741 [m. 1340] de İrânın kuzeyinde Esterâbâd şehrinde tevellüd, 796 [m. 1393] da Tîmûr hânın oğlu Mirânşâh tarafından, babasının emri ile öldürüldü. Karâmîti fırkasının dö-küntülerinden idi. (Câvidân) adında fârisî büyük bir kitâb yazdı. Burada Kur'ân-ikerimdeki harflere ma'nâlar vererek, kendisinin tanrı olduğunu bildirdi. Bütün dinleri inkâr ve İslâmiyyetle alay etdi. Talebesinden Şemseddin adındaki hurûfinin halifesi Bâyezîdin talebesinden olan Ferîşteh oğlu denilen Abdülmecîd İz-zeddin (Aşknâme) adı ile, bu kitâbı genişletti. Kitâblarında dinsizlik, ahlâksızlık olduğundan ve herşeye halâl dediklerinden gizli tutarlar. (Sır) derler. Tîmûr hân, Fadlullahı öldürdü. Tekkelerini dağıtdı. Esterâbâd şehri yakdı, yıkdı. İslâmiyyeti bu dinsizlerden temizledi. Yâvuz sultân Selîm hân Râfiziliğin, Şî'iliğin yayılmasını önlediği gibi, Tîmûrlenk de Hurûfî adındaki din ve ırz düşmanlarının yayılmasını önleyerek, İslâmiyyete çok büyük hizmet etmiştir. Hurûfîlik sonradan bektâşî tekkelerine yayıldı. Bektâşî adını müslimânlardan alarak, kendilerine mal etdiler. 441.

310 — FAHRÜDDİN-İ RÂZÎ: Muhammed bin Ömer, büyük İslâm âlimidir. Tefsîr, kelâm, fıkıh, fizik, matematik ve tıp üzerinde çok kitâb yazmıştır. Tefsîr ve Şâfiî fıkıh âlimidir. Allâme ve şeyh-ul-İslâm ismleri verilmiştir. 544 [m. 1149] de Rey şehrinde tevellüd, 606 [m. 1209] da Hırât'ta vefât etdi. 322, 323, 345, 411, 432, 486, 634, 678, 927, 928.

311 — FAHR-UL-İSLÂM: Alî bin Muhammed Pezdevî, Hanefî fıkıh âlimlerindendir. [400] yılında tevellüd, [482] de Semerkanda vefât etdi. Çok kitâb yazdı. 571.

312 — FÂRÂBÎ: Muhammed bin Turhan, felsefeci ve mûsikî üstadı idi. 259 [m. 873] da Seyhûn nehrine yakın Fârâb kasabasında tevellüd, 339 [m. 950] da Şâmda vefât etdi. Çok kitâb yazdı. 878.

313 — FÂTİH MUHAMMED HÂN: Osmânî pâdişâhlarının yedincisidir. Halife değildi. İkinci Murâd hânın oğlu, ikinci Bâyezîd hânın babasıdır. 833 [m. 1431] de Edirne'de tevellüd, 886 [m. 1481] da Gebzede vefât etdi. Türbesi Fâtîh câmi'i yanındadır. [855] de pâdişâh oldu. Bosna Herseği ve birçok yerleri aldı. 857 [m. 1453] Mayıs ayının yirmidokuzuncu Salı günü İstanbul Bizans rumlarından alarak, orta çağa son verdi. Ayasofya kilisesinin bütün divârlarında, kubbesinde bulunan resm ve haçları temizledi. Hiçbirini bırakmadı. Burasını câmi' yaptı. Kıyâmete kadar câmi' kalmasını yazılı vasiyyet ve vakf eyledi. Fâtîh câmi'i, Yedi-kule câmi'i, Kireç iskelesi câmi'i, Şehremîni câmi'i ve Rumeli-hisârı türklere bıraktığı yâdigârlarının en kıymetlilerindendir. Rumeli-hisârı câmi'ini hâcî Kemâleddin efendi yaptırmıştır. Kabri de oradadır. [1159] da yandığı için birinci Mahmûd hân yeniden yaptırdı. Ayvanserâyda Tahta-minâre ve Akserâyda Horhor çeşmelerine bitişik Hindiler tekkesi mescidlerini de Fâtîh yaptırdı.

Fâtîh sultân Muhammedin vezîrlerinden Murâd pâşa, [870] de Akserâyda Murâd pâşa câmi'ini yaptırdı ve [879] da Ak-koyunlu uzun Hasen ile harb ederken Diyâr-i Bekr'de şehid oldu. Şadırvanını yaptıran Kara Dâvûd pâşa ikinci Osmân hânı şehid eden zorbalarla işbirliği yaptığından, idâm olup Murâd pâşa câmi'i yanına defn edilmiştir. Sadr-ı a'zam Mesih Alî pâşa ve şeyh-ul-İslâm pîri zâde Osmân Sâhib efendi de oradadır. Fâtîh sultân Muhammed, Kasım pâşada Dîvân-hâne mescidini de yaptırmıştır. Sultân Süleymân, bu câmi'in etrafına bir

serây ve bir divânihâne yaptı. Osmânîlilerde ilk tersâneyi 922 [m. 1516] de Yâvuz sultân Selim hân yapmışdır. Okmeydânî câmi'ini de yaptırmışdır. İstanbulu kuşatınca, yetmiş gemiyi Balta İlimanından kızaklarla karadan Kasimpâşaya indirdi. Bir sene sonra Bâyezîd kulesinin olduğu yerde, ilk türk serâyını yaptırdı. Bu büyük serây (Eski serây) denir.

314 — FÂTİMA «radiyallahü anhâ»: Resûlullahın dördüncü kızı, hazret-i Alînin zevcesi ve hazret-i Ömerin kayın vâlidesidir. Ehl-i beytdendir. Beyâz, çok güzel idi. Hicretten onüç yıl önce, Mekkede tevellüd, onbirinci [11] yılda yirmidört yaşında vefât etdi. Hasen, Hüseyin ve Muhsin adında üç oğlu ile Ümm-i Gûlsüm ve Zeyneb adında iki kızı oldu. Resûlullahın soyu, Fâtımadan türedi. Zeyneb, Abdüllah bin Ca'fer Tayyâr ile nikâhlanıp, Alî ve Ümm-i Gulsum ve zürriyetleri oldu. Bunlara (Şerîf-i Ca'ferî) denir. 58, 461, 831, 923.

315 — FÂTİMA BİNTİ ESED «radiyallahü anhâ»: Ebû Tâlibin zevcesi, Alî, Ukayl ve Ca'fer Tayyâr hazretlerinin annesidir. Mekkede müslimân oldu. Medîneye hicret etdi. Resûlullah'a annelik etdi. Çok iyi bakdı. Medînede vefât etdi. Resûlullah nemâzını kıldırıldı. Elleri ile kabre koydu. 404.

316 — FÂTİMA SULTÂN: Üçüncü Ahmed hânın kızıdır. [1140] da Bâb-ı âli de bir câmi' yaptırmışdır. İbrâhim pâşanın zevcesi idi. [1145] de vefât edip, Turhan sultân türbesinin hâricine defn edildi. 1087.

317 — FÂTİMA SULTÂN: Yâvuz sultan Selim hânın kerimesidir. Topkapıda, zevci kara Ahmed paşanın câmi'ine yakın (Fâtıma sultân mescidi) ni yaptırmışdır. Kara Ahmed paşanın yaptırdığı (Topkapı câmi'i), (Pazartekke mescidi) nin yanındadır. Ahmed paşa dokuzyüzaltmışıkide [962] şehid edilince, inşâsı yarım kalmışdı. Dokuzyüzyetmişıkide [972], kardeşi Rüstem paşa temâmlamağa başladı. Yedi senede temâm oldu. Ahmed pâşa câmi'i yanındaki türbededir. Zevcesi Fatıma sultân, bu türbenin yanındadır.

318 — FAYSAL: Vehhâbî devlet reislerindendir. Abdül'azîzin oğludur. Kardeşi Sü'ûd isrâf ile ve ahmakca hareketleri ile memleketi felâkete götürdüğünden, 1384 [m. 1964] de tahtdan indirildi. Yerine, ellisekiz yaşındaki Faysal geçdi.

319 — FEHİM-İ ARVÂSÎ: Sekizyüzbeşinci [805] numarada, seyyid Fehim kelimesine bakınız!

320 — FENÂRÎ ŞEMSÜDDÎN: Muhammed bin Hamza, Osmanlı şeyh-ul-islâmlarının birincisidir. 751 de tevellüd, 834 [m. 1431] de vefât etmişdir. Bursa da, Keşiş dağı eteğindeki mescidi yanındadır. Din ve fen bilgilerinde, zamanının en meşhûru idi. Çok talebe yetiştirdi. Kütübhanesinde onbinden fazla kitâb vardı. Tesavvufda yüksek dereceye kavuşmuşdu. İki oğlu da, kendisi gibi âlim idi. Soyundan Alî bin Yûsûf, Akserâyda vatan caddesindeki kiliseyi câmi' yapmışdır. İmâmı, İsâ efendi, câmi'e çok vakf yapığından, (Fenârî İsâ) mescidi denilmiştir. Bursada kâdi iken 903 de vefât etmişdir. Ahfâdından Muhyiddîn bin Muhammed fenârî, onüçüncü şeyh-ul-islâm olup, Beykoza bağlı (Dere-seki) de ve Rumeli-hisârında birer mescid yaptırmış, dokuzyüzellidört [954] de vefât etmişdir. Eyyüb sultândadır.

321 — FERİDÜDDİN-İ ATTÂR: Muhammed bin İbrâhim, Sôfiyye-i aliyyeden-dir. (Mantık-ut-tayr) kitâbında, tesavvufu kuşlar ağzından anlatmaktadır. [513] de Nişâpurda tevellüd, [627] de Cengiz askerî tarafından, orada şehid edildi. Babası attâr idi. Ya'nî, ilâc, esans satardı. 268.

Ferîdüddîn-i Genc-i şeker başkadır. Sekizyüzkırkdördüncü [844] sırada Şeker-Genc ismine bakınız!

322 — FERİŞTEH OĞLU: Bektâşi babalarındandır. Bektâşiliğın kurucusu olan Fadlullah-ı Hurûfinin müridlerindendir. Adı Abdülmecid İzzeddindir. [874] de

öldü. Bektâşi dedelerinin dinden çıkmalarına sebep olan (**Aşknâme**) kitâbını yazmışdır. 441.

323 — FETH-İ MÛSULÎ: Sôfiyye-i aliyyedendir. Babası Ali efendidir. Bişr-i Hâfinin arkadaşı idi. [220] de Bağdâdda vefât etdi. 622.

324 — FEYZULLAH EFENDÎ: Erzurumludur. Şemseddin-i Tebrîzî soyundandır. Osmânlı şeyh-ul-islâmîlarının kırkaltıncısıdır. Edirne'de [1115] yılında şehîd edildi. Medrese, kütübhâne, mektebler yaptırdı.

325 — FİHR: Resûlullahın onbirinci babasıdır. Mâlikin oğlu, Gâlibin babasıdır. Fihir, avuc dolusu taş demektir. İsmi Kureyşdir. Bunun soyundan olanlara (**Kureyşi**) denir. Kureyş, köpek balığı demektir ve cem' olmak ve toplanmak demektir. Hac için Mekke'de toplandıkları için Kureyş denildi. 345.

326 — FIR'AVN: Eski Mısır hükümdârlarına verilen isimdir. Yirmialtı Fir'avn sülâlesi vardır. Her sülâlede çeşidli Fir'avnlar asrlarca hükümdârlık etdi. Çoğu, insanları kendilerine tapındırdı. Mûsâ «aleyhisselâm» zamanındaki Fir'avn, askeri ile birlikde Nil nehrinde boğuldu. İmânı kabûl olmadı. 99, 308, 406, 575, 628.

327 — FİRÛZ ÂBÂDÎ: Muhammed bin Ya'kûb, (**Kâmûs**) lûgatini yazmışdır. İrânda Şîrâzin cenûbunda, Fîrûz-âbâdda, 729 [m. 1329] da tevellüd, 816 [m. 1414] da Yemende Zebîdde kâdî iken vefât etdi. Tefsîr, hadîs, fıkıh ve lûgat âlimi idi. Yıldırım ve Tîmûr ile görüşüp ihsânlarına kavuştu. 344.

328 — FİRÛZ ŞÂH: Delhide hüküm süren Tuğluk sülâlesindedir. [752] de tahta çıktı. Çok âdil idi. Bendler, barajlar, kal'a ve mektebler yaptı. [790] da, seksen yaşında vefât etdi. Fîrûz şâhin yaptırdığı su yolu, Serhend kısmını sulamaktadır. İkiyüzkırk kilometre uzunluğundadır. Ortasında yüzkırk kilometrelik bir yol ayrılmaktadır. Geçtiği yerleri sulamaktadır. 474.

329 — FUDAYL BİN İYÂD: Evliyânın büyüklerindedir. [107] de tevellüd, [187] de Mekke'de vefât etdi. Sırrî-yi Sekatînin müşîdidir. (**Hicâb-ül-aktâr**) kitâbı Pârisdedir. 86, 625, 755.

330 — GALİLE: İtalyan astronomlarından. 981 [m. 1574] de Pizede tevellüd, 1051 [m. 1642] de vefât etdi. Yirmiiki yaşında, Üniversite matematik profesörü oldu. Dünyâ dönüyor dediği için, yetmiş yaşında habs edildi. Habshâne'de gözleri kör oldu. 958.

331 — GANİM-İ BAĞDÂDÎ: Babası Muhammeddir. Hanefî âlimlerindedir. Çok kitâb yazdı. Tütün içmenin harâm olmadığına fetvâ verdi. [1030] da vefât etdi. 573.

332 — GAZÂLÎ MUHAMMED: Muhammed bin Muhammed Gazâlî, islâm âlimlerinin en büyüklerindedir. 450 [m. 1059] yılında, İrânın Tus ya'nî Meşhed şehrinin Gazâl kariyyesinde tevellüd, 505 [m. 1111] de yine orada vefât etdi. Müctehid idi. İctihâdı, Şâfiî mezhebine uygun oldu. O kadar çok kitâb yazdı ki, ömrüne bölününce, bir güne onsekiz sahîfe düşmektedir. [484] de Bağdâdda Nizâmiyye üniversitesine profesör oldu. Hacca gidip gelince, Şâmda profesörlük yaptı. Sonra Nişâpûrda profesörlüğü zorla kabûl etdi. Kitâbları çok kıymetlidir. Garb dillerine çevrilmektedir. (**Eyyühelveled**) kitâbı arabîdir. Fârisî tercemesi, Bursada, Orhan câmi'i kütübhânesinde mevcûddür. Bu kitâbı, 1364 [m. 1945] de kurulmuş olan, milletler arası ilm yayma (Unesco) teşkilâtı tarafından 1370 [m. 1951] de fransızcaya, ingilizceye ve ispanyolcaya terceme edilerek, hepsi basılmışdır. [m. 1959] da, dört alman Ordinaryüs profesörünün, Gazâlînin kitâblarını okuyarak, islâm dînine âşık olduklarını ve imâmın kitâblarını almancaya çevirmekte olduklarını gazetelerde okuduk.

İmâm-ı Gazâlîye islâm felesofu diyenler oluyor. Bu büyük imâm, felesof değildir. Bir islâm âlimi, bir müctehid idi. Onun kitâblarında mevdû' hadîs var sa-

nan kimse, yâ, onu tanımayan, din imâmı ve müctehid ne demek olduğunu bilmiyen câhillerdendir. Yâhud Ehl-i sünnete düşman olan vehhâbilerin tuzâğına düşmüş bir zevalıdır. İslâm âlimlerinin hiçbiri felesof değildir. Felesof, islâm âlimi olamaz. Nasıl ki, cam parçası pırlanta olamaz. İslâm felesofu diye birşey yoktur. İslâmiyyette felsefe yoktur. Binüçyüzseksenüç 1383 [m. 1963] senesinde Pâkistanda basılan (Me'ârif-üs-sünen) adındaki yedi cild kitâbın birinci cildinde de (İslâm âlimlerine göre rûh cismidir. Felsefeciler rûh cism değildir dedi. İmâm-ı Gazâlî de böyle dedi. Onun felsefeye bağlılığı birçok yerde kendine hâkim olmuştur) diyor. Mücessimedan olan İbni Teymiyyenin ruh hakkındaki sözlerini, İslâm âlimlerinin sözü diyerek, koca Gazâlîyi küçümsemek gafletine düşmektedir. Ehl-i sünnet âlimlerinin büyüklüklerini anlıyamıyanlar, ne kadar kitâb okursa okusun, ne kadar çok kitâb yazarsa yazsın, felâkete düşüyorlar ve gençlere çok zararlı oluyorlar. İmâm-ı Gazâlînin arabî beş cild (İhyâ-ül'ulûm) kitâbı 1387 [m. 1968] senesinde Berutta ve fârisi bir cild (Kimyâ-i se'âdet) kitâbı 1374 [m. 1955] de Tahranda basılmıştır. 26, 78, 99, 126, 235, 369, 373, 386, 409, 424, 538, 610, 630, 678, 686, 878, 881, 923, 957.

333 — GÖTE (Goethe): Ünlü alman şâ'iridir. 1162 [m. 1749] de tevellüd, 1248 [m. 1832] de vefât etdi. Hikâye ve tiyatro kitâbları yazdı. Faust tiyatrosu çok meşhûr oldu. Kur'ân-ı kerimin büyüklüğünü söylerdi. 479.

334 — GÜLŞENÎ: İbrâhim bin Muhammed Gülşeni, tanınan velilerdendir. Sekizyüztuz [830] da Azerbaycanda tevellüd, [940] da Mısrda vefât etdi. Seyyid Yahyâ-yı Şîrvânî halifelerinden Ömer Rûşeniden feyz aldı. Şâh İsmâ'îlin işkenceleri zamanında Mısra gitti. (Ma'nevi) adındaki kırk beytlik mesnevisinin bir kısmını halifelerinden Muhammed Fenâî efendi türkçeye terceme etmiştir. Bu terceme ve sonuna Gülşeni hazretleri ile Gülşeni meşâyihinden Hasen Sezâî efendinin mektûbâtı ve hâl tercemelerini eklemiştir. 1289 da İstanbolda basılmıştır. Sezâî efendi, Edirne'de Muhammed Sırrî efendiden ve sonra Fenâî efendiden feyz alıp, [1151] de vefât etmiştir. Torunları asrlarca Edirne'de irşâdda bulundular.

335 — HABÎB-İ ACEMÎ: Sôfiyyedendir. Dâvûd-i Tâînin mürşidi ve Hasen-i Basrînin halifesidir. [120] de vefât etdi.

336 — HÂCEGÎ MUHAMMED İMKENEGÎ: Hicretin dokuzyüzonsekiz [918] yılında Buhârânın İmkene kasabasında tevellüd, binsekiz [1008] de orada vefât etdi. Silsile-i aliyyenin yirmibirincisidir. Babası, Dervîş Muhammed hazretlerinden feyz aldı. Çok velî yetiştirdi. 883.

337 — HÂCE-ZÂDE: Muslih-uddîn Mustafa bin Yûsûf, Bursalıdır. Fâtihi sultan Muhammed hânın hocası ve İstanbul kâdisi oldu. Fâtihin emri ile, Gazâlînin (Tehâfüt-ül-felâsife) si ile, İbnür-Rüşdün buna olan reddiyyesini incelemiş, Gazâlînin haklı olduğunu bildiren kıymetli bir kitâb yazmıştır. Seküzyüzdoksanüç [893] de vefât etdi. Bursada, Emîrsultan kabristânındadır.

338 — HÂCİ BAYRAM-I VELÎ: Sôfiyye-i aliyyedendir. Ankarada Sol-fasol köyünde tevellüd ve orada [733] de vefât etdi. Kayseride Somuncu baba denilen Hâmid-i Akserâyiden feyz aldı. Edirne'de eski câmi'de va'z etdi. Ankaradadır. 819, 1056.

339 — HÂCİ BEKTÂŞ-I VELÎ: Adı seyyid Muhammed bin İbrâhim Atadır. Hicrî [680] senesinde Horâsânın Nişâpûr şehrinde tevellüd, [773] de Anadoluda Kırşehirde vefât etdi. Hâcibektaş denilen yerdedir. Şeyh Lokmân-ı Horâsânînin halifesi idi. Bu da, şeyh Ahmed-i Yesevînin halifesi idi. Bu da, Yûsûf-i Hemedânînin halifesi idi. Hâcî Bektaş-i Velî hazretleri, sultân Orhan ile sohbet etdi. Yeni-çeri askeri kurulurken düâ etdi. Bundan feyz alanlara Bektaşî denildi. Bu temiz, iyi bektâşiler, zemânla azaldı. [1300] den sonra hiç kalmadı. Bu mübârek ism, hurûfî denilen zındıkların adı oldu. 440.

340 — HADİCE SULTÂN: Dördüncü Muhammed hânın kerimesidir. Binyüz-ellibirde [1151] Defterdâr ile Ayyânserây arasında (Sultân câmi'i) ni yaptırdı. Buna (Yâ-Vedûd câmi'i) de denir. Çünkü, önceden şeyh Abdül-Vedûd yaptırmıştı. Kendisi, Buhârâdan, İstanbulu almak için gelenlerdendir. [860] da vefât edip, orada defn olundu. Sonra, halîfelerinden Tokmak dede, vakfını ta'yîn etti. Bu da orada medfûndur. Bunun için oradaki kabristâna (Tokmaktepe) denir. Hadîce sultân, buradaki sâhil serâyı yerine çeşme, sebîl ve mekteb ve mektebin altında Muhammed Ensârînin «radiyallahü anh» türbesini yaptırdırken, bu mescidi yeniden yaptırmıştır. Rumeli-kavağı câmi'ini de Hadîce Turhân sultân yaptırmıştır. Binyüzelli altıda [1156] vefât etti. Turhân sultân türbesindedir. Zevci Hasen pâşa, Üsküdârda (Nesûhi tekkesi mescidi) ni yaptırmıştır.

341 — HADİCE-TÛL-KÛBRÂ «radiyallahü anhâ»: Huveylid bin Esed bin Abdil-Uzza bin Kuseyy kızıdır. Resûlullahın ilk zevcesidir. Çok zengin ve âlim ve âkil idi. Bütün malını Resûlullah'a bağışladı. Yirmidört sene çok iyi hizmet etti. Hicretten üç yıl önce, altmışbeş yaşında Mekke'de vefât etti. İlk îmâna gelen hür kadındır. Resûlullahın bütün kızlarının ve iki oğlunun annesidir. 331, 332, 343, 534, 868.

342 — HÂDİMÎ: Muhammed bin Mustafâ, Konyanın Hâdim kasabasında tevellüd, [1176] da, orada vefât etti. 220, 564, 577.

343 — HAFİDZÂDE SÂDIK: Altiyüzellidokuzuncu [659] sırada Muhammed Sâdik ismine bakınız!

344 — HÂFİZ-İ ŞİRÂZÎ: Şemseddîn Muhammed bin Kemâleddîn, [720] de Şîrâzda tevellüd, 791 [m. 1389] de orada vefât etti. Büyük islâm şâ'iridir. Nakşibendî idi. Timûr hân ile görüşdü. Divânı fârisîden garb dillerine terceme edildi. 874.

345 — HAFSA «radiyallahü anhâ»: Hazret-i Ömerin kerimesi idi. Zevci ile Habeşistâna ve Medîneye hicret etmişti. İlk zevci Huneys bin Huzâfe Bedrde bulundu. Sonra vefât etti. Hicretten iki buçuk sene sonra Resûlullah'a zevce olmakla şereflendi. Kırkbeş [45] yılında altmış yaşında iken vefât etti. 333.

346 — HAHN: Atom çekirdek enerjisini ve bombasını bulanlardandır. Alman kimyâgeridir. 1296 [m. 1879] da Frankfurtta tevellüd etti. Nobel mükâfâtı aldı. 511.

347 — HÂKİM-Bİ-EMRİLLAH: Altıncı Fâtîmî hükümdârıdır. Babası Azîzdır. 375 [m. 985] de tevellüd etti. Onbir yaşında tahta çıktı. [411] de öldürüldü. Dî-nini sapıtdı. Peygamberlik da'vâsına kalkıştı. 437.

348 — HÂKİM NİŞÂPÛRÎ: Muhammed bin Abdülla, hadîs âlimlerindedir. [321] de tevellüd ve [405] de Nişâpûrda vefât etti. (Müstedrek) kitâbı çok kıymetlidir. Berutda (Mekteb-üt-ticârî) de satılmaktadır. 152, 163, 179, 404.

349 — HÂKİM-İ ŞEHİD: Muhammed bin Muhammed bin Ahmed, fıkıh âlimidir. [334] de şehîd edildi. (Gurer), (Kâfi) ve (Müntekâ) kitâbları meşhûrdur. 224.

350 — HÂKİM-İ TİRMÜZÎ: Ebû Abdülla Muhammed bin Alî, hadîs imâmlarındandır. [255] de şehîd edildi. Çok kitâb yazdı. 378, 456, 480.

351 — HALEBÎ İBRÂHİM: İbrâhîm bin Muhammed, fıkıh âlimidir. [866] da Halebde tevellüd ve 956 [m. 1549] da vefât etti. Edirnekapı kabristânından, Buğaz köprüsü yolu yapılırken, yanındaki Sakızağacı kabristânına nakl edilmiştir. (Mültekâ) kitâbı fransızcaya terceme edilmiştir. (Halebî) kitâbları meşhûrdur. 270.

352 — HALEBÎ MUHAMMED: Dörtüzyötüzuncu [430] sırada, İbni Emîr-ül-Hâc ismine bakınız!

353 — HÂLİD BİN VELİD «radiyallahü anh»: Velîd bin Mugîre bin Abdülla bin Amr bin Mahzûm oğludur. Ebû Cehl bin Hişâm ile ve Velîd bin Abd-i Şems

ile kardeş çocuklarıdır. Velid bin Velid'in kardeşidir. Kardeşi Velid, Bedrde esir olup fidye ile kurtulunca, Mekkeye gittikten sonra imâna gelmiş, Medineye hicret etmişti. Hâlid, Mekkenin fethinden evvel kardeşi Velid'in tevsiyesi ile, Amr ibni Âs ile berâber Medîneye gelip imân etdiler. Uhudda ve Hudeyblyyede düşman ordusunda idi. Mekkenin fethinde Resûlullahın yanında idi. Mûte gazâsında üçbin kişi ile yüzbin rûma gâlib geldi ve (Seyf-ullah) ismi ile şereflendi. Yemâme cenginde ve İrân, Rûm gazâlarında hep zafer kazandı. Hicretin yirmibirinde [21] Humsda vefât etdi.

354 — HÂLİD BİN ZEYD «radiyallahü anh»: İkiyüzotuzyedinci [237] sırada, Ebû Eyyüb-i Ensârî kelimesine bakınız!

355 — HÂLİD-İ BAĞDÂDİ: Sôfiyye-i aliyenin büyüklerindedir. Sılsile-i aliyenin yirmidokuzuncusudur. Yüzlerce büyük velî yetişirdi. Bağdâdın şimalinde Zûr şehrinde [1192] de tevellüd ve Şâmda 1242 [m. 1826] de vefât etdi. Üçüncü halife Osmân «radiyallahü anh» soyundan idi. İlm deryâsı idi. Eserleri (Esmâ-ül-müellifin) de yazılıdır. Abdüllah-ı Dehlevinin halifesidir. 402, 407, 420, 446, 479, 573, 632, 819, 833, 1038.

356 — HALİL (ŞEYH): Mâlikî fıkıh âlimlerindedir. Babası İshakdır. 767 [m. 1365] de vefât etdi. (Muhtasar) ı meşhûrdur. 411, 567, 929.

357 — HALİL BİN OSMÂN: Meşhûr kâri'lerindedir. [801] de vefât etdi. 372.

358 — HALİL EFENDİ: Üçyüzdoksanüçüncü [393] sırada Hayâtî Halil efendi ismine bakınız!

359 — HALİMÎ: Hüseyin bin Hasen bin Muhammed bin Halim Cürcânî, Şâfiî fıkıh ve hadis âlimidir. Üçyüzotuzsekiz [338] de tevellüd ve dörtyüzüç [403] de vefât etdi (Minhâc-üd-dîn) kitâbı meşhûrdur. 419.

360 — HALLÂC-İ MENSÛR: Sôfiyye-i aliyyedendir. Tarikat serhoşluğunda gördüklerini, şerîate uymıyan kelimelerle söylediğinden [306] senesinde, Bağdâdda şehid edildi. Ali Râmîtenî hazretleri buyurdu ki, (Hüseyin Mensûr zamanında, hâce Abdülhâlık-ı Goncdevânînin oğullarından biri bulunsaydı, Mensûr i'dâm edilmezdi.) Ya'nî, Hâcenin ma'nevî oğullarından biri bulunsaydı, Hüseyin Mensûru terbiye ederek, o makâmdan geçirirdi. İ'dâm edilmesi lâzım gelmezdi. 89, 684, 859.

361 — HALVÂNÎ: Dörtyüzaltıncı [406] sırada, Hulvânî ismine bakınız!

362 — HÂMÂN: Mûsâ «aleyhisselâm» zemânında, Fir'avnın vezîri idi. Fir'avnın imâna gelmesine mâni' oldu. Âsiyenin şehid edilmesine sebep oldu. Mûsâ aleyhisselâmı da öldürmesini söyledi.

363 — HAMDAN KURMUT: Karmat da denir. Gözleri kırmızı demektir. İsmâ'îlî mezhebinde iken, müridleri çoğalınca (Kurmuti) tarikatini kurdu. Kûfe şehrinde tüccâr idi. (Dâr-ül-hicre) adında bir tekke yaptı. 277 [m. 890] yılında öldü. 437, 441.

364 — HAMEVÎ AHMED ve HAMEVÎ SA'DEDDİN: Seksenikinci [82] numara, Ahmed-i Hamevî kelimesine bakınız!

365 — HAMİDULLAH: 1326 [m. 1908] senesinde Hindistânın güneyinde Haydarâbâtda tevellüd etdi. [m. 1971] de İstanbolda kendisi ile konuşuldu. İslâm âlimlerine, Selef-i sâlihîne güvenmediğini, Haydarâbâtdaki hocasının sözlerine uymıyan bilgilere inanmadığını söyledi. Orada Osmâniye üniversitesinde okudu. Devletler huhûku üzerinde doktora yaptı. [m. 1947] de Hindistân hükûmeti kendisini vatandaşlıktan çıkardı. Pârisde CNRS ilmi araştırma a'zâsıdır. İsmâ'îlî mezhebinde, koyu Ehl-i sünnet düşmanı olarak yetişti. Açıkca ve sinsice, islâmiyeti bozmağa, Ehl-i sünnet âlimlerini lekelemeğe çalışmaktadır. (İslâma Giriş) ve (İslâm Peygamberi) kitâblarında, bozuk düşüncelerini açığa vurmak-

dadır. Sebe' sûresinin yirmisekizinci [28] âyetinde (**Seni bütün insanlara Peygamber gönderdim**) buyruluyor. O ise, kitâbına, yalnız müslimânların Peygamberi olduğunu anlatan ism takmışdır. Kâfirlerin çoğunun inançları böyledir. 263, 266, 364, 417, 517.

366 — HAMMÂD: Ebû İsmâ'il bin Müslim, fıkıh âlimlerinin büyüklerindedir. İmâm-ı a'zamın hocasıdır. İbrâhim-i Nehâ'inin ve Enes bin Mâlikin talebeleridir. [120] yılında vefât etdi. 225, 394, 395, 397, 762.

367 — HAMZA «radiyallahü anh»: Resûlullahın amcasıdır. Hicretten yedi yıl önce imâna geldi. Bedr gazâsında çok kahramânlık gösterdi. Uhud gazâsında Vahşi tarafından şehid edildi. Uhud gazâsında şehid olanların isimleri (**Mir'ât-İ Medîne**) de yazılıdır. (Vahşiye niçin bed düâ etmiyorsunuz?) dediklerinde (**Mi'râc gecesi, Hamza ile Vahşiyi kolkola Cennete giderken gördüm**) buyruldu. Uhud gazâsı, hicretin üçüncü senesi Şevvâl ayında oldu. Kâfir ordusu üçbin [3000] kişi olup, yediyüzü zırhlı ve ikiyüzü atlı idi. Onbeş de kadın olup def çalar, şarkı söylerlerdi. Düşmandan otuza yakın kişi öldürüldü. İslâm askeri yediyüz [700] olup, yüzü zırhlı idi. İki at vardı. Eshâb-ı kîrâmdan yetmiş kişi şehid oldu. Altısı Muhâcirlerden, kalanı Ensârdan idi. 927.

368 — HAMZA BİN AHMED: Derezilere bozuk inanışları yayan, Mısırlı bir sapıktır. Fâtîmî hükmdârı olan Hâkim-bi-Emrillah da, bunun yalanlarına aldananarak, yoldan çıktı. 437.

369 — HAMZA EFENDİ: (**Bey' ve şîrâ risâlesi**) çok istifâdelidir. Bu kitâbı İsmâ'il bin Osmân şerh etmişdir. 575, 724, 738, 758.

370 — HÂN-I HÂNÂN: Mirzâ Azîz Abdürrahîm, Ekber şâhin ve Selîm şâhin devlet adamlarındandı. Şâ'ir idi. Gücerat vâlisi iken [1036] da vefât etdi. Delhi'deki büyük türbesi harâbe hâlinededir. İmâm-ı Rabbânî hazretlerini çok severdi. Hân-ı a'zam ise, 1033 de vefât etmişdir. 52, 92, 663, 671.

371 — HÂRİCE TEBNİ-ZEYD: Tâbi'inden ve Fukahâ-i seb'a [yedi büyük âlim] dan idi. Doksandokuz [99] da, Medîne'de vefât etdi. Babası Zeyd bin Sâbit, Sahâbenin büyüklerinden idi. 63.

372 — HARİRİ: Ahmed bin Alî, Halvetî idi. Tütün içmenin harâm olmadığını bildirdi. [1048] de vefât etdi. 573.

373 — HÂRİS «radiyallahü anh»: Arabistânda Benî-Mustalak kabîlesinin reisi idi. Hicretin beş veyâ altıncı yılında, islâmîyeti kabûl etmediğinden harb edilerek esîr alındı. Mu'cize görünce müslimân oldu. Kızı Cüveyriyyeyi Resûlullah'a nikâh eyledi. 333.

374 — HÂRUN «aleyhisselâm»: Benî-İsrâ'il Peygamberlerindedir. Mûsâ aleyhisselâmın büyük kardeşi idi. Mûsâ aleyhisselâmdan üç sene önce, yüzyirmiüç yaşında, yolda vefât etdi. [Bu ism, (**Ehl-i sünnet yolu**) kitâbında geçmektedir.]

375 — HÂRÜNÜRREŞİD: Muhammed Mehdînin oğlu, Ca'fer-i Mensûrun torunu idi. Beşinci Abbâsî halîfesi idi. [148] de tevellüd, 193 [m. 809] de Tus ya'nî Meşhed şehrinde vefât etdi. [170] de büyük kardeşi Mûsâ Hâdînin yerine halife oldu. Orduları Üsküdâra kadar geldi. Franklar imperatörü Şarlmanla mektûblaşır. Ona bir divâr sâ'ati hediye göndermişdi. Avrupalılar, sâ'atin kendi kendine işlediğini görünce, içinde şeytân var diyecek kadar câhil idiler. 158, 256, 419, 421, 583.

376 — HASEN ADVÎ: Hasen bin Advî Hamzâvî Mısırlı, Mâlikî âlimlerindedir. 1220 [m. 1806] de Advede tevellüd, 1303 [m. 1885] de vefât etdi. Câmî'ul-ezherde yetişti ve müderris oldu. Çok kitâb yazdı. (**İrşâd-ül-mürîd fi-hulâsa-ti ilmi tev-hid**) ve (**En-nefehât-üş-şâziliyye fi şerh-ı Burde-til-Busayriyye**) kitâbları çok kıymetlidir. 412.

377 — HASEN BİN ALİ «radiyallahü anhümâ»: Resûlullahın torunudur. Oniki imâmın ikincisidir. Beyâz ve güzel yüzlü olup, yüzü Resûlullahın yüzüne çok benzeyen yedi kişiden biri bu idi. Resûlullah'a bundan dahâ çok benzeyen kimse yokdu. Oniki imâmın ikincisi, islâm halifelerinin beşincisidir. Hicretin üçüncü [3] yılı, Medîne'de tevellüd, [49] da Medîne'de vefât etdi. Babası hazret-i Alî şehîd olunca, kırk [40] senesinde Kûfede halife seçildi. Kûfe, Basra, Irâk, Horâsân, Mekke, Medîne, Hicâz ve Yemen ehâlisine, pederi gibi halife oldu. Diğer memleketler, hazret-i Mu'âviyenin elinde idi. Yedi ay sonra, Bağdâd yanında Anbar denilen yerde, ikisinin ordusu harbe hâzır iken, müslimân kanı dökülmemesi için, hilâfet-i Mu'âviyeye bıraktı. Hazret-i Mu'âviye kendisine dört yüz bin akçe feti para verdi. Parayı alıp Medîneye geldi. Ölünciye kadar orada yaşadı. Hazret-i Mu'âviye, kendisinden sonra hazret-i Hasenin halife olmasına karar verdi. Bu haber her tarafa yayıldı. Fekat, hazret-i Hasen, kadın yüzünden, zevcesi tarafından zehirlendi. Soyundan olanlara (Şerif) denir. 58, 330, 334, 451, 557, 758, 831, 927.

378 — HASEN BİN ALİ ASKERÎ: Oniki imâmın onbirincisi, Alî Nakinin oğludur. [232] de Medîne'de tevellüd, [261] de Bağdâdda vefât etdi. 437.

379 — HASEN BİN SABBÂH: Yemen âmirlerinden Yûsûf-i Humeyrî nesline dendir. Nizâm-ül-mülk ve Ömer Hayyâm ile birlikte, imâm-ı Muvaffak-ı Nişâpûrinin talebesi idiler. Alb arslanın hâcibi oldu. [472] de Nizâm-ül-mülkle arası açılarak Mısır'a kaçdı. Şîî olduğu için, Fâtîmî hükümdârı Müstansırdan iltifât gördü. Orada İsmâ'îl bin Ca'fer Sâdık torunlarından birisi ile tanışıp, İsmâ'îliyye yolunu tutdu. Tevellüd yeri olan Rey şehrine geldi. Câhilleri aldatdı. Yol kesiciliğe, eşkiyâlığa, meşhûr adamlara pusu kurup öldürmeğe başladı. [473] de Selcûkîlere isyân edip birkaç kal'a aldı. İsmâ'îliyye devletini kurdu. Afrikadaki (İsmâ'îliyye) devletinden ayırmak için, buna (Şarki), doğu devleti denir. [654] senesine kadar sekiz hükümdâr geldi. Hasen, kırkbeş sene hükm sürüp, 518 [m. 1124] de vefât etdi. İsmâ'îlî fırkasını yaymak için çok zulm yaptılar. Ortalığı kana boyadılar. Ehl-i sünnet âlimlerini şehîd etdiler. [498] de Hind, Türkistân ve Horâsân hâcılarının, Rey yakınında, yollarını kesip öldürdüler. 438.

380 — HASEN BİN ZİYÂD: Hanefî fıkıh âlimlerindedir. [184] de vefât etdi. İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfenin talebesinin meşhûrlarındandır. 115, 225, 394.

381 — HASEN HULÛSÎ: Karadeniz sâhilindeki Çarşamba kasabası müftisi idi. Türkçe (Mecma'ul-âdâb) kitâbı meşhûrdur.

382 — HASEN-İ BASRÎ: Tâbi'inin en büyüğüdür. Babası, Eshâb-ı kirâmdan Zeyd bin Sâbitin kölesi olan Ca'fer idi. Annesi de, Ümm-i Seleme «radiyallahü anhâ» vâlidemizin câriyesi idi. Hadîs ve fıkıhda çok derin idi. [21] de tevellüd, yüzon [110] yılında vefât etdi. Basradadır. 93, 621.

383 — HASEN-İ BERKÎ: Hindistânda Ahmed-i Berkînin talebesidir. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin nazar-ı inâyet ve bereket-i sohbeti ile şerefleşmişdir. Öleceği zaman buyurdu ki, bana bağlı olanların afv olunacakları müjdesini aldım. Dahâ fazla istedim. Sana inananlar mağfûrdur denildi. Dahâ ziyâdesini istedim. Seni işitip de sevenler, kıyâmete kadar mağfûrdurlar buyuruldu. 351.

384 — HASSÂF: Ebû Bekr Ahmed bin Ömer, fıkıh âlimlerindedir. (Edeb-ül-kâdi) kitâbı çok kıymetlidir. 261 [m. 874] de Bağdâdda vefât etdi.

385 — HÂŞİM: Resûlullahın üçüncü babasıdır. İsmi Amr'dır. Mekke'de Tirid çorbasını ilk yaptığı için Hâşim denildi. Kureyşlilerin Şâmda ticâret yapmaları için Kayserden izn aldı. Nevfelin, Muttalibin ve Benî-Ümeyyenin cediti olan Abd-i Şemsin birâderidir. Abd-i Şems ile ikiz olarak tevellüd etmişlerdir. Abd-i Şemsin oğlu Ümeyye, Kureyş kabîlesinin büyüklerinden idi. Resûlullahın ve amcalarının oğullarına (Hâşimî) veyâ (Benî-Hâşim) denir. 341, 345.

386 — HÂŞİM-İ KEŞMÎ: Altiyüzkırkaltıncı [646] sırada, Muhammed Hâşim-Keşmi ismine bakınız!

387 — HATİB-İ BAĞDÂDÎ: Hâfız Ahmed bin Ali, hadis âlimlerindedir. Çok sayıda, kıymetli kitâb yazdı. Şâfi'î idi. 292 [m. 1002] de Bağdâdda tevellüd, 463 [m. 1071] de orada vefât etdi. İmâm-ı a'zama ve imâm-ı Ahmede dil uzatdı ise de, mağlûb edildi. 347, 428.

388 — HÂTİM-İ TÂÎ: Cömertliği ile meşhûr bir şâ'irdir. Dîvânı ilk olarak 1289 [m. 1872] da Londrada, sonra 1315 [m. 1897] de almanca tercemesi ile basıldı. Bi'setden önce ölmüşdür. 578.

HÂTİM-İ ESAM başkadır. İsmi Ebû Abdürrahmân bin Alvân olup, Sôfiyye-i aliyyedendir. Şakik-ı Belhînin eshâbındandır. Belh şehrinde tevellüd ve ikiyüztuzuyedi [237] de vefât etmiştir. 923.

389 — HATTÂT HÂFİZ OSMÂN: Hattât şeyh Hamdullahın talebesi olup, hocasını geçmiştir. Ayasofyada bulunan mushafından foto-kopiler yapılarak çoğaltılmışdır. 1110 [m. 1699] da vefât etmiştir. Koca Mustafa pâşa câmi'i bağçesindedir.

Hattât Râkım ve Râsim efendiler için, kendi isimlerine bakınız!

390 — HAVÂRİLER: İsâ aleyhisselâmın Eshâbı, ya'nî kendisini görüp de imân edenler azdı. Kendisinden sonra İsevîliği dünyâya yaymak için, Eshâbı arasından seçtiği oniki mü'mine (Havâri) denir. Fransızlar (Douze Apotres), Almanlar (Apostel), Müncid ise, (Resûller) diyor. Bunlar;

1 — (Petrus) veyâ (Pierre) olup asl ismi kâmûsda (Şem'ûn), Lexiconda (Simon), Müncidde ise (Sim'ân) olarak yazılıdır. Çok kimseleri imâna getirdi. Antakyada büyük bir ma'bed yaptı. Kırkinci senede Romaya gitdi. Birkaç kerre Kudüse geldi. Altmışbeşde, Neron tarafından haça gerilerek i'dâm edildi. İsâ aleyhisselâm sanarak (Yehûdâ) yı da böyle çarmıha germişlerdi. Papaların birincisi sayılmaktadır. Mezârı üzerine (Saint pierre) kilisesi yapılmıştır. Haziranın yirmidokuzunda yortusu yapılır.

2 — (Andreas), Petrusun kardeşidir. (André) de denir. X şeklindeki çarmıha gerilerek öldürüldü. İkinci teşrinin [kasım] otuzunda yortusu yapılır.

3 — (Yuhannâ) olup (Yahyâ) demektir. Buna (Johannes), (Jean) ve (Jani) de denir. Ortodokslar (Juvan), ingilizler (John), ermeniler de (Ohannes) derler. Yüz senesinde Efesde ölmüşdür. Onikinci ayın yirmiyedisinde yortusu yapılır.

4 — (Büyük Ya'kûb) dur. İngilizler (James), Fransızlar (Jacque) diyor. Yuhannânın kardeşidir. Temmuzun yirmibeşinde yortusu yapılmaktadır.

5 — (Filip), Anadoluda öldü. Mayısın birinci günü yortusu yapılmaktadır.

6 — (Toma), yâhud (Thomas), Îrân ve Hind taraflarına gidip, oralarda şehid edilmiş, Urfaya getirilmiştir. Son ayın yirmibirinde yortusu yapılır. Barnabas İncilinde bunun ismi yazılı değildir.

7 — (Bartelemi) veyâ (Bartolomé), 71 senesinde Erzurumda şehid edildi. Ağustosun yirmidördünde yortusunu yaparlar.

8 — (Matthias) veyâ (Mathias) olup, mürted olan ve İsâ aleyhisselâmın bulunduğu yeri yehûdîlere haber veren ve onun şekline çevrilerek çarmıha gerilen (Yudas İshar Yot) [Yehûdâ] nın yerine, havâriler tarafından havârî seçilmiştir. Habeşe ve Îrâna gitmiş, 61 de Îrânda şehid edilmiştir. Şubâtın yirmidördünde yortusu yapılır. İsâ aleyhisselâmdan sekiz sene sonra, ondan işitdiklerini yazmış olan (Mettâ) [Matthäus = Matthieu] başka olup, havârilerden değildir ve yortusu eylülün yirmibirindedir.

9 — (Küçük Ya'kûb) veyâ (Jcque), altmışiki senesinde şehid edildi. Mayısın ilk günü yortusu yapılır.

10 — (Simon) veyâ (Şem'un), hazret-i Meryemin hemşiresinin oğlu olduğu ve yüzyedi senesinde şehid edildiği (Kâmûs) da yazılıdır. (Müncid) de buna (Sim'an) denilmektedir. Yirmisekiz ekimde yortusu yapılmaktadır.

11 — (Yehûdâ) veyâ (Yudas), küçük Ya'kûbun kardeşidir. Yirmisekiz ekimde yortusu yapılmaktadır.

12 — (Taddeus) [Thaddäus] un havâri olduğu Markusun İncilinde yazılıdır. Lukanın İncilinde, bunun yerine, (Judas Yakobl) yazılıdır. Mettânın İncilinde ise (Lebbäus) denildiğini Knours Lexikon bildiriyor.

İsâ aleyhisselâmdan gördüklerini ve işitdiklerini doğru olarak yazmış olan (Barnabas), kendisinin oniki Havâriden biri olduğunu bildiriyor. Halbuki Hıristi-yân kitâblarında bunun yerinde Thomas yazılıdır. İsâ aleyhisselâmdan işitdikle-rini yazmış olan (Mettâ) ve (Marko) ve (Luka) nin Havâri olmadıkları, yalnız (Yu-hannâ) nin Havâri olduğu bellidir. 41, 344, 402, 484.

391 — HAVVÂ: Âdem aleyhisselâmın zevcesidir. Cenâb-ı Hak, Âdem aley-hisselâmı toprakdan halk buyurduktan sonra, göğüs kemiğinden hazret-i Hav-vâyı yarattı. İkisini Cennete koydu. İblis, Havvâyı aldatıp, yasak edilen meyve-den yidiler. Cennetden çıkarıldılar. İbni İshak, kırkbir erkek, kırk kızı oldu diyor. Kitâbların çoğunda ise, yirmi def'a ikiz evlâdı, bir def'a da yalnız Şit «aleyhisse-lâm» olmuşdur. Âdem aleyhisselâmdan sonra Ciddede vefât etdi. 340, 342, 539.

392 — HAYÂLÎ: Ahmed bin Mûsâ, büyük âlimlerdendir. İzniklidir. Mısır'a git-di. [870] de Bursada vefât etdi. (Şerh-ı akâid hâşiyesi) çok kıymetlidir.

393 — HAYÂTÎ HALİL EFENDİ: Elbüstânlı seyyid Halil bin Hayâti, [1267] de vefât etdi. 487.

394 — HAYREDDİN-İ REMLÎ: Babası Ahmeddir. Hanefî mezhebinde büyük fıkıh âlimidir. 993 [m. 1585] de Remlede tevellüd, 1081 [m. 1670] de orada vefât etdi. Fetvâları, İstanbolda Süleymâniyye kütübhânesi, Yeni Câmî' kısmında var-dır. (Dürr-ül-muhtâr) sâhibi Alâ-üddin-i Haskefinin hocasıdır. 347, 350, 786.

395 — HEISENBERG: Atom bombası yapanlardandır. [m. 1956] da İstanbul-da konferans verdi. 511.

396 — HERAKLİÜS: Rum imperatörü idi. Resûlullah ile mektûblaşmıştı. Kar-şılıklı elçi ve hediye gönderirlerdi. İmâna gelmedi. Ondokuzuncu [19] yılda, otuz-bir yaşında öldü. 329, 955.

397 — HERDER (Von): Alman dinler târihi profesörü idi. 1157 [m. 1744] de tevellüd, 1218 [m. 1803] de vefât etdi. Dünyâ çapında bir teolog idi. İnsanlık tâ-rîhinin felsefesi üzerinde uğraşmıştı. Hıristiyanlığa karşı yapılan düşmanlığın, körü körüne islâmîyete de yapılmasının yanlış olacağı fikrini ortaya koydu. 477.

398 — HEREM BİN HAYYÂN: Veysel Karânîyi gördü. Ondan çok nasihat al-di. 611.

399 — HEROD: Filistin'de bulunan yehûdî pâdişâhı idi. İsâ aleyhisselâmı ço-cuk iken, öldürmek için emr verdi. Hazret-i Meryem bunu işitince, oğlunu Mısır'a götürdü. [Bu ism (Ehl-i sünnet yolu) kitâbında geçmektedir].

400 — HİND «radıyallahü anhâ»: Mekke kâfirlerinden Utbe bin Rebî'a bin Abd-i Şems bin Abd-i Menâf kızı, Ebû Süfyânın zevcesi idi. Uhud gazâsında düş-mân askerlerine cesâret veriyordu. Hazret-i Hamzanın şehid edilmesine sebep oldu. Mekke fethinde müslimân oldu. Kadınlar adına Resûlullah ile sözleşme yap-dı. Hayrlı düâya mazhar oldu. Yermük gazâsında, islâm ordusunda bulunup, as-keri harbe teşvîk etdi. Onüç [13] yılında öldü. Hazret-i Mu'âviyenin annesidir. 700.

401 — HİTLER: 1306 [m. 1889] da tevellüd etdi. 1352 [m. 1934] de alman

devlet başkanı oldu. Çok sayıda yehûdî öldürdü. 1357 [m. 1939] Eylül ayında ikinci dünyâ harbini açdı. İspanyadan başka bütün Avrupayı, Balkanları, Libyayı aldı. Moskovaya kadar yayıldı. Sonra mağlûb oldu. 1364 [m. 1945] de intihâr etdi.

402 — HIZIR: Mûsâ aleyhisselâmın ümmetinden bir velî idi. Mûsâ «aleyhisselâm» ile yolculuğu, Kehf sûresinde ve (Buhârî) deki hadis-i şerîfde ve (Hadîka) nın 314.cü ve 316.cı sahîfesinde bildirilmektedir. Şimdi de diridir. Yâhud öldükden sonra, rûhu insan şeklinde görünüp garîblere yardım etmektedir. 619, 660.

403 — HÛD «aleyhisselâm»: Yemende bulunan Âd kavmine Peygamber idi. İnanmadılar. Rüzgâr ile helâk oldular. Hûd «aleyhisselâm», imân edenlerle Mekkeye gelmişti. Orada vefât etdi. İbni Âbidîn, ön sözünde diyor ki, (Şâmda Ümeyye câmi'inin kible divarının yeri, Hûd aleyhisselâmın makâmı idi. (Kurtubî tefsiri) nde, Câmî'-i Ümeyyeyi Velîd bin Abdülmelik yaptırmadan önce, burası zeytinlik idi. Vaktile Hûd aleyhisselâmın bostanı idi yazılıdır. Bu câmi'in dört divarını ilk önce Hûd «aleyhisselâm», bostan divarı olarak yapmıştır). 133.

404 — HUGO DE VRIES: Hollandalı nebâtâtçıdır. Mutasyon teorisini kurdu. 1264 [m. 1848] de tevellüd, 1353 [m. 1933] de vefât etdi. 489.

405 — HÛLÂGÛ HÂN: Cengizln torunudur. Onun gibi kâfir idi. İrânda İlhânî devletini kurdu. 656 [m. 1258] da Bağdâdı yakdı, yıkdı. Sekizyüzbîn müslimân öldürdü. Buna karşılık, Hasen Sabbâhın kurmuş olduğu İsmâ'îliyye devletinin son reisleri olan Rükneddini öldürdü. Horâsân ve Azerbeycândaki İsmâ'îliyye eşkiyâlarını kılıncdan geçirdi. Yüzlerce kal'a ve sığınaklarını yıkdı. Müslimânları büyük bir felâketden kurtardı. Yalnız Sûriyedeki kal'a ve tekkeleri kaldı. 663 [m. 1265] senesinde İrânda Merâgada öldü. 330, 342.

406 — HULVÂNÎ ŞEMS-ÜL-EİMME: Sekizyüzellinci [850] sırada, Şems-ül-eimme-i Hulvânî ismine bakınız! Halvânî de denir. Halvânî, tatlıcı demektir.

407 — HÛMÂYÛN ŞÂH: Hindistândaki büyük islâm devletinin ikinci sultânıdır. 913 [m. 1508] de Kâbilde tevellüd edip, [937] de tahta çıkdı. [947] de hükûmetden ayrılıp, İrâna ilticâ etdi. [962] de Efgânlılarla harb edip, Delhide tekrâr hükümdâr oldu. 963 [m. 1556] de vefât etdi. Delhide büyük türbesi, meşhûr müze hâlinedir. Âlim ve âdil olup, islâmîyyete çok hizmet etdi.

408 — HÛSÂMEDDÎN AHMED: Kâdî Nizâmüddîn Bedahşinin oğludur. Hindistânda Hâce Bâkî-billahın eshâbındandır. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin büyüklüğünü de herkesden iyi bilirdi. İmâm-ı Rabbânî vefât edince, Muhammed Hâşim-i Keşmiye yazdığı başsağlığında (Allahü teâlâ, o sûrî ve ma'nevî kemâllerin, faziletlerin, toplandığı yer olan zâtı, dostların kalblerinin ve gözlerinin ışığı eylesin! O Evliyâların sığnağının ayrılık acısı hangi kelime ile anlatılabilir ki, yalnız onu tanıyanlara değil, bütün müslimânlara yazık oldu. İmânı olan herkes, ciğerleri yakan bu olaydan ağlamalı, sızlamalıdır) demiştir. Her tanıdığını, İmâm-ı Rabbânînin hizmetine, sohbetine, derslerine sarılmağa teşvîk ederdi. Binkırküc [1043] de vefât etdi. Kabri, Delhide hâce Bâkî-billah türbesinin yanındadır. 869, 948.

409 — HÛSÂMEDDÎN ÖMER: Ömer bin Abdül'azîz, Hanefî fikh âlimidir. [483] de tevellüd, [536] da Semerkandda şehîd oldu. Sadr-üş-şehîd de denir. Muhammed Şeybânînin kitâblarını şerh etdi. (Fetâvâ-i kübrâ) sı ve (Umde-tül-müftî) sı çok kıymetlidir. 240.

410 — HÛSÂMEDDÎN-İ RÂZÎ: Hanefî fikh âlimidir. Adı, Alî bin Ahmeddir. [598] de Şâmda vefât etdi.

411 — HÛSEYN «radıyallahü anh»: Resûlullahın torunu, hazret-i Alînin ikinci oğludur. Oniki imâmın üçüncüsü, Ehl-i beytin beşincisidir. Hicretin altıncı [6] yılında tevellüd, [61] yılı Muharrem ayının onuncu günü Kerbelâda şehîd oldu.

Mubârek başı, Mısrda, Karâfe kabristânındadır. Resûlullahın torunu ve çok sevdiği olduğu için, Ehl-i sünnetin gözbebeğidir. Şi'iler, kendisini, hazret-i Alinin oğlu olduğu için, aşırı seviyoruz diyerek, Muharrem'in onuncu günü mâtem tutuyorlar. Şerî'atin yasak ettiği şeyleri yapıyorlar. 58, 309, 330, 689, 831.

412 — HÜSEYN BİN ALİ: Şerif Hüseyin, Mekke emiri idi. [1268] de tevellüd, 1349 [m. 1931] da vefât etdi. Birinci cihân harbinde, ingilizler Arabistân cöllerinde vahşi yaşayan vehhâbileri silâhlandırıp, Mekkeye saldırdı. Şerif Hüseyini, seni koruyacağız diye aldatıp, Kıbrısta bir otele habs etdi. Hicâz [m. 1924] de vehhâbilerin eline geçince, Kıbrısdan çıkardı. Otel parasını da aldılar.

413 — HÜSEYN HİLMİ İŞİK: Tam ilmihâl (Se'âdet-i ebediyye) kitâbının yazarıdır. Türkçe, arabî, fransızca, almanca ve ingilizce çeşitli din kitâbları neşretmişdir. 1351 [m. 1932] de eczâcı fakültesini, dört sene sonra yüksek kimyâ mühendisliğini bitirmiştir. Lisede ve üniversitede dâimâ sınıfının birincisi olmuştur. Teğmenlikden albaylığa kadar türk ordusunda zehirli gazlar mütehasşılığı ve kimyâ öğretmenliği yapmış, çok subay yetiştirmiştir. Din bilgilerinde derin âlim ve tesavvuf ma'rifetlerinde kâmil ve mükemmil olan kerâmetler, hârikalar sâhibi seyyid Abdülhakîm-i Arvâsi hazretlerinin sohbetine ve teveccühlerine kavuşmuştur. 1299 dan 1362 [m. 1943] senesine kadar o büyük zâtdan ders almış, arabî ve fârisî tercemeler yaparak gençliğe hizmet için çalışmıştır. Altı senelik albay iken 1380 [m. 1960] senesinde kırkdokuz yaşında emekli olmuştur. (Çok kitâb okudum. Ehl-i sünnet âlimlerinin yükseklikleri yanında, pek câhil, bir hiç olduğumu anladım. Onları tanıyabilmek, yollarında bulunmak büyük ni'mettir. Resûlullahın yolu, onların gösterdikleri yoldur. Dünyâda ve âhirette se'âdete kavuşmak isteyen, o büyüklerin yoluna sınıksız sarılsın!) derdi. Dahâ fazla bilgi almak için (Eshâb-ı kirâm) kitâbının sonundaki ism sırasına bakınız! 1, 651, 891, 982.

414 — HÜSEYN-İ BUHÂRÎ: Babası Yahyâdır. [400] de vefât etdi. 420.

415 — HÜSEYN VÂ'İZ-İ KÂŞİFÎ: Hüseyin bin Ali, Hirâtda vâ'iz idi. 910 [m. 1505] da orada vefât etdi. Çok kitâb yazdı. Fârisî (Mevâhib-i aliyye) tefsiri meşhûrdur. [1246] da İsmâ'îl Ferruh Kırîmî, türkçeye çevirmiş (Mevâkib) ismini vermiştir. Muhammed Bitlisî [vefâtı 982] başka bir tercemesini yapmıştır. (Ahlâk-ı Muhsinî) kitâbı ingilizceye terceme edilmiştir. 347.

416 — HUSRÎ: Muhammed Ali bin İbrâhîm Husri Basrada tevellüd etdi. Hanbelî idi. Bağdâdda Şiblînin talebesinden idi. [371] de vefât etdi. 88.

417 — HUZEYFE-İ MER'AŞÎ: İbrâhîm Edhem'in talebesindedir. [276] da vefât etdi. Mer'aş Şâmdadır. 622.

418 — HUZEYFE-İ YEMÂNÎ «radiyallahü anh»: Babası ile berâber Medîneye gelip müslimân oldu. Uhud gazâsında bulundu. Münâfikları yalnız bu bilirdi. İrân fütûhâtında bulundu. Nusaybin vâlisi oldu. Hazret-i Osmânın şehâdetinden kırk gün sonra vefât etdi. 369, 566.

419 — İBNİ ABDÜLBERR: Hâfız Cemâleddîn Ebû Ömer Yûsûf bin Abdüllah, Mâlikî fikh ve hadîs âlimidir. 368 [m. 978] de Kurtubada tevellüd, 463 [m. 1071] de Şâtıbede vefât etdi. (El-İsti'âb fi-ma'rife-til-eshâb) kitâbı iki cild olup, Hindistânda basılmıştır. Berlinde el yazısı ile mevcûddür. 1328 de Mısrda basılan (El-isâbe fi-temyîz-is-sahâbe) kitâbının kenârında da vardır. Berutda ofsetle yeniden basılmıştır. 922.

420 — İBNİ ÂBİDİN: Seyyid Muhammed Emin bin Ömer bin Abdül'azîz fikh âlimlerindedir. 1198 [m. 1784] de Şâmda tevellüd, 1252 [m. 1836] de orada vefât etdi. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin sohbeti ile şereflenerek kemâle geldi. O vilâyet güneşinin Şâmda cenâze nemâzını bu kıldırdı. Çok kitâb yazdı. (Dürr-ül-muhtâr) a yaptığı hâşiyesi beş cild olup, (Redd-ül-muhtâr) adı ile, birkaç def'a basılmıştır. Hanefîde en sağlam fikh kitâbıdır. (Se'âdet-i ebediyye) ki-

tâbımın her üç kısmındaki yüzotuz madde tutan fıkıh bilgilerinin çoğu bu hâşiye- nin [1272] hicrî yılında Mısırda, Bulak matba'asında basılan beş cildinden ter- ceme edilmiştir. Fetvâları da basılmıştır. 21, 33, 50, 52, 91, 115, 124, 133, 135, 137, 141, 151, 155, 169, 175, 179, 190, 195, 206, 208, 216, 225, 233, 235, 243, 249, 254, 256, 257, 265, 267, 272, 283, 343.

421 — İBNİ ADÎ: Ebû Ahmed Abdüllah İbnül'adî, hadis imâmlarındandır. [242] de Cürcânda tevellüd, [323] de Esterâbâdda vefât etdi. Hadis-i şerîf toplama için, İrâk, Mısır, Şâm ve Hicâzı dolaşdı. 59, 419, 480.

422 — İBNİ ASÂKİR: Alî bin Hasen fıkıh ve hadis âlimidir. 499 [m. 1105] da Şâmda tevellüd, 571 [m. 1176] de orada vefât etdi. Seksen cild (**Şâm târihi**) yazmıştır. 451, 679, 927.

423 — İBNİ BATTÂL: Alî bin Halef, Kurtubada Mâlikî âlimlerindendir. [449] da Valensiyada vefât etdi. (**Buhârî**) yi şerh etmiştir. 579.

424 — İBNİ CERİR: Sekizyüzaçtmışdokuzuncu [869] sırada Taberî ismine bakınız!

425 — İBNİ CEVZÎ: Altmışbeşinci [65] sırada Abdürrahman Cevzî kelime- sine bakınız! 410.

426 — İBNİ CEZERÎ: Şemseddîn Muhammed bin Muhammed bin Alî, Şâfiî âlimlerindendir. 751 [m. 1350] de Şâmda tevellüd, 833 [m. 1429] de Şîrâzda vefât etdi. Yıldırımın ve Tîmûr hândan çok iltifât gördü. Çok kitâb yazdı. (**Hısn-ül-hâsin**) düâ kitâbı, arabî ve fârisî şerhleri ile birlikte basılmıştır. Çok kıymetlidir. 178.

427 — İBNİ CÜREYC: Abdülmelik bin Abdül'azîz Kureyşî ve Emevî, [80] se- nesinde tevellüd, [149] da, Mekke'de vefât etdi. İslâm'da, ilk kitâb yazan budur. (**Tefsîr**) ve (**Sünen**) kitâbı vardır. 578.

428 — İBNİ EBİDDÜNYÂ: Ebû Bekr Abdüllah bin Muhammed, târihcidir. Üç- yüze yakın kitâb yazdı. 208 [m. 823] de tevellüd, 281 [m. 894] de Bağdâdda vefât etdi. Kureyşlidir. Şâfiî idi. 372, 411, 577, 927.

429 — İBNİ EBÎ ŞEYBE: Ebû Bekr Abdüllah bin Muhammed, hâfız idi. Yüz- bin hadis-i şerîfi râvileri ile birlikte, ezber bilene (**Hâfız**) denir. [235] de vefât et- di. (**Müsned**) kitâbı meşhûrdur. 347, 428, 429.

430 — İBNİ EMİR HÂC HALEBÎ: Muhammed bin Emîr hâc Muhammed bin Muhammed Halebî, Hanefî âlimlerindendir. İbni Hemmâmın talebesidir. Kâdî idi. 879 [m. 1474] da vefât etdi. İbni Hemmâmın (**Tahrîr**) adındaki fıkıh kitâbını ve (**Münye-tül-musallî**) fıkıh kitâbını ve (**Muhtâr**) fıkıh kitâbını şerh etmiştir. Birinci- sine (**Takrîr**), ikincisine (**Hilye-tül-mücellî**) adını vermiştir. 138.

431 — İBNİ ESİR: Ebül-Hasen İzzeddîn Alî bin Ebilkerem Cezrî 555 [m. 1160] de Cezîre-i İbni Ömerde tevellüd, 630 [m. 1234] da Mûsulda vefât etdi. Hadis âlimi ve târihçi idi. (**Kâmil**) adındaki târihi 1282 [m. 1866] de Felemenkde Leiden şehrinde ve Berutda (Mekteb-üt-ticârî) tarafından basıldı. (**Üsüd-ül-gâbe**) kitâbı, beş cild olup, yedibinbeşyüz Sahâbinin hâl tercemesini bildirmektedir. 630, 908.

432 — İBNİ HİBBÂN: Ebû Hâtim Muhammed bin Ahmed Temimî, hadis imâ- mı ve Şâfiî fıkıh âlimidir. Semerkand kâdîsi idi. Sicstânda Bust kasabasında te- vellüd ve 354 [m. 966] de Semerkanda vefât etdi. 345, 404, 924.

433 — İBNİ HACER-İ ASKALÂNÎ: Şihâbüddîn Ahmed bin Alî, hadis imâmı ve Şâfiî fıkıh âlimidir. 773 [m. 1371] de Mısırda tevellüd, 852 [m. 1448] de orada vefât etdi. Yüzelliden çok kitâbı vardır. (**El-isâbe fi-temyizissahâbe**) kitâbı İbni Esirin (**Üsüd-ül-gâbe**) kitâbından dahâ mükemmeldir. Dört cildir. [1280] de Hin- distânda ve [1328] de Mısırda ve son olarak Berutda (Mekteb-üt-ticârî) tarafın- dan basılmıştır. (**Buluğ-ul-merâm**) kitâbının ve bunun (**Sübül-üs-selâm**) adındaki

arabî şerhinin 1379 [m. 1960] senesinde Berutda ofsetle dördüncü baskısı yapılmıştır. Berutda (Mekteb-üt-ticârî) de satılmaktadır. 397, 411, 441, 579, 685.

434 — İBNİ HACER-İ MEKKÎ: Şihâbüddin Ahmed bin Muhammed Hilyemî, Mekke-i mükerremenin büyük âlimi ve Şâfi'î fukahâsından idi. 899 [m. 1494] da tevellüd, 974 [m. 1567] de Mekke'de vefât etdi. Fetvâları ve (Savâ'ik) kitâbı ve (Minhâc) şerhi olan (Tuhfe) si ve (Zevâcîr) i çok kıymetlidir. (Savâ'ik-ul muhrika) sı, Mısrda (Mektebe-tül-Kâhîre) tarafından ikinci def'a olarak, 1385 [m. 1965] de basılmıştır. 46, 61, 158, 180, 236, 344, 345, 374, 397, 403, 407, 411, 423, 429, 641, 696.

435 — İBNİ HALDUN: Abdürrahmân bin Muhammed büyük islâm târihcisidir. 732 [m. 1332] de Tûnusda tevellüd, 808 [m. 1406] de vefât etdi. Târîhi yedi büyük cildir. Türkçeye ve Avrupa lisânlarına terceme edilmiştir. 490.

436 — İBNİ HANEFİYYE: Muhammed bin Hanefiyye, hazret-i Alının oğludur. Annesi Havle binti Ca'fer bin Kays-il-Hanefiyye olduğu için, İbni Hanefiyye denilir. Hicretin yirmibirinde [21] tevellüd, [71] de, Medîne'de vefât etdi. Vera' ve takvâsı çoktu. Çok cesûr idi. 406.

437 — İBNİ HAZM: Ebû Muhammed Ali bin Ahmed, Endülüs felsefeci ve âlimlerindendir. Vezîr [bakan] idi. 384 [m. 994] de Kurtubada tevellüd, 456 [m. 1064] da vefât etdi. Çok kitâb yazdı. Selef-i sâlihîni beğenmeyip, doğru yoldan çıktığı, (Keşf-üz-zünûn) da, (Milel-nihal) kelimesinde yazılıdır. (Zâhiriyye) mezhebinde olduğu, Dâvüd-i Bağdâdînin (Eşed-dül-cihâd) kitâbı sonunda yazılıdır. Bu mezhebin kurucusu Dâvüd bin Ali İsfehânî olup 202 [m. 815] de Kûfede tevellüd, 270 [m. 883] de Bağdâdda vefât etmiştir. Şâfi'î idi. Fekat, taklide ve kıyâsa karşı idi. Mezhebi tutunamamış, kalmamıştır. 229, 417, 421, 483, 487.

438 — İBNİ HÛMÂM: Kemâleddîn Muhammed bin Abdülvâhid Sivâsî, Hanefî fikh âlimlerindendir. 788 [m. 1388] de tevellüd, 861 [m. 1456] de vefât etdi. (Hidâye) şerhi olan (Feth-ul-kadîr) kitâbı ve (Tahrîr) kitâbı çok kıymetlidir. Dokuzyüzseksenekiz [988] de vefât eden onaltıncı şeyh-ul-islâm Kadızâde Şemsüddîn Ahmed efendi (Feth-ul-Kadîr) e geniş bir hâşiye yapmıştır. Sekiz cild olup 1318 ve 1393 [m. 1973] senelerinde Mısrda basılmıştır. 167, 228, 232.

439 — İBNİ HIŞÂM: Ebû Muhammed Abdülmelik bin Hişâm-ı Humeyri, Basradâ tevellüd, [218] de Mısrda, Füstât şehrinde vefât etdi. Resûlullahın hayâtın anlatan (İbni İshak sîreti) nin şerhi olan (Sîret-i İbni Hişâm) kitâbı Berutda (Mekteb-üt-ticârî) de satılmaktadır. (Sîret-i İbni Hişâm) târihini çok kimseler şerh etmiştir. Bu şerhler arasında Süheylînin (Ravd-ül-enf) i ve (Aynî şerhi) meşhûrdur. 326.

440 — İBNİ İSHAK: Muhammed bin İshak, ilk islâm târihcisidir. [151] de Bağdâdda vefât etdi. (Sîret-i Resûl) kitâbını İbni Hişâm şerh ederek (Tehzîb-i siyer-i İbni İshak) demiş, alman Westenfeld basdırmıştır. (Sîret-i Resûl) târihini çok kimseler şerh etmiştir. Bunlar arasında (Aynî) ve (Süheylî) meşhûrdur. Süheylî şerhine (Ravd-ül-enf) denir. Abdürrahmân bin Abdüllaha Süheylî 508 de Endülüsde tevellüd ve beşyüzseksenbirde [581] Merâkeşde vefât etmiştir. Başka kitâbları da vardır. Hadîs âlimi İbni İshak başkadır. 326, 345.

İBNİ İSHAK-İ KİNDÎ başkadır. Ebû Yûsûf Ya'kûb bin İshak-ı Kindî, meşhûr felsefecidir. Tıb ve matematikte yüzlerce kitâb yazdı. Babası, Mehdî ve Hârûn-ür-Reşîd zamanlarında Kûfe emîri idi. Büyük dedesi Eş'as bin Kays Sahâbedendir. 364.

441 — İBNİ KAYYİM-İ CEVZİYYE: Ebû Abdüllah, Muhammed bin Ebû Bekr, Şâm'da İbni Teymiyyenin yetişirdiği, Hanbelî âlimlerindendir. 691 [m. 1292] de tevellüd, 751 [m. 1350] de vefât etdi. Hocasının bozuk fikrine kapılmıştır. Çok sayıda kıymetli kitâbları da vardır. Aklın eremediği bilgileri ve tesavvuf büyükle-

rinin keşf etdikleri esrârı, akli ile çözmeğe kalkmış, Ehl-i sünnetden ayrılmıştır. Hocası gibi, Cennet ni'metleri sonsuz ise de kâfirlere Cehennemde azâb sonsuz değildir, derdi. 303, 408, 417, 423, 929.

442 — İBNİ KEMÂL PÂŞA: Seksenbeşinci [85] sayıda Ahmed ibni Kemâl ismine bakınız!

443 — İBNİ MÂCE: Ebû Abdüllah Muhammed bin Yezîd, hadis âlimlerindedir. (Sünen) kitâbı çok kıymetlidir. 209 [m. 824] da Kazvinde tevellüd, 273 [m. 886] de vefât etdi. 180, 378, 421, 577, 691, 699, 919, 939.

444 — İBNİ MELEK (veyâ MELİK): Adı Abdüllatîfdir. Hanefî fikh âlimlerindedir. İzmirin (Tire) kasabasında ders verirdi. 801 [m. 1399] de vefât etdi. (Üsûl-i fikh) kitâbı olan (Menâr) şerhi meşhûrdur. 235, 236.

445 — İBNİ MENDE: Ebû Abdüllah Muhammed bin İshak bin Muhammed bin Yahyâ bin Mende, hadis âlimidir. Üçyüzonda tevellüd ve üçyüzdoksanbeşde [395] de vefât etdi. (Esmâ-üs-sahâbe) ve (Târih-i İsbehân) kitâbları meşhûrdur. 927.

446 — İBNİ MERZÛK: Muhammed bin Ahmed Şemseddin Ebû Abdüllah Telemsânî, Mâlikî fikh âlimidir. 711 [m. 1311] de Telemsânda tevellüd ve 781 [m. 1379] de Kâhiredede vefât etdi. Çok kitâb yazdı. 567.

447 — İBNİ MUVAFFİK: Alî bin Muvaffık Bağdâdî, Zinnûn-i Mısırinin arkadaşı idi. Yetmişdört hac yaptı. 265 de vefât etdi. 926.

448 — İBNİ NASR: Nasr bin İbrâhîm bin Nasr Mukaddesî Şâmda hadis ve Şâfiî reis-ül-ulemâsı idi. [490] da vefât etdi. (Hucce) kitâbı meşhûrdur. Çok âlim, müttekî idi. 419.

449 — İBNİ NÜCEYM-İ ÖMER: Ömer bin İbrâhîm ibni Nuceym-i Mısri, Hanefî fikh âlimidir. [1005] yılında Mısrda vefât etdi. Büyük kardeşi ve hocası olan Zeynel'âbidîn ibni Nuceym-i Mısri yanındadır. İmâm-ı Nesefinin (Kenz) fikh kitâbını şerh ederek, (Nehr-ül-fâik) adını vermiştir. 178.

450 — İBNİ NÜCEYM ZEYNÛL' ÂBİDİN: Zeynel' Âbidîn İbrâhîm İbni Nuceym-i Mısri, [926] da tevellüd ve 970 [m. 1562] de Mısrda vefât etdi. Hanefî fikh âlimidir. (Eşbâh), (Zeyniyye), (Kebâir) kitâbları ve üsûl-i fikhden (Menâr) şerhi meşhûrdur. (Kenz) kitâbını şerh ederek (Bahr-ür-râik) adını vermiştir. Yedi cild olup, bir cild tekmilesi ile ve İbni Âbidînün bunlara Hâşiyesi ile birlikte 1311 de Mısrda ve 1393 [m. 1973] de Berutda basılmıştır. 180, 238, 240, 316, 563.

451 — İBNİ NUSAYR: Onbirinci imâm olan Hasen bin Alî Askerînin adamlarından olduğunu söyleyen bir sapıktır. Buna inananlar, kendilerine (Nusayriyye) veyâ (Alevî) dediler. İrânda, İrâkda ve Sûriyede çokdurlar. Şi'îlerin en azgın fırkasıdır. Allah, hazret-i Alîye ve çocuklarına hulûl etmiştir. Onların şeklinde görünmüştür. Bâtın esrârını ancak onlar bilir dedi. 259 [m. 873] da öldü. 437.

452 — İBNİ RÂVENDÎ: Ahmed bin Yahyâ, İsfehanlı bir Yehûdî dönmesinin oğludur. Bağdâdda Mu'tezilî fırkasında iken, taşkınlık yaparak mülhid olmuştur. Ya'nî mezhebsizdir. Çok hadis uydurmuştur. Yehûdîlerden para alarak müslimânları aldatıcı kitâblar yazdı. 585.

453 — İBNİ SÎNÂ: Ebû Alî Hüseyin bin Abdüllah, felesof ve tabîb idi. 370 [m. 980] de Buhârâ civârında tevellüd, 428 [m. 1037] de Hemedânda vefât etdi. Arabî ve fârisî, çok kitâb yazdı. Vezîr iken, işlediği haksız işlerine hastalığında tevbe etdi ise de, eski Yunan felesoflarının küfre sebep olan fikrlerinden sıyrılmadı. 78, 655.

454 — İBNİ SİRİN: Ebû Bekr Muhammed bin Sirin Tâbi'indendir. Basralıdır. [33] de tevellüd, [110] da vefât etdi. Hadis âlimi ve rü'yâ ta'bircisi idi. 538.

455 — İBNİSSÂ'ÂTÎ: Ahmed bin Alî Ba'lebekî, Hanefî fikh âlimidir. [694] de

vefât etdi. (**Mecma'ul-bahreyn ve Mültekânehreyn**) ve bunun şerhi meşhûrdur.

456 — İBNİSSERRÂC: Ebû Bekr Muhammed bin Sırrı nahv âlimi idi. [316] da vefât etdi. Bir de Muhammed bin Sa'îd vardır ki, Endülüsde tevellüd, [549] da Mısırda vefât etdi. Mâlikî İdi. Nahv âlimi İdi. 430, 926.

457 — İBNİ TEYMIYYE: Ahmed bin Abdülhalim Harrânî, Şâmda Hanbelî fıkıh ve hadis âlimi İdi. 661 [m. 1263] de (**Harrân**) da tevellüd, 728 [m. 1328] de Şâm-
da kal'ada habsde iken, hastalanarak vefât etdi. Çok kitâb yazdı. Şî'ileri ve Yû-
nân felesoflarını red etdi. Ehl-i sünnete uymıyan yazılarından dolayı Mısırda iki
def'a habs edildi. Allâme İbni Hacer-i Mekki hazretleri (**Fetavâ-yı hadisiyye**) ki-
tâbında, buna (Allahü teâlânın, sapıtmasına ilmini sebep etdiği kimsedir) buyur-
du. (**Et-tevessül-i bin-Nebî ve cehelet-ül-vehhâbiyyin**) kitabı, İbni Teymiyyenin da-
lâlete düşdüğünü vesikalarla isbât etmektedir. Bu kitâb, 204 sahitedir. 1396 [m.
1976] senesinde, İstanbolda, Işık Kitâbevi tarafından ofset yolu ile basılmıştır.
Kitâbın aslı dahâ büyük olup, (**Berâet-ül-Eş'ariyyin**) adı ile Şâmda basılmıştır.

Büyük âlim Cemâlüddin Muhammed Muzcâci, (**Hidâyet-ül-hâlik**) kitabında,
Muhyiddin-i Arabî hazretlerini medh ve müdâfe'a ve İbni Teymiyyeyi red ve ib-
tâl etmektedir. Bu kitâb, İstanbolda Süleymâniyye umûmî kutubhanesinde, Veh-
bî efendi kısmında altıyüzkırkaltı [646] numarada mevcûddur.

İbni Teymiyye, Ehl-i sünnet âlimlerinin büyüklüğünü anlamamış, tesavvufu
inkâr etmiş, doğru yoldan ayrılmıştı. Ehl-i sünnet âlimlerinin büyüklüğünü anla-
mayanlar, onu övmekte, islâm müceddidlerinin piri demektedirler.

Abdürrâzık pâşa diyor ki, (Vehhâbilik, bir bakımdan İbni Teymiyyeye bağlı
olduğu gibi, son asrın islâm müceddidi bilinen Muhammed Abduhdaki dinde re-
form fikri de, bir bakımdan, ibni Teymiyyeye bağlıdır). Abdürrâzık pâşa, 1366
[m. 1946] da öldü. Hocası Abduhun Câmî'ul-ezherde yaydığı yıkıcı fikri yerleş-
dirmek için uğraşmaları başarısız kaldı. Dahâ çok bilgi almak için ikinci kısımda
onyedinci maddeyi ve (**Dinde reformcular**) kitabımı okuyunuz!

Yukarıda adı geçen, bid'at sâhibi Ahmed ibni Teymiyye ile Ehl-i sünnet olan
Fahrüddin Muhammed bin Ebilkâsım İbni Teymiyyeyi birbirini ile karışdırmamalı-
dır. Bu, 542 de Harrânda tevellüd ve 621 de vefât etmiştir. Hanbelî fıkıh kitabı
ve tefsiri vardır. 56, 229, 266, 362, 373, 397, 401, 402, 404, 408, 412, 415, 417, 423,
926.

458 — İBNİ VERDÎ: Zeyneddin Ömer ibni Verdî Halebî, edib ve Şâfi'î fıkıh âli-
midir. 688 [m. 1289] de tevellüd, 749 [m. 1348] da Halebde vefât etdi. (**Lâmiyye**)
kasidesi meşhûrdur.

459 — İBNÜRRÜŞD: Kâdî Muhammed bin Ahmed İbnürrüşd, âlim değil, En-
dülüsde yetişen bir felesof İdi. 514 [m. 1120] de Kurtubada tevellüd, 595 [m. 1198]
de Merâkişde vefât etmiştir. Çok kitâb yazdı. Kitâbları latinceye terceme edil-
miştir. Fransız (Ernst Renan), bunun hayâtını, fikrlerini yazmış, bu kitabı üçün-
cü olarak 1272 [m. 1856] de Pârisde basılmıştır. Din bilgilerini de, kendi görü-
şüne göre anlatmağa kalkışmış, böylece sapıtmıştır. İmâm-ı Gazâlîye karşı, fel-
sefecileri müdâfe'ada bulunmuştur. Ehl-i sünnet âlimi olan Muhammed İbnür-
rüşd, bunun amcası İdi. 417, 483.

460 — İBN-ÜS-SAKKÂ: Dokuzyüzellibeş [955].ci sırada Yûsüf Hemedânî is-
mine bakınız!

461 — İBRÂHİM «aleyhisselâm»: Muhammed aleyhisselâmın dedelerinden-
dir. Ondan sonra, Peygamberlerin en üstünüdür. Halilullahdır. İshak aleyhisselâ-
mın babasıdır. İshak aleyhisselâmın annesi Sârâ İdi. İsmâ'îl aleyhisselâmın da
babasıdır. Bunun annesi Hâcer İdi. İbrâhîm aleyhisselâmın babası, Târuh adın-
da bir mü'min İdi. Kâfir olan Âzer, üvey babası ve amcası İdi. Irâkda, eskiden
hükûmet süren Geldânîler yıldızlara tapardı. Cenâb-ı Hak, bunlara İbrâhîm aley-

hisselâmı gönderdi. Ona yirmi sahife [forma] indirdi. Bunlar Süryânî konuşurdu, Süryânî yazısı, islâm yazısına benzemektedir. Başşehri Bâbil idi. İnanmadılar. Başları olan Nemrud, onu ateşe atdı. Ateş, onu yakmadı. İbrâhîm «aleyhisselâm» kardeşi oğlu Lût «aleyhisselâm» ile amcasının kızı Sârâyı ve inananları alıp önce Şâma, sonra Mısra, Ken'ân iline girdi. İsmâ'îl «aleyhisselâm» ile birlikte Kâ'be-i mu'azzamayı yeniden yaptılar. Yüzyetmişbeş yaşında vefât edip, Kudüsde Halilürrahmân civârına defn edildi. 30, 297, 308, 325, 328, 331, 341, 343, 344, 345, 374, 610, 616, 677, 688, 904.

462 — İBRÂHİM: Resûlullahın oğullarının üçüncüsü ve bütün çocuklarının sonuncusudur. Herakliusun Mısır vâlisi olan Mukavkısın hediye gönderdiği Mâriyenin oğludur. Hicretin sekizinci [8] senesi tevellüd edip, birbuçuk yaşında iken, vefât etdi. Hasta iken, Resûlullah kucağına alıp mubârek gözlerinden yaş akardı. Vefâtı için güneş tutuldu dediler. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» bunu işitince, **(Ay ve güneş Allahü teâlânın varlığını ve birliğini gösteren iki mahlûkudur. Kimsenin ölmesi, kalması ile tutulmazlar. Onları görünce Allahı hatırlayınız!)** buyurdu. İbrâhîm vefât edince, **(Yâ İbrâhîm! Ölümüne çok üzüldük. Gözlerimiz ağlıyor, kalbimiz sızlıyor. Fekat, Rabbimizi gücendirecek birşey söylemeyiz)** buyurdu. Mâriye hâtun hicretin onaltısında [16] Medîne'de vefât etdi. 283, 407.

463 — İBRÂHİM AĞA: Üçüncü Murâd hânın bâbüsse'âde ağasıdır. Haydar-pâşa ile Koşuyolu arasında bir mescidi vardır. [988] de yapılmıştır. Sürre alayları hacca giderken, burada veda'laşmışlardır.

464 — İBRÂHİM BİN ABDÜLLAH: İmâm-ı Hasenin soyundandır. Halife olmak istedi. Mensûr askeri ile yaptığı savaşta [145] de şehîd edildi. 398.

465 — İBRÂHİM BİN EDHEM: Babası Edhem, Belh pâdişâhı idi. Şâmda Çeştiyye Evliyâsının büyüklerindendir. [96] da tevellüd, [162] de vefât etdi. 69, 579, 610, 620, 702, 703, 819.

466 — İBRÂHİM BİN ŞEYBÂN: Kazvinlidir. Sôfiyye-i aliyyedendir. İbrâhîm-i Havâsın arkadaşı idi. [337] de vefât etdi.

467 — İBRÂHİM HAKKI: Sôfiyye-i aliyyedendir. Erzurumda, Hasen kal'a kasabasında tevellüd, [1195] de Si'ridde, Tilloda vefât etdi. Kâdirî idi. Bir ilm ve ma'rifet hazînesi olan **(Ma'rifetnâme)** kitabı ve divânı basılmıştır. 490, 537.

468 — İBRÂHİM HÂN: Sultân İbrâhîm, islâm halîfelerinin seksenüçüncüsü ve Osmânî pâdişâhlarının onsekizincisidir. Birinci Ahmed hân ile Mah-ı peyker kösem Sultanın oğludur. Binyirmidörtde tevellüd etdi. Binkırkdokuz 1049 [m. 1640] da halife oldu. Dînine çok bağlı olduğu için, islâm düşmanları, bunu çok kötülediler. Yalan hikâyeler uydurdular. Onyedinci sırada, Abdülhamîd hân (II) ismine bakınız!

469 — İBRÂHİM-İ HAVVÂS: Sôfiyye-i aliyyedendir. Cüneyd-i Bağdâdînin es-hâbından idi. [941] de Rey şehrinde Câmî'de vefât etdi. Babası İsmâ'îldir. Havvas, hurma yaprağından, zenbil dokuyucu demektir. 618, 620.

470 — İBRÂHİM-İ MÜTEFERRİKA: Macar iken islâm dînini tercih etmiş müslimân olmuştur. [1139] da ruhsat alıp, metal harfler dökerek ilk islâm matba'asını kurmuştur. En önce **(Vankuli)** lügatini basdı. İlm ve fen adamı idi. Latineden tercemeleri ve fennî kitâbları vardır. 1158 [1744] de vefât etdi. 491.

471 — İBRÂHİM-İ NEHA'Î: Fıkh âlimlerindendir. Hammâdın hocası idi. Hammâd da, imâm-ı a'zam Ebû Hanîfenin hocası idi. [96] da Kûfede vefât etdi. 170, 225, 394.

472 — İBRÂHİM PÂŞA (Dâmâd): Bosnalıdır. [991] de Mısır vâlisi oldu. Derzîleri terbiye etdi. [992] de sultân üçüncü Murâdın dâmâdı oldu. [1004] de

sultân üçüncü Muhammedin sadr-ı a'zamı [Başvekili] oldu. [1010] da vefât et-di. Şâhzâde câmi'-i şerifi yanındaki türbededir. 437.

473 — İBRÂHİM PAŞA (Dâmâd): Nevşehirlidir. Üçüncü Ahmed hânın dâ-mâdı ve sadr-ı a'zamı idi. 1143 [m. 1730] de, patrona Halil isyânında şehid edil-di. Şâhzâde başında yaptırmış olduğu mescid yanındadır. Çengelköyünde, Ku-dülli lisesi önündeki câmi'i İbrâhim pâşanın dâmâdı, kapdan-ı deryâ Kaymak Mus-tafâ pâşa [1137] de yaptırdı. [1143] de patrona Halil isyânında şehid edildi. Di-tafâ pâşa [1137] de yaptırdı. [1143] de patrona Halil isyânında şehid edildi. Di-tafâ pâşa [1137] de yaptırdı. [1143] de patrona Halil isyânında şehid edildi. Üskü-dârda (Kaptân pâşa câmi'i) ni de [1140] da bu yaptırmıştır.

474 — İBRÂHİM PAŞA (Kavalalı): Mehmed Ali pâşanın büyük oğlu idi. 1204 [m. 1789] de Kavalada tevellüd, 1265 [m. 1848] de Mısrda vefât etdi. Cidde vâ-lisi oldu. Sultân Mahmûd hânın emri ile vehhâbilerle harb etdi. 1233 [m. 1816] sonunda, başşehirleri Der'iyyeyi harâb etdi. Vehhâbiler, sonra Riyâdî hükümet merkezi yaptılar. Vehhâbilerin zulmlerine son verdi. Sonra Mora isyânını bas-dırdı. [1247] de sultân ikinci Mahmûda isyân ederek Sûriyeyi aldı. Kütahyaya kadar geldi. [1248] de Sûriye ve Adana, Mısr'a verildi. [1254] de tekrâr isyân et-di ve ilerledi ise de, İngiltere işe karışıp Sûriyeyi Osmanlılara bıraktı. [1262] de, babası Mısrın idâresini buna bıraktı. 1265 [m. 1848] de halifeden, müstekil vâ-li demek olan (Hidiv) unvânını aldı ise de, o senede babasından bir kaç ay evvel vefât etdi. Yerine Tosun pâşanın oğlu birinci Abbâs hidiv oldu. Bu da 1271 [m. 1854] de vefât edince, yerine İbrâhim pâşanın oğlu Sa'îd pâşa geçti. Sa'îd pâ-şa 1238 [m. 1824] de tevellüd etdi. Süveyş kanalını ve Port Sa'îd şehrini yap-dırdı. 1280 [m. 1863] de vefât etdi. Yerine kardeşi İsmâ'il pâşa hidiv oldu. On-yedinci [17] sırada Abdülhamid hân I adına bakınız! 414.

475 — İDRİS «aleyhisselâm»: Şit aleyhisselâmın torunlarından. Allahü te-âlâ, buna otuz sahife [forma] gönderdi. Eski Yunânlıların Hermes dedikleri kimse ve dahâ sonraki felesofları, fizik, kimyâ ve tıb bilgilerini, İdris aleyhisse-lâmın kitâbından çaldılar. İlk yazı yazan ve iğne ile dikmiş diken budur. Dahâ ön-ce, deriden elbise giyilirdi. Allahü teâlâ, bunu diri olarak göke kaldırdı. 308, 655.

476 — İLYÂS: Resûlullahın onyedinci babasıdır. Kâ'beye sel basınca ye'se düşdüğü için İlyâs denildi. Kâ'beye kurban kesmek bundan kalmıştır. Hac ya-parken belinde Resûlullahın tekbir, telbiye sesini işitirdi. 345.

477 — İMÂDÎ: Altmışınıcı [60] ve altmışaltınıcı [66] isimlere bakınız!

478 — İMÂDÜDDİN-İ ZENGÎ: Mûsulda ve Halebde hükümet süren Atabek devletinin kurucusudur. Selçuk hükümdârı sultân Mahmûd bin Muhammed bin Melikşâhın Mûsulda vâlisi iken [521] de Halebi aldı. [524] de Haçlılarla harb edip gâlib geldi. Ondokuz yıl hükümet sürüp [540] da vefât etdi. Mülkü ikiye ayrıldı. Şam ve Halebdeki çok sürmedi. Mûsulda, oğlu Mes'ûd, sonra Arslan şâh, da-hâ sonra, bunun oğlu Kâhir, Atabek oldu. Kâhirin kardeşi imâdüddin-i Zengî bin Arslan şâh, ba'zı kal'aların emiri oldu. Kâhir [615] de ölürken, on yaşındaki ikinci Arslan şâh nâmına, kumandanlarından, Bedreddin-i Lü'lûün idâre etmesini vasiyyet eyledi. 439.

479 — İMÂM-İ RABBÂNÎ: Ahmed bin Abdül-ehad, derin âlim, büyük velî idi. Müctehid idi. Silsile-i aliyyenin yirmiüçüncü halkasıdır. Nakşibendiyye, Kâdiriyye, Ceştiyye, Kübreviyye ve Sühreverdiyye tariklerinde mürşid-i kâmil idi. Âlimlerin göz bebeği, Velîlerin baş tâcı idi. (Mektûbât) kitâbı, kelâm, fıkâh bilgilerini ve te-savvufun ma'rifetlerini açıklıyan uçsuz bir deryâdır. Bu deryâdan inci mercan çıkarmak, ancak usta dalgıcılara nasîb olur. Fârisî aslı Hindistânda ve Efganis-tanda basılmış ise de, 1392 [m. 1972] senesinde Pâkistanda basılmış olanı pek nefis ve çok fâidelidir. Bu fârisî baskının, foto-kopisi, 1397 [m. 1976] senesinde, İstanbolda Işık Kitâbevi tarafından gâyet nefis olarak basdırılmıştır. Fârisî el

yazması, İstanbul Bâyezîd kütübhanesinde [1790] sayıda ve Süleymâniyyenin çeşidli kısımlarında vardır. [971] hicrî yılında Hindistanda, Serhend şehrinde tevellüd etti. Ömrünün sonuna doğru, Râfızîlerin ve hasedcilerin iftirâları üzerine 1027 senesinde Selîm şâh tarafından Gwaliyar şehrinin meşhûr kal'asına habs edildi. Sonra hakikat anlaşılınca, [1029] da çıkarıldı. Bin Ruyeye ihsân olunup, evine gitmekde veyâ askerde kalmakda serbest bırakıldı. İslâh niyyeti ile, iki sene dahâ askerde kaldı. Kış aylarında nefes darlığı olurdu. [1033] zilhiccesinin onyedisinde, hummâ [ateş] de başladı. [1624] Teşrîn-i sâni [kasım] ayının ikinci ve binotuzdört [1034] Safer ayı yirmidokuzuncu salı günü, Serhendde vefât etti. Evinin yanına defn edildi. Efgânistân pâdişâhı Şâh-i zemân, imâm için büyük ve çok san'atlı bir türbe yaptırdı. İki oğlu Muhammed Sâdik ve Muhammed Sa'id de bu türbededirler. Şâh-i zaman, on metre uzakdaki türbede zevcesi ile birlikdedir.

(Mektûbât) kitâbını Muhammed Murâd-i Kazânî fârisi dilinden arabîye terceme etmiştir. Altıyüzelliikinci sırada bu isme bakınız! İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin hâl tercemesi, Muhammed Hâşim-i Keşmî tarafından fârisi olarak yazılmış (Berekât) veyâ (Makâmât-ı Ahmediyye) ve (Zübde-tül-makâmât) denilmiştir. Altıyüzkırkaltıncı sırada bu isme bakınız! Muhammed Ma'sûm-i Fârûkî hazretlerinin torunu olan, Gulâm Muhammed Ma'sûmun halîfesi hâce Muhammed Fadlullah, (Umde-tül-makâmât) adındaki fârisi kitâbında, İmâm-ı Rabbânînin ve müridlerinin ve talebesinin hayâtlarını uzun bildirmektedir. Bu kitâb, Hindistanda basılmıştır. Muhammed Fadlullah, [1238] de Kandihârda vefât etti. Bedrüddîn-i Serhendînin fârisi (Hadarât-ül-kuds) kitâbında da, hâl tercemesi uzun yazılıdır. Bu kitâb 1391 [m. 1971] de Pâkistanda çok güzel basılmıştır. İstanbul Bâyezîd kütübhanesinde [1788] sayıda el yazısı ile vardır. Hâce zâde Ahmed Hilmi efendinin İstanbulda [1318] de basılan türkçe (Hadika-tül-evliyâ) kitâbı da, İmâm-ı Rabbânînin ve müridlerinin hayâtlarını ve kerâmetlerini uzun bildirmektedir.

Şâh-ı Dehlevî Gulâm Ali Abdüllah «kuddise sirruh», halîfelerinin büyüklerinden mevlânâ Hâlid-i Bağdâdiye «kuddise sirruh» gönderdikleri bir mektûbda, Mevlânânın derece ve faziletlerini uzun uzun anlattıktan sonra, İmâm-ı Rabbânî «kuddise sirruh» hakkında şöyle buyuruyor: (Âlimler ve ârifler söylemişler ve yazmışlardır ki, imâm-ı Rabbânîyi sevenler, mü'min ve müttekî olanlardır. Sevmiyenler de, münâfık ve şakîlerdir. İslâm memleketleri hazret-i Müceddidin feyz ve nûrları ile doldu. Bütün müslimânlara, hazret-i Müceddidin «rahmetullahi aleyh» ni'metlerine şükr ve hamd etmesi vâcib oldu). Başka bir mektûbunda, (İnsanda bulunabilecek her kemâli, her üstünlüğü, Allahü teâlâ, İmâm-ı Rabbânî hazretlerine vermiştir. Vermediği yalnız peygamberlik makâmı kalmıştır) demiş ve aşağıdaki rubâ'iyi yazmıştır:

Her letâfet ki nihân bud pes-perde-i gayb,
heme der sûret-i hûb-i tû iyân sâhte end,
Herçi ber safha-i endişe keşed kilik-i hıyâl,
şekl-i matbû'lî tû zîbâ-ter ezân sâhte end.

1394 [m. 1974] senesinde, Pâkistanın Şeyhûfûre şehrinde, Urdu dili ile basılmış olan (Meslek-i Müceddid) kitâbında ve Abdülmecîd Hânînin (Hadâik-ul-verdiyye) kitâbında da, imâm-ı Rabbânî hazretlerinin hâl tercemesi yazılıdır. Bu iki kitâbdaki hâl tercemeleri bir arada olarak, 1396 [m. 1976] senesinde, İstanbulda Işık Kitâbevi tarafından ofset yolu ile basdırılmıştır.

Muhammed bin yâr Muhammed Burhânpûrinin (Atıyyet-ül-ahbâb El-fâsılatü beynel-hakkı vessavâb firreddi alelmu'teridî aleşşeyhi Ahmed-el-Fârûkî) kitâbında kerâmetleri yazılıdır.

İmâm-ı Rabbâninin (Redd-i revâfîd) kitâbının tercemesi ile (İsbât-ı nübüvvet) kitâbını İstanbolda neşr eyledim. (Mebde ve me'âd), (Âdâb-ül-mürîdîn), (Ta'likât-ül-avârif), (Tehlîlîyye), (Şerh-ı rubâ'îyyât-ı Abd-İl-Bâki), (Me'ârif-ı ledünnîyye), (Mükâşefât-ı gaybîyye) ve başka eserleri de vardır. 136, 236, 270, 316, 373, 407, 449, 450, 581, 639, 679, 687, 765, 819, 833, 883, 889, 957, 960, 1038, 1058, 1059.

480 — İMÂM-ÜL-HAREMEYN: İki dânedir. Biri, hanefî âlimlerinden Ebû Muzaffer Yûsûf Cürcânîdir. İkincisi, Abdülmelik bin Abdüllah olup, Şâfiî hadis ve fıkıh âlimidir. Dörtüyzondokuz [419] da Nişâpurda tevellüd ve 478 [m. 1085] de orada vefât etdi. Uzun zaman Bağdâdda, Mekkede ve Medinede bulundu. Vezir Nizâm-ül-mülk bunun için Nişâpurda medrese yaptırdı. Çok kitâb yazmıştır. 419, 568.

481 — İSÂ «aleyhisselâm»: İnsan idi. Peygamber idi. Allahü teâlâ, onu basız yaratdı. Annesi hazret-i Meryem idi. Kudüsde Beyt-i Lahmde tevellüd etdi. Otuz yaşında Peygamber oldu. Otuzüç yaşında, diri olarak göğe kaldırıldığı (Bostân-ül' Ârifin) yüzsekizinci [108] bâbında yazılıdır. Kıyâmet yaklaşınca Şâm'da, Ümeyye câmi'i minâresine inecek, evlenecek, çocukları olacak, hazret-i Mehdi ile buluşacak, kırk sene yaşayıp, Medinede vefât edip, Hucre-i se'âdete defn edilecektir. Allahü teâlâ, buna (İncil) kitâbını gönderdi. İncilde Allahü teâlânın bir olduğu, İsâ aleyhisselâmın, Allahın kulu ve Peygamberi olduğu, âhırz zamanda, Ahmed isminde bir Peygamber geleceği yazılı idi. Bolus isminde bir yehûdî, İsevî görünüp, Havâriler arasına karıştı. İsâ aleyhisselâmdan sonra, ilk işi, semâdan gelen İncili yok etmek oldu. Havârilerden olan Barnabas, İsâ aleyhisselâmdan gördüklerini ve işitdiklerini doğru olarak yazdı ise de, Bolus bunun yayılmasına mâni' oldu. Bozuk İncil kitâblarını her yere yaydı. Kitâbın sonundaki ism cedvelinde Barnabas ismine bakınız! Şimdi elde bulunan İnciller birbirlerine benzemiyor. Katolikler, ordodokslar ve protestanlar, hep başka başka İnciller okuyorlar. Birbirlerini beğenmiyorlar. İsâ aleyhisselâm kendisine inananlar arasından oniki kişiyi seçti. Bunlara (Havârî) denir. Yehûdilerin çoğu inanmadı. Kendisine ve annesine çok kötü şeyler söylediler. İsâ «aleyhisselâm» göğe çıkarıldıktan kırk sene sonra, Romalılar Kudüse hücum etdi. Yehûdilerin çoğunu öldürdü, bir kısmını da esir etdiler. Şehri yağma etdiler. Kitâblarını yakdılar. Yehûdiler, sonra hiç hükümet kuramadı. Hakîr, zelil oldular. 37, 42, 48, 55, 60, 100, 190, 308, 320, 322, 331, 434, 512, 692, 703, 831.

482 — İSHAK «aleyhisselâm»: İbrâhim aleyhisselâmın ikinci oğludur. İshak İbrânî dilinde (gülüyor) demektir. Annesi Sârânın gençlikde çocuğu olmamıştı. İhtiyârlıkda, çocuğu olacağı, Allah tarafından müjdelence, şaşırıp güldüğü için oğluna bu ism verilmişti. Filistinde Peygamber oldu. İs ve Ya'kûb adında iki oğlu oldu. 344.

483 — İSHAK BİN RÂHEVEYH: Hanefî âlimlerindedir. [161] de tevellüd, [233] de vefât etdi. 170.

484 — İSHAK EFENDİ: Tokadlıdır. Şeyh-ül-islâm Mustafâ Sabri efendinin amca zâdesidir. Onun gibi, Kayseri medresesinde Divrikli hâcî Emin efendiden ders okumuştur. Bektâşîlerin iç yüzünü bildiren türkce (Kâşif-ül-esrâr) kitâbı ve yetmişiki fırak-ı dâlleyi açıklayan kitâbı meşhûrdur. 440.

485 — İSHAK EFENDİ: Harputludur. [1309] da vefât etdi. Hıristiyânlarla cevâb olarak, (Diyâ-ül-kulûb) ve (Şems-ül-hakîka) kitâblarını yazmıştır.

486 — İSKENDER: Üç iskender vardır: 1 — Makedonya kralı Filipin oğludur. Milâddan [356] yıl önce tevellüd, [323] yıl önce otuzüç yaşında vefât etdi. Onüç yaşında Aristonun terbiyesine bırakıldı. Yirmi yaşında hükümdâr oldu. Yunanistânı, İrân ve Anadoluyu aldı. Ayaş yanında Dârâyı esir aldı. Sûriye ve Mısır'ı aldı. İskenderiye şehrini yaptı. Erbilde Dârâyı ikinci def'a bozguna uğrat-

di. Dârâ kaçariken öldü. Horâsân, Hirât ve Belhi de aldı. Bu zaferleri, ahlâkını bozdu. Zulme başladı. Türkistâna ve Hindistâna da girdi. İşaret ve sefâhette öldü. 2 — İkinci İskender, çok eski Yemen hükümdârı olup, birinci İskenderden ikibin sene önce idi. Çine kadar gitmişti. Adı Münzir idi. 3 — Üçüncü İskender, Kur'ân-ı kerimde Zülkarneyn adı ile bildirilen, mubârek bir zâtdır. Peygamber veyâ Evliyâdandır. Doğuya ve batıya gitdiği için Zülkarneyn denildi. Yâfes soyundan idi. Hızır «aleyhisselâm» bunun kumandanlarından idi ve teyzesinin oğulu idi. Birinci ve ikinci İskenderlerden önce idi. Hazret-i İbrâhîm ile görüşdü. Dünya'nı aldı. Avrupa ve Asya kıt'alarına mâlik oldu. Asyanın şark şimalindeki, yâ'nî kuzey doğusundaki mü'min türklerin ricâsı üzerine Ye'cûc ve Me'cûc kavminden korunmak için büyük duvar yaptı. Bu sed, iki dağ arasında, altı kilometre uzunluğunda, yirmibeş metre genişlik ve yüz metre yükseklikde idi. Taş ve demirden yapıldı. Bugün bilinen Çin seddi başkadır. Ye'cûc ve Me'cûc sed arkasında kaldı. Sedden dışarı kalanlar, türklerdir. Târihler, hattâ tefsîrler, bu üç İskenderi birbiri ile karıştırmaktadır. 60

487 — İSMÂ'İL «aleyhisselâm»: İbrâhîm aleyhisselâmın büyük oğludur. Annesi, Fir'avnın hediye etmiş olduğu Hâcer adındaki câriyedir. Hâceri oğlu ile Kudsden Mekkeye götürdü. Kendi geri döndü. Annesi su ararken, yatan çocuğu tepindi. Ayaklarının vurduğu yerden Zemzem suyu çıktı. Konuşmağa başlayınca, bunu kesmesi için İbrâhîm aleyhisselâma emr verildi. Bıçak buğâzını kesmedi. Üzülp taşa vurdu. Taşı kesdi. Sonra gökden gönderilen koçu kurban etdi. Büyüdükte babası ile birlikte Kâ'benin yerini bulup, temelinden yaptılar. Sonra, Mekkeye Yemenden Cürhüm kabilesi gelip yerleşti. Bunlardan kız aldı. Bunlara Peygamber oldu. Bunun dîni, islâmiyyete kadar doğru olarak, devâm etdi. Muhammed aleyhisselâmın bütün dedeleri, bunun soyundan ve bunun dîninden idi. İsmâ'îl aleyhisselâmın ve vâlidesi hazret-i Hâcerin, Kâ'be-i muazzama şimal divarı önündeki Hatim denilen yerde medfûn oldukları, (Dürr-ül-muhtâr) da yazılıdır. 341, 344.

488 — İSMÂ'İL AĞA: Üçüncü Ahmed hân zamanında, ellialtıncı Şeyh-ul-islâm idi. Alâiyelidir. Binyüzotuzaltıda [1136], Fâtiḥ Çarşambasında (İsmâ'îl ağa câmi'i) ni yaptırmıştır. Binikiyüzotuzyedide [1237] vefât etmiştir. Câmi'in yanındadır. İsmâ'îl ağa mescidi, iki kat olup, eni, boyu ve yüksekliği Kâ'benin eni, boyu ve yüksekliği kadardır.

489 — İSMÂ'İL BIN ABDÜLGANİ: Nablüslüdür. Önce Şâfiî idi. Sonra Hanefî oldu. [1062] de vefât etdi. Hanefide oniki cild (Dürer şerhi) ve Şâfiîde, İbni Hacerin (Tuhfe) sine hâşiyesi vardır. 564.

490 — İSMÂ'İL HAKKI: Sôfiyye-i aliyyeden, Cilvetî meşâyihindandır. 1063 [m. 1652] de Aydosda tevellüd edip Üsküdarıda Atpazarında Osmân efendiden hilâfet aldı. 1137 [m. 1725] de Bursada vefât etdi. Çok kitâb yazdı. Tütün içmeğe önceleri harâm diyordu. Sonra, mubâh dedi. (Rûh-ul-beyân) tefsiri on cild olup Berutda (Mekteb-üt-ticârî) ve İstanbolda 1389 da Eser Kitâbevi tarafından yeniden basılmıştır. Üsküdârdaki Ahmediyye câmi'inde cum'a vâ'ızı idi. Bu câmi'i [1134] de tersâne emîni Ahmed ağa yaptırmıştır. 389, 441, 566.

491 — İSMÂ'İL-i RÛMÎ: Beşyüzaltmışüçüncü [563] sırada Mahmûd Hân II ismine bakınız!

492 — İSMÂ'İL ISFEHÂNÎ: İsmâ'îl bin Muhammed Kivâmüssünne, hadis âlimidir. [459] da tevellüd, [535] de vefât etdi. Çok kitâb yazdı. 373.

493 — İSMÂ'İL MER'AŞÎ: Fıkh âlimlerindedir. Tütün içmek harâm değildir derdi. 573.

494 — İSMÂ'İL NABLÛSÎ: Dört yüzseksendokuzuncu [489] sırada İsmâ'îl bin Abdülganî ismine bakınız!

495 — İSMÂ'İL PÂŞA: Bağdâdlıdır. Jandarma genel kumandanlığı ikinci şube müdürlüğünden emekli iken 1339 [m. 1921] da vefât etdi. (**Keşf-üz-zünûn**) kitâbına iki zeyl [ek] yapmış, ayrıca iki cild (**Esmâ-ül-müellifin**) kitâbını yazmıştır. Hepsi arabîdir. 1941 - 1955 de İstanbulda basılmışlardır. Bunlar için otuz sene-den fazla çalışmıştır. 22.

496 — İSMÂ'İL SIVÂSÎ: Şeyh Şemseddin-i Sivâsinin kardeşinin torunudur. [1048] senesinde vefât etdi. 316.

497 — İŞBİLÎ: Abdülhak, Endülüste Mâlikî fikh ve hadis âlimlerindedir. [510] da tevellüd, [582] de vefât etdi. 928.

498 — İTKÂNÎ: Lutfullah bin Emir Ömer, Hanefî fikh âlimlerindedir. [685] de tevellüd, [758] de Mısrda Kâhireda vefât etdi. (**Gâyet-ül-beyân**) adındaki (**Hidâye**) şerhi meşhûrdur. 135.

499 — İTRÎ: Mustafâ İtrî efendi, sultân üçüncü Muhammed hân zemânında bulunan mûsiki merâklısı idi. Tekbiri segâh makâmına besteledi. 1039 [m. 1630] senesinde vefât etdi. Edirnekapıda Eyyûb sultâna inen yolun sağındadır. 652.

500 — KÂ'B: Resûlullahın sekizinci babasıdır. Lüvey'in oğlu ve Gâlibin torunudur. İlk olarak cum'a günleri Kureyşlileri toplayıp hutbe okuyan budur. Kendi soyundan Peygamber geleceğini söyler, ona yetişeceklerin imân etmelerini emr ederdi. Söylediği şi'r ve sözleri meşhûrdur. 345.

501 — KÂ'B «radıyallahü anh»: Eshâb-ı kirâmdandır. 576.

502 — KA'B-ÜL-AHBAR: Tâbi'indedir. Yemen yehûdisi iken imâna geldi. Tevrât âlimi idi. Otuziki [32] yılında Humusda vefât etdi. 630.

503 — KÂDÎ ADÛD: Abdürrahmân bin Ahmed Adûd-üd-din-i İci [700] yılında, Şirâzda İc kasabasında tevellüd, Fâris vilâyetinde kâdî [hâkim] oldu. [756] da vefât etdi. (**Mevâkîf**) kitâbı çok kıymetlidir. Bunu seyyid şerîf-i Cürçânî şerh etdi. Hasen çelebî, bu şerhe hâşiye yaptı. Kara Kemâl ve Celâleddin-i Devânî ve Abdülhakîm-i Siyalkûtî de birer hâşiye yaptı. Kendi (**Mevâkîf**) ını, kendisi kısaltarak (**Cevâhir**) adını vermiştir. Şemseddin-i Fenârî, (**Cevâhir**) i şerh etdi. 958.

504 — KÂDÎ HÂN: Hasen bin Mensûr Fergânî. 592 [m. 1196] de vefât etdi. Şerhleri ve (**Hâniyye**) isminde bir fetvâ kitâbı meşhûrdur.

Hanefî fikh âlimidir. Fetvâsı çok kıymetli olup, 1310 hicri senesinde Mısrda basılan (**Fetâvâ-yi Hindiyye**) nin kenârında basılmıştır. 1393 [m. 1973] de ofset tarîkı ile yeniden basılmış olup, Diyâr-ı Bekr şehrinde Özdemir kitâb evinde altı cild hâlinde satılmaktadır. 688.

505 — KÂDÎ İYÂD: Babası Mûsâdır. Mâlikîdir. Hadîs âlimidir. [476] da tevellüd, [544] de Mürrâkişde vefât etdi. Çok kitâb yazdı. (**Meşârik-ul-envâr**) adındaki hadîs kitâbı ile (**Şifâ**) kitâbı pek kıymetlidir. Çeşidli şerhleri yapılmıştır. 411.

506 — KÂDÎ-ZÂDE: Ahmed Emîn bin Abdüllah, [1133] de tevellüd, [1197] de vefât etdi. (**Birgivi vasiyyetnâmesi**) ni şerh etdi. (**Âmentü şerhi**) olan (**Ferâid**) kitâbını yazdı. İki de çok kıymetlidir. 102, 104, 131, 152, 386, 549, 953.

KÂDÎ-ZÂDE Şemseddin Ahmed bin Mahmûd efendi başkadır. Osmânî Şeyh-ül-islâmının onaltıncısıdır. Dokuzyüzseksen sekizde tevellüd, dokuzyüzseksen sekizde [988] vefât etdi. Kabri küçük Karamandadır. Çivi-zâdeden ve Ebüssü'ûd efendiden okudu. (**Hidâye**) şerhi olan (**Feth-ul-kadir**) e tekmilesi, (**Miftâh**) ve (**Tecrid**) şerhlerine hâşiyeleri çok kıymetlidir. (**Feth-ul-kadir**), (**Vekâlet**) bahsine kadar olup, sonra (**Tekmile**) başlamaktadır. İki birlikte sekiz cild hâlinde 1318 de Mısrda basılmış ve 1388 [m. 1968] de Berutda foto-kopisi yapılmıştır. Kenârında, (**İnâye**) kitâbı ve Sa'dî Çelebînin buna yaptığı hâşiye basılmıştır.

507 — KÂDÎ ZÂDE: Muhammed Ârif efendi, 1173 de vefât etdi. 167.

508 — KARABAŞ EFENDİ: Karabaş Tecvid kitâbının sâhibi olarak üç kişi vardır. Bunlardan birincisi, Kastamonili şeyh Şa'bân-ı Veli silsilesinden Alî efendidir. Bindoksanyedi [1097] senesinde vefât etmiştir. İkincisi Ahmed efendi, Eyyübde Şâh sultân türbesinin Eyyüb tarafında, Defterdâr caddesi üzerindeki türbesindedir. Başvekil Adnan Menderes, Câmî'leri ve türbeleri ta'mir ederken, bunu da yenilemiştir. Üçüncüsü, Abdürrahman Karabaş efendidir. Karagümrükteki türbesindedir. Bu mescid yanında, Öküz Mehmed paşa câmî'i vardı. Câmî yapılırken, taş taşıyan arabanın öküzü sakatlanınca, paşa yerine girip arabayı çektiği için, bu ismle şeref duymuştur. Birinci Ahmed hânın Sadr-ı a'zamı idi. [1029] da Halebde vefât etdi.

509 — KARÂFİ: Şihâb-üddin Ahmed bin İdris Karâfi, Mâlîkî fıkıh âlimidir. [626] da tevellüd ve 684 [m. 1285] de Mısrda vefât etdi. Çok kitâb yazdı. 567.

510 — KARAMÂNİ KEMÂLEDDİN: İsmâ'il Kemâleddin, Hanefî âlimlerindedir. [920] de vefât etdi. (**Şerh-ı mevâkıf**) a ve (**Vikâye**) ye hâşiyesi ve (**Beydâvi tefsiri**) ne ve (**Keşşâf**) a şerhleri meşhûrdur.

511 — KARLAYL [Carlyle]: İngiliz müsteşriklerindedir. Aleksî Karlayl 1176 [m. 1762] da tevellüd, 1220 [m. 1805] de vefât etdi. Arabiyi Bağdâdda öğrendi. Kembric üniversitesinde arabî profesörü idi.

512 — KARLAYL [Carlyle]: İngiliz yazarlarındandır. Thomas Karlayl 1210 [m. 1795] da tevellüd, 1298 [m. 1881] de vefât etdi. Fransız ihtilâlini, büyük Friedrich târihini yazdı. (Kahramânlar ve kahramânlara saygı) kitâbında, Muhammed aleyhisselâmın üstünlüğünü, başarılarını, uzun yazmakta ve çok övmektedir. 478.

513 — KARL MARX: Sosyalizm rejimini ortaya çıkartan bir Alman yehûdisidir. 1233 [m. 1818] de tevellüd etdi. 1300 [m. 1883] de öldü. Sosyalizm, bir iktisâdî metod diyerek kuruldu. Tatbikâtde tiranlığa, diktatörlüğe vardı. Komünistliğe yol açtı. Sosyalizm, işcinin çiftcinin doymasını sağlamadı. Şarlatanların, nutk çekenlerin, akademik aydınların yüksek mevki', bol ma'âş almalarına yaradı. Bunlar da, dizgini ellerinden kaçırmamak için, dine, islâmiyyete, âileye, cem'iyetlerin cânlı kaynaklarına saldırdılar. İnsan haklarını yok etmek için çalışdılar. İlk sosyalist devlet olan Rusyada, kendi milletini ve bütün dünyâyı aldatmak ve korkutmak için, ağır sanâyî', aya gitmek gibi ilerlemeler gösterilmektedir. Fekat, iktisâdın asl gâyesi olan (**Sosyal refâh**) elde edilememiştir. Yiyecek, giyecek, barınacak sıkıntısı, dayanılamıyacak hâl almıştır. Her yıl ikibin karaborsacı öldürüldüğü hâlde, karaborsacılık artmaktadır. Bunu önliyecek biricik sebep bolluktur. Bu ise, hürriyyet içindeki bir ekonomide şahsî teşebbüse yer veren, herkese eşit hak tanıyan islâm ekonomisinde mümkündür. Sovyet rejimi, fezâyâ insan yollayabilmek için, halkın günlük çorbasını azalttı. Millete leş yidirdi. Doymıyan halk, Gagarin ve Sputnikden önce, ne yiyeceğini, ne cezâyâ çarpdırılacağını düşünmektedir. Ferdin her hakkını elinden alarak, herşeyi devlet kapitalizminin eline vermeği istiyen Marx usûlü, şimdi Rusyada da, liberalizmden alınan çârelerle değişdirilmektedir. Sovyet idârecileri, Marksist iktisâdî gidişe (geri dön) emrini vermek zorunda kalmıştır. Birçok fabrikalar, liberal nizâmda olduğu gibi, kâr esâsına göre çalışmağa başladı. [m. 1917] den beri Moskova meydanlarında Marksın, Engelsin ve Leninin dev gibi heykellerinde putlaşan komünizm, silinmekde, yerini ilâhî hak dînin gösterdiği liberalizme bırakmaktadır. Hak gelmekte, bâtil uzaklaşmaktadır. 465, 705.

514 — KÂRÛN: Mûsâ aleyhisselâmın ümmetinden ve akrabâsından idi. Ondan kimyâ öğrenerek, çok mal mülk sâhibi oldu. (**Tevrât**) ı pek iyi okurdu. Fakîr iken iyi huylu idi. Zengin olunca kibrlî oldu. Emr olunan zekâtı vermedi, Mûsâ

benimle zinâ etdi demesi için bir kadına iki kese altın verdi. Kadın, herkesin arasında, Allahdan korkarak doğruyu söyledi. Kârûn, bütün malı ile yere batdı. 62.

515 — KÂSİM: Resûlullahın üç oğlundan birincisidir. Bunun için, Resûlullah (Ebül-Kâsım) denildi. Nübüvvetden önce Mekke'de dünyâya geldi. Annesi, Hadîcetül-kübrâdır. Onyediy aylık iken vefât etdi. 332.

516 — KÂSİM BİN MUHAMMED: Ebû Bekr-i Sıddıkın torunudur. Tâbi'nin büyüklerinden, Medine-i münevveredeki yedi âlimdendir. Selmân-ı Fârisinin sohbetinde kemâle geldi. Sılsile-i aliyyenin üçüncüsüdür. Vera' ve takvâda eşi yok idi. [31] yılında tevellüd, [101] de veyâ [106] da Mekke ile Medine arasında Kadîd denilen yerde vefât etdi. İmâm-ı Ca'fer-i Sâdık hazretleri, bunun sohbetinden feyz aldı. 63, 883.

517 — KASIM PÂŞA: Kânûni sultân Süleymân hânın serâyında terbiye olup dokuzyüzyirmidokuzda [929] Mısır vâlisi olmuştur. (Güzelce Kasım paşa) câmi'ini yaptırmış, bunun için Halicin bu tarafına Kasımpaşa adı verilmiştir. Üçüncü Ahmed hân zamanında ta'mir edildi.

518 — KASTALÂNÎ: İmâm-ı Ahmed bin Muhammed Şihâbüddin, Şâfi'i âlimlerindendir. 821 [m. 1418] de tevellüd, 923 [m. 1517] de Mısırda vefât etdi. Çok kitâb yazdı. (Mevâhib-i ledünniyye) si türkçeye terceme edilmiş, [1313] ve 1392 [m. 1972] senelerinde İstanbolda basılmıştır. 326, 341, 411.

519 — KÂŞÂNÎ: Ebû Bekr bin Mes'ûd Alâüddin-i Şâfi, Türkistânda Kâşân'da tevellüd, [587] de Halebde vefât etdi. Hocası Alâüddin Muhammed bin Ahmed Semerkandinin (Tuhfe-tül-fukahâ) fıkıh kitâbını şerh ederek (Bedâyi'-us-sânâyi' fi-tertib-iş-şerâyi') adını vermiştir. Bu kitâbı 1328 [m. 1910] senesinde Mısırda basılmıştır. Üç cildir. Semerkandiye dâmâd olmuştur. 555.

520 — KÂTİB ÇELEBÎ: Mustafâ bin Abdüllah, büyük târihçidir. Hâcî halife ismi ile meşhûrdur. 1017 [m. 1608] de İstanbolda tevellüd, 1067 [m. 1656] de vefât etdi. Kabri, Vefâdan Unkapanındaki Mahmûdiyye Köprüsüne inen büyük caddenin sağ kenârındadır. Târih kitâbları ve (Keşf-üz-zünûn) u çok kıymetlidir. (Keşf-üz-zünûn) da onbine yakın islâm kitâbını, yazarlarını tanıtmaktadır. Mısırda, İstanbolda ve Almanya'da basıldı. Lâtinceye de terceme ve tab' edildi. Arabîsi Berut'da (Mekteb-üt-ticâri) de satılmaktadır. 22.

521 — KEFEVÎ: Hüseyin bin Rüstem, Mekke'de Hanefî kâdisi idi. [1010] da vefât etdi. 658.

522 — KEHVÂKÎ: Muhammed Kehvâkî fıkıh âlimlerinden idi. Tütün günâh değil buyurdu. 573.

523 — KELBÎ: Ebün-Nasr Muhammed bin Sâib, Tâbi'indendir. [146] da Küfede vefât etdi. Abdüllah bin Sebe' ile çok sohbet ettiği için, tefsiri sağlam sayılmaz. Oğlu Hişâm ibnül-Kelbî taşkın bir râfîzî idi. 345, 486.

524 — KEMÂLEDDİN MUHAMMED: Taşköprü zâde Muhammed bin Ahmed Usâm-üd-dîn, [959] da tevellüd, 1032 [m. 1623] de İstanbolda vefât etdi. (Mevdû'ât-ül-ulûm) termecesi meşhûrdur. 22.

525 — KERDERÎ: İbn-ül-Bizâz Muhammed bin Muhammed Kerderî, Hanefî fıkıh âlimidir. Bursada molla Fenârî ile çok sohbet etdi. 827 [m. 1424] de vefât etdi. (Bizâziyye) fetvâsı Fetâvâ-yı Hindiyye ile bir arada 1310 da ve 1393 [m. 1973] de Mısırda basılmıştır. (Menâkıb-i imâm-ı Ebî Hanîfe) si meşhûrdur. 264, 265, 553.

526 — KERHÎ: Ubeydüllah bin Hüseyin Ebül-Hasen, Hanefî fıkıh âlimlerinden. [260] da tevellüd, [340] da Bağdâdda vefât etdi. (Câmi'us-sagîr), (Câmi'ul-kebîr) ve (Muhtasar) kitâbları çok kıymetlidir. Bunu, Kudûrî şerh etmiştir. 548.

527 — **KİLÂB**: İsmi Hakîmdir. Resûlullahın altıncı babasıdır. Mürrenin oğludur. 345.

528 — **KİLÂ'İ**: Süleyman bin Mûsâ, Mâlikî hadis âlimidir. 567 [m. 1172] de Gıratada tevellüd, 634 [m. 1237] de Cihâd ederken şehîd oldu. İmâm ve kâdî idi. Çok kitâb yazdı. (**Misbâh-uz-zulâm fil-müstegisîn bi-hayri-enâm**) kitâbını okuyan İbni Teymiyyenin ve Vehhâbîlerin bozuk ve sapık düşüncelere aldandarak doğru yoldan ayrıldıklarını iyi anlar. 412.

529 — **KILINC ALİ PAŞA**: Üçüncü Murâd hân ve babası zamanlarında kaplan-ı deryâ idi. Dokuzyüzseksensekiz 988 [m. 1580] de Tophânede kendi adına câmi' yaptı. 995 de vefât etdi. Câmî'i yanındadır. Birinci Mahmûd hân bu câmi' yanına 1145 [m. 1732] de güzel bir çeşme yaptı.

530 — **KİRMÂNÎ**: Rûkn-üd-dîn Ebû Bekr Muhammed bin Abdürreşid, Hanefî fikh âlimidir. İshâk-ı Kirmânî soyundan olup, Abdürrahmân-ı Kirmânînin talebesidir. Beşyüzaltmışbeş [565] de vefât etdi. (**Cevâhir-ül-fetâvâ**) sı meşhûrdur. 411.

531 — **KİSÂÎ**: Ali bin Hamza, kurrâ-i seb'a ya'nî yedi meşhûr hâfızdan biridir. Hârûn Reşid ile Rey şehrinde iken [189] da vefât etdi. Nahv ve lûgat âlimi idi. 372.

532 — **KLAUDIUS**: İkinci Klaudius Roma imperatörlerindedir. Milâdın [215] yılında tevellüd, [m. 271] de vefât etdi. [Bu ism (**Ehl-i sünnet yolu**) kitâbındadır].

533 — **KOPERNİK**: Alman Astronomi âlimidir. 877 [m. 1473] de Prusyada tevellüd, 949 [m. 1543] da vefât etdi. Frayburg şehrinde papas idi. Dünyânın ve diğer seyyârelerin güneş etrafında döndüğünü islâm kitâblarından okuyarak, isbât ettiğinden, buna Kopernik usûlü dediler. Beğenilmez diyerek, bunu çok zaman açıklayamamıştır. Ömrünün sonlarında yazdı. 27, 958.

534 — **KOSTANTİN**: Büyük Kostantin, İstanbuldaki Roma imperatörlerinin birincisidir. Milâdın [274] cü yılında Sırbistânda Niş şehrinde tevellüd, [m. 337] de vefât etdi. Galyayı, ya'nî Fransayı, İngiltereyi, İtalyayı, Afrikanın kuzeyini, Yunânistânı, Trakyayı aldı. Bayrağına haç resmi koydu. [325] de İznikde üçyüz-ondokuz papas toplayıp, yeni İncil yazdırdı. İsâ aleyhisselâmın dinine sonradan karışdırılmış olan, Eflâtûnun ortaya çıkarmış olduğu teslîs [Trinite] inancını bu yeni İncile de koydurdu. Bu dinde teslîs bulunmadığını, Allahın bir olduğunu söyleyen Aryüsü aforoz etdirdi. Doğru olan Barnabas İncilini yasak etdi. Noel gecesini bayram i'ân etdi. [m. 330] da Bizans kasabasını büyültüp, Kostantîniyye ismini verdi. Zâlim idi. 41, 477, 485.

535 — **KUDÛRÎ**: Ebûl-Hüseyn Ahmed bin Muhammed Bağdâdî, Hanefî fikh âlimlerindedir. 362 [m. 973] de tevellüd, 428 [m. 1037] de Bağdadda vefât etdi. (**Muhtasar**) adındaki kitâbı meşhûrdur. Şerhleri ve türkcesi vardır. 51, 66, 772.

536 — **KUDSÎ**: Altıyüzüçüncü [603] sırada Molla Kudsî ismine bakınız!

537 — **KUHİSTÂNÎ**: Şemseddîn Muhammed bin Hüsâmeddîn, Hanefî fikh âlimi ve Buhârâ müftisi idi. [962] de Buhârâda vefât etdi. (**Câmî'ur-rumûz**) adındaki (**Nikâye**) şerhi ve (**Câmî'ul-mebânî**) adındaki fârisî (**Fikh-ı Gidânî**) şerhi meşhûrdur. 650, 937.

538 — **KUREYŞ**: Kureyş, Resûlullahın onbirinci babası olan Fihrin ismidir. Nûh aleyhisselâmdan sonra Arabistân yarım adasında yerleşenlere (**Arab-ı bâide**) denir. Âd, Semûd ve Amâlika bunlardandır. Hepsi (**Sâm**) soyundandır. Bunlardan sonra, gelip Yemene yerleşen (**Kahtân**) evlâdlarına (**Arab-ı âribe**) denir. Bunlar Yemende (**Himyer**) devletini kurdu. Bu devlet çökünce, önce Habeşliler, sonra İrânîliler Yemene vâlî ta'yîn etdiler. Etrâfa dağılan Himyerîlerden Medînede (**Evs**) ve (**Hazrec**) kabîleleri meydâna geldi. Şâm tarafına gelenler, (**Gassân**) devletini kurup hıristiyân oldular. İrâka gelenler (**Hire**) devletini kurdu. İs-

mâ'îl aleyhisselâmın oniki evlâdının (Arab-ı ârîbe) ile karışmasından (Arab-ı müsta'ribe) meydana geldi. Arablar, islâmiyyetden sonra yabancılarla karıştı. Lisânları değişerek (Arab-ı müsta'cime) meydana geldi.

Arab-ı müsta'ribeden (Benî Adnân) ve bunlar arasında da (Mudar) ve (Rebl'a) kabîleleri meşhûr oldu. (Benî Mudar) dan (Kenâne), (Kureyş), (Hevâzin), (Sakif), (Temîm) ve (Müzeyne) kabîleleri meydana geldi. Bunlardan (Kureyş) Mekke'de yerleşmekle ayrıca şeref kazandı. Kabîle reisleri, mühim işlerde anlaşmak için, Mekke'de (Dâr-ün-nedve) denilen yerde toplanıp meşveret ederlerdi.

Kureyş kabîlesi de, (Hâşîmi), (Emevi), (Nevfel), (Abdüddâr), (Esed), (Teym), (Mahzûm), (Adiy), (Cumah) ve (Sehm) adında on kola ayrılmıştı. Zemzem dağıtmak ve Kâ'beyi ta'mir ve tezyîn, Hâşimîlere, Kâ'be kapısını açmak, Abdüddâr oğullarına, Ukâh denilen Kureyş sancağını taşımak Emevilere, hac zamanı ziyâfet vermek Nevfel oğullarına, Dârünnedve reisliği Benî-Esede, mahkeme hâkimliği Teym oğullarına, asker toplamak Benî-Mahzûma, başka kabîlelerle görüşmek, anlaşmak Adiy kabîlesine, Ezlâm denilen kur'a ve fâl işleri Cumah kabîlesine, putlara adak yapmak da Benî-Sehme mahsûs şerefli vazîfeler idi. Kureyş'den Abbâs, Teymden Ebû Bekr, Adiyden Ömer-ül-Fârûk, Mahzûmdan Hâlid bin, Velid, Ümeyyeden Ebû Süfyân bu vazîfeleri yapıyorlardı. Teym, Mürrenin oğlu olup, hazret-i Ebû Bekrin ceddidir. Adî, Kâ'b bin Lüvey oğlu olup, hazret-i Ömerin ceddidir. (Mahzûn) kabîlesi, Mürrenin oğlu (Yakaza) dan meydana gelmiştir. 341, 345.

539 — KURTUBÎ: Ebû Abdüllah Muhammed bin Ahmed, Endülüs âlimlerinin büyüklerindendir. [671] de vefât etdi. Mâlikî mezhebi âlimlerindendir. (Câmi'ul-ahkâm) adındaki tefsiri ve birçok kıymetli eserleri vardır. Abdülvehhâb-ı Şa'rânî, bunun (Tezkire) kitâbını ihtisâr etmiş, 1302 de Mısrda basılmıştır. 76, 343, 657, 658.

540 — KUS BİN SÂ'DE: Islâmiyyetden evvel Arabistânda bulunan hatiblerdendir. Allahın bir olduğuna inanır. Herkesi İsmâ'îl aleyhisselâmın dînine çağırırdı. Konuşurken kılınca veyâ bastona dayanırdı. 318.

541 — KUSEYY: Kilâbın oğludur. İsmi Mücemmi'dir, Çünkü, dağılmış olan Kureyşlileri toplayıp Mekke'de bir kuvvet meydana getirdi ve bunun reisi oldu. Kâ'benin hizmeti, İsmâ'îl oğullarından Cürhüm kabîlesine ve sonra Huzâ'a kabîlesine geçmişti. Kuseyy, bu şerefli vazîfeyi Huzâ'adan aldı. (Dâr-ün-nedve) denilen danışma evini kurdu. Kuseyyin Zühre isimindeki kardeşi soyundan Âmine hazretleri oldu. 345.

542 — KUŞEYRÎ: Ebül-Kâsım Abdülkerîm bin Hevâzin, 376 [m. 986] da tevellüd, 465 [m. 1074] de Nişâpûrda vefât etdi. Şâfi'î fikh âlimi ve Sôfiyye-i aliyedendir. (Risâle-i Kuşeyriyye) 1379 [m. 1959] da, Mısrda basılmıştır. 702, 908.

543 — KUTB-İ ZEMAN: Bendegî mahdûm-i cihâniyân kutb-i âlem seyyid Burhâneddîn hafîd-i mahdûm seyyid Celâl-i Buhârî, [707] de tevellüd, [785] de Küceratda vefât etdi. Hindistânda Çeştiyye Evliyâsının büyüklerindendir. Şeyh Nasîreddîn-i Dehlevînin halîfesi idi.

544 — KUTBÜDDÎN-İ İZNIKÎ: Muhammed bin Muhammed Rûmî, Hanefî fikh âlimi ve tesavvuf büyüklerindendir. Timûr hân kendisine çok saygı göstermiştir. Sekizyüzyirmibir [821] de İznikde vefât etdi. Türkçe (Râhat-ül-kulûb) kitâbı Aya-sofya, (Mukaddime-tüs-salât) ı Nûr-i Osmâniyye kütübhânesindedir. Tefsiri ve başka eserleri de vardır. Oğlu Muhammed İznikî de derin âlim idi. Çok kitâb yazdı Sekizyüzseksenbeşde [885] Edirne'de vefât etdi. Meşhûr (Mürşid-ül-müteehhilin) kitâbını oğlu yazmıştır. (Mızraklı İlmihâl) de denilen (Miftâh-ul-Cenne) kitâbını da şerh etmiştir.

545 — LÂKÂNÎ: İkiyüzyirmidördüncü [224] sırada Ebû Bekr bin Alî isminde bakınız!

546 — LAMARCK: Fransız doktorudur. 1157 [m. 1744] de tevellüd, 1244 [m. 1829] de vefât etdi. Cânîların basîtden mükemmele doğru değişdiğini ilk yazan budur. 489.

547 — LAWE: Alman fizikçisidir. 1269 [m. 1852] da tevellüd etdi. Işığın dalga boylarının ayrılmasını [tayf] buldu. [m. 1914] de Nobel mükâfatı aldı. 498.

548 — LAVOISIER: Fransız kimyâgeridir. 1156 [m. 1743] da tevellüd etdi. 1209 [m. 1794] da cümhûriyyetçi ihtilâlciler tarafından giyotinle başı kesildi. Kimyâ reaksiyonlarında, maddenin yok olmadığını ve yaratılmadığını, insanların birşeyi yok edemeyeceklerini ve yaratıcı olmadıklarını deney ile açıklamışdır. 488, 678, 884.

549 — LEMOİNE ve GERARD: İki Fransız doktorudur. Birlikde (*Formulaires médicales*) doktorluk kitâbını yazdılar. 586.

550 — LENİN: Viladimir Lenin, Rusyadaki biricik siyâsî parti olan komünist partisinin kurucusudur. Karl Marx'ın ortaya koyduğu sosyalist firkelerin ilk tâbîkisidir. 1286 [m. 1870] da tevellüd, 1342 [m. 1924] de vefât etdi. Rus tâtâridir. [m. 1900] den beri Rusyada sınıf kavgalarını hâzırladı. [m. 1917] de Alman orduları Rusyaya girince, Stalin ile birlikte bolşevik ihtilâlini çıkardı. Komünist idâresini kurdu. Ölünciye kadar kan dökdü. Lenine göre, komünizmin başarılı olması için, kullanacağı birinci vâsıta (yalan) söylemek, aldatmaktır. Ne kadar büyük yalan söylerseniz, o kadar muvaffak olmuş sayılırsınız demişdir. Çok yalancı ve o kadar da çok zâlim ve kan kusâurucu idi. Yedi senelik iktidârı içinde, otuzikimilyon insanın cânına kıydı. 2 Aralık 1917 de, Stalinle birlikte, Rusyadaki müslimânlara (Çarlar ve zâlimler tarafından dinleri tahkîr edilen müslimânlar! Dîninizin ve kültür müesseselerinizin serbest olduğunu bildiriyoruz) dedi, Anayasaya da din ve vicdân hürriyyetini koydu. Hâlbuki, kitâblarında (Din ile mücâdele edeceğiz. Dinleri yok etmek materyalizmin, marksizmin alfabesidir) diyordu. Ateistler birliğini kurdu. Leninizm denilen, din düşmanlığı, önce yalan ve yaldızlı sözlerle aldatmak, sonra zulm ve işkence ile yok etmek prensibine dayanmaktadır. 466.

551 — LOKMAN HAKİM: Peygamber veyâ velidir. Dâvûd «aleyhisselâm» zamanında idi. Arabistânın Ummân tarafında idi. Ahlâkî sözleri meşhûrdur. 93, 703.

552 — LOTHER MEYER: Alman kimyâgeridir. 1245 [m. 1830] de tevellüd, 1312 [m. 1895] de vefât etdi. Elementlerin periyodik şistemini bulanlardandır. 497.

553 — LUI [LOUIS]: Fransa kralı yedinci Lui, altıncı şişman Luinin oğludur. 514 [m. 1120] de doğdu. 576 [m. 1180] da öldü. Vitri şehrini alınca, kiliseyi ateşe verdi. İçindeki binüçyüz kişiyi yakdı. Pişmân olup, buna karşılık, kendi askerlerini öldürdü. 474.

554 — LUKA: Antakyalı bir papasdır. İsâ aleyhisselâmı görmedi. Göke çıkarıldıktan sonra, yehûdî dönmesi olan Bolus tarafından İsevî dînine alınmışdır. Bolusun zehirli fikreri ile aşılınarak, şimdi elde bulunan dört (İncil) den, en yanlışını yazmışdır. 1053.

555 — LÛT «aleyhisselâm»: Peygamberdir. İbrâhim aleyhisselâmın kardeşinin oğludur. Lût gölü yanında Sedum şehri halkına Peygamber oldu. Onları çirkin işlerinden men' etdi. Karısı da dinlemedi. Kendi şehrden çıktı. Şehr yerin dibine geçdi. Seksen yaşında Hicâzda vefât etdi. 575.

556 — LUTHER MARTİN: Alman papasıdır. Protestanlığı kurdu. 888 [m. 1483] de tevellüd, 953 [m. 1546] de öldü. İtalyadaki papa onuncu Leon ile arası açıldı. Tel'in edildi. [m. 1524] de Nürnbergde protestanlığı i'lân etdi. Çok kitâbı vardır. İslâmıyyete karşı cürkin hücumları vardır. Katoliklerle protestanlar birbirlerine düşmandırlar. 42, 477.

557 — LUTFULLAH EFENDİ: Lutfullah bin Abdüllah, Kastamonilidir. Latifi ismi ile meşhûrdur. [990] da vefât etdi. (Tezkire-tüş-şu'arâ) kitâbı basılmışdır. 441.

558 — MAHDÛM-I CİHÂNİYÂN: Beşyüzkırkücüncü [543] sırada Kutb-i zaman ismine bakınız!

559 — MAHMÛD BİN MUHAMMED BUHÂRÎ: Ebûlmehâmîd Mahmûd bin Muhammed bin Dâvûd Buhârî, fikh âlimlerindendir. [671] de Buhârâda vefât etdi. (Hakâyık-ı manzûme) kitâbı meşhûrdur. Bu kitâb, (Manzûme-i Nesefi) şerhi olup iki cilddir. Fikh kitâbıdır. 304.

560 — MAHMÛD BİN SADR-ÜŞ-ŞERİ'A: Yüzyetmişdokuzuncu [179] sırada Burhân-üş-şerî'a ismine bakınız!

561 — MAHMÛD BUHÂRÎ: Burhâneddîn Mahmûd bin Tâc-üd-dîn Ahmed bin Abdül'azîz Buhârî, Hanefî fikh âlimlerindendir. 551 [m. 1156] de tevellüd, 616 [m. 1219] da vefât etdi. Fikhda (Tecrid), (Muhit-i Burhânî), (Zahire), (Fetâvâ-i Burhânî) ve (Vâkı'ât) kitâbları meşhûrdur. 226, 316, 557, 702.

562 — MAHMÛD GAZNEVÎ: Babası Sübüktekin, Buhârâdaki Sâmânî devletin Horâsândaki vâlisinin kölesi iken, vâlî ölünce, yerine vâlî oldu. Sultân Mahmûd, 357 [m. 967] de tevellüd etdi. Horâsân vâlisi oldu. Babası ölünce, [387] de hükûmet kurdu. Türkistânı, Irâkın bir kısmını, Lâhoru, Delhiyi aldı. Hindistâna oniki sefer yaptı. Çok kiliseleri câmi' yaptı. Hindûların hazinelerini Haremeyn-i şerifeyne [Mekkeye ve Medîneye] hediye etti. Berehmenlerin, kadınları, kocalarının cenâzesi ile birlikde, diri diri yakılması, ölümlerin nehre atılması gibi, insanlığa yakışmayan âdetlerini yasak etdi. Âlimleri, edîbleri severdi. Çok kitâb yazdı. Firdevsînin (Şâhnâme) si bunlardan biridir. Ehl-i sünnet âlimleri yetiştirdi. 421 [m. 1039] de Gaznede vefât etdi. Medeniyyete çok hizmet etdi. Devleti [543] senesine kadar devam etdi. 474, 960.

563 — MAHMÛD HÂN II: İslâm halîfelerinin doksanbeşincisi ve Osmânî pâdişâhlarının otuzuncusudur. Birinci Abdülhamîd hânın oğlu, sultân Abdülmecîd hânın babasıdır. 1199 [m. 1786] da tevellüd, 1255 [m. 1839] de vefât etdi. 1223 [m. 1808] de halîfe oldu. Yenîçerileri kaldırdı. Vehhâbî eşkiyâsından Haremeyni temizledi. Harbiyye ve tıbbiyye-i mülkiyye mektebelerini vücûde getirdi. [1241] de Tophânede Nusratiyye câmi'ini yaptırdı. 1244 de Bâyezîdde Eski serây bağçesine yangın kulesi yaptırdı. [1253] de Unkapanı ile Azabkapı arasında (Mahmûdliyye) köprüsünü yaptırdı. [1253] de mâliyye nezâretini kurdu. [1254] de karantina vücûde getirdi. Bağçekapıda (Hidâyet câmi'i), Üsküdârda Şemsi pâşa câmi'i yanında, [1232] de (Adliyye) câmi'ini, yağlı boyalı ahşâb Beğlerbeği ve Çırâğân serâylarını yaptırdı. [1235] de hazret-i Hâlidin türbesini mükemmel ta'mir etdi. Sandûkası pûşidesi üzerindeki kendi el yazılarıdır. [1241] de bektâşi tekkelelerini kapattı. Bektâşi babalarını sürdürdü. [1235] de Beyoğlunda Galata-sarây lise binâsını yaptırdı. Burası 1250 [m. 1834] de Tıbbiyye mektebi yapıldı ise de, 1266 da yandı. Arnavutköy sâhilinde (Tevfikîyye) câmi'ini yaptırdı. Çeşidli yerlerde çeşmeler yaptırdı. Tophânede Kâdirî câmi' ve tekkesini Tosyalı İsmâ'il Rûmî hazretleri yaptı ve [1053] de vefât etdi. İkinci Mahmûd hân [1239] da yeniden yaptı. Türbesi Çenberlitaşdadır. 425, 441.

564 — MAHMÛD HÛDÂYÎ: Azîz Mahmûd Hüdâyî efendi, Celvetiyye meşâyihindendir. Koçhisârlıdır. Bursada, bayrâmiyyede, Muhammed Üftâde hazret-

lerinden feyz aldı. 1007 de Üsküdar'da câmi' ve tekke yaptı. Dördüncü Murâd hân tahta çıkınca Eyyübde kılincını Hüdâyî efendi takdı. [1038] de vefât etdi. Tekkesi yanındaki türbesindedir. Üftâde efendi [989] da Bursada vefât etmişdir.

565 — MAHMÛD İNCİRFAGNEVÎ: Silsile-i aliyenin onbirinci ferd-i kâmilidir. Buhârânın Fagne köyünde tevellüd edip, Abkenî nâhiyesinde yerleşdi. Mî'mârlık ile geçinirdi. Yediyüzonbeş [715] de vefât ettiği (Tâc-ül-asfiyâ) da yazılıdır. 639.

566 — MAHMÛD KİRMÂNÎ: Tâc-ül-Kurâ Mahmûd bin Hamza Kirmânî, [500] de vefât etdi. 373.

Mahmûd-i Kürdî Şeyhânî başkadır. (Câmi'u kerâmât-i Evliyâ) da diyor ki, Mahmûd-i Kürdî, Medîneye yerleşdi. Abdülganî Nablusî diyor ki, (Binikiyüzbeş senesinde Medînede Mahmûd-i Kürdîyi gördüm. Beni evine götürdü. Uyanık iken Resûlullahı «sallallahü aleyhi ve sellem» çok gördüm dedi. Kıymetli sözlerinden ve güzel hâllerinden doğru söylediğini anladım). Uykuda iken de, uyanık iken de Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» görüldüğünü ve görenleri (Se'âdet-üd-dâreyn) kitâbında uzun bildirdim. 927.

567 — MAHMÛD PÂŞA: Fâtih sultân Muhammed zamanında iki def'a sadr-ı a'zam olmuşdur. Nûr-ı Osmâniyyede Câmi' ile hamâm ve yokuşda çarşısı vardır. Sofyada da büyük bir câmi'i vardır. 878 de vefât etmişdir.

568 — MAHMÛD SÂMİNÎ: Alî Septî hazretlerinin halifesidir. Alî Septînin icâzetnâmesi, bizzât mevlânâ Hâlid hazretleri tarafından tasdik edilerek, Abdüllah-i Mekkî hazretleri ile kendisine gönderilmişdir. Seyyiddir. Palu kasabasının Hun köyünde tevellüd ve [1315] hicrî yılında Paluda vefât etdi. Kabri Murâd suyu kenârındadır. Şâfiî mezhebinde derin âlim ve Nakşibendî yolunda mürşid-i kâmil idi. Ârif-i billâh idi. Alî Septî hazretlerine onüç sene hizmet yaptı. Tütün içerdi. Birisi bunu hoş görmeyip, kalbinden i'tiraz edince, (Bizim çubuğumuzu düşüneneğine, Allahü teâlâyı zikr et. Ondan başka birşey düşünme!) buyurdu. Yirmiye yakın halîfesi vardı. Halîfelerinden Harputlu esseyyid Osmân Bedreddîn efendi ile Erzurum Kiği kazâsında hâcî Yûsûf efendi ile oğlu Muhammed efendi ve Kiği müftîsi Muhammed Nûreddîn efendi meşhûrdur. Nûreddîn efendi [m. 1964] yılında Antalyada vefât etdi. 573, 1051.

569 — MÂHPEYKER SULTÂN: Sultân Ahmed hânî'nin zevcesi ve sultân dördüncü Murâd ile sultân İbrâhîmin vâlidesidir. (Kösem sultân) da denir. 1000 [m. 1592] de tevellüd, 1061 [m. 1651] de şehîd edildi. Hüsn-i cemâli, akli ve zekâsı ve hayrât ve hasenâtı ile meşhûr sâliha ve afife bir sultân idi. Yeni câmi'in temelini atdı. Çarşambadaki (Vâlîde medresesi mescidi) ve [1050] de Üsküdar'da büyük vâlîde hânı ile içindeki mescid de, bunun büyük eseridir. Rumelinde milyonlar değerinde vakfları ve hayrâtı vardır. Otuz sene, devletin idâresinde başarılı hizmetleri oldu. Âsîler ve şakîler tarafından sarâyda şehîd edildi. Sultân Ahmed türbesindedir. Sultân dördüncü Murâdın kızı Safiyye sultân da bu türbededir. Hayrât ve hasenâtı ve millete hizmetleri Naîmâ târihinde uzun yazılıdır. Anadolu-kavağrî câmi'ini de yaptırmışdır. 1044.

570 — MAKDONYUS: Papas idi. İsâ aleyhisselâma tapılmaz. O mahlûkdur diyordu. Mîlâdın [381].ci yılında İstanbolda kurulan ikinci meclisde, tel'in edildi.

571 — MÂLİK: Resûlullahın onikinci babasıdır. Nadrın oğludur. Nadr, altun demektir. Nadrın ismi Kaydır. Nadr, Kinânenin oğludur. 345.

572 — MÂLİK BİN DÎNÂR: Âlim ve velî idi. [131] de Basrada vefât etdi. 624.

573 — MÂLİK BİN ENES: Ebû Abdüllah Mâlik bin Enes bin Mâlik bin Ebî Âmir Amr Teymî Esbahî, Mâlikî mezhebinin reisidir. Doksanbeş [95] yılında Medînede tevellüd, 179 [m. 795] da orada vefât etdi. Bir hadîs-i şerîf okumak için

abdest alır, edeble diz çökerdi. Medinede hayvana binmezdi. Haksız bir fetvâyı vermediği için, yetmiş kırbaç vuruldu. (Muvattâ) adındaki hadis kitabı çok kıymetlidir. 49, 126, 158, 377, 419, 421, 699.

574 — MARKO: St. Marc, dört (İncil) den birini yazmıştır. İsa «aleyhisselâm» göke çıkarıldıktan sonra İsevi oldu. Petrosdan işitdiklerini Romada Yunanca yazmış, bu yazılarına (İncil) denilmiştir. [68] yılında Mısırda âyin yaparken tutulup öldürüldü. [Bu ism, (Ehl-i sünnet yolu) kitabındadır]. Meşhûr Marko pâşa, [1874] den [1891] e kadar Tıbbiye mektebi nâzırı idi. (Derdini Marko pâşaya anlat) sözü meşhûrdur.

575 — MARCONİ: Marconi, İtalyan fizikcisidir. 1291 [m. 1874] de tevellüd, 1355 [m. 1937] de vefât etdi. Telsiz-telgrafı bulanlardandır. [m. 1910] da Nobel mükâfâtı aldı.

576 — MA'RÛF-İ KERHÎ: Yüzdoksandokuzuncu [199] sırada Cüneyd-i Bağdâdî ismine bakınız! 402, 409.

577 — MÂVERDÎ: Ali bin Muhammed Mâverdi, 364 [m. 974] de Basrada tevellüd, 450 [m. 1058] de Bağdâdda vefât etdi. Şâfi'i fikh ve tefsir âlimidir. (Hâvi) fikh kitabı çok kıymetlidir. (Ahkâm-üs-sultâniyye) adındaki sosyal kitabı Mısırda ve 1269 [m. 1853] da Almanya'da Bonn şehrinde basıldı. Mısırda ikinci baskısı 1386 [m. 1966] da yapıldı. 654.

578 — MAZHAR-İ CÂN-İ CÂNÂN: Seyyiddir. Nakşibendiyye büyüklerinden-dir. Silsile-i aliyyenin yirmiyedincisidir. [1111] de Hindistânda Ramezân-ı şerifin onbirinci Cum'a günü tevellüd ve [1195] de Delhide şehid edildi. Abdüllah-ı Dehlevî kabrinin yanındadır. Şâhchân câmi'i civârında, Dergâh câmi'indeki dört kabirden birincisidir. Yirmiiki yaşında iken, Seyyid Muhammed Nûr-i Bedevâni hazretlerinin halife-i ekmele oldu. Seyyid Abdüllah-ı Dehlevînin müşdididir. Halîfelerinden biri de kâdî allâme Muhammed Senâ-ullah-ı Dehlevî hazretleridir. Abdüllah-ı Dehlevî hazretleri, (Makâmât-i mazhariyye) kitabında diyor ki, Hadis âlimi Şâh Veliyullah buyurdu ki, (Allahü teâlâ bize sahîh keşfler ihsân eyledi. Bîz zamanda, hiçbir yerde, mirzâ Cân-ı Cânânın benzeri yokdur. Makâmlarda ilerlemek isteyen, onun hizmetine gelsin!). Hadis öğrenmek için kendisine gelenleri, istifâde etmek için, Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretlerine gönderirdi. Ona yazdığı mektûblarda, (Allahü teâlâ, faziletlerin tecellî yeri olan sizlere uzun zaman selâmet versin ve bütün müslimânları bereketlerinize kavuşdursun!) derdi. (Makâmât-i Mazhariyye) de, Mazhar-ı Cân-ı Cânân «kuddise sirruh» buyuruyor ki, Evliyânın mezârlarını ziyâret edip, cem'iyet için feyz dilemelidir. Meşâyih-i kirâmın rûhlarına fâtiha ve salevât sevâbı göndererek, onları Allahü teâlâyâ kavuşmak için vesîle yapmalıdır. Zâhir ve bâtın se'âdetlerine ancak onlar vâsıtası ile kavuşulur. Başlangıçta olan sâliklerin, kalbleri tasfiye bulmadan önce, Evliyânın kabirlerinden feyz almaları çok gücdür. Bunun için Şâh-ı nakşibend Behâeddîn-i Buhârî «kaddesallahü sirrehül'azîz» (Allahü teâlâ ile olmak, Evliyânın kabirleri ile olmaktan dahâ iyidir) buyurdu. İkinci kısımda dörtyüzonikinci sahifedeki yazı böylece açıklanmış oluyor. 420, 641, 688, 883, 930, 932, 959.

579 — MEHDÎ: Hazret-i Mehdî, âhir zamanda dünyâyâ gelecektir. Adı, Muhammed, babasının adı Abdüllahdır. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» efendimizin soyundan olacaktır. İsa aleyhisselâmla buluşacak, mezhepleri kaldıracak, yalnız onun mezhebi kalacak, her yeri alacak, her yerde adâlet olacak, Eshâb-ı Kehf, uyanıp mağaradan çıkarak, Mehdînin askeri olacaktır. Bazı saf kimseler, büyük zan etdikleri kimselere Mehdî demektedir. Mehdînin alâmetlerini Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» efendimiz bildirmişdir. İbni Hacer-i Mekkînin (Alâmât-ül-Mehdî) kitabında ve Süyûtînin (El-Bürhân) kitabında bunlardan ikiyüze yakın alâmet yazılıdır. (El-fütûhât-ül-islâmiyye), ikinci cüz, ikiyüz-

doksanyedinci sahifesinde diyor ki, (Beklenen Mehdi, hazret-i Fâtımanın soyundan olacaktır. Mekke'de zuhûr edecektir. O zaman, Müslimânlar halifesiz olacaktır. İstemediği hâlde, zor ile halife yapılacaktır. Zuhûr edeceği zaman ve yaşı ve ömrü kesin belli değildir). Mehdi çıkacağı zaman yeryüzünde halife bulunmayacağı ve Mehdiliklerini ilân edenlerin Mehdi olmadıkları, buradan anlaşılmalıdır. İmâm-ı Rabbânî hazretleri, birinci cildin ikiyüzellibeşinci mektûbunda, Mehdinin Medînedeki sapık din adamlarını öldüreceğini yazmaktadır. 60, 832.

580 — MEKKÎ EFENDİ: Ahmed Mekki efendi, âlim, ârif, veliy-yi kâmil olan seyyid Abdülhakim-i Arvâsi hazretlerinin büyük oğludur. Annesi, büyük velî, kerâmetler sâhibi seyyid Fehim-i Arvâsi hazretlerinin torunu Âişe hânımdır. Mekki Üç-Işık, [1314] de tevellüd, 1387 [m. 1967] de vefât etdi. Medrese tahsîlini bitirdikten sonra, peder-i âlilerinden ulûm-i zâhirenin inceliklerini alarak icâzetle şereflenmiş, yüksek teveccühlerine ve himmetlerine mazhar olarak, tarîk-i vilâyetde kemâle gelmiştir. Son derece edeb ve şaşılacak bir tevâzu' ile, kendilerini agyârdan setr ederdi. Sâf kalbli, temiz rûhlu yüzlerce genci ilm ve fazîletle süsledi. Cenâb-ı Hak, bu feyz ve bereket kaynağından, İstanbul halkını, yıllarca fâidelendirdi. Edirnekapı kabristânında iken Ankarada Bağluma nakl edildi. 328.

581 — MELİKŞÂH: Selçûkî pâdişahlarından üçüncüsüdür. Alb arslanın oğludur. [447] de tevellüd, [485] de Bağdâdda zehr verilerek vefât etdi. İsfehânda defn edildi. Babası şehid olunca, vezîr Nizâm ül mülkün yardımı ile 475 [m. 1082] de sultân oldu. Mâverâünnehri, Şâmı, Mısır, Anadolunun çoğunu aldı. Abbâsi halifesini emrine aldı. Çok hayrât yaptı. [471] hicrî yılında, güneş takvîmi yaptırdı. Buna (Târih-i Celâli) denir. 396.

582 — MENÂVÎ: Abdürraûf-i Menâvî hadîs imâmı ve Şâfiî fikh âlimi idi. 924 [m. 1518] de tevellüd, 1031 [m. 1621] de Kâhiredede vefât etdi. Çok kitâb yazdı. (Künûz-üd-dekâ'ik) kitâbı, [1285] de İstanbulda basılmıştır. İçinde onbin hadîs-i şerîf vardır. 402, 411, 419, 423, 472, 478, 480, 566, 568.

583 — MENDELEYEF: Dimitri, Rus kimyâgeri olup, 1249 [m. 1834] da tevellüd, 1325 [m. 1907] de öldü. Elementlerin devrî [Periyodik] sistemini bulanlardandır. Petrolların teşekkülü teorisi meşhûrdur. 497.

584 — MERGINÂNÎ: Yüzyetmişsekizinci [178] sırada, Burhâneddin-i Merginânî ismine bakınız!

585 — MER'Î: Mer'î bin Yûsûf Mukaddisi, Hanbelî fikh âlimlerindedir. 1033 [m. 1623] de vefât etdi. Çok kitâb yazdı. (Tahkik-ul burhân fi şân-id-duhân) ve (El-Kevâkib-üd-dürriyye fi menâkib-il-imâm-ı İbni Teymiyye) kitâbları meşhûrdur. 568.

586 — MERKEZ EFENDİ: Muslih-ud-dîn Mûsâ efendi, Kütahyadan İstanbola gelip, molla Hızır beğ oğlu Ahmed pâşadan okurken, Halvetî Sünbül Sinân yanında yetişti. Önce Koğacı tekkesinde, sonra Eyyübde Şâh sultân tekkesinde iken, Sultân Süleymânın Topkapı dışında, vâlidesi nâmına yaptırdığı tekkede yerleşti. Sünbül efendi, 936 [m. 1529] da vefât edince, Koca Mustafâpâşadaki yerine geçti. [959] da vefât etdi. Türbesi karşısındaki mektebi Abdülbâkî pâşa yaptırdı. Tokad vâlisi iken [1034] da vefât edince, İstanbola getirilip, mektebi yanına defn edilmiştir.

Merkez efendi vefât edince, yerine oğlu ve halifesi seyyid Ahmed efendi, bundan sonra da, şeyh Ya'kûb efendi geçti. Ya'kûb efendi, Sünbül Sinân efendinin halifesidir. Bu da, [978] de vefât edince, oğlu Yûsûf Sinân efendi şeyh oldu ise de, altı sene sonra, Medîne-i münevverede Şeyh-ul-harem oldu ve [989] da vefât etdi. Bakî'dedir. Bunun yerine Hasen Necmüddîn efendi şeyh oldu. Alaca-hisârlıdır. Ya'kûb efendinin halifesidir. Eğri seferinde bulundu. Sonra hacca ve Yemene gitti. Orada, mevlid gecesi, [1019] da vefât etdi. Mevlid geceleri

minârede kandil yakmak âdeti idi. Sultân birinci Ahmed hân boğenerek bütün câmi'lerde kandil yakılmasını fermân eyledi.

587 — MERKYÂNUS: Bizans ya'ni şarki Roma devleti kralarındandır. Buna Marslyanus da denir. Milâdî [391] yılında tevellüd etdi. Asker iken, ilerliyerek senatör oldu. İkinci Teodosyus [m. 450] de ölünce yerine kız kardeşi Polherya kraliçe oldu. Merkyânus bununla evlendi. Bu ölünce, [m. 453] de kral oldu. Cesûr idi. Attilanın tehdidlerine cevâb verip, geri çevirdi. Rumlar kendisi ile zevcesi için, Şubatın onyedisinde yortu yapıyorlar. [Bu ism, (Ehl-i sünnet yolu) kitâbındadır].

588 — MERVÂN: Babası, Hakem bin Ebil'âs bin Ümeyye bin Abd-i Şems bin Abd-i Menâf'dır. Mekkenin fethinde imân etdiler. Emevî halifelerinin dördüncüsüdür. Hicretin ikinci yılında tevellüd etdi. [65] de boğduruldu. Yenne, büyük oğlu Abdülmelik geçdi. Hazret-i Osmân bin Affânın amcası oğlu ve dâmâdi ve baş kâtibi idi. Çocuk iken, babası Tâife sürülüp, oraya götürüldü. Sohbetden mahrûm kaldı. Hazret-i Osmân halife olunca, babasını afv etdi. Babası ile Medîneye geldi. Halifeye kâtib oldu. Deve harbinde, hazret-i Talhayı kazârâ şehid etdi. Hazret-i Mu'âviye zamanında Medine vâlisi olup, [48] de azl edildi. [64] de ikinci Mu'âviye halifelikten çekilince, Abdüllah bin Zübeyr ile harb ederek, halife oldu. Zâlim idi. Kardeşi Abdürrahman bin Hakem ve ikinci oğlu Abdül'aziz bin Mervân âdil ve sâlih idiler. 1052.

589 — MERVÂN BİN MUHAMMED: Mervân bin Hakemin torunudur. Emevî devletinin ondördüncü ve son halifesi idi. [72] yılında tevellüd, [127] de halife oldu. [132] de, Abbâsiler tarafından Mısırda yakalanıp öldürüldü. 396.

590 — MERYEM: İsâ aleyhisselâmın annesidir. Dâvüd «aleyhisselâm» soyundan olan Imrân ile Hunnenin kızı idi. Kudüsde Beyt-ül-mukaddesin imâmı olan Zekeriyâ aleyhisselâmın yanında büyüdü. Onbeş yaşında iken, Yûsûf-i Neccârla nişânlandı ise de, ona varmadan önce, Allahü teâlâ, buna, babasız olarak İsâ aleyhisselâmı verdi. İsâ «aleyhisselâm» (Beyt-ül-lahm) da tevellüd etdi. Filistindeki yehûdî kralı, çocukları öldürdüğünden, oğlu ile Mısra gitdi. Oniki sene orada kaldılar. Sonra, Kudüse gelip (Nâsıra) şehrine yerleşdiler. İsâ «aleyhisselâm» göke çıkarıldıktan altı sene sonra vefât etdi. Kudüsdedir. Yehûdiler, bunu kötülüyor. Hıristiyânlar da, Allahın anası, bir kısmı da Allahın zevcesi diyor. 287, 402, 448.

591 — MESLEME: Abdülmelik bin Mervânın oğludur. 122 [m. 740] de Şâm'da vefât etdi. Seyyid gâzî ile Muhammed Battâl gâzî de bu senede vefât etdiler. Başkumandan olarak çok cihâd yaptı. [86] senesinde Erzurumu ve Trabzonu feth etdi. Emevî halifelerinin altıncısı, kardeşi Velid bin Abdülmelikin emri ile, hicretin doksanaltıncı [96] senesinde büyük bir ordu ile Ankara, Eskişehir ve Amûriyyede kanlı savaşlar yapıp, Çanakkal'adan Gelibolu ve Edirneye sonra İstanbola geldi. Kardeşi Süleymân da denizden gemilerle geldi. Bizans imperatörünü korkutdu. Galatayı ele geçirdi. İmperatör ile yaptığı sözleşme ile Ayasofya'da nemâz kıldı. Halic kenârında (Arab câmi'i) ni yaptı. İstanbolda yedi sene kalıp geri döndü. Hastalık ve sıkıntı yüzünden, Câmî'in bulunduğu yere (Kahr köyü) adını verdi. Şimdi Kara-köy deniliyor. Muhyiddîn-i Arabî hazretleri (Müsâmere) kitâbında Meslemenin İstanbul seferini uzun anlatmaktadır. Mesleme çekilince, Rumlar verdikleri sözü bozup câmi'i kilise yaptılar. Dördüncü Murâd hân zamanına kadar kilise olarak kalıp, binkırkaltıda [1046] eski yeri keşf olunarak mescide çevrildiği [1288] de İstanbolda basılmış olan (Fezleke-i târih-i Osmânî) nin yüzaltmışaltıncı [166] sahîfesinde yazılıdır. Birinci Mahmûd hânın vâlidesi Sâliha sultân, câmi'i [1147] de yeniledi. Binikiyüzyirmiiki yangınında yanıp yeniden ta'mîr edildi.

Karaköydeki Yeraltı câmi'inin adı (**Kurşunlu Mahzen**) câmi'idir. Mesleme tarafından yapılmış bir mescid iken sonra depo olarak kullanılmıştır. Sadr-ı-a'zam Mustafâ pâşa [1166] senesinde mahzeni temizletmiş, içinde birkaç kabir olduğu görülmüştür. Bin seneden fazla kapısı kapanarak kilidine kurşun akıtılmış, terk edilmiş idi. Birinci Sultân Mahmûd hân tarafından câmi' hâline getirilmiş, sonradan minâre de yapılmıştır. Sultân Mahmûd hân ilk cum'a nemâzında bulunmuşdur. Mustafâ pâşaya samur kürk hediye etmiştir. Câmi'de üç kabir vardır. Şehîd Alî pâşa önceden [1128] de câmi' üstüne bir binâ yapmıştı. Bu binâ [1237] de yenilenmiştir.

592 — MES'ÛD KANÂVÎ: Seyyid Mes'ûd bin Hasen Kanâvî, Mısrda Şâfiî âlimlerindendir. [1205] hicrî yılında yazdığı (**Feth-ur-rahîm**) kitâbında İbnül-Verdînin (**Lâmiyye**) kasidesini şerh etmektedir. Bu kitâbı Mısrda [1281] ve [1315] yıllarında basılmıştır. Burada, tütünün harâm olmadığını yazmaktadır. 567.

593 — MEVDÛDÎ: Hicretin [1321].ci senesinde Hindistânda tevellüd etti. Ehl-i sünnet âlimlerinin üstünlüklerini anlayamamış, İbni Teymiyyenin fikrine saplanmışdır. Siyâsi düşüncelerini islâmiyyet olarak tanıtmak çabasıdadır. Mevdûd-i Çeştî hazretlerinin soyundandır. Mevdûd-i Çeştî, [527] de vefât etti. (**Din tahrîbcileri**) kitâbında, (yüksek islâm me'zûnlarının fikh bilgisi za'îftir. Çünkü, fikh ve üsûl-i fikh okumuyorlar diyor ve Mevdûdî bir felesofdur, şaşırabilir) diyor. Mevdûdînin hâl tercemesi (**Dinde Reformcular**) kitâbında uzun yazılıdır. 266, 364, 417.

594 — MEYMÛNE: Resûlullahın zevcelerindendir. İsmi Birre iken Resûlullah Meymûne yaptı. Hayberin fethinden sonra Mekkeye ömre için gidildikde Meymûnenin zevci vefât etmişti. Resûlullahın nikâhı ile şereflendi. Hicretin elliüçünde [53] Mekke'de hastalandı. (Beni Mekke'den çıkarınız! Çünkü, Resûlullah benim Mekkenin dışında vefât edeceğimi haber verdi) dedi. Çıkardılar. Resûlullah nikâhı yapılmış olduğu yerde vefât etti. 332.

595 — MİHAEL KİROLARIUS: Ortodoks kilisesinin kurucusudur. İstanbul patriki iken, hicretin [446].cı ve milâdın [1054].cü yılında, Romadaki papadan ayrıldı. Şark kiliselerine ortodoks denildi. Mihael-i Süryânî başkadır. 439.

596 — MİHR-İ MÂH SULTÂN: Kânûnî sultân Süleymân hânın kızıdır. Zevci Rüstem pâşa, Eminönü ile Unkapanı arasındaki meşhûr câmi'i yapmıştır. Mihr-i Mâh sultân da, Edirnekapi yanında büyük câmi'i ve [954] senesinde Üsküdâr iskelesindeki Eski vâlîde câmi'ini yaptırmıştır. [964] de vefât etmiştir. Süleymâniyyede babasının türbesindedir. Rüstem paşanın kardeşi kapdân-ı deryâ Si-nân pâşa, [963] de, Beşiktaş iskelesi yanında meşhûr câmi'i yaptırdı. [961] de vefât edip, Üsküdârda Mihr-i mâh sultân câmi'i mihrâbı önüne defn edildi. Câmi'i Rüstem pâşa temâmladı. Rüstem pâşa [968] de vefât etti. Şâhzâde câmi'i bağçasındaki türbesindedir. [953] de kapdân-ı deryâ olan Barbaros Hayreddîn pâşa, Akdenize gideceği vakt, gemileri bağlamak için, sâhile beş taş direk yaptırmıştı. Buraya zamanla Beşiktaş denildi.

597 — MİHR-İ ŞÂH SULTÂN: Üçüncü Selîm hânın vâlidesidir. Halıcıoğlu kışlası ile yeni köprü arasındaki câmi'i yaptırmıştır. Eyyüb câmi'i ile Bostan iskelesi arasında [1210] da yaptırdığı türbesindedir. Kızı Hadîce sultân da yanındadır. 1040.

598 — MİLTON: İngilterenin büyük şâ'irlerindendir. [m. 1608] de Londrada doğdu. 1086 [m. 1674] da öldü. Meşhûr Gromwell bunu genel sekreter yapınca şöhreti arttı. Onun ölümünden sonra bir kenâra çekildi. İki gözü kör oldu. Çok kıymet verilen (Gâib olmuş se'âdet) şi'rini zevcesine ve iki kızına yazdırdı. Tâ-rih, lugat ve mantık üzerinde eserleri vardır. Kur'ân-ı kerîmi incelemiş ve çok övmüştür. 485.

599 — MİRÂN ŞAH: Timûr hânın üçüncü oğludur. [769] da tevellüd, [810] da Azerbeycânda Karakoyunlu Yûsüfle harb ederken şehid oldu. Timûrdan sonra üç sene saltanat sürdü. Delhideki Gürgâniyye sultânları bunun soyundandır. 441.

600 — MİS'AR: Bin kedâm-ı Kûfi, hadis âlimlerindendir. [115] de vefât etdi. 394.

601 — MOLLA CÂMÎ: Abdürrahmân bin Nizâmeddin Ahmed Nûreddin-i Câmî, şeyh-ul-islâm idi. Âlim, velly-yi kâmil idi. 817 [m. 1414] de, İrânda Cam kasa-basında tevellüd, 898 [m. 1492] Muharreminin onsekizinci günü, Cum'a ezânı okunurken, Hirâtda vefât etdi. İmâm-ı Muhammed Şeybânî hazretlerinin soyundandır. Beş yaşında iken Muhammed Pârisâ hazretlerinin huzûruna götürülüp teveccühüne mazhar oldu. Ubeydüllâh-i Ahrâr hazretlerinin sohbetlerinde bulunmakla da dört def'a şereflendi. Ubeydüllah hazretlerine yazdığı mektûblardan ikisi (**Reşehât**) da mevcûddur. Mevlânâ Sa'düddin-i Kaşgariden teyz olarak kemâle geldi ve irşâda me'zûn oldu. Sa'düddin hazretleri, Nizâmeddin-i Hâmûşun halîfesi olup, sekizyüzaltmış senesinde Hirâtda vefât etmiştir. Nizâmeddin-i Hâmûş hazretleri, Alâ'üddin-i Attâr hazretlerinin halîfelerinin en üstünü idi. Molla Câmî hazretleri çok kitâb yazdı. (**Nefehât**) ve (**Şevâhid-ün-nübüvve**) kitâbları farscadan türkceye terceme edilmiş ve basılmışdır. Kerâmetleri görüldü. Fâtih sultân Muhammed, kendisini İstanbula da'vet etdi. Konyaya kadar geldi. Fâtihin vefâtını haber alarak geri döndü. 341, 346, 435, 651, 658, 863.

602 — MOLLA HUSREV: Muhammed efendi, Osmânlıların üçüncü şeyh-ul-islâmı idi. Hanefî fikh âlimidir. Babası dönme idi. Bir düğünde, Fâtih sultân Muhammed, molla Gürâniyi sağ yanına, molla Husrevi sol yanına aldı. [865] de şeyh-ul-islâm oldu. Yirmi sene, bu vazîfeyi çok iyi yaparken 885 [m. 1490] de vefât etdi. Nemâzı Fâtih câmî'inde kılınıp, Bursaya götürülüp, Emir Sultânın doğusunda defn edildi. (**Dürer ve gurer**) fikh kitâbı, çok kıymetlidir. [1319] da İstanbolda, Şernblâlî şerhi basılmışdır. Vefâda ekmekci medresesi yanında mes-cidi vardır. 347, 556.

603 — MOLLA KUDSÎ: Hindli Abbâs kulu molla Kudsî, arabî (**Esrâr-ı mele-kût**) astronomi kitâbının sâhibidir. [1262] de Mekke-i mükerremede vefât etdi. Bu kitâbı Elbüstânî Hayâtî zâde Halîl Şeref efendi türkceye terceme ederek (**Ef-kâr-ül-ceberût**) adını vermiştir. Şeref efendi [1211] de Elbüstânda tevellüd, 1267 [m. 1851] de orada vefât etmiştir. 487.

604 — MOLYER: Molière, Fransız şâ'iri ve müzikcisidir. 1031 [m. 1622] de Pârisde tevellüd, 1083 [m. 1673] de vefât etdi. Tiyatroculuk yaptı. Yazdığı komedileri oynardı. 45.

605 — MOSELEY: Henri Mosli, ingiliz fizikcisidir. 1304 [m. 1887] de tevellüd, 1334 [m. 1916] de vefât etdi. [m. 1913] de Mosli kanûnunu buldu. Buna göre, bir elementin hâsil ettiği Röntgen şua'larının frekanslarının kare kökleri, bu elementin periyodik sistemdeki sıra numarası [atom numarası] ile orantılıdır. Mosli, böylece, elementlerin atomlarındaki proton sayısını hesâblamış oldu. Mosli [m. 1916] da İngiliz subayı olarak Çanakkalede Türklere karşı harb etdi. 498.

606 — MOZART: İtalyan kemancısıdır. 1169 [m. 1756] da tevellüd, 1205 [m. 1791] de vefât etdi. Kilise müziğine hizmet etdi. Figarosu meşhûrdur. 45.

607 — MU'ÂVIYE «radiyallahü anh»: Babası Ebû Süfyân bin Harb bin Ümey-yedir. Annesi Hind bint-i Utbe bin Rebî'a bin Abd-i Şemsdir. Hicretten ondokuz yıl önce tevellüd, [60] yılında, Receb ayında vefât etdi. Eshâb-ı kirâmın büyüklerindendir. Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» vahy kâtibi ve kayınbirâ-deri idi. Hazret-i Ömer zamanında dört yıl, Osmân zamanında oniki yıl, Ali zamanında beş yıl, imâm-ı Hasen zamanında altı ay olarak Şâmda yirmibirbuçuk

sene vâli oldu. [41].ci senede, Şevvâl ayında Kûfede halife seçildi. Ondokuz sene, dört ay halifelik yaptı. Akli, zekâsı, fesâhatı, sabrı, yumuşaklığı, ikrâmı, cömertliği fevkalâde çok idi. Müslimânların başına geçeceği, hadîs-i şerîfde bildirilmişdi. Kendisinden çok hadîs-i şerîf alınmış, kitâblara yazılmışdır. Bu da büyüklüğünü ve kendisine güvenliğini göstermektedir. Şâmdaki Emevî devletinin kurucusudur. Şâmda medfûndur. 165, 423, 438, 449, 451, 452, 454, 557, 700, 704, 715.

608 — MU'ÂZ BİN CEBEL «radiyallahü anh»: Eshâb-ı kirâmın, büyüklerindedir. İkinci Akabede îmân eden yetmiş Ensârdandır. Bütün gazâlarda bulundu. Onsekiz yaşında îmân etdi. Onsekizinci [18] yılda Tâ'ûndan vefât etdi. Resûlullahın Yemende vâlisi idi. 578, 762, 786, 931.

609 — MÜCÂHİD: Babası, Cebr-i Mahzûmidir. Tâbi'nin ve tefsir imâmlarının büyüklerindedir. [24] yılında tevellüd, [104] de Mekkede, nemâzda secdede vefât etdi. Abdüllah ibni Abbâsın talebesi idi. Tefsiri vardır. 93, 345, 578.

610 — MUDÂR: Resûlullahın onsekizinci babasıdır. Nizârın oğludur. Mudârın sesi çok güzel idi. Deve yanında okuyup onu harekete getirmek Mudardan kalmışdır. İbrâhîm aleyhisselâmın islâm dîninde idi. 345.

611 — MÜDRİKE: Resûlullahın onaltıncı babasıdır. İsmi Amr idi. Tavşan arkasından koşup yakaladığı için, babası buna Müdrîke demişdi. Dedelerinin bütün şân ve şereflerini kendinde topladığı için de Müdrîke denilmişdir. 345.

612 — MUHAMMED «aleyhisselâm»: Allahü teâlânın Resûlüdür. Habîbidir. Peygamberlerin en üstünü ve sonuncusudur. Babası Abdüllah, dedesi Abdülmuttalibdir. Rebî'ul-evvel ayının onikinci pazartesi gecesi, sabaha karşı, Nisan ayında, Mekkede tevellüd etdi. Babası, dahâ önce ölmüş idi. Altı yaşında iken annesi, sekiz yaşında iken dedesi öldü. Sonra, amcası Ebû Tâlibin yanında büyüdü. Yirmibeş yaşında iken, Hadîce-tül-kübrâ ile evlendi. Bundan dört kızı, iki oğulu oldu. İlk oğlunun adı Kâsım idi. Bundan dolayı, kendisine **(Ebül-Kâsım)** da denir. Kırk yaşında iken, bütün insanlara ve cinne Peygamber olduğu bildirildi. Üç sene sonra, herkesi îmâna çağırmağa başladı. Elliiki yaşında iken, bir gece Mekkenen Kudüse ve oradan göklere götürülüp getirildi. Bu yolculuğuna **(Mi'râc)** denir. Mi'râcda, Cennetleri, Cehennemleri ve Allahü teâlâyı gördü. Beş vakt nemâz, bu gece farz oldu. Elliüç yaşında iken, Allahü teâlânın emri ile, Mekkenen Medîneye gitdi. Bu yolculuğuna **(Hicret)** denir. O yıl, müslimânların târih başlangıcı oldu. Müslimânların yıl hesâbı, o yıldan başlar ve gökdeki ayın, dünyâ etrafında oniki def'a dönmesi bir yıl olur. Hicretin onbirinci [11] yılında, Rebî'ul-evvel ayının onikinci pazartesi günü, öğleden evvel vefât etdi. Salıyı çarşanbaya bağlayan gece [Çarşanba gecesi] yarısı, vefât etmiş olduğu odaya defn edildi.

Muhammed «aleyhisselâm» beyâz idi. Bütün insanların en güzeli idi. Güzelliğini, herkese belli etmezdi. Onun güzelliğini bir kerre gören, hattâ rü'yâda gören kimsenin ömrü, lezzet ve neşe ile geçmektedir. O, her zamanda, dünyânın her yerinde olan ve gelecek olan her insandan, her bakımdan üstündür. Akli, fikri, güzel huyları, bütün organlarının kuvveti her insandan ziyâde idi. Onbir kerre evlenmesinin sebeplerinden biri de bu idi.

Çocuk iken iki kerre, ticâret edenlerle Şâm tarafına gitdi ve Busrâ denilen yerden geri döndüler. Başka hiçbir zaman, hiçbir yere gitmedi. Ümmî idi. Ya'nî hiç mektebe gitmedi. Kimseden ders almadı. Fekat, herşeyi biliyordu. Ya'nî herneyi düşünse, herneyi bilmek istese, Allahü teâlâ ona bildiriyordu. Cebrâil «aleyhisselâm» adındaki melek gelip, ona her istediğini söylüyordu. Mubârek kalbi, güneş gibi, nûr saçıyordu. Onun saçtığı ilm, ma'rîfet nûrları, radyo dalgaları gibi, yerlere, göklere her yere saçılıyordu. Şimdi, kabrinden de yaymaktadır. Yayma kuvveti, her ân artmaktadır. Elektro-manyetik dalgaları almak için, radyo

alıcısı lâzım olduğu gibi, onun nûrlarını almak için de, ona inanan ve seven ve gösterdiği yolda giderek temizlenen kalb lâzımdır. Böyle kalbi olan insan, bu nûrları alır ve bu da, etrâfa neşr eder, yayar. Böyle büyük insanlara (Veli) denir. Bu veliyi tanıyan, inanan ve seven kimse, bunun karşısında edeble oturur veyâ uzakda, onu edeb ile, sevgi ile düşünürse, bu kimsenin de kalbi, nûr, feyz almağa, temizlenmeğe, olgunlaşmağa başlar. Bütün bu nûrlar, feyzler, ma'rifetler hep, Muhammed aleyhisselâmın mubârek kalbinden fışkırmaktadır. Allahü teâlâ, bedenimizi, maddemizi, hayâtımızı yetiştirmek için güneş enerjisini sebep kıldığı gibi, rûhlarımızı, kalblerimizi olgunlaştırmak, insanlıkta yükseltmek için de, Muhammed aleyhisselâmın kalbini, oradan fışkıran nûrları sebep kılmıştır. İnsanı besliyen, yapısını ve enerjisini sağlıyan bütün besi maddeleri, güneş enerjisi, özümleme ile hâsil oldukları gibi, kalbe, rûha gıdâ olan, Evliyanın sohbetleri, sözleri ve yazıları da, hep Resûlullahın mubârek kalbinden fışkıran nûrlardan hâsil olmuştur.

Allahü teâlâ, Cebrâil «aleyhisselâm» adındaki bir melek ile, Muhammed aleyhisselâma (Kur'ân-ı kerim) i gönderdi. İnsanlara dünyâda ve âhiretde lüzumlu, fâideli olan şeyleri emr etdi. Zararlı olanları yasak etdi. Bu emrlerin ve yasakların hepsine (İslâm dîni) veyâ (İslâmiyyet) denir.

Muhammed aleyhisselâmın her sözü doğrudur, kıymetlidir, fâidelidir. Böyle olduğuna inanan kimseye (Mü'min) ve (Müslimân) denir. Muhammed aleyhisselâmın sözlerinden birine inanmayan, beğenmiyen kimseye kâfir denir. Allahü teâlâ, mü'min olanı sever. Bunu Cehennemde sonsuz olarak bırakmaz. Yâ, Cehenneme hiç sokmaz. Yâhud, kabâhati için, soksa da, sonra Cehennemden çıkarır. Kâfir olan kimse, Cennete giremez. Doğru Cehenneme gider ve oradan hiç çıkmaz. Ona inanmak, Onu sevmek, bütün se'âdetlerin, râhatlıkların, iyiliklerin başıdır. Onun Peygamber olduğuna inanmamak ise, bütün felâketlerin, sıkıntıların, kötülüklerin başıdır. 32, 55, 169, 326, 336, 339, 374, 404, 462, 472, 477, 539, 637, 821, 959.

613 — MUHAMMED ÂKİF: Osmânî şâ'irlerindendir. 1290 [m. 1873] da tevellüd, 1354 [m. 1936] de İstanbolda vefât etdi. Edirnekapı kabristânındadır. Fâtihi rüşdiyyesinden sonra, mülkiye i'dâdisini bitirdi. Baytar mektebini okuyup, veteriner oldu. Dîni, millî şi'rleri çok heyecanlıdır. Türk istiklâl marşının yazarıdır. (Safahât) kitâbı heyecanlı şi'rlere dolu ise de, seksenaltıncı sahîfesinde (İstibâd) adındaki yazısında ve dörtyüzbeşinci sahîfesinde, müslimânların halîfesi ve islâmiyyetin bekçisi olan sultân ikinci Abdülhamîd hânın kıymetini zedeliyen çok çirkin ve bayağı iftirâları ve sicilli mason, Mısrdaki Vehhâbî müftisi Muhammed Abduhu öven ve bir çalgıcıyı, çalgısının seslerini nidâ-yı ilâhiye benzeteren öven şi'rleri kendisini lekelemekde, îmânlı kalblerde nefret hâsil etmektedir. İstanboldaki yüksek islâm enstitüsü eski müdürlerinden ve öğretim üyelerinden Ahmed Davudoğlu, 1394 [m. 1974] senesinde İstanbolda basılan (Dini ta'mir davâsında din tahribcileri) kitâbında, (Yüksek islâm enstitülerinin programında fikh bilgisi olmadığını ve okutan birkaç satır bilginin (Üsûl-i fikh) ilmi demek olmadığını yazmakta, Muhammed Âkifin de sâir reformcular gibi, ilhâmı doğrudan doğruya Kur'ân-ı kerîmden almak istediğini bildirmektedir) diyor. 43.

614 — MUHAMMED AKKERMÂNÎ: Doksandördüncü [94] sırada, Akkermânî ismine bakınız!

615 — MUHAMMED ALÎ PÂŞA: 1183 [m. 1769] de Kavalada tevellüd, 1266 [m. 1849] da Mısrda vefât etdi. [1215] de Mısr vâlisi oldu. Dînine bağlı iyi adam idi. Bundan sonra, Mısr bozuldu. 414.

616 — MUHAMMED ARABÎ: Muhammed bin Tebbânî Magribî (İfâde-tül-ah-yâr) kitâbının yazarıdır. Bu kitâbı iki cildir. Mekke'de basılmıştır. Burada, Ab-

dunun Ehl-i sünnete karşı yaptığı haksız hücumları açıklamakda, herbirine cevâb vermektedir. 415.

617 — MUHAMMED BÂBÂ SEMMÂSÎ: Silsile-i aliyyenin onüçüncüsüdür. Râmiten ile Buhârâ arasında Semmâs köyünde tevellüd, yediyüzellibeşde [755] orada vefât eyledi. Çok kerâmetleri görüldü. 883.

618 — MUHAMMED BÂKÎ-BİLLAH: Babası kâdî Abdüsselâm Semerkandîdir. Sôfiyye-i aliyyenin büyüklerindendir. Silsile-i aliyyenin yirmiikincisidir. İmâm-ı Rabbânî Ahmed-i Fârûkînin «kuddise sirruhümâ» müşididir. 971 [m. 1563] yılında Kâbil şehrinde tevellüd etdi. Kâbilden Semerkanda gidip, zâhir ilmlerinde yüksek dereceye yetişdikden sonra, hâce İmkenegî hazretlerinin sohbet ve teveccühleri ile de şereflenerek vilâyetin yüksek mertebelerine kavuştu. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin eshâbından mevlânâ Bedreddîn-i Serhendî (**Hadarât-ül-kuds**) adındaki fârisî kitâbında, hayâtını ve kerâmetlerini uzun yazmaktadır. Bu kitâb, fârisî olup, Bâyezîd kütübhânesi (**Veliyyeddîn**) kısmında [1788] sayıda mevcûdür. Muhammed Bâkî-billah, Delhide binoniki [1012] senesinde vefât etdi. Kutabrol denilen yerdeki mescidinin yanında ziyâret edilmektedir. Türbesinin şarkında vâlidesi ile oğlu Ubeydullah, garbında ise oğlu Abdüllah medfûndur. 1387 [m. 1967] de Lâhor şehrinde basılmış olan (**Külliyât-i Bâkî-billah**) kitâbında, hayâtı ve mektûbları uzun yazılıdır. (**Hadarât-ül-kuds**) kitâbı da, 1391 senesinde Lâhorda basılmışdır. 312 sahifedir. 629, 668, 854, 869, 883.

619 — MUHAMMED BÂKİR: Oniki imâmın beşincisidir. Zeynelâbidîn Ali bin imâm-ı Hüseyin oğlu, imâm-ı Ca'fer-i Sâdıkın babasıdır. [57] senesinde Medîne'de tevellüd, [113] de vefât etdi. Medîne'de, Bakî'de, babasının yanındadır. 60, 396.

620 — MUHAMMED BÂKİR-I LÂHORÎ: Babası Şerefeddîndir. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin (**Mektûbât**) ını [1080] yılında fârisî olarak hulâsa etmiş (**Kenz-ül-hidâyât**) adını vermişdir. Ayrıca fârisî (**Urve-tül-vüskâ**) kitâbını yazmıştır.

621 — MUHAMMED BEDEVÂNÎ: Sekizyüzyedinci [807] sayıda, Seyyid Nûr ismine bakınız!

622 — MUHAMMED BEHÂEDDÎN-I BUHÂRÎ: Yüzelliyedinci [157] sayıda Behâeddîn-i Buhârî ismine bakınız!

623 — MUHAMMED BİN ABDÜLLAH: Veliyyüddîn hatîb-i Tebrîzî, Şâfi'î hadis âlimlerindendir. [749] da vefât etdi. İmâm-ı Begavînin (**Mesâbih**) kitâbına ek ve açıklamalar yaparak (**Mişkât-ül-Mesâbih**) adını verdiği kitâbı meşhûrdur. 411.

624 — MUHAMMED BİN ABDÜLVEHHÂB: Vehhâbilik bozuk inanışlarını ortaya koymuş, islâmiyyetde büyük bir yara açmıştır. 1111 [m. 1699] senesinde, Necd çölünde, Hureymile kasabasında tevellüd, 1206 [m. 1791] da vefât etdi. 401.

625 — MUHAMMED BİN ABDÜRRESÛL: Berzencî âlimlerindendir. Seyyidir. [1040] senesinde Zûr şehrinde tevellüd, [1103] de Medîne'de vefât etmiştir. Çok kitâb yazdı. Râfızîleri red eden mirzâ Mahdûmun (**Nevâkıd**) kitâbını ihtisâr etmiştir. Bu (**Muhtasar**) ı, şî'ilerin bozuk yolda olduklarını isbât etmektedir. Çok bilgili olduğu hâlde, tesavvufdan nasibi olmamıştır. İmâm-ı Rabbânî hazretlerine karşı edeb dışı hücumlarda bulunmuştur. (**Makâmât-i Mazharî**) de diyor ki, (İmâm-ı Rabbânînin «rahmetullahi aleyh» torunlarından Muhammed Ferruh, çok âlim idi. Hacca gitti. Muhammed Berzencî bunu mahcûb etmek, küçük düşürmek için, Medîneden Mekkeye gitmek istedi. Ağır hastalandı. Muhammed Ferruh, Medîneyi de ziyâret edip gemi ile Hindistâna döndü. Berzencî de iyi oldu. Kayıkla gemiye yetişmek istedi. Yolda kayık batdı, boğuldu).

626 — MUHAMMED BİN AHMED EBSÎHÎ: Behâeddîn Muhammed, [790] yı-

ında tevellüd, [850] de Mısrda vefât etdi. (Mustatraf) kitâbı, Rat tarafından Fransızcaya terceme edilmiş, [m. 1902] de Pârisde basılmışdır. 372.

627 — MUHAMMED BİN AHMED SEMERKANDİ: Alâüddin-i Semerkandi 540 [m. 1145] da vefât etdi. 519.cu isme bakınız! 724, 802.

628 — MUHAMMED BİN AHMED ZÂHİD: Hindistânda [1000] târihinden önce yaşamış, Hanefî fikh âlimlerindendir. (Tergibüssalât) kitâbı meshûrdur. Bu kitâb, Nûr-i Osmâniyye kütübhânesinde vardır. 104, 195, 226, 240, 646.

629 — MUHAMMED BİN EBÛ BEKR: Onuncu [10] yılda, Vedâ' haccına giderken tevellüd etdi. [38].ci yılda işkence ile öldürüldü. Sahâbi degildir. Tâbi'indendir. Hazret-i Osmâni şehid edenler arasında idi. Deve ve Siffin harblerinde hazret-i Ali ile birlikde idi. Hazret-i Ali tarafından Mısr vâlisi yapıldı. Amr ibni Âs ile yaptığı muhârebede şehid oldu.

630 — MUHAMMED BİN EBÎ BEKR: İmâmzâde ve Rûkn-ül-İslâm denir. Bu hârâda müftî idi. [573] de vefât etdi. Bunun (Şir'atül-İslâm) kitâbını Ya'kûb bin Seyyid Ali şerh etmişdir. 346.

631 — MUHAMMED İBNI HANEFİYYE: Dörtüyzotuzaltıncı [436] sırada İbni Hanefiyye ismine bakınız!

632 — MUHAMMED BİN İSHAK: Dedesi Huzeymedir. [223] yılında tevellüd, [311] de Nişâpûrda vefât etdi. İmâm-ül-eimme denir. Yüzkırkdan fazla kitâbı vardır. Hadis âlimidir. 269.

633 — MUHAMMED BİN MAHMÛD BÂBERTİ: Ekmelüddin-i Mısrî, Hanefî fikh âlimidir. 712 [m. 1310] de Bağdâdın Bâberta kasabasında tevellüd ve 786 [m. 1384] da vefât etdi. (İrşâd) ismindeki (Fikh-ı ekber) şerhi ve (Envâr) isminde (Menâr) şerhi ve (Tuhfe-tül-ebrâr) ismindeki (Meşârik) şerhi ve (Takrir) ismindeki (Pezdevî usûli) şerhi ve (İnâye) isminde (Hidâye) şerhi ve dahâ nice şerhleri ve tefsiri vardır.

Sa'dî Çelebinin bu (İnâye) ye olan hâşiyesi çok kıymetlidir. 571.

MUHAMMED BİN MAHMÛD Celâlüddin-i Pâni-püti, başka olup, yüzdoksanıncı sırada bildirilmişdir.

634 — MUHAMMED BİN MÛNKEDİR: Sôfiyye-i aliyyedendir. Bezzâz idi. [130] da Medîne'de vefât etdi. 757.

635 — MUHAMMED BİN SÛLEYMÂN: Medîne-i münevverenin Şâfi'i âlimlerinden idi. 1124 [m. 1712] de Şâmda tevellüd, 1194 [m. 1780] de Medîne'de vefât etdi. Çok kitâb yazdı. İki cild fetvâsı meshûrdur. Vehhâbilerin dinden çıktıklarına, kâfir olduklarına fetvâ verdi. 407.

636 — MUHAMMED BİN SÛLEYMÂN CEZÛLİ: Ebû Abdüllah Cezûli [veyâ Cüzûli], hadis âlimidir. Şerîflerdendir. Fasda yetişdi. Şâzili tarikatinde yükseldi. [870] de zehrlenerek şehid edildi. (Delâ'il-ül-hayrât) salevât kitâbı meshûrdur. 374.

637 — MUHAMMED BİN SÛ'ÛD: Arabistânda, Necd çölünde kabîle reisi idi. Vehhâbilik meydana çıkınca, hâkimiyetini artdırmak için vehhâbi oldu. Herkesi zorla vehhâbi yaptı. Vehhâbi olmıyan çok müslimânı öldürdü. Vehhâbi Sü'ûdi devletini kurdu. 1178 [m. 1765] de öldü. 401.

638 — MUHAMMED BUHÂRİ: Muhammed bin Mensûr Nevkadî, Semerkand müftisi iken [434] de vefât etdi. 1089.

639 — MUHAMMED CEVÂD: Oniki imâmın dokuzuncusudur. Takıy ismi ile meshûrdur. İmâm-ı Ali Rızânın oğludur. Yüzdoksanbeş [195] senesinde Medîne'de tevellüd ve ikiyüzyirmide [220] Bağdâdda vefât etdi. Zevcesi Ümm-ül-fadlin amcası olan Mu'tesim halife ile görüşmek için Bağdâda gidince vefât etmişdir. Zevcesi serâya alınmışdır. 60.

640 — MUHAMMED EFENDİ: Ayntablı Muhammed Münib bin Muhammed, [1234] de Aydın'da vefât etdi. (**Siyer-i kebir**) şerhini türkçeye terceme etdi. [1241] de İstanbul'da basıldı. 224.

641 — MUHAMMED ES'AD: İmâmzâde Muhammed Es'ad bin Abdülla, Konyalı olup, İstanbul'da tevellüd etdi. [1267] de vefât etdi. (**Dürr-i yektâ**) ve (**Hilye-tün-nâcî**) fıkıh kitâbları İstanbul'da basılmıştır. 346.

642 — MUHAMMED ES'AD: Seyyiddir. Nakîb-ül-esrâf idî. (Sahhâflar şeyhi zâde) adı ile meşhûrdur. [1263] de, meclis-i me'ârif-i umûmiyye reisi iken vefât etmiştir. Ayasofya câmi'i yanındaki meşhûr (Es'ad efendi) kütübhanesi, şimdi Süleymâniyye umûmî kitâblığındadır. Yeniçeri askerinin ilgâsını anlatan (**Üss-i zafer**) târih kitâbı çok kıymetlidir. Başka eserleri de vardır. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin seyyid Es'ad efendiye yazdığı arabî mektûb, türkçe tercemesi ile beraber, (**Reşehât**) kitâbının kenârında basılmıştır. Bu fakir Hüseyin Hilmi Işık'ın el yazısı ile (**Ulemâ-ül-müslimîn ve Vehhâbiyyûn**) kitâbının sonunda da vardır. 240, 374, 604, 749.

643 — MUHAMMED HAKKI: Seyyid Muhammed Hakki bin Ali, Hanefî fıkıh âlimidir. Nâzillide tevellüd, Mekke-i mükerrermede [1301] de vefât etdi. Nakşibendî meşâyihinden olup, silsilesi, Ödemişli Halîl Hilmi efendi ve Muhammed Cân Mekki vâsıtası ile Abdülla-i Dehlevîye vâsil olmaktadır. Bezm-i âlem sultân, Muhammed Cân için Mekke'de bir tekke yaptırmıştır. (**Sakal - bıyık risâlesi**), (**Hazine-tül-esrâr**) arabî olup, Berut'da (Mekteb-üt-ticârî) de satılmaktadır. Başka kitâbları vardır. 372.

644 — MUHAMMED HÂN I: Osmânî pâdişâhlarının beşincisi ve Osmânî devletinin ikinci kurucusudur. Timur bozgununda esir olmadan Amasyaya geldi. Pederinin vefâtından sonra, burada saltanatını ilân etdi. Bursadaki İsa çelebiye ve sonra Rumelide Mûsâ çelebiye gâlib geldi. Oniki sene aralıktan sonra 816 [m. 1413] da Osmânî sultânı oldu. Anadolu'daki isyânları basırdı. Rumelide Macaristâna kadar aldı. Herekeyi ve Gebzeyi de Bizans'dan aldı. Serezde ilhâd ve isyân çıkaran Samâvne kâdisi oğlu denilen şeyh Bedreddini yakalayıp idâm etdi. [824] de Edirne'de vefât edip Bursaya getirildi. Haremeyne her sene Surre alayı göndermek güzel âdetini çıkarmıştır.

645 — MUHAMMED HÂN III: İslâm halîfelerinin yetmişsekizincisidir ve Osmânî pâdişâhlarının onüçüncüsüdür. Sultân üçüncü Murâd hânın oğlu ve sultân birinci Ahmed hânın babasıdır. Eğri fâtihidir. [974] de tevellüd, 1012 [m. 1603] de vefât etdi. Ayasofya câmi'i bağçesindeki türbesindedir. Bu türbede, Ahmed hânın vâlidesi Handan sultân ve Ahmed hânın üç şâhzâdesi ile altı kerimesi ve Murâd hânın onbeş kerimesi olmak üzere yirmialtı sandûka vardır. Türbenin hâricinde de Murâd hânın dört kerimesi vardır. Üçüncü Muhammed hânın oğlu, birinci Mustafa hân, babasının türbesi yanındaki türbesindedir. Sultân Mustafâ türbesinde onbeş sanduka olup, birâder zâdesi İbrâhîm hân ve dördüncü Murâd hânın kerimesi İsmihân sultân ve şâhzâde ve sultânlar vardır. 1003 [m. 1593] de halîfe oldu. Celâli eşkiyası ile ve Macarlarla uğraşdı. İçkiyi sıkı yasak edip, bütün meyhâneleri kapattı. Bunun zamanında, [1012] de bütün içilmeğe başlandı. 652.

646 — MUHAMMED HÂŞİM-İ KEŞMÎ: İrânda Bedahşânın Keşm kasabasındadır. Seyyid Muhammed Nu'mân hazretlerinin huzûrunda tevbe ve inâbet eyledi. Sohbetinde yetişip, Seyyid hazretlerinin işâreti ile, [1031] senesinde, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin sohbeti ile şereflendi. İmâm-ı Rabbânî iki sene askerde kaldığı zaman hep hizmetinde bulunup, teveccüh ve ihsanlarına kavuştu. Hâşim-i Keşmî diyor ki, seyyidim Muhammed Nu'mân buyurdu ki, Burhanpur şehrinin câmi'inde Resûlullahı «sallallahü aleyhi ve sellem» dört halîfesi ile rû'yâda gör-

düm. Beni görünce, hazret-i Sıddik-ı ekbere karşı buyurdu ki (Şeyh Ahmedin kabûl ettiği kimseyi biz de ve Allahü teâlâ da kabûl ederiz. Şeyh Ahmedin red ettiği kimseyi, biz de ve Allahü teâlâ da red ederiz.) Resûlullahdan bu sözü işitince, imâm-ı Rabbânî Ahmed-i Fârûkinin makbûllerinden olduğum için, cenâb-ı Hakka şükr eyledim.

Hâşim-i Keşmî, hazerde ve seferde, İmâm-ı Rabbâninin meclis-i şerifinde bulunmakla şereflendi. Binotuzüç senesinde (Mektûbât)ın üçüncü cildini toplamağa başladı. 1040 da temâm oldu. [1037] hicri yılında (Berekât) veya (Zübde-tül-makâmât) isimlerini verdiği kitâbı yazarak, bu se'âdet güneşinin ve üstadlarından ve talebesinden meşhûr olanların kerâmetlerini, hâl tercümelerini insanlığa duyurdu. (Berekât) kitâbı, fârisi olup, Bombayda basılmışdır. İstanbulda (Murâd molla) kütübhânesinde, [1317] numarada (Makâmât-i Ahmediyye) adı ile, el yazması mevcûddür. Binüçyüziki ve binüçyüzyedi senelerinde Hindistanın Raipur ve Lüknov şehirlerinde basılmış, 1396 [m. 1976] da İstanbulda Işık Kitâbevi tarafından ikincisi ofset yolu ile tekrâr basılmışdır. İkinci cildin altmışbeşinci mektûbu buna yazılmışdır. [1054] de Burhânpur şehrinde vefât etdi. Muhammed Hâşim sâhib cân başkadır. 836, 838, 840, 842.

647 — MUHAMMED HAYÂT: Şeyh Muhammed Hayât muhaddis Medeni Sindî [1163] de Medîne'de vefât etdi. Babası İbrâhîmdir. Hanefî fikh âlimidir. Nevevînin (Erba'în) ini, Münzirînin (Tergîb) ini ve (Hikem-i Atâiyye) yi şerh, İbni Hacerin (Zevâcir) ini ihtisâr etmişdir. 420.

648 — MUHAMMED KASSÂB: Sôfiyye-i aliyyedendir. Dâmeganda va'z verirdi. (Kör olanlar yalnız sîfata bakar. Ni'metleri, ihsânları görür. Sôfiyye ise, zâta, ihsân yapana bakar. Zâtdan başka olan şeyler, perdedir, mâni'a olur) derdi.

649 — MUHAMMED MA'SÛM-İ FÂRÛKÎ: İmâm-ı Rabbânî «kuddise sirruhümâ» hazretlerinin üçüncü oğludur. [1007] yılında Serhendde tevellüd, binyetmişdokuz 1079 [m. 1667] da orada vefât etdi. Mubârek babası türbesinin birkaçyüz metre şimâlindeki büyük türbededir. [1068] de hacca gitdi. Hacdaki hâlleri (Ye-vâkit-ül-Haremeyn) kitâbında ve Yûsûf-i Nebhânînin (Câmi'u kerâmât-il-evliyâ) kitâbında yazılıdır. İmâm-ı Rabbânînin mescidini Şâh-ı Cihân mermerden yenilemiş, yanında Muhammed Ma'sûm hazretleri için bir oda yaptırmışdır. (Urve-tül-vüskâ) adı ile meşhûrdur. Silsile-i aliyyenin yirmidördüncü ferd-i kâmilidir. İmâm-ı Rabbânî, müceddid-i elf-i sâni, mahbûb-i samedânî, şeyh Ahmed-i Fârûkî Serhendînin «kuddise sirruhümâ» halef-üs-sıdk ve halîfe-i a'zamı idi. Akli ve nakli ilmlerin, sûrî ve ma'nevî kemâlâtın câmi'iyetini edinmiş idi. (Kutbiyyet) makâmına ve (Kayyûmiyyet) mansabına, yüce pederinden beşâretler almış idi. Tarîk-ı Ahmedînin nisbetini, pederinin teveccühlerinden, bütün âleme yaymış idi. Onun vâsıtası ile âlem, yüksek hâllere ve şerefli makâmlara erişmiş idi. Yüksek makâmların keşfleri, o dereceye varmış idi ki, uzak memleketlerden, kendine bağlı olanlara, filân (Vilâyet-i Mûseviyye) ye kavuşmuşdur, filân (Vilâyet-i Muhammediyye) ile şereflenmişdir diye bildirirdi. Dokuzyüzbin kişi, onun vâsıtası ile, (Allah) ı irâde edip, sülûk etmişlerdi. Yedibin kimseyi, irşâd için, (Hilâfet) mansabı ile mümtâz etmişlerdi. Hizmetlerinde ve huzûr-i âlilerinde, tâlibler ba'zan bir ayda, ba'zan bir haftada kemâlât-i vilâyete erişirlerdi. Ba'zılarını, bir teveccühde, makâmların hepsine ulaştırırlardı. Makâmlarını, keşflerini ve kerâmetlerini, bu yüksek hânedânın hâllerini bildiren kitâblarda uzun uzun yazılı olduğundan, burada açıklamaya lüzûm görülmedi. Bu kitâblar arasında beşi, her memlekete yayılmışdır: Birincisi, Muhammed Hâşim-i Bedahşînin (Berekât) kitâbı olup fârisidir. (Zübde-tül-makâmât) adı ile Murâd molla kütübhânesinde [1317] sayıda ve Süleymâniyye Pertevniyâf kısmında [406] sayı ile mevcûddür. İkincisi Bedreddîn-i Serhendînin (Hadarât-ül-kuds) kitâbıdır. 1391 [m. 1971] de Lâhorda çok güzel

basılmışdır. Üçüncüsü (*El-hadâik-ul-verdiyye fi hakâik-ı ecellâ-ın nakşibendiyye*) olup basılmışdır. Dördüncüsü, (*Hadikat-ül-evliyâ*) türkçedir. [1318] hicrî yılında İstanbulda basılmışdır. Beşincisi (*Umdet-ül-makâmât*) kitâbıdır. Muhammed Ma'sûm hazretlerinin nesli-i necîbleri, zamanlarının kutbu olmuşdu. Bütün islâm memleketleri, kalblerinden saçılan nûrlarla nûrlanmışdı. Cenâb-ı müstetâbının halifeleri, yer yüzünde meşhûr olmuşlardır. Hidâyet ve irşâdda yüksek derece kazanmışlardı. İrfân ehlinin ve yakîn sâhiblerinin anladıkları gibi, feyz kaynakları, bu âna gelinceye kadar, akmaktadır. İnşâallah, âhır zemana kadar da, böylece câri olacaktır. 113, 160, 453, 883, 917, 924, 957.

650 — MUHAMMED MA'SÛM-İ ÖMERÎ: Seksendokuzuncu [89] sırada Ahmed Sa'îd ismine bakınız!

651 — MUHAMMED MER'AŞÎ: Kâdi Muhammed bin Reşîd Mer'aşî, İstanbulda yerleşmiştir. Hanefidir. Vehbî ve Sünbülzâde isimleri ile meşhûrdur. [1224] de vefât etdi. (*Tuhfe-i Vehbî*) lûgati çok basılmışdır. Eyyûb câmi'i ile Bostan iskelesi arasındaki Mihr-i şâh sultânın türbesi ve imâreti dışında yazılı kasideler bunun olup, Yesârînin yazısıdır.

652 — MUHAMMED MURÂD-İ KAZÂNÎ: [1272] hicrî yılında Rusyada, Kazan vilâyetinin Ufa kasabasında tevellüd etdi. Memleketinde medrese tahsîlini iyi bitirip, [1293] de Buhârâyâ geldi. Buhârâ ve Taşkendde tahsîlini temâmlayıp [1295] de Hindistâna ve oradan Hicâza geldi. Medîne-i münevverede hem okudu, hem de tarikat-i Nakşibendiyyeye intisâb edip, rûh âleminde terakkî etdi.

[1302] de (*Reşehât*) kitâbını ve sonra, İmâm-ı Rabbânînin (*Mektûbât*) ini fârisiden arabîye terceme etdi. (*Mektûbât*) in arabîsine (*Dürer-ül-meknûnât*) adını verdi. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin hâl tercemesini de arabî uzun yazıp, [1317] de Mekke-i mükerrermede (Miriyye) matba'asında, (*Mektûbât*) in kenârında basıldı. İstanbulda Bâyezîdde belediye kütübhanesinde elliüç [53] numarada mevcûddür. Bunun foto kopisi 1383 [m. 1963] de İstanbulda basılmışdır. Bu baskılardaki hâl tercemesinin uzun bir kısmını bu fakir türkçeye çevirdim. İstanbulda çeşidli baskıları yapılan (*Eshâb-ı kirâm*) kitâbında mevcûddür. Bu arabî mektûbâtdan yüzüç mektûb, Hüseyin Hilmi Işık tarafından seçilerek, (*Müntehabât*) ismi ile 1392 [m. 1972] de İstanbulda Işık Kitâbevi tarafından ofset yolu ile basdırılmışdır.

653 — MUHAMMED NU'MÂN: Mir Muhammed Nu'mân bin seyyid Şemseddin, [977] yılında Semerkandda tevellüd etdi. Binaltmış [1060] da Egre şehrinde vefât etdi. Hindistâna gelip, hâce Bâkî-billah hazretlerinin sohbeti ile şereflendi. Vefâtına kadar, Delhide hizmetinde bulundu. Hâce hazretlerinin vefâtında, İmâm-ı Rabbânî Delhiye teşrif etmişdi. Merhamet buyurup, seyyid Nu'mânı, Serhende götürdü. Uzun zaman hizmet ve sohbetde bulunduktan sonra, talebe yetiştirmesi için Burhanpura gönderildi. 95, 111, 224, 457, 664, 950.

654 — MUHAMMED OSMÂN: Hacı Muhammed Osmân Sâhib, Hindistânda yetişen evliyânın büyüklerindedir. Hicretin binikiyüzkırkdört [1244] senesinde Pencâbın Loni kasabasında tevellüd, [1314] senesinde Pencâb Musâ zey kasabasında vefât etdi. Binikiyüzaltmışaltı senesinde, Ahmed Sa'îd-i Serhendî hazretlerinin halifelerinden hâcî Dost Muhammed Kandihârînin sohbetine kavuştu. Onsekiz sene feyz aldı. Zâhir ve bâtın ilmlerinde kemâle geldi. Binlerce halife arasında, mürşidinin vasiyyeti ile [1284] senesinde yerine geçmekle şereflendi. Binlerle velî yetiştirdi. Yirmidokuz sene, tâlibleri irşâd eyledi. Vefâtından bir sene sonra, babasının yerinde onyediyedi yaşında irşâda başlayan oğlu Muhammed Sirâcüddîn'in emri ile halifelerinden seyyid Ekber Alî Dehlevînin yazdığı (*Fevâid-i Osmâniyye*) kitâbında mektûbları ve kerâmetleri uzun bildirilmiştir. 1382 [m. 1962] de Mültanda basılmışdır. Sirâcüddîn binüçyüzotuzüç [1333] de vefât edince ye-

rinde Muhammed Fadl Ali Şâh Irşâda başladı ve 1354 [m. 1935] de vefât etdi. Yerinde Irşâda başlayan Muhammed Sa'îd Kureyşi Ahmed purî de 1363 [m. 1944] de Pâni-pût şehrinde vefât etdi. 698, 1087.

655 — MUHAMMED PÂRISÂ: Muhammed bin Muhammed bin Mahmûd, [722] de Buhârâda tevellüd, [822] de Medîne'de vefât etdi. Medrese tahsilini bitirip, hadîs ve fıkıh bilgilerinde ihtisâsını ilerletti. Sonra Şâh-ı Nakşibend Muhammed Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin sohbet ve teveccühlerine kavuşarak kemâle geldi. Zâhir ve bâtin bilgilerinde zamanının bir dânesi idi.

Yazdığı kitâblar arasında, (*Risâle-i kudsiyye*) ve (*Tuhfe-tüs-sâllikîn*) ve (*Tahkikât*) meşhûrdur. Üçü de fârisidir. (*Tuhfe*) si 1390 [m. 1970] senesinde Delhîde basılmıştır. 48, 101, 424, 639, 669.

656 — MUHAMMED REBHÂMÎ: Muhammed bin şeyh Muhammed Rebhâmî Hindistânın fıkıh âlimlerindendir. [835] senesinde yazdığı fârisi (*Riyâd-un-nâsihin*) kitâbı 1313 de Bombayda basılmıştır. Bunu dörtyüzkırkdört kitâbdan toplamıştır. 170, 374.

657 — MUHAMMED SÂDİK: İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin birinci oğludur. Vilâyet bostanının meyveli ağacı idi. Bin [1000] yılında Serhendde tevellüd, [1025] de tâ'ûndan, orada vefât etdi. Babası, kabri üzerine kubbe yaptırdı. [1008] yılında, pederi ile birlikde hâce Muhammed Bâkî ile teşerrüf edip, zikr almakla, mürâkabe, cezbe ve nisbet-i şerîfe ile şereflendi. İsti'dâdı ve fitrati yüksek olduğundan, onların terbiyesi ve merhametli nazarlarının bereketleri sâyesinde kıymetli hâllere ve büyük işlere kavuştu. Dahâ çocuk iken, uzak yerlerdeki şeyleri, mezârdeki hâlleri keşf ederdi. Sonra, kendi peder-i âlisinden feyz alarak kemâl mertebelerinin sonuna erişti. Babasının esrârına mahrem oldu. Hazret-i İşân her cum'a nemâzından sonra, kabri-i şerîfine gelip, bir müddet mürâkabe buyururdu. 868, 948.

658 — MUHAMMED SÂDİK: Babası Alîdir. Sakızlıdır. [1059] da vefât etdi. (*Surre-tül-fetâvâ*) kitâbı meşhûrdur.

659 — MUHAMMED SÂDİK EFENDİ: Hafîdzâde Muhammed Sâdık bin Muhammed efendi [1230] da vefât etdi. (*Nevâdir-i fıkhiyye*) kitâbı meşhûrdur. 238.

660 — MUHAMMED SA'ÎD: İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin ikinci mahdûmudur. [1005] yılında tevellüd, [1070] de vefât etdi. Babasının türbesindedir. Ahlâkının güzelliği, fazîletlerinin çokluğu, güler yüzü, yumuşak sözü, işlerinin hâlis olması ile zînetlenmişti. Tahsilini genç yaşında bitirdi. Aklî ve naklî bilgilerde mütehasıs oldu. Babasının tesarrufu ve teveccühleri sâyesinde, büyüklerin nisbetine ve yüksek hâllere kavuştu. Onyedî yaşında sûrî ve ma'nevî kemâlâta vâsıl oldu. Birçok kıymetli kitâblara ta'likler ve hâşiyeler yaptı. (*Mişkât-i Mesâbih*) e ta'likleri çok kıymetlidir. Nemâzda otururken parmak kaldırmamak için, Hanefî mezhebine göre yazdığı risâlesi şâh-eserdir. Parmak kaldırmamanın dahâ iyi olduğunu isbât etmiştir. Yüksek pederinin garîb sırlarına, acîb ma'rifetlerine mahrem idi. Mektûbâtı 1385 [m. 1965] de Pâkistanda basılmıştır. 228, 856.

661 — MUHAMMED SİDDİK: Hidâye ismi ile meşhûrdur. Bedahşânın Keşm kasabasındandır. Küçük iken, Hân-i Hânân Abdürrahîmin sohbetinde bulundu. Bunun vâsıtası ile, Hâce Bâkî-billahın sohbeti ile şereflendi. Vefâtından sonra, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin sohbet ve hizmetine kavuştu. Vilâyet-i hâssa ile müşerref oldu. [1032] yılında izn alarak hacca gitti. Hicazda iken, İmâm-ı Rabbânî buyurdu ki, (Şimdi, uzakda olan kardeşlerimizden ba'zısının ahvâline müteveccih idim. Mevlânâ Muhammed Sıddîk göründü. Tâ'm bir sevgi ve ihlâs ile bize müteveccihdir. Şu ânda Mâverâ'ün-nehrde, Bedahşânda yolcudur. Hâli hoş olsun!). 1019 senesinde, İmâm-ı Rabbânînin (*Mebde' ve me'âd*) risâlesini topladı.

mışdır. Bu risâle, Urdu tercemesi ile birlikde, 1388 [m. 1968] de Pâkistânda basılmıştır.

662 — MUHAMMED ŞEYBÂNÎ: İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfenin derslerinde yetişen islâm âlimlerinin en üstünlerindedir. Büyük müctehid idi. İmâm-ı a'zamin derslerini, sözlerini kitâblara geçiren budur. Adı, Muhammed bin Hasen bin Abdüllah bin Tâvus bin Hürmüzdür. Bu Hürmüz, imâm-ı a'zam Ebû Hanîfenin cedi olup, Bağdâd sultânı idi. Hazret-i Ömerin elinde imân etmiş idi. 135 [m. 752] yılında Vâsıt şehrinde tevellüd, [189] da Reyde vefât etdi. 115, 127, 135, 225, 226, 250, 279, 367, 394, 398, 529, 557, 571, 701, 764, 934.

663 — MUHAMMED TARSÛSÎ: Muhammed bin Ahmed bin Muhammed, Hanefî âlimlerindedir. [1117] de vefât etdi. Birçok kitâblara hâşiyesi vardır. Tütün harâm değildir derdi. 573.

664 — MUHAMMED ZÂHİD: Kâdî Muhammed Zâhid-i Semerkandî, derin âlim ve veliy-yi kâmil idi. Silsile-i aliyyenin ondokuzuncusudur. Dokuzyüzotuzaltıda [936], Hisârın Vahş köyünde vefât etdi. Önce çok riyâzet ve mücâhede yaptı ise de, Ubeydüllah-ı Ahrâr «kuddise sirruh» hazretlerinin teveccühü ile kemâle kavuştu. Ya'kûb-i Çerhî hazretlerinin kızının oğludur. (Hadarât-ül-kuds) kitâbında çok kerâmetleri yazılıdır. (Silsile-tül'ârifin) ve (Mesmû'ât-i mevlânâ kâdî Muhammed Zâhid) kitâbları meşhûrdur. İkincisi Süleymâniyye kütübhânesi (Es'ad efendi) kısmında [1715] sayıda mevcûddur. Ubeydüllah-ı Ahrâr hazretlerinin fârisî sözleridir. (Işık Kitâbevi) neşretmiştir. Yetiştirdiği velîler arasında, hemşiresinin oğlu mevlânâ Dervîş Muhammed, bu silsilenin büyüklerindedir. 883.

665 — MUHAMMED ZİHNÎ: Hâcî Zihnî efendi, Osmânî devleti me'ârif meclisi a'zâsından idi. [1262] de tevellüd, [1332] de vefât etdi. Beğlerbeği Küplücesindedir. (Ni'met-i İslâm) kitâbı, (Kimyâ-i se'âdet mukaddimesi) ile (Elmünkizü aniddalâi) tercemeleri meşhûrdur. 416.

666 — MUHİBBULLAH-I MÂNKPÛRÎ: Hindistânda, Burhanpurda, şeyh Muhammed bin Fadlullah sohbetine devâm ile halîfe olmuş, irşâda icâzet almış iken, seyyid Muhammed Nu'mânın hizmetine devâm etmiş, burada İmâm-ı Rabbanînin ismini işiterek ve (Mektûbât) i dinliyerek aşk ve şevk ile Serhinde gelmiştir. Hizmet ederek, icâzet aldı. Mânkpûra irşâda gönderildi. 355, 380, 816.

667 — MUHYİDDİN-İ ARABÎ: Ebû Bekr İbnü Arabî ismi ile de meşhûrdur. Sôfiyye-i aliyyenin büyüklerindedir. Adı şeyh-i ekber Ebû Bekr-i Muhammed bin Alidir. 560 [m. 1165] da, Endülüsde Mürsiye kasabasında tevellüd, 638 [m. 1240] de Şâmda vefât etdi. Büyük velî ve müctehid idi. Konyaya gelip, Sadreddîn-i Konevînin üvey babası oldu. Nakl etdiği bilgilerin hepsi, birer vesîkadır. Devlet ve mevki' sâhiblerinden çok hediye gelir, hepsini fakîrlere dağıtırdı. Beşyüzden fazla kitâb yazdı. Câhiller, buna zındık dedi. İbni Teymiyye gibiler kâfir dedi. Âlimler, Ârifler ise, veliy-yi kâmil olduğunu anladı. (Fütûhât-i Mekkiyye) si dört büyük cild hâlinde 1393 [m. 1973] de Berutda basılmıştır.

İbn-ül-arabî ismi ile meşhûr olan Kâdî Ebû Bekr İbn-ül-arabî başkadır. İsmi Muhammed bin Abdüllahdır. Endülüsde 468 [m. 1076] de tevellüd, etmiş 543 [m. 1149] de Fasda vefât etmiştir. Mâlikîdir. 235, 346, 387, 1082.

Muhyiddîn Muhammed bin Behâüddîn başka olup, (El-Kavl-ül-fasl) ismindeki (Fıkıh-ı ekber) şerhi çok kıymetlidir. Dokuzyüzellialtıda vefât etmiştir. 980.

668 — MU'İNÜDDİN-İ ÇEŞTÎ: Hindistânda yetişen Evliyânın büyüklerindedir. Hâce Kutbüddîn-i Bahtiyârın müürşididir. Hâce Osmân-ı Hârûniden Bağdâdda feyz alıp, Hâce hazretleri altıyüzonyedi [617] de vefât edinciye kadar hizmetinde bulundu. [1312] de Hindistânda basılan (Enis-ül-ervâh) kitâbında, hocasının sohbetini anlatmaktadır. Kitâb otuzaltı sahîfe olup fârisîdir. Hâce Osmân-ı Hârûnî, hâce Şerîf-i Zendeninin, bu da Mevdûd-i Çeştînin halîfesidir. Mu'in-üd-

dîn-i Çeşti, [531] de tevellüd, [634] de Ecmirde vefât etdi. İmâm-ı Rabbâni Ahmed-i Fârûkî «kuddise sirruh» hicretin binotuzüç [1033] senesinde Ecmir şehrine gitmişdi. Orada hâce Mu'in-üddin-i Çeşti hazretlerinin kabrini ziyâret etdi (Hoca hazretleri merhamet eyledi. İhsânda bulundu. Husûsî bereketlerinden ziyâfette bulundu. Çok konuşduk. Esrâr açıldı. Bana, asker arasında kalmamak için uğraşma! Allahü teâlânın rızâsına tâbî' ol dedi) buyurdu. Kabre bakan türbe-dârlar gelip, kabr üzerinden kaldırılmış olan örtüyü hediyeye verdiler. Kabûl ederek, (Hâce hazretleri en yakîn elbisesini bize ihsân etdi. Bunu kefenim olmak için saklıyalım) dedi. Bir sene sonra vefât edince, buna kefenlendi. 86.

669 — MUKÂTİL: İmâm-ı Mukâtîl bin Süleymân, tefsir âlimlerindedir. Belhede tevellüd edip, Mervde yetişdi. Basrada yerleşdi. 150 [m. 766] de orada vefât etdi. Tefsiri meşhûr olup, Londrada basılmışdır. 345, 657.

670 — MÜNİB EFENDİ: Hâce Muhammed Münib efendi, Ayntablıdır. [1182] de İstanbula geldi. Anadolu kâdi-askeri oldu. [1238] de Aydın Güzelhisârında vefât etdi. 701.

671 — MURÂD HÂN I: Sultân Murâd-ı Hudâvendigâr, Osmânlı pâdişâhlarının üçüncüsüdür. Sultân Orhanın oğlu, Yıldırım sultân Bâyezidin babasıdır. 726 [m. 1326] da tevellüd etdi. Bursa vâlisi oldu. Babası zamanında altın para basılmasında hizmeti görüldü. 761 [m. 1359] de, pederi vefât edince tahta çıkdı. Önce Ankarayı aldı. Lala Şâhin pâşayı ilk serdâr ve sadr-ı a'zam yaptı. Çorlu, Keşân, Edirne, Gümölcineyi alıp Bursaya döndü. Bigayı aldı. Haçlı ordusu geldiğinden Rumeliye geçip (Sırb Sındığı) muhârebesini kazandı. Tunaya kadar aldı. İkiyüzbin kişilik ikinci haçlı ordusu geldi. Kosova ovasında çetin savaşı kazandı. Sırb Kralı Lazari ve kumandanları öldü. Sırb devleti yok edildi. 791 [m. 1389] de, bir yaralı sırbın hâlini sorarken şehid edildi. Bursada Çekirgede defn edildi. Dîni bütûn, âdil, merhametli, faziletli idi. Otuzyedî gazâ etdi.

672 — MURÂD HÂN III: İslâm halifelerinin yetmişyedincisi, Osmânlı pâdişâhlarının onikincisidir. İkinci Selîm hânın oğlu, sultân üçüncü Muhammed hânın babasıdır. 953 [m. 1546] de tevellüd, 1003 [m. 1595] de vefât etdi. Türbesi Ayasofya câmi'i yanındaki, babası ikinci Selîm hân türbesinin yanındadır. Selîm hânın türbesinde kırkdört sandûka olup, üçüncü Murâd hânın vâlidesi Nûr Bânû sultân ve iki pâdişâhın şâhzâdeleri ve kerîmeleri vardır. 1288 [m. 1871] de beşinci baskısı yapılan (Fezleke-i Târih-i Osmâni) kitâbında diyor ki: (İkinci Selîm hân, serâydaki yangında yanıp yeniden yapılan dâireleri ve hamâmı gezerken, ayağı kayıp mermerler üzerine düşdü. Bu kazâ, ölümüne sebep oldu). İslâm düşmanları, (Sarı Selîm hamâmda zevk, safâ yaparken serhoş olduğundan düşüp öldü) diye gençleri aldatıyorlar. Uydurma târih kitâblarına da, bu yalan ve çirkin iftirâları yazarak ecdâdımızı lekeliyorlar. Evlâdları, babalarına düşman yapıyorlar. Murâd hânın türbesinde ellidört sandûka olup, Muhammed hânın vâlidesi Safiyye sultân ve şâhzâde ve sultânlar buradadır. 982 [m. 1574] de halife oldu. Tûnusunu aldı. Azerbecânı, Tebrîzi aldı. Âlimleri çok severdi. Rasadhâne ve astronomik araştırmalar ve logaritma hesâbları yaptırdı. Toptaşı timarhânesini yaptı. Çok hayrât yaptı. Mescid-i harâma kârgir kubbeler yaptırdı. Çok para sarf ederek su da getirtti.

Murâd hânın vâlidesi Nûr Bânû sultân [991] senesinde Üsküdârda Zeyneb Kâmil çocuk hastahânesi yakınında bulunan Atik Vâlîde câmi'ini yaptırmışdır. İki minârelidir. Nûr Bânû sultân [991] de vefât etmişdir. Bu câmi'in artıklarından Dabaklar mescidini yapmışdır. Câmi'e yakın olarak bir de (Dâr-üş-şifâ) mescidi yaptırmışdır. Türkçe divânını Şems-üd-dîn-i Sîvâsî şerh etmişdir. 224, 437.

673 — MURÂD HÂN IV: İslâm halifelerinin seksenikincisi, Osmânlı pâdişâhlarının onyedincisidir 1018 [m. 1609] de tevellüd, 1049 [m. 1640] da vefât etdi.

Babası, birinci Ahmed hânın türbesindedir. Kardeşi ikinci Osmân hân da buradadır. 1032 [m. 1623] de halife oldu. Yavuz gibi cesûr idi. Annesi Mâhpeyker Kõsem sultânın yardımı ile, iş başına, kıymetli adamlar getirerek, ortalığı düzeltti. Şâh Abbâs Bağdâdı alıp, otuzbin Ehl-i sünneti, kadın, çocuk ayırmadan kesdi. Sadr-ı a'zam hâfız Ahmed pâşa Bağdâdı geri aldı. İrân askeri telef oldu. Tütün, enfiye ve içkiyi yasak etdi. Kendi harbe giderek Tebrîzi geri aldı. İkinci def'a giderek Bağdâdı tekrâr aldı. Kâ'be-i mu'azzamayı yeniden yaptırdı.

Murâd hân, Revân seferine çıkarken Kandillide bir serây yapılmasını emr eyledi. [1042] de seferden dönüşde bu serâyaya yerleşti. Burada Muhammed adında oğlu oldu. Yedi gece kandiller asılıp şenlik yapıldı. Bu sebeble, buraya, Kandilli denildi. Kandilli câmi'ini, [1165] de birinci Mahmûd hân yaptırmıştır. Birinci cihân harbinden sonra yeniden yapıldı. Topkapı serâyında Bağdâd köşkünü de yaptırdı. 1033 de Kavaklardaki kal'aları yaptırdı. 301, 564, 1031.

674 — MURÂD-İ MÜNZÂVÎ: Muhammed Murâd bin Ali Keşmirî, İstanboldaki meşâyihin büyüklerindedir. Buhârâda [1054] de tevellüd etdi. Şâm ve Hicâz taraflarında çok seyâhat etdi. Hindistânda Serhend şehrinde Muhammed Ma'sûm-ı Fârûkî hazretlerinden feyz aldı. Kemâle erip hilâfetle şereflendi. Şâmda yerleşip, bir medrese yaptı. [1092] de İstanbola geldi. Eyyûbde beş sene kalıp, Şâma ve hacca gitti. [1120] de İstanbola geldi. Sultân Selimde yerleşti. Çorlu lu Ali pâşa tarafından Bursaya sürüldü. [1129] da tekrâr İstanbola gelip, Eyyûbde reîs-ül-etibbâ Nûh efendi yalısında ikrâm edildi. [1132] de vefât etdi. Edirne kapı dışında, Münzevî câmi'i karşısında, birinci sultân Mahmûd hân şeyh-ul-islâmlarından Ahmed Ebül-hayr efendinin kabri yanındaki türbesini ziyâret edenler, mubârek rûhundan feyz almaktadırlar. Ebül-hayr efendi [1154] de vefât etmiştir. (El-müfredât-ül-Kur'âniyye) tefsiri çok kıymetlidir. Tefsirler, arabî, fârisî ve türkçe bir aradadır. Fazla bilgi için, (Eshâb-ı kirâm) kitâbındaki uzun hâl tercemesini okuyunuz!

675 — MURÂD MOLLA: Dâmâd zâde Murâd efendi, İstanbolda Çarşamba da [1189] da bir tekke ve bir büyük kütübhâne yapmıştır. [1332] deki sayımda, burada ikibinikiyüzyetmişaltı [2276] kıymetli kitâb vardı. 207, 228.

676 — MURÂD PÂŞA: Nemçe ya'nî Avusturya muhârebesinden başarı ile dönünce, 1015 de Sadr-ı a'zam oldu. Üçüncü Muhammed hânın son senesi [1012] de Şâh Abbâsa yenilen ordunun kaçakları, bektâşî kızılbaşları ile birlikte Celâlî isyânı çıkardılar. Bu isyân Anadolunun yarısına yayıldığından, Murâd pâşa, 1017 de bunların üzerine yürüdü. Reîsleri Canpolad, Kalenderzâde ve Kara Saîd gibi şakileri ve otuzbinden ziyâde kızılbaşı, çoğunu kuyulara gömerek öldürdü. Doğu Kara-hisârdaki yuvalarını da basarak, yüzbin âsiyi imhâ etdi. 1019 da İrâna yürüdü. Zafer kazandıktan sonra, hastalanarak 1020 de öldü. İstanbola getirilip medresesine defn edildi. Doksan yaşında idi. Gayretli, dindâr, Nakşibendî idi. Üçyüzonüçüncü [313] sırada, Fâtih ismine de bakınız!

677 — MÜRRE: Resûlullahın yedinci babasıdır. Kâ'bın oğludur. 345.

678 — MÛSÂ «aleyhisselâm»: Büyük Peygamberdir. Benî İsrâile gelen Resûldür. Avrupalılar, buna Möise der. Ya'kûb aleyhisselâmın soyundandır. İmrân adında bir zâtın oğludur. Yûsûf aleyhisselâmdan sonra, Benî İsrâîl, Mısrda çoğaldı. Dinlerine sarılıp, ibâdet ederlerdi. Fekat, zulm ve hakâret görürlerdi. İsbâ aleyhisselâmdan binsekizyüz [1800] sene önce, MÛsâ «aleyhisselâm» tevellüd etdi. Annesi bunu bir sandığa koyup, Nil nehrine bıraktı. Beşik, Fir'avnın serâyı önünden geçerken, Fir'avnın zevcesi (Âsiye) bunu alıp büyütdü. Kırk yaşına gelince, serâyı terk edip, akrabâsının ve büyük kardeşi Hârûnun yanına gitti. Bir gün, bir Mısrılı kâfirin, Benî-İsrâilden birine işkence etdiğini gördü. Kurtarırken, Mısrılı öldü. Korkup, Mødyen şehrine gitti. Orada Şu'ayb aleyhisselâmın kızı ile

evlendi. On sene hizmet etdi. Mısır'a gidip, Beni İsrâile serbestlik verilmesini istedi. Yolda, Tûr dağında, Allahü teâlâ ile konuştu. Mısır'a gelip Fir'avni dine davet etdi. Firavn kabûl etmedi. Yanındaki vezirlere sordu. Mûsâ, büyük sihrbâzdır. Bizi aldatıp, memleketimizi elimizden almak istiyor dedi. Onlar da, sihrbâzları topla, onu mağlûb etsinler dediler. Sihrbâzlar geldiler. Mısır halkı önünde, ipleri yere atdılar. Her ip, yılan görünüp, Mûsâ aleyhisselâma doğru yürüdü. Mûsâ «aleyhisselâm» asâyı yere bıraktı. Büyük yılan oldu. İpleri yutdu. Sihrbâzlar şaşırıldı. İmân etdiler. Fir'avn kızdı. O, sizin ustanız imiş. Ellerinizi, ayaklarınızı keseceğim. Hepinizi hurma dallarına asacağım dedi. Biz Mûsâya inandık. Onun Rabbine sığınıyoruz. Yalnız onun afv ve merhametini isteriz dediler. Kâfirlerin suları kan oldu. Kurbağa yağdı. Cild hastalıkları oldu. Üç gün karanlık oldu. Fir'avn, bu mu'cizeleri görünce korktu. İzn verdi. Beni İsrâil ile, Mısr'dan çıkıp, Kudüse doğru giderken, Fir'avn pişmân oldu. Askerle, arkalarına düştü. Suveyş körfezi açılıp, mü'minler karşıya geçdi. Fir'avn geçerken, deniz kapandı. Askeri ile birlikte boğuldu. Mü'minler yolda öküze tapanları gördüler. Biz de böyle tanrı isteriz dediler. Allahdan başka tanrı olur mu? Allah sizi kurtardı dedi. Sonra Tih çölüne düştüler. Yolu şaşırıldılar. Aç ve susuz kaldılar. Gökden (Men) ve (Selva) inerdi. Bunları yirlerdi. Asâ ile yere vurdu. Su çıktı. Bundan içerlerdi. Helva ile etden bıkdık. Bakla, soğan gibi şeyler isteriz dediler. Mûsâ aleyhisselâmı gücendirdiler. Bunun için, kırk sene çölde kaldılar. Mûsâ «aleyhisselâm», Hârûnu vekil bırakıp, Tûr dağına gitdi. Orada kırk gün ibâdet etdi. Allahü teâlânın kelâmını işitdi. (Tevrât) kitâbı indi. Tih çölünde, Sâmiri adında bir münâfık, herkesdeki altınları, süs eşyâsını eritip, bunlardan bir buzağı yaptı. Mûsânın ilâhı budur. Buna tapınız! dedi. Tapmağa başladılar. Hârûn aleyhisselâmı dinlemediler. Mûsâ «aleyhisselâm» gelip görünce çok kızdı. Sâmiriye lâ'net etdi. Kardeşinin sakalından tutup darıldı. Pişmân olup yalvardılar. (Tevrât) a göre ibâdet etmeğe başladılar. Sonra yine bozuldular. Yetmişbir fırkaya ayrıldılar. Tevrâtı yok etdiler. (Talmûd) denilen din kitâbı yazdılar ki, (Mişnâ) ve (Gemâra) diye iki kısımdır. Din adamlarına (Haham) diyorlar. Mûsâ «aleyhisselâm», ümmeti ile Lût gölünün cenûb tarafına geldi. (Üç bin Unk) adında bir melik ile harb etdi. Şerî'a nehri şarkındaki yerleri ele geçirdi. Eriha şehri karşısındaki dağa çıkı. Ken'ân ilini uzakdan gördü. Yerine Yûşa' aleyhisselâmı halife bırakıp, yüzyirmisekiz [128] yaşında, orada vefât etdi. Eriha şehrini sonra, Yûşa' «aleyhisselâm» ele geçirdi. Yûşa' «aleyhisselâm», Mûsâ aleyhisselâmın hemşiresinin oğludur. Yûsûf aleyhisselâmın torunu olan (Nûn) un oğludur. Kendisi İstanbula hiç gelmedi. Mûsâ aleyhisselâmdan yirmiyedi sene sonra, yüzyirmiyedi [127] yaşında vefât etdi. Kabri Nablüs şehrinde veyâ Halebe yakın Me'arre şehrindedir. Hıristiyanlar buna Yeşû' diyor.

İstanbulda, Beykoz tepelerinden birinde ziyâret edilmekte olan kabrin, Yûşa' Nebî olduğu söyleniyor ise de, târihî bilgilere uygun değildir. Bir veli veyâ havârîlerden biri olabilir. Böyle ise, yine kıymetlidir. Yûşa' Nebî olup olmadığını kesin olarak söylemek câiz değildir. Buradaki mescidi, [1169] da sadr-ı a'zam Muhammed Sa'îd pâşa yaptırdı. Mescidde sık sık mevlid okunur. Dinlemeğe akın akın gidilirdi. Çok toplanıldığından, üçüncü Selim hân, fitneye sebep olmamak için, burada mevlid okunmasını yasak eyledi. 42, 87, 93, 99, 308, 331, 344, 402, 406, 627, 634, 948.

679 — MÛSÂ KÂZİM: Oniki imâmın yedincisidir. Câ'fer-i Sâdıkın oğlu, imâm-ı Ali Rızânın babasıdır. 129 [m. 745] da Medîne'de tevellüd ve 186 [m. 802] da Bağdâdda habshânede vefât etdi. Kâzımiyyedir. Zühd ve takvâsı ve afv ve ihsânî ile meşhûrdur. Mehdî, sonra Hârûn Reşîd kendisini Medîneden Bağdâdda getirip habs etdiler. Yedi sene zindânda kaldı. İsmâ'îliyye denilen bâtıniyye fırkasından olan şii'ler ve benzerleri, imâm-ı Mûsâ Kâzımın imâmlığını inkâr etdiler. 60, 409.

680 — MÜSEYLEME-TÜL KEZZÂB: Yemâmede, Peygamber olduğunu iddi'â eden bir yalancıdır. Önce imâna gelmişti. Mürted oldu. Resûlullah efendimize mektûb gönderip, ona inandığını, kendinin de Peygamber olduğunu yazdı. Yeryüzünün yarısı senin, yarısı benim olsun dedi. Ebû Bekr-i Sıddıkın «radiyallahü anh» hilâfetinin ikinci senesinde, Hâlid bin Velîdin askerî ile Yemâmede büyük muhârebe yaptı. Mürtedlerden yirmibin, müslimânlardan ikibin kişi öldü. Müseyleme askerî mağlûb ve perişân oldu. (Kısas-ı enbiyâ) da diyor ki, hazret-i Hamzanın «radiyallahü anh» kâtili olan Vahşi, hazret-i Hamzayı şehid etmiş olduğu kılınc ile Müseylemeyi öldürdü. Böylece, zafer elde edildi. Hazret-i Ömerin büyük kardeşi Zeyd bin Hattâb bu muhârebede bayrak taşıyordu. Bu ve hatîb-i nebevî Sâbit bin Kays Ensârî ve Ebû Dücâne ve Ebû Huzeyfe-tebnî Utbe ve üçyüzaltmış Muhâcir ve o kadar Ensâr ve binden fazla Tâbi'in şehid oldu. Yetmişden ziyâdesi kurrâ hâfız idi «radiyallahü anhüm ecma'in». 377.

681 — MÜSLİM: Ebül-Hüseyn Müslim bin Haccâc Kuşeyrî, Şâfi'idir. Hadis âlimlerinin en üstünlerindedir. 206 [m. 821] da Nişâpûrda tevellüd, 261 [m. 865] de orada vefât etdi. (Sahih-i Müslim) kitâbı, (Buhârî) den sonra, müslimânların en kıymetli temel kitâbıdır. İçinde yedibinikiyüzetmişbeş [7275] hadis vardır. Bu iki kitâba (Sahihayn) denir. İmâm-ı Buhârî ile, Nişâpûrda buluştu. 341, 377, 428.

682 — MUSTAFÂ ÂTIF: Defterdâr Mustafâ Âtîf efendi, İstanbolludur. [1104] de Vefâda kütübhâne yaptı. [1155] de vefât etdi. 206.

683 — MUSTAFÂ BEKRÎ: Kutb-üd-dîn Mustafâ bin Kemâlüddîn 1099 [m. 1688] da Şâmda tevellüd, 1162 [m. 1749] de orada vefât etdi. Fıkhi Abdülganî Nablüsîden, tesavvufu Abdüllatîf-i Halvetîden aldı. Yazdığı kitâblar ikiyüzyirmiiki [222] yi aşmaktadır. (El-hikem-ül-ilâhiyye vel-mevârid-ül-behiyye) ve (El-vasıyyet-ül-celiyye) ve (Ber-ül-eskâm) kitâbları çok kıymetlidir. 412.

684 — MUSTAFÂ HÂN II: İslâm halîfelerinin seksenyedincisi, Osmânî pâdişâhlarının yirmiikincisidir. Sultân dördüncü Muhammedin oğlu, sultân birinci Mahmûd ile sultân üçüncü Osmânın babalarıdır. 1074 [m. 1664] de tevellüd, 1115 [m. 1703] de vefât etdi. [1106] da halîfe oldu. Yeni Câmî' yanında, Turhan sultân türbesindedir. Babası dördüncü Muhammed hân da bu türbededir. Mustafâ hânın silâhdârı olan Çorlulu Alî pâşa tarafından tersâne içinde iki katlı bir câmi' yapılmıştır. Mihrâbı üstünde Kâ'be taşı yerleştirilmiştir. İkinci Mustafâ hânın zevcesi Sâliha sultân, oğlu Birinci Mahmûd hân zamanında, Azabkapısı dâhilinde sebîl ve çeşme, hamâm, mekteb yapmış ve Arab câmi'ini tecdîd ve tevsî' eylemiştir. Câmî'de mevlid ve Kur'ân-ı kerîm okunmasını vakf eylemiştir. Ta'mir târihinin [1147] olduğu, şâdirvânı etrâfındaki beytlerde yazılıdır. 301, 557.

685 — MUSTAFÂ HÂN III: İslâm halîfelerinin doksanbirincisi ve Osmânî pâdişâhlarının yirmialtıncısıdır. Sultân üçüncü Ahmedin oğlu, üçüncü Selîm hânın babasıdır. 1129 [m. 1717] da tevellüd, 1187 [m. 1774] de vefât etdi. [1171] de halîfe oldu. Yaptırması olduğu Lâleli câmi'inin yanındaki türbededir. Dört kerîmesi ile iki oğlu da buradadır. Ulemâyı sever, çok hayrat yapardı. Fâtih câmi'ini yenisinden yaptırdı. Çakmakçılar yokuşunda kendi adında bir câmi'i vardır. [1174] de Kâdi-köy İskele câmi'ini yaptırdı. [1177] de Pâşa-bağçe İncirköy câmi'ini yaptırdı. Üsküdârda Ayazma câmi'ini de [1174] de yaptırmıştır.

686 — MUSTAFÂ KIRÎMÎ: Mustafâ bin Ahmed, Kırmılıdır. İstanbolda yetişti. Tatâr Rahmi adı ile meşhûr oldu. Divân kâtiblerinden idi. 1164 [m. 1750] de tâ'ûndan vefât etdi. Vehhâbîleri red eden kitâbı meşhûrdur. 407.

687 — MUSTAFÂ REŞİD PÂŞA: (Eshâb-ı kirâm) kitâbında Abdülmecîd ismine bakınız!

688 — MUSTAFÂ SABRÎ: İslâm halîfelerinin sonuncusu olan sultân Vahî-

deddin hân zamanındaki İslâm âlimlerindendir. Tokad meb'ûsu idi. 4 Mart 1337 [m. 1919] de şeyh-ul-İslâm oldu. Yedi ay sonra yerine Hayderi zâde İbrâhim efendi geçti. 31 Temmuz 1920 de ikinci def'a Şeyh-ul-İslâm olup, iki ay sonra yerine, son şeyh-ul-İslâm olan Medenî Mehmed Nûri efendi geçti. Kayseri medresesinde Divrikli hâcî Emîn efendiden ders okudu. [1277] de Tokadda tevellüd, 1373 [m. 1954] de Mısrda vefât etdi. 1340 [m. 1922] yılında, İstanboldan Kâhreye hicret etdi. Orada yazdığı arabî eserleri ile, zamanının âlimlerini hayrette bıraktı. (Mevkîf-ül'akl) kitâbı dört cildir. Burada Abdunun islâmı yıkmak için çalışdığını göstermekde, fikrlerini red etmektedir. 415, 434, 1083.

689 — MUTRİF BİN ABDÜLLAH: Tâbi'indendir. Çok takvâ sâhibi idi. Doksanbeş [95] de vefât etdi. 626.

690 — NÂBÎ: Yûsûf Nâbi efendi Osmânî şâ'irlerindendir. Urfalıdır. [1124] de vefât etdi. 43.

691 — NÂMIK KEMÂL: Millî şâ'ir olarak tanınmıştır. Yenişehirli Mustafâ Âsım beyin oğlu, Râtıb bin Osmân pâşanın torunudur. İstanbolda doğmuş, 1306 [m. 1889] da Sakız adasında ölmüştür. Anası Arnavuddur. Tanınmış masonlardandır. Bir yandan, ikinci Abdülhamîd hâna (Zamanımızın kutbu, asrımızın imâm-ı Rabbânîsi) diye mektûblar yazar ve Ziyâ pâşa gibi mesâi arkadaşlarını jurnal ederdi. Öte yandan da, halîfeyi kötüleyici yazılar yazıp hürriyet kahramanı olmağa çalışırdı. Riyâkârca yazdığı mektûb ve jurnallarından birçoğu, İstanbolda başvekâlet arşivinde mevcûddur.

692 — NAPOLYON: Bonapart âilesinin birincisidir. 1182 [m. 1769] de Korsika adasında tevellüd, 1236 [m. 1821] da öldü. Ondokuz sene sonra kemikleri Fransaya götürüldü. General ve kumandan iken, kendinden kat kat fazla Avusturya ordularını mağlûb etdi. İngilizlere karşı gönderilmek istendi ise de, önce Hindistân yolunu kesmek için Mısrı almak lâzım dedi ve 1212 [m. 1798] de Mısrı geldi. Şâma da yürüdü. Sayda vâlisi Cezzâr Ahmed pâşa Akkâ kal'asını kahramanca müdâfe'â edip, Napolyonun ordusu dağıldı, kaçtı. Ahmed pâşa Şâm vâlisi yapıldı. 1219 da Şâmda vefât etdi. Napolyon Bonapart Mısrı ve oradan gizlice Fransaya kaçtı. [m. 1804] de Fransız imperatörü oldu. [m. 1812] de Moskovaya kadar ilerledi. [m. 1814] de mağlûb olup hükûmetden çekildi. Tekrâr iş başına geldi ise de, Belçikada Vaterlo muhârebesini gayb edip, çekildi. Yerini oğlu ikinci Napolyona bıraktı. İngiliz harb gemisine sığındı. İngilizler, iyi karşılamadı. (Sent Helen) adasına habs etdiler. Orada öldü. 360, 414.

693 — NEBHÂNÎ: Dokuzyüzellialtıncı [956] sırada, Yûsûf Nebhânî ismine bakınız!

694 — NECÂŞÎ: Habeş pâdişâhlarının hepsine (Necâşi) denir. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» zamanındaki Necâşinin adı Eshame idi. Nasrânî iken müslimân oldu. Cenâze nemâzını Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» Medîne'de kıldırdı. 332.

695 — NECMEDDİN-İ GAZZÎ: Muhammed bin Muhammed Gazzî, Şâfi'i fikh âlimlerindendir. [977] de tevellüd, [1061] de vefât etdi. 563.

696 — NECMEDDİN-İ KÜBRÂ: Ahmed bin Ömer, Sôfiyye-i aliyyedendir. Hârezmlidir. Bir kimseye teveccüh edince, vilâyet derecesine yükselirdi. Amcası olan Ebû Necîb-i Sühreverdîden ve Mısrda şeyh Rûz-i Behân hazretlerinden feyz aldı. 539 [m. 1145] da tevellüd etdi. 618 [m. 1221] yılında Hârezme Cengiz askeri tatârlar hücum edince, talebelerine: (Memleketinize gidiniz! Şarkdan fitne âteşi geliyor. Her tarafı yakacaktır. İslâmiyyetde bu kadar fitne görülmemiştir) dedi. (Düâ buyursanız, bu belâ müslimân memleketlerinden uzaklaşsın) dediler. Bu, (Kazâ-i mübrem) dir. Düâ bunu gideremez buyurdu. Eshâbı Horâsâna

gitti. Kâfirler şehre girince cihâda çıktı. Şehid oldu. Kübreviyye veyâ Zehebiyye tarikatının reîsidir. 369.

697 — NEMRÛD: Keldânî pâdişâhlarına denir. Birinci Nemrûd, Nûh aleyhisselâmın oğlu Hâm soyundandır. Bâbil şehrini yaptı. Heykellere tapardı. İbrâhîm aleyhisselâmı ateşe atdı. Sivri sineklerle öldü. 60, 308, 345.

698 — NERON: Roma imperatörlerinin beşincisidir. Milâdın [37].ci senesinde doğdu. [m. 68] de vatan hâini i'lân edildi. Mağarada saklanıp kama ile intihâr etdi. [m. 54] de üvey babası Klavdiyos ölünce tahta çıktı. Çok zulm yapardı. Tiyatrolarda oynardı. [m. 64] de, tiyatro piyesi hâzırlamak için Romanın büyük bir kısmını yakdı. Kendi annesini öldürdü. Etrâfına nâmûssuzları topladı. Zevcesini de öldürdü. Çok işkence yaptı. Çok adam öldürdü. 427, 974.

699 — NESÂÎ: Ebû Abdürrahmân Ahmed bin Alî, 214 [m. 830] de Horâsânda, Nesâ şehrinde tevellüd, 303 [m. 915] de Remle şehrinde vefât etdi. Hadis âlimidir. (Sünen-i kebîr) ve (Sünen-i sagîr) adında iki hadis kitâbı çok kıymetlidir. (Sünen-i sagîr) kütüb-i sittedendir. 377.

700 — NESEFÎ ABDÛLLAH: Ebûlberekât Hâfız-üddîn Abdüllah bin Ahmed, Hanefî fikh âlimlerindendir. Nesef şehrinde tevellüd, 710 [m. 1310] da Bağdâda vefât etdi. (Vâfi) ve bunun şerhi (Kâfi) ve (Kenz) fikh kitâbları ve (Medârik) tefsîri ile (Menâr) adında üsûl-i fikh kitâbı meşhûrdur. Ömer Neseфинin (Manzûme) sini şerh edip, (Müstasfâ) adını vermiştir. (Umde-tül-akâid) kitâbı, William Courton tarafından 1259 [m. 1843] da Londrada basılmıştır. 189.

701 — NESEFÎ LUTFULLAH: Hanefî fikh âlimlerindendir. (Hulâsa-i Gidâni) fikh kitâbı meşhûrdur. Yediyüzelli senesinde vefât etmiştir.

702 — NESEFÎ ÖMER: Necm-üd-dîn Ebû Hafs Ömer bin Muhammed, hadis ve kelâm âlimidir. İrânın Fâris vilâyetinde, Nesef kasabasında [461] de tevellüd, [537] de Semerkandda vefât etdi. (Akâid-i Neseфи) kitâbı çok kıymetlidir. Çeşidli şerhleri vardır. (Zahîre) fikh kitâbı da meşhûrdur. 47, 769.

703 — NESEFÎ: Meymûn bin Muhammed Neseфи, Hanefî mezhebinin kelâm âlimlerindendir. (Temhîd) akâid kitâbı meşhûrdur. Beşyüzsekizde [508] vefât etmiştir.

704 — NESİMÎ: Seyyid İmâd-üddîn-i Nesîmî, Fadlullah-i Hurûfinin müridlerinden idi. Hurûfilîğe bektâşilik adını takarak, islâm düşmanlığını yaymağa çalışanlardan biridir. Şâ'ir adı altında, islâm düşmanlığını gizlemiş ise de, 810 [m. 1417] da Halebde, mürted olduğuna fetvâ verilerek katl edildi. (Mesnevî) şâirlerinden sarı Abdüllah efendinin (Semerât-ül-Füâd) kitâbında, Nesîmînin sözlerini te'vîle kalkışarak, ma'zûr göstermeğe gayret etmesine şaşılır. Hâlbuki, Nesîmînin hurûfilerden ve bektâşilerden olduğu (Müncid) de bile yazılıdır. Bektâşiler, küfrden en ileri gidenlerine seyyid derler. Bunun için, Nesîmîye de seyyid demişlerdir. Sarı Abdüllah efendi, [1071] de vefât etdi. Hâl tercemesi, (Mesnevî) şerhinin önsözünde uzun yazılıdır. 441.

705 — NESLİ ŞÂH SULTÂN: Yediyüzdoksanikinci [792] sırada Selim hân I ismine bakınız!

706 — NESTORIUS: Hıristiyanlığın Nestûriyye fırkasını kurdu. Milâdın [428].ci yılında, Kostantîniyye patriki oldu. [m. 421] yılında İstanbolda yapılan toplantıda, bunun kitâbı incelendi. Kabûl edildi. Buna göre, Allah birdir. Bunun vücûd, hayât ve ilm sıfatlarından, ilm uknûmu [kelime] İsâya hulûl etmiş, ilâh olmuştur. Meryem, ilâh anası değil, insan anasıdır. İsâ, Allahın oğludur diyordu. Bu fikrleri, şark memleketlerinde yayıldı. [m. 431] yılında Efesus [Efes] de, dördüncü papas meclisi kurulup, Nestorius red ve tekfir edildi. Mısra gitti, [m. 439] da orada öldü.

707 — NESÛHİ: Muhammed bin Nesûh, Halveti meşâyihindendir. Kastomoni şeyh Şa'bân-i velî torunlarından. Şa'bân-ı velî silsilesinden kara baş tecvid sâhibi Alî efendinin hâlifesidir. [1130] Ramezânında vefât etti. Üsküdârda, Doğancılarda, [1099] da Dördüncü Muhammed hânın dâmâdı Hasen pâşanın yaptırdığı câmi' yanında medfûndur. On cild tefsiri, Niyâzi Mısri gazelinin şerhi ve çeşidli mecmû'a ve risâleleri vardır. 199.cu sırada Cüneyd-i Bağdâdi ismine bakınız! 760.

708 — NEŞ'ET EFENDİ: Hoca Süleymân Neş'et efendi, Osmanlı âlim ve şâirlerindendir. 1148 [m. 1735] de Edirne'de tevellüd, 1222 [m. 1807] de İstanbul'da vefât etti. (Mesnevi) dersi verirdi. (Mesnevi tercemesi), [1263] de basılmıştır. Divânı vardır. 651

709 — NEVEVÎ: Muhyiddin Ebû Zekeriyâ Yahyâ bin Şeref Nevevi, büyük islâm âlimlerindendir. Şâfi'idir. 681 [m. 1233] de tevellüd, 676 [m. 1277] da vefât etti. Çok kitâb yazdı. (Riyâd-üs-sâlihîn) kitâbı Berut'da 1393 [m. 1973] de basılmıştır. (Mektebet-üt-ticâri) de satılmaktadır. (Ezkâr) kitâbı Berut'da 1391 [m. 1971] de basılmıştır. 206, 304, 369, 376, 390, 455, 567, 696, 698.

710 — NEWTON: İngiliz matematik ve fizikcisidir. 1052 [m. 1642] de tevellüd, 1140 [m. 1727] da vefât etti. Yer çekimi kanûnunu buldu. Işık üzerinde de buluşları vardır. Bir gök dürbünü yaptı. 488, 499, 958.

711 — NİŞÂNCI MUHAMMED PÂŞA: Halep kâdisi pir Ahmed efendinin öğrencisidir. Üçüncü Murâd hânın nişancı iken bindört 1004 [m. 1596] de vefât etti. Fâtih ile Kara-gümrük arasında yaptırdığı Nişancı câmi'i yanındaki türbesindedir. Câmi' güzel san'atlı olup, harâb olmakta iken, 1380 [m. 1960] de başvekil Adnan Menderes tarafından temelden ta'mir ve tezyin edilmiştir.

712 — NİŞÂNCI ZÂDE: Muhammed bin Ahmed bin Muhammed bin Ramezân, Edirne'de kâdi idi. [926] da tevellüd, [1031] de Edirne yolunda vefât etti. (Mir'ât-i kâinât) ve (Fetâvâ-i rûmiyye) ve başka eserleri vardır. 343, 395, 397.

713 — NİYÂZİ-İ MISRÎ: Sôfiyenin büyüklerinden, Halveti meşâyihindendir. Anadolu'da Soğanlı'da tevellüd, Mısır'da tahsil etti. Bursada yaşadı. Midilliye nefy edildi. 1105 [m. 1693] de Limni adasında vefât etti. Türkçe divânı çok yanık ve tatlı olup, birkaç kerre basılmıştır. Tesavvuf hâllerini anlatan bazı sözlerini kavriyamayan câhiller ve iyileri lekelemek âdeti olan aşağı rûhlu kimseler, bu temiz ve hâlis müslimâna, sonradan sapıtı diyorlar. (Peygamberimiz Muhammed Mustafâ hepimizden üstündür. Âli güzel, Eshâbı çok temizdir) beytleri, hiç de sapık olmadığını göstermektedir. Yüzdoksandokuzuncu [199] sırada Cüneyd-i Bağdâdi ismine bakınız! 843, 858, 862.

714 — NİZÂMÜDDİN EVLİYÂ: Sultân-ül evliyâdır. Babası Buhârâdan Hindistâna gelip, Bedâyün kasabasında yerleşmiştir. Kendisi 633 de tevellüd, yediyüz-yirmibeş 725 [m. 1325] de vefât etti. Delhi civârında Gıyâspurda, Emîr Husrev Dehlevî türbesine yakın büyük türbesi ziyâret edilmektedir. Yirmi yaşında iken Ceştiyye tarîkati meşâyihinden Ferîdüddîn-i Genc-i şekere intisâb ederek kemâle gelmiştir. (Fevâid-ül-fevâid) ve (Râhat-ül-muhibbin) kitâbları vardır. Hâl tercemesi, (Fevâid-ül-füâd) kitâbında yazılıdır. 687.

715 — NİZÂM-ÜL-MÜLK: Hâce Kıvâm-üd-dîn Ebû Alî Hasen bin Alî, İrân Selçûkîlerinden Alb Arslanın ve oğlu Melikşâhın vezîridir. 408 [m. 1018] de Tus şehrinde tevellüd, 485 [m. 1092] de Nihâvendde Hasen Sabbâhın adamı tarafından şehid edildi. Fıkıh ve hadîs âlimi idi. Akl, tedbîr ve adâleti ile devleti idâre etti. Âlimlere, zâhidlere çok ihsân ederdi. Çok sayıda câmi', medrese, hayrât yaptı. Bağdâdda (Medrese-i nizâmiyye) adında bir üniversite yaptı. Isfehânda da büyük mektep yaptı.

716 — NİZÂR: Resûlullahın ondokuzuncu babasıdır. Nizâr, az demektir. Dün-yâya gelince, babası Me'add, bunun alınındaki nûru gördü. Çok sevinip, büyük bir ziyâfet vermişti. Böyle oğul için, bu kadar ziyâfet az birşey demişti. Bunun için oğlunun ismi Nizâr kaldı. Bu nûr, Muhammed aleyhisselâmın nûru olup, Âdem aleyhisselâmdan beri oğuldan oğula gelmiş, nihâyet, asl sâhibi olan Muhammed aleyhisselâmda kalmıştır. Böylece Adnân oğulları arasında, nûrlu bir soy vardı. Her asrda, bu soydan olan zât, alınındaki nûrdan belli olurdu. Bu zât hangi kabîlede ise, o kabîle şerefli olurdu. Nizâr oğulları arasında bu şeref, Mudar ve İlyâs kabîlesinde bulundu. Sonra Kureyş kabîlesinde kaldı. 342, 345.

717 — NÛH «aleyhisselâm»: İdrîs «aleyhisselâm» göke çıkarıldıktan sonra, insanlar azdı. Doğru yoldan ayrıldı. Putlara ya'nî heykellere tapmağa başladılar. Cenâb-ı Hak, bunlara Nûh aleyhisselâmı gönderdi. O zaman, elli yaşında idi. Nice yıl, onları dine da'vet etdi. Yalnız oğulları Sâm, Hâm, Yâfes ile az kimse îmân etdi. Çoğu kulak asmadı. Kendi oğlu Yâm ya'nî Ken'ân bile îmân etmedi. Alay ve işkence etdiler. Onlara bed düâ etdi. Beşyüz yaşında iken, gemi yapması emr olundu. Gemi bitince, tûfân oldu. Mü'minler ile gemiye bindi. Her hayvandan da birer çift aldı. Oğlu Ken'ânı da gemiye çağırdı. Ben, dağa çıkar kurtulurum dedi. Bir dalga geldi. Oğlunu alıp boğdu. Sular dağları aşdı. İnsanlar ve hayvanlar telef oldu. Altı ay sonra, yağmurlar durdu. Sular çekildi. Gemi, Irâkda Cûdî dağına oturdu. İnsanlar, üç oğlundan üredi. Nûh aleyhisselâma ikinci Âdem «aleyhisselâm» denildi. Sâmdan arab, fars ve rum, Hâmdan Afrika halkı, Yâsefden de Asyalılar ve türkler meydana geldi. Behreng buğâzından Amerikaya da geçip yerleşenler oldu. Nûh «aleyhisselâm», bin yaşında vefât etdi. 26, 77, 308, 330, 331, 387, 432.

718 — NÛH BİN MUSTAFÂ: Allâme Nûh efendi, Konyalıdır. Mısır'a gitdi. 1070 [m. 1659] de Kâhiredede vefât etdi. 370.

719 — NÜZHET: Me'ârif vekâleti mektûbcusu idi. Hıristiyânlara cevâb olan (İzhâr-ul hak) kitâbının birinci kısmını türkçeye terceme etmiştir.

720 — OĞUZ HÂN: Eski türkler, şark ve garb türkleri diye ikiye ayrılmıştı. Şark türkleri, beş, garb türkleri, onbeş kabîle idi. Uygurlar şark, Oğuz ve Kırgızlar da, garb türklerinden idi. Hicretten beşbin sene önce, Hind, İrân ve Irâka yayılmışlardı.

Oğuz türkleri hicretten binüçyüz sene önce, Oğuz hânın kumandasında, Şâma kadar gelmişti. İslâmiyyet yayılınca, Mâverâünnehr ve Buhârâ tarafları (Horâsân) emâretine verildi. Me'mûn halife tarafından buraya vâlî ta'yîn edilen Sâ mân oğulları, sonra [261] de hükûmet kurdu. Merkezleri Buhârâ idi. Oğuz türkleri ve Selçuk türkleri, Abbâsi halifesi Mutî' zamanında [334] de müslimân oldu. Oğuzların en kıymetlisi, Kayı-hânın kabîlesi idi. Bunun torunlarından Süleymân şâh, Cengiz zamanında Anadolu tarafına gelip, [626] da Fıratda boğuldu. Dört oğlu kaldı. Bunlardan Ertuğrul beğ, Cengizlerden uzaklaşmak için, kabîlesi ile Sivas tarafına geldi. Bir tatâr ordusu ile, Selçuk sultânı Alâ'üddîn harb ediyordu. Selçuklara yardım etdi. Sultân, Ertuğrul beğ'in Kayı-hân kabîlesini Ankara civârına yerleşdirdi. Sonra, beşyüz kişi ile Söğüde yerleşdi. [680] de vefât etdi. Üç oğlundan küçüğü olan Osmân beğ, babası yerine emîr seçildi. 699 [m. 1299] da Osmânlı devletini kurdu. 484.

721 — OSMÂN AĞA: Sultân Ahmed hân-ı evvelin bâb-üs-seâde ağası idi. Binyirmibir [1021] senesinde Kadıköyünde Osmân ağa câmi'ini yaptı. Bunun yerinde kadı Muhammed efendi câmi'i vardı. Bunun için oraya Kadı-köyü denilmiştir.

722 — OSMÂN BEDREDDİN: Seyyid Selmân efendinin oğludur. [1274] de Erzurumda tevellüd, 1340 [m. 1922] da Harputda vefât etdi. [1293] de Karsda

üçüncü tabur imâmı oldu. O yıllarda seyyid Tâhâ hazretlerinin oğlu ve halifesi seyyid Ubeydullah ve Kufrevî şeyh Muhammed ve Gümüşhânelli Ahmed Ziyâeddîn ve Erzincanlı Terzi baba demekle meşhûr Vehbî Hayyâtî hazretlerinin halifelerinden hâcî Fehmi efendilerle sohbet eyledi. [1297] de Palu kasabasında yirmisekizinci alayın üçüncü tabur imâmı iken seyyid Mahmûd-i Sâmini hazretleri ile mülâkî oldu. Sâmini, sekizinci müceddid demektir. Onsekiz günde icâzet aldı. [1325] de emekli olunca, Harputda birçok zevâtı sülûk ile, bir kısmını da yalnız sohbetle irşâd eyledi. İkiyüzbine yakın teşne-dilân, çeşme-i feyzinden sirâb olmuşdur. [1327] de Hicâz seferinde, Şâm, Mekke ve Medine âlimlerinin ta'zim ve tekrimlerine mazhar olmuşdur. (**Gülzâr-ı Sâmini**) adındaki mektûbâtı ve (**Gül-bün-i irşâd**) ve (**Mecâlis-i sâminiyye**) adındaki beş cild kasideleri çok kıymetlidir. Beyâz fes üzerine beyâz sarık sarardı. 573.

723 — OSMÂN BIN AFFÂN «radiyallahü anh»: Ebul'âs bin Ümeyye bin Abd-i Şems bin Abd-i Menâf torunudur. Aşere-i mübeşşeredendir. Üçüncü halifedir. Resûlullahın iki kızını aldığı için (**Zinnüreyn**) denir. Önce müslimân olanların dördüncüsüdür. Zevcesi Rukayye «radiyallahü anhâ» ile iki kerre Habeşistâna ve sonra Medine-i münevvereye hicret etdi. Çok zengin tüccâr idi. Bütün malını, dîn-i islâm için sarf etdi. Hilm ve hayâ ile meşhûrdur. Hicretin yirmidördüncü [24] yılı başı olan Muharrem'in birinci günü halife seçildi. [35].ci yılın Zil-hicce ayında, Kur'ân-ı kerîm okurken şehîd edildi. Hadis-i şerîflerle medh-u-senâ edilmiştir. Orta boylu, gür sakallı, sarışın güzel yüzlü, doğan burunlu, yüzünün eti az, iri kemikli, uzun kollu idi. Sallanan dişlerini altın tel ile sardırmışdı. Bedr gazâsından başka her gazâda bulundu. Bedrin faziletine de dâhil edildi. Nemâzda bir rek'atde bütün Kur'ân-ı kerîmi okuyan dört kimseden biridir. Çok okumakdan iki mushaf eskitdi. Hazret-i Ebû Bekrin topladığı bir Kur'ân-ı kerîmden altı nüsha dahâ yazdırıp, altı vilâyete gönderdi. 43, 58, 165, 219, 329, 333, 342, 395, 556, 1055.

724 — OSMÂN GÂZÎ: Birinci sultân Osmân hân, Ertuğrul beğ'in oğlu ve Süleymân şâhın torunudur. Süleymân şâh, Cengiz fitnesinde Türkistândan çıkarak Ahlat taraflarına yerleşmişdi. Osmân hân, Osmânlı devletinin kurucusudur. 656 da Söğüdde tevellüd, 726 [m. 1326] da Söğüdde vefât etdi. Bursadadır. 680 [m. 1280] de babası vefât edince yerine geçdi. İnegölü, Karacahisârı rumlardan aldı. 699 [m. 1299] da Konyadaki Selçûk sultânı Alâüddîn Keykûbâd, Gazân, hâna esîr olunca, Yenişehirde Osmânlı devletini kurdu. Cesûr, zekî ve tâm bir müslimân idi. Çok cömerd idi. Şeyh Üdebâlî hazretlerinin kızı ile tehhül edip, bundan sultân Orhan ve Alâüddîn pâşa oldu. Konya Selçukî sultânı Alaüddîn şâhın altıyüzseksensekiz [688] senesinde sultân Osmâna gönderdiği takdîr ve iltifât ve nasîhatlerle dolu uzun mektûbu ve sultân Osmânın edeb ve nezâket dolu cevâbı, (**Mir'ât-i kâinât**) kitâbında yazılıdır. Ömrü, rum kâfirleri ile savaşmakla ve islâmiyeti yaymakla geçdi. Müslimânları râhata, huzûra kavuşturmak için çalışdı. Vefât edeceği zaman, oğlu Orhân beğ'e gönderdiği vasiyyetnâmesi, islâmiyete olan sevgi ve saygısını ve türk milletinin râhat ve huzûrunu düşündüğünü ve insan haklarına olan gönülden bağlılığını açıkça bildirmektedir. Vasiyyetnâmenin özü şöyledir:

(Allahü teâlânın emrlerine muhâlif bir iş işlemiyeyin! Bilmediğini şerî'at ulemâsından sorup anlıyasın! İyice bilmeyince bir işe başlamıyasın! Sana itâ'at edenleri hoş tutasın! Askerine in'âmı, ihsânı eksik etmiyesin ki, insan ihsânın kulcağızıdır. Zâlim olma! Âlemi adâletle şenlendir ve Allah için cihâdı terk etmiyerek beni şâd et! Ulemâyâ ri'âyet eyle ki, şerî'at işleri nizâm bulsun! Nerede bir ilm ehli duyarsan, ona rağbet, ikbâl ve hilm göster! Askerine ve malına gurûr getirip, şerî'at ehlinden uzaklaşma! Bizim mesleğimiz Allah yoludur ve maksadımız Allahın dînini yaymaktır. Yoksa, kuru gavga ve cihângirlik da'vâsı de-

ğildir. Sana da bunlar yaraşır. Dâimâ herkese ihsânda bulun! Memleket işlerini noksânsız gör! Hepinizi Allahü teâlâyâ emânet ediyorum). Osmânlı sultânları, bu vasiyyetnâmeğe cândan sarılmış, devletin altıyüz sene hiç değışmiyen anayasası olmuştur. 482.

725 — OSMÂN HÂN III: İslâm halîfelerinin doksanıncısı ve Osmânlı pâdişâhlarının yirmibeşincisidir. Binyüzaltmışsekiz 1168 [m. 1754] de cülûs etdi. Binyüz yetmişbirde [1171] vefât etdi. Yeni câmi' yanında, Turhân sultân türbesindedir. Kardeşi birinci Mahmûd hân da buradadır. [1169] da Üsküdârda (İhsâniyye câmi'i) ile (İhsâniyye mesclidi) ni ve aynı senede İstanbolda (Nûr-ı Osmâniyye) câmi'ini yaptırmıştır. Bu câmi'i, kardeşi birinci Mahmûd hân yaptıрмаğa başlamışdı. Vâlidesi Şâhsuvâr sultân, câmi' yanındaki türbededir. 600.

726 — OSMÂN HOPAVÎ: Babası Hasendir. [1241] de vefât etdi. (Dürre-tün-nâsihîn) tefsiri ve hadis kitâbları vardır. 373.

727 — OSMÂNLI SULTÂN LARI: Osmânlı devleti 699 [m. 1299] da kuruldu. Din-i islâm ile idâre edildi. Osmânlı sultânları 923 [m. 1516] den i'tibâren bütün müslimânların halîfeleri olduldr. Her işlerinde islâmiyyete uydular. Altıyüzyirmi-üç sene islâmiyyete hizmet etdiler. Âlûsî, (Gâliye) nin doksanbeşinci sahîfesinde diyor ki, (Yeryüzünü sâlih kullarıma mirâs bırakırım) âyet-i kerîmesinin Osmânlı sultânlarını övdüğünü Abdülganî Nablûsî bildirmektedir. (Burhân) kitâbı da bunu yazmaktadır. Masonların ve ingiliz devletinin oyun ve gayretleri ile 1326 [m. 1908] da halîfelerin salâhiyyetleri sınırlandı. 1340 [m. 1922] da Devlete ve 3 Mart 1342 [m. 1924] de de hilâfete son verildi. Osmânlı toprakları üzerinde kurlan küçük devletler, Avrupalıların kontrolu altında kaldı. İkinci cihân harbinden sonra da, başlarına geçen din câhili devlet adamları, islâmiyyeti içerdten yıkıldılar. Çoğu komünist oldu. 396, 415, 482, 557, 715.

728 — ÖMER BİN ABDÜL'AZİZ: Mervan bin Hakemin torunudur. Emevî halîfelerinin sekizincisidir. Annesi, Ömer bin Hattâbın oğlu Âsımın kızıdır. [60] senesinde Medîne de tevellüd, [101] de zehrlenerek şehîd edildi. [99] da halife oldu. Amcası olan halife Abdülmelikin dâmâdı idi. Adâletde ikinci Ömer idi. Hazret-i Mu'âviyeden sonra hutbelerde, Ehl-i beyte la'net edilmeğe başlanmışdı. Bu kötü âdeti kaldırdı. Beyâz, ince ve nâzik yüzlü, zaîf, güzel sakallı, sevimli bir zât idi. İmâmlığı, Resûlullah efendimize çok benzerdi. Malatyayı rumlardan, yüzbin esîr karşılığı satın aldı. 419, 452, 454, 545, 904.

729 — ÖMER BİN ALÎ: İbni Mülkın Sirâcüddîn Ebû Hafs Mısrî, Şâfi'î hadis ve fikh âlimlerindendir. [723] de tevellüd, [804] de vefât etdi. Çok kitâb yazdı.

730 — ÖMER BİN FÂRID: Tesavvuf büyüklerinden ve Resûlullahın âşıklarından. Benî-Sa'd kabîlesindendir. 576 [m. 1180] da Mısrda tevellüd, 636 [m. 1238] da orada vefât etdi. (Kurâfe) dedir. Onbeş sene Hicâzda kaldı. (Hamriyye) ve (Tâiyye) kasîdeleri çok makbûldür. (Tâiyye) sinde din bilgilerinin hakikatini ve ilâhî ma'rifetleri, Evliyânın zevklerini toplamıştır. Böyle olgun kasîde yazmak başkasına nasîb olmamıştır. Yediyüzelli beyt kadardır.

731 — ÖMER BİN HATTÂB «radiyallahü anh»: Resûlullahın ikinci halîfesidir. Aşere-i mübeşşeredendir. Hicret-i Nebeviyyede kırk yaşında idi. Kureyşin eş-râfından idi. Önce, islâma düşman oldu. Bi'setin altıncı yılında, kırkinci olarak imâna geldi. Bununla müslimânlar çok kuvvetlendi. Silâhlı olarak, açıkca hicret etdi. Resûlullahın gelmekte olduğunu Medînedeki müslimânlara müjdeledi. Bütün gazâlarda bulundu. Çok kahramânlık gösterdi. Fârûk adını aldı. Ebû Bekri halife yaparak, karışıklık çıkmasını önledi. Onüçüncü yılın Cemâzil-âhır ayı yirmisekizinci Salı günü halife seçildi. Çok memleket aldı. İslâmın adâletini bütün dünyâyâ tanıtdı. Yirmiüçüncü [23] yılın son ayında, câmi'de sabâh nemâzına durunca, Mugîre bin Şu'benin kölesi Ebû Lü'lü Firuz kâfiri tarafından bıçakla,

karnından yaralanıp yirmidört sâ'at sonra vefât etdi. Resûlullahın yanına defn edildi. Oğluna, şerî'atin emr etdiği kadar değnek vurulmasını emr etdi. Eshâb-ı kirâm yalvardığı hâlde, bir değnek az vurulmasına izin vermedi. Dayakdan oğlu bayıldı. Çok üzüldü ise de, pişmân olmadı. Çok hadis-i şerif ile medh edildi. Bunların çoğunu hazret-i Ali haber vermişdir. İri yarı, buğday renkli, uzun boylu, gözleri kızıl, bıyıklarının ucu sarı idi. Üzüntülü veyâ düşünceli olunca uclarını bükerti. Sakalı ve bıyıkları sık idi. Yanaklarının üzerinde az idi. Sol elini, sağ eli gibi iyi kullanırdı. Eğere dokunmadan ata binerti. Çok heybetli, yüreği çok kuvvetli idi. Edebinden, hayâsından, Resûlullahın huzûrunda o kadar yavaş konuşurdu ki, (Yüksek söyle yâ Ömer! İşitmiyorum) buyurulurdu. Resûlullahın kayın pederi idi. Hazret-i Alinin dâmâdı idi. Beni-Adiy kabilesi büyüklerinden olup, soyu Hattâb bin Nüfeyl bin Abdül'uzza bin Rebâh bin Abdullah bin Kurat bin Rezâh bin Adiy bin Kâ'b'dır. 21, 44, 58, 67, 103, 165, 193, 210, 301, 303, 333, 396, 402, 406, 410, 425, 430, 448, 458, 483, 545, 628, 703, 714, 824, 832, 868, 922, 927.

732 — ÖMER FEHMÎ: Seyyid Ömer Fehmî bin Hasen, [1292] de (İzhâr-ül-hak) kitâbının ikinci kısmını türkceye terceme etmişdir. [Bu ism, (Ehl-i sünnet yolu) kitâbındadır].

733 — ÖMER RIZÂ: Şâ'ir Muhammed Âkifin dâmâdıdır. 1310 [m. 1893] da Kâhirede tevellüd, 1371 [m. 1952] de İstanbolda vefât etdi. Edirne-kapıdadır. Câmî'ulezherde okudu. Muhammed Abduhun reformcu fikrlerine saplandı. Bu görüşüne göre, Kur'ân-ı kerimin türkce tercemesini yaptı. İslâm âlimlerinin tefsirlerine benzemiyen bu tercemesi ve ingilizceden çevirdiği (Asr-ı se'âdet târihi) onun gibi düşünen bir zümre tarafından basılmakta, halkın önüne sürülmektedir. 422, 797.

734 — PASKAL: Fransız fizikcisidir. 1032 [m. 1623] de tevellüd, 1072 [m. 1662] de vefât etdi. Papas idi. Fizikte sıvıların basınc kanûnu ile ve geometride bilhâssa koniler üzerindeki buluşları ile meşhûrdur. Dahâ onsekiz yaşında iken bir hesâb makinesi yapmışdır. Dini düşünceleri fransız papaları ve papa tarafından kabûl edilmemişdir. Hıristiyânlık dini, ilm ve fen adamlarını kabûl etmemektedir. 27.

735 — PASTÖR: Fransız doktorudur. 1237 [m. 1822] de tevellüd, 1312 [m. 1895] de vefât etdi. Bulaşıcı hastalıklar, mikroplar ve aşılar üzerine keşfleri vardır. Cenâzesinin dini merâsim ile kaldırılmasını vâsiyyet etmişdi. 27.

736 — PAULUS: Bolus adında bir yehûdî idi. Fransızlar (Saint Paul) derler. Milâdın ikinci yılında Tarsusda doğdu, İsevî görünüp, kendini din âlimi tanıtdı. İsâ aleyhisselâmdan sonra ilk işi, semâdan inen İncîli yok ettirmek oldu. İsâ Allahın oğludur dedi. Şerâbı ve domuzu halâl etdi. Kiblelerini Kâ'beden şarka, güneşin doğduğu tarafa döndürdü. Allahın kendisi birdir. Sıfatları üç dürlüdür dedi. Bu sıfatlara (Uknûm) dedi. Dönme yehûdinin bu sözleri ilk yazılan dört (İncîl) e, bilhâssa Lukanın İnciline karışdı. Havâriilerden olan Barnabas, bunun yalanlarına aldanmadı. İsâ aleyhisselâmdan gördüklerini ve işitdiklerini doğru olarak yazdı. Fekat bozuk dört İncîl'e aldanmalar, fırka fırka ayrıldı. Birbirine uymaz yetmişiki fırka hâsil oldu. Paulusun düşmanlığı anlaşıl原因 Kudüsde iki kerre habs edildi. Sonra Romaya götürüldü. Milâdın altmışyedinci [67] yılında Neron tarafından orada başi kesildi. Kemikleri, Sen piyer kilisesindedir. Hazîranın yirmidokuzunda yortusu yapılır. 41, 983.

737 — PETRUS: Sen piyer de denir. Eski ismi Şem'ûn idi. Havâriilerdendir. Andriyasın kardeşidir. Üçyüzdoksanıncı sırada (Havâriiler) ismine bakınız!

738 — PEZDEVÎ: Üçyüzonbirinci [311] sırada Fahr-ul-islâm ismine bakınız!

739 — RÂBİ'A-İ ADVİYYE: Babası İsmâ'ildir. Zühd ve salâh ile meşhûr bir

hâtundur. Basralıdır. Süfyân-ı Sevrî ve Hasen-i Basrî, Râbi'adan feyz alırlardı. 135 [m. 752] de Kudüs civârında vefât etdi. 172.

740 — RÂFÎ'Î: Yirmibirinci [21] sırada Abdülkerîm-i Râfi'î ismine bakınız!

741 — RAHMETULLAH EFENDİ: Rahmetullah bin Halîl-ür-rahmân Hindî, Hanefî fikh âlimidir. Delhîde yetişdi. Bunun şöhretini işiten sultân Abdül' Âzîz hân kendisini İstanbula da'vet etdi. Madalya verdi. Ma'âş bağladı. Hıristiyânlara bir reddiye yazmasını istedi. İstanbolda (İzhâr-ül-hak) kitâbını yazdı. Delhîde hıristiyân papasları ile mücâdele edip, hepsini mağlûb etdi. Bu mücâdeleleri (Beyân-ül-hak) kitâbında ve türkce tercemesinde yazılıdır. 1306 [m. 1889] da 75 yaşında iken Mekke'de vefât etdi. 344.

742 — RÂKİM EFENDİ: Mustafâ Râkım efendi, meşhûr hattâtlardandır. Yedi-kulelinin talebesidir. 1181 [m. 1767] de vefât etmişdir. Merkez efendidedir. Yüz kadar Mîshaf-ı şerîf yazdı.

743 — RÂKİM EFENDİ: Meşhûr hattâtdır. Anadolu kadı-askeri idi. 1242 [m. 1825] de vefât etdi. Kara-gümrukde Zincirli kuyu civârındadır. Mezâr taşındaki yazı kendisindedir.

744 — RÂSİM EFENDİ: Eğri kapılı Muhammed Râsım efendi, hattât ve şâ'irdir. 1099 da İstanbolda tevellüd, 1185 [m. 1771] de vefât etmişdir. Serâyda yazı hocalığı yapmışdır. Ahmed Yekdest hazretlerinin halîfesi olan Tatâr Ahmed efendiden feyz almışdır. Nûr-i Osmâniyye câmi'i şerîfi orta kapı hâricindeki âyet-i kerîmeler bunun yazısıdır. Câmî'in târihini gösteren (Humâyûn ola bu nev' câmi'i sultân Osmânın) beytini de bu yazmışdır. Kabri İğrı kapı hâricinde, kapıya karşı parmaklık içindeki Eshâb-ı kirâm'dan Abdüş-Sâdık Âmir bin Ubâdenin ayak tarafındadır.

745 — RAT: Fransız müsteşriki olup, kıymetli islâm kitâblarını fransızcaya terceme etmişdir.

746 — REBÎ' BİN HAYSEM: Zühd ve takvâsı ile meşhûrdur. 68 [m. 687] de Tus şehrinde vefât etdi. 568, 625.

747 — REMLÎ HANEFÎ: Üçyüzdoksanördüncü [394] sırada Hayreddin-i Remlî ismine bakınız!

748 — REMLÎ ŞÂFÎ'Î: Ahmed bin Hüseyin Şihâbüddîn-i Remlî, Şâfi'î âlimlerinden olup, 753 de tevellüd, 844 [m. 1440] de vefât etmişdir.

749 — REMLÎ ŞÂFÎ'Î: Ahmed bin Ahmed Şihâbüddîn-i Remlî, Şâfi'î âlimlerinden olup, 973 [m. 1565] de vefât etmişdir.

750 — REMLÎ ŞEMSÜDDİN: Allâme Şemseddin Muhammed bin Ahmed bin Ahmed Menûfî, 919 da tevellüd ve 1004 [m. 1596] de vefât etmişdir. Çok eser yazmış ve babasının fetvâlarını toplamışdır. Bu fetvâlar, İbni Hacerin (Fetâvâ-yı kübrâ) sı kenarında Mısırda 1357 de basılmışdır. Nevevînin (Minhâc) ını da şerh etmişdir. 161, 182, 277.

751 — REŞİD PÂŞA: Şerîf Ahmed Reşid bin seyyid Nu'mân Fikrî, Mûsul vâlisidi. (Rûh-ul-Mecelle) ve (Dîn-i mübîn-i islâm) kitâbları basılmışdır. 728, 737.

752 — RIFÂ'Î AHMED: 88. ci sırada Ahmed-i Rifâ'î ismine bakınız!

753 — RIZÂ: İmâm-ı Alî Rızâ, oniki imâmın sekizincisidir. İmâm-ı Mûsâ Kâzımın oğlu ve Muhammed Cevâd Takînin babasıdır. 153 [m. 770] de Medîne'de tevellüd ve 203 [m. 818] de Tus, ya'nî Meşhedde vefât etdi. Nemâzını halîfe kıldırdı. Me'mûn halîfe, imâm hazretlerini çok sever ve sayardı. Kerîmesini nikâh edip, imâmı dâmâd yaptı. Yerine halîfe olmasını emr ve i'lân edip, paralara ismini yazdı. Bayrağı ve asker elbisesini siyâh yerine yeşil yaptı. Fekat, İmâm önce vefât etdi. Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri imâmın sohbeti ile şereflenip kemâle geldi. 60, 831, 908.

754 — RIŞLİÖ: Fransa'nın en büyük başvekili idi. 993 [m. 1585] de tevellüd, 1033 [m. 1624] de vefât etdi. Papas idi. Kardinal olmuştu. Protestân düşmanı idi. Çok kurnaz ve zâlm idi. 27.

755 — RUKAYYE «radiyallahü anhâ»: Resûlullahın kızıdır. Otuzüç yaşında iken tevellüd eyledi. Çok güzel idi. Ebû Lehebin oğlu Utbeye nikâh edildi. (Tebbet yedâ) sûresi gelince Utbe, düğünden önce boşadı. Vahy gelerek hazret-i Osmâna nikâh edildi. Birlikde iki kerre Habeşistâna hicret etdiler. Bedr gazâsında hasta oldu. Hazret-i Osmâna Bedre gelmeyip zevcesine hizmet etmesi emr olundu. Bedr zaferinin müjdesi Medîneye geldiği gün defn olundu. 332.

756 — RUTHERFORD: 1288 [m. 1871] de Yeni Zelândada tevellüd, 1355 [m. 1937] de vefât etdi. Fizikçidir. Radio-aktif şü'âların üç çeşid olduğunu buldu. Atomun yapısını keşf etdi. Gazların ionisation teorisini kurdu. 1326 [m. 1908] de Nobel mükâfâtını aldı. 497.

757 — RUZBEHÂN-İ BAKLÎ: Şeyh ebû Muhammed Şirâzî, Kübreviye meşâ-yihindendir. Necmüddîn-i Kübrânın müşdidir. Ebû Necib-i Sühreverdinin halifesi olan Ammâr Yâserin halifesidir. Altıyüzaltı târihinde Şirâzda vefât etdi. (Tefsir-i arâyis), (Kitâb-ül envâr) ve (Şerh-ul-şathiyyât) kitâbları vardır. Sôfiyyenin keşflerini red ederdi. 684, 1047.

758 — RÜKNEDDÎN-İ ÇEŞTÎ: İmâm-ı Rabbânî «kuddise sirruh» hazretlerinin babası olan Abdül-ehadın müşdidir. Şeyh Abdül-kuddüsün ikinci oğlu ve halifesidir. Tesavvufun ve şerî'atin esrârını bildiren (Merec-ül-bahreyn) kitâbı ve (Mektûbât) çok kıymetlidir. [983] de vefât etdi. Hindistânda babasının yanındadır. 89.

759 — RÜKN-ÜL-İSLÂM: Altıyüzyirmidokuzuncu [629] sırada, Muhammed bin Ebî Bekr ismine bakınız!

760 — SÂBİT BİN KAYS «radiyallahü anh»: Ensâr-ı kirâmdandır. Resûlullahın hatibi idi. Bütün gazâlarda bulundu. Hazret-i Ebû Bekr zamanında, Arabistânın ortasındaki Yemâme cenginde şehid oldu. 578, 927.

761 — SA'D BİN EBİ VAKKÂS «radiyallahü anh»: Mâlik bin Übeyd bin Abd-i Menâf bin Kâ'b bin Zühre bin Hakîm bin Mürre torunudur. İlk müslimân olanların yedincisidir. Cennetle müjdelenen on kişiden biridir. Onyediyedi yaşında müslimân oldu. Mekke'de nemâz kılarlarken, alay eden kâfirin başına deve kemiği atarak ilk kâfir kanı akıtan bu oldu. Bütün gazâlarda bulundu. Düşmana ilk ok atan budur. İrânı alan, Kadsiye zaferini kazanan ordunun başkumandanı idi. Sonra İrâk vâlisini oldu. Hazret-i Osmân zamanında Kûfe vâlisini oldu. Deve ve Sıffin muhârebelerine karışmadı. Ellibeş [55] yılında vefât etdi. Medîne-i münevverededir. 41, 543, 577, 925.

762 — SA'D BİN MU'ÂZ «radiyallahü anh»: Evs kabîlesinin reîsi idi. Hicretten evvel Medîne'de imân etdi. Bedr, Uhud ve Hendek gazâlarında bulundu. Beşinci yılda, Hendek'te aldığı yaradan vefât etdi. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» buna çok ağladı. Cenâze nemâzını kendisi kıldırdı. Hadîs-i şerîflerle medh edilmiştir. 446, 626, 919.

763 — SA'DÜDDÎN-İ CEBÂVÎ: Sa'dî tarîkatinin reîsidir. Babası, Mûsâ Şeybânîdir. Şâmda Havran ile Kuds arasında Cebâ kasabasıdır. Üç vâsita ile Ebû Medyen-i Magribîden feyz almıştır. Yediyüz [700] senesinde vefât etmiştir.

SA'DÜDDÎN-İ KAŞGARÎ: Molla Câmî'nin müşdidir, Nizâm-i Hâmûşun halifesidir. Bu da, Alâüddîn-i Attârın halifesi idi. Vefâtı 860 dır. 639.

764 — SA'DÜDDÎN-İ TEFTÂZÂNÎ: Mes'ûd bin Ömer, en büyük şâfiî âlimlerindendir. 722 [m. 1322] de Horâsânda, Teftâzânda tevellüd, 792 [m. 1389] de Semerkânda vefât etdi. (Mutavvel) adını verdiği Beyân ve me'ânî şerhi ve (Akâ-

Id-i Neseî şerhî) ve Sadr-üş-şerî'anın (**Tenkîh**) kitâbına şerhî olan (**Telvîh**) kitâbı ve ilm-i kelâmda yazdığı (**Mekâsîd**) kitâbı ve buna yaptığı şerhî çok kıymetlidir. 655.

765 — SA'DÎ ÇELEBÎ: Sa'dullah bin İsa, Kastamonilidir. İstanbul kâdisi ve müftisi idi. Kemâl pâşa zâdeden sonra, onuncu Şeyh-ul-islâm oldu. 945 [m. 1539] de vefât etdi. Eyyübdedir. Beydâvî tefsîrine ve (**İnâye**) adındaki hidâye şerhine ve Firûzâbâdî kâmûsuna yaptığı hâşiyeleri çok kıymetlidir. 506. cı sıraya bakınız!

766 — SA'DÎ ŞİRÂZÎ: Muslih-ud-dîn şeyh Sa'dî, Ehl-i sünnet âlimlerindendir. Tesavvuf büyüklerindendir. 589 [m. 1193] da Şîrâzda tevellüd ve 691 [m. 1291] de orada vefât etdi. Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin mürididir. İlm öğrenmekle, tâlibleri irşâdla ve kâfirlerle cihâdla uğraşdı. Nazm ve nesr üzere çok kıymetli kitâblar yazdı. (**Gülistân**), (**Bostân**) kitâbları çeşidli dillere terceme edilmiştir. On dört kerre hacca gitdi. Haçlı ordularına esîr düşdü.

767 — SADREDDİN-İ KONEVÎ: Ebülme'âlî Muhammed bin İshak, Sôfiyye-i aliyyeden ve kelâm âlimlerindendir. Konyalıdır. Üvey babası olan Muhyiddîn-i Arabiden feyz aldı. Celâleddîn-i Rûminin hocası idi. [671] de vefât etdi. Konyadadır. 881.

768 — SADR-ÜŞ-ŞEHÎD HÜSÂMEDDÎN: Dörtüzdokuzuncu [409] sırada Hüsâmeddîn Ömere bakınız!

769 — SADR-ÜŞ-ŞERÎ'A-İ SÂNÎ: Ubeydullah bin Mes'ûd bin Tâc-üş-şerî'a Ömer, Burhân-üş-şerî'a Mahmûd bin Ubeydullahın kızının oğludur. Birinci Sadr-üş-şerî'a Ahmed, anasının da, babasının da dedesidir. Dedesinin (**Vikâye**) kitâbını hem şerh etmiş, hem de kısaltmıştır. Kısaltığına (**Muhtasar-ı Vikâye**) veyâ (**Nikâye**) adını vermiştir. Bunun (**Vikâye şerhî**) ne çeşidli hâşiyeler yapılmıştır. Bunlar arasında, Ahî Çelebînin ve Hasen Çelebînin ve imâm-ı Birgîvinin hâşiyeleri meşhûrdur. (**Tenkîh**) adındaki üsûl kitâbı çok kıymetlidir. 750 [m. 1349] de Buhârâda vefât etdi. Hasen bin Muhammed Çelebî, molla Fenârî neslinden olup, 886 da vefât etmiştir. 225, 528, 530, 794.

770 — SAFİYYE «radiyallahü anhâ»: Resûlullahın halasıdır. Halaları arasında yalnız bu îmâna geldi. Zevci Hâris, nübüvveden evvel ölmüş, Hadîce-tül-küb-rânın kardeşi Avvâm ile nikâhlanmış, Zübeyr tevellüd etmişti, Safiyye, Hendek gazvesinde bir yehûdî öldürüp, ganîmetden hisse aldı. Hicretin yirmisinde [20] yetmişüç yaşında Medîne'de vefât etdi. 332.

771 — SAFİYYE «radiyallahü anhâ»: Hayber yehûdîlerinin başı olan Huyey-ibni Ahtabın kızı idi. Hayberde bir yehûdiye nişanlı idi. Sonra çok zengin olan Kenâne bint-i Rebî'a ile evlenmişti. Hicretin yedinci senesinde Hayber feth olun-dukda Safiyye de esîr edilmişti. Resûlullahın hissesine düşüp âzâd buyurdu. İmân eyledi ve Resûlullahın nikâhı ile şereflendi. Hicretin ellisinde [50] Medîne'de vefât etdi. 154.

772 — SAFİYÜDDİN-İ ERDEBİLÎ: Tanınmış tesavvufçulardandır. Muhammed Geylânîden feyz almıştır. Timürhân kendisine çok hurmet ederdi. Yediyüzotuz-beş [735] de Erdebilde vefât etdi. Hâcî Bayrâm-ı velînin feyzi, Erdebîlî yolundan gelmektedir. Erdebil, Tebrîz civârında bir kasabadır.

773 — SAHTİYÂNÎ: İkiyüzotuzyedinci [237] sırada Ebû Eyyûb ismine bakınız!

774 — SA'İD BİN CÜBEYR: Tâbî'nin büyüklerindendir. Hadîs, fıkıh ve tefsîrde bir dâne idi. [95] de Vâsıtta vefât etdi. 395, 610.

775 — SA'İD BİN MENSÛR: Hadîs âlimlerindendir. 347.

776 — SA'İD BİN MÜSEYYİB: Ebû Muhammed Medenî, Tâbî'nin büyükle-

rinden ve Medinedeki yedi büyük âlimlerdendir. Onbeşinci [15] yılda tevellüd, [91] de Medîne'de vefât etdi. Kırk hac yaptı. 63, 562, 576, 927.

777 — SA'İD BİN ZEYD «radıyallahü anh»: Aşere-i mübeşşeredendir. Dede-si Amr, hazret-i Ömerin amcasıdır. Yine bunun kayın birâderi ve eniştesi İdi. Bedrden başka gazâlarda bulundu. Yermük muhârebesinde ve Şâmın fethinde bulundu. Ellibirde [51] vefât etdi. 450.

778 — SA'İDEDDİN-İ FERGÂNİ: Muhammed bin Ahmed, Sôfiyye-i aliyyeden ve fikh âlimlerindendir. Necîbeddin-i Sühreverdiden ve Sadreddin-i Koneviden feyz aldı. [699] da vefât etdi. (Füsûs) u şerh etmiştir. (Menâhic-ül-İbâd) fikh kitâbını dört mezhebe göre fârisi yazmıştır. Bursada sultân Orhân câmi'i kütüb-hânesinde mevcûddür. 268, 512.

779 — SA'LEBE: Sa'lebe bin Hâtîb, Ensârdan idi. Bedr gazâsında bulundu. Hazret-i Osmân zamanında vefât etdi. Malının çok olması için düâ istedi. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», (Kanâ'at et) buyurdu. Düâ için, tekrâr tekrâr isrâr etdi. (Kâmûs-ül a'lâm) da diyor ki, (Düâ buyurunca malı, hayvânları çoğaldı. Onlarla uğraşip nemâza gelmez oldu. Resûlullahın gönderdiği zekât toplama me'mûrlarına zekât vermedi. Hakkında Tevbe sûresinin yetmişaltıncı [76] âyeti nâzil oldu. Bunu işitince, sadakasını getirip yalvardı ise de, kabûl buyurulmadı. (Sa'lebeye yazıklar olsun!) hadîs-i şerifine hedef olmak felâketine ducâr oldu). Yukarıdaki âyet-i kerîmenin Sa'lebe hakkında geldiği, (Beydâvi), (Hüseynî), (Mevâkib) ve (Tibyân) tefsîrlerinde uzun yazılıdır. (El-İsâbe fi-temyiz-İs-sahâbe) de birinci cüz' yüzdoksansekizinci sahîfede diyor ki, (Münâfık olan Sa'lebe, Bedr gazâsında bulunan Sa'lebe değildir. Çünkü Bedr gazâsında bulunan Sa'lebenin Uhud gazâsında şehîd olduğunu İbni Kelbî bildirmektedir. Bundan başka, Ahmed bin Mûsâ ibni Merdûye tefsîrinde yazdığı üzere, İbni Abbâs Sa'lebenin zekât vermediğini anlatırken, Sa'lebe bin Ebî Hâtîb demektedir. Bedr gazâsında bulunan ise Sa'lebe bin Hâtîbdır. Bundan başka, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», (Bedr gazâsında ve Hudeybiyede bulunanların hiçbiri Cehenneme girmez!) buyurdu. Bunlardan biri münâfık olabilir mi? Görülüyor ki iki Sa'lebe vardır. Biri Ehl-i Bedrdendir. Öteki başkadır). Tefsîrlerde bildirilen, ikincisidir. Bu, Ubeydullah bin Cahş gibi mürted oldu. Münâfık olduğu anlaşıldı. Eshâb-ı kirâmın hepsi Cennete gireceklerdir. Allahü teâlâ, hepsinden râzı olduğunu bildirmiştir. Bu müjde, hepsinin îmân ile öleceklerini haber vermektedir. Fekat, Aşere-i mübeşşereden başkasının îmân ile öleceği önceden bilinemezdi. Çünkü, aralarına karışmış olan münâfıkları Resûlullahdan başka kimse bilmezdi. Bu münâfıklar îmânsız gitti. Resûlullahın vefâtından sonra, Eshâb-ı kirâmdan hiçbiri mürted olmadı. Hepsi, Sahâbî olarak öldü. Cennete girdiler. 62.

780 — SA'LEBÎ: Ebû İshak Ahmed bin Muhammed, tefsîr ve fikh âlimidir. Nişâpûrda tevellüd, 427 [m. 1035] de orada vefât etdi. 370.

781 — SÂLİH GÜLÂBÎ: İmâm-ı Rabbânî «kuddise sirruh» hazretlerinin eshâbındandır. İbrik tutmak hizmetini görürdü. Kemâle yetişti. İrşâda izn verildi. Tecelliyât-i sıfâtiyyeye kavuştu. Mevlânâ Muhammed Sâlih bir mektûbunda diyor ki: (O mukaddes makâmın süpürgeçilerinin en aşağısı olan Muhammed Sâlih, o kapının hizmetçilerine arz ederim ki, bu garîb zerre, o makâmın kölelerinin sadakasına kavuşarak, muhlislerinize ihsân buyurduğunuz hâller içindeyim. Hep tecellîlerle şereflemektedirim. Her tecellîde, başka bir fenâ hâsil olmaktadır. Bir tecellîde, bundan başka tecellî olmaz sanıyorum. Bu sonsuz tecellîlerden anlaşılıyor ki, isimlerde ve sıfatlarda ayrı ayrı seyr edip ilerlemek nasîb olmaktadır. Böyle ayrı ayrı tecellîlerle, bu yolda ilerlemek pek güc olacaktır. O hakîkî kiblenin kapısına sığınarak, bu hiçbirşeye yaramıyan beceriksizi, alçak olan yerinden kaldırdığınız, böyle şerefli hâllere ulaştırdığınız ve bu alçağın hâtırına, ha-

yâline bile gelmiyen ni'metlere kavuşdurduğunuz gibi, lutf ve ihsân buyurarak, husûsî bir teveccühünüz ile, bu yolun sonuna ulaştırmanızı, noksânlıktan, yolda kalmaktan kurtarmanızı, kendi murâdlarından, isteklerinden vaz geçerek, Allahü teâlânın rızâsından başka hiçbirşey söylememek, yapmamak ve düşünmemek se'âdetine kavuşdurmanızı yalvarırım. Arayanların özlediği o yüksek teveccühünüz ve ihsânınız olmadıkça, bunlara kavuşmak imkânsızdır. Ucu bucağı olmayan, o merhamet deryânızdan bu fakîre birkaç damla serpmekle şereflendireceğinizi ümmid ediyorum. Bunları yazmak, bunları istemek, bu alçak için çok yersiz olduğunu düşünüyorum. Bu garîbi, doğru olarak, size lââyık olarak sevebilmekle şereflendiriniz. İnsanı, bütün se'âdetlere, bütün yüksekliklere kavuşduracak, ancak, sizi böyle sevebilmektir. Allahü teâlâ, sizin yetiştirme, yükseltme gölgenizi, bütün insanların başları üstünden ayırmazın! Âmin).

Mevlânâ Sâlih, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin hergün ve hergece yaptığı ibâdetleri ve vazîfeleri, mubârek oğullarının işâret ve emri üzerine, toplamış ve yazmıştır. Bir yerinde diyor ki, (İbâdetlerinin, vazîfelerinin hepsini yapmağım için izin vermelerini ricâ etdim. Yapılacak, uyulacak iş yalnız, Resûlullahın «salâllahü aleyhi ve sellem» yaptıklarıdır. Bunları, hadîs kitâblarından öğrenip, hepsini yapmağa çalışmalı buyurdu. Efendim sizin her hareketiniz, her işiniz, o insanların ve cinnin en yükseğinin işleri gibidir dedim. Evet öyledir. Ammâ, her yapacağınızı iyi düşününüz! Sünnete uygun olan her sözü, her işi yapınız. Uygun olmıyanı yapmayınız buyurdu). Mevlânâ Sâlih, hicretin [1038].ci yılı Hindistânda vefât etdi. 635.

782 — SÂLİH «aleyhisselâm»: Semûd kavmine gönderilen Peygamberdi. Bunlar, Hicâz ile Şâm arasında idi. Âd kavminden sonra idiler. Putlara, heykellere tapıyorlardı. Dinlemediler, inanmadılar. Kayadan deve çıktı, yavruladı. Yine inanmadılar. Deveyi öldürdüler. Dağları, taşları, oyup, sağlam sığınaklar yaptılar. Sâlih «aleyhisselâm», imân eden birkaç kişi ile, Mekkeye veyâ Kudüse gitti. Kâfirlere gökden azâb gelip helâk oldular. [Bu ism, (Ehl-i sünnet yolu) kitâbındadır].

783 — SÂM: Nûh aleyhisselâmın büyük oğlu idi. Keldânîler, Âsûrîler, Süryânîler, Finikelîler, İbrânîler ve Arablar, bunun soyundandır. 1024.

784 — SAN'ÂNÎ: Abdüllah bin İsâ, Yemen âlimlerindedir. (Seyf-ül-hindî fi-ibâneti tarikatiş-şeyhinnecdî) kitâbında vehhâbîleri red etmektedir. Bu kitâbı [1218] yılında yazmıştır.

785 — SAN'ÂNÎ: Abdürrazzâk Ebû Bekr San'ânî, hadîs ve fıkıh âlimidir. Yüzyirmiyedide [127] tevellüd ve ikiyüzonbirde [211] vefât etmiştir. (El-musannef) kitâbı 1392 [m. 1972] de Berutda basılmıştır. Altı cildir.

786 — SEDİDEDİN-İ KÂŞGARÎ: Muhammed bin Muhammed [705] de vefât etdi. (Münve-tül-musallî) fıkıh kitâbı meşhûrdur.

787 — SEHL-İ TÜSTÜRÎ: Ebû Muhammed Sehl bin Abdüllah, Sôfiyye-i aliyedendir. 200 [m. 815] yılında tevellüd, 283 [m. 896] de Basrada vefât etdi, 22, 544, 622.

788 — SEHL BİN SA'D «radıyallahü anh»: Ensârî ve Sâ'idî, Eshâb-ı kirâm-dandır. Resûlullahın vefâtında onbeş yaşında idi. Seksensekiz [88] yılında vefât etdi. Medîne-i münevverede en son vefât eden Sahâbî budur. 395.

789 — SELÂMÎ EFENDİ: Selâmî Alî efendi, İstanköy müftîsi iken Zâkirzâde Abdüllah efendiden hilâfet almıştır. Kısıklıda tekke, Selâmsızda ve Acıbâdemde ve Bulgurluda birer câmi' ve Bursada bir tekke yaptırmıştır. [1104] de vefât edip Kısıklıda defn edilmiştir. Pirdâşî olan seyyid Osmân efendi, Üsküdar Atpazarında bir câmi' yaptırmıştır. [1103] de vefât etmiştir. Selâmî efendinin halîfesi Kü-tâhyalı seyyid Alî Fenâyî efendi, eski vâlîde câmi'ine yakın bir tekke ve mescid

yapmıştır. Mağnisâda da bir câmi'i vardır. Baltacı Muhammed pâşanın Rusya seferinde bulunarak bayrak taşımıştır. [1151] de vefât etmiştir. Kendi adındaki câmi'i yanındadır.

790 — SELEMİ: Ebû Abdürrahman Muhammed bin Hüseyin, Nişâpûrludur. [330] da tevellüd, [412] de vefât etdi. (Hakâyık) tefsiri meşhûrdur. 370.

791 — SELİM CİHÂNGİR ŞÂH: Hindistândaki Timûr sultânlarının dördüncüsüdür. Ekber şâhin oğlu, Hurrem Şâhçihânın babasıdır. Dokuzyüzyetmişyede 977 [m. 1569] tevellüd edip, [1014] de babasının yerine geçdi. 1037 [m. 1627] de vefât etdi. Lâhordadır. İmâm-ı Rabbânî hazretlerini 1027 de habs etdi. İki sene sonra pişmân olup özr diledi. Fekat iki sene dahâ askerde bıraktı. Hindistânda ingilizlere ilk ticâret te'sisleri veren budur. Yerine geçen oğlu, otuzbir sene hükûmet sürmüş ve sekiz sene Egrede habs olmuştur. Zevcesi için burada yaptırmış olduğu (Tâc mahal) türbesine [1076] da defn edilmiştir. 353.

792 — SELİM HÂN I: İslâm halifelerinin yetmişdördüncüsü ve Osmânlı pâdişâhlarının dokuzuncusudur. İkinci Bâyezid hânın oğlu, sultân Süleymân hanın babasıdır. Hilâfeti Osmânlı pâdişâhlarına bağlayan budur. 875 [m. 1470] de tevellüd, 926 [m. 1520] da vefât etdi. Fâtihde sultân Selim câmi'i bağçesinde [918] de sultân oldu. 923 [m. 1516] de ilk Osmânlı halifesi oldu. [920] de Çaldıranda İrân şâhi İsmâ'il-i Safevîyi mağlûb ederek, şi'ilik bozuk inanışlarının yayılmasını önledi. Böylece, islâmiyyete büyük hizmet etdi. Tebrîzi de aldı. [922] de İstanbulda ilk tersâneyi yaptı. Burada gemiler inşâ edildi. [923] de Mısır aldı. Haremeyn-i şerîfeyn de ele girmiş oldu. Hutbelerde (Mekke ve Medinenin hizmetçisi) diye ismini okutdu. Mısrdaki son Abbâsî halifesi olan Abdül'aziz Mütevekkil-alallahdan emânetleri alarak halife oldu. Büyük donanma yaptı. [926] da Çorlu ovasında hastalanarak vefât etdi. Sekiz buçuk senede devleti iki kat büyüttü. Yâvuz adını kazandı. Türbesinin yanındaki bir türbede, kızı Hadîce sultân ile bunun da kızı Hânım sultân vardır. Başka bir türbede, sultân Süleymânın vâlidesi Hafsa sultân ile sultân Süleymânın üç oğlu Murâd, Mahmûd ve Abdüllah efendiler vardır. Bir türbede de sultân Abdülmecid hân medfûndur. Kızı Şâh sultân, Dâvudpaşada bir câmi' ve tekke ve Eyyûbde Bahâriyye caddesine yakın (Şâh Sultân câmi'i) ni ve ilk şeyhi Merkez efendi olan tekkesini [943] de yaptırmış olup, bu câmi' yanındaki türbededir.

Selîm hânın kızkardeşi Gevher Mülûk sultânın kızı Nesli-şâh sultân, Edirnekapıda ve İstinyede birer câmi' yaptırmıştır. Zevci İskender beğın, Zâl Mahmûd pâşa câmi'i yanında yaptırdığı mektebin önündedirler. 437, 441.

Çaldıran bozgununda Anadoluya dağılan kızılbaşlardan yirmibin kadarı Bozok şeyhi Celâl adında bir sapık yanında toplanarak Turhalda ısyân etdiler. Ankara'ya yürüdüler. Mer'aş vâlisi Şâhsuvâr oğlu Alî bey, 926 da bunları imhâ etdi. Böyle kızılbaş ısyânlarına (Celâlî vak'ası) denildi.

793 — SELİM HÂN III: İslâm halifelerinin doksanüçüncüsü ve Osmânlı pâdişâhlarının yirmisekizincisidir. Sultân üçüncü Mustafânın oğludur. 1175 de tevellüd etdi. 1203 [m. 1789] de amcası birinci Abdülhamid hândan sonra halife oldu. [1222] de Yeniçeri zorbaları ısyân ederek tahttan indirildi. 1223 [m. 1807] de Topkapı serâyında şehid edildi. Halîm, selîm ve çok zekî idi. Dâhilde ,hâricde düşmanların saldırdığı sırada tahta çıkdı. Vehhâbî eşkiyası Haremeyni yağma edip Ehl-i sünneti öldürmekte idi. Hâcılar Mekkeye gidemiyordu. Yeni, modern ordu kurmağa başladı. [1205] de Bahriyye mektebi ve Halıcıoğlundan mühendis ve topçu mektepleri yaptı. Üsküdârda Selimiyye kışlasını ve [1220] de Selimiyye câmi'ini ve Çiçekçi câmi'ini yaptı. Eyyûb câmi'ini yeniden büyük olarak yaptı. Bunu önce Fâtih, küçük yaptırmıştı. Karaca-Ahmedde Miskînler tekkesi denilen (Dedeler Mescidi) ni yaptı. Küçük Mustafâ pâşada (Gül câmi'i) ni kiliseden çevirdi. Yeni bölükler kurdu. Tâmlâhâta başlayacağı sırada şehid edildi. Lâ-

lell câmi'i yanında, babasının türbesindedir. Yerine amcasının oğlu sultân dördüncü Mustafâ hân ve bir yıl sonra bunun kardeşi, İkinci Mahmûd hân geçdi. 360, 414.

794 — SELMÂN-I FÂRİSÎ «radiyallahü anh»: İsfehânlı idi. Mecûsî idi. İrân'da iken kiliseye girip hıristiyân oldu. Anadoluya kaçıp, kiliselerde hizmet etdi. Şâma geldi. Medîne'de âhır-zaman Peygamberinin çıkacağını bir papasdan işitti. (İncil) i öğrendi. Âlim oldu. Medîneye girerken, köle yaptılar. Resûlullah «salallahü aleyhi ve sellem» hicretde Medîneye girerken karşılaştılar. İşittiği âlâmetleri gördü. Hemen imân etdi. Çok hâlis müslimân oldu. Ehl-i beytten sayıldı. Hendek gazâsında, hendek kazılmasını istedi. Ondan sonraki gazâların hepsinde bulundu. Hazret-i Ömer zamanında Medayn vâlisî oldu. Resûlullahın huzûrun-da ve sohbetinde kemâle geldi. Zâhir ve bâtın ilmlerinde çok yüksek derecelere kavuştu. Eshâb-ı kirâmın hepsi de böyle olmuştu. Fekat, Resûlullahdan herkes, kendi kâbiliyeti ve kapasitesi kadar feyz alırdı. Hazret-i Ebû Bekrin kavuştuğu derecelere hiçbir Sahâbî kavuşamadı. Selmân-ı Fârisî, Resûlullahdan sonra, hazret-i Ebû Bekrin sohbetinde ve hizmetinde de çok bulunarak, hazret-i Ebû Bekrin almış olduğu kemâlâtdan da ba'zılarına kavuştu. Resûlullah'a kendi kalbi ile bağlanmış olduğu gibi, hazret-i Ebû Bekrin dahâ parlak olan kalb aynası ile de bağlanarak, dahâ çok feyzlere, ma'rifetlere kavuştu. Silsile-i aliyenin İkinci mürşid-i kâmilidir. [35].ci yılda, ikiyüzelli yaşında Medâynda vefât etdi. 46, 269, 437, 883, 962.

795 — SEMHÜDÎ: Nûr-üd-dîn Alî bin Abdüllah, 844 [m. 1440] de Mısrda tevellüd, 911 [m. 1506] de Medîne'de vefât etdi. Şâfi'îdir. Şerîflerdendir. Medîne'de yerleşip, Mescid-i Nebînin ta'mîri, kütübhâne inşâsı ile uğraştı. Çok kitâb yazdı. (Hulâsa-tül-vefâ) ve (Cevâhir-ul'akdeyn) kitâblarını okuyan, İbni Teymiyyenin ve Vehhâbîlerin bozuk yola sapmış olduklarını iyi anlar. 411.

796 — SEMNÂNÎ: Doksanyedinci sırada, Alâüddevle ismine bakınız!

797 — SENÂÜLLAH-I PÂNİ-PÛTÎ: Muhammed Senâüllah, Şeyh Celâl-i kebir-i Çeştinin onikinci torunudur. Hazret-i Osmân bin Affân soyundandır. Hane-fî, Nakşibendî, Mazharîdir. Binyüzkırküç [1143] senesinde Hindistânda Pâni-pût şehrinde tevellüd etdi. Yedi yaşında Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Naklî ve aklî ilmlerde ihtisâs kazandı. Delhiye giderek Şâh Veliyyullah-i Dehlevîden hadîs ilminde kemâle geldi. Önce mevlânâ Muhammed Âbid-i Semâmden Nakşibendî tarîkatini aldı. Bunun vefâtından sonra Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretlerinin teveccühleri ile mürşid-i kâmil oldu. Sonra, vatanına gidip, ölünceye kadar kadılık ve mürşidlik ile hizmet etdi. Binikiyüzyirmibeş [1225] de Pâni-pût şehrinde vefât etdi. Mazhar-ı Cân-ı Cânân hazretlerinin zevcesinin kabri yanındadır. Şeyh Celâlüddîn de orada büyük bir türbededir. Otuzdan fazla kitâb yazmıştır. (Tefsîr-i Mazharî) ismindeki tefsîri çok kıymetlidir. Arabîdir. 1384 [m. 1964] senesinde Delhide basılmıştır. On cilttir. Büyük fikh kitâbı ve (İrşâd-üt-tâlibîn) tesavvuf kitâbı da çok kıymetlidir. (İbn-ül-hüdâ) adı ile meşhûr oldu. Salâh, takvâ ve dîne bağlılıkta rûh-i mücessem idi. Mazhar-ı Cân-ı Cânân buyurdu ki, (Kiyâmet günü, bana, ne getirdin denilince, Senâ-üllah-ı pâni-pütîyi getirdim diyeceğim). Muhammed Âbid hazretleri, Abdül'ehad hazretlerinin halifesidir. Abdül'ehad hazretleri de, Muhammed Sa'îd-i Fârûkî hazretlerinin oğlu ve halifesi olup, 1126 da vefât etmiştir. (Gülşen-i vahdet) adındaki fârisî mektûbatı, 1386 [m. 1966] da Karaşide basılmıştır. 153, 908.

798 — SERAHSÎ: Şems-ül-eimme Ebû Bekr Muhammed bin Ahmed, Türkistândaki islâm âlimlerinin büyüklerindedir. [483] de vefât etdi. On sene habsde kaldı. Habsde iken yazdığı (Üsûl) kitâbı ve (Câmi'-i kebîr) ve (Câmi'-i sagîr) ve

(Siyer-i kebir), (Muhtasar-ı Tahâvi) şerhleri ve (Mebûsât) adındaki (Kâfi şerhi) ve (Muhit) kitâbları meşhûrdur. 701.

799 — **SEVDE** «radiyallahü anhâ»: Sevde binti Zem'a, Resûlullahın üçüncü zevcesidir. Zevci ile imâna gelip Habeşistâna hicret etmişlerdi. Mekkeye dönünce zevci vefât etdi. Resûlullah önce hazret-i Âişeyi, sonra Sevdeyi nikâhladı. Sevdeyi Mekke'de, hazret-i Âişeyi ise Medine'de evine aldı. Yaşlı olduğundan Medine'de sırasını hazret-i Âişeye bağışladı. Hazret-i Ömer zamanında vefât etdi. 332.

800 — **SEYFEDDİN-İ FÂRUKÎ**: Muhammed Ma'sûm-i Fârûki hazretlerinin altı oğlu da zâhir ve bâtin ilmlerinde kemâle gelmiş, vilâyet-i hâssa-i Muhammediyyeye kavuşmakla şerefleşmişlerdir. Bunlardan Muhammed Seyfeddin, bu Silsile-i aliyyenin yirmibeşincisidir. (Muhyls-sünne) adı ile meşhûr odu. Binkırkdokuz [1049] senesinde Serhend şehrinde tevellüd, bindoksanaltı [1096] da orada vefât etdi. Mubârek babasının türbesinin birkaç yüz metre cenûbundaki büyük türbededir. Çok kerâmetleri görüldü. (Açlık çekmeğe lüzûm yoktur. Açlık ve nefisle mücâhede, hârika ve kerâmeti arttırır. Mürşidin sohbeti ise, zikri yerleşdirir. Sünnete tâbi' olmağı kolaylaştırır) buyururdu. Her sâ'at emr-i ma'rûf yapardı. Bindörtü yüz velî yetiştirirdi. (Mektûbât-ı seyfiyye) adındaki kitâbı, 1331 [m. 1913] de Haydarâbâdda basılmıştır. İçinde yüzdoksan [190] mektûb vardır. 883.

801 — **SEYYİD ABDÜLHAKİM-İ ARVÂSÎ** «kuddise sirruh»: Ondördüncü [14] sırada Abdülhakim-i Arvâsî ismine bakınız!

802 — **SEYYİD ABDÜLLAH**: Abdüllah-i Şemdinî, Hâlid-i Bağdâdînin Süleymâniyye kazâsındaki medrese arkadaşı ve halifelerinin büyüklerindedir. Silsile-i aliyyenin otuzuncu ferd-i kâmilidir. Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin onuncu torunu ve Tâhâ-i Hakkârî hazretlerinin amcasıdır. Şemdinânın Nehri köyünde medfûndur. 883.

803 — **SEYYİD ABDÜRRAHMÂN**: Zebid müftisidir. Vehhâbîleri red eden kitâbı meşhûrdur. 408.

804 — **SEYYİD EMİR KÜLÂL**: Buhârânın Suhâr köyünde tevellüd, yediyüz yetmişiki [772] de orada vefât etdi. Silsile-i aliyye büyüklerinin ondördüncüsüdür. Gençliğinde güreş yapmakla meşhûrdu. Sonra çömlekçilik yaptığı için Külâl denilmiştir. Behâ-üd-dîn-i Nakşibend hazretlerinin mürşididir. 85, 883.

805 — **SEYYİD FEHİM-İ ARVÂSÎ**: İslâm âlimlerinin büyüklerinden ve Sôfiyye-i aliyyedendir. Silsile-i aliyyenin otuzüçüncüsüdür. Tâhâ-i Hakkârî hazretlerinin sohbetinde kemâle geldi. Seyyid Tâhâ [1269] da vefât edince, kardeşi olan seyid Muhammed Sâlih hazretlerini ziyâret ederdi. Muhammed Sâlih [1281] de vefât etdi. Fazla bilgi almak için, (Abdülhakim-i Arvâsî) ve (Tâhâ-yı Hakkârî) isimlerini ve (Eshâb-ı kirâm) kitâbının sonunda (Fehim-i Arvâsî) ve (Tâhâ-yı Hakkârî) isimlerini okuyunuz! Seyyid Fehim hazretleri, [1241] de tevellüd, [1313] de vefât etdi. Vanda, Müküs kazâsının Arvas köyünde medfûndur. Babası, molla Abdülhamid efendidir. Vâlidisi Âmine hânım, hâci İbrâhim efendinin kızıdır. Dedesi seyid Abdürrahmân, seyid Abdülhakim-i Arvâsînin dedesinin dedesidir. Seyyid Fehimi Arvâsî hazretlerinin kardeşi Molla Safiyüddîn torunu Abdülhamid efendi [m. 1967] de hayâtda idi. Arvasdadır. 809, 834, 883.

806 — **SEYYİD KUTB**: 1321 [m. 1903] de Mısırda doğdu. Kahire ilm enstitüsünde okudu. Önce sosyalist fikrlerini yaydı. Sonra din adamı şekline girerek, eski Kâhire müftisi ve mason locası başkanı olan Abduhun dinde reformist yolunu tuttu. Bütün kitâblarında olduğu gibi tefsîrinin birinci cildinde de, cihâdın bir kısmını kabûl, esâs kısmını inkâr etmekte, (İnsanları dine girmeğe zorlamak için cihâd edilmez) demektedir. Bunun yanlış olduğunu (Dinde reformcular) kitâbında uzun açıkladım. Seyyid Kutb hakkında geniş bilgi de verdim.

Lutfen oradan okuyunuz! (Cihâd, zulm edenlere ve zâlimlere karşıdır) âyet-i ke-rîmesini ileri sürerek, müslimânları hükûmetlere karşı ayaklanmağa, ısyâna ve fitne çıkarmağa kışkırtmaktadır. Hâlbuki, zâlim sultânlarla, hattâ kâfir hükümetlere bile ayaklanmağı dinimiz yasak etmektedir. Böyle ayaklanmak, cihâd de-ğil, ahmaklıktır. Böyle zemânlarda yapılacak cihâd, islâm bilgilerini yaymak, imânlı gençlik yetişmesine çalışmaktır. Seyyid Kutbun bu câhilce, ahmakca ya-zıları, Mısrda fitne çıkmasına, onbinlerce müslimânın zindânlarda çürümelerine, çoklarının ölmesine sebep oldu. Bu fâci'a ve fitnelerin cezâsını kıyâmetde çeke-cekdir. Câhilce davranışları ve gâfilce yazıları ile devlete karşı ihtilâle sebep ol-duğu için, kendisi de 1386 [m. 1966] da i'dam edildi. İlmî, akli ve ihlâsî olmıyan din adamları târih boyunca, hep böyle felâketlere sebep olmuşlardır. İslâm bil-gilerini sessizce yayan ilmi ve akli din âlimleri, hep başarı sağlamışlardır. **(Birgîvî vasiyyetnâmesi)** şerhinde buyuruyor ki (El ile, güc kullanarak emr-i ma'rûf etmek, hükûmet adamlarının vazîfesidir. Söz ile, yazı ile cihâd et-mek, âlimlerin vazîfesidir. Kalb ile, düâ etmekle mâni' olmak ise, her mü'mi-nin vazîfesidir. Te'sîrli, başarılı olacağı zan olunursa, bu vazîfeleri yapmak vâcib olur. Fitneye sebep olacağı zan olunursa, terk etmek vâcib olur. Zarûretsiz ol-mahalle varmak câiz değildir. O şehirden çıkıp başka şehre gitmek vâcib de-ğil-dir. Eğer dinini korumak için hicret ederse, güzel olur. Cennete girmeğe lâ-yık olur. Şefâ'ate mazhar olur. Emr-i ma'rûf ve nehy-i münker yaparken niyyetin hâlis olması ve işi anlayıp iyi bilmesi ve sabırlı olup münâkaşa ve kavga etme-mesi, yumuşak ve tatlı dil ve yazı ile yapması lâzımdır). Görülüyor ki, zor kul-lanarak cihâdî hükûmet yapar. Cihâd, Seyyid Kutbun anladığı gibi değildir. Eğer cihâd ile emr-i ma'rûfu iyi anlamış olsaydı, kendi başını yemez ve kırkbinden fazla müslimânı felâkete sürüklemeydi. İstanbuldaki yüksek islâm enstitüsü es-ki müdürlerinden ve öğretim üyelerinden Ahmed Davudoğlu, 1394 [m. 1974] de İstanbulda basılan **(Dini ta'mir da'vâsında din tahribcileri)** kitabında, (Yüksek islâm enstitülerinde bir tek sâ'at bile islâm hukûku okutulmadığını, tefsîrden, hadîsden hafif bir şekilde bahsedilerek, dinî tadrîsât yapılmıyormuş süsü verildi-ğini bildirmekte, Seyyid Kutb bir edîbdir. Biraz dinî kültürü vardır. Mehmed Âkife-benzemektedir. Sözü dinde sened olamaz. Çünkü din âlimi değildir) demekde-dir. 266, 364, 415, 797.

807 — SEYYİD NÜR: Muhammed Bedevânî, Bedâyûn şehrinde dir. Zâhir ve bâtın ilmlerinde mütehassıs idi. Silsile-i aliyyenin yirmialtıncı mürşid-i kâmi-lidir. Seyf-üd-dîn-i Fârûkînin halîfesi ve Mazhar-ı Cân-ı Cânânın mürşididir. Her hareketi sünnete uygundu. Kerâmetleri şöhret bulmuştu. Binyüzotuzbeş [1135] senesinde vefât etdi. Türbesi, Delhinin cenûbunda, Nizâmeddîn-i Evliyânın gar-bında olup, ziyâret edilmektedir. Bir teveccühü ile tâliblerin kalpleri zikre baş-lardı. Tecellî-i sıfât hâsıl olurdu. (Sokakda fâsıkla karşılaşmak kalbde zulmet hâsıl eder) buyurur, müridlerinin hangi fıskı işliyenle karşılaştığını haber verir-di. 883.

808 — SEYYİD SÂLİH: Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin onbirinci torunu ve seyyid Tâhâ-i Hakkârînin kardeşidir. Silsile-i aliyyenin otuzikinci mür-şid-i kâmilidir. [1281] de Nehrîde vefât etdi. Seyyid Fehîm ismine bakınız! 883.

809 — SEYYİD ŞERİF-i CÜRCÂNÎ: Alî bin Muhammed Cürcânî, 740 [m. 1339] da Cürcânda tevellüd, 816 [m. 1413] da Şîrâzda vefât etdi. Hanefî âlimle-rindedir. Alâeddîn-i Attâr hazretlerinin sohbetinde bulundu. 41, 365, 438, 958, 961.

810 — SEYYİD TÂHÂ: Sekizyüzyetmişdördüncü [874] sayıda, Tâhâ kelimesi-ne bakınız!

811 — SEYYİDET NEFİSE: Hazret-i Hüseyin torunu Zeydin oğlu Hasenin

kızıdır. [145] de Mekkede tevellüd, [208] de Mısrda vefât etdi. Buna nezr okunarak yapılan düâyı Allahü teâlâ kabûl ederek hasta iyi olmaktadır. 431.

812 — SICİSTÂNÎ: Hâfız Ebû Dâvüd Süleymân bin Eş'as, hadis âlimlerindendir. Hanbelî mezhebindedir. 202 [m. 817] de tevellüd, 275 [m. 888] de Basrada vefât etdi. (Sünen) ve (Defâil-ün-nübüvve) kitâbları meşhûrdur. 152, 179, 292, 316, 377, 406.

YÜSÜF BİN AHMED SICİSTÂNÎ başka olup (Münye-tül-müfti) ve (Gunye-tül-fukahâ) kitâblarını yazmıştır. Altıyüzotuzsekiz [638] den sonra Sivâsda vefât etmiştir. 201.

813 — SIRRI PÂŞA: Muhammed bin Muhammed Sâlih. Osmânî vâli ve ilm adamlarındandır. [1260] da Giridde tevellüd, [1313] de vefât etdi. Sultân Mahmûd türbesi kabristânındadır. (Şerh-ı akâid) tercemesi ve (Sırr-ül-Furkân) tefsiri basılmıştır. 317.

814 — SIRRÎ-Yİ SEKATÎ: Ebül-Hasen denir. Sôfiyye-i aliyyedendir. Ma'rûf-i Kerhiden feyz aldı. Cüneyd-i Bağdâdînin dayısı ve mürşididir. 251 [m. 865] de Bağdâdda vefât etdi. 268, 757.

815 — SOKRAT: Eski yunan hakimlerindendir. Milâddan [470] yıl önce atınada tevellüd etmiş, yetmiş yaşında habs olunarak zehr içirilerek öldürülmüştür. Bir yaratmanın bulunduğuna inanmış ise de, madde ve rûha kadim demiş, küfrden sıyrılamamıştır. Hiç kitâb yazmadı. Eflâtûn, Ksenefon ve Oklidis, Sokratın talebeleridir. Dîni bilgilerini, eski Peygamberlerin kitâblarından ve kendi zemanına kadar ağızdan ağıza gelen sözlerinden öğrenmiştir. 330. 678,

816 — SOKULLU MUHAMMED PAŞA: Kânûni sultân Süleymân hân ve ikinci Selim hân ve üçüncü Murâd hân zamanlarında onbeş sene kadar Sadr-ı a'zam-lık yapmıştır. Bosnanın Sokol kasabasındandır. [969] da dâmâd-ı şehriyârî olmuşdur. [972] de Sadr-ı a'zam olmuş, [985] de Azâbkapı câmi'ini yaptırmış, [987] de divân kurmuş iken, bir meczûb tarafından şehid edilmiştir. Eyyübdе Şeyh-ul-islâm Ebüssü'üd efendinin kabri yanındaki türbesindedir. Türbesi yanındaki (Yazılı medrese) yi de kendisi yaptırmıştır. Zevcesi Ismi-hân sultân, ikinci Selim hânın kızı olup, sultân Ahmed câmi'i ile Kumkapı arasındaki Muhammed paşa câmi'ini yaptırmıştır. Orta kapısı, mihrâbı ve minber kapısı üstlerinde birer (Hacer-ül-esved) taşı parçaları vardır. Câmi' [979] da yapılmıştır. Sultânın kabri, Ayasofyada babasının türbesindedir.

817 — STALİN: Josef Cugaşvili, 1295 [m. 1879] de Rusyada tevellüd, 1371 [m. 1952] de Moskovada vefât etdi. Teflis yehûdilerindendir. [m. 1920] de komünist partisinin genel sekreteri oldu. [m. 1924] de, Lenin ölünce, Rusyanın idâresini eline aldı. Ölünceye kadar rus milletini ve hele Rusyadaki müslimânları işkence altında inletdi. Yirmisekiz sene içinde ellibeşmilyon vatandaşının cânına kıydı. Milleti kendine tapındırdı. Ölümünden sonra, heykelleri yıkıldı. Resimleri her yerden kaldırıldı. Stalingrad dediği büyük şehrin adı Volga-grad yapıldı. Rus târihlerine, kötü adam diye yazıldı. 466, 468.

818 — SÜBKÎ: İkiyüzkırkıncı [240] sırada, Ebû Hasen ismine bakınız!

819 — SÜFYÂN BİN UYEYNE: Ebû Muhammed, islâmın büyük âlimlerindedir. Müctehid idi. Mezhebi zamanla unutuldu. [107] de Kûfede tevellüd, [198] de Mekke-i mükerrermede vefât etdi. 86, 398.

820 — SÜFYÂN-I SEVRÎ: Ebû Abdüllah bin Sa'id, büyük islâm âlimlerindedir. Müctehid idi. Mezhebi zamanla unutuldu. 95 [m. 715] yılında Kûfede tevellüd, 161 [m. 778] de Basrada vefât etdi. Cüneyd-i Bağdâdî bunun mezhebinde idi. 49, 268, 513, 544, 546, 576, 819.

821 — SUHEYB-İ RÛMÎ «radiyallahü anh»: Ebû Yahyâ Suheyb bin Sinân, ilk islâma gelenlerdendir. Rumların elinde köle idi. Bütün gazâlarda bulundu. Hadis-i şerîfle medh olundu. Otuzsekiz [38] yılında, yetmiş yaşında, Medîne-i münevverede vefât etdi. İyi rumca bilirdi. 626.

822 — SÜLEYMÂN «aleyhisselâm»: Dâvüd aleyhisselâmın oğludur. Hem Peygamber, hem sultân idi. Kudüsde, Mescid-i aksâyı yedi yılda, çok san'atlı yaptı. Serâylar yaptırdı. Akabe körfezinden Fırat kenârına kadar kırk sene adâletle hükûmet sürdü. Ticâret gemileri yaptı. Kızıl deniz ve Ummân denizinde ticâret yaptırdı. Yemendeki Sebe' sultânı olan Belkıs ile evlendi. Vezîri (Âsaf) çok akllı ve hakim idi. 60, 655, 985.

823 — SÜLEYMÂN BİN ABDÜLVEHHÂB: Şeyh Süleymân, Ehl-i sünnet âlimlerinden idi. Kardeşi Mehmedin kötü bir çığır açdığını anlayınca, onun bozuk kitâblarına reddiyyeler yazdı. Bunlardan (**Savâik-ul-İlâhiyye firredd-i al-el-vehhâbiyye**) kitâbında diyor ki, (İbn-ül-kayyim-i Cevziyye (**Şerh-ul-menâzil**) kitâbında, Allahü teâlâ bir kimseyi bir bakımdan sever, başka bir bakımdan sevmez diyor. Böylece bir kimsede imân ile küfr birlikde bulunur. Peygamberlere inanmazsa, imânının fâidesi olmaz. Peygamberlere inanmış ise, çeşidli şirkleri onu imândan çıkarmaz, diyor. Vehhâbîlerin her biri, bir müslimânda başka başka küfr bulunduğunu söylüyor. Her birine göre, bir müslimâna başka çeşid kâfir diyen vehhâbîlerin kendilerinin de kâfir olmaları lâzım gelir. Vehhâbîler, kendilerinin Hanbelî mezhebinde olduklarını söylüyorlar. Hanbelî mezhebinin çok kıymetli (**İknâ'**) kitâbında, Peygamberlerin ve Evliyânın mezârlarına ilticâ ve istigâse etmenin mekrûh olduğu yazılıdır. Küfr, şirk diyen hiç yokdur. Vehhâbîler ise, mezârdan istigâse eden müşrik olur diyor. Kendi kendilerini yalanlıyorlar). Süleymân hazretleri, ölünceye kadar vehhâbîlerle mücadele etti. Onları tasvîb eden bir eser bırakmadı. 407.

824 — SÜLEYMÂN BİN CEZA': Kânûnî sultân Süleymân hân zamanında yaşayan din adamlarındandır. Birçok kitâbdan ve en çok huccet-ül-islâm imâm-ı Gazâlînin kitâblarından toplayarak hâzırladığı (**E' oğul**) ilm-i hâl kitâbı çok kıymetlidir. Yanlış olarak (**Huccet-ül-islâm**) adı ile sık sık basılmaktadır. 125.

825 — SÜLEYMÂN ÇELEBÎ: Süleymân bin İvez pâşa bin Mahmûd, meşhûr türkçe mevlidin yazarıdır. Mevlidin asıl adı (**Vesile-tün-necât**) dır. 780 [m. 1378] yılında Bursada vefât etti. Çekirgededir. Dedesi Mahmûd beğ, Süleymân pâşa ile, Rumeliye sal ile geçenlerdendir. 340.

826 — SÜLEYMÂN HÂN I: Kânûnî sultân Süleymân, islâm halifelerinin yetmişbeşincisi ve Osmânlı pâdişâhlarının onuncusudur. Yavuz sultân Selîm hânın oğlu, ikinci Selîm hânın babasıdır. Dokuzyüz [900] senesinde tevellüd, 974 [m. 1566] de vefât etti. Süleymâniyye câmi'i yanındaki türbededir. İkinci Süleymân ve ikinci Ahmed hân da bu türbededirler. [926] da halife oldu. Onüç kerre cihâd yaptı. Hepsinde zafer kazandı. Yaptığı donanma, Avrupada birinci idi. Atlas okyânusundan Ummân denizine kadar ve Macaristân, Kırım ve Kazandan Habeşistâna kadar geniş yerleri, Allahü teâlânın şerî'ati, Kur'ân-ı kerîmin emri ile, adâletle idâre etti. Avrupanın en büyük devleti olan Şarlkintin imperatörlüğü, devlet-i Osmâniyyenin emri ile hareket ediyordu. Pekçok hayr ve hasenât yaptı. Sultân Selîm, Şâhzâdebaşı, Cihângir ve Süleymâniyye câmi'lerini ve Anadolu ve Rumelinin her yerinde, Rodos ve başka adalarda müzeyyen câmi'ler, medrese, hastahâneler, aşhâneler, yollar, köprüler yaptı. Kızları, dâmâdları, kumandanları da sayılamıyacak kadar çok hayrlı eserler bıraktı. [969] da İstanbolda kahve içilmesine başlandı. Kur'ân-ı kerîmi sekiz kerre yazdı. 932 [m. 1526] de Fransa hükûmeti, sultân Süleymâna sığındı. [945] de Osmânlı donanması, Avrupalıların birleşik deniz kuvvetlerini bozguna uğrattı. [963] de Süleymâniyye câmi'i ve külliyesi yapıldı. [967] de Avrupalıların donanmaları ikinci bozguna uğradı. Eyyûbde (**Baba Haydar**) câmi'ini yaptırdı. Baba Haydar, Ubeydüllah-ı Ahrâr halifelerinden olup, [957] de vefât etti. Edirne-kapı mezârlığında, Münzeviye giden yol üzerinde (Emîr Buhârî Tekkesi) mescidini yaptırdı. Bu tekkenin ilk şeyhi Mahmûd Çelebî efendi, câmi'in karşısında medfûndur. Seyyid Ahmed-i Buhârînin dâ-

mâdîdir. Kayınpederi vefât edince, yerine geçerek Maltadaki Emir Buhârî tekkesine nakl etdi. 1391 [m. 1971] de Buğâz köprüsü çevre yolu yapılırken, tekke ve kabirler yıkılıp kaldırıldı.

Sultân Süleymânın kızı Şâh sultân ile dâmâdı Zâl Mahmûd pâşa, Eyyûbde Defterdar caddesinde büyük bir cami' yapmışlardır. İkisi de [970] senesinde vefât etdiler. Câmî' yanındaki türbededirler. Sultân üçüncü Selim hânın büyük hemşiresi Şâh sultân bu câmî'in yanına bir mekteb ve kendi için bir türbe yaptırdı. Türbede zevci Mustafâ pâşa ile vâlidesi sultân da vardır. Sultân Mahmûd hân ve son olarak 1380 [m. 1960] de, başvekil Adnân Menderes, câmî'i ve türbeyi ta'mir etdiler.

Oğlu sultân Cihângirin rûhu için, [967] de Cihângir câmî'ini yaptı. Cihângir [960] da Halepde vefât etmiş, Şâhzâde câmî'i yanında ağabeyi Muhammed sultânın türbesine defn edilmiştir. Cihângir câmî'i üç defa yandı. Son olarak, ikinci Mahmûd hânın sadr-ı a'zamı silâhdar Ali pâşa [1239] da yaptırmıştır.

[978] de, İskender pâşa, Kanlıca câmî'ini yaptırdı. Aynı senede Kıbrısta Magosa kal'asını feth etdikden iki gün sonra orada vefât etdi. Câmî'i önündeki türbede hangi İskender pâşa olduğu kesinlikle belli değildir. Câmî'in sağ tarafında Yenişehirli Abdüllah efendi medfûndur. 253.

827 — SÜNBUİL SİNÂN: Şeyh Sinân-üd-din-i Yûsûf efendi, Merzifonludur. Halvetî tarikatının Sünbülî kolunun reîsidir. Çelebî halife Muhammed Cemâled-din efendinin halîfesi ve Merkez efendinin mürşididir. 936 [1529] da vefât etdi. Koca Mustafâ pâşadaki tekkesindedir. Çelebî halife, sultân Bâyezîd-i Velî vezîrlerinden Koca Mustafâ pâşanın da mürşididir. Pâşa bir câmî' ve tekke yaptı. Çelebî halife bu tekkede irşâda başladı. Hacca giderken [899] da Şâmda vefât etdi.

Sünbül Sinân efendi, önce Efdalzâdeden ilm tahsil eyledi. Sonra Mısra gitdi. Mürşidinin vefâtını işitince, İstanbula gelip, Koca-Mustafâ pâşadaki tekkesine yerleşti ve kızı Safiyye hânımı aldı. 936 [m. 1529] da vefât edince, yerine Şâh sultân tekkesindeki Merkez efendi geldi. Simâ' ve raksın câiz olduğunu bildiren (Tahkikiyye) risâlesi vardır. Efdalzâde Hamîdüddin efendi, yedinci şeyh-ul-islâm olup [908] de vefât etdi. Eyyûbdedir. Fâtih Maltasında medresesi vardır. 990.

828 — SÜNBUİLZÂDE: Altiyüzellibirinci [651] sırada Muhammed Mer'aşî ismine bakınız!

829 — SÜ'ÛD: Sü'ûd bin Abdül'azîz, iki kimsedir. Birincisi Sü'ûdî Arabistânın üçüncü meliki olup 1217 [m. 1802] de idâreyi ele aldı. Çok müslimân kanı dökdü. [1231] de öldü. İkincisi, Sü'ûdî vehhâbî Arabistânın yirminci melikidir. 1372 [m. 1953] de hükûmet reîsi oldu. Şerî'ate uymadı. Ehl-i sünnete işkence yaptı. Zevk ve safâya daldı. 1384 [m. 1964] de tahttan indirildi. Yûnânistâna gidip, Atina'da içkili, kadınlı kötü hayât geçirdi. 1388 [m. 1968] de orada öldü. Yerine koyu vehhâbî olan kardeşi, ellisekiz yaşındaki Faysal getirildi. 414.

830 — SÜVEYDÎ: Muhammed Emîn bin şeyh Ali, Şâfiî fıkıh âlimlerinden ve Hâlid-i Bağdâdinin halîfelerindendir. 1246 [m. 1830] da vefât etdi. Çok kitâb yazdı. (Behce-tül-merdiyye fî ihtisâr-il-tuhfe-tîl-isnâ aşeriyye) kitâbı çok kıymetlidir.

831 — SÜVEYDÎ: Şeyh Ali bin Muhammed, Şâfiî âlimlerindendir. Bağdâdda tevellüd, [1237] de Şâmda vefât etdi. (Reddi-alel-imâmiyye) kitâbı çok kıymetlidir.

832 — SÜVEYDÎ: Abdüllah bin Hüseyin Bağdâdî, Şâfiî fıkıh âlimidir. 1104 [m. 1692] de tevellüd, 1174 [m. 1760] de vefât etdi. Nâdir şâh tarafından hâzırlanan mecliste, yetmiş şîî âlimini mağlûb edip, aldandıklarını hepsine tasdik etdirdi. O meclisdeki konuşmaları (Hucec-i kat'ıyye) kitâbında yazmıştır. Türkçeye terceme edilip, [1326] da Mısırda basılmıştır. Tercemesi, (İslâma hizmet) kitâbı içinde latin harfleri ile 1390 [m. 1970] da İstanbolda üçüncü baskısı yapılmıştır.

833 — SÜYÛTÎ: Celâleddîn Abdürrahmân bin Ebû Bekr Muhammed, Islâm âlimlerinin büyüklerindendir. Hadîs imâmı, müctehid idi. 849 [m. 1445] da Mısrda tevellüd, 911 [m. 1505] de orada vefât etdi. Her biri çok kıymetli olan, beşyüzden fazla kitâb yazdı. Çoğu Mısrda ve Avrupada ve İstanbolda basıldı. Dahâ yirmilki yaşında iken, Celâleddîn Muhammed bin Ahmed-i Mısrînin İsrâ sûresine kadar yaptığı ve [864] de vefât edince, yarıda bıraktığı tefsiri temâmladı. Bunun için (**Celâleyn tefsiri**) denildi. Almanca (Meyer Lexikon) adındaki kitâbda (Yorulmadan, yılmadan yazan Süyûtînin üçyüzden fazla eseri vardır) diyor. Yetim olarak büyüdü. Sekiz yaşında hâfız oldu. Tefsir, hadîs, fıkıh, nahv, me'ânî, beyân, bedî' ve lügat ilmlerinde mütehassis oldu. Şâma, Hicâza, Yemene, Hindistâna, Fasa gitdi. 60, 345, 372, 397, 404, 411, 417, 421, 423, 659, 922, 929.

834 — ŞA'BÂN-I VELÎ: Kastamonilidir. Hayreddîn-i Tokâdî 941 de vefât edince, halîfesi olmuştur. Hayreddîn efendi de, Çelebî halîfe denilen Muhammed Ce-maleddîn efendinin halîfesidir. Çelebî halîfe, Sünbül Sinân efendinin de mürşidi olup 912 de vefât etmiştir. 1049.

835 — ŞA'BÎ: Ebû Amr Âmir, Tâbi'nin büyüklerindendir. Kûfenin en büyük âlimi idi. İmâm-ı a'zamın hocalarındandır. Yirminci [20] yılda Basrada tevellüd, [104] de Kûfede vefât etdi. 679.

836 — ŞÂFİ'Î: İmâm-ı Ebû Abdüllah Muhammed bin İdrîsin dedesinin dedesi Şâfi', Kureyş kabîlesinden ve Eshâb-ı kirâmdan olduğu için, Şâfi'î adı ile meşhûr olmuştur. Şâfi'in dedesinin dedesi de Hâşim bin Abd-ı Menâfdır. Büyük müctehid ve mezheb reîsidir. 150 [m. 767] senesinde Gazzede tevellüd, 204 [m. 820] de Mısrda vefât etdi. Kurâfe kabristânındadır. İki yaşında, Medîneye götürüldü, imâm-ı Mâlikden okudu. Yedi yaşında hâfız oldu. Hadîs, fıkıh, lügat ve edebiyât-da çok yükseldi. Vera', takvâ ve salâhda eşi yok idi. İmâm-ı Ahmedin hocasıdır. [195] de Bağdâda, [197] de Mekkeye, [199] da Mısra geldi. Üsûl-i fıkıh ilmini ilk yazandır. Hadîsde (**Sünen**) ve (**Müsned**) i, fıkıhda (**Kitâb-ül-ümm**) ü çok kıymetlidir. 48, 57, 244, 305, 363, 368, 394, 398, 407, 452, 458, 529, 557, 657.

837 — ŞÂH-I NAKŞİBEND «kuddise sirruh»: Yüzelliyedinci [157] sırada Behâeddîn-i Buhârî ismine bakınız!

838 — ŞÂH İSMÂ'İL: Şeyh Safiyyeddînün torunlarından olduğu için, Safevî denir. İrânda, Tebrîzde 908 [m. 1502] de Safevî şî'î hükûmetini kurdu. İmâm-ı Mûsâ Kâzım «rahmetullahi aleyh» soyundan olduğunu söyledî. Fekat, Hatay denilen türk kabîlesindendir. Babası şeyh Haydar, İrânın Erdebîl şehrinde yerleşen Hatay kabîlesinden şeyh Cüneydin oğlu olup, kızıl başlık giyerdi. 1355 [m. 1937] yılında İrânın edebiyât târihini yazan İngiliz Eduard Braun (Yâvuz sultân Selim mektûblarında, kendisini efsânevî İrân şâhlarına, şâh İsmâ'îli ise, türk Efrâsyâba benzetiyordu. Şâh İsmâ'îlin ordusu, Mûsullu, Şâmlı, Rumlu gibi türk kabîlelerinden askerlerle dolu idi. Türkçe konuşuyorlardı) diyor. [Efrâsyâb, eski Tûrân hükümdârı idi. İrân şâhlarından Ferîdûnün oğlunun torunu idi. İrânı aldı. Çıkarıldı. Tekrâr aldı. Zâl oğlu Rüstemin kahramanlıkları ile, yine çıkarıldı. Nihâyet Key-husrev tarafından öldürüldü. (**Şâhnâme**) de uzun yazılıdır]. Şâh İsmâ'îlin türkçe şi'rleri, el yazma divânı, Erdebilde türbesindedir. [892] de tevellüd etdi. Babasından kalan Hataylı tekkesinde şeyh oldu. [905] de, müridleri ile Şîrvâna saldırdı. Şî'liği i'lân edince, Ehl-i sünneti öldürdü. Bunu haber alan Yâvuz Selim hân, 920 [m. 1514] senesinde, Çaldıranda şâhı ve askerlerini perişân etdi. Kaçdılar. 930 [m. 1524] de Erdebîlin Serab kasabasında öldü. İntikâmcı, sefih, alçak bir zındık idi. (**Mir'ât-i kâinât**) da diyor ki, Yıldırım Bâyezîd zamanındaki Evliyâdan Abdür-rahmân-ı Erzincânî, Safiyyeddîn-i Erdebîlî hazretlerinin halîfelerinden idi. Amasyada, bir sabâh çok üzgün olup, sebebi soruldukdâ (Erdebîlî oğullarının i'tikâdı ve takvâları güzel idi. Şimdi şeytân onları doğru yoldan sapdırdı) buyurdu. Sonra, şeyh Haydarın râfîzî olduğu haberi geldi. 59, 443, 456.

839 — ŞÂH SULTÂN: Osmânî pâdişâhlarından, birinci Selim hânın ve birinci Süleymân hânın ve üçüncü Mustafâ hânın kızlarıdır. Selim hân ve Süleymân hân isimlerine bakınız! 952, 980, 985.

840 — ŞÂH VELİYYULLAH-I DEHLEVÎ: Ahmed bin Abdürrahim, 1114 [m. 1702] de Delhide tevellüd, 1176 [m. 1762] de Delhide vefât etdi. Babası, hazret-i Ömer, Vâlidresi hazret-i Ali soyundandır. Mevdûdinin yazdığı gibi mezhebsiz değildir. Ehl-i sünnet âlimi idi: **(Dinde reformcular)** kitâbına bakınız! Büyük velî, Mazhar-ı Cân-ı Cânân buyurdu ki, (Şâh Velîyyullah derin hadis âlimidir. Ma'rifet esrârının tahkikinde ve ilmin inceliklerini bildirmekte, yeni bir çığır açmıştır. Bütün bu bilgileri ve üstünlükleri ile birlikde, doğru yolun âlimlerindendir). Çok kitâb yazdı. Eserleri Pâkistânda yeniden basılmaktadır. Şi'ilere karşı **(Kurre-tül ayneyn fi tafdil-iş-şeyhain)** ve **(İzâle-tül hafâ an hılâfet-ill-hulefâ)** kitâbları çok kıymetlidir. Birincisi türkçe kısaltılarak **(Müslimânların İki gözbebeği)** adı ile 1394 [m. 1974] de İstanbulda neşr edilmiştir.

Şâh Velîyyullah-ı Dehlevînin dört oğlu oldu. Birincisi, Şâh Abdül' Aziz (1159 - 1239) olup, hâl tercemesi altıncı sırada bildirilmiştir. Şâh Refi'uddin (1163 - 1233) ile Şâh Abdülkâdir (vefâtı 1230) de büyük âlim idiler. Şâh Abdülgâni (vefâtı 1227) genç iken vefât etdi. Bunun oğlu Şâh İsmâ'il bin Abdülgâni 1195 [m. 1781] de Delhide tevellüd etdi. Büyük ehl-i sünnet âlimi olan dedesinin yolundan ayrılarak vehhâbî oldu. Vehhâbilik sapık inanclarının Hindistânda yayılmasına önderlik yaptı. Bu fitnenin başı olan Muhammed bin Abdülvehhâb-ı Necdînin **(Kitâb-üt-tevhîd)** ni fârisî diline terceme ederek **(Takvîyet-ül-îmân)** ismi ile bastırıldı. **(Sırât-ı müstakîm)** ve başka kitâblar da neşr etdi ise de, ehl-i sünnet âlimlerinin reddiyeleri karşısında, 1243 senesinde Pişâvur şehrine kaçtı. Müslimânlara önder olmak düşüncesi ile, orada Sih (Sikhs) lere cihâd i'lân etdi. Çok müslimânın telef olmasına sebep oldu. Kendisi de bu harbde, 1246 [m. 1831] târihinde öldürüldü. Dedesinin şöhretine aldanarak, bunun tuzağına düşmüş olanlardan Abdüllah-ı Gaznevî ve Nezîr Hüseyin Dehlevî ve Sıddık Hasen hân Pühüvâlî ve Reşîd Ahmed Kenkûhî ve Diyobend şehrindeki medresenin ba'zı hocaları, kitâblar neşr ederek Hindistânda Vehhâbilîği yaymak için âdetâ birbirleri ile yarış etdiler. Şimdi Sü'ûdi Arabistan hükûmeti, Vehhâbilik sapık düşüncelerini bütün islâm memleketlerine yaymak için, Mekke-i mükerrreme şehrinde kurdukları **(Râbitat-ül-âlem-ill-islâmî)** fesâd yuvasının her memleketde şu'belerini açıyorlar. Bu şu'belerden ve büyük elçilik kültür ateşeliklerinden dağıtdıkları bol para ile câhil dil adamlarını aldatarak satın alıyorlar. Bu din adamları, vehhâbilerin sapık kitâblarını kendi dillerine terceme edip parasız dağıtıyorlar. Böylece islâmiyyetin kal'ası olan Ehl-i sünnet mezhebini içerden yıkarak islâm düşmanlarının ekmeğine yağ sürüyorlar. 153, 421.

841 — ŞÂHZÂDE SULTÂN MUHAMMED: Kânûnî sultân Süleymânın oğlundur. [949] da vefât etdi. Sultân Süleymân, bunun adına Şâhzâde câmi'ini yaptı. Câmi' [955] de temâm oldu. Câmi' yanındaki türbesindedir. Bu türbede, sağında birâderi Cihângîr sultân, sol yanında da kızı Hümâ şâh sultân yatmaktadır. Şâhzâde Cihângîr Halebde [960] da vefât edip İstanbula getirildi. Babası, bunun için Beyoğlunda Cihângîr câmi'ini yaptırdı. 1064.

842 — ŞARL: Fransa, Almanya, İngiltere, İsveç, Napoli, Sicilya, Navara ve Sardanya kralları arasında çok Charle vardır. Fransadaki onbir Şarl şunlardır: Şarl Martel [m. 689 - 741], 113 [m. 732] senesinde Puvatiye yakınında Endülüs müslimânlarına gâlib gelmiş ve papa üçüncü Greguvar [Grégoire] tarafından tebrik edilmiştir.

1.ci Şarl, buna Şarlman ya'nî büyük Şarl denir. Şarl Martelin torunudur. [m. 742 - 805]. Endülüs müslimânlarına mağlûb oldu. Almanyanın çoğunu aldı. Hârûnürreşîd buna sâ'at ve başka hediyeler göndermiştir.

- 2.ci Şarl [m. 823 - 877] âciz idi. Ömrü, kardeşleri ile harb etmekle geçti.
- 3.cü Şarl [m. 879 - 929], ömrü iç harblerle geçti ve harbde öldü.
- 4.cü Şarl [m. 1294 - 1328], güzel Filibin oğludur. İngiliz kralı ikinci Edvard bunun eniştesi idi. Edvarda hiyânet edip, öldürülmesine sebep oldu.
- 5.ci Şarl [m. 1337 - 1380], Fransayı İngiliz işgâlinde kurtardı.
- 6.ci Şarl [m. 1368 - 1422] zamanında, İngiltere kralı beşinci Hanri Fransayı alıp Fransa krallığını i'ân etdi.
- 7.ci Şarl [m. 1403 - 1461], Jandark isminde bir kızın yardımı ile Fransayı İngiliz işgâlinde kurtardı.
- 8.ci Şarl [m. 1470 - 1498], Napoliyi almış, yine gayb etmiştir.
- 9.cu Şarl [m. 1550 - 1574], on yaşında kral oldu. Annesi Katerina saltanat sürüp kadınlar saltanatı Fransayı karıştırdı. Katoliklerle protestanlar arasında harbler oldu. Kral, hemşiresini, protestan olan Navara prensi dördüncü Hanriye verdi ise de, düğünde (Sent Bartelemi) yortusu gecesini, Fransadaki protestanların öldürülmesini emr etdi. Kendisi de, serây penceresinden silâh atmıştır. Se-fâhet içinde öldü.
- 10.cu Şarl Filip [m. 1757 - 1836], onbeşinci Louinin torunu ve onaltıncı Loui ile onsekizinci Louinin birâderidir. 1793 [m. 1789] ihtilâlinde Fransadan kaçtı. 1795 de ingilizlerin yardımı ile Fransaya girmek istedi ise de, 1824 de girebildi. 1830 da zâlim idâresine karşı isyân çıkararak yine kaçtı.
- Şarl-kint başka olup, Alman imperatörleri olan yedi Şarldan beşincisidir. Bütün Avrupayı aldı ise de, 932 [m. 1526] da Osmânlılara mağlûb oldu. 1064.
- 843 — ŞÂZİLÎ:** İkiyüzellialtıncı [256] sırada Ebül-Hasen ismine bakınız!
- 844 — ŞEKER-GENC:** Ferîd-üd-dîn Mes'ûd³ Genc-i şeker, Hindistândaki Evliyânın büyüklerindedir. 569 [m. 1173] da Delhide tevellüd ve 664 [m. 1265] de Mûltanda vefât etdi. Kutbeddîn-i Bahtiyârın halifesi ve Nizâm-üd-dîn-i Evliyânın mürşididir. Mürşidi, Bahtiyâr Üşi, [663] de Delhide vefât etdi. Ağzına aldığı taş, toprak, çömlek parçaları şeker gibi tatlı olurmuş. Bunun için, (**Şeker hazînesi**) demek olan Genc-i şeker adı ile meşhûr olmuştur. Fârisi altmışsekiz sahîfelik (**Râhat-ül-kulûb**) kitâbı ve başka eserleri ve kerâmetleri bilinmekdedir. (**Mûltan şeyhi**) adı ile her sene, Muharrem'in beşinde kabri ziyâret edilmekdedir. 686.
- 845 — ŞEMSÜDDİN SÂMÎ:** 1266 [m. 1850] da Arnavutlukta tevellüd, 1322 [m. 1904] de İstanbolda vefât etdi. Erenköydedir. Fransızcadan türkceye resmli lûgat kitâbı ve altı cild (**Kâmûs-ül-a'lâm**) ı basılmışdır. 342, 387, 455.
- 846 — ŞEMSÜDDİN SEHÂVÎ:** Muhammed bin Abdürrahmân-ı Sehâvî, 830 [m. 1427] da Mısrda Sehâ kasabasında tevellüd, 902 [m. 1496] de Medîne-i münevverede vefât etdi. Şâfiî idi. Yüze yakın kitâb yazdı. 370.
- 847 — ŞEMSÜDDİN TİMÛRTÂŞÎ:** Şemsüddîn Muhammed bin Abdüllah Gaz-zî, Hanefî fikh âlimlerindedir. 1004 [m. 1595] de Gazzede vefât etdi. (**Tenvîr-ül-eb-sâr**) kitâbı ile (**Kenz**) ve (**Vikâye**) ve (**Minah-ul-gaffâr**) adını verdiği (**Tenvîr-ül-eb-sâr**) şerhleri meşhûrdur. Gazze, Filistindedir. Hâşim bin Abd-i Menâf oradadır. 416.
- 848 — ŞEMS-İ TEBRİZÎ:** Mevlânâ Muhammed bin Ali, ilk mektebe giderken Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» aşkından, yimez, içmez olmuşdu. Ebû Bekr-i Selle bâf [Küfe yapıcı] Tebrizinin mürîdi idi. Şeyh Rükneddîn-i Sencâsî ile şeyh Evhadeddîn-i Kermânîden ve Bâbâ Kemâl-i Cündîden de feyz aldı. Bâbâ Kemâlin yanında şeyh Fahreddîn-i Irâkî de yetişmekte idi. Şeyh Fahreddîn, her keşf ve hâlini, şî'rler hâlinde, Bâbâ Kemâle bildirirdi. Bâbâ Kemâl, Şemseddîne, (Sana bu esrârdan ve hakikatlerden birşey hâsil olmuyor mu? Neden hiç söylemiyorsun)dedi. (Ondan dahâ çok oluyor .Fekat, ben onun gibi şî'r söyleyemiyorum) dedi. Bâbâ Kemâl buyurdu ki, (Allahü teâlâ, sana öyle bir arkadaş ihsân eder

ki, o senin adına her ma'rifet ve hakikatleri söyler) buyurdu. [642] de Konyaya geldi. Şekerrizân hânına yerleşti. Celâleddin-i Rûmî talebesi ile geçerken karşılaşdılar. Celâleddine Resûlullah ile Bâyezidin derecelerini sordu. Aldığı cevâblardan bayıldı. Birgün, Mevlânâ havz kenârında idi. Yanında kitâblar vardı. Şemseddin gelip, kitâbları sordu. (Sen bunları anlamazsın) dedi. Şemseddin kitâbları suya atdı. Mevlânâ, âh babamın bulunmaz yazıları gitdi, diye çok üzüldü. Şemseddin elni uzatıp herbirini aldı. Hiçbiri islanmamış görüldü. Mevlânâ (Bu nasıl işdir?) dedi. (Bu zevk ve hâldir. Sen anlamazsın) buyurdu. [645] de, bir gece Mevlânâ ile otururken, yedi kişi gelip dışarı çağırdılar ve şehid etdiler. Bunlardan biri, Mevlânânın oğlu Alâüddin Muhammed idi. Kuyuya atdılar. Mevlânânın diğer oğlu Behâüddin Sultân veled rü'yâda görüp çıkardı. Konyada Mevlânânın medresesine defn edildi. Sultân Veled 712 de vefât edip, oraya defn edildi. 988.

849 — ŞEMSI AHMED PÂŞA: Sultân Süleymân hânın serâyında yetişip bütün cihâdlarında bulunmuşdur. [988] de Üsküdar'da, denize yakın Şemsi pâşâ câmi'ini yaptırmış, o sene vefât etmiştir. Câmi'inin yanındaki türbededir.

850 — ŞEMS-ÜL-EİMME HÜLVÂNÎ: Ebû Muhammed Abdül'aziz bin Ahmed, Hanefî fikh âlimidir. [456] da Buhârâda vefât etdi. Muhammed Şeybâninin (Câmi'ul-kebir) ve (Siyer-ül-kebir) ini şerh etmiş. (Nevâdir), (Mebûsüt), (Vâkı'ât) ve başka kitâblar yazmıştır. 176, 183, 228, 265, 739.

851 — ŞEMS-ÜL-EİMME-İ SERAHSÎ: Yediyüzdoksansekizinci [798] sırada Serahsî ismine bakınız!

852 — ŞEM'ÜN: Buna Sim'an veyâ Petrus da denir. 737.ci sırada Petrus ismine bakınız!

853 — ŞERHABİL «radıyallahü anh»: Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» ile konuşmak için Necrandan gelen altmış süvâri hıristiyânın en âlimi idi. Buna Seyyid derlerdi. Sonradan müslimân oldu. Sohbet ile şereflendi. 321.

854 — ŞERNBLÂLÎ: Ebül-İhlâs Hasen bin Ammâr Şernblâli, Hanefî fikh âlimidir. Şürnblâli de denir. Câmi'ul-ezherde müderris idi. (Câmi'ul-ezher), Mısrda Fâtımiler zamanında [361] de yapılan câmi' olup, medrese olarak kullanılmaktadır. [994] de tevellüd, 1069 [m. 1658] da Mısrda vefât etdi. (Nûr-ül-izâh) ve bunun şerhi olan (İmdâd-ül-Fettâh) veyâ (Merâkıl-felâh) isimlerindeki kitâbı ve kelâm ilminde (Merak-is-se'âde) kitâbı ve (Gurer) şerhi çok kıymetlidir. 177, 226, 235, 271, 309, 347, 728, 772.

855 — ŞEVBERÎ: Şems-üd-dîn Muhammed bin Ahmed Şevberî, Şâfi'i fikh âlimidir. [977] de Şevberde tevellüd, 1069 [m. 1658] da vefât etdi. Kıymetli kitâbları vardır. Şevber Mısrdadır. 568, 573.

856 — ŞEVKÂNÎ: Kâdî Muhammed bin Ali Şevkânî, 1173 [m. 1758] de San'a şehrinin Şevkân kasabasında tevellüd, 1250 [m. 1834] de San'ada vefât etdi. San'ada kâdî idi. Ehl-i sünnet değildir. Şi'ilerin Zeydî fırkasından olduğu Kuveyt müftisi Muhammed bin Ahmed Halef'in (Cevâb-üs-sâil) kitâbının 69.cu sahifesinde yazılıdır. Çok sayıda, istifâdeli kitâbları vardır. Ehl-i sünnete uymayan yazıları zararlıdır.

1976 senesinde Pâkistânda urdu dilinde basılmış olan (Vehhâbi mezhebinin iç yüzü) kitâbında, İbni Teymiyyenin ve Şevkânînin mezhebsiz oldukları, vesikalarla isbât edilmektedir. Hindistânın büyük âlimlerinden Abdülhay Lüknevînin, Şevkânî için, (Şevkânînin kötü hâllerini ve bozuk kitâblarını öğrenmek isteyen, benim (Ferhat-ül-müderrişin bi-zikril-müellefât-i vel-müellifin) kitâbımı okusun! Burada İbni Teymiyyenin (Minhâc-üssünne) kitâbını anlatırken, Şevkânînin de İbni Teymiyye gibi olduğunu, onun gibi ilmi çok ve aklı az olduğunu ve ondan dahâ aşağı olduğunu uzun bildirdim) dediğini yazmaktadır. Abdülhay Lüknevî (Fevâid-ül-behiyye) kitâbının sâhibidir. 370, 371.

857 — ŞEVKÎ: Behâilik dinsizliğini yaymağa uğraşanlardan biridir. Babası Abdülbehâ Abbâs 1339 [m. 1921] da Hayfada öleceği zaman büyük oğlu Şevkiyi, ilâhî emrin reisi olarak rûhânî reis ve Behâiliğin açıklayıcısı ta'yîn etdi. Şevki, 1315 [m. 1897] de, Akkâda doğdu. Oxford üniversitesinde okudu. Amerikalı bir kızla evlendi. Her yerde Behâi teşkilâtının ve ma'bedlerinin kurulmasına çalıştı. 1377 [m. 1957] de Londrada öldü. 433.

858 — ŞEYBE: Rebî'anın oğlu, Utbenin kardeşi ve Abd-i Şems bin Abd-i Menâfın torunu idi. Ümeyyenin kardeşi oğlu [yeğeni] idi. Mekke kâfirlerinin başlarından idi. Bedr gazâsında hazret-i Hamza tarafından öldürüldü. 305, 446.

859 — ŞEYH EMÂN: Sôfiyye-i aliyyedendir. 880.

860 — ŞEYH TÂCEDDÎN BİN ZEKERİYYÂ: Hindistân asîlzâdelerinden idi. Delhi köylerinden birinde Şeyhullah Bahş hazretlerinin halîfesi olduğu hâlde, hâce Muhammed Bâkî-billah «kuddise sirruh» Mâverâ-ün-nehr seferinden dönüp irşâda başlayınca, sohbetine koştu. Tevâzu' ve insâfına karşılık teveccühe ve husûsi ve mahrem halvetlere kavuştu. Kemâle erdi. İrşâde icâzet aldı. Hazret-i Hâce vefât edince, şeyh Tâc, şaşkına döndü. Seyâhate çıktı. Hacca gitti. Hicâzda çok kimseleri irşâd etdi. Mekke âlimlerinden Ahmed ibni Allân, (**Reşehât**) kitâbını arabîye terceme etmişti. Şeyh Tâcın sohbeti ile şereflendi. Kemâle erdi. [1031] de vefât etdi. Şeyh Tâceddîn, arabî olarak çeşidli kitâb yazdı. Nakşibendî büyüklerinin fârisi kitâblarını arabîye çevirdi. Bu büyüklere dil uzatan din adamlarına, güzel cevâb yazdı. (**Reşehât**) ve (**Nefehât**) arabîye terceme etdi [1050] de vefât etdi.

861 — ŞEYHZÂDE MUHAMMED: Muhammed bin şeyh Mustafâ, Hanefî tefsîr, fıkıh âlimlerindendir. Müderris idi. 951 [m. 1544] de vefât etdi. Beydâvînin (**Envâr-üt-tenzil**) tefsîrine hâşiyesi çok kıymetli olup, basılmıştır. (**Kasîde-i bürde**), (**Meşârik**) ve (**Vikâye**) şerhleri meşhûrdur. Babası şeyh Mustafâ Muslih-uddîn efendi, Bâyezid-i Velî zamanı meşâyihından olup, Abdüllah-i İlâhînin halîfesi idi ve Hırka-i şerîfde (**Muslih-uddîn**) mescidini yaptırmıştır. Buna Tahta minâreli mescid de denir. Kabri, câmi'inin yanındadır. 44, 370.

862 — ŞİHÂBÜDDÎN-İ SÜHREVERDÎ: Ebû Hafs Ömer bin Muhammed, Şafiî fıkıh âlimi ve Sôfiyye-i aliyyedendir. Ebû Bekr-i Sıddîkın soyundandır. 539 [m. 1145] da tevellüd, 632 [m. 1234] de, Bağdâdda vefât etdi. Abdülkâdir-i Geylânînin sohbeti ile şereflenip kemâle erdi. Kitâbları arasında (**Avârif-ül-me'ârif**) kitâbı Berutda (Mekteb-üt-ticârî) kitâbevinde satılmaktadır. Ayrıca Berutda (**Dâr-ül-ma'rife**) tarafından basdırılan (**ihyâ-ül-ulûm**) beşinci cildine de ilâve edilmiştir. Tesavvuf bilgilerini çok iyi bildirmektedir. Şihâbeddîn Yahyâ bin Hüseyin Sühreverdî başka olup felsefeye bağlanmıştı. 586 da, Salâhaddîn-i Eyyûbînin emri ile Halebde katli edildi. 668, 795, 799, 840.

863 — ŞİHRİSTÂNÎ: Ebül Feth Muhammed bin Abdülkerîm, fıkıh ve kelâm âlimidir. 479 [m. 1076] da Horâsânda tevelliüd, 548 [m. 1153] de Bağdâdda vefât etdi. Eş'arî mezhebinde idi. Yetmişüç islâm fırkasını geniş anlatan (**Milel - nihâl**) kitâbı, [1070] de vefât eden Nûh bin Mustafâ tarafından Mısrda türkçeye terceme edildiği gibi, çeşidli Avrupa dillerine de çevrilmiştir. Arabîsi Berutda (Mekteb-üt-ticârî) de satılmaktadır. 370.

864 — ŞİLLER: Alman doktoru ve şâ'iridir. 1172 [m. 1759] de tevelliüd, 1219 [m. 1805] da vefât etdi. Papaslar elinde din terbiyesi ile büyüdü ise de, hıristiyanlıkta, akl ve ilm dışı olan bozuklukları görerek, fâci'a [trajedi] tiyatro şi'rleri yazarak şöhret kazanmıştır. 26.

865 — ŞİT «aleyhisselâm»: Âdem aleyhisselâmın oğludur. Babası ölünce, peygamber oldu. Allahü teâlâ, buna elli suhuf [forma] gönderdi. Kâ'beyi taşdan yaptı. Nûh «aleyhisselâm» bunun soyundan olduğu için, tûfânda kurtulanlar ve

bütün insanlar bunun çocukları olmaktadır. Bunun için, ikinci Âdem sayılır. 340, 341.

866 — ŞOPENG: Chopin Polonyalı müzicidir. 1225 [m. 1810] de tevellüd, 1265 [m. 1849] de vefât etdi. Romantizm üzerine idi. (Polonya) yazısı meşhûr-
dur. 45.

867 — ŞÜREYH (KÂDÎ): Ebû Ümeyye bin Hars, Tâbi'inin büyüklerindedir. Kırk yaşında iken hazret-i Ömer tarafından Kûfeye kâdi [hâkim] yapıldı. Hazret-i Ali halife iken, bunun karşısında, bir zimmi yehûdi ile muhâkeme edilmişdi. Çok âdil idi. Fıkhta ve tecribî ilmlerde çok bilgisi vardı. Yetmişdokuz [79] yılında, yüz-
yirmi yaşında vefât etdi. Babasının adı Hani idi. Elçi olarak Medineye gelmişdi. Resûlullahı görünce, müslimân oldu. Resûlullah, buna Ebû Şureyh diye soy adı verdi. Kâdi Şüreyk başkadır.

868 — TABERÂNÎ: Süleymân bin Ahmed Taberânî, hadis âlimidir. Şamda Taberiyede [260] da tevellüd, [360] da orada vefât etdi. (Kebir), (Evsat) ve (Sa-
gîr) hadis kitâblarını yazmak için, otuzüç sene, Irâk, Hicâz, Yemen, Mısır ve baş-
ka yerleri dolaşdı. 341, 347, 406, 428, 579, 924.

869 — TABERÎ: Ebû Ca'fer Muhammed bin Cerir, tefsir ve hadis ve Şâfi'i fikh âlimidir. 224 [m. 839] de Taberistânda tevellüd ve 310 [m. 923] da Bağdâdda vefât etdi. (Târih-ul-ümem) ve yirmiüç cild (Câmi'-ul-beyân) tefsiri çok kıymetli-
dir. Ali bin Muhammed Şimşâti adında bir şi'i bu târihi ihtisâr etmiş, bu şi'i kitâ-
bı, (Taberî târihi) adı ile türkceye terceme edilmişdir. Okuyanlar aldanmaktadır. Muhammed bin Cerir bin Rüstem Taberînin râfizi olduğu, Âlûsinin (Tuhfe-i isnâ-
aşeriyye muhtasarı) kitâbının altmışsekizinci [68] sahifesinde yazılıdır. Muham-
med bin Ebil-Kâsım Taberînin de şi'i olduğu (Esmâ-ül-müellifin) de yazılıdır. Bunları İbni Cerir hazretleri ile karıştırmamalıdır. 548 [m. 1153] de vefât eden imâmiyye fırkasından Fadl bin Hasen Taberînin (Mecma'ul-beyân) adındaki (Ta-
bersi) şi'i tefsiri de, (Taberî) tefsiri ile karıştırılmaktadır. 345.

870 — TÂC-ÜDDİN-İ İSKENDERÎ: Ahmed bin Muhammed, İbni Atâullah İskenderî adı ile meşhûr olmuştur. Mâlikî âlimlerinin ve Şâzili tarikatının büyük-
lerindedir. Ebül' Abbâs-ı Mürsînin talebesi ve Ebül-Hasen-i Sübkînin mürididir. 709 [m. 1309] senesinde Mısrda vefât etdi. Kurâfe kabristânındadır. (Hikem-i Atâ-
iyye) ve (Latâif-ül-minen) kitâbları ve İbni Teymiyyeye reddiyyesi meşhûrdur. [Hindli Tâc-üd-dîn-i Nakşibendî başkadır. Sekizyüzaltmışıncı isme bakınız!] 236,
373.

871 — TÂC-ÜD-DİN-İ SÜBKÎ: İkiyüzkırkinci [240] sırada Ebû Hasen-i Süb-
kî ismine bakınız!

872 — TÂC-ÜŞ-ŞERÎ'A: Ömer bin Sadr-üşşeri'at-ül-evvel Ahmed, Burhân-
üşşeri'a Mahmûdun kardeşidir. Tâc-üşşeri'a Ömerin oğlu Mes'ûd, amcası olan Burhân-üşşeri'a Mahmûdun dâmâdıdır. Tâc-üşşeri'a, Buhârâda Hanefî fikh âli-
mi idi. [673] de vefât etdi. (Hidâye) yi şerh edip (Nihâye-tül-kifâye) adını vermiş-
dir. 786.

873 — TAHÂVÎ: Ebû Ca'fer Ahmed bin Muhammed, Hanefî fikh âlimlerin-
dendir. 238 [m. 853] de Mısrda tevellüd, 321 [m. 933] de orada vefât etdi. Çok kitâb yazdı. 221, 263.

874 — TÂHÂ-İ HAKKÂRÎ: Seyyid Tâhâ, Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin onbirinci torunudur. Hâlid-i Bağdâdînin halifelerinin büyüklerindedir. Silsile-i aliyyenin otuzbirincisidir. Mevlânâ Hâlidin halifesi olan seyyid Abdüllahın karde-
şi molla Ahmedin oğludur. Nehri kasabasında irşâda me'mûr edildi. [1269] da orada vefât etdi. Oğlu, seyyid Ubeydullah da, veliy-yi kâmil olup Medîne'de vefât etdi. Bunun iki oğlundan seyyid Abdülkâdir efendi İstanbolda a'yân [Senato] baş-
kanı idi. 1344 [m. 1926] da Diyâr-ı Bekrde oğlu seyyid Muhammed ile birlikte şe-

hid edildi. Şehîd seyyid Muhammedin iki oğlundan seyyid Mûsâ, şimdi [1391] de İrânın Ridâiyye şehrinde Ehl-i sünnet bilgilerini ve tesavvuf ma'rifetlerini neşretmektedir. İkinci oğlu Ahmed Hızır beğ Amerikada yüksek mühendislik tahsili yaptı. Seyyid Ubeydullah efendinin ikinci oğlu Muhammed Siddik efendi, Şemdinânda Katûne köyünde medfûndur. Bunun dört oğlu Râşid, Tâhâ, Şemseddin ve Muslihüddin efendiler vefât etdiler. Şehîd Abdülkâdir efendinin ikinci oğlu Abdullah efendi Ridâiyyede neşr-i ilm ederken [m. 1969] da vefât etdi. Dize kasabasıdır. İki oğlu Abdül'aziz ve Abdülkâdir efendiler Ridâiyyededir. Kâdiy-yi Tâhâ hazretlerinin babası Ahmed ve dedesi seyyid Sâlih ve bunun babası seyyid İbrâhîm, Meleyân köyündedirler. 833, 883.

875 — TÂHİR-İ BEDAHSÎ: Önce subay idi. Bir kal'a almağa giderlerken, rü'yâda Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» buna (Bu muhârebeden dönüş de askerlikten ayrıl, Tesavvuf büyüklerinin sohbetinde bulun!) buyurdu. Seferden dönüşde, askerliği bıraktı. Delhiye geldi. Sorup, araştırdı, İmâm-ı Rabbânî «kuddise sirruh» hazretlerinin sohbetine kavuştu. Yalvardı. Cân ve gönülden hizmet etdi. Yüce İmâmın merhametine kavuştu. Nasibini aldı. Uyanık iken, tenhâda ve galabalıkda, hergün, Resûlullahı «sallallahü aleyhi ve sellem» görürdü. Sâf ve temiz rûhlu idi. Ba'zı keşflerini ve hâllerini, öylece bildirir, İmâm hazretlerini güldürürdü. Yüksek ma'rifetleri işitirken (Evet öyledir, evet doğrudur) buyurur, mubârek başını sallardı. Tâliblere ta'lîm için icâzet verilip, Cunbura gönderildi. 243.

876 — TAHTÂVÎ: Ahmed bin Muhammed bin İsmâ'îl, Kâhirede Hanefî müftisi idi. 1231 [m. 1815] de vefât etdi. (**Dürr-ül-muhtâr**) a ve (**Merâkıl-felâh**) a hâşiyeleri basılmışdır. 128, 158, 178, 217, 226, 234, 235, 237, 239, 271, 284, 419, 562, 933.

877 — TALHA «radiyallahü anh»: Talha bin Ubeydullah bin Osmân bin Amr, ilk imâna gelenlerden ve aşere-i mübeşşeredendir. Dedesi, Ebû Bekr-i Siddîkin dedesinin kardeşidir. Bedr gazâsında, Şâm tarafında vazîfede idi. Diğer gazâlarda bulundu. Uhudda Resûlullahı korumak için çok yara aldı. Arkasında taşıyarak kayaya çıkardı. (**Talha ile Zübeyr, Cennetde komşularımdır**) hadîs-i şerîfi ile medh edildi. Çok zengin olup bütün malını Allah yolunda dağıttı. Deve harbinde hazret-i Alîye karşı idi. Orada, ok ile şehîd oldu. Hazret-i Alî, buna çok üzüldü. Ağlıyarak, mubârek eli ile, yüzünden toprağı sildi. Nemâzını kendi kıldırdı. 450, 556, 927.

878 — TÂLÛT: Benî-İsrâîlin ilk hükümdârı idi. İsmôîl «aleyhisselâm» ta'yîn buyurmuşdu. Filistinliler ve Amâlîka ile harb edip, gâlib geldi. Askeri arasında bulunan Dâvûd «aleyhisselâm», onsekiz yaşında idi. Filistin ordusundaki, cesûr ve çok kuvvetli olan Câlûtu öldürdü. İsmôîl «aleyhisselâm», Tâlût yerine Dâvûd aleyhisselâmı hükûmet reisi yaptı. O sırada Tâlût, harbde öldü. Kırk sene hükûmet sürdü. Yerine Dâvûd «aleyhisselâm» melik oldu. 450.

879 — TÂRUH: İbrâhîm aleyhisselâmın asl babası idi. Mü'min idi. (**Mir'ât-i kâinât**) da ve (**Tefsîr-i teysîr**) de ve molla Miskin Mu'înin fârisî (**Me'âric-ün-nübüvve**) kitâbında ve tefsîrlerde, İbrâhîm aleyhisselâmın babası Târuhdur yazılıdır. Kâfir olan Âzer, İbrâhîm aleyhisselâmın öz babası değildi. Amcası idi. Târûh ölünce Âzer, İbrâhîm aleyhisselâmın annesini aldı. Böylece, üvey babası oldu. Târûh ile Âzer, iki kardeş idi. Âzerin (**Tevrât**) daki adı Târûh idi demek yanlıştır. 328, 344.

880 — TARSÛSÎ: Muhammed bin Ahmed, Hanefî fikh âlimlerindedir. [1117] de vefât etdi. (**Üsûl**) ilminde (**Mir'ât**) kitâbına hâşiyesi meşhûrdur. 573.

881 — TAŞKÖPRÜ ZÂDE: Ahmed bin Mustafâ, Osmânî âlimlerindedir. 901

[m. 1495] yılında Bursada tevellüd, 968 [m. 1561] de İstanbulda Aşıkpaşa mahal-lesinde vefât etdi. (Şakâ'ik-ı Nu'mânîyye) târih kîtâbı ile (Miftâh-üs-se'âde) kî-tâbı meşhûrdur. Çok kîtâb yazmışdır. Oğlu Kemâleddin Muhammed, (Miftâh) ı türkçeye terceme ederek (Mevdû'ât-ül' ulûm) ismini vermişdir. 22.

882 — TAYFÜR: Yüzeilikkinci [152] sırada Bâyezid-i Bistâmi ismine bakınız!

883 — TEFTÂZÂNÎ: Yediyüzaltmışdördüncü [764] sırada Sa'düddin ismine bakınız!

884 — TEMİM-İ DÂRİ «radıyallahü anh»: Ensâr-ı kirâmdandır. Nasrânî âlim-lerinden idi. Hicretin dokuzuncu senesinde Filistinden Medineye gelip, Resûlul-lahı görünce, hemen imân etdi. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» Filistin-deki Hebron ya'ni Halil-ür-rahmân idâresini buna vermişdi. Şimdiki idârecileri bu-nun soyundandır. Şâmda vefât etdi. 395.

885 — Terman: Amerikalı felsefeci ve fikr adamıdır. [m. 1960] da hayâtda idi. 360.

886 — TEZVEREN DEDE: Sultân Mahmûd türbesinden, Nûr-i Osmâniyye cad-desine giden yolda, solda ufak bir türbededir. Fâtihi sultân Muhammed zema-nında idi. İstanbul halkı, hâcetlerinin hâsil olması için, bu türbeye adak yapar idi. 287.

887 — TİCÂNÎ: Ebül' Abbâs Ahmed Ticânî, büyük tesavvuf âlimidir. Ahmed bin İdris hazretlerinin halifesidir. Cezâirin Cenûbunda (Ayn-ı mâdî) denilen yer-de 1150 [m. 1737] de tevellüd ve Fasda 1230 [m. 1815] da vefât etdi. Halvetinin bir kolu olan (Tincânî) tarikatının reîsidir. Halifelerinden Alî Harâzemin yazdığı (Cevâhir-ül-me'âni) kîtâbı ve halifesinin halifesi Ömer Fûlinin (Kitâb-ür-remâh) kendisini ve tarikatini uzun anlatmaktadır. İkisi birlikde 1344 [m. 1926] da Mısrda basılmışdır. 990.

888 — TİMOÇİN: Cengizin öz adıdır. Yüzdoksandördüncü [194] sırada Cen-giz ismine bakınız!

889 — TİMÜR HÂN: Emir Timûr Gürgân, dünyânın en büyük hükümdâr-la-rındandır. 736 [m. 1336] da Mâverâ-ün-nehrde, Semerkandla Belh arasında, Keş kasabasında tevellüd, 807 [m. 1405] de vefât etdi. Semerkanddadır. Cengiz gibi Mogol soyundandır. [770] de Belhi alıp, hânlığını i'lân etdi. Çok harb etdi. Hep gâlib geldi. Çine ve Delhiye kadar bütün Asyayı, Irâk, Sûriye ve İzmire kadar Anadoluyu aldı. İkiyüzbin kişi ile Çine giderken vefât etdi. Âlimleri severdi. Çok medrese ve kütübhâneler yaptı. Kanûnlar çıkardı. Kendi târihini kendi yazdı. Teftâzânî gibi büyük âlimleri meclisinde bulundurur, nasihatlerini dinlerdi. Yıl-dırım ile harb ettiği için, Osmânî târihleri bunu haksız olarak kötölemekte, harb sâhasında ölenleri, zulm ve ortalığı kana boyamak şeklinde bildirmektedir. Dört oğlundan ikisi kaldı. Biri Mîrân şâh olup, üç sene sonra, Kara-koyunlu as-keri ile harb ederken öldürüldü. İkinci oğlu Mu'in-üddin Şâhruh 779 [m. 1377] de Semerkandda tevellüd etdi. Babasının devletine hâkim oldu. [850] de vefât et-di. Bunun oğlu Uluğ beğ 797 [m. 1393] de Semerkandda tevellüd etdi. Semerkand vâlisi idi. İlme, fenne çok hizmet etdi. Babası ölünce, idâreyi ele aldı ise de, [853] de, oğlu Abdüllatîf tarafından öldürüldü. Bu da, altı ay sonra öldürüldü. Timûr hân, bektâşîliği kuran Fadlullah adındaki kâfiri öldürterek ve avenesini dağıta-rak, bu dinsizlerin çoğalmasını önlemiş, böylece islâmiyyete büyük hizmet et-mişdir. 441, 670.

890 — TİMÛRTÂŞÎ: Sekizyüzkırkyedi [847].ci sırada, Şemseddin Timûrtâşî ve dokuzyüzelliikinci [952] sırada Zahîrüddin Harezmi ismlerine bakınız! Doğru-su Tümürtâş olup, Hârezm şehrinde bir kasabadır.

891 — TİRMİZÎ: Muhammed bin İsâ, hadîs âlimlerindendir. Buhârânın ce-nûbunda, Ceyhûn nehri kenârında Tirmüz kasabasında 209 [m. 824] da tevellüd,

279 [m. 893] da Boğ şehrinde vefât etdi. (**Sahih-i Tirmüzi**) ve (**Şemâil-i şerife**) kitâbları çok kıymetlidir. (**Şemâil**) kitâbını Hüsâmüddîn-i Nakşibendî [1248] de türkceye çevirmiş, tekrâr tekrâr basılmışdır. (**Sünen-i Tirmüzi**) adındaki sahihinin, Hindistânda, Diyobend şehrindeki (**Dâr-ül-ulûm**) müderrislerinden Muhammed Enver şâh Keşmirî tarafından arabî şerhî yapılmış, (**Me'ârif-üs-sünen**) adı verilerek 1383 [m. 1963] senesinde, Muhammed Yûsûf Benûrî tarafından Pâkistânda basılmışdır. Altı cildir. Enver şâh, burada İbni Teymiyyeyi mezheb imâm-ları derecesine çıkararak, onun sapık fikrlerine de yer vermiş, hattâ birinci cildde, rûhun madde olduğunu söyleyerek, imâm-ı Gazâlînin madde değildir demesini felsefeye kaymakla ithâm etmiştir. Hâlbuki, çok övdüğü Şâh Veliyyullah-ı Dehlevî, (**İzâle-tül-hafâ**) kitâbının ikinci cildinde, Gazâlînin fikh âlimi olduğunu, beşinci yüzyılın müceddidi olduğunu bildirmekte, onu çok övmektedir. Yûsûf-ı Benûrî, altıncı cildin yüz kırkdokuzuncu sahîfesinde, (İbni Teymiyyenin, kendi mezheb imâmı olan Ahmed bin Hanbelden ayrılarak, Dâvûd-i Zâhirî mezhebini tutduğunu) ve (İbni Teymiyye, birçok üsûl ve fûrû' mes'elesinde Ehl-i sünnet âlimlerinden ayrılmış, asrının âlimleri ve sonra gelenler, onu red etmişlerdir) diyerek, (**Me'ârif-üs-sünen**) kitâbının kıymet kazanmasını sağlamışdır. 161, 163, 179, 292, 341, 377, 378, 575.

892 — TOKÂDLI EMİN EFENDİ: Muhammed Emîn efendi, İstanbolda bulunan meşâyihin büyüklerindendir. Mekke-i mükerrerede makâm-ı irşâdda bulunan Ahmed Yekdest-i Cüryânîden [1114] senesinde hilâfet almakla şereflendi. Üç sene sonra İstanbola geldi. Binyüzellisekiz [1158] de vefât etdi. (**Savâ'ık-ı Muhrika**) yı türkceye terceme etdi. Unkapanına inen cadde ile Zeyrek yokuşunun kesiştiği tepe üzerinde Soğuk kuyu Rîrî pâşa medresesi kabristânında, âşıkları ziyâret edip feyz almakda, murâdlarına kavuşmaktadırlar. Talebesi Müstekîmzâde de orada medfûndur. Muhammed Emîn efendi kahve ve tütün içerdi. 373, 1080.

893 — TOSUN PÂŞA: Mısır hâkimi Kavalalı Mehmed Alî pâşanın oğludur. Vehhâbiler Mekke ve Medîneyi ele geçirip yedi sene Ehl-i sünnet hâcılarını Mekkeye sokmadı. Zulm ve işkenceleri dayanılmaz oldu. Tosun pâşa [1226] da Mısr'dan gönderilip, [1227] de Medîne yolundaki muhârebede mağlûb oldu. Sonra eceli ile vefât etdi. 414.

894 — TURHÂN SULTÂN: Sultân İbrâhîmin zevcesi ve dördüncü sultân Muhammedin vâlidesidir. Hadîce Turhân sultân, sâliha ve hayrı sever bir hânım idi. Eminönünde büyük Yeni câmi' bunun eseridir. Câmî'in temelini Mâhpeyker Kösem sultân atmışdı. Turhân sultân temâmlatıp, 1074 [m. 1664] de ibâdete açıldı. Mekteb, medrese, imârethâne, kütübhâneler, çeşmeler yaptırdı. 1094 [m. 1682] de vefât etdi. Yeni câmi' yanındaki, Turhân sultân türbesindedir. Oğlu sultân dördüncü Muhammed ile torunları sultân ikinci Mustafâ ve üçüncü sultân Ahmed ve birinci sultân Mahmûd ve sultân üçüncü Osmân hân ve sultân beşinci Murâd ve sultân Mahmûdun vâlidesi Sâliha sultân ve diğer şâhzâdeler de buradadırlar. Üçüncü Mustafâ hânın vâlidesi Mihr-i şâh Emîne sultân ile birinci Abdülhamîd hânın vâlidesi Râbi'a sultân da buradadır.

895 — TÜR-PÜŞTÎ: Fadlullah bin Hasen, Hanefî fikh âlimlerindendir. [661] de vefât etdi. Tesavvufda (**Tuhfe-tüs-sâlikîn**) kitâbı ve (**Muyessir**) adındaki (**Me-sâbih**) şerhî ve (**El-mu'temed fil-mu'tekad**) adındaki akâid risâlesi meşhûrdur. 179.

896 — UBEYDÜLLAH-İ AHRÂR: Ubeydullah bin Mahmûd bin Şehâbüddîn, Sôfiyye-i aliyyenin büyüklerindendir. Silsile-i aliyyenin onsekizincisidir. Sekizyüz-altı [806] da Taşkendde tevellüd, 895 [m. 1490] de Semerkandda vefât etdi. Ya'kûb-ı Çerhî hazretlerinin halîfesi, Mevlânâ kâdî Muhammed Zâhid Bedahşînin

mürşidi idi. Zâhîrî ve bâtinî ilmlerin hazinesi idi. Dahâ çocuk iken kerâmetleri görölüyordu. Halâl kazanmak için, zirâ'atle meşgûl olurdu. O kadar bereket oldu ki, binüçyüzden fazla çiftliği vardı. Herbirinde üçbin amele çalışırdı. Her sene sekizyüzbin batman zahire uşr verirdi. (Tarikat-i Nakşibendiyyenin maksadı ve neticesi, kendini zorlamadan, uğraşmadan, her ân Allahü teâlâyâ teveccüh ve ikbâldır. Ya'nî, her ân, Allahü teâlâyı hâtırlamaktır) ve (Bir kimse, erbâh-cem'iyet sohbetinde oturup, gönlünü Hak teâlâyâ verebilirse, ona zikr yapmağa ihtiyâc yoktur) buyururdu. (Râbita edenler için, bedeninin uzak olması, mânevî yakınlığa mâni' olmaz) derdi. (Çok açlık ve çok uykusuzluk dimâğı yorar Hakikatleri ve ince bilgileri anlamağı önler. Bunun için, riyâzet çekenlerin keşfleri hatâlı olur) ve (Zikr ve murâkaba, bir müslimâna hizmet yapılamadığı zamanda olur. Gönül kabûlüne sebep olan hizmet, zikr ve murâkabadan önce gelir) buyururdu.

Ubeydullah-i Ahrârın halifelerinden biri, Abdûllah-i İlâhîdir. Simavlıdır. İlm edindikden sonra Semerkanda, Buhârâyâ giderek feyz aldı. Hilâfetle şereflenip Ubeydullah-i Ahrâra intisâbı bulunan Emir Ahmed-i Buhârî ile İstanbula geldi. Yolda Molla Câmî ile sohbet eyledi. Zeyrek kilise câmi'inde va'z ve halkı irşâd etdi. Emir Buhârîye hilâfet verdi. Vardar Yenicesine gidip orada irşâda çalıştı. [896] da orada vefât eyledi.

Ubeydullah-i Ahrârın bir halifesi de Abdûllah-i Semerkandîdir. Önce, Ya'kûb-i Çerhîye intisâb etmiş ve Nizâmeddîn-i Hâmûşdan da feyz almışdır. Ulug bey medresesinde müderris idi. Yûsûf-i Nebhânî diyor ki, (Sokakda giderken, ansızın atını istedi. Eshâbı ile Semerkandın dışına çıktı. Onlardan ayrılıp, çok zaman sonra yanlarına geldi. Türk sultânı Muhammed hân, kâfirlerle harb ediyordu. Onun yardımına gittim. Gâlib geldi dedi). Fâtih İstanbulu bu sûretle aldı. Sekizyüzyetmişbeş 875 [m. 1470] de vefât etdi.

Übeydullah-i Ahrârın bir halifesi de Haydar babadır. Kırk sene devâmlı Ey-yûb câmi'inde i'tikâf etdi. Sultân Süleymân bu zâtın üstün hâllerini işitince, Ey-yûb Nişâncası ile Halic arasında, Cezrî Kâsım pâşa câmi'ine inen yol üzerinde (Haydar baba mescidi) ni yaptırdı. Haydar baba, [957] de vefât etdi. Mescide girerken solda, sed üstündedir. 89, 90, 669, 858, 873, 883, 959.

897 — UBEYDÜLLAH BİN CAHŞ: Resûlullahın halası Ümeymenin oğludur. Önce îmâna geldi, Eshâbdan oldu. Zevcesi Ümm-i Habîbe ve kardeşi Abdûllah ile Habeşistâna hicret etdi. Orada, papaslara aldanıp mürted oldu ve öldü. 333.

898 — UBEYDÜLLAH BİN MES'ÛD: Yediyüzaltmışdokuz [769] sayıda Sadr-üşşerî'a ismine bakınız!

899 — UBEYDÜLLAH BİN UTBE: Ebû Abdûllah Ubeydullah bin Mes'ûd bin Abdûllah bin Utbe, Tâbi'înin büyüklerinden ve Medînedeki yedi fikh âlimlerindedir. Abdûllah ibni Mes'ûd «radiyallahü anh» hazretlerinin kardeşi olan Utbenin torunudur. [102] de Medînede vefât etdi. 63.

900 — UKÂŞE «radiyallahü anh»: Ebû Muhsin Esedîdir. Bedr gazâsında kırkıncı kırıldı. Resûlullahın verdiği hurma dalı ile harb edip, çok kâfir katli etdi. Bütün gazâlarda bulundu. Cennetle müjdelendi. Mürtedlerle muhârebede Tuhayla bin Huveylid tarafından, kırkbeş yaşında şehîd edildi. Beyâz ve çok güzel idi. 610.

901 — UKAYL «radiyallahü anh»: Ebû Tâlibin dört oğlundan ikincisidir. Bedr gazâsında esîr oldu. Hazret-i Abbâs kendisi ile bunun fidyelerini verip Mekkeye gittiler. Hudeybiyeden önce Medîneye gelip îmân etdi. Gazâlarda bulunup, ilti fâta mazhar oldu. Neseb bilgisi çok idi. Kardeşi hazret-i Aliye karşı hazret-i Mu'âviye ile birlikde idi. 446.

902 — URVE: Urve-tebniz-Zübeyr, Tâbi'înin büyüklerinden ve Medînedeki yedi büyük âlimden biridir. Zübeyr bin Avvâmın oğludur. Annesi, Esmâ bint-i Ebû

Bekrdır. Yırmilikinci [22] yılda tevellüd, [93] de Medîne yanında Fer' ovasında vefât etdi. Abdüllah bin Zübeyrin kardeşidir. 63.

903 — UTBE: Utbe bin Rebî'a bin Abd-i Şems bin Abd-i Menâf, Bedrde Kureyş ordusunun reislerinden idi. Velid'in ve Hind'in babası idi. Hind de, hazret-i Mu'âviyenin annesidir. Babası Rebî'a, Ümeyyenin kardeşi idi. Âyet-i kerîmeleri işitince, (Bu söz şî'r değil, sihr değil, kehânet değildir. Ey Kureyşliler, beni dinlerseniz, bu adama dokunmayınız!) demişdi. Bedrde, kardeşi Şeybe ile birlikte, hazret-i Hamza tarafından öldürüldü. 305, 446.

904 — ÜMM-İ GÜLSÜM «radiyallahü anhâ»: Resûlullahın kızıdır. Ebû Lehebin ikinci oğlu Uteybeye nikâhlandı ise de, (Tebbet yedâ) sûresi gelince boşadı ve Resûlullah'a üzücü sözler söyledi. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» da, (Yâ Rabbî! Buna canavarlarından birini musallat et!) diye bed-düâ eyledi. Şâm yolunda bir arslan bunu parçaladı. Rukayye öldükden sonra vahy gelerek, Ümm-i Gülsüm hazret-i Osmâna «radiyallahü anhüm» nikâhlandı. Hicretin dokuzunda [9] vefât etdi. Nemâzını Resûlullah kıldırıp, defn olunurken kabri yanında durup, mubârek gözlerinden yaş akardı. 332.

905 — ÜMM-İ HABİBE «radiyallahü anhâ»: Ebû Süfyân bin Harb bin Ümeyyenin kızı idi. Hazret-i Mü'âviyenin kız kardeşi idi. Annesi Hind idi. Zevci Ubeydüllah bin Cahş ile birlikte müslimân olup, Habeşistâna hicret etdiler. Zevci, orada papasalara aldanıp mürted oldu ve öldü. Bu, yalnız, garib fakir kaldı. Resûlullahın dininden ayrılmam dedi. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» onu sevindirmek için, nikâh etmek istedi. Necâşiye, ya'nî Habeş sultânına hicretin yedinci [7] yılında mektûb yazdı. Necâşi, bu emr-i nebevî üzerine, bunu Resûl-i ekreme nikâh etdi ve Medîneye gönderdi. Babası Ebû Süfyân, o zaman, henüz îmâna gelmemişdi. Mekke kâfirlerinin reisi idi. [44].cü yılda Medînede vefât etdi. 333.

906 — ÜMM-İ HÂNİ «radiyallahü anhâ»: Ebû Tâlibin kızı ve hazret-i Alinin «radiyallahü anh» kızkardeşidir. Hübeyre bin Amrin zevcesi idi. Öz adı Fâkite idi. Mekke-i mükerremenin feth edildiği gün, Hübeyre kaçtığı zaman, kendisi îmâna geldi. Resûlullah, bunun evinde gusl abdesti alıp, sekiz rek'at duhâ nemâzı kıldı ve su ile ekmek ıslatıp tuz ve sirke de koyup yidi. (Ey Ümm-i Hânî! Sirke ne iyi yemektir. Sirke bulunan ev fakir olmaz) buyurdu. 306.

907 — ÜMM-İ MA'BED «radiyallahü anhâ»: Adı Âtike idi. Resûl «aleyhisselâm», Hicretde bunun çadırına uğrayıp, zaif koyunu sağınca, çok süt çıkmışdı. Bu mu'cizeyi zevcine söyledi. Sonra ikisi de, Medîneye gelip müslimân oldu. 656.

908 — ÜMM-İ SELEME «radiyallahü anhâ»: Adı Hind idi. Zevci Ebû Seleme ile Habeşistâna ilk olarak hicret etdiler. Ebû Seleme, Resûlullahın halası Berrenin oğlu, Ubeydüllah bin Cahşın kardeşi olup, Medînede, hicretin dördüncü [4] yılı Uhud gazâsında aldığı yaradan vefât etdi. Ebû Bekr ve Ömerin «radiyallahü anhümâ» nikâh talebelerini kabûl etmedi. Resûlullahın nikâhı ile şereflendi. Elli-yedinci [57] yılda Medînede seksendört yaşında vefât etdi. Son vefât eden zevceleri bu idi. 563.

909 — ÜMRİ-ÜL-KAYS: İslâmiyyetden önce yaşayan şâ'irlerdendir. Hire hükümdârının oğludur. Ankarada, kralın Kayseriden gönderdiği zehirli gömleği giymekle vefât etdi. Kâ'beye asılan şi'ri edebî san'at bakımından çok kıymetlidir. Oğulları, zemân-i se'âdete yetişmişdir. Şi'rleri Avrupa lisânlarına çevrilmiş, ilk olarak 1294 [m. 1877] de Pârisde basılmışdır. 318.

910 — ÜSÂME BİN ZEYD «radiyallahü anh»: Eshâb-ı kirâmın büyüklerindedir. Anası, babası, Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» âzâdlarındandır. Onsekiz yaşında iken, bir birliğe kumandan yapıldı. [59] senesinde vefât etdi. 329, 911.

911 — **ÜSTÜVÂNİ**: Muhammed bin Ahmed, Hanefî fikh âlimlerindendir. Şâm-
da tevellüd ve [1072] de orada vefât etdi. Ayasofya câmî'inde yıllarca va'z etdi.
Fikhda (Üstüvânî risâlesi) meşhûrdur. 167.

912 — **VAHİDEDDİN HÂN**: Sultân altıncı Muhammed, İslâm halifelerinin
yüzbirincisi ve sonuncusudur. Osmânîli pâdişâhlarının otuzaltıncı ve sonuncusu-
dur. Sultân Abdülmecid hânın en küçük oğludur. 1277 [m. 1861] de tevellüd, 1344
[m. 1926] de, İtalyada San Remoda vefât etdi. Şâmda, sultân Selim câmî'i kab-
ristânındadır. 4 Temmuz 1336 [m. 1918] da büyük kardeşi sultân Reşâdın öldüğü
gün halife oldu. İslâmiyyete bağlılığı ve ihlâsı pek fazla idi. Çok zeki idi. Kud-
retli ve dirâyetli idi. Yanına gelenin neş'e veyâ sıkıntı içinde olduğunu gözlerin-
den anlardı. Kültür derecesi yüksekti. Fikh bilgisi çoktu. Fevk-al'ade nâmûs ve
istikâmet sâhibi idi. Viyanaya gitdiği zaman, devletin ve milletin şân ve şerefini
yükseltmiş, kıymetli hâtıra bırakmıştı. İttihâdcılar onu kendileri gibi dirâyetsiz
ve zekâsız sanarak aldanmışlardı. Almanya da, nezâketi, akli ve kiyâseti her-
kesce takdir edilmişdir. Dahâ çok bilgi almak için (Eshâb-ı kirâm) kitâbının so-
nundaki ism sırasına bakınız! 653, 1046.

913 — **VÂHİDİ**: Ebül-Hasen Ali bin Ahmed, tefsir âlimi idi. (Basit), (Vesit),
(Veciz) adında üç tefsiri meşhûrdur. 468 [m. 1075] de, Nişâpûrda vefât etdi. 370.

914 — **VAHŞİ** «radiyallahü anh»: Vahşî bin Harb Habeşî, hazret-i Hamzanın
Bedr gazâsında öldürdüğü Tu'avme adındaki kâfirin kardeşinin oğlu Cübeyr bin
Mut'imın kölesi idi. Uhud gazâsında, Cübeyr, buna, Hamzayı öldürürsen âzad
ol demişdi. Hind de babasının ve amcasının intikâmı için, Hamzayı öldürene çok
altın va'd etmişdi. Bunlar için Vahşî, hazret-i Hamzayı, ok atarak ağır yaraladı
ve kılıncı ile şehid etdi. Ciğerlerini çıkarıp Hinde götürdü. Her ikisi de, dünyâ
zîneti için, bu işi yaptı. Uhudda, Resûlullah, birkaç kâfire beddûâ etmişdi. Vah-
şîye niçin la'net etmiyorsun dediklerinde (Mi'râc gecesi, Hamza ile Vahşîyi kol-
kola, birlikte Cennete girerlerken görmüşdüm) buyurdu. Mekkenin fethinden
sonra, Vahşî, Tâiflilerle birlikte Medîne'de mescide gelip, îmân etdi. Afva kavuş-
tu. Fekat, Yemâme tarafına gitmesi emr olundu. Resûlullah'a karşı çok mahcûb
olup, başı önünde yaşadı. Bir dahâ Medîneye gelmedi. (Muhammediyye) kitâ-
bında (Adı da Vahşî, kendi de vahşî) yazısı, müslimân olmadan önce Vahşî ol-
duğunu bildiriyor. Îmân edince, tertemiz oldu. Bütün Evliyâdan yüksek oldu. Hic-
retin onbirinci [11] senesi Yemâmede mürtedler ile çok şiddetli harb oldu. Mü-
seyleme ordusundan yirmibin, Hâlid ibni Velid askerinden ikibin kişi öldü. Önce
müslimânlar bozuldu. Sonra, Vahşî hazretleri, kahramânca saldırıp, hazret-i
Hamzayı şehid etmiş olduğu kılıncı ile Müseyleme-tül-kezzâbı öldürdü. Bunu gö-
ren müslimânlar hücum edip, zafer elde edildi. Resûlullahın vaktile, Vahşîyi Ye-
mâme tarafına göndermesinin, büyük mu'cize olduğu böylece meydana çıktı.
Yermük gazâsında da bulunup, rumlara karşı çok kahramanlıkları görüldü. Hums-
da yerleşti. Hazret-i Osmân zamanında orada vefât etdi. Vahşînin îmân etdik-
den sonra, şerâb içtiğini ve bu yüzden had cezâsı verildiğini söyleyenler oluyor.
Bu haberlere sahîh diyemeyiz. Sahîh desek bile, bu yüzden bir sahâbiye hattâ
herhangi bir müslimâna dil uzatmak câiz olmaz. Her müslimânı ve Eshâb-ı kirâ-
mın hepsini iyilikle yâd etmemiz emr olundu. Büyük âlim ve onüçüncü asrın mü-
ceddidlerinden mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî, (Âdâb-ı tarîka-i alîyye) kitâbında bu-
yuruyor ki, (Ehl-ullah'a i'tirâz eden kimsenin küfr üzere öleceğini gösteren hadis-i
şerîfler vardır. Velînin ma'sûm olması şart değildir. Eshâb-ı kirâm arasında had
cezâsı verilen ve eli kesilen oldu. Hâlbuki, Sahâbenin en aşağı derecede olanı
da velî idi. Hepsini, Sahâbî olmıyan Velîlerin hepsinden dahâ yüksek idiler. Velî-
lerin hepsi, günâha devâm etmekden mahfûzdurlar. Hepsini tevbe ve istigfâr eder.
Belki, ba'zan günâh işlediği için pişmânlıkları, ağlamaları, Allahü teâlâyâ yalvar-

maları dahâ çok olur. Dereceleri artar. Bu sebeble, (Hikem-i Atâiyye) de, (Zil ve inkisâra sebep olan günâh, izzet-i nefse ve kibre sebep olan tâ'atden dahâ hayrlıdır) denilmiştir. Amelleri ve sıfatları müsâvî olan iki veliden, tevbesi dahâ çok olanın, ma'sûm olandan dahâ üstün olduğu bildirildi). (Buhârî) de diyor ki, (Eshâb-ı kirâmdan Abdüllah adında birine, şerâb içdiği için had cezâsı verildi. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», buna la'net edildiğini işitince, (Ona la'net etmeyiniz! Çünkü o, Allahı ve Resûlünü sevmektedir) buyurdu. (Merec-ül-bahreyn) de, Ahmed Zerrukdan alarak diyor ki, (Ma'sûm olmak, kusûrsuz olmak, Peygamberlere mahsûsdur. Velînin ma'sûm olması şart değildir. İsrâr ve devâm olmadan, büyük günâh işlemek, vilâyeti bozmaz. Velî, günâhından vazgeçer ve tevbe eder. Günâh işlemek, insanı helâk etmez. Günâha devâm etmek, tevbeyi terk etmek, helâk eder. Âdem aleyhisselâmın zellesi ile, İblîsin ısyânı, bundan dolayı farklı oldular). Eshâb-ı kirâmın hepsini sevmekle ve hepsine saygılı olmakla emr olunduk. Sevilmeleri az veyâ çok olabilir. Fekat, hiçbirine dil uzatmamız, kötü bilmemiz câiz değildir. Kendi kusûrlarımıza bakmamız, hiçbir müs-limânı gıybet etmememiz lâzımdır. 1046.

915 — VÂNÎ MUHAMMED EFENDİ: Kendisi Vanlıdır. Fâzıl Ahmed pâşa 1072 [m. 1661] senesinde Vandan getirmiştir. Serâyda sultân dördüncü Muhammed hâna va'z ederdi. İkinci Mustafâ hânın hocası oldu. Binyetmişaltı [1076] da Mevlevîlerin simâ'larını ve Halvetîlerin rakslarını yasak ettirdi. Babaeskideki Bek-tâşi tekkesini yıkdırdı. Binseksenbir [1081] de, şerâb satılmasını yasak ettirdi. Yeni câmi'de ilk cum'a va'zı yapan budur. 1094 [m. 1682] de, sadr-ı a'zam Merzifonlu kara Mustafa pâşa Viyanada haçlı orduları karşısında bozguna uğradığında, Vânî Muhammed efendi ordu şeyhi idi. Bunun için, Bursada Kestel köyüne sürüldü. Kestelde büyük câmi' ve mektâb yaptırdı. [1096] da orada vefât etdi. Boğaziçinde Vaniköy câmi'ini de yaptırmıştır.

916 — VÂSİL BİN ATÂ: Mu'tezile fırkasının kurucusudur. 80 [m. 699] de Me-dînede tevellüd, 131 [m. 748] de vefât etdi. Hasen-i Basrî hazretlerinin talebesi idi. Bunu dersinden kovdu.

917 — VÂSİLE BİN ESKA' «radiyallahü anh»: Eshâb-ı kirâmdan idi. Tebük gazâsından önce îmâna geldi. Bu gazâda bulundu. 754.

918 — VEHBÎ: Muhammed Vehbî bin Hüseyin Çelik, [1280] hicrî yılında, Konyanın Hâdim kazâsında tevellüd, 1362 [m. 1943] de Konyada vefât etdi. Siyâsî hayâta atıldı. Şer'iyye vekîli iken, hilâfetin ilgâsı için fetvâ vermiştir. 44.

919 — VEHBÎ EFENDİ: Altiyüzellibir [651] sırada Muhammed Mer'aşî ismi-ne bakınız!

920 — VEHEB BİN VERD: Vera' ve takvâ sâhiblerindendir. 621.

921 — VELÎD BİN MUGÎRE: Kureyş kâfirlerinin ileri gelenlerindendir. Ebû Cehlin amcasıdır. Babasına Mugayre de denir. Birgün Resûlullahın yanına gelip, bana bir mikdâr Kur'ân oku dinliyeyim dedi. Dinledi. Çok tatlı, latîf, derin ve çok fâideli, bunu insan söyleyemez, dedi. Kâfirlerin yanına gidip, içinizde, şi'ri ben-den iyi bilen yokdur. Muhammedin okuduğu kelâm, insan ve cin şi'rlerine benzemiyor. O kâhin değildir. Sözleri kâhin sözüne benzemiyor. Deli dersek kimse inanmaz. Onda cünûn alâmeti yokdur. Şâ'ir de değildir. Sihrbâz da diyemeyiz. Sihre benziyen bir işi yok. Okuyup, üflemiyor, düğüm bağlamıyor, dedi. Öyle ise, ne diyelim dediler. Velîd, ne demeli bilmem. Fekat, şu sözlerimizin hiçbirini yakış-mıyor. Hangisini söylesek inanılmaz dedi. Diyecek birşey bulamadılar. Çünkü, Peygamberdir demekden başka birşey yakıştıramadılar. Hicretin birinci [1] yı-lında Mekke'de öldü.

922 — VELÎD BİN UTBE: Kureyş kâfirlerinden Utbenin oğludur. Babası gi-bi, islâm düşmanı idi. Kardeşi Ebû Huzeyfe ise, hâlis müs-limân olup, bütün ga-

zâlarda bulundu. Velid, Bedrde babası ve amcası ile, meydana yürüdü. Hazret-i Alî çıkıp, Velidi bir hamlede katli eyledi. 446.

923 — VELİYYÜDDİN TEBRİZİ: Altıyüzyirmiüçüncü [623] sırada Muhammed bin Abdüllah ismine bakınız!

924 — VELİYYULLAH DEHLEVİ: Sekizyüzkırkıncı [840] sırada Şâh Veliyyullah ismine bakınız!

925 — VELVÂLİCİ: Dokuzyüzaltmışbirinci [961] sırada Zahirreddin-i İshak ismine bakınız!

926 — VEYSELKARÂNİ: Üveys bin Âmir Karni de denir. Tâbi'nin büyüklelerinden olduğu, hadis-i şerifde bildirilmiştir. Yemenlidir. Resûlullah sağ iken, görmediği hâlde müslimân oldu. Fekat, Sahâbi olamadı. Hazret-i Omer zamanında Medîneye geldi. Çok hurmet gördü. Basrada yaşadı. Siffin muharebesinde hazret-i Alinin yanında bulundu ve [37] yılında şehid oldu. Anadoluya hiç geimemişdir. Veyselkarâniye hediye edilen hırka-i se'âdetin bir parçası, Van civarında İrisân beğlerine kadar gelmiş ve bunlardan Şükrullah efendi, [1027] de, haite-i müslimine getirip hediye etmiştir. Abdülmecid hân bu hırka-i se'adet için, Fâtih civârında (**Hırka-i şerif**) câmi'ini yaptırmıştır. Her sene Ramezan-ı şerifin onbeşinden sonra camekân içinde olarak Şükrullah efendinin torunları taratından halka ziyâret etdirilmektedir. İstanbuldaki bütün câmi'ler hakkında geniş bilgi veren, hicrî binikiyüzseksenbir baskılı (**Hadika-tül-cevâmi'**) kitabında, (**Akseki mescidi**) ni anlatırken diyor ki, (Bu mescidi Kemâleddin efendi yapmıştır. Fatih sultân Muhammed hân ile gelenlerdendir. Mescidin karşısında, Çorlulu Alı paşanın yaptırdığı binâda (**Hırka-i şerif**) ziyâret edilmektedir. Binânın yanına bir imâret ve çeşme de yapmıştır. Sultân Mahmûd-i Adli, binikiyüzkırkaltı [1246] da, bu binâyı yeniden yaptı). 611.

927 — VOLTER: Fransız şâ'iridir. 1105 [m. 1694] de tevellüd etdi. 1192 [m. 1778] de öldü. İslâm düşmanı idi. Resûlullahın hazret-i Zeynebi nikâh etmesini, tiyatro olarak yazmış, âdi alçak iftirâlar etmiştir. Bu yüzden, düşmanı olan papadan tebrîk mektûbu almıştır. İkinci Abdülhamid hân, bu tiyatronun Avrupada oynatılmasına, çok şiddet göstererek mâni' olmuştur. 334, 477, 1086.

928 — WEGENER: Meteoroloji âlimi ve kutub kâşifidir. 1297 [m. 1880] de tevellüd, 1348 [m. 1930] de vefât etdi. Grönland seyâhatinde, buzlar arasında öldü. Kayaların kayması teorisini kurdu. 79.

929 — WESTENFELD: Alman müsteşriklerindendir. İbni İshakın (**Siret-i Resûlillah**) kitâbanı basdırmıştır. 326.

930 — WILLIAMS CEYMS: Amerikalı felsefecidir. 1258 [1842] de tevellüd etdi. 1328 [m. 1910] de öldü. (**Pragmatizm**) in kurucusudur. (**Dini tecribeler**) ve başka kitâblarında, îmânli olmağı övmüştür. 27.

931 — WILLIAM STERN: Alman psikolog ve pedagoglarından. 1287 [m. 1871] de tevellüd etdi. Zekâyı ta'rif ederken, zekâ, düşünceyi hayâtın yeni şartlarına uydurmaktır demiştir. 360.

932 — YÂFES: Nûh aleyhisselâmın üç oğlundan biridir. İrân, rum, slav ve türkler, bunun soyundandır. Yâfesin binlerle torunu, Asyanın ortalarına yerleşti. Doğu Asyaya ve o zaman mevcûd olan kara yolları ile, okyânus adalarına yayıldılar. Nûh aleyhisselâmın ve Yâfesin dinini ve nasihatlerini unutarak, yıldızlara, güneşe, heykellere tapınmağa başladılar. 330, 387, 432.

933 — YÂFİ'İ: Afif-üddîn Abdüllah bin Es'ad Yâfi'i, Şâfi'i mezhebi âlimlerindendir. 698 [m. 1298] senesinde Yemende tevellüd etdi. Mekke'de yerleşti. Kutb-i Mekke denir. 768 [m. 1367] de Mekke'de vefât etdi. Çok kitâb yazdı. (**Ravd-ur-riyâ-hin**), (**Neşr-ül-mehâsin-İl-gâliyye**) ve (**Menâkıb-i Abdülkâdir**) kitâbları meşhûrdur. 374, 411.

934 — YAHYÂ «aleyhisselâm»: Zekerıyyâ aleyhisselâmın oğludur. Annesi Elîsâ idi. Hıristiyânlar Elizabeth diyor. Hazret-i Meryemin teyzesi oğlu idi. Dâvûd «aleyhisselâm» soyundandır. (Tevrât) da yazılı olan İsâ aleyhisselâmın geleceğini haber verdi. İsâ «aleyhisselâm» göke çıkarıldıktan sonra, (İncil) e uyduğu için, zâlim yehûdî hükümdârı Herod tarafından şehîd edildi. Mubârek bedeninin parçaları başka şehirlerde. İbni Âbidîn, ön sözünde diyor ki, (Mubârek başı, Şâm-da Ümeyye câmi'indedir). 448.

935 — YAHYÂ BİN MU'ÂZ: Ebû Zekerıyyâ, Sôfiyyedendir. Rey şehrinde tevellüd ettiği için Râzî denir. [258] de Nişâpûrda vefât etdi. 373, 544, 546.

936 — YAHYÂ BİN MUHAMMED: Kâdi İbn-ül-Hâşim-İl-Bağdâdî, [228] de tevellüd, [318] de vefât etdi. Fıkh ve hadîs âlimidir. (Kitâb-ül-kırâat) ve fıkhda (Sünen) ve hadîsde (Müsned) kitâbları vardır. 646.

937 — YAHYÂ EFENDİ: Beşiktaş ile Ortaköy arasındaki câmi'i şerîfi yaptı. Amasyalıdır. Dokuzyüz [900] de Trabzonda tevellüd, 977 [m. 1569] de vefât etdi. Kabri üzerine ikinci Selîm hân tarafından türbe yapıldı. Tıb, matematik ve fizik bilgisi çok idi. Trabzonda vâli olan sultân Süleymân ile süt kardeşi idi. Sultân Süleymân halife olunca İstanbolda meşhûr olan yere yerleşirdi. Babası Şâmlı Ömer efendi Trabzonda kâdi iken tevellüd etdi. Şi'r ve divânı vardır. Üveysidir. Türbesinde dört erkek, dört kadın dahâ vardır. Yanındaki üç türbenin herbirinde birer Ali pâşa yatmaktadır. Yanında bir de niyyet kuyusu vardır.

Fetvâ sâhibi Minkârî-zâde Yahyâ efendi başkadır. Kırkikinci şeyh-ul-islâm idi. Binseksensekizde vefât etdi. Üsküdârda medresesi yanındadır. 566.

938 — YA'KÛB «aleyhisselâm»: İshak aleyhisselâmın oğlu, Yûsûf aleyhisselâmın babasıdır. Adı İsrâîl idi. Oniki oğlunun torunlarına (Benî-İsrâîl) ya'nî İsrâîl oğulları denir. Sonradan yehûdî denildi. Şâmdadır. İshâk aleyhisselâmın ikinci oğlu İys idi. Bunun oğlu Rûm sarışın olduğu için bunun soyundan olanlara (Rûm) veyâ (Benî - Asfer) denildi. 308, 344, 345, 921.

939 — YA'KÛB BİN SEYYİD ALİ: Edirne kâdi idi. Sonra Bursada müderris iken [931] de vefât etdi. (Gülistân) ve (Şir'a-tül-İslâm) şerhleri meşhûrdur. 346.

940 — YA'KÛB-İ ÇERHİ: Alâüddîn-i Attâr hazretlerinin halifelerinin büyüklerinden. İslâm bilgilerinde derin âlim, tesavvufda veliy-yi kâmil idi. Silsile-i aliyyenin onyedincisidir. Gaznede Çerh köyünde tevellüd ve [851] de Hülfetuda vefât eyledi. Hirâtda ve Mısrda tahsîl edip, Buhârâda Behâeddîn-i Nakşibend hazretlerinin sohbeti ve teveccühleri ile şereflendi. Tebâreke ve Amme cüz'lerinin tefsiri ve fârisî (Risâle-i ünsiyye) kitâbı Hindistânda basılmıştır. 126, 873, 883.

941 — YEHÛDÂ: İsâ aleyhisselâma imân eden oniki havârîden biridir. Bunun mürted olup, İsâ aleyhisselâmı otuz dirhem gümüş karşılığında, yehûdîlere haber verdiği söylenmektedir. Yudas İsharyot da denilmektedir. Üçyüzdoksanıncı [390] sırada (Havârîler) ismine bakınız!

942 — YEKDEST: Ahmed Yekdest Cüryânî, Mekkedeki meşâyihın büyüklere rindendir. Buhârânın Cüryân kasabasında tevellüd etdi. [1069] da ticâret için Hindistâna giderken Cüryândaki tâ'ûnda çoluk çocuğunun öldüklerini işitti. Yol-da eşkiyâlar basıp mallarını aldılar ve sol kolunu kesdiler. Çok üzüntülü Serhend şehrine geldi. [1069] senesinde Muhammed Ma'sûm-i Fârûkînin hizmeti ile şereflendi. Onbir sene kahvesini pişirdi. Sonra hilâfet verilip Mekke-i mükerrermede tâlibleri irşâda emr olundu. Otuzdokuz sene bu vazîfeyi yaptıktan sonra, [1119] da orada vefât etdi. Şeyh Ahmed Yekdest hazretlerinin çok halifesi vardır. Bunlardan biri, Muhammed Emîn Tokâdî hazretleridir. Bir halifesi de, Eğri-kapı dâhilinde Emîr Buhârî mescidi tekkesindeki tatâr Ahmed efendidir. [1156] da vefât etmiştir. Bu mescid, İvez pâşa câmi'inden Ayvanserâyaya inerken sağda sed üzerinde olup 1384 [m. 1964] de kasden yakılmış, dört divârı ile mihrâb dış-

şındaki tatâr Ahmed efendinin ve başka birkaç taş kabr kalmıştır. Ahmed Yekdestin bir halifesi de, seyyid Abdülhakim-i Arvâsi hazretlerinin ikâmet ettiği evi, tekkeyi ve câmi'i yaptıran hâcî Mürtezâ efendi olup [1160] da vefât etmiştir. Bu tekkenin ilk şeyhi olan Abdüllah-i Kâşgârî, ondört sene sonra [1174] de vefât etmiştir. Birinci sultân Mahmûd zamanındaki altmışüçüncü şeyh-ul-islâm seyyid Mustafâ efendi de, [1112] de Ahmed Yekdest hazretlerine intisâb etmiştir. [1090] da tevellüd ve [1158] de vefât edip Üsküdü'de medfûndur. [1157] de, Eyyûb Nişâncasında şeyh-ul-islâm tekkesini ve mescidini yaptırdı. Bu mescid kapısında ve ayrıca Sarâchânede birer çeşmesi vardır. Ahmed Yekdestin bir halifesi de dördüncü Muhammed hânın baş çuhadârı Kahramân ağadır. [1147] de vefât eden târihçi Muhammed Râşid efendi, bunun halifesi Emir ağaya mensûbdur. İki cild târih kitâbı çok kıymetlidir. Kahramân ağanın bir halifesi de, Enderûnlı Sührâb efendi olup, sonra Abdülganî Nablûsiden de feyz almıştır. Üsküdü'den Aziz Mahmûd-i Hüdâî tekkesindeki mürşidlerden Mudanyalı zâde Muhammed Revşen efendi, Sührâb efendiden feyz almıştır. Ahmed Yekdestin halifelerinden biri, kâdî Ziyâüddîn efendi, biri de rûznâmecî başı Muhammed Kumul beğdir. [1132] de vefât etmiştir. Fındıklıda sâhilde molla Çelebi câmi'i yanında, [1121] de vefât eden şeyh-ul-islâm Muhammed Sâdik efendinin kabri yanındadır. Sâdik efendi, kırksekizinci şeyh-ul-islâm olup, ikinci Ahmed hân zamanında, [1105] de şeyh-ul-islâm olmuş, dokuz ay sonra, ikinci Mustafâ hân tarafından azl edilmiştir. Üçüncü Ahmed hân zamanında tekrâr şeyh-ul-islâm yapılmış, ihtiyâr olduğundan bir sene sonra azl edilmiştir. Bu câmi'i yaptıran Molla Muhammed Çelebî, İstanbul kâdisi [hâkimi] idi. Dokuzyüzdoksansekiz [998] de vefât etti. Eyyûbde Defterdâr caddesi ile Kızılmescidden gelen yolun kesiştiği yerde büyük türbededir.

Ahmed-i Yekdestin bir halifesi de, [1117] de vefât edip, Karaca Ahmed kabristânında defn edilen Muhammed Semerkandîdir. Bir halifesi de, Dâr-üs-se'âde ağası [ya'nî İstanbul vâlisi] Beşir ağadır. Bu isme bakınız! 1074.

943 — YESEVÎ: Ahmed bin Muhammed Yesevî hazretleri, Yûsûf-i Hemedânînin üçüncü halifesidir. Türkistânda Yesi kasabasında tevellüd, [590] yılında orada vefât etti. Hâce Atâ-i Yesevî denir. Nevâyî dilinde (Atâ), baba demek ise de türkler meşâyih ulularına (Atâ) derler. Buhârâda irşâd edip, sonra Türkistâna gitdi. Vedâ' ederken, hâce Abdülhâlık-ı Goncdevâniye tâbi' olmaları için talebesine vasiyyet etti. Türkistân meşâyihinin birincisidir.

944 — YEZÎD: Emevî halifelerinin ikincisidir. Hazret-i Mu'âviyenin oğludur. Yirmialtıncı [26] yılda Şâmda tevellüd etti. [64] de vefât etti. [60] senesinde halife oldu. [61] de Kerbelâ fâci'ası oldu. Yezîd buna üzüldü. (Allah İbni Mercâneye la'net eylesin! Hüseyin istediklerini kabûl etmeyip de, onu katl etdirdi. Böylece, beni kötü tanıtdı) dedi. İbni Mercâne, Ubeydüllah bin Ziyâdın adıdır. Yezîd, müslimân idi. Nemâz kıları. İslâmiyyete düşmân değildi.

945 — YEZÎD BİN AMR: Emevîlerin son halifesi olan Mervan bin Muhammed zamanında İrâk ve Horâsân vâlisi idi. İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfeyi habs etti. Başına kamçı vurdurdu. 396, 398.

946 — YUHANNÂ: İsâ aleyhisselâma imân eden oniki havâriden biridir. İbrânî dilinde Yahyâ demektir. Rumcada Yohannes, yâhud Yani, ermenilerde Ohanes, ingilizcede Con, fransızcada Jan denir. Dört İncil yazarlardan biridir. İsâ aleyhisselâmın teyzesinin oğlu idi. Üçyüzdoksanıncı [390] sırada, (Havâri) ismine bakınız!

947 — YÜNÜS «aleyhisselâm»: Yünüs bin Metâ, Mûsul yanındaki Nineve ehâlisine peygamber idi. Dinlemediler. Heykellere tapmaktan vazgeçmediler. Yünüs «aleyhisselâm» üzüldü. Dicle kenârına geldi. Gemiye bindi. Hâlbuki, Allahü

teâlâ, böyle emr vermemişdi. Gemi yürümedi. Kur'a çekdiler. Buna isâbet etdi. Suçlu benim buyurdu. Denize atdılar. Balık yutdu. Tevbe etdi. Balık, bunu bir ke-nâra çıkardı. Ölüm hâlinde idi. Tekrâr kuvvet buldu. Tekrâr Nineveye gitmesi emr olundu. Yûnûs «aleyhisselâm» gelmeden önce, hava kararmış, her yeri ka-ra duman kaplamışdı. Kavmi korkup, tevbe etmiş, tevbeleri kabûl olup, azâb geri alınmışdı. Gelince sözlerini dinlediler. Yıllar geçti. Şarkda Midyalılar, Bâbilde Keldânîler meydana geldi. 305, 308.

948 — YÛNÛS BİN ABÎD: Takvâ ehli idi. Bezzaz idi. Ya'nî kumaş tüccârî idi. 754.

949 — YÛNÛS EMRE: Tesavvuf ehli ve halk şâ'iridir. Boluludur. Porsuk ça-yının Sakaryaya karıştığı mahalde türbesi vardır. Tapdik Emreden feyz aldı. 843 de vefât etdi. İlâhîleri zevkle okunmaktadır.

950 — YÛNÛS ŞEMMÂS: Roma imperatörlerinden ikinci Klavdius zamanın-da [m. 268 - 270] Antakya patriki idi. Allahü teâlânın bir olduğunu, İsâ aleyhisse-lâmın Onun kulu ve peygamberi olduğunu i'lân etdi. Çok kimseleri doğru yola getirdi. (Kâmûs) da Şemmâs kelimesinde diyor ki, (Hıristiyânlıkda, Patrîk, müc-tehid, mezheb sâhibidir. Papa, halîfedir. Matrân, Kâdî, hâkimdir. Üskuf, müftidir. Kissis, hâfız, okuyucudur. Câsilik, imâmdir. Şemmâs, müezzindir.

951 — YÛSÛF «aleyhisselâm»: Ya'kûb «aleyhisselâm» oniki oğlundan en çok Yûsüfü severdi. Kardeşleri, onu kıra götürüp kuyuya atdı. Onu kurt yidi de-diler. Fekat Allahü teâlâ onu korudu. Hem Peygamber yaptı. Hem de Mısra hü-kümdâr yaptı. Dahâ çok bilgi için, (Eshâb-ı kirâm) kitâbının sonuna bakınız! 305, 701, 921.

952 — YÛSÛF BİN CÛNEYD: Ehî Çelebî denir. İkinci Bâyezîd hân devri âlim-lerindendir. Tokatlıdır. Bursada, Edirne ve İstanbulda müderrislik yaptı. Vikâ-yenin (Sadr-üş-şeri'a-şerhi) ne hâşiyeye yaparak (Zahîret-ül-Ukbâ) ismini vermiş-dir. Bu hâşiyesi ve (Hediyet-ül-mühtedîn) adındaki (Elfâz-ı küfr) kitâbı ve (Bey-dâvî hâşiyesi) meşhûrdur. (Hediyet-ül-mühtedîn) kitâbı da arabî olup, Işık ki-tâbevi tarafından 1394 de İstanbulda basdırılmışdır. Aksaray ile Topkapı ara-sında (Ehî zâde) câmi'ini yaptı. [905] de vefât etdi. Câmi'i yanındadır. 86, 420, 1056.

953 — YÛSÛF BİN ÖMER: Hanefî fikh âlimlerindendir. [832] de vefât etdi. (Kudûri muhtasarı) nı şerh edenlerdendir. Bu şerhine (Câmi'ul-mudmerât) veyâ kısaca (Mudmerât) denir. Yûsüf bin Ömer Sekafî başka olup, Emevîlerin Irâk vâ-lisi idi. 225, 237.

954 — YÛSÛF-İ DICVÎ: Decve, Mısrda Dimyât yakınındadır. Fikh âlimidir. Abdühü red etmektedir. Tütün içmek harâm değildir derdi. 317, 415.

955 — YÛSÛF-İ HEMEDÂNÎ: Ebû Ya'kûb Yûsüf bin Eyyûb Hemedânî, Ehl-i sünnet âlimlerinden ve Evliyânın büyüklerindendir. Silsile-i aliyyenin sekizincisi-dir. [440] da Hemedânda tevellüd, [535] de Hirâtda vefât etdi. Merv şehrinde-dir. Onsekiz yaşında Bağdâda gelip, Ebû İshak-ı Şîrâzîden okudu. Hanefî fikh ve mü-yiddîn-i Arabî hazretleri bir kitâbında diyor ki, [602] senesinde şeyh Evhad-ed-dîn-i Hâmid Kezmânî Konyaya geldi. Hemedânda Yûsüf-i Hemedânî, altmış yıl-dan ziyâde irşâd etmiştir. Birgün bir yere gitmek istedi. Hayvânın yularını ser-best bıraktı. Hayvân bunu, şehir hâricinde bir mescide götürdü. Mescidde bir genç, buna birşey sordu. Cevâbını verdi, dedi. Muhyiddîn-i Arabî hazretleri, bu-rada buyuruyor ki, (Sâdik olan mürîd, mürşidi kendi yanına çeker). (Fetâvâ-i ha-dîsiyye) sonunda diyor ki, (Ebû Sa'îd Abdüllah ve İbn-üs-sakkâ ve Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri, ilm tahsîli için Bağdâda gelmişlerdi. Yûsüf-i Hemedânî Bağ-dâdda, Nizâmiyye medresesinde va'z ediyordu. İbn-üs-sakkâ adındaki meşhûr

derin âlim, kalkıp birşey sordu. Otur, senin sözünden küfr kokusu geliyor buyurdu. Hakikaten İstanbula sefir olarak gidip, orada hıristiyân oldu). Abdülhâlık-ı Goncdevânî ve Ahmed-i Yesevî gibi büyük Veliler yetişirdi. (Zinet-ül-hayât), (Menâzil-üs-sâyırin) ve (Menâzil-üs-sâlikin) kitâbları meşhûrdur. 883.

956 — YÜSÜF NEBHÂNÎ: Yüsuf bin İsmâ'il bin Yüsuf Nebhânî, Hayfada Eczim kariyyesinde binikiyüzaltmışbeşde 1265 [m. 1849] tevellüd, binüçyüzelli 1350 [m. 1932] Ramezân ayında Berutda vefât etdi. Ondördüncü asrın büyük âlimlerindendir. Câmi'ul-ezheri bitirdi. Çok kıymetli kitâblar yazdı. Vehhâbileri red eden (Şevâhid-ül-hak) kitâbı meşhûrdur. Fazla bilgi için (Eshâb-ı klrâm) kitâbının sonundaki ism cedveline bakınız! 408, 423.

957 — YÜSÜF ZİYÂ AKIŞIK: Bosnada, Foçalıdır. [1303] de tevellüd, [1378] [m. 1958] de Fâtihde vefât etdi. Edirne-kapı kabristânındadır. Ahmed bin hâcî Sâlih bin Zülfikâr pâşa oğludur. Zülfikâr pâşa, Akkoyunlu soyundandır. Yüsuf Ziyâ beğ, Vefâda Karamürsel kumaş fabrikası müdürü idi. Yüzlerce müslimân fakirin sığnağı idi. Seyyid Abdülhakîm-i Arvâsî hazretlerinin sohbetleri ve hizmeti ile şereflenmiş, teveccüh ve feyzlerine mazhar olmuş, derece-i kemâle vâsıl olmuştu. Halk içinde, Hak ile idi. Hüseyin Hilmi Işık, Ziyâ beğın dâmâdıdır.

958 — ZÂHİDÎ: Muhtar bin Mahmûd, Hanefî fikh âlimlerindendir. İrânda Hârezmde tevellüd, [658] de vefât etdi. (Hâvî), (Müctebâ), (Kudûri şerhi) kitâbları çok kıymetlidir. (Kunye-tül-fetâvâ) kitâbında zaîf bilgiler de vardır. 225, 328, 785.

959 — ZÂHİD-ÜL-KEVSERÎ: Şeyh Muhammed Zâhid bin Hasem, sultân Vahideddîn hân zamanında, şeyh-ul-islâm Mustafâ Sabri efendinin ders vekili idi. Kafkasyalı çerkesdir. 1295 [m. 1878] de tevellüd ve 1370 [m. 1951] de Mısrda vefât etdi. Zamanının tefsir, hadîs ve fikh âlimi idi. Vehhâbileri red eden (Esseyf-üs-sakîl) kitâbı ile (Mekâlât) i çok kıymetlidir. (El-işfâk alâ ahkâm-it talâk) kitâbı Kâhiredede basılmıştır. (Hüsn-üt-tekâdi) kitâbında Şâh Veliyyullahı tenkid etmektedir. 408.

960 — ZAHİRÜDDİN-İ HÂREZMÎ: Ahmed bin İsmâ'il Zahirüddîn Timürtâsi Harezmi, 601 de vefât etmiştir. Fetvâları çok kıymetlidir. Hanefî fikh âlimlerindendir. İmâm-ı Muhammedin (Câmi'us-sagîr) ini şerh etmiştir.

961 — ZAHİREDDİN-İ İSHÂK: Ebül Mekârim Velvâlicî, Hanefî fikh âlimlerindendir. (Velvâliciyye fetvâsı) İstanbolda basılmıştır. 710 [m. 1310] da vefât etdi. 226.

ABDÜRREŞİD VELVÂLİCÎ: Kâdî Zahirüddîn, 467 de Bedahşânın Velvâlc kasabasında tevellüd ve 540 da vefât etmiştir. Semerkandda kâdî idi. Fikhda (Emâli) kasidesi ve fetvâları vardır.

962 — ZEBÎDÎ: Ebül' Abbâs Ahmed bin Ahmed, [893] de vefât etdi. (Tecrid-üs-sarih) adındaki (Buhârî) muhtasarı meşhûrdur. Şerkâvî ve İbni Kasım-ı Gazzinin hâşiyeleri ile birlikte 1347 de Mısrda basılmıştır.

963 — ZEHEBÎ: İmâm-ı Ebû Abdüllah Şemseddîn Muhammed bin Ahmed bin Osmân bin Kaymaz Türkmânî Mısrî, hadîs ve târih âlimlerindendir. 673 [m. 1274] de Şâmda tevellüd, 748 [m. 1348] de Mısrda vefât etdi. Eserlerinden (Mizân-ül-i'tidâl), oniki cild (Târih-ül-islâm), (Tecrid fi-esmâ-i Sahâbe) kitâbları vardır. (Et-tubbün-nebevî) kitâbı çok fâideli olup, İbrâhîm Erzak'ın (Teshîl-ül-menâfi') i hâmişinde olarak Mısrda ve 1396 da İstanbolda Işık Kitâbevinde basılmıştır. (Tecrid) Berutda (Mekteb-üt-ticârî) de satılmaktadır. İbni Teymiyyenin talebesidir. 397, 638, 685.

964 — ZEKERİYYÂ «aleyhisselâm»: Süleymân aleyhisselâmın soyundandır. Kudüsde Beyt-i mukaddesde (Tevrât) yazmağı, kurban kesmeğı idâre ederdi. Zevcesi İsâ', hazret-i Meryemin teyzesi idi. Hazret-i Meryemin annesi Hunne, (Cenâb-ı Hak bana bir oğul ihsân ederse, Beyt-ül-mukaddese hizmetçi yap-

cağım) diye adadı. Kızı oldu. Adını Meryem koydu. Hazret-i Meryem dünyâya gelmeden önce, babası İmrân vefât etdi. Hunne, kızını Beyt-ül-mukaddese hediye etdi. Zekeriyâ «aleyhisselâm», onu evine götürdü. Teyzesi büyüdü. Sonra, ona Beyt-ül-mukaddesde oda yaptırdı. Hazret-i Meryem, bu odada ibâdet ederdi. Yanına Zekeriyâ aleyhisselâmdan başka kimse giremezdi. Cebrâil «aleyhisselâm», Zekeriyâ aleyhisselâma gelip, İsmâ'dan Yahyâ adında oğlu olacağını haber verdi. Yahyâ aleyhisselâmdan altı ay sonra, (Beyt-ül-lahm) denilen yerde, hazret-i Meryemin oğlu İsmâ «aleyhisselâm» tevellüd etdi. Yehûdiler, Zekeriyâ aleyhisselâma iftirâ etdiler. Sonra, şehid etdiler, şehid olurken, yüz yaşında idi. 441.

965 — ZEMAŞERİ: Zimaşerî de denir. Allâme Ebül-Kâsım Mahmûd Cârullah bin Ömer, tefsîr, fıkıh ve lügat âlimi idi. Mu'tezile mezhebinde idi. Ölürken tevbe etdiği söylenmektedir. 467 [m. 1074] de Hârezmde Zemaşer kasabasında tevellüd, 538 [m. 1144] de arefe gecesinde Cürcâniyyede vefât etdi. Belâgat ilminde çok yüksek idi. (**Esâs-ül-belâga**) kitâbı iki cildedir. Mısrda basılmıştır. (**Mukaddeme-tül edeb**) lügat kitâbı; [1117] de Bursada Murâdiyye medresesi müderrisi tarafından türkçeye terceme edilmiş, İstanbolda basılmıştır. (**Keşşâf tefsiri**) Kur'ân-ı kerîmin belâgatini göstermekde bir şâheserdir. Hanefî mezhebine göre ibâdet ederdi. (**Kudûrî muhtasarı**) nı şerh etdi. İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfenin menâkıbını yazdı. Ayasofya câmi'i hakkında da bir risâlesi vardır. Bir ayağı kırık, takma idi. Mekke-i mükerrermede beş yıl kaldı. Bunun için Cârullah denir. Emîr Tîmûr, bunu çok sever, yanından ayırmazdı. 370, 578.

966 — ZEMAN ŞÂH: Şâh-ı zaman da denir. Efganistan hükümdârlarındandır. Ahmed Şâh-ı Ebdâlinin torunu ve Tîmûr Şâhin oğludur. 1207 [m. 1793] de pederi ölünce, Kâbilde hükümdâr oldu. 1210 da Lahore ve Delhiye ziyârete giderken Hirat hâkimi küçük kardeşi Mahmûd şâh Kâbile tecâvüz edince, geri döndü. 1214 de Mahmûda mağlûb oldu. 1255 [m. 1839] de ingilizler, Kâbile en küçük kardeşi şâh Şücâ'ı getirdiler ise de, 1258 de Şâh-ı zaman hükümeti tek-râr eline aldı. Serhend şehrinde imâm-ı Rabbânî hazretlerinin küçük türbesini ta'mîr edip üzerine büyük, çok müzeyyen, mermerden bir türbe yaptırdı. Bunun yanındaki türbede zevcesi ile birlikte medfûndur. 1018.

967 — ZERDÜŞT: Mecûsî ya'ni ateşe tapma dininin kurucusudur. Milâddan altıyüz [600] sene önce Hindistânda doğdu. Berehmen din adamları tarafından kovuldu. Belhde Mecûsî dinini yaydı. İyilik tanrısı (**İzed**) veyâ (**Ormüzd**) ile kötülük ve karanlık tanrısı (**Ehrimen**) olmak üzere iki tanrı vardır dedi. (**Zend**) kitâbı ve (**Avesta**) denilen şerhi Avrupada basılmıştır. İrân şâhi İsfendiyâr, bu dîni yaymak için Tûranlılarla çok harb etdi. Ondandır İrânlılar (**Sâbi'i**) idi. Güneşe ve yıldızlara taparlardı. Hazret-i Ömer İrânı alınca, acemler müslimân oldu. Mecûsî dîni Hindistânda kaldı. Bugün, İrânlılar, eski millî âdetler diye mecûsî âyinlerini ve sayılı günlerini ortaya çıkarıyorlar.

968 — ZERKÂNİ: Muhammed bin Abdülbâkî Ezherî, Mısrda, Mâlikî hadîs ve fıkıh âlimlerindedir. Babası gibi, Zerkânî adı ile meşhûrdur. 1055 [m. 1645] de Zerkânda tevellüd, 1122 [m. 1710] da vefât etdi. İmâm-ı Mâlikin (**Muvatta'**) ını ve Kastalânînin (**Mevâhib**) ini şerh etdi. Bu, sekiz cild olup, 1329 [m. 1911] senesinde Mısrda ve 1393 [m. 1973] de Lübnanda basılmıştır. 42, 345, 411, 568, 573; 638.

969 — ZERKEŞİ: Bedreddîn Muhammed bin Behâdır, Şâfi'i fıkıh âlimidir. 745 [m. 1334] de tevellüd, 794 [m. 1391] de Mısrda vefât etdi. Şâmda kâdî idi. Çok kitâb yazdı. (**Ukûd-ül-cemân fi-vefiyyât-il-a'yân**) ı meşhûrdur. 373, 567.

970 — ZEYD BİN HÂRİSE «radiyallahü anh»: Resûlullahın kölelerinin en

sevgilisi idi. Hazret-i Hadicenin kölesi idi. Resûlullah'a hediye etti. O zaman sekiz yaşında idi. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» âzâd edip, evlâd edindi. Babası yıllarca oğlunu aramış, haber alınca Mekkeye gelip oğlunu istemişti. Resûlullah, (Çocuğun re'iyine bırakalım. Kimi isterse, onun olsun) buyurdu. Zeydi getirip sordular. Benim anam babam budur diyerek, Resûlullah'ın yanından ayrılmak istemedi. Resûlullah, bunun üzerine, (Zeyd benim oğlumdur) buyurdu. Babası ve amcası, sevinip geri döndüler. İlk îmân edenlerdendir. Bütün gazâlarda kahramânlık gösterdi. Resûlullah, Zeydi, kendi âzâdlısı Ümm-i Eymen ile nikâhlandı. Üsâme tevellüd etti. Sonra, Resûlullah kendi halası Ümeymenin kızı Zeyneb bint-i Cahş'ı da, Zeyde nikâh etti. Zeyd, Zeynebin ri'âyetine kâdir olamayıp, hicretin üçüncü [3] yılında, arzuları ile ayrıldılar. Hicretin sekizinci [8] yılında, Şâm civârında Mu'te denilen yerde üçbin islâm askeri, yüzbinden ziyade ve tam techizâtlı rum ordusu ile cihâd ederken kumandan idi. Şehid oldu. Yerine Ca'fer bin Ebî Tâlib kumandayı ele aldı. O da şehid oldu. Sonra sancağı Abdullah ibni Revâha eline aldı. O da şehid oldu. Sonra Hâlid bin Velid, kumandan oldu. Ansızın hücum etti. Elinde dokuz kılınc kırıldı. Düşman bozuldu. Resûlullah, Medîne'de Mescidinde, bu hâli görüyor. Eshâbına haber veriyordu. Eshâbının şehid olduğuna çok üzüldü. Zeydden başka hiçbir Sahâbinin ismi, Kur'ân-ı kerimde açıkça bildirilmemiştir. Zeyd beyâz, güzel idi. Üsâme ise esmer idi. Çünkü, Ümm-i Eymen, Resûlullah'a annesinden mirâs kalan habeşî câriye idi. 305.

971 — ZEYD BİN SÂBİT «radiyallahü anh»: Eshâb-ı kirâmın büyüklerinden. Hazrec kabilesindedir. Hicretde on yaşında idi. Babası dört sene önce ölmüştü. Hendek ve sonraki gazâlarda bulundu. Ferâiz ilminde derin bilgisi vardı. Süryânî öğrenmesi emr olundu. Resûlullah'ın komşusu idi. Vahy gelince, Resûlullah buna adam gönderir, çağırır, vahyi yazardı. Deve ve Sıfînde ictihâd, hazret-i Alînin ictihâdına uymadı. Kur'ân-ı kerim toplanırken, kendisi yazdı. [45] veyâ [55] de vefât etti. Nemâzını Mervan bin Hakem kıldırdı. 395.

972 — ZEYD BİN VEHEB: Ebû Süleymân Cühni, Resûlullah'ı uzakdan işitişî îmâna geldi. Cemâlini görmeye şereflenmeğe gelirken vefât ettiğini yolda haber aldı. Tâbi'inin büyüklerinden oldu. Kûfede yerleşti. Hazret-i Alînin sohbetinde bulundu. 246.

973 — ZEYD BİN ZEYNEL'ÂBİDİN: Hazret-i Hüseyin'in torunudur. Hişâm bin Abdümelik zamanında, Kûfeliler Zeyde, halife olursan sana kırkbin asker veririz dediler. Fekat, sözlerinde durmadılar. Ehl-i beyte hiyânet etdiler. Bunların sözlerine aldanarak, yüzyirmiiki [122] de Kûfede halîfeliğini ilân etti. Irâk vâlisi Yûsûf bin Âmirin askeri ile harb ederken yanındakilerin çoğu dağıldı. Zeyd şehid oldu. (Aldanmıyalım) kitâbına bakınız! 60.

974 — ZEYLA'Î: Fahreddîn Osmân bin Alî, Hanefî fikh âlimlerindedir. [743] de Mısrda vefât etti. İmâm-ı Muhammedin (Câmi'-ul-kebir) ini ve (Kenz) kitâbını şerh ederek (Tebyin) adını vermiştir. 241, 278, 781, 920.

975 — ZEYNEB «radiyallahü anhâ»: Resûlullah'ın dört kızından birincisidir. Otuz yaşında iken tevellüd etti. Nübüvvetden önce, annesi Hadicenin hemşirezâdesi Ebul'âs bin Rebî' ile evlendi. Ebul'âs îmân etmedi. Bedr gazâsında esir olup, zevcesini Medîneye göndermek şartı ile bırakıldı. Kendi kardeşi ile gönderdi ise de, kâfirler Zeynebi yolda geri çevirdi. Resûl «aleyhisselâm» Zeyd bin Hâriseyi Mekkeye gönderip Zeynebi gece Medîneye kaçırdı. Ebul'âs, Hudeybiye gazâsından sonra îmâna geldi. Zeyneb tekrâr kendisine verildi. Hicretin sekizinci [8] yılında otuzbir yaşında vefât etti. Oğlu Alî, Mekkenin fethinde Resûlullah'ın devesinde ve arkasında idi. Zeynebin kızı Ümâmeyi hazret-i Alî kendine nikâh eyledi. 332.

976 — ZEYNEB BİNT-İ CAHŞ «radiyallahü anhâ»: Resûlullahın halası olan Ümeymenin kızı, Abdüllah bin Cahşın kardeşi idi. Babasının adı Burre idi. İmân etmediği için, Cahş denildi. Zeyneb, ilk imân edenlerdendir. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» bunu, önce, oğulluğu olan Zeyd bin Hâriseye nikâh etti. Zeyd, Zeynebin hakkını gözetemediğinden, hicretin üçüncü [3] yılında ayrıldılar. Resûl «aleyhisselâm» nikâh etmek istedi. Zeyneb bunu işitince, sevincinden iki rek'at nemâz kılıp, (Yâ Rabbî! Senin Resûlün beni istiyor. Eğer onun zevceliği ile şereflenmemi takdîr buyurdun ise, beni ona sen ver!) diye düâ etti. Düâsı kabûl olup, Ahzâb sûresinin otuzyedinci [37] âyet-i kerîmesi geîerek, (Zeyd, onun hakkında istediğini yaptıktan sonra [ya'ni Zeynebi boşadıktan sonra], biz, onu sana zevce eyledik) buyuruldu. Zeynebin Nikâhını Allahü teâlâ yaptığı için, Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem» ayrıca nikâh yapmadı. Hazret-i Zeyneb «radiyallahü anhâ» bununla her ân öğünür ve her kadını babası evlendirir. Beni ise, Allahü teâlâ nikâhladı, derdi. O zaman otuzsekiz yaşında idi. Hicretin yirminci [20] yılında, elliüç yaşında vefât etti. Hayrı, ihsânı, sadakayı pekçok se-verdi. El işlerine de mâhir idi. İşlediği şeyleri ve eline geçen herşeyi akrabâsına ve fakîrlere verirdi. Hattâ, halife Ömer «radiyallahü anh» Ezvâc-ı Mutahherâtın herbirine onikibin dirhem verirdi. Bu, alır almaz hepsini sadaka eder, dağıtırdı. Resûlullahdan sonra, Zevcât-i tâhirât arasında, en önce vefât eden budur. Hazret-i Âişe, bunu çok medh ve senâ eyledi. (Zevcelerim arasında, bana en önce kavuşacak olanı, eli uzun olanıdır) hadîs-i şerîfi, bunun önce vefât edeceğini haber vermişdi. Çünkü, en çok sadaka veren bu idi. Fransız edebsiz şâ'iri Volter, Resûlullahın «sallallahü aleyhi ve sellem» hazret-i Zeynebi «radiyallahü anhâ» zevceliğe kabûl buyurmasını, târihlere, vak'a ve haberlere taban tabana zıd ve uydurma, alçak iftirâlarla, şi'r düzerek bir tiyatro kitâbı yazmıştır. Edebiyyât ve fikr adamına yakışmayan bu çirkin, iğrenç yazısı, kendisini afaroz etmiş olan, büyük düşmanı papanın hoşuna gitmiş, kendisini okşayıcı mektûb yazmıştır. Müslimânların halîfesi, sultân ikinci Abdülhamîd hân, bu piyesin sahnede oynatılacağını işitince, Fransa ve İngiltere hükûmetlerine ültimatom vererek hemen önlemiş, bütün insanlığı, yüz kızartıcı, aşağılıktan kurtarmıştır. 332.

977 — ZEYNEB BİNT-İ HUZEYME «radiyallahü anhâ»: Resûlullahın zevce-lerindendir. Çok ibâdet eder, çok sadaka verirdi. Önce Abdüllah bin Cahş zevcesi idi. Abdüllah, Resûlullahın halası Ümeymenin oğlu idi. Uhud gazâsında şehîd oldu. Hicretin üçüncü yılı Ramezânında, Resûlullahın nikâhı ile şereflendi ise de, sekiz ay sonra vefât etti. 332.

978 — ZEYNUDDİN-İ TAYBÂDÎ: Mevlânâ Zeyneddîn-i Ebû Bekr, mevlânâ Nizâmeddîn-i Hirevînin talebesi idi. Şerî'ate yapışmakla, sünnete uymakla, bâtinî ilmlere kavuştu. Evliyânın hâlleri, makâmları ihsân olundu. Üveysî idi. Şeyh-ul-islâm Ahmed-i Nâmîkî Câmînin rûhâniyyetinden feyz aldı. Onun türbesine çok gitdi. Şâh-ı Nakşibend Behâeddîn-i Buhârî hazretleri hacca giderken, Hirâtdan geçdi. Taybâda uğrayıp, mevlânâ Zeyneddîn ile görüşdü. [791] de vefât etti. 813

979 — ZEYNEL'ÂBİDİN: Oniki imâmın dördüncüsüdür. Zeydin ve Muhammed Bâkırın babalarıdır. Ali bin Hüseyin bin hazret-i Alîdir. Kırkaltı [46] da tevellüd, doksandört [94] de halife Velîd zamanında Medîne vâlisi Osmân bin Hayyân tarafından zehrletilerek şehîd edildi. Mubârek başının, Mısrda Kurâfe kabristânında olduğu, (Tezkîre-i Kurtubî muhtasarı), yüzotuzikinci [132] sahîfesinde yazılıdır. 60.

980 — ZİYÂDÎ: Nûr-üd-dîn Ali bin Yahyâ Ziyâdî, Mısrdaki Şâfiî âlimlerinin büyüklerindendir. [1024] de vefât etti. (Minhâc şerhî) ne hâşiyesi, âlimler arasında çok makbûldür. (Muharrer) i şerh etmiştir. 568.

981 — ZİYÂ PÂŞA: Osmânlı devlet adamlarından ve şâ'irlerindendir. Erzurumludur. Abdül'Aziz hân zamanında Mâ-beyn kâtibi idi. İkinci Abdülhamîd hân

zamanında Adana vâlisi oldu ise de, İstanboldan ayrı kalmak zor geldi. Bursada izinde iken 1295 [m. 1878] de vefât etdi. Mason olduğu meydana çıkmıştır.

982 — ZİYÂ-ÜD-DİN-İ GÜMÜŞHÂNEVÎ: Ahmed Ziyâ-üd-din efendi, İstanbuldaki meşâyihin büyüklerindendir. [1235] de Gümüşhânenin Emirler mahallinde tevellüd ve 1311 [m. 1893] de İstanbolda vefât etdi. Süleymâniyye câmi'i bağçasindedir. Hâlid-i Bağdâdinin halifelerinden Ahmed bin Süleymân Ervâdiden [1264] de icâzet aldı. İcâzet alırken, Hâlid-i Bağdâdinin halifelerinden veliy-yi kâmil Abdül-fettâh-ı Akri hazretleri hâzır idi. Bâb-ı âlide Fâtıma sultân câmi'i yanında irşâda başladı. 1051.

983 — ZÜBEYR BİN AVVÂM «radiyallahü anh»: Huveyled bin Esed bin Abdil'uzzâ bin Kusey torunudur. Eshâb-ı kirâmın büyüklerinden ve Aşere-i mübeşşeredendir. Hazret-i Hadicenin erkek kardeşinin ve Resûlullahın halası olan hazret-i Safiyyenin oğludur. Onsekiz yaşında dördüncü olarak imâna geldi. İstâm'da ilk kılınc çeken budur. Bütün gazâlarda bulundu. Çok yaralandı. Mısırın fethinde de bulundu. Zengin idi. Bütün malını Allah için dağıtdı. Eshâb-ı kirâm şehid olunca, yetimlerine vasî olur. onları beslerdi. Deve vak'asında hazret-i Talha ve hazret-i Âişe ile birlikde, hazret-i Aliye karşı idi. Harbden çekilip nemâz kılarken, İbni Cermuz tarafından, [36].cı yılda, şehid edildi. Altmışyedi yaşında idi. Hazret-i Ali bunu işitince, çok üzüldü. Nemâzını kendi kıldırtdı. 450, 556.

984 — ZÜBEYR BİN HARB: Ebû Hayseme Bağdâdî, hadis ve fikh âlimidir. [234] de vefât etdi. 170.

985 — ZÜFER: Züfer bin Hüzeyl, Hanefi fikh âlimlerindendir. İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfenin talebesindendir. [110] da İsfehânda tevellüd, [158] de Basrada vefât etdi. Zarûret hâlinde imâm-ı Züferin sözü ile amel câizdir. 115, 394, 398, 720, 776.

986 — ZÜHDÜ PÂŞA: Ahmed Zühdü pâşa seyyiddir. Me'ârif nâzırı idi. [1319] da vefât etdi. Türkçe (Mecmû'at-üz-Zühdiyye) fikh kitâbı çok fâidelidir. 1311 de İstanbolda basılmıştır. 127, 392, 519.

987 — ZÜLKARNEYN: Dört yüz seksenaltıncı [486] sırada, İskender ismine bakınız!

988 — ZÜLYEDEYN «radiyallahü anh»: Eshâb-ı kirâmdandır. Resûlullahın bir öğle veyâ ikindi nemâzında, ikinci rek'atde selâm verdiğini edeble soran, bu zâtdır. Resûlullah «sallallahü aleyhi ve sellem», sonra kalkıp iki rek'at dahâ kıldı ve secde-i sehv yaptı. 446.

989 — ZÜNNÜN-İ MISRÎ: Ebülfadl Sevbân bin İbrâhîm, Sôfiyye-i aliyyedendir. Mısırda, tesavvufu ilk olarak açıklıyan bu zâtdır. 245 [m. 860] de vefât etdi. 546, 702.

990 — ZÜVVÂR HÜSEYN: Mevlânâ, şâh Züvvâr Hüseyin, Pâkistânda bulunan Nakşibendî büyüklerindendir. Oradaki Haydarâbâd üniversitesi profesörlerinden gulâm Mustafâ hânın mürşididir. Sahîh-ün-neseb, kâmil ve mükemmil bir zâtdır. Muhammed Sa'îd-i Kureyşinin halifesidir. 1393 [m. 1973] de Karaşide Nâzım-âbâdda tâliblere feyz vermekte ve kıymetli kitâblar neşr etmektedir. Altı yüzellidördüncü sırada Muhammed Osmân ismine bakınız! 1041.

**SE'ADET-İ EBEDİYYE
KİTÂBINDA ADI GEÇEN KİTÂBLAR**

Kitâb isimlerinin karşılardaki rakamlar sahife numarasıdır. Her kitâbın müellifi parantez içinde yazılmıştır.

- Acâ'ibül-kur'ân (Mahmûd) 373
 acâib-ül-mahlûkât (Zekeriyyâ Kazvîni) 991
 âdâb-ül-mürîdin (İmâm-ı Rabbânî) 1019.
 ahlâk-ı alâî (Alî bin Emrullah) 638, 649, 678
 ahlâk-ı celâlî (Celâleddîn-i Devânî) 988
 ahlâk-ı muhsinî (Hüseyn vâiz) 1011
 ahvâl-i etfâl-il-müslimîn (Birgivi) 343, 923.
 akâidi nesefiyye (Nesefî Ömer) 47, 655, 1048, 1056
 âkâm-ül-mercân (Kâdî Bedrüddîn Şebli) 658, 984
 akdes (Behâullah) 433
 âkıbet (İşbilî) 928.
 akide-tül-islâm (Enver Şâh Keşmîri) 434
 akide-tün-necâh (.....) 240.
 alâmât-ül mehdî (İbni Hacer-i Mekkî) 61, 1029
 aldanmıyalım (H. Hilmi Işık) 59, 389, 632
 âmentü şerhi (Kâdî zâde Ahmed) 102, 104, 1021
 âsâr-ül-vâride (İbni Hacer) 659
 aşknâme (Ferîşteh oğlu) 441, 1000, 1002
 avâmil (Birgivi) 986
 avârifül me'ârif (Şihâbüddîn) 666, 668, 840, 869
 aynî [(Kenz) ve (Hidâye) şerhleri] (Aynî) 226.
 aynî târihi (Aynî Mahmûd) 657
 Baba dağı (İbrâhim bin Abdüllah) 660
 bahr-ül-mevrûd (Abdülvehhâb-ı Şa'rânî) 412
 bahr-ül-râ'ik (İbni Nuceym) 128, 271, 695, 918
 barnabas incili (Barnabas) 41, 982, 983, 1024
 battâlgâzi (Bektâşiler) 442
 bedâyî' (Kâşânî) 555, 1023
 behce-tül-esrâr (Alî bin Yûsüf) 374.
 behce-tül-fetâvâ (Abdüllah-i Rûmî) 183, 195, 274, 282, 347, 349, 439, 490, 491, 532, 559, 775, 796, 925, 942, 972
 behcet-ül-merdiyye (Süveydi) 1065
 bektâşi kitâbları (Bektâşiler) 444, 1000
 berâhîn-ül-Ahmediyye (Ahmed Kadıyânî) 435
 berekât (Muhammed Hâşim-i Keşmî) 629, 659, 1018, 1039
 berîka (Hâdimî) 21, 38, 69, 117, 128, 152, 186, 195, 200, 205, 220, 236, 316, 397, 416, 419, 439, 541, 558, 564, 631, 648
 ber'ül-eskam (Mustafa Bekri) 412, 1046
 ber-üs-sâ'a (Ebû Bekr-i Râzî) 487
 beyân-ül-hâk (Rahmetullah-i Hindî) 344
 bey' ve şirâ risâlesi (Hamza efendi) 575, 724, 738, 758, 786
 birgivi vâsiyyetnâmesi (Birgivi) 50, 104, 131, 152, 386, 389, 429, 549, 660, 953
 bostân (Sa'dî Şîrâzî) 1056
 bostân-ül-ârifin (Ebülleys) 43, 556, 1019
 bugye-tül-ahkâm (Nüreddîn Alî) 412
 buhârî-yi şerif (Buhârî Muhammed bin İsmâ'il) 179, 269, 341, 362, 377, 397, 401, 403, 405, 420, 428
 bülûg-ül-merâm (İbni Hacer Askalânî) 1012
 bürde kasidesi (Busayri) 987
 burhân-ı kâtî' (Hüseyn bin Halef) 715, 974,
 Câliye-tül-ekdar (Hâlid-i Bağdâdî) 286, 446.
 câmi'u kerâmât-il-evliyâ (Yûsüf-i Nebhânî) 409, 423, 927, 974, 1028, 1039.
 câmi'ul-beyân (Taberî) 1071.
 câmi'ul-esrâr (Abdülganî Nablusî) 411.
 câmi'ul-fetâvâ (Ebül-Kâsım-ı Semerkandî) 232, 263, 406, 548, 920.
 câmi'ul-kebîr «fıkh» (Muhammed Şeybânî) 224.
 câmi'ul-kebîr «hadîs» (Suyûtî) 372.
 câmi'ul-mudmerât (Yûsüf bin Ömer) 225.
 câmi'ur-rümûz (Kuhistânî) 176, 177, 225.

câmi'us-sagir «fıkıh» (Muhammed Şeybânî) 224.
câmi'us-sagir «hadıs» (Süyûtî) 372, 402, 411, 419, 566, 922.
câmi'us-sahih «hadıs» (Buhâri) 377.
câmi'us-sahih «hadıs» (Müslim) 377.
câmi'us-sahih «hadıs» (Tirmüzi) 377.
câvidân (Fadlullah-ı Hurûfî) 440, 980, 1000.
celâl-ül-hak (İskenderiyyede) 566.
ceride-i ilmiyye (Meşihat-i islâmiyye) 772.
cevâb-üs-sâil ve delil-ül'âkıl (Muhammed-ül-müftî) 1069.
cevâhir-ül'akdeyn (Semhûdî) 1060.
cevâhir-ül-fetâvâ (Kirmânî) 206, 1024.
cevâhir-ül-fıkıh (Muhammed bin Mensûr Buhârî) 516, 644.
cevâhir-ül-me'ânî (Ali Ticânî) 1073.
cevâhir-üz-zekiyye (Ahmed bin Türki) 253.
cevhere (Ebû Bekr Ali) 67, 131, 155, 167, 182, 235, 237, 240, 251, 278, 280, 282, 298, 556, 560, 709, 933.
cevheret-üt-tevhid (Lâkânî) 992.
cezb-ül-kulûb (Abdülhak-ı Dehlevî) 410.
cihân sulhu ve islâm (Mevdûdî) 266.
cilâ-ül'ayneyn (N. Âlûsî) 423.
cilâ-ül-kulûb (Birgivi) 922, 934.
cilâ-üz-zulâm (Seyyid Ulvî) 412.
cürçâniyyât (Muhammed Şeybânî) 224.
cüz-ün minel-ehâdis (Süyûtî) 61.
Dâmâd (Abdürrahman bin Muhammed) 251, 290.
delâil (Beyhekî) 658.
delâil-ül-hayrât (Cezûlî) 286, 374, 1037.
delâil-ün-nübüvve (Beyhekî) 658.
delâil-ün-nübüvve (Sicistânî) 1063.
der mensch (almanca) 886.
dictionnaire thérapeutique (L. Perlemuter) 599.
dinde reformcular (H. Hilmi Işık) 153, 256, 412, 943, 964, 1061.
din-i mübîn-i islâm (Reşid paşa) 1054.
din adamının din düşmanlığı (Hilmi Işık)
din tahrircileri (A. Davudoğlu) 1032, 1035.
din ve ahlâk (Bergson) 27.
diyâ-ül-kulûb (İshak efendi) 1019.
diyâ-ül-ma'nevî (Ebûlbeka) 266, 395, 995.
dürer (Molla Husrev) 190, 235, 241, 259, 271, 292, 529, 748, 933.
dürer-ül-hukkâm (Alî Haydar beğ) 719, 744, 750, 811.
dürer-ül-meknûnât (Murâd-ı Kazânî) 1040.
dürer-üs-seniyye (Ahmed Zeynî) 404, 407.

dürre-tül-madiyye firreddi alâ İbni Teymiyye (Muhammed Zemlikânî) 408.
dürre-tün-nâsîhin (Osman Hopavi) 373, 1052.
dürr-i yektâ (Muhammed Es'ad) 104, 257, 263, 264, 346, 348.
dürr-ül-muhtâr (Alâ üd din-i Haskefi) 20, 124, 127, 137, 146, 155, 165, 178, 189, 199, 204, 207, 218, 226, 229, 239, 253, 256, 278, 287, 290, 293, 302, 343, 347, 390, 392, 407, 416, 429, 521, 529, 549, 1020.
dürr-ül-müntekâ (Alâ üd din-i Haskefi) 134, 188, 237, 240, 251, 556, 650.
dürr-üs-sukûk (Muhammed Aziz) 740, 750, 776, 942.
Ecvibe-tül-merdiyye (Abdülvehhâb Şa'rânî) 412.
edeb-ül-kâdi (Hassâf) 1007.
efkâr-ı ceberût (Hayâtî Zâde Halil) 487.
ehâdis-ül-mevdû'ât (Ali-ül-kârî) 373.
ehl-i sünnet yolu (H. Hilmi Işık) 302, 478.
el-a'lâm (Ali bin İsmâil) 928, 979.
el-besâir (Hamdullah-ı Hindi) 422, 930.
el-burhân (Süyûtî) 1029.
el-cevher-ül-munzam (İbni Hacer) 412.
el-feth-ul kebir (Yüsuf Nebhânî) 423.
el-fıkıh-u aalel-mezâhib-il erbe'a (Abdürrahman Cezîri) 164, 515, 720.
el-fütühât-ül islâmiyye (Dahlan) 1029.
el-hakk-ul-mübîn (Ahmed Sa'id) 407, 977.
el-hâmil-ü fil-fülk (Abdülganî Nablûsî) 374.
el-hayât (N. Batrûcî) 958.
el-hedy-ül-islâmî (Câmîa-tül-islâmiyye) 553.
el-insâf (Şâh Veliyyullah) 421.
el-intisâr (Tâhir Sünbül) 412.
el-isâbe (İbni Hacer-i Askalânî) 1011, 1012.
el-kavl-ül-fasl (Muhyiddin Muhammed) 980.
el-kavl-ül muhtasar (İbni Hacer) 61.
el-müfredât-ül-Kur'âniyye (Murâd-i Münzâvî) 1044.
el-mugnî (İbni Cevzi) 170, 973.
el-münküzü aniddalâl (Gazâlî) 40, 99, 109.
el-musannef (San'ânî) 1058.
el-müstened (A. Rızâ hân) 422, 980.
el-mütenebbi-ül-Kadiyânî (Müftî Mahmûd) 435, 976.
el-mu'temed (Türpüştî) 179.
el-vasiyyet (Ahmed Kadiyânî) 434.
elyevâkit (Şa'rânî) 343, 411.
emâlî «fıkıh» (Ebû Yüsuf) 225, 263.
emâlî kasidesi (Ali Üşî) 4, 431, 631.
enbâ-ı fadl (İbni Hacer-i Askalânî) 441.
enîs-ül-celis (Ali Hullî) 372.

- enis-ül-ervâh (M. Çeşti) 1042.
 enis-ül-vâ'izin (Hindli Ebû Bekr) 308.
 en-nefehât-üş-şâziliyye (Hasen-i Advî) 1006.
 envâr (Bâbertî) 1037.
 envâr-ül-Muhammediyye (Yûsûf-i Nebhânî) 326, 345.
 Envârül kudsiyye (Abdülvehhâb-ı Şa'rânî)
 envâr-ül-uyûn (Abdülkuddüs) 969.
 erâzi kanûnu (Âtîf beğ) 261.
 erba'in-i selmânî (Nesefî Ömer) 562, 769.
 er-reddü li-İbni Teymiyye (Sübki) 302.
 er-riyâd-ut-Tesavvufiyye (Abdülhakîm-i Arvâsî) 436.
 esâs-ül-belâga (Zemahşeri) 1084.
 eshâb-ı kirâm (Abdülhakîm-i Arvâsî) 49.
 eshâb-ı kirâm (H. Hilmi Işık) 59, 342, 389, 408, 420, 632, 964, 1061.
 esmâ-ül-müellifîn (İsmâ'il Pâşa) 22, 1021.
 esmâ-üs-sahâbe (İbni Mende) 1014.
 esnel-metâlib (İbni Hacer-i Mekki) 374.
 esrâr (Debbûsî) 991.
 esrâr-ı melekût (Molla Kudsî) 487, 1033.
 esrâr-ı sülûk (Ebül-hasen Harkânî) 995.
 esseyf-üs-sakîl (Zâhid-i Kevserî) 408, 1083.
 es-sihâm-üs-sâibe (Yûsûf-i Nebhânî) 408.
 essulh-u beynel-ihvân (Nablûsî) 564.
 eşbâh (İbni Nuceym) 155, 231, 241, 257, 264, 266, 274, 280, 287, 295, 298.
 eşedd-ül-cihâd (Süleymân bin Dâvüd) 1013.
 eşî'at-ül-lem'ât (Abdülhak-ı Dehlevî) 375, 409.
 etfâl-ül-müslimîn (Birgivi) 403, 923.
 ettergîb vetterhib (Abdül-azîm) 269, 373.
 ettergîb vetterhib (İsmâ'il İsfehânî) 373.
 et-tevessül-ü binnebî (Ebû Hâmid) 422, 1015.
 et-tıbb-ün-nebevî (Zebîdî) 638, 1083.
 evrâd (Behâeddîn-i Buhârî) 985.
 evrâd (Abdülganî Nablûsî) 966.
 ey oğul (Süleymân bin Ceza') 1064.
 ezkâr (Nevevî) 304, 1049.
 ferâid-ül-fevâid (Kâdi-zâde) 1021.
 ferâiz (İmâm-ı A'zam) 396.
 fetâvâ-i bizâziyye (Muhammed Kerderî) 264, 265, 367, 548, 553, 628, 660, 695.
 fetâvâ-i Ebüssü'ûd (Ebüssü'ûd) 145, 192, 203, 207, 228, 253, 652, 807.
 fetâvâ-i feyziyye (Şeyh-ul-islâm Feyzullah efendi) 200, 775.
 fetâvâ-i fıkhiyye (İbni Hacer-i Mekki) 46, 158, 182, 197, 204, 236, 253, 407, 699.
 fetâvâ-i garâib (Ahmed bin Muhammed) 225.
 fetâvâ-i hadîsiyye (İbni Hacer-i Mekki) 411, 926, 1082.
 fetâvâ-i hâniyye (Kâdihân) 199, 751, 1021.
 fetâvâ-i hayriyye (Hayreddîn-i Remlî) 38, 122, 151, 284, 344, 347, 437, 481, 519, 750.
 fetâvâ-i hindiyye (bir hey'et) 198, 363, 416, 418, 515, 582, 750, 783, 946, 979, 1021.
 fetâvâ-i İbni Hacer (İbni Hacer-i Hiytemî) 926.
 fetâvâ-i İbni Nuceym (İbni Nuceym) 273.
 fetâvâ-i Imâdiyye (Abdürrahîm-i Semerkan-dî) 743.
 fetâvâ-i kâri-ül hidâye (Ömer bin İshak) 206, 317, 696.
 fetâvâ-i kübrâ (Hüsâmeddin) 240, 533, 1010.
 fetâvâ-i rûmiyye (Nişancı zâde) 1049.
 fetâvâ-i sirâciyye (Alî Uşî) 137, 201, 225.
 fetâvâ-i Şemseddîn (Şemseddîn-i Remlî) 161, 182.
 fetâvâ-i zahiriyye (Kâdi Muhammed bin Ahmed Zahîrüddîn Buhârî) 715.
 feth-ul-bârî (İbni Hacer-i Askalânî) 411.
 feth-ul-kadir (İbni Hümâm) 42, 127, 429, 526, 723, 740, 772, 1021.
 feth-ul-mecîd (Vehhâbî Abdürrahman) 397, 401, 405, 434, 637, 926, 929.
 feth-ur-rahîm (Mes'ûd Kanâvî) 567, 1032.
 fetvâ (Muhammed bin Süleymân) 407.
 fevâid-i câmi'a (Abdül'Aziz Dehlevî) 585.
 fevâid-i Osmâniyye (Muhammed Osmân Dehlevî) 698, 909.
 fevâid-ül behiyye (Muhammed Abdülhay Lüknevî) 975.
 fevâid-ül-füâd (Muhammed bin Mahmûd Celâlüddîn pâni-pütî) 687, 988, 1037, 1049.
 fıkıh-ı ekber (Ebû Hanîfe) 342, 980.
 fıkıh-ı giydânî (Lutfullah) 121, 373, 1048.
 fıkıh-ı giydânî şerhi (Kuhistânî) 373, 1024.
 fî-isbât-il-kerâmât (Ehî zâde Abdülhakîm) 408.
 filozofî zoolojik (Lamarck) 489.
 fî-redd-il vehhâbiyye (Dâvüd bin Süleymân) 407.
 firredd-i ales-Sübki (İbni Abdül-Hâdî) 423.
 fî-zılâl-il-kur'ân (Seyyid Kutub) 364, 415.
 formulaire medical (Lemoine) 586.
 füsûl-i imâdî (Abdürrahîm) 972.
 füsûl-i sitte (Muhammed Pârisâ) 101.
 füsûs (Muhyiddîn-i Arabî) 88, 343, 841, 857.
 fütûhât-i mekkiyye (Muhyiddîn-i Arabî) 75, 343, 657, 886, 1042.
 fütûh-ül-gayb (Geylânî) 234, 309.

Gâliye-tül-mevâ'iz (Alûsi) 59, 303, 396, 404, 420, 922, 927, 954, 1052.
gavsiyye (Abdülkâdir-i Geylânî) 842.
gâye-tül-itkân (Doktor Sâlih efendi) 598.
gâyet-ül-beyân (İtkânî) 1021.
gâyet-ül-beyân (Ali Echûri) 567.
gerçek islâmiyyet (Beşir Kadıyânî) 434.
geschichte (Brockelmann) 22.
gidânî şerhi (Kuhistânî) 121.
gıyâsiyye (Dâvûd bin Yûsûf) 225.
gunyet-ül-fukahâ (Sicistânî) 1063.
gunyet-üt-tâlibîn (Abdülkâdir-i Geylânî) 58, 63, 86, 124, 133, 450.
gurur (Hâkim ve molla Husrev) 728, 1004.
gülistân (Sa'dî) 104, 1056, 1080.
gülşen-i vahdet (Abdül-ehad) 1060.
Hadâik-ul-hakâik (Ömer bin Ali) 336.
hadarât-ül-kuds (Bedr-üd-dîn-i Serhendî) 1018, 1036, 1039.
hadâik-ül-verdiyye (Abdülmeccid Hânî) 1018, 1040.
hadika (Abdülganî Nablûsi) 19, 21, 44, 68, 117, 128, 133, 155, 171, 186, 195, 197, 199, 206, 208, 220, 236, 237, 266, 292, 294, 317, 349, 351, 362, 368, 389, 393, 402, 419, 422, 424, 439, 481, 494, 533, 540, 547, 566, 570, 631, 704, 715.
hadikat-ül-cevâmi' (Hüseyn ve Ali) 1079.
hadikat-ül-evliyâ (A. Hilmi) 1018, 1040.
hadikat-üs-serâir (Abdullah Bitûşî) 970.
hadîs-i erba'in (Nevevî), 376, 1089.
hakâyık-ı manzûme (Mahmûd bin Muhammed Buhârî) 304, 1027.
hakikat-ül-vahy (Ahmed Kadıyânî) 435.
hakikatnâme (bektâşiler) 444.
halebî-yi kebîr (Halebî İbrâhîm) 124, 143, 176, 183, 195, 207, 228, 232, 241, 540.
halebî-yi sagîr (Halebî İbrâhîm) 116, 120, 139, 144, 175, 181, 195, 227, 230, 232.
hamriyye kasîdesi (Ömer bin Fârîd) 1052.
hamzanâme (bektâşiler) 442.
hâniyye (Kâdihân) 199, 688, 723, 1021.
hârûniyyât (Muhammed Şeybânî) 224.
hâtem-ün-nebiyyîn (Enver şâh Keşmirî) 434.
hâvî [şâfi'î] (Mâverdi) 1029.
hâvî [hanefî] (Zâhidî) 199, 786, 1083.
hayât-ül-hayvân (Demirî) 372, 658, 991.
hayrât-ül-hisân (İbni Hacer-i Mekki) 395.
hazâne (Debbûsi) 280, 395, 921, 991.
hazîne-tül-esrar (Muhammed Hakkı) 233, 349, 372, 658, 924, 925, 1038.
hazîne-tür-rivâyât (Kücerât kâdisi) 226.

hazret-i Muhammed ve Kur'ânı kerim (Davvenport) 484.
hediyye tül-mühtedin (Ehi çelebî) 86, 420.
hediyye (Imâdi) 564.
hedy-ül-islâmî (Libya evkaf dâiresi) 529, 553, 643, 771.
hicâb-ül-aktâr (Fudayl) 1002.
hidâye «fıkıh» (Burhâneddin i Mergmâni) 183, 228, 235, 429, 562.
hidâye «fizik» (Esireddin i Ebheri) 486, 990.
hidâyet-üt-tâlibîn (Ebû Sa'ad) 986.
hikem-i atâiyye (Tâcüddin) 236, 1039, 1071.
hilye «fıkıh» (İbni Emir Hâc) 127, 918, 1012.
hilye-tül-ebrâr (Begavi Hüseyn) 949.
hilye-tül-evliyâ (Ahmed bin Abdüllah) 701.
hilye-tül-evliyâ (Ebû Muhammed Halil) 411.
hilyet-ün-nâci (Muhammed Es'ad) 1038.
hısn-ül-hasin (İbni Cezeri) 178, 403, 410.
hizb-ül-bahr (Şâzili) 995.
hucce (İbni Nasr) 402, 419.
huce-tül-bâliga (İsmâ'il Hakkı) 389, 441.
huce-tül-islâm (Süleymân) 104, 125.
huce-tüllah-i alev'âlemîn (Yûsûf Nebhâni) 42, 326, 331, 412, 413.
hucec-i kat'iyye (Süveydi) 1065.
hulâsa-i gidânî (Nesefi Lutfullah) 1048.
hulâsa-tül-fetâvâ (Tâhir-i Buhârî) 127, 225, 407, 428, 553, 578, 648, 785, 925.
hulâsa-tül-keâm (Ahmed Dahlân) 404, 408.
hulâsa-tül-vefâ (Semhûdi) 411, 1060.
hulâsat-üt-tahkik (Abdülganî) 363, 966.
hüsniye (Mürtezâ-i râfızî) 59.
hüsn-üt-tenebbüh (Necmüddin Gazzi) 69.
İbdâ' (Ali Mahfûz) 178, 292, 317.
İbni âbidîn (Muhammed Emin) 19, 49, 51, 117, 128, 145, 155, 171, 175, 179, 181, 196, 211, 220, 226, 233, 237, 239, 241, 251, 253, 257, 267, 280, 287, 292, 303, 304, 310, 313, 316, 363, 372, 392, 395, 396, 404, 416, 436, 515, 521, 526, 533.
ibtâl-ül-menhec (Fadl bin Ruzbehân) 1000.
ifâde-tül-ahyâr (Muhammed Arabî) 415.
igâse-tül-lehvân (İbni Kayyım) 423.
ihtiyâr-ı cüz'î (Akkermâni) 632.
ihtiyâr (Abdüllah-i Mûsulî) 552, 970.
ihyâ-ul-ulûm (Muhammed Gazâlî) 316, 363, 374, 543, 547, 612, 630, 923, 954.
ikd-ül-ceyyid (Şâh Veliyyullah) 421.
ikfâr-ül-mülhidîn (Enver şâh Keşmirî) 435.
iknâ' (Ali bin Abdüllah) 1064.
ilm ve dînin çatışması (Draper) 486.
ilm-i nokta (Mahmûd) 441.

- imâd-ül-islâm (Abdürrahman) 260, 964.
imân ve islâm (H. Hilmi Işık) 524.
imdâd [(Merâkıl-felâh)] (Şernblâî) 163, 178, 197, 213, 233, 235, 239, 273, 284.
İnâye [Vikâye şerhi] (Ali bin Ömer) 987.
İnâye [Hidâye şerhi] (Muhammed bin Mahmûd Bâbertî) 121, 987, 1021, 1056.
İncil (dört hıristiyân) 41, 334, 342, 344, 638, 643, 1019, 1026, 1029, 1053.
irâde-i cüz'iyeye (Akkermânî) 632.
irâde-i cüz'iyeye (Hâlid-i Bağdâdî) 632, 979.
irşâd (Muhammed Bâbertî) 1037.
irşâd (İsmâ'il bin Hibetullah) 555.
irşâd-ül-mürîd (Hasen Advî) 1006.
irşâd-ut-tâlibin (Senâ-ullah-ı Dehlevî) 961.
isagûcî (Esireddîn-i Ebherî) 486, 999.
İsbât-ün-nübüvvet (İmâm-ı Rabbânî) 1019.
islâma giriş (Hamidullah) 266, 517.
islâma hizmet (H. Hilmi Işık) 59, 389, 632.
islâmın iç düşmanları (H. Hilmi Işık) 59.
islâm kültürü (İbrâhîm Neşât) 229.
izâh [(Kudûrî şerhi)] (Kermânî) 249.
izâh-ul-menâsik (İbni Hacer-i Mekki) 406.
izâle-tül-hafâ (Şâh Veliyyullah) 163, 1074.
izhâr (Birgivi) 986.
izhâr-ül-hak (Hindli Rahmetullah) 1054.
Kâdîhân (Hasen bin Mensûr) 199, 238, 547.
kâfi (Hâkim Şehîd) 224, 1004.
kâfi (Nesefî Abdüllah) 189, 1048.
kahramanlar (Karlayl) 478.
kâmil târihi (İbni Esîr) 908, 1012.
kâmûs-ul a'lâm (Şemseddîn Sâmî 50, 342, 385, 387, 455, 483, 633, 989.
kâmûs (Fîrûz Âbâdî) 136, 278, 344, 631.
kanûn (İbni Sinâ) 655.
karabaş tecvîd (Abdürrahman) 1022, 1049.
kasîde-i bürde (Busayrî) 987, 1070.
kasîde-i hamriyye (Ömer bin Fârîd) 1052.
kasîde-i hemziyye (Busayrî) 340, 344.
kâşif-ül-esrâr (İshak Tokadlı) 440, 1019.
kavâ'id-ül islâm (İsmâ'il İbâdî) 438.
kazâ-kader (Ebüssü'ûd) 633.
kebâir (İbni Nuceym) 240.
kenz-üd-dekâ'ık (Nesefî Abdüllah) 1014, 1048.
kenz-ül-hidâyât (Muhammed Bâkır) 1036.
kerâmât-ül Evliyâ (Lâlkâî) 411.
keşf-i rümûz-i gurer (Şâm kâdîsi Abdülhalim) 254, 709.
keşf-ün-nûr (Nablûsî) 373, 406, 412, 417.
keşf-üz-zünûn (Kâtib Çelebî) 22, 1013.
keşkûl (Abdülhakîm-i Arvâsî) 408, 653.
keşşâf (Zemahşeri) 370, 454, 1022, 1084.
kırk hadîs (Ahmed ibni Kemâl) 242, 928.
kibrî-i ahmer (Şa'rânî) 343.
kimyâ-i se'âdet (Muhammed Gazâlî) 24, 34, 37, 62, 102, 253, 278, 337, 386, 517, 538, 542, 543, 557, 610, 612, 638, 647.
kisâniyât (Muhammed Şeybânî) 224.
kısas-ı enbiyâ (Kisâî) 372.
kısas-ı enbiyâ (Cevdet pâşa) 342, 455, 989.
kıyâmet ve âhuret (H. Hilmi Işık) 102.
kitâb-üd-derc-il-münife (Süyûtî) 345.
kitâb-ül-celve (İbâhiler) 439.
kitâb-ül-envâr (Ruzbehân) 1055.
kitâb-ül-ferâid (Ahmed ibni Kemâl) 317.
kitâb-ül-fıkh alel-mezâhib-il erbe'a (Abdürrahman Cezîrî) 164, 515, 720.
kitâb-ül-harâc (Ebû Yûsûf) 256, 998.
kitâb-ül-hâvî (Ebû Bekr-i Râzî) 487.
kitâb-ül-irşâd (İsmâ'il bin Hibetullah) 555.
kitâb-ül-kırâe (Kâdî Yahyâ) 646, 1080.
kitâb-ül-ulûm (Eş'arî) 995.
kitâb-ül-müncelî (Süyûtî) 929.
kitâb-ül-ümm (Şâfi'i) 1066.
kitâb-ün-nûl (Abdül'Azîz İbâdî) 438.
kitâb-ür-rahme (Süyûtî) 659.
kitâb-ür-remâh (Ömer Ticânî) 1073.
kitâb-ür-rûh (İbni Nu'aym) 929.
kitâb-üs-sünnet (Zâhid-i Saffâr) 317.
kitâb-üt-tevhîd (Abdülvehhâb oğlu) 401.
kitâb-üt-tibyân (Nevevî) 349, 924.
kitâb-üz-zühd (Ahmed bin Hanbel) 411.
knaurs lexikon (TH. Knaur Nachf). 1009.
kudûrî muhtasarı (Kudûrî) 66, 772, 1084.
kudûrî şerhi (Ebû Nasr-ı Aktâ') 149.
kudûrî şerhi (Zâhidî) 1083.
kudûrî şerhi (Yûsûf bin Ömer) 226.
kunye (Zâhidî) 765, 934, 1083.
kurre-tül-ayneyn (Şâh Veliyyullah) 458, 1067.
kurre-tül-uyûn (Ebülleys) 172, 638.
kût-ül-kulûb (Ebû Tâlib-i Mekki) 374, 456.
kübrâ (Husâmeddîn-i Ömer) 226.
künûz-üd-dekâık (Menâvî) 163, 294, 352, 373, 406, 419, 562, 865, 919, 925, 1030.
kütüb-i sitte (Buhârî, Müslim, ...) 362, 435.
Larousse (Claude Aaugé) 644.
La rousse medical (Fransız akademisi) 133.
lâmiyye (İbni Verdî) 1015, 1032.
lem'u berk-il makâmât (Mustafâ Bekrî) 412.
letâif-ül-minen (Tâc-üd-dîn) 373, 1071.
levh-il-mahfûz (Ahmed ibni Kemâl) 629.
lübâb-üt-te'vîl (Alâüd-dîn) 630.

- lü'lü'yyât (Ebû Mutî' Belhî) 536.
 Madde ve hâfıza (Bergson) 27.
 mahşernâme (Emîr Alî) 444.
 mahzen-ül-ulûm (Muhammed Tâhir) 375.
 makâmât-i ahmediyye (Muhammed Hâşim) 1018, 1039.
 makâmât-i Dehleviyye (Abdûlgani) 986.
 makâmât-ı mazhariyye (Abdûllah Dehlevî) 420, 932, 1029, 1036.
 makâsid-ül-hasene (Şemsüddîn Sehâvî) 369, 419.
 mantık-ut-tayr (Feridüddîn) 1001.
 manzûme-i Neseî (Neseî) 1027, 1048.
 ma'rifetnâme (İbrâhîm Hakî) 24, 32, 41, 73, 78, 156, 177, 194, 199, 240, 490.
 me'âlim-üt-tenzil (Begavî) 344, 447.
 me'âric-ün-nübüvve (Molla Miskîn Muhammed Mu'in) 178, 1072.
 me'ârif-i ledünniyye (İmâm-ı Rabbânî) 819, 829.
 me'ârif-üs-sünen (Enver Şâh) 434, 1003, 1074.
 mebd' ve me'âd (İmâm-ı Rabbânî) 1019.
 mebsût (Hulvânî) 1069.
 mebsût (Muhammed Şeybânî) 224.
 mecelle (Cevdet pâşa) 28, 64, 245, 480, 542, 721, 730, 736, 742, 747, 756, 794.
 mecistî (Batlemyus) 486, 984.
 mecma'ul-âdâb (Hasen Hulûsî) 346, 348.
 mecma'ul bahreyn (İbnissâ'âtî) 235, 1015.
 mecma'ul-enhür (Abdürrahman Şeyhizâde) 152, 230, 243, 406, 532, 541, 569, 934, 973.
 mecma'ul-fetâvâ (Ahmed bin Muhammed) 346.
 mecmû'a-tül-fevâid (Kefevî) 658.
 mecmû'a-i cedîde (H. Hayrullah) 137, 204, 260, 729, 741, 783.
 mecmû'a-i zühdiyye (Ahmed Zühdü) 104, 298, 392, 519.
 medâric-ün-nübüvve (Abdülhak-ı Dehlevî) 165, 240, 326, 430, 699, 966, 981.
 mekârim-i ahlâk (İbni Ebiddünyâ) 372.
 mekâsid (Teftâzânî) 1056.
 mekâtib-i şerife (Ahmed Rauf) 971.
 mektûbât-i Ahmediyye (Ahmed Sa'id) 413, 977, 980, 1041.
 mektûbât-i Dehlevî (Abdûllah-i Dehlevî) 684, 685, 908, 930, 971.
 mektûbât-i rabbânî (İmâm-ı Rabbânî) 270, 374, 416, 450, 679, 960, 968, 1018, 1036.
 mektûbât-i Seyfiyye (Seyfüddîn) 1061.
 mektûbât tercemesi (H. Hilmi Işık) 960.
 menâhic-ül-ibâd (Sa'ided-dîn) 278, 512, 1057.
 menâkib-ı Abdulkâdir (Yâfi'i) 1079.
 menâkib-ı çihâr yâr-i Güzin (Eyyûb bin Sıd-
 dik)
 menâkib-i imâm-ı a'zam (Ebulbeka) 995.
 menâr (Neseî Abdûllah) 235, 367, 969, 1014, 1048.
 menâzil-üs-sâlikin (Yûsûf Hemedânî) 1003.
 menâzil-üs-sâyirin (Abdûllah-i Ensâri) 668.
 menâzil-üs-sâyirin (Yûsûf Hemedânî) 1083.
 mensek (Şeyh Halil) 411.
 merâkıl-felâh (Şernblâli) 127, 167, 175, 177, 178, 183, 195, 230, 237, 254, 273, 298.
 merec-ül-bahreyn (Rükneddîn-i çeşti) 89.
 merec-ül-bahreyn (Abdülhak-ı Dehlevî) 49, 456, 561, 961, 966, 1078.
 mesâbih (Begavî Hüseyin) 199, 337, 701.
 mesâil-i şerh-ı vikâye (Abdülhak Sücâdil) 129, 160, 966.
 mesâlik-ül-hunefâ (Kastalânî) 411.
 mesânid (çeşidli) 378.
 meslek-i müceddid (Cemil Ahmed Şarkpûri) 1018.
 mesmû'ât (Kâdi M. Zâhid) 1042.
 mesnevî (Celâleddîn-i Rûmî) 89, 374, 651.
 mesnevî şerhi (Sarı Abdûllah efendi) 1048.
 meşârik-ul-envâr (Kâdi İyâd) 1021.
 meşârik-ul-envâr (Radyüddîn Hasen Sagânî) 1070.
 metâlib-i âliyye (Fahreddîn-i Râzi) 411.
 metâlib-ül-mü'minin (Fıkh-ı hanefî) 316.
 mevâhib-i aliyye (Hüseyin vâ'ız) 347, 649.
 mevâhib-i ledünniyye (Kastalânî) 32, 104, 154, 165, 179, 283, 326, 341, 345, 376, 394, 411, 419, 451, 556, 626, 639, 653.
 mevdûât-ül-ulûm (Kemâleddîn Muhammed) 22, 47, 377, 395, 397, 954, 1073.
 mevkif-ül-akl vel-ilm vel-âlem (Mustafâ Sab-
 ri) 434, 1047.
 mevkûfât (Muhammed Mevkûfâtî) 104, 188, 258, 262, 526, 939.
 mevlid manzûmesi (Süleymân Çelebi) 331.
 meyer lexikon (Meyer) 1066.
 mızraklı ilmihâl (Muhammed bin Kutbüddîn) 104, 115, 1025.
 miftâh-ul-Cenne (Muhammed bin Kutbüddîn) 104, 1025.
 miftâh-ul-felâh (Tarikat-i Muhammediyye özet) 986.
 miftâh-un-necât (Ahmed Câmî) 373.
 miftâh-us-se'âde (Kemâleddîn-i Şirvânî) 255.
 miftâh-us-se'âde (Taşköprülü zâde) 22, 1073.

- milel-nihal (Şihristânî) 19, 61, 171, 363, 370, 373, 428, 437, 438, 655.
- minah-ul-gaffâr (Timûrtâşî) 1068.
- minhâc (Nevevî) 969, 1054, 1086.
- minhâc-ül-âbidîn (Gazâlî) 686.
- minhâc-us-sâlihîn (Tabâ-tabâî Muhsin) 49.
- minha-tül-vehbiyye fî-redd-il-vehhâbiyye (Dâvûd bin Süleymân) 407, 452, 929.
- mir'ât-i kâinat (Nişâncı zâde) 343, 395.
- mir'ât-i medîne (Eyyûb Sabrî) 974.
- mir'ât-i mekke (Eyyûb Sabrî) 656.
- mir'ât-ül-haremeyn (Eyyûb Sabrî) 165, 329, 414, 715, 999.
- mir'ât-ül-mekâsid (Ahmed Rif'at) 19, 441.
- misbâh-uz-zulam (Kilâ'î) 412, 1024.
- misbâh-uz-zulâm (Ebû Abdüllah) 412, 992.
- mişkât-ül-mesâbih (Muhammed bin Abdül-lah) 219, 316, 409, 411, 686, 1036, 1041.
- mizân (Abdülvehhâb) 128, 163, 257, 395, 419, 422, 425, 521, 644, 660, 739, 921.
- mu'ad (İbni Sînâ) 678.
- mudmerât (Yûsûf bin Ömer) 225, 1082.
- muhammediyye (Gelibolulu yazıcı zâde Muhammed) 1077.
- muharrer «şâfi'î» (Râfi'î) 969, 1083.
- muharrer (Hasen bin Ziyâd) 225.
- muhit (Serahsî) 1061.
- muhit (Mahmûd Buhârî) 225, 226, 316, 557.
- muhtâr (Abdüllah bin Mahmûd) 970.
- muhtasar (İbni Hâcib) 419.
- muhtasar (Halîl efendi) 929, 1005.
- muhtasar-ı kurtubî (Abdülvehhâb) 76, 397, 638, 645, 971.
- muhtasar-ı tuhfe (Süveydî) 965.
- muhtasar-ı tuhfe (Âlûsî) 965.
- mukaddimet-ül-edeb (Zemahşerî) 1084.
- mukaddimet-üs-salât (Kutbüddîn İznîkî) 1025.
- mukaddimet-üs-salât (Ebülleys) 159.
- müctebâ (Zâhidî) 1083.
- müdevvene şerhi (Ebül-Hasen) 567.
- mükâşefât (İmâm-ı Rabbânî) 1019.
- mültekâ (Halebî) 270, 272, 289, 569.
- mültekât (Debbûsî) 264.
- mültekât (Ebül-Kâsım) 402, 996.
- müncid (Louis Ma'luf) 45, 441.
- müntehabât (H. Hilmi Işık) 1040.
- müntekâ (Hâkim) 1004.
- münye-tül-müftî (Yûsûf Sicstânî) 201, 1063.
- münye-tül-musallî (Sedîdeddîn) 1058.
- mürşid-ül-müteehhilîn (Muhammed İznîkî) 517, 1025.
- müsâmere (Muhyiddîn-i Arabî) 646, 1031.
- müslim sahîhi (Müslim) 268, 341, 343, 362, 377, 390, 397, 421, 428, 430, 577.
- müslimânların iki gözbebeği (H. Hilmi Işık) 458, 1067.
- müsned (Ahmed, Dârimî, Deylemî, Ebû Ya'lâ) 347, 378, 428.
- müsned (Ebû Hanîfe) 411, 562.
- müstasfâ (Abdullah Nesefî) 934, 1048.
- müstatraf (Muhammed bin Ahmed) 372.
- müstedrek (Hâkim) 1004.
- mütavvel (Teftâzânî) 966, 1055.
- muvattâ (Mâlik bin Enes) 377, 421, 1029.
- müzekkin-nüfûs (Eşrefzâde) 999.
- Nâtîfî (Ahmed bin Muhammed) 127, 975.
- Nefehât-i şâziliyye (Hasen Advî) 412.
- nefehât-ül-üns (Molla Câmi) 435, 1033.
- nehc-ül-belâga (Radî râfızî) 685.
- nehr-ül-fâ'ık (İbni Nuceym Ömer) 128, 178.
- nemâz risâlesi (Abdülhakîm-i Arvâsî) 136.
- nemâz risâlesi (İbni Sînâ) 878.
- neşr-ül-mehâsin (Yâfi'î) 374, 411, 1079.
- nevâdir (Hulvânî) 1069.
- nevâdir-i fıkhiyye (Muhammed Sâdık) 238.
- nevâkıd (Mirzâ Mahdûm) 1036.
- nevâzil (Ebülleys-i Semerkandî) 225, 419.
- nev'lerin menşe'i (Darwin) 489.
- nihâye [şerh-ı hidâye] (Hüseyn bin Ali Hüsâmüddîn Sağnâkî) 723.
- nihâye (Tâc-üş-şerî'a) 786, 1071.
- nikâye (Ubeydüllah bin Mes'ûd) 225, 528, 530, 794, 987, 1056.
- ni'met-i islâm (Muhammed Zihnî) 194, 237, 313, 416, 1042.
- nuhbet-ül-le'âlî (Muh. bin Süleymân) 431.
- nükül-üş-şer'iyye (Mustafa Şattî) 411.
- nûr-ül-îzâh (Şernblâlî) 189, 202, 207, 217, 226, 238, 241, 271, 933, 1069.
- nüzhet-ül-ebdân (Mustafa Ebülfeyz) 598.
- Pezdevî şerhi (Ekmelüddîn) 571.
- Râbita-i şerife (Abdülhakîm-i Arvâsî) 375, 470, 928.
- râbita-i şerife (Hâlid-i Bağdâdî) 979.
- râhat-ül-kulûb (Genc-i şeker) 1068.
- râhat-ül-kulûb (Kutbüddîn İznîkî) 1025.
- ravda-tül-ulemâ (Hüseyn Buhârî) 420.
- ravd-ul-enf (Süheylî) 1013.
- ravd-ur-riyâhîn (Yâfi'î) 1079.
- redd-i alel-imâmiyye (Süveydî Ali) 1065.
- redd-i revâfid (İmâm-ı Rabbânî) 449, 1019.
- redd-ül-muhtâr (İbni Âbidîn) 42, 108, 135, 147, 151, 153, 167, 169, 176, 189, 220, 236, 257,

276, 392, 422, 518, 533.
reşhât (Alî bin Hüseyin) 412, 639, 658, 662,
668, 826, 858, 979, 1033, 1038, 1040.
risâle-i gavsiyye (Abdülkâdir-i Geylânî) 842.
risâle-i kudsiyye (Muhammed pârisâ) 1041.
risâle-i kuşeyriyye (Kuşeyri) 402, 702
risâle-i ünsiyye (Ya'kûb-i Çerhî) 126, 1080.
risâle-tül-eş'ariyye (Beyhekî) 419.
risâle-tül-kırâe (Yahyâ) 646.
risâle-tüs-seniyye fi-redd-i vehhâbiyye (Mus-
tafâ kırîmî) 407.
riyâd-un-nâsihîn (Muhammed Rebhâmî) 46,
61, 152, 170, 221, 267, 267, 269, 304, 315,
328, 336, 374, 516, 536, 562, 647, 701, 955.
riyâdussâlihîn (Nevevî) 315, 1049.
rubâ'iyât (Muhammed Bâkî) 886.
rûh-ul-beyân (İsmâil Hakkı) 372, 1020.
rûh-ul-meânî (Âlûsî) 415, 981.
rûh-ul-mecelle (Reşid pâşa) 728, 1054.
rukuyât (Muhammed Şeybânî) 224.

Safahât (Muhammed Âkîf) 1035.
safve-tüs-safve (İbni Cevzi) 411.
sahîhayn 170, 1046.
savâ'ik-ul-ilâhiyye (Süleymân) 408, 1064.
savâ'ik-ul-muhrika (İbni Hacer-i Mekkî) 419,
1013, 1074.
se'âdet-i ebediyye (H. Hilmi Işık) 8, 418, 475,
960, 1011.
se'âdet-üd-dâreyn (Âlûsî) 981.
se'âdet-üd-dâreyn (Yûsüf Nebhânî) 411, 1028.
sedâd-üd-dîn (Muhammed bin Abdürresûl)
980.

sefer-i âhîret (Abdülhakîm-i Arvâsî) 904.
segâir ve kebâir (İbni Nuceym) 316.
sell-ül-hisâm-il-hindî (İbni Âbidîn) 402.
semerât-ül-füâd (Sarı Abdüllah) 1048.
seyf-ullah (Sun'ullâh-ı Halebî) 409.
silsile-tül-ârifîn (M. Zâhid) 1042.
sîret-i resûlillah (İbni İshak) 326, 1079.
sîret-ün-nebeviyye (Ahmed Dahlân) 406.
sirâc-ül-vehhâc (Ebû Bekr) 922, 992.
sırr-ı furkan (Sırrı pâşa) 317, 1063.
siyer-ül-kebîr (Muhammed Şeybânî) 224.
siyer-üs-sagîr (Muhammed Şeybânî) 224.
süddî tefsiri (İsmâil Kûfî) 346.
sübül-üs-selâm (Emîr Muhammed bin İsmâil
San'ânî) 1012.
surre-tül-fetâvâ (Muhammed Sâdık) 919.
sülûk risâlesi (Tokadlı Muhammed Emîn)
373.
sünen «hadîs kitâbları» (Ebû Dâvûd, Tirmü-

zi. Nesâi, İbni Mâce, Beyhekî) 269, 373,
377, 378.
süyûf-i müşrika (Âlûsî) 981.

Şahnâme (Firdevsî) 1027, 1066.
şakâ'ik-ı nu'mâniyye (Taşköprü zâde) 22.
semâilî şerife (Tirmüzi) 161, 556, 1074.
şems-ül-hakika (İshak Harputlu) 1019.
şerh-ı akâid (Teftâzânî) 966, 1063.
şerh-ı hadîs-i erba'in (İbni Kemâl) 242.
şerh-ı hızb-il bahr (Ahmed Zerruk) 412.
şerh-ı mekâsid (Teftâzânî) 431.
şerh-ı menâr (İbni Melek) 235, 1056.
şerh-ı mevâkif (Seyyid Şerif) 191, 365, 373,
387, 953, 958, 961, 984.
şerh-ı şifâ (Şihâbüddin Haffâcî) 411.
şerh-ul-menâzil (İbn-ül-Kayyım) 1064.
şerh-ul-metâli' (Seyyid şerif) 961.
şerh-ul-vasâyâ (Fadl) 1000.
şerh-ur-risâlet-ir-reddiyye alâ tâifet-il-vehhâ-
biyye (Şeyhul-islâm Muhammed Atâül-
lah) 408.
şerh-uş-şemâil (Menâvî) 411.
sevâhid-ül-hak (Yûsüf Nebhânî) 398, 408.
sevâhid-ün-nübüvve (Câmi) 341, 1033.
şifâ-i şerif (Kâdî İyâd) 411, 1021.
şifâ-üs-sikâm (Ali Sübkî) 302, 408, 994.
şir'a-tül-islâm (Muhammed bin Ebî Bekr)
121, 169, 180, 228, 242, 316, 346, 394, 395,
428, 533, 551, 569, 647, 920.
şurût (Ebû Hanife) 396.
şu'ûrun vergileri (Bergson) 27.

Taberî tefsiri (Taberî) 345
tâc-ül-asfiyâ (.....) 1028.
tahkikât (Muhammed Pârisâ) 1041.
tahkik-ul-bürhân (Mer'i) 568.
tahkik-ul hakk-ıl mübin (Ahmed Sa'id) 409,
920, 977.
tahrîr (İbni Hümâm) 138, 563, 571, 1012.
tahtâvî hâşiyesi (Tahtâvî) 128, 177, 217.
tahzîr-ül-müslimîn (.....) 373.
tâiyye kasîdesi (Ömer bin Fârid) 1052.
takrîb-ül-üsûl (Ahmed Dahlân) 411
takrîr (İbni Emîr Hâc) 1012.
takrîr (Muhammed Bâbertî) 1037.
ta'likât-ül-avârif (İmâm-ı Rabbânî) 1019.
talmud (Yehûdiler) 1045.
ta'rifât (Seyyid Şerif) 438.
târih-ul-islâm (Zehebî) 1083.
târih-ül-ümem (Taberî) 1071.
tarikat-ı muhammediyye (Birgivî) 291.

- tatârhâniyye (Âlim bin Alâ) 176, 200, 221, 226, 243, 402, 419, 429, 627, 980.
- tathîr-ül-cenân (İbni Hacer-i Mekki) 1013.
- tavâli'ul-envâr (Beydâvî) 411.
- te'arrûf (Ebû İshâk Gülâbâdî) 840, 879.
- tebsîr-ür-rahman 65.
- tebyîn (Zeyla'i) 1085.
- tecnîs (Burhâneddîn-i Merginânî) 226.
- tecrîd (Zehebî) 1083.
- tecrîd (Mahmûd Nasîrüddîn Tûsî) 973, 1021.
- tecrîd «fıkh» (Mahmûd Buhârî) 1027.
- tecrîd-i sarîh (Zebîdî) 63, 986, 1083.
- teccid (Abdürrahman) 1022.
- tefhîmât (Şâh Veliyullah) 153.
- tefsîr-i âlûsî (Âlûsî Şihâbüddîn) 405, 415.
- tefsîr-i arâyis (Ruzbehân) 1055.
- tefsîr-i Azîzî (Abdül'Azîz-i Dehlevî) 409.
- tefsîr-i basît (Vâhidî) 267.
- tefsîr-i begavî (Begavî) 344, 345.
- tefsîr-i beydâvî [Envâr-üt-tenzîl] (Kâdî Beydâvî) 44, 343, 347, 370, 431, 578.
- tefsîr-i celâleyn (Süyûtî) 344, 1066.
- tefsîr-i çerhî (Ya'kûb-ı Çerhî) 908.
- tefsîr-i ebülleys (Semerkandî) 44.
- tefsîr-i ebüssü'ûd (Ebüssü'ûd) 372.
- tefsîr-i hakâik (Selemî) 370, 1059.
- tefsîr-i hâzin (Alâüddîn-i Bağdâdî) 372.
- tefsîr-i hüseyinî (Hüseyn Vâ'ız) 67, 427, 431.
- tefsîr-i İbni Merdûye (İbni Merdûye) 1057.
- tefsîr-i kebîr (Fahreddîn Râzî) 322, 372.
- tefsîr-i kelbî (Kelbi) 370.
- tefsîr-i kurtubî (Kurtubî) 221, 1025.
- tefsîr-i Mazharî (Senâüllah) 159, 219, 345, 402, 415, 428, 431, 541, 699, 909, 954.
- tefsîr-i me'âlim-üt-tenzîl (Begavî) 344.
- tefsîr-i medârik (Nesefî Abdüllah) 649.
- tefsîr-i mevâkib (İsmâil Ferruh) 44, 347.
- tefsîr-i mugnî (İbni Cevzî) 170, 268.
- tefsîr-i mukâtil (Mukâtil) 370.
- tefsîr-i rûh-ul-beyân (İsmâil Hakki) 372.
- tefsîr-i sa'lebî (Sa'lebî) 370.
- tefsîr-i selemî [Hakâik] (Selemî) 370.
- tefsîr-i Süddî (İsmâil Kûfi) 346.
- tefsîr-i şeyhzâde (Şeyhzâde) 44, 370.
- tefsîr-i taberî (İbni Cerîr) 345, 1071.
- tefsîr-i tabersî (Fadl şî'i) 1071.
- tefsîr-i teysîr (Nesefî Ömer) 1072.
- tefsîr-i tibyân (Muhammed Hamza) 44.
- tefsîr-i vâhidî [Vasît] (Vâhidî) 267, 370.
- tefsîr-i Zâhidî (Zâhidî) 328.
- tehâfü-tül-felâsife (Gazâlî) 78, 1003.
- tehliliyye (İmâm-ı Rabbânî) 1019.
- tehzîb (Ebû Ca'fer) 723.
- telvîh (Sa'deddîn-i Teftâzânî) 565, 1056.
- temhîd (Meymûn Nesefî) 1048.
- tenbîh-ul-gabî (Süyûtî) 417.
- tenbîh-ül-gâfilîn (Ebülleys) 397, 536, 579.
- tenkîh (Sadrüşşerî'a) 1056.
- tenkîh-ül-keâm (Abdüllatif) 491, 972.
- tenvîr-ül-ebşâr (Şemsüddîn Timurtâşî) 416.
- tenvîr-ül-ezhân (Mustafâ) 165, 212.
- tenvîr-ül-halek (Süyûtî) 406, 417.
- tercüme-tül-muhtasar (Celâleddîn) 794.
- tergîb (Abdül'azîm Münzirî) 269, 373, 411.
- tergîbüssalât (Muhammed bin Ahmed Zâhid) 104, 195, 226, 240, 646, 1037.
- te'sîs (Debbûsî) 991.
- teshîl-ül-menâfi' (İbrâhîm Ezrâk) 586, 604, 653, 699, 1083.
- tetimme-tül-mazhar (.....) 338.
- et-tevessül-ü bin-Nebî ve cehele-i vehhâbiyyîn (Ebû Hâmid bin Merzûkî) 930.
- tezkire-i evliyâ (Ferideddîn-i Attâr) 268.
- tezkire-i kurtubî (Ebû Abdüllah Kurtubî) 76, 429, 657, 658, 691, 939, 954, 971.
- tezkîre-i şu'arâ (Lutfullah) 441, 1027.
- the gospelin many tongues (İngiliz incil cem'iyyeti) 329.
- tıbbinnebevî (Zehebî) 586, 626, 653.
- toprak (Şemseddîn Sâmi) 455.
- tuhfe (Behâeddîn-i Buhârî) 226, 985.
- tuhfe-i Vehbî (Muhammed Mer'aşî) 1040.
- tuhfe (Muhammed Semerkandî) 226, 724.
- tuhfe-tül-ebrâr (Muhammed Bâbertî) 1037.
- tuhfe-tül-erîb (Abdüllah-i Tercümân) 972.
- tuhfe-tül-fukahâ (Muhammed Semerkandî) 724, 802.
- tuhfe-tül-ihvân (Halîl bin Osman) 372.
- tuhfe-tül-ihvân (Mustafâ Rüşdü) 573.
- tuhfe-tül-isnâ aşeriyye (Şâh Abdül'azîz Dehlevî) 59, 684, 908, 964.
- tuhfe-tül-muhtâc (İbni Hacer-i Mekki) 416.
- tuhfe-tül-uşşâk (Bektâşiler) 444.
- tuhfe-tüs-sâlikîn (Muhammed Pârisâ) 424.
- tuhfe-tüs-sâlikîn (Tür-püşti) 1074.
- tuhfe-tüz-züvvâr (İbni Hacer-i Mekki) 411.
- tüzük bâbüri (Bâbür şâh) 982.
- türkiye târihi (T. Yılmaz Öztuna) 968.
- turub-ül-emâsil (Abdülhay Lüknevî) 981.
- Ukûd-üd-dürriyye (İbni Âbidîn) 287, 425, 573.
- Ulemâ-ül-müslimîn ve vehhâbiyyûn (H. Hilmi Işık) 408, 412, 452, 1038.
- umdet-ül-akâid (Nesefî) 1048.

umdet-ül-islâm (Abdül'azîz) 151, 232, 240.
umdet-ül-makâmât (M. Fadlullah) 1018, 1040.
umdet-ül-müftî (Sadr-üş-şehîd) 226, 1010.
urve-tül-vüskâ (Muhammed Bâkır) 1036.
uyûn-ül-besâir (Hamevî) 145, 190, 207, 212,
235, 241, 292, 346, 533, 564, 713, 715.

Ünsiyye (Ya'kûb-i Çerhî) 126.
üstüvânî risâlesi (Üstüvânî) 167, 1077.
üsüd-ül-gâbe (İbni Esîr) 927, 1012.
üsûl-i fıkıh (İbni Melek) 1014.
üsûl-ül-erbe'a fi-terdid-il vehhâbiyye (Mu-
hammed Hasen cân) 402.

Vâfi (Nesefî) 1048.
vakfûnniyyât (İbni Kemâl) 399.
vâkı'ât (Hulvânî) 1069.
vâkı'ât (Mahmûd Buhârî) 1027.
Vâkıdî târihi (Muhammed bin Ömer) 927.
vasıyyetnâme (Birgivi) 50, 104, 131, 152.
vasıyyetnâme (Abdülhâlık) 967.
vecîz (Vâhidî) 1077.
vehbâniyye şerhi (Şernblâlî) 564.
vehhâbîlere reddiyye (Atâullah) 408.
vehhâbiyye nasihat (H. Hilmi Işık) 408, 414.
velvâliciyye (Zahîruddîn-i İshak) 215, 225.

vesilet-ün-necât (Süleymân Çelebi) 1064.
vikâye (Burhân-üş-şerî'a) 225, 772, 933.
vikâye şerhi (Abdülhak-ı Sücâdil) 160.
vikâye şerhi (Sadr-üş-şerî'a) 1056.
yahya efendi fetvâsı (Yahya efendi) 122.
yeni dünyâ nizâmı (Beşir Kadıyânî) 434.
Yevâkit-ül Haremeyn (Muhammed Ma'sûm)
1039.

Zâd-i me'âd (Fahr üd-din i Râzî) 928.
zâd-ül-lebib (Abdülhakim Siyâlkütî) 409.
zâd-ül-mukvîn (.....) 171, 338.
zahîre (Mahmûd Buhârî) 748, 1027.
zahire (Nesefî) 249, 1048.
zahîret-ül-ukbâ (Ehî Çelebi) 1082.
zebûr (Dâvûd aleyhisselâma) 99, 991.
zend (Zerdüşt) 1084.
zentral Blatt (Alman kimyâ merkezi) 982.
zevâcir (İbni Hacer-i Mekki) 126, 196, 407.
zeyniyye (İbni Nüceym) 1014.
zînet-ül-hayât (Yûsüf Hemedânî) 1083.
ziyâdât (Muhammed Şeybânî) 224, 249.
zübdet-ül-ahbâr (.....) 955.
zübdet-ül-makâmât (Muhammed Hâşim)
1018, 1039.

SE'ÂDET-İ EBEDİYYE FİHRİSTİ

Rakkamlar sahife numarasıdır. Parantez içindeki sahife numarası, madde başı olduğunu göstermektedir.

- Abbâsiler 114, 330, 485.
 abdest almak (116), 117, 141.
 abdest suyu nasıl olmalı 147.
 abdesti bozan şeyler 120
 abdestsiz nemâz 117, 119, 123, 141.
 abdest bozmak âdâbı 200.
 abes 547, 572, 640, 754.
 acem seyyidleri 1048.
 açık gezenler 152, 153, 796.
 açlık kerâmeti arttırır 667, 1061.
 âd kavmi 1010, 1024.
 adak sadaka 284, 403.
 adak kurbanı 282, 431, 694.
 adak orucu 270, (283), 290.
 adâlet 271, (355), 357, 478, 480, 755, 956.
 adam öldürmek 646, 647, 697, 787, 791, 794.
 adem 69, 463, (673), 675, 822, 845, 880.
 âdet ve ibâdet 50, 51, 64, 67, 107, 211, 246.
 âdet-i ilâhiyye 617, 618, 664, 665, 701, 929.
 âdetde bid'at 50, 153.
 âdet zamanı 129, 130, 540.
 adeviler 439.
 âdil kime denir 271, 795.
 adliyye câmi'i 1027.
 âfâk 324, 464, 683, 836, 847, 849.
 âfiyet nedir 627.
 afv-i ilâhî 93, 820.
 afyon otu 554, 560, 561, 567.
 ağırlığın sakımı kanûnu 488.
 ağır su 504.
 ağız ile niyyet etmemelidir 174.
 ahdnâme yazmak 926, 948.
 âhır zemân 217, 423, 456, 547, 691
 âhır zuhur nemâzı 216.
 âhıret hayâtı 65, 361.
 âhırete inanmak 40, 101 473.
 âhırete inanmayanlar 31, 101, 678.
 ahkâm-ı islâmiyye 18, 20, 47, 49, 54, 61, 95.
 ahlak 386, 956.
 ahmaklık 78, 473, 679, 755, 798.
 ahmediyye câmi'i 1020.
 ahmediyye fırkası 434, 975.
 Ahmed paşa câmi'i 1001.
 akâid bilgisi 97
 akar sular 149.
 akça 253.
 akika kesmek 282.
 akl nedir 40, 100, (355), 358, 388, 492, 655.
 akla uymak 26, 100, 360, 581, 612, 646, 679.
 aklın alâmeti 29, 263, 680.
 aklın hudûdu 25, 40, 112, 334, 356, 358, 671.
 akllı çocuk 710, 917.
 akrabâyı ziyâret 113, 264, 315, 531, 534.
 aksırmak 190, 315, 316.
 akşam nemâzı 115.
 alay etmemeli 94.
 albüminüri 586.
 âlem 109, 838, 841, 843, 863, 884, 886, 951.
 âlem-i emr 84, 638, 676, 825, 826, 828, 829.
 âlem-i kebîr 825, 827, 829.
 âlem-i misâl 75, 76, 82, 84, 683, 841, 843 847.
 âlem-i sagîr 82, 825, 827.
 alev 495, 654.
 alevîlik 55, 57, 59, 309, 389, 437, 440, 442.
 alın yazısı 614.
 alış-veriş 291, 469, 545, 547, 552, 558, (705).
 alış-verişde aldanmak 577, 720, 755, 758.
 alış-verişde kâfire inanılır 709, 730, 748.
 alış-verişde muhayyer olmak (719).
 alkol pisdir 143, 145, 561.
 alkollü içkiler 143, 310, 554, (558), 560, 607,
 638, 640, 697, 727, (791), 799
 Allah baba diyenler 35, 98
 Allahdan ümidi kesmek küfrdür 355
 Allah râzı olsun demek 700, 836, 866
 Allahdan başka ism ile yemin edilmez 292
 Allahdan başkası için hayvan kesilmez 604
 Allahü teâlâ hulûl etmez 54, 98, 99, 323, 453
 675, 814, 837, 859, 863, 886.
 Allahü teâlâ vardır 53, 98, 109, 324, 490, 491,

815, 816, 845, 953
 Allahü teâlâ zulm etmez 30, 112, 461, 820
 Allahü teâlânın isimleri 54, 537, (386), 387.
 Allahü teâlânın kudreti 77, 109, 409, 461
 Allahü teâlânın ni'metleri 6, 30, 31, 96, 616
 Allahü teâlânın sevdikleri 6, 21, 42, 93, 380,
 393, 410, 446, 460, 631, 821, 836, 861
 Allahü teâlânın sıfatları 53, 95, 98, 387, 389,
 660, 675, 676, 815, 837, 842
 Allahü teâlânın şeriki olmaz 53, 98, 388, 816
 Allahü teâlânın yakın olması 54, 95, 325,
 (671), 815, 837, (843), 844, 859.
 Allahü teâlâyı görmek 55, 64, 99, 221
 Allahü teâlâyı sevmek 380, 381, 382, 460,
 546, 638, 687, 828, 852, 865, 881, 932.
 altı günde yaratılanlar 826
 altın diş 135
 altın eşya kullanmak 555, 557
 altın oluk 301
 altın para basılması 557, 714, 1043
 altın yüzük 249, 557
 altın zekâtı 107, 251
 a'mâl-i şer'ıyye 103
 amel üçe ayrılır 19
 ameliyât olmak 38, 628
 âmentü 523
 amonyak gazı 144
 ampul 496
 ana-baba hakkı 151, 154, 200, 268, 300, 303,
 310, 531, 534, 538, 704, 799, 802, 810
 ana-babanın vazîfeleri 33, 34, 200, 534, 799
 anadolu hisârı 984
 anadolu kavağı câmi'i 1028
 and vermek 289, 292
 anemi hastalığı 587, 893
 angstron uzunluk birimi 496
 anlamamak ve anlıyamamak 856
 anti-biotik ilaçlar 600, 601, 605, 607, 623, 625
 anti-septik ilaçlar 623
 anti-toksinler 899
 antropoloji 490
 anyon 494
 apartman hayâtı 480, 481, 540, 723, 732, 736
 apollo fezâ gemisi 500
 arab edebiyâtı 329
 arab ne demektir 328, 1024, 1025
 arab câmi'i 1031, 1046
 arab kabîleleri 375, 1024
 arabada nemâz kılmak 183
 arabî ayın birinci günü 312.
 arabî öğrenmek çok sevâbdır 924
 arafât meydânı 298

arefe gecesi 305, 309
 arefe günü 131, 271, 309
 ârif kime denir 384, 612, 636, 842, 855, 857.
 âriyet vermek 514, 545
 arkadaşlık 34, 113, 580
 arnavutköy câmi'i 1027
 arş ı ilâhî 54, 331, (825), 829.
 artıklar (150), 584.
 asâ-i Mûsâ 323.
 âsûriler 387.
 aşere-i mübeşşere 450.
 aş ı 601, 627.
 âşir 263, 265, 266.
 aşk ne demektir 462, 640, 877.
 aşûre gecesi 308.
 aşûre günü 308.
 at zekâtı 263.
 ateistler [Allahsızlar] 467.
 ateşe tapanlar 198, 280, 317, 365, 437, 523.
 atf-i beyân 343, 345.
 atik vâlîde câmi'i 1043.
 atlet, fanilâ ile nemâz 194.
 atmosfer 895.
 atom bombası (509).
 atom dinamosu 889.
 atom generatörü 507.
 atom nedir (493), 888, 889.
 atom pili 506, 507.
 atom reaktörü 505, 507.
 atomun yapısı (498), 509, 889, 1055.
 atomun yarılmaması 504, 510.
 av etleri 554, 481.
 avokat tutmak 615, 750.
 avret yeri 153, 154, (158), 540, 796.
 avret yerini açmak harâmıdır 34, 541, 799.
 ay tutulması 78, 957.
 ay yolculuğu 271, 499, 903.
 ayak basdı parası 788.
 ayak açık nemâz kılmak 195
 a'yân-ı sâbite 862, 881
 ayasofya câmi' 1000, 1084
 ayazma câmi'i 1046.
 âyetelkürsî 105, 178, 179, 428, 918
 âyeti, hadîsi inkâr edenler 101
 âyet-i kerîmeler iki dürlüdür 343
 ayn denilen mal 257, 707, 710, 713, 765
 ayın ilk gününü bulmak 312
 ayn-ül-yakîn 82, 684
 aynada görünen, kendisi değildir, benzeri-
 dir 291, 814, 860
 ayvanın fâidesi 626
 ayvansaray sultan câmi'i 1004

azabkapı câmi'i 1063
 azabkapı çeşmesi 1046
 azâb niçin yapılır 613
 âzâd etmek 473, 733.
 azîmet ile hareket etmeli 380.
 azot gazı 896.
 Azrâil «aleyhisselâm» 268, 628, 631, 660, 904.
 Baba Haydar câmi'i 1064.
 Bağdad katli-âmi 330, 342, 1010, 1044.
 bahriye [deniz] mektebi 1059.
 bakması câiz olmıyanlar 151, 795, 906.
 bâlig olmak 249, 710, 809.
 bankalar 469, 746, (764), 771.
 bâsur hastalığı 120, 599, 893.
 baş açık nemâz kılmak 177, 194.
 baş ağrısı 602, 628.
 başkası için ibâdet yapmak 294, 429, 550.
 bâtil satışlar (720).
 bânın 370, 662, 688, 865.
 bânîniyye fırkası 370, 416, (437), 655.
 batman denilen ölçek 278.
 bâyezid kulesi 1027.
 bayrağın şekli ve rengi 50.
 bayram gecesi 305, 309.
 bayram ne demektir 51.
 bayram nemâzı 174, 213, (222), 280.
 bayram tekbîrleri 213, 222, 1021.
 bayramlaşmak 316.
 beden fenâsı 830.
 bedevî tarîkati 974, 989.
 bedr gazâsı 430, 446, 450, 556.
 behâîler (433), 965, 985, 999, 1070.
 bekâ-billah 383, 463, 812, (822), 848, 866.
 bektâşîler (440), 967, 989, 1000, 1001.
 bektâşî tekkeleri 441, 442, 967, 1001, 1027.
 belâ ve derdler 189, 222, 247, 459, 462, 628.
 benc (Jüskiyam) otu 791.
 benî-isrâil 61.
 berât gecesi 211, 305, 309, 310, 631.
 berehmenler 365.
 bereket 755.
 besmele ne zaman okumalı 52, 218, 551, 554.
 besmelenin fâidesi 52, 924.
 besmelenin ma'nâsı 3, 52, 92.
 beş cevher 81, 826, 828, 829.
 beşiktaş ismi 1032.
 beş vakt nemâz 115, 159, 170, 331.
 beykoz dere-seki mescidi 1001.
 beylerbeyi câmi'i 301, 967.
 beylerbeyi serâyı 1027.
 beyt-ül-mal 246, 260, 265, 266, 469, 481.
 bey' ve şirâ 291, 545, 547, 548, 558, (705).

bıyık kesmek 220, 327, 442.
 bî'at 685.
 bî'at-i rıdvân 447, 450.
 bid'at ne demektir 37, 50, 66, 67, 189, 210,
 308, 362, 404, 425, 566, 646, 692, 798.
 bid'at işlememek için sünnet terk edilir 117,
 145, 189, 232, (351).
 bid'at sâhibleri 19, 36, 38, 63, 65, 86, 101,
 13, 189, 210, 236, 242, 276, 308, 316, 362,
 418, 424, 425, 582, 645, 692, 961.
 bid'at üç dürlüdür 67.
 bilmece çözmek 550.
 bilmemek ömr değıldir 19, 51, 230, 363,
 474.
 bira içmek harâmdır 143, 560.
 bira mayası (560), 589.
 bir şeye kavuşmak için 247.
 bono senedi 249, 256, 718, 738, 742, 745,
 769.
 borç ödemek 251, 294, 579, 718, 738, 759.
 boşamak 289, 520, (524), 534.
 bozuk dinler 432.
 breccers atom reaktörü 506.
 buda dîni 364, 655.
 buhârî-î şerif 377.
 bulama denilen tatlı 560.
 bulaşıcı hastalıklar 601, 898, 922.
 bulunan çocuk (Lakit) 531.
 bulunan şey (Lukata) 266, 546, 696, 730.
 burak denilen hayvan 306.
 Bükreş mu'âhedesi 414.
 bursa ulu câmi'i 984.
 büyü [sihr] yapmak 310, 666, 689, 698, 909.
 büyük günâhlar 802, 922.
 Ca'ferî fırkası 60, 363, 370, 987.
 ca'ferî şerifler 1001.
 câhil din adamları 97, 104, 217, 227, 234, 266,
 267, 356, 397, 573, 645, 646, 661, 933.
 câhillere îmânı sormamalı 917.
 câiz ne demektir 796.
 câmi' yapmak 19, 39, 203, 248, 284, 549.
 câmi'de ayakkabıları arkaya bırakmamalı
 199.
 câmi'de hoparlör 166, 177, 190, 211, 641, 645.
 câmi' ile mescid arasındaki fark 193, 209.
 câmi'de yasak şeyler 132, 203, 205, 316, 646.
 câmi'lere hurmet 20, 204, 917.
 câmi'lerin efdali 204.
 câmi'ul-ezher medresesi 229, 423, 1069.
 canlı resmi 151, 156, 196, 197, 316.
 canlılarda tekâmül teorisi 77, 490.
 câriye 154, 522, 788.

Cebrâil «aleyhisselâm» 329.
 cebriyye fırkası 374.
 cehâletin zararı 472, 534, 904.
 cehennem azâbı 56, 66, 84, 461, 613, 953.
 cehennemden kurtulmak için 22, 30, 42, 53, 85, 92, 97, 106, 111, 152, 700.
 cehennemnin yedi tabakası 953.
 cehl ömr değildir 19, 51, 229, 362, 473, 548.
 celâli takvimi 1030.
 celâli vak'ası 1038, 1059.
 celse 245, 688.
 cemâ'atle nemâz 114, 167, 173, (206), 208, 209.
 cenâze görülünce ayağa kalkılmaz 919.
 cenâze nemâzı 86, 130, 174, 188, 191, 915.
 cenâze taşımak 86, 316, 330, 337, 429, 919.
 cenâze yıkamak 910.
 cennet ni'metleri 56, 99, 653, 865, 924.
 cennetde güneş yokdur 65.
 cennetde hayât sonsuzdur. 56, 361, 922, 953.
 cennetde konuşma dili 327.
 cevher 81, 825, 828, 829.
 cezbe ve sülûk 812, 848, 851, 852, 870.
 cezri kasım paşa câmi'i 1075.
 cihâd 23, 25, 37, 87, 147, 246, 329, 392, 493, 535, 701, 796, 808, 1062.
 cihâd-ı ekber 87, 667, 704, 836, 866.
 cihâd sevâbı 101, 246, 267, 392, 475, 493.
 cihângir câmi'i 1065.
 cimâ' 515, 540, 624.
 cinâyetler (802).
 cin çarpmasına karşı 658.
 cin görünmesi 81, 209, 657.
 cinne tapanlar 694.
 cinni öldürmek 803.
 cinniler 81, 198, 492, (653).
 cins 706, 748, 767, 770.
 cism nedir 494, 886, 951.
 cizye 28, 266, 392, 522.
 computer (elektronik beyin) 903.
 cömertlik 580.
 cum'a günü 218, 219, 220, 310, 429, 922.
 cum'a hutbeleri 217, 218, 219, 670.
 cum'a nemâzı (215), 218, 241.
 curie ölçü birimi 508.
 cünüb olmak 52, 116, 126, 131, 204.
 cüz'i lâ yete-cezzâ 889.
 Çalgı çalarak Kur'ân-ı kerîm okumak 644.
 çalgı harâmıdır 310, 316, 550, 640, 646, 649.
 çalışmak lâzımdır 9, 475, 479, 553, 576, 580, 581, 614, 629, 701, 718, 764, 766.
 çarşaf giymek 153, 154, 541.

çek ile ödeme 709, 723, 773.
 çengelköy kuleli câmi'i 1017.
 çeşidli bilgiler (730).
 çeştiyye tarikatı 686, 990, 1016.
 çihâr yâr-i güzîn 63.
 çiçek aşısı 631.
 çiçekçi câmi'i 1059.
 çinli câmi'i 1028.
 çin seddi 60, 1020.
 çırağan serâyı 1027.
 çocuk aldırma 697, 897.
 çocuk hakkı 33, 367, 531, 534, 538, 697, 703.
 çocuk kaçırmak 796, 810.
 çocuk oyuncuğu 198, 704.
 çocuk terbiyesi 33, 104, 170, 200, 316, 352, 367, 472, 523, 534, 650, 718, 810.
 çocuğa inanılır mı 46, 158, 166, 219, 704.
 çocuğa ism koymak 390.
 çocuğu dövmek 38, 171, 244, 330, 796.
 çocuğun dini 92, 523, 549, 810.
 çocukların sünnet edilmesi 21, 155.
 çok yemin etmek 293.
 çokluk gösteren sözler 761.
 Dabaglar mescidi 1043.
 dabbe-tül-erd 60.
 dağ başında yetişenler 112.
 dağlama 610, 626.
 dâire-i hindiyye 160.
 dâmâd seçmek 542.
 damarlar 487.
 dans etmek 651, 689.
 dâr-ül-harb 184, 216, 231, 393, 439, 521, 523, 552, 771, 788.
 dâr-ün-nedve 1025.
 dâr-üş-şifâ mescidi 1043.
 da'vâ etmek 794.
 da'vete gitmek 316, 337, 520, 547, 649.
 davul çalmak 520, 785.
 deccâl 60.
 dedeler mescidi 1059.
 defn (918).
 defn ruhsatiyyesi 938.
 dehriler 365, 678.
 deli olmak 119, 121, 188.
 dellâl ile satış 712, 749, 787.
 derd ve elemeler 189, 222, 247, 339, 380, 381.
 derezîler (dürzüler) (282), 436, 992, 1006.
 derviş 687.
 deve zekâtı 262.
 devlet toprakları 262.
 devr hatmi 925.

devr. iskât (857), 859, (933), 935.
 devri sistem (497).
 deyn olan mal 251, 257, 707, 717, 768.
 devr-i za'ferân kilisesi 319.
 deyyûs 798.
 dezenfeksiyon 561.
 dilencilik 204, 219, 265, 469, 552, 703.
 din bilgileri 25, 111, 367, 415, 797.
 din bilgisi lâzımdır 33, 34, 97, 363, 393, 472
 477, 491, 573, 644, 738, 857.
 din câhilleri 28, 41, 78, 97, 137, 170, 207, 217
 227, 234, 266, 351, 356, 368, 375, 424, 427,
 477, 491, 573, 644, 778, 957.
 din düşmanları 6, 22, 23, 25, 26, 34, 62, 77,
 201, 215, 275, 332, 342, 364, 367, 466, 468,
 473, 490, 617, 772, 875, 943, 960.
 dir. düşmanları iki kısımdır 26, 38.
 din düşmanlarının siyâseti 25, 26, 27, 34, 36,
 46, 48, 77, 197, 275, 342, 372, 386, 393, 433,
 438, 472, 646, 692, 722, 957.
 din âlimleri 23, 45, 79, 226, 235, 236, 267, 364,
 368, 393, 415, 420, 425, 673, 797.
 din işlerinde kâfire inanılmaz 115, 275, 352,
 364, 472, 554, 558, 561.
 din kardeşini sevmek 36, 37, 113, 755.
 din kitâbları 22, 104, 106, 115, 364, 367, 415.
 din ne demektir 18, 97, 107, 478, 689.
 din öğretmek sevâbı 33, 34, 244, 351.
 din ve akl 25, 27, 40, 112, 356, 360, 367, 678.
 din ve dünyâ 30, 474, 478.
 din ve fen 25, 77, 356, 367, 393, 472, 679, 955.
 din zamanla değişmez 25, 29, 55, 422, 479.
 dinde kolaylık 25, 28, 30, 55, 67, 128, 136.
 dinde reform 25, 63, 64, 66, 67, 235, 263, 368,
 416, 479, 692, 774, 778, 874.
 dini dünyâyâ âlet edenler 23, 49, 425, 552.
 din-i islâm 17, 18, (469), 477.
 dini nereden öğrenmeli 23, 45, 51, 53, 79,
 94, 97, 104, 106, 113, 114, 203, 258, 364,
 368, 415, 425, 427, 535, 690, 762, 957, 958.
 dinini dünyâyâ satanlar 23, 203, 475, 760.
 dinlerin hepsinin temeli birdir 97, 100.
 dinsiz milletler 680.
 dinsizlere aldanmamalı 23, 24, 26, 35, 114,
 137, 154, 170, 177, 364, 472, 474, 679.
 dinsizliğin sebebi 24, 27, 34, 477, 491, 678,
 694, 797, 933, 954.
 dinâr denilen para 715, 806.
 dirhemin çeşidleri 118, 143, 715.
 dirhem-i şer'î 252, 458, 715.
 dış kaplatmak 68, 133, 207.
 dış temizliği 133.

diyânât 146, 158.
 diyet cezâsı (806).
 doğru yol 689.
 doktor sözü 136, 138, 175, 553.
 domuz 143, 144, 150, 532, 554, 609, 628.
 dört evlilik 537, 542.
 dört halife 58, 63, 103, 110, 217, 445.
 dört mezheb rahmetdir 129, 260, 418, 421.
 dört ana madde 828, 836, 866.
 döteryum gazı 504, 506.
 duhâ nemâzı 161.
 düâ belâyı önler, giderir 353, 382, 630, 950.
 düâ nasıl yapılır 70, 133, 171, (178) 180, 190,
 292, 349, 699, 908, 916, 932.
 düânın en kıymetlisi 172, 180, 310, 353, 381,
 403, 544, 699, 932.
 dünyâ âhretin tarlasıdır 39, 74, 244 378.
 dünyâ hayâtı 74.
 dünyâ ile âhret birbirinin zıddıdır. 29, 31,
 74, 459, 649, 705.
 dünyâ imtihan yeridir 378, 459, 461, 627.
 dünyâ lezzetleri 29, 31, 74, 459, 639.
 dünyâ ne demektir 29, 74, 113, 576, 667, 905.
 dünyâ sevgisi (91), 543, 546, 575, 639, 667.
 dünyâ sıkıntıları 74, 380, 381, 382, 460.
 dünyânın dönmesi 958.
 dünyânın hakikati 74, 113, 837, 844, 859, 860,
 (863).
 dünyâyı terk etmek 29, 74, 95, 546, 761, 995.
 dürziler 282, (436).
 düşman karşısında okunacak 247.
 düşmana yalan câizdir 291.
 düşmandan alınan ganîmet 266.
 Ebrâr 832.
 ecdâdımız 6.
 ecnâdın zaferi 993.
 ecel-i kazâ 630, 950.
 ecr 19.
 edâ 215, 231.
 edeb 118, 390, 669.
 edille-i şer'iyye 25, 49, 392.
 edirne-kapı câmi'i 1032.
 ef'âl-i mükellefin 18, 367.
 efes konferansı 42.
 efsûn okumak 625, 639.
 eğilmek 316.
 egoist kimdir 386, 813.
 ehl-i beyt 418, 454, 906.
 ehl-i kible 65, 271, 363.
 ehl-i kitâb 26, 69, 282, 344, 689.
 ehl-i sünnet âlimleri 23, 77, 115, 415, 417,
 680, 778, 865, 958.

ehl-i sünnet i'tikâdı lâzımdır 22, 53, 63, 94,
104, 107, 362, 416, 421, 450, 453, 575.
ehl-i sünnet nedir 61, 242, 309, 362, 368, 374,
416, 417, 455, 962.
ehl-i sünnetin kıymeti 22, 85, 90, 115, 362,
407, 415, 424, 658, 778, 961.
einstein hesabı 503.
ekber-i kebâir 232, 240, 802.
ekmek öpülür 316.
ekzema 601.
el ile selâm vermek 317, 331, 532, 538.
elbise iyi olmalı 107, 177, 252.
eldiven ile abdest ve nemâz 123, 198.
elektrik nedir 497, 638, 887, 959.
elektro-manyetik dalgalar 456, 644, 902.
elektron 497, 509, 887.
elektronik âletler 507, (902).
eleman (element) 494, 886.
elem çekmek 380, 381, 459, 921.
ellidört farz 115.
elliüçüncü gece 917, 922.
el öpmek 316.
emânet vermek 265, 315, 541, 788.
emekli sandığı 789.
emevîler 454, 483, 485.
emirgân bağçesi 967.
emperyalist devletler 467.
emr-i ma'rûf farzdır 34, (85), 115, 147, 233,
246, 351, 392, 634, 760, 796, 799, 874.
emri yapmak, edebi gözetmekden öncedir
684.
endülüs devleti 474, 483, 958.
enerji 496, 886, 891.
enfüs 324, 464, 683, 836, 848, 853.
ensâr-ı kirâm 448.
erâzî kanûnu 261.
erd küresinin ömrü 75, 109, 459.
erkeklerin kadınlar gibi olması 220, 533.
erken kalkmak için 104.
eserden müessiri anlamak 681, 682, 881.
eshâb-i ferâiz 943.
eshâb-i kehf 60, 699, 1029.
eshâb-i kirâm âlim idi 44, 48, 51, 58, 103.
eshâb-i kirâm birbirini sever idi 58, 64, 88,
103, 394, 418, 447, 449, 453.
eshâb-i kirâm fakîr değildi 556.
eshâb-i kirâmın hepsini sevmeliyiz 58, 103,
419, 448, 687.
eshâb-i kirâmın büyüklüğü 329, 397, 418,
445, 458, 513, 637, 824, 956, 959.
eshâb-i soffa 556.
eshâb-i şimâl [solcular] 824.

eshâb-i yemin [sağcılar] 824.
esir 788.
eski seray 1001.
eski vâlide câmi'i 1043.
esmâ-i ilâhiyye 386.
esnemek 196.
esrar içmek 554, 560, 561, 567.
eş'ari mezhebi 632.
e'üzünün fâidesi 3, 213, 924.
evde cemâ'atle nemâz 203, 207, 210.
evlâd edinmek 249, 309.
evlâdı terbiye etmek 33, 34, 101, 170, 200,
316, 367, 472, 523, 534, 650, 713.
evlilik hayâtı 84, (512), 528, 537.
evliyâyı sevmenin fâidesi 114, 353, 432, 853,
865, 869, 906, 925, 959.
evliyâ şer'atden ayrılmaz 49, 402, 861, 865.
evliyâlık nedir 51, 436, 464, 666, (667), 848.
evliyânın kerâmeti hakdır 402, 406, 409,
423, 432, 666, 928, 959.
evs kabilesi 1024.
evvâbin nemâzı 161.
eyyûb câmi'i 994, 1059.
eyyûb yazılı medresesi 997.
ezân okumak 162, (165), 167, 387, 641, 646.
ezânın ma'nâsı (169).
Fâidesiz şeylerden vazgeçilmelidir 111.
fâiz harâmıdır 290, 310, 545, 575, 701.
fâiz ne demektir 707, 710, 713, 738, (764),
802.
fakih 392, 393.
fakîr kimdir 65, 263, 696.
fakîrliğin kıymeti 65, 353, 627, 702.
falaka islâmiyyetde yokdur 170, 244, 330.
falciya inanmamalı 310, 618, 625, 698.
farz ile sünnetin farkı 94, 105, 174, 183, 235,
309, 403.
farz ne demektir 18, 189.
farz olan ilmler 94, 364.
farz-ı kifâye 364, 393.
farzı yapmamak büyük günâhdır 90, 170,
189, 228, 232.
farzı yapmayanın sünneti kabûl olmaz 19,
173, 233, 309.
farzların ehemmiyeti 94, 105, 170, 228, 235,
240, 309.
fâsîd satış harâmıdır 545, 550, 723.
fâsîk 29, 146, 166, 171, 207, 217, 425, 542.
fâsıklardan kaçınmak 37, 115, 441, 937.
fâtiha câmi'i 1046.
fâtiha sûresi şifâdır 354, 382, 908.
fâtîmîler 114, 437, 483, 648.

fayans kanûnu 498.
 fecr-i sâdık 159, 162.
 felsefeciler 40, 53, 65, 363, 490, 654, 679.
 fenâ arkadaşın zararları 34, 580, 639.
 fenâ-fillâh 383, 463, 668, 674, 683, 812, (822),
 ((829), 848, 853, 855, 866, 878.
 fen taklîdcileri 25, 40, 77, 356, 474, 476.
 fen ve islâmiyyet 24, 25, 40, 77, 356, 363,
 418, 472, 490, 491, 699, 929, 955.
 fen ve medeniyyet 477.
 fen yobazları 476, 488, 491, 678 947.
 fenârî câmi'i 1001.
 fenâyî câmi'i 1058.
 ferâiz hesâbları (939), (943).
 fes giymek 50.
 fetvâ 114, 137, 349, 350, 399, 779.
 feyy-i zevâl 161.
 fey denilen mal 522.
 fezâ gemisi 888, 903.
 fikh ilmi 97, 367, (392), 421, 790, 797.
 fikh kitâbları 104, 350, 372, 416, 421, 797.
 fikh öğrenmek lâzımdır 49, 94, 104, 111,
 225, 368, 393, 416, 419, 551, 575, 764.
 fırsat ganîmetdir 665.
 fîsk meclisi 156, 539, 551, 645, 653, 687.
 fitra vermek 222, (276).
 fidye 228, 274, 933
 film seyr etmek 644.
 firâset (664), 668.
 fir'avn 99, 1002.
 fitne çıkarmamalı 86, 111, 151, 155, 218,
 233, 281, 351, 382, 392, 541, 697.
 fizik ilmi 356, 887.
 fülûs denilen para 256, 258, 291, 728.
 flüoressan lâmbası 496.
 fransanın Osmanlılara sığınması 1064.
 frekans 496, 902.
 fuş söylemek 801.
 fukahâ-i seb'a 63.
 füze 499, 511.
 Gaben-i fâhiş 141, 721, 725, 759.
 gaflet uykusu 245, 546, 813.
 gâib, şâhide kıyâs edilmez 359.
 galata seray lisesi 964.
 galata yeni câmi'i 975.
 gamma ışınları 497, 511, 890.
 ganîmet 263, 266, 522, 709.
 gasb etmek 259, 294, 482, 545, 550, 794.
 gassân devleti 1025.
 gayb olan şeyi bulmak için 406, 410, 696.
 gaybı kimse bilemez 405, 668, 698.
 gayr-ı müslim vatandaş 799, 804.

gazete okumak 10, 26, 36.
 gazneviler 484, 485, 960.
 gece-gündüz 78, 827.
 gece ibâdetleri 563.
 geiger sâ'ati 506.
 gelincik hastalığı 604.
 gemide nemâz 183.
 gençleri yetiştirmek 33, 34.
 gençlikdeki ibâdet 108, 665.
 gîbet 94, 108, 316, 352, 549, 689, 697, 934.
 gitmesi câiz olmayan yerler 533.
 göbek kaçması ilâcı 596.
 görülmeyen şeye yok denemez 26, 655, 951.
 göz ağrısı ilâcı 626.
 gözemi, aklamı uymalı 26, 655, 951.
 gramofonda Kur'an-ı kerim 645.
 gusl abdesti 68, (125), 141.
 gusl abdesti almıyanlar 126.
 gusle sebep olan şeyler 129, 131.
 guslün farzları 68, 126.
 gül câmi'i 1059.
 gümüş eşya kullanmak 555, 557.
 gümüş zekâtı 251.
 günâh ne demektir 18, 19, 62, 461, 545.
 Günâha devâm edenler 57, 170, 294, 385,
 754, 1078.
 günâha sebep olanlar 546, 921.
 günâhı gizlemelidir 231, 352, 875.
 günâhların tadı zehrdir 61.
 güneş tutulması 78, 957.
 güneşe tapanlar 197, 387, 432.
 güneşin sıcaklığı 497, 509, 887.
 güzellik nedir (675), 696, 959.
 Haberci 147, 698, 711, 741, 748, 799.
 habeşler 329.
 habîs nelerdir 550, 564, 569.
 habîs cezâsı 527, 742.
 hac için vasiyyet 294.
 hac nedir 106, 158, (293), 296, 313, 540.
 hac parası 251, 252, 293.
 hacc-ı ekber 293, 300.
 hacâmat olmak 625.
 hâcer-ül-esved denilen taş 301.
 had cezâları 393, (790), 905.
 hadesden tahâret 116.
 hadîs âlimleri 372, 377, 446.
 hadîs-i kudî 376, 827.
 hadîs-i şerîfler (367), 371, (375).
 hâfız Ahmed paşa câmi'i 1044.
 hafaza melekleri 198, 315, 657.
 hâfız ne demektir 269, 377, 786, 924, 1012.

hak satılmaz 723, 724, 745.
 hakâyık-ı eşyâ 870.
 hakkulyakîn 82, 684, 812.
 halâl kazanmak 513, 538, 543, 544, 563, 578.
 701, 703, 718.
 halâya girmek âdâbı 118, 119.
 halîfeler 57, 111, 209, 450.
 halîl-ur-rahman ziyâreti 925.
 halvet 155, 210, 515, 517, 540, 810.
 hamama gitmek 541.
 hamd etmek 53, 636.
 hammallık 787.
 hanbelî mezhebi 129, 132, 171, 228, 253.
 hanefî mezhebi 127, 224, 255, 420.
 harâc vermek 260, 267, 522.
 harâm işliyenler 19, 29, 61, 91, 533, 543,
 549, 553, 699, 702, 796.
 harâm mal ile ibâdet 19, 249, 294, 543, 548,
 harâm malı geri vermeli 93, 245, 248, 294,
 544, 934, 942.
 harâm malı satmak 548, 550.
 harâm ne demektir 18, 135, 189, 361, 533,
 (543), 547, 562, 638, 646, 697, 702, 796.
 harâma aldırış etmeyenler 29, 64, 152, 209,
 246, 518, 522, 536, 548, 650, 696, 702, 718,
 766, 795, 798.
 harâmda şifâ yokdur 628, 698, 704, 723.
 harâmdan kaçmak önce gelir 62, (94), 113,
 126, 145, 228, 232, 238, 244, 316, 533, 551,
 643, 649, 701.
 harâmlar zehrdir 61, (91), 544, 700, 702.
 harâmların tadına aldanmamalı (94), 650.
 harbiyye mektebi 1027.
 hareket enerjisi 504.
 hâricîler 438.
 hârika 666, 689.
 hasenât 19, 94, 248, 293, 544.
 hasta yemekleri (585).
 hasta ziyâreti 38, 316, 330, 337, 905, 906.
 hastalık ni'metleri 380, 627, 921.
 hastalık sirâyeti 628, 698, 898.
 hastalıkta nemâz 119, 139, 153, 175, 228,
 231, 937.
 hastanın satış yapması 728.
 haşevîler 374, 436.
 hâşimîler 375, 1007, 1025.
 haşr ve neşr 56, 101, 111, 631.
 hatîm denilen yer 199, 301, 1020.
 hatm okumak parası 786, 924.
 hatm okumak 176, 270, 395, 921, 924.
 hatm-i tehlîl 921, 932.
 havâle 738, (743), (744).

havâriler 41, 344, 402, 484.
 havl (lâ havle...) 167, 372, 616.
 havz-ı kebir 149, 554.
 hayâ 28, 330, 801.
 hayâlin ehemmiyyeti 82, 108, 325, 463, 657.
 hayât nedir 488, 489, 891.
 hayber gazâsı 1056.
 hayr ve şer 55.
 hayrât, hasenât sevâbı 19, 94, 249, 293.
 hayvan etleri 150, 554, 555.
 hayvan hakkı 38, 206, 788.
 hayvan kesmek 694, 695.
 hayvanda nefis yokdur 866.
 hayvan üstünde nemâz 182.
 hayvan zekâtı 262.
 hayz hâli 129, 540.
 hazrec kabilesi 1024.
 hediye almak 147, 330, 547, 549, 552, 752.
 hediye vermek 141, 403, 515, 630, 724, 732,
 752, 764, 785.
 hendek gazâsı 231.
 herkese mubâh şeyler 722, 731, 751, 780.
 heroik maddeler 560, 567.
 hesâb günü 575, 696, 762.
 herşey yokdan yaratıldı 109, 388.
 hevâ (atmosfer) 895.
 hevâ parası ile satış câiz değildir 725.
 heykellere tapınmak 190, 196, 365, 387, 410
 heyûla 822.
 hıçkırık 595.
 hıristiyanlık 21, 22, 35, 42, 287, 317, 334,
 477, 484, 486, 523, 537, 689, 954.
 hırka-i se'âdet 1079.
 hırka-i şerîf câmi'i 1079.
 hırsızlık 695, (791).
 hyânet 291, 754, 788.
 hîle 754, 756, 809.
 hîle-i şer'iyye 756, 809.
 hicr 580, (808).
 hicret 332, 1061.
 hicrî sene başı 308, (312), 332, 679, 996, 1034,
 hicrî yılı milâdiye çevirmek 311.
 hidâne 528.
 hidâyet câmi'i 1027.
 hidivler 967, 1017.
 hidrogen bombası 511.
 hidrogen gazı 504, 509, 887.
 hilâfet 57, 111, 450, 479, 688.
 hilâf-ı evlâ 199.
 hilye-i se'âdet (326).
 himmet etmek 669.
 himyer devleti 1024.

hindiler tekkesi câmi'i 1000.
hind sultanları 982, 1033.
hipnotik (uyutucu) maddeler 567.
hipotez 77.
hîre devleti 1024.
his organları ve akl 26, 581, 698, 951.
his ve vehm mertebesi 837, (838), 844, 886.
hisse senedi (aksiyon) 249, 773.
hisse-i şâyı'a 717, 731.
hiyânet etmek 756, 798.
homoseksüel olmak harâmdır 697.
hoparlör 67, 167, 168, 177, 190, 208, 211, 291, 641, 643, 646.
horoz döğüşdürmek 689, 726.
hubb-i fillah 37, 85, 225.
hucce-tül-islâm 377.
huceyre (selül) 77, 891.
hucre-i se'âdet 219, 302.
huddâm 436.
hukbe denilen zaman 240.
hul' 527.
hulefâ-i râşidîn «radıyallahü anhüm» 63, 103, 110, 445, 450.
hulle 525, 527.
huluk-i azîm 336.
hûnlar 387, 483.
hûriler 334, 905.
hurmet-i müsâhere 154.
hurûfîler 440, 441, 1000, 1003.
huşû' 199.
hutbe okumak 204, 217, 218, 670.
huzâ'a hükûmeti 1025.
hükûmet reisleri 352, 670.
hükûmete itâ'at vâcibdir 351.
hükûmetin câmi' yapdırması farzdır 285.
hüsn-i zan etmek 28, 63, 65, 208, 547.

İsmarlama satış 735.
ışık nedir 495, 890.
ışık üsûli ile ayın ilk gününü bulmak 312.
ışma 496, 890.
îmâ ile nemâz kılmak 175, 182, 183, 230.
îmân artarmı 361.
îmân düâsı 629.
îmân ile küfr birbirinin zıddıdır 28, 29.
îmân nasıl olmalı 23, 51, 53, 107, 112, 150., 325, 460, 544, 611, 615, 655, (671), 676, 694, 755, 818, 844, 864.
îmân nedir 17, 21, 57, 61, 102, (325), (355), 361, 523, 611, 821, 863, 867.
îmân son nefesde belli olur 102, 562, 629, 630, 634, 905, 954.

îmânın alâmeti 23, 28, 30, 105, 325, 755.
îmânın altı şartı 98, 102.
îmânsız gitmeğe sebep 49, 171, 562, 575.
îsâ «aleyhisselâm» tanrı değildir (320), (322).
îsâr 757.
ıyne satışı 740.

İbâdet başka, âdet başkadır 50, 51, 64, 67, 293, 387, 642, 816, 919.
ibâdet beşe ayrılır 392.
ibâdet değışdirilemez 27, 177, 387, 642, 646.
ibâdet etmemek sebebi 107, 701.
ibâdet için kime inanılır 104, 114, 127, 129, 136, 137, 140, 146, 150, 158, 166, 187, 271, 272, 358, 419, 558, 561, 878, 917.
ibâdet için ücret alınmaz 785.
ibâdet on kısımdır 109, 544, 701.
ibâdet sevâbı hediye edilir 295, 429, 833, 922, 925.
ibâdet üç kısımdır 295, 923, 924.
ibâdet yapana kolaylık gösteren 269, 386.
ibâdet zamanı takvîmle anlaşılır mı 158.
ibâdetde vekil tutmak 291, 292, 295, 835.
ibâdetin kıymetlisi 91, 95, 105, 108, 244, 385, 394, 544, 701, 703.
ibâdetin ma'nâsı 19, 20, 63, 246, 271, 308, 324, 386, 558, 561, 702, 816, 858, 865.
ibâdetleri sonraya bırakanlar 108, 296.
ibâdiler 438.
ibâhî fırkası 374, 416, 440.
iblis 62, 658, 846, 973.
İbrâhîm aleyhisselâmın babası 328, 343.
ibrâhîm ağa câmi'i 1016.
icâre 732, (782).
icmâ-ı ümmet 49, 362, 392, 424, 569, 933.
ictibâ yolu 667, 869.
ictihâd 47, 279, 348, 362, 402, 418, 424, 447, 452, 570, 775.
içki harâmdır 310, 316, 554, (558), 572, 653, 698, 723, 791, 799.
iddet zamanı 294, 527.
idrâr içmek harâmdır 554 561, 574.
idrâr kaçırınlar 120.
idrâr sıçratanlar 928.
idrârda şeker aramak 592.
idrîsiler 483.
iftâr zamanı 269, 271.
iftirâ 108, 458, 697, 933, 955.
ihlâs 309, 436, 853, 958, 969.
ihrâm 297.
ihsân 358, 534, (757).
ihsâniyye câmi'i 1052.

ihtikâr 726 (753).
 ihtilâm olmak 132.
 ihtiyâc eşyası 252, 276, 294, 383, 572, 765.
 ihtiyârî hareket 55, 383, 612, 632.
 ikâle 759.
 ikâmet okumak (165).
 iki rûhlu insan olmaz 656.
 ikrâh (tehdid) 551, 802, (807).
 ikrâmiyyeli satışlar 551, 726.
 ilâ' 527.
 ilâc kullanmak 529, 553, 586, 625, 628, 631.
 753, 908.
 ilâhiyyât 363.
 ilhâd 88, 370, 437.
 ilhâm 49, 88, 958, 961.
 ilk insanlar 76, 490.
 illüzyon 655, 657.
 ilm ma'lûma tâbi'dir 635.
 ilm sıfatı 53, 98, 365, 633, 635, 677, 882.
 ilm iki kısımdır 836, 955.
 ilm-i hâl kitâbları 97, 368, 416, 764.
 ilm-i kelâm 97, 356, 363, 368, 394.
 ilmin kıymeti 20, 218, 353, 475, 476, 493, 533,
 534, 576, 796, 819, 955.
 ilm öğrenmek lâzımdır 18, 19, 20, 24, 25, 34,
 51, 263, 265, 356, 367, 393, 416, 421, 475,
 490, 493, 534, 540, 545, 548, 551.
 ilm-ül-yakîn 82, (681), 684.
 imâm olmak 206, 207, 210, 428, 761.
 imâma uymak 206, 211, 233.
 imâma geç yetişmek 191, 209, 210, 212.
 imâmeyn kimlerdir 716.
 imâm-ı a'zamın büyüklüğü 394, 396, 405.
 imâmın yüksek sesle okuması 167, 178.
 imâmiyye fırkası 60, 370, 421.
 inâbet 666.
 ine denilen satış 740.
 ingilizlerin islâm düşmanlığı 434.
 ingilizlerin Hindistanı işgâli 434, 977, 982.
 insan döğülmez 38, 170, 244, 330, 795.
 insan kıymetlidir 101, 108, 389, 529, 553, 655,
 723, 788, 825, 911.
 insan sevdiği ile olur 53, 682, 824, 829, 871.
 insan ve maymun 490.
 insan birşey yaratamaz 55, 63, 78, 98, 99,
 109, 325, 388, 389, 409, 431, 879, 896,
 insanın kudreti 55, 100, 334, 388, 409, 662.
 insanın yapısı 631, 674, 823, 828, 865, 866.
 insanın siyah olması kusûr değildir 329.
 insan ile hayvan arasındaki fark 26, 866.
 insanların birbirine bakmaları (151).
 insanlık vazifesi 37, 63, 97, 533, 664.

intihâr büyük günâhdır 808, 840.
 ipek giymek 151, 361, 533, 557.
 irâde-i cüz'iyeye 3, 55, 100, 383, 612, (632).
 irâde-i ilâhiyye 383, 612.
 irisân beğleri 330, 1079.
 irşâd 668.
 ishâl hastalığı 593.
 iskât (933).
 islâm âlimleri 22, 49, 51, 53, 79, 82, 114, 223,
 235, 236, 353, 364, 369, 393, 417, 421, 424,
 427, 486, 492, 672, 679, 797, 865, 873.
 islâm bankası 777.
 islâm bilgileri 22, 24, 25, 44, 104, 114, 218,
 363, 367, 368, 679, 778, 957.
 islâm devletleri 353, 473, 478, (482), 483.
 islâm dini herkes içindir 22, 28, 30, 39,
 1035.
 islâm düşmanına cevâb 24, 26, 27, 102, 170,
 332, 367, 393, (472), 477, 617, 703, 801.
 islâm önceki günâhları yok eder 861.
 islâm üniversiteleri 329, 473, 483, 958.
 islâmda adâlet 28, 465, 469, 471, 473, 478.
 islâmda mülkiyyet hakkı 146, 465, 480, 722,
 731, 956.
 islâmda ilk kitâb yazan 998, 1012.
 islâmın beş şartı 18, 61, 103, 697.
 islâmiyyet faziletdir 28, 30, 39, 41, 367, (470),
 473, 476, 485, 574, 680, 956.
 islâmiyyet garîb olacak 341, 422, 691.
 islâmiyyet nedir 18, 41, 97, 365, (470), 474,
 476, 688, 1035.
 islâmiyyet sıhhati korur 27, 472, 955.
 islâmiyyet ve fen 24, 25, 41, 168, 363, 367,
 474, 480, 483, (485), 491, 616, 673, 955.
 islâmiyyet ve kadın (536), 704, 943.
 islâmiyyetde felsefe yokdur 363, 473, 679.
 islâmiyyetde kâr haddi yokdur 721, 725.
 islâmiyyetde mûsikî 561, (638), 645, 650.
 islâmiyyeti işitmeyenler 358.
 ismâ'il ağa câmi'i 1020.
 ismâ'ilî fırkası 47, 370, 374, 417, 435, (437),
 655, 987, 1007, 1010, 1045.
 ism-i a'zam 62.
 ispirto necsdir 142, 143, (558), 560.
 isrâf etmemeli 113, 118, 127, 337, 571, (574),
 577, 581, 809.
 isrâfın ilâcı 580.
 isrâil oğulları 61, 374, 1080.
 istekli hareketler 100, (632).
 istibrâ 146, 604.
 istidrâc nedir 30, 245, 459, 666, 668.
 isti'fâ câiz midir 701.

istigâse 402, 403, 404, 423, 431, 966.
 istiğfâr 93, 105, 178, 188, 221, 269, 381.
 istihâre nemâzı 835.
 istihâza 130.
 istikbâli kazanmak 104, 718.
 istikbâl-i kible (156).
 istimnâ (el ile) 62, 791.
 istincâ 145, 200, 238.
 istinye câmi'i 1059.
 istisnâ, 735.
 iş elbisesi ile câmi'e girmemeli 177.
 iş görenler arasında Kur'ân okunmaz 644.
 işçilik 469, 704.
 işçi sigortaları 789.
 işi sonraya kırakmamalı 93.
 işrâk zamanı 160.
 itâ'at kime edilir 310, 351, 534, 810, 853.
 i'tikâd nedir 53, 107.
 i'tikâf 205, 732.
 ittihâdcılar 137, 138.
 ittikâ 91, 398.
 iyon şebekesi 494, 495.
 izn almadan içeri girilmez 147, 317.
 izotop atomlar 498, 503, 506.
 izzet-i nefis 107.
 jüpiter füzesi 511.
 jüskiyam otu 791.
 Kabataş molla çelebi câmi'i 1081.
 kâ'be içinde nemâz 299.
 kâ'be-i mu'azzama 158, 204, 301, 856, 1020.
 kâ'be perdesi 302.
 kâ'be resmi bulunan halılar 197, 198.
 kâ'be taşı 1046, 1063.
 kabr azâbı 84, 101, 111, 173, 221, 310, 900.
 kabr hayâtı 112, 430, 947.
 kabr-i se'âdet 302, 403, 411, 923.
 kabr kazılması 920.
 kabr sü'âli 922.
 kabr yanında nemâz kılmak 199, 397.
 kabr ziyâreti 221, 351, 397, 402, 409, 412, 423,
 429, 432, (923), 925, (926), 927, 1029.
 ka'de-i ahire 177.
 kadere îmân 356, (365), 575, 630.
 kaderiyye fırkası 654.
 kadıköy iskele câmi'i 1046.
 kadıköy ismi 1050.
 kadıköy toplantısı 42, 439.
 kadîm olmak 953.
 kadın Cennetde kocası yanındadır 333, 865.
 kadının kendini erkeğe benzetmesi 152, 220,
 533.

kadınlara âid bilgiler 528, (693).
 kadınlara bakmamalı 94, 152, 540, 696.
 kadınların câmi'e gitmesi 208, 210, 218.
 kadınların uzun yola gitmesi 186, 294, 392,
 521, 540, 810.
 kadınların hakları 132, 291, 300, 530, 536, 704,
 943.
 kadınların örtünmesi 34, 38, (151), 208, 220,
 392, 514, 517, 522, 528, 533, 536, 540, 555,
 696, 922.
 kadınların saç kesmesi 135, 152.
 kadınların seslerini erkeklere duyurmaları
 harâmdır 152, 697.
 kadınların süslenmesi 152, 533, 697, 783.
 kadınlara lâzım olan nasihatlar (693).
 kâdirî tarîkati 686, 968, 989.
 kâdiyânî fırkası 434, 976.
 kadr gecesi 211, 269, 305, 309.
 kâfirler aldanmaktadır 27, 63, 99, 348, 475,
 477, 817, 960.
 kâfirler Cehennemde sonsuz kalacak 29, 31,
 56, 64, 97, 102, 459, 953.
 kâfir çocukları 358, 917.
 kâfir hakkı 38, 788.
 kâfir kime denir 18, 28, 65, 206, 210, 365, 418,
 435, 1035.
 kâfir sevilmez 23, 24, 28, 38, 87, 215, 694.
 kâfirin evlenmesi 21, (52).
 kâfirler pisdir 28, 29, 67, 144, 146, 341.
 kâfirlere gelen ni'metler 30, 460, 689.
 kâfirlere ibâdet emr edilmedi 95, 171, 462.
 kâfire inanılır mı 146, 158, 473, 555, 558, 722,
 748, 794, 955.
 kâfirlere uymak 7, 23, 50, 152, 190, 195, 280,
 317, 560, 648, 689, 694, 783, 801, 1919.
 kâfirlerin çeşidleri 26, 38, 477, 678.
 kâfirlerin iftirâları 25, 367, 462, 472.
 kâfirlerin yaptıkları iyilikler 32, 39, 95.
 kâğıd paralar 255, 258, 707, 710, 715, 728.
 kâğıd para zekâtı 137, (255), 752.
 kahbe 798.
 kâhinler 332, 656.
 kahve içmek 566, 1064.
 kalb bilgileri (825), 866.
 kalb (yürek) çalışması 892.
 kalb, his organlarına tâbi'dir 697, 834, 959.
 kalb nakli 533, 553, 958.
 kalb (gönül) nedir 581, 638, 834, 958.
 kalb kırmak harâmdır 549, 738, 825.
 kalb hastalığı 687.

kalbin fenâsı 829, 836, 866.
kalbin hasta olması 30 (91), 100, 105, 106,
380, 544, 581, 639, 650, 669, 702, 819.
kalbin temiz olması 19, 67, 114, 436, 583, 640,
650, 667, 687, 832, 959, 961.
kalbin üstünlüğü (825).
kalenderler 435.
kan 143, (892).
kanâ'at 93, 473 474, 476, 479, 702.
kandil geceleri 308.
kandilli câmi'i 1044.
kandilli serâyı 1044
kan gurubları 894.
kan kanseri 893.
kanlıca câmi'i 1065.
kan tansiyonu 625, 893.
kan vermek 529, 553, 723, 783.
kapı çalmak âdâbı 317.
kapitalizm (465), 468, 479.
karabaş mescidi 1022.
kara borsacılık (753), 756.
kara kediye arab demek çok fenâdır 329.
karâmitalar 437, 440, 441, 928.
kâr haddi yokdur 552.
karın ağrısı 595.
karz-ı hasen (737), 787.
kasım paşa câmi'i 1023.
kaşları yolmak 221.
katalizör madde 76.
katl 791, 793, 795, 802.
katot ışınları 496.
katyon 494.
kaved 802, (803).
kavme 246, 688.
kaylûle uykusu 20, 394.
kazâ ve kader iki kısımdır 630, 1047.
kazâ nasıl kılınır 166, 212, (228), 233.
kazâ nemâzı kılmak (228), 236, 933.
kazâ ve kader 37, 355, 365, 629, 633.
kazâya rızâ lâzımdır 379, 381, 382, (949).
kazf haddi 352, 527, (791).
kefâlet 738, (743), 788.
kefen 577, 912, 948.
keffâretler 231, 290, 527, (806).
keffâret orucu 270, 273, 290.
kefil olmak 738.
kehkeşân yıldızları 888.
kelâm kitâbları 97, 111, 367, 372.
kelâm sıfatı 42, 54, 99, 842.
kelime-i şehâdet 21, 103, 269, 910, 917.
kelime-i temcîd 381, 389.
kelime-i tevhîdin fâidesi 114, 324, 355, 611,

755, (813), (821), 908, 932.
kelime-i tevhîdin ma'nâsı 324, 404, 812, (817),
858.
kemâlât-ı nübüvvet 464, 812, 814, 852, 868.
kemâlât-ı vilâyet 464, 812, 867.
kemik hastalığı 605.
kerâmetin çok olması 666, 1061.
kerâmet 81, 402, 409, 423, 637, (665).
kerbelâ vak'ası 309, 689, 1081.
kesb 55, 100, 613, (701).
kesret-i vücûd 89, 861.
keşfde hatâ 49, 88, 325, 351, 689, 958.
kible ta'yini 118, (156).
kibleye dönmek 119, (156), 158, 183, 200.
kilları yolmak 220.
kırmız denilen içki 560.
kına sürmek 626.
kırâet 175, 192, 211.
kırâet-i şâzze 45.
kırat (ağırlık birimi) 715.
kırkinci gece 917, 922.
kısa kollu gömlek ile nemâz 177, 194.
kısâs 47, (790), 802, 803.
kısıklı câmi'i 969.
kiyâm (ayakda durmak) 175.
kiyâmet alâmetleri 56, 60, 101, 109, 423, 456,
646, 691, 702, 762.
kiyâmetde dirilmek 53, 76, 631.
kiyâs-ı fukahâ 392, 418, 424, 446, 569.
kıymetli geceler (304).
kıymetli yerler 204, 224.
kızılbaş 363, 441, 456, 967.
kibr 310, (385), 558, 846, 867.
kilisede nemâz 199, 287.
kimyâ olayı 498, 509, 887.
kinin ilâcı 625.
kirâcılık 469, (782).
kirâmen kâtibin 126, 198, 315, 428, 761.
kireç iskelesi câmi'i 1000.
kitâblara îmân 54, 99, 635.
kitâbli kâfirler 26, 69, 555, 655.
koca Mustafa paşa câmi'i 1065.
kocasının malını çalan kadın 696.
kohezion kuvvetleri 890.
kokmuş et yinmez 147, 554, 583.
kolesterin 586, 588, 600, 601, 606.
kolları açık nemâz kılmak 177, 194.
komisyoncu 712, 749.
komşu hakkı 113, 730.
komünistler 26, 34, 365, (465), 466, 477, 478,
479, 480, 517, 536, 650, 957, 1022.
konuşmak âdâbı 337.

- konyak 559.
 korkulu yerde okunacak düâ 242, 381, 410, 431, 906.
 koyun zekâtı 262.
 kölelik 473, 733.
 köpek bulunan ev 126, 150, 198.
 kötü huylar 574.
 kromanyum iskeleti 490.
 kudret 496.
 kudüs 204, 688, 1019.
 kullanması harâm olanlar 317, 529, 533, 549, (553), 555.
 kulleteyn denilen ölçü 68, 149, 228.
 kul hakkı 62, 93, 244, 250, 253, 292, 392, 547, 548, 701, 730, 798, 905, 934, 956.
 kunûd düâsı 186, 188, 347.
 kumar harâmdır 551, 772.
 kur'a çekmek 551.
 kur'ân-ı kerîm abdestsiz tutulmaz 645.
 kur'ân-ı kerîm Allah kelâmıdır 32, 42, 54, 102, 305, (317), 404.
 kur'ân-ı kerîm dinlemek 645, 647, 649, 924.
 kur'ân-ı kerîm iki kısımdır 343.
 kur'ân-ı kerîm üç kısımdır 47.
 kur'ân-ı kerîm mahlûk değildir 42, 317.
 kur'ân-ı kerîm mu'cizedir 32, 42, 429, 924.
 kur'ân-ı kerîm nedir 42, 317, 479.
 kur'ân-ı kerîm okunması 46, 132, 167, 175, 188, 190, 211, 218, 233, 385, 391, 395, 429, 431, 641, 645, 646, 648, 649, 785, (923), 924.
 kur'ân-ı kerîm öğrenmeli 33, 207, 211, 267, 429, 646, 797, 924.
 kur'ân-ı kerîm satmak 786.
 kur'ân-ı kerîm tefsîrleri 44, 344, 368, 424, 434, 962.
 kur'ân-ı kerîm tercemeleri 23, 43, 44, 46, 65, 79, 190, 266, 416, 492, 655, 963.
 kur'ân-ı kerîme saygı 36, 119, 121, 132, 146, 207, 480, 646, 647, 924.
 kur'ân-ı kerîm şifâdır 699, 908, 924.
 kur'ân-ı kerîmi değiştirmek 22, 350, 963.
 kur'ân-ı kerîm kursları 264, 267, 534.
 kur'ân-ı kerîmin ma'nâsı 23, 43, 218, 344, 375, 403, 416, 422, 424, 427, 437, 492.
 kur'ân-ı kerîmi yazmak 643, 645.
 kurban adamak 281, 285, 287.
 kurban kesmek 249, 252, (279), 300.
 kurbet 19, 403, 774, 925.
 kureyş kabîlesi 375, 1002, 1024.
 kurtuluş yolu 22, 92.
 kuş yuvası bozmak 206.
 kutb-i aktâb 819.
 kutb-i irşâd 819.
 kutub 831.
 kutublarda ibâdet vakti 271.
 küvrevî tarîkati 989, 1047.
 küfr alâmeti 51, 90, 171.
 küfr îmâmın zıddıdır 23, 692.
 küfr nedir 18, 28, 53, 65, 210, 437, 486, 523, 817.
 küfre sebep olan şeyler 7, 24, 34, 46, 50, 55, 65, 112, 190, 210, 289, 315, 437, 447, 458, 477, 492, 548, 550, 644, 650, 694, 798, 933, 955.
 küfrün cezâsı 53, 56, 64, 97, 102, 462.
 kümûn ve Bürûz 81.
 kürdler 330.
 kürk giymek 152, 532.
 kürsiyy-i ilâhî 826.
 kütüb-i sitte 362, 377.
 kvant parçacıkları 496, 891.
 Lâ havle okumak 167, 372, 616.
 la'b 108, 494, 539, 572, 640, 698.
 laf taşımak 108.
 lahd kazmak 920.
 lâhør şehri 765.
 lakît (sokakda bulunan bebek) 531.
 lâleli câmi'i 1046.
 la'net etmek 337, 454, 1078.
 Lavazye teorisi 879, 884.
 layıklık ve din 34, 472.
 lehv 494, 539, 572, 640, 698.
 leş 547, 554, 702, 723.
 levh-il-mahfûz 3, 99, 305, (629), 881.
 levlâke-levlâk... müjdesi 404.
 li'ân 527.
 liberal iktisâd sistemi 705.
 li-îlâfi sûresi 247.
 lipoid maddeler 607.
 lise ne demektir 982.
 livâta 131, 310, 697, 791, 798.
 livâ (Bayrak) 332.
 logaritme hesâbları 1043.
 lohusalık 130, 914.
 lokman hakîmin nasîhati 93.
 lökositler 893.
 lösemi hastalığı 893.
 lukata (yerde bulunan) 266, 546, 696, 730.
 Madde nedir (493), 654, 885, 886, 951.
 maddenin aslı 95, 113, 365, 837, 844, 859, 860, 861, 863.
 maddenin enerjiye dönüşmesi 503.

maddiciler 490, 678.
 mahalle câmi'i 209.
 mahkemede da'vâ nasıl olur 794.
 mahlûkların hakikati 675, 837, 844, 860, 881,
 (863), 884.
 mahrem olanlar 263, 516, 531, 540, 810.
 mâ-ı cârî 149.
 makâm sâhibi olmak 94.
 makâmât-i aşere 852, 853.
 mal kötü değildir 30, 74, 113, 576, 701.
 malazgirt muhârebesi 484.
 mâlikî mezhebi 126, 129, 149, 171, 255, 259,
 278, 290, 295, 526, 738.
 mâliyye bakanlığı 1027.
 margarin yağı 590.
 marko paşa 1029.
 ma'rifet 662, 819, 958, 1060.
 ma'siyet 19.
 mâ-sivâ 836, 866.
 masonlar 25, 26, 34, 137, 154, 441, 517, 650.
 matba'a açılması 491.
 mâtem tutmak 309, 919, 921.
 mâ-türîdî mezhebi 394.
 müverâ'ünnehr âlimleri 948.
 maymun ve insan 490.
 mebde-i te'ayyün 91.
 mecûsiler 198, 280, 317, 365, 437, 523, 655,
 689, 1084.
 medeniyet nedir 477, 705.
 medinenin bombalanması 414, 965.
 medyum (Rûhlara vâsita olan) 80.
 mehr parası 251, (515), 739, 752, 907, 942.
 mekke şehri 224, 300, 329.
 mekr-i ilâhî 30, 630.
 mekrûh işlememek için sünnet terk edilir
 145, 212, 232, 234, 270.
 mekrûh nedir 18, 189, (194), 570.
 mekrûh satışlar 726.
 mektûbla sözleşme 519, 712.
 melâmiler 435, 440.
 melekler 81, 101, 654.
 meleklerle inanmak 56, 101, 492, 654.
 menn denilen ölçek 277.
 merhale denilen ölçü 181.
 merhamet-i ilâhiyye 30, 31, 93, 96, 172, 337,
 758, 821, 865, 907.
 Meryem ana ayazması 287, 788.
 mesbûkun nemâzı 191, 213.
 mescid-i aksâ 204, 306, 1064.
 mescid-i nebî 204, 302, 920.
 mescid-il-harâm 204, 210, 224, 300.
 mest üzerine mesh (121).

metafizik 356, 511.
 metres hayâtı 341.
 mevdû' hadis 371, 397, 929.
 mevki' sâhibi olmak 94.
 mevlevîler 651, 990.
 mevlid kandili 305, 331.
 mevlid okumak 287, 331, 413, 546, 640, 647,
 650, 786, 922, 977, 996.
 mevsimler 78.
 meyyitden yardım istemek 402, 403, 410, 923,
 927, 928, 961, 1029.
 meyyit için düâ 923, 924, 932.
 meyyit için iskât 274, (933).
 meyyit için ibâdet 229, 250, 381, 429, 550,
 694, 785, 917, 923.
 meyyit için mâtem 308, 919, 921.
 meyyit için sadaka 274, 406, 430, 550, 917,
 922, 923, 932.
 meyyite hizmet 906, (909), 923, 932.
 meyyitin borçları 811, 905, 907, 933, 943.
 meyyitin işitmesi 430, 923, 924, 926, 927,
 1029.
 mezâr taşına yazı 921.
 mezârlara adak 287, 403, 431, 694.
 mezheb taklidi 68, 128, 137, 182, 277, 351, 402,
 411, 418, 425, 531, 540, 542, 738, 756, 783,
 800, 811.
 mezhebler 49, 137, 200, 236, 279, (392), 418,
 420, 421.
 mezhepleri tefik câiz değildir 540, 756, 799.
 mezhebsizler 49, 137, 210, 215, 223, 258, 266,
 417, 420, 556, 798.
 mi'de hastalığı 702.
 midye yimek harâmdır 554.
 mihrâb nedir 196.
 mihricân 270.
 mikrop 561, 625, (897).
 mil ölçüsü 138, 181.
 milâdî yılı hicriye çevirmek 311.
 milletleri idâre edenler 64.
 minâ denilen yer 300.
 minâre 165.
 minârelerde salât okunması 165.
 minârelerde kandil yakılması 165, 287, 1031.
 minârelerde mahya kurulması 994.
 minber-i nebevî 224.
 mini etek modası 156, 999.
 mi'râc mu'cizesi 99, 332, 374.
 mi'râc gecesi 170, 183, 305, 315, 334, 374.
 miras taksîmi 550, 937, 939, 943.
 mirî topraklar 261, 262, 942.

- mıshafa saygı 119, 121, 133, 146, 200, 316, 648.
- mıska taşımak 120, 699, 786.
- miskal denilen ağırlık 118, 143, 253.
- miskîn kime denir 263.
- misvâk kullanmak 118, 133, 327.
- misyoner teşkilâtı 478.
- modaya uymak 107, 718.
- molekül 495, (890).
- molla çelebî câmi'i 1081.
- monazit minerali 508.
- monofisiye inancı 439, 992.
- mu'âmelât 146, 393.
- mu'âmelâtda bir kişiye inanılır 146, 158, 555, 558.
- mu'âmele ile satış 739.
- mubâh nedir 18, 19, 91, 383, 481, 533, 551, 561, 581, 646, 731.
- mubârek geceler (304).
- muhârek yazıları ve resimleri yere sermemeli 196, 197.
- mu'cize 322, 327, 337, 637, (665).
- muhabbet 53, 88, 114, 380, (635), 640, 682, 852, 865, 868, 877, 881, 959.
- muhâcirîn-i kirâm 353, 446, 556.
- Muhammed «aleyhisselâm» beyâz idi 32, 327, 1034.
- Muhammed «aleyhisselâm» habîullahdır 32, 204, 325, 327, 331, 404, 821, 870, 872.
- Muhammed «aleyhisselâm» resûlullahdır 40, 55, 320, (322), 331, 1034.
- Muhammed aleyhisselâma uymak 17, 20, 21, 23, 31, 33, 39, 51, 66, 87, 244, 353, 541, 665, 672, 819, 871.
- Muhammed aleyhisselâmın ahlâkı 32, 330, (336), 953, 956.
- Muhammed aleyhisselâm misk kokardı 327, 338.
- Muhammed aleyhisselâmın ana ve babaları 204, 328, (340), 346, 1020.
- Muhammed aleyhisselâm hâtem-ül enbiyâdır 55, 100.
- Muhammed aleyhisselâmın hayâtı 32, 330.
- Muhammed aleyhisselâmın nûru 327, 328, 332, 340, 341, 1050.
- Muhammed aleyhisselâmın ta'ziye mektûbu 931.
- Muhammed aleyhisselâm ümmî idi 334.
- Muhammed aleyhisselâmın zevceleri 332.
- Muhammed paşa câmi'i 1063.
- muharrem ayı 270, (308), 309, 328.
- muhâsebe 89.
- mukaddes kitâblar 643.
- mukallidin bilgisi delil-i şer'i olamaz 226, 235, 529.
- mukarrebler 824, 832.
- mum adamak 287.
- murâbitin devleti 483.
- murâd hâsıl olmak için 696.
- murâd paşa câmi'i 1000.
- mushaf 43, 119, 121, 133, 201, 316, 645, 648.
- mûsikî 192, 310, 387, (638), 649, 698, 785.
- muska taşımak 699, 786.
- muska yazmak 689.
- mûte gazâsı 1005, 1085.
- mu'tezile sapık fırkası 53, 55, 149, 374, 389, 402, 429, 632, 654, 841, 886.
- muvahhidîn devleti 483.
- muzâre'a ortaklığı 732, (781).
- mübâhele âyet-i kerîmesi 321.
- mücâhede 847, 872.
- müctehid 23, 48, 49, 258, 377, 418, 568.
- müctehide uymak lâzımdır 226, 235.
- müd denilen ölçek 277, 458.
- müdâhane harâmdır 351, 352.
- müdârâ câ'izdir 324, 351, 352.
- müdârebe ortaklığı 780.
- müezzinlerin bağırması 105, 167, 168, 178.
- müftî kime denir 114, 266, 346, 775.
- mühendis mektebi 1059.
- mühr-i Süleymân 699.
- mükellef olmak 170, 249, 792, 904.
- mülessimîn devleti 483.
- mülhid 245, 417, 437.
- mülk-i habîs 249, 259, 548.
- mülkiyyet hakkı 146, 249, 259, 466, 480, 548, 550, 711, 722, 731, 745, 783.
- mü'minin alâmeti 17, 105, 170, 267, 334, 362, 541, 1035.
- mü'minin artığı 150, 374.
- münâcât 633.
- münâfıklar 88, 170, 247, 418, 611, 647, 798, 801.
- münâkaşa etmemelidir 86, 155, 352, 687.
- münker 86.
- münker ve nekîr 56, 70, 101.
- mürchie fırkası 63.
- mürîd 436, 667, 687, 689, 869, 872, 1082.
- mürşid-i kâmil 81, 106, 353, 410, 436, 639, 660, 663, 664, 675, 686, 688, 689, 700, 865, 872, 958, 959, 961, 962.
- mürtedler 24, 64, 171, 191, 231, 390, 517, 522, 549, 554, 558, 947, 954.
- müsâfeha 154, 314, 316, 337.

müsâfir nemâzı 166, (180), 213.
 müsâfir olmak (180), 316, 695, 811.
 müsâkat ortaklığı 732, 782.
 müskirât 561, 567.
 müslimân çalışır 29, 36, 475, 479, 493, 553,
 575, 579, 614, 629, 701, 764.
 müslimân isyân etmez 351, 520, 534.
 müslimân kadını (151), 154, 208, 220, 392, 513,
 517, 522, 528, 533, 536.
 müslimân kime denir 17, 18, 21, 98, 362, 386,
 437, 523, 548, 689, 694, 1035.
 müslimân olmak için 36, 37, 104, 108, 267,
 325, 339, 351, 389, 520, 542, 624, 689, 700,
 910, 917, 953.
 müslimân temiz olur 20, 67, 577, 905.
 müslimâna hüsn-i zan olunur 28, 63, 65, 208,
 547, 695, 875.
 müslimânın beş hakkı 316.
 müslimânın birinci vazifesi 22, 34, 66, 111,
 244, 334, 386, 485, 493, 523, 551, 718.
 müslimânın kıymeti 42, 549, 701.
 müslimâna eziyyet edenler 19, 35, 36, 177,
 198, 205, 386, 670, 698, 738, 796, 800.
 müsta'mel su 139, 144, 149, 554, 912.
 müstehab 118.
 müste'min 393, 788.
 müşrik kimdir 365, 517, 562, 817.
 müşrik pisdir 67.
 müt'a nikâhı 521.
 müteşâbihât 47, 343, 672, 824, 855, 879.
 müzdelife denilen yer 299, 300.
 müzik 192, 310, 387, (638), 650, 651, 698.

Nabz atması 892.
 nafaka (530), 533, 534, 538, 553, 581, 702, 809,
 913.
 nâfile ibâdet 62, 94, 105, 234, 236, 270, 280,
 282, 303, 310, 403.
 nâfile nemâz 105, 163, 182, 187, 206, 208, 211,
 230, 234.
 naklî ilmler 492.
 nakşibendî tarîkati 83, 85, 686, 989.
 nakş-i kadem-i nebî 689, 994.
 nasârâ 41, 61, 222, 365.
 nasihat kime verilir 351, 392, 631, 796, 875.
 nasihatlerin birincisi 107, 111, 244, 386, 672.
 nass olunca ictihâd yapılmaz 47, 88, 348.
 nazar değmesi 699, 700.
 nazariyye 77.
 nebî ne demektir 18.
 necâset iki dürlüdür 143.
 necâsetden tahâret (142), 191, 532, 554.

nefse uymak 74, 87, 236, 383, 513, 650.
 nefsi emmâre 31, 107, 384, 581, 649, 673.
 nefsin itmi'nâmı 51, 463, 818, 830, 836, 866.
 nefsin tasfiyesi 571, 667, 684, 871.
 nefsin tezkiyesi 830, 836, 853, 960.
 nehy-i anilmünker 34, 85, 115, 147, 351.
 nemâz dinin direğidir 104, 113, 240, 244, 760,
 812, 969.
 nemâz farzı ayndır 61, 115, 170, 228.
 nemâz içindeki sünnetler dahâ kıymetlidir
 233, 924.
 nemâz kılmamak büyük günahdır 61, 93, 170,
 171, 233, 240, 309, 386, 905.
 nemâz mü'minin mi'râcıdır 113, 244, 688, 812,
 873, 882.
 nemâz nasıl kılınır (173), 211, 696.
 nemâz rek'atleri 115, 116, 212.
 nemâzdan sonra tesbih okumak 67, 178, 179,
 198, 918.
 nemâz vaktleri (159), 163, 221.
 nemâza ehemmiyyet vermiyenler 61, 171,
 177, 215, 236, 245, 309, 386, 575.
 nemâzda abdestin bozulması 191.
 nemâzda otururken parmak kaldırmak 177,
 (224).
 nemâzda şaşırma 186.
 nemâzdan sonra düâ 67, 105, 178, 179, 180.
 nemâzı bozan şeyler 167, (189), 210.
 nemâzı bozmağa özr 200, 212.
 nemâzı en iyi elbise ile kılmalı 107, 177.
 nemâzı geciktirmeğe özr 119, 158, 230.
 nemâzın farzları (116).
 nemâzın hakikati 113, 688, 857, 867, 882.
 nemâzın mekrûhları (194).
 nemâzın sünnetleri 192, 176, 199.
 nemâzın vâcibleri (186), 244).
 nemâz kılanın önünden geçmek 193.
 nesh ne demektir 18, 69, 344, 424, 690.
 nesli şâh câmi'i 1059.
 nestûri fırkası 1048.
 nevâdir haberleri 224, 522.
 nevruz günü 51, 270, 443, 689, 694, 989.
 newton prensibi 499.
 ney çalmak 651, 687.
 nezr 282, (283), 290, 407, 431, 694, 732.
 nifâs 130.
 nikâh (512), 516, 536.
 nikâh için vekil 514.
 nikâhı câiz olmayanlar 129, 154, 171, 190,
 315, 416, (516).
 nikâhın bozulması 518, 521.
 nikâhlanmada küfv olmak 171, 519.

ni'met-i ilâhiyye 30, 245, 576.
 nisâb mikdârı 252, 276.
 nişân yüzüğü 557.
 nitrik asid [Kezzab] 621.
 niyyet kalb ile olur 117, 173, 174, 211, 250.
 niyyetin ehemmiyyeti 19, 20, 106, 172, 208.
 216, 219, 238, 241, 246, 293, 551, 696, 760.
 niyyet kuyusu 1080.
 niyyet etmekle mülk gitmez 624.
 noel gecesi 42, 51, 308, 679, 689, 694, 1024.
 nokta-i cevvalê (839), 843, 860, 889.
 nötron 509, 889.
 Nûh «aleyhisselâm» tûfânı 77, 79.
 nûr 959.
 nûr-u Osmâniyye câmi'i 1052.
 nusayriler 437, 1014.
 nusratiyye câmi'i 1027.
 nükleer enerji 504, 511.
 nükleon 509.

 Oğlanlara bakmak 151.
 oğuz türkleri 484, 1050.
 ok meydanı câmi'i 1001.
 oksidlenme 896.
 oniki imâm 60, 831.
 on latife 828, 836.
 organ nakli 533, 553, 783, 958.
 ortaklık 481, 731, 732, 779 .
 ortodoks kilisesi 1032.
 oruc için ömr 271, 937.
 oruc keffâreti 270, 272, 274, 935.
 oruc nasıl tutulur 270, 385, 689.
 oruc tutanlara kolaylık gösterenler 269, 270,
 670.
 orucu bozanlar 120, (272).
 orucun çeşidleri 221, 270.
 orucun ehemmiyyeti 106, 269, 694.
 osmân ağa câmi'i 972.
 osmânlılar 28, 330, 414, 482, 483, 485, 534.
 osmânlı sultânları 261, 414, 482, 557, 1052.
 otobüsde nemâz 182.
 otobüsde yer ayırmak 205.
 oturarak nemâz 175.
 otuzüç farz 115.
 oyunla vakt geçirmemeli 113, 316, 393, 494.
 539, 550, 689.

 Ödem [su toplanması] 586.
 ödeme senedi 257, 709, 714, 718, 738, 745.
 ödünç vermek 128, 475, 518, 552, 579, 714,
 (737), 738, 759, 765.
 öğrenmesi lâzım olan bilgiler 51, 367, 551,
 552, 797.

ölmek ne demektir 76, 84, 409, 432, 904, 928,
 932, 958.
 ölüden yardım istemek 402, 403, 404, 409, 413,
 431, 926, 927, 961, 1029.
 ölü için adak 287, 351, 403, 431, 694.
 ölüleri yakmak harâmıdır 409, 918, 926.
 ölülere yardım 276, 381, 409, (427), 430, 766,
 785, 906, 917, 923, 924, 926, 932.
 ölüm hastalığı 729, 905.
 ölüm ışınları 890.
 ölüme hâzırlık 627, (904), 905.
 ömr 696, 755.
 ömre sünnettir 293.
 ömr ne demektir 158, 220, 230.
 ömr sâhibi olmak 118, 122, (124), 130, 207.

 Paleontoloji 79, 489.
 papa 484.
 para bozdurmak 728, 741, 769.
 para çeşidleri 714.
 para karşılığı ibâdet 785.
 parada resm, yazı 133, 648, 715.
 parayı halâl yere harc etmeli 94, 113, 702.
 parmak izi 631.
 parmakla selâmlaşmak 317.
 paşabağçe incirliköy câmi'i 1046.
 patrona halil vak'ası 1017.
 pazarlık etmek 295, 756, 758.
 pazar tekkesi 990, 1001.
 pekmez 560.
 penicillin ilâcı 601.
 perhîz etmek 585, 908.
 peruk (takma saç) 533.
 peygamber gelmesi ni'metdir 30, 40, 96, 100,
 247, 614, 680, 817, 872.
 peygamber yanılabilir 47, 446.
 peygamberimizin «aleyhisselâm» şefâ'ati
 428, 820.
 peygamberler, harâm olacak birşeyi yap-
 maz 68, 861, 1078.
 peygamberlere inanmak 40, 55, 61, 90, 100.
 peygamberlik 20, 112, 667, 669.
 piyango çekmek 551, 726, 772.
 plutonium ma'deni 504, 505, 510.
 polaris denizaltısı 507, 511.
 poliçe 746, 773.
 pragmatizm 27, 1079.
 prezervatif kullanmak 697.
 proteinler 76, 621, 896.
 proton 509, 889.
 protoplazma 891.
 pusula ile kible ta'yini 157.

puta tapanlar 63, 197, 365, 387, 416, 433, 562, 655, 656, 689.

Râbita 375, 411, 432, 832, 833, 834, 959, 960, 1075.

(râbitat-ül-âlem-il-islâmiyye) vehhâbî merkezi 223.

radyoaktivlik sâ'ati 76.

radyo aktivite 497, 498, 509, 952, 1055.

radyo izotoplar 506.

radyo dinlemek 291, 542, 643, 958.

radyoda Kur'ân-ı kerîm, ezân 166, 188, 291, 641, 645, 647.

râfıziler 59, 88, 226, 316, 363, 370, 389, 437, 440, 452, 798.

râhib 511.

rahmet melekleri 198.

rahmet-i ilâhiyye 614.

rakı içmek harâmıdır 143, (558).

raks etmek 86, 562, 651, 689.

ramezân nasıl başlar 158, (269), 270, 313.

ramezânın kıymeti (269), 270.

rasadhâne 1043.

râşid târihi 1081.

ravda-i mutahhera 224, 302.

reaktör 504, 505.

receb ayı 308, 309, 328, 374.

receb ayının ilk cum'ası 308, 328.

reformcular 25, 63, 66, 235, 263, 368, 416, 479, 692, 774, 778, 875.

regâib kandili 211, 308, 310, 328, 374.

rehn 738, 766, 771.

rek'at (nemâz rek'ati) 116, 212.

renkli elbise giymek 532.

resm yapmak 126, 156, 196, 197, 645, 689.

resmli elbise giymek 196, 197.

resûl ne demektir 18.

resûle tâbi' olmak 21, 362, 540.

resûliler 18, 114, 483, 648.

Resûlullahın bayrağı 332.

Resûlullahı ziyâret 303, 332, 412, 423, 428.

Resûlullahın dedeleri 328.

Resûlullahın kâğıd istemesi 445.

Resûlullahın papaslara cevâbı 320.

reşid olmak 809.

rezonans enerjisi 504.

rîdâ' 528.

ritl denilen ölçü birimi 127, 277, 458.

rızk ezelde ayrılmıştır 389, 701, 704, 718.

rızk gökden iner 618, 621.

rifâî tarîkati 989.

riyâ 94, 293, 316, 580, 694, 800.

riyâzet çekmek 571, 581, 667, 668, 684, 689, 847, 871, 1061, 1075.

robot 507, 903.

roket 499.

roma felsefesi 387, 679.

röntgen ışınları 498, 499, 889.

rûh nakli 82.

rûh nedir 84, 409, 581, 829, 842.

rûhlar tecessüm eder 81, 412, 432, (661).

rûhlardan yardım 81, 375, 409, 432, 658, (661), 929, 961, 1029.

ruhsatla hareket 380, 756.

rûhun fenâsı 830.

rûhun gıdâsı 649, 650.

rûhun hastalığı (91), 650.

rumlar 1080.

rumatizma 597, 625.

rumeli hisarı ve câmi'i 1000, 1001.

rumeli kavağı câmi'i 1004.

rukye 699, 786.

rusların Türkistânı işgâli 342.

rûkn 116, 187, 191, 192, 301.

rükû' 176, 246, 316.

rüşvet 259, 294, 528, 550, 552, 646.

rü'yâ nedir 81, 82, 84.

rü'yâya güvenmemeli 332, 853, 961.

Sâ'at farkları 160, 161, 162.

sâ' denilen ölçek 127, 277.

sabâh-akşam düâsı 105.

sabâh nemâzı 115, 232, 233, 234.

sâbıklar (824).

sabr 37, 269, 380, 623, 931.

saç boyamak 220, 327.

saç dökülmesi 607.

sadaka vermek 205, 338, 403, 544, 550, 575, 579, 751.

sadaka istemek 204, 265.

sadaka sevâbı 94, 204, 219, 248, 265, 280, 544, 549, 575, 579.

sadaka vermiyenler 171.

sadaka-i fitr 254, (276).

sa'dî tarîkati 989, 1056.

sağdan başlamalıdır 206, 583, 657.

sahur vakti 162, 271.

sahv hâli 874.

sa'id olanlar 613.

sâime zekât hayvanı 262.

Saint pierre kilisesi 1008.

sakal boyamak 220, 327.

sakal traşu 208, 220, 242, 280, 327, 408.

sakız çiğnemek 133, 273.

- sâlihler 545.
sâlik 113, 459, 821, 822, 834, 842, 847, 865.
san'at edinmeli 702, 754, 761.
sandalyada oturarak nemâz kılmak câiz değildir 230.
sanem (put) 562.
sapma açısı 157.
sar'a hastalığı 121, 555, 655, 656, 658, 659.
sarf satışı (sarraflık) 256, 708, (727), 768.
sargı üzerine mesh 123, 128, 141.
sarık sarmak 177, 330.
sarılık hastalığı 600, 601.
satması câiz olmayan şeyler 549, 722, 723.
se'âdete kavuşmak için 21, 23, 28, 32, 39, 42, 104, 113, 114, 171, 244, 355, 480, 680, 718, 832, 959, 1035.
sebebe yapışmak 116, 353, 354, 405, 409, 431, 461, 614, 617, 628, 630, 664, 665, 701, 929, 962.
secâvend 193.
secde 142, 175, (176), 180, 246, 670.
secde yerine yüksek şey koymamalı 175, 177, 230.
secde-i sehv 175, (187), 688.
secde-i tilâvet 188, 643, 925, 934.
sedd-i Zülkarneyn 60.
sefâhet 579.
sefer-der-vatan 852.
seferî olmak 153, (180), 186, 406, 425, 810.
sefih kime denir 579, 679, 798, 809.
seher vakti 113, 180, 271.
seks bilgileri 650, 798.
selâmlaşmak 38, 86, 180, (314), 517.
selef-i sâlihîn 46, 362, 392, 415, 434, 688.
selefiyye 362.
selem satışı 708, 713, 720, (734).
selimiye kışlası ve câmi'i 1059.
semen (fiyât) 707, 711, 714, 715, 724, 769.
semüd kavmi 1024, 1058.
sene başının hangi gün olduğu 312.
sened yazmak 518.
serhoş olmak 119, 121, 143, 560, 562.
setr-i avret 34, 38, 118, 119, 126, 141, 145, (151), 220, 392, 518.
sevâb kazanmak 310.
sevâb neye denir 18, 19.
sev'eteyn 128, 153, 541.
sevk-ı tabî'i 360, 581.
sevmenin alâmeti 17, 31, 382, 460 (635), 640, 682, 866, 881, (950), 959.
seyr-i âfâki ve enfüsî 82, 464, 847, 848, 853.
seyr-i ilallah 848, 849, 853, 855, 866.
seyyidler 330, 966.
seyyid taklîdcileri 1048.
sıddıklar 546, 959.
sıfât-i selbiyye 53, 98.
sıfât-i sübûtiyye 53, 98, 814.
sığır zekâtı 262.
sıkılınca ne okunur 222, 381, 382, 431.
sırat köprüsü 56.
sıtma hastalığı 625, 627.
sıdre-tül müntehâ 307, 374.
sigara içmek 52, 118, 205, (563), 580, 900.
sigortacılık 265, (797).
sihr (büyü) 310, (666), 689, 698, 909.
silâh yapmak farzdır 493.
silfiyye 362.
silsile-i aliyye 663, 699, (883), 909, 979.
simâ' 86, 562, 640, 687, 967.
sinan pâşa câmi'i 1032.
sinemaya gitmek 542, 648.
sinir hastalığı 699.
sirkatin cezâsı 791.
siyâh başlık ve elbise 330, 532.
siyâh derili olmak kusûr değildir 330.
siyer kitâbları (326).
snap atom pili 506.
sôfiler 436.
sôfiyye-i aliyye 98, 679, 859, 860.
sohbetin fâideleri 89, 356, 456, 458, 865, 961, 1061, 1075.
solunum organı 895.
son nefes 102, 906.
sosyal adâlet 265, (465), 479, 480, 485.
sosyalizm (465), 1022.
sömürücülük 465.
söz taşımak [dedi-kodu] harâmdır 928.
spektroskopi 498.
spor-toto 789.
sputnik I 888.
stronsium ma'deni 507.
su buhârı 887.
suç ne demektir 461.
suların çeşidleri 144, (147).
sultân Ahmed câmi'i 301, 975.
sultân Selim câmi'i 1064.
sun'î katı yağlar 590.
süâl hakdır 240, 696.
süâl melekleri 56, 70, 101.
sübha nemâzı 119.
subhâne rabbike âyeti 178, (346).
süftece havâlesi 747.
sû'i zan 28, 94, 406, 459, 547.
sülfamid ilâcları 600, 601, 605, 625.

sülûk 812, 831, 848, 851, 853, 870, 877, 968.
sünbül efendi câmi'i 1065.
sünen-i zevâid-50, 199, 310.
sünnet neye denir 17, 18, 47, 50, 66, 189, 199,
242, 310.
sünnet olmak 21, 155.
sünnet nemâzları 174, 182, 212, 213, 235.
sünnet yerine kazâ kılmak 183, 212, 233.
sünnete yapışmak 17, 50, 51, 113, 179, (351),
692.
sünneti beğenmeyenler 50, 208, 237, 688.
sünnet kazâ edilmez 229, 232.
sünneti terk edenler 50, 209, 231, 242, 271.
sünnî olan müslimânlar 22, 23, 85, 226, 394.
sürme çekmek 309, 328, 626.
surre alayları 1038.
süryâniler 439.
süslenmek 533, 541, 555, 556, 783.
süt kardeşlik 147, 516, (528), 783.
sü'ûdi arabistan 415.

Şafak 159.
şâfi'i imâma uymak 188, 208.
şâfi'i mezhebi 129, 136, 146, 149, 160, 161,
171, 182, 211, 236, 244, 253, 255, 259, 272,
277, 290, 294, 429, 536, 540, 564.
şâfi'i mezhebini taklid 68, 128, 132, 136, 157,
175, 253, 531, 540.
şâhid olmak 240, 258, 518, 741, (794).
şâh sultân câmi'i 1059, 1065.
şâhzâde başı câmi'i 1064.
şâm rumlarının müslimân olması 483.
şâmâniler 432.
şâmda ümeye câmi'i 1010, 1080.
şarkı söylemek 310, 646, 650, 653, 689.
şart ile söylenen şeyler 284, 514, 520, 526,
732.
şâzili tarikati 989.
şefâ'at 56, 63, 102, 242, 410, (427), 700.
şehîd kime denir 143, 147, 246, 913, 948.
şehîd sevâbı kazananlar 179, 244, 246, (351),
393, 948.
şehremini câmi'i 1000.
şehvet 697, 866.
şeker hastalığı 591.
şemsi pâşa câmi'i 1069.
şerâb içmek ve kullanmak harâmdır 549,
550, 554, (558), 562, 722, 723, (791).
şerâb necsdir 142, 143, (558).
şerî'at kolaylık üzerinedir 55, 67, 351, 378,
383, 402, 766, 775, 818.
şerî'at ne demektir 18, 87, 97, (469), 614,
812, 864, 871.

şerî'at üç kısımdır 9, 106.
şerî'at ve devlet 353, 378, 670.
şerî'ate kıymet vermiyenler 31, 90, 91, 105,
106, 247, 275, 291, 390, 818.
şerî'ate uyan hastalık çekmez 470, 955.
şerî'ate uymalı 20, 21, 61, 65, 67, (94), 242,
244, 308, 646, 648, 718, 812, 865, 868, 871,
880, 948, 960, 961.
şerî'ate uymayan keşfler 85, 88, 245, 689.
şerî'ati öğrenmek lazımdır 95, 104, 106, 111,
393, 650, 718, 754, 761, 778.
şerifler 330, 1001, 1007.
şey ne demektir 881.
şeyhayn kimlerdir 58, 279, 458, 769, 832.
şeyh-ul-hadis 377.
şeytân nedir 657, 867.
şeytân tersi reçinesi 659.
şeytânın aldatması 19, 62, 105, 384, 454, 657,
694, 702, 906.
şifâ âyetleri ve düâları 908.
şî'i fırkası 59, 88, 229, 255, 309, 315, 363, 370,
415, 418, 437, 443, 449, 455, 1011.
şî'i kitâbları 49, 59.
şî'ilere nasihat kitâbları 59, 449, 451.
şî'r okumak 205, 331, 649, 650, 653.
şîra içmek 144, (559).
şirk 53, 325, 689, 694, 817.
şirketler 732, (779).
şişmanlık perhizi 603.
şöhretde âfet vardır 967.
şüâ' (ışın) nedir 495, 889, 890.
şübheli şeyler 113, 121, 187, 316, (543), 544,
545, 568, 569, 762.
şüf'a hakkı 481, 731.
şühûd-i hak 325, 681, 683, 840, 844, 882.
şükür 96, 106, 268, 385, 575, 576, 636, 854.
şükür düâsı 105.
şükür nemâzı 302.
şükür secdesi 189, 284.
şükür şerî'ate uymaktır 97, 700.

Tâ'at 19.
tabî'at kuvvetleri 388, 665, 951.
tabîb-i hâzık 136, 138, 175, 553, 723.
tâbi'in 397, 418, 513.
tabî'iyeciler 77, 110, 389, 678.
tabut 918, 919.
tâc mahal 1059.
ta'dîl-i erkân 186, 244, 245, 246.
tağrîr [aldatmak] 721.
tahâretlenmek 119, 145.
tahrîme [iftitâh tekbîri] 175, 188, 192, 213.

tahta minâre câmi'i 1000, 1070.
 tahvil senedi [obligasyon] 249.
 Tâif katli-âmi 413.
 takdim ve te'hîr ile nemâz 157, 182.
 takvâ 91, 94, 256, 546, 865.
 takvîm kullanmak 161, 162, 313.
 talâk 284, 289, 520, (524).
 tanrı ne demektir 54, 322, 387, 391.
 tansiyon yükselmesi 625, 893.
 tanzimat 958.
 tarafeyn kimlere denir 714, 743.
 târih kitâbları 454, 456.
 tarikat ne demektir 51, 114, 683, 812, 818,
 (831), 853, 865, 961.
 tarikatçılar 106, 373, 475, 661, 662, 663, 689.
 tarikatlerin çeşidleri 831, 989.
 tâ'ûn (vebâ) 447, (948).
 tavâf yapmak 298.
 ta'viz ile tedâvî 699.
 tavşan yimek günâh değildir 555, 584.
 tayf (spektr) 496.
 ta'yîn edilen mal 516, 707, 709, 710, 715, 727,
 750, 765, 768.
 ta'zir cezâsı 274, (790), (795), 798.
 ta'ziye 921, 931.
 te'ayyün eden mal 516, 707, 715, 750.
 te'ayyün-i evvel 876.
 teberrî etmedikçe tevelli olmaz 88.
 tecdîd-i îmân 391, 650.
 tecellî 49, 324, 682, 852, 876.
 tecessüs harâmıdır 549.
 tecribî ilmler 698.
 tevid ilmi 207, 351, 648, 650, 924, 925.
 tedâvî sünnetdir 155, 553, 625, 628, 699.
 tefekkür 813.
 tefsîr kitâbları 44, 47, (367), 370, 415, 424.
 tefsîr nedir 44, 368, 415, 427, 797, 962.
 tegannî harâmıdır 165, 310, 550, 649, 687, 785.
 tegannî ile Kur'ân 165, 168, 192, 205, 207,
 387, 390, 546, 641, 647, 649, 650, 651.
 tegannî ve müzik 192, 310, 387, (638), 924.
 teheccüd nemâzı 104, 247.
 tehyyet-ül-mescid nemâzı 178, 241, 302.
 tehlikeden kaçınmalı 566, 698.
 tekbîr okumak 169, 652.
 tekkeler 106, 650, 661.
 telefon etmek âdâbı 317.
 Televizyon 156, 648, 649.
 tefik-ı mezâhib bâtıldır 540, 756, 800.
 telkîn 922.
 temime (nazarlık) 699.
 temizlik îmandandır 583, 905, 956.

tenâsuh yokdur 80, 436, 631, 656, 662.
 tenbellik 29, 475, 479, 493, 553, 576, 580.
 teneffüs organı 895.
 teori 77.
 ter artık gibidir 150.
 terâvih nasıl kılınır 174, (202), 241.
 terâvih sünnetdir 202, 269, 270.
 terâvih yerine kazâ kılmalı 233.
 terâzî 56.
 termik nötronlar 504.
 tersâne 1001, 1059.
 tersâne câmi'i 1046.
 terviye günü 299, 309.
 tesarruf sâhibleri 670.
 tesavvuf büyükleri 49, 373, 459, 661, 663, 669,
 (672), 819, 866.
 tesavvuf dereceleri 91, 667.
 tesavvuf nedir 49, 51, 85, 367, 436, 574, 831,
 832, 853, 968, 1074.
 tesavvuf serhoşluğu 459, 562, 672, 874.
 tesavvuf yolu ikidir 831, 865, (869), 882.
 tesbîh okumak 105.
 tesbîh kullanmak 105, 198.
 teslîs (trinite) 42, 998, 1024.
 teşrik tekbîrleri 223, 652.
 tevâzu' (tevâdu') 385, 846.
 tevbe etmek farzdır 62, 92, 247, 651, 1078.
 tevbe nasıl olmalı 62, 93, 229, 240, 908.
 teveccüh 664, 670.
 tevekkül (610), 615, 628.
 tevessül etmek 402, 404, 420, 431, 758, 865.
 tevfikeyye câmi'i 1027.
 tevhid 611, 687.
 tevhid-i vücûdî 684, 850, (858).
 te'vil 78, 343, 356.
 teyemmüm ne zaman yapılır (138), 153, 182.
 teyemmümün bozulması (138), 141.
 teyemmümün farzları 115, (139), 141.
 teypde Kur'ân-ı kerim 645.
 tezek 549, 555.
 tezekkür-i mevt 834, 904.
 tezkiye 847, 851, 853.
 thorium ma'deni 505.
 tıb fakültesi 483, 553, 1027.
 ticâretde adâlet 291, 469, 548, 701, 703, (753),
 757.
 ticâret eşyâsının zekâtı 249, (251).
 tımarhâne 1043.
 tırnak kesmek 121, 126, 220, 221, 280, 911.
 timûr devleti 483.
 tiryak 555.
 tokmak dede 1004.

tophâne çeşmesi 1024.
topkapı câmi'i 1001.
toprak sâhibi olmak 261.
transistör 507, 903.
traş olmak 121, 126, 220.
trende nemâz 183.
triton denizaltısı 507.
tritium denilen madde 506.
triyod lâmbaları 903.
tuğra 557.
tumânînet 104, 244, 245, 688, 696.
tüccâr olmak 703.
türbelere mum, bez adamak 351, 406, 431.
türbe yapmak 200, 406.
türk bayrağı 50.
türk kabîleleri 484, 1050.
türkçe Kur'ân olur mu 45.
türklerin islâmiyyete hizmeti 387.
tütün içmek 52, 536, (563), 580, 900, 1044.

Ubûdiyyet 858.
ucb, ibâdetini beğenmekdir 385, 1078.
uğursuzluk yokdur 620, 698.
uhud gazâsı 925, 1006.
uknûm 442, 1048, 1053.
ukûbât (cezâlar) 393, (790).
ulemâ-i râsihîn 672, 682.
ultraviyole ışınları 496, 499, 958.
ulûhiyyet 817, 856.
ulul'azm peygamberler 814, 868.
ulul-emre itâ'at 566.
ulûm-i islâmiyye 25, 356.
unkapanı köprüsü 1027.
unutmak özrdür 229.
uran pili 510.
uranium ma'deni 497, 502, 505, 509, 510.
urûz denilen eşyâ 707, 721, 728, 779.
uşur (uşr) vermek 250, (260), 267.
uşur vermiyenler 171.
uykunun ibâdet olması 107, 1075.
uyuşdurucu maddeler 554, 560, 567, 571.

Ücret 249, 548, 704, (782).
ücret karşılığı ibâdet 785.
ümeyye câmi'i 1010, 1080.
ümme 362, 820.
ümme-i veled câriye 522, 723.
ümme-ül-kitâb (629), 881.
unesco teşkilâtı 1002.
üniversiteliye mektûb 69.
üşkûdar iskele câmi'i 1032.
üşkûdar kaptanpaşa câmi'i 1017.

üstâd hakkı 88, 355.
üstün kime denir 103.
üsûl haberleri 111, 224.
üsûl-i hadis ilmi 367, 370, 371.
üveysî olmak 409, 773, 1086.
üzücü haber işitince 381, 921.

Vâcib ne demektir 189, 209.
vâcib-ül-vücûd 98, 110, 817.
vahdet-i vücûd 88, 687, 850, 854, (858), 862, 876.
vahy 56, 446, 626.
vakf 200, 260, 481, 549, 552, 722, 725, (774).
vâkı'ât haberleri 225, 228.
vakt, nemâzın şartı değil, sebebidir 160.
vaniköyü câmi'i 1078.
vârisden mal kaçırmak 729.
vasi ta'yini 263, 809, 942.
vasiyyet 231, 276, 295, 907, 921, 934, 935.
vasl-ı uryânî 351, 855.
vatan nedir 184.
vatan sevgisi 374.
va'z dinlemek 796.
vazife ne demektir 97, 386.
vazîfenin birincisi 37, 63, 66, 97, 104, 111, 244, 332, 386, 485, 654, 718.
vebâ hastalığı 628.
vecde gelmek 650.
vedâ haccı 328, 343.
vedî'a 315, 482, 543.
vehhâbiler 220, 223, 292, 313, 362, 368, 372, 397, (401), 403, 412, 416, 429, 434, 438, 483, 542, 554, 637, 792, 798, 926, 929, 962, 1011, 1017, 1024, 1027, 1036, 1037.
vehhâbî imâm arkasında nemâz kılınmaz 271, 299, 416, 428.
vehhâbilerin hazîne-i Resûlü yağma etmeleri 414.
vehhâbilerin Tâif halkını kesmeleri 413.
vehhâbilerin Medîneyi bombalaması 965.
vehm mertebesi 837, (838), 844, 859, (863).
vekâlet 146, 712, 741, (747), 780.
vekil tutmak 250, 264, 291, 295, 518, 750.
veled-i zinâ 208, 523, 531.
veli (evliyâ) 51, 402, 410, 666, 812, 865, 866, 959, 1035.
velîlik 710, 752, 804, 809, 934.
velînin nikâh yapması 514, 519.
vera' 91, 94, 209, 544, 546, 547, 698.
verâset i'lâmı çıkarmak 938.
verem hastalığı 606, 958.
veresiye satış 713, 759, 762.

vergi almak 392.
 versay serâyı 956.
 veseniyye 416, 523, 562.
 vesile aramak 411, 834, 865.
 vesvese fenâdır 121, 187, 384, 545, 546, 555,
 657, 881, 960.
 vicdânî şeyler 882.
 vilâyet nedir 51, 383, 683, 812, 848, 866, 867.
 virüs 899.
 vîr nemâzı 116, 188, 211.
 vücûd sıfatı 675, 845, 880.
 vücûd-i vehmî 365, 837, 838, 845, 859, (863).
 Yabancı dil öğrenmeli 475.
 yabancı kadına bakmamalı 62, 94, 151, 152,
 696, 796, 906.
 yabancı kadınla konuşmak 640.
 yağmur düâsı 179.
 ya'kûbiyye, hıristiyanlar 439, 992.
 yalan harâmıdır 18, 94, 108, 288, 291, 697,
 754, 788, 802, 955.
 yara üzerine mesh 123, 128, 141.
 yaratmak Allah'a mahsûsdur 3, 55, 63, 78,
 98, 99, 109, 325, 365, 388, 389, 405, 409,
 431, 613, 617, 879.
 yardım vakfları 789.
 yarış etmek 550.
 yasaklamak [hicr] 580, (807).
 yasîn sûresi 431, 906, 907, 914.
 yatmak âdâbı 121, 316, 331, 584.
 yâ-vedûd câmi'i 1004.
 yazının târihcesi 404.
 ye'cûc me'cûc 60, 1020.
 yedi-kule câmi'i 1000.
 yehûdîlik 21, 22, 317, 334, 365, 486, 523, 954.
 yemâme cengi 927, 997, 1046.
 yemîn 171, 258, 283, (288), 292, 754.
 yemîn keffâreti 283, 284, (288), 291, 292, 936.
 yemîn nasıl yapılır 289, 291, 292.
 yeni câmi' 1028, 1074, 1078.
 yeni-çeri askerleri 1003, 1027, 1038.
 yeni vâlîde câmi'i 975.
 yeraltı câmi'i 1032.
 yer küresinin dönmesi 77, 161, 487, 858, 888.
 yer küresinin ömrü 76, 109.
 yermük gazâsı 993, 1009.
 yer yüzünde en kıymetli yer 204, 224.
 yer yüzündeki diller 329.
 yetimler 631.
 yetmişiki fırka 59, 63, 64, 98, 362, 417.
 yetmişüç fırka 53, 61, 64, 362, 373, 421.
 yezîdîler 438, 798.

yılan öldürmek 191, 198, 616.
 yılbaşı 308, 312, 332, 679, 996.
 yıldızlar birinci semâdadır 78, 887.
 yıldızlara tapanlar 197, 387, 432, 439, 1015.
 yimek içmek âdâbı 106, 139, 247, 330, 554,
 555, 577, 578, (582), 702, 955.
 yinmesi harâm etler 150, 281, 282, (553),
 554, 570.
 yimesi ve kullanması günâh olanlar 139,
 (553), 564, 570, 702, 943.
 yol kesmek (793).
 yolcular birini emir seçmelidir 166, 186.
 yolculukda abdest almak 139.
 yolculukda iki nemâzı birlikde kılmak 157.
 yolculukda nemâz 157, 166, (180), 213.
 yolda satıcılık (pazarda satıcılık) 730.
 yorgunluk 899.
 yunan felesofları 80, 678, 839, 845, 859, 957.
 yürürken nemâz kılınmaz 182, 191.
 yûşa' mescidi 1045.
 yüzük takmak 331, 556.
 yüzün güzel olması 563.
 Zâhid 36.
 zâhiriyye mezhebi 1013.
 zâlîme bed düâ etmemeli 37, 625.
 zâlîme karşı yalan câizdir 291, 351, 546.
 zâlimler 37, 266, 316, 462, 548, 762.
 zâl Mahmûd pâşa câmi'i 1065.
 zarar-ı fâhiş 731.
 zararlı hayvan öldürülür 191, 198, 206.
 zararlı şeylerden sakınmalı 554, 570, 800.
 zarûret ne demektir 111, 134, 135, 182, 383,
 533, 553, 581, 766, 772.
 zât-i ilâhî 325, 880, 884, 885, 886.
 zehr, 554, 555, 900.
 zehrli gazlardan korunma 902.
 zekâ 360, 1079.
 zekât alması harâm olanlar 263.
 zekât kime verilir 68, 263.
 zekât, malı arttırır 265.
 zekât nasıl verilir 265, 286, 548, 748, 750, 783.
 zekât vermek farzdır 105, 113, (248), 267.
 zekât vermeyenler 105, 171, 265, 266, 267.
 zekâtın ehemmiyeti 21, 94, 105, 236, 267.
 zellet-ül-kârî 192.
 zelzele 628.
 zemana uymak 456, 542, 547, 718.
 zemherîr soğuk azâbı 658.
 zenzem kuyusu 301, 972, 1020.
 zenzem suyu 141, 148, 301, 911, 912.
 zenciler 329.

zengin kime denir 277, 279, 392, 532, 575.
zoocoğrafi 79.
zerre imâni olanlar 56, 57, 820.
zevcecin hakkı 34, 291, 300, 530, 536, 537.
zevce döğülmez 538, 704, 799, 805, 943.
zevcecin hakkı 294, 310, 534, 670, 799.
zevil-erhâm 939, (947).
zeyrek kilise câmi'i 1075.
zeyneb sultân câmi'i 976.
zihâr 527.
zıl tecellileri 82, 95, 324, 682, 852, 863, 871.
zındık kimdir 49, 88, 154, 368, 416, 437, 463,
634, 798.
zıkr 106, 108, 112, 355, 669, 684, 687, 761, 813,
865, 959.
zıkrın çeşidleri 324, 639, 665, 813, 832, 989.

zilhicce ayı 280, 309, 328.
zimmi 28, 38, 250, 260, 263, 267, 316, 392, 393,
534, 540, 549, 723, 730, 743, 769, 787, 799,
803, 926, 941.
zinâ 62, 152, 310, 696, 788, (790).
zînet esyâsı 558.
zirâ'at [çiftçilik] 701, 773, 781.
ziyâret 302, 312, 535, 630.
zrâ' ölçüsü 181.
zulm 19, 38, 68, 251, 266, 291, 357, 461, 550,
552, 571, 576, 730, 754, 806, 824.
zühd 91, 619.
zülkarneyn seddi 60, 1020.
zünnâr bağlamak 190.
züyuf para 258, 706, 737.

YANLIŞ — DOĞRU

Kitâbın 867. ci sayfasının üstten 16. cı satırı yanlış dizilmiş olup, doğrusu şöyledir :

Şeri'atin sûreti, kemâlât-ı vilâyet meyvalarını meydana getiren mubârek bir ağaç

Her ân sizinle olmak, mahrem seâdetini,
umarak rûhunuzdan, istimdâda gelmişim.
Dünyâ düşüncesinden kurtulmak ümidini,
bularak sizin ile, irtibâta gelmişim.

Gözlerimi kapayıp, huzûrundayım senin.
Nolur bir gün gelseydi, sonu bu beklemenin.
Gûyâ tecessüm edip, beliren derin derin,
bakışları nûr saçan, âfitâba gelmişim.

Hayâlimde yalnız sen, gönlüm dünyâdan uzak.
Sinendeki âteşle, yak beni efendim, yak.
Mâsivâyı yok eden, öyle bir nazarla bak,
bak ki, ben de diyeyim, hakikata gelmişim.

Arzûm şemâilini, kaibime yerleşdirmek,
ve en büyük gayretle, kaibim sana çevirmek.
Ufak bir ayrılıkda, hemen tekdîr edilmek,
için sizden talebî, iltifâta gelmişim.

İsterim kalb diyârım, sizinle hayât bulsun.
Rûhum yansın aşkınla, ciğerim kebâb olsun.
Başım ayağınızın, altında türâb olsun.
Mâdem ki bu aşk ile, iftirâka gelmişim.

Kalbinle kalbîmi tut, bir sebil inşâ eyle,
ve o yoldan kalbîmi, doldur nûrla, feyizle,
ve dahâ ne dilersem, hepsini ihsân eyle.
Görüyorsun mücerred, münâcâta gelmişim.

Terbiye eyle beni, gündüz gece efendim.
Öğret ilm-i ledünni, hece hece efendim.
Ma'rifet sırlarını, ver gizlice efendim.
De ki, ey garîb sana, ben imdâda gelmişim.

Bu hâllerin, zevklerin, tercümânı mektûbât,
kîtâbıdır ki, ondan, neşr oluyor füyûzât.

İlâhi nûrlar ondan, yayılıyor cihâna,
her ne müşkülün varsa, yalnız sen başvur ona.

Onu çok oku dostum, bak nûrla dolacaksın,
bizzat musannifinden, feyizyâb olacaksın.

Öyle kîtâbdır ki o, misli islâmliyyetde,
ne mâzide yazılmış, ne yazılır âtide.

Kur'ândan, hadislerden, sonra gelir bu kîtâb,
herkese var içinde, kendine göre hitâb.

İlm, ihlâs menba'ı, hârikalar diyârı,
onda bulur âşıklar, o ele geçmez yârı.

Kayyûm-ı âlem diyor, her mektûbu babamın,
bir deryâ-yı muhîtdir, sonu görünmez ânın.

Tarîkat ve şerî'at, vası olmuştur burada,
budur seâdet tâcı, dünyâda ve ukbâda.

Budur her derde devâ, budur ilâc feryâda,
budur kalblere şifâ, budur rûhlara gıdâ.

Budur Hakkın sevdiği, sevgililerin sözü,
budur islâmliyyetin, aslı, süzülmüş özü.

Budur evliyâların, çeşid çeşid lisânı,
budur cihâna yayan, bütün ehl-i irfânı.

Aşkla yanan tâlibe, en iyi haber budur,
bilinmiyen yollarda, sâlike rehber budur.

Gece gündüz dâimâ, oku bu mektûbâtı,
gayret et duymak için, o lezzeti, o tadı.
Oku, gülen gözlerin, yaş doluncaya kadar,
oku hakikî aşka, tutuluncaya kadar.

Oku, elbet o güzel, bir gün rû-nümâ olur,
muhabbetle okuyan, mâsivâdan kurtulur.

Sâatlerce, günlerce, hep onunla meşgûl ol,
bu sözler te'siriyle, açılır kalbe bir yol.

Bir kalb ki, meşgûl olur, bu ma'nâyla her zeman,
elbet İmdâda gelir, bir gün bunları yazan.

HÜSEYN HİLMİ IŞIK'IN BASILMIŞ ESERLERİ

<u>Türkçe</u>	<u>Fiatı</u>
1 — ALDANMIYALIM, 160 sahife, onbirinci baskı, 1976	6.—
2 — BÜYÜK MIZRAKLI İLMİHÂL, 256 sahife, onbirinci baskı, 1976	7.50
3 — DİN ADAMININ DİN DÜŞMANLIĞI, 120 sahife, yedinci baskı, 1976	5.—
4 — DİNDE REFORMCULAR, 277 sahife, onuncu baskı, 1976	12.50
5 — EHL-İ SÜNNET YOLU, 96 sahife, onyedinci baskı, 1976	4.—
6 — ESHÂB-I KİRÂM, 224 sahife, sekizinci baskı, 1976	17.50
7 — HÜCCET-ÜL-İSLÂM İLMİHÂLİ, 222 sahife, onaltıncı baskı, 1976	7.50
8 — İMÂN VE İSLÂM, 96 sahife, yirminci baskı, 1976	5.—
9 — İSLÂMA HİZMET, 238 sahife, beşinci baskı, 1976	7.50
10 — İSLÂMDA İLK FİTNE, 64 sahife, onüçüncü baskı, 1976	4.—
11 — İSLÂMİN İÇ DÜŞMANLARI, 80 sahife, dokuzuncu baskı, 1975	4.—
12 — KİYÂMET VE ÂHİRET, 128 sahife, dokuzuncu baskı, 1975	5.—
13 — MEKTÛBÂT, 628 sahife, beşinci baskı, 1975	40.—
14 — MÜSLİMÂNLARIN İKİ GÖZBEBEĞİ (Hazret-i Ebû Bekr ve Hazret-i Ömer), 96 sahife yedinci baskı, 1976	4.—
15 — SE'ÂDET-İ EBEDİYYE (Tâm İlmihâl), üç kısım bir arada, 1128 sahife, ikinci hamur kâğıd, bez cildli, onaltıncı baskı, 1976	60.—
16 — VEHHÂBİYE NASİHÂT, 216 sahife, dokuzuncu baskı, 1976	12.50
17 — YÜZKARASI, 16 sahife, yedinci baskı, 1976	1.—

İngilizce, Fransızca, Almanca

- 1 — **ENDLESS BLISS** : (Se'âdet-i Ebediyye, birinci kısmın ingilizcesi), 168 sahife, üçüncü baskı, 1975 10.—
- 2 — **ENDLESS BLISS** : (Se'âdet-i Ebediyye, ikinci kısmın ingilizcesi), 196, sahife, ikinci baskı, 1975 12.50
- 3 — **ENDLESS BLISS** : (Se'âdet-i Ebediyye, üçüncü kısmın ingilizcesi), 160 sahife, ikinci baskı, 1976 10.—
- 4 — **THE RELIGION REFORMERS IN ISLAM** : (Dinde Reformcular'ın ingilizcesi), 240 sahife, ikinci baskı, 1974 10.—
- 5 — **THE SUNNI PATH** : (Ehl-i Sünnet Yolu'nun ingilizcesi), 96 sahife, beşinci baskı, 1976. 5.—
- 6 — **ANSWER TO A UNIVERSITY STUDENT** : (Bir Üniversiteliye Cevâb), 16 sahife, birinci baskı, 1971 1.—
- 7 — **BELIEF AND ISLAM** : (İmân ve İslâm'ın ingilizcesi), 96 sahife, altıncı baskı, 1975 5.—
- 8 — **ANSWER TO AN ENEMY OF ISLAM** : (Din adamının din düşmanlığı kitâbının ingilizcesi), 128 sahife, ikinci baskı, 1976 5.—
- 9 — **ADVICE FOR THE WAHHABI** : (Vehhâbiye Nasihat kitâbının ingilizcesi), ikinci baskı, 1976 10.—
- 10 — **LA VOIE DE EHL-I SUNNET** : (Ehl-i Sünnet Yolu kitâbının fransızcası), 80 sahife, 1974 5.—
- 11 — **FOI ET ISLAM** : (İmân ve İslâm'ın fransızcası), 80 sahife, üçüncü baskı, 1974 4.—
- 12 — **GLAUBE UND ISLAM** : (İmân ve İslâm'ın almancası), 88 sahife, ikinci baskı, 1973 2.—
- 13 — **DER WEG DER AHL-I SUNNA** : (Ehl-i Sünnet Yolu kitâbının almancası), 1975 5.—

Siparişleriniz posta ile ödemeli gönderilir, tenzilât yapılır.

الكتب العربية المطبوعة في مكتبة اشيق كتاب أوى

١٩٧٣	١٦٣	صفحة	: ١- علماء المسلمين ووقايون
١٩٧٣	١٦	صفحة	: ٢- المنحة الوهبية في رد الوهابية
١٩٧٣	٢٤	صفحة	: ٣- المنتخبات
١٩٧٣	٩	صفحة	: ٤- المتنبي القادياني
١٩٧٣	١٨	صفحة	: ٥- مفتاح الفلاح
١٩٧٤	١١٢	صفحة	: ٦- خلاصة التحقيق
١٩٧٤	١١٢	صفحة	: ٧- خلاصة الكلام (الجزء الثاني)
١٩٧٤	١٠٦ و ٤٥	صفحة	: ٨- اثبات النبوة مع هدية المهديتين
١٩٧٤	١١٢	صفحة	: ٩- حجة الله على العالمين (المجلد الثاني)
١٩٧٥	١٦	صفحة	: ١٠- المستند المعتمد
١٩٧٥	٢٠٤	صفحة	: ١١- التوسل بالنبي وجهلة الوهابيين
١٩٧٥	١٣ و ٦٤	صفحة	: ١٢- الصواعق الالهية مع فتنة الوهابية
١٩٧٥	٢٦٤	صفحة	: ١٣- البصائر لمنكري التوسل بأهل المقابر
١٩٧٥	١٩٢	صفحة	: ١٤- نخبة الآلي شرح قصيدة الامالي
١٩٧٥	٢٠٧	صفحة	: ١٥- القول الفصل شرح الفقه الاكبر
١٩٧٥	١٥٢	صفحة	: ١٦- الدولة المكية بالمادة الغيبية
			: ١٧- الدرر السنية في الرد على الوهابية
			رسالة النصر في ذكر وقت صلوة العصر
١٩٧٦	١٠٢	صفحة	: مجموعة على ثلاث رساله
١٩٧٦	٧٥	صفحة	: ١٨- انصاف. عقد الجيد. مقياس القياس
١٩٧٦	١٣	صفحة	: ١٩- الفجر الصادق في الرد على المنكري التوسل والخنوارق. ضياء الصدور
			: ٢٠- ضلالات الوهابيين. بحث التلقين

- ١٩٧٦ ٦٩ : صفحہ : اوراق البغدادية في الحوادث الخدمية
- ١٩٧٦ ٢٣٢ : صفحہ : ٢١- تطهير الفؤاد، شفاء السقام
- ١٩٧٥ ٤١ : صفحہ : ٢٢- سيف الخبار
- ١٩٧٥ ٣٣٥ : صفحہ : ٢٣- الفقه على المذاهب الاربعه (الجزء الاول)، صفحہ
- ١٩٧٧ ٣١٢ : صفحہ : ٢٤- الفقه على المذاهب الاربعه (الجزء الثاني): صفحہ
- ١٩٧٤ ٤٠ : صفحہ : ٢٥- الانوار المحمدية (المجلد الاول) : صفحہ
- ١٩٧٦ ٢٠٨ : صفحہ : ٢٦- تسهيل المنافع، الطب النبوي
- ١٩٧٥ ٩٦ : صفحہ : ٢٧- صرف عربي وعوامل
- ١٩٧٥ ٣٢ : صفحہ : ٢٨- كتاب الصلوة
- ١٩٧٥ ٢١ : صفحہ : ٢٩- جزء عم من القرآن الكريم
- ١٩٧٦ ١١٢ : صفحہ : ٣٠- المنقذ من الضلال، الجوامع العوام عن علم الكلام
- ١٩٧٦ ١٠٢ : صفحہ : ٣١- المسائل المنتخبة، التوسل بالموتى
- ١٩٧٤ ٨٦ : صفحہ : ٣٢- غاية التحقيق (سندی)
- ١٩٧٥ ١٦ : صفحہ : ٣٣- فتنة الوهابية
- ١٩٧٧ ١٥٢ : صفحہ : ٣٤- البهجة السنية، السعادة الأبدية
- ١٩٧٧ ٦٠ : صفحہ : ٣٥- تفسير سورة البقرة (لشيخ زاده)
- ١٩٧٦ ٣٥٢ : صفحہ : ٣٦- مختصر (التحفة الاثني عشرية)
- ١٩٧٦ ١٦ : صفحہ : ٣٧- الحقائق الوردية (الجزء الثاني)
- ١٩٧٦ ٤٨ : صفحہ : ٣٨- مسلك مجدد ألف ثاني
- ١٩٧٧ ٤١ : صفحہ : ٣٩- نور الايمان بزيارت آثار حبيب الرحمن
- ١٩٧٧ ١٣٢ : صفحہ : ٤٠- الوسيلة العظمى
- ١٩٧٧ ٤٦ : صفحہ : ٤١- الناهية عن طعن أمير المؤمنين معاوية
- ١٩٧٦ ٢٥٦ : صفحہ : ٤٢- طريق النجات (عربي و اردو)
- ١٩٧٦ ١٦ : صفحہ : ٤٣- فتاوى علماء الهند على منع الخطبة بغير العربية
- ١٩٧٦ ٨٠ : صفحہ : ٤٤- كتاب الشني في رد الوهابي (بلسان مليانم)
- ١٩٧٧ ٢٤ : صفحہ : ٤٥- الحبل المتين في اتباع السلف الصالحين

کتابهای فارسی در کتبخانه اشیق کتاب اوی

- ۱- دُرُ الْمَعَارِف (ملفوظات حضرت عبد الله
دهلوی) : صفحه ۱۶. ، ۱۹۷۴
- ۲- اصول الاربعة في توريد الوهابية : صفحه ۱۲۸ ، ۱۹۷۵
- ۳- مسلك مجدد ألف ثاني (باترجه اُردو) : صفحه ۴۸ ، ۱۹۷۶
- ۴- مناقب شاه نقشبند بخاری : صفحه ۳۴ ، ۱۹۷۷
- ۵- عقاید نظامیه (باترجه اُردو) : صفحه ۷۶ ، ۱۹۷۶
- ۶- مکاتیب شریفه حضرت عبد الله دهلوی : صفحه ۱۸۴ ، ۱۹۷۶
- ۷- مکتوبات امام ربانی (دفتر اول) : صفحه ۶۷۲ ، ۱۹۷۷
- ۸- مکتوبات امام ربانی (دفتر دوم و سوم) : صفحه ۶۸ ، ۱۹۷۷
- ۹- زبدة المقامات (برکات انبیا) : صفحه ۴۰ ، ۱۹۷۷
- ۱۰- تأیید اهل سنت (فارسی و اردو) : صفحه ۹۶ ، ۱۹۷۷

کتابهای بزبان اُردو در کتبخانه اشیق کتاب اوی

- ۱- خیرات الحسان : صفحه ۲۴ ، ۱۹۷۶
- ۲- عقاید نظامیه، قصیده بدء الاملی
(فارسی مع اُردو) : صفحه ۷۶ ، ۱۹۷۶
- ۳- طریق النجاة (عربی مع اُردو) : صفحه ۲۵۶ ، ۱۹۷۶
- ۴- مسلك مجدد (فارسی مع اردو ترجمه) : صفحه ۴۸ ، ۱۹۷۶
- ۵- تأیید اهل سنت (فارسی و اردو) : صفحه ۹۶ ، ۱۹۷۷

مركز الدراسات والبحوث
الاسلامية والسياسية

kısmı da, meridyen derecesi adedince, üçyüztatmış [360] bin sene dedi ki, bu üç aded de, zan ve faraziye hâlindeydi.

İdris «aleyhisselâm» buyurmuş ki, (Bizler, Peygamber olduğumuz hâlde, dünyanın ömrünü bilemedik).

Endülüüs âlimlerinin büyüklüklerinden, Ebû Abdüllah-î Kurtubînin Tezkiresinden Abdüvehhâb-î Şa'rânînin «kuddise sırruhümâ» hüüssa ettiği (Muhtasar) İsmîn-deki kitabında (360 bin X 360 bin), ya'ni yüzyırmidokuz milyar, altıyüz milyon sene olduğu yazılıdır.

Bugün fen adamları, (Radioaktiflik sâ'atî) denilen usûl ile, ya'ni Pechblend fizisinde şimdi mevcûd olan kurşun ve uran maddelerinin mîkdrörleri nisbeti bulunup, bu kadar kurşunun, şimdiki uran ile, bu kurşuna tebeddül etmiş bulunan uran mîkdrörlerinden tesekkülü için lâzım olan zamanı, Uran'ın bozunma sâbitine göre hesab ederek, Erd kabuğunun yaşını, ya'ni dünyanın ömrünü, dört-milyarbeşyüzmilyon sene olarak bulmaktadırlar.]

Kıymetli yavruları! Bu mesele üzerine, Allahü teâlânın bu fakire ihşân ettiği bilgi şöyledir: İlk insan ve ilk Peygamber olan Âdemden «aleyhisselâm» önce yaşayan Âdemler, hep âlem-i misâ'de idi. Âlem-i şehâdetde değildi. Âlem-i şehâdetde, ya'ni gördüğümüz madde âlecinde bulunan, yalnız bildiğimiz bir Âdem vardı ki Peygamber idi. Melekler kendisine karşı secde etmişlerdi. Allahü teâlâ, balçık çamurundan insan şeklinde bir heykel yapıp, bunu ete ve kemik çevirmişti.

[Bugün biliyoruz ki, Allahü teâlâ, toprak maddelerini, azotlu, fosforlu tuzları, bitki fabrikasında, proteiniere, (yumurta akı maddelerine) döndürmekte, bu nebâti proteiniere de, hayvan vücûdünde, ete ve Kemîge ve o'zâ şekline çevirmektedir. Bu gün fen bunu anlayabildiği gibi, katilizör ismini verdiğimiz maddeler yardımı ile, binlerce sene sürecek olan kimyâ reaksiyonlarını, bir sâniyede, pek cabuk, yapabiliyoruz. İnsanlar binlerce senelik bir işi bir anda yapıyor da, Allahü teâlânın, toprak maddelerini, birkaç senede, et, kemik maddelerine çevirdiğini, bugün bildiğimize göre, bir anda da çevireceği, fen yolu ile kolayca anlaşılmaktadır. Allahü teâlâ, toprak maddelerini, bir anda organik hâle çevirip, rûhu bu bedene bağlayarak, ilk Âdemi yarattığı gibi, kıyâmetde de, elemanları, bir anda, bir araya toplayıp, insan vücûdünü yapacak ve zâten mevcûd olan önceki rûhları, bu vücûdlara verecektir. İnsanın ölmesi, rûhın bedenden ayrılması demektir. Rûh ölmez. Kıyâmetde, herşeyle berâber, rûhlar da yok edilip tekrar yaratılacaktır. Bugün, fizik, kimyâ, fizyoloji ve astronomi gibi ilimlerde Allahü teâlânın kudretini iyi anlayan, zeki kimseler, Âdem aleyhisselâmın ve kıyâmetde bütün insan ve hayvanların topraktan çıkarılacaklarını, bir fen olayı olarak, kolayca anlayabilir. Bir asr evvel, müsülmânlar, buna, anlamadan inanıyordu. Bugün ise, basit bir fenni olay şeklinde görüyor ve pek bedihi olarak, inanıyoruz.

Allahü teâlâ Cenneti ve Cehennemî yaratmış, her ikisini de, insan ile dolduracağını haber vermiştir. Bunun için, ilk insan olan Âdemden «aleyhisselâm» beri, her zaman, yeryüzünde imânîlılar ve dinsizler bulunmuş ve birbirleri ile atışmıştır. Dinsizler, uydurdukları şeylere tapınmış, imânîlılar ise, Allahü teâlânın gönderdiği Peygamberlere ve kitâblara tâbi olmuştur. İlk insanlar, bazı târihçilerin zan ettiği gibi ve islâm düşmanlarının uydurduğu, filmlerde görüldüğü gibi, lımsız, tensiz, görgüsüz, çıplak, vahşi kimseler değildi. Evet bugün, Asya, Afrika çöllerinde ve Amerika ormanlarında tung devrindekilere benzeyen vahşiler yaşadığı gibi, ilk insanlarda da bilgisiz, basit yaşayanlar vardı. Fakat, bundan dolayı, ne bugünkü, ne de ilk insanların hepsi için, vahşidir denilemez. Âdem «aleyhisselâm» ve ona imân edenler şehirlerde yaşardı. Okumak, yazmak bilirdi. Demircilik, ipik yapmak, kumaş dokumak, çiftçilik, ekmek yapmak gibi san-

atları vardı. Âdem «aleyhisselâm» bin sene yaşayıp, beşyüz yaşında iken Peygamber oldu. Allahü teâlâ, kendisine on kitâb gönderdi. Cebrâil «aleyhisselâm», on kerre gelmişti. Bu kitâblarda, imân edilecek şeyler, çeşitli dillerde lugatlar, hergün ehlî vakt nemâz kılmak, gusl abdesti almak, oruc tutmak, leş, kan, domuz yimemek, birçok san'atlar, tıp, ilâçlar, hesâb, hendese [ya'ni geometri] gibi şeyler bildirilmişdi. Altın üzerine para dahi basmış, ma'den ocakları işletilip âletler yapılmışdı. Nûh aleyhisselâmın gemisininin, ateş yanarak, kazanı kaynatarak hareket ettiğini, Kur'an-ı kerim açıkça bildiriyor. Bazı tarihçiler, hiçbir vesika ve incelemeğe dayanmadan, yalnız dinleri inkâr etmek, Peygamberleri küçültmek maksadı ile, ilk insanlar vahşi idi, birşey bilmezdi diyerek Âdem Şist [Şat] ve İdris «aleyhimüsselâm» gibi Peygamberlerin birer masal, birer harâfite olduğunu göstermek, böylece müslimân evlâdlarını dinsiz, imânsız yetiştirmek istiyorlar.

Din düşmanlarından bir kısmı da, fen adamı görünerek bazı düşüncelerden dolayı fen perdesi altında, etrâfa saçıyor. Meselâ (Butun canlıların yapı taşı olan hidrojen, milyonlarca sene evvel, denizlerde, tesâdüfen kendi kendine meydana gelip, zamanla küçük deniz nebâtıları ve hayvanları ve sonra karadâkiler meydana gelmiş, en son insan hâline dönmüşdür) gibi şeyler söylüyorlar. Böylece, Âdem aleyhisselâmın toprakdan yaratılmadığını, Kur'an-ı kerimin ve mukaddes kitâbların, hâşâ, hikâye olduklarını, ilk canlı maddeyi vücûde getiren büyük bir kudretin varlığına inanmanın fenne uymıyacağını anlatıyorlar.

Bu fen taklidileri ne kadar zevallidir. Evet, fizyolojist Haldene, (Bundan milyonlarca sene evvel, sıcak denizlerde, güneşden gelen ultra viole şua'lar te'siri ile, inorganik gazlardan, uzvi bileşikler meydana gelmiş ve ekviproduktif hâssası olan ilk molekülün, ya'ni aldığı gidâ maddelerini, kendi gibi canlı şekle çeviren hücre molekülünün de, bu arada, bir tesâdüf eseri teşekkül etmiş) olmak ihtimalini söylemiştir. Fakat, bu bir hipotez [faraziyye] olup, bir tecrîbe ve hattâ bir teori [nazariyye] bile değildir. Ekviproduktif özelliği olan bir molekülün nasıl meydana geldiğini gösteren bir bilgi, hattâ bir nazariyye bugün mevcûd değildir. Fen bilimleri, müşâhede ve tedkik ilimleridir. Fen olayları, önce his uzvları ile veya bunları takviye eden âletlerle gözlenir ve olayın sebepleri tahmin olunur. Sonra, bu olay, tecrîbe ve tekrâr edilerek, bu sebeplerin te'sirleri, rolleri tesbit edilir. Bir hâdisenin sebebi ve oluş tarzı bilinmiyorsa, buna inanırız. Fakat tecrîbe edildiği hâde, sebepleri anlaşılamiyan hâdiseler de vardır. Bunlara sebep olarak, birçok fikirler ileri sürülür. Bu fikirler mutlak değildir. Bir hâdiseyi, muhtelif odamların başka başka tefsir ettikleri de olur.

Aynı sebeplerle izah edilen çeşitli hâdiselerin hepsini birden izâh edebilecek umûmî bir fikre, faraziyye [hipotez] diyoruz. Bir veya birkaç hipotez ile, birçok hâdiseleri izâh etmek ve bunlardan yeni hâdiselere varmak ve bu hâdiseleri tecrîbe ile tahkik ederek, hipotezlerin doğru görülmesine nazariyye [teori] denir. Bir teori, az hipoteze dayanır ve nekadâr çok hâdisi izâh ederse, o derece mükemmeldir. Haldenenin sözü, nihâyet bir hipotezdir, teori olmaktan da çok uzaktır. İnsanlar, bugünkü derecede kalmayıp, ilk canlıların ne sâiretle yaratıldığı hakkında doğru bilgi edinilirse, islâmiyyete zararlı değil, fâideli olur. Çünkü, canlı ve cansız, hiçbirşey yok idi. Hepsi, sonradan yaratıldı. Allahü teâlâ, (Herşeyi nasıl yarattığını arayın, işlerimdeki intizâmı, incelikleri görün! Böylece, varlığımı, kudretimin, bilgimin sonsuzluğuna inanın!) buyuruyor. Evet din düşmanları, ilk canlı, kendi kendine meydana gelmiş dedikleri gibi, güneş sistemlerinin, yıldızların, çeşitli fizik, kimyâ ve biolojî hâdiselerinin de, hep kendiliklerinden olduğunu söylüyor. Ehl-i sünnet âlimleri, binlerle kitâblarında, bunlara, ge-